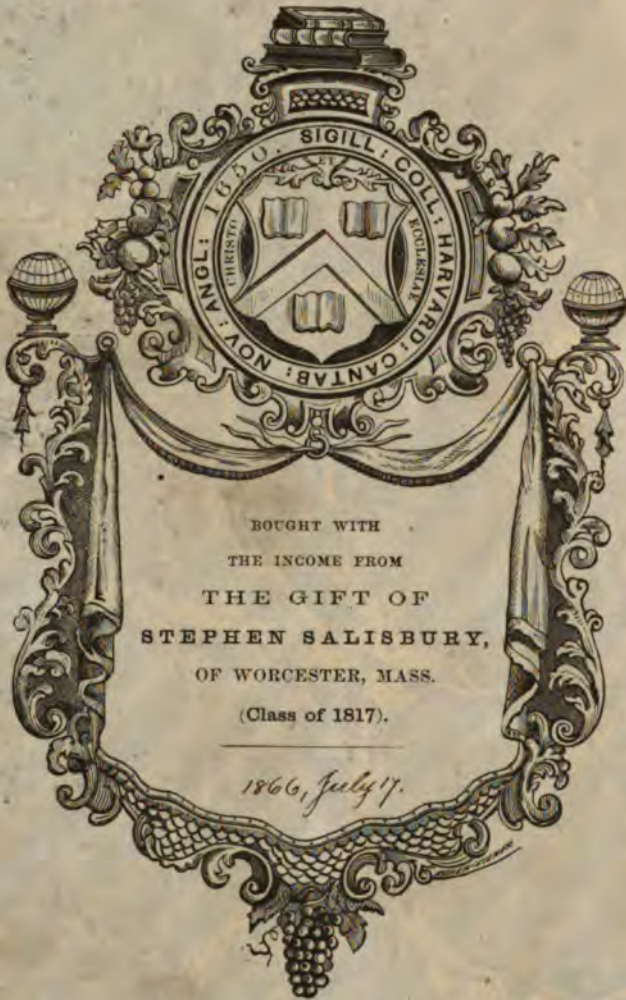

www.libtool.com.cn

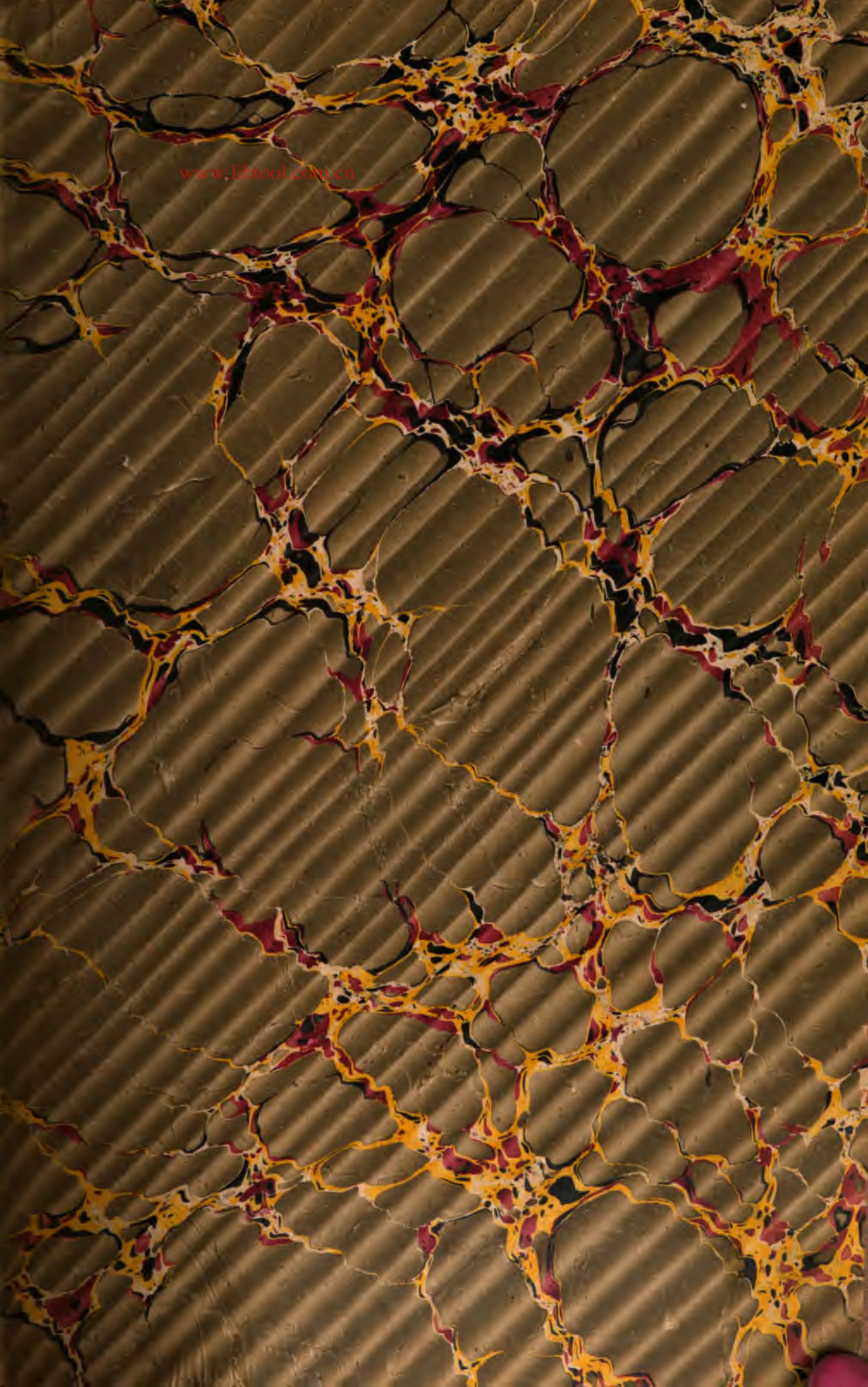

★ C550.4

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

PATROLOGIÆ

www.libtool.com.cn

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM.

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS
ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANN. 1439) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIAE SÆCULA ET AMPLIUS,

JUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGENTER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIUM OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DERENTUR ABSOLUTAS, DETECTIS AUCTA; INDICIBUS ORDINARIIS VEL ETIAM ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TONOS, SIVE AUCTORES ALICUIUS MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTAMQUE MATERIAM SIGNIFICANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET QUADRAGINTA INDICIBUS SUB OMNI RESPECTU, SCILICET, ALPHABETICO, CHRONOLOGICO, ANALYTICO, ANALOGICO, STATISTICO, SYNTHETICO, ETC., RES ET AUCTORES EXHIBENTIBUS, ITA UT NON SOLUM STUDIOSO, SED NEGOTIIS IMPLICATO, ET SI FORTE SINT, PIGRIS ETIAM ET IMPERITIS PATEANT OMNES SS. PATRES, LOCUPLETATA; SED PRÆSERTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS INDICIBUS, ALTERO SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM UNUSQUISQUE PATRUM, ABSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COMPERIRE SIT OBIIVM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESEOS USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT :

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS, CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, CORRECTIONIS PERFECTIO, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANter SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSERTIMQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA, SEXCENTORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, VEL ETIAM INEDITORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES ÆTATES, LOCOS, LINGUAS FORMASQUE PERTINENTIBUS. COADUNATORUM, ET EX INNUMERIS OPERIBUS TRADITIONEM CATHOLICAM CONFLANTIBUS, OPUS UNICUM MIRABILITER EFFICIENTIUM.

SERIES GRÆCA POSTERIOR,

IN QUÀ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIAE GRÆCÆ
AB ÆVO PHOTIANO USQUE AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA;

ACCURANTE J.-P. MIGNÈ,

Bibliothecæ cleri universæ,

SIVE CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIAE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIAM NEMPE LATINAM, ALIAM GRÆCO-LATINAM. AMBÆ PARTES PENE JAM INTEGRE EXARATÆ SUNT. LATINA, DUCENTIS ET VIGINTI DUOBUS VOLUMINIBUS MOLE SUA STANS, DECEN ET CENTUM SUPRA MILLE FRANCIS VENIT : GRÆCA DUPLICI EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI COMPLECTITUR, NOVENQUE ET CENTUM VOLUMINA, PRO PRIMA SERIE GRÆCA, NON EXCEDIT. POSTERIOR AUTEM VERSIONEM LATINAM TANTUM EXHIBET, IDEOQUE INTRA QUINQUE ET QUINQUAGINTA VOLUMINA RETINETUR. SECUNDA SERIE GRÆCO-LATINA SEXAGINTA VOLUMINA PROBABILITER NON SUPERABIT; DUM HUIUS VERSIO MERE LATINA TRIGINTA VOLUMINIBUS ABSOLVETUR. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM OCTO, UNUMQUODQUE MERE LATINUM QUINQUE FRANCIS SOLUMMODO EMITUR : UTROBIQUE VERO, ET PRETII HUIUS BENEFICIO FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE LATINAM, SIVE GRÆCAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT. ATTANEN, SI QUIS EMAT INTEGRE ET SEORSIM COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EANDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE VOLUMEN PRO NOVEN VEL PRO SEX FRANCIS SOLUM OBTINEBIT. ISTE CON-DITIONES FUTURIS PATROLOGIÆ SERIEBUS APPLICANTUR, SI TEMPUS EAS TYPIS MANDANDI NON NOBIS DEEST.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS CXXVI.

THEOPHYLACTUS BULGARIÆ ARCHIEPISCOPUS.

EXCUDERATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNÈ, EDITOREM,
IN VIA DICTA D'ANHOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUCE, NUNC VERO INTRA MOENIA PARISIENSIA.

C550.4

www.libtool.com.cn

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XI. ANNUS 1070.

www.libtool.com.cn

ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

ΤΑ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΑ ΠΑΝΤΑ.

THEOPHYLACTI

BULGARÆ ARCHIEPISCOPI

OPERA QUÆ REPERIRI POTUERUNT OMNIA.

ACCREDIT

FR. J. F. MARIE BERN. DE RUBEIS

DISSERTATIO

DE IPSIUS THEOPHYLACTI ÆTATE, GESTIS, SCRIPTIS AC DOCTRINA;

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,

BIBLIOTHECÆ CLEIKI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS QUARTUS.

VENIUNT QUATUOR VOLUMINA 44 FRANCIS GALLICIS.

EXCUEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA D'AMBOISE, OLIM PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO D'ENFER
NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISINA.

1864

TRADITIO CATHOLICA.

www.libtool.com.cn **SÆCULUM XI, ANNUS 1070.**

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CXXVI CONTINENTUR.

THEOPHYLACTUS BULGARIE ARCHIEPISCOPUS.

Expositio in Epistolam I S. Joannis.	col. 9
— in Epistolam II S. Joannis.	67
— in Epistolam III ejusdem S. Joannis.	79
— in Epistolam S. Judæ apostoli.	86
Oratio in Adorationem venerandæ Crucis.	106
— in Præsentationem B. Mariæ.	130
Homilia in undecimum evangelium matutinum.	146
Historia martyrii xv martyrum.	151
Liber de iis quorum Latini incusantur.	222
Institutio regia. <i>Pars prior. — Panegyrica.</i>	254
<i>Pars altera. — Parænetica.</i>	266
<i>Testimonium Anæ Comnenæ de Constantino Porphyrogenito.</i>	287
Epistolæ XX ex codice Vaticano.	307
Epistolæ LXXV, ex Joan. Meursio.	358
Epistolæ XXXV a J. Lamio editæ.	502
<i>Præfatio Bongiovanni ad Commentaria in V prophetas minores.</i>	559
Procœmium expositionis sanctorum prophetarum.	566
Expositio in Oseam prophetam.	575
— in prophetam Habacuc.	819
— in prophetam Jonam.	906
— in Nahum prophetam.	970
— in prophetam Michæam.	1050
APPENDIX AD THEOPHYLACTI OPERA. — <i>Vita S. Clementis Bulgariae archiepiscopi.</i>	1191
Varie Lectiones ad Comment. in 4 Evangelia.	1239
Syllabus fidissima vocum Græcarum quæ continentur in quatuor Evangeliorum volumine.	1247
Indices in Opera Theophylacti.	1251

ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ

ΕΙΣ ΤΗΝ Α' ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΕΠΙΣΤΟΛΗΝ.

THEOPHYLACTI IN EPISTOLAM I S. JOANNIS.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ Α' ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΙΩΑΝΝΟΥ. A 402 ARGUMENTUM EPISTOLÆ I JOANNIS.

Ἐπειδὴ αὐτὸς ὁ Ἰωάννης, ὁ τὸ Εὐαγγέλιον γράψας, αὐτὸς καὶ ταύτην ἐπιστέλλει, ὑπομνησκὼν τοὺς ἡδὴ πιστεύσαντας εἰς τὸν Κύριον. Καὶ πρῶτον μὲν ὡσπερ ἐν τῷ Εὐαγγέλιῳ, οὕτω καὶ ἐν ταύτῃ τῇ Ἐπιστολῇ θεολογεῖ περὶ τοῦ Λόγου, ἀποδεικνύς αὐτὸν αἰεὶ εἶναι ἐν τῷ Θεῷ, καὶ διδάσκων τὸν Πατέρα φῶς εἶναι, ἵνα καὶ ἐν τούτῳ γινῶμεν τὸν Λόγον ὡς ἀπαύγασμα αὐτοῦ εἶναι. Θεολογῶν δὲ ἐξηγεῖται μὴ νεώτερον εἶναι τὸ καθ' ἡμᾶς μυστήριον, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς μὲν καὶ αἰεὶ τυγχάνειν αὐτῶ, νῦν δὲ πεφανερῶσθαι ἐν τῷ Κυρίῳ, ὅς ἐστι ζωὴ αἰώνιος καὶ Θεὸς ἀληθινός. Καὶ τὸ αἴτιον δὲ τῆς τούτου παρουσίας καὶ ἐπιφανείας τίθει, λέγων εἶναι τοῦτο, ἐπὶ τῷ καταλύσει τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου, καὶ ἡμᾶς ἐλευθερωθῆναι ἀπὸ τοῦ θανάτου, καὶ γινώσκειν ἡμᾶς τὸν Πατέρα καὶ αὐτὸν τὸν Υἱὸν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Γράφει γοῦν πρὸς πᾶσαν ἡλικίαν, πρὸς παιδία, πρὸς νεανίσκους, πρὸς γέροντας, ὅτι ὁ μὲν Θεὸς ἐγνώσθη, ἡ δὲ διαβολικὴ ἐνέργεια λοιπὸν νενίκηται, καταργηθέντος τοῦ θανάτου. Εἶτα λοιπὸν δι' ὅλης τῆς Ἐπιστολῆς περὶ ἀγάπης διδάσκει, θέλων ἡμᾶς ἀλλήλους ἀγαπᾶν, καὶ ἀποδεικνύς, ὅτι δεῖ ἀλλήλους ἀγαπᾶν, ἐπειδὴ καὶ ὁ Χριστὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς. Ἐξηγεῖται οὖν περὶ διαφορᾶς φθόβου καὶ ἀγάπης, καὶ τέκνων Θεοῦ, καὶ τέκνων διαβόλου, καὶ περὶ ἁμαρτίας θανατικῆς καὶ μὴ θανατικῆς, καὶ διαφορᾶς πνευμάτων. Καὶ λοιπὸν διαιρεῖ, ποίον μὲν πνεῦμα ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὶ, ποῖον δὲ τῆς πλάνης· καὶ πότε μὲν γνωσκόμεθα τέκνα Θεοῦ, πότε δὲ τοῦ διαβόλου· καὶ περὶ ποίας ἁμαρτίας ὀφείλομεν εὐχεσθαι ὑπὲρ τῶν ἁμαρτανόντων· καὶ περὶ ποίας οὐ δεῖ εὐχεσθαι· καὶ ὅτι ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν πλησίον οὐκ ἔστιν ἄξιός τῆς κλησεως, οὐδὲ δύναται λέγεσθαι τοῦ Χριστοῦ. Καὶ τὴν ἐνότητά δὲ τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα δείκνυσι· καὶ ὅτι ὁ ἀρνούμενος τὸν Υἱὸν, οὐδὲ τὸν Πατέρα ἔχει. Διακρίνει δὲ ἐν τῇ Ἐπιστολῇ ταύτῃ λέγων· Καὶ τοῦτο ἴδιον τοῦ Ἀντιχρίστου εἶναι τὸ λέγειν, μὴ εἶναι τὸν Υἱὸν αὐτὸν τὸν Χριστὸν Ἰησοῦν, ἵνα ἡ δόξα, ὅτι ὡς μὴ ὄντος ἐκείνου ἑαυτὸν εἶπεν εἶναι ὁ ψεύστης. Παραίνει δὲ δι' ὅλης τῆς Ἐπιστολῆς μὴ ἀθυμεῖν, τοὺς πιστεύοντας τῷ Κυρίῳ, εἰ μισοῦνται ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ μάλλον χαίρειν, ὅτι τὸ μέρος τοῦ κόσμου δείκνυσι τοὺς πιστεύοντας, μεταθεθεγμένους ἀπ' αὐτοῦ τοῦ κόσμου, καὶ εἶναι λοιπὸν τῆς οὐρανοῦ πολιτείας. Καὶ ἐν τῷ τέλει δὲ τῆς Ἐπιστολῆς· πάλιν ὑπομνησκει λέγων, ὅτι ὁ τοῦ Θεοῦ Υἱὸς ζωὴ αἰώνιος ἐστὶ Θεὸς ἀληθινός, καὶ ἵνα τούτῳ δουλεύσωμεν, καὶ φυλάττωμεν ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν εἰδώλων.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΗΣ Α' ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΙΩΑΝΝΟΥ.

α'. Εὐαγγελικὴ θεολογία περὶ Χριστοῦ. Ἐν ᾧ περὶ ἐξομολογήσεως καὶ προσοχῆς εἰς τὸ μὴ ἁμαρτάνειν. Ὅτι τήρησις τῶν ἐπιτολῶν τοῦ Θεοῦ τὴν γνῶσιν βεβαιῶσι.

PATROL. GR. CXXVI.

Joannes, qui Evangelium scripsit, hanc etiam conscripsit Epistolam, qua eos, qui in Dominum crediderant, commonefacit. Et primo quidem, sicuti in Evangelio, ita et hic Verbi divinitatem astruit, ostendens, eum semper fuisse, docensque, Patrem lucem esse, ut hac ratione, Verbum velut ipsius esse splendorem, intelligeremus. Theologicè vero disserens, ostendit, haud novum esse mysterium nostrum, sed a principio et semper fuisse; nunc autem manifestatum esse in Domino, qui est vita æterna et Deus verus. Causam vero ipsius adventus et manifestationis exponit, dicens, ipsum venisse, ut diaboli destrueret opera, nosque a morte liberaret: atque ut Patrem et Filium Dominum nostrum Jesum Christum cognosceremus. Scribit itaque ad cunjsvis ætatis homines, ad pueros, ad juvenes, ad senes, quoniam Deus cognitus est, et diaboli potestas devicta. Deinde per totam Epistolam documenta habet de charitate, volens, ut nos invicem diligamus: ostenditque hoc nobis præstandum esse, quoniam et Christus dilexit nos. Disserit igitur de diversitate timoris et dilectionis, de filiis Dei et filiis diaboli, de peccato mortali et non mortali, de diversitate spirituum: ac postea declarat, quinam spiritus ex Deo sit, et quinam ex diabolo; et quomodo cognoscere possimus filios Dei et filios diaboli, et cuius peccati veniam orare debeamus peccantibus; qualis vero non: et quod qui proximum non diligit, dignus non sit Dei vocatione, neque dici possit esse Christi. Unitatem etiam ostendit Filii cum Patre, et eum qui Filium negat, neque Patrem habere. Præterea docet, proprium Antichristi esse negare Filium ipsum esse Jesum Christum: ut hinc sit manifestum, quod velut si is non esset, seipsum talem dicturus sit ille mendax. Hortatur autem per totam Epistolam fideles, ne propterea quod odio habentur in hoc mundo, contristentur, sed potius gaudeant: quia odium, quo eos mundus prosequitur, ostendit ipsos ab eodem mundo discessisse, et jam ad cœlestem societatem pertinere. Demum in fine Epistolæ ad memoriam denuo revocat, quod Filius Dei sit vita æterna et verus Deus; præcipitque, ut ipsi serviamus, et ab idolis nos contineamus.

403 CAPITA EPISTOLÆ PRIMÆ JOANNIS.

1. Evangelica de divinitate Christi enuntiatio. Ubi de confessione et attentione ad non peccandum; et quod observantia mandatorum Dei cognitionem confirmat.

2. De charitate, sine qua est impietas. Ubi etiam agit de gratia cujuscunque secundo aetate, et de aversione ab amore mundi.
3. De falsis fratribus Deum abnegantibus: et quod pietas in Christum Patris confessio sit: Patris enim glorificatio est predicatio quod Filius sit Deus. Ubi etiam de divino et spiritali dono in sanctificatione, in spe in agnitionem Dei: quodque omnis qui est in Christo, absque peccato sit; qui enim peccat, ex diabolo est.
4. De charitate erga proximum, et propensione ad largiendam eleemosynam. Ubi et de conscientia bona quæ est in fide Jesu Christi, ac de discretione spirituum per confessionem incarnationis homini.
5. De dilectione fraterna ad divinum cultum.
6. De divinitate Filii in gloria Patris et de victoria contra diabolum per fidem Jesu Christi ad vitam æternam.
7. De fratre peccante juvando per orationem, et de vitando peccato: ubi etiam de detestatione cultus demonum.

404 CAPUT I.

VERS. 1. Quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris. Hisce verbis cum Judæos tum gentiles, qui nostræ fidei mysterium veluti novum calumniantur, confutat, ostendens vetustissimum esse. Illud enim, ab initio, perinde est ac, in principio vel solum concepto; vel, quod non solum lege, sed quacunque etiam visibili creatura antè est. Hæc enim initium habuit; hoc autem etiam ante ipsum initium erat. Nam quid de Græcorum mysteriis, quæ heri aut nudius tertius exorta sunt, dicemus? Ea enim, impudicitia applaudente, infirmam sero subsistentiam accepere: cum scilicet immunditia, cujus ea et documentum et monumentum sunt, jam inter homines versaretur; factusque jam esset a meliori luce ad effusam noctem progressus. Ostensa igitur mysterii nostri præstantia ex ejus antiquitate, addit etiam illud esse vitam, et vitam quidem non temporum intervallo definitam, sed subsistentem; quippe quæ semper apud Patrem fuit: quemadmodum et in Evangelio ait illis verbis: *Et Verbum erat apud Deum*¹. Illud quod fuit, vel erat non temporaneam existentiam significat, sed rei subsistentis essentiam, et omnium quæ esse sortiuntur principium et basim, et sine quo non possent ista subsistere. Quidquid enim productum est, esse aliquid dicitur, veluti angelus, cælum, sol, etc. Solus vero Filius absolute est, de quo participant quæcunque ad existendum pertrahuntur. Quare Paulus, *In ipso enim, inquit, vivimus, movemur, et sumus*². Hanc velut introductoriam doctrinam ut quis suscepit, transit deinde ad ipsum videndum, non quidem corporaliter, sed per certam cognitionem; et non oculis **405** corporis, sed mentis. *Contractatio* dicta quidem est de Verbo vitæ, quæ a t³: *Ego sum vita*. Dici vero etiam potest de Verbo, quod erat in principio⁴: cum per legem et prophetas venturum audivimus, cumque jam præsentem in corpore clare vidimus et *contractati-*

- A'. *Περὶ ἀγάπης, ἧς ἀνευ ἀσέβειας. Ἐν ᾧ παραλαβείσιν περὶ χάριτος ἐκδοτοῦ καθ' ἡλικίαν, καὶ περὶ ἀποτροπῆς τῆς εἰς τὸν κόσμον ἀγάπης.*
- Υ'. *Περὶ ψευδαδέλων ἀρησιθέων· καὶ ὅτι ἡ εἰς Χριστὸν εὐσέβεια, Πατρὸς ὁμολογία· ἡ γὰρ τοῦ Πατρὸς δοξολογία τοῦ Υἱοῦ ἐστὶ ὁμολογία. Ἐν ᾧ περὶ θεοῦ καὶ πνευματικοῦ χαρίσματος ἐν ἀγιασμῷ ἐπ' ἐλίπιδι εἰς τῶσπι Θεοῦ. Ὅτι πᾶς ὁ ἐν Χριστῷ, ἐκτὸς ἀμαρτίας· ὁ γὰρ ἁμαρτάνων, ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστίν.*
- δ'. *Περὶ ἀγάπης τῆς πρὸς τὸν πλησίον, καὶ διαθήκῃς μετὰδοτικῆς. Ἐν ᾧ περὶ συνειδήσεως ἀγαθῆς τῆς ἐν πίστει Ἰησοῦ Χριστοῦ. Περὶ διακρίσεως πνευμάτων ἐν διολογίᾳ τῆς τοῦ Κυρίου ἐνανθρωπήσεως.*
- ε'. *Περὶ φιλαδέλφιας εἰς θεοσέβειαν.*
- ς'. *Περὶ θεολογίας Υἱοῦ ἐν δόξῃ Πατρὸς· καὶ περὶ νίκης τῆς κατὰ τὸν πονηροῦ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ζωὴν.*
- ζ'. *Περὶ ἀντιλήψεως τοῦ ἁμαρτάνοντος ἀδελφοῦ διὰ προσευχῆς· καὶ περὶ τοῦ μὴ ἁμαρτάνειν. Ἐν ᾧ περὶ ἀποχῆς δαιμονικοῦ σεδάσματος.*

ΚΕΦΑΛ. Α'.

Ὁ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὁ ἀκηκόαμεν, ὁ ἐώρακαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν. Τοῦτο καὶ πρὸς Ἰουδαίους καὶ πρὸς Ἕλληνας, οἱ ὡς νεώτερον διαβάλλουσι το κατ' ἡμᾶς μυστήριον. Δείκνυσιν οὖν, ὡς καὶ παλαιὸν τοῦτο· ἀπ' ἀρχῆς γὰρ ἐστίν, καὶ ἅμα τῇ ἐννοηθείσῃ ἀρχῇ· ἡ οὐ μόνον τοῦ νομοῦ, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς ὀρατῆς [ἀνώτερον] κτίσεως. Ἡ μὲν γὰρ ἀρχὴν ἔσχεν· τοῦτο δὲ ἦν καὶ πρὸ τῆς ἀρχῆς ταύτης. Ἐὼν γὰρ τοι χθές· καὶ πρόωγ Ἑλληνικῶν τί ἂν τις καὶ λέγοι; ἀ τῇ ἀσελείᾳ περικροτούμενα ὄψε τὴν ὑπόστασιν ἔργον, ἀκαθαρσία· ἦδη ἐμπολιτευομένης ἀνθρώπων, ἧς καὶ μάθημα καὶ ὑπόμνημα αὐτῆ, καὶ τῆς ἀπὸ τοῦ κρείττονος ἡμῶν ἐπὶ τὴν καχυμένην νότα ἀπορρυσίς. Τὸ μεγαλεῖον οὖν περιστῶν τοῦ κατ' ἡμᾶς μυστηρίου διὰ τῆς κατὰ ταῦτα ἀρχαιότητος, ἐπάγει ἔτι καὶ ζωὴ τοῦτο ἐστίν, καὶ ζωὴ οὐ διαστήματι χρονικῷ μετρομένη, ἀλλ' ἐνυπόστατος, ὡς πρὸς τὸν Πατέρα ἀεὶ οὕσα· ὡσπερ καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ λέγει· *Καὶ ὁ Λόγος, φησὶν, ἦν πρὸς τὸν Θεόν*. Τὸ, ἦν, τοῦτο οὐ χρονικὴν περίστασιν ὑπαρξίν, ἀλλ' ἐνυποστάτου πράγματος οὐσίαν, καὶ πάντων τῶν τὸ εἶναι λαχόντων ἀρχὴν τε καὶ βάσιν, καὶ οὐ χωρὶς οὐκ ἂν δύναίτο ταῦτα ὑποστῆναι. Ἐαστον γὰρ τῶν γεννητῶν [f. γενητ.]. εἶναι τι λέγεται, ὡς εἶναι ἀγγελον, εἶναι οὐρανὸν, εἶναι ἕλιον, τὰλλα πάντα· μόος δὲ ὁ Υἱὸς [καθόπαξ] ὦν τυγχάνει· [οὐ] μετέγοντα πάντα πρὸς ὑπαρξίν· ἔρχεται. Διὸ καὶ Παῦλος φησὶν· *Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν*. Τοῦτου ἀκρίσιν κατὰ εἰσαγωγικὴν διδασκαλίαν πρότερον τις δεξάμενος· ἔρχεται ἐπὶ τὸ ἰδεῖν αὐτὸν, οὐ σωματικῶς, ἀλλ' ἐπιστημονικῶς, καὶ οὐ τοῖς σωματικῶς ὀφθαλμοῖς, ἀλλὰ τοῖς νοεροῖς. Ψηλάφησον [f. Ψηλάφῃσι:] εἰρηται καὶ περὶ τοῦ Λόγου τῆς ζωῆς, τῆς εἰπουσῆς· *Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ*. Δελέξεται καὶ οὕτω περὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ ὄντος Λόγου, ὅτι ἀκηκόαμεν διὰ τοῦ νόμου αὐτὸν καὶ τῶν προφητῶν, ὡς ἐλεύσεται. Τοῦτον ἐλθόντα ἐμφανῶς μετὰ σώματος εἶδομεν, καὶ ἐψηλάφησαμεν· γυμνὸν γὰρ θεῖον οὐδεὶς ἐώρακε πώποτε. Οὐ γὰρ ὡς ἔτυχε συγκατεθέμεθα τῷ ὀφθέντι,

¹ Joan. 1, 1. ² Act. xvii, 28. ³ Joan. xiv, 16.⁴ Joan. 1, 2.

ἀλλὰ μετὰ ψηλάφησιν, ὡς εἰρηται ἤδη, τοῦ· ἔστι μετὰ συζήτησιν νομικῆν τε καὶ προφητικῆν περὶ τούτου ἐπιστεύσαμεν τῷ ὀφθέντι σαρκὶ Λόγῳ, οὐχ ὁ οὖν ἦν θεοσάμεθα, ἢ ἐψηλαφήσαμεν (τούτου γὰρ τὴν γεσεάν τις διηγήσεται;), ἀλλ' ὁ γέγονεν, ἦτοι γνωστικαῖς ἐπαφαῖς, ἢ καὶ αἰσθηταῖς· ὡς καὶ [Θωμάς] μετὰ τὴν ἀνάστασιν· εἰς γὰρ ἦν καὶ ἀδιάρητος, ἔ αὐτὸς καὶ θεοτὸς καὶ ἀθάνατος, καὶ κρατούμενος, καὶ μὴ περιδρασομένους, καὶ ἀναφῆς καὶ ψηλάφητος καὶ ἀνθρωπίνως φεγγόμενος, καὶ ὡς θεὸς ἐνεργῶν τὰ θαύματα. Τοῦτο δὲ διὰ τὴν ἀκρὰν ἐνότητά τοῦ Λόγου πρὸς τὴν σάρκα φαμέν.

mano more loquens, et ut Deus miracula faciens. Scilicet hæc omnia de eodem Verbo ob ejus arctam cum carne conjunctionem dicimus.

“Ο θεοσάμεθα καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ Λόγου τῆς ζωῆς. Καὶ ἡ ζωὴ ἐφανερώθη, καὶ ἐωράκαμεν, καὶ μαρτυροῦμεν, καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν τὴν ζωὴν αἰώνιον, ἣτις ἦν πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν. Ἄντι τοῦ, “Ο ἐωράκαμεν, τοῖς ὀφθαλμοῖς εἶδομεν τοῖς ἰδιοῖς, καὶ ἰθαυμάσαμεν. Τὸ γὰρ θεάσασθαι ἀπὸ τοῦ θουμάζειν, καὶ μετὰ θαύμους ὄρῃ λαμβάνεται. Τὸ δὲ ἐψηλάφησαμεν, ἀντι τοῦ, ἤρευνησαμεν. “Ἐστὶ δὲ τὸ ἐξῆς οὕτως· “Ο ἦν ἀπ’ ἀρχῆς, ὃ ἀκηκόαμεν, καὶ ἐωράκαμεν, καὶ θεοσάμεθα τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν περὶ τοῦ Λόγου τῆς ζωῆς, ἣτις ζωὴ ἐφανερώθη· ἦν καὶ ἐωράκαμεν καὶ μαρτυροῦμεν καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν, λέγω δὲ τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον, ἣτις ἐστὶ πρὸς τὸν Πατέρα, καὶ ἐφανερώθη ἡμῖν. “Ο τοῖνον ἐωράκαμεν, τοῦτο καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν. Ἐνταῦθα ἡ ἀπόδοσις, ἐν τῷ, “Ο τοῖνον ἐωράκαμεν. Οἷχ οὕτω δὲ ἐποίησατο τὴν ἐπαγγελίαν ὡσπερ καὶ ἡμεῖς, πρῶτον μὲν διὰ τὴν τοῦ συντετημένου λόγου χρῆσιν, ἔπειτα δὲ καὶ τὴν ἐρεσχειλίαν τὴν Ἑλληνικὴν ἀτιμάζων, καὶ δεικνύς· ὡς οὐκ ἐν λόγοις ἢ σωτηρίαις ἡμῶν, ἀλλ’ ἐν ἔργοις· καὶ ἐπὶ τοῦτοις ἐπιστατικῶν ἐτέροις ἡμᾶς ἐργαζόμενος, ἵνα μὴ αὐτόθι προχείρους ἐπίσκοποις τὸ προκαίμενον, ὑπκτώμεθα. Ἄλλως τε καὶ θεολογῶν ἐβουλήθη ἀσαφῶς κρύψαι τὰ τῶν βεβήλων ἀνώτερα ἀκοῦν, καὶ μὴ ἀν [f. οὐκ] ἀσφαλῶς αὐταῖς ἐκφορα ποιεῖν. Τὸ γὰρ βάλλειν τὰ ἅγια τοῖς κισί, καὶ ῥίπτειν τοὺς μαργαρίτας ἐμπροσθεν τῶν χοίρων, οὐ σῶφρονος λογισμοῦ.

“Ο ἐωράκαμεν καὶ ἀκηκόαμεν, καὶ ἀπαγγέλλομεν ὑμῖν. Τί τοῦτο; “Οτι ζωὴ αἰώνιος ὢν ἐφανερώθη ἡμῖν, καὶ θεαταὶ αὐτοῦ γεγόναμεν, καὶ πρὸ τοῦ σταυροῦ, καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν. “Ο γὰρ αὐτὸς καὶ τῷ σταυρῷ σαρκὶ προσηλώθη, καὶ τῇ αὐτῇ ἐξανέστη σαρκί. Καὶ τί κέρδος ἐκ τούτης, φησὶν, ὑμῖν κομιζόμεν τῆς ἐπαγγελίας; Τὸ, ὡσπερ κοινωνοῦς ὑμᾶς λαμβάνομεν διὰ τοῦ λόγου ὢν εἶδομέν τε καὶ ἀκηκόαμεν, οὕτω κοινωνοῦς ἔχομεν καὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Υἱοῦ Χριστοῦ. Τούτου δὲ τυχόντες, χαρῆς ἀν πληρωθεῖμεν, ὡς τῷ θεῷ κεκ·λλημένοι.

“Ἰτα καὶ ὑμεῖς κοινωνῆτε ἐχῆτε μεθ’ ἡμῶν. Καὶ ἡ κοινωνία δὲ ἡ ἡμετέρα μετὰ τοῦ Πατρὸς

• Joan. iv, 12. • Isa. LIII, 8. • Matth. vii, 6.

A mus; nudum enim Deum nemo vidit unquam. Non enim apparenti temere credidimus; sed post contractationem, ut dictum est, hoc est, post discussa, quæ de illo in lege et prophetis exstant testimonia, credidimus Verbo in carne manifestato. Attamen non sicut erat enim perspeximus, aut contractavimus, (generationem enim ejus quis enarrabit *)? sed quod factum est, contractatione vel mentis, vel etiam sensus; ut Thomas post ipsius resurrectionem. Unus enim erat et individuus ipse, et visibilis et invisibilis, et prehensus et non comprehensus, et intacilis et attractabilis, et hu-

VERS. 1, 2. Quod perspeximus, et manus nostræ contractaverunt de Verbo vitæ. Et vita manifestata est, et vidimus, et testamur, et annuntiamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, et apparuit nobis. Quod perspeximus, hoc est, quod propriis oculis vidimus et mirati sumus: nam perspicere hic est cum admiratione intueri. Contractavimus autem perinde est ac, excussimus, scrutati sumus. Orationis vero series est hujusmodi: Quod erat a principio, quod audivimus et vidimus, et perspeximus oculis nostris, et manus nostræ contractaverunt de Verbo vitæ, quæ vita manifestata est, quam etiam vidimus, et testamur, et annuntiamus vobis, nempe vitam æternam quæ est apud Patrem, et manifestata est nobis. Quod igitur vidimus, hoc et annuntiamus vobis. Hæc scilicet postrema verba, Quod igitur vidimus, etc. periodi complementum exhibent. Non ita tamen orationem suam digessit Joannes, cum majoris brevittatis gratia, tum ut Græcicæ nugamenta negligeret, ostendens, non in verbis, sed in operibus positam esse salutem nostram; ac præterea, ut attentiores nos redderet, ne nimium facili et obvia rei propositæ intelligentia segniores evaderemus. Sed et illud addendum, Joannem, quandoquidem de rebus divinis disserebat, quæ profanis sublimiora sunt auribus, nec satis tuto omnibus pervia, obscuritate aliqua occultare voluisse: neque enim sobria mentis est, sanctum dare canibus, et mittere margaritas ante porcos.

VERS. 3. Quod vidimus et audivimus, annuntiamus vobis. Quid vero? Nempe quod vita æterna apparuerit nobis, nosque ejus rei cum ante crucem tum post resurrectionem spectatores fuerimus. Idem enim ipse, qui carne affixus est cruci, eadem carne resurrexit. Sed quodnam, inquit, hoc nuptio lucrum vobis afferimus? Hoc nempe, ut quatenusmodum eorum, quæ vidimus et audivimus consortes sermone vos facimus, ita etiam Patris Filiique ipsius Jesu Christi consortes habeamus: quod ubi assecuti fuerimus, gaudio tanquam Deo copulati replebimur.

VERS. 3, 4. Ut et vos societatem habeatis nobiscum, et societas nostra sit cum Patre et cum Filio

ejus Jesu Christo. Et hæc scribimus vobis, ut gaudetis, et gaudium vestrum sit plenum. Nobis enim vos participes et consortes habentibus gaudium erit plenum, **cnjusmodi messoribus suis** gaudens seminator in die mercedis suppeditat, iis nempe gaudentibus quod laboribus suis fruantur.

VERS. 5-8. *Et hæc est annuntiatio quam audivimus ab eo et annuntiamus vobis. Quoniam Deus lux est, et tenebræ in eo non sunt ullæ. Si dixerimus, quoniam societatem habemus cum eo, et in tenebris ambulamus, mentimur et veritatem non facimus. Si autem in luce ambulamus, sicut et ipse est in luce, societatem habemus ad invicem; et sanguis Jesu Christi Filii ejus emundat nos ab omni peccato. Si dixerimus, quoniam peccatum non habemus, ipsi nos seducimus, et veritas in nobis non est.* Priorem sermonem repetit, ostendens, quænam illa sit promissio quam audivit. Ait igitur eam esse, *Quoniam Deus lux est, et in eo tenebræ non sunt ullæ.* Sed a quo hoc audivit? Ab ipso Christo Domino, qui ait: *Ego sum lux mundi*⁸; et: *Ego lux in mundum veni*⁹. Lux igitur est ille, et tenebræ in eo non sunt ullæ: lux vero spiritualis, quæ animæ oculos ad sui perceptionem movet, atque a cunctis hisce materialibus rebus avulsos ad sui solius amorem et desiderium allicit et urget. Tenebras vero hic vel ignorantiam, vel peccatum appellat: in Deo enim neque ignorantia est, neque peccatum; quippe quæ in rebus materia concretis, vel quæ, ut nos, affectibus subsunt, locum tantum habent. Si autem alicubi dictum de Deo est: *Posuit tenebras latibulum suum*¹⁰; at *Posuit*, inquit, *tenebras*, non, est tenebræ: diversum vero est, quod ponitur ab eo qui ponit. Tenebras igitur hic ignorantiam nostram appellat in eo sitam, quod Deum comprehendere non possumus. Sed hujusmodi tenebræ procul dubio in nobis sunt, non in Deo. Ponitur enim alicui, quod illi non inexistit, et non ipsius causa, sed alterius in ordine ad ipsum. Peccatum etiam tenebras a sancto Joanne appellari, ex his quæ in Evangelio scripsit, manifestum **407** est; ibi enim ait: *Et lux in tenebris lucet, et tenebræ eam non comprehenderunt*¹¹: ubi per tenebras natura nostra peccatis obnoxia significatur, quæ propter sui lubricitatem facile invido dæmoni ad peccatum provocanti cedit. Lux itaque cum in naturam nostram adeo victu facilem venisset, insuperabilis facta est, *eo quod iniquitatem non fecerit*¹², etc. Quandoquidem igitur nos consortes Dei dicit, participes simus ipsius qui lux est; cumque in hujusmodi luce tenebræ esse non possint, ut ostensum est, neque nos, qui lucis participes sumus, tenebras deinceps in nobis suscipiamus: ne velut mendacii rei plectamur, ac præterea a lucis ipsius communione depellamur. Quare mutuum nos inter et lucem communionem arcte retinentes, inexpugnabiles nos peccato reddamus. Sed quid erit, inquit, nobis, qui multis peccatis jam pridem nos astrinx-

A καὶ μετὰ τοῦ Ἰησοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Καὶ ταῦτα γράφομεν ὑμῖν, ἵνα ἡ χάρις ὑμῶν ἢ πληρωμένη. Ἡμῶν γὰρ ὑμῖν κοινωνούντων, πλείστην ἔχομεν τὴν χάριν ἡμῶν, ἣν τοῖς θερισταῖς ὁ χαίρων σποραεὺς ἐν τῇ τοῦ μισθοῦ ἀπολήψει βραβεύσει, χαίρωντων καὶ τούτων ὅτι τῶν πόνων αὐτῶν ἀπολαύουσι.

Καὶ ἔστιν αὕτη ἡ ἐπαγγελία, ἣν ἀκηκόομεν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἀναγγέλλομεν ὑμῖν, ὅτι ὁ Θεὸς φῶς ἐστὶ, καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν οὐδέμιαι. Ἐὰν εἰπωμεν, ὅτι κοινωνίαν ἔχομεν μετ' αὐτοῦ, καὶ ἐν τῷ σκότει περιπατῶμεν, ψευδόμεθα, καὶ οὐ ποιοῦμεν τὴν ἀλήθειαν. Ἐὰν δὲ ἐν τῷ φωτὶ περιπατῶμεν, ὡς αὐτὸς ἐστὶν ἐν τῷ φωτὶ, κοινωνίαν ἔχομεν μετ' ἀλλήλων, καὶ τὸ αἷμα Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Ἰησοῦ αὐτοῦ καθαρίζει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας. Ἐὰν εἰπωμεν ὅτι ἁμαρτίας οὐκ ἔχομεν, ἑαυτοὺς πλανῶμεν, καὶ ἡ ἀλήθεια ἐν ἡμῖν οὐκ ἔστιν. Ἐπιαναλαμβάνει τὴν λόγον, σαφηνίζων τίς ἡ ἐγγεῖλια ἣν ἀκήκοι, καὶ φησιν, ὅτι: αὕτη ἐστίν, ὅτι Ὁ Θεὸς φῶς ἐστὶ, καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστι. Καὶ ποῦ τούτο ἤκουσεν; Ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ, Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου, λέγοντος· καὶ, Φῶς εἰς τὸν κόσμον ἐλήλυθα. Φῶς οὖν ἐστὶ, καὶ σκοτία ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστι· φῶς δὲ νοερόν, τοὺς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὺς εἰς τὴν αὐτοῦ ἀντιλήψιν ἀνακινῶν, καὶ τούτων τῶν ὑλικῶν ἀποστρέφον ἀπάντων, καὶ πρὸς αὐτὸν μόνον τὴν δρεξίν ἐρωτικῶν πάθει κατασπεύδον. Σκοτία δὲ, ἥτοι τὴν ἀγνοίαν, ἢ τὴν ἁμαρτίαν φησίν. Ἐν γὰρ τῷ Θεῷ οὐτ' ἀγνοία ὁράται, οὔτε ἁμαρτία· περὶ τὴν ὕλην γὰρ ταῦτα καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς διάθεσιν. Εἰ δὲ ποῦ εἰρηται· Ἔθεο σκότος ἀποκαρῆν αὐτοῦ· ἀλλ', Ἔθεο, εἶπεν, οὐχί, Ἔστι σκότος, ὡσπερ εἶπεν, Ἔστι φῶς. Ἐτερον γὰρ τὸ τιθέμενον τοῦ τιθέντος. Τὸ σκότος, οὖν ἐνταῦθα τὴν ἐν ἀκαταλήψια ἀγνοίαν ἡμῶν τοῦ Θεοῦ δηλοῦντός ἐστιν. Ἡμῶν δὲ τούτο, οὐ τοῦ Θεοῦ ἐστὶ. Τίθεται γὰρ τι τῶν ἡμῶν παρχόντων τινι, καὶ οὐχ ἑαυτοῦ χάριν, ἀλλὰ τινος τῶν περὶ αὐτόν. Ὅτι δὲ καὶ τὴν ἁμαρτίαν σκότος καλεῖ, ἀπὸ τῶν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ εἰρημένων αὐτῷ δηλόν ἐστι. Φησὶ γὰρ· Καὶ τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει, καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαθε· σκότος τὴν ἁμαρτητικὴν ἡμῶν οὐσίαν δηλῶν, ἥτις διὰ τὸ εὐολίσθη· ἔχειν ὑπέκει τῷ πρὸς τὴν ἁμαρτίαν ἐκκαλουμένῳ φθονερῷ ἡμῶν δαίμονι. Τὸ φῶς οὖν τῇ καθ' ἡμᾶς οὐσίᾳ γενόμενον τῇ οὕτως εὐχειρώτῳ, τῷ ἐπιπράζοντι ἀνάιωτος αὐτῷ καθάπαξ γεγένηται. Ἐπιπράξοντι γὰρ οὐκ ἐποίησεν, καὶ ἐξῆς. Ἐπει οὖν κοινωνοῦς ὑμᾶς, φησὶ, Θεοῦ παραλαμβάνομεν, τοῦ φῶς ὑπάρχοντος, ἐν δὲ τῷ τοιούτῳ φωτὶ οὐκ ἂν ὑποσταίη σκότος, ὡς ἐδείχθη· μηδὲ ἡμεῖς οἱ τῷ φωτὶ κοινωνούντες, σκότος παραδεξόμεθα ἐν ἑαυτοῖς, ἵνα μὴ ψεύδους ὑπόσχωμεν δικὰς, καὶ μετὰ τοῦ ψεύδους ἀπορρήγῳμεν τῆς τοῦ φωτὸς κοινωνίας. Ὄστε τῆς κοινωνίας ἐχόμενοι τῆς ἀλλήλων (δῆλον δὲ ὅτι καὶ τῆς ἡμῶν τε καὶ τοῦ φωτὸς), ἀζωγράφους ἑαυτοὺς καθιστάνομεν ἁμαρτίας. Ἀλλὰ πῶς ἔσται τοῦτο, φησίν, ἡμῖν τοῖς πρότερον ἐνισχημένοις πολλὰς ἁμαρτίας; Οὐδαὶς γὰρ

⁸ Joan. viii, 12. ⁹ Joan. xii, 46. ¹⁰ Psal. xvii, 10. ¹¹ Joan. i, 5. ¹² Isa. liii, 9.

ἀν ἀληθῆς καὶ ἀληθεύειν ἐπανηρημένος τολμήσειεν ἄ
 ἔρξιν ὡς ἀναμάρτητός ἐστιν. Εἰ τις οὖν τῷ φόβῳ
 τούτῳ περικατεληπται [f. προκατ.], θαρβύειτω, φησί·
 τῷ γὰρ αἵματι τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τῷ
 ἐκχυθέντι ὑπὲρ ἡμῶν κεκάθαρται ὁ τὴν κοινωσίαν
 αὐτοῦ ἀσπαζάμενος. Σκέπει δὲ ὅτι, διὰ τὴν ἄκραν
 ἔνωσιν; Υἱὸν τοῦ Πατρὸς καὶ τὸ ἐξ ἡμῶν καλεῖ πρό-
 λημι; α, οὐ πάντως ἀναιμυθόλιως τὸ αἷμα, ἀλλ' οὐ
 τοῦ Θεοῦ. Πῶς οὖν οὐ λῆρος καὶ ἀσεβῆς Νεστορίος,
 διαιρῶν τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ, καὶ Θεοτόκον μὴ ἀν-
 εχόμενος τὴν αὐτοῦ Μητέρα καλεῖν; Ἰστέον δὲ, ὅτι
 ὁλος ὁ νοῦς τοῦ ῥητοῦ ἀνατροπῆ ἐστὶ τῆς τῶν
 Ἰουδαίων βλασφημίας. Αὐτοὶ γὰρ ἔφασκον περὶ τοῦ
 Χριστοῦ, ὅτι Ἡμεῖς οἰδαμεν, ὅτι ἀμαρτωλός ἐστι.
 Φησὶν οὖν, ὅτι εἰ φωτὸς ἐργα πράττομεν, κοινωνοὶ
 αὐτοῦ ἐσμεν· εἰ δὲ μὴ πράττομεν, ἀλλοτριούμεθα
 αὐτοῦ. Πῶς οὖν οὐκ ἀληθὺς φῶς ἐστὶ, καὶ ἀμαρτίαν
 οὐδεμίαν οὐκ ἐποίησεν, εἰ καὶ τοῖς ἀνόμοις ὑφ' ἡμῶν
 ἐλογίσθη; Ἐάν οὖν, φησὶν, ἡμεῖς οἱ εἰπόντες, Τὸ
 αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμῶν καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν,
 εἰπομεν ἀναιδῶς, οὐχ ἡμάρτομεν, ἑαυτοὺς πλανῶμεν
 τοῦτ' ἐστὶν ἀπατώμεν, ὡς μὴ ὑσῆς ἀμαρτίας; τὸ
 σταυρῶσαι τὸν Χριστόν. Διδὸ οὐκ εἶπε, Ψευδόμεθα,
 ἀλλ', Ἐαυτοὺς ἀπατώμεν· ὅτι ἡ πλάνη ἐκτὸς τῆς
 ἀληθείας ἐστίν. Εἰ δὲ ἐπιγνώμεν τὴν ἀμαρτίαν καὶ
 ὁμολογήσομεν, ἀφήσει ἡμῖν.

Ἐάν ὁμολογῶμεν τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, πιστός
 ἐστὶ καὶ δίκαιος, ἵνα ἀφ' ἧ ἡμῖν τὰς ἀμαρτίας,
 καὶ καθάριση ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀδικίας. Ἐάν
 εἰπωμεν, ὅτι οὐχ ἡμαρτήκαμεν, ψεύστην ποιῶ-
 μεν αὐτὸν, καὶ ὁ λόγος αὐτοῦ ἐν ἡμῖν οὐκ ἐστίν.
 Ἐπαναλαμβάνει τὸν λόγον φιλοτιμότερον χρώμενος,
 ὡς ἂν, τῷ κατακρήφῳ τῆς τῶν ἐλέγχων προσαγωγῆς,
 αὐτοὺς τε ἐπιστήσῃ τῷ τοῦ ἐγκλήματος μεγέθει,
 καὶ ἐπὶ ὁμολογίαν παρακαλέσῃ. Ὅσον δὲ τὸ ἀπὸ
 τῆς ὁμολογίας τίκεται ἀγαθόν, ἐδήλωσεν εἰπὼν·
 Λέγῃ σὺ πρῶτος τὰς ἀμαρτίας σου, ἵνα δικαιω-
 θῇς. Τοῦτο δὲ καὶ ἔθος τῷ τοῦ παρόντος μαθητοῦ
 διδασκάλῳ τὰ αὐτὰ πολλὰκις λέγειν, μετριώτερον
 πρῶτον, εἶτα τελειώτερον, ἐναργεστέρην τὴν γνώσιν
 βουλομένου ποιεῖν. Πιστὸν δὲ τὸν Θεόν, ἀντὶ τοῦ,
 ἀληθῆ, εἶρηκε. Πιστὸς γὰρ οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ πε-
 πιστευμένου, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ πιστωτικοῦ εἶρηται·
 ὅς ἀπὸ τοῦ ἑαυτοῦ ἀληθοῦς τρόπου ἔχει καὶ τὸ τοῖς
 ἄλλοις τούτου μεταδιδόναι. Πιστὸς μὲν οὖν οὕτως
 ὁ Θεός, δίκαιος δὲ, ὡς μὴ τοὺς αὐτῷ προσιόντας
 ἀπωθούμενος, ὅποια ἂν ὦσιν ἡμερτηχότες. Ἀφίησιν
 οὖν τὰς ἀμαρτίας ἀναμυθόλιως, τοῖς διὰ μετανοίας
 προστρέχουσι τῷ ἀγίῳ βαπτίσματι, εἴτε καὶ εἰς
 αὐτὸν [f. add. εἴτε] καὶ εἰς ἐτέρους πεπλημμελή-
 κασιν. Εἰ μὲν οὖν ὁμολογούμεν, φησὶν, τευξόμεθα
 καὶ τῆς καταλλήλου συγγνώμης· εἰ δὲ ἀναιδέου-
 μενοι λέγομεν, ὅτι οὐχ ἡμάρτομεν, διπλοῦν ἐργα-
 σόμεθα τὸ κακόν, καὶ ἑαυτοὺς ψεύστας ἀποφαί-
 νοντες, καὶ εἰς τὸν Θεὸν βλασφημοῦντες. Αὐτὸς
 γὰρ φησὶ διὰ τοῦ προφήτου· Ἀνταπεδιδόσαν μοι

amus? Nemo enim qui verax sit ac mentiri nolit,
 dicere ausit se peccatum non habere. Si quis
 igitur hoc percullitur timore, confidat, inquit :
 qui enim societatem ipsius amplexus est, sanguine
 Filii ejus Jesu Christi pro nobis effuso jam mun-
 datus est. Animadvertite vero, quomodo propter ar-
 ctam unionem, Filium Patris vocat assumptam ex
 nobis naturam, cujus scilicet procul dubio est
 sanguis, et non Dei. Quomodo igitur non delirus
 et non impius Nestorius, qui carnem a Filii per-
 sona separans, Matrem ejus Deiparam appellari
 non patitur? Sciendum vero, hocce apostoli dictum
 plenam etiam esse ejus refutationem blasphemix
 qua dixerunt: *Nos scimus, quia hic homo pecca-
 tor est* ¹⁸. Ait itaque, consortes nos ejus esse, si
 opera lucis facimus: si vero non facimus, alienos
 ab ipso esse. Quomodo igitur vera lux non est, et
 iniquitatem non fecit ullam, etsi pro nobis cum
 sceleratis reputatus est ¹⁹? Si igitur, inquit, nos,
 qui diximus: ²⁰ *Sanguis ejus super nos, et super
 filios nostros, nos peccati expertes esse impuden-
 ter dixerimus, fallimus nosmetipsos, quasi pecca-
 tum non esset cruci affigere Christum. Quare non
 dixit, Mentimur, sed, Ipsi nos seducimus, seu erra-
 mus, quia error procul a veritate est. Si autem
 peccatum nostrum et agnoscimus et consistemur,
 dimittetur nobis.*

VERS. 9, 10. *Si confiteamur peccata nostra, fide-
 lis est et justus, ut remittat nobis peccata nostra, et
 emundet nos ab omni iniquitate. Si dixerimus, quo-
 niam non peccavimus, mendacem facimus eum, et
 verbum ejus non est in nobis.* Sermonem repetit, eo
 libentius utens, ut redargutionum frequentia deli-
 cti magnitudinem ob oculos illis poneret, et ad
 confessionem induceret. Quam magnum vero ex
 confessione pariat bonum, significavit qui dixit :
408 *Dic tu prior peccata tua, ut justificeris* ¹⁸. So-
 let autem apostolus iste in suis documentis eadem
 frequenter dicere, simplicius primo, deinde per-
 fectius, cupiens clariorem firmioremque cognitio-
 nem reddere. Fidelem autem dicit Dominum, hoc
 est veracem. Fidelis enim dicitur non solum is, cui
 aliquid concreditum est, sed etiam qui ad fidem fa-
 ciendam idoneus est, quique ex more vera dicendi
 consecutus est ut alios etiam veracitatis participes
 efficere valeat. Sic igitur fidelis Deus est. Justus
 autem, quippe qui ad se accedentes, quantum-
 cunque antea peccarint, non repellit. Certissime
 igitur iis, qui per poenitentiam ad sanctum properant
 baptisma, peccata dimittit quæcunque seu contra
 ipsum, seu in alios perpetraverint. Si igitur confi-
 telemur, inquit, veniam idoneam assequemur. Si au-
 tem impudenter dixerimus nos non peccasse, malum
 duplicabimus, nosque mendaces ac in Deum blas-
 phemantes probabimus. Ipse enim dixit per pro-
 phetam: *Retribuebant mihi mala pro bonis* ¹⁶. Et rur-
 sus per semetipsum ¹⁷: *Si male locutus sum, testi-*

¹⁸ Joan. ix, 24. ¹⁹ Isa. lxxii, 12. ²⁰ Matth. xxvii, 24. ¹⁶ Isa. xliiii, 2. ¹⁷ Psal. xxxiv, 12.

¹⁷ Joan. xviii, 25.

monium perhibe de malo : si autem bene, quid me a cædis? Cum hæc ita se habeant, si dixerimus nos peccatum non habere, sermonem ipsius abnegamus, qui est spiritus et vita. Verba enim, inquit, quæ ego loquor, spiritus et vita sunt¹⁸.

CAPUT. II.

VERS. 1, 2. *Filioli mei, hæc scribo vobis, ut non peccetis. Sed et si quis peccaverit, advocatum habemus apud Patrem Jesum Christum justum. Et ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi.* Sciens apostolus naturæ nostræ instabilitatem et labilitatem, quodque insitam habeamus ad mala propensionem, unde necesse est (præsertim cum etiam invidus dæmon salutis nostræ insidietur), ut etiam qui per confessionem Deo reconciliati sunt, si indiligenter vivant, in peccata labantur; ideoque subdit, quod etiam post obtentam veniam peccemus, haud desperandum nobis esse : quandoquidem possumus, si convertamur, salutem denuo consequi per mediationem Jesu Christi. Ipse enim interpellans pro nobis Patrem, propitium eum reddit pro peccatis nostris; et non pro nostris tantum, sed etiam pro totius mundi. Hoc autem dixit, quia ad Judæos scribebat; ne ad illos tantum restringeret poenitentiae effectus, sed ad omnes gentes extenderet: vel ut significaret, promissionem istam non solum eos qui tum vivebant, sed omnes etiam qui postea futuri essent, spectare. Advocatum vero eum dicit, quia causam nostram apud Patrem agit, cumque propitium nobis⁴⁰⁹ reddidit: quod humano more et dispensatorie est dictum; quemadmodum illud: *Non potest Filius facere a se quidquam*¹⁹: nam ne Deo contrarius videretur, hoc dicit: siquidem quod etiam Filius potestatem haberet dimittendi peccata²⁰, ostendit in paralytico²¹. Quin etiam cum discipulis dedit potestatem remittendi peccata, demonstravit se propria auctoritate hoc dare. Verum, ut diximus, per œconomiam quamdam id dicit apostolus: vel ut ostendat Filium ejusdem esse naturæ cum Patre, et æqualis potentiae, et commune esse omnibus tribus divinis personis quidquid una operatur.

VERS. 3. *Et in hoc scimus, quoniam cognovimus eum, si mandata ejus observemus.* Solet beatus hic vir iisdem vocibus ad diversa significanda uti. Ut cum ait: *In mundo erat, et mundus per ipsum factus est, et mundus eum non cognovit*²². Sic igitur et nunc utitur verbo *cognoscere* diverso sensu. Dicitur enim *cognoscere* et pro scire, et pro, cum aliqua perfecte uniri, juxta quod significatum dictum est illud, *Cognovit Dominus, qui sunt ejus*²³; et illud, *Qui non noverat peccatum, eum pro nobis peccatum fecit*²⁴.

VERS. 4, 5. *Qui dicit se nosse eum, et mandata ejus non custodit, mendax est, et in hoc veritas non*

κατὰ ἀντί ἀγαθῶν· καὶ δι' ἐαυτοῦ πάλιν· Εἰ κακῶς ἐλάλησα, μαρτίρησον περὶ τοῦ κακοῦ· εἰ δὲ καλῶς, τί με ἐρέεις; Εἰ τούτων δὲ οὕτως ἐχόντων αὐτοὶ λέγομεν μὴ ἡμαρτηκίναί, τὸν λόγον αὐτοῦ ἀρνούμεθα, ὅς ἐστι πνεῦμα καὶ ζωὴ. Τὰ ρήματα γὰρ, φησὶν, ἃ ἐγὼ λαλῶ, πνεῦμά ἐστὶ καὶ ζωὴ.

ΚΕΦΑΛ. Β.

Τεκνία μου, ταῦτα γράφω ὑμῖν, ἵνα μὴ ἁμαρτάνητε. Καὶ ἐὰν τις ἁμάρτη, Παράκλητον ἔχομεν πρὸς τὸν Πατέρα, Ἰησοῦν Χριστὸν δίκαιον. Καὶ αὐτὸς ἰλασμός ἐστι περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν· οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου. Τὸ ἀσάθμητον καὶ πλημμελὲς τῆς φύσεως ἡμῶν ἐπιστάμενος, καὶ ὅτι σύνοικον αἰετὸν ἔχοντες τὴν τε ἐπὶ τὰ χεῖρα ῥοπήν, καὶ τὸν ἐφεδρεύοντά τῆ σωτηρίας ἡμῶν φθονερὸν δαίμονα, ἀνάγκη μὴ προσεχόντως βιοῦντας ἁμαρτανεῖν τοὺς ἤδη δι' ἐξουσιολογίας οἰκωνομῆντας Θεῷ, ἐπάγει ταῦτα, ὅτι καὶ μετὰ τὴν ἄφρασην πταίσωμεν, μὴ ἀπογνώμεν ἑαυτῶν. Ἐπιστρέφοντες γὰρ τύχομεν καὶ πάλιν τῆς σωτηρίας διὰ τῆς τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ μεσιτείας. Αὐτὸς γὰρ τῷ Πατρὶ περὶ ἡμῶν ἐντυχάνων, ἰλάσεται περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, καὶ οὐ περὶ τῶν ἡμετέρων μόνον, ἀλλὰ καὶ περὶ ὅλου τοῦ κόσμου. Τοῦτο δὲ εἶπεν, ὅτι πρὸς Ἰουδαίους ἔγραψε· καὶ ἵνα μὴ μόνοις ἐκεῖνοις περιλείψῃ τὰ τῆς μετανοίας, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰ ἔθνη ἐξαπλώσῃ ταύτην· ἢ ὅτι μὴ αἰετὸν ἔκείνο καιροῦ ἢ ἐπαγγελία μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς μετέπειτα πάσι. Παράκλητον δὲ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν, φησι τὸν Πατέρα παρακαλοῦντα, ἥτοι προτροπόμενον. Ἀνθρωπινώτερον δὲ ταῦτα καὶ οἰκονομικώτερον εἴρηται· ὡς τῆ, *Οὐδὲν δύναται ἀπ' ἑαυτοῦ ποιεῖν ὁ Υἱὸς*· διὰ γὰρ τὴ μὴ ἀντιθεὸς δοῦναι ταῦτά φησιν· ἐπεὶ οὐ καὶ ὁ Υἱὸς ἐξουσίαν ἔχει ἀφ' ἑαυτοῦ ἁμαρτίας, ἔδειξεν ἐπὶ τοῦ παραλύτου. Ἀλλὰ καὶ τοῖς μαθηταῖς τοῦτο δοὺς τὸ ἀφίναί ἁμαρτίας, ἐνέφηεν ὡς αὐτοδεσπότης τοῦτο παρέχει. Ἀλλ', ὡς ἐφημεν, οἰκονομικῶς τοῦτο νῦν ὁ Ἀπόστολος φησιν, ἢ παριστῶν τὸ πρὸς τὸν Πατέρα τοῦ Υἱοῦ ὁμοφυεῖς τε καὶ ὁμοδύναμον, καὶ ὅτι ὁ ἄν ποιῆ τὴ ἐν τῶν τριῶν ἁγιαστικῶν ὑποστάσεων; κοινόν ἐστὶ καὶ τῶν λοιπῶν.

Καὶ ἐν τούτῳ γινώσκωμεν, ὅτι ἐγνώκαμεν αὐτόν, ἐὰν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρῶμεν. Ἔθος τῷ μακαρίῳ τούτῳ ἀνδρὶ, ταῖς ὁμωνυμίαις χρῆσθαι κατὰ ταῦτον, ὡς περὶ καὶ, Ἐν τῷ κόσμῳ ἦν, καὶ ὁ κόσμος δι' αὐτοῦ ἐγένετο, [i. ad. καὶ] ὁ κόσμος αὐτὸν οὐκ ἔγνω. Οὕτως οὖν καὶ νῦν κέχρηται τῷ ἐγνωκέναι, ὁμωνύμως. Λέγεται γὰρ τὸ γινώσκω καὶ ἐπὶ τοῦ ἐπίστασθαι τι, καὶ ἐπὶ τοῦ παντελῶς πρὸς τινα ἀνα [κε] κρᾶσθαι· καθὼς ἀμεινωμένον τὸ, Ἐγὼ Κύριος τοὺς δεύρας αὐτοῦ· καὶ τὸ, Τὸν γὰρ μὴ γνόντα ἁμαρτίαν ὑπὲρ ἡμῶν ἁμαρτίαν ἐποίησεν.

Ὁ λέγων, ὅτι Ἐγὼ καὶ αὐτόν, καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ μὴ τηρῶν, ψευδέτης ἐστὶ· καὶ ἐν τούτῳ

¹⁸ Joan. vi, 6. ¹⁹ Joan. v, 19. ²⁰ Matth. ix, 6. ²¹ Joan. xx, 23. ²² Joan. i, 10. ²³ II Tim. ii, 19. ²⁴ II Cor. v, 2.

ἀληθεια οὐκ ἔστιν. Ὅς δ' ἂν τηρῇ αὐτοῦ τὸν λόγον, ἀληθῶς ἐν τούτῳ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ τελεσιγίται. Ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι ἐν αὐτῷ ἔσμεν. Καὶ ἀπὸ τοῦ ἐναντίου τὸ αὐτὸ κατασκευάζει περιουσιαστικώτερον χρώμενος τῇ ἀποδείξει.

Ὁ λέγων ἐν αὐτῷ μένειν, ὁρᾷ, καθὼς ἐκείνος περιεπάτησε, καὶ αὐτὸς οὕτως περιπατεῖν. Διὰ τῶν ἔργων, φησὶν, ἡ τελεία δεικνύται ἀγάπη. Πλὴν ἐπειδὴ ἔστι τινα ὀρθῶς καὶ ἀκριβῆς ποιεῖν ἐντολάς, αὐτὸν δὲ νοθεύτερον διακαίεσθαι, ὅπερ ἀπὸ Θεοῦ πόρρω ἐστὶ, διὰ τούτου φησὶν, ὅτι ὁ ἐν Θεῷ ὡκειωμένος κατὰ τὴν πρὸς Θεὸν οἰκείωσιν ἀξίως βιώστω.

Ἀγαπητοὶ, οὐκ ἐντολήν καιρὴν γράφω ὑμῖν, ἀλλ' ἐντολήν παλαιάν, ἣν εἴχετε ἀπ' ἀρχῆς. Ἡ ἐντολή ἡ παλαιά ὁ λόγος ἐστίν, ὃν ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς. Περὶ ἀγάπης λοιπὸν τῆς πρὸς τὸν πλησίον τρέπεται, καὶ φησὶν, ὅτι ἡ πρὸς Θεὸν ἀνάκρασις, ἥτοι ἀγάπη, ἐκ τῆς εἰς τὸν πλησίον πρώτον γινώσκεται ἀγάπης· οὐδὲ γὰρ ἐνδέχεται τὸν ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως πεφωτισμένον, καὶ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ πεπληρωμένον, τὸ ἀπὸ τοῦ πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μίσους σκοτός εἶναι. Φῶς γὰρ καὶ σκοτός κατὰ ταῦτόν καὶ περὶ τὸ αὐτὸ ἀνυπαρκτα. Ὡστε ἀπὸ τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης πεφωτισμένος, καὶ τὸν Θεὸν ἔχων, καὶ τὸ πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἔχει φῶς, ὃ ἀπὸ τῆς τοῦ ἀδελφοῦ ἀνάπτεται ἀγάπης. Ὁ δὲ τὸν Θεὸν μὲν ἀγαπᾷ λέγων, μισῶν δὲ τὸν ἀδελφόν, ἐν σκοτῷ ὑπάγει, διηγεσθε, τυφλώτων ἀεὶ τοὺς γνωστικούς ὀφθαλμούς, ἅτε τὸ τῆς ἀνακράσεως τῆς τε πρὸς τὸν Θεόν, τῆς τε πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἀπολωλεκῶς φῶς. Καὶ οὐκ οἶδε λειπὸν, ὅτι γρήσεται αὐτῷ.

Πάλιν ἐντολήν καιρὴν γράφω ὑμῖν, ὃ ἐστὶν ἀληθές ἐν αὐτῷ καὶ ἐν ὑμῖν, ὅτι ἡ σκοτία παρέρχεται, καὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν ἤδη φαίνει. Ὁ λέγων ἐν τῷ φωτὶ εἶναι, καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ μισῶν, ἐν τῇ σκοτίᾳ ἐστὶν ἕως ἄρτι. Ὁ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐν τῷ φωτὶ μένει, καὶ σκάνδαλον ἐν αὐτῷ οὐκ ἔστιν. Ὁ δὲ μισῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, ἐν τῇ σκοτίᾳ ἐστὶ, καὶ ἐν τῇ σκοτίᾳ περιπατεῖ, καὶ οὐκ οἶδε ποῦ ὑπάγει, ὅτι ἡ σκοτία ἐτύφλωσε τοὺς ὀφθαλμούς αὐτοῦ. Ἐπειδὴ τῆς Ἐπιστολῆς καθολικῆς οὐσης, καὶ κοινῆς πρὸς πάντας Ἰουδαίους καὶ Ἕλληνας, πρὸς μὲν Ἰουδαίους ἔχει λόγον τὸ εἰπεῖν, οὐ καιρὴν ἐντολήν αὐτοῖς γράφειν περὶ τῆς ἀγάπης, ἀλλὰ παλαιάν. Καὶ γὰρ ἐν ταῖς πλαξὶ τοῦ Μωυσέως τὸ, Ἀγαπήσεις μετὰ γε Θεὸν καὶ τὸν πλησίον σου ὡς αὐτόν, γέγραπται. Πρὸς γε μὴν Ἕλληνας, [τί ἂν εἴποι τις περὶ παλαιᾶς ἐντολῆς, οὐδαμοῦ] τούτου εὐρισκομένου; Φαμὲν οὖν ὡς καὶ τούτοις γέγραπται ὁ πρὸς τοὺς πλησίον νόμος ὁ περὶ ἀγάπης. Καὶ πῶς; Ἐν τῷ σῆς καρδίας πυλῆϊ, φυσικαῖς ἐνωταῖς ἐγγεγραμμένος· καὶ ὅτι αἱ ἐνεσπαρμέναι ἐννοιαὶ ἡμῖν φυσικῶς νόμος λέγεται, Παῦλος ἰκανὸς πιστώσασθαι τὸν λόγον εἰπὼν· Βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοῦς

est. Qui autem servat verbum ejus, vere in hoc charitas Dei perfecta est : et in hoc scimus, quoniam in ipso sumus. Etiam a contrario idem astruit, abundantiore utens demonstratione.

Vers. 6. Qui dicit se in ipso manere, debet, sicut ille ambulavit, et ipse ambulare. Operibus, inquit, perfecta ostenditur dilectio. Verum quoniam fieri potest, ut quis recte et exacte servet mandata, ac nihilominus ipse minus recte se habeat, ut qui a Deo longe est, idcirco ait : qui Dei domesticus factus est, secundum hanc cum Deo conjunctionem digne vivat.

Vers. 7. Charissimi, non mandatum novum scribo vobis, sed mandatum vetus quod habuistis ab initio. Mandatum vetus est verbum quod ab initio audistis. Ad charitatem, quæ est erga proximum, sermonem convertit, et ait, quod conjunctio seu charitas erga Deum ex dilectione erga proximum præcipue cognoscatur : neque enim fieri potest, ut qui Dei cognitione illuminatus est, et ipsius dilectione repletus, odii in proximum caliginem habeat. Lux enim et tenebræ simul ac circa idem consistere haud possunt. Quare quisquis charitate erga Deum illuminatus est, Deumque habet, lucem etiam habet erga proximum, quæ a dilectione fratris accenditur. Qui autem se Deum diligere dicit et proximum odio habet, in perpetuis tenebris moratur, **410** semper cæcutiens intellectus oculis : utpote qui conjunctionis cum Deo et cum fratre lumen amisit : adeoque neque novit, quomodo seipso utatur.

Vers. 8-11. Iterum mandatum novum scribo vobis, quod verum est et in ipso, et in vobis : quia tenebræ transierunt, et verum lumen jam lucet. Qui dicit se in luce esse, et fratrem suum odit, in tenebris est neque adhuc. Qui diligit fratrem suum, in lumine manet, et scandalum in eo non est. Qui autem odit fratrem suum, in tenebris est, et in tenebris ambulat, et nescit quo eat, quia tenebræ obcæcaverunt oculos ejus. Quoniam hæc Epistola generalis est, ad Judæos et gentiles æque directæ ; ad Judæos quidem verba facit, cum ait se nequaquam novum de charitate mandatum præscribere, sed vetustum ; nam et in tabulis Mosis scriptum est : Diliges, post Deum quidem, etiam proximum tuum sicut te ipsum²⁵. Ad gentiles autem, inquit quispiam, quid de veteri mandato, cum nullibi hoc reperitur ? At dicimus illis etiam perscriptam esse legem charitatis erga proximum. Sed quomodo ? Scilicet inscripta est tabulæ cordis naturalibus ideis. Quod vero idem nobis insitæ lex naturalis dicantur, fidem plenam facit Paulus, dum ait : Video aliam legem repugnantem legi mentis meæ, quæ est in me²⁶. Legem igitur seu mandatum gentiles etiam acceperunt, natura videlicet præcipiente, ut benigni simus erga alios omnes qui ejusdem nobiscum naturæ sunt : qua

²⁵ Deut. vi, 6. ²⁶ Rom. vii, 23.

ratione etiam sociale animal est homo; quod sine mutua dilectione esse non potest. Sed et multos homines unum pro alio mortem subisse vetustæ historiæ tradunt: quod maxima charitatis argumentum esse Salvator noster definit: *Majorem hac*, inquit, *dilectionem nemo habet, quam ut animam suam ponat quis pro amicis suis*²⁶. Ita igitur lege charitatis erga proximum cum Judæis tum gentilibus posita, præter vetus, inquit, quod audistis, mandatum de charitate erga proximum, novum etiam scribo vobis: quod veritatem habet et in eo, qui Deo familiares vos reddidit per communionem ad ipsum, et in vobis qui communicastis cum ipso. Quoniam dixit ille: *Ego lux in mundum veni, et lux*²⁷ *vera*, juxta ipsius dictum, *jam lucet*, in luce autem non sunt tenebræ; reliquum est, ut luceat charitatis lux vera in vera et sincera affectione ad proximum; atque odii tenebræ prætereant, hoc est deleantur. Hoc enim apud beatum Paulum significat *transit*, vel præterit, ut cum ait: *Præterit figura hujus mundi*²⁸.

ἄληθινόν ἐν τῇ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς ἀληθεῖ διαθέσει: καὶ ἀνυποκρίτως: καὶ ἡ τοῦ μήτους παραγέσθω σκοτία, τοῦτ' ἔστιν ἀφανιζέσθω. Τοῦτο γὰρ τὸ, παρήγεται, καὶ ἐν τῷ μακαρίῳ Παύλῳ ση μαίνει ἡλικα φησί· Παρήγει γὰρ τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου.

411 VERS. 12. Scribo vobis, filioli, quoniam remittuntur vobis peccata propter nomen ejus. Quandoquidem dixit: *Manda'um novum scribo vobis*, declarat etiam eorum, qui Epistola'n hanc recepturi erant, dispositionem. Declarat vero ex progressionem, quæ in corporali augmento reperitur. Noverat enim, non omnes æquali animo ac studio suscepturos ejus sermonem: sed alios quidem imbecillius et rudius tanquam pueros, quibus spondet remissionem peccatorum per fidem in Jesum Christum: alios vero ut proficientes in virum perfectum, ut et alios filios ipsi progignere possint; quos cognitionem ejus habere testatur, qui est ab initio. Quis autem iste, nisi Dei Verbum, qui erat in principio apud Deum²⁹? Alii vero tanquam adolescentes, quibus veluti juvenili robore et animo contra passiones ignominia certantibus victoriae præmium pollicetur. Deinde alio modo idem repetit, ad mensuram spiritualis ætatis aptans doctrinae suæ sermonem. Quoniam igitur, inquit, novi vos ad modum variarum ætatum quæ a me scribuntur suscepturos, necesse est, ut ego etiam juxta variam ætatis vestrae dispositionem doctrinam meam dimetiar: et ad aliquos quidem vestrum, veluti ad infantes, qui Patrem seu Deum cognoverunt, verba facere; ad alios vero veluti ad patres, qui plus cognitionis habent, quam pueri: non solum enim Patrem utcumque cognoscunt, sed etiam eum a principio, seu ab æterno, et inenarrabilem esse: erat enim in principio. Porro ad hos decet perfectiorem coram Deo habere sermonem. Adolescentibus vero, utpote robustis, atque ad luctam pugnanique idoneis, dicens victoriae

ἄμου, τῷ ὅτι ἐν ἐμοί. Νόμον οὖν, ἤτοι ἐντολὴν παλαιάν, καὶ Ἑλληνες ἔλαβον, νομογραφούσης τῆς φύσεως, ἡμέρους εἶναι πρὸς ἀλλήλους καὶ πρὸς τὸ συγγενὲς ἅπαν, καθὼ καὶ συναγελαστικὸν ζῶον ὁ ἄνθρωπος, ὃ οὐκ ἂν ἐκτὸς γένοιτο ἀγάπης. Ἄλλὰ καὶ ἀλλήλων ἑἴς ἐρ ἀποθανόντας [f. ὑπεραποθ.] ἀνθρώπους πολλοὺς παλαιὰ ἀναγράφουσιν ἱστορίαι· ὃ τῆς μελζονος ἀγάπης γνώρισμα ὃ ἡμέτερος Σωτήρ ἀποφαίνεται, *Μελλζονα ταύτης*, λέγων, *οὐδέ τις ἔχει ἀγάπην, ἢ ἴνα τις θῆ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ*. Οὕτως ἐντολῆς περὶ τοῖς πλησίον οὐσης τῆς ἀγάπης, καὶ Ἰουδαίοις καὶ Ἑλλήσι κειμένης, φησὶν, ὅτι πρὸς τῇ παλαιᾷ ἐντολῇ ἧς ἤκούσατε περὶ τῆς τοῦ πλησίον ἀγάπης ἐτι καὶ καινὴν ἐντολὴν γράφω ὑμῖν, τὴν τὸ ἀληθὲς ἔχουσαν ἐν τε τῷ οικειωμένῳ ὑμᾶς Θεῷ διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν κοινωνίας, καὶ ἐν ὑμῖν τοῖς κεκοινωνηκόσιν αὐτῷ. Ἐπεὶ γὰρ ἐκεῖνός φησιν· Ἐγὼ φῶς· ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον· καὶ, *Τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν*, κατὰ τὸν ἐκεῖνου λόγον, ἤδη φαίνει, ἐν δὲ τῷ φωτὶ οὐκ ἔστι σκότος· λαμψάτω λοιπὸν τὸ τῆς ἀγάπης φῶς τὸ

Γράφω ὑμῖν, τεχνία, ὅτι ἀξέωνται ὑμῖν αἱ ἀμαρτίαι διὰ τὸ δρομα αὐτοῦ. Ἐπειδὴ εἶπεν, Ἐντολὴν καινὴν γράφω ὑμῖν, ἐπισημαίνει καὶ τὴν διάθεσιν τῶν τὴν Ἐπιστολὴν δεξομένων. Ἐπισημαίνετα: δὲ διὰ τῆς κατὰ τὴν σωματικὴν αὔξησιν προαγωγῆς τε καὶ προκοπῆς. Ἡδὲ γὰρ, ὡς οὐκ ὁμοτίμως πάντες δέξονται τὸν λόγον, οὐδὲ μετὰ τῆς ἰσῆς σπουδῆς, ἀλλ' οἱ μὲν εἰσαγωγικώτερον, ὡς παῖδες, οἷς καὶ παρεγγυᾶται ἀφεσιν ἀμαρτιῶν διὰ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως· οἱ δὲ ὡς προκείμενοι εἰς ἀνδρα τέλειον τῆς ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ οὕτως ὡς καὶ ἑτέρος δύνασθαι τεκνοποιεῖν, οἷς καὶ ἔχειν τὴν γνώσιν τοῦ ἀπ' ἀρχῆς μαρτυρεῖ. Τίς δὲ οὗτος, εἰ μὴ ὁ Θεοῦ Λόγος, ὃς ἦν καὶ ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεόν; Οἱ δὲ ὡς νεανίσκοι, οἷς ὡς νεάζουσι καὶ σφριγῶσι, κατὰ τῶν τῆς ἀτιμίας πιθῶν τὸ ἐπιπνικίον μαρτυρεῖ. Εἴ αὖ πάλιν καθ' ἑτέραν ἐπιβολὴν τὸ αὐτὸ ἐπαναλαμβάνει, πρὸς τὸ μέτρον τῆς πνευματικῆς ἡλικίας τὸν διδασκαλικὸν λόγον ἀρμοζόμενος. Ἐπεὶ οὖν, φησὶν, οὕτως ὑμᾶς οἶδα κατὰ τὰς τῶν ἡλικιῶν διαφορὰς δεξομένους ὑμᾶς τὰ κατ' ἐμοῦ γραφόμενα, ἀνάγκη [κἀμὲ] παραμετρήσαι τῇ διαθέσει τῆς ἡλικίας ὑμῶν τὴν διδασκαλίαν· καὶ τοῖς μὲν ὑμῶν ὡς παιδίοις ἐπεγνωκόσι τὸν Πατέρα (λέγει δὲ τὸν Θεὸν) διαλεχθῆναι· τοῖς δὲ ὡς πατράσιν, οἱ πλέον ἔχουσι τῶν παιδιωνκατὰ τὴν γνώσιν, τὸ [f. τῷ] μὴ ὡς Πατέρα μόνον ἐπεγνωκέναι, ἀλλὰ καὶ πλέον τοῦτου τῇ γνώσει ἐμαθῆναι [ἐμμηθη? ἐμβαθῦν?], καὶ τὴν ὑπαρξιν ἐπεγνωκέναι, ὡς ἀπ' ἀρχῆς, καὶ ἀνεξίτητος· ἦν γὰρ ἀπ' ἀρχῆς· τούτοις δὲ [f. δὲ], καὶ τελειώτερον ἄξιον παρὰ Θεῷ ποιήσασθαι λόγον. Τοῖς δὲ νεανίσκοις ἰσχυροῖς οὔσι, καὶ πρὸς πάλιν ἐπιτηδεῖσι καὶ ἀγῶνας, οἷς καὶ

²⁶ Joan. xv, 13. ²⁷ Joan. xii, 46. ²⁸ 1 Cor. vii, 31. ²⁹ Joan. i, 1.

τὸ ἀπὸ τῆς νίκης ἀοιδίμον προσεῖναι λέγων, γενναίων A claritatem suppetere, indicat fortibus ac velut
δεικνύσι καὶ στρατηγικωτέρων δεῖσθαι λόγων. militaribus sermonibus opus esse.

Γράφω ὑμῖν, πατέρες, ὅτι ἐγνώκατε τὸν ἀπ' ἀρχῆς. — Τεκνίαν ὡς διὰ τὸ ἄωρον καὶ ἀδίκριτον τῆς νηπιότητος ἐξαμαρτούσι. Διὸ καὶ ἀξιοῦσθε συγγνώμης, φησὶν, ὅτε ἐξεγένετο ὑμῖν ἐπεγνωκέναι, ὅτι Χριστὸς Κύριος τοῖς σύμπται, καὶ οἱ οἰκτιρμοὶ αὐτοῦ ἐπὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ. — Πατέρες, ὡς διὰ τὸ προφικεῖν τῇ ἡλικίᾳ τὴν γυνῶσιν ἀνεληφῶσι τοῦ ἀπ' ἀρχῆς. Νεανίσκοι, οἱ ἐμπείρους ἔχοντες, διὰ τὸ ἀκαίον, καὶ ἐτοίμως τὸ ἀριστεῖον ἀποφέρεσθαι κατὰ τῶν ἀντιπάλων.

Γράφω ὑμῖν, νεανίσκοι, ὅτι νενικηκατε τὸν Πορνῆρόν. Ἐγραψά ὑμῖν, παιδία, ὅτι ἐγνώκατε τὸν Πατέρα. Ἐγραψά ὑμῖν, πατέρες, ὅτι ἐγνώκατε τὸν ἀπ' ἀρχῆς. Ἐγραψά ὑμῖν, νεανίσκοι, ὅτι ἰσχυροὶ ἐστέ, καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ ἐν ὑμῖν μένει, καὶ νενικηκατε τὸν Πορνῆρόν. Τὰ προκειμένα ὀνόματα ἀπὸ τῆς ἡλικίας ἠρμόσατο τῷ ἡθικῷ λόγῳ· τὰ παρόντα δὲ ἀπὸ τῆς διαθέσεως ἐπαναλαμβάνει, ἀνελλιπῶς διοικούμενος τὴν νοουθεσίαν.

Μὴ ἀγαπᾶτε τὸν κόσμον, μηδὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ. Ἐάν τις ἀγαπᾷ τὸν κόσμον, οὐκ ἔστιν ἀγάπη τοῦ Πατρὸς ἐν αὐτῷ. Οὕτω τὸν λόγον διαιτήσας ταῖς τοῦ πνεύματος ἡλικίαις, ἐπιφέρει λοιπὸν τὴν τῆς παρακλήσεως λόγον, καὶ φησι· Μὴ ἀγαπᾶτε τὸν κόσμον. Ταῦτα ὡς παιδίοις λέγει· πεφύδηται [φ. ἐπέτηνται] γὰρ αἱ τὰ παιδία περὶ τὸ φαινόμενον ἡδῶ. Εἶτα τὴν αἰτίαν εἰπόν τοῦ διότι οὐκ ὀφείλει τις τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν κόσμῳ ἀγαπᾶν, λοιπὸν πρὸς τοὺς πατέρας καὶ νεανίσκους ἐπιφέρει τὴν ἐδακκαλίαν· τελεωτέρας γὰρ οἱ τοιούτοι ἔξεως. Καὶ ἵνα μὴ νομίσῃς κόσμον τὸ σύστημα τὸ ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς σημαίνειν, ἐπάγει τίς ὁ κόσμος, καὶ τί τὰ ἐν τῷ κόσμῳ. Καὶ κόσμον μὲν τὸν συρφετὸν ὄχλον φησὶν, ὃς οὐδὲ τὴν τοῦ Πατρὸς ἀγάπην ἔχει ἐν αὐτοῦ. Τίνα δὲ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ; Τὰ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς σαρκὸς ἐκτελούμενα, ἃ διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἐνεργούμενα, τὴν ἐπιθυμίαν ἀνακινεῖ. Διὰ γὰρ τῶν ὀφθαλμῶν, τοῦ κυριωτάτου τῶν αἰσθητηρίων, καὶ τὰ λοιπὰ συνάλαβε. Περὶ δὲ τὴν ἐπιθυμίαν πᾶν ἐνθεωρεῖται κακὸν, μοιχεῖα, πότοι, ἐρωτες ἀπειρεῖς, φόνοι· οἱ μὲν διὰ πλεονεξίαν, οἱ δὲ διὰ τὸ τοὺς ἀντικειμένους ἀφανίσαι. Δόλοι καὶ οὔτοι, ἵνα ὑποχρεῖον τῷ δόλῳ ποιήσωμεν ἅπαν τὸ ἐμποδῶν· καὶ ἄπλῶς ἅπαντα τὰ ἐχθρὰ Θεῷ δι' ἐπιθυμίας σαρκικῆς ἡμῖν ἐπιτελεῖται.

Ὅτι πᾶν τὸ ἐν τῷ κόσμῳ, ἡ ἐπιθυμία τῆς σαρκὸς, καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ ἡ ἀλαζονεία τοῦ βίου, οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ ἐκ τοῦ κόσμου ἐστὶ. Καὶ ὁ κόσμος παράγεται, καὶ ἡ ἐπιθυμία αὐτοῦ· ὁ δὲ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, μένει εἰς τὸν αἰῶνα. Ἐπομεν ἤδη ὅτι κόσμον τὸν συρφετὸν ὄχλον καλεῖ, διὸ καὶ ὁ Κύριος τοῖς μαθηταῖς φησὶν· Ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ ἐστέ, καθὼς ἐγὼ ἐκ τοῦ κόσμου οὐκ εἰμι. Τούτου δὲ

VERS. 13. *Scribo vobis, patres, quoniam cognovistis eum, qui ab initio est.* — *Filioli, ut qui ob immaturam et justæ discretionis incapacem ætatem peccant; adeoque venia, inquit, digni facti estis, cum vobis contingerit cognoscere, quoniam Suaris est Dominus universis, et miserationes ejus super omnia opera ejus*²⁰. *Patres, ut qui ætatis progressu cognitionem acceperunt ejus, qui est ab initio. Adolescentes; qui ab ætatis flore habent, ut idonei et expediti sint ad virtutis præmium contra adversarios referendum.*

VERS. 13, 14. *Scribo vobis, adolescentes, quoniam vicistis malignum. Scribo vobis, infantes, quoniam cognovistis Patrem. Scribo vobis, juvenes, quoniam fortes estis, et Verbum Dei manet in vobis, et vicistis malignum.* Præcedentia ætatum nomina morali sermone accommodavit; ista vero ex affectione repetit, ut absolutissimam faceret admonitionem.

412 VERS. 15. *Nolite diligere mundum, neque ea quæ in mundo sunt. Si quis diligit mundum, non est charitas Dei in eo.* Ita distributo sermone per varias spiritus ætates, subdit deinde ipsam adhortationem, et ait: *Nolite diligere mundum.* Hoc velut infantibus seu puerulis dicit: semper enim isti percelluntur apparente voluptate. Deinde proposita ratione, cur mundum, et ea quæ in eo sunt, diligere quis non debeat, ad adolescentes seu juvenes doctrinæ sermonem transfert; quandoquidem hi perfectioris habitudinis sunt. Et ne putes mundi nomine cæli terræque complexionem significare, subdit quisnam sit mundus, et quidnam ea quæ in eo sunt. Et mundum dicit sordibus plenum, qui scilicet Patris charitatem non habet in seipso. Sed quænam quæ in mundo sunt? Quæ juxta concupiscentiam carnis perficiuntur, quæ sensibus percepta concupiscentiam movent. In oculis enim, qui præcipuum sensorium sunt, reliqua etiam comprehendit: et per concupiscentiam malum omne intelligitur, ut adulterium, ebrietates, amores impuri, cædes sive propter D avaritiam sive ad perdendos adversarios: fraudes et hæc ut dolo submittamus quidquid nobis obstat; ac demum omnia quæ inimica sunt Deo, per concupiscentiam carnis in nobis perficiuntur.

VERS. 16, 17. *Quoniam omne quod est in mundo, concupiscentia carnis est et concupiscentia oculorum et superbia vitæ: quæ non est ex Patre, sed ex mundo est. Et mundus transit, et concupiscentia ejus. Qui autem facit voluntatem Dei, manet in æternum.* Jam diximus, apostolum mundum vocare incompositam vilium hominum turbam. Qua ratione Dominus discipulis suis dixit: *De mundo non estis, sicut et ego non sum de mundo*²¹. Hujus

²⁰ Psal. cxlii, 9. ²¹ Joan. xv, 19; xvii, 18.

autem mundi, nempe mundanæ voluptatis et concupiscentiæ, pater est diabolus. Et ideo Dominus de suis discipulis ait ad Patrem: *Non rogo, ut tollas eos de mundo, sed ut serres eos a malo*²²; quem et in maligno positum esse²³ alibi dixit, Aliter: Si maligno bono Patri opponitur; qui autem servit concupiscentiis, non est ex Patre, sed ex mundo; patet, eum, qui ex Patre non est, sed ex mundo, ex diabolo esse; quemadmodum et in Evangelio ait ad Iudeos: *Vos ex patre diabolo estis*²⁴; hoc est, ex carnalibus studiis quorum diabolus sator est et cultor. Et hæc quidem mundana concupiscentia permanentiam non habent neque subsistentiam: quæ autem secundum voluntatem Dei sunt, perpetuo durant. Prudentis autem non est permanentia negligere, et pereuntibus adhærere: perinde enim hoc est, ac spectro velle domum ædificare.

413 VENS. 18. *Filioli, novissima hora est: et sicut audistis, quia Antichristus venit, et nunc Antichristi multi facti sunt, unde scimus quia novissima hora est. Illud, Novissima hora est, levius hoc modo redditur: Quandoquidem hæc catholica Epistola omni homini accommodata est; non idem autem omnibus constitutus est terminus, adeoque proprius cuiusque finis ignotus est: idcirco congrue cujusvis mentem proprio fini applicat, ut, velut si extrema vitæ instaret hora, vigilantia et attentio excitetur, sicque immaculatus vivendi modus, ac puritas actionum inter Christianos vigeat. Aliter: Nemo, quantumvis insanus, potest ista deridere. Cum enim res quæque in tres partes dividatur, in primam, mediam et novissimam seu ultimam; quidquid a medio residuum est, ultimum vocari recte potest. Quare, si circa mediam mille annorum decadem Dominus in mundum venit (ferme enim in anno quinquies millesimo quingentesimo ipsius adventus contigit), omne quod ab ipso decurrit tempus, quippe quod medium consequitur, novissimum seu ultimum recte dici nemo jure negaverit. Quoniam igitur millenariorum fluxus ab adventu Domini medietatem excessit, recte tempus omne, quod exinde decurrit, ultimum appellari potest.*

VENS. 19. *Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis. Nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum; sed ut manifesti sint, quoniam non sunt omnes ex nobis.* Subjungit de Antichristis et ex quibus si sint: ac ait, quod *ex nobis*. Subdit vero hoc, quin aliquid præmitteret ad sermonis perspicuitatem. Dico igitur, enim, veluti si se ipsum prius interrogasset, Undenam hi Antichristi? proferre illud, *ex nobis*. Et ita quidem oportebat eum loqui; non ita tamen locutus est; fortasse, ut ista sermonis confusione molestiam quam ex illis

Α τοῦ κόσμου πατήρ, ὁ διάβολος, τῆς κοσμικῆς, φημί, ἡδουπαθείας καὶ συγχύσεως. Διὸ καὶ ὁ Κύριος περὶ τῶν μαθητῶν αὐτοῦ πρὸς τὸν Πατέρα φησὶν· Ὁὐκ ἐρωτῶ ἵνα ἀρῆς αὐτοὺς ἐκ τοῦ κόσμου, ἀλλ' ἵνα τηρήσῃς αὐτοὺς ἐκ τοῦ πονηροῦ, ἥτοι τοῦ κόσμου, ὃν καὶ ἐν τῷ πονηρῷ ἀλλαγῶ κελθεῖν φησιν. Ἄλλως τε, εἰ ὁ πονηρὸς ἀντίκειται τῷ ἀγαθῷ Πατρὶ, ὁ δὲ ταῖς ἐπιθυμίαις τοῦ κόσμου δουλεύων οὐκ ἔστιν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' ἐκ τοῦ κόσμου· εὐδὴλον οὖν ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς μὴ ὦν, ἀλλ' ἐκ τοῦ κόσμου, ἐκ τοῦ διαβόλου ἔστι· καθὼς καὶ ἐν Εὐαγγελίοις φησὶ πρὸς Ἰουδαίους· Ὑμεῖς ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἐστέ· τοῦτ' ἔστιν ἐκ τῶν σαρκικῶν ἐπιτηδεύματων, ὧν ὁ διάβολος σπορεύς τε καὶ φυτοκόμος. Καὶ ταῦτα δὲ, [φησὶ,] τὰ κοσμικὰ ἐπιθυμήματα οὐκ ἔχει τὸ μένον τε καὶ ἐστὼς· τὰ δὲ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, διαρκῆ καὶ διαιωνίζοντα. Οὐκ ἔστι δὲ σωφρόνων, τὰ μὲν ἐστῶτα παρατρέχειν, τῶν δὲ ἀφανιζομένων ἀντέχεσθαι, ταῦτόν τι ποιοῦντες τῷ περὶ φάσματα οἰκίης οἰκονομοῦντι [φ. οἰκοδομοῦντι].

Παιδιά, ἐσχάτη ὥρα ἐστὶ· καὶ καθὼς ἠκούσατε ὅτι ὁ Ἀντίχριστος ἔρχεται, καὶ τὴν Ἀντίχριστοι πολλοὶ γινώσκουσιν· ὅθεν γινώσκομεν ὅτι ἐσχάτη ὥρα ἐστὶν. Τὸ, *Ἐσχάτη ὥρα ἐστὶν*, ἀνεπαχθέστερον οὕτως· Ἐπεὶ καθολικῆ Ἐπιστολῆ ἀρμόζουσα παντὶ ἀνθρώπῳ, οὐ μία δὲ ὁδοθεμία ζωῆς παντὶ, ἀδὴλον δὲ ἐκάστῳ τὸ οἰκίον τέλος· εἰκότως οὖν τῷ οἰκίῳ τέλει ἐπέστησεν ἕκαστον, ἵν' ὡς περὶ ἐσχάτης τῆς ζωῆς ὥρας ἐκάστῳ ἐνεστηχίας, νῆψις ἐπακολουθῆ· καὶ οὕτω βίος ἀμωμος, καὶ καθαρότης πράξεων εἰς αἰὲν Χριστιανοῖς ἐμπολιτεύεται. Ἄλλως· Οὐκ ἔχει χώραν ὁ διαπαίζειν ταῦτα μελαγχολῶν. Παντὸς γὰρ πράγματος· εἰς τρία μεριζομένου, πρώτου, καὶ μέσου, καὶ τελευταίου· πάντως τὸ ἀπὸ τοῦ μέσου πᾶν, ἔσχατον λέγεσθαι οὐδὲν ἀπεικός. Ὡστε εἰ κατὰ τὸ μέσον τῆς χιλιετοῦς δεκάδος ὁ Κύριος παρεγένετο (σχεδὸν γὰρ ἐν τῷ πεντακισχιλιωστῷ πεντακοσιοστῷ ἢ ἐν γῆ παρουσία αὐτοῦ), τὸ ἀπὸ τούτου ὡς ἀπὸ τοῦ μέσου πᾶν, ἔσχατον λέγεσθαι, οὐδεὶς ἂν μέμφοιτο. Ἐπεὶ οὖν τὸ μέσον ἀπὸ τῆς τοῦ Κυρίου ἐλεύσεως ἢ χιλιετῆς ὑπέβη σωρεία, κατὰ τὸ ἀπὸ τούτου ἅπαν ἔσχατον λέγεται. Τοῦτο μὲν οὖν ἀληθέστατον καὶ κατὰ τὸν χρυσοῦν Ἰωάννην.

Ἐξ ἡμῶν ἐξῆλθοσ, ἀλλ' οὐκ ἦσαν ἐξ ἡμῶν. Εἰ γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν, μεμερήκεισαν ἂν μεθ' ἡμῶν· ἀλλ' ἵνα φανερωθῶσιν, ὅτι οὐκ εἰσι πάντες ἐξ ἡμῶν. Εἰπὼν περὶ Ἀντιχριστῶν, ἐπιφέρει καὶ ἀπὸ τίνων, καὶ φησιν, ὅτι *Ἐξ ἡμῶν*. Ἐπιφέρει δὲ [τοῦτο] μὴδὲν διασταλάμενος εἰς σαφῆνειαν τοῦ λόγου. Λέγω δὲ, ὡς περὶ ἐρωτήσαντα ἐαυτὸν· Καὶ πόθεν οἱ Ἀντίχριστοι οὗτοι; οὕτως εἰπεῖν τὸ, *Ἐξ ἡμῶν*. Οὕτως οὖν δέον ποιῆσαι, οὐχ οὕτως ἐχρήσατο; ἵνα τῆ συγχύσει τοῦ λόγου τὸ περὶ αὐτοὺς ἀρδὲς ἐνδεικνύμενος. Ἀλλὰ [δὲ] τί ἀπὸ τῶν τοῦ Κυρίου μα-

²² Joan. xvii, 15. ²³ Joan. v, 19. ²⁴ Joan. viii, 44.

θητῶν οἱ Ἀντιχριστοί; ἵνα ἔχοιεν τὸ πιστὸν τοῖς Α πλανωμένοις κομίζουσιν, ὡς ἀπὸ τῶν μαθητῶν ὄντες, καὶ κατὰ τὴν τοῦ διδασκάλου γνώμην ποιούντες τοῦ κηρύγματος τὸν λόγον, **ἀλλ' οὐ πάντῃ ἀπεναντίας** φερόμενοι τοῦ κηρύγματος. Ἀπὸ τοῦτο, Ἐξ ἡμῶν, φησὶν. Τὸ δὲ, Ἐξ ἡλθον, διὰ γεγονότας μαθητὰς ἀπίστησαν τῆς ἀληθείας, καὶ ἰδίας βλασφημίας ἐξ-εῦρον. Οὐ γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν, τούτ' ἔστι τῆς τῶν σωζομένων μοίρας. Εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, μετὰ τῶν ἰδίων ἂν ἔμενον. Νῦν δὲ, φησὶ, τοῦτο ποιήσασιν, ἵνα φανερωθῶσι, τούτ' ἔστι κατάδηλοι γίνονται, ὅτι πάντῃ ἀπηλλοτριώνται ἡμῶν. Εἰσι γὰρ τινες ἐν τούτοις, καὶ οὐκ ἐξ ἡμῶν ὄντες, οἷς δηλαδὴ συν-ἤψαν ἑαυτοὺς οἱ ἐξ ἡμῶν ἐξελεθόντες. Δι' οὗς, φη-σὶν, εἶρηχα καὶ τὸ, **Οὐκ εἰσι πάντες ἐξ ἡμῶν.**

Καὶ ὑμεῖς χρισμὰ ἔχετε ἀπὸ τοῦ Ἁγίου, καὶ οἴδατε πάντα. Οὐκ ἔγραψα ὑμῖν διὰ οὐκ οἴδατε τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' διὰ οἴδατε αὐτήν, καὶ διὰ πᾶν ψεῦδος ἐκ τῆς ἀληθείας οὐκ ἔστι. Τίς ἐστὶν ὁ ψεύστης, εἰ μὴ ὁ ἀρνούμενος, δι' Ἰησοῦς οὐκ ἔστιν ὁ Χριστός; Οὗτός ἐστιν Ἀντιχριστός, ὁ ἀρνούμενος τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν. Πᾶς ὁ ἀρνούμενος τὸν Υἱόν, οὐδὲ τὸν Πατέρα ἔχει. Ὁ ὁμολογῶν τὸν Υἱόν καὶ τὸν Πατέρα ἔχει. Ἰημεῖς οὖν ὁ ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς ἐν ὑμῖν με-νέτω. Ἐάν ἐν ὑμῖν μένῃ ὁ ἀπ' ἀρχῆς ἠκούσατε, καὶ ὑμεῖς ἐν τῷ Πατρὶ καὶ ἐν τῷ Υἱῷ μένετε. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ ἐπαγγελία ἣν αὐτὸς ἐπαγγελ-λάτο ἡμῖν τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον. Εἰπόντες ταῦτα τὰ προφητευόμενα, ἵνα μή τις δόξῃ ἑαυτῷ μόνῳ τὴν τοῦτον γνώσιν ἀνατιθέσθαι, καὶ καταλαζονέσθαι διὰ τούτων τῶν ἄλλων πιστῶν ὡς μόου ταύτην εἰδότος, εἰκότως ἐπιφέρει τὸ, **Καὶ ὑμεῖς χρισμὰ ἔχετε** ὡσπερ εἰ ἔλεγεν· Ἀλλὰ τί ταῦτα πρὸς ὑμᾶς ἐγὼ διεξέρχομαι ὡς πρὸς ἀγνοῦντας ταῦτα; Καὶ οὐκ ἔστι παρ' ὑμῖν ἀγνοία τούτων. Ἐλάβετε γὰρ παρὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος τὸ χρισμὰ τὸ ἱερὸν, καὶ διὰ τούτου τὸ θεῖον Πνεῦμα. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο ἴστε, ὅτι οὐχ ὡς ἀγνοοῦσιν ὑμῖν ἔγραψα ταῦτα, ἀλλ' ὡς εἰδῶσι, τὸν ἔργατον καιρὸν, τὴν τῶν Ἀντιχριστῶν φορὰν, τὸ πάντας εἶναι ψεύδους μεσοῦς. Διὰ τὸ πλεονάζει οὖν τὸ ψεῦδος, διὰ τοῦτο λέγω, φησὶ, καὶ τοὺς Ἀντι-χριστοὺς πολλοὺς γεγονέναι. Εἰ γὰρ ὁ Χριστὸς ἀλή-θειά ἐστιν, ὃν καὶ ὑμεῖς ἐγνωκότας, τὴν ἀλήθειαν ἔχετε ἐν ἑαυτοῖς· πάντως; ὁ ψεύστης ἐναντίος ὢν τῇ ἀληθείᾳ, ἦτοι τῷ Χριστῷ, Ἀντιχριστός ἐστιν. Καὶ τίς ὁ ψεύστης; Ὁ ἀρνούμενος δι' Ἰησοῦς οὐκ ἔστιν ὁ Χριστός. Τοῦτο Σίμων ὁ παμμάρτος ἐλήρει, ἄλλον εἶναι τὸν Ἰησοῦν, καὶ ἄλλον τὸν Χριστόν. Τὸν μὲν Ἰησοῦν, τὸν ἀπὸ τῆς ἀγίας Μαρίας, τὸν δὲ Χριστόν, τὸν ἐκ τοῦ Ἰορδάνου καταβάλλοντα ἀπ' οὐρανοῦ. Ὁ τῷ ψεύδει οὖν συγκροτούμενος τούτῳ, οὗτος, φησὶν, Ἀντιχριστός ἐστιν. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀρνούμενος τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, καὶ οὗτος, φησὶ, ψεύστης ἐστὶ καὶ Ἀντιχριστός. Ἐλεγον γὰρ ἄλλοι πάλιν αἰρεσιώ-ται, [ὢν ὁ κατάρτος Οὐαλεντίνος ἀπεγεννήθη,] ἄλλον εἶναι Πατέρα ἀκατονόμαστον, παρὰ τὸν λε-

percipiebatur, indicaret. Sed quare e Christi Domini discipulis exierunt Antichristi? Nemp̄ ut haberent, quo seductorum multitudini fide digni videri possent, velut qui ex discipulorum numero existentes juxta Magistri sententiam prædicare debuissent. Cæterum non usquequaque contraria evangelicæ prædicationi illi esserant; et idcirco ait: *ex nobis.* Dicit vero, *prodierunt*, quia, cum fuissent discipuli, a veritate decesserunt, propriasque blasphemias excogitaverant. Non autem erant *ex nobis*, hoc est ex salvandorum sorte; nam si ejusmodi fuissent, profecto cum suis permansissent. Nunc autem, inquit, hoc fecerant, ut manifesti sint, hoc est, ut cunctis pateat eos penitus abscissos a nobis esse. Sunt vero inter ipsos etiam nonnulli, qui non sunt ex nobis, quibus esse conjunxerunt, qui egressi sunt e nobis.

414 Vens. 20-23. *Sed vos unctionem habetis a Sancto, et nos is omnia. Non scripsi vobis quasi ignorantibus veritatem, sed quasi scientibus eam: et quoniam omne mendacium ex veritate non est. Quis est mendax, nisi is qui negat, quod Jesus est Christus? Hic est Antichristus, qui negat Patrem et Filium. Omnis qui negat Filium, nec Patrem habet: qui confitetur Filium, et Patrem habet. Vos quod audistis ab initio, in vobis permaneat. Si in vobis permanserit quod audistis ab initio, et vos in Filio et Patre manebitis. Et hæc est repositio quam ipse pollicitus est nobis, vitam æternam.* Postquam præcedentia dixit, ne quis existimaret sibi soli horum cognitionem offerri, et propterea se supra alios fideles arroganter esseret, quasi solus eam haberet, convenienter subdit hoc: *Et vos unctionem habetis*, ac si diceret: Sed quid ego ista apud vos persequor, velut si ea ignoraretis? At non est apud vos ignorantia horum: sacram enim unctionem ex sancto baptismo, et per eam Spiritum sanctum accepistis. Quandoquidem igitur hoc nostis, non quasi ignorantibus scripsi, sed quasi scientibus novissimum tempus et Antichristorum incursionem, ideoque omnia esse plena mendacio. Quia igitur abundat mendacium, propterea dico vobis, multos esse Antichristos. Si enim Christus est veritas, quem et vos cognoscentes veritatem habetis in vobismetipsis, profecto quicumque mendax, qui contrarius est veritati seu Christo, est Antichristus. Sed quis est mendax? Qui negat quod Jesus est Christus. Hoc sceleratissimus Simon effutiebatur, alium esse Jesum et alium Christum: Jesum quidem eum qui ex Maria Virgine natus est; Christum vero qui ad Jordanem descendit e cælo. Qui igitur isti favet mendacio, hic, inquit, Antichristus est. Verum et qui negat Patrem et Filium, et iste, inquit, mendax est et Antichri- stus. Dixerunt enim rursus alii hæretici, Patrem absolute dictum alium esse a Patre Christi. Hi vero etiam Filium negant, quia eum merum hominem esse dicunt, adeoque neutiquam naturam Deum, ac Deum de Deo. Idcirco subdit: *Omnis, qui negat*

*Filium, nec Patrem habet, quemadmodum Judæi, qui negantes Filium, perendunt se nosse Patrem. Verum sciant isti se nec Patrem cognovisse. Nam si Patrem cognovissent, cognovissent et Filium, quoniam Pater est Filii unigeniti. Id ipsum vero et Simonis asserctæ nugabantur. Et illi quidem ita. Vos autem quod audistis ab initio, hoc est, Deum esse Filium, servate apud vosmetipsos: hoc enim significat per illud, In vobis permaneat. Si enim in vobis permaneat hoc, quod ab initio audistis, etiam vos in Filio et **415** in Patre permanebitis: hoc est, participes ejus eritis. Hæc enim est repromissio, quæ ait: Sicut tu, Pater, in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint²⁵. Et rursus: Ut habeant vitam æternam. Hæc est autem vita æterna, ut cognoscant te solum Deum verum, et quem misisti Jesum Christum²⁶.*

καὶ σὺ ἐν ἐμοί, καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ᾧσι· καὶ πάλιν, Ἴνα ἔχωσι τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον. Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος, ἵνα γινώσκωσιν σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλες Ἰησοῦν Χριστόν.

VERS. 26. *Hæc scripsi vobis de his qui seducunt vos. Absoluto præcedente sermone, subdit etiam de seductoribus illorum, mediantibus scilicet hæresibus, quæ inundaverant. Deinde et rursus addit, quod antea diximus, ut molestiam amoveret, Et vos unctionem, quam accepistis. (Quid vero sit hoc, jam dictum est, nempe quod Spiritum sanctum inteiligat). Quoniam igitur, quem accepistis, Spiritus sanctus firmus apud vos est, non necesse habetis, ut aliquis doceat vos, sed sicut ipse Spiritus sanctus docet vos de omnibus; sicut igitur docuit vos, manete in ipso: verum est enim, et nullo modo mendacium, quod docuit vos.*

VERS. 27. *Et vos unctionem quam accepistis ab eo, maneat in vobis. Et non necesse habetis ut aliquis doceat vos; sed sicut unctio ejus docet vos de omnibus, et verum est et non est mendacium. Et sicut docuit vos: manete in eo. Verborum ordo ita se habet: Unctio quam accepistis, quoniam in vobis manet, non necesse habetis, ut aliquis doceat vos; sed sicut docuit vos, oportet vos manere in ipso.*

VERS. 28, 29. *Et nunc, filioli, manete in eo, ut, cum apparuerit, habeamus fiduciam, et non confundamur ab eo in adventu ejus. Si scitis quoniam justus est, scitote quoniam et omnis qui facit justitiam, ex ipso natus est.*

CAPUT III.

VERS. 1. *Videte, qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filii Dei nominamur, et simus. Postquam dixit de Antichristorum incursione, et de tota eorum perversa doctrina, satisque confirmavit fideles, ut immutabiliter tenerent ea, de quibus primitus instructi fuerant, proponit deinde etiam futuram ob ista mercedem, ut magis eos præmiorum magnitudine ac claritate roboraret. Subdit itaque:*

γόμενον Πατέρα τοῦ Χριστοῦ. Αὐτοὶ δὲ οὗτοι καὶ τὸν Υἱὸν ἀρνοῦνται διὰ τοῦ ἀνθρώπου ψιλὸν λέγειν αὐτόν, καὶ μὴ φύσει Θεόν, ὡς ἐκ Θεοῦ ὄντα Θεόν. Διὸ ἐπιφέρει· Πᾶς ὁ ἀρνούμενος τὸν Υἱὸν, οὐδὲ τὸν Πατέρα ἔχει· ὡσπερ Ἰουδαῖοι, ἀρνοῦμενοι μὲν τὸν Υἱὸν, προσποιούμενοι δὲ τὸν Πατέρα εἶδέναι. Ἄλλ' ἴστωσαν οὗτοι, ὅτι οὐδὲ τὸν Πατέρα ἔτι ἐπέγνωσαν. Εἰ γὰρ ἤδεισαν, ἤδεισαν ἂν καὶ τὸν Υἱὸν, ὅτι καὶ Υἱὸς Πατὴρ ἐστὶ μονογενοῦς. Τὸ δ' αὐτὸ καὶ οἱ ἀπὸ Σίμωνος ἐρλυάρουν. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν οὕτως. Ὑμεῖς δὲ, ἵπερ ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς, τοῦτ' ἐστὶ θεολογούμενον τὸν Χριστόν, φυλάττετε παρ' ἑαυτοῖς. Τοῦτο γὰρ διὰ τοῦ, Μενέτω ἐν ὑμῖν, λέγει. Ἐὰν γὰρ ἐν ὑμῖν μένη τοῦτο, ὃ ἀπ' ἀρχῆς ἠκούσατε, καὶ ὑμεῖς ἐν τῷ Υἱῷ καὶ ἐν τῷ Πατρὶ μενεῖτε, τοῦτ' ἐστὶ, κοινωνοὶ αὐτοῦ ἔσεσθε. Αὕτη γὰρ ἐστὶν ἡ ἐπαγγελία, ἡ λέγουσα· Ὡσπερ ἐγὼ ἐν σοί, Πάτερ, καὶ σὺ ἐν ἐμοί, καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ᾧσι, καὶ πάλιν, Ἴνα ἔχωσι τὴν ζωὴν τὴν αἰώνιον. Αὕτη δὲ ἐστὶν ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος, ἵνα γινώσκωσιν σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλες Ἰησοῦν Χριστόν.

Ταῦτα δὲ ἔγραψα ὑμῖν περὶ τῶν πλανώντων ὑμᾶς. Ἀπαρτίσας περὶ τὴν προειρημένον [ἴ. τὸν περὶ τῶν προειρημένων] λόγον, προστίθησι καὶ τὸν περὶ τῶν πλανώντων αὐτούς, τοῦτ' ἐστὶ διὰ τὰς ἐπικλυσάσας αἰρέσεις. Εἶτα πάλιν ἐπιφέρει, ὃ καὶ πρὸ τούτου εἴπομεν, τὸ ἀνεπαχθὲς αὐτοῖς περιποούμενος, ὅτι καὶ αὐτοὶ δὲ τὸ χρίσμα ὃ ἐλάβετε· τί δὲ τοῦτο, [εἰρηται ἦδη, ὅτι] τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγει. Ὁ οὖν ἐλάβετε Πνεῦμα ἅγιον, ἐπεὶ βέβαιον ἔχετε παρ' ἑαυτοῖς, οὐ χρεῖαν ἔχετε, ἵνα τις διδάσκη ὑμᾶς· ἀλλ' ὡς τὸ αὐτὸ Πνεῦμα διδάσκει ὑμᾶς περὶ πάντων, καθὼς καὶ ἐδίδαξεν ὑμᾶς, μενεῖτε ἐν αὐτῷ. Ἀληθὲς γὰρ ἐστὶ καὶ οὐ ψεῦδος, ὃ ἐδίδαξεν ὑμᾶς.

Καὶ ὑμεῖς τὸ χρίσμα ὃ ἐλάβετε παρ' αὐτοῦ μενέτω ἐν ὑμῖν, καὶ οὐ χρεῖαν ἔχετε ἵνα τις διδάσκη ὑμᾶς· ἀλλ' ὡς τὸ αὐτὸ χρίσμα διδάσκει ὑμᾶς περὶ πάντων, καὶ ἀληθὲς ἐστὶ καὶ οὐκ ἐστὶ ψεῦδος, καὶ καθὼς ἐδίδαξεν ὑμᾶς, μενεῖτε ἐν αὐτῷ. Τὸ ἐξῆς εὐτῷ· Τὸ χρίσμα ὃ ἐλάβετε ἀπ' αὐτοῦ, ἐπεὶ ἐν ὑμῖν μένει, οὐ χρεῖαν ἔχετε ἵνα τις διδάσκη ὑμᾶς· ἀλλὰ καθὼς ἐδίδαξεν ὑμᾶς, δεῖ μένειν ὑμᾶς ἐν αὐτῷ.

Καὶ νῦν, τσῶντα, μένετε ἐν αὐτῷ, ἵνα ὅταν φανερωθῆ, σῶμεν παρρησίαν, καὶ μὴ αἰσχυνθῶμεν ἀπ' αὐτοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ. Ἐὰν εἰδῆτε ὅτι δικαῖός ἐστι, γινώσκετε, ὅτι πᾶς ὁ ποιῶν δικαιοσύνην, ἐξ αὐτοῦ γενήνηται.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Ἴδετε ποταπὴν ἀγάπην δέδωκεν ἡμῖν ὁ Πατήρ, ἵνα τέκνα Θεοῦ κληθῶμεν, καὶ ἔσμεν. Εἰρηκῶς τὴν τῶν Ἀντιχριστῶν φορὰν, καὶ πᾶσαν τὴν ἐνδιάστροφον αὐτῶν διδασκαλίαν, καὶ ἱκανῶς στηρίξας ἀμεταθέτως ἔχειν περὶ ἃ κατηχήθησαν, ἐπάγει λοιπὸν καὶ τὸν ἀποκαίμενον διὰ ταῦτα μισθόν, ὡσπερ ἰσχυροποιῶν αὐτούς διὰ τῆς τῶν ἐπάθλων λαμπρότητος, καὶ φησιν, ὅτι Μένετε ἐν αὐτῷ. Διὰ

²⁵ Joan. xv, 21. ²⁶ Joan. xvii, 3.

τί; ἵνα ἔχωμεν παρῥησίαν ἐν αὐτῷ ὅταν φανερωθῇ. **A** Τί γάρ περιφανέστερον, ἢ ζηλωτέτερον παρῥησίας, ἐπειδὴν ὧ ἐπιδεικνυσθαι μέλλομεν τοὺς ἐν τῷ βίῳ πόνους ἡμῶν, μετὰ παρῥησίας τοῦτο ποιῶμεν, μηδὲν ἀσχυρόμενοι ἐν τῇ παρῥησίᾳ [f. παρους.] αὐτοῦ; Καὶ ἐπειδὴ εἰκός τις αὐτῶν ζητεῖν, τίνα κατωρθωκότας εὐάριστοι αὐτῷ γένοιντο; διδάσκει καὶ τοῦτο, καὶ φησιν, ὅτι: Εἰ ἐγνώκατε αὐτόν, ὅτι δικαίος ἐστίν, πάντως καὶ τοῦτο γινώσκετε, ὅτι ὁ ποιῶν δικαιοσύνην ἐξ αὐτοῦ γεγέννηται. Ὁ δίκαιος γάρ [δικαίους γεννᾷ. Ὅσον δὲ τοῦτο εἰς καύχημα καὶ παρῥησίαν ἡμῶν, οὐδεὶς ἀγνοεῖ.] ἀλλ' οὐδὲ τὴν τοῦ παρεχομένου πρὸς ὑμᾶς ἀγάπην τε καὶ χρηστότητα, ὅση τις καὶ οἷα ἐστίν. Οἴδατε γάρ ὅτι ἔδωκεν ὑμῖν τέκνα αὐτοῦ γενέσθαι τε καὶ λογισθῆναι. Εἰ δὲ τοὶς ἐν τῷ κόσμῳ ἀδελφον τοῦτο, φησὶ, λέγω δὲ τὸ υἱὸς ὑμᾶς εἶναι Θεοῦ, μὴ θαναμάζετε τοῦτο. Διὰ γὰρ τοῦτο οὐ γινώσκει ὑμᾶς, ὅτι οὐδὲ τὸν υἱοθετήσαντα ὑμᾶς ἔγνω· κόσμον δὲ τὸν συρφετὸν ἄδελφον λέγει. Ἐἴτα ἐπειδὴ τὸ τῆς υἱοθεσίας κατεσκεύασε, λέγει ἐπὶ τοῦτοις τρανότερον καὶ τὴν ἀποκειμένην δόξαν καὶ παρῥησίαν τῶν υἱοθετηθέντων, καὶ φησιν·

Ἀγαπητοί, νῦν τέκνα Θεοῦ ἐσμεν. Διὰ τοῦτο ὁ κόσμος οὐ γινώσκει ὑμᾶς, ὅτι οὐκ ἔγνω αὐτόν. — Κόσμος, ὁ συρφετός καὶ χοιρῶδης ἄδελφον, ὁ πρὸς μὴν τὴν ἐμπαθῆ ταύτην ζωὴν ἐπιτορμένους, ὡς χοῖρος πρὸς βύρβορον.

Ἀγαπητοί, νῦν τέκνα Θεοῦ ἐσμεν, καὶ οὐπω ἐφανερώθη ὃ τι ἐσόμεθα. Οἴδαμεν δὲ ὅτι ἐὰν φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα, ὅτι ἐψόμμεθα αὐτόν καθὼς ἐστίν. Καὶ πᾶς ὁ ἔχων τὴν ἐλπίδα ταύτην ἐπ' αὐτῷ, ἀγγίζει εαυτόν, καθὼς ἐκεῖνος ἀγνός ἐστίν. Ὅσπερ εἰ ἔλεγε· Πάντως ἐγνώκατε διὰ τῶν προλαβόντων, ὡς εἰς Θεοῦ υἱὸς ἀνελήφθημεν. Εἰ δὲ μὴ ἦδη ἐφανερώθη τοῦτο, μὴ θεωρηθῆσθε [f. —θεῖσθε]· τὸ γὰρ νῦν ἀδελφον, φανερὸν γενήσεται, ἐκείνου ἀποκαλυπτομένου. Ὅμοιοι γὰρ αὐτῷ ἀναφανέντες, τὸ τῆς υἱοθεσίας λαμπρὸν παραστήσομεν· οἱ γὰρ υἱοὶ πάντως ὅμοιοι τῷ πατρὶ. Ἀλλὰ τὴν πρὸς αὐτόν παρῥησίαν ἔχοντες; [f. —τε,] ὡς υἱοί, ἐψόμεθα αὐτόν καθὼς ἐστίν· οὐ κατὰ τὴν φύσιν (τοῦτο γὰρ ἀμήχανον γεννητῆ φύσει), ἀλλὰ τί; Ἄγν' ἀγνοεῖ, δίκαιον δίκαιοι· τῷ γὰρ ὁμοίῳ προσφύσσονται καὶ οἱ ὅμοιοι. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ μικρὸν κατόπιν εἶπον [f. εἶπεν], ὅτι ὅμοιοι αὐτῷ ἐσμεν, οὐ κατὰ τὴν φύσιν. Εἶπε γὰρ ἂν οὐκ ὅμοιοι, ἀλλ' Ὅμοιοι. Νῦν δὲ ἐπεὶ μὴ τοῦτο ἐστίν, εἶπε τὸ Ὅμοιοι, κατὰ τὴν τῆς δόξης ποιότητα ἐηλασθή. Ἐπισημαντέον δὲ, ὅτι οὐκ εἶπεν ἀνωτέρω, Πᾶς ὁ ποιήσας ἰκαίωσιν, ἢ Ὁ ποιῶν, ἀλλ' Ὁ ποιῶν. Παρακτικαὶ [f. πρακτ.] γὰρ ἀρεταί, καὶ ἐν τῷ γίνεσθαι ἔχουσι τὸ εἶναι· παυσάμενοι δὲ, ἢ μέλλουσαι, οὐδὲ τὸ εἶναι ἔχουσι.

Πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν, καὶ τὴν ἀνομίαν ποιεῖ, καὶ ἡ ἀμαρτία ἐστίν ἡ ἀνομία. Καὶ οὕτως ἐτι ἐκεῖνος ἐφανερώθη. ἵνα τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἢ καὶ ἀμαρτίαν ἐν αὐτῷ οὐκ ἐστίν. Κα-

Mante in eo. Sed cur? Ut habeamus fiduciam in eo cum apparuerit. Quid enim hujusmodi fiducia aut prastantius aut desiderabilius esse potest? ut scilicet, cum labores nostros Deo exhibitori sumus, id cum fiducia et securitate faciamus, quin illo modo confundamur in adventu ejus. Et quoniam fortasse ex iis nonnulli querebant, 416 quid faciendum iis esset, quo grati Deo evaderent, et hoc edocet, et ait: Si scitis, quoniam justus est, omnino et hoc scitote, quoniam omnis qui facit justitiam, ex ipso natus est. Justus enim justos generat: quod quantum ad gloriam et fiduciam vestram conferat, nemo ignorat: sicut neque quæ et quanta sit dilectio et benignitas, quam vobis ipse exhibuit. Nostis enim eum vobis dedisse, ut filii ejus nominemini et sitis. Quod si hominibus mundanis, inquit, hoc ignotum sit vos esse filios Dei, ne miremini: propterea enim vos non cognoscunt, quia neque cognoscunt eum qui vos in filios adoptavit. Mundum autem inconditam turbam dicit. Deinde postquam quæ ad filiationem spectant expedit, clarius exponit repositam gloriam et fiduciam eorum qui filii facti fuerint, et ait:

Charissimi, nunc filii Dei sumus. Propter hoc mundus non novit nos, quia non novit eum. Mundi nomine hic incompositam multitudinem et populi faciem intelligit, qui scilicet sensualem tantummodo vitam sectantur, in eaque volutantur, ut sus in volutabro luti.

C *VERS. 2, 3. Charissimi, nunc filii Dei sumus: et nondum apparuit, quid erimus. Scimus autem quoniam, cum apparuerit, similes ei erimus: quoniam videbimus eum sicuti est. Et omnis qui habet hanc spem in eo, sanctificat se, sicut et ille sanctus est. Hoc perinde est ac si diceret: Vos omnino ex precedentibus nostis, quod in Dei filios assumpti sinus. Quod si hoc nondum apparuit, ne turbemini: quod enim nunc occultum est, clarum fiet, cum ille revelabitur. Similes enim ei facti, filiationis claritatem obtinebimus. Filii enim omnino similes sunt patri. Verum et fiduciam ad ipsum habentes tanquam filii, videbimus eum sicuti est: non quidem secundum naturam: hoc enim a natura creata obtineri non potest. Sed quid ergo? Purum puri, justum justus: similes enim adhærescunt similes. Propterea etiam paulo ante dixit similes nosci futuros, non secundum naturam; non enim dixisset, similes, sed, iidem. Quoniam vero hoc futurum non est, dixit similes, videlicet secundum gloriæ qualitatem. Adnotandum vero, quod superius non dixerit: Omnis qui fecit, aut facturus est justitiam, sed, Qui facit. Actuosæ enim sunt virtutes, et in ipso fieri habent suum esse. Cum autem cessant, aut futuræ tantum sunt, neque esse habent.*

D *VERS. 4, 5. Omnis qui facit peccatum, et iniquitatem facit, et peccatum est iniquitas. Et scitis, quia ille apparuit, ut peccata nostra tolleret: et peccatum in eo non est. Postquam in superioribus sermonem*

de justitia ex bonis justitiæ confirmavit, nunc ex A contrario, et ex his 417 que ipsi insunt demonstrationem aggreditur, et ait: *Omnis qui facit peccatum, quasi diceret: Vos qui in filios adoptati estis, operemini justitiam, neque eam otiosam relinquatis. Quemadmodum enim et in peccato, non qui fecit aut facturus est, ille est peccator aut iniquus, sed qui malo adhæret illudque operatur: sic etiam justus est, non qui otiosus manet, sed qui justitiam strenue exercet. Cæterum nullus vobis peccandi locus reliquus est, cum Christus ad delendum peccatum apparuerit: ac sicut ille omnis peccati expers est, ita vobis, qui in ipso manetis, et fide in eum confirmati estis, nulla peccandi potestas amplius relinquatur. Hoc significatur per illud, *Omnis qui in eo manet, non peccat.* Scien-*

VERS. 6. *Omnis qui in eo manet, non peccat.* Qui videlicet indesinenti virtutes amore prosequitur, et nunquam ab earum exercitio cessat.

VERS. 6, 7. *Et omnis qui peccat non vidit eum nec cognovit eum. Filioli, nemo vos seducat. Qui facit justitiam, justus est, sicut et ille justus est.* Cum dixisset Christum apparuisse, et cur apparuerit explicasset, ut videlicet, qui peccatum non fecit, peccatum tolleret atque deleteret, subdit: *Omnis qui peccat, non vidit eum.* Si enim vos, inquit, qui, cum ille apparuisset, eum vidistis, et quod eum videritis signum hoc recepistis, quod non facile (velut perfecte in ipso firmati) vincemini peccato; profecto qui peccant, eum non viderunt, adeoque neque noverunt eum. Per videre autem hic non simplicem visionis contactum intelligit: neque per cognoscere, rei noxiæ sibi per phantasiam imaginem efformare, sed per iudicium et cum scientia ad illum accedere, ut supra diximus. His vero dictis, subdit confirmationem dicens: *Nemo vos seducat.* Neque enim diversimode se habet hoc: Qui facit justitiam, justum novit, et justus est, sicut et ille, nempe *Deus*: ac illud oppositum contra: Qui facit peccatum, ex peccatore est, qui est diabolus, qui ab initio peccat. Ideo sollicitus creaturæ Deus, qui est justitia et sanctitas, apparuit, seu huic mundo se manifestavit, 418 ut opera diaboli destrueret.

VERS. 8. *Qui facit peccatum ex diabolo est, quoniam ab initio diabolus peccat. In hoc apparuit*

τασκευάσας τὸν περὶ τῆς δικαιοσύνης λόγον διὰ τῶν ἀνωτέρω ἀπὸ τῶν τῆς δικαιοσύνης καλῶν, νῦν ἀπὸ τοῦ ἐναντίου καὶ τῶν ἐνυπαρχόντων αὐτῷ ἐφορμῆτῃ ἀποδείξει, καὶ φησὶ· Πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν· τοιοῦτόν τι λέγων, ὅτι· Ὑμεῖς οἱ υἱοθετηθέντες, ἐργάζεσθε τὴν δικαιοσύνην, καὶ μὴ ἀρ:οὺς ἀποφαίνεσθε ταύτη; ἐξ αὐτοῦς. Ὡς γὰρ καὶ ἐπὶ τῆς ἀμαρτίας: οὐχ ὁ ποιήσας, ἢ ὁ ποιήσων, ἐκεῖνος ἐστὶν ὁ ἀμαρτωλὸς, ἢ ὁ ἄνομος, ἀλλ' ὁ ἐχόμενος τοῦ κακοῦ τε καὶ ἐνεργῶν· οὕτω καὶ δίκαιος, οὐχ ὁ ἀπρακτῶν, ἀλλ' ὁ ἐνεργός. Οὐ μὴν γε, φησί, χῶραν σχολίητε ἀμαρτάνειν· Χριστοῦ γὰρ ἐπ' ἀναίρειται τῆς ἀμαρτίας παραγενομένου, καθ' ὅτι ἀμέτοχος ἦν ἀμαρτία; οὐδὲ ὑμῖν ὑπολείπεται ἐτι ἀμαρτάνειν τοῖς ἐν αὐτῷ γενομένοις, καὶ βεβαιωθείσι τῇ εἰς αὐτὸν πίστει· τοῦτο σημαίνων διὰ τοῦ, Πᾶς ὁ ἐν αὐτῷ μένων. Ἰστέον δὲ, ὡς ἀμαρτία μὲν ἡ τοῦ ἀγαθοῦ ἀπόπτωσι; ἐστὶν· ἀνομία δὲ, ἢ περὶ τὴν θετὸν νόμον πλημμέλεια. Καὶ ταύτην ἔχουσιν ἀρχὴν ἐκείτην τοῦτων· τὸ μὲν τὴν ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ ἐκπτώσει, τὸ δὲ τὴν περὶ τὸν θετὸν νόμον πλημμέλειαν. Συμφέρονται δὲ ταῦτα κατὰ ταῦτόν· ὁ τε γὰρ ἀμαρτάνων, τοῦ κατὰ τὴν φύσιν καὶ ἐν τῇ φύσει ἀπέτυχε σκοποῦ (σκοπὸς γὰρ τῇ ἀνθρωπείῃ φύσει, τοῦ κατὰ τὸν λόγον ζῆν, τῆς ἀλογίας πῶρρω ἀπρξισμένη), ὡσαύτως καὶ ὁ ἐνημῶν πλημμελεῖ περὶ τὸν ἐν τῇ φύσει δεδομένον νόμον, φερόμενος ἀκρατῶς.

Πᾶς ὁ ἐν αὐτῷ μένων οὐχ ἀμαρτάνει. Ὁ ἀνευδότης τὰς ἀρετὰς μετῶν καὶ μηδέποτε τῆς τούτων ἀπολήγων ἐργασίας.

C Καὶ πᾶς ὁ ἀμαρτάνων οὐχ ἐώρακεν αὐτόν, οὐδὲ ἔγνωκεν αὐτόν. Τεκνία, μηδεὶς πλανᾷτω ὑμῶς. Ὁ ποιῶν τὴν δικαιοσύνην δίκαιός ἐστι, καθὼς ἐκεῖνος δίκαιός ἐστιν. Εἰπὼν ὅτι ἐφανερῶθη, καὶ τὴν αἰτίαν δι' ἣν ἐφανερῶθη, ἵνα ὡς μὴ ποιήσας ἀμαρτίαν, τὴν ἀμαρτίαν ἡμῶν ἀρῇ, τοῦτ' ἐστὶν ἀφανίσῃ, ἐπιφέρει· Πᾶς ὁ ἀμαρτάνων οὐχ ἐώρακεν αὐτόν. Εἰ γὰρ ὑμεῖς, φησὶν, οἵτινες φανερωθέντες αὐτοῦ ἐωράκατε αὐτόν, καὶ σημεῖον τοῦ ἐωρακέναι αὐτόν ἐλάβετε, τὸ μὴ εὐχέριωτοι εἶναι τῇ ἀμαρτίᾳ, ὅτε τελείως ἐν αὐτῷ ἴδρασμῆνοι· πάντως· που οἱ ἀμαρτάνοντες οὐχ ἐωράκασιν αὐτόν· διὸ οὐδὲ ἔγνωσαν· ἐωρακέναι, οὐ τὴν κατὰ ψυλὴν δέξωας λέγων ἐπαφῆν, οὐδὲ τὸ κατὰ πρόχειρον φαντασίαν ἐνηργηκέναι αὐτοῦς περὶ τὸ γνωστὸν, ἀλλὰ τὸ μετὰ τινος κρίσεως καὶ ἐπιστήμης τὴν πρὸ; αὐτόν πεποιηκέναι προσαγωγὴν αὐτοῦς, ὡς ἀνωτέρω εἰρήκαμεν. Εἰπὼν δὲ ταῦτα πρόβεισι βεβαιωτικῶς, ὅτι Μηδεὶς πλανᾷτω ὑμῶς. Οὐ γὰρ ἄλλως ἔχει ἢ οὕτω; Ὁ ποιῶν τὴν δικαιοσύνην τὸν δίκαιον ἔγνωκε, καὶ δίκαιός; ἐστὶν ὡς καὶ ἐκεῖνος, τοῦτ' ἐστὶν ὁ Θεός; ὡσαύτῃ καὶ τὸ ἐναντίον· Ὁ τὴν ἀμαρτίαν ποιῶν, ἐκ τοῦ ἀμαρτωλοῦ ἐστὶν, ὅ; ἐστὶν ὁ διάβολος, ὃς ἀπ' ἀρχῆς ἀμαρτάνει. Διὸ καὶ κηδόμενος τοῦ πλάσματος αὐτοῦ ὁ Θεός, δικαιοσύνη καὶ ἀγίασμός; ὑπάρχων ἐφανερῶθη, ἥτοι εἰ; τὸν κόσμον ἐφάνη, ἵνα ἀφανίσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου.

Ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστὶν, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ὁ διάβολος ἀμαρτάνει. Εἰς

τοῦτο ἐφανερῶδη ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἴνα λύσῃ τὰ ἔργα τοῦ διαβόλου. Ἐπειπερ παρατραπεις [ἢ περιτρ.] ὁ διάβολος ἐν τῷ ἀμαρτάνειν, ἐξ αὐτοῦ χρηματίζει πᾶς ὁ ἀμαρτάνων. Προάργεται γὰρ ἐν τῷ ἀμαρτάνοντι δι' ὑποβολῆς πονηρῶν λογισμῶν, ὡς ἐπὶ τοῦ Ἰούδα. Ἄλλ' ἔρει τις· Πῶς ὁ διάβολος γίνεταί ἐν τοῖς ἀμαρτάνουσιν, αὐτῶν πρὸ αὐτοῦ ἡμαρτηκότων ἐν τῷ διδόναι αὐτῷ τόπον; Πρὸς δὲ λεκτέον, ταυτὴν εἶναι ποιεῖν τὴν ἀμαρτίαν τῷ ἀμαρτάνειν ἐν τῷ διδόναι τόπον τῷ διαβόλῳ· δίδωσι γὰρ αὐτῷ τόπον ὁ ἀμαρτάνων, ἐπιθυμῶν ὑπαχθεῖς μετὰ τοῦ δέξασθαι αὐτὸν, πρακτικῶς· ἐπιτελών τὴν ἀμαρτίαν. Τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ ποιεῖν αὐτήν. Εὐ δὲ [εἶπε] καὶ τὸ, Ὁ ποιῶν, ἀλλ' οὐχ, Ὁ ποιήσας, τοῦ μετανοήσαντος οὐκ ἐστὶ ὄντος ἐκ τοῦ διαβόλου, ἀλλὰ μόνου τοῦ ἐνεργούντος αὐτὴν ἐστὶ. Οὕτω γὰρ καὶ τῆς ἀμαρτίας· δοῦλός ἐστιν ὁ ποιῶν, [ἀλλ' οὐχ ὁ ποιήσας.] Πᾶς γὰρ ὁ ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν δοῦλός ἐστι τῆς ἀμαρτίας.

Πᾶς ὁ γεγεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ ἀμαρτίαν οὐ ποιεῖ ὅτι σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ μένει, καὶ οὐ δύναται ἀμαρτάνειν, ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ ἡγενηται. Ἐν τούτῳ φανερά ἐστι τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ τέκνα τοῦ διαβόλου. Πᾶς ὁ μὴ ποιῶν δικαιοσύνην οὐκ ἐστὶν ἐκ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὁ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. Ἐπεὶ πᾶς ὁ τὴν ἀμαρτίαν ποιῶν ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστὶ κατ' αὐτὸ τὸ ἀμαρτάνειν, καὶ υἱὸς τοῦ διαβόλου λέγεται, ὡς ὁ μακάριος Παῦλος πρὸς τὴν Ἐλύμαν φησὶν· Υἱὸς διαβόλου, οὐ παύση διαστρέφων τὰς ὁδοὺς Κυρίου [τὰς εὐθείας]; εὐδὲλον, ὅτι ὁ ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγεννημένος, ὡς Θεοῦ υἱὸς, οὐχ ἀμαρτάνει, ὅτι σπέρμα αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἐστὶν, ἥτοι τὸ Πνεῦμα δὲ ἐλάβομεν διὰ τοῦ χαρίσματος, οὐ ἠξιώθημεν ὑπερ ἐν ἡμῖν μένον, ἀνεπίδεκτον ἀμαρτίας τὸν νοῦν ἡμῶν ποιεῖ· ἢ καὶ αὐτὸς ὁ Χριστός· ὃς ἐνοικῶν ἐν τοῖς πιστοῖς, ποιεῖ αὐτοὺς υἱοὺς Θεοῦ, καθὼς καὶ αὐτὸς ἐν τῷ σπέρματι Ἀβραάμ ὁ Χριστὸς υἱὸς Ἀβραάμ ἐστὶ· καὶ ἐν τῷ σπέρματι Ἀβραάμ, ἥτοι τῷ Χριστῷ, εὐλογεῖται τὰ ἔθνη.

Τοῦ Χρυσοστόμου. Ὅσακις ἀμαρτάνομεν, ἐκ τοῦ διαβόλου γεννώμεθα· ἐκ τοῦ Θεοῦ δὲ πάλιν, ἰσάκις ἀρετὴν κατορθώσομεν. Ὅτι σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ μένει. Σπέρμα φησὶ τὸ Πνεῦμα, δὲ διὰ τοῦ βαπτίσματος λαμβάνομεν ὑπερ ἐν ἡμῖν μένον, ἀνεπίδεκτον τὸν νοῦν ἀμαρτίας ποιεῖ. Εἰ μὴ τις δὲ γεννηθῆ ἐκ τοῦ Θεοῦ, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐ λαμβάνει.

Ἄλλου. Σπέρμα θεῖον ἐστὶν ὁ Χριστός, ὃς ἐνοικῶν τοῖς πιστοῖς, ποιεῖ αὐτοὺς γενέσθαι υἱοὺς Θεοῦ. Οὕτω· ἐν τῷ σπέρματι τοῦ Ἀβραάμ, ὃς ἐστὶ πάλιν Χριστός, εὐλογοῦνται πάντα τὰ ἔθνη. Ἄλλου· Σπέρμα τὴν πρώτην γένειαν τοῦ ἀρχηγέτου, ἥτις ἐκ περιουσίας ἀρετῶν, φησὶν· ὃς ἀρχηγέτης ὡνοεῖ ἐπολέτῃ υἱὸν τοῦ πατρὸς τῶν ἐπαινετῶν δοῦς, οἷς καὶ αὐτὸς περιφανὲς ἔσχη, τούτοις καὶ τοῖς ἑαυτοῦ διαδόχοις ἐναθρόνεσθαι, εἰ μάλιστα ἀνεξαλείπτως τὰ πατρικὰ διατηροῦν πλεονεκτήματα, ἅπερ οὐ τὴν

A *Filius Dei, ut dissolvat opera diaboli.* Quoniam subversus est diabolus peccando, ex illo nomen sumit quicumque peccat: is enim primum ingreditur peccantem suggestione pravarum cogitationum, ut in Juda. Sed, inquiet quispiam, quomodo diabolus intrat in eos qui peccant, cum isti jam tum peccaverint dando ei locum? Cui respondendum. Idem esse facere peccatum, ac peccare dando locum diabolo: dat enim ei locum qui peccat concupiscentiae subjectus, postquam illum recepit opere perficiens peccatum: hoc enim significat facere ipsum. Bene autem et hic dixit, qui facit. non, qui fecit: cum is quem concepit, non amplius sit ex diabolo, sed illi tantum, qui adhuc illud facit. Sic enim et peccati servus est, qui illud facit. Omnis namque qui facit peccatum, servus est peccati 27.

VERS. 9-10. *Omnis qui natus est ex Deo, peccatum non facit: quoniam semen ipsius in eo manet, et non potest peccare, quoniam ex Deo natus est. In hoc manifesti sunt filii Dei. Omnis qui non est justus, non est ex Deo, et qui non diligit fratrem suum. Cum omnis qui peccatum facit, ex diabolo sit, et secundum quod peccat etiam filius diaboli dicitur, quemadmodum beatus Paulus dixit ad Elymam: Fili diaboli, non desinus subvertere vias Domini 28? perspicuum est cum qui ex Deo natus est, veluti Dei filium non peccare: quoniam semen ipsius est vel Spiritus sanctus quem accepimus per gratiam, cujus digni facti sumus, qui in nobis manens facit ut mens nostra peccatum non admittat: vel ipse Christus, qui habitans in fidelibus, eos constituit filios Dei: sicut et ipse Christus in semine Abraham filius est Abraham: et in semine Abraham 29, nempe in Christo, benedicuntur omnes gentes.*

Chrysostomi. Quoties peccamus, ex diabolo nascimur: et rursus ex Deo, quoties virtutem exercemus. Quoniam semen ipsius in eo manet. Semen dicit Spiritum sanctum quem per baptismum accipimus: qui in nobis manens, efficit ut mens nostra peccatum recipiat. Qui vero ex Deo natus non fuerit, Spiritum sanctum non accipit.

Alterius. Semen divinum est Christus, qui habitans in fidelibus, facit eos esse filios Dei. Sic in semine Abraham, 419 qui est Christus, benedicuntur omnes gentes: Aliter. Semen primam dicit auctoris progeniem quae est ex abundantia virtutum, qui auctor velut irrigationem quamdam laudabilium actionum germini suo tribuens, efficit, ut quibus ipse claritatem habuit, iis et successores sui gloriari valeant, si maxime indeficienter paternas conservent prerogativas: quae non vul-

27 Rom. vi, 17. 28 Act. xiii, 40. 29 Galat. iii, 8.

garem pariunt gloriam, sicut Judæis, quanquam indesinenter dicerent Christo: *Semen Abrahæ sumus* 40.

VERS. 11-14. *Quoniam hæc est annuntiatio quam audistis ab initio, ut diligatis alterutrum. Non sicut Cain, qui ex maligno erat et occidit fratrem suum. Et propter quid occidit? Quoniam opera ejus maligna erant, fratris autem justa. Nolite mirari, fratres, si odit vos mundus. Nos scimus quoniam translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. Malum odii in fratrem, exemplo patefacit. Videte, inquit, quomodo Cain odio habens fratrem, ipsum interfecit, tametsi frater ejus esset; quia habebat opera mala patris sui diaboli. At Abel justa operans declaratus est filius Dei. Opponitur scilicet diabolus Deo, et prava opera opponuntur bonis. Et ideo Cain cum esset contrarius fratri, ipsum interfecit. Sic enim se habet naturalis sermonis series. At beatus Joannes ordinem immutavit, semper ei quod urgentius est insistens. Urgens autem illi erat, ut, quoniam de diabolo iisque qui per pravas operationes adoptati ab ipso erant, mentionem fecerat, eum qui initio mundi malis operibus in filium maligni evaserat, in exemplum proponere. Ut vero a Cain, et ab iis qui ipsum imitantes, ejus hæreditatem sunt habituri, sese expedit, tunc denuo ad dilectionem revertitur.*

VERS. 14-16. *Qui non diligit fratrem, manet in morte. Omnis qui odit fratrem suum, homicida est. Et scitis, quoniam omnis homicida non habet vitam æternam in semetipso manentem. In hoc cognovimus charitatem Dei, quoniam ille animam suam pro nobis posuit: et nos debemus pro fratribus animas ponere. Qui habuerit substantiam hujus mundi, et viderit fratrem suum necessitatem habere, et clauserit viscera sua ab eo: quomodo charitas Dei manet in eo? Filioli, non diligamus verbo, neque lingua, sed opere et veritate. Absoluto sermone de Cain et de malis operibus quæ ei conformia sunt, iterum ad charitatem accedit et ait, charitatem erga nos impulsisse Dominum ad animam seu vitam suam ponendam pro nobis: adeoque nos etiam exemplo isto debere pro fratribus nostris animam ponere. Verum quoniam hoc rarum et in paucis est, velut pudore eos afficiens, a multo minoribus incipit adhortationem, nempe ad amorem fraternum; ita ferme sermonem suum concinnans: Quid dico, nos debere pro fratribus animam ponere, cum videamus plerosque ne quidem in necessariis indigentia fratrem prospicere velle? Et quidem non loquor de iis qui et ipsi inopia laborant, sed de iis qui adeo divites sunt, ut mundum ipsum possidere videantur. Quapropter eos pudeat, quoniam, si circa parva hæc, viscera sua clausent, adeoque indignos se reddidere charitate Dei; quid fecissent circa majus*

40 JOH. VIII, 35.

Α τυχούσαν εὐκλειαν πρόσπορίζει· καθὼς καὶ Ἰουδαίῳ, εἰ καὶ διακένως, ὄμω; ἔφασκον τῷ Χριστῷ· Σπέρμα Ἀβραάμ ἐσμεν.

Ἔτι αὕτη ἐστὶν ἡ ἀγγελία, ἣν ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς, ἵνα ἀγαπῶμεν ἀλλήλους· οὐ καθὼς Κάιν ἐκ τοῦ Πονηροῦ ἦν, καὶ ἔσφαξε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ. Καὶ χάριν τίλος ἔσφαξεν αὐτὸν; Ἔτι τὰ ἔργα αὐτοῦ πονηρὰ ἦν, τὰ δὲ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ δίκαια. Μὴ θουμάζετε, ἀδελφοὶ μου, εἰ μισεῖ ὑμᾶς ὁ κόσμος. Ἡμεῖς οἶδαμεν, ὅτι μεταβιβάκαμεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν, ὅτι ἀγαπῶμεν τοὺς ἀδελφούς. Τὸ τῆς ἀδελφομισίας κακὸν ὄσον, διὰ παραδείγματος βεβαίῳ. Ὁρᾶτε γὰρ, φησὶν, ὡς Κάιν, καὶ αὐτὸς μισήσας τὸν ἀδελφόν, ἀπέκτεινεν αὐτόν, καίτοι γε ἀδελφὸν αὐτοῦ ὄντα, ἀλλ' ἐπεὶ τὰ ἔργα τοῦ πατρὸς αὐτοῦ πονηρὰ ἔχων, τοῦ διαδόλου, ὁ δὲ Ἄβελ δίκαια ἐργαζόμενος, υἱὸς ἐχρημάτιζε τοῦ Θεοῦ. Ἀντικεῖται δὲ καὶ ὁ διάβολος τῷ Θεῷ, καὶ τὰ πονηρὰ ἔργα τοῖς ἀγαθοῖς. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κάιν τῷ ἀδελφῷ ἀντικείμενος, ἀπέκτεινεν αὐτόν. Οὕτως ἡ κατὰ τὸ ἀκόλουθον τοῦ λόγου διέξοδος. Ὁ μέντοι μακάριος Ἰωάννης ἐνήλλαξε τὴν τάξιν, τοῦ κατεπείγοντος αἰεὶ γινόμενος. Κατήπειγε γὰρ αὐτὸν, ἐπεὶ τοῦ διαδόλου ἐμνήσθη, καὶ τῶν αὐτῷ διὰ πονηρὰς πράξεως υἱοθετουμένων, τὸν ἐξ ἀρχῆς κόσμου διὰ τῶν πονηρῶν ἔργων εἰς τέκνον ἀποδραμόντα τοῦ Πονηροῦ, παράδειγμα προβαλέσθαι. Ἀπηλλαγμένος δὲ τοῦ Κάιν, καὶ ὧν οἱ τοῦτον ζηλοῦντες κληρονομεῖν ἔχουσι, πάλιν ἀνατρέχει ἐπὶ ἀγάπην.

Ἔο μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφόν μένει ἐν τῷ θανάτῳ. Πᾶς ὁ μισῶν τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ, ἀνθρωποκτόνος ἐστὶ. Καὶ οἶδαμεν, ὅτι πᾶς ἀνθρωποκτόνος οὐκ ἔχει ζωὴν αἰώνιον ἐν αὐτῷ μένουσαν. Ἐν τούτῳ γινώσκομεν τὴν ἀγάπην, ὅτι ἐκεῖνος ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔθηκε· καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν τὰς ψυχὰς θεῖναι. Ὅς δ' ἂν ἔχη τὸν βίον τοῦ κόσμου, καὶ θεωρῇ τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ χρεῖαν ἔχοντα, καὶ κλείσει [vulg. -ση] τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ ἀπ' αὐτοῦ, πῶς ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ μένει ἐν αὐτῷ; Τεκνία μου, μὴ ἀγαπῶμεν λόγῳ, μηδὲ τῇ γλώσσῃ, ἀλλ' ἐν ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ. Ἀπηλλαγμένος τοῦ Κάιν καὶ τῶν κατ' αὐτὸν πονηρῶν ἔργων, πάλιν ἀνατρέχει ἐπὶ τὴν ἀγάπην, καὶ φησὶν, ὅτι ἡ ἀγάπη ὑπὲρ ἡμῶν ἔπεισε τὸν Κύριον θεῖναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ ὅτι ἐκ τούτου τοῦ ὑποδείγματος ὀφείλομεν καὶ ἡμεῖς ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν τὴν ψυχὴν θεῖναι. Καὶ ἐπειδὴ σπάνιον τοῦτο καὶ παρ' ὀλίγοις, ὥσπερ ἐντρέπων αὐτούς, ἀπὸ τῶν μετρωτέρων ἀρχεται τὴν παράκλησιν τῆς φιλαδελφίας ποιεῖσθαι, οὕτω πως τὸν λόγον οικονομῶν· Τί φημι τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ τιθεῖναι, ὅπου ἔρωμεν [μηδὲ] τὴν τῶν ἀνγκυάλων χρεῖαν ἀνυπληροῦντας, τὴν τῶν ἀδελφῶν; Καὶ οὐ τοὺς βίου σπανίζοντας λέγω, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὄλον τὸν κόσμον ὑπαρξίν ἔχοντας πλούτου. Διὰ τοῦτο αἰσχυνέσθησαν, ὅτι, εἰ περὶ τὰ μικρὰ ταῦτα τὰ σπλάγχνα ἀπέκλεισαν, καὶ ἀναξίους ἀπέφηναν τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης· τί ἂν περὶ

τὸ μείζον, τὸ ὑπὲρ τοῦ ἀδελφοῦ ἀποθάνει, ἐπεδεί-
ξαντο ; Εἶτα καὶ ἄλλο ἐντρυσπικὸν αὐτῶν ἐπιφέρει,
τῶν ἀποδεικνυμένων μὲν ἐν λόγῳ τὴν ἀγάπην, καὶ
ἐπιδεικνυμένων τῇ γλώσσῃ μόνῃ, [ἄδδ. καὶ] φησί·
Μὴ ἀγαπῶμεν λόγῳ καὶ γλώσσῃ, ἀλλ' ἐν τῷ ἔργῳ
καὶ τῇ ἀληθείᾳ.

Καὶ ἐν τούτῳ γινώσκωμεν, ὅτι ἐκ τῆς ἀλη-
θείας ἐσμέν. — Καὶ ἐκ τούτου, ἐν τίνι ; Ἐν τῷ μὴ
λόγῳ τῶν ἀδελφῶν ἀγαπᾶν, ἀλλ' ἐν ἔργῳ καὶ ἀληθείᾳ.
Καὶ τί γινώσκωμεν ; Ὅτι ἐκ τῆς ἀληθείας ἐσμέν.
Πῶς ; Ὁ γὰρ ἄλλο μὲν ὁμολογῶν, ἄλλο δὲ ποιῶν, μὴ
σύμφωνον ἔχων τῷ λόγῳ τὴν πρᾶξιν, ψεύστης ἐστὶ,
καὶ οὐκ ἀληθής.

Καὶ ἐμπροσθεν αὐτοῦ πείσωμεν [vulg. πείσο-
μεν] τὰς καρδίας ἡμῶν. Ὅτι ἐὰν καταγινώσκῃ
ἡμῶν ἡ καρδία, ὅτι μείζων ἐστὶν ὁ Θεὸς τῆς καρ-
δίας ἡμῶν, καὶ γινώσκει πάντα. Ἄγραπτοι, ἐὰν
ἡ καρδία ἡμῶν μὴ καταγινώσκῃ ἡμῶν, παρήρη-
σίαν ἔχομεν πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ ὁ ἐὰν αἰτῶμεν.
λαμβάνομεν παρ' αὐτοῦ· ὅτι τὰς ἐντολάς αὐτοῦ
τηρούμεν [vulg. τηροῦμεν], καὶ τὰ ἀρεστά ἐνώπιον
αὐτοῦ ποιοῦμεν. Τοῦτό φησιν, ὅτι διὰ τοῦ ἀληθεύειν
(ἀληθεύσομεν δὲ, ὅταν κατὰ τοὺς λόγους καὶ τὰ
ἔργα ἡμῶν προβαίῃ) πείσομεν τὴν συνείδησιν
ἡμῶν. Τοῦτο γὰρ βούλεται σημαίνει διὰ τῆς καρ-
δίας. Καὶ πῶς πείσομεν ; Τοῦτο καθ' ἑαυτοὺς θέ-
μενοι, ὡς ὑπὸ Θεῷ μάρτυρι ποιοῦμεθα τοὺς λόγους.
Τὸ γὰρ, ἐμπροσθεν, τοῦτο σημαίνει. Ἐὰν γὰρ,
φησί, μὴ εὖτω ποιήσωμεν, ἀλλ' ἡ συνείδησις, ἥτοι
ἡ καρδία ἡμῶν, καταγινώσκῃ ἡμῶν, οὐ λανθάνομεν
ἁμαρτάνοντες. Εἰ γὰρ τὴν συνείδησιν ἡμῶν βραχίσαν
οὖσαν, ὡς ἐκ βραχίου [f.—χέου ;] ζῶου, οὐ λανθάνομεν
ἐν τῷ ἁμαρτάνειν· πολλῶ μᾶλλον τὸν ἀπερίριστον
καὶ πανταχοῦ παρόντα Θεὸν οὐκ ἀνλάβοιμεν. Ἔστιν
οὖν ὁ λόγος τοιοῦτος· Τεκνία, μὴ ψευδόμεθα εἰς
ἀλλήλους, ἐν τῷ τῇ γλώσσῃ μόνῃ ἀγαπᾶν, ἀλλὰ καὶ
ἔργῳ τὴν ἀγάπην ἐπιδεικνύωμεν· ἐν τούτῳ γὰρ γνω-
σόμεθα ὅτι ἐκ τῆς ἀληθείας, τοῦτ' ἐστὶν ἐκ τοῦ
Θεοῦ, ἐσμέν· καὶ ὁ λέγομεν, ὡς τοῦ Θεοῦ ἐπισκο-
ποῦντος λέγωμεν· οὐκ ἂν δὲ τις ἀνάσχοιτο, κἂν εἰ
τῶν θαυμάτων ἀναιδέστερος ἢ, ὑπὸ Θεῷ μάρτυρι
ψεύσασθαι. Εἰ γὰρ μὴ εὖτω ποιήσωμεν, ἀλλὰ λε-
γόντων ἡμῶν ἀγαπᾶν, ἡ καρδία ἡμῶν καταγινώσκει
ἡμῶν ψεύδους, ἁμαρτάνομεν. Πῶς ; Οἰόμενοι λαν-
θάνειν τὸν πανταχοῦ παρόντα Θεόν. Οὕτω οὖν, ἀγα-
πητοί, φησί, παρεσκευασκότες ἑαυτοὺς, ἀκαταγνώ-
στου ἑαυτοὺς ἡμῖν αὐτοῖς ἐν τῷ πρὸς ἀλλήλους
δηλονοῦν ἀληθεύειν, παρήρησίαν [f.—σίαν] εὐπορή-
σομεν πρὸς τὸν Θεόν, ἀφ' ἧς παρήρησίας, καὶ ὁ ἐὰν
αἰτῶσθε, πάντως ληφόμεθα παρ' αὐτοῦ. Διὰ τί ;
Ὅτι τὰς ἐντολάς αὐτοῦ τηροῦμεν. Μέγιστον γὰρ εἰς
ὑπακοὴν ἐκκαλέσασθαι τὸν αἰτούμενον, ἢ πρὸς τῶν
αἰτούντων εὐπειθεῖα, ὅταν ἀναμειβόμενος πρὸς ὃν ἡ
αἴτησις γίνεται. Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμεῖς τὰς ἐντολάς
αὐτοῦ τηροῦμεν, καὶ τὰ ἀρεστά αὐτῷ ποιοῦμεν, θαρ-
ξώμεν ὡς οὐκ ἁμαρτάνομεν τῶν αἰτήσεων, ἀντι-
[βίβασθαι φιλοσύνη] τῆς παρ' ἁμῶν ἀκριβοῦς δια-
θέσεως ἀνυπερθέτως [τῷ] πρὸς τὴν χάριαν θατέρου

illud, quod est pro fratre suo mortem sustinere ?
Deinde et aliud addit quod pudore suffunderi
valebat eos, qui verbo tenus servant charitatem,
eamque sola lingua exercent : et ait : Non dili-
gamus verbo, neque lingua, sed opere et veritate.

VERS. 19. In hoc cognoscimus quoniam ex
veritate sumus. In hoc : nempe in eo quod fratrem
diligimus non verbo tantum, sed opera et veritate.
Sed quid cognoscimus ? Quoniam ex veritate sumus.
Qua ratione ? Quia qui aliud dicit, et aliud facit,
haud conformem verbis habens operationem, is
non verax est, sed mendax.

VERS. 19-22. Et in conspectu ejus suadebimus
corda nostra. Quoniam, si reprehenderit nos cor
nostrum, major est Deus corde nostro, et novit
omnia. Charissimi, si cor nostrum non reprehen-
derit nos, fiduciam habemus ad Deum : et quid-
quid petierimus, accipiemus ab eo : quoniam
mandata ejus custodimus, et ea quæ sunt placita
coram eo facimus. Hoc ait, quia, Si veraces
erimus (veraces vero erimus, si verbis conformia
opera fuerint), suadebimus conscientiam nostram :
hanc enim significat per corda. Et quomodo sua-
debimus ? Hoc apud nos statuente, quod sub Dei
testimonio verba proferimus. (Hoc enim significat
illud : in conspectu ejus.) Si enim, inquit, non ita
fecerimus, sed cor nostrum, seu conscientia
nostra, nos reprehendit, non latebit ipsam nos
peccare. Si vero conscientia nostræ, quæ a deo,
utpote ex pravo animali, brevis est, occulti esse
non possumus, cum peccamus, quanto magis
incircumscriptionem et ubique præsentem Deum non
latebimus ? Talis igitur est hujus sermonis tenor :
Filioli, ne mentiamur ad invicem, lingua tantum
amantes, sed etiam opere dilectionem nostram
ostendamus. Per hoc enim cognoscemus, quoniam
ex veritate, hoc est, ex Deo sumus, et quod
dicimus tanquam Deo inspectore dicamus : neque
enim quisquam, etiamsi dæmonibus sit impuden-
tior, ferre posset, ut coram Deo mentiretur. Si
enim non ita fecerimus, 421 sed dicentibus
nobis, quod diligamus, cor nostrum nos mendacii
coarguerit, erramus. Quomodo ? Putantes, nos
latere Deum, qui ubique præsens est. Igitur,
charissimi, inquit, tales nosmetipsos exhibentes,
ut a nobis ipsis argui non possimus, de eo scilicet,
quod veraces non simus ad invicem, confidentiam
habebimus ad Deum : quia confidentia quidquid
postulaverimus, ab eo impetralimus. Quare ? Quia
videlicet præceptis ejus obtemperamus. Maxime enim
ad impetrationem confert obedientia postulantis :
dummodo tamen absque dubitatione postulatio
fiat. Quoniam igitur nos mandata ejus custodimus,
et ea, quæ sunt placita coram eo, facimus,
confidamus, fore, ut petitionibus nostris non
fraudemur : quandoquidem sincera affectio quæ
inter duos est, rependere solet id quod in alterius

commodum cedit. At quodnam ejus præceptum A ἤχοντι. Καὶ ποία ἐντολὴν αὐτοῦ ἐφύλαξαμεν; Τὴν λέγουσαν· Ἀγάπην ἔχετε ἐν ἀλλήλοις.

VERS. 23. *Et hoc est mandatum ejus, ut credamus in nomine Filii ejus Jesu Christi. Illud hoc causaliter hic accipiendum, ut sic se habeat: Quoniam mandatum ejus est, ut credamus. Quoniam, inquit, mandatum habemus, ut fide in nomine Jesu Christi Filii ejus nos mutuo diligamus, idque jam fecimus: inde cognoscimus, firmatam in nobis esse gratiam, quæ est ex Spiritu ejus quem dedit nobis. Sciendum vero, in multis sacræ Scripturæ locis reperiri hoc: credere in nomine Domini nostri. Quid vero significat nomen? Non aliud profecto, nisi voluntatem, gloriam et honorem. Gloriam quidem et honorem, ut in eo: B Admirabile est nomen tuum in universa terra.* »
Voluntatem autem, ut hic, et ubi dicitur *44: Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum in nomine Domini Jesu, id est in voluntate. Quænam est autem ejusmodi voluntas? Nempe, ut baptizentur omnes gentes in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti* *45.*

VERS. 23 24. *Et diligamus alterutrum, sicut dedit mandatum nobis. Et qui servat mandata ejus, in illo manet, et ipse in eo: et in hoc scimus, quoniam manet in nobis, de Spiritu quem dedit nobis. Hoc est, Mandavit, ut sincera affectione nos mutuo diligamus. At ubinam hoc præcepit? Scilicet, ubi dixit *46: Prout vultis, ut faciant vobis homines, et vos facite illis. Si igitur gratum nobis est, ut alii erga nos bene et sincere affecti sint, eodem omnino modo etiam nos erga illos affecti simus oportet. Verum si tale est præceptum Domini, multo magis nobis in ipso manentibus, et ipse se nobis præbebit: non enim negare potest semetipsum; hoc est: non enim deprehendi potest inaniter nobis præcepta sua dedisse; cum eadem ipse prior impleverit. 422 Quod si ita est, profecto si, quæ ille jubet, fecerimus, omnino etiam nos ipsum in iis obsequentem habebimus, quæ ab eo postulabimus, et donum ipsius firmum in nobis erit. Integer autem sensus ita se habet: Ut credamus in nomine Filii ejus Jesu Christi, et nos mutuo sincere diligamus, sicut ipse præcepit. Qui enim præceptis ejus obtemperat, in ipso manet, et ipse in eo. Cognoscimus vero, eum in nobis manere, ex Spiritu, seu ex dono, quod nobis dedit. Inviolato enim eo permanente, donum ipsius auferri a nobis nullatenus potest. Quomodo vero inviolatum permanebit? Si nihil eorum, quæ ipse nobis de dilectione præcepit, negligamus.**

CAPUT IV.

VERS. 1, 2. *Charissimi, nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sint: quoniam multi pseudoprophetae exierunt in mundum. In hoc*

*Kal αὐτὴ ἐστὶν ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ, ἵνα πιστεύωμεν τῷ ὀνόματι τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. — Τὸ, αὐτὴ, αἰτιολογικῶς ἀκουστίον· ἵνα ἡ· Διότι ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ ἐστὶ πιστεύειν. Ἐπεὶ, φησὶν, ἔχομεν ἐντολὴν, ἵνα τῇ πίστει ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, καὶ τοῦτο πεποιθήκαμεν, ἐκ τούτου γινώσκομεν, ὅτι ἤδρασται ἐν ἡμῖν ἡ ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ χάρις, οὗ ἔδωκεν ἡμῖν. Ἰστέον δὲ ὅτι πολλαχοῦ τῆς Γραφῆς τὸ, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡμῶν πιστεύειν, κεῖται. Τί δὲ τοῦτο σημαίνει; Οὐκ ἄλλο πάντως, ἢ τὴν βούλησιν, τὴν δόξαν, τὴν εὐκλειαν. Τὴν δόξαν μὲν καὶ τὴν εὐκλειαν, ὡς ἐν τῷ, *Θαυμαστὴν τὸ δρομὰ σου ἐν πάσῃ τῇ γῆ*· τὴν βούλησιν δὲ, ὡς ἐν ταῦθα, καὶ ἐν τῷ, *Μετανοήσατε, καὶ βαπτισθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, ἀπὸ τοῦ, ἐν τῇ βουλή. Τίς δὲ ἡ [τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ] βουλή; Βαπτίζειν πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος.**

*Kal ἀγαπῶμεν ἀλλήλους, καθὼς ἐντολὴν ἔδωκεν ἡμῖν. Καὶ ὁ τηρῶν τὰς ἐντολάς αὐτοῦ, ἐν αὐτῷ μένει, καὶ αὐτὸς ἐν αὐτῷ· καὶ ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι μένει ἐν ἡμῖν, ἐκ τοῦ Πνεύματος οὗ ἔδωκεν ἡμῖν. Ἀπὸ τοῦ Ἀληθινῆ φησι διαθέσει ἀγαπᾶν ἀλλήλους. Καὶ ποῦ τοῦτο; Ἐν τῷ λέγει· *Καθὼς θέλετε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, καὶ ὑμεῖς ὁμοίως ποιεῖτε αὐτοῖς.* Εἰ οὖν τοῦς πλησίον ἡμῶν ἀγαπῶμεν ἀληθινῶς καὶ ἀδόλως πρὸς ἡμᾶς διακεῖσθαι, ὡσαύτως πάντως καὶ ἡμεῖς διατεθειμένοι πρὸς αὐτούς. Ἄλλ' εἰ ἐντολὴ τοῦτο τοῦ Κυρίου, πολλὰ μᾶλλον ἡμῶν ἐν αὐτῷ μενόντων, καὶ αὐτοῖς ἡμῖν ἑαυτὸν παρέξει· ἀρνήσασθαι γὰρ ἑαυτὸν οὐ δύναται, τοῦτ' ἐστίν, οὐκ ἐπὶ διακείνοις ληφθεῖν τὰς ἐντολάς αὐτοῦ ἡμῖν ἐπιχορηγῶν [ἀλλ' ἐν ἑαυτῷ πρώτως ταῦτα βεβαιώσασθαι]. Εἰ δὲ τοῦτο, πάντως, εἰ ἂ ἐντέλλεται ποιῶμεν, ἔχομεν αὐτὸν ὑπήκοον καὶ ἡμεῖς, ἐν οἷς ἂν αὐτὸν αἰτῶμεν, καὶ τὸ χάρισμα αὐτοῦ βέβαιον ἐν ἡμῖν. [Ὁ δὲ ὅλος νοῦς] ἐστὶν οὕτως· Ἴνα πιστεύωμεν τῷ ὀνόματι τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀγαπῶμεν ἀλλήλους ἀληθινῶς, ὡς ἡ ἐντολὴ αὐτοῦ. Ὁ γὰρ τηρῶν τὰς ἐντολάς αὐτοῦ, ἐν αὐτῷ μένει, καὶ αὐτὸς ἐν αὐτῷ. Ἐκ τούτου δὲ γινώσκομεν ὅτι μένει ἐν ἡμῖν, ἐκ τοῦ Πνεύματος, ἧτοι τοῦ χαρίσματος, οὗ ἡμῖν ἔδωκεν. Ἀσύλου γὰρ τούτου μένοντος ἀναντιρρόητον ἔχομεν τὸ ἀναφαίρετον τῆς δόσεως αὐτοῦ. Πῶς δὲ ἀσύλον ἐσται; Ἐν τῷ μηδὲν ἡμᾶς παραβλάπτειν ἐξ ὀλιγωρίας ὧν ἐνετείλατο ἡμῖν περὶ ἀγάπης.*

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Ἀγαπητοί, μὴ παρὲν πνεύματι πιστεύητε [οὐ γὰρ πιστεύετε], ἀλλὰ δοκιμάζετε τὰ πνεύματα εἰ ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν· ὅτι πολλοὶ ψευδοπροφήται ἐξ-

⁴¹ Joan. xiii, 35. ⁴² Psal. viii, 4. ⁴³ Act. ii, 33. ⁴⁴ Matth. xxviii, 19. ⁴⁵ Luc. vi, 34.

ἐληλυθασιν εἰς τὸν κόσμον. Ἐν τούτῳ γινώσκειται τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ· Πᾶν πνεῦμα δὲ ὁμολογῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν. Διελθὼν τὸν πᾶσι τῆς ἀγάπης εἰς τὸν πλησίον λόγον, καὶ ταύτην εἶναι γινώσκισμα ἀποφηνάμενος τῆς τοῦ Πνεύματος διαμονῆς, οὐ ἐλάβομεν, νῦν ἐπιφέρει καὶ διάκρισιν τῶν ὄντως ἀδελφῶν, καὶ τῶν πλησίον· ἵνα ταύτην ἔχοντες, μὴ διὰ τὴν ἐντολήν, τὴν περὶ τῆς ἀγάπης, περιπίπτωμεν τοῖς ψευδαδέλοις, καὶ ψευδοπροφήταις [μεγίστην ἑαυτοῖς βλάβην ἐκ τούτου πορίζοντες]. Ὡς γὰρ ὁμοτρόποις προσφυόμενοι, πρῶτον μὲν ἑαυτοὺς βλάψομεν, ἀσεβέσιν ἀνυποστῶως τοῦ λόγου κοινωνοῦντες τῆς πίστεως, καὶ τὰ ἅγια τοῖς κασι παραθέμενοι [σ. παρατιθ.], ἔπειτα καὶ τοὺς ἡμῖν προσανέχοντας. Ἡ γὰρ πρὸς αὐτοὺς ἡμῶν ἀγάπη, πολλοὺς πείσει λαμβάνειν αὐτοὺς διδασκάλους, καὶ πιστεύειν τοῖς ὑπ' αὐτῶν λεγομένοις ἀφύλακτως ἐκ τῆς μεθ' ἡμῶν κλεπτομένους αὐτῶν συναστροφῆς. Καὶ τί τοῦ γινώσκισμα τούτων, ἀλλ' ἢ τοῦτο; φησί· Πᾶν πνεῦμα, ἥτοι προφητείας ἀξίωμα, ἢ ἀποστολῆς, δὲ ὁμολογῶν Κύριον Ἰησοῦν ἐν σαρκὶ ἐληλυθέναι, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν· ὁ δὲ τοῦτο μὴ ὁμολογῶν, οὐκ ἐστίν ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ ἀξίωμα τούτου ἐκ τοῦ Ἀντιχρίστου ἐστίν ὁ ἀκηκόατε. Πότε; Ἐξ οὗ πρὸ μικροῦ ἔλεγεν, ὅτι Πολλοὶ Ἀντίχριστοι ἐν τῷ κόσμῳ, τοῦτ' ἐστίν οἱ πρόδρομοι τοῦ Ἀντιχρίστου. Τὴν δὲ ὁμολογίαν τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐν σαρκὶ παρουσίας οὐχὶ γινώσκῃ φησὶ γίνεσθαι, ἀλλὰ τοῖς ἔργοις, ὡς ὁ μακάριος Παῦλος φησὶ· Πάντοτε τὴν νέκρωσιν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι περιφέροντες, ἵνα καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ σώματι ὁμῶν [uulg ἡμ.] φανερωθῇ. Ὅς οὖν ἐνεργῶν ἔχει τὸν Ἰησοῦν, καὶ τῷ κόσμῳ ἀπέθανε, καὶ οὐκέτι τῷ κόσμῳ ζῆ, ἀλλὰ τῷ Χριστῷ, καὶ περιφέρει τούτον, οὐκ ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ μόνον σαρκί, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἑαυτοῦ, οὗτο; ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν. Ὅς δὲ οὐχὶ Χριστῷ ζῆ, ἀλλ' ἑαυτῷ καὶ τῷ κόσμῳ, τοῦτ' ἐστὶ ταῖς ἡδοναθείαις τοῦ κόσμου, ὁ τοιοῦτος οὐκ ἐστίν ἐκ τοῦ Θεοῦ. Διὸ καὶ Παῦλος πάλιν φησὶ· Ὅπου γε ἐν ὁμῖν ἐριδες καὶ διχοστασίαι, οὐχὶ σαρκικαὶ ἐστε καὶ κατὰ ἄνθρωπον περιπατεῖτε; Ὁ δὲ κατὰ ἄνθρωπον περιπατῶν Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει· ὁ δὲ Χριστῷ Πνεῦμα μὴ ἔχων, τοῦτ' ἐστίν, ὁ μὴ κατὰ Χριστὸν ζῶν, οὐκ ἐστίν οὗτος τοῦ Χριστοῦ.

Καὶ πᾶν πνεῦμα, ὁ μὴ ὁμολογῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐληλυθότα, ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐστίν· καὶ τοῦτό ἐστι τὸ τοῦ Ἀντιχρίστου, ὁ ἀκηκόατε ὅτι ἔρχεται, καὶ νῦν ἐν τῷ κόσμῳ ἐστίν ἤδη. — Ἐν τῷ κόσμῳ εἶναι τὸν Ἀντίχριστον ἤδη φησίν, οὐ σωματικῶς, ἀλλὰ διὰ τῶν προδοποιούντων αὐτοῦ τὴν παρουσίαν ψευδοπροφητῶν, καὶ ψευδοπροφήτων, καὶ αἰρεσιωτῶν. Οὗτος δὲ ὁ Ἀντίχριστος, ἄνθρωπος τὸν Σατανᾶν περιφέρων ἐστίν, ὑπεραιρόμενος ὑπὲρ πάντα [λεγόμενος] Θεὸν ἢ σέβασμα. Διὸ καὶ τὰ εἰδωλα σέβειν ἀθετήσει (οὐς θεοὺς λεγομένους ἐσήμανε· διὰ δὲ τοῦ, σέβασμα, τὸν Χρι-

A cognoscitur Spiritus Dei : Omnis spiritus qui confitetur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est. Absoluto sermone de charitate, cum hanc edixisset esse certum indicium permanentis in nobis Spiritus quem accepimus, nunc subjungit proprium eorum, qui vere sunt fratres et proximi, characterem : ne occasione præcepti charitatis, in falsos fratres, pseudoapostolos et pseudoprophetas incidamus, indeque magnam nocuementum reportemus. Quandoquidem iis, velut si ejusdem nobiscum essent moris, adhærentes, primum quidem valde officeremus nobis, impiis verbum communicantes, et sancta dantes canibus; deinde aliis quoque, qui nobiscum versantur, damnum inferremus; nostra enim ad ipsos dilectio multos persuaderet, ut eos sibi magistros asciscerent, et incaute seducti ex ea, quam nobiscum habent, conversatione euncta quæ ab iis dicuntur, crederent. At quoniam est horum indicium? Hoc scilicet, ait : Omnis spiritus, seu omnis propheta, vel apostolus, qui confitetur Dominum Jesum in carne venisse, ex Deo est. Qui autem hoc non confitetur, non est ex Deo, sed ex Antichristo, de quo audistis. Quando? Cum paulo ante dixit, quoniam Multi in mundo sunt Antechristi, hoc est, præcursores Antichristi. At vero confessionem adventus Christi in carne non lingua faciendam ait, sed operibus; quemadmodum et beatus Paulus dicit ⁴⁶ : *Semper mortificationem Jesu in corpore nostro circumferentes, ut et vita Jesu manifestetur in corporibus nostris.* Qui igitur habet in se operantem Jesum Christum, et mundo mortuus est, et non amplius huic mundo vivit, sed Christo, et hunc circumfert non tantum in carne propria Christi, **423** sed etiam in sua ipsius carne, hic ex Deo est. Qui autem non Christo, sed sibiipsi, et mundo, seu mundi deliciis vivit, iste non est ex Deo. Quapropter Paulus rursus ait ⁴⁷ : *Cum sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis, et secundum hominem ambulatis?* Qui autem secundum hominem ambulat, Spiritum Christi non habet. Qui autem Spiritum Christi non habet, hoc est, qui secundum Christum non vivit, hic non est Christi.

VERS. 3. Et omnis spiritus qui non confitetur Jesum in carne venisse, ex Deo non est : et hic est Antichristus, de quo audistis, quoniam venit, et nunc jam in mundo est. In mundo jam esse Antichristum ait, non quidem per propriam personam, sed per eos, qui ipsi viam parant : nempe per pseudoprophetas, pseudoapostolos et hæreticos. Hic autem Antichristus homo erit Satanam quaquaversum circumferens, qui sese extollet supra omne quod dicitur Deus, aut, quod colitur ⁴⁸ : et idcirco idola colere dedignabitur (quæ per deos dictos significavit apostolus; sicut per id quod

⁴⁶ II Cor. iv, 10. ⁴⁷ I Cor. iii, 3. ⁴⁸ II Thess. ii, 4.

colitur, seu per *numen* Christianismum intelligit), **A** στικνισμὸν), καὶ ἐκ τούτων μόνον ἀποφαίνειν ἐπιχειρήσει Θεόν.

VERS. 4-8. *Vos ex Deo estis, filioli, et vicistis eos, quoniam maior est, qui in vobis est, quam qui in mundo. Ipsi de mundo sunt: ideo de mundo loquuntur, et mundus eos audit. Nos ex Deo sumus. Qui novit Deum, audit nos: qui non est ex Deo, non audit nos.* Postquam notos fecit veros prophetas et apostolos, subdit: Vos autem, cum ex Deo sitis, filioli, vicistis eos, nempe pseudoprophetas. Quomodo? Quoniam in vobis Deus major est, quam qui in mundo, secundum quem pseudoprophetae vivere elegerunt. Deinde aliud etiam addit pseudoprophetarum indicium, quod maxime etiam simpliciores fideles contristabat. Verisimile enim est, horum nonnullos ægre tulisse, cum cernerent, illos quidem passim summo in pretio, sese autem despectui haberi. Unde ait: Nolite contristari, si vulgus vos quidem despicit, illos autem suspicit: ad simile enim simile tendit. Ipsi namque de mundo loquentes, hoc est, docentes secundum desideria carnis, mundanos habent obsequentes: perversi scilicet perversos. Nos autem, ut qui ex Deo et a concupiscentiis mundi alieni sumus, ipsis grati acceptique esse non possumus. Audit vero nos, qui temperanter vivit, et per hoc Deum cognoscens, promptus est ad nobis præbendum: auditum. Quod et Christus ait: *Qui habet aures audiendi, audiat*: docens, eum qui ad obediendum est paratus, etiam aures ad audiendum habere ⁶¹. **C** τὴν ἀκοήν· ὁ καὶ ὁ Χριστὸς φησιν· Ὁ ἔχων ὠτα ἀκούειν, ἀκουέτω· τὸν πρὸς εὐπέθειαν παρεσκευασμένον ἐκείνῳ προσμαρτυρῶν καὶ τὰ [f. τ] ὧτα ἔχειν.

VERS. 6-10. **424** *In hoc cognoscimus Spiritum veritatis, et spiritum erroris. Charissimi, diligamus nos invicem: quia charitas ex Deo est. Et omnis qui diligit, ex Deo natus est, et cognoscit Deum. Qui non diligit, non novit Deum, quoniam Deus charitas est. In hoc apparuit charitas Dei in nobis, quoniam Filium suum unigenitum misit Deus in mundum, ut vivamus per eum. In hoc est charitas: non quasi nos dilexerimus Deum, sed quoniam ipse prior dilexit nos, et misit Filium suum propitiationem pro peccatis nostris.* **D** *Distinctis hucusque, quos complecti et quos rejicere debemus, subjungit de reliquo tanquam ob signationem eorum quæ dixit, quod ex hoc cognoscamus et eos qui spiritum veritatis, et eos qui habent spiritum seductionis, falsæ scilicet prophetiæ: ac iterum repetit sermonem de charitate. Cumque ostendisset quosnam oporteat diligere, videlicet, qui similibus gaudent moribus, inhæret de reliquo iis, quæ a principio dixerat, asserens ex Deo esse et dilectionem et diligentem: et quidem eum tantum, qui diligit, ex Deo natum esse, eumque cognoscere: cum autem qui charitatem non habet, Deum non cognoscere. Quomodo autem is, qui non diligit, Deum non cognoscat, astruit in hunc modum:*

Ἐκ τούτου γινώσκωμεν τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, καὶ τὸ πνεῦμα τῆς πλάνης. Ἀγαπητοὶ ἀγαπῶμεν ἀλλήλους: ὅτι ἡ ἀγάπη ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν. Καὶ πᾶς ὁ ἀγαπῶν, ἐκ τοῦ Θεοῦ γεννήθηται, καὶ γινώσκει τὸν Θεόν. Ὁ μὴ ἀγαπῶν, οὐκ ἔγνω τὸν Θεόν, ὅτι ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν. Ἐν τούτῳ ἐφανερώθη ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐν ἡμῖν, ὅτι τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἀπέσταλκεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν κόσμον, ἵνα ζήσωμεν δι' αὐτοῦ. Ἐν τούτῳ ἐστίν ἡ ἀγάπη, οὐχ ὅτι ἡμεῖς ἠγάπησαμεν τὸν Θεόν, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ἀπέστειλε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἵλασμένον περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν. — Διαστειλάμενος τοῖς ἔξῃ χροῖσιν αὐτῶν ἀντέχεσθαι χρῆ, καὶ ὧν μὴ, ἐπιφέρει λοιπὸν ὡς ἐπισφράγισμα τῶν εἰρημένων, ὅτι ἐκ τούτου γινώσκωμεν τοὺς τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας ἔχοντας, καὶ τὸ πλάνον πνεῦμα τὸ τῆς ψευδοπροφητείας. Κα μετὰ ταῦτα ἀναλαμβάνει πάλιν τὸν περὶ ἀγάπης λόγον. Δείξας γὰρ τίνας χρῆ ἀγαπᾶν, ὅτι τοὺς ὁμοιοτρόπους, ἔχεται λοιπὸν τῶν ἐξ ἀρχῆς, ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶναι λέγων καὶ τὴν ἀγάπην καὶ τὸν ἀγαπῶντα τούτων καὶ [f. δ] μόνον τὸν ἀγαπῶντα, ἐκ τοῦ Θεοῦ γεγενῆσθαι, καὶ ἐπιγινώσκειν τὸν Θεόν, τὸν δὲ μὴ ἔχοντα τὴν ἀγάπην καὶ τὸν Θεὸν ἀγνοεῖν. Πῶς δὲ ὁ μὴ ἀγαπῶν οὐκ ἔγνω τὸν Θεόν, κατασκευάζει οὕ-

⁶¹ Matth. xi, 15.

τω. Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν. Πῶθεν δὴλον; Ἀφ' οὗ
 ἐπέστειλε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ εἰς τὸν κόσ-
 μον, ἵνα τὴν ὄντως ζωὴν παράσχῃ ἡμῖν, καὶ ζήσωμεν δι'
 αὐτοῦ. Ὡς περὶ γὰρ ἀγαθότης λέγεται, ὅτι δι'
 ἀγαθότητα ὑπέστησε τὸν νοητὸν κόσμον καὶ τὸν αἰ-
 σθητὸν· οὕτω καὶ δι' ἀγάπην τὴν εἰς ἡμᾶς· δοὺς τὴν
 μονογενῆ Υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον, ἔδειξε καὶ διὰ
 τούτου ὅτι ἀγάπη ἐστίν. Διὸ καὶ αὐτὸς ἐπιφέρει· Ἐν
 τούτῳ ἐστὶν ἡ ἀγάπη [ἀντὶ τοῦ, ἐν τούτῳ δε-
 κνυται, ὅτι ἀγάπη ἐστὶν ὁ Θεός]. Εἶτα ἐξαίρων τὸ
 τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης; καλὴν, φησὶν· Οὐχ ὅτι ἡμεῖς
 ἠγαπήσαμεν αὐτὸν, τοῦτο ἐποίησεν ὁ Θεός, τὸν ἑαυτοῦ
 Υἱὸν ὑπὲρ ἡμῶν δοῦς, ἀλλὰ προκατάρχων τῆς εἰς
 ἡμᾶς εὐεργεσίας δι' ἀγάπης, ἀπέστειλε τὸν Υἱὸν αὐ-
 τοῦ· καὶ οὐ μόνον ἀπέστειλεν, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν
 ἀμαρτιῶν ἡμῶν διὰ τοῦ ἰδίου αἵματος; ἡμῶν ἰλάσασθαι.
 Εἰ οὖν οὕτω, φησὶν, ἠγάπησεν ἡμᾶς ὁ Θεός, καίτοι
 μηδὲν ἡμῶν εἰς φύσιν αὐτῷ κοινωνούντων· πολλῶν
 μᾶλλον πλέον ὀφειλομεν καὶ ἡμεῖς τοὺς συγγενεῖς;
 ἡμῶν ἀγαπᾶν, καὶ γινώσκας τὸ ἀπὸ τῆς ἀγάπης κα-
 λὸν καὶ ἄλλοις τοῦτο διακονεῖν. Ὡς περὶ γὰρ Ἐγκλημα-
 τῶν μὴ αἰρουμένων τὸ αἰρετῶν, οὕτως ἐπινοοῦν περι-
 πνεῖ τοῖς ἀγαπῶσι τοὺς ἀξίους ἀγάπης, διὰ τὸ εἶναι
 ἀγαπητούς. Οὕτω δὲ διατεθέντες ἔχομεν ἀμφοτέρω, καὶ
 τὸ ἀγαπητοί, διὰ τὸ ὑπὸ Θεοῦ ἀγαπᾶσθαι καὶ
 προσληφθῆναι ὑπ' αὐτοῦ, καὶ τὸ ἀγαπητικοί, διὰ τῆς
 πρὸς τοὺς πλησίον ἀγάπης.

Ἀγαπητοί, εἰ ὁ Θεός οὕτως ἠγάπησεν ἡμᾶς
 καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν ἀλλήλους ἀγαπᾶν. Θεὸν
 οὐδεὶς πώποτε τεθέαται. Ἐὰν γὰρ ἀγαπήσῃ
 ἀλλήλους, ὁ Θεός ἐν ἡμῖν μένει, καὶ ἡ ἀγάπη
 αὐτοῦ ἐν ἡμῖν τετελειωμένη ἐστίν. Ἐν τούτῳ
 γινώσκουμεν, ὅτι ἐν αὐτῷ μένομεν, καὶ αὐτὸς
 ἐν ἡμῖν, ὅτι ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν
 ἡμῖν. Καὶ ἡμεῖς τεθεάμεθα καὶ μαρτυροῦμεν, ὅτι ὁ
 Πατὴρ ἀπέστειλε τὸν Υἱὸν Σωτῆρα τοῦ κόσμου.—
 Εἶπομεν καὶ πρὸ τούτου, ὡς ἔθος τῷ μακαρίῳ τούτῳ,
 τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν ἀναλαμβάνειν. Κατὰ ταύ-
 ταν καὶ νῦν τὴν ἀγωγὴν χρώμενος· τῷ λόγῳ, φησὶ·
 Θεὸν οὐδεὶς πώποτε τεθέαται. Ἐπεὶ γὰρ περὶ τῆς
 ἀγάπης τῆς τῶν ἀδελφῶν ποιούμενος· τὸν λόγον, τὸν
 Θεὸν εἰς ὑπόδειγμα προήγαγε, δόντα τὸν Υἱὸν αὐτοῦ
 τὸν μονογενῆ διὰ τὴν περὶ ἡμᾶς ἀγάπην εἰς θάνατον·
 ἀκίλουθον δὲ ἦν εἰπεῖν τινα· Καὶ πῶθεν τοῦτο λέγεις
 περὶ πραγμάτων ἀθεάτων; συντρέχων οὖν τοῖς οὕτω
 λέγουσι, φησὶ καὶ αὐτὸς, ὅτι Θεὸν μὲν οὐδεὶς πώ-
 ποτε τεθέαται, σύμφημι καὶ αὐτός· ἀλλ' ἐκ τῆς
 [f. add. περὶ vel. εἰς.] ἀλλήλους ἀγάπης, φησὶ, γι-
 νώσκουμεν, ὅτι ὁ Θεός ἐν ἡμῖν ἐστίν. Καὶ καλῶς τοῦτο
 φησιν· ὅτι πολλὰ τῶν ἀθεάτων ἡμῖν ἐκ τῶν ἐνεργειῶν
 αὐτοῦ καταλαμβάνομεν· ἀμέλει ὥσπερ οὐδὲ ψυχῆν τις
 ἐώρακεν, ἀλλ' ἐκ τῶν ἐνεργειῶν οὖν καὶ
 κινήσεων κατανοεῖται [f. -νοεῖται.], ὅτι ἐστὶν ἐν ἡμῖν
 καὶ ἐνυπάρχει· οὕτω καὶ τὴν εἰς ἡμᾶς αὐτοῦ ἀγάπην
 οἶ; διὰ τίνος κινήσεως καὶ ἐνεργείας γινώσκουμεν.
 Εἰ δὲ τοῦτο οὐκ ἔξω τοῦ εἰκότος, οὐδὲ ὁ θεός οὕτως
 ἀνὴρ [παρὰ τὸ εἰκότος] ἐκ τῆς ἐνεργείας εἶναι τὸν Θεὸν
 καὶ ἐν ἡμῖν δείκνυσσι. Καὶ τίς ἡ ἐνεργεία; Ἡ εἰς τοὺς
 πλησίον ἡμῶν ἀγάπη καθαρὰ· τοῦτο γνώρισμα τῆς τε

Deus, charitas est. Unde hoc manifestum? Ex eo
 quod Filium suum unigenitum misit in hunc
 mundum, ut veram vitam nobis tribueret, et nos
 viveremus per ipsum. Quemadmodum enim dici-
 tur bonitas, quia ex bonitate intellectualem ac
 sensibilem mundum condidit; ita etiam, cum
 propter charitatem erga nos unigenitum Filium
 suum mundo dederit, per hoc ostendit, quod
 charitas sit. Idcirco hic subjungit apostolus: *In
 hoc est charitas.* Deinde divinæ charitatis præstan-
 tiam extollens, Non quasi, inquit, dilexerimus eum,
 hoc fecit Deus, dans pro nobis Filium suum; sed
 ipse primus exercens in nos beneficentiam suam,
 propter charitatem misit Filium suum: et non solum
 misit, sed ideo misit, ut peccata nostra proprio san-
 guine expiaret. Si ita igitur, inquit, dilexit nos Deus,
 quamquam nos nullatenus simus ejusdem cum ipso
 naturæ; multo magis etiam nos debemus eos, qui
 ejusdem nobiscum naturæ sunt, diligere, et cognos-
 centes charitatis præstantiam, eam in alios exer-
 cere. Quemadmodum enim peccati reus est, qui quod
 est eligendum non eligit; ita laus multa comparatur
 illis, qui digni sunt dilectione, ac propterea quod
 chari sunt. Nos autem ita animo affecti, utrumque
 habemus: nempe et chari sumus, quia a Deo diligi-
 mur, et ab ipso suscipimur; et amatores, propter
 charitatem erga proximum.

VERS. 11-14. *Charissimi, si sic Deus dilexit nos, et nos debemus alterutrum diligere. Deum nemo vidit unquam. Si diligimus invicem, Deus in nobis manet, et charitas ejus in nobis perfecta est. In hoc cognoscimus, quoniam in eo manemus, et ipse in nobis, quoniam de Spiritu suo dedit nobis. Et nos vidimus et testificamur quoniam Pater misit Filium suum Salvatorem mundi.* Jam supra diximus, solitum esse beatum hunc apostolum eadem plus semel repetere. Juxta hunc morem etiam nunc prosequens sermonem, ait: *Deum nemo vidit unquam.* Quoniam enim de charitate in fratres verba faciens, Deum, qui dedit Filium suum unigenitum ad mortem propter charitatem qua dilexit nos, in exemplum adduxit, ac pronum erat alicui interrogare, Unde hoc dicis de rebus quæ sub visu non cadunt? hinc, ut ista aientibus occurreret, ait: *Et ipse, quod Deum nemo viderit unquam, assentior: verum ex mutua charitate, inquit, cognoscimus, quod Deus in nobis sit. Et recte quidem multa, quæ videre haud possumus, ex effectibus certo deprehendimus. Videlicet, quemadmodum neque animam quisquam vidit, atamen ex ipsius operationibus et motibus intelligimus eam nobis inesse; ita et ejus in nos charitatem veluti per quamdam motionem et operationem cognoscimus. Quod si hoc absurdum non est, profecto ne illud quidem incongruum, quod sanctus iste vir ex operatione Deum nobis inesse demonstrat. Sed quænam est hæc operatio? Dilectio pura erga proximum nostrum: hæc est certum indicium et*

nostræ in ipso, et ipsius in nobis permanentiæ. Et hoc, inquit, quoniam de Spiritu suo dedit nobis. Purus enim pura et munda dispensat. Quoniam igitur per puram charitatem consortes ipsius effici-mur, hinc et nos, inquit, qui eum in carne vidi-mus, cognovimus et testamur, Patrem misisse Filium suum Salvatorem mundi. Verum ultra cognitionem nostram ipse etiam enarravit, perfec-tiorem nobis hujus rei notitiam suppeditans, ali-cubi quidem dicens ¹⁰: *Exiit a Patre, et venit in mundum*: quia nempe Pater propter nostri dilec-tionem misit e caelo Filium suum unigenitum in mundum. Alibi vero clarius ¹¹: *Si enim, inquit, Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis, qui credit in eum, non pereat*; et ¹²: *Non misit Deus Filium suum in mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per ipsum*: habemus igitur, inquit, et a proprio intuitu, et ex enarratione Unigeniti qui est in sinu Patris ¹³, quemadmodum in Evangelio dicitur, et ab opera-tione mutuæ charitatis, quod Deus sit in nobis, et ex Spiritu suo nobis dederit, et quod ipsius parti-cipes simus.

426 VERS. 15, 16. *Quisquis confessus fuerit, quoniam Jesus est Filius Dei, Deus in eo manet, et ipse in Deo. Et nos cognovimus et credidimus charitati quam habet Deus in nobis. Deus charitas est. Et qui manet in charitate, in Deo manet, et Deus in eo.* Hoc ad id quod paulo ante dictum est, nempe: *Omnis spiritus qui confletur Jesum Christum in carne venisse, refertur.* Quoniam enim satis demonstravit eos et filios esse Dei, et Deum in ipsis manere (demonstravit autem hoc ex charitate quæ est ad invicem, quoniam datus est illis Spiritus sanctus), rursus ad ea sermonem convertit, et ait: *Quisquis confessus fuerit, quoniam Jesus est Filius Dei, Deus in ipso manet, quemadmodum superius dixit: Omnis spiritus qui confletur Jesum Christum in carne venisse, ex Deo est.* Verum et aliud declarat hic sermo, nempe quod, qui ista consententur, et Spiritum sanctum seu Deum in se manentem habent, etiam ipsi in Deo maneant. Hoc autem quomodo? Ex mutuâ charitate. Hujus vero mentione facta, subjungit omnia, quæ de charitate dixit, multis confirmans sermo-nem de charitate.

VERS. 17, 18. *In hoc perfecta est charitas Dei nobiscum, ut fiduciam habeamus in die judicii: quia sicut ille est, et nos sumus in hoc mundo. Timor non est in charitate: sed perfecta charitas foras mittit timorem. Lux est Deus, et sancti ipsius sunt lux in mundo* ¹⁴, juxta Evangelium; et timor pænæ in eis non est, quoniam charitate abundant. Volo, inquit, vos perfectos esse in charitate, ut fiduciam habeamus in die judicii ad Deum; quoniam et ipse judex est, juxta ipsius sententiam,

ἡμῶν ἐν αὐτῷ μονῆς, καὶ τῆς ἐκείνου ἐν ἡμῖν, καὶ ὅτι, φησὶ, τοῦτο ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν ἡμῖν· ὁ γὰρ καθαρὸς καθαρὰ καὶ ἀχραντα δανεῖζεται. Ἐπεὶ οὖν διὰ τῆς καθαρᾶς ἀγάπης αὐτῷ κοινωνου-μεν, ἐκ τούτου καὶ ἡμεῖς, φησὶν, οἱ κατὰ σάρκα τεθεαμένοι αὐτὸν ἐγνωμεν καὶ μαρτυροῦμεν, ὅτι ὁ Πατὴρ ἀπέσταλκεν αὐτὸν Σωτῆρα τοῦ κόσμου. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τῆ ἡμετέρα γνώσει καὶ αὐτὸς ἐξηγήσατο, τελειώτερον ἡμᾶς τῆ τοιαύτη ἐμβιβάζων γνώσει· ποτὲ μὲν λέγων· Ἐξῆλθεν ἀπὸ τοῦ Πατρὸς, καὶ ἐλήλυθα εἰς τὸν κόσμον. Τοῦτο περὶ τοῦ κατα-πέμψαι ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἀγάπης ἀπ' οὐρανοῦ τὴν ὕψιν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ εἰς τὸν κόσμον. Καὶ δι' ἐτέρων δὲ πάλιν τρανότερον· Τοσοῦτον γὰρ, φησὶν, ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπολέται· καὶ, Οὐκ ἦλθεν ἵνα κρινῶ τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σώσω τὸν κόσμον. Ἐχομεν τοίνυν καὶ ἀπὸ τῆς αὐτοφίας αὐτῆς, φησὶ, καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ Μονογενοῦς ἐξηγήσεως, τοῦ ὄντος εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, ὡς ἐν Εὐαγγελίοις εἴ-ρηται, καὶ ἀπὸ τῆς ἐνεργείας διὰ τῆς εἰς ἀλλήλους ἀγάπης, ὅτι ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν, καὶ ἐκ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ δέδωκεν ἡμῖν, καὶ κοινωνοῦμεν αὐτῷ.

Ὅς ἂν ὁμολογήσῃ, ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ μένει, καὶ αὐτὸς ἐν τῷ Θεῷ. Καὶ ἡμεῖς ἐγγνώκαμεν καὶ πεπιστεύκαμεν τὴν ἀγάπην, ἣν ἔχει ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν. Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ· καὶ ὁ μένων ἐν αὐτῷ, ἐν τῷ Θεῷ μένει, καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ. — Τοῦτο πρὸς τὸ [πρὸ] βραχίως [f. -χέος] εἰρημένον ἀναφέρεται, τὸ, ὅτι Πᾶν πνεῦμα δὲ ὁμολογῆι ἐν σαρκὶ Κύριον Ἰησοῦν ἐληλυθότα. Ἐπεὶ γὰρ ἱκανῶς ἀπέδειξεν, ὅτι καὶ τέκνα εἰσὶ Θεοῦ, καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτοῖς μένει· ἀπέδειξε δὲ τοῦτο διὰ τῆς εἰς ἀλλήλους ἀγάπης, ὅτι ἐδόθη αὐτοῖς Πνεῦμα ἄγιον· ἐπαναφέρει πάλιν ἐπ' ἐκεῖνα τὸν λόγον, καὶ φησὶν· Ὅς ἂν ὁμολο-γήσῃ, ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ μένει· ὡσπερ ἄνωτέρω εἴρηκεν, ὅτι Πᾶν πνεῦμα ὁμολογοῦν Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν σαρκὶ ἐλη-λυθότα, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστὶν. Ἐξέφηνη δὲ καὶ ἕτερον ὁ λόγος, ὅτι οἱ ὁμολογοῦντες ταῦτα καὶ μένον ἔχον-τες ἐν ἑαυτοῖς τὸ Πνεῦμα, ἦτοι τὸν Θεόν, καὶ αὐτοὶ ἐν Θεῷ μένουσι. Τοῦτο δὲ πῶς; Διὰ τῆς εἰς ἀλλήλους ἀγάπης. Ἀγάπης δὲ μνημονεύσας, ἐπιφέρει καὶ πάντα τὰ περὶ ἀγάπης, ἅπερ εἴρηκε, πολλὴν πίστιν παρεχό-μενος τῷ περὶ ἀγάπης λόγῳ.

Ἐν τούτῳ τετελειῶται ἡ ἀγάπη μεθ' ἡμῶν, ἵνα παρρησίαν ἔχωμεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως· ὅτι καθὼς ἐκείνός ἐστι, καὶ ἡμεῖς ἐσμεν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Φόβος οὐκ ἐστὶν ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἀλλ' ἡ τελειὰ ἀγάπη ἔξω βάλλει τὸν φόβον. — Φῶς ἐστὶν ὁ Θεός, καὶ οἱ ἅγιοι αὐτοῦ φῶς εἰσιν ἐν τῷ κόσμῳ, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ φόβος ἐν αὐτοῖς οὐκ ἐστὶ κολάσεως, ὅτι ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ περισ-σεύουσιν. Βούλομαι, φησὶν, ὑμᾶς τετελειῶσθαι ἐν τῇ ἀγάπῃ, ἵνα παρρησίαν ἔχωμεν ἐν τῇ ἡμέρᾳ

¹⁰ Joan. xvi, 28. ¹¹ Joan. iii, 16. ¹² Ibid. 17.

¹³ Joan. i, 18. ¹⁴ Matth. v, 14.

τῆς κρείσσεως πρὸς τὸν Θεόν· ὅτι καὶ αὐτός ἐστιν ὁ Ἀ κρινῶν· κατὰ τὴν αὐτοῦ ἀπόφρασιν τὴν, ὅτι Ὁ Πα-
 τὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν κρίσιν πᾶσαν δέ-
 δωκεν τῷ Υἱῷ. Καὶ ὅτι πρὸς τὸν ἐνανθρωπήσαντα
 ἡμῖν ἔσται ἡ παρῆρησια, ἐδήλωσε διὰ τῶν ἐπομένων,
 εἰπὼν, ὅτι *Καθὼς ἐκεῖνός ἐστι, καὶ ἡμεῖς ἐσμεν ἐν*
τῷ κόσμῳ τούτῳ· τοῦτο λέγων· Προαποδειγμένου,
 ὅτι ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν, καὶ ἡμεῖς ἐν αὐτῷ, τὸ τέλειον
 καὶ ἑαυτοῖς, φησὶν, ἐπιμαρτυρόμεθα τῆς ἀγάπης.
 Ὡς οὖν ἐκεῖνος ἄμωμος ἦν τῷ κόσμῳ καὶ καθα-
 ρός (διὸ καὶ ἔλεγεν· *Ἔρχεται ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου*
τούτου, καὶ ἐν ἐμοὶ ἐδήρησε οὐδέν·) οὕτω καὶ
 ἡμεῖς ἐσόμεθα ἐν τῷ Θεῷ, καὶ ὁ Θεὸς ἐν ἡμῖν. Εἰ
 οὖν τοῦτο, ἐκεῖνός ἐστιν ὑψηγῆτης ἀγγελίας ἡμῖν
 καὶ πάροχος· οὕτω καὶ ἡμεῖς αὐτὸν περιφέρομεν
 ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἀγνῶς καὶ καθαρῶς, πάντοτε
 τὴν νέκρωσιν αὐτοῦ ἐν τῷ σώματι ἐπιφέροντες.
 Οὕτω δὲ βιῶντες, παρῆρησιασόμεθα πρὸς αὐτὸν, καὶ
 φόβου παντὸς ἐσόμεθα ἐκτὸς τότε. Τετλειωμένοι
 γὰρ ἐν τῇ ἀγάπῃ διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων, πόρρω
 τοῦ φόβου ἐσόμεθα. Καὶ ἐπιφέρει τοῖσι πιστωτι-
 κῶν τὸ, ὅτι *Ἡ τελεία ἀγάπη ἐξωβάλλει τὸν*
φόβον. Ποῖον δὲ φόβον; Αὐτός φησὶν ὅτι τὸν κολα-
 στικόν. Ἔστι γὰρ τινα καὶ ἀγαπᾶν διὰ φόβον τοῦ
 κολασθῆναι· οὗτος δὲ ὁ φόβος οὐκ ἐστὶ τελειωτικὸς,
 τοῦτ' ἐστὶν, οὐ τῆς τελείας ἐστὶν ἀγάπης. Ταῦτα
 εἰρηκῶς περὶ τῆς τελείας ἀγάπης, καὶ καταναγ-
 καστικῶς δείκνυσιν, ὡς ὀφείλομεν ἀγαπᾶν τὸν Θεόν,
 ὅτι καὶ αὐτὸς, φησὶ, πρῶτος ἠγάπησεν ἡμᾶς. [Ὄφει-
 λομεν δὲ, τὸν προκατάρχοντα ἡμῖν ἀγαθοῦ,] σπου-
 δαιώτερον πρὸς τὴν ἀνταμοιβὴν τούτου ἐπιείχεσθαι
 καὶ ἡμεῖς. Ἐξήτησαν δὲ τινες. Πῶς τοῦ Δαβὶδ λέ-
 γοντος, *Φοβήθητε τὸν Κύριον, πάντες οἱ ἄγιοι*
αὐτοῦ, ὅτι οὐκ ἔστιν ὑστέρημα τοῖς φοβουμένοις
αὐτόν, πῶς νῦν οὗτος φησὶν· Ἡ τελεία ἀγάπη ἐξω
βάλλει τὸν φόβον; Οὐ δὲ ἔχου γὰρ οἱ ἄγιοι τοῦ Θεοῦ
 τετλειῶνται ἐν τῇ ἀγάπῃ, οἷς τὸ φοβεῖσθαι ἐντέλ-
 λεται; Φαμὲν οὖν, ὡς διττὸς ὁ φόβος· ὁ μὲν
 προκαταρκτικὸς, ὃς καὶ σύνδρομον ἔχει τὴν κόλασιν,
 καὶ διὰ τὰ πεπραγμένα αὐτῷ δεινὰ, τοῦ προσιόντος
 Θεοῦ φοβουμένου, καὶ διὰ ταῦτα προσιόντος ἵνα μὴ
 κολασθῆ· καὶ οὗτος μὲν ἔστι προκαταρκτικὸς. [Ὁ δὲ τε-
 λειωτικὸς] δέους μὲν τοῦ τοιοῦτου ἀπήλλακται, διὸ
 καὶ ἀγνῶς εἴρηται, καὶ διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος.
 Τίς οὖν, καὶ διὰ τί ὁ τελειωτικὸς φόβος; Ὁ διὰ τὸ
 τελειῶς εἰς ἀγάπην ἀναληφθῆναι τὸν κατωμεγεθοῦντα
 λιπεῖν τινος αὐτῷ, ὡν εἶδος τὸν σφόδρα ἀγαπῶντα
 ἐπιτελεῖν τῷ ἀγαπῶμένῳ.

Ὅτι ὁ φόβος κόλασιν ἔχει. Ὁ δὲ φοβούμενος
 οὐ τετλειῶνται ἐν τῇ ἀγάπῃ. Ἡμεῖς ἀγαπῶμεν
 αὐτόν, ὅτι αὐτὸς πρῶτος ἠγάπησεν ἡμᾶς.— Φόβον
 ἐνταῦθα λέγει τὸν προκαταρκτικόν. Ὁ γνησίως οὖν
 ἀγαπῶν τὸν Θεόν, οὐ διὰ τὴν ἀπειλὴν τῶν κολάσεων
 ποιεῖ τὰ θεάρεστα, ἀλλὰ τῷ τῆς ἀρετῆς φιλτρῳ, καὶ
 τῇ ἀγάπῃ τῇ πρὸς τὸν Θεόν, οὐ μὴν διὰ τὸν γνήσιον
 φόβον ἑαυτὸν ἀσφαλιζόμενος, ὃς ἐστὶ ἔρωσ τοῦ καλοῦ.
 Ἡ πάλιν ὁ φόβος τοῦ μὴ ἐμπεσεῖν εἰς κόλασιν

qua dixit ⁵⁵ : *Pater non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio.* Et quod ad Verbum incarnatum sit nostra fiducia, ostendit per ea quae sequuntur, dicens : *Sicut ille est, et nos sumus in hoc mundo.* Quasi dicat : Cum ante demonstra- tum sit, quod Deus in nobis et nos in illo simus, perfectionem charitatis et nobis ipsis attestamus. Quemadmodum igitur ille immaculatus et purus erat in mundo (idecirco enim dixit ⁵⁶ : *Venit princeps mundi hujus, et in me non habet quidquam*), sic et nos erimus in Deo, et Deus in nobis. Si hoc ita se habet, igitur ille nobis est magister puritatis et largitor. Sic etiam nos illum circumferimus in mundo sancte et pure ⁵⁷, semper mortificationem ejus in corpore nostro circumferentes. Sic autem viventes, confidentiam habebimus ad ipsum, neque pavore ullo tunc quatiemur : perfecti enim in charitate ob bona opera, procul a timore erimus. Unde subdit in hujus rei confirmationem, *Perfecta charitas foras mittit timorem.* At quem timorem ? Ipse dixit hunc esse timorem poenae. Potest enim aliquis etiam amare timore, **427** ne puniatur. Iste autem timor nunquam est perfectus, seu perfectae charitatis. His de charitate dictis, evincit, nos debere Deum diligere, quoniam et ipse, inquit, prior dilexit nos. Et sane, cum prior ille nobis tantum bonum tulerit, eo nos studiosius debemus ad illud rependendum eniti. Quaesire vero nonnulli, quomodo cum David dicat ⁵⁸ : *Ti- mete Dominum, omnes sancti ejus ; quoniam non est inopia metuentibus eum ;* iste nunc asserat charitatem perfectam foras ejicere timorem. Nunc sancti Dei perfecti sunt in charitate, qui- bus tamen mandatur, ut timeant ? Respondemus duplicem esse timorem. Unus quidem est initialis, qui comitem habet afflictionem ; ac illius est, qui ob mala perpetrata metuens, accedit ad Deum, ideoque accedit, ne puniatur. Et talis quidem est timor initialis. At timor perfectus ab hujusmodi metu liber est. Quapropter dicitur sanctus et permanens in saeculum saeculi ⁵⁹. At quis, et ad quid est timor perfectus ? Is nempe, quo quis eo quod perfectam habet charitatem, sollicitus est, ne quidquam illi desit eorum, quae erga dilectum praestari ab eo decet, qui valde diligit.

[f. κατευμ.], αὐτοῦ σπουδῆν ἐπιδείκνυσθαι μὴ ἐλ-
 λιπεῖν τινος αὐτῷ, ὡν εἶδος τὸν σφόδρα ἀγαπῶντα ἐπιτελεῖν τῷ ἀγαπῶμένῳ.

VERS. 18, 19. *Quoniam timor habet poenam. Qui autem timet, non est perfectus in charitate. Nos ergo diligamus Deum, quoniam Deus prior dilexit nos.* Timorem quem initialem diximus, hoc loco intelligit. Qui igitur Deum legitime diligit, is non ob comminatas poenas facit ea quae Deo placent. sed virtutis illucio et ex amore quo Deum prosequitur : non enim eo, quantumvis ingenue, timore contentus est, qui fuit ex amore honesti. At ille

⁵⁵ Joan. v. 22. ⁵⁶ Joan. xiv. 30. ⁵⁷ II Cor. iv. 10. ⁵⁸ Psal. xxxiii. 10. ⁵⁹ Psal. xviii. 10.

timor, quo quis aliquid facit, ne in punitionem incidat, idem est cum priore. Unde subdit: *Timor pœnam habet.*

VERS. 20. *Si quis dixerit, quoniam Diligo Deum, et fratrem suum oderit, mendax est. Qui enim non diligit fratrem suum, quem videt, Deum, quem non videt, quomodo potest diligere?* Postquam demonstravit, charitatem talis esse indolis, ut a Deo in nos, et a nobis in Deum trajiciat, addiditque, quod si Deus nos dilexit, etiam nos ad invicem diligere debeamus; rursus ad hoc sermonem referens, ait, debitum nobis incumbere, ut fratres nostros diligamus, exemplo charitatis Dei erga nos: quam si Deo pependerit, debito huic satisfaciemus. Oportet igitur, inquit, omnino fratrem diligere in perfectissimum charitatis erga Deum nostræ argumentum: alioquin neque nostra in Deum charitas salva erit, mutuo delicto cadente, quod ex charitate erga Deum habebamus. Subjungit vero rationem efficacissimam ad eos revincendos, qui divinam charitatem adulterate conantur, ita ferme disserens: Charitas omnino ex mutua consuetudine, seu conversatione exurgit. Ex conversatione autem sequitur, ut fratrem videamus, indeque amore ipsius capiamur. Visionis enim magis vis est ad conciliandum amorem. Porro si ita est, quomodo is, qui maximum amoris illicium nibili faciens, fratrem, quem videt, non diligit, veraciter dicere poterit, se Deum, quem non videt, nec cum eo conversatur, neque eum ullo sensu percipere potest, diligere? Si igitur quis, inquit, imprudenter dicat, se Deum quidem diligere, fratrem autem suum odio habere, profecto hic, præterquam quod divinam corrumpit charitatem, ejus præcepti transgressor est, quod ait ⁶⁰: *In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem.* Qui igitur Deum diligit, et ejus discipulus esse contendit, diligit etiam fratrem suum juxta ipsius præceptum.

VERS. 21. *Et hoc mandatum habemus a Deo: ut qui diligit Deum, diligit et fratrem suum.*

CAPUT V.

VERS. 1, 2. *Omnis, qui credit, quoniam Jesus est Christus, ex Deo natus est. Et omnis qui diligit eum, qui genuit, diligit et eum qui natus est ex eo. In hoc cognoscimus, quoniam diligimus natos Dei, cum Deum diligamus, et mandata ejus faciamus.* Hoc quoque superius dicta confirmat, ac si diceret: Si mandatum a Magistro nostro accepimus, ut invicem diligamus, profecto, si credimus, Magistrum nostrum Jesum esse Christum, (qui propterea est Christus quia Deus est et homo), mandata ipsius velut Magistri et Dei custodiamus. Credentes vero ipsum esse Deum, filii ejus evadimus; quemadmo-

Α ποιῶν τὴν, ὁ αὐτός ἐστι τῷ προτέρῳ· διὰ ἐπάγει· Ὁ φόβος κόλασιν ἔχει.

Ἐάν τις εἴπῃ, ὅτι Ἀγαπῶ τὸν Θεόν, καὶ τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ μισεῖ, ψεύστης ἐστίν. Ὁ γὰρ μὴ ἀγαπῶν τὸν ἀδελφόν αὐτοῦ ὃν ἑώρακε, τὸν Θεὸν ὃν οὐχ ἑώρακε, πῶς δύναται ἀγαπᾶν;— Διαθετικὴν εἶναι δεῖ τὴν ἀγάπην, ἀπὸ τε τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς, καὶ ἡμῶν πρὸς αὐτὸν καταναγκαστικῶς ἀποδείξας, καὶ τοῦτο προσθεὶς πάλιν, ὅτι, εἰ οὕτως ἡγάπησεν ἡμᾶς ὁ Θεός, καὶ ἡμεῖς ὀφειλομέν ἀλλήλους ἀγαπᾶν· καὶ αὐθις πρὸς τοῦτο ἀναφέρων τὸν λόγον φησὶν· Ἐπειδὴ χρεωστικῶς ἡμῖν ἀπόκειται τὸν ἀδελφὸν ἀγαπᾶν, ἐξ ὑποδείγματος τῆς τοῦ Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς ἀγάπης, ἣν καὶ ἀντεισφέροντες καὶ ἀνταποδίδόντες Θεῷ, τὴν ὀφειλὴν ἀποπληροῦντες ἐσόμεθα· χρῆ, φησὶν, ἀνυπερθέτως τὸν ἀδελφὸν ἀγαπᾶν, εἰς τελευτάτων γνώρισμα τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης. Εἰ γὰρ μὴ τούτου, οὐδὲ ἡ πρὸς Θεὸν ἀγάπη ἡμῶν σωθεῖη, ὡς τῆς ὀφειλῆς τῆς πρὸς ἀλλήλους διαπιπτούσης, ἣν ἐκ τῆς πρὸς Θεὸν ἀγάπης ἐσχῆκαμεν. Ἐπιφέρει δὲ καὶ τοῦτο ἐναργέστατον εἰς ἐλεγχὸν λόγον τῶν ἐπιχειρούντων νοθεύειν τὴν θείαν ἀγάπην, τοιοῦτόν τε λέγων· Ἡ ἀγάπη πάντως ἐκ τῆς πρὸς ἀλλήλους συνίσταται συνηθείας, ἣ δὲ συνηθεῖα ἐπόμενον ἔχει τὸ ὄρῃν τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ ταύτη μάλιστα συνδεῖσθαι πρὸς τὴν ἀγάπην αὐτοῦ· ἐφελκυστικῶν γὰρ ὄρασις πρὸς ἀγάπην. Εἰ δὲ τοῦτο, ὃ τὸ μᾶλλον ἐφελκόμενον εἰς ἀγάπην παρ' οὐδὲν ποιούμενος, καὶ τὸν ἀδελφὸν, ὃν ἑώρακε, μὴ ἀγαπῶν, πῶς τὸν Θεόν, ὃν οὐχ ἑώρακε, [φάσκων ἀγαπᾶν], ὅτε μὴδὲ συνηθεῖς ἐστὶν αὐτῷ, μὴδὲ μὴ αἰσθῆσκει ληπτὸς, ἀληθεύων φωραθεῖη; Εἰ τοῦτο οὖν τις ἀναιδεόμενος φαίη, φησὶ, τὸν μὲν Θεὸν ἀγαπᾶν, μισεῖν δὲ τὸν ἀδελφόν, οὐ πρὸς οἷς τὴν θείαν ἀγάπην νοθεύει, ἔτι καὶ τῆς ἐντολῆς αὐτοῦ παραβάτης ἐρίσκειται, τῆς λεγούσης, Ἐν τούτῳ γινώσκειται πάντες, ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστέ, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους; Ὁ οὖν τὸν Θεὸν ἀγαπῶν, καὶ τούτου μαθητῆς δισχυρίζομενος εἶναι, ἀγαπᾶ καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐκείνου ἐντολήν.

Καὶ ταύτην τὴν ἐντολὴν ἔχομεν ἀπ' αὐτοῦ, ἵνα ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεόν, ἀγαπᾶ καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Πᾶς ὁ πιστεύων, ὅτι Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Χριστός, ἐκ τοῦ Θεοῦ γεννήσεται, καὶ πῶς ὁ ἀγαπῶν τὸν γεννήσαντα, ἀγαπᾶ καὶ τὸν γεγεννημένον ἐξ αὐτοῦ. Ἐν τούτῳ γινώσκωμεν, ὅτι ἀγαπῶμεν τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ, ἐὰν τὸν Θεὸν ἀγαπῶμεν, καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ ποιῶμεν. Καὶ τοῦτο τῶν ἀνωτέρω εἰρημένων πιστωτικόν. Εἰ ἐντολὴν ἐλάβομεν ἀπὸ τοῦ Διδασκάλου ἀλλήλους ἀγαπᾶν, πάντως εἰ πιστεύομεν, ὅτι διδάσκαλος ἡμῶν Ἰησοῦς ἐστὶν ὁ Χριστός, ὃς ἐν τούτῳ ἐστὶ Χριστός, ἐν τῷ Θεῷ εἶναι καὶ ἄνθρωπος, φυλάξωμεν καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, ὡς διδάσκαλου, ὡς Θεοῦ. Πιστεύοντες δὲ

⁶⁰ Joan. xiii, 35.

Εὐδὸν αὐτὸν εἶναι, υἱὸν αὐτοῦ χρηματίζομεν, καὶ ἅμα ἐν Εὐαγγελίοις εἴρηται· Ὅσοι δὲ ἔλαβον αὐτόν, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα Θεοῦ γενέσθαι· τοῦτ' ἐστίν, ὅσοι ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν, οὗτοι καὶ ἑτεκνώθησαν ὑπ' αὐτοῦ. Εἰ γεγεννημέθα δὲ ἐξ αὐτοῦ, πάντως καὶ τὸ καθῆκον τῷ γεγεννηκότι ἐπιδαίξόμεθα. [Τί τοῦτο ;] Τὸ ἀγαπᾶν τὸν γεγεννηκότα. Ἐπεὶ δὲ τοῦτο, φησὶ, πάντες οἱ πεπιστευκότες, ἐξ αὐτοῦ γεγεννημέθα· εἰ δὲ ἐξ αὐτοῦ γεγεννημέθα, ὀφείλεται ἑσμεν ἀλλήλους ἀγαπᾶν, καὶ ὡς ἀδελφοί, καὶ ὡς ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένοι· καὶ ἐπιφέρει τοῦτου πίστιν, ὡς Ὁ ἀγαπᾶν τὸν γεννήσαντα, καὶ τὸν γεγεννημένον ἐξ αὐτοῦ [ἀγαπᾶ]. Εἶτα πάλιν φησὶν, ὅτι ἡ πρὸς τοὺς ἀδελφούς, ἦτοι τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ ἀγάπη, τὴν εἰς τὸν τεκνύοντα ἀγάπην βεβαίωσι. Ἄνω μὲν γὰρ ἔλεγεν· Ὁ ἀγαπᾶν τὸν Θεόν καὶ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἀγαπᾶ· νῦν δὲ λέγει, ὅτι Ὁ ἀγαπᾶν τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ, καὶ τὸν Θεὸν ἀγαπᾶ. Καὶ δειγμα τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης τὴν εἰς τὸν ἀδελφὸν ἀγάπην ποιεῖται.

Ἄττη γὰρ ἐστίν ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ, ἵνα τὰς ἐντολάς αὐτοῦ τηρῶμεν. Τοῦτο οὕτως· Ἄττη γὰρ ἐστίν ἡ ἀγάπη, ἵνα τὰς ἐντολάς αὐτοῦ τηρῶμεν· ἐτι πᾶν τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Θεοῦ νικᾷ τὸν κόσμον. Τὸ δὲ, Βαρβαῖα οὐκ εἰσι, παρεμβέβληται.

Καὶ αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ Βαρβαῖα οὐκ εἰσιν. Ὅτι πᾶν τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Θεοῦ νικᾷ τὸν κόσμον. Καὶ αὕτη ἐστίν ἡ νίκη ἡ νικήσασα τὸν κόσμον, ἡ πίστις ἡμῶν. Ἐπειδὴ τὸ πᾶν τεκμήριον τῆς εἰς Θεὸν ἀγάπης, τὴν τῶν ἐντολῶν τήρησιν, προσβάλλετο· ἐδίδκει γὰρ τισὶ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ βαραῖας εἶναι· διὰ τοῦτο φησὶ· Καὶ αἱ ἐντολαὶ αὐτοῦ Βαρβαῖα οὐκ εἰσι. Τί γὰρ βαρὺ, τὸ ἀγαπᾶν τὸν ἀδελφόν; [Ἄλλὰ καὶ] τὸ, ἐν φυλακῇ ἐπισκέπτεσθαι [τὴν βαρὺ ;] Οὐ γὰρ ἐξαιρεῖσθαι φησὶ τὸ (ἴ. τὸν) ἐν φυλακῇ, ὃ δυσχερὲς, ἀλλ' ἐπισκέπτεσθαι μόνον· οὐδὲ τὸν ἀσθενούντα ἀπαλλάττειν τῆς νόσου, ἀλλὰ μόνον ἐπισκέπτεσθαι· οὐδὲ τῷ πεινῶντι πολυτελῆ τράπεζαν παρατιθέναι καλεῖται, ἢ τῷ γυμνῷ ἐκ ποικιλίας ἱμάτων κατασκευασμένον δίδόναι, ἀλλὰ τὴν ἀναγκαίαν χρεῖαν παρεχόμενον, ἣν ὁ πεινῶν καὶ γυμνητεύων ἐπιζητεῖ. Οὕτω τὰ περὶ τοῦτου εἰπόν, καὶ ἕτερον πρὸς ἀγάπην ἐπάγει. Τί τοῦτο; Τὴν νίκην. Φησὶ γὰρ, ὅτι Διὰ τῆς πρὸς τὸν ἀδελφὸν ἀγάπης τέκνα συνιστῶντες ἑαυτοὺς τοῦ Θεοῦ, ἔχετε ἤδη καὶ τοῦτου τοῦ κατορθώματος ἐπακολούθημα, τὸ τὸν κόσμον νικᾶν. Τὸ γὰρ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Θεοῦ νικᾷ τὸν κόσμον. Εἶτα παρατίθησι καὶ τὴν νίκην, [καὶ τὸ δι' ὃ ἡ νίκη,] τὴν πίστιν ἀμφοτέρον λέγων εἶναι, δηλονότι τὴν πρὸς τὸν Θεόν, ἥτις καὶ ἐκ Θεοῦ γεννηθεῖσα ἐνίκησε πᾶσαν ἀπιστίαν καὶ ἀπίσασε· καὶ οὔτε Ἰουδαῖος, οὔτε Ἕλλην, οὔτε αἰρετικὸς δύναται πρὸς αὐτήν. Καὶ ἐπειδὴ ἡ πίστις οὐ ψιλὴ νικᾷ, ἀλλὰ μετὰ τοῦ ἔχοντος αὐτήν, διὰ τοῦτο προστίθησι· Καὶ τίς ἐστίν ὁ νικῶν τὸν κόσμον, εἰ μὴ ὁ πιστεύων ὅτι Ἰησοῦς ἐστίν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ; Καὶ

dum etiam in Evangelio dicitur " : Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri : hoc est, Quotquot crediderunt in eum, etiam filii ab ipso facti sunt. Si autem ex ipso nati sumus, profecto et quod ei convenit, prestabimus. Quid vero hoc? Diligere eum qui genuit; quoniam, inquit, omnes qui credidimus, ex ipso nati sumus: si autem ex ipso nati sumus, nos mutuo, veluti fratres ab eodem progeniti, diligere debemus. Et hoc ex eo confirmat, quod Qui diligit eum qui genuit, diligit et eum qui natus est ex eo. Deinde rursus ait, charitatem, quæ erga fratres, seu filios Dei, 429 est, firmare dilectionem erga Genitorem. Dixerat enim antea: Qui diligit Deum, et fratrem suum diligit; nunc autem e converso ait: Qui diligit filios Dei, et Deum diligit. Scilicet certum dilectionis erga Deum indicium statuit dilectionem erga proximum.

VERS. 3. Hæc est enim charitas Dei, ut mandata ejus custodiamus. Hoc ita se habet: Hæc est charitas, ut mandata ejus custodiamus; quoniam omne quod natum est ex Deo, vincit mundum. Illud autem: Quoniam gratia non sunt, interjectum est.

VERS. 3, 4. Et mandata ejus graviora non sunt. Quoniam omne quod natum est ex Deo, vincit mundum. Et hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra. Quoniam perfectum charitatis erga Deum argumentum mandatorum observantiam esse præmisit, quibusdam autem mandata Dei graviora esse videbantur, idcirco ait: Et mandata ejus graviora non sunt. Quomodo enim grave esse potest diligere fratrem suum, aut eum in carcere detentum visitare? Neque enim ait, ut eum e carcere educamus, quod difficile est; sed tantummodo, ut eum visitemus. Sic non præcipit, ut infirmum ab ægritudine liberemus, sed tantum ut eum invisamus. Similiter non jubet, ut esurienti locupletem mensam paremus, aut nudo pretiosam acque pictam vestem tribuamus; sed solum quantum satis est ad necessarium usum, quem et qui esurit, et qui nudus est, requirit. His hæc de re dictis, aliud de charitate addit. Quid vero illud? Victoria. Siquidem ait: Quoniam per fraternam dilectionem vosmetipsos filios Dei constituistis, habetis de reliquo et id quod est præclari hujus facinoris sequela, nempe: vincere mundum. Quod enim natum est ex Deo, vincit mundum. Deinde proponit ipsam victoriam, et propter quid ea sit, dicens utrumque hoc esse fidem in Deum: quippe quæ ex Deo progenita omnem vicit expulsi que infidelitatem, ut neque Judæus, neque gentilis neque hæreticus quidquam contra eam possit. Quoniam vero fides non sola a semetipsa vincit, sed simul cum eo, qui ipsam habet, idcirco subjungit: Quis est qui vincit mundum, nisi

qui credit, quoniam Jesus est Filius Dei? Sed quis A τὴς ἐστιν Ἰησοῦς οὗτος; Ὁ ἐλθὼν δι' ὕδατος καὶ αἵ-
est Jesus iste? Is qui per aquam et sanguinem ματος Ἰησοῦς ὁ Χριστός.

VERS. 5, 6. Quis vero est, qui vincit mundum, nisi
qui credit quoniam Jesus est Filius Dei? Hic est qui
venit per aquam et sanguinem, Jesus Christus.
Quoniam filiorum Dei procreationis et partus
mentionem fecit, dicens: Omne quod natum est
ex Deo, hoc autem per sanctum baptismum simul
efficitur, idcirco ait: Hic est qui venit per aquam et
sanguinem 430 Christus Jesus, qui nos regenerat,
et filios Dei facit. Hoc enim velut consequens ad
sermonem subintelligitur, ut sit: Et omne quod
natum est ex Deo, vincit mundum. Et quomodo
natus est? Ex aqua, inquit, et sanguine. Qui enim
venit, Jesus Christus, per aquam et sanguinem
regenerat. Addit vero repetito sermone: non in
aqua solum, sed in aqua et sanguine. Vult enim
primum indicare Christi, qui nos filios effecit, de-
clarationem: quoniam homo qui in ipso est, pri-
mum Filius a Deo declaratus est, neque nobis per
suam adoptionem etiam hujusmodi contulit dignita-
tem: qui tribus quidem vicibus Dei Filius declara-
tus est; nempe cum baptizaretur in Jordane, Patre
desuper testimonium perhibente eum qui baptiza-
batur, 44 Filium suum dilectum esse. Quis vero?
Qui aquam ingrediebatur, vel assumptus simul cum
Deo Verbo, qui in occulto apparebat: huic enim
testimonium perhiberi oportebat. Igitur per aquam,
hoc est in baptisate, quod per aquam fit, Jesus
Patris testimonio declaratus est Filius Dei. Per
sanguinem vero, cum mox cruci affligendus, dixit 45:
Clarifica me tu, Pater; et venit vox de cælo: Et
clarificavi et iterum clarificabo: quam vocem, qui
audiebant, tonitru esse putaverunt. Per Spiritum
autem, quoniam, ut Deus, resurrexit ex mortuis:
soli enim est Dei semetipsum a mortuis suscitare.
Voce autem Spiritus significari Deum, satis de-
monstrat illud 46, « Spiritus est Deus. » Tribus igitur,
baptisate, cruce et resurrectione, Dei Filium esse
Dominum nostrum attestantibus, hoc nullo modo
in dubium revocari potest. Porro per suam filiationem
ipse, tanquam primitiæ universæ humanæ
massæ, nobis gratia sua contulit, ut essemus filii
Dei. Et tria hæc in unum Christum sunt. Hoc enim
significatur per ea verba: « Hi tres unum sunt, »
hoc est, ad testimonium de Christo. Sciendum vero,
Patres nonnullos per Spiritum non resurrectionem
intellexisse, sed Deum Patrem, cum supra Jordanem
clamavit 47: Hic est Filius meus dilectus, in quo
mihi complacui, secundum quod Spiritus est Deus,
ut jam diximus.

His ita dictis, confirmat ea argumento a minori,
hoc pacto: Si testimonium hominum quacumque
de re accipimus, an non multo justius est, ut
testimonium majus, nempe Dei, suscipiamus? Quid
enim? Nonne testimonium de Filio suo, nempe de

Τὴς δὲ ἐστιν ὁ νικῶν τὸν κόσμον, εἰ μὴ ὁ
πιστεύων ὅτι Ἰησοῦς ἐστιν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ;
Οὗτός ἐστιν ὁ ἐλθὼν δι' ὕδατος καὶ αἵματος Ἰη-
σοῦς Χριστός. Ἐπειδὴ τεκνώσειω ἐμνήσθη Θεοῦ
καὶ τόκου, εἰπὼν, ὅτι Πᾶν τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ
Θεοῦ, τοῦτο δὲ διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος ἡμῶν
περιγίνεται, διὰ τοῦτο φησιν, ὅτι Οὗτός ἐστιν ὁ
ἐλθὼν δι' ὕδατος καὶ αἵματος Ἰησοῦς ὁ Χριστός,
ἀναγεννῶν ἡμᾶς καὶ υἱὸς ποιῶν Θεοῦ. Καὶ γὰρ
τοῦτο ὡς ἐπόμενον τῷ λόγῳ καὶ ἐξακούεται, ἵνα ἦ·
Καὶ πᾶν τὸ γεγεννημένον ἐκ τοῦ Θεοῦ νικᾷ τὸν
κόσμον. Καὶ πῶς ἐγεννήθη; Δι' ὕδατος [φῆσ'] καὶ
αἵματος. Ὁ γὰρ ἐλθὼν Ἰησοῦς Χριστός δι' ὕδατος
ἀναγεννᾷ καὶ αἵματος. Προστίθῃσι δὲ πάλιν ἐπανα-
λαμβάνων τὸν λόγον, οὐκ ἐν τῷ ὕδατι, φάσκων,
μόνον ἀναγεννῶν, ἀλλ' ἐν τῷ ὕδατι καὶ τῷ αἵματι.
Βούλεται γὰρ πρῶτον δεῖξαι τοῦ υἱοθετοῦντος ἡμᾶς
Χριστοῦ τὴν ἀνάδειξιν, ὅτι υἱοθετηθεὶς ὁ ἐν αὐτῷ
ἄνθρωπος πρῶτος ὑπὸ Θεοῦ, οὕτω δὲ ἐν ἡμῖν διὰ
τῆς ἑαυτοῦ υἱοθεσίας ἐχαρίσατο τὸ τοιοῦτον ἀξίωμα,
ὃ καὶ κατὰ καιροῦς τρεῖς ἐξεφάνθη ἐπὶ τοῦ βαπτί-
σματος ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, ἄνωθεν τοῦ Πατρὸς μαρτυ-
ροῦντος τὸν βαπτιζόμενον Υἱὸν ἀγαπητόν. Τίς δέ;
Ὁ ἐμβαλὼν τὸ ὕδωρ, ἦ ὁ συνειληγμένος τῷ Θεῷ
λόγῳ ἄνθρωπος, ὁ φαινόμενος τῷ κρυπτομένῳ.
Τούτῳ γὰρ καὶ εἶδει τὴν μαρτυρίαν γενέσθαι. Διὰ
τοῦ ὕδατος μὲν οὖν, τοῦτ' ἐστιν ἐν τῷ βαπτίσματι
τῷ δι' ὕδατος, ἐξεφάνθη Υἱὸς Θεοῦ ὁ Ἰησοῦς διὰ
τῆς τοῦ Πατρὸς μαρτυρίας· διὰ δὲ τοῦ αἵματος, ὅτι
μέλλων σταυροῦσθαι ἔλεγε· Δίξασόν με σὺ, Πάτερ·
καὶ ἠνέχθη φωνή· Καὶ ἐδόξασα καὶ πάλιν δοξάσω·
ἦν καὶ βροντὴν ἐνόμισαν οἱ ἀκούσαντες. Διὰ δὲ τοῦ
Πνεύματος, ὅτε ὡς Θεὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν. Θεοῦ
γὰρ τοῦτο μόνου, δὲ ἀνίσταῖν ἑαυτὸν· τῆ δὲ τοῦ
Πνεύματος φωνῆ, ὅτι σημαίνεται ὁ Θεός, τὸ Πνεῦμα
εἰρημένον ἱκανῶν παραστῆσαι. Τριῶν οὖν μαρτυ-
ρούντων, τοῦ βαπτίσματος, τοῦ σταυροῦ, τῆς ἀνα-
στάσεως, τὴν τοῦ Ἰησοῦ υἱοθεσίαν, ἀναμφίλεκτος ἡ
τοῦ Κυρίου υἱοθεσία· δι' ἧς υἱοθεσίας, καὶ ἡμῖν ὡς
ἀπαρχῆς τοῦ ὅλου ἀνθρωποῦ φεράματος ὦν, ἐχαρί-
σατο τὸ υἱὸς εἶναι Θεοῦ. Καὶ τὰ τρία ταῦτα εἰς
ἐνὰ τὸν Χριστόν εἰσι. Τοῦτο γὰρ σημαίνει διὰ τοῦ
εἰπεῖν· Οἱ τρεῖς ἐν εἰσι· τοῦτ' ἐστιν, εἰς τὴν περὶ
τοῦ Χριστοῦ μαρτυρίαν. Ἰστέον δὲ, ὡς τινες τῶν
Πατέρων τὸ Πνεῦμα οὐ διὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ
Χριστοῦ ἐξειλήφασιν, ἀλλ' εἰς τὸν Πατέρα, ὅτε ἐν
τῷ Ἰορδάνῃ ἐδόξασεν· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱὸς μου ἀγα-
πητός, ἐν ᾧ ἠύδωκα, καθότι καὶ Πνεῦμα ὁ Θεός,
ὡς προεῖρήκαμεν.

Ταῦτα εἰπὼν, ἐπιφέρει πίστιν τῶν λεγομένων ἀπὸ
τοῦ ἐλάττονος οὕτως· Εἰ τὴν μαρτυρίαν τῶν ἀνθρώ-
πων περὶ ὅτουσιν λαμβάνομεν, οὐ πολλῶ [δικαιοῦτε-
ρον] λάβοιμεν τὴν μεῖζον τὴν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ; ἢ γὰρ
οὐχὶ αὕτη ἡ μαρτυρία περὶ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ, ἥτοι τοῦ

44 Matth. III, 17. 45 Joan. XII, 33. 46 Joan. IV, 21. 47 Matth. III, 17.

Χριστοῦ, ἀπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ ἐστιν; Ὁ πιστεύων ἄ
 οὐν εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, ὅτι Θεὸς ἐστιν, ὡς Υἱὸς
 Θεοῦ, ἔχει τὴν μαρτυρίαν ἐν αὐτῷ, τοῦτ' ἐστιν [ἐν
 ἑαυτῷ], ὅτι καὶ αὐτὸς υἰοθετήται πιστεύων, διὰ τοῦ
 υἰοθετηθέντος Ἰησοῦ ὑπὸ Θεοῦ. Ὁ μὴ πιστεύων δέ,
 οὐσὶν ἐνοχός ἐστι κακοί; ἀπιστίας, ψεύστην ποιῶν
 τὸν Θεόν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν ἀποστερῶν υἰοθεσίας,
 καὶ διὰ τοῦτο καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς, ἣν καὶ ὁ Χρι-
 στὸς αὐτὸς ἔχει ἐν ἑαυτῷ, ὡς καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ
 γέγραπται· Ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν. Ὅσα δέχων τὸν Υἱὸν
 διὰ τὸ βάπτισματος, ἔχει καὶ τὴν ζωὴν· ὅσοι γὰρ
 εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθημεν, Χριστὸν ἐνεδυσάμεθα. Ὅσοι
 δὲ μὴ ἔχει τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ βαπτίσμα-
 τος, οὐδὲ τὴν ζωὴν ἔχει, καὶ νεκρῶται. Νεκρὸς
 γὰρ παραλαμβάνων ἡμᾶς τοὺς παραπτώμασι, ἐγεί-
 ρει διὰ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος. Πῶς; Ὅτι ὁ συντα-
 φεῖς Χριστῷ διὰ τῆς ἐν τῷ βαπτίσματι καταδύσεως,
 ὅστος νεκρός ἐστι τῷ κόσμῳ, ἦτοι ταῖς κοσμικαῖς
 ἐπιθυμίαις, καὶ οἰκίει ἐν αὐτῷ, ἀλλὰ Χριστῷ ζῆ.

Οὐκ ἐν τῷ ὕδατι μόνον, ἀλλ' ἐν τῷ ὕδατι καὶ
 τῷ αἵματι. Καὶ τὸ Πνεῦμά ἐστι τὸ μαρτυροῦν,
 ὅτι ὁ Χριστὸς ἐστὶν ἡ ἀλήθεια. Ὅτι τρεῖς μαρ-
 τυροῦσι, τὸ Πνεῦμα, καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸ αἷμα,
 — Προσακουστέον τὸ, ἐλθῶν· Ἰνα ἦ· Οὐκ ἐν τῷ
 ὕδατι μόνον ἐλθῶν, ἦγουν δι' ὕδατος παρασχῶν τὴν
 ἀπόδειξιν.

Καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἓν εἰσιν. Ἐν τῇ μαρτυρίᾳ
 τῶν ἀνθρώπων λαμβάνομεν, ἡ μαρτυρία τοῦ Θεοῦ
 μέλλων ἐστίν. Ὅτι αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία τοῦ
 Θεοῦ, ἣν μεμαρτύρηκε περὶ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. Ὁ
 πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ ἔχει τὴν μαρ-
 τυρίαν ἐν αὐτῷ. Ὁ μὴ πιστεύων τῷ Θεῷ ψεύ-
 στην πεποιήκεν αὐτὸν, ὅτι οὐ πεπίστευκεν εἰς
 τὴν μαρτυρίαν, ἣν μεμαρτύρηκεν ὁ Θεὸς περὶ
 τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ μαρτυρία,
 ὅτι ζωὴν αἰώνιον ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Θεός. Καὶ αὕτη
 ἡ ζωὴ ἐν τῷ Υἱῷ αὐτοῦ ἐστίν. Ὁ ἔχων τὸν Υἱὸν,
 ἔχει τὴν ζωὴν. Ὁ μὴ ἔχων τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ,
 τὴν ζωὴν οὐκ ἔχει. Καὶ οἱ τρεῖς εἰς τὸ ἓν εἰσιν,
 τοῦτ' ἐστίν, εἰς τὴν περὶ Χριστοῦ μαρτυρίαν, ὅτι τε
 υἰοθετήθη ὑπὸ Θεοῦ Πατρὸς, καὶ ὅπερ ἔσχηκεν αὐτὸς
 ὄνομα αὐτοῦ.

Ταῦτα ἔγραψα ὑμῖν τοῖς πιστεύουσιν [εἰς τὸ
 ὄνομα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ], ἵνα εἰδῆτε, ὅτι ζωὴν
 αἰώνιον ἔχετε, καὶ πιστεύητε εἰς τὸ ὄνομα τοῦ
 Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ. Καὶ αὕτη ἐστὶν ἡ καὶ ἡ ἀλήθεια, ἣν
 ἔχομεν πρὸς αὐτὸν, ὅτι ἐὰν τι αἰτώμεθα κατὰ τὸ
 θέλημα αὐτοῦ, ἀκούει ἡμῶν. Καὶ ἐὰν οἴδαμεν
 ὅτι ἀκούει ἡμῶν ὁ ἐὰν αἰτώμεθα, οἴδαμεν ὅτι
 ἔχομεν τὰ αἰτήματα, ἃ ἠτήσαμεν παρ' αὐτοῦ.
 Ταῦτα ὡς ἐν ἐπιλόγῳ ἀνακαφαλαιοῦται, καὶ φησιν,

“ JoHn. 1, 4. † Galat. III, 27.

Variæ lectiones et notæ.

(1) Versiculum septimum prætermittit commen-
 tator iste, sicut cæteri auctores Græci. Deest etiã
 ille in plerisque Græcis codicibus. Eum tamen ge-
 nuinum esse Scripturæ textum, invicte probant
 quædam quædam: sed omnium, sicut novissime,

Christo, ab ipso Deo est? Qui igitur credit in Filium
 Dei, quod Deus sit, tamquam Filium Dei, habet
 testimonium in ipso, hoc est, in seipso, credens, et
 ipsum adoptatum esse in filium per Jesum, qui
 in filium assumptus est a Deo. Qui vero hoc non
 credit, duobus se malis obnoxium reddit: nempe
 infidelitatis, mendacem faciens Deum; et præterea
 se adoptione privat, ideoque et vita æterna, quam
 Christus in se ipso habet, quemadmodum in Evan-
 gelio scribitur: *In ipso vita erat.* Quare qui ha-
 bet Filium per baptismum, habet et vitam. Qui-
 cumque enim in Christo baptizati sumus, Christum
 induimus. Quisquis autem non habet Filium per
 baptismum, neque vitam habet, sed mortuus est:
 siquidem ille nos, cum essemus mortali propter
 peccata, suscitavit per sanctum baptismum. Quo-
 modo? Quia qui consepultus est Christo per de-
 mersionem quæ sit in baptismo, is mundo, seu
 mundi concupiscentiis mortuus est, et non amplius
 in seipso, sed in Christo vivit.

VERS. 6, 7. *Non in aqua solum, sed in aqua et sanguine. Et Spiritus est qui testificatur, quoniam Christus est veritas (1). Quoniam tres sunt, qui testimonium dant, Spiritus, et aqua, et sanguis. Subintelligendum, venit, ut ita se habeat: Non in aqua solum venit, scilicet per aquam exhibens sui ostensionem.*

VERS. 7-12. *Ethi tres ad unum sunt. Si testimonium hominum accipimus, testimonium Dei majus est, quoniam hoc est testimonium Dei, quod testificatus est de Filio suo. Qui credit in Filium Dei, habet testimonium Dei in se. Qui non credit Filio, mendacem facit eum; quia non credit in testimonium, quod testificatus est Deus de Filio suo. Et hoc est testimonium, quoniam vitam æternam dedit nobis Deus. Et hæc veritas in Filio ejus est. Qui habet Filium, habet vitam: qui non habet Filium, vitam non habet. Ethi tres ad unum sunt, hoc est, ad testimonium de Christo: quoniam in Filium assumptus est a Deo Patre: et quod ipse habebat, communicavit etiam cum dignis, qui crediderunt in nomen ipsius.*

VERS. 13-15. *Hæc scribo vobis, ut sciatis, quoniam vitam habetis æternam, qui creditis in nomine Filii Dei. Et hæc est fiducia quam habemus ad eum, quia quodcumque petierimus secundum voluntatem ejus, audit nos. Et si scimus quia audit nos, quidquid petierimus, scimus quoniam habemus petitiones quas postulamus ab eo. Hæc velut in epilogo colligit, et ait: Scripsi vobis tanquam hæredibus æternæ vitæ: non enim ita iis,*

ita et præstantissime vir celeberrimus P. Bernardus Maria de Rubéis, ord. Prædicatorum, in præclara dissertatione *De tribus testibus in cælo adversus Samuellem Crellium* edita typis Venetis an. 1756.

qui secundum spem æternæ non vivunt, scripsis- A semus, siquidem non decet sancta dare canibus, et mittere margaritas ante porcos⁶⁷. Repetit autem sermonem, **432** *ut diximus*, ad memoriam revocans, quæ dixerat. Primum quidem, quod oporteat firmiter credere in nomen Filii Dei, hoc est, exercere divinum cultum ab ipso præscriptum: hoc enim significat illud, *nomen Filii Dei*, ut diximus; deinde, quod signum indubitæ istius fidei nihil aliud sit, præterquam illa fiducia quam per irreprehensibilem fidem acquirimus erga ipsum, quem admodum etiam superius dixit. Et quod rursus signum talis fiduciæ sit nihil eorum fraudari, quæ postulamus. Sed quoniam non omnes cuncta, quæ postulant, consequuntur, neque exaudiuntur in iis, quæ petunt, addit illud, *secundum voluntatem ejus*, innuens, eum qui præter Dei voluntatem petierit, haudquapam exaudiendum fore. Qua in re consonat beato Jacobo, siquidem et hic⁶⁸, *Petitis, ait, et non accipitis, eo quod male petatis*. Convertens vero hujusmodi signum in apertius indicium, Et si scimus, inquit, quia audit nos, quidquid petierimus; scimus, quia habemus petitiones quas postulamus ab eo. Ac si diceret: Si secundum voluntatem ejus postulamus, audit nos; et si exaudit nos in eo quod postulamus, scimus, quod secundum voluntatem ejus petitiones nostras faciamus: et habemus in nobismetipsis petitiones quas postulavimus. Hæc vero sunt, regnum Dei, et justitia ejus⁶⁹, quæ ipse, ut peteremus, in Evangelio mandavit.

Vers. 16, 17. *Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat et dabitur ei vita peccanti non ad mortem. Est peccatum ad mortem: non pro illo dico ut roget quis. Omnis iniquitas peccatum est: et est peccatum non ad mortem. His quæ jam exposuimus, expeditis, diserte proponit quiddam eorum, quæ vult, ut secundum voluntatem Dei petamus. Quoniam vero per totam ferme Epistolam multus fuit in extollenda cbaritate, atque in firmando, Deum velle, ut dilectionem nostram erga fratres illibatam custodiamus; nunc unum illudque potissimum eorum, quæ Deus a nobis exigit, esse ait, *ut si quis viderit fratrem suum peccantem non ad mortem, petat et dabit ei*. Quid vero dabit? Vitam æternam. Sed quibus? Iis qui non peccant ad mortem. Sic enim ille peccatum generatim dividit. Omnis iniquitas peccatum est, et ea quæ est ad mortem, et illa quæ non est ad mortem. At de ea quæ est ad mortem, non roget, inquit, seu non postulet quisquam: non enim exaudiendus est, quoniam male petit. Loquitur vero de eo qui nullam exhibet conversionem: talis enim iniquitas est peccatum ad mortem, quæ scilicet ad pœnitentiam non vergit: qua laborans Judas æternam mortem subit. **433** Verum et qui injuriarum memoriam retinent, ad mortem*

δτι Ἐγραψα ὑμῖν ὡς κληρονόμοις αἰωνίου ζωῆς· οὐκ ἂν γὰρ ταῦτα γραφεῖν τοῖς μὴ κατ' ἐλπίδα βίου τῆς αἰωνίου ζωῆς· ὅτι μὴδὲ τὰ ἅγια διδόναι τοῖς κατὰ, μὴδὲ τοὺς μαργαρίτας ἀξίεπαινον ῥίπτειν ἔμπροσθεν τῶν χοίρων. Καὶ ἐπαναλαμβάνει, ὡς εἰρηκαμεν, ὑπομιμνήσκων αὐτοὺς τῶν εἰρημένων, πρώτων, ὅτι δεῖ [πιστεύειν ἀδιστακτως] εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τοῦτ' ἐστίν, εἰς τὴν ὑπ' ἐκεῖνου παραδοθεῖσαν ἡμῖν θεοσέβειαν (τοῦτο γὰρ σημαίνει, τὸ ὄνομα τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, ὡσπερ εἴπομεν)· εἶτα ὅτι σημεῖον τῆς ἀδιστακτοῦ ταύτης πίστεως οὐδὲν ἐστίν ἄλλο, ἢ ἡ παρῆρησία, ἣν διὰ τῆς ἀνωμήτου πίστεως εὐρίσκομεν πρὸς αὐτὸν, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἰρηκαμεν, καὶ ὅτι [πάλιν] τὸ σημεῖον τῆς τοιαύτης παρῆρησίας, τὸ μὴ ἀστοχεῖν πάντων τῶν παρ' ἡμῶν αἰτουμένων τάθεικεν. Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐ πάντων τῶν αἰτουμένων πάντες τυγχάνουσιν, οὐδὲ ἐπακούονται εἰς ἃ αἰτοῦσι, προστίθεισι τὸ, *κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ*, ὡς ὅγε παρὰ τὸ θέλημα τοῦ διδασκάλου αἰτῶν, οὐδὲ εἰσακουσθησόμενος, ὁμοίως τῷ μακαρίῳ Ἰακώβῳ· ἐπεὶ καὶ οὕτος, *Ἄιτετε, φάσκει, καὶ οὐ λαμβάνετε, ἐπειδὴ, φησὶ, κακῶς αἰτεῖσθε*. Ἀντιστρέφων δὲ τὸ τοιοῦτον σημεῖον εἰς σαφέστερον γνώρισμα, φησὶ· Καὶ ἐὰν οἶδαμεν ὅτι εἰσακούει ἡμῶν εἰς πᾶν ὃ αἰτῶμεν, οἶδαμεν ὅτι ἔχομεν τὰ αἰτήματα, ἃ ἠτήκαμεν αὐτόν· τοιοῦτόν τι λέγων· Εἰ κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ αἰτοῦμεν, ἀκούει ἡμῶν· καὶ εἰ εἰσακούει ἡμῶν εἰς ὃ αἰτοῦμεν, οἶδαμεν ὅτι κατὰ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιοῦμεν τὰ αἰτήματα ἡμῶν, καὶ ἔχομεν ἐν ἑαυτοῖς τὰ αἰτήματα ἃ ἠτήσαμεν. Ταῦτα δὲ ἐστίν, ἡ βασιλεία καὶ ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ, ἃ καὶ αὐτὸς αἰτεῖν ἡμᾶς ἐν Εὐαγγελοῖς ἐνετείλατο.

Ἐὰν τις ἴδῃ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἁμαρτάνοντα ἁμαρτίαν μὴ πρὸς θάνατον, αἰτήσῃ, καὶ δώσει αὐτῷ, ζῶην τοῖς ἁμαρτάνουσι μὴ πρὸς θάνατον. Ἔστιν ἁμαρτία πρὸς θάνατον· οὐ περὶ ἐκείνης λέγω, ἵνα ἐρωτησῇ. Πᾶσα ἀδικία ἁμαρτία ἐστὶ· καὶ ἐστὶν ἁμαρτία, οὐ πρὸς θάνατον. Εἰπὼν ἄπερ παρεθέμεθα, νῦν αὐτὸς καὶ ρητῶς παρατίθεται τῶν αἰτεῖν ἡμᾶς βούλεται τῶν κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐπειδὴ πολὺς ἐστὶ σχεδὸν δι' ὅλης τῆς Ἐπιστολῆς, τὴν εἰς τὸν ἀδελφὸν ἀγάπην ἐξυμνῶν, καὶ τοῦτο βούλεσθαι τὸν Θεόν, τὴν εἰς τὸν ἀδελφὸν ἀγάπην ἀνάθευτον τηρεῖν, νῦν ἐν τῶν θελημάτων αὐτοῦ καὶ τὸ κράτιστον εἶναι τοῦτ' εἴησιν· Ἐὰν τις ἴδῃ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ ἁμαρτάνοντα μὴ πρὸς θάνατον, αἰτήσῃ, καὶ δώσει αὐτῷ. Καὶ τί δώσει; Ζῶην αἰώνιον. Τίσι; Τοῖς μὴ ἁμαρτάνουσι πρὸς θάνατον. Ὡς γὰρ ἀπὸ γένους τῆς ἀπλῶς ἁμαρτίας ποιεῖ τὴν διαφρεσιν, καὶ φησὶ· Πᾶσα ἀδικία ἁμαρτία ἐστὶ, καὶ ἡ πρὸς θάνατον, καὶ ἡ μὴ πρὸς θάνατον. Ἀλλὰ περὶ μὲν τῆς πρὸς θάνατον, φησὶ, μὴ ἐρωτάτω, ἔτσι μὴ αἰτεῖτω· οὐ γὰρ εἰσακουσθήσεται, ὅτι κακῶς αἰτεῖ· περὶ τοῦ μηδεμίαν ἐπιδεικνυμένου λέγων ἐπιστροφήν. Πρὸς θάνατον γὰρ αὕτη ἐστὶν ἁμαρτία μόνη, ἡ μὴ πρὸς μετένοιαν ἀφορῶσα, ἣν καὶ Ἰούδας νοσήσας, τῷ αἰώνιῳ θανάτῳ ὑπέχθη.

⁶⁷ Matth. vii, 6. ⁶⁸ Jac. iv, 5. ⁶⁹ Matth. vi, 55.

Ἄλλὰ καὶ οἱ μνησικαχοῦντες, πρὸς θάνατον ἀμαρτάνουσι. Λέγει γὰρ Σολομών· Ὅδοι μνησικακῶν εἰς θάνατον. Οὐδὲ γὰρ οὗτοι μετανοοῦσιν ἐπιστρέφοντες, μνησικακίαις ἐχθροῖνοι, καὶ διατηροῦντες [τὴν κατὰ τοῦ πλησίον] ὀργήν, ἀλλὰ ἀμετάγνωστα ἀμαρτάνουσιν.

Οἶδαμεν, ὅτι πᾶς ὁ γεννημένος ἐκ τοῦ Θεοῦ οὐχ ἀμαρτάνει· ἀλλ' ὁ γεννηθεὶς ἐκ τοῦ Θεοῦ τῆ ψῆ καυτὸν, καὶ ὁ πονηρὸς οὐχ ἄπειται αὐτοῦ. Οἶδαμεν ὅτι ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐσμεν, καὶ ὁ κόσμος ὅλος ἐν τῷ πονηρῷ κεῖται. Οἶδαμεν δὲ ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦκει· καὶ δέδωκεν ἡμῖν διάνοιαν, Ἰαγινώσκωμεν τὸν ἀληθινὸν Θεόν· καὶ ἐσμὲν ἐν τῷ ἀληθινῷ, ἐν τῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ. Οὐτέτις ἐστὶν ὁ ἀληθινὸς Θεὸς καὶ ἡ ζωὴ ἡ αἰώνιος. Ἐπιστήσας ἡμᾶς τίς ἡ ἀμαρτία ἡ πρὸς θάνατον, καὶ τίς ἡ μὴ πρὸς θάνατον, ἐπιστημαίνεται λοιπὸν, καὶ τίνων ἐστὶ τὸ πρὸς θάνατον ἀμαρτάνειν, καὶ φησιν, ὅτι ὁ υἱοθετηθεὶς ἐκ Θεοῦ, οὐκ ἂν ποτε οὗτος, οὔτε πρὸς θάνατον [οὔτε τὴν μὴ πρὸς θάνατον] ἀμαρτίαν νοσήσῃ. Ἄπαξ γὰρ ἐξυτὸν ἐκδοῦς τῷ ἐνοικοῦντι αὐτῷ διὰ τῆς υἱοθεσίας Χριστῷ, ἀνεπάσφα διαμένει ἀμαρτίας. Πλὴν ἵνα μὴ τις οἰηθεῖ πάντη τὸν τοιοῦτον μεταπεποιῆσθαι τὴν φύσιν, ὡς ἀνάλωτον εἶναι λοιπὸν τῇ ἀμαρτίᾳ, ἐπιφέρει τὸ, *Τηρεῖ ἑαυτὸν*· ὡς· εἴ γε μὴ τηρῆ ἑαυτὸν καὶ φυλάσῃ ἐκ τοῦ πονηροῦ, πάντως ἀμαρτηζόμενος. Οὐ φύσει οὖν εἰ; ἀναμαρτησίαν προβαίνει, φησιν, ἀλλ' ἐκ τῆς τοῦ Θεοῦ μεγαλοδωρεᾶς· ὅς διὰ τοῦ υἱοθετησῆαι ἡμᾶς, ταύτης ἡξίωτε τῆς χάριτος, ἵνα φυλάσσοντες ἡμεῖς καὶ τηροῦντες τὸ δῶρημα τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἡμῖν δωρηθὲν, καὶ τὸ μὴ ἀμαρτάνειν ἔχωμεν. Ἐπεὶ ἄλλως, φησὶν, ἐν τῷ πονηρῷ τοῦ κόσμου κειμένου (λέγει δὲ κόσμος τοῦς μὴ διὰ δεξιῶν ἔργων εἰς υἱοθεσίαν ἑαυτοῦς τοῦ Θεοῦ μετατάξαντας), οὐδὲν ἂν ἐκώλυε τοῖς ἀπολλυμένοις συνεξετάζεσθαι ἡμᾶς· καθότι *ἐγκρατεῖα ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἐπιμελῶς ἐπὶ τὰ πονηρὰ ἐκ νεότητος αὐτοῦ*· ὡς ἐπὶ τοῦ κατακλυσμοῦ ὁ Θεὸς ἀπεφῆντο. Ἄλλ' ἐπεὶ, φησὶν, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἦκει, καὶ δέδωκεν ἡμῖν διάνοιαν τοῦ γινώσκειν αὐτὸν Θεὸν ἀληθινόν, καὶ εἶναι ἐν αὐτῷ τῷ ἀληθινῷ Υἱῷ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστῷ, ἐγνωμεν διὰ τῆς μεγαλοδωρεᾶς ταύτης, ὅτι οὗτός ἐστιν ὁ ἀληθινὸς Θεός, καὶ ἡ ζωὴ ἡ τοῦ πονηροῦ, καὶ τῶν σκανδάλων αὐτοῦ.

Τεκνία, φυλάξατε ἑαυτοὺς ἀπὸ τῶν εἰδώλων. Ἄμην. Ἐξήτησάν [f. ἐξήτ.] τινες· Τίνος χάριν, εἰ πρὸς τελείους πιστοὺς ταῦτα ἐγράφει [f.—φη], παρεγγυᾶ φυλάττεσθαι αὐτοὺς ἀπὸ τῶν εἰδώλων; Φαμὲν οὖν, ὡς ἐπειδὴ τῇ Ἐκκλησίᾳ ὅλη ἐγραφε ταῦτα, ἦτις οὐ πᾶσα κεκριμένη λαὶν συνεπληρῆυτο, ἀλλ' ἦν τις καὶ ἐν ταύτῃ νοθεύσατος διακειμένος, πρὸς τοὺς τοιοῦτους παρεγγυᾶ τὸ εὐέλπισθον αὐτῶν ὑπορώμενος.

Τέλος τῆς Ἐπιστολῆς Καθολικῆς Ἰωάννου.
ἐν ῥήματι ἀπὸ Ἐφέσου, στίχων σξδ.

99 Prov. xii, 28. 101 Gen. viii, 21.

A peccant : ait enim Salomon 99 : *Via memorum injuriarum ad mortem.* Quandoquidem neque isti recipere solent : quippe qui injuriarum memoriae haerentes, iram non deponunt, adeoque irremissibiliter peccant.

Vers. 18-20. *Scimus quia omnis qui natus est ex Deo, non peccat; sed generatio Dei conservat eum, et malignus non tangit eum. Scimus, quoniam ex Deo sumus; et mundus totus in maligno positus est. Et scimus, quoniam Filius Dei venit; et dedit nobis sensum, ut cognoscamus verum Deum, et simus in vero Filio ejus. Hic est verus Deus et vita aeterna.* Postquam nos docuit, quodnam peccatum sit a mortem, et quodnam non ad mortem, declarat deinceps, quorum sit peccare ad mortem : et ait, eum qui adoptatus est a Deo, peccato ad mortem nunquam laboraturum. Cum enim semel se Christo per adoptionem in semet inhabitanti tradiderit, peccato liber perseverat. Attamen, ne quis putaret, eum omnino mutasse naturam, quo peccatis amplius vinci non posset, subjungit : *Conservat se ipsum*, velut qui, si non servet seipsum, et a maligno non caveat, omnino sit peccaturus. Scilicet non natura ad impeccantiam quis progreditur, inquit; sed eximio Dei dono, qui nos adoptando tantum nobis contulit gratiam, ut, si donum ab ipso colatum caute custodiamus, in nihil amplius peccatum prolabamur. Quandoquidem alias, inquit, cum mundus in maligno sit positus (mundum autem vocat eos, qui per bona opera divinam sibi adopti nem non consecivere), nihil prohibet, quominus nos quoque pereuntibus anumeremur : cum 101 *senus et cogitata humani cordis in malum prona sint ab adolescentia sua*, quemadmodum in diluvio Deus patefecit. Verum quoniam, inquit, Filius Dei venit, et dedit nobis sensum, ut cognoscamus ipsum verum Deum, et simus in vero Filio ejus Jesu Christo, cognovimus per hujusmodi eximium donum, quoniam hic est verus Deus et vita aeterna : et cognoscentes tuti sumus ab impetu maligni, et ab offendiculis ejus.

αἰώνιος· καὶ γινόντες, μένομεν ἀνεπηρέαστοι ἐκ

Vers. 21. *Filiioli, custodite vos a simulacris. Amen.* Quasiere nonnulli, qua de causa Joannes, cum ad perfectos fideles hanc scripserit Epistolam, praecipit, ut a simulacris se custodirent. At respondemus : Quoniam haec scribebat toti Ecclesiae, quae non tota ex electo populo constabat, sed in ea nonnulli erant segnius affecti, propterea tales cohortatur, ut eorum prospiceret imbecillitati.

Finis Epistolae catholicae Joannis. Scripta est c.b
Epheso, vers. 264.

www.libtool.com.cn
ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

ΤΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ Β' ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ
ΕΞΗΓΗΣΙΣ.

THEOPHYLACTI

BULGARIE ARCHIEPISCOPI

EXPOSITIO IN EPISTOLAM II S. JOANNIS.

434 ARGUMENTUM SECUNDÆ CATHOLICÆ Α ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ Β' ΚΑΘΟΛΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ
EPISTOLÆ JOANNIS. ΙΩΑΝΝΟΥ.

Epistolam hanc Joannes tanquam presbyter seu senior scribit Electæ dominæ et filiis ejus. Occasio autem hujus epistolæ est hæc : Videns filios ejus recte in fide versari, et multos seductores circumire dicentes, non esse adventum Domini in carne, hanc scribit Epistolam : in qua primo quidem ejusdem filios velut recte ambulantes commendat ; deinde docet, novum non esse mysterium nostrum : ac rursus hortatur ad charitatem, et ad perseverandum in doctrina ipsis tradita. Caterum docet Antichristum esse, quicumque negat Christum in carne venisse ; ac præcipit, ut nemo ejusmodi homines in domum suam recipiat, neve eos salutet. Et sic concludit Epistolam.

435 CAPITA HUIUS EPISTOLÆ.

1. Post præmium agit de recta vita in charitate Dei per sanctam fidem immutabiliter servanda. Et quod oporteat hæreticum nequam in domum introducere, aut salutare, propter peccatum.
2. Promissio de adventu suo propter spem futuræ utilitatis.

Ταύτην γὰρ πρεσβύτερος γράφει Ἐκλεκτῇ κυρίᾳ καὶ τοῖς τέκνοις αὐτῆς. Ἡ δὲ πρόφασις τῆς Ἐπιστολῆς αὐτῆ· Ὅρων τὰ τέκνα αὐτῆς καλῶς ἀναστρεφόμενα ἐν τῇ πίστει, καὶ πολλοὺς πλάνους περιερχομένους καὶ λέγοντας, μὴ εἶναι τὴν παρουσίαν τοῦ Χριστοῦ ἐν σαρκί, γράφει τὴν Ἐπιστολήν. Καὶ πρῶτον μὲν ἀποδέχεται αὐτῆς τὰ τέκνα, καλῶς περιπατοῦντα· εἶτα διδάσκων μὴ νεώτερον εἶναι τὸ καθ' ἡμᾶς μυστήριον, παραινεῖ πάλιν περὶ ἀγάπης, καὶ ἵνα μείνωσιν ἐν τῇ διδαχῇ τῇ παραδοθείσῃ αὐτοῖς. Καὶ λοιπὸν διδάσκει Ἀντίχριστον εἶναι τὸν λέγοντα, μὴ ἐν σαρκὶ ἐληλυθέναι τὸν Χριστόν. Παραγγέλλει δὲ, ὥστε τοὺς τοιοῦτους μὴ δέχεσθαι τίνα εἰς οἰκίαν, μηδὲ λέγειν αὐτοῖς τὸ χαίρειν. Καὶ οὕτω τελειοῖ τὴν Ἐπιστολήν.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΤΑΥΤΗΣ.

- A'. Μετὰ τὸ προοίμιον, περὶ ἐρβοῦ βίου ἐν ἀγάπῃ Θεοῦ, διὰ πίστεως εὐσεβοῦς ἀμεταθέτου. Ἐν ᾧ ὅτι [οὐ] δεῖ αἰρετικὸν εἰσοικίσαι, ἢ χαιρετίζειν ἐφ' ἀμαρτίαν.
- B'. Ἐπαγγελία παρουσίας αὐτοῦ ἐκ' ἐλπίδι πρὸς ὀφέλειαν.

www.libtool.com.cn

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔΕΥΤΕΡΑ
 ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ.

EPISTOLA SECUNDA
 SANCTI JOANNIS APOSTOLI.

Ὁ πρεσβύτερος Ἐκλεκτῆ Ἰκυρία, καὶ τοῖς τέκνοις αὐτῆς, οὓς ἐγὼ ἀγαπῶ ἐν ἀληθείᾳ, οὐκ ἐγὼ δὲ μόνος, ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἐγνωκότες τὴν ἀλήθειαν. Τινὲς ψήθησαν ταύτην καὶ τὴν μετ' αὐτὴν Ἐπιστολὴν μὴ εἶναι Ἰωάννου τοῦ ἡγαπημένου, ἀλλ' ἐτέρου ὁμωνύμου τοῦτω, καθότι καὶ πρεσβύτερον ἑαυτὸν καὶ ἐν ταύτῃ καὶ ἐν τῇ μετ' αὐτὴν γράφει, καὶ πρὸς γυναῖκα, καὶ ἕτερον [Γάϊον] ἕνα καὶ αὐτὸν, ὡσπερ καὶ τὴν γυναῖκα μίαν· ὅπερ οὐ κατ' Ἐπιστολὴν Καθολικὴν. Καὶ τὴν προγραφὴν δὲ οὐ μὴ κατὰ τὴν πρώτην πεποιήται Ἐπιστολὴν· οὐ γὰρ ἐν ἐκείνῃ οὕτως ἀπῆρξατο. Ἀλλὰ φαμεν, ὅτι ἐν τῇ πρώτῃ οὐκ ἐποίησε τοῦτο, οὕτω προγράφας· οὐ γὰρ πρὸς ὠρισμένον ἔγραφε πρόσωπον, οὐδὲ πρὸς Ἐκκλησίαν τόπων τινῶν, ὡσπερ ἐποίησεν ὁ μακάριος Πέτρος, ἀφωρισμένως πρὸς τοὺς ἐν τῇ διασπορᾷ ἐπισημαινόμενος Ἰουδαίους γράφειν, καὶ πρὸ τοῦτου ὁ θεὸς Ἰάκωβος· ἀλλὰ πᾶσι πιστοῖς κοινὸν ποιούμενος τὸν λόγον, ἐκκλησιάζουσι, καὶ μὴ ἐκκλησιάζουσι, τὸν τῆς προγραφῆς παραλιπὼν τύπον. Πρεσβύτερον δὲ ἑαυτὸν γράφει ἐνταῦθα, καὶ οὐκ ἀπόστολον, οὐδὲ δούλον Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὡς οἱ λοιποὶ ἀπόστολοι. Ἀπόστολον μὲν οὐ γράφει ἑαυτὸν, ἴσως, ὅτι μὴ πρώτος κατήγγειλε τὸν λόγον ἐν τῇ Ἀσίᾳ, ἀλλὰ μετὰ Παῦλον, καὶ οὐ κατὰ πάροδον ὡσπερ ἐκεῖνος, ἀλλὰ μένων ἐκεῖ καὶ παρών. Ἀλλὰ οὐδὲ δούλον Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἐθάβρει γὰρ, διὰ τὸ ἀγαν ἀγαπᾶσθαι, ἐξω τοῦ τῆς δουλείας εἶναι φόβου. Πρεσβύτερον δὲ μόνον ἑαυτὸν ἠξίωσε καλέσαι, ὅτι γηραιὸς ὢν ἤδη ἔγραψε ταῦτα, ἢ ὅτι καὶ ἐπίσκοπον ἑαυτὸν ἐκάλεσε διὰ τοῦ πρεσβυτέρου, εἰωθότος, τὸ κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, καὶ ἐπὶ τῶν ἐπισκόπων φέρεσθαι τὸ ὄνομα τοῦ πρεσβυτέρου. Πρὸς δὲ γυναῖκα γράφων πιστὴν, οὐδὲν ὑπεστελλατο, ὅτι ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ οὐκ ἄρβρον οὐδὲ θῆλυ [οἶδε]. Πρὸς δὲ Γάϊον ἕνα γράφων, ἔχει Παῦλον [Τίμη τε] γράφοντα καὶ Τιμοθέω, καὶ πρὸς Φιλήμονα δὲ ἰδιώτην. Ταῦτα μὲν περὶ τῆς προγραφῆς.

tem Paulum habuit, qui ad Titum et Timotheum de inscriptione sint dicta.

Δείκνυται δὲ ἀπὸ τῆς ἀπαγγελίας καὶ τῆς ἄλλης τοῦ λόγου οἰκονομίας, τὸ γνήσιον τῶν Ἐπιστολῶν·

¹ Galat. III, 28.

VERS. 1. Senior Electæ dominæ et natis ejus quos ego diligo in veritate: et non ego solus, sed et omnes, qui noverunt veritatem. Quidam putaverunt, Epistolam hanc et sequentem non esse Joannis apostoli, sed alterius huic cognominis, propterea quod, cum in hac, tum in sequente, sese presbyterum, seu seniore[m] vocat; et scribit ad mulierem, et ad Gaium; unum quidem illum, sicut et ad mulierem unam: quod Epistolæ Catholicæ consentaneum non videtur. Ac præterea neque exordium hujus Epistolæ tale est, quale in priore: alio enim modo illam exorditur. Attamen dico, Joannem priorem Epistolam diversimode, nulla præposita inscriptione, inchoasse; quia non ad peculiarem personam, neque ad aliquot locorum Ecclesiam scribebat, uti fecit beatus Petrus, significans se determinate scribere ad Judæos qui erant in dispersione, et ante hunc sanctus Jacobus; sed universis fidelibus, sive congregatis, sive non congregatis, communem omnibus instituens sermonem: ideoque in ea inscriptionis formulam prætermisit. Presbyterum autem, seu seniore[m], non vero apostolum, aut servum Jesu Christi, quemadmodum alii apostoli, sese hic dicit: non quidem apostolum, fortasse, quia primus ille non fuit, qui prædicaret Evangelium in Asia, sed Paulus: et non in transitu, sicut ille prædicavit; sed ibi inanis ac præsens. Neque vero servum Jesu Christi: confidebat enim se, eo quod impense ab ipso diligeretur, liberum esse a timore servitutis. Presbyterum autem, seu seniore[m] tantum appellare se voluit, quod jam senex esset, cum has Epistolas conscriberet, vel ut episcopum se esse significaret: nam presbyteri nomen etiam de episcopis dici per id tempus solebat. Ad mulierem autem fidelem scribere non dubitavit: quoniam in Christo Jesu neque masculum, neque feminam ¹ noverat. Ad unum vero scribens Gaium, præcuntem scripsit, ac etiam ad idiotam Philemonem. Et hæc

Ex phrasi vero et reliqua sermonis œconomia perspicuum est, sequentes duas Epistolas genuinum

esse hujus apostoli factum : nam et in hac sermo-
nem sæpe repetit, eadem de iisdem dicens, ubi vel
modica recurrit occasio, ut, quod docet, magis con-
firmet. Duo **verò** suadet. **Electæ huic** ; unum, ut in
charitate ambulet ; alterum ut hæreticos aversetur
et fugiat. **Electam** vero vel ex nomine, vel propter
virtutis studium vocat. Quam etiam ab se sincere
diligere affirmat : et non eam quidem solum, sed
omnes quoque moribus eidem similes, qui verita-
tem in corde suo infixam habent. Hoc enim signifi-
cat per illud : *quæ permanet in nobis*, videlicet
fides in Christum. Ait vero se diligere in veritate :
sunt enim et qui fide diligunt ore, quemadmodum
ipse in priore Epistola de frigidis quibusdam fide-
libus dixit. Postquam vero dixit : *quæ permanet in
nobis*, addit : *et nobiscum erit in æternum*. Tum vero
rursus subdit illud : *Erit nobiscum gratia et mi-
sericordia*, bona ostendens, quæ ex perfecta chari-
tate oriuntur. **A Deo Patre**, inquit, *et a Christo
Jesu* ; additque : *Filio Patris* : hic enim solus,
proprie Pater est Filii. Unde Paulus ² *Ex quo*, ait,
omnis paternitas in cælis et in terra nominatur.
Rursus autem ait : *in veritate et charitate*, sermonem
confirmans, et certum exhibens indicium charitatis,
de qua loquitur.

VERS. 2, 3. *Propter veritatem quæ permanet in
nobis, et nobiscum erit in æternum. Sit vobiscum
gratia, misericordia, pax a Deo Patre, et a Christo
Jesu Filio Patris in veritate et charitate.* Scilicet
vera et firma, et non simulata, seu quæ speciem tan-
tum charitatis habeat.

VERS. 4-6. *Gavisus sum valde, quoniam inveni de
filiis tuis ambulantes in veritate, sicut mandatum
accepimus a Patre. Et nunc rogo te, domina, non
tanquam mandatum novum scribens tibi, sed quod
habuimus ab initio, ut diligamus alterutrum. Et hæc
est charitas, ut ambulemus secundum mandata ejus.*
Summi profecto gaudii res est invenire aliquem
absque offensione decurrentem stadium fidei Christi
secundum mandatum ejus. At quodnam istud man-
datum ? Id nempe, de quo in Evangelio Christus
ait ³ : *Qui diligit me, mandata mea servabit.* Pa-
trem vero vocat Christum : nam ipse quoque est
pater. **437** scilicet filiorum, qui ei a Patre per dis-
pensationem dati sunt, juxta illud ⁴ : *Ecce ego et
pueri mei, quos dedit mihi Dominus.* Cæterum an-
advertite hic hujus Epistolæ germanitatem : quan-
doquidem consonat cum eo, quod in priore Epistola
dictum est : *Et scimus, quoniam qui diligit Deum,
mandata ejus servat.* Etenim ambulare secundum
mandata est eadem servare. Virtutes actuosæ sunt,
et esse habent per hoc quod exercentur. Quare
qui cessat ab ambulando in ipsis, neque illas ullo
pacto conservat. Ambulare autem de profectu seu
virtutis operatur, tanto in anteriora progreditur,

ἅπει κἀνταῦθα πολλάκις ἐπανίγει τὸν λόγον, καὶ
αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν λόγων, μετὰ τοῦ μικρῆς παρα-
πίπτειν ἀφορμῆς, καὶ ταύτη κατασφαλίζεσθαι τὸν
λόγον. Δύο δὲ τῆ Ἐκλεκτῆ ταύτῃ ἐπιμαρτυρεῖ ἐν
μὲν, τὸ ἐν ἀγάπῃ περιπατεῖν ἕτερον δὲ, τὸ ἐκτρέ-
πεσθαι τοὺς αἰρετικούς. Ἐκλεκτὴν δὲ, ἢ ἀπὸ τοῦ
ὀνόματος, ἢ ἀπὸ τῆς περὶ ἀρετὴν φιλοτιμίας καλεῖ,
ἦν καὶ ἀγαπᾶν φησὶν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ οὐ μόνον αὐ-
τὴν, ἀλλὰ καὶ πάντας τοὺς ὁμοτρόπους αὐτῆς, τοὺς
τὴν ἀλήθειαν ἔχοντας ἐν ἑαυτοῖς ἡδραστημένην. Τοῦτο
γὰρ σημαίνει διὰ τοῦ, *τὴν μένουσαν ἐν ἡμῖν*, τοῦτ'
ἔστιν ἡ εἰς Χριστὸν πίστις. Ἐν ἀληθείᾳ δὲ ἀγαπᾶν
λέγει. Ἔστι γὰρ καὶ ἐπιπλάσιως ἀγαπᾶν στόματι,
ὡς αὐτὸς ἐν τῇ πρώτῃ Ἐπιστολῇ περὶ τινων νο-
θρευομένων ἐδήλωσε πιστῶν. Εἰπὼν δὲ, *τὴν μένου-
σαν ἐν ἡμῖν*, ἐκφώνηκε τὸ, *καὶ μεθ' ἡμῶν ἔσται
εἰς τὸν αἰῶνα*. Τοῦτοις δὲ πάλιν ἐπιφέρει τὸ, Ἔσται
μεθ' ἡμῶν χάρις καὶ ἔλεος, τὰ ἀπὸ τῆς τελείας
ἀγάπης ἐμφαίνων ἐπανθούοντα καλά. Ἀπὸ Θεοῦ
Πατρὸς, φησὶ, καὶ παρὰ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ.
Ἐπήγαγε τὸ, τοῦ Υἱοῦ τοῦ Πατρὸς. Μόνος γὰρ εὐτος
κυρίως Πατὴρ Υἱοῦ. Διὰ καὶ Πάυλος, Ἐξ οὗ, φησὶ,
πάντα πατριά ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνομαζο-
μένη. Πάλιν δὲ τὸ, ἐν ἀληθείᾳ, ἐπιφέρει, καὶ
ἀγάπῃ, ἀσφάλειαν τῷ λόγῳ περιποιῶν καὶ γνώρισμα
ἧς φησὶν ἀγάπης.

Διὰ τὴν ἀλήθειαν τὴν μένουσαν ἐν ἡμῖν (καὶ
μεθ' ἡμῶν ἔσται εἰς τὸν αἰῶνα). Ἔσται μεθ' ἡμῶν
χάρις, ἔλεος, εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς, καὶ παρὰ
Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Πατρὸς, ἐν
ἀληθείᾳ καὶ ἀγάπῃ. — Οἷον τὴν ἀληθῆ καὶ ἑδραϊαν,
ἀλλὰ μὴ κατεσχηματισμένην.

Ἐχάρην λίαν, οὐκ εὐρηκα ἐκ τῶν τέκνων σου
περιπατοῦντας ἐν ἀληθείᾳ, καθὼς ἐντολὴν ἐλά-
βομεν παρὰ τοῦ Πατρὸς. Καὶ νῦν ἐρωτῶ σε, κυ-
ρία, οὐχ ὡς ἐντολὴν γράφων σοι καινὴν, ἀλλ' ἣν
εἶχομεν ἀπ' ἀρχῆς, ἵνα ἀγαπῶμεν ἀλλήλους. Καὶ
αὕτη ἔστιν ἡ ἀγάπη, ἵνα περιπατῶμεν κατὰ τὰς
ἐντολὰς αὐτοῦ. — Καὶ γὰρ ἔστιν ὡς ἀληθῶς χαρὴς
αἰτιῶν τῆς μεγίστης, τὸ εὐρεῖν τινα ἄνθρωπον ἀκρι-
σκόπτως ὁδεύοντα τὸν ἐν τῇ πίστει τοῦ Χριστοῦ ὁρί-
μον κατὰ τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ. Τίς δὲ ἡ ἐντολή ; ἢ
περὶ ἧς ἐν Εὐαγγελίοις ὁ Χριστὸς φησὶν Ὁ ἀγα-
πῶν με τὰς ἐντολὰς μου τηρήσει. Πατέρα δὲ νῦν
τὸν Χριστὸν καλεῖ, ἐπεὶ καὶ πατὴρ ἔστι τῶν δού-
λῶν τῆς οἰκονομίας παρὰ τοῦ Πατρὸς δοθέντων αὐτῷ
υἱῶν, καθὼς εἴρηται : Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ παιδία, ἃ με
ἔδωκεν ὁ Θεός. Σκόπει δὲ καὶ τὸ γνήσιον τῆς Ἐπι-
στολῆς ταύτης, ὅτι συμφωνεῖ διὰ τούτων τῶ ἐν τῇ
πρώτῃ Ἐπιστολῇ εἰρημένῳ, τῷ, *καὶ οἶδαμεν ὅτι ὁ
ἀγαπῶν τὸν Θεόν, τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρεῖ*. Ταύ-
τῳ γὰρ ἔστι, τὸ περιπατεῖν κατὰ τὰς ἐντολὰς, τῷ
τηρεῖν αὐτάς. Πρακτικαὶ γὰρ αἱ ἀρεταὶ, καὶ τὸ εἶναι
ἔχουσιν ἐν τῷ ἐνεργεῖσθαι. Ὅσοις ὁ παυσάμενος τοῦ
κατ' αὐτάς ὁδεύειν, οὐδὲ φυλάσσει αὐτάς. Τὸ περι-
πατεῖν δὲ κατὰ προκοπὴν εἴρηται. Ὅσον γὰρ τις
κατ' ἀρετὴν ἐνεργεῖ, ἐπὶ τὰ πρόσω ἔσται, ἔξιν

² Ephes. iii, 15. ³ Joan. xiv, 25. ⁴ Isa. viii, 18.

ζαυτῷ περιποιῶν τοῦ καλοῦ πλεῖονα. Κατὰ τοῦτο δὲ ἄμφω εἰρησθαι καὶ τὸ, *Εἰς ἃ ἐπιθυμοῦσιν ἄγγελοι παρακύψαι*. Τῶν γὰρ δωδωρημένων ἡμῖν ὑπὸ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος ἀγαθῶν τοσοῦτον τὸ μεγαλεῖον, ὡς καὶ ἄγγελοι ἐφροδὸν εἶναι βραχυσίαν τούτων λαβεῖν κατανόησιν· τοῦτο γὰρ τὸ, *παρακύψαι*, νοεῖται. Ἐφίεται δὲ τις σωφρονῶν, τοῦτου, οὐ τοῦ παυσομένης, ἀλλὰ τοῦ ἀενάως προΐοντος. Καὶ ἐπειδὴ τὸ ἀνεξάντητον οὐχ οἶόν τε ὄλον περιλαβεῖν, ἀγαπητὸν γούν κἂν ποσῶς ἐν μετουσῆρ τούτου γενέσθαι. Εἰρηκῶς δὲ, *Οὐχ ὡς ἐντολὴν καιρῆν γράψω* [f.—φω] σοι, συμφώνως καὶ τοῦτο λέγων [f.—γει] τοῖς ἐν τῇ πρώτῃ. Προστίθει δὲ καὶ τὸ τῆς ἐντολῆς ἔργον, *Ἴνα ἀγαπῶμεν ἀλλήλους*. Καὶ τὴν ἀγάπην ἐξηγείται, ὅτι αὕτη ἐν τῷ κατ' αὐτὴν πορεύεσθαι ἔχει τὸ εἶναι, καὶ τὴν ἐντολὴν τὴν ἀπ' ἀρχῆς, οὐκ ἄλλου τιμῶς ἐνεκεν δεδῶσθαι, εἰ μὴ ἵνα, φησὶν, ἐν αὐτῇ περιπατεῖτε [f.—τῆτε].

Αὕτη ἐστὶν ἡ ἐντολὴ, καθὼς ἠκούσατε ἀπ' ἀρχῆς, *Ἴνα ἐν αὐτῇ περιπατεῖτε* [vulg.—τῆτε]. Ὅτι πολλοὶ πλάνοι εἰσῆλθον εἰς τὸν κόσμον, οἱ μὴ ὁμολογοῦντες Ἰησοῦν Χριστὸν ἐρχόμενον ἐν σαρκί. — Ἄνω κάτω τὰ αὐτὰ στρέφει· διὰ μὲν τῆς ἀγάπης· τὸ ἀδιάσπαστον αὐτοῖς προμηθεύμενος, ἀλλὰ μὴ πρὸς τοὺς πλάνους ἀποσχίζεσθαι, τοὺς ἤδη ἐν τῷ κόσμῳ περιπατοῦντας, καὶ τὴν διὰ σαρκὸς ἐπιδημίαν τοῦ Κυρίου ἀθετοῦντας· διὰ δὲ τοῦ κατὰ τὴν ἐντολὴν περιπατεῖν, τὴν ἀπ' ἀρχῆς τῶν πεπλανημένων αἰρετικῶν δόξαν ἐμφανίζων πρόσφατον οὔσαν, καὶ παρακαλῶν τῆς ἀπ' ἀρχῆς ἐντολῆς τούτους ἐχομένους, μὴ ἀπάγεσθαι τῇ ἀπάτῃ αὐτῶν. Καὶ γὰρ ἐνετεῖλατο ὁ Χριστὸς τοῖς μαθηταῖς περὶ τῶν πλάνων τούτων λέγων· *Πολλοὶ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὄνοματι μου, λέγοντες· Ἐγὼ εἰμι ὁ Χριστὸς· καὶ πολλοὺς πλανήσουσι. Μὴ οὖν πορευθῆτε ὀπίσω αὐτῶν*. Πάντας οὖν τὰς ἐντολάς, φησὶ, τηροῦντας κλειθεὶ μὴ ἀπατάσθαι, ἀλλὰ τὸν ταῦτα λέγοντα Ἀντίχριστον ἠγείσθαι. Οὗτος γὰρ, φησὶν, ἐστὶν ὁ Ἀντίχριστος καὶ πλάνος. Εἰπὼν δὲ, *Οἱ μὴ ὁμολογοῦντες Ἰησοῦν Χριστὸν ἐρχόμενον ἐν σαρκί, ἀλλ' οὐκ ἔλθοντα, ἐμφανίζοντες ἐστίν, ὡς ἦσάν τινες οἱ ἀθετοῦντες τὴν δευτέραν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος λέγει· Πολλοὶ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὄνοματι μου· οὐ περὶ τῆς πρώτης αὐτοῦ φάσκων παρουσίας, ἀλλὰ περὶ τῆς δευτέρας*. Ὅμως ἀληθεῖ λόγῳ, οἱ τὴν δευτέραν ἀθετοῦντες καὶ τὴν πρώτην ἀποβάλλουσι. Εἰ γὰρ ὁ ἐν σαρκὶ παραγενόμενος καὶ τὴν δευτέραν ἐπηγγείλατο, πάντως ὁ τὴν δευτέραν ἀθετῶν ἀθετεῖ καὶ τὴν πρώτην. Εἰ γὰρ πιστεύει παραγενόμενον, καὶ τὴν ἐπαγγελίαν πιστὴν ἠγῆσεται τοῦ παραγενομένου· εἰ δὲ τὴν ἐπαγγελίαν ἀθετεῖ, οὐδεὶς λόγος μηδὲ τὴν πρώτην αὐτὸν ἀθετεῖν. Διὰ τοῦτο, οἶμαι, καὶ οὕτως ἐχρήσατο ταύτῃ

A semper majorem rectitudinis habitum sibi consciscens. Et hoc sensu dictum puto illud : * *In quo desiderant angeli prospicere*. Tanta enim est bonorum quæ nobis Verbum incarnatum contulit, magnitudo, ut etiam angelis desiderabile sit vel parvam eorum assequi intelligentiam. Hoc enim significat Græca vox παρακύψαι. Desiderat autem quisquis sapit non id quod cessare aliquando debet, sed quod perenniter duraturum est. At quoniam quod inexhaustum ac immensum est, totum capere non potest ; optimum nobis fuerit, si illud quomodo docunq̄ue saltem participemus. Cum ait vero sanctus iste apostolus : *Non mandatum novum scribo tibi*, conformiter loquitur ad ea quæ in priorē Epistola scripserat. Addit vero etiam mandati scopum ; nempe, *ut diligamus alterutrum* : et de charitate docet, quod esse habeat in ambulando secundum ipsam ; et quod non alia de causa mandatum istud datum sit, nisi ut vos, inquit, in eo ambuletis.

Vers. 6, 7. *Hoc est enim mandatum, ut quemadmodum audistis ab initio, in eo ambuletis*. Quoniam multi seductores exierunt, in mundum, qui non consentiant, Jesum Christum venire (1) in carne. Et supra et infra eadem semper versat : per charitatem quidem illis suadens, ne a fidelium cœta separarentur, neve ad seductores, qui jam mundum circumibant, atque adventum Domini in carne rejiciebant, accederent : per hoc vero, quod illis ambulandum monet secundum mandatum, quod fuit ab initio, manifestat, seductorem opinionem recentem esse ; adeoque fideles hortatur, ut mandato quod fuit ab initio, firmiter adherentes, illorum se fraude abduci non patiantur. Nam et Christus Dominus discipulis suis de ejusmodi seductoribus præcepit, dicens : *Multi venient in nomine meo, dicentes : Quia ego sum Christus, et multos seducent, nolite ire post eos*. Hæc igitur, inquit, mandata, servantes, ne decipiāmini ; sed eum qui id dixerit Antichristum esse, existimate : ~~438~~ hic enim, ait, est Antichristus et seductor. Dicens autem : *qui non consentiant Jesum Christum venire in carne, et non venisse* ; ostendit, nonnullos per id tempus fuisse, qui secundum Christi adventum rejicerent. Et quidem cum etiam Dominus ipse ait : *Multi venient in nomine meo, etc.*, non de primo, sed de secundo adventu locutus videtur. Attamen, qui secundum Domini adventum rejiciunt, si etiam primum reipsa inficiantur. Nam si Christus in carne jam præsens se etiam secundo venturum annuntiavit ; omnino qui secundum adventum negat, rejicit et primum. Qui enim eum jam venisse, credit ejus quoque promissionem fidem esse non dubitabit. Si autem promissioni fidem non habet, nemo non dixerit, huic et primum adventum abnegare.

* 1 Petr. 1, 12. * Luc. xxi, 8.

Varie lectiones et notæ.

(1) Vulg. habet *venisse*.

Ob hanc causam dilectum hunc discipulum dixisse A
 puto venire, et non venisse; ut videlicet eos, qui
 utrumque adventum Domini in carne abnegant,
 comprehenderet.

Hic est seductor et Antichristus. Subaudienda ad
 majorem claritatem sequentia verba: Qui igitur
 ista non confitetur, ut concinne sequatur: *Hic est
 seductor et Antichristus*: nam absque illis verbis
 oratio laud recte fluit.

Vras. 8, 9. *Videte vosmetipsos ne perdati que
 operati estis, sed ut mercedem plenam accipiat.*
Omnis qui recedit et non permanet in doctrina Chri-
sti, Deum non habet. Abalienare eos natagit ab iis
 qui abnegant utrumque adventum Christi: ac ratio-
 nem addit; ne, inquit, ex conjunctione cum ipsis
 perdati que operati estis, sed ut mercedem ple-
 nam accipiat. At dicet fortasse quispiam: Quid
 vero si ego adventum Christi in carne non credens,
 vitam tamen duxero bonis refertam operibus?
 Annos potero ob hujusmodi opera piis hominibus
 accenseri? Objectionem hanc ut in antecessum
 tolleret apostolus: Nemo, inquit, qui Christi ad-
 ventum in carne rejicit, existimet, aut perfectam
 que fidelibus debetur, operum retributionem se
 recepturum, vel omnino pium ac religiosum se re-
 putandum. Sed quisquis transgreditur, inquit, man-
 datum ipsius Christi, qui venit in carne, et non
 permanet in doctrina ipsius, Deum non habet. Si
 enim qui venit, ut perfectam Dei cognitionem ho-
 mines doceret, ipse rejiciatur; qui fieri potest, ut
 is pius Dei cultor sit, qui divinorum mysteriorum
 interpretem repellit? Atheus igitur est iste: quem-
 admodum divinus et Deo clarus est, totamque in
 se Divinitatis plenitudinem, nempe Patrem, Filium
 et Spiritum sanctum, habet ille, qui firmus ac sta-
 bilis est in doctrina Christi. Ipse enim de Patre
 docet, dicens: *Omnia quecumque habet Pater,
 mea sunt.* Et multis in locis docet de semetipso,
 et de Patre, quoniam **499** hic quidem est Pater,
 ille autem Filius: ac etiam de Spiritu sancto, cum
 ait: *Paracletus, qui a Patre procedit.* Sed perfe-
 ctus, cum inquit: *Baptizantes eos in nomine Pa-*
tris, et Filii, et Spiritus sancti. Quod si vero de Pa-
 tre quidem et Filio mentionem hoc loco facit Do-
 mini discipulus, non autem de Spiritu sancto,
 nullatenus offendaris: non enim erat, cur hic nisi
 de duobus istis personis loqueretur.

*Qui permanet in doctrina Christi, hic et Patrem
 et Filium habet.* Permanet in Christi, seu evange-
 lica doctrina, qui secundum eam sentit, docet et
 operatur, ac cum theoretice tum practice vivit.
 Qui autem ab ea se abducit, absque Deo est. Quem-
 admodum enim qui perfecte conversatur, se Deo
 familiarem reddit instar Abraham, qui meruit ab
 ipso audire: *Ego Deus tuus sum*¹⁰: sic quoque

τῆ φωνῆ ὁ ἡγαπημένος, Ἐρχόμενον, εἰπὼν, ἀλλ' οὐκ.
 Ἐληλυθότα, ἵνα τοὺς ἀμφοτέρας ἀρνούμενους περ-
 ουσίας τοῦ Κυρίου τὰς ἐν σαρκὶ περιλάβῃ.

Οὗτός ἐστιν ὁ πλάνος καὶ ὁ Ἀντίχριστος. —
 Προσупακουστέον τοῖς εἰς ἐντελεστέραν δὴλωσιν
 τὸ, Ὅς οὖν ταῦτα μὴ ὁμολογῇ, ἵνα εὐστόχως ἐπ-
 ἄγῃται τὸ, *Οὗτός ἐστιν ὁ πλάνος καὶ ὁ Ἀντί-*
χριστος. Χωρὶς γὰρ τοῦτου ἀσυνάρτητος ὁ λόγος.

Βλέπετε ἑαυτοὺς, ἵνα μὴ ἀπολέσωμεν τὴν εἰργα-
σίαν ἡμῶν, ἀλλὰ μισθὸν πλήρη ἀπολάβωμεν. Πᾶς ὁ
 παραβαίνων καὶ μένων ἢ ἐν τῇ διδασκίᾳ τοῦ Χρι-
 στοῦ, Θεὸν οὐκ ἔχει. — Διαστέλλεται αὐτοῖς φυ-
 λάττεσθαι ἀπὸ τῶν ἀμφοτέρας ἀρνούμενων τὰς παρ-
 ουσίας τοῦ Κυρίου· καὶ τὸ αἴτιον προστίθεται· *Ἴ α*
μὴ, φησὶ, διὰ τῆς πρὸς αὐτοὺς ἀνακράσεως, ἀπολέ-
σητε τὴν εἰργασίαν, ἀλλ' ἀνελλιπῆ τὸν μισθὸν ἡμῶν
λάβητε. Ἄλλ' ἴσως ἐρεῖ τις τῶν τοιούτων· *Τί δέ;*
εἰ μὴ τὴν παρουσίαν πιστεύω τοῦ Χριστοῦ τὴν ἐν
σαρκί, διὰ δὲ ἀγαθοεργίας βιώσω, οὐ δύναμαι μετὰ
τῶν ἔργων τούτων μετὰ τῶν εὐσεβούντων ταχθῆναι,
οὐδὲ τὸν ὑπὲρ τούτων λαβεῖν μισθόν; Ταύτην τὴν
 ἀντίθεσιν προαναίρων ὁ Ἀπόστολος οὕτως, φησὶν,
 ὅτι *Μηδὲς οἰέσῃω, ὅ τὴν ἐπιδημίαν τὴν ἐν σαρκί*
τοῦ Χριστοῦ ἀπέτιν, ἢ ἔργων ἀμοιβὴν ἀπολαβεῖν
τελείαν, ἥτις καὶ πιστοῖς ἐποφείλεται, ἢ ὅπως θεο-
σεβῆς νομισθῆναι· ἀλλὰ πᾶς ὁ παραβαίνων, φησὶ,
τὴν ἐντολὴν αὐτοῦ, τοῦ Χριστοῦ δηλονότι παραγενο-
μένου, καὶ μὴ μένων ἐν τῇ διδασκίᾳ αὐτοῦ, Θεὸν οὐκ
ἔχει. Εἰ γὰρ ὁ Θεογονώσιον ἤκων τελείαν ἀνθρώπου
 διδάξει, οὗτος ἀθετούμενος ὄρωτο, πῶς ἂν εἴθε θεο-
 σεβῆς εἴη ὁ τῶν θείων θεματίων τὸν ὑψηλῆν
 ἀποσκορακίζων; Ἄθεος οὖν οὗτος· ὡσπερ ἔνθεος
 καὶ θεοφιλής, καὶ πᾶν τὸ τῆς Θεότητος πλήρωμα
 ἔχων ἐν ἑαυτῷ, Πατέρα δηλαδὴ καὶ Υἱὸν, καὶ Πνεῦμα
 ἅγιον, ὁ ἡδρασμένος ἐν τῇ διδασκίᾳ τοῦ Χριστοῦ.
 Αὐτὸς γὰρ διδάσκει, περὶ μὲν τοῦ Πατρὸς λέγων·
Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἐμὲ ἔστι (καὶ πολλαχού
 δὲ περὶ ἑαυτοῦ διδάσκει καὶ περὶ τοῦ Πατρὸς, ὅτι ὁ
 μὲν ἐστὶ Πατήρ, ὁ δὲ Υἱός)· περὶ δὲ τοῦ Πνεύματος,
 ὅταν λέγῃ· *Τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ὁ παρὰ τοῦ Πα-*
τρὸς ἐκπορεύεται. Τελειώτερον τούτων ἡνίκα λέγει·
Βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς,
καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Εἰ δὲ
 περὶ τοῦ Πατρὸς μόνου καὶ τοῦ Υἱοῦ εἴρηται ἐνταῦθα
 τῷ μαθητῇ τοῦ Κυρίου, οὐ μέντοι γε περὶ τοῦ ἁγίου
 Πνεύματος, μηδὲν σκανδαλισθῆς. Περὶ γὰρ τούτου
 μόνου κατήπειγεν ἐνταῦθα εἰπεῖν, τοῦ Πατρὸς, φησὶ,
 καὶ τοῦ Υἱοῦ.

Ὁ μένων ἐν τῇ διδασκίᾳ τοῦ Χριστοῦ, οὗτος καὶ
τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ἔχει. — Μένει ἐν τῇ
 διδασκίᾳ τοῦ Χριστοῦ, ἥτις ἐστὶ εὐαγγελικὴ διδασκαλία,
 ὁ κατὰ ταύτην φρονῶν, καὶ διδάσκων, καὶ πράττων,
 θεωρητικῶς ἅμα καὶ πρακτικῶς βιών· ὁ δὲ ταύτης
 ἀπάγων ἑαυτὸν, ἀθεός. Ὡς γὰρ ὁ δι' ἀκριβοῦς πολι-
 τελίας οἰκειῶν ἑαυτὸν πρὸ Θεοῦ, ὡσπερ ὁ Ἀβραάμ,
 καθὼς ἤκουσε παρ' αὐτοῦ· Ἐγὼ Θεός σός· οὕτως

⁷ Joan. xvi, 15. ⁸ Joan. xv, 26. ⁹ Matth. xxviii, 19. ¹⁰ Gen. xv, 1.

καὶ ὁ ἔξω τῆς ἐκκλησίας τοῦ Εὐαγγελίου βιώσας, ἄθεός, ἅυτον ἀπομαρτυροῦντας τοῦ ἔχειν Θεόν. Ἄθεός δὲ τούτου ὄντος, τοῦ ἑαυτὸν, φημί, τῆς θέλας ἀλλοτριώσαντος πρὸς αὐτὸν ἡμῶν ἐν αὐτῇ, καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν ἔχει. Ἡμεῖς γὰρ τοῦ αὐτοῦ καὶ ὁ Υἱὸς ἔφη, ἵτι· Ἐλευσόμεθα πρὸς αὐτὸν καὶ μονὴν παρ' αὐτοῦ ποιήσομεν, μετὰ τοῦ Πατρὸς ἀγνοοῦνται. Ἐκ γὰρ τῆς τῶν ἐκκλησιῶν τηρήσεως ναθὺ ἐπιπέδων καὶ οἰκητήριον ἐποίησε Θεοῦ, καὶ Θεὸν ἐνοικῶν ἔχει. Διτῶν δὲ ὄντος τοῦ ἔχειν Θεόν· λέγεται γὰρ ἔχειν Θεὸν καὶ τὰ κτίσματα πάντα, πρὸς δὲ καὶ Παῦλος εἰρηκεν· Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα [καὶ ἐσμέν]· τοῦτο δὲ κατὰ τὸν τῆς οὐσώσεως εὐρηται τρόπον. Ἐτέρως δὲ τοῦ διὰ καλοκαγαθίας θεραπεύοντος Θεόν, Θεὸν ἔχειν λέγομεν Θεόν, καθὸ σημαίνουμεν, Θεὸς καὶ Ἀβραάμ εἰρητα, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, καὶ Ἰσραὴλ εἰρηταίω γὰρ ἔην [f. τοῖς] εἰρηταίω· Ὁ ἔχων τὸν Υἱὸν, ἔχει καὶ τὸν Πατέρα. Ὁ γὰρ ἐρωτικῶς τὸν Υἱὸν, ὡς αὐτὸς φησιν, ἐώρακε τὸν Πατέρα· καὶ ἰπκαλιν, Ἐγὼ γὰρ ἐν τῷ Πατρὶ, καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἐμοὶ, ὁ αὐτὸς φησιν. Ὅσα καὶ ἐκ τούτου τὸ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ὁμοούσιον γινώσκεται. Εἰ δὲ τις ἐρεῖ, ὅτι κατὰ τοῦτο καὶ ὁ τοὺς μαθητὰς δεχόμενος ἔχει τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν, καθὸ εἰρηται· Ὁ δεχόμενος ὁμᾶς ἐμὲ δέχεται· καὶ ὁ ἐμὲ δεχόμενος δέχεται τὸν ἀποστολῆντά με· Ἴστω ὁ πικρὸς κακῶς ἔγωγε, καὶ οὐχ ὃν δεῖ τρόπον ἐνιστάμενος. Περὶ γὰρ τῆς διδασκαλίας εἰρηται ταῦτα. Ἐπεὶ ὁ δεξάμενος συγκαταθέσει τοὺς ἀποστόλους καὶ τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν, ἐδέξατο δὲ αὐτῶν καὶ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν διδασκάλους. Καὶ ἕτερος· Ἐπεὶ ὁ μόνον ἐν τῇ διδασκῇ, ἔχει καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸν Πατέρα, ἔμενον δὲ οἱ ἀπόστολοι ἐν τῇ διδασκῇ, ὡς καὶ κηρύσσειν αὐτῶν· ὁ δεξάμενος οὖν αὐτοὺς, καὶ οὗτος Θεοῦ, δὲ καὶ Πατέρα.

Εἰ τις ἐρχεται πρὸς ὁμᾶς, καὶ τὴν κληρὸν διδασκῆν οὐ φέρει, μὴ λαμβάνετε αὐτὸν εἰς οἰκίαν, καὶ χαίρειν αὐτῷ μὴ λέγετε. Ὁ γὰρ λέγων αὐτῷ χαίρειν, κοινωνεῖ τοῖς ἔργοις αὐτοῦ τοῖς πονηροῖς. Πολλὰ ἔχων ὑμῖν γράψαι, οὐκ ἐβουλήθη διὰ χάριτος καὶ μέλατος· ἀλλ' ἐλπίζω γενέσθαι πρὸς ὑμᾶς, καὶ στόμα πρὸς στόμα λαλήσαι, ἵνα ἡ χαρὰ ἡμῶν πληρωμένη ᾖ.— Ἐξ-εταλιζέται πρὸς τοὺς ὡς ἡ Ἐπιστολή, ὅτι Εἰ τις μὴ μετὰ τῆς ὁμολογίας ταύτης ἐρχεται πρὸς ὑμᾶς, μὴ μόνον σκέπης παρ' ὑμῶν τυχευέτω, ἀλλὰ μηδὲ προσήκει ἀφύσθη, ἀφύσθως ταῦτα λέγων, ὡς τῆς προσήκει ταύτης τοῖς ὁμοστροπῶσι ἡμῶν μόνως ὀφειλομένης καὶ ὁμοσπῆσι. Τίνι γὰρ χαίρειν εὐθύμεθα, ἀλλ' ἢ τοῖς ὁμοστροπῶσι καὶ ὁμοσπῆσι; Ὅσα εἰ τοὺς ἀφύσθως προσερχομένη παρ' ἡμῶν ἡ τοιαύτη πρόσρησις, πάντως καὶ ὁμοστροπῶσι προσερχομένη καὶ ὁμοσπῆσι ἡμῶν, καὶ κοινωνοῖς αὐτοῖς ἐχρησάμεθα διὰ τούτου, καὶ ἐπὶ τὸ ἑαυτῶν ἡμᾶς οὗτοι κατέσπασαν βάραθρον. Τὴν δὲ αἰτίαν τοῦ συν-τομον ἐκθέσει τὴν Ἐπιστολήν, καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐν

qui extra mandata evangelica vivit, absque Deo est : ipse enim esse Deo privet eo ipso quod a divina se doctrina abalienat. Qui vero manet in ipso, et Patrem habet et Filium : nam ipse Filius hac de re dixit : ¹¹ Venimus ad ipsam, et mansimus quod ipse faceremus, necnon cum Patre. Siquidem per manifestarum observantiam testimonium ad domicilium Dei se constituit, adeoque Deum inhabitantem habet. Nam Deum habendi duplex est ratio ; unus, qui per essentialiter dicitur : qua ratione creaturæ omnes Deum habere dicuntur, juxta illud Pauli ¹² : In ipso enim vivimus, movemur et sumus : alter per vitæ probitatem : eum enim qui Deo servit, Deum habere dicimus. Quo sensu dictus est Deus Abraham, Deus Isaac ¹³, et generaliter omnium Hebræorum, qui ipsi chari erant. Et hic modus intelligendus est in locis quæ sequuntur : ¹⁴ Qui habet Filium, habet et Patrem. Qui vidit Filium, vidit et Patrem. Et rursus : Ego, inquit ipse, in Patre, et Pater in me est : ex quo etiam Patris Filiique consubstantialitas dignoscitur. Si autem quis dicat, quod etiam qui discipulos recipit, habet Patrem et Filium juxta illud : ¹⁵ Qui vos recipit, me recipit : qui autem me recipit, recipit et eum qui me misit ; sciat ille, se perperam dictum illud intelligere. Hæc enim de doctrina dicta sunt. Nam qui per confessionem apostolorum eorumque doctrinam recipit, per ipsos etiam Patrem, et Filium magister recipit. Aliter : Quoniam qui permanet in doctrina, habet cum Filium, tum Patrem permanserunt autem in ea doctrina apostoli, quippe qui ergo proficiant : qui sequuntur recipi ipsos qui sunt templum Dei, eo ipso habet Filium et Patrem qui in ipsis est.

αὐτοῦ τοῦ δεχέσθαι αὐτοὺς ἔχει τὸν ἐν αὐτοῖς Υἱὸν

550 VERS. 10-12. Si quis venit ad vos, et hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec Ave ei dixeritis. Qui enim dicit illi Ave, communicat operibus ejus malignis. Plura habens vobis scribere, nolui per chartam et atramentum ; spero enim me futurum apud vos, et os ad os loqui, ut gaudium vestrum plenum sit. Firmat eos ad quos hanc direxit Epistolam. Si quis, inquit, absque hac confessione ad vos venerit, illum non solum hospitio non recipiatis, sed ne quidem salutatione eum dignemini. Quod ideo accurate dicit, quia salutatio hujusmodi iis solum debetur, qui cum moribus, tum fide nobiscum conveniunt. Cui enim salutem precabimur, præterquam iis qui eorumdem nobiscum sunt morum et fidei? Quare si salutatio impiis imperfiatur, ea nonnisi tanquam moribus et fide nobiscum consentientibus imperfiatur : sicque illis tanquam sociis utemur : et in vicissim nos in proprium ipsorum barathrum pertrahent. Causam vero cur tam brevem scripserit Epistolam, cum hic, tum in sequente, esse docet,

¹¹ Joan. xiv, 23. ¹² Act. xvii, 28. ¹³ Exod. iii, 15. ¹⁴ Joan. xiv, 10, 11. ¹⁵ Matth. x, 40.

quod speraret, se brevi ad eos profecturum; ita ut præseus addere posset, quæ adhuc sibi dicenda supererant.

Vers. 13. *Salvatum te filii sororis tuæ Electæ. Amen.* Sunt qui ex his verbis firmare velint, Epistolam hanc non ad mulierem aliquam esse scriptam, sed ad Ecclesiam. Qua de re disceptare mihi non libet.

Finis Epistolæ secundæ Joannis, vers. 30 (a).

τῇ μετ' αὐτῆς [f. μετ' αὐτήν] αὐτὸς εἰδίδαζε, ἐν ἐλπίζειν παραγενέσθαι, καὶ διὰ αὐτοψίας τὰ ἑλλείποντα προσθεῖναι.

Ἀσπάζεται σε τὰ τέκνα τῆς ἀδελφῆς σου τῆς Ἐκλεκτῆς. Ἀμήν. — Βούλονται τινες διὰ τοῦτου βεβαιοῦν, ὡς οὐ πρὸς γυναῖκα ἡ Ἐπιστολὴ αὕτη, ἀλλὰ πρὸς Ἐκκλησίαν, περὶ οὗ οὐδὲν τῷ βουλομένῳ διανεχθεῖν [f. — χθεῖν].

Τέλος τῆς δευτέρας Ἐπιστολῆς Ἰωάννου στίχων X.

Variæ lectiones et notæ.

(a) Vide Præfationem.

ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

ΤΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΡΙΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΕΞΗΓΗΣΙΣ.

THEOPHYLACTI

BULGARIE ARCHIEPISCOPI

EXPOSITIO IN TERTIAM EPISTOLAM S. JOANNIS.

441 ARGUMENTUM EPISTOLÆ TERTIÆ B JOANNIS.

Agit hac in Epistola de hospitalitate. Et primo quidem Gaium commendat propter ejus hospitalitatem, cui omnes testimonium perhibebant. Ac hortatur, ut in eodem proposito permaneret, adeoque humaniter exciperet et deduceret fratres. Rursumque oblationem ipsius commendat. Accusat autem Diotrephen, quod non solum nil dabat pauperibus, sed alios etiam, ne id facerent, prohibebat, multaque deblaterabat. Hujusmodi vero homines alienos esse ait a veritate, ac Deum non cognoscere. Demetrium demum memorat, præclarissimum de illo testimonium ferens.

CAPITA EPISTOLÆ TERTIÆ JOANNIS.

1. *Votum de perfectione, et gratiarum actio pro hospitalitate fratribus præstita propter Christum. Ubi etiam de Diotrephes improbitate atque odio in fratres.*
2. *De Demetrio cui præclarissimum testimonium perhibet.*
3. *De professione sua ad ipsos ad eorum utilitatem.*

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΡΙΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

Ἔστιν ἡ Ἐπιστολὴ περὶ φιλοξενίας· καὶ πρῶτον μὲν ἀποδέχεται τὸν Γάϊον, μαρτυρούμενον παρὰ πάντων ἐπὶ φιλοξενίᾳ. Καὶ προτρέπει τῇ αὐτῇ προθέσει ἐμμένειν, καὶ προπέμπειν, καὶ δεξιούσθαι τοὺς ἀδελφούς. Πάλιν τε αὐτοῦ μὲν τὴν προσφορὰν ἀποδέχεται, αἰτιᾶται δὲ Διοτρεφῆ, ὡς μῆτε αὐτὸν παρέχοντα τοῖς πτωχοῖς, ἀλλὰ καὶ κωλύοντα τοὺς ἄλλους, καὶ πολλὰ φλυαροῦντα. Τοὺς δὲ τοιοῦτους λέγει ἄλλοτριους εἶναι τῆς ἀληθείας, καὶ μὴ εἰδέναι τὸν Θεόν. Δημήτριον δὲ συνίστησι, μαρτυρῶν αὐτῷ τὰ κάλλιστα.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΗΣ ΤΡΙΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΙΩΑΝΝΟΥ.

- α'. *Εὐχὴ περὶ τελειώσεως, καὶ εὐχαριστία ἐφ' ὁμολογίᾳ φιλοξενίας τῶν ἀδελφῶν διὰ Χριστόν. Ἐν ᾧ περὶ Διοτρεφοῦς φανόλητος καὶ μισοαδελφίας.*
- β'. *Περὶ Δημητρίου, ᾧ μαρτυρεῖ τὰ κάλλιστα.*
- γ'. *Περὶ ἀφίξεως αὐτοῦ πρὸς αὐτοὺς ἐν τόχῳ ἐπ' ὠφελείᾳ.*

www.libtool.org
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΡΙΤΗ

ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ.

EPISTOLA TERTIA

SANCTI JOANNIS APOSTOLI.

Ὁ πρεσβύτερος Γαῖος τῷ ἀγαπητῷ, ὃν ἐγὼ ἀγαπῶ ἐν ἀληθείᾳ. Ἀγαπητέ, περὶ πάντων εὐχομαι σε εὐδοῦσθαι καὶ ὑγιαίνειν. — Ἐν ἀληθείᾳ ἀγαπᾷ ὁ κατὰ Κύριον ἀγαπῶν. Ταύτην δὲ τὴν Ἐπιστολὴν γράφει συνιστῶν τινὰς ἀδελφούς. Γράφει δὲ Γαῖο, καὶ μαρτυρεῖ τούτῳ φιλοξενίαν πολλήν, ἣν καὶ μεγάλων ἱπταίνων ἀξιοῖ. Τὸν γὰρ ἀγαθοποιούντα ἐκ τοῦ Θεοῦ εἶναι λέγει. Ἠλεῖον δὲ αὐτὸν διεγείρει καὶ ἐξ ὧν διαβάλλει τὸν μὴ τοῦτο ἐγνωκότα ποιεῖν Διοτρεφῆ· ἱπταίνει δὲ καὶ Δημήτριον τὰ αὐτὰ πράττοντα, καὶ μαρτυρίαν αὐτῷ τῆς ἀρετῆς παρέχεται πιστήν.

Καθὼς εὐδοῦται σου ἡ ψυχὴ. Ἐχάρην γάρ ἴλιαν ἐρχομένων ἀδελφῶν καὶ μαρτυρούντων σου τῇ ἀληθείᾳ. — Καθὼς εὐδοῦται σου ἡ ψυχὴ εὐδοῦται δὲ ἐν τῇ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον πολιτείᾳ. Καθὼς οὖν ἐν ἀληθείᾳ περιπατεῖς. Ἐν ἀληθείᾳ περιπατεῖ ὁ κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἀπλότητα περιπατῶν. Περιπατεῖ δὲ, ὃ τὴν διὰ σκελῶν, φησι, κίνησιν, παντὶ ζῶν μίαις οὐσίαι, τῷ πόδας ἔχοντι, τῆς τοιαύτης ἐκ τόπου εἰς τόπον μεταβατικῆς πορείας, ἀλλὰ τὴν κατὰ τὰς ψυχικὰς ὁρμὰς τεταγμένην καὶ σώφρονα πρόδον, ἧς ὅλγοι τυγχάνουσιν, οἱ τὴν ἐπίγνωσιν ἔχοντες.

Μειζότεραν τούτων οὐκ ἔχω χαρὰν, ἵνα ἀκούω τὰ ἐμὰ τέκνα ἐν ἀληθείᾳ περιπατοῦντα. Ἀγαπητέ, πιστὸν ποιεῖς, ὃ ἐν ἐργασίᾳ εἰς τοὺς ἀδελφούς καὶ εἰς τοὺς ξένους. Οἱ ἁμαρτηροὶ σου τῇ ἀγάπῃ ἐνώπιον Ἐκκλησίας· οὐδὲ καλῶς ποιήσεις ἀποπέμψας ἀξίως τοῦ Θεοῦ. Ὑπερ γὰρ τοῦ ὀνόματός ἐξῆλθον, μηδὲν λαμβάνοντες ἀπὸ τῶν ἐθνῶν. — Τὸ, μειζότεραν, κατὰ ἀκριβείαν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἀδόκιμον, ὡς ἐπίτασιν ἐπίτασει προσπορίζον.

Ἡμεῖς οὖν ὀφείλομεν ἀκολουθεῖν τοὺς τοιοῦτους, ἵνα συνεργῶι γενώμεθα τῇ ἀληθείᾳ. Ἐγραψα τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἀλλ' ὁ φιλοπρωτεύων

442 VRS. 1, 2. Senior Gaiο charissimo, quem ego diligo in veritate. Charissime, et de omnibus orationem facio, prospere te ingredi et valere. — In veritate diligit, qui secundum Deum diligit. Hanc autem Epistolam scribit, ut quosdam commendaret fratres. Scribit vero Gaiο, multamque testatur ejus esse hospitalitatem quam etiam magnis laudibus extollit. Eum enim, qui bene de proximo meretur, ex Deo esse, ait. Acriores vero illi stimulos addit vituperando Diotrephen, quod sic se gerere nolle: ac commendando Demetrium, qui idem ac Gaius faciebat: cui etiam de virtute ipsius fidele perhibet testimonium.

VRS. 2, 3. Sicut prospere agit anima tua. Gavisus sum valde venientibus fratribus, et testimonium perhibentibus veritati tuae. Prospere agit; nempe, in operationibus, quae secundum Evangelium sunt. Sicut tu in veritate ambulat. In veritate ambulat, qui secundum evangelicam simplicitatem ambulat. Ambulare vero hic inquit non tibi arum motionem (cum commune sit omnibus animantibus pedes habentibus hoc modo transire de loco in locum), sed per animi motus ordinate et castigata progredi; quod pauci eorum etiam qui intelligentia praediti sunt, assequuntur.

VRS. 4-7. Majorem horum non habeo gratiam quam ut audiam filios meos in veritate ambulare. Charissime, fideliter facis quidquid operaris in fratres, et hoc in peregrinos. Qui testimonium reddiderunt charitati tuae in conspectu Ecclesiae: quos benefaciens deduces digne Deo. Pro nomine enim ejus profecti sunt, nihil accipientes a gentibus. — Vox μειζότεραν (ac si Latine dixeris majorem) non est secundum proprietatem linguae Graecae; quippe quae 443 exhibet exaggerationem supra exaggerationem, seu gradum comparativum ex alio comparativo deductum (1).

VRS. 8, 9. Nos ergo debemus suscipere hujusmodi, ut cooperatores simus veritatis. Scripsissem forsitan Ecclesiae; sed is qui amat primatum gerere in eis,

Variae lectiones et notae.

(1) Vocem μεζότεραν si quis rigorose vertere Latine vellet, diceret majorem: quae vox non

minus abhorret a genio linguae Latinae quam illa a proprietate linguae Graecae.

Diotrephes non recipit nos. Hic ἀπολαμβάνειν, accipere, est pro ἀναλαμβάνειν, id est, suscipere, sicut illud¹: Susceperunt me sicut leo paratus ad prædam. Instruit vero nos per hoc, non expectandos egenos, quousque ad nos venerint, sed in occursum illis prodeundum, ut eos insequentes eade, quemadmodum Abraham faciebat et Lot.

VERS. 10. Propter hoc si venero, commonebo ejus opera quæ facit. Si præceptum est, non residendum malum pro malo; quo modo nunc iste talia comminatur? Respondeo præceptum esse, ei qui in nos peccaverit nullum malum pro malo reddendum². At si ille peccatur in nos, ut etiam fidei afferat impedimentum, huic profecto malum reddendum: ut fecit Paulus Elinæ, qui vias Domini rectas subvertēbat³.

Verbis matigatis garruens in nos et quasi non ei ista sufficiant, neque ipse suscipit fratres, et eos qui suscipiunt, prohibet, et de Ecclesia ejicit. Glitrichs: hompe convitiana, maledictens, invidians.

VERS. 11. Charissime, non habetis mentem, nec quod bonum est. Qui benefacit, ex Deo est: qui male facit, non vidit Deum. Cum natus sit societas luci ad tenebras, neque contentis Christi ad Belsai⁴, non oportet eum, qui cognitione Christi illuminatus est, tenebris per imitationem impiorum et petulantiam ipsorum opera committere. Quemadmodum enim enith, iugis, qui bene operatur, ex Deo est, et intellectum oculum habet notitia ipsius perfectum; adeoque totus lux est, et videt veram lucem Deum, et aliis videtur tanquam luminare in mundo, rationem vitæ continens: ita et qui male operatur, in tenebris ambulat, ac Deum videre, seu quæ Dei sunt, facere non potest, neque aptus aliorum director esse; nec omnibus exorsus est et abominabilis, juxta illud: Iniquitatem odio habui et abominatus sum.

VERS. 12-14. Demetrio testimonium redditur ab omnibus, et ab ipsa veritate, sed et nos testimonium perhibemus: et nosti quoniam testimonium nostrum verum est. Multa habui tibi scribere, sed notui per atramentum et calamus. Spero autem protinus te videre, et os ad os loquamur. Pax tibi. Salutate te amici. Saluta amicos nominatim. Ab omnibus, illis scilicet qui veritatem servant: et ab ipsa ipsa veritate quæ efficax verbum est. Sunt enim nonnulli, qui habent quidem testimonium virtutis; sed a verbo inefficaci, hoc est, operibus earente: adeoque illud nullum est. Si quis vero illud, ab omnibus, dictum intelligat cum de fidelibus, tum de infidelibus, juxta vim nominis collectivæ omnis, is non male sermonem hunc accipit: jubet enim Paulus, ut fideles sine offensione sint⁵ Judæis, et gentilibus, et Ecclesiæ Dei: sicut et ego, inquit, per omnia omnibus placeo.

Finis tertiæ Epistolæ sancti apostoli Joan., vers. 32.

¹ Psal. xvi, 42. ² Rom. xii, 17. ³ Act. xiii, 40.

αὐτῶν Διοτρεφῆς, οὐκ ἐπιδέχεται ἡμᾶς. -- Ἀπολαμβάνειν, ἀντὶ τοῦ, ἀναλαμβάνειν, ὑποδέχεσθαι ὡς καὶ τὸ, Ὑπέλαβόν με ὡσεὶ λέων ἐτοιμὸς εἰς θήραν. Παύσει δὲ τούτου ἡμᾶς, μὴ ἀναμένειν τοὺς θεομένους, πότε πρὸς ἡμᾶς ἔωσιν, ἀλλ' ἡμᾶς αὐτοὺς ἐπιτρέχειν καὶ καταδιώκειν, ὡς ὁ Ἀβραάμ καὶ ὁ Λώτ.

Διὰ τοῦτο εἶν ἔλω, ὑπομνήσω αὐτοῦ τὰ ἔργα ἃ ποιεῖ. Εἰ προστέτακται, [μὴ] ἀντιδόναι κακὸν ἐντὶ κακοῦ, πῶς οὗτος τὰ νῦν ἀπειλεῖ ταῦτα; Φαμὲν οὖν, ὡς ἐκεῖνος μὲν τὸ μὴ ἀντιδόναι κακὸν ἐντὶ κακοῦ, τὸ [f. τῷ] εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς ἁμαρτάνοντι. ἔστιν ἐντολὴ· ἐπεὶ εἰ ἡ πρὸς ἡμᾶς ἁμαρτία, καὶ εἰς τὴν πίστιν ἐμπόδιον φέρεται, ἀναποδοτὸν τῷ τοιοῦτῳ, ὡς καὶ Παῦλος τῷ Ἐλύμα, τ' εἰς ὁδοῦ Κυρίου διαστρέφοντι.

Λόγους κονηροῦς φιλαρίων ἡμᾶς, καὶ μὴ ἀπομνηστος ἐπι τοθεοῖς, ὅτι αὐτοὺς ἐπιδέχεται τοὺς ἀδελφοὺς, καὶ τοὺς βουλομένους κολύσει, καὶ ἐκ τῆς Ἐκκλησίας ἐκβάλλει. Οἰοεὶ λοιδορῶν, κακολογῶν, διασύρων.

Ἄγασθητέ, μὴ μισθὸ τὸ κακόν, ἀλλὰ τὸ ἀγαθόν. Ὁ ἀγαθοποιῶν, ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν· ὁ δὲ κακοποιῶν, οὐκ ἐώρακε τὸν Θεόν. Μημεμῆς ὁδοῦ κοινωνίας φατὶ πρὸς ἐπίτες, μηδὲ τυμφωνίας Χριστοῦ πρὸς Βελίαρ, οὐ χρὴ τὸν ἀπὸ τῆς γνώσεως Χριστοῦ πεφωτισμένον τῷ σκότῳ συμφύρεσθαι διὰ μιμήσεως τῶν ἀσεβούντων, ἦτοι τοῖς ἀσελγέειν αὐτῶν ἔργοις. Ὡς γὰρ ὁ ἀγαθὸς, φησὶν, ἐργαζόμενος ἐκ τοῦ Θεοῦ ἐστίν, καὶ τῷ τῆς γνώσεως αὐτοῦ φατὶ τὸν νοερὸν αὐτοῦ ὀφθαλμὸν κατηρητάμενος, καὶ δὲ ταῦτα εἶς; τὸ φῶς ὡς, καὶ ἐρῶ τὸ τυφλὸς φῶς τὸν Θεόν, καὶ ὀρᾷται ὑπὸ τῶν ἄλλων φωστῆρ ἐν κόσμῳ, ἰδὼν ζωῆς ἐπέχων· οὕτω καὶ ὁ τὰ κατὰ ἐργαζόμενος, ἐν σκότῳ διαπερευόμενος, οὕτε αὐτοὺς ὀρᾷ Θεὸν εὐνῆται, τοῦτ' ἐστὶ τὰ τοῦ Θεοῦ πράττειν, οὕτε ἄλλοις ὀρᾷσθαι κατευθύνων· ἀλλὰ μισητός ἐστιν ἅπασι καὶ ἐβδολυγμένος, κατὰ τὸ, Ἀμαρτωλὸν ἐμίσησα καὶ ἐβδολυξάμην.

Ἀνημερῶ μεμυρτζεῖται ὑπὸ πάντων, καὶ ἐκ' αὐτῆς ἀληθείας, καὶ ἡμεῖς δὲ μαρτυροῦμεν, καὶ ὕδαται, ὅτι ἡ μαρτυρία ἡμῶν ἀληθὴς ἐστίν. Πολλὰ εἶχον γράψαι σοι, ἀλλ' οὐ θέλω διὰ μέλανος καὶ καλῶμου γράψαι σοι. Ἐπίλιξο δὲ εὐθέως ἰδεῖν σε, καὶ στόμα πρὸς στόμα λαλήσωμεν [συνήσομεν]. Εἰρήνη σοι. Ἀσπάζονται σε οἱ φίλοι. Ἀσπάζου τοὺς φίλους κατ' ὄνομα. Ἀμῆν. Ὑπ' αὐτῶν δηλονότι τῶν τὴν ἀλήθειαν ἔχόντων, καὶ ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας τοῦ ενεργοῦς λόγου. Εἰσὶ γὰρ τινες, οἷς μαρτυρεῖται μὲν ἀρετὴ, κατεψυσμένη δὲ ἐπὶ ἀπράκτῳ λόγῳ. Εἰ δὲ τις τὸ ὑπὸ τῶν πιστῶν καὶ τῶν ἀπίστων ἐκλάβοι, διὰ τὸ περιληπτικὸν τοῦ, πᾶς, μορίου, οὐ κακῶς αὐτὸ ὑπολάβοι· ἀπροσκόπως γὰρ φησι Παῦλος τοὺς πιστοὺς πάντων εἶναι, καὶ Ἰουδαίους καὶ Ἑλλήσι, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, καθὼς καὶ γὰρ κατὰ πάντα πάντων ἀρέσκω.

Τέλος τῆς τρίτης Ἐπιστολῆς τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Ἰωάννου, στίχων 13.

⁴ II Cor. vi, 14. ⁵ Psal. cxviii, 3. ⁶ I Cor. x, 32.

www.librocity.com

ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

ΤΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΙΟΥΔΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ
ΕΞΗΓΗΣΙΣ.

THEOPHYLACTI

BULGARLE ARCHIEPISCOPI

EXPOSITIO IN EPISTOLAM S. JUDÆ APOSTOLI.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ ΤΗΣ ΙΟΥΔΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ.

Ταύτην τὴν Ἐπιστολὴν γράφει τοῖς ἤδη πιστεύουσιν. Ἡ δὲ πρόφασις αὐτῆ· Παρυσελθόντων τινῶν, καὶ διδασκόντων ἀδιάφορον εἶναι τὴν ἁμαρτίαν, καὶ ἀρνούμενων τὸν Χριστὸν· ἀνάγκην ἔχει γράφαι, καὶ ἀσφαλίσασθαι τοὺς ἀδελφούς. Καὶ πρῶτον μὲν παρακαλεῖ αὐτοὺς ἀγωνίζεσθαι καὶ ἐμμένειν ἐν τῇ παραδοθείσῃ αὐτοῖς πίστει. Ἐπειτα ἀποκηρύττει τοὺς τοιοῦτους ὡς πλάνους· καὶ παραγγέλλει μηδεμίαν κοινωνίαν αὐτοὺς ἔχειν πρὸς τοὺς τοιοῦτους, εἰδόμενος ὅτι οὐκ ἀρκεῖ τὸ κληθῆναι μόνον, ἂν μὴ καὶ ἀξίως περιπατήσωμεν τῆς κλήσεως. Καὶ γὰρ καὶ τὸν πρότερον λαὸν ἐξαγαγὼν ἐξ Αἰγύπτου ὁ Κύριος, καὶ μὴ ἐμμένοντα τῇ πίστει ἀπόλεσε. Καὶ ἀγγέλων δὲ μὴ τηρησάντων τὴν βίαν τάξιν οὐκ ἐρείσατο. Δεῖ οὖν ἀπὸ τῶν τοιούτων ἀναχωρεῖν. Καὶ γὰρ καὶ Μιχαὴλ ὁ ἀρχάγγελος οὐχ ὑπένευχε τὴν βλασφημίαν τοῦ διαβόλου. Ἔσσεσθαι οὖν τὴν ἀπώλειαν αὐτῶν ὡς Σοδόμων διδάσκει. Ἐἴτα παραινεῖ εἰς τὰ ἤθη. Καὶ ἐπαυξάμενος αὐτοῖς βεβαιότητα τῆς πίστεως πρὸς τοῦ Κυρίου, τελειοῖ τὴν Ἐπιστολὴν.

A 445 ARGUMENTUM EPISTOLÆ JUDÆ.

Epistolam hanc scribit Judas iis qui jam crediderant. Occasio autem hujusmodi est: Cum insarrexissent quidam docentes peccatum rem indifferentem esse, ac Christum etiam negarent; necesse illi fuit, Epistolam hanc conscribere, qua fratres commoneret et confirmaret. Et primo quidem hortatur illos, ut strenue certent, firmiterque in tradita sibi fide permaneant. Deinde proprolat ejusmodi homines, tanquam seductores, præcipitque, ut nullam cum ipsis communionem habeant, scientes, quod satis non sit esse vocatos, si item non ambulent digne Dei vocatione. Nam Deus, licet Hebraicum populum eduxisset ex Ægypto, eum tamen perdidit, quod in fide non permansisset, et angelis, qui ordinem non servaverunt suum, nequam pepercit. Oportere igitur ab ejusmodi hominum congressu prorsus discedere: quandoquidem et Michael archangelus non tulit blasphemantem diabolum. Docet itaque non secus ac Sodomorum futuram eorundem perditionem. Deinde ad mores rite componendos hortatur. Ac demum fidei firmitatem eis a Domino precatas, absolvit Epistolam.

ΚΕΦΑΛΑΙΑ ΤΗΣ ΕΠΙΣΤΟΛΗΣ ΤΑΥΤΗΣ.

- α'. Περὶ προσοχῆς τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, διὰ τῆν ἐναντάστασιν τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀσελγῶν ἀνδρῶν.
- β'. Περὶ μελλούσης αὐτῶν κολάσεως καθ' ὁμοίωσιν τῶν κάλι ἀμαρτωλῶν τε καὶ ποτηρῶν.
- γ'. Ταλασιμὸς αὐτῶν ἐπὶ τῇ πλάνῃ, καὶ δυσσεβείᾳ, καὶ ἀσελγείᾳ, καὶ βλασφημίᾳ, καὶ ἐκπλάστῳ ὑποκρίσει, τῇ εἰς ἀπάτην δωροδοκίᾳ.

CAPITA EJUSDEM EPISTOLÆ.

1. De cura habenda pro fide in Christum contra insurrectionem Impiorum et impudentium hominum.
2. De futura horum punitione ad similitudinem malorum qui olim fuerunt.
3. Descriptio calamitatum ipsorum ob seductionem, impietatem, impudicitiam, blasphemiam atque fucatam simulationem liberalitatis ad decipiendum.

4. De eorum ad quos scribit, firmitate in fide, et de A δ'. Περὶ ἀσφαλείας αὐτῶν ἐπὶ τῇ πίστει, συμπάσσης τῆς καὶ φειδύσεως εἰς τὸν πλησίον ἐπὶ σωτηρίᾳ ἐν ἀγιασμῷ.
5. Precatio pro ipsorum sanctitate et fiducia pura, ε'. Εὐχὴ ὑπὲρ αὐτῶν εἰς ἀγιασμὸν καὶ καθαρίσθαι καθαρὰν σὺν δοξολογίᾳ Θεοῦ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΙΟΥΔΑ.

EPISTOLA SANCTI JUDÆ APOSTOLI.

446 VERS. 1. Judas Jesu Christi servus, frater B autem Jacobi, his qui sunt in Deo Patre dilectis. Satis utique ad gloriæ splendorem huic apostolo fuit, postquam se Christi servum nominavit, gloriari, se esse fratrem Jacob. Hujus enim summa ob eminentiam virtutis apud omnes celebritas eum in tradenda doctrina magis acceptum auditoribus reddebat : cum verisimile non sit, eum qui natiuitate et sanguine conjunctus est, moribus et vita alienum esse ; præsertim cum eidem Christo Domino ministrans, servitutis jugum æqualiter cum fratre trahere deprehendatur.

VERS. 1, 2. Et Christo Jesu conservatis et vocatis. Misericordia vobis, et pax, et charitas adimpleatur. Dictum Christi Domini : ¹ Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit eum, verum nunc esse ostendit beatus iste ; cum eos qui Patri dilecti sunt, a Filio conservatos pronuntiet. Ideo etiam eos vocatos dicit : non enim a se ipsis, sed a Patre per hoc quod tracti sunt, habent, ut etiam sint vocati ; optat vero, ut misericordia illis, pax et charitas adimpleatur, Misericordia quidem, quia per viscera misericordiæ Dei ² vocati, ipsique in servos assumpti sumus. Pax vero ; quia hanc etiam donavit nobis Deus Pater, per Filium suum Jesum Christum nos, qui offenderamus, sibi reconcilians. Charitas demum, quia propter charitatem in nos unigenitum Filium suum tradidit pro nobis in mortem. Hæc igitur, ut illis abundantius donentur, ³ optat : quo convenit cum beato David, dicente : *Præstende misericordiam tuam scientibus te* ³. His igitur salutaribus exemplis etiam nos excitati, sincera erga congeneres nostros dilectione, dignam **447** eo, qui nos vocavit, vitam ducamus.

Ἰούδας Ἰησοῦ Χριστοῦ δοῦλος, ἀδελφεὸς δὲ Ἰακώβου, τοῖς ἐν Θεῷ Πατρὶ ἡγιασμένοις. Ἦρξισεν αὐτῷ, τῷ παρόντι ἀποστόλῳ, φημί, εἰς περιφάνειαν δόξης, μετὰ τὸ δοῦλον ἑαυτὸν ὀνομάσαι Χριστοῦ, καὶ ἀπὸ Ἰακώβου σεμνολογήσασθαι. Τὸ γὰρ τοῦ Ἰακώβου παρὰ πάντων ἐπ' ἀρετῇ ἐξυμνοῦμενον, εὐπαραδεικτότερον εἰς τὴν διὰ λόγου διδασκαλίαν καθίστησι τοῖς ἀκροαταῖς τοῦτον, εἴπερ ὁ γεννήσιος καὶ αἵματος κοινωνὸς οὐκ ἂν ἀπληρο-τριωμένος ὀφείη καὶ τρόπων τοῦ, ᾧ κοινωνῶντες, τῆς συγγενείας· καὶ μάλιστα καὶ ὑφ' ἐνὶ Δεσπότη Ἰησοῦ τῶν τῆς δουλείας ζυγῶν, ἰσορρόπως τῷ ἑμαίμονι διορίζεται ἔλκειν.

Καὶ Ἰησοῦ Χριστοῦ τετηρημένοις κλητοῖς. Ἐλεος ὑμῖν, καὶ εἰρήνη, καὶ ἀγάπη πληθυνθείη. — Τοῦ Κυρίου εἰρηκότος, Οὐδεὶς δύναται εἰσεῖν πρὸς μὲ ἐν μὴ ὁ Πατήρ μου ἐλάττω αὐτὸν, δείκνυσαι τὸν λόγον ὁ μακάριος οὗτος ἀνὴρ ἐπαληθεύοντα νῦν. Τοὺς γὰρ τῷ Πατρὶ ἀγαπωμένους, τῷ Ἰησοῦ Χριστῷ τηρηθεῖν φησι. Διδὸν καὶ κλητοὺς λέγει· οὐ γὰρ ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Πατρὸς ἔχουσι, διὰ τὸ ἐλατῶσθαι [f. εἰλκ.] καὶ τὸ κεκλήσθαι. Ἐλεον δὲ, καὶ εἰρήνην, καὶ ἀγάπην αὐτοῖς ἐπέυχεται πληθυνθῆναι· Ἐλεον μὲν, ὅτι διὰ σπλάγχνα ἐλέους Θεοῦ ἀνεκλήθη μὲν τε καὶ ἀνελήθημεν αὐτῷ εἰς ὑπέρτατος· εἰρήνην δὲ, ὅτι καὶ ταύτην ἡμῖν ὁ Θεὸς αὐτὸς καὶ Πατήρ ἐδώρησατο, διὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοὺς προσκεκροκότας ἡμᾶς ἑαυτῷ καταλάξας· ἀγάπην δὲ, ὅτι διὰ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἀγάπην ὁ μονογενὴς αὐτοῦ Υἱὸς ἐκδέδεται ὑπὲρ ἡμῶν εἰς θάνατον. Ταῦτα οὖν ὑπερεκπερισσοῦ [βραβευθῆναι] αὐτοῖς εὐχεται, συνωδᾷ τῷ μακαρίῳ Δαβὶδ φθαγγόμενον· *Παράτεινον τὸ εἶδος σου τοῖς γινώσκουσίν σε*. Καὶ ἐκ τούτων γὰρ τῶν σωτηρίων ὑποδειγμάτων περικροτούμενοι καὶ ἡμεῖς, τῇ πρὸς τὸ συγγενὲς ἀνοσηκρίτῳ διαθέσει, ἀξίως τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς βιώσωμεν.

¹ Joan. vi, 44. ² Luc. i, 78. ³ Psal. xxxv, 11.

Ἀγαπητοί, πᾶσαν σπουδὴν ποιούμενος γράφω ἐμὴν περὶ τῆς κοινῆς ἡμῶν σωτηρίας, ἀνάγκη ἔσχω γράψαι ὑμῖν. — Τὴν ὑπόθεσιν τῆς Ἐπιστολῆς διὰ τούτων μὴνύει, ὅτι προμηθεὶς τῆς αὐτῶν σωτηρίας, τοῦ μὴ ἀλῶναι δι' ἀπλήρητα τοῖς μισρωτάτοις αἰρετικοῖς, τοὺς παρόντας ἐκτίθεται λόγους, ὡσπερ ἐστὶ τῶν αὐτῶν, καὶ διαδήλους ποιῶν τοῖς ἀγνοοῦσι, διὰ τῆς ἐκθέσεως τοῦ ἀσελγοῦς αὐτῶν βίου. Περὶ τούτων καὶ Πέτρος εἶρηκε μὲν, πλατύτερον δὲ οὗτος νῦν. Προγεγραμμένους δὲ αὐτοῦ λέγει, ἐπειδὴ καὶ Πέτρος, καὶ Παῦλος περὶ αὐτῶν εἶρηκεν, ὅτι ἐν ἐσχάτοις καιροῖς ἐλεύσονται πλάνοι τοιοῦτοι· καὶ πρὸ τούτων ὁ Χριστὸς αὐτὸς φάσκων· Πολλοὶ ἐλεύσονται ἐπὶ τῷ ὀνόματι μου, καὶ πολλοὺς πλανήσουσι. Μὴ οὖν πορευθῆτε ὀπίσω αὐτῶν. Χριστιανούς γὰρ ἑαυτοὺς ὀνομάζοντες, ἐπὶ τῷ ὀνόματι τούτῳ πολλοὺς ἀπατώσι. Λέγει δὲ τοὺς ἀπὸ Νικολάου, καὶ Οὐαλεντίνου, καὶ Σίμωνος τῶν μισρωτάτων. Οὗτοι γὰρ γαστρίμαργοι ὄντες καὶ ἀκόλαστοι, ὑπεκρίναντο [φ. -νοντο] τὴν διδασκαλίαν, ἵνα διὰ τῆς παρεισδύσεως τῆς εἰς τὰς οἰκίας, εὐρωσι [καὶ αἰχμαλωτίζωσι] γυναικάρια σεσωρευμένα ἁμαρτίαις. Τελετὰς γὰρ τινὰς νυκτερινὰς πλάσσαντες, κοίταις καὶ ἀσελγείαις ἑαυτοὺς ἐκδεδώκασι. Τὸ δὲ, Μετατιθέντες εἰς ἀσέλγησαν, ἀντὶ τοῦ, μεταποιούντες, παραχαράττοντες ἀπὸ τῆς σωφροσύνης εἰς ἀσέλγησαν. Ἄφ' οὗ καὶ ἀρνεῖσθαι αὐτοὺς συμβαίνει τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. Καὶ πῶς γὰρ οὐκ ἀρνοῦνται οἱ διὰ τῆς τοῦ βίου ἀκαθαρσίας, τὸν πάσης σωφροσύνης διδάσκαλον, οἷον ἐστιν τιμὴν διατόρω φωνῆ ἀπότομον ποιούμενοι; *Τίς γὰρ ποιῶν τὰ φωτὶ πρὸς σκότος;*

Παρακαλῶν ἐπιγινώσκεισθαι τῇ ἀπαξ παραδοθείσῃ τοῖς ἀγίοις πίστει. Παισιεύσαντες γὰρ τιτες ἄνθρωποι, οἱ πάλαι προγεγραμμένοι εἰς τοῦτο τὸ κρίμα, ἀσεβεῖς, τὴν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν χάριν μετατιθέντες εἰς ἀσέλγησαν, καὶ τὸν μόνον Δεσπότην Θεὸν καὶ Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν ἀρνούμενοι. — Ἐπαγινώσκεισθαι παρακαλεῖ τοὺς ἀπαξ τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν Σωτῆρα καταδιεξαμένους, καὶ τούτῳ πιστευκότας. Δεξιόμενοι γὰρ τὸν ἐνανθρωπήσαντα Λόγον, εἰ λέγομεν ἕτερον μὲν εἶναι τὸν πρὸ αἰώνων ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἕτερον δὲ τὸν ἐκ τῆς Μητρὸς καὶ κατ' ἰδίαν ὑπόστατον, πῶς οὐκ ἂν ἀρνηθῆμεν τὸν ἕνα Κύριον καὶ Δεσπότην; Εἰς γὰρ Κύριος Ἰησοῦς καὶ ἕνωσιν οἰκονομικῆν. Ὁ γὰρ πρὸ αἰώνων Θεοῦ Λόγος καὶ Θεός, εἰς τὴν τῆς θεότητος ὁξάν ἀναφοιτώσαν τὴν σάρκα ἔχων, ἦν ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου ἐξ ἀρχῆς συλλήψης ἀνέλαθεν, εἰς καὶ αὐτὸς ἐστὶν ἀπάντων Δεσπότης.

Ἐπιγινώσκεισθαι δὲ ὑμῶν βούλομαι, εἰδόντας ὑμᾶς ἀπαξ τούτο, ὅτι ὁ Κύριος λαὸν ἐκ τῆς Αἰγύπτου σώσας, τὸ δεύτερον τοὺς μὴ πιστεύσαντας ἀπόλωσεν. Ἀγγέλου δὲ, τοῦς μὴ τηρήσαντας τὴν αὐτῶν ἀρχήν, ἀλλ' ἀπολιπόντας τὸ ἴδιον ἱκετήριον, εἰς κρίσιν μεγάλης ἡμέρας, δεσμοῖς

VERS. 3. *Charissimi, omnem sollicitudinem faciendi scribendi vobis de communi vestra salute, necesse habui scribere vobis.* — Per hæc presentis Epistolæ argumentum indicat : nempe quod cura, quam de illorum salute gerebat, et timor ne ob nimiam simplicitatem a sceleratissimis caperentur hæreticis, hos sibi exprimeret sermones quibus hæreticos ipsos notare, et expositione impuræ ipsorum vitæ manifestos nescientibus facere volebat. De quibus etiam Petrus locutus est ; at fusius iste. Cæterum eos præscriptos dicit : quia cum Petrus, tum Paulus seductores hujusmodi extremis temporibus venturos prædixerunt. Et ante illos dixerat Christus : *Veniet in nomine meo, et multos seducent. Nolite igitur abire post ipsos.* Illi enim Christianos sese appellantes, multos hoc nomine decipient. Loquitur autem de Nicolaitis, Valentinianis et Simonianis : quippe qui, cum essent gulæ et impudicitiae addicti, Christi doctrinam simulabant, ut sic facilem in domos ingressum nacti, mulierculas peccatis deditas invenirent et captivarent. Quam in rem nocturnos quosdam ritus commenti, cubilitus et impudicitias operam dabant. Illud autem *transferentes in luxuriam*, positum est pro : *transmutantes, et detorquentes a continentia in luxuriam* : ex quo etiam consequens erat, ut Dominum nostrum Jesum Christum abnegarent. Et sane, quomodo non abnegarent ii, qui vitæ impuritate, velut alta et sonora voce divinum temperantiae et continentiae Magistrum abs sese repellabant ? *Quæ enim societas luci ad tenebras ?*

VERS. 3, 4. *Deprecans supercertare semel traditæ sanctis fidei. Subintroierunt enim quidam homines (qui olim præscripti sunt in hoc iudicium) impii, Dei nostri gratiam transferentes in luxuriam, et solum Dominatorem et Dominum nostrum Jesum Christum negantes.* — Hortatur, ut ii, qui Dominum nostrum Jesum Christum jam semel receperant eique crediderant, pro ejus fide indesinenter certare pergerent. Quicumque enim Verbum incarnatum recepimus, si dixerimus aliam esse eum qui est ante sæcula ex Patre genitus, alterum, qui ex Matre in propria hypostasi natus est ; quomodo non abnegabimus solum, seu unum Dominatorem et Dominum ? Unus enim est Dominus per unionem incarnationis, idem ipse qui ante sæcula Verbum Dei, et Deus, unitam habens ad divinitatis gloriam carnem, quam ex sancta Virgine initio conceptionis suæ suscepit : unus et ipse omnium Dominus.

VERS. 5-7. *Commonere autem vos volo, scientes semel omnia, quoniam Jesus populum de terra Aegypti salvans, secundo eos qui non servaverunt suum principatum, sed dereliquerunt suum domicilium, in iudicium magni diei, vinculis æternis sub caligine reservavit. Sicut Sodoma et Gomorra,*

et finitimæ civitates simili modo exornicatæ. Luxuria impurorum Nicolaitarum et Marcionistarum ob oculos posita, addit : *Dominus populum ex Ægypto salvans*, etc. simulque ostendit, eundem Deum cum Veteris, tum Novi Testamenti auctorem esse : ac non, ut scelesti illi dicebant, alium esse Veteris Testamenti Deum, ultionis cupidum et inultum ; alium Novi, placidum et benignum : uade ait, eos quoque, qui sub novo Fœdere peccant, haudquaquam punitionem evasuros, sicut non evaserunt Hebræi oducti ex Ægypto. Quanquam enim Deus cum ad immensam suam ostendam virtutem, tum propter jusjurandum, quod ad patres eorum juraverat, eos ab Ægyptiaca tyrannide liberare voluerit : nibilo tamen minus, cum ipsi postea prævaricati essent, eos impunitos non reliquit, sed digna pœna multavit : quin illos quidem jure aut benignitas, qua patres eorum complexus fuerat, aut eximia, quæ in eorum gratiam paraverat, miracula, quare postquam mare Rubrum transierunt per siccum, iterum deficientes a fide perierunt. Eos etiam qui angelicam erant dignitatem assecuti, cum ex socordia in principatu non permansissent sæo ; sed cœlestis vitæ institutum summo munere sibi concessum parvipendissent, in judicium, seu in condemnationem magni diei puniendos recondidit : hoc enim hic illud *reservavit*, significat : sicut et cum dicitur ⁵ : *qui paratus est diabolo et angelis ejus*. Sodomitæ etiam in exemplum proponuntur ignis æterni, qui eos excipit.

Et abeuntes post carnem alteram factæ sunt exemplum, ignis æterni pœnam sustinentes. Illud : *abeuntes*, seu declinantes *post carnem alteram*, perinde est ac fornicantes. Carnem vero alteram masculinam appellat naturam : quippe quæ ad congressum generationis causa inepta est. Caro enim ad hujusmodi congressum consentanea feminina est ; juxta illud protoparentis dictum ⁶ : *Os ex ossibus meis, et caro de carne mea*. Caro autem masculina altera, seu aliena est ab hoc congressu, ut dixi. Quin et in sexu feminino una quidem uni juxta leges juncta sola propria ac domestica caro est, quæ autem est prostituta et publica aliena est et propinqua ad masculinæ carnis impuritatem relicta.

VERS. 8. *Similiter et hi carnem quidem maculant somniantes (1), dignitates (2) autem spernunt.* Allatis exemplis, quæ præmissa sunt, id quod ex illis consequens est, auditori suo intelligendum reliquit. Quid vero hoc est ? Hæc videlicet illatio : Si **449** igitur in illos, nulla habita prioris eorum sortis ratione, ita animadvertit, anne eos, qui hoc tempore tantopere lascivunt, eximet ab hac lego

⁵ Math. xxv. 4. ⁶ Gen. ii, 23.

A δίδους ὑπὸ ζόρον τετήρηκεν. Ὡς Σόδομι καὶ Γόμορα [vulg. Γόμορρα], καὶ αἱ περὶ αὐτὰς πόλεις τὸν ὄμιον τοῦτοις τρέπον ἐκπορεύασαι. Εἰρηκῶς τὴν ἀσέλειαν τῶν ἀκαθάρτων Νικολαϊτῶν, καὶ Οὐαλεντιανῶν, καὶ Μαρκιωνιστῶν, ἐπάγει καὶ ταῦτα· Ὅτι ὁ Κύριος λαὸν ἐκ γῆς Αἰγύπτου σώσας, καὶ ἐξῆς· ὁμοῦ μὲν δεικνύς, ὡς αὐτὸς τῆς Παλαιᾶς Θεός ἐστι καὶ Νέας εἰσηγητής, ἀλλ' οὐχ ὡς οἱ μισοὶ οὗτοι, ἄλλον μὲν τὸν τῆς Παλαιᾶς φάσκοντες, τιμωρητικὸν καὶ ὤμιον, ἄλλον δὲ τῆς Νέας, προσοητὴ καὶ φιλόανθρωπον, ἔφορον εἶναι Θεόν· ἅμα δὲ καὶ ὡς οὐδὲ οἱ νῦν ἀτιμώρητοι μείναι, ὡς οὐδὲ οἱ ἀπ' Αἰγύπτου. Διὰ μὲν οὖν τὴν ὑπερβάλλουσαν δύναμιν, καὶ τὴν πρὸς τοὺς πατέρας αὐτῶν ἔρκωμοσαν, τοῦ Θεοῦ τῆς Αἰγυπτιακῆς αὐτοὺς ἀπαλλάξαντο· βίας, οὐ μέντοι καὶ παρανομήσαντες, ἀτιμώρητοι διαμεμνηχασιν, ἀλλ' ἔδοσαν δίκας ἀξίας, οὐδὲν αὐτοὺς ὠφέλησαντος τῆς πρὸς τοὺς πατέρας αὐτῶν τοῦ Θεοῦ εὐμενείας, οὐδὲ τῆς τῶν θαυμάτων διὰ ταύτης ὀπερφοῦς ἐνεργείας· οἱ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν διὰ ξηρᾶς διεληθόντες, ἐκ πίστεως ὑπερον ἀποστήσαντες ἀπώλοντο. Τοὺς δὲ τῆς ἀγγελικῆς ἀξίας λαχόντας τὸ τίμιον, ἐκ βραθυμίας μὴ ἐμμείνοντας τῇ ἐαυτῶν ἀρχῇ, ἀλλ' ἀθετήσαντες τὴν δεδομένην αὐτοῖς δι' ἀγαθότητα δαίταν ἐπουράνιον, εἰς χρίσιν, ἦτοι εἰς κατάχρισιν ἡμέρας μεγάλης τῇ τιμωρῇ τεταμειυκα (τοῦτο γὰρ νῦν τὸ, τετήρηκε, σημαίνει) καθὼ καὶ ὁ Κύριός φησι· *Τὸ ἡτοιμασμένον τῷ διουδῶ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ.* Καὶ δὴ καὶ οἱ Σοδομίται τεκμήριον τοῦ ὑποδεχομένου αὐτοῖς [f. αὐτοῖς] ἀτελευτήτου πυρὸς πρόκεινται.

Καὶ ἀπελθοῦσαι ὀπίσω σαρκὸς ἐτέρας, πρόκεινται δεῖγμα, πυρὸς αἰωνίου δίκην ὑπέχουσαι. Τὸ δὲ, *Ἀπελθοῦσαι ὀπίσω σαρκὸς ἐτέρας*, καὶ πορνεύσαντες, ἦτοι ἐκκλίναντες, ὃ τὸ πορνεύειν ἐμφαίνει. Σάρκα δὲ ἐτέραν τὴν ἄρβεννα φύσιν λέγει, ὡς μὴ πρὸς συνουσίαν γενέσεως συντελοῦσαν. Ἡ γὰρ πρὸς συνουσίαν σὰρξ τοῦ θήλεος ἐστὶ, κατὰ τὸ ὑπὸ τοῦ προπάτορος εἰρημένον· *Ὅστων ἐκ τῶν ὀστων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς μου.* Ἡ δὲ τῶν ἄρβένων σὰρξ, ἐτέρα, τῆς συνουσίας, φημί. Πλὴν καὶ ἐπὶ τοῦ θήλεος, ἡ μὲν κατὰ νόμους ἐνὶ μίᾳ, ἰδίᾳ σὰρξ καὶ οἰκεία· ἡ δὲ ἐκκεχυμένη καὶ δημοσία, ἐτέρα καὶ ἀλλοτρία, καὶ μικρῶ τῆς ἄρβεννικῆς εἰς μίασμα λειπομένη.

Ὅμοιως μέντοι καὶ οὗτοι ἐνυπνιαζόμενοι σάρκα μὲν μαίνουσι, κυριότητα δὲ ἀθετοῦσι. — Εἰρηκῶς ταῦτα τὰ ὑποδείγματα, ἃ φθάσας παρέθετο, κατέλιπε τὸ τοῦτοις ἀκόλουθον τῷ ἀκρατῇ ἔννοειν. Τί δὲ τοῦτο; Τὸ ἐπενεχεῖν· Εἰ οὖν τοῦτοις οὕτως ἀπεχρήσατο, μηδὲν δυσωπηθεῖς τῇ προτέρᾳ αὐτῶν εὐκληρίᾳ· Ἄρα τοῦτους τοὺς νῦν ἀσελγαίνοντας ἐξαιρήσεται, τὸ [f. τῷ] τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ δι' ἀνθρώπου

Varie lectiones et notæ.

(1) Vulg. non habet vocem hanc *somniantes* ; seu, ut alii vertunt, *delusi in somnis*.

(2) Vulg. *majestatem*.

εἰ: τὴν κόσμον ἐλθεῖν, καὶ ἀνασθεῖσθαι ὑπὲρ τούτων ὕβρεων, καὶ παθῶν πειρασθῆναι; Οὐκ ἂν εἴποι τις τοῦτο. Κἂν γὰρ φιλόανθρωπος ἔστιν, ἀλλὰ καὶ δίκαιος ἀληθής. Καὶ εἰ μὲν ἀληθὴ δικαιούσυν τῶν ἡμαρτηκότων οὐκ ἐφείσατο· διὰ δὲ φιλόανθρωπιαν πόρνους καὶ τελώνους εἰς τὴν βασιλείαν εἰσήγαγεν. Οὕτω τοῦ ἀκολούθου ὄντος χρήσασθαι, αὐτὸς παρήκε, καὶ δι' ἃ μὲν προείπομεν, ἧ καὶ ὡς τῶ μακαρίῳ Πέτρῳ προειρημένου, ὅτε ἔλεγεν· *Εἰ γὰρ ὁ Θεὸς ἀγγέλων ἡμαρτησάντων οὐκ ἐφείσατο, καὶ ἐξῆς.* Καὶ περὶ μὲν τούτων οὕτως.

Τὸ δὲ, *Σάρκα μὲν μακίανουσιν ἐνυπνιαζόμενοι,* θαυμάζειν ἄξιον τῆς σεμνότητος τοῦ λόγου. Τὸ γὰρ ἄγαν αἰσχροῦ τῆς πράξεως διὰ τοῦ, *ἐνυπνιαζόμενοι,* περιέπειλεν· ὃ μικρὸν ἡμεῖς καὶ ὅσοι προῆκε παραγυμνάζομεν, καὶ [f. ἔκ] τοῦ πεπονημένου τῶ μακαρίῳ Ἐπιφανίῳ τῶ Κύπρου περὶ τούτων, ὃ καὶ *Πανάριον* ἐκάλεσε, τὴν γνώσιν εἰληφότες. Φησὶ γὰρ οὕτως, τοῖς Βορβορίταις τούτους καὶ μαρούς αἰσχρῶς γυναιξίν ἐπιμαρτυρούμενους, μὴ τῇ μήτρᾳ τὴν γοῆν καταχεῖν, ἀλλ' ἀτελέστω τῇ βελυρίᾳ, ταῖς ἑαυτῶν ὑπολαθόντες ταύτην χερσίν, εὐθύς τῶ σπέρματι ταύτην προσάγειν μεθ' ὧν συνεβάρησαν γυναῖων, καὶ οὕτως ἀπέρχεσθαι ἀπ' ἀλλήλων τοὺς ἀκαθάρτους, μέγα τι οὐβλήντας ἐπιτελεξάναι. Τοῦτο τὸ ἀκάθαρτον δράγμα [f. δράμα], διὲ τὸ ἀτελέστων, ἐνυπνιασμά καλεῖ· ἔπει καὶ τοιαῦτα τὰ ἐνυπνιασμάτα. Μιαινοντες τοῖνον διὰ τῆς βορβορώδους ταύτης προσφορᾶς τὴν ἑαυτῶν σάρκα, ἔτι, φησὶ, καὶ παρὰ τῆς θείας φύσεως μιαινονται, τὴν κυριότητα ταύτης ἀθετοῦντες, καὶ τὴν τοῦ παντός αὐτῆς δεσποτείαν. Ἠλατύτερον δὲ περὶ τούτων ὁ μακάριος Εἰρηναῖος, ὁ Λουγδούνου ἐπίσκοπος, εἰρηκιν ἐν τῷ Ἐλέγχῳ τῆς ψευδωνύμου γλώσσεως ἐπιγραφομένης αὐτοῦ βιβλίου. Ἄλλως· Πλὴν αὐτῶν ἀτέλειαν καταμαρτυροῦν, φάσκων, ὅτι καὶ βίῳ εἰσὶν ἀκάθαρτοι, καὶ γνώσει ἀκαλύπτατοι. Κυριότητα δὲ φησὶν ἀθετεῖν αὐτοὺς, τὴν τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου τελεστῆν. Ἀθετοῦσι γὰρ, ἐν τῆς μυστηρίων ἀγγελικῶν τὰς ἐαυτῶν ἀειλείας ἐκτελοῦντες. *Δόξας δὲ βλασφημοῦσιν.*—*Δόξας,* τὰς πολλὰς τῶν ἐγκρίτων ἀνδρῶν ὑπολήψεις εἰσηγητέον, ἃς καὶ οἱ παρ' Ἐλλήσι θεοὶ καὶ θεοὶς καλοῦσιν, ἐπιζόμενοι αὐτὰς παραβίβλους ὑπολήψεις, πρὸ τῶν τυχόντων, ἀλλὰ τῶν κατὰ φιλοσοφίαν γεωγνῶτων. Ἐπει οὖν καὶ Μωϋσῆς τῶ ξενίζοντι τοῖς τότε ἐμπολιτευομένοις ἀνθρώποις, καὶ οἱ θεοὶ ἀπόστολοι ἃ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐμπνεόμενοι παρεσηγῆτον τῶ βίῳ, ἐδόκει δὲ ταῦτα παραβολογία διὰ τὸ ἤθηδες τῶν τότε, εἰς δόξας, ἦτοι ὑπολήψεις, κατονομάζειν ταῦτα ὡς κατενάρκησα. Πίστις τοῦ λόγου Παῦλος ὁ θεός, ὃς ὅτι· Ἀθηναίων εἰς τὸν Ἄρειον ἀναχθεὶς Πάγον, κάλει τὰ θεῖα διεξιλλῶν αὐτοῖς, ἔδοξεν εἰς σπερμολογίαν ἀποτελεστέαν. Ἐκ τῶν ἐκεῖνα σπερμολογία διαβεβλημένων ὀνομάζοντο, οὕτω καὶ τὰ προειρημένα ὀνομάζον δόξας. Διὲ καὶ ὡς συνήθει καὶ γνωρίμῳ πᾶσιν ὁ θεός οὕτως ἀνήρ ἐχρήσατο δόξας, εἰπὼν τοῖς θεοδωρήτους

eo quod Filius Dei propter homines in hunc mundum venerit, ut pro ipsis injurias et passiones tolleraret? Nemo hoc dixerit: quanquam misericors sit, vere etiam justus est. Et quidem quia vere justus, peccantibus non pepercit: et quia misericors, meretrices et publicanos in regnum caelorum introduxit. Hanc inflationem quæ sponte fluebat, sacer auctor prætermisit, seu ob ea quæ jam diximus, seu beati Petri imitatus loquendi modum, quo dixit: *Si angelis peccantibus non pepercit.* Et de his quidem ita.

In eo autem quod ait: *Carnem quidem maculant somniantes,* admiratione digna est locutionis honestas et verecundia: nam summam operis turpitudinem per illud *somniantes* pudoris causa obscure tantummodo indicavit: quam nos ex libro Epiphaniæ Cyprii, quem *Panarium* inscripsit, quantum quidem decet, paulo fusius explicabimus. Ait ille, sceleratos istos Borboritas, cum mulieribus turpiter commiserentur, solitos fuisse, non in vulvam semen effundere, sed incompleto abominabili actu, illud propriis sumptum manibus in os mulierum quibuscum se corruperant, immittere: sicque immundissimi magnum quid se fecisse rati, ab invicem discedebant. Hujusmodi nefandum opus, quia complemento sui generis carebat, somnium vocat, ob quamdam cum somnii ratione imperfectionis similitudinem. Inquinantis igitur per feculentam hanc oblationem carnem suam, ulterius progrediuntur: nam etiam contra divinam naturam insanunt, dominationem ejus, seu dominium, quod in universam hoc habet, spernentes. Latini vero de his rebus agit. frenæus Lugdunensis episcopus in libro quem inscripsit: *Confutatio falsi nominis scientiæ.* Aliter: Eorum luxuriam ob oculos posit, dicens eos esse vita quidem imperos, mente vero imprudentissimos. Dominationem autem ait ipso spernere, nempe mysterii Christi celebrationem: quandoquidem angelicorum mysteriorum loco impudicitias suas illi exercebant. *Dignitates autem blasphemant.* Per dignitates hic excellentium virorum intelligendæ sunt propositiones, quas Græcorum probatissimi theses vocant, easque definiunt esse inopinatas propositiones, non quidem vulgariū hominum, sed eorum qui philosophia inclaruere. Quoniam vero cum Moses peregrina multa iis, quæ tunc temporis in usu erant, tum apostolica, quæ Deus inspirabat, in vitam introduxerunt, eorum sermones paradoxici videbantur, quod a moribus illorum temporum **450** abhorrenter, idcirco δόξας, seu opinionationes, ea appellare non dubitavit. Argumentum in hac rem esto divus Paulus, qui ab Atheniensibus dicitur in Areopagum, cum ibi de rebus divinis dixerit, visus est in nugacitatem probari. Quemadmodum igitur ea, quæ ab ipsis dicebantur, nugiloquium vocata sunt, ita et prædicta opinionationes appellabant. Quare hujusmodi

¹ Matth. II, 1, 32. ² II Petr. II, 4.

voce, ut jam consueta, ut omnibus nota divinus hic vir usus est, loquens de hominibus a Deo datis et inspiratis. Aliter : Δόξας, seu dignitates, aut glorias Vetus ac Novum Testamentum appellat, sicut et Paulus ait⁹ : *Si enim, quod evacuatur, per gloriam est, multo magis quod manet, in gloria est.* Vel etiam dignitates ecclesiasticas potestates dicit, quas ii blasphemabant : ut colligitur etiam ex Epistola tertia dilecti discipuli, ubi ait Diotrephen verbis malignis garrere in illos. Quandoquidem vero de blasphemia mentionem fecit, non solum illos, sed omnes homines erudiens, ut puras servent ab huiusmodi malo linguas suas, ne quidem contra dignos convitiis hæc adhibenda docet, dicens : *Michael archangelus* etc. Velut si diceret : Isti quidem prompte et impotenter in omnes maledicta conjiciunt : quod adeo abhorret ab æquo, ut etiam eos, qui execratione dignissimi sunt, execrari non liceat, ut patet ex archangelo Michael. Is enim disputans de Mosis corpore cum diabolo, cum ob illius impudentiam, eum execrari juste posset, non tamen ita fecit, sed tantum dixit : *Increpet tibi Deus.* Si igitur archangelus ita se gessit, profecto, si quæ nobis cum fratre ejusdem nobiscum naturæ, occurrat disceptatio, maledictis prorsus abstinere debemus. Cæterum disceptatio de Mosis corpore ita se habuit. Legimus in Apocryphis libris, archangelum Michaellem Mosi sepulturæ curam suscepisse. Id cum ægre ferret diabolus, objiciebat Mosi velut crimen, Ægyptii necem, consendebatque, hac de causa honore sepulturæ privandum esse. Hoc autem in medium profert hic apostolus, ut non solum doceat neminem ad maledicta facilem esse debere; sed etiam ut ostendat, quid omnibus hominibus post discessum ex hac vita debeatur, ac quod idem sit Veteris ac Novi Testamenti Deus : necnon quod diabolus cum pessimis sociis suis sese animabus nostris corpore solutis opponat, ut felix ipsarum iter, si fieri posset, abrumpat (Et is quidem obsistit : boni autem angeli pro iis pugnant : quemadmodum sanctus Antoninus vidit) ista fieri permisit. Ait itaque, a Michaelle diabolus quidem repressum fuisse : attamen non cum potestate ab illo increpatum, sed causam illam Deo permissam, adeoque Michaellem dixisse : *Increpet tibi Deus, o diabole.*

451 VERS. 9-11. Cum Michael archangelus cum diabolo disputans altercaretur de Moysi corpore, non est ausus iudicium inferre blasphemiam, sed dixit : *Increpet tibi Deus.* Hi autem quæcumque quidem ignorant, blasphemant : quæcumque autem naturaliter, tanquam muta animalia, norunt, in his corrumpuntur. Væ illis, quia in via Cain abierunt, et in contradictione Core perierunt. Michael quidem, inquit, neque contra hominem, nempe Mosem, pertulit diaboli maledicta. Isti autem contra dogmata quidem, quæ

ἀνθρώπους χρηματισμένους. Ἄλλο εἰς τὸ αὐτό.— Δόξας τὴν Παλαιάν φησι καὶ Νέαν Διαθήκην, ὡς καὶ Παῦλος φησι· Εἰ γάρ τὸ καταργούμενον διὰ δόξης, πολλῶ μᾶλλον τὸ τιμώμενον ἐν δόξῃ· ἢ καὶ δόξας τὰς ἐκκλησιαστικὰς φησὶν ἀρχὰς, ἧς ἰδυσφῆμουν· ὡς ἐστὶ καὶ ἀπὸ τῆς τρίτης Ἐπιστολῆς τοῦ ἡγαπημένου Ἰωάννου μαθεῖν, ἐξ ὧν φησι, τὸν Διοτρεφῆ λόγους πονηροῖς καταφλυαρεῖν αὐτῶν. Ἐπεὶ δὲ βλασφημία· ἐμνήσθη, σωφρονίζων οὐκ αὐτοὺς μόνους, ἀλλὰ καὶ πάντας ἀνθρώπους, καθαρὰς ἔχειν τὰς γλώσσας τοῦ τοιοῦτου κακοῦ, καὶ μηδὲ κατὰ τῶν ἀξίων βλασφημίας τούτῳ κεχρησθαι, φησὶν· Ὁ δὲ Μιχαὴλ ὁ ἀρχάγγελος, καὶ ἐξῆς. Τί τοῦτο λέγων; Ὡς οὗτοι μὲν προχείρως καὶ ἀκρατῶς κέχρηται κατὰ παντὸς τῆ βλασφημίας. Οὐ γὰρ δὲ τοῦτο, ὅπου γε οὐδὲ τοὺς ἀξίους βλασφημίας δίκαιον βλασφημεῖν· ὡς δὴλον ἀπὸ τοῦ ἀρχαγγέλου Μιχαὴλ. Παρὼν [f. παρὼν] γὰρ αὐτῷ, κρινομένῳ μετὰ τοῦ διαδόλου περὶ τοῦ Μωυσέως σώματος, βλασφημῆσαι τὸν διάβολον διὰ τὴν ἀναίδειαν αὐτοῦ, τοῦτο οὐκ ἐποίησεν, εἰ μὴ τὸ, Ἐπιτιμῆσαι σοὶ μόνον ὁ Θεός, διέδολε, χρησάμενος, ἐπήνεγκεν αὐτῷ. Ἄλλως· Εἰ γὰρ ὁ ἀρχάγγελος οὕτως, ἐκ [f. οὐκ] ἐν δίκῃ ἀνδρὸς ἀδελφοῦ καὶ ὁμογενοῦς βλασφημίαν συμπλέκοιμεν. Ἡ δὲ περὶ τοῦ Μωυσέως σώματος κρίσις ἐστὶν αὕτη· Λέγεται ἐν ἀποκρύφους, Μιχαὴλ τὸν ἀρχάγγελον τῆ τοῦ Μωυσέως ταφῆ δεδιηκονηκέναι· τοῦ διαδόλου τοῦτο μὴ καταδεχομένου, ἀλλ' ἐπιφέροντος ἐγκλημα αὐτῷ διὰ τὸν τοῦ Αἰγυπτίου φόνον, ὡς διὰ τοῦτου ἔνοχος [f. ἐνόχου] ὄντος Μωυσέως, καὶ μὴ συγχωρεῖσθαι τυχεῖν ταφῆς. Τοῦτο δὲ προφέρει ὁ παρὼν ἀπόστολος, οὐ μόνον παιδεύων μὴ προχείρους εἶναι πρὸς βλασφημίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτου τὸ πᾶσιν ἀνθρώποις ἐποφειλούμενον λογοθέσιον μετὰ τὴν ἀπὸ τοῦ σώματος ἔξοδον παραστήσαι βουλόμενος, καὶ ὅτι μετὰ τὴν ἐνθένδε ἀπαλλαγὴν ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς ἀντικαίεται ὁ διάβολος μετὰ τῶν αὐτοῦ πονηρῶν δαιμόνων, ἐκκόψαι βουλόμενος τὴν ἀγαθὴν πορείαν αὐτῶν. Καὶ ὁ μὲν ἀνθίσταται· οἱ δὲ ἀγαθοὶ ἄγγελοι συμμαχοῦσιν αὐταῖς, ὡς ὁ μακάριος Ἀντώνιος θεάεται. Ταῦτα τότε πραχθῆναι συνεχώρει· πλὴν τὸν Μιχαὴλ τότε τὸν διάβολον ἀποσοθῆσαι μὲν, μὴ μέντοι ἐξουσιαστικῶς ἐπιτιμῆσαι, ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ τῶν ὅλων παραχωρησάσθαι φησι τὴν κρίσιν, καὶ εἰπεῖν· Ἐπιτιμῆσαι σοὶ ὁ Θεός, διέδολε.

Ὁ δὲ Μιχαὴλ ὁ ἀρχάγγελος, ὅτε τῷ διαδόλῳ ἀνακρινόμενος διελέγετο περὶ τοῦ Μωυσέως σώματος, οὐκ ἐτόλμησε κρίσιν ἐπενεργεῖν βλασφημίας, ἀλλ' εἶπεν· Ἐπιτιμῆσαι σοὶ Κύριος. Οὗτοι δὲ ὅσα μὲν οὐκ εἰδασί βλασφημοῦσιν, ὅσα δὲ φυσικῶς ὡς τὰ ἄλογα ζῶα ἐπίσταται, ἐν τούτοις φθειρόνται. Οὐαὶ αὐτοῖς! ὅτι τῆ ὁδῷ τοῦ Κάϊν ἐπορεύθησαν, καὶ τῆ πλάνῃ τοῦ Βαλαὰμ μισθοῦ ἐξεσχύθησαν, καὶ τῆ ἀντιλογία τοῦ Κορὲ ἀπώλοντο.— Ὁ μὲν Μιχαὴλ, φησὶν, οὕτως οὐδὲ κατὰ ἀνδρὸς, ἦτοι τοῦ Μωυσέως, ἠέσχετο τῶν

⁹ II Cor. III, 1.

τοῦ διαβόλου βλασφημιῶν· οὗτοι δὲ περὶ μὲν δογμάτων, ἀ οὐκ οἶδασι, βλασφημίας συντιθέασι λόγους· ὅσα δὲ φυσικῆ ὁρμῆ ἀδιακρίτως ὡς τὰ ἄλογα ἐπιστάνται ζῶα, ταῦτα μεταδιώκουσιν, ὡς ἴπποι θηλυμανεῖς. Οὐαὶ αὐτοῖς! τῇ ὁδῷ γὰρ τοῦ Κάϊν ἐπορεύθησαν διὰ τῆς ἀδελφοκτονίας, ὅτι καὶ αὐτοὶ τοιαῦτα διδάσκοντες τοὺς ἀδελφούς, ἦτοι τοὺς ὁμογενεῖς ἀνθρώπους, ἀποκτείνουσιν αὐτούς ταῖς· πονηραῖς αὐτῶν διδασκαλίαις· ἢ καὶ σπερμοφαγοῦντες, τοὺς δυνάμει ἀποκτείνουσιν ἀδελφούς, οὗς ἡ τοῦ σπέρματος τελεσφορία ἠγεγεν ἂν εἰς βλον. Τῇ δὲ τοῦ Βαλαὰμ ὁδῷ, ὅτι κέρδους χάριν καὶ αὐτοὶ, ὡς ἐκεῖνος, ταῦτα πράσσουσι. Τῇ δὲ τοῦ Κορέ, ὅτι καὶ οὗτοι, ὡς ἐκεῖνος, διδασκαλικὸν ἀζήλωμα, ἀνάξεισι ἔντες, ἤρπασαν.

Ὁδοὶ εἰσιν ἐν ταῖς ἀγάπαις ὁμῶν, σπιλάδες, συνευωχόμενοι.— Ἦσαν ἔτι κατὰ τὸν χρόνον ἐκείνον ἐν ταῖς ἐκκλησίαις γινόμεναι τράπεζαι, ὡς καὶ Παῦλός φησιν ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους· ἅς καὶ ἀγάπας ἐκάλουν. Ἐν ταύταις, φησὶ, συνέρχονται, οὐ διὰ χρεῖαν τὴν ἐν ταύταις γινομένην, ἀλλ' ἵνα καιρὸν εὐρωσι, ψυχὰς ἀστηρίκτους δελεάζειν, ὡς καὶ Πέτρος φησὶν ἐν τῇ δευτέρᾳ Ἐπιστολῇ. Σπιλάσι δὲ αὐτοὺς ἀπεικάζει, καὶ ἀνδρῶν νεφέλαις, καὶ δένδροις φθινοπωρικοῖς, καὶ ἀστρίσι πλανήταις. Ἄ γὰρ ἐκεῖνοις ὑπάρχει κατὰ φύσιν, ταῦτα τούτοις κατὰ προαίρεσιν. Αἱ τε γὰρ σπιλάδες τοῖς πλέουσιν ὀλίγοι, ἀπροδοκῆτως ἐπιγινόμεναι, ὡς καὶ αὐτοὶ τοῖς συνδειπνοῖς ἀνέλπιστον κακὸν ἐπιφύονται. Ὡς τε νεφέλαι ἀνδρῶν ὑπὸ ἀνέμῳ ἐλαυνόμεναι, οἷς ἂν τίποις ἐπενηχθῶσιν, οὐκ ἀναψύχουσι τῷ ἡμέρῳ (οὐ γὰρ ἔχουσι), ἀλλὰ ζόφον αὐτοῖς ἀπεργάζονται· ὡσαύτως καὶ οὗτοι, οὐ λόγῳ σωτηριῶδει τὰς ψυχὰς ἄρδουσι τῶν ἐντυγαχόντων, ἀλλὰ ζοφοῦσι ταῖς μιαρωτάταις αὐτῶν εἰσηγήσειν, ἐλαυνόμενοι τοῖς τῶν δαιμόνων πονηροῖς ἐπιτηδεύμασιν. Ἄλλὰ καὶ τὰ φθινοπωρινὰ δένδρα δις ἀποθνήσκοντα, ἐν τε τῇ τοῦ καρποῦ ἀποβολῇ, καὶ τῶν φύλων ἀπορροῇ (ζηρὰ γὰρ τότε δοκεῖ, τοῦ κάλλους αὐτῶν ἐστερημένα, τῆς ἀπὸ τοῦ καρποῦ ἀγλαίας, καὶ τῆς τῶν φύλων ἀνθηρᾶς εὐπρεπείας), αὐτοῖς τι κατέλληλον πάσχει. Αἱ γὰρ καὶ οὗτοι ἀποθνήσκουσι, τὸν ἑαυτῶν καρπὸν ἀποβαλλόμενοι διὰ τῆς σπερμοφαγίας, καὶ τὴν ἀπὸ τῆς ἐμφρονος πολιτείας εὐκοσμίαν ἀφαιρούμενοι. Διὸ καὶ ἐκρίζονται ἀπὸ τοῦ παραδείσου τοῦ Κυρίου τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἐξω ριπτοῦνται τῷ αἰωνίῳ πυρὶ συλλεγόμενοι. Ποῖαν γὰρ ἔξει οὗτος βίβωσι, ὁ διὰ τοῦ βλου αλοχρότητα ὑπὸ πάντων βδελυσόμενος; Ἄστέρες δὲ πλανῆται χρηματίζουσι καὶ αὐτοὶ, οὐχ ὅτι τῷ τῆς πίστεως ἡμῶν στερεώματι μεταπρέποντες, τὸν τῆς δικαιοσύνης ἥλιον Χριστὸν ἔχουσι δι' αὐτῶν διερχόμενον, καὶ τὰς τῶν ἀρετῶν ὥρας ἀποτελοῦντα, καὶ ζωογονοῦντα τοὺς κατὰ ταύτας πιστοὺς, ἀλλ' ὅτι δοκοῦντες εἰς ἀγγελον φωτὸς μετασχηματίζεσθαι, ὡς ὁ προκατάρχων αὐτῶν πονηρὸς δαίμων, ἀπεναντίας μόνον τῶν τοῦ Κυρίου φέρονται δογμάτων· οἷς καὶ ζοφοῦσι τοὺς προσελάζοντας, καὶ ζόφον τὸν αἰώνιον ἑαυτοῖς ἐκπορίζονται. Ἄλλὰ καὶ κύμασιν ἀγροῖς ἀπεικα-

A ignorant, maledicos emittunt sermones: quæcunque autem naturali instinctu absque ratione, sicut irrationalia animalia, norunt, ea prosequuntur, equorum instar, cum in femellas amore insaniant. Væ illis, quoniam via Cain abierunt: ejus scilicet fratricidium imitantur. Siquidem et isti perversis doctrinis suis fratres, seu ejusdem cum ipsis naturæ homines, interficiunt: vel etiam semen devorantes, eos qui potentia fratres sunt, quos scilicet seminis fructificatio educeret in vitam, e medio tollunt. Via autem Balaam: quia lucri causa etiam isti illius instar, hæc faciunt. In contradictione demum Core: quoniam sicut ille, eximum docendi munus quantumvis indigni, arripiunt.

B Vers. 12. *Hi sunt inter charitates vestras petreæ maris, convivantes.* Usus obtinebat etiam eo tempore mensas in ecclesiis instruendi, de quibus Paulus loquitur in Epistola ad Corinthios: quas agapas, seu charitates, vel dilectiones appellabant. *Hæc, inquit, isti non ad eum finem, ob quas institutæ sunt, frequentant, sed ut occasionem arripiant animas minus firmas inescandi, quemadmodum etiam Petrus inquit in secunda Epistola sua. Assimilat autem eos petris in mari latentibus, nubibus sine aqua, arboribus autumnalibus et sideribus errantibus: quæ enim illis naturaliter accidunt, eadem isti sibi libere asciscunt. Nam sicut petræ navigantibus inopinate occurrentes exitium illis afferre solent: ita isti convivantibus adhærentes inexpectati mali sunt causa. Et sicut: nubes sine aqua a ventis circumlatæ, loca ad quæ appellantur, non imbre refrigerant (non enim habent,) sed tenebris obducunt; ita et isti animas eorum, qui in eos incidunt, haudquaquam salutari-ribus irrigant verbis, sed scelestissimis documentis obtenebrant. Sicut enim arbores autumnales bis mortuæ censi possunt, nempe et fructuum depositione, et foliorum defluxu; eæque aridæ videntur, quod et fructuum splendore, et foliorum ornatu careant: ita et hi bis mortui sunt; nempe et quod fructu propter boni seminis consumptionem careant, et quod congruæ sapientis conversationis ornamentum nullum habeant. Quapropter eradicantur e paradiso Domini, nempe extra Ecclesiam projecti, æterno igni reservantur. Qualemnam enim radicem is, qui ob vitæ turpitudinem in omnium abominatione est, habere potest? Sidera quoque errantia ipsi dicuntur: non quod in fidei nostræ firmamento præfulgentes, solem justitiæ per se decurrentem habeant, aut virtutum perficiant horas, vel fideles eisdem deditos vivificent: sed quia in angelum lucis apparenter transformati, quemadmodum coryphæus ipsorum pessimus dæmon, dogmata Domini contraria effundunt: quibus et ad se accedentes obtenebrant, et sibimet ipsis æternam caliginem administrant. Fluctibus vero feri maris recte assimilantur; quod eorum satis referant similitudinem: nam insan-*

et impotenter blasphemias contra Deum ab nequitiae spiritibus jactantur, adeoque despiciunt confusiones suas, id est, velut spuma evanescunt simul cum fastu blasphemiarum, ob instabilem vitam, fluxamque ipsorum turpitudinem. Ita enim se habet et fluctuum spuma, cui illi comparati sunt.

VERS. 12, 15. *Sine timore seipso pascentes, nubes sine aqua, quæ a ventis circumferuntur, arbores autumnales, bis mortuæ, eradicatæ. Fluctus feri maris, despumantes suas confusiones, sidera errantia: quibus procella tenebrarum serrata est in æternum. Illud, sine timore, vel cum illo, petre maris, connectendum, ut istiusmodi sit sensus: Petre maris sine timore convivantes, hoc est, nullum timorem convivis habentibus repente velut petre maris, occurrentes, animabus ipsorum exitium inferunt. Vel connectendum cum illo: seipso pascentes; unde talis exculpatur sensus: Sine timore seipso pascentes, seu non paventes ex eo quod pascere non sciant, imminens iudicium, cæci cæcos ducunt, et in foveam¹⁵, juxta Domini effatum, simul cum his quos pascuunt, cadunt.*

VERS. 14-18. *Prophetavit autem et de his septimus ab Adam, Enoch, dicens: Ecce venit Dominus in sanctis milibus suis, facere iudicium contra omnes impios de omnibus operibus impietatis eorum, quibus impie, egerunt, et de omnibus duris quæ locuti sunt contra Deum peccatores impii. Hi sunt murmuratores querulosi, secundum desideria sua ambulantes, et os eorum loquitur superba, mirantes personas questus causa. Vos autem, charissimi, memores estote verborum quæ prædicta sunt ab apostolis Domini nostri Jesu Christi. Qui dicebant vobis, quoniam in novissimo tempore venient illusores, secundum desideria sua ambulantes in impietatibus. Dicitis quæ præmissimus, profert etiam Enochum, qui de præparata ipsis a Deo in extremo iudicio poena prophetavit. Impius autem a peccatore differt, quod impius immediate delinquit in Deum, peccator autem circa ea quæ aguntur in vita, a justitiæ scopo recedit. Deinde absoluta impiorum comparatione, ad ipsos exacte manifestandos procedit, murmuratores et querulosos illos appellans. Est autem murmurator, qui intra dentes et suboscure, quod non placeat reprehendit et damnat. Querulosus autem qui omnia cavillari ac dictis impetere solet. Sunt autem isti, inquit, murmuratores et querulosi: quia doctrina sua, propter ejus seditatem, libere uti non audent: neque enim periculo vacat impietatem cum luxuria, et blasphemia junctam publicare. Querulosi autem, quippe qui cuncta aliorum et veritatem ipsam calumniantur, ut exinde nequitiam lasciviasque suas stabiliant. Quod autem supra dixerat de Balaam, quoniam*

¹⁵ Mat. xv, 11.

σθέντες, τὴν πρὸς αὐτὰ ὁμοιότητα οὐκ ἀναίνευται. Μανικῶς γὰρ καὶ αὐτοὶ καὶ ἀκατασχίτως ταῖς κατὰ τοῦ Θεοῦ βλασφημίαις; ἐλαυνόμενοι ὑπὸ τῶν τῆς πονηρίας πνευμάτων, ἐπαφρίζουσι τὰς; ἑαυτῶν αἰσχύναις, εἰς ἀφρὸν ἀποτελευτῶντες μετὰ τοῦ κόσμου τῆς βλασφημίας, ἐκ τῆς τοῦ βίου αὐτῶν ἀνυποστάτου καὶ εὐδιαλύτου αἰσχρότητος. Τοιοῦτος γὰρ καὶ ὁ πρὸς ἐν παρρησίᾳ ἀφρὸς τῶν κυμάτων.

Ἀφρότως ἑαυτοὺς ποιμαίνοντες· νεφέλαι ἀνυδροὶ ὑπὸ ἀνέμων παραφερόμεναι [vulg. περιφ.]· δένδρα φθινοπωρινὰ, ἀκαρκα, δις ἀποθανόντα καὶ ἐκρίζωθέντα· κύματα ἄγρια θαλάσσης, ἐπαφρίζοντα τὰς ἑαυτῶν αἰσχύναις· ἀστέρεις πλανῆται, οἱ δὲ ἴσφορ τοῦ σκότους εἰς αἰῶνα τετήρηται.—Τὸ, Ἀφρότως ἑαυτοὺς ποιμαίνοντες, ἤτοι πρὸς τὸ, σκιδάδες, συντακτέον· ἵνα ἢ τὸ νόημα οὕτω· Σκιδάδες ἀφρότως συντωχεύμενοι, τοῦτ' ἐστὶ μηδὲνα φόβον τοῖς συνδείπνοις προσδοκῶσιν, ἐξαιφνης ὡσπερ σκιδάδες ἐπάγοντες τὴν ἕλθερον αὐτοῖς τῶν ψυχῶν· ἢ πρὸς τὸ, ποιμαίνοντες, τὸ, ἀφρότως ἑαυτοὺς, συντάκτοντες, τοιοῦτον εὐρήσομεν νόημα· Ἀφρότως ἑαυτοὺς ποιμαίνοντες, οὐ διαδύετε τὸ ἀπὸ τοῦ μὴ ἐπίστασθαι ποιμαίνειν κῆμα, τυφλοὶ τυφλοῦς ἰδηγούντες, καὶ εἰς βόθυνον, τὸ τοῦ Κυρίου εἶρεῖν, μετὰ τῶν ποιμαινομένων ἐπιπίτοντες.

Προσφίησετε δὲ καὶ τούτοις ἔβδομος ἀπὸ Ἀδάμ, Ἐνώχ, λέγων· Ἴδοὺ ἦλθε Κύριος ἐν ἀγλαῖς μυριάσιν αὐτοῦ, κοίησιν κρῖσιν κατὰ πάντων, καὶ ἐλέγξει πάντας τοὺς ἀσεβεῖς αὐτῶν περὶ πάντων τῶν ἔργων ἀσεβείας αὐτῶν, ἃν ἠσέδησαν καὶ περὶ πάντων τῶν σκληρῶν, ἃν ἐλάλησαν κατ' αὐτοῦ ἁμαρτωλοὶ ἀσεβεῖς. Οὗτοι εἰσι γογγυσταὶ, μεμφίμοιροι, κατὰ τὰς ἐπιθυμίας αὐτῶν πορευόμενοι, καὶ τὸ στόμα αὐτῶν λαλεῖ ὑπερόργα, θανμάζοντες πρόσωπα, ὑψηλείας χάριν. Ὑμεῖς δὲ, ἀγαπήτοι, μνήσθητε τῶν ρημάτων τῶν προσημειῶν ὑπὸ τῶν ἀποστόλων τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ὅτι ἔλεγον ὑμῖν, ὅτι Ἐπ' ἐσχάτου τοῦ χρόνου [vulg. ἐν ἐσχάτῳ χρόνῳ] ἔσορται ἐμπαίκτηι, κατὰ τὰς ἑαυτῶν ἐπιθυμίας πορευόμενοι τῶν ἀσεβῶν.—Εἰρηκῶς τὰ προφοδευόμενα ἡμῖν, ἐπιφέρει καὶ τὸν Ἐνώχ, τὴν ἀποκετεμένην αὐτοῖς προφητεύοντα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ κάκωσιν ἐν τοῖς; ἐσχάτοις [f. add. τῆς] τοῦ Κυρίου δηλονότι δικαιοκρισίας. Ἀσεβῆς δὲ, ἁμαρτωλοῦ διαφέρει· καθὸ ὁ μὲν ἀσεβῆς περὶ Θεὸν ἔχει τὸ πημιμελές· ὁ δὲ ἁμαρτωλὸς, περὶ τὰ κατὰ τὸν βίον πραττόμενα, τοῦ τῆς δικαιοσύνης σκοποῦ, ἐστὶν ἀστόχημα. Μετὰ ταῦτα ἀφόμενος τοῦ τῶν ἀσεβῶν ὁμοιώματος, ἦδη δὲ καὶ εἰς αὐτόχρομα χωρεῖ τῆς κατ' αὐτῶν ἐνδείξεως, γογγυστὰς αὐτοῖς καὶ μεμφίμοιρους καλῶν. Ἐστὶ δὲ γογγυστῆς μὲν ὁ ὑπ' ὀδόντα καὶ ἀπαρρησιάστω; τῷ δυσαρέστῳ ἐπιμεμφόμενος· μεμφίμοιρος δὲ, ὁ πάντα καὶ ἀεὶ σκώπτειν ἐπιτηδεύων. Γογγυσταὶ δὲ καὶ μεμφίμοιροι οὗτοι εἰσιν οἱ μισροὶ, φησὶν. Οὐ γὰρ ἔχουσι παρρησίαν τῇ διδασκαλίᾳ αὐτῶν δι' αἰσχρότητα χρήσασθαι. Οὐ γὰρ

ἀκίνδυνον δημοσεύειν τὴν μετὰ ἀσελγείας καὶ βλασφημίας αὐτῶν ἀσέβειαν. Μεμφίμοιροι δὲ, ὡς τὰ τῶν ἄλλων καὶ τὰ τῆς ἀληθείας διαβάλλοντες, ἕνα τὰ οἰκεία κακὰ αὐτῶν καὶ ἀσελγήματα δῆθεν στήσουσιν. Ὅπερ δὲ περὶ τοῦ Βασιλάμ εἶρηκεν, ὅτι μισθῶ καὶ οὕτοι ὡς ἐκεῖνος ἐξεχύθησαν, νῦν σαφέστερόν φησιν, ὅτι πρόσωπα θαυμάζουσιν ὠφελείας χάριν· θαυμάζειν μὲν, τὸ κολακικῶς αὐτοὺς χρῆσθαι τῆς ἐν τέλει λέγων· ὠφέλειαν δὲ, τὸ κέρδος.

Οὗτοι εἰσιν οἱ ἀποδιορίζοντες ψυχικοί, Πνεῦμα μὴ ἔχοντες. Ἰδοὺ καὶ ἕτερον ἔγκλημα τῶν μαρτυρῶν τούτων ἀνθρώπων. Οὗ γὰρ αὐτοὶ μόνοι, φησὶν, ἀπόλλυνται, ἀλλὰ καὶ τοὺς τῆς Ἐκκλησίας συλῶσι τροφίμους (τοῦτο γὰρ τὸ ἀποδιορίζοντες, σημαίνει), τοῦτ' ἐστὶν ἔξω τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὄρων ποιῶντες, ἦτοι τῶν τῆς πίστεως, ἢ καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σκηνώματος. Σπήλαια ληστῶν γὰρ τὰς ἑαυτῶν συναγωγὰς ἀποδαίξαντες, ἀπὸ μὲν τῆς Ἐκκλησίας ἀπάγουσιν, ἑαυτοὺς δὲ προσάγουσι. Ποιοῦσι δὲ τοῦτο, ψυχικοὶ ἄνθρωποι ὄντες, τοῦτ' ἐστὶ κατὰ τὴν τοῦ κόσμου συμπεριφορὰν ζῶντες. Εἴπομεν γὰρ ἤδη ὅτι ψυχὴν πολλάκις καὶ τὴν ζωὴν ἢ θεία Γραφὴ καλεῖν εἴωθε, ὡς ἐν Ἰωβ· Πάντα ὅσα ἔχει ἄνθρωπος δώσει ὑπὲρ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, ἦγουν τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Καὶ Παῦλος δὲ φησι ψυχικοὺς ἀνθρώπους ὄντας μὴ δύνασθαι δεχέσθαι τὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ Θεοῦ. Ψυχικοὶ τοίνυν ὄντες, καὶ ψυχικῇ χρώνται διδασκαλίᾳ, περὶ ἧς εἶρηται· Οὐκ ἐστὶν αὕτη ἡ σοφία ἀπὸ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων καταβαίνουσα, ἀλλ' ἐπίγειος, ψυχικὴ, δαιμονιώδης, Πνεῦμα μὴ ἔχουσα θεῖον λαλοῦν.

Ἰμεῖς δὲ, ἀγαπητοί, τῇ ἀγιωτάτῃ ὑμῶν πίστει ἐποικοδομοῦντες ἑαυτοὺς, ἐν Πνεύματι ἀγίῳ προσευχόμενοι ἑαυτοὺς, ἐν ἀγάπῃ Θεοῦ τηρήσατε, προσδεχόμενοι τὸ τέλος τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς ζωὴν αἰώνιον. Καὶ ὅς μὲν ἐλεεῖτε διακρινόμενοι· ὅς δὲ ἐν φόβῳ σώζετε, ἐκ πυρὸς ἀρπάζοντες. Οἱ μὲν ψυχικοί, φησὶν, οὕτω, καθὼς ἐξεθέμεθα. Ἰμεῖς δὲ, Πνεύματι ἀγίῳ καὶ τῇ ἀγιωτάτῃ ὑμῶν πίστει ἐποικοδομοῦντες, ἦτοι ἀνακτώμενοι ἑαυτοὺς ἐν Πνεύματι ἀγίῳ, τοῦτ' ἐστὶ κατὰ τὴν τοῦ ἀγίου Πνεύματος διδασκαλίαν, τὰς ἑαυτῶν ἀβροσείας ἐν ταῖς προσευχαῖς ὑμῶν ποιούμενοι, καὶ ἑαυτοὺς [ἐν ἀγάπῃ Θεοῦ τηρήσατε, τοῦτ' ἐστὶν, ἑαυτοὺς] διαφυλάττετε, τὸν ἀπὸ τοῦ Κυρίου προσδεχόμενοι ἔλεον, τὸν εἰς τὴν ἐσχάτην ἡμέραν τῆς αἰωνίου ζωῆς βραβευόμενον ὑμῖν. Κακείνους δὲ, εἰ μὲν ἀποδίστανται ὑμῶν (τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ διακρίνεσθαι), ἐλέγχετε, τοῦτ' ἐστὶ φανεροῦτε τοῖς πᾶσι τὴν ἀσέβειαν αὐτῶν· εἴτε δὲ πρὸς ἑαυτοὺς ἀφορῶσι, μὴ ἀπαθεῖσθε, ἀλλὰ τῷ τῆς ἀγάπης ὑμῶν ἐλέῳ προσλαμβάνεσθε, σώζοντας ἐκ τοῦ ἡπειλημένου αὐτοῖς πυρὸς. Προσλαμβάνεσθε δὲ μετὰ τοῦ ἐλεῖν αὐτοὺς, καὶ μετὰ [φόβου,] περισκεπόμενοι [*s. περισκεπτ.*], μήπως ἡ πρόσληψις τούτων, ἀμελῶς ὑμῶν τὰ πρὸς αὐτοὺς διακειμένων, λύμης ὑμῖν γῆνηται αἴτιον, τῶν ἤδη ἐστηριγμένων κλεπτομένων ὑπ' αὐτῶν εἰς τὴν αὐτὴν αὐτῶν τῆς ἀσεβείας ἀνάχυσιν· εὐζήλων γὰρ ἢ κακία. Ἔστω οὖν ἡ πρόσλη-

mercede etiam isti, quemadmodum ille, effusi sunt, nunc clarius explicat his verbis: Mirantur personas quæstus causa. Mirari est adulatorie se habere erga principes; quæstus vero est lucrum.

VERS. 19. *Hi sunt qui segregant semetipsos animales Spiritum non habentes.* En aliud crimen sceleratissimorum horum hominum. Non enim ii soli, inquit, pereunt, sed etiam Ecclesie alumnos deprædantur, (hoc enim hic significat segregare), hoc est, extra terminos ecclesiasticos, sive fidei, sive etiam ipsius ecclesiastici tabernaculi eos esse faciunt. Speluncas enim latronum congregationes suas reddentes, ab Ecclesia quidem abducere, ad se autem attrahere nituntur. Hoc autem faciunt, quia sunt animales homines, hoc est, mundanis moribus viventes. Jam enim diximus, vitam in sacra Scriptura non raro animam vocari, ut in Job: "Cuncta quæ habet homo, dabit pro anima sua, nempe pro vita sua. Paulus autem ait " animales homines non posse percipere ea, quæ Spiritus Dei sunt. Cum igitur, inquit, animales isti sint, etiam animalium utuntur doctrina, de qua dictum est: " Non enim est ista sapientia a Patre luminum descendens, sed terrena, animalia, diabolica, Spiritum non habens Dei loquentem.

VERS. 20-23. *Vos autem, charissimi, superædificantes vosmetipsos sanctissimæ vestræ fidei in Spiritu sancto orantes, vosmetipsos in dilectione Dei servate, expectantes misericordiam Domini nostri Jesu Christi in vitam æternam. Et hos quidem arguite judicatos. Illos vero salvate, de igne rapientes.* Animales quidem ita se habent, ut exposuimus. Vos autem, inquit, Spiritu sancto, et sanctissimæ vestræ fidei superædificantes, seu reformantes vos in Spiritu sancto, hoc est, juxta Spiritus sancti doctrinam congregationes in precessionibus vestris facientes, et vosmetipsos in dilectione Dei servate, id est, custodite, misericordiam Domini, quæ in novissimo die vitam vobis donabit æternam, expectantes: et illos, si quidem a vobis dissideant, (hoc enim significat hic dijudicari) arguite, hoc est omnibus manifestam facite impietatem illorum, si autem ad emendationem propendæant, ne repellatis, sed oleo charitatis vestræ eos benigne suscipientes a comminato igne salvate. Assumite vero illos non solum cum miseratione, sed etiam cum metu, sollicitè caventes, ne ipsorum susceptio minus vobis attentis causa evadat perditionis: fieri enim potest, ut tametsi roborati in fide ab ipsis in impietatis confusionem abripiamini: facile enim adhærescit nequitia. Suscipite igitur illos, inquit, sed cum timore, seu circumspectione ad ipsos accedite, ac misratio erga ipsos socium habeat

¹¹ Job II, 4. ¹² Cor. II, 14 ¹³ Jac. III, 15.

odium erga impura eorum opera, ita ut odio habeatis atque abominemini vel ipsam eorum vestem, veit ipsorum carne pollutam; contactu enim carnis eorum ipsa quoque abominabilis evadit. Veloces assumentes, timore futuri supplicii, efficite, ut respicientes misericordia digni videri possint.

τοῦ βδελυροῦ χρηματίζοντος· ἢ προσλαμβάνοντες ὁράσθαι παρασκευάζετε μετανοοῦντας.

VERS. 23-25. *Odientes et eam quæ carnalis est maculatam tunicam. Ei autem qui potens est vos conservare sine peccato et constituere ante conspectum gloriæ suæ immaculatos in exultatione in adventum Domini nostri Jesu Christi, soli Deo Salvatori per Jesum Christum Dominum nostrum gloria, et magnificentia, imperium, et potestas, ante omne sæculum, et nunc, et in omnia sæcula sæculorum. Amen.* Vita multis peccatis ex carnalibus passionibus vitata, est maculata tunica: nam ex vitæ ratione velut ex quadam veste quisquis naturaliter cognoscitur, num justus, vel injustus sit: is quidem tunicam mundam possidens per virtuosam vitam; hic autem vitam habens pravis operibus maculatam. Vel potius maculata a carne tunica est, habitus et dispositio secundum conscientiam, informans memoria pravorum motuum et effectuum carnis animam, quam illa indesinenter respiciens, velut quædam circa se vestem, passionum foetore repletur. Quemadmodum enim a **455** Spiritu per virtutes invicem conjunctas contextitur animæ immortalitatis tunica, quam induta cum fuerit, pulchra et gloriosa apparet: ita et a carne per passiones invicem proportione quadam copulatas, conficitur quædam vestis impura et maculata, quæ ex se ipsa animam notam reddit, formam illi aliam et imaginem a divina diversam imponens. His dictis, precatione demum obsignat Epistolam.

Finis Epistolæ sancti apostoli Judæ, versic. 68.

ἄψις αὐτῶν, φησὶν, ἀλλὰ μετὰ φόβου προσέσθε αὐτοῦς, ἤτοι μετὰ περισκέψεως, καὶ τῷ ἔλεψ τῷ πρὸς αὐτοῦς συνεπέσθω τὸ μίσος, τὸ πρὸς τὰ μισῶντα αὐτῶν ἔργα, μισούντων ὑμῶν καὶ βδελυσσομένων, καὶ τὸ ἀπὸ τῆς σαρκὸς αὐτῶν ἐσπιλωμένον χιτῶνιον [ὡς τῆ πρὸς τὴν αὐτῶν σάρκα] προσψαύσει καὶ αὐτοῦς; φόβῳ τῆς μελλούσης κολάσεως, ἔλεους ἄξιου;

Μισοῦντες καὶ τὸν ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἐσπιλωμένον χιτῶνα. Τῷ δὲ δυναμένῳ φυλάξει ὑμᾶς ἀπταιστούς, καὶ ἀσπίλους στῆσαι ἐνώπιον τῆς δόξης αὐτοῦ ἀμόμων ἐν ἀγαλλιάσει. Μετῶ σοφῶ Θεῷ Σωτήρι ἡμῶν, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, δόξω καὶ μεγαλοσύνη, κράτος καὶ ἐξουσία, πρὸ παντὸς τοῦ αἰῶνος, καὶ νῦν καὶ εἰς πάντα τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν. Ὁ πολλοί; πλημμελήμασι τῶν ἐκ τῆς σαρκὸς παθημάτων κηλεδωμένος βίος, χιτῶν ἐστὶν ἐσπιλωμένος. Ὡς ἐκ τινοῦ γὰρ ἐνδύματος, τῆς κατὰ τὸν βίον ἀνατροπῆς, ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων διαφαίνεσθαι πέφυκεν, εἴτε δίκαιος, εἴτε ἄδικος· ὁ μὲν χιτῶνα καθαρὸν ἔχων, τὸν ἐνάρετον βίον· ὁ δὲ πονηροῖς ἐσπιλωμένον ἔργοις τὴν ζωὴν κεκτημένος. Ἡ μᾶλλον ἐσπιλωμένος ἀπὸ τῆς σαρκὸς ἐστὶ χιτῶν, ἢ κατὰ συνείδησιν μορφοῦσα διὰ τῆς μνήμης τῶν ἐκ τῆς σαρκὸς πονηρῶν κινήματων τε καὶ ἐνεργημάτων τὴν ψυχὴν ἐξίς τε καὶ διαθέσις· ἦν ὁρῶσα διαπαντὸς, καθάπερ χιτῶνά τινα περὶ ἑαυτὴν, δυσωδίας πληροῦται παθῶν. Ὡς γὰρ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος διὰ τῶν ἀρετῶν ἀλλήλας συνυφαινομένων κατὰ λόγον, ἀφθαρσίας γίνεται τῆ ψυχῆ χιτῶν, ἐν ἐνδυσασμένη γίνεται καλὴ καὶ ἐπίδοξος· οὕτω καὶ ἀπὸ τῆς σαρκὸς τῶν παθῶν, ἀλλήλοις κατὰ τὴν ἀναλογίαν συνυφαινομένων, γίνεται τι; χιτῶν ἀκάθαρτος καὶ ἐσπιλωμένος, ἐξ ἑαυτοῦ δεικνύς γνώριμον τὴν ψυχὴν, μορφὴν ἄλλην αὐτῆν καὶ εἰκόνα παρὰ τὴν θεῖαν ἐνθέμενος. Ταῦτα δὲ εἰπὼν, εὐχῆ λοιπὸν ἐπισφραγίζεται τὴν Ἐπιστολὴν.

Τέλος τῆς Ἐπιστολῆς τοῦ ἀγίου ἀποστόλου Ἰούδα, στίχῳ 68.

www.librocity.gr

ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ

ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ

ΛΟΓΟΣ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΣΚΥΝΗΣΙΝ ΤΟΥ ΤΙΜΙΟΥ ΣΤΑΥΡΟΥ

ΕΝ Τῃ ΜΕΣΟΝΗΣΙΜῳ

THEOPHYLACTI

BULGARIÆ ARCHIEPISCOPI

ORATIO]

IN ADORATIONEM VENERANDÆ CRUCIS.

MEDIO JEJUNIORUM TEMPORE *

INTERPRETE JACOBO GRETSERO SOCIETATIS JESU.

α. Τί δαί; ἡμεῖς ἐπὶ τῷ προκειμένῳ σιγήσωμεν ἅμα καὶ θαύματι, καὶ παρελευσόμεθα τὸν τοῦ Θεοῦ σταυρὸν ἀνευφήμητον, καὶ οὐχὶ καὶ διὰ τῆς γλώττης αὐτῶν ἀσπασόμεθα; Πάντα γὰρ αὐτῷ τὰ μέλη τῆν κατ' Ἕλληλον [s: κατὰλληλον] ἕκαστον χάριν ὀφείλουσιν, ἐπεὶ καὶ πάντα δι' αὐτοῦ σώσονται. Οὐ γὰρ ὅτι πολλοί; ὑμνηταί, διὰ τοῦτο ἡμῖν οὐκ εὐλογηθήσεται, ἀλλ' ὅτι καὶ ἡμῖν παντὸς ἀγαθοῦ πρόξενος, ᾧ ἔνεστι τιμηθῆσεται· ἢ οὕτω γε σκοποῦσιν, οὐδὲ ὁ Θεὸς ἡμῖν δοξασθήσεται, ὅτι τὴν ἐξ αἰῶνος διδόξασται. Καὶ ποῦ θήσομεν τὸ, *Γενεὰ καὶ γενεὰ ἐπαινέσει τὰ ἔργα σου*; καὶ, *Λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰνέσει τὸν Κύριον* (ὅπερ ἐμοὶ νοεῖται, ὁ αἶψιν γινόμενος)· ὅσα τε ἄλλα τοιαῦτα τὴν αἰώνιον δηλοῦντα καὶ ἀκατάπαυστον τῶν θείων ἔργων ἐξομολόγησιν; Οὐδὲ γὰρ ἐν στόματι τὰ θεῖα περιλαμβάνεται, κἂν εἴη πνευματοφόρητον· καὶ πειθέτω σε Δαβὶδ, *Ἀπήγγειλα, λέγων, καὶ ἐλάλησα, ἐπληθύνθησαν ὑπὲρ ἀριθμῶν.*

1. Quid ergo? Nam nos ad propositum tacebimus miraculum, Deique crucem indictam, nullisque decantatam encomiis præteribimus, et neque vel lingua salutabimus? omnia enim membra, nullo excepto, consentaneum illi honorem debent, cum omnia per illam sint salutem adeptæ. Non enim quod a multis celebrata sit, ea de causa a nobis laudibus non extolletur, sed quia et nobis omnium bonorum causa est, quoad ejus fieri poterit, honorabitur. Certe, si hoc spectare velimus, ne ipse quidem Deus a nobis glorificabitur, quia ab æterno gloriam habuit. Et ubinam erit illud: *Generatio et generatio laudabit opera tua*: et *Populus, qui creatur, laudabit Dominum* (quod meo judicio est populus, qui semper nascitur); et id genus alia perpetuam et indesinentem divinorum operum prædicationem significantia? Non enim uno ore, quantumvis divini Spiritus pleno, divina comprehenduntur. Fidem tibi faciat David: *Annuntiaui, inquam, et locutus sum, et multiplicati sunt super numerum.*

β. Ἄλλ' οὐδὲ λόγου πένια συστέλει [s. συστειλεῖ] τὴν γλώτταν ἡμῖν, ἵνα μὴ καὶ τὰ πρός εὐχαριστίαν πενώμεθα, καὶ διπλῆν ἔχωμεν τὴν αἰσχύνην, οὐ

2. Sed neque orationis inopia linguam nostram cohibebit; ne et destituamur iis quæ ad gratiarum actionem spectant, duplicemque nobis pudorem et

* Psal. cxliv, 4. * Psal. ci, 19. * Psal. xxix, 6, tomi superioris col. 423.

* Vide Præfationem, num. XIII, tomi superioris col. 423.

confusionem pariamus, non modo splendida et magnificæ oblationis, sed et gratitudinis probe mentis expertes, quod mihi longe turpis videtur. Orationis enim simplicitatem venia forlasse quis dignaretur; nam non omnium est sapientia, sicut neque scientia; sed quibus a Spiritu conceditur. At si ingratitude accusamur, nescio quænam dicendi vis nos, velut inutiles et infructuosos, a condemnatione sit liberatura; quemadmodum neque illos in Veteri Testamento, qui non conferebant, prout cuique copia erat. Invenio autem, neque omnibus eadem sacrificia omnino fuisse imposita et præcepta, sed his quidem sumptuosiora, aliis tenuiora, pro cuiusvis, ut opinor, facultatibus. De his quidem ita sentio. Vestrumque quemlibet libenter commoverem, ut quivis pro viribus potentiam Dei annuntiet, et memoriam bonitatis ejus eructet¹, ut hac ratione servitutem nostram beneficiorumque acceptorum sensum profiteamur, ex quibus et major Domini benignitas, et copiosior bonorum abundantia ad nos redun-

3. At cum hæc, quæ quasi fundamenti loco præmisimus, sufficere videantur, agendum, quidnam superædificabimus dignum domo Dei et Ecclesia, quam id, quod cum lapide angulari quadrat? Duplicem mens nostra creationem novit; alteram a non esse ad esse productionem, alteram a malo esse ad melius esse traductionem; et illam quidem esse talem, qua natura essentiam suam accipit, hanc vero in emendatione voluntatis et propositi consistere: neutram autem ratione et sapientia carere. Et hoc² enarrant cæli, verbo Domini firmati, et omnia per Verbum facta, et in sapientia condita, et qui secundum Deum creati sunt, in Christo fundati, sapientia Dei, Verbo primogenito ante omnem creaturam, quique totam ædificationem cum hoc apte conexam accipiunt, deinde etiam in templum sanctum crescunt, et in habitaculum Dei in Spiritu perficiuntur. Hujus creationis, morum, inquam, reparationis, prudentes architecti sunt Paulus, et qui ab initio ministri sermonis fuerunt, quique eos secuti sunt, doctores; qui omnia, quæ ad Ecclesias pertinent, in Spiritu sapientiæ disposuerunt, non minus quam Beseleel illa ea, quæ ad periturum tabernaculum pertinebant, et inhabitantem Deum³ his, qui hæc tenent, demonstrarunt.

4. Cæterum alia quidem parcensere longius foret, quam præsentis temporis brevitatis patiat, nostraque et ratione et dicendi copia, audicndique facultate sublimius; de jejuniis autem quadraginta diarum breviter disserentes, adjiciemus deinceps nonnulla etiam de crucis adoratione, quæ sermonis nostri argumentum est. Illi enim probe gnari, quomodo pro nobis Filius Dei naturam nostram induerit, nobisque similis effectus sit; ut nos similes illi, omnibus quæ nostra sunt exulis, essi-

λαμπρᾶς μόνον προσαγωγῆς, ἀλλὰ καὶ τῆς εὐγνωμοσύνης δλώ; γεγυμνωμένοι. Ὅπερ ἐμοὶ δοκεῖ ασχίον. Τῇ μὲν γὰρ εὐτελεῖα τοῦ λόγου τάχ' ἂν τις καὶ συγγνώη. Οὐ γὰρ πάντων ἡ σοφία, ὡσπερ οὖν οὐδ' ἡ γνῶσις, ἀλλ' οἷς παρὰ τοῦ Πνεύματος δίδοται. Ἄγνωμοσύνης δὲ γραφομένου, ὡς ἀσυντελεῖ; καὶ ἀπροσφόρου, οὐκ οἶδα τίς λόγος ἡμᾶς τῆς κατακρίσεως ἐξαιρήσεται. Ὅσπερ οὐδὲ τοὺς ἐν τῇ Παλαιᾷ σκηνῇ μὴ τὰ δυνάτ' ἀσυνεισάγοντας. Εὐρίσκω δὲ ἐγὼ μὴδὲ τὰ; θυσίας πᾶσι πάσας, καὶ πάντως νενομισμένας, ἀλλὰ τοῖς μὲν πολυτελεστέρας, τοῖς δὲ εὐτελεστέρας, καθά, οἶμαι, ἡ χεὶρ ἐκάστου ἡύπρει. Ἐχω μὲν οὕτω περὶ τούτου, καὶ πᾶσιν ἡδέως ἂν παραινέσαιμι, ὡς ἕκαστος ἔχει, τὴν τοῦ Θεοῦ ἀναγγέλλειν δύναμιν, καὶ τὴν μνήμην τῆς αὐτοῦ χρηστότητος ἐξεργεῖσθαι τὴν δὲ δουλείαν ὁμολογούντας ἐντεῦθεν καὶ τὴν τῶν ἀγαθῶν συναίσθησιν, ἐξ ὧν καὶ ἡ τοῦ Δεσπότου πλεῖων χρηστότης, καὶ ἡ τῶν ἀγαθῶν θαυλεστέρα ἐπίρροια.

γ'. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἱκανῶς προκατεβαλόμεθα, φέρε τι ἐποικοδομησάμεν ἄξιον οἴκου Θεοῦ καὶ Ἐκκλησίας, ἢ πρὸς τὸν ἀπρογυναιον ἀρμολογούμενον. Διττὴν ἡμῖν οἶδα κτίσιν ὁ λόγος, τὴν τε ἀπὸ τοῦ μὴ εἶναι εἰς τὸ εἶναι παραγωγὴν, καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ κακῶς εἶναι εἰς τὸ εὖ εἶναι μεταγωγὴν καὶ τὴν μὲν οὐσίωσιν φύσεως, τὴν δὲ διόρθωσιν πραειρέσεως, οὐδετέρων μέντοι λόγου καὶ σοφίας ἐστερημένην. Καὶ τοῦτο, διηροῦνται οἱ οὐρανοὶ ἐπὶ λόγῳ Κυρίου στερεοῦμενοι, καὶ πάντα διὰ τοῦ λόγου γεγενημένα, καὶ ἐν σοφίᾳ πεποιημένα, καὶ οἱ κατὰ Θεὸν κτιζόμενοι ἐν Χριστῷ τεθεμελιωμένοι τῇ σοφίᾳ τοῦ Θεοῦ, ἐπὶ λόγῳ τῷ πρωτοτόκῳ πάσης κτίσεως, καὶ πᾶσαν τὴν οἰκοδομὴν ἐν τούτῳ συναρμολογουμένην λαμβάνοντες, εἶτα καὶ εἰς ναὸν ἄξιον αὐξοντες, καὶ κατοικητήριον Θεοῦ ἐν Πνεύματι συντελούμενοι. Ταύτης δὲ τῆς κτίσεως τῆς τῶν ἡθῶν, φημί, πλάσεως, σοφοὶ ἀρχιτέκτονες, Παῦλος καὶ οἱ ἀπ' ἀρχῆς ὑπηρεταὶ τοῦ λόγου, καὶ οἱ μετ' ἐκείνου διδάσκαλοι, οἱ πάντα τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐν Πνεύματι σοφίας διαταξάμενοι, οὐκ ἦττον ἢ Βεσελεὴ ἐκεῖνος τὰ τῆς μὴ ἐχούτης στάσιν σκηνῆς; ἐνοικοῦντα τὸν Θεόν, καὶ ἐμπερικατοῦντα, τοῖς ταῦτα κρατοῦσιν ἔδειξαν.

δ'. Τ' ἄλλα μὲν οὖν καταλέγειν, καὶ τοῦ νῦν κτιροῦ μακρότερον, καὶ τῆς ἡμῶν καὶ διανοίας, καὶ γλώττης, καὶ ἀκοῆς ὑψηλότερον. Περὶ δὲ τῆς τσσαρακονθημέρου βραχέα διαλαβόντες νηστείας, εἶτα καὶ περὶ τῆς τοῦ σταυροῦ διαληφόμεθα προσκνήσεως, ἢ δὴ καὶ τῷ λόγῳ πρόκειται. Ἐκείνοι γὰρ συνιδόντες, ὡς ὑπὲρ ἡμῶν ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ τὴν φύσιν ἡμῶν ἐνδυσάμενος, ὁμοιο; ἡμῖν ἐγένετο, ἐν' ἡμεῖς ὁμοιωθῶμεν ἐκείνῳ, πάντα τὰ παρ' ἡμῶν ἀπεκδυσάμενοι, καὶ ὡς οὐ μόνον ἦλθε τὸ ἡμέτερον

¹ Psal. cxliv, 7. ² Psal. xviii, 1. ³ Psa. xxxii, 6. ⁴ Exod. xiii, 9.

ἀναπληρῶν ἑλλειμμα, καὶ δύνανται, καὶ κραταίωσιν ἅμα, ἡμετέραν κατὰ τὸ δυνατόν ἐποίησαντο, δι' ἧς καὶ σαρκὸς ἀταξία χαλινοῦται, καὶ θεσμὸς λεπτόνεται, καὶ νοῦς ἀιχμαλωτὸς ἀναστρέφεται, καὶ ὁ ἀιχμαλωτιστὸς ἀποπλουτεῖ καὶ αἰσχύνεται· καὶ διώκει μὲν καὶ ἔτι, πλὴν ἄλλ' οὐχ ὧ· πρὶν πνεῦμα κατισχύει σαρκῶν (οὐδὲ γὰρ ὁμοίως ἔχουσιν ἐκτραχόμεναι)· εὐρίσκει δὲ ταύτας ἐγγὺς τοῦ πνεύματος, καὶ διὰ τοῦτο πύρρῳθεν ἴστανται ἅμα, καὶ θεὸν ὄρων μετὰ τοῦ νηστεύοντος, εἰλωθὲτα τῷ πνεύματι τοῦ ἀνθρώπου, σαρκὸς ὑποχωρούσης, ἀντενοικίζεσθαι.

ε'. Ἐντεῦθεν πάντες, ὅσοι τὸ καινὸν καὶ βασιλικὸν ἐπικεκλήμεθα ὄνομα Χριστιανοὶ χρηματίζοντες, τὴν νηστείαν ταύτην κληρῶν πατρῶον διαδεξάμενοι, στέργουμεν, ἀπὸ δευτέρας μὲν ἀρχομένην (ἐπεὶ καὶ διὰ τὴν ὕλην νενομοθέτηται, ἵνα ταύτην ἐκδραπνήσῃ, καὶ παραστήσῃ τῷ ἄθλῳ, τὸν νοῦν καθαρῶ καθαρὸν ἐπιβάλλουσαν), εἰς δὲ παρασκευὴν λήγουσαν, τὴν τῆς κοσμικῆς συμπληρώσεως ἡμέραν· Ἰνα μάθωμεν, ὅτι τοῦτο νηστείας τέλος, ἡ τῶν θεῶν ἔργων ἐκπλήρωσις, καὶ τοῦ ἡμετέρου κόσμου κατάρτισις· Ἰν' ἡ ὁ ἐν ἡμῖν ἀνθρώπος εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἐξηρημένως [f. ἐξηρημένως]. Τίνα δὴ λέγω ταύτην; Μεθ' ἣν ἡ λαμπρὰ τοῦ Λαζάρου ἔγερσις, μεθ' ἣν ὁ καταλύσας τὸν ἐχθρὸν καὶ ἐκδικητὴν ἡμῶν θάνατον (ὡς τῆς ἡμετέρας ἁμαρτίας ἐπιτίμιον, οὕτως ὄνομασθέντα), ἕκ στόματος ῥημάτων καὶ θελαζόντων τὸν κατηρτισμένον ἀληθῶς αἶνον δέχεται, ἐπεὶ καὶ τοῦτο τελεία ἀνθρώποις, ἡ ἐκ ταιούτων στομάτων ὑμνησις, τὸ συκοφαντεῖσθαι μὴ δεχομένη, ὡς ἀνθρώπινον τρόπον γενομένη, καὶ οὐ θεϊότερον.

ζ'. Τί οὖν, φησὶ; τὰς μετὰ τὴν παρασκευὴν ταύτην ἡμέρας, οὐ νηστείμους, ὡς καὶ τὰς πρὸ ταύτης, θηζόμεθα; Πάνυ γε, πλὴν οὐχ ὡς μέρος τῶν προδιδανυθειῶν, ἀλλ' ὡς ἰδίον τι καὶ ἐξαιρετικὸν ἀνάθημα τοῖς δι' ἡμᾶς τοῦ ἀπαθοῦς πάθους, ἵν' ὡς περ ἡμῖν ἐξαιρετικὸν εὐεργεσίαν κατέθετο, οὕτως καὶ ἰδίᾳ τιμῇ παρ' ἡμῶν λαμπρύνοντες. Διὰ τοῦτο ἡ μὲν εἰς τὴν παρασκευὴν τὴν πρὸ τῆς ἐπι Λαζάρου θαυματουργίας λήγουσα τεσσαρακονθήμερος, τῆς ἐν τῇ

ciamur, quodque **458** non solum venerit, ut penuriam nostram et egestatem sublevaret, defectusque sarciret, vim et robur suppeditans; sed et docuerit, quo pacto vi impertita sit utendum, jejunium illius, propter nos susceptum, nobis, quoad licuit, proprium fecerunt, quo et carnis immoderati motus refrenantur, et vinculum extenuatur, et mens captiva liberatur, isque, qui captivam fecit, exspoliatur et confunditur. Persequitur quidem jam quoque, sed non ut prius carnis spiritus dominatur et prævalet: neque enim jam tam corrupta est caro; quam et prope spiritum reperit; quocirca eminus stat, simul et Deum videns cum illo, qui jejunat, versantem, quippe consuetum in spiritu hominis, ubi caro cesserit, inhabitare.

B 5. Hinc omnes qui novo et regio nomine Christianorum insigniti sumus, jejunium hoc, quod a secunda feria inchoatur (1) tanquam hæreditatem paternam amplectimur, cum et propter materiæ copiam institutum sit, ut illam consumat, mentemque ei, qui materiæ expers est, sistat mundam, mundo: in feriam vero sextam desinit, diem, quo mundi hujus opificium perfectum est; ut discamus finem jejunii esse divinorum operum complementum, et mundi nostri reparationem, ut sit, qui in nobis est homo, in omne opus bonum perfectus. Quam vero feriam sextam intelligo? Illam nimirum, post quam insignis illa Lazari resurrectionis, postquam is, qui dissolvit hostem et ultricem mortem nostram (sic appellatam, quod peccati nostri multa fuerit), **ex ore infantium et lactentium** vere perfectam laudem accipit: cum omnibus numeris absoluta prædicatio sit, quæ ab hujusmodi laudatoribus proficiscitur, nullius sycophantiæ et calumniæ capacibus, quasi humano more, et non divinore quodam ællatu, suscipiatur.

6. Quid igitur? inquit quispiam; annon dies illos, qui post illam feriam sextam (2) sequuntur, in jejunio numerabimus, ut et illos, qui hanc aut recesserunt? Omnino. At non ut partem antecessorum, sed ut proprium quiddam et eximium donarium suspensum, ejus qui impassibilis est pro nobis susceptis cruciatibus, ut quemadmodum illi singulari beneficium nobis contulerunt, ita etiam singulari honore a nobis condecorentur.

* Psal. viii, 3.

Jacobi Gretseri notæ.

(1) Jejuniū quadragesimale Græci incipiunt die Lunæ, quæ est feria secunda, et finiunt feria sexta: quia ut Dominicus, ita et Sabbatis non jejunant Græci. At Theophylactus non de hoc singularium hebdomadam termino hic loquitur, sed de remotiore, qui est feria sexta pridie excitati Lazari, hoc est, de die Veneris ante festum Palmarum. Nam Sabbato Palmarum recolunt Græci memoriam resuscitati Lazari. In hanc ergo feriam sextam ait Quadragesimæ jejuniū desinere. Si tamen quis omnes dies numeret a feria secunda post Dominicam τῆς Τοροφάγου (quo die Græci Quadragesimam auspicantur) usque ad feriam sextam, quæ festum Lazari antecedit, non quadra-

ginta dies, sed quadraginta septem reperiet. Si Sabbata et Dominicas omitat, triginta quinque habebit. Sed quadragesima dici solet, tam illud spatium quod paulatim excedit numerum quadragenarium, quam quod paulatim ab illo deficit.

(2) Loquitur de hebdomade, quam Græci Μεγάλην, nos *Majorem* nominamus. Quid ergo? inquit. Anne hæc hebdomas non pertinebit ad jejuniū? Imo vero: sed quia hæc hebdomade generis humanum singularia beneficia a Deo accepit, par est, ut eam jejunio a reliquis distincto colat. Alii Græci non ita distinguunt Quadragesimam, sed totum spatium a feria secunda τῆς Τοροφάγου, usque ad Pascha, Quadragesimam vocant.

Propterea jejunium illud quadraginta dierum, quod desinit in diem 459 qui memoriam excitati Lazari præcedit, institutum est ad imitationem jejunii Domini in deserto; post quod celebramus miraculum in Lazaro patratum: nec prius ejus memoriam recolimus, ne tempore jejunii resurrectionem celebremus. Expectantes vero jejunii terminum, sic ejus, qui Domini amicus fuit, resurrectionis mysterium peragimus. Post jejunium enim et ex jejunio nostra itidem resuscitatio existit. At vero consequentes dies jejunio destinati sunt apud illos, qui resurrectionem Domini præstolantur, quibus dissolutione jejunii remissionem et laxitatem inducere admodum rationi et æquitati dissentaneum videtur; quippe quod eorum sit, qui nec sentiant Domini propter nos susceptos dolores, nec divini Verbi majestatem perpendant, et illud Sapientis ⁹, *Musica in luctu*, importune introducant. Ubi et quidam spiritu ferventiores omnes dies Dominicæ Passionis solent.

7. Quod si quid et de dierum hujus jejunii numero dicendum est, intelligemus eum haud temere vel a Moyse præfiguratum ¹⁰, vel ab Elia percursum ¹¹, vel a Christo completum et absolutum ¹², vel nobis, qui Christum secuti sumus, ab eodem Christo traditum et præscriptum. Cæterum accuratiorem hujus rei rationem edocebimur, cum nihil, quod imperfectum sit, in nobis reliquum erit, Patris perfectissimi perfecti amici, accumbentes mensæ illius, edentesque panem sapientiæ et victimas, et bibentes vinum, quod in poculo miscuit, corde corroborati et confirmati, et divino quodam raptu extra nos abducti, et non accipientes accepti. Quantum igitur interea ego assequor, qui ut parva pupilla oculi totam cœli amplitudinem aspicere tento, quadraginta dierum numero hoc jejunium circumscribitur est, ut neque præcepta duntaxat sine virtutum operibus sciamus, neque virtutes absque præceptis exerceamus, sed ut hæc inter sese conjungamus et coagmentemus, et velut astra coram Deo efficiamur, sermone et vita splendentes, utque digni reddamur, qui in aliquo numero et pretio apud ipsum simus.

8. Notum est, decem esse magis primaria præcepta, quatuor autem magis communia, ut proinde is, qui præcepta cognita habet, nihil autem ex præceptorum præscripto agit, similis videatur servo illi improbo et ignavo, qui talentum quidem possidet, negotiationem vero negligit. Sicut et actio extra legum præscriptionem infructuosa est, et mercede indigna: nullus enim coronatur, nisi qui legitime certaverit ¹³. Certat autem legitime qui juste id quod justum est, persequitur. Ergo neque præceptorum cognitio sola amplectenda est: cum fides sine operibus mortua sit ¹⁴: neque etiam sectanda 460 est actio rationis et doctrinæ expers; cum et opera sine fide sint mortua; et si ambo

A ἐρήμῳ τοῦ Κυρίου νηστείας ὤρισται μίμημα. Μὲν ἦν τὸ ἐπὶ Λαζάρῳ θαῦμα δοξάζομεν, οὐ πρότερον τοῦτο τελούντες, ἵνα μὴ ἐν νηστείας καιρῷ ἀνάστασιν ἐορτάζοιμεν· μένοντες δὲ τὴν τῆς νηστείας ἐκπύρωσιν, καὶ οὕτω τὸ τῆς τοῦ Δεσπότης φίλου ἐγέρσεως τελούντες μυστήριον· μετὰ νηστείαν γάρ, καὶ ἐκ νηστείας, καὶ ἡ τῶν ἐν ἡμῖν νεκρῶν ἔγερσις. Αἱ δ' ἐφεξῆς ἡμέραι τὴν τοῦ Κυρίου ἀνάστασιν ἐκδεχομένοις ἐτάχθησαν νηστεῖαι, ἧς ἐν τῷ παραλύειν τὸ τῆς νηστείας σχῆμα τὴν ἀνεσθίον ἐπεισάγεσθαι λίαν ἀλογόν τε καὶ ἀγνωμον, καὶ μὴ ἐπαισθανομένων τῆς τῶν δὲ ἡμᾶς ἐν σαρκὶ παθῶν τοῦ Θεοῦ Λόγου μεγαλειότητος, καὶ τοῦτ' ἐκεῖνο τὸ τοῦ Σοφοῦ, *Μουσικὰ ἐν πένθει* παρεισαγόντων ἀκαίρω· ὅπου γε τῶν θερμότερων τινὲς τὸ πνεῦμα καὶ πάσας τὰς τοῦ πάθους ἐγγύς ἡμέρας τῇ παντελεῖ ἀσιτία καθοσιούντες ἐδρίσκονται.

B ζ'. Εἰ δὲ δεῖ τι καὶ περὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τῆς νηστείας διαλαθεῖν ἡμερῶν, οὐδὲ τοῦτο ἐρρήσομεν ἀλόγως, οὔτε Μωσεὶ προτυπωθῆν, οὔτε Ἠλῖζ διανυσθῆν, οὔτε Χριστῷ τῷ Λόγῳ τελειωθῆν, οὔτε τοῖς μετὰ Χριστὸν ἡμῖν καὶ ἀπὸ Χριστοῦ παραδοθέντα. Ἀλλὰ τὸν μὲν τελειότερον λόγον τμηκαυτα διδαχθῆσόμεθα, ὅτε οὐδὲν ἀτέλες ἐν ἡμῖν αὐτοῖς φέρομεν. Τέλειοι δὲ φίλοι τῷ παντελεῖ Πατρὶ ἐπὶ τῆς τραπέζης αὐτοῦ συνεσθίοντες, καὶ συμπίνοντες, τοὺς ἄρτους τῆς σοφίας, καὶ τὰ θύματα, καὶ τὸν οἶνον ὃν τῷ κρατῆρι ἐγκίρηνσε, στηριζόμενοι καρδίας καὶ κρατυνόμενοι, καὶ τὴν θείαν ἔκστασιν ἐξιστάμενοι, καὶ λαμβανόμενοι, οὐ λαμβάνοντες. Ὁ δ' οὖν ἐγὼ τέως κατανοῶ, ὀφθαλμοῦ κόρη μικρὰ οὐρανοῦ πλάτος ἐνοπτηριζόμενος ἐν ἡμέραις τεσσαράκοντα νηστεύειν διατετάγμεθα, ὡς μηδὲ τὰς ἐντολὰς εἰδῶμεν [f. εἰδῶμεν] χωρὶς τοῦ ἔργου τῶν ἀρετῶν, μηδὲ τὰς ἀρετὰς ἐξω τῶν ἐντολῶν ἐργαζόμεθα· ἀλλήλαις δὲ ταύταις [f. -τας] πολυπλασιάζοντες καὶ προσαύξοντες, ἄστρα Θεοῦ καὶ αὐτοὶ γενώμεθα, λόγῳ καὶ βίῳ λάμποντες, καὶ ἀριθμείσθαι παρ' αὐτοῦ ἀξιούμενοι.

D γ'. Δέκα μὲν γὰρ τὰς ἀρχικωτέρας ἐντολὰς, τεσσαράκοντα δὲ τὰς γενικωτέρας ἐντολὰς εἰδέναι τῶν τούτων μὲν [f. ὥστε τὸ μὲν τοὺς] λόγους εἰδέναι τῶν ἐντολῶν, μὴ δὲν δὲ κατὰ ταύτας ἐργάζεσθαι, ἰοικένας ποιεῖ τῷ πονηρῷ ἐκείνῳ δούλῳ καὶ ὀκνηρῷ, ἔχοντι μὲν τὸ τάλαντον, τὴν δὲ ἐργασίαν οὐκ ἐπιβάλλοντι· ὥσπερ τὸ ἐργάζεσθαι μὲν, ἐξω δὲ τοῦ νόμου τῶν ἐντολῶν, ἀκερδὲς τε καὶ ἄμισθον. Οὐδεὶς γὰρ στεφανούται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ. Ἄθλει δὲ νομίμως ὁ δικαίως διώκων τὸ δίκαιον. Οὐκ οὖν παραδεκτόν οὔτε τὴν ψιλὴν τοῦ λόγου καὶ τῶν ἐντολῶν γνῶσιν, ἐπειδὴ πίστις χωρὶς ἔργων νεκρά· οὔτε τὴν ἀλογον καὶ ἀδιδάκτον ἐργασίαν, ἐπειδὴ καὶ τὰ ἔργα νεκρὰ χωρὶς πίστεως. Ἐκότερον δὲ ἐκατέρῃ

⁹ Eccli. xxii, 6. ¹⁰ Num. xxx, 14. ¹¹ Ill Reg. xix, 6. ¹² II Tim. ii, 8. ¹³ II Tim. ii, 5. ¹⁴ Jrc. ii, 20.

ἐνούμενα καὶ κινώμενα, ὅσον ψυχὴ καὶ σῶμα, τὸν ἄλιον κατὰ Θεὸν προφαίνουσιν ἄνθρωπον. Νηστεύει καὶ Ἰουδαῖος, ἀλλ' ἤκουσαν [f. -σεν] ὅτι Νηστεύει καὶ ἀργύριον [f. ἀργύριον] καὶ τὰς ἐσπέρτας ἡμῶν μισεῖ ἢ ψυχὴ μου. Διὰ τί; Ὅτι τὸ ἀργύριον ἡμῶν ἀδόκιμον. Ποῦ γὰρ ὁ λόγος; δεδοκιμασμένος παρὰ τοῖς φωνευταῖς τοῦ Λόγου; Ὁ καὶ αὐτὸ τοῦτο; προσονεῖδίζεται. Αἱ γὰρ χεῖρες ἡμῶν, φησὶν, αἱματος πλήρεις, οὐ μόνον οὐδὲν ἐργασαμένων ἀγαθόν, ἀλλὰ καὶ προσαποκτεινάντων τὸν Κύριον. Νηστεύουσι καὶ οἱ ἀπὸ τῶν αἰρέσεων, ἀλλὰ ἀστεφάνωτα καὶ ἀγέραστα· οὐ γὰρ νόμιμος τοῦτοιοι ἢ ἀθλησις. Μεθυσκῆται καὶ ὀρθόδοξος, ἀλλὰ καὶ πολλὰς θυρήσται, ὡς εἰδῶς τὸ τοῦ Δεσπότου θέλημα, καὶ μὴ ἐργαζόμενος.

θ'. Διὰ τοῦτο τῇ γνώσει τῶν ἐντολῶν συμπαράδεικτον, ἀδελφοί, καὶ τὰς ἀρετάς· τοῦτο γὰρ ὁ τῶν νησιμῶν ἡμερῶν ἀριθμὸς συμβολικῶς ἡμῖν βούλεται, τὰς τίσσοντας ἐπὶ τὰς δέκα πολλαπλασιάζων· καὶ τοῦμπαλιν. Ἐκεῖ δὲ μετρίως ἡμῖν περὶ τῆς νηστείας εἰρηται, καὶ οὐδὲ τοῦτο χωρὶς σοφίας οἱ τῆς Ἐκκλησίας οἰκοδόμοι διέθεντο, φέρε καὶ περὶ τῆς τοῦ σταυροῦ προσκυνήσεως, ὡς ἐφικτὸν, διαλάβωμεν. Ὅτι μὲν γὰρ δεῖ προσκυνεῖσθαι τὸ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ὄργανον τὸ τῷ θεῷ καθαγιασθὲν σώματι τε καὶ αἵματι, οὔτε ζητήσεως ἀξιόν, οὔτε λζγου πρὸς πίστιν δεόμενον. Τὸ δ' ἐν τῇ μεσότητι τῶν νησιμῶν ἡμερῶν προτεθεῖσθαι κοινῶς εἰς προσκυνήσιν, τοῦτο τις τῶν τὴν ἀκοὴν λιχνωτέρων, ὡς ἡδυσμα, παρατεθῆναι δεήσεται. Τίς γὰρ ἢ ἀποκλήρωσις, μήτε πρὸ τοῦτου, μήτε μετὰ ταῦτα, ἐν δὲ τῷ μέσῳ νομοθετηθῆναι πάνδημον τὴν προσκυνήσιν;

ι'. Ἡ δὴλον ὅτι καὶ τοῦτο τοῦ Πνεύματος. Ἐπειδὴ γὰρ οἶδε τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἀρχομένην μὲν ὡς τὰ πολλὰ θερμότερον, οὐχ ὁμαλὴ δὲ τὴν κίνησιν ἐν τῇ προόδῳ φυλάττουσαν, ἀλλ' ὅσον ἀποναρκουμένην, καὶ ἐνεργουμένην τὸ μὴ ἐργάζεσθαι, ὡς ἂν μὴ τῶν νησιμῶν εὐτόνωσ ἀρχόμενοι, εἴτα προοδεύοντες ἐκλυώμεθα, τὸν σταυρὸν εἰς τὸ μέσον προέθηκαν [f. -κην], τοὺς τε προγεγονότας πόνους δεχόμενον, καὶ πρὸς τοὺς μέλλοντας ἐνισχύοντα (οἷόν τι ποιοῦσιν ἐν τοῖς γυμνικοῖς ἀγῶσιν οἱ τοὺς ἀθλητὰς τοῖς ὑποφωνήμασιν ἐπεγερόντες, ἢ κεκμηκότας, ἢ δοκοῦντας), καὶ πολλάκις ἐν μέσῳ τοῦ σταδίου ἰσταμένοις, ὑπὸ μνημῆα τε τῶν του μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος παθῶν γινόμενον, καὶ οἷόν τινα παιδοτριβτῆν τῷ καλῶς τρέχοντι λέγοντα· Εἰ ὁ Δεσπότης σταυρῷ προσηλώθη, χολὴν ἐποτίσθη, πλευρὰν ἐλογχεύθη, πάντα ὅσα τῆς ἀτιμίας ὑπέστη καὶ πράγματα καὶ ὀνόματα, μὴ μοι ἀναπέσης αὐτός, μηδὲ σαλευθεῖσάν σοι οἱ πόδες ὑπὸ χειρὸς καὶ ἐνεργείας ἀρκετωλοῦ, μηδὲ ἐκχυθεῖσάν σου τὰ διαθήματα· ἀλλὰ τρέχε δι' ὑπομονῆς τὸν προκειμένον σοι ἀγῶνα. Τρέχε ὡς οὐκ ἀδύλως· πρόδηλος γὰρ ἡ ἀνάστασις, πρὸς ἣν ὁ σταυρὸς χεῖρα γαγεῖ, τῶν παθῶν οὔσαν καὶ

A simul copulentur et misceantur, tum velut corpus et anima, perfectum secundum Deum hominem constituunt. Jejunat et Judæus, sed audit illud 15: *Jejunium et argentum et festa vestra odit anima mea.* Quia de causa? Quia *argentum vestrum probatum non est* 16: quod enim verbum illorum probatum esset, qui Verbum interemerunt? quod et ipsum Verbum illis exprobrat. Inquit enim 16: *Manus vestrae plenæ sunt sanguine*, qui non solum nihil boni operis egerunt, sed et insuper Dominum ipsum occiderunt. Jejunant et hæretici, sed sine corona et præmio; non enim legitime certant. Inebriatur etiam orthodoxus, sed 17 *vapulabit multis, tanquam sciens voluntatem Domini, et non faciens.*

B θ. Quocirca, fratres, cum præceptorum cognitione simul amplecti decet virtutes; hoc enim numerus dierum jejunii quasi symbolo quodam postulat, quatuor ad decem usque multiplicans. Porro cum satis multa de jejunio dixerimus, hocque ab Ecclesiæ fundatoribus et moderatoribus non nisi sapienter constitutum sit; agendum et de crucis adoratione, quantum licuerit, disseramus. Nam quod salutis nostræ instrumentum, divino corpore et sanguine sanctificatum, reverenter adorandum sit, id neque quærendum, neque etiam ad fidem faciendam probandum arbitror. Quod vero in media Quadragesima ad communem omnium adorationem proponatur, hoc illis, qui delicatiores aures habent, nunc velut oblectamentum quoddam, declarandum est. Quæ enim hæc temporis præfinitio, ut neque prius, neque posterius, sed in media Quadragesima hæc communis omnibus crucis adoratio decreta sit?

10. An perspicuum est, et hoc a Spiritu sancto proficisci? Nam cum non ignoret, humanam naturam ita comparatam esse, ut plerumque magno ardore aliquid auspicetur, non æquali autem gradu postea procedat, sed velut torpescens id unum agat, ut nihil agat; idcirco ne jejunii stadium prompte et alacriter ingressi, cursum deinceps remittamus, crux in medium proponitur, ut præteritos labores excipiat, et ad futuros corroboraret (cujusmodi quiddam in gymniciis certaminibus factitant illi, qui athletas vel vere fessos, vel opinione aliorum fatigatos acclamationibus et adhortationibus suis excitant); et ut illis, qui sæpe in medio cursu subsistunt, cruciatus magni Domini et Salvatoris nostri in memoriam revocet; et velut doctor, præsesque certaminis probe currenti his verbis stimulos subjiciat: Si Dominus cruci suffluxus est, si felle potatus, si lancea latere perfossus, si quidquid vel rerum vel cognomentorum ignominiosum erat, id pertulit; ne tu concidas, neque **461** commoveantur pedes tui, a manu et actione peccatoris, neque *effundantur gressus tui* 18; sed curre per patientiam ad propositum tibi certamen 19.

15 Isa. i, 13, 14.

16 ibid. 22.

17 Isa. i, 15.

18 Luc. xii, 47.

19 Psal. xxxvi, 25.

20 Hebr. xii, 1.

Curre non quasi in incertum; certa est enim resurrectio, ad quam crux manuducit; quæ omnis doloris, cruciatus et probri præmium est, omnis passionis et ignominie expers, et quæ perpetuo splendorem suum in crucem emittit.

11. Deinde ex hac crucis adoratione docemur eandem qua ratione crux mediatrix officium pro nobis obierit, reconcilians nos Deo et Patri²⁰, quem per inobedientiam offenderamus. Postquam enim hisce duobus, velut duabus manibus ab hoste devicti et prostrati, voluptate videlicet et tristitia, casuque illo miserabili in præceptis acti, ab Oriente ex alto per viscera misericordie Dei nostri visitati sumus²¹, statim sub ipsa primordia adversarius noster debilitatus et quasi mutilatus est, quando Emmanuelis nostri conceptionem neque voluptas contaminavit (neque enim ferrum, neque virginitatis quasi dissectio, neque manus hominis, neque aliud quid hujus generis ad matrimonium pertinens divinum Mariæ altare ascendit), neque etiam dolor affixit: quippe ubi voluptas nulla antecesserit: ibi enim necesse est dolorem sequi, ubi voluptas præcessit; sicuti necesse est, ut ibi voluptas sequatur, ubi dolor præcessit. Et hæc est ipsius nature inviolabilis et indissolubilis lex, non sine æquitate lata, ne nimia hilaritatis diffusio sit sine freno et gubernatore, neque tristitia sit plane immedicabilis et mortifera; sed ut illa quidem admonitionis loco habeat eam, quæ inde enasci consuevit, tristitiam et desperationis causa medicamentum sit dulcedo.

12. Cæterum postquam ad Jordanem sese manifestavit, et pro nobis famulis suis a famulo statuta expiatione purificatus est, Spiritumque pro nobis accepit is, qui nunquam a Spiritu separatur (quo demonstraret, super aquas etiam tum Spiritum ferri, quando nos baptizamus, a quo nobis persuaderet, ut ad hoc lavacrum Spiritu Dei tam plenum, tanquam ad veram et perfectam emundationem accurramus), ducitur a Spiritu in desertum²²: a turbis enim remotum esse oportet eum qui semel mundatus est, ne rursus luto et cæno contamineatur, alteraque purificatione egeat. Perfert autem impressiones illas quas objectu voluptatis tentator instituit, perfert, inquam, non ratione et cogitationibus: nam his Dei mens impervia est: verum in propria persona illum aggreditur, tribusque adversarii casibus pro nobis coronatur, angelorum ministerio auctus; ut intelligas, quoniam honore afficiendus sis, 462 si eum debelles, qui inter angelos inhonoratus et inglorius est. At vero victor vim et robur adversus voluptatem fratribus largitus, sic ad docendi munus accedit. Necesse enim erat, ut naturam velut vas quoddam præpararet et expurgaret, ut verbi capax efficeretur, expugnata post ventris ingluviem ambitione; post ambitionem cupiditate et amore habendi: quæ tres filie sunt hîrudinis illius quæ totam nostram vitam exsugit. Simul etiam nos magistros et institutores instruxit, ne prius docendi provinciam suscipiamus, quam

α'. Ἐπειτα καὶ τὴν μεστειάν, ἣν ἡμῖν ἡμεσίτευσεν ὁ σταυρὸς, ἐκ τῆς νῦν προσκυνήσεως διδασκόμεθα, ἀποκαταλλάξας ἡμᾶς τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, ὃν εἰς τῆς παρακοῆς ἡμῖν αὐτοῖς ἐξεπολεμήσαμεν. Ἐπεὶ γὰρ δυοὶ τοῦτοις, οἷον τισὶ [δυοὶ] χερσὶν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ καταπαλαιώμεθα, ἡδονὴ [f.-vñ] καὶ λύπη [f.-πñ], καὶ πτώμα ἐλέους ἄξιον πίπτοντες, ἀνατολῇ ἐξ ὕψους διὰ σπλάγχνα ἐλέους Θεοῦ ἡμῶν ἐπισκεψόμεν· εὐθύς μὲν καὶ ἐν προομιόις ἡκρωτηριάζετο ὁ ἀντίπαλος, οὔτε ἡδονῆς μολυνάσης τὴν τοῦ Ἐμμανουὴλ σύλληψιν (οὐδὲ γὰρ ἀνέβη σίδηρος καὶ τομὴ παρθενίας, ἣ χεὶρ ἀνθρώπου καὶ πρᾶξις γαμήλιος, ἐπεὶ [f. ἐπὶ] τὸ θεῖον τῆς Μαρίας οὐσιαστικόν), οὔτε ὀδύνης στενοχωρησάσης τὸν τόκον, ὅτι μηδὲ ἡδονὴ προηγῆσατο. Ἐκεῖ δὲ πάντως ἐπεσθαι τὴν ὀδύνην, ἐνθα ἡδονὴ προοδεύσειεν· ὡσπερ ὀδύνης προηγουμένης, καὶ ἡδονὴν ἐπακολουθεῖν· καὶ τοῦτον εἶναι φύσεως νόμον ἀρρήκτον τε καὶ ἀλυτὸν φιλοanthρώπως νομοθετηθέντα· ἵνα μήτε τὸ διαχέον ἀγαλνωπὸν ἦ καὶ ἀδέσποτον, μήτε τὸ δάκνον ἀνίατον καὶ νεκρώσιμον· ἀλλὰ τὸ μὲν νοθεσίαν ἐχη τὴν μετὰ ταῦτα λύπην, καὶ ἀναστολήν ὕβρεως, τὸ δὲ τὸν γλυκασμὸν, θεραπευτὴν ἀπογνώσεως.

et injuriæ impressionem; huic vero depellendæ de-
β'. Ἐπεὶ δὲ ἀναδειχθεὶς ἐν τῷ Ἰορδάνῃ, τὴν ὑπὲρ ἡμῶν τῶν δούλων ὑπὸ τοῦ δούλου καθάρσειν ἐκαθάρθη, καὶ τὸ Πνεῦμα δι' ἡμᾶς ἐδέξατο, ὁ μηδέποτε τοῦτου ἀχώριστος (ἵνα δεῖξη τῷ ὕδατι τὸ Πνεῦμα ἐπιφερόμενον ὅτε καὶ ἡμεῖς βαπτίζόμεθα, καὶ κείτῃ προστρέχειν ὡς ἀληθινῇ καὶ τελείᾳ καθάρσει τῷ τοιοῦτῳ λουτρῷ, ὃ τὸ τοῦ Θεοῦ Πνεῦμα δέχεται), ἀγεται μὲν τῷ Πνεύματι εἰς τὴν ἐρημὸν (ἀταραξίας γὰρ δεῖσθαι τὸν καθαρθέντα, ἵνα μὴ πάλιν θολωθῇ [f.-θεῖς] ἀπὸ πηλοῦ ἰλύος, δευτέρων χρήζῃ καθάρσεων), δέχεται δὲ τὰς δι' ἡδονῆς τοῦ πειραστοῦ προσβολὰς, οὐ διαλογισμῶν [f. διὰ λογ.] (οὐ γὰρ τοῦτοις ἐπιβατὸς ὁ τοῦ Θεοῦ νοῦς), ἀλλ' αὐτοπροσώπως προσβάλλοντος, καὶ τρισὶ τοῦ ἀντικαλοῦτος πτώμασιν ὑπὲρ ἡμῶν στεφανοῦται, ὑπ' ἀγγέλων διακονούμενος· ὡς ἂν σὺ μάθῃς τὴν τιμὴν, ἣν τιμηθῆσθαι, τὸν ἐν ἀγγέλοις ἄτιμον καταγωνισάμενος. Ἄλλ' ὁ μὲν νικητὴς κατὰ τῆς ἡδονῆς, τὸ κράτος τοῖς ἀδελφοῖς χαρισάμενος, οὕτως ἦδη ἐπὶ τὸ διδάσκειν ὤρμησεν. Ἐδεῖ γὰρ αὐτὸν τὴν φύσιν οἷον τι σκευὸς προετοιμάσαι καὶ ἐκκαθαῖραι· ὡς ἂν τοῦ Λόγου χωρητικὴ γένηται, φιλοδοξίαν μὲν ἐπιγατριμαργίᾳ, φιλοπλουτίαν δὲ ἐπι φιλοδοξίᾳ καταβαλόντα, τὰς τρεῖς θυγατέρας τῆς βδέλλης, αἱ τὴν ζωὴν ἡμῶν ἐξεμύζησαν· ἅμα δὲ καὶ τοὺς διδασκάλους ἡμᾶς παιδεῦσαι μὴ πρότερον ἀναδέχσθαι τὸν λόγον, ἣ καταπαλαῖσαι τὸν πειράζοντα διὰ τῆς πράξεως.

ne prius docendi provinciam suscipiamus, quam

²⁰ II Cor. v, 18. ²¹ Luc. i, 78. ²² Matth. iv, 1.

γ'. Ἐλείπετο δὲ τῷ ἐχθρῷ ἢ τῆς λύπης ἐτι χεῖρ, ἢ καὶ λοιπὸν ἐχρῆτο, τοὺς Φαρισαίους, τοὺς Σαδδουκαίους, τοὺς Γραμματεῖς, αὐτοὺς τοὺς ἀπανισταμένους· ἐπαναστῆς αὐτῶν, καὶ λόγους διαβάλλον, καὶ λῆθεις βάλλων, καὶ σοφίσματα κακοτέχνα προτεινόμενος, καὶ τί γὰρ οὐ κατ' αὐτοῦ εκτεταίνόμενος; τέλος δὲ, καὶ μετὰ ἀνδρῶν λογι-σθῆναι παρασκευάσας, καὶ τὸν ἀτιμώτατον αὐτῶν ἐξαρτύσας θάνατον, καὶ παραδειγματίσας, οὐ μόνον ἐπικατάρατον νομίζεσθαι τὸν ἐπὶ ξύλου κρεμώμενον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν τῶν ἀνόμων φύσιν πᾶν εἶδος δυσφημίας ἐπιδειξάμενον καὶ ὀβρως. Ταύτην ἐγὼ τὴν πείραν, τὴν διὰ λύπης φημί, τῆς προτέρας δυσκαταγωνιστοτέραν τίθειμαι, ὅση τοῦ μὴ ἡσθῆναι τὸ καὶ λύπη περιπεσεῖν δυσφορώτερον. Ἄγλοι δὲ καὶ ὁ πειραστής· οὐ γὰρ ἂν ὑστέραν ταύτην ἐπύθθηκεν, εἰ μὴ κραταιοτέραν ἐγίνωσκεν. Ὡς δὲ καὶ διὰ ταύτης ἐλθὼν ἐνίκα, οὐ μόνον ὑπομείνας πάντα, ἀλλὰ καὶ τοὺς φονευτὰς εὐχαῖς ἀμειθόμενος· ἐντεῦθεν ἢ φύσις ἡμῶν ἀναντιρρήτην τὴν νίκην ἐδέξατο, διὰ τῶν ἔργων στεφανώθεσα τοῦ τὸν κόσμον νικῆσαντος· καὶ τοῦτο ἐστὶν ὄντως τὸ τελειότατον τρόπαιον, καὶ ἡ πανταλὴς σωτηρία, ἣν ὁ σταυρὸς ἡμῖν προεξένησε. Μέχρι μὲν γὰρ τοῦ σταυροῦ ὑπελείπετό τις ἐλπὶς τῷ ἐχθρῷ, ἐξ ὑπερηφανίας τοῖς διακένους αὐτὸν βόσκοντι.

ιδ'. Ἐντεῦθεν δὲ ἡ χεῖρ ἀνερέγγητος ἔμεινε, καὶ ὄντως τὴν καυῆτα τοῦ ἐχθροῦ ἐξέλιπον αἱ ρομφαῖαι εἰς τέλος. Διὰ γὰρ τοῦ θανάτου τοῦ Υἱοῦ τῷ Πατρὶ ἀποκατηλλάγημεν. Ἐπεὶ γὰρ δικαίως Ἄδὰμ ἀπέθανεν (ὅτι καὶ κατὰ συνθήκην αὐτῷ ὁ θάνατος; ἐπενήνεκτο. Ἢ γὰρ ὄρα, φησὶ, φάγητε ἀπὸ τοῦ ξύλου, θανάτῳ ἀποθανέσθε, παραδάσεώς τε καὶ ἁμαρτίας ἦν ἐπιτίμιον), ὁ δὲ Κύριος ἁμαρτίαν μὴ ποιήσας (πῶς γὰρ ὁ μὴ δι' ἡδονῆς καὶ λύπης ἐλθὼν, ἐξ ὧν καὶ περὶ ἃς τὸ ἁμαρτάνειν, καὶ τούτων φανερὸς ἀνώτερος;), ἀδικῶς ἐθανατώθη διὰ σταυροῦ, τῷ δὲ ἀδικῶ τούτῳ θανάτῳ ὁ δίκαιος ἡμῶν κατελύθη θάνατος· ἐκτόως τῷ σταυρῷ τὴν σωτηρίαν ἐπιγραφόμεθα. Εἰς γὰρ ὅπερ πάντων ἀπέθανεν ἀναμάρτητος, καὶ διὰ τοῦτο θανάτῳ μὴ ὑποκαίμενος. Τὸ γὰρ κέντρον τοῦ θανάτου, ἡ ἁμαρτία, οἶόν τινα στρατιώτῃ ξίφος ἐν χερσὶν ὄν, καὶ βλάβως ἀποκενοῦν τοὺς δεχομένους αὐτὸ μαλακώτερον. Ὅδῃ καὶ τῆς φιλανθρωπίας κεφάλαιον, ὅτι τὴν ὀφειλὴν ἡμῶν ὁ μὴδὲν ὀφειλῶν διέλυσε. Τοῦτο γοῦν καὶ ὁ Κύριος ἐν τοῖς ἐξοδίοις ἐδήλου ῥήμασιν, Ἐρχεται, λέγων, ὁ τοῦ κόσμου ἀρχὼν, καὶ ἐν ἐμοὶ οὐκ ἔχει οὐδέν· ἀλλὰ καθὼς ἐρετε· λατὸς μοι ὁ Πατήρ, οὕτω ποιῶ.— Ὅθεν γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ δοῦναι τῷ θανάτῳ ἀντάλλαγμα. Ὁ βῆθος σοφίας καὶ πλούτου χρηστότητος! Ἐκ τῆς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἀγάπης ὁ τοῦ Υἱοῦ θάνατος, ἐκ τοῦ θανάτου πάλιν ἢ πρὸς τούτους ἀποκαταλλαγῆ καὶ

13. De cætero reliqua erat adversario vis et potestas tristitiæ, qua et posthac usus est, Phariseis, Sadduceis, Scribis ipsisque transfugis adversus ipsum concitatis, variis criminationibus et calumniis concinnatis, lapidibus in eum coniectis, multisque sophismatibus et fraudibus objectis. Quid enim contra illem non molitus est? Ad extremum effecit quoque, ut cum *iniquis reputaretur*²³, morte omnium turpissima ei procurata; et ita traduxit, ut maledictus haberetur, quippe pendens in ligno; quin et improborum more, omne genus blasphemiarum, maledicentiarum et injuriarum in ipsum exprompsit. Hanc ergo tentationem et probationem positam in rebus duris et asperis superatu tanto difficiliorem arbitror, quam priorem, quanto difficilius est tristitia omnisque jucunditatis expertia tolerare. Quod ipse tentator planum facit; non enim hanc in postremum locum reservasset, nisi potentioorem esse probe novisset: ut vero ex hac infideli tentatione victor exstitit, non modo omnia æquissimo animo passus, sed et pro occisoribus suis Deum precatus est; tumque creatura nostra certissimam victoriam adeptæ est, velut sero redimita præelare factis ejus, qui mundum vicerat: at hoc vere perfectis summum tropæum, et absolutissima salus, quam crux nobis attulit. Nam usque ad crucis tempus spes aliqua supererat hosti, qui superbia elatus, inani spe seipsum paccebat.

14. Ekinde vero tota hæc vis et potestas inefficax reddita est: et vere tunc inimici *fraxem defecerunt in finem*²⁴; nam per Filii mortem Patri reconciliati sumus²⁵. Postquam enim Adam juste mortuus est (quia ex compacto mors illi venit²⁶, *Quacunq; hora*, inquit, *comederitis de hoc ligno, morte moriemini*; transgressionis namque et peccati multa mors fuit), Dominus autem, qui peccatum non fecit²⁷ (nam quomodo peccatum perpetrasset, qui ex voluptate et dolore, circa quæ duo peccatum versatur, non exstitit, longe superior utrisque?) injuste in cruce occisus, injusta hac morte mortem nobis juste decretam profligavit, merito cruci salutem nostram acceptam referimus; **463** nam unus a peccato immunis pro omnibus mortuus est; eaque de causa morti non erat obnoxius: *stimulus enim mortis peccatum est*²⁸, quod se habet instar gladii in manu militis, facileque pungit, quicunque mollius attingunt. Porro, quod omnis humanitatis et benevolentiarum caput est, ille, qui nihil debebat, debitum nostrum dissolvit. Hoc enim et Dominus professus est his sub exitum verbis²⁹: *Veni, inquit, mundi princeps, et in me non habet quidquam; sed sicut mihi mandavit Pater, sic facio*³⁰. Sic enim Deus dilexit mundum, ut et Filium suum reconciliationis causa in mortem traderet. *O altitudo sapientiæ*³¹! O divitiarum bonitatis! Ex amore in homines sequitur mors Filii; ex morte reconciliatio

²³ Isa. LIII, 12. ²⁴ Psal. IX, 7. ²⁵ Rom. V, 10.

²⁶ Joan. XIV, 36. ²⁷ Joan. III, 16. ²⁸ Rom. II, 32.

²⁹ Gen. II, 17. ³⁰ II Cor. V, 21. ³¹ I Cor. XV, 56.

cum iisdem, et rursus dilectio; ut omni ex parte
juste videretur reconciliari, et ut debitor, et ut
nihil remittens aut condonans.

15. Hujus reconciliationis mediatrix et concilia-
trix crux fuit: quod mediatrix officium tacite nunc
crux insinuat medio jejuniorum cursu proposita
et adorata. Quod si velis, jejunium tibi itidem pa-
ralisus erit, in cujus medio lignum etiamnum plaui-
tatur, omnibus ex æquo parabile, excepto illo, cui
*Deus venter est*²²; hunc enim inimicum crucis repu-
tat Apostolus. Quin et hunc crux advocat, et ad-
mittit absumptura ipsius tumorem (5) et persuasura
ne omnia ventris oblectationibus concedat, aspi-
ciens acetum, quod cruci suffixus gustavit; persua-
sura item, ne ubique relaxationem et jucunditatem
quærat, clavos contemplans et lanceæ vulnera, in
quæ ea velut retributionis digitum inmittens, et ut
loco ventris Deum et Dominum, asperæ hujus et
plenæ doloribus vitæ auctorem et consummatorem
prædicet, cum et initio pro peccatoribus, hisque
qui ceciderant, crucifixus fuerit; et omnibus spiri-
tibus conjunctis, illos et inter se mutuo et cum Do-
mino colligat.

16. Habet autem crux altitudinem, profundita-
tem, et eam, quæ in latitudinem utrinque excurrit,
extensionem; quo pacto ad conditorem Christum
adducit cœlestia, subterranea et terrestria, ab ortu
solis usque ad occasum, ut non sint amplius duo
creaturarum genera, angeli et filii hominum, agitari
solita, et agitari nescia; quædam in cœlo, quædam
in terra; quædam prope, quædam longe; sed ut sit
jam una creatura omnium qui in Christo renovati
sunt. Omnia jam concussionis et agitationis exper-
tia sunt, cœlestia et vicina. Hæc crucis dona sunt,
non semel tantum collata, aut exiguo tempore visa;
sed semper et conferuntur et conspiciuntur; sem-
perque magnificentiam ejus, qui in cruce salutem
nostram operatus est, deprædicant: tuncque solum
cessabunt, cum et Dei virtus debilitabitur.
Quandiu autem Dei potentia manet, et ea, quæ in-
firma sunt, corroborat, tandiu talia ac tanta dona
crux conferre poterit his, qui salvantur; quibus
crucem esse *Dei virtutem* Apostolus testatur. Inquit
enim²³: *Verbum crucis pereuntibus stultitia est: D*
nobis vero qui salvamur, Dei virtus.

17. Vocatur eadem crux ab his qui nomen suum
in Christi militiam dederunt, *armatura bonæ volun-
tatis*²⁴, qua Deus illis *benigne facere* statuit, data
et coronæ loco adversus hostes; simul enim armat
et coronat: quod nos ipsemet David docet. Eadem
signatio est timentibus Deum, qui que suas carnes
configunt. Non enim aliam notam habent, ex qua
ad Christum pertinere dignosci queant, quam si

²² Philip. iii. 19. ²³ I Cor. i. 18. ²⁴ Ephes. vi. 11.

Variæ lectiones et notæ.

(5) Ita suppleo ex conjectura lacunulam: puto
enim in autographo existisse ὄγκον, adeo ut in

ἀγαπητός· ἵνα δόξη πάντως δικαίως καταλλαγήναι,
καὶ ὡς ὀφείλων, καὶ μὴ χαριζόμενος.

ισ'. Ταύτης τῆς καταλλαγῆς ὁ σταυρὸς ἡμῖν με-
σίτης καὶ πρόξενος· ἦν δὴ μεσιτεῖαν αἰνίττεται
συμβολικῶς νῦν ἐν τῷ μέσῳ τῶν Νηστειῶν προτι-
θέμενός τε καὶ προσκυνούμενος. Εἰ βούλει δέ μοι
καὶ παράδεισον ἐκδέχου τὴν νηστεῖαν, οὐ ἐν μέσῳ
τῶ τῆς ζωῆς ξύλον καὶ νῦν φυτεύεται πᾶσιν ἐξίσου
μεταληπτὸν, ἐκτός εἰ μὴ τις τὴν κοιλίαν ἐθεο-
ποίησε. Τοῦτον γὰρ ἐχθρὸν ὁ Παῦλος τοῦ σταυροῦ
τίθεται· μάλλον δὲ καὶ τοῦτον ὁ σταυρὸς προσκα-
λεῖται καὶ παραδέχεται, δαπανήσων αὐτοῦ τὸν.....
κον, καὶ πείσων μὴ πάντα ἡμᾶς; γαστρὸς ἡδοναῖς
χαρίζεσθαι, πρὸς τὴν χολήν καὶ τὸ δξος ὀρώνας,
ὧν ὁ ἐν αὐτῷ παγεῖς πεπειράται· μηδὲ πάντοθεν
τὴν ἀνεσιν κατατείνεσθαι τοὺς ἡλους ἀνασκοποῦντα,
καὶ τὰ τῆς λόγχης κεντήματα, καὶ βάλλοντα δι' αὐ-
τῶν τὸν τῆς ἐράνης δάκτυλον, καὶ ἀντὶ τῆς κοιλίας,
θεὸν καὶ Κύριον τὸν τῆς πικρᾶς ταύτης καὶ ὀδυνη-
ρᾶς ζωῆς ἀρχηγὸν καὶ τελειωτὴν κηρύττοντα· ἐπεὶ
καὶ τὴν ἀρχὴν, ὑπὲρ τῶν ἀμαρτόντων, καὶ προσ-
κεκρουκότων, ἐπάγη, καὶ πάντα πνεύματα ἐνώσας
ἀλλήλοις, καὶ τῷ Κυρίῳ συνέδησεν.

ισ'. Ὅσπερ [f. Ὅσπερ] ὕψος ἔχει, καὶ βάθος, καὶ
τὴν ἐπὶ πλάτος ἐκατέρωθεν ἔκτασιν· οὕτω τὰ οὐρά-
νια, καὶ τὰ ἐπίγεια, ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι
δυσμῶν Χριστῷ συναγαγὼν τῷ τὰ πάντα κτίσαντι,
ἵνα μηκέτι δύο κτίσεις ὦσιν, ἄγγελοι καὶ υἱοὶ ἀν-
θρώπων, σαλευόμενα καὶ μὴ σαλευόμενα, τὰ ἐν
οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς, τὰ ἐγγύς καὶ τὰ μα-
κρὰν, ἀλλὰ μία κτίσις πάντων ἐν Χριστῷ καινι-
σθέντων ἦν [f. ἦ] πάντα μὴ σαλευόμενα, καὶ οὐ-
ράνια καὶ ἐγγίζοντα. Τοιαῦτα τοῦ σταυροῦ τὰ χα-
ρίσματα, οὐχ ἅπασι μόνον γενόμενα, οὐδὲ φανέντα
πρὸς μικρὸν, ἀλλ' αἰεὶ καὶ γινόμενα καὶ φαινόμενα,
καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἐν αὐτῷ τὴν σωτηρίαν εἰργα-
σμένου κηρύττοντα· τότε μόνως παυσόμενα, ὅτε
καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ ἀσθενήσει δύναμις. Ἔως δ' ἂν
ἐκείνη ἡ δύναμις μένη, καὶ τὰ ἀσθενῆ ἐνισχύουσα,
καὶ τὸν σταυρὸν ἴσθι τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα τοῖς
σωζομένοις δυνάμενον· οἷς καὶ *δύναμις* εἶναι Θεοῦ
τοῦτον μαρτυρεῖ ὁ Ἀπόστολος. Ὁ Λόγος γὰρ, φησὶν,
ὁ τοῦ σταυροῦ, τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις *μωρία*
ἐστὶ· τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν *δύναμις* Θεοῦ
ἐστὶ.

ισ'. Οὗτος καὶ *ὄπιον εὐδοκίας* καλεῖται τοῖς
Χριστοῦ στρατιώταις, οἷς αὐτοῦς [f. αὐτοῦς] ἀγαθῶ-
ναι [f. ἀγαθῶναι] θέλει Θεός, διδόμενον καὶ κατὰ
τῶν ἐχθρῶν στέφανος· ἅμα γὰρ ὀπλίξει καὶ στεφανοῖ·
καὶ τοῦτο παρὰ Δαυὶδ διδασκόμεθα. Οὗτος καὶ
σημειώσις τοῖς φοβουμένοις τὸν Θεόν, καὶ καθηλω-
μένοις τὰς σάρκας. Οὐ γὰρ ἄλλοθεν αὐτοῖς τὸ γνώ-
ρισμα, ὅτι Χριστοῦ εἰσιν, ἢ ἐκ τοῦ τὴν σάρκα

codice non defuerit, nisi prima syllaba istius
vocis.

σταυρῶσαι τοὺς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις, A καὶ μαρτυρεῖ Παῦλος ὡς περ τιμὴ βασιλικῆ παρασημῶν τούτων καυχώμενος· καὶ διὰ τοῦτο μηκέτι Παῦλος, ἀλλὰ Χριστὸς γνωριζόμενος. Ζῶ γὰρ, ἐγὼ οὐκ ἔτι, φησὶ· ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστὸς. Καὶ τοῦτο ἦν ἄρα ὃ καὶ ὁ Κύριος εἶρηκε, τὸ δεῖν ἑαυτὸν ἀπαρνεῖσθαι τὸν σταυρὸν αἰρώντα, τὸν ἀκολουθεῖν προετόνιστον. Οὗτος καὶ σοφία Θεοῦ, καὶ ὡς μωρία τοῖς ἔλλησι διαβάλλεται. Τὸ γὰρ μωρότερον τοῦ Θεοῦ, σοφώτερον τῶν ἀνθρώπων ἔστιν. Οὗτος καὶ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν, ὡς τῆς ἐνσάρκου παρουσίας κατάπαυσις. Καὶ τόπος οὐ ἔσθησαν οἱ πόδες Κυρίου, καὶ τὰ πρὸς τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κινήματα· τί γὰρ ἔδει κινεῖσθαι λοιπὸν πρὸς τὸ τέρας φθάσαντα, καὶ τῆς σωτηρίας ἐξεργασμένης, δι' ἣν ἡ νίκη;

ιη'. Ἀλλὰ γὰρ μηδεὶς ἀπολειπέσθω, μήτε τῆς θέας, μήτε τῆς ὑποπτώσεως τε καὶ προσκυνήσεως· ἐπὶ μὲν ἀγιαζόμενος· ὀφθαλμοῦς, ἐπὶ δὲ τὰ λοιπὰ μέλη κλινομένα, ἐπὶ δὲ καὶ τὰ χεῖλη προσφάουσα. Ἀγιαζέσθω καὶ γλῶττα ἡ τε ἄουσα ἡ τε διδάσκουσα. Ἀγιαζέσθω καὶ ἀκοή τὰ τοῦ σταυροῦ ἐνηγουμένη, καὶ ἐπὶ διανοίᾳ διαπορθεύσασα. Βασιλεὺς εἶ; Πρόσιθε (4) τῷ σκήπτρῳ Χριστοῦ, μάθε ἑαυτὸν δούλον τιμῆς ἀγορασθέντα. Τὸν δεσπότην ἐπίγνωθι, ὡς ὁμοδούλους ἕρα τοὺς ὑπὸ χεῖρα· ἐνὶ γὰρ αἵματι ἐωνήμεθα. Μάθε τὸ τιμώμενον τῆς βασιλείας σοι σχῆμα ἐν τῷ καιρῷ τοῦ σταυροῦ παίζόμενον· τὸν λιθοκόλλητον στέφανον ἀκάνθαις καὶ μερίμναις ἐκτραχυόμενον· τὸ δυνατόν σοι σκήπτρον, καὶ πάντα C τύπον, διάκενον κάλαμον· τὴν πορφύραν, ἐφ' ἧ σὺ μέγα φυσῆς, ἀλλότριον ἀγαθόν, καὶ ἐξ αἵματος· στρατιώται γὰρ σοι ταύτην περιτιθέασιν· τὰς γονυπετήσεις, δὲ δέχη, καὶ τὰς εὐφημίας ἐπιπλάστους τὰς πλείους, καὶ παρὰ τούτων οἱ τὴν σὴν κεφαλὴν οὐκ ὄπω; ἡδέως τύψαιεν, ἀλλὰ καὶ ἡδῖον ἀποκόψαιεν. Ταῦτα τὸν σταυρὸν προσκυνῶν διδάχθητι. Δεῖ γὰρ εἶναι σπουδαῖα ἐν τῷ Χριστῷ καὶ τὰ παύγια, καὶ πάντοθεν ἡμᾶς τῷ λόγῳ διδάσκεισθαι.

ιθ'. Στρατιώτης ἐτάχθης; Λάβε τὸ τῆς εὐδοκίας ὅπλον τοῦ φυγεῖν ἀπὸ προσώπου τοῦ ἐχθροῦ, εἴτε τοῦ νοητοῦ, καὶ τὸν [f. τὸ] νοούμενον ἡμῶν βάλλοντος, καὶ ἐπὶ ἐπιφανείᾳ τῶν αἰσθητῶν τοὺς μὴ φραττομένους κατατιτρωσκοντος· εἴτε τοῦ ὀρωμένου, καὶ τὸ ὀρωμενον D φθειρόντος. Πλουτεῖ; τὰ τῆς γῆς ἀγαθὰ; Δέξαι τὴν ἐκ τοῦ σταυροῦ παραίνεσιν, γυμνὸν δαικύνοντος ἐν αὐτῷ παγέντα τὸν σὸν διδάσκαλον, καὶ οὐ ἀκόλουθος εἶναι προσποιῆ, τοῦτου καὶ τοῖς ἴχθει προσεπιβῆθι, καὶ τὸν σαυτοῦ σταυρὸν ἄρον, πῶσιν ἀποταξάμενος. Πενία θλίβη; Ἑγγὺς ἡ παράκλησις (5)· αὐτὸ γὰρ σοι τοῦτο τὸ τῆς πενίας βῆρος, σταυρὸς ἀκούσιος. Ἠγγαρεῦθης καὶ αὐτός; Ἄλλ' ἐκούσιον τὸ ἀγαθὸν

carnem cum vitiis et concupiscentiis crucifigant³³: cujus rei testis Paulus, qui cruce tanquam regio quodam insigni gloriatur, et propter eandem jam non Paulus, sed quodammodo Christus ipse est³⁴. Vivo, inquit, jam non ego, vivit vero in me Christus. Et hoc illud ipsum est, quod et Christus dixerat: oportet videlicet, ut seipsum abneget, qui cruce[m] tollere, seque sequi cupiat³⁵. Eadem crux Dei sapientia est, licet ab infidelibus ut stultitia rideatur³⁶. Quod enim stultum est Dei, sapientius est hominibus. Eadem, scabellum pedum est³⁷, quasi requies ejus qui per incarnationem ad nos advenit, et locus ubi steterunt pedes Domini, et profectio motusque ad nostram salutem. Quid enim opus erat ut amplius moveretur, qui jam ad finem processerat, salutemque, per quam victoria venit, jam perfecerat?

18. At nemo neque ab intuitu neque a provolutione et adoratione excludatur, illo quidem oculos sanctificans, illa membra inflexa et inclinata, hac vero labra cruce[m] attingentia. Sanctificetur et lingua, tam quæ canit, quam quæ docet. Sanctificetur et auditus canticis crucis pulsatus, eaque ad mentem transmittens. Rex es? Accede ad sceptrum Christi, agnosce te servum esse pretio magno emptum. Agnosce Dominum, tibi que subjectos, ut conservas, tracta. Uno enim sanguine empti sumus. Considera honoratissimum regalis dignitatis habitum tempore crucis illustum, coronamque gemmis distinctam, spinis et curis exasperatam, putansque tuam sceptrum et omnem speciem esse fragilem et inanem arundinem; purpuram ob quam valde extolleris, alienum esse bonum ex sanguine manans; eam enim milites tibi circumdant. Genuflexiones quibus honoraris et acclamationes existima plerasque fictitias, et ab illis qui caput illum non modo libenter verberarent, sed et amputarent. Hæc documenta discas, 465 cum cruce[m] adoras. Oportet enim ut et ludicra sint nobis in Christo seria; ut undique erudiendi nosmetipsos occasionem habeamus.

19. Miles es? Accipe armaturam bonæ voluntatis, ut fugias a facie arcus⁴⁰, sive ejus qui intelligentia conspicitur, et intelligentiam nostram petit, objectumque et repræsentationem rerum sensibilium omnes illos, qui muniti non sunt, vulnerat; sive ejus, qui oculis cernitur, et id, quod sub aspectum cadit, ferit et destruit. Si fortunarum copiis abundas, admite admonitionem crucis, quæ tuum Magistrum cruci suffixum ostendit nudum, et cujus videri cupis sectator et discipulus, ejusdem vestigiis insiste, et tuam tolle cruce[m], omnibus relictis. Paupertati et calamitati consolatio prope est: ipsum enim paupertatis pondus crux est involuntaria.

³³ Galat. v, 24. ³⁴ Gal. ii, 20. ³⁵ Matth. xvi, 24. ³⁶ I Cor. i, 18. ³⁷ Psal. cix, 1. ⁴⁰ Psal. lxx, 6.

Varie lectiones et notæ.

(4) Textus editus habet πρόσχε, sed mendose, ut patet ex versione Latina.

(5) Ita legendum puto per interrogationem; unde

vertendum videtur, Paupertate affigeris? Propriæ est consolatio.

Coactus est et ille, sed fac, ut bonum tibi sit voluntarium, ut et copiosiore mercedem afferat. Hoc autem præstabis, si nihil improbe ob inopiam feceris, sique cum gratiarum actione ærumnam illam tuleris. *Quid opere et studii non suscipis et impendis ob breve fugaxque temporis spatium progandam, ut membra hydropis turgida et prægravata graciliora et leviora fiant? Jam hinc ergo expeditior effectus es, et liberatus e pecuniarum hydropis: ne igitur animo dejiciaris, si corpore tenui sanus vivas; neque beatum prædices inanem tumorem, qui in corpore divitis conspicitur, ne videaris mentis lidem inops esse.*

20. Porro fama quoque et gloria claros crux instruit, cohortans, ut respiciant ad gloriæ Dominum, quem principes hujus sæculi crucifixerunt, amore falsæ gloriæ, non ferentes veram operum illius gloriæ; utque timeant illorum sortem et exitum, ne forte et ipsi Christum propter gloriam mundanam interficiant: ea de causa monentur, ut a solo Deo gloriam quærant; et hac imaginem Unigeniti gloriæ contegant et coronent et forment, facti filii Dei per opera lucentes et splendentes in gloriæ cœlestis Patris. Num doles si sis inglorius, neque animo æquo ferre potes, ut a proximo tuo vincaris? Cur non intueris in Crucifixum, et in ignominias quas pertulit, et sputa, et colaphos, et in opinionem, quam de illo, ut de seductore, conceperunt, discisque præclarum quiddam et divinum esse, contemptui et ludibrio in hoc mundo haberi; utque deinceps regnaturus surrexerit decorem indutus, et ut in gloria assumptus sit, et collocatus in dextra throni majestatis, et ut in gloria venturus sit, et ut omne genu cœlestium, terrestrium et infernorum sese sit inflexurum, et ut **406** *omnis lingua confessura sit, quoniam Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris.*

21. Num animi tranquillitate et jucunditate frueris? Respicens in crucem, cogita humanam imbecillitatem, quæ nequit sine lapsu et casu tranquillitatis et remissionis cursu uti; et ut effusio et hilaritudo nostra in paradiso mortem pepererit, cujus causa immortalis mortuus est. Hæc reputans animo contrahere, et cohorresce ob mysterium tui causa peractum, ne forte nimium effusus infructuosam tibi reddas Dominicam mortem; et ne quando conquerens is, qui in te corrumpitur, Jesus dicat: *Quæ utilitas in sanguine meo, si descendero in corruptionem? Tristis? Revoca in memoriam bona supernæ Jerusalem; quibus per crucem dignus es effectus, et memor esto Dei, et exsulta, ad quem non longo post tempore venies, appariturus conspectui ejus, et transibis in loco tabernaculi admirabilis, in voce exsultationis et confessionis, sonus epulantium; et hanc mundi tristitiam, velut immundum camicem, aut fuliginem ex fumo excute. Incerepa partem animæ passionibus et perturbationibus obnoxiam. Quare tristis es, anima mea, et*

Α ποήσον, ἐν ᾗ σοὶ καὶ μᾶλλον ἐμμισθόν. Ποιήσεις δ' ἂν, εἰ μὴδὲν ἀνάσχη τῶν φαύλων διὰ κενίαν, εἰ φέρεις εὐχαρίστως τὴν στένωσιν. Ἰδέα ἂν ἔκαμες καὶ ἀνάλωσας ἀγῶνος δρομικοῦ προκειμένου, ἵνα σοὶ τὰ ὑδρωπιῶντα μέλη καὶ βαρυνόμενα ταχερώτερα ὀφθῆ καὶ ἐλαφρότερα; Νῦν αὐτόθεν εἰ κόφρος, τοῦ τῶν χρημάτων ἐλεύθερος ὑδρωπός. Μὴ τοίνυν ἀθυμῆς [f. -μήσης] ὑγιαίνων ἐν ἰσχυρότητι σώματος, μὴδὲ μακαρίσης; τὸ ἀνὰ σάρκα τοῦ πλουσίου διέκενον ὄγκωμα, ἵνα μὴ φανῆς καὶ τὸν νοῦν πενόμενος.

κ'. Παιδαγωγῆσει καὶ τοὺς ἐν δόξῃ λαμπροὺς ὁ σταυρὸς, πείσας ἀποδέψαι πρὸς τὸν τῆς δόξης Κύριον· οἱ δὲ ἄρχοντες τούτου τοῦ αἰῶνος ἐσταύρωσαν, ἔρωτι τῆς ψευδοῦσης δόξης τὴν ἀληθῆ τῶν ἔργων ἐκείνου δόξαν οὐ φέροντες, καὶ φοβηθῆναι τὴν ἐκείνων μερίδα, μὴ λάθωτι καὶ αὐτοὶ Χριστὸν διὰ δόξαν ἐγκόσμιον ἀποκτείναντες, καὶ διὰ τοῦτο τὴν πρὸς τοῦ μόνου Θεοῦ δόξαν ἐπιζητήσας, καὶ ταύτην περισταλήναι, καὶ στεφανωθῆναι, καὶ μορφοθῆναι τὴν εἰκόνα τῆς τοῦ Μονογενοῦς δόξης, υἱοῦς Θεοῦ διὰ τῶν ἔργων καὶ γινωμένους, καὶ φαινόμενους, καὶ λάμποντας εἰς δόξαν τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς. Ἄγεις καὶ σὺ ἀδοξῶν, καὶ οὐ φέρεις τῷ γείτονι παρσημερούμενος; Τί δέ; οὐχ ὄρας τὴν σταυρωθέντα, καὶ τὰς ἐκείνου ἀτιμίας, καὶ τὰ ἐμπτύσματα, καὶ τὰ βλάβηματα, καὶ τὴν ὡς περὶ πλάνου ὑπόληψιν, καὶ ἐπιγνώσκεις Δεσποτικόν τι καὶ θεῖον τὸ ἐν τῷ κόσμῳ ἄτιμον καὶ κατάπτυστον, εἶτα ὡς ἀνέστη βίσιλευσα; καὶ εὐπρέπειαν ἐνουσάμενος, καὶ ἀνελήθη ἐν δόξῃ, καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τοῦ θρόνου τῆς μεγαλοσύνης, καὶ ὡς ἤξει ἐν δόξῃ, καὶ πᾶν γόνυ κάμψει αὐτῷ, ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς;

κα'. Ἐν εὐθυμίᾳ καὶ ἀνέσει διάγεις; ἴδὼν τὸν σταυρὸν, ἀναλόγισαι τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, οὐ δυναμένην ἀνευ ὀλίγου καὶ πτώματος τῷ ἔρωτι τῆς ἀνέσεως χρῆσασθαι· καὶ ὡς ἡ ἐν παραδείσῳ ἡμῶν διάχυσις τὴν ἀμαρτίαν ἐγέννησε, δι' ἣν ὁ ἀθάνατος τεθανάτωται· καὶ ἀναλογιζόμενος ταῦτα, συστάληθι, καὶ φρίξον τὸ ἐπὶ σοὶ μυστήριον· μήπως διαχυθείς ἄχρηστον σαυτῷ κατασκευάσης τὸν Δεσποτικὸν θάνατον, καὶ που σχετιάζων ἔρῃ ὁ ἐν σοὶ διαφθερόμενος Ἰησοῦς· *Τίς ὡφέλεια ἐν τῷ υἱατὶ μου ἐν τῷ καταβαίνειν με εἰς διαφθοράν; Ἄθυμεις; Ἐννήσον τὰ τῆς ἀνω Ἱερουσαλὴμ ἀγαθὰ ὧν διὰ τοῦ σταυροῦ κατηξίωσαι, καὶ μνησθήτι τοῦ Θεοῦ καὶ εὐφρανθήτι, πρὸς ὃν μικρὸν ὄσον καὶ ἤξεις τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ὀφθησόμενος, καὶ διελύσῃ ἐν τόπῳ σπηγῆς θαυμαστῆς, ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως καὶ ἐξομολογήσεως ἤχου δοξαζόντων. Καὶ τὴν κατὰ κόσμον λύπην, ὡς κόνιν ῥυπαρὴν, ἢ ἐκ καπνοῦ λιγνὴν ἀποτίναξον. Ἐπιτίμησον τῷ παθητικῷ σου τῆς ψυχῆς μέρει· Ἴνα τί περιλυπὸς εἶ, ἡ ψυχὴ μου; καὶ Ἴνα τί συνταρδύσεις με; Καὶ μὴ ἐπιτιμήσης*

⁴¹ Philipp. II, 11. ⁴² Psal. xxix, 10. ⁴³ Psal. xli, 5. ⁴⁴ Psal. xlii, 5.

μόνοι, ἀλλὰ καὶ διδάξον ἐλπίσαι ἐπὶ Θεῷ· ἐλπίς ἂν γὰρ θεϊοτέρα, λύπης ἀντίπαλος. Εἰ δὲ θεῖ τι καὶ ἀθυμῆσαι, λυπήθητι, θεὶ ἐπὶ τοῖς ματαλοῖς ἡθύμεις, καὶ ἐπ' ἀδελφοῖς συντριβομένοις ἐπίδειξαι τὴν συμπάθειαν.

κβ'. Γενοῦ Ἰερεμίας, ἢ Παῦλος, δακρῶν τούς τῆ ἁμαρτίαν τραυματισθέντας, τοὺς ἐχθρούς τοῦ σταυροῦ. Στέναξον ἐπὶ τοῖς ἀπολλυμένοις ἐν Ἱερουσαλήμ, καὶ τῇ καθ' ἡμᾶς ἐκτὸς γῆς Ἐκκλησίᾳ, ἵνα καὶ τὸ σημεῖον ὃ προσκυνεῖς ἐπὶ τοῦ μετώπου σοι τεθῆ. Τοῦ γὰρ σταυροῦ τὸ φιλόνητον ἠγωνιόνησον [f. -νήθη] παρὰ τῶν εὐεργετηθέντων· καὶ τί τηλικούτον εὐεργετήσας, τηλικούτον ἀνέπαθες, ἤλικα Χριστός καὶ εὐ ἐποίησε καὶ κεκάλωται; Ἀλλ' ὅμως καὶ συγγνώμην ἐζήτησε τοῖς τὰ φρικτὰ ἐκαίνα κατ' αὐτοῦ καὶ μελετήσασιν καὶ τελείασιν· Ἄφες αὐτοῖς, Πάτερ, λέγων, τὴν ἁμαρτίαν ταύτην, καὶ τὸ πρὸς συγγνώμην ἐπαγωγότερον ἐπάγων τὴν ἀγωνίαν, αὐτὸ τοῦτο ἱερεὺς ὑπὲρ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων ἱστάμενος, ἢ ἱεραυόμενος.

κγ'. Τί δὲ αἱ ἡμεῖς οἱ τοῦ βήματος; Ἄρα μικρὰ τινα τῷ σταυρῷ διδασκόμεθα; Ἡ τοσοῦτον κρείττω καὶ τελειότερα, ὅση καὶ Χριστοῦ ἔσμεν μίμημα, καὶ τοῦ λαοῦ ἐκείνου προθυόμεθα, τὴν τελείαν ἐκείνην θυσίαν καὶ ἁπλῆς τελεσεθείσαν καινίζοντες, καὶ τῷ σταυρῷ πρὸς ἅπαντα χρώμενοι, καὶ τὸν λαὸν τοῦτον σημειοῦντες καὶ ἀγιάζοντες; Φοβηθῶμεν οὖν, μὴ τοὺς ἄλλους τῇ ἀνεπιβουλεύτῳ ταύτης [f. ταύτῃ] σφραγίδι σφραγίσῃ ἐπαγγελλόμενοι, αὐτοὶ φανώμενοι εὐεπιδούλευτοι ὡς ἀσφραγιστοί, καὶ μηδὲν ἑσταυρωμένον βίον σημεῖον φέροντες. Μοναχῶς δὲ καὶ σύστικος ὁ σταυρός· ὁλος γὰρ αὐτοῖς ὁ βίος κέκωσις τε καὶ νέκρωσις, καὶ πένθος μακαριζόμενον, καὶ ἀτιμία, καὶ ὑπόψυσις, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα τῷ σταυρῷ συνεμφαίνεται. Οὐχ οὖν ἀλλότριον ἀγαθόν, ἀλλὰ τὸν σὸν ἐγκολπίζῃ θησαυρόν, ὃ μονάζων, ὃν μὴ ἀνάσχη ἄλλους ἰδεῖν προαρπάζοντα;· μηδὲ, ὃ τοῦ λαοῦ σὺ καὶ τῆς ἀφελείας, πόρρω στής τοῦ σταυροῦ· καὶ ὑπὲρ σοῦ γὰρ ὡς περ ἐπάγη, καὶ πρόκειται. Ἐμφορήθητι τούτου· μηδὲν ἄλλο περιεργάσῃ· μὴ κρίνης εἰδέναι τι πλεόν, εἰ μὴ Ἰησοῦν Χριστόν, καὶ τοῦτον ἑσταυρωμένον· καὶ κοιταζόμενος, καὶ ἀνιστάμενος, καὶ καθιστόμενος, καὶ ἐγειρόμενος, καὶ ἐνεργῶν τι, καὶ ἡρεμῶν, καὶ ἔδου ἀρχόμενος, καὶ καταλύων, καὶ βρωμάτων γευόμενος, καὶ παυόμενος, τούτῳ σεαυτὸν περιφραττε. Ἄν οὖν ποιῆς, οὐ φοβηθήσῃ ἀπὸ φόβου νικητηρίου, ἀπὸ πρῶτου ἐν σκότει διαπορευομένου, ἀπὸ συμπλώματος καὶ δαιμονίου μεσημερινοῦ. Πάντων γὰρ τούτων τὸ τοῦ σταυροῦ σημεῖον λυτήριον, καὶ οὐδὲν οὕτως ὡς τοῦτο δαίμοσιν ἀντιπαθὲς φάρμακον. Ἄπαξ γὰρ ἐκ τούτου συντριβέντες δεδοίκασι· καὶ λίαν ἀναισχυντοῦντες, ὅμως πρὸς τὴν τούτου θύναμιν ἀντιβλέπειν οὐκ ἔχουσι, καὶ διὰ τοῦτο φυγὴ μόνῃ τούτοις ἀσφάλεια.

quare conturbas me? Neque solum increpa, sed et in Deo sperare doce. Nam spes divina tristitiæ debellatrix est. Quod si quæ tristitia suscipienda est, tristare, quod ob vanas res tristatus fueris, et erga fratres contritos et affectos exprime tuam compatiendi charitatem.

22. Esto Jeremias aut Paulus lacrymis prosequens omnes illos, quos peccatum vulneravit, inimicos crucis⁴². Lamentare illos, qui pereunt in Jerusalem, et in hac nostra in terris agente Ecclesia, et ut signum, quod adoras, in fronte tua ponatur. Benevolentiae crucis dignas gratias non egerunt, qui beneficium illud acceperunt: quid enim reddidisti, aut pertulisti simile iis, quæ Christus tibi tribuit et pro te pertulit? Nihilominus veniam quoque impetrare studuit illis, qui horribilia illa adversus ipsum et cogitarunt et perpetrarunt.⁴³ Dimitte eis, Pater, inquit, hoc peccatum; adducitque ignorantiam, quæ ad veniæ impetrationem facile permovere consuevit; hoc videlicet facit sacerdos, qui pro ignorantibus populi astat et offertur.

23. Quid vero nos qui cathedram tenemus? Num exigua quædam crux nos docet? An tanto meliora et perfectiora, quanto propius ad imitationem Christi accedimus, et pro populo semper sacrificamus, perfectum illud sacrificium et semel consummatum renovantes, qui ad omnia cruce utimur, eaque populum hunc signamus et sanctificamus? Timeamus itaque, ne alios hoc signo ab omnibus insidiis immuni munire promittentes, videamur insidiis expositi, tanquam signaculi expertes, nullumque crucifixæ vitæ signum circumferentes. Monachis vero crux omnino cognata et familiaris est, quorum tota vita afflictio est et mortificatio, et luctus beatus, et ignominia, et subjectio exaltare solita, et id genus alia quæ crucem comitantur. Non igitur alienum bonum, sed thesaurum tuum in sinum reconde, o monache, neque patiaris, ut eum alii tibi præripiant. Neque tu, qui ex populo es et ex simpliciorum multitudine, procul stes a cruce: nam et pro te fixa ista et proposita est. Implearis ista, neque aliud quid curiose curaveris; ne arbitreris plus scire, quam Jesum Christum et hunc crucifixum⁴⁴; et cubitum pergens, et ex lecto exsurgens, et sedens, et exciatus, et operans aliquid, et quiescens, et viam ingrediens, et aliquo divertens, cibumque sumens, et post cibum hoc signo te communi. Si ita egeris, non timebis a timore nocturno, a negotio perambulante in tenebris, ab incursu, et dæmonio meridiano. Omnia enim ista dissipat crucis signum, nec ullum tam efficax remedium est propulsandis dæmonibus, atque hoc. Semel enim cruce contriti, metuunt; et quamvis valde sint impudentes, nihilominus ad eus virtutem respicere non audent. Quocirca in scilicet fuga præsidium ponunt.

⁴² Ecceh. ii, 9. ⁴³ Luc. xxiii, 34. ⁴⁴ I Cor. ii, 2. ⁴⁵ Psal. xc, 5.

24. *Advocat crux Christi etiam publicanos. Quis scit, num Christum hospitio excepturi sint, omnesque divitias in convivium illud consumpturi, ita ut ipsi videantur Christi Evangelium, in semetipsis ostendentes miracula, crucisque potentiam et virtutem annuntiantes? Accede ad eam, quæ te impensius amat. Etiam latro ad crucem advenit: consuevit enim et latronibus benefacere. Ac Regem omnium et tuum Crucifixum consistere et constitue, et audies jucundissimam illam vocem: Hodie mecum eris in paradiso*⁴⁰. O benignitatem, o gratiam! Quot annorum piacula una pœnitentiæ et confessionis vox expiavit! Quis de se spem abijciet, cum latronem videt salutem adeptum, et in paradisum cum eo qui vocaverat, quasi vi ingressum esse?

25. *Omnes adoremus et procidamus, non modo corpore inclinati, sed et ante omnia genibus cordis, servitutemque nostram executione mandatorum Domini, et non tantum corporis dejectione consignemus. Hunc enim habitum Judæi quoque exprimebant; sed hanc Isaiaæ vocem audierunt*⁴¹: *Populus iste labiis me honorat, cor autem illorum longe est a me.* Et Salvator noster ingressum in regnum cœlorum non promittit ei, qui ipsum Dominum dominat, sed ei qui **468** opera ejus facit. Nos autem etiam aliquid obstrusius ex genuflexione discamus: quoties inflectimur et resurgimus, mortem Domini et resurrectionem in mentem revocamus: et propter hanc ipsi etiam peccato mortui, et justitiæ exortii, occumbimus illi, quod deterius est, et resuscitamur ei, quod melius est, juxta prophetiam, quam Simeon de Christo edidit. Rursus regnum cœlorum apertum est, et nunc intra nos existit, quando perturbationum, beneficio crucis, domini sumus: et tum demum revelabitur, cum venerit cruce comitatus Judex, redditurus illud omnibus, qui per opera a se præstita id sibi præpararunt, vel qui hinc ad illud præparati sunt.

26. *Omnibus cœna parata est, et nunc quidem illa, quæ in hac mystica mensa perficitur, ad quam crux ducit, quæ Pascha nostrum et est, et vere prædicatur; postea vero illa altera, quæ in cœlesti altari peragetur, de qua comedendi potestatem non habent, qui tabernaculo huic et mundo transeuntii deserviunt*⁴²: quæ cœna perfectissimum et maxime divinum Pascha est. Regnum propositum est: et quomodo non miserabilis, qui ab eo excluditur? Cœna præparata est tauris et altilibus instructa; et quis non properabit, ut ea perfruat? Num abstrahent nos deceptores et impostores, ut

⁴⁰ Luc. xxiii, 43. ⁴¹ Isa. xxix, 13. ⁴² Hebr. xiii, 10.

Varie lectiones et notæ.

(6) Cod. Cæsareo-Vindob. habet προσήκεις, quam lectionem veram puto: ex sequentibus enim constat, sermonem hic ad latronem dirigi. Sic igitur locum hunc vertendum putarem: *Accede ad eam,*

κδ'. Προσκαλείται καὶ τελώνας ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ. Τίς οἶδεν, εἰ τὸν Κύριον ἐστιάσουσι, τὸν πλοῦτον πάντα καταναλώσαντες ἐπὶ τὴν ἐστίαν, καὶ φανῶσιν αὐτῷ Χριστοῦ Εὐαγγέλιον, ἐν ἑαυτοῖς δεικνύοντες τὰ θαύματα, καὶ τὴν τοῦ σταυροῦ δύναμιν καὶ ἐνεργεῖαν ἀπαγγέλλοντες; Ἐρῶντι φιληθροπότερον πρόσιθι· καὶ ληστής προσήκει (6) τὴν σταυρῶ· ἐθός [f. ἐθός] ἐστὶ καὶ οὗτος τοὺς ληστὰς εὐεργετεῖν· βασιλεῖα τε πάντων καὶ σαυτοῦ τὸν σταυρωθέντα καὶ ὁμολόγησον, καὶ ποιήσον, καὶ ἀκούσεις τὴν φιλόανθρωπον ἐκείνην φωνήν· *Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ.* Ὁ τῆς χρηστότητος! ὦ τῆς χάριτος! Πόσων ἐτῶν ἐμ.... καὶ λύθρους μία φωνὴ μεταμελείας καὶ ὁμολογίας ἐκάθηρε! Τίς ἑαυτοῦ ἀπογνώσεται, ληστήν ἔρῶν σωζόμενον, καὶ πρὸς τὸ παράδεισον μετὰ τοῦ καλοῦντος εἰσβιάζόμενον;

κε'. Πάντες προσκυνήσωμεν, καὶ προσπέσωμεν, μὴ τὸ σῶμα κλιθέντες μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ γόνυ τῆς καρδίας πρὸς τοῦτο, καὶ τὴν δουλίαν τῆ ἐργασίᾳ τῶν Δεσποτικῶν ἐντολῶν, μὴ μόνον τῇ ὑποπτώσει χαρακτηρίζοντες. Τοῦτο γὰρ καὶ Ἰουδαῖοι ἐπεμορφώζοντο [f. ἐπεμορφάζ.], ἀλλ' ἤκουον Ἡσαίου πρὸς αὐτοὺς διαγγέλλοντος· *Ὁ λαὸς οὗτος τοῖς χεῖλεσσι με τιμᾷ, ἡ δὲ καρδία αὐτῶν πῶρῳ ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ.* Καὶ ὁ Σωτὴρ οὐ τῷ λέγοντι αὐτὸν Κύριον, ἀλλὰ τῷ τὰ ἔργα αὐτοῦ ποιοῦντι τὴν βασιλείας εἰσοδὸν δίδωσιν. Ἡμεῖς δὲ καὶ τι μυστικώτερον ἐκ τῆς τῶν γονάτων κλίσεως μάθωμεν· ἡσυχίαι κλινόμεθα τε καὶ ἀνιστάμεθα, τὴν τοῦ Κυρίου νέκρωσιν καὶ ἀνάστασιν ἐννοοῦμενοι, καὶ διὰ ταύτης καὶ αὐτοὶ τῇ ἀμαρτίᾳ νεκρούμενοι, καὶ τῇ δικαιοσύνῃ ἐξανιστάμενοι, κίπτοντες τῷ χεῖρονι, καὶ τῷ κρείττονι ἐγειρόμενοι, κατὰ τὴν μεγάλην προφητείαν τοῦ Συμεῶν, ἣν ἐπὶ Χριστῷ ἀπεθέσπισε. Πάλιν ἡ τῶν οὐρανῶν βασιλεῖα ἦνοικται, καὶ νῦν ἐντὸς ἡμῶν οὔσα, ὅταν τῶν παθῶν διὰ τοῦ σταυροῦ βασιλεύωμεν, καὶ ὕστερον τότε ἀποκαλυφθησομένη, ὅταν ὁ μετὰ τοῦ σταυροῦ ἦκη κριτής, ἀποδώσων ταύτην τοῖς διὰ τῶν ἐν αὐτοῖς [αὐτῇ?] κειμένων ἔργων ταύτην ἑαυτοῖς ἐτοιμάσασιν, ἢ πρὸς αὐτὴν ἐντεῦθεν ἠτοιμασμένοις.

κς'. Πᾶσιν ὁ δεῖπνος ἠτοιμάσεται, καὶ ὁ νῦν ἐν τῇ μυστικῇ ταύτῃ τραπέζῃ τελούμενος, πρὸς τὸν σταυρὸς φέρει Πάσχα, καὶ ἄντα, καὶ κηρυττόμενον, καὶ ὁ ὕστερον ἐν τῷ οὐρανῷ θυσιαστηρίῳ τελεωθησόμενος; ἐξ οὗ φαγεῖν οὐκ ἔχουσιν ἐξουσίαν οἱ τῇ σκηνῇ καὶ τῷ παράγοντι κόσμῳ τούτῳ λατρεύοντες· ὃν δὴ τελεώτερον Πάσχα καὶ μυστικώτερον οἶδαμεν. Βασιλεῖα πρόκειται, καὶ πῶς οὐκ ἄθλιος ὁ ἀπολειπόμενος; Δεῖπνος παρεσκευάσται, τᾶροις καὶ σιτιστοῖς ἀβρυνόμενος, καὶ τίς οὐ δραμεῖται πρὸς τὴν ἀπόλαυσιν; Ἄλλ' ἀντιπερισπῶσιν ἡμᾶς οἱ ἀπατώντες, ὡσπερ τοῖς ἐν Εὐαγγέλιῳ κληθέντας. Καὶ τί

quæ te impensius amat, etiam tu latro; nam tu quoque non nihil ad crucem pertines: consuevit enim illa etiam latronibus benefacere. At Regem omnium et tuum Crucifixum consistere, etc.

τούτο; Οὐ πόρρω ἡμῶν ὁ σύμμαχος. Τῷ σταυρῷ τοῦ
 τους ἀποσιωώμεθα· τῇ νηστείᾳ τὴν δρεξίν ἐπιτεί-
 νωμεν· τὰς χεῖρας νεψώμεθα ἐν τῷ αἵματι τῆς
 σφαγῆς τοῦ ἀμαρτωλοῦ καὶ σαρκίνοῦ φρονήματος,
 καὶ τοῦ Κυρίου κατατρυφήσωμεν, χορταζόμενοι ἐν
 τῷ ὀφθῆναι ἡμῖν τὴν δόξαν αὐτοῦ, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ
 εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

²² 1 Joan. II, 28.

A illos, qui in Evangelio vocati sunt? Et quid hoc?
 Non procul abest adiutrix. Cruce hos abigamus,
 jejunio appetentiam intendamus, manusque lave-
 mus in sanguine trucidati peccatoris, et carnalis
 spiritus, et in Domino delicias nostras positas esse
 existimemus, satiati, cum ²² apparuerit gloria ejus
 nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

ΚΥΡΙΟΥ ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΕΟΡΤΗΝ

ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΔΕΣΠΟΙΝΗΣ ΗΜΩΝ ΘΕΟΤΟΚΟΥ

Ὅτε προσηρέχθη τῷ κυρῷ παρὰ τῶν γεννητόρων αὐτῆς.

SAPIENTISSIMI ARCHIEPISCOPI BULGARIE

DOMINI THEOPHYLACTI

ORATIO IN FESTUM

SANCTISSIMÆ DOMINÆ NOSTRÆ DEI GENITRICIS

Quando a suis parentibus in templum adducta est (1).

Interprete Bonifacio Finetti ord. Prædicatorum.

α'. Καὶ μνήμη μὲν δικαίου μετ' ἐγκωμίων γενο-
 μένη πολλάκις ἤλεγξε τὸν ἐγκωμιάζοντα, μακρὰν
 τῆς ἀξίας πίπτοντα· οὐ γὰρ ἀεὶ, οὐδὲ ἐπὶ πάντων
 ὁ λόγος ἐξισούται τοῖς πράγμασι· τῆς δὲ παντὸς
 μὲν δικαίου Δεσποίνης, Θεοῦ δὲ τοῦ βασιλέως τῆς
 Δικαιοσύνης Μητρὸς, πῶς ἂν μετ' ἐγκωμίων τὴν
 μνήμην θέσθαι προθέμενοι, λόγον εὐροιμι¹ μικρῷ
 γοῦν τινι μέρει τῆς ἀξίας ἀπτόμενον²; Οἶμαι γὰρ,
 εἴ τινὲς εἰσιν ἀγγέλων λόγοι, μυστηρίων τῷ ὄντι ἀγ-
 γελοι, μὴδὲ τούτους ἂν ἐφικέσθαι τῶν χαρίτων τῆς
 Θεομήτορος. Ἦς γὰρ ἡ ἀγιωσύνη τὴν κτίσιν πᾶσαν³
 ἐκδέσθηκεν, οὐκ ἂν λόγος κτισματος ταύτην ἀξίως
 ὑμνήσῃ δύναιτο. Ἀρ' οὖν παντελῶς ἀποσιωπήσο-
 μεν, καὶ τὴν τοῦ Λόγου Μητέρα, καὶ τῆς κατὰ λόγον
 ζωῆς ἡμῖν πρόξενον, ἀλόγως· οὕτως παρέλθοιμεν⁴;

²² 1 Cor. XIII, 1.

Variæ lectiones codicis Oxon.

¹ Cod. Oxon. εὐροιμεν. ² μικροῦ γοῦν τινος τῆς ἀξίας ἀπτόμενον μέρους. ³ τὴν κτιστὴν πᾶσαν φύ-
 σιν. ⁴ παρέλθοιμεν.

(1) Textus Græcus nunc primum prodit ex codice Regio Parisiensi. Variæ lectiones ac correctiones, ad calcem
 prædicatorum positæ, desumptæ sunt ex codice Oxoniensi. Editor Venetus. — Vide Præfationem, num. XIV. (tomi su-
 perioris col. 425.)

Verbi (divini) Matrem, et ejus, quæ secundum rationem est, **470** vitæ conciliatricem, absque verbo præteribimus? Vel potius juxta vires nostras loquemur, eamque *beatam*, prout ipsa prædixit, *dicentes, magna*, quæ illi *Deus fecit* ⁸⁶, quantum per nos fieri potest, religiose venerabimur, sive diligenter perscrutabimur? imo eorum, quæ capere non possumus, magnitudinem prædicantes, eadem ac simul et loquentium linguæ, et audientium aures

2. Male quidem se habebat humana natura; ac a Deo semel avulsa, velut lapis e montis vertice ruens, præceps ferebatur, contracta multisque opinionibus atque sententiis miserime discerpta. Siquidem deceptio, facto a muliere luitio, universum genus humanum, nequidem parti ejus firmiter uilatenus parcens, infeliciter depascebat. Quid ergo? Magnus nostri Opifex sese et Providorem demonstrare voluit, suaque providentia creationi abs se factæ fidem astruxit, ac sapientiam suæ circa res creatas gubernationis quasi creatricis potentiae testem ac præconem constituit. Oportet enim auctorem effecti sui curam gerere, si velit ipsum diu subsistere, et non statim ac compactum fuerit, dissolvi: alioquin et rationis et artis expertus foret ille, ac vere puer, qui arena ludit, sed magis opere ipse suo illuditur.

3. Conditor igitur noster haudquaquam nos cura atque providentia destitutos reliquit, sed olim et colloquiis et apparitionibus identidem commonefecit et ad rectum incitavit, et per somnia instruxit, et omnis generis beneficiis cumulavit, ac legem in auxilium dedit: quandoque etiam asperitatibus coercuit, pœnisque gravioribus perstrinxit quo quidquid in nobis carnale, superfluum ac Spiritui inimicum erat, expungeretur. Quid demum non fecit? aut quam industriam prætermisit? Verum, ut hæc omnia socordia nostra inutilia reddi, nosque plagis a capite ad calcem a diris latronibus affectos, jam neque *oleum*, neque *alligaturam* ex lege et prophetis admittere ⁸⁸, sed iis obsistere, et ob *regnans* in carne nostra *peccatum* boni operandi impotentes esse animadvertit; tunc demum *viscera misericordiæ* ⁸⁹ suæ eum compulerunt, ut ipse *in carnis similitudinem fieret, ut damnans in carne peccatum* ⁹⁰, et unus pro omnibus moriens, universæ naturæ nostræ victoriæ decus et fructum afferret. At cum *regnaret mors* per peccatum velut satellitio munita atque firmata, indeque magnam in nos, qui *in iniquitatibus concipimur et in peccatis parimur* ⁹¹, potestatem exerceret (unde et naturæ necessitas erat, ut quicumque nascerentur, iidem corrumpentur), **471** idcirco oportebat, ut et conceptio nostra et nativitas sanctificarentur; sicque mortis lorrentis, qui per vallem generationis in peccatores fluit, cohiberetur ac sisteretur.

⁸⁶ Luc. 1, 28. ⁸⁸ Luc. 1, 34; Isa. 1, 6. ⁸⁹ Luc. 1, 78. ⁹⁰ Rom. viii, 3. ⁹¹ Psal. 1, 7.

Varie lectiones codicis Oxon.

⁸ καθ' ἡμῶν. ⁹ σεβασθησόμεθα, ἢ περιεργασόμεθα. ¹⁰ ἀποσπασθείσα. ¹¹ ἢ ἐπὶ μ. ¹² ἰσ. σ. τ. ¹³ κατὰ ψάμμου. ¹⁴ Πνεύματι. ¹⁵ πληγέντες. ¹⁶ πλὴν ἁμαρτίας. ¹⁷ χαρίσας.

A ἢ τὸ κατὰ δύναμιν εἰπόντας, καὶ μακαρολογῶν αὐτὴν κατὰ ὃ πρό εἶπεν [f. προείπεν], ὡς ἐνεστὶ τὰ ποιηθέντα αὐτῇ μεγαλεῖα σεβασθησόμεθα ⁸; μάλλον δὲ καὶ ταῦτα τῷ ἀνεκδιήγητῳ δοξάζομεν, τὸ μέγεθος κηρύττοντες, οἷς μὴ καταλαμβάνομεν. Ἄμα γάρ τι καὶ ἀγιασθησόμεθα, καὶ γλώτταν οἱ λέγοντες, καὶ ἀκοὴν οἱ ἀκούοντες.

magis vel ipsa enarrandi impotentia glorificabimus; quidpiam sanctitatis participabunt.

β'. Ἐἶχε μὲν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις κακῶς, καὶ ἀπλῆ ἀποσπασθείσα ⁹ Θεοῦ, οἷα τις λίθος ἐξ ἀκρωρείας ἐφέρετο θραυομένη, καὶ διασπειρομένη πρὸς πολλὰς δόξας καὶ γνώμας, καὶ φθειρομένη διὰ ταῦτα ἐλαεινῶς. Καὶ ἀπὸ γυναικὸς λαβοῦσα ἀρχὴν ἢ ἀπάτην, ἅπαν τὸ γένος ἐνέμετο, μηδὲ τοῦ στερρότερου φεισαμένη μέρους τῆς φύσεως. Τί γοῦν; Ὁ μέγας ἡμῶν Ποιητὴς καὶ Προνοητὴς ἀναδείκνυται, καὶ πιστοῦται τῇ προνοίᾳ τὴν ποίησιν, καὶ τὴν σοφίαν τῆς περὶ τὰ κτίσματα διοικήσεως, τῆς περὶ τὸ κτίσθαι δυνάμει; προβάλλεται κήρυκα. Δεῖ γάρ τὸ ποιῆσαν προνοεῖσθαι τοῦ ποιηθέντος, εἰ γε μακροτέραν αὐτῷ τὴν σύστασιν εἶναι βούλοιο, καὶ μὴ ἅμα τὸ [f. τῷ] παγγῆναι τὴν λύσιν λαβεῖν ¹⁰ ἢ οὕτως γε, ἄλογος ἂν εἴη κτίσις ¹¹ καὶ ἄτεχνος, καὶς ἀληθῶς, καὶ ψάμμου ¹² πλίζων, τῷ κτίσειν καὶ πλέον παίζόμενος.

γ'. Οὐκ οὐκ ἀπρονοήτους ἡμᾶς ὁ Κτίστης κατέλιπεν ¹³ ἀλλὰ καὶ ἐπιμελείας καὶ ἐπιφανείας συνετίζων καὶ συμβεβῆστων, καὶ ἐνυπνίους σοφίζων, καὶ παντοίως εὐεργετῶν, καὶ νόμον διδούς εἰς βοήθειαν, ἤδη δὲ καὶ τοῖς αὐστηροτέροις στύφων, καὶ τοῖς βαρυτέροις πιέζων, ἵν' ἐκτακῆ πᾶν ὅσον σαρκώδες καὶ περιττὸν καὶ ἀκατοκίχτον Πνεύματος ¹⁴, καὶ τί γάρ οὐ ποιῶν, τί δὲ οὐκ ἐπιτεχνώμενος; Ἐπεὶ πάντα τῆς ἡμετέρας βῆθυμίας ἐώρα δεύτερα, καὶ ἀπὸ κερφαλῆς ἄχρι ποδῶν ὑπὸ τῶν πικρῶν πληγέντα ¹⁵ ληστῶν, οὕτε ἐλαιον, οὕτε καταδόσμους, παρά τε τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν ἐδεχόμεθα, ἀντιπαρερχομένων ἡμῶν καὶ ἀδυνατούντων διὰ τῆς βασιλευούσης ἐν τῇ σαρκὶ ἡμῶν ἁμαρτίας, αὐτὴς ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἁμαρτίας ¹⁶ γενέσθαι σπλάγχνοις χρηστότητος ἐκδιάζεται, ὡς ἂν κατακρίνας τὴν ἁμαρτίαν ἐν τῇ σαρκὶ, καὶ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀποθανῶν, πάσῃ τῇ φύσει τὴν νίκην χαρίσται ¹⁷, Ἐπεὶ δὲ ἐβασίλευσε μὲν ὁ θάνατος, ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας δορυφορούμενός τε καὶ κρατυνόμενος, καὶ πολλὴν εἶχε καθ' ἡμῶν δυναστείαν, οἷα ἐν ἀνομίαις συλλαμβανομένῳν, καὶ ἐν ἁμαρτίαις τικτομένων, καὶ φύσεως ἦν ἀνάγκη τοῦς τικτομένους καὶ φθειρεσθαι ¹⁸. Ἐδεῖ διὰ ταῦτα ἀγιασθῆναι καὶ τὴν γέννησιν, καὶ στήναι τὸν τοῦ θανάτου χειμάρρου διὰ τῆς κολάδος τῆς τῶν ἁμαρτωλῶν γεννήσεως βέοντα, τῷ μεγάλῳ τῆς ἀγιωσύνης ἀνακαπέντα ἐρύματι.

δ. Ἐπει οὖν ταῦτα οὕτω, καὶ τὰς εἰς τὸν παρόντα Ἀβραὰμ εἰσόδους¹⁵ ἔδει πρώτως ἀπαλαῦσαι τῆς χάριτος, ἵνα καὶ τὰ τέλη τοῦτοις ἐπακολουθήσῃ κατάλληλα· ἐκλήγεται καὶ ἡ πρὸς τὸν τόκον ὑπερπληθύνουσα, πάσαις χαριτωθεῖσα ταῖς ἀρεταῖς, καὶ πάσης κτίσεως ὑπερέχουσα, φυλῆς μὲν οὕσα βασιλικῆς (ἐξ Ἰούδα γάρ), καὶ γονέων λαμπρῶν καὶ τὸ τοῦ τόκου μέρος, λαμπροτέρων δὲ καὶ¹⁶ τὴν εὐθείαιαν, καρπὸς δὲ τοῦτοις ἀναφανείσα θεόδοτος. Οἷα γὰρ ὅη τὰ τοῦ Θεοῦ κριματά, ἀμεμπτοὶ μὲν ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν ἐπορεύοντο, ἐκινδύνουν δὲ μὴ διαδραῖναι τὰ τῆς ἀτεκνίας θνείδος, εἴτε τὴν πίστιν αὐτῶν τοῦ Θεοῦ δοκιμάζοντος, ὡς περ ἄρα καὶ τοῦ προπάτορος Ἀβραὰμ (φιλεῖ γὰρ ἀεὶ τοῖς δυνατωτέροις ἐπιτιθέναι τὰ βαρύτερα, ἵνα καὶ αὐτοὶ στεφανῶνται λαμπρότερον, καὶ τοῖς μετέπειτα παράκλησις γένωνται), εἴτε τι ἄλλο ἐν τούτοις δεικνύοντος μυστικώτερον καὶ συμβολικώτερον. Πλὴν ἀλλ' ἐκείνοι τὰς καρδίας πῶς ἂν εἰποι; ἐδάκνοντο, καὶ τῇ μνήμῃ τῆς ἀτεκνίας διεσπαράττοντο· καὶ μᾶλλον τὴν μακαρίαν Ἄνναν¹⁷ (καὶ τί γὰρ ἡ γυνή; χρῆμα μαλακὸν, καὶ λύπαις εὐένδοτον, καὶ μάλιστα τῷ ζῆλῳ ὑποκινιζόμενον) ἢ βομφαία τῆς ἀπειθίας συνέκοπτε. Τί οὖν; οὐ πρὸς λατροῦς καταφεύγουσιν, οὐ περιήτοις δεσμοῦνται, οὐ πόμα¹⁸ ζητοῦσι περὶ τὰ; κυήσεις λυσιτελοῦν¹⁹, οὐ γόητα²⁰ ἐπικαλοῦνται· ταῦτα γὰρ ἀνθρώπων ἀβρώστων εἶναι ὡς ἀληθῶς, καὶ τὰς ψυχὰς τῇ ἀπιστίᾳ καταποθίντων, καὶ δεσμονμένων ἀβρήτοις²¹ τοῦ Πουηροῦ ἄμμασιν, οἱ οὐδὲ σπέρμα τῷ βίῳ καταλιπεῖν ὄντως δίκαιοι. Οὐκοῦν ἐκείνοι C ἰσχυροὶ καὶ ἀπὸ ἀρχῆς δόντα τὸν κληθυσμόν, καὶ τὴν ἀδξήσῃ, καὶ τὴν μητέρα Σάρρας νεοερωμένην ζωοποίησαντα, καὶ νηστειαῖς ἑαυτοῦς ἐκδόντες, εὐχαῖς τε τὴν θέσιν ἐπισπασάμενοι ἀγαθότητα, καὶ τῶν παλαιῶν θαυμασίων ἀναμνήσαντες²², ὧν αἱ τῶν πατριάρχων γυναῖκες ἀπέλασαν, ὧν ἡ Σουμανίτις, ὧν ἡ τοῦ Σαμουὴλ μήτηρ Ἄννα, σπειροῦσι, καὶ ἐν ἀγαλλιάσει θερίζουσι· καὶ οἱ πρὶν ἐξουδενωμένοι τοὺς νεφροῦς, ἠλλοιώθησαν, καὶ τίκεται τούτοις θυγάτριον, τοσοῦτον ὑπερέχον αὐτοῦς²³ ἀγνωσύῃ καὶ χάριτι, ὅσον καὶ ἡ ἐν αὐτῷ τοῦ Θεοῦ κατασκήνωσις, ἢ ἀνάπαυσις, τῆς ἐν ἐκείνοις ἀκησσεως. Τοῖς μὲν γὰρ ἀπλῶς ἐνέμκει Θεός, κατὰ τὸ εἰρημῆμον· Ἐνοικήσῃ ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσῃ D τῆς δὲ τὴν μητέρα οὐσιωδῶς ὁ Θεός ἐπλήρωσεν. εἰς ἁπλὴν quadam ac communi ratione habitabat Deus, juxta id quod dicitur²⁴ : *Habitabo in eis et inambulo* : at hujus uterum Deus ipse substantialiter implevit.

ε'. Ἄρ' οὖν τὴν χάριν ἠγνόησαν; ἄρα τοὺς ἀγενεῖς γονεῖ; ἐμμήσαντο; καὶ γήρως χειραγωγῶν, καὶ βίου κληρονομόν, καὶ γένους διάδοχον τὴν παιδα ἐξενέλεπίζοντες, οἱ καὶ παρακατέσχον τρυφώτερον ἀνατρέφοντες; Ἄλλ' οὐκ ἂν ἦσαν ὄντως ἐκείνης γονεῖς,

¹⁵ Rom. iv, 19. ¹⁶ Psal. cxiv, 5. ¹⁷ Lev. xxvi, 12.

Varie lectiones codicis Oxon.

¹⁸ εἰσόδους ἡμῶν. ¹⁹ δὲ τὰ θεῖα, καὶ. ²⁰ ἡ μακαρία Ἄννα. ²¹ πόματα. ²² λυσιτελοῦντα. ²³ γόητες. ²⁴ ἀβρήτοις. ²⁵ ἑαυτοῦς ἀναμνήσαντες. ²⁶ αὐτῶν.

4. Quandoquidem itaque hæc ita sese habebant, ac congruum erat, ut viæ, per quas fit in hanc vitam ingressus, primæ hac gratia fruerentur, ut scilicet pares illis termini responderent; eligitur illa, quæ hunc partium editura erat, omnibus ornata virtutibus, cæterisque creaturis præstantior, ex regia tribu, quippe ex Juda et ex parentibus illustribus, illustrioribus vero prole et pietate, manifeste fructus a Deo illis datus. Quoniam enim in omnibus viis suis irreprehensibiliter ambularent, attamen (ut se habent divina judicia) summo in periculo erant, ne opprobrium sterilitatis effugere non valerent: sive Deus hac ratione eorum fidem, ut quondam ipsorum progenitoris Abraham probatam vellet (solet enim ille semper fortioribus graviora imponere, ut et ipsi coronentur illustrius, et ut posteros ad virtutem exemplo provocent suo): sive ad aliud quidpiam magis reconditam magisque symbolicum mysterium in illis ostendendum respiceret. At vero quis dicat, quantum illi hac de causa corde dolent, et quantum orbitalis memoria dilacerarentur? Præsertim vero beatam Annam (quid enim femina, nisi res delicata, in mætores prona, et æmulationi quam maxime obnoxia?) sterilitatis gladius proscindebat. Quid igitur? Non ad medicos confugiunt, neque illis adhærent; non pocula quærunt, quæ fecunditatem excitare valeant, non veneficos advocant (norant animo hæc illis convenire, qui vere infirmi sunt, atque nefandi cacodæmonis vinculis constricti, animas habent infidelitatis barathro absorptas, quique idcirco plane indigni sunt, qui semen ullum post sese relinquunt): sed ad Deum omnis creaturæ opificem, qui a principio multiplicandi et crescendi virtutem dedit, quique eternam vulvam Saræ²⁵ vivificavit, respiciunt: sequæ jejuniis macerantes, orationibus etiam divinam paleantes bonitatem, ac mirabillum, quæ olim in patriarcharum uxoribus (inter quas Sunamitis et Anna Samuelis mater) facta sunt, memoriam revocantes, *serunt in lacrymis, et in exultatione mentis*²⁶: qui enim prius exhaustos habebant lumbos, in alios mutati sunt. Nascitur igitur illis filiola, tantum eos sanctitate et gratia præcellens, quantum, modus quo Deus in ipsa habitavit, modum habitationis in illis sperabat. Nam in illis

ipsius non fuissent illi, neque unquam meruissent eam habere, si talis exstiterent indolis, ut hæc apud se constituere potuissent. Omnem igitur humanum exuentes affectum, omnique re superiores effecti, Deo offerunt donum, quod ipse illis dederat; illudque restituendo declararunt, se a Deo illud accepisse. Igitur eam ad templum velut vivum mobileque donarium rerum omnium Dominatori consecrandum deferunt: ac ⁸² domui Dei decor impo-
nitur, ipsique assignatur locus habitationis gloriæ ejus (quæ quidem David olim se diligere profitebatur, at oculis intueri non meruit), et ⁸³ obli-
scitur quidem filia domus patris sui: atque adducitur regi, qui decorem ejus concupiverat. Adducitur vero neque timide, aut occulte, neque ignobiliter, sed illustri splendidaque cum pompa: ac e domo
educitur omnibus fausta precantibus, ejusque edu-
cationi plaudentibus. Et quidem cognati et vicini et quotquot erant aliquo amicitia vinculo parentibus ejus stricti, sequebantur: ac patres patri congratula-
bantur, matresque matri. Puellæ vero et adoles-
centulæ lampades gestantes simul cum ipsa Dei Filia, ad instar coronæ stellarum circum lunam, sublucentes præbant: totaque personabat Hiero-
solyma, omnium oculis defixis in Puellulam triennem tanta gloria circumdatam, totque luminum gestatione condecoratam. Ut vero ingressi sunt tem-
plum, totum sacerdotale genus cum canticis obviam venit: ac ipsum sacerdotem admiratio summa per-
cehebat, et tanto magis quo plus cæteris erat divino numine affatus.

Vers. 6. Huic ergo parentes Puellulam asserunt atque concredunt, narrantes et præteritam sterilitatem et habitum de illa promissionem, ac confi-
dentes, supra ipsorum vires ac merita esse talem Filiolam enutrire; cum enim illa divinior esset, convenire, ut educationis conditio tantæ dignitati responderet; ac ne tam splendida atque inæstima-
bilis margarita vilis laceroque panno contegeretur, decere, ut regia chlamyde ad majorem gloriam et ornamentum recondatur. Pontifex vero maxima admiratione, velut extra se raptus, ac Dei affatu correptus, oculos in Puellulam figit, quam vere divinarum gratiarum diversorium esse perspiciebat dignamque magis quam ipse, quæ in conspectu Do-
mini indesinenter persisteret: ac tum intellexit, id quod profundo mysterio præceptum in **373** lege fuerat de arca in Sancta sanctorum reponenda, ad hanc Puellam clarissime spectare. Nil igitur veritus, neque eunctabundus, audet quidpiam justum illud quidem, tametsi præter legem; imo lege superior effectus, ac caliginem transgressus litteræ, spiritum ejus sequitur, atque in Sancta sanctorum donarium reponit. Excipit itaque Puellam locus,

οὐδ' ἂν ἐξ ἀρχῆς ταύτην λαβεῖν ἠξιώθησα, εἰ τοιαῦτα φρονεῖν ἐπεφύκεσαν. Πᾶσαν δὲ προσπάθειαν σαρκικὴν ἐκ τοῦ Πνεύματος ἀποξήσαντες, καὶ παντὸς ὑπεράνω γενόμενοι, δῶρον δωροῦνται Θεῷ τὸ θεόδοτον αὐτοῖς ἀγαθόν, καὶ δεικνύουσιν ὡς ἐξ ἐκείνου τὸ καλὸν ἔχουσιν, οἷς ἐκείνω ἀποδεδώκασι. Καὶ πρὸς τὸν ναὸν ἀποφέρουσιν ἀνάθημα τῷ δεσπότην ζῶν καὶ κινούμενον, καὶ τῷ οἴκῳ τοῦ Κυρίου ἢ εὐπρέπεια ἐπιτίθεται, καὶ ὁ τόπος αὐτῷ ἀποκληροῦται τοῦ τῆς δόξης σκηνώματος (ἃ καὶ Δαβὶδ ἀγαπᾶν μὲν ὁμολογεῖ ⁸⁴, ὀφθαλμοῖς δὲ ἰδεῖν οὐκ ἠξιώται)· καὶ ἐπιλανθάνεται μὲν ἡ Παῖς τοῦ οἴκου τοῦ πατρικοῦ, τῷ βασιλεῖ δὲ προσάγεται τοῦ κάλλους αὐτῆς ἐπιθυμήσαντι. Προσάγεται δὲ οὐκ ἀπαρρησιάστως, οὐδ' ἀφιλοτίμως καὶ ἀκλεῶς, ἀλλὰ μετὰ λαμπρῶς τῆς πομπῆς ἐξάγεται μὲν τῆς οἰκίας μετ' εὐφημίας πάντων κροσσούντων τὰ ἐξιτήρια· ἅπαν δὲ τὸ συγγενικόν, καὶ γειτονικόν, καὶ ὅσον κατὰ φιλίας δεσμὸν ⁸⁵, τοῖς γονεῦσι παύτης συνείποντο. Πατέρες μὲν περὶ τὸν πατέρα, μητέρες δὲ περὶ τὴν μητέρα συνέχαιρον, κόραι δὲ καὶ νεάνιδες αὐτῆς λαμπροδηφόροι· τῆ τοῦ Θεοῦ Παῖδι συμπροήσαν, οἶόν τινος κύκλος ἀστέρον τῆ σελήνῃ συνυποφαίνων ⁸⁶· καὶ πᾶσα ἐξηχεῖτο Ἱεροσόλυμα, τὴν καινὴν ταύτην πομπὴν θεώμενοι, κοράσιον τριετὲς, τοσαύτῃ δόξῃ περιστελλόμενον, τοσαύτῃ λαμπροφορίᾳ τιμώμενον. Ἐπεὶ δὲ ὁ ναὸς εἶχεν αὐτοὺς, ἅπαν τὸ ἱερατικὸν ἀπήντα φύλον τοῖς ἤσμασι δεξιούμενον· καὶ αὐτὸν τὸν ἀρχιερεῖα τὸ θαῦμα ἐκίνει, καὶ τοσοῦτον μᾶλλον, ὅσῳ καὶ τῶν ἄλλων ἦν ἐνθεώτερος.

87. Καὶ οἱ γονεῖς τὴν Παῖδα προσάγουσιν αὐτῷ, καὶ πιστεύουσι, διηγούμενοι μὲν καὶ τὴν στεῖρωσιν, καὶ τὴν ἐπὶ ταύτης ἐπαγγελίαν, ὁμολογούντες μέντοι καὶ ἄλλως ὑπὲρ αὐτοῦ εἶναι τὴν ἀνατροφὴν τῆς Παῖδος· θειωτέραν γὰρ οὕσαν, δεῖσθαι καὶ τῆς ἀναγωγῆς ἀναλόγως ⁸⁷ ἵνα μὴ μαργαρίτης, οὕτω λαμπρῶς· καὶ ἀτίμητος, βράκει πενήχρῳ προσαρμόζοιτο. Δίον αὐτὸν τῷ βασιλεῖ πῆλψ παρενεῖρειν, εἰς δόξην καὶ κόσμον μείζονα. Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς, τότε δὴ μᾶλλον ἐκστὰς ἑαυτοῦ, καὶ ἐπὶ Θεοῦ ληφθεὶς, κατεῖδε μὲν τὴν Παῖδα θείων χαρίτων ἀληθῶς καταγύγιον, ἀξίαν δὲ μᾶλλον, ἢ αὐτὸς, τῷ τοῦ Θεοῦ προσώπῳ διὰ παντὸς ἐμφανίζεσθαι. Συνῆκε δὲ τὸ βαθέως ἐν τῷ νόμῳ περὶ τῆς κιθωτοῦ λεγόμενον, ὡς εἰς τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων ἀποτεθησομένης, εἰς ταύτην δὴ τὴν Κόρην ἀποσκήπτειν τρανῶς. Μηδὲν οὖν ἐνδοξάσας, μηδὲ ὑποσταλεῖς, τολμᾷ τι παρὰ τὸν νόμον δίκαιον· μᾶλλον δὲ ὑπὲρ τὸν κάτω νόμον γενόμενος, καὶ διαβάς τὸν γνώμον τοῦ γράμματος, μετὰ τοῦ Πνεύματος γίνεται, καὶ φέρων εἰς τὰ τῶν ἁγίων Ἅγια τὸ ἀνάθημα ἀποτίθησι· καὶ δέχεται τόπος Κόρη, ὁ μηδενὶ μὲν τῶν ἄλλων ἀνδρῶν ⁸⁸ θεατὸς, μηδενὶ δὲ τῶν ἱερέων βατὸς, μηδ' αὐτῷ τῷ ἀρχιερεῖ, ὅτι μὴ ἅπασι

⁸² Psal. xxv, 8. ⁸³ Psal. xlv, 11.

Variæ lectiones codicis Oxon.

⁸⁴ ὁμολογεῖ. ⁸⁵ δεσμῶν. ⁸⁶ συνυποφαίνοντες. ⁸⁷ ἀναλόγως. ⁸⁸ μηδὲ θεατὸς.

πατουμενος. Ἐκεῖ γὰρ τὴν ὑπὲρ πᾶσαν τὴν φύσιν Ἀ
 ἀγιασθεῖσαν τῇ καθαρότητι, καὶ δικαιοθεῖσαν ἐκ
 μητέρας, μὴ νόμου δουλεύειν βαρύτητι, τοῦ μηδὲν
 διακίψαι κειμένῳ²⁰, μόνους δὲ ἐπιτίθεμένους²¹ τοῖς
 ἀμαρτιάνουσι. Νόμος μὲν γὰρ τῶν παραβάσεων
 χάρις ἐπεσηλῆθε²², κακένοις ἐπεσέθη²³ παιδαγω-
 γός, τοῖς δεομένοις παιδαγωγίας. Ἐκαίνη δὲ, τῇ καὶ
 τῶν ἀγγέλων ὑπερκειμένη, οὐ νόμος, ἀλλ' ἡ χάρις
 ἐπετέλει²⁴ τὰ τελιώτερα. Ἐπισημαίνει δὲ ὁ Θεός,
 τοῖς γινομένοις ὡς αὐτοῖς ἀριστούμενος· ἀγγέλῳ
 γὰρ διακόνῳ πρὸς ἀνατροφὴν²⁵ τῆς ἀνατεθείσης
 κέχρηται, καὶ τρέφει παραδόξῳ τρόπῳ τὴν τεξομέ-
 νην αὐτὸν καὶ τρέψασαν²⁶, ἵνα μηδὲν αὐτῆς σχεδὸν
 εἴη ἀνθρώπινον, πάντα δὲ θαῖα ἐμφαίνοντο²⁷.
 quæ ipsum postea parere et nutrire debebat; ut nihil propemodum ejus Puellæ humanum foret; sed omnia divina.

Ζ. Τοῦτό ἐστιν ἡμῖν ἡ πανήγυρις²⁷, τοῦτο ἑορτά- B
 ζομεν σήμερον, Κόρης προσαγωγὴν, καὶ εἰς τὰ
 Ἅγια τῶν ἁγίων εἰσαγωγὴν. Ὁ καινὸν μὲν
 εὐαγγέλιον, καινὸν δὲ ἀκοσμητὸν ὅθιλον Χαϊδίον τοῖς τοῦ
 Θεοῦ αὐτοῖς καὶ ἀθεάτοις ἐνδιδαιτώμενον! Καίτοι
 κἀν εἰς τὴν αὐλήν ἐπάγει, διὰ παντός καὶ
 κῦτο ἀν ἐδείκνυε ταύτης τὴν πρὸς τὸν Δεσπότην
 εὐκλεισίαν, εἴ γε τὸ, Παιτεῖν τὴν αὐλήν μου [vulg. add.
 οὐ] προσθήσασθε, παρὰ Θεοῦ τοῖς προσκεκρουκούσιν
 ἔρριστα· κἀν εἰ μόνον εἶδε τὰ Ἅγια, καὶ τοῦτο μέγα
 παρρησίας ἐνέχυρον· κἀν ἔπαξ εἰσηλθε τοῦ ἔτους,
 μαιζον καὶ τοῦτο τῆς τῶν γυναικῶν ταπεινότητος.
 Νῦν δὲ τὴν αὐλήν ὑπεβόασα, τὸ θεύτερον καταπέτα-
 σμα διαβόασα, τῶν Ἁγίων ἐπιβόασα, τῷ Θεῷ συνεῖναι
 διηνεκῶς ἀφορίζεται, καὶ τῇ φύσει τῶν ἀνθρώπων
 ἀραθῶν [f. ἀρραβ.] τῆς μετὰ ταῦτα χάριτος γίνεται·
 προδεικνύουσα ἐν ἑαυτῇ τὸ ἡμέτερον, καὶ προδοποιοῦσα
 παντὶ τῷ γένει τὴν εἰς τὰ οὐράνια Ἅγια καὶ ἀλη-
 θεινὰ ἄνοδόν τε καὶ εἰσοδόν, καὶ τὸν νόμον αὐτόθεν
 φαίνουσα καταργούμενον· ὅς μὴ δυνάμενος δικαιοῦν,
 μηδὲ καθαίρειν ἁμαρτιῶν²⁸, ἀπειργεν ἔξω σχεδόν τι
 τῶν ἁγίων σύμπαντας. Ἐμελλε γὰρ ὄχριστός πάντας
 δικαιοῦσαι²⁹ χάριτι, καὶ λύσας τὸ μυστοίχορον τοῦ
 φραγμοῦ, πᾶσιν ἀνοίξει τὰς τῶν πρὶν ἀβάτων εἰ-
 σόδους, καὶ ἀγιάσας πάντας, καὶ καθαρίσας ὕδατι τῆ
 καὶ Πνεύματι, εἰς τὰ τῶν ἁγίων εἰσδέξασθαι Ἅγια.
 Διὰ ταῦτα τὴν Παρθένον προσηποδέχεται. Καὶ τὰ
 νῦν ἐκ' αὐτῆς γεγόνότα, τῇ πρὸς αὐτὸν παντός τοῦ
 γένους μετὰ ταῦτα καταλλαγῆ³⁰ ὄρηρα πιστὰ δι-
 δωσι.

impervia ingressum aperiret, omnesque sanctificans et Spiritu et aqua purificans, in Sancta sanctorum tandem admitteret. Hac de causa Virginem primum recipit; ac quæ in ipsa patrata nunc sunt, velut totidem secururæ totius generis reconciliationis cum ipso fida vadimonia constituit.

Ἡ. Παῖδιον μὲν οὖν ἀνατίθεται, διὰ τὴν ἀκακίαν
 καὶ τὴν εὐθύτητα· τῶν γὰρ τοιοῦτων ἔστιν ἡ βυ-

7. Hoc est igitur præsentis materia solemnita- B
 tatis, nempe hodierna die Virginis Præsentationem, et in Sancta sanctorum introductionem celebramus. O novitatem! o rem inauditam! In Dei penetralibus, quæ videre, nedum adire nemini licebat, Puella versatur! At si atrium tantummodo frequentasset illa, vel hoc solum peculiarem ejus cum Deo conjunctionem atque familiaritatem demonstrasset (siquidem illud, Atrium meum calcare non adjficietis³¹, pro omnibus qui in offensionem aliquam incurrerant, statutum est); et si tantummodo videre Sancta sanctorum concessum illi esset, et hoc magnum confidentiæ pignus exstitisset; quod si seinel tantum per annum sacrum eum locum fuisset ingressa, et hoc prærogativa fuisset humili C
 feminarum conditione longe superior. At vero decretum fuit, ut non solum atrium, sed primum etiam alterumque velamen transgressa, in ipso sacrario jugiter cum Deo versaretur, sicque naturæ humanæ arrhabo fieret secururæ postmodum gratiæ: ac præmonstraret in seipsa, quæ nobis postea feliciter contingere debebant, viamque universo humano generi panderet, qua ad vera cœlestia Sancta ascendere possit ac ingredi; indeque demum legem jam supervacaneam esse demonstra- ret, quæ, cum justificare et a peccatis liberare non posset, omnes ferme extra 474 Sancta detinebat. Quippe soli Christo Domino hæc competebat prærogativa, ut omnes per gratiam justificaret, ac D
 medium parietem maceræ solvens³², cunctis ad prius

8. Igitur Puella offertur propter innocentiam et rectitudinem: Talium est enim regnum

²⁰ I Tim. 1, 9. ²¹ Galat. 3, 19. ²² Isa. 1, 12. ²³ Ephes. 2, 14.

Varie lectiones et notæ.

²⁰ κειμένον. ²¹ ἐπιτιθεμένων. ²² παρεσηλῆθε. ²³ δ' ἐπεσέθη. ²⁴ ἐνέχρει. ²⁵ τροφὴν. ²⁶ θρέψουσαν. ²⁷ ἐμφαίνηται. ²⁸ Cod. Oxon. ita hic prosequitur: Ὑπὸ τούτου συνεκλήθημεν τήμερον· τούτο νῦν ὁ μνηεῖν προτροπόμεθα, τὴν εἰς τὸν ναδὸν καθαρωτάτης Κόρης προσαγωγὴν, καὶ εἰ; τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων ἀπαγωγὴν. Ἰδ εἰς: Ad hoc nunc convocati sumus; ad hoc modo decantandum invitamur, nempe purissimæ Puellæ introductionem in templum, et in Sancta sanctorum adductionem. ²⁹ ἀμαρτίας. ³⁰ δικαιοῦσας. ³¹ τῆς καταλλαγῆς.

cælorum⁶⁸ : et Innocentes suscipit Dominus, et equitatem vidit vultus ejus⁶⁹. Femina vero propter Evam, per quam et ex qua prævaricatio ; ut ubi abundavit delictum, superabundet ei gratia⁷⁰, ac mulier quæ nos e paradiso eiecerat, toti naturæ ad Sancta sanctorum præiret. Triennis autem propter Trinitatem hoc numero mystice significatam, quæ sanctitatem ipsius adauxit. Quid vero pompa ? Publica ac libera promulgatio gratiæ, quæ⁷¹ in omnem terram exiit, non uno loco juxta legis angustiam conclusa. Quid vero adolescentulæ ? Animæ ejus, quæ secundum Deum est, novæ conspersio⁷², quæ Virgini per imitationem copulantur. Aliquidne etiam in lampadibus perspicendum mihi suppetit ? Utique, nempe lumen vitæ splendens in gloriam Dei et mentis illustrationem, quod operationis manibus accenditur et gestatur. Nam cui sunt manus remissæ, quemque dereliquit virtus sua (ut inquit David) et lumen oculorum suorum et ipsum non est secum⁷³. Spiritus enim sanctus effugiet fictum, et non habitabit in anima subdita peccato⁷⁴.

9. At vero tu, quisquis es⁷⁵ duræ cervicis, et incircumcisus corde et auribus, quique semper Spiritui resistis, umbræ, quoniam ita placet, adhære, nihilque littera altius cogitans, scandalum propter cæcitatē tuam ex his, quæ hactenus dixi, sume. Verum dicere ergo liceat, pontificem temere adeo legem violaturum, remque tanti periculi plenam acturum fuisse, nisi quidpiam divinius in Puella suspexisset ? Quomodo tam incaute Puellam introduxit, si consiliarios te sapientiores non habuit, nempe⁷⁶ manifestationem et veritatem, in quibus ornamentis instructum pectus habebat, et a quibus eorum, quæ acturus erat, signum recipiebat ? Secus enim quisnam ex sacerdotibus ista fieri tolerasset ? Et quomodo populum adeo in seditiones proclivem, et quaslibet innovandi occasiones captantem tantæ rei novitas hæud commovisset ? Verum fortior⁷⁷ erat Dei voluntas ; et quæ Deus sanctissimus rata habebat, nemo hominum poterat impedire : unde secreto divinæ providentiæ freno cunctorum maxillæ constringebantur⁷⁸ ac regebantur ; adeoque laudabant quæ supra humanum captum fieri conspiciabant. Tu vero hæc vera esse non assentiris, neque Deo credis ? Commune hoc tibi est cum progenitoribus tuis, et præclaram hanc sentiendi rationem accepisti a patribus, quibus Deo non credentibus, sed terram desiderabilem despicientibus⁷⁹ quadraginta annis, dixit ipse, cui illi idem abnegabant, offensus sui et dixi, Semper hi

σκληρὰ τῶν οὐρανῶν, καὶ τῶν ἀνάκων ἀντιλαμβάνεται Κύριος, καὶ εὐθύτητα εἶδε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. Θῆλυ δὲ διὰ τὴν Ἐβαν δι' ἣν καὶ ἐξ ἧς ἡ παράβασις, ἵνα δοῦν ἐπιλόνουσεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερπερισσὴ ἡ χάρις· καὶ παραδείσου ἐκβαλοῦσα γυνή, εἰς τὰ τῶν ἀγίων Ἄγια τῆς φύσεως προηγήεσται. Τριετής δὲ, διὰ τοῦ ἀριθμοῦ μυστικῶς τῆς Τριάδος ἐμφαινομένης, ἢ τὴν ἀγιασύνην ἠέξαστο⁸⁴. Τί δὲ ἡ πομπή ; τὸ πεπαρρησιασμένον τῆς χάριτος, εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξελθούσης, ἀλλ' οὐχ ἐν τότῳ περικλεισθεῖσα⁸⁵ κατὰ τὴν τοῦ νόμου στενότητα. Τί δὲ αἱ νεανίδες ; Ψυχὰι τοῦ κατὰ θεὸν καὶ νέου γυναικός, τῇ Παρθένῳ συμβιβάουσαι⁸⁶ κατὰ μέμησιν. Ἔχω τι κἀν ταῖς λαμπάδες [f.—ταῖς] ὄραν ; τὸ φῶς τοῦ βίου λάμπον εἰς δόξαν Θεοῦ, καὶ τὸν τῆς γνώσεως φωτισμόν, ἐν ταῖς πρακτικαῖς χερσὶν ἀναπτόμενόν τε καὶ κατεχόμενον, ὡς τῷ γε παριεμένῳ ἐσχημάτι εἰς χεῖρας, καὶ ὑπὸ τῆς ἰσχύος ἐγκαταλειμμένῳ, ὃ φησὶν ὁ θεὸς Δαβὶδ, καὶ τὸ φῶς τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ αὐτὸ οὐ κέκεσται. Πνεῦμα γὰρ ἄγιον δόλον γούξεται, καὶ οὐκ ἐνοικήσει ἐν σώματι καταχθῶ⁸⁷ ἁμαρτίας.

9. Σὺ δὲ μοι τῇ σκιᾷ παρακάθεσο [f.—θησο] καὶ σκανδαλίζου τοὺς λεγομένους διὰ τὴν σαυτοῦ τύφλωσιν, καὶ μηδὲν φρόνει παραιτέρω τοῦ γράμματος, ὁ σκληροτράχηλος, καὶ ἀπερίεμτος τῇ καρδίᾳ καὶ τοῖς ὠσίν, ὃ ἀεὶ ἀντιπίπτων τῷ Πνεύματι. Ἔστιν ἀρχιερεῖα οὕτω παρανομεῖν λέγεσθαι⁸⁸ προφανῶς, καὶ παρακεκινδυνευμένως πράττειν, εἰ μὴ τι περὶ τῆς παιδῆς θεοῦτερον πέπειστο ; Πῶς δ' ἂν οὕτω παραδόλως⁸⁹ ἐπιστήγαγε τὴν κόρην, εἰ μὴ συμβούλους εἶχε σοῦ σοφωτέρους, τὴν δὴ λωστὴν τε καὶ ἀληθειαν⁹⁰, οἷς ἐκείνους⁹¹ τὸ στήθος εἶχε κοσμούμενον, καὶ παρ' ὧν ἐξεδέχοντο τοῦ ἀεὶ ποιητέου τὸ σύνθημα ; Τίς δὲ ἂν ταῦτα τῶν ἱερῶν ἠδέσχετο ; Πῶς δ' ἂν τὸν λαὸν οὐ συνεκίνησε τὸ πρᾶγμα κινουτομούμενον, καὶ ἄλλως στασιώδεις ὄντας, καὶ ταῖς καινοτομίαις ἀεὶ ἐφεδρεύοντας ; Ἀλλὰ γὰρ ἦν κραταιότερον τὸ τοῦ Θεοῦ θέλημα, καὶ ὁ θεὸς ὁ ἅγιος ἐκύρωσεν, οἷς δὲ ἀνθρώπων εἶχε διασκεδάσειν, καὶ ταῖς ἀβήτοις⁹² γουνοῖς τῆς Προνοίας, αἱ πάντων σιαγόνες ἤρχοντο⁹³, καὶ κατείχοντο, ἐπαινούντων ὡς ὑπὲρ ἀνθρωπίνους λογισμοῦς τὰ γινόμενα. Ἀλλ' οὐ συναίνεις τούτους ὡς ἀληθεῖς, οὐδὲ πιστεύεις ἐν τῷ Θεῷ ; Κοινὸν μὲν σοι τοῦτο πρὸς τοὺς προγόνους, καὶ πατρῶον τὸ σεμνολόγημα, οἷς μὴ πιστεύουσιν ἐν τῷ Θεῷ, ὅλλ' ἐξουθενήσασι γῆν ἐπιθυμητὴν, Τεσσαρῆκοντα ἔτη, φησὶν ὁ ἀπιστηθεὶς, προσώχθησα, καὶ εἶπα· Ἄσπλανῶνται τῇ καρδίᾳ. Πλήν ἄρα⁹⁴ μὴ καὶ τοῖς Ἕλλησιν ἀνολίξης πλατυτέραν θύραν εἰ, ἀπιστίαν τῶν ἐν τῷ νόμῳ Θεοῦ θαυμασίων, οὕτως ὁμοσε τοῖς ;

⁶⁸ Matth. xix, 12. ⁶⁹ Psal. xl, 13 ; x, 7. ⁷⁰ Rom. v, 20. ⁷¹ Rom. x, 18. ⁷² I Cor. v, 7. ⁷³ Psal. xxxvii, 11. ⁷⁴ Sap. i, 4, 5. ⁷⁵ Deut. xxxiv, 9. ⁷⁶ Exod. xviii, 30. ⁷⁷ Psal. cxxi, 9. ⁷⁸ Psal. xciv, 10.

Variæ lectiones et notæ.

⁸⁴ συναύξησε. ⁸⁵ περικλεισθεῖσας. ⁸⁶ συμβιβάζουσαι. ⁸⁷ καταχθῶ. ⁸⁸ ἐλέσθαι. Hac admissa lectione sic vertendum foret : Qui stat, ut adeo manifeste legem violare summus sacerdos voluerit ; ⁸⁹ Codex Oxon. hic addit : τοῖς ἀβάτοις. ⁹⁰ Scilicet Urim et Thummim. ⁹¹ Cod. Oxon. addit ἀγάμασι. ⁹² ἀβήτοις. ⁹³ ἤρχοντο. ⁹⁴ ἀλλ' ὅρα.

ἡμετέροις χωρῶν, καὶ τῷ νόμῳ δοκῶν συνηγορεῖν, *A errant corde. At vide ne hac ratione gentilibus latiora ad eorum, quæ in lege Dei occurrunt, mirabilium incredulitatem portam aperias; ac dum nostra sic oppugnas, legi te patrocinari existimans, cave ne contra ipsam legem suffragia tua feras.*

ε'. Ἄλλ' Ἰουδαῖοι μὲν τὸ κάλυμμα κατὰ τῶν ἁμαρτιῶν φερέτωσαν, καὶ μηδὲν φωτεινὸν καὶ Θεοῦ βλεπέτωσαν ἄξιον. Ἐκάμμισαν γὰρ τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἔγνωσαν, ¹⁰ ἐν σκότει διαπορεύονται. Ἡμεῖς δὲ ἀνακαλυμμένῳ προσώπῳ τὴν δόξαν Κυρίου κατοπτριζόμενοι, καὶ τῷ φωτὶ τούτου σημειούμενοι καὶ μορφούμενοι, μὴ μόνον κατὰ τῆς ἑορτῆς κατοπτρεύωμεν, καὶ τιμήσωμεν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἑορτὴ γενώμεθα, ἢ ¹¹ ἑορτῆς ὑπόθεσις. Ἔσται δὲ τοῦτο πῶς; Χθὲς ἦσθα στείρα ψυχὴ καὶ ἀκαρπὸς, μηδὲ ¹² τέκνον γεννώσα ζωῆς φωτός ¹³ ἄξιον; σήμερον ἐν τῇ γαστρὶ λάβε τὸν Δεσποτικὸν φόβον, νηστείας χρησταῖς ¹⁴, δάκρυσιν, ἐξομολογήσῃς, τοῖς ἀγαθοῖς ἔντως σπέρμασι, καὶ Πνεῦμα σωτηρίας σεαυτῷ ἀπογέννησον, καὶ τρέφον ¹⁵ τέκνον, καὶ αὐξήσον, τῇ μέχρι τῆς σεβασμίας Τριῶδος πίστει, μηδὲ πολυθεῖαν εἰσάγων, θηριώδες γὰρ ¹⁶ μήτε μοναρχίαν ¹⁷, ἐνδεὲς γὰρ ¹⁸ καὶ τὸ μὲν τῆς αἰσχροκαθείας Ἑλληνικῆς, διαδοχὰς περινοησάντων θεότητος; τὸ δὲ τῆς Ἰουδαϊκῆς μικροσπειρίας, μὴ χωρησάντων τὰ τρία, διὰ τοῦ λογισμοῦ τὴν στανότητα. Καὶ ἀπόδος τῷ Κυρίῳ ἀνάθημα, παρ' οὗ πᾶσα δόσις ἀγαθῆ ¹⁹· μὴ τοῖς σεαυτοῦ πόνοις ἀντιθεῖς τὸ ἀγαθὸν ἔχονον, τῇ δὲ ἐκείνου δυνάμει καὶ χάριτι. Ἐπιλαμπέτω σοι καὶ τὸ τῆς παρθενίας φῶς, ἢ εωφροσύνης, ἀκατάβροστον, καὶ οὕτως ἄξιος ἔσθι τοῦ εἰσελθεῖν, ἢ εἰσάγειν ²⁰ εἰς τὰ Ἁγία· ὁγιασμοῦ γὰρ χωρὶς καὶ καθαρότητος, οὐδεὶς τὸν Κύριον ὄψεται, Παῦλον λέγοντι μετὰ τοῦ Κυρίου παύσθητι. Οὕτω δὲ τραφείῃ ²¹ τῷ θείῳ ἄρτι καὶ μουσικῷ δι' ἀγγέλου κομιζομένῳ καὶ διδομένῳ σοι, εἰπερ ἄγγελος Κυρίου ὁ ἱερεὺς καὶ λέγεται, καὶ πιστεύεται.

ια'. Τοιαῦτα τὰ κέρδη τῆς κατὰ Χριστὸν πανηγύρεως· οὕτω Χριστιανοὶ ταῖς ἑορταῖς ἐμφαιδρύνονται. Παρθένο; εἰ ²²; τὴν δόξαν ἴδε τῆς παρθενίας, καὶ ποῦ προσάγει τε καὶ ἀνάγει, καὶ τίνοι τρέφει, καὶ διὰ τίνας, καὶ μὴ θῆς εἰς σάλον τὸν πόδα σου, μηδὲ νυστάξῃ ἢ λαμπάς, μηδὲ ἀναθῆ σοι διὰ τῶν θυρίδων ὁ θάνατος, μηδὲ βεληλώσῃς τὸ τῆς ἀφθαρσίας ἄγιον, ἀνάκλησιν οὐ δεχόμενον. Τίς γὰρ εαυτῷ τὴν παρθεῖαν ἀπεκατέστησε, κἂν τὰς σάρκας ἐκτῆξῃ, κἂν ἐαυτὸν τηρήσῃ καὶ τοῖς κλέπται; λογισμοῖς ἀνεπίδατον; Ἄλλὰ δεσμὰ γάμου περιτέθη σοι; ὄρα μὴ τὸν γάμον αἰτιάσῃ τῆς ἀπὸ Θεοῦ διαστάσεως; μηδὲ προφασίῃ τὰ μάταια. Ἰωακείμ γὰρ καὶ Ἄννα, καὶ ὑπὸ γάμον, καὶ οὐκ ἔξω Θεοῦ· καὶ τὸ καινότερον, ἐπειδὴ τὴν τοῦ γένους διάδοχον ἔχοντες ²³ προήκοντο, τὴν γυνάμην ²⁴ ἔχουσιν ἀδιάδο-

10. Verum dimittantur Judæos, qui ¹⁰ *velamen super oculos ferant, nitriq̄ue Incidum ac Deo dignum aspiciunt* : ¹¹ *clausi enim sunt oculi eorum, et ideò non cognoverunt*, ¹² *in tenebris ambulanti*. ¹³ *Nos vero revelata facie gloriam Domini spectantes, et hujus lumine signati et formati non solum quæ præsentem spectant festivitatem, consideremus colamusque, verum etiam ipsi festivitas seu festivitatis argumentum fieri satagamus. At quomodo id fieri potest? En: Hæc anima sterilis eras et infructuosa, nullum generans filium, qui vitam lætem aspiceret; hodie salutaribus jejuniis, lacrymis ac confessionibus tanquam bonis seminibus divinum concipe timorem, et spiritum salutis in te genera, ac tanquam filium nutri et crescere facias fide, quæ ad augustam usque Trinitatem pertingat, scilicet neque deorum multitudinem admittat: id enim plebeium est: neque unam tantam in deitate personam: hoc enim deficiens: et illud quidem turpis est gentilium affectionis, qui varia deorum genera commenti sunt; hoc vero sordidæ Judæorum ob mentis angustiam trium Deum non admittentium parentatis. Redde vero Domino donarium, ¹⁹ *a quo omne datum optimum, non tuorum laborum fructum offerens, sed illius virtutis et gratiæ. Luceat quoque in te virginittis, vel continentiæ indeficiens lætem: sic enim dignos fles, qui iantes, vel introduces in Sancta; etenim sine sanctimonia et cordis munditia nemo videbit Deum* ²⁰ (Paulo hoc post Dominum affirmanti credito): sicque divino ac mystico per angelum allato ac tradito pane nutrieris; siquidem sacerdos angelus Domini est, et dicitur, et creditur.*

11. Hæc sunt solemnittis quæ secundum Christum est præclara emolumenta: **476** sic Christiani festivitattibus suis lætificantur. Virgo es? Virginittis gloriam considera, et quo illa adducat et perducat; et quo, et per quid nutriatur: ac non des in commotionem pedem tuum, neque dormitet lampas tua ²⁵, neque ascendat tibi mors per fenestras, neque coinquines sanctittatem incorruptionis, quæ revocari non potest. Quis enim sibi virginittatem unquam restituit, quantumvis carnes suas maceraverit, quamvis insidiantibus, furis instar, cogitationibus inaccessum se præbuerit? Quod si nuptiarum vincula injecta tibi sunt, vide ne nuptias crimineris, quasi separationis a Deo sint causa, neve alia vana prætexas: quandoquidem Joachim et Anna etiam sub matrimonii jugo non longe a

¹⁰ II Cor. III, 15. ¹¹ Isa. VI, 10. ¹² Psal. LXXXI, 5. ¹³ II Cor. III, 18. ¹⁴ Jac. I, 17. ¹⁵ Hebr. XII, 14. ¹⁶ Psal. CXX, 3.

Varie lectiones et notæ.

¹⁹ Add. ex Cod. Oxon. οὐδὲ συνήκων ὄντι. ²⁰ καὶ. ²¹ μηδὲν. ²² καὶ φωτός. ²³ χρῆσαι. ²⁴ θρέψον. ²⁵ Cod. Oxon. hic addit: στενωπῆς εἰς ἐν πρόσωπον εἶπ' οὖν ὑπόστασιν, hoc est: *neque monarchiam ad unam personam, seu hypostasin coarctes.* ²⁶ εἰσαγαγεῖν. ²⁷ παρῆσθ. ²⁸ ἐκόντες. ²⁹ μνήμη.

Deo erant. Sed hoc in ipsis omnino novum, quod, quia generis successionem, quam nacti erant, dimiserunt, memoriam omnis successionis ac vicissitudinis expertem sunt associuti: filiamque Deo dantes, Dei parentes esse atque appellari meruerunt. Ad hæc respiciens et nuptiis convenientia ⁶⁶ *redda* tanquam *Cæsari*, et *Deo redda*, quæ Dei sunt. ⁶⁷ *Dilige uxorem tuam velut propriam carnem* (*nemo enim semetipsum odio habet*): neque ultra domum tuam oculos extendas. *Bibe aquas de puteis tuis* ⁶⁸; angusti enim sunt alieni, qui tribulationem carnis ex legibus etiam istis inducunt. Educa filias tuas in disciplina et correptione Domini, pontificis Heli veritus condemnationem: sicque sanctificatus es nuptiis, et nuptias sanctificasti; factusque es ambidexter, quæ sunt mundi, juxta Dei placitum tractans: et Scripturam tibi veridice eientem ostendis: *A Domino* (uxor) *aptatur viro* ⁶⁹: quæ præclara rationem disponit omnia, coronam meretur.

12. O utinam, fratres, festivitatem ita celebremus, et festivitatis materia ipsi quoque evadamus, ut tanquam animæ virgines, omnique vitio puræ (quam veram esse virginis Scriptura statuit) ac lampades oleo benignitatis ac beneficentiæ splendidas gestantes, digni efficiamur ingredi in perfectiora *Sancta sanctorum, ubi præcursor pro nobis introivit Christus* ⁷⁰, eam propositi et operationis adjutricem habentes, quæ tot tantisque gratiis nos dignos effecit, quæ nunc per hanc ejus solemnitatem sanctificat, tunc vero dignos efficit pulchritudine sanctissimæ, atque omnibus magis intimæ Trinitatis, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, unius Dei, cui debetur omnis gloria, honor, et adoratio, nunc, et semper, et in sæculorum sæcula. Amen.

⁶⁶ Matth. xii, 21. ⁶⁷ Ephes. v, 22. ⁶⁸ Prov. v, 15. ⁶⁹ Prov. xii, 14. ⁷⁰ Hebr. vi, 20.

Varia lectiones et notæ.

⁶⁶ *δειξας*. ⁶⁷ *ἀρμολήν*. ⁶⁸ *στεφανούται*. ⁶⁹ *μαχαρίας*.

χων· και θυματέρα θεῶ δόντες, πατέρες θεοῦ εἶναι: και καλεσθαι ἀντέλαβον. Πρὸς τοὺτους βλέπων, και τῷ γάμῳ τὰ εἰκότα λειτούργησον, ὡς περ Καίσαρι, και τῷ θεῷ ἀπόδος τὰ τοῦ θεοῦ. Στέργε σου τὴν σύζυγον ὡς οἰκίαν σάρκα (Ὁὐδεις γὰρ ἐαυτὸν ἠμίσησε), και μὴ περιτέρω σοι τῆς σῆς οἰκίας ἐπεκτεινέσθω τὰ ἕμματα. Πῖνε ὕδατα ἀπὸ πῶν φρεσῶν· στενά γὰρ τὰ ἀλλότρια, θλίβειν τῇ σαρκὶ κἀνταῦθα τὴν ἐκ τῶν νόμων ἐπάγοντα. Τὰ τέκνα τρέφε ἐν παιδείᾳ και νοθεσίᾳ Κυρίου, δεδοικῶς τῷ τοῦ ἀρχιερέως Ἡλὲι κατάκριμα· και ἡγιάσεως τῷ γάμῳ, και τὸν γάμον ἡγίασας, και γέγονας ἀμφιδέξιος, και τὰ τοῦ κόσμου κατά θεὸν μεταχειρισάμενος, και τὴν Γραφὴν ἐπαληθεύουσάν σοι ἀνείδειξας ⁶⁶, ὅτι Παρὰ Κυρίου ἀρμολέται ἀνδρὶ γυνή, τὴν καλὴν B ὄντως ἀρμολῶν ⁶⁷, και στεφανῶν ⁶⁸ θεῷ, τῷ πάντα κατὰ λόγον ἀρμολῶντι.

utique aptatio est, quæque apud Deum, qui juxta

ἔβ. Οὕτως ἐορτάζομεν, ἀδελφοί, οὕτως ἐορτάζοιμαθα, ἵνα δὴ και τῆς εἰς τὴν τελευταίαν τῶν ἀγίων ἀγίας εἰσόδου ἀξιοθεύημεν, ψυχαὶ παρθένοι και πάντων κακῶν καθαρεύουσαι (ἦν ἀληθινὴν παρθενίαν ὁ λόγος εἶθεται), τὰς λαμπάδας τῷ τῆς φιλοανθρωπίας ἐλαίῳ λαμπρὰς κατέχουσαι, *δοῦν ἀρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσηλθε Χριστός*, αὐτὴν ταύτην συλλήπτορα και τῆς προθέσεως και τῆς πράξεως ἔχοντες τὴν τοσοῦτων ἡμᾶς χάριτων καταξίωσασαν, και νῦν διὰ τῆς ἐορτῆς αὐτῆς ἀγιάζουσαν, και τότε τοῦ κάλλους καταξίωσούσαν, τῆς παναγίας ⁶⁶ και πάντων ἰσωτέρας Τριάδος, τοῦ Πατέρος, και τοῦ Υἱοῦ, και τοῦ ἀγίου Πνεύματος, τοῦ ἐνὸς θεοῦ· ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ, και προσκύνησις, νῦν και ἀεὶ, και εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

www.libtool.com

ΨΕΥΤΑΤΟΝ ΜΕΡΟΣ

ΤΗΣ ΟΜΙΛΙΑΣ ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ

ΕΙΣ ΤΟ ΙΑ' ΕΘΘΙΝΟΝ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΝ.

PARS POSTREMA

HOMILIÆ THEOPHYLACTI

IN UNDECIMUM EVANGELIUM MATUTINUM.

Interprete Bonifacio Finetti ord. Prædicatorum.

Ἄλλοι δὲ βεβαιοῦνται, ὅτι περίως κεκοίμηται, Ἄ ἦγον ἐτελεύτησε. Καὶ γὰρ μετὰ Δομειτιανὸν ἰθασιεύσε Νερούας, ἔτος ἑν. Ὅς ἀνακαλεσάμενος Ἰωάννην ἐκ τῆς Πάτμου τῆς νήσου, ἀπέλυσεν οἰκεῖν ἐν Ἐφέσῳ. Μόνος τότε περιῶν ἐν τῷ βίῳ ἐκ τῶν μαθητῶν, καὶ συγγραφάμενος τὸ καθ' αὐτὸν Εὐαγγέλιον, ἐν εἰρήνῃ ἀνεπαύσατο. Περὶ αὐτοῦ καὶ ὁ πολυτίτωρ Εὐσεβίος ἐν τῇ *Ἐκκλησιαστικῇ Ἱστορίᾳ*: *Θωμᾶς μὲν τὴν Πάρθον εἰληχεν · Ἰωάννης δὲ τὴν Ἀσίαν. Πρὸς οὐδὲν καὶ διατρέψας, ἐν Ἐφέσῳ ἐτελεύτησε. Καὶ πάλιν, Καὶ Ἰωάννης ὁ εὐαγγελιστὴς ἐν Ἐφέσῳ τῆς Ἀσίας τελευτῆ, καὶ θάπτεται πρὸς τῶν αὐτοῦ κλισίων. Ὁμοίως καὶ Φίλιππος ὁ ἐκ τῶν ἐπὶ διακόνων ἐν Ἱερραπόλει τελευτοῦται, καὶ θάπτεται μετὰ τῆς θυγατρὸς αὐτοῦ* Περὶ ὧν καὶ Πολυχράτης ὁ τῆς ἐν Ἐφέσῳ παρεκκλίας ἐπίσκοπος, Οὐλκτορι τῷ [Ῥωμαίων] ἐπισκόπῳ γράφων, οὐτω φησὶν · *Καὶ γὰρ καὶ κατὰ τὴν Ἀσίαν μεγάλα στοιχεῖα κεκοίμηται · ἅτινα καὶ ἀναστήσονται τῇ ἑσθρτῇ ἡμέρᾳ τῆς παρουσίας τοῦ Κυρίου... Ἰωάννης ὁ ἐπιστήθιος Χριστοῦ, ὃς καὶ τὸ πέταλον πεφορηκῶς [καὶ μάρτυς] καὶ διδάσκαλος, ἐν Ἐφέσῳ γενόμενος, κεκοίμηται. Καὶ Φίλιππος ὁ ἐκ τῶν ἐπὶ διακόνων, ἐν Ἱερραπόλει τελευτοῦται. Οὐτός ἐστιν ὁ καὶ τὸν ἐννοῦχον βαπτίσας, καὶ τὸν Σίμωνα κατηχίσας. Οὐ μὴν δὲ, ἀλλὰ καὶ ὁ θεὸς Ἰσπόλυτος Ῥώμης, περὶ τοῦ κηρύγματος καὶ τῆς τελευτώσεως τῶν ἀποστόλων διεξῶν, ἔφη · Ἰωάννης ὁ ἀδελφὸς Ἰακώβου, κηρύσσων ἐν τῇ Ἀσίᾳ τὸν λόγον, ἐξωρίσθη ἐν Πάτμῳ τῇ νήσῳ ἀπὸ Δομειτιανοῦ βασιλέως Ῥωμαίων · κακείθεν πάλιν εἰς Ἐφεσον ἀπὸ τῆς ἐξορίας ἀνακλήθεις ἀπὸ Νερούα · καὶ τὸ καθ' αὐτὸν Εὐαγγέλιον συγγραφάμενος, ἐθα καὶ τὴν*

Alii affirmant Joannem proprie obdormivisse, seu mortuum esse. Etenim post Domitianum imperavit Nerva annum unum : qui Joannem ex insula Patma revocatum permittit habitare Ephesi. Hic cum solus ex omnibus discipulis superstes romanisset, cumque suum scripsisset Evangelium, in pace quievit. De quo et multatius Eusebius in *Ecclesiastica Historia* (1) ait : *Thomas quidem Parthiam sortitus est, Joannes autem Asiam : ubi diu commoratus, Ephesi tandem obiit. Et rursus : Et Joannes evangelista Ephesi in Asia moritur, et a fidelibus, qui ibi erant, sepelitur. Similiter et Philippus, ex septem diaconis unus, Hierapoli extremum diem obiit et eum filia sua sepelitur.* De quibus et Polycrates, Ephesiorum Ecclesiæ episcopus, ad Victorem (Romanæ urbis) episcopum scribens (2), sic ait : *Nam et in Asia magna quedam lumina occubuerunt, quæ denuo exurgenti in novissimo die adventus Domini. . . Joannes, qui supra pectus Domini recubuit, fuitque sacerdos Dei laminam gestans, et martyr, et doctor, Ephesi obdormivit* (3) *Et Philippus, unus ex septem diaconis, Hierapoli consummatur. Hic est qui et eunuchum baptizavit, et Simonem fidei doctrina instinxit.* Sed et Hippolytus Romanus de prædicatione ejus obitu apostolorum scribens hæc habet : *Joannes, frater Jacobi, cum in Asia verbum Dei prædicaret, relegatus est in Patmo insula Domitiano Romanorum imperatore ; et exinde rursus Ephesum ab exilio revocatus ; et exinde rursus Ephesum ab exilio revocatus sub Nerva : ubi cum Evangelium conscripsisset, atque Apocalypsim seu revelationem habuisset, mortuus est : cujus reliquiæ diu quaeritæ inveniri non potuerunt. Verum et Cæcilius inter-*

Variæ lectiones et notæ.

(1) Lib. III, cap. 4.

(2) Apud Euseb. lib. III, cap. 31, et lib. V, cap. 24.

(3) Sequentia verba apud Eusebium non existunt.

* Vide Præfationem, num. XLIV, superioris tomi col. 471, et Dissertationem præviam tomo I præxam, num. L.

rogatus hac de re Constantinopoli in secretario
 liz verbis respondit (4) : « Ipse Joannes 476 in
 Evangelio prope finem rem hanc declaravit dicens⁹¹ :
 Et cum hoc vidisset Iesus dicit ei, hoc est
 Petro : Sequere me. Conversus Petrus vidit illum
 discipulum quem diligebat Iesus sequentem . . . et
 dixit : Domine, hic autem quid ? Dicit ei Iesus :
 Si (5) eum volo manere donec veniam, quid ad te ?
 Quoniam igitur Iesus, cum eum piscationi vacan-
 tem invenisset, Petro soli mandaverat, ut ipsum
 sequeretur, ille autem cupiens, ut etiam Joannes
 simul veniret, dixerat : Hic autem quid ? volens
 Iesus, eum adhuc manere ad piscandum, dicit :
 Si eum volo hic manere et piscari, donec iterum
 huc veniam, quid ad te ? Quare velut optime cor-
 rigens falsam eorum suspicionem, congrue subdit
 Joannes : Et non dixit ei Iesus : Non moritur. Vi-
 delicet apostoli multoties errabant circa interrogati-
 ones et responsiones Jesu (adeo ut stulti et tardi
 corde⁹² ab ipso aliquando audiverint), quousque ve-
 niens Spiritus sanctus ipsos edocuit, et⁹³ induxit
 in omnem veritatem, juxta dictum Christi Domi-
 ni. Quod si quis nihilominus contentiose et temere
 audiens sacras voces et testimonia, importuna
 exinle argumentando dicat, eum viventem relictum
 fuisse ad annuntiandum cum Enocho et Elya se-
 cundum adventum Domini, audiat ipsum Joannem
 in Apocalypsi ex persona Dei dicentem, illos
 tantum duos, nempe Enochum et Elyam, fu-
 turos adventus ipsius testes. Sic enim ait : Et
 dabo duobus testibus meis, et prophetabunt diebus
 mille ducentis sexaginta, amici sacris. Hi sunt
 duæ olive et duo candelabra in conspectu Domini
 terræ stantes. Et si quis voluerit eis nocere, ignis
 exiet de ore eorum, et devorabit inimicos eorum . .
 Et cum finierint testimonium suum, bestia, quæ
 ascendit ex abysso, faciet adversum eos bellum, et
 vincet illos, et occidet eos. Et corpora eorum jace-
 bunt in platea civitatis magnæ . . . per tres dies in-
 sepulta, ubi Dominus . . . crucifixus est⁹⁴. Frustra
 igitur laborant quicumque Joannem et Iannum in
 carne, tametsi nulli dolori aut carnis necessitati
 subiectum, vivere contendunt. Scilicet hæc prodigi-
 a illi non ex sacro ullo interprete habent, sed ex
 proprio cerebro, sane periculose et temerarie, com-
 muniſeuntur.

Εσονται τρεῖς ἡμέρας ἀναρα, ὅπου καὶ ὁ Κύριος ἐσταυρώθη. Μάτην οὖν παραληροῦσι τινες, φάσκοντες
 αὐτὸν εἶναι ζῆν ἐν σαρκί, μὴ νοοῦντες μήτε ἀγοῦσι [f. ἀγοῦσι] τῷ ὄντι, μήτε σαρκί, περὶ τίνων διαβαδιοῦν-
 ται, οὐκ ὄντων τοῦτο, καὶ οὐκ ἐκ τινων ἐξηγητῶν ἱερῶν
 Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de
 his, et scripsit hæc : et scimus quia verum est testi-
 monium ejus.

Sunt autem et alia multa, quæ scilicet Iesus, quæ, si
 scribantur per sinaita, 588 nec ipsum arbitror

Ἀποκάλυψιν θεασάμενος, ἐτελεύτησεν· οὐ τὸ
 λείψανον ζητήθη ὡς εὐρέθη. Ὁ δὲ τοῦ μεγά-
 λου Γρηγορίου ἀδελφὸς Καيسάριος, ἐρωτηθεὶς ἐν
 Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ σκεπέτω περὶ τοῦτου, ἀπ-
 εκρίνατο λέγων οὕτως : « Αὐτὸς ὁ Ἰωάννης ἐν τῷ καθ'
 αὐτὸν Εὐαγγέλιον πρὸς τῷ τέλει διεσάφησεν, οὕτω
 φάσκων· Καὶ τοῦτο εἰπὼν ὁ Ἰησοῦς, λέγει αὐτῷ,
 τοῦτέστι τῷ Πέτρῳ· Ἀκολουθεῖ μοι. Ἐπιστραφεὶς
 δὲ ὁ Πέτρος, βλέπει τὸν μαθητὴν, ὃν ἠγάπα ὁ
 Ἰησοῦς ἀκολουθοῦντα, καὶ φησὶ· Κύριε, οὗτος
 δὲ τί; λέγει αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς· Ἐὰν αὐτὸν θέλω
 μένειν ἕως ἔρχομαι, τί πρὸς σέ; Ἐπεὶ οὖν ἀλι-
 εύοντα αὐτὸν κατελιφῶς, τῷ Πέτρῳ μόνῳ προσ-
 ετάγη ἐπέσθαι αὐτῷ· ὃ ἐλ, καὶ τὸν Ἰωάννην συμ-
 πορευέσθαι βουλόμενος, ἐφησεν· Αὐτὸς δὲ τί; ὃν
 θεσπίσας ὁ Ἰησοῦς προσμένειν ἐπὶ τῆς ἁλίας [f.
 ἁλιεῖας], φησὶν· Ἐὰν αὐτὸν θέλω μένειν ἐνταῦθα
 ἀλιεύειν ἕως ἂν ὑποστρέψας ἔρχομαι πάλιν ὧδε, τί
 πρὸς σέ; Ὅστε οὖν ἄριστα διορθούμενος τὴν
 ἐσφαλμένην αὐτῶν ὑπόνοιαν, εἰκότως ἐφη· Καὶ οὐκ
 εἶπεν αὐτῷ, ὅτι Οὐκ ἀποσθῆσκει. Καὶ γὰρ ἐν
 πολλοῖς πολλὰκις εἰσφάλλοντο πρὸς τὰς πεύσεις
 Χριστοῦ καὶ ἀποκρίσεις, ὡς καὶ ἀκούειν, ἀσυν-
 ἔτους καὶ βραθεὶς τῇ καρδίᾳ· ἕως ἰδόν τὸ
 Πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἐδίδαξεν αὐτοῦς, καὶ ἀδήγησεν
 εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, κατὰ τὸν λόγον τοῦ
 Χριστοῦ. » Εἰ δὲ τις ἐριστικῶς τε καὶ προεπιτῶς
 ἀκροῦμενος τὰς ἱερὰς ταῦτα φωνάς, τε καὶ μαρτυ-
 ρίας, ἀκαίρως δῆθεν συλλογίζομενος εἰπῶι, ὅτι πρὸς
 τὸ κατεγγεῖλαι τὴν δευτέραν τοῦ Χριστοῦ παρου-
 σίαν κατελείφθη ζῶν ἐν σαρκὶ μετὰ Ἡλία, ἀκούει,
 ὅτι περὶ μόνους αὐτοῦ οὕτως διὰ τῆς ἀπο-
 καλύψεως ἐκείνους ἐκ προσώπου Κυρίου λέγει, τοὺς
 δύο μάρτυρας γενήσεσθαι Ἐνῶχ καὶ Ἡλίαν, τοιαύ-
 τας φάσκων· Καὶ δώσω τοῖς δυσὶ μάρτυσι μου,
 καὶ προφητεῦσουσιν ἡμέρας χιλίας διακοσίας
 ἐξήκοντα, περιβεβλημένοι σάκκους. Οὗτοι εἰσὶν
 αἱ δύο ἐλαίαι, καὶ αἱ δύο λυχνίαι, αἱ ἐνώπιον
 Κυρίου ἀπάσης τῆς γῆς ἐστῶσαι· καὶ εἰ τις θε-
 λήσῃεν αὐτοὺς ἀδικῆσαι, πῦρ ἐκπορεύεται ἐκ
 τοῦ στόματος αὐτῶν, καὶ κατεσθίει τοὺς ἐχ-
 θρούς αὐτῶν. Καὶ ὅταν τελέσωσι τὴν μαρτυρίαν
 αὐτῶν, ποιήσει [τὸ ἀναβαῖνον θηρίον ἐκ τῆς
 ἀβύσσου πόλεμον μετ' αὐτῶν καὶ ρικῆσει αὐ-
 τοῦς, καὶ ἀποκτενεῖ αὐτοῦς, καὶ τὰ πτώματα
 αὐτῶν ἐπὶ τῆς πλατείας τῆς μεγάλης πόλεως
 ἐσονται τρεῖς ἡμέρας ἀναρα, ὅπου καὶ ὁ Κύριος ἐσταυρώθη. Μάτην οὖν παραληροῦσι τινες, φάσκοντες
 αὐτὸν εἶναι ζῆν ἐν σαρκί, μὴ νοοῦντες μήτε ἀγοῦσι [f. ἀγοῦσι] τῷ ὄντι, μήτε σαρκί, περὶ τίνων διαβαδιοῦν-
 ται, οὐκ ὄντων τοῦτο, καὶ οὐκ ἐκ τινων ἐξηγητῶν ἱερῶν
 Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de
 his, et scripsit hæc : et scimus quia verum est testi-
 monium ejus.

Εστί δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ ὅσα ἐποίησεν ὁ Ἰη-
 σοῦς, αἵτινα ἐὰν γράφῃται καθ' ἐν, οὐδὲ αὐτὸν

⁹¹ Joan. xxi, 19 seqq. ⁹² Luc. xxiv, 25. ⁹³ Joan. xvi, 13. ⁹⁴ Apoc. xi, 3, 8.

Variae lectiones et notæ.

(4) Cap. 21, 19.

(5) Vulg. sic.

οἶμαι τὸν κόσμον χωρῆσαι τὰ γραφόμενα βιβλία. *A mundum capere pōese eos, qui scribendū sunt, libros. Amen.*

Εἰπόντος τοῦ εὐαγγελιστοῦ καὶ μαρτυρησαντος περὶ τοῦ διαδοθέντος ψευδοῦς λόγου, καὶ διορθωσαμένου τὴν τῶν πολλῶν ἐσφαλμένην ὑπόληψιν, ὡς [οἱ] συνωρακῶτων ὁ περὶ αὐτοῦ εἶπεν ὁ Κύριος, ἀλλὰ νομισάντων ὅτι οὐκ ἀποθάνεται, ἐμπεδοὶ τὸν λόγον αὐτοῦ, καὶ φησιν· Οὗτός ἐστιν ὁ μαθητής, καὶ οὐκ ἄλλος, ὁ μαρτυρῶν περὶ ἑαυτοῦ. Ἐγὼ (φησὶν ὁ μαθητής ὁ τῷ Κυρίῳ ἠγαπημένος, καὶ ἐν τῷ στήθει ἀναπεσὼν τῷ Δεσποτικῷ) διαβεβαιούμαι, ὅτι τεθνήξομαι νόμφ φύσεως. Ἦ καὶ ἄλλως· Ὁ παρὰ τῶν ἀποστόλων κηρυττόμενος, ὅτι οὐκ ἀποθνήσκει, αὐτὸς οὗτός ἐστιν ἐκείνος ὁ μαρτυρῶν περὶ τούτων. Ποῶν; Τῶν ὧν ἐμνήσθη θαυμάτων Χριστοῦ καὶ τεραστίων τῶν δηλονότι γενομένων πρὸ τοῦ πάθους καὶ μετὰ τὴν ἀνάστασιν. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλα πολλὰ, ὧν οὐκ ἐμνήσθημεν, οὐδὲ ἐγράψαμεν, ὅσα ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἐν διδασκαλικῶς λόγοις καὶ θαύμασι, ἅτινα εἰ ἐγράφετο καθ' εἰρημὸν ἀκριβῶς ὡς ἐχρῆν καθ' ἐν, οὐδὲ αὐτὸς ὁ κόσμος, τουτέστιν ὁ ἀνθρώπινος νοῦς, ἐχώρησεν, ἤγουν ἠδυνήθη δεῖσθαι καὶ καταλαβεῖν (ὡς ὑπολαμβάνω) τοὺς περὶ Χριστοῦ γραφομένους θεοπνευστους καὶ ζωηφόρους λόγους. Τὸ δὲ, Ἄμην, βασιλευτικὸν ἐστὶ καὶ ἐπισφράγισμα τῶν λόγων αὐτοῦ· *Ναι, ὁρτως οὕτως ἔχει τὸ ἀληθές.* Εὐχαριστήσαντες οὖν Κυρίῳ τῷ Θεῷ ἡμῶν, τῷ καταξιώσαντι καὶ χορηγήσαντι ἔλθειν ἕως ὧδε, ἵνα συντελέσωμεν ἐνταῦθα καὶ τὴν ἐξήγησιν, ὅτι αὐτῷ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμην.

Postquam evangelista retulisset falsum sermonem, qui de ipso percubuerat, ac falsam multorum correxisset opinionem, qui tanquam si perspexissent, quid de ipso dixerit Dominus, putabant eum moriturum non esse, confirmat quæ dixerat, subdens : *Hic est discipulus ille, et non alius, qui testimonium perhibet de se ipso.* Ego, inquit, (ille nempe discipulus a Domino dilectus, et qui in Dominico pectore recubuit), testor me esse communi naturæ lege moriturum. Vel aliter : Ille, quem apostoli dixerunt non esse moriturum, hic ipse est, qui testimonium perhibet de his. Ne quibus? Scilicet de miraculis Christi, quorum mentionem fecit, et de prodigiis quæ cum ante passionem, tum post resurrectionem contingere. Sunt autem et alia multa quæ nos non narravimus neque conscripsimus, *quæ fecit Jesus* ** (nempe sermones quibus populum erudit, et miracula quæ patravit), quæ si accurate, suo ordine et singillatim, ut congruum foret, scriberentur; neque ipse mundus, hoc est, humana mens caperet, id est, posset percipere et intelligere (ut quidem ego existimo) divinos atque vivos Christi sermones. Illud autem *Amen* vox est confirmandi vim habens, ac veluti sigillum narrationi ipsius imponens; perindeque valet ac, *aliqus, reversa, ita se habet veritas.* Jam vero gratias agentes Domino Deo nostro, qui nos dignos fecit, ut hucusque perveniremus, hic expositioni isti finem imponimus; quoniam ipsi debetur omnis gloria, honor et adoratio, cum Patre qui est sine principio, et cum sanctissimo, optimo, et vivificante ejus Spiritu, nunc et semper, et in sæculorum sæcula. Amen.

** Joan. xx, 30.

ΜΑΡΤΥΡΙΟΝ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΕΝΔΟΞΩΝ

www.libtool.com.cn

ΙΕΡΟΜΑΡΤΥΡΩΝ ΙΕ'

ΤΩΝ ΕΝ ΤΙΒΕΡΙΟΥΠΟΛΕΙ Τῆ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚῆΣ ΕΠΟΝΟΜΑΖΟΜΕΝῆΣ ΣΤΡΟΥΜΜΙΤΖῆ
ΜΑΡΤΥΡῶΝΤΩΝ, ΕΠὶ ΤῆΣ ΒΑΣΙΛΕΙΑΣ ΤΟΥ ΔΥΣΣΕΒΟΥΣ
ΙΟΥΛΙΑΝΟΥ ΤΟΥ ΠΑΡΑΒΑΤΟΥ

ΣΥΓΓΡΑΦΗ

ΥΠΟ ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ

ΤΟΥ ΑΓΙΩΤΑΤΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΠΑΣΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ.

MARTYRIUM

SS. QUINDECIM ILLUSTRIMUM MARTYRUM

QUI IMPERANTE IMPIO JULIANO APOSTATA TIBERIOPOLI, QUÆ STRUMITZA BULGARICE DICITUR
PASSI SUNT

CONSCRIPTUM

A THEOPHYLACTO

SANCTISSIMO TOTIUS BULGARICÆ ARCHIEPISCOPO (*).

Interprete Bonifacio Finetti ord. Prædicatorum.

477 I. Jam divinum Evangelii præceptum A per totum terrarum orbem diffusum erat; jamque sanctorum piscatorum sermo, velut sagena, supra omnem terram expansus juxta propheticum illud: *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum* **, Christo Domino animas celestibus mansionibus dignas offerebat, cum invidiæ pater, pessimus dæmon, cui intolerabile hoc erat (neque enim poterat videre homines angelorum gradum obtinere, iisque in sedibus collocari, ex quibus ipse nequitia sua exciderat), reges omnes eorumque principes aggressus, ut per ipsos hominum salutem, quantum quidem posset, obsisteret, eisdeni persuasit, ut subditis quique suis manderent, Græcicis quidem diis, eorumque simulacris, quæ templis altaribusque erectis, qua pinguibus B sacrificiis muneribusque oblati **478** honorem omnem impendere; Christum vero ne nominare quidem, velut hominem jure damnatum, ac eruce

a'. Ἦδη μὲν τὸ θεῖον τοῦ Εὐαγγελίου κήρυγμα κατὰ πάσης τῆς οἰκουμένης ἐκκέχυτο· καὶ ὁ τῶν ἀλίων λόγος οἷά τις σαγήνη ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἐκταθείς, κατὰ τὸ προφητικὸν λόγιον τὸ φάσκον· *Εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέριπα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν*, ψυχὰς τῶν ἁγίων μονῶν ἀξίας τῷ Χριστῷ προσέφερον. Ἄλλ' οὐκ ἦν ἀνεκτὰ ταῦτα τῷ τοῦ φθόνου πατρὶ, τῷ πονηρῷ, φημί, διαβόλῳ, οὐδὲ ἔφερον ὄραν ἀνθρώπων ἀγγέλων τάξιν ἀναλαμβάνοντας, κακεὶ τιθεμένων, ὅθεν αὐτὸς πρότερον διὰ κακίαν ἐξέπεσεν. Ἄμφω καὶ τοὺς ἐκάστοτε βασιλεῖς καὶ τοὺς τούτων ἡγεμόνας, ἀποδυσάμενοι [f. — νο;] τῇ σωτηρίᾳ τῶν ἀνθρώπων διὰ τούτων ἀντιπίπτων [f. πτειν] πειθῶν [f. θει](1) αὐτοὺς προστάτειν πᾶσι τοῖς ὑπηκόοις, θεοῖς μὲν Ἕλλησιν καὶ τοῖς τούτων ἀγάλλμασι πᾶσαν προσάγειν τιμὴν, ἐν τε ναῶν ἰδρύσεισιν καὶ βωμῶν, καὶ θυσίαις πολυτελέσαι καὶ ἀναθήμασι· Χριστὸν δὲ μηδεὶ ὀνομάζειν, ὡς ἀνθρώπων γεγονότα κατὰκριτον, καὶ

** Psal. xviii, 4.

Variæ lectiones et notæ.

(1) Ἰσ. ἀντέπιπτε πειθῶν ἢ ἀντιπίπτων ἐπειθεν.

(*) Nunc primum prodit ex codice Oxoniensi. Vid. Præfationem, num. XV, superioris tomi col. 423.

αὐτὸ τοῦτον [f. τοῦτο] σταυροῦ ἔξιν· σοὶ δὲ φωραθεῖεν A
 τῷ Ἐσταυρωμένῳ λατρεύοντες, τοῦτους ὡς ἀθέους
 δειναῖς τιμωραῖς ὑποβαλλομένους, τῆς παρουσίας
 ζωῆς ἐκτέμνεσθαι. Ἦν οὖν ἰδεῖν τοὺς ἀληθεῖς Χρι-
 στοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν δούλους, τοὺς μὲν ἐν σπηλαίοις
 καὶ ὄρεσι κεκρυμμένους, καὶ λεληθότως τὰς ἀναιμά-
 κτους θυσίας καὶ εὐχὰς, ὡς ὁ καιρὸς ἐδίδου, προσφέ-
 ροντας· τοὺς δὲ χῶραν ἐκ χῶρας ἀμειδώντας, καὶ
 ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν φεύγοντας, καὶ τὴν ἀλλοτρίαν
 τῆς αφετέρας οἰκαιοτέραν νομίζοντας, οὕτω τε τὴν
 ἑαυτῶν σωτηρίαν ἀγαπητικῶς διακλέπτοντας. Τοὺς δὲ,
 Θεοῦ θάρρους αἱ καρδίαι πληρούμεναι, ὡς στρατιώ-
 ταις δοκίμοις, ἐπειθεὶν ἑαυτοὺς ἐμπίπτειν τοῖς τῶν
 ἀσεβῶν βασιλέων καὶ ἡγεμόνων βήμασιν, ὥσπερ
 τισὶν ἐχθρῶν φάλαγγι, καὶ κηρύττειν Χριστὸν ἀλη-
 θῶς Θεοῦ Υἱὸν ὁμοούσιον αὐτῷ, πρὸ πάντων μὲν τῶν
 αἰώνων, ἐξ αὐτοῦ δὲ γεννηθέντα, εἶτα καὶ ἀνθρώπων
 γενόμενον ἐκ' ἐσχάτων, καὶ διὰ πάθους σταυροῦ
 καὶ θανάτου τὴν ἀπάθειαν καὶ τὴν ἀθανάσιαν ἡμῖν
 χαρισάμενον. Ὅθεν καὶ πικραῖς τιμωραῖς παραδι-
 δόμενοι, οἱ μὲν θηρίοις, οἱ δὲ πυρὶ, ἢ ὕδατι, ἢ ἔκει,
 ἢ ἄλλῳ τινὶ θανάτῳ, τρόπῳ βίαιοτάτῳ, τὰς ψυχὰς
 τῷ Θεῷ ἀπέδιδον.

β'. Ἦν ταῦτα καὶ πλείω τούτων, ἕως βαθεῖαν (2) ἐξ
 [omnino legendum βαθεῖα νῦξ] ἐπεκράτει τῆς ἀσε-
 βείας καὶ αὐτῶν βασιλέων καὶ ἡγεμόνων. Ἐπεὶ δὲ
 ἐμαλλε καὶ βασιλείαν αὐτὴν φωτίσει τῇ ἐπιγνώσει ὁ
 σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ, καὶ αὐτῷ τούτῳ βασιλείαν
 ἀληθῶς δεῖξαι, μὴ κωφοῖς εἰδώλοισι καὶ ἀψύχοις
 δουλεύουσαι, οἷά τινας ἀκτίνας, προδρόμους τοῦ τε-
 λείου φωτὸς τῆς ἐπιγνώσεως, ὁ τῆς δικαιοσύνης Ἥλιος C
 Χριστὸς προαπέστειλεν, ἀτε τὴν νύκτα πάντι [f.
 πάντῃ] διαλυούσας, καὶ προφαινούσας τὴν ἡμέραν
 ἐγγίζουσαν. Ταύτῃ τοι καὶ καθιστᾷ μὲν ἐν τῇ κλινῇ
 [f. κλεινῇ] Πῶμῃ βασιλέα, Κωνσταντῖον (3) μέγαν
 ἐκείνον, θύοντα μὲν καὶ αὐτὸν τοῖς εἰδώλοισι, καὶ τῆς
 πατρῴας τῶν Ἑλλήνων θρησκείας οὐκ ἀφιστάμε-
 νον (4), ἀλλ' ἀρέντα τούτοις ἔχειν [f. ἀτά. τὰ] τῆς
 θρησκείας ὡς βούλοιντο. Εἰσὶ δὲ οἱ φασιν, ὡς οὐ
 μόνον οὐκ ἐδῶκεν, ἀλλὰ καὶ τιμῶν ἡξίου [τοὺς Χρι-
 στοῦ λατρευτάς. Ὡς [f. Ὁς] γε καὶ τῆς αὐτῶν [f. αὐ-
 τοῦ] φρονήσεως δεῖγμα τοιοῦτόν τι παρασχεῖν λέγε-
 ται. Πείραν γάρ ποτε καθῆκε Χριστιανοῖς, ὡς ἀν
 διαγῆ, τίς μὲν ἐν τούτοις ὁ στερῆρός τε καὶ δόκιμος,
 εἰς δὲ ὁ σαθρὸς καὶ ἀδόκιμος· καὶ τὸν μὲν, τῶν με-
 γίστων κοινωνῶν ἔχειν, τὸν περὶ τὴν πίστιν θηλαθῆ
 βέβαιον· τὸν δὲ, μηδὲ τῶν ἐλαχίστων, τὸν μὴ τὴν
 πίστιν φημι φυλάττοντα. Κήρυγμα τοίνυν ποιῆται
 [f. ποιῆται], τοὺς μὴ ἀπωθοῦντας τὴν τῶν Χριστιανῶ-
 νων πίστιν, τὰς τῶν ἀξιομάτων ζῶνας, εἴπερ εἰδὲν
 τισιν, ἀποβάλλεσθαι, καὶ τῆς πόλεως ἐκόντας ἀνα-
 χωρεῖν. ἐν μέρει χάριτος ἱκανῆς τιθεμένους, τὸ μη-
 δὲν ἄλλο πάσχειν τῶν λυπηρῶν, μηδὲ τιμωραῖς (5)

A quam pertulit dignum : si qui vero Crucifixum co-
 lere deprehenderentur, ii diris velut impii tormen-
 tis excruciatii, ex hac vita excinderentur. Erat ergo
 videre Christi Dei nostri fideles servos, alios caver-
 nis ac montibus abditos, clam incruenta sacrifi-
 cia ac preces suas, ut poterant, Deo offerre : alios
 peregrinam habitationem domestica sua meliorem
 reputantes, de regione in regionem migrare, et de
 civitate in civitatem fugere ; ac contentos esse, si vel
 hac ratione salutem suam quodammodo suffuraren-
 tur. Fuerunt vero non pauci, qui peculiari in Deum
 fiducia roborati, tanquam strenui milites, regum
 principumque tribunalibus, ut cuidam inimicorum
 phalangi, sponte irruentes, palam prædicarent
 Christum verum Dei Filium ipsi consubstantialiam,
 ante omnia sæcula ab eo genitum, deinde hominem
 factum, tandem passione, cruce et morte sua bea-
 tam immortalitatem hominibus comparasse. Quam-
 obrem diris cruciatibus primum exagitati, alii
 bestiis, alii igne, quidam aqua, plures gladio, alii
 alio mortis genere sævissime consumpti, animas
 Deo tradiderunt.

2. Hæc et alia plura mala perdurarunt, quandiu
 alta nox impietatis etiam ipsi's regibus ac prin-
 cipibus triumpharet. Quoniam vero futurum erat,
 ut crux Christi regiam etiam celsitudinem ver-
 ritatis luce collustraret, eamque eo magis reg-
 iam ostenderet, quo minus mutis inanisque
 idolis serviret, Idcirco sol justitiæ Christus Dominus
 quosdam veluti radios, futuræ lucis præcursores,
 in antecessum emisit, qui noctem penitus dissolve-
 rent, et diem jam appropinquantem prænuuntiant.
 Quamobrem in inclyta Roma magnum illum Con-
 stantium imperatorem constituit, qui tametsi a
 patria gentilium superstitione minime discedens,
 idolis et ipse sacrificaret, integrum tamen cuique
 fecit, ut, quam vellet religionem coleret ac retine-
 ret. Sunt vero qui dicant, eum non solum Chri-
 stianos nulla vexasse persecutione, verum etiam
 honoribus ac dignitatibus auxisse. Fertur etiam
 et istud singularis ejus prudentiæ argumentum.
 Cum enim scire cuperet, quinam inter Christia-
 nos strenui ac probi, et quinam ignavi ac improbi
 essent, ut eos quidem, utpote fidelitatis tenaces,
 summis gradibus honestaret, maximisque in ne-
 gotiis adhiberet, hos vero tanquam infideles ne
 minimis quidem dignaretur, hanc in rem hocce pe-
 riculum 479 de illis fecit. Publico edicto sanxit,
 ut quicumque Christianam fidem retinere vellent,
 dignitatum insignia, si quæ haberent, deponerent
 atque ex urbe excederent ; sufficientis beneficii loco
 habituri, quod non aliud paterentur inali, neque

Variae lectiones et notæ.

(2) Ἰσ. ἀλήθεια, ἢ εὐσέβεια.

(3) Hic est Constantius dictus Chlorus, id est
 vitivitis, qui creatus est Cæsar an. Christi 392 ; Au-
 gustus vero declaratus est post abdicationem Dio-
 cletiani et Maximiani Herculei, an. 304.

(4) Eusebius in Vita Constantini M. l. i. c. 17,
 ait, hunc imperatorem unum quidem summum om-
 nium Deum agnovisse, et eorum qui plures deos co-
 lerent, impietatem condemnasse.

(5) Rem hanc paulo aliter narrat Eusebius in

supplicii atque tormentis subicerentur. Ut hoc edictum promulgatum fuit, ii quidem, qui *supra arenam* ⁷⁷ fundamenta fidei jecerant, animoque erant imbecillo et infirmo, Christianam religionem prompte ejurarunt ut neque urbe exciderent, neque dignitatibus frustrarentur. *Magis enim gloriam hominum amarentur quam gloriam Dei.* Quicumque vero *supra firmam petram* fundati erant, ii neque imperatorem, neque ejus ministros, tametsi multi ac terribiles forent, reformidantes, atque ne hilum quidem perterrefacti vel pavidi, ob ea quæ potentissimi illi homines comminabantur, excelso et erecto animo in medium prodire, omnique abjecto pavore, coram imperatore stantes, forti ac generosa voce: « *Tantum abest, exclamaverunt, o imperator, ut nos Christianam fidem abnegare parati simus, ut non solum ejus causa dignitates omnes, ac splendidam hanc illustremque despiciamus civitatem, verum etiam capita nostra, et corpora, et animas hodie lubentissime pro Domino ultimo discrimini offeramus. Edocui namque sumus non timere eos qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere* ⁷⁸: et non esse condignas passiones hujus temporis ad futuram gloriam quæ revelabitur ⁷⁹ iis qui diligunt Dominum. » Cum hæc inaudisset imperator, tantam fidei constantiam, tantumque animi candorem ac generositatem vehementer admiratus, eos exinde majore in pretio habuit, adeo ut et in concilium vocaret, et in magnis negotiis socios et adjutores adhiberet: illos vero qui Christum abnegaverant, velut homines nullius frugis, in otio et ignominia torpescere reliquit: « Infelicissimi hi, inquit, qui et futura et presentia bona amiserunt. Quomodo enim (addebat) hi mihi fidem servarent, qui Deo suo adeo facile infideles evaserunt? ac quomodo in consiliis ac sermonibus id quod mihi expediens est, suggerent, qui sibi ipsi adeo prave consuluerunt? »

τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, καὶ τῶν παρόντων ἐξέπεσον. Πῶς γὰρ ἂν, φησὶν, ἐμοὶ τὴν πίστιν φυλάξουσιν, οἱ περὶ τὸν Θεὸν αὐτῶν οὕτω ῥαδίως φανέντες ἄπιστοι; πῶς δὲ ἢ ἐν βουλαῖς, ἢ λόγοις, τὸ συμφέρον ἡμῖν ὑποθήσονται οἱ περὶ ἑαυτῶν οὕτω κακῶς βουλευσάμενοι; »

3. Talis erat Constantius imperator, quem idcirco Deus multis magnisque beneficiis cumulavit: nam et victoriis inclytum, et imperii amplitudine gloriosum effecit; et filium ei donavit Constantinum, regum omnium gloriosissimum: cujus quidem gloria, velut rivo decurrente ipse quoque fruitur, memoria illius illustrior ipse factus. Habuit vero Constantius **480** etiam alios filios ex Theodora Maximiani Herculii filia, nempe Dalmatium, Anabalianum, et Constantium. Constantinus vero ex beatissima Helena illi natus est: quique imperium adeptus paternæ in Christianos clementiæ

⁷⁷ Matth. vii, 26. ⁷⁸ Matth. x, 28. ⁷⁹ Rom. viii, 18.

Variæ lectiones et notæ.

Vita Constantini, lib. 1, cap. 16, ubi ait, Constantium hujusmodi experimentum sumpsisse non de omnibus generatim Christianis, sed solum de τοῖς ὑπ' αὐτῷ βασιλικῶς ἄπασι μέχρι καὶ τῶν ἐπ' ἐξουσίας

ἐκδιδοῦσθαι [f. ἐκδίδ. vel. ἐκδεδοῦθ.]. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα κερήρυκτο, ὅσοι μὲν ἐπὶ τῆς ἀμμου τοὺς θεμελίους τῆς πίστεως κατεβάλλοντο, καὶ τῆς καρδίας εἶχον ἀβεβαίους καὶ ἀσθενεῖς, ἐτοίμως τὸν Χριστιανισμὸν ἐξώμνυτο, ὡς ἂν μήτε τῆς πόλεως ἐκπίσειεν, μήτε τῶν ἀξιωματῶν ἀφαιρεθεῖεν Ἠτάπησαν γὰρ τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων μάλλον ἕπερ [f. ἤπερ vel ὑπὲρ] τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ. Ὅσοι δὲ ἐπὶ τὴν στερεὰν πέτραν ἦσαν τεθεμελιωμένοι, οὔτε βασιλεῖα, οὔτε τοὺς περὶ αὐτὸν πολλοὺς ὄντας καὶ φοβεροὺς ὑποπτήσαντες, ἢ ὄλως πτηθέντες, ἢ δειλιάσαντες, καὶ φόβον τινὰ προσλαβόντες, ἐκ τῶν φοβερῶν καὶ μεγίστων ἐκεῖνων ἀνδρῶν τε καὶ ἀπειλῶν· ἀλλ' εἰς μέσον παρελθόντες, καὶ στάντες ἀνδρείως, καὶ γενναίως καὶ πάντα φόβον καὶ τρόμον ἐξ αὐτῶν ἀποβρίψαντες, τῷ βασιλεῖ ἀνθίσταντο ἀνδρειοφρόνως, μετ' ἐρρωμένου νοῦς τε καὶ λογισμοῦ φάσκοντες· « Ἡμεῖς, ὦ βασιλεῦ, τοσοῦτον δέομεν τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν μὴ ἀρνήσασθαι, ὥστε μήτε τῶν ἀξιωματῶν, μήτε τῆς λαμπρᾶς ταύτης καὶ περιφανοῦς φροντισώμεν [f. — σομ.] πόλεως· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἡμέτερας κεφαλὰς καὶ σάρκας ἡμῶν, σὺν αὐταῖς ταῖς ψυχαῖς, ἡδέως ἂν τήμερον διὰ τὴν Δεσπότην τῷ θανάτῳ προώμεθα. Δεδιδάγμεθα γὰρ, μὴ φοβεῖσθαι ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένως ἀποκτεῖναι· καὶ ὡς οὐκ ἀξία τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι ταῖς ἡγαπηκόσι τὸν Κύριον. » Ταῦτα ἐπειθὴ ὁ βασιλεὺς ἤκουσεν, ἐθαύμασε τε αὐτῶν τὸ περὶ τὴν πίστιν ἐδραῖον, καὶ κατεπλάγη τὸ παράστηγμα [f. παράστημα] τοῦ φρονήματος· ἀμέλει, καὶ διὰ πλεονοῦς εἶχε τιμῆς τοὺς ἀνδρας ἀπ' ἐκεῖνου τοῦ χρόνου, [ὥστε καὶ εἰ; βουλαῖς συγκαλεῖν], καὶ σκεμμάτων κοινωνοὺς προσλαμβάνεσθαι· τοὺς μάλιστα τὸν Χριστὸν ἠρνημένους, ἐκείνους, οὐδενὸς ἀξίους, ὥσπερ καὶ ἦν δίκαιον, λογιζόμενος· ἀλλ' ἐν ἀτιμίᾳ πάση τὴν ζωὴν ἀφήκε διάγειν, « Τρισάθλιοι ἴσοι, λέγων, οἱ πρὸς τῆ στερήσεε

Πῶς γὰρ ἂν, φησὶν, ἐμοὶ τὴν πίστιν φυλάξουσιν, οἱ περὶ τὸν Θεὸν αὐτῶν οὕτω ῥαδίως φανέντες ἄπιστοι; πῶς δὲ ἢ ἐν βουλαῖς, ἢ λόγοις, τὸ συμφέρον ἡμῖν ὑποθήσονται οἱ περὶ ἑαυτῶν οὕτω κακῶς βουλευσάμενοι; »

γ'. Τοιοῦτος μὲν ἦν Κωνσταντῖος ὁ βασιλεὺς· ὃν δὲ καὶ Θεὸς τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος οὐκ ἐστέρησε· τοῦτω [f. τοῦτο] μὲν ἐν μάχαις καὶ ἐπικρατείαις ἔθνων δοξάσας, τοῦτω [f. τοῦτο] δὲ καὶ υἱὸν αὐτῷ χαρισάμενος Κωνσταντῖνον, τῶν [f. τῶν] πάντων βασιλείων ὑπέρτερον· οὗ τῆς δόξης αὐτὸς ἀπολαύει, καθάπερ βεῦματος ἀνατρέγοντος, ἐνδοξότερος τῆ μνήμῃ γενόμενος. Εἶχε μὲν γὰρ καὶ ἑτέρους υἱοὺς ἐκ Θεοδώρα; αὐτῷ τῆς Μαξιμιανοῦ τοῦ Ἐρκουλίου γεγεννημένους θυγατρὸς, Δαλμάτιον, Ἀναβαλλιανὸν, καὶ Κωνσταντῖνον. Κωνσταντῖνος δὲ ἐξ Ἐλένης τῆς ὡς ἀληθῶς μακαρίας αὐτῷ γεγεννημένος· ὅς καὶ τὴν

ἀρχόντων, de palatinis omnibus, qui in ipsis ante militabant, ad ipsos usque judices in summis potestatibus constitutos.

βασιλείαν διαδεξάμενος (6), οὐχ ἤττον καὶ τῆς εἰς Α
 τοὺς Χριστιανοὺς πατρῴας χρηστότητος κληρονο-
 μίαν (7) ἑαυτὸν ἀνέδειξε. Τοὺς τε γὰρ ἐν Ῥώμῃ πι-
 στοὺς οὐκ ἀνέσσω, πᾶσης μόνον, ἀλλὰ καὶ τιμῶν
 ἡξίου, καὶ τοῖς (8) ἀνὰ καὶ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν,
 διὰ προσταγμάτων πρὸς τοὺς ἑκασταχοῦ ἡγεμόνας
 ἐκπεμπόμενος, τὴν οἰκίαν εὐμένειαν ἔπεδεικνυτο.
 Πῆσι γὰρ τοῖς ὑπ' ἐξουσιῶν [f. ὑπ' ἐξουσίαν] αὐτῶ
 οὐσι διὰ γραμμάτων ἐπέλευσε, τὸ Χριστιανικὸν φῦ-
 λον μηδεὸς ἀποστρεφῆναι προνομίου. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ
 θεὸς οὐκ ἠθέλησετο ζημιωθῆναι τοιαύτης ψυχῆς ἀγα-
 θότητα· ἀλλ' ἡμεῖθετο μὲν αὐτῶ, καὶ τοῖς τοῦ ἐν-
 επτώτος αἰῶνος ἀγαθοῖς, πλούτῳ δὲ, λέγω, καὶ τοῖς
 ἐκ τοῦ πλοῦτος προσγινομένοις, καὶ πᾶσι τοῖς τῆς
 βιοπέρας ἀμύροισ (9) συμβόλοις καὶ τρυφεροῖς, ἔτι
 τε νίκαις κατὰ πάντων ἐχθρῶν· ἡμεῖθετο δὲ καὶ Β
 πρὸς τὴν ἀληθινὴν χειραγωγεία πιστῶν, οὐρανῶθεν
 αὐτὸν ἐλκυσας (10), ὡς καὶ Παῦλον τὸ πρότερον.
 Ἔδει γὰρ καὶ τὴν κλῆσιν αὐτοῦ μεγαλοπρεπῆ εἶναι
 καὶ οὐτως οὐράνιον. Ἐπεὶ γὰρ Μαξεντίῳ πολεμή-
 σων εἶη [f. ἦει], ἔδειξεν αὐτῶ τὸν σταυρὸν ἐν οὐρανῶ
 μεσούσης τῆς ἡμέρας δι' ἀστέρων τετυπωμένον, καὶ
 γράμματα τὴν ἐν τούτῳ νίκην σημαίνοντα (11). Οὐκ
 ἀπειθῆς δὲ γέγονε τῇ οὐρανίῳ ὀψασίᾳ, ἀλλὰ τῶ
 τύπῳ τοῦ φανέντος σημείου χρησάμενος, καὶ μαθὼν
 ἐκ [f. ἐν] τοῖς ἔργοις τῆς ἀήτητον αὐτοῦ δύναμιν,
 καὶ ἠχῆται [f. κατηχεῖται pro καὶ ἠχ.] μὲν τὴν λό-
 γον τῆς ἀληθείας ὑπὸ Σιλδέστρου τοῦ θεοτάτου πάπα
 Ῥώμης, γίνεται δὲ Χριστιανὸς ῥάβδος ἰσχύος· καὶ
 κλείει μὲν ναοὺς εἰδωλικούς, σβέννυσι δὲ τὸ ἐπιδώ-
 μιον πῦρ· ἀνάπτει δὲ τὴν τῆς ἀληθείας λαμπρότητα,
 καὶ τὸ ἔλαιον τῆς χρίσεως· ἐλευθεροῖ δὲ καὶ γῆν
 αἱμάτων, καὶ ἀέρα μολυσμάτων, τῶν ἐκ τῆς κνί-
 σης καὶ τοῦ καπνοῦ· ἀντ' αὐτῶν δὲ μᾶλλον ἀντι-
 ετάγει θυσίας ἱερᾶς, καὶ θυμιαμάτων ἀρώματα
 εὐώδη, καὶ στάσεις πανυχίους τῶ θεῶ εὐπροσδέ-
 κτους. Αὐτῶν δὲ τῶν ἀφιδρυμάτων [f. ἀφιδρ.] ἃ
 μὲν εἰς χοῦν λεπτύνει, ἃ δὲ πυρὶ καὶ ἀφανισμῶ πα-
 ραπέμπει, ἃ δὲ εἰς Βυζάντιον ἀγαγῶν (8 δὲ αὐτὸς
 ἐκ μικροῦ μέγα καταστησάμενος, καὶ πᾶσι κοσμή-
 σας τοῖς τὴν βασιλικὴν ἐπιδεικνυμένοις μεγαλοπρέ-
 πειαν, Κωνσταντινούπολιν ἐπωνόμασεν)· ἐνταῦθα
 τοῖσιν πολλὰ τῶν ἀγαλμάτων ἀχθῆναι κελεύσας, ἐν
 τε τῶ θεάτρῳ καὶ ταῖς πλατείαις ἰδρύσατο. Ναοὺς D
 δὲ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης θεοὺς ἀνέστησε· καὶ
 τότε δὴ μάλιστα τὸ παρὰ τοῦ Δαβὶδ ἐδεύθη λόγιον
 πληρούμενον, ὅτι Βασιλεὺς πάσης τῆς γῆς ὁ θεός·
 καὶ ὅτι Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς·
 καὶ ὅτι Τοῦ Κυρίου ἡ βασιλεία, καὶ αὐτὸς δεσπό-
 ζει τῶν ἔθνων. Αὐτὸς δηλαδὴ καὶ οἱ περὶ αὐτὸν
 ἡγεμόνες, καὶ ἀπὸ τοῦδε, πάντα μὲν ἔθνη εἰρήνην ἤγον
 καὶ ἡσυχίαν, τοῦ Κυρίου πάντως· τὴν αὐτοῦ
 βασιλεία δοξάζοντος, καθὰ δεῖ [f. δεῖ] καὶ ἐπηγγεῖλατο.
 Τοὺς γὰρ δοξάζοντάς μς, φησὶ, δοξάσω, διὰ τοῦ προ-
 φητικῶ εἶπε στόματος·

⁶⁶ Psal. cix, 3. ¹ Psal. xlviii, 8. ² Psal. cxiii, 1. ³ Psal. cxi, 29. ⁴ I Reg. ii, 52.

Variae lectiones et notæ.

(6) Anno Christi 306, quo e vivis excessit Con-
 stantius Chlorus.

(7) Ἰσ. κληρονόμον.

(8) Ἰσ. αὐτοίς.

(9) Ἰσ. ἀμύροισ.

(10) Ἰσ. καλέσας.

(11) De hac apparitione agit Eusebius in *Vita
 Constantini*, lib. ii, cap. 28.

4. At interea irreconciliabilis salutis nostræ hostis, pessimus ille draco, obarmato contra orthodoxam fidem Ario Alexandrino, bellum infensissimum in Ecclesiam **inovit**, quo gravissimum ipsi intulit detrimentum. Verum imperator Constantinus divino zelo e contra se armavit, atque convocatis in civitate Nicæa trecentis octodecim episcopis, ipse etiam cum illis sedens, Ario errorem, Dei Filium (væ scelestam linguam!) creaturam ac servum prædicantis, condemnat ipsumque Arium ex Ecclesia, publice de illo triumphans, eiecit: sicque splendido præconio firmat orthodoxam fidem, clara et elata voce pronuntians Filium *consubstantialem Patri, lumen de lumine* ac Dominum et Creatorem, non *creaturam*. At deum, cum diu pie sancteque regnasset, Christoque semper placere pro viribus studuisset, tribus post se relictis filiis, excedit e vita; atque ex temporario hoc terrenoque imperio ad æternum et incorruptibile transferitur, destructis primo quidem gentilismo, deinde Arianismo, qui non minus et forte etiam magis illo, Ecclesiæ Dei nocuit, siquidem domestica mala extraneis pejora esse solent.

5. Filius ejus major Constantinus Gallias et cæteras regiones, quæ Occidentali Oceano adjacent, simul cum Britanicis insulis in partem habuit: Constantinus natus in Italia ac ipsam Romam usque ad Illyricum: Constantius autem inter utrumque ætate medius Orientem cum Africa et Ægypto obtinuit. His omnibus curarum summa fuit, ut orthodoxa fides simul cum pietate firma consisteret. Quare pietatem et veritatem omni studio prosequentes, quietam ac tranquillam vitam in religionis omniumque virtutum cultu traduxerunt. Quamquam enim Constantius interdum orthodoxos vexaverit, nihilominus etiam tunc non nisi zelo ac desiderio pacis Ecclesiarum (tametsi *non secundum scientiam* * zelus is esset) operabatur. Quare et cuncta idolorum templa et altaria ita excindi mandavit, ut nec vestigium illorum ipso superstite remaneret. Verum et his mors vitam fatali falce præcidit.

6. Constituitur vero imperator alius, nequissimus et impiissimus (si tamen decet **482** eum imperatorem appellare, qui contra Christum Dominum cervicem attollens, ei dixit: *Vias tuas scire nolo* *), nempe Apostata et prævaricator infamis Julianus: de quo si paulo fusius hic dixero, nemo consilium meum reprehendat, quasi extra metam excurram:

* Rom. x, 2. * Job xxi, 14.

Variæ lectiones et notæ.

(12) An. 337.
(13) Et Illyricum ipsum, ac præterea Thraciam, Macedoniam et Græciam, Africam, Siciliam, reliquasque insulas.

δ'. Ὁ δὲ τῆς ἡμῶν σωτηρίας ἀδιάλλακτος ἐχθρὸς καὶ ἀργέκακος δράκων, Ἄρειον τὸν Ἀλεξανδρέα κατὰ τῆς ὀρθοδοξίας ὀπίστας, πόλεμον ἐπήγειρε τῇ Ἐκκλησίᾳ πικρὸν· ὅψ' οὐ ταύτην οὐ μετρίως ἐκάκωσεν. Ἄλλ' ἀνοσιβιζέται τῷ θεῷ ζήλω Κωνσταντῖνος ὁ βασιλεὺς, καὶ κατὰ τὴν Νικαίων πόλιν, τριακοσίους δέκα καὶ ὀκτὼ ἀρχιερεῖς μετακαλεσάμενος, συνεδριάσας δὲ καὶ αὐτὸς αὐτοῖς, τὴν μὲν Ἀρσίου κακοδοξίαν, ἣ τὸν Ἰῶν τοῦ Θεοῦ (φεῦ τῆς μιαιφᾶς ἐκείνου γλώττης!) κτίσμα καὶ ποίημα, καὶ δοῦλον ἐκήρυττε, τοῦτον μὲν πάσης Ἐκκλησίας ἀπελαύνει, θριαμβεύσας αὐτὸν δημοσίως· λαμπρῶ δὲ κηρύγματι ἀναθέμενος τὴν ὀρθοδοξίαν, καὶ τρανῶς ἐν παρήρηστᾳ ἐκδοῦν, *δμοούσιον* τὸν Ἰῶν ἀναγορεύει τῷ Πατρὶ, καὶ *φῶς ἐκ φωτός*, καὶ *Δεσπότην* καὶ *Ποιητὴν*, ἀλλ' οὐ *ποίημα*. Βασιλεύσας δὲ εὐσεβῶς καὶ δίκαιως, καὶ τῷ Χριστῷ εὐαρεστήσας ὡς ἦν δυνατόν, ἐπὶ τρισὶν υἱοῖς καταλύει τὸν βίον, ἀπὸ τῆς προσκαίρου καὶ χαμαιζήλου μετατεθείης βασιλείας ἐπὶ τὴν αἰώνιον καὶ ἀνόλεθρον (12), καὶ ὤσπερ τὸν Ἑλληνισμὸν πρότερον, οὕτω καὶ τὸν Ἀρειανισμὸν ἀφανίσας ὕστερον, ὅς οὐχ ἤττον ἐκείνου, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον, τὴν Ἐκκλησίαν ἐλύπησεν· αἱ γὰρ ἐκ τῶν οἰκειῶν κηκώσεις, βαρύτεραι.

ε'. Τῶν δὲ υἱῶν αὐτοῦ Κωνσταντῖνω μὲν τῷ πρώτῳ, αἱ τε Γαλλίαι καὶ τὰ πρὸς τῷ πέρατι τοῦ ἑσπερίου Ὀκεανοῦ, αἱ τε Βρετανικαὶ νῆσοι εἰς κλήρον ἀπενεμήθησαν· Κωνσταντῖν δὲ τῷ ὑστάτῳ, αἱ τε Ἰταλίαι καὶ αὐτὴ ἡ Ρώμη ἄχρι καὶ τοῦ Ἰλλυρικοῦ (13)· Κωνσταντῖν δὲ τῷ μέσῳ, ἡ τε Ἀγὼ (14) ἅπασα, καὶ Λιβύη, καὶ Ἀίγυπτος. Τούτοις δὲ πάσα σπουδὴ, καὶ μελέτη, καὶ ἐπιτήδευμα, περὶ τὴν τοῦ Χριστιανισμοῦ σύστασιν τε καὶ εὐσεβίαν καὶ ὀρθοδοξίαν ἦν· ἐν εὐσεβοῦντες, καὶ ὀρθοτομοῦντες τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, ἤρεμον καὶ ἡσυχον βίον διάγωσιν ἐν πάτῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι. Εἰ γὰρ καὶ Κωνσταντῖνος παραλιπὼν τι τοὺς ὀρθοδόξους, ἔδοξεν οὐκ ἀνεχόμενος τῆς τοῦ ὁμοουσιου φωνῆς, ἀλλὰ κατὰ τότε ζήλω καὶ πόθῳ τῆς τῶν Ἐκκλησιῶν εἰρήνης, ἦν καὶ (15) *κατ' ἐπιγνώσιν* ὁ ζήλος εἰργάζετο, ὥστε καὶ καθαιρεθὲν (16) πάντας τοὺς τῶν εἰδώλων ναοὺς τε καὶ βωμοὺς, ὡς μηδὲ ἔχνος αὐτῶν ἐναπολειφθῆναι τῷ βίῳ, διακελεύσατο. Ἀλλὰ καὶ τούτους μὲν τὸ τοῦ θανάτου δρέπανον ἀποθερίζει τῆς παρούσης ζωῆς.

ς'. Καθίσταται δὲ βασιλεὺς ἕτερος, παρανομώτατος καὶ ἀσεβῆς (εἰ γε δεῖ τοῦτον βασιλεῖα φάναι), ὁ κατέναντι τοῦ Χριστοῦ τραχηλιάσας καὶ εἰπὼν πρὸς αὐτόν· Ὑδοὺς σου εἰδέναι οὐ βούλομαι, ὁ Ἀποστάτης καὶ παραβάτης καὶ δυσώνυμος Ἰουλιανὸς· περὶ οὐ μακρὰ τινα βουλομένοις ἡμῖν διηγῆσασθαι, μηδεὶς ἐπιμεμψέσθω, πόρρω τῆς μήσης (17) θέειν

(14) Ἰσ. Ἐφᾶ.

(15) Ἰσ. εἰ καὶ οὐ.

(16) Ἰσ. καθαιρεθῆναι.

(17) Ἰσ. μέσης ἢ μητιῶς.

ἡμᾶς ἡγησάμενος. Μάλιστα γὰρ οὐκ ἀχρηστος τῆ A
Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, καὶ τοῖς φιλομαθέσι ἀχροα-
ταῖς, ἢ τῶν πάλαι γεγενημένων διήγησις. Τὸ γὰρ
πολλὰ εἶδέναι πολλοῦ ἄξιον, ὡς τις ἔφησεν.
Ἐπειτα οὐδὲ τῆς τοῦ λόγου ὑποθέσεως πόρρω ταῦτα.
Ἄθλησις μὲν γὰρ μαρτύρων, ἢ τοῦ λόγου ὑπόθεσις.
Οὗτοι μὲν οὖν κατὰ τοὺς Ἰουλιανοῦ χρόνους ἡθλη-
σαν· εἰ τοίνυν, ὡς ἔνεστι, κατὰ τῶν Χριστιανῶν
μνίας τοῦδε τυράννου ἐπεμνήσθημεν, ὡς ἂν περι-
φανῆς ἔσται τῶν μαρτύρων ἢ γενναϊότης, ὅτι πρὸς
καιροῦς τοιοῦτους ἰδρύσαντο [f. ἡνδρίσ.], καὶ τοιοῦτου
τυράννου τῶν προσταγμάτων κατωλιγώρησαν, τοῦ
πάντας διώκτας ἀποκρῦψαι φιλονεικήσαντο. Ἐπει
καὶ τῶν ἄνω βῆθέντων τούτων ἔνεκεν ἐπεμνήσθημεν,
ὡς ἂν καφαλήν ἡμῖν ὁ λόγος ἔχοι, καὶ εἴη ἀρτιμελής
τε καὶ τέλειος.

ζ. Τούτῳ τοίνυν τῷ Ἀποστάτῃ, πατὴρ μὲν ἦν
Κωνσταντῆος, ὁ τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου ἀδελφός,
Κωνσταντίου μὲν ἄμφω πατρός· μητρῶν δὲ, ὁ
μὲν Θεοδώρας τῆς Ἐρκουλίου θυγατρὸς, ὁ δὲ Ἑλέ-
νης τῆς πανευφήμου, καθὰ καὶ φθάσαντες εἶπομεν.
Ἦν δὲ Ἰουλιανοῦ πρεσβύτερος ἀδελφός, Γάλλος
ὄνομα τούτῳ. Ἐπει δὲ Κωνσταντῆος ὁ μέγας
ἀπῆλθε τοῦ βίου, εἰς Κωνσταντίον δὲ περιέστη τὰ
τῆς Ἐφῆς σκῆπτρα, νεωτερισμοῦ τινος ἐμπεισόντος
τοῖς στρατιώταις, Δαλμάτιος μὲν ὁ νέος ὁ τοῦ πα-
λαίου Δαλματίου υἱὸς ἀνήρηται σὺν ἄλλοις πολλοῖς,
τοῦ αὐτοῦ γένους καταγόμενος· Γάλλον δὲ καὶ
Ἰουλιανόν, τὸν μὲν ἀρβύροισι συμβῆσα δεινῆ, καὶ
μετ' ὀλίγον ἐπέξειν ἐλπίζομένη τὸν θάνατον· τὸν δὲ C
τῆς ἡλικίας νέον (ὅκτω γὰρ ἔτη τότε γεγονὸς ὁ
κατάρτος (18), καὶ διὰ τοῦτο πρὸς αὐτὸν ὁ βασι-
λεὺς ἐφιλοφρονεῖσθε· τὸ δὲ μείζον καὶ κυριώτε-
ρον, καὶ τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων ἄδυσσος, κολασθῆναι
παρὸν Χριστιανὸς ἀνατρέφοντος διὰ τὴν ἀνεσίαν),
ἐκ μέσου τῶν στρατιωτικῶν ξιφῶν ἤρπασεν. Ἐπει
δὲ ῥῆθον ἔσχε τὰ τῆς νόσου τῷ Γάλλῳ, παραλαβὼν
τὸν ἀδελφὸν Ἰουλιανόν, εἰς Ἰωνίαν ἄμφω κατέρ-
βουσι [f. καταίρουσι], πολλοῖς τηνικαῦτα σοφισταῖς
καὶ φιλοσόφοις ἀνοῦσαν· ἔνθα δὲ καὶ διατρέβοντες
πᾶσαν μετήσαν παιδείαν, εὐγενῶς καὶ μεγαλο-
πρεπῶς, καὶ αὐτὸ τοῦτο βασιλικῶς ἀναγόμενοι. Ἦν
γὰρ αὐτοῖς καὶ χρημάτων εὐπορία πολλή, πάντα τὰ
πατρῶα αὐτοῦ βασιλέως αὐτοῖς ἀνέντος. Ὅτε δὲ καὶ
καὶ Μάρτυσιν ἀνιστῆν ἀρξάμενοι ἀμφοτέρους τοῖς D
ἀδελφοῖς, καὶ διανεμαμένοι ἑκατέρῳ μέρος, Γάλλῳ
μὲν ἡ μερὶς καλῶς εἶχε, καὶ ἀνυψοῦτο ὅσημέραι·
Ἰουλιανὸς δὲ, ὅσον ἠκούομεν, πάλιν αὐτομάτως
ἐβλεπε καθαιρούμενον· οὐδὲ τῆς γῆς, σῆμαι, δυνα-
μένης βαστάσαι τὴν τοῦ ἀσεβοῦς ἐπιτεκρυμμένην
ἀσθεῖαν. Ἀλλὰ τῶν μὲν ἄλλων (19) ἢ φιλοφροσύνη
τοῦ βασιλέως Καίσαρα καθιστῆ· Ἰουλιανὸς δὲ περι-
φει, εὐτέλειαν τε ἀσπῶν, καὶ φιλόσοφος εἶναι προσ-
ποιούμενος.

ἦ. Οὐ μὲν τι [f. μέντοι] Κωνσταντίον ἐλάθανεν
ἢ τούτου δεινότης, καὶ ἦ ἐν τῷ Χριστιανισμῷ σα-

A utilissima enim est Ecclesiae studiosisque auditori-
bus rerum, quae vetustis temporibus contigerunt,
enarratio. Scire enim multa multum valet, ut
quidam dicebat. Deinde, neque ab argumento ora-
tionis hujus aliena sunt, quae diximus sum. Certam
enim martyrum causa disserendi mihi nunc
est: qui, cum imperante dicto Juliano certave-
rint, congrue de ipsius tyranni furibunda in Chri-
stianos insania mentio praecedat; ut sic clarior
fiat horum martyrum invicta constantia, qui tam
iniquis temporibus firmi steteret et imobiles, ta-
lisque tyranni, qui omnes alios persecutores super-
rare voluisse videtur, mandata contempserit. Priora
etiam ideo a nobis dicta sunt, ut orationi nostrae
instar capitis essent, eaque suis omnibus partibus
B integra ac perfecta foret.

7. Hic igitur Apostata patrem habuit Constam-
tium, Constantini Magni fratrem. Hi duo enim ex
eodem patre erant, non item ex eadem matre; sed
is quidem ex Theodora Herculi filia, hic vero ex
celeberrima Helena, ut jam diximus. Erat vero Ju-
liano frater senior nomine Gallus. Statim autem ac
Constantinus vita excessit, atque Constantius Orien-
tis imperium adeptus est, facta a militibus novi-
tatis amantibus insurrectione, Dalmatius junior
senioris Dalmatii filius, perimitur cum caeteris eju-
dem generis, praeter Gallum et Julianum: quorum
alterum gravis superveniens infirmitas, quae ipsi
mortem brevi allatura credebatur, alterum tene-
rior adhuc aetas (nondum enim octavam annum
tunc excesserat sceleratus ille; quamobrem impe-
rator cum illo humanius sibi agendum putavit,
sique, quod majus et terribilius et Dei judiciorum
abyssus, saevum Christianis tortorem indulgentia
sua enutrivit), ex impendentibus militum gladiis
cripuerunt. Ut vero primum Gallus convaluit, as-
sumptio secum fratre suo Juliano, in Ioniam rhe-
toribus et philosophis, id temporis, inelytam com-
migravit: ubi ambo diu commorantes, integrum
disciplinarum curriculum absolverunt, ingenue,
magnifice et regie educati. Cum enim imperator
cuncta patris bona eis dimisisset, facultatibus quam
maxime abundabant. Quare et propriis sumptibus
templum sanctis martyris aedificare aggressi sunt.
Cum vero singuli peculiarem sibi templi partem
aedificandam destinassent, Galli quidem pars recte
se 483 habebat et crescebat quotidie, Julianus
autem quidquid aedificabat, rursus ad terram sua
sponte corruere perspiciebat: scilicet neque terra, ut
puto, ferre poterat latentem hominis illius impieta-
tem. Cum vero postea imperatoris clementia Gallum
Caesarem creasset, Julianus interim frugaliter vivens,
ac philosophum simulans, huc illucque vagabatur.

8. Attamen Constantium non omnino fugit ipsius
perversitas, vacillatio in fide, et in gentilismum

Variae lectiones et notae.

(18) Quinquennem eum tunc fuisse plerique affirmant.

(19) Ἰσ. τὸν μὲν Γάλλον.

propensio. Quamobrem ex Ionia accersitum, Nicomediā mittit, ut ab Eusebio illius civitatis episcopo doctrina et eruditione claro, non tam profanis disciplinis, quam Christianæ religionis documentis penitus instrueretur: addiditque illi mandatum, ne Libanii (qui Antiochiæ quæ est ad montem ortus, religione gentilis erat, atque per id tempus rhetoricam Nicomediæ edocebat, magnamque sibi ob eloquentiæ vim famam et auctoritatem apud omnes conciliaverat) scholam frequentaret. At ille scelestus, imperatoris mandata pro nugis habens, multo magis Libanio quam Eusebio præceptore utebatur: nam et sæpe ad illum nocturno tempore (scilicet tenebrosus ad tenebrosum ob dignas tenebris confabulationes) clam accedebat; et mercede conducebat alios, qui Libanium adeuntes ejus ad se lectiones perferrent. Per id tempus vero lector in ecclesia Nicomediensi ab Eusebio ordinatus est, ut sacros Dei libros legeret; et hoc quidem jussu imperatoris, ut multorum est sermone vulgatum: verius tamen, quia ipse Julianus clericalem habitum induere sponte voluit, ut hoc stratagemate a se jam conceptum ab omnibus de affectata ab ipso tyrannide suspicionem amoveret, meliusque lateret anguis sub herba. Tunc etiam fuit, cum Maximus quidam, qui sub philosophiæ larva in omni præstigiæ genere se exercebat, et Epheso Nicomediā venerat, Juliano familiariter adhærens, eum impiis ac tartareis mysteriis initiavit, firmioremque ipsi de imperio aliquando obtinendo spem injecit.

9. Interea Gallus, quod altius sese quam Cæsarem decebat efferret, ac tradita sibi potestate uteretur immoderatus, occiditur: ac ipsemet Julianus fraternæ temeritatis pœnas jam-jam erat subiturus. Verum imperatrix Eusebia non solum istud repressit imperatoris consilium, sed etiam ipsius animum adeo in contrariam partem inflexit (multum enim valent muliebria verba, præsertim apud faciles viros), ut eum in fratris sui locum **484** Cæsarem crepaverit, ac tradito insuper exercitu, miserit contra barbaros qui in Galliis tumultus ciebant. Julianus, opportunitatem hanc nactus, duces exercitus ac singulos militum ordines identidem alloquitur, ac sibi conciliat (omnes enim regum mutationibus gaudere solent, sed præsertim milites, ut qui majus emolumentum exinde sperant): quare repente ab iis imperator salutatur. Fama vero est, cum corona, qua novi imperatoris caput redimiretur, in promptu non esset, unum ex militibus torquem aureum, qui vulgo *brachiale* di-

A Ὁρότης, καὶ ἡ πρὸς τὸν Ἑλληνισμὸν συνδιάθεσις. Ταύτη τοι καὶ μετακαλεῖται μὲν αὐτὸν ἐκ τῆς Ἰωνίας, εἰς δὲ τὴν Νικομηδέων ἐξαποπέλλει, ὥστε ὑπὸ Εὐσεβίου καθηγῆσθαι (ἐπίσκοπος δὲ ἦρα τῆς Νικομηδέων ἦν ὁ Εὐσεβίος, οὐ μικρὰν ἐν λόγοις ἔχων δόξαν), τὰ Χριστιανῶν καὶ Ἑλλήνων παιδεύεσθαι. Ἀπείρητο δὲ αὐτῷ ἐκ βασιλέως τῷ Λιβανίῳ ἐκφοιτῆν, ὃς πατρίδος μὲν ἦν τῆς πρὸς τὸ δρος (20) Ἀντιοχείας, Ἑλληνίζων δὲ τὴν θρησκείαν· καὶ τὴν:καὺτα σοφιστεῶν Νικομηδέων, μέγα κράτος ἐπ' εὐγλωττία κατὰ πάντων ἐφέρετο. Ἄλλ' ὄγε θεομοσχῆς Ἰουλιανὸς, δὲ βασιλέως προσταγμάτα ἴσως καὶ ληρήματα θέμνος, μᾶλλον τι συνεῖναι Λιβανίῳ ἢ Εὐσεβίῳ· τοῦτο μὲν λαθραίως καὶ ὑπὸ σκότει πρὸς ἐκεῖνον φοιτῶν, ὁ σκοτεινὸς πρὸς τὸν σκοτεινόν, διὰ τὰς ὄντως σκότους ἀξίας ὀμιλίας· ἐκεῖνας· τοῦτο δὲ καὶ μισθοῦς ἐτέροις διδούς, ὡς ἂν Λιβανίῳ προσφοιτῶντες, τὰς διαλέξεις ἐκείνου πρὸς αὐτὸν μετ' ἐπιμελείας διαπορθμεύουσιν. Τότε δὴ καὶ ἀναγνώστης ἐν τῇ Νικομηδέων ἐκκλησίᾳ καθίσκασται, ὥστε τὰς θείας ἐπαναγινώσκων [f. ὑπάν.] τῷ Θεῷ βίβλους, ὡς μὲν ὁ τῶν πολλῶν λόγος προσταχθέν τῷ Εὐσεβίῳ παρὰ τοῦ βασιλέως· ὡς δὲ τ' ἀληθὲς ἔχει, αὐτὰς αὐθαίρτως τὸ σχῆμα τοῦ κληρικοῦ ὑποδύς, ἵνα διαπαίξῃ τὴν ἐπ' αὐτῷ πάντων ὡς τυραννιῶντα [f.—τι] ὑπόνοιαν, καὶ λάθῃ βασιλικὸς ὑποταγόμενος. Τότε δὴ καὶ Μάξιμός (21) τις, ὁ πᾶσαν γοητείαν ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας μετῶν προσωπαίῳ, ἐκ τῆς Ἐφέσου τὴν Νικομηδέων ἐπιτάτῃς; συγγίνεται μὲν Ἰουλιανῷ, **C** τελεῖται δὲ αὐτῷ τὰς ἀθέους καὶ βαρβαρῶδεις ἀληθῶς τελετὰς, καὶ τὰς τῆς βασιλείας ἐλπίδας, κατὰ [f. ἐτι] βεβαιωτέρας ἐγκαθίστηται.

θ'. Ἐπει δὲ Γάλλος μὲν μείζων τῆς τοῦ Καίσαρος ἀξίας φρονήσας, καὶ ἀμέτρως τῇ ἐξουσίᾳ χρητάμενος ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο· ἐμελλε δὲ καὶ Ἰουλιανὸς, τῆς τοῦ ἀδελφοῦ ἀπολαύσαι θρασυτήτος, ἢ βασιλίσσα Εὐσεβία τῇ τοῦ βασιλέως βουλῇ ἐν γῆ κατέστειλε (22), καὶ οὕτως εἰς τουναντίον τὴν γνώμην αὐτοῦ περιέτρψε (δύνανται γὰρ μεγάλα γυναικὸς λόγοι, καὶ μάλιστα πρὸς ἄνδρα τὸ ἦθος εὐκολον), ὡς τὸ [f. ὡστε] Καίσαρα τοῦτον ἀντι τοῦ ἀδελφοῦ καταστήσαι Γάλλου, καὶ στρατιῶν αὐτῷ ἀξιόλογον δοῦναι, καὶ στελεῖαι κατὰ τῶν ἐν Γαλλίαις Βαρβάρων. Ὁ δὲ καιροῦ δραξάμενος, συλλαλεῖ μὲν τοῖς ἡγεμόσι τοῦ στρατοῦ, συλλαλεῖ δὲ καὶ αὐτοῖς τοῖς τῶν **D** στρατιωτῶν τάγμασι (χαίρουσι γὰρ ταῖς βασιλείων μεταβολαῖς καὶ πάντες μὲν, μάλιστα δὲ τὸ στρατιωτικὸν φύλον, ὅσῳ καὶ πλείω κερδαίνειν ἐλπίζουσι)· καὶ βασιλεὺς εὐθέως ἀναγορεύεται (23). Λόγος δὲ ἐστὶν ἐνταῦθα μετὰ τῶν ἄλλων, ὡς φασιν, ὅτι σεφάνου μὴ εὐριστομένου ὡς τὴν αὐτοῦ κεφαλὴν ταμνιώσουσιν, εἰς τῶν στρατιωτῶν τὸν χρυσοῦν αὐτοῦ

Variae lectiones et notæ.

(20) Si non sit mendum in codice, videtur auctor asserere voluisse, Libanium non Antiochiæ in Syria, neque in alia cognomine urbe (plures enim sunt), sed Antiochiæ, quæ ad Taurum montem posita erat, natum fuisse. Plerique auctores eum absolute Antiochenum dicunt.

(21) Huic Maximo Ephesio præcipue tribuendum esse Juliani a Christiana fide apostasiam, constat ex Libanii Panegyrico in Julianum, Socrate l. 111, cap. 1; Sozomeno l. v. c. 2; Suida, aliisque.

(22) Id. ἐγκατέστειλεν.

(23) Anno 361.

στρεπετών, ὃν δὴ καὶ βραχίονα ἢ συνήθως οἶδε φωνῆ α
καλεῖν, τῆς αὐτοῦ χειρὸς ἐξελών, ἐν τῇ κεφαλῇ τοῦ
τυράννου τέθεικεν. Εἶτα Κωνσταντίος μὲν τὴν ἀπο-
στασίαν αὐτοῦ μαθὼν, καὶ ὄλοις θυμοῖς κατ' αὐτοῦ
χωρῶν, ὡς ἀνάξιοι αὐτὸν ἀμύνηται, κατὰ μέσσην τὴν
ὁδὸν τοῦ βίου καὶ τῶν ἐλπίδων ἐκκόπτεται· ὅπου δὲ
τῷ ἀσθελεῖ καὶ ἀλιτηρίῳ, μᾶλλον δὲ Ἀποστάτῃ καὶ πα-
ραβάτῃ, τὰ σκῆπτρα τῆς εὐσεβοῦς βασιλείας γίνονται.

ἰ. Καὶ ὄρα μοι τὸ βάθος τῆς παρανόμου αὐτοῦ
δολότητος. Οὐκ εὐθύς ἐξέφυξε [f. - ρευξε *vel* ἐξέρ-
ρηξε] τὴν κακίαν ὁ δόλιος· οὐδ' ἀπεγύμνωσε τὴν
ἀσέβειαν ὁ παράνομος· οὐδὲ τὸ διώκειν ἤρξατο ὁ
Ἀποστάτης (εἶθε [f. ἦθει] γὰρ ὅτι τῆς βασιλείας αὐ-
τοῦ μήπω πῆξιν λαβούσης τελείαν, οὐκ ἀσφαλὲς [f.-
λῶς] τὰ Χριστιανίων παρακινήσειεν [f.-σειεν *vel*
-σοι ἂν], ὡς αὐτὸς ἐβούλετο, οὕτως κατὰ πάσης τῆς
οἰκουμένης ριζωθείσης καὶ ἀνδρονθείσης [f. ἀδρ.
vel ἰδρ.] τῆς πίστεως τῶν ὀρθοδόξων)· ἀλλὰ τοὺς
τε ἐπισκόπους, ὅσοι κατὰ τοὺς Κωνσταντίου καιροὺς
καὶ χρόνους τῶν Ἐκκλησιῶν διὰ τὴν πίστιν ἐξ-
εδιώχθησαν, τῆς ἐξορίας ἀνακαλεῖται, καὶ τὰς Ἐκκλη-
σίας αὐτοῖς ἀποθίσει (24)· καὶ κτ΄ αἰεὶ δὲ ἐκκλη-
σιαστικῶν εἴπερ τιῶν ἀφηρηθήσαν πρότερον παρ'
αὐτοῦ, ταῖς Ἐκκλησίαις ἀπεκατέστησεν. Ὅτε δὲ
πῆξιν αὐτοῦ τὸ κράτος τῆς βασιλείας ἔλαβε, τότε
διανοιγῆναι μὲν προστάττει τοὺς τῶν εἰδώλων κε-
κλεισμένους ναοὺς (25)· ἀπεισθαί δὲ τὸ ἐπιβώμιον
πῦρ· τελείσθαι δὲ καὶ τὰς ἐναγεῖς τελετὰς τῶν δαι-
μόνων, καὶ τὰς ὅπ' αὐτοῖς νενομισμένας θυσίας τοῖς
Ἕλλησιν. Ἄλλὰ καὶ οἱ κἄν τινες ἐπὶ Κωνσταντίου
ἦ ναὸν καθελὼν εἰδωλικόν, ἢ στήλην εἰδωλικὴν κατ-
έαξαν, τούτους ἢ τὰ καθαιρεθέντα ἀνοικοδομεῖν
καὶ τὰ κατεαγῶτα καινουργεῖν, ἢ πικραῖς τιμωρίαις
καὶ θανάτῳ, δυσόλοισι καὶ ποιναῖς ὑποβάλλεσθαι.
Ἐν οἷς ἦν καὶ Μάρκος ὁ Ἀρεθούσιος, δὲ τῶν σεσω-
κῶτων ἐξαγιστῶν εἰς ὃν, ὀπνίκα τὸ σῦμπαν αὐτοῦ
γένος σφαγῇ παρεδίδοτο, ναὸν μὲν καθείλεν εἰδωλι-
κόν· ἀνεγείρειν δὲ τοῦτον ἀναγκαζόμενος, ἐπεὶ μὴ
ὑπῆκουεν, ἄλλως τε δεινὰς καὶ πολλὰς τιμωρίας
ὑπέστη, καὶ τέλος, παισὶν ἐκ παιδῶν μετέωρος ἀνε-
πέμπετο, γραφίσις ὑποδεχομένοις (26) τὸ γρηλατικὸν
ἐκείνῳ σῶμα τὸ τίμιον· καὶ γῆς ὄντως καὶ τῶν
τῆς γῆς ὀφειλότερος. Τὰς δὲ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας
κοινῶς καθαιρεῖσθαι προσέταξε, καὶ μήτε μαθημά-
των Ἑλληνικῶν μετέχειν Χριστιανοίς [f.-νοῦς], μήτε
ἀξιωματῶν συγκλητικῶν (27). Πολλοὶ μὲν οὖν ἠδέως

citur, e dextera sua detractum, capiti ipsius ty-
ranni imposuisse. Constantius, ejus rebellionis
nuntio accepto, plenus ira contra ipsum movit, ut
de indigno illo ultionem sumeret. Verum moed in
itinere morte interceptus, spe omni frustratur :
sicque in manus impii illius Apostatæ sacri imperii
sceptrum devenit.

10. Attende vero insignem hujus iniqui versu-
tiam. Non enim statim nequitiam suam effudit
astutus, nec statim impietatem suam detexit sce-
lestus, nec statim persecutionem inchoavit Apo-
stata (sentiebat enim parum firmatum sibi fore, si
imperio suo nondum plene firmato, Christianos,
quorum fides tam altas radices ubique terrarum
egerat, exagitare aggrediretur); sed episcopis qui
Constantii tempore, fidei causa ejecti fuerant, ab
exsilio revocatis ad ecclesias redeundi suas potes-
tatem fecit; et facultates etiam ecclesiis quibus
ablatae fuerant restituit. Ut vero perspexit imperii
sui potentiam satis esse firmatam, tunc nulla mora
templa idolorum reserari jubet, ac profanorum
altarum ignem accendi: execrabiles item dæmoni-
um ritus, atque ab ipsis instituta cæcisque de-
mandata gentilibus sacrificia celebrari jubet. Qui
vero Constantio imperante idolorum aut templum
diruerant, aut monumentum aliquod confregerant,
eos mandat, aut diruta reedificare, et contracta re-
parare, aut dñris tormentis et pœnis intolerabilibus
subjici, aut etiam vita privari. Inter hos fuit Mar-
cus Arethusius, unus ex illis qui infausto sidere ad
servandum Julianum ipsum operam suam contu-
lerant, cum totum illius genus neci traderetur.
Porro hic templum idololatricum destruxerunt. Jus-
sus illud reedificare, haud paruit. Quare postquam
multa alia tormenta sustinuit, tandem a pueris ad
pueros pendulus remittebatur, qui cultris pennariis
excipiebant venerandum senile corpus illius, qui
tenet, 485 cunctisque terrenis reipsa sublimior
erat. Præter hæc, Julianus præcepit generatim
ecclesias Dei ad terram dejici, vetuitque, ne Chri-
stiani Græcaucarum disciplinam participes fierent,
atque ab omni senatoria dignitate eos arcen-
dos constituit. Idcirco multi sponte ac lubenter
dignitatum insignia abjecerunt, omnia arbitantes
ut stercora, ut Christum lucrifacerent. (Ex quo-

⁷ Philipp. iii, 8.

Variæ lectiones et notæ.

(24) Causam hujus concessionis satis ab hic indicata diversam, et magis iniquam affert Sozomenus l. v, cap. 5, nempe: Ὅστε ὑπὸ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἔριδος ἐμφυλίῳ μάχῃ πολεμήσθαι τὴν Ἐκκλησίαν, ut domesticis litibus et contentionibus Ecclesiam oppugnaret. Hoc idem innuit Ammianus Marcellinus l. xii, c. 5: scilicet, eo modo putabat ille Christianum nomen posse perire de terris, si.... sacrilegas disseminiones liberas esse permitteret, ut ait Aug. ep. 166, num. 106.

(25) Tunc, inquit Ammianus l. xii, cap. 5, sri pectoris patefecit arcana, et planis absolutisque de-

cretis aperti templa, arisque hostias admoveri ad deorum statuit cultum. Tunc etiam, inquit Socrates l. iii, cap. 11, τὰ ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων ἑνέμμετο, gentiliū templa aperta sunt. Idem habet Theodoretus l. v, c. 21.

(26) Hæc pericope ita corrigenda ex Gregorio Nazianzeno orat. 3 (ejus enim verbis hic auctor manifeste utitur): Παίσιν ἐκ παιδῶν μετέωρος ἀνεπέμπετο γραφίσις ὑποδεχομένων τὸ γενναῖον σῶμα.

(27) Scilicet, ut ait Augustinus l. xviii, De civ. Dei, c. 52, Christianos liberales litteras docere ac discere

rum numero fuere Jovinianus et Valentinianus, quos A postea Deus ad imperii fastigium, statuto tempore, evexit.) Sed multi vanæ gloriæ cupiditate verum Deum ac Dominum nostrum Jesum Christum abnegarunt. www.libtool.com.cn

11. Cunctis vero episcopis infensus erat Julianus, sed in id præsertim incubuit, ut Athanasium Alexandriæ episcopum, utpote strenuum Christianæ fidei propugnatorem et gentilismi aversorem validissimum, comprehenderet. Verum sanctus pontifex, ut hoc restivit, obediens latæ a Christo legi^a, tempore quo persecutor alio distractus erat, opportune usus, conscensa navi, Alexandria solvit, seque in fugam conjecit. Cum autem imperatoris B navim persequentem vidisset, nauclero ut timorem flecteret imperavit, quasi necesse illi esset Alexandriam rursus appellere. Quo facto occurrerunt illis viri regii, quibus interrogantibus, num Athanasium ex urbe fugientem vidissent, ii qui in Athanasii navigio erant, responderunt eum paulum abesse, et fieri facile posse, ut ipsum, si remis paulo alacrius incumberent, assequerentur. Sic igitur illi decepti, Athanasium præteriere qui Alexandriam denuo ingressus, ibidem toto reliquo imperii impii Juliani tempore delituit.

12. In Macedonia vero Theodulus et Tatianus, viri sanctissimi ac Spiritu ferventes^c, templum idololatricum noctu ingressi, cuncta idola in eo reperta confregerunt. Quamobrem regionis illius præses ut tyranno rem gratam faceret, pluribus quos id facinoris ausos suspicabatur, violentas manus injicere parabat. At Theodulus et Tatianus, indignum se rati non procedere in medium, seque non prodere facti illius auctores, sicque multos insontes obijcere iracundiæ tyranni, qui pro diis suis vindicandis ardebat, se ipsos intrepide prodidere: et omnem assentationem ad eos a consilio revocandos factam et omnem pœnarnarum subinde inflictarum acerbiter constantissime despexerunt. Demum ferreis ignitis cratibus impositi, adeo jucundum ejusmodi discubitum reputarunt, ut et festive cum tyranno jocarentur dicentes: Si quidem cupis, o præses, assatis carnibus saturari, jube satellitibus tuis ut in alterum quoque

Α τὰς ζώνας αὐτῶν ἀπεβάλοντο, πάντα σπύδαλα ἠγησάμενοι, ἵνα Χριστὸν μόνον κερδήσωσιν. Οἷος ἦν Ἰοβιανὸς καὶ Οὐαλεντινιανὸς, οἷς δὴ καὶ τὴν βασιλείαν ὁ θεὸς κατὰ τοὺς ἰδίους ἐκατέρου καιροῦ παραδέδωκε. Πολλοὶ δὲ τῇ τῆς κενῆς δόξης ἐπιθυμίᾳ, τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν καὶ Χριστὸν ἐξωμόσαντο.

ια'. Καὶ πᾶσι μὲν οὖν ἐπισκόποις Ἰουλιανὸς ἐπεμύνατο [f. ἐπεμαίν.]· μάλιστα δὲ συλλαβεῖν ἠπέιγτο τὸν Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον Ἀθανάσιον, ὡς γενναῖον ὄντα τοῦ Χριστιανισμοῦ προστάτην καὶ πρόμαχον, καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ καταλυτὴν καὶ ἀντίδικον. Ὁ δὲ τοῦτο μαθὼν, ὁ θεὸς τῷ ὄντι ἐπαύρησεν, κείθεται μὲν Χριστοῦ νόμοις, καὶ ὑπὸ χάριν τῷ διώκτῃ καιρῷ κερηκῶς ἀποπλεῖ μὲν τῆς Ἀλεξανδρέων· ἐπεὶ δὲ τὴν βασιλικὴν ναῦν ἐπιδιώκουσαν εἶδε, κελεύει τῷ κυβερνήτῃ τρέψαι [f. τρέψ.] τοὺς οὐακας, ὡς δέον πάλιν εἰς Ἀλεξανδρείαν καταπλεῖν. Ὁ δὴ καὶ γεγὼς, συναντῶσι (28) μὲν αὐτοῖς οἱ βασιλικοὶ· ἐπεὶ δὲ ἐπίθοντο ἐκεῖνοι, εἴπω τὸν Ἀθανάσιον εἰδένον τῆς πῦλως ἀποπλεύσαντα· οἱ ἐν τῷ Ἀθανασίῳ πλοίῳ, μικρὸν αὐτοῦς προάγειν τὸν ζητούμενον ἔφασαν, καὶ ὄσον ὡς εἰ ταῖς κώπαις ἐρεμβενέστερον (29) χρῆσαιτο, αὐτὸν καταλήψασθαι. Οὗτοι μὲν οὖν οὕτω κατασοφισθέντες, παρήλθον τὸν Ἀθανάσιον (30). Ὁ δὲ πάλιν εἰς Ἀλεξανδρείαν εἰσελθὼν, κρυπτόμενος ἦν πάντα τὸν τῆς ἀσεβοῦς βασιλείας καιρὸν.

ιβ'. Ἐν Μακεδονίᾳ (31) δὲ Θεόδουλος καὶ Τατιανὸς, ἄνδρες εὐσεβεῖς καὶ τῷ Πνεύματι ζέοντες, εἰς ναὸν εἰδωλικὸν εἰσελθόντες νυκτὸς, τὰ ἐκαίσε συνέτριψαν εἰδωλα. Ὁ δὲ τότε τῆς χώρας ἀρχων, τῷ τυράννῳ τὰ πρὸς τὴν χάριν ὑπηρετούμενος, πολλοὺς ἐμελλε τὰς χεῖρας ἐπιβαλεῖν, ὡς δὴ τὸ ἔργον ἐκείνο τολμήσασι. Θεοδόσιον δὲ καὶ Τατιανῶ ἀγενεὶς ἐδόκει τὸ μὴ οὐχὶ παρελθεῖν εἰς τὸ μέσον, καὶ ἑαυτοῦς ἐπιδείξαι τοῦτο τολμηθέντας ἐργάσασθαι, ἀλλὰ προεῖσθαι τοὺς ἐναντίους (32) θυμῷ τυράννου, ὑπερ τῆς τῶν οικειῶν θεῶν ζέοντος ἐκδικήσεως. Ὅθεν καὶ ἑαυτοῦς ἐμφανίσαντες, καὶ πᾶσαν μὲν κολακείαν προσαγομένην αὐτοῖς διαπτύσαντες, πάντων δὲ βασάνων ἐπαγωγῆν καὶ πικρίαν καταφρονήσαντες, ὕστερον σιδηροῖς κραθβάτοις πυρακτωθεῖσιν ἐπιτιθέντες [f. ἐπιτεθ.] , οὕτω δροσερὰν ἠγοῦντο καὶ ἐπιτερπῆ τὴν ἀνάκλησιν [f. -κλις.] , ὥστε καὶ χαριεντίζεσθαι πρὸς τὸν τυράννον. Εἰ γὰρ ἐπιθυμεῖς, ἔλεγον, ὦ ἀρχων, κρῶν ἐμφορηθῆναι ὁπτῶν, κί-

^a Matth. i, 23. ^c Rom. xii, 11.

Variæ lectiones et notæ.

venit. At Ammianus l. xxv, c. 4, solum docere ab ipso velit scribit; quod etiam ut inclemens notat, tametsi auctor minime Christianus.

(28) Ἴσ. συναντῶσι.

(29) Ἴσ. ἐρεμβενέστερον.

(30) Hanc historiam refert Socrates *Histor. Eccl.* lib. iii, c. 14.

(31) Aut textus hic mendosus et mutilus, aut auctor memoria lapsus videtur. Nam ex Socrate lib. ii, cap. 16, ex Sozomeno *Hist. Eccl.* l. v, c. 11, et ex

Martyrologio Romano habemus Theodulum hunc et Tatianum in Phrygia martyrium subisse, non in Macedonia; sed alium passum cum ipsis esse nomine Macedonium. Martyrologii verba hæc sunt ad diem 12 Septembris: *Mari in Phrygia passio sanctorum martyrum Macedonii, Theoduli et Tatiani, qui sub Juliano Apostata ab Almachio præside post alia tormenta super crates ferreas ignitas positi, exultantes martyrium compleverunt.*

(32) Ἴσ. ἀναίτιος.

λευσον τοι; δημίοις καὶ ἐπὶ θάτερον μέρος ἀνακλι-
θῆναι ἡμᾶς, ἵνα μὴ ἐξ ἡμισείας σοι ὀπηθήντες,
ἀπρόδεστοι γενώμεθα (35). Ταῦτα λέγουσι τοῖς
ἁγίοις, τὸ μακάριον τέλος αὐτοῖς ἐπέλαθε, καὶ εἰς
ὁσμὴν εὐωδίας ὀλοκαύτωμα τέλειον τῷ ὑπὲρ ἡμῶν
τιθέντι [f. τυθ.] (34) Χριστῷ ἀνηνέχθησαν.

ιγ'. Τίς γὰρ λόγος ἐξαριθμησαίτο, ἃ καθ' ἐκά-
στην χώραν οἱ τῷ τυράννῳ ὀηρητούμενοι τοῖς Χρι-
στοῦ δούλοις ἐπεδείκνυντο (35); Οἱ ποῦ γε [f. ὅπου
γε] καὶ τὸν ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας Γεώργιον (36)
σύροντες διὰ τῆς πλατείας ἀπέκτειναν· εἶτα καμῆλα
ἐπιτιθέντες [f. ἐπιθέντες], καὶ τὰ τῶν μελῶν σπα-
ράγματα θριαμβεύσαντες, καὶ τέλος, τῇ καμῆλῳ
συγκατακαύσαντες αὐτὸν, καὶ τὰ λείψανα τῆς τέ-
φρας διέσπειραν. Ἄλλῃ δὲ σπλάγγων ἀνασχισθέν-
των κριθᾶς ἐπισπείραντες, εἶτα χοίρους ἐπαφέντες,
τοιαύτῃ τριπέζῃ τούτους ἐστίασαντο (37). Ἐν
Τύρῳ δὲ, τὸν ἐπίσκοπον ταύτης Δωρόθειον, ὃς πολ-
λαῖς ἐν λόγοις, καὶ συγγραφαῖς ιστορικώτατος τῶν
πάλαι ὁ ἀνήρ γέγονεν, ὃς καὶ ἐπὶ Διοκλητιανοῦ
καὶ Λυκινίου ὑπὲρ τὰ ἐξήκοντα ἔτη γεγονώς, πολ-
λαῖς ἠτάσθη ταῖς ὑπὲρ Χριστοῦ τιμωρίαις, τούτων
ἐν Ἐδέσῃ τῇ πόλει οἱ τῆς πίστεως ἐχθροί, ἐν γῆρει
πλοῖνι πληθυνθέντα, ὡς φησὶν ὁ θεὸς Δαβὶδ (ἐτῶν
γὰρ ἦν ἑκατὸν ἑπτὰ ὁ ἅγιος), θανάτῳ παρέδωκαν.
Τί δ' ἂν λέγοιμι, ναῶν τε θείων βεηλώσεις καὶ
σκευῶν ἱερῶν ἀφαιρέσεις; Καὶ γὰρ ὁ τοῦ τυράννου
θεὸς καὶ ὁμώνυμος αὐτῷ ὄσα (38) κοινῶ καὶ βεβήλῳ
τόπῳ ἱεροῖς ἀδούτοις χρησάμενος, τῶς μὲν τοῖς
θεοῖς ἐνυδρίζων, εἶπεν ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ
ἔστι Θεός. — Κύριος δὲ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ διέκλυψεν,
καὶ εὐθὺ γινώσκεται Κύριος κριματα ποιῶν. Ἀπ' ἑ-
κείνης γὰρ τῆς ἡμέρας, σῆψις τοῖς τούτου σπλάγ-
χοις ἐπεγεγόνει· αἶ τε γὰρ συνήθεις ἐκκρίσεις οὐκ
ἐκ τῶν κατὰ φύσιν πόρων, ἀλλ' ἐκ τοῦ ἀκαθάρα-
του καὶ μιαρῶ στόματος ἐξεκρίνοντο.

ιδ'. Ἀλλὰ τούτων μὲν καὶ πλείονων ἔτι γινομένων,
πράττειτα καὶ φιλανθρωπιᾶν ὁ ἐν βασιλεῦσι παράνο-
μος, καὶ ἐν φιλοσόφοις ἄνους καὶ φρονόληπτος, ὑπε-
κρίνατο (39), βόθρους μὲν ὑποβρύσιων ἀδῆλους, κρυ-
πτὰς ἔσωθεν ὡς ὑπόουλος καὶ πανοῦργος, ἔξωθεν δὲ
ὀμαλίζων τὴν ἐπιφάνειαν, τὸ φαινόμενον εἶναι τάχα
ὀρθόδοξον. Ὅστε καὶ πηγὰς μιλίειν προσέταττε
λίθροις ἐναγῶν θυσίων, καὶ αὐτὰ δὴ τὰ ἐν ταῖς
πλατείαις κείμενα ὄνια. Ὁ τῆς ἀσυνίας (40) σου,
παράνομε! Ὁ τῆς ἀναισθησίας σου, ἀκάθαρτε! Ὁ
τῆς ἀγνωσίας σου, ἀνόητε! Οὐ συνιεῖς ὁ τὰ πάντα
συνιέναι δοκῶν, ὡς οὐδὲν τῶν τοιούτων μολῶναι

¹⁰ Psal. xci, 15. ¹¹ Psal. xiii, 1, 2. ¹² Psal. ix, 17.

Variæ lectiones et notæ.

(35) *Ἰσ.* φαινόμεθα, ut habet Sozomenus *Hist. Eccl.* lib. 5, cap. 11, ubi eadem fere verba illis ascribit.

(34) *Ἰσ.* παθόντι.

(35) Scilicet, connivente Juliano, velut relaxatis frenis, efferbuit in omnem savitiam feritas paganorum, inquit Rufinus, l. 2, *Hist. Eccl.*, cap. 28.

(36) Illic non erat legitimus Alexandrinus episcopus, sed in Athanasii adhuc viventis locum ab Arianis intrusus.

A latus nos convertant: ne ex dimidio tantummodo assati tibi insuaviores videamur. Hæc dicentibus sanctis illis beatus finis supervenit, atque in odorem suavitatis perfectum holocaustum Christo qui pro nobis passus est, oblati sunt.

13. At quis sermo recensere valeat mala omnia quæ crudeles tyrannici imperatoris ministri Christi cultoribus intulerunt? Inter cætera ii *Georgium*, Alexandrinum episcopum, per plateas distractum interfecerunt: neque hoc contenti, sacrum ejus corpus camelo impositum, diu quasi de dilaceratis ejus membris triumphum agentes, circumgestarunt: tandem illud una cum camelo igni tradiderunt, cineresque in aera sparserunt.

B Alterius visceribus disruptis, **486** hordeoque in eis immisso, porcos introduxerunt, quibus talem mensam apposuerunt in pabulum. Et Tyri episcopum Dorotheum virum disertissimum ac rerum antiquarum scriptorem peritissimum, qui, Diocletiano et Licinio imperantibus, jam tunc sexagesimum ætatis annum excedens, multis tormentis vexatus fuerat, immanes fidei hostes in civitate Edessena, in senectute uberi multiplicatum¹⁰, ut a David (erat enim septem supra centum annorum), vita privarunt. Verum quis mihi dicat quot et templa profanata et altaria ornamentis spoliata fuerint? Sane patruus tyranni, eique cognomen, sacris templis perinde ac profano communique loco utebatur, tantoque divina quæque contemptui habebat, ut diceret in corde suo, Non est, Deus¹¹.

C At Dominus de celo prospexit, statimque cognitus est Dominus judicium faciens¹². Ex ea enim die dira tabes ejus viscera invasit, ita ut consuetæ excretiones non ex solitis naturæ meatibus, sed ex impuro et iniquo ore erumperent.

14. Jam vero, cum hæc et pejora fierent, nihilominus et ille prævaricator et philosophus amens, mansuetudinem et benignitatem præseferbat: scilicet ut fallax et versipellis foveas latentes effodiebat, et nequitiam intus eclabat: extrinsecus autem ita se gerebat, ut pene catholicus videre posset. Et hinc etiam fontes, et quæ in foris venalia prostabant, impiorum sacrificiorum libaninibus infici curavit. Sed, o insipientiam tuam, o scelestè! o stoliditatem tuam, o impie! o insciam tuam, o demens! Anne tu, qui omnia scire præsumis, ignoras, nihil horum inficere posse

¹⁰ Psal. xci, 15. ¹¹ Psal. xiii, 1, 2. ¹² Psal. ix, 17.

Variæ lectiones et notæ.

(37) Julianus tantæ crudelitatis auctores et ministros leniter scripto oburgare satis habuit. Ita Socrates *Hist. Eccl.* lib. iii, c. 2, et Sozomenus lib. v, c. 7.

(38) *Ἰσ.* ὡς.

(39) Clementiam et humanitatem suam erga Christianos pluribus in epistolis suis commendat, præsertim ep. 7 et 43.

(40) ἀσυνεία.

487 sumentes, præsertim si inscienter id faciant? A Et quidem improbus ac insanus ille haud ignarus erat evangelicæ doctrinæ, ad cuius præscriptum Christiani actiones suas componunt, quæque diserte docet id quod intrat per os, hominem fidelem non coinquinare¹²: nihilominus insano in Christum abreptus furore, nihil intentatum relinquebat, quod veræ fidei quoquo modo adversari videretur. Experta vero est ejus rabiem etiam ferme tota ea civitas, quæ bonis omnibus vincit, juxta sui nominis etymon, nempe Nicæa (locus victoriæ contra Arium, ubi orthodoxæ fidei fundamenta a trecentis octodecim sapientibus architectis posita sunt): erat quippe illa Christianis plane referta. Cum namque improbus ac furibundus imperator cunctis civitatum præsidibus potestatem fecisset, ut quidquid vellent, in Christianos agerent; quis dicere queat acerbos cruciatibus, dira tormenta, intolerabiles oppressiones, et, ut verbo dicam, mala omnia quæ piis illis hominibus intulere? Præter hæc omnia, eos et facultatibus, et patria, et liberis exspoliabant; ac demum non solum tanquam sceleratos morti tradebant, sed etiam tanquam diis invisos qui ne sepulturæ quidem honore dignabantur. Et hac ratione ille cunctis ducibus actuosior erat. Erat autem illis omne studium ac cura, ut, quo plures possent, de medio tollerent Galilæos. Sic enim ille per contemptum vocabat Christianos. At ego puto, et quia magnum et gloriosissimum Christi nomen ore suo proferre non audebat; quippe quod etiam dæmonibus terribile est atque adversariis cunctis timendum maximeque admirabile. Fortasse etiam ipse ita edoctus fuerat a magis, quibus magistris utebatur, quique probe noverant tanti nominis virtutem, quod fortasse non semel experti essent, illud sibi in multis operibus suis impedimento fuisse.

15. Cæterum commentariensis qui Nicææ erat, ignarus aliquando fuit mandati Juliani, quod indicavimus. Ut primum vero ejus notitiam habuit, executioni ut quantocius illud mandaret, edictum per totam civitatem promulgari jussit, quo præcipiebat, ut cuncti qui Christum adorabant, ea superstitione dimissa, diis immortalibus sacrificarent: secus, scirent se intolerandis cruciatibus variisque generibus mortis puniendos. Imperatorem enim ferre non posse, ut ii quorum benevolentia terræ marisque imperium obtinuerat, non ab om-

¹² Matth. xv, 11.

Variæ lectiones et notæ.

(41) Nicæa dicta est a verbo νικάω, quod vincere significat.

(42) Huc faciunt verba Socratis l. iii, c. 2: Ad hæc est et ubi Christianos aris alligatos velut victimas, imposuerunt, et multis aliis modis incredibiliter debucati sunt. Sic ego verto ea verba et sic πολλήν ἄλλην ἀρβήτουργίαν ἐξεδραχέυθησαν.

(43) Non solum ille Christianos Galilæos vocabat, sed etiam, teste Gregorio Nazianzeno, pag. 81, lege lata præcepit, ut ab omnibus ita appellarentur.

δύναται τοὺς μεταλαμβάνοντας, καὶ μάλιστα ὅτε μὴ κατὰ προαίρεσιν γίνεται; Καίτοι μὲν τοὺς τοῦ Εὐαγγελίου νόμους ἀγνοῶν ὁ δεινὸς καὶ ἀναίσθητος· οὗς οἱ Χριστιανοὶ συμβούλους καὶ ὁδηγοὺς χρώμενοι, ὡς οὐδὲν διὰ τοῦ στόματος κοινοῦσθαι πιστεύουσι καὶ μολύνεσθαι. Ἄλλ' ὅμως ἐκεῖνος, τῇ κατὰ Χριστοῦ μανίᾳ παραφερόμενος, πάντα ἐτόλμα κατὰ τῆς πίστεως. Ἀπήλαυσα τῆς τούτου λύτης καὶ ἡ πᾶσα σχεδὸν πόλις νικῶσα πᾶσι τοῖς ἀγαθοῖς Νίκαια (41), τὸ τῆς κατὰ Ἀρείου νίκης χωρίον, ἐν ἧ τὰς τῆς ὀρθοδόξου κρητιδίας πίστεως προσελάβετο τριακοσίοις δέκα καὶ ὀκτὼ σιφοῖς ἀρχιτέκτοσι προσχρησάμενον. Πλήρης μὲν γὰρ ἦν αὕτη Χριστιανῶν. Ἐπεὶ δὲ τῶν ἑκασταχοῦ πόλεων ἡγεμόσιν ὁ δεινὸς καὶ παρόργητος βασιλεὺς ἀφῆκε θέλημα κατὰ [f. κατὰ] τοῖς Χριστιανοῖς ποιεῖν ὅπως καὶ βούλοιντο αὐτοὶ, τίς ἂν ἐξισχύσειεν ἐκδιηγῆσασθαι τὰς πικρὰς τιμωρίας, καὶ τὰς δεινὰς βασάνους, καὶ τὰς ἀνηκέστους θλίψεις, τε καὶ ὀδυρία, καὶ ἀπλῶς πᾶσαν εἰπεῖν κακουχίαν, καὶ στενοχωρίαν, καὶ παροργισμόν; Πρὸς τοῦτοις δὲ, καὶ σὺν τοῦτοις, καὶ μετὰ τούτων, στεροῦσι μὲν αὐτοὺς τῶν προσόντων, καὶ πατριδὸς ἅμα καὶ γένους· τὸ δὲ τελευταῖον, θανάτῳ παρεδίδοντο ὡς κατὰδικοι (42), καὶ ταφῆς οὐκ ἔξιοῦντο ὡς ἀντίθεοι. Καὶ οὕτως αὐτὸς τῶν ἡγεμόνων ὁ δραστηριώτατος ἦν. Ἦν δὲ αὐτοῖς πᾶσα σπουδὴ, καὶ μελέτη, καὶ τέχνη, καὶ ἐπιτήδευμα, ὡς ἂν πλείους Γαλιλαίους ἐκ μέσου ποιήσοιεν· οὕτω γὰρ αὐτὸς ἐφυσρίζων ἐκάλει τοὺς Χριστιανούς (43). οἶμαι δ' ὅτι καὶ δεδιὼς διὰ γλώττης προφέρειν τὸ τοῦ Χριστοῦ μέγα καὶ ὑπερένδοξον ὄνομα· ὃ καὶ δαίμοσι φρικτὸν μόνον ἐπιλεγόμενον, καὶ τοῖς ἐναντίοις φοβερὸν καὶ πανθαύμαστον· καὶ τάχα ἀνεδιδάχθη καὶ τοῦτο παρὰ τῶν ἀγόντων αὐτῷ [f. αὐτῶν] γοήτων, σαφῶς εἰδόντων καὶ ἐπισταμένων τὴν τοῦ ὀνόματος δύναμιν, ὡς πρὸς πολλὰ τῶν ἔργων αὐτοῖς ἴσως ἐμποδίσαν.

16. Ὁ δὲ ἐν τῇ Νικαίᾳ κομηνταρίσιος (44) ἀμαθὴς ἦν τοῦ τοιοῦτου προστάγματος· ἀλλ' εἰδὼς αὐτὸ, καὶ εἰς ἔργον ἀγαγεῖν ἐσπευδεν. Τοῖνον καὶ κηρύττει κατὰ πάσης τῆς πόλεως, ὡς ἂν πάντες οἱ τῷ Ἐσταυρωμένῳ λατρεύοντες μετάθωνται τὴν ὀρησκελίαν, καὶ τοῖς ἀθανάτοις θεοῖς προσελθόντες θύσωσιν· ἢ γινωσκέτωσαν, τιμωρίας ἀφορήτους καὶ ἀνθρωπίνης δυνάμεως κρείττοσι, καὶ θανάτου τρόποις ποικίλοις ἐκδοθησόμενοι. Οὐ γὰρ ἀνέχεται βασιλεὺς παρὰ τῆς ὧν εὐμελείας τὴν πάσης ὁμοῦ γῆς καὶ θαλάσσης κρατοῦσαν ἀρχὴν δεξάμενος, μὴ

(44) Commentariensis olim dicebatur (ut habetur ex *Etymologico Magno* Græcorum) ministri causarum criminalium, qui etiam chartas ad id spectantes servabant: unde postea chartularii sunt dicti. Verum commentariensis iste Nicænus majorem auctoritatem habuisse, aut certe, connivente impio Augusto, sibi arrogasse videtur. Est etiam *Commentariensis* nomen proprium apud Suidam ita *Lexico*: sed hic nomen esse officii, dubitandum non videtur.

οὐχὶ τούτων ἐπιγνώμονας καὶ λατρευτάς καταστήσαι· πάντας τοὺς ἐν τῆς τηλικαύτης ἀρχῆς. Τούτου δὴ περιαγγελθέντος τοῦ ἀλογώτατου κηρύγματος, εἰς τὴν ἐπιούσαν πάντας εἰς θεῖον ἀγαγῶν ὁ κομενταρίσιος, καὶ καθίσας αὐτὸς ἐφ' ὑψηλοῦ βήματος, τὸν κόλακα λόγον πρὸ τοῦ στίφους διεξίει [f. διεξίει]. « Καὶ ὁρῶ μὲν ὑμᾶς, ὦ ἄνδρες, ἔφησε, σεμνότητός τε μεταποιουμένους, καὶ φρονήματος ἐνδεικνυμένους κατὰστασιν, δοκῶ δέ μοι τοὺς πολλοὺς ὑμῶν παιδείας μετασεῖν ἱκανῶς. ἂν οὖν ἄτοπον εἴη τοιούτους ἄνδρας τῇ τῶν Γαλιλαίων ἀγροικίᾳ καθυπαχθῆναι, καὶ προσκυνεῖν ἀνθρώπων χθές που καὶ πρώην σταυρὸν ἐπὶ Πιλάτου κατακριθέντι· οὐ καὶ ὁ τάφος πᾶσι τοῖς βουλομένοις πρόσδηλος. Ἄλλως τε, εἰ μὲν ἀκίνδυνον ἦν τὸ θρησκεύειν τοιοῦτον Θεῷ, ἴσως ἂν εἶχε συγγνώμην ἢ ἀμάθεια τοῦ κρείττονος· ὥστε [f. ὡς δὲ] καὶ παρὰ χρήματα, καὶ τιμὰς, καὶ περὶ τὴν ζωὴν αὐτὴν, τὸ μείζον πάντων ἀπολαυμάτων, ὁ κίνδυνος· οὐκ ἀμαθείας μόνον καὶ ἀνοησίας, ἀλλὰ καὶ παντελοῦς ἐστὶν ἀναισθησίας, τὸ τὴν ἐπικίνδυνον ταύτην λατρείαν αἰρεῖσθαι πρὸ τῆς ἀκινδύνου καὶ τῆς ὄντι βασιλικῆς. Εἰ οὖν ἐμοὶ πείθεσθε συμβουλευόντι τὰ λύονα, πρόσιτε τοῖς φιλανθρώποις θεοῖς· καὶ θυσίας αὐτοῖς προσενέγκαντες, κερδήσεσθε μὲν προηγουμένως τὴν αὐτῶν εὐμένειαν, οἰκειωθήσεσθε δὲ τῷ θεοφιλεῖ βασιλεῖ, καρπώσεσθε δὲ καὶ πρὸς τοῦτοις τὰ ἐκ τῆς οἰκειώσεως ἀγαθὰ, ἃ φιλοτιμῶς τοῖς αὐτοῦ φίλοις προτίθησιν. »

« Ἦς οὖν ταῦτα τοῖς συναθροισθεῖσιν ἠκούσθη, οὐκ ὀλίγοι μὲν ἐκδόντες πρὸς τὰ λεχθέντα, ὁμολόγησαν τε τὰ τοῦ βασιλέως φρονήσαι, καὶ τοῖς αὐτοῦ θεοῖς πᾶσαν ἀπονεῖμαι τιμὴν. Οὗς ὁ κομενταρίσιος τιμαῖς καὶ δώροις ἀξιώσάμενος [f. δεξίωσ.], ὡς ἐδόκει, περιφανεστέρους ἐποίησεν. Ὅσοι δὲ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν φυλάττειν ἠρετίσαντο βεβαίαν καὶ ἀπερίτρεπτον, μὴ φωνῇ πάντες ὡς ἐξ ἐνὸς στόματος ἐξεβόησαν· « Οὐ δυνάμεθα ἡμεῖς ἀρνήσασθαι Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν Θεόν, καὶ θύειν εἰδώλοις κωφοῖς καὶ ἀλλόλοις. Ὅθεν πρὸς τοῦτοις φημέν· Θεοὶ οἱ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν οὐκ ἐποίησαν, ἀπολέσθωσαν. Ὅμοιοι αὐτοῖς γένοιτο οἱ ποιῶντες αὐτὰ, καὶ πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτοῖς. Ἡμῖν δὲ εἰς Θεὸς ὁ ἐπὶ πάντων, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσι. Καὶ εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεός, εἰ' οὐ τὰ πάντα. Τούτων πιστεύομεν, καὶ ὁμολογοῦμεν, καὶ προσκυνοῦμεν, καὶ λατρεύομεν ἐξ ὅλης ψυχῆς, καὶ ἐκ μέσης καρδίας, μετὰ καθαροῦ τοῦ συνειδότητος, καὶ ἀπεριτρίπτου φρονήματος τε καὶ λογισμοῦ, σὺν Πατρὶ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι, εἰς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων. » Ταῦτα αὐτῶν εἰρηκέντων πρὸς τὸν τύραννον μετὰ παρρησίας, αὐτῆς θυμοῦ πλησθεῖς οὐκ ὀλίγου, καὶ μανίας ἀκατασκέτου, παρευθὺ τούτους δημοσίως κολάσεις φρικτὰ καὶ θάνατοι διεδέγοντο. Πολλοὶ δὲ καὶ λαθόντες, οἱ μὲν ὄρεσι καὶ ἐρημίαις ἑαυτοῦς

nibus, qui intra ejus ambitum degerent, agnoscerentur **488** et colerentur. Hoc promulgato iniquissimo edicto, sequente die omnes in theatrum convocati, cumque in sublimi tribunali consedisset, hunc primo ad universum cœtum blandum et adulatorium sermonem habuit : « Equidem video vos, o viri, multum maturitatis, judicii atque prudentiæ præ vobis ferre; haud dubito etiam per vos vestrum satis in disciplinis ac scientiis versatos esse. Valde igitur dedecens esset, tales viros Galilæorum ægesti rusticitate seduci, ac hominem venerari, qui paucis abhinc diebus, præside Pilato, cruci addictus fuit, cujus sepulcrum etiamnum omnium oculis patet. At si talem Deum colere omnino vacaret periculo, veniam fortasse mereretur ignorantia melioris consilii. verum, cum hac de causa facultates, honores et ipsa, qua nihil charius est, vita periclitentur, profecto non solius ignorantie atque imprudentiæ res est, sed totius dementiæ atque insanie, spreta tutissima ac vere regia, eam, quæ tantis est obnoxia periculis, religionem velle sectari. Quare si mihi meliora suadenti creditis, accedite ad beneficos deos; quibus sacrificia offerentes, primo quidem ipsorum, quod in hac re caput est, benevolentiam captabitis : deinde imperatoris amicitiam, bonaque plurima, quæ amicis suis liberalissime ipse dispensat, consequomini. »

16. Hæc cum audissent qui aderant, haud pauci dictis ejus persuasi, professi sunt, se idem cum imperatore de religione sentire; ejusque diis honorem omnem impendere velle: quos commentariensis honoribus ac muneribus auctos, illustriores, in speciem, fecit. At, qui fidem Christi retinere constanter decreverant, si una voce unoque ore confestim exclamarunt: « Nos non possumus Christum, qui verus Deus est, abnegare et sacrificare idolis surdis ac mutis, sed de his dicimus: *Dii, qui cœlos et terram non fecerunt, pereant* ¹⁴. *Et similes illis fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis* ¹⁵. Nobis autem unus Deus, qui est super omnia, et in omnibus ¹⁶: et unus Dominus Jesus Christus, per quem omnia ¹⁷. In hunc credimus, hunc confitemur et adoramus tota anima et ex intimo corde, pura conscientia, firma et immobili sententia, cum Patre et Spiritu sancto per infinita sæculorum sæcula. » His auditis, quæ summa cum libertate a fidelibus dicebantur, tyrannus subita ira exscandescens, violento furore repletus est: statimque coeptum est a satellitibus cruciatus, ac etiam mortes quibusdam inferre. Hinc alii clau Montes et solitudines **489** petiere; alii per varia loca dispersi sunt, dulcem patriam, domesticus, amicos, et omnia quæ possidebant, contemnentes, ut Christum solum lucrifacerent ¹⁸, qui est verus

¹⁴ Jerem. x, 11. ¹⁵ Psal. cxiii, 16. ¹⁶ Ephes. iv, 6. ¹⁷ I Cor. viii, 6. ¹⁸ Philipp. iii, 8.

Deus ac Dominus, Rex regum et omnium sæculo-
rum et in sæcula.

στούς, καὶ πάντα τὰ προσόντα παρ' οὐδὲν θέμενοι, *Ἰησὺν Χριστὸν μόνον κερδίσωσι*, τὸν ὄντως ἀληθι-
νὸν Θεὸν τε καὶ Κύριον, καὶ Βασιλέα τῶν βασιλευόντων, καὶ πάντων αἰώνων καὶ ἐπ' αἰώνων.

17. Ex horum numero fuere Timotheus, Co-
masius, (qui (45) et Etimasius) Eusebius, et
Theodorus : qui cum ferre non possent videre,
idolorum cultum ubique in dies augeri, ac eorum,
qui fidem abnegabant, perditionem, illorum vero,
qui in fide perseverabant, ærumnas et vexationes,
relicta Nicæa, Thessalonicam commigrarunt. Sed
modico tempore inibi commorati, cum ejus quoque
civitatis præsidēs, impij imperatoris voluntati obse-
quentes, sedulam navarent operam, ut cultum
idolorum relevarent, et gentilismum in pristi-
nam dignitatem restituerent, et ut Christianorum
res omnino pessunderent, ut si fieri posset, neque
ipsum Christi nomen amplius in ea civitate et
circumjacente regione audiretur; Thessalonica
etiam relicta, Tiberiopolim, ad borealem illius pla-
gam in principio terræ Illyriorum positam, sese
contulerunt. Ubi nonnihil libertatis adepti, verbi
semen in animarum agros rite spargentes, fru-
ctuosam uberemque agriculationem Christo Domino
coluerunt. Non minus vero vita, quam divini verbi
prædicatio, in ipsis elucebat. Quamobrem Timo-
theus Ecclesiæ Tiberiopolitanæ episcopus consti-
tuitur; videlicet *lucerna supra candelabrum posita
est*¹⁹. Comasius autem, qui antea inter milites præ-
cipuum locum tenuerat, cingulum solvit; omnino-
que, quæ cum impiis est, gloriam iis, qui huic
terræ affixi sunt, abjecit: et crucem Christi am-
plexens, ac monasticum habitum, tanquam *arma
lucis*²⁰, indutus, ipse quoque verbum salutis in cir-
cumjacentibus Tiberiopoli locis prædicabat. Etiam
Eusebius monasticam vitam amplexus, cum verbi
prædicatione, tum vitæ sanctitate multos ad bonam
viam adduxit. Ab avaritia vero velut malorum
omnium radice²¹ summopere abhorrens, paucula,
quæ possidebat, cum pauperibus, in hilaritate et
simplicitate cordis, communicabat; adeo ut *Pater
orphānorum et viduarum adjutor*²² diceretur. Erat
item valde mansuetus ac suavis et (ut omnia uno
verbo complectar) verus Christi discipulus. Theo-
dorus autem fuit unus ex illis trecentis octodecim
Leitis Patribus, qui ad concilium Nicænum conve-
nerunt, complens et ipse eorum beatorum nume-
rum, utpote qui episcopali dignitate et gratia orna-
tus erat. Hic etiam sanctæ orthodoxæ fidei **490**
lumen Tiberiopolitanis administravit.

ἄ ἐξέδωκαν, οἱ δὲ εἰς πλείους διεσπάρησαν τόπους, τὸ
φῶλον τῆς πατρίδος ἐδίωξαν, καὶ οικείους, καὶ γνω-
στούς, καὶ πάντα τὰ προσόντα παρ' οὐδὲν θέμενοι, *Ἰησὺν Χριστὸν μόνον κερδίσωσι*, τὸν ὄντως ἀληθι-
νὸν Θεὸν τε καὶ Κύριον, καὶ Βασιλέα τῶν βασιλευόντων, καὶ πάντων αἰώνων καὶ ἐπ' αἰώνων.

17. Ἐκ τούτων ἦσαν Τιμόθεος καὶ Κο.... καὶ
Ἐτιμάσιος, Εὐσέβιος τε καὶ Θεόδωρος· εἰ μὴ φέ-
ροντες ἄραν, μήτε τὴν εἰδώλων τιμὴν ἐπὶ μείζον
αἰρομένην ἐκάστοτε, μήτε τὴν τῶν ἐκπιπτόντων
καὶ ἀρνησοχρίστων [φ. ἀρνησιχρ.] ἀπώλειαν, μήτε
τὰς τῶν ἐπιμενοντων τῇ πίστει κακώσεις, τὴν Νι-
καίων ἀπολιπόντες, τῇ Θεσσαλονικέων ἐπιδημοῦσιν.
Οὐ πολὺν δὲ χρόνον ταύτῃ ἐνδιατρίψαντες, ἐπειδὴ
κάνταῦθα ἐπέχοντες τοῖς θελήμασιν οἱ ἐκείσε ὄντες
διηκόνουν τοῦ ἀσεβοῦς αὐτοκράτορος, καὶ τὰ μὲν
τῶν βεβήλων θεῶν ἐξαίροντες, καὶ τὸν Ἑλληρισμὸν
ἐἰς τὸ ἀρχαῖον ἀποκαθιστῶντες ἀξίωμα· ὡσαύτως δὲ
καὶ τὰ τοῦ Χριστοῦ καθαιροῦντες, καὶ μηδὲ ὄνομα
τούτου ὑπολιπεῖν ἐν αὐτῇ τῇ πόλει καὶ τῇ περιχώρῳ
σπουδάζοντες· τὴν Θεσσαλονικέων πόλιν καταλιπόν-
τες, ἐπὶ Τιβεριούπολιν μεταβαίνουσιν, ἐπὶ τῷ βο-
ρείῳ μέρει τῆς Θεσσαλονικῆς διακειμένην, καὶ ταῖς
ἀρχαῖς τῆς τῶν Ἰλυριῶν γῆς προσεχῶς συγκε-
μένην. Κάν ταύτῃ τοι μικρὰς ἀδείας λαθόμενοι, καὶ
τὸν τοῦ λόγου σπόρον ταῖς τῶν ψυχῶν ἀρούραις ἐγ-
κατασπείραντες, εὐσταχυ καὶ πῶν τῷ Χριστῷ
γεώργιον ἐφιλοπονήσαντο. Εἶχον δὲ σὺν τῷ λόγῳ καὶ
τὸν βίον ἐκλάμποντα. Τιμόθεος μὲν εὖν καὶ τῆς ἐν
Τιβεριούπολει Ἐκκλησίας κατέστη ἐπίσκοπος, ὁ
λύγγος ἐπὶ τὴν *λυχνίαν τοθεῖς*. Κομάσιος δὲ
στρατιώτης ὢν πρότερον, καὶ στρατιωτῶν τις [φ. ἐν
τῷ] μάλιστα, καὶ ζώνην μὲν ἐκέλευν, καὶ ὄδεν
τὴν μετὰ τῶν ἀσεβῶν, τοῖς τῇ γῆ προσηλωμένοις
ἀπέβριψε· τὸν δὲ τοῦ Χριστοῦ σταυρὸν ἄρας καὶ τὸ
μοναχικὸν σχῆμα, ὅπερ ἐστὶ τὰ τοῦ φωτὸς ὄπλα,
καλῶς ἐπενδυσάμενος, καὶ αὐτὸς τὸν λόγον ἐν τοῖς
Τιβεριούπολεως χωρίοις ἐκήρυττεν. Εὐσέβιος δὲ καὶ
αὐτὸς μὲν ἐτέλει τοῦ μοναχικοῦ τάγματος· κηρύτ-
των δὲ τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, καὶ διὰ τοῦ βίου
μᾶλλον τοὺς πλείους ἐπήγετο· φιλαργυρίαν μὲν ὡς
βίβαν πάντων τῶν κακῶν βδελυξάμενος, πένησι δὲ,
καὶ αὐτῶν τῶν μικρῶν, ὧν εἶχε, μεταδίδου· ἐν ἰζ-
ρίτητι καὶ ἀπλότητι· καὶ ὅλως εἰπεῖν, *πατὴρ ὀρ-
φάνων, γηρῶν βοηθός, μελιχίος, ἡμερος, τὸ ὄιον
φάναι, Χριστοῦ μαθητής*. Θεόδωρος δὲ, οὗτος μὲν γε
καὶ τῶν ἐν Νικαίᾳ συνελθόντων ἁγίων καὶ μακα-
ρίων τριακοσίων δέκα καὶ ὀκτὼ θεοφόρων Πατέρων
εἰς ἦν, συμπληρῶν καὶ αὐτὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν μα-
καρίων· καὶ γὰρ τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἡξίωμα καὶ
ἀξίωμα καὶ χαρίσματα. Ὅς καὶ τοῖς ἐν Τιβ-
εριούπολει τὸ τῆς εὐσεβοῦς καὶ ὀρθοδόξου πίστεως
φῶς ὑπέδειξεν.

¹⁹ Luc. xi, 53. ²⁰ Rom. xiii, 12. ²¹ I Tim. vi, 10. ²² Psal. lxxvii, 6.

Variæ lectiones et notæ.

(15) Parvulam lacunam apographi ita ex con-
jectura suppleo: nam Ko, Co, initium videtur esse
nominis *Comasii*. Cum vero oporteat hunc non
alium ab Etimasio esse (alioquin non quindecim,
sed sexdecim essent hi martyres), hinc videtur in
autographo ita scriptum exstitisse: Κομάσιος, ἔς

καὶ Ἐτιμάσιος, *Comasius*, qui et *Etimasius*; quo
scilicet indicaretur, sanctum istum martyrem bi-
nominem fuisse. Cujus rei illud etiam argumentum
esse potest, quod, cum paulo post singulorum ho-
rum martyrum gradus et qualitates explicentur, de
Etimasio nulla amplius mentio fiat.

177
 ιγ'. Οὐκ ἦν δὲ ἄρα διαψευθεῖναι τὸ ὑπὲρ τοῦ Κυ- A
 ρίου βῆθην ἐν τ.ῆς θείοις Εὐαγγελίοις, καὶ κρυ-
 βῆναι πάλιν ἐπάνω ὄρους κειμένην, τὴν τῶν ἱε-
 ρῶν τούτων δηλαδὴ πολιτείαν ἐπὶ τοῦ τῆς ἀρετῆς
 ὕψους ἀνωκτισμένην, καὶ τῆς τοῦ κοιλιάδος κλαυθμῶ-
 νος ὑπερρημένην, τῆς τῶν γηινων καὶ χαμερπῶν
 ταπεινότητος. Ἄλλ' ὅσον λαυθάνειν ἐσπούδαζον,
 τοσοῦτον ἦσαν περιφανεῖς, καὶ μάλιστα τοῖς ἐρα-
 σταῖς τῶν καλῶν. Οἱ καὶ οὐκ ἀνεκτὸν ἠγησάμενοι,
 δεψῶντες, μὴ τῆ πηγῆ προσδραμεῖν, εἰδὴ (46) μᾶλα
 καὶ εἰδὲς [f. διειδὲς] (47) ἐκπόση τὸ νῆμα, δρομαῖοι
 προσέδραμον. Πέτρος, οὗτοι, καὶ Ἰωάννης, καὶ
 Σέργιος, καὶ Θεόδωρος, καὶ Νικηφόρος, ἐν καθέδρᾳ
 πρεσβυτέρων αἰρούντες τὸν Κύριον (48)· σὺν
 τούτοις δὲ Βασίλειος, καὶ Θωμᾶς, οὗτοι διακόνων
 ὄντες βαθμοῦ· μοναχοὶ δὲ, Ἰερόθεος, καὶ Δανιήλ,
 καὶ Χαρῖτων. Σωκράτης δὲ, ὁ τὰ πάντα σαφῶς (49)
 ἐν στρατιώταις τεταγμένος, πλοῦτου τε καὶ δόξης
 ἱκανῶς ἔχων, ὡς κοιοριπὸν πάντα ἐκτιναξάμενος,
 τοῦ καλοῦ τούτου τῶν Πατέρων θιάσου καὶ αὐτὸς
 μέρος ἐγένετο. Ὡς οὖν ἐπὶ τὸ αὐτὸ πάντες συν-
 ἦλθον, ἀγγελικὴν πολιτείαν τῷ ὄντι μετίσαν, καὶ
 ἐν τῷ τόμῳ τοῦ Θεοῦ μελιτώντες ἡμέρας καὶ νυ-
 κτὸς, οὐδὲν ἄλλο ἢ τὸ Δαυϊτικὸν ἐκεῖνο παρῆχον ἐπ'
 αὐτοῖς πληρούμενον λόγιον· Ἰδοὺ δὴ, εἰ καλὸν ἦ
 εἰ τερανὸν, ἀλλ' ἦ τὸ κατοικεῖν ἀδελφούς ἐπὶ τὸ
 αὐτό; Φωτίζοντες δὲ πάντας τοὺς ἐκεῖσε τὸ τῆς
 γνώσεως φῶς, καὶ ψυχῶν ἀσθενείας λύμενοι· ἀλλ'
 οὐδὲ τοῖς [f. τοῖς] σωματικοῖς κεκρατημένους πάθε-
 σιν, ἀθεραπεύτους παρῆρχον. Ὁ δωρεὰν ἔλαβον,
 δωρεὰν παρῆχον τοῖς χρήλουσιν, ἐν ἀπειτούτους
 τίμημα μόνον, ὃ παντὸς ἀξίον, τὴν πρὸς Χριστὸν
 πίστιν, τὸν πάντα δυνάμενον. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ τῆς
 διδασκαλίας αὐτῶν λόγος ἐγένετο εὐδρομώτερος·
 περὶ γὰρ τῷ λόγῳ τὰ θαύματα, ὑψηλότερόν τε
 αὐτῶν [f. αὐτῶν] ποιοῦντα τῶν διωκόντων, καὶ εἰς
 πλᾶτειας παρασκευάζοντα φέρεσθαι.

178
 18'. Ἐπεὶ δὲ, τῆς τούτων φήμης πάντα τόπον
 διειπταμένης ἕξει τῷ περὶ, καὶ τὴν Θεσσαλονικὴν
 πολὺς ὁ περὶ τούτων κατεῖχε λόγος, Οὐάλης καὶ Φί-
 λιππος, οὗς φθάσας ὁ λόγος ἐδήλωσεν, ἐν Θεσσαλο-
 νικῇ καθημένους, τῶν Ἰουλιανοῦ προσταγμάτων οὐκ
 ἀμελεῖς τυγχάνειν ἐκπληρωτῆς, ἀκούσαντες καὶ αὐ-
 τοὶ τὴν πολιτείαν τῶν ἀνδρῶν, ὡς μικροῦ καὶ τῶν
 ἀγγέλων ἀμιλλῶντα τῇ ἀύλιᾳ, καὶ τὸν λόγον, ὅτι
 πολὺς εἶη, καὶ θεῖαν τινὰ ἔχων χάριν καὶ δύναμιν
 πρὸς [f. add. τὸ] τοὺς ἀκηκοτάς ἐπάγεσθαι, καὶ ὅτι
 οὐδεὶς τὰ Ἑλλήνων πρεσβύτων ὑπελείφθη ἐν τῇ
 τῶν Τιβεριοπολέως περιχώρῳ, πάντες δὲ οἱ τῆδε
 Χριστοῦ μαθηταὶ καὶ προσκυνηταὶ· ζηλοῦσι μὲν
 ὑπὲρ τῶν πατρῶων αὐτῶν ἔθων καταλυομένων, ζη-
 λῶσι δὲ καὶ ὑπὲρ βασιλικῶν διαταγμάτων ἀθετου-
 μένων. Ταῦτα τῶν τυράννων ἀκούσαντων, σκέπτονται
 τρόπῳ τοιούτῳ. Καὶ πρῶτα μὲν, παρασκευάζονται

18. At vero frustrari non poterat, quod dictum
 est in Evangelio ²²: *Abcondi non potest civitas
 supra montem posita, nempe sanctorum conversatio
 ad culmen virtutis evecta, et supra hanc lacryma-
 rum vallem, seu supra omnium terrenarum cadu-
 carumque rerum abjectionem, elevata. Sed quanto
 plus illi latere satagebant, eo illustriores et cele-
 briores reddebantur, præsertim apud eos qui pie-
 tatis ac virtutis amatores erant: qui cum intolera-
 bile sibi esse putarent, si sitibundi, ut erant, ad
 fontem, dulcem pulchrumque laticem effluentem,
 non accederent, ad eos confestim accurrerunt. Illi
 fuerunt Petrus, Joannes ac Sergius, Theodorus
 ac Nicephorus, in cathedra seniorum laudantes Do-
 minum ²³: Basilius et Thomas ex ordine diacono-
 rum: Hierotheus, Daniel, et Chariton, monachi, ac
 Socrates, qui primum in militia præclarissime se
 gerens, satis sibi divitiarum et gloriæ comparaverat,
 sed his omnibus a se rejectis, et velut pulvere
 excussis, eximio huic Patrum cœtui meruit adnu-
 merari. Illi igitur cum omnes simul convenissent,
 genus quoddam[um] vitæ plane angelicum aggressi sunt:
 ac in lege Domini meditantes die ac nocte ²⁴, illud
 Davidicum præstiterunt in seipsis completum ²⁵:
*Ecce quam bonum et quam jucundum habitare fra-
 tres in unum.* Illuminabant vero omnes loci illius
 incolæ veræ cognitionis lumine, et ita quidem, ut
 dum animarum mederentur languoribus, eos qui
 corporalibus infirmitatibus detinebantur, absque
 cura non præterirent ²⁶: et quod gratis acciperent
 gratis indigenibus dabant, non aliud exigentes
 pretium, quam illud omnium pretiosissimum,
 nempe fidem in Jesum Christum, qui omnia potest.
 Et hinc verbum doctrinæ velociter reddebatur: cui
 miracula alarum loco erant, quæ ipsis persecuto-
 ribus reddebant sublimius, et ad plateas defe-
 rebant.*

19. Cum vero, illorum fama longe lateque celer-
 rime pervagata, etiam Thessaloniciæ frequens de
 eisdem sermo haberetur; Valens et Philippus,
 quos antea diximus fuisse Thessaloniciæ seculos
 mandatorum Juliani exsecutores, audientes et ipsi
 conversationem ipsorum, angelorum ferme materia:
 expertum æmulationem naturam, et eorum sermo-
 nem potentem esse, divinamque ad persuadendos
 auditores gratiam et energiam habere, neminem
 vero Tiberiopolim, et circumjacentibus in locis, qui
 gentilismum tueretur, speresse, sed omnes esse
 inibi Christi discipulos et adoratores; zela inar-
 descunt pro dissolutis patriis ritibus, spretisque
 mandatis imperatoris. **491** Quid igitur agendum
 sit, serio dispiciunt: ac primo quidem decernunt,
 mittere Tiberiopolim apparitores aliquot sævos ac
 truces, qui illos vel persuaderent, ut imperatoris

²² Matth. v, 17. ²³ Psal. cvi, 32. ²⁴ Psal. i, 2. ²⁵ Psal. cxxxii, 1. ²⁶ Matth. x, 8.

Varie lectiones et notæ.

(46) Ἰσ. ἡδύ.

(47) Ἰσ. εὐειδής.

(48) Hoc est, presbyterali seu sacerdotali dignitate ornati. (49) Ἰσ. σοφῶς ἢ σοφός.

obsequentes voluntati, diis sacrificarent, sicque bonis omnibus fruerentur, quæ imperator ipse distribuere potest; vel hoc reuertes intolerandis primum cruciatibus afficerent, ac dein gladio vitam ipsis adimerent. Mox vero, mutata sententia, consultius visum illis est, ut non aliis id negotii imponerent, sed ipsi illuc abeuntes omnem industriam ad finem consequendum adhiberent. Siquidem contra murum firmiorem machinæ graviores sunt admovendæ.

γον ἐπιδείξασθαι. Πρὸς γὰρ τὸ στερρότερον τοῦ

τέτρα ἢ ἀντίστασις.
20. Tiberiopolim igitur profecti, cum omnes fama crudelitatis suæ primum complevisset, sanctos comprehendi et ad se adduci iubent. Quod ut factum est, in sublimi tribunalis, ut eorum aspectus majorem terrorem incuteret, et vox facilius ab astantibus audiretur, considentes, ita loqui cœperunt: « Cum omnis ferme quæ sub cœlo est, terra obediatur sacro imperatoris mandato, quo quisque præcipitur eos tanquam deos venerari, quos antiqui sapientes tradiderunt, eisque templa excitare, altaria erigere, sacrificia offerre, aliosque honores impendere, novam vero superstitionem non amplecti, neque novitii cujusdam ac nuperi Dei rationem ullam habere: quomodo vos soli, quasi extra nostrum hunc mundum nati essetis, ac sapientiora divinis iis viris qui olim floruerunt invenissetis, aut majus mentis acumen maioremque sapientiam, quam imperator noster, cui sapientes omnes primas concedunt, beata quadam sorte haberetis, nihili penditis sapientum de diis nostris testimonia: spernitis quoque imperatoris mandata, ac hominem nuper in Palæstina natum ex muliere (utique paupercola, fabri enim uxor erat), et crucifixum cum latronibus, velut Regem ac Deum colitis, illique honorem omnem exhibentes, magnam vos religionem exercere arbitramini? Cur, et quomodo ista? Dicite. »

21. Ad hæc sancti nihil hæsitantes responderunt: « Equidem oporteret, o præsides, apud iudices præjudiciis et affectibus omnino vacuos, responsa nos esse daturus; sic enim veritas clarius et evidentius sese visendam præberet. At quoniam eosdem accusatores et iudices habere cogimur, facile pervidemus, apud vos veritati prævaliturum esse mendacium. Sed neque hac quidem ratione silebimus: confidimus enim in Christo Domino qui factus est nobis sapientia a Deo, et dat verbum evangelizantibus, in 492 apertione oris, quique dat os et sapientiam » et sermonem suis pugilibus ac testibus, ut ipse promisit, cui non poterunt resistere et contradicere omnes adversarii ». Nos igitur neque soli inter homines sumus, qui deos vestros rejiciamus, neque soli, qui orthodoxam fidem et religionem profiteamur: innumera enim hominum millia in

τινας ταξείους εἰς Τιβεριοῦπολιν στεῖλαι στιβαροῦς τὸ ἦθος, τῇ γνώμῃ πικροῦς, ὡς ἂν ἡ πείσῃαι τοὺς ἄνδρας τὰ βασιλικῶς ἐλέσθαι καὶ θύσαι τοῖς θεοῖς, καὶ πάντων ἀγαθῶν ἀπολαῦσαι ὅσα χειρ βασιλικῶς βουλομένου δίδοσθαι δύναται· ἢ μὴ πειθομένους τοῦτο ποιεῖν, ἀπορητοῖς τιμωραῖς ὑποβαλλομένους τὸ πρότερον, τῷ ξίφει τὴν τελευταίαν ὑπέχειν δίχην. Ταῦτα λογισαμένοις αὖθις ἔδοξε κρεῖττον, μὴ ἐτέρους ἐπιτρέψαι τὸ ἔργον, ἀλλ' αὐτοὺς ἀπειθόντας ὄλην τὴν οἰκείαν δραστηριότητα [f. add. εἰς] τὸ ἐρ-
τείχου [f. τείχους] καὶ ἡ τῶν μηχανημάτων βαρυ-

κ'. Ἐπιστάντες οὖν τῇ Τιβεριοῦπόλει, καὶ πᾶσαν ψυχὴν τῇ τῆς ὠμότητος αὐτῶν φήμῃ προκαταστήσαντες, συλληφθῆναι τοὺς ἁγίους κελεύουσιν. Ἐπεὶ δὲ συλληφθέντες ἤχησαν, ἐφ' ὕψηλῳ δὲ οἱ τύραννοι καθίσαντες βήματος, ὡς ἂν ἴνα καὶ ἡ θεὰ αὐτῶν μάλλον φέροι καταπίηξιν, καὶ ὁ λόγος αὐτῶν ἐξ-ἀκουστος γίνεται, οὕτως ἔφησαν· « Ἀπάσης τῆς ὕψ' ἡλιον, ὡς εἰπεῖν, γῆς, τῷ βασιλικῷ θείῳ προστάγματι πειθομένης, ὅπερ ἐστὶ θεοῦ μὲν νομίζειν, οὗς οἱ πάλοι σοφοὶ παρέδωκαν, καὶ τοῦτοις ναοὺς τε ἀνίσταν, καὶ βωμοὺς ἰδρύουσιν, καὶ θυσίας προσφέρειν, καὶ τὰς ἄλλας ἀποδίδοναι τιμὰς, καινοτομίαν δὲ θρησκείας μὴ παραδέχεσθαι, μηδὲ νεαρῶ καὶ προσφάτῳ τινὶ προσέχειν Θεῶ· πῶς ὑμεῖς μόνοι, ὡς περ ἔξω τῆς κατ' ἡμᾶς οἰκουμένης ὄντες, ἢ σοφώτερά τε τῶν πάλοι γενομένων θεσπεσιῶν ἀνδρῶν ἐξευρόντες, ἢ μεῖζονα μὲν δύναμιν, πλείω δὲ σοφίαν τοῦ αὐτοκράτορος ἡμῶν εὐτυχήσαντες, ᾧ πάντες σοφοὶ τῶν πρωτείων παραχωροῦσι, λήρους μὲν ἡγήσασθε τὰς τῶν σοφῶν περὶ θεῶν μαρτυρίας, διεπτύσατε δὲ καὶ τὰ βασιλικὰ προστάγματα, ἀνθρώπων δὲ τινὶ ἐν Παλαιστίναις γεννηθέντι ἐκ γυναικὸς πενιχρᾶς, (καὶ τί γὰρ, εἰ τέκτονι ἀρμοσθείσης εἰς γάμον;) εἶτα σταυρωθέντι μετὰ ληστῶν, τούτῳ δὴ ὡς Βασιλεῖ καὶ Θεῶ προσέχετε, καὶ πᾶσαν ἀποδίδόντες τιμὴν εὐσεβεῖν οἴεσθε; Πῶς ταῦτα; Εἰπατε. »

κα'. Πρὸς οὗς οἱ ἄγιοι, μηδὲ μικρὸν ὑποσχόντες [f. ἐπισχ.], « Ἐδεῖ μὲν ἡμᾶς, εἰπον, ὧ ἡγεμόνες, ὑπὸ κριταῖς ἀδιαφόροις ποιεῖσθαι τὰς πρὸς ἐρώτησιν ἀποκρίσεις· οὕτω γὰρ ἂν ἐδείχθη περιφανέστερον ἢ ἀλήθειαν. Ἐπεὶ δὲ τοῖς αὐτοῖς χρώμεθα κατηγοροῖς καὶ δικασταῖς, δῆλον μὲν ἡμῖν ὅ συμβῆσεται, τὸ τὴν ἀλήθειαν δηλαδὴ παρευημερηθῆναι τῷ ψεύδει. Πλὴν ἀλλὰ καὶ οὕτως οὐ σωπήσωμεν [f. σιωπήσωμεν]. Θαρρόμεν γὰρ Χριστῷ, ὃς ἐγενήθη ἡμῖν ἀπὸ Θεοῦ σοφία, καὶ δίδωσι ῥῆμα τοῖς εὐαγγελιζομένοις ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος, καὶ παρέχει στόμα καὶ σοφίαν καὶ λόγον τοῖς αὐτοῦ ἀθηταῖς καὶ μάρτυσιν, ὡς αὐτοῦς ἐνετελεματο (50), ἧ οὐ δυνήσονται ἀντιστήναι οὐδὲ ἀντεπιστῆν πάντες οἱ ἀντικείμενοι. Ἡμεῖς οὖν, οὕτε μόνοι τῶν ἄλλων ἀνθρώπων τοὺς ὑμετέροους θεοὺς διαπτύομεν, οὕτε μόνοι εἰς τὴν αὐτῆμ πίστιν καὶ εὐσέβειαν

²⁰ 1 Cor. i, 30; Psal. lxxvii, 8; Ephes. vi, 17. ²¹ Luc. xxi, 13.

τὴν ὀρθόδοξον παρεσίχθημεν. Ἀναριθμητοὶ γὰρ μυριάδες εἰσὶν ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ οἱ τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν ἐπιγνωσκότες, τὴν ὄντως καθαρὰν καὶ ἀμώμητον. Τὴν δὲ τῶν Ἑλλήνων παιδείαν τε καὶ θρησκείαν, ὡς ματαίαν καὶ ψευδώνυμον, χλεύην τιθέμενοι διαπτύουσι καὶ ἀποστρέφονται. *Εἰς πᾶσαν γὰρ τὴν γῆν ἐξήλθεν ὁ φθόγγος τῶν ἀποστόλων καὶ μαθητῶν τοῦ Χριστοῦ, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν.* Ἄλλ' οὐδὲ τοῖς καθ' ὑμᾶς ἀπιστοῦμεν σοφοῖς. Ἄλλ' εἰ δεῖ τι καὶ παράδοξον μὲν, ἀληθὲς δὲ εἶπεῖν, ἡμεῖς μᾶλλον αὐτοῖς πεσιθόμεθα, ἢ ὑμῖν (51). Ὅταν γὰρ σὺ μὲν ἀκούων τοῦ ποιητοῦ, τὸν Δία καὶ μοιχὸν εἰσαγοντος, καὶ ἀρτοποῖδν (52), καὶ ἀπατῶντα καὶ ἀπατῶμενον, καὶ δεσμούμενον, καὶ δακρύοντα, εἶτα προσκυνεῖς αὐτὸν ὡς Θεόν· ἐγὼ δὲ τοῦτων αὐτῶν ἀκούων περὶ αὐτοῦ λεγομένων, διαπτύω τούτων, καὶ οὐχ ὅπως Θεὸν ὀνομάζω, ἀλλὰ παντὸς ἑναγοῦς καὶ φθόνου, καὶ τίνος γὰρ οὐχὶ τῶν διαβαλλομένων, χεῖρονα τίθεται· πότις ἡμῶν ἀκόλουθα δοξάζει ταῖς περὶ τοῦ Διὸς ὑπολήψεις; Περὶ δὲ τῶν ἄλλων θεῶν, τί δεῖ καὶ λέγειν, οὕτω καὶ ἐπὶ τοιούτοις ἐληλεγμένου τοῦ κορυφαίου; Ἄλλὰ ποιητὰ μὲν τοιαῦτα καὶ περὶ τῶν ὀμμετῶν θεῶν, οἳ καὶ πηγαὶ δοκοῦσι πάσης σοφίας εἶναι, καὶ πάσης διδασκαλίας θεμέλιοι. Τῶν φιλοσόφων δὲ, ὅσοι καὶ θεσπεσιώτεροι δοκοῦσιν ὑμῖν, τοὺς παρὰ ποιηταῖς ὀνομασθέντας θεοὺς πῦρ εἶναι, γῆν, ἀέρα, ὕδωρ, ἥλιον τε καὶ σελήνην, καὶ τοὺς λοιποὺς ἀστέρας ἐδόξασαν. Οἷς οὐδὲ αὐτοῖς πάντως προσκυνεῖτον. Κτίσματα γὰρ ὄντα, καὶ δεῖ ἡμᾶς τὸ εἶναι λαβόντα, τίς δ' ἂν φρονῶν καὶ νοῦν ἔχων αὐτοῦς τιμήσῃ; Τίς δὲ ἐβρωμένος ἔχων τὰς φρένας, λατρεύσει τῇ κτίσει παρὰ τὸν Κτίσαντα; Τίς δὲ νοῦν ἔχων καὶ φρόνιμος θεοῖς ἀψύχοις σεβάσεται, οἷς οὐκ ἔστι σύνεσις, ἀλλὰ τροπῆς παραλλαγῆ; Τίς τοῖς δούλοις ὡς δεσπόταις λατρεύσειεν; Ἀνθρώπου γὰρ δούλα πάντα καὶ ὑποχέρι· ὅτι τὰ μὲν, ἀψυχὰ τε καὶ ἄλογα· ὁ δὲ λόγος, τετιμημένος καὶ πάντων ἄρχει, ὡς εἰκόνα σώζων κατὰ [f. καὶ] τοῦ Θεοῦ. Περὶ δὲ τοῦ βασιλέως ἔστι μὲν ἡμῖν καὶ μακρότερα λέγειν· ἀλλ' ἐπιτόμως τινα ποιησόμεθα τὴν ἀπόκρισιν, ἵνα μὴ τὸν καιρὸν ἐνδιατριβομεν, ὡς ἐπὶ τὸν ἀληθινὸν βασιλέα. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ἠρνήσατο Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν, καὶ παραβίτης τῆς πρὸς αὐτὸν ἐγένετο πίστεως, ἀθετήσας τὰς θείας ἐντολὰς αὐτοῦ καὶ τὰ ζωηρὰ προστάγματα. Οὐκ ἀξίως [f. ἀξίως] δ' ἂν εἴη προφέρειν ἡμῖν τὴν τῶν ἰδίων προσταγμάτων ἀθέτησιν, καὶ κολάζειν ἀπειλῶν ὡς ταῦτα παραβαίνειν ἐθέλοντας. Ὁ μὲν γὰρ ἀπέστη τοῦ σεσωκώτος, καὶ ἀπέστη καὶ αὐτὸς ἀπ' αὐτοῦ, κατὰ τὸ προφητικὸν λόγιον τὸ φάσκον· Ἄπέστη ἀπὸ Θεοῦ, καὶ ἀπέστη καὶ ὁ Θεὸς ἀπ' αὐτοῦ· καὶ, Οὐκ ἠθέλησεν εὐλογίαν, καὶ μακρυθήσεται ἀπ' αὐτοῦ· καὶ ἠγάπησε κατάραν,

munido sunt, qui Jesu Christi fidem vere puram et immaculatam agnoscunt, gentilium vero doctrinam et religionem velut vanam et conflictam ludibrio habent, rejiciunt, et execrantur. *In omnem enim terram exivit sonus apostolorum Christi Domini, et in fines orbis terræ verba eorum* 50. Neque etiam nos sapientibus vestris fidem omnem detrahimus: quin (si dicendum quod verum est, tametsi paradoxum videatur) nos magis quam vos, eisdem credimus. Cum enim vos audientes, Jovem a poeta induci modo adulterum, modo raptorem, interdum deceptorem, aut deceptum, aliquando victum et plorantem, deinde ipsum adoratis ut deum: ego vero audiens ista de eo dici, ipsum despicio, neque ullo pacto deum appello, sed quacunquē re execranda (qua enim non?) pejorem ipsum habeo: quisnam nostrum de Jove magis congrue, et ad prænotiones quæ de ipso habentur, magis consentaneè judicat? De aliis diis quid attinet dicere, cum de talibus ac tantis eorum princeps convictus fuerit? Et quidem poetæ, qui omnis sapientiæ fontes ac fundamenta cujusvis doctrinæ videntur esse, talia de vestris diis habent. Quoad philosophos attinet, profecto ii, qui majore æstimatione apud vos florent, quos poetæ deos appellant, ipsi ignem, terram, aerem et aquam, solem ac lunam reliquasve stellas esse existimant. Neque hæc sane adoranda sunt. Cum enim creaturæ sint, et quidem propter nos factæ, quis prudens ac sapiens ea honoraverit? et quis sanæ mentis adorabit creaturam præ Creatore? aut quis intellectum habens veneretur deos inanimos, *quibus non est intellectus* 51, sed tantummodo conversionum vicissitudo? quis demum servis tanquam dominis serviat? Homini enim serviunt hæc omnia, eique subduntur; siquidem anima et ratione destituta sunt: ratio autem præstantissima est, et omnibus dominatur; utpote quæ Dei imaginem et similitudinem servat. De imperatore autem plura nobis dicenda forent: breviter tamen respondebimus, ne multum temporis insumamus, 493 quasi de vero quodam imperatore sermo nobis habendus esset: ille enim Christus Dominum, qui verus Deus est, abnegavit, et prævaricator factus est ejus quæ in ipsum est fidei; sprexit etiam ipsius mandata et vivifica præcepta. Indignum itaque est, quod is nobis mandatorum suorum contemptum objiciat, direque comminetur, quod eadem nequaquam servare velimus. Ille enim recessit a Salvatore, et Salvator recessit ab illo, juxta propheticum illud dictum: *Recessit a Deo, et Deus recessit ab eo: et noluit benedictionem, et elongabitur ab eo, et dilexit maledictionem, et venit ei* 52: et noluit videre lumen, et ambulavit in viis tenebrarum. Nos autem recedimus ab istius-

50 Psal. xviii, 5. 51 Psal. xxxi, 9. 52 Psal. cviii, 18.

Variæ lectiones et notæ.

(51) Ἰσ. ὕμεις.

(52) Ἰσ. ἀρπακίην.

modi domino et rege, qui non solum neminem sal-
vum facere potest, sed qui et seipsum perdit, et
nos perdere, seu in eandem ruinam impellere co-
natur. Sed ille quidem, quo vult, feratur: nos vero
Christum Deum ~~immortalem~~ (non) abnegabimus,
neque si unica dies futura idcirco sit vita nostra
super terram. Nemo nos separabit a charitate Chri-
sti²²: in ipso enim vivimus, movemur et sumus²³:
sub cuius solius imperio subjicimur, et cuius sen-
tentiam solam considerantes, qua dixit²⁴: Qui ne-
gaverit me coram hominibus, negabo et ego eum co-
ram Patre meo, qui in cælis est, et sanctis angelis,
pavemus et terrore concutimur.

22. ε Eum igitur confitemur, et usque ad extre-
mum spiritum confitebimur, neque unquam ab eo
desciscemus; ipsum enim cognoscimus et agnoscimus
Deum verum ac Dominum, qui natus quidem
ante omnia sæcula ex Deo, incorporee, et absque
corruptione, quemadmodum et verbum mentis ge-
nerari novimus: deinde, cum videret humanam
naturam, quam ipse bona voluntate ornalam con-
siderat, *passionibus ignominie*²⁵ deditam, et ju-
mentis irrationali vita sua similem evasisse, quin
ea turpibus actionibus etiam superasse, ac præ-
terea idolorum et reptilium et belluarum adorationi
et cultui addictam; voluit secundum viscera mis-
ericordie sue, naturam ipsam in semet assumere, ut
eam divinitate sua sanctificaret atque illustraret.
Quamobrem nascitur ex sancta et omnimode im-
maculata Virgine Maria; fasciis involvitur; lacta-
tur et enutritur; atque omnia quæ naturæ nostræ
sunt, suscipiens, omnia in se adimplet, excepto
peccato. *Peccatum enim non fecit, neque inventus
est dolus in ore ejus*²⁷: non enim naturæ opus
est peccatum, 494 sed ex desidia minus attentis
ingeneratur. Cum vero triginta esset annorum,
compendiariam nobis viam salutis ostendit, nempe
sanctum baptismum, ipse primus illud suscipiens:
in quo etiam testimonium accepit a Patre de cælo,
quod esset Filius Dei, juxta evangelicam illam vo-
cem quæ dixit: *Hic est Filius meus dilectus, in
quo mihi complacui*²⁸: dedit etiam nobis, ut cre-
deremus, nos filios Dei fieri per baptismum; quod
enim ipse est per naturam, illud nos evadimus per
gratiam. Deinde postquam homines docuit, atque
edictis miraculis, beneficiis cumulavit, concitata in
eum hostium veritatis invidia, cruci affixus, mor-
tuus ac sepultus est: quemadmodum vos ejus cul-
toribus exprobratis. Verum haudquaquam diu per-
mansit mortuus, sed tertia die resurrexit. Cumque
quadraginta dies cum amicis et discipulis versatus,

A και ἤξει αὐτῷ. Οὐκ ἠθέλησεν ἐπιγινῶναι τὸ φῶς,
καὶ ἐπορεύθη ἐν ὄδοις σκότους. Ἡμεῖς δὲ καὶ σώ-
ζειν δυνάμενοι (53) δεσπότου καὶ βασιλέως ἀποστα-
τοῦμεν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ἀπωλολεκτός, καὶ ἡμᾶς
συναπολεῖν σπουδάζοντος, καὶ εἰς τὸν αὐτὸν ὠθεῖν
κίνδυνον. Ἄλλ' ἐκεῖνος; μὲν, ὅπου δ' ἂν βούλεται
φερέσθω· ἡμεῖς δὲ Χριστὸν οὐκ ἀρνησόμεθα τὴν
ἀθάνατον Θεὸν, οὐδ' ἂν ἡμέρα μία ἢ ζωὴ ἡμῶν.
Οὐδὲις ἡμᾶς χωρίσει τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ.—
Ἐν αὐτῷ γὰρ ζῶμεν, καὶ κινούμεθα, καὶ ἐσμέν.
Ἦ μόνω βασιλευόμεθα, καὶ οὐ τὴν ἀπόφασιν μόνην
λογιζόμενοι, φρίττομεν, καὶ δειλιζ συνεχόμεθα,
Τὸν ἀρνησάμενός με, εἰπόντος, ἀρῆσομαι κατὰ
αὐτὸν ἐνώπιον τοῦ Πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς
καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων.

B κβ'. ε Ὁμολογοῦμεν τοίνυν, καὶ ὁμολογήσομεν
ἄχρι τελευταίας ἡμῶν ἀναπνοῆς, καὶ οὐκ ἀποστήσο-
μεν. Τὸν αὐτὸν γὰρ ἐπιστάμεθα καὶ γινώσκομεν
Θεὸν ἀληθινὸν καὶ Κύριον· γεννηθέντα μὲν πρὸ
πάντων τῶν αἰώνων ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἀσω-
μάτως καὶ ἀπαθῶς, ὡσπερ καὶ τοῦ νοῦ γεννάσθαι
τὸν λόγον οἰδῶμεν· εἶτα, ἐπειδὴ τὴν ἀνθρωπίνην φύ-
σιν ἐώρα, ἦν αὐτὸς τῷ ἀγαθῷ θελήματι συνεστήσατο,
τοῖς πάθεσι τῆς ἀτιμίας ἐκδομένην [f. ἐκδεδ.],
καὶ τοῖς κτήνεσιν ὁμοιωθεῖσαν κατὰ τε [f. γε] τὴν
ἄλογον ζωὴν (ἵνα μὴ λέγω ὅτι καὶ ταῦτα ταῖς ἀτί-
τοις παρήλασε πράξει)· πρὸς δὲ καὶ κατενεχθεῖσαν
εἰς εἰδώλων τε προσκυνήσεις, καὶ ἐρπετῶν, καὶ
κνωδάλων τιμᾶς· θελήσαντα διὰ σπλιγγρα ἐλέους
C ταύτην τὴν φύσιν ἐν αὐτῷ προσλαβεῖν, καὶ ἀγιά-
σαι, καὶ λαμπρῦναι τῇ οὐκείᾳ θεότητι. Ὅθεν γεννά-
ται μὲν ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου καὶ παναχράντου
Μαρίας, καὶ σπαργανοῦται, καὶ θηλάζει, καὶ ἀνα-
τρέφεται· καὶ πάντα τὰ τῆς φύσεως ἡμῶν ἀναθε-
ξάμενος ἐκπληροῖ ἐκτὸς ἁμαρτίας. Ἄμαρτιαν γὰρ
οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη ὁδὸς ἐν τῷ στόματι
αὐτοῦ. Οὐ γὰρ φύσεως ἐστὶν ἔργον ἡ ἁμαρτία, ἀλλὰ
παρὰ φύσιν ἐξ ἀπροσεξίας τοῖς κουφοτέροις ἐγγί-
νεται. Τριάκοντα ἔτη δὲ γεγονώς, ὁδὸν ἡμῖν σύντο-
μον σωτηρίας ὑπέδειξε τὸ θεῖον καὶ πνευματικὸν
βάπτισμα, αὐτὸς πρῶτος τοῦτο διεξάμενος. Ἐν ᾧ
καὶ μαρτυρηθεὶς οὐρανῶθεν παρὰ τοῦ Πατρὸς ὡς εἶη
Υἱὸς Θεοῦ, κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν φωνὴν τὴν λέγου-
σαν· Οὗτός ἐστιν ὁ Υἱός μου ὁ ἀγαπητός ἐν ᾧ εὐ-
D δόκησα. Δέδωκε δὲ καὶ ἡμῖν πιστεῦειν, ὡς καὶ
ἡμεῖς υἱοὶ Θεοῦ γινόμεθα διὰ τοῦ βαπτίσματος·
ὅπερ γὰρ ἐστὶν ἐκεῖνος; φύσει, τοῦτο ἡμεῖς λαμβάνο-
μεν χάριτι. Εἶτα διδάξας, καὶ διὰ θαυμάτων τοὺς
ἀνθρώπους εὐεργετήσας, καὶ φθονηθεὶς ὑπὸ τῶν τῆς
ἀληθείας ἐχθρῶν, ἐσταυρώθη, καὶ θανὼν ἐτάφη, ὡσ-
περ ὑμεῖς τοῖς αὐτὸν τιμῶσι προσονειδίζετε. Ἄλλ'
οὐκ ἐναπέμεινε τῷ θανάτῳ· ἀναστὰς δὲ τριήμερος
καὶ τοῖς αὐτοῦ φίλοις καὶ μαθηταῖς συνῶν δι' ἡμέ-

²² Rom. viii, 37. ²³ Act. xvii, 28. ²⁴ Matth. x, 33. ²⁵ Rom. i, 26. ²⁷ I Petr. ii, 22. ²⁸ Matth. i, 17.

Variæ lectiones et notæ.

(53) Ἰσ. οὐ δυνάμενος.

ρῶν τσσαράκοντα· καὶ διδάσκων αὐτοὺς τὰ μείζονα καὶ τελειότερα, ἀνέβη τελευταῖον εἰς τοὺς οὐρανοὺς, ὅθεν καὶ κατήλθεν. »

κγ. Ἐνταῦθα μελλόντων τῶν ἁγίων καὶ τὰ ἐφεξῆς συνερεῖν, καὶ πλατύτερον διεγῆσασθαι, περὶ τοῖς ἀποστόλοις (54) καὶ καθόδου τοῦ Πνεύματος, καὶ περὶ τῆς δοθείσης τοῖς ἀποστόλοις χάριτος καὶ δυνάμεως, καὶ περὶ τῶν ἄλλων ἀπλῶς, ὅσα περὶ τούτου πιστεύομεν· ἐνέκοψαν τὸν τοῦ λόγου εἰρμὸν οἱ τυράννοι, καὶ, « Τί δὲ, ἡμῖν [f. ὑμ.], ἐφῆσαν, ἀπὸ ἀδελφῶν ἐνδοθείσης πρὸς τὴν ἐρώτησιν ἀποκρίνεσθαι, ῥήτορες ἡμῖν ἀνεφάνητε, ὡσπερ ἐν θεάτρῳ τῆν τοῦ λόγου δύναμιν ἐπιδεικνύμενοι, ἀλλ' οὐχὶ πρὸς κρίσιν δικαστικῶν καὶ φοβερῶν βήματι παριστάμενοι; Τί τὰ πολλά; Θύειν ὁμολογεῖτε τοὺς ἀθανάτους θεοὺς, ἢ οὐ; Ἀποκρίνεσθε. » — « Μὴ γένοιτο, εἶπον οἱ μάρτυρες, δαίμοσι καὶ τοῖς αὐτῶν εἰδώλοις θύσαι ἡμᾶς, τοὺς ὑπὸ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ τῆς δουλείας τῶν δαιμόνων ἀπαλλαγέντας. » Οὕτω τῶν ἁγίων δόντων τὴν ἀπόκρισιν ἐπίτομον ὁμοῦ καὶ ἀπότομον, τὸ τοῦ θυμοῦ θηριον οὐάλεναι καὶ Φιλίππῳ προσερεθίζετα· καὶ ἐπὶ δημοσίων προσταγμάτων (55) διοικήσεις ἐπὶ τὴν Θεσσαλονίκην αὐτοὺς κατήπειγον, οὐκ ἔχοντες ἐπὶ πολλῷ ἐν Τιβεριοῦ κλίει ἐνδιατριβεῖν, εὐθύς τὸν διὰ ξίφους θάνατον τῶν ἁγίων καταφῆριζονταί.

κδ. Ἦγοντο μὲν οὖν τὴν τελευταίαν καὶ μακαρίαν ὁδὸν, τὴν καὶ πρὸς ζωὴν καὶ οὐρανοὺς φέρουσαν, τὴν αἰωνίαν καὶ ἀτελεύτητον καὶ ἀπέραντον· ἡγαλῶντων δὲ χαρᾶ ἀνεκλαλήτῳ, καὶ τὴν ἐξ ὧν κατὰστασιν τῇ ἐξωθεν φαιδρότητι ἐπισήμαινον, ὅτι βασιλεῖα πονηρῶν καὶ τοὺς αὐτοῦ δημίους καταλιπόντες, τῷ φιλανθρώπῳ Βασιλεῖ καὶ ἀκαταλήπτῳ, καὶ Ἐκκλησίᾳ πρωτοτόκων ἀπογεγραμμένων ἐν οὐρανοῖς, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων πανηγύρει προσελθεῖν μέλλουσιν. Ἐν τούτῳ μόνον αὐτοὺς ἐλύπει, ἡ τῶν τυράννων πρὸς τὸ τῆς ἀληθείας φῶς ἐκούσιος τυφλότης, καὶ τὸ πολλοὺς τῶν ἀσθενεστέρων, ἐκ τοῦ τὰς κρίσεις οὕτω προβαίνειν, περὶ τὴν πίστιν σαλεύεσθαι. Τὸ γὰρ παρανόμως γενόμενον τῶν ἐξετάσεων, δυναστείας καὶ ἀδικίας ἡ ὑπόθεσις δείκνυται. Δικαστηρίου γοῦν ὁλόκληρον καὶ κρίσεως ἐν νόμῳ τοὺς δικάζοντας πλάττεσθαι, οὐ μικρὸν τοῖς ἀθετασιτέροις περιποιεῖται τὸ σκάνδαλον. Ἐβεντε (56) γὰρ ὡς ἡ τοῦ δικαστηρίου ἀλήθεια οὐ εὔρε τῷ ὄντι ὑπευθύνους, τιμωραῖς καὶ θανάτῳ κατέκρινεν. Ἐξ οὖν τῶν ἁγίων Πέτρος ὄνομα, διὰ ταῦτα θεῖον ζήλῳ πυρωθεὶς τὴν καρδίαν, πρὸς τοὺς τυράννους ἀντέστη. « Ὁ παραβάται τῶν ἔργων, ἐδόθη, καὶ τῆς ἀληθείας ἐχθροί, πῶς δικαστῶν προσωπεῖον ἑαυτοῖς περιθέετε, καὶ κρίσεως σχῆμα πλάσάμενοι, αἵματα δικαίων ἀναίτιως ἐκχέετε, ἐφ' οἷς οὐδὲν ἄξιον εὐρέθη θανάτου, ὅτι μὴ καὶ μᾶλλον πάντα τιμῆς καὶ στεφάνων ἄξια; » Πῦρ ὀργῆς τοῖς τυράννοις ἐπὶ τῷ λόγῳ ἀνάπτεται.

* I Petr. 1, 8.

Variæ lectiones et notæ.

(54) Ἰσ. τῆς ἀποστολῆς.
(55) Ἰσ. πραγμάτων.

A majora et perfectiora eos edocuisset, ascendit tandem in cœlum, unde primum descenderat. »

23. Hic vero, cum sancti cœtera etiam quæ secuta sunt, fusius essent dicturi, ut de missione et descensu Spiritus sancti, de gratia et virtute apostolis collata, uno verbo, de omnibus aliis quæ nos credimus; tyranni sermonis filium abruptantes, « Quid hoc, inquirunt, anne ob concessam vobis respondendi libertatem rhetores nobis constituti estis, quod sacundiam ostentatis, quasi in theatro, et non ante formidabile tribunal judicandi staretis? Sed non plura: assentimini, diis immortalibus sacrificare, vel non? Respondete. » — « Absit, dixerunt martyres, ut nos, qui a Christo Deo e dæmonum servitute liberati sumus, ipsis dæmonibus, eorumque simulacris sacrificemus. » Brevi hac et peremptoria responsione a sanctis data, furoris bellua Valenti et Philippo vehementius irritatur, et quoniam publica negotia eos Thessalonicam ut quanticus redirent, urgebant, cum non possent diutius Tiberiopolis inmorari, absque mora sanctos capite damnant.

εὐθύς τὸν διὰ ξίφους θάνατον τῶν ἁγίων καταφῆριζονταί.

24. Ducebantur igitur illi per extremam beatam viam, quæ ducit ad vitam et ad cœlum et ad gloriam æternam, interminabilem et immensam. Exsultabant vero lætitia inenarrabili²³, et internum gaudium externa alacritate significabant: quoniam impio rege cum satellitibus suis relicto, ad benignissimum ac immensum Regem, ad Ecclesiam primogenitorum, qui descripti sunt in cœlis, et ad festivum angelorum cœtum properabant. Illud solummodo eo in casu illos affligebat, quod perspicere spontaneam tyrannorum cæcitatem⁴⁹⁵ ad lumen veritatis; et quod futurum prævidebant, ut ob judicia hoc modo facta multi debillorum forent in fide vacillaturi. Prætermodum enim modus inquisitionis argumentum est potentie et injustitie: at judicii forma a judicantibus conflictata haud modicum infirmioribus scandalum ingenerare solet: putant enim judicii veritatem eos, quos re ipsa reos comperit, ad tormenta et mortem condemnasse. Quamobrem unus sanctorum nomine Petrus, divino zelo ob hæc inflammatus, tyrannus sese opposuit, et, « O prævaricatores, exclamavit, bonum operum et veritatis inimici! siccine iudicium personam assumentes, et judicii formam mentientes, justorum sanguinem sine causa effunditis, in quibus nihil dignum morte inventum est, sed potius quæ omni honore sunt digna et remuneratione? » Ignis iracundie in tyrannis ad hunc sermonem rursus

(56) Ἰσ. οἶονταί.

accenditur : quare exspoliari sanctum imperavit, et ad terram dejectum virgis cedi, deinde manus ac demum caput ipsi amputari. Ut hæc omnia facta sunt, manus quidem illæ canibus in cibum sunt projectæ : quarum dexteram cum mulier quædam a nativitate cæca, sibi ad pedes forte accidentem sensisset, tulit et tegumento capitis quod gestabat, involvit ; domumque quam potuit celerime remeans, cum non haberet aliud quod erga inventum illud suum faceret, (quid enim non fecisset ?) osculabatur, amplectebatur et ad oculos admovebat. Et ecce subito (*o mirabilia magna* tua, Christe Sælvator !) aperti sunt ejus oculi, statimque videns lucem, voce magna Christi et sanctorum ejus virtutem prædicat, et ubicunque benedicit Dominum, qui, sicut scriptum est, *facit mirabilia, et portenta quorum non est numerus* ⁴¹. Post paucos vero dies illa lumine utique digna femina eam secum sumptam detulit in magnam Thessalonicensem civitatem, cupiens rem adeo pretiosam in loco honoratissimo collocare. Reperit vero locum tanto thesauro dignum, nempe venerabilissimum Anastasiæ martyris inclitæ sacellum : ac in eo manum illam servandam deposuit. Et hic quidem fuit eventus sacræ illius manus.

σματος ἄξιον, τὸ τῆς καλλινίκου μάρτυρος Ἀναστασίας πάντιμον τέμενος, καὶ τούτῳ τὴν χεῖρα ἀναποτίθεται. Καὶ τὰ μὲν τῆς τιμίας χειρὸς τοῦ ἁγίου οὕτως ἔχον.

25. Porro, cum consummati essent hi sancti, die vicesima octava Novembris, per multos dies eorum corpora indecore jacuere projecta in cibum canibus, bestiis et volucris, quin vel debitam communi naturæ sepulturam assequerentur. Servabantur quidem ea plane inviolata et illæsa, omnipotenti divina dextra illius, qui omnia videt, et protectione sanctissimi Spiritus, qui omnia operatur : quicumque etiam illa spectabat mirabatur in ipsis Christum Deum. At tamen **496** accedere et sacris pignoribus honorem tribuere sepulturæ nemo audebat, quod Valentis et Philippi crudelitatem adhuc præ oculis haberent. At postquam illi Thessalonicam redierunt, Christiani resumpto paululum animo, congregati sunt, ac sacra illa martyrum corpora reverenter, ut decebat, sublata, et mundis linteis involuta, omnibus quæ lex Christiana præscribit, rite persolutis, cum ardentibus facibus et suffimentis (ut iis quidem perpetuam beatitudinis lucem, his vero gaudium et fragrantiam paradisi significarent) Tiberiopoli reposuerunt, singulos in singulis urnis : quibus etiam singulorum martyrum nomina, vitæ genus et dignitates quas in Christo habuere, inscripta sunt.

26. Miracula vero non solum indigenis, sed etiam aliis ad extremas usque regiones large dispensabant sancti martyres, Dei virtute jam nullis terminis circumscripti. Quotquot enim vel a dæmonibus vexabantur, vel alia quacunquē detinebantur infir-

Καὶ δὴ προστάττουσιν ἀποδοθῆναι μὲν τὴν ἁγίον, κατὰ γῆς δὲ ταθέντα βάρδοις κατακισθῆναι· εἶτα καὶ τὰς χεῖρας ἀποτμηθῆναι, καὶ τελευταῖον τὸν διὰ ξίφους ὑποστῆναι καὶ αὐτὸν θάνατον. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα τέλος εἶχον, χεῖρες μὲν ἐκείναι κυσὶν εἰς βρώτων ἐβρίφησαν. Γυνὴ δὲ τις ἐκ γενετῆς τυφλὴ, οὕτω παρὰ τυχὸν [f. παρατυχ.], τῆς δεξιᾶς τοῦ σώλου Πέτρου χειρὸς εἰς τοὺς πόδας αὐτῆς πεσοῦσης αἰσθημένη, λαβοῦσα ταύτην ἀνελάτο· καὶ τῇ τῆς κεφαλῆς αὐτῆς καλύπτρῳ ταύτην ἐνειλήθασα, καὶ τὴν οὐκίαν ὡς εἶχε τάχος καταλαθοῦσα, οὐκ εἶχεν ὁ καὶ χρῆσσο [f. χρῆσαιτο] τῷ εὐρέματι. Τί δὲ οὐκ ἂν ἐποίει; Κατεφίλει, περιεπτύσσετο, τοῖς ὄμμασι ταύτην ἐπετίθει. Εὐθὺς (ὡ τῶν μεγάλων σου θαυμασιῶν, ὦτεπρ Χριστέ!) ἀνεψύχθησαν αὐτῆς οἱ ὀφθαλμοὶ παραχρῆμα, καὶ τὸ φῶς ἰδοῦσα, μεγάλη τῇ φωνῇ τὴν τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ ἐκήρυττε θύναμιν· καὶ διὰ παντὸς ἦν εὐλογοῦσα τὸν Θεὸν, τὸν ποιῶντα, καθὼς γέγραπται, θαυμάσιά τε καὶ ἐξαισία τέρατα, ὧν οὐκ ἔστιν ἀριθμὸς. Οὐ πολλὰι παρήλθον ἡμέραι, καὶ τὴν χεῖρα ταύτην ἄρασα ἢ τοῦ φωτὸς ἀξία γυνή, τὴν Θεσσαλονικέων μεγαλόπολιν καταλαμβάνει. Σκοπὸς δὲ ἦν αὐτῇ, ἐν τιμωτάτῳ τόπῳ κατατεθῆναι [f. καταθεῖναι] τὸ τίμιον. Εὐρίσκει τοῖνον καὶ τὸν τόπον τοῦ θησαυρί-

κε'. Ἐπεὶ δὲ, τελεωθέντων τῶν ἁγίων κατὰ τὴν εἰκοστὴν ὀγδόην τοῦ Νοεμβρίου μηνὸς, ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἀτίμως ἔκειντο ἐβριμμένα τὰ τίμια τούτων σώματα εἰς βρώτων τοῖς κυσὶ, καὶ θηρίοις, καὶ πετεινοῖς, μὴδὲ τῆς γενομισμένης τῇ κοινῇ φύσει τρυφῆς τυγχάνοντα· διετηροῦντο μὲν τῇ παντοκρατορικῇ θεῖα δεξιᾷ τοῦ τὰ πάντα ἐφορῶντος, καὶ τῇ ἐπισκιάσει τοῦ παντοουργοῦ καὶ παναγίου Πνεύματος, ἀνύδριστα καὶ ἀλώθητα· θαυμάζετο δὲ καὶ ἐπὶ τούτοις παρὰ τῶν βλέπόντων Χριστὸς ὁ Θεός. Οὐ μέντοι προσελθεῖν ἐτόλμων, καὶ ταφῆς ἀξιώσαι ταῦτα, τὴν Οὐδάλεντος καὶ Φιλίππου πικρίαν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντες. Ἐπεὶ δὲ ἐκείνοι μὲν εἰς Θεσσαλονικίην πάλιν ὑπανεχώρησαν, ἀδείας δὲ βραχέας οἱ Χριστιανοὶ ἐπιλαβόμενοι, συναχθέντες, καὶ τὰ τίμια τῶν μαρτύρων σώματα ἐντίμως, ὡσπερ καὶ ἦν εἰκός, ἀνελόμενοι, καὶ καθαραῖς σινδόσιν αὐτὰ ἐνειλήσαντες, καὶ ὅσα ὁ νόμος Χριστιανῶς δίδωσιν, ἀφοσιωσάμενοι μετὰ λαμπάδων καὶ θυμιαμάτων (ἵνα ταῖς μὲν τὸ διαδεξάμενον ἀνέσπερον φῶς, ταῖς δὲ τὴν ἀγαλλίαν τῆς τοῦ παραδείσου εὐωδίας ἐπιστημαίνωνται), Τιβεριουπόλει ἀναποτίθενται, ἔκκυστον ἐν ἰδίᾳ λάρνακι· αἷς τὸ τε ὄνομα ἐκάστου ἐπεγέγραπτο, καὶ τίνα βίον ἔσχε, καὶ ποῖον κατὰ Χριστοῦ ἀξίωμα.

κς'. Τὰ μέντοι θαύματα οὐ μόνοις τοῖς ἐγγυροῖς ἐχορήγουν ἀφθόνως, ἀλλ' εἰ δὴ [f. ἦδη] καὶ ἀκρι τῆς ὑπερορίας φθάνοντα, τῇ τοῦ Χριστοῦ δυνάμει ἀπερίγραπτοι τυγχάνοντες μάρτυρες. Ὅσοι γάρ, ἢ δαίμοσιν ἐνοχλοῦμενοι, ἢ σώματος ἐτέραις ἀσθε-

⁴¹ Psal. cxxv, 4. ⁴² Psal. lxxi, 18.

வைசை ταλαιπωρούμενοι, ταῖς τῶν ἁγίων προσέσσαν λάρναξιν, ἐτοίμως τὰς λάσεις ἐλάμβανον. Ὅστε καὶ πολλοὺς τῶν Ἑλλήνων τοῖς θαύμασι τούτοις ἐναχθῆναι πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν, καὶ προσελθόντας τῆ τοῦ Χριστοῦ πίστει σημειωθῆναι τῷ θεῷ βαπτίσματι, καὶ μήτε ἐν Τιβεριουπόλει ἐναπολειφθῆναι τινα τῶν ἀσθεῶν, μήτε ἐν πάσῃ τῇ περιχώρῳ καὶ τοῖς ὄροις αὐτοῖς [f. αὐτῆς]· μᾶλλον μὲν οὖν, ὃ καὶ μικρὸν ἀνωτέρω εἴρηται, καὶ τοῖς λοιποῖς τῆς Δύσεως μέρεσιν ἐφαπλωθῆναι τὴν πίστιν ἐκ τῆς τῶν θαυμάτων δυνάμεως· ὥστε γενέσθαι τὴν Τιβεριουπόλιν περιφανῆ τινα πύργον, ταῖς ἄλλαις ἐνικαῖς πόλεσι τὸ τῆς πίστεως φῶς πυρρῆσσαν, καὶ τοῖς [f. τῆς νεὶ τοῦς] ἐν τῷ πελάγει τῆς ἀπιστίας σκοτεινῆς πλάνης ἀνακαλουμένους (57). Ἄχρι μὲν οὖν πελλοῦ εἰρήνην τε ἤγε τὰ πράγματα, καὶ πάντοτε ἀτάστατον καὶ εὐταξίαν· καὶ πᾶσα πόλις καὶ χώρα ἐν γαλήνῃ σταθῆρᾷ τὸ πρὸς Χριστὸν σέβας, ὡς εἰκῶς (58), ἐνδοξυλάττε.

κζ. Ἐπει δὲ μετὰ πολλῶν κύκλων ἐνικυτῶν, ἔθνος τι βάρβαρον Ὀμβροὶ λεγόμενοι, ἐκ τοῦ μεσημβρινοῦ κλήματος [f. κλίμ.] ἐπελθόντες τῆς [f. τοῖς] Τιβεριουπόλεως μέρεσιν, ἄλλας τε πόλεις πολλὰς καὶ ταύτην ἠρήμωσεν, τοὺς μὲν τῶν οἰκητῶρων ξίφει καταναλώσαντες, τοὺς δὲ καὶ ἀνδρα δεσάμενοι (59), τὰ τε τῶν ἄλλων οἰκοδομημάτων κάλλι, καὶ τὰ τῶν θεῶν ναῶν διηδάφισαν, καὶ καταπεπωκότων ἕως ἐδάφους· ὅτε δὴ καὶ αἱ τῶν ἁγίων λάρνακες τῷ περιέχοντι ταύτας νεῷ καταπεσόντι ἐγκατεχώσθησαν· ὡς τε τῇ γῆ συγκαλύφθαι καὶ εἶναι τοῖς πᾶσιν ἄγνωστοί.

κη. Ἐκ ποδῶν δὲ γενομένου τούτου τοῦ ἔθνους, ἕτερον ἐπισηλθεν ἀνομιώτατον καὶ ὠμότατον, οἱ λεγόμενοι Βούλγαροι, ἐκ τῶν τῆς Σκυθίας μερῶν, ποταμὸν Ἰστρον οὕτω λεγόμενον διαπεράσαντες, καὶ βαρεῖα μάστιγι παρὰ Θεοῦ ἀφελθὲν τοῖς τῆς Δύσεως μέρεσιν (60). Ὁ Χριστοῦ μὲν ὄνομα οὐδ' ἤδισαν· Σκυθικῆ δὲ ἀφροσύνη δουλεύοντες, ἤλιπον καὶ σαλήνην καὶ τοῖς λοιποῖς ἄστροις· εἰσὶ δὲ, οἳ καὶ τοῖς κυτὶ θυσίας προσέφερον. Οὕτως ἐπεσχοτίσθη ἡ ἀσύντονος αὐτῶν καρδία, καὶ ἐλάτρευσαν τὴν κτίσιν παρὰ τὸν Κτίσαντα. Ἐπει δὲ πᾶσιν τὴν Ἰλλυρίδα χώραν, τὴν τε παλαιὰν Μακεδονίαν, ἄχρι τῆς Θεσσαλονικέων πόλεως, τὰ τε τῆς παλαιᾶς Θράκης, τὰ περὶ Βερρόνη φημι καὶ Φιλιππούπολιν, τὰ τε ἀνωτέρα ὑφ' αὐτοῦ ἐποίησαντο, κατέσχον μὲν τὰς χώρας ὡς οἰκῆτορες βέβαιοι· ἤμειθον δὲ τοὺς ἐκάστης οἰκῆτορας, τοὺς μὲν τῶν ἐκατέρων πόλεων εἰς τὰς ἀνωτέρω μετοικίζοντες, τοὺς τούτων δὲ πάλιν εἰς ἐκεῖνας μετὰγοντες· ὡς δούλοις μέντοι πᾶσιν ἀπλῶς καταχρώμενοι οἱ πάσης ἀπονοίας δούλοι, καὶ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἀποστάται. Ἄλλ' οἳ γε ὑπὸ τούτους Χριστιανοί, τὴν πατρῶαν καθαρωτάτην πίστιν κατέχοντες, ἐν ταῖς ἐκάστοτε πρὸς αὐτοὺς ὁμιλαῖς

mitate, accedentes ad urnas sanctorum, sanitatem prompte recipiebant. Quare multi gentilium tot miraculis ad veritatis cognitionem adducti, ad Christi fidem accedentes sacro sunt consignati baptismo; ut jam nemo ex impiis Tiberiopolis, ac in circumjacentibus vicis ac montibus residuus esset. Imo, quod etiam paulo ante innuimus, eorundem miraculorum virtute ad reliquas Occidentis partes fides protendebatur; adeo ut Tiberiopolis aliis Occidentis civitatibus esset ad instar conspicuæ cujusdam turris, quæ fidelis faciem præferret, et existentes in pelago infidelitatis a tenebricoso errore avocaret. Ad multum igitur temporis res illic quiete ac optimo in ordine se habuerunt, et tota civitas ac regio in firma tranquillitate cultum Christo, ut par erat, persolvebat.

27. Cum vero multis interjectis annis, Barbari quidam populi, Ombri appellati, e meridionali climate irruentes in partes Tiberiopoecos, tum alias multas civitates, tum hanc ipsam (habitantibus partim ferro peremptis, partim in captivitate abductis) devastarent, ac, ut præclara quæquæ alia ædificia, ita et sanctorum templa disjicerent ac funditus everterent; accidit ut horum sanctorum urnæ, corridente templo, in quo erant, ruinis obruerentur, et terra obductæ, cunctis ignotæ evaderent.

28. Ut vero Ombri recesserant, gens alia flagitiosissima et ferocissima, nempe sic dicti Bulgari et partibus Scythiæ, trajecto flumine Istro, velut grave flagellum a Deo Occidentis regionibus immisum, supervenerunt. Hi ne quidem Christi nomen cognoscebant, 497 sed Scythica amentia serviebant soli, lunæ ac reliquis astris. Erant vero ex illis qui etiam canibus sacrificia offerrent. Adeo obtenebrata erant illorum corda, ut creaturam adorarent potius quam Creatorem. Cum igitur illi totam Illyridem regionem, ac veterem Macedoniam, usque ad Thessalonicam, et partem veteris Thraciæ, nempe quæ circa Bercæam est, et Philippopolim, et superiores quoque partes subjugassent; retinuerunt quidem eas regiones, tanquam validi habitatores, at veteres utriusque incolas permutarunt: scilicet eos, qui in inferioribus civitatibus habitabant, ad superiores, harum vero incolas ad inferiores, transtulerunt. Cæterum omnibus tanquam servis et captivis abutebantur, cum ipsi essent omnis ignaviæ servi, atque vero Domino rebelles. At Christiani eis subjecti paternam purissimam retinentes fidem, in omnibus, quæ cum ipsis habebant, collo-

Variæ lectiones et notæ.

(57) Ἰσ. ἀνακαλουμένην.

(58) ὡς εἰκῶς ἦν.

(59) ἀνδραποδιστάμενοι.

(60) Prima Bulgarorum in imperium Romanum irruptio contigit circa finem sæculi quinti ut ex historicis Græcis probat Du Cangius.

quis, Christi doctrinam intrepide proferebant, et angelici lucem, ut poterant, manifestabant. Verum illi *claudebant oculos suos, nequando viderent, et auribus graviter audiebant*.⁴² *juxta* propheticum dictum quod ait: *Videntes videbunt, et non videbunt, audientes audient, et non intelligent: excæcatum enim est cor eorum, ne videant oculis, et auribus audiant, et corde intelligent, et convertantur; et sanem eos*⁴³: quare cum non cognoscerent, nec intelligerent, in tenebris ambulabant.

ἀκούσωσι, καὶ ἐπιστραφῶσι καὶ λάσωμαι αὐτοῦς. Διδ, ὡς οὐδὲ ἐγίνωσκον, οὐδὲ συνίεσαν, ἐν σκότει διεπορεύοντο.

29. Cum vero Crubus quidam princeps Bulgarorum multas Romanorum civitates invasisset, et celebrem cepisset Adrianopolim; ejus incolas in servitutem redactos, ad magis dissitas, quas antea possidebat, civitates transferendos curavit. Fuit vero inter illos vir quidam Cinamon nomine, externa quidem specie elegans et decorus, sed quoad animæ ornamenta, sociis suis multo illustrior atque splendidior. Hic in captivorum partitione sorte obligit Ombritago filio Crubi. Diligebatur autem ab hero suo et reliquis, quod cunctis absque controversia præstaret. Hoc vero solum illos angebat, quod in religionis cultu ab ipsis discreparet. Quare Barbarus ille nihil intentatum reliquit, ut eum a Christo abalienaret. Primum autem hoc experimento fidem ipsius tentavit. Celebrato splendido sacrificio, atque opipara parata mensa, jussit etiam strenuum Cinamonem invitari, ut cum aliis principibus convivio interesset. At ille qui illud Pauli didicerat, vel ut verius dicam, qui præclare jam pridem institutus erat,⁴⁴ *non esse Christo conventionem cum Belial; et non posse Christi fideles calicem Domini bibere, et calicem dæmoniorum*⁴⁵; ad convivium **498** illud accedere penitus recusavit.

30. Quoniam vero Barbarus eum ad participandum de idolothytis urgebat, is divina fiducia repletus est: « Ego, inquit, Christianus sum, et Christo servio, qui est verus Deus, quique fecit cælum et terram et omnia visibilia et invisibilia: hominemque propriis formatum manibus, et ratione abs se donatum, cum postea cecidisset, misericorditer erexit; veramque Dei cognitionem nobis ratione prædixit elargitus est. Ipse etiam venturus est iudex vivorum, et mortuorum, ac redditurus unicuique *juxta opera sua*⁴⁶, et repetiturus ab unoquoque quod illi contradidit. Hoc ego credo, et

⁴² Matth. xiii, 15. ⁴³ Marc. iv, 12; Matth. xiii, 15. ⁴⁴ II Cor. vi, 15. ⁴⁵ I Cor. x, 20. ⁴⁶ Rom. ii, 3.

Varie lectiones et notæ.

(61) Crubus iste, ni fallor, ille est quem Græci scriptores *Crumum* et *Crumnum* appellant, quique in Francorum Annalibus dicitur *Crumas*: ac circa annum 807 Bulgaris imperare cepit saltem Sigbertus eo anno primam de illo mentionem facit.

τὸ κατὰ Χριστὸν παρεισθήγαγον [*f. παρεισθήγον*] δόγμα, καὶ τὸ τοῦ Εὐαγγελίου ζωῆς, ὡς ἐν ἦν, αὐτοῖς ἀπεκάλυπτον. Ἐκεῖνοι δὲ ἐκάμμισαν τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ τοῖς ὠσίν αὐτῶν βαρέως ἤκουσαν, κατὰ τὸ προφητικὸν λόγιον, τὴ φάσκον· Βλέποντες γὰρ βλέπουσι [*vulg. βλέψουσι*], καὶ οὐ μὴ ἴδωσι· καὶ ἀκούοντες ἀκούσωσι [*vulg. ἀκούσουσι*], καὶ οὐ μὴ συνίεσιν. [*vulg. συνῶσι*]. Πεπώρωται γὰρ αὐτῶν ἡ καρδία· ἵνα μὴ τοῖς ὀφθαλμοῖς ἴδωσι, καὶ τοῖς ὠσίν ἀιδ, ὡς οὐδὲ ἐγίνωσκον, οὐδὲ συνίεσαν, ἐν σκότει διεπορεύοντο.

κβ'. Κρούου (61) δὲ τινος τῶν Βουλγάρων ἀρχόντος ἄλλας τε πολλὰς πόλεις τῶν Ῥωμαίων καταδραμόντος, καὶ τὴν περιώνυμον ἐλόντος Ἀδριανούπολιν, καὶ τοὺς ταύτης ἐξανδραποδισαμένου οικήτορα, καὶ πρὸς τὰς πορωτέρω [*f. πορρωτέρω*] πόλεις, ἀ; προκατέχων ἦν, μετοικίσαντος, ἐν τοῖς μετοικισθεῖσι τοῖς αὐτοῖς ἦν τις ἀνὴρ Κινάμων ὀνόματι, καὶ τὴ μὲν ἐξῆθεν εἶδος λαμπρῆς καὶ ὠραίας, τὴν δὲ ψυχικὴν εὐπρέπειαν τῶν κατ' αὐτὸν γενομένων ἐπισημότερος; καὶ θεοειδέστερος. Οὗτος ἐν τῇ τῶν αἰχμαλώτων διανομῇ τῷ τοῦ Κρούου υἱῷ Ὁμβριτάτῳ ἀπεκληρώθη. Ἀγαπώμενος δὲ ὑπὸ τούτου δὴ τοῦ δεσπότου καὶ τῶν λοιπῶν πάντων, διὰ τὸ ἐν πᾶσιν ἀπαράμιλλον προκρινόμενος, τοῦτο [*f. τοῦτω*] μόνον ἐκείνων [*f. ἐκείνων*] ἀνίων ἦν, ὅτι περὶ τὴν θρησκείαν αὐτῶν διεφέρετο. Ὄθεν καὶ πᾶσαν ἐποιεῖτο σπουδὴν ὁ βάρβρος, ἀποστῆσαι τοῦτον Χριστοῦ. Καὶ δὴ πρῶτον ταύτην πείραν καθίστησι· λαμπρὰν τινα θυσίαν ἐπιτελέσας, καὶ ἐπὶ ταύτῃ, πολυτελῆ παρασκευασάμενος τράπεζαν, κελεύει τὸν γενναῖον Κινάμωνα συναγαγεῖσθαι, καὶ συνεστιασθῆναι τοῖς λοιποῖς ἀρχουσιν. Ὁ δὲ [*f. δ' ἐκ*] τοῦ Παύλου μαθὼν, ἡ τὸ γε ἀληθεστερον εἶπελν, ὅτι μεμνημένος ἦν καλῶς πρότερον, ὡς οὐκ ἔστι Χριστῷ πρὸς Βελλαρ συμφώνησις, οὐδὲ δυνατὸν τοὺς Χριστῷ πιστεύοντας, ποτήριον Κυρίου πίνειν καὶ ποτήριον δαιμονίων, τὴν συνεστίαςιν παρητήσατο.

λ'. Ὁ; δὲ ὁ Βάρβαρος ἐνέκειτο ἀναγκάζων αὐτὸν τῶν εἰδωλοθύτων μετασβεῖν, ἐνθέου παρρησίας πλησθεὶς ὁ ἀνὴρ, ὠμολόγησε τρανῶς, καὶ ὅτι ἐ Χριστιανὸς ὢν καὶ Χριστῷ λατρεύω τῷ ἀληθινῷ Θεῷ, ὃς οὐρανὸν τε καὶ γῆν ἐποίησε, καὶ πάντα τὰ ὀρατὰ καὶ τὰ ἀόρατα· καὶ τὸν ἀνθρώπον οικειᾶς πλάσας χερσὶ, καὶ λόγῳ τιμῆσας, εἶτα καὶ παραπεπτωκότα, φιλανθρώπως ἀνορθωσάμενος, καὶ τὴν ἀληθῆ θεογονσίαν τῷ λόγῳ τιμηθεῖσιν ἡμῖν παρεχόμενος, μέλλει πάλιν ἔρχεσθαι κριτῆς ζώντων καὶ νεκρῶν, ἀποδώσων ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ, καὶ ἀπαιτήσων ἐκάστῳ ὃ παρέθετο. Τοῦτο οὖν πιστεύω, καὶ τὴν παρα-

Crumum eandem ac *Crubum* hunc esse, non sola nominis affinitas, sed etiam gestorum similitudo probat: siquidem historici Græci *Crumum* victoribus inclytum faciunt, et speciatim *Adrianopolim* ab ipso expugnatam esse narrat.

καταθήκην τῆς πίστεως τηρήσαι σπουδάξω. Οὐδὲ παντοῦ; ὑμεῖς εἰσεσθε θεοῦ, διμιθία δυτος Ισημι, ὡς παρὰ τῆς θείας; ἐδιδάχθην Γραφῆς, Πάρτες γὰρ οἱ θεοὶ τῶν ἐθνῶν, λεγομένης δαυμόνια. Εἰ δέ μοι προσφῆρες ἦλιον καὶ σελήνην, καὶ τὴν τούτων λαμπρότητα θαυμάζειν ἀναγκάζεις, ἄκουε, ὅτι θαυμάζω μὲν καὶ αὐτὸς ταῦτα, πλὴν ἀλλ' ὡς κτίσματα καὶ δοῦλα καὶ ὑποχείρια, οὐ μόνον Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων. Ὡς γὰρ ἡμῖν ὑπηρετεῖν ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ ἐκ τοῦ μη δυτος εἰς τὸ εἶναι παρήχθησαν, καὶ διὰ τοῦ κάλλους; τούτων χειραγωγούμενος ἀναβαίω πρὸς τὸν δημιουργήσαντα. Ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλοῦς κτισμάτων, ἀναλόγως ὁ Δημιουργὸς καθορᾶται· καὶ ἡ ἀίδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης, ἀπὸ κτίσεως κόσμου ἐμφαίνεται τοῖς ποιήμασιν. Εἰ γὰρ ταῦτα τοιαῦτα, ὅπου τὸ κάλλος ἐκείνου; Οὐ τοῖνον ταῦτα προσκυνῆσω, μή γένοιτο! ἀλλὰ τὴν ταῦτα πεποιηκότα καὶ προσκυνῆσαι καὶ σεβασθῆσαι πᾶσι τρόποις, ὅς ἐστι Χριστὸς, ὁ σὺν Πατρὶ καὶ Πνεύματι παρ' ἡμῶν λατρευόμενος. » Ὀμβριτάγος δὲ οὐ πρᾶως ἐνεγκὼν ταῦτα, ἀλλὰ θυμοῦ πλησθεῖς, (καὶ τί γὰρ, ἡ βάρβαρος ψυχὴ καὶ αἰμοχαρής;) προσέταξεν ἀνηλεῶς αὐτὸν τύπτεσθαι, « Μὴ ἐξουθένει, λέγων, τοὺς ἡμετέρους θεοὺς, ὧν δυνάμειος μέγα σημεῖον τὸ πᾶσαν τὴν Ῥωμαίων ὑπέχειν [ἴ. ὑπεκίειν] ἡμῖν, τοῖς προσκυνούσιν αὐτούς. Εἰ γὰρ ὁ σὸς Χριστὸς; ἀληθὴς Θεὸς ἦν, ὡς σὺ φησ, πάντως ἀν ὕμιν συμμαχῶν ἀκαταδουλώτους ὑμᾶς ἐτήρησεν, ὡς ἀγαπώμενος καὶ λατρευόμενος παρ' ὕμῶν. » Ταῦτα εἰπὼν, κελεύει σιδηρῶν [ἴ. —δη νε—δει] τούτων παρδοῦναι εἰρηκτῆ. Ἦν οὖν καθειργμένος ὁ τοῦ Χριστοῦ δοῦλος ἄχρι τῆς τελευταῖας Ὀμβριτάγου (62).

λα'. Ἐπεὶ δὲ οὗτος; ἐξ ἀνθρώπων ἐγένετο, ἐπὶ τρισὶν υἱοῖς καταλύει τὸν βίον· ὧν τῶ μὲν πρεσβυτέρῳ βνομα, Ἐνραβωτῆς· τῶ δὲ ἐτέρῳ, Ζηηνίτζης· τῶ δὲ λοιπῶ, Μαλλωμηρὸς (63). Ὡς δὲ καὶ ἡ τοῦ πατρὸς ἀπεκληρώθη ἀρχή. Ὁ δὲ Ἐνραβωτῆς, ὅς καὶ Βυλνος; ἐπωνομάζετο, ἐπιμνήσθη θεῖα πάντως προμηθεῖα τοῦ Χριστιανικωτάτου Κινάμωνος; καὶ δὴ πρὸς τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Μαλλωμηρὸν πέμφας, ἀξιοῖ ἀναζητήσῃ [ἴ. —τῆσα] τε τὸν Κινάμωνα μεμεριμνημένως, καὶ εὑρεθέντα, πρὸς αὐτὸν στέλλαι. Ὁ δὲ, οὐκ ἐν παρεργῶ τὴν ἐντολὴν τοῦ ἀδελφοῦ θέμενος, ἐζήτησε τὸν ἀνδρα· καὶ εὐρών ἐν τῇ φυλακῇ, λιμοῦ, εὐρώτος ἀνάμεστον, ἀχροον, ἐκτετηκότα, τοῦ πάλαι Κινάμωνος, ὡς εἶπειν, εἰδῶλον· ἐξαγαγὼν, καὶ κομιθῆ [ἴ. —δῆς] ἀξιώσας, ὡς ἐχώριον ἦν [ἴ. ἐχώρει νῦν νεὶ ἐγχωροῦν ἦν] (64), στέλλει πρὸς τὴν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἐνραβωτῆν. Ἐλθόντα δὲ ὡς ἰδεν ἐκεῖνος διὰ πάντων τὴν ἐκ τῆς εἰρηκτῆς ἐμφαίνοντα κάκωσιν, καὶ τὴν τοῦ σώματος ἀλλοιωθέντα κατάστασιν, καὶ χρόνου πρὸς τὸν

A depositum fidei custodire studeo. Omnigenos vero, quos vos colitis, deos ego dæmonia esse scio; quippe ita edoctus a divina Scriptura quæ ait: *Omnes dii gentium dæmonia* 47. Si autem mihi profers solem et lunam, et illorum splendorem me demirari suades, audi: Etiam ego ipsa demiror, sed ut creaturas et quidem subjectas subditasque non solum Deo, sed etiam nobis hominibus: ut enim ea nobis inservirent, ex nihilo a divino Opifice producta sunt. Et ego eorum pulchritudine veluti manu ductus, ascendo ad illum qui ea creavit: nam ex magnitudine et pulchritudine creaturarum Opifex illarum proportionie quadam cognoscitur, *Sempiterna quoque ejus virtus et divinitas ex creatione mundi perspicitur* 48. Si enim hæc talia sunt, qualis erit pulchritudo illius? Non igitur ista adorabo; absit! sed eum qui ea fecit, et adorabo, et omni prosequar honore: qui est Christus Dominus, qui simul cum Patre et Spiritu sancto a nobis adoratur. » Ombrigatus haud æque animo hæc ferens, sed furore repletus, (quid enim aliud a barbara et sanguinolenta anima expectandum erat?) jussit, illum verberibus immisericorditer cædi, inquitens: « Noli deos nostros aspernari, quorum potentie validum argumentum est, quod nobis, qui eos adoramus, omnem Romanorum dittonem subjecerint. Si vero vester Christus verus Deus foret, pro vobis utique pugnans in libertate qua fruebamini, vos conservasset; quandoquidem a vobis diligitur et colitur. » His dietis, jussit enim in ferreum carcerem conjici, in quo Christi servus mansit usque ad mortem Ombrigati.

51. Moriens vero iste tres reliquit filios. Nomen majoris erat Enrabotas: alter appellabatur Suinitzes, tertius Malomirus, qui etiam paternum principatum obtinuit. Enrabotas vero qui et Boinus 499 vocabatur, divina providentia, recordatus est Christianissimi Cinamonis: et misso ad fratrem suum Malomirum nuntio, rogavit, ut diligenter eum conquireret, inventumque ad se mitteret. Ille haud insuper habens fratris sui mandatum, quæsit virum, reperitque in carcere, fame ac squalore plenum, pallidum et tabidum, ac merum, ut ita dicam, prioris Cinamonis simulacrum. Eum itaque duxit, et diligenter quoad fieri potuit, reffectum et ornatum ad Enrabotam misit. Venientem vero ut vidit iste omni ex parte referentem carceris æruonas, et adeo toto corporis habitu mutatum, ut non nisi tempore dignosci posset, causam tantæ mutationis percontatur. Is vero, expositis primum carceris molestiis, deinde de cor-

47 Psal. xcvi, 5. 48 Rom. i, 20.

Variæ lectiones et notæ.

(62) Ombrigatus iste videtur esse Mortagus ille quem tertium a Crumo imperasse ait Dufresnius. Eum *Mutragon* appellat Porphyrogenitus; *Omortag* vero Eghinardus, et Hermannus Contractus apud ipsam. Sed an Crubi filius is esset, silent auctores. Mortagius dicitur anno 826.

(63) Hunc, qui Malomirus hic vocatur, *Baldimirum* seu *Uladimirum* alii vocant apud Dufresnium, qui recte ait, eum fuisse Crumi ex filio nepotem: erat enim, ut hic dicitur, filius Ombrigati, qui patrem habebat Crubum.

(64) ἴσ. ἐχώρει, ἢ χωρῶν ἦν.

poris nostri abjectione et tenuitate sapienter disse-
rens : « Quid, inquit, novi, si quod corruptibile
est, ac vermes et putredinem generat, corruptio-
nem recipiat? Alterius rei curam nos gerere impor-
tet, nempe ejus, quæ incorruptibilis est et immor-
talis, animæ; quæque est interior ac proprie
homo : quem profecto, quo magis exterior homo
attenuatur et corrumpitur, eo magis renovari et
excitari et levius faciliusque in cælum evolare,
novimus » Rogatus vero ab Enrabota, ob quam
causam ea omnia passus esset, respondit, fidem in
Christum unicam sibi ærumnarum causam esse :
« Propter quam pati, subdidit, non calamitatem ego
esse reputavi, sed summam voluptatem et gaudium.
Et quomodo aliter me habuissem, cum considera-
rem, tot ante me martyres omnia tormentorum in-
strumenta contempsisse; et ignem, gladium, le-
stiarumque furorem non plus quam puerorum ter-
riculamenta, aut infantilia spicula perpendisse,
dummodo fidem Christi integram atque illæsam
custodirent? qui et morientes ad æternam et im-
mortalem vitam translati sunt. »

32. Igitur Eurabotas quasi dulci tolo, sauciatus
amore suavissimi Jesu, et tota mente complectens
verba sapientissimi Cinnamoni, atque velut hamo
escam, eadem arripiens, desiderio fidei corripitur
et inflammatur. Amabat itaque virum, ac frequen-
tissimis cum eo habitis colloquiis de rebus Chri-
stianæ fidei interrogabat. Cum igitur didicisset :
Magnum pietatis Sacramentum ⁵⁵, et cum aliquan-
diu cum hujus puritate Bulgaricæ superstitionis
impuritatem, et cum divini verbi firmitate eorum
irrationalem] etremque doctrinam contulisset ;
impietatem detestatus, pietatem amplectitur, credit
et baptizatur. Ex quo tempore assidue jejuniis,
orationibus, aliisque omnibus vacabat **500** ope-
ribus, quibus verus Christianus insignitur et di-
gnoscitur.

33. Ista cum rescisset ipsius frater Malomirus,
inique ferens, eum ad se accersivit; et venientem
non tanquam fratrem, sed ut paternæ religionis
desertorem excepit, ac zelo pro diis suis accensus:
« Impero, dixit illi, ut ab extranei dei cultu rece-
das : secus, pro certo habeas te in horum (satel-
lites gladium tenentes monstrabat) manus hodie
tradendum esse. » At ille mortem eligens, eamque
magis sitiens, quam frater ipsius sanguinem, hæc
sine mora ad illum reposuit : « Nihil me asparabit
a charitate Christi ⁵⁶, non ignis, non gladius, non
flagella, neque aliud quodvis quantumvis durum
tormentum. Melius est mihi pro nomine Christi
mortem perferre, quam cum impiis turpiter et
præter fas vivere. Annon audio prophetam Da-
videm exserte clamantem et dicentem : *Odium eccle-*

A ἀναγνωρισμὸν δομένου, τὴν αἰτίαν ἡρώτα τῆς ἀλλοι-
ώσεως. Ὁ δὲ, τὴν ἐκ τῆς εἰρκτικῆς καὶ τῶν σιδηρῶν
ἐξηγησάμενος κάκωσιν, τελευταῖον περὶ τῆς τοῦ σώ-
ματος φιλοσοφίας (65) ταπεινότητος· « Τί καινὸν,
λέγων, εἰ τὸ φθαρτὸν τῆς τῆς φθορᾶς ὑποδέχεται, ὁ
σκαλῆκων καὶ σήφείως ἐστὶ γένεσις; Ἐτέρου δὲ
φροντίζειν ἡμᾶς, τοῦ ἀφάρτου καὶ ἀθανάτου, λέγω
δὴ τῆς ψυχῆς, τοῦ ἔσω καὶ κυρίως ἀνθρώπου· ὃν
ὄψω μὲν ὁ ἐξῴθεν ἄνθρωπος φθείρεται, τοσοῦτον ἀνα-
καινούμενον καὶ ἀνεγχερμῆνον καὶ εἰς οὐρανὸς
κούφως καὶ βραδίως ἀνιπτάμενον, τὸν ἔσω εἶδομεν. »
Ἡ δὲ καὶ τὴν αἰτίαν ἡρωτήθη παρὰ τοῦ Ἐνρα-
βωτᾶ, καὶ τὸν τρόπον δι' ἣν ταῦτα πάθειεν, διὰ τὴν
εἰς Χριστὸν πίστιν Κινάμων αἰτίαν αὐτῷ γενέσθαι
τῆς τοιαύτης κακώσεως ἀπεκρίνατο· « Δι' ἣν οὐ κά-
κωσιν ἐγὼ ταῦτα νομίζομαι, φησὶν, ἀλλὰ πάσης τρυ-
φῆς ἡδυσμα ἤγηται. Τί δὲ οὐ μέλλω, τοσοῦτους πρὸ
ἐμοῦ ἔρων μάτηρας, παντὸς μὲν ὄργάνου βασιαν-
στηρίου καταφρονήσας, πῦρ δὲ, καὶ ξίφος, καὶ θυ-
μοὺς θηρίων, ἴσα καὶ παιδῶν λογισαμένους νηπίων
φόβητρα καὶ τοξεύματα, μόνον ἵνα τὴν εἰς Χριστὸν
πίστιν ἀλώθητον διασώσωσιν; Οἱ καὶ θανόντες, εἰς
τὴν αἰώνιον καὶ ἀθάνατον ζωὴν μετετέθησαν. »

β'. Τοῖνον Ἐνραβωτᾶς ἰωνὶ τρωθῆς (66) τὴν καρ-
δίαν τῷ γλυκεῖ βέλαι τῆς ἀγάπης τοῦ γλυκυτάτου
Ἰησοῦ, εἰς νοῦν τε λαβὼν τοὺς λόγους τοῦ σοφωτάτου
Κινάμωνος, καὶ ὡς ἀγγίστερον δάεαρ τοῦτους ἀφαρ-
πάσας, τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν ποθεῖ καὶ συμπλέγεται·
ἡγάπα τε τὸν ἄνδρα, καὶ συνεχῶς εἰς λόγους ἰὼν
ἡρώτα περὶ τῆς τῶν Χριστιανῶν πίστεως. Καὶ μαν-
θάνων τὸ μέγα τῆς εὐσεβείας μυστήριον, καὶ συγ-
κρίνων τῇ τούτου καθαρότητι τὴν τῆς Βουλγαρικῆς
θρησκείας ἀκαθαρσίαν, καὶ τῇ τοῦ θεοῦ λόγου
στερότητι, τῆς τε [f. γε] ἐκείνων ἀλογίας σαθρό-
τητα, τὴν ἀθεῖαν βδελυξάμενος, τὴν θεοσέθειαν ἐπι-
σπάσεται, [f. ἀντασπ.], πιστεύει τε, καὶ τὸ βά-
πτισμα δέχεται. Καὶ ἀπὸ τούτου νηστείας σχολάζει,
καὶ προσευχᾶς, καὶ τοῖς ἄλλοις πᾶσιν, οἷς ὁ ἀκριβῆς
Χριστιανὸς χαρακτηρίζεται καὶ γνωρίζεται.

γ'. Μαθὼν δὲ ταῦτα ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μαλλωμη-
ρὸς, καὶ ἐν δεινῷ τὸ γεγῶς ὀνέμενος, μετακλιεῖται
τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ Ἐνραβωτᾶν· καὶ δὴ ζηλώσας
ὕπερ τῶν πατέρων θεῶν, οὐχ ὡς ἀδελφῷ προσηνέχθη
τῷ Ἐνραβωτᾶ, ἀλλ' ὡς ἀποστάτη πατροπαράδοτου
θρησκείας, « Ἡ ἀποστῆναι παρεγγυῶ τοῦ ἀλλοτρίου
θεοῦ, ἢ (τοὺς δημίους δεῖξας καὶ τὸ ξίφος) ἐκείνοις,
φησὶν, ἴσθι τὴν σήμερον παραδοθησόμενος. » Ὁ δὲ,
τὸν διὰ Χριστὸν ἐλόμενος θάνατον, καὶ δι' ἰῶν τοῦτον
μᾶλλον, ἢ ὁ ἀδελφὸς· αἶμα, εὐθέως πρὸς τὸν ἀδελφὸν
τοιαύτα ἀποκρίνεται λέγων· « Οὐδεὶς με χωρεῖσι τῆς
ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ, οὐ πῦρ, οὐ ξίφος, οὐ μάστιγες.
οὐκ ἄλλη τις δεινὴ βάσανος. Καλὸν μοι τὸ ἀποθανεῖν
ὕπερ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ, ἢ ζῆν με μετὰ ἀσ-
θῶν αἰσχυρῶς καὶ παρανόμως. Ἡ οὐκ ἀκούω τοῦ
προφήτου Δαβὶδ διαβρήθην βούωντος καὶ λέγοντος·

⁵⁵ 1 Tim. iii, 16. ⁵⁶ Rom. viii, 39.

Variæ lectiones et notæ.

(65) Ἰσ. φιλοσοφῆσα.

(66) Ἰσ. οἶνον τρωθείς.

Ἐμίσησα ἐκκλησίαν πορνευομένων, καὶ μετὰ ἄσεβων οὐ μὴ καθίσω; Καὶ πάλιν, Ἐξελεξάμην παραβρισκεῖσθαι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ μου μᾶλλον, ἢ οἰκεῖν με ἐν σκηνώμασι ἁμαρτωλῶν, τῆς τῶν ἀπίστων δηλαδὴ ὁμονοίας καὶ συναφείας. Ἄλλὰ καὶ ὁ Σολομῶν, Θυσίαι ἄσεβων, φησὶ, βδέλυγμα Κυρίῳ· καὶ γὰρ παρανόμως προσφέρουσιν αὐτάς. — Τίς κοινωρία σκοτόους πρὸς φῶς; ἢ τίς μετοχὴ Χριστῷ πρὸς Βελίαν, τίς δὲ συνάφεια πιστῶ μετὰ ἀπίστου, καὶ καθαρῶ μετὰ ἀκαθάρτου; Ὅμως, εἰ τὰ πολλά; Ἐν λόγῳ, τὰ μὲν ἀγάλματα τῶν Ἑλλήνων ὡς ἄθεο καὶ ἀκάθαρτα βδελύσσω καὶ ἀποστρέφομαι σὺν πάσῃ τῇ λατρείᾳ αὐτῶν. Τὸν δὲ Χριστὸν, ὡς ἀληθὴ Θεὸν καὶ Δημιουργόν, σέβομαι καὶ τιμῶ, καὶ τὴν κατὰ σχέσιν προσκύνησιν ἀπονέμω. Ἔταῦτα ἀκούσας ὁ ἄθεος καὶ παράνομος ἀδελφός αὐτοῦ, εὐθύς τὴν διὰ ξίφους ἀπόφασιν αὐτῷ ἐναμήνεται (67). Ἐν ὅσῳ μὲν πληρὸν τὸν τῆς σφαγῆς ὑπήγετο τόπον, θείου μὲν προσηύχεται Πνεύματος, ἐκλαλεῖ δὲ προφητικῶς καὶ περὶ τῶν μελλόντων, ὡς ἔρα « Ἡ πίστις αὕτη, λέγων, δι' ἧς ἐγὼ τελειοῦμαι σήμερον, ἐφαπλωθήσεται καὶ πλατυνθήσεται κατὰ πάσης τῆς Βουλγαρικῆς γῆς, κἀν ὑμεῖς τῷ ἐμῷ θανάτῳ συστελεῖται ταύτην νομιζετε· παντὶ δὲ τόπῳ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐμπαγήσεται, καὶ οἱ θεοὶ οἴκοι ἀνοικοδομηθήσονται, καὶ ἱερεῖς καθαρὸι τῷ καθαρῷ Θεῷ καθαρῶς λειτουργήσουσι· καὶ θυσίαι αἰνέσεως καὶ ἐξομολογήσεως τῇ ζωοποιῷ Τριάδι προσαχθήσονται. Εἰδῶλα δὲ καὶ οἱ αὐτῶν βωμοὶ καὶ ἀνέροι ναοὶ συντριβήσονται, καὶ εἰς τὸ μὴ ἔν ὡς οὐκ ἔντες ἔσονται. Καὶ οὐ δὲ αὐτὸς, οὐ πολλῶν ἔτων ἐν τῷ μέσῳ παραριέντων [ἢ παραβρέτων] (68) τὴν ἄθλιαν ψυχὴν κακῶς ἀποβρίψεις, μηδὲν τῆς ὀμότητος ἀπονάμενος. Ταῦτα λαμπρῶς ἀποθετίσας ὁ τοῦ Χριστοῦ ἀθλητῆς, τὴν κεφαλὴν τῷ δημίῳ ὑπέκλινε, καὶ τὴν ζωρὸν διὰ τοῦ ξίφους ὑπέδέξατο θάνατον, τὴν τιμὴν ψυχῆν εἰς χεῖρας Θεοῦ παραθέμενος. Μάλωμηρῶ δὲ μετὰ ταῦτα τρεῖς ἐπιθεβιωκόσι ἑναυτούς, τὸ τῆς δίκης ἄωρον δρέπανον τὸν τῆς ζωῆς θερσίον αὐτῷ ἐπήνεγκε. Διεδέξατο δὲ τὴν τῶν Βουλγάρων ὄρχην ὁ τοῦ Ζηνητῆς υἱός, αὐτοῦ δὲ ἀνεψιός.

Ἄλλ' ἄλλὰ γὰρ ἐνταῦθα βλέπε μοι τὴν τοῦ Θεοῦ ἄμετρον σοφίαν· ὅς πολλὰκις ὠθῆ (69) πρὸς τὰ ἄνω τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν, διὰ θλίψεων καὶ στενώσεων, ὡς περὶ ὁ ὕδραγωγός ἔδωκε διὰ τὴν τῶν σωλήνων στενωσίαν ἐκδραζόμενος. Ὅρα δὲ καὶ ψυχῆς ἀγαθῆς εὐνεσίαν, ἐπιγνώσης τὸ θεῖον Θεοῦ θέλημα. Ἐπεὶ γὰρ τὴν ἀρχὴν ὀρίθης (70) διεδέξατο Βωρίσης (71) ὁ θαυμάσιος, Φράγγων νέφος τὴν Βουλγαρίαν πᾶσαν ἐκάλυψε. Συνεπετέθη δὲ τούτῳ καὶ λιμὸς θεϊνός (72). Εἶχε δὲ τὸ τῶν Βουλγάρων οὕτω γένος κακῶς καὶ

Asiam malignantium, et cum impiis non sedebo ⁶¹? Et rursus: *Elegi abjectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in tabernaculis peccatorum* ⁶², hoc est in concordia et communione cum infidelibus. Verum et Salomon: *Hostiæ*, inquit, *impiorum abominabiles Domino, quia offeruntur ex scelere* ⁶³. *Quæ societas luci ad tenebras? Aut quæ conventio Christi ad Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli, vel puri cum impuro* ⁶⁴? Sed quid plura? Uno verbo: Simulacra gentilium cum omni cultu ipsorum, tanquam impia et impura exsecror detestorque: Christum autem verum Deum veneror et honoro, debitamque illi præsto servitatem. » His auditis, impius et iniquus frater, confestim capitis sententiam in ipsum pronuntiat. Cum vero ille ad supplicii locum duceretur, divino Spiritu repletus, de rebus futuris propheticæ loqui cœpit: « Fides, inquam, pro qua ego hodie occumbo, extendetur et dilatabitur per universam Bulgariæ regionem, tametsi vos mei cæde eam reprimendam et coercendam existimatis. Et quidem in omni loco signum crucis collocabitur, et sacerdotes puri Deo puro pure ministrabunt, et sacrificia laudis et confessionis vivificæ Trinitati offerentur ⁶⁵: idola vero eorumque altaria et profana templa penitus conterentur, et in nihilum, ac si nunquam fuissent, redigentur. Et tu ipse non multis posthac annis, nullo ex tanta immanitate fructu percepto, miseram animam infeliciter efflabis. » Hæc ut clare prænuntiavit egregius Christi miles, cervicem inflexit, porrexitque carnifici præcidendam, sicut gladio feriente vivificam mortem recepit, ac pretiosam animam **501** in Dei manus deposuit. Malomiro autem, cum tres adhuc transegisset annos, divinæ justitiæ falx vitam immature demessuit, ac Bulgæ principatum obtinuit Suinitziz filius, nepos Malomiri.

ἄωρον δρέπανον τὸν τῆς ζωῆς θερσίον αὐτῷ ἐπήνεγκε.

54. Hic vero considera mecum immensam Dei sapientiam, quæ multoties hominis animam ad superiora extollit per tribulationes et angustias, ad instar aquæ ductoris qui, per angustas canales, aquam sursum extrudit. Considera etiam animæ bonæ perspicentiam, quæ divinam voluntatem intellexit. Cum enim prædictus mirabilis Borises principatum cepisset, Francorum nubes Bulgariæ totam obtexit; superaddita etiam est gravissima fames, adeo ut Bulgari pessimo loco

⁶¹ Psal. xxv, 5. ⁶² Psal. lxxviii, 11. ⁶³ Prov. xxi, 27. ⁶⁴ II Cor. vi, 14. ⁶⁵ Isa. ii, 18.

Varie lectiones et notæ.

(67) Ἴσ. ἐναμήνεται.

(68) Ἴσ. παριέντων, ἢ παριόντων ἢ παρβρέτων.

(69) Ἴσ. ὠθεῖ.

(70) Ἴσ. ὁ ῥηθείς.

(71) Malomiri seu Uladimiri successorem, priusquam ex Bulgariæ regibus Christianum Græci Latiniq; scriptores non *Borisen*, seu *Vorisen* vocant, sed *Bogorim*. At Theophylactus non solum

hic sæpius, sed etiam, ut puto, in epistola *ad Sebastocratoris filium*, eum *Borisen* appellat; qua de re fortasse alibi.

(72) Fortasse ex hoc loco definiri potest, quod velut *incertum manere* ait Ducangius, nempe non Uladimirum, sed Bogorim fuisse eum, in quem arma movisse Lotharum imperatorem tradit Anonymus in lib. *De miraculis sancti Faronis*.

essent : quippe qui eodem tempore cum bellico gladio, tum famis laqueo perimebantur. Verum Borises, tametsi adhuc adolescentulus, agnovit Dei flagellum, simulque illum immitti a corripiente Patre et Domino, ut filios et servos ad veritatis cognitionem adduceret : de quibus filiis ille Dei progenitor David inquit : *“ Ego dixi : Dii estis et filii Excelsi omnes. Igitur ad Romanum imperatorem et senatum legationem mittit (Michael Theophili filius tunc Romanum moderabatur imperium), ut pace cum illo firmata, de reliquo tranquillam et ab omni perturbatione liberam, in omni pietate et honestate vitam agerent : quid enim aliud esse poterat, si revera in fraterna concordia et charitate viverent ? Addidit vero et validum suæ rectæ voluntatis argumentum, quod ipse etiam sacrum baptismum suscipere vellet : quem in finem rogabat, ut sacerdotes ad se mitteret, qui cuncta quæ ad Christianam fidem pertinent, eos edocerent. Romani lubenter accepto, quod nunquam a Bulgaris sperasset, pacis signo, cuncta celeriter executioni mandarunt. Baptizatur igitur Borises, et Michael ex sacro fonte appellatur : ut enim (dicunt) gratiam apud Romanum imperatorem iniret, eodem quo ipse nomine appellari voluit : quandoquidem et illi placuit eum ex sacro fonte suscipere, tametsi præsens corpore non fuerit. Simul vero cum principe baptizati sunt quotquot inter Bulgaros generis nobilitate, dignitatum fulgore ac divitiarum amplitudine cæteris præstabant. Horum exemplum reliqui etiam secuti sunt, præter nonnullos, quorum indoles plane ferina erat. Verum hos quoque Borises exiguo contra ipsos comparato exercitu (quandoquidem **502** Christi suffultus auxilio haud ægre illos devicturus erat) ad sanctum baptismum suscipiendum adegit.*

55. Exinde vero et episcopi constituti sunt, et sacerdotes ordinati, et sacra templa ædificata : et qui prius *non populus*, sed gens barbara, nunc *populus Dei*⁵⁶ fit et appellatur et *non misericordiam consecutam* Bulgarorum hæreditatem, *misericordiam consecutam*⁵⁷ vocat Deus, qui *vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt*⁵⁸ (simul cum Osee etiam Paulus loquatur), et *populus qui prius sedebat in tenebris ignorantiae, vidit lucem magnam*⁵⁹, veræ scilicet cognitionis, *quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*⁶⁰. Ex eo igitur tempore videre erat celeriter multiplicari Ecclesias. Nam sacra templa, quæ prædicti Ombri et ipsimet Bulgari primum diruerant, tunc a fun-

Α πολικῶν ξίφει, καὶ λιμῶν ἀγχόνῃ φθειρῆμενον. Ἄλλ' ὁ γε Βωρίσης καίτι [f. καίτοι] παῖς ὢν, ἐπεγνωσθῆ [f. ἐπίγνω τε ἢ ἐπίγνωσός τε] τὴν θείαν μάστιγα, καὶ ὡς ἐπάγει ταύτην ὁ παιδευτὴς Πατὴρ καὶ Δεσπότης, ἐπιστρέψαι θέλων τοῦς υἱοῦς καὶ δούλους πρὸς τὴν ἀλήθειαν (περὶ ὧν υἱῶν ὁ Θεοπίτωρ Δαβὶδ φησιν· Ἐγὼ εἶπα· Θεοὶ ὄστε, καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες· ἀμέλει τότε τῷ βασιλεῖ Ῥωμαίων καὶ τῇ συγκλήτῳ διαπροσθεύεται (Μιχαὴλ δρ' ὁ [f. δρα] τότε τὴν βασιλείαν εἶχεν ὁ Θεοφίλου υἱός), ὡς ἂν συνθήκας εἰρήνης ποιησάμενος, τοῦ λοιποῦ γαλιναῖον βίον καὶ ἀτάραχον, ἤρεμόν τε καὶ ἡσύχον διάγειεν [f. διάγοιεν], ἐν πάσῃ εὐσεβείᾳ καὶ σεμνότητι· καὶ τί γὰρ εἰ ἀληθῶς ἀδελφικῶς μετ' ἀλλήλων διάγειεν ἐν ἁμονίᾳ καὶ ἀγάπῃ; Καὶ προσετέθη [f. -τέθη] πίστιν ἀσφαλῆ, τὸ καὶ αὐτὸς τὸ θεῖον δέξασθαι βάπτισμα. Ἦξίου δὲ, καὶ ἱερεῖς πρὸς αὐτὸν σταλῆναι, ὡς ἂν πάντα τὸν Χριστιανισμόν αὐτοῖς παραδώσοντας. Ῥωμαῖοι δὲ, τὸ μηδέποτε παρὰ Βουλγάρων ἐλπίσθῆν αὐτοῖς τὸ περὶ τῆς εἰρήνης μήνυμα ἀσμένως δεξάμενοι, πάντα διὰ τάχους ἐτέλεσαν. Βαπτίζεται τοίνυν Βωρίσης (73), καὶ Μιχαὴλ ἐκ τοῦ λουτροῦ τῆς ἁγίας κολυμβήθρας ἐπονομάζεται, τῷ βασιλεῖ Ῥωμαίων (αὐτοὶ φασί) χαρίζομενος, τῷ ἐπ' ὄνοματι αὐτοῦ κληθῆναι. Καὶ γὰρ δὴ καὶ αὐτὸς ἔδοξεν αὐτὸν ἀναδέξασθαι, καὶ (74) μὴ σωματικῶς παρεῖν (75). Συνεβαπτίσθησαν δὲ αὐτῷ, καὶ ὅσον ἐν Βουλγάροις γένος, ὄγκον τε καὶ πλοῦτου βῆν τῶν ἄλλων εἶχον ἐξαιρετον. Ἐκ τούτου δὲ καὶ οἱ λοιποὶ (76) τὴν φωτοποῖδν ἐδέχοντο κάθαρσιν, πλὴν εἰ τινες θηριώδεις παντάπασιν, οὗς καὶ αὐτοῦς, στρατεῖαν κατ' αὐτῶν ἀθροίσας οὐ πάνυ πολλήν, ἐπειδὴ δὲ Χριστῷ βοηθούμενος, οὐ ταλαιπώρως κατετροπώσατο [f. add. καὶ] πρὸς τὸ θεῖον ὄνηγάγετο βάπτισμα.

λε'. Ἐκ τούτου δὲ ἐπίσκοποι τε καθίστανται, καὶ ἱερεῖς πλείονες τελοῦνται, καὶ ναοὶ ἅγιοι ἀνεγείρονται· καὶ ὁ πρὶν οὐ λαός, ἀλλ' ἔθνος βάρβαρον, νῦν λαὸς Θεοῦ γίνεται καὶ καλεῖται. Καὶ τὴν οὐκ ἡλεσημένην τῶν Βουλγάρων κληρονομίαν, ἡλεσημένην καλεῖ Θεός, ὁ τὰ μὴ ὄντα καλῶν ὡς ὄντα (συνφθεγγέσθω μὲν καὶ Παῦλος τῷ Ἀσῆ)· καὶ ὁ λαὸς ὁ καθήμενος πρότερον ἐν σκότει τῆς ἀγνοίας, D εἶδε τὴν νῦν φῶς μέγα καὶ ἀληθινὸν τῆς ἐπιγνώσεως, ὁ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον. Ἦν οὖν ἰδεῖν αὐθις ἀπὸ τοῦδε, πληθυνθείσας τῆς Ἐκκλησίας, αἱ (77) οἱ τε προειρημένοι Ὀμβροί, οἱ τε Βουλγαροὶ καθέλιον, θεῖους ναοὺς, καλῶς ἀνωκοδόμησαν καὶ ἀνήγειραν ἐκ βάρων, καὶ τὴν

⁵⁶ Psal. LXXXI, 6. ⁵⁷ Ose. I, 9. ⁵⁸ I Petr. II, 10. ⁵⁹ Rom. VII, 17. ⁶⁰ Isa. IX, 2. ⁶¹ Joan. I, 9.

Variae lectiones et notæ.

(73) His consentanea narrat Leo Grammaticus, pag. 462 ed. Regiæ.

(74) Ἰσ. εἰ καλ.

(75) Ἰσ. παρεῖναι ἢ παρῶν.

(76) Bulgarorum ad Christum conversionem plerique historici figunt ad an. 846; nonnulli tamen eam ad an. 866 differunt. Fortasse uno tempore

coepta, alio completa est: vel aliquandiu interrupta, postea instaurata fuit. Variæ etiam feruntur rationes, quæ regem Bogorim, vel Vorisen ad amplectendam Christianam religionem populerunt; sed plures simul concurrisse, ut in magnis rebus usuvenit, verisimilius est.

(77) Ἰσ. καὶ οὗς.

γῆν πᾶσαν ἐκλήρουσαν ἐν ταῦθα τῆς δόξης καὶ τῆς ἀνέσεως Κυρίου. Ἐν ταῦθα μὲν ἐκλήρουτο τὸ ὑπὸ τοῦ προφήτου Ἰεζεκιὴλ εἰρημένον· Καὶ πλήρης δόξης ὁ οἶκος Κυρίου· καὶ πάλιν ὁ αὐτὸς (78), Πλήρης πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης Κυρίου. Ἄλλὰ καὶ ὁ Δαβὶδ, Ἡ ἀνεσις αὐτοῦ, φησιν, ἐν ἐκκλησίᾳ ἰσραὴλ· καὶ πάλιν, Ἐν ἐκκλησίαις εὐλογεῖτε τὸν Θεὸν Κύριον ἐκ πηγῶν Ἰσραὴλ, ἢ ἐκ φυλῆς Βουλγάρων. Γεγόνασι μὲν καὶ οὗτοι κατὰ τὸ εἰρημένον· Βασίλειον ἱεράτευμα, ἔθνος ἄγιον, λαὸς περιούσιος (79) κληρὸς ἀναφαίρετος. Μία πίστις, ἐν βάπτισμα, εἰς Θεὸς ἐπὶ πάντων, καὶ διὰ πάντων, καὶ ἐν πᾶσιν.

λς'. Ἦγε δὲ καὶ ἡ ἀρχὴ τῶν Βωρις γαλήνην σταθῆραν, οὐκ ἄλιγων ἐθνῶν ὑποταγέντων αὐτῷ. Ἐπιποθεῖ γὰρ βεβαίως ἐπὶ τῶν τοῦς πολέμους συντριβοντι, καὶ τόξα συνθλῶντι, καὶ θυροῦς ἐν πυρὶ κατακαίοντι, καὶ σχολάζειν δίδοντι, καὶ αὐτὸν ἐπιγινώσκειν μόνον Θεόν. Ζῆσας δὲ ἔτη τριάκοντα πρὸς τοὺς ἕξ ἐν τῇ βασιλείᾳ, καὶ τὴν πίστιν στηρίξας, εἶτα καὶ ἀβρωστία δεινῇ περιπεσῶν, αὐτὸς μὲν καὶ διὰ τοῦτο εὐχαριστήσας Θεῷ, τὸν προφητικὸν ἐκεῖνον λόγον ἐφθέγγετο, Ἀγαθόν μοι, λέγων, ὅτι ἐταπεινώσας με, ὅπως ἂν μάθω τὰ δικαιώματά σου. Ἀποχειράμενος δὲ, τὸν νοῦν πρὸς Θεὸν μετήνεγκε· τῷ δὲ πρώτῳ τῶν παίδων αὐτοῦ, Βλαδιμήρω (80) τοῦ νομα, τὴν βασιλείαν παρέδωκεν. Οὐκ ἄλιγων δὲ χρόνων κὰν τῷ μοναχικῷ σχήματι ζῆσας, εἰς τὴν ἀτελευτήτην μετήλθε ζωὴν, δοξάσαντος αὐτὸν τοῦ Κυρίου ἐν ἐπιδείξει θαυμάτων καὶ ἰάσεων, ἐκ τῶν ὁσῶν αὐτοῦ τελουμένων θεοπροπῶ.

λδ'. Ἐν δὲ τοῖς καιροῖς τούτου, ἐφάνη μὲν ὁ ἅγιος Γερμανὸς ἐπὶ τῆς Βουλγαρικῆς χώρας· ἐφάνησαν δὲ καὶ οἱ ἅγιοι οὗτοι, οὓς ὑπόθεσιν τοῦ παρόντος λόγου ἐνεστησάμεθα, ἐναργεστέρως τὰς ἐμφανείας ἐν Τιβεριουπόλει ποιούμενοι, καὶ νῦν μὲν, ἐν τῷ τόπῳ τῆς αὐτῶν καταθέσεως ὀπτανόμενοι, νῦν δὲ νυκτὸς βαδίζοντες διὰ τοῦ τείχους ὁρώμενοι· πᾶσι δὲ τοῖς δεομένοις θαυμάσιος τὰς ἰάσεις πηγάζοντες, περιδότηοι πᾶσιν ἦσαν. Φθάνει τοίνυν ἡ περὶ τούτων φήμη εἰς τὰς τοῦ βασιλέως Βουλγάρων Μιχαὴλ ἀκοάς. Ὁ δὲ, οἷος ἦν ἐκεῖνος περὶ τὰ θεῖα θερμότατος, προστάττει ναδὸν τοῖς ἁγίοις ἀνεγερθῆναι ἐν τῇ τῆς Βραγαληνίτζης ἐπισκοπῇ (ὅ καὶ γέγονεν), κακείσε μετακομισθῆναι τὰ ἱερὰ τούτων λείψανα ὕπερ οὐκ ἡμελήθη. Τοῦ δὲ προστάγματος τούτου πρὸς Ταριδῆνα γενομένου τὸν κόμητα, ἄνδρα Βούλγαρον, οὐ μόνον εὐγενέστατον, ἀλλὰ καὶ δραστηριώτατον, οὐκ ἀμελῆς περὶ τὸ ἔργον ὁ Ταριδῆνας ἐφάνη· ἀλλὰ τῷ φύσει δραστηρίῳ λαβὼν καὶ

damentis erigentes, magnifice reedificaverunt, ac omnem terram replerunt gloria et laude Domini⁶⁸. Unde impletum est illud prophetæ Ezech. : *“ Plena gloria domus Domini, et rursus ipse : Plena est omnis terra gloria Domini. ”* Sed et David : *“ Laus ejus, inquit, in Ecclesia sanctorum, et rursus : “ in ecclesiis benedicite Deo Domino de fontibus Israel, gentis scilicet Bulgarorum. Siquidem et isti facti sunt, juxta Scripturam, “ Regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, sors immobilis. ” Una fides, unum baptismum, unus Deus, super omnes, per omnia et in omnibus.*

36. Porro regnavit exinde Borises, summa cum pace et tranquillitate, nec paucæ nationes illi subjectæ evaserunt : firmam enim fiduciam in eo habebat, qui aufert bella, *arcum conterit et confringit arma, et scuta comburit igni, qui vacare facit, et videre, quoniam ipse (solus) est Deus*⁶⁹. Cum autem regnasset annos sex supra triginta, in gravem morbum incidit : ob quem etiam gratias agens Deo illud Davidicum usurpabat : *“ Bonum mihi quia humiliasti me, ut discam justificationes tuas. Dein vero detonsus, totam mentem in Deum transtulit ac regnum primogenito suo Uladimiro contraxit. Haud paucis vero annis in monastico etiam habitu exactis, ad æternam gloriam commigravit, glorificatus a Deo post mortem multis miraculis quæ, mediantibus ossibus ejus, patrata divinitus sunt.*

37. Hujus regis tempore apparuit sanctus Germanus in Bulgarorum regione : apparuerunt et sancti isti, de quibus præsentem instituimus sermonem : illustriores tamen eorum apparitiones factæ sunt **503** in civitate Tiberiopoli, ubi visi sunt modo stantes in loco, ubi depositi erant, modo nocte ambulantes supra templi parietem : cumque omnibus orantibus sanitatem large impertirentur, ab omnibus etiam celebrabantur. Pervenit de his fama etiam ad aures Michaelis Bulgarorum regis, qui utpote erga sacra quæquæ ferventissimus, jussit, ut templum illis in episcopo Bragalinitzæ ædificaretur (quod statim fuit executioni mandatum) et illuc sanctorum reliquias transferrentur : quod etiam minime neglectum est. Cum enim hoc negotium Taridinæ comiti, homini Bulgaro, non solum genere nobilissimum, sed etiam summe industrio, demandatum esset ; is nullo modo se negem in eo conficiendo se præstitit. Sed super-

⁶⁸ Isa. vi, 5. ⁶⁹ Ezech. xliii, 5. ⁶⁸ Isa. vi, 5. ⁶⁹ Psal. cxlix, 4. ⁶⁶ Psal. lxxvii, 27. ⁶⁷ I Petr. ii, 9. ⁶⁸ Ephes. iv, 5. ⁶⁹ Psal. xlv, 40. ⁷⁰ Psal. cxviii, 71.

Variæ lectiones et notæ.

(78) Non Ezechielis, sed Isaiaæ sunt verba quæ sequuntur.

(79) Ἰσ. εἰς περιποίησιν, ut habet Apostolus.

(80) De hoc Uladimiro mentionem nullam invenio apud alios auctores. Fortasse is fuit qui, a pœterna pietate recedens, cum totum se ebrietati

delisset, ac subditos etiam ad gentilismum revocare studebat, a patre, qui, divino zelo repletus, regimen, deposito interim monastico habitu, resumpsisse dicitur, victus, regno oculisque exutus, ac carceri mancipatus est.

μενον χειρῶν, καὶ ἐκ τῶν κόλπων ἡμῶν ἀφαιρού- A
μενον τὸν ἀσινῆ καὶ ἀσύλητον θησαυρόν. Οὕδε ἡμεῖς,
καὶ δεσμεῖσθαι, καὶ κολάζεσθαι, καὶ εἰς πῦρ παρα-
πεμφθῆναι, καὶ θάνατον ὑποστῆναι ἐτόλμως ἔχομεν.
Οὐκ εὐκλειῆς [f. ἀκλεῆς] οὐδὲ οὕτος ὁ θάνατος ἡμῖν
ἔσται. Ἐἴτε περὶ τὰ κινώματα στώμεν, αὐτοῦ τὰ
σώματα καταθύσομεν, καὶ τὰς ψυχὰς ἀπορρίψομεν.
Μὴ μαλακισθῶμεν τὰ νεῦρα τῆς προθυμίας· μὴ
φανώμεν δυνως ἀνάξει τηλικαύτης χάριτος. Φανη-
σόμεθα δὲ, εἰ ἄλλοις ταῦτα παραχωρήσομεν. Πόσοι
πίπτουσιν ἐπὶ παρατάξεων ὑπὲρ ἀγαθῶν δωρεάν
[f. — ρσδ;] τῶν καὶ φειδωμένων, καὶ ὧν πολλὰκις
οὐκ αὐτοὶ κύριοι, ἀλλ' ἕτεροι; δασκότης, ᾧ μισθο-
φοροῦντες; ἐκεῖνοι, τὸν πόλεμον ὑποδύονται! Ἡμῖν
δὲ, καὶ οἰκτιρῶν τὸ ἀγαθόν, καὶ ἀφθαρτον, καὶ αἰώ-
νιον. Πόσης ἔνν μαλακίας ὑπεκστῆναι τούτους τοῖς
λαβεῖν θέλουσι! Ποῖον ἄλλον τόπον τάφον [f. τάφων
καὶ τάφου] ἱερώτερον ἔξομεν, ἢ τοῦτον τὸν καὶ τοὺς ἀγίους καλύψαντα, ὑπὲρ δὲ νῦν διασυνδευέσωμεν
[f. ὑπὲρ ὧν νῦν διακινδυνεύομεν] (85); »

μ'. Τοιαῦτα λέγοντος τοῦ πλήθους, καὶ θρασυνο- B
μένου πλέον τοῦ δέοντος (θερμὸν γὰρ ὁ ζῆλος, καὶ
μάλιστα τοῦ κοινῶ πλήθους), ὡς κουφοτέρας ὕληφ
δραξάμενος, ἐκ μικροῦ σπινθηροῦ πυρός ἐγαίρετο·
ὁ κόμης σὺν τοῖς ἐπισκόποις μάλισ κατασιγάσας
τὸν πῶλον ἐν τῷ κοινῷ θόρῳ, « Τί τοῦτο, ἐφησεν,
ἀδελφοί, καὶ τέκνα; τίς ἡ ἀλόγιστος αὐτῆ θρασυῆτος
καὶ ἐπανάστασις; Εἰ μὲν οἰκτοῦσθε αὐτὸς ἐπιβεβαλλό-
μην τῷ πράγματι, καὶ αὐθαίρετως ἐνήργουν τὴν
ἐδουληρὰν ὑμῖν ταύτην τῶν ἀγίων μετὰθεσιν, εἶχεν
ἂν λόγον ὑμῖν ἢ ἀντίστασις· εἰ δὲ πρόσταγμα τοῦτο
τοῦ θεοφιλοῦς ἡμῶν βασιλέως, ἡμεῖς δὲ ὀπηρέται,
καὶ ἐκπληρωταὶ τοῦ προστάγματος; ἀπεστάλημεν·
τίς ὁ λόγος, δοῦλους εἶναι ἠμολογοῦντας, δεσποτικῶ
μὴ ὑποκῶπτεται κελεύσεται; Οὐκ ἴστε πικρὰς βασά-
νους ἀποκειμένας τοῖς τὰ βασιλικὰ προστάγματα
C παραθραύουσι; Ὁρᾶτε, μὴ τὸν μέχρι νῦν πρᾶον
καὶ χριστοθήθῃ [f. χρῆστ.] βασιλέα, πρὸς τὴν καθ'
ὧμῶν ὀργὴν ἀναστήσητε τῷ πολλῷ θράσει, τῆς φω-
σικῆς; ἐκστῆναι χρηστέτης βιασάμενοι. Μὴ οὕτως
ἀπονενομημένως; κατὰ μαχαιρῶν καὶ ξίφων πηδή-
σητε. Ἄδοξος ὁ τοιοῦτος θάνατος· οὐκ ἀρεστὴ
γὰρ ἡ θρασυῆτος, εἰ καὶ δόξης ἀποφέρητε στέφανον.
Μὴ ποιήσητε τὸν θεῖον καὶ ἱερὸν τόπον τοῦτον, πο-
λυάνδριον· μὴ τὸν ἅγιον βεβηλώσητε μιανθέντα ἐμ-
φιλῆν ἑναγῶς αἵματι. » Τούτων ἔτι λεγομένων παρὰ
τοῦ κόμητος, τὸ πλῆθος ἐπὶ μᾶλλον ἀνήπτε τὸν θόρυ-
θον, καὶ τὴν πρὸς τὸν θάνατον προθυμίαν, προθυ-
μοτέραν καὶ θερμότεραν ἀπαντες ἐπεδείκνυντο.
Ἐνταῦθα ὁ κόμης παντοῖος; ἐγένετο [f. ἐγίνετο], νῦν
D μὲν τῆ χρηστολογία μαλάττειν, νῦν δὲ τῆ τῶν ἀπει-
λέων αὐστηρίᾳ καταστέλλειν πειρώμενος. Ὡς δὲ ὁ
χρόνος ἐπίβητο, καὶ μηδὲν τι διαπράξας ἰσχύοντες
ἐκάτερα τὰ μέρη, ἀλλ' ἀπρακτοὶ διαμένοντες οἱ
ἀμφοτέροι, τέλος, συνεβίβασαν ὥστε τρεῖς ἐκ τῶν
ἐπισημοτέρων ἀγίων μόνους ἀραντες, λέγω δὴ, Τι-
μόθεον, Κομάσιον, καὶ Εὐσέβιον, τοὺς δὲ λοιποὺς, ἐν
Τιβεριοπόλει καταλιπεῖν.

Parati sumus et vincula et verbera et ignem et
mortem omnem potius tolerare. Mors hujusmodi
chara nobis erit : et circum arculas istas stantes,
et corpora sacrificabimus, et projiciemus animas.
Absit ut deficiat animi nostri robur, ac videamur
tanta gratia indigni; ut videremur sane, si ista
aliis dimitteremus ! Quam multi in præliis cadunt
ob corruptibilia bona, et quorum sæpe domini non
sunt ipsi, sed alius, cujus stipendiis militanti ! No-
bis vero et proprium est hoc bonum, et incorru-
ptibile, et æternum. Quanta igitur ignavia foret,
illud subripere volentibus cedere ! Et quo alio in
loco sanctius sepulcrum habere possumus, quam
in isto, qui sanctos hos tegit, ac ubi paulo ante
simul prandium sumpsimus ? »

40. Hæc cum diceret populus, et animosius se
haberet quam decebat, siquidem violentus est
zelus, præsertim in gregaria multitudine, ceu
ignis in leviore materia accensus : adeoque ex parva
scintilla jam incendium parabatur. Quare comes cum
episcopis ægre impetrato in tanta perturbatione
silentio : « Quid est hoc, clamavit, fratres et filii ?
Quænam hæc absque ulla ratione audacia et insur-
rectio ? Si ego a me ipso animum appulisse ad
hoc opus, et sponte mea urgerem hanc adeo vobis
molestam sanctorum translationem, æqua utique
foret hæc resistentia vestra. At cum tale sit pien-
tissimi regis nostri mandatum, nosque solummodo
ministri et exsecutores illius simus; quænam ratio
est, ut ii qui servos sese agnoscunt et fatentur,
C nolint dominico subesse mandato ? An vero igno-
ratis diros cruciatus iis paratos esse, qui regia
mandata infregerint. Videte ne clementissimi ac
mitissimi regis iracundiam in vos concitetis, ac ne
vestra hac nimia 505 audacia eum a naturali
mansuetudine sua recedere cogatis. Non adeo de-
mentes sitis, ut in secures et gladios ultro insilia-
tis. Ingloria foret hæc mors : ac non placeret ve-
stra temeritas, etiamsi gloriæ coronam exinde re-
ferretis. Nolite sacrum hoc locum facere mortuo-
rum sepulcrum. Nolite profanare hoc templum,
sacrilege illud polluentes civili sanguine. » Dum
hæc a comite dicerentur, multitudo majorem adhuc
tumultum ciebat, omnesque ad mortem subeun-
dam sese exhibebant promptiores. Quare comes
D in omnes sese versabat partes, ac modo suavitate
verborum eos delinire, modo minarum asperitate
eos deterrere conabatur. Verum, cum tempus te-
reretur, ac neutra pars quidquam proficeret, adeo-
que otiosi permanerent, tandem convenerunt, ut
tres tantum ex illustrioribus sanctis tollerentur,
nempe Timotheus, Comasius, et Eusebius : reliqui
Tiberiopolis relinquerentur.

Varie lectiones et notæ.

(85) Ἰσ. διασυνδειπνήσαμεν ἢ διασυνδευιάζομεν : id est, pro quo nunc contendimus et contristamur.

41. Sublatis igitur illis, Bragalinitzam cum præclaro hymnorum concentu, multorum luminum gestatione, suaviumque odorum effusione perrexerunt. Cum vero ab ea civitate viginti circiter stadiis abessent, obviam illis venit vir distortos habens pedes, ac magna voce clamans : « Sancti Dei, miseremini mei infelicis, qui hac corporali infirmitate præpeditus, haud potui ad vos cum aliis accedere : attamen cogitatione et fide semper vos complexus sum, vestramque virtutem invocavi : sicut et nunc infirmitati meæ violentiam inferens, huc, priusquam ad civitatem perveniat, accedo, subsidium vestrum atque adjumentum implorans. Si quid igitur potestis, adjuvate me, miseri mei, vos rogo et obtestor, ego miserrimus. Ne, queso, confundar quoniam speravi in vos, neve revertar humiliatus et confusus, ac ne, rogo, defrauder spe mea et protectione vestra. » Ista cum lacrymis claudo illo dicente, subito Dei gratia egit ea quæ propria ipsius sunt ; et *mirabilis in sanctis suis Dominus*⁷⁵ virtutem suam ostendit. Thecæ enim sanctorum, quæ eo usque admodum leviter ferebantur, repente adeo graves evaserunt, ut amplius eas ferre non possent. Quare illas ibidem deposuerunt. Ille autem qui distortos pedes habebat, eisdem accidens, dum omne lamentationis genus adhiberet, nihilque ad miserationem commovendam idoneum præmitteret, extemplo animadvertit, pedes suos naturalem se movendi virtutem recuperasse. Deambulabat itaque Deum glorificans, ac eum qui omni tempore, et ubique in sanctis suis *mirabilis*, vocibus gratiarum actionis laudabat, magnificabat **506** atque benedicebat. Hic vero ingemisset mecum sanctus David illud psalmi sui dictum : ⁷⁶ *Mirabilis Deus in sanctis suis, Deus Israel.* Et rursus : ⁷⁷ *Mirifica misericordias tuas, qui salvos facis sperantes in te.* Ac rursus : ⁷⁸ *Corroboravit (Græce mirificavit) misericordiam suam super timentes e.* Et hæc quidem ita se habuere. Nos autem ad propositum revertamur.

42. Facta a sacerdotibus proluxa oratione, iterato aggressi sunt thecas gestare ; et illæ rursus leves ut erant antea, evaserunt. Et sic multum benedictentes et laudantes Dominum Bragalinitzam pervenerunt : ibique omnibus, quæ decebant, defuncti, sacras illas thecas deposuerunt in dextra parte templi, quod in eorum honorem exstructum erat, vigesima octava die prædicti mensis. Constituti etiam sunt pro hoc sacro templo clerici, qui scirent sacra facere Bulgarica lingua, ut ei præsiderent, ac in perpetuum sacras laudes concinerent.

43. At vero is qui pedum sanitatem receperat,

⁷⁵ Psal. LXXII, 36. ⁷⁶ Ibid. ⁷⁷ Psal. XVI, 7. ⁷⁸ Psal. CII, 41.

μα'. Ἄρρατες ὡν μετὰ πολλῆς δοξολογίας καὶ φωταγωγίας, καὶ εὐδοκίας, καὶ ὕμνων, εἰς τὴν Βραγαληνίτζαν ἀπήσαν. Ἔτι δὲ τῆς πόλεως ἀπεχόντων ὡς ἐπὶ εἰκοσι σταδίων διάστημα, ὑπαντᾷ τις ἀνὴρ αὐτοὺς [f. αὐτοῖς] (86) τοῦ; πόδας διάστροφος ὢν, μεγάλη τῆ φωνῇ βοῶν· « Ἐλεῆσατέ με, ἅγιοι τοῦ Θεοῦ, τὸν ταλαίπωρον, τὸν διὰ τὴν σωματικὴν ταύτην ἀσθένειαν ἀπολειφθέντα με [f. μὲν] τῆς μετὰ τῶν ἄλλων πρὸς ὑμᾶς συνελεύσεως, τῆ δὲ διανοίας καὶ τῆ πίστει ἀεὶ ὑμῶν [f. ὑμᾶς] ἐκδεχόμενος, καὶ τὴν ὑμῶν ἐπικαλούμενος δύναμιν· ὅς γε καὶ νῦν τὴν ἐμαυτοῦ ἀσθένειαν βιασάμενος, πρὶν ἢ τῆ πόλει ἐπιφοιτῆσαι ὑμᾶς, ἤκω, τὴν ὑμετέραν ἀντίληψιν καὶ βοήθειαν ἐξαιτούμενος. Ἄλλ' εἰ τι δύνασθε, βοηθήσατέ μοι σπλαγγνισάμενοι ἐπ' ἐμοί. Διὸ δέομαι καὶ ἀντιβληῶ, ὁ πολλῶν δακρῶν καὶ θρήνων ἄξιός, μὴ κατασχυνθεῖην, ὅτι ἤλπισα ἐπ' ὑμᾶς, μὴδὲ ἀποστραφείην τεταπεινωμένος καὶ κατασχυμένος, μὴδὲ στερηθεῖην τῆς ἐμῆς προσδοκίας, καὶ ὑμῶν ἐπισκέψεως. » Ταῦτα σὺν κλαυθμῷ τοῦ χλωοῦ βοῶντος, εὐθὺς ἡ τοῦ Κυρίου χάρις ἐποίησεν αὐτῷ, καὶ ὁ ἐν τοῖς ἀγίοις θαυμαστὸς Κύριος, τὴν οἰκτιρὰν δύναμιν ἐπέδεικνυτο. Αἱ γὰρ θῆκαι τῶν ἁγίων μέχρι τότε κούφως φερόμεναι, ἀπρόσῳ οὕτω βαρεῖαι τοῖς φέρουσιν ἔδοξαν, ὥστε μὴ παρῆτέρω [f. παρῆτέρω] (87) φέρειν δύνασθαι ταύτας. Ἀμείλι καὶ κατατθῆναι μὲν αὐτοῦ. Ὁ δὲ τοῦ πόδας ἐκείνου; διάστροφος προσπεσὼν αὐταῖς, καὶ τί μὲν οὐκ ἐτι λέγων ἐλέεινδν, εἰ δὲ οὐ ποῶν οἰκτιρᾶν ἔξῃον, εὐθὺς ὄρᾷ τοὺς πόδας τὴν φυσικὴν δύναμιν καὶ κίνησιν ἔχοντα. Περιεπάτει τὸν Θεὸν δοξάζων, καὶ εὐχαριστηρίους φωναῖς τὸν διὰ τῶν ἀγίων αὐτοῦ ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ θαυμιζόμενον Κύριον καὶ Θεὸν ὕμνων, καὶ μεγαλύνων, καὶ εὐλογῶν, καὶ δοξάζων. Ἐνταῦθά μοι συμφεγγέσθω ὁ θεός· Δαδ τὸ ψαλμικὸν λόγιον ἐκείνου· Θαυμαστὸς ὁ θεὸς ἐν τοῖς ἀγίοις αὐτοῦ, ὁ θεὸς Ἰσραὴλ· καὶ πάλιν, Θαυμάστωσον τὰ ἔλεῃ σου, Κύριε, ὁ σώζων τοὺς ἐλπίζοντας ἐπὶ σέ· καὶ πάλιν, Ἐθαυμάστωσε Κύριος τὸ ἔλεος αὐτοῦ, ἐπὶ τοὺς φοβουμένους αὐτόν. Καὶ ταῦτα μὲν ἐν τούτοις. Ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὸ προκείμενον ἐπανέλθωμεν.

μβ'. Ἐκτενοῦς δὲ παρὰ τῶν ἱερῶν γενομένη; δεήσει, αὐθὺς ἐπεβάλλοντο ταῖς τῶν ἁγίων θήκαις βαστᾶσαι· αἱ δὲ, κούφαι πάλιν ἦσαν καὶ ἐλαφραὶ ὡς τὸ πρότερον. Καὶ οὕτως ἐπὶ πλεόν δοξάζοντες καὶ εὐλογοῦντες τὸν Θεὸν, φθάνουσιν ἄχρι Βραγαληνίτζης· καὶ ὅσα εἰκὸς ἀφοσιωσάμενοι, κατατιθέασιν τὰς θείας θήκας ἐκείνας, ἐν τῷ δεξιῷ μέρει τοῦ εἰς ἕνομα τῶν ἁγίων οἰκοδομηθέντος ναοῦ, εἰκοστῆ ὁδοῇ τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἄγοντος. Ἀφωρίσθη δὲ τῷ θεῷ τούτῳ ναῦ καὶ κλῆρος, Βουλγάρων γλώττη τὰ θεῖα πεπαιδευμένος, ὥστε προσεδρεύειν τούτῳ, καὶ τὰς ἱερὰς ποιῆσθαι ὑμνολογίας ἐκαστοτε.

μγ'. Ὁ μέντοι τοῦς πόδας ἰαθεὶς ἐκείνος, οἶκ

Variæ lectiones et notæ.

(86) Ἰσ. ἀμφοτέρους.

(87) Ἰσ. παρῆτέρω.

εἰς καλὴν τὴν ὑγείαν ἐχρήσατο· ἀλλ' οὐκ αὖτε ἀπελ-
θὼν, καὶ γυναικὶ ἀνδρὶ νομίμῳ συνημμένη λογίους
[*f. μοιχίους*·] ἐπιβαλὼν ἐφ' ὀφθαλμοῦ, καὶ λόγους ὑπο-
κλέψας ἀπατηλοῖς (εὐκόλῳ γὰρ εἰς ἀπάτην γυνή), καὶ
ῥήμασιν ἐρωτικοῖς εὐένδοτον ἄρας αὐτήν, εἰς ἑτέραν
χώραν μεταναστεύουσιν ἀμφοτέροι. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ
εἰς μακρὰν ἐπ' αὐτῷ ἢ θεῖα δίκη ἐνύστασεν, ἀλλὰ
πικρὸν ἐνιδούσα τὸ γενόμενον αὐτοῦ πονηρὴν, καὶ
τὸ τῆς ποινῆς ἔργον ἐπάγει· καὶ στρεβλοὶ τοὺς
πόδας τῷ ἄλλοτρίῳ υἱῷ, τῷ ψευσαμένῳ τὴν χάριν
τῶν ἁγίων. καὶ ἀπὸ τῆς θείας καὶ εὐθείας τριβίου
χωλάναντι, καὶ πρὸς ἀτόπους ὁδοὺς καὶ πονηρὰς
διαδραμόντι. Περὶ τῶν τοιούτων μοι δοκεῖ εἰρηκέναι
τὸν Σολομῶντα, ὡς καὶ τὸ ἀληθές· ἔχει· Ὁ πορευόμε-
νος ὀρθῶς, πορεύεται πεποιθὸς· ὁ δὲ σχολιά-
ζων ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ, ῥωσθήσεται. Τί οὖν ἐκεῖ-
νος; Ἐπιγινώσκει τὸ πταίσμα, καὶ εὐθύς τὸν τῆς
παρνόμου συζυγίας ῥήγνυει σύνδεσμον· ἀφίησι τὴν
γυναῖκα τῷ προτέρῳ ἀνδρὶ, αὐτὸς δὲ τοῖς ἁγίοις
προσδραμών, καὶ ταῖς ἱεραῖς προσπεσῶν θήκαις,
γοεράς τε ἀφίει φωνάς, καὶ τὸ ἀμάρτημα ἐξαμολο-
γούμενος ἐν συντετριμμένῃ καρδίᾳ καὶ πνεύματι,
ταπεινώσεως, ἤτειτο μὲν συγγνώμης ἐπὶ τούτῳ
τυχεῖν, ἤτειτο δὲ καὶ τὴν πρὸς τὸ εὐθὺ τῶν ποδῶν
ἀποκατάστασιν. Ὁ τοίνυν τῶν μετανοούντων θεός,
ἔμα καὶ τοὺς ἁγίους αὐτοῦ δοξάζων, ὡς εἰωθεν,
ἀπερθύνει· πάλιν τοὺς πόδας αὐτῷ· ἦν γὰρ, ὡς εἶοικε,
ψυχῆς πρὸς τὸ καλὸν ἐχούσης οἰκειώσιν. Ἐντεῦθεν
κεπλήρωται τὸ τοῦ προφήτου Ἡσαίου ῥητὸν, τὸ
εἰρηκέναι· Τότε ἀλείψαι χολὰς ὡς ἄλας, καὶ τρα-
νὴ ἔσται ῥλώσσα μογιλάλου· καὶ πάλιν, Ἰσχύσα-
τε, χεῖρες ἀνειμέναι, καὶ γόνατα παραλειμμένα,
παρακαλέσεται. Τί δὲ τὸ ἀπὸ τοῦδε; Πολλὰ χαίρειν
εἰπὼν πόσῳ καὶ τοῖς ἐν χόστῳ, τὸ πάλαι μὲν ἱερὸν,
νῦν δὲ ἄγιον ὄρος λεγόμενον καταλαμβάνει· πρόσ-
εἰσι τε τῇ μεγίστῃ τῶν ἐκείσε μονῶν, καὶ τὰ τῶν
μοναχῶν ἐνδύς, μόνου θεοῦ καὶ τῶν θείων γίνεται,
καὶ μόνος πρὸς μόνον τὸν θεὸν οἰκειοῦται. Τοιοῦτο
μὲν οὖν τὸ θαῦμα τοῦτο.

μδ. Ἐτερος δέ τις ἐκ μακρῶν τῶν χρόνων ἀκαθάρτῳ
πνεύματι τυραννόμενος, καὶ τοσοῦτον, ὅσον [*f. ὡς οὐ*]
μόνον ἀλύσει περιαιχενίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ σιδηροῖς
τοὺς πόδας ἐνέχεσθαι ἐπιτηδεύει, μάστιγι ὦν καρ-
δαίαι· καὶ πληρῆ χαλεπῆ καὶ δυσίυτος· ἐλύπει γὰρ
αὐτοῦς, οὕτω πικρῷ ποιηλατούμενος δαίμονι· ἐπεὶ
μηδὲν ἕτερον ἔχοντες ὄραται, τὴν πρὸς τοὺς ἁγίους
καταφυγὴν ἔγνωσαν, συλλαμβάνεται μὲν ἀλύσει
κραταιῶς, ἄγεται δὲ εἰς τὸν τῶν ἁγίων ναόν. Ἐπεὶ
δὲ μὴ κατέχειν αὐτὸν ἡδύναντο, δένδρῳ μεγίστῳ ἐξω
τοῦ ναοῦ ἐστῶτα προσέδησαν. Ἦν οὖν τῷ δένδρῳ
προσδεδεδεμένος ἡμέρας τρεῖς, πᾶσι τοῖς ὁρῶσι θρήνου
καὶ δικρῶν ἄξιον θέαμα. Τῶν δὲ φυλασσόντων
αὐτὸν, τῶν μὲν εἰς ὕπνον κατενεχθέντων, τῶν δὲ,
ἄλλου ἀλλαγῆσαι διακεκινηκότων, τὰς ἀλύσεις καὶ
πάντα τὰ κατέχοντα ῥήξας, βοῶν εἰς τὸν ναὸν εἰσ-

A haud recte tanto usus est beneficio : domum enim
reversus, cum avidos oculos in mulierem, viro suo
junctam, conjecisset, eamque fallacibus sermoui-
bus seduxisset (proclivis enim in deceptionem est
femina, et amatoriiis verbis facile capitur), simul
cum ea in aliam regionem commigravit. At diu non
distulit divina justitia; sed tantam ejus iniquita-
tem perspicieus, debitam ipsi pœnam inflixit. De-
torsit igitur denuo pedes filio alieno, qui receptam
a sanctis gratiam sine suo fraudaverat, et claudi-
cans a semita recta⁷⁶, pravas et iniquas vias per-
currebat. De similibus hominibus videtur mihi Sa-
lomon dixisse, quod sane verum est : ⁷⁷ *Qui ambu-
lat recte (88), ambulat confidenter : qui autem de-
pravat vias suas, manifestus erit.* Quid vero ille?
B Agnovit peccatum suum; ac statim, iniqua disso-
luta consuetudine, mulierem priori viro dimisit :
et ad sanctos accurrens, ac ad ipsorum thecas pro-
volutus, flebiles voces emittebat, atque peccatum
confitens suum, in corde contrito et spiritu humi-
liato, veniam, pedumque suorum ad rectum sta-
tum restitutionem enixe precabatur. Ille igitur,
qui est pœnitentium Deus, sanctos suos glorificans,
ut solet, iterum illius pedes ad rectitudinem perfe-
ctamque sanitatem restituit (erat enim animo, ut
videtur, alias ad bonum propenso). Quare imple-
tum est illud Isaïæ dicentis : ⁷⁸ *Tunc saliet sicut
cervus claudus, et aperta erit lingua mutorum.* Et
rursus : ⁷⁹ *Confortate manus dissolutas, et genua
debiliū roborate.* Sed quid postea? Mundo et om-
nibus **507** quæ in eo sunt, valedicens, ad mon-
tem qui olim quidem sacer, nunc sanctus appellat-
ur, se confert, et ad monasteriorum maximum
accedens, ibi monastico sumpto habitu, se totum
soli Deo, rebusque divinis dicat, ac solus cum solo
Deo exinde conversatur. Ita quidem se habuit mi-
raculum istud.

44. Alius vero vir erat, qui a multo jam tem-
pore, immundo spiritu adeo crudeliter vexabatur,
ut eum non solum catenis circum collum vinciri,
sed etiam ferreis compedibus ejus pedes constringi
necesse foret. Quare cordibus suorum flagellum
erat, ac *plaga gravis, et insanabilis*⁸⁰, summopere
enim dolebant videntes eum a tam immiti dæmone
excruciari. Cum vero nihil illis aliud agendum
superesset, ad sanctos istos confugere decreve-
runt. Catenis igitur fortiter vinctum ad sanctorum
templum trahunt. Cum vero ipsum detinere non
possent, ad magnam arborem extra templum
stantem alligarunt. Stetit igitur ipse arbori alligat-
us dies tres, exhibens omnibus qui eum intue-
bantur, spectaculum fletu et lacrymis dignum.
Cum autem qui eum custodiebant, partim somno

⁷⁶ Psal. xvii, 46. ⁷⁷ Prov. x, 9. ⁷⁸ Isa. xxxv, 6. ⁷⁹ Ibid. ⁸⁰ Isa. xiv, 6.

correpti essent, ac partim alio abiissent, is catenis, et si quæ alia ipsum detinebant, disruptis, clamans in templum prosilivit atque ad urnam sancti Eusebii procurrens, marmoreum urnæ operimentum tollere conabatur. Apparuit vero illi ex theca vir terribilis et totus igneus, qui consurgens graviter immundo spiritui interminatus est : « Quomodo ausus es (dicens) domum Dei ingredi, et ejus creaturam ita dire vexare ? » His ab eo dictis, urnam denuo subire visus est. Dæmoniacus vero ille eo momento sanatus admirationi omnibus imposterum fuit, gloriam assidue Deo referens et sanctis ejus.

45. Alius rursus paralyticus, qui nec se movere nullo pacto poterat (unde et naturales excretiones in ipso discubitus sui loco faciebat, quæ res ipsum malo odore et putredine compleverat) sublatus a suis affnibus, prope sancti Eusebii arcam positus est, eo quidem redactus, ut sola respiratione a mortuo secerneretur. Porro, apparens ei sanctus tribus consecutis noctibus, oleo sancto eum per totum corpus inunxit, ac demum dixit : « Ecce sanus factus es ; abi in domum tuam, gratia illius qui paralyticum sanavit et dixit ei : *Tolle grabatum tuum, et ambula* ⁸¹. » Tunc ille surgens ambulabat coram omnibus sanus ac robustus, deposita paralyti, haud minus facilliter, quam si se levi palliolo exuisset.

46. Accedat vero et alter, qui etiam dissolutionibus a spiritu immundo vexabatur. Is aliquando adactus est proficisci una cum uno ex cursoribus regis. Quanquam **508** vero per id temporis dæmoniaci mali recursu correptus esset, attamen urgens cursorum iter ipsum discedere tunc compulsi. Porro gravem illam dæmonis vexationem sustinens integram diem exegit. Ut vero paulo melius habere se sensit, proprio conscenso equo, laxatis habenis, properabat, ut regiam viam quæ scilicet ad istos sanctos ducit, quam citissime decurreret. Itaque equo continenter vectus ad vestibulum templi pervenit ; statimque equo desiliens, templum ingreditur, atque ad magni Eusebii urnam procidens, rugitum altosque clamores emittebat, dein marmoreum urnæ operimentum sublatum ad parietem reclinavit : interea vero os ipsius in utramque partem distorquebatur. At segnis non fuit hac quoque occasione divina gratia ; sed homo ille cito a flagello dæmonis liberatur, ore illi ad naturalem statum restituto, ut eo cum ad communes loquendi necessitates, tum ad Deum glorificandum uteretur. Tot igitur tantaque miracula patrabat Deus, sanctos suos glorificans,

⁸¹ Joan. v. 8.

Α ἐπήδησε· καὶ προσδραμὼν τῇ τοῦ ἱεροῦ Εὐσεβίου λάρνακι, ἐπαχειρεῖ μὲν αἰρῆν τὸ ἐκ μαρμάρου τῆς λάρνακος σκέπασμα· ἐφάνη δὲ αὐτῷ ἐκ τῆς θήκης ἀνὴρ φοβερός καὶ πύρινος ὄλωσ [f. ὄλος]. ὃς ἅμα τε διανέστη, καὶ τῷ ἀκαθάρτῳ ἐνεθριμῆσατο πνεύματι, « Πῶς ἐτόλμησας, λέγων, τὸν τοῦ Θεοῦ οἶκον εἰσελθεῖν, καὶ τῷ αὐτοῦ πλάσματι πικρῶς ἐξετάζειν ; » Ταῦτα εἰπὼν, καὶ πάλιν εἰσδύναι τὴν λάρνακα ἔδοξεν. Ὁ δὲ δαιμονίων ἐκείνος ἰαθεὶς, θαῦμα πᾶσιν ἦν τὸ ἀπ' ἐκείνου, δόξαν ἀναφέρων Θεῷ, καὶ τῶν θεραπόντων αὐτοῦ.

μ᾽. Ἐτερος πάλιν παράλυτος, οὐδὲ κινήθηναί ὄλωσ δυνάμενος, ἀλλὰ καὶ τὰς φυσικὰς ἐκκρίσεις ἐν αὐτῷ τῷ τῆς κατακλίσεως τόπῳ ποιούμενος, ὡς καὶ δυσωδίας αὐτὸν γέμειν καὶ σήψεως, ὑπὸ τῶν κατὰ γένος αὐτῷ προσηκόντων ἀρθρίαι, πλησίον τῆς τοῦ ἁγίου Εὐσεβίου ἐτέθη λάρνακος, μόνῃ πνοῇ τὸ νεκρὸς εἶναι μὴ συγχωρούμενος. Ἐπιφανεῖς οὖν ὁ ἅγιος αὐτῷ τρεῖς ἐφεξῆς νύκτας, καὶ ἐλαίῳ ἁγίῳ ἀλείφων αὐτὸν καθ' ὄλου τοῦ σώματος, τελευταῖον ἐφη· « Ἴδε ὕγιης γέγονας, ἀπελθε εἰς τὸν οἶκόν σου, χάριτι τοῦ Κυρίου τοῦ ὑγιάσαντος τὸν παράλυτον, καὶ εἰπόντος πρὸς αὐτόν· Ἄρον τὸν κράβατόν σου καὶ περιπάτει. » Ἀναστὰς δὲ ἐμπροσθεν πάντων, περιπατεῖ ὕγιης, εὐρωστος, ὥσπερ ἰμάτιον ἐλαφρὸν ἀποδυσάμενος τὴν παράλυταιν.

μ᾽. Παρίτω καὶ ἕτερος, ὃς ἐκ διαλειμμάτων μὲν ἀκαθάρτῳ πνεύματι καὶ οὗτος ἠνοχλεῖτο· ἐπεὶ δὲ ποτε ἀγγαρευθεὶς, ἐστάλη μετὰ τίνος τῶν βασιλικῶν ταχυδρόμων, ἔτυχε μὲν τῇ δαιμονιώδει ταύτῃ περιόδῳ τῆνικαῦτα ἄλλους (89). Ἐπεὶ τῶν ταχυδρόμων ἐκείνῳ [f. ἐκείνῳ] ἡ κατεπιγεύουσα ὁδὸς ἠνάγκαζεν ἀπᾶραι, ὃ τὴν δεινὴν ἐκείνην περίοδον τοῦ δαίμονος ὑφιστάμενος, δυσήμερεύσας (90) ἐν ταύτῃ, ὡς ἔγνω βῆσιν γενόμενος, ἀναβάς τὸν οἰκίον ἵππον, ἤλαυνεν ἀκρατῶς. Σπεύδων καταλαβεῖν τῶν βασιλικῶν (91), τὴν παρὰ τοὺς ἁγίους φημὶ ἀπάγουσαν, καὶ τῷ ἵππῳ ἐλαυνόμενος, καὶ συνότερον [f. συντονότερον] (92) ἐποχοῦμενος, ἐν τῷ τοῦ ναοῦ προαυλίῳ εὐρίσκειται· καὶ αὐτίκα τοῦ ἵππου καταπηδήσας, εἰς τὸν ναὸν εἰσέρχεται, καὶ τῇ τοῦ μεγάλου Εὐσεβίου λάρνακι προσπεσὼν, βρηχιμῷ (93) τε καὶ ὕλακαῖς ἐχρήτο· καὶ τὴν ἐκ μαρμάρων σκέπην τῆς λάρνακος ἀνελόμενος, τῷ τείχει ταύτην προσθήρσειεν. Ἐν ὅσῳ δὲ ταῦτα ἐποίει, διεστράφη αὐτοῦ τὸ στόμα ἐπὶ θάτερον μέρος. Ἄλλ' οὐκ ἡμέλησεν ἡ θεία χάρις οὐδὲ ἐναυθα· ἀλλ' ἐλευθεροῦται μὲν τῆς τοῦ δαίμονος μάστιγος ὁ ἄνθρωπος, ἀποκαθίσταται δὲ αὐτῷ καὶ τὸ στόμα, εἰς τὰς ἄλλας τοῦ λόγου χρεῖας ὀρθωθὲν, καὶ εἰς τὸ δοξάζειν τὸν Θεόν. Οὕτω

Varie lectiones et notæ.

(89) Ἰσ. ἀλούς.

(90) Ἰσ. διήμερεύσας.

(91) Ἰσ. τὴν βασιλικήν.

(92) Ἰσ. συνεχώτερον.

(93) Ἰσ. βρηχιθμῷ.

τηλικαῦτα θαυμάσια ἐποιεῖ ὁ Θεὸς διὰ τῶν ἁγίων αἰτοῦ δοξαζόμενος· *Τοὺς δοξάζοντάς με, φρσῖ, δοξάσω.*

www.libtool.com.cn

μζ'. Βλαδίμηρος δὲ ὁ υἱὸς τῷ Βορίσει γεγεννημένος, ὡς ὁ λόγος φθάσας διέλαβε, τὴν βασιλείαν ἀπ' ἐκείνου παρέλαβε. Τέσσαρας τῇ ἀρχῇ ἐπιβιβιωκότος ἐνιαυτούς, ὁ νεώτερος αὐτοῦ ἀδελφός, ᾧ ὄνομα Συμεῶν (94), ἐπὶ τῶν πραγμάτων καθίσταται. Οὗ κελεύσαντος Δίστρος ὁ κόμης μετεκόμισεν ἀπὸ τῆς Τιβερίουπολεως εἰς τὴν Βραγαληνίτζαν τοὺς ἁγίους, Σωκράτην τε καὶ Θεόδωρον. Οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ ἐν τῷ αὐτῷ ναῦ τοῖς προδιαληφθεῖσιν ἁγίοις συγκατετέθησαν. Πλείων [f. πλείω] τοίνυν τὸ ἀπεκείνου ἐπήγαγε καὶ τὰ θαύματα· ἃ πανταχοῦ κρυπτόμενα, πάντας συνεκάλει πρὸς τὴν τῶν θείων χαρισμάτων ἀπδλαυσιν.

μη'. Ὡσπερ οὖν καὶ γυναῖκά τινα ἐκ τῆς ἐπαρχίας τῆς Βραγαληνίτζης οὔσαν, ἐφ' οὐφ δὲ μονογενεὶ τὰς ἐλπιδας σαλεύουσιν. Ὁς ἐπταετῆς ὢν, κωφός τε καὶ ἀλαλός ἦν· ταύτην ἡ τῶν ἁγίων χάρις ἔλκυε. Καταφρονήσασα μὲν τῆς γυναικείας ἀσθενείας, καταβαρῆσασα δὲ καὶ τῆς μακρᾶς ὁδοῦ, καὶ δὴ παραλαβούσα τὸν παῖδα, τὴν τῶν θαυμάτων καταλαμβάνει πηγὴν, τὴν τοῦς ἁγίους ἔχουσαν δηλαδὴ, ἱερὸν καὶ θεῖον ναόν· καὶ μετὰ δακρύων ἐδέετο νυκτός τε καὶ ἡμέρας ὡς ἂν, τῷ παιδί μὲν τὴν ἀζωνίαν, αὐτῇ δὲ τὴν λύπην λύσοιεν. Ἐν μιᾷ δὲ τῆς νυκτός, ἐπεὶ τὰς δεήσεις θερμότερας ποιησαμένη, κάματον ἔλαθεν, ἐξῆλθε μὲν ἐπὶ τὰ πρόθυρα τοῦ ναοῦ· ἐναγκαλισαμένη δὲ τὸ τέκνον, πρὸς ὕπνον ἀνεκλίθη. Εὐθὺς οὖν ὁ παῖς ἐκ τῶν ἀγκάλων τῆς μητρὸς ἀνέθορε, καὶ πρὸς τὸ φεῦγειν ἐξώρμησε. Καὶ ἡ μήτηρ ἐξαναστάσα, τετραραγμένη τῷ πάθει τοῦ παιδός, ἐπυθάνετο. Ὁ δὲ καθαρᾷ τῇ γλώττῃ, « Μήτηρ, ἔλεγε, μήτηρ, φοβερός τις ἀνὴρ ἀπὸ σοῦ ἀρπάσαι με ἐμελλεν. » Ἡ δὲ ἐκθαμβος ἐπὶ τῷ πράγματι γενομένη, οὐδὲ πιστεύειν εἶχεν. Ἐφίκει γὰρ δράμα βλέπειν (φιλεῖ γὰρ τὰ δυσέλπιστα, καὶ μετὰ τὸ τελεσθῆναι εὐθὺς νομίζεσθαι ἅπιστα, χρόνον πρὸς πίστιν δεόμενα). Εἰς αὐτὴν οὖν ἐλθοῦσα, καὶ γνοῦσα ὕπαρ καὶ οὐκ ἔναρ εἶναι τὸ θαυματούργημα, καὶ ὡς ἀληθῶς τῷ παιδί τὰ τῆς ἀφωνίας ἐλύθη δεσμά, φωναῖς εὐχαριστηριοῖς τὴν θείαν χάριν ἠμεῖστο.

μθ'. Παρίτω τε [f. δὲ] καὶ ἑτέρα γυνή. Αὕτη μὲν γε ἀπὸ χώρας εἰς χώραν ἐλαυνομένη ἀκαθάρα

** I Reg. II, 30. ** Act. XII, 9.

Variæ lectiones et notæ.

(94) Symeonem hunc, Vladimiri, qui ante Bogorim imperavit, filium fuisse scribit Ducangius ex Constantino Porphyrogenito lib. *De administr. imp.* c. 32. An ex hoc loco corrigendus sit, viderint ii, qui de auctoritate hujus, quem edimus, scriptoris definire voluerint: hic enim eum filium Borisis, seu Bogoris esse, perspicue docet. Fortasse Symeon iste is junior Bogoris filius fuerit, quem, oculis exuto et carceri mancipato seniore filio degenerare, antequam iterato monasticum habi-

et ab ipsis glorificatus, juxta illud quod ait: *Quicumque glorificaverit me, glorificabo eum* **.

47. Vladimirus autem Borisis filius, ut jam diximus, ab eo tempore regnum administrandum susceperat. Cumque quatuor annos in principatu supervixisset, junior illius frater, cui nomen Simeon (94), rerum administrationi admovetur. Hujus jussu Distrus comes sanctos Socratem et Theodorum Tiberiopolis Bragalinitzam transtulit ac in eodem templo prope alios reposuit. Porro ex eo die plura adhuc miracula ex iis profluxerunt quæ ubique deprædicata, omnes ad divinorum charismatum fruitionem invitabant.

B

48. Hinc et mulierem quamdam ex provincia Bragalinitzæ, quæ ob filium suum unigenitum, qui, cum jam septennis esset, surdus erat et mutus, animo summopere afflicto erat, sanctorum gratia ad se attraxit. Porro ista, contempta imbecillitate muliebri, et ad itineris longitudinem imperterrita assumpto secum puero, ad miraculorum fontem, qui sanctos continebat, nempe ad sacrum et divinum ipsorum templum accedit: ibique perfusa lacrymis die noctuque sanctos rogabat, ut filio suo durum linguæ impedimentum, sibi que acerbum mœrorem exsolverent. Quadam vero nocte post ferventiorum orationem, cum nimium defatigata esset, exiit ad vestibulum templi; ubi filium complexa, se 509 ad paululum somni capiendum reclinavit. Mox vero puer ex matris ulnis exsiliens, fugere coepit. Tunc mater a somno consurgens, ac rei novitate perturbata, puerum, quid ei accidisset, interrogat. Is vero, clara voce, « Mater, dixit, mater! terribilis quidam vir e sinu tuo rapere me volebat. » Illa attonita ad rem tantam, neque eam credere poterat; sed existimabat se visum videre ** (solent enim ea, quæ vix sperari possunt, etiam cum facta fuerint, incredibilibus videri, ac tempore egent, ut credantur). Verum ad se reversa, et cognoscens veritatem, non somnium esse quod videbat, et revera puero soluta esse vincula quæ mutum detinebant, elata voce, gratias quas potuit, maximas divinæ egit bonitati.

49. Accedat vero et mulier altera. Hæc a loco in locum ab immundo spiritu agebatur; solitudines

tum indueret, regno præfecit. Quod si admittatur, et illud sit probabile, illum Michaelē, cognomento Vorisen, quem post Bogorim atque Presianum regnasse, scribit Ducangius, non alium esse quam Michaelē ipsum Bogorim (sane nomen fere consentit, et quod magis est, a nostro auctore non Bogoris, sed *Rorises* ille ipse appellatur, cum resumpto diademate, iterum aliquandiu imperavit donec degenerem seniore filium in ordinem redigeret.

tamen potissimum frequentabat. Tandem singulari Dei dispositione venit ad sanctorum templum atque in vestibulo quiescens, videt per somnum senes duos splendidos ac lucidos qui ipsi dixerunt: « Ingredere etiam tu cum aliis templum, ingredi, et sacerdoti quem videris, lumen lampadibus olei admoventem, præbe capitis velamentum quod gestas; et ipse orabit pro salute tua. » Cum hæc audisset, ea statim executioni mandavit et salutem confestim obtinuit.

50. Verum, nec claudus a nobis silentio præmittatur. Hic pauper quidem opibus erat adeo, ut ad necessarium sibi victum capessendum domos (virgis ligneis pro pedibus utens) circumire cogere-tur; non tamen pauper erat fide, imo valde dives: habebat etiam propinquos ab orthodoxa fide neutiquam alienos. Illis itaque post multa tandem persuasit, ut se ad sanctos deferrent; quod et fecerunt. Tunc ille fidei opera ostendens cum lacrymis et orationibus, juxta propheticum dictum, ⁸¹ *saliit sicut cervus claudus*, domumque propriis pedibus reversus est, suspensus primum in templo virgis ligneis in trophæum pro expugnata infirmitate, et in monumentum virtutis sanctorum, gratiæque ab ipsis receptæ. Verum cur et alium paralyticum simul et cæcum in medium non afferat oratio nostra, narretque ipsum et a paralyysi sanatum et liberatum a cæcitate? Sane fluminis instar affluunt mihi sanctorum miracula. Quare nimiam loquendi prolixitatem effugiens, via breviorē pergam, ac sequentium tantummodo mentionem adhuc faciam.

51. Vir quidam, prope fluvium qui Bardarius dicitur habitans, a maligno obsessus spiritu, omne turpiloquium ex ore emittebat, ignorans omnino quid diceret aut faceret. Hic ad sanctos ductus, **510** atque sanitatem adeptus, recuperato etiam mentis lumine, quod dæmoniaca caligine jamdudum obiectum illi fuerat, elegit eo in templo magna cum alacritate servire, dicens et ipse cum David ⁸²: *Concupiscit et deficit anima mea in atria Domini: et: Melior dies una in atriiis tuis super milli- liu: et: Elegi abjectus esse in domo Dei mei, magis quam habitare in angustia cordis peccatorum* ⁸³. Cumque tres integros annos eo in ministerio exegisset, domum reversus, perpetuam servavit tantæ gratiæ a sanctis receptæ memoriam.

52. Alius lepra toto corpore albicans, pedes etiam luxatos habens, ex Moglenis veniens, rogabat *in anxietate spiritus* ⁸⁴, quemadmodum ait Scriptura, ut ex duabus infirmitatibus alterutra liberaretur. At ille Dominus, qui abundantius dat quam nos petamus, illum sanctorum intercessione ab utraque liberavit. Alius a nativitate mutus, cum

πνεύματι, καὶ μάλιστα τὰς ἐρημίας διακοῦσα. Αὐτὴ ποτὲ κατὰ θεῖαν πάντως οἰκονομίαν, τῷ τῶν ἁγίων προσήλθε νεῦρ. καὶ τῷ προνώῳ διάγουσα, ὁρᾷ καθ' ὕπνον γέροντας δύο λαμπροῦς καὶ φωτισοειδείς, οὓς καὶ πρὸς αὐτὴν, « Εἰσελθε, φᾶναι, μετὰ τῶν ἄλλων, εἰσελθε καὶ σὺ εἰς τὸν ναὸν, καὶ ὃν ἂν ἴδῃς ἱερέα τοῖς ἐξ ἐλαίου λύχνους τὸ φῶς ἐπανάπτοντα, ἐπίδοσθε αὐτῷ τὸ φοροῦμενον σοι κεφαλοδέσμιον, καὶ δώσεις σοι εὐχὰς ὑγείας. » Ἦκουσε ταῦτα, καὶ εὐθὺς ἐποίησε τὰ διαταχθέντα· καὶ τῆς ἰάσεως οὐκ ἤστράχησεν.

ν'. Ἄλλὰ μὴδὲ ὁ χαλὸς ἡμᾶς παραδράμη. Ὅς καὶ πένης ὦν, καὶ οἰκίαν ἐξ οἰκίας ἀμείθων εἰς πορισμὸν τῆς ἀναγκαίας τροφῆς, ὅσα ποσὶν εἰς τὴν πορείαν βάρδοις ἐκέχρητο. Οὐ μὴν πένης ἦν καὶ τὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα πλούσιος· καὶ τούτου γὰρ τὸ γένος οὐκ ἄμοιρον τῆς ὀρθοδόξου πίστεως γέγονεν. Οὗτος πολλὰ καὶ πολλάκις τοὺς τῆς κατὰ γένος οἰκίας τέλος πείθει τῆς πρὸς τοὺς ἁγίους αὐτὸν ἀγωγῆς. Ὅ δὴ γεγὼνός, καὶ πίστεως ἔργα δείξας, ἐν τῷ δόκρυσαι καὶ δεήσασαι, τούτου δὴ τὸ τοῦ προφήτου, *Ἦλατο ὡς ἐλαρος ὁ χαλὸς*, καὶ οἰκαδὲ ἀπήγεσε [f. ἀπήει] τοῖς ποσὶ χρώμενος. Τὰς μέντοι βάρδους, τῷ ἱερῷ ναῷ ἐγκατέλειπεν, οἷά τινα τρόπαια τὴν κατὰ τῆς αὐτοῦ ἀσθενείας τῶν ἁγίων δύναμιν καὶ χάριν στηλιτεύοντας. Τὸν δὲ καὶ παράλυτον καὶ τυφλὸν, πῶς οὐκ ἂν ἄρας ὁ λόγος, εἰς τὸ μέσον χειραγωγῆσαι [f. -σαι] καὶ δείξαι τούτον, καὶ τῆς παραλύσεως ἀπαλλαγέντα, καὶ τῆς τυφλότητος ἐλευθερωθέντα; Ποταμηθὸν ἐπὶ ῥέει μοι τὰ θαύματα τῶν ἁγίων, ὅθεν καὶ τὸν κόρον τοῦ λόγου φεύγων, τὴν ἐπιτιμωτέραν [f. ἐπιτομωτ.] βαδίσω, καὶ ἀπλῶς τούτων ἐπιμνησοῦμαι.

να'. Ἄνθρωπος τις παρὰ τὸν οὕτω καλούμενον Βαρδάριον ποταμὸν οἰκῶν, δαιμονίῳ κατείχετο πνεύματι, πᾶσαν ἀσχιρολογίαν ἀφείκει [f. ἀφείκει] ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ μὴδὲν τῶν παρ' αὐτοῦ λεγομένων, ἢ πραττομένων εἰδώς. Οὗτος εἰς τοὺς ἁγίους ἀχθεῖς, καὶ τυχὼν τῆς ἰάσεως, καὶ τὸν ὑπὸ δαιμονικοῦ ζόφου συγκεκαλυμμένον νοῦν, ἀναλάμψαντα πάλιν ἐσχηκώς, δουλεύει ἐν τῷ ναῷ μετὰ πολλῆς ἀγαλλιᾶσεως ἡρετίστατο, μᾶλλον καὶ αὐτὸς μετὰ τοῦ Δαβὶδ, *Ἐπιποθεῖ καὶ ἐκλείπει ἡ ψυχὴ μου*, λέγων, εἰς τὰς αὐλάς τοῦ Κυρίου· καὶ, ὅτι *Κρεῖσσον ἡμέραν μίαν* [vulg. κρεῖσσων ἡμέρα μία] *ἐν ταῖς αὐλαῖς σου ὑπὲρ χιλιάδας*· καὶ, *Ἐξελεξάμην παραδρίπτεισθαι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ μου μᾶλλον, ἢ οἰκεῖν με ἐν σκηνώμασιν ἀμυρτωλῶν*. Τρία οὖν ἔτη ἐν τῷ ναῷ τῶν ἁγίων τελέσας, ἀπήλθεν οἰκαδὲ, τῆς τῶν ἁγίων αἰεὶ μεμνημένος χάριτος.

νβ'. Ἄλλος λέπραν ἐξανθήσας καθ' ὅλου τοῦ σώματος, καὶ τοὺς πόδας πεπηρωμένος ἐκ τῶν Μογλέων ἐλθὼν, ἤπειτο ἐν συνοχῇ πνεύματος, ὃ φησὶν ἡ Γραφή, τῶν δυοῖν παθῶν θατέρου ἐλευθερωθῆναι. Ἄλλ' ὃ ὑπερεκπερισσοῦ ὀδοῦς ὦν αἰτούμεθα Κύριος, διὰ τῆς τῶν ἁγίων πρὸς αὐτὸν παρῆρσις, ἀφοτέρων αὐτὸν ἀπήλλαξεν. Ἄλλος ἐκ γεννητῆς ἄλαλος

⁸¹ Isa. xxxv, 6. ⁸² Psal. lxxxiii, 1. ⁸³ Ibid. 11.

⁸⁴ II Cor. ii, 4.

ὦν, ἐφθασέ τε καὶ εἰς γῆρας πόνον [f. πόνον], καὶ πάσης ἤδη θεραπείας ἀπεγνωκῶς, διήγεν οἴκοι, τῆς ἐπὶ τῇ ἀφωνίᾳ λύπης μόνον ἰατρῶν τὸν θάνατον ἐκδεχόμενος. Ὑπνώττοντι ἡγόν, ἐφάνησαν αὐτῷ ἐκ τρίτου οἱ ἅγιοι, τὴν τε πρὸς τὸν ναὸν προσέλευσιν ἡγούμενοι, καὶ τὴν θεραπείαν ἐπαγγέλλομενοι. Πεισθῆς οὖν εἰς (95-96) Ἰβεν, ἀπεισιν εἰς τὸν θεῖον ναὸν, κατ' αὐτὴν τὴν λαμπρὰν καὶ μεγάλην Κυριακὴν τοῦ Πάσχα. Μετὰ δὲ τὴν τοῦ Εὐαγγελίου ἀνακτῆρυν, προσελθὼν ὥστε τὴν ἱερὰν τοῦ Εὐαγγελίου βιβλίον ἀπείσασθαί (ὡ τοῦ θαύματος!), ὁ ἐν τῇ ἀφωνίᾳ γεγρακῶς, τὸ, Κύριε, ἐλέησον, ἐβόα λαμπρῶ τῇ φωνῇ. Καὶ οὕτως ἰαθεῖς, οἴκαδε ἐπανῆκε, πασχάλιους ὄντως διάγων ἡμέρας, οὐ τὰς τῆς τότε μόνον ἐνεστακαίας [f. -στηκ.] ἑορτῆς, ἀλλὰ καὶ πάσας τὰς τῆς ὑπολειπομένης αὐτῷ ζωῆς.

γγ'. Γυνὴ δὲ τις πλούτῳ κομῶσα, μοχθηροῦ τινος χυμοῦ ἐκ τῆς κεφαλῆς ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς; αὐτῆς καταρρέυσαντος, ἀφηρέθη τοῦ βλέπειν· καὶ οὐ τοῦτο μόνον ἀλλὰ καὶ ὑγρὸν ἰδεῖν ἀειδὲς [f. ἀήδης] ἐκ τῶν ὀμμάτων αὐτῆς ἀπέρρεεν· ὥστε μὴ μόνον τοῖς ἄλλοις, ἀλλ' ἤδη καὶ τῷ συζύγῳ βδελυκτὴν εἶναι τὴν ἐλεινὴν ἐκεῖνην θέαμα. Αὕτη, ἰατροῖς σχεδὸν τὸν ἅπαντα βίον προσαναλώσασα, ἐπειδὴ πάντα τοῦ πάθους ἀσθενέστερα εὗρεν, ἐπὶ τὴν ἀδάπανον ἰατρίαν ἔγνω καταφυγεῖν· καὶ τοῖς λειψάνοις πρόσσεισι τῶν ἁγίων, αἰτεῖται τυχεῖν ἰλέους, καὶ στῆναι καὶ γὰρ τὴν τοῦ βδελυκτοῦ ἐκεῖνου ὑγροῦ ἐκ τῶν ὀμμάτων ἀπέρροισιν. Ὅτε τρίνον εὐδόκησεν ὁ Θεὸς τὴν ἰασιν αὐτῇ δοῦναι, ἕναρ ὄρᾳ τοιοῦτον καθάπερ αὐτὴ διηγήσατο· « Ἐδόκουν, φησὶν, ἀετὶν ὀφθῶν καταπάντα, ἐπὶ τῆς ἐμῆς καθεσθῆναι κεφαλῆς, καὶ σκεπάσαι με ταῖς; αὐτοῦ πτέρυξι. Διατραχεῖσα ἔκ ἐπὶ τούτῳ, διανέστην τε τοῦ ὕπνου, καὶ τὸν μὲν, οὐκ ἔτι εἶδον· βλέπω δὲ, ὡς ὄρατε, ὑγιῶς καὶ ἀνεπιθολώτως. » Ἀλλὰ μὴδὲ τὸ παρὸν ἡμᾶς παρέλθοι ἀνεκδιήγητον· Ἐπῆλθόν ποτε στρατιῶται τινες τὴν τῶν ἁγίων κόριν θρασύτερον, ἄνδρες ἀδιεφθῶς ζῶντες, καὶ τὴν ἀγωγὴν τοῦ βίου ἀμελεστέραν ἐπιτηδεύσαντες. Ὡς εἶδον αὐτοὺς οἱ τῆς ἐκκλησίας, τοῖς λεγομένοις Κατηχομένοις προσφυγόντες, τὰς θύρας ἐπέκλεισαν. Εἰς δὲ τις τῶν στρατιωτῶν ἰδὼν αὐτοὺς, ἐκπότης (ὡ γνώμης τολμηρᾶς! ὡ ἀτάκτου φορᾶς!) ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν εἰσῆλθεν. Ἄλλ' οὐκ ἔσωεν [f. ἐφθασεν] τὸ προαύλιον εἰσελθεῖν, καὶ σὺν τῷ ἵππῳ, πάντων ὀρώντων, ἀφανῆς γίνεται. Τοῦτο τοῖς ἄλλοις ἰδοῦσι φόβον ἐμποίησαν, δρομαίους ἀναχωρήσει τῆς μονῆς παρεσκεύασεν.

γγ'. Οὐκ ἔστι μοι κόρος τὰ τῶν ἁγίων ἐκδιηγεῖσθαι τεράστια. Ὅθεν οὐδὲ τὴν ἐπὶ τῷ ἀνδρὶ γενομένην θαυματουργίαν παραλίπομι ἀδιήγητον. Ὅς πολλάκις μὲν ὀκτὼ μεγίστους ἄρτους φαγῶν (οὗς εἶπω τὸ τῶν Βουλγάρων γένος πικεῖν, ὡς εἶναι τὸν ἕνα ἄρτον ἱκανὸν εἰς ἕξα ἄνδρας, ἢ καὶ πλείους

A jam consenuisset, omni curationis amissa spe, domi manebat mortem expectans tanquam unicum medicum tristitiæ quædam ob loquendi impotentiam patiebatur. Ac dormienti sancti isti ter apparuerunt, suadentes, ut ad templum ipsorum accederet, ac sanitatem, si id faceret, promittebant. Persuasus ille iis quæ viderat, ad sacrum templum pergit, ipsa illustri ac magna die Dominica Paschatis. Ubi post decantatum Evangelium, accedens, ut sanctum Evangelii librum oscularetur (oh miraculum!) is qui in omnimodo loquendi impotentia consenuerat, tunc elata voce clamavit: *Kyrie, elison*. Hac ratione sanatus domum suam repetit, acturus dies vere paschales, non solum decurrentis tunc solemnitatis, sed etiam reliquos omnes vitæ suæ.

53. Mulier vero quædam divitiis suis superbiens, maligno quodam humore ex capite in oculos defluente videndi facultate privata erat: ac præterea sordidus quidam fœdusque humor ex oculis ejus indesinenter defluebat, adeo ut misera illa non solum alienis, sed etiam viro suo molestum spectaculum esset. Porro, cum ipsa facultates fere omnes suas in medicos insumpsisset, omniaque comperisset infirmitate sua debiliora, ad indeficientem medicinam confugere decrevit. Accedit itaque ad sanctorum reliquias, postulat misericordiam, et ut aliquando sistatur tetri illius humoris ex oculis fluxus, enixe rogat. Quando igitur Deo placuit, sanitatem ei impartiri, talc illa somnium habuit, quemadmodum ipsa postea narrabat. « Videbar mihi, inquebat, videre aquilam, quæ ex alto advolans supra caput meum consideret, meque alis suis obtegeret: qua re turbata, evigilavi, et aquilam quidem non amplius vidi. Oculis autem nunc perfecte 511 valeo, ut videatis. » Sed neque istud nos tacitum prætereat. Milites quidam aliquando ad sanctorum cineres, audacius quam par erat, accesserunt; erant quippe homines indiscrete viventes, quique nullam moderandæ vitæ curam gerebant. Porro cum eos vilissent custodes ecclesiæ, ad sic dictos catechumenos profugientes, fores clauserunt. Unus vero ex illis militibus, cum eos fugientes vidisset, equum, cui insidebat (oh audaciam! oh temeritatem!) ecclesiam versus impulit; sed neque usque ad ingressum vestibuli pertingere potuit: nam protinus simul cum equo omnibus spectantibus evanuit. Id cum cæteros milites terruisset, satis abunde fuit, ut veloci cursu a monasterio recederent.

54. Satiari vero non possum in narrandis sanctorum mirabilibus. Quare neque miraculum, quod in viro alio patratum est, silentio præteribo. Is cum sæpe octo panes ex iis sane maximis, quos Bulgari facere solent, ut singuli decem et amplius hominibus plene saturandis sufficiant, fame adhuc

Varie lectiones et notæ.

(95-96) Ἰσ. πισθεῖς οὖν οἷς.

dēinebatur: Aliquando etiam, cum arietem integrum devorasset, adhuc jejunus sibi videbatur. Quin ipse affirmabat, interdum nec taurum integrum ad famem expellendam satis sibi fuisse. Quadam die etiam torcular integrum uvarum devoravit. Erat utique dæmonum effectus fames ista: quæ enim præter naturam sunt, passionēs, eas dæmonum perturbationes ipse puto. Porro vir ille intelligens pravam affectionem suam, erubescibat quidem; at quid sibi agendum esset, ignorabat. Loca omnia miraculis inclyta circumire cœpit: unde et Romam profectus est, ut magni illius apostolorum principis Petri virtutem invocaret. Adiit quoque sanctum Irenæum, qui etiam miraculis valde celebris erat. Cum vero nullibi, quod postulabat, impetrasset, vix tandem in mentem illi venerunt sancti nostri. Ad eos igitur ire contendit. Cum autem adhuc a longe civitatis mœnia, et templum in quo sancti jacebant, vidisset, venit ad quemdam rivum aquæ, ubi reperit senem prope decursum ipsius sedentem. Erat vero senex ille gratiosissimus aspectu, cui alba canities decorem ac venerationem conciliabat: ante ipsum autem erat panis. Is igitur qui prædictam passionem coercere nunquam poterat, volebat a sene illo cibum petere. At cogitans modico illo pane famem suam adeo sedandam non fore, ut potius acrius esset incitanda, voluntatem petendi comprimebat. Interea ipsum hæc secum cogitantem, vocat senex, dicens: « Huc adsis, frater, ac mecum recumbe, ut ambo de isto pane comedamus. » Ille rursus eadem, quæ prius mente revolvens, panis illius parvitatem cum 512 inexplēbili fame sua conferebat. Hinc aliquandiu ambiguus hæsit, num humanam adeo invitationem acceptaret. Sed demum aquiescens, assidet venerando seni: qui bifariam primum fracto pane, et rursus altero dimidio in duas partes secto, ex his unam, hoc est quartam panis totius partem insaturabili illi homini comedendam tribuit. Hic eam comedens, adeo brevi saturatus est, ut etiam portio ipsi superfluerit. Qua secum sumpta, monasterium ingressus est, usque ad illud tantummodo tempus insatiabilis, in posterum vero ea infirmitate penitus liber, nunquam intermisit Deo O. M. gratias agere. Et hæc quidem de sanctis istis martyribus.

55. Ego vero similis videor homini, qui abyssum cavitate manus haurire studet, aut astra cœli, guttas pluvie et arenam maris dinumerare; vel qui propriam umbram persequitur, quam comprehendere nunquam potest, sed in vanum laborat, nihil plane proficiens, ut qui inutilia ac impossibilia conatur. Perinde enim se habet, qui horum sanctorum miracula per ordinem enarrare aggreditur. Hic igitur finem dicendi faciens, hanc narrationem absolvam. Illa vero tanquam fluvius revera perennis et torrens voluptatis et fons inexhaustus fluunt indeficienter et fluent: suntque iis qui credunt, pignus et argumentum fructuosius

Α τυχόν ἐμπλησθῆναι εἰς κόρον), ἔτι πείνης [f. πείνη] κατείχετο. Ποτὲ δὲ καὶ κρινὸν ὄλον βεβρωκῶς, ὡς νῆστις διέκειτο. Ἔλεγε δὲ ποτε καὶ ταύρον ὄλον μὴ ἀρξέσαι εἰς βρωσὶν αὐτῷ. Ἐν μίᾳ δὲ τῶν ἡμερῶν, καὶ ληνὸν ὄλον βοτρώων κατέφαγε. Πάντως δὲ τοῦτο δαιμόνων ἦν. Τὰ γὰρ παρὰ φύσιν πάθη, δαιμόνων ἐνοχλήματα τίθημι. Ἀἰσθησὶν δὲ τοῦ πάθους λαθῶν ὁ ἄνθρωπος, ἠσχύνετο μὲν, οὐκ ἔχων δὲ ὁ καὶ ἐράσσειε [f. -σειε], τοὺς ἀνὰ πάντας τόπους ἐν ἀγίοις θαυματουργοῦς περιῆει· ὥστε καὶ τῆς Ῥώμης [f. τῆ Ῥώμῃ] ἐπιφοιτῆσαι, τὴν τοῦ μεγάλου καὶ κορυφαίου Πέτρου τῶν ἀποστόλων ἐπικαλούμενος δύναμιν. Ἐπεζήτησε δὲ καὶ τὸν ἅγιον Εἰρηναῖον, πολὺν καὶ αὐτὸν ἀδόξω ἐν τοῖς θαύμασιν. Ὡς δὲ τῆς αἰτήσεως οὐκ ἐτύγχανε, μόγις εἰς μὴμηνην ἐρχεται τῶν καθ' ἡμᾶς τούτων ἁγίων· καὶ δὴ τὴν πρὸς αὐτοῦ πορείαν στέλλεται. Ὅτε δὲ τὰ ἐπιτείχια τῆς πόλεως εἶδε πόρρωθεν, καὶ τὸν ναὸν ἔνθα οἱ ἅγιοι ἔκειντο, ἦλθεν ἐπὶ τι ὕδωρ, καὶ εὔρε γέροντα παρὰ τὴν διέξοδον τοῦ ὕδατος ἀνακειμένον. Καὶ ὁ γέρον ἡμετέριος τῷ εἶδει, τὴν τῆς κοιλίας λευκότητα ἔχων ἐπιεικῶς αὐτῷ ἐπιπρέπουσαν· καὶ ἰδοὺ ἐμπροσθεν τοῦ γέροντος ἄρτος. Ὁ τοίνυν τῷ ῥηθέντι πάθει ἀκατάσχετος ἄνθρωπος, προεθυμείτο μὲν ζητῆσαι τροφὴν τῷ γέροντι· λογιζόμενος δὲ ὡς βραχύς μὲν ὁ ἄρτος, οὐ μᾶλλον αὐτὸν παύσει τῆς πείνης, ἢ τὴν δρεξίν ἐρεθίσαι, τὴν προθυμίαν ἐνεκόπητο. Ἐν ὅσῳ δὲ ταῦτα διελογίζετο, προσκαλεῖται τοῦτον ὁ γέρον, καὶ, εἰ Δεῦρο, φησὶν, ἀδελφὲ, καὶ συνανακλιθῆτι, καὶ τοῦ ἄρτου ἄμφω γευσώμεθα. Ὁ δὲ πάλιν τὰ αὐτὰ λογιζόμενος, καὶ τὴν τοῦ ἄρτου βραχύτητα, τῷ ἀκορέστῳ αὐτοῦ πάθει ἀντιμέτρει [f. -μετρῶν], καὶ διὰ τοῦτο πρὸς τὴν φιλόνητον τοῦ γέροντος ἀναβαλλόμενος πρόσκλησιν, τέλος, πείθεται, καὶ συγκάθηται τῷ γέροντι. Ὁ δὲ διχῆ κλάσας τὸν ἄρτον, καὶ θάτερον τῶν διχοτομημάτων πάλιν εἰς δύο τεμῶν, τὸ ἡμισυ τῶν δυοῖν τούτων τμημάτων, τὴν τοῦ ἄρτου φημί τετάρτην μερίδα εἰς βρωσὶν τῷ ἀκορέστῳ ἐκαίνω δέδωκε. Καὶ ἔφαγε καὶ ἐνεπλήσθη, καὶ τι μέρος αὐτῷ ἐπερίσσευσεν. Ὁ ἐπιφερόμενος εἰσῆλθεν εἰς τὴν μονήν, ἕως τούτου μόνον ἀκόρετος ὢν· τοῦ λοιποῦ δὲ τὴν εἰς τὸν Θεὸν καὶ τοὺς ἁγίους εὐχαριστίαν οὐ διέλιπεν ἀναφέρειν [f. -ρων] καθεκάστην. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως τὰ κατὰ τῶν ἁγίων Δ ἱερομαρτύρων.

νε'. Ἐγὼ δὲ ἕοικα ἀνθρώπῳ ἀντιλοῦντι τῇ κοτύλῃ τὴν ἄβυσσον, καὶ τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ ἀριθμοῦντι, καὶ σταγόνας ὕδατος, καὶ ψάμμον παράλιον, καὶ τὴν σκιάν αὐτοῦ καταδιώκοντι, καὶ μὴ καταλαμβανόμενῳ, ἀλλ' εἰς κενὸν καὶ μάτην κοπιοῦντι [f. -ῶντι] καὶ μηδὲν ὀνομένῳ, ἀνόνητα μεθοῦντι καὶ ἀτέλεστα. Ἴσον γὰρ τοιοῦτοις ἔργοις ἐπιχειρεῖν, καὶ περιᾶσθαι τῶν ἁγίων ἐφεξῆς διηγεῖσθαι τὰ θαύματα. Ἄλλ' ἐγὼ μὲν ἐνταῦθα, πέρας λαθῶν τοῦ λόγου, στήσομαι τὴν διήγησιν. Τὰ δὲ ποταμὸς ὄντως ὄντα δένναος καὶ χεῖμαρρος τρυφῆς, καὶ πηγὴ ἀνεξάντλητος, ρεῖ τε ἀκαταπαύστως καὶ βεύσειεν [f. -σειεν]· ἀράβων πιστεύμενα, καὶ δόγματα τῆς

τῶν αἰώνων ἀγαθῶν ἀπολαύσεως, ἡ δὲ ὀφθαλμῶς οὐκ ἔειδε, καὶ οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἡ ἡτοίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν· καθὼς ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Θεὸς Ἰησοῦς Χριστὸς εἶρηκε· Δεῦτε, οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρὸς μου, κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Ὡν καὶ εἰσμεθέξουσιν [f. συμμεθ.] γυμνότερόν τε καὶ τελειότερον, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις, σὺν τῷ ἀδίδῳ ἀνάρχῳ αὐτοῦ Πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ Πνεύματι, νῦν καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους ζύμπαντας αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

⁸⁷ I Cor. II, 9. ⁸⁸ Matth. XIV, 31.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

ΚΥΡΙΟΥ ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ

ΠΡΟΣΛΑΛΙΑ

TINI ΤΩΝ ΑΥΤΟΥ ΟΜΙΑΗΤΩΝ

ΠΕΡΙ ΩΝ ΕΓΚΑΛΟΥΝΤΑΙ ΛΑΤΙΝΟΙ.

BEATI BULGARIE ARCHIEPISCOPI

DOMINI THEOPHYLACTI

'ALLOCUTIO

AD QUEMDAM EX SUIS FAMILIARIBUS

DE HIS QUORUM LATINI INCUSANTUR (*).

Interprete Bonifacio Finetti ord. Prædicatorum.

Εἰσῆλθε τὸ ἀξιωμα σου ἐνώπιόν μου, εὐλαβέστατέ μοι ἐν Κυρίῳ υἱέ, καὶ κατενόησα μὲν αὐτὸ καλόν, καὶ ὀφθαλμῶν ἀρχιερατικῶν ἔξιον· πλὴν ἀλλ' ὑπὸ τοῦ νῦν καιροῦ, ὡσπερ θυρωροῦ τινος αὐστηροῦ καὶ ἀγνώμονος, ἐξωθούμενον. Ἠξίωσας μὲν γὰρ ἡμᾶς ἀντειπεῖν διὰ βραχέων, ὡς οἶόν τε, τοῖς τῶν Λατίνων περὶ τὰ ἐκκλησιαστικά σφάλματα [f. -σι], πολλοῖς τε ὄσιν ὡς ἐφησας, καὶ περὶ τὸ σχιζεῖν τὰς Ἐκκλησίας, οὐ μικρὰν ἰσχὺν ἔχουσιν. Ἡμεῖς δὲ οὕτω μὲν φρονεῖν

513 Intravit postulatio tua in conspectu meo¹, religiosissime mi in Domino fili, eamque perspexi et rectam esse, et archiepiscopi conspectu dignam, tametsi a præsentis temporis conditione, tanquam ab austero et improbo janitore, repellatur. Etenim rogasti nos, ut Latinorum circa res ecclesiasticas errores, breviter quoad fieri potest, refelleremus; quoniam, inquebas, et multi sunt, et ad scindendas Ecclesias haud modicam vim habent. Nos tamen,

¹ Psal. cxviii, 170.

Variæ lectiones et notæ.

(*) Prodit ex codice Cæsareo-Vindobonensi. Vide Præfationem, num. XXV, superioris tomi col. 441

etsi plures, et tantum non omnes ita sentire, novinus, non ita sentimus: neque enim multos eorum errores esse scimus; neque tales, qui ad discindendas Ecclesias sint idonei, quandoquidem nullum est, quod ad ipsum fidei caput pertineat. Idcirco piget nos tot hominibus adversari, et animas turbare, quæ alias turbari facile possunt; eo quod *refrigerit jam charitas*¹, et quidem in me præsertim, ob præsens tempus, in quo (ut audivimus) *abundat iniquitas*. Non enim fraterne suscepimus, quæ a fratre inducuntur; sed iis lubenter adversamur: et satagimus unusquisque videri æmulum suum retro pepulisse: putamusque nobis primatum theologos inter adjudicandum, si pluribus

514 hærescos notam affricuerimus, ac fore, ut perspicaces oculos nos habere videamur, si luciferum nigrum esse sustinuerimus. Idcirco mihi hæc silentio prementia videntur ei, qui tempus (silendi, et tempus loquendi) intelligit, ut vetus habet prophetia. Aliunde tamen probe sciens, haud justum esse, ut benevolentia charitatis tuæ ex aliorum improbitate damnum patiat, *Ægyptios quidem dimittam palpabilibus in tenebris languere, et loco aquæ sanguinem habere; quemlibet vero Israelitam lubenter videbo et lumine ad opera, et aqua ad vitam frui: et simpliciter gaudebo considerans divina portenta aliis quidem in pœnam, aliis vero ad salutem esse.*

2. Multa itaque, ut dixi, videntur Latini peccare: nempe quod et azyma offerant, et jejunii ante Passionem dies, non uti nos, enumerent; et quod clericorum matrimonia dissolvant, laicorum vero indiscriminatim permittant: addam, modo non rideas, quod barbas tondeant, etiam qui sacri sunt ordinis: quorum etiam manus aureis micant annulis, vestemque sacerdotalem gestant sericis contextam staminibus et variis coloribus pictam: et ascetæ seu monachi ipsorum carne vescuntur: et, cum Dominum adorare sese inclinando oporteret, ipsi genua flectunt. Et hoc quidem communiter omnes peccant. Videbis vero etiam aliquos sicarios et suffocata comedentes: indeque Romanam abominaberis Ecclesiam, quæ talia docet. Fortasse vero insurgens hic aliquis ex valde fidelibus, et fervidioribus orthodoxiæ zelatoribus nos etiam inscitiam, ac crassioris in rebus sacris iudicii, vel incuriam, ac nostrarum rerum prodicionis condemnabit, ipse autem et alia multa recensebit. Ast ego et ista ipsa, alia quidem nullius emendationis indigere puto; alia autem mediocris, et talis, ut si

¹ Matth. xxiv, 12. ² Eccle. iii, 7.

Varie lectiones et notæ.

(1) Cod. Bonon., τὸς πλησίον.

(2) *Ισ. διό.* Vel si retineatur διὰ ταῦτα fortasse legendum σιωπηρόν loco τοῦ σιωπητέα.

(3) μοναχοὶ habet cod. Bon. eodemque modo legit Choma'enus. Cod. vero noster habet compendiarie duplex α· quod legendum esse ἀσχητά ex aliis codicibus, in quibus simile compendium oc-

A περὶ αὐτῶν, καὶ τοὺς ἄλλους εἰδότες; σχεδὸν τι συμπαντας, αὐτοὶ δὲ οὐχ οὕτω φρονούντες. Οὕτε γὰρ πολλὰ τὰ σφάλματα ἴδωμεν, οὕτε σχίζειν Ἐκκλησίας; δυνάμεθα. Ὅτι μὴ μόνον ἐν τῷ φέρον πρὸς αὐτὸ τῆς πίστεως ἡμῶν τὸ κεφάλαιον, ἀνοούμεν τὴν ἐναντίαν θέσθαι τοσοῦτοις καὶ ταράξει ψυχὰς εὐθολώτους, διὰ τὴν τῆς ἀγάπης ἀπόψυξιν, ἣν ὁ νῦν καιρὸς ἐν ἐμοὶ πρώτῳ εἰργάσατο, *πληθύντας τὴν ἀνομίαν*, ὡσπερ ἤκούσαμεν. Οὐ γὰρ ἀδελφικῶς δεχόμεθα τὰ παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ εἰσαγόμενα, ἀλλ' ἀντιθετικῶς αὐτοῖς προσφερόμεθα, καὶ σπυῖδομεν αὐτῶς ἕκαστος δόξαι τις, τὸν φησάντα παραγκωνισάμενος. Καὶ κριθῆσθαι παρὰ τοῖς πολλοῖς; τὰ πρώτα τῶν τὰ θεῖα σοφῶν, οἰόμεθα, εἰ τοῖς πλείουσι (1) ἀίρεσιν τινα ἐπιτρέψαμεν [f. —φομ.] καὶ φανήσεται δοκοῦμεν, ἄμα καὶ ἔχοντες, εἰ ἐκτερόν μελαναυγῆ παρεισάξομεν. Διὰ (2) ταῦτα δοκεῖ μοι σιωπητέα εἶναι, συνιέντι τὸν καιρὸν, ὡς ἡ παλαιὰ προφητεία. Συνιδὼν δὲ ἐτέρωθεν τὴν εὐγνωμοσύνην τῆς σῆς ἀγάπης, οὐ δικαιοῦσταν ἐκ τῆς ἐτέρων ζημιῶσθαι κακοθηρίας, τοὺς μὲν Αἰγυπτίους τῷ ὑπὸ τῷ ψηλαφῆτῳ τε σκότει ἀργεῖν, καὶ τῷ ὕδατι ἐντυγγάνειν αἵματι· συμπαντα δὲ τὸν Ἰσραηλίτην, ἡδέως ὁρῶ τοῦ τε φωτὸς πρὸς τὰ ἔργα, καὶ τοῦ ὕδατος πρὸς τὴν ζωὴν ἀπολαύοντα· ἀπλῶς τε τὰ θεῖα τεράστια χαίρω βλέπων τοῖς μὲν κολαστήρια, τοῖς δὲ σωτήρια.

B β'. Πολλὰ μὲν οὖν, ὡς ἔφην, δοκοῦσι Λατῖνοι σφάλεσθαι ἄζυμα τε προσφέροντες, καὶ ἐν Σαββάτῳ νηστεύοντες, καὶ τὴν πρὸ τοῦ πάθους δὲ νηστεία οὐ καθ' ἡμᾶς ἀριθμοῦντες, γάμους τε τοὺς μὲν τῶν ἱερωμένων λύοντες, τοὺς δὲ τῶν λαϊκῶν χύδην καὶ ἀνευ φραγμοῦ τινος ἐπιτρέποντες. Εἰ δὲ μὴ γελᾶσαι μέλλεις, καὶ ξυρόμενοι τοὺς πύργωνας, οἱ τε ἄλλοι, καὶ τὰ γένη τὰ Ἰσραὴ· ὦν τε καὶ δακτυλοῖς χρυσοῖς αἱ χεῖρες ἀστράπτουσι, καὶ τὴν ἱερατικὴν στολὴν σηρικῶς ὕφασμένην νήμασι, καὶ ποικιλόχρουν ἐνδύονται· ἀλλὰ καὶ κρεοφαγοῦντες οἱ ἀσχητά (3) καὶ προσκυνῆσαι δεῖσαν τῷ Κυρίῳ, τῷ ἐδάξει κολῶμενοι. Τοῦτο μὲν γε πάντες κοινῶς ἀμαρτάνοντες· ἴδους δ' ἂν τοὺς σικαράνους (4), καὶ πικνιτῶν κατευωχομένους· καὶ βδελύξη τὴν Ῥωμαίων Ἐκκλησίαν, ὡς τοιαῦτα διδάσκουσαν. Τάχα δ' ἂν τις

D ἐπαναστάς τῶν λίαν πιστῶν τε καὶ θερμότερων, καὶ ὑπὲρ τῆς ὀρθοδοξίας ζηλούντων, ἡμῶν μὲν ἀμαθίαν καταγνοίη, καὶ ἀκρισίαν περὶ τὰ θεῖα, ἢ ψυχρότητα καὶ προδοσίαν τῶν ἡμετέρων. Αὐτὸς δὲ καὶ ἄλλα πλείω τῶν βηθέντων ἀπαριθμήσαιο. Ἐγὼ δὲ καὶ τούτων τὰ μὲν, οὐδεμίαν; ἐπιστροφῆς δεῖσθαι νομῖ-

currit, deprehendi.

(4) Hanc vocem ut in Græco textu se habet vertendo posuit, quod neque ex lexicis, neque ex peritissimis Græcæ nationis hominibus, qui in hac urbe sunt quosque ipse consului, ejus significatio nem assequi poterim. Simili causa Mingarellius eam penitus omisit.

ζων, τὰ δὲ, μετρίως, καὶ οἶσας, εἰ μὲν ἀνύσειέ τι (7). A μικρὰ τῇ Ἐκκλησίᾳ χαρίζεσθαι· εἰ δ' οὐ, ἀλλὰ μηδὲ ἡμίαν γε τιθέναι τὸ ἀνεξάνυστον. Ὁ δὲ μάλιστα μοι ζόκει τὴν πρὸς Λατίνων κοινωνίαν τοῖς φρονούσι (6) ὀποιεῖν ἀπότομον (7), καὶ ὁ μὴ κατορθούμενον μεγάλην προξενεῖ τὴν ζημίαν τῇ τοῦ Υἱοῦ κληρονομίᾳ, ἣν ἐν τοῖς ἔθνεσιν ἔλαβε, τοῦτό σοι καὶ δείξω, καὶ διελέγξω καθόσον ἐνεστί. Εἰ δὲ μὴ μακρὸν ἔρωμεν τὸν λόγον, καὶ τίνα τῶν ἄλλων μετρίως ἐπισκεψόμεθα.

γ. Ἔστιν οὖν τὸ μέγιστον ἐκείνων σφάλμα, καὶ τοῦτο δὴ τὸ τοῦ Σολομώντος· Ἄβου πεσαύρω ποιοῦν συναρτῆν, ἣ ἐν τῷ τῆς πίστεως Συμβόλῳ καινοτομία, ἣν ἐποιήσαντο ἀνακηρύττοντες τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορευόμενον. Δεῖ δὲ Σύμβολον εἶναι τοῦ πιστοῦ τὸ Σύμβολον πάσης ἀππλ- B λαγμένον παραποιήσεως. Οὐδὲ γὰρ ἂν, οὐδ' οἱ παρὰ τῷ Ἰεζεκιήλ πελεκυρόφοι τῶν σεσημειωμένων ἐφείδοντο, οὐ [f. εἰ] μὴ ἐνέωρων αὐτοῖς τὸ σημεῖον ἀπαραιοῖτον. Πῶς οὖν πρὸς τὴν καινοτομίαν ἀπαντησόμεθα, ἀπλῶς τε καὶ ἀφελῶς, καὶ τὸ ὅλον, ὡς τοὺς ἀλιέων προσήκε μαθητάς; Εἰ μὲν γὰρ ἄλλον διδάσκαλον προῦστησάμεθα, εἴχομεν ἂν ἐκ τῶν ἐκείνων συμπέθειν τοὺς τοῦ αὐτοῦ μαθητάς, καὶ τῶν ἐναντίων λόγων προστάτας. Ἐπεὶ δὲ οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται τοῦ Λόγου τούτου αὐτὸν παρεῖδον ἡμῖν, τὸ Πνεῦμα, καὶ ἀληθείας λέγοντα Πνεῦμα, καὶ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, ἀπλοῦς ὁ λόγος· ἢ ἄλλον διδάσκαλον ἀντεισάγαγε, τοῦ Λόγου τρανότερα λέγοντα, καὶ τῆς σοφίας σοφώ- C τερα, παρ' οὐ τὸ νέον τοῦτο δόγμα λαβὼν ὑπερφυῶς ἐστερξας· ἢ τοῦτον μὴ ἔχων, θέξαι τὸν ἕνα καθηγητὴν ἡμῶν, τὸν Χριστὸν, περὶ τοῦ συγγενοῦς διδάσκοντα Πνεύματος, ἐκ τίνος, καὶ πῶς ἔχει τὸ εἶναι, καὶ μαρτυροῦντα τῷ αὐτοῦ μάρτυρι, ὅτι παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. Καίτοι καθ' ὅμας, εἰ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται, τί ἐκώλυεν εἰπεῖν· Ὁ παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐμοῦ ἐκπορεύεται; οὕτω μὲν εὐρέθης οὐ κατακολουθῶν τῷ τῶν πτωχῶν εὐαγγελιστῇ Χριστῷ· εἰ καὶ τὸν αὐτοῦ σταυρὸν αἶρειν λέγεις. Εἰ δὲ τι τῶν ἐγκηκριμένων Πατέρων τοῦτο ἐπέσθη, δείξον ἡμῖν τὸν Πατέρα, καὶ ὀρεῖ ἡμῖν. Ἄλλ' οὐκ ἂν ἔχοις δεῖξαι, κἂν πολλὰ κέμοις· ἢ γὰρ ἐγκηκριμένος οὐκ εἶπεν, ἢ εἰπὼν οὐκ ἐγκέκριται. Ἐπειτα, κἂν εἰ τοῦτό σοι δώμεν, ἀλλ' οὐ τί γε τὸ σπάνιον ἐκύσωμεν εἰς ὑπόδειγμα. Νόμος καὶ τοῦτο ἡμέτε- D ρος; (8). Ὅπου γὰρ μυρίων θεολογούντων μὲν περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, μηδεὶς δὲ τι τοιοῦτον λέγοντος, εἰ μὴ τὸ δι' Υἱοῦ πεφηνῆναι· καὶ δι' Υἱοῦ ἐκ θεοῦ εἶναι· εὐρίσκειται τις εἰς, ἢ καὶ δευτέρος τάναντία παραιοῦμενοι, τὸ μὴ ἐκείνους, ἀλλὰ τοῦτοις προσθέσθαι, γεμόντων ἐστὶ τοῦ τῆς πλάνης πνεύματος.

¹ Psal. 11, 8.

² Prov. 1x, 19.

³ Ezech. 1x, 6.

⁴ Joan. xv, 26.

⁵ Matth. xxiii, 8.

⁶ Luc. iv, 18.

⁷ Joan. xiv, 12.

Variae lectiones et notæ.

(5) Chomatemus, ἀνύσειέ τις.

(6) Chomat., εὐφρονούσι.

(7) ἀπόμοτον Chomat.

A quis eam perficiat, modicum Ecclesiæ beneficium impendat; sin vero, non sit hoc inter damna computandum. Quod autem mihi omnium maxime videtur Latinorum communionem iis, qui sapient, exosam facere, quodque ut corrigatur, magnum afferre potest detrimentum hæreditati Filii Dei, quam in gentibus acquisivit, illud tibi indicabo, et quoad licuerit, refellam. Tum vero, nisi orationem nostram justo longiorem fieri viderimus, aliqua etiam ex cæteris medioeriter discutiemus.

5. Summus igitur eorum error est, quodque in Salomonicum *Inferni profundum incurere facti*, est innovatio in Symbolo fidei, quam ii fecerunt, enuntiantes, *Spiritum sanctum ex Patre Filioque procedere*: 515 oportet enim fidelis Symbolum esse B Symbolum omnis adulterationis immune: nam quoque *securiferi* illi apud Ezechielem, *signatis pepercissent*, nisi in eis minime falsatum signum vidissent. Quomodo igitur innovationi isti occurremus? Et simpliciter et caudide, et omnino ut piscatorum discipulos decet. Si enim magister alius propositus nobis esset, ex ejus dictis discipulos ipsius, et adversæ sententiæ patronos utique persuaderemus. Cum vero ii, qui ab initio oculati testes, et ministri fuere Verbi, tradidere nobis eum dixisse, Spiritum sanctum esse *Spiritum veritatis*, et ex *Patre procedere*, simplex, et absoluta hæc est ratio: vel tu magistrum alium profer, qui Verbo clariora, et sapientia sapientiora doceat, a quo novum istud dogma, quod adeo mirifice amas, acceperis; C vel alium non habens, amplectere *unum magistrum nostrum Christum*, docentem de cognato Spiritu, a quo et quomodo esse habeat, et attestantem *testi suo, eum a Patre procedere*. Et quidem si ex Filio etiam, ut vos contenditis, procedit, quid prohibuit, ne diceret: Qui ex Patre et ex me procedit? sic quidem tu convinceris non sequi *pauperum evangelizatorem Christum*: etsi crucem ipsius tollere te dicas. Si vero ab aliquo ex probatis Patribus hoc edoctus es, *ostende nobis Patrem et sufficit nobis*: at ostendere non poteris, etiamsi multum, diuque fatigeris: si enim probatus est, non dixit; et si dixit, probatus non est. Deinde etsi hoc tibi daremus, attamen quod rarius est, non utique in argumentum trahendum: quod legi quoque vestræ consentaneum est. Si enim plurimi theologo de Spiritu sancto disserentes, nemo quid tale dicat, sed tantummodo *per Filium apparuisse, et per Filium ex Deo esse*, reperitur vero unus, vel alter qui contrarium doceat, profecto non illis, sed istis adhaerere, res est illorum qui spiritu erroris pleni sunt.

⁷ Joan. xv, 26.

⁸ Matth. xxiii, 8.

⁹ Luc. iv, 18.

(8) Cod. Bon. ὁμέτερος. Hanc lectionem ego quoque ut vetisimiliorem secutus sum.

4. Verum scriptum est, inquit, *Spiritus Filius, et Spiritus Christi* ¹¹. Et ego similia appono, *πνεῦμα Spiritus veritatis et Spiritus vitæ* ¹² est etiam Filius; ad idem etiam, et *sapientiæ, et fortitudinis* ¹³. Ita igitur dicitur Spiritus sanctus, non quia ex Filio profuatur, sed quia proprius ipsius est (cognatus enim illi est, et non alienus), et quia in eo conquiescit, et ab ipso dignis immittitur, tribuitur ac donatur. Sed alacriter prosequamur orationem, quoniam progrediens jam ad id quod præcipuum est, nos perduxit. Videmini enim mihi vos, qui *quæ sursum dicta sunt, sapitis* ¹⁴, non tam animi improbitate, quam ignoracione veritatis errare. Putantes enim, idem esse *procedere, ac tribui, et donari*; quoniam **516** reperitur Spiritus sanctus a Filio *mitti, distribui et donari*; nullatenus vos impingere existimatis, si ipsum etiam ex Filio *procedere dixeritis*. Sed hæc profecto non ita se habent: quin ea omnino differre affirmamus. Siquidem *procedere* significat modum quo Spiritus sanctus esse habeat. Quemadmodum enim Filius est ex Patre, sed *generatione*, et non alio quocunque modo; ita et Spiritus sanctus est ex eodem principio, nempe, ex Patre, non *generatione* (non enim sunt duo Filii) sed *processione*. Igitur *procedere* est modus, quo Spiritus sanctus habet esse a Patre: quod etiam *proprietas* ipsius esse dignoscitur. *Mitti autem, dari et donari* laud significant, quomodo Spiritus sanctus sit; sed his verbis significatur ditatio quædam, ac veluti effusio bonitatis, quæ a Patre quidem habet esse: sed a Filio in dignos effunditur: quibus etiam per Filium apparuisse dicitur; quoniam iis qui verbum receperunt, non vero Verbo, aut ratione carentibus Spiritus apparet: et quoniam huius divinitatem, nulli antea clare cognitam per Filium didicimus ex eo quod eum Patri, et sibi in divini baptismatis forma copulavit. Ilac etiam ratione *insufflase* dicitur Dominus Spiritum sanctum post resurrectionem, non tanquam productor ipsius (non enim *substantiatio*, ut ita dicam, seu productio substantialis, Spiritus erat *insufflatio* illa: et alias neque totus tunc datus, est: sed unum tantum donum, scilicet, remissionis peccatorum; totus enim ut tantummodo Pentecostes tempore daretur, decretum erat) sed quatenus etiam ipse eum habet substantialiter; et quando vult, ipsum dat; et quibus vult, et quomodo vult: id est aliquibus quidem secundum unam speciem Joni; aliis autem secundum plures; aliis demum totum ipsum *alium Paracletum* ¹⁵. Desinamus igitur in unum conferre, quæ diversa sunt (dari, scilicet non sunt.

5. Quod si hoc te quoque scire mihi dixeris, ac Patrem esse Spiritus sancti auctorem per modum *processionis*, sicut est Filii per *generationem*; nihilominus te affirmare, Spiritum sanctum *procedere* ex Filio non eadem significacione sumendo eam

δ'. Ἀλλὰ γέγραπται, φησί· Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, καὶ Πνεῦμα Χριστοῦ. Κἀγὼ τίθεμαι· ἐπειδὴ καὶ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, καὶ Πνεῦμα τῆς ζωῆς ὁ Υἱὸς· προσθήσω δὲ καὶ σοφίας καὶ ἰσχύος. Καὶ ταῦτα γὰρ ἐκεῖνος, ἀλλ' οὐχ ὡς ἐξ ἐκείνου προῖον, ἀλλ' ὡς οἰκεῖον αὐτοῦ (συγγενὲς γάρ, καὶ οὐκ ἀλλότριον), καὶ ὡς αὐτῷ ἐνανσταυόμενον, καὶ ὡς παρ' αὐτοῦ τοῖς ἀξίοις· πεμπόμενον καὶ χορηγούμενον καὶ μεταδιδόμενον. Ἄλλ' εὐγε τοῦ λόγου διτι προήκων ἐπ' αὐτὸ τὸ καιριώτατον ἤγαγεν. Ἐοίκατε γάρ μοι, ὡ τὰ ἄνω φρονοῦντες ὑμεῖς, οὐ κακίᾳ γνώμης τοσοῦτον, ὅσον ἀγνοίᾳ τῆς ὀρθότητος σφάλλαισθαι. Τὸ γὰρ ἐκπορεύεσθαι, νομίζοντες Ἰσον εἶναι τῷ χορηγεῖσθαι, καὶ μεταδιδόσθαι, ἐπειδὴ τὸ Πνεῦμα εὐρισκεται παρὰ τοῦ Υἱοῦ πεμπόμενον, καὶ χορηγούμενον, καὶ μεταδιδόμενον, οὐδὲ οὐδέποτε προσκόπτειν, εἰ καὶ ἐκπορεύεσθαι τοῦτο ἐκ τοῦ Υἱοῦ φαίητε. Ἔστι δὲ οὐχ οὕτω ταῦτ' ἔχοντα. Πόθεν, ἀγε [f. 3 γε] καὶ παντὶ φαμεν διαφέρειν; Τὸ μὲν γὰρ ἐκπορεύεσθαι, τοῦ πῶς· ἐστὶ τὸ Πνεῦμα δηλωτικόν. Ὡς γὰρ ὁ Υἱὸς ἔστιν ἐκ τοῦ Πατρὸς, γεννητῶς δὲ, καὶ οὐ κατ' ἄλλον τινὰ τρόπον· οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τῆς αὐτῆς μὲν ἀρχῆς, τοῦ Πατρὸς δὴ λέγω, οὐ γεννητῶς δὲ (οὐ γὰρ δύο Υἱοὶ), ἀλλ' ἐκπορευτῶς. Τὸ μὲν οὖν ἐκπορεύεσθαι, τρόπος ἐστὶ καθ' ὃν ἔχει τὸ Πνεῦμα τὸ εἶναι ἐκ τοῦ Πατρὸς· ὅπερ δὴ καὶ ἰδίᾳ αὐτοῦ γινώσκεται. Τὸ δὲ πέμπεσθαι καὶ χορηγεῖσθαι καὶ μεταδιδόσθαι, οὐ τοῦ πῶς· ἐστὶ τὸ Πνεῦμα δηλωτικόν, ἀλλὰ πλουτισμὸς· τις ἐν τούτοις δηλοῦται, καὶ οἶον χύσις τῆς ἀγαθότητος, τῆς ἐκ τοῦ Πατρὸς μὲν ἐχούσης τὸ εἶναι, παρὰ τοῦ Υἱοῦ δὲ εἰς τοὺς ἀξιολογούμενους· οἷς καὶ δι' Υἱοῦ πεφηνῆναι λέγεται. Ὅτι δὲ τοῖς τὴν λόγον δεξαμένοις, ἀλλ' οὐ τοῖς ἀλεγίστοις τὸ Πνεῦμα ἐμφανίζεται· καὶ διτι τὴν τούτου θεότητα μὴ πρότερόν τινι γνωσθεῖσαν τρανῶς, διὰ τοῦ Υἱοῦ μαθητήκαμεν, τῷ Πστρί καὶ αὐτῷ τοῦτο συντεταχότος ἐν τῷ θεοποιούντι βαπτίσματι. (Ὁὗτω καὶ ἐμφυσῶν λέγεται τὸ Πνεῦμα τοῖς μαθηταῖς ὁ Κύριος μετὰ τὴν ἀνάστασιν, οὐχ ὡς προσβολῆς αὐτοῦ (οὐ γὰρ οὐσίωσις, ἢ οὕτως εἴπω, τοῦ Πνεύματος, ἢ ἐμφυσήσις· ἄλλως τε, μὴ δὲ οἴου τότε δοθέντος, ἀλλ' ἐνδὲς χάρισματος, τοῦ τῆς ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν· τὸ γὰρ ὅλον τοῖς τῆς Πεντηκοστῆς καιροῖς ὄριστο), ἀλλ' ὡς ἔχων καὶ αὐτὸς αὐτὸ οὐσιωδῶς, καὶ ὅτε βούλεται τοῦτο διδοῦς, καὶ οἷς βούλεται, καὶ ὡς βούλεται· ὅπερ ἐστὶ τοῖς μὲν καθ' ἐν εἶδος χάρισματος, τοῖς δὲ, κατὰ πλεῖον, τοῖς δὲ ὅλον αὐτὸν τὸν ἄλλον Παράκλητον. Πausώμεθα τοίνυν εἰς ταῦτὸν ἄγοντες τὰ ἀσύμβατα, μεταδοσιν καὶ ἐκπόρευσιν, καὶ συγκλώθοντες τὰ ἀσυγκλώστα.

et *procedere*) et simul conjungere quæ conjuncta

ε'. Εἰ δὲ μοι τοῦτο καὶ αὐτὸς φῆσαις εἰδέναι, καὶ ὡς αἴτιος τοῦ εἶναι τῷ Πνεύματι ὁ Πατὴρ κατὰ τὸν τρόπον τῆς ἐκπορεύσεως, ὡς περ κατὰ τὸν τῆς γεννήσεως, τῷ Υἱῷ· ἐκπορεύεσθαι δὲ λέγεις τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ, οὐ κατὰ τοῦτο τὸ σηματούμενον, ἀλλὰ

¹¹ Galat. iv, 6. ¹² Rom. viii, 9. ¹³ Isa. lxiii, 11. ¹⁴ Coloss. iii, 2. ¹⁵ Joan. xiv, 6.

κατὰ τὸ χειρῶν καὶ διαδίδοσθαι· καὶ ὑγιαίνων
 τὸν νοῦν βιάσῃ πρὸς τὸ τριῖς τοῦτο πανά λέξεων, καὶ
 Λατίνου γλώττης· στενότητι· ἐνταῦθα σοὶ δείξω τὴν
 μακαριζομένην πτωχείαν τοῦ Πνεύματος (9), καὶ
 τὴν ἀδελφικὴν πρόσληψιν· βδελύξῃ δὲ καὶ αὐτὸς τὴν
 τῆς ὑψηλῆς καρδίας ἀκαθαρσίαν· καὶ οὕτως ἐν ἐνὶ
 Πνεύματι φρονήσαντες τὸ αὐτὸ, δοξάζομεν ὁμοθυ-
 μαδῶν τὸν Πατέρα, καὶ τὸν Υἱὸν, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ
 ἅγιον· τὸν μὲν, ὡς γεννῶντα καὶ προβάλλοντα·
 τὰ δὲ, τὸν μὲν, ὡς γεννώμενον, τὸ δὲ ὡς ἐκπο-
 ρεύομενον. Εἰ γὰρ ἀληθῶς εἰ πτωχὸς τὸν πλοῦτον
 τῆς γλώττης, καὶ σοὶ ἀπορία τῶν ἱματίων τοῦ νεῦ
 καὶ τῶν λέξεων, καὶ διὰ τοῦτο διελεῖν οὐκ ἔχεις τὴν
 παρὰ τοῦ Υἱοῦ γινομένην χάσιν τοῦ Πνεύματος, ἢ
 μετὰδοσιν (ἢ ὡς ἂν τις λέγειν ἑτέρως βούλοιο) ἐκ
 τῆς ἐκπορεύσεως, καθ' ἣν ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνου τὸ
 εἶναι τῷ Πνεύματι· ἐν μὲν τοῖς ἄλλοις συγχωρήσω
 χρῆσθαι σε τοῦτοις, ὡς ἡ γλώττα σοὶ δίδωσιν, ἐν
 κοινοῖς λέγω καὶ ὁμιλίαις, εἰ βούλη [f. βουλῆ] σοὶ,
 ἐκκλησιαστικαῖς· καὶ τοῦτο, μετὰ τοῦ προσδιορι-
 σμοῦ τοῦ προσήκοντος, ὥστε μὴ ἀγνοεῖν τοὺς ἀκούον-
 τας· τὴν ἐν μιᾷ λέξει διπλόην τῶν νοημάτων. Ἐν δὲ
 τῷ Συμβόλῳ τὴν ἐκπόρευσιν ἀνακηρύττειν ἐκ μόνου
 τοῦ Πατρὸς· ἐνταῦθα γὰρ ἡμῖν ἡ ὁμολογία τῆς
 πίστεως· ἦν δεῖ καθαρὰν εἶναι καὶ φωτεινὴν καὶ
 ἀπλὴν (τοιαῦτα γὰρ καὶ τὰ πιστευόμενα), καὶ μη-
 δὲν συγκεχυμένον, ἢ σκοτεινόν, ἢ πολλαπλοῦν ἐν
 ἑαυτῇ φέρουσαν· ὥσπερ οὖν ἔχει καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς
 τῆς πίστεως· Ἐκθεοῖς, ἐκφώνησις τε οὕσα τοῦ ἐν τῇ
 δευτέρᾳ συνόδῳ νικήσαντος Πνεύματος. Οὐκ ἐμ-
 πνοια, καὶ ἡ ὑπὲρ αὐτοῦ τῶν Πατέρων σύμπνοια,
 καὶ πάσις τηρουμένη ταῖς Ἐκκλησίαις· αἷς τὸ
 μὲν ἀξίωμα, μὴ ταπεινότερα φρονεῖν ὑμῶν δίδωσιν
 (ἴσον γὰρ), ὁ δὲ ἀριθμὸς, καὶ νικητικώτερα· πλείων
 γάρ.

5. Προσέγισαι δὲ μοι καὶ τόδε· εἰ μὴ τὸ παρὰ
 τοῦ Υἱοῦ χορηγῆσθαι τὸ Πνεῦμα, ἑτερόν ἐστι τοῦ ἐκ
 τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι, δυοῖν ἀνάγκη θάτερον·
 ἢ καὶ τὸν Υἱὸν αἴτιον εἶναι τοῦ Πνεύματος, ἢ τὸν
 Πατέρα χορηγὸν μόνως, ὡς καὶ τὸν Υἱόν. Εἰ μὲν
 οὖν ὁ Υἱὸς τοῦ Πνεύματος αἴτιος, δύο ἀρχαὶ τοῦ ἐνός.
 Τὸ δὲ πλείων δεόμενον εἰς τὴν ὑπαρξιν, ἢ μείζον
 ἔσται τοῦ ἐξ ἐνός· τὸ εἶναι ἔχοντος, ἢ ἴσον, ἢ ἑλατ-
 τρον· ἀλλ' ἴσον μὲν, οὐκ ἂν εἴη· ἦν γὰρ ἂν ἐξ
 ἐνός, καὶ οὐ λείπεται τοίνυν εἶναι ἢ μείζον, ἢ
 ἑλαττον. Καὶ τὸ Πνεῦμα ἄρα ἢ μείζον ἔσται τοῦ
 Υἱοῦ (καὶ ὅρα τὴν τῆς ἀσεβείας καινοτομίαν· οὐδεὶς
 γὰρ πω τοῦτο τῶν κατὰ τοῦ Υἱοῦ θρασυθεντῶν
 εἶπεν ἐτόλμησεν), ἢ ἑλαττον ἔσται· καὶ ἀναξῆ Μα-
 κεδόνιος. Εἰ δὲ παρὰ τοῦ Πατρὸς χορηγεῖται μόνως,
 ὡς παρὰ τοῦ Υἱοῦ· ἢ ἀναρχον ἔσται· καὶ αὐτὸ, καὶ

¹⁰ Matth. v. 5.

Variæ lectiones et notæ.

(9) In nostro codice ascripta hic est ad margi-
 nem hæc alia lectio, τὴν μακαρίαν πτωχείαν μακα-
 ριζομένου τοῦ Πνεύματος, hoc est, beatam pauper-
 tatem illius beatificati Spiritus.

(10) Mingarellius hic vertit: Aut majus erit, quam
 unum, quod existentiam habet, inhærens scilicet

vocem; sed ut perinde sit, ac *effundi*, et *dari*:
 adeoque te quidem recte sentire, ad ita tamen
 loquendum cogi penuria vocum, Latinæque linguæ
 egestate; si hæc, inquam, tibi dixeris, ego pro-
 tinus exhibeo tibi beatificatam illam *paupertatem*
Spiritus ¹⁰, ac excusationem tuam fraterne susci-
 piam: abominaberis vero et ipse elati cordis im-
 puritatem: sicque in uno Spiritu idem sentientes
 unanimiter glorificabimus Patrem, **517** et Filium,
 et Spiritum sanctum: eum quidem ut *generantem*
 et *producentem*; alterum ut *genitum*; hunc autem
 ut *procedentem*. Si itaque revera pauper es lingua,
 et vocabulorum inopia laboras, et idcirco verbis
 distinguere non valet *effusionem* Spiritus, vel *com-*
municationem (seu quomocumque aliter quis dic-
 cere malit) a *processione*, secundum quam a solo
 Patre esse habet; ego quidem tibi veniam facile
 dabo, ut in aliis, hoc est in familiaribus, ac etiam
 in ecclesiasticis, si velis, sermonibus, vocibus, ut
 tua tibi lingua concedit, utaris, adjecta tamen
 congrua declaratione, ne, qui audiunt, ignorent, du-
 plicem inesse eidem dictioni intelligentiam. At in
 Symbolo exprimas *processionem* ex solo Patre: id
 enim continet *confessionem* nostræ fidei, quam pu-
 ram, claram ac simplicem esse oportet (talia enim
 sunt etiam quæ creduntur) nihilque confusum, vel
 obscurum, vel ambiguum in se continere: cu-
 jusmodi se habet etiam nostra fidei Expositio, quæ
 est enuntiatio ejus qui in secunda synodo vicit,
 Spiritus sancti (cujus sane inspiratio etiam fuit ea
 Patrum pro ipso conspiratio) quæque ab omnibus
 custoditur Ecclesiis: quibus profecto propria sua
 dignitas concedit, ut viliora vobis non sentiant:
 æqualis enim est; numerus autem, ut et præstan-
 tiora: est enim major.

6. Verum et istud perpendas, velim. Si Spiritum
 sanctum dari a Filio diversum non est a *processione*
 ejusdem a Patre, duorum alterum sequi necesse
 est, vel etiam Filium auctorem esse Spiritus san-
 cti; vel Patrem esse tantummodo datorem, sicut
 est Filius. Si vero Filius Spiritus Sancti auctor
 est, jam duo sunt principia unius personæ. Quod
 autem pluribus principiis opus habet ad existen-
 dum, vel *majus* erit eo, quod ex unico principio
 esse habet (10), vel *æquale*, vel *minus*. Sed *æquale*
 esse non potest; alias esset illud quoque ex uno
 principio. Restat igitur, esse aut *majus* aut *minus*.
 Igitur etiam Spiritus sanctus aut major erit Filio
 (et ecce impiam innovationem: nemo enim illorum,
 qui contra Filium audacius insurrexerunt, hoc di-
 cere ausus est); vel erit minor, et sic reviviscit

codicel suo, in quo deest particula *ἐξ*, *ex*, quam
 habet codex noster, ac necessariam hic esse, con-
 sideranti patet: instituitur enim comparatio inter
 eum qui ex uno principio tantum, et inter eum qui
 ex duobus principiis procedit.

Maccalonius. Si autem a Patre solummodo datur, A ut a Filio, vel Spiritus sanctus erit absque omni principio; et sic, ubinam Patris dignitas? ac quomodo *proprietas evasit communis*? Vel alium Spiritus Sancti auctorem perquiremus: sicque quaternitas (12) nobis introduceretur personarum, et dualitas divinitatum, altera videlicet **518** illorum trium; altera vero quarti illius introducti, qui nobis ex mira ista innovatione tua procedit. Præterea, si idem est *procedere ac dari*, quæro: quænam alia dictio significat modum, quo Spiritus sanctus esse habet a Patre? Amplius: Si Pater major est Filio propterea quod auctor ejus sit, erit eadem de causa major etiam Spiritu sancto. Si vero etiam Filius auctor est Spiritus sancti, erit etiam pari modo major ipso. At ubinam tu reperisti, Filium dici majorem Spiritu sancto? Ad hæc. Si Domini in discipulos *insufflatio* significat juxta vos, Spiritus sancti ab ipso *processionem*, quæ nempe est totius, ac non unius tantum doni, profecto tunc illis sanctum dedit Spiritum: ubi ergo, quod dixit: *Si ego non abiero, Paracletus non veniet ad vos* ¹⁷? Rursus. Si tunc *Paracletus* datus est per *insufflationem*, et non tantum donum remissionis peccatorum (solet enim Scriptura etiam dona appellare *spiritus*) adventus, qui contigit die Pentecostes, vel fuit ejusdem Spiritus, et sic fuit *superfluius*, vel aliteris, et hunc quis fuisse, inquirimus. Et hæc quidem a nobis in confirmationem *processionis* Spiritus sancti a solo Patre, dicta sunt.

7. Porro nonnemo ex antiquis sapientibus alia C etiam, quibus nos ad præsentem orationem nullatenus usi sumus, illud Pauli ratum habentes, non oportere *super alienum fundamentum ædificantes, ex iis quæ parata sunt, gloriari* ¹⁸: sed conandum, ut quod proferimus nostri proprium sit; si tamen quidpiam boni proprium habet nostra tenuitas, et non totum sit gratiæ. Audio vero et hodierno tempore nonnullos hac de re libros haud exiguos conscripsisse. Et fortasse illi *aurum, et lapides pretiosos et purpuream* ¹⁹ ad Dei tabernaculum attulerint: tu vero nunc accipe mæx crassitudinis *pelles*, quam sin aliud, saltem *rubricatæ* ²⁰ sunt ex divino Verbo, quod propter me crassum factum est (13) quique sanguinem effudit, ut mihi panderet cum alia mysteria, tum quæ ad Spiritum sanctum pertinent, et me *regalem* constitueret, et *unctum, obsignans*, et *ungens sanguine* ²¹, et Spiritu.

8. Quoniam vero de azymorum oblatione nullus ingens est zelus, et igne, quod dici solet, ferventior, adeo ut vitam potius quam suam de istis opinionem desererent (sic enim nonnulli proprie

αὐτῷ Πατρὶ τὸ ἀξίωμα; πῶς δὲ ἡ ἰδιότης κεκοίνωται; Ἡ ἄλλον τοῦτου ζητήσομεν αἴτιον, καὶ τετράς (11) μὲν ἡμῖν εἰσαχθήσεται πρῶτων, δεῦς δὲ θεοτήτων, ἑτέρα μὲν ἡ τῶν τριῶν, ἑτέρα δὲ ἡ τοῦ ἐπεισάκτου τετάρτου, δ; ἐκ τῆς θαυμαστῆς σου καινοτομίας ἡμῖν ἐκπορεύεται (12). Ἔτι, εἰ ταῦτόν τὸ ἐκπορεύεσθαι τῷ χορηγεῖσθαι, ζητῶ, τίς ἑτέρα λέξις δηλοῖ τὸ, πῶς ἔστι τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς; Ἔτι, εἰ τοῦ Υἱοῦ μείζων ὁ Πατὴρ τῷ αἰτίῳ, ἔστι καὶ τοῦ Πνεύματος τῷ αὐτῷ· εἰ δὲ καὶ ὁ Υἱὸς αἴτιος τοῦ Πνεύματος, ἔστι καὶ οὕτως μείζων αὐτοῦ. Καὶ ποῦ σοι τοῦτο ἐξεύρηται μείζονα τὸν Υἱὸν τοῦ Πνεύματος λέγεσθαι; Ἔτι, εἴπερ ἡ τοῦ Κυρίου εἰς τοὺς μαθητὰς ἐμφύσησις, δηλοῖ τὴν ἐξ αὐτοῦ καθ' ἑμᾶς ἐκπύρευσιν τοῦ Πνεύματος, ἥτις ἐστὶν βίου δηλαδὴ, οὐχ ἐνὸς χαρίσματος· τηλικαῦτα Παράκλητον αὐτοῖς δέδωκε· καὶ ποῦ τὸ, Ἐὰν μὴ ἐγὼ ἀπέλω, ἐκεῖνος οὐκ ἐλεύσεται πρὸς ἡμᾶς; Ἔτι, εἰ αὐτὸς ὁ Παράκλητος ἐδόθη τότε διὰ τῆς ἐμφυσήσεως, ἀλλὰ μὴ τὸ χάρισμα τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν (οὐδε γὰρ ὁ λόγος καὶ τὰ χαρίσματα καλῶν πνεύματα)· ἡ κατὰ τὴν Πεντηκοστὴν παρουσία, ἡ τοῦ αὐτοῦ, καὶ περιττὴ ἡ ἄλλου Πνεύματος, καὶ ποῖον τοῦτο, ζητήσομεν. Ταῦτα μὲν οὖν παρ' ἡμῶν εἰς σύστασιν τοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ Πνεῦμα ἐκ μένου τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ μὴ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ.

processionis Spiritus sancti a solo Patre, dicta sunt.

ζ'. Εἰρηται δὲ καὶ ἄλλα τινα τῶν παλαιότερων σοφῶν, ὧν οὐδενὶ πρὸς τὴν παρόντα λόγον, συνεχρησάμεθα, τοῦτ' γε κατὰ Παῦλον φρονήσαντες, τὴ, μὴ ἐπ' ἄλλοτρίῳ θεμελίῳ οἰκοδομοῦντες, εἰς τὰ ἔτοιμα κενχᾶσθαι· ἀλλ' εἴπερ ἄρα ὡς οἰκίῳ ἐμφιλισμεισθαι τῷ ὄλῳ, εἴ γέ τι οἰκεῖον ἀγαθὸν ἢ ἡμετέρα ἔχει ἀσθένεια, ἀλλὰ μὴ τὸ πᾶν ἢ τῆς χάριτος. Ἀκούω δὲ καὶ τῶν νῦν τινὰς πολῦστιχα βιβλίῳ περὶ τοῦτου συντάξαι τοῦ δόγματος, καὶ τυχὴν ἂν χρυσὸν, καὶ λίθους τιμίους, καὶ πορφύρας τῆς τοῦ Θεοῦ σκηπῆς συνεισθήγαγον· ἀλλὰ σὺ γε νῦν δεχοῦ τὰ τοῦ ἐμοῦ πάχους δέρματα, εἰ μὴ τ' [f. τι] ἄλλο, τὸ γοῦν ἐρυθρὸν ἔχοντα ἐκ τοῦ δι' ἐμὲ παχυνθέντος Λόγου, καὶ τὸ αἶμα κενώσαντος, ἵνα ἐμὲ μυσταγωγῆσῃ, τὰ τε ἄλλα καὶ τὰ περὶ τοῦ Πνεύματος, καὶ βασιλικὸν δεῖξῃ, καὶ χρυσὸν, σφραγίσας, καὶ χρίσας τῷ αἵματι καὶ τῷ Πνεύματι.

η'. Ἐπεὶ δὲ καὶ περὶ τῆς προσφορᾶς τῶν ἀζύμων πολλὸς ὁ ζήλος τοῖς πολλοῖς, καὶ πυρὸς θερμότερος, ὃ δὴ λέγεται, καὶ πρότερον ἂν τὰς ψυχὰς πρόοιντο, ἢ τὴν περὶ τούτων δόξαν αὐτῶν παραλύσαιεν, οὐδέ

¹⁷ Joan. xvi, 7. ¹⁸ Rom. xv, 20; II Cor. x, 46.

¹⁹ Exod. xxv, 3. ²⁰ Ibid. 5. ²¹ II Cor. i, 21.

Variæ lectiones et notæ.

(11) Mingarellius hic vertit *monstrum personarum*; in suo enim codice pro τετράς legit τέρας. Sed nostri codicis lectionem præferendam esse nullus dubito: perspicuum enim est, Theophylactum hoc sophismate suo concludere velle, ex dog-

mate nostro sequi, quatuor esse divinas personas et duas deitates.

(12) Cod. Bon., ἐκπεπόρευται.

(13) Nempe per assumptam carnem in incarnatione.

τινες (14) οἰκτιρῶ πάθει καταχρῆζονται, ὃ κρίμα Α καὶ παρὶς τοῦ διαβόλου Παύλῳ δοκεῖ· ἃ μὲν δεῖ πρὸς τοὺτους εἰπεῖν, ἐν ὑστέρῳ λέξομεν· τῶν μὲν, τὸ ἄμετρον τοῦ ζήλου κολάζοντες· τοῖς δὲ, ταπεινὸν ζεικνύντες τὸ ἀταπεινωτον. Πρὸς δὲ τοὺς Λατίνους οὐ τὴν πρώτην παρεξηγησόμεθα τῶν ἀζύμων, φάσκοντες εἶναι ταύτην, τὴν τοῦ μηνὸς δεκάτην, καθ' ἣν τὸ πρῶτον ἐλαμβάνετο. Οἰδαμεν γάρ τὸν νόμον πρώτην τῶν ἀζύμων τὴν 1^η ἡμέραν λέγοντα· εἰ; ἣν ἡ νύξ ἐπεφώσκει τῆς τοῦ πάσχα βρώσεως. Ὁθεν καὶ τῆς τῶν παρ' ἡμῖν θείων διδασκάλων, ἐξηγούμενος τὴν παρὰ τῷ εὐαγγελιστῇ λεγομένην πρώτην τῶν ἀζύμων, πρώτην, φησὶ, τῶν ἀζύμων τῷ Ματθαίῳ, τὴν πρὸ τῶν ἀζύμων ἡμέραν λέγεσθαι, εἰδὸς μὲν τὸν νόμον κατὰ τῆς πόσσης ἡμέρας τοῦ νομα τίθησιν, ὡς δὲ καινὸν τι τοῦτο παρὰ τοῦ εὐαγγελιστοῦ λεγόμενον ἐπισημαινόμενος. Ἄλλ' οὐδὲ τὴν Κύριον παρεισάξομεν, ἢ μὴ τελέσαντα τὸ πάσχα τὸ νομικόν, ὡς ἂν μηδὲ τῶν ἀζύμων μεταλαβόντα συναπαδείξωμεν· ἢ τελέσαντα μὲν, ἀλλὰ πρὸ τοῦ καιροῦ τοῦ τὴν ζύμην αἴροντος· ὥστε καὶ ἄρτον ζυμίτην εὐρίσκεισθαι. Ταῦτα γάρ τινες ἤδη καὶ τῶν ὑπὲρ λίαν ἐθάβρησαν. Οὐκ οὖν αὐτὸς τινος τῶν οὕτω λεγομένων ἀνάξομαι (15)· οὐ γὰρ θέμις σπιύδειν συνιστᾶν ἐκ τοῦ ψεύδους τὰ τῆς ἀληθείας μυστήρια. Εἰ δὲ καὶ ἔστιν ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια ὁ Χριστός, οὔτε τῆς ὁδοῦ ἐκὼν εἶναι ἀποπλανήσομαι, οὔτε τῆς ἀληθείας τὸ μὴ ἂν καταψεύσομαι. Τίς οὖν ὁ ἐμὸς λόγος; Φαγεῖν μὲν τὸ πάσχα τὸν Κύριον ἐν καιρῷ, καὶ ὅτε ἡ ὥρα ἐγένετο, ἐτοιμασθὲν αὐτῷ παρὰ τῶν μαθητῶν καὶ τοῦ οἰκοδεσπότου, κατὰ τὸ ἔθος δηλωθῆ, καὶ οὐκ ἄλλως (ἢ γὰρ ἂν ἐπεσημήνατο τὴν καινοτομίαν, τὸ εὐαγγέλιον, ὡσπερ καὶ τ' ἄλλα, οἷς τὸν νόμον ὑπερναβαίνων ἐχρήτο, οὐ μόνος αὐτός, ἀλλὰ καὶ οἱ μαθηταὶ· οἷον, τὸ ἐν Σαββάτῳ πηλὸν ποιεῖν, τὸ κελεύειν αἶρην τὸν κράδδατον, τὸ ψάχειν τοὺς σταχύας, τὸ τὸν ἄρτον ἐσθίειν ἀνίστοις χερσὶ)· φαγεῖν δὲ τὸ νομικὸν πρότερον, εἶτα καὶ τὸ μυστήριον τοῦ κατ' αὐτὸν Πάσχα παραδοῦναι τοῖς μαθηταῖς, δηλονότι, ὡς ἐκ τοῦ παρευραθέντος ἄρτου· εὐρητο δὲ τὴν καυτὰ ἄζυμος. Οὐ μὴν ἐπειδὴ ἐκεῖνος ὁ ἄρτος ἄζυμος ἦν, τῆς ἀνάγκης τοῦ νόμου τουτο ποιούσης, ἤδη καὶ ἡμεῖς· οἱ τῆς ἐν Χριστῷ ἐλευθερίας καταπολαύοντες, ἄζυμον ἐξ ἀνάγκης ποθήσομεν, τὸν ζυμίτην ἀπορραπίσαντες. D Ἡ οὕτως (οὐ χεῖρον γὰρ καὶ τοιοῦτοτρόπως συμπλακῆναι τοῖς ἄλλοις τρόπον περιεχομένοις τοῦ γράμματος), ἐπειδὴ τὸν ἄρτον ἐκεῖνον, εἰκὸς, μάλλον δὲ καὶ πλείον τοῦ εἰκότος, εὐτελεῖ τινα εἶναι, καὶ τυχὸν κρίθινον (οὐ γὰρ ἀβροδαίαιτος οὐδ' ὀέστιάτωρ, οὐδ' οἱ δαιτυμόνες· ἀλλὰ τῇ τε ἄλλῃ εὐτελεῖξ τοῦ βίου σύντροφοι, καὶ τῶν κρίθινων ἄρτων ἐθάδου [f. ἐθάδες], ἐξ ὧν καὶ χιλιάδες αὐτοῖς ἐτράφησαν,

²² 1 Tim. II, 6. ²³ Matth. xxv, 17. ²⁴ Exod. xii, 3. ²⁵ Joan. xiv, 6. ²⁶ Joan. ix, 6. ²⁷ Matth. xii, 1; vi, 28.

Variae lectiones et notæ.

(14) Chomatenus, οἱ δὲ τινες καί.

(15) Cod. Bonon., ἀνέξομαι.

PATROL. GR. CXXVI

8

aliquot hominum millia saturarunt, ut hinc discas, A frugalitatem etiam prodigia operari), cur igitur etiam nunc, non talem quæremus panem, et præsentem similagineum procul ab altari amandabimus? quasi etiammodo Dominum audiremus dicentem: *Si offeratis simillam, frustra* ²⁰. Idem de calice dicere possumus, quoniam fortasse illud fuit vini aqua diluti, vel etiam vappidi (hoc ex alio sequitur, nec infra Dei humilitatem est): nunc vero vinum generosum et odoriferum sæpe offertur: ane ergo hoc quidem abjiciemus pretiosum; illud vero seligemus, quod frugalitatem redolet? Quid vero? etiamne ex Palæstina ipsum procurabimus, et ex eodem agro, ex quo illud erat, quod Domini calicem implebat? addam, si hoc non sit nugus congerere, etiam ex eadem amphora! (multa sane et in his mentium imbecillitas). Quin etiam tu post cœnam, et recumbens hocce mysterium sumes, et cœnaculum etiam ad hoc requiras et alia quæ tunc quidem in usu erant temporis conditione ita exigente, nunc vero in aliam formam sunt translata, pietate ita præscribente ac fide.

9. Fortasse vero etiam quispiam legens in libro Actuum apostolorum multoties factam mentionem *fractionis panis*, idemque reperiens et apud Paulum, talem fuisse inferet panem tunc temporis mystice fractum, qualis et ad mensam communem prostabat, qui certe azymus non erat: hujus enim usus ad certas quasdam dies et sacrificia determinatus erat. Etsi vero hæc necessaria non sunt, (ponderant enim et in alteram partem) nihilominus plus mihi certe lanx tribuit, quod satis est ad victoriam: nam etiam cursor coronatur, qui unico passu aliis præcurrit. Verum amplius te persuadet multitudo orientalium sacerdotum Dei, et Hierosolymitanæ Ecclesiæ dignitas, a qua tanquam a fonte fides et apostolica traditio promanarunt; quæ etiam panem fermentatum offerre solet. Ad quid Orientales tibi dico, in quibus recte adnumeraveris et Indos et Æthiopes? respice, quæso, et ad *Egyptum et partes siccitulosæ Libyæ, quæ est circa Cyrenem* ²¹, et vide hic omnes idem sentientes, eidemque regulæ insistentes circa panes mysticæ propositionis. Verum et Corinthiorum Ecclesiæ panem expende, quam profecto non incusabis veluti non servantem traditiones ²²: nam qui eas tradidit, eam ut servantem commendavit: cui refragari omnem excedit audaciam, ne te contristem dicendo, impietatem. Audis, bene novi, et Sardos tuos testimonium ferentes contra azymorum oblationem. Sed surdum te simulat. Ego autem et hos acute audio, et vetus adagium, *Domesticus testis*,

²⁰ Isa. 1, 3. ²¹ Act. 11, 10. ²² 1 Cor. 1, 16.

Variae lectiones et notæ.

(16) Cod. Bonon, *τερατουργῶν*. Quare vertit Mingarellius, *ut appareat, quanta essent frugalitate, vel dum prodigia parabant*.

(17) Cod. Bon. pro *κεραμῶς*, habet *κεραμῶς*, unde Mingarellius hic vertit *ejusdem etiam figuli*.

ἄνα σὺ μάθης τερατουργῶν (16) τὴν εὐτέλειαν· τί γοῦν κωλύει καὶ νῦν τοιοῦτον ζητοῦντες [f.-τας] ἄρτον, παρόντα τὸν σεμιδαλίτην τοῦ θυσιαστηρίου ποιεῖν ὑπερόριον; ὡσπερ καὶ νῦν ἀκούοντας τοῦ Κυρίου λέγοντος· Ἐὰν προσφέρῃτέ μοι σεμιδάλην, μάταιον. Τὸ δ' αὐτὸ καὶ περὶ τοῦ ποτηρίου ἔχοιμεν ἂν εἰπεῖν, ὡς ἐκεῖνο μὲν, οἴνου τυχὸν ἂν ἦν ὕδαρους, ἢ καὶ ἐκ τροπίου [f. ἐκτρ.], (ἀκολουθῶς τῇ ἄλλῃ οὐ κάτω Θεοῦ ταπεινότητι)· νῦν δὲ ἀνθρώπιαις πολλάκις προσφέρεται· ἄρ' οὖν τοῦτον μὲν ἀποπεμφόμεθα τὸν πολῦτιμον, ἐκεῖνον δὲ ἐγκρινοῦμεν τὴν τῆς εὐτελείας ἀπόζοντα, εἰ καὶ Παλαιστίναιον ἀξιώσαιμεν εἶναι τοῦτον, καὶ τοῦδε τοῦ χωρίου, ἐξ οὗπερ ἦν καὶ ὁ τὸ τοῦ Κυρίου πληρῶν ποτήριον, εἰ δὲ μὴ λήρους ἐπισυνείρωτο, καὶ τοιοῦδε τοῦ κεραμίου (17). Πολλῆς ὄντως ταῦτα τῆς τῶν φρενῶν εὐτελείας. Ἦπου σὺ καὶ μετὰ τὸ φαγεῖν μεταλήψῃ τοῦ μυστηρίου, καὶ ἀνακείμενος, καὶ ἀνώων γε (18) ζητήσεις, καὶ ἄλλα, ὅσα τότε μὲν ἐτελεῖτο τῷ καιρῷ ἀπαιτούμενα, νῦν δὲ πρὸς ἄλλον τύπον μεταεσχημάτισται, οὕτω τῆς ἐδλαθείας νομοθετούσης ἡμῖν καὶ τῆς πίστεως.

θ'. Ἰσω; δὲ τις ἀκούων καὶ τῆς βίβλου τῶν Πράξεων, πολλοῦ μεμνημένης κλάσσεως ἄρτου, εὐρίσκων δὲ ταυτὸ τοῦτο καὶ παρὰ Παύλῳ, τοιοῦτον εἶναι συλλογίζεται τὸν μυστικῶς τότε κλόμενον, οἶο; καὶ πρὸς τὴν κοινὴν βρῶσιν προδύκετο. Ἦσθίετο δὲ οὐ πάντως ὁ ἄζυμος· οὗτος γὰρ ῥηταῖς τισὶν ἡμέραις καὶ θυσίαις ἀποκεκλήρωτο. Εἰ δ' οὐκ ἀναγκαζοῦνταῦτα (ῥέπει γὰρ τοι καὶ ἐπὶ θάτερον), ἀλλ' ἐμοίγε, τὸ πλεον ἢ κλάσσιγε νέμει, ἐξ οὗ καὶ τὸ νικᾶν δίδεται, καὶ δρομεὺς δὲ στεφανίτης ἐνὶ βήματι προτερῶν. Καὶ πρὸς γε δυσωπεῖτω σε τὸ πλῆθος τῶν Ἐφῶν τοῦ Θεοῦ λειτουργῶν, καὶ τὸ τῆς [f. add. ἐν] Ἱεροσολύμοις Ἐκκλησίας ἀξίωμα, ἀφ' ἧς ὡς πηγῆς ἡ χάρις τῆς πίστεως, καὶ τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως, ἧς καὶ τὸ τοὺς ἄρτους ζυμῆτας προσφέρεσθαι. Τί τοὺς Ἐφῶς σοι λέγω, ἐν οἷς εὐριθμῆσαις [f. ἀριθμ.] τοὺς Ἰνδοὺς τε καὶ τοὺς Αἰθίοπας; Ἀπόδλεψὸν μοι καὶ πρὸς τὴν Αἴγυπτον, καὶ τὰ μέρη Αἰθιοπίας τῆς κατὰ Κιρήνην, καὶ αὐτῆς δὲ τῆς διψηρᾶς· καὶ ὄψει πάντας τὸ ἐν φρονούντας, τῷ αὐτῷ κανόνι στοιχοῦντας περὶ τοὺς ἄρτους τῆς μυστικῆς προθέσεως. Ἀλλὰ καὶ τὸν τῆς Κορινθίων Ἐκκλησίας ἄρτον ἐπίσκεψαι, ἦν οὐ διαγράψῃ ὡς μὴ τὰς παραδόσεις κατέχουσιν. Ὁ γὰρ παρανοῦς ἐπήνεσεν ὡς κατέχουσιν· ὡπερ ἀντιψηφίζεσθαι, πᾶσαν ὑπερβάλλει αὐθάδειαν, ἵνα μὴ λυπησῶ λέγων ἀσέθειαν. Ἀκούεις, οἶδ' ὅτι, καὶ Σαρδῶν τῶν σῶν καταμαρτυρούντων τῆς τῶν ἀζύμων ἀναφορᾶς, ἀλλὰ προσποιῆ τὸν κωφεύοντα. Ἐγὼ δὲ καὶ τούτων ὀξέως ἀκούω, καὶ τῆς παλαιᾶς παροιμίας, *Οἰκοθερ*

(18) ἀνώγειων.

ὁ μαρτυρῶν, ἐπιβουῶν, καὶ τὴν λευκὴν διδούσης ἅμα. Τί τοῖνον τοῖς τοσοῦτοις, ἐρῶ δὲ καὶ τηλικούτοις, ἀντινομοθετοῦντες, οὐδὲν ἁμαρτάνειν οἴεσθε, καὶ παρὰ τὴν συνήθειαν τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ τελούντες, τὴν ἄφρον ἀίρεσι; καὶ δεῖον συνυπαχθῆναι, ὑμεῖς δὲ συναπάγειν βιάζεσθε, καὶ κατηγορεῖτε ἡμῶν, τῶν, εἰ θελήσαιμεν, κατηγορησόντων ἂν δικαιότερον. Ἡμεῖς μὲν γὰρ εὐλαβοῦμεθα τούτου γε ἕνεκα πράγματα παρέχειν ὑμῖν, καὶ προτεραιεῖν τὸ φιλότιμον καὶ φιλόνοικον· ὑμεῖς δὲ οὐ φειδομένον οὐδεὶς φείδεσθαι.

Ἐπεὶ ἄλλως γε καὶ τὴν ἐν τοῖς Σάββασι νηστείαν ὑμῶν, εἰ βουλοίμεθα πικρῶς ἐξετάζειν, δείξομεν οὐτε ἀποστολικαῖς, οὐτε Πατρικαῖς διδασκαλίαις ἀκόλουθον. Οἱ τε γὰρ ἀπόστολοι, τῶν τὴν Κυριακὴν ἡμέραν, ἢ τὸ Σάββατον νηστεύοντων, ἐνδὸς ὑπεξηρημένου, καταψηφίζονται, λαϊκῶν μὲν ἀφορισμῶν, κληρικῶν δὲ καθαιρέσειν. Καὶ οὐ δήπου παρεγγράπτους τούτου; τοὺς κανόνας κρινεῖς, οὐς ἡ ἕκτη σύνοδος ἐξεδάσατο. Ἡ δογματικὴ μὲν παρήσαν οἱ τοῦ ὑμετέρου Ἀγάθωνος τοποτηρηταὶ· κανονικὴ δὲ, ὁ Ὀτρυναίων Βασίλειος οὕτω πολὺς, ὡς πάσης τῆς καθ' ὑμᾶς συνόδου τὸν τόπον πληροῦν. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἐν Λαοδικαῖς Πατέρες, οἱς καὶ αὐτοῖς ἡ ἕκτη πᾶσαν τιμὴν ἀποδέδωκεν, οὐ δεῖν εἶπον, ἐν Τεσσαρακοστῇ προσφέρειν ἄρτον, εἰ μὴ ἐν Σαββάτῳ καὶ Κυριακῇ· οὐκ ἂν τούτο νομοθετήσαντες, εἰ τὸ Σάββατον νηστείας ἡμέραν ἤθεσαν. Ὅτι δὲ τοῦτο οὕτως ἔχει, καὶ οὐ παραστοχαζόμεθα, καὶ τὰ γενέθλια τῶν μαρτύρων, εἶπον τὰς μνήμας, οὐκ ἐν τῇ Τεσσαρακοστῇ τελεῖσθαι νομοθετοῦσιν, ἀλλ' ἐν τοῖς Σαββάτοις καὶ ταῖς Κυριακαῖς· ἑορτῆς γὰρ εἰσιν, οὐ κακώσεως, ἣν ἡμῖν ἡ νηστεία βούλεται· εἰ δὲ μαρτύρων μνήμας φαιδρότερον; Βούλει σοὶ καὶ βασιλικῶν (19) ἐπιδειξω ψήφισμα; Βασίλειος ἐκεῖνος, οὗ τὸ ἐν λόγῳ καὶ Πνεύματι κράτος, πᾶσαν ἐπέσχε τὴν γῆν, ἐν οἷς Περὶ νηστείας ὠμίλησε τῇ δὲ αὐτὸν κατὰ καὶ μεγάλη Ἐκκλησίᾳ τῶν Καισαρέων, πενθήμερον τὴν νηστείαν ἀπαριθμούμενος, τὴν καθ' ὑμᾶς ἐξαήμερον παρεμβόλιμον ἀποδείκνυσιν. Ὅστε καὶ πρὸς ὑμᾶς, εὐστόχως ἂν τις τοῖς τοῦ Ἡσαίου χρήσαιτο· Οὐ ταύτην τὴν νηστείαν ἐξελεξάμεθα, λέγει Κύριος.

esse demonstrat. Quare in vos quispiam illud Isaiæ usurpare posset²¹: *Jejunium istud ego non elegi, dicit Dominus.*

ἰα'. Ἄ μὲν οὖν ἔδει πρὸς τοὺς Δυτικοὺς εἰπεῖν τὸν ἀληθῆ καὶ μαθητὴν, καὶ διδάσκαλον, περὶ τῶν ἀζύμων καὶ τῆς ἐν Σαββάτῳ νηστείας, κατὰ τὴν δύναμιν ἡμῖν εἰρηται. Ἀξιώσειε δ' ἂν τις λόγου καὶ τὸ περὶ τοὺς γάμους αὐτοῖς, ὡς δοκεῖ, πλημμελοῦμενον. Ἐμοὶ δὲ οὐ σχολὴ τὴν ἀμφίβλητον κινεῖν, τὰ τε ἄλλα, καὶ ὅτι παρ' ἐκείνων ἡμῖν ὁ γάμος τῶν ἱερωμένων ἐγκαλεῖται, καὶ οὐ μόνος οὗτος, ἀλλ' ὡς φασί, καὶ ἄλλα δυσεξαριθμητά. Τοιοῦτον γὰρ ἡ φιλονεικία, περὶ τὰ ὄντα τυφλόν, περὶ τὰ μὴ ὄντα

²¹ Isa. LVIII, 5.

Variæ lectiones et notæ.

(19) Alludit ad nomen *Basilii*, quod Græce idem est ac *regius*.

inclamans, mihi que album calculum tribuens. Quomodo igitur vos, dum tam multis, dicam etiam, tam magnis contrarium statuitis, nihil vos peccare existimatis, et præter Ecclesiarum consuetudinem facientes supercilium attollitis, et cum oporteret vos cedere, nos vobiscum abducere conamini; nosque incusatis, qui, si hæc nobis esset voluntas, potiori jure vos accusare possemus? Sed nos quidem refugimus molestiam vobis hac de causa creare, vestramque ambitionem lacescere: at vos neque parentibus parcere nostis.

10. Alias enim, si vestrum quoque Sabbaticum jejunium severius discutere nobis lubitum esset, ostendere utique possemus, illud nec apostolorum, neque Patrum doctrinæ consentaneum esse. Nam et apostoli contra eos qui Dominicam, vel Sabbatum, (uno excepto) jejunaverint, et laici quidem sunt, excommunicationem, si vero clerici depositionem decernunt. Neque vero supposititios hosce canones recte judicabis, quos sexta synodus venerata est; cui quidem dogmata condenti interfuerunt Agathonis vestri legati; canones autem sancienti adfuit incitator episcopus Basilius tantæ auctoritatis, ut integræ vestræ synodi locum implet.

Verum et concilii Laodiceni Patres, quibus etiam sexta synodus honorem detulit omnem, non oportere sanxerunt in Quadragesima offerre panem, præterquam in Sabbato, et Dominica: quod sane non præscripsissent, si Sabbatum tanquam jejunii diem agnovissent. Quod vero ita sese res habeat, et nos non male conjectemur, argumento est, quod etiam natalitia martyrum, sive memorias in Quadragesima celebranda non esse, sanxerunt, præterquam in Sabbatis et Dominicis: ea enim festivitatis, seu lætitiæ sunt, non afflictionis, quam a nobis exigit jejunii dies: quid vero martyrum memoria lætius? At vero vis etiam, ut regium tibi suffragium proferam. Basilius ille, cujus in verbo, et Spiritu virtus omnem obtinuit terram, in suis De jejunio sermonibus ad Cæsariensem nobilem magnamque propter ipsum Ecclesiam, quinario dierum numero jejunium in hebdomada definiens, senarium vestrum numerum illegitime insertum

11. Jam vero, quæ ad Occidentales a veritatis et discipulo et magistro, cum de azymo, tum de jejunio Sabbati dicenda sunt, jam pro virili mea satis exposui. Operæ vero pretium quispiam putabit esse, ut de eo etiam, quod circa connubia ii peccare videntur, sermo habeatur. Verum mihi minime lubet, camerinam hanc movere, cum aliis de causis tum quod ab illis sacerdotum nostrorum connubia reprehenduntur; et quidem non ea solum, sed et alia quæ, ut inquit, haud facile numerari

possunt. Sic enim se habet ambitiosus vincendi amor : circa ea quæ sunt (seu recte facta) circus est ; circa quæ non **522** sunt, (seu defectus,) lineæ. Quando igitur hos defendendos suscipiemus a criminibus quæ nobis obijciuntur, tunc etiam de cœnubiis disserere opportunum erit, et inquirere an illi, vel nos circa illa peccemus, vel utriusque recte agamus, juxta diversum scopum quem nobis præfigimus. Reliquum vero est, ut moncamus populares nostros, qui *zelum quidem habent, sed non secundam scientiam* ²², et eos qui, quod gravius est, ex cæro sui amore Christi corpus dilacerant. Et primo quidem ad simpliciores verba faciemus.

12. Non omnia ab omnibus sunt exigenda, o fratres ; quemadmodum neque omnibus condonanda : at si quæ sint, quibus non constitutis, magnum in rebus capitalibus infertur detrimentum, his manibus pedibusque, ut dicitur, insistendum, ac tanquam quoddam vectigal inexorabiliter exigenda, scientes ex horum pensatione laud modicam rebus afferendam esse utilitatem. Quorum vero nec multum nocet absentia, et si violentius procurentur, damna imminet majora ; ea relinquere uti se habent, hominis est judicio pollutis, et negotiationis callentis leges, quibus præscribitur magnis parva, non minimis maxima commutare. Idem a medicis in corporum curatione observari video. Si enim, cum cerebrum, aut cor, vel fœcur male affecta sunt, omnem adhibent diligentiam in victus qualitate, tum in usu medicamentorum, aliquando etiam, arte non proficiente, ad naturales antipathias confugiunt, et incantamenta quoque submurmurant : quin et collectionem aliquam multi generis materiæ patienti applicant, et non magis ab ipso illa pendere faciunt, quam ipsi ab eorum adjumento pendeant. Et quanquam videant aliquod ex minus principalibus membris ejusmodi curatione lædi, parvi vel nihili id faciunt, licet alias quam maxime cuperent, et illam corporis partem optime se habere : at, si utrumque obtinere non possunt, minus malum eligunt præ majore. Eandem quoque methodum in præcipuis ignobiliorum membrorum infirmitatibus servant. Nam si aliquo illorum ægrotante, ex illius curatione quodpiam ex nobilioribus damno affici perspexerint, confestim ab eo curando desistunt. Hoc item in pulcherrimo Ecclesiæ corpore ab iis qui illius curam habent, servandum. Si enim fides ac dogmata læsa fuerint, dignum censeo, ut omnem ad horum curationem impendant studium et verbis et factis morbi causas impugnando. Postquam vero propria medicamenta adhibuerint, imo antequam ea adhibeant, veram e cælo deprecant antipathiam, et incantationem, quæ omnia potest, admurmurantes Jesu Christi nomen, qui *portavit infirmitates nostras, morbos nostros tulit, et linguam omnem sanat* ²³, qui **523** est Verbum Dei,

ἔξυδερκέ;· τὸ μὲν κατορθώματα, τὸ δὲ, ἐλαττώματα. Ὅτε τοίνυν ἀπολογεῖσθαι τούτοις καιρὸς πρὸς τὰ καθ' ἡμῶν ἐγκλήματα, τότε καὶ περὶ τοῦ γάμου λέγειν καιρὸς. εἴτ' ἐκεῖνοις εἴθ' ἡμῖν ἀμαρτάνεται, εἴτε καὶ ἀμφοτέροις ἔχει καλῶς πρὸς τὸν σκοπὸν ἐν ἑκαστοῖ τοῦ πράγματος προϊστάνομεν. Λοιπὸν ἐν νοουθετῆσαι καὶ τοὺς πολλοὺς τῶν ἡμετέρων, ὅσοι ζηλοῦσι μὲν, ἀλλ' οὐ καθ' ἐπιτήνωσιν, καὶ δοῦι, τὸ δεινότερον, ἀπὸ φιλαυτίας τὸ Χριστοῦ σῶμα σπαράττουσι. Καὶ πρότερόν γε, πρὸς τοὺς ἀπλουστέρουσ τὸν λόγον ποιήσομαι.

13. Οὐ πάντα πάντας ἀπιτητέον, ἀδελφοί, ὥσπερ οὐδὲ πᾶσι πάντα συγχρητέον· ἀλλ' ὅσα μὲν μὴ καταβάλλόμενα φέρει τὴν ζημίαν ἐπὶ τὰ καιρία, τούτων ἀνεκτέον καὶ χερσὶ καὶ ποσίν, ὡς λέγεται, καὶ ὡς τινα φόρον εἰσπρακτέον ἀπαρατήτως, εἰδοτάς τὴν τούτου συντέλειαν οὐ μικρὰν εἰσφέρουσαν τοῖς πράγμασι λυσιτέλειαν. Ὅσα δὲ μήτε τῇ ἀποστερήσει ζημίῳ μεγάλη, καὶ προσδιασθεῖεν ὥστε κερδανόηται ζημιώσει τὰ μέγιστα, ταῦτα καταλείπειν ἔχειν ὡς ἔχει, ἀνδρὸς κριτικοῦ, καὶ τοὺς τῆς πραγματείας εἰδότες νόμους, μεγάλων ἐλλατωμένων ; [f. ἀλλαττο.] μικρὰ, ἀλλὰ μὴ τῶν ἐλαχίστων τὰ μέγιστα. Οὕτω καὶ τὰς τῶν σωμάτων θεραπείαις, ἐρῶ τοὺς λάτρους κρίνοντας· ἐγκεφάλου μὲν, ἢ καρδίας, ἢ ἥπατος πασχόντων, πᾶσαν εἰσφέροντας ἐπιμέλειαν ἐν τε διαίτης τρόποις καὶ φαρμακείαις· ἔστι δ' ὅτε, τοῦ τῆς τέχνης λόγου μὲν ἀνύοντος, ἐπὶ ἀντιπαθείας φυσικᾶς μεταβαλόντας, καὶ ἐπιρῶν; ὑποδραχρῆζοντας, καὶ τινα συρφετὴν πολυειδῶν ὕλων τῶ κακῶς ἔχοντι προϊάπτοντας [f. περιάπτ.] καὶ οὐ μᾶλλον ἐκείνου ταῦτ' ἐξερπύωντας, ἢ αὐτοὺς τῆς τούτων βοηθείας ἐξερπύωντας. Καὶ τὶ τῶν ἀκυρωτέρων ἐρῶσιν ἐκ τῆς τοιαύτης ἐπιμελείας βλαπτόμενον, σμικρὰ τούτου, ἢ οὐδ' ὄλω; φροντίζοντας· καὶ μάλιστα μὲν εὐχομένους κάκεινο τὸ μέρος τοῦ σώματος ἀμέμπτως ἔχειν καὶ ὑγιᾶ;· εἰ δ' ἀμφοτέρα μὴ ἐνδέχεται, τὸ μείον κακὸν προαιρουμένους τοῦ μείζονος· καὶ τὰς πρωτοπαθείαις δὲ τῶν ἀκυρωτέρων, τὴν αὐτὴν κρίσιν φυλάττοντας. Καὶ γὰρ τινας τούτων νεοσκότας, ἐπ' ἰδ' ἂν τὴν θεραπείαν ποιοῦμενοι κατασκέψωνται τὶ τῶν κυρωτέρων ἐνταῦθα κακοπραγούν, τοῦ θεραπεύειν ἀφίστανται. Ταῦτὸ τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ καλοῦ τῆς Ἐκκλησίας σώματος τηρητέον τοῖς τούτου θεραπευταῖς. Οὐδ' τῆς πίστεως μὲν κακῶ; πασχούσης καὶ τῶν δογμάτων, ἀξιώ πᾶσαν εἰσφέρειν πρὸς τὴν θεραπείαν σπουδὴν, καὶ λόγους καὶ ἔργους πρὸς τὰς νοσοποιούσας αἰτίας ἀνισταμένους, καὶ μετὰ τοῦ τὰ οἰκία εἰσφέρειν, μᾶλλον δὲ καὶ πρὸς τούτου τὴν ἀνωθεν ἐξαιτεῖσθαι τὴν ἀληθινήν ἀντιπάθειαν, καὶ τὴν πάντα ἰσχύουσαν ἐπιρῶν; ἐπιλέγειν τὸ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ ὄνομα, ὡς τὰς ἀσθενείας ἡμῶν ἤρε, καὶ τὰς νόσους ἐδάστασε, καὶ πᾶσαν μαλακίαν ἰόσατο· ὅς ἐστι Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ σο-

²² Rom. x, 2. ²³ Isa. LIII, 4.

φία, καὶ δύναμις, καὶ χεῖρ δεξιὰ καὶ βραχίον, καὶ ἅτα ἄλλα θείας ἐπιστήμης; καὶ ἰσχύος δυνάματα. Τῆς δὲ τοιαύτης θεραπείας μὴ εὐδοουμένης διὰ τὸ τῆς νόσου δυστρίπελον καὶ κίνδυνον, ὁ Παῦλος γαγγραινας καλεῖ, ἐνταῦθα παραληπτέον τὴν τῆς ἀκοινωνησίας, ἢ τοῦ ἀναθήματος σίδηρον, ἢ τὴν καύσιν, ἢ τὴν τομὴν ἐνεργήσοντα, ἵνα μὴ νομίην ὁ πονηρὸς λόγος ἔξει, καὶ τῶν τέως ὄντων ἐπιλάβηται. Οὕτως ὁ τεχνίτης ἐκεῖνος ἰατρὸς τὰς κατ' αὐτὸν γαγγραινας ἐχειρίσατο, τοὺς μὲν παραδοὺς πρὸ Σατανᾶ, ἵνα παιδευθῶσι μὴ βλασφημεῖν, τοὺς δὲ παρὰ τὴν αὐτοῦ διδασκαλίαν εὐαγγελιζόμενους, ὑποβαλὼν ἀναθέματι, καὶ τῶν δοκούντων ὡσι, καὶ ἀξιοματικώτερον ἔχωσι. Τοῦτο γὰρ αὐτὸ βούλεται ὁ ἄγγελος τῷ λόγῳ ἐπισημαζόμενος.

et sapientia, et virtus, et manus dextera, et brachium, et quæcumque alia divinæ scientiæ et fortitudinis nomina. Quod si huiusmodi curatio haud feliciter procedat propter morbi contumaciam et malignitatem (quæ Paulus gangrænas vocat²¹), tunc arripiendum separationis, vel anathematis ferrum, quod vel exustionem, vel præcisionem efficiat, ne pabulum error habeat, et membra, quæ hactenus sana fuere, corripiat. Hoc modo sagax ille medicus sui temporis gangrænas tractavit, quosdam quidem tradens Satanæ, ut discerent non blasphemare²²; alios vero, qui contra ipsius doctrinam evangelizabant, subjiciens anathemati²³, tametsi personæ spectabiles ac in dignitate constitutæ forent. Hoc enim significatur per angelum ab eo in sermonem inductum.

ιγ'. Καὶ τοῖς Δουτικοῖς τοίνυν, εἴ τι μὲν περὶ τὸ δόγμα διαμαρτάνεται, τὴν Πατρικὴν πίστιν σαλευόν, εἶον δὴ τὸ ἐν τῷ Συμβόλῳ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος προστιθέμενον, ἐνθα καὶ ὁ κίνδυνος μέγιστος, τοῦτο μὴ διορθώσεως ἀξιούμενον, ὁ συγχωρῶν ἀσυχώρητος, καὶ ἀπὸ τοῦ θρόνου τοῦς λόγους ποιῶνται, ἐν ὄψηλιν ὄψηλοι προτιθέασι (20), καὶ τὴν τοῦ Πέτρου ὁμολογίαν προβάλλωνται, καὶ τὸν ἐπ' ἐκείνη μακρυσμὸν ἐπιφέρουσι, καὶ τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας ἡμῖν ἐπισείωσιν· οἷς ὅσῳ τιμᾶν ἐκεῖνον δοκοῦσι, τοσοῦτον ἐξυτοῦς ἀτιμάζουσι, ἀ ἐκεῖνος ἤδρασεν, αὐτοὶ καταλύοντες, καὶ τοὺς θεμελίους ὑποσπῶντες τῆς Ἐκκλησίας, ἢ ἐκεῖνος ἀνεχέιν πιστεύεται. Ἐνταῦθά μοι μαχητῆς, ὁ ἐπίλλα πραῦς, περιζῶσαι τὴν τοῦ Πνεύματος μάχαιραν, χρῆσαι τῷ ῥήματι τοῦ Θεοῦ, τῷ μερίζοντι σάρκα καὶ πνεῦμα, τῷ φον κοσμικὴν, καὶ θεῖα μυστήρια, καὶ κριτικῶ τῶν ἀνθρωπίνων καὶ σφαλερῶν ἐνθυμήσεων· ἀποκέντησον ὡς Λευίτης καὶ Θεοῦ λειτουργὸς τοὺς μαχοποιούντας (21) τὰ τῶν οἰκείων λογισμῶν ἀναπλάσματα, καὶ προτιθέοντας τὴν κεφαλὴν εἰς προσκύνησιν καὶ ματι.

13. Igitur Occidentalibus, si quidem circa aliquod dogma errent, quod Patrum fidem lædat, cuiusmodi est additamentum illud in Symbolo, ubi et periculum est maximum, qui hoc minime correctum condonat, ipse venia est indignus, etiamsi ex throno, quem sublimem sublimis cæteris præponunt, verba faciant; etiamsi Petri confessionem proferant; quamvis claves regni cælorum nobis quatiant: quibus quanto honorare ipsum putant, tanto se dehonorent, cum, quæ ille constituit, ipsi dissolvant et fundamenta subruant Ecclesiæ quæ illi sustinenda conceditur (22). Hac in re, si quis es puginator alius mitis, succingere gladium spiritus, utere verbo Dei, quod dividit carnem et spiritum, tumorem mundanum et divina mysteria, ac damnat fallaces hominum cogitationes: punge et feri sicut Levita et Dei minister, eos, qui pro cogitationum suarum signentis bellum gerunt et caput adorationi proponunt, et omnes succumbere volunt imperii sui auctoritatē πάντας ὑποτίπτειν ἀξούντας τῷ τῆς ἀρχῆς ἀξώματι.

ιδ'. Ἄν δὲ τοῦ δόγματος αὐτοῖς εὐθετηθέντος, καὶ τῆς καινοτομίας ὑπεκτάσης τοῖς πρεσβυτέροις, τὰ περὶ τῶν ἀξύμων καὶ τῶν νηστειῶν ἐγκλίπια στέργηται, καὶ ἀποπηδῶσιν ἡμῶν αἰτούντων ἐν τῷ τῆς πραότητος Πνεύματι τὸ καὶ ἐν τούτοις ὁμόγνωμον γενοῦ Παῦλος ἐν τούτῳ τοῖς ὕπο νόμον, ὡς ὑπὸ νόμον φαινόμενος, καὶ τοῖς ἐρχήν ἔχουσι συναγριζόμενος καὶ εὐρόμενος, καὶ πρὸς τὰς θυσίας τοῦ ἀγνισμοῦ διακινώμενος, καὶ περιτέμων Τιμόθεον, ὁ τὴν ἐν νόμῳ δικαιοσύνην ἠγησάμενος σκύβαλι· ὁ Γαλάταις περιτεμνομένοις, ἀχρηστοὺ ὑποδοικνύς τὸν Χριστόν, καὶ τὸ τῆς εἰς τοῦτον

14. Si vero eo dogmate recte constituto, ac novitate sublata, presbyteri eorum azyma et jejunia sua impensius adamant ac recusent, tametsi nos in mansuetudine Spiritus postulemus, in istis quoque nobiscum concordēs fieri; in hoc tu esto²⁴, Paulus, qui iis, qui sub lege erant, quasi sub lege esset, factus est, et cum votum habentibus se purificavit, et rasis, et pro sacrificiis purificationis impendit, sequi sumptus fecit, et Timotheum circumcidit (tametsi ipse iustitiam, quæ ex lege est, arbitraretur, ut stercora²⁵): qui Galatis enuntiavit Christum, si circumciderentur, nihil profuturum²⁶. Ut quid

²¹ Tim. i, 17. ²² Tim. i, 10. ²³ Galat. i, 18. ²⁴ I. Cor. ix, 24; Act. xvi, 23, 24. ²⁵ Act. xvi, 5;

Philipp. iii, 6, 8. ²⁶ Galat. v, 2.

Varie lectiones et notæ.

(20) Cod. Bon. προστιθέασι. Textus a Chomateno ailiatus cum nostro apographo omnimode consentit.
 (21) Cod. Bonon. pro μαχοποιούντας habet προσκοινοῦντας: unde Mingarellius vertit, qui e prophanum cogitationum signentis quasi vitulum censent. Quæ si vera lectio est, ut est sane probabilis,

allusio sit ad ritulum ab Hebræis in deserto confectum.
 (22) Verti etiam potest quam ille creditur sustinere, ut vertit Mingarellius; qui etiam adnotat, his verbis Romani pontificis primatum aperte indicari. Item autē ipsam adnotaverat et auctor Dissert. præviæ in hanc editionem, n. 98.

vero lucraretur hac arte? Nempe innumeros illos fideles Ecclesiæ Hierosolymitanæ, atque **524** procellam contra Evangelii prædicationem apparentis dissensionis causa excitatam sedaret. Sic etiam navium gubernatores faciunt: laxare enim solent funes, ut vela naufragium minantia evacuent, et simul cum navi salvum fiat ejus onus. Simile quid ars gubernatoria tua a te postulat, ut nempe non omnia urgeas, et præsertim, cum nimius fiat ventus arrogantiae et ethnicæ existimationis. Præstat hoc in casu remittere et laxare prudenter, et navigationem facere tarditate incolumem potius quam festinationem lethalem; et navim cursus imminutione servare potius, quam ejus immoderate naufragium facere. Sane enim pulcherrimum quidem foret fidelium corpus, si præter integritatem membrorum, haberet etiam in capillis, et unguibus venustatem, tanquam corpus *filiae Regis*, ac *sponsæ Christi*, *speciosi præ filiis hominum* ⁴⁰, et completi et perfecti, ac similem sibi adjungere expectantis. Attamen pulchrum etiam est, si nullum membrum ei desit, ac præsertim oculi (quibus Trinitatis solem intuemur, et per eum etiam alia, quibus ad confirmationem Spiritus indigemus), etiamsi capilli et unguis reliquæ pulchritudini non respondeant; sed ille quidem paulo nigriores sint, et non similes capillis regis *David*. qui *rufus erat et pulcher aspectu* ⁴¹; neque sicut capilli *fratris sponsæ*, qui erat *candidus et rubicundus* ⁴²: isti vero, seu unguis vel nimium prominentes, vel justo breviores sint: unde parvæ festucæ vel nullo modo, vel minus commode capi possint. Tu non propter ista reliquum despicias corpus; sed potius neque respicias ista, voluptatem ex aliis capiens, et in illorum pulchritudinem ita defixos tenens oculos, ut neque nictent aliorum. Sic et magis fervebis Spiritu, et Domino famulaberis velut *servus bonus et fidelis* ⁴³, si Dominicæ domus curam habueris: habebis autem curam, si non patieris eam detrimentum pati: detrimentum autem ea patietur, si parum plena fuerit: parum vero plena est, dum nos conservos persesequimur: persequimur autem, cum erga illos obdurescimus: obdurescimus vero, cum non indulgemus. Indulgeamus igitur, neve simus duri: si non duri erimus, fratres *suscipiemus* ⁴⁴: suscipientes autem Domini domum replebimus: replentes vero, eam ditiores faciemus: ditantes autem, benevolentiam nostram de-

πίστεως ὄνομα ἵνα τὴν καρδίαν, τεχνώμενος ἐκείνας τὰς μυριάδας τῆς ἐν Ἱερουσαλήμ Ἐκκλησίας, καὶ στήσῃ τὸν τοῦ κηρύγματος (23) σάλον, διὰ τῆς δοκούσης διαφωνίας ἐπεχειρόμενον. Οὕτω καὶ κυβερνῆται ποιῶσιν [f. ποιούσιν], ἐνδιδόντες τὸν πόδα, ἵνα τὸ ἱστίον βάπτου ἀποκενώσωσι, καὶ συνδιασωθῇ τῇ νηϊ τὸ πλήρωμα. Τοῦτο καὶ αὐτὸς ἀπαιτεῖτο παρὰ τῆς σῆς κυβερνητικῆς, μὴ πάντα ἐντείνειν καὶ μάλιστα ὅπου περιττὸν τὸ πνεῦμα τοῦ τύφου, καὶ τῆς ἐθνικῆς οὐκείας· ἀλλὰ χαλᾶν ἐπιστημόνους, καὶ ποιεῖσθαι τὸν πλοῦν μετὰ τῆς βραδυτήτος βίωσιμον, ἢ μετὰ τῆς ταχυτήτος θανάσιμον· καὶ πλοῦν φυλάττειν διὰ τῆς ὑφέσεως, ἢ διὰ τοῦ ἀπαχωρήτου [f. ἀπαραχ.] τιθέναι ναυάγιον. Κάλιστον μὲν γὰρ εἶ το σῶμα τῶν πιστῶν, μετὰ τοῦ ἀρτιμελὲς εἶναι, καὶ τὴν τριχῶν εὐ ἔχει καὶ τῶν ὀνύχων, ὡς σῶμα *συγατρὸς βασιλέως, νόμφης Χριστοῦ, τοῦ ὠραίου καλλίει παρὰ τοὺς υἱοὺς τῶν ἀνθρώπων*, καὶ πλήρους, καὶ ἐντελείου [f. -λοῦς], καὶ ἡδέως ἀρμοζομένου τὸν ὁμοιον· καλὸν δὲ καὶ εἰ μηδενὸς μὲν λείποιτο μέλους, καὶ μάλιστα ὀφθαλμῶν (οἷς ὀρώμεν τῆς Τριάδος τὸν ἥλιον, καὶ διὰ τούτου καὶ τᾶλλα ὧν πρὸς σύστασιν τοῦ Πνεύματος χρῆζομεν)· αἱ τρίχες δὲ αὐτῶ καὶ οἱ ὄνυχες, οὐ κατὰ τὸ λοιπὸν κάλλος· ἀλλ' αἱ μὲν, βραχὺ τι μελάντεροι, καὶ οὐ κατὰ τὰς τοῦ βασιλέως Δαβὶδ (ὃς ἦν *πυρράκης μετὰ κάλλους ὀφθαλμῶν*), εἶτον τὰς τοῦ ἀδελφοῦ τῆς νόμφης τοῦ λευκοῦ καὶ πυροῦ [f. πυροῦ]· οἱ ὄνυχες δὲ ἢ ὑπερέχοντες, ἢ ἐλλείποντες, ὡς ἐντεῦθεν αὐτοῖς τὰ μικρὰ κάρφη, ἢ μηδὲως, ἢ ἀδεξίως περιλαμβάνεσθαι. Οὐκ οὖν διὰ ταῦτα καταφρονήσεις τοῦ λοιποῦ σώματος· ἀλλὰ τοῦναντίον οὐδὲ ὄψαι ταῦτα, τοῖς ἄλλοις ἐντροφῶν καὶ πρὸς τὸ ἐκείνων κάλλος πεπατταλευμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὡς μηδὲ νεύειν ἐτέρως. Οὕτως ἂν μᾶλλον καὶ ζέοις τῷ Πνεύματι, καὶ τῷ Κυρίῳ δουλεύοις *δουλεῖαν ἀγαθοῦ καὶ πιστοῦ*, εἰ τοῦ Δεσποτικοῦ οἴκου φαίνῃ κηδόμενος· κηδοῖ δ' ἂν, εἰ μὴ ἀνέχῃ ζημιουμένου· ζημιούται δὲ, ὅταν ὀλίγον ἔχη τὸ πλήρωμα· ἔχει δ' ὀλίγον, ὅτε τοὺς συνδοῦλους διώκομεν· διώκομεν δὲ, ὅτε πρὸς αὐτοὺς σκληρυνόμεθα· σκληρυνόμεθα δὲ, ὅτε μὴ συγκαταβαίνομεν. Συγκαταβῶμεν οὖν, μὴ φανῶμεν σκληροί· μὴ σκληρυνόμενοι γὰρ, *προσληψόμεθα*· προσλαμβάνοντες δὲ τὸν τοῦ Κυρίου οἶκον πληρώσομεν· πληροῦντες δὲ, πλουσιώτερον ἐργαζόμεθα· πλουτιζόντες δὲ, τὴν εὐνοίαν δεῖξομεν· ἐκ δὲ τῆς [f. ταύτης], *ἀγαθοὶ δοῦλοι μαρτυρησόμεθα, καὶ πιστοὶ*· ἐκ δὲ

⁴⁰ Psal. XLIV, 3. ⁴¹ I Reg. XVII, 42. ⁴² Cant. V, 10. ⁴³ Matth. XXV, 21. ⁴⁴ Rom. XV, 7.

Varie lectiones et notæ.

(23) Cod. Bonon. pro κηρύγματος mendose habet κηρύματος. Doctissimus Mingarellius facile vidit legendum esse κηρύγματος, ut habet codex noster: sed neque hanc lectionem sibi satisfacere subdit. Cur ita vero, non pandit. Ipse non video quid eam impetere possit: nam sensus, ut ego quidem verti, recte procedere videtur. Cum enim *Hierosolymis millia essent in Judæis, qui credidissent*, ut inquit Jacobus ad Paulum (Act. 21, 22) et omnes amula-

tores essent legis, ipsi tumultum ciebant contra prædicationem Pauli, quoniam de illo audierant, quod *discessionem doceret a Moyse eorum, qui per gentes erant, Judæorum*. Ad eum tumultum sedandum Jacobus suavitè Paulo ut *cum votum habentibus prædicaretur*: quod et Paulus fecit. Cæterum Mingarellius, voce illa abjecta, ita veritè, *tumultumque ob dissensionem, quæ in speciem erat, excitatum compesceret*.

τούτου, εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου εἰσαχθῶμεθα. Ὁρᾶς ποῖ φέρουσα ἡμᾶς ἢ συγκατάβασις ὑψώσων;

www.libtool.com.cn

14. Οὐ τοίνυν, οὕτε περὶ τῶν ἀζύμων, οὕτε περὶ τῶν νηστειῶν ἀντισκληρονησόμεθα τῷ ἀκαμπεῖ τοῦ ἔθνους φρονήματι. Τοῦτο γὰρ ἐστὶν ὀστράκην συγκολληῖν ὀστράκον, μηδὲν εἶδους ὑγροτέρου παρεντιθέντας· ὅπερ ἐγένετ' ἂν ἰσως ἐχέκολλον. Θυδὲ πολλοῦ δεῖ περὶ τῶν ἀπηριθμημένων λοιπῶν, ἅπερ ὁμολογοῦντες καὶ αὐτοὶ τηρεῖν, ἐκτὸς τῆς *κνικτοφυρίας* (ταύτης γὰρ οὐδὲ τὸνομα τοῖς Λατίνοις σώφροσιν ἀνεκτὸν, ὡσπερ οὐδὲ παρ' ἡμῖν τὸ τῆς ληστείας, ἢ πορνείας· κἂν εἰ θηριώδεις, καὶ κτηνώδεις, ταῦτα ἐπιτηδεύωσι), δοκεῖσι πολλοῖς ἀσύγγνωστα σφάλλαισθαι. Ἄν μὴ συντίθεσθαι τοῖς λόγοις, ἀνδρός ἐστίν, ὡς εἶμαι, ταῖς ἐκκλησιαστικαῖς ἱστορίαις ἐγγυμασθέντος, καὶ μισθόντος, ὡς οὐ πᾶν ἔθος ἀποσχίζειν Ἐκκλησίας ἰσχύει, ἀλλὰ τὸ πρὸς διαφορὰν ἄγον δόγματος. Ἐθῆ δὲ πάντως καὶ ταῦτα τὰ παρὰ τοῖς θαυμαστοῖς κριταῖς σφάλματα· τὰ μὲν, ἐξ εὐλαθείας, ὡς τὸ προσάγειν τοῖς ἀπασημοῦς τοῖς θεοῖς ἰδέασθαι (μὴ γὰρ δὴ παραδεξόμεθα (24) τὴν σατανικὴν ἐκείνην συκοφαντίαν, ὡς ἄρα Λατίνοις οὐ παραδεκτὰ ἢ τῶν εἰκόνων προσκύνησις)· τὰ δὲ ἐξ οικονομίας οἰκοδομοῦσης ἀσθίνεαν, τάχα μὲν καὶ ψυχῆς, πάντως δὲ τὴν σωματικὴν, ὡς τὸ τοῖς πρώτους ἐν ταῖς νόσοις μεταλαμβάνειν κρεῶν, καὶ τοῦτο κεκολασμένως καὶ τῷ ὄντι πνευματικῶς. Εἰ δὲ τινες αὐτὸ χυδαίουσι ταῖς ἀδιαφορίαις, ἕτερος οὗτος λόγος (25), οὐ πρὸς τοῖς πρώτους τοῦτο κατὰ λόγον οἰκονομήσαντας, καὶ ἄλλα κατ' ἄλλους τινὰς λόγους ἐμπαγένας (26) ταῖς Δυτικαῖς Ἐκκλησίαις· ὧν οὐδὲν διασπῆν ἡμᾶς δύναται, οὐκ ἦν γε τοῖς κρινόντας ἔχη, τὴν ψῆφον φέροντας (27) πατρικῶς νόμοις ἀκόλουθον.

15. Καὶ εἰ γε μὴ μακρὸς μοι ὁ λόγος ἐμέλλεν εἶσεσθαι, καὶ ἱστορίας ἐγγύς, εἰδείξα ἂν σοι μυρία ἐπὶ μυρία ἔθνη τοῖς παλαιοῖς Πατράσι παραχωρηθέντα πρὸς τὴν τῶν ἀδελφικῶν ψυχῶν *περικοίτησιν*. Ἦδεσαν γὰρ ἐκεῖνοι μὴ *ἑαυτοῖς ἀρᾶσκων*, ἀλλ' ἕκαστος τῷ πλησίον εἰς τὸ ἀγαθὸν πρὸς οἰκοδομήν. Ἀλλὰ νῦν (φεῦ τοῦ ὕδαρικοῦ ἡμῶν ὄγκου), καὶ τίς ἐστὶ μοι πλησίον; λέγομεν, καὶ μυρίους καταβάλλομεν ἱσταμένους, ἵνα τὸ οἰκεῖον στήσοιμεν (28) θέλημα (ὃ οὐχ ὅπως ἱστασθαι, ἀλλὰ καὶ καταχωννίσθαι ἄξιον)· καὶ πάντα μεταστοιχειοῦμεν καὶ μετατάττομεν, ἵνα τὸ ἀνοῦσιον οὐσίωσωμεν, καὶ μορφώσωμεν τὸ ἀμόρφωτον· κἂν τι ῥῆμα προέσθαι φθάσωμεν, καὶ εἰ τῶν γελοίων φαίνεται γελοϊότερον, Θεοῦ φωνὴν ἀποδείξαι τοῦτο σπουδάζομεν, ἀξίαν ἀκοῆς Μωσέως τυχόν καὶ Ἀαρῶν (ταπεινὸν γὰρ

²⁴ Rom. xv, 1, 2. ²⁵ Luc. x, 29.

Variæ lectiones et notæ.

(24) Sic etiam Chomatenus; at cod. Bonon. habet. παραδεξώμεθα.

(25) Chomatenus hic addit πρὸς τοῦτους.

(26) Chomatenus, ἐμπαγένας: quod mihi magis

monstrabimus: ex hac *servi boni et fideles* declinabimur: et hinc in gaudium Domini introduce-mur. Vices, quousque indulgentia nos sublimaverit?

25 15. Non igitur neque propter azyma, neque propter jejunia durius nos habebimus erga inflexibile gentis hujus genium. Hoc enim esset testam testam copulare velle, nulla adhibita molliore materia quæ agglutinandi fortasse vim habuisset. Multo vero minus propter reliqua supra enumerata, quæ se ipsi fatentes servare (excepto *suffocato-rum* esu; hujus enim ne nomen quidem bene moratilis Latinis ferendum videtur, sicut neque apud nos furti, aut fornicationis: quanquam hæc etiam homines quidam ferini ac brutales exerceant) multis irremissibiliter peccare videntur: quorum non astipulari sententiæ hominis, ut puto, est in ecclesiastica historia exercitati, quique exinde didicit, non omnem diversam *consuetudinem* ad Ecclesias scindendas validam esse; sed tantum quæ diversum dogma inducit. Porro meræ *consuetudines* sunt etiam ista, quæ apud præclaros istos judices sunt errores. Quædam enim ex pietate, ut sacra pavimenta deo-sculari (neque enim satanicæ illi assentiemur calumniæ, quasi Latinis sacrarum imaginum veneratio non probetur): alia vero ex provida dispo-sitione ob imbecillitatem, fortasse quidem animæ, certe autem corporis; ut quod ascetæ seu monachi ægrotantes vescantur carnibus, parce tamen, et vere religiose. Si vero id aliqui laxant ad vulgarem usum, alia res hæc est, quæ minime spectat ad priores illos, qui secundum rationem ista dispo-suerunt, sicut et alia ob alias rationes, quæ in Occidentalibus vigent Ecclesiis, et quorum nihil nos ab invicem divellere jure potest: neque sane divellent unquam, si judices habeant, qui patrōn legibus consentaneum calculum ferant.

16. Et quidem, si sermo meus longior, ac pene historiæ similis evasurus non esset, ostendere utiq-ue possem, innumeras *consuetudines* a precia Patribus ad fraternalium animarum *acquisitionem* toleratas. Noverant enim illi non *sibimet ipsis placere, sed unusquisque proximo suo in bonum ad ædificationem* ²⁹. At nunc (o hydropicum nostrum tumorem!) *Et quis est meus proximus* ³⁰? dicimus: et innumeros stantes dejicimus, ut nostram statua-m voluntatem (quam nullo modo stare, sed obrui, dignum est) et omnia transformamus et transmutamus, ut non existenti esse tribuamus, et forma donemus, quod informe est: et si quidem vel verbum a nobis proferatur, ut ut omnium perri-diculum, vocem Dei esse contendimus, dignam quam Moses et Aaron attente audiant (parum enim

placet.

(27) Chomatenus ἐκφέροντας.

(28) Chomatenus συστήσωμεν.

ad dignitatem esset dicere, *Ithamar*, et *Eleazar*; et minus adhuc, si dicerem: *Gregales Israelitæ*, etsi triduo ante **526** *sanctificati*). Et non animadvertimus, nos dupliciter peccare, cum ob ea quæ initio male dicimus; tum ob ea quæ postea prima propugnando superaddimus. *Perfectus enim ille quidem est, qui non offendit in verbo* ⁴⁷, ut quidam dixit: sed laudandus etiam, qui postquam peccavit, peccatum deprehendit, cognoscit, ac ut horridum aspectu delectatur, tanquam scilicet monstrum quod in nocte partum, sed de die visum, horridi est, et procul abjicitur. Cur vero non imitatur Domini humilitatem, qui *non sibi ipsi placuit* ⁴⁸, sed nobis hominibus, et ut inutilis alligatus est, ut nos sibi, et nobis mutuo colligaret in vinculo pacis: et sanguinem profudit, ut *filios Dei dispersos congregaret in unum*, et *unum fieret ovile* ⁴⁹, ex omnibus ovibus eidem subjectis Pastori, et fugientibus plus quam lupos, carentiam gubernationis, quæ non minus quam illi, dilacerare valet; imo ipsa illis ad gregis dilacerationem vires validiores subministrat?

47. Quid Phariseos deplorabiles effecit? Nunne auidio et praelationis amor, et *velle ab hominibus vocari Rabbi* ⁵⁰? Nonne hoc ipsum etiam deicidas infelices illos reddidit? Quis sit *sumus furoris Domini* ⁵¹, scire desidero: et Isaias mihi respondet, esse illud: *Noli me tangere, a superbis iis prolatum quibus Deus resistit* ⁵². Ostendam vero ego tibi Phariseum aliquem imitatione dignum, nempe Gamalieleum, qui nihil pharisaicum contra apostolos protulit, sed e contra pium pro ipsis ac religiosum consilium dedit. Nos vero, qui *justitia supra Phariseos abundare* ita necessario debemus, ut non auster possimus intrare in *regnum cælorum* ⁵³, ad quod ab eo, qui nos *justificavit*, vocati sumus et destinati; plus quam Pharisei superbe sapimus, ut haud scio, an ab Ecclesia fratres nostros, vel nosmetipsos a regno cælorum excludamus. Non vides, ut Paulus Evangelii sui iudicem Petrum sebergerit? Non vides Petrum a Paulo reprehensum, et reprehensiones æquo animo tolerantem. Tu vero si ad tonitru vocis tuæ non omnes tremantes ac venerabundos videas, et ad verbi tui fulgur pronos corruentes (quemadmodum sacer textus testatur, in Thabore accidisse apostolis ad fulgorem manifestatæ deitatis), tunc sane, tunc Simones et Marciones a te e tumba refodiuntur et demonstrantur, quos recte tempus defoderat et contexerat: et cœnum movetur Gnosticorum, et Sabellii resinguntur præstigiæ, et Arii rabies, et tenebrosus Plotinus, et reliqua turba filiorum perditionis (ne omnes recensendo vel ipsis eorum nominibus inficiam orationem meam), et hos fratri tuo, o cæcitatim! et quidem uni eidem, tametsi inter se dissentientes et contrarios, velut longos quosdam funiculos, **527** annectis, ut fugientem comprehendas; et non tu

εἰπεῖν Ἰθάμαρ καὶ Ἐλεάζαρ, καὶ ἔτι ταπεινότερον τῶν πολλῶν τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ ταῦτα καθηραμένῶν πρότερον), καὶ οὐ συνίεμεν ἀσχημονοῦντες διπλῆ· οἷς εἰς τὴν ἀρχὴν κακῶς λέγομεν. καὶ οἷς ἐπαγωνιζόμεθα. Μακάριος μὲν γὰρ ὁ μὴ ἀμαρτῶν ἐν λόγῳ, καθὼς τις ἔφησεν· ἐπαινετὸς δὲ καὶ ὁ, μετὰ τὸ ἡμαρτηκέναι, τὴν ἀμαρτίαν εὐρῶν καὶ γνοῦν, καὶ ὡς εἰδεχθῆ βδελυξάμενος, οἶόν τι τέρας ἐν νυκτὶ τεχθὲν, εἶτα ἐν ἡμέρᾳ ὁφθὲν τε καὶ βδελυχθὲν, καὶ διὰ τοῦτο ἀποβρίωθὲν. Οὐ μιμησόμεθα τὴν τοῦ Κυρίου ταπεινώσειν, οὐχ ἑαυτῷ ἀρέσαστος, ἀλλ' ἡμῖν ταῖς πολλοῖς, καὶ ὡς δυσχρήστου δεθέντος, ἵνα ἡμᾶς ἑαυτῷ καὶ ἀλλήλοις συνδήσῃ ἐν τῷ τῆς εἰρήνης συνδέσμῳ· καὶ τὸ αἶμα κενώσαντος. Ἴνα τὰ τέκνα τοῦ Θεοῦ τὰ δισχορπισμένα συνάγῃ [f. συναγάγῃ] εἰς ἓν, καὶ ποιήνῃ μία τῶν προβάτων ἀπάτων γέννηται ὑφ' ἐνὶ ταυτομένῳ ποιμένι, καὶ διαφευγόντων πρὸ τῶν λύκων τὴν ἀνεπιστάσιαν, οὐδὲν ἦντων ἐκείνων σπαράττουσαν, μᾶλλον δὲ κάμεινους αὐτὴν πρὸς τὸν τῆς ποιμνῆς σπαραγμὸν ἐπισχύουσαν;

50. Τί τοὺς Φαρισαίους ἐποίησε ταλανίζεσθαι; Οὐκ ἐφιλότημον, καὶ φιλόπρωτον, καὶ τὸ θέλειν καλεῖσθαι ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων· Ραβί; Οὐ τὸ αὐτὸ τοῦτο θεοκτόνους τοὺς ἀθλίους εἰργάσατο; Τίς ὁ καπνὸς τοῦ θυμοῦ τοῦ Κυρίου, ζητῶ μαθεῖν καὶ Ἡσαΐας μετὰ ἀποκρίνεται, ὅτι τὸ, *Μὴ μου ἄπτω*, παρὰ τῶν ὑπερηφάνων λεγόμενον, οἷς ὁ Κύριος ἀντιτάσσεται. Δεῖξω σοὶ καὶ Φαρισαῖον ἀξιώζησαν τὸν Γαμαλιήλ, οὐδὲν Φαρισαϊκὸν κατὰ τῶν ἀποστόλων εἰσηγγεμένον, πᾶν μὲν οὖν τοῦναντίον θεοσεβῶς ὑπὲρ ἐκείνων καὶ εὐλαβῶς συμβουλευσάντα. Ἡμεῖς δὲ, οἱ τῆ δικαιοσύνη περισσεύειν ὑπὲρ τοὺς Φαρισαίους ἀνυγκάλως ὀφείλοντες, ὡς οὐκ ἄλλως ἐν [f. ἐνὸν vel ἐνι] τῆς βασιλείας τυχεῖν, εἰς ἣν ὑπὸ τοῦ *Εἰκακώσαντος* ἐκλήθημεν καὶ ἐτέθημεν, ὑπὲρ τοὺς Φαρισαίους φρονούμεν. οὐκ οἶδα, πάτερον, ἵνα τῆς Ἐκκλησίας τοὺς ἀδελφούς, ἢ ἑαυτοὺς τῆς βασιλείας ἐκκλείσωμεν. Οὐκ ὄρξῃ Παῦλον τοῦ κατ' αὐτὸν Εὐαγγελίου κριτῆς τοὺς περὶ Πέτρον αἰρούμενον; οὐκ ὄρξῃ Πέτρον ὑπ' αὐτοῦ ἐλεγχόμενον, καὶ τοὺς ἐλέγχους ἐν πράσῃ φέροντα; Αὐτὸς δὲ εἰ μὴ πρὸς τὴν βροντὴν τοῦ σοῦ λόγου πάντας ὄρξῃ ὑποπτήσοντας, καὶ πρὸς τὴν ἀστραπὴν πρηγεῖς πίπτοντας. (ὑπὲρ ὁ λόγος ἐν θαβῶρει εἰσάγει παθόντας τοὺς μαθητὰς πρὸς τὴν λάμψιν τῆς παραδειχθείσης Θεότητος), τότε δὴ, τότε Σίμωνες καὶ Μαρκίονες ἀνορύσσονται σοὶ καὶ ἀναδείκνυνται (οὐς καλῶς ποιῶν ὁ χρόνος κατέρυξε καὶ κατέκρυψε), καὶ ὁ βόρβορος ἀνακινεῖται τῶν Γνωστικῶν, καὶ ἡ τοῦ Σαβελλίου ἀναπλάττεται τερατεία, καὶ ἡ τοῦ Ἀρείου λύσσα, καὶ ὁ σκοτεινὸς φωτεινός, καὶ ὁ ἄλλος ὀρμαθὸς τῶν τῆς ἀπωλείας οἰῶν (ἵνα μὴ πάντας ἀπαριθμοῦμενος, μολύω τὸν λόγον καὶ τοὺς ὀνόμασι), καὶ περιάπτεις τούτους τῷ ἀδελφῷ (ὡ τῆς τυφλότητος!), τῷ αὐτῷ τοὺς πρὸς ἀλλήλους διαφωνοῦντας, ὡσπερ τινὰ σχοινία μακρὰ,

⁴⁷ J. c. iii, 2. ⁴⁸ Joan. xi, 52. ⁴⁹ Joan. x, 16. ⁵⁰ Matth. xxiii, 7. ⁵¹ Isa. lxxv, 5. ⁵² I Pet. v, 5. ⁵³ Matth. v, 20.

ἴν' ἐπιλαβάνῃ ἀποδιδράσκοντος, καὶ μὴ μόνος αὐ- A
τὸς, ἀλλὰ καὶ ἄλλους ἔχῃ συνεπιλαβανόμενους, οὓς
προσκαλεῖ τῷ τῆς φιλευσεβίας προσήματι, πολλά-
κις οὐδὲ εἰδότες τίς ἡ εὐσεβεία, τὴν ἀλλ' ὄνομα
λαβεῖν ἐρώντας ἐκ τῆς τοῦ ἀδελφοῦ κατακρίσεως.
Βαβαῖ τῶν τοῦ Πονηροῦ τεχνασμάτων! θεοποιούν-
τος: καὶ νῦν τὰ εἰδῶλα, καὶ τὴν κακίαν ἀρετὴν ἐπι-
γράφοντος, καὶ ποιούντος προσκυνεῖσθαι καὶ σέβεισθαι.

·η'. Ἄλλὰ μὴ οὕτω, δοῦλοι Χριστοῦ καὶ φίλοι καὶ
ἀδελφοί, μὴ οὕτως ἡμᾶς αὐτοὺς ἀλλοτριώμεν Θεοῦ,
τοῦ πάντας διὰ τῆς χρηστότητος ἔλκοντος, αὐτοὶ διὰ
τὴν ὑπερφάνειαν πάντας σχεδὸν ἀπωθούμενοι·
μηδὲ τοὺς θρόνους ποιῶμεν κακίας Ἰδρυσιν· μηδὲ
ἐν τῆς ἀξίας ὕψος, πύργον κευφότητος (τοῦτο γὰρ
ἐμοὶ ἢ διὰ φιλοδοξίαν καὶ οἰήσιν ἔνστασις)· ἀλλ' B
ὅτι περ ἂν ὤμεν ἢ ἰσχυροὶ, τοὺς ἀδυνάτους βαστά-
ζωμεν, ἢ ἱατροὶ τοὺς συντετριμμένους ἰώμεθα. Ἄν
δὲ καὶ αὐτοὶ ἐπιτρίθωμεν, φεῖδομαι μὲν εἰπεῖν, ἐρῶ
δ' ὅμως, ὡς ληστῶν τοῦτο ἔργον, οὐκ ἱατρῶν. Ταῦτά
σοι καὶ πρὸς τοὺς κατοιομένους καὶ καταφρονητάς·
οἱ οὐδὲν οὐ μὴ περανοῦσι, λέγει τὸ Πνεῦμα τὸ
ἅγιον. Σὺ δὲ μοι παραλαβὼν, ὁ τραπεζίτης, τὸ τὰ-
λαντον, καὶ τὸν τόκον ὡς ἀποδώσεις ἐν καιρῷ
φρόντιζε· ὁ δὲ ἐστὶ, κατ' ἐμὲ κριτὴν, τὸ καὶ αὐτὸν
σὲ προσεξευρίσκειν ὅσα τῷ φιλοπύγῳ τὸ Πνεῦμα
δίδουσιν. Οὐ τῇ χάριτι δυναμούμενοι, αὐτοὶ τε καθα-
ρῶς καὶ ἀκισθῆλως αὐτὸ καὶ κατὰ τοὺς Πατρικούς
ἔρους ἀνακηρύττοιμεν, καὶ τοὺς ἄλλους ταῦτ' δι-
δάσκωμεν ἐν Θεῷ Πατρὶ τῷ διδάσκοντι ἀνθρώπων
γνώσιν, καὶ Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Κυρίῳ ἡμῶν· ὃ δόξα C
εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

²¹ Psal. LXXV, 23. ²² Psal. XXXIX, 40.

A solus, sed ut alios etiam habeas, qui tecum apprehendant, quos sub specie pietatis advocas, tametsi plerumque neque ii sciunt, quid sit pietas: at nomen amant sibi comparare ex fratris condemnatione. Vab maligni spiritus artificia! qui et nunc defecat idola, et malitiam appellat virtutem, sequē adorari facit et coli.

18. Verum non sic, servi Christi, amici et fratres, non sic nosmetipsos abalienemus a Deo, qui omnes benignitate sua ad se trahit, dum nos per superbiam omnes fere repellimus: neque thronos faciamus iniquitatis sedem, neve dignitatis altitudinem turrim vanitatis (hoc enim mihi videntur esse lites ob amorem gloriæ et existimationem sui), sed si sumus fortes, debiles portemus; et si medici, contritos sanemus. Quod si etiam nos ipsi insuper conteramus, vereor quidem dicere, dicam tamen: Res hæc latronum est, non medicorum. Et hæc dicta sint etiam ad arrogantes et contemptores, qui nihil omnino proficiunt²¹, inquit Spiritus sanctus. Tu vero trapezita, qui accepisti talentum, cura, ut et usuram reddas in tempore suo: quæ est, me ju- dice, in eo sita, quod etiam tu superaddas, quæ homini solerti et laborioso Spiritus tribuit, cujus gratia confortati ipsimet pure et sincere ipsura juxta Patrum definitiones prædicemus, et alios hoc idem doceamus, in Deo Patre, qui docet hominem scientiam²², et Jesu Christo Domino nostro, cui gloria in sæcula. Amen.

THEOPHYLACTI INSTITUTIO REGIA.

INDEX CAPITUM OPERIS.

PARS PRIOR.— PANEGYRICA.

- 628 Cap. I. *Dignitas et pretium operis.*
Cap. II. *De officio magistri principis.*
Cap. III. *Constantinus a patria felix.*
Cap. IV. *Notes eximie corporis in Constantino.*
Cap. V. *Ingenium ejusdem et memoria.*
Cap. VI. *De avo ac patre Constantini.*
Cap. VII. *Nobilitas et religio matris Constantini.*
Cap. VIII. *Matris Constantini misericordia.*
Cap. IX. *Ejusdem liberalitas non ambitiosa.*
Cap. X. *Digressio in quosdam ambitiose munificos.*
Cap. XI. *Largitiones Mariæ Augustæ.*
Cap. XII. *Ejusdem studium et eruditio.*
Cap. XIII. *Cura ejus laudabilis instituendi filii.*

PARS ALTERA. — PARÆNETICA.

www.libtool.com.cn

- Cap. I. *Princeps qui acceptis a Deo bonis non ad bonum utitur, miser est.*
 Cap. II. *Regia dignitas regias virtutes non habenti, dedecori est.*
 Cap. III. *Virtutibus non vestitu commendari regem.*
 Cap. IV. *Voluptas regi vincenda.*
 Cap. V. *Labores regi honesti et utiles.*
 Cap. VI. *De tribus bonis totidemque malis regiminis formis.*
 Cap. VII. *Primus tyrannidis character : violenta invasio.*
 Cap. VIII. *Secundus tyrannidis character : crudelis et contumeliosa grassatio in subditorum bonis et corpora.*
 Cap. IX. *Miseria populi tyrannide oppressi.*
 Cap. X. *Tyranni timores anxii et perpetuum tormentum.*
 Cap. XI. *Iusti regis ingressus pacatus et lætus subditis.*
 Cap. XII. *Quam necessaria, quamque utilis sit principi religio excellens.*
 Cap. XIII. *Instrumentum necessarium regni bene gerendi amici fideles.*
 Cap. XIV. *Amici maximum bonorum principum bonum, quo alii carent.*
 Cap. XV. *Veri amici erga principem officia.*
 Cap. XVI. *Adulatorum perniciēs principi cavenda.*
 Cap. XVII. *Amicorum monitis docilem et patientem esse oportere principem.*
 Cap. XVIII. *Quomodo probandi principi amici.*
 Cap. XIX. *Favoris regum perspecti mira vis est ad studia subditorum provocanda.*
 Cap. XX. *Quam indignum et noxium sit sceleratos apud principem gratiosos esse.*
 Cap. XXI. *Reipublicæ, uti navis, gubernatorem assidue laborare oportere.*
 Cap. XXII. *Ut curare atque administrare rem bellicam princeps debeat.*
 Cap. XXIII. *Exercitationes militares in pace frequentandæ, honorandique veterani.*
 Cap. XXIV. *Exercitatio corporis salubris principi.*
 Cap. XXV. *Mimis et scurris dare operam regem non decere ; sed doctos et prudentes viros secum habere.*
 Cap. XXVI. *De clementia principi necessaria.*
 Cap. XXVII. *Quatenus regi gladio et suppliciiis utendum.*
 Cap. XXVIII. *Præminere subjectis virtute ac sapientia regem debere.*
 Cap. XXIX. *Hujus operis clausula et promissio alterius.*
 Cap. XXX. *Promittitur Constantino divinus favor, si et huic parænesi et matris præceptis obtemperet.*

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

www.libtool.com.cn

ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

ΠΑΙΔΕΙΑ ΒΑΣΙΛΙΚΗ

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΟΡΦΥΡΟΓΕΝΗΤΟΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΝ.

S. P. N. THEOPHYLACTI

BULGARIÆ ARCHIEPISCOPI

INSTITUTIO REGIA

AD PORPHYROGENITUM CONSTANTINUM*.

ΠΡΩΤΟΝ ΜΕΡΟΣ, ΠΑΝΗΓΥΡΙΚΟΝ.

PARS PRIOR, PANEGYRICA.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

A

Ἄξια καὶ τιμὴ τοῦ συντάγματος.

Δῶρὸν τοι καὶ ἐγὼ, βασιλεῦ φίλε, τοῦτο δίδωμι δῶρον ἔμοι διδόναι καὶ σοὶ λαμβάνειν ἡλαρῶς οἰκειότατον. Καὶ τάχα κρείττον τῶν ἄλλων, ἃ δαπάνη τε χρόνου καὶ φθόνου, καὶ λησταῖς εὐπορία, καὶ κλέπταις ἄρπαγμα. Οἱ μὲν γάρ σου τοῦ κράτους ὑπήκοοι δασμοφοροῦσιν ἐτήσια, οἱ μὲν χρυσοῖν, οἱ δὲ ἀργύρου, οἱ δὲ ὅσα ἄλλα εἰς φθορὰν τῆ ἀποχρήσει, καθά φησιν ὁ θεὸς Ἀπόστολος. Λόγος δὲ, χρυσοῦ τιμαλφέστερος, ἀργύρου λαμπρότερος, πάντων ἀπλῶς μνημιώτερος. Κάκεινοι μὲν ὑποτελοῦσι καὶ ἄκοντες, τῆς ἡμετέρας κατακρίσεως τὸ βαρύτατον ὀσφία δὲ, ἀνετόν τι χρῆμα, καὶ τῷ ὄντι ἀδέσποτον, αὐθαιρέτως μὲν οἰκεῖον φέρουσα φιλοπρόνημα, εὐεργετοῦσα δὲ τοῦς, ὅτινες τὰ δῶρα προσδέχονται.

venis et auro pretiosiorum et splendidiorum argento, et possessione omnino quavis stabiliorem haberi oportere. Atque **530** Illi qui hæc exhibent, pro plurimum vituperabili tenacitate, maligne inviteque nulliusque patiente servilis necessitatis ingenio, quidquid ex se gignit ac confert benefica profusio-

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Περὶ τοῦ καθήκοντος τοῦ βασιλικῆ διδασκάλου.

Κἀγὼ τοίνυν ὁ σὸς διδάσκαλος (πετροῦμαι γὰρ τῷ ὀνόματι καὶ δεκάπηγος γίνομαι, βασιλέως καθηγητῆς προσκαλούμενος), καὶ ἐθελουτῆς ἄγω σοὶ τοῦ λόγου τὸ δῶρον τήμερον, καὶ σοὶ εὐάγγελος, γίνομαι (μὴ ἀπιστήσης φωνῆ διδασκάλου), ὡς εὐδαιμονίας ποταμοὶ σοὶ βυήσονται, εἴπερ ἐπὶ σὴν καρδίαν, ὡς

CAPUT PRIMUM.

529 *Dignitas et pretium operis.*

Donum tibi ego quoque, princeps charissime, hoc affero: donum accommodatione ad res rationesque tuas optissima dignissimum, quod et ego dem hilaris, et tu serenus accipias. Quippe haud paulo præstantius, quam illa cætera temporis aut invidiæ dente absumenda, et plerumque vel profutura furibus vel armatæ audacia cupiditati latronum optimæ rapinæ gaudium iatura. Et istorum quidem tibi copia redundat ex collatione legitima eorum qui tuo imperio subjecti annum majestati tuæ tributum pendunt, aurum quidam afferentes, alii argentum, sive alia ejus generis sui usu in corruptionem abeuntia, ut divinus Apostolus loquitur. Cæterum doctrinam utilem sermonemque sapientem satis con-

B

venis et auro pretiosiorum et splendidiorum argento, et possessione omnino quavis stabiliorem haberi oportere. Atque **530** Illi qui hæc exhibent, pro plurimum vituperabili tenacitate, maligne inviteque nulliusque patiente servilis necessitatis ingenio, quidquid ex se gignit ac confert benefica profusio-

CAPUT II.

De officio magistri principis.

Hujus ego ex peculio hoc tibi utilis allocutionis munusculum irrequisitus hodie ac voluntarius ecce affero magister tuus. Quo nomine non dissimulo gloriari me, efferrique ac crescere, tolerabili, opinor, certe non de nihilo concepta superbia, quod præceptor ac moderator principis appeller. Cujus

* Vide Præfattonem, superioris tom. col. 463.

quidem tibi officii auctoritate ac fide polliceor jam
hinc ac denuntio, quod credere tanquam a magistro
traditum debeas, lumina felicitatis in tuam vitam
plenis aiveis conflutura, si verba mea in cor tuum
ut pluvia descenderint : quemadmodum fieri est
consequens, ex quo voluntaria oris mei beneplacita
te habere declarasti. Non enim imperatorem te
meum adulatione ambiam, aut mulcebo aures tuas
verbis fallacibus et artem socraticam præferentibus ;
nec fides meas ad Lydium mollem illum ac muliebriter
blandum aptabo modum : verum ad conten-
torem alterum et virilem Dorium. Sane enim vero
susceptæ vitæ, professionique ipse meæ atque ordini
facercim injuriam ; non minus quam naturæ indo-
lique tuæ. Quæ profecto vim habet ac materiam bonis generosisque
gigneudis fructibus idoneam , modo regiae institutionis congruam in eam jaciatur semper.

CAPUT III.

Constantinus a patria felix.

Quid enim non tibi ad vitæ optimæ, cumque omni
laude conjunctæ susceptionem velificator ? Cui
primum quidem patria contigit urbs regnatricis, om-
nium maxima pulcherrimaque urbs ; cujus in
cælo atque temperie ne Momus quidem invenerit
quod reprehendat, aut requirat quidquam : adeo
cum ad utilitates , tum ad voluptates, aeris ac tem-
pestatum exacte dimensâ natura ratioque est. Non hic
indomitæ velut rebellantis insulibus exurgit hiems,
non præscriptos transiliens terminos, illa in Scythiæ
montibus ac sylvis usitata sibi feraciam grassatur in
nos quoque, usque ad congelandum in venis ani-
mantium sanguinem, et fluvios glacialium compe-
dum iniectione sistendos. Non æstas immodicis
ardoribus vires exhaurit vigoremque solvit corpo-
rum, neque horum ad statum roburque labefactan-
dum rabiosam et vi malefica formidabilem concitat
cuniculam. Verum hiems quidem tantum afflat
frigidioris auræ quantum opus mole est ad colli-
gendos in nobis disfluentes spiritus, ipsamque
elementorum sese per tepores relaxantem connexio-
nem renodandam, ne, penitus soluta, dissipetur.
Æstas autem in eum duntaxat modum atque usum
effervescit, ut superfluitatibus excoquendis diffan-
disque corporum, salubri ea vitalique vapore confo-
veat. Porro tempestates reliquæ harum lineamenta,
velut sororum, referunt, pari temperamenti pro-
portione conformatæ. Enimvero autumnum mihi
ad delicias fruimur beatae inquilini civitatis, ut magnitudine præcellenti eam exhibent speciem, quæ
ad eos citra gustus suavitatem merito commendandos valere possit. Rursum tam delicati saliva sapor-
ris palatum imbuunt libantium, ut si moles et species deesse, abunde is defectus dote succi
mitissimi compensaretur. Nunc cunctis una confluentibus laudibus, et eos qui alibi magni nascuntur,
exquisita saporis dulcedine superant, et si qui usquam succi præcipui feruntur, nostri et in hoc
pares, mole certe ac magnitudine præcellant. Quod si qui utroque isto a capite laudentur, ii
tamen inferiores nostris eo sint nomine, quod hos urbs regia produxit.

CAPUT IV.

Notes eximie corporis in Constantino.

Hæc tibi corpus efformavit ad omnem usum ha-
bile, ac quasi voluere : vividisque micanti motibus
animæ ministrum subdidit nullo molis impedi-
mento tardaturum velocitatem illam vigoris ignei.
Nampe non id tibi grave, non lentum, aut ægre
mobile, multisque vix excitandum stimulis ; non

δεσῆς, καταβαίνει τὰ ἐμὰ ῥήματα. Ὅθεν τὰ ἐκούσια
τοῦ στόματός μου εὐδόκησας. Οὐ γὰρ κολακεύσῃς
τὸν ἔμὸν αὐτοκράτορα, οὐδὲ θρούψω σου τὰ ὤτα
λόγοις ἀπατηλοῖς, καὶ τὸν νοστὶν ἐπιφαίνουσιν·
οὐδὲ τὸν Λύδιον ἀρμόσσομαι νόμον, ἀλλὰ τὸν σύντο-
νόν τε καὶ Δώριον. Λίαν γὰρ ἀν' ἀδικοῖσιν καὶ τὴν τοῦ
λαχόντος με βίου προαίρεσιν, καὶ τὴν σὴν φύσιν·
ἢ πάντως ἀγαθοῦ καρπούς καὶ οὐκ ἀγενεῖς δοῦναι
δύναται, μόνον εἰ σπέρμα βασιλικὸν ὑποδέχοιτο.
ἄλλωθεν εὐδοκίαν ἀνεκδοῦμαι εἰς τὴν ἀντιπροσώ-
πιον σου· καὶ οὐδὲ παρὰ τὸν νόμον ἀντιπροσώπιον
σὺν τῷ βασιλεὶ εὐδοκίαν ἀνεκδοῦμαι· καὶ οὐδὲ παρὰ
τὸν νόμον ἀντιπροσώπιον εὐδοκίαν ἀνεκδοῦμαι· καὶ
οὐδὲ παρὰ τὸν νόμον ἀντιπροσώπιον εὐδοκίαν ἀνεκδοῦμαι.
ἄλλωθεν εὐδοκίαν ἀνεκδοῦμαι εἰς τὴν ἀντιπροσώ-
πιον σου· καὶ οὐδὲ παρὰ τὸν νόμον ἀντιπροσώπιον
σὺν τῷ βασιλεὶ εὐδοκίαν ἀνεκδοῦμαι· καὶ οὐδὲ παρὰ
τὸν νόμον ἀντιπροσώπιον εὐδοκίαν ἀνεκδοῦμαι· καὶ
οὐδὲ παρὰ τὸν νόμον ἀντιπροσώπιον εὐδοκίαν ἀνεκδοῦμαι.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Κωνσταντῖνος ἐκ τῆς πατρὸς εὐμοῖρος.

Τί γὰρ οὐ σοὶ συντρέχει πρὸς τὸ βίον ἐλέσθαι τὸ
[[f. τὸν] δεξιώτατον; ὅ γε καὶ πατὴρ βασιλεὺς καὶ
μεγαλόπολις καὶ χαλιπόλις, ἥτις οὐδ' ἂν ὁ Μῶμος
αὐτὸς ἐγκαλέσειε τὴν μὴ οὐ πρὸς τὰς ὥρας κεκρά-
σθαι, καὶ τρυφᾶν ἀέρων εὐμοῖρα καὶ συμμετρία.
Οὕτως γὰρ χειμῶν ἐγρῶθα νεωτερίζει, καὶ τοὺς ὄρους
ἐκβαίνων Σκυθικώτερον ἡμῖν ἐπιτίθεται, ὡς τὰ αἶνε-
ταις ζώοις πηγνύει, καὶ ταῖς ποταμοῖς ἐπιβάλλειν
θεσμὰ χρυστάλλια· οὐδὲ βέρος ἐκλύον καὶ πᾶσαν
καταβάλλον τὴν δύναμιν, ὡς καὶ τὴν κύνα φοβερὸν
ἐπεγείρειν τοῖς σώμασι κατὰ τῆς τούτων εὐσταθείας
ἀγριαίνόμενον· ἄλλὰ χειμῶν μὲν οἷος τὴν ἡμέτεραν
συγκροτεῖν δύναμιν, καὶ συνάγειν τὴν τῶν στοιχείων
πάρταξιν, οὐκ ἔων αὐτῇ πάμπαν διαφορῆσθαι καὶ
σχιδνασθαι· θέρως δὲ, οἷον θάψιν διδοῦναι τοῖς σώ-
μασι καὶ περιτωμάτων διαπνοῖαν· αἱ δὲ λοιπαὶ
τῶν ὥρων, πρὸς τὴν τῶν ἀδελφῶν ἰδέαν ἀναλόγως
μορφούμεναι. Οὐχ ὅρας γὰρ τι [[f. τοι] καὶ τοὺς τῶν
δένδρων καρπούς, οἷς ἐντρυφῶμεν οἱ τῆς εὐδαίμονος
οὐκίητορες πόλιος; Οὕτως μὲν γὰρ μεγέθους ἰκανῶς
ἔχουσιν, ὡς μηδένα λόγον εἶναι τοῖς ὄρωσι περὶ τῆς
κατὰ γαῖαν ἡδύτητος· οὕτω δὲ τὴν γαῖαν ἡδύνου-
σιν, ὡς ἐν τούτῳ τῷ μέρει τὸ μέγεθος ἀποκρῦπτε-
σθαι. Καὶ γὰρ οὖν τοὺς μὲν ἀλλαχοῦ μεγάλους τῇ
ἡδονῇ ὑπερβάλλουσι· τοὺς δ' ἡδονῇ προύχοντας, τῷ
μέγεθος προφαίνειν ἐξάϊσιον· τοὺς δ' ἄμφω ταῦτα
ἐπαινέτορας, τῷ βασιλεὺς εἶναι γεννήματα.

ΚΕΦΑΛ. Δ.

Δωρεὰ τοῦ σώματος ἐν Κωνσταντίνῳ ἐξαιρεται.
Ἄσθη σου καὶ τὸ σῶμα περὶ τὴν πᾶν
δοιοῦν ἐπλάσεν ἐπιτήθειον, καὶ ταῖς ψυχικαῖς ἐνεργ-
γελαις ὑπέθηκε διάκονον ἀνεμπόδιτον. Οὕτως γὰρ
βαρὺ σοὶ τοῦτο, καὶ ναχαλές, καὶ δυσκίνητον, καὶ
πολλῶν κέντρων δεόμενον· οὗτ' αὖ πάλιν εὐκίνητό-
τερον τοῦ προσήκοντος, ὥστε καὶ ἄπειν ἀκράτεια·

ἀλλ' ἀμφοτέρων τὴν ἀρετὴν διαφυγόν, τοῖς ὄροις ἂν ἀναδῆναι δεῖ, καὶ πυκνοῖς δρόμοις ἐαυτὸν ἐγγυμνάσεισθαι, καὶ τὸ δόρυ τῆδε καὶ τῆδε περιγαγεῖν δεξιᾷ; ταῖς στροφαῖς, καὶ πολεμικαῖς ταῖς ὀρχήσεσιν, ἐναυθῆσθαι τοῦ σώματος κορυφώτατον· ἀλλὰ δὴ καὶ τὸ ἐν κυνηγεσίαις τῶν ἄλλων προεξίππασθαι, καὶ προφθάσαι τοὺς ἄνδρας, καὶ καταβαλεῖν θηρίον, ὃ καὶ νεκρὸν ἰδεῖν τὴν σὴν ἄλλος ἄγων ἡλικίαν οὐκ ἂν ὑπέμεινε· τὸ τε τοξοῦεν ἀφ' ἵππου πεπομένου τοῖς δρόμοις, καὶ τοξοῦεν ἐπίσκοπα· ταῦτα δὴ πάντα τῆς εὐκνησίας γυμνάσματα. Αὐθι; δὲ τὸ κόσμιον τοῦ βασιματός, καὶ τὸ τετυγμένον τοῦ εὐεργάτου, καὶ τὸ ἐννοῦν ἀπλῶς ἐν πᾶσι καὶ οἶον φιλόσοφον, καὶ τὸ μὴ περιέσθαι κατὰ τοὺς νυμφολήπτους καὶ ἀλόγιστα περιστρέφασθαι, δηλοῖ τὴν βίων στοιχείων σοὶ κρᾶσιν, οἶον τινι ζυγῷ διατεθεισῶν ὅπου τοῦ Κραττονοῦ.

agilitatis documenta maximæ! Quibus si adjungatur sedatae vocis, circumspectissima in omnibus et philosophicam haud dubie gravitatem præferens agendi ratio, sine ulla circumactione præcipiti, et vel prima eruptione impetus minus sani, profecto palam erit aptissime commistam in tui concretionem corporis, et libratis exactissime momentis attemperatam peculiari velut quadam attentione summi Numinis, elementorum sui se naturam.

ΚΕΦΑΛ. Ε'.

Τοῦ αὐτοῦ τοῦς καὶ μνήμη.

Τὸ δὲ πρὸς τὰ μαθήματα πεφυκός, τὸ δὲ ἀγγίλον, τὸ δὲ μνημονικόν, ποῦ θέσομεν, ὧ πανδέξιε; Ἐγὼ τούτων ἀπάντων ἀψυδῆς μάρτυς καὶ ἀπαράγραπτος· συμμάρτυρες δὲ μοι καὶ ὁ χρηστότατος οὗτος χορὸς, οἱ σῆς ἐπειράθησαν φύσει. Πολλάκις γὰρ ἀναγινώσκειται μὲν τις ἀνδρῶν παλαιῶν, ἢ πρᾶξις, ἢ λόγος ἀξιοτάκτος· προφθάνεις δὲ σύ με ὁ μαθητὴς τὴν διδάσκαλον, καὶ προαρπάζεις τὸ νόημα· καὶ ἀρπάζας, οὐκ εὐθὺς ἀπολώλεκας, ἀλλὰ τοῖς τῆς ζυγῆς ταμείοις ἐναπέθηκας κειμήλιον ἀναφαίρτων. Πολλοὶ γὰρ ὀξείως μανθάνουσιν, ὀξύτερον δὲ πάλιν ἀπομανθάνουσιν· ἅμα τε ἐπέβαλον, καὶ ἅμα ἀπέβαλον· ὅμοιον ὡσπερ εἰ τις γράφῃ καθ' ὕδατος· ταχέως μὲν γὰρ κινήσει τὸν κάλαμον, ἀλλ' οὐδ' ἴχνος τῆς ταχύτητι τῶν κινήσεων ἔφεται. Σοὶ δὲ τὰ διαιτώτα ἢ φύσις ἤνωσε, καὶ τάχος μαθήσεως, καὶ μνήμης ἀσύγκριτον. Καὶ παντὸς μὲν εἰ κηροῦ πρὸς τὴν ἐγγραφήν εὐτυπώτερος, πάσης δὲ πλακῆς πρὸς τὴν συνήρησιν στερεώτερος.

Rimosis animis simul influit, simul effluit, veri notitia; nec diuturniora sui vestigia doctrina pervolans imprimit, quam quævis otiosus in aqua scriptor irrita in fluxu vibratione calami, liquorem pingoret. Tua vero natura rerum distantium rara consociatione mirabilis celeritati perceptionis perennitatem recordationis adjungit; cera quavis ad impressi exceptionem sigilli mollior; rursus quacunq̄ue lamina rigidior ad diuturnitatem servandæ figuræ quam semel expresserit.

ΚΕΦΑΛ. ΣΤ'.

Περὶ τοῦ πάππου καὶ πατρὸς τοῦ Κωνσταντίνου.

Ἄλλὰ γὰρ οὐ με διέλαθε τὰ τῶν σῶν γονέων καλὰ, οἷς καὶ αὐτοῖς σε θεὸς εἰς πᾶν καλὸν συνεκρότησε. Σὺ γὰρ, ὦ καλὲ παῖ, καὶ πάντων βασιλέων ἐμολποεινότατος, οὐ τὴν μὲν φύσιν τοιούτην ἔτυχες, οἷον μετρίως ὁ λόγος ὑπετυπώσατο, τῆ δὲ τῶν γονέων ἐπαισχύνῃ φαυλότητι, ὡς τοὺς ἑτεροθάλμους πάτριον φησὶ προοίμια, καὶ τῆ μὲν ἐλλάμπεσθαι, τῆ δὲ καταλύεσθαι. Ἄλλὰ σοὶ καὶ βασιλικὸν

idem rursus ultra decori rationem usque modum petulcum et saltitans, effrenique levitate instabile contigit; sed quod extremi utriusque infamia vitata, medullitum virtuti sacrum quadam maturæ strenuitatis moderatione insidens obtinet. Ergo ubi insilire in equum et decurrere ludicrum, anhela contentione perplexis flexibus; ubi torquere sudem, ac rude batuere; ubi hastam incitatione huc et huc impita et scita rotatione raptim obvertere, sicque bellicos illos agitare thiasos res et tempus poscit, tum sane velocissimo uteris corpore. In nationibus quoque cum effusa equitatione comites antevolans, cum jactus occupas collimantium, et transverberas manu coram bestiam, quam ne aspiceret quidein mortuam ætate puer tua sustineret

alius. Quid jam dicam arcu sagittas jacere te ex equo volante rapidissimis cursibus, et vel sic in scopum rectissime jacere? Hæc qualia quantaque

532 CAPUT V.

Ingenium ejusdem et memoria.

Quid jam ingenium, et miræ capacitati discendi, solertiae pervidendi momento quodlibet, fidam additam memoriæ custodiam prædicem? Hæc, inquam, quorum rarissime cocuntium beato confluxu felix es, bona quo loco ponam? Quæ quidem inesse tibi oculatum expertus, nec recusabile opinor, aut suspectum dicam testimonium, consona suffragatione roboratum lectissimi consensus, cui experimenta tuæ mirabilis in hoc genere in doli coram usurpare presentibus sensibus vix aliter credibilia licuit; cum tu sæpius videlicet recitata e libro actione, sententiave memorabili cujuscumque veterum, præcurreres me magistrum discipulus, nec exspectata enarratione mea, facinoris aut apophthegmatis vim intimam volatu mentis prævertens raperes, utique non statim amittendam, sed thesauris memoriæ committendam ad fidem æternæ possessionis. Multos scimus ad peridiscendum celeres, qui fere velocius dediscant cito percepta.

Multos scimus ad peridiscendum celeres, qui fere velocius dediscant cito percepta.

D CAPUT VI.

De avo ac patre Constantini.

At enim ita ego tuis propriis celebrandis immemor dotibus, quasi quæ prædicem majorum tuorum decora desint. Atqui et præclara sunt et mihi notissima ornamenta omnis generis in eorum vita rebusque gestis elucentia, quorum e sanguine te Deus stirpis nobilissimæ generosissimum produxit surculum. Non tu, inquam, beate puer, et præcunctis mihi principibus desideratissime, naturam

quidem talem nactus es, qualem obiter oratio A modo designabat mea, iis autem parentibus natus es, quorum tibi sordes aut tenuitas pudorem afferant. Coclitemque, ut sic dicam, faciant honoris vultum, cujus oculorum (quod habet parœmia) velut astrorum, alterum luceat, alterum occubuerit: ingrataque ac deformi umbra virtutis præfulgentis quasi luminibus obscuri generis humilitas obstruat. Verum tibi regalis jam ab avo et patre, justitiæque præcipua laude celebris prosapia est. Nemo tuum hodieque avum non eo nomine beatum celebrat, quod rectitudine in judiciis indeclinabili, jurisque et æqui constantissima custodia, magis quam principatus apice studuerit eminere. Divinissimo vero patri tuo quæ virtutis species animum non expinxerat? aut cuienam is alteri vel in humanitatis studio primas, vel in sacræ doctrinæ accurata exquisitione concessit? cui totum imperium nihil fuit aliud nisi libri et dissertationes doctorum hominum; et aut proferre ipsum ex sese, aut ab alio audire quiddam ex antiquitate dictu dignum.

533 CAPUT VII.

Nobilitas et religio matris Constantini.

De matre deinceps tua dicere paranti optandam mihi video, simul fluide liquidam, suaviterque fuscam Herodoti copiam, simul nervose strictam, et stipatis densatam sensibus dictionem Aristidis; harum enim rerum conjuncto auxilio duarum, fortasse assequeretur, ut eorum quæ tale argumentum varia et dictu dignissima suggerit, nihil præteriret. Principio ita conspicuum Augustæ parentis tuæ genus est, ut non patrem modo, avum, proavumque cetera nobilissimos et late illustres queat; sed reges etiam innumerabiles in majorum serie suorum rara felicitate censeat. Verum eadem generositatem habet ab indole ac virtutibus animi majorem: cui e mentione gentilis decoris putare ornamentum posse accedere, non aliud nempe fuerit quam margaritæ commendationem ac pretium a concha atque ab ostræi testa petere. Enimvero quid attinet magnopere in ea jactare dignitatem originemque regiam, quæ cuncta, sicut ait Apostolus, arbitrata ut stercora, Christum lucrifacere solum optavit: cujus et opem in discrimine præsentem experta, eam tali gratiæ vicem reddidit, ut vitam ejus illam absconditam affectaret, coleretque studio ac devotione mentis intima, cui vitæ usuram corporeæ recentis beneficio assertam se debere sentiebat. Atque hac instincta religione puella regia sic a regni apice, quem velut barathrum aversabatur, ad humilitatis Christianæ celsissimum ac vere cæleste fastigium contendit, ut mutationem tantam miranti, mirabilior occurreret mutationis celeritas ejusdem: porro impetum istum ipsum conversionis velocissimæ admirabilitate præcelleret vitæ in religiosis septis post eam institutæ summa perfectio. Scio commune plurimarum et quotidianum esse facinus ad vitam monasticam transitum. Verum hoc pleræque molliis, atque, ut sic dicam, muliebrius mulieres defunguntur. At festinatione tam calida, studioque sic flagranti ad spiritus paupertatem e maximis evolare divitiis, nostræ videlicet Mariæ laude hac præcipua felicitis propria virtus est et singularis gloria. Imo, si

πατρόθεν τὸ γένος καὶ δικαιοτάτον· καὶ τῷ μακαρίῳ σου πάππῳ, μᾶλλον τῆς ἀρχῆς, τὸ ἐν ταῖς κρήσιν ἰθυτενὲς καὶ ἀπροσκληνέες· τῷ τε θειοτάτῳ σου πατρὶ ποῖον ἀρετῆς εἶδος τὴν ψυχὴν οὐ μεμόρφωκεν; ἢ τίνοι παρήκεν ἄλλω τὰ πρῶτα φέρεσθαι, ταῖς τε φιλομαθείαις καὶ ταῖς περὶ τὸ θεῖον φροντίσιν; ἢ γὰρ καὶ ἡ βασιλεία οὐδὲν ἦν ἕτερον ἢ βίβλοι, καὶ λογίων ἀνδρῶν ὁμίλιαι, καὶ τὸ εἰπεῖν τι καὶ ἀκοῦσαι παλαιὸν σπούδασμα.

B

ΚΕΦΑΛ. Ζ΄.

Eὐγένεια καὶ εὐσέβεια τῆς μητρὸς Κωνσταντίνου.

Τὰ δὲ τῆς μητρὸς (ἀλλὰ τίς ἂν μοι δώσει τὴν Ἡροδότου γλυκύτητα, καὶ τὴν Ἀριστείδου πυκνότητα, ἵνα μὴδὲν ἀξιώλεκτον παραλείψωμι;)· ἢ τοίνυν σοι μήτηρ βασιλικὴ μὲν αὐτὴ καὶ πανοβίου τοῦ σπέρματος, οὐ πατέρας μόνον λαμπροῦς καὶ πάππους καὶ ἐπιπάππους ἀριθμεῖν ἔχουσα, ἀλλὰ μυριοὺς ἐπὶ μυρίαὺς προγόνους βασιλεῖς εὐτυχίσασα, καὶ βασιλικωτέραν δὲ τὴν ψυχὴν ἐκ τῶν οικείων πράξεων ἐπέδειξε· ἦν τὸ σεμνύνειν ἀπὸ τῆς βασιλείας, ἐκ τοῦ ἑλῦτρον σεμνύνειν τὸν μαργαρίτην ἐστίν. Τί γὰρ αὐτῇ τὸ τῆς βασιλείας παράδοξον; Ἥτις πάντα λογιζομένη σκύβαλα, κατὰ τὸν Ἀπόστολον, Χριστὸν μόνον κερῆσαι εἴλετο, ὑφ' οὗ καὶ θανάτου τῆς σαρκὸς ἀνεβρύσθη, τὴν ἐν αὐτῷ κρυπτομένην ζωὴν ἀγαπήσασα· καὶ οὕτως ἀθρόον τὸ βασιλικὸν μὲν ὕψος ἐνόμισε βάραθρον, τῆς δὲ κατὰ Χριστὸν ταπεινότητος ὕψος τῷ ὄντι οὐράνιον, ὥστε μᾶλλον μὲν τῆς μεταβολῆς τὸ ἀθρόον θαυμάζεσθαι, μᾶλλον δὲ τοῦ ἀθρόου τὴν ἐπὶ τὸ ἄκρον μετάστασιν. Τὸ γὰρ ἐπὶ τὸν μονήρῃ βίον μετενεχθῆναι, πολλαῖς καὶ δὴ προσεγένετο· ἀλλὰ γυναικωδέστερον, ἀλλὰ μαλακώτερον· τὸ δ' οὕτω θερμῶς πτωχεύσαι τῷ πνεύματι, μόνης τῆς μακαρίας Μαρίας καὶ σπούδασμα καὶ μέλημα. Ἐτι τοίνυν αἱ μὲν ἄλλαι τάχα μυριαὺς ἀνάγκαις ἐκδισσόμεναι, τὴν μοναχικὴν πολιτείαν ἐσχματίσαντο, καὶ τινι κέντρῳ πρὸς τὸν ζυγὸν ὑπήχθησαν ἄκουσαι· τὸ δὲ ἀκούσιον οὐδὲ πιστὸν, οὐδὲ μόνιμον· τῇ δὲ καὶ τοῦτο μετὰ τῶν ἄλλων θαύματος πρόξενον, ὅτι μὴδὲν διωκομένη δεινῷ, μὴδένα τὸν ἐκδισσόμενον ἔχουσα, ὅτι μὴ μόνον τὸν Χριστοῦ ἔρωτα, εἰς ὁσμήν μύρων αὐτοῦ ἔδραμε, καὶ ἐν τῇ σικίᾳ αὐτοῦ ἐπεθύμησε καὶ ἐκάθισε. Καίτοι εἰ καὶ τὰ; πένητι βίῳ συσπαργανωθεῖσας θαυμάζομεν, ὅταν ἔλωνται ταύτην τὴν ἀγωγὴν τοῦ βίου τὴν σκληρὰν καὶ ταλαιπώρον, πόσον τὸ θαῦμα τῇ δεσπολνῇ ὀφειλομεν, ἢ τρυφερῶς μὲν γεννωμένη, τρυφερωτέρας δὲ τῆς διαγωγῆς καὶ τῆς ἄλλης ἀγωγῆς εὐμοιρήσασα, βίον ἀνθελετο κατάπικρον καὶ κατάπονον! τὰ τρύχινα μὲν τοῖς μαλακοῖς ἀντιτάξασα· τὸ δὲ μέλαν καὶ πενθικόν, τοῖς ὑπερλάμπροις στολίσμασι· ταῖς ἀβραῖς

δὲ διαταίς, τὸ ὀλιγοσπόν τε καὶ σπιτον. Καὶ ἀπλῶς, A fateri quod res est volumus, sit plerumque ut alie ὁδοῦς σκληρὰς διὰ τοὺς τοῦ Κυρίου λόγους ἐφύλαξε. quæ sacrum habitum induunt femina, plurimis undique ad eam professionem necessitatibus compellantur; nec nisi stimulis adigentibus jugum istud invitæ subeant. Porro nec fides nec constantia ei cæpto inessæ potest, unde voluntas arbitriumque abfuerit. Hæc autem in eo præ cæteris admirationem ciet, quod nullo laborans incommodo, salvis rebus, integro statu, nemine, præter Christi amorem, cogento, e complexu sese avulserit fortunæ blandientis, post Christum in odorem unguentorum¹ ejus cucurrerit, et in umbra illius quem desideraverat, sederit². Quocirca si tenues etiam mirari virgunculas solemus in re non copiosa natas, quin et a cunctis primisque panniculis in pauperiei velut sinu misere nutritas, quas adultas ultro aspirare ad duritiem vitæ monasticæ cernimus: qua, quæso, admiratione, quibusve laudibus excipere nos p̄r est dominam Mariam, mollitiem angustorum natalium, regiique victus ac cultus delicias **534** affluentes, vita tristi et austera ultro mutare sustinentem; quietique opulentæ, æruinosam operam, tunicis mollissimis, cilicinam asperitatem, vestibus florentissimi coloris, pullos et lugubres centones, mensis denique ac cibis palatinis, monasticam frugalitatem, imo famem ac jejunium præferre ausam, ut dicere cum regio Propheta Domino posset³: *Propter verba labiorum tuorum ego custodivi vias duras.*

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Τῆς μητρὸς Κωνσταντίνου ἐλεημοσύνη.

Τὰχα τοίνυν Ἰσταται τις πάλα τῷ λόγῳ μεμφόμενος, ὅτι μὴ τὴν φιλανθρωπίαν διέξεισι καὶ τὸν ἔλεον. Ὁ δὲ λόγος βούλεται μὲν καὶ αὐτὸς, ἀποδεικνύει δὲ πρὸς τοσοῦτον ἀφεῖναι πένταχο. Ποία γὰρ ἂν καὶ λέξη δυνάμει πόσις τὰς τοῦ λιμοῦ ἀγχόνας διέρρηξας, πόσων τὴν γύμνωσιν ἐθαψας, πόσων παιδῶν ἀποβολὰς ἐπελάφρυνας, πόσους ἐπὶ πατέρων στερήσεισι πικρὰ κάλεσας, πόσαις ἀνδρῶν θανάτους ἐκούφισας; Οὐδὲ τοῦτο τῆς Ἡσαίου παρεῖδες φωνῆς, ὦ τρισυλβία σὺ, τὸ κτεινομένους ἐκπρίσθαι· ἀλλ' αὐχένων πολλῶν τὸ ξίφος ἀπήγαγες, καὶ τὸ τοῦ θανάτου σκότος ἄρτι τοῖς ὀφθαλμοῖς ἐκείνων ἐπιχεόμενον, ὃ τοῦ ἔλεους ἥλιος ἀπεσκέδασας.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Τῆς αὐτῆς λαμπρῶν ἐπιδόσεις οὐκ ἀλαζονικαί.

Οὐδ' αἱ νυκτερινὰ σου διαδόσεις λανθάνουσι, κἂν σὺ λανθάνειν ἐσπούδασας· ἀλλὰ κἂν ἐν νυκτὶ γίνωνται, τὸ φῶς αὐτῶν διαλάμπει, κἀντεῦθεν ὁ Πιτὴρ δοξάζεται ὁ οὐράνιος. Λανθάνει μέντοι ἡ δεξιὰ σου πρᾶξις τὴν ἀριστεράν, καὶ τῆς ἐναντίας μερίδος. Τὸ μὲν γὰρ ἐφαπλοῦσθαι τὸν ἔλεον, τῆς δεξιᾶς ἡ πρᾶξις ἐστὶ· τὸ δὲ μὴ τὰγαθὸν ἐπιδείκνυσθαι, μηδὲ σαλπίζειν τὸ φιλανθρώπουμα, τοῦτο ἐστὶ λανθάνειν τὴν τῆς κενοδοξίας μοῖραν τὴν ἀποπειρομένην εἰς γέενναν. Οὕτως ἐγὼ τοῦ, *Μὴ γινώτω ἡ ἀριστερὰ τί ποιῶ ἢ δεξιὰ σου*, συνήμη.

ΚΕΦΑΛ. Ι'.

Κατὰ τινῶν ἀλαζονικῶς φιλοτιμῶν παρέκβασις.

Ἄρατοι γε, τίς οὐκ οἶδεν ὡς ὁ νῦν καιρὸς περὶ

¹ Cant. i, 3. ² Cant. ii, 3. ³ Psal. xvi, 4. ⁴ Isa. xxv, 8. xxvi, 19. ⁵ Matth. vi, 58. ⁶ Matth. vi, 30.

B

CAPUT VIII.

Matris Constantini misericordia.

Verum his immorantem me jamdudum increpat impatiens quispiam, quod ab humanitate misericordisque rebus adeo in Mariæ Augustæ vita eminentibus, celebrandis, ejus laudator cessem tandiu. Ac sentiebat ipsa oratio eo se pridem vocari officii suscepti conscientia: cunctabatur autem metu quodam et sui dissidentia; ne temere in tam vastum æquor inermem cymbulam abripi sineret. Cujus enim sane facultatis fuerit pro merito exsequi quam tu multorum e jugulis etringentes famis laqueos fregeris? quot miserorum nuditatem veste data foveris? quot parentes amissis mœrentes pignioribus allocutione levaveris? quot pupillis patrum mortis, atque orbitalis malum consolando minueris? quot modo extinctis consernatas viris officio et alloquio mulieres recreaveris? O te ista ter felicem benignitatis infinitæ conscientia! cujus ad gloriam et illud quoque cumulandum est Isaïæ voce prædicatum⁴ a te non neglectum facinus heroicæ in hoc genere virtutis, quo vitas sub necis ipso ictu positas a fato præsentis redemisti; imminuentemque cervicibus repellens gladium, affusas jam oculis desperatorum certæ mortis tenebras, sol velut quidam misericordiæ radiis opportunissimis liberalis gratiæ dispulisti.

C

CAPUT IX.

Ejusdem liberalitas non ambitiosa.

Tu vero quanquam lucem istam beneficentiæ, studio vitandæ gloriæ clam largiens, obscurare sis conata, nec latere ipsa tamen, ac ne istos quidem in admirationis auram publicæ trans omnem modestiæ obtentum erumpentes opprimere fulgore nocturnarum largitionum potuisti; quarum emicante per tenebras luce, Pater haud dubie celestis glorificatur, ut habet Evangelium⁵, cujus te ex præscripto dexteræ tuæ opus sinistram adversæ partis nescire jubes⁶. Nam liberalitatem quidem late spargere opus ego dexteræ appellaverim: cave

D

CAPUT X.

Digressio in quosdam ambitiose munificos.

Verum enimvero quis non sentit quid in hoc

genere nostra hæc ætas, et usus, nescio **535** unde, aut qua ratione hodie prævalens innovaverit, contra ista exempla præscriptaque. Equidem quorum id spectet vereor : optoque (utinam ne frustra !) faustum ut in finem publicæque utilitatem desinat. Cæterum hoc scio, causam inde offensionis plurimis obijci. Excitata olim domicilla receptui cultique animarum suæ alienæque salutis studentium, quæ temporis passa dentem, longique ævi debilitata vitio, auxiliatrices ad sui restorationem implorant manus, negliguntur, et solvi ac fatiscere senio sinuntur ; eriguntur autem de integro novi operis recentisque designationis ædificia, fundatorum nominibus appellata ; parisque honoris illecebri tracti jam plures certatim in similia cœpta sumptuum operumque ostentant, ambitiosa patrocinia, titulosque ad decus durabiles, quippe cum vulgari æternorum operum nomenclatione conjunctos, non male sese vel magna pecunia empturos rati. Mihi vero isti non minus inconsulte videntur agere quam si quis filium ægrotantem habens, ejus cura neglecta, novam uxorem quæreret, ex qua susciperet aliam prolem, cum laborantis filii nec ingenium, nec indolem accusare posset. Heus, tu homo imprudens, et aliquanto gravior, minusque medicabili quam tuus filius morbo æger, filium habens domi adultum; bonæ spei, probis moribus, valetudine non difficili jaacentem, hunc modica diligentia curabilem negligis, et stulto præsentis commodi contemptui desiderium nihilo sanius prætexis gignendæ educandæque novæ sobolis ; animumque in curas, rem in sumptus invidiosos inutilisque projecis, dum uxore conquirenda nuptiisque apparandis longam spem inchasare mavis, quam partis atque in sinu positæ bonis frui !

CAPUT XI.

Largitiones Mariæ Augustæ.

Non his ambitionis inconsultæ laqueis capi se irretiri que tua mater, o imperator, passa est. Verum omnes humanas cogitationes respuens ; et *totari nomina sua in terris suis* ⁷ terrena sapientibus relinquendum censens, templum se ipsa struxit ornavitque, secuta delineationem architecti Pauli ⁸ ; quippe fundamento usa Christo, cui argentum et lapides pretiosos ministerio pauperum inædificavit. Multa præterea egentioribus civium misericorditer distribuit ; multis item donativis monasticos utriusque sexus recreavit cœtus, qui duce Christo adversus principem hujus sæculi professam militiam viriliter tolerant, expedito etiam ultra continentem, cursu quodam effusissimæ liberalitatis, usque in oppositas nostris littoribus insulas, quibus semente misericordiæ large injecta spem non mendacem commendasti latissimarum frugum, quas olim in exultatione non deficiens metes, ut illud tibi e propheta sumptum non vanæ gratulationis usurpare verbum liceat ⁹ : *Renovamini ad me insule et quasi festo indute cultu ostentate vos mihi sospitatrici altricique vestræ.* Omitto quotidianam hospitalitatem, qua quemvis ad te divertentem, nec curæ parcens, nec sumptui, plane ut Dei angelum, ut Christum ipsum excipis, benignitate prolixissima, hilaritate liberalitatem cumulate simul et commendante. **536** Quis autem omnia narrando complecti possit ? imo quis id quidem suscipere ausit, ut se ridendum non propinet ? Siquidem facilius numeraverit quispiam quoties in die reciprocos spiritum, quam quoties misericordiam exerceas. Nec enim tibi frequens aut familiare minus est misereri quam spirare.

⁷ Psal. XLVIII, 13. ⁸ I Cor. III, 12. ⁹ Isa. XLI, 1.

τι πρᾶγμα ἐνεωτέρεισιν ; οὐκ οἶδα μὲν ὅπως γενόμενον (εὐξέλιμην δ' ἂν ὀρθοῦ σκοποῦ τὸ πρᾶγμα καταστοχάζεσθαι), πλὴν τοῖς πολλοῖς σκανδάλου παραίτιον. Ἀρχαῖα μὲν γὰρ ψυχῶν φροντιστήρια τῶ χρόνῳ κακμηκότεα, καὶ χειρὶς ἀντιλαμθανομένης δεόμενα παρῆσαντο· καινίζονται δὲ τινα νεορᾶτε καὶ πρόσφατα ἐπὶ τοῖς τῶν καινουργούντων ὀνόμασι· καὶ αὐτὸς ἕκαστος νεουργός τε εἶναι προθυμεῖται, καὶ θεσπέτης τοῦ νεουργήματος· ὥσπερ ἂν εἰ τις υἱὸν περιορῶν νοσοῦντα ἀθεράπευτον, ζητοῖ τὴν εὐχέλων ἄλλην, ἢ ἐξ ἐκείνης παιδοποιήσεται, μὴδὲν ἔχων ἐγκαλεῖν τῷ νοσοῦντι. Ἀβέλτερον ἀθροῦσι, καὶ νοσῶν ὄντως ἀνάτα, παῖδα ἔχων ἀγαθὸν, εἶτα τοῦτον ἐξὸν θεραπεύεται περιορῶν, ἑτέρου γάμου φροντίσιν ἑαυτὸν ἐπιβρίπτεις, καὶ περιτοῖς προσέσαι διαπονημάστιν !

aternorum operum nomenclatione conjunctos, non male sese vel magna pecunia empturos rati. Mihi vero isti non minus inconsulte videntur agere quam si quis filium ægrotantem habens, ejus cura neglecta, novam uxorem quæreret, ex qua susciperet aliam prolem, cum laborantis filii nec ingenium, nec indolem accusare posset. Heus, tu homo imprudens, et aliquanto gravior, minusque medicabili quam tuus filius morbo æger, filium habens domi adultum; bonæ spei, probis moribus, valetudine non difficili jaacentem, hunc modica diligentia curabilem negligis, et stulto præsentis commodi contemptui desiderium nihilo sanius prætexis gignendæ educandæque novæ sobolis ; animumque in curas, rem in sumptus invidiosos inutilisque projecis, dum uxore conquirenda nuptiisque apparandis longam spem inchasare mavis, quam partis atque in sinu positæ bonis frui !

ΚΕΦΑΛΑΙΑ'.

Μαρίας Ἀγούσττης λαμπρὰ ἐπιδόσεις.

Ἄλλ' οὐχ ἡ σὴ μήτηρ, ὦ βασιλεῦ, ἐάλω τῆς τοιοῦτων δικτύου· ἀλλὰ πάντα ἀνθρωπίνους λογισμοὺς διαπτύσασα, καὶ τὸ ἐπικαλέσασθαι τὸ ὄνομα ἐπὶ τῶν γαιῶν τοῖς γεηροῖς ἀποβρίψασα, ναὶν ἑαυτὴν κατεσκεύασεν, ὅσον ὁ ἀρχιτέκτων Παῦλος ἡμῖν ὑποτίθεται, τῷ θεμελίῳ Χριστῷ, καὶ ἀργυρὸν καὶ λίθους ἤδη τιμίους διὰ τῶν πενήτων ὡς ὑπουργῶν ἐποικοδομήσασα. Πολλὰ μὲν γὰρ καὶ τῶν πολιτῶν τοῖς μάλιστα θεομένοις ἐλέους διένειμε· πολλοῖς δὲ καὶ τὸ μοναχικὸν ἐψυχαγωγῆσε σύνταγμα, ὅσον τε θῆλυ, καὶ ὅσον ἀρρεν, ἅπαν κατὰ τοῦ κοσμοκράτορος ἀνδριζόμενον. Οὐδὲ τὰς ἀντιπέρας νήσους ἀφήκας ἐκτὸς εἶναι τῆς σῆς κατασχέσεως, ἀλλὰ κἀναυθὰ τὴν σπῆρον σου ἐσπερας, ὃν ἐν ἀγαλλιάσει καιροῖς ἰδοῖς μὴ ἐκλυομένην θερσίσει· ὅσπερ καὶ σὲ λέγειν δύνασθαι· Ἐγκαινίζεσθε πρός με, νῆσοι, τὴν ἀρτιγενομένην ὑμῶν σῶτειράν τε καὶ θρέπτειραν. Τὰ δ' εἰς τοὺς καθ' ἑκάστην παραβάλλοντάς σοι γινόμενα, πῶς μὲν ἕκαστον αὐτῶν ὑποδέχη ὡς ἄγγελον Θεοῦ, ὡς Χριστὸν Ἰησοῦν· πῶς δὲ ἡ δόσις μεθ' ἡλαρότητος· πῶς δὲ σὺν ταύτῃ καὶ ἡ δαφιλία· τίς πάντα δυνατὸς ἐξηγήσασθαι ; μᾶλλον δὲ τίς πᾶσιν ἐπιβαλλόμενος οὐ καταγέλαστος ἔσται ; Πρῶτερον μὲν γὰρ ἂν τις ἀριθμῆσθε ποσάκις τῆς ἡμέρας ἀνίπνευτας, ἢ ποσάκις ἠλέητας. Σοὶ γὰρ ἴσον τὸ ἀναπνεῖν καὶ τὸ εἰσεῖν.

Quis autem omnia narrando complecti possit ? imo quis id quidem suscipere ausit, ut se ridendum non propinet ? Siquidem facilius numeraverit quispiam quoties in die reciprocos spiritum, quam quoties misericordiam exerceas. Nec enim tibi frequens aut familiare minus est misereri quam spirare.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ΄.

A

Τῆς αὐτῆς ἐπιτηδεύματα καὶ πολυμαθία.

Ἥ δὲ πράξης πόση! τὸ δὲ φιλομαθῆς ὕπερ πᾶσαν ἀνθρωπίνην ὀπλήψιν. Ταύτην, ποία μὲν βίβλος καὶ τῶν πεποικνωμένων καὶ στιβαρῶν διέφυγε, ποίον δὲ πατρῶον διήγημα; ἢ ποτὲ μὲν ἐν τοῖς τελεωτέροις ἐνδιακτωμένην εὐρήσει τις, οἷόν τινα προφῆν στερεὰν προσειμένην τὰ δόγματα, ποτὲ δὲ τοῖς ἀπλοустέροις ἐνδιακτρῖδουσαν, ὡς ἄνθεσι λειμῶνος; ἐπιτεροῦς καὶ χαρλέντος. Καὶ συντόμως εἰπεῖν, τῶν νόμων τοῦ Κυρίου τυκτός καὶ ἡμέρας ἐμμελετῆ· καὶ ἐγειρομένη καὶ περιπατοῦσα, καὶ ἐγειρομένη καὶ καθιστομένη, τὰ θεία μέττεισι λόγια, καὶ τρισσῶς ταῦτα πλαξὶ καρδίας ἐναπογράφεται, ὡς Δαβὶδ, καὶ Μωϋσῆς, καὶ Σολομὼν ἀπαθήσαντο.

receptu tamen ad caelestia tam crebro, ut brevi ac vere dici queat, *meditari eam in lege Dei, die ac nocte*¹⁰. Decumbentem, inquam, stantemque, ambulantiem juxta ac sedentem, unum ubique perpetuo agere, usam animo volvere considerationem ac memoriam sacrorum oraculorum; quæ cordis velat quibusdam laminis triplici exemplo sculpta circumfert; alte perceptis attentissima lectione iis omnibus, quæ vel David, vel Moyses, vel Salomon scripto edita nobis reliquere.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ΄.

B

Τῆς τοῦ υἱοῦ αὐτῆς παιδείας ἀξιόλογος ἔννοια.

Τί ἐστὶ; Καλὸν τεκνογονία, καὶ ἀγωγή παιδῶν ἐκπαινετῆ καὶ θαέρεστος, καὶ τῇ μητρὶ ἀρκοῦσα πρὸς σωτηρίαν, εἰ τι δεῖ Παῦλον πιστεῦειν, τὰς μητέρας σώζεσθαι ἐκ τοῦ τῆς τῶν παιδῶν ἐπιμελεῖσθαι σωφροσύνης ἐγγυησαμένην. Καὶ τίς οὕτω σεμνῶς ἠλικίαν παιδὸς ἐπισφαλῆ διεξάγει; τίς δε πλεοναζ· σωφρονετικὸς ἐφιστῆ τῷ παιδί· τοὺς μὲν γλώτταν ἐξευγνίζοντας, τοὺς δὲ τὸν νοῦν καταρτίζοντας, τοὺς δὲ ἱστορίαν ἐρπνίζοντας, πάντως δὲ πάντας τῷ νέῳ τι συνεισάγοντας; Ἐρυθριῆς τοῖς ἐπαίνους, ὧς περισσότερὰ Κυρίου, καὶ καλῆ, καὶ τελεία· οὐκοῦν διὰ τοῦτο μᾶλλον ἀξιεπαίνετος. Οὐ γὰρ εὐφημητέος ὁ τοὺς ἐπαίνους θηρόμενος (ἀλαζῶν γὰρ), ἀλλ' ὕμνητέος μᾶλλον ὁ τούτους ὑποστελλόμενος· φιλόσοφος γάρ. C

tuis laudibus, pulchra et perfecta columba Domini, non est qui laudari ultro expetens vituperabilis se reum arrogantiae peragit. Qui vero se in modestiam contrahit, hoc maxime se commendabilem declarat, non dubio edito veræ philosophiæ, hoc est virtutis non fucatæ, documento.

¹⁰ Jos. 1, 8.

CAPUT XII.

Ejusdem studium et eruditio

Jam mansuetudo ejusdem quanta! studium quidem certe doctrinarum flem ac suspicionem hominum excedit. Quis, quantumvis spissus, prolixus et verbosus, liber infinitam hujus diligentiam effugit? Quæ traditio aut narratio vivo sermone, patrumque ad filios transmissione propagata, non illi audita, comprehensa, comperta est? Nec ordo ac vices alternæ studio desunt. Interdum enim hanc reperias perfectioris meditationi doctrinæ intentam, et exquisitione dogmatum, velut cibo solido pascentem animam. Nonnunquam rursus a divinis ad humaniora descendentiem, oblectantemque se velut carpendis floribus vernantis prati:

CAPUT XIII.

Cura ejus laudabilis instituendi filii.

Quid his addam præterea? Honesta et commendabilis res est susceptio institutioque liberorum, Deo quoque grata ipsi, ac matri ad salutem sufficiens, si quid Paulo credimus, matres salvari per filiorum exactam educationem promittenti. Quæ vero unquam mater sanctius severiusque lubricari et accipitem filii ætatem excoluit? quæ plures nato moderatores ac magistros imposuit? quorum alii os fingerent, linguamque formarent pueri, alii subigerent disciplinarum præceptis animum; historiæ alii notitiam rudi adjicerent: omnes omnia quæ simul absolvere institutionem perfectam possunt, in adolescentulum conferrent. Erubescis

ΜΕΡΟΣ ΕΤΕΡΟΝ, ΠΑΡΑΙΝΗΤΙΚΟΝ

PARS ALTERA, PARÆNETICA.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

D

Πρωτόβλητος ὁ βασιλεὺς ὁ ταῖς θεολήπτους δωρεᾶς καταχρῶμενος.

Ἄκοῦεις, αὐτοκράτορ· οὐ γὰρ μάτην ταῦτά μοι βαψύθηται, οὐδ' ἵνα κενὰ ψάλλων [f. -λλω], τοῦτο δὴ τὸ τῆς παροιμίας· ἀλλ' ἵνα δείξαιμι σοι πόσοις ἀγαθοῖς παρὰ τοῦ Κρείττονος μαροφήγησαι, καὶ ὡς πάρεσι σοι πάντως ὑπερβαλεῖσθαι τοὺς πρόποτις αὐτοκράτορας, τοσαύταις ἀφορμαῖς βοηθουμένῳ πρὸς

PATROL. GR. CXXVI.

537 CAPUT I.

Princeps qui acceptis a Deo bonis non ad bonum utitur, miser est.

Andis, imperator, neque enim illa frustra recitata sunt a me, et ut inania canerem, quod dici solet; sed ut tibi ostenderem, quot bonis a divino Numine ornatus sis, quamque tibi sit facile his instrumentis parandæ virtutis adjuto, omnes, qui unquam ante te fuerunt, imperatores antecellere.

9

Enimvero quis te fortunatior uno fuerit, modo A his tantis tamque præclaris inducas in animum colophonem addere virtutis tuæ? quis e contrario miserior, si tam excellentia Dei dona pendendis deinde ac vituperabilibus actis corru- peris?

CAPUT II.

Regia dignitas regias virtutes non habenti, dedecori est.

Ne enim arbitreris principatum tibi ad gloriam profuturum, nisi dignos imperio mores ostenderit: nam isto modo furiosus ille Cambyses, et effeminatus Sardanapalus, Aristideum et Epaminondam splendore præcellerent. Imo tanto magis rideberis, dignitatem regiam vitæ improbitate maculans, quanto istud tuum vitium illustriori editum loco longius aberit a commoditate latendi. Privati si quidem cupiditatibus obsequentis sprete ratione, legesque virtutis intemperanti furore calcantis, ignorabilis etiam vicinis nequitia est. Propterea quod quæ a cive vulgaris sortis in vita peccantur, non fere in notitiam emanant vulgi, domesticis clausa septis ac latebris. Principum contra ea sors est, ut ne prima quidem ac tacita designatum cogitatione factus ipsorum sese a vulgi tueri notitia possit.

CAPUT III.

Virtutibus, non vestitu commendari regem.

Nec porro tibi persuadeas, auro textas istas et purpura, palmatasque vestras tunicas ac togas uti- gure solo flexuras ad venerationem tui bellicosos et terrorem tuentes, Leonisque feroces animis viros, nisi te quoque lorcatum manu cominus rem gerere ipsum, et stragem in præliis dare viderint. Non enim conturbatur aspectu Barbarus compti nuptialiter adversarii; at aureis insignem ornamentis, ut puerulum irridet, imbecillumque ac junceum reputans, pugni unum impulsum, 538 merito confidit.

CAPUT IV.

Voluptas regi vincenda.

Quid si vero te pellaces voluptatum præstigiæ subegerint, egregium te tum nobis imperatorem, dignumque in primis qui regnet in alios, cum se ipse illiberalissimis voluptatibus probrosissima scivitate mancipaverit! Talis sane princeps qua fronte aliis præcipiet, ne cupiditates suas antiquiores legibus habeant? Exemplo enim nimirum eos ad id invitavit suo. Eos igitur quomodo idem audituros vocare, qui tam male bonis ad officium

CAPUT V.

Labores regi honesti et utiles.

Exterminanda igitur tibi est, et omni ope, vel igni etiam ac ferro, excindenda pessima bellua voluptas; cujus in dejectæ locum substituendi labores sunt, qui corpora imperatorum exercent, et contra hostes firma validaque nutriunt. Hi et juvenibus ætatis florem non sinunt marcescere, et

τὸ καλόν. Τίς μὲν γὰρ ἔστι μακχιυότερος, εἰ τοῦτοις πᾶσι προσθειῆς τὸν κολοφῶνα τῆς σῆς ἀρετῆς; τίς δὲ ἀβλιώτερος, εἰ τὰυτα καταρυσπᾶνῆς διὰ τῶν σῶν μετέπειτα πράξεων;

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

Ἡ βασιλικὴ ἀξία τῶ τῶν βασιλικῶν ἀρετῶν ἀπορῶντι, αἰσχῦνη.

Μὴ γὰρ οἶου τὴν βασιλείαν σοι πρὸς δόξαν συμβαλεῖσθαι, εἰ μὴ καὶ τὸν τρόπον βασιλικῶν ἐπιδείξαις (ἐπεὶ οὕτω γε καὶ ὁ μαινόμενος Καμβύσης, καὶ ὁ θῆλυς Σαρδανάπαλος, Ἀριστιδέου καὶ Ἐπαμεινώνδου λαμπρότεροι)· ἀλλὰ τοσούτῳ μᾶλλον γελασθήσῃ τὴν βασιλείαν ὑβρίζων, ὅσα καὶ ὑβρίζεις περιφανέστερον. Ἰδιῶτου μὲν γὰρ ἀλίγως βιώσκοντος, καὶ τοῖς τῆς ἀρετῆς νόμοις ἐμπαρονοῦντος, καὶ ὁ γειτονῶν ἀνομοσεύει. Οὐ γὰρ εἰς πολλοὺς διαβαίνειν τὴν ἰδιωτικὴν ἀμαρτάν, ἀλλὰ τῷ οικιδίῳ ἐμπερικλεῖσθαι πέφυκε. Βασιλεὺς δ' οὐχ οὕτως· ἀλλὰ καὶ λογισάμενος μόνον, ὡς ἀμαρτήσῃ, τοῖς πολλοὺς οὐ λήσεται.

est, ut ne prima quidem ac tacita designatum cogitatione factus ipsorum sese a vulgi tueri notitia possit.

ΚΕΦΑΛ. Γ΄.

Τῶν ἀρετῶν ἕνεκα, καὶ οὐκ ἐνδυμᾶτων, ὁ Βασιλεὺς ἐπαιτεῖται.

Μηδὲ νόμιξέ σοι τὴν κατάχρυσον καὶ περιπόρφυρον τῆθεναν ὑπαγαγεῖν ἀνδρας θεράποντας Ἄρης, ἀνδρας δεινὸν δερκομένους καὶ λεοντώδες, εἰ μὴ σε καὶ χαλκιοθώρακα βλέποιεν καὶ αὐτοεργούτα τὸν πόλεμον. Οὐ γὰρ ἐκπλήττεται Βάρβαρος ὄρων νομφικῶς ἔχοντα, ἀλλὰ κα:αγελαῖ χρυσοφοροῦντος, ὡς παιδαρίου· καὶ διαπαίρων ὡς παιδικόν τε καὶ ἀνελκιν, οἴεται δικαίως, ὡς οὐδὲ κοινδύλου πρὸς τὸν φόνον τοῦτου δεῖσεται.

2ⁿⁱ etiam talitrum, ad eadem ejus subferturum

ΚΕΦΑΛ. Δ΄.

Τῆς φιληδονίας καταφρονεῖν τῷ βασιλεῖ καθήκει.

Εἰ δέ σοι καὶ τῶν ἡδονῶν ἡ γοητεία κρατεῖ, καλὸς γε ἡμῖν ὁ αὐτοκράτωρ, καὶ τῶν ἄλλων βασιλεύειν ἐπάξιός! Ὅ; τριβουλον αὐτὸν ταῖς ἀνελευθέροις ἡδοναῖς ὑποθέτει, πῶ; ἄλλους παιδεύσει μὴ τοὺς νόμους δευτέρους ἡδονῆς τίθεσθαι; πάνυ γὰρ αὐτὸν προσπαίδευσε. Πῶ; ἐτέροις ἡγήσεται πρὸς τὸ βέλτιον; οὐ γὰρ αὐτῆς τῶν νοουστῆτων κατακούει.

ipse dux præire ad honestatem poterit, post seque vocantibus obtemperet monitoribus?

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

Ἡ φιλοπονία τῷ βασιλεῖ πρέπουσα καὶ χρήσιμος.

Ἐξοριετόν σοι τοίνυν καὶ ἐκκοπτόν πάσῃ μηχανῇ καὶ πυρὶ καὶ σιδήρῳ τὸ δεινότατον θηρίον τὴν ἡδονὴν· ἀντισακτίον δέ σοι: καὶ ἀντιτακτίον τοὺς πόρους, οἱ σωμασκῶσι τοὺς αὐτοκράτορας, καὶ κατὰ τῶν ἀντιπάλων σοβαροὺς τρέφουσιν. Οὗτοι γὰρ καὶ τοῖς νέοις τὴν ἄνθη τῆς ἡλικίας; οὐκ ἔως μαρξίνε-

σται, καὶ τοῖς γεγηρακόσι τὴν ἐκ τοῦ γῆρως ἐπικου-
φίζουσι κάκωσιν, ἡλικιωταί τούτων ὄντες καὶ σύν-
τροφοι.

A provecctis ætate senectutis gravitatem levant; ne-
cessitudine velut quadam ipsos ac familiaritate
complexi, quod ipsorum quodammodo æquales, nu-
triti cum ipsis una simul adoleverint.

www.kerall.com.cn

Τρία ὄνομα καὶ τρία ἄδεκτα τῆς κυβερνησέως
εἶδη.

Ἄλλὰ γὰρ δεῦρο καὶ μάθων βασιλείας τύπον,
ὡς οἶόν τε συντομώτατον. Τρεῖς εἰσι πολιτειῶν κατα-
στάσεις καθολικώτεραι· τὴν ἢ μὲν μοναρχία, καὶ
ἔννομος καὶ βασιλεία καλεῖται, βᾶσις οὕτω λαοῦ καὶ
ἐτήρηγμα, κατὰ τὸ ἔτυμον τοῦ ὀνόματος. Ἡ δ' ἐκ
πολλῶν μὲν ἀρχόντων, ἐνομοτάτων [ἢ ἐννόμ.] δὲ
τούτων, συντίθεται· ἀριστοκρατία ταύτη τὸ ὄνομα.
Ἡ δὲ τις τοῦ δήμου παντὸς συνδρομὴ πρὸς τὴν τῆς
πολιτείας διοίκησιν, ἣν δημοκρατίαν ὀνόμασαν.
Ἀντικείμεναι δὲ ταύταις ἕτεραι τρεῖς, τῆς ἀξίας
ἐκδιαιρέμεναι. Καὶ τὴν μὲν βασιλείαν τυραννίς ἐν-
εδρεύει· τὴν δ' ἀριστοκρατίαν, ὀλιγοκρατία τοξεύει,
ὅταν πλοῦστοι τινες καὶ βίαιοι τοῖς ἀρίστοις ὑπο-
κρινόμενοι ἀρχωσι· δημοκρατίαν δὲ ἡ ὀλιγοκρατία
ὄρθ' ἀντιπρόσωπον, συγχεχμένον τοῦ πλήθους συν-
έλευσις ἀνομός τε καὶ παντάπασιν ἀτακτός. Περὶ
μὲν οὖν τῶν ἄλλων οὐδ' ὅτι οὐδὲν διαλέξομαι.

B Altera est quæ multorum consensu magnatum
bonum publicum maxime spectantium conflatur,
aristocratia verbo appellari vulgo solita. Tertia
denique populi concursum et conspirationem uni-
versi ad gubernationem concordem civitatis demo-
cratiae vocabulo exprimit. Porro hisce tribus bonis
aliæ ex adverso respondent totidem ab æqui orbita
per vim injuriamque declinantes. Monarchia siquid-
em insidiantem sibi tyrannidem patitur. Aristoc-
ratia vero infestam habet oligocratiam, hoc est, con-
ditionem factiosam paucorum opulentorum, spe-
cie probitatis et boni communis potentiam et arbitrium rei summæ ad privatum commodum affe-
ctantium. Postremo democratiam e diametro respicit ochlocratia, sic appellari potest confusæ
multitudinis temerarius confluxus, legitimæ rationis ordinisque plane omnis expertis. Posteriores
duas species regiminis cum aliis contra ipsas comparatis, mentione attigisse sola satis sit: nihil
enim ad rem nostram faciunt.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Πρώτον τυράννου τακμήριον, τὸ βιαίως ἐπέρχε-
σθαι.

Τυραννίδος δὲ καὶ βασιλείας ἀκουσον τὰ γνωρί-
σματα· Πρώτον μὲν ὁ τύραννος ἐπὶ τὴν ἀρχὴν ἐκ-
διείζεται. Οὐ γὰρ ὑπὸ τῶν πολιτῶν τὰ χαλινὰ τῆς
ἀρχῆς ἐκδέχεται, ἀλλ' αὐτὸς ἀρπάζει ταῦτα σφαγαῖς
τε καὶ αἵμασι· τοιαῦτα μὲν αὐτῆς τὰ προόμια, καὶ
οὕτως ἐξ ἀρχῆς τοῖς αἵμασι περιρραίνεται.
C
Primus tyrannidis character violenta invasio.

gistratus auspicia nanciscitur; sic a primo vestigio
tisque signatus maculis.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Δεύτερον τυραννίδος σημεῖον, ἐς τῶν ὑποκει-
μένων ὑποστάσεις καὶ ἐλευθερίαν ἀπάνθρωπος
καὶ ἐφύδριστος ἐγκωιδόσηψις.

Ἐπὶ δὲ εἰσέλθῃ πρὸς τὰ ἀνάκτορα, ποίας τὰς
τελετὰς ἐκτελεῖ; Πάσας μὲν ἡδονὰς πρᾶσθαι τοῦ
σώματος, πάσας δὲ λύπας τοῖς ὑπῆκοις ἐπιτεχνά-
ζεται, οὐδὲν πιστεύων, οὐδένα φίλον ἔχων, πάντας
ἐχθροῦ; καὶ ποιούμενος καὶ ἡγούμενος· τοὺς μὲν
ἀγαθοῦς, ὅτι νομίζει τούτων μισέσθαι· ἀγαθοὶ γὰρ
δυνάως μισήσουσι τὸν ἀνόμιον. Τοὺς δὲ πονηροῦς δι'
αὐτὸ τοῦτο πάντως, ὅτι πονηροὶ καὶ τῶν αὐτῶν
ἐφ' ἐμμένοι· ἀγωνιᾷ γὰρ μὴ τις αὐτοῦ πονηρότερος
τῆ ἀρχῆς ἐπιθήσοιτο. Ἄελ τὸίνυν κόπτει τῶν ἀστα-
χῶν τοῦ; προδχοντας, καὶ πάντας ἀπεργάζεται πέ-
νητας, καὶ πάντας ἀναγκάζει πενθεῖν καὶ κόπτε-
σθαι· ἵνα μὴ τρυφῶν τις, ρησι, σχολάζῃ, καὶ
σχολάζων περιεργάζεται, καὶ περιεργαζόμενος φρο-

539 CAPUT VII.

Primus tyrannidis character violenta invasio.

Tyrannidis vero et regni characteres exsequar,
quos audias velim annotesque. Primum omnium
tyrannus per vim in imperium irrumpit, nec suf-
fragio aut consensu civium delatas principatus
habenas sumit; sed rapit atque extorquet, cæde
ac crudelitate late grassans. Hæc inominata ma-
ingressuque regni, civili respersus sanguine cruen-

CAPUT VIII.

Secundus tyrannidis character crudelis et contu-
meliosa grassatio in subditorum bona et cor-
pora.

Inde ubi regiam introierit, quæ jam in illis
adytis mysteria celebrabit? Se quidem ipsum in-
gurgitabit voluptatibus obscœnissimis: miseris
vero subditis ærumnarum dolorumque ac calami-
tatum omne genus architectabitur, nemini fidens,
neminem charum habens, omnes æque hostium
loco ducens: bonos quidem, quod sibi dissimilibus
se non dubitet exosum: malos vero quod ipse
improbitate provecctus pari, eadem appetat, et ri-
vales cupiditatum suarum non ferat: metuens
præterea ne quis existat in malitia simili poten-
tior, qui regnum ipsi conetur extorquere. Papave-
rum igitur ac spicarum summa semper capita de-
cutit, attenuatque studiose ditiores quosque, atque

Emergentes premit, lugendi causas gemendique
 remper accumulans, ne in copia rerum otium
 forte nactus circumspicere se quispiam, et ubi sui
 fiducia intumuerit, rebus quoque studere audeat
 novis. Jam leges pro arbitrio ludibundus, ut talos
 aut calculos, versat mutaque, vel avaritiæ, vel li-
 biddini, vel simili cupiditati propriæ serviens. Et
 exercitum quidem justum ac disciplinæ patientem
 in verum usum reipublicæ ne cogere quidem aut
 alere novit; satis autem ducit robustos circum se habere satellites, quibus large pastis, et sagi-
 natis præda publica, paratis ad omne scelus administris utitur; pro stipendio ipsis effusissimam
 in omnes donans cædendi, violandi, orbandi, quidvis manu, gladio, invadendi perpetrandaque licen-
 tiam.

CAPUT IX.

Miseria populi tyrannide oppressi.

Tali ergo dominante principe agricola quidem
 non alios culturæ fructus quam lacrymas metit,
 qui miserimus ubi continuatis totos dies laboribus
 eluxit segetes usque in spem proximam, videt
 ecce tyrannico velut quodam turbine messem
 abripi; proque uva, quæ in excultis annua cura
 vitibus longo ejus sudore maturuerat, solos sibi
 relictos doloris tribulos, præcordia ejus ac
 cor ipsum convulnerantes sensu acerbissimo vio-
 lentæ rapinæ, velut spinarum acerrimis aculeis.
 Nec miseriarum hæc summa: nam a præclari
 principis emissariis nudato iterum hostium male
 custodito limite irrupentium experiunda sævitia
 est. Hæc rusticus. Quid nauta? nisi ventos ac flu-
 ctus diris devovet, quod sese jamdiu non demer-
 serunt; adeo concitiora maria, procellasque
 ditiores in portu infelix atque in litore patitur.
 Cives denique oppressæ tali monstro civitatis in-
 colæ co intolerabilius continentiusque vexantur,
 quo in istius Minotauri vicinia opportuniores ad
 quotidianas injurias sunt, velut ad cibum famelicæ
 ac sanguinariæ objecti belluæ. Itaque hujus qui-
 dem repente pecunia tollitur, resque diripitur:
 alterius filia sanctissima eatenus custodia virginei
 thalami servata, illuc ad contumeliam rapitur,
 cantus speratorum aliquando sponsalium filix in questus inconsolabiles mutante: ac pro lacrymis
 lætitiæ quas illi dulcissimas provocaturus erat hymenæus natæ, fletus vi doloris acerbissimi expres-
 sos coacto funderet. Quid illi cujus uxor a valentibus satellitibus in tyranni cubile abducitur,
 quam acuto desperatissimi furoris cor telo transigitur? Atqui si matuerit, si verbum liberum mi-
 serit, pœnas præsentés intempestivæ libertatis sicariorum statim opera immisorum adacto in
 viscera ferro crudelissime confossus luet. Quanquam ista non pœna, sed consolatio unica infeli-
 cissimis superest: quod talibus spectaculis gladii beneficio subtrahuntur.

CAPUT X.

Tyranni timores anxii et perpetuum tormentum.

Sic per urbem grassatur cruenta hæc fera: quid
 domi autem? nec conjugem libenter, nec liberos
 aspicit, unus necessitudinis dulcedinem nullius
 sentiens, etiam ab ipsa, dum in sinu cubat suo
 sibi conjuge tremens metuit, somnumque exhor-
 ret, suspectans, ne is commissum ipsi tyranni
 caput sorori suæ morti consignet ac tradat. Jam
 cum vulgo cunctis exporrigrant frontem epulæ,
 curisque inducias remissione hilari faciant, huic

νοή νεώτερα. Νόμος τε μεταπειτεύει καὶ μετατί-
 θησιν, ἢ τῷ φιλοχρημάτων τῆς ψυχῆς, ἢ τῷ ἀκολάστῳ,
 πάντως δὲ πάθει τιμὴ χαρίζομενος. Καὶ στρατιωτι-
 κὸν μὲν οὐ τρέφειν οἶδεν ὑπὲρ τῆς πολιτείας, οὔτε
 συνίστησι· δορυφόρους δὲ περὶ αὐτὸν συναγαγὼν τοῦ
 σώματος φύλακας, τούτους σιτίζει καὶ πιαίνει, κατὰ
 τῆς πολιτείας τρέφων τοὺς σύμπαντας, καὶ πᾶσαν
 αὐτοῖς ἐπιείας τὴν ἡνίαν σφάττειν, ἐξουθενεῖν, ἀτε-
 κνοῦν.

ΚΕΦΑΛΑ Θ'.

B Τοῦ λαοῦ τυραννίδι ὑποκειμένου, καλαιπώρια.

Τυράννου κρατοῦντος, καὶ γεωργὸς καρποῦται τὰ
 δάκρυα, πόνοις μὲν καθ' ἡμέραν τρυχόμενος, ὑπὸ
 τυραννικῷ δὲ λαβλαπὶ συναρπαζόμενον ὄραν τὸ
 γεώργιον, καὶ τὴν τῆς λύπης βάρυν ἀντὶ σταφυλῆς
 γεωργεῖ, κεντοῦσαν αὐτοῦ τὰ σπλάγχνα τῇ τῆς ἀκάν-
 θης ἐξύττη· καὶ τὸ δεινότερον, ὅτι καὶ τοῖς ἐχθροῖς
 καὶ τοῖς οἰκείοις ἄρπαγμα γίνεται. Ὁ θαλάσσιος δὲ
 τοῖς ἀνέμοις ἀρᾶται καὶ τῇ θαλάσῃ, ὅτι μὴ αὐτὸν
 κατεδύθισαν· οὕτω πικροτέρας θαλάσσης καὶ τυραν-
 νικωτέρων ἀνέμων πεπείραται. Οἱ δὲ τῆς πολιτείας
 ἐπιώνυμοι, οὗτοι μὲν πᾶσαν συμφορὰς ὑπερβολὴν
 παρελαύνουσιν, ὅση καὶ συνοικοῦσι τῷ Μινοταύρῳ,
 καὶ πρὸς βρώσιν εἰσι προχειρότατοι. Τοῦ μὲν γὰρ ὁ
 πλοῦτος μετακομίζεται· τοῦ δὲ θυγάτηρ θαλα-
 μενομένη σεμνῶς τὸ πρὶν, εἰς ὕβριν ἀρπάζεται· καὶ
 ὁ κρῆτους ἐξεγείρειν ἐλπίζων ἐπὶ τῇ παστάδι καὶ
 τοῖς νομφεύμασιν, οἰμωγὰς ἀνεγείρει τὴν ὕβριν ἀνα-
 κλαιόμενος, καὶ δάκρυα χαρμονῆς, τῆς λύπης ἀντι-
 χεῖ τὰ δάκρυα. Τοῦ δὲ γυνὴ πρὸς μισαρὰν ἀπαγο-
 μένη κολίτην οἶον τὸ βέλος τῇ καρδίᾳ ἐμπήγνυσι!
 Κἂν γρύξωσι τι βῆμα ἐλεύθερον, τὸ ξίφος εὐθύς
 κατὰ σπλάγχθων βαπτίζεται. Τοῦτο μόνον ἤδὲ τοῖς
 ἐλεινοῖς καὶ ἀσπίσιον, ὅτι τοιούτων θεαμάτων διὰ
 τοῦ ξίφους ἀπάγονται.

deploratissimo patre nuptiale gaudium et festos
 cantus speratorum aliquando sponsalium filix in questus inconsolabiles mutante: ac pro lacrymis
 lætitiæ quas illi dulcissimas provocaturus erat hymenæus natæ, fletus vi doloris acerbissimi expres-
 sos coacto funderet. Quid illi cujus uxor a valentibus satellitibus in tyranni cubile abducitur,
 quam acuto desperatissimi furoris cor telo transigitur? Atqui si matuerit, si verbum liberum mi-
 serit, pœnas præsentés intempestivæ libertatis sicariorum statim opera immisorum adacto in
 viscera ferro crudelissime confossus luet. Quanquam ista non pœna, sed consolatio unica infeli-
 cissimis superest: quod talibus spectaculis gladii beneficio subtrahuntur.

D

ΚΕΦΑΛΑ Ι'.

*Φόβοι ἐναγώνιοι καὶ διηγεκὲς βάσανος τοῦ τυ-
ραννοῦ.*

Ἐκεῖνο τὸ θηρίον ὁ τύραννος, οὐδὲ τὴν γυναῖκα
 ἡδέως βλέπει, οὐδὲ τὰ φίλτατα· ἀλλὰ καὶ ταύτην
 ὑποπτεῦει καὶ συγκοιμωμένην τρέμει, καὶ τὸν ὕπνον
 ὑποφρίττει, μήπως αὐτὸν τῷ ἀδελφῷ θανάτῳ παρα-
 κατάρθῃ· καὶ πᾶσι μὲν τοῖς ἄλλοις παρέχει τὴν
 εὐφροσύνην ἢ τράπεζα· ὁ δὲ τότε μάλιστα πέφρικε,
 μὴ δηλητηρίον τι τοῖς βρώμασιν ἀναμίχεται, μὴ τὸ
 ποτήριον αὐτοῦ, θανάτου ποτήριον γένηται. Οὐδὲ
 τοῖς δορυφόροις ἔχει πιστεύειν ὁ ἀμειψίος. Πῶθεν;

οὗς τῶν ἄλλων μάλιστα δέδοικεν, ὅση καὶ ξιφορο- A
ροῦσιν ἔγγιον. Ἄξι γὰρ ἐννοεῖ, μήπως, οὐχ ὑπὲρ
ἑαυτοῦ, κατ' αὐτῶν δὲ τοῖς ξίφεσι χρῆσονται. Κατὰ
μὲν γὰρ τῶν ἄλλων ὀπλιζοῖ τούτους, κατὰ δὲ τῶν
δορυφόρων οὐκ ἔχει τίνας ὀπλισίαιεν. Ἄξιός γε ὁ
τρόμος οὗτος τυραννικοῦ καὶ ἀπίστου φρονήματος.
ὡς οὐκ ἔστιν ὃ ἂν τις ποινηλατῆσιν πλέον τὸν τύ-
ραννον, ἢ ὅσον αὐτὸς ἑαυτὸν τιμωρεῖται τοιαύταις
ἀνάγκαις ἐγκαταστῆσας.

secundumque reputat, foris quidem si motus existat, habere hos sese domesticos, quos armet
contra; ipsis porro in eundem se insurgentibus, qui alii suppetunt, quos opponat? Quæ tam mi-
sera trepidatio digna sane merces est tyrannici fastus istius atque perfidiæ: ut muletare tyran-
num pro eo ac meretur cupienti, querendus tortor non sit alius, cum se in hos cruciabiles æstum
ærumnissimarum formidinum ultro infelix ipse concipiat.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ.

*Εἰρηνική τοῖς ὑποκειμένοις καὶ χαροποιὰ τοῦ
δικαίου βασιλέως ἢ εἰσοδος.*

Εἶδες τὴν τυράννου μορφήν, ὡς βδελυρὰ τε καὶ
ἀποτρόπαιος; ὅρα λοιπὸν καὶ τὸ τοῦ βασιλέως κάλ-
λος, ὡς ποθητὸν, ὡς ἐράσιμιον ἀντικρυς, ὅσον τὸ
σὸν, εἰ γε βούλοιο. Καίτοι τρόπον μὲν τίνα καὶ τὴν
βασιλείαν συνεζωγράφησα ὡς ἔγραψά σοι τὸν τύραν-
νον. Καὶ γὰρ ἐναντίος ἂν εἴη ἐκείνῳ οὗτος ὁ βασι-
λεύς· πλὴν ὀλίγα τινὰ προσεπεβάλλω [f. - βελῶ]
τούτῳ τὰ χρώματα. Καὶ πρῶτον ὄρα τοῦτον. εὐθὺς
ἐναντία τῷ τυράννῳ ζωγραφοῦντα τὰ πρόθυρα· καὶ
οὐ βία τὴν ἀρχὴν κτώμενον, οὐδὲ τὸν πέπλον ἀζ-
ματι βάπτοντα· ἀλλ' εὐνίᾳ πλήθους καὶ λαοῦ συν-
δρομῇ καὶ σώφρονι καὶ εὐγνώμονι. Ἀρετῆς γὰρ
ἄθλον τὴν βασιλείαν ἐκδέχεται, καὶ πάντες ἀποχω-
ροῦσι τῶν κρείττωνων τῷ κρείττονι. Οὕτω κιν
μελίτταις ὁ βασιλεὺς αὐτοφυῆς ἔσται, καὶ πᾶν τὸ
πλήθος ἡγεμόνα τοῦτον πεποιήσεται. Οὕτω μὲν
αὐτῷ τὰ τῆς βασιλείας προαύλια, ὡς ἰλαρὰ καὶ
εὐπρόσιτα, οὐ σκυθρωπά καὶ δυστέλευτα. Βαίνω-
μεν δὲ ἡδὴ προσωτέρω, καὶ τὴν βασιλείαν θεώ-
μεθα.

sed gratia stultisque multitudinis et concursu libero moderatoque in commune consentientis populi,
regni apicem virtutis privatæ præmium accipit; nemine non æquissimum censente præstantiora ei
excipi, extraque sortem deferri, qui omnibus præstet. Ergo ut apes naturalibus præsignum notis
non tam eligunt quam agnoscunt principem: ita hunc populus non nisi domesticæ laudis præroga-
tiva velut quadam, morumque sanctorum commendatione designatum, suffragiis ornat et evehit læ-
tus ac gratulans liberrimis. Talis huic ingressus in principatum, ac quasi vestibulum regni est, ut
renidens, ut blande pellax, ut nihil inauspicatum aut triste offerens. Procedamus ergo saue ulterius,
introque progressi regnum ipsam spectemus cominus.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

*Ἠεὶς ἀκρον θεοσέβεια, τῷ βασιλεῖ χρισίωδης καὶ
καρποφόρος.*

Οὐκοῦν ὁ ἀληθὴς βασιλεὺς εἰδῶς, ὅτι καθάπερ
οἰκίας καὶ νεῶς [f. νεῶ] δεῖ τὰ κάτω ἀσφαλέστερα
εἶναι, οὕτω δὲ καὶ τὴν βασιλείαν προσέχει βαίνειν
ἀσφαλῶς, τὴν εὐσέβειαν ποιεῖται θεμέλιον. Οὕτω
μὲν εὐσέβης ὢν, ὡς μηδὲ τοῖς ἱερεῦσι πρωτείων παρα-
χωρεῖν· οὕτω δὲ πάντα ποιῶν καὶ λέγων, ὡς θεὸν εἰδῶς
πάντων ἕφορον καὶ πάντων ἐπήκοον. Φιλῶν δὲ ὢν,
ἀνγκινώσεται ὡς ἔστι θεοφιλῆς· φίλων γὰρ θεὸν, ὑπὸ
θεοῦ φιληθήσεται. Ὅθεν αὐτῷ τὰ πάντα ἔσται θεός καὶ
πατήρ καὶ ἀδελφός, καὶ στρατιώτης, καὶ σύμμαχος,
ἐν πολέμῳ κατορθῶν καὶ συγγείμων τὰ πρόπαια· ἐν

conflictationis inquietissimæ tempus istud est, ad
omnem anxie morsum atque haustum exhorre-
scenti ne submistum alimento venenum fuerit, ne
toxicum clam vino infusum bibentem fallat. Ac
ne stipatoribus quidem supra modum infelix, audit;
suos, inquam, custodes ipsos ac satellites eo sus-
pectiores habet, quo propius suis lateribus ferrum
gestant: mala enim conscientia quid se dignum
sit sentiens, perniciem a præsidiiis timet propriis:
secundumque reputat, foris quidem si motus existat, habere hos sese domesticos, quos armet
contra; ipsis porro in eundem se insurgentibus, qui alii suppetunt, quos opponat? Quæ tam mi-
sera trepidatio digna sane merces est tyrannici fastus istius atque perfidiæ: ut muletare tyran-
num pro eo ac meretur cupienti, querendus tortor non sit alius, cum se in hos cruciabiles æstum
ærumnissimarum formidinum ultro infelix ipse concipiat.

B

541 CAPUT XI.

Iusti regis ingressus pacatus et lætus subditis.

Vidisti tyranni effigiem, ut abominanda et exæ-
crabilis est: intuere deinceps formam iusti prin-
cipis, ut suavis, ut blanda, ut cunctiorum ad se
amores cunctis gratiorum illiciis rapiens; nec vi-
nus jucundam offerens animis speciem, quam tuus
(si dicere sinis), tuus, inquam, hac ætate, hoc gra-
tiæ flore vultus statusque pulcherrimus oculis ob-
jicit: quæ et eadem, si volueris, olim imperantis
tui effigies fuerit. Ac quantum videri poteram
veri iustique regiminis jam informasse ideam cum
tyrannum pinxi, cujus spectri tristibus illætabili-
busque lineamentis, qui contraria omnia cogitave-
rit, is in effigiem boni principis necessario incur-
ret. Superaddam hic tamen velut ad absolvendam
picturam, aliquos adhuc colores. Primum omnium
vide hunc mihi verum regem aditum ipsum, ac
quasi valvas imperii longe alio quam tyrannus so-
leat fuco colorantem: non enim per vim ac cædem
irrupit in solium; nec illam, insigne mox futu-
ram potestatis, cruore civium inficit purpuram;

C

sed gratia stultisque multitudinis et concursu libero moderatoque in commune consentientis populi,
regni apicem virtutis privatæ præmium accipit; nemine non æquissimum censente præstantiora ei
excipi, extraque sortem deferri, qui omnibus præstet. Ergo ut apes naturalibus præsignum notis
non tam eligunt quam agnoscunt principem: ita hunc populus non nisi domesticæ laudis præroga-
tiva velut quadam, morumque sanctorum commendatione designatum, suffragiis ornat et evehit læ-
tus ac gratulans liberrimis. Talis huic ingressus in principatum, ac quasi vestibulum regni est, ut
renidens, ut blande pellax, ut nihil inauspicatum aut triste offerens. Procedamus ergo saue ulterius,
introque progressi regnum ipsam spectemus cominus.

D

CAPUT XII.

*Quam necessaria quamque utilis sit principi
religio excellens.*

Principio sui nominis officium impleturus rex,
gnarus ut domus ac navis, ita regni quoque basim
ac fundum esse firmum solidumque oportere, reli-
gionem imperio fundamentum ponit; sic divino se
manicipans addicensque cultui, ut ne sacerdotes
quidem ac sacrorum antistites pietate in Deum
veræ sibi præstare patiatitur, adeo verbo semper
atque opere religiosus, ubique istud officium tuc-
tur, et illud omnia intuens omniaque audiens nus-
quam non spectat præsens numen. Deum porro
amans non deerit quin et sit et agnoscatur De-

charus : nam utique nunquam sine quaestioso re-
ditu gratiæ reciprocæ Deus amabitur, qui omnium
inde necessitudinum affectus induet, officiaque
reddet diligentem se principi; patrem se illius et fra-
trem ferens; militem quin etiam et socium, ita in
bello fortem illi ac felicem navabit operam profligandis
hostibus, tropæisque statuendis, ita idem in
pace politicæ tranquillitatis statum, inoffensumque
rerum cursum efficaci providentia fortunare perget. Quis hoc igitur
beatior, qui Deo cordi sit? Quis isto magis invictus 542 in præliis? Quæ securior otii-
que secundior conventio pacis, hac tanti
adjutoris tam certa fiducia? Enimvero nec jactabunda, nec falsa divinatio sit, si quis tali principi
orbem universum subjiciendum augeretur : cum enim totius utique orbis Dominus Deus sit, porro
interea nos conveniat Deo hunc amicum esse; quam illud certum est vulgi ore celebratum, amicorum
communia esse omnia, tam exploratum haberi debet principis Deum amantis imperio, nullam mundi
quamlibet late patentis partem esse subtrahendam.

CAPUT XIII.

*Instrumentum necessarium regni bene gerendi
amici fideles.*

Quomodo autem tantæ ac tam varæ solus pro-
curatori sufficet? Qui poterit unus universis ita
præesse, ut nemini ac nusquam desit? Qua ra-
tione, inquam (quod omnia gubernantis officium
est), quæ ubicunque sunt coram intuiturus, asse-
quetur et spectabit præsens? Et hoc quidem pro-
babat, illud reprehendet, aliud corriget? His tam
multis, tam diversis quo pacto unus sufficeret
gendis et administrandis queat, si discere vis, sic accipe. Paratus præsto est bono principi currus
volucris quoquoversum celerrime mobilis fidorum amicorum, ejus beneficio immotus ipse cuncta,
unus idemque multiplex, adeat, inspiciat, curet, gerat; quoniam quæcumque per fideles agit admi-
nistros, per se ipse censetur agere.

CAPUT XIV.

*Amici maximum bonorum principum bonum
quo alii carent.*

Hic quando in amicorum mentionem incidit,
utar occasione docendi te super hoc argumento
plenius. Res enim est magna in primis ac plane
tanta, ut cum in regno pleraque ampla magnifica-
que sint, nihil tamen ad mentionem auspicatus,
ad rem usumque præstabili fingi possit amico
vero probatoque. Nec temere est quod regi bonum
istud adjudico. Tyrannus ejus expers omnino est,
quippe qui metu se ac formidine succinctum osten-
tare amet, et minis sese plagisque ac caedibus,
velut muris ferreis aut adamantinis omni ex parte
communiat: ejusmodi ei propugnaculum tu ne
invidias censeo; verum affectibus te amicorum,
concordiæque impenetrabili textu, munimenti ge-
nere longe omnium firmissimo circumda. Sic porro
habe: nihil esse infirmius eo, quicumque est, no-
mine quem oderunt omnes, utcumque ille ferreis
prætorianorum cohortibus custodiatur assidue. Veneratur illum quidem ac pronus salutat civis,
mirarique videtur ac celebrat, vota palam faciens quibus multos ei annos felicitis imperii optare se
precarique a Deo simulat. Sed (quod habet verbum vetus) jurante lingua injurata mens manet, nec
gratia compositi ad adulationem oris ultra labiorum residentiam, usque ad animi serenandam in-
temperiem proficit. Ergo nunc quidem oppressa metu loquendi libertate, quo ardet flagrantissimo
dissimulare odium cogitur: at idem olim captato tempore non verbis, sed factis id exprimet, et ejus
ipsius adorati principis, cui nunc blanditur obnoxius, cruda furens intestina gustabit.

ειρήνη τὰ τῆς εὐνομίας συμπροθυμούμενος. Τις ὄν
ἐλθιώτερος τοῦ τὴν Θεὸν φίλον ἔχοντος; τίς μᾶλλον
ἐν ταῖς μάχαις ἀήττητος; τίς ἐκαχειρία εἰρηγικω-
τέρα; Τῷ ὄντι γὰρ κινδυνεύει μόνος οὗτος τοῦ κό-
σμου βασιλεύειν παντός. Εἰ γὰρ Θεοῦ μὲν ὁ κόσμος,
ἐκείνος δὲ Θεοῦ φίλος ἀνωμολόγηται, τὰ δὲ τῶν φι-
λῶν κοινὰ δεσπότης ἔσται τοῦ κόσμου βασιλεὺς ὁ
θεοφιλέστατος.

Quis hoc igitur beatior, qui Deo cordi sit? Quis isto magis invictus 542 in præliis? Quæ securior otii-
que secundior conventio pacis, hac tanti
adjutoris tam certa fiducia? Enimvero nec jactabunda, nec falsa divinatio sit, si quis tali principi
orbem universum subjiciendum augeretur : cum enim totius utique orbis Dominus Deus sit, porro
interea nos conveniat Deo hunc amicum esse; quam illud certum est vulgi ore celebratum, amicorum
communia esse omnia, tam exploratum haberi debet principis Deum amantis imperio, nullam mundi
quamlibet late patentis partem esse subtrahendam.

B

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ΄.

*Ὅτι φίλοι πιστοὶ τῆς βασιλείας, ὀρθῶς πολι-
τεύεσθαι μελλούσης, ἀναγκαῖον ὄργανον τυγ-
χάνουσιν.*

Πῶς ὄν τοῖς σύμπασιν ἐπιστήσεται; πῶς τοῖς
ἐκασταχοῦ πραττομένοις παρέψεται, καὶ ἐπόψεται,
καὶ τὸν μὲν ἐπαινεῖσι, τῷ δὲ προσμύψεται, τὸ δὲ διορ-
θώσεται; Πῶς ταῦτα πάντα, βούλει μαθεῖν; Διὰ τοῦ
τῶν φίλων πτερωτοῦ ἔρματος. Αὐτῆς μὲν γὰρ εἰς
ἔστι, πολλαπλάσιος ἐκ διὰ τῶν φίλων γίνεται.

multis, tam diversis quo pacto unus sufficeret
gendis et administrandis queat, si discere vis, sic accipe. Paratus præsto est bono principi currus
volucris quoquoversum celerrime mobilis fidorum amicorum, ejus beneficio immotus ipse cuncta,
unus idemque multiplex, adeat, inspiciat, curet, gerat; quoniam quæcumque per fideles agit admi-
nistros, per se ipse censetur agere.

C

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ΄.

*Τῶν βασιλέων τὸ ἐν καλοῖς ἔτηρον καὶ μέγιστον,
οὗ τῶν ἄλλων οἱ πλείστοι ἀμοιροῦσιν, οἱ φίλοι
ὑπάρχουσιν.*

Ἄλλ' ἐπεὶ δὲ φίλων ἐμνήσθη, ἀναδιδάξω σέ τι περὶ
τούτων πλατύτερον. Πολλῶν γὰρ ὄντων τῇ βασιλείᾳ
καλῶν, οὐδὲν τοιοῦτον ὡς τὸ τοῦ φίλου πρᾶγμα καὶ
δύναμα. Τύραννος μὲν γὰρ τῷ φόβῳ περιστοιχίζεται,
καὶ τὰς ἀπειλὰς ἔχει, καὶ τοὺς ἐκάστοτε φόνους,
στερβόν τι καὶ ἀκαθαίρετον πρόβλημα. Σὺ δὲ ἀλλὰ τῇ
φιλίᾳ τερίζου, καὶ τῇ εὐνοίᾳ μάλιστα πάντων φράτ-
του. Οὐδὲν γὰρ οὕτω ἀσθενὲς ὡς ἔ παρὰ πολλῶν
μισοῦμενος ἄνθρωπος, κἂν ὑπὸ πολλῶν δορυφόρων
φυλάττηται. Προσκυεῖ μὲν ἴσως ὁ πολίτης, καὶ με-
γαλύνει καὶ εὐφημεῖ, καὶ προσθήκην ἡμερῶν αἰτεῖ-
ται παρὰ τοῦ Κρείττονος· ἀλλ' ἡ γλῶσσα ὁμώμοχ',
ἡ δὲ φρὴν ἔστ' ἀνώμοτος· καὶ τὰ χεῖλη μὲν εἰλη-
νεύει, ὑπερώων δ' οὐκ εἰληνεύει. Καὶ δέδοικε μὲν ἔξει-
πιν, ὅτι μισεῖ καὶ βδελύττεται καιροῦ δὲ λαθό-
μενος, οὐ λόγοις, ἀλλ' ἔργοις τὸ μῖσος δείκνυσσι, καὶ
τῶν ἡπάτων ὤμων ἀπογεύεται.

Veneratur illum quidem ac pronus salutat civis,
mirarique videtur ac celebrat, vota palam faciens quibus multos ei annos felicitis imperii optare se
precarique a Deo simulat. Sed (quod habet verbum vetus) jurante lingua injurata mens manet, nec
gratia compositi ad adulationem oris ultra labiorum residentiam, usque ad animi serenandam in-
temperiem proficit. Ergo nunc quidem oppressa metu loquendi libertate, quo ardet flagrantissimo
dissimulare odium cogitur: at idem olim captato tempore non verbis, sed factis id exprimet, et ejus
ipsius adorati principis, cui nunc blanditur obnoxius, cruda furens intestina gustabit.

ΚΕΦΑΛ. ΙΕ'.

A

Εὐλαβηνοῦς πρὸς βασιλέα φίλου ὑπηρεσία.

Ἄλλ' οὐχ ὁ φίλος οὕτω νυκτὸς δὲ καὶ ἡμέρας τοῦ φίλου βασιλέως φροντίζει, καὶ ταῖς ἀπὸρ ἔκλεινον κάμνει μερίμναις· οὐχ ὅπως κερθάνη, τοῦτο μόνον σκοπῶν, καὶ τὴν ἀρχὴν ἐκκαρπώσεται· ἀλλ' ὅπως ὀρθρῶτος ἔξει τῇ βασιλείᾳ τὰ πράγματα· καὶ λυπήσει μικρὸν, ἵνα μείζον εὐφράνη· καὶ δριμύζεται τοῖς ῥήμασιν, ἵνα γλυκάνῃ τοῖς πράγμασιν· οὐχ ὑποκλινόμενος τοῖς τοῦ βασιλέως θελήμασιν, οὐδὲ σκιδῆς ἔργον ποιῶν, καὶ συνεπινύων τοῖς νεύμασι, καὶ συγκινοῦμενος τοῖς κινήμασιν· ἀληθὴς δὲ ὢν, καὶ ἀθέατος, καὶ τὰ τοῦ φίλου δι' ἀγάπην ἐξιδιούμενος.

Et. i. audiam et conficiat liquidissimum. Ergo hic nequaquam se ad regis voluntates serviliter flectet; neque umbrae modo motus omnes annuentis abnuentisque, pariter assentans nitibus ac renutibus totidem exprimet; sed verus severusque nihil obiter transigens, cuncta singillatim suis mementis libras, sic se geret plane, ut qui propter eximiam benevolentiam res sp̄sque amati principis sibi proprias fecerit.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

B

CAPUT XVI.

Τῶν κολακευόντων τὴν βλάβην ὁ βασιλεὺς φεγγέτω.

Καὶ μέντοι καὶ βασιλεὺς οὐ βαρὺν σωφρονιστὴν, ἀλλὰ γλυκὺν νοθετητὴν τὸν φίλον εἰσέσεται· καὶ τοῖς μὲν κολακεύουσιν ὡς ἐχθραίνουσιν ἐμπικραίνεται, καὶ βαρὺ συνάξει τὸ ἐπισκύνιον. Τῷ ὄντι γὰρ οἱ τῆς κολακείας θεραπευταὶ θανάσιμον κινῶσι μελίκρατον· καὶ φιλοῦσιν, ἀλλὰ καὶ δάκνυτες· καὶ σάιουσιν, ἀλλὰ καὶ σπαράττοντες· καὶ μέλι μὲν ἀποστρέφουσιν, ἀλλὰ πικροτέρας χολῆς τὰς ἀναδέσεις ποιοῦμενον. Τοῦτοις μὲν οὐτε τὰς τῶν βασιλέων ἀναπατάσει θύρα, οὐτε τὰς τῶν ὠτίων· ἀλλ' ὡς Σειρήνας παραπλεύσεται κηρῷ καὶ λόγοις σοφοῖς τὰς ἀκοὰς ἐμπραξάμενος.

idem suae fores patere sinet bonus princeps, multo autem minus aures proprias: quas potius sapientum sermonibus, velut cera quadam Ulyssaea, praecurrabit atque praemuniet, ut sine sensu et noxa malesuados istarum sirenum cantus queat praetervehi.

ΚΕΦΑΛ. ΙΖ'.

C

CAPUT XVII.

Τῶν φίλων ταῖς νοθεσίαις τὸν βασιλέα πειθαρχεῖν καὶ ὑπομένειν πρέπει.

Τοῖς δὲ φίλοις ἑαυτὸν παρέξει καὶ τέμνειν καὶ κατεῖν ὡς λατροῖς ἐπιστήμοσι, καὶ πάντα τὸν ἑαυτοῦ συνετώτερον εἰσκαλέσει πρὸς τὰ βασιλεῖα, καὶ πολλοὺς ἐκ τῆς γωνίας ἀναπάσει πρὸς τὰ μισράκια ψευδρίζοντα [f.—τας], οἷς παραδοὺς ἑαυτὸν δεξαμένην τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν ποιήσεται, πᾶν δεχομένην κάλλιστον χώραμα.

elementaria praeccepta susurrantes, quibus operam dans, seque supponens, corrivabit in suum animum salutare ex limpida illorum fontibus virtutis et sapientiae liquores.

ΚΕΦΑΛ. ΙΗ'.

CAPUT XVIII.

*Ποῖον τρόπον χρηστοῦς φίλους ὁ βασιλεὺς δοκιμάσει.**Quomodo probandi principi amici.*

Τούτους μέντοι τοὺς φίλους ἐπιστήσει ταῖς τῶν πόλεων διοικήσεσι, πάντως πείραν λαβὼν αὐτῶν ὅτι καλῶς ἐπιστήσονται. Τίς δὲ ἡ πείρα; Καὶ μοι συναπολούθει τῷ λόγῳ προσεκτικώτερον· τάχα γὰρ σοι παραδώσω τὴν λίθον τὴν χρυσογνώμονα· Τρία ταῦτα περὶ τὴν πείραν ταύτην ἔχουμεν θεωρεῖν· ἄνθρωπον, οἶκον, καὶ πόλιν. Πρῶτον μὲν οὖν σκίπτει τὸν

Veri amici erga principem officia.

Non sic verus amicus principis: is enim fideliter penitus benevolentia instinctus, noctem ultro diemque de eo cogitat: eum curat, laboribus ejus sollicitudinibusque participat: non id sperans illo quidem, ut quam maximum potentiae suae fructum tranquilla fruitione voluptatum imperans capiat: verum id agens, ut imperium quam firmissime constitutum illi sit, non dubitat molestia illum interdum aliqua pungere, ut eum postmodum delectet uberius: verbis, inquam, eum aliquando minus jucundis affabitur, ut successu rerum, qui ex moribus austerioribus saepe prosperrimus existi-

mus autem princeps non censoris odiosi, sed jucundi monitoris hunc habebit loco; iram autem colliget effundetque omnem in adjuvantes: hos supercilii attractione, hos cetera minacitate vultus oculique fastidio, hos verborum acerbitate submoveat tum maxime cum blandissime adrepere conantur. Vere enim nihil aliud id genus homines nisi mellitum venenum offerunt: et osculantur illi quidem, at simul mordent; nulent, sed eodem momento dilantant: mel denique instillant, sed quod haustum ventisque conceptum felle quovis amarioris ac perniciosius sumentem afficit. His ne aures quidem minus aures proprias: quas potius sapientum sermonibus atque praemuniet, ut sine sensu et

Adulatorum pernicies principi cavenda.

vicissim autem princeps non censoris odiosi, sed jucundi monitoris hunc habebit loco; iram autem colliget effundetque omnem in adjuvantes: hos supercilii attractione, hos cetera minacitate vultus oculique fastidio, hos verborum acerbitate submoveat tum maxime cum blandissime adrepere conantur. Vere enim nihil aliud id genus homines nisi mellitum venenum offerunt: et osculantur illi quidem, at simul mordent; nulent, sed eodem momento dilantant: mel denique instillant, sed quod haustum ventisque conceptum felle quovis amarioris ac perniciosius sumentem afficit. His ne aures quidem minus aures proprias: quas potius sapientum sermonibus atque praemuniet, ut sine sensu et

Amicorum moritis docilem et patientem esse oportere principem.

Porro amicis seipsum praebit velut peritis medicis ad quamvis paratum sectionem ustionemve, curandis suis reiue publicae malis utilem: neque se ultro solum offerentes excipiet, at quemcumque sapientiore se ipso sciet, ultro invitabit accersetque in aulam: atque adeo multos ex angulis abripiet atque greges puerorum dans, seque supponens, corrivabit in suum animum salutare ex limpida illorum fontibus virtutis et sapientiae liquores.

Quomodo probandi principi amici.

Jam ex hoc amicorum genere deliget quos regendis urbibus praestiat, ubi peritiae industricque 544 ipsorum ad eam administrationem praecclare fungendum experimentum ante idoneum ceperit. Quaeseres forte, quis sit experimenti hujus capiendi modus? Fac paulo attentiore advertas animum, lapidem mox a me accipies Lylium,

cujus ab indicio veracissimo nullus aurei coloris A
fucus sequioris materiæ metallum proteget. Experi-
mentum hoc capere volenti tria considerata
sunt : homo, domus, civitas. Primum, inquam,
observa hominem, ut se erga se gerat. Equid
cupiditates et irrationabilis partis efferos motus
rationi, ut par est, subjectos habeat : an sese
efferre dominarique permittat. Hoc satis explorato
ad gubernationem domus fac gradum, in qua si
tibi satisfecerit, tum demum licebit civitatis ei
gubernacula credere. Qui enim moderari sibi
nescit ipsi, quomodo is familiam recte constituat ?
Aut qui domum sapienter suam non rexerit, quo-
modo sperari de illo poterit urbi eum recte præ-
futurum ? Hanc regulam securæ magistratuum
lectionis nunquam defuturam habe, juxtaque illam B
quos in minoribus probaveris, majoribus deinde
impone provinciis. Nam, ut ex Evangelio discimus,
Qui in modico fidelis est, et in magno fidelis erit : uti neque illi Ecclesiam committit Apostolus qui
specimen industriæ non edidit in gubernatione propriæ domus.

CAPUT XIX.

*Favoris regum perspecti mira vis est ad studia
subditorum provocanda.*

Quod si ejusmodi præfecti ac magistratus fue-
rint, non leve felicitatis augmentum reipublicæ
cito adjiciat : quippe quam sibi similibus multis
efficacia exempli secunda vi reddendis, magno
honorum virorum numero beabunt. Id enim jam
fere sic fieri solere animadvertimus, ut genus
quodcumque hominum il qui rempublicam mode-
rantur universam, clarum sibi esse præ se tute-
rint, id continuo accessu studioque plurimorum
celebretur in dies, efficiaturque numerosius, sive
ars ea est, sive disciplina, professio, aut secta.
Delectetur, exempli causa, imperator studiis arti-
busque rhetorum, greges statim undique affluent,
et veluti nubes depluent sophistarum, declaman-
tium vocibus palatium personabit. Sin teneri
obsidebunt ostium aulæ pleni Platonis homines,
Hysicles ignoti fuerint. Idem equorum amorem
undecumque mox gregatim affluentibus capiendis

CAPUT XX.

*Quam indignum et noxium sit sceleratos apud
principem gratiosos esse.*

Quæ igitur in aula honorum hominum raritas
erit, si eos, nec nosse, nec ubi sint scire, nec
venientibus congressus conspectusque sui 545
facere copiam princeps curaverit ? loco autem
istorum perditissima capita, notissimas officinas
fraudum scelerumque omnium habeat, adhibeat,
dignitatibus ornet, donis cumulet ? His civitates
condonet totas ad nundinationes iniquorum quæ-
stum, ad prædarum rapinarumque sordidissimas
pactiones. Denique istis cives, velut miseras
victimas, conscindendos excarnificandosque per-
mittat, ea duntaxat lege, ut pro mercede concessæ
licentiæ, pinguissima ipsi quæque servant, nihil
sane pensi habenti, si divina humanaque confun-

ανθρωπον, ει το οικειον ηθε; κατηρτισιν · ως μη-
τε τον θυμον, μητε την επιθυμιαν, τα δουλα ταυτα
και υποχειρια του λογισμου καταστῆσαι εγκρατη τε
και κύρια. Κάπειδαν εύρης τοιούτου, επι την του
οικου διοικησιν αναβιβασον · ει δε και περι ταύτην
εύρη; εν δόκιμον [f. εὐδ.], πρὸς άλλον αὐτόν αναβα-
θμόν ὑψωσον, και πόλειω; διοικητιν πιστευσον. Ὁ γάρ
μη εαυτον ιδύνας, πῶς οικου κατὰ τὸ δέον ἐπιστα-
τήσειν ; Ὁ μη οικον εὐθετήσας, πῶς πόλιν ιδύνειν ;
Ὅυτος ἐστω σοι γνώμων τῶν ἀρχόντων ἀκαρλόγι-
στος, και τούς εν τοῖς ἐδικιωτέροις δοκιμασθέντας,
ταῖς κοιναῖς προσάγαγε διοικήσειςιν. Ὁ γάρ εν ὀλί-
γῳ πιστός, και εν πολλῷ πιστός ἐστιν, ὡς ἐμάθο-
μεν · ὡς περ εἰ τις του οικου οὐκ οἶδε προϊστασθαι,
οὐδ' Ἐκκλησίαν αὐτῷ παραδίδωσιν ὁ Ἀπόστο-
λος.

impone provinciis. Nam, ut ex Evangelio discimus,
Qui in modico fidelis est, et in magno fidelis erit : uti neque illi Ecclesiam committit Apostolus qui
specimen industriæ non edidit in gubernatione propriæ domus.

ΚΕΦΑΛ. ΙΘ'

*Τῆς του βασιλέως εύνοιας ἡ δοκιμασία τὰ τῶν
ὑποκειμένων ἐπιτηδεύματα θανμοσίως καθέλ-
κει.*

Τοιοῦτοι δ' ὄντας οἱ ἀρχοντες, ταχέως την βασι-
λειαν αὐξήσουσι πρὸς τὸ βέλτιον, πολλούς και άλλους
εαυτῶν ὁμοίους ἐξεργασάμενοι. Φίλει γάρ τὸ κατὰ
βασιλέων σπουδαζόμενον αὐξῆσθαι, κἂν φιλορήτωρ
ὁ αὐτοκράτωρ, βαβαί τῆς τῶν σοφιστῶν ἐπομβρία; I
παραγίεται τοῖς ἀναγνώσμασι τὰ ἀνάκτορα. Κἂν ἐλέξη
φιλοσοφία προσέχειν, και περι τὰ μαθήματα στρέ-
φουσαι, κατὰ τὰς βασιλικὰς θύρας οἱ του Πλάτω-
νος γέμοντες, και οὐδὲ τοῖς τὰς κύλας τηροῦσιν ὁ
Ἀρχιμήδης, ὁ Εὐκλείδης, ὁ Ὑψικλῆς ἀνεπίγνωστοι.
Ἄν δὲ φιλιππος νομιδῆ; στενοχωρεῖται τὰ βασίλειαι
Νησαῖος Ἴπποις και Ἴταλοῖς.

et veluti nubes depluent sophistarum, declaman-
tium vocibus palatium personabit. Sin teneri
obsidebunt ostium aulæ pleni Platonis homines,
et ne janitoribus quidem Archimedes, Euclides,
ostenderit, equis ecce vel insularibus vel Italis
vix ulla satis regiarum ædium atria pateant.

ΚΕΦΑΛ. Κ'.

*Ὅτι ἀνάξιον και ζημίαις αἰτιον τοῖς ἀδίκους
κατὰ τῷ βασιλεῖ εὐδοκίμειν.*

Και τοῖνον μὲν τούς μετιέντας ἀρετῆς [f.—την]
οὐκ οἶδεν οὐδὲ ὅποι γῆς διατρίβουσιν, οὐδὲ φιλήν
θῆαν τούτοις παρέχεται. Ἀνθρώπους δὲ κακοηθείας
πάτης περιφανῆ ἐργαστήρια, και ἐξιώμασι δωραῖ-
ται, και δεξιώμασι, και τούτους ταῖς πόλεσιν ἐπα-
φίρει, κερδῶν ἀδίκων ἐμπόρους, και ρυπαρῶν λημ-
μάτων προσαγωγῆς [f.—γελς] · και δίδωσι τούτοις
καταμαγειρεύειν τὰ πρόβατα, μόνον ει αὐτῷ κα λι-
παριότερα φέροισιν · και πάντα συμφύρει θῆαι και
ἀνθρώπινα δίκαια, μόνον ει ὀβολὸν ἀναδέξαιτο. Ὅκωδ
μὲν ἐγὼ τούτο · Πέρσαι δ' ἂν κάπηλον εἴποιεν, ὡς
περ ἐκαῖνον Δαρσῖον. Τάχα δὲ οὐδὲ κάπηλον (φιλαν-
θρωπώτατον γάρ, ει και ἀνελεύθερον τούνομα), ἀλλὰ
ληστῆν και μαιφόνον και ἴν' οὕτως εἶπω, τριακαί-

* Matth. xxv, 23.

τήριον, ἵνα μόνον καρῶν τούς ἄλλους φονεύοντα, A dantur omnia, modo inde illi proveniat obolus. και θλίψεις τοῖς ὑπὸ τοῖς πραγματευόμενοι, ἵν' αὐ- Talem suo appellare nomine cunctor equidem; at τ' ἀφθόως ἐνυβρίζῃται ἰδὼναι. cum Persæ cauponem opinor dicerent, ut Darium illum. Quamquam hoc vocabulum, illiberalis quidem, verum humanæ atque hospitalissimæ notio- nem professionis ferens, minus aptum est ad importunitatem designandam istius monstri, cui Litronis sanguinariū melius quadraverit appellatio; aut, si ne hæc quidem sufficit, vocemus licet abominabilem ac perniciosissimam pestem, quippe nihil dubitantem vel carnificina subditorum cruen- tum sibi lucrum conscire, miserisque ac genitu cunctorum uni sibi exprimere copias, quibus per nequitiam et contumeliam ad ingurgitationem voluptatum abutatur.

ΚΕΦΑΛ. ΚΑ'.

Τῆ πολιτεία, ὅν τρόπον τῆ τῆ κυβερνήτην, Reipublicæ, uti necis, gubernatorum assidue labo- προσέχειν χρή.

Δεῖ δὲ οὐχὶ τῶν ἡδονῶν πλέον ἔχειν τὴν βασιλείαν, τῶν δὲ πόνων και τῶν φροντίδων τὸ βάρος ἔθειον- τῆν ἀνατίθεσθαι. Ἡ οὐχ ὀρεῖ και τὸν κυβερνήτην, ὅπως δεῖ ἐνεργὸς ἔσσει, και τῶν ἄλλων ἡδὺ καθευ- δόντων, και βαθὺ κῦμα διαγόντων, αὐτὸς τῆ ἀγρυ- πνία προστέτῃ; και ἡμέρας ὑπνώσει καιροῦ δρα- ξάμενος, και διακοπαῖς ὁ ὑπνος εἰς γρήγορον αὐτῷ περιίσταται ὥστε πυκνῶς αὐτὸν λέγειν Ἡ δό- ντην περιστέλλων, τὸν πῶδα ἐξάπλωσον, τὸ πῶδον περιάγαγε, ἀλλὰ τρίξει τὸ κέρασ, ἀλλὰ προβλήτα σκόπελον ἐκφυγε; και σχεδὸν τι πλέον ἐνεργεῖ τῶν ἐγρηγορήτων αὐτὸς και κοιμώμενος. Πόνους οὖν ὁ βασιλεὺς ἑαυτὸν ἐκδῶτω, μὴ τρυφῆς χωρίον, ἀλλὰ φροντίδων τὴν βασιλείαν ποιούμενος.

age, et stridet cornu, et prominentem scopulum salagit. Ad hoc exemplum dedat se laboribus princeps, nec voluptatum diversorium, verum sol- licitudinum sese adeptum in regno putat.

ΚΕΦΑΛ. ΚΒ'.

Ὅπως τῶν πολιτικῶν διακριθῆσιν και ἐν αὐτοῖς πολιτεῦσθαι τῷ βασιλεὶ ἀναγκαῖον. C Ut curare atque administrare rem bellicam princeps

Και τοὺς μὲν πολέμους αὐτὸς ἐνεργεῖτω, πᾶσι παρῶν, και πάντα θεώμενος. Οὐ μίντοι γε τοῖς κινδύνοις ἑαυτὸν παραλόγως προήσεται ὅτε στρα- τικῶτος θάνατον ἀποδανῆσται, ἀλλὰ στρατηγῷ λελο- γισμένου, και πολλὰ τρόπαια στήσαντος.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ'.

Τῆσ στρατιωτικῆσ ἀσκήσεις και πολέμων σκιδῆσ εἰρήνης καιρῷ συγχράζειν δεῖ, και τῶν στρα- τικῶτων τοὺς γέροντας τιμῶν.

Εἰρηνεύων δὲ, ἀσκειτῶ τὸν πόλεμον, ἑαυτὸν μὲν ἐκπονῶν ἐκάστοτε πρὸς πᾶν εἶδος πολέμου, και μηδὲν τούτων ἀπαναιόμενος, συγγυμνάζων δὲ και στρατιώτας ὁμοῦ και ἑμπαντας, διδασκάλους δὲ και θεατῆς τῶν γυμνασίων ποιούμενος ὅσον γε- ροντικὸν και ἀπόμαχον. Ἡ πολιὰ γὰρ

Ἡχει τι λέξει τῶν νέων σοφώτερον.

Γέρον δὲ ἀνήρ, και νέος, ἕτερος. Ὁ μὲν ἔσσει νοῦς, ὁ γέρον ὁ δὲ, χεῖρ ὁ αἰτερος θεατέρου δέδομενος. Ὡς οὐδὲν οὕτω τὰ τῶν Ῥωμαίων διεφθαιρην, ὡς τὸ μη- δένα εἶναι ἐπὶ τῶν πραγμάτων στιβαρὸν γέροντα, βυτιώθεντα μὲν τῷ χρόνῳ τὸ ἑλυτρῶν, τὸν δὲ καρ- πὸν ἐνδοθεν τελεώσαντα, καθάπερ τὸ κάρυον.

CAPUT XXI.

Reipublicæ, uti necis, gubernatorum assidue labo- rare oportere.

Atqui rectum fuerat, non copia magnitudineve voluptatum antecellere privatis principem, sed curarum laborumque gravium susceptione volun- taria; sane: cum quod navi gubernator, hoc reipublicæ imperator sit. Gubernatoris porro vides quam non feriata securave sit functio, ut omnem in partem micat, ut se circumagit, ut aliis in suavem compositis somnum atque altum stertentibus, ipse inconvenienti acrimonia vigilie excubans obdurat. Qui pervigilatis noctibus, tuto jam tempore diei, aliquid ad necessariam quietem lassis oculis indulerit, quam non altus illi supinusque somnus est; expergiscenti subinde illæ voces erumpunt: Velum contrahe, laxa pedem, clavum circum- effuge. Sic fere ipse dormiens plus quam vigilis

CAPUT XXII.

Ut curare atque administrare rem bellicam princeps C debeat.

Ac bella quidem per se gerat, se ipse præsens omnibus, cunctaque coram intuens: non tamen ut non idoneis de causis sese objectet periculo, nec committat, ut militis mortem oppeteri possit, quem imperatoris eximii ritu, non nisi erectis trepæis plurimis sero tandem occumbere par fuerat.

CAPUT XXIII.

Exercitationes militares in pace frequentandas, honorandique veterani.

Porro in pace bellum meditatur, sese identidem ipsum præformans ad omnes partes militarium 546 functionum, nulla quamvis laboriosa recu- sata. simul autem secum milites quoque universos pariter exercens, spectare ac iudicare de re tota jussis veteranis emeritis. Canities enim, quod dici solet,

Habet quod aiat quam juvenia sanius.

Differunt enim vero non parum senex et juvenis. Ille quippe mens, hic manus est; alter altero indiget. Nec vero quidquam rem ita hodie Roma- nam perdit, quam quod inter eos qui rebus præ- sunt, nemo quisquam existet senex vegetus adhuc, et negotiis par, qui rugis ævo contractis, velut squalenti nucis cortice vescum intus et salubrem occultet fructum.

CAPUT XXIV.

Exercitatio corporis salubris principi.

Hanc legem sibi princeps dicat: Nunquam vesci quin prius sudaverit. Id si faciet, præter cæteros ejus exercitationis fructus, etiam hoc consequetur, ut corpore utatur valentiore; quippe exonerato superfluitatibus, quas sedentaria voluptariaque yta colligit. Mentis vero intelligentia multo experrectiori vigent: quippe quam minus multi vaporantes fumi. Quis sic acri vigilem animo, sic rescat adversarium habere?

CAPUT XXV.

Mimis et scurris dare operam regem non decere; sed doctos et prudentes viros secum habere.

Quomodo autem mimis et ludionibus dare operam talis poterit? aut quomodo non omnes in sui amorem rapiet, qui eum viderint tum curas animi, tum contentiones corporis, tum actiones serias, tum exercitationes ludicras ad sua ipsorum commoda conferentem? Si vero contrario se gerat modo, si scenicis et flagitiosis id genus capitibus regis fores pateant, si barathro dignos palatina domus et excipiat et penitissime admittat, usque ad intimam consuetudinem domini rerum humanarum, turpiter collusuri cum scurris nequissimis, et sacrilegos infames, detestatione obrutos publica, non modo sodales et colloquutores habituri, sed etiam auctores consiliorum, quorum et sententias deliberationes concludat, remque gubernet publicam: interim dum viris cuius imperio administrando, propter excellentem sapientiam, paribus, ubi se vel ad primum limen obtulerint, janitores repente valvas in os obrudent. Si, inquam, honoretur qui psittacum, quique lusciniam fracta imitari tur qui quæ decent hominem, vel potius quæ homines ad Deum evchiant, loquuntur. Si probi et docti propter neglectum principis, impasti ipsi densos pediculorum greges pascant, si petulantis quidem et lascivæ et contumelia affluentibus honorum honorumque præmiis felices florentesque volitent; virtus vero, inane jam nomen, situ et squalore cooperta, consenescere sinatur in angulis: quo loco futura sit tali regimine respública, facile intelligere quis poterit, ut nos taceamus.

547 CAPUT XXVI.

De clementia principi necessaria.

At clementiæ principis quem tandem præscribimus modum? Volumus eam, quoad licebit ei, esse parem, quam Deus in homines exercet. Nunquam princeps prima et ultro suscepta voluntate utetur gladio, sed necessitate adactus, postquam alia expertus omnia est. Id enim suadebit obversans illi ob oculos exemplum Regis cælestis, cujus exempli si pondus apud ipsum esset minus, quam ut imitationem sui traheret, justo pudore obrueret comparatione sui regem hominem rex apes. Regem quippe apum inter apes omnes unum sine aculeo natura finxit. Porro quisquis ad stringendum gladium facilis pronusque est, carnifex is potius quam rex dicatur, nec putetur a divini principatus archetypo formam potestatis suæ ducere; sed furiarum immanium sanguinarios furores et humani sitim cruoris æmulari.

A

ΚΕΦΑΛ. ΚΔ.

Υγιής τῷ βασιλεὶ τοῦ σώματος ἡ ἀσκησις.

Καὶ τοῦτον ἔχεται νόμον ὁ βασιλεὺς, τὸ μηποτε ἀνδρῶσι σίτον αἰρεῖσθαι. Ἐκ ταύτης γὰρ τῆς ἀσκήσεως τὸ τε σῶμα αὐτοῦ ὑγιεινότερον ἔσται καὶ ἀπεριττότατον· καὶ τὸ λογικὸν οὐκ ἐμποδιθήσεται πολλοῖς ἐπιχωννύμενον τοῖς περιττώμασι. Τίς οὖν τοιοῦτω πολέμῳ αὐτοκράτῳ;

obducant soporentque ex arvina pinguis alvi episse prompto agilem corpore, principem non elhor-

ΚΕΦΑΛ. ΚΕ.

Τοῖς θυμωλοῖς καὶ γελωτοποιῶσι προσέχειν, τῷ βασιλεὶ ἀρεσκόν· μᾶλλον δὲ πρέπον τοῖς φρονιμοῖς συμβιῶν, καὶ τοῖς πεπαιδευμένοις συνομιλεῖν.

Πῶς δὲ σχολάσει μῖμος καὶ γελωτοποιὸς ὁ τοιοῦτος; ἢ πῶς οὐ πάντας πρὸς εὐνοίαν ἐπισπάσεται, ὑπὲρ αὐτῶν ῥῶντα; φρονιζοντά τε καὶ γυμναζόμενον; Ἐπεὶ τοῦναντίον, εἰ τοῖς μὲν σχηνικαῖς καὶ τοῖς ἀτελεγέσιν ἀνοίγονται τὰ βασίλεια, καὶ τοὺς ἀξιολογούς βαρᾶθρων ὑποδέχονται τὰ ἀνάκτορα, συνασχημονήσαντας τῷ τῆς οἰκουμένης δεσπότῃ, καὶ βωμολόχους συμφεγεζομένους, καὶ διφροῦντας τὸ λογίζομενον· τοῖς δὲ καὶ βασιλεύειν ἀξιολογούς, καὶ τὴν πρώτην πύλην κατὰ τῶν προσώπων οἱ κυλωροὶ ἐπιτάσσουσι· καὶ ὁ μὲν τιμηθήσεται, ὃς ψιττακὸν ὑπεκρίνατο, καὶ ὡς ἀπὸ δὴν ἐτερέτισεν· οἱ δὲ ἀνθρώπινα λέγοντες, μᾶλλον δὲ θεῖα φεγγόμενοι, περιελεύσονται ἄτιμοι, αὐτοὶ μὲν παρ' οὐδὲν τρεφόμενοι, παχεῖς δὲ τοὺς φθείρας τοῦ σώματος ἀποτρέφοντες, καὶ ἕβρεως μὲν ἄθλα καὶ ἀσχημοσύνης προκείσονται, ἀρετῆ δὲ μάταιον χρῆμα καταλειφθήσεται, αὐχμοῦ καὶ εὐρώτος ἀνάμεστος· πῶς οὖν ἔξειν οἱ ταῦτοι τὰ πράγματα; Ἡ πᾶσι δῆλον, κἂν ἡμεῖς μὴ λέγωμεν·

voce quiverit, spreti autem irrisque repellantur.

ΚΕΦΑΛ. ΚΓ.

Τὸ φιλάνθρωπον τῷ βασιλεὶ χρῆσιμον.

Ἡ φιλάνθρωπία δὲ πόση τις ἔσται τοῦ αὐτοκράτορος; Ὅση θεῶ πρὸς ἀνθρώπους. Οὐ γὰρ προηγουμένως τῷ ἔξφει χρῆσεται, ἀλλ' ἀναγκαίως καὶ βιαζόμενος. Τὴν γὰρ ἄνω Βασιλεία μιμήσεται· εἰ δὲ μὴ τὸν Βασιλέα, τὴν μέλισσαν ἀσχυνθήσεται, ἣν τῶν ἄλλων μελιττῶν μόνην ἡ φύσις παρήγαγεν ἀκεντρον. Ὅστις δὲ βλαδίως ἀπογομνοὶ τὸ ξίφος, οὗτος οὐ βασιλεὺς, ἀλλὰ δήμιος· οὐδὲ θεὸν ἔχων ἀρχέτυπον, οὐδὲ πρὸς ἐκείνον τυποῦμενός, ἀλλὰ δαίμονα; ἀλάστορας ἀνθρώπων τρεφομένους αἵμασι.

ΚΕΦΑΛ. ΚΖ'.

A

Εἰ ὅσον ξίφος καὶ βασάνοις χρῆσθαι καθήκον
 www.dialettika.com.cn

Καὶ οὐκ ἀμβλύω τὸ ξίφος παντάπασι, μὴ τις ἐπιπυέσθω τῷ λόγῳ, μηδὲ μου σπαρτατῆτω τὰ ῥήματα. Οἶδα γάρ, ὦ κράτιστε βασιλεῦ, ὅτι τὰ κόκκινά σοι ὑποδήματα καὶ ἐνδύματα, τοῦ πυρός εἰσι σύμβολα. Τοῦ δὲ πυρός διπλῆ τις ἡ δύναμις, φωτιστικὴ τε καὶ καυστικὴ· ὅπερ ἐστὶν εἰπεῖν, ἐνεργητικὴ τε καὶ τιμωρητικὴ. Χρῶ τοίνυν ταῖς τιμωραῖς, ἀλλ' ἐπ' ἐλάχιστον. Φώτιζε μὲν συνεχέστερον, κατάκαιε δὲ ἀργότερον. Τοῦτο καὶ ἡ λαμπὰς ἡ προπορευομένη τοῦ αὐτοκράτορος βούλεται, ἢ πρὸς τὸ φωτίζειν μόνον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ πρὸς τὸ καίειν προσκέρχεται. Λάμπας τοίνυν καὶ σὺ τοῖς ἀγαθουργήμασι.

autem multo segnius. Hoc te docet illa quæ more enim lucendi solum illic usum habet, neque ad naturæ impetu, propensioneque voluntatis, late indulge unice.

ΚΕΦΑΛ. ΚΗ'.

B

Ἄρετῃ καὶ σοφίᾳ τοῖς ὑποκειμένοις ὑπερέχειν
 τῷ βασιλεῖ μελήσεται.

Ἐπὶ πᾶσι, τοῦτό μοι παραφύλαττε. Φριμὴ γὰρ τὸν ἔρξειν ἀνθρώπων μέλλοντα, δεῖν εἶναι τὴν ἀρετὴν ὑπὲρ ἀνθρώπων. Ὡς γὰρ ὁ τῶν προβάτων ἀρχων, οὐ πρόβατον, ἀλλ' ἀνθρώπος δῆπουθεν· καὶ ὁ τῶν βοῶν, οὐ βοῦς, ἀλλὰ λογικὸς ἐπιστάτης, καὶ τῶν ἀγομένων μακρῶ τὴν φύσιν ὑπέρτερος· οὕτως ἄρα καὶ τὸν ἔρχοντα τῶν ἀνθρώπων ὑπερκείσθαι δεῖ τοσοῦτον, ὅσον προβάτων ποιμῆν, καὶ βοῶν ὁ βοῦκίλις.

ΚΕΦΑΛ. ΚΘ'.

Ταύτης τῆς πραγματείας συμπέρασμα, καὶ ὁμοίως
 ἄλλης ἐπάγγελμα.

Ὁ καταβαρυνῶ σε τῇ πλησμονῇ τῇ τῆς παραινεύσεως, ἀλλὰ τάχα καὶ εἰς ἑτέραν ταμειώσομαι τράπεζαν· καὶ Θεοῦ διδόντος παρασκευάσω σοι τὰ λειπόμενα, μόνον ἴδοιμι σε ταῦτα μετ' ὀρέξεως προσηκάμενον, καὶ πέψαντα τὰ βριθύνοντα, καὶ πρὸς τὴν πνευματικὴν ἡλικίαν ἀπολαύσαντα.

facile percepta ita etiam concorsisse, ut et habitior inde sis, et staturam (spiritualem utique, non corpoream) altiori dignitate substruxeris.

ΚΕΦΑΛ. Λ'.

Ὁ Θεὸς Κωνσταντίνῳ βεηθὸς ἐπαγγέλλεται,
 ἕαν τῇ παρρησίᾳ παραινέσει, καὶ ταῖς τῆς μητρὸς ἐντολαῖς πειθαρχεῖν θελήσῃ.

Ἀῖχοι τιμῶσι σε, τίμα καὶ σὺ τοὺς λόγους, καὶ τῇ ὀσίᾳ σου μητέρι καταπειθῆς ἔστω [f. ἔσο] εἰσαεῖ. Τοῖς γὰρ ταύτης χαλινοῖς ὑπάγόμενος, Θεὸν ἔξεις αἰεὶ καὶ τῶν ἔργων συμπράκτορα, καὶ τῆς βασιλείας συλλήπτορα. Πάντως δὲ σοι τοῦτο δώσει μητέρος ἀρετὴ καὶ εὐλογία, ἐπὶ κεφαλῆς καταβαίνουσα, καὶ τὸν οἶκον τὸν τε βασιλικὸν καὶ τὸν ψυχικὸν σοι στρεψύουσα.

CAPUT XXVII.

Quatenus regi gladio et supplicii utendum.

Ne vero, ne, quæso, criminetur orationem meam quispiam, quasi exarmare coner majestatem regum, et mucronem hebetare ac prorsus elidere dati eis a Deo gladii. Scio enim, scio, princeps maxime, rubris uti te calceis, indumentisque purpurei, hoc est ignei, coloris. Ignis porro duplex quædam vis est. Illuminat nimirum idem et urit: quibus symbolis vis benefica visque ultrix adhibetur regum. Utere igitur sane, non prohibeo, supplicii; sed parcius rariusque; atque ut ignis plura illustrat quam consumit, sic tu quoque beneficam vim latius et continentius exerce: ure majorem ante imperatorem præfertur lampas: ea urendum adhibetur: ita tu, quantum in te est, tua fundendis in omnesque spargendis beneficiis in-

CAPUT XXVIII.

Præeminere subjectis virtute ac sapientia regem debere.

Super omnia hoc mihi observa, quod dicturus modo sum. Aio eum qui hominibus imperaturus sit, virtute præcellere homines debere: siquidem ut ovibus pascendis ductandisque qui præficitur, ovis non est, nec boum armenta bovi regenda committuntur; sed rationis participi capiti, et personæ haud paulo superioris naturæ: sic utique et principem tantum excellere supra subditos jus fasque est, quantum supra oves pastor, supra boves bubulcus eminet.

CAPUT XXIX.

Hujus operis clausula et promissio alterius.

Non te obtinendam infinita congerie præceptorum. Satius sit enim in alteras tibi velut epulas servare cætera, quam hic saturo fastidienda oggerere. Nec decrit quin, juvante Deo, alteram tibi similis opsonii mensam instruam, qua ea exponam quæ hic desunt, si te modo viderim 548 hæc avidè ac famelice percepta ita etiam concorsisse, ut et habitior inde sis, et staturam (spiritualem utique, non corpoream) altiori dignitate substruxeris.

CAPUT XXX.

Promittitur Constantino divinus favor, si et huic parvæsi et matris præceptis obtemperet.

Honorant te litteræ, honora et tu litteras, traditis tibi per eas præceptis obtemperans: sanctæ quoque matri tuæ fac te obedientem præbeas semper. Nam si ejus habenis duci te facilem docilemque permissis, Deum comitem, fortunatoremque cæptorum, tum gerendi regni auctorem adiutoremque habebis maximum. Hæc omnino tibi dabit matris virtus et benedictio in caput descendens, ac domum tibi tum regiam, tum spiritalem fundatissima firmitate construens.

www.libtool.com.cn ANNÆ COMNENÆ

DE CONSTANTINO PORPHYROGENITO TESTIMONIUM.

Ex libro III Alexiadis, pag. 71 ed. Reg.

Erat ea justissima matris cura pro puero festi-
vitatibus et elegantia admirabilis, adhuc septenni
(liceat enim mihi, ubi res sinunt, indulgere lauda-
tioni meorum), cujus suavitas, sive loquentis,
sive ludorum genere vario, quos ferrebat ætas,
corpus scitissime moventis, judicio spectan-
tium comparatione omni superior erat. Flava
cæsaries, cutis candore lactis, vivido, ubi opus foret,
rubore resperso, florens; qualis est rosarum pri-
mum calices rumpentium. Oculi non albi sed quales
accipitrum scintillantes sub ciliis, et tanquam ex
aurea pala gemmeum fulgorem incredibili astan-
tium voluptate vibrantes. Cælestis plane forma,
et terrenæ concretionis usu major, quam qui cer-
neret dignam putaret, quæ amori tribueretur.

Ἦν γὰρ τὸ παιδίον καὶ ἄλλως ὄρατον καὶ ἔτι νέον·
οὐπω τὴν ἑβδομον χρόνον ὑπερῆλθαν (καὶ οὐ
νέμεσις εἰ τοὺς ἔμοῦς ἐπανοίην, ὑπὸ τῆς τῶν πρα-
γμάτων ἀναγκαζομένη φύσεως)· ἡδὺ μὲν οὐκ ἐν λό-
γοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν παντοίαις κινήσει καὶ
περιτροφαῖς παιγνίων ἀπαράμιλλον, ὡς οἱ τότε
παρόντες ὑστερον ἔλεγον· ξανθὸν καὶ λευκὸν, ὡσπερ
γάλα· ἐρυθρήματος μεστὸν ὅπου δέοι, καὶ ὅποιον [f.
ὅποια] τὰ τῶν καλύκων ἄρτι ἐξαστράπτοντα ῥόδα.
Οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ οὐ λευκοὶ, ἀλλ' ἰέρακος εἰκότες, καὶ
λάμποντες ὑπὸ ταῖς ὀφρῦσιν, ὡσπερ ἐν χρυσεῖ σφεν-
δόνῃ· κἀντεῦθεν ποικίλαις τέρψει τέρπον τοὺς
ὀρῶντας, οὐράνιον γε καὶ οὐκ ἐπιγίγιον κάλλος δο-
κοῦν· καὶ τὸ ἔλον, εἶπεν ἂν τις ἰδὼν, ὅποιον τὸν
ἔρωτα γράφουσι.

B

Hæc ibi Anna, quæ et alia alibi plura de Constantino habet.

ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ

ΚΥΡΙΟΝ ΑΛΕΞΙΟΝ ΤΟΝ ΚΟΜΝΗΝΟΝ

THEOPHYLACTI

ORATIO IN IMPERATOREM

DOMINUM ALEXIUM COMNENUM

Interprete Bonifacio Finetti ord. Prædicatorum.

549 I. Equidem ut in hac regia ipse nunc verba
faciam, o imperator, urget illa, quæ vere maximeque
regia est, consuetudinis lex, quæ viris doctis atque
disertis regias ædes semper et ubique pandit. At-
tamen etsi ea in causa non foret, ipse hodie ad

α'. Ἀνάγει μὲν μοι τὸν λόγον ὦ αὐτοκράτορ,
εἰς τὰ βασίλεια καὶ ὁ θεσμὸς τοῦ ἔθους ὁ τῷ ὄντι
βασιλικώτατος, ὃς τοῖς ἐκαστοτε σοφισταῖς ἀναπετέν-
νυσι τὰ ἀνάκτορα· πλὴν κἀν εἰ μὴ τοῦτ' ἦν, αὐτο-
κέλυστος ἂν σοὶ τὴν εὐφημίαν προσήγαγον. Λέγω

γὰρ ἂν ἦν σκαιὸς τὴν γνώμην καὶ ἐπαρτίστος, καὶ κάλλους ἔργων ἀνέριστος, εἰ οὐκ ἔπαρτίστος τὴν τῶν σὺν πράξεων ὥραν, γλιώτταν ἔχων καὶ δυνάμενος φθέγγεσθαι· μάλλον δὲ δοῦν ἐνεργόμην ἐγκλήμασι· τὰς σὰς τε χαρὰς ἡδίσκου, δι' ἃς ἔχω τὸ ἐλευθερὰ φθέγγεσθαι, καὶ τὴν αὐτὸς ἑμαυτοῦ φύσιν διέβαλον, ὡς ἀγαθὸς τοσοῦτος ἀνάλωτος καὶ μισόκαλον. Ὅτι τοῖσιν ἐκ τοῦ λέγειν τασαῦτα κερδαίνομεν τῷ τε δικαίῳ γώραν διδόντας, καὶ τὴν πονηρὰν δόξαν ἀποκεμύμενοι, πῶς οὐκ ἂν τὴν τῆς Τρωάδος ἐκείνην εὐχὴν προσευξαίμεθα γενέσθαι, φθόγγον ἡμῖν ἐν βραχίσι καὶ χερσὶ καὶ κόμαισι καὶ ποδῶν βάσει, ἵνα παρ' ὄλων τῶν μελῶν ὁ τῆς εὐφημίας προσαγοίτο ἔρανος, ἐπεὶ πᾶσιν αὐτοῖς τὴν ἐκ τῶν Βαρβάρων ἀνεσίαν ἰδωκας; "Ἐμελλον δὲ ἔρα, ὡσπερ τῶν πράξεων σου χρηστὰ ἀπελαύσαμεν, οὕτω δὲ καὶ τῶν ἐπὶ ταῖς πράξεσι λόγων οὐ μικρὸν δυσεῖναι· καὶ αὐτοὶ γὰρ τὸ μέρος· ἀγαθὸν νομιζόμεθα, ὅτι τοῖς σοῖς ἐπαινῶσι τὴν γλιώτταν ἀπεκληρώσαμεν σήμερον. Ἄλλ' ὦ γέρον Ἰσοκράτες, σὺ μὲν ἀδημονοῦντι ἐφύκαις, ὅτι μὴ καιρὸν εἶχες καταβαίνειν εἰς θέατρον, καὶ τῷ τοῦ δήμου συλλόγῳ τὸ κάλλος τῆς φωνῆς ἐπιδείκνυσθαι. Ἡμεῖς δὲ, ὃ μὴν ἐπόθεις ἐλάδομεν ὅπερ δὲ εἶχες, οὐκ ἔχομεν. Λόγων μὲν γὰρ ἀγῶν, καὶ δὴ μέγιστος· σοφιστὴς δὲ παρὰ πολὺ τῆς δόξης ἐρχόμενος, ἄλλος [ἢ ἄλλως] τε καὶ τηλικούτοις ἔργοις ἀντιταλαντεύων τούτου δύναμιν. Οὐκ ἀπορῶν γὰρ ὕλης πῦρ οὐκ ἔχω τοσοῦτον, ὅσον πυρρὸν ἐξέφαί τελεφανῆ καὶ ἀέριον. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα παρήσειν μοι δοκῶ· πολλοὶς τε γὰρ ἐκεῖνα λελογράφηται, καὶ ἡμεῖς δὲ τούτοις τὴν γλιώτταν ἐκοσμήσαμεν ἄλλο τῆς [ἢ ἄλλοτε] τῶν δ' ἀρετῶν ἐκ μέρους τοῦ βασιλείως μνησθήσομαι, καὶ ταύτη τῷ καιρῷ τὰ εἰκότα χάρισομαι.

longe lateque splendenter atque sublimem accendere valeam. Cætera igitur mihi prætermittenda duco, quod a pluribus satis descripta sunt, et nos quoque illis linguam aliquando excoluimus. Nunc fortitudinis aliarumque virtutum, quæ imperatorem maxime decet, mentionem aliquam faciemus et his, prout opportunitas temporis exigere videtur, gratificabimur.

β'. Μεγάλου δὲ μοι δοκοῦσιν ἐστέρησθαι [ἢ ἐστερηθῆσθαι] τοῦ παραδείγματος, ὅσοι τῶν φιλοσόφων περὶ τῆς τῶν ἀρετῶν ἐπραγματεύσαντο φύσεως· εἰ γὰρ κάκεινοι τοὺς ἡμετέρους τούτους χρόνους εὐτύχησαν, εἶχον ἂν οὐκ ἀρμαρτύρως λέγειν πρὸς τὸν αὐτοκράτορα βλέποντες· οἱ δὲ (οὐ γὰρ εἶχον πρὸς ὃ καὶ βλέψουσι) φιλοῦς καὶ ἀνεγγεῖους [ἢ ἀνεγγύους] τοὺς λόγους προὔφερον. Ὁ δ' ἡμέτερος βασιλεὺς, ὅπερ ἐκεῖνοι νεκρὰ τοῖς γράμμασιν ἐναπέθεντο, ἐμψυχα καὶ ζῶντα φαίνει τοῖς πράγμασιν· ἀνδρείαν μὲν τὴν ἀληθῆ καὶ γενναίαν τῆς οἰκείας ἀρχῆς προβαλλόμενος, αὐτὴν νόθον καὶ ψευδομένην τὸ ὄνομα, ἀλλ' ἦν ἀρετὴ θυγατέρα γυναικὸς καὶ ἐγκολπιζέται, εἶναι αὐτὴ τὸ καλὸν προσησαμένην [ἢ -σησαμ.], καὶ δὲ· αὐτὸ κινδυνεύουσαν· ἦν τάχα καὶ πατὴρ ὑπὲρ παιδὸς ἀγαθὸς τε καὶ ἀγαθοῦ καὶ πατρὸς ὑπὲρ πατρὸς εἰδέξαιτο. Σὺ μὲν οὖν, ὦ βασιλεῦ, ἔχων τὸ πρᾶγμα τῆς ἀνδρείας, οὐδὲν δέη τῶν ἐπὶ ταύτῃ λογικῶν

A fausta tibi omnia precanda, et laudes tuas dicendas, non ab alio, quam a me ipso jussus accederem. Valde enim laevus mente et ineptus essem, operumque pulchritudinem amore nullo prosequer, si linguam habens, ac potens loqui, facinorum tuorum claritatem silentio præterirem. Imo duplici crimine eodem me tempore obstringerem, et quod gaudia tua, quæ mihi loquendi libertatem faciunt, injuria afficerem; et quod indolem meam, velut tot bonis non captam atque virtutis inimicam, dehonestarem. Quoniam igitur dicendo tantum lucri facimus, nempe et justitiæ locum damus, et pravam de nobis opinionem repellimus, quomodo non juxta illius Troadis votum, optabimus, vocem nobis fieri in brachiis, in manibus, in pedibus; ut per omnia membra faustæ precationis et laudis copia redundet, cum tu omnibus illis libertatem a Barbaris requiemque donaveris? Et sene quemadmodum omnes tuarum actionum fructus gustavimus, ita haud parvam oblectationem de eadem disserendo ea omnia perciperent; et ipsi enim inter fausta recensemus, quod laudibus tuis hodie linguam nostram consecramus. 550 Verum, o senex leocrates, tu quidem homini dolore confecto similis eras, cum tibi per tempus non licebat in theatrum descendere, tuæque vocis pulchritudinem ostentare. Nos vero quod tu optabas accepimus, at quod habebas non habemus. Orationis quidem thema præto est, et quidem maximum; at orator gloria multum inferior; qui alias tantis talibusque facinoribus facultatem tuam parem tantummodo reputaret. Ego quidem materia abundo; verum tantum ignis mihi non suppetit, quo facem hanc

2. Magno aliquo exemplari destituti fuisse mihi videntur quotquot philosophi de natura virtutis olim disseruere: si enim in nostra tempora incidissent illi, habuissent utique unde absque errore de eadem loquerentur, si vel solum ad imperatorem nostrum oculos intendissent. At cum non haberent ad quid respicerent, imbecillos ac minus exactos sermones protulere. At noster imperator, quæ illi mortua litteris consignarunt, animis et viventia factis suis ostendit: veram quidem atque generosam fortitudinem ex proprio fundo proferens, non spuriam ac nomine tenuis; sed quam velut filiam virtus ipsa agnoscit et amplectitur; quæque ipsius virtutis pulchritudinem auget, et pro ipsa periclitatur: qualem fortasse et pater pro filio, bonus pro bono, et filius pro patre exerceret. At vero tu quidem, imperator, habens rem ipsam fortitudinis, nihil profecto opus ad

Varie lectiones et notæ.

(1) In textu Græco hic aliquid deesse videtur: quod ex conjectura utcumque supplēvi.

hanc habes logicis divisionibus. Mibi vero et hoc concedis studium operis, quod præ manibus habeo adeoque, ut pauca quædam de ea nunc dicam, veniam facile dabis : neque fortasse ingrata tibi erit parva ista digressio. **Et quidem exstat** vera fortitudo nomenque suum non ementiens, quam videlicet tu habes, quæque militum cordi insidet, ac est : *Circa ea quæ homini terribilia sunt, honestamque mortem imperterrita animi tranquillitas* : quam qui habuerunt, non solum hostes, verum etiam tempus superabunt : hostes quidem statim; tempus autem, quousque genus hominum aieterit. Cæteræ vero omnes fortitudines aliquid de ista participare videntur : nempe sive quis propter peritiam mascule se gerat, ut nautæ contra **551** procellas et fluctus; sive propter metum, ut antiqui Xerxis milites flagellis ad pugnam compulsi; sive ob iræ excessum, ut sues in gladios ruentes; sive ob fidentiam, ut qui sæpe adversarios suos vicerunt, ideo rursus audacius cum illis manus conserant; sive ob amentiam, ut qui nesciunt se fortioribus resistere; postquam vero id noverint, læta vertunt. Hæc vero omnia fortitudinum genera a veræ fortitudinis laude longius absunt; neque te hæc ad audendum provocant. Procul enim est tua agendi ratio cum a temeritate, tum a trepidatione: inexpugnabile enim pectus tibi est, et cor tanquam ignis officina. Rationem enim in regem constituisti, eique pro satellite iram dedisti, quæ idcirco, ea tantum jubente, insurgit. Fortitudinem hanc tuam etiam Barbarus ille, qui in Persia dominatur, et dum ludit, et dum serio agit, reformidat; adeo ut et in computationibus pro tua salute crateres propinet, ex auditu te agnoscens, atque per famam complectens : *In omnem enim terram exivit sonus* generositatis tuæ; et quod celeberrimis Francis in nullo nec verbis, nec factis cedas. Sed et gesta tua ipsorum excessere spem, qua decepti bellum gessere et verba tua magna et excelsa Barbarorum audaciam fregerunt. Illa, te, o generose, illa te et Hunnis terribilem effecerunt, multarumque, utique per tuas manus, urbium amicitiam compararunt, quæ se in auxiliares copias contra execrandos Scythas conscripsere, illud solum petentes, ut invictam tuam dexteram contra ipsorum hostes extolleret.

3. Neque vero Scythæ hæc prævenientibus dormitavit; at supra Barbari conditionem prudentius sapiens, ac seipsum vincens, meliore consilio viam arripuit priori quidem contrariam, sed multo meliorem; ac dexteram non gladio armatam extendit, sed in amplexus protulit; atque elegit imperatorem non armatum venerari, quem armatum ferre non valebat; et dominum habere pacificum, quem ex adverso pugnantem existimabat invincibilem. Et sane quis non videt Scytharum

διαιρέσεων · ἐμοί ἐδὲ καὶ τοῦτο συγχώρει τὸ φιλοτιμία, καὶ μικρὰ τινα περὶ ταύτης ὁδῶν διαλέξασθαι · τάχα γὰρ οὐδὲ σοὶ ἀγαθὸν ἔσται τὸ ἐπισέδδιον. Ἔστι μὲν γὰρ, ἔστιν ἀληθὴς ἀνδρεία, καὶ μὴ τὸ ὄνομα καταισχύουσα, ἣν αὐτὸς τε ἔχεις, καὶ ταῖς τῶν στρατιωτῶν καρδίαις ἐγκαθιστᾷ. Ἡ περὶ τῶ ἀνθρώπων φοβερὰ καὶ τὸν προσήκοιτα θάνατον ἀνέκκλητος καρδίας κατάστασις · ἣν σχόντας οὐ μόνον ἐχθροὺς, ἀλλὰ καὶ χρόνον ἐνίκησαν, — τοὺς μὲν αὐτίκα, τὸν δὲ, ἔω; ἂν τὸ πῶν ἀνθρώπων γένος συνίστηται · αἱ δ' ἄλλαι πάλαι κατὰ τὸ ἐσχάτον ἀπήχημα ταύτης μετέχουσαι φαίνονται. Εἴτε γὰρ διὰ τὴν ἐμπειρίαν ἀνδρίζονται, ὡς οἱ ναῦται πρὸς χειμῶνας καὶ κλύδωνας · εἴτε διὰ φόβον πηγῶν, ὡς οἱ πάλαι τοῦ Ξέρου στρατιῶται ὑπὸ μάστιγι πρὸς τὴν παράταξιν συνωθούμενοι · εἴτε διὰ θυμοῦ περιουσίαν, ὡς οἱ οὐκ ἐπιεικῶς καταξέμενοι · εἴτε διὰ τὴν εὐελπιστίαν, ὡς οἱ πολλὰκις τῶν ἀντιπάλων κρατήσαντες, καὶ διὰ τοῦτο πάλιν θαρράλεωτερον συμπλεκόμενοι · εἴτε δι' ἀνοίαν, ὡς οἱ ἀπατώμενοι, τῶ μὴ δοκεῖν τοῖς κρείττοσιν αὐτῶν ἀντιτάσσεσθαι, μεθ' ὃ μὲν δὴ γινώσκοντες, τὰ νῦνα τρέποντες · ταῦτα γοῦν πάντα τὰ εἶδη πόρρω τῆς ἀνδρείας ἐσκήνωται. Σὺ δὲ οὐτε παρακαλεῖ [f. ὤλῃ] πρὸς τὰ τολμητέα (πόρρω γὰρ τῆς σῆς πρακτικῆς τῆ θρασύ τε καὶ ἐμπληκτικῆς), οὐτε τοῖς μενοεικέσι τὰ νῦνα εἶδω; · λάσιον γὰρ σοὶ τὸ στήθος, καὶ ἡ καρδία πυρὸς ἐργαστήριον · βασιλεία δὲ τὸν λόγον χειροτονήσας, τὸν θυμὸν αὐτῶ δορυφόρον ὑπέθηκας, ἥπερ ἂν ἐκεῖνος νοσήσῃ, ταύτη ἀλλόμενον. Ταύτην σου τὴν ἀνδρίαν, καὶ ὃ τῶν Περσῶν κατέχων Βάρβαρος, καὶ παιζῶν καὶ σπουδάζων ἐκπλήττεται · ὥστε καὶ τοῖς πότοι; ὑπὲρ τῆς σῆς ὑγείας κρατήρας ἴσθῃσιν, ἰδὼν σε τοῖς ὠτίοις, καὶ διὰ τῆς φημῆς περιπλεκόμενος · *Εἰς γὰρ πᾶσαν τὴν γῆν ἐξήληθεν ὁ φόβος* τῆς σῆς γενναϊότητος; καὶ ὃ τι [f. ὄτι] τοῖς περιδοήτοις Φρακτοῖς [f. Φράγκοις] οὐδὲν οὐτ' ἐν λόγοις, οὐτ' ἐν ἔργοις ἐνεδόκασεν · ἀλλὰ καὶ τὰ ἔργα σοὶ πικρὰ τὰς ἐκείνων ἐλπίδας, αἷς ἀπαιτηθέντες ἐστράτευσαν · καὶ οἱ λόγοι μεγαλοφυῶς καὶ μεγαλογνώμονος, Βαρβάρων θράους συστέλλοντες. Ἐκεῖνά σε, ὦ γενναῖε, ἐκεῖνά σε καὶ τοῖς Ὀβυνοῦ φοβερὴν ἀπειργάσαντο, καὶ πολλῶν, ναὶ μὴ τὰς σὰς χεῖρας, πόλεων τὴν σὴν φιλίαν ἐπρίαντο, καὶ εἰς συμμάχους ἐαυτοὺς κατὰ Σχυθῶν τῶν καταράτων ἐνέγραψαν, τὴν ἀφτητόν σου δεξιὴν ἐπαναταθῆναι μόνην τοῖς σφῶν ἐχθροῖς αἰτησάμενοι.

γ'. Οὐ μὴν ὁ Σχύθης τοῦτοις προβαίνουσιν ἐπενώσταξεν, ἀλλὰ κρείττον μὲν φρονήσας ἢ κατὰ Βάρβαρον, ἐαυτὸν δὲ νικήσας τῶ βελτίονι σκέμματα, ὁδὸν ἐβάδιζε τῶν προτέρων καταδρομῶν κερδαισώτερον τε πολὺ, καὶ τὴν δεξιὴν οὐ μετὰ ξίφους ἀνέτενε, ἀλλ' εἰς δεξιῶσις προέτεινε, καὶ προσκυνεῖν τὴν βασιλεία ἀοπλον εἶλετο, ἐν ὠπλισμένον φέρειν οὐκ ἴσχυε · καὶ δεσπότην ἔχειν εἰρηνικόν, ἐν ἀντιμαχῶν ἐνόμιζεν ἀμαχόν. Καίτοι τίς οὐκ ὁδὸς τὴν τῶν Σχυθῶν ἀτοπίαν, οἷς ὀρμηὴ μὲν ὄση καὶ ἀστρα-

¹ Psal. xviii, 5.

πῆς; ἀφορμὴ δὲ βασιλῆα τε ὁμοῦ καὶ ταχεῖα, τὸ μὲν τῷ πλήθει τῆς λείας, τὸ δὲ τῇ περὶ τὸ φεύγειν ἔβληται; Ἄει τε γὰρ ἐπιόντες τὴν φήμην προφθά-
 νουσι, καὶ ἀπιόντες, οὐδ' ἀκούειν διδάσαι περὶ αὐ-
 τῶν τοῖς διώκουσι. Τὸ δὲ μείζον, ἀλλοτρίαν μὲν
 κιατρέχουσι, σφετέραν δ' οὐκ ἔχουσιν· ἀλλὰ πᾶν
 τις εἴη ἀαρτείου τοῦ Ἰστασπεως τολμηρότερος, ὡς
 καὶ ζεῦξαι τὸν Ἴστρον, καὶ Σκυθας ἀναζητεῖν, τοῦτ'
 ἐκεῖνο, διώξει φρενοβλαβῶς τὰ ἀλίγητα. Αὐτοὶ μὲν
 τὲς πέτρας περιβαλοῦνται καὶ ταῖς λόχμαῖς ἐνδύ-
 σονται· ὁ δὲ οὐδὲν πλέον, ἢ ὅρη τε καὶ δάση περι-
 ελεύσεται, μόνα τῆς τῶν διασκομιένων φύσεως ἀγριώ-
 τερα, καὶ τῆς πλῆθους δὲ ἐκεῖνης τῶν Σκυθῶν ἐρη-
 μίας μόνῃς θεατῆς καταστήσεται, ἣν οὐδὲ ἡ
 παροιμία ἠγνόησε. Κἂν προσδιάζηται τὴν φύσιν
 τοῦ πράγματος, αὐτὸς μὲν ἀπολείπεται, οὐ μᾶλλον
 ἐλεσόμενος τῆς ἀτυχίας, ἢ τοῦ θράσους μεζούμενος·
 οἱ δὲ Σκυθαὶ δεῖξουσιν πετρῶν ὄντες καὶ δρυῶν
 ἔκγονοι, καὶ θράσους μόνον, ἀλλ' οὐχὶ παύονται
 ὥστε ἔμοιγε, εἰ μὴ πάντα τοῖς μύθοις ἐπιτρεπέειν,
 καὶ ὁ Γύγης ἐκεῖνος Σκυθῆς ἦν ἐξ ἀφανοῦς βάλλων,
 αὐτὸς μὴ βαλλόμενος. Τούτοις συμφορὰ μὲν βίος
 ἀπράγμων, τὸ δὲ ἡσυχάζειν, ἀβρώστημα, καὶ τὰ
 τῆς εὐδαιμονίας ἄκρα πατεῖν δοκοῦσιν, ὅταν ἡ
 πολέμου καιρὸν εὐλογοῦν ἔχουσιν, ἢ ταῖς σπονδαῖς
 ἐνυβρίσωσι. Καὶ οὗτος αὐτοῖς ὁ πολεμικώτερος, ὅς
 ἂν φανεῖη βαρβαρικώτερός τε καὶ ἀπιστότερος,
 μαινομένην τε χεῖρὶ θύων, καὶ ἀνομιᾶ δουλεύων.
 Καὶ τὸ χεῖριστον, ὅτι τῷ κλέθει νικῶσι τὰς μαλίσσας
 τοῦ ἔαρος, καὶ οὐδεὶς ποτε τούτων εἶδε χιλιάδας· ἢ
 μυριάδας, ἀλλ' ἀριθμῆς τοῦτων τὸ ἀναριθμητόν.
 Ἄλλὰ γὰρ τούτοις, τοῖς τοῦτοις τὴν ὁρμὴν, τοῖς
 σοσοῦτοις τὸ πλῆθος, ὁ σὸς φόβος ἀντὶ μυρῶν πολέ-
 μων ἤρκεσε, καὶ τὸν ἵππον μὲν ἀναπαῦσαι, κατα-
 πῆξαι δὲ τὸ δοῦναι, λῦσαι τε τῆς ἀσπίδος τὸν
 πόρπακα πέπεικεν.

numerus sit esse innumerabiles. At vero his talibus
 millibus fuit: isque illis et omnia requiem dare, et hastam humo defigere, et scuta deponere persuasit.

δ. Ἄλλ' οἶόν με τότε μικροῦ διελάνθανε τοῦ Σκυ-
 θου τὸ τέχνασμα. Τῆς γὰρ εἰρήνης ἔρων, καὶ ἠδέως
 ἂν ὑπὲρ ταύτης καὶ τὰ φίλτατα ἀποδόμενος, ὁ δὲ
 μετεχειρίζετο τὸ πᾶγμα σοφώτερον. Πρὸςθεὶς γὰρ
 σχηματίσας τῷ κραταιῷ δεσπότη προσέπεμπεν, εἶρεν
 κελεύσας οὐχ ὅτι εἰρήνης δέονται, ἀλλ' ὅτι δεομένῃ
 πάρεσι τὰς ὁμολογίας θησόμενοι. Ὁ δὲ καὶ ἄλλως
 μὲν ἐν ταῖς πρὸς Βαρβάρους ὁμιλίαις: πάντας ἀπο-
 κρύπτει καὶ φιλοσόφους καὶ ῥήτορας τῶν νοημάτων
 τῇ στιβαρότητι, καὶ τῶν ῥημάτων τῇ καθαρότητι,
 εὐπορος εὐρεῖν, εὐκολος εἰπεῖν, πολὺς μὲν νοῆσαι,
 ἴδους δ' ἐρμηνεῦσαι, μεγαλοφροσύνης τε τὴν διά-
 λειξιν ἐμπεικλῶν, καὶ βασιλικῶς τοὺς λόγους καὶ
 ἀνατεταμένους ποιούμενος· τότε δὲ καὶ πρὸς τὴν
 ἀπάτην τοῦ Βαρβάρου ἐμπικρανάμενος, τοὺς Ὀμη-
 ρικῶς ἐκεῖνους δημηγόρους ἐνέκα, τοῦτο μὲν λι-
 γέως καὶ παῦρα καταρητορεύων τοῦ Σκυθικοῦ, τοῦ-
 το δὲ *νισφάδεσσιν εὐκότα χειμερίησιν* (2). Ἐν οἷς

absurditatem? Illorum incursum et ad insur-
 fulguris, recessus autem gravis et celer: gravis
 quidem ob prædæ multitudinem, celer vero ob
 fugiendi promptitudinem; semper enim, dum
 veniunt, famam præveniunt; ac dum discedunt,
 neque sui vestigium relinquunt iis qui eos perse-
 quuntur. Et, quod majus est, alienas regiones
 percurrunt, propriam non habent. Sed etsi quis
 Dario Hystaspide audentior junxerit Istrum, ut
 Scythas quærat, ille persequetur insane, quæ de-
 prehendi non possunt. Illi enim petrarum cavitates
 subibunt, et sylvarum densitate se tegent;
 adeoque is montes tantummodo et nemora
 circumnibit, quæ sola sunt incole eorum, quos
 persequitur, asperiora; sicque vastæ illius solita-
 dinis Scythicæ spectator existet, quam neque
 adagium ignoravit. Quod si violentium negotium
 istud urgere velit, ipse quidem peribit; alij autem
 non tam illius ob infortunium miserabuntur, quam
 eam ob audaciam condemnabunt: Scythæ vero
 sese petris quercubusque vire progenitos osten-
 dunt, quippe qui illis tecti feriunt quidem, nihil
 vero patiuntur: ut propterea, si omnia non sint
 fabulis ascribenda, Gyges ille, qui ex invisibili lo-
 co tela jaciebat, ipse autem, utpote invisibilis,
 impeti non poterat, Scythia mihi fuisse videatur.
 Eis vero vitæ tranquillitas calamitas est, ac quies
 infirmitas: tuncque ad felicitatis culmen se per-
 tigitisse existimant, cum vel belli congruam occa-
 sionem nacti fuerint, vel sædera ac pacta impu-
 dentur violaverint: illeque inter eos magis belli-
 cosus ac strenuus habetur, qui magis barbarus ac
 perfidus fuerit, furenti manu jugulans et vecordie
 serviens. Illud vero pessimum, quod multitudine
 apes veris superent, ut nemo hucusque ipsorum
 millia numerare potuerit; sed proprius ipsorum
 impetu, totque multitudine pavor sui pro bellatorum

4. Verum singulare illud Scythæ artificium me
 pene fugiebat. Pacem enim cupiens, ac pro
 ea charissima quæque libenter daturus, ut eam
 absque honoris dispendio obtineret, hoc calli-
 dius stratagema arripuit. Legatos ad potentem
 dominam transmisit, jubens illis, ut dicerent se
 adesce, non ut pacem peterent, sed ut potenti
 pacta et conditiones præstiterent. Ille autem, qui
 alias dum Barbaros alloquitur, philosophos omnes
 ac rhetores cum argumentorum gravitate, tum ver-
 borum nitore longe superat (quippe qui secundus
 in Inveniando, facilis in dicendo, in excogitando
 copiosus, in interpretando suavis, magnificentia
 dictionem suam replet, ac sermones suos regio et
 sublimes facit), tunc vero et detecta Barbari fraude
 excerbatus, homericos illos oratores vincebat,
 modo acute Scythas perstringens, modo verba
 imbribus nivalibus similia proferens. Ubi enim

Variæ lectiones et notæ.

(2) *Homer. Iliad. lib. III, vers. 222.*

vehementiore impetu opus erat, in eo erat Ulysses; cum vero tonum remittere decebat, tunc erat Menelaus. Quo vero res cessit? Illi haud immodica confusione affecti, quod sese viderent a propria decipiendi cupiditate deceptos, clara detracta, facies suas nudaverunt, ac confessi sunt se pacem sitire, 553 quod a longe ignis tui vim persensissent. Ac ii, qui antea solo sanguine dignoscebantur, litteris ac pactis se suaque tibi concediderunt. Sic profecto et contumax Barbarus cedit virtutis magnitudini, regiumque numen ferarum quoque vincit naturam.

5. O faustam illam diem, qua pacis tropæum creximus! O imperatoris manus quæ attulerunt pacem, antequam inferrent bellum! o tempora felicia quibus pacem non accepimus, sed dedimus! Si quis igitur cupit victoriam nullo labore partam sinu suo complecti, is laudibus imperatoris repletur. Et quidem si periculis, exercitus labore multique sanguinis effusione bellum coronasset, et magnum foret opus, et multorum linguas in sui laudem devinxisset: nunc vero quid multo mirabilius operi accedit; nam neque prælii initium hostes exspectarunt, sed seipsum condemnantes suffragium justum tulere: in hoc solo illi nec Barbari, nec Scythæ, quod priusquam damnium sentirent, id quod consultius erat, elegerunt. Alius vero quispiam neque gentis illius legationem admisisset; sed iusto rigidior supercilium extulisset temporis conditione sublimius, atque non prius ab ultione destitisset, quam belluinum furorem suum S. ytico sanguine explevisset. Tu vero et hoc perquam novum præstitisti, quod prostratos non proculcasti, neque supplicantes reputisti. Verum quemadmodum, cum eos ferocientes ferreamque jactantes cervicem conspiciebas, tu, severitatem ac rigorem ostendisti; ita cum eos cedentes, et, posita ferocitate, submissos animadverteres, ipsorum fortunæ misertus es: illudque, *Ne quid nimis facto tuo comprobasti, persuasus tunc recte se habere præclarum illud sapientis regis effatum: Noli esse justus multum*². Idcirco non quod illi pati merebantur intulisti, sed quod te facere decebat. Et sane neque regium neque divinum, sed furiosum ac diabolicum, malignisque naturis et potestatibus reservatum est sese vindicta exsaturare. Nonne enim et Scripturam testantem audis, quod *Tribulatio per angelos malos immittatur*³: et Deus ipse *Non vult mortem impii*⁴, neque *Lætatur in perditione viventium*⁵? David, Ezechiel et Salomon hæc mihi testimonia subministrant. Igitur neque tu, Deo quidem subjectus, nostri rex, indignationem in Scythas effudisti, sed et dexteram porrexisti, et confæderationem petentibus non negasti, et Romano imperio multas civitates in captivitate redactas, velut matri filias, restituiisti. Hinc vero est, quod nunc agricola placidos somnos

Α μὲν γὰρ ἰδεὶ σφοδρότερας καταδρομῆς ἔνταυθ' ὁ Ὀδυσσεύς· ἐν οἷς δὲ μικρὸν ὑπάρχει τοῦ τόπου, ἔνταυθά σοι ὁ Μενέλαος. Εἶτα τί; Αἰσχύνῃ οὐ μικρὴν προσοφλήσαντες, καὶ γινόντες ὡς αὐτοὺς ἢ τοῦ ἀπαρῆν ἐπιθυμία ἠπάτησε, τὰ προσωπεῖα διασχόντες ἀπογυμνοῦσι τὰ πρόσωπα, καὶ ὠμολόγησαν ὡς διψοῦσι τῆς εἰρήνης, πόρρωθέν σοι τοῦ πύργου ἀπολαύσαντες· καὶ οἱ πρότερον αἵματι μόλις διακρινόμενοι, γράμμασι καὶ συνθήκαι; τὰ καθ' αὐτοὺς ἐνεπίστευσαν. Οὕτως ἅμα [f. ἀρα] συγχωρεῖ καὶ φιλόνηκος Βάρβαρος τῷ τῆς ἀρετῆς ὑπερέχοντι, καὶ νικᾷ θυριώδη φύσιν βασιλικῆ θεοῦτος.

ε'. Ὁ λευκῆς ἐκείνης ἡμέρας, ἐν ἣ χρόνιοι δὴ μάλα χρόνιοι τρώπαιον εἰρηνηκὸν ἀνεστήσαμεν! ὦ βασιλέως χειρῶν ἐργασασμένων τὴν νίκην πρὶν ἐνεργῆσαι τὸν πόλεμον! ὦ καιρῶν εὐδαιμόνων καθ' οὓς τὴν εἰρήνην δεδώκαμεν, οὐκ ἐλάδομεν. Εἰ τις οὖν ἐπιθυμεῖ, νίκην ἀκηρῆ γενεομένην ἐναγκαλισσασθαι, ἐμπορεῖσθαι τῶν παιδικῶν τοῦ βασιλέως. Καίτοι κἀν εἰ κινδύνοι, καὶ στρατοῦ κόπος, καὶ βεβρωτοῖς αἵματων ἐστεφανώσω τὸν πόλεμον, μέγα τ' ἂν ἦν τὸ ἔργον, καὶ πολλῶν γλώσσης ἐχάλασεν εἰς τὸν ἔπαινον. Νῦν δὲ πολλῶν πλείον τοῦ θαύματος· τῷ ἔργῳ περίεστιν, ὅτι μηδὲ τὴν χεῖρα ἀνέμειναν εἰ πολέμοιοι, ἀλλ' ἑαυτῶν καταγνόντες, δικαίαν ψῆφον ἐξήνεγκαν· καὶ τοῦτο γε μόνον ἐκεῖνοι, οὐ Βάρβαροι, οὐδὲ Σκυῖται, ὅτι πρὸ τῆς βλάβης, τοῦ κρείττονος ἦσθοντο. Ἄλλος μὲν οὖν οὐδ' ἂν τὴν τοῦ ἔθνους προσέβριαν εἰδέξατο, ἀλλ' ἀτενέστερος ἐφάνη τοῦ δέοντος, καὶ τὴν ὄφρυν τοῦ καιροῦ ὑψηλοτέρην ἀνέτεινε, καὶ οὐ πρότερον τῆς δίκης ἐπίστατο πρὶν αἵματι Σκυθηκαῖς εὐωχῆσαι τοῦ θυμοῦ τὸ θηρίον. Σοῦ δὲ καὶ τοῦτο καινότερον, ὅτι μὴ τοῖς κειμένους ἐκάνεθης, μηδὲ τοῦς ἐκείτας ἀπώθησας· ἀλλ' ὥστερ δτε φρουαττομένους εἶδες, καὶ νεῦρον σιδηροῦν δεικνύντας τὸν τράχηλον, ἀντεπεδείκνυστο τὸ ἀνένδοτον· οὕτως δτε συστελλομένους εὗρες, καὶ καθαιροῦντας τὸ φρύαγμα, τὴν τύχην ἤλεθρας, καὶ τὸ, *Μηδὲν ἀγαν, ἐν τοῖς ἔργοις ἐπήνεσας*· τότε τοῦ σοφοῦ βασιλέως εὐ ἔχειν νομίσας, *Μὴ γίνου δίκαιος πολὺ, παγκάλως φιλοσοφῆσαντος, οὐχ ὅσον ἐκεῖνοις ἔδει παθεῖν ἐπήγαγες, ἀλλ' ὅσον σοὶ προσῆκε ποιεῖν, ἐπ' ἐκείνους εἰδείξας*. Οὐδὲ γὰρ οὔτε βασιλικὸν, οὔτε θεῖον τὸ τιμωρίας ἐμπίπλασθαι, ἀλλ' ἐρινυώδες καὶ δαιμονιώδες, καὶ πονηραῖς ἀφωρισμένον καὶ φύσει καὶ δυνάμεισιν. Οὐ γὰρ ἀκούεις καὶ τῶν Ἀγγέλων, ὅτι *Θλίψις δι' ἀγγέλων πονηρῶν ἀποστέλλεται*; καὶ θεός δὲ αὐτοὺς οὐ θέλει τὸν θάνατον τοῦ ἀσεβοῦς, οὐδὲ τῇ ἀπωλείᾳ τῶν ζώντων τέρεται; *Δαβὶδ μοι ταῦτα καὶ Ἰεζεκιήλ καὶ Σολομῶν ἐμαρτύρησαν*. Οὐκοῦν οὐδ' αὐτῶν, ὁ Θεοῦ μὲν ὑπαρχος, ἡμέτερος δὲ βασιλεὺς, τὴν χολὴν τοῖς Σκυθαῖς ἐπέχυσας, ἀλλὰ καὶ ὁ ξὺν ἐπιπέδληκας, καὶ σπονδὰς ζητοῦσι προσδίδωκας, καὶ τῶν Ῥωμαίων βασιλεῖς πολλὰς πόλεις ὡς μητρὶ θυγατέρας αἰχμαλωτισθείσας ἀπέδωκας. Καὶ νῦν γεωργὸς εὐνοεῖρους ὑπνοὺς ὑπνώττει διὰ τὴν σὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἀγρυπνίαν, καὶ οὐ φαντάζεται, ποτὲ μὲν διώκοντα, ποτὲ δὲ κατέχοντα, καὶ ἄρτι μὲν δεσμοῦντα, ἄρτι δὲ

² Eccl. vii, 16. ³ Psal. lxxvii, 49. ⁴ Ezech. xxxiii, 11. ⁵ Sap. i, 15.

τὸ ξίφος ἐπάγοντα· ἀλλ' ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος, καὶ ἄ
 ἐπὶ τῆς ἐργασίας αὐτοῦ ἀχρις ἑσπέρας ἐξέρχε-
 ται. — Ὁ ἥλιος ἔργα τῆς δύσης, καὶ ἀναλύει
 τοῦ ἔργου, καὶ τράπεζαν ἰσά τῇ ἀφοβία κατέκομον,
 καὶ κρατήρα πλήσας ἐλεύθερον, τῷ σῶ μὲν κράτει
 συνήδεται, τῶν δὲ Σκυθῶν καταρεύγεται, καὶ τοῖς
 φιλότατοις προσπαίζει, καὶ φθέως ἐναγκαλιζέται, διὰ
 τὸν μέγαν Ἀλέξιον ὄρῃν ταῦτα, καὶ ὑπ' ἐκείνων
 ὀρθῶσαι διατεινόμενος. Τί μὴ λέγω τοὺς ἐκ τῆς
 Ἐφίας σοὶ προσχωρήσαντας (τοῦτο μὲν ἴδιον, τοῦτο
 δὲ καὶ κοινῆ); Ὅν ἀμφισθητοῦσι μὲν ἀνδρεία καὶ
 πραότης, ὁποτέρᾳ προσηγάγεν· ἑκατέρᾳ γὰρ τούτων
 μεταπεποιήται. Ὅποτέρᾳ δ' ἀν κριθείη νικᾶν, ὁ
 βασιλεὺς ἐστὶν ὁ νικῶν, ὅστις ἀπορρήτους ἔγγυας
 ἡμῖν ἐπέθηκευσε, καὶ τοὺς ἀμειλίχτους μειλίσσεται,
 καὶ τὸ θεϊότερον, ὅτι Θεὸν αὐτοῖς προμνηστεύεται,
 καὶ εἰσάγει τοῦτον εἰς τὴν αὐτῶν βασιλείαν, καὶ τῆς
 ἐκεῖ συγχλήτου μέρος ποιεῖ· καὶ ἄνδρας αἱμάτων
 ἀποκλύων ταῖς τοῦ Σωτηρίου πηγαῖς, τέκνα φωτὸς
 δεικνύει, καὶ τὸ τῆς ἀφθαρσίας ἰμάτιον ἀμφιέννυσι,
 καὶ πλάττει τούτους πλάσιν ἡμερινὴν καὶ σωτήριον,
 ἵνα καὶ παρ' αὐτοῦ τὴν προσφορὰν τῶν ἐθνῶν ὡς
 παρὰ Παύλου Χριστοῦ προσδέξεται. Ἄλλ' ὄρατε ὡς
 καὶ ἀπόστολος; ἢ μὴ ὁ αὐτοκράτωρ ἐκδεδείχεται, καὶ
 ἀνέκυψε τοῦτο τοῦ λόγου οἶόν τι πόρισμα. Σὺ δὲ μοι
 λέγε Προμηθεῖα καὶ μῦθον ἀνθρώπους πλάττοντα·
 ἀλλ' ἐγὼ σοὶ μετὰ τῆς ἀληθείας ἀντιπαράγω τὴν
 βασιλείως προμηθειαν μεταπλάττοντος Βαρβάρους
 ἐπὶ τὸ ἀνθρώπινον, ἢ θεϊότερον, ὃς γε καὶ διδάσκα-
 λον ἐθνῶν ἐγκρατέστιστος, ἐν πίστει καὶ ἀληθείᾳ, τὰ
 τοῦ Παύλου σοὶ λέγω ἐρβοτομήσονται τοῦ λόγου τὴν
 αὐλακα, πληθυνοῦντα Θεῷ τὸ γεώργιον.

in humanos, vel in quid divinius transformasse: quique et sese gentium magistrum in fide et veritate
 verbi sulcum ducentem, segetemque Deo multiplicantem exhibuit.

5. Τί μοι τὰ πόρρω λέγειν; Τί δε πρὸς τὸν
 Ἰστρὸν καὶ τὴν Ἐφίαν ἀπάγομαι; Τί δὲ μὴ ἀφ' ἐστίας
 ἀρχομένην τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ αὐτοκράτορος δεῖ-
 κνυμι; Ἀνέστη γὰρ τις οὐ πολὺς ἐξ οὗ χρόνος βασι-
 λικοῦ σπέρματος ἑαυτὸν ποιούμενος ἀσταχὺν (ἐνέρ-
 γειαν κλάτης εἶπεν ἀν αὐτὸν ὁ Ἀποστόλος), ὃς
 κούφοις τισὶν ἀνθρώποις καὶ παρασήμοις καὶ ἀξίοις
 αὐτοῦ προσφύει, Ἡσίοδος κηφήσιν, Ἀρχιλόχος πι-
 θήκοις. Ὁ βασιλεὺς ὕψος καὶ μέγεθος, καὶ ἀνα-
 κτόρων λαμπρότης, καὶ θρόνων μεγαλειότης ἀσύ-
 γκριτος, οἷον ἡμῖν ἐνουβρίζειν ἐτόλμα, ἄπραγμα τὰ
 εἴωρα τῆς ἀρετῆς ἠγησάμενος. Ἄλλ' οὖν μετὰ τῶν
 συνωμοτῶν ὁ μωρὸς Ἀδωνίας ἐβασίλευε, καὶ τοῦ
 πονηροῦ κόμματος. Τί δε; Ὁ ἀποκαλύπτων βαθέα,
 καὶ ἐρμηνεύων μυστήρια, ἀπεκάλυψε τῷ ὄντι τοῦ
 βασιλέως τὸν πονηρὸν σύνδεσμον, καὶ τὸ δόλεριον
 διαβούλιον ἀταλαιπώρως φωρᾶσαι πεποίηκε. Τί γοῦν
 ἐνταῦθα σκοπεῖτε; Τὸ μικρὸν τοῦ βασιλέως καὶ ἀπα-
 αἰήτητον; Πῶς τοὺς ἀπράκτους φονεῖτὰς ἡμίνατο;
 Πῶς τοὺς ἀχειρας ξιφηφόρους ἡμελίφατο; Ἐψίλωσε
 μὲν αὐτοῖς τὰς κεφαλὰς, τοῦ φυσικοῦ κόσμου στερή-
 σας, ὡς περὶ τὴν κεφαλὴν ἀσχημονήσαντάς τε καὶ
 ἐξυθρίσαντάς· ἐψίλωσε καὶ τὸ γένειον, τὸ, οἶμαι,

ex tua pro nobis vigilantiam capli; neque amplius
 Barbarum modo persequentem, modo vincentem,
 modo gladium intentantem imaginatur; sed statim
 ac Ortus est 554 sol, cecit ad o orationem suam
 usque ad vesperam: cum vero sol cognovit occa-
 sum, cessat ab opere, et copiosam mensam in-
 struit securus; liberumque poculum replens, tuæ
 quidem fortitudini plaudit, in Scythas vero per
 contemptum cruciat, atque cum amicis ludit, eos-
 que suaviter complectitur, innuens, se hæc omnia
 ob magnum Alexium habere, et ab illis quoque
 haberi. Sed cur ex Oriente populos se tibi deden-
 tes hic non describo (illud enim privatim, hoc
 publice se habet)? De iis disceptant fortitudo et
 benignitas, utra magis eos adduxerit; utraque
 enim cum devicit. Verum alterutri victoria adjudic-
 eatur, imperator est, qui vincit: qui tacitas nobis
 illecebras suppediavit, quique asperos indola
 affabilitate sua lenivit, quodque sanctius est, Deum
 illis conciliavit, eosque in ejus regnum introduxit,
 ipsiusque consessus consortes effecit; et viros
 sanguinum salutaris fonte abluens, filios lucis con-
 stituit, et stola immortalitatis induit: ac demum
 exornavit forma diei et salutis, ut ab ipso etiam
 oblationem gentium, quemadmodum a Paulo,
 Christus recipiat. En vero, quomodo etiam apo-
 stolus imperator noster estensus est, istaque ora-
 tionis nostræ pars corollarii ejusdem instar
 subnata nobis sit. Modo vero dicas mihi, si placeat,
 fabulosum illum Prometheum, qui homines effor-
 mabat, ego summa cum veritate reponam pron e-
 theiam, seu providentiam imperatoris, Barbaris
 quique et sese gentium magistrum in fide et veritate
 exhibuit.

6. At quid in iis quæ procul sunt, immoror?
 Cur ad Istrum et Orientem abducor? Cur non ab
 ipso lare imperatoris clementiam demonstro? In-
 surrexit enim non multo pridem quis ex semine
 regio ac prognatum egredientem (operationem erroris
 illam diceret Apostolus), qui levibus quibusdam
 atque obscuris hominibus (ex eorum videlicet
 genere, quos Hesiodus fucos, Archilochus simios
 appellat) sese adjungens, velut si illi imperii su-
 blimitas et magnitudo, patetiorum splendor, thro-
 norumque magnificentia comparari non posset,
 nobis insulare ausus est, rapinam arbitrans esse
 dona virtutis: et jam cum suis conjuratis, et ini-
 qua turba stultus iste Adonias regnabat. Quid
 vero? Ille qui *revelat profunda*, et manifestat
 mysteria, perfidiam conspirationem imperatoris
 auri detexit, perniciosumque consilium feliciter
 deprehendi fecit. Quid igitur hic cogitatis? Reg's
 aeternam et implacabilem iram? Quomodo illos
 necis machinatores ultus est? Quid pœnæ ignavis
 illis gladii portatoribus rependit? Naturali orna-
 mento tantummodo privans, depilavit 555 illis
 capita, utpote qui in caput suum turpiter, atque

* Psal. ciii, 23. † Ibid. 49. ‡ Il Thess. ii, 10.

§ Dan. ii, 22.

impudenter egissent: barbam abrasit, ut, puto, **A** imbellem ipsoram animam atque ignaviam hoc symbola propalaret. Patibulum vero etiam crexit, eique impostorem illum alligavit: sed patibulum ipsum delusit mitissimus imperator, et eo tantummodo tanquam terribulo ad majorem timorem incutiendum utens, cætera existimavit alienum ab Alexii imperio esse, necis hominis Romani spectator esse. Porro quot heroicis facinoribus par tibi hoc esse videtur? Anne quid simile apud veteres reperias? Narrant equidem de celebratissimo Constantino, cum populus quidam insolens et arrogans (est enim populus omnis nequitiae et conviciorum receptaculum ac sedes) status ipsius e foro direptis, facies saxorum ictibus deformassent, idque imperatori renuntiatur esset, multique ipsius animum **B** concitarent, ac malos male perdendos suggererent; eum faciem sibi leniter attractantem dixisse: Numquid contra hanc lapides adhibuerunt, vel contumelia illata in genis meis impressa est? Reponentibus vero illis, regia in facie nullum injuriæ signum apparere, Igitur, subdidisse, dimittamus debacchantes illos: non enim nobis quidpiam intulerunt mali; sed in æs tantummodo sævierunt. Magnum profecto hoc, o imperator, ac Constantini animo dignum, verum ad te, tuumque facinus usque magnum.

At sol surrexit linquens pulchri æquoris undas,

et reliqua astra sese occuluerunt. Iis enim, qui tantum in umbras debacchati erant, poenam **C** condonasse, non adeo magnum, cum nullum re ipsa malum intulissent; at scelestas ea societas tuo ferme gutturi gladium intulit: quibus, cum gratiam impunitatis feceris, nullam comparationis locum veteribus reliquisti. Sic doces, erga offensores nostros mites nos exhibere. Quanquam enim alias Salomone sis justior, in hoc tamen sponte ab exacta mensura recedis. In distribuendo quidem justus es, in corrigendo excellis: at in vindicando mediocrius te habes; visque potius eos qui in te peccaverunt debitores remanere, ut, cum multam debentibus multum dimittatur, tanto plus justitiam diligant, quanto plus illis donatur ¹⁰. Optime siquidem nosti evangelicum illud oraculum. Solet enim homo resistentia exasperari, cedere autem **D** demulcenti, persuasionis pharmaco, tanquam oleo, mollior effectus. An vero tibi mansuetudo hujusmodi ex molliore, seu minus generosa indole indita est, ut non prærogativa sit, sed defectus? Nos non adeo insanire possumus, ut credamus, regiae virtutis tuæ faciem maculis quibusdam, aut avulsionibus deturpari. **556** Indoles enim tua, et regali majestate eminet, et suavitatem prodit ac leporem: non aspera est tibi virilitas, neque

¹⁰ Luc. vii, 43.

ἀνανδρον αὐτῶν καὶ ἀγενὲς ἐκπομπέων διὰ συμβολικοῦ τοῦ προσήματος. Σκόλοπα δὲ ἀνέστησε μὲν, καὶ τὸν πλάνον ἐκεῖνον ἐπέδρυσεν, ἐπεγέλα δὲ ἄρα τῷ σκόλοπι ὁ φιλόανθρωπος, φοβήτερον [ἢ φόβητερον] αὐτὸν μόνον δέξυνας καὶ οἷον μορμολύκειον τεκτηνάμενος· οὐδὲ γὰρ εἶναι τῆς Ἀλεξίου βασιλείας ἀνδρὸς Ῥωμαίου φόνον θεάσασθαι. Τοῦτό σοι πόσων ἀριστευμάτων ἀντάξιον τοῦτου; τί ἂν εὖροις περὶ [ἢ παρὰ] τοῖς παλαίοις ἰσοστάσιον; Λέγεται τι περὶ τοῦ πανευφήμου Κωνσταντίνου, ὡς ἄρα δῆμος μὲν τις ὑβριστῆς καὶ ἀγέρωχος (καὶ τί γὰρ ἦ δῆμος παντοίας κακίας συμφύρομα καὶ ὑβρεως τελεστήριον); στήλας αὐτοῦ τῆς ἀγορᾶς κατασπάσας, λίθων βολαῖς τὰς ὄψεις διαλωθήσαντο. Ἀγγελθὲν δὲ τοῦτο τῷ βασιλεῖ, πολλοὶ μὲν σχέτλια παθεῖν, καὶ μετὰ τῶν σχετλίων τὸ πρᾶγμα τίθεσθαι, τοῦ βασιλικοῦ θυμοῦ τὸ βέλος δέξυνοντας· τὸν δὲ, πρᾶως διαψηλαφῶντα τὸ πρόσωπον, Μὴ τι, φάναι, κατὰ τούτου τοῖς λίθοις ἐχρήσαντο, ἢ τὰ τῆς λύθης ταῖς παρειαῖς ἐνσεσθήμανται; Ὡς δ' οὐκ ἔφασαν ἐκεῖνοι τῷ βασιλικῷ προσώπῳ ἔχνος ὑβρεως ἐπιφαίνεσθαι, Οὐκοῦν, εἰπεῖν, ἐῷμεν τοὺς παροινήσαντας· οὐ γὰρ ἡμᾶς κακὸν τι διέθεντο, ἀλλὰ τῷ χαλκῷ ἐπελύττησαν. Τοῦτο μέγα μὲν, βασιλεῦ, καὶ τῆς Κωνσταντίνου ψυχῆς ἐπάξιον, ἀλλὰ μέχρι σοῦ μέγα καὶ τῆς σῆς πράξεως.

Ἡέλιος δ' ἀνόρουσε λίπων περικαλλέα
[λίμνην (3)],

καὶ οἱ λοιποὶ ἀστερες ἐκρύθησαν. Ἐκεῖνοις μὲν γὰρ **C** εἰς τὰς σκιὰς ἐξυβρίσασιν, οὐ τοσοῦτον μέγα τὰς τιμωρίας χαρίζεσθαι μὴδὲν μέγα λυμνημένους τὰ πρᾶγματα· σοῦ δὲ τῷ αὐχένι μόνον οὐκ ἐπικατήνεγκεν ἡ πονηρὰ φατριὰ τὸν σίδηρον, οἷς χάριν τῆς ἀθώσεως τοῖς παλαιοῖς οὐ δίδως χῶραν συγκρίσεως. Οὕτω διδάσκεις ἡμᾶς τοῖς ἀδικοῦσι προσφέρεσθαι. Καὶ γὰρ καὶ τοῖς ἄλλοις Σολομῶνος εἶ δικαιοτέρος, ταύτη γοῦν ἐκὼν τῆς ἀκριβείας ὑφίεσαι, καὶ τὸ μὲν διανεμητικὸν σοι δίκαιον, καὶ τὸ ἐπανορθωτικὸν ὑπερευκατώρθωται· τὸ δὲ κατὰ τὸ ἀντιπεπονθὲς, ἐνταῦθ' αἰ μετριώτερον. Καὶ βούλει μᾶλλον ὑπόχρεω; ἔχειν τοὺς εἰς σὲ πλημμελήσαντας, ὡς πολὺ μὲν ὀφειλοντας, πολὺ δὲ ἀφεθέντας, καὶ τὸ δίκαιον ἀγαπήσαντας τοσοῦτον ὅσον ἀφείθησαν. Οἶδας πάντως τὸ εὐαγγελικὸν ἀποθέσισμα· φιλεῖ γὰρ **D** ἄνθρωπος πρὸς μὲν τὸ ἀντιτεῖνον ἀντισκληρήνεσθαι, ὑπέκειν δὲ τῷ μαλάττοντι, καθάπερ ἐλαίῳ τῷ τῆς πειθοῦς φαρμάκῳ γινόμενος χαλαρώτερος. Ἄρα δὴ σοι τὸ πρᾶον ἀπὸ φρονὸς μαλακωτέρας ἐμπέφυκεν, ὡς μὴ εἶναι προτέρημα, ἀλλὰ νόσημα. Μὴ οὕτως ἡμεῖς τὰς φρένας νοσήσαιμεν, ὡς τῆς βασιλικῆς ἀρετῆς τὴν μορφήν λελωθῆσθαι πιστεύειν οὐλαῖς τισι καὶ σπαράγμασι. Καὶ γὰρ σοι τὸ ἦθος ἐπὶ τῆς ἀρχικῆς μεγαλειότητος ἔστηκε, καὶ τὸ ἡδὺ προδείκνυσι καὶ τὸ χάριεν· καὶ οὕτε σκληρὸν τὸ ἀνδρικόν,

Variae lectiones et notæ.

(3) Homær. *Odyss.* l. III, v. 1.

ὄσα κορραιῶδες σοι τὸ ἐπίχαρι, ὡς μήτε τὴ σαμνὴν ἄλαζονείαν ἐκτραχηλίζεσθαι, μήτε καταβριπτεῖσθαι τὸ ἰλαρὸν εἰς εὐτέλειαν. Σὺ μαλακίῃ ποτὲ, ὁ ἀδαμάντινος, ὁ ἀνένδοτος, ὁ ἐπιπιδὼν ἐγχολάζης τῶν τοῦ πολέμου κινήσεων, οὐχ ἔππων ἀμιλλαῖς καὶ δῆμων μακίαις σεαυτὸν ἐπιρρίπτεις, οὐδ' ἐνθλυνοὺς τὴν ἀκαθὴν τοῖς τῆς ἀνάνδρου μουσικῆς κρούμασιν, ἀλλὰ θήραις καὶ κυνηγεσίαις ἀνεγείρεις τοῦ θυμοῦ τὸ κοιμώμενον, καὶ τοὺς εὐγενεῖς παῖδας γεύων τῶν τῆς ἡλικίας ἀριστευμάτων ὡς σκύλακας.

ζ'. Σωφροσύνης δὲ εἶδ', ὅτι οὐ ζητεῖτε μαρτυρίαν, οὕτως αὐτὸν πείζοντα τὸ σῶμα θεώμενοι καὶ ταῖς ἐκάστοτε θυραυλαῖς, καὶ ταῖς ξηροτέροις γυμνάσμασιν, ὅς γε καὶ μίαν ἐξ ἀρχῆς ἔστειρε τὴν καλὴν ἐν γυναιξί, τὴν βασιλείας ἀξίαν σύζυγον. Ὅθεν αὐτοῖς προσήκοντα τῆ τοῦ γάμου βίῃ καὶ τὰ βλαστήματα. Καὶ νῦν τοιοῦδε ἔρταις [τοῖς γενέταις?] ὁ καλῶς, ὁ μυριοπόθητος, τὸ ἀνιμώτατον θέαμα, ὁ τῶν ἀετῶν νεοτὸς, ὁ μὲν ὄρων ἦδη, περιμένων δὲ τὰ ἐκώπτερα. Ἄλλὰ εἰ, ὦ πάτερ, πρὸς τὸν παῖδα βραδυτέρος ἐγένου τῆς φύσεως; Τί μὴ τὸν βασιλεῦσιν καὶ βασιλεῖα γνωρίζεις, ἀλλ' ἀναδύῃ τὴν ποθουμένην ἀνάβρῃσιν; Τί μὴ μεταδίδως ὀνόματος τῆ μετασχόντι φύσει τοῦ πράγματος; Ἄλλὰ κἄν σὺ μὴ θέλης, θεσμός ἐστιν ἀδραστείας ἀκίνητος, λέοντα τὸν σκύμον εἶναι τοῦ λέοντος.

η'. Ἡ φρόνησις δὲ σοι αὕτη μὲν γε καὶ τῶν ἔξω, καὶ τῶν ἐσω μεταποιεῖται· κἄν πόλεμον κατορθώσης, μερίτιν ἑαυτῆ παρεντίθῃσι, καὶ τὴν ταύτης ἀδελφὴν, τὴν ἀνδρίαν, οὐκ ἀξιοὶ σχελιάζειν, εἰ τὸν κλῆρον τῶν τροπαίων ἢ ἀδελφῆ συμμερίζεται ταῖς τῶν πόλεων διοικήσειν, αὕτη μὲν ἐπιστατεῖν διατίναται. Ταύτην γάρ ὡς θυτὸς νομίμων ἐκτέσω τῆς ἀρχῆς σου κυβέρνησιν. Ταῦτα ἄρα καὶ διατάττεται, ἀρχοντας μὲν αἰρεῖσθαι τοὺς ὡς καλύτερες παιδῶν ἐπιμαρτυρούμενους τῶν ὑπηκόων. Ἡ οὐχ ὄρεξ, φησὶ, τὸν μέγαν βασιλεῦσιν καὶ σοῦ ἀρχέτυπον, ὅπως ἄλλοις ὄροις ἔγγειον ἄλλον ἐθνῶν ἐπέστησε, πάντας πρὸς ἐκείνον ἐπετραμμένους συμφέροντας, οὐ καταμαγειρεύοντας τὸν ὑπηκόον, οὐδὲ αὐτοὺς μὲν κταίνοντας, τοὺς δὲ πολίτας ἰσχυαίνοντας; Ἀνάλωμα δὲ πᾶσι μὲν, βωμολόχοι, καὶ τῶν θεάτρῳ ταλούμενοι, καὶ πρὸς τὸ γλασθῆναι σπουδαζόμενοι, τῶν βασιλείων ἐλήλανται. Καὶ τοὺς ἀργούς κηφήνας πρὸς τὸ κακὸν μόνον τὰ κέντρα φέροντας, τοὺς οὐ βασιλεῦσιν σὺ τοῦ σοῦ σμῆνος ἀπήγαγες, ἵνα μὴ τῶν καμνόντων τὸ μέλι βλίττωσι. Καὶ μένος εἰ τοῖς ἀνθρώποις διδάσκαλος, ἔργῳ τοῦτους παιδεύων ὡς ἐπ' ἔργοις ἀγαθοῖς διαπλάσθημεν. Μισθὸν γὰρ ἔχεις, ὅτι πᾶσαν κακίαν ἢ ἀργίαν ἐδιδάξαι, καὶ ὡς ἐπίπαν ἀνὰ τοὺς [ἀνθρώπους?] μὴ βουλομένους ἐργάζεσθαι, τὰ τῶν ἐτέρων περιεργάζεσθαι.

θ'. Σωφροσύνην δὲ καὶ εὐκοσμίαν περὶ τοὺς βασιλεῶς οἴκους ὄσην περὶ τοὺς ἱερεῖς ἀπαιτεῖν γινώσκωμεν (καὶ μήποτε τούτων ἐστὶ τὸ βασιλεῖον ἱεράτευμα). Ἐθαύμασα τοῦτο πολλάκις ἐγὼ κατ' ἑμαυτὸν

A gratia feminea, neque serietas tua in arrogantiam, neque hilaritas in villitatem degenerat. Tu ne vero molliori vitæ te tradas unquam, qui adamantinus ac plane indefessus es? Qui quando a belli motibus te vacare contingat, non equorum certaminibus popularibusque ineptiis oblectaris, neque mollioris musicæ modulis aurem accommodas; verum aucupis et venationibus sopitum excitas spiritum, atque ingenius pueris præclararum illius ætatis actionum gustum, quasi catalis, insineas.

7. Temperantiæ vero ejus testimonium vos non quærere, satis novi, cum videatis eum corpus suum et assidua sub dio vita, et asperioribus exercitiis castigantem: qui etiam ab initio unicam adamavit feminarum optimam, ac regno plane dignam consortem: unde et congruentes nuptiarum radici orti sunt surculi: ac ille, qui nunc spectatoribus adest, pulcher ac millies desiderabilis, sed nimis serum spectaculum: ille, inquam, aquilarum pullus, acute quidem jam videns, sed celeres adhuc alas ad volandum expectans. Verum cur, o pater, erga puerum to lardiore, quam natura præbes? Cur non regem filium renuntias, et desideratam differs appellationem? Cur ei qui rem jam natura participat, et nomen ipsum non communicas? Attamen, si vol nolis, immobilis naturæ lex est, catulum leonis leonem esse.

C 8. Prudentia vero ea enincs, quæ externis et internis rebus æque prospicit. Et quidem si beilum geras, illa partem sibi aliquam vindicat: neque putat, sororem suam fortitudinem ægre ferre, si sortis tropæorum soror particeps fiat. At civitatum gubernationi ipsa sola præsidere pertendit. Hanc enim tu, utpote plane intelligens, possides imperii gubernatricem. Hæc propterea jubet, magistratus eligas, qui parentum instar, subditorum, uti fillorum, curam gerant. Nonne vides, inquit illa, summum regem, primumque tui exemplar, quemadmodum alios aliis gentibus regionibusque præfecit angelos, qui omnes illum respicientes communem utilitatem curant, subditos non opprimunt, neque semetipsos pinguefaciunt, et civis extenuant? Omnes inutiles expensæ, securæ theatrales, risus provocatores ex regis ædibus expulsi sunt. Ignavos etiam fucos ad malum tantummodo stimulum ferentes, tu, o imperator, e tuo alveari abegisti, ne laborantium mel exugant. Et quidem tu, ipse hominibus magister es, eos facto erudiens, quod ad bona opera formati simus: probe enim nosti, otio nequitiam omnem edoceri, ac generatim 557 eos, qui non operantur, in aliorum facta operosus esse.

9. Moderationem vero et decentiam tantam circa regis ædes, quantam circa sacerdotes te exigere novimus: (nonne enim et horum est regale sacerdotium?) Rem hanc sæpius mecum perpendens mi-

ratus sum; et iterato in rem hanc inquisivi, cum ipsius consideratio animo occurrit: ac vix tandem comperi, præcipuam tantæ concinnitatis causam esse beatam illam vestri radicem, optimam matrem. Si enim delibatio sancta est¹¹, omnino et massa. Illa igitur est vobis omnis boni conciliatrix et causa. Illa et unitatem vobis impertitur tanquam ramis in duas quidem divisas personas, sed radice conjunctis, ab eademque qualitatem suam attrahentibus. (En vero quomodo oratio mea statim ac illius mentionem attigit, vos quoque simul copulavit: antea quidem allocutione ad regem solum fruebar; mentione autem illius facta, protinus et magni illius honorabilisque mihi capitis, primi videlicet post primum, et fortissimi regis post fortissimum memini.) Ejusdem autem aurea lacrymæ victoriam lacrymarum expertem nobis donarunt. Illius assidui per noctem gemitus, exultationis clamores, et triumphalia cantica suppeditarunt. Illa te, o imperator, tropæo contra Scythas coronavit. Vin' igitur, ut tibi canam illud ex sacro cantico, quandoquidem tempus est victoriæ et celebritatis: *Egredimini, et videte regem in diademate, quo coronavit eum mater sua in die lætitiæ cordis sui*¹² (4)? Idcirco etsi non adsitis, rebus ipsis adestis; omnium enim curas, sicut nemo unius tantum, illa excipit: et si adestis, periunde est, ac si præsto non essetis, magnæ ejus menti omnia committentes. *Multæ filia congregaverunt divitias, tu supergressa es universas*¹³. Salomon tuum nobiscum encomium celebrat; cujus tu prudentia mirum quam longius progressa es. Verum et David te matrem in filiis lætantem psallit¹⁴. At, o beatissime, ne dicas tantummodo in filiis; sed adde et natis natorum, fortasse, et qui nascentur ab illis, ut beatitudinem efficias clariorem. O felicissima ob inexplebilem aspectum! magis quidem mirabilis propter seipsam, magis etiam propter eos qui ex ea sunt: qui seipsos efficacem legem omnibus hominibus propoventes, ex sese ipsis prædicant fraternam dilectionem, facundo silentio vitam nostram moderantes. Cum enim antea regia potestas vel nullo modo, vel difficillime communicari posset (hinc enim Thyestæ cœnæ in proverbium abierunt, nec temporis diuturnitas infamem illam mensam delere potuit), hi duo summa cum hilaritate eam communem sibi fecerunt; et duobus cura est de uno, et uni de

558 duobus (non enim suppetit mihi quomodo aliter ne exprimam), ut idcirco mihi videatur Deus alteram novamque rerum conditionem ostendere voluisse, duo in imperii cælo *Luminaria magna* constituens. Et hoc quidem spectabat sapiens illud Ecclesiastæ dictum: *Boni sunt duo super unum*¹⁵ (5). O vos soli æqualiter invicem commutabiles! soli, qui

Α συσκοπούμενος· και γὰρ αὐτὸ και αὐτῷ διαπορῆσαι μοι παρέστη ἐν ἐπιστάσει γενομένῳ τοῦ πράγματος, και μόλις εὔρον τῆς τοιούτης εὐκοσμίας τὸ ἀρχικύτατον αἴτιον, τὴν μακαρίαν βίβαν ὑμῶν τὴν ὁσίαν μητέρα. Εἰ γὰρ ἡ ἀπαρχὴ ἀγία, πάντως σου και τὸ φύραμα. Ἐκείνη παντὸς ὑμῶν καλοῦ και χορηγία και πρόξε- νος· ἐκείνη και τὴν ἔνωσιν ὑμῶν δίδωσι, κλάδοις μὲν οὔσι και σχιζομένοις εἰς διάφορα πρόσωπα· τῇ βίβῃ δ' ἔνουμένοις, και ἀπ' ἐκείνης ἔλκουσι τὴν ποιότητα (ὄρατε γοῦν, πῶς και ὁ λόγος ἅμα τε ἐκείνης ἐμνή- σθη, και ὑμᾶς ἤνωσε! Πρῶτον μὲν γὰρ τῆς πρὸς τὸν βασιλεῖα μόνον ἀπέλαυον προσφωνήσεως· ἐκείνης δ' ἐπιμνησθεῖς, εὐθύς ἐμνήσθη τῆς μεγίστης και τι- μίας μοι κεφαλῆς, τοῦ πρώτου μετὰ τὸν πρῶτον, και κρατίστου βασιλέως μετὰ τὸν κράτιστον)· ἐκεί- νης τὰ χρυσᾶ δάκρυα τὴν ἀδακρυον ἡμῶν νίκην δι- δόσασιν· ἐκείνης οἱ πάνυχοι στεναγμοὶ τὰς τῆς χα- ρᾶς ἐκβοήσεις, και τὰ ἐπινίκια ἄσματα· ἐκείνης ἡ βασιλεῦ, τροπαῖα τῶν κατὰ Σκυθῶν ἐστεφάνωσε. Θέλεις ἴσασθαι σοὶ τὰ ἐκ τοῦ Ἄσματος, ἐπεὶ μοι και- ρὸς και νίκης και πανηγύρεως; Ἐξέλθετε και ἴδτε ἐν τῷ στεφάνῳ, ᾧ ἐστεφάνωσεν αὐτὸν ἡ μήτηρ αὐτοῦ ἐν ἡμέρᾳ εὐφροσύνης καρδίας αὐτοῦ. Διὰ ταῦτα κἄν μὴ παρῆτε, τοὺς πράγμασι πάρεστε· τὰς ἀπάντων γὰρ φροντίδας ὡς οὐδεὶς ἐνὸς ἀνοδέχεται. Κἄν παρῆτε, οὐ πάρεστε, τῇ ταύτης μεγαλοψοφίᾳ τὴ πᾶν ἐπιτρέποντες. Πολλὰς γυναῖκες ἐποίησαν δύνα- μιν· σὺ δὲ ὑπέρκεισαι και ὑπερῆρας πάσας. Σολο- μῶν λειτουργεῖ σοὶ μεθ' ἡμῶν τὸ ἐγκώμιον, οὐ σὺ τῆς φρονήσεως βαβαὶ ὅσον προῦδευσας! Ἄλλὰ και ὁ Δαβὶδ σε μητέρα ἐπὶ τέκνοις εὐφραινομένην ψάλλει, οὐχ ἄπλῶς τέκνοις, ὡς σὺ μακάριε, ἀλλὰ πρόσθεσ και τέκνοις τέκνων· τάχα δὲ κάκεινων ἐχθόνους, ἵνα τὴν εὐδαιμονίαν παραστήσῃ σφαιροτέρα. Ὁ πανολβία τοῦ ἀνεμπλήστου δράματος, μᾶλλον μὲν θαυμασία δι' αὐτὴν, μᾶλλον δὲ διὰ τοὺς ἐξ αὐτῆς· οἱ νόμον ἔμπρακτον αὐτοῦ προδίντες ἀνθρώποις ἄπασιν, δι' αὐτῶν κηρύττουσι τὸ φιλάδελφον, λάλω σιωπῇ τὸν βίον ἡμῶν σωφρονίζοντας. Τὸ γὰρ πρὶν ἀκοικώνητον τὸ χρῆμα τῆς βασιλείας, ἡ δυσκοικώνητον· διὰ τὰ θεύστεια δεῖπνα πεπαρομιάσται, και οὐδ' ὁ πολὺς χρόνος τὴν μιὰν ἐκείνην συνέστειλε τράπεζαν. Ἄλλ' οὗτοι μεθ' ἡλιθότητος ἐκοινώσαντο και δυοὶ ἐνὸς μέλει, και τῷ ἐνὶ τοῖν δυοῖν. Οὐ γὰρ ἔχω πῶς ἄλλως; φθέλωμαι, ὅθεν ἔμοι δοκεῖν βουληθεῖς ὁ Θεὸς τῶν πραγμάτων ἑτέραν κτίσιν και νεωτέρα ἐνδείξα- σθαι τῷ τῆς βασιλείας οὐρανῷ τοὺς δύο σφωστῆρας τοὺς μεγάλους ἐγκαταστήσασθαι. Και τοῦτο ἦν ἄρα τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ τὸ σοφόν, Ἄγαθοὶ οἱ δύο ὑπὲρ τὸν ἕνα. Ὁ μόνος τοῖς ἴσοις ἀλλήλους ἀμειψόμενοι, μόνος μὲν νικῶντες ἅπαντας, μόνος δὲ ἀλλήλων νικώ- μενοι. Μακάριοι τε και ὑμεῖς οἱ ἀρχόμενοι, και τῶν πρὸ τοῦτου μακαριώτεροι, τῶν μὲν ὑφ' ἐνὸς, ὅτι ὑπὸ δύο ἀρχόμεθα, τῶν δὲ ὑπὸ δύο, ὅτι ὑπὸ τοιούτων. Οἱ

¹¹ Rom. xi, 16. ¹² Cant. iii, 13. ¹³ Prov. xxxi, 29. ¹⁴ Psal. cxii, 9. ¹⁵ Eccles. iv, 9.

Variæ lectiones et notæ.

(4) Fortasse hic aliquid deest.

(5) Ita LXX. Vulg. habet: *Melius est esse duos simul quam unum.*

δὲ ὑμῖν πλησιάζοντες ἡμῶν μᾶλλον μακαριώτεροι, ὅτι τοὺς ὑμετέροους χαρακτηῖρας ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς ἐνοσημαίνονται, καὶ κατέχουσι τοὺτους μᾶλλον, ἢ οἱ βακτύλιοι τὰ γλύμματα. Ἡ οὐλο καὶ οὗτος ὁ περὶ ὑμᾶς κύκλος πρὸς τὸ μέσον τῆς ἀρετῆς ὑμῶν νέουκε, κἀντεῦθεν ἰσαστάς εὐθείας γνώμας ἐκδέχεται; σοφίας τε εἰς τὸ ἀκρότατον ἔχουσι καὶ σεμνότητος πάντες καὶ τοῦ δικαίου κατέμεστοι. Ἐἴτα τοιαύτην βασιλείαν οὐ μαντευσαίμην ἐγὼ καὶ ὀρνίθων γάλα παρέξειν ἡμῖν; κἄν τις με μάντιν ἔρῃ, οὐκ ἀποποιήσομαι τ' ὄνομα, ἀλλὰ καὶ οἰωνοστῆν αὐτὸν ἀνευθριάστως προσονομάσαιμι, εἰς σὲ τὸν αἰτὸν ἐπιδέξιον βλέποντα, κἀντεῦθεν δεχόμενον τῆς κοσμητικῆς εὐετηρίας ἰδὸς μὲλον Μελάμποδος ἀληθέστερον, Πολυδάμαντος ἀκριθέστερον, Βαλαῆμ εὐσεβέστερον.

B rusabo : quin et augurem me absque rubore appellarem, cum te fausti omnis aquilam respicio; indeque sumo mundanz prosperitatis symbolum Melampodo verius, Polydamante exactius, ac Balaamo religiosius.

ι'. Ἀπολύσαι μὲν οὖν καὶ κοινή τῶν κοινῶν ἀγαθῶν ἢ σοφιστική. Σὺ δὲ ἀλλὰ καὶ ἰδίᾳ ταύτῃ βοήθησον· κινδυνεύει γὰρ οὐκ ἐπὶ γόνυ, ἀλλ' ἐπὶ στόμα πεσεῖν. Οὐδέχομαι τὸν ἐμὸν βασιλέα Ἀδριανῶν καὶ Μάρκων καὶ Κομμῶδων ἀφιλολογώτερον φαίνεσθαι, οἱ δημοσίῳσι σιτήσῃ σοφιστικὴν γλώσσαν ἔτρεφον· οὐδέχομαι σε τῶν πρὸ σοῦ βασιλέων καὶ μὴ ταύτῃ τὸ κρεῖττον παρὰ δικασούσῃ τῇ Θέμει φέρεσθαι. Ἐκείνοι μὲν γὰρ ἔθος ἐκλιπὲς τῷ χρόνῳ γενόμενον ἐπισηγάγον, καὶ τὸ λέγειν ἐπὶ βασιλείων ἀπέδωκαν· σὺ δὲ, καὶ τὸ προθυμότερον λέγειν, τῷ θεμελίῳ ἐποικοδόμησον. Ἄλλ' ἐγὼ μὲν, ὦ παῖδες, τῷ πέπλῳ τῆς βασιλικῆς εὐφημίας τὸν στήμονα προὔπεστησα· ὑμεῖς δὲ καὶ δὴ τὴν κρόκην προσεπιθάλατε. Ἐγὼ τὴν τέχνην ὑμῖν παρέδωκα, ἵνα ποικιλώτερος ὁ πέ-

ces et vos, qui subditi estis, et iis qui vos præcesserunt, feliciores : iis quidem, qui sub uno fuerunt, quia nos duobus regimur; iis vero, qui sub duobus fuere, quod nos sub talibus simus. At qui prope vos sunt, magis adlitte felices; quoniam characteres vestros ipsorum animis imprimunt, magisque, quam annulli sculpturas suas, servant. Nonne vero et iste, qui circa vos est, circulus ad medium virtutis vestræ oculos intendit, indeque rectos sensus æqualiter haurit? omnesque ad sapientiæ culmen properant, morum severitate et justitia repleti. Post hæc vero non ego jure vaticinabor, tale imperium nobis et avium lac præbiturum? Quod si quis me vatem dicere velit, nomen istud haud re-

B rusabo : quin et augurem me absque rubore appellarem, cum te fausti omnis aquilam respicio; indeque sumo mundanz prosperitatis symbolum Melampodo verius, Polydamante exactius, ac Balaamo religiosius.

10. Gaudebit igitur simul communibus bonis etiam oratoria. Tu vero eam peculiariter juva: periculum est enim, ut non solum in genua, sed et in faciem corruat. Ferre ego sane non possum, imperatorem meum Adrianis, Marcis et Commodis minus philologum videri; qui ex publica annona oratoriam linguam enutriebant. Non fero, te vel in hac parte anteaetis imperatoribus potiore a Themide non judicari. Illi enim morem, qui tempore defecerat, instaurarant, ac facultatem in regiis ædibus dicendi concesserunt. Tu ut promptius et alacrius dicere liceat, posito jam fundamento, superædifica. At vero ego quidem, o pueri, debita imperatori nostro faustæ precatationis ac laudis teke stamen jam posui. Vos subtegmen adjicite. Ego vobis artem monstravi, qua elegantius picta atque perfectior tela fiat.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

www.libtool.com.cn

ΚΥΡΟΥ ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ Κ'

BEATISSIMI EPISCOPI BULGARIE

DOMNI THEOPHYLACTI

EPISTOLÆ XX.

Interprete Bonifacio Finetti ord. Prædicatorum.

559 I. — *Sine nomine* (1).

Vir iste non amplius idem est, rursus abnuil (2). Nondum ego Achridam ascendi, et urbem, quæ vos habet, meis in amoribus infelix, jam concupisco. A longe enim ad me pervenit halitus quidam lethalis, cujusmodi revera exhalant Plutonia barathra. Empedocli igitur victoria capita progignit destituta cervicæ; sed iste infidelitatis principatus cervicæ absque capitibus millenas supra millenas effudit. Quis enim Achridensis non est cervix absque capite, qui neque Deum neque hominem revereri novit. Ego autem ad habitandum talibus cum monstris damnatus sum. Et, quod gravius est, neque ulla spes est cervicæ istas capiti aliquando, vel superiore aliqua virtute, jungendas fore; quemadmodum alioquin memorati Agrigentini sapientis amor imperfecta capita ad perfectionem adduxit. At mihi spei melioris pennæ diffluxerunt omnes: et aquila cujus supra Jovis sceptrum sedes est, nunc pedibus incedit, heu! et cæno inhærescit, et vitam cum ranis trahit: quæ molestum quoque sibi reputantes et fortuna qua fruuntur, indignum, si Jovis aliti omnimode non insultent, supra dorsum ejus, ut sunt luto et fetore plenæ, conscendunt: et descendentes elamant 560 dissonum quid, et inharmonicum, intulenta scilicet anima ipsorum dignum. Videntur igitur illi triumphalem quemdam Pæana canere. Attamen aquilæ nondum vel rostrum, vel unguium acies retusæ sunt; sed adhuc dilaniare carnesque discernere valet. Verum majorem ipsa sibi reputans inferre injuriam, si animadvertat, et

A

A'. — *Ἀνώτιστος.*

Ὁδ' ἀνήρ οὐκ ἔτ' αὐτὸς ἐκτείνει πάλιν. Οὐπω τῆς Ἀχρίδος ἐπέβην, καὶ τὴν ὑμᾶς ἔχουσαν πάλιν ὀδύσερως ἐπεπέδησα. Μακρόθεν γάρ μοι προσέβαλλεν ἀποφορὰ τῆς θανάσιμος, ὅσας ἀτεχνῶς ἀποπνέουσι τὰ Χαρώνεια. Τῷ μὲν οὖν Ἐμπεδοκλεῖ τὸ νίκος, κόρσας ἐκφέρει ἀναύχνας· ἡ δ' ἐνταῦθα τῆς ἀνεπιστάσιας ἐπιστάσια, αὐχένας ἀκορπώτους μυρίους ἐπιμυρίοις ἐξέφουσε. Τίς γάρ Ἀχριδιώτης οὐκ ἔστιν αὐχὴν ἀκέφαλος, ὅτε θεῶν, οὐτ' ἀνέρα τίειν εἰδῶς; Τοιοῦτοις συνεῖναι κατακέκριμαι τέρας· καὶ τὸ δεινότατον, ὅτι μηδ' ἐλπίς ἐστὶ τοὺς αὐχένας τούτους κεφαλωθῆναι ποτέ τισι δυνάμεσι κρείττοσιν· ὥσπερ ἡ τοῦ Ἀκραγαντίνου σοφοῦ φιλία ἀτελεῖς κόρσας συνάγει πρὸς τὴν ἐντέλειαν. Ἀλλὰ μοι τὰ περὰ τῶν χρηστοτέρων ἐλπιδῶν ἀπερβύη πανθίασι, καὶ ὁ ἐπὶ τῷ σκήπτρῳ τοῦ Διὸς ἀετὸς περὶ φεῦ! καὶ τῇ ἰλύτ' ἐνίσχεται, καὶ τῆς μετὰ βατράχων ζωῆς ἀνέχεται, οἷ γὰρ καὶ δεινὸν οἴμενοι, καὶ τῶν καιρῶν τῆς αὐτῶν τύχης ἀνάξιον, εἰ μὴ πάντα ἐντροφῶν ἐπὶ τῆς σφετέρας τῷ Διὶ δρῆνθι, ἐπιθαίνουσί τε ἐπὶ τὰ τοῦτου νῦτα, πηλοῦ καὶ δυσωδίας ἀνάμεστοι, καὶ ἐπιθάντες βοῶσι δύσηχον μέντοι καὶ ἀναρμόνιον, καὶ τί γάρ ἢ τελματώδους ψυχῆς ἐπάξιον. Ἐοίκασι γοῦν ἕδειν παιδᾶν τινα ἐπινίκιον. Τῷ δὲ οὐπω μὲν οὐτε τὸ ῥάμφος, οὐθ' αἱ τῶν ὀνύχων ἀκκακαὶ ἤμβλυνται, ἀλλ' ἔτι σπαράττειν, καὶ ἀποκνίζειν σάρκας ἔχουσι. Μελίω δὲ ὕβριν τιθεὶς ἑαυτῷ τὴν ἐπιστροφὴν, καὶ ἄμυναν τῆς ἐκείνων ὕβρεως πρὸς τὰς τοῦ ἡλίου μόνον ἀκτίνας ὁρᾷ ἀτενέες τε καὶ ἐντρανον, καὶ ὡς αὐτῷ τοῖς ὀφθαλμοῖς (3) ἐκάτερον ἢ φύσις ἡρμόσατο,

Variæ lectiones et notæ.

(1) Non est epistola, sed pars epistolæ. illius scilicet quæ inter Lamianas *Magno' Domestico* inscribitur. Vide infra col. 507 B 1.

(2) Euripidis in *Phœnissis* versus 957, juxta edit. Cantabrigiensem Kingii an. 1726.

(3) *Ἰσ. τοῖν ὀφθαλμοῖν.*

καὶ δοικί τε τὴν, ὅστις ποτὲ οὗτος ὁ ἥλιος, μάρτυρα ποιεῖσθαι τοῦ πάθους, καὶ τὸ ἀντιπαῖν, τοῦτό ἐστιν αὐτῷ δυσωπαίε, καὶ νεμεσητὸν δεικνύναί τὸ, τοιοῦτον τοιοῦτοις παίζεσθαι. Ἐἴτα, ὡς πρὸς τῶν τοῦ ἡλίου τοῦτου καθαρῶν ἀκτίνων, αἷς αὐτὸς γε δοημέραι φωτίζει, καὶ φωτίζει οὐδ' ἀκτιδεῖς ἀπογεννῆς, φιλοσοφώτατα ἀνθρώπων καὶ χαριστάτα. Ὁ ταῦτα ὕβριζόμενος ἀπέδ, μάτην ποθεῖ τὸ μεθ' ὕμῶν διάγειν τῶν μακαρίων ἐνθα μάλ' ἀλθρη πέπταται καὶ ἀνέφελος ἐκσταθείς τοῦ πηλοῦ καὶ τοῦ τέλματος, οὐκ, ἔγωγε οἶμαι, ἐρεῖς, ἢ τὴν ἐνταῦθα τῶν κακῶν λίμνην, καὶ τοὺς ταύτης ἐκγόνους κατακρηθείης βατράχους. Οὐδὲ γὰρ ἔχω τί ἂν σοι ἐπαρσαμένη ἄλλο καὶ τῆς συνήθους ποδάγρας ἄλιον. Τρυφῶν σοι δοκῶ παίζων οὕτω, καὶ ναὶ μὰ τοὺς λόγους τοσοῦτόν μοι γέμεις χαρίτων, καὶ οὕτω διαχέεις με καὶ μνημονεύμενος, ὡς καὶ τοῖς πρὸς σὲ γράμμασιν, αὐτὸ τοῦτο ἐπισημαίνεσθαι, καὶ πάσης τηνικαῦτα λύπης με λύεσθαι, καὶ ἀντον πρὸς τὰς σὰς χάριτας φέρεσθαι, ἄλλαις δὲ τισι χάρισιν. Ἀλλὰ δοίη ποτὲ ὁ τῶ ὄντι χαριτοδότης Θεὸς κάμολι παντελῆ τῶν ἐνταῦθα λόσι κακῶν, ἢ παράκλησιν, καὶ σοὶ τῆς ἀμελιχτου θηρὸς ἀκαλλατὴν τελείαν, ἢ ἀνεσιν. Οὐ γὰρ δὴ ἢ μόνοι τῆς κατ' αὐτὸν ἰδοῦ ἀπεσφάλημεν, ἢ μόνοις ἡμῖν ἀπένειμεν ἀκρατον τὸ κόνδου τῆς πτώσεως.

exsolutionem; et tibi ab implacabili bellus perfectam liberationem ac requiem: non enim vel soli nos ab illius via discedimus; vel ea solis nobis ruinæ pocolum propinat.

B. — Τῷ Σεβαστῷ Ἰωάννῃ τῷ γυναικαδέλφῳ τοῦ βασιλέως.

Τίς ἂν μοι σχολὴν ἔδωκε πρὸς λόγους, πανσέδαστέ μου ἀντιλήπτορ, ἔση μοι βούλησις, ἵνα σοι πρὸς τὴν τοῦ καυρωμάτους δόξαν, τὴν γλωτταν ἤρμωσα; εἰς δ' ἂν μοι βητόρων χορὸν συνεκράτησεν, ἵνα τούτων κορυφαῖος γενόμενος, ἔπερ, ἦν ποτε, εἴτα δοὺς αὐτοῖς τὸ ἐνδόσιμον, κοινῇ τὴν λογικὴν χορεῖαν ἐπλήρωσα; Σὺ γὰρ βοηθὸς ἐν θλίψεσι ταῖς εὐρούσις ἡμῶς σφόδρα παρὰ τοῦ βοηθῆσαι ἐξαποσταλαγτός σοι ἐξ ἀγίου καὶ ὑπερασπίσαντος ἀναδέθεξαι (4). Σὺ συνέτριψας τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων ἐπὶ τοῦ ὕδατος· σὺ συνέβλασας τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος, κἂν νῦν σπαίρη τῷ οὐραλίῳ καὶ δοκῆ ἕῃν οὕτω παρὰ τοῖς οὐκ ὀρθῶς κρινουσιν, ὡς ἡμεῖς γε παρὰ σοῦ τοῦ λαθόντος δύναμιν πατεῖν ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ τὸ ἕῃν ἀπειληφότες, ἐγγελάμεν ὄντ' κωχησάμενον εἰς τὰ ἀμετρα, καὶ εἰπόντα· Τῇ χειρὶ μου καταλήψομαι τὴν οἰκουμένην, καὶ ἐξαλείψω τὴν θάλασσαν, καὶ ὡς καταλειμμένα ὠὰ τοὺς σύμπαρτας ἐξαρῶ. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἐγκατέλιπες τοὺς ἐκλήτοῦντάς σε, Κύριε. Ἐπέβλεψας δὲ ἐξ οὐρανοῦ καὶ εἶδες τοὺς υἱοὺς τῶν τεθνατωμένων, καὶ ὤπτεῖρησας ἡμῶς, καὶ ἐπὶ νὸν ἀνθρώπων, ὄν' ἐκραταίωσας αὐτῷ καὶ ἐπὶ ἀνθρῶ διεξίῳ σον ἐξαπέστειλας

A injuriam ab illis illatam ulcisci aggredietur, ad solis radios unice, intento et pure respicit, prout ad hoc utrumque illi oculus aptavit natura. Et quidem decet, quicumque domum fuerit sol iste, testem eum facere afflictionis suæ cælorum pudori sibi ducit vel contra illos intueri, æque merito reprehendendam putaret, si talis cum talibus contendere aggredieretur. Igitur per puros solis radios, quibus ipse quotidie illuminat, et tu aquilinos, quos progignis, pullos illuminas, sapientissime et suavissime hominum, aquila, quæ tales injurias patitur, frustra desiderat vobiscum beatis versari, ubi magna est serenitas, atque innubilis spirat aer secretus a luto et cœno. Non, puto, iniquies. Ergo ad istam malorum paludem, et ad progenitas ex ea ranas condemnaberis. Neque enim habeo quidquam, quod consueta etiam podagra molestius tibi imprecor. In deliciis ne agere tibi videor, dum ita ludo? Sed tu adeo erga me abundas gratiis, et ita vel si solum in montem veneris, me recreas; ut non possim non id et datis ad te significare litteris, et omni interim tristitia exsolvi, ac libero etiam animo erga gratias tuas aliis gratiis ferri. Verum det aliquando verus gratiæ largitor Deus et mihi omnimodam a præsentibus malis ruinæ pocolum propinat.

H. — Joanni Sebasto Augustæ fratri.

Quis, augustissime mi fautor, tantum, ut cupio, otii mihi dederit, ut ad præclari facinoris tui gloriam extollendam linguam meam aptare possim? Quisve mihi rhetorum adjunxerit chorum, ut illorum coryphæus factus, ut olim eram, dato illis melodice themate, una cum eisdem choream oratoriam persolvam. Tu enim *Adjutor in tribulationibus, quæ invenerunt nos nimis, ab eo, qui auxilium misit tibi de sancto*¹⁶, et protexit te, exhibitus nobis es. *Tu contriulastis capita draconum in aquis*¹⁷: *Tu confregisti capita draconis*¹⁸: tametsi enim caudam etiamnum moveat, ac vivere iis, qui non recte judicant, videatur; nos tamen, qui a te. **561** qui recepisti potestatem calcandi super omnem virtutem inimici¹⁹, vitæ donum accepimus, irridemus enim, qui gloriatur in immensum²⁰, ac dixit: *Manu mea comprehendam universum, et delebo mare, et velut derelicta ova, omnes levabo*²¹. At enim *Non dereliquisti quærentes te, Domine*²²; *sed respexisti de celo*^{23,24}, et vidisti filios mortificatorum, et misertus es nostri²⁵, et super filium hominis quem confirmasti tibi²⁶, et super virum dexteræ tuæ emisisti lucem tuam et veritatem tuam²⁷: et multiplicasti super Augustum magnificentiam tuam²⁸.

¹⁶ Psal. XLIII, 2. ¹⁷ Psal. XIX, 3. ¹⁸ Psal. LXXIII, 15. ¹⁹ Luc. X, 19. ²⁰ 1 Cor. I, 51. ²¹ Isa. X, 14. ²² Psal. IX, 11. ^{23,24} Psal. LXXII, 13. ²⁵ Psal. LXXVIII, 11. ²⁶ Psal. LXXIX, 16. ²⁷ Psal. XLII, 3. ²⁸ Psal. LXX, 21.

Variæ lectiones et notæ.

(4) ἴσ. ἀναδέθεξαι.

ei docens manus ejus ad prælium, et digitos ejus qd A
bellum ²⁰, *convivisti brachia peccatoris* ²¹; *et con-*
fractis vectibus ferreis, eduxisti vincitos in fortitu-
dine ²²; *et dixisti iniquis, Nolite inique agere, et delin-*
quentibus, Nolite exaltare cornu ²³. En vero, augu-
 stissime, quomodo Dei in te dona Dei ipsius verbis
 concinui: neque enim decet, quæ homine superiora
 sunt, ea humano eloquio deprimere. Perge igitur di-
 vinam bonitatem imitari, neque unquam ulli malum
 velis, quin beneficentiam tuam in omnes exerceas,
 præsertim vero in eos, quorum ab initio misertus
 es, quales sumus nos; quibus profecto beneficentiam
 sanctam conferes, si nostros in Euripo consan-
 guineos et affines benignitate tua complecti digne-
 ris, ac cunctis qui in Græcia sunt, manifestum
 facias, archiepiscopum apud te, augustissimum
 omnium adiutorem, majore quapiam considera-
 tione dignum censerî. Comple igitur gaudium
 meis, in omnibus ipsos juvans: et te Deus am-
 plius, ampliusque exaltet et glorificet te, qui boni-
 tate tua ipsum quotidie vicissim glorificas: *Et*
inimici tui terram lingent.

ὤψωσθε, δοξάζων σε τὸν διὰ τῆς ἀγαθότητος αὐτὸν
 λιλῶσιν ²⁴.

III. — *Machetari.*

Si Deus *charitas est* ²⁵, ut dilectus Christi disci-
 pulus divinitus docuit, jure ego arbitror, litteras
 quas ex charitate proficiuntur, non descendum a
 Deo, sed ascensum ad Deum esse; scilicet esse
 illam quam vidit Jacob, quæ angelorum loco allo-
 qua unionis habet, et super omnia et ante omnia,
Dominum sibi innixum ²⁶. Quare tu non scribendi
 causam in desiderium indivulsam cum meliori
 homo unionem conservandi conferre non debes; sed
 sciens, quo firmiter inter nos, quibus possumus
 colloqui, stringimus dilectionem, eo nos magis
 Deo conjungi; utere in hunc finem litteris nostris:
 et, ut dici aliquando possit, inter nos catenam esse
 auream e caelo pendentem, quæ illuc eos, **562**
 qui per illam seculant, deponit, tuas vicissim mihi
 dona. Etenim in adeo barbaris locis, nemo est, qui
 aliquid boni docere me possit. Quare si vel modicus
 ad nos perveniat sapientiæ sucus, integer nobis
 nectaris fons affluere videtur. Ne igitur, quæso, im-
 posterum aridos nos sinas *in hac terra deserta, et*
inopia, et iniqua ²⁷: hujusmodi enim est ea, ad
 quam damnati sumus, tametsi vulgo beati et glori-
 osi videamur. Et quidem beatus in foro reputor,
 sed vix januam aperio meam, infelicissimus sum.
 Et hæc quidem ego nunquam non deploravi; nec
 tamen hactenus consolationem adeptus sum ullam.
 Ha scilicet placitum esse arbitror vero Consolatori,
 ut descendens ad nos suus adhuc differatur; ut sic
 vel nostrum probet affectum, vel nos gratia sua

τὸ φῶς σου καὶ τὴν ἀλήθειάν σου, καὶ ἐπιδρα-
 σαι ἐπὶ τὸν Σεβαστὸν τὴν μεγαλωσύνην σου, καὶ
 διδάξαι τὰς χεῖρας αὐτοῦ εἰς παράταξιν, καὶ
 τοὺς δακτύλους εἰς πόλεμον, συνέντροφας ἀμαρ-
 τωλοῦ βραχίονας, καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συν-
 ἔθλασας, ἐξήξας πεπεδημένους· καὶ εἰπας τοῖς
 παρανομοῦσι, Μὴ παρανομεῖτε, καὶ τοῖς παραπι-
 κραινουσι, Μὴ ὑψοῦτε κέρα. Ἄλλ' ὄρα, ὡ παν-
 σέβαστε, ὅπως τὰ Θεοῦ τὰ περὶ σὲ δωρήματα τοῖς
 τοῦ Θεοῦ λόγοις ὡς δυνατόν ἔμνησα· ἐπεὶ καὶ δεῖ
 μὴ ἀνθρωπίνῃ γλώσσῃ τὰ ὑπὲρ ἀνθρώπους κατα-
 σμικρύνεσθαι. Φύλαττε μοι τοίνυν τὴν ἐπὶ ἀγασθότητι
 θεομιμησίαν, καὶ μηδέποτε μηδενὶ μηδὲν θελήσεις
 [f. — σης.] κακὸν καὶ πρὸς πάντας μὲν ἀγαθωσύνην
 ἐπιδεικνύμενος, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς ἐξ ἀρχῆς
 ἐλεθθέντας σοι, ὅποιοι ἔσμεν ἡμεῖς, οἷς μάλιστα ἀν
 χάρισται καὶ τὰ μέγιστα, εἴ γε τοὺς ἐν τῇ Ἐθρείῳ
 συγγενεῖς ἡμῶν ἑλέους ἀξιοῖς, καὶ δεῖξας τοῖς ἐν
 τῇ Ἑλλάδι ὡς παρὰ σοὶ τῷ πανσεβάστω πάντων ἀν-
 τιλήπτορι πλείονος ὁ ἀρχιεπίσκοπος λόγου ἀξιος.
 Πλήρωσον οὖν μου τὴν χαρὰν ἐν τοῖς ἐμοῖς ἐν πᾶσιν
 αὐτῶν ἀντιλαβόμενος, καὶ σε Θεὸς ἔστι, καὶ ἔστι (5)
 ὁσημέραι ἀντιδοξάζοντα, καὶ οἱ ἄχθροι σου χούρ

Γ'. — *Τῷ Μαχητάρῃ.*

Εἰ ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν, ὡς ὁ ἡγαπημένος ἐν
 Χριστῷ μαθητῆς ἐπέδειξεν [f. ἀπ.], οὐ καταβάσιν
 ἐκ Θεοῦ, ἀλλ' ἀνάβασιν πρὸς Θεὸν τὰ τῆς ἀγάπης
 ἡγημαὶ γράμματα, καὶ τοῦτ' ἐκεῖνο τὴν Ἰακώβ
 ὁραθεῖσαν κλίμακα, ἀγγέλου τοῦ λόγου τῆς ἐνώ-
 σεως ἔχουσαν, καὶ ἐπὶ πᾶσιν, ἢ πρὸ πάντων, τὸν
 Κύριον ἐπιστηριζόμενον. Ὡστε μὴ μοι τῆς ἀγρυ-
 φίας αἰτιῶ τὸ βούλεσθαι ἡμῖν τὴν πρὸς τὸ κρεῖττον
 ἔνωσιν τηρεῖν ἀδιάσπαστον· ἀλλὰ μαθῶν ὡς μᾶλλον
 ἐκ τοῦ τὴν ἀγάπην ἡμῖν διὰ τῶν ὡς ἔνεστιν ὁμι-
 λίων ἀρρήκτοτέραν πλέεσθαι, Θεῷ προσδεσμούμεθα,
 ὡς ἅμα χρῶ τοῖς γράμμασι, καὶ ἐν' εἶπω τι τῶν
 ποτε ἡμετέρων, σειρήν χρυσεῖν ἐξ οὐρανῶν κρη-
 μαθεῖσαν, καὶ τοὺς δι' αὐτῆς ἀναρρίχωμένους
 ἀνατιθεῖσαν τὰς σά· μοι γραφὰς ἔχε δωροῦμενος.
 Ἐν γὰρ οὕτω βαρβάρους χωρίους οὐδὲν ἀγαθὸν με
 διδάσκειν ἐθέλουσι, βραχεῖά τις ἀπορροή σοφίας
 πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσα, αὐτὴ δοκεῖ τοῦ νέκταρος
 ἢ πηγῆ. Ὅπως οὖν μοι (6) τοῦ λοιποῦ αἰῶνος παρ-
 ορψῆς ἡμᾶς ἐν γῆ ἐρήμῳ καὶ ἀδάτῳ καὶ ἀν-
 ὕδρῳ. Τοιαύτη γὰρ ἦν κατεδικάσθημεν οἱ τοῖς
 πολλοῖς μακαριστοῖς καὶ ἀπόδλεπτοι. Μακάριος μὲν
 ἐν ἀγορᾷ νομίζομαι, ὅταν δ' ἀνοίξω τὰς θύρας, τρι-
 ἄθλιος. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν οὐκ ἔστιν ὅτε μὴ ἀνακλαυ-
 σάμενος, οὕτω καὶ παράκλησιν ἔσχηκα· δόξαν, οἶ-
 μοι, τῷ ἀληθινῷ Παρακλήτῳ τὴν πρὸς ἡμᾶς ἐπι-
 κατάβασιν ἀναβάλλεσθαι, ἐν ἣ δοκιμάσῃ τὸν πόθον,
 ἢ δεῖξῃ μὴ ἀξίους τῆς αὐτοῦ χάριτος· ὡς τοῖς
 γε Χριστοῦ γνησίοις συνουσιώταις, οἰσθα ὅτι καὶ

²⁰ Psal. CLXIII, 1. ²¹ Psal. XXXVI, 17. ²² Psal. CVI, 16. ²³ Psal. LXVII, 7; LXXIV, 5. ²⁴ Psal. LXXI, 9.
²⁵ I Joan. IV, 16. ²⁶ Gen. XXVIII, 15. ²⁷ Psal. LXXI, 5.

Variae lectiones et notæ.

(5) Ἦσ. ἔστι καὶ ἔστι.

(6) Ἦσ. μὴ.

τῆς ἐλπίδος θάττον ἐπέπνευσεν. Ἐρ' οἶ; δὲ με ἤφι-
 ωσας, ἀνάγκου μικρὰ νοθετηθῆναι ὁ πολλοῖς νο-
 μοθετῶν· ἐπειθὴ καὶ τοῦτο σοφία, μέτρα γίνωσκειν
 τελοῦστος καὶ τελοῦμένης [τάξεως] (7). Μὴ θέλε πρὸς
 τὰ θεῖα παρεμβάλλειν σαυτὴν, μτ' ἀνθρώπου ψυ-
 χῆς εἶναι δοκιμαστής, ζῶου φύσει εὐμεταβόλου, κατὰ
 τὸν οὖν εἰπεῖν Πλάτων· ἀλλὰ τὸ μέχρι· τούτων ἔσο
 φίλος, τὸ ἔ' ἐνδοτέρω βλέπε καπνῷ καὶ πυρὶ σχε-
 πτόμενον [σ. σκεπτόμ.] καὶ τῇ φλογίτῃ βομφαίῃ
 ἔομοι· μένον. Ἀλλὰ βαθαί σου τῆς φιλοσόφου ψυ-
 χῆς! ὡς ἐδέξω τὴν νοθεσίαν, ὡς ἔρρυθρίσας, ὡς ἠύ-
 λαθῆθης τὰ θεῖα, ὡς ἐφρίξας! Οὕτως οὖν ἔχε, καὶ
 τηροῖ σε Κύριος πάσης κακύνσεως ἀνώτερον καὶ
 κκκώσεως.

quomodo erubuisti! ut revereris divina!

Δ'. — Τῷ πατριάρχῃ.

Πῶς ἐτόλμησας, φαίη ἂν τις, πρὸς τὸν δεσπότην
 παρθρηιάσασθαι, ἀνθρώπου τοσοῦτον ἐναιαυτῶν τὰ
 σαυτοῦ χεῖλη τῇ σουλακῇ τῆς σιωπῆς ἐκκλειόμενος
 [σ. ἔγκλ.], καὶ μηδὲν μὴ μικρὸν, μὴ μέγα τῷ εὐερ-
 γέτῃ φθεγγάμενος, ὃν ἔδωκε στόματι, καὶ πνεύματι, καὶ
 γράμματι κατασπάζεσθαι, καὶ διὰ πάντων ὡς ἐν-
 εστιν ἀγιάζεσθαι; ὅτι τοι μὴ δεσπότης μόνον, ἀλλὰ
 καὶ πατήρ, καὶ πατέρων οἰκειότατος καὶ φιλοστορ-
 γώτατος. Εἴπερ ἐγὼ μὲν ἡ ψυχῇ, ταύτῃ δὲ μοι ὁ
 πατριάρχης ἐκτίσαστό (8) τε, καὶ ἐκλυσε κτίσιν
 καὶ πλάσειν ἡμερινὴν καὶ σωτήριον, καὶ πρὸς γε
 ὅτι μετριοπαθεῖν ταῖς ἡμετέραις ἀσθενείαις, καὶ
 φύσιν ἔχει καὶ ἀσκησιν. Τάχα μὲν καὶ αὐτὸς πει-
 ς ἀσθεῖς, καὶ μαθὼν, ἐξ ὧν ἔπαθε, τὰ ἡμέτερα,
 εἶνα μὴ λέγω τὸ πλεόν (εἰ γὰρ ἂν τῷ ὄργῳ ξύλω
 τοιαῦτα γέγονεν, ἂν τῷ ξηρῷ τί οὐ δρόσοι);·
 τὰχα δὲ καὶ τῷ μεγαλειῳ τοῦ νοῦ περιλαμβάνων ἃ μὴ
 αὐτοπαθήσας, ἐπέγνωκεν. Οὐ γὰρ ἀγνοεῖ τοὺς (φεῦ!
 πῶς ἂν εἶπω;) τῶν ἀρχιερατευόντων νῦν σκόλοπας,
 καὶ τὰς ἀκάνθας, αἷς ἐμπαγείσαις, εἰ; ταλαιπώριαν
 ἐστράφημεν· ὅτε οὐρανῷ μὲν στηρίζει τὴν κεφαλὴν
 ἢ τῶν ἀμαρτωλῶν καύχησις, γῆραν καὶ ὄρφανόν
 ὁποκτινύοντων, καὶ φονευόντων πάντα καὶ ἰθαγενῆ
 καὶ προσήλυτον. Οὐκ ἔστι δὲ ὁ βοηθῶν, ἢ ὁ ἐξαι-
 ρούμενος· ἀλλ' ἀγεται καὶ φέρεται πάντα, μὴ ὄρ-
 τος λυτρούμενον μηδὲ σώζοντος· καὶ ἐμπαῖκται
 μὲν ἡμῶν κυριεύουσιν. Οἱ πράκτορες δὲ ἡμῶν
 κλαμπῶνται τὰ τομώτερα δρεπάνου κατὰλοιπα. Πάν-
 τες ἡμῖν ἐφιστάμενοι νεώτεροι τὴν ἡλικίαν ὁμοῦ καὶ
 τὸ φρόνημα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀδικίαν αἰε νεώτεροι, οὐ
 γτηρώντες, ἢ παρακαμάζοντες, ἀλλ' ἐκάστοτε πλεον-
 εξίας· εἶδος προσεξευρισκόντες, καὶ τὸ στρεβλὸν πνεῦ-
 μα τοῖς ἐγκάτοις αὐτῶν ἐγκαινίζοντες, καὶ μήτε
 νοθεσίαι, μήτε φόβου (9) ἀνθρώπων ἀνακοπτόμε-
 νοι, ἀλλὰ πρὸς τι κραταιότερον ἀφορῶντες, ᾧ τὴν
 κκκίαν εὐροῦνται (10) καὶ τὴν ἀδικίαν ἀνατρέφονται,
 καὶ ζωννύονται. Κἂν τις βασιλέως ἐπιμνησθῇ, καὶ

nondum dignos esse, ostendat. Aliunde enim nosti,
 quomodo genuinis Christi discipulis spe etiam
 citius aspirare soleat. Quoniam vero ita me roga-
 sti, patere, tu, qui multis legem imponis, ut de
 paucis quibusdam te commoneam: quandoquidem
 et hoc sapientiae est, noscere terminos ordinis, seu
 classis cum eorum qui perficiunt, tum eorum qui
 perficiuntur. Noli igitur in res sacras temet immit-
 tere, neque discussor esse velis animæ hominis,
 qui est animal natura sua, juxta Platonem tuum,
 facile mutabile; sed ad hæc usque esto amicus: quod
 autem interius manet, considera fumo et igne te-
 ctum esse, et flammeo gladio custoditum. Sed papæ!
 quam philosophica anima tua! ut excepisti admo-
 nitionem! quomodo erubuisti! ut revereris divina!

ut trepidas! Ita igitur perge; et conservet te Do-

B IV. — Patriarchæ.

Quomodo audes, dicet mihi fortasse aliquis, ad
 dominum tuum libere nunc loqui, tu, qui tot annis
 custodia silentii labia tua²⁷ ita occlusa tenuisti, ut
 nec verbum dixeris benefactori tuo, quem alius
 et ore, et spiritu, et litteris complecti, deosculari,
 omnique honoris cultu prosequi debebas? Non
 solum enim dominus ille est, sed etiam pater, imo
 patrum omnium conjunctissimus et amantissimus.
 Nam ego quidem sum anima: hanc vero patriar-
 cha condidit, et formavit²⁸, conditione et forma-
 tione blanda et plane salutari: ac præterea com-
 patiendi infirmitatibus nostris et indolem habet et
 exercitium. Fortasse etiam ipse tentatus aliquando
 didicit ex iis quæ passus est²⁹, nostra, ne dicam
 amplius. Si enim in viridi ligno hoc fecerunt, in
 arido quid facient³⁰? Fortasse etiam, quæ propria
 experientia³¹ nunquam didicit, præcellentia
 mentis suæ facile cognovit. Non enim ignorat illos,
 (heu! nescio, quid dicam) pontificum tribulos et spinas
 quibus pectori nostro infixis, miseri effecti sumus:
 quandoquidem ad cælum usque pertingit jactantia
 peccatorum, qui viduam, et pupillum, indigenam, et
 advenam interficiunt³²: et non est qui auxilietur,
 neque qui eripiat³³: sed aguntur et feruntur omnia,
 dum non est qui relinam, neque qui saltrum faciat³⁴:
 et illutores dominantur nobis. Exactores autem
 nostri³⁵ etiam minutiores spicas, quæ falcis effu-
 gerunt aciem, sibi colligunt. Omnes nos premunt,
 qui etsi juniores ætate sint et prudentia, malitia
 tamen semper multo valentiores sunt: neque in ea
 unquam senescunt, aut languidiores fiunt, sed
 novum jugiter avaritiæ genus excoctantes, per-
 versumque spiritum semper innovantes in visceribus
 suis³⁶ (a quo neque monitionibus, neque timore
 hominum avocari possunt), et ad quid validius
 jugiter respicientes, quo in malitia præpotentes
 fiunt, injustitia adolescunt et corroborantur. Quod

²⁷ Psal. xxxviii, 2. ²⁸ Deut. xxxii, 6. ²⁹ Hebr. v, 8. ³⁰ Luc. xxi, 31. ³¹ Psal. cxiii, 6. ³² Psal. vii, 11.
³³ Ibid. 3. ³⁴ Isa. iiii, 4, 11. ³⁵ Psal. l, 12.

Variae lectiones et notæ.

(7) Hoc est, ecclesiasticorum et secularium.
 (8) ἴσ. ἔκτισσε, quia postea sequitur κτίσιν, quan-
 quam etiam ἐκτίσαστο recte se habet.

(9) ἴσ. φόβος.
 (10) ἴσ. ἐβρῶνται.

si quis Imperatoris, et gladii, quem ad *timorem* ⁴⁴ malorum Dei nutu ille portat, mentionem fecerit, rident obsoletum jam verbum, et ejus qui illud effert, damnant simplicitatem: ignari, quomodo olim hanc illis *excitatem* induxerit simulatio. Porro et illius perquisitionem submovere nitentes, proprias sibi fabricant ærumnas; ne ille a rebus domesticis bene compositis vacans, inquirat in aliena: scilicet velut torrentem, qui ipsos rapere potest, aliam in partem divertere conantur. Sicque tropæum sibi erigere videntur: *et gloriantur in malitia, qui potentes sunt iniquitate* ⁴⁵, et sapientes malefaciendi. Sicque Dei providentiam cavillantur, ut ferme cum Pharaone dicant: *Vacatis, otiosi estis; idcirco festivitatem comminiscimini populo, et quietem* ⁴⁶. Hinc opera graviora: hinc exactores operum acerbiores: hinc clerici exspoliati et cæsi: advenæ censi, et exspoliati omni portione terræ, etiam ejusmodi, quam pullex saltibus facile dimetiri posset (ut nobis reipsa modo ea non nisi tribulos et spinas germinat ⁴⁷): hinc omnia examinata et appensa; ut usque *ad divisionem carnis et ossium pertingant opera istius absurditatis* ⁴⁸: ac ea *renum cordiumque scrutatio* ⁴⁹, quæ propria Dei est, nunc communis etiam exactoribus evaserit; ut nihil plus mundi potentatibus hac parte habeat omnipotens; neque principibus hujus sæculi *Pater futuri sæculi* ⁵⁰. Adeo scilicet longe processerunt, ut postquam divina in rerum possessione rapinis suis violaverint, etiam ad divinas prærogativas sibi arrogandas progressi sint: et qui inter ipsos *formica* erat, factus est leo, juxta magnum illud apud Jobum ænigma. Præterea illud etiam sibi assumunt, **564** ut irreprehensibiles esset velint, ac data opera sibi, ac si essent sui ipsorum proci, negotiorum cinnu propiniant. Captant insuper munera, velut ad sese leniendos idonea: at ubi acceperunt, iterum irascuntur et terriunt eos, qui semel dedere, ut dare assidue pergant: quod si quod expetunt, non accipiant, belluarum instar ferocinant. Putant enim episcopum pauperem esse non posse, atque ei ex terra non sata, nec culta fruges sponte sua prodire; quin et a fluviis aurum ipsi advehi absque labore, aut igni purificatum: equos autem et mulos a canibus proignari, et omnia demum esse Dei sacerdoti nova et insolita: vel si non ita sit, cum neque sacerdotem Dei esse, sed pollutum et omnino profanum: quin et rerum divinarum contemptorem, et nimis suis addictum, et in muneribus profusum, et quo demum dæmone non pejorem? Neque enim horrescunt illi ea, quibus contra Christianos avaritiæ rabie exagitati sunt; sed episcoporum accusationibus tau-

Α τῆς μαχαίρας ἦν εἰς φόβον τῶν κακοποιῶν ἐκ Θεοῦ φορεῖ, καταγελῶν ἐκείνου τοῦ λόγου, καὶ τοῦ λέγοντος καταδαιτυῶσιν εὐθεῖαν· μὴ εἰδότες ὡς πάσαι ταύτην αὐτοῖς ἀμβλείαν πεποίηκεν ἡ ὑπόκρισις. Ἦδη δὲ καὶ τὴν περιεργίαν τούτου βαρέως ἀντιπερισπῆν μηχανώμενοι, ἰδίας αὐτῶν συμφορὰς τεκταινοῦσιν, ἵνα μὴ σχολάζων ἀπὸ τῶν οικείων εὐ κειμένων, περιεργάζεται τὰ ἀλλότρια, καὶ ὡσπερ τι βεῦμα παρασύρον αὐτοὺς ἀνθελκύνοντας, μετοχετεύουσιν ἄλλοθεν. Καὶ οὕτως ἄγουσι στησάμενοι τρόπαιον, καὶ ἐγκυαυχῶνται ἐν κακίᾳ οἱ δυνατοί, καὶ οἱ σοφοὶ τοῦ κακοποιεῖν. Οὕτω τὴν τοῦ Θεοῦ μοῖραν κατασοφίζονται, μονοουχὶ καὶ αὐτοὶ κατὰ τὸν Φαραῶ λέγοντες· Σχολάζετε, σχολασταὶ ἐστε, καὶ διὰ τοῦτο ἐορτήν ἐπινοοῦτε τῷ λαφῶ καὶ ἀνάπαισιν.

Β Ἐντεῦθεν ἔργα βαρύτερα καὶ ἐργοδιώκται πικρότεροι, καὶ κληρικοὶ μὲν γυμνούμενοι καὶ τραχηλιζόμενοι, πάροικοι δὲ ἀριθμούμενοι τε καὶ ἐξουχιζόμενοι, καὶ γῆ διαμετρομένη τοῖς τῆς φύλλης πηδήμασιν, ἵν' ἡμῖν ὄντως νῦν ἀκάνθας καὶ τριβόλους ἐξενετέλλῃ· καὶ πάντα ἐρευνώμενα κατ' ἕρποντα τοῦμενα, ἀχρι μερισμοῦ σαρκῶν καὶ ὀστέων ἱκνούμενα τῆς ἀλογίας ταύτης, καὶ ὁ τῶν νεφρῶν καὶ καρδιῶν ἔτασμος Θεῶν νῦν κοινοῦμενος πρὸς τοὺς πράκτορας, ἵνα μηδὲν τι πλέον ἔχη τῶν κοσμοκρατῶρων ὁ παντοκράτωρ, μηδὲ τῶν ἀρχόντων τοῦ αἰῶνος τούτου ὁ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος Πατήρ. Οὕτω προσώτερον κευρώησας, καὶ ἀπὸ τοῦ τὰ ἐν χρήμασι θεῖα ταῖς ἀρπαγαῖς βεδηλοῦν, καὶ ἐπὶ τὸ τὰ θεῖα ἰδιώματα ἐξιδιοῦσθαι προέβησαν, καὶ ὅ ἐν αὐτοῖς μύρμηξ λέων ἐγένετο, κατὰ τὸ μέγα παρὰ τῷ Ἰωβ ἀίνυγμα. Ἐπὶ τούτοις λαμβάνουσι μὲν καὶ τὸ ἀνέλεγκτον, καὶ προηγουμένως σφίσι αὐτοῖς μνηστευόμενοι τὸν κυκεῶνα τῶν πραγμάτων ἐκέρασσαν. Προσλαμβάνουσι δὲ καὶ τἄλλα μειλίγματα, κάπειδὲν λάβωσι, προσπεριθίζονται, καὶ δεδίδονται αἰεὶ τοὺς ἀπαξ δόντας, ὡς αἰεὶ διδόναι δεδωμένους· καὶ μὴ λάβωσιν, ἀγρινοῦσιν. Ἀξιοῦσι γὰρ μηδὲ πένεσθαι τὸν ἐπίσκοπο, ἀλλὰ φύεσθαι μὲν αὐτῷ τὰ ἐκ τῆς γῆς ἄσπαρτα καὶ ἀνήροτα· ἔλκεσθαι δὲ αὐτῷ τοὺς ποταμοὺς χρυσοῦν ἀτεχνῶς ἄπυρον· ἵππους δὲ καὶ ἡμιόνους αὐτῷ τὰς κύνας τίκτειν, καὶ πάντα εἶναι τῷ τοῦ Θεοῦ λειτουργῷ καινὰ, ἢ εἰ μὴ εἶεν, μηδὲ λειτουργῶν εἶναι Θεοῦ, ἀλλ' ἀνίερον καὶ παμδιέβηλον, καὶ τὸν θεῖον (11) ὑβριστὴν ἐκ τοῦ κόρου, καὶ προσπαθῆ τοῖς οικείοις καὶ προικοδότην, καὶ τίνος γὰρ οὐ χεῖρω καὶ τῶν δαιμόνων; Οὐ γὰρ φρίττουσιν ἐφ' οἷς αὐτοὶ κατὰ Χριστιανῶν μαίνονται τῇ λύττῃ τῆς πλεονεξίας ὑποκινούμενοι, ἀλλὰ ταῖς τῶν ἐπισκόπων κατηγορίαις ὡς σφετέραις συνηγορίαις ἐρείδονται, ὡσπερ ἐπάθλου τινὸς αὐτοῖς κειμένου, εἰ τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπιτρέψαντες, ἔτι καὶ τοὺς προσετώτας κατασπιλώσασιν. Τοῦτο μὲν Ἰωβ κατὰ

⁴⁴ Rom. xiii. 5. ⁴⁵ Psal. li. 3. ⁴⁶ Exod. v. 17.

⁴⁷ Isa. ix. 6.

⁴⁸ Gen. iii. 10.

⁴⁹ Hebr. xliix. 12.

⁵⁰ Psal. viii. 10.

Variæ lectiones et notæ.

(11) Ἰσ. τῶν θεῶν.

λόγον γινόμενον, ἵνα μηδὲν αὐτοῖς ἀτόλητον ἦ, κατὰ τῆς ποιμνῆς κερατίζομένης, ἀπλήξ ὁ ποιμὴν καταλείποτο· ἀλλ' ἐν ἡ κεφαλῇ πρὸς τὸ σῶμα γινώσκοντο, οὐκ ἐκ τοῦ συναισθανεῖσθαι μόνον τοῦ τῶν λοιπῶν μελῶν ἄλλου, ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐκ τοῦ μηδ' αὐτὸν ἀμοιρεῖν κατὰ γματος, ὡς ἂν καὶ διπλῆ πάσχη οἷς τε τὰ τῶν ἄλλων ἀναδέχεται διὰ τὴν συμπάθειαν, καὶ οἷς αὐτῆ δεχναί τὴν ἐμπάθειαν. Διὰ ταῦτα ἐγὼ κλαίω, φησὶν Ἱερεμίας, διὰ ταῦτα, ὡς οὐδ' αὐτὸς ἔγνωσεν, ἐγενόμεν σοι ἄλλος. Οὐ γὰρ οὔτως ἐγὼ μεγαλόψυχος, ὥστε τηλικαῦτα βάρη βραδύως ἀποσπώμενος, εὐφρόως ἔχειν πρὸς τὰ καθήκοντα. Ἀλλ' ἐμολογῆς (12) τοῦ τῶν κακῶν τούτων ἵψους ἴστασθαι ταπεινότερος· μὴ λίθων ἰσχύς ἢ ἰσχύς μου; Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος, καὶ ἐκτακτοὶ τὴν ψυχὴν ὡς ἀράχην, καὶ δεόμενος ἀναψύξεως. Διὰ ταῦτα πάλιν τὰς ὁδοὺς τῆς γλώττης ἔλυσα, πεποιθὼς ὡς οὐκ ἀπόψη τοῦς λόγους τοῦς βίαιους (13), ὡς οἶσθα, σιγήσαντος. Εἰδὼς δὲ ὡς βίων εἶμαι διὰ τῆς ὡς ἐνεστί τῶν ἐνοχλοῦντων ἡμῖν ἐξερευξίως, τὸ μέγιστον ὡς λυθῆσομαι τούτων οὐκ ἄγλαις εὐχαῖς, ἢ μετριώτερον περιρῆσομαι, ἢ καρτερώς φέρειν δυναμωθῆσομαι. Μὴ οὖν ἀμελήσης τῶν πρὸς τὸν ἀγαθὸν Δεσπότην δυσωπητικώτερον ἐνταύξειον, γινώσκων, ὃ καὶ ἡμᾶς διδάσκει, ὡς καὶ τοῖς κακουμένοις μὲν χαρὴ μεγάλη, τοῖς δὲ κακοῦσι τὰ μείζονα, εἴπερ ἐκείνοις μείζων ἐκ τῆς ἀδικίας ἢ βλάβη, εἰς ψυχὰς ἀποσκήπουσά. Καὶ θατέρον μὲν οὖν ὠφελουμένου

A quam advocacionibus suis gaudent, veluti si præmium aliquod certamen esset illis propositum, si post eversas res ecclesiasticas, ipsos etiam præsidet expilarent. In hoc solum fortasse consentanee ipsi se gerunt, ut nihil ausum ab ipsis non sit, ne, direpto grege, pastor impercussus remaneat; sed unum cum corpore suo caput esse dignoscatur, non ex eo solum quod reliquorum sentiat dolorem membrorum; sed ex eo etiam quod neque ipsummet propria careat fractura: sicque dupliciter patitur, et ex aliorum vulnere membrorum, quæ in se per compassionem recipit; et ob ea, quæ in seipso recipit per impressionem. Idcirco ego plorans²², ait Jeronias: et propter hanc ego causam, quod et tu nos, factus sum erga te mutus: non enim ipse adeo magno et generoso sum animo, ut tam ingentia onera facile excutens, promptus ad officia esse possim; sed fateor tanta me malorum altitudine inferiorem esse: nunquid enim silicis est fertilitudo mea? Infelix ego homo²³! Tabescit sicut aranea anima mea²⁴, et egens sum refrigerii. Propterea rursus linguæ meæ vincula solvi, confidens fore, ut sermones meos non repellas: non enim sponte, sed vi summa præpeditus, ut jam nosti, hucusque conticui. Alifunde vero scio, me levius habiturum, si ea quæ me conturbant egessero; et, quod maximum est, sanctis tuis precibus me vel malis istis penitus exsolvendum, vel minus tentandum fore; aut saltem ita corroborandum, ut ad ea fortiter perferenda idoneus magis fiam. Ne igitur negligas, efficaciores ad optimum Dominum orationes tuas effundere: nosti enim (quod et nos doces) hac te ratione et læsis beneficium collaturum te maximum; et lædentibus adhuc majus: nam isti 565 ob injustitiam majore, quippe ad animas spectante, afficiuntur damno. Et quidem si de unius tantum partis emolumento ageretur, promptus foret Dominus meus ad id perficiendum: cum vero utrique parti magnum et præsertim spiritali, obventurum est lucram; quomodo nec

omnes excutiat rationes, omnesque non insumat, quibus commiseratio uti potest, precandi formulas, ut diffundatur bonum, et eo usque progrediat, ubi plurimi beneficio afficiendi sunt. Hæc vero dicta sunt tibi, o sapiens, et purum Spiritus sancti habitaculum: quæ quidem epistolæ modulo fortasse sunt plura tragœdiæ vero pauciora; rebus autem ipsis, haud dici potest, quantum inferiora. De reliquo det Dominus tuis precibus, sanctissime domine, ut vel omnino tollatur, aut saltem temperetur, vel demum facilius a nobis ebibatur amarus passionis calix.

E'. — Τῷ Ῥωμαίῳ.

Ἐκκεκώφηκός μοι τὰ ὦτα, ὁ καλὸς Ἰωάννης, λαμπρότατέ μοι ἐν Κυρίῳ υἱέ, μετὰ κρῶτων τὰ σὰ διηγούμενος. Ὁ τι μὲν γὰρ αὐτῷ καλὸν ἐπίδειξαω, οὐ πάνυ τι σαφῶς ἴσθμι· οἱ δ' οὖν τούτου λόγου νεφέλην ἐκείνην σε ποιούσι τὴν Ῥοδίους χρυσόν ποτε εἰσάσαν· ὥστ' εἰ μὴ σφόδρα ἤδειν πεπνυμένον καὶ ἐκ τούτου ψεύδος οὐ λέγοντα, οὐκ ἂν ἐνεδεδώκειν τῇ τῶν ἐπείνων καινότητι· ὀυπερβαίνουσι γὰρ τοῦ νῦν

D

V. — Romano.

Surdas pene mihi aures fecisti, illustrissime mi in Domino fili, velut bonus Joannes, tua tantis cum plausibus mihi enarrans. Sed an idcirco bonum te demonstraveris, ego quidem affirmare non amsim; tui namque hac de re sermones nubem te illam faciunt, quæ Rhodiis aurum olim depuebant. Quare si ego eximiam tuam non nossem prudentiam, teque adeo a mentiendo alienam nescirem; non

²² Thren. 1, 16. ²³ Rom. vii, 24. ²⁴ Psal. xxxviii, 12.

Variæ lectiones et notæ.

(12) Ἰσ. ἐμολογῶ.

(13) Ἰσ. τοῦ βίαιου.

(14) Ἰσ. εὐφρόως.

utique laudum tuarum novitatem admisisses : excidunt enim presentis ætatis, haud scio an ferreæ dicam vel testaceæ bonitatem. Unde igitur tu nobis apparuisti in presentis vitiositatis nocte stella insignis juxta *Pindari phrasim*? Unde, o beate? Solve dubitationis meæ vincula. Sed in promptu est solutio. Scilicet illa benefactrix hominum philosophia, quæ etiam pecuinos, ferinosque humanat homines, non minus ac Circe, cum Ulyssis socios ex suis, proprio cuique collato pharmaco, ad humanum statum restituit; philosophia, inquam, ut humana est ac benigna, hanc tibi intus formavit habitudinem, et cœlestem plantam in alieno agro, juxta Platonis tui dictum, insevit. Arcete igitur retine bonitatem qua Deo appropinquas, cœloque caput innixum tenes, tametsi adhuc per terram gradiaris. Hoc enim est verum esse philosophum. Non enim iste mihi de rebus sublimibus ac cœlestibus tantummodo nugetur: neque mihi tostionem et assationem et alixationem explicet, neque majus alpha magnifice jactet, et deinde cum quidquam operari oportet, et ad id descendere, quo usui nobis est, ruditate transeandat vel illum olim Atheniensium couponem 566 Sarabum. Porro ita se gerere res est ejus, qui nec cognoscit num sint, quæ sunt (alias rebus vere exstantibus studeret) nec ejus, qui in mortis meditatione se exercet. Sed tu non utique talis es. Ita tibi Deus Verbum, et vera Dei effundat, et servet ab omni malo.

VI. — *Mermentopulo.*

De me autem nulla ratio. Intelligis, bene novi comicum hoc hemistichium. Nempe facultas tua, quæ ut multis benefaceret, sortita est, in me suum proprium ignorat propositum, meque solum bonis tuis privat. Omnibus enim per tuam linguam instillat nectar; me autem prorsus aridum reliquit. Hoc sane est illud poetarum Alibanta. Quem igitur constituet sui patronum? Quomodo non ab omnibus revinctetur, cum ego in illam omnes concitabo? Au contra me Idcirco audacior est, quod inter barbaros degens rusticus, et agrestis evaserim? Sed, o mirabilis judiciaria facultas! tuis nos legibus instituti non verbis fidimus, sed factis: hæc vero in me nunquam rustica evaserunt. Vel igitur etiam mihi linguam parumper irrorat, et aliquid nectaris infunde; vel ad tui defensionem eam amplius exaue; non enim ego hoc ita sceram, ut non de violata amicitia te incusem. Acri enim patrono instructus sum, nempe operibus: ac etsi debilis mihi sit famulus, segnesque mihi equi, attamen Diomedes novit servare Nestorem.

Varie lectiones et notæ.

(15) *Olymp.* 1, vers. 101.

(16) *Is.* συν.

(17) Respicit, puto, ad illud proverbium: *Munera Atybantis hospitis*, vel, *Atybantii amici zenia*, quod in eum dicitur, qui verbis duntaxat, non re præstat beneficium. Vide Adagia a Manuccio collecta, col. 1444 edit. Ven. 1609.

(18) *Is.* ὑπόλειξον.

γένους, οὐκ οἶδα πότερον, σιδηρέου φαίην, ἢ κεραμίου ἀγαθότητα. Πόθεν οὖν ἡμῖν τοιοῦτος ἀνεφάνης ἐν τῇ περὶ τὴν νυκτὶ τῆς κακίας ἀστὴρ ἀρίζηλος κατὰ Πίνδαρον (15); Πόθεν, ὦ μακάριε; Λύσον τὰ τῆς ἀπορίας δεσμά. Καὶ μὴ ἐγγύθεν ἢ λύσις. Ἡ γὰρ τι [*f.* γὰρ τοι] τῶν ἀνθρώπων εὐεργέτις φιλοσοφία, ἢ καὶ τοῖς θηριώδεϊς, ἢ κτηνώδεϊς ἐξανθρωπίζουσα, οὐχ ἦττον ἢ Κίρκη τοῦ Ὀδυσσεύς ἐταίρου, ἦνίκα καὶ ἐκ σιῶν (16) ἀποκαθίστα πρὸς τὸ ἀνθρώπινον ἐκάστη φάρμακον ἄλλο προσπαλείφουσα. Ἐκαίην γοῦν ἢ φιλόανθρωπος τοιαύτην σοὶ τὴν ἐξ ἐνέπλασε, καὶ φυτὸν οὐράνιον ἐν ἄλλοτρῶν χώρῳ τῇ γῆ καταφύτευσε, κατὰ τὸν αὐτῆς καὶ σὸν εἰπεῖν Πλάτωνα. Ἐχοῦ τοίνυν τῆς ἀγαθότητος, δι' ἧς ἐγγίσας τῷ Θεῷ καὶ οὐρανῷ στηρίζεις κάρη, κἂν ἐπὶ χθονὸς βαίης. Τοῦτο γὰρ ὁ

ὄντως φιλόσοφος. Μὴ γὰρ μοι μεταωρολέσχης ἦτω

[*f.* μεταωρολεσχέτω] μόνον, μηδέ μοι τρανούτω

στάθει, καὶ δετησι, καὶ ἐπησι· μηδέ τὸ μείζον

ἄλλα κομπάζετω, εἶτα δεήσαν ἐργάσασθαι τι, καὶ

καταθῆναι· τοῦτο δὴ τὸ ἡμέτερον, Σάραβον ὑπερ-

βαινέτω τὸν Ἀθηναῖσι ποτε κάπηλον· τοῦτο γὰρ οὔτε

γινώσκοντες δὲ θντα ἢ θντα· ἢ γὰρ ἂν τοῖς οὐσι

προσέθετο, οὔτε μελέτην ποιουμένου τὸν θάνατον.

Ἀλλὰ μὴ σὺ γε τοιοῦτος, ἵνα σοὶ καὶ ὁ Θεὸς Λόγος

ἢ ἀληθῆς τοῦ Θεοῦ Σοφία, ἔτι καὶ ἔτι φωτίζει τὸ

φῶς γνώσεως, καὶ τηροῖ τὴν πάσης κακνύσεως ἀνώτερον

καὶ κακώτερον.

Sapientia semper magis ac magis cognitionis lucem

C

Γ'. — *Τῷ Μερμεντοπούλω.*

Περὶ ἐμοῦ δ' οὐδεὶς λόγος, ξύνοιδα; τὸ κωμικὸν εὐ οἶδα κομμάτιον. Ἀλλὰ σοὶ ἡ ἀρχὴ αὕτη ἢ πολλοῖς ἀγαθοῦργεῖν λαχοῦσα, ἐπ' ἐμοὶ ἀγνοεῖ τὴν αὐτὴν ἐαυτοῦ προαίρεσιν, καὶ μόνον ἀποστερεῖ τῶν σῶν ἀγαθῶν. Πᾶσι μὲν γὰρ διὰ τῆς σῆς γλώττης ἐπικρουρίζει τὸ νέκταρ· ἐμὲ δὲ ἢ γενναῖα αὖτον ἀπολείπει, καὶ τοῦτο δὴ τὸ τῶν ποιητῶν, ἀλιθῶντα (17). Τίνα οὖν ἐαυτοῦ προστήσεται σύνδικον; Πῶς οὐχὶ πάσαις ἀλώσεται, ἐπειδὴν αὐτὴν κακῶσαι προσκαλέσονται; Ἡ καταθάρρει μου τῆς ἐν Βαρβάρους ἐξαγροικίσως; Ἀλλ' ὦ θαυμαστὰ δικαστικῆ, σοῖς ἡμεῖς νίμοι; ταττόμενοι, οὐ τοῖς ῥήμασι θαρρόμεν, ἀλλὰ τοῖς πράγμασι. Ταῦτα δὲ δήπου οὐκ ἐξηγροικίσται. Ἡ γοῦν κάμοι τὴν γλώτταν μικρὸν ὑπόκλεψον (18), καὶ στάλαξόν τι τοῦ νέκταρος, ἢ ὑπὲρ σαυτῆς ταύτην καὶ ἔτι στόμωσον, ὡς ἐμοῦ γε οὐκ ἀνεξεσμένου τὸ μὴ οὐκ ἐγκαλέσαι τὴν τῆς φίλλας ὀλιγωρίαν. Δριμεῖ γὰρ συνηγόρῳ συγκροτοῦμαι τοῖς πράγμασι, κἂν ἠπειθνῆ μοι θεράπων, βραδέες δέ μοι ἔπποι, ἀλλὰ Διομήδης οἶδε σώζειν τὸν Νέστορα (19).

D

Περὶ ἐμοῦ δ' οὐδεὶς λόγος, ξύνοιδα; τὸ κωμικὸν εὐ οἶδα κομμάτιον. Ἀλλὰ σοὶ ἡ ἀρχὴ αὕτη ἢ πολλοῖς ἀγαθοῦργεῖν λαχοῦσα, ἐπ' ἐμοὶ ἀγνοεῖ τὴν αὐτὴν ἐαυτοῦ προαίρεσιν, καὶ μόνον ἀποστερεῖ τῶν σῶν ἀγαθῶν. Πᾶσι μὲν γὰρ διὰ τῆς σῆς γλώττης ἐπικρουρίζει τὸ νέκταρ· ἐμὲ δὲ ἢ γενναῖα αὖτον ἀπολείπει, καὶ τοῦτο δὴ τὸ τῶν ποιητῶν, ἀλιθῶντα (17). Τίνα οὖν ἐαυτοῦ προστήσεται σύνδικον; Πῶς οὐχὶ πάσαις ἀλώσεται, ἐπειδὴν αὐτὴν κακῶσαι προσκαλέσονται; Ἡ καταθάρρει μου τῆς ἐν Βαρβάρους ἐξαγροικίσως; Ἀλλ' ὦ θαυμαστὰ δικαστικῆ, σοῖς ἡμεῖς νίμοι; ταττόμενοι, οὐ τοῖς ῥήμασι θαρρόμεν, ἀλλὰ τοῖς πράγμασι. Ταῦτα δὲ δήπου οὐκ ἐξηγροικίσται. Ἡ γοῦν κάμοι τὴν γλώτταν μικρὸν ὑπόκλεψον (18), καὶ στάλαξόν τι τοῦ νέκταρος, ἢ ὑπὲρ σαυτῆς ταύτην καὶ ἔτι στόμωσον, ὡς ἐμοῦ γε οὐκ ἀνεξεσμένου τὸ μὴ οὐκ ἐγκαλέσαι τὴν τῆς φίλλας ὀλιγωρίαν. Δριμεῖ γὰρ συνηγόρῳ συγκροτοῦμαι τοῖς πράγμασι, κἂν ἠπειθνῆ μοι θεράπων, βραδέες δέ μοι ἔπποι, ἀλλὰ Διομήδης οἶδε σώζειν τὸν Νέστορα (19).

Sapientia semper magis ac magis cognitionis lucem

(19) Usurpat hic auctor, paucis mutatis, verba Diomedis apud Homerum *Iliade* ix, vers. 104, quibus Nestora alloquitur, eumque ad conscendum currum suum hortatur. Diomedis inibi verba sunt: Ἡπειδανός νύ τοι θεράπων, βραδέες δέ τοι ἔπποι. Ἀλλ' ἄγ' ἐμῶν ὀχέων ἐπίθῃσον, κ. τ. λ. *Debilis etiam tibi famulus, segnesque tibi equi: verum age, meos currus ascende, etc.* Hinc perēpi-

Z'.—Τῷ κυρῷ Μιχαήλ τῷ Παρτεχνῆ.

Ἐρωτῶ, πῶς ἔχει τὰ ἡμέτερα; Οὐ πάνυ καλῶς· τοῦτο γὰρ εἰπεῖν μετριώτερον. Πυρετὸς ὑποσμίχει τὰ ἔνδον, ὅσον ἤδη προκόψων βίβλις κακοήθειαν η βήχες ἐνοχλοῦσι ξηραὶ καὶ ἀπύελοι· ἄλγημα πλευρᾶς πολυχρόνιον· ὁ κολοφών μοι τῶν κακῶν, φροντίδες ἀμύθητοι, καὶ ἀπαραμύθητοι, περὶ τῶν τοῦ λαοῦ κοινῶς, περὶ ἐκκλησιαστικῶν κοινῶς· οὐκ ἔστι περὶ οὗτου μὴ τῶν ἐνταῦθα. Ἦδη δέ με καὶ ὑπερ-ορίᾳ βιάλλουσι, κὴν τῆ Ἀχρίδι καθήμενος; ἀπὸ Γλαθηνίτζης τοξεύομαι, καὶ Βηθηνόθεν, ἢ Σθλανιτζόθεν. Ἀνέξῃ γὰρ καὶ αὐτὸς μικρὸν τῆς ἀδικίας τῶν βαρβαρικῶν ὀνομάτων, ἵνα μὴ πάντα τρυφᾶς τοῖς τῶν Ἑλλήνων ἐνευχοῦμενος. Καὶ ἄλλοθεν ἄλλο βέλος ἐνεπάγη μου τῆ καρδίᾳ, καὶ οὐδαμοῦ Πατῆων· ἢ τὸ γε δεύτερον Μαχάων, ἢ Ποδαίριος, ἵνα τὸν οἰστὸν ἐξελῶν αἶμ' ἐκμυζήσας ἐπ' ἀρ' ἦπια φάρμακα πάσση (20), ἀλλ' ἔγκειται βαρεῖας ὀδύνας, ἢ ὀξείας ἀπογενῶν. Ἀλλ' ἐγὼ μὲν οὕτω· καὶ τοι μυρισστημόριον Ἰσθι τῶν ἡμετέρων ἐνωτισάμενος. Καὶ τοῦτο γὰρ μετὰ τῶν ἄλλων ἔχω κακῶς, ὅτι μηδὲ συγχωροῦμαι λέγειν ὡς ἔχω. Σὺ δέ μοι εἴης ἐν ῥῆσιν, ἵνα μὴ κοινῶν ἐν κοινοῖσι λυπούμενος (τοῦτο δὴ τὸ τοῦ σοφοῦ Σοφικλέους), διπλάζων τὸ κακὸν ὑποδέχομαι. Δψή Κύριος ὁ μόνος ζωοδότης, καὶ τοῖς ξηροῖς ὀστῆσις ἐμπνύων καὶ κίνησιν παρεχόμενος, καὶ ἡμῖν μετρίαν τῶν λυπηρῶν ἀνεσιν καὶ σοὶ τὴν ἐν πᾶσιν ἰλαρωτέροις ἀνάπυσιν.

spiritum infundit et motum, nobis etiam aliquam molestiarum mitigationem, tibi vero in omni lætitia quietem.

H'.—Τῷ Σεργλίᾳ κυρῷ Ἰωάννη.

Σὺ δέ, ὁ καλὸς, οὕτως ὑπεραγωνιᾶς τῶν ἐμῶν λόγων, ὡς ἂν μὴ ψεύδους ἀλφειν, ὥστα καὶ τοῖς ἔργοις αὐτοῖς βεβαιοῦν τοῦτους ἐσπουδαίως. Ἄει γὰρ παρ' ἡμῶν, ὡς ἀμελήτης; ἐγκαλούμενος, καὶ τὴν κίησιν ἀποποιούμενος, ὡς οὐδ' ἂν τὸν Ὀδυσσεῖα Ἀυτολόχος. Ἄλλ', ὦ μακάριε, μὴ οὕτω φιλιαν τιμᾶν, ἀλλ' ἄπερ ἂν σαυτῷ βούλοι, ταῦτα καὶ τῷ δοκοῦντι φιλεῖσθαι βούλεσθαι. Εἰ μὲν οὖν ἐτελέσθησαν ἃ ἐνεδέξω· εἰ δ' οὖν, ἀλλὰ, τοῦτό γε μεγίστην ἡμῖν καταθήσει χάριν, τὸ μὴ προσεπαλῆσαι τὰ δεδομένα σοι δικαιώματα. Ἐγὼ δὲ ὁ μάταιος, καὶ ἄλλο σε ἔξῃον, τὸ, ἐπειδ' ἂν τὸ περὶ τῶν Βοδηνῶν ψήφισμα γένηται, ἐμφανίσει τοῦτο τῷ κυρῷ Γρηγορίῳ τῷ Ταρωνεῖτῃ, καὶ παρ' ἐκείνου πιττάκων αἰτῆσαι πρὸς τὸν ἐν Βερόροιᾳ διενεργοῦντα, τὸ ποιητέον αὐτῷ ὑποτιθέμενον. Εἰ μὲν γέγονε τὸ ψήφισμα, μένει ἔτι ἡ περὶ τούτου ἀξίωσις· εἰ δ' οὖν, ἀλλ' ὄρα μὴ οὕτω ταχὺς ὢν κινδυνεύσης καὶ σφάλλῃσθαι· ἐπειδὴ τὸ τάχος σφαλῆρον εἶναι τῆς προίμιας ἐμάθομεν. Τηροίη σε Κύριος; ἀπὸ πάσης πυχίδος τοῦ διαβόλου, καὶ τῆς πρὸς τὰ κατὰ ἀμελείας.

A

VII. — Domno Michaeli Pantheonæ.

Queris, ut nostra se habeant? Haud admodum recte. Mediocriter enim statum meum tibi pandam, si ita dixerō: febris suburit interna, eaque ad malignitatem vergit: vexant tusses siccæ et aridæ: dolor lateris diuturnus. At culmen mihi malorum sunt curæ inexplicabiles et inconsolabiles de communibus rebus cum sæcularibus, cum ecclesiasticis, ac de omnibus demum quæ hic aguntur. Quid? quod et loginqua me feriunt. Nam tametsi Acridie resideam, e Glavinitzæ, et Vidino, seu Stlanitzæ (fer etiam tu tantisper barbarorum nominum injuriam, ne semper in Græcorum conviviiis deliciis indulgeas) configor. Aliud etiam jaculum cordi infixum est meo, quin ullus adsit 567 mihi Pæon, vel qui secundum ab illo locum obtinet, Machæon, vel Podalirius, qui extracta sagitta, et sanguine exsucto, lenia medicamenta inspergat, (20) sed iuberens jugiter graves mihi acutosque dolores ciet. Et ego quidem ita. Scito tamen, neque millesimam malorum meorum partem te audivisse. Nam et hoc ad cætera mala quibus angor, accedit, quod nequidem exprimere liceat, quam male me habeam. Tu vero saltem esto mihi in felicioribus, ne hæc etiam de causa tristatus (quippe malorum communium sum particeps) duplicatum, juxta illud sapientis Sophoclis, malum sustineam. Donet Dominus, qui solus vitæ largitor est, et aridis ossibus

C

VIII. — Serblîæ domno Joanni.

Tu vero, o bone, ita pro verbis meis ne possint falsitatis revinci, pugnas, ut et ea factis studeas confirmare. Semper enim a nobis incusatus tanquam negligens, semper tu hujusmodi appellatorem rejecisti, ut neque adeo Ulyssen Autolyces. Verum, o beate, non ita colitur amicitia; sed quæ tibi fieri volueris, eadem illi, qui se amari a te putat, velle debes. Si igitur perfecta sunt, quæ in te, ut faceres, recepisti, bene est: sin vero, illud summæ loco gratiæ habebō, si non insuper amittas quæ tibi contraditæ sunt, probationum tabulas. Ego vero, inanis homo. aliud quoque abs te rogabam; nempe, ut postquam de Vodinensibus suffragium latum fuisset, notum illud faceres domno Gregorio Taronitæ, et ab ipso tabellam postulares, quæ est ad procuratorem in urbe Berrœa, qua quid illi agendum sit præscribitur. Si quidem latum jam est suffragium, manet adhuc ista de re postulatio. Sin autem, saltem cave ne, cum adeo celeriter progrediaris, impingas: nam celeritatem periculosam esse, trito proverbio edocemur. Servet te Dominus ab omni laqueo diaboli et a bonorum operum incuria.

Variæ lectiones et notæ.

cium sit, quid sibi velit hoc dicto Theophylactus. In exemplari pro ἡπεδανῆς erat mendose

ἡ πεδανῆ.

(20) Ex Homero *Iliad.* iv, v. 219.

IX. — *Panthecon.*

Sane Achridenses cantum meum velut *Asinus lycram* audiunt. Ita nempe ego verbis abundo, et loquax sum plus quam oporteat. Quod si Hippocrati isti nosset, ipsum etiam advocasset, ut medicamentis me suis ab amentia liberaret. Verum nunc illud saltem ex Libethriorum **568** meorum inscitia emolumenti habeo, quod ex pharmacopœa molestiam mihi non exhibeant. Tu vero et amentiam et ab ipsa amentia, et per ipsam custodiaris omni malitia et malo superior. Qui salutati a te sunt, te vicissim salutant, et salutationi animam ferme uterque instillat.

X. — *Domino Nicephoro chartophylaci.*

Etsi inimicus malignetur in sancto Dei ⁵⁶, semper amplius et amplius, ut jam se ipso actuosior videatur, honorabilissimum domine et Pater noster, *ascensionis semper malitiæ disponens* ⁵⁷. Attamen *Dominus virtutum nobiscum* ⁵⁸ est, destruens *elationes ejus*, et vana reddens improbalipsius machinamenta. Quomodo vero nobiscum non erit, qui tuis sanctis et verbis et precibus, et propter ipsius bonitatem nobis, indignis licet, domesticus evaserit? Verum ne cesses operam dare, ut permaneat in iis ad quos eum introduxisti, ut videlicet nobiscum manens omnibus diebus quas habebimus (nimirum luce verborum tuorum et precum illuminati, donec consumetur in nobis præsens malignum sæculum) custodiat nos liberos a malorum operum nocte.

XI. — *Episcopo Citri.*

Multo uterque siluimus tempore, sanctissime frater et domine. Verum silentii tui ipse noveris, nobisque edisseres causam. Mihi quidem labia conclusit primo Francorum transitio vel invasio, quæ nescio, quomodo dicam, ita nos in sese totos rapuit, ut neque nostri compotes amplius essemus: adeo scilicet *acerbo illo calice inebriati sumus, ut monstruosam passi simus mentis alienationem* seu potius (ut ex nostrorum libris verba usurpem) reservatam peccatoribus sæcem elibentes, conturbati sumus, commoti sumus sicut ebrius, et omnis sapientia nostra devorata est ⁵⁹: et propterea, *obmutui, et humiliatus sum, et silui a bonis* ⁶⁰, quæ maxime mihi placuissent, cum sanctitate tua commercii. Hoc igitur unum fuit vinculum linguæ meæ. Alterum, quod ingenuum tabellarium nactus sum huc usque nullum: vulgares enim homines ad accipiendas litteras expeditas quidem habent

A

Θ.—*Τῷ Παριεργῆ.*

'Αλλ' οὐ γὰρ Ἀγριδιῶται μέλος ἐμὸν, Ὅροι λύρας (21), ἀκούουσιν. Οὕτως ἐγὼ περιττὸς καὶ λάλος πέρα τοῦ δέοντος. Εἰ δὲ Ἰπποκράτην ἤδισαν ὅστις εἶη, κἂν αὐτὸν ἐπ' ἐμὲ συνεκάλεσαν, ὡς ἂν με τῆς μανίας ἐλευθερώσῃ, φάρμακα κερασάμενος. Νῦν δὲ ἀπώναμην τοῦτο γὰρ τῆς ἀμαθίας τῶν ἐμῶν λειθηθρίων (22) ἔτι μοι τὰ ἐκ τῆς φαρμακοποσίας οὐ παρέχουσι πράγματα. Σὺ δὲ μοι ἐρώης σοφίας, καὶ ὑπὸ σοφίας ἐρῶ, καὶ φυλάττω ταύτη πάσης κακύνσεως ἀνώτερος καὶ κακώτερος. Οἱ προσαγορευθέντες, ἀντιπροσαγορεύουσι σε, μονοῦ τὴν ψυχὴν τῇ προσαγορεύσει ἐκάτερος ἐναποσταλάξαντες.

Γ.—*Τῷ χαρτοφύλακι κυρῷ Νικηφόρῳ.*

Εἰ καὶ ὁ ἐχθρὸς ἐν τῷ ἀγίῳ τοῦ Θεοῦ πονηρεῖται, ἔτι καὶ ἔτι καὶ αὐτὸς ἑαυτοῦ δραστηριώτερος δεικνύται, τιμιώτατα δέσποτα καὶ Πάτερ ἡμέτερε, ἀναβάσεις ἀεὶ τῆς καλῆς διατιθέμενος. Ἄλλὰ Κύριος τῶν ἐνδράμων μεθ' ἡμῶν καθαιρῶν τὰς ἐπάρσεις ἐκείνου, καὶ μάταια δεικνύων τὰ πονηρεύματα. Τί δὲ οὐ μέλλεις (23) μεθ' ἡμῶν εἶναι ὑπὸ τῶν σῶν ἀγίων καὶ λόγων καὶ εὐχῶν ἐνοικισθεὶς τοῖς ἀναξίτοις ἡμῖν διὰ τὴν οἰκειαν χρηστότητα; Ἄλλὰ μὴ πύσαιο τοῦτον παρασκευάζων ἐμμένειν, οἷς φθάσας ἐνψικίας, ὡς ἂν μεθ' ἡμῶν ὦν πάσας τὰς ἡμέρας, ἃς ἔξομεν (δηλαδὴ, φωτὶ τῶν λόγων καὶ εὐχῶν ἐλλαμπόμενοι, ἕως οὗ συντελεσθῇ ἐν ἡμῖν ὁ ἐνεστώς πονηρὸς αἰὼν), τηροῖ ἡμᾶς ἐλευθέρους τῆς νυκτὸς τῶν πονηρῶν πράξεων.

C

ΙΑ.—*Τῷ Κίτρου.*

Πολλοὶς εἰσιγῆσαμεν χρόνον ἀλλήλοις, ἱερώτατα ἀδελφεὲ καὶ δέσποτα. Ἄλλὰ τῆς μὲν σῆς σιγῆς, αὐτὸς ἂν εἰδείης, καὶ ἡμῖν δηλώσεις τὸ αἴτιον. Ἐμοὶ δὲ τὰ χεῖλη συνέστειλε, πρῶτον μὲν Φραγγικῆ διαβάσεις, ἣ ἐπίδατις, ἣ οὐκ οἶδ' ὅ τι φήσω, οὕτως ἡμᾶς εἰς ἐαυτὴν ὄλους ἀντισπάσασα καὶ περιελκύσασα, ὡς μὴδὲ ἡμῶν αὐτῶν ἐπαισθάνεσθαι. Τοσοῦτον ἄρα τοῦ πικροῦ κρατῆρος αὐτῆς ἐμεθύσθημεν, καὶ ἀλλόκοτον ἐξέστημεν ἐκστασιν (24)· ἄλλοι δὲ, ἴν' εἴπω τι τῶν ἡμετέρων, καὶ τὸν ὀποηρούμενον τοῖς ἀμαρτωλοῖς τρυγίαν ἐνπεπωκότες ἐπαράχθημεν, ἐσαλεύθημεν, ὡς ὁ μεθύων, καὶ πᾶσα ἡ σοφία ἡμῶν κατεπόθη. Καὶ διὰ τοῦτο σοεὶ κωφώθη, καὶ ἐταπεινώθη, καὶ εἰσιγῆσα ἐξ ἀγαθῶν καὶ εὐαρίστων ἐμιλιῶν τῶν πρὸς τὴν σὴν τιμιότητα. Ἐν μὲν οὖν τοῦτο γλωττοπέδη μοι γέγονεν· ἕτερον δὲ, τὸ μὴ γνησίως τυχεῖν γραμματοκομιστῶν. Οἱ γὰρ πολλοὶ, λαθεῖν μὲν γράμματα πρόχειροι, διακομίσαι δὲ καὶ ἐγγει-

⁵⁶ Psal. LXXIII, 3. ⁵⁷ Psal. LXXXIII, 6. ⁵⁸ Psal. VIII, 12. ⁵⁹ Psal. LXXIV, 9. CVI, 27. ⁶⁰ Psal. XXXVIII, 3.

Variæ lectiones et notæ.

(21) In Photii Lexico, quod ms. Oxonii servatur, hoc velut Menandri proverbium affertur, teste Joanne Clerico in *Reliquiis Menandri et Philemonis*.

(22) Libethrii erant populi adeo agrestes, et ab omni Musarum commercio alieni, ut eorum imperitia in proverbium apud Græcos abiicit, qui ad

indicandum hominem plane rudem dicebant: Ἀμωσώτερος λειθηθρίων, *Inlegantior Libethriis*. Vid. Adagia Erasmi, chil. I, cant. VI, num. 48.

(23) Ἰσ. μέλλει

(24) Verba hæc ex aliquo poeta sumpta videntur: deinde verbis Scripturæ utitur.

ρίσαι τῷ πρὸς δι' ἐγράφῃ, ναρκώσεις, καὶ ὄλον ἔχειρας. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ τῶν Φαραγικῶν ἐπηρεϊῶν ἐθόδες ἤδη γεγονότες, ῥᾶον ἢ πρόσθεν τὰ δεινὰ διαφέρομεν (χρόνος γὰρ εὐμαρῆς ἀπάντων διδάσκαλος), καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἡμῶν αὐτῶν ἔστιν ὅτε γινόμεθα, καὶ τοῦ γνόντος ἐτύχουμέν τε γραμματοκομιστοῦ, τοῦ ὑπὸ τὸν ὀσιώτατον Πατέρα κύριν Συμεῶν εὐλαδέστατον μοναχὸν κύριν (25) . . . ἰδοὺ τὰ χεῖλη μου οὐ μὴ κολήσω, ἀλλὰ καὶ νῦν καὶ λόγῳ καὶ γραμματι, τὸν τοῦ μεγάλου καὶ νοῦ καὶ λόγου λειτουργὸν καὶ πρὸς τὸ Πνεῦμα χειραγωγὸν ἐκ γραμματος, προσφθίγγομαι σε καὶ κατασπάζομαι, καὶ πῶς ἔχει σοι τὰ τοῦ ἱεροῦ καὶ ἡγιασμένου πυνθάνομαι σώματος. Καὶ εἰ μὴ ὁ πειραστῆς Κυρίου περιχάσκει, τοῦτο καθάπερ λίθον τοῦ βάλλοντος μὴ ἀπτόμενος, εἴη μὲν οὖν ἐν δεξιωτέροις· εἰ δ' ἄρα σε καὶ τῶν ἀριστερῶν ἐνοχλεῖ, ἀλλὰ καὶ τοῦτω (26), κατὰ τὸν σὸν Παῦλον, δὲ πρὸς τὴν δικαιοσύνης, καὶ διὰ τῆς ἀσθενείας δείξεις ταπεινομένην ἐν σοὶ τὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν, καὶ τὴν ζωὴν τοῦ Ἰησοῦ μαρτυροῦντες ἐν θνητῷ καὶ φθαρτῷ σώματι. Ὅσον ὁ ἔξω ἀνθρώπος φθείρεται, τοσοῦτον ἀνακαινομένον τοῦ ἔσω, καὶ ζῶντα τὸν Ἰησοῦν δεικνύοντος. Ἐρῶ σοι βούλει· καὶ τὰ ἐμὰ πάντα μοι ἐν ἀριστεροῖς τὰ τοῦ σώματος, τὰ τοῦ Πνεύματος. Ἐν μόνον μοι δεξιῶν, ἢ πρὸς τὰς ἡμέτερας; (27) εὐχὰς ἑλπίς, ἃς ἐκτενεῖς διδοῦς μοι καὶ τῶν συνήθων θερμότερον, ἀντιπεριστήσεις, οἷδα, τὰ πράγματα. Φιλανθρώπου τοίον καὶ δεσπότου καὶ φιλαδέλφου ὑπηρετῆς ὢν, φιλαδελφίαν (28) καὶ φιλαδελφίαν ἐπίδειξαι· ἵνα σε κάκεινος τὰ τε ἄλλα καὶ ὅπερ τοῦτο δέξῃ ἐν οὐρανῷ, ἐνεταλόμεθον τηρῶν, καὶ νῦν πάσης κακύνσεως ἀνώτερον καὶ κακώσεως. me ostendito: ut etiam ille tibi in caelis cum ob alia, ac etiam nunc ab omni malo te custodiat.

IV. — Τῷ καματηρῷ κυρῷ Γρηγορίῳ.

Καιρὸς μοι τὸ προφητικὸν εἰπεῖν, ἀδελφὲ τιμώτατε· Οἱμοι, οὗτοι πῦρ κατέφαγε τὰ ὠραῖα τῆς οἰκουμένης (29)! Τί γὰρ ὠραιότερον οἴκου Θεοῦ; τί δὲ θερμότερον, τί δὲ τῶν ἀγαπητῶν τοῦ Θεοῦ σκηναμάτων, καὶ τοῦ τόπου τῆς δόξης αὐτοῦ εὐπρεπέστερον; Οἱμοι τῶν ἐμῶν ἁμαρτιῶν! αἶ τὰχα ἐνεπέρισαν ἐν κυρῷ τὸ ἀγιαστήριον τοῦ Θεοῦ. Τίς δώσει τῇ κεφαλῇ μου ὕδωρ, καὶ τοῖς ὀφθαλμοῖς μου πηγήν δακρῶν; καὶ κλαύσομαι τὸ τε τῆς θυγατρὸς τοῦ λαοῦ μου σύντριμμα, τῆς πολλίχνης αὐτῆς, φημί, τῆς ἐλεεινῆς, τῆς τοῦ Ἰωῶ νόλου κέρθης, τῆς ἅμα καὶ φανείσης καὶ φθαρείσης, καὶ τῆς Μητρὸς τοῦ λαοῦ μου, ὃ καὶ οἰκτότερον [f. οἰκρότ.] τίθειαι, τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας; Τίς οὕτως ἀδαμαντίνῃ ψυχῇ; τίς οὕτως τὴν καρδίαν ἐσχλήρωται, ὡς μὴ καταφλεγῆναι καὶ αὐτὸς, οὐ τῷ (30) ὀράρατι λέγω, ἀλλὰ καὶ ψιλῶ τῷ ἀκούσματι;

²⁵ II Cor. vi, 7. ²⁶ II Cor. xii, 9. ²⁷ II Cor. iv, 20. ²⁸ Ibid. 16. ²⁹ Joel. i, 19. ³⁰ Psal. lxxxiii, 4. ³¹ Psal. lxxxiii, 7. ³² Jerem. ix, 11.

Variae lectiones et notæ.

(25) Ἰσ. εὐλαβεστάτου μοναχοῦ κυροῦ.

(26) Ἰσ. τοῦτο.

(27) Ἰσ. ἡμέτερας.

(28) Ἰσ. φιλανθρωπίαν.

A bent manus; et in perferendis, eique, cui scriptæ sunt, contradendis segnes sunt, ac velut manci. Nunc vero, quandoquidem Francorum vexationibus, utcumque assueti, 569 levius quam antea, ferimus mala nostra (tempus enim maxime idoneus est rerum omnium magister) adeoque nostri ipsorum aliquando esse cœpimus: et præterea idoneum nacti sumus tabellarium (nempe reverendissimum monachum dominum... qui subest sanctissimo Patri domno Simeoni) non amplius labia constricta tenebo; sed mente, verbo et litteris te summæ mentis ac verbi sacerdotem atque ad spiritum ex littera manu ductorem et alloquar et complectar. Nunc vero quomodo sacrum et sanctificatum corpus tuum valeat, quæro: et an tentator Domini inhiat; illud tamen tanquam lapidem a jaclatore missum minime perstringat? Utinam omnimodo valeat. Verum etiamsi quidpiam adversi corpus tuum conturbet, tu contra hoc quoque juxta Paulum tuum armis uteris justitiæ⁴⁰, ostendesque per infirmitatem perfici in te virtutem Dei⁴¹, et vitam Jesu manifestabis in mortali et corruptibili corpore tuo⁴²: quantum enim, qui foris est homo, corrumpitur, tantum qui intus est, renovatur, et vivere in se Jesum⁴³ demonstrat. Dicam vero tibi (siquidem vis) omnia mea cum quoad corpus, tum quoad spiritum, adversa mihi esse. Hoc solum mihi boni superest, fiducia in orationibus tuis quas si pro me jugiter, ac solito etiam ferventius fundas, in aliam partem haud dubito, res meas convertes. Cum igitur servus sis perhumani, et fratres suos eximie diligentis domini, humanitatem et fraternum amorem erga tum ob hoc ipsum perfectam retribuat mercedem,

XII. — Domno Gregorio camatero.

Opportunum est nunc mihi, venerabilissime frater, illud propheticum usurpare: *Hæc mihi, quia ignis comedit speciosa deserti*⁴⁴! Quid enim domo Dei speciosius? quidve jucundius? quidve dilectis Dei tabernaculis, et locis gloriæ ejus⁴⁵ magis decorum? Væ mihi, quia peccata mea incenderunt igni sanctuarium Dei⁴⁶! Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum? et lugebo filie populi mei contritionem⁴⁷, nempe parvulæ et infelicis istius urbis ac eucurbitæ Jonæ (quæ eum vix apparuisse, disparuit), et, quod lacrymabilius est, Matris populi mei, Dei Ecclesiæ. Quis adeo adamantina est anima, quis adeo duro corde, qui hocce spectaculo, vel etiam sola rei auditione non exuratur? Quid hoc, Domine, (judicio enim contentendam tecum) quare repulisti, et destruxisti nos? ostendisti non populo soli, sed et sacerdotibus du-

(29) Ἰσ. τῆς ἐρήμου, saltem sic habent LXX interpretes, sicut et Vulgata, *Speciosa deserti*.

(30) Ἰσ. τοῦτω.

ra⁶⁶; potasti nos vino compunctionis⁶⁷: 570 et reliquisti domum tuam desertam: et cessare fecisti canticum laudum ab ipsa, et omnis qui transit per eam sibilabit: et diadema pulchritudinis violasti, et coronam gloriæ et laudationis dissipasti⁶⁸. Quomodo ista, Domine? quomodo corripuisti nos non in iudicio, sed in furore? et in finem ira tua familiaribus tuis tanquam extraneis usa est, et vindicans vindicasti, et complevisti: et quondam quidem altare Propitiatorii cœlesti igne evertisti, et pulverem ventilabro dissipasti, ut justum glorificares. Nunc autem sanctum altare tuum igni tradidisti, non ad gloriam, sed ad humiliationem nostram. Peccavimus; sed tu clemens es: injuste egimus⁶⁹: sed tu pœnitentiam agis super malis hominum; sed tu supergrederis iniquitates, sed tu dissimulas peccata. Quomodo igitur nobis *secem totam vini meri felis exinanisti*⁷⁰? Sed heu! quid passus sum! quomodo dolore raptus excessi a me ipso! ut, quod evenit, calamitatem reputarem, quæ nullam admitteret consolationem. At non ita sese res habet. Verum, qui corripit, Pater est, et correpti filii sunt. Macte igitur animo, sanctissime frater. Et quando unquam, sine modo, mentis tuæ ostendes firmitatem, eamque, qua insigniris, animi magnitudinem? Si ipsi ita dolemus, et infortuniis enervamur, quomodo ad fortitudinem excitabimus alios? Ac si ipsi irreparabiliter cadimus, quomodo alios cadentes erigemus? Non ita quæso te habebas, o præpotentis Dei sacerdos, qui debes *omnia posse*⁷¹, in eo qui *confortat*, Christo: ac debes *potens esse*, ut infirmos sustentas iuxta magistrum tuum Paulum. Optandum quidem esset, ut quod evenit non evenisset. Quis negaverit? At, cum Deo ita placuerit, quis ejus resistet voluntati? Fortasse et quod ita evenerit, melius est. Non igitur illud considerare oportet, quomodo tristitiæ pabulum subministremus (a se ipsa enim illa crescit, neque adjuncta cura eget), sed quomodo eam evellamus et destruamus. Nam in morbis corporis, mulierum res est pectus tundere, plangere et dilacerari: medici autem cum ista reprimere, tum de morbo solvendo cogitare. Sed cura difficilis est, inquis; et præsertim istis pravis temporibus, quibus tanta est operum rerumque penuria. At ubi is, qui potest omnia solo verbo creare? Ipse dicit, et sicut; mandabit, et creabuntur⁷². Reminiscere antiquæ illius sacræque historię. Templum illud celeberrimum, ingens illud mundi miraculum, quod Salomon Deo Hierosolymis extruxerat, a Nabuzardano incensum et eversum jamdudum jacebat. Deus vero populo a captivitate soluto, omnes ad sacræ domus reedificationem incitabat. Verum humana imbecillitas se ipsam dimiciens, operi perarduo manum

τί τοῦτο Κύριε (Κρίματι γὰρ λαλήσω πρὸς σέ); πῶς ἀπόσω ἡμᾶς, καὶ καθέλεις ἡμᾶς; ἔδειξας οὐ τῷ λαῷ μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἱερεῦσι σκληρὰ, ἐπότισας ἡμᾶς οἶνον κατανύξεως, καὶ ἀφήκας τὸν οἶκόν σου ἔρημον, καὶ κατέκλυσας ἤγον φθῶν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ ἔσται πᾶς ὃς διαλεῖσται σπιρίτι ἐπ' αὐτῷ, καὶ τὸ διάδημα τοῦ κήλλου καθύβριτας, καὶ τὸν στέφανον τῆς δόξης καὶ ὕμνων κατέστρεψας; Πῶς τούτω, Κύριε; πῶς ἐπαίδευσας ἡμᾶς, οὐκ ἐν κρισει, ἀλλ' ἐν θυμῷ, καὶ ἀποτόμῳ; ἡ ὀργή σου καὶ ἄλλοτρίως τῆς οικείας ἐχρήσατο, καὶ ἐδικίων ἐξεδίκησας καὶ συνετέλεσας; Καὶ πάλαι μὲν τὸ τοῦ Ἡλιοῦ (31) θυσιαστήριον οὐρανῷ πυρὶ καὶ τὸν χοῦν λικτημαμένην κατέστρεψας, ἵνα δεξιῆς τὸν Δίκαιον· νῦν δὲ τὸ ἁγίον σου θυσιαστήριον πυρὶ παραδέδωκας, οὐκ εἰς δόξαν ἡμῶν, ἀλλ' εἰς κατήφειαν. Ἡμάρτομεν, ἀλλὰ σὺ ἀνεξίκαχος· ἡ δικήσασμεν, ἀλλὰ σὺ μετανοῶν ἐπὶ κακίαις ἀνθρώπων· ἀλλ' ὑπερβαίνων ἀνομίας, ἀλλ' ὑπερροῶν ἀμαρτίας. Πῶς οὖν διηγήμην τὴν τραγίαν τῆς ἀρρατοῦ χολῆς ἐκένωσας; Ἀλλὰ, βαβαί, οἶον πέπονθα τῷ πάθει παρασυρεῖς! Ἐξέστην αὐτὸς ἐμαυτοῦ, καὶ νομίζω τὴν ἐπαγωγὴν, συμφορὴν ἀπαράκλητον. Οὐχ οὕτω δὲ ταῦτ' ἔχει ποθὲν, ἀλλὰ καὶ ὁ παιδευσᾶς Πάτερ, καὶ εἰ παιδευθέντες υἱοί. Ἀνάστη τοίνυν, ἀδελφε ἱερώτατε. Πότε ἄλλοτε τὴν ἐκ τοῦ νοῦ εὐστάθειαν ἐπιδείξει, καὶ τὸ χαρακτηρίζον σε μεγαλόγνωμον; Εἰ αὐτὸ ἀλγοῦμεν οὕτω, καὶ τοῖς προσπεσοῦσι καταμαλακίζόμεθα, πότε τοῖς ἄλλοις τὸ ἀληθινὸν θεραπεύσομεν; πῶς αὐτοὺς εἰς ἀνδρείαν ἀλείφομεν, αὐτοὺς πεσόντες ἀνθρώπων; πῶς τοὺς ἄλλους τοῦ πτώματος ἀναστήσομεν; Μὴ οὕτως ἔχε μοι, ὁ τοῦ δυνατοῦ Θεοῦ λειτουργός, ὁ πάντα ἰσχύειν ὀφείλων ἐν τῷ ἐνθουσιάζοντι Χριστῷ, καὶ δυνατός εἶναι, ὥστε τοὺς ἀσθενεῖς ὑπερίδεν κατὰ Παῦλον τὸν σὸν διδάσκαλον. Καλὸν μὲν μὴ γενέσθαι τὸ γεγονός. Τίς ἀντρεῖ; Ἐπεὶ δὲ τῷ Θεῷ ἴδοξε, τῷ βουλήματι αὐτοῦ τίς ἀνθέστηκεν; Ἴσως δὲ καὶ τὸ γεγονός βέλτιον. Οὐκ οὖν τοῦτο δεῖ σκοπεῖν, ὅπως τροφήν τῇ λύπῃ συμφορῶν (αὐτόθεν γὰρ ἡ λύπη ἀδρύνεται, καὶ οὐ δεῖται κομιδῆς ἐπεισάκτου), ἀλλ' ὅπως καὶ τὴν οὖσαν ἀποσπάσαντες, μαρμαρὸν αὐτῇ ἐπινοησόμεθα. Οὕτω γὰρ τοῖς σωματικῶς ἀβήρωσθήμασι, γυναικῶν μὲν τὸ στεροτυπεῖσθαι καὶ κόπτεσθαι, καὶ σπαράττεσθαι· ἱατροῦ δὲ τὸ ταῦτά τε καταστέλλειν, καὶ λύσιν ἐπινοεῖσθαι τῷ ἀβήρωσθήματι. Ἀλλ' ἡ θεραπεία τοῦ πάθους ἐυσχερῆς, καὶ μάλιστα ἐν οὕτω μισοκάλως καιροῖς καὶ ἡμέραις πᾶσαν ἐργῶν ἀνάγκην ἔχούσαις. Καὶ ποῦ τὸ δυνατόν τοῦ πάντα λόγῳ συστήσασθαι; Αὐτὸς ἐρεῖ, καὶ γενήσονται· ἐντελεῖται, καὶ κτισθῶσονται. Ἀναμνήσω σε παλαιᾶ; ἱστορίας καὶ θαύμα. Ὁ Νὰβς ἐκεῖνος ὁ περιώνυμος, τὸ μέγα τῆς οἰκουμένης θαῦμα, ὃν τῷ Θεῷ Σολομῶν ἐν Ἱεροσολύμοις

⁶⁶ Jerem. II, 36, Psal. XVII, 42. ⁶⁷ Agg. I, 9. ⁶⁸ Soph. II, 15. ⁶⁹ Baruch. II, 12. ⁷⁰ Psal. LXXIV, 18. ⁷¹ Philipp. IV, 19. ⁷² Psal. XXXII, 9.

Variae lectiones et notæ.

(31) Ἰσ. ἰλαστηριοῦ.

ἀνέθηκεν, ὅπῃ Ναβουζαρδὶ ἐνεπέπηστο καὶ κατατραπτο. Ἐἴτα τοῦ λαοῦ τῆς αἰχμαλωσίας ἀπολυθέντος, ὁ μὲν Θεὸς ἐνήγα πάντας εἰς τὴν αὐθις τοῦ θείου οἴκου ἀνοικοδόμησιν· ἡ δ' ἀνθρωπίνη ἀσθένεια ἐκυτὴν λογιζομένη, οὐκ ἐδάρατο τὸ ἔργον ὡς δυσεξάνυστον. Ἀγγαῖος οὖν ὁ προφήτης ὅπῃ Θεοῦ κινήθει, ἐντρέπει τοὺς μικροφύχους καὶ θραύει τὴν τῆς ἀπιστίας ἀσθένειαν, καὶ ὑπισχναίεται τὰ μείζω καὶ κοσμιώτερα, Ἔσται, λέγων, ἡ ἐσχάτη δόξα τοῦ οἴκου τούτου ὑπὲρ τῆν πρώτην, λέγει Κύριος παρτοκράτωρ. Ταῦτά σοι καὶ νῦν νόμιζε παρὰ τοῦ αὐτοῦ ἐνηχεῖσθαι Πνεύματος· ταῦτά σοι δρόσος ἦτω παρὰ Θεοῦ τῆς πολλῆς ἀθυρίας λαμα. Ποσάκις ἐπεθύμεις καλλῶ ναὸν ἰδεῖν καὶ ἐπιτερπέστερον! εἴτα τότε καὶ τότε παρεμπύπτον, ἀπέφυγέ σου τῆς πρὸς τὸ ἔργον θερμότητος. Τί τοίνυν οἶδας, εἰ ὁ σοφὸς οἰκονόμος τῶν καθ' ἡμᾶς οὕτω τὰ σὰ περιτήγαγεν, ὥστε ἀνάγκην γενέσθαι τὴν προαίρεσιν, καὶ τὸ ἔργον οὐκ ἐπιποιήσιν, ἀλλὰ ποιήσιν; Ὁ γοῦν τοῦτο τεχνιτεύσάμενος, ἐκεῖνος καὶ τὰ δυσχερῆ βῆρον ποιήσει, καὶ δυνατὰ τὰ ἀδύνατα. Ἡ σοφὸς μὲν ἐστίν, οὐ δυνατὸς δέ; ἡ δυνατὸς μὲν, οὐκ ἀγαθὸς δέ; ἡ πάντα μὲν ταῦτα, τῆς δὲ αἰκείας δόξης ἤττον [πε]φρόντικεν; Οὐκ ἐστὶ ταῦτα, οὐκ ἐστίν· ἀλλὰ καὶ ὡς σοφὸς τὸ βέλτιον προσηύησε, καὶ ὡς ἀγαθὸς, οὐδὲ τὸ ἡμέτερον εἶπασε· κἂν ὡς ἀγαθὸς, ὃ προὐνόησεν ἀγαθὸν καὶ συμφέρον, ἐργάσεται, καὶ ὡς δέλων δοξάζεσθαι τάχιον. Χωρὶς δὲ τούτων δοκίμιόν σοι τὸ συμφῶν πάθος προέθηκεν, ἵνα καὶ προθυμίαν δείξης εἰς θεραπείαν αὐτοῦ, καὶ τ' ἄλλα ἐνέγκης ὡς δύναμις. Οἶδεν δὲ τοῖς ἀγαθοῖς πολλάκις οὐκ ἐγχειροῦμεν αὐθαίρετα· διὰ τοῦτο καὶ ἄκοντας πρὸς τὴν ἀγαθουργίαν ὠθεῖ· καὶ τοῦτό ἐστιν ὃ ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις ἐγὼ κατενόησα, ἀναγκαζομένους τινὰς εἰσελάθειν εἰς τὸν δαίμονον. Ὡς τῆς γλυκείας τυραννίδος! ὡς τῆς ἐλευθερούσης βίας! ὡς Πατὴρ ἐν τῷ δάκνειν φίλων! ὡς σπλάγγνα τῷ φλέγειν φλεγόμενα, καὶ διὰ τοῦτο τὴν δρόσον παραπόδας δαψιλῆ ἐπιχέοντα! Μὴ τοίνυν παροργίζωμεν αὐτὸν πλέον, εἰ καλῶς ἔχει κλαυθυμιζόμενοι πρὸς τὴν μάστιγα, μηδ' ὡς τογυσταὶ κατὰ τῆς ἐλαφροτάτης δευτέρας καὶ βαρυτέρας ἰσως προσκαλοσόμεθα· ἀλλὰ δείξωμεν, ὅτι ὡς υἱοῖς ἡμῖν προσηνέχθη ἐκ τοῦ προσελθεῖν ὡς Πατρί. Προσέλθοιμεν δ' ἂν οὕτως, εἰ τὴν λύπην ἀπορραπίσαιμεν, ἡ πατρὸς ἐτέρου τοῦ σκότους καὶ συγχύσεως γέννημα, καὶ δῶμεν ἐκεῖν τὰ; τῶν ἐλπίδων χεῖρας, καὶ τὰς αὐτοῦ τῆς βοήθειας καὶ ἀντιλήψεως ἐκζητήσωμεν. Ταῦτά σοι παρ' ἡμῶν, ὃ τοῦ Λόγου λειτουργεῖ, καὶ ἡμῶν ἀδελφε· πλεῖον δ' ἂν καὶ παρὰ σαυτοῦ πριάσαι δι' ὧν τοῦ πάθους κατεπάδων, καὶ σαυτῷ καὶ τοῖς ἄλλοις φίλος γένοιτο, τῇ τοῦ Παρακλήτου κατὰ τῆς λύπης δυναμούμενος· χάριτι.

quibus tristitiam leniens ac veluti incantans, et omnem maestitiam rohoratus.

II. — Τῷ πατριάρχῃ.

Καὶ τίς ἡμῶν μακαριώτερος νῦν, ὅτε δεσποτικῶν κατευλογήθημεν γράμματι, ὅτε καὶ νοῦν ἡγιάσθημεν,

A *admovere non audebat. Sed 571 Aggæus propheta a Deo motus hortari cœpit pusillanimes illos : et ut diffidentiae morbum dispelleret, promisit eis cum majorem, tum pulchriorem futuram domum, quam ipsi reedificaturi essent.* ⁷⁵ *Magna, inquit, erit gloria domus istius novissima plusquam primæ, dicit Dominus exercituum. Hæc eadem puta nunc tibi ab eodem Spiritu dici. Hæcque tibi sint instar roris a Domino in magnæ tristitiæ tuæ remedium. Quam impense pulchrius jucundiusque templum videre tu desiderabas ! sed te nunc hoc, nunc illud superveniens impedimentum ab opere aggrediendo deterrebat. Quid igitur nosti, num sapiens rerum nostrarum moderator non ita res dispo-*
 B *nerit tuas, ut quod primum spontanæ electionis erat, nunc factum sit necessitatis ; et opus, quod optabas, non amplius futurum sit inædificatio, sed ædificatio ? Qui igitur ista molitus est, etiam facillia reddet, et quæ impossibilia sunt, possibilia faciet. Vel enim sapiens quidem est, sed non potens ; vel potens quidem, sed non bonus : vel certe hæc omnia ; sed gloriam suam non curat. At plane nihil horum dici potest. Ergo, ut sapiens, quod melius erat, providit ; et ut bonus, neque quod nostrum erat, neglexit : et si ut bonus, quod providit, bonum et utile faciet ; utique ut gloriæ suæ cupidus, citius faciet. Sed præterea considera, malum istud ad tui probationem ordinatum ab ipso esse ; scilicet ut animi tui promptitudinem in ejus curatione ostendas, et reliqua præstes, quæ tua tibi facultas concesserit. Novit enim Dominus, nos sæpenumero haud sponte bona aggredi opera : quare interdum etiam nos invitos ad bonum faciendum compellit. Et hoc est, quod in Evangelio observavi, nonnullos compulsos fuisse intrare ad cœnam ⁷⁶. O dulcem tyrannidem istam ! o violentiam, quæ dat libertatem ! o Pater, qui mordere videtur, sed osculatur ! o viscera, quæ comburendo comburuntur, et sic de se copiosum rorem effundunt ! Caveamus igitur, ne nimia tristitia magis ipsum irriteremus, (an enim bene se habet, puerorum instar vagire et ejulare ?) neve murmurantes contra levissima, graviora nobis consciscamus ; sed ostendamus nos ab ipso tanquam filios habitos esse, per hoc quod ad ipsum, velut ad Patrem, accedimus. Accedemus autem hoc pacto, si tristitiam repellamus velut alterius patris (tenebrarum scilicet et confusionis) propaginem ; Deoque porrigamus spei nostræ manus, ejusque manus auxiliatrices et protectrices apprehendamus. Hæc a nobis, o Verbi divini sacerdos et frater noster, plura vero a te ipso comparaveris,*
 C *tibi et aliis charus fies, gratia Paracleti adversus*

572 XIII. — Patriarchæ.

Ecquis modo nobis beatior, qui ex domini nostri litteris benedictionem accepimus ac mentem san-

⁷⁵ Agg. II, 10. ⁷⁶ Luc. XIV, 24.

ctificati, et oculos et linguam, et auditum purificati sumus, intelligentes, legentes et audientes quæ nobis scripta sunt. Male enim et valde periculose nos habebamus, sanctissime domine, quippe præsentis adversitate devicti, et *profundis aquarum absorpti* 77. Sed epistolæ tuæ manus saluum me fecit a pusillanimitate spiritus et tempestate, et ab abyssis reduxit 78, et de luto facis extraxit, quo Jesum imitatus es, cum apostolus 79 mergeretur. Communisti enim nos, o dulcis lingua! ne præsentibus turbemur, sed firmi consistamus et recti; ac exquisitam instabilibus in rebus constantiam retineamus. Cæterum admonitio tua sublimis est, et efficax, et sermo præstans consolationem ac divinam adjungit virtutem, quæ suaviter tangens cor, ipsum ardere facit, sicut olim *Cléopha* 80, et efficacem reddit adhortationem. Quid enim mihi præter epistolium istud, nisi sermones longi et diffusi, et sapientia inani strepitu percussus auditum, aeris foetus patri similes, qui cum ipso defluente disfluunt? Ne cesses igitur hoc modo auxilium præstare nobis, et animam irrigare carentia irrigationis peraridam, quam bos et asinus in præsens calcatur: quod tibi interpretandum relinquo; piget enim obscuri sermonis sensum a me ipso explicare. Verum pene me jam fugerat apostolatus tui munus, tametsi magnum sit, minimeque perfunctorium insipientiæ meæ documentum. Siquidem iis, quæ uncta vocantur, quæque *seniores Apocalypseos* numero æquant, *chrismata* ad memoriam revocasti, quo inuncti sumus ex sancto: qua de causa, plus a nobis postulatur, ut Domino offeramus, quam alii: et ut orationes pro thymiamatis exhibeamus, Deumque interpellemus assidue non solum pro nostris, sed etiam pro populi necessitatibus. Quid vero ex forma eorum cylindrica, et longitudine ad instar baculi, et ex rectitudine, docere me voluisti? Nonne, ea quidem esse me non debere totum addictum terræ; sed eam exigua tantum mei parte tangendam mihi esse (quemadmodum lapides aliqui sancti volvuntur apud prophetas); hac vero, æquitatem, quam videt vultus Domini 81, quamque qui habent, sancti sunt, ac præterea pascendi et confirmandi opera, quæ proprii sunt archiepiscopi characteres mihi innuisti? Quid vero reliquis quatuor suaveolentibus signis a profunda, quæ in te est, gratia commonitus 573 sum, nisi, ut crucem meam tollam, et ut membra mea, quæ sunt super terram, mortificem 82? Horum enim crux symbolum nostrarumque actionum confixio et est, et dicitur. Ego igitur ista ex rebus abs te missis ratiocinando concepi. At si tu quidpiam sublimius, ægrisque oculis meis superius splendidius que subindicare, ut verisimile est, voluisti, ipse revela oculos

καὶ ὀφθαλμούς καὶ γλῶτταν καὶ ἀκοὴν ἐκαθάρθημεν, καὶ συνέντες, καὶ διελθόντες, καὶ ἀκηκοότες τὰ γεγραμμένα; Κακῶς μὲν γὰρ καὶ λίαν ἐπισφαλῶς εἶχομεν, παναγιώτατε δέσποτα, ἅτε τῆς παρουσίας δυσσημερίας ἠτῶμενοι, καὶ ὑπὸ τῶν βαθέων τῶν ὕδατων καταπιεζόμενοι. Ἄλλ' ἡ τῆς σῆς ἐπιστολῆς χεὶρ ἔσωσέ με ἀπὸ ὀλιγοψυχίας, καὶ ἀπὸ κατατριβῆτος, καὶ ἀπὸ τῆς ἀδύσσοου ἀνήγαγε, καὶ ἐκ τοῦ ἐκείσε πηλοῦ τῆς λίθος ἀνέσπασε, τὸν σὸν Ἰησοῦν μιμησαμένη, ἐπὶ τῷ καταποτιζομένῳ μαθητῇ. Ἐνουθέτησα; γὰρ ἡμεῖς (ὦ γλυκερὰ ἐκείνη γλώττης!) μὴ τίς γινομένοις ταράττεσθαι· ἀλλ' ἀκλινεῖς καὶ ἀτρέπτους ἵστασθαι, καὶ τὴν ἀπαιτούμενην ἐν τοῖς ἀστάτοις τηρεῖν εὐστάθειαν. Καὶ ἡ νοουθεσία, ὑψηλὴ τις καὶ ἄτονος (32)· ὁ δὲ λόγος ἀφοσιούμενος τὴν παράκλησιν· ἀλλὰ συνεπαγομένη καὶ θέλιαν δύναμιν, ἡρέμα τῆς καρδίας ἀποτμήνη, καὶ ταύτην ὡς τὴν τοῦ Κλεόφα σοι καλοῦσαν, καὶ ἐνεργῶν δεικνύουσαν τὴν παραίνεσιν. Τί μοι παρὰ τοῦτο τὸ ἐπιστόλιον; Λόγοι μακροὶ καὶ πολυῦτοι; καὶ σοφία περιττοῦσα τὰς ἀκοὰς τοῖς διακρίνοι; ψοφῆμασιν, ἀέρος γεννήματα τῷ πατρὶ ἰοικότα, καὶ συνδιαβρέζοντα μένοντι. Μὴ λήγοις τοῖνον βοηθῶν οὕτως; ἔστιν, καὶ ψυχὴν ἀρδεύων ἀνυδρία κατὰξηρον, ἦν βοῦς καὶ ὄνος πατεῖ σήμερον, ἅτινα δὴ ταῦτα ὑποληπτέον. Ὅκνῶ γὰρ αὐτὸς διαφωτῖσαι τὴν τοῦ σκοτεινοῦ λόγου περιβολὴν. Ἄλλὰ με μικροῦ πέφευγεν ἡ τῆς σῆς ἀποστολῆς εὐλογίη, καὶ αὕτη μέγα καὶ οὐ συμβατικὸν οὔσα τῇ ἐμῇ ἀφροσύνη νοουθέτημα. Τοῖς μὲν καλούμενοις ἀλειπτοῖς Ἰσραηλιτικοῖς οὕτι τῶν πρεσβυτέρων· τῆς Ἰωάννου Ἀποκαλύψεως, τὸ χρίσμα παραγίνω (33) ὃ ἐκ τοῦ ἁγίου ἠλείφθημεν. Διὸ καὶ ἀπαιτούμεθα μᾶλλον τῶν ἄλλων τῷ Κυρίῳ προσφέρεσθαι, καὶ τὰς εὐχὰς προσάγειν θυμιάματα, οὐχ ὑπὲρ τῶν οἰκείων μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων τῷ Θεῷ παριστάμενοι. Τί δὲ τοῦτοις τὸ ἐν ἐπιφανείᾳ μὲν κυλινδροειδὲς, ἐν βῆκει δὲ ραβδοειδὲς καὶ ἰθυτενές; Οὐ τὸ μὲν ἐνουθέτει με μὴ ὄλον εἶναι τῆς γῆς, ἀλλὰ μέρει βραχεὶ ταύτης ἀπτεσθαι, καθὼ καὶ λίθοι τινὲς ἄγιοι παρὰ τοὺς προφήτας κυλλοῦνται· τὸ δὲ τὴν τῷ προσώπῳ Κυρίου βλεπομένην εὐθύτητα, καὶ ἦν οἱ ἔχοντες ἀγαθύνονται; τό τε ποιμαντικὸν καὶ στηρικτικὸν, ἃ τὸν ἀρχιερεῖα γνωρίζουσι; Τοῖς δὲ λοιποῖς εὐδῶσει τέτρασι ζύλοις τί, ἀλλ' ἡ τὸν ἐμὸν σταυρὸν αἴρειν ὑπὸ τοῦ βάθους τῆς ἐν σοὶ χάριτος διατέταγμαί, καὶ τὰ ἐπὶ γῆς μέλη νεκρῶν; Ἄλλ' ἐνεργούμεθα; τούτων γὰρ ὁ σταυρὸς σύμβολον τῶν ἡμετέρων ἐνεργειῶν, καθήλωνσις καὶ ὦν καὶ λεγόμενος. Ἐγὼ μὲν οὖν ταῦτα τοῖς σταλεῖσιν ἐνεφαντάσθην· εἰ δὲ τι, ὡςπερ εἶκός, ὑπέδειξας ὑψηλότερον, καὶ τῆς ἐμῆς ὀφθαλμίας ὑπέρτερον καὶ λαμπρότερον, ἀποκάλυψον τοὺς ὀφθαλμούς μου, αὐτόπτα τοῦ Λόγου καὶ ὑπέρτα, ἢ εὐεργετικῆς τελειώτερον ἔχοντάς σου κατανοεῖν τὰ θαυμάσια, συν-

77 Psal. lxxviii, 41. 78 Psal. liv, 9. lxx, 20.

79 Matth. xiv, 50.

80 Luc. xxiv, 32.

81 Psal. x, 7.

82 Coloss. iii, 5.

Variae lectiones et notæ.

(32) Ἰσ. εὐτονος.

(33) Ἰσ. παραγίνω.

ευχόμενος εἴη ἡμῶν ἀθλιότητι τὸ πραθεῖνα ἀφ' ἡμε-
ρῶν πονηρῶν, κατὰστασις ἡμῖν τῆς συγχαρησῶς.
mirabilia tua intelligant, simul pro nostra miseria orans, ut mitiges nobis a diebus malis **, auctor
factus condonationis www.libtool.com.cn

ΙΔ'. — Τῷ Πακουριανῷ.

Πάλαι τὴν ἑμαντοῦ θρηγῶν τύχην, πανσέβαστέ
μοι ἐν Κυρίῳ υἱέ, καὶ τελχινώδη ταύτην ἀποκαλῶν
καὶ δυσδαίμονα, ὅτι με φέρουσα ἐπὶ τὴν ἐσχατιάν
ταύτην ἐβρίψεν, ἐνθα φθόνος κότος τε, καὶ ἄλλων
ἐθνεα κηρῶν, ἐνθα λόγου φωνῆ μισεῖται, μᾶλλον ἢ
μύρον καθάρσις ἢ νῦν ἤδη καὶ χάριτας αὐτῇ γινώ-
σκεις προάγομαι, τὴν ἐν τοῖς Βαρβάροις τοῦτοις
παρασχόμενῃ κατοίκησιν, δι' ἣν ἀκρατὴν σε πε-
πλοῦτηκα. Ὁ καὶ τῶν ἐν τῇ μεγάλῃ πόλει πολλοῖς
τοῦ παντὸς τιμώμενον, μόλις ὀλίγοις ἀν' ἐξεγένετο.
Καὶ μοι ὁ κύβος ἔπεσεν εὐτυχέστερον ἢ τῷ Πλά-
τωνι. Ἐκεῖνος γὰρ ἐπὶ Διονύσιον πλεύσας, ὡς ἀν
εὐφῶν νέον καὶ τῷ προσληφθέντῳ εὐχέριτον τοῖς
τοῦ λόγου χαλινῶς καταρτίσας συνάψῃ βασιλείᾳ
φιλοσοφίαν, καὶ τῷ δύνεσθαι τὰ μέγιστα πράττειν
δῶ καὶ τὸ τὰ βέλτεστα βούλεσθαι, παρὰ τοσούτων
[ἢ τοσούτων] ἤλθε τῶν ἐλπίδων, ὥστε Διονύσιος
μῆτ' ἀν' ἄλλοις ἐπὶ φιλοσοφίαν παρανομήσας,
μετὰ τὴν τοῦ Πλάτωνος περὶ τοῦ δικαίου συνουσίαν
καὶ τοῦ καλοῦ, ἀσχίστα ἀσχιότων ἐπὶ ταύτην
ἐξύβρισεν. Ἰσασὶ τὴν ὑβριν ὅσον (34) τὸν Πόλλιν οὐκ
ἀγνοοῦσι καὶ τὸν Ἀννικόριον. Ἐγὼ δὲ οὔτε μακρὰν
τεμῶν θάλασσαν, οὔτε τὴν ὅλην ἐκμετρήσας
Χάρυβδιν, τὸν οἰκίσχον τοῦτον οἰκῶν, τῆς σῆς μεγα-
λονοῖας κατατρύφω, καὶ σοὺ τὴν ἀκοὴν ὑποτιθέντος
Ἰαπασίον Ἀύδιον τὸ ἄρμα μοι φέρειν, τοσούτων
εὐμοιρότερον ἐγὼ Πλάτωνος. Οὐκοῦν οὐδὲ τὸν Βρι-
άρεω δημόσιον ὑποπετήξομεν, ἀλλὰ ταῖς ἑκατὸν
ἐκείνου χερσὶ τὴν τῆς δικαιοσύνης δεξιάν ἀντιτά-
ξαντες, διὰ ταύτης ποιήσομεν δύναμιν. Οὐ γάρ
σε, ὡ πανσέβαστέ μοι τοῦ λόγου μέλημα, ἀναγκαίως
ἀξιοῦμεν τῶν δικαίων ὑφιεσθαι, ἀλλὰ τοῦτο μὲν
ἐκούσιόν σοι ποιούμεθα, καὶ ἀνατίθεμεν μᾶλλον ἢ
ἐπιτίθεμεν. Ἄλλο δὲ ἐστὶν ὃ ἀπαραίτητως σε εἰσ-
πριτιτόμεθα, καὶ σφοδρότερον ἢ αὐτὸς ὑποταλῆ σοι
τοῦς φόρους, τὸ μὴδὲ ὑφιεσθαι κατὰ τοῦ δικαίου
νεωτερίζειν τοῦ πλείονος ἔρωτι. Ἴνα γάρ σοι διείλω
τὸ τοῖς πολλοῖς ἀγνοούμενον, ζῶμεν ἀνθρώποι ἢ
κατὰ τὸ δίκαιον, ἢ παρὰ τὸ δίκαιον, ἢ ὑπὲρ τὸ
δίκαιον. Καὶ τῷ μὲν ἀνθρώπῳ φυλαττόμεθα ἢ τῷ
δὲ, θηρία μεταπλαττόμεθα ἢ τῷ δὲ, θεοὶ ἀπεικονιζό-
μεθα. Σὺ τοίνυν πάγκαλος μὲν ἀν' εἴης, εἰ τὴν σαυ-
τοῦ ψυχὴν ζωγραφολῆς τοῖς θεοῖς τῆς ὑπὲρ τὸ
δίκαιον ζωῆς χρώμασι. Τοῦτο δὲ ἔστω σοι κατὰ τὴν
ἀρχὴν ταύτην ἐφ' ὅς καθέστηκας, εἰ καὶ τῶν ἐκ
βασιλείως ἐφεμιμένων ὑπέροπτος εἶναι δύναοι, ἢ
βούλοιο. Εἰ δ' ἄρα τοῦτο μὴ πίνυ σοι δυνατόν, ἢ
μὴ βουλητόν, οὐ προσδιασόμεθά σε τὸν ἀπτερον,
ἀέριον φέρεσθαι, καὶ κινεῖσθαι μέντοι κατὰ τὸν

A meos **, qui oculatus testis et minister es Verbi,
ut benefactorem te perfectiorem habens, etiam mi-
rabilia tua intelligant, simul pro nostra miseria orans, ut mitiges nobis a diebus malis **, auctor
factus condonationis www.libtool.com.cn

XIV. — Pacuriano.

Cum jam dudum meam deploraverim sortem,
augustissime mi in Domino fili, eamque duram
appellaverim et malignam, quoniam me ad extre-
mam hanc partem projecit, ubi livor viget, et
odium, et aliorum turba vitiorum, ac ubi ipsum
eruditionis nomen exosum magis est, quam unguen-
tum crabronibus; nunc etiam gratias ei habere
debeo, quod barbaricam hanc habitationem mihi
dedit, in qua te auditorem, velut thesaurum
naectus sum: quod quidem a multis etiam illorum,
qui in magna versantur urbe, summo in pretio
habitu, vix tamen paucis contingere potuisset.
Et mihi quidem sors felicius, quam Platoni, cessit.
Ille enim, cum ad Dionysium navigasset, ut
juvenem bonæ facilisque indolis doctrinæ frenis
dirigens, doceret cum regno philosophiam con-
jungere et potestati faciendi maxima voluntatem
agendi optima superadderet; adeo aberravit a
scopo, ut Dionysius, cum nunquam antea in philo-
sophiam deliquisset, post Platonis de justo et recto
institutionem turpioribus turpissimisque injuriis
affecerit. Norunt hoc quicumque Pollin non igno-
rant et Annicorium. Ego vero, quin vastum traji-
cerem mare, vel periculosam enavigarem Char-
rybdim, imo quin domunculam meam relinquere-
m, magna mente tua fruor, teque auditum præbentem,
Equitatus Lydii currum mihi agit. Adeo meliorem
sorte fruor ipse, quam Plato. Igitur neque popula-
rem illum Briareum pavebimus ullo modo: sed
centum illius manibus opposentes justitiæ dexte-
ram, hac *faciemus virtutem* **. Non enim te, mi
pansebaste, cujus erudiendi tibi cura est, neces-
sario rogamus, ut de jure, quod tueri posses, re-
cedas; sed hoc voluntati tuæ permittimus et pro-
ponimus potius quam imponimus. Verum aliud
est, quod inexorabiliter abs te exigimus: scilicet
ne permittas contra id quod justum est, novitatem
induci ullam, emolumentum cujusvis 574 gratia. Ut
enim tibi explicam, quod a multis ignoratur, nos ho-
mines vivimus, vel *secundum justum*, vel *præter*
justum, vel *supra justum*: quorum primo homines
servamur; altero in belluas transformamur; tertio
similes Deo efficimur. Porro tu pulcherrimus equi-
dem fores, si animam tuam divinis vitæ, quæ *supra*
justum est, coloribus exornares. Et hoc sane præ-
stare debes in hac dignitate, quam tenes, si in
eos, qui ab imperatore mittuntur, præcellens esse
velis ac possis. Si vero præstare rem tantam non
potes, seu non vis, haud sane nos te per vium

** Psal. cxviii, 18. ** Psal. xciii, 3. ** Psal. cvii, 14.

Varia lectiones et notæ.

(34) ὅσοι.

compellemus alis destitutum per aera volare. At saltem humano uti incedas more, effugitabimus : et si ad hoc ipse promptus non fueris, nos verborum aculeis etiam urgebimus. Quod si medium hunc motum servaveris, fidenter dicam, te motu regio iturum : hoc enim et imperator vult. Neque Briareus ille contra tendere audebit manus, quamvis oppido audaces habeat : et tu omnes merito præcedes, et tuæ nobilitatis rationem habens, ferinam turpitudinem, impudentemque vitam male natis atque humana natura indignis relinques atque projicies. At vero vides, quomodo ego mediocria a te postulem ; ut vel hinc discas etiam tu moderationem servare in mandatis, quæ subditis tuis imponis. Ille autem, qui per sententiam justitiæ dirigit, Dominus, ac eos etiam qui volunt, ad sublimiter supra justum gradiendum attollit, quique summos nobis magistratus tradens, majores dignitates etiam moderationi quæ in ipsis servatur, rependit, ipse te sapienterem reddat, et intelligentem in omni via : atque omni nequitia et

ἀνθρώπινον ἀπαιτήσομαι · κιν αὐτόθεν οὐ προθυμῶ, κίντροις λογικοῖς ὑπονοήσομαι, καὶ οὕτω σοὶ κινουμένην τὴν χέσσην κίνησιν, ἐρῶ δὲ θαρρῶν καὶ βασιλικὴν · τοῦτο γὰρ δήπου καὶ βασιλεὺς βούλεται. Οὕτως ὁ Βριάρεως ἐπανατενεῖ χειρὰς κἀν θρασεῖα· αὐτὰς ἀνέθραψε, καὶ πάντας καταλόγον προθήσεται (35), καὶ τῆς σῆς ἀξίως εὐγενείας φρονήσας, τὴν τῆς θηριώδους ἀπχημοσύνην ζωῆς δυσγενέσιν ἀποπέσεις καὶ ἀναξίους τῆς ἀνθρωπότητος. Ἄλλ' εἶδες ἔπω· ἐγὼ σοὶ τὴν ἀξίωσιν μέτριος, ἵνα κἀν τούτῳ σε διδάξω καὶ αὐτὸν μετριάξω ἐν τοῖς πρὸς τοὺς ὑποκειμένους σοὶ ἐπιτάγμασιν. Ὁ δὲ καὶ πρὸς τὴν δικαιοσύνης ὁδὸν κατεσθύων Κύριος, καὶ πρὸς τὴν ὑπὲρ τὸ δίκαιον ἀνυψῶν μεταωροσκοπίαν τοὺς θέλοντας, ὁ καὶ τὰς μεγίστας ἡμῖν ἀρχὰς ἐγγχειρίζων, καὶ τῆς ἐν ταύταις μετρωφοσύνης τὰς μείζους ἀντιδιδούς, αὐτὸς σε σοφώτερον συμβιβάζει, καὶ συνετίζοι ἐν πάσῃ ὁδῷ, τῆρῶν πάτης κακώσεως ἀνώτερον καὶ κακόνστεως.

XV. — *Episcopo Semnorum.*

Amplexor et saluto te, charum mihi caput, honorandissime frater ; sed non hoc solum, sed rogo etiam, ut pro nostra exilitate orationem fundas, ut a præsentis sæculo nequam liberatus, refrigerer aliquando sanctiore et magis congruo Christianis refrigerio. Cætorum cum privatis, tuæ publicis malis obrutus non habeo, unde mihi requiem aliquam tribuam. Adeo scilicet Satanas quomodolibet vicit omnes, qui temere publica administrant. Et nunc quidem effari opportune possumus illud Apostoli ; at non eo sensu quo ille jam dixit, sed alio quem res præsentantes suggerunt, nempe : *Non enim sine causa horum unaqueque gladium portat* ⁶⁶ ; sed ut mactet, perdat et liberis privet. Non igitur illi vel regnes, vel debiles ad opus sunt : sed velut si eo magis de aliquo benemereri sperarent, quo **575** Christianis plus inferant injuriarum et damni ; ita alius alium in nocendo prævenire et sperare studet. Propter ista et super ista orationes tuas imploramus, ut aliquando solustiorum istorum reddant gladium ; vel potius (quoniam gladius, quo obtustor, eo majus, dum secat, tempus insuunit, adeoque doloris plus infert), cum penitus confringant. Ora igitur ambabus, ut dici solet, manibus ; et Deus stabit sorti suæ requiem.

XVI. — *Episcopo Vidini.*

Molestæ quidem res tuæ sunt, frater honorandissime, quæque corda omnia movent. Quis negabit ? *Fortis pugnet, intus pavores* ⁶⁷, et nemo est qui adjacet ⁶⁸, vel qui simul pugnet. Inimici quidem sonant, et extollunt caput, et ponunt mortificam sermone escas volatilibus oculi, effundunt sanguinem

15. — *Τῷ ἐπισκόπῳ Σεμνῶν.*

Προσαγορεύω σε τὴν φιλὴν ἐμοὶ κεφαλὴν, τιμώτατα ἀδελφε· οὐ τοῦτο δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀξίω τῆς ἡμετέρας ταπεινότητος ὑπερεύχεσθαι, ὡς ἂν τοῦ ἐνεστώτος αἰῶνος πονηρῶ βυσθέντες, ἀναψύξωμεν ποτε θειωτέρην, καὶ Χριστιανὸς οἰκειοτέρην ἀνάψυξιν · ὡς νῦν γε ἐν μὲν, τοῖς οἰκειτικοῖς ἡμῶν κακοῖς, τὸ δὲ τι τοῖς κοινῆς καταχωννόμενοι, οὐκ ἔχομεν ἕπως ἡμῖν αὐτοῖς ἀνέντευξις τινα πορισόμεθα. Οὕτως ἐκράτησεν ὁ Σατανᾶς ἀπὸ πάντων ἀπλῶς τῶν τὰ θεμόσια κρατύντων. Καὶ νῦν τὸ τοῦ Ἀποστόλου καιρὸς λέγειν ἡμῖν, οὐχ ὡς ἐλέγχθῃ, ὡς δ' ἡμῖν ὑπαγορεύει τὰ πράγματα · Ὅτι οὐκ εἰκῆ τὴν μάχαιραν ἕκαστος τοῦτων φορεῖ, ἀλλ' ὥστε σφάττειν, ἐξουθενεῖν, ἀτεκνοῦν. Οὐχοῦν οὐδὲ μέλλουσιν, οὐδὲ ἄστονοι πρὸς τὸ ἔργον γίνονται, ἀλλ' ὥσπερ τινα μᾶλλον ἐλπίζοντες θεραπεύειν, εἰ μᾶλλον κακῶν Χριστιανῶς, οὕτως ἄλλος ἄλλον προφθάνων εἰς τὸ κακοποιεῖν, καὶ ὑπερβάλλειν σπουδάζουσι. Διὰ ταῦτα καὶ ἐπὶ ταῦτα τὰς σὰς εὐχὰς καλοῦμεν, ἀμειλιτέρην αὐτῶν ἐργασαμένας τὴν μάχαιραν · μᾶλλον δὲ, ἐπειδὴ πλείω παρατείνουσα χρόνον ἐν τῷ τέμνειν ἢ ἀμειλιτέρα πλείω κακοῖ, τελείαν τὴν θραῦσιν ταύτης ποιησομένας. Ἐδῶκου τοίνυν ἀμειλιτέρας, ὃ λέγεται, καὶ δώσει ὁ θεὸς τῷ κλήρῳ αὐτοῦ τὴν ἐνεσίαν.

16. — *Τῷ ἐπισκόπῳ Βιδίνης.*

Λυπηρὰ μὲν τὰ κατὰ σὲ, ἀδελφε· τιμώτατε, καὶ πάτης καρδίας ἀπτόμενα. Τίς ἀντιρεῖ [f. ἀπερεῖ] ; Ἐξωθεν μάχαι, ἔσωθεν φόβοι, βοηθὸς καὶ σύμμαχος οὐδαμοῦ. Θί μὲν ἐχθροὶ ἠγοῦσι καὶ αἰφροῦσι κεφαλὴν, καὶ τίθενται τὰ θηρησιμαῖα τῶν θούλων, βρώματα τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ.

⁶⁶ Rom. xiii, 4. ⁶⁷ II Cor. vii, 5. ⁶⁸ Psal. lxxviii, 3.

Variae lectiones et notæ.

(35) προθήσῃ.

(36) Ἰσ. ζωὴν.

Ἐκχέουσι τὸ αἷμα αὐτῶν κύκλω τῆς καθ' ἡμᾶς πόλεως, καὶ οὐκ ἔστιν ὁ ὀπάτωρ. Οἱ δὲ γάλακται καὶ οἱ κλησίον ἐξεναντίας· εἰ δὲ καὶ ἐγγίζουσιν, ἴστανται δεινότερον ἀρτίοντες τὸ ἄλλοτριον ἀγκιστρῶν. Τῆς γὰρ ἀγάπης πάντη ἀποφυγίσεως, ἐχθροὶ τοῦ ἀνθρώπου οἱ οικιστοὶ αὐτοῦ. Ταῦτα δάκνειν μὲν δύνανται ψυχῆν, οὐδ' ὄσον ἔστιν εἰπεῖν, πλὴν εἰ λογισάμεθα, ὅτι πᾶσα κερφαλὴ εἰς κόνον, καὶ πᾶσα καρδία εἰς λύπην, τὸ πάγκοιον τῆς συμφορᾶς εἰς παραμυθίαν ἡμῖν γενήσεται. Τίς γὰρ, εἰπέ μοι, τὴν ἐκ τῶν κρηρῶν τούτων ἡμερῶν ἀνεσίς ἔχει; Ἐγὼ μὲν οἶμαι, οὐδαίς. Εἰ δὲ καὶ τις εἴη τοῦτω, μακάριος, ὅπερ ἀδύνατον, ὥστε μηδὲν ἰδιάζον ἔχειν λυπηρῶν, ἀλλ' οὖν εἴ γε Χριστοῦ νόμοις διεξάγοιτο, τὰ τῶν ἄλλων πένθη οἰκεία ποιήσεται. *Κλαίειν μετὰ κλαίωντων, παραγγελίαν δεξάμενος.* Εἰ δ' ἀναίσθηται τῶν κοινῶν καὶ ἀδελφικῶν συμφορῶν, πανθητέος μᾶλλον οὗτος, ὡς πάντων, καὶ τῶν τὰ ἴσχατα κολαζομένων ὢν ἀθλιωτέρως. Εἰ γὰρ μακάριοι μὲν κερθούστες, οὐαὶ δὲ οἱ γυλῶντες, ὅρα πάλιν λῆξιν ἠώσομεν τῷ τοιούτῳ. Μὴ οὖν ὡς σὺ μόνος δεινὰ πάσχων μικροψυχέτερον ἐδικεῖσθαι. Πράκτορας ἔχεις πικρούς; Ἄλλ' οὐ πικροτέρους τῶν ἐν τούτοις τοῖς μέρεσιν, οἱ τῶν κέντε παιδιῶν, ἐν εἰς δουλείαν ἀπάγουσιν, ὡς περ ἄλλο τι τῶν ἀποκρημυμένων ἢ ἀποδεκασουμένων κτηνῶν. Κομάνους ἔχεις; Ἐξωθεν ἐπελαδνονεας; Καὶ τί πρὸς τοὺς ἐκ τῆς πόλεως (37) ἡμῖν ἐπικαταβαίνοντας; Ἀχρῖδιώτας; Οὗτοι, οἱ τοῦτο αὐτὸ τὸ εἰς τὴν πόλιν ἀναβήνα· ὡς ὄπλον εὐδοκίας καὶ στεφάνωμα ἔχοντες, ἀγούσι πάντα καὶ φέρουσι, *μὴ ὄντος λυτρομένου μηδὲ σώζοντος.* Τίς γὰρ ὁ τοῖς πολιταῖς ἀντιστησόμενος; Ἐχεις Καστηρνοὺς; Πουληροὺς; Ἄλλὰ παῖδες οὗτοι πρὸς τοὺς ἡμετέρους Βουλγάρους Καστηρνοὺς, μᾶλλον δὲ, ἵνα μὴ κατασχῶνα τὸ μέγεθος τῆς ἐν Καστρῷ ἡμῶν κακίας, τίνες οἱ σοὶ παρμόνηροι πρὸς τοὺς ἡμετέρους ἀγροίκους Μοκρηνοὺς; Ταῦτα δὲ μετεσημάτισα εἰς τὰ ἐν Ἀχρῖδι, ἃ καὶ εὐ ὄσθα οὐ μικρὸν τῆ κοιλίᾳ τοῦ κλαυθμῶνος ταύτη χρένον ἐμπαροικίσεας, ἵνα σοὶ δηλώσω συνεκδογικῶς ἀπὸ μέρους τὸ ὄλον. Εἴ; (38) τοῖνον τούτων ἀπάντων λύτης; (39) καὶ ἱατρὸς, ὃν λυπούμενοι μὲν ἀπλῶς, οὐδὲν τι θήσομεν ἱλαρότερον (40), ἵνα μὴ λέγω ὅτι καὶ παροργίσωμεν· ἐπιστεύοντες δὲ, καὶ βοηθῶν μετὰ θαυμάσιον ἐπικαλούμενοι, πέποιθα ὅτι τοῖς αὐτοῦ σπλάγγχοις ἐπικαμπτήμενον εὐρήσομεν.

IZ. — Τῷ Τριάδιτζς.

Ἐνέτυχε μὲν ἡμῖν ὁ παρὼν γέρον, ἱερῶτατε ὀδελφῆ, ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν εἰσευαῖ συμπαρόντων

³⁷ Psal. lxxviii, 23. ³⁸ Psal. xxxvii, 12. ³⁹ Matth. xxiv, 12; x, 36. ⁴⁰ Isa. i, 5. ⁴¹ Rom. xii, 15. ⁴² Matth. v, 5. ⁴³ Luc. vi, 25. ⁴⁴ Psal. xlix, 22.

Variæ lectiones et notæ.

(37) Id est, Constantinopoli: nam posteriores Græci nomine πόλεως, urbi regiæ reservato, castris urbes κάστρα, castra, earumque habitatores καστηνοὺς, castrentes, appellare consueverunt.

XVII. — Ἐπιστοπὸ Τριάδιτζς.

Obviam nobis venit senex iste, sacratissime frater, dum in ecclesiam ingredremur simul eum

(38) Ἰσ. εἴς.
(39) Ἰσ. λυτήρ.
(40) Ἰσ. ἱλατόρ.

Α eorum in circuitu urbis nostræ, et non est qui sepe-
liat³⁷. Amici autem et propinqui stant ex adverso: et
si quidem appropinquant³⁸, dolosius aptant exi-
tialium hamum: cum enim charitas pomitus refrigu-
erit, inimici hominis facti sunt domestici ejus³⁹.
Porro hæc angere quidem possunt animam plus
quam alci possit: veruntamen si consideremus,
omne caput esse languidum, et omne cor mærens⁴⁰;
proferto sic omnimoda ista calamitatis communitas
alicui nobis consolationi esse potest. Quis enim,
dic mihi, malis istis temporibus requiem habet?
Nemo, ut ego quidem puto. Quod si quis adeo
beatus esset, ut nullam propriam haberet mole-
stiam (quod videtur impossibile), attamen, si illo
Christi legi obtemperare velit, aliorum luctus suos
facere debet; siquidem in mandatis habemus, *seve-
cum fentibus*⁴¹. Quod si nullo ex communibus
fratrum suorum ærumnis sensu afficiatur, ipse
magis lugendus est, tanquam his omnibus, qui
extrema quæque patiuntur, infellicior. Si enim beati
sunt, qui lugent⁴², et tæz dicitur illis, qui ridet⁴³;
considera qualem ipsi finem prænuntiare possi-
mus. Non igitur tu, quasi solus in ærumnis esses,
anima concidas. Extractores acerbos habes? At non
sane acerbiores illis qui in his partibus sunt,
quique ex quinque pueris unum in servitutem
abducunt, parl fero ratione, qua jumenta *quintu-
mari, vel decimari* solent. Romanos habes forinse-
cus infestantes? Sed quid, si comparantur ad eos
qui ex urbe in nos incurrunt, Achridenses? Isti qui
in urbem ascendere habent pro oblectamento et
corona, rapiunt omnia et exportant, dum⁴⁴ non
est qui eripiat, neque 576 qui salvum faciat. Quis
enim urbis hominibus resistat? Habes Castrenses.
iniquos? Sed pueri sunt iani ad nostros Bulgaros.
Castrenses comparati; vel potius, ne pudore affi-
ciam magnitudinem nequitia, quæ in Castro nostro
est, quinam sunt, qui tibi nequissimi, ad nostros
agrestes Mocrenos? Hæc figura convessio ea quæ
sunt Achridæ, tibi sane nota (quippe qui diu in
hæc *lacrymarum* valle commemoratus es) ut per
synecdochen explicem ex parte totum. Unus igitur
horum omnium est sanator et medicus: quem si
plus quam ratio patitur, tristitiæ nos dederimus,
non utique magis nobis reddemus propitium; quin
etiam acrius exacerbabimus. At si proceamur,
comûdo futuram, ut *viscera misericordia* sum in

principibus viris cum ecclesiasticis, tum laicis. A Collacrymans vero ille senili more et commiseratione pleno, res suas a principio ad finem nobis exposuit : quomodo nempe tu iram in ipsum conceperis circa mensem Julium ; quomodo ad nos veniens, te absente, ea enarrasset, et quanta idcirco passus fuisset ; et quomodo nos a charitate tua, nulla iudicii forma, aut majore usi auctoritate, hoc solum humaniter et fraterne rogaverimus, ut benigne senem complectereris, atque corrigeres si quid molestum contra ipsum factum abs te esset : et quomodo ipse quidem promiseris omnem te illi in posterum benevolentiam et dictis et factis exhibiturum ; adeo vero a promisso præstando absteris, ut non valens pondus ejusmodi tuæ erga illum contra promissionem factam benignitatis perferre, ad potentem sanctumque nostrum imperatorem confugerit, quod jam de curatione ab archiepiscopo facienda desperaret, seu potius perspicue cognosceret, eam non solum ad sanandum inutilem, sed unice ad vulnera exasperanda validam esse ; et quomodo ad altitudinem majestatis illius accesserit, et acceperit etiam pharmaca ex parte dantis utique efficaciæ, at manum tuam eadem inutilia reddidisse : seque a te omnibus Triaditæ terminis expulsum, sacro clemum ministerio interdictum esse. His omnibus expositis, rogavit nos rursus, ut adhuc semel tuæ in nos charitatis periculum faceremus : se scire quidem, nihil boni (nisi forte et majora mala) ex iterata sua ad nos profectione assecuturum, præterquam quod omnem reprehensionis et condemnationis sui viam occluderet. Porro ii qui, ut dixi, astabant, molesto rem hanc totam ferentes, indignum siebant esse, quod nostra pro sene offensionis postulatio, quam sola benevolentia mediaticem apud potestatem agens, expresserat, contemneretur. Et quidem cujus animum etiamsi Pharaonicum, subdebant, non commovisset potestas, quæ semetipsam reprimens, solam charitatem opponit, ac non quasi condemnando imperat, sed quasi rogando demulcet? Oportere idcirco nunc severius injuriam istam ulcisci, ut injuriator discat aliquando, non omnia frena laxare libertati peccandi, et non plus sapere, quam oporteat sapere⁹⁷, sed meminisse, Deum esse ordinis et non confusionis et inordinationis Deum, et ipsas supernas virtutes alteram alteri subjectas esse, ac mensuram servare gratiæ quæ sortitæ sunt, quæque eas vel ita constituit, vel ita illuminat : quin et ipsas potestates rebelles ordine quodam mutuo cohærere (unde illis et firmitas profluit, quanquam alias inordinatæ sint et incompositæ), quod manifestum est ex eo quod Paulus et principes aeris hujus ponat, et principa-

άρχόντων ἐκκλησιαστικῶν τε καὶ λαϊκῶν. Ἀνακλαυσάμενος δὲ γοερὸν τι καὶ οἴκτου μεστὸν, ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους τὰ κατ' αὐτὸν διηγῆσατο, ὅπως μὲν ὀργισθείης αὐτῷ περὶ τὸν Ἰούλιον μῆνα, ὅπως δὲ πρὸς ἡμᾶς ἔλθων, ὅτε δὴ καὶ αὐτὸς ἐπεδήμησας, ἐκδιηγῆσατο ἡμῖν, καὶ ὅσα πέπονθε, καὶ ὡς ἡμεῖς οὐδὲν πρὸς τὴν σὴν ἀγάπην δικαστικὴν καὶ ἀξιωματικώτερον ἐνδειξάμενοι· αὐτὸ τοῦτο ἀγαπητικῶς καὶ ἀδελφικῶς ἠξιώσαμεν ἀντισχέσθαι φιλανθρώπων; τοῦ γέροντος; καὶ διορθώσασθαι ἐφ' ἑαυτοῦ λυπούμετων κατ' αὐτοῦ προσγεγνηται· καὶ ὡς ὑποσχεθείης μὲν αὐτὸς πᾶσαν αὐτῷ τοῦ λοιποῦ χρηστότητα καὶ ἔργοις καὶ λόγοις ἐνδείξασθαι· τοσοῦτου δὲ δεήσειας; τὰ ὑπερτετακμένα τελέσσει, ὥστε μὴ δυνάμενος φέρειν αὐτὸς τὸ βάρος τῆς ἐπιδεικνυμένης αὐτῷ πολλῆς κατὰ τὰς ὑποσχέσεις χρηστότητος, πρὸς τὸν κραταῖον καὶ ἄγιον ἡμῶν βασιλεῖα δραμεῖν, τῆς ἀρχιεπισκοπικῆς θεραπείας ἀπεγνωκῶς, μᾶλλον δὲ κατεγνωκῶς, ὡς οὐκ ἀχρήστου μόνον πρὸς τὸ ἰάσασθαι, ἀλλὰ καὶ ἐπιζαινούσης τὰ τραύματα· καὶ μάντοι καὶ ἐντυχεῖν τῷ ὕψει τοῦ κράτους ἐκείνου καὶ φάρμακα λαθεῖν ἕπον γε τὸ ἐπὶ τῷ ὄντι δραστήρια. Εἶτα τί; Τὴν σὴν ἔρησε χεῖρα τοῖς βασιλικαῖς φαρμάκοις μὴ δίδόναι τὸ ἐνεργὸν, παντὸς ὀρίου Τριαδίτης ἐξελαύνουσαν, ἀλειουργησίας δὲ δεσμοῖς ὑποβάλλουσαν. Ἐπὶ τοῦτοις πᾶσιν ἰδεῖτο πάλιν ἡμῶν ὡς ἂν καὶ ἐτι ἄπαξ τῆς περὶ ἡμᾶς ἀγάπης σου περιστώμεθα, εἰδέναι μὲν φήσας, ὡς οὐδὲν ἀγαθὸν, εἶτι μὴ καὶ πλεονεξία τῆς δευτέρας ταύτης πρὸς ἡμᾶς ἐλευσεως ἀπολαύσεις, πλὴν ἀλλὰ πᾶσαν ὁδὸν ἐμφράττων μέμφεις τε καὶ κατακρίσεις. Οἱ μὲν οὖν, ὡς ἔφη, παρατυχόντες ἐδεινοπάθουν, καὶ σχέτλια ἐποιοῦντο εἴγε οὕτως ἡ ἡμετέρα ὑπὲρ γέροντος ἀδικουμένου ἀξιώσεις παρῴρησθη, ἣν ἡ ἀγαθοθέλεια μεσάζουσα τὴν ἐξουσίαν ἐποίησε· καίτοι τίνας οὐκ ἂν καὶ Φαραωνίτιδος ψυχῆς καθήψατο, ἔρασαν, ἐξουσία συσταλλομένης (!) καὶ τὴν ἀγάπην προβάλλουσαν (42), καὶ μὴ ὡς ἀπὸ κατακρίσεως ἐπιτάττουσα, ἀλλ' ὡς ἀπὸ ἀξιώσεως ἰλαρύνουσα; Προσετίθεσαν δὲ καὶ ὡς δεῖ νῦν αὐστηρότερον ἐπεξελεῖν ταύτη τῇ ὕβρει, οὗς (43) ἂν ὁ ὕβριστας μάθοι, μὴ πάντα χαλινὰ δίδόναι τῇ αὐτονομίᾳ τῆς πλάνης, καὶ ὑπερφρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν, ἀλλ' εἰδέναι τὸν Θεὸν τάξαις ὄντα Θεὸν, ἀλλὰ μὴ ἀκαταστασίας καὶ ἀταξίας. Καὶ τὰς θείας δυνάμεις ἄλλην ὑπ' ἄλλην τεταγμένας, καὶ τηρούσας τὸ μέτρον, ὃ παρὰ τῆς χάριτος ἔλαχον, ἣ οὕτω στηθάσης, ἣ οὕτω φωτισούσης, καὶ αὐτὰς δὲ τὰς ἀποστάτας, τῆξε ἑνὶ πρὸς ἀλλήλας ἀρμοζόμενας, ἐξ ἧς αὐταῖς καὶ ἡ σύστασις, κἂν ἄλλως ἄλλαι ὄντων ἀτακτοὶ καὶ ἀνάρμοστοι, καὶ δῆλον ἐξ ὧν τοῦ τε ἀέρος ἀρχοντας Παῦλος τίθεται καὶ ἀρχὰς καὶ ἐξουσίας κατονομάζει. Καὶ οὐ τοῦτου γε τοῦ γέροντος μόνον χάριν εἶπον δεῖν γενέσθαι τὴν τῆς ὕβρεως ἐπιξέλευ-

⁹⁷ Rom. xii, 25.

Variae lectiones et notæ.

(41) Ἰσ. συσταλλομένη.

(42) Ἰσ. προβάλλουσα.

(43) Ἰσ. ὡς.

σιν, ἀλλὰ καὶ ἄλλων ἀπλῶς πολλῶν (ἔοικε γὰρ, A
 ἔρασαν, ὁ ἐπίσκοπος, καὶ ἄλλοις οὐκ ὀλίγοις τοιαῦτα
 ἐνεπιδείκνυσθαι ἀγέρωχά τε καὶ βίαια), οὐδὲ πάντας
 συστάλλειν τῷ κατὰ τὸν γέροντα ὑποδείγματι. Πάνυ
 γὰρ ἂν τις τῶν ἤττον εὐλαβεστέρων, καὶ οὐ βραδίως
 οὕτω πιστεῦσθαι ἄξιον, ὡς καὶ τι κακουργεῖν ὑπο-
 πτευομένων, ἀρχιεπισκόπῳ προσέλθοι ὑπὸ ἐπισκό-
 που θλιβόμενος, ἥπουγε τὸν οὕτω μὲν εὐλαβῆ, οὕτω
 δὲ φειδοῦς ἄξιον, εἶδον τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα τῆς
 πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον ἐλεύσεως ἀπονάμενον. Ὅσα
 γὰρ ἂν τις στρατηγὸς τοῖς πρὸς τοὺς ἐχθροὺς αὐτο-
 μολήσασιν ἐμπικράναιτο, ὑπὸ χεῖρα τοῦτους αὐτοῖς
 λαθῶν, τοσαῦτα καὶ ὁ ἀγαθὸς καὶ πρῶτος οὗτος ἐπί-
 σκοπος τῷ πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον καταφυγόντι ἐδει-
 ψιλύσατο. Ἐπίθοντο δὲ μου καὶ ὧδε· Τί ἂν ἐποίη-
 σεν ὁ ἀγαπητός σοι Τριαδίτης, εἰ γε αὐτῷ πρὸς B
 κόλασιν ἐξεδίδουσ τινά; Ἡ δὴλον, ὡς ἐτίμησεν ἂν
 ταῖς ἀνωτάτω παρ' αὐτῷ τιμαῖς. Ὁ γὰρ τὸν μισει-
 τευόμενον ὥστε καὶ ἂ προέπαθεν ἐκθεραπευθῆναι
 κακώτας πλείονα καὶ βαρύτερον, ὁμολογουμένως
 ἂν τῷ παρὰ σοῦ κατακριθέντι ἠγάθουνε. Καίτοι πῶς
 αὐτὸς τοῖς τῆς ἀληθείας προσηνέχθη; ἐχθροῖς, τοῖς
 σοῖς, φαρμῆν, κατηγόροις, τοῖς ἄξιαι, τῶν ὀλοθρευσάν-
 των τοὺς ἐν ἐρήμῳ γογγυστὰς ὄφειον; Οὐχ ἰλαρῶς,
 οὐ πατρικῶς, οὐ, τὸ σύμπαν εἰπεῖν, εὐαγγελικῶς,
 καὶ ὡς παρὰ τοῦ Καθηγητοῦ ἔμαθες, τοῦ καὶ τῶν
 σταυρούντων ὁπερρυχομένου πρὸς τὸν Πατέρα.
 Ἡμῶν δὲ ἡμέμα πρὸς ταῦτα μειδιώντων, Συνήκα-
 ρεν, εἶπον, ἐφ' ἣ τὴν ὕβριν οὕτω φέρεις ἀνεξικάκως
 καὶ χαριέντως. Ἀγαπᾷς γὰρ μετὰ βασιλείῳ ὑπὸ C
 τοῦ γενναίου τούτου, ὡς ἂν αὐτὸς παρὰ ἀδελφοῦ,
 ὑβρίζομενος. Ἐγὼ δὲ τούτου; στασιάσας (14) οἷς
 ἔδει βήμασιν (αὐτὸ γὰρ δὴ τὸ τοῦ Εὐαγγελίου εἶπον
 Μη ὁ νόμος ἡμῶν κρίνει τὸν ἄνθρωπον, ἐὰν μὴ
 ἀκούσῃ πρότερον, καὶ γὰρ τι ποιεῖ;) αὐτόθι μὲν
 οὐκ ἐπίστευσα ὡς παρὰ τὰ πρὸς ἡμᾶς ὁμολογημένα
 προσηνέχθη τῷ γέροντι. Ὑβρις γὰρ ἀτεχνῶς
 τοῦτο, ὕβριζεν δὲ σε ἡμᾶς οὐκ ἂν ταχέως πεισθεῖ-
 μεν, εἰ μὴ μανέντα σε λογιζόμεθα. Δεῖν δὲ ἔγνωμεν
 γράψαι πάλιν περὶ τούτου τῆ σὴ ἰερότητι, ὡς ἂν καὶ
 τὸ γῆρας ἐλεήσας τοῦ μοναχοῦ, καὶ τῆς αὐτοῦ φει-
 σάμενος καταστάσει, καὶ πρὸς τοὺς καιροὺς τού-
 τουσ ἰδῶν, οἱ καὶ τοὺς κώνωπας καμῆλους ἐκμεγα-
 λύνουσιν, ἑάσεις τὸν γέροντα τῷ μοναστηρίῳ τὴν
 ψυχὴν ἐναποφουσῆσαι, μόνον ἐν ἀκροῖς ἐπιπταμένην D
 τοῖς χεῖλεσι· καὶ πρόσδοσι δὲ εἰ τινες εἴεν, αὐτὸν
 ἐκκαρποῦσθαι ταύτας καὶ δολοκεῖν, ὡς τῷ κοινῷ
 πάντων Κριτῆ λόγους ὑπὲρ τούτων ὑφέξιν μέλ-
 λοντα· ὡς περ οὖν καὶ αὐτὸν (15) τὴν τῶν ἐκκλη-
 σιαστικῶν προσόδων μεταχειρίσιν θαρσύνθentes, ἀν-
 θρωπώτας (16) μὲν ἡμέρας λογισμῆ; ὑποπίπτειν
 οὐ δικαιοῦμεν, εἰ μὴ ἄρα ἐπὶ τοῖς πρόδηλον κατὰ
 γνώσιν φέρουσι, καὶ τοὺς πλείονας σκανδαλίζουσι,
 ἔξου δὲ μόνον ἐκλογιστὴν ἀναμένειν οἰόμενοι τε καὶ
 λέγοντες, πειθόμενοι τε καὶ πείθοντες. Εἰ δ' ἡμᾶ;

tus, et potestates⁹⁸ nominet. Cæterum non solius
 senis istius gratia, sed aliorum pluri- orum bene-
 ficio injuriam istam puniendam esse (videri enim,
 hunc episcopum etiam in aliis non paucis ita ar-
 roganter et violenter agendi specimen præbuisse)
 quos omnes occasione hujus senis reprimere oportet.
 Et ita sane agendum esse, etiamsi quispiam
 eorum, qui minus religiosi sunt, et non adeo fide
 digni, vel etiam alicujus criminis suspecti, a suo
 episcopo efflictus ad archiepiscopum confugisset;
 cum tamen viderent hunc adeo religiosum et reve-
 rentia dignum talia, eo quod ad suum archiepisco-
 pum confugerit, pati. Quam enim acerbe se gerit
 belli dux in eos qui sponte ad hostes transfugerunt,
 cum eos rursus in potestate sua habet, inquebant,
 ita bonus iste et mitis episcopus se gerit in eum
 qui ad archiepiscopum confugit. Deinde, quid fecisset,
 rogabant, dilectus ille tuus Triaditæ epi-
 scopus, si aliquem ei puniendum tradidisses? Annon
 illum summis, quibus posset, honoribus e contra
 affecisset? Cum enim virum a te commendatum,
 ut quæ antea passus fuerat, curaret, magis gra-
 viusque afflixerit; profecto quem condeninasses,
 pluribus cumulasset beneficiis. Sic vero te gerens
 ad hostes veritatis, nempe ad accusatores tuos
 (qui serpentibus iis dignis sunt, qui in deserto in-
 terficiebant murmuratores), ipse quodammodo ac-
 cessisti; non utique behigne et paterne, non ut
 totum dicamus, evangelice, seu quomodo a Magi-
 stro tuo didicisti, qui etiam pro crucifixoribus ro-
 gavit Patrem. Nobis vero placide ad ista subriden-
 tibus, Intelleximus, 578 inquit, cur injuriam
 hanc adeo patienter et libenter feras: nempe, una
 cum imperatore a strenuo isto viro, veluti a fratre,
 injuriis affici amas. Ego vero, ut eos, quibus oportebat,
 verbis sedarem, illud ipsum dixi, quod in
 Evangelio habetur: Numquid lex nostra judicat
 hominem, nisi prius audierit ab ipso, et cognoverit
 quid faciat⁹⁹? Et quidem ego statim non credidi, te
 contra ac mihi promisisti, erga senem gessisse;
 fuisset enim hoc vera injuria: te vero injuriam
 inferre nobis velle, non facile persuadebimus, nisi
 insanum effectum esse putemus. Opportunum igitur
 judicavimus, iterum hac de re ad sacram personam
 tuam scribere, ut et senectutis misertus hujus mo-
 nachii, et illius parcens statui, et ad ista respiciens
 tempora, quibus ex culicibus cameli fiunt, senem
 relinquant, animam, quam jam in summis habet la-
 biis, in monasterio suo efflare; subsque proventus
 si qui sint, colligere et administrare, tanquam
 communi omnium Judici rationem de iis redditu-
 rum. Quemadmodum etiam nos, quibus rerum
 ecclesiasticarum concredita est administratio, hu-
 manæ diei¹ rationibus subesse justum non judica-
 mus, nisi in iis quæ apertam condemnationem

⁹⁸ Ephes, II, 2. ⁹⁹ Joan. VII, 51. ¹ I Cor, IV, 5.

Varia lectiones et notæ.

(14) *Ισ.* συστειλάς.

(15) *Ισ.* αὐτοί.

(16) *Ισ.* ἀ ὁρωπινός.

ferunt, et multis offendiculo sunt : Quæ solum rationum exactorem nobis exspectandum arbitran-
tes et affirmantes, et ita persuasi et persuadere
volentes. Si autem nosmetipsos palpantes, rigidi
aliorum simus iudices, timendum nobis est, ne
illis qui *alligabant onera gravia et importabilia, ac
ne digito quidem suo movere volebant* ³, adnumere-
mur, nobisque dicatur : *Inveterati dierum malorum
propriis condemnamini labiis* ⁴; vel : *Servi ne-
quam, ex ore vestro iudicamini* ⁵; et rursus : *Non
dimittitis modicum, cum vobis dimissum fuerit mul-
tum*. Hæc tibi, honorandissime frater, jacta sint a
vobis agricolis verbi semina : ulinam vero tu tan-
quam *terra bona, ut speramus et optamus, non pe-
triosa, vel spinosa* ⁶, fructifera nobis obedientiam,
sicque perfectus dignoscaris discipulus Christi, qui
*descendit de caelo, non ut suam faceret voluntatem,
sed ejus qui misit eum, Patris* ⁷. Quod si nos et
hac vice aspernari volueris, nosti profecto, quem
etiam in nobis spreturus sis, cui terribilissimam
quoque es redditurus rationem. Spernes autem me
profecto, si quidem monacho monasterium non
restitueris suum (quod et imperator decrevit), ne-
que eum ab interdictionis vinculo absolveris. Quas
vero habes contra ipsum, accusationes deferes syn-
odo, cui intereris. Omnino vero huic interesse
debes, cum ob pendens episcopi Lipaniensis judi-
cium, quod perfici oportet ab illis, qui ipsum
intentarunt, e quorum numero tu quoque es : **579**
tum propter suffragia, quæ præsertim vos exspe-
ctant : quemadmodum et alias scripsi ; et tunc,
quod fratribus, re discussa, visum fuerit, ample-
cteris : aliter lædes eum, qui affirmavit, se in nobis
sperni ⁸. Quin et canones ipse comperies laud
placido te vultu, nec taliter, ut parvipendi possint
obstantes ; sed nubem supercilii contrahentes, ac
vehemens quid impetuosumque comminantes, seu
imber illud sit novi cujusdam generis, qualem for-
tasse Moses et Aaron contra induratum regem
olim induxere ; sive simpliciter sit grando : qui
enim bonitatem contemnit, *thesaurizat sibi iram* ⁹,
ut novimus. Quamprimum enim hunc tu sacris
interdixisti, et tua privasti comunione, etiam tibi
excommunicationis injecit vinculum is, qui per
Patres in Carthaginensi synodo congregatos locu-
tus est, Spiritus sanctus, nisi injustum solveris
vinculum per pœnitentiam justus effectus. Hoc
probe sciens prudentia tua, ita hac in re se gerat,
ut ne radix quidem ulla amaritudinis quæ denuo
nobis dedit dicens : *Discite a me qui mitis sum et humilis corde : et invenietis requiem animabus
vestris* ¹⁰, pax, et ¹¹ Deus pacis sit cum spiritu tuo.

XVIII. — *Eidem ad synodum accedere venienti, nomine ipsius synodi.*

Lectæ sunt, honorandissime frater, dum omnes

³ Matth. xxiii, 4. ⁴ Dan. xiii, 52. ⁵ Matth. xviii, 32. ⁶ Luc. viii, 8. ⁷ Joan. vi, 38. ⁸ Luc. i, 16.

⁹ Rom. ii, 5. ¹⁰ Matth. x, 29. ¹¹ Rom. xv, 33.

Variorum lectiones et notæ.

(47) Ἰσ. Λιπανίου.

αὐτοὺς κολακεύοντες πικροὶ τῶν ἄλλων κριταὶ κα-
θήμεθα, θεός μὴ συνταχθῶμεν τοῖς δεσμεύουσι
μὲν φορτία βαρῆα καὶ δυσθάτακτα, τῷ δὲ δακτύλῳ
αὐτῶν μὴ βουλομένοις κινήσαι, καὶ ἀκούσωμεν,
εἴτε, *Πεπαιωμένοι κακῶν ἡμερῶν* τοῖς οἰκείοις
καταμαρτυρούμενοι χεῖλεσιν· εἴτε, *Ποτηροὶ δοῦ-
λοι, τῷ οἰκείῳ κρινόμενοι στόματι*· καὶ αὐ, *Μὴ
ἀφιέντες ὀλιγον, ἀφελόντες τὰ πλεονα.* Ταῦτά
σοι, τιμώτατε ἀδελφε, παρὰ τῶν γεωργῶν ἡμῶν
τοῦ λόγου τὰ σπέρματα· γίνονται δὲ σε γῆν ἀγαθὴν
φανέντα, ὡς ἐλπίζομεν καὶ εὐχόμεθα, ἀλλὰ μὴ
πετρώδη καὶ ἀκανθώδη, καρποφορῆσαι ἡμῖν τὴν
εὐπείθειαν, ὡσὲν Χριστοῦ μαθητῆς γνωρίζοιο τέ-
λειος, ὃς *καταβέβηκεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, οὐχ ἴσως
ποιῆ τὸ ὀκνητὸν θέλημα, ἀλλὰ τοῦ πέμψαντος αὐ-
τὸν Πατρὸς.* Εἰ δὲ καὶ νῦν ἀθετήσης ἡμᾶς, οἶδας μὲν
καὶ ὁ ἀθετεῖς δι' ἡμῶν, πρὸς ὃν τοι καὶ ὀφρικωδέστα-
τος λόγος. Ἀθετήσεις δὲ, εἰ μὴ πρῶτον μὲν ἀποκατα-
στήσεις τῷ μοναχῷ τὴν μονήν, καθὰ καὶ ὁ βασιλεὺς
διωρίσατο, λύσεις δὲ αὐτὸν καὶ τοῦ τῆς ἀλειτουρη-
σίας δεσμοῦ. Εἴτα τὰς κατ' αὐτοῦ αἰτίας ἐκφανείς
τῇ συνόδῳ παρουσιάσεις (πάντως δὲ τοῦτό σοι ἀναγ-
καίως ὀφείλεται διὰ τὴν ἡρητημένην ἐπὶ τῷ Λι-
πανίῳ (47) χρίσιν, ἣν τελεσθῆναι δεῖ παρὰ τῶν
ἀναρτησάντων, ὧν καὶ αὐτὸς εἶ), καὶ τὰς ψήφους, αἱ
μάλιστα ὑμᾶς ἀναμένουσι, καθὰ καὶ προφθάσει
ἔγραφα· καὶ τότε τὸ παραστησόμενον τῇ ἀδαφότητι
μετὰ τὴν ἐξέτασιν ὑποδέξῃ· παροργίτης μὲν οὖν καὶ
τὸν, ὡς αὐτὸς εἴπες, δι' ἡμῶν ἀθετούμενον. Πλὴν
ἀλλὰ καὶ τοὺς κανόνας αὐτόθεν εὐρήσεις οὐχ ἱλαρὸν,
οὐδὲ οἷον ὀλιγωρεῖσθαι προσδύποντάς σε, ἀλλὰ τὸ
τῶν ὀφρῶν νέφος συνάγοντας, καὶ τι ῥιγδαίον κατ-
άγοντας, εἴτε θυμὸς τοῦτο εἴη, οἷους Μωσῆς καὶ
Ἰακώβου ἐκαινοτόμου πάλαι κατὰ βασιλείας σκληρο-
νομένου, εἴτε καὶ ἀπλῶς χάλασα. Ὁ γὰρ τῆς χρη-
στότητος καταφρονῶν, *ἑαυτῷ θησαυρίζει ὀργήν,*
ὡς ἐμάθομεν. Αὐτίκα γάρ τοι ἐπειδὴ τοῦτον ἀλει-
τουρησίᾳ ἐδέσμευσας καὶ ἀκαινώτητόν σοι ἐποίη-
σας, καὶ αὐτῷ σοι τὸν τῆς ἀκαινώτητος ἐπιβαλεῖ
δεσμὸν, τὸ διὰ τῶν ἐν Καρθαγένῃ συνελθόντων λα-
λήσαν Πνεῦμα, εἰ μὴ λύσει τὸν ἄδικον δεσμὸν με-
τάμεινος δίκαιος. Ὁ καλῶς εἰδὼς ἡ σύνεσις σου,
οὕτω κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην διαθέσθω, ὥστε
μὴ τινα ῥίζαν πικρίας ἀνω φύουσαν ἐνοχλή. Ὁ δὲ
συμβουλευσας ἡμῖν ἀπ' αὐτοῦ μανθάνειν, ὅτι *Πρῶτος
εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ· καὶ ἐβρίσκειν
ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν,* ἡ εἰρήνη, ὁ θεὸς
τῆς εἰρήνης εἴη μετὰ τοῦ πνεύματός σου.

glicere possit, remaneat. Is autem qui consilium
consilium

III.—*Τῷ αὐτῷ ἀπὸ τῆς συνόδου παραιτησαμένῳ
τῆς συνέλευσιν.*

Ἀνεγνώσθη, τιμώτατε ἀδελφε, πᾶσιν ἡμῖν τοῖς

συνελθοῦσιν ἀδελφοίς τὸ γράμμα τῆς σῆς ἱερότητος, καὶ ἐπὶ τῇ τῶν Ἀρμενίων ἐπιστορᾷ ἠσθημεν οὐ μικρῶς. Οἱ γὰρ καὶ ἐπὶ ἐπὶ ἀμαρτωλῶ ἐπιστρέψοντε χαρὰν γίνεσθαι μαθάντες ἐν οὐρανῶ, πῶς οὐκ ἐμέλλομεν ἀγαλλιασθῆναι ἐπὶ τοσούτων σωτηριᾶ ψυχῶν; Ἐπηξάμεθα δὲ αὐτοῖς καὶ τὴν ἐν τῷ ἀγαθῷ παραμόνιμον ἰδρυσιν· ὡς ἂν μὴ κατὰ τῶν φυτῶν, ὅσα βιαίως χερεὶ μεθίσταται, πάλιν εἰς ἑαυτοὺς ἐπανέλθοιεν. Ἐπὶ τῷ παραιτήσασθαι σε τὴν πρὸς ἐνταῦθα ὁδόν, αὐ μετρίως τὰς καρδίας ἐπήλγημεν [f. ἐπὶ λήγ.], ὅτι περὶ ἡ σὴ ἀπουσία τοῦ πάλιν ἀναρτηθῆναι τὰς ἐκπαρεμὲς ὑποθέσεις, αἰτία γέγονεν. Ἡ γὰρ δὴ ἐγγράμματός σου γνώμη αὐτάρχη ἡμῖν ἔδοξε πρὸς τὸ ἀναπληρῶσαι τὸ τῆς ἀπουσίας ὑπέρημα· ὡς μὲν τινες; εἶπον τῶν κατασκευαζόμενων αὐτὴν ἀκριβέστερον, ὅτι οὐκ εὐθεῖα τις ἦν, οὐδὲ ἀναμφίβολος, ἀλλὰ στραγγαλιώδης καὶ σχολιάζουσα, καὶ πάμπολλα μὲν τοῦ εὐθέως ἀπέχουσα Πνεύματος, ταῖς δὲ τοῦ σκαλιοῦ δράκοντος προσήκουσα ἔλιξιν, ἐφ' ὃν ἐπιβλήθη τὴν μάχαιραν τοῦ Θεοῦ τὴν ἁγίαν ὁ προφητῶν μεγαλόφωνότατος ἀπεθέσπισε· ναὶ μὴν ἀλλὰ καὶ πρὸς ὕβριν συντεθειμένην (48) συνοδικήν. Εἰ γὰρ τι, φησὶν, οἰκονομήσετε μὴ τοῖς θεοῖς καρδοὶ καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἐναντιούμενον, τῇ εὐσεβεῖ ταύτῃ γνώμῃ στοιχῶ καὶ αὐτός. Ὡς εἴκοι γὰρ ἡ τῆς σῆς ἐντελείας ὀσιότης τοιαύτην ἔχει περὶ ἡμῶν ὑπέληψιν, ὡς κανόνας οἰκονομούτων, καὶ ἐναντιουμένων τῇ ἀληθείᾳ, καὶ ἀσεβεῖς γνώμας ἐκτιθεμένων. Ὅπερ εἰ οὕτως ἔχει, τί δεῖ σε μετ' ἡμῶν πατεῖν τὴν αὐλήν τοῦ Κυρίου, ἢ πρὸς τὸ θεῖον εἰσεῖναι θυσιαστήριον; Πάντως γὰρ καὶ σοὶ παρῆρσια τοσαύτῃ ὄση καὶ τῷ Δαβὶδ, οἶμαι δὲ καὶ πλείω, πρὸς τὸ λέγειν σφόδρα θαρβρόντως· Ἐμίσησα ἐκκλησίαν πορνευομένων, καὶ μετὰ ἀσεβῶν οὐ μὴ καθίσω, καὶ μετὰ παρανομούντων οὐ μὴ εἰσέλθω. Καίτοι γνώμας μὲν μετὰ διαστίξεων γινομένης οἴδαμεν, ἀλλ' ἐν ταῖς διαστίξεσι ταύταις καὶ τοῖς ἀδελφοῖς τὸ προσήκον εἶδος φυλάττεται, καὶ οὐχ οὕτως ἀφροντίστως καὶ ὑπεροπτικῶς οἱ τὰς γνώμας συντιθέμενες ἀκοροῦσι γλώσσῃ αὐτῶν ὡσεὶ δρυεως. Τινὲς μὲν οὖν σχολιωτάτῃ (49) τε καὶ ὕβριν ἐνεῖδον τῇ γνώμῃ σου· πάντες δὲ ἀπλῶς ἄκυρον ἀπεφηνάμεθα καὶ ἀβέβαιον, ὅτι μὴ τὰ πιστὸν εἶχε σὴ οἰκαιοχέρῃ ὑπογραφῇ. Ἐπεσημῆκαντο δὲ καὶ τοῦτο τινες τῶν ὀξυτέρων τῷ τῆς σῆς τιμώτητος γράμματι, ὅτι στυγρὸν ἔλαθες περιπεσῶν μεγίστῃ ἐναντιώματι. Ἀνώτερον γὰρ εἰπὼν, ἀδύνατον εἶναι σοὶ τὴν ἐνταυθοῖ ἐπιδημίαν, ὡς μετὰ τῶν Ἀρμενίων εἰς τὴν πόλιν ἀνελεῖν μέλλοντι, παρακατιῶν εἶπας, ὅτι μένεις καὶ τὸν τὸ θέμα ἀναγραφόμενον, ὡσάν μὴ οὕτω καταλίπῃς τὰ πράγματα. Εἰ μὲν γὰρ τοὺς Ἀρμενίους μέλλων τῶν κραταιῶν καὶ ἁγίῳ ἡμῶν προσαγαγεῖν, ὡς αὐτοῖς ἐπιδειξόμενος, παρητήσω τὴν οὐ μόνον ἀπὸ τῶν

A congregati essemus, litteræ sanctitatis tuæ : et ex audita quidem Armeniorum conversione haud modice lætati sumus : qui enim etiam super uno peccatore penitentiam agente gaudium esse in celo didicimus, quomodo non exsultaremus ob tot animarum salutem? Optamus vero ipsis stabilem in bono perseverantiam, ne ad instar plantarum, quæ violenter alienius manu infectuntur, rursus in semetipsas redeant. At quod recusas huc ad nos proficisci, haud mediocriter doluimus : quoniam absentia tua, ut rursus differantur negotia, in causa est. Quod enim scripto miseris suffragium tuum, satis ad supplendum absentia tuæ defectum visum nobis non est : quoniam, ut quidam dixerunt, qui penitius ipsam discutere, nec rectam est, neque clarum, sed tortuosum et obliquum plurimumque absens a recto Spiritu, et ad tortuosi draconis supra quem iunctum sanctum Dei gladium prophetarum vocalissimus pronuntiavit, involucri accedens : ac præterea ad injuriam synodi compositum videtur. Si enim quidpiam, inquis, statueritis veritati sacrisque canonibus minime contrarium, hujusmodi pio decreto assentior et ego : quasi nos contra canones statuamus 580 quidquam, aut veritati advessemur, vel impia edamur decreta. Quod si ita est, quomodo tu nobiscum ambulas in domo Dei¹², et ad sacrum accedis altare? Omnino enim æque, imo magis quam David, dicere jure et fidenter potes : *Odivi ecclesiam malignantium, et cum impiis non sedabo, et cum prævaricantibus non introibo*¹³. Et quidem sententias atque suffragia cum exceptionibus datas interdum novimus : at in iis congruus debitusque fratribus honos servatur ; et non ita contempnim, tantoquo cum fastu, qui suffragia ejusmodi conscribunt, aciunt linguas suas sicut serpentis¹⁴. Quidam igitur obliquitatem et contumeliam in suffragio tuo viderunt : omnes vero invalidum et nullius roboris esse deservimus, cum propriæ manus subscriptione firmatum non sit. Quidam etiam acutiores observaverunt, te in epistola tua in maximam, quin adverteres, incidisse contradictionem. Cum enim initio dixisses, fieri non posse, ut huc iter suscipias, quoniam cum Armeniis in urbem proficisci debes ; postea dixisti, te exspectare eum, cui incumbit in acta referre, ne inordinata relinquantur negotia tua. Si enim, quia Armeniæ potenti et sancto imperatori nostro præsentare debeas, et eum illis ostendere, huc accedere non vis (quanquam id non solum canones, sed aliæ etiam tibi cognitæ causæ postularent), non sane eum, qui in acta relaturus est, præstolaris. Si autem propter illum debes istic aliquo morari tempore, ne temporale aliquod detrimentum negotiis tuis tabularum ca-

¹¹ Luc. xv, 7. ¹² Psal. lxxv, 15. ¹³ Psal. cxxv, 5. ¹⁴ Psal. cxxxix, 4.

Varie lectiones et notæ.

(48) Ἰσ. συντεθειμένην.

(49) Ἰσ. σχολιότητα.

rentia obvenerat, multo oportebat magis tempus i-
tud in conventu nobiscum, et rerum ecclesiasti-
carum ordinatione insunere; ubi et sanctius est
emolumentum et damnum periculosius.

βατή τοῖς πράγμασιν ἐκ τῆς ἐν τῇ ἀπουσίᾳ σου
γαγεῖν ἐν τῇ μεθ' ἡμῶν συνελεύσει καὶ διοικήσει
καὶ ἡ βλάβη κινδυνωδεστέρα.

Sed nihil frequentius in se ipsum impingit, quam
os, quod falsitatem dicere consuevit, et mendacium
mendacio sanare conatur. Quoniam igitur, frater,
cognovimus, te synodicum congressum data opera
differre, ac prætextus ad id querere et confingere
(verum enim omnino est illud Salomonis : *Occasio-
nes querit, qui vult recedere ab amico*¹⁵), hocque
manifestum facit suffragium tuum, quod, nisi inter-
fuisset malignitas, simpliciter et plane composuis-
ses ; pœnam interdictionis a sacro ministerio tibi
imponimus in virtute Spiritus sancti : cui omni-
mode debitor es, inceptum in ipso congressu ju-
dicium consummare. Duorum enim alterum eligas,
necesse est : vel iudicium non secundum spiritum
te incepisse, vel non legitime ab eo nunc abesse.
Cæterum **581** et illud manifestum est, te eos qui
ad orthodoxam fidem conversi sunt, statutis ritibus
perficere jam potuisse. Quod si fecisti, oportebat
sane etiam illis persuadere, ut hoc breve tuæ ad
nos protectionis, et a nobis dimissionis tempus
expectarent : omnino enim illi, qui ad suscipiendum
mysterium abs te persuasi sunt (si tamen persua-
si), et in hoc facile tibi morem gessissent ; et præ-
terea istud ad probationem fuisset sincera eorum-
dem conversionis ad gratiam fidei : idque si
fuisset factum, obstruxisset sane multorum ora,
qui dicere possunt, Armenios non propterea quod
veritatem cognoverint, quemadmodum tu iactas,
sed alia de causa, accedere ad nos voluisse. Veri-
tatis enim cognitio, cum alia multa bona efficiat,
tum illud etiam, quod eos, qui illam consecuti
sunt, ad tolerantiam et patientiam disponit. Nihilomi-
nus consentimus et concedimus, ut liber adhuc
permaneat quindecim post præsentium receptionem
dies : quo profecto temporis intervallo, omnes
proselytos chrismate consignare poteris. Iis vero
transactis diebus, impositam interdictionis a sacro
ministerio pœnam supra collum tuum gestabis.
Quod si durum tibi videtur, Ecclesiam tuam pon-
tificio carere ministerio, considera, aliis etiam Ec-
clesiis durum esse, quod ob tui absentiam episcopis
suis careant : pro certo enim habeas, fore ut si tu
præsens non aderis, neque iudicium de episcopo
Iipenii compleatur unquam, neque reliquæ viduæ
Ecclesiæ episcopos recipiant suos : ne rursus, quæ
ferit in occulto, lingua, opportunitatem nanciscatur
cas quas publice et libere proferre non audent,
calumnias, suppeditanli adversariis nostris, ut

κανόνων, ἀλλὰ καὶ ἐτέρων ἐγνωσμένων σοι αἰτιῶν
αἰτουμένην συνέλευσιν, οὐδὲ τὸν ἀναγραφῆα πάντως
περιμενεῖς. Εἰ δὲ δὲ ἐκείνων μέλλεις αὐτόθι χρο-
νοτριβεῖν. ὡς ἂν μὴ τις βλάβη χρηματικῆ ἐπισυμ-
ἀναγραφῆς, πολλῶ μάλλον ἔδει σε τὸν χρόνον δια-
τῶν ἐκκλησιαστικῶν, ἔνθα καὶ ἡ ὠφέλεια θειοτέρη,

Ἄλλὰ γὰρ οὐδὲν οὕτως ἑαυτῷ περιπίπτει, ὡς
στόμα μὴ ὄντα λέγειν μεμαθηκός, ἀλλὰ καὶ ἐξέσθαι
τὸ ψεῦδος διὰ τοῦ ψεύδους πειρώμενον. Ἐπεὶ οὖν
σε διέγνωμεν, ἀδελφε, τὴν συνέλευσιν ἐπιτήδεις
ὑπερθέμενον, καὶ προφάσεις ζητοῦντα καὶ ἀνα-
πλάττοντα (ἀληθὲς γὰρ τῷ ὄντι τὸ τοῦ Σολομῶντος
ἐκείνο, ὅτι *Προφάσεις ζητεῖ ἄνθρωπος βουλόμενος
χωρίζεσθαι ἀπὸ φίλων*), καὶ δηλοῖ ταῦτα ἡ σὴ
γνώμη, ἦν, εἰ μὴτι κακότηδες μέσον ἦν, ἀπλῶς
ἂν καὶ ἀπεριέργως συνέθηκας, ἐπιτίμιον ἀλειτουρ-
γησίας σοι ἐπιτίθεμαι, ἐν ἀγίῳ δηλαδὴ Πνεύματι.
ὦ (50) πάντων ὀφειλέτης κατέστης, τοῦ τὴν ἐν
αὐτῇ προκαταρχεῖσαν κρίσιν ἐπιτελέσαι. Δυσὲν
γὰρ ἀναγκαιῶς προαιρέση τὸ ἕτερον, ἢ τότε
μὴ κατὰ πνεῦμα ταύτης ἀπαρξασθαι, ἢ νῦν οὐ
πνευματικῶς ἀφίστασθαι. Δῆλον γὰρ δῆπου καὶ
τοῦτο, ὅτι τοὺς πρὸς τὴν ὀρθοδοξίαν ἐπιστραφέντας,
ἐτέλεσας ἂν ἦδη τὰς νενομισμένας τελετάς. Εἰ δὲ
οὕτω τέλεσας ἐφθης, ἔδει σε πείσαι τούτους ὑπο-
μεῖναι καὶ τοῦτον ἐλεῖν τὴν τραχὺν (51) καιρὸν τὸν
τῆς σῆς πρὸς ἡμᾶς ἐλεύσεως, καὶ αὐτὸ ἐξ ἡμῶν ἀνα-
λύσεως. Πάντως γὰρ οἱ πρὸς τὴν τοῦ μυστηρίου
παραδοχὴν σοι πισθάντες, εἰ γε δὴ καὶ ἐπισέθησαν,
καὶ πρὸς τοῦτο ἂν σοι τάχιον ὑπεκλίθησαν. Βάτανος
δ' ἂν καὶ τοῦτο τῆς περὶ τὸ χάρισμα γησιότητος,
καὶ γενόμενον, ἐπεστόμιζεν ἂν πολλοὺς, οἱ λέγειν
ἔχουσιν ὡς οὐ τὴν ἀλήθειαν ἐπιγινόντες, ὡς αὐτῆς
ἐπαρρησιάσας, τὴν προσέλευσιν οἱ Ἀρμένιοι ἐποιή-
σαντο. Ἡ γὰρ τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσις τὰ τε ἄλλα
καὶ πρὸς τὸ καρτερεῖν διατίθησι τοὺς αὐτῶν ἐπι-
γνώμονας. Ἄλλὰ καὶ τοῦτό σοι πλὴν ἐπινεύομεν,
καὶ ἐνδιδόαμεν ἀνέτιψ εἶναι μετὰ τὴν τοῦ γράμματος
τοῦδε ὑποδοχὴν, ἄχρι πεντεκαίδεκα ἡμερῶν. Διὰ
τούτων γὰρ ὄλων οἱ προσελθόντες δὴ που χρῆσθη-
σονται μετὰ ταῦτα δὲ τὸν τῆς ἀλειτουρησίας
κλοιὸν ἐπιχειρούμενον ἔξεις τῷ σὴ τραχήλῳ. Εἰ δὲ σοι
βαρὺ δοκεῖ τὸ τὴν κατὰ σὲ Ἐκκλησίαν τῆς σῆς
ἀρχιερατικῆς λειτουργίας στερεῖσθαι, ἐνόησον, ὅτι
καὶ ἄλλαις Ἐκκλησίαις βαρὺ τὸ διὰ τὴν σὴν ἀπου-
σίαν στερεῖσθαι ἀρχιερέων. εὐ γὰρ ἴσθι, ὅτι εἰ μὴ
αὐτὸς παρέση οὔτε ἐπὶ τῷ Λιπενίου κρίσις τὸ τέλος
πραδῆξεται, οὔτε αἱ χηρεύουσαι λοιπαὶ τῶν Ἐκκλη-
σιῶν ἐπισκόπου; λήψονται. ὡς ἂν μὴ αὐθις ἡ κρού-
σθην βάλλουσα γλῶττα χώραν ἔξει τὰς ἀπαρρη-
σιάστους καὶ ἀνελευθέρους συκοφαντίας ἐπιπέμπειν
τοῖς ἐναντίοις, καὶ κατατοξεύειν ἐν σκοτομῆνῃ
τοὺς εὐθεῖς τῇ καρδίᾳ. Ἐπεὶ δὲ καὶ τῶν τριῶν μονα-
χῶν Βούλγαρος συνεδριάζουσιν ἡμῖν περὶ τίνος γέ-

¹⁵ Prov. xvi 1, 1.

Variae lectiones et notæ.

(50) Ἰσ. φ.

(51) Ἰσ. βραχυ.

ροντος ἀδελφοῦ αὐτοῦ μοναχοῦ τε καὶ τῆς ἐν τῷ Κίετρῳ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου προσετώτος μονῆς ἀνεκλαύσατο, φήσας τούτον περιορισθέντα παρὰ μηδενὸς ἀπολαύειν τῆς οἰασοῦν παρακλήσεως, ἅτε τῆς σῆς εὐλαβείας ἀπαγορευσάσης· πᾶσι δὲ κηρύγματος, καὶ τὸ ὅλως τῷ μοναχῷ τούτῳ προσέρχεται· εἰ γε ταῦτά εἰσιν ἀληθῆ, πάντως μὲν ἀρχιερατικῆς φιλανθρωπίας ἀνάξια, ἀναγκαίως δὲ ταχείας διορθώσεως ἄξια, ἣ προβήτω παρὰ τῆς σῆς τιμιότητος, τηρουντος αὐτὴν τοῦ Κυρίου, ἐν πάσῃ ἀγαθωσύνῃ καὶ ἀληθείᾳ τὸν καρπὸν καὶ δικαιοσύνην ἐπιδεικνυμένην τοῦ Πνεύματος.

16'. — Τῷ αὐτῷ παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου.

Ὅσα μὲν ἐπὶ τῇ τοῦ σοῦ γράμματος ἀναγνώσει, ὃ τὴν πρὸς τὰ ἐνταῦθα ἔλευσιν παρηγεῖτο, τοῖς συνελθοῦσιν ἀδελφοῖς ἔδοξεν, ἐν ἑτέρῳ σοι δεδῆλωται γράμματι· ὃ δὲ ἰδίᾳ πάλιν ἔχω λέγειν αὐτοῖς ἡναγνοῦς τὸν σωφρονιστὸν σου ἀπόλογον, ὃν ἐποίησω πρὸς τὸ ἡμέτερον γράμμα, ὃ περὶ τε τῆς τοῦ μοναχοῦ ἐκδιώξεως, καὶ τῆς τοῦ Ιερουργεῖν ἐπιτιξέσεως διελάμβανεν, ἥδη ἄκουε· Ἐοικᾶς μοι, ἀδελφέ, ἣ μὴ ἀναγνῶναι τὸ γράμμα ἰκεῖνον, ἣ ἀναγνῶναι μὲν, τὸν δὲ νοῦν πρὸς ἄλλοις ἔχων ἀναγκαϊότεροις καὶ ὀφηλοτέροις, μὴ συνείναι ὅλως τὴν τῶν γραφένων διάνοιαν. Πῶς γὰρ θυμοῦ καὶ πικρίας ἔγεμε τὰ γραφέντα, ἃ πᾶσαν, ὡς δοκῶ, πραϋθυμίαν ἐνδείκνυται; Καὶ εἰ βούλει, παράγαγε τὸ γράμμα, καὶ τοῖς δυναμένοις νοεῖν ὑπανάγνωθι, καὶ πάντως ἀλώσῃ, ἣ μὴ συνείς αὐτοῖς, ἣ συκοφαντεῖν ἡμᾶς ἐν πᾶσιν ἐσπουδακίως. Καίτοι, τί οὐκ ἂν ἔρεις ἐνθα μὴ ὁ ἐλεγχος ῥάδιος, ὅπου γε τοῖς οὕτω προδήλως ἀμωμήτοις ἐπιβάλλεις γλῶτταν φιλιστριαν; Τὸ δὲ καὶ φθεῖρειν ἦθη χρηστὰ ὀμιλίας κακᾶς, Παῦλον μὲν προσῆκε λέγειν πρὸς Κορινθίους· σοὶ δὲ πρὸς ἡμᾶς λέγειν οὐκ εὐπρεπές, τάχα ἔε, οὐδὲ εὐαγέλιον, οὐδὲ ὄσιον. Ἡ γὰρ ψευδῆ (52) Πατέρας ἡμᾶς λέγων, καὶ οὐκ ἄδελον τίνι πατρὶ στυτὸν εἰσποιεῖς, καὶ οὐ τῷ τοῦ ψεύδους, ᾧ σφραγισθεὶς θεὸς πάντας τοὺς λαλοῦντας τὸ ψεῦδος· ἣ ἀληθεύων, εἶτα τοὺς Πατέρας κακολογῶν, ἄξιός ἐστι τῆς ἐν τῷ νόμῳ τοῖς παρὰλαλαῖς ἀφωρισμένης κολάσεως. Πῶς δὲ καὶ τῷ μοναχῷ τὰς ἀκοὰς ἐνδεδώκαμεν, οἱ τοσοῦτου ἐδεῆσαμεν αὐτόθεν ἔκεινον πιστὸν ἡγήσασθαι, ὥστε καὶ τοὺς ὑποκινούντας πρὸς τὴν πρόπουσαν ἐπεξέλευσιν ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου ἐπιστομίσαμεν, Μὴ ὁ νόμος ἡμῶν κρίνει τὸν ἄνθρωπον, εἰπόντος, ἐὰν μὴ ἀκούσῃ πρότερον καὶ γινῶ τι ποιεῖ; Πῶς δὲ καὶ ἀπόντα σε κατεδικάζαμεν, οἱ γε ὅπως παρέση τῇ συνόδῳ, καὶ ἀπολογίῃ κεκλήκαμεν; Τὸ γὰρ εἰς ἀπολογίαν καλεῖν τὸν κατηγορούμενον, οἶμαι, οὐ κατακρίνειν ἐστίν· ἀλλ' οὐδὲ τὸ τὸν νεμόμενον τι, καὶ τῆς κομῆς ἐξωσθέντα, πάλιν ἀναποκαθιστάνειν ταύτην, καὶ οὕτω τῷ περὶ δεσποτείας δικαστηρίῳ χώραν δίδοναι, οὐδὲ τοῦτο μέχρι καὶ τήμερον κατάκρισιν εἶναι ἔμαθον. Εἰ δὲ

sagittent in obscuro rectos corde ¹⁶. Quoniam vero monachus quidam Bulgarus coram nobis in synodo consistentibus, de quodam sene fratre suo monacho, qui monasterio quod in urbe est, sancti Joannis praesidet, conquestus est, dicens, illum et relegatum esse, et a nemine quidpiam solatii recipere posse, eo quod religiositas tua lato edicto omnibus praeceperit, ne vel solummodo ad ipsum accederent: quae si vera sunt, omnimode a pontificia humanitate abhorrent, adeoque necessario promptam emendationem exposcunt, quae praestanda omnino a te est. Interim te conservet Dominus in omni bonitate, justitia et veritate, ut fructum Spiritus exhibeas.

XIX. — *Eidem archiepiscopi nomine.*

Quid lectis litteris tuis, quibus ad synodum non venturum significabas, congregatis fratribus visum fuerit, epistola alia declaratum tibi est. Nunc quae, 582 lecta sapientissima apologia, quam ad nostram fecisti epistolam, in qua de expulsiōne monachi, et de inhibitione sacra faciendī agebam, privatim dicenda mihi sunt, jam audi. Videris, frater, vel non legisse litteras meas, vel legisse quidem, sed cum mentem aliis magis fortasse necessariis et sublimioribus rebus intentam haberes, scribentis sensum nullatenus percepisse. Quomodo enim ira et acerbitate plenae illae sunt, quae omnem, ut puto, mansuetudinem et moderationem praeseferunt? Profer eas, si lubet; iisque, qui intelligere valent, perlege: et omnino convictus eris, vel non intellexisse, vel ad id dare operam, ut me in omnibus calumniaris. Et sane quid non dixeris, ubi non ita facile est te redarguere, qui litteris adeo manifeste innocuis linguam immittis calumniatricem? Illud autem, *Corrumpunt bonos mores colloquia prava* ¹⁷, congruebat quidem Paulo dicere Corinthiis; tibi autem ad nos dicere congruum nullatenus est, et fortasse neque purum, neque sanctum. Vel enim mentiris, Patres nos appellans, et sic obscurum non est, cui patri te in filium dedas, nempe mendacii, quocum Deus perdit omnes qui loquuntur mendacium ¹⁸: vel veritatem dicis, ac deinde Patribus obloqueris, et sic dignus es poena, quae parricidis in lege taxatur. Quomodo vero etiam monacho illi aures nos delimus, si a fide illi habenda ita procul absumimus, ut iis qui ad congruam animadversionem nos incitabant, os obstruxerimus illo Evangelii dicto: *Numquid lex nostra judicat hominem, nisi audierit prius ab ipso, et sciat, quid faciat* ¹⁹? Quomodo autem te absentem condemnavimus, qui ad synodum, et ut te purgares, vocavimus? Porro accusatum ad sese purgandum vocare non puto esse illum condemnare. Sed neque ei, qui e pascuo suo depulsus est, illud restituere, ut postea iudicio de dominio ipsius locus detur, ego unquam didici esse condemnatio-

¹⁶ Psal. x. 3. ¹⁷ Cor. xv. 32. ¹⁸ Psal. vi. 7. ¹⁹ Joan. vii. 51.

Variae lectiones et notæ.

(52) Ἰσ. ψευδῆ.

nem. Si autem tu novas leges condidisti, easque A us, prioribus relictis, addisemus, postulas; nos ab te majore jure postulabimus, ut prius linguam tuam perperias, ne risus cachinnosque puerilis scholam frequentantibus moveas, si quando litteras tuas solœcismis refertas legeriat. Et quidem videris mihi, neque ea, quæ senex detulit, imperatoris rescripta ullatenus intellexisse: non enim alias scripsisses, potentem sanctumque imperatorem nostrum decrevisse, ne monachus cellulam suam habeat: perspicue enim hoc venerando decreto comprehenditur. lis vero, quæ libellorum supplicum magistro apposuit candidissimum cor tuum, quasi monachus a nobis coactus multos ipsi velut redemptionis pretium, Michaelatos dederit, justificationem tibi paras adversus imperatoris sententiam: quod B perinde 583 est ac dicere eam esse conflictam. Alius quidem hanc rem audiens, eam Magni Gregorii sententiam pronuntiabit: *Malus quidem facillime condemnat etiam bonum: bonus autem facilliter neque malum.* Ego sane sciens libellorum supplicum magistrum esse imperatori familiarissimum non alia de causa, nisi quia regiam indagans voluntatem, nunquam aberrat a scopo ipsius; crediderim potius, te aliquando verum dicere (neque enim necesse est, ut semper mentiaris), quam virum illam quidpiam falsi confinxisse: siquidem hoc neque imperatori nostro, qui vero Deo omniumque Regi subest, placere novit. Sed res ista apud te, ut quidem vis, se habeat. Omnino tamen non oportebat, cum solum adeo felici forte frui, ut maledicorum linguam, quæ optimos etiam apud pessimas aures proscindit, effugeret. Cæterum cum nos semper calumniari consueveris, puduit te, vel hac vice, pravam istam dimittere consuetudinem. Quare etiam nunc tuis in litteris calumnlaris, dicens, tibi nos præcepisse, ut jus episcopatus tui in monasterium abdicares: quod manifeste commentum est simile aliis, in quibus confingendis jamdudum te exeres: non enim ut a jure episcopali, sed ab injusto gravamine recederes, postulavimus. Injustum vero gravamen dichinus, quod non iudicio probatum, sed tyrannide firmatum est, et adeo grave, ut nullam alleviationem habeat: nam plures adhuc majoresque miseras infers monacho relegato, et ab omni corporali defecto solamine; si quidem omnino falsa non sunt, quæ ejus frater episcopis in publica audientia, non sine lacrymis enarravit. Profecto, quæ clementia tua adversus infelicem senem nunc decrevit, nil minus sunt, quam ab igni et aqua interdieto, quæ pœna non nisi eis qui maxima et extrema peccarunt, ab antiquis legibus taxata est. Ultimam vero epistolæ tuæ partem quomodo

εὐ νεαροὺς νόμους διαταττόμενος, ἀξιοῖς ταῦτα μεταμανθάνειν ἡμᾶς, πρότερον ἀξιοθήσῃ παρ' ἡμῶν δικαιοτέρα τὴν γλῶτταν ἐξευγενεσθῆναι, ὡς ἂν μὴ γέλωτας ἐμπλοῆς βρασματοῦδεις τοῖς ἐν παιδείᾳ μείρακιος, ὀπηνίκα σου διέβρονται τὰ κατασθλοικα γράμματα· εἶτα καὶ ἡμῖν νομοθέτης καὶ διδάσκαλος γίνεσθαι. Ἔοικας δὲ μοι μηδὲ ἂ ἐπεφέρετο ὁ γέρον βασιλικὰ ἔγγραφα, συναίνει· ὡς γὰρ ἂν ἔγραψας ἡμῖν, ὅτι τῷ κραταιῷ καὶ ἁγίῳ ἡμῶν βασιλεῖ μὴ ἔχειν τὸν μοναχὸν ἐν αὐτοῦ κελλίῳ ἔδοξε. Προδήλως γὰρ τῷ προσκυνητῷ σημειώματι τοῦτου (53) ἐμπεριελήπται. Ἄ δὲ τῷ ἐπὶ τῶν δεήσεων προσῆψεν ἡ ἀπόνηρός σου καρδία, ὡς ἄρα λίτρον (54) Μιχαηλάτων (55) ὑῖ (56) δότος ἀδελφῶν τοῦ τυραννομένου δι' ἡμᾶς μοναχοῦ, συνέθηκε δικαιώματα παρὰ τῆν τοῦ βασιλέως ἀπόφασιν, ὅπερ ταῦτόν ἐστι τῷ πλαστεύσασθαι. Ἄλλος μὲν ἀντικρυς ἀκούσας τῆν τοῦ μεγάλου Γρηγορίου γνώμην ἔρει, ὡς Ὁ μὲν πακός, τάχιστα ἂν καταγροῖη καὶ τοῦ ἀγαθοῦ· ὁ δὲ ἀγαθός οὐδὲ τοῦ κακοῦ βραδίως. Ἐγὼ δὲ τὸν ἐπὶ τῶν δεήσεων τῷ βασιλεῖ οἰκιοῦτατον ἐπιστάμενος, καὶ τοῦτο δι' οὐδὲν ἕτερον ἢ ὅτι τοῦ βασιλικῶς θελήματος στοχαζόμενος, οὐδέποτε βάλλει παρὰ τὸν ἐκείνου σκοπὸν, πρότερον ἂν πεισθεῖν σέ ποτε τι τῶν ὄντων καὶ ἀληθῶς γενομένων εἰπεῖν ὡς ἔχει, ὅτι μὴ πᾶσα ἀνάγκη, ἢ τὸν ἄνδρα τοῦτον πλάσασθαι τι τῶν μὴ γενομένων· ὅτι μηδὲ τῷ ὀπὸ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ καὶ παμβασιλέως καταστάντι ἀληθεῖ ἡμῶν βασιλεῖ ἐν τοιοῦτον οἶδεν ἀρέσκον. Ἄλλὰ ἐν μὲν τοῦτου παρὰ σοι, ὡς βούλει, ἔχεται. Πάντως οὐκ ἔδει μόνον αὐτὸν οὕτως εὐτυχῆσαι μεγάλη, ὥστε καὶ τὴν τοῦ μῶμου γλῶτταν διαφυγεῖν, ἢ καὶ τῶν ἀρίστων παρὰ ταῖς κακίσταις ἀκαεῖς ἄπτεται. Εἰσθῶς δὲ καὶ σοκοφαντεῖν ἡμᾶς, ἡσχύνθης νῦν ἐγκαταλείπειν τὴν συνήθειαν. Ἀμέλει καὶ νῦν αὐτῇ χρώμενος, διέβαλες ἡμᾶς ἐν τῷ γράμματι, εἰρηκῶς ὅτι σε ἐπὶ τῇ μονῇ δίκαιον ἐπισκοπῆς ἀποποιήσασθαι ἐπιεισάμεν· ὁ πρόδηλός ἐστι συβράφη οἷας αὐτὸς συβράπτειν ἐξεμελέτησας. Οὐ γὰρ δικαίου ἐπισκοπικοῦ ἐκστῆναι, ἀλλ' ἀδίκου ἐπιθέσεως ἡξιώσαμεν. Ἄδικον δὲ ἐπιθεῖσιν ὀριζόμεθα, τὴν οὐ κρίσει βεβαιομένην, ἀλλὰ τυραννίδι κρατυνομένην καὶ οὕτω ταχυνομένην, ὥστε μηδὲ νῦν συστολῆν τινα σχεῖν, ἀλλὰ πλείους καὶ βαρυτέρας κακώσεις τῷ μοναχῷ περιορισθέντι, καὶ πείσης ἀποκλεισθέντι σωματικῆς παρακλήσεως· εἴ γε μὴ πάντῃ τῆς ἀληθείας ἀπέχουσιν, ἢ τοῖς ἐπιτοκόμοις ὁ τοῦτου ἀδελφός ἐν ἐπηκόῳ καὶ τοῦ σου ὑπηκόου προσανακλαύσατο. Ἄντικρυς γὰρ τὰ νῦν ὀρισθέντα παρὰ τῆς σῆς πραότητος κατὰ τοῦ ἀθλίου γέροντος, πυρός ἐστι καὶ ὕδατος ἀπαγόρευσις, ἢ τοῖς ἔσχατα ἔσχατων ἐξαμαρτάνουσι παρὰ τῶν παλαιῶν νόμων ὤριστα. Τὸ δὲ σοι ἀπροτελεύτειον τῆς ἐπιστολῆς, πῶς ἂν ἐκὼν παρέλθοιμι ἀνεξέλεγκτον; Ἐφῆς γὰρ ὡς

Variæ lectiones et notæ.

(53) Ἰσ. τοῦτο.

(54) Ἰσ. λίτρον.

(55) Genus monachæ aureæ ab imagine, quam gerebat, Michaelis Ducæ imper. sic dictæ. V. Du Can.

giam in Glossar.

(56) Quid significet hoc compendium prorsus ignoro. Suspicio tamen, esse notam alicujus numeri vel mensuræ.

ει χαλεπαινομέν σοι, δεῖ σε πάντως μηδὲ τῆ συνόδῳ παραβαλεῖν, ὡς ἂν μὴ ἐπιπλέον σκανδάλου αἰτιος γένοιτο. Ἄλλ', ὡ βέλτετε συνεπισκόπων, αὐτὸ τοῦτο χαλεπαίνει ἡμᾶς. Ποῖον; Ὅτι μὴ ὑπαίξεις τὰ τε ἄλλα καὶ πρὸς τὴν σύνοδον συγκαλούμενος, ὥστε μᾶλλον πολλαπλασιάζεται σοι τὸ σκάνδαλον· καὶ ὁμοίον τι πάσχων ἀναισθητεῖς, ὡσπερ ἂν εἰ πυρέττονται σοι καὶ οἶνοποιοῦντι τὸν λατρὸν ὄρων χαλεπαίνοντα, διώμυσο πρὸς τοῦτο, ὡς οὐποτε ἕδωρ προσήση, ὡς ἂν μὴ ἐπιπλέον σοι ἐμπικραίνηται. Ἄλλ' ὡ τῆς ἀπονοίας, ἣν ἀπενοήσω, ἐλεεῖν! ὅτι τοιαῦτα γράφειν ἐτόλμησας ἀνθρώπων φειδομένη τῆς σῆς ἀσθενείας, καὶ ταύτην ἐπικαλύπτοντι· ὡς εἰ γε βουληθεῖν, ἐπαφεῖναι τὴν γλώττιαν τῆ σῆ περι πάντα ἀβελτηρίαν καὶ ἀμαθίαν, κἂν εἰς ἕδου καταδύση μυχοῦς ἐτιζών. Παραφρονῶν λαλῶ, αὐτὸς με ἠνάγκασας· ἐγὼ δὲ καὶ τοῦτο τῆς σῆς κακοηθείας ἐθαύμασα, πῶς οὐκ ἐμνήσθης ὅπως τοῦ τῆς ἀλειουργήσεως δεσμοῦ, ὃν ὁ μοναχὸς ἐξεῖπεν ἐπιτεθεῖναι· αὐτῷ παρὰ σοῦ. Ἦδει· γὰρ τί τὸ τοῦτο παρακολούθημα, καὶ διὰ τοῦτο ἀπεισιπῆσας. Οὐκουν οὐδὲ ἡμεῖς πλεῖον τι τῶν ἐν τῷ πρότερον γράμματι περὶ τοῦτου δοξάτων ἡμῖν, νῦν προστιθέμεν, κανονικῶν τε ὄντων καὶ πάσης ὑπερέρων κατατιτάσεως. Ταῦτά σοι παρὰ τὸν εἰωθότα μοι τρόπον ἔγραψα, συνιδὼν ὅτι σοι τὴν τυφομανίαν ἢ πρᾶτης ἐξέκαυσεν· ἦν ὡς ἀχρηστον μετρίως νῦν παρωσάμενος, ἀμυδρὸν τινα καρπὸν τοῦ πυρὸς ἐπέδειξα. Ἄλλὰ σοι γένοιτο τὸ σαυτοῦ ἐπιγνώσθαι μέτρον, ἐν πᾶσι συνετιζόντός σε τοῦ Κυρίου, καὶ τὴν ἀπόνοιαν (57) ταύτην, ἣν πολλὴν ἐν σοὶ γράφεισαν ὀρώμεν, πιέζοντος καὶ ἐκτρίχοντος τὴν ἀγριότητά τε καὶ θηριωδίαν, δι' ἣν ἐστι (58) κακοῦται γέρον ἱερεῦς μοναχὸς, μεταποιούντος εἰς πρᾶτητα καὶ συμπάθειαν ἀρχιερεῖ μοναχῷ καὶ ἡδὴ γέροντι πρέπουσαν·

senex sacerdos et monachus, commutet in mansuetudinem et indulgentiam, quæ pontifici, monacho et jam seni congruat.

Κ'. — Ἐκ τῆς πρὸς Τιβάνιον Ἀρμένιον ἐπιστολῆς.

Μεγάλῃς ἀνοησία; ἐστὶ τὸ μίαν φύσιν ἐκ τῆς ἐνώσεως ποιεῖν, τὸ κτιστὸν καὶ τὸ ἀκτιστὸν, τὸ καθητὸν καὶ τὸ ἀκαθὲς, καὶ ὅσα ἄλλα, τὰ μὲν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τὰ δὲ τῆς θείας ἴδια. Εἰ γὰρ καὶ ἠνώθησαν, ἀλλ' ἄτρεπτα πάντως μέμιναν τὰ ἐκατέρας φύσεως ἰδιώματα. Πῶς οὖν μία φύσις τὰ καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν φυλαττόμενα ἐν ταῖς οἰκείαις διαφοραῖς; Ἦ οὐχὶ καὶ ὁ σίδηρος ἠνώθαι τῷ πυρὶ; ἀλλὰ μένει ὁ σῶμα βαρῦ, καὶ τοῖόνδε σχῆμα ἔχον, τυχόν, ἢ στρογγύλον, ἢ ἐπίμηκες, καὶ λαμνοειδές; ἢ ἀλλοῖόν τι, κἂν λαμπρὸς ἐγένετο ὑπὸ τοῦ πυρὸς καὶ θερμῆς. Πῶς δὲ τὸ θέλημα τὸ ἀνθρώπινον ἐνωθὲν τῷ θεῷ θελήματι, καὶ ἀσύγχυτον μέμιναν, ὡς καὶ αὐτοὶ μαρτυροῦσιν, οὐ δυνάδα παρειασάγει δυσὶν θελημάτων, ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ θεοῦ; Εἰπάτωςαν γὰρ μοι· ἀνέλαθε τὸ φυσικὸν θέλημα, ἦτοι θέλησιν ἀνθρωπίνην ὁ Κύριος; Ναὶ πάντως· ἀλλ' ἐθέωσε τὴν θέ-

A ipse lubens irreprehensam prætermittere possim? Dixisti namque, omnino te oportere, quoniam irati tibi sumus, a synodo abesse, ne majoris scandali auctor fieres. Sed, o coepiscoporum optime, hoc ipsum ad indignationem nos provocat, quod parere nolis cum in aliis, tum ad synodum vocatus. Quare eo magis scandalum multiplicas: et non animadvertis perinde te agere, ac si, cernens medicum tibi, quod febricitans vinum bibisses, iratum ipsum enive rogares ne unquam tibi aquæ potum præscriberet, ne rursus magisque irascendi occasionem haberet. Sed, o dementiam, qua laborasti, cum talia scribere ausus es homini, qui tuæ parci infirmitati, camque etiam operire studet! quasi vellem rigidus insectari omnimodam amentiam tuam atque inscitiam, etiamsi in inferni penetralia vivus descenderes. **584** Insane fortasse loquor; sed tu ad ita loquendum me compellis. Ego vero et in eo improbitatem tuam miratus sum, quod ne verbum quidem feceris de vinculo interdictionis a sacro ministerio, quod monachus sibi abs te impositum affirmavit; noveras enim, quid exinde sequatur; et idcirco alto silentio præteristi. Igitur neque nos quidquam ultra id, quod in priore epistola scribendum duximus, hic addemus: nam illa et canonica sunt, et omni superiora reprehensione. Hæc tibi præter consuetum mihi morem scripsi, quod animadverti tumidum furorem tuum lenitate magis inflari: hinc, ea tantisper seposita, sublebscurum quemdam ignis fructum gustandum tibi dedi. Verum utinam aliquando quis quantusque sis, cognoscas, in omnibus intellectum tibi dante Domino: qui et amentiam istam multam quam tibi insitam novimus, comprimat atque dissolvat; ac ferocitatem feritatemque, qua etiamnum torquetur

XX. — *vs epistola ad Tibaniam Armenium.*

Magnæ dementiæ res est unam ex unione naturam facere creatum et increatum, patibile et impatibile et quæcumque alia, quorum illa quidem humanæ naturæ, hæc divinæ sunt propria. Tametsi enim conjunctæ sint naturæ, immutatæ tamen permanserunt utriusque naturæ proprietates. Quomodo igitur una natura, quæ etiam post conjunctionem differentias servant suas? Nonne et ferrum copulatur igni? et tamen remanet corpus grave, ejusdemque ut antea, figuræ; puta, rotundam, vel oblongum, vel laminosum etc., quanquam splendidum quoque et calidum est ex igne. Ac quomodo voluntas humana divinæ conjuncta, et inconfusa permanens, ut et ipsi affirmant, non binarium voluntatum numerum inducit, nempe sui ipsius et divinæ? Respondeant enim: Assumpsitne Dominus voluntatem humanam? Procul dubio: sed deifica-

Variæ lectiones et notæ.

(57) ἴσ. ἀπόνοιαν.

(58) ἴσ. ἔτι.

vit, aiunt, ipsam. Hoc ego quoque affirmo. Eu igitur duas voluntates, nempe deificatam unam, alteram deificatam. Sed unitæ sunt, inquirunt : ego quoque idem aio. At si quidem per unionem confusæ essent, *posses quis dicere, confusione in unam coaluisse, seu potius neutram remansisse. At cum, facta unione, suas retineant proprietates, quomodo* **585** *non sunt duæ ? Sed, aiunt, humana voluntas a divina regebatur, adeo ut, cum divina volebat, tunc humana natura vellet, verbi gr. comedere, aut bibere, vel aliud quidpiam naturale agere. Ita sentio et ego. At si, cum divina annuebat voluntas, tunc humana volebat, jam perspicias, humanam voluntatem esse in Christo, nempe quæ humana illa volebat, et divinam quæ annuebat. Nonne scriptum est in Evangelio : Volebat latere, et non potuit ²⁰ ?* **B** Quomodo igitur voluit ? divinitus, vel humanitus ? Propterea enim non potuit, quia Deus volebat humanam patefieri voluntatem. Quomodo autem patefacta est, si in Christo non erat substantialiter, vere, et absque commutatione ? Non enim secundum imaginationem hæc fiebant : absit. Unita igitur humana divinæ erat voluntati. Cumque absque immutatione et confusione facta hæc fuerit conjunctio ; consequens est, ut duæ fuerint etiam post unionem voluntates. Non enim aliud unio fecit, præterquam glorificare et illustrare quæ antea ignobilia et abjecta erant. Quod vero glorificatur, non propterea ex propria exiit natura ; sed potius in propriam naturam restituitur : siquidem abjectio et ignobilitas est ex peccato, quod præter naturam est : tametsi unio cum Deo non est quid nobis naturale, sed supra naturam. Igitur ex eo quod naturalis voluntas glorificata est, ac ea volebat, quæ indebat Deus, nequaquam periit. Quare, si illa erat, erat vero et divina in Christo, duæ planæ sunt etiam post conjunctionem, differentiis suis insignitæ, voluntates : quemadmodum et in ignito ferro, ignis ferro ipsi unitum habet, ut urat et splendeat ; et ferrum habet pondus suum, molem et figuram : et quoad subsistentiam quidem non separantur ab invicem proprietates ignis et ferri : at, cum naturales retineant differentias, ostendunt, naturas ignis ac ferri etiam post unionem omnino servari.

²⁰ Marc. vii, 24.

Variæ lectiones et notæ.

(83) *Ισ. ἰδοῦ.*

λησιν, φησὶ, ταύτην. Κάγω φημι. Ἰδὸν (59) εὖν δύο, τό τε θεώσαν, καὶ τὸ θεωθέν. Ἄλλ' ἠνωμένα, φησὶ· Κάγω οὕτως λέγω. Ἄλλ' εἰ μὲν ἐνωθέντα συνεχύθησαν, εἶχέ τις λέγειν, ὅτι ἐν ἐγένοντο συγκεχυμένον, οὐδ' ἑτερόν ἐστι μᾶλλον. Ἐπεὶ δὲ ἐνωθέντα τηροῦσι τὰς οἰκειὰς ἰδιότητας, πῶς οὐ δύο ; Ἀλλὰ τὸ ἀνθρώπινον, φησὶ, θέλημα ὑπὸ τοῦ θεοῦ θέληματος ἤγετο, καὶ ὅτε ἤθελε τὸ θεῖον θέλημα, τότε ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἤθελε φαγεῖν, ἢ πιεῖν, ἢ ἄλλο τι φυσικὸν ἐνεργῆσαι. Κάγω οὕτως λέγω. Ἐπεὶ οὖν ὅτε παρεχώρει ἡ θεία θέλησις, τότε ἤθελεν ἡ ἀνθρωπίνη, ὁρᾷς ὅτι ἀνθρωπίνη θέλησις ἦν ἐν τῷ Χριστῷ, ἐκεῖνα θέλουσα τῶν ἀνθρωπίνων ἃ ἡ θεία παρεχώρει θέλησις. Οὐ γέγραπται ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, ὅτι ἠθέλε λαθεῖν καὶ οὐκ ἠδυνήθη ; Πῶς οὖν ἤθελε ; θεῶς, ἢ ἀνθρωπίνως ; Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ οὐκ ἔδυνήθη, παραχωρήσαντος τοῦ Θεοῦ, δειχθῆναι τὸ ἀνθρώπινον θέλημα. Πῶς δὲ ἀνεδειχθῆ, εἰ μὴ ἦν ἐν τῷ Χριστῷ οὐσιωδῶς καὶ ἀτρέπτως ; Οὐ γὰρ δὴ κατὰ φαντασίαν ταῦτα ἐπεδείκνυτο· μὴ γένοιτο. Ἦνωμένον οὖν ἦν τὸ ἀνθρώπινον θέλημα τῷ θεῷ θελήματι. Ἐπεὶ δὲ ἀτρέπτως καὶ ἀσυγχύτως ἦνωτο, δυὰς θελήσεων εισάγεται καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν. Ἡ γὰρ ἔνωσις οὐδὲν ἄλλο ἐποίησεν, εἰ μὴ τὸ δοξάσαι καὶ λαμπρῶσαι τὰ πρώτῃν ὄντα ἄτιμα καὶ ἄδοξα. Τὸ δὲ δοξασθῆν οὐκ ἐξέθη ἐκ τῆς ἰδίας φύσεως, ἀλλὰ μᾶλλον εἰς τὴν οἰκειάν φύσιν ἀπεκατέστη. Ἡ γὰρ ἄδοξια ἐκ τῆς ἀμαρτίας, ἥτις παρὰ φύσιν ἐστίν· εἰ καὶ ἡ πρὸς Θεὸν ἔνωσις οὐκ ἐστὶ φυσικὴν ἡμῶν, ἀλλ' ὑπὲρ φύσιν. Τέως δ' οὖν δοξασθῆν τὸ φυσικὸν θέλημα, καὶ ἐκεῖνα θέλον ἃ τῷ Θεῷ ἐδόκει οὐκ ἀπόλετο. Ὡστε ἐπεὶ ἦν αὐτὸ, ἦν δὲ καὶ τὸ θεῖον ἐν τῷ Χριστῷ, δύο πάντως καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν γνωρίζόμενα ταῖς οἰκειαῖς διαφοραῖς· ὥσπερ καὶ ἐπὶ τοῦ πεπυρακτωμένου σιδήρου, τὸ πῦρ ἐνωθὲν τῷ σιδήρῳ ἔχει τὸ καλεῖν καὶ τὸ λάμπειν, καὶ ὁ σιδηρὸς τὸ εἰκεῖον βῆρος καὶ τὸν ὄγκον καὶ τὸ σχῆμα· καὶ ὑποστατικῶς μὲν οὐ διαιροῦνται ἀπ' ἀλλήλων τὰ ἰδιώματα τοῦ τε πυρὸς καὶ τοῦ σιδήρου, τὰς φυσικὰς δὲ διαφορὰς ἔχοντα δεικνύουσιν, ὅτι φύσις εἰσὶ καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν τό τε πῦρ καὶ ὁ σιδηρὸς.

ferri : at, cum naturales retineant differentias,

ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ
www.libtool.com.cn
ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ
ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΟΕ'.

THEOPHYLACTI
ARCHIEPISCOPI BULGARIÆ
EPISTOLÆ LXXV

A Joanne Meursio Græce editæ et a Vincentio Marinero Valentino de Græcis
Latinæ factæ *.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΩΤΗ.

Α

EPISTOLA PRIMA.

Ἐγὼ δὲ καὶ χάριν ὁμολογῶ τῷ διαβάλλοντί με, πανσέβαστέ μου ἀντιλήπτορ, ὅτι μοι τοῦ δέξασθαι τῆς σῆς μεγαλειότητος γράμμα γέγονε πρόξενος. Καὶ τοῦτο ἦν ἄρα τὸ τῆς παροιμίας ἐκεῖνο, ὡς ἔστι τι καὶ χολῆς ὄφελος. Ὡς ἔγωγε τὸ γράμμα ἐπὶ χεῖρας λαβὼν, τὸ τοῦ Δανιὴλ εἶπον ἐν τῷ λάκκῳ τοῦτο, καὶ τοῖς οὐ νηστεύουσι λέουσιν· Ἐμνήσθη μου γὰρ ὁ Θεός. Οὕτως Θεοῦ δώρου τυχεῖν ἐνόμισα. Οὐ ταύτη δὲ μόνον εὐφροσύνης ἐνεδύθην ἰμάτιον, ὅτι μοι προσ- ἐλάλησας, ἀλλ' ὅτι καὶ ἀντιπροσάλησαι ἐξουσίαν ἔδωκας, καὶ μοι τὸ στόμα ἀνέψυχας, οἷόν τινι δεσμῷ πρὶν τὸ [/. τῷ] ἀπαρῆρσάστω καὶ κλειόμενον καὶ φθειγγόμενον. Ἀλλὰ γὰρ ἐγὼ τοῖς τὰ τοῦ δημοσίου χειρίζουσιν ἐμποδῶν. Ἐγὼ τι κοινὸν ἔχειν πρὸς τὸν δῆμον δέχομαι, ὅς γε οὕτως αὐτὸν πέφρικα τὸν

Dr. ἀρεῶν, ὥστε καὶ ἀστρα σημαίνεσθαι. B
ians libere loqui non poterat. Sed enim ego impedimento sum iis, qui publica quasi manibus contrec- tant et administrant. Ego etiam cum populo

istum exhorruī Briareum, ut quidam cum astra
Μάρπτει γὰρ ἐξείης ὄστ' αἰτιος, ὄστε καὶ οὐχί. Καὶ ὅπερ ἀπαγορεύει τῷ Θεῷ Ἀβραάμ ἐνιαχοῦ, τῷ ἀσεβεῖ τὸν δίκαιον συναπόλλυσιν, ἐπειδὴν τύχη τῶν πραττόντων μὴ φωτιζομένων τῷ τῆς διακρίσεως Ἡνεύματι. Εἰ δὲ καὶ τοῖς ἄλλοις ἦν ἐμποδῶν, οὐχ οὕτω Μαργίτης εἶμι, ὥστε τοῖς Ἰσοῖς ἀντιφέρεσθαι. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ Δρύαντος υἱὸς κρατερῶς· Λυτούργος (2) δὴν ἦν, καὶ τὰ ἐξῆς τοῦ ἔπους. Οἱ νεώτεροι συνερέτωσαν. Ἀλλ' εἴκει καὶ τοῦτο τοῦ παρελθόν- τοῦ εἶναι χειμῶνος, καθ' ὅν οἱ τῆς διαβολῆς μοι

Variae lectiones et notæ.

(1) Καὶ φθειγγόμενον. Malim, καὶ σφειγγόμενον.

(2) Λυτούργος. Scribe, Λυκούργος. In oculis habuit locum illum Homeri *Iliad.* 2.

Ego quidem singulares illi gratias ago, qui me deformis ignominia calumniæ dilaceravit, paucobaste mi opitulator. Quoniam ille, ut optatas tuæ amplitudinis litteras susciperem, auctor mihi quidem fuit certissimus. Et hoc est, quod illa parœmia fertur, iræ scilicet et bilis suum esse aliquando emolumentum. Quare ut litteras manibus sumpsī meis, illud Danielis, in hac ego lata periculorum fossa constitutus, et his quidem saturis et rabidis leonibus lætus protuli; jam mei quidem Deus meminuit. Quocirca divinum me donum esse adeptum existimavi. Et non hoc pacto solum præclaram lætitiæ indui vestem, quia mecum tu colloqueris, sed quia, ut ad te respondere possem plenam mihi facultatem obtulisti, osque aperuisti meum, quod antea, quodam veluti vinculo obstrictum immurmurans libere loqui non poterat. Sed enim ego impedimento sum iis, qui publica quasi manibus contrec- tant et administrant. Ego etiam cum populo communi me esse jure facile patior, qui etiam ita

quod alicubi ipsi Deo Abraham penitus interdixit, justum cum nefario et impio simul evertit et cor- rumpit, fortasse quia quæ peragunt, nullo sapien- tiæ et iudicii Spiritu exsequuntur illustrati. Si autem etiam aliis adversantem me objecerim, non 632 ita ego insano Margiten imitabor studio, ut æqualibus omnino obsistam.

Non etenim sapiens nimium fortisque Lycurgus Diu stetit.

Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ Δρύαντος υἱὸς κρατερὸς Λυκού- ρος

Δὴν ἦν ὅς βα θεοῖσιν ἐπουραλοῖσιν ἔριπεν.

* Vide Præfationem, num. XLVIII, superioris tomi col. 473.

Et quæ deinceps in ipso carmine sequuntur. Qui enim juniores sunt, secum cohæreant, et ad robur innectantur. Equidem videtur et hoc ita mihi evenisse, quasi furentem dira hiemis procella, crebroque imbre, cujus instar calumniarum mihi præcipites fluvii illabuntur. Est enim nobiscum Dominus. Et nos effracta et ingens aquarum impetus obruere et immergere nequaquam poterit; sed noster spiritus innoxius quidem sævum torrentis gurgitem prætergrediatur, immo potius his aquarum fluctibus abluemur, pureque lavabimur, et inde mundi apparebimus et candidi, unde nos coinquinari metueramus. Inter alia, frater meus, ut necesse est, meam solertiam hanc, et subdolam versutiam, quam in paludis jura impende, annuntiabit: et quomodo ego magnus quidam hoc pacto sim, et robore potens, et verbo potentis cuncta perferens, qui omnibus præsertim despiciatui sum, et omnium calumniis et injuriæ obnoxius, qui etiam quasi obturatis auribus torpeo, et penitus humili abjectus sum sede, et quasi obstructis labris omnino conticesco, factusque sum, quasi qui negligenter audit, et oscitanter obsequitur, omnis boni infeliciter expers. Dorsum crebris ictibus obtuli¹. Et os ad obtrectandum vero meum urgentibus flagris objeci, genas meas et calumniandum natum claudere ausus est nomen. Tuæ etenim erit altitudinis sublimisque animi, illum, qui his confusis cornicem stridoribus, et variis sturnorum susurris subest, non audire, imo etiam in hoc te Deum imitari, omnia scilicet ut probo et exacto judicio et dicas et facias. Qui omnia, antequam fiant cognoscit et in hæc se demittens, Cuncta, inquit, excutiam, cuncta prospiciam. Ipse ergo te sibi, quantum fieri potest, similem, omni turpitudinis crimine sejunctum, omnique infortunil casu semotum conservet atque tutetur.

EPIST. II.

Domino magistro Joanni.

Neque mihi alti est otii tempus. Etenim in nos illorum, in quibus fuimus negotia, et rerum moles, quoniam illam nobis commiseram, usque in anxiam animi tristitiam irrepsit, quasi solum licuisset fieri, quod factum quidem non est. At equidem quia utrumque jam non est nostræ facultatis, certe stultum est et absurdum, quæ jam fieri non possunt indagare et aggredi. Quare alterum solum nos conari decet. Inquam quidem, ut illo altero jam successu et eliso, te voluptati aliquantulum et remissioni submittas. Sed si hoc illud aliud studium et amorem frangit et frustratur, vere illorum potius eris, qui sibi nimis indulgent, quam qui fratres diligunt, et qui ita eam **633** legem sibi vindicant, quæ proximum supra se ipsum amare et colere præcipit. Quasi legitimi amoris mensura nequaquam absolvi et adimpleri possit, cum illi, ad æquatam, in nos ipsos, amorem et studium, etiam in proximum aliquid amplius adjicitur. Et hæc ille a nobis exposcit, qui supra seipsum, nos multa prosequitur dilectione, hæcque illis manifestat; quibus ille usque ad necem, immanemque in-

¹ Isa. I, 6.

Variæ lectiones et notæ.

(3) Παρακαῶντος Malini, παρακοῶν τις. — Imo leg. παρακαλοῦντος. EDIT. PATROL.

A ἐπερβύθησαν ρύακες. Ἔστι μέντοι Κύριος ἐν ἡμῖν, καὶ οὐ καταποντίζει ἡμᾶς τὸ ὕδωρ τὸ ἀνυπόστατον, ἀλλ' ἀβλαβῆς ἡ ψυχὴ ἡμῶν τὸν χεῖμαρβρον διελεύσεται· καὶ νεφόμεθα· μᾶλλον τῷ ὕδατι τοῦτω καὶ πλυθησόμεθα, καθαροὶ φανεῖτες, ἐξ ὧν ῥυπανθῆναι ἠλπισθημεν. Τὰ τε γὰρ ἄλλα καὶ ὁ συνάδελφός μου, ὁ δεῖ ἀπαγγελεῖ τὴν ἐμὴν περὶ τὰ τῆς λίμνης δίκαια κακεντρέχειαν· καὶ ὅπως ἐγὼ μέγας τις ἐνταῦθα καὶ πολλὸς τὴν ἰσχὺν, καὶ φέρων τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως. Ὅς πᾶσιν εἰς ὕδριν καὶ περιφρόνησιν ἔκκειμαι, καὶ ἐκωφώθη, καὶ ἐταπεινώθη, καὶ ἐσίγησα, ἐξω παντὸς ἀγαθοῦ παρακαῶντος (3), γινόμενος καὶ τὸν νῶτόν μου ἔδωκα εἰς μάστιγας, τὰς δὲ σιαγόνας εἰς ραπίσματα. Στόμα μὲν οὖν διαβύλλειν πεφυκός, οὐδεὶς ἂν ἀποκλείσαι δύναται. Τοῦ δὲ σοῦ βήους ἀνεῖη τοὺς τῶν κολοῶν κρωγμοὺς, ἢ τῶν ψαρῶν τοὺς ψιθυρισμοὺς ὑπερκείμενον μὴ δεχέσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἔχειν Θεοῦ, τὸ πάντα ἐν κρίσει διηρουνήμενα λέγειν τε καὶ ποιεῖν. Ὅς γε πάντα εἰδὼς πρὶν γενέσεως, Καταβάς, φησὶν, ὄφθαρται. Αὐτὸς σε τροφοῖ ἐν τῇ πρὸς αὐτὸν κατὰ τὸ δυνατόν ὁμοίωσαι, πάσης κακύνσεως ἀνώτερον καὶ κακώσεως.

C EPIST. F.
Τῷ μαθητορὶ κυρίῳ Ἰωάννῃ.
Ὅτε ἔμολι σχολὴ μακρὰ καὶ ἡμᾶς τῶν ἐν οἷς ἤμεν ὄτι συνῆν ἡμῖν, ἴσως ἂν εἶχε λύπην τὸ πρᾶγμα, ὡς ἐξὸν γίνεσθαι, μὴ γινόμενον. Ἐπεὶ δὲ ἀμφοτέρων μὴ ἐνδέχεται, ἀνόητον ὄντως, τὸ ζητεῖν τὰ ἀδύνατα. Ἄλλὰ θελήσομεν θάτερον, λέγω δὴ, τὸ ἐκείνου κοπτομένου ἀπολαύειν αὐτὸν ἀνέσεως. Ἄλλ' εἰ τοῦτο ψευδόμενον ἐστὶ τὴν πρὸς ἐκεῖνον ἀγάπην, καὶ φιλαύτων μᾶλλον, ἢ φιλαδέλφων, καὶ τοσοῦτον ἐχόντων τῆς ἐντολῆς, ἢ τὸν πλησίον ὑπὲρ ἑαυτὸν ἀγαπᾶν διατάσσεται· ὥστε μηδὲ τὸ τῆς νομικῆς ἀγάπης μέτρον πληροῦν, ἐν τῇ πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς ἰσότητι τοῖς πλησίον ἐπιμετροῦμενον. Καὶ ταῦτα πυθανομένου ὑπὲρ ἑαυτὸν ἡμᾶς ἀγαπήσαντος, καὶ τοῦτο δεικνύοντος, οἷς αὐτὸς ἐνείχετο δαπανώμενος, ἐν ἡμῖς ἐν βεβρωσῶν τὸν βίον διάγοιμεν. Ἐπειτα πῶς οὐκ ἀτοπον περιέχεσθαι μὲν ἐκείνου, ὅτι πρὸς ἡμᾶς εἶχε πίστιν, δι' ἣν καὶ πρὸς πᾶν δεινὸν παρεβάλλετο· ἡμᾶς δὲ μὴ τῷ κοινῷ Δεσπότῃ πιστεύειν καὶ καταθάρρῃν τοῦ πρὸς τὴν λειπομένην ζωὴν ἡμῖν δρόμου, ὡς κουφοτέρου σὺν Θεῷ ἐσομένου, καὶ οὐδὲν τραχὺ ἢ πρόσαντες ἔξοντος; Ὁ αὐτὸς ἐστὶν ἡμῶν κηδεμῶν, ὁ καὶ τότε δι' ἐκείνου κηδόμενος· ὁ αὐτὸς ἐστὶ,

καὶ οὐκ ἠλλοίωται· αὐτὸς ποιμανεῖ ἡμᾶς, καὶ οὐδὲν ἡμᾶς ὑστερήσει. Μὴ Μωσέως ἀναπαυσαμένου, Ἰσραὴλ ἀνεπιτρόπουτος ἔμεινεν; Οὐχ ἵνα ἔσχον ὀδηγόν τε καὶ στρατηγόν τὸν τύπον τοῦ μείζονος, καὶ τῶν μείζονων διάκονον, καὶ τῆς εἰς τὴν ἐπιθυμητὴν γῆν ἐπαγγελίας ἐκπληρωτὴν, ἧς Μωσῆς οὐκ ἔξῆστο; Μὴ ἀναρπασθέντος Ἰησοῦ παραδόξως οὐκ Ἐλισσαῖος ἀνεφάνη προφήτης ἐν δισσῷ Πνεύματι; Πιστεύω τοῦ λοιποῦ βέλτιον ἢ πρόσθεν ἡμῖν ἔξῆσιν τὰ πράγματα, ἵνα μάθωμεν ὡς οὐκ ἂν ἀνθρωπίνους ἐννοήμασι καὶ σπουδάσμασι, ἀλλὰ θεῖα χρηστότητι, καὶ ῥήμασι δυνάμεως, ἀνεπινοήτως διεξαγόμεθα. Ταῦτα καὶ πλείω τούτων λογιζόμενόν σε, εἰκὸς πάσης ὑπερκαθῆσθαι μικροψυχίας, καὶ λογισμῶν χαμαλοδότητος. Ἄ καὶ μοι κατὰ νοῦν πεσόντα τῆς ἐπὶ τῷ συμβάντι καταπτώσεως ἀνευχεῖν δέδωκεν. Οὕτως ἔχε, τιμώτατε ἀδελφε, καὶ μὴ σου τὸν πύργον τῆς διανοίας κινεῖσθαι τῶν νηπίων τὰ βέλγη τῶν αὐτοῦς παιζόντων, ἐν οἷς καθ' ἡμῶν σπουδάσουσιν. Ἐπὶ τῆς πέτρας γὰρ αὐτὸν ἐφθης θεμελιώσας, ὡς φρόνιμος. Ἡ δὲ πέτρα ἐστὶ Χριστός. Τὰ μὲν οὖν πνεύματα πνεύσουσι, καὶ οἱ ποταμοὶ ἐπιβρέουσιν ἐκ τῆς ἀνωθεν βροχῆς καὶ παραχωρήσεως. Ἐκεῖνος δὲ σοι μενέτω καὶ βέβαιος καὶ ἀσάλευτος, ὥστε σε λέγειν ἐν Χριστῷ καυχώμενον· *Χεῖμαθρον διήλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν. Ἄρα διήλθεν ἡ ψυχὴ ἡμῶν τὸ ἔδωρ τὸ ἀνυπόστατον*; Ὁ δὲ πάσης παρακλήσεως θεός, αὐτὸς σε παρακαλέσει τὸ τελειώτερον διὰ τοῦ Παρακλήτου καὶ ὁμοδυνάμου Πνεύματος.

et formidinem gradī, omnesque abjectionis et humilitatis rationes superare. Quæ omnia mihi, ut ex animi sententia evenerunt, supra omnem etiam ille calamitatis casum mihi perferre concessit. Hæc ita percipe, perhonorifice frater, neve altam tuæ cogitationis turrim, et tutam animæ sepem stultorum tela furentia dirumpant, aut conterant, quibus seipsos inani sæpe deludunt studio et nos hostiliter adoriuntur. Tu vero ut prudens, teipsam firmans et fundans, ad petram confugisti. Hæc autem petra Christus est. Spiritus equidem semper spirant, et lumina cælesti aucta imbre effluunt. Ille igitur tibi maneat constans et immotus, ita ut possis cum Christo gloriari et dicere: *Anima nostra torrentem pertransiuit. Etiam et anima nostra pertransiuit aquam intolerabilem*¹. Deus autem ipse totius consolationis, Paraclēti et cum ipso æqualis Spiritus virtute afflante, te absolutissime co-

EPIST. Γ.

Τῷ πατριάρχῃ κυρίῳ Νικολάῳ.

Οὐ μᾶλλον δίδωμι χάριν, ἢ λαμβάνω διὰ τῶν πρὸς σὲ τούτων γραμμάτων, ἅγιε δέσποτα. Ἡτήσατο μὲν γὰρ παρ' ἡμῶν ταῦτα πρὸς τὴν σὴν ἀγιοσύνην ὃ τὰ πάντα, τιμώτατε ἀδελφε, ὁ Πελαγονίος ἐπίσκοπος, οἶόν τινος ξαναγωγούς ἐπὶ τὴν τῶν σῶν ἀρετῶν ἐστὶαν ἐλπισθέντος αὐτοῦ ἡγήσασθαι, καὶ τοῖς πρὸς τὴν σὴν ἐμίλιαν θερμοῖς ἡμέροις αὐτοῦ μετρίαν δώσειν ἀνάψυξιν. Καὶ μὴ λαβὼν (4) ἔχει χάριν, καὶ θαυμαστὸν οἶον γέγηθε. Αἴλιθε διδοὺς μᾶλλον αὐτὸς τὰ ἡμῖν εὐχταιύτατα. Τί γὰρ ἐμοὶ μείζοντος πρὸς σὲ τοῖς τῶν γραμμάτων περὶ ἄνασσεσθαι, κἂν μὴ τοσοῦτον ἐφικνοῦμαι ὅσον καὶ βούλομαι; Αὐτὸς μὲν οὖν μακάριος, ὃς ἐπὶ τὸ σὺν ἀναβάς ἄρος ἐνιόη, καὶ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον τὰ

¹ Psal. cxviii, 5.

(4) Καὶ μὴ λαβὼν. Scrib. καὶ ὅη λ.

C

EPIST. III.

Domno Nicolao patriarchæ.

Non magis meritam debitamque refero gratiam, quam consequor his litteris quas ad te mitto, sancte domine. Has equidem 634 efflagitavit a nobis, ad tuam sanctitatem, inclyte frater, egregius Pelagonius episcopus, quasi quæ veluti hospitium illum ducerent in præcipuam tuarum virtutum domum, ad quam etiam ille jam præire speravit, et ardentibus ejus in tuum consortium et familiaritatem desiderijs, mediocrem tuo ipsius conspectu recreationem tribuere. Qui etiam ut illas suscipit, gratias retulit innumeras, et mirum in modum propemodum delectatus est, atque præsertim ipse nobis, quæ majoribus cupimus votis, sine ullo gloriæ studio impendit. Quid enim mihi majus contingere po-

test, quam celerrimis litterarum alis ad te advolare, etsi in hoc, quantum opto, mihi assequi non conceditur. Ipse equidem felix, qui tuum scandens montem te facile inspicit, et facie ad faciem divinam tecum pulchritudinem intuetur, et pene cœlestibus sacraque mysteria sonantibus aures pascitur vocibus, quibus terrestres bestiæ et ferina corpora digna nullo modo esse censentur, quæ solum infera terræ pabula detondent, et cæco per terras cursu vagantur. Nos equidem decet, hoc veluti in speculo conspiciere, et in ænigmate, et quodam dissito intervallo hæc audire. Hæc enim mihi litterarum tuarum mecum commercium facile impertitur. Nosti itaque quid facturus sis, ne forte in omnibus tibi infelices et infortunati simus; sed spiritus qui tecum habitat, gratia, anticipando frui digni existimemur. Preces ergo jam effunde, illas, quæ Deum flectere et exorare facile consueverunt. Quæ ita modo veluti coercentur, ut parum absit, quin quasi visibili quodam longe distent intervallo, et sepimento includantur, ne his, qui te indigent, adsis. Hæc namque solæ, fortissimum nostrorum munimen scelerum errorumque murum expiare possunt et lustrare. Has itaque nobis large impertire, et nulla adversa formidabimus, sive quæ nos improbos facere, sive quæ malis et ærumnis nos semper afficere possint, o sancte pater et domine.

EPIST. IV.

Domno Gregorio Taronitæ præsidi.

Tacui, numne et semper tacebo? Contacebo? Conticui quidem, et plenum horum calamitosorum dierum oratorem usque ad saturitatem deplevi, et ira ebrjus, ut inquit Jeremias, in illa jacui veluti segni crapulæ sopore obtorpescens, ita ut ad omne verbum et ad omnem sermonem nullum admoverim sensum. Nunc autem modico temporis spatio, jam quia cæcus vapor, quo squalidus somni torpor increbuit peracto et soluto spiritu cessavit, et divini sermonis radiis sacroque ejus splendore jam turpis veteri gravitas evanuit, silentium pristinum depono. Quippe et ob aliam causam, tum quia tali ministro et tabellario, perferendis ad te litteris, utor. Sed jam tandem numne vales, qui et animo es invictus, et strenuo cordis robore cum nullo comparandus? Hoc **635** quidem optimam corporis temperiem, illo vero spiritualium virium concinnam harmoniam et compaginem manifestas. Qui etiam mentis ita polles lumine, ut nulla in re ad opus manibus tibi opus sit, et ad ea manus admoves de quibus mens penitus desperat. Tu quidem solam humanæ naturæ potentiam quadam quasi probatione defendis, quæ nulla senescentium virium imbecillitate lassescat, neque ad virorum generationem languido et effeto existat robore. Sed enim adhuc etiam vegetam et floridam potentiæ vim tecum afferens, et pacis otio, et pariter horridis bellorum incursibus te parem omnino præbes, et quod vix vel in negotiis solertia, vel in præliis pugnaci pectore attingi potest, tu famæ et admirationi habes. Aut, ut verius loquar,

θεία ἐν σοὶ κάλλη ἔψεται, καὶ φωνῶν ἀκούση μυστικωτέρων, καὶ ὧν οἱ κτηνώδεις καὶ θηριώδεις οὐκ ἀξιοί, κάτω βοσκόμενοι, καὶ περιπλανώμενοι. Ἥμῃν δὲ ἀπόχρη τὸ δι' ἐσπέρου βλέπειν, καὶ ἐν αἰνίγματι, καὶ ἀκούειν κατὰ τὸ ἔσχατον γούν ἀπόχημα [f. ἀπήχ.] Ταῦτα γὰρ ἐμοὶ ἢ διὰ γραμμάτων σὴ πρὸς ἡμᾶς συγκατάθεσις. Οἶσθα οὖν ὃ ποιήσεις, ὡς ἂν μὴ τὰ πάντα ὤμῃν σοὶ ἀτυχεῖς, ἀλλ' ἔχωμεν καὶ αὐτοὶ γυμνότερόν τι παραπολαύειν τῆς ἐν σοὶ τοῦ Πνεύματος χάριτος. Εὐχὰς δίδου τὰς ἐθάδας τοῦ δυσωπεῖν τὸν Θεόν, αἱ τοσοῦτου δέουσιν ὄρατῶ τινι διείργεσθαι διαστήματι, ἢ διατειχίσματι, πρὸς τὸ μὴ οὐχὶ παρ- εῖναι τοῖς αὐτὸν χρήζουσιν, ὥστε καὶ τὸ στερβῆν ἡμῶν διατειχίσμα τῆς ἀμαρτίας μόναι καθαίρειν δύνανται· τούτων ἡμῖν ἐπιδαψιλεύου, καὶ τὰ κακὰ οὐ φοβηθῆσόμεθα, εἴτε τὰ κακύνοντα, εἴτε τὰ κακούντα, ἅγιε πάτερ καὶ θεοποτα.

EPIST. Δ'.

Τῷ Τυρωνίτῃ προέδρῳ κυρίῳ Γρηγορίῳ.

Ἐσιώπησα, μὴ καὶ ἀεὶ σιωπήσομαι; Ἐσιώπησα μὲν, ὅτι τοῦ τῶν πονηρῶν ἡμερῶν τούτων κρατῆρος εἰς κόρον σπάσας, καὶ χολῆς μεθυσθεὶς, ὃ φησὶν ὁ Ἱερμίας, ἐκείμην κακυρωμένως (5) καὶ πρὸς πᾶν ἀναισθητῶν καὶ λάλημα καὶ προσφώνημα. Νῦν δὲ μετρίως τῷ χρόνῳ διαπνευσθείσης τῆς ὑπνοποιοῦ ἀναθυμιάσεως, καὶ τοῦ κάρου διαλυθέντος τῆ τοῦ θεοῦ λόγου θερμότητι, τὴν σιωπὴν ἀποτίθειμαι. Ἄλλως τε καὶ τοιοῦτον διακόνον τοῦ πρὸς σὲ γράμματος χρώμενος. Ἄλλὰ πῶς ἂν μοι ἔχεις ὁ καὶ τὴν ψυχὴν ἀήτητος, καὶ τὴν ἀνδρείαν ἀσύγκριτος; καὶ τῆ μὲν, δεικνύων σώματος εὐκρασίαν, τῆ δὲ ψυχικῶν ἀρμονίαν δυνάμεων. Ὁ νοῦν μὲν ἔχων οὐδὲν τῆ χειρῶν δεόμενος. χεῖρας δὲ κατορθούσας, ἃ καὶ νοῦς ἂν ἀπελπίσειεν. Ὁ μόνης τῆς ἀνθρωπίνης ὑπεραπολογησάμενος φύσεως, ὡς οὐ γεγηρακυίας, οὐδὲ σαπρωθείσης πρὸς ἀνδρῶν γένεσιν, ἀλλ' ἐτι ζούσης [f. ζεούσης καὶ ζῶσ.] τὴν ἀκμὴν δυνάμεως. Καὶ εἰρήνης καιροῖς ὁμοίως καὶ πολέμοις ἀρχῶν [f. ἀρχῶν], ὃ μῆτε τὸ πραγματικόν, μῆτε τὸ μαχητικόν ἐφικτὸν ἔχων λόγῳ καὶ θαύματι· ἢ ἵνα τάληθίστερον εἶπω, ἐκάτερον δεικνύων ἐκατέρων νικώμενος. Ποῦ τ' ἂν μοι εἴης ὁ πανταχοῦ μοι κοθοῦμενος, ἢ παντός ἀγαθοῦ δεξαμένη ὁ πανδέξιος; Ἄρα καθιστᾶς εἶθνη, καὶ γνώμας καταρτυεῖς ἀνδρῶν, καὶ Προμηθεὺς γίνῃ. πλάττων ἀνθρώπους πλάτιν ἡμερινὴν καὶ φιλόανθρωπον. Ἡ λόγους ὑπερκαθίζεις, καὶ λοχαγούς ἐφιστᾶς, καὶ φάλαγγας βαθύνεις, καὶ σημαίνεις καιροῦς ἐπελελύσεων, καὶ τοὺς Βαρδάρους ἐκφαίνεις μὴ θανόντων ἐν σοὶ τὸ πάλαι Ῥωμαίων φρόνημα; Ἐχοῖς μὲν οὖν

Variae lectiones et notæ.

(5) *Κεκυρωμένος. Scrib. κεκαρωμένος.*

ἀξίως αὐτοῦ, καὶ πράττεις τῶν ἡμετέρων ἐπιπέων καὶ A
 εὐχῶν ἀμεινον. Εἰ δὲ καὶ γράμματι δηλώσαις, χρυσοῦν
 ὄντως ἡμῖν ἐπισκευάζεις τὸν ὄροφον· καὶ τηροῖς ὑπὸ
 Κυρίου πάσης κακύνσεως ἀνώτατος καὶ κακώσεως.
 gentes constituis et construis omnes, et virorum perficis conatus et statuta, et alius cunctis efficeris
 Prometheus benigno naturæ afflatus, et pacis et tranquillitatis luto homines effingis. Aut cohortes
 constituis, aut earum ductores et præfectos edoces, et militum phalangas constituto dirigis ordine, et
 congressus tempus subjudicas, et facile etiam Barbaris manifestas, inclytam Romanorum in bello
 disciplinam in te nullo modo extinctam labefactari. Te quidem ipso dignus es, et supra quod spera-
 mus et petimus, tua gesta peragis. Si autem tuas nobis ostenderis litteras aureum vere nobis rerum
 culmen constitues. Te denique Dominus absque ulla improbitate et ærumna perpetuo servet.

EPIST. E'.

Τῷ χαρτοφύλακι κυρίῳ Νικηφόρῳ.

Οὐχ οὕτως ἀφιλόκαλος, ἀγία δέσποτα καὶ πάτερ,
 οὐδ' ἀπὸ θροῦς, ἢ ἀπὸ πεύκης, ὁ σὸς Θεοφύλακτος,
 ὡς μὴ τῶν ἐν Πνεύματι ἀδικῶν χαρίτων ἠττήθῃναι B
 τοῦ ἁγίου Γρηγορίου, καὶ πρὸ τούτων τῆς περιστελλο-
 λούσης αὐτὸν σεμνότητος· ἀλλὰ καὶ ταῖς τοῦ ἀν-
 ὄρου ἐδάω σειρήσι, καὶ τὸ τοῦ ἔθους; [*f. ἡθους;*] κατ-
 ηρτισμένον (6) ἐθαύμασα, καὶ ἐπὶ τὰ ἐκτὸς διαβαί-
 νον, καὶ ἐπιτρέπον [*ἐπιτρέπ.*] τῷ σχήματι. Διὰ
 ταῦτα καὶ πρὸς οὐδὲν τῶν παρ' αὐτοῦ τέως αἰτημά-
 των ἀνένευσα, καὶ πρόθυμος ἦν ὅλον ἐμαυτὸν ἐπιδι-
 δόνα· τοῖς ἔτι τούτου θελήμασι. Τί οὖν ἔστιν ὃ πέ-
 τονθα; Καὶ σκόπει εἰ μὴ προμηθέστερος μάλλον ἐγὼ,
 ἢ δειλότερος. Οἶδεν ἡ ἀγιότης σου πηλίκα προσώπων
 ὑπέκειται ὁ Γρηγόριος, καὶ ὡς ἀνεγκλίως τῆς αὐτοῦ
 πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὑπηρεσίαν δεξιότητος χρή-
 ζοντι, καὶ ὡς διακόνου ἐν ἱερῷ μέλει, καὶ ὡς κορυφαίου
 ἐν ψάλλουσιν. Ἐν μὲν οὖν τούτῳ πρῶτον κείσθω μοι C
 ἄημμα· δεύτερον δὲ, καὶ τοῦτο μάλιστα, πάντων οἰ-
 δας, ὡς τοὺς ἀπὸ μοναστηρίων ἢ ἐκκλησιῶν ἐτέρων
 μερισταμένους ἀνευ τῆς τῶν προεστώτων γνώμης,
 οὐκ ἀκίνηθον ὑποδέχεσθαι. Ἡὼς τοίνυν κατέσχον ἀν
 αὐτὸς παρὰ τῆ ἐμῇ ἐκκλησίᾳ τὸν θαυμαζόμενόν μοι
 τούτον καὶ ἀγαπώμενον ἄνθρωπον, μήτε παρὰ τοῦ
 τῆν μονὴν κατέχοντος προσώπου λύσειν δεξάμενον,
 μήτε τοῦ ἡγουμένου γοῦν γραφὴν ἔχοντος, περιποι-
 ουμένην ἡμῖν τὸ ἀπραγμον; Οὐκ οἶ (7) εἴπερ τις
 ἀνθρώπων, ὡς οἱ τὰ πάντα συγγέροντες· οἱ τῶν ἐπι-
 σκόπων κατάσκοποι, τέως μὲν τοὺς κανόνας περιο-
 ρῶσιν ἐν γωνίᾳ κειμένους, αὐχμοῦ καὶ εὐρώτος κα-
 τάπλεως, ἢ ἐν μέσῳ διεβριμμένα καταπατοῦσιν
 ὑπερηφάνως. Ἐπειδὴν δὲ πρᾶξαί τι δεήσει τῶν ἐπι-
 σκοπικῶν, ἐνταῦθα λύσαντες τούτους, καὶ βοστρυχί-
 σαντες, καὶ ἐκθειώσαντες, ὡς τοῦ Πνεύματος ὄντες D
 γεννήματα, ἀντικαθιστῶσιν ἡμῖν, τὴν παράθεσιν
 πικρῶς ἐλέγχοντες. Διὰ ταῦτα μὲν οὖν οὐ κατέσχον
 τὸν ἄνδρα παρ' ἑαυτῷ (8)· ἐισηγησάμην δὲ αὐτῷ, ὡς
 ἄρα ἔρον εἶη καὶ παρὰ τῶν κρειτόνων ἀπόλυσιν λα-
 θεῖν ἔγγραφον (9) καὶ παρὰ τοῦ ἡγουμένου τὴν οἶον
 ἀπολυτικὴν παράθεσιν. Ἐπεὶ δὲ νῦν, ὡς ἔμαθον διὰ
 γραφῆς· ἑαυτοῦ, παρὰ τῶν τῆν μονὴν ἀγόντων ἐγ-
 γράφως οὐκ ἀπολύεται, οὐκ οἶδα τί δρᾶσω, ποθῶν
 μέν, οὐδ' ὅσον ἀν εἰπεῖν ἔχει μοι, προσεληρωσάι

Variæ lectiones et notæ.

(6) Τὸ τοῦ ἔθους κατηρτισμένον. Scrib. τὸ τοῦ ἔθους κ.

(7) οὐκ οἶ. Scrib. οὐκ οἶδα.

(8) Παρ' ἑαυτῷ. Scrib. π. ἑαυτῷ.

(9) Ἐγγραφον. Scrib. ἔγγραφον.

Domno Nicephoro chartophylaci.

Non equidem ita parum pulchri studiosus,
 sancte domine et pater, aut ex dura quercu,
 aut ex abie tuus Theophylactus effictus est, ut
 inclytis sancti Gregorii virtutibus et Spiritus
 gratiarum radiis non vincatur, non inflamme-
 tur, et ante hæc omnia veneratione illa et se-
 vera gravitate quæ illum vehementer exornat
 non capiatur. Equidem et dulcibus hujus viri
 sirenibus sum devictus, et jucundum sermonis
 candorem, et concinnitatem sum admiratus, ejus-
 que cum extrinsecus rerum conatus aggreditur,
 stadium et cum habitus elegantie et corporis or-
 natui curam habet. Quapropter nulla in re illius
 tandia nunquam sum relectatus petitionibus et
 votis. Et semper paratus fui me totum ejus sub-
 dere voluntati. Quid igitur est, quod sum perpes-
 sus? Tu jam perpende, num magis circumspectus
 et consultus fuerim, quam ignavus et misor. Novit
 enim tua sanctitas quali vultu, quali spiritus facie
 Gregorius subsistat, et quantum in ecclesiasticam
 ministerium sua ipsius solertia et ingenio indi-
 geam, et ut minister, et socius sit mihi in sacris
 modulationibus, et ut chori magister 636 in divina
 psallentium concinnitate. Unum hoc igitur primum
 mihi munus concedatur donum, secundum vero
 quid sit, tu potissimum nosti. Scilicet illos, qui
 monasteria et alias ecclesias, absque antisitium
 libera licentia et consilio deseruerint, non sine pe-
 riculo posse suscipi. Quomodo igitur in Ecclesia
 mea hominem hunc, qui me in admirationem pa-
 riter et dilectionem rapuit, potui continere, qui nec
 personali præsentia, qua constans ibi perseverare
 debebat, solutus fuit, neque præfecti syngrapham
 attulit quæ nobis plenam licentiam et facultatem
 committeret. Non etenim novi, si aliquis ita est
 hominum, ut episcoporum speculatores sunt, om-
 nia confundentes et turbantes. Tandiu quidem re-
 gulas et canones circumspiciunt in angulis deli-
 tescentes, squalore et situ cumulate putridus et
 detritos, aut cum in medium penitus sunt projecti,
 superbo hos tunc pede et insano conculcant et ever-
 tunt. At vero cum episcoporum ad aliquod opus

potentiam et munus quæsieris, tunc illos habere dissolventes, et calamistratis crinium componentes cincinnis, et veluti cæcorum illos numero ascribentes, non aliter quam si summi Spiritus soboles essent, nobis penitus adversantur, et transgressionem et licentiam amaro quodam insectantur studio. Ob hanc igitur causam, talem virum apud me non continui. Consilio autem meo eum adjuvi, ut quidem, si opus esset, a potentioribus et præstantioribus, aliquo sui libertatis et remissionis scriptum, præcipue a præside ultimum liberationis decretum impetraret. Etenim postquam ipsius scripto edidici, etiam ab his qui ibi constanti mora degunt illum vel cum scripto non dimitti, penitus quid faciam non habeo. Cupio autem neque, id quantum mihi fas est dicere, hunc nostra in ecclesia cui præsum aliqua cura prosequi illique adjungere. At vero invidiæ timeo aculeos et pessimas hominum improbo malorum flagello concutiunt et devastant. Sed forte tuæ sanctitati operæ pretium videtur, ut ego sententiæ litteras, quæ illum ad nos auferri præcipiant et statuunt, extraham, ut rationi consentaneum quidem judicabitur. Hic autem veniat jam, ut hoc ad nos perferat, et libenti animo a nobis suscipietur. Si autem neque hoc æquitati esse consonum arbitraberis, sed tantum superiorum licentiam et auctoritatem ad hujus dimissionem necessariam esse, extremo quidem conficiat mœnore, dum tali viro privabor. Et quod quidem rarum est eunuchis morigeris et simplicissimis, et hoc etiam inter alias contumelias et injurias, quasi additamentum quoddam reputans et perpendens, ad illum, qui cuncta tristia, perniciose afferre potest, hujusque charam libertatem inducere, ut decens est, feram. Cujus ope, ab hujus sæculi ruina impendente et insidiarum laqueis, tuis sanctis precibus liberemur.

EPIST. VI.

Domno Gregorio camatero.

Nunquam (tu dicis, ex urbe Achride nobis et lingua archiepiscopi prolatae 637 litteræ antea eerte non frequentes venerunt. Profecto nunc præceps litteras mittendi causa urget. Non enim archiepiscopus viro illi ignovit, circum quem varia imperatoris negotiorum examina alto susurro semper immurmurant, et cui aliorum litteræ, non minorem molestiam et interturbationem inducunt, quam ad alios scribendi studium et obligatio. Unde igitur hoc novum negotium et importunum nobis exstitit? Unde? Ex tua in omne bonum solertia et dexteritate. Qui, quia tibi Deus apud imperatorem multum posse concessit, non incassum et absurde divino hoc uteris munere; sed te ipsum, dignum, qui majora possis, et perficias manifestas illis, quibus, quod tunc tibi emissum est, ut Deo quidem dignum administrasti, atque talentis, quæ tibi collitus sunt effusa, tuam strenuam industriam et potentie facultatem mire te, edoces exercere, ostendisque etiam quantum te deceat illud, Esto princeps decem urbium. Quod a justo Domino et æquo gubernatore, dignis et præstantibus viris dictum est et commissum. Nam, quod tuæ nunc est potentie, id totum nostro nunc principi subdere, hoc quidem tantum est a ferreo hoc

τούτον τῆ ἐπιστατουμένην παρ' ἡμῶν ἐκκλησίᾳ, δεδιώ; δὲ τῶν ψθόνων, καὶ τὰ τῶν ἀνθρώπων κακότητες. Οἱ καὶ ἡρμεύοντα θυμῶν τῶν κακῶν . . . δυναμένων ἀναρρίπισσοσι. Πλὴν εἰ καὶ τῆ σπῆ ἀγλωσύνη ἱκανὸν εἶναι δοκεῖ κατακρίσεως ἡμᾶς ἐξελεῖσθαι τὴ γράμμα ἐν ὑπογραφῇ τοῦ ἡγουμένου μόνου πρὸς ἡμᾶς ἐνεγκεῖν παρατιθέμενον αὐτὸν, ὡς εἰκός, ἐλθέτω τοῦτο συνεπαγόμενος, καὶ ἀσμένως ἡμῖν εἰσοδ:χθήσεται. Εἰ δ' οὐδὲ τοῦτο συνορᾷς ἱκανὸν, ἀλλὰ δεῖ πάντως τῆς τῶν ὑπερεχόντων ἀφέσεως, ἀνάσσομαι μὲν, τοῦ τοιούτου στερούμενος, καὶ ὁ σπάνιον εὐνούχοις χρηστέθους καὶ ἀπλουστάτοις, καὶ τοῦτο δὴ ταῖ; ἀλλαις ἐπιηρείαις ὡς ἐπιθήκην προσλογισάμενος, τῷ πάντα λυποῦντα προσενεγκεῖν δυναμένῳ, καὶ τὴν τοῦτου λύσιν, ὡς εἰκός, ἀναθήσομαι. Ὑφ' οὗ τηρηθεῖμεν τῶν

Β τοῦ αἰῶνος τοῦτου σκανδάλων ὑπέρτεροι ταῖ; σαῖ; ἀγίαις εὐχαῖς.

consuetudines, qui tranquillum et sedatum animum improbo malorum flagello concutiunt et devastant. Sed forte tuæ sanctitati operæ pretium videtur, ut ego sententiæ litteras, quæ illum ad nos auferri præcipiant et statuunt, extraham, ut rationi consentaneum quidem judicabitur. Hic autem veniat jam, ut hoc ad nos perferat, et libenti animo a nobis suscipietur. Si autem neque hoc æquitati esse consonum arbitraberis, sed tantum superiorum licentiam et auctoritatem ad hujus dimissionem necessariam esse, extremo quidem conficiat mœnore, dum tali viro privabor. Et quod quidem rarum est eunuchis morigeris et simplicissimis, et hoc etiam inter alias contumelias et injurias, quasi additamentum quoddam reputans et perpendens, ad illum, qui cuncta tristia, perniciose afferre potest, hujusque charam libertatem inducere, ut decens est, feram. Cujus ope, ab hujus sæculi ruina impendente et insidiarum laqueis, tuis sanctis precibus liberemur.

ΕΠΙΣΤ. Γ΄.

Τῷ Καματηρῷ κυρίῳ Γρηγορίῳ.

Βαβαῖ, φαίης ἀν, Ἀχιδιόθεν ἡμῖν καὶ γλώσσης ἀρχιεπισκοπικῆς ἐπιστολῆιον πάρος γε μὲν οὐτε θάμιζεν. Ἦπου μέγα τὸ τοῦ νῦν ἐπιστέλλειν αἰτιον. Οὐ γὰρ ἀν ἡγγνόσεν ὁ ἀρχιεπίσκοπος τῷ ἀνδρὶ, ὃν σμῆνος περιβομβεῖ βασιλικῶν πραγμάτων, καὶ τὰ παρ' ἐτέρων γράμματα παρενόχλημα οὐχ ἦττον, ἢ τὸ αὐτὸ γράφειν ἐτέροις. Πόθεν οὖν τὸ καινοφανὲς τόδε χρῆμα, καὶ ἡμῖν ἀκαιρον; Πόθεν; ἐκ τῆς σῆς περὶ πᾶν ἀγαθὸν δεξιότητος. Ὅστε ἐπειδὴ σοὶ θεὸς τῷ παρὰ βασιλεῖ (10) μεγάλα δύνασθαι δέδωκεν, οὐκ ἐπαριστέρως χρᾶ τῷ θεῷ δωρήματι, ἀλλὰ φαίνεις σεαυτὸν καὶ τοῦ μείζω δύνασθαι ἄξιον, οἷς τὸ τέως δοθὲν ἀξίως Θεοῦ ψυχονόμεσας. καὶ τοῖς ἐγγχειρθεῖσι ταλάντοις τὸ σὺν δραστήριον ἐνεπιδειξάμενος, δεικνύεις ὡς ἄρα καὶ σοὶ προσήκει τὸ, Ἴσθι ἐπάνω δέκα πόλεων, παρὰ τοῦ δικαίου Δεσπότηου καὶ διανομέως τοῖς ἀξίοις λεγόμενον. Τὸ γὰρ ἐν τῇ προσούσῃ νῦν σοὶ δυνάμει ἄρχοντι δοῦναι τῷ καθ' ἡμᾶς, τοῦτο μὲν ἐστὶ τοσοῦτον τοῦ σιδηρέου γένους τῶν νῦν ἡμερῶν ἀπέχον τε, ὅσον ἐγγίξει τῷ παρ' Ἡσιόδει χρυσῷ. Ὅ; τὰ τῆ φύσει διεστηκότα παρ' ἑαυτῶν καινῶς ἤνωσεν, βγκον ἤθους, καὶ μετριότητα. τὸν μὲν, τοῖς πονηρευομένοις ἀποτηρῶν. τὴν δὲ, τοῖς χρηστοτέροις ἐχέων ἡδεῖ τῷ χεῦματι. καὶ τῷ μὲν, τὰ μέτρα τῶν ἀδίκων κωλύων. τῆ δὲ, τοὺς ἀγαθοὺς

Variæ lectiones et notæ.

(30) Ἐπειδή σοι θεὸς τῷ παρὰ βασιλεῖ. Scrib. ἐπειδὴ σοι θεὸς τὸ π. β.

ἐξόντων πρὸς ἐκθρολιότεραν χρηστότητα, καὶ τὸ συντε-
 τριμμένον ἰώμενος, καὶ τὸ ἀπωσμένον ἀνακαλού-
 μενος. Ἀήλος δὲ τὴν Ἀχρίδα θύσων ἐξελεομένην,
 ὅσον οὐρανὸν ἐπιφθονον. Τὸ δὲ τοιοῦτον ἡμῖν ἐπιστῆσαι
 τῶν ἀρμοσῶν, πῶς οὐ προκλητικὸν ἐστὶ σοὶ μείζω-
 νος ἐκ θεοῦ παρὰ βασιλεῖ δυνάμεως, ἵνα μείζω καὶ
 πόλεις εὐεργετοῦνται καὶ ἔθνη διὰ τῆς σῆς τῶν ἀρχόν-
 των ἐπιλογῆς, καὶ παρὰ τῷ κρατοῦντι συστάσεως.
 Τοῦτό μοι τὴν γλῶσσαν ἔλυσε τε, καὶ μικρόν τι τὴν
 σὴν ἀκοὴν περιελκύσασαί· πρὸς τὴν ἡμετέραν λαλιὰν
 ἐπισεν. Οὐ γὰρ δεῖν ἔγνων τηλικούτον ἰδῶν ἄγαθόν,
 καὶ οὕτω ξένον, ἐπιδημήσαν ὑμῖν διὰ σοῦ, μὴ τῆ σῆ
 μεγαλεπιφανείᾳ δηλώσει τὴν τοῦ θεοῦ συναίσθη-
 σιν, μηδὲ λόγῳ γνωρίσασαί, ὅσον πράγματός τετυχη-
 αμεν. Τὰ τε γὰρ ἄλλα, καὶ τὴν αὐτὴν αὐτοῦ κρίσιν
 ἀποδείξάμενος, καὶ οἷόν τι καλὸν γέννημα Πατῆρ
 ἔδωκε κατασπασάμενος, ἔτι μᾶλλον περῶσεις διὰ
 γραμμάτων πρὸς τὸν ἐφ' ᾧ εἰλετο δρόμον· ὥστε τὸν
 καλὸν δειχθῆναι καλλίονα, καὶ τὸν Νιρέα ἤδη καὶ
 Ἀχιλλεῖα διαπλασθῆναι. Εἰ δὲ τι πλεον αἰδοῦς καὶ
 τῷ Φοίνικι, ἢ τῷ Νέστορι, ὃ Ἀχιλλεὺς οὕτως προσέ-
 μιν ὑπὸ σοῦ νουθετοῦτο, ἐν οὐδενὶ μὲν ἐκεῖνος τὸν
 ἥρωα φάσασαίτο. Διὰ πάντων δὲ δείξεις αὐτὸς, ὡς
 εἰ νῦν ἡμῖν ἔγνωσμένοι πρὸς ἐπὶ ἀκρατον γαρύετον
 διὰς πρὸς Ἐριίδα θεῖον.

A hominum genere, nostri temporis alienum,
 quantum aureo illi sæculo appropinquat, quod
 Hesiodus decantavit; qui quæ natura dissita
 sunt et longe inter se discrepantia novo quo-
 dam modo conjunxit, superbos scilicet morum
 fastus et tenuem mediocritatem. Illos quidem
 ab improbis et sceleratis omnino semovit, hanc
 vero jucundo quodam flumine probioribus effudit.
 Et illis denum iniustitiæ et injuriæ modum fun-
 ditus abtulit, atque hoc probos omnes et æquos in
 manifestiorum commoda concitavit, et omne quod
 attritum et disiectum est mire sanavit, et quidquid
 erat evulsum in se resarciit. Manifeste quidem
 ipsam urbem Achrida ita explicuit et evoluit, vel
 quantum nulli esset invidiæ et reprehensionis
 obnoxia. At igitur ejusmodi nobis moderatores et
 præsides constitui, qua ratione te ad majorem, ex
 Deo, apud imperatorem non provocabit potentiam,
 et ut majorem urbium opitulatorem et gentium
 etiam, propter hanc tuam in principes electionem
 et constitutionem summam, qua apud imperatorem
 plurimum vales. Hoc quidem mihi linguam penitus
 dissolvit, et parum has benevolas aures ad nostros
 sermones deflectere coegit. Non enim oportere
 cognovi, tantum conspiciens bonum atque ita
 singulare, quod propter te ad nos feliciter accedit, nec tuæ ingenti præstantiæ et nobilitati, profusi,
 ei concessi muneris manifestare notitiam, neque sermone aliquo educere, quantum opus simus
 consecuti. Equidem tum etiam alia, tum et ipse tuum ipsius judicium suscipis, et illud quasi
 pulchram sobolem, ut pater, lætus tibi vindicas. Et adhuc etiam maxime litteris tuis alas coleres
 addes, ut ad ea, quæ fere eversa sunt velocissimus percurras, et ut illum, qui pulcher est, pulchriorem
 ostendas, et ut Nireum jam et Achillem effingas. Si autem plus pudoris et gravitatis severæ, aut
 Phœnici aut Nestori, hic Achilles attribuere, 638 a te fuerit admonitus, nulla quidem in re illa
 tantum heros eminentietur. Tu etiam jam omnino monstrabis, quam vehementer et immodice hi, qui
 nobis jam noti sunt, in te garriant, ut *In sacros Jovis atitis unguis.*

ΕΠΙΣΤ. Ζ'.

C

EPIST. VII.

Τῷ Πακουριανῷ κυρίῳ Γρηγορίῳ, τῷ γαμβρῷ τοῦ
 μεγάλου Δρουγγαρίου.

Domino Gregorio Pacuriano magni
 Drungarii genero.

Ἄρτι σοὶ θρασὺς ἐγὼ καὶ περιττός τὴν παρῆρησιαν,
 πανσέβαστε, ὅτι μήπω μὴδ' ἰδῶν, μὴδ' ἄφθεις, εὐθύς
 νουθετητῆς σοὶ καθίσταμαι; ἼΙ θαυμαστός τῆς ἀπλό-
 τητος, ὅτι καὶ τοῖς συνήθεσι κοινωνῶ τοῦμοῦ πλού-
 του, καὶ τῶν ἐνύκτων σοὶ μεταδίδωμαι; Ἐγὼ μὲν,
 οἶμαι, τὸ δεύτερον· εἰ δὲ τις τὸ πρῶτον τίθεται,
 ἀλλ' οὐτός γε, ἀνουθέτητος δυτως, καὶ μηδὲν ἀγα-
 θὸν ἀπολαύσας λόγου μηδέποτε. Φημι τοίνυν ἐγὼ
 ἀνθρώπων ἐπιστάσιαν σοὶ δεδεγμένον νέον, καὶ τὴν
 κερδίαν εὐτύπωτον, πάντοθεν χρῆναι συγκεκροτη-
 σθαι, καὶ πλείοσιν ὀφθαλμοῖς τὰ πάντα περιθερεῖν,
 ἢ ὁ πανσῆπης (11) Ἄργος τὴν ἐμπιστευθείσαν ἐκείνην
 βούν, ὃ τε ποτε ἐν τούτοις ὁ μῦθος βούλεται, ὡς ἂν
 μὴ λάθοι κακία τοῦς αὐτῆς χαρακτηῆρας τῆ σῆ
 ψυχῆ ἐντυπώσασα. Καὶ κατ' αὐτὴν μὲν ἡ νεότης
 χρῆμα πάντολμον, καὶ θρασυῆριον· ὅταν δὲ ἡ τῆς
 ἀρχῆς ἐξουσία παρῆ, λέγει μετὰ ξίφους, φασίν.
 Ἀλλὰ σὺ τὸν λόγον ἔχων μετὰ σαυτοῦ ἐν μέγαν,
 καὶ καταρτιστὴν, ἔξεις ταῦτα πλείονος ὕλην εὐδοκί-

D

Igitur tibi audax ego videor, et in nimiam liberta-
 tem effusus, Pansebaste, quoniam cum nondum te
 viderim, neque a te visus sim, statim me tibi mo-
 nitorem constituo? Num me ob candidam simpli-
 citatem nimis admiraris, quod opes meas cum
 familiaribus meis communes habeam, et illas quæ
 te magis decent impertiar? Ego quidem secundum
 plane esse existimo. Sed si quis primum esse aut
 censeat aut constituat, hunc ego plane stultum,
 omni humanitatis sensu exutum, et talem dixe-
 rim cui rationis lux nunquam effulsit. Ego et-
 enim, inquam, quia hominum præfecturam nu-
 per adeptus es, etiam animum tuum bene affec-
 tum quidem oportere ubique ad omnia apte
 consulari, et colligi, et pluribus oculis te omnia
 intueri, quam oculatus ille Argus bovem ejus fidei
 et custodiæ commissam. In his autem hæc fabula
 id præcipue innuit, scilicet ne latenter ullum flagi-
 tium, facinusque ullum, suum ipsius typum in

Variae lectiones et notæ.

(11) Παρόσης. Scrib. πανοπηης.

tuum ingenuam animam obsignet. Et in illa qui- A dem juventutis ardor, res quædam est nimis audax, et operi facilis, nialis, (et prona. Quando vero imperil licentia et potestas subest, tunc, ut dicunt, quasi districto ense obloquitur et garril. Sed tu, sermonem tuum, rationisque vires absolutas et perfectas, et tui mensura ingentes intra teipsum includens, cuncta in majoris gloriæ materiam tibi parabis. Et juventutis ferociam et ardorem acri po- æntiæ et imperii spiritu excutiens et deprimens, in operum egregia defleetes conatus, ardentem faciem et salutiferam his qui pauperie immersi sunt et obruti erigens. Et te vero beatum judico, quia nondum fere tui ipsius spectaculum, in hujus vitæ theatrum objecisti; ita quidem ipsum in sub- B ditos commodum et utilitatem, ut facilem præ- textum libertatis in magnum imperatorem, et dominatorem semper habes. Etenim probe perpendat tua ingens nobilitatis magnanimitas, nihil ita Deo hominem posse commiscere, ut morum inte- gritatem atque humanitatis studium. Et hoc quidem mirum est nos nihil magnum atque difficile poscere, sed aut solum ipsam naturam cognoscere, et affectus, et vires, quæ ab ipsa mire exiguntur et effluunt, postulare. Tu igitur mihi talem te proba, talique esto prædicatus nomine, et has potius di- vitias et thesauros condos, quam ut alii varias ta- lentorum myriadas, lacrymis atque luctibus im- mistas, et quæ ipsam oblivionem, 639 quam in futurum tempus serum construunt, etiam nunc manifeste præferunt. Etenim te ipsum, quasi Deum, omnibus qui benignitate et humanitate indigent, ita præstabis, et maxime his, qui privatim et proprie sese Deo penitus noverunt. Ita enim maxi- me ostendes quantum illi inservire studueris. Quoniam et te multo etiam magis colit conatu, et tibi imminentia pericula prævidet, qui etiam multo magis quam privatim propriis famulis se gratum præbet, maxime saltim animi affectum et statutum in te præcipue manifestat. Sed jam omnem hujus sermonis finem percipe. Invidiam in omnium oculos infiges, nec linguam calumniantium obstreperam avertes, si nostrorum dierum legibus parueris. Jamque te bonitatis et justitiæ dator Deus ab omni improbi- tate et flagitio sejunctum custodiat.

EPIST. VII.

Ophiomacho.

Quid hoc est, etiam probus et pulcher Joannes in medium adductus est, ut cum Læstrigonibus et Cyclopiibus certamen ineat. Sic enim opera, quibus nominis claritas immortalisque paratur felicitas, esse existimo. Sed ne jam alter astutus et pruden- s Laertis filius non appareas, et vivam mentis aciem, quibusvis rerum fraudibus variis- que laboribus non opponas, equidem Mercurius illud sacrum Moly tibi prorsus contulit, et jam in omnibus se tibi ducem mirifice præbuit. Ne igitur sis sollicitus, sed hac hujus potentia, hac sorte utere, et cum tuis sociis inecolumis omnino evades, puppe illa, mentis gubernaculo vecta, et ingenti- bus illis et egregiis, tuæ in Deum fiducia, opibus D onusta, quam in tuos subditos ipsa tibi virtus imperit. Nunc etenim existima, te non aliter

μήσεως · και τὸ τῆς νεότητος θερμουργόν, τῷ τῆς ἐξουσίας ἀναρρηπιζόμενον πνεύματι, διὰ τῶν πραγ- μάτων δραμεῖται, πυροδὸν αἰρων τοῖς πεινῆ βαπτίζο- μένοις σωτήριον. Καὶ σε μακάριον ἐγὼ τίθημι, ὅτι μήπω σχεδὸν μηδὲ παραγγεῖλας εἰς βίου θιάτρον οὕτω τοι ῥῥῶδιαν ἔσχες πρόφασιν τῆς πρὸς τὸν μέγαν βασιλέα και βασιλευτήν παρρησίας, τὴν πρὸς τοὺς ἀρχομένους χρηστότητα. Εὐ γὰρ ἴστω ἡ τῆς σῆς εὐγενείας μεγαλειότης, ὡς οὐδὲν οὕτως Θεῷ τὸν ἀν- θρωπον ἀνακρίνησιν, ὡς τὸ χρηστόθεας και φιλάνθρω- πον · και τὸ θαῦμα, ὅτι μηδὲν μέγα και χαλεπὸν ἀπαιτούμεθα, ἀλλ' ἡ μόνον τὴν φύσιν ἐπιγινώσκεις, και τὴν ὑπ' αὐτῆς ἀπαιτουμένην ἀπαιτηθῆναι συμ- πάθειαν. Τοιοῦτός μοι γίνου, και κηρύττω, και τοῦτον ἀποθησαυρίσας τὸν πλοῦτον μᾶλλον, ἢ μυ- ριάδας ἄλλοι ταλάντων δακρυομένων και πενθουμέ- νων, κἀντεῦθεν ἤδη προφανόντων τὴν λύσιν εἰς ἣν ἐν τῷ μᾶλλον τάξουσι, και πᾶσι μὲν παρῆγων σαυτὸν θεδὸν τοῖς δεομένοις φιλανθρωπίας, μάλιστα και [f. δὲ] τοῖς ἰδίῃ Θεῷ ἀνατεθειμένοις. Οὕτω γὰρ μάλιστα δείξαις, ὡς ἐκεῖνον θεραπεύειν ἐσπούδακα. Ἐπεὶ και σε θεραπεύει μὲν τις και τῶν κυνησῶν κη- δόμενος. Ἄν δέ τι πλεόν τοῦ ἰδῆ και οἰκειστοίροις ὑπηρετοῦσι χαρίζεται, μᾶλλον ἐκφαίνει τὴν πρὸς σὲ συνδιάθεσιν. Τέλος λόγου τὸ πᾶν ἄκουε, ἐκκόψεις τοῦ φθόνου τοὺς ὀφθαλμούς · οὐ τὴν γλῶττιαν ἀπο- στρέψεις τοῦ μώμου, εἰ τοῦ νόμου τῶν νῦν ἡμερῶν φανεῖης παρήκοος · και σε ὁ τῆς ἀγαθότητος και ὁ δικαιοσύνης Θεὸς τηρεῖ πάσης κακώσεως ἀνώτερον και κακώσεως.

C

EPIST. II.

Τῷ ὄφρομάχῳ.

Τί τοῦτο και ὁ καλὸς Ἰωάννης παρηνέχθη Λαι- στρυγόσι προσπαλαίψων και Κύκλωσιν; οὕτω γὰρ τὰ τῶν μακαριζομένων πράξεων τίθεμαι. Ἄλλ' ὅπως μὴ φανεῖης ἐκεῖνος ὁ τοῦ Λαέρτου πολύμητις, και τὸν λόγον ἔχοις τῆς κακίας ἀντίμαχον, πάντως Ἐρ- μῆς σοι τὸ μῶλυ διδοὺς ἤδη πάντα καλῶς ἐξηγήσατο. Μὴ μέλε οὖν (12), ἀλλὰ χρῶ τῇ τούτου δυνάμει, και ἐπανασωθήσῃ τοῖς οἰκειοῖς φρένας ἔχουση νῆ μετὰ τιμιωτέρου πλοῦτου τῆς πρὸς Θεὸν παρρησίας, ἣν πρὸς τοὺς ἀρχομένους ἀρετῆ σοι χαρίζεται. Νῦν γὰρ ὡμίξε δοκιμάζεσθαι οὐχ ἤττον, ἢ οἱ πρὸς τὰ Ὀλύμ- πια καταβαίνοντες, και γίνεσθαι μοι τὸν ἐμὸν ἑταῖρον Ὀλυμπιονίκην ἀκοῦσαι. Τάχα γὰρ ἂν σοι και ἐπιτι- κίους προσάψωμαι, οὐδὲν ἀτιμότερον τῶν Βακχυλί- δων και Σιμωνίδων, ἴσως και πρὸς τὴν Βοιωτοῦ λυ- ραν ἀρμυζομένους, πάντως δὲ και λαμπροτέρων

Variæ lectiones et notæ.

(12) Μὴ μέλε οὖν. Scrib. μὴ μέλλε οὖν.

ἔχοντος τὴν ὑπόθεσιν, καὶ ἐπὶ σεμνοτέρῳ λεγομένους Ἀ examinari, quam illos qui in certamina Olympica
δρῶντι. proficiscuntur. Et utinam mihi contingat, amicum
et familiarem meum Olympicam esse audire! Confestim etenim in tuas laudes egregia concinam
epinicia, in quibus nec inclytos Bacchylidas et Simonidas superiores mihi esse vix agnoscerem.
Et fortasse ad Pindari Iyram illa concinnarem et pangerem, in quæ splendidior harmoniæ dulcedo
et argumenti elegantia prorsus affulget, et etiam in gravissimo cœtu audacter aurgens illa tibi
decantabo.

ΕΠΙΣΤ. Θ.

Τῷ διδασκάλῳ κυρίῳ Νικήτῃ, τῷ Σεβρῶν.

Καὶ ὁ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς ἀληθείας ἐξηγητῆς,
ἐάλως διαψευδόμενος· ἢ ἄλλοι τὸ σὸν καὶ οὐ ψεῦδος
θησόμεθα; οἰκονομίαν δηλαδὴ καταρτισθεῖσαν σοφώ-
τερον, καὶ διὰ τῶν ἐπαίνων ὡσπερ χειρῶν τὸ παι-
δῶδες ἡμῶν βασιτάσασαν, κατὰ γῆς κυλιόμενον διὰ
τὴν πρὸς τὰ πράγματα δυσαρτέστησιν, καὶ τοῖς τοῦ
ἀγαπῶντος στίματος ἰλαροτέροις φιλήμασι, καὶ ταῖς
τῶν ἐγκωμίων καταψήσῃσι, κλαυθμυρίζμενον παύ-
ουσαν. Ἐγὼ μὲν οὕτω τὰ πράγματα διαιτῶ. Οὕτε
γὰρ σε βρόδιως οὕτω ψεύδεσθαι θέμιμην τὸν πρὸς τὴν
ἀλήθειαν τοῖς ἄλλοις ἠγούμενον, οὐ μᾶλλον ἢ σκοτί-
ζεσθαι τὸν ἑτέρους φωτίζοντα. Οὕτε τῶν ἡμετέρων
οὕτως ἀλογεῖν, ὥστε μὴ εἰδέναι ἐν οἷς τετάχεται, εἰ-
λίτα καὶ βοηθεῖν πάντως, λείπεται, βοηθεῖν καὶ ὡς
ἔνεστι· τὸ δὲ ἐστὶ διὰ τῆς τοῦ λόγου δυνάμεως. Ἄρα
τί τῆς εἰκώτως ἐκνευούσας παραψηφίζομαι, ἢ τοῦτό
γε μόνον ἀδυνατουῦσιν οἱ πονηροὶ παρασφαλῆναι ἡμῖν
τὸ κριτήριον. Εἰ δέ τι βαθυτέρον ἄλλο σοὶ διεσκόπη-
ται, καὶ διὰ τοῦτο πολὺς ἑβρύης ἐν τοῖς καθ' ἡμῶν
ἐγκωμίοις, τὴν τῆς ἀνομιᾶς ἀγάπης ἐκούσιον βροχὴν
ὀθρῶσαν δεξάμενος, ἐξήγησαι τοῦτο καὶ ἡμῖν, ὁ καὶ τὰ
θεοῦ βάθη τῷ θείῳ λαῷ ἀνακαλύπτων διὰ τοῦ Πνεύ-
ματος. Πλὴν ὅπως ἂν ἔχοι τὸ πρᾶγμα τῶν νῦν ἡμα-
ρῶν πάντως ἀλλότριον ἐμοὶ φαίνεται, ὅτε διὰ τὸ
πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν, τῆς ἀγάπης ψυγείσης,
δάκνομεν ἀλλήλους, καὶ κατεσθίομεν· καὶ παγγάλε-
πον οὐχ ὅπως ἐπαινέτη περιτυχεῖν, ἀλλὰ καὶ λοιδορῶ
μετρίῳ· καὶ ἀγαθὸς ἡμῖν, οὐχ ὁ τῶν κεχαρισμένων
ἐπιδοῦς, ἀλλ' ὁ τῶν μὴ κακούτων ἐπιδιαψευδόμε-
νος· ἀπλῶς τε μακαριστὴς, οὐχ ὁ τὴν ἀρετὴν θεῖος,
ἀλλ' ὁ μὴ τὴν κακίαν δαιμονιώδης. Σὺ μὲν οὖν, οὕτως
ἔντεινε καὶ κατεσοῦ, καὶ διάφερε τῶν κακῶν· ἔξ-
εστι γάρ. Οἱ δὲ ἐμοὶ μὲν ἀδελφοί, σοὶ δὲ μαθηταί,
προσκυνοῦσι τὴν σὴν τιμιότητα, καὶ πῶς ἂν εἰποῖς
γνησιώτατα κατασπάζονται, καὶ τὸ ἐπίταγμα κατα-
νύσαι σοὶ ἐπαγγέλλονται, μόνον ἐπεύχου καὶ τούτοις
καὶ ἡμῖν τῶν περισπώντων πειρασμῶν ἔχθασιν.
Atque etiam hoc mihi omnino difficile et laboriosum videtur non in laudatorem aliquem
incidere, sed in maledicum modicum. Et ille nobis
sed qui aliquid detrimenti et noxæ nullo modo in nos deflexerit. Simpliciter quidem beatus est ille,
non qui virtutis est divinus præstantia, sed qui vitii et scelere nihil secum dæmoniacum con-
traxit. Tu igitur sic te præsta, et felicitatis sic viam perage, et a malis penitus esto diversus. Hoc
etenim decet quidem. Mei autem fratres atque tui discipuli hanc tuam mirificam honoris gravitatem
amplectuntur et colunt, et quod quodammodo diceres, te, ut tui legitimi deosculantur; et quid-
quid illis præceperis, se perficere, facile tibi annuntiant. Atque hoc tandem nobis deprecare, ut tenta-
tiones quæ nos circumquaque distrahunt, penitus evellantur.

ΕΠΙΣΤ. Ι΄.

Τῷ Ὁφρομάχῳ.

Ἐγὼ δὲ τοῦτ' ἐκεῖνο πρὸς σέ, ὦ καλὲ Ἰωάννης,
πέπονθα, ἔπειρ οἱ λαγῶσι πρὸς τοὺς βατράχους μυ-

EPIST. IX.

Magistro domino Nicetæ Serrarum episcopo.

Etiam tu, qui Evangelii veritatis interpres
fueras, mendacio convictus es; aut aliquid
aliud dræter mendacii crimen tibi imputabimus?
Scilicet tuam rerum illam dispositionem, ab-
solutam quidem et sapientissimam, quæ dolci-
bus laudibus, non aliter quam manibus, nos-
tra puerilia pectora, et humi quidem devoluta
et fusa, ut tædio et moroso tua opera effugiebant
animo eduxerat, et suavissimis amabilis oris
640 osculis, et hilarissimo encomiorum con-
centu, repentes nobis lacrymas detersit luctusque
asperos repulit. Ego quidem hac ratione opera
enutrio et alo. Neque enim te ita ementiri consti-
tuerim, qui ad ipsam veritatem aliis dux ipse
fueris, non magis quam tenebris te involvi, qui
aliis etiam face accensa præiveras. Neque ita
nostra te multo aspernari ludibrio, quasi illa
quibus sunt constituta penitus non videas. Tan-
dem nec te talem existimabo, qui aliis auxiliari
semper noveris, et ipso tu destituaris auxilio, et,
ut par est, in his scilicet quæ ab ipsa rationis
potentia effluunt. Quippe cum hæc merito relu-
ctatur, et declinato effugit studio, perperam cuncta
decerno. Aut in hoc solum improbi nobis nihil
possunt, vel iudicium evertere et a veritatis
scopo erroribus propulsare. Si autem aliquid pro-
fundius tibi meditaris, et propter hoc multus in
nostra encomia effunderis, uberrimam et volunta-
riam dilectionis pluviam ab alto suscipiens æthere,
illud et in nos aliquantum deriva et explica, qui
etiam altam Dei profunditatem divino populo
sacro Spiritus flatu manifestas. Nisi quod præci-
pue, ut horum dierum opera sunt, penitus aliena
et peregrina mihi illa videntur, quando, quia
injustitia, et scelera nimis aucto accrescunt cu-
mulo, frigente et pene extincta dilectione, nos
mutuo rabido dente commordemus et funditus
et laboriosum videtur non in laudatorem aliquem
probus erit, non qui beneficia in nos contulerit,
nisi quod præcipue, ut horum dierum opera sunt, penitus aliena
et peregrina mihi illa videntur, quando, quia
injustitia, et scelera nimis aucto accrescunt cu-
mulo, frigente et pene extincta dilectione, nos
mutuo rabido dente commordemus et funditus

EPIST. X.

Joanni Ophiomacho.

Ego quidem hoc idem laboris in te sum per-
pessus, o pulcher Joannes, quod lepores in ranas,

ut fabulæ testantur. Nam reliquum omne tempus miserum, mei ipsius timorem mollesque cordis desidias semper deflevi, et propter has cava terræ penetralia mihi effodi dignum censui. Nunc quia te timidiorum inveni, cristas erigo, et ad te parum superba gradiens, ut Salaminus ille heros, cum fastu accedo. Quid igitur, o vir admirabilis, lia ad harum rerum conspectum exhorruisti, cum nos harum strenui fraudibus dirisque calamitatibus obnoxii etiam delectemur, ad quæ nos omnino imparati sumus nulloque conflati et efficti robore.

641 Nosti quidem nostræ vitæ statum, et otio quibusque incommodis nos deterat. Etenim solos libros redolet, et prisca moris statuta, quæ cum hoc novo vivendi modo atque efficaci strenuæ solertiz dolo nihil mutuo inter se commune habent. Verumtamen pertulisti, et constans permansi. Tu autem quo pacto effugis, et quasi improbus et segnis miles in agmine, hæc post terga relinquis? Quare ad confusus curruum strepitus timuisti? Equi quidem nullum vectorem habent, nullo acri sessore superbiunt, nullo pugnaci milite horrent. Solum enim rapido cursu illa vehicula trahunt, nullis astricti habenis, nulloque domiti magistro. Illorum motus tu siste, illis adversare, et statim a cursu cessabunt. Jamque blandienti sibilo in equos scandes, tuaque equitatio sic erit incolumis. Nos equidem tibi griphos aut caeca retulimus ænigmata, et harum solutione rerum indiges? aut te in labyrinthum adduxi, et tibi Ariadnæ filo opus est, ut probe ingressum et exitum viæ calleas? Ego vero non id arbitror, nam ibi tu nosti, hos esse Bulgarorum conatus, hæc studia, quæ, qui imperii sceptrum audacter ambit, quasi rigidi belli simulacra intuebitur. Deinde et illorum dominabitur, et hæc quidem omnia conservabit, et ipse, quantum in ipso erit, ut decet, etiam certum incolumitatis statum assequetur. Et hoc tanto magis, quanto sibi Deum opitulatorem habere studuerit. Cui justa opera magis cordi sunt, quam victimarum sanguis, ut Salomone docente didicimus³. Quocirca, et ipse etiam placuisti, o virorum mihi dilectissime atque utilissime, quasi te ipse rationis cibus recta vivendi institutione educaverit et enutriverit, tuque meas aures plena hilaritate perfuderis. Tuam vero propriam gloriam, quasi dilecti filii inclutam, Deumque tibi justum semper habebis propitiorem⁴, et suam potentem manum ad tuas ipsius preces inclinantem teque ærumnis et casibus omnibus eripientem.

EPIST. XI.

Domno Theodulo metropolitano Thessalonicensi.

Hoc solum nobis consolationis est, sanctissime frater et domine, his tam improbiissimi sæculi diebus, ut scilicet mutuo possimus colloqui, et nostras preces, ut mutuum amictorum et mœrentium præsidium, in nostræ tristitiæ auxilium provocare. His autem præsentibus litteris tuam egre-

³ Prov. xxi, 4. ⁴ Psal. L, 19.

D

θεύονται. Τὴν γὰρ ἄλλον ἅπαντα χρόνον τὴν αὐτῆς ἑμαυτοῦ δειλίαν ἀποκλιátομενος, καὶ διὰ ταύτης ἀξιών εἰς μυχὰ γῆς κατορύττεσθαι· νῦν ἐπειθήσε δειλότερον εὖρον, αἶρω τε τὸν αὐχένα, καὶ μακράτοι βαίνω κατὰ τὸν Σαλαμῖνον ἥρωα. Τί γὰρ δήποτε, ὦ θαυμάσιε, οὕτω πρὸς τὴν θέαν τῶν πραγμάτων ἐξέπτηξας, ὧν γε ἡμεῖς τὴν κακίαν ἐνεργῆν ὑφιστάμενοι χαίρομεν, καίτοι γε παντάπασι δυνεες πρὸς ταύτην ἀπαράσκευοί τε καὶ ἀσυγκρόητοι; Οἶσθα τὸν βίον ἡμῶν, ὅπως εἶχεν ἀπραγμόνας καὶ ἀνωφελῶς. Καὶ τί γὰρ, ἢ βιβλίῳ ὡς καὶ πολιτείας ἀρχαίας, τῷ νέῳ τούτῳ βίῳ καὶ δραστηρίῳ μηδὲν ἐχούσης κατάλληλον; Ἄλλ' ἐτλην, καὶ ἐμείνα. Σὺ δὲ πῆ φεύγεις μετὰ νῦτα βαλὼν κακῶς ὡς ἐν ὄμιλῳ; τί πρὸς τὸν τῶν ἀρμάτων ἀπεδειλάσας κρόταλον; Οὐκ ἔχουσιν ἐπιβάτην, οὐ παραιβάτην, οὐ μαχητὴν ἴπποι· φέρονται μόνον κείν' ἄγρια κροτέοντες, ἀνηνιοχῶτες καὶ ἀτακτοί. Ὑπόσθητι τὴν φορὰν, ἀντίσθητι, καὶ αὐτίκα τοῦ δρόμου πεπαύσονται. Ἦδη καὶ περιποπύσας ἐπιθήσῃ ἐπὶ τοὺς ἴππους, καὶ ἡ ἵππασία σου (15) σωτηρία. Ἄρα μὴ σοι γρίφους κατέλεξα, καὶ αἰνίγματα, καὶ χηρῆεις τῆς διαλύσεως; ἢ πρὸς τὸν λαβύρινθον σε κατήγαγον, καὶ δεῖ σου τοῦ μίτου τῆς Ἀριάδνης, πρὸς τὴν ἀνοδοὺν τε καὶ ἐξοδόν; Ἐγὼ μὲν, οὐκ οἶμαι· αὐτόθι γὰρ οἶδας τὰ Βουλγάρων εἶναι πράγματα ταῦτα, ἀπερ' ὁ τὴν ἀρχὴν θαρρόσας εἰδῶλα πολέμου κατόψεται. Εἶτα καὶ κατακυριεύσει τούτων, καὶ σώσει ταῦτα, καὶ σωθήσεται τὸ μέρος ὡς ἐνεσσι· καὶ τόσῳ μᾶλλον, ὅσῳ καὶ θεὸν ἔχειν σπουδάσει σύμμαχον, ᾧ τὸ ποιεῖν δίκαια μᾶλλον ἀρεστον, ἢ θυσιῶν αἶμα, Σολομῶντος εἰπόντος ἐμάθομεν. Δι' οὗ καὶ αὐτὸς τούτῳ ἀρέσειας, ἀνδρῶν ἐμοὶ φιλάτε καὶ χρηστότατε, ὡς ἀν' ἀξίως τοῦ ματευσάμενου σὲ λόγου καὶ θρηψαμένου πολιτευσάμενος, καὶ τὰς ἐμὰς ἀκοὰς εὐφραίνων, δόξαν οἰκείαν τὴν σὴν ὡς ἀγαπητοῦ υἱοῦ εὐκλειαν, καὶ τὸν δίκαιον θεὸν ἔχεις τὴν κραταίαν αὐτοῦ χεῖρα τῆς σῆς κελεύσεως ὑπερέχοντα, καὶ τηροῦντά σε πάσης ἀνώτερον κακύνσεως καὶ κακώσεως.

EPIST. IA'.

Τῷ μητροπολίτῃ Θεσσαλονίκης κυρίῳ Θεοδούλῳ.

Τούτο μόνον ἔχοντες εἰς παράκλησιν, παντέρε, ἀδελφεὲ καὶ δέσποτα, ἐν ταῖς πονηραῖς ταύταις ἡμέραις, τὸ ἀλλήλοις προσφθέγγεσθαι, καὶ τὰς ἀλλήλων ἐπικαλεῖσθαι εὐχὰς κατὰ τὸν λοιπούντων (14) συμμάχους, προσαγορευομέν τε τὴν ἀγιότητά σου διὰ τοῦ παρόντος γρημμάτιου ἡμῶν, καὶ ἀξιοῦμεν ἔν

Variæ lectiones et notæ.

(15) Καὶ ἡ ἵππασία σου. Scr. καὶ ἡ ἵππασία σου.

(14) Κατὰ τὴν λοιπούντων. Scrib. κατὰ τῶν λοιπούντων.

ἔχει· βοήθειαν ἐπιπέμπειν τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν, ὡσπερ στρατιώτῃ ἄλλως τε ἀσθενεῖ, καὶ καμῶντι, σθεναρῶν καὶ ἀκμηῆτα σύμμαχον· τὰς σὰς φημι χέρας, αἱ μόνον ἀρθεῖσαι, κατὰβαλοῦσι τὸν Ἀμαλήκ, τὸν τοῖς τοῦ Θεοῦ ἐμπροσθῶν ἰστάμενον, καὶ τὴν εὐθυπορίαν ἀνείργοντα. Πάσας γὰρ ὁδοὺς καταλαμβάνων, ταπεινοῦν σπουδάζει τὸ βασιλεῖον ἱεράτευμα, τὸ κρείτιστον τοῦ Κυρίου σχολίσμα. Οὐκ ἀγνοεῖς τίς ἐστὶν οὗτος, ὁ ἀπ' ἀρχῆς ἀποστάτης καὶ τραχηλιστής, ὁ τοῦ κόσμου τύραννος. Κατὰ τοῦτου σε καλοῦμεν, τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπε· καὶ γένοιτο καὶ ἡμῖν, καὶ πᾶσι τοῖς ὑπ' αὐτοῦ τυραννουμένοις, διὰ σοῦ λυποῦντων εὐρέσθαι ἄνεσιν. Τάχα δὲ καὶ αὐτό· τι μέγα τῶν σῶν εὐχῶν ἀπολαύσεις, οὐ ταύτῃ μόνον, ὅτι νῦν τοῖς ἡμετέροις συναλγῶν συνησθήσῃ καλῶς ἔξουσιν εὐθὺς, ἀλλ' ὅτι καὶ ἰδίᾳ πολλὰς ἐμπαρεῖς καὶ αὐτὸς ταῖς τῶν λοιποῦντων (15) ἀκάνθαις χρήσεις τε τῆς ἐξαιρέσεως τούτων, καὶ γενομένης οὐ μικρὸν ἀποσῆ τὸ δρεῖλος.

ziz sinem posse aliquem invenire. Statim quidem ipse magno tuarum precum funderis bono, non hac ratione solum, quia nunc communes nobis calamitatem perferens dolores, rursus etiam nobiscum nostro permisceberis gaudio, sed quia privatim multis tu ipse objectus et pervolutus tristitiæ spinis indigebis, et qui te illis eximat, et cum adfuerit, non parum tibi præbeat admini-

giam sanctitatem blande quidem compellamus; petimusque vicissim, ut tuum hoc summum adjuvmentum, quod tecum habes nostræ infirmitati, quasi cohorti tum debili tum extremo laboranti periculo, veluti validissimum et potentissimum opitulatorem emittas. Tuas, inquam, manus, quæ solum compactæ et firmatæ sævum Amalec everunt et fundunt. Qui Dei famulis summo robore obsistit, et rectum itineris callem æquam-que virtutis viam dire occludit. Nam omnia comprehendens compita viarumque meatus, regale sacerdotium, quod potentissimum Domini est prædium, atque portio deprimere funditus intendit. Non quidem ignoras quis hic sit, qui a principio jam fuit apostata, et excussa cervice superbus extulit fastus, totius scilicet mundi tyrannus.

Contra hunc quidem te vocamus, o Dei homo, et utinam jam eveniat nobis et omnibus illius tyrannide pressis et fuis, tua ope, planctuum et mœroris pressis et fuis, tua ope, planctuum et mœroris ipse magno tuarum precum funderis bono, non hac ratione solum, quia nunc communes nobis calamitatem perferens dolores, rursus etiam nobiscum nostro permisceberis gaudio, sed quia privatim multis tu ipse objectus et pervolutus tristitiæ spinis indigebis, et qui te illis eximat, et cum adfuerit, non parum tibi præbeat admini-

EPIST. 18.

Τῷ Καίσαρι.

Δέσποτά μου ἔγχε, ἀεὶ μοι τῶν σῶν γραμμάτων τῶν ὀρθῶν ἐνταξόντων τῆς παρακλήσεως, τὸ ἐναγγεῖον τοῦτο διακομισθὲν, ποταμοῖς ὄλοις τῆς ἀθυμίας τὴν ἐμὴν καρδίαν ἐπέκλυσε, ἀναδιδάξαν ὅπως τὸ τε σῶμά σοι πονήρω; πέπρακε [f. γε], καὶ ἡ ψυχὴ τῷ κῆρι κατεπόθη τῆς λύπης, διὰ τὴν τοῦ ἐν πᾶσι παρμύλου [f. ἀπαρ.] τοῦ σεβαστοκράτορος θάνατον, ἀμέλει καὶ πρὸς Θεὸν εὐθὺς εἶδον τὴν ἀμφω δυνάμενον ἐξιάσασθαι. Ὅς καὶ ψυχῆς ὡν Πατὴρ, καὶ σώματος κτίστης, καὶ ταύτην ὡς τέκνον πύσει κλαυθμυροζόμενον τοῖς ἠλαρωτάτοις μελιγμάσι, καὶ τὸ κῆριμα στηρίζει, δοῦς τῆς ἰσχύος ἀντρέσειν. Ἄμα τε σὸν εἶδον πρὸς τοῦτον, καὶ ἡ πλειὸν τῆς ἀθυμίας ἀνεκόπη ἐπιβρόια. Ὡς δὲ καὶ πρὸς τὸ σὸν ἀπέθελα (16) μεγαλόγνωμον, καὶ τὴν τῆς ψυχῆς φυσικὴν ἰσχὴν κατενόησα, ἐκάθισέ μοι ἡ κίεωτὸς ἐπὶ τῆς ξηροῦς. Ἐλογισάμην γὰρ, ὡς τὸ μεγαλεῖον τοῦ σοῦ νοῦ τὰ συμπέσοντα τῶν βελτιόνων ὕλην ποιήσεται, τὴν τε τοῦ σώματος ταλαιπωρίαν ὑπόμνημα, ὡσπερ δὴ καὶ ἔστιν, ἠγγήσεται. Παιδευθήσεται, μὴ πάντα τοῦτου [f. τοῦτω] χαρίζεσθαι, οὐ τὴν ἀπορόρητον ἀμηχανοῦμεν στήσαι, κἀν ἐπὶ μέγιστον ἀρθῶμεν σοφίας, τε καὶ δυνάμεως· ὡς τῇ μὲν, περινοεῖν, τῇ δὲ, πορίζειν τὰ στήσοντα. Ἄλλ' ἔκλειψέ διδόναι σπουδαίετρον, ἵνα μὴ πᾶσαν λέγου τὴν λειτουργίαν τῶν ἐν ἡμῖν θειοτέρων καὶ δεσποτικωτέρων. Καὶ ὁ βασιλεῖον ἐτάχθη τῶν ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς αὐτοῦς κόσμῳ πρῶτως, εἴτα καὶ τῶν ἐκτὸς ἀλόγων. Καὶ ὁ μόνον βέβαιον ἔχομεν, καὶ ὡς ἐκ τοῦ ἀρρέυστου καὶ ἀνωλεθρου, ἀρρέυστου καὶ ἀνωλεθρου, τὸν τε τοῦ συγγενοῦς βα-

EPIST. XII.

Καίσαρι.

Domine mi sancte, tuæ litteræ, quæ læto consolationis rore perpetuo madent et stillanti effluunt solatii nimbo, quæ præcipue nuper ad me perlatae sunt, omnibus anxietatis et timoris fluminibus pectus meum inundarunt atque immerserunt, et docuerunt, te corpore misere et male fuisse affectum, et animam tuam terrificum mœroris et tristitiæ cetos absorbuisset, lamentabili illo iuteritus sebastocratoris, qui citra controversiam, omnes, gestarum gloria conspicuus evincebat. Certe quidem statim illum perspexi utriusque apud Deum medicinæ, et salutis modum posse invenire, qui animæ Pater est et corporis Conditor. Et hanc, ut filiam, suavibus lenociniis, et mellea hilaritate, diris planctibus spoliavit. Et suam sobolem tandem firmabit, illi virium fulcra immittens potentissima. Uti que in hunc oculos converti, simul anxietudinis et tristitiæ flumen cessavit, retroque compulsus stetit. At ut in te magnanimum et gravi mentis lumine splendentem conspexi, et congenitam animæ vim sum meditatus, protinus in arido mihi pappis constitit. Animo enim reputavi meo, tuæ mentis magnitudinem infortunia quæque mediorum eventuum esse existimasse materiam, et miseris corporis luctus, memoriam quamdam, ut quidem revera est, te merito ducere, atque ita te esse instructum, ut affirmares non omnia huic obsequi, cujus furentem fluxum non possumus continere, etsi multum sapientiæ et potentie robur toto conlaverimus conatu, ita ut hoc quidem

Variæ lectiones et notæ.

(15) Δοιπούτων. Iterum scrib. λυπούτων.

(16) Ἀπέθελα. Scrib. ἀπέθελα.

enixe cogitemus, illa vero quælibet remorantia A
obsiacula illi sedulo opponamus. Sed solum
impensus omne illi obficere studium, ne totum
dicam ministerium eorum, quæ nobiscum diviniora
sunt, et in nos fortius dominantur, et quod con-
stitutum est dominari **643** prius eorum quæ
ornatui nobis sunt, deinde eorum quæ ipsum
participant rationis usum, et quod nobis solum
stabile et firmum habemus, et quasi ex interitus
experte, et nullo modo labili et caduco constans
et immortale. At affinis tui imperatoris mortem
(cujus sanctitatis virtutes omnes et gratias ego
ipse potissimum sum expertus, unde planctu di-
gnus et perpetuo luctu mihi ille videtur, si alicui
alteri etiam) illam, inquam, modo in expeditam
animi promptitudinem accipies. Nam prorsus
arbitror te, juxta paræmiæ sermonem, quo non
minorem sapientiam habes, quam regnum, opera
tua, in vitæ exitum, et ipsam tui corporis naturam
disponere atque parare. Et simpliciter quidem
omne inconstans judicium, quod solum immobile
et stabile, quod in assiduo est motu et lapsu vol-
vit, veluti quosdam indices, et signa prævia
futuri te esse existimare. Maxime autem nunc
quasi quæ proxime præcurrant, et ut proprius
loquar veluti jam facem præferentem videas,
illique pareas, quantum vel ipse te nil tale spe-
rantem adesse animadverterit, et ob hoc quidem
magis paratum et expeditum, ita ut nec tibi ipsi
terrori nec perturbationi esse potuerit. Ita et ego
imperium tuum ratione certa expendi, et quam
sit ejus magnitudo, sine ullo fuco et arte sim-
plex, quæ omnia, quæ amara sunt et acerba,
suavia sibi et jucunda, et quæ deformia pulcher-
rima esse constituit. Ex illa autem ingenti inun-
datione, quæ multis et rapidis anxietatis et tristitiæ
aquis accrevit, ne lutum quidem in anima mea
relictum video. Nam veluti sol omnia exsiccasti,
et hoc solum excogitasti in me quomodo videlicet
ad omnes casus, dubiosque rerum eventus me
constitueres. Quid enim, nonne omne injucundum
et durum læto animo, ut est tui pectoris magni-
tudo, es suscepturus? Qui etiam sermones meos,
etsi nihil habentes molestium, et acre omnium
suavissimos esse voves. Atque fateris te, qui
elegans aquila es, et sublimis, aspero cornicantis
credis, cum meis sermonibus æque dulces effectos,
mortui sunt, posse excitare. Tu autem quæ digna
sunt tua sanctitate, et loqueris, et excogitas. Te
ipsum maxime extollis, et quibus aliquantulum te demittis, meam humilitatem penitus in sublime
effers. Nos vero, neque sermonibus, neque operibus nihil delinimenti et blanditiarum habentibus,
nobis ipsi conscii sumus, nisi jam aliud nobis pisciculi instillaverint. Quorum hi quidem panes
conditi sunt, hi vero panibus incocti. Et forte tibi hæc dissertatiuncula, et colloquium, quod hæc
epistola necto jucundum erit. Vel præcipue tuo appetitui et sensui, pisciculi valde fuerunt suaves,
quasi munus et sacrum beneficium Virginis, quæ vitæ Datorem nobis in corpore peperit. Hoc qui-
dem reviviscere facient et corporis vires, et robur erunt, illud in constantem efficacis operæ naturam
adducentes. Quoniam et horum numerus, cujusdam naturæ perfectioris symbolum est. Siquidem deum
rius summa est perfectio. Et ipsa quidem natura, ob objectam materiam, quam in quatuor elemen-
torum meditatur compagine, pentade constat, et quinaria esse fertur, et omne, id est ex quo,
cuncta, quæ in nobis naturalia sunt, componuntur.

σιλέως θάνατον, οὐ τῶν τῆς ἀγαθοσύνης χαρίτων μά-
λιστα πάντων αὐτὸς πεπειραμαι. Ὅθεν καὶ πενθη-
τέας ἐμοὶ ἐκεῖνος, εἶπερ ἄλλω τινί· καὶ τοῦτόν γε
δέξῃ ἐτοιμαστήριον. Καὶ πάντοτε μὲν γὰρ σε πι-
στεύω, κατὰ τὸν τοῦ Παρομιαστοῦ λόγον, ὃ τὴν σο-
φίαν οὐχ ἤττον, ἢ τὴν βασιλείαν ἔχεις ταύτην, ἐτοι-
μάζειν τὰ ἔργα σου εἰς τὴν ἐξοδον, καὶ αὐτὴν τὴν τοῦ
σώματος φύσιν, καὶ ἀπλῶς, πᾶσαν τὴν ἀστατοῦσαν
κρίσιν, καὶ μόνον ἀκίνητον τὸ δεκίνητον ἔχουσαν,
οἷόν τινας προδρόμους τοῦ πάντως ἐλευσομένου ποι-
ούμενον. Μάλιστα δὲ νῦν ὡς περ ἐγγυτέρους προδρό-
μους, καὶ ἐν οἰκείοτερον εἶπω, λαμπαδηφόροι περ-
θούμενον, ὅσον οὐκ εἶδει παρῖναι τὸν προσδοκώμενον,
καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον ἐτοιμαζόμενον, ὥστε σαυτοῦ
περιποιήσασθαι τὸ ἀτάραχον. **B** Οὕτως ἐγὼ παρὰ τῆς
βασιλείας σου λογισάμενος, οἶα δὴ αὐτῇ ἀμήχανος.
πάντα διατιθεῖσα καὶ τὰ πικρὰ πρὸς τὸ ἴδιον, καὶ τὰ
ἀσχήμονα πρὸς τὸ κάλλιον. Ἐκ τοῦ τῶν τῆς ἀθυρίας
πολλῶν ὑδάτων κατακλυσμοῦ οὐδὲ πηλῶν ὄλωσ ἐναπυ-
λελειμμένον ὄρω τῇ καρδίᾳ μου. Πάντα γὰρ ὁ ἤλιος
ἀποξηράνας ἔννοηθεις μοι μόνον ὅπως διατεθήσῃ
πρὸς τὰ συμβῆντα. Τί δὲ οὐ μέλλεις καὶ πᾶν ἀγέδω
ἡδέως διὰ τὸ μεγαλόψυχον δέχασθαι; ὅς γε καὶ τοὺς
ἐμοὺς λόγους τίνος οὐκ ὄντας ἀηδεστέρους ἡδίους εἶ-
ναι πάντων ψυφίζεις. Καὶ ὁμολογεῖς ὁ ἀετὸς τοῖς
κρωγμοῖς τῆς κορώνης θέλγασθαι, καὶ τοὺς παρ'
ἡμῖν ἰχθύας πιστεύεις ἐπίσης τοῖς ἐμοῖς λόγοις ἡδέως
τοὺς γεγεννημένους ἀνεγερῖν πρὸς πᾶν ἄλλο νεκρω-
θεῖσαν τὴν δρεξίν. Σὺ μὲν οὖν ἀξίως φθέρῃ τῆς σῆς
χρηστότητος, σαυτὸν μᾶλλον ὑψών, οἷς συγκαταβαί-
νων αἴρεις τὴν ἐμὴν χθαμαλότητα. **C** Ἡμεῖς δὲ σύνοισ-
μεν ἡμῖν αὐτοῖς οὐτε λόγοις οὐτε ἔργοις οὐδὲν θελ-
κτῆριον ἔχουσι. Πλην ἀλλ' ἐστάλησαν ἰχθύες· οἱ μὲν,
ἄρτοι ταριχευτοὶ, οἱ δὲ, ἀρτιδίους ἐνωπητημένοι. Καὶ
ἡδυνθείη μὲν σοι ἡ διαλογὴ μου, ἣν ποιούμεαι διὰ
τοῦδε τοῦ γράμματος· ἡδυνθείησαν δὲ μᾶλλον τῇ
ὀρέξει σου οἱ ἰχθύες, ὡς καὶ ἀποστολῇ καὶ εὐλογία
τῆς τὸν ζωοδότην ἡμῖν ἀποτεκούσης ἐν σώματι.
Ἀναζώσασιν ταύτην, καὶ ἐνίσχυσιν τῷ σώματι
γένοντο, πρὸς τὴν τῶν κατὰ φύσιν ἐνεργειῶν ἐυ-
στάθειαν ἐπαγαγόντες. Ἐπει καὶ ὁ ἀριθμὸς τοῦτων
τῆς κατὰ φύσιν τελειότητος σύμβολον. Εἶπερ δεκάδος
μὲν τὸ τέλειον· ἡ δὲ φύσις πενταδικὴ διὰ τὴν ἕλην
ἐν τῇ τετραδί τῶν στοιχείων θεωρουμένη, καὶ τὸ εἶ
ἐξ ὧν πάντα τὰ κατ' ἡμᾶς φυσικά.

rostri strepitu demulceri, et nostros pisciculos,
appetitus sensus, qui ad omne aliud omnino de-
mortui sunt, posse excitare. Tu autem quæ digna
sunt tua sanctitate, et loqueris, et excogitas. Te
ipsum maxime extollis, et quibus aliquantulum te demittis, meam humilitatem penitus in sublime
effers. Nos vero, neque sermonibus, neque operibus nihil delinimenti et blanditiarum habentibus,
nobis ipsi conscii sumus, nisi jam aliud nobis pisciculi instillaverint. Quorum hi quidem panes
conditi sunt, hi vero panibus incocti. Et forte tibi hæc dissertatiuncula, et colloquium, quod hæc
epistola necto jucundum erit. Vel præcipue tuo appetitui et sensui, pisciculi valde fuerunt suaves,
quasi munus et sacrum beneficium Virginis, quæ vitæ Datorem nobis in corpore peperit. Hoc qui-
dem reviviscere facient et corporis vires, et robur erunt, illud in constantem efficacis operæ naturam
adducentes. Quoniam et horum numerus, cujusdam naturæ perfectioris symbolum est. Siquidem deum
rius summa est perfectio. Et ipsa quidem natura, ob objectam materiam, quam in quatuor elemen-
torum meditatur compagine, pentade constat, et quinaria esse fertur, et omne, id est ex quo,
cuncta, quæ in nobis naturalia sunt, componuntur.

ΕΠΙΣΤ. ΙΓ΄.

Τῷ Σεμνωρ.

Καί κεν τὸ βουλοίμην, καί κεν πολλὸν κέρδιον ἦεν, ἰερωτάτῃ μοι κεφαλῇ, ἢ [f. ei] θανάτοις ἐτέρων οἱ κακῶντες πρὸς τὸ ἀνθρώπινώτερον ἡμᾶς συνεστῆλοντο. Νῦν δὲ οὕτως εἰσὶν ἄτρυτοι τὴν κακίαν, ὥστε μᾶλλον ταῖς πληγαῖς κατὰ τὸν Αἰγύπτιον ἐκεῖνον κατασκληρύνεσθαι καὶ οὕτω [f. οὐπω] τοῦτο ἂν ἀνδρικῶν, εἰ ταῖς τῶν οἰκείων, ἀλλ' ἤδη καὶ ταῖς σφῶν αὐτῶν καὶ ὁ φασί, πολλὰ τῶν θηρίων ἐπειδὴν τρωθεῖεν ποιεῖν, ἀφειδῶντα μᾶλλον ἑαυτῶν, εἰσηθῆεν τοῖς τραύμασι θυμικώτερον ὡς ἂν ἐπειθὴ παθεῖν μέλλοιεν, καὶ δρᾶσαιεν τι τοὺς πολεμοῦντας. Εἰ βούλει δέ μοι, οἱ τὸν Ἀντίπατρον Ἡρώδην ἱστοροῦσι, νεανισύσασθαι ἐπιθανάτιόν τι κητόρθωμα, καὶ τῆς ἐκεῖνου θηριωδίας ἀξιόν, συναγαγόντα πάντας τοὺς τῶν Ἰουδαίων λογάδας· εἰς τὴν τῶν βασιλείων αὐλήν, ἀθρόους κατασφάζει ὡς ἱερεῖα, ἴνα, φησί, μηδεὶς οἶκος Ἰουδαίων πένθους ἄγων σχολὴν τῷ ἐμῷ ἐπικροτοίῃ θανάτῳ. Τοιαῦτα τοίνυν δοκῶ μοι λογιζομένους τοὺς ἐν ταῖς νῦν ἡμέραις θηριώδεις καὶ Ἡρωδιανούς, καὶ πληττομένους, προσερεθίζεσθαι, καὶ θανατουμένους, ζῶσαν τὴν κακίαν καὶ ἀθάνατον ἐπιδεικνύσθαι· ὅσα μᾶλλον ἐγγίζουσιν προορῶσι τὴν θεῖαν ἀπόλειαν, τοσοῦτω πλείους προσαπολλύουσι σπουδάζοντας ὡς ἂν προαπελθόντες, μήτ' ἴδωσι τὴν ἑαυτῶν ἀπόλειαν, μήτε ταύτῃ ἐπιγελάσωσι, καὶ σῶσιν ἕως τοῦ διαχυθῆναι καιρόν. Οὐδ' ἀεὶ πεθεῖν καὶ σκυθρωπάζειν ἠβούλοντο. Εἰ μὲν οὖν τῶν εἰνα δαιμόνων ἐπιτίσεις μεταβλέψῃ τὴν προαίρεσιν πισθέντα τοῦτ' ἢ βιασθέντα ταῖς οἰκονομίαις τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος, ἐλιπίζε δὲ τοὺς ἡμετέρους δημίους ἀγαθυθῆναι ταῖς αὐστηροτέροις τῆς πολυπεικίλης σοφίας ἐπεξελεύσεσιν. Εἰ δ' οὐ κακίῳ, πῶς τοῦτο συνιδεῖν οὐκ ἔχω. Καὶ τοῦτοις γὰρ εἰς ἔξιν ἡ κακία παγεῖσα, φύσεως δύναμιν ἔλαθεν ὡς, ἐξ ὧν ὄρωσι, συμπαίθομαι. Πλὴν ἀλλ' ἡμᾶς τὸ ὀφειλόμενον δεῖ ποιεῖν, ἐπέυχασθαι τοῦτοις ἀεὶ τὴν διόρθωσιν. Ἐπεὶ καὶ ὁ Κύριος ἐτάζων τοὺς νεφροὺς τοῦ Ἰούδα, ἤδει μὲν αὐτὸν ἀδιόρθωτον, οὐκ ἐπαύετο δὲ τὰ τῆς ἀγαθότητος ἐνδεικνύμενος. Μὴ παύσαιο τοίνυν αὐτό· τε τούτων ὑπερευχόμενος, καὶ ἄλλους, ὅσους οἶδας εὐθνεῖς, ἐπὶ τῷ ἴσῳ ἔργῳ παρακαλῶν, εἰ πως ὑπὲρ ἐλπίδας τῆ πολυχαιρία τὸν λίθον μετακινήσειμεν.

quomodo hoc posse effici pernoscam non habeo. In his etenim omne flagitii genus, vitiique robor, ipso corporis habitu accrescens, jam naturæ vires suscipit. Quemadmodum ex eorum operibus intelligimus. Nisi quod nos fas est facere, quod nos decet. Quippe facilem operis exitum, et emendatos mores ab illis semper precari. Etenim postquam Dominus Judæa renes scrutatus fuit, et illum nulli obnoxium correctioni invenit, non tamen cessavit bonitatis suæ et clementiæ munera illi emittere. Ne igitur tu etiam cessa in hos aliosque, quos infirmos noveris, orare, cunctosque in compensationis æquale munus et opus deflectere, si quando supra spem totis manibus lapidem trajiceremus.

ΕΠΙΣΤ. ΙΔ΄.

Τῷ Κύτρου.

Ὅντως τῷ πνευματικῷ πνευματικῶ, καὶ τὰ κοσμικῶ, καὶ πάντα ἐν πᾶσιν ὁ Θεὸς τούτῳ γίνεται, ἰσθὺ γούν σοὶ καὶ αὐτῷ, σεβασμωτάτῃ μοι δέσποτα, τῶ πρὸς τὴν ἡμετέραν σταλόντα εὐτέλειαν. Εἰ καὶ

A

644 EPIST. XIII.

Semnarum episcopo.

Equidem hoc cuperem, et multo quidem utilius esset, vir sanctissimæ, si aliorum morte et cædibus, qui infingendis plagis et cladibus inhiant, in majorem in nos humanitatem et mansuetudinem adiguntur. Nunc autem ita flagitiis nefariis et sceleribus sunt indefessi et effracti, ut ipsis plagis, quemadmodum ille Ægyptius ad mala sævius recrudescant et exasperentur. Et nondum hoc illis satis ad strenuitatem est, si domesticorum et proximorum cædibus, sed jam si suis ipsorum casibus crescant, et quod dicunt etiam plures feras, postquam vulneribus variis effossæ fuerint, maxime nec sibi ipsis parcentes, ad truculenta vulnera animosiores insurgere et ingruere compellant, ac si quia mortem fuerint passuræ, ipsos adversarios pertinescerent. Si vero mihi concedis, quod de Antipatro Herode historiæ referunt, facinus fuisse aggressum sævissimæ morti obnoxium et certe illius feritate dignum. Nam cum omnes Judæorum lectas cohortes congregasset et in regiam aulam invexisset, confestim omnes quasi victimas et sacrificia mactavit, ut, inquit, nulla Judæorum domus, si a luctu quodammodo cessaret, in meam mortem lætantes ederet plausus. Talia quidem bisce diebus, hos Herodianos et hæc ferina corda reputare et excogitare arbitrator, et excitatos et compulsos irritari et sævire, et etiam vel defunctos penitus, et terræ abditos sulcis, vitia, scelera et immortale flagitium manifestare. Qui et quanto propius prævident divina accedere flagella, tanto plures vastare et diripere conantur. Ut quam primum illa decesserint, neque proprium ipsorum interitum videant, neque hoc modo illudere et irridere possint, sed et omnino illud confusionis truculentæ tempus continero illi, quos perpetuo ingemere et duro mœroris tabo confici statuerunt. Si quidem quemdam dæmonium speras, aut hoc pacto persuasum, aut ipsa divinæ bonitatis administratione coactum et deflexum, quam sibi constituerit cladem immutare, etiam sperare potes, hoc nostros acerrimos tortores, severioribus variæ sapientiæ viribus, asperam posse vindictam mitigare. Si autem illud fieri non potest,

D vindictam mitigare. Si autem illud fieri non potest,

645 EPIST. XIV

Citri episcopo.

Vere quidem hoc spirituali robore et spiritualia et terrena et omnia quæ sunt in omnibus Deus occupat. Te quidem ipsum circumspice, augustissime domine, hæc quidem quæ in nostram

vilitatem tenuemque naturam sunt emissa, etsi terrena sint, nescio quid secum spirituale involucro quodam innere videntur. Nam unguentum ex odoriferis *rosarum guttulis* instillatum, in duabus vitreis amphoris emissum, hujus me compaginis et ossium structuræ admonuit. Ut si corpus et animam diaphana et perspicua quædam, ut vitrum, ille effecerit, hæc vasa effusi et evacuati in nos unguenti constitueremus. Nosti autem omnino hanc quasi guttam, super terram stillantem, cujus quæ astricta est et solida pars, suavi fragrans est odore. Est enim natura conservandi prædita. Et pars bonum spirans odorem stipata est et condensa. Non enim dissolvi potest. Nam jugum quidem habet, sed commodum et utile. Etiam et pondus habet, sed leve et suave. Et porro in dulcem inducit thalamum, sed per angustum viæ callem. Et lætitia nos gestire jubet, sed trepidos nos et pavidos constituit. Ligna vero illa odorifera, frustra ita et abs re, a tua spiritali scientia sunt emissa. Sed nimis nos ipsi etiam desides essemus et inepti, nisi hoc in loco aliquid spirituale comprehenderemus. Quatuor etenim cum hæc ligna sint, quid aliud quam lignum in quatuor dissectum partes manifestant, quod omnium nostrum salutem mire perfecit? In quo Paulus glorians, et nos qui Christi sumus, carnem cum humanis affectibus et cupiditatem illecebris crucifigere suadet¹. Insigniter itaque nos edoculati, decere quidem cum omnibus hujus mundi voluptatibus et jucunditatibus nos ipsos crucifigi. Sed forte aliquis urbane diceret, Hæc quæ missa sunt, in se ipsos vere sunt emissa. Nam juxta numeri mysterium, ut dictum est, nos in hæc mundi pericula et imminetia damna crucifigi docemur. Maxime autem cuncta summo Deo referre, et talem rerum

κοσμικά εἶσι, πνευματικὸν τι αἰνίττεται. Τὸ μὲν γὰρ ἐκ τῶν τοῦ ῥόδου σταγόνων μύρον ἐν δυσὶν ἀγγείοις ὑέλκοντες ἀπσταλμένοι, ἐνουθέτει τὴν ἐμὴν πύρωσιν, ὡς ἂν σῶμα καὶ ψυχὴ καθαρὰ καὶ διαφανῆ ὡς ὕλον ἐργαζάμενος, ἀγγεῖα ταῦτα τοῦ κενωθέντος δι' ἡμᾶς ῥύρου ποιήσωμεν. Οἶδας πάντως τὸν ὡσεὶ σταγὸνα ἐπὶ γῆς στάζοντα· οὗ καὶ στύφον, εὐώδες, σωτήριον γὰρ· καὶ τὸ εὐώδες στύφον, οὐκ ἄνετον γάρ. Ζυγὸν μὲν γὰρ ἔχει, ἀλλὰ χρηστόν· καὶ φορτίον ἔχει, ἀλλ' ἐλαφρόν· καὶ αὖ εἰς νομφῶνα ἄγει, ἀλλὰ διὰ στενῆς· καὶ ἀγαλλιᾶσθαι κελεύει, ἀλλὰ καὶ ἐν τρόμφῳ προστίθεισι. Τὰ δὲ εὐώδη ξύλα ἄρα ματαίως οὕτω καὶ ἀργῶς παρὰ τῆς πνευματικῆς σου σοφίας ἑσταλται; Ἀλλὰ λίαν ἂν αὐτοὶ ἀργοὶ εἴημεν, εἰ μὴ κἀνταυθα τι πνευματικὸν ἐνοήσομεν. Τέτταρα γάρ ὄντα τὰ ξύλα, τί ἄλλο, ἢ τετραμερὲς ξύλον ἐδήλουν, ὃ τὴν σωτηρίαν ἡμῖν ἐργάσατο; Ὁ Παῦλος καυχώμενος, καὶ ἡμᾶς τοῦς τοῦ Χριστοῦ σταυροῦν τὴν σάρκα σὺν τοῖς παθήμασι καὶ τοῖς ἐπιθυμίαισι βούλεται. Ἐδίδαξας οὖν προδήλως ἡμᾶς, ὅτι δεῖ σταυροῦν ἑαυτοῦς πᾶσι τοῖς κατὰ κόσμον ἠδέσει τε καὶ εὐώδεσι. Καὶ εἴποι ἂν τις ἀστείως, ὡς τὰ στελένητα, καθ' ἑαυτῶν ἀπεστάλησαν. Διὰ γὰρ τοῦ ἀριθμοῦ, ὡς εἴρηται, σταυροῦσθαι πρὸς τὰ τοιαῦτα βλαβερὰ διδασκόμεθα· μάλλον δὲ προσάγειν πάντα θεῷ καὶ ἐκ τῶν τοιούτων εἰς ἐπίγνωσιν αὐτοῦ ἐρχεσθαι τοῦ κἂν τοῖς ἄλλοις ἀτίμοις ξύλοις τοσαύτην τιμὴν διὰ τῆς εὐωδίας φυτεύσαντος. Καὶ πλείω δ' ἂν εἶχον γράφειν, ὅσα κατενόησά σε διὰ τῶν σταλένων τὴν ἐμὴν διδάσκοντα ταπεινότητά· Ἀλλὰ τί μοι τὸ θύελος, νοεῖν μὲν ταῦτα, μὴ πράττειν δέ; Γένοιτο δὲ ταῖς σαῖς εὐχαῖς, καὶ νοεῖν με καὶ πράττειν τὰ δέοντα, καὶ τὸν ἐμαυτοῦ βίον, ὁσμήν ζωῆς, ἀλλὰ μὴ θανάτου τῷ πρὸς ἐμὲ βλέποντι ποιμνίῳ παρέχσθαι. Ὁ καὶ μὴ πᾶσι οὐκ ἐπὶ ἡμῶν ἑξαίτουμενος.

contemplatione, in ipsius veram cognitionem venire, qui, etsi aliis ignobilibus lignis, tamen ob fragrantem odorem, tantum honorem impendit. Et plura quidem quæ scriberem habui, scilicet quæcunque perspexi te, ob ea quæ jam missa sunt, meam humilitatem et abjectam naturæ conditionem edocere. Sed quod mihi emolumentum est, quæ utilitas, hæc mente evolvere et nullis tamen exsequi operibus. Tuis autem precibus et intelligere, et quod opus est, absolvere facile consequar et meam ipsius vitam, vitæ odorem habentem, non autem cæcæ mortis, vago gregi qui meis insistit vestigiis, qui in me oculos figit suos, exhibere. Quod præstare nunquam cessabis, qui in nos præcipue ad hæc semper es expetitus.

646 EPIST. XV.

Camateropulo.

Defunctorum etsi immemorem Plutonis in antro.
Veruntamen ego defunctum amicum debita gratia, inter eos quos ipse reliquit, perpetuo prosequare. Nimirum terque quaterque beatum et eximium Psellum, qui citra controversiam linguæ suavitate primas tenuit. Huic equidem, ut fas est, quas nemo enarrare posset, neque posset referre, debeo gratias. Multa enim edidici, ex tanti viri

¹ Galat. v, 24; Rom. vi, 6.

D

EPIST. IΕ'.

Τῷ Καματηροπούλῳ.

Ei καὶ θανόντων περ καταλήθοντ' ἐν ἀδαο,
ἀλλ' αὐτός γε καὶ θανόντα φίλον τὴν ὀφειλομένην χάριν ἐν τοῖς ὑπολειφθεῖσιν αὐτῷ καταθήσομαι. Ἀμέλει καὶ τῷ τρισμυκαριωτάτῳ ὑπερτίμῳ τῷ Ψελλῷ, καὶ παραμύλλῳ (17) τὴν γλώτταν, ὀφείλω μὲν ὡς εἰκός, οὐκ εὐαποδότους χάριτας. Πολλὰ γὰρ οἶδα τῆς μούσης τοῦ ἀνδρός ἀπονάμενος. Οὐκ ἔχων δὲ ὅπως ὅλῳ τούτῳ χαρισάμην τῷ μέλει αὐτοῦ,

Variæ lectiones et notæ.

(17) Ἀπαμύλλῳ legendum docet DD. Hasius ad Leonem Diaconum (tom. CXVII, col. 726). EDIT. PATR.

ὡς ἐξέσται, διὰ τῆς οἷς περὶ ἡμᾶς ἀγάπης χαρίζομαι. Ὁ γὰρ τοι τὸ παρὲν ἡμῶν ἐγχειρίζων τῇ σὴ λαμπρότητι γραμματιδίου, θυγατριοῦς μὲν ἐκείνου, πικρᾶς δὲ πειραθεὶς τῆς τύχης, συμφορᾷ κέχρηται, ὅπως οὖν αὐτῷ καταλλάξῃ τὴν τυραννῶν. Εἰ γὰρ μὴ μόνον συνεύσεις, προσμειδιάσει τε τούτῳ, καὶ περιπτύξεσθαι ἢ που καὶ τὴν αὐτοῦ εἰς τὸν κόλπον αὐτῆς εἰσχαγοῦσα, δώσει τῶν ἀγαθῶν αὐτὸν δράξασθαι. Καὶ μὴ τί με οἶου ἄλλως ἀφοσιούμενον ταῦτά σοι γράφειν. Ἄλλὰ γὰρ μῆτε τῶν λόγων ὀναίμην, μῆτε τοῦ ἐπὶ τῇ σωτηρίᾳ τῆς ψυχῆς μου θελήματος, εἰ μὴ ἐγὼ ταῦτά σοι ἐκ βαθείας καρδίας γράψω, ἐλεῶ γὰρ τὸν νεανίαν, ὡς πάλαι ποτὲ ἐν ἁβδίαις ἰδῶν, καὶ τὴν τοῦ πάππου τούτου ψυχὴν δέδοικα, μήπως ὀνειδίῃ ἐμοὶ τὸ σκληρὸν καὶ ἀτέραινον. Ὅκνῶ γὰρ εἰπεῖν τέως τὸν ταῖς ἀριστεραῖς ἐρίφους τὸ ἀπάνθρωπον ἐν κρίσει προφέροντα. Εἰ γὰρ μοι φανεῖ κατ' ἄναρ, καὶ τὴν γλῶσσαν ἐπαφήσει τὴν δωδεκάκρομον (18) ἄρα με κλεῖ καὶ τὴν τῆς ἐπιπλήξεως φαντασίαν ὑποστήναι φρίκης ἄτερ καὶ ταραχῆς; Εἰ δὲ πρὸς τοῖς ἄλλοις τὸν Θεὸν παρεϊσάγη διὰ Δαβὶδ, καίτοι τεθνηκόσα, τῆς Ἰερουσαλήμ προσσπίζοντα, καὶ ἄλλως ἦν ἀνάξια, καὶ χωρὶς αἱμάτων, τί πρὸς ταῦτα, ὃ πρὸς τῶν ἐκείνου χαρίτων πείσομαι, καὶ τῷ δικαίῳ καὶ τῷ Θεῷ καὶ Ψελλοῦ γλώσση θλιδόμενος; Ἄλλὰ με τούτων βῦσαι τῶν ἀναγκῶν, ἐν τινι δουλείᾳ τάξαι; τὸν στελλόμενόν σοι τοῦτον. Πάντως γὰρ πολλῶν σοι ἀνατεθεισῶν, βῆδιον εἰ τὸ μὴ μᾶλλον, τὸν γοῦν ὑπὸ τούτων συνιστάμενόν σοι ὠφέλεια; ἀξιοθένητα ἀποκαταστήσαι ἡμῖν. οὐ γὰρ ἐστενοχώρηται σοι τὰ τῆς ὁδοῦ. Καὶ σε Θεὸς εἴη πάσης; τηρῶν ἀνώτερον κακίας καὶ καχώσεως.

aliorum cædibus fuerit. Sed ad hæc quod de illius gratiarum venustate et fulgore credam, et ipsa æquitate, et divino Dei numine, et dulci Pselli lingua constrictus. Sed jam ab his me custodi, et defende fati necessitatibus, et hunc tibi submissum et subditum quadam in servitute constitue. Nam cum harum multæ tibi delatæ et expositæ sint, facilius erit, si hoc non magis decuerit, hunc, tantis compressum cladibus, aliquo subsidio et emolumento, a te cumlatum nobis restituere. Non enim quæ ad viam necessaria sunt, te in arctum deducere, et in angustam rerum orbitam devolve: poterunt. Deus itaque te sceleris purum et malæ fortunæ detractum casibus servet.

ΕΠΙΣΤ. ΙΓ΄.

Τῷ Ἀγκυραίῳ.

Μὴ καὶ τὴν γλῶτταν ἐπεδήθης ὁ σοφὸς πρόεδρος, ὑπερ, φεῦ! τῶν νῦν καιρῶν, οἱ τῇ ποδάγρα καὶ γλώττας δεσμεῖν διδόσασιν; Οὕτω πάντα πρὸς τὸ χειρὸν ἐξαγριάνουσιν. Ἄλλὰ μὴ, τοῦτο μὲν, οὐθ' ὑπὸ τῶν καιρῶν ἐνεωχμῶθη, οὐτ' αὐτὸς πέπονθας. Ἄφοισοὶ δὲ τὰς πρὸς ἡμᾶς ὀμιλίας, οἷς τῷ ἀδελφῷ ἡμῶν ὀμιλεῖς, ἐμβιδιάζων αὐτὸν καὶ συνετίζων ἐν ἑδῷ ταύτῃ ἢ πρὸς τὰς φιλοσοφίας πορεύεται. ἔρχομαι τοῦτο, καὶ πάσης τῆς πρὸς; ἡμᾶς ὀμιλίας τίθεμαι ἡδον. Ὅπως οὖν συνεχέστερον ὀμιλοῖς τῷ νέῳ, εἰ τί σοι μέλλει (19) τοῦ ἡμᾶς εὐφραίνειν πικνότερον, ἀπολαύτω μὲν οὖν καὶ τῶν κοινῶν σου τῆς σοφίας κρατήρων, καὶ τῶν θυμάτων ἐσιάσθω σου τοῖς λοιποῖς καλῶς ἄφροσιν. Ἐθέλω δὲ τι τούτῳ

Ps. cxxiv, 21.

Variæ lectiones et notæ.

(18) δωδεκάκρομον. Scrib. δωδεκάκρουνον.

(19) Μέλλει. Scrib. μέλει.

A musa utilitatem decerpens non vulgarem. At quis penitus non habeo, quo pacto hujus suavitati gratum; et beneficium me præbeam, ut decet, ob tuam tamen in nos dilectionem et integrum amorem, aliquam grati animi significationem ostendam. Qui enim nostras has præsentis litteras tuis splendidissimis committit manibus, illius quidem nepos est, et acerbo fati nunc depressus casu, ultimis fere calamitatibus affligitur. Quomodo itaque cum hoc asperam et tyrannicam fortunam reconciliabis? Nam nisi solum conspiraveris, et huic quidem illa arridebit, totamque se circumfundet, et alicui hujus sortem in suum ipsa sinum inducens, bona cuncta huic accipere indulgebit. At ne existima, me aliter quam hac pietate obstrictum hæc ad te scribere. Etenim neque sermonis fructum percipere, nec illo consilio tuo, quod in animæ meæ salutem impendisti, fungerer, nisi hæc ex intimo cordis sensu ad te scriberem. Hujus enim adolescentis misereor, quasi jam pridem inter beatos illos conspicerem. Etiam et hujus avi animum timeo, ne forte mei cordis asperitatem et imitem incuset dureque increpet mentem. Nequeo etenim dicere, quantum infaustos hædos benignitate et humanitate in judicio superabit. Si etenim mihi per somnium appareret, et linguam duodecim effluente scatebris contractaverit, etiam num existimas, me tanti tinoris spectrum horridumque simulacrum, et sine stupore et tumultu sustinere? Si vero in alios ipsum Deum insinuaret et proponeret, juxta Davidem, et si defunctum, magnæ tamen Jerusalem protectorem, et si secus quam ejus dignitas postulabat, vel siquidem et sine

647 EPIST. XVI.

Ancyrae episcopo.

Non equidem cum sapiens sit præses, in hoc (o. mores!) temporum lapsus, linguam viuculo cohibes, quæ etiam podagra linguas devincire et constringere permittit. Ita quidem omnia in pejus ferociunt. Sed non hoc etenim, neque sub hoc tempore innovatum est, neque ipse ita male es affectus. Verum colloquia quæ in nos habes, omni religione solvit, quibus etiam cum fratre nostro familiariter uteris illumque impellis, mireque instruis in hac via, per quam in sacram philosophiam conscenditur. Hoc ita percipio, et omni quod in nos habes colloquio, jucundius et suavius censeo. Quodammodo igitur assiduum cum adolescente familiaritatem et colloquium conseres si

es! tibi curæ, nos crebrius summo afficere gaudio. Fungatur itaque ille communibus tuæ sapientiæ crateribus, et lautis sacrificiorum conviviis, cum reliquis, qui secum non absurde lætitia desipiunt, comiter excipiantur. **Nolo autem** hunc modo, et privatim bis commissum sapientiæ, ab illo saltim hoc consequi, quo aliquod lucri habeat munus, ut vel etiam aliqua sibi gratia referatur. Quoniam et matres, ut aliquem ex filiis seorsim singulari suscipiunt studio, mellitis illum deliciarum blandimentis sovent, dulcesque leniunt. Vis forsitan, ut hujus quam loquor rei, rationem et specimen præbeam? Quantum Theophylactus a te, reliquis, in amoris et amicitiam prælatus est, et antepositus, tantas privatim fratri debes rependere gratias, tantumque supra alios Theophylactum tibi charum habere. Alium et tibi rei ostendam modum. Qualem me volebas esse tuo Paulo, cum illum sapientiæ mysteria absoluto studio edocebam; talis tu meo Demetrio exsiste, qui philosophiæ studio, te docente, initiatus et instructus est. Denique utinam læto salutis spiritu diu vivas, hominum mihi gratissime!

EPIST. XVII.

Cercyra episcopo.

Quodammodo diceres, nos jucunde et hilari animo tuas litteras suscepisse, inelyte domine. Etenim cuncta illarum occasione et opportunitate nobis pulchra et suavia visa fuerunt, et maxime vero oratio. Oratio, inquam, quæ tantæ est mentis et sententiæ germen, tantæque linguæ soboles. Nam cum in summa animi anxietudine versaret, pharmacum mihi illud, quo profundus oblivionis sopor inducitur, effudisti. Cumque arida arderem siti, dulci ex petra, liquore, in siccas, potius dulcedinem, fauces emisisti. Et quasi divini interpretes Paracliti, meam animam doloribus aliquantulum affectam et fixam recreasti, et dulci consolatione exexisti. Nos enim supra quam dici potest, gravi conflictamur rerum mole, ita ut penitus nobis horrentia immineant bella, intus vero timores. Hostes etiam in nos superiores evadunt. Et amici et propinqui ita in nos se habent, ut hi penitus nobis adversentur, et illi quam remotissimam humanitatis et benignitatis opem nobis objiciant. Sed enim qui humiles et abjectos consolatur, quique illis qui, lacero corde et disrupto pectore, atteruntur medetur, nobis etiam solatio fuit, quibus et familiarem se præbuit. Et ros ille tuus divinitus stillans medicamentum nobis salubre exstitit. Gratia ergo sit misericordiarum Patri et Deo totius consolationis, quoniam his tam inlautis et pessimis diebus, et hoc tempore hostium irruptione ferociente et infesto, tuam sanctitatem nobis paterna dilectione cinctam, et ipsis Jesu visceribus quasi incoctam et probatam indulisit. Ne igitur lassescas, Dei homo, illam qua apud Dominum dives factus es, sapientiam in nos deflectere, et thesaurum illum egregium, quem in

† II Cor. VIII, 9.

καὶ ἰδίᾳ παρ' αὐτῆς γίνεσθαι, ἵν' ἔχοι κέρδος, ὃ τι ἀν' αὐτῆς λάθρα χαρίζεται. Ἐπιπεί καὶ μητέρες πολλάκις ἐν ἀπολαβοῦσαι τῶν τέκνων ἰδίᾳ, τῶν τι γλυκασμάτων αὐτῶ παρατίθενται. Βούλει δῶσω κανόνα τοῦ λεγομένου; Ὅσον ὁ Θεοφύλακτος ἐξήρηται σοὶ τῶν λοιπῶν εἰς φίλιαν, τοσαύτας ὀφείλεις ἰδίᾳ τῶ ἀδελφῶ χάριτας; τοσοῦτον ἀγαπώμενόν σοι δέξαι; [f. δειξ.] ὑπὲρ τοὺς ἄλλους τὸν Θεοφύλακτον. Δείξω καὶ ἕτερον μέτρον. Ὅσοιόν ἀν' ἐβούλου με εἶναι τῶ σῶ Παύλῳ ὑπ' ἐμοὶ τελομένην σοφίας τι μυστήριον, τοιοῦτος γενοῦ τῶ ἐμῷ Δημητρίῳ, τὰ φιλοσοφίας ὑπὸ σοῦ ὀργιάζοντι. Ἐρῶμαινος διαβιοίης; εὐθυμοῦ, ἀνθρώπων ἐμοὶ χαριστάτα.

B

EPIST. IZ'.

Τῷ Κερκύρας.

Πῶς ἀν' εἰποις ἡδέως ἰδεξάμην σου τὴν ἐπιστολήν (20), τιμωτάτη δέσποτα. Καὶ πάντα μὲν καλὰ ἐν καιρῷ αὐτῶν· λόγος δὲ μάλλον. Καὶ λόγος, τοιαύτης μὲν γνώμης γέννημα, τοιαύτης δὲ γλώττης μαίευμα. Ἐν ἀθυμίᾳ γὰρ ὄντι μοι, τὸ λαθικηδὲς ἐκαίνο ἀνέχεας φάρμακον· καὶ διψῶντι, τῶ ἐκ τῆς πέτρας κατεγλύκανας νάματι. Καὶ ὡς ὑποφήτης τοῦ Παρακλήτου τὴν κατώδυνόν μου ψυχὴν παρεκάλεσας. Καθ' ὑπερβολὴν γὰρ ἐδαρύνθημεν, ὥστε ἐξαπορηθῆναι ἡμᾶς καὶ τοῦ ζῆν. Ἐξῶθεν μάχαι, ἐσωθεν φόβοι. Οἱ τε γὰρ ἐχθροὶ κεκραταίωνται· καὶ οἱ φίλοι καὶ οἱ πλησίον, οἱ μὲν, ἀντέστησαν, οἱ δὲ, ἀπὸ μακρόθεν ἐστήσαν τὸ φιλανθρωπότερον. Ἄλλ' ὁ παρακαλῶν τοὺς ταπεινοὺς, καὶ ἰώμενος τοὺς συντριμμένους τὴν καρδίαν, παρεκάλεσεν ἡμᾶς εἰς ἐμίλησεν. Καὶ ἡ δρῶσος ἡ παρὰ σοῦ ἰαμα ἡμῖν γέγονε· καὶ χάρις τῷ Πατρὶ τῶν οὐκ ἐπιτηδίων, καὶ Θεῷ πάσης παρακλήσεως, ὅτι ἐν οὕτως ἡμέραις πονηραῖς, καὶ ἐν καιροῖς ἀφίλοις καὶ θηριώδεσι, τὴν σὴν ἱερῶτητα δέδωκεν ἡμῖν τῆ φιλαδελφία φιλόστοργον, σπλάγχχνος Ἰησοῦ δικαιομένην. Μὴ κάμωσιν, ἀνθρώπων τοῦ Θεοῦ, ἢ παρὰ τοῦ Κυρίου ἐπιλουτέσθης γνώμη καὶ σοφία πρὸς ἡμᾶς χρώμενος, καὶ τὴν θησαυρὸν ὃν ἔχοντες (21) ἐν ὀστρακίῳ σκευεῖ, τῶ τῆς ταπεινώσεως σώματι, χορηγῶν ἀφθόνως τοῖς χρῆζουσιν· ὡς ἐμέ γε οὔτε πρόσοδοι λυποῦσιν, ἐν αἷς ἦν ποτε τὰ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς ἄλκιμα, οὔτε ἡ ἀπὸ ποταμῶν ἕως περάτων θαλάσσης διατεταμένη ἐξουσία καὶ ἐπικράτεια. Τῆς μὲν γὰρ αὐτάρκως ἔχομεν· τὸ δὲ περισθὸν ἐκ τίνος ἐστὶ, μεμαθήκαμεν· τῆς δὲ, ἀρῶστώτερον ἢ ὥστε ἀντέχεσθαι. Ὁ δὲ τῶν φροντίδων περικλυσμός, καὶ ὁ πονηρὸς περισκεμμός, καὶ τὸ μάτην ταράττεσθαι, καὶ μήπω πραθῆναι ἀφ' ἡμερῶν πονηρῶν, ταῦτά μοι σὴς ὀστέων,

Varæ lectiones et notæ

(20) Ἠδέως ἰδεξάν μὴν σου τὴν ἐπιστολήν. Rescribo, ἡδέως ἰδεξάμην σου τὴν ἐ.

(21) Ὅρ ἔχοντες. Scrib. ὃν ἔχοντες· εἰ

ταῦτά μοι τοὺς μυελούς δαπανᾷ. Οὕτω γὰρ τελείως πεφευγῶσι τὸν λόντα, ἢ ἄρκτους ἡμῖν συναντᾷ· καὶ ταύτην ἀποδρᾶσι, καὶ ἐπὶ τοὺς τοίχους τῆς οἰκίας τὰς χεῖρας ἐρείσασιν, ὅπως ἐκ τῆς ὀπῆς προκύπτει ἐπιβουλοῦ· ὃ καὶ μάλλον ἐμοὶ τὰς ὀδύνας δριμυτέρας ἐργάζεται. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν, καίτοι μάλα σφόδρα βουλόμενος ἐκπτύσαι, ἵνα μικρὸν τι τὴν καρδίαν κουφίσαιμι, ἐν πείσῃ στέγω (22) τεληρότι θυμῷ. Φυλακὴν τε καὶ νῦν τῷ στόματι τίθεμαι, ὡς κἀν τῷ συστῆναι τὸν ἀμαρτωλὸν ἐναντίον μου, ἵνα μὴ κατασχύνω τὸ μέγα τῆς ἀρχιεροσύνης πρᾶγμα, ἢ ὄνομα. Τὸ γὰρ τῆς ἐπιτολῆς χρῆμα λάλον, ὡς οἴσθα, καὶ οὐκ ἐχέμυθον. Ἐπεὶ παρὰ συνιερέων, καὶ συνεπισκόπων, οἱ δοκοῦσι κρίνειν τὸν λαόν, ἐκτέτακται τὰ τῶν θλίψεων ἡμῶν δίκτυα. Σὺ δὲ εὐχου, τίμιε πάτερ καὶ δέσποτα, ἡμῖν μὲν, τοὺς ἐν τοῖς ψευδαέλοις τοῦτοις κινδύνους ὑπαφυλαίν, αὐτοῖς δὲ ἐκείνοις, ἐκ τῆς παγίδος ἀνανηψαί τοῦ διαβόλου, ἐν ἧ ἐξωγράφσαν. Πάντως δὲ τὸν ἀπ' ἐναντίας ἡμῶν αἰσχυνθῆναι, καὶ διὰ πάντων τὸν Θεὸν δοξασθῆναι. Οὐ ἢ χάρις εἴη μετὰ τοῦ πνεύματός σου, πανίερε καὶ ἅγιε δέσποτα.

A sicili et luteo vase hoc abjectæ humilitatis corpore habes, indigentibus large suppeditare. Ut neque incursus hostiles, in quibus præcipue archiepiscopi inuneris robor totum positum est, neque immensa potestas urensque vis, a suis incruentis fluminibus usque ad ultimos maris terminos protensa, me turpi deprimant ruina. Hoc enim satis superque stipati sumus. At excessus hujus et copia, ex quo profluat jam didicimus. Illius vero causa, ea est nobis impotentia et infirmitas, ut facile cohiberi et cogi possit. Equidem curarum inundatio, et irruptio, et dura calamitatum invasio, et irrita consternatio animi, et nunquam infortunatis dierum malorum casibus mansuescere, hæc quidem mihi ossa ipsasque medullas absumunt. Sic enim præcipitanter fugientibus leonem, ursus nobis occurrit, et in nos, qui hunc vel cursu vitare nitimur, et qui in tutæ domus septum manus firmare studemus, lethifer anguis, ex foramine insidians erumpit. Qui maxime in me graviores infert dolores, inalaque molitur. Sed hæc quidem et toto conatu respuere studeo, ut vel parum, cordis mei pondus levius reddam.

Sed tamen hæc animo tandem sic perfero forti.

Ori quidem meo custodiam et seras constituo², quasi adversum me peccatorem conflarem, ne mihi penitus aut novem aut magni sacerdotii opus vitio et probro vertatur. Epistolæ enim modus, ut nosti, loquax est, nec se silentio ullo potuit continere, quoniam a sodalibus sacerdotibus et episcopis, qui populum judicare et dirigere videntur, in nostram afflictionem et interitum, laquei et inextricabilia ratiâ intenduntur. Tu vero, venerabilis pater et dominice, Deum precare, ut nos quidem quæ inter falsos fratres pericula pertimescimus, fugiamus, et ut illi ipsi, ex cæcia diaboli plagis, cui ascripti sunt, dilabantur, et ut omnino illum pudeat in nos adversa quæque prolicere, et ut Deus prorsus, summis gloriæ laudibus celebretur, cujus gratia cælestis tuo in spirita fulgeat, sancte et divine domine.

ΕΠΙΣΤ. ΙΗ'.

Τῷ Μερμεριλῶν.

C

649 EPIST. XVIII.

Mermentarum episcopo.

Ad S. Scripturæ lectionem invitat, post proanos scriptores.

Ὁὐ τίς τοι θεός εἰμι, τί μ' ἀθανάτοισιν ἐτοίχεις; Ἀλλὰ σοὶ μὲν ὁ φίλος καὶ ψεύδεται δίδωσι, καὶ ταῦτα τὴν ἀλήθειαν ἐν ταῖς θείμεις ἀποκρίσσειν, ὧν εἰ προστάτης, ἀσκήσαντι. Ἡμῖν δὲ ἀπόχρη μένειν ἐφ' ἧς ποτε ἤμεν τᾶξως, δεκαδάραχι τεταγμένοι, ἢ σὴν χάριν, τριακοντάραχι· χιλιάρχιας δὲ καὶ στρατηγίας κλέος οἶον ἀκούομεν. Μὴ μοι οὖν τὰς Λογγίνου κρίσεις; περιπτε, μὴ καὶ δόξης τισὶν αὐτός γε οὐ κατὰ Λογγίνον κρίνειν. Τοσοῦτον γὰρ νῦν τῆς ἡμῶν αὐτῶν ὑστερουμένων δυνάμεως, καθ' ἣν ποτ' ἤμεν πάλαι ἄλιχοι, ὅσον τότε τῆς τῶν ἀρχαίων ἀπελειπόμεθα ἔξεως. Οὕτε γὰρ τὰ χωρία ταῦτα ἐθέλει με εἰδᾶσκειν [f. ἐθέλομεν διδ.]· καὶ τὰ βιβλία Ἀρπυιαὶ ἀνηρέψαντο. Χεῖρες πρακτόρων οὐχ ἦττον ἡμῶν πᾶσαν ἀνάγκωσιν ἀφαιρούμεναι, ἢ ἐκείναι τοῦ Φινέως τὰ βρώματα. Αὐτοὺς μὲν οὖν ἀπὸ τοῦ περιπατεῖν πρὸς τὴν Ἀκαδημίαν μετάβαινε, καὶ πρὸς τὴν Στοᾶν, καὶ τὰ ταύτη; κάλλη διάβαινε. Ἐντροφα δὲ μοι καὶ τοῖς Ἰωνικοῖς λειμῶσι,

² Psal. xxviii, 2.

Variæ lectiones et notæ.

(22) Ἐν πείσῃ στέγω. Restituo, Ἐμπης τε στέγω. Est Homeri frequens hemistichium.

lectionem detrahunt, quam illæ Phinecibus deturbant. Ipsos itaque peripateticos in Academiam trajice, et in variam Stoam, nobilemque ejus pulchritudinem emitte. Tu vero per Ionica viridaria luxurianti illude pede, et blandos horum Zephyros emissis suscipe afflatibus. Decerpe etiam fragrantis Iliadis rosas, quæcunque tibi, ob earum dulcem odorem, forte placuerint. Et tragici quidem theatri inspector asside, et comica scurrilitate collude. Neque buccolicam recusa fistulam, quæ strepitanter lapillis fontes, et mutuos frondentis pini susurros, et alia quæcunque diverso concinna cultu effingit. Nisi quidquid in hoc amoris involvitur lusibus, tuis suavis Musis respuendum videatur. Tu vero interea etiam et his omnibus, et multo his omnibus præstantiore partu illo, qui sacris tuum animum fulcit stabilimentis, te enutri. Qui olim de cælo descendens illos, qui per malorum et ærumnarum desertum gradiebantur, fovit, vitæque recreavit jucunda, et nunc etiam nutrire et potest et refertur. At ne ad hæc Mosaicas illas legum tabulas curiosius appone, sive quod extrinsece ibi referunt usurpans, sive quod intra se innuunt pervestigans. Hoc denique nitere, ut propheticas visiones mirabilesque illas imagines, quasi res quæ fieri potuerint, attento mentis contempleris lumine, et rerum cognitione et historia, quæ te quasi manuducat in rerum antiquarum veram imitationem, vestigia certa in id age. Etiam adhuc splendentes gratiæ Solem intueri, et ejus micantibus radiis, quoad liceat, fungere. **650** Gregorios illos et Basilios imitare, et beatum horum cœtum divinumque chorum insequere, et horum quidem omnium affluentibus bonis tibi laute oblectantia convivia appara. Nobiscum vero precare: etenim nolle vocem in me ullam emittere prohibitum. Sic penitus pessime id effecti. Tandem tuam exoptatam faciem videre studeo, et illum tuum dulcem et mellitum audire sermonem, quem omnino ante omnia admiror, o vir et opere et ora mihi splendidissime.

EPIST. XIX.

Anemo.

*Morbi medela sermo blandiens sono,
Quam suave munus advenis in tempore!*

Hæc Orestæ cum sint, ut nosti, charissime mihi anime, in te, parum hoc illudens carmine cuncta deflecto. Vis etiam ut et tibi illud comici referam, scilicet:

*Quam gaudeo, quam delector, quam gestio lætus
[exsilire.*

Sed ad quid hoc pingui peccatorum oleo meas litteras inungo? Decet quidem illius solum donis nitescere, quæ cœlesti pulchra oleo pinguescens dixit: *Magnificat anima mea Dominum; et exultavit spiritus meus in Deo*⁹. Quoniam me gaudii veste et stola gloriæ, pro Spiritu tristitiæ induit me. Etenim *saccum meum dirupit, et me lætitia circumdedit*¹⁰. Quoniam inimicos meos terga vertendo in jugam conjecit, et illos qui me odio persequebantur,

⁹ Luc. 1, 46. ¹⁰ Psal. xxix, 12.

καὶ διὰ τούτων Ζεφύρους δέχου ἐνέτω [/. ἀνέτω] τῇ εἰσπνῆ. Δρέπου δέ μοι καὶ τῶν τῆς Ἰλιάδος βόων, ὅσα σοι καὶ διὰ τούτων καὶ βουλομένη ἐστὶ. Κάθου δὲ θεατῆς τραγικῆς, καὶ βωμολοχίᾳ κωμικῇ πρόσπαιζε, μὴδὲ τὴν βουκολικὴν ἀπάντην σύριγγα, πηγᾶς τινος καὶ πίτους· ψιθυρίσματα καὶ ἔργ' ἄστα διάφορα ποιουμένην ἐμμελῆ· κἄν ὅσον ἐρωτικὴν ταύτης, ταῖς σαῖς Μούσαις δοκῆ καταπτυστον. Σὺ μὲν οὖν ταῦτα καὶ σὺν τούτοις, ἧ καὶ πρὸ τούτων ἄστρῳ τρέφου, τῷ ἐν τῇ καρδίᾳ στηρίζοντι. Ὅς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβᾶς τοὺς τε πάλαι διὰ τῆς ἐρήμου πῶν κακῶν ἀγωγῆς βαδίσαντας ἔβρεψε, καὶ οὖν τρέφει ἐτι ἐπαγγέλλεται τε καὶ δύναται· καὶ μὴ μοι τοῦτο μὲν, τὰς Μωσαϊκὰς πλάκας περιεργάζου, τό τε ἔξω λαμβάνων αὐτόθι καὶ τὸ ἔσω ἀνερευνόμενος· τοῦτο δὲ, τὰς προφητικὰς ὁράσεις, ἧ ὁμοιώσεις ὡς δυνατὸν φανταζόμενος, καὶ τῇ χειραγωγῷ ἱστορίᾳ πρὸς τὴν τῶν παλαιῶν καθοδηγούμενος μίμησιν. Ἐτι βλέπε τὸν τῆς χάριτος Ἥλιον, καὶ τῶν τούτου ἀκτίνων κατὰ τὸ ἐγγυροῦν ἐπαπόλαυε. Συγγίνοι δὲ Γρηγορίοις καὶ Βασιλείοις, καὶ τῷ μακαρίῳ περὶ τούτους χορῷ. Καὶ τούτων μὲν ἀπάντων τῶν ἀγαθῶν αὐτῶν εὐλοχῶ· ἡμῖν δὲ συνεύχου, τὸ μὴ καὶ τὸ ἐπληνα φθόγγον (23) ἀποβαλεῖν. Οὕτω πάνυ πονήρως πέπραγε (24). Ἄλλ' ἴδοιμί σε τὴν ποιομένην ὕψιν, καὶ τῆς λαλιᾶς ἐκείνης ἀκούσαιμι, ἦν πάντοτε καὶ πρὸ πάντων ἔγω θαυμάζων, ὅ καὶ λόγοις καὶ ἔργοις ἐμοὶ πανυπέριλαμπρ.

B

C

EPIST. IΘ.

Τῷ Ἀρέμῳ.

*Φίλον λόγου θέλητηρον, ἐπίκουρον νοσου (25),
Ὡς ἡδὺ μοι προσῆλθες ἐν δέοντι γε.*

Ταῦτα Ὀρέστου ὄντα, ὡς εἶσα, φιλότατῃ μοι κερφαλή, μικρόν τι παρῳδήσας ἐπὶ σοὶ λέγω. Βούλει σοὶ προσθήσω καὶ τὸ τοῦ κωμικοῦ:

Ὡς ἡδομαι, καὶ τέρπομαι, καὶ βούλομαι χορρεῖν.

Ἄλλὰ τί τῷ τῶν ἀμαρτωλῶν ἐλαίῳ λιπαίνω μου τὰ γράμματα, ἔξόν τοι τῆς καλλιελαίου δώροις φαιδρύνεσθαι· *Μεγαλύνει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον, καὶ ἠγαλλίασε τὸ πνεῦμά μου ἐπὶ τῷ Θεῷ*. Ὅτι ἐνέδυσέ με ἱμάτιον εὐφροσύνης, καὶ καταστολὴν δίξης, ἀντὶ Πνεύματος ἀκρίδιας. *Διέβρηξε τὸν σάκκον μου, καὶ περιέβρωσέ με τὴν εὐφροσύνην*. Ὅτι τοὺς ἐχθροὺς μου ἔδωκέ μοι ἦντον, καὶ τοὺς μισοῦντάς με ἐξωλόθρηνσε, καὶ ἀπέστειλεν ἄνθρωπον

D

Variæ lectiones et notæ.

(23) Καὶ τὸ ἐπληνα φθόγγον. Scrib. καὶ τὸν ἐπλένα φ.

(24) Πέπραγε. Scrib. πέπραγα.

(25) Eurip. in Orest.

ημῶν εμπροσθεν τοὺς συντετριμμένους ἰασόμενον, ἅπαντες ἀσθενοῦντας ἐπισκεψόμενον, πᾶσι τὰ πάντα πρὸς σωτηρίαν ἰασόμενον. Ἄλλ' εὖγε ὅτι τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐπεράνης μέρεσιν ἀλεξίκακος (26), ὡς ταῦτά γε ἦδη ἀπέγνωστο. Καὶ Λυσίας ἀνείπεν Ἐξείργαστο ἡγεμόνων κακότης. Καὶ νῦν μὲν ὁ καστροκτίστης καθήρει τὰ τῶν ἐλευσίνων· νῦν δὲ ὁ κατεπάνος, καὶ τὸν χοῦν ἐλιχμάτο. Ἦν τι καὶ τρία αὐτοῖς τῷ Φαραῷ τις προσήκων ἀπὸ τῆς κλήσεως. Οὐκ οἶδα εἰ τῶν προλεχθέντων ὅπως τι οὖν ἀνεκτότερον, ἀλλὰ νῦν ἐπεσκέφθησαν ἐπισκοπῇ ἐξ ὕψους, καὶ ὁ λόγος ἐπισταθῆσει αὐτῶν, εἰ μὴ πῦρ ἐγὼ τοῦ ἐμοῦ καὶ τοῦ παντός ἡθέος Νικολάου ἐπιλέλησμαι. Καὶ ἀγαλλιάσονται ἀνθ' ὧν ἡμερῶν ἐταπεινώθησαν ἐκ τῶν ὧν εἶδοσαν κακῶν. Τοῦτο μὲν αὐτοῖς ἔσται· καὶ μηνυτὴς ἐγὼ τῶν ἐσομένων εὐάγγελος.

vigili sunt requisiti speculatione, et prospecti, et ipsius, et suavissimi Nicolai nondum oblitus sum. Et exultabunt quidem, pro his diebus, in quibus abjecti et depressi fuerunt, impendentibus malis, quæ diu noverant. Hoc quidem ipsis eveniet, et ego futurorum illis felix nuntius ero.

ΕΠΙΣΤ. Κ'.

Τῷ Μερμεριλῶν.

Τὸν βραχὺν μου τοῦτον χρόνον, ἐν σεσιώπηκας, εἰς ἑκατοσταετηρίδας ἰσθὶ μετρούμενον. Οὕτως ἐγὼ τῆς σῆς ἰρῶ λαλιᾶς, ὧ πάντων ἐμοὶ πανυπέραμπρε· καὶ μοι τὸ σὸν γράμμα φανέν (27) ὁ ἡλίου ποτὶ φοίνιξ ἔστιν. Ἄλλ', ὧ μακάριε, μὴ τοῦτον φοίνικα, τὸ τοῖς Αἰγυπτίοις σπάνιον θέαμα· τὸν ἥλιον δὲ μιμούμενος καθήμεραν ἐπιλαμπέ μοι γράμμασιν· μᾶλλον καὶ ἡμέραν μοι ποιεῖ μακροτέραν, ἄλλως νύκτα κατακρύπτων. Οὐ γὰρ δὴ προφίση [φ. — φα- C σίση] τὴν περὶ τῆς νύκτας τριβὴν· ἢ ἀδικήσεις γε τὴν σαυτοῦ ἀλήθειαν, κάκειναις ἀρχαῖν καὶ τοῖς πρὸς ἡμᾶς δυνάμενος γράμμασιν. Οὐ μᾶλλον γὰρ τῷ τοῦ Ὁμήρου Παίονι περὶ πολέμου, ἢ σοὶ περὶ λόγους τὸ ἀμφιβέξιον. Ὅς γε καὶ τοὺς αὐτοσχεδίους ἀναπνεῖς κάλλιόν τε καὶ ἥδιον, ἢ οἱ τοὺς τῶν ἐλλυχνίων ἀπέζοντας ἀποτίκτοντες· οὐδὲ βοστρυχίζουσι, καὶ κτενίζουσι, καὶ περιαρτῶσιν ἐκ σακφίρου ἐνώτια. Καὶ τίω; μὲν τι δοκοῦσι σαρά θεάτρῳ μεθύουσι. Ἡέλιος δ' ἄόρουσε Λιβὸν περικαλλίδα Λιμνην (28), καὶ οὐδὲ τὸν Ἐφώντρωμεν. Εἰ μὲν οὖν ἔδει σοὶ χρόνου καὶ περιόδων ἐπὶ τοῖς τόκοις τῶν λόγων, εἶχεν ἀνλόγον σοὶ τὰ σπάνια καὶ χρόνια γράμματα· ἐπεὶ δὲ διαπετάσας τὰ θύρας τοῦ νήφοντος στόματος θεσκιωδεῖς; D χρυσηλάτους, ὄρξ, ὅπως ἀδικεῖς τοὺς ἐμοὺς ἔρωτας ὁ τῆς θέμιθος προνοούμενος. Ἄλλὰ μὴ σὺ γε τοῦ λοιποῦ. Ἐπίπεπε δέ μοι τοὺς σοὺς Ζεφύρους κακῶς κεκαφυτὸ θυμῷ (29). Οἶσθα τὰ καθ' ἡμῶν ἀρρωστήματα, καὶ μᾶλλον τὰ νῦν, ὅτε ὁ Κύριος ἡμῖν ἐπιθαλῶν καύσωνα, πᾶσαν ἱκμάδα ζωογόνον ἐξέτηξεν. Ἄλλὰ τοῦτον μὲν, ὁ μόνον εἶχον, ἡμυνάμην στίχοις ἱαμβείοις, πολλὰς ἐλεγείας ἔσαι δι' ὄλου ἐνιαυτοῦ

* Psal. xvii, 41.

Variæ lectiones et notæ.

(26) Ἀλεξίκακος, averuncus.

(27) Τὸ σὸν γράμμα φανήν. Legendum, τ. σ. γράμμα φανέν. Aique ita reposui

(28) Homer. Odyss. γ', v. 1.

internecioni dedit. Et nostram hanc humanam naturam, palam, illis, quos attrivit, et effregit mundi ærumna medentem emisit, et infirmos et fragiles undique circumspectantem, et omnibus omnia in salutem obtendentem. Sed eia, euge, quoniam nobis malorum expulsor exstitisti, quasi hæc cuncta nobis jam deplorata et desperata fuerint. Etiam Lysias dixit pessimam principum conditionem in summum jam pervenisse fastigium. Et nunc quidem castrorum metator cunctas miserorum opes diruit. Atque vectigalium redemptor nunc etiam nostram ipsam humum cribrat et eventilat. In quibus tertius est, cui vel alter Pharaos ipsa appellationis affinitate est simillimus. Non autem novi, num his jam prædictis aliquid esse

B possit intolerabilius. Sed nunc jam ab alto, ipsa ratio ipsis præbit, duxque erit, si ego mei ipsius, et suavissimi Nicolai nondum oblitus sum. Et exultabunt quidem, pro his diebus, in quibus abjecti et depressi fuerunt, impendentibus malis, quæ diu noverant. Hoc quidem ipsis eveniet, et ego futurorum illis felix nuntius ero.

EPIST. XX.

Μερμεριλῶν ἐπισκοπῇ.

Hoc breve tempus, quo tacuisti, centum annorum spatium scito mihi videri fuisse. Sic enim ego tuum amo sermonem, o omnium mihi illustrissime, et tæx 651 præsentem litteræ ut splendidi solis mihi phœnix existunt. Sed, o felicissime, ne mihi hunc phœnicem, quod Ægyptiis rarum spectaculum est, illas esse existima; sed solem ipsum imitans, illum veluti quotidianis radiis, litteris tuis illustra, imo potius diem mihi longiorem emitte. Quippe noctem penitus mihi absconde. Non enim in diuturnas noctium moras, aliquid mihi causæ prætere, aut tuam ipsius veritatem iniqua cohibebis contumelia, dum et illis mihi satisfacere, et litteris, quas ad me mittis, facile potes. Non enim major illi Homericæ Pæoni, in horrentia bella, quam tibi, in dulce eloquium, ingenii dexteritas inest. Nam suavius et pulchrius inelaborata et præcipitata opera promissis et spiras, quam qui multam olentes lucernam suas producent lucubrationes, quas veluti calamistratis cincinni globulis perpolunt, et eburneo discriminant pectine, et splendenti sapphiro illis in aures appendunt. Et tunc quidem apud ebrium et insanum theatrum admiratione maxima digni videntur.

Phœbus at occidens pulchram subito axe paludem.

Et neque ipsum Orientem inspicimus. Si autem ad tuorum sermonum partus, tibi opus est temporis et periodorum spatium, vere quidem raræ et tardæ litteræ tibi temporis rationem habent. Quia vero aureas sobrii tui oris valvas aperiens, vaticinarius inspicis quidem quo pacto

(29) Κεκαφυτὸ θυμῷ. Rescrib. κεκαφητό θ. Respexit versus Homeri Iliad. E, v. 698: Ζώγρει ἐκπνεύουσα κακῶς κεκαφητό θυμόν.

meum candidum amorem injuria afficias, qui ip-
sius sacræ Themidis es inspector. Sed jam tu ne
in posterum talis esto, tuos vero latos et flantes
Zephyros,

Ipsæ mihi miseris spiranti corde dolores,
emitte. Nosti quidem nostram imbecillitatem, et
maxime eam qua nunc premimur, siquidem Dominus
vehementem in nos æstum emittens, omnem illum
penitus consumpsit. Sed enim hoc quidem, quod
solum habui, iambicis versibus expressi, multas
interim elegias totum per annum concinere coactus.
Tu vero quia mala meditans, illis, qui nos nequa-
quam dimittunt, illucebis, nescio quidem utrum ob
necessarium rerum ambitum, quo nunc
circumducimur, an quia peccatorum horror in ipsum
Dei conspectum ascendit. Ne tamen desisere,
sed animæ nostræ regimen semper exsequere. Ita
autem neque te ipsum blandi pratermitte. Zephyri,
quam prius bonus odor vas aromatibus refertum.

EPIST. XXI.

Anemo.

Meum mihi somnium enarras, virorum mihi
dilectissime, me in media Bulgaria barbaros
et rusticos mores credens imitari. Inspice enim
quantum ego rusticitatis et feritatis craterem ebib-
berim, qui tot etiam annos ab ipsa sapientiæ re-
gione et sede absum, et mea insipientia quan-
tam **652** ebrietatem contraxerim. Quis autem
dabit nobis e contrario e sapientiæ peculo degu-
stato inebriari, quod illa quidem apud Salomonem
miscet, et sapientes præstat eos qui hucusque
insipientes fuere? Quoties autem ad hanc et
illud canticum dixi: *Ostende mihi vultum tuum* ¹²,
tuamque vocem meis injice auribus? At hæc me qui-
dem effugit et sese abscondit, et maxime meos amo-
res expungit et vellicat. Ego autem perditæ amans
tantoque neglectus studio, huic vitæ fabula fieri vi-
deor, veluti Echus ille amator, sive dæmon, sive deus
fuerit, aut Tantalus ille dici timeo, qui omnium est
sermone notus, semper quidem sitiens, et semper ab
ipso potu deceptus. Porro vero illud Salomonis
mihi dicte in animo est: ¹³ *Dixi, Sapientiam requi-
ram, at ipsa longius a me recedit, supra quam antea
fuit.* Atque hæc dicens, nihil aliud quam meis
ærumnis imminere sum visus. Quare medicamen-
tum quoddam multum mea interest moliri, quasi
nobis quidem in Bulgarorum terra assidua illæ
sint et diuturnæ. Jam enim rusticitas fere eodem
mecum ubere nutritur, et iisdem mecum assidet
laribus. Tu vero ne impensius, ab his, qui te
norunt, rogari velis, dissimulatione quadam sem-
per involutus. Heri enim jam libros manibus reliqui,
ut tibi adhuc sapientum dogmata ob oculos
semper versentur. Cæterum jam tibi librum Chrysostomicum
emisimus. Fons equidem sapientiæ,
et ipsa sapientia Christus sit, qui te erudiat, et te in hæc
via qua procedis, impellat et ducat, et suam
ipsius cognitionem cum operibus edoceat.

EPIST. XXII.

Cercyrae episcopo.

Et rursus nobis alta debet esse speculatio, su-

¹² Cant. II, 14. ¹³ Eccles. VII, 24.

Variæ lectiones et notæ.

(50) Ἰσοκράτεια. Scrib. προκρύπτει τε.

A με καταναγκάσαντος. Σὺ δὲ ἐπεὶ κακοποιῶν ἐπιφα-
σαι; οὐποτε ἡμᾶς ἐπιλείψουσιν, οὐκ οἶδ' εἶτε διὰ
τὴν ἀναγκαίαν τοῦ περιέχοντος νῦν περίοδον, εἶτε
τὴν τῶν ἀμαρτιῶν πρὸς τὸν Θεὸν ἄνοδον, μὴ πύσου
ψυχαγωγίας ἡμῖν προμηθεύμενος. Πάντως οὐδ' αὐ-
τόν σε οἱ Ζέφυροι ἐπιλείψουσιν, ἢ πρότερον ἂν τὴν
ἀρωματοφόρον ἢ εὐωδία.

EPIST. KA'.

Τῷ Ἀνέμῳ.

Τὸ ἐμὸν θναρ μοι λέγεις, ἀνδρῶν ἐμοὶ ποθεινότατε,
ἐκθεαρθαρῶσθαι λέγων ἐν μέσοις Βουλγάροις.
Σκόπει γὰρ ὅσον ἐγὼ τοῦ τῆς ἀγροικίας κρατῆρος.
πέπρωκα, τοσοῦτων ἐτῶν τῶν τῆς σοφίας χωρίων ἀπο-
δημῶν, καὶ ὡς ἐμεθύσθην τῆς ἀμουσίας. Ἀλλὰ γὰρ
τίς ἡμῖν δῶν τὴν ἐναντίαν μεθύσθηναι μέθην ἐκ τοῦ
τῆς σοφίας κρατῆρος, ὃν αὐτὴ παρὰ τῷ Σολομῶνι
κίρνησιν, ἔμφρονας ἀποδεικνύουσα τοὺς τῶς ἀφρο-
νας; Ἡσάκις πρὸς αὐτὴν εἶπον ταῦτα δὴ τὰ καὶ
[f. τοῦ] Ἰσοκράτους· *Δεῖξόν μοι τὴν δὴν σου, καὶ
ἀκούτισόν μοι τὴν φωνὴν σου;* Ἡ δὲ με ὑπορεύγει,
καὶ ὑποκρύπτεται (50), καὶ ὑποκνίξει μᾶλλον τοὺς
ἐμούς; ἔρωτας. Ἐγὼ δὲ σερως, ἀθεράπευτος, κινδύ-
νεύων μῦθος γενέσθαι τῷ βίῳ, καθάπερ ὁ τῆς Ἡχοῦς
ἐρῶν, εἶτε δαίμων εἶτε, θεός, ἢ ὁ πολυδάλητος Τάν-
ταλος, αἰ μὲν διψῶν, αἰ δὲ τὴν πόσιν ἐξαπατῶμενος.
Αὐτίς μοι τὸ τοῦ Σολομῶντος ἐπεισε λέγειν· *Σοφί-
σθήσομαι, καὶ αὐτὴ ἐμακρύνθη ἀπ' ἐμοῦ μακρὰν
ὑπὲρ ὃ ἦν.* Καὶ λέγων ταῦτα, οὐδὲν ἀλλ' ἢ ἐπὶ τοῖς
ἐμοῖς ἔοικα πάθεσιν, λατρεῖαν δὲ τινα πολλοῦ γε δεῖ
μηχανᾶσθαι. Ἡμῖν μὲν οὖν, ὡς χρονίοις οὖσιν ἐν γῆ
Βουλγάρων, ὁμότροφοι; ἢ δὴ ἡ ἀγροικία καὶ ὁμοέστιος.
Σὺ δὲ μὴ οὕτω θρύπτου πρὸς τοὺς εἰδότας εἰρωνευό-
μενος. Χθὲς γὰρ που τὰς βίβλους παρήκα ταῖν χει-
ροῖν, ὥστε σοι εἶτε παρεῖναι τὰ τῶν σοφῶν ἐνηχη-
ματα. Πλὴν ἀλλὰ καὶ νῦν σοι βίβλον Χρυσοστομικὴν
διεπέμψαμεν. Ἡ δὲ τῆς σοφίας πηγὴ, ἢ σοφία Χρι-
στὸς, εἴη σε συνετίζων καὶ συμβιβάζων ἐν ὁδῷ ταύτῃ
ἢ πορεύῃ, καὶ διδάσκων τὴν αὐτοῦ γνῶσιν μετὰ τῆς
πράξεως.

EPIST. KB'.

Τῷ Κερκύρα.

Καὶ πάλιν ἡμῖν ἐξ ὕψους ἐπισκοπῆ, ὅτι πάλιν ἐκ

σου μοι γράμματα, τιμιώτατε δέσποτα. ὦν ἡ δύναμις οὕτως ἐπὶ τὴν ἐμὴν κατέβη διάνοιαν, ὡς οὐ νεπέτος ἐπὶ χλόην, οὐδὲ θυμβρός ἐπ' ἀγρωστίν. Ἰδὼνθη γάρ μοι ἡ διαλογὴ σου, φιλαδελφίας ἡρτυμένη χάριτί τε καὶ δακρυῶν. Καὶ ὡς παρόντα περιεπλάκην, καὶ κατησπασάμην τὸν ἐμὸν δεσπότην καὶ πατέρα ἀγάπης στόματι. Ἄλλ', ὦ φθόνε, πῶς ἡμᾶς ἀλλήλων μικροῖς οὕτω τοῖς θριγκίοις διέστησας, ἵνα κατὰ μόνας κεντῆς ἐκάτερον, καὶ ἢ οὐαὶ τῷ ἐνὶ ἀνά μέρος, καὶ αὖθις τῷ ἐνὶ, καὶ μὴ ἀρῆρηκτον γένηται τὸ κατ' ἡμᾶς σπαρτίον τῆ πολλῆς δυναμούμενον; Εὐλογητός ὁ Θεὸς ὁ τοῦ Θεοῦ Λόγος, ὃς καὶ τοὺς μακρὰν ἐγγύς ποιεῖ τῆ τοῦ λόγου δυνάμει, καὶ τῶν γραμμάτων τῆ χάριτι καὶ διαψεύδεται ποιεῖ τὰ τοῦ φθόνου σοφισματα. Εἰ γὰρ καὶ ἀπωρρανήσθημεν ἀπ' ἀλλήλων, προσώπω δὲ τοῦτο, καὶ οὐ καρδίᾳ, ἀλλ' ὁμιλοῦμεν ἀλλήλοις διὰ τοῦ τῶν ἐπιστολῶν στόματος, καὶ ἀπὸ τοῦ καύσωνος τῶν λυπηρῶν ἄτερος ἄτερον ἀπαψύχομεν [f. ἀναψ.], ἡχοῦς μὲν ἔργον ποιοῦντες, καὶ ἀντιδιδόντες ὡς περὶ τῶν θλιθόντων φωνὰς λαμβάνομεν, ἀποκουφίζοντες ὅμως ἑαυτοὺς διὰ τῶν ἐργῶν τοῦ λόγου τοῦ τῆς καρδίας βαρεῖος πνεύματος. Οὐκ οὖν ἐπειδὴ μοι τὸ τῆς τῶν περὶ σὲ διηγῆσαι ποτήριον προὔπισες, ἀντιπροσίνων (51) καὶ γὰρ σοι τοιαύτην πρόπονσιν. Ὡς ἀπόλοιο το ἄμπελος ἐξ ἧς ἡμῖν τοὺς τοιαῦτα πόματα (52). Ἐξέθλιψε μὲν ἡμᾶς Σεναχηρεῖμ ὁ Ἀσσύριος, ὃν ἐν μέσῃ τῶν ποταμῶν ἡμῖν ἀμειλικτον ἐπαπέστειλεν. Ὁ δεύτερος δὲ πολλῶ τῷ μέτρῳ βαρύτερος, ὅσω καὶ ἀφρονέστερος (τὰ τε γὰρ ἄλλα ἡ μωρία καὶ τὴν κακίαν ἀθάλατους ποιεῖ τοὺς αὐτῆς τροφίμους καὶ ἀτεράμονας), οὕτως ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων σπλάγγνων ἀντιστάσιν αὐτῷ (εἰ γε δεῖ σπλάγγνα καλεῖν τοὺς ὑστερον ἐπιδοῦλους), καὶ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ κοπτομένου καὶ μελιζομένου βραχέα τινὰ λαλῆλασι, ἐγχοτήσας, κατέφαγέ με, ἐμελλισατό με, ἐνέπλησέ με πικρίας, ἐμέθυσέ με χολῆς. Ἐνὶ λόγῳ οὗτος μὲν αὐτῷ τιμιος, ὃς ἂν ἢ εἰπέ τι κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἢ ἔδρασεν· οὗτος δὲ ἄτιμος, καὶ τίνος οὐ κάκιον πράττων, ὃς ἢ ὁμίλησας ἡμῖν κατεμνησθη, ἢ πρὸς τὴν ἐκκλησίαν ἐν ἑορτῇ γοῦν εἰσελθῶν. Καὶ γὰρ καὶ τούτου τοῖς Χριστιανοῖς ἐφθόνησεν, ἐν' ἐν τῷ κοινῷ τὸ κατ' αὐτὸν κρύπτηται. Αὐτὸς γὰρ οὐδὲ τοῦ προσκυνῆσαι τὴν Θεομήτορα ἑαυτὴν ἠξίωσεν· ὡς μὲν ᾤετο, ἑαυτῷ προμηθεύμενος τὸ πρὸς ἡμᾶς ἀταπεινώτων καὶ ἀνένδοτον (οὕτω γὰρ ἀπονενόηται)· ὡς δ' ἐγὼ κρίνω τοῦτο μόνον πάσχων ἑαυτοῦ ἀξιον, καὶ αὐτόθι ἔχων τὴν δίχην, ἐξ ὧν ἐπάλω; (35), ὃ φασι, μαίνεται, οὐτ' ἀνέρας τίσις εἰδῶ, οὐτε Θεόν, ἀλλ' ὄλος τῆς ὑποδύσης αὐτὸν λύσεως γινόμενος. Ἐκ τούτου πῶς δοκεῖς ἡμᾶς διατεθῆναι τοὺς ἐνταυθοῖ ἀπαξίπαντας; Οἱ μὲν ἀπεστάλησαν μόνον, οἱ δὲ καὶ ἐπανέστησαν· πᾶσι δὲ ἀπλῶς ἡ κακία ἐνεκυβίστησεν.

¹⁶ II Reg. xviii, 22.

Variae lectiones et notæ.

(51) Ἀντιπροσίνων. Scrib. ἀντιπροσίνων.

(52) Ἐξ ἧς ἡμῖν τοὺς τοιαῦτα πόματα. Restituo, ἐξ ἧς ἡμῖν τὰ τοιαῦτα π.

(35) Ἐπάλω Restituo. ἐκπάγλως. Respexit illa

hlimis sensus, quia iterum mihi tuæ litteræ afferuntur, illustrissime domine, quarum vis et robor magis meam invasit cogitationem, quam ista tacita nix herbam, quam tumultuans imber gramen. Tua enim dissertatio jucunda me affectit dulcedine, quæ fraternitatis amore, et gratiis, veneriisque salibus compacta mihi exstitit. Te quidem quasi præsentem sum circumplexus, et veluti meum dominum et patrem, dilectionis ore sum deosculatus. Sed, o invidie, quo pacto a nobis jam tam longo intervallo dissides, tamque remotis distas septis, ut seorsim utrumlibet stimules, et aut væ, tristesque luctus, uni sint sigillatim, rursusque alteri insint: et ut ne infringi et abscindi possit funiculus ille, qui apud nos valido est contextus nexu. Benedictus Deus, benedictum Dei verbum, quod, quos longum separat spatium, verbo potentie, et litterarum benevolentia, et charitate inter se componit, sibi que mutuo appropinquat, et cauidas invidiæ argutias, cæco cogit obtundi mendacio. 653 Si enim ad invicem nos nobis privamur, hoc vultu sit, non corde. Verum enimvero nos mutuo litterarum ore colloquimur, et tantum, mæroris æstum alter alteri exstinguit, nihil aliud quam Echus officium imitantes, quas ob opprimentes nos et vexantes conceperimus voces, reciproco emitimus clamore. Nos quidem ipsos pariter attollemus, et communi sublevabimur ope, ut scrinonem inter nos, nostro e pectore, gravi et afflicto spiritu obruto, eructaverimus. Non itaque quandoquidem mihi tui commemorationum poculum propinasti, et ego tibi vicissim ejusmodi potum propino, quasi jam vitis penitus aruerit et perierit, ex qua nobis tales potus exprimebantur. Nos enim Senacherib Assyrius elisit, quem Mesopotamia, asperum quidem et durum nobis emisit ¹⁶. Secundus vero tanto intervallo a nobis distans hoc molestior et durior, quanto insanior et amentior fuit. Etenim stultitia tum ad alia, tum ad scelera et flagitia, suos ipsius alumnos crudelitate insignes, et nullo exorandos et emolliendos voto efficit, ita in nostra ipsorum viscera et corda ipsi obsistunt. Si quidem illos, qui nobis denum insidiantur, nostra corda et viscera licet nuncupare, et in populum disjectum jam et disruptum, vel brevi sermone iram effervescere et excaudescere fas est. Me enim devoravit, me membratim disseccit, me intolerabili imbuit amaritudine, meque vel uno verbo spumanti bile inebriavit. Illic quidem apud eum venerationi et honori est, qui aut dixit aliquid contra Ecclesiam, aut fecit. Ille contra infamis et male-

Ulyssis de Achille apud Homerum *Iliad.* r, v. 238.

Μαίνεται ἐκπάγλως, πίνουος Αἰ, οὐδὲ τι τίει

Ἀρέρας οὐδὲ θεοῦς.

scientissimus qui aut in nostro versari cœtu visus est, aut ecclesiam, in die christum festo, est ingressus. Etenim et hunc ipsis Christianis invidit, ut vel in communi omnium jure, quod ad ipsum pertineret, ipsi occultaretur. Ipse enim nec candidam Dei Matrem adoratione dignam existimavit, et quidem quasi sibi ipsi prospiciens, summam in nos animi elationem et rigidum et inexorabile pectus conjicere censuit. Sic enim mente penitus destitutus est. Et ut ego arbitror, hoc solum, quod seipso dignum est, semper perpetitur, et ibi pœnas luit, ubi ea peragit, quibus, ut dicunt, vehementer insanivit.

Namque homines ullo nunquam dignetur honore Neve Dum.

Sed totus in rabiem, quam subit, convertitur, seque immergit. Ex quo, quomodo censes nos administrari posse et constitui, qui hic semel omnes convenimus? Quidam vero solum emittuntur, quidam veluti emergunt et erumpunt, sed in omnes simpliciter ærumnæ durumque fali telum præceps ingruit. Nobis autem Jesus relictus est ut salus et incolumitas opere et nomine. Cum quo comprehensi et conjuncti, omnibus aliis separatis et effusis, quæcunque patimur, ferimus. **654** Acclamavit autem nobis illud dulcissimum verbum: ¹⁵ *Confidite, ego vici mundum.* Post hæc etiam, et nunc pascens nos, in loco pascuæ ibi me collocavit, et super aquam refectionis et quietis educavit me ¹⁶. Quid amplius? Quasi his non contentus, qui jam ab initio hostis homicida est, in nos cominus vulneribus sævisque ictibus directum spiculum exacuit. De quo jam antea cum tuæ sanctitati scriberem, dixi. Nam cum quendam urbis episcopum, hominem omnium malorum artificem, simulque ipsam officinam excitassent, te quidem fere cum defunctis in sepulcro constituit. Illum autem homicidam (o duram meorum malorum sortem!) effecit. Sed quæ mihi ab illo acciderunt, longius quidem quam pro otio fas mihi erat dicere, tragico decantavi cothurno, et molestius, quam ut tua præsens hilaritas est, audire debueras, ut ne magis morori adderes, eo quod non minor erga illum, quam me fraternitatis tibi inest dilectio. Nam juxta sapientem admonitionem et consilium, malorum qui patratore est, ille mala tolerat. Quocirca tibi id miserabilius apparet, et hoc in loco de hac re sermo molestissimus tibi et mœstissimus videbitur. Jam itaque his sermonibus penitus supersedo, ut ne dupliciter summum sacerdotium injuria afficiam, et his rebus, quas perago, quæ nullo quidem sensu sermone dignæ, et his quas dico, quas etiam ne cogitare quidem decet. Tibi enim opus est, hæc talia veluti conflare et cogere, ne populi affectibus et passionibus liberorem et latiore viam consternamus. Et alius qui-

A Ἡμῖν δὲ Ἰησοῦς ὑπέλειφθη, τὸ σωτήριον καὶ πρᾶγμα καὶ ὄνομα, καὶ μετὰ τούτου συλληφθέντες, τῶν ἄλλων σκορπισθέντων, ἠνέγκραμεν ὅσα δὴ καὶ ἐπάσχομεν. Ὑπεφώνει δὲ ἄρ' ἡμῖν τὴν γλυκείαν ἐκείνην φωνήν· *Θαρσύνετε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον.* Μετὰ ταύτης ἔτι καὶ νῦν βουκαλῶν ἡμᾶς εἰς τόπον χλόης ἐκεί με κατασκηροῖ, καὶ ἐπὶ ὕδατος ἐκτρέφει με ἀναπαύσεως. Τί ἔστι; Ὅσπερ οὐκ ἠρκέσθη, ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος πολέμιος, ταῖς ἀγγόθι τρώσει τε καὶ πλήξεισιν, ἐπισκοπικὸν βέλος καθ' ἡμῶν ὤξυνεν. Περὶ οὗ καὶ πρότερον γράψας τῇ ἀγαπῶνῃ σου ἡν-ξίμην. Τὸν γὰρ μοι τῆς δεῖνα πάλειος ἐπίσκοπον, ἀνθρωπον πάσης κακοτεχνίας ἐργάτην ἅμα καὶ ἐργαστήριον, ἐπαναστήσας, ἐμὲ μὲν, μικροῦ μετὰ τῶν καταβαινόντων ἐν τάφοις ἔθετο. Ἐκείνον δὲ φωνάζει (φεῦ τῶν ἐμῶν κακῶν!) ἀπειργάσατο. Ἄλλὰ τὰ κατ' ἐκείνον ἐκτραγῶθεν μακρότερον μὲν ἢ κατὰ τὴν οὖσαν σχολὴν ἐμοὶ λεγείν· ἀνιαρώτερον δὲ, ἢ κατὰ τὴν ἐνοῦσάν σοι ἀλυπίαν ἀκούειν, ἵνα μὴ λύπη ἐπὶ λύπῃ σχῆς, διὰ τὸ οὐχ ἤττον εἰς ἐκείνον, ἢ εἰς ἐμὲ φιλάδελφον. Κατὰ γὰρ τὴν σοφὴν νοουθεσίαν, ὁ κακῶς δρῶν ἐστὶν ὁ πάσχων κακῶς, καὶ διὰ τοῦτό σοι καὶ ἐλεεινότερον· κἀντεῦθεν ὁ περὶ τούτου λόγος σοι λυπηρότερος. Πάσσομαι γοῦν περὶ τούτου λέγων, ὡς ἂν μὴ διπλῆ τὴν ἀρχιερωσύνην ὑβρίζωμεν, οἷς τε ποιῶμεν, ἅ μηδὲ λέγειν ἀξιον, καὶ οἷς λέγομεν, ἅ μηδὲ ἐννοεῖν προσῆκον. Αὐτοῦ γὰρ δεῖ τὰ τοιαῦτα καταχωννύεσθαι, ἵνα μὴ δῶμεν πλατυτέραν χώραν τοῖς τοῦ λαοῦ πάθει. Καὶ ἄλλος [σ. ἄλλως] δὲ, σπεισάμενος τῷ ἀδελφῷ, κἀν αὐτὸς ἀσπονδος μένη, καὶ κατὰστικτος τοῖς ποικίλμασιν, ἀνακόλουθον ἂν δρῶν-
C ἦν, ἀναξαιῖνον τὴν ἀγέειν. Πλὴν ἀλλὰ καὶ τὰ αἰτία τῶν λυπηρῶν τῇ σῆ τιμιότητι δηλοῦν ἀμυδρῶς θέλοντες, τοσοῦτον αὐτῶν ἐπεμνήσθημεν. Διὰ ταῦτά μοι ἀναγκαῖον, τὴν ἐπὶ τὸν βασιλέα στέλλεσθαι, ταυτὴν δὲ εἰπεῖν, τὴν ὅλην αὐθις ἀναματρῖν Χάρουδιν, ἢ Ἀγυπτὸν διέναι, χαλεπὴν ὁδὸν ἀργαλέην τε. Μὴ γὰρ οἶομαι, τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπου, τὴν ὁδὸν ταύτην ἐλάττω νομίζειν πασῶν ὧν ὑπέστην θλίψεων, ἢ τὴν δοκοῦσαν λύσιν τῶν δυσχερῶν, μὴ δεσμὸν δοκεῖν ἀρρήκτοτερον. Οὐ ταύτην [σ. ταύτη] μόνον, δεῖ στρατοπέδῳ παραβάλλων ἐπίσκοπος χρῆμα ἐπίφθονον, ἢ μισητὸν ταῖς ἀμαρτωλαῖς ταύταις ἡμέραις· οὐδ' δεῖ ἐμὲ ἡμῖν τοὺς ἵππους τρεῖς τοῦ ἔτους τίκτειν (οἷον τὸ τοῦ μύθου Ἠλύσιον ἐμαυθάνομέν τε ἠνίκα ἐν σπυργάνοις τῆς παιδείας ἦμεν, καὶ ἐδιδάσκομεν, δεῖ ἐσπαργανούμεν ἑτέρους), ἵν' ἔχοιμεν πάντα; ἐπίππους ποιεῖν, οἷς ἂν ὀμιλήσαιμεν· τὰς δὲ ἀρούρας χρυσοῦν θέρος ἡμῖν ἀνιέναι, ἢ καὶ τὰ δένδρα χρυσοῦς προβάλλειν καρπούς, οἷα τὰ τῶν Ἑσπερίδων μήλα τῇ ποιήσει κεκαρποφόρηται. Ἡ γὰρ οὐ τοιαῦτα παρὰ παντὸς οὔτινος οὖν ἀπαιτούμεθα, κἀν μὴ παρῆ τοὺς πικροὺς τούτους ἐκθεραπεύειν τοῖς ποθοῦμένοις μειλίγμασιν ὡς κατορύττοντες βλασφημούμεθα, ὡς ἔφρα-
D λῶν γε ἐκείνους τοὺς ταῦτα λέγοντας; Οὐκ οὖν ταῦτα μόνον τὴν πρὸς τὸ στρατοπέδον ὁδὸν ἀνάτην πειοῦσιν ἡμῖν ἢ στενήν τε καὶ περὶ μὲν, καὶ οὐδὲ τὸ τέλος

¹⁵ Joan. xvi, 33. ¹⁶ Psal. xxii, 2.

ἀγαθὸν ἔχουσάν· ἀλλὰ καὶ τὸ ἀραχνῶδες τοῦτί μοι σῶμα, ὅπερ, ὡς οἶδας, καὶ πρὸς πάντα μὲν πόνον, μάλιστα δὲ καὶ τὴν ἐν ταῖς ὁδοῖς, ἀσθενὲς τε καὶ εὐδιάλυτον. Εἰ δὲ σύ γε δύσαις ἀλκὴν, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν τὴν τῶν εὐχῶν περιζώση δύναμιν, πάντα βίῳ ἡμῖν γενήσεται, τὸ θέλημα τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιῶντος Θεοῦ, ὁδοποιῶντος ἡμῖν διὰ τῶν ὁδῶν ἀγγελικῶν εὐχῶν, καὶ τοὺς λίθους ἐκ τῆς ὁδοῦ διαβρίπτοντος.

meare Charybdim, et latam peragrarē Ægyptum: existimes me, o Dei homo, hanc viam omnibus esse arbitrari, aut omnium mearum difficultatum et laborum, hanc solutionem quamdam esse, aut refugium nec vinculum indissolubile esse censere. Et non solum hac ratione, quia episcopus, his tam sceleratis diebus exercitui, invidiæ laqueos, et odii tela objecit. Neque quia oportet quidem, nobis equas ter in anno parere (quale illud fabulæ Elysium edidicimus quando in pueritiae cunabulis fuimus, quod etiam et Iulianus, quoniam alios fasciis involvimus), ut omnes illos, equos ascendere faceremus, quos nostro cœtui et familiaritati haberemus ascriptos. Et pariter quia decet, nobis arva ipsa segetem autem emittere, et arbores, aureos fructus projicere, qualia Hesperidum malæ poetarum carminibus esse feruntur. At enim non hæc a quolibet exigimus; et nisi ob ta'es dirorum hominum incursus, optatis delinimentis et commodis illis inservimus, quasi sepulcrorum fossores maledicimur. Atque utinam in illos, qui talia in nos probra emittunt, recidant. Non autem hæc sola, 655 sed arduam et acclivem, in illa castra, viam nobis parant, aut angustam, aut arctam, sed neque bono finitam termino. Sed enim hoc mihi fragile et exile corpus, quod ut nosti, etiam ad omnem laborum occursum, maxime, qui in assidua viarum molestia conficitur, imbecillum est, et omnino languidum. Si autem et tu robur indueris, et omnem precum et votorum in nos vim circum dederis et accinxeris, omnia nobis faciliora fient; præsertim cum te Deus trepidantium consilium et regimen efficiat, et nobis tuis angelicis precibus viam sternat facilem, lapsosque lapides ab illa longo projiciat.

ΕΠΙΣΤ. ΚΓ.

Τῷ αὐτῷ.

Οὐδὲν ἐμοὶ λοιπὸν δυσχερὲς, ὅτι τῆς πάντων ἡδίονος καὶ γνώμης καὶ γλώττης ἐδεξάμην προσφώνημα, καὶ οὐ πρόσκαιρον, ὡς ὑψηλὴν ἀέρος πληγὴν δεχομένην ἅμα τῇ συστάσει καὶ τῇ διάλυσει, ἀλλ' ὑφ' ἐστὶ καὶ παράμονον. Γράμματι γὰρ ἐποχοῦμενον ἐκ τῆς σῆς μεγαλοπρεπείας, διέβη πρὸς τὴν ἐμὴν ταπεινότητα, ὥστε παρ' εἶναι μοι προσφωνεῖσθαι παρὰ σοῦ, ὁσάκις ἂν ἐβελήσαιμι, τὴν εὐχάριον ἀνελίττοντι. Ὅπερ ἐστὶ βίον εὐθύς ἔχειν ἀποτινασσομένην τὰς ἐπιχειρέσας βαρῦτητα. Διεξιόντι δὲ μοι τῇ ἀναγνώσει καὶ τὰ σὰ τρόπαια, οὐδὲν ἄλλ' ἢ τὸ λαθυρῶδες ἐκείνο πίνεται φάρμακον, ἢ ἵνα τὸ οικειότερον εἶπω, διὰ τὴν ἀπολύουσάν σου νῦν γῆν τῶν Κολχῶν τῇ τῆς Κολχίδος Μηδείας τέχῃ τὸ γῆράς μοι ἀποξέσεται, καὶ ἡ νεότης ἀνακαίνιζέται. Ὅρᾳ; ὁπόσων ἐν καιροῖς δυστυχιῶν κοινῶν αὐτῆς εὐτυχῶ διὰ σὲ καὶ τὰς σὰς εὐτυχίας, αἷ καὶ τὰς ὑμνουμένας τῶν παλαιῶν ὑπερβάλλουσιν; Ἐγὼ δὲ καὶ τὸν καιρὸν τῆς ὑποδοχῆς τοῦ προσφωνητικοῦ δεξιὸν οἰωνὸν ἐθέμην. Κατὰ λόγον τοῦτο, ἐπεὶ καὶ ἀετὸς ὁ προσφωνῶν, ἐπιδέξιος. Ἀπίοντι γὰρ πρὸς τὸν μέγαν Ἀχιλλεῖον, ὡς ἂν τῇ πανηγύρει συνεορτάσαιμι, κατὰ τὴν ἐδὸν ἐνεχειρίσθη τὸ γράμμα σου. Σὺ δὲ καὶ αὐτὸς ἐμπικραίνῃ τοῖς ἡμῶν θλίβουσι, τοῖς τῆς ἀπληγίας θεραπευταῖς, τοῖς πολέμοις τοῦ εὐαγγελικοῦ ἐπαγγέλματος, τοῖς ἀλιτηρίοις τοῦ Χριστιανικοῦ τάγματος. Ὁ μόνον ἔχεις τοῦτο βέλος ἐπιπεμφῶν τοῖς καταράτοις, οἱ τὴν γαστέρα τοῦ πανδοχέως ἔδου στενὴν ἀποδεικνύοντες, ἐπιγαυριῶσι τῷ προτερήματι. Τούτους

B

EPIST. XXIII.

Eidem.

Nihil mihi molestiæ relictum est, quoniam omnium suavissimæ linguæ et dulcissimæ mentis vocem et alloquium suscepi, et non quidem brevi temporis spatio manens, ut est altissimus aeris ictus, qui simul fere ut coit, dissolvitur, sed constanti persistens mihi, et obnoxium diuturnitate. Litteris enim hoc ex tua magnanimitate et celsitudine confatum, in meam devenit humilitatem, quasi præsens mihi illud insonet, et quasi tuo perstrepat ore, quoties ego quidem velim, et volumen hoc explicuero. Quod quidem facile est obtentu illi qui longe a se amovet hasce rerum molestias, gravibus infortuniis agitated et concussus. At cum ad lectionem accederem, et ad tua varia monumenta nihil aliud, quam illud oblivionis pharmacum mihi bibendum esse censui, aut, ut proprius loquar, ut Colchorum terram, qua nunc ipse frueris Colchidis Medæe arte, senectus mihi penitus detrahitur, viridisque juvenus flore mihi renovatur vivo. Jam vides quidem quantum hisce communium infelicitatum temporibus ipsi felici læter fortuna, propter te et tua prospera gesta casusque penitus felicissimos, qui cunctos priscorum hominum eventus longo superant intervallo. Ego quidem tempus illud, quo tuam jucundam vocem et allocutionem mihi suscipere contigit, dexterum divinumque mihi auspiciū esse constituo, ob hanc fortasse rationem, quoniam aquila scite et eleganter acclamat, felicique strepit ro-

siro. Nam cum magnum peterem Achillium, quasi A cum frequenti cœtu festum essem celebraturus, in via mihi tuæ litteræ traditæ fuerunt. Tu vero ibi in illos, qui nos acerbo elidunt ictu amaram induis bilem. In illos, inquam, qui insatiabilis cupiditatis ministri sunt, qui et Evangelicæ professionis hostes sunt execrabiles, et Christiani agminis pernicies, et ipsa internecio. Hoc igitur telum, quod solum habes, in hos diris devotos et execrandos valido emitte lacerto. Hi vero duri inferni glatium uterum, qui omnium est receptaculum et sedes, angustum fere, et arctum manifestantes rebus bene gestis, partaque victoria temere superbiunt. Hos quidem magnum illud cetos Jesus subigens, 656 sub proprium suæ manus robur submittat, et plenam ipsorum gulam attingens, ingentes tumidosque fastus contrahat et turgidas et elatas illorum cristas dejiciat. Sive ut Zachæi cupiditates, sive ut aliorum, apud Judæos principum omni fore salute et cultu carentium compe-scutit. Ad quos rigidos et severos Romanos medicos misit, qui et abscinderent et comburerent. At vero tuus animus quasi rectam viam et omnino remotam culpa a dextris te ipsum semper prospicit, ut aut ne pauperum causa, aut aliorum, qui tibi subjacent, concusso pectore agiteris, et maxime ob illos, qui te imagine representant, vel si tamen illos, et legitime, et large suscipis, et operibus amoris illecebras illis ostendis. Ille, inquam, æreum arcum tua brachia esse constituet, et te multo circumcinget robore, et tecum gentes, bella horrida moventes disperget, *arcum contundens, et confringens arma, et scuta comburens igne* 17, tuæ alacritatis efficacia et studio efferventi. At ut ad te infestantium agmina appropinquent, et Domino hostium castra construant, invalidi penitus ipsi et cogitationibus omnino concident suis, et temerariis cogitationibus omnino captivabuntur suis, et ipsi duro persequeris impetu, et in servitatem rediges, et contundes, *et ut platearum lutum confringens illos* 18 qui impuri, et athei Moameti spurcam plateam studio insectantur. Et hæc non solum tibi precor, sed futura esse spero. Non enim Deus manu operam, victoriæ corona, jure quidem debita uberrime non insigniat. Ego quidem tibi jam hoc epinicion canam: *David decem millia et bellicosissimus. Qui et furentem cupiditatum concussit. A quo et misericordiam nunquam concussit. A quo et impietatem nunquam concussit.* A quo et impietatem nunquam concussit. A quo et impietatem nunquam concussit.

EPIST. XXIV.

Domno Adriano magno domestico.

Equidem etiam sum defunctus, pansebasti mi opitulator, et inter eos fere, qui imo inferorum vagantur antro constitutus, a te nunc excitor, qui et hanc animulam meam mihi restituens, cuncta mea ossa colligis, et dissolutam mei corporis compaginem congruente proportionum et concinnitatis ratione construis, carnesque meas enu-

μὲν ὁ κάκεινον τὸ μέγα κήτος χειρωσάμενος Ἰησοῦς ὑπὸ τὴν οἰκείαν χεῖρα ποιήσασθαι· καὶ τῆς γαστρὸς αὐτῶν ἀψάμενος, συστειλαὶ τὸν μέγαν ὄγκον, διαφορήσας τὸ οἶδημα, εἶτε ὡσπερ τὴν Ζακχέου γαστέρα διψικονόμησεν, εἶτε ὡς τὰς τῶν παρ' Ἰουδαίοις ἀθεραπεύτων ἄλλιος ἀρχόντων. Οἱς ἐπαφῆκε τοὺς ἀποτόμους ἰατροὺς Ῥωμαίους, τέμνοντάς τε καὶ καίοντάς. Σὺ δὲ θέμος (34) [s. Σοῦ δὲ θέμενος, nempe Ἰησοῦς] ἀμωμον τὴν ὁδὸν, προσρῶντος αὐτὸν ἀεὶ ἐκ δεξιῶν, ἵνα μὴ σαλευθῆς, καὶ διὰ τῶν πενήτων, καὶ διὰ τῶν ἄλλως αὐτῷ ἀνακαίμενων, μᾶλλον δὲ αὐτὸν εἰκονίζοντων, ὑποδεχομένου γενήσῃς τε καὶ πλουσιώσῃς, καὶ τοῖς ἔργοις τὸ φίλτρον δεικνύοντος, θεῖη τῶν χαλκῶν τοὺς βραχίονας· καὶ περιζωνῶντος σε δύναμιν, διασκορπίσαιεν ἐν σοὶ ἔθνη τὰ τοὺς πολέμους θέλοντα· *τόξον συντήρων, καὶ συνθλάξ δόλον, καὶ θυροῦς κατακαίων ἐν πυρὶ τῷ τῆς σῆς προθυμίας δραστηριότητος ζέοντι*· καὶ ἐν τῷ ἐγγίξειν ἐπὶ σὲ κακοῦντας, καὶ παρατάσσεσθαι παρεμβολὴν τῶν τοῦ Κυρίου ἐχθρῶν, αὐτοὶ ἀσθενήσαιεν, καὶ τῶν διαβουλιῶν αὐτῶν ἐκπέσοιεν· καὶ καταδιώξαις αὐτοὺς, καὶ καταλάβοις, καὶ ἐκθλίψαις, καὶ ὡς πηλὸν τῶν πλατειῶν λέναις τοὺς τὴν πλατεῖαν τοῦ ἀθέου Μωάμετ στέργοντας. Καὶ ταῦτά σοι οὐκ ἐπεύχομαι μόνον, ἀλλὰ καὶ πέποιθα ὅτι ἔσονται. Οὐ γὰρ ἄδικος ὁ Θεὸς ὥστε μὴ καὶ ψυχῆς καθαρότητι, καὶ χειρῶν γενναϊότητι, ἐκ παρουσίας προσκληθέντα, δοῦναι τῆς νίκης τὸν στέφανον. Ἐγὼ δὲ σοὶ ἤδη καὶ τὸν ἐπινίκιον ἀνακρούσομαι· *Ἐπάταξ δαβὶδ ἐν μυριάσιν, ὁ πρῶτος τῶν νῦν καὶ μαχιμώτατος, ὁ πατάξας τὴν τῆς ἐπιθυμίας ἄρκτον, καὶ τὸν τοῦ μωμητοῦ θυμοῦ λένοντα· ἀπ' οὗ τὸ ἔλεος μὴ διασκεδάσῃ ὁ δικαιοσύνας ἀγαπῶν, καὶ ὁρῶν εὐθύτητα· Κύριος, ἀεὶ τῆρῶν καὶ κακύνσεως πάσης ἀνώτερον καὶ κακώτερον.*

infirmi erunt. Et enim ipsi consiliis et temerariis cogitationibus omnino captivabuntur suis, et ipsi duro persequeris impetu, et in servitatem rediges, et contundes, *et ut platearum lutum confringens illos* 18 qui impuri, et athei Moameti spurcam plateam studio insectantur. Et hæc non solum tibi precor, sed futura esse spero. Non enim Deus manu operam, victoriæ corona, jure quidem debita uberrime non insigniat. Ego quidem tibi jam hoc epinicion canam: *David decem millia et bellicosissimus. Qui et furentem cupiditatum concussit. A quo et misericordiam nunquam concussit. A quo et impietatem nunquam concussit.* A quo et impietatem nunquam concussit.

D

EPIST. KA'.

Τῷ μεγάλῳ δομestικῷ κυρίῳ Ἀδριανῷ.

Ἐγὼ δὲ καὶ νεκρὸς ἤδη γενόμενος, πανσέβαστε μέγιστέ μου ἀντιλήπτορ, καὶ τοῖς κατωτάτω τοῦ ἔδου τεθείς, παρὰ σοῦ νῦν ἐξεγείρομαι, καὶ ἀποκροιστῶν τὸ ψυχίδιον, συνάγεις μοι τὰ ὅσα καὶ συναρμολογεῖς τὴν διάλυσιν, καὶ σάρκας ἀνατρέφεις, καὶ δέμα περιτείνεις, καὶ γίνῃ μοι ζωοπάροχος. Βούλει συνελκύσω τῆς ἀσφαλείας τὸ παραπέτασμα, καὶ

17 Psal. xlv, 10. 18 Psal. xvii, 45. 19 I Reg. xviii, 7.

Variæ lectiones et notæ.

(34) θέμος. Scrib. θυμός.

δεξῶ σοι τοῦ λόγου τὸ βούλημα ; Ἐμοὶ τοῦ νῦν βίου A τὴν σύγχυσιν βλέποντι, καὶ τὴν ὕβριν τῆς πλεονεξίας, καὶ τὴν ἀναίδειαν, οὕτως ἀπηρυσθριασμένως ἐκπορευομένης, καὶ μαινομένης τὰ πράγματα· καὶ τοὺς μὲν τὰ δημόσια πράττοντας, πορθητὰς μᾶλλον, ἢ φορολόγους· καὶ θελοὺς ἑμοῦ νόμου καὶ βασιλικὰς ἐντολὰς; ἀράχνης ἡγουμένους ὑφάσματα, τοῦτο δὴ τοῦ Ἀναχάρσιδος πρὸς τὸν Σόλωνα, μίσας μὲν κρατοῦντα, σφηξὶ δὲ βτηγνύμενα· τὰ δὲ τοῦ λαοῦ τῶν Χριστιανῶν ἀγόμενα καὶ φερόμενα, μὴ ὄντος λυτρομένου μηδὲ σώζοντος· πᾶσα μὲν σωτηρίας ἐλπὶς περιήρητο· ἦν πνεῦμα ψυχῆς συμφοραῖς ἐμπαγείσης εἰπῶν τις οὐχ ἁμαρτήσεται. Πάντες δὲ λογισμοὶ διελύθησαν, καὶ νεκρωθεὶς ἐκαίμην τῇ ἀπογνώσει τῆς τοῦ κακοῦ διορθώσεως. Ὡς δ' ὁ πανευγενέστατός σου γαμβρός, τὸ τῆς ἀγαθοθελείας B ἔργον, τὸ ἐν ταῖς κοιλίαις τῆς νῦν τῶν κακῶν συβρίδας κρῖνον, τὸ ἐν ταῖς πάντας κνιζούσαις ἀκάνθαις βόδον, ἢ θεόπνευστος δντος ψυχῆ, τοῖς ἐγγύς ἡμῶν πράγμασιν ἐπιστάς, ξένον ὠράθη μοι θέσμα, ποταμὸς δὲ Ἰμης βέων γλυκὺς, καὶ ὀδοπόρος διὰ βορβόρου βέων ἀμόλυτος (ἃ τῶν σῶν πάντως ἐντολῶν ἀποτελέσματα κατενόησα) ἐναυθία μοι τό τε ἀποπᾶν πνεῦμα τῆς χρηστοτέρας ἐλπίδος εἰσέπτῃ πάλιν, καὶ πάντα συνετελέσθη περὶ ἐμὲ, ὅσα τῆς τοῦ Ἰεζεκιὴλ φρικτῆς ἐκείνης ὁράσεως. Ἄρά σοι μετρίως ὀφείλω τὰς ἐν εὐχαίαις καὶ ἐπαίνους χάριτας τῷ ψυχροδότη, τῷ ζωογόμφ; ἢ τοσαύτας ὄσας, εἰ θέμις εἶπῆν, κατάρως τοῖς ἀδιορθώτοις ἐχθροῖς τῆς χρηστότητος, τοῖς ψυχοφθόροις, τοῖς ζωολύταις; Ἄλλὰ γὰρ C οἷα πεπόνθαμεν! Κρῖνον ἀτεχνῶς ὁ νεανίας, καὶ ῥέθρον ἐπ' ὄλιγον εὐωδιάσας, μᾶλλον δὲ τῷ Θεῷ διὰ τῶν πενήτων εὐώδης γενόμενος, ἦδιον ὀσφρανθέντι τῆς ἀποφορᾶς τῶν ἔργων αὐτοῦ, ἢ τῆς τοῦ πλάι Νῶε θυσίας. Εἶτα πρὸς τὸν ὑμέτερον ἀέρα διέβη, μόνην ἡμῖν τὴν μνήμην ἐγκαταλιπὼν ἀπαράκλητον. Τίς γὰρ τοῦ λοιποῦ τοῖς μὴ κτηματίταις τὰ περιόντα συνάξει, τοὺς δ' ἐν πέματι τῆς ἀπορίας πρὸς τὴν τῆς εὐπορίας τάξιν ἀνάξει; Τίς ὀρφανοὶ; δώσει μικροῦ καὶ χάριν ὁμολογεῖν τῷ θανάτῳ, δι' ἐν πατέρων ἀσθενῶν στερηθέντες ἀντέλαβον τὴν τηλικαῦτα δυνάμενον; Τίνος προστάγματα, θείας ἀπηχῆματα ἀγαθότητος, στήριξοις χήρας ὄρων; Τίνος ὀφθαλμοὶ τοῖς ἀδικούμενοις δάκρυον ἀποστάζοντες τοὺς ἀδικούντας πλέον θρηνήσουσιν, ὡς γε μειομένη D τὰ μελζονα, καὶ σπεύσει λοιπὸν οὗτος λύσαι τὰς ζημίας ἀμφοτέροις τοῖς μέρεσι, τῷ μὲν τὴν μελζονα, τῷ δὲ τὴν ἐλάττονα; Τίνα καὶ πένης εὐρήσει κατὰ τῶν πλουσιῶν ἀρπάγων ἐκδικον, καὶ πλούσιος; κατὰ πενήτων κακοήθων καὶ συκοφαντῶν σὺνδικον; Τίνα θεραπευτὴν εὐρήσει τὸ τάγμα τῶν τοῦ Θεοῦ θεραπευτῶν, οὐ φιλοκρινούντα τὰς ἀξίας, ὃ τοῖς ἀθέοις σπουδάζεται· οἱ πρὸς τὸ μισόθειον αὐτῶν, τῇ ἀτιμίᾳ τῶν τοῦ Θεοῦ δούλων ἀναγκαιῶς συνακφαινόμενον, ἀπολογία ὑπορίζονται τῶν τιμᾶσθαι δικαιουμένων ἀναξιοῦτητα; Ἄλλὰ πάντα; ὡς αὐτοῦ χρεῖστονας βλέποντα, καὶ ἁγιασθῆναι διὰ τούτων τῷ τοῦ Πνεύματος χρισματι, καὶ ἐπιτελεῖσθαι τὰ θεία, καὶ ἁγιαστικά πιστεύοντα, καὶ τοὺς

tris, illasque cutis vestitu obtegit, vitæque mīi dator efficeris. Vis igitur ut hujus obscuritatis mysticum integumentum detraham, et verum tibi sensum sermonis manifestem? Cæcam humanæ vitæ confusionem, animo conspicio ægro cupiditatem; et injuriam sordidæ avaritiæ, et impudentiam, junctas rerum moles, toto jam deposito pudore, coinquinantem, et scorti more dire prostituentem, et illos, qui reipublicæ peragunt negotia, vastatores potius quam collectores 657 tributū esse, et pariter ab illis divinas leges, et imperatoria statuta aranearum prope-modum telis paria haberi, et similia, quæ exilem et debilem irretiunt muscam, et a susurranti vespa perrumpuntur, ut ad Solonem Anacharsis olim retulit. Sic etiam et Christiani populi res ferri et circumagi, quasi liber non esset, nec vita donatus, manifestissime video. Omnis enim salutis spes penitus fere est detracta et propulsata. Quam si quis animæ calamitatibus variis compactæ et obrutæ effusum statum dixerit, non errabit. Omnis quidem consilium evannit, et ego fere defunctus jaceo et exanimis, hac solum de causa, quod funditus desperem, malum posse aliquo modo corrigi. At illustrissimus tuus gener, et sacrum optimi consilii germen, et ut lilium in convallibus, ubi nunc malorum collivio confluit, et ut rosa inter spinas, quæ omnes lacerant et pungunt, vere ut spiritus a Deo afflatus est; qui nostris operibus et afflictionibus probe astat. Certe ut peregrinam mihi spectaculum visum est, scilicet, ut flumen ab ipsa salugine dulce effluens, et ut viator per cænosas transiens semitas impolluitur. Quæ omnia vero tuarum esse præceptionum effectus prorsus exploravi. Hic autem utilissimæ et salutiferæ spei spiritus ad me rursus evolavit et cuncta in me absoluta sunt, quæcunque horribilia ab Ezechiele eaque terrifica visa fuisse feruntur. Jamque tibi modicas, et precibus, et encomiis mistas debeo gratias, qui mihi animam restitui, qui et mihi vitam generasti, aut tot tantasque gratias, si fas est dicere, quot imprecationes sacræ religionis hostibus, nulla correctione flectendis, animarumque omnino dirissimis corruptoribus, vitamque pernicie cæca infestantibus. Sed enim ut perpetimur et vexamur, lilium prorsus est adolescentia, et rosa, quæ parvo temporis spatio bonum exhalat odorem; maxime autem Deo, ob beneficia in pauperes, boni odoris est. Sed suavius ipsius operum exhalatione et effluxu percipitur, quam illo Noe sacrificio, jam olim peracto. Deinde per vestrum aerem irrepit, solam nobis memoriam relinquens tristissimam omnisque expertem consolationis. Quis enim in reliquum, miseris et egenis, ita jam rerum, quæ supersunt, faculatas colliget, illos certe ipso inopiarum poculo, ad uberrimum felicitatis ordinem inducet? Quis et orphanis et desertis dabit, vel fere ipsi morti gratiam rependere, ob quam, invalidis et infirmis parentibus privati, potentem ita tunc et strenuum susceperunt? Cujus

imperia ultimam divinæ bonitatis conditionem, in orbitatis miseræ terminum et limitem obfirmabunt? Cujus oculi in injuria affectos, et misere dilaceratos lacrymas instillantes injuriæ latrores potius luctu acerbo prosequuntur, quod se majoribus spoliaverint bonis et imminuerint? Et hic in posterum festinabit, in utrosque damna et pericula funditus solvere; huic quidem majora, illi vero minora dimittens. Pauper autem quem in maximis et effusissimis rapinis justum invenit, et dives, in improbis pauperum moribus, et calumniis etiam communi patrocínio **658** defendendum censebit. Et cohors etiam alti numinis ministrorum, quem ministrum forte inveniet, qui digna per tribus, et ordines non decernat, quod ab impiis maxime in pretio habetur? Qui in ipsum odium, quo Deum prosequuntur, multa in servos Dei ignobilitate atque abjectione necessario præscriptum, ut excusationem comminiscantur, illos indigne honorari, et coli, qui se ipsos veluti justos extollunt et elevant. Sed illum, qui omnes, ut se ipso meliores et æquiores intuetur, et ab his, ipso sacræ unctionis Spiritu sanctificari, et adhuc ipsa divina et sancta absolvi, et perfici posse sperat. Et omnes, qui hac sententia et religione non teneantur, profanos quidem et impuros et omnis sanctificæ gratiæ inexper-tes arbitretur. Hi enim, qui sanctum esse sacerdotem existimant, etiam se ipsos ab hoc consecrari et sanctificari cognoscunt. Impii et nefarii postea sunt qui nullo virum consecratum et sanctum honore afficiunt, aut qui talem ipsum non existimant, nullius Christi sanctificationis et gratiæ participes ostenduntur. Nam qui sanctificatur et consecratur, hic sanctitatis beneficio, vi consecrationis, talis efficitur. Et hos vere decet in Christianorum cætum intramitti. Quis autem et nedum videre posse privabitur, tacito rerum necessariorum fastigio, impietatem et infidelitatem ita percipi, et alte radices sentur. Hac autem re solum pancebastus, quos sibi legitime submissos habet, animi ægritudine affecit quod non solum quæstu et lucro orbatos dimitteret, sed quæ haberent penitus absumere et amittere cogeret, et ut est in proverbio, thesaurum omnem in carbones resolutum invenire, et ab illis præcipue, qui deliciis blandoque luxu frangi viderentur exustum. Sed maxime verum dicere decet illum, non hos ægre affectisse, quod quid majus omni lucro excogitasset, et divitiarum possessionem non autem amissionem et interitum, ipsam horum operum juvenilibus protervitiæ esse præstantiam et excellentiam. Nam hoc quidem boni servi est, paupertate potius eligere, quæ maxime ejus possessorem optimo famæ sensu, et divite æstimationis supellectile attollit, quam opes, quæ infausto nomine ad paupertatem redigere illum possint. Sed enim candido optimoque augusto fugiendus hic est imperii locus, quasi totius sit improbitatis et sceleris sedes, aut tabernaculum Cedar, aut ferrea quædam fornax. Et ob hanc causam ad nostram hanc felicitatem beatitudinem solummodo ut præceps quædam volucris percurrit. Hi vero, qui ipsius utilitatis se obvolvunt deliciis, se deinceps luctu et planctu deprimunt, quasi multo gravius et molestius quam antea rerum incommodis et difficultatibus sese implicuerint. Nam malum post boni experientiam et sensum pejus est. Tibi autem, et his, quasi sic docenti, et quasi ita edoctis, largiorem omnis boni influxum, et copiam illi a Domino deprecantur, quorum ipse primus haberi non erubescio. Itaque Deus et vobis, et ipsis, et nobis, et his qui apud nos sunt, puram in honore perfectionem, gloriam et abundantiam impertiat, et simpliciter omni nos improbitate et vitio liberos conservet.

Variae lectiones et notæ.

ΕΠΙΣΤ. ΚΕ΄.

Τῷ σεβαστῷ Πακουριανῷ.

Καὶ Κύριος παρεβίβασε τὸ ἐμάστημά σου, ἄλλως
 τε μὴδὲ τηλικούτεον ὄν, ἤλικον ἀεὶ πρὸ τῶν ἐκείνου
 ὀφθαλμῶν ἴστασθαι. Ἐγὼ δὲ σου καὶ τοῦτο ἀγαμαι,
 παντέβαστέ μου υἱέ, ὅτι καὶ τοὺς τῶν ἀμαρτημά-
 των κώνωπας ὡς καμήλους ὄρξς, ἐναντίως ἢ παρὰ
 τῆς θείας γλώττης οἱ Φαρισαῖοι κατανωεῖζοντο ·
 καὶ τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ κάρφος ὡς βαρεῖαν δοκὸν
 λειλόγισαι. Ὁ μεγάλην κρηπίδα τῆς ἀρετῆς ὁ καθ'
 ἡμᾶς λόγος τίθεται · εἴπερ ἀρχὴν εἶναι σωτηρίας
 τὴν ἑαυτοῦ τινος καταγύωσιν πεπιστεύκαμεν. Καὶ
 βῆλλ' οὕτως, αἱ κέρ τι γὰρ μερόπεςσι γίνοιο. Καὶ
 μὴ σε τῆς ἀγαθοειρίας παρακνήσαιε τι τῶν ἐκ
 τοῦ κόσμου, οἷς οἱ κουφότεροι πεττενόμεθα · τοῦτο
 πεπεισμένον ἀμεταστᾶτως, ὡς ἀπλῶς μὲν αἰσχρὴν
 Χριστιανὸς νομοθετεῖσθαι [f. ὀνομαθετεῖσθαι] παρὰ
 τοῦ [f. τῷ] μηδένα λυπεῖν αἰρεῖσθαι. Τοῦτο γὰρ καὶ τῆς
 φύσεως ἐνταλμα, ἦν ὑπερβαίνειν ὁ τοῦ Εὐαγγελίου
 μαθήτης ἐπιτάττεται. Ὁ μὲν γὰρ νόμος ἀπὸ τοῦ
 παρὰ φύσιν εἰς τὴν φύσιν ἀποκαθίστησι τὸν ἀνθρω-
 πον · ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ λόγος καὶ ὑπὲρ τὴν φύσιν τοῦς
 αὐτῷ παιδομένους τίθησι · τοῦτο γὰρ δὴ τῆς πρὸς
 τὴν φύσιν ἐνώσεως αὐτοῦ κατόρθωμα καὶ ἐκνίκημα.
 Πλὴν ἀλλ' ἢ τῶν πολλῶν θηρωδία τοῖς ὁμογενέσιν
 ἐπιλυσιάντων, ἀπατελεσθαι νῦν τοῦτο τοῖς χρηστο-
 τέροις ὡς μεγάλην συντέλειαν παρεσκεύασε, τὸ
 μηδενὶ λύπην ἐθέλειν λέγω. Ἀλλὰ σέ τοι ἀξιούμεν
 καὶ πᾶσι τὰ ἀγαθὰ διαρκῶς συμβουλεύεσθαι, οὕτω
 τε τὴν ἐνότητά τῆς πίστεως ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς
 ἀγάπης τηρεῖν · ὡς τὸ γε δάκνειν ἀλλήλους καὶ
 κατεσθίειν οὕτε τῆς φύσεως ὄλως, οὕτε πολλοῦ
 δὴ τῆς πίστεως. Οὕτω γὰρ ἐπὶ σαυτῶν καὶ θαυλίε-
 στερον ἐλκύσαις τὰς τοῦ ἀγαθοῦ Θεοῦ χάριτας,
 ὅφ' οὗ τηροῦο πάσης κακύνσεως ἀνώτερος καὶ
 κακώσεως

ΕΠΙΣΤ. ΚΓ΄

Τῷ Ταρωρίτῃ κυρίῳ Γρηγορίῳ.

Καὶ πόθεν ἂν, καὶ ποίας ἀποτίσαιμί σοι τὰς χά-
 ριτας, μεγαλεπιφανέστατέ μοι ἐν Κυρίῳ υἱέ καλαύ-
 θέντα, ὅτι με πάντων ἀνθρώπων ἀληθέστατον δει-
 κνύεις ἐκείνῳ, καὶ μοι τοὺς ἐπαίνους, οἷς ἀποσε-
 μνύειν δοκῶ σε, μᾶλλον ἀποσεμνύεις αὐτῆς, ἀπο-
 φαίνων τούτους, ὁ ῥήτορος σοφιστικὰ κολακεύματα,
 ἀλλὰ καὶ Πνεύματος συνηθόμενου τοῖς ὄντως καλοῖς
 σικρητήματα, καὶ στόματος εὐφημεῖν εὐλόγος ἀρετῆν
 ἄσματα · Ἰδοὺ γὰρ ὑπὲρ ἡγγέλη μοι πρὸ βραχείων,
 πόσου τιμήσαιντ' ἂν ἀκοαί φιλάληθοί τε καὶ ἀφθονοί.
 Ἐν γὰρ τροπαίῳ δυσὶν ἰδῶν ὄφρυάς κατέσπασας,

²⁰ II Reg. xii, 13. ²¹ Math. vii, 3.

Variæ lectiones et notæ.

(36) In Baronii *Annalibus*, tom. XI, ad an. 4073, epist. est 61, velut epinicioni victoriae de Persis ac

A

659 EPIST. XXV.

Sebaste Pacuriano.

Dominus quidem transtulit peccatum tuum ²⁰; alioqui enim non tantum fuit, quantum in oculis ejus semper. Ego autem te ob hoc maxime admiror et laudo, pansebaste fili, quod exiguos peccatorum culices quasi ingentes camelos intueris, contra quam a Domino Pharisæi arguebantur. Festucam quoque, quæ in oculo tuo est ²¹, quasi gravissimam trabem reputas, quod magnum virtutis fundamentum cæleste verbum, quod apud nos nasci voluit, esse constituit. Siquidem principium salutis esse ipsam sui ipsius cognitionem credidimus. Atque ita conjice,

Si quod tu lumen mortalibus indere possis.

B Neque te ab hoc virtutis statuto mundana aliqua vis detinuit, qua nos leviores quidem sursum deorsumque devolvimus atque deludimur. Et hoc constanter persuasum habere simpliciter pudere Christianos quasi legem statuere, aliquem in hoc præferri et anteponi, quod neminem injuria, aut tristitia afficiat. Hoc enim ipsius naturæ est præceptum. Quam transcendere et transgredi sedulus Evangelii discipulus præcepit. Nam lex ab eo, quod juxta naturam habet, in ipsam naturam hominem inducit et collocat. At vero Dei verbum supra ipsam naturam sedem illos qui ipso firmati sunt atque freti, facile evehit. Hoc enim est facinus, hæc est victoria, quæ ex amore et communione ipsius cum ipsa natura exoritur. Verumtamen multarum ferarum natura, quæ in suum proprium genus rabie et impetu feruntur, nunc hoc quasi magnam utilitatem et commodum, ab illis maxime exigi edocet, qui utiliore sunt et probiore naturæ animo. Hoc, inquam, nemini molestiam et tristitiam appetere. Sed enim hoc a te muneris poscitur.

ΕΠΙΣΤ. XXVI.

Domno Gregorio Turonitæ (36).

Et unde quidem, et quas tibi rependam gratias, D illustrissime in Domino fili, ac domine? Nam me omnium hominum verissimum ubique manifestas, et in me laudes, quibus te celebrare studeo, magis ornas ipse, et vertis, illasque decantas, non ut sophisticas 660 rhetorum illecebras, sed ut lætantes jucundi spiritus, his, qui vere probi sunt, choreas, et mollia tripudia, et ut carmina, et cantus, qui ab illo profluunt ore, quod virtutem solum attollere didicit. Ecce igitur, quod mihi nuper allatum est, quanti faciant honore affectæ aures, ve-

Francis, et Nicolao Sebaste Paguriano inscripta, ut superior.

ritatis amantes, et ab omni alienæ invidia. Uno enim tropæo et monumento duarum nationum Eastum superbaque supercilia detraxisti, et una cum valida Perside vesaniæ turri, Francicæ amenticæ culmen subvertisti. Et novus Phinees nobis apparuisti, dum potenti tuo telo duas gentes, apud Dominum impuras et impias perfodisti. Quandoquidem enim Nesman, qui tributa colligere consuevit, et ab aliis Græcanicis urbibus, quæ circa Pontum sunt, et intra Tanaim flumen, et paludem Maotidem, et illam quæ Colchis præsidet, et quæ Phasidi est contermina, sed et illam quæ in Minori Armenia alto subjacet colli, et ipsam totam Armeniam, tributum jure est moderatus (Maryandynos enim, et Galatas, et his finitimos Cappadocas prætermittit) jamque tributorum collectione et cumulo pinguis factus et gravis, duri ensis tui acie exactrici manu abscissa, quomodo tributa ipse pendere debeat, postea didicit. Incursus etiam et certamina cohibuit, quæ prædonis more audacter movebat, et insidiarum invasiones prorsus rejectit, quas ita Taronitæ fecerat esse conspicuas, et notas magis, quam est urbs, quæ in montis est sita cacumine. Ad bellorum vero conflictus magis aridas manus suas intelligens quam paleas, et urbes quidem jam decem millibus refertas, quas ipse vix ceperat, verbis citius exuens. Ita fortunæ alea ipsi obvenit, ut in gravissimas illum clades conjecerit. Vel potius Dei splandes virtutum tuarum laudem in eum inclinarunt, non aliter quam leviores eorum quos ante imperium tuum devicit. Unde persuasum illi est, fabulosa non esse illa Romanorum jam olim celebrata tropæa, imo potius ipsa veritate inferiora esse quæcumque de illis feruntur. In te autem ipsam veritatem conspicit: quin potius dicam, tantum te illis præstare dicit, quantum ab imparibus et inferioribus pugnis ad magna facinora erumpens cum illis te ipsum æquas. Ita potentissimum virum, ut te ad illum declinasti, in ultimam redegit miseriam, et omnes illi ad opera confregisti vires. Itaque ille te nec omnibus superiore fieri patitur, sed quasi optimum te, et gestis celebrem admiratur: tumque genus etiam dire execratur, sed ab illo genitos et productos, felices prædicat. Et tibi orbitatem, et sobolis inopiam expetit, ita ut in te totum tuum genus penitus deleatur et pereat. At sibi tantorum filiorum generationes exoptat et desiderat, atque nunc primum sentit eo infelicitatis se devenisse, tuis feliciter rebus gestis commotum, ut plus doleat, quo se pluribus orbatum intuetur. Et hoc unum solum solatio est, se talia a Romanorum generosissimo fuisse perpassum. Vehementer enim gloriari solent victi sola victorum magnanimitate et præstantia. Et quidem Homerus si adesset in nos, nunc diceret:

Fugerat ante potens, sequitur sed fortior illum.

Bona spe esto et tu, civitatum pulcherrima Neocesarea, non multo post tempore tuum libera-

και τῷ τῆς Περσικῆς ἀπονοίας πύργῳ συγκαθελίας τὸ τῆς Φραγγικῆς ἀπονοίας ὑψώμα. Καὶ Φινεὺς ἐδείχθη: νέος ἦμιν τῷ δυνατῷ σου σειρομαστῆ δύο συνεκκενθήσας ἦθη [f. ἔθνη] παρὰ Κυρίῳ ἀκάθαρτα. Ὁ τε γὰρ τὰ Νεσμᾶν φορολογεῖν ἐλωθῶς, τὰς τε ἄλλας περὶ τὸν Πόντον Ἑλληνίδος [f. -δας] πόλεις ἐντὸς Τανάϊδος ποταμοῦ καὶ λίμνης Μαυώτιδος· καὶ δὴ τὴν τῶν Κόλχων προκαθημένην, καὶ αὐτῷ γε ὀριζομένην τῷ Φάσιδι· ἀλλὰ μὴν καὶ τὴν τῆς μικρᾶς Ἀρμενίας ὑπερκειμένην ὑφ' [f. ἐφ'] ὄψιθι τοῦ κολωνοῦ, καὶ αὐτὴν γε σύμπασαν Ἀρμενίαν. (Μαρυανδηνούς γὰρ καὶ Γαλάτας, καὶ τοὺς ὁμόρους τοῦτοις Καππαδόκας περιήμι)· καὶ παχὺς ἤδη καὶ βαρὺς ταῖς φορολογίαις γενόμενος, ἐξεκόπη τὰς φορολόγους χεῖρας τῆ τοῦ ξίφους ἀκμῆ, καὶ φορολογεῖσθαι μᾶλλον μετέμαθε, τὰς τε ἐκδρομὰς συσταλεῖς, ἃς ληστῶν [f. ληστευῶν] ἀπεθράσυνετο, καὶ τῶν ἐνεδρῶν ἀπογνοῦς, ἃς ἐκδηλῶν τῷ Τάρωνι μᾶλλον, ἢ πόλεις ἐπάνω θροῦς κειμένη· πρὸς δὲ τοὺς συστάδην πολέμους ξηρόχειρα διαγνοῦς ἑαυτὸν ἢ ἀχειρα, καὶ πόλεις δὲ ἤδη μυριάδρους, ἃς αὐτὸς μόλις εἶλε, τάχιον ἢ λόγος ἀποδαλῶν (οὕτω τῆς τύχης ὁ κύβος αὐτῷ πρὸς τὸ βαρυσυμφορώτατον μεταπέπτωκε. Μᾶλλον δὲ τὰ τοῦ Θεοῦ ζυγὰ, τὴν πλάστιγγα τῶν σῶν ἀρετῶν βαρυτέραν αὐτῷ ἐπέκλινεν, οὐχ ἦττον ἢ τὰς τῶν ἐντροφηθέντων αὐτῷ πρὸ τῆς σῆς ἀρχῆς). Ἐντεῦθεν καὶ πέπαισται, μὴ μῦθον εἶναι τὰ πάλαι Ῥωμαίων ὑμνούμενα τρόπαια, μᾶλλον δὲ καὶ τῆς ἀληθείας ἐλάττω τὰ περὶ ἐκείνων λεγόμενα. Ἐν σοὶ δὲ ὀρῶ τὴν ἀληθειαν. Ἐρῶ δὲ, ὅτι καὶ τοσοῦτον ὑπερέχειν ἐκείνων ἡγείται σε, ὅσον ἐξ ἐνδοεστέρων τῶν παρασκευῶν ὠρμημένος ἀντισηκοῖς ἐκείνοις σαυτόν· οὕτω μεγαλοδύναμον δίδως τὴν σὴν βοήθην τῷ τῶν πραγμάτων ἐνδέοντι. Καὶ βούλεται μὲν σε μὴδ' ἂν ὄλωσ γενέσθαι· θαυμάζει δὲ ὡς καλὸν γενόμενον, καὶ καταρᾶται μὲν τῆ σῆ γενήσῃ, εὐδαιμονίζει δὲ τοὺς γεννησαμένους, καὶ σοῦ μὲν ἀτεκνίαν κατεύχεται, ὥστε περιγραφῆναι τὸ σὸν μὲν γένος ἐν σοὶ· ἑαυτῷ δὲ γενέσεις τοιοῦτων παιδῶν ἐπεύχεται. Καὶ νῦν πρῶτως αἰσθάνεται δυστυχῶς ἐπὶ τοσοῦτον ταῖς πρὸ εὐτυχίας ἀρθεῖς, ἵνα καὶ πλεῖον ἀλγήσῃ πλειόνων ἀποστερούμενος. Ἐν μόνον εἰς παράκλησιν ἔχει, τὸ παρὰ τοῦ γενναιοτάτου Ῥωμαίου τὰ τοσαῦτα παθεῖν· ἐπεὶ καὶ φιλεῖ δοξάζεσθαι τὸν νικῶμενον τῆ τῶν νικῶντων μεγαλειότητι. Καὶ εἰ παρῆν Ὅμηρος, εἶπεν ἂν καὶ νῦν ἐφ' ὁμίν. *Ἠρόσθε μὲν ἐσθλὸς ἐφρευσε, δίωκε δὲ μιν μέγ'* [ἀμείνων (57)]

Εὐελπίς ἔσο καὶ σὺ, πόλεων καλλίστη Νεοκαισάρειτ, οὐκ εἰς μακρὰν ἔξειν τὸν ἐλευθερωτῆν σοι Γρηγό-

Variae lectiones et notæ.

ριον. Οὐκ ἀθήης εἶ τοῦ παρὰ Γρηγορίων εὐεργετή-
 θαι· καὶ τὸ γῆρας ἀποξυσαμένη τῆς νῦν κακότη-
 τος, φανήσῃ ὄντως Νεοκαισάρεια. Ἐχεις ἀρβύδας
 τὴν γείτονας, προσεύχου τὴν καλὴν νυμφίον τῇ ἐπι-
 σοί νύκῃ συναφθισόμενον, καὶ στεφανωθησόμενον
 στεφάνῳ τῷ ἐκ λίθου τιμίου· Χριστὸς γὰρ Ἰσὶδᾶ τῷ
 Ταρωνίτῃ τὰ τρόπαια. Ἄλλ' ὁ μὲν ἀθεώτατος
 Τούρκος, διὰ σὲ κάτω νεύει, καὶ τὰ ἐν ποσὶ μόνα
 βλέπει, ὁ πανταχόσε χθὲς περιάγων τὰς σοβάδας
 κόρας τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ περινοῶν ἐξαλείφειν γῆν
 ομοῦ τε πᾶσαν καὶ θάλασσαν. Ταῦτ' ἄρα καὶ πρὸς
 τοὺς συμβατηρίους λόγους ὡς μόνους ἐπικόρους (39)
 σωτηρίας ὄρα· καὶ τὰς χεῖρας οὐκ ἔτι πρὸς ξιφυλ-
 κίαν [f. ξιφουλ.], ἀλλὰ πρὸς τὰς πίστεις ἐκτείνει,
 καὶ τὸ τόξον ἀνείς, ἀναλαμβάνει κηρύκειον· καὶ
 φίλον σχεῖν ἐπιθυμεῖ βέβαιον, ὃν ἐχθρὸν ἔχων εὖρεν
 ἄμαχον. Ὁ δὲ Φράγγος, ὁ τὸν τράχηλον τῶς σι-
 δίφρος, κηροῦ χλιαροῦ φανεῖς μαλακώτερος, ἐκ περι-
 ουσίας σε προσκυνεῖ, καὶ δὲ σοῦ τὸν κράτιστον
 ἡμῶν βασιλέα. Εἰ δὲ οὐ μέλλει, ἔρω πρόσκυοντα
 τὸν αὐτῷ προσκυνούμενον, καὶ τὸν δεσμοῦντα δε-
 σμῆτι ἀρρήκτοτέροις ἐχόμενον τοῖς Ταρωνιταῖς
 θελήμασι; Καὶ οὕτω τυραννούμενον ἐπὶ τούτων,
 ὥστε καὶ τῶν βασιλέων τὴν αὐτοῦ χαρίζεσθαι λύ-
 τρωσιν καὶ κάλαι μὲν ταύτην σπουδάζοντι, καὶ
 πρᾶγμα τιθεμένων τοῦ παντὸς ἄξιον, δοῦλον σχεῖν
 ὠνητὸν, τὸν πάσης Ἐψάς ἐλευθερωτὴν εἶναι ποιού-
 μενον. Καὶ οὕτω τοι μακροῖς τοῖς ὄνειρώμασιν
 ἐμπλανώμενον, ὡς μὴδὲ τὰ δευτερεῖα τῆς βασιλείου
 τιμῆς ἀνέχεσθαι, σὲ δὲ μόνον τοῦ σπουδαζομένου
 πρῶξενον εὐτυχήσαντα. Ταῖς σαῖς γὰρ ἐκδιασθεῖς
 ὁ Τούρκος, χερσὶ, τὰς ἀνοχὰς καὶ ἄκων συνέθετο,
 ἐπὶ τε ἄλλαις ὁμολογίαις, καὶ τῷ τὸν Φράγγων ἀπο-
 δέσθαι πρὸς τὸν ἀήτητον ἡμῶν αὐτῶν αὐτοκρά-
 τορα. Ἐπὶ τούτοις ὀφείλω μὲν καὶ ἄλλως ἐγὼ σοι
 χάριτας· οὐ γὰρ μόνον ὡς ἀληθῆς ὑπὸ σοῦ δεικνύ-
 μενος προεῖρηται, ἀλλὰ καὶ ὡς κοινῇ τῶν κοινῶν
 ἀπολαύων. Ὁφείλουσι δὲ σοι καὶ πάντες ὅσοι τὸ
 Χριστοῦ φέρουσιν ὄνομα, καὶ τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ
 τάχαθὰ συμβουλευόνται καὶ συνεύχονται. Περὶ
 γὰρ τοῦ παναγάθου βασιλέως ἡμῶν τί δεῖ καὶ
 λέγειν, ὅπως τὴν σὴν ἀξίως ἀμειψεται καὶ εὐ-
 δουλίαν καὶ γενναϊότητα; Ὁς σε προτιθεῖς ἀπάντων
 ἀεὶ (καὶ τίς γὰρ βασιλέων περὶ τὸ κρίνειν ἄνδρας
 τούτου δεξιώτερος γέγονε;), τοῖς μάλιστα δεομένοις
 ἐπιστολῆς δραστικωτέρας δίδωσι πράγμασιν, οἷον
 τινα τεχνικώτατον λατρῶν δεινοῖς ἀντιτάττων νοσή-
 μασι, καὶ κυβερνήτην ἀνθιστῶν κλύδωνι. Ἄλλὰ
 γὰρ οἷόν τ' ἐστὶν ἐπιστολῆς χροῖμα! Καλινός ἐστιν
 ἀτεχνῶς κατέχων στόμα ῥητορικόν, καὶ μὴ συγγω-
 ρῶν ἐγκραίνειν ἀγαθοῖς ἔργοις μακρότερα. Ὑψ' οὐ
 κίχῳ τὴν πρὸς τὸ πλεῖον λέγειν προθυμία ἀνασει-
 ράζομαι· ὡς εἰ γέ μοι παρῆν ἀνέτῳ λέγειν, ἔδρα-
 μον ἂν σοι δρόμους τοὺς λογικοῦς, τοῦ μὲν ἀρματός
 σου τῶν ἀρετῶν οὐδ' ὅσον εἰπεῖν ἔστιν ὑπερρίζοντας

lorem et servatorem Gregorium (38) habitura. Non
 enim a tuis Gregoriis beneficiis affici unquam
 cessasti. Et asperum præsentium malorum, et ca-
 lamitatum senium deponens, vere Neocæsarea vi-
 deberis. Habes enim ad hoc quasi obsides et pi-
 guora vicinos tibi et proximos. Expecta porro
 tuum pulcherrimum sponsum, qui in tua victoria
 conjungetur, et corona pretiosissimis in-
 texta exornabitur. Christus enim Taronitæ tropæa
 egregiaque monumenta erigit. Sed jam impiis-i-
 mus Turcus per te ad ima ruit, et jam inclinaus
 vergit, et solum quæ ante pedes habet prospicit.
 Qui quidem ubicunque nuper versatiles oculorum
 pupillas circumagens, terram pariter et mare de-
 lere cogitabat. Nunc autem ad oratores, qui pacem
 sibi componant et concilient, quasi propriæ salutis
 subsidia se convertit, et manus non ut fulminantes
 distingat enses, sed ad fœdera extendens, et so-
 nantem dimittens arcum, pacis caduceum apprehen-
 dit, et amicum stabilem et tutum habere appetit,
 quem hostem cum habebat, invenit inexpugnabi-
 lem. At vero Francus, cervice ferreus, nunc tepida
 cera mollior existit, et multo te pectore adorat,
 et per te potentissimum nostrum imperatorem
 summpere veretur et colit (40). Quid non est fu-
 turum, cum illum tibi supplici veneratione videas
 tua ad genua obvolutum? qui an'ea adoratione hac
 ferociebat, et illum, qui alios infractis laqueis ob-
 stringebat, Taronitarum voluntati et statutis co-
 actum obsequi, atque ita ab his tyrannica oppres-
 sum vi, ut saltim sua ipsius libertatem imperato-
 rem gratia demereatur. Qui et in hanc jam olim
 strenue inclinuit, et studium hoc omni conatu et
 pectorè conflaverat, ut servum sibi pretio emeret,
 qui totius Orientis constitutus esset liberator, et
 ita his longis somniorum spectris vagabatur dece-
 ptus, quasi neque fecundas ab imperatore partes
 sustineret, sed te solum, ut hujus sum conatus
 auctorem felicissimum. Nam tuis potentibus mani-
 bus Turcus constrictus, atque depressus inducias
 etiam invitus paciscitur, tum aliis conditionibus,
 tum hac præcipue, ut Francum nostro ipsorum
 imperatori potentissimo esset traditurus. Propter
 hæc quidem aliquomodo tibi gratias debeo. Non
 enim solum, quia veridicum a te esse demonstra-
 tum, prædictum est, sed quia communiter omni-
 bus perfungor gaudiis. Omnes quidem quotquot
 Christi nomen ferunt, et Romano imperio optima
 precantur, et toto corde molliuntur, tibi etiam in-
 numeras gratias se debere fatentur. Nam de nostro
 optimo imperatore, quid oportet dicere, quam di-
 gne tuam hanc nobilitatem, tuæque prudentia
 consilia sit compensaturus, qui te omnibus semper
 anteposit? At quis imperatorum, in ferendo judi-
 cio, hoc felicior et ingeniosior exstitit? Hic enim

Variæ lectiones et notæ.

(38) Gregorium Thaumaturgum.

(39) Ἐπικέρους. Scribe ἐπικέρους.

(40) Sequentia in Baron. desunt ad an. 1073, in extremo.

maxime rebus, summa prudentia et efficaci præsidii indigentibus facultate, te ipsum committit, quasi peritissimum et artificiosissimum medicum desperatis jam morbis te opponens, et quasi gubernatorem æstantibus fluctibus objiciens. Sed enim epistolæ opus, et lex, frenum est plane os rhetoricum cohibens, nec concedit inclytis gestis longiorem objicere orationem. Quo quidem et ego animi alacritatem et studium, ad plura dicenda, veluti quadam catena retrahō. Et quasi mihi semper ad dicendum parato adessem, cursus tibi oratorios et disertos percurri, tuo celeri virtutum curru. Non enim vel quantum fas est dicere, tardiores et posteriores. Hic dictis jam finem faciam. Tu vero in montes oculos tuos attolle, unde venit auxillum tibi ¹¹, et iterum atque iterum veniet. At hos ad ima deprime et submitte, nec in te ipsum illos convertas. Nam non hæc humanarum sunt virium, aut omne hoc solum, ut plurimum divinus est gratiæ. Tu vero in Deo potentiam tuam collocas, qui inimicos potenter conterit. Hanc quidem in ipso affirmabis, et majorem vere desumes æquus et bonus, gratiam impendenti effectus. Et talis quidam existes, si in te ipsum, ob virtutem et bonitatem, illius imaginem exprimis, quæ in pauperes, et in divites effusa est, et in hos qui diviniore, vel communiori degunt vita, sive qui divinis et humanitatis legibus, ut quisque illa indignerit, se obstrinxerit. Propter quam et a malo, et ab imminentibus periculis custodiaris, ita ut neque malis affectus sis, neque sceleri obnoxius.

EPIST. XXVII.

Michaeli Chalcedonis episcopo.

Solas quidem Ecclesiarum opes ereptas fuisse, inclyte frater et domine, ægre sane tulimus. Nisi quod hæc molestia nobis utrinque levis ac tolerabilis fuit, cum plane videamus, quæ spiritaliora sunt, soluta et eversa omnino non esse. Unde et nos, veluti in maximis, hac consolatione nimis erigimur. Nunc autem, quia hæc omnia nobis disjecta et soluta fere ruunt, omne solatium nos prorsus relinquit. Quando enim divini et sacri canones nihil aliud multitudini præceperunt, quam ut quisque, nullo rerum novarum studio, terminos sibi præscriptos conservet, et ne humanarum divitiarum fastus, superbanque insolentiam Spiritus opibus admisceat. Quidam vero prædicare et evulgare his et aliis didicerunt, ut et illi, quos forte deceptione et errore labi viderint, corrigerentur. Quidam autem maxime hos canones, in suam imperitiam et inobedientiam penitus enutriunt, et grandi quodam multiplicanti cumulo. Qui et in alios lines **663** compulsi, et immissi, omnia et divina et humana jura confundunt. Non equidem novi, quam aliam consolationem simus habituri, quam solam jam peracti mali et infortunii correctionem. In quam, et in nostrum zelum et studium, non parum nobis perfectionis, persuasi allaturi emolumentum, tuæ objiciemus sanctitatis hoc Cithara, quod præter canones est exortum et consuetum. Sed ut ne rideas propter barbarum nomen. Est quidam loci terminus, nostro archiepi-

¹¹ Psal. xx, 1.

A (πηγὸν γὰρ σοι τοῦτο ἐλαύνεται) · ὁ δ' οὖν εἰς ἡμᾶς ἤκον ἱκανῶς ἔχοντας, καὶ οὐκ ἀξιους ἴσως τῷ θεάτρῳ τοῦ λόγου συριττεσθαι, τοῦτο μόνον εἰπὼν καὶ δὴ παύσομαι. Αἰρεῖ σου τοὺς ὀφθαλμοὺς εἰς τὰ ὄρη, ὅθεν ἤκει σοι ἡ βοήθεια, καὶ ἤξει ἔτι, καὶ ἔτι· βάλῃς τοὺτους κάτω, μὴ τρέψῃς πρὸς εαυτόν. Οὐ γὰρ ἀνθρωπίνης ἰσχύος τὰ τηλικαῦτα, ἢ μόνον ἀλλὰ τὸ πλῆν, ἢ τὸ πλεῖον τῆς θείας χάριτος. Καὶ ἐν τῷ θεῷ ποιεῖς δύναμιν, πῶ τῶς πολεμίουσιν συντρέθοντι. Ἦν σαυτῷ ἐμπεβαιώσασι, ἢ καὶ πλεονα ἐπιτρέπασι, εὐγνωμῶν τῷ χαριτεῦντι γενόμενος. Γίνοιτο [f. Γέν.] ὁ δ' ἄν, εἰ πρὸς αὐτὸν διὰ τῆς ἀγαθότητος εἰκονίζοιο, ἐκχεομένης καὶ πλουσιῶς καὶ πένησι, τοῖς ἱερώτερον ζῶσι καὶ τοῖς κοινότερον, εἴτουν θεϊότερον καὶ ἀνθρωπικώτερον, καθ' ὅσον ἕκαστοι ταύτης χρῆζουσι. Δι' ἣν καὶ βυθθείης τῶν πονηρῶν καὶ τοῦ Ἡσνηροῦ, ὡς μήτε κακοῖο, μήτε κακύνοιο.

EPIST. KZ'.

Τῷ τῆς Χαλκηδόνος κυρίῳ Μιχαήλ.

"Ἔως μὲν μόνα τὰ χρηματικὰ τῶν Ἐκκλησιῶν διηρηπάζοντο, τιμώτατε ἀδελφεὲ καὶ δέσποτα, ἡχθέμεθα μὲν, πλὴν ἀλλὰ τὸ ἄχθος ἡμῖν ἑτέρωθεν ἐκουφίζετο, ὀρφῶσι τὰ πνευματικώτερα μὴ λυόμενα, κἀντεῦθεν παρακαλουμένοις τὰ μέγιστα. Νῦν δὲ καὶ τούτων ἡμῖν λυομένων, οὐχεται πᾶσα παράκλησις. "Ὅταν γὰρ οἱ μὲν θεοὶ καὶ ἱεροὶ κανόνες οὐδὲν ἄλλο περὶ πλεονος ἐποίησαντο τοῦ τὰς ἐκάστων ἰνορίας ἀκαινοτομήτους φυλάττεσθαι, καὶ μὴ τύπον κοσμικῆς ἐξουσίας τοῖς τοῦ Πνεύματος παρεσθῆσθαι· οἱ δὲ τοῦτοις [f. τοῦτους] καὶ τοῖς ἄλλοις διαγγέλλειν διδαχθέντες, καὶ τοὺς σφαλλομένους ἐπανορθοῦσθαι, οἱ δὲ τοῦτους μάλιστα πάντων τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀνηκοίαν τρέφουσι καὶ ἀδρύνουσι, καὶ πρὸς ἄλλοτριὰς ἰνορίας εἰσωθιζόμενοι πάντα φύρουσι καὶ θεῖα καὶ ἀνθρώπινα δίκαια· οὐκ οἶδα ποῖαν ἄλλην παράκλησιν ἔξομεν, ἢ μόνην τὴν τῶν γενομένων κακῶς διόρθωσιν. Πρὸς ἣν καὶ τὸν ἡμετέρον ζῆλον οὐ μικρὰν ἡμῖν εἰσοίσσει πιστεύοντες τὴν συντέλειαν, γνωρίζομεν τῇ σῇ ἰσότητι τὸ παρὰ κανόνος γινόμενον Κίτταδα. Ἄλλ' ὅπως μὴ μοι γελᾶσης πρὸς τὸ βάρβαρον ὄνομα. Ἐνορία τίς ἐστι, τῇ καθ' ἡμῶν ἀρχιεπισκοπῇ διαφέρουσα, ἐν ἣ τῶν τις μοναχῶν ἀνεγείρων οἶκον εὐκτήριον, ἐκαλύθη παρ' ἡμῶν, ὡς παρὰ γνώμην ἡμετέραν τοῦ ἔργου ἀρξάμενος, καὶ μήτε τοῖς κανόσι, μήτε τοῖς τῆς πολιτείας νόμοις ἐγνωσμένα ποιῶν. Ὁ δὲ σταυροπήγιον πατριαρχικὸν λαβεῖν ἐφῆσε καὶ οὕτω τοῦ ἔργου ἀρξασθαι. Ἐκεῖνος μὲν οὖν ἀκοινωνησία; πρ' ἡμῶν ἐνεδέθη

ἑαμοῖς, τὰ τοῖς κανόσιν, ὡς οἶσθα, διωρισμένα ἐπιβαλόντων αὐτῶ. Ἡμεῖς καὶ [f. δὲ] οὐ περὶ ἐλαχίστου τὸ πρᾶγμα τιθέμενοι, καὶ τῶ τιμωτάτῳ μὲν χαρτοφύλακι, κυρίῳ Πέτρῳ, περὶ τοῦτου ἐγράψαμεν, ὅσα τὸ μέτρον **τῆς ἐπιστολῆς ἐνεδίδου**· καὶ τῇ σῆ δὲ φιλοθέῳ, καὶ διὰ τοῦτο φιλοκάνονι, τιμωτρίῃ γράφομεν, ὡς ἂν αὐτὸς περὶ τοῦτου τῶ ἀνδρὶ ὁμιλήσῃς, εἰδοῖτι μὲν οὐδενὸς ἤττον ἢ τοῖς κανόσι διώρισται, καὶ ἤτις ἐπίκειται ποινη τοῖς ταῦτα παραλύειν ἐθέλουσι, πλὴν οὐκ οἷδ' ὅπως συχωροῦντι τοιαῦτα γίνεσθαι, ὅφ' ὧν πᾶσα εὐταξία καὶ εἰρήνη τῶν Ἐκκλησιῶν ἀπελευθεύεται, καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ κυθὲν, ἵνα εἰρηνοποιήσῃ τὰ πάντα, κενὸν ἀποδείκνυται. Τίς γάρ ἐν Βουλγάρῳς μετουσία τῶ Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχῃ, μήτε χειροτονίας ἐπ' αὐτῇ δίκαια ἔχοντι, λαχούσῃ τῶν ἀρχιεπίσκοπον αὐτοκέφαλον, μήτ' ἄλλο τι διαδεξαμένῳ κατὰ ταύτης προνόμιον; Διὰ τίνας δὲ καὶ τὰ σφάλματα τῶν μοναχῶν τῆς κατὰ γνώμην αὐτοῦ συστάσης μονῆς τηρηθήσεται καὶ διορθωθήσεται; Διὰ τοῦ τὰ τῶν ὑποκειμένων αὐτοῦ ἄλλων μοναχῶν ἐπικρατοῦντος, καὶ διευθύνοντος, ἔν Ἐξαρχῶν ἀνομιζομεν. Καὶ ποῖος οὕτω Κρονίων δῶρων κεκσελέηνος ἱερῶ, τὸ τοῦ κωμικοῦ (42) ἐν τραγικοῖς πάθεισιν, ὅς Κωνσταντινουπόλιτου παρουσίαν ἐξάρχῳ ἐν Βουλγάρῳς μετρίως οἶσει, καὶ οὐχ ὡς μοιχῶ χρήσεται, μεστὸν ζήλου θυμὸν, ὃ φησι Σολομῶν, ἐνδεικνύμενος; Ἐγὼ μὲν οὖν οὐκ αἶμαι. Τίς δ' ἂν ἄλλος καὶ πρὸς αὐτὴν τὴν ἀπαγγελίαν οὐ δυσχεραῖνοι τοῦ ἀνομήματος, εὐσεβείας γοῦν ἐμπεριπατούσης ἡμῖν, καὶ κανόνων δοκούτων ἐμπνεῖν ἐτι τῶ καθ' ἡμᾶς πολιτεύματι; Εἰ μὲν οὖν καὶ τὸ ἡμέτερον γράμμα, καὶ ὁ σὸς λόγος, τὸ σπουδαζόμενον ἐξανύσειε, χάρις μὲν τῶ τῆς εὐταξίας καὶ εἰρήνης Θεῶ· χάρις δὲ καὶ τῇ ὑμετέρῃ ἀγάπῃ, ἧς καὶ αὐτῶ καὶ αὐτὸς Θεὸς εἶναι καὶ λέγεται καὶ πιστεύεται. Εἰ δὲ κωφεύσαιεν πρὸς ταῦτα οἱ δύνάμοι (43) τὰ κακῶς γινόμενα διορθώσασθαι, ἀνάγκη καὶ κοινότερον ἐκδοῆσαι, καὶ πρὸς πλείους ἐκλαλῆσαι τὸ ἀγγεῖμα· ἐλ γέ τινες εὐρεθεῖεν οἱ τοῦτο λάσασθαι βουλευσόμενοι τε καὶ δυνασόμενοι. Πλὴν ἀλλ' εὐχῶ ἡμῖν τὸ ἀπραγμονέστερον καὶ εἰρηνεκότερον. Οὐ πώποτε γάρ, οὔτε αὐτοὶ πράγματα ἔχειν, οὔτε ἄλλοις παρέχειν ἐπεθυμήσαμεν. Ὅ καὶ νῦν ἡμῖν προσεῖη ταῖς σαῖς εὐχαῖς, πανίερε δέσποτα. sermo rerum huic conatum persecerint, gratia sit modestiæ et pacis Deo; gratia etiam, et vestræ dilectioni, et charitati, cujus et hic, et ipse Deus dicitur et creditur. Si autem ad hæc, **664** qui, quæ male evenerunt corrigere possunt, veluti surdi silent, necesse erit commone proclamare auxilium et ad populum huic nostrum evulgare dolorem. Si vero aliqui inventi fuerint, qui huic rei medentur et velint et possint, verumtamen tu tranquillitatem, et tutum pacis statum nobis precare. Non enim neque nos ipsi molestia ulla affici, neque aliis negotium facessere optavimus. Quod quidem nunc tuie nobis precibus, o sanctissime domine, facile contingat.

EPIST. ΚΗ'.

Τῷ χαρτοφύλακι κυρίῳ Νικήτῃ.

Διαπτάσά τις φήμη περὶ ὑμῶν, ἀγίε Πάτερ καὶ

Variæ lectiones et notæ.

(41) Sic vertendum monet D. Hasius ad Leonem Diaconum, p. 253, ed. Paris. Antea legebatur, *quidam loci terminus a nostro archiepiscopatu diversus*. EDIT. PATR.

(42) *Κεκεσέληνος ἱερῶ τὸ τοῦ κωμικοῦ*. Restituo

A scopatu proprius (41), in quo cum quidam monachus templum et sacrarium construeret, a nobis impeditus est, eo quod præter nostram sententiam et consilium opus inceperit, et neque sacris canonibus, neque reipublicæ legibus nota et consona molitus fuerit. Qui patriarchico jure, crucem in illo loco affligens dixit, se ita opus illud inchoasse. Ille autem a nobis nihilominus excommunicationis vinculis est alligatus, atque in illum, quæ canones, ut nosti, definiunt et decernunt, protrusimus. Nos autem opus illud non minimi facientes, ad scrinio- rum præfectum dominum Petrum, de hac re scripsimus, quantum vel epistolæ modus permisit. Atque etiam ad te, qui Deum diligis, et ob hoc canonum observas leges, scribimus, ut etiamsi ipse de hac re, cum hoc viro sermonem inieris, qui quidem nihilominus tamen, quæ canones statuunt optime precepit, et quæ pœna his proposita, qui hæc præterire et dissolvere nituntur. Cæterum non novî quomodo his non reclamanti, nec obstanti hæc accidant, a quibus omnis ordo, et Ecclesiarum pax repellitur, et ipse Christi sanguis, ut omnia pace conderet effusus, irritus quidem pene ostenditur. Quæ enim inter Bulgaros participatio et communio cum Constantinopolitano patriarcha, qui neque suffragia justa in ipsam, aut vota habet, quæ archiepiscopum, quasi sibi proprium caput respiciant, neque aliud privilegium circa ipsam contineat? Propter quem monachorum delicta, et errores ipsius sententia et constitutione, et observari possint, et capi, et juxta corrigi æquitate, ob illum, qui aliorum monachorum, qui ipsi parent, opera et studia subigit, et quadam veluti emendatione reficit, quem exarchum nuncupamus. Et qualis Cronion ita olet Beceselenus, ut illud comici in tragicis afflictibus dicam. Quis Constantinopolitani exarchi præsentiam in Bulgaros mediocriter feret, et illo non ut adultero utetur, plenum zelo animum, quod inquit Salomon, manifestans? Equidem, non arbitror, quis alius ad ipsam hujus rei commemorationem, flagitium hoc non ægre ferret, præsertim cum religio circum nos obambulet, et ipsi canones nostro vivendi instituto semper afflare videantur. Si vero hæc nostræ litteræ, et tuus

EPIST. XXVIII.

Domino Nicetæ chartophylaci.

Cum ad nos fama de vestris rebus pervolasset,

et-interpungo βεκεσέληνος ἐν ἱερῶ τὸ π. κ. Respexit versum Aristoph. *Nubibus*:

Καὶ πῶς, ὦ μορὲ σὺ, καὶ Κρονίων δῶρων, καὶ

[βεκεσέληνος.

(43) *Οἱ δύνάμοι*. Scrib. *δυνάμενοι*.

sancte Pater et Domine, non mediocriter nostram imbecillitatem commovit atque concussit. Si enim nos nostra soliditate et firmitate, quasi potenti petra secure firmati essemus, nihil sufficeret quidem, et in nos ~~vel parvum excutere~~ motum. Nisi jam hæc vos in fundamentum, quo firmiores et tutiores insidere possimus, constituitis. Sed enim nos præsentibus rerum casibus agitamur et volvimur, instabiliorem et ruinæ proclivem structuram omnino molientes. Fuit ergo rumor, improbos et facinorosos homines, patri mendacii inservientes, altæ imperatorum majestati, de vobis dignos ipsis sermones emisisse, et continuo in ipsorum cordibus foetidum cœnam permiscentes, teterrimum exhalare odorem, ita ut nunc et ipsos imperatores injucundo afficiant halitu, qui in nos aliquando grati et suaves perstitērunt, ut vero et bono Christi odore suffusi. Digne quidem censeo de tua egregia sanctitate aliquid mihi pateferi, si juxta hunc rumorem et famam cuncta eveniant. At magis supervacanea et maxime hæc tumultuantia esse, famam et rumorem novi proferre, quam ipsi calumniantium sunt sermones. Mihi quidem id necesse est, non quod de tuo timeam honore et dignitate, sed quod meam miseræ sortis horrescam ærumnam, qui nunc his afflictionum diebus cum omnibus fere Christianis, dulcem tui sermonis rorem combibens, te medicamentum et solatium constituo, post primum illum communem Consolatorem. Sed enim illi, qui contra te odium pro dilectione parant, et tuam bonitatem et virtutem calumniis profundunt, impense diris erunt afflicti claudibus. Veritatis autem Dominus emendationi et integritati sit illis. Tu autem nobis, et aliis serveris, et ut lumen, et alimentum, et te, ut quisque indiguerit, perfungemur.

665 EPIST. XXIX.

Nicetæ discipulo Chalcedonis episcopi diacono.

Antiochum nosti, fili sanctissime, ob Nestorem patrem multa subiisse pericula, quando ob illius pugnam et victoriam, Æthiopsis hastam ipse suscepit. Ego autem te, non ad pericula, tuus pater, advoco, sed ad securum, et periculi expers ministerium. Fortasse igitur præ timore concides, et hoc ita facile auxilium mihi interdices. Sed ita etiam vel probro vertes dolores, et cruciatus sermonis et colloquii mei, etiam et ipsum partum et ipsam, ut ita dicam, obstetricationem et nutrimentum illud, quale cum lacte, vel jam validioribus cibis, tibi collatum fuit. Verumtamea hoc non ita erit, sed neque, quod existimas. Quod igitur est auxilium, quod dulcis et blanda oratio, veluti quidam exactor, a te exigit? Ad sanctam Authentriam, sanctæ dominæ matrem litteræ a me delatæ sunt, quam non illa magis nobis, quam ipsi, [o amice, peperit. Postulant quidem, ut hæc sacris legibus et canonibus, a pansebasto ipsius filio protostratore divexatis et repulsis opituletur, et maxime etiam, ut illi ipsi opprimenti illas, et elidenti auxilio sit. Quibus est nihil gravius, nihilque durius, quam

Varisæ lectiones et notis.

(44) Ἀπολάβοι μὲν σου. Restituo ἀπελαύοιμὲν σου.

δέσποτα, οὐ μετριῶς τὴν ἡμῶν ἀσθένειαν συνεκλόνησεν. Εἰ γὰρ καὶ τῇ ὑμετέρᾳ στερεώτῃ τῆς πέτρας ἀσφαλῶς ἐχομένων, οὐδὲν ἰκανὸν ὡςτε μικρὸν γούν ἐμποιῆσαι κλόνον· πλὴν γὰρ εἰ γε μᾶλλον ὑπόκειται τὰ τοιαῦτα, τοῦ στερεώτεροι καθίσθαι, τίθεσθε· ἀλλὰ γε ἡμεῖς τοῖς τυχοῦσι δонуόμεθα, σαθροτέραν πάντως τὴν οἰκοδομὴν ἐργασάμενοι. Ἡ δὲ φήμη, ἔτι πονηροὶ καὶ γήτε; ἀνθρωποὶ, τῷ πατρὶ τοῦ ψεύδους ὑπηρετοῦμενοι, τῷ τῶν βασιλέων ὑψεῖ περι ὑμῶν ἀξία; αὐτῶν ἐρυγὰς ἀνέπεμψαν, καὶ ἀεὶ τὸν ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν ἀναφύροντες βόρβορον, τὴν δυσωδίαν παγύνουσι· ὡςτε ἤδη καὶ τοὺς βασιλεῖς; ἀηδίσθαι, καίτοι ἄλλως ἡδομένους ὑμῖν, ὡς Χριστοῦ ἀληθεῖ εὐωδίᾳ. Ἀξίῳ τοίνυν δηλωθῆναί μοι περὶ τῆς σῆς ἀγωνίης, εἰ κατὰ τὴν φήμην ταύτην τὰ πράγματα. Περιττὸν μὲν οὖν οἶδα τοῦτο κρινούσης, καὶ μᾶλλον ὀχλοῦν, ἢ τῶν διαβαλλόντων οἱ λόγοι. Ἐμοὶ δ' οὖν ἀναγκαῖον ἐν, οὐ περὶ τῆ σῆ τιμωτῆτι δεδοικότε, περὶ δὲ τῆ ἐμῇ ἀθλιότητι. Ὅς ἐν ταῖς νῦν τῶν θλίψεων ἡμέραις; μετὰ πάντων σχεδὸν τῶν Χριστιανῶν τὴν ἐκ τῶν σῶν λόγων δρῖσον λαμβάνων, ἴαμα καὶ παράκλητόν σε τίθεμαι μετὰ τὴν πρῶτον Παράκλητον. Ἀλλὰ τοῦ; μὲν κατὰ σοῦ θέντας μῖσος ἀντὶ τῆς ἀγαπήσεως, καὶ ἐνδιαθάλλοντας ἀγαθωσύνην, καταδιώκοντας, ὁ τῆς ἀληθείας διορθώσαιτο Κύριος. Σὺ δὲ τηρηθεῖς; ἡμῖν καὶ ἄλλοις, καὶ φῶς, καὶ ζύμη, καὶ ἀπολάβοι μὲν σου (44) πρὸς ὅπερ ἕκαστος χρῆζόμεν.

C

EPIST. KΘ'.

Τῷ μαθητῇ αὐτοῦ Νικήτᾳ, διακόνῳ τῷ τοῦ Χαλκηδόνας.

Τὸν Ἀντιλοχον οἶσθα, ὃ καὶ ἰερώτατε, τοῦ πατρὸς ὑπερχινδύσαντα Νέστορος, ὅτε πρὸς τὰς ἐκείνου τὴν τοῦ Αἰθίοπος λόγῃν αὐτὸς ἐδέξατο. Ἐγὼ δὲ σε οὐ πρὸς κινδύνους ὁ τὸς καλῶ Πιτῆρ, ἀλλὰ πρὸς διακονίαν ἀκίνδυνον. Ἀποδειλιάσεις οὖν, καὶ ἀπαγορεύσεις τὴν οὕτω ῥῆδιαν βοήθειαν; Ἀλλ' οὕτω γ' ἂν καταισχύνας καὶ τὰς ὀδύνας τοῦ λόγου, καὶ τὴν ἀπότρυξιν, καὶ τὴν μίευσιν, καὶ θρέψιν ἐκείνην ὄσην τε ἐν γάλαξιν, καὶ ὄσην ἐν στερεώτεραις τροφαῖς ἐποιήσατο. Ἀλλὰ μὲν [f. μήν] τοῦτο οὐκ ἔσται· τοιγαροῦν οὐδὲ τὸ ἡγούμενον. Τίς οὖν ἡ βοήθεια, ἣν ὁ γλυκύς σε πράκτωρ λόγος εἰσπράττειται; Πρὸς τὴν ἡγιασμένην Αὐθέντριαν, τὴν μητέρα τῆς ἁγίας δεσποίνης, γράμμα μοι ἐκτέθειται, ὃ μᾶλλον ἡμῖν ἢ αὐτῇ συντεκεῖν, ὃ φίλε. Ἀξίῳ γὰρ κανόνι βοηθῆσαι ταύτην ὑπὸ τοῦ πανσεβάστου αὐτῆς υἱοῦ τοῦ πρωτοστράτωρος θλιβομένοις; μᾶλλον δὲ ἐκείνῳ αὐτῷ βοηθῆσαι τῷ θλίβοντι. Τοῖς μὲν γὰρ οὐδὲν δεινὸν τὸ πιέζεσθαι· θεῖον γὰρ εἰσι χρέμα, κακείνου θέσπισμα καὶ ἀποστομάτισμα, ὃ τὴν δύναμιν ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦσθαι πιστεύομεν. Ἐκείνῳ δὲ πολὺς καὶ βαρὺς ὁ κίνδυνος, καὶ ὅσος καὶ

οὐκ αὖτε Θεοῦ διαταγὰς λύουσιν. Ἐστε γοῦν ὡς Υἱὸς Θεοῦ συμμαχοῦσα, οὐ νόμοι ἐπιπράττονται, ἔστε ὡς οἰκίον υἱὸν τῆς τοῦ ἐπιπράττειν ἐπιπράττει ἐκλύουσα, πάντως δὲ κερδαίνει τὰ μέγιστα. Τοῦτο δὲ τὸ γράμμα δικαιοῦμεν ἐμφανισθῆνα διὰ σοῦ τῆς Θεοῦ δοῦλη, καὶ κοινῇ κυρία ἡμῶν. Ἐπει δὲ καὶ πρὸς τὸν πανσέβαστον πρωτοστράτηγον περὶ τῆς αὐτῆς ὑποθέσεως ἔγραψα, καὶ τὸ πρὸς τοῦτον γράμμα ταύτη ἐμφανισθῆτω, ὡς ἂν δι' αὐτῆς ἐκείνῃ δοθῆ. Καὶ τοῦτο γὰρ ἀξιούμεν τὴν ὀσιωτάτην γυναικίον ἐν τῷ πρὸς αὐτὴν γράμματι τὸ τῆς διακονίας ἐπίτογμα, πάσης ἀπληλαγμένον βαρύτητος, καὶ Πατρὶ προσήκον ὄντως φειδομένῳ παιδὸς δυνάμει, τοῦτό μοι τελήσει, καὶ πᾶν ἀπέχω τὸ ὀφειλόμενον. Αὐτὸς μὲν οὖν καὶ μείζω καὶ κρείττω δύναμι, ἡμεῖς δὲ καὶ τῶν δοκούντων μικρῶν καὶ εὐφρόνων κειρασμῶν ἐκτὸς εἴημεν, ὡς ἂν μηδὲ τοῦλάχιστον μῆτ' ἄλλοις μῆθ' ὕμιν ἐνγυλοῖμεν.

Et quod ad patrem, qui vere filii potentiae parci, pertinet, efflagitamus. Et hoc mihi peragi, et condonari peto, et omne tandem debitum offeimm facile absolvo. At tu et majora et meliora potes. Nos autem et quæ parva et quæ facilia sunt, tentare in nos omnino desistimus, ne vel quid minimum tumultus et perturbationis, aut in alios, aut in nos commoveamus.

ΕΠΙΣΤ. Α'.

Τῷ μεγάλῳ δημοστικῷ κισρῷ Ἀδριανῷ, τῷ ἀδελφῷ τοῦ Βουσιλέως.

Τίς εἰμι ἐγὼ, κύριέ μου, κύριε, ὅτι ἠγάπησάς με ἔως τούτων, ἵνα πρὸς σὲ νῦν ἂ Δαβὶδ ποτε πρὸς θεόν, φθέξωμαι; « Τί μοι τηλικούτον ἀντιθέης φορτίον, κατεαγῶτι πᾶσαν τὴν φορταγωγὸν δύναμιν; » Τοῦτο αἱ κίονες ἀντικρυς αἱ οὐρανὸν εὐρὺν ἔχουσιν, ἐφ' ἃς τῆς Ἀτλαντος δεῖ δυνάμει, ἐμὲ διασχεῖν καλεῖσαι τὰς νεφέλας τοῦ προφητικοῦ γράμματος, καὶ γυμνὸν παραδεικνύσαι τὸν ἥλιον. Ἐμοὶ δὲ τίς ἀποφύσσει τὴν τῶν πραγμάτων νεφέλην, ἣν αἱ τῶν συκοφαντῶν ἀναφορὰι ταχεῖαν ἀνέθρεψαν ἐκθυμιωτῶ καθ' ἡμᾶς ἥλιῳ; Ὅστις ποτὲ οὗτος ὁ ἥλιος, ὅς καλὸς μὲν ὡς νυμφίος, εὐμεγέθης δὲ ὡς γίγας, καὶ πάντα τῇ καύσει καὶ τῇ θλίψει ζωογονῶν καὶ νικῶν. Δέον ἐκτῆκεν ταύτας, ὡς μὲθ', εἰ γένοιτο, φαίνεσθαι, ὁ δὲ παχύνει καὶ εἰς νεφελῶν σύστασιν, τυχὸν μὲν κατὰ λόγον, ὡς δὲ τοῖς πολλοῖς δοκεῖ, παρὰ λόγον. Οὕτω γὰρ ἐκ τῶν προτέρων αἰθρίαν ἔχομεν, αὐθις σὺν δ' εὐρὸς τε νότος τ' ἔπεσε, ζέφυρος τε δυσση, ὁρῶει δ' οὐρανόθεν νύξ (45). Ὅ μοι καὶ πλείους καὶ πικροτέρας τὰς ἀκίδας τῆς ἀθυμίας ἐμπήγνυσιν, ὅταν ἄνωθεν ἔχω τὴν νύκτα, ὅθεν φῶς ἐπήλπισα. Ἀλλὰ γὰρ ἵνα καὶ αὐτὸς συνιστῶ νεφέλας τῇ ἀταφείῳ, καὶ σκιαζῶ τοῦ λόγου τὸν ἥλιον, οἱ χθὲς καὶ πρώην μοι ἐπαναστάντες ἀδικοὶ μάρτυρες, οὗς ὁ κράτιστος ἡμῶν βασιλεὺς, καὶ οὗς παμπόθητος ἀδελφός, τὸ ψεῦδος φωράσας ἀποπασεῖν τῶν διαβουλιῶν αὐτῶν πεποίηκεν, ὡς ψεύσασθαι τὴν ἀδικίαν ἑαυτῆν. Οὗτοι νῦν πάλιν αὐτῷ προσελθόντες, καὶ τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν εἰπόντες, τοσοῦτον

A premi et coerceri. Opus enim divinum sunt. Et illius auspiciis, et interpretatio illis est, cujus potentiam in impotentia perferi existimas. Illi enim multa et gravia instant pericula, et tot et quanta illis, qui Dei solvunt præcepta et statuta immi-nuunt. Aut illa quidem quasi Dei Filio opem ferre studeat, cujus leges et decreta deturuntur et abolentur, aut, ut proprium filium contumelia hæc et injuria ipsum liberet, quod damna et flagitia in illos moliat, penitus quidem maxima lucratur. Quare has litteras, justum censeimus, ut Dei servæ et famulæ, et communi nostræ dominæ exponas et manifestes. Quoniam autem ad pansebastum protostratorem de hoc ipso argumento jam scripsi, etiam et has litteras me ad hunc misisse, ipsi innotescat, ut si forsân illi ipsas mitti contigerit. Quocirca etiam a sanctissima muliere, in illis ad ipsam litteris, hoc ministerii statutum omni pondere et molestia liberum, et quod ad patrem, qui vere filii potentiae parci, pertinet, efflagitamus. Et hoc mihi peragi, et condonari peto, et omne tandem debitum offeimm facile absolvo. At tu et majora et meliora potes. Nos autem et quæ parva et quæ facilia sunt, tentare in nos omnino desistimus, ne vel quid minimum tumultus et perturbationis, aut in alios, aut in nos commoveamus.

666 EPIST. XXX.

Domino Adriano magno domestico imperatoris fratri.

Quis ego sum, domine mi, domine, inquam, quia usque adeo dilexisti me, ut possim nunc tecum, quæ David cum Deo, loqui? « Ad quid mihi tantum imposuisti onus, qui omnes vires, quibus pondera sustinere possem, effractas et penitus dirutas habeo? » Hoc enim sublimes possunt columnæ, quæ ex adverso latum cælum sustinent, ad quas Atlantis opus est robore. Me quidem densas prophetici libri nubes cogere jubes, et nudum et apertum solem manifestare. Quis etenim mihi impendentes rerum nubes flatu expellet, quas crebræ calumniarum exhalationes crassas et obscuras nutrierunt, et in solem in nos ardentem et accensum explicarunt? Quis quidem hic est sol, qui vere pulcher est tanquam sponsus et procerus, et magnus quasi gigas, et omnia calore et foveantibus radiis ad vitam educit, cunctisque præstantior est. Oportet enim has nubes penitus liquefacere et dispergere, quasi ille, si densæ exoriantur, neutiquam insplendescat. Hic quidem nubium cætu et agmine obscuratur. Forte vero, ut ratio postulat, et ut pluribus videtur, præter rationem et modum. Nondum enim primis expulsis nubibus, sereno fungimur cælo.

Et cælo nox decidit alto,

Nam Notus, atque Euris, Zephyrusque per æthere perflant.

Quod quidem plures et amariores timoris et tristitiæ cuspidis exacuit, et conflatur in me, quando

Variæ lectiones et notæ.

(45) Ὅρῶει δ' οὐρανόθεν νύξ. Scrib. ὁρῶει δ' οὐ. v. Est locus apud Homerum *Odys.* E, v. 394 :

Ὅρῶει δ' οὐρανόθεν νύξ,
Σὺν δ' εὐρὸς τε νότος τ' ἔπεσε ζέφυρος τε δυσση,
Καὶ βορρῆς αἰθρηγενέτης.

ab alto noctem et umbras habeo, unde lumen speravi. Sed enim me obscuritati nubes cogere, et orationis solem obumbrare, heri, et nuper injusti, in me insurgentes testantur, quos potentissimus noster imperator, et tuus optatissimus frater, mendacium sedulo indagans, suis temerariis fecit consillis cadere, quasi ipsa iniquitas tunc se ipsam fefellerit, omninoque frustraverit. Hi quidem nunc rursus ipsum advenies, atque eadem de illis ipsis rebus referentes, tantum roboris sunt nacti, ut candidos illos calculos et suffragia, quæ nobis justis quidem condonaverat nunc illum persuadent, ut inconfusam et indigestam, illam ejiciat molem, et nigra, et multo plena odio educat, et hæc juxta illud vere regium judicium, ut Penelope textum ostendet, interdiu veritatis contexta stamine, noctu vero mendacii illa resolvat, et disjiciat pectus. Et hoc gravissimum censetur, nos ita inlicita causa damnari. Ut enim id intellexi, ut dimissus ad nos scriba, totam hanc Ecclesiæ Achridis regionem relinqueret, decretum est. Locus hic est, ad quem hujus conventionis litteræ pervenerunt, Ecclesiæ quidem, inquam, pro errorum, 667 et sceleratorum loco, quæ cum illis dominaretur, publicis tandem cessit incursibus, et hoc quadam solum habitandi servitute succedit. Quæ res omnium est maxime necessaria. Et vere aurea sententia, et sermo, qui illam conventionem et conspirationem constituerat videbatur, et imperatoris minis obsignatus fuit. Cum enim Cercopes hi cum Hercule contendebant, in quem horum existimas me toto spiritu intentum esse et proclivem? Quomodo enim non juxta divinum Jeremiam asper in præcordiis dolor insidebit, et ipsi sensus tumultuanti undique furore, et veluti bacchanti non ferentur? Superbus enim fastus et insolens, subita animi egressione tumens, et insperato assurgens incursu, et maxime ut rationi adversarium contigit (ut inclytus ait Thucydides [46]) cuncta coerces, et in servitutem redigit. Ego autem hesternis calumniis, et si non firmiter enectus sum, verumtamen, quia hoc solum in regis auribus quasi in fertili et effossa terra, seminarunt, quasi quoddam venenum et mortiferum aconitum, aut aliquod aliud lethale germen, ita tamen illis misere confectus decidi, et isto flexus tacui pectore, ac si humi consternerer, et in uno deprimerer solo, nulla honoris sublacione fretus, nec erectione dignus, et veluti diris servorum penitus concuterer ictibus. O Rex regum Christe, qui nullo obstrictus scelere, flagris suis contusus, et miti et blando pectore, hominis servi flagello concuti pertulisti. Quem enim existimas in nos, manus sæpe injici meturo, cum plane videat delatores et adversarios ita permitti, ut heros et semideos, ut dicunt, inter vagantes multos et petulantem et temulente cuncta deferre et intrudere et audacter loqui? Hæc, et alia augustissimo-

A Ἰσχυράν, ὥστε καὶ τὰς λευκάς ἐκείνας φήρους, ἃς τῆς δικαίους ἡμῖν ἐχαρίσατο, νῦν πείσαι κατὰ χάου; βαλόντα μελαινας ἀντεξενεγκεῖν, καὶ πολλῆς γεμούσας στυγνότητος. Καὶ τὴν τῷ ὄντι βασιλικὴν ἐκείνην κρίσιν τὸν τῆς Περιελάτης Ἰστών φανῆναι, τῇ μὲν ἡμέρᾳ τῆς ἀληθείας ἐξυφανθέντα, τῇ δὲ νυκτὶ τοῦ ψεύδους ἀναλυθέντα· καὶ τὸ δεινότατον, ὅτι καὶ ἐρήμην αἰρούμεθα. Ὡς γὰρ ἐπιθυμήτην, ὃ ἐπαφθεῖς ἡμῖν ἀναγραφεὺς ἀφέλεσθαι τοῦ ἐν Ἀχρίδι τῆς Ἐκκλησίας χωρίου διώρισται· χωρίου, ἐφ' ᾧ καὶ ἀνταλλαγῆς ἔγγραφα προῦθησαν τῆς Ἐκκλησίας ἀντὶ τῶν πλανητῶν, ὧν δεσπόζουσα ὑπεξέστη τῷ δημοσίῳ, τοῦτο λαθούσης διὰ τὴν παροικικὴν δουλείαν. Χρῆμα πάντων ἀναγκαϊότερον, καὶ χρυσόβουλο; ἐδράζων τὴν ἀνταλλαγὴν προσεγένετο. Καὶ βασιλικὸν ἐπαπειλήθη σημεῖωμα, ὅτε τὸν Ἡρακλῆα ἐρεσχελοῦντες ἦσαν οἱ Κέρκωπες. Ἐπὶ τούτων τίνα με οἶ ψυχὴν ἔχειν; Πῶς δ' οὐχί, κατὰ τὸν θεῖον Ἱερεμίαν, καὶ τὴν κοιλίαν ἀλεῖν, καὶ τὰς αἰσθήσεις μαιμάσσεσθαι, καταθορυβούμενον πάντοθεν, καὶ ὅσον ἐκθακχεύμενον; Δουλοὶ γὰρ τὸ φρόνημα, τὸ αἰφνίδιον καὶ ἀπροσδόκητον, καὶ πλείω παρὰ λόγον ζυμβαῖνον, ὃ σεμνὸς Θεοκυδίδης φησὶν· Ἐγαγέ τοι καὶ ταῖς χθιζῖσι τυχοφανταίαις, εἰ καὶ μὴ ἐρριζώθην βεβαίως, πλὴν ἀλλ' ὅτι τοῦτο μόνον ἐσπίρτησαν κατὰ γῆς ἀγαθῆς τῆς βασιλικῆς ἀκοῆς, ὡς τι κώνειον, ἢ ἀκόνιτον, ἢ ἄλλο τι δηλητηριώδες φυτὸν. Κάκειναις τοίνυν οὕτω κατεκάμψθην τεταλαιπωρηκῶς, ὡς συγκύπτειν χαμαὶ, καὶ κάτω νεύειν, μηδὲν ἀξίωματικὸν ἔχων διάγραμμα, καὶ φέρειν παρὰ δούλων τυπτόμενος. Ὁ βασιλεύων ἐν τοῖς βασιλείοις Χριστῆ, καὶ μὴδ' ὅτε κρινόμενος; ἐρραπίσθης, πρῶτος τὸν ἐκ δούλου βαπτισμὸν ἀνεγκών. Τίνα γὰρ ὀκλήσειν οἶε τὸ μὴ οὐχὶ καὶ χεῖρας ἐπιβάλλειν ἡμῖν ὄρῶντα τοὺς κατεπόντας, οὕτω παριόντας ὡς τιμίου; ἐν ἡμίνοις φασὶ, καὶ παροῖνιον ποιουμένους διήγημα, τὸ, τάδε καὶ τάδε τῶν βασιλέων εὐσεβεστάτων κατὰ ἀρχιερέως συμπλασαμένους εἰπεῖν, ἃ ἀποδρᾶναι τὴν δίχην, εἶτα τοῦτω ἐπικαυχάζοντας; Τετέλεστοι γὰρ κἀνταῦθα ἐπ' ἐμοὶ τὸ Δαβιτικόν· Κατ' ἐμοῦ ἠδολέσχουν οἱ καθήμενοι ἐν κύλαις, καὶ εἰς ἐμὲ ἐψάλλον οἱ πίοντες οἶνον. Πάνυ γοῦν ἀνέξονται μοι, ἢ ἐλέγχοντος, ἢ ἐπιτιμῶντος, ἢ παρακαλοῦντος, εἶτε τοῦ λαοῦ μέρος εἶεν, εἶτε τῆς ἐκκλησιαστικῆς συγκληρώσεως, ἰδόντες τινὸς οὐ κάκιον ἐπὶ τοῖς προτέροις ἐλεγμοῖς πράττοντα, δι' οὓς ἐκθηριωθέντες οἱ τούτοις ὑπεύθυνοι, λόγοις μίσους ἐκύκλωσαν με καὶ ἐπολέμησάν με δωρεάν. Καὶ ἐπὶ πᾶσιν οὐχ ὅπως ποιήην οὐκ ἔδοσαν, ἀλλὰ καὶ ὡς τροπικῶ τῇ κακίᾳ ἐλλάμπονται καὶ φόβος οὐδαμῶ· μένουσι δὲ ὡσπερ πρόβιτα αἰώνια, καὶ συνετέλεσαν ἐν αγαθοῖς τὴν βίον αὐτῶν. Οὐκ ἀκαίρον γὰρ τὸ τοῦ πολυπαθοῦς Ἰωὸ φθέγξασθαι· Ἐγὼ γὰρ τὴν Λερναίαν ὕδραν ἴδω, καὶ ταῖς τομαῖς διπλασίω ἑαυτῆς γινομένην, καὶ πράγματα κρυσταύσαν Ἡρακλεὶ τῷ γενναίῳ, ξίφος μόνον ἐπ' αὐτὴν αἶροντι. Κἂν ἐκινδύνευσεν ὁ ἥρωας,

Variae lectiones et notæ.

ἢ καὶ πάντως· γε ὁ ἄθλος τῷ ἡρώϊ, εἰ μὴ καὶ τὸν Ἀ
καλὸν Ἰάλεων πυρφόρον προσεταιρίζατο, τὰς τομὰς
ἐπιχρόντα. Τί τοῦ μύθου δηλοῦντος; Ἐμοὶ δοκεῖν,
ὡ; ἐπὶ τὴν κακίαν (τοῦτο γὰρ ἡ ὕδρα) οὐκ ἐπιπο-
λαίου δεῖ τομῆς καὶ κολλάσεως. Κακοὺς γὰρ ἂν τοὺς
οὕτως κολαζομένους ἀπρηγασάμεθα, οιομένους ἐμπαλ-
ξαι τῇ δίκῃ, καὶ διὰ τοῦτο τοῦ λοιποῦ τὴν πονηρίαν
παρῆρτιαζομένους ἀδέεστερον καὶ γυμνότερον. Πο-
λυπλασιάζεται γὰρ ἡ τόλμα ταῖς πονηροῖς, ὅταν μα-
λκωτέρας τῆς ποινῆς πειρασθῶσιν, ἣν αὐστηρὰν
εὐρεῖν ἤπισαν. Οὐκ οὖν ἀποσημειῶν μόνον τὰς τῆς
κακίας ἐκχύσεις, ἀλλὰ καὶ τὰς πηγὰς ἀποξηραντέον
τοῦ τὰς θηριώδεις κεφαλὰς καὶ φύοντος καὶ τρέφον-
τος αἵματος. Εἰ δὲ μὴδ' ἀπλῶς οὕτως αἱ κακαὶ προ-
βολαὶ τέμνονται, τοῦτ' αὐτὸ τὸ τῆς παροϊμίας, Δέρ-
νη κακῶν. Ἄλλ' οὕτως μὲν καὶ ἐπὶ ταῖς προγεγο-
νηταῖς ὕβρεισι καὶ ἡ καρδία μου ἐγκατέλιπέ με· ὅπερ
ἐστὶν ἡ ζέσις τοῦ πνεύματος, ἢ κατὰ πάσης κακο-
ηθείας ἐχρώμην, καὶ τὴν γλῶσσαν ὄντως ἰδεῖν οὐκ
κυρίων γλωσσῶν μαθήτρια. Εἰ δὲ τὰς παρὰ τοῦ
νῦν καταγραφασμένου πληγὰς προσλάβοιμι, βαρεῖαν,
ὡς φασιν, ἐκδεξαμένου παρὰ τῶν βασιλείων χειρῶν
τὴν μαστίγα, καὶ κελευσθέντος τοῦ Ἡσαίου ἄλλο-
τρίως τοῖς ἡμετέροις χρῆσασθαι· τοῦτο γὰρ ἦνυ-
σαν, ὡ; ἀπειλοῦσιν οἱ μισοῦντες ἐν πύλαις ἐλέγχον-
τας, καὶ λόγον ὅσιον βδελυσσόμενοι. Ἄλλ' ἐνταῦθά
μοι παρέστω Βαροῦχ ὑπογραμματοῦν Ἱερεμίᾳ
ἔργουντι, καὶ τῷ μέλλοντι χρόνῳ φυλάττων ἀοιδί-
μου; τὰς συμφορὰς. Ἐἴτα τοιοῦτων κηλῶν καὶ τσο-
σῶτων ἡμῖν ἐνοσηπληθειῶν, οἷσι θείας ἐμφάσεις
τοῦ νοῦ τὸ κάτοπτρον δέξασθαι, οἷ; καὶ τὸ φῶς τῶν
ὀφθαλμῶν καὶ αὐτὸ οὐκ ἔστι μετ' ἐμοῦ. Τοῦτο μὲν
εἰκόσ τε καὶ κατὰ λόγον. Πλὴν ἐπεὶ τῷ Θεῷ, καὶ
τῷ ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ βασιλεύοντι, καὶ τῇ τῆς
ὑμετέρας μεγαλειότητος ἀγαθότητι τῆς καθ' ἡμᾶς
ἀνεθίχαμεν· πεποιθήμεν ὡς ἡ ἐλπίς ἡμῶν οὐ κατ-
αιχυνθήσεται, οὐδ' ἀπολείται εἰς τέλος ἡ τῶν πε-
νήτων ὑπομονή, οὐδέ τι κατισχύσει σοφίας κακία, εἰ τι
δεῖ, τῇ σοφίᾳ τοῦτο ὑποφανομένη πειθεσθαι. Καὶ
τὸ δὲ βῆθος γενόμενοι, ἐγγχειρίσομεν τῇ ἐργασίᾳ τοῦ
ἐπιτάγματος, καὶ γεῦμα στελοῦμεν τοῖς τῆν γεῦσιν
κρτικαπέτοις ὑμῖν. Ἐὰν μὲν ἀνοησίας δόξῃ τὸ
γεῦμα, καὶ τῆς ἀμπέλου ἐκείνης γέννημα, ἧς ὁ οὐ-
ράνιος Πατὴρ γεωργός ἐστι, καὶ τοὺς ἰειομένους
ἐκχλίψομεν βότρυας. Εἰ δ' ὀξίνου καὶ τῆν γεῦσιν
δριμύσσοντος, οἷσις δὴ Χριστὸς παρὰ τῶν σταυρω-
τῶν παίζεται, ἀποκτενοῦντων αὐτὸν ἔξω τοῦ ὄμπε-
λῶνος, καὶ τοῦ τῶν Γραφῶν βουλήματος, ματαιο-
πονοῦντες εισόμεθα. Τὸ δ' οὖν πρὸν ἀνασχέσθω τῆς
ἡμῶν ἀσθενείας ἡ σὴ φιλανθρωπία, ἄχρις οὐ μικρόν
τι κουφισθέντων ἡμῶν αἱ παραιμίαι (47) χεῖρες καὶ
τὰ παραλελυμένα ἰσχύσωσι γόνατα, Χριστοῦ, ὃς ἐστὶ
δύναμις, ἡμᾶς ἐνισχύοντος, τοῦ τῆς ἀσθενείας καὶ
ψυχικῆς καὶ σωματικῆς ἀνωτέρου, ὅπερ ἐστὶ κα-
κῶσεως καὶ κακώσεως.
hoc quidem erit, quod nos penitus exsecretur, et

²³ Psal. LXXII, 13.

²⁴ Psal. CVIII, 3.

²⁵ Job XXXVI, 14.

²⁶ Isa. LXI, 5.

Varie lectiones et notæ.

(47) Παραιμίαι. Scrib. παρείμεναι.

PATROL. GR. CXXVI.

lum reprehendimus, quasi qui divinum et sanctum sermonem nefarie neglecti ducant. Sed enim hoc in loco mihi Baruch adsit, lamentanti Jeremiæ subscribens, et in posterum celebrata infortunia et calamitates observans. Deinde cum tot sint rerum macule, et ita nos funditus coinquinent, existimas, divina inspiracula, divinasque apparitiones mentis posse speculum auscipere, quibus et ipsum oculorum lumen necum nullo modo persistit. Hoc enim decentius est et rationi consentaneum. Verumtamen in Deo, et in illo, qui ex ipso, et per ipsum regnat, et in summa vestræ amplitudinis bonitate et virtute, quam in nos reflectitis, confidimus nostram spem nullo esse ruituram dedecore, neque pauperum tolerantiam, constantemque animum in finem esse defecturum, neque scientiæ utilitiam, et vitium viribus, et conamine antecellere, si quid decet, scientiæ hoc plane ostendenti obsequi. Atque etiam ita faciliores effecti et expeditiores, quidquid nobis illa præceperit, opere adimplebimus, nostrique gustus sensum vobis, ut qui solertius et acutius iudicatis emittemus. Et si fragrantis florum odore vini gustus forte videatur etiam, et illius palmitis germen, cuius Pater celestis agricola est, et reliquas illius uvas exprimemus. Si autem acetum degustatum acriter nos affecerit, quali Christus a crucifigentibus illuditur, dum extra vineam occiditur, et præter ipsum Scripturarum decretum²⁷, frustra quidem laborem impendere nos sciemus. Hoc itaque nostræ præsentis infirmitatis tua humanitas et benignitas sufferat, donec brevi aliquo sublevalis solamine, nostræ languidæ manus et fere luxata et soluta genua convalescunt, et Christus, qui omnis potestas est, nos robore firmat quique omni infirmitate, et spiritus, et corporis nimirum, et vitii, et vitæ offensionum perpetuo est superior.

EPIST. XXXI.

A

ΕΠΙΣΤ. ΑΑ΄.

Bryennio consuecro imperatoris.

Ut primum suavissimum tuæ bonitatis mel degustavi, illustrissime domine, in ipsis cordis mei l.bris, hujus jucunditatis succus permansit. Cumque ingentes tantæ dulcedinis haustus percipio, nihil est quod me tuæ majestatis altitudinem meminisse non faciat. Quippe semper tecum disserere desidero. At quia non habeo, cum perditæ amem, unde hoc desiderium irrigem, me loci intervallum, ne, tam dulci madescam rore, inique afficit, litteris autem hoc ingeniose comminiscor. Quocirca semper tecum sum, et quæ decent, tecum loquor. Valeatigitur et corpore, et animo, et bonum et felix rerum tuarum iter absolve, ut tibi omnino perpetuus felicitatis typus affulgeat, et de te ego audiam, quæcumque Deo grata sunt, et tibi utilia, et nobis ex voto educta, scilicet, sacerdotum honores ut parentium te ducere, et populi requiem et tutum ex dura peregrinatione adventum, quasi liberatoris, et redemptoris advenientis; barbaricarum vero regionum effractas servitutes, clementiam clementia potius quam hasta prosequentium, te etiam existimare. Illa etenim est, quæ maxime ad fugam nos compellit. Benevolentia equidem et bonitas solius est dilectionis et charitatis securum tutamentum, quasi manibus servatum, et custoditum armatis. Hæc et horum plurima, ad nos fama evehet, et nos itidem alte personante ore prædicabimus, tuis felicissimis gestis delectantes, et cum illis, qui ad hæc bene affecti sunt, quasi pleas hilaritatis flavio ebibentes, ut in hoc saltim felicem hanc consequamur fortunam, ut vicini nos beatiores et feliciores conspiciant, vel invidia oculos illis penitus extinguamus, quasi nostra nimis duræ sint illis amaritudinis. Si autem hæc pernoscere cupis propter tuam in nos benevolentiam, qui ad te litteras

Τῷ Βρυεννίῳ, τῷ συμπεριθέτῳ τοῦ βασιλέως.

Ἀφ' οὗ πρώτως ἔγευσάμην τοῦ τῆς σῆς χρηστότητος μέλιτος, μεγαλεπιφανέστατέ μου αὐθέντα, ἔγκειται μὲν μου τῷ τῆς καρδίας στόματι ὁ ταύτης χυμός· γλυκείας δὲ τὰς ἀναφοράς ποιούμενος, οὐκ ἔστιν ὅτε μὴ μνημονεύειν με ποιῆσθαι τοῦ τῆς σῆς μεγαλειότητος ὕψους. Ἀμέλει καὶ δεῖ σοι ποθῶν διαλέγεσθαι· μὴ ἔχων δὲ ὁ δύσερω; ὅπως δροσίω τὸν ποθὸν (ἀδικεῖ γάρ με περὶ τὸν δροσισμὸν τὸ διάστημα), γράμμασι τοῦτον σαφίζομαι. Καὶ διὰ τούτου σύνειμι σοι, καὶ τὰ εἰκότα προσφθέττομαι. Ὑγιαίνου οὖν καὶ σώματι καὶ ψυχῇ, καὶ εὐδοοῖς τοῖς περὶ σὲ, ἵνα σοι διὰ πάντων ὁ χαρακτήρ τῆς εὐδαιμονίας ἐμφανίτο, καὶ ἀκούοιμι περὶ σοῦ, ἅττα καὶ θεῶ φίλα, καὶ σοὶ προσήκοντα, καὶ ἡμῖν δι' εὐχῆς ἀγόμενα· ἰσέρων τιμὰς, ὡς πατέρων λαοῦ ἀναπαυσιν, καὶ τῆς ἀλλοδαπῆς ἐπιαναγωγῆν, ὡς ἐλευθερωτοῦ ἤκοντος· βαρβαρικῶν χωρῶν καταδουλώσεις χρηστότητα μᾶλλον χρηστότητι ἐπαγομένω, ἢ ὀδύρατι. Τὸ μὲν γὰρ ἔστι κινητικὸν πρὸς ἀπέδρασιν· ἡ δὲ χρηστότης, μόνῃς ἐχέγγυον ἀγάπης χειρὶ τηρούμενον. Ταῦτα καὶ πλείω τούτων ἢ τε φήμη πρὸς ἡμᾶς ἄγοι, καὶ ἡμεῖς; αὐτῷ μεγαλοφῶν στόματι τοῦ λόγου κηρύττομεν, τοῖς σοῖς κατορθώμασιν ἐφηρόμενοι, καὶ τοῖς εὐπάσχοις συνηρόμενοι· ἵνα τοῦτο γοῦν εὐτυχοῖμεν, τὴ πρὸς γείτονας ὄραν μακαρίου, τοῦ φθόγου τὰς κόρας σβεννύοντες· ὡς τὰ γε ἡμέτερα καὶ λίαν ἔχει πικρῶς. Εἰ δὲ ποθεῖς ταῦτα μαθεῖν διὰ τὴν περὶ ἡμᾶς σου χρηστότητα, ὁ τὸ γράμμα διαχομίζων, ἂ περὶ τὸ γράμμα, ταῦτα ἐκδιηγῆσεται. Ἡμέτερος γὰρ ὢν, καὶ διὰ τοῦτο παρὼν ἡμῖν, καὶ ἀπαγγελλομένων τούτων ἀκούσας, συνέπαθε τὴν ψυχὴν, καὶ τῇ μνήμῃ παρακατέχων ἢ ἤκουσεν, ἠκλειυσθεῖ (48) ἐξειπεῖν, ἔξει τὴν γλῶσσαν διδισκαλικῶν συμφορῶν διδάσκαλον. Ἀλλὰ γὰρ ἡμεῖς μὲν τῷ Πατρὶ μιστιζόμενοι, παρ' ἐκείνου περιμι-

²⁷ Luc. xxiii, 56.

Varie lectiones et notæ.

(48) ἠκλειυσθεῖ. Scrib. εἰ κλειυσθεῖ.

νοῦμεν καὶ τὴν παράκλησιν ἐπὶ καὶ Πατὴρ πάσης παρακλήσεως λέγεται. Αὐτὸς δὲ τὸν Ὑψίστον καταργῆν ἐαυτοῦ ποιησάμενος, οὐκ ἔφη κακὰ προσερχόμενά σοι, καὶ μάλιστα οὐκ ἐγγυῖ τῷ σκηνώματι σου, τηρουμένου πάσης ἀνωτέρου κακόνσεως καὶ κακώσεως.

casibus et eventibus magistrani, et peritam vere ostendat. Sed enim nos flagris a Patre oppressi ab illo consolationem exspectabimus, quoniam Pater omnis consolationis dicitur²⁰. Tu autem cum a teipso longe es fugies, mala quæ tibi imminent non conspicias, et flagellum domui tuæ non appropinquabis²¹, sed omni intus scelere et oppressione custodieris.

ΕΠΙΣΤ. ΑΒ΄.

Τῷ ἐπισκόπῳ Τριαδίτιζης.

Ἐδεξάμεθά σου τὴν γραφὴν, τιμώτατε ἀδελφε, ἐν ἣ ἐγγνώμονα μὲν σαυτὸν συνίστης ἡμῖν, καὶ ὠμολόγεις εὐεργέτας, καὶ κρείττους πατρὸς καὶ μητρὸς καὶ λοιπῶν συγγενῶν. Ἡξίους δὲ καὶ τοῦ θεσμοῦ λῦσιν λαβεῖν, ὅς παρὰ τῆς συνελθούσης ἡμῖν ἀδελφότητος ἐπετέθη σοι, ὡς μὴ καὶ αὐτῷ συνελθόντι, καὶ ταῦτα κληθέντι, κἀνεῦθεν πραγμάτων ἀναγκαίων οἰκονομίας κωλύσαντι. Ἐπὶ μὲν τῇ τῆς εὐγνωμοσύνης προσκοίσει, καθ' ὑπερβολὴν ἐδαρύνθημεν, ὅτι οὕτως ἀπόλωλεν ἐκ μέσων ἡμῶν ἡ ἀλήθεια, καὶ ὁ ὁδὸς μετὰ τῆς αὐτοῦ ποικιλοσφοῦς ἀμπεχόνης τῆς ὑποκρίσεως τῷ θεάτρῳ ἡμῶν ἐμπαρβήσιάζεται, καὶ σκηνητικῶς παιζεῖ τὰ φρίκης ἄξια, εἰρήνην μὲν λαλῶν μετὰ τῶν πλησίον, κακὰ δὲ τεκταίνων ἐν τῇ καρδίᾳ. Τίς γὰρ οὐκ οἶδε, ὅπως εἰς τὴν μεγαλόπολιν εἰσελθούσα ἡ τιμωρὴ σου μυρίας ἐπαφῆκε τὰς τῶν διαβολῶν βολίδας τοῦ νῦν ἀναγραφόμενοις εὐεργέταις ἡμῖν ἐν τῷ γράμματι, καὶ ὡς οὐδεὶς ὑπελείφθη σχεδόν, οὔτε μελῶν, οὔτε μέλων, ὅς μὴ ταῖς παρὰ τῆς σῆς γλώττης καθ' ἡμῶν δυσφημίαις τὰς ἀκοὰς ἐκκεκώρωται; Τοῦτων οὐκ ὀλίγοι οὐδ' ἀναξιδπίστοι μάρτυρες. Ἄλλὰ γὰρ ταῦτα μὲν καὶ λόγου μακρότερα καὶ καιροῦ ἐκτραγωδεῖν τε καὶ ἀνακλαίεσθαι, συλλογιζόμενοι; ἐνεῦθεν ὡς οὐ μακροὶ οἱ τῆς ἀπιστίας καιροί, οὐδὲ μέλλουσι τὰ κατ' αὐτοὺς ἀπειλούμενα. Διδὸ καὶ πρὸς τὸν δυνάμενον ταῦτα παῦσαι μόνον θεὸν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀφρομεν, καὶ πρὸς τὴν τῆς ἐκκλίνου δικαιοσύνης ὁρη, ὅθεν ἤξει ἡμῖν ἡ βοήθεια. Ὁ γὰρ διδάξας πάντως καὶ οἷς ἐπολεῖ, καὶ οἷς ἐλάλει, εὐχαρίστους εἶναι ἡμᾶς (τί μὲν οὖν εὐχαρίστους λέγω; Καὶ τοῖς κακῶς ποιούσιν, ἀγαθῶν χορηγοῦς), εὐτο; ἢ διορθώσεται τὰ στρεβλά, ἢ κλαύσει πάντως ἰδῶν ἀδιόρθωτα, ὡς περ αὐτοῦ νόμος ἄνωθεν. Ταῦτα μὲν οὖν ἐφ' οἷς ἡμῖν καινῶς τε καὶ ἀσυνήθως ταπεινολόγον σαυτὸν ἐφάντασας. Τὴν δὲ λοιπὴν σου ἀξιῶσιν, ὡς Χριστοῦ μαθηταί, εἰ καὶ ἀνάξιοι, προσηκάμεθα· Ὅς καὶ λοιδορούμενος, οὐκ ἠπάει· παραδίδου δὲ τῷ χριστῷ δικαίως· καὶ τὴν τοῦ Πέτρου μικρολογίαν καταγνοῦς, ἐπὶ τῆς ἀφίνας δικαιοῦντος τῷ ἁμαρτάνοντι, αὐτὸς τὴν τοῦ ἑβδομηκοντάκις ἐπτά φιλοτίμος, ὁ ἐν ἐλάει πλούσιος, ἐπεδαφιλεύσατο. Ἐδεξάμεθα γοῦν, ὡς εἰρηται, τὴν ἀξιῶσιν σου, ἄλλως τε καὶ βαρεῖα νόσῳ πεπεδημένου, ὡς ἐγραψας, καὶ τὸν τοῦ θανάτου ἐπανατεινομένην σοι κίνδυνον, καὶ ὅσον

perfert, quæ ad scribendum me compellunt, facile enarrabit. Nam cum noster sit, et propter hoc nobis adsit, ut primum hæc, quæ ad te enuntiata sunt, audivit, communi nobiscum spiritu percepit et bene memoriæ, quæ audivit, mandavit, ut si illa referre et eloqui coactus fuerit, linguam, magistri

ostendat. Sed enim nos flagris a Patre oppressi ab illo consolationem exspectabimus, quoniam Pater omnis consolationis dicitur²⁰. Tu autem cum a teipso longe es fugies, mala quæ tibi imminent non conspicias, et flagellum domui tuæ non appropinquabis²¹, sed omni intus scelere et oppressione custodieris.

670 EPIST. XXXII.

Triaditæ episcopo.

Tuas litteras accepi, inclyte frater, in quibus te nobis benedictum et pronum constituis et nos in te collocasse beneficia, et patre et matre et reliquis propinquis meliores esse fateris. Dignumque jam iudicasti vinculo illo te solvi, quod, coeunte nobiscum fraternitate, impositum fuit. Quasi tu jam non mihi obvius occurras, neque hæc quæ in nos accersita sunt, nec interim sævam tantæ necessitatis administrationem et emissionem omnino prohibeas. Ob hanc autem tuam æquanimittatis et candoris simulationem, graviter et vehementer opprimimur, quoniam ita in medio nostri ipsa veritas tota periit, et dolus malus tuæ variegato indumento hypocrioseos in nostrum theatrum libere prodit, et scenice ludit, quæ horrore digna potius iudicantur. Pacem quidem cum consanguineis loqueris, et mala in corde moliris²². Quis enim non videt, quomodo tuum decus, in magnam urbem ingressum, mille calumniarum artes efflaxerit, his, quos nobis, in litteris, beneficos et opitulatores describis, et nullum fere vel ætate maximum, vel minimum reliotum fuisse, qui linguæ tuæ maledicis in nos vocibus non obsurduerit? Cujus rei non pauci ilque multa digni fide testes existunt. Sed tamen hæc, et quovis sunt longiora sermone, et pro tempore ingenti sunt commiseratione enarranda et tragice fere lugenda, a nobis præcipue, qui hinc, non multum apostasiæ tempora distare perpendimus, et qui tanti infortunii minas in nos nullo modo cunctari percipimus. Quocirca in Deum solum, qui hæc omnia vincere potest, et abscindere, oculos nostros attollimus, et in sublimes ejus justitiæ montes, unde nobis auxilium veniet²³. Hic enim et his quæ fecit, et his quæ locutus fuit, nos gratos esse omnino edocuit. Sed quid inquam gratos? Etiam his, qui in nos mala inferunt, bonorum nos docuit esse duces atque ministros. Ipse quidem vel obliqua vel tortuosa corriget, aut quæ inemendata et incorrecta viderit radicitus confringet, quemadmodum ejus ab alto lex fusa præcipit. Cæterum quidem in nos jam nunc, nove tamen, et præter morem, abjectum et humilem te ipsum ostendisti. At reliquam tuam amplitudinem, ut Christi discipuli, etsi indigni amplexi sumus: Qui cum malediceretur, non maledicebat; cum pateretur, non comminabatur;

²⁰ I Cor. 1, 3. ²¹ Psal. xc, 10. ²² Psal. xxvii, 3. ²³ Psal. cxx, 1.

ut oportet, periclitanti. Erit enim certum subsidium, si pro hac benevolus adsurgens, in aures imperatoris et fratris tui libere loqueris. Durum enim est, durum, inquam, mortuos canes vivo leoni antecellere et præferri, qui divinis et regiis coercetur vinculis, et veluti arcto capistro validos rugitus excutit, quibus solis timorem in omnes incutere potest. Durum etiam est fortem Samsone acuta calumniæ novacula abradi, et deinceps tradi alienigenis, qui oculos ejus truculenter confodiant (quibus cœlestia intuebatur); ita ut cogatur molere ea, quibus impii illi nutriebantur, et perpetuis gyris in eandem circumagi, et libero incessu cohiberi. Non enim mihi vis est, et facultas qua ultra hæc dicere possim, ita vero et nuda rerum gestarum memoria confundor. Si autem imperatoris æquitas, ob potentissimum tuum pro nobis sermonem, illos qui in nos audaci et serino pectore insurgunt, paulum injuriæ habenas remittere jubet, confestim, qui potentia comam præsecti fuimus, repullulantibus iterum crinibus obtegemur, et injuriæ sedem et domum, in alienigenas, qui in nos turpi luxuriabantur studio, evellentes, longum quidem certamen finiemus. Ipsi etiam vel cum pudore mortem truncem effugiemus. Pro quibus te, justus Deus, qui que in summa montium fastigia iram suam convertit, omnis criminis labe, et minacis mali affectu conservet solutum.

EPIST. XXXV.

Chartophylaci.

Fratrem meum ad te mitti, et mediâ hieme longam et difficilem viam conficere, certum nostræ necessitatis et ærummæ signum tibi hoc fiat, sancte pater et domine. Ad quam nos solos decet tuarum precum auxilium impense efflagitare, quasi reliqua omnia, nobis, sculneam, ut dicunt, præbeant opem. Ita quidem potentissima permisti fuimus fortuna, ut in me multæ calamitates et mœrores gravissimi ingruerent, ex quo in tabernaculis Cedar habitavi²⁵. At vero quæ mihi nunc eveniunt, tantum immensæ amaritudinis acerbitate et excessu illa superant, quantum illa oblectantium animam deprimunt. Et nunc siquidem efficaciter cognovi, illum scilicet, et qui a Deo recessit, et qui superbienti ferocia sibi fidit, eo quod Ecclesias obstrictas et penitus compulsas reliquerint, veluti sordidos quidem, et pusillanimes fuisse, ut desertis illis atque eversis, sacra omnia et cœlestia opera illudi, et ad ima ruere possent. Verumtamen his propter extinctam fidem, auxilium penitus dubitantibus, qui et in medio pelago veluti obruti et immersi videntur, portum, qui intra ipsosmet est, ipsis ostende. Nos vero intra rationis limites constituimur, et vere regnum cœlorum, nobiscum habentes invenimur²⁶. Equidem omni conatu, illi, qui, æstuantibus fluctuum impetus, **674** in nos excitat, indica, frustra turgentes undarum maris illum attollere globos, cum præcipue nobis adsit ille, qui tuis precibus illis imperat, et ait: *Tace, obmutesce*²⁷, et in se ipsos fluctus tui contusi comminuentur.

EPIST. XXXVI

Doctori magnæ Ecclesiæ.

Si me quidem conflagrantem conspexisti, inclyte

²⁵ Psal. cxix, 5. ²⁶ Luc. xvii, 21. ²⁷ Marc. iv, 59.

(a) Ἐντός pro ἐν τοῖς; legendum monet Cotelierius *Monum. Eccl. Gr.* II, 598. Edit. Patr.

A τεθνηκότας κύνας ζῶντος λείοντος καταπιρρασθαι, θεῖοι; καὶ βασιλικὸς δεθέντος δεσμοῖς, καὶ φορβεῖ τοὺς βρυχηθμοὺς ἐκκοπέντος, οἷς καὶ μόνοις ἐκφοβεῖν δύναται. Δεινὸν ξυρηθῆναι τῷ τῆς διαβολῆς ξυρῷ τὸν Σαμψῶν, ἔπειτα παραδοθῆναι τοῖς ἀλλοφύλοις, ὥστε καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐξορυγῆναι, οἷς ἑώρα τὰ ἐπουράνια, καὶ ἀλλῆλειν τὰ τοὺς ἀθέους ἐκείνους τρέποντα. ἀεὶ περὶ τὰ αὐτὰ δινεύοντα, καὶ προκοπῆς ἀνειργημένον. Οὐκ ἐτι λέγειν περαιτέρω τοῦτου τοῦ Ισχυρῶ, οὕτω καὶ ψιλλῇ τῇ μνήμῃ τῶν γινομένων συγγέομαι. Εἰ δ' ἡ τοῦ βασιλέως δικαιοσύνη διὰ τῆς σῆς δυνατωτάτης ὑπὲρ ἡμῶν ὀμιλίας συστολῆν ἐπιτάξει τοῖς νῦν τολμωμένοις ὀβριστικῶς καθ' ἡμῶν, τάχ' ἂν οἱ ξυρηθέντες τὴν κόμην ἀναβαλῆσοιμεν, καὶ τὴν τῆς ὕβρεως οἶκον ἐπὶ τοὺς ἀλλοφύλους ἐντροφῶντας ἡμῖν κατασπάσαντες, τὸν μακρὸν μὲν κάτ' ἄλλον παύσοιμεν, αὐτοὶ δὲ μετὰ τῆς αἰσχύνῃς καὶ τὸν θάνατον ἐκφουξοίμεθα. Ἄνθ' ὧν τηροῖο ὑπὸ τοῦ δικαίου, καὶ ταῖς ἀκρωρείαις νεμεσῶντος Θεοῦ, πάσης ἀνώτερος κακύνσεως καὶ κακώσεως.

EPIST. AE'.

Τῷ χαρτοφύλακι.

Αὐτὸ τοῦτο, καὶ τὸν ἀδελφόν μου στελιασθαι, μέσον χειμῶνος δολιχῆν ἰδὼν ἀργαλίην τε, τεκμήριον τῆς καθ' ἡμᾶς ἀνάγκης γενέσθω σοι, ἀγίε πάτερ καὶ δεσποτα. Πρὸς τὴν μόνοις ἡμῖν δεῖ τῆς τῶν ὁν εὐχῶν βοήθειας· ὡς τὰ γε ἄλλα σικίνη, φασίη, ἐπικουρία. Οὕτω πολυφύρῳ συγκεκράμεθα· δαίμονι, ὡς **C** ἔμοιγε πολλῶν συμπρόσόντων ἀνιερῶν, ἀφ' οὗ παρῶκησα μετὰ τῶν σικηνωμάτων Κηδάρ, τὰ νῦν ταῦτα τοσοῦτον προτεροῦσιν ἐκείνων τῇ τῆς πικρίας ὑπερβολῇ, ὅσον ἐκεῖνα τῶν εὐφραϊνόντων ψυχῆν. Καὶ νῦν ἐμπράκτως ἔγνω, εἰπερ ποτὲ, ὅτι τῷ τοῦ Θεοῦ ἀποστάτῃ, καὶ τραχηλιστῇ, πρὸς τὸ καταλασιπὶν τὰς Ἐκκλησίας συνελαννομένας, ὡς μικρόψυχοι· ἴν' ἐρήμοις αὐταῖς ἐγκυβιστῆσθ, καὶ παλῆν τὰ θεῖα καὶ ἐπουράνια. Ἄλλὰ βοήθειαν τοῖς διὰ τὴν ὀλιγοπιστίαν διατάξουσι, καὶ τοῖς ἐν μέσῳ πελάγει δοκοῦσι καταθαπτιζέσθαι, τὸν λιμένα παρὰ σφίσι·ν αὐτοῖς ὄντα εἰδείκνυς. Τοῦ λόγου ἐντὸς γινόμενοι καθιστάμεθα, καὶ τῷ ὄντι τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἐν τοῖς (a) ἡμῶν ἔχοντες εὐρισκόμεθα. Καὶ διὰ πάντων διδάξον τὸν τὰς τρικυμίας ἡμῖν ἐπεγερόντα, ὅτι μάτην ὀγκοῖ τὴν θάλασσαν, παρόντος ἡμῖν διὰ σοῦ τοῦ ἐπιτάσσοντος αὐτῆ, καὶ λέγοντος· *Σιώπα, περίμωσο*, καὶ ἐν σεαυτῇ συντριβήσονται σου τὰ κύματα.

EPIST. AG'.

Τῷ διδασκάλῳ τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας.

Εἴ με φλεγόμενον ἑώρακας, τιμώτατέ μοι ἐν

Κυρίῳ υἱέ, αὐτός ταῖν χειρῶν ὕδριαν κατέχων, ἄρ' ἂν τοῖς φλεγόμενοις μέλεσιν ἐπεκίνωσας, ἢ παρήλαθες, ὑπερηφάνοις, ἢ ἀπηνέσιν ὀφθαλμοῖς θεασάμενος; Οὐκ οἶμαι, **τὸ δεύτερον**. Εἶτα ἄλλο τι τὰ παρόντα νομίζεις ἡμῖν, ὅτι μὴ καὶ φλογὸς καὶ ἀνθρώπων χεῖρονα, μὴ σῦγε. Βοήθει νῦν, ἐπειδὴ ταῖς πηγαῖς παρακάθησαι. Εἰ δέ τοι σκοτεινοὺς λόγους λελῶ, καὶ αἰνίγματα, τάχα μὲν οὐδὲν ἀπεικὸς ποιῶν ἐλεγχθήσομαι, τῇ τοιαῦτα λύειν ἐθισθέντι καὶ ἡσυχῶσι τοιαῦτα φθαγγόμενος. Πλὴν ἄλλ' εἰ καὶ δυσξενέτως (55) τῶν λεγομένων ἀκούσῃ, πυθοῦ τοῦ μαθητοῦ σου, τοῦ ἐμοῦ ἀδελφοῦ, καὶ διδάσκαλον εὐρήσεις τῶν ἡμετέρων ἐπηρηῶν. Ἄς διασκεδάσαι Κύριος ταῖς ὑμῶν ὑπὲρ ἡμῶν εὐχαῖς καὶ σπουδαῖς, ἐν πᾶσι τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας κηδόμενος.

calamitatum et cladium certum doctorem invenies. Quas quidem Dominus, vestris in nos precibus vestrisque votis diapergat et superet, qui in omnibus nostræ imbecillitatis curam gerit.

ΕΠΙΣΤ. ΛΖ'.

D

EPIST. XXXVII.

Τῷ Ταρωνίτῃ, κυρίῳ Γρηγορίῳ.

Domno Gregorio, Taronitæ.

Ἐν μέσῳ δεῖν εἰλημμένος παθῶν, οὐκ ἔγω μεγαλεπαρμένεταί μοι ἐν Κυρίῳ υἱέ καὶ αὐθέντῃ, ποτέρῳ μᾶλλον ἐμαυτὸν ἐκκλίνωμι. Ἐπανιόντα γὰρ σε τῆς Κολχίδος ἀκούσας, ἡδονῇ καὶ λύπῃ μερίζομαι· τῇ μὲν, ὅτι σε ἐγγύτερον ἔχομεν, καὶ ἀπολαύσει σοὶ πόλις ἢ βασιλεὺς, οἷον ἐκ χειμῶνος τῆς σῆς ἀπουσίας τῇ παρουσίᾳ ἐνεαρίζουσα· καὶ βασιλεὺς ὁ πάντων ἐν πᾶσι κρᾶτιστος φρουρὸν ἀγρυπνῶν ἔχει, καὶ κοινὸν σκευματῶν καὶ φροντίδων μεριστήν, καὶ γνησιώτατον σύμβουλον. Τῇ δὲ τῆς ἀπεικίας πόρπακι, μᾶλλον δὲ οὐδὲ τῷ Ἰππῳ ἐπιστάξει, ἄλλ' ἐπὶ στρωμνῆς ἀνέτως ἀνακλινήσεται· καὶ τῷ πόντῃ ἀποτενεῖ, καὶ ἐυενείρουσ[ι]. [f. εὐόν.] ὑπνοῦς ὑπνώσει· καὶ οὐ φεύξειται Ταρωνίτης κἄν τοῖς φάσμασιν. Αἱ δὲ τοῦ Πόντου πόλεις νῦν ὄντως ἔξουσι κικῶν θάλασσαν. Καὶ μετὰ τὴν ἐπὶ σοῦ καὶ παρὰ σοῦ γαλήνην ἢ πρὸ σοῦ ζῆλη τούτοις αὐθις ἐπιπεσοῦσα ἀκατεύναστον ὑγκώσει τὸν τάρχον [f. τάραχ]. Ὅθι τοῖς ἀθλοῖς ἄλιγον· θυστυχία γὰρ, ἐπειδὴν εὐτυχία διακοπίσασα, πάλιν εἰς ταυτήν ἐπανέλθοι, λυπηροτέρα καθίσταται, ὥσπερ καὶ ψυχὸς μετὰ θερμᾶσιν κρυερότερον. Ὡς δὲ οἱ δειλαῖοι δειλαίων ἐκείνοι, οἷς ἡ περιουσία τῶν ἀγαθῶν, ὧν ἀπῆλασαν, εἰς κακοδαιμονίας ὑπερβῆλῃν περιέσταται· καὶ ἀναθαλήσαντες τῷ εὐκραεῖ τῆς σῆς ὥρας, εἶτα ἀθρόον ἀπέξηράνθησαν, καὶ γεγόνασιν ὡς τὸ ἀπ' ἀρχῆς, ὅτε οὐκ ἤρξαι αὐτῶν· τοῦτό γε πλέον ἔχοντες νῦν, τὸ πλέον τῶν συμφορῶν ἐπαισθάνεσθαι, καὶ τὸ τὰς χρηστοτέρας τῶν ἐλπίδων ἀφαιρεθῆναι. Τίνα γὰρ εὐρεῖν ἐλπίσουσι τοῦ λοιποῦ, ὃς τοῖς μὲν πολιτικοῖς οὕτως ἐπιστατῆσαι, ὡς τῶν πολεμικῶν ἀγνοεῖν καὶ τὸ ὄνομα· τοῖς δὲ πολεμικοῖς οὕτως ἡρωϊκῶς ἐπιπρέπει, ὡς μηδὲ τὴν πόλιν ἀπλῶς θεασάμενός τις, πτωχίσαι μὲν τὸ ἀντίκαλον, πλουτίσαι δὲ τὸ ὑπέρκοον; Τίς πτηνοὺς μὲν τοὺς στρατιώτας, προϊόντας ἐπὶ τὸν πόλεμον, βαρεῖς δὲ καὶ δυσκινήτους ἐπανιόντας ἐργάσεται, τὸ μὲν, τῷ κούφῳ τῆς προθυμίας καὶ τῆς ἐλπίδος, τὸ δὲ, τῇ τῶν λαφύρων περι-

A in Domino filii, tu vero manibus habens hydriam. numquid tandem in flammantia illam pectora effudisti, aut præteristi superbe, aut immanibus me oculis inspectasti? Non autem hoc secundum esse arbitror. Sive autem aliquid aliud, hæc præsentia nobis pericula esse existimas, quam et flammis et accensis carbonibus pejora. Non tu id quidem sattem nunc autem fer opem, quoniam ad ipsos assides fontes. Si autem sermones tenebris obvolutos ad te profero, et obscura ænigmata, statim quidem vel nihil dissentaneum et absurdum faciens redarguar, præsertim cum illi loquar, qui talia dissolvere et talia evertere assævit. Nisi si quid intellectu difficile, ex his quæ dicta sunt, audiveris, interroga discipulum tuum, meumque fratrem, et nostrarum

D

In medio dupliis calamitatis anxii animi comprehensus, illustrissime in Domino filii et domine, ignoro prorans, ad quam præcipue me convertam. Cum enim te ex Colchide egressum fuisse audivi, et voluptate, et tristitia divisim actus exsilii. Hæc quidem, quia te viciniorum habemus, et urbs hæc regia te utitur, quemadmodum ex horrida tuæ absentis hieme, vernantibus tuæ presentis floribus hilarascens. Et imperator, qui omnium in omnibus est potentissimus, vigilem te custodem habet, cui cogitationum et curarum suarum molem communiter dividit, teque sibi legitimum effecit consiliarium. Illa autem, quia neque clypei loro, maxime vero quia neque in equo obdormiscet, sed laxo in atragula susus inclinabitur, pedesque libero extendet, et somnos dulci persolvit confatos sopore, neque spectris, et portentis jam Taronites turbatus effugiet. Ponti autem urbes nunc veremalorum oceanum habebunt, et post tranquillam illam serenitatem qua tecum et propter te usæ fuerunt, sævus ille procellæ turbo, qui ante te, cum illis, omnes inuasert, ferventem periculorum æstium irrequietis auollet flatibus. Quod quidem miseris molestius est et gravior, quia summa est infelicitas. Nam felicitas, quæ in seipsam abrupta et abscissa redit, horridior et tristior advenit, quemadmodum

675

frigoris asper horror, post calidam æstatis auram. O miserorum omnium miserissimi, quos, bonorum abundantia et affluentia, qua fuerunt perfuncti, in infortunia et infelicitatis excessum circumstat, quique jucundo tui veris temperamento germina eduxerunt floridæ, deinde confertim, et subito sicco exarescunt solo, et in pristinum calamitatum statum redeunt, ut fuit, quando in illos nullum tu imperium exercebas. Nunc autem hoc abundantius secum habent, ut scilicet sensus creberrimis cladibus atterant, et omni utilitatis et commodi spe destituantur. Nam quem alium in

Varia lectiones et notæ.

(55) Δυσξενέτως. Scrib. δυσξυνέτως.

posterum invenire posse sperabunt, qui ita civilibus A
 præsideat negotiis, ut vel hostium fere nomen pe-
 nitus ignoretur, qui ipsis hostibus ita inelyte et
 heroice commodus, et decens existat, ut neque
 in urbem simpliciter, cum oculis curamque con-
 vertet, adversarios sibi, et reluctantes, in pauper-
 tatem redigat, subditos vero divitiis semper afficiat.
 Qui et milites, in bellum veluti alis ferri velocissi-
 mis coget, et opulentos et opibus onustos redire
 et immobiles. Illud enim spei et alacritatis ipsa
 celeritas præstat, hoc vero quasi quadam spoliorum
 abundantia et copia Ecclesiæ opes quiescent: et
 filium, qui illam jam senescentem alat, illæ habe-
 bunt, qui benedictionibus et gratia se firmari cre-
 dat, et corporis viribus et dotibus sese fulcire et
 præteregete studeat, cujus et prudentia ipsos deserti
 monachos concutiat, quasi corpore integritate et
 puritate tantum superatos et evictos, quantum et
 in hac, purificantem ignem vident vim suam denegare.
 Sed enim fere quidem ingens affectus me-
 tragico fecit insultare gressu. Illis vero hæc ipsa
 propter fraternum amorem satis, superque conse-
 crantur. Tu vero, quia optantibus appropinquasti,
 et omnes, quantum decet, te perfruuntur, et ego
 quidem, ut si quis alius, dignus etiam sum, qui tuo
 præclaro fungar aspectu. At nequaquam mihi,
 juxta ea quæ jam intercepti, harum litterarum gra-
 tiæ mensuram repende et injice, neque uberrimos
 lætitiæ amnes guttatim in nos effunde, sed pleno
 fluminis alveo, hanc meam humilitatem et medio-
 critatem inunda. Atque etiam ostende mihi, qui C
 ægre et perditè te amo, quæ frequentius in te
 scaturiant. Non enim jam in posterum, Pontum ipsum,
 immensumque ad viam intervallum, in
 culpam et excusationem adduces. Equidem semper jam
 quæ tibi jucundiora eveniunt, et commodiora
 sunt, nuntio ad me deferes securo, ut ita meam
 linguam qui adeo dives sum detrimentis et dumis
 calumniantium illatis acerbitate, penitus refrigeres
 et recrees. Qui et ob hanc causam, hæc alia in-
 extinguibili flamma diros cruciatus dolores perpetior.
 Equidem quando ita tua semper audio, sicut plu-
 viam prorsus, ut combusta et arida terra, suscipio.
 Audio etenim semper Theodosium, hæc mihi enar-
 rantem lingua et benefica et benevola, sed digna
 operum existimatione depressa. Qui nobis semper
 adest, maxima quæque large effundens, 676 quibus
 et tui ingenii dexteritatem, et industriam nimis
 celebrat. Quam et adhuc dulci Dominus afficiens,
 et accumulans gratia, te omnibus virtutibus, et
 quæ spiritus sunt, et quæ corporis splendidissimum
 ostendit, atque omni sceleris contagio, et
 infelici casu, te undique custodit superiorem.

EPIST. XXXVIII.

Domno Nicol. Callicti, archiatro.

Sic quidem mutuo odio habemur, ut nec ullo
 compellemur sermone? Verumtamen ego quia nullo
 te prosequor odio, jam alloquor. Vales igitur, et ex
 arte medicinæ, quæ humanitatis studio consistit, et
 ex regio tuo munere commoda tibi vindicas summa.
 Quæ utraque, quanta sunt, sunt utilissima. Longe
 autem ab adversis tutus esto et custoditus, ut hoc
 pacto ad illud saltem propius accedas, et ab ingenti
 fulmine, te illius penitus in expertem tuleris. Sed
 enim amicos tuæ felicitatis fac participes, nec so-
 tus grandia suscipiens commoda, tibi habe. Imper-
 lleris hæc autem, si fratrem meum beneficio afficis,

(a) Cotelerius (*Monum. Eccl. Gr. II, 664*) legit τῷ Δτι ἐγγύτοις ex vulgari ad ignio, Πόρρω Διός τε καὶ κεραυνοῦ, de quo
 paræmiographi et Synesius *De regno*, p. 11. Edit. Patu.

D

EPIST. AH.

Τῷ ἀρχιεπιτροπῶ κυρίῳ Νικολῶ τῷ Καλλικλεῖ.

Μισοῦμεθ' οὕτως, ὥστε μὴ προσενέπειν; Ἄλλ'
 αὐτός γε προσφωνῶ, μὴ μισῶν δηλαδὴ. Ὑγιαίνεις
 οὖν, καὶ ἀπολαύεις τῆς τε φιλανθρωποῦ λατρικῆς,
 καὶ τῶν βασιλευσίν, ὅσα καὶ ἀμφοτέρω χρηστά. Τῶν
 δ' ἐναντιῶν πόρρω φυλάττει, ἵνα αὐτῇ καὶ τῷ δι-
 εγγίτοις (a). καὶ τοῦ κεραυνοῦ τηροῖ ἀπειρα-
 στος. Ἄλλὰ μετάδος φίλοις σῆς εὐπραξίας, καὶ
 μὴ μόνος τὸ χρηστὸν ἀπολαβὼν ἔχει. Μεταδόσης δ'
 ἦν, εἰ τῷ ἀδελφῷ μου συμεργήσας, εἰς ἃ σου δεῖται,
 ὡς ἔνεστιν. Ὅν ἰδὼν ἐν τοιοῦτῳ καιρῷ πρὸς τὸ
 αὐτῇ ὁδῶν παραβαλλόμενον, συλλογίσθη τὸ τῆς
 ἀνάγκης μέγεθος, ὅψ' ἦς ἐντεῦθεν ἐλήλαται. Δείξον

ὄν ἡμῖν ἕσον δύνασαι· ὅτῳ γὰρ ἂν σοι καὶ τῷ A
μείζονα δυνῆσθεαι συνευζώμεθα.

in his in quibus te indiget, ut illi expedit. Quem
cum videas, hac occasione, in tantam viam profu-
sum, necessitatis magnitudinem facile perpendes, qua pressus modo ire funditus compellitur. Nobis
itaque totam tuæ potentie vim obijce, ita etenim te et majora posse deprecabimur.

ΕΠΙΣΤ. ΑΘ'.

EPIST. XXXIX.

Τῷ αὐτῷ.

Eidem.

Σὺ δέ, εἰ καὶ τὸν Ἀλκμαίωνα (56) εἶδες ἐκείνον,
τὴν διὰ τὴν μητροκτολίαν οὐδενὶ μέρει γῆς δεκτὸν
νομίζομενον· ἀλλ' ἐμέ γε ἰδὼν, τὴν ἐκείνου κατόψεαι
τοῦ κακοδαίμονος ἀθλιότητα. Ἐμέ γὰρ τῆς ἐν Ἀχρίδι
γῆς ἀκαλαύτων ὁ τὰς τῶν ἀνθρώπων εὐμερίας κω-
λύων δῆμιος, καὶ τὰς τούτων συμφορὰς ἐκκαρπού-
μενος, αἶτα πρὸς Πελαγονίαν φεύγοντα συναισθό-
μενος, οὐδὲ ταύτην πατεῖν ἀξιοῖ· οὐδὲ μὲν ἔχων
προτείνειν δίκαια, ὅτι δὲ δημόσιος εἰς τὴν δῆμιος. Τί
τοίνυν ταῦτά σοι ἀποδύρομαι; Ἴνα στήσης μοι τὴν B
κλίαν αὐτός. Πάντως ὁ ρόος σου τῆς ἀγαθότητος
οὐκ ἐλάττων, ἢ ὁ τοῦ Ἀχελῷου, τοῦ νέαν γῆν ὑπο-
στήσαντος τῷ Ἀλκμαίωνι. Εἰ δὲ ζητοῖς τὸν τρόπον,
δὲ οὐ στησόμεθα, μαθήθη παρὰ τοῦ ἀδελφοῦ μου,
ὃν εἰς αὐτὸ τοῦτο ἔστεθαμεν, τὸ τὰς συμφορὰς
ἡμῶν λύσειν εὐρέσθαι· τὰς μὲν ἄλλαις, δι' ἄλλων·
τῇ δὲ τῆς ἀτιμίας ταύτης, διὰ τῆς σῆς δεξιότητος.
Ὅπως οὖν μοι κἀν τῷ πάθει τούτῳ δείξης τὸν ἱατρὸν
τὸν Πατήνα.

Tu vero Alcmaeonem illum nosti, propter horren-
dam in matrem caesem, in nullis terræ partibus
dignam consistere judicari: in me tamen oculos
vertens tuos, diram illius infelicitatis miseriam et
calamitatem conspicias. Nam me dirus ille carni-
fex, qui hominum tranquillitati obstrepit, et ex
horum calamitatibus, fructus sibi ingentes ascribit,
ex Aecridis solo miserrime depulit. Deinde
cum me Pelagoniam petere persensit, neque illam
me pedibus terere dignatur, neque nullo me æquita-
tis jure tueri intendit, quoniam cum publicus ad-
ministrato sit, carnifex fiat. Sed quid hæc gravi-
bus ad te lamentis conqueror? Ut scilicet hunc
meum errorem ipse sistas. Certe tamen tuus ille
bonitatis fluvius, non est minor illo Acheloi, qui
novam terram misero Alcmaoni substituit. Si au-
tem modum quaeris quo consistere et comiorari
possimus, te illum frater meus edocebit, quem hæc
de causa ad te mittimus, ut nostræ calamitatis
finem et terminum inveniat, aliarum vero ærumnarum,
ut ab aliis, at hujus mei dedecoris, ut a tua
facili ingenii industria, ultimam metam designat. Quemadmodum et mihi, et huic meo morbo te me-
dicum illum Pæonem ostenderis.

ΕΠΙΣΤ. Μ'.

EPIST. XL.

Τῷ ὑπάτῳ τῶν φιλοσόφων, τῷ Ἀμυρναίῳ (57).

Amyrnao summo philosopho.

Εἰ μὲν τραγῳδιῶν ἀκαεὶν ποθεῖς, ὡ τῶν ἐν φιλο- C
σόφοις Χριστιανῶν, ἢ τῶν ἐν Χριστιανοῖς φιλοσόφων
ὑπατε, ἐκαίτε τὴν ὑμετέραν φίλῳ γράμματα.
Οὐδὲν γὰρ, ἀλλ' ἢ ἀναπονησιασμοὺς καὶ θρήνους
ταῦτά σοι ἔξουσιν· ἐπεὶ καὶ τοιοῦτων τὰ παρόντα
ἡμῖν ὑπέθεσις. Εἰ δ' ἄλλοις σοι τῶν τραγῳδιῶν (58),
καὶ ἐγγύθην αὐτῶν ἀπολαύων δαψίλειστέων, οὐκ ἂν
καὶ Βουλγαρόθεν δεήθη προσερανίσασθαι. Μηδὲ
γράμματα πράττα ἡμᾶς δηλοῦντά σοι τὰ ἡμέτερα.
Οὐδὲ γὰρ, οὐδὲ βουλομένοις ἡμῖν ἀλλοιότερα γράφειν
ἐνεστιν. Ἀλλ' αὐτόματος ἢ τῶν συμφορῶν ἀγγελία
ὑπὸ τὸν γραφῆα γίνεται κάλαμον. Καὶ ἅμα γράφο-
μεν, καὶ συμφορὰς γράφομεν. Ἀλλ' αὐτός γε βῆρον
πῶν τοιοῦτων ἔχοις, ἵνα μὴ πάντα εὐτυχοῖαν οἱ τὴν
ἄρετὴν θλίβοντας. Ὅταν καὶ τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν
ἔξιλοιο Κύριος· οὐ δὲ τὰς δικαιοσύνας ἡμῶν, ἀ- D
ποίησαμεν, ἀλλὰ διὰ τὴν οἰκείαν χρηστότητα.
jam Dominus non propter opera justitiæ, quæ
fecimus nos, sed propter suam immensam bonita-
tem, nostram imbecillitatem adimat.

Si quidem tragicos audire casus desideras, o
philosophorum qui Christiani sunt, et Christiano-
rum qui philosophi sunt, maxime, meas ad vestram
amicitiam pete litteras. Nihil enim aliud quam an-
xii suspiria cordis, tristesque planctus hæc tibi re-
ferent. Quoniam his diebus nobis solum horum
materia abunde suppetit. Si vero tibi tragædiarum
satis est, et e propinquo large illis frueris, non
equidem necesse erit e Bulgaria illas impetrare.
Neque litteras a me exige, quæ tibi mea infortunia
manifestent. Non enim, non, inquam, aliena scri-
bere nobis vel volentibus vacat. Sed sponte scri-
bente calamo, ipsa calamitatum exaratur enuntia-
tio. Atque ita et simul scribinus et calamitates,
tristesque casus scribimus. Etenim ipse facilis
etiam talibus affectus eris eventibus, ne cuncta,
qui virtutem elidunt, felicia consequerentur. Quibus
secimus nos, sed propter suam immensam bonita-

ΕΠΙΣΤ. ΜΑ'.

EPIST. XLI.

Τῷ πανυπερσεβάστῳ Βρυερνίῳ, τῷ γαμβρῷ τοῦ
βασιλέως.

Panhypersebastro Bryernio, imperatoris genero.

Δεῦτε, ἀκούσατε, καὶ διηγῆσομαι ὑμῖν, πάντες οἱ

Huc adeste, audite, omnes, qui timete Deum²⁹.

²⁹ Psal. Lxv, 16.

Variae lectiones et notæ.

(56) Homer. in *Odys.* v. 248, et Pausan. in *Ar-
cid.*

(57) Ἀμυρναίῳ. Puto scribendum, τῷ Σμυρναίῳ,
ac designari episcopum Smyrnæ, ejus meminit
iterum epist. 57, Παρὰ τοῦ παγκάλου Σμυρναίου τῇ

ἀγάπῃ σου συσταθήσεται. Iterum epist. 59. Ὅς καὶ
τοῦ φιλοσοφωτάτου καὶ πανδεξίου Σμυρναίου φησὶν
εἶναι συγγενῆς.

(58) Εἰ δ' ἄλλοις σοι τῶν τραγῳδιῶν. Scrib.
εἰ δ' ἄλλοις σοι τ. τ.

et quæcunque animæ meæ vere panhyperscibastus A intulit nobis manifeste enarrabo. Jamque et qui nulla illum formidine veremini, vos quidem quasi communi gaudentes hilaritate, proceditis, et in illum solum oculos deiegitis, in quo nos audaci, et tuto confidentes spiritu, nunquam decepti fuimus, nec elapsi. Et hic quidem omnino optimus, nihil eorum præterit, quibus in nos ingentia possit efficacissime emittere beneficia. Nam me, cum fere jam inter eos qui ad sepulcra esserunt, adnumeratus essem, atque horrentibus honoris tenebris comprehensus, in lætæ vitæ lumen revocavit atque constituit, et siderum regem, solem in me, ad fovendam vitam, splendidiorē et calidiorē circumjecit. Neque improbitati et vitio permisit, ut caput contra veritatem attolleret, superbaque corona præcingeret, etiam si minanter os suum aperiat, et multo incumbat conate, direque superbiat, nostras opes, veluti relicta ova, confringere intendens. Hæc enim, quia auxiliatores sibi, et opitulatores habet, ausus est excogitare: *Qui dixerunt Linguam nostram extollamus, labia nostra a nobis sunt, quis noster Dominus est* 99? Et venenum aspidem ia nos conspuentes, præclarissimam et mitissimam imperatoris animam 678 lethifera amaritudine infecerunt, et quicquid Ecclesia nostra continebat ingenti internecone deleverunt. Et omnium quidem harum rerum causa, vectigalium exactorum insatiabilis cupiditas, et corrupta consuetudo fuit. Qui nostræ linguæ gladium, ipsorum injustitiæ nervos præcipientem, nullo tolerantis modo, et laborem conceperunt, et pepererunt iniquitatem 100. Et hoc quidem in ipso potentissimi nostri imperatoris conspectu, in nostrum contemptum, et abjectionem sunt aggressi, et rebus quæ nunquam fuerunt, fictam verborum contulerunt vitam, et sædum mendacium, pulchro pompæ apparatu exornarunt, et in nos invictam vim perpetuo testantes, etiam illos fabulæ centimanos et centum horridos capitibus Briareos et Typhæos, meras esse nugas nobis persuadentes, quasi ita nostram in loquendo libertatem comprimere possent et colibere. Cujus acerbitas et amaritudo illorum coram invadens illos frigido cogit horrore conteri, et manus metu contrahere. Qui inde obiter oblecto persona vultu, ipsam calumniam et maledicentiam in cælum usque efferunt, qui solum sunt flammanti Tartaro digni. Et Lazarum quidem, qui cum Ecclesiæ esset columnus, et se nimis libertati dedere cogitaret, e cervicibus habitationis jugum desideravit excutere; hunc, inquam, contra nos audaci armarunt pectore, et quot et qualia diceret, illum edocentes, etiam ipsas imperatoris aures impleverunt, et illius animum qui tunc nobis candidus erat, atro conpurcarunt facinore.

Semel igitur hic Lazarus cum vidisset sibi, sua D propria signenta, præcipiti decurrere sinuine, et nobis, veritatis opera coacta, quasi reciproco reflecti amne, non tulit, quin sua tetrica natura contra nos dirius uteretur. Est enim Bulgarorum natura omnis sceleris, omnisque mali nutritrix. Qui vero, cum sibi non satis esset, si commitiones et pugnaces Achridiotas in bellum contra nos excita-

φοβούμενοι τὸν Θεόν, ὅσα ἐποίησα τῇ ψυχῇ μου ὁ τῷ ὄντι πανυπερσείβαστος· ἤδη δὲ καὶ οἱ μὴ φοβούμενοι· οἱ μὲν, ὡς συνησθέντες ἔτι προκόπτοιτε, καὶ πρὸς· ἐκείνον βλέποιτε μόνον. ὦ καὶ ἡμεῖς· θαρσύνοντες οὐκ ἐβέβηθημεν· καὶ ὁ πανάγαθος οὗτος τὰ πρὸς ἀγαθοποιῶν διακονοῖ δραστηκώτερον. Μετὰ γὰρ τοι τῶν εἰς ἔξου καταβαινόντων τεταγμένον με ἤδη, καὶ τῷ σκότῳ τῆς ἀθυμίας ἐγκατεχόμενον, ἐπὶ τὸ τῆς ζωῆς εὐθυμίας φῶς ἀνήγαγε καὶ ἀποκατέστησα· καὶ τὸν βασιλεῖα ἤλιον περιποιήσατό μοι θαλπνότερόν τε καὶ ζωτικώτερον· καὶ οὐκ ἔδωκε τῇ κακίᾳ κεφαλὴν ἄραι κατὰ τῆς ἀληθείας, καὶ στεφανώσασθαι, καίτοι ἀνογούσῃ στόμα, ὑποστρουθίζούσῃ καὶ ἀλαζονευομένῃ ὡς καταλελειμμένα ὡς ἀρεῖν τὰ ἡμέτερα. Τοιαῦτα γὰρ ἐφρόνει διὰ τῶν αὐτῆς ὑποργῶν· οἱ, *Τὴν γλώσσαν ἡμῶν, εἰπόντες, μεγαλύνωμεν, τὰ χεῖρα ἡμῶν παρ' ἡμῶν ἔστι· εἰς ἡμῶν Κύριός ἐστιν; ἴόν τε ἀσπίδων καθ' ἡμῶν ἀποκτείναντες, τὴν διειδαστάτην τοῦ βασιλέως φυχὴν ἐπέκρανεν, καὶ τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν ἐνέκρωσαν. Καὶ τούτων πάντων αἰτία ἡ τῶν πρακτικῶν ἀπληστία καὶ κακοῆθεια· οἱ τὴν κοιλίαν τῆς ἐμῆς γλώττης τὰ νεῦρα τῆς ἀδικίας αὐτῶν ὑποταμινομένην οὐ φέροντες, συνέλαβόν τε πόρον, καὶ ἔτεκον ἀνομίαν.* Καὶ τοῦτο μὲν αὐτοπροσώπως τῷ κρατίστῳ ἡμῶν βασιλεῖ κατὰ τῆς ἐμῆς ἐνέτυχον ὀθανότητος, τὰ ἀνοῦσια οὐσιώσαντες, τὸ ψεῦδος στολίσαντες κομπικώτερος· καὶ τοῦτο μὲν αὐτῶν ἐπιμαρτυρήσαντες· καὶ τοῦτο τοῦ μύθου ἐκατόγχιρας ἐκείνου, ἢ ἐκατογχιφάλους Βριάρεως, ἢ Τυφῶος λέηρος εἶναι πρὸς ἡμᾶς κείσαντες, ὡς ἂν τούτων τὴν παρρησίαν ἡμῶν κωλύσωσιν, ἧς ἡ ὀφύτης ταῖς αὐτῶν καρδίας ἐνδύνουσα, φρίττειν ἵποσει, καὶ τὰς χεῖρας συστέλλεσθαι· τοῦτο δὲ καὶ διαπαρενθέντων [*sc. διὰ παρενθέντων*] προσώπων τὴν συκοφαντίαν οὐρανῶσαντες οἱ Ταρτάρου ἄγιοι, τὸν Ἀλέξανδρον, ὃς πάροικος ὦν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ φρονῶν ἐλευθεριώτερον, ἐπόθει τὸν τῆς παροικίας ἀπαυχεῖναι ζυγόν, τοῦτον καθ' ἡμῶν ἐπιρρώσαντες, καὶ ὅσα δὲ λέγων [λέγειν] καὶ οἷα διδάξαντες, καὶ τὰς ἀκοῆς τοῦ βασιλέως ἐκλήρωσαν, καὶ τὴν καρδίαν τὴν εἰως λευκὴν ἡμῶν ἐμαλάνωσαν.

Qui inde obiter oblecto persona vultu, ipsam calumniam et maledicentiam in cælum usque efferunt, qui solum sunt flammanti Tartaro digni. Et Lazarum quidem, qui cum Ecclesiæ esset columnus, et se nimis libertati dedere cogitaret, e cervicibus habitationis jugum desideravit excutere; hunc, inquam, contra nos audaci armarunt pectore, et quot et qualia diceret, illum edocentes, etiam ipsas imperatoris aures impleverunt, et illius animum qui tunc nobis candidus erat, atro conpurcarunt facinore.

Ἐπαξ οὖν οὗτος ὁ Ἀλέξανδρος ἰδὼν ἑαυτῷ μὲν κατὰ ῥοῦν χωροῦντα τὰ πλάσματα, ἡμῶν δὲ πρὸς ἀνάβρονον βιαζόμενα τὰ τῆς ἀληθείας πράγματα, οὐκ ἀνῆλθε τῇ φύσει καθ' ἡμῶν χρώμενος. Φύσις καὶ [*sc. γὰρ vel δὲ*] Βουλγαρικῆ, πάσης κακίας τειρηῶ. Ὅς γὰρ, ἀποχρῶν αὐτῷ εἰ συνασπιστὰς Ἀχριδιώτας ἐπὶ τὸν πρὸς ἡμᾶς ἐπάγοιτο πόλεμον, καὶ τὰς ἄλλας τῆς Βουλγαρίας χώρας περινοστεῖ, καὶ ζητεῖ λίαν

99 Psal. xi, 5. 100 Psal. ii, 15.

ἐπιμελῶς, εἰ τις εἴη καθ' ἡμῶν ἐπὶ αἰρέσει κατα-
 γνωσθεὶς, ἢ ὡς πολὺγαμός, ἢ ἀθεμιτόγαμός, ἐκ-
 κλησιαστικοῖς δεσμοῖς ἐνδεθεὶς. Εὐρὼν δὲ πολλοὺς
 τοιοῦτους ἐπάγειται καθ' ἡμᾶς ὡς Ἀρχιεπίσκοπος, ἐπ'
 ἀρούραις καὶ ἀμπελῶνι παρ' ἡμῶν ἤρπασμένους,
 τὰς ψυχὰς διαπαρονημένους. Ἔστι δ' οὗς καὶ ἐν τῇ
 πόλει εὐρὼν (59) ἐπ' ἄλλαις αἰτίαις δεομένους τοῦ
 βασιλέως συνεπιβοᾶν παῖθει, ὥστε δυσφημεῖν τὸ
 ἐμὸν ὄνομα· οἶδε γάρ, κατὰ τῶν μηνίγγων με τύ-
 πτων, εἰ μόνον ἐκβοήσεις ποιοῖτε κατὰ τοῦ ἀρχι-
 επισκόπου τὸν βασιλέα ἐπικαλούμενος· δι' ὧν ἡ
 ἐμὴ δόξα καταβρύχαιται· ἢ, ἵνα τὰ τοῦ Πνεύμα-
 τος εἴπω, εἰς χόον κατασκηνοῦται. Ἐναγχος γοῦν
 ἐμπρησθῆναι παρ' ἐμοῦ ἰσχυρίσατο, καίτοι μηθ-
 ἔλως μηδ' ὄψ' οὐτινος οὖν ἐμπρησθεὶς, μηδ' ἔχων
 ὅ τι καὶ ἀπολέσαι. Ἄτε γάρ μηδὲν ἐργαζόμενος,
 ἀλλὰ περιεργαζόμενος, καὶ τὸ τοῖς πράκτορι προσ-
 αναχρώνοντο εἰς τὴν ποιούμενος, καὶ κατὰ τῶν
 κυνῶν τοῖς τραπεζεῖς καὶ συναμύρους, πρὸς ἐν μόν-
 ον ὄρων, ὅ τι ἂν ἐκίβριφείη παρ' ἐκείνων αὐτῶν,
 καθυλακτοῦντι μὲν πρότερον, ὑπερυλακτοῦντι δὲ
 ὕστερον, καρκινάδος ἐστὶ γυμνότερος. Καὶ εἰ ἐν-
 ἐπρήσθη δὲ, οὐδὲν πρὸς ἐμὲ τοῦτο, οὐ μᾶλλον ἢ τὰ
 ἐν Διθύῃ πρὸς τοὺς κατὰ τὴν Νύσσαν Ἰνδύς. Τῆς
 Ἀρχιδος ἀποδημῶν, ὅτε φησὶ τὸ θεῖον αὐτὸς πα-
 θεῖν ἐκεῖνο τὸ ἀνυπόστατον, τρῆπον ἕτερον τῇ Πε-
 λαγονίῃ ἐνεδήμει, νόσφ βαρεῖα κατὰσχετος. Εἶτα τί
 οὐκ ἂν εἴποι τῶν ἀθλοτέρων, καὶ ἐχέγγω; πιστώ-
 σαιτο, ὃ τοῖς οὕτως ἐταργέσιν ὁμοίε χωρῶν; Τὸν δὲ
 γε βασιλέα, καίτοι στεγανώτατον ἀνθρώπων ὄντα,
 καὶ οὐ βέβαιον διδόναι ψευδολογίας; ὅμως καταμάλ-
 θαζεν ὁ καμπόνηρος, τί μὲν οὐ σχηματισάμενος, τί
 δ' οὐκ ἀνακλασάμενος, εἴνος δ' ὄρου φεισάμενος,
 ἐν ἔξάρῃ τὸν ἐμπρησθῆναι, καὶ καίση, ὡς τὰ τοιαῦτα
 παρὰ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ὕπέστη, τῆς πρὸς τὸν
 εὐνοίας (60), ὃν ἐκείρεν ἐκεῖνος, ἀντίποινα· ἔτι καὶ
 χέσθαι μέντοι τὰς ὁδοὺς τυρῶν, τὰ δὲ ὄρη μου χέ-
 σθαι γάλακτι. Καὶ ταλάντων οὐκ οἶδ' ὅπουσιν συμ-
 πορισμοῖς ἀδρῶν εἶναι με καὶ βαθύπλουτον διωμό-
 σατο. Καὶ ὄγειν σατραπικῶς, μᾶλλον δὲ καὶ πικρο-
 κρηπῆ [f. μικρ.] φανῆναι ἂν καὶ τὰ Μηδικὰ, τοῖς ἀρ-
 χιεπισκόποις [f. ἀρχιεπισκοπικοῖς] παραθεωρούμενα,
 καὶ τὰ ἐν Σούσοις καὶ Ἐκβατάνοις βασιλεία κολύ-
 βα; ἀτεχνῶς πρὸς τὰ ἐπὶ πολυόροφα, καὶ τοὺς ἁ-
 πιστοὺς οἴκους, οἷς ἐνθερίζων, ἀναψύχω τὴν τῶν
 ἐπιφανομένων μοι σαρκῶν κάμινον. Ἄ δὲ πάντα
 καὶ γνώμης δαιμονιώδους συμπλάσματα, καὶ γλώσ-
 σης κακολογεῖν μόνον μαθοῦσης φάσματα. Ἐκτός
 γάρ τῆς περιαλήθου γῆς οὐδὲν τῶν δημοσιακῶν
 εὐρέθη κατέχων, ὃ πολὺς ἐγὼ τὴν ἰσχύ, καὶ τοῖς
 Ἀλωάδαϊς ἐφάμιλλος· καίτοι ἐτηρεατικῶς ἐρευ-
 νόμενος καὶ λογοπραγούμενος. Μὴ γάρ με τις ἐρή-
 μνη αἰρέτω τὰς τοῦ πράκτορος κατ' ἐμοῦ διαβολὰς
 πιστὰς αὐτόθεν δεχόμενος; ἀλλὰ πρὸς ἅπερ ἂν ἐκεῖ-

ret, alias Bulgariae regiones circumiit, et nimis
 sollicito indagavit studio, si forte aliquis contra
 nos esset, qui aut ob conditionem, aut dogmata
 esset condemnatus, vel quia multinugna, vel quia
 contra juris leges nuptias fuisset molitus, eccle-
 siasticis esset obstrictus vinculis. At demum euni
 multos huiusmodi invenisset, cunctos contra nos,
 quasi Achridotæ essent, armis compellit, et nobis
 ex ipsa aratione, et vinearum cultu illos eripuit,
 ægre animarum morbo laborantes. Et quos in urbe
 invenit, alias ob causas damnatos, ut in ipsum im-
 peratorem alta voce conclamarent, persuasit, ita
 ut nomen nostrum probris et maledictis contem-
 nerent. Novit enim me capitis periculo petens, ut
 si solum voces attolleret, se contra archiepiscopum,
 etiam ipsum imperatorem esse evocaturum, quibus
 quidem meus honor sordido penitus fœdaretur
 dedecore, aut, ut quæ Spiritus sunt, loquar, quasi
 in busto collocatur. Nuper autem a me quasi se
 totum comburi et absumi affirmavit, et a neutiquam
 vel a quovis accensus est, ut afflictus; nec habuit
 quod amplius everteret, 679 nam cum se veluti
 nihil proficere et agere videret; sed solum quasi
 quadam id curiositate suscepisse, etiam et ad exa-
 ciorum artem et modum hæc effecit confari, et
 contra canes, mensæ assecias exitiales et vastato-
 res impios, in unum solum vidit confluere, ut si
 forte illi, ipsi latranti quidem prius, tandem altis-
 sime vociferanti laratu, ut socii super injicerentur.
 Est vero ipsa Carcinade inermior ac audior. At si
 hic quodammodo absumptus est, et combustus,
 nihil hoc ad me attinet, non magis quam ea quæ
 in Libya, ad Indos, qui Nyssam incolunt, peraguntur.
 Equidem Achridem reliquit, quia, inquit, ut
 grave illud et intolerabile se perpeti incommodum,
 nulloque illud posse modo, sustinere, et ita ut
 tristi depressus morbo iterum iter ad Pelagoniam
 deflexit. Deinde quid non diceret eorum, quæ nulli
 nota sunt, etiam ejus auctoritate intercepta fidem
 exigeret, qui ita in eundem locum, cum illis, qui
 secum, sibi similia perpetrant, proficiscitur. At
 imperatorem, quia talis homo est, qui vivo arcana
 quæque pectore condit, nec facile mendacis fidem
 præstat, tamen ille sceleratus et nefarius detoruit,
 et ad sua facinora emollivit. Quod vero ficto non
 prætexit animo, quid non multo deflevit lamento,
 et ejus fidei, et jurejurando pepercit, ut atrox af-
 ferret et educeret incendium, et ut persuaderet sibi
 tanta ab archiepiscopo fuisse substituta, ut mitem
 præfecti benevolentiam conciliaret, quem penitus
 ille in vindictam depopulatus fuerat. Adhuc etiam
 et affirmavit vias omnes caseo effluere, et meos
 montes dulci scateri lacte, et talentorum (non
 quidem novi quot, vel quanta dixit) æquisitione

Variæ lectiones et notæ.

(59) Εὐρὼν. Scrib. εὐρών.

(60) Τὸν εὐνοίας. Censura supplendum, τὸν δε-
 μόσιον εὐνοίας. Quæ vox paulo post iterum exci-

dit. Apparet ex serie epistolæ. Sic etiam inquit,
 epist. 45. Καὶ ταῦτα τὰ πάνδεινα παθεῖν ἀνεκλάσαστο,
 διὰ τὰ εὐνοίας εἶναι τῶ δημοσίῳ.

multa me ditissimum esse et opulentum, et satrapica me degere affluentia effinxit. Maxime autem me, cum amaritudine omnibus existere, et amplas illas Medorum æcles, quas archiepiscopi fuerant moliti, et quæ in Sais et Ecbataniis suat, cum hic legimue collatas, tuguria prorsus videri. At ego has domos dirutas et ventis expositas, in quibus restatolem perago, quasi harum carniuum, quæ in me adhuc apparent, caninum refectio et apparu. Quæ quidem omnia demoniacæ mentis sunt figmenta et portenta dira linguæ, quæ solum convitiis effutire elididit. Nam extra terram hanc quam insani garrulitate hic est locutus, inventus sum publicærum opum nihil habens, qui ego viribus, et potentia multus eram, et ipsis Alodis æqualis, etiam et me injuriose et calumniose indagavit, et verbis me excussit acerbis. Ne ergo aliquis me indicta causa condemnet, tributorum exactoris calumnias, in me certas et exploratas inde detorqueus. Sed ad quæcunque ille dixerit, et ad ecclesiasticæ substantiæ defensionem constans persistat.

Quare jam maxime tuo imperio mihi opus est: nihil enim in hac re, novum a te peto, neque **680** aliquid, quod divinum, et sanctæ imperatoris animæ præter morem fuerit, sed quod assiduo in omnibus ubicunque servat, hoc in me et observari efflagito, ut illius nefarii hostis, et ultoris injusti ne verbis antevertar et capiar. Si enim ex clericis, ad præfectum, inquit, debere licera et quæstus devolvi, non id curat Hippoclidus. Non enim hic ego ulli obnoxius sum. Primum quidem quia neque antea a nobis lucrum susceperunt aliquod, sed par unum unusquisque excutiens, et exensans quæ ultra hæc sunt præsidii perfecerunt. Denique quia in omnia animalia, magis quam in hoc decimatione non servata perstiti. Et hoc non rapinam alicubi, et furtum præsidis, aliquis improbe et iniquo judicans, constituerit. sed potius absurdam et inconsequenter animi sententiam imperatoria munificentia præscriptam, qua copiose sunt usi, qui illam adinvenerunt. Nunc autem cum hæc munificentia et ambitio sinum suum ausceperit, et notum augmenti cumulum, merito quidem ultra præscriptam legem modicum et præsidii cuncta acquirunt, et quemlibet superbæ fastium, et insolentiæ tumorem, in ipsa exactione et efflagitatione constituunt. Ultimo, quod et lacrymis est dignum, quia neque populus, non servatæ unius paris exactionis, neque præscriptæ in animalia excusationis particeps effectus est. Sed cum jam ipsis a computatoribus maxime et scribis, pævia et animalia prædita et præscripta (ut dicam aliquid ridiculum), apposita fuerint, non solum restituere sunt coacti ea, in quibus condemnati sunt, ut re infecta manerent, sed iterum atque iterum restituere. Hoc equidem in aliarum rerum summam etiam iniquissime sum perpeusus. Etenim et super molarum proventus, dupliciter clerici, quam laici sua pependerunt tributa, et super ea, quæ Bulgari sua lingua strugas, Græci vero διώρυγας, scilicet effossos lacus et paludes in quibus piscium captura et venatio paratur, appellant, etiam multo pluribus,

A vos ἐρεῖ, μενῶτω καὶ τὰς τοῦ τῆς Ἐκκλησίας μέρους ἀπολογίας.

Οὐ δὴ καὶ μάλιστα τῆς βασιλείας σου δέομαι, οὐδὲν καινῶν [f. -ων] αὐτῶν· οὐδὲ τῆ ἀγία καὶ θεοτάτῃ ψυχῇ τοῦ βασιλέως ἀσύνητες, ἀλλ' ὅπερ ἐπὶ πᾶσι τηρεῖ καὶ πάντοτε, τοῦτο καὶ ἐπ' ἐμοὶ ζητῶ τηρηθῆναι, καὶ μὴ προληφθῆναι τοῖς λόγοις τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐκδικητοῦ. Εἰ μὲν γὰρ ἐκ τῶν κληρικῶν προσαγαγείν φησὶ κέρθ τῷ *** (61) οὐ φρονεῖς Ἰπποκλειδῆ. Οὐ γὰρ παρὰ τοῦτο ἐγὼ ὑπεύθυνος· πρῶτον μὲν, ὅτι οὐδὲ πρότερον παρ' ἡμῶν ἐκερδαίνοντο, ἀλλ' ἐν ζευγάριον ἕκαστος ἐξκουσσεύοντες, τὰ ἐπέκεινα τούτων ἐπετέλουν τῷ δημοσίῳ· ἔπειτα ὅτι ἐπὶ πᾶσι τοῖς ζώοις πρὸ τούτου εἶχον ἀτέλειαν δεκατώσεως. Καὶ τοῦτο οὐ κλοπῆν δῆπου τοῦ ἡμῶν (62) θεῖη ἂν τις ἀγνωμονῶν (α) κριτῆς, ἀλλὰ βασιλικῆ φιλοτιμίᾳ ἀπροσδιόριστον, ἢ ἀφθόνως ἀπήλαυον οἱ ταύτην εὐρίσκοντες. Νῦν δὲ τῆς φιλοτιμίας ταύτης ὄρον λαβούσης, καὶ πῆξιν γνώριμον, εἰκότως ἐπέκεινα τοῦ προἰσθιορισμοῦ τῷ δημοσίῳ τε προσεκορίσθησαν, καὶ τίνα ἔχον τῆ ἀπαιτήσει προσέθηκαν. Τρίτον, ὃ καὶ θαυρῶν ἀξίον, ὅτι οὐδὲ τῆς ἐφ' ἐνὶ ζευγαρίῳ ἀτελείας οἱ κλείουσι, οὐδὲ τῆς ἐπὶ τοῖς ζώοις ἐρισθεσίης ἐξουσιῶν (63) ἀπήλαυσαν, ἀλλὰ καὶ προστεθέντων αὐτοῖς παρὰ τοῦ μάλλον καταγραφῆως, ἢ ἀναγραφῆως, ἐν' εἶπω τι καὶ γελοῖον, ζευγαρίων καὶ ζώων, οὐ μόνον ἀπητήθησαν ἐφ' οἷς ἐδικαιοῦντο ἀτελεῖς μεῖναι, ἀλλὰ καὶ ὑπεραπητήθησαν. Τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ κεφαλαίων ἄλλων ἑπαθον ἀνομώτατα. Καὶ γὰρ ἐπὶ τε τοῖς μύλοις διπλαστικῶ οἱ κληρικοὶ, ἢ οἱ λαϊκοὶ ὑπετέλεσαν, καὶ ἐπὶ ταῖς Βουλγάρων μὲν γλώτταις λεγομέναις στρούγαις, Ἐλλην δ' ἀνήρ, διώρυγας ἂν ταύτας ἐρεῖ, ἰχθύων ἀγρῶν προξενούσαις, καὶ ἐπὶ ταύταις δὲ πολλαπλασίω τῶν τοῦ κοινῶν πλήθους ἐξημώθησαν. Καὶ ταῦτα ἐπετεχνάσατο ὁ πιστὸς καὶ εὐσεβῆς, ὡς ἂν ὀγκωθεῖεν τὰ ἐκ τῶν κληρικῶν προσαχθέντα κέρθη τῷ δημοσίῳ, καὶ διαβληθεῖην ἐγὼ, ὡς τῶσαύτην ἐτίσασαν ζημίαν τῷ εὐεργέτῃ καὶ ἀνεληήτορι μου περιποιούμενος, ὁ ἀχάριστός τε καὶ ἀπληροστος. Ταῦτό δὲ τοῦτο λέγω καὶ περὶ τελῶν, ἃ τοὺς ἀνθρώπους τῆς Ἐκκλησίας ἀπήτησε· καὶ γὰρ καὶ οὗτοι ἀδικωτάτως ἀπητήθη-

Variæ lectiones et notæ.

(61) Τῷ *** Puto etiam hic supplendum, τῷ δημοσίῳ. Satis manifestum ex verbis statim sequentibus: Πρῶτον μὲν ὅτι οὐδὲ πρότερον παρ' ἡμῶν ἐκερδαίνοντο, ἀλλ' ἐν ζευγάριον ἕκαστος ἐξκουσσεύοντες, τὰ ἐπέκεινα τούτων ἐπετέλουν τῷ δημοσίῳ.

(a) εὐγνωμονῶν Cote'er. Monum. II, 636.

(62) Τοῦ ἡμῶν. Et hic quoque scribendum existimo, τοῦ δημοσίου.

(63) Ἐξουσιῶν. Restitutio, ἐξουσιῶν. Vide de hac voce Glosarium nostrum Græco-Barbarum. Sic statim infra, Τῆς Ἐκκλησίας τῶν ζώων ἐξουσιῶν ἀδρῶν τε καὶ λεπτῶν λαβούσης.

σαν, μοιχαλί τε ὄντες, καὶ εὐνοῦχοι ἰερωμένοι· ἔτι καὶ λαϊκοὶ τινες, οὐ πλείους, οἶμαι, τῶν πέντε, ἔπαυται, μετὲν τοῦ δημοσίου νεμόμενοι, αἱ πῶς ἂν ἔξοι νομισθεῖεν φορολογεῖσθαι; Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ βασιλεὺς τοῦτο δύναται. Ἐμὲ δὲ αὐτὸν οὕτω μεγαλοπλοῦτερον εἰσεπράξτε, ὡς μὴ μοι κατασχύνη τὴν ἰσχύν τοῦ ἀξιωματός. Ὅστε ὑπὲρ μὲν καθηρημένων πρόβαται μύλων πάντα ἀπήτησεν· ὑπὲρ δὲ συνισταμένων διπλασίω ἢ τοὺς Βουλγάρους. Καὶ ἐπὶ τινι πατριῶν λεμναίῳ, ἰχθύων ἄγραν διδόντι πένθησας, τριακίδεκα κεφαλαίων ὀκτὼ καταθέσθαι ἐξειδίασατο, οὐ πλείους ἢ ἐνὸς δωδείου ἀξίου; χθῶας (64) ἐκίθει λαβόντα, καὶ ταῦτα τῶν ἄλλων ἐκάστου ἐν δωδέκῳ καταβαλλομένων ἐπὶ τοῖς ὁμοίοις τόποις. Ἐν τῆς Ἐκκλησίας τῶν ζώων ἐξουσίαν ἄδρῶν τε καὶ λαπτῶν ἐχούσης ἐκ δωρεᾶς βασιλικῆς, οἱ ῥηθέντες ἀνθρώποι ταῦτα ἔδεκατώθησαν, ἐφ' οἷς εἶχον ζωίσις ὀλίγοις πάνυ, παρ' ἐμοῦ δοθεῖσιν αὐτοῖς εἰς βραχέα παρακλήσιν.

nam saniora, omnia exegit, et in ea quæ constituta fuerunt et imposita, nos duplo magis quam Bulgares, divexavit. Et ob quemdam palustrem locum, cujus piscium erat magna inopia et venatio rarior, ex tredecim, octo deponere et tribuere coegit illum, qui non pluris ibi pisces, quam unius dioboli pretio **651** dignos suscepisset et interea etiam ut alii, in similibus locis, unum diobolum pro quovis pisce objiceret. Cumque etiam Ecclesia imperatoris licentia et munere, ab erogandis piscibus tam crassioribus et pinguibus quam minutulis, immunis et libera exstitisset, jam prædicti viri, ut declinationem illa exsolveret, coegerunt, præcipue ex paucis animalibus quæ habui, ut in breve illis solatium victumque donarem.

Καὶ ἵνα τὰ πλείω παρῶ, μὴ καὶ λογιθεῖν δὲ τῆς ἀπὸ ῥήματι (65) Ἀράβιος ἀυλιτῆς, τὴν ἐναγχοῦ ἀπολυθεῖναι (66) τῆς ἀγαθότητος ὑμῶν πρόσταξιν, ἄριστον (67) ἐπὶ πᾶσιν ἐποίησεν· ἐπὶ μὲν τῷ χωρίῳ μυριοτρόπως ἐκφοβῶν τε τοὺς χωρίτας, ὡς ἐπιθήσων αὐτοῖς τέλη ἐκάστῳ, μεζονα τῆς δυνάμεως, εἰ τὴν ἀρχιεπισκοπὴν αὐθις δεσπότην αἰρήσονται. Καὶ ἄλλο δὲ κακουργῶν τὸ μὴ παραδίδόναι τῇ Ἐκκλησίᾳ τοὺς ἐν τῷ χωρίῳ περισσοῦς· ὑπὲρ ὧν ὀφείλει τελεῖν τοιαύτην βασιλικὴν πρόσταξιν. Ζητούντων γὰρ ἡμῶν ἀναγραφῆναι τούτους, καθὰ ἕκαστος εὐπορεῖ, εἶτα παραδοθῆναι ἡμῖν, αὐτοὺς ἀγριαίνων, καὶ πρὸς μόνην τὴν ἡμετέραν ἀξίωσιν ὄρειοπαθῶν, Κἂν τὸν πρῶτον, ψῆσιν, ὡς εἰδομον τελεσθῆναι παρὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐν καιρῷ συντελείας αἰτήσω, καὶ ἀκοντες τοσοῦτον ὑποτελέσειτε. Τίς γὰρ τῷ βουλευματί μου ἀνθέστηκε; τίς δὲ με κρινεῖ, εἰ τὸν τόσον ἄξιον τοσοῦδε τιμῶμαι; Καίτοι τὴν σφωτάτην Ἰουδῆθ ἐγίνωσκον ἔγωγε μόνῳ θεῷ προστάδουσαν τὸ, *Ἐλπεε, καὶ ἐγένετο. Ἐγενήσας, καὶ παρέστησας*. Ὁ δὲ ἐαυτὸν μερίτην ποιεῖται τῆς μακαριότητος ταύτης, ὁ τίς; ὁ ποῖος; ὁ πόσος; ὁ πηλίκος; οὐ ὑποκάτω αὐτοῦ σῆψιν στρώσουσιν. Ἔτι καὶ ταῦτα προστεθῆσιν, ὅτι καὶ ἐπὶ τοῖς δεδωρημένοις τῇ Ἐκκλησίᾳ παροίκις, οὐδὲ καὶ αὐτοῖς ἀδικώτατα ἀναγραφάμενος ἠξήσεν, οὐδενὸς ἄλλου

A quam tota communis multitudo multati sunt. Et hæc pius ille, ut probatus vir suis machinatus est artibus, quasi ita quæ clerici lucra impenderent, in præsidis invecia commodum, amplifacarentur et crescerent, atque ego ideo ingentibus essem affectus calumniis, quasi tantum detrimentum in meum opulatore et munificum converterem ut ingratus, et insalubri obrutus cupiditate. Hæc etiam dico de tributis, quæ ab ecclesiasticis hominibus extorsit. Etenim hi injustissime sunt ab exactoribus afflictis, cum monachi essent, et consecrati eunuchi. Etiam et laici quidam, quos non plures quam quinque esse arbitror, qui nihil præsidis possident, hi quomodo digne cogi possunt, ut tributa pendant? Non enim, non, inquam, imperator hoc efficere potest. At me ipsum, qui ita sum hac honoris coonestatus magnitudine, nulla alia præna invasit, quasi hunc nihil meæ dignitatis præstantia pudesceret. Ita quidem super jam pridem detracta molatum saniora, omnia exegit, et in ea quæ constituta fuerunt et imposita, nos duplo magis quam Bulgares, divexavit. Et ob quemdam palustrem locum, cujus piscium erat magna inopia et venatio rarior, ex tredecim, octo deponere et tribuere coegit illum, qui non pluris ibi pisces, quam unius dioboli pretio **651** dignos suscepisset et interea etiam ut alii, in similibus locis, unum diobolum pro quovis pisce objiceret. Cumque etiam Ecclesia imperatoris licentia et munere, ab erogandis piscibus tam crassioribus et pinguibus quam minutulis, immunis et libera exstitisset, jam prædicti viri, ut declinationem illa exsolveret, coegerunt, præcipue ex paucis animalibus quæ habui, ut in breve illis solatium victumque donarem.

At non amplius jam progrediar, ne illa paræmia *Arabicus ibicen* dicar. Ille autem quam nuper vestra immensa bonitas, nobis constitutionem et statutum ascripserat, prorsus in omnibus inutile et irritum effecit. Etenim in hac regione mille modis ipsos locos reformidat, quasi ipsorum cuius tributa, viribus et facultate majora, constitueret, si archiepiscopalem potentiam rursus, et dominium ipsum deturberet. Et hac alia se sceleris improbitate contaminat, cum perpetuo efficiat ne Ecclesiæ illi, qui in hac regione præstantiores et opulentiores sunt, traditi et ascripti innotescant. In quos imperatorum statutum præsertim debebat perfici et toto absolvi mixu. Nam cum nos impensius hoc inscribere niteremur, ut juxta quas quisque divitias haberet, ita nobis singuli munera suppeditarent, ipse rusticus et agresti in nos insurrexit animo, et in solam nostram dignitatem injurioso et contumelioso incessit impetu, atque, inquit, etiam ex primo quoque tributum, quasi ex septimo, ab Ecclesia, tempore tributa solvendi, vectigalia repetam, atque inviti tanta pensabilis, quis enim meæ voluntati meoque statuto obstet? Quis me iudicio convincet si illum, qui tali est dignus poena, multo majori punio? Etenim sapientissimam Judith, soli Deo hoc cecinisse cognovi ⁶⁶ : *Dixisti, et facta sunt : excogitasti, et*

At non amplius jam progrediar, ne illa paræmia *Arabicus ibicen* dicar. Ille autem quam nuper vestra immensa bonitas, nobis constitutionem et statutum ascripserat, prorsus in omnibus inutile et irritum effecit. Etenim in hac regione mille modis ipsos locos reformidat, quasi ipsorum cuius tributa, viribus et facultate majora, constitueret, si archiepiscopalem potentiam rursus, et dominium ipsum deturberet. Et hac alia se sceleris improbitate contaminat, cum perpetuo efficiat ne Ecclesiæ illi, qui in hac regione præstantiores et opulentiores sunt, traditi et ascripti innotescant. In quos imperatorum statutum præsertim debebat perfici et toto absolvi mixu. Nam cum nos impensius hoc inscribere niteremur, ut juxta quas quisque divitias haberet, ita nobis singuli munera suppeditarent, ipse rusticus et agresti in nos insurrexit animo, et in solam nostram dignitatem injurioso et contumelioso incessit impetu, atque, inquit, etiam ex primo quoque tributum, quasi ex septimo, ab Ecclesia, tempore tributa solvendi, vectigalia repetam, atque inviti tanta pensabilis, quis enim meæ voluntati meoque statuto obstet? Quis me iudicio convincet si illum, qui tali est dignus poena, multo majori punio? Etenim sapientissimam Judith, soli Deo hoc cecinisse cognovi ⁶⁶ : *Dixisti, et facta sunt : excogitasti, et*

⁶⁶ Judith. ix, 4.

Varie lectiones et notæ.

(64) Χθῶας. Scrib. ἰχθύας.

(65) Παρήματα. Scrib. παροιμίας.

(66) Ἀπολυθεῖναι. Scrib. ἀποδοθεῖσθαι.

(67) Ἄριστον. Scrib. ἄριστον.

ecce existierunt. Qui equidem se ipsum tantæ beatitudinis facit participem, quis, qualis, quantus, quamque ingens? Infra hunc ipsum multo potredinem tabo substernent. Adhuc etiam ille et hæc substituit in aecolas, Ecclesie subditos, quos ipsos iniquissime rescribens, numero adauxit, non ob aliam causam quam ut soluta jugarium Ecclesie concederet. Et aliis etiam omnibus summis se opponere minatur. Quod regionis conditio, et status manifeste fieri in rerum traditione penitus prohibet. Et hoc ille aggreditur, quasi ego acerbo in hac affectus animo, in hujus regionis consolationem et recreationem inertior et tardior sum. Et interea Lazarus amicorum ipsius gratissimus, in nos omnes diminabitur. Etiam et in ipsa terræ dedicatione, tunc mensuræ spatium resecat et detruncat, et in ipsa numeratione inepte se gerit. Ubi enim ipsi geometricas nosse rationes datum est? Etego quidem arenæ numerum, et pluvie guttas facillimo describam calculo? Et omni modo, et loco, et causa et tempore, et opere et persona, damna quidem et pericula hic justissimus mihi machinatur, et probra in me inferre molitur ob illa quibus maxime novit, propria mea cogitata rectius et feliciter dirigi. Ad quæ omnia defensionis et excusationis locum mihi dari omnino deprecor, ut jam dictum est, et ut hujus sermones impuri ne ut oracula desumantur. Solutis 682 etenim umbris, disjectisque tenebris, et sinuam deformem subsidentem demonstrabit. Equidem omnibus peto votis, ut absque ullo impedimento, hinc, exitus liber, facilisque redemptio mihi constituitur. Non etenim hoc remisso animo et languenti spiritu appeto. Nam non hæc mearum animæ hac mea ante tempus spoliatus fuisse, pro virili, ut arbitror, iniquo animo et effracto sum

EPIST. XLII.

Domino Joanni Periblepteno.

Quid equidem non sum dimissurus illi, qui ita scelus suum cognovit? Et ita illud odio prosequitur ingenti, ut seme ipsum suis condemnari verbis, illud demum palam projicere non desinat. Etenim si verum dicere oportet, hoc dimittere et absolvere revera non erit; nam crimen et culpa non præcessit, sed hoc tuæ probitati et candori facile impenderim, cujus causa tu ipsius accusator in tuis primis sermonibus exististi. Nam ego tuum illud prolixissimum silentium, non tibi in crimen obijciam, sed meorum peccatorum debitam esse manifestationem existimabo. Propter quæ et amici et affines hi quidem contra me insurrexerunt, et hæc divini Job verba dixi⁶¹: *Dereliquerunt me consanguinei mei et noti mei; mei etiam nominis sunt obliti.* Dominus autem ita in me conversus est, gravem equidem in me iram exercuit. Sed enim, quia dulces tui compellantis et grati oris valvas in me explicuisti, non jam illas, vel negligenter mihi occludes, aut nunc vel justius, vel facilius de crimine expostulaberis, non quidem ob solam opinionis suspicionem, quam literis veniam exproscenti-

ὅτι μὴ ζευγαρίου μόνου παραχωρήσῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ. Τῶν δὲ ἄλλων πάντων κεφαλαίων, αὐτὸς ἀνθέξειται ἀπειλεῖ. Ὁ προδήλως οὐ βούλεται ἢ ἐπὶ τῇ παράδοσει τοῦ χωρίου πρόσταξις. Καὶ ταῦτα ποιεῖ ὡς ἀνὰ διδοῦσθε; ἐγὼ διὰ ταῦτα περὶ τὴν τοῦ χωρίου παράκλησιν ἀργότερος γένομαι, κάντεῦθεν δεσπόση τούτων ὁ τῶν ἐταίρων χαριστάτος αὐτοῦ Λάζαρος. Ἐπὶ δὲ τῇ παραδίσει τῆς γῆς, τό τε τῆς σχολῆς μέτρον κολοβοί, καὶ ἐπὶ περὶ τὴν τοῦ μοδισμοῦ συναριθμῆσιν ἀμαθίστατα πράττει. Ποῦ γὰρ αὐτῷ γεωμετρία; λόγους εἰδέναι; Καὶ τί ψάμμου ἀριθμὸν, καὶ σταγόνas ὑετοῦ ἀναγράφομαι; Κατὰ πάντα τρόπον, καὶ τόπον, καὶ αἰτίαν, καὶ χρόνον, καὶ πρᾶγμα, καὶ πρόσωπον, ζημίαις μοι καὶ βλάβαις ἐπιτεκτονεῖ ὁ δικαιοτάτος; καὶ μῶμους ἐπιτεριβειν τεχνάζεται, δι' ὧν οἶδε μάλιστα τὰ οικεῖα σκέμματα κατορθούμενα. Ἐφ' οἷς ἀπασι δόμοις τόπον ἀπολογίας τηρηθῆναι κάμωι, ὡς ἀφῆται, καὶ μὴ τοὺς τοῦτου λόγους ὡς χρησμοὺς ὑποδεχθῆναι. Λυθειῶν γὰρ τῶν ἐκῶν, περισπάσαι μὲν ἢ ἀλήθεια τὸ προσωπεῖον τοῦ λέοντος, δείξει δὲ κίθηκον ὑποκαθήμενον δύσμορπον. Ἐπὶ πᾶν δίομαι, πρόσταξιν γενέσθαι ἐπιείσαν μοι ἀκώλυτον τὴν ἐντεῦθεν ἐξέλευσιν, ἢ ἀνάβρυσιν, ὡς ἀν μὴ τῇ ἀθυμίᾳ καταποθῶ; οὐ γὰρ δὴ λίθων ἰσχύς, ἢ ἰσχύς μου. Ἀφαιρηθεῖν τὴν ψυχὴν ἄωρον, ὁ μὴδὲν μῆτε θεὸν τοῦτό γε τὸ μέρος, μῆτε τὴν βασιλείαν ὕμων παρανομήσας ὄλω, ὡς οἶμαι.

candida veritas, ipsum leonis vultum circumducet. Equidem omnibus peto votis, ut absque ullo impedimento, hinc, exitus liber, facilisque redemptio mihi constituitur. Non etenim hoc remisso animo et languenti spiritu appeto. Nam non hæc mearum animæ hac mea ante tempus spoliatus fuisse, qui nihil, neque Deum neque imperatorem vestrum, prosequitur?

C

EPIST. MB.

Τῷ Κυρίῳ Ἰωάννῃ τῷ Περιβλεπτηνῷ.

Τί δέ; οὐ μέλλω ἀφείναι τῷ οὕτω μὲν εὐρόντι τὴν ἁμαρτίαν, οὕτω δὲ καὶ μισήσαντι, ὥστε δημοσιεύσαι ταύτην διὰ τῆς δικαιοσύνης ἀγορεύσεως; Εἰ δὲ εἰς ἀλήθειαν ἔρειν, οὐδὲ ἀφείναι τοῦτό ἐστιν; οὐ γὰρ ἐγκλησις προσηγήσατο, ἀλλὰ καὶ τοῦτο τῆς σῆς εὐγνωμοσύνης ἀν θεῖμὲν, δι' ἣν σαυτοῦ κατηγοροῦς ἐν πρωτολογίαις γέγονας; ὡς ἐγωγε τὴν μακρὰν ἐκείνην ἀποσιώπησιν οὐ σὺν ἐπιούμην ἐγκλημα, ἀλλὰ τῶν ἐμῶν ἁμαρτιῶν ἐνδειγμα. Δι' ἧς τῶν φίλων καὶ τῶν πλησίων οἱ μὲν ἐξ ἐναντίας ἔστησαν, καὶ ταῦτα δὴ τὰ τοῦ Ἰωβ ἔλεγον; Οὐ προσεποιήσαντό με οἱ ἐγγύτατοι; καὶ οἱ εἰδότες μου τὸ δρομα ἐπελάθοντό μου, καὶ ὁ Κύριος ἐποίησέ μοι οὕτως; δεινῶς δέ μοι ὀργῇ ἐχρήσατο. Ἀλλὰ γὰρ ἐπειδὴ τὰς πύλεις τοῦ φίλου καὶ προσηγόρου στόματος ἡμῖν ἀνεπίτασας, μὴ μοι μηκέτι κλεισῆς ταύτας ἀπονεστάξας; ἢ νῦν ἀν ἐγκληθείσης [f. -θείης] ἐτοιμότερόν τε καὶ δικαιοτέρον, οὐ διὰ τὴν ὑπόληψιν μόνον, ἔν ἐγκατέθου τῷ τὴν συγγνώμην αἰτοῦντι γράμματι; καὶ γὰρ οἶδας ὡς οὐ μικρά σοι ἢ ἐκ τῆς παραμασία; [f. -βασίας] προστίμησις, εἰ μὴ με διακ[ρ]οῦσθαι μελετήσης ταῖς περὶ τῶν ἐπερωτήσεων μικρο-

⁶¹ Job xiv, 74.

λογίαις, καὶ διαστίζουσι, αἷς ὑμεῖς τοὺς ἀγροικατέ-
ρους ἤμα; ἀπέγετε, οἱ τοῖς Λατινίων λόγοις ἐνοση-
νυόμενοι· οὐκ οὖν διὰ τὴν ἐπαγγελίαν μόνον τοῦ
γράφειν μὴ γράφων ὑστερον ἐγκληθήσῃ. ἀλλ' ὅτι
οὐδὲ ἀγοαῖς ἡμᾶς νῦν, εἴπερ ποτὲ, τῆς τῶν φίλων
λαλιᾶς χρῆζοντες. οὐχ ἦττον ἢ τοὺς νοσοῦντας νό-
σον δυσίατον Ἀσκληπιοῦ τινας ἢ Παιθήνος. Μὴ γάρ
μοι τὰ παρ' ἐμοὶ λέγε φάρμακα, μηδ' ἐτι παρ'
ἐμυτοῦ τὴς πυξίδας τοῦτων ἔχων, ἀταλαιπώρωσ
νὴ πρόσφορον ἀναλίσσομαι. Καὶ ἢ ἐγχεράσας, ἢ ἐπι-
χρίσας, ἢ ἐπιπλάσας τῷ νοσήματι ἀντιπαραμῆσομαι.
Οὐδὲ γάρ, οὐδὲ τοὺς τοῦ σώματος ἰατροὺς ἐαυτοῖς
ἀρκούντας κατὰ τῶν εἰκείων νοσημάτων εὐρίσκομεν,
ἀλλ' αὐτὸ δὴ τοῦτο ποιοῦντας τὸ τῶν ὀφθαλμῶν, εἰ
τῶν ἄλλων ἐρωῦντες, πρὸς γε τὸ σφᾶς αὐτοῖς ἰδεῖν,
ἄλλων ἰδόντας. Γράφων τῶν ἡμεῖς ἐνοσητῶν θαμνικῶτε-
ρον, τὰ φλεγμαίνοντά μοι κατὰψυχε, καὶ τρόπους
ὑποτίθει φαρμακείων, καὶ πάντοθεν βοήθει τῷ
κίμωντι. Οὕτω γάρ ἂν τῷ τε λόγῳ παχαρισμένα
τελοῖς, ἔφ' αὐτὸν ἀνατίθεισας, καὶ σαυτοῦ ἀκολου-
θῶν εὐρίσκοιο, οὗς παρὰ σοῦ τιμᾶσθαι λέγει, καὶ
τῆς σῆς ἀξιών παρακλήσεως· εἰ μὲν πολλοῦ καὶ
μαγάλου, ὅτι τοιοῦτων ἄριστοι· εἰ δ' ὀλίγη; τε καὶ
μικρᾶς, ὅτι οὐδὲ τὰ τοιαῦτα παρωθοῦνται εἰ γε ἀλη-
θῶς ἀριστοί.

ligeri, et varios pharmacorum substitue modos, et omnino mihi opitulare laboranti. Ita etenim et
rationi grata et consentanea perficies, cui te ipsum totum subdidisti. Et tibi etiam obsequi illis inve-
nies, quos magno te prosequi honore jactas, si uno pariter subsidii dignaris solatio, si vero multo ex
immenso, hoc erit, quia tanto hi digni sunt, si autem parvo et ex'gue, quia tanta nunquam negli-
gunt et rejiciunt, qui vere his digni censentur.

EPIST. MV.

Τῷ ἀδελφῷ τοῦ βασιλέως κυρίῳ Ἀδριανῷ.

Καὶ ἐσοθήθη παρὰ τῆς σῆς ἀσυγκρίτου μεγα-
λειότητος, καὶ ἀνέβαλεν ἡ σάξ μου (68) καὶ χάρις
τῷ τὴν σὴν χαριώσαντι (69), ὥστε ταύτης ἔλεος καὶ
ἀλήθειαν προπορεύσθαι, αἷς πάσας τὰς θείας ἐδοῦς
περιορίζεσθαι μαμαθήκαμον· ὡ; ἔμοιγε ἐξετάκη μὲν
ἡ ψυχὴ ὡς ἀράγη· ὁ δὲ βίος, τοῦτο ἐπὶ τοῦ ἰώθ,
λαλιᾶς ἦν ἐλαφρύτερος· καὶ κατὰ τὸν Ὀσηθ,
καὶ ἀλλήθως ἐκρύθη ἐξ ὀφθαλμοῦ, ὅτι οἱ τῆς
ἀπαθείας; [f. ἀπειθ.] υἱοί, διὰ τοῦτο δὲ καὶ τῆ;
ἀπαθείας, οἱ ἄστοργοι, καὶ ἄσπονοδοί, καὶ ἀσύνθετοι.
Καλὸν γάρ αὐτοῦ; τοῖ; ἐκ τοῦ Παύλου καὶ τοῦ
Πνεύματος ὀνομάζεσθαι. Ἠγάπησαν μὲν πάντα
βήματα καποντισμοῦ (70) γλώσσης δολίας· ἐνέται-
ναν δὲ τόξον αὐτῶν πρᾶγμα πικρὸν, τοῦ κατατοξεῦ-
σαι ἐν ἀποκρύφοις ἀμυμον· καὶ μέντοι κατεξέ-
σαν (71) καὶ ἐπὶ τὸ ἄλλο τῶν τραυμάτων μου προσ-
έθησαν. Σὺ δὲ ὑπέλαβες με, καὶ οὐκ εὐφρανῆς
τοὺς ἐχθρούς μου ἐπ' ἐμέ. Ἄλλ' ἐνεδύσω ὡ;
πινοπλίαν τὸν ζῆλόν σου, καὶ διαίτες συντριμμὸν
ἐπ' ἰσχίον, ὃ φησιν ὁ θεός; Ἀμῶς, καὶ ταλαιπωρίαν
ἐπήγαγες ἐπὶ τὸ τῆς συκοφαντίας ὀχύρωμα, ὃ ἐθε-
μῆλωσε μὲν περαιτέρω κακοτεχνία. Ὡ; ὁ Μηδενδ;

⁶⁸ Psal. lxxxix, 9. ⁶⁹ Job vii, 7. ⁷⁰ Ose. xiii, 14. ⁷¹ Rom. iii, 13. ⁷² Psal. xiii, 3.

Variæ lectiones et notæ.

(68) Ἀπέβαλεν ἡ σάξ μου. Restituo, ἀνέβαλεν ἡ
σάξ μου.

(69) Χαριώσαντι. Scrib. χαριώσαντι..

bus conferebas. Etenim nosci quæta tibi multæ
pæna, ob datum nequitie flagitium jam impende-
ri. Nisi fortasse brevem tuarum interrogationum
explicatione, distinctæque pænetis earum no-
tas audire curaveris, quibus vos, qui Latinorum
litteris et scientia, graviter estis exculti, nos
quidem agrestiores et imperitiores sæpe compelli-
tis. Non equidem solum, quia te ad nos scribere,
nobis nuntiatum est; cum tandem non scrip-
seris, ideo id tibi vitio et probro vertetur, sed quia
non ignoras, non siquidem amicorum colloquio,
dulcique sermone indigere, non minus quam qui
insanabili gravantur, et deteruntur morbo Æscula-
pio quodam et Pæone. Non enim mihi illa quæ
apud nos sunt, pharmaca refer. Nam neque apud
memetipsum, si horum plenas haberem pyxides,
læto hoc commodum animo comminiscerer. Et sive
miscens, sive inungens, sive composita quid affin-
gens materia, morbo obstam et repugnabo. Non
etenim, non, inquam, corporis medicos, sibi ip-
sis asperas sui morbi vires detrahentes invenimus,
sed hoc ipsum facere, quod oculi facere solent;
qui cum alios vident, ut se ipsos tandem videre
possint, aliis indigent. **683** Igitur crebris, ut do-
cet, ad me scribens, ardentem meæ febris æstus re-

EPIST. XLIII.

Dominò Adriano fratri imperatoris.

Equidem tua majestas, cui nulla par, me incre-
dibili sublevavit ope, et caro mea fere reviviscenti
vixit, potentia et gratis in illum repullularunt,
qui animam tuam misericordia afficit, et prædicat gra-
tite, quasi hujus misericordia ante ipsam existat
veritatem, illique præeat, quibus omnes divinæ viæ
circumscribi et concludi edidicimus. Unde mihi
spiritus veluti aranea contabuit ⁶⁸. Et cito quidem,
juxta illud divini Joh sermonis ipse est relo-
cior ⁶⁹, et juxta illud Osee, consolatio ex ipsis oculis
effugit ⁷⁰. Quoniam hujus hilaris vitæ illi, et prop-
ter hoc quidem interitus et perniciet, nullo sunt pa-
terno affectu amore, nulloque amicitie fœdere us-
tricti, omnisque expertes sunt continuitatis. Pul-
chrum etenim est hos ipsos Pauli verbis, et Spi-
ritus compellari ⁷¹. Dilexerunt quidem omnia verba
tumentum dolosæ linguæ procella, et inundatione ⁷².
Attentasti vero, ut arcum illorum acerbum, et
amarum opus, ut quod in simplicissimis, et levissi-
mis culpa, et reprehensione caret, feriret. Verum
enimvero sagittam illi quidem direxerunt, et in
ingentem meorum vulnereum dolorem sese para-

⁶⁸ Psal. lxxxix, 9. ⁶⁹ Job vii, 7. ⁷⁰ Ose. xiii, 14. ⁷¹ Rom. iii, 13. ⁷² Psal. xiii, 3.

Variæ lectiones et notæ.

(70) Καποντισμοῦ. Scrib. καταποντισμοῦ.

(71) Κατεξέυσαν. Scrib. κατατοξεύσαν.

rant. Tu autem suscepisti me, nec delectasti inimicos meos super me ⁴⁷; sed tamen quasi universam corporis armaturam, hunc tuum ardentem zelum protulisti, et contractionem dispulisti, cum robore, quod divinus Amos dixit ⁴⁸, et ærumnani omnem et molestiam in calumniæ præsidium convertisti, quod ulterius, malorum et fraudum ars, a fundamentis construxit. Quorum Medennis, et artifex et architectus primum adductus, graves et nulla mobiles sede lapides, ibi iniecit, dicta indictaque contra nos, afferens, et in imperatoris aures illa effundens. Superædificaverunt autem, et usque in cælum erexerunt cuncta, quæ in urbe Achride peracta sunt, qui ab illius partibus erant, ita ut ipsum solum suffodientes, diruerent. Quibus usque ad convicia et reprehensionem ego persisto, qui ita omnibus nimis supervacaneus et curiosus videor, atque ab illorum consortio et via, quasi a sædissimis sordibus semper abstineo. Quibus cum aspicior, molestus est meus aspectus. Quocirca consilium iniecerunt, ut me de honoris gradu detruderent imperatorem, **684** et optatissimum fratrem tuum ipsi evolarunt, et me quasi multis insuperabilem viribus, et magna fretum potentia, calumniis apud illum obruerunt. Et tot tantisque lucri preventibus, in pinguem divitiarum substantiam me dilatatum criminabantur, et magno in viatores impetu me ingruere. Et hoc omni sunt robore machinati, ut me ab hac, cum ipso, loquendi libertate funditus deturbarent, qua quidem quasi e superiori loco conatitutus, in illos contendebam potentior, illosque a suis temerariis consiliis, atque audacibus cogitationibus cogebam excidere, et quasi efficacibus et potentibus manibus, ipsis rationis viribus utebar. Et hoc quidem multis modis, juxta rei familiaris administrationis iudicium.

At vero Lazaro (hunc autem probe nosti, sed cui C ob iniqua opera, quæ in me dolose molitus est, est ignotus? ut etiam illo improbissimus, qui ignobili ortus stirpe, illustris insigni fieri voluit nomine, præclarum Dianæ Ephesiæ templum crepantibus flammarum globis comburens); hoc igitur Lazaro veluti ministro, et satellite utentes, quidquid illorum voluntati erat absolutum, illius instrumento perficiebant. Qui etiam, inter alia,

Est fuco similis, cauda qui iram occulit allam.

Et in hoc satis copiosa abundat facultate, ut cum tributorum exactoribus ad lucrum societatem ineat, illosque adulanti studio prosequatur, et ab illis indumenta, sua ipsius arte iundiora et liberiora, aliaque hujusmodi industriæ commodesuscipiat; probra vero, quæ in me petulanter conjicit, sibi cibum et luxum censet. Cumque perspicue intelligat, cuncta mihi maxime esse tolerabilia, nisi probris nomen prosequendi meum, nihilominus tamen acutum suæ linguæ gladium, in id, quod mihi magis præcipuum est vehementer dstringit. Et imperatoris auribus, sed (o, quomodo hoc dicam?) sætidissimum suæ animæ lutum degustans, cœnosa illum implet spurcitia, qui bonitatis et virtutis est

A ὡς ἀρχιτέκτων τὰ πρῶτα φερόμενος, βαρεῖς, καὶ δυσσαποκινήτους λίθους ὑπέθηκε, ῥητὰ καὶ ἄρρητα καθ' ἡμῶν συμφορῆσας, καὶ ρίψας κατὰ τῶν βασιλικῶν ἀκοῶν. Ἐπιφοδόμησαν δὲ καὶ ὑψωσαν οἱ μετ' αὐτὸν τὰ τῆς Ἀχρίδος ἄχρι καὶ ἐπ' ἕδαφος κατασκάψαντες. Οἱς εἰς ἔλεγχον ὦν ἐγὼ, ὁ πάντα περιττὸς καὶ περιεργός, καὶ ἀπεχόμενος τῶν ὁδῶν αὐτῶν, ὡς ἀπὸ ἀκαθαρσιῶν, βαρὺς ἦν αὐτοῖς καὶ βλεπόμενος. Διὸ καὶ τὴν τιμὴν μου ἐβουλεύσαντο ἀπώσασθαι, ἔδραμον ἐν διψῆι, καὶ αὐτοὶ τε τῷ κρατίστῳ ἡμῶν βασιλεῖ, καὶ περιπολήτῳ σου ἀδελφῷ ὡς πολυδύναμόν τινα καὶ μεγαλοδύναμόν με διέβαλον, καὶ τόσας καὶ τόσας προσδοκίας κερδαλέαις ἐμπλατυνόμενοι, καὶ ταῖς ὁδοῖς ἐπιβρίθοντα· τοῦτο πάντως τεχνασόμενοι, τῆς πρὸς αὐτὸν παρρησίας με ἐκβαλεῖν, ἐφ' ἧς ὡς ὑπερδέξιου ἐπιδάθρας ἰσάμενος αὐτοῖς διεπέκτευσον, καὶ ἀποπίπτειν τῶν διαβουλιῶν αὐτῶν ἠνάγκαζον, ὅσα χερσὶ δραστηρίοις τῷ λόγῳ χρώμενος, καὶ τοῦτο ποικίλως κατὰ τὴν τῆς οἰκονομίας διαχρῆσιν.

et calumniæ siti efferati, ad potentissimum nostrum imperatorem, **684** et optatissimum fratrem tuum ipsi evolarunt, et me quasi multis insuperabilem viribus, et magna fretum potentia, calumniis apud illum obruerunt. Et tot tantisque lucri preventibus, in pinguem divitiarum substantiam me dilatatum criminabantur, et magno in viatores impetu me ingruere. Et hoc omni sunt robore machinati, ut me ab hac, cum ipso, loquendi libertate funditus deturbarent, qua quidem quasi e superiori loco conatitutus, in illos contendebam potentior, illosque a suis temerariis consiliis, atque audacibus cogitationibus cogebam excidere, et quasi efficacibus et potentibus manibus, ipsis rationis viribus utebar. Et hoc quidem multis modis, juxta rei familiaris administrationis iudicium.

C Τούτῳ δὲ τῷ Λαζάρῳ (72) (ὄσθα δὲ τοῦτον· εἶναι δὲ οὐ γνωστὸς ἐκ τῶν περὶ ἐμὲ κακουργημάτων; ὡς ἐκεῖνος ὁ περιπόνητος, ὃς ἐξ ἀσημῶν ἐπίσημος γενέσθαι βουλόμενος, τὸν ναὸν ἐνέπηρσε τῆς Ἐφεσίας Ἀρτέμιδος)· τούτῳ τοῖνον ὑπηρέτη χρησάμενοι, πάντα ὅσα βουλομένους ἦν αὐτοῖς, δι' αὐτοῦ καταειργάσαντο. Ὅς τ' ἄλλα μὲν ἐστὶ κτηφῆσσι καθούροισ ἐικελὸς ὄρηθ' (73), εἰς τοῦτο εὐκαιρῶν, τὸ τοῖς πράκτορις συμπράττειν, καὶ παραστεῖν αὐτοῖς, ἰμάτιά τε παρ' αὐτῶν, τῆς αὐτοῦ τέχνης ἐλευθεριώτερα καὶ καθαριώτερα, καὶ τὰς ἄλλας δεξιώσεις ἐκδέχεσθαι, τροφήν καὶ τρυφήν ποιεῖται τὴν ἐμὴν μώμησιν. Καὶ δὴ συνιδὼν, ὅτι πᾶν ἐμοὶ μᾶλλον φορητὸν, ἢ τοῦνομα βλασφημούμενον, τὴν ὀφείλαν μάχαιραν τὴν γλωτταν αὐτοῦ τῷ τῶν ἐρῶν καιριωτέρῳ ἐμπήγνυσαι. Καὶ ταῖς βασιλικαῖς ἀκοαῖς (ὡ πῶς εἶπω!) τὸν βόρβορον τῆς αὐτοῦ ψυχῆς ἐναπογεύόμενος [f. -πορευόμενος], πλήροισ μὲν ἀηδίας ἐκείνον τὸν ἥδὺν τῆς χρηστότητι, ποιεῖ δὲ ἀποναυτιεῖν πρὸς τὸν εἰς ἡμᾶς πολὺν ἔλεον. Ἐναγχός γέ τοι ἐμπερησθῆναι παρ' ἡμῶν ἰσχυρίσασθαι, καί τοι μηδ' ἕως μηδ' ὑπὸ τίνος οὐκ ἐμπερησθῶν ὑποστῆς, μηδ' ἔχων ἀπὸ τῶν ὅτι καὶ ἕλην τῷ πυρὶ δώσει, ἢ ἀπολέσει, οὐ μᾶλλον ἢ κτηφῆνες κηρίον μέλιτος· ἀλλὰ

⁴⁷ Psal. LXXIII, 4. ⁴⁸ Amos IV, 1.

Variæ lectiones et notæ.

(72) Supra epist. 41.

(73) Hinc Ἀκέντρον καὶ νωθρόν καὶ σφῆξα nominat Aristophanes.

μηδ' ἐμοῦ Ἀχρῆδι ἐνδημούντος, ἤνικα φησὶν αὐτὸς ἄποστῆνα: τὸν ἐμπρησμένον ὄμω; οὕτω τὴν Ἐκκλησίαν ἐμόρφωσε, καὶ εἰδοποίησε τὴν ἀνείθεον, δακρῶν τε κρουνησμοῖς, καὶ κεφαλῆς ἐπὶ γῆς ἀναβράχαις, καὶ θρήνων ἀναπονησμοῖς, καὶ τοῖς ἀλλοιοῖς ἐπιπο-ήτοις Βουλγάροις, καὶ ταῦτα τὰ πάνδεινα παθεῖν ἀνεκλάυσατο διὰ τὸ εὐνοῦς εἶναι τῷ δημοσίῳ, καὶ πρὸς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν [f. -πισκοπικὴν] τυραννίδα πόλεμον ἀρασθαι ὥστε κατ' ἀκρας εἰεῖν τὴν τοῦ βασιλέως συμπάθειαν.

deri non poterat, omnium oculis objecit, vultuque figuravit, et largis lacrymarum rivulis, et crebris in terram jactibus, et miseris planctus suspiriis, et aliis ad id commentitiis, et conductis Bulgaris, totum id prodidit, et cuncta se horribilia perpessum fuisse deslevit, eo quod in præsidem benevolentiam conciliaret et gratiam, et similiter in archiepiscopum, tyrannicum prælium excitarem, ita ut commiserationis ad ultimum fastigium imperatorem invexerit.

Ταῦτ' ἄρα καὶ ἐνεχειρίσθη τῷ πράκτορι τῶν πρακτόρων καθητής (74) καὶ τοῦ κυριεύοντος ἡμῶν κύριος. Φέρονται τοῖσιν καὶ ἄγονται τὰ ἡμέτερα· τοῦ μὲν ὑποβάλλοντος; τὰ τερατώδη βουλευµατα· τοῦ δὲ τὰ ὑποβληθέντα γυνσιώτερα ἀνατρέφοντος, καὶ ἀθρόνοντος· καὶ τοῦ μὲν τὸν σπῆρον τῶν ζιζανίων τῇ καθαρότητι των δικαιοµάτων τῆς Ἐκκλησίας παρεισφοροῦντος, οὐ εἰς; τριάκοντα, οὐδ' εἰς ἐξήκοντα (οὐ γὰρ οὕτος; [f. οὐτως;] οὐτε ἡμεῖς εὐτοχεῖς, οὐτε ἡ ἐκείνου γῆ μικρολόγος), ἀλλ' εἰς ἑκατόν που καὶ πλείονα. Καὶ πάντας ἡμῖν ἐπανίστησιν, ὁ δὲ πιστός τε καὶ εὐσεβής, μισθοῦ; τῆς ἐπαναστάσεως καὶ κατεγκλήσεως; μέλι καὶ ποθητὸν αὐτοῖς ἐπαγγελλλόμενος τὸν κουφισµὸν τῶν ἐπικειμένων τελῶν. Τί δ' οὐκ ἂν ἐξανύσειε πράκτωρε ζουσίαν τοῦτον ταπεινοῦν (75), καὶ τοῦτον ὑψοῦν, καὶ τοσαῦτα παρὰ τῇ βασιλικῇ καρδίᾳ δυνάμενος, διὰ τὴν ζύμην τῶν Φαρισαίων, καὶ τὴν ὑπόκρισιν, ἤπερ ὄλον ἑαυτὸν συνέφωρεν, ὁ μηδὲν ἄζυμον ἔχων εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας; «Ἐπι τοῦτοῦσι πᾶσιν οὐκ ἀπιστράφη ὁ θυμός αὐτοῦ, κατὰ τὸν ἄγιον εἰπεῖν Ἡσαῖαν, ἀλλ' ἔτι ἡ χεὶρ αὐτοῦ ὑψηλή. » Ὅς γε καὶ νῦν πάλιν τὸν Λάζαρον ἀναπέµψας σκέπτεται μετὰ τινων οἰκητόρων τοῦ χωρίου ἀποστατεῖν. Ὅδ; ὁ τι δεῖ λέγειν ἐδίδαξε, πειρώμενο; τὴν ἐπὶ τῷ χωρίῳ τῆς τοῦ βασιλέως; χρηστότητος; πρόστασιν ἀχρηστον ἐκτελέσαι; τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ τὴν ἡμετέραν ἀντιληψὶν κενὴν ἡμῖν καὶ ἀνόνητον· μάλλον δὲ συμπεῖσαι τὸν βασιλέα τοῖς ψεύσμασιν, ἃ ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ, τὰς ἐπὶ τῇ ἀνταλλαγῇ προστάξεις διώσασθαι, καὶ τὸν ἐπ' αὐταῖς γεγονότα χρυσόδουλον λόγον, ἀράχνης ἰστὸν ἠγῆσασθαι. Καὶ συνωμοσίας συγκροτεῖ, καὶ βόθρους ὑπορύπτει, καὶ διηγείτα; τοῦ κρύψαι παγίδα. Εἰπέ, Τίς ὑψεται αὐτόν; καὶ τὸ πᾶν ὡς τισιν ἐτεροδόξοις ἡμῖν ἀποκέρχεται. Εἶτα οὐ δεῖνον, εἰ οὕτος μὲν ἄρτυτος μένει τὴν κακίαν, καὶ ἀδαµάντινος· ἡ δὲ ὑμῶν ἀγαθότης πρὸς τὴν τοῦ καλοῦ ἐξεργασίαν ἀποκαµεῖται, καὶ φανείται πλεόν ἔχων ὁ κοσμοκράτωρ τοῦ παντο-

A jucundissimus dulcedine. Et misericordiam quam multam in nos concoquebat, dira illum nausea fecit evomere. At modo aperte asseverat, usto a me disjectum esse incendio, et nequaquam vel quovis modo incendii flammam supponere potuit, neque simpliciter habuit, quam igni materiam ministraret, aut quod damnnum inferret, non aliter quam fuci, favum mellis subverentes. Sed cum Achridem non incolebam, hinc, inquit ipse, me incendium struxisse. Pariter ipsum crimen variavit, et quod vi-

deri non poterat, omnium oculis objecit, vultuque figuravit, et largis lacrymarum rivulis, et crebris in terram jactibus, et miseris planctus suspiriis, et aliis ad id commentitiis, et conductis Bulgaris, totum id prodidit, et cuncta se horribilia perpessum fuisse deslevit, eo quod in præsidem benevolentiam conciliaret et gratiam, et similiter in archiepiscopum, tyrannicum prælium excitarem, ita ut commiserationis ad ultimum fastigium imperatorem invexerit.

B Hæc itaque exactorum dux et dominus, qui in nos dominatur, ipsi exactori permisit. Cuncta igitur nostra ita agitantur, ita convolvuntur, jamque dum hic monstrosa in nos consilia molitur, dumque quæ excogitata sunt, ut legitima maxime sovet et alit, et crebro aggreditur conatu, dumque etiam nocivum zizanix semen 685 in ecclesiastica æquitatis puritatem conspergit, dumque omnes colligit fructus, non in tricesimum atque sexagesimum scenus 686 (non enim nos neque ita felices sumus, neque illius terra ita tenuis et sterilis), sed in centesimum alicubi, et etiam plura. Hæc omnia quidem in nos excitavit ille pius et religiosus vir, hujus invasionis et accusationis præmia, quasi exoptatum mel, incumbentium tributorum sublevationem et auxilium illis promittens. Quid non denum exactor iste perfecit, cum facultatem haberet, ut hunc vehementer deprimeret, illum attolleret? Etenim tantam gratiam ab imperatore clementi consequi facile potuit Pharisæorum fermento confotus, et malis artibus auctus, cui seipsum totum libere immiscuit, qui nihil sinceritatis, nihil veritatis in fermentatum secum continebat. Et « in his omnibus non est aversus furor ejus, sed adhuc manus ejus in altum extensa est, » ut divi Isaix verbis utar 687. Qui etiam nunc rursus Lazarum mittens, cum quibusdam familiarum sociis, ab hac regione discedere cogitat; quos, quod deceat illos loqui, exacte edocuit, et imperatoris regimen circa hujus regionis commoda ut in Ecclesia commodum irrita essent et invalida conatus est perficere, nostrumque auxilium nobis, ut inane et inutile accideret, perfecit. Maxime autem imperatorem mendacis flectere tentat, ad ea quæ ex suo proprio motu loquitur, scilicet conventionis pacta et statuta stirpitus dirui, et aureum illud decretum in illa sancitum, quasi araneorum telam haberi. Qui et conspi-

68 Math. xiii, 8. 687 Isa. v, 25.

Variæ lectiones et notæ.

(74) Καθητής. Scrib. καθηγητής.

(75) Πράκτωρε ζουσίαν τοῦτον ταπεινοῦν.

Locus mutilus. Restit. puto, π. ἐξουσίαν ἔχων τοῦτον τ.

sationem conflatur, et tuniculos agit, et celandi et ralliandi laqueos artem explicat. Dic jam igitur, quis hujus vultum intuebitur? Etenim omnino nobis, quasi alterius opinionis et sectæ abutitur. Deinde non quidem grave erit, si hic indomitus manet, et adamantæ durior, et vestra benignitas et humanitas, cum se ad exercenda bona deflexerit, deficiet aut fatiscet, et mundi princeps ipso qui est omnipotens numen, plus habens invenietur? Equidem ita existimo. Non enim spiritus iste tuus vilii malique osor, hujus hominis in nos tumultuantes aggressiones crudosque affectus moleste ferens, effecit, ut noster imperator potentissimus et invictissimus altam ipsius vafritem, et recondita consilia in memoriam revocaret suam; propter quæ nostram ærumnarum miseriam proprio condemnabit iudicio, eo quod exactorem antieipata occupaverimus industria, verum etiam alteram anrium nobis incurruptam et puram conservabit. Quod quemdam Græcorum imperatorem ita fecisse laudibus celebrant. Etenim nos sumus: *Ne lex vestra hominem judicet, nisi illum prius audierit, et quod fecit cognoverit*; neque ea quæ absolvit constantibus comprobata decretis, nullique fraudi et deceptioni obnoxiiis, in eos quos condemnaverit proferet. Deus quidem, qui injuria affectos potentiori manu custodit, et conicistim, vel æquali et digno bona opera compenset munere, vel beneficia in probos conferat mercedem et præmia quæ ob nostram libertatem et redemptionem statim tibi et in posterum abominatissima servabit et perfectissima; idemque te nunc ab omni corporis incommodo et animæ labe custoditum servet.

EPIST. XLIV.

Pantechnæ imperatoris medico.

Gratia maxima sit Verbo, quia tales nobis filios peperit, qui ipsius typum miramque imaginem ad unguem referunt, qualis ipse mihi inventus es, dilectissime; præcipue in hisce diebus infelicissimis et ita pessimis quæ horrenda nobis monstra educunt, qualia Empedocles bove genita ora fuisse scribit. Tu quidem pro nobis in discrimen summumque certamen summa quoque alacritate prodidisti, et magno cum decore rationalis obstetricationis et nutritionis mutuam compensationem in medium proferas, etsi mihi demum in auxilio non fueris.

Ipse canes pellam invectos trucis impete sati.

Qui me avide devorarunt, neque in partes totum diviserunt, non aliter quam Actæonem illi dominum suum. Hæc equidem in duos illorum latratus modo tumultuante scribimus, ut forte ipse imperator illa audiat; fortasse quidem has perleget litteras. Dei etenim erit, qui totius veritatis Pater est, imperatoris ad hæc mentem et cogitationem suo lumine conducere, et offusas mendacii tenebras excutere, et pravisa negotia simul et opera construere. Ita enim peccatoris brachium conteretur, et justus æquo procedet studio. At nunc vero, ut illorum manus ita efficax est, ut quidquid voluerint, et sibi præceperint, exigant et

κράτορος; Ἐγὼ μὲν οὐνοῦμαι. Οὐκοῦν δυσχεράνασα ἢ μισοπλήρης σου ψυχὴ τὴν πρὸς ἡμᾶς τοῦ ἀνθρώπου ἐμπάθειαν, ἀνεμνήσατο τὸν κραταῖον καὶ ἄγιον ἡμῶν βασιλέα τῆς αὐτοῦ βαθυγυμωσύνης. Δι' ἣν οὕτε τῆς ἡμῶν ἀθλιότητος αὐτόθι καταψηφίζεται διὰ τὴν ἐπὶ τῷ πράκτορι πρόληψιν, ἀλλὰ καὶ ἡμῖν τηρήσει θατέραν τῶν ἀκοῶν ἀκραίαν (ὁ καὶ τῶν τῆς Ἑλλήνων βασιλεῦς ποιῶν ὑμνηταί, καὶ τῷ παντὸς ἀγαθοῦ καὶ ἀρχηγῷ καὶ τελειωτῇ Εὐαγγελίῳ ἔχοντι διδασκόμενοι, Μὴ ὁ νόμος ὑμῶν, λέγοντι, κρίνει τὸν ἄνθρωπον, ἀλλ' αὐτοῦ ἀκοῦση πρότερον, καὶ γὰρ εἰ ποιεῖ), οὕτε δὲ κατηρτίσατο, διὰ βεβαίων καὶ ἀπαραλογίστων προστάξεων τοῖς καθαιρουσὶ προήσεται. Θεὸς δὲ, ὁ καὶ τοὺς ἀδικουμένους ἐκ χειρὸς στερεωτέρας ρυόμενος, ἢ αὐτόθι, ἢ διὰ τῶν ἀξίων ἀγαθοῦργεῖν, καὶ τοῖς ἀγαθοῖς ἀγαθῶνων, ἀποτηροῖ μὲν σοι τοὺς ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἀναρβύσεως μισθοὺς εἰς τὸ μέλλον ἐντελεστέρους, τηροῖ δὲ σε καὶ νῦν πάσης ἀνώτερον κακύνσεως καὶ κακώτεως.

totius bonitatis duce et ministro Evangelio educti

ΕΠΙΣΤ. ΜΑ'.

Τῷ Ιατρῷ τοῦ βασιλέως τῷ Παντέχνῳ.

Χάρις πολλὴ τῷ Λόγῳ, ὅτι τοιοῦτους υἱοὺς ἡμῖν ἔτεκε, τοὺς αὐτοῦ χαρακτήρας ἀκριβῶς σῶζοντα; , ἑποιοῦ καὶ αὐτὸς εὐρέθης μοι, φίλτατε· καὶ ταῦτα ἐν οὕτω πονηραῖ; ταῖς ἡμέραις, καὶ τέρατα τικτούσας, ὅποια τὰ τοῦ Ἐμπεδοκλέους βουγενῆ ἀνδρῶν πρῶτα, ἥς γε καὶ ὑπερμαχεῖς ἡμῶν ἐκθυμότατο, καὶ μεγαλοπρεπεῖς ἀποτινύουσιν τῆς ἀντιδόσεως τῆς λογικῆς μαιεύσεώς, τε καὶ ἀναρβύσεως, κἂν μὴ ἀρκῆς τελῶς Ἑξελάαν ἐνθῆνδε κύνας κηρσοσιφορήτους (76), οἱ κατέφαγόν με, ἐμερρίσαντό με, οὐ γὰρ ἦτον, ἢ τὸν Ἀκταίωνα οἱ ἐκεῖνῳ τρεφόμενοι. Ἄ μὲν οὖν πρὸς τὰς ὑλακῆς ἐκεῖνων ἐσχεδίασαμεν, ὥστε τῷ βασιλεῖ ἀκουσθῆναι, ἀναγνώσῃ πάντως. Θεοῦ δ' ἂν εἴη, τοῦ τῆς ἀληθείας Πιτρός, τὴν βασιλικὴν καὶ πρὸς ταῦτα φώτισαι διάνοιαν, καὶ ἀπελάσαι μὲν τὸ τοῦ ψεύδους σκότος, πρόσπτα δὲ θεῖναι (77) τὰ πρῶτα. Οὕτω γὰρ ὁ τῶν ἁμαρτωλῶν βραχίων συντριβήσεται; ὁ δίκαιος κατευθυνθήσεται· ὡς νῦν γε τῆς ἐκεῖνων χειρὸς ἐνεργούσης ἅτα καὶ βούλεται, δέος μὴ διαστραφῆ καὶ ὁ δίκαιος, καὶ μάθη κακίαν, τῆς βλάβου τῶν πονηρῶν ἐπὶ τὸν αὐτοῦ κληρὸν ἀφιμενῆς πληκτικώτερον. Ταῦτα μὲν οὖν ἐκεῖνῳ ἀναθετέον, οὐ τῇ δικαιοσύνῃ καὶ τῇ φιλανθρωπίᾳ πεποιθήμεν· τῇ μὲν, ὅτι οὐδὲν αὐτοῖς ἡμῖν συνελάμεν [f. συνοῖδαμεν] τῶν ἐφ' οἷς δυσχημούμεθα· τῇ δὲ, ὅτι ἐκεῖνον εἴαμεν [f. οἴαμεν] τοῖς ἰδίοις νόμοις ἐφόμενον, τῆς ᾗ

Varie lectiones et notæ.

(76) Hower. *Iliad.* θ, v. 527.

(77) *Πρόσπτα δὲ θεῖναι.* Scrib. *προσπτα δὲ θ.*

ἄλλης ἀνομιᾶς ἡμῶν παραφόμενον [f. παροφ.]. Αὐτοῖς
λέγειτο χρῶ τοῖς τῆς γλώττης βέλασιν, ἃ παρὰ τοῦ
λόγου λαδῶν ἔχεις εἰς καιρὸν ἀποτιναςόμενα· καὶ
βέλλε τοὺς Αἰθίοπας ὁ ἡμῶς Ἀντιλοχος, τοῦ σοῦ
προστάματος Νέστορος.

dem quoniam nihil commisimus eorum, propter quæ male audiamus: humanitati vero, quia illam
suis ipsius legibus affigatum scimus, et aliis nostris iniquitatibus delinitum. Ipsi vero nunc
linguæ utere telis, quæ ab ipso verbo suo tempore propellenda suscipis. Hæc itaque nunc
in Æthiōpas ejice, qui meus es Antilochus, ipso Nestore præstantior.

ΕΠΙΣΤ. ΜΕ΄.

Τῷ φιλοσόφῳ κυρίῳ Ἰωάννῃ.

Οὐκ ἔρα μάτην ἐγὼ τὸν ἔβην, μᾶλλον δὲ τοῦ
θεοῦ, Ἰωάννην πάντων τῶν φιλοσόφων ἀεὶ πρόκρι-
να. Ὅς γε τοσοῦτου ἐδέησε τούτων εἰς φανῆναι τῶν
ποιουμένων νῦν τὸν φιλόσοφον, ὥστε τοῖς ἔργοις
δειξαι τὴν πρὸς ἐκείνους ἀπόστασιν, τὴν δὲ διὰ
παιῶν λόγῳ σώζουσαν. Τοῖς μὲν γὰρ οὐδὲν οὕτω
σπουδαζόμενον δρῶμεν ὡς τὸ μισάδελφον, διὰ τοῦτο
δὲ καὶ τὸ μισόθειον· τῷ δὲ, τοῦ φιλοθέου προδυστάθῃ
κάτοπτρον, τὸ φιλάδελφον. Ἡμᾶς γέ τοι πολὺς ἐξ
οὗ χρόνος μῆτ' ἰδὼν μῆτ' ἐν τοῖς ἀνεγκαιροτάτοις
ἔγῳ, ἐπειθὴ συμφοραῖς εἶδος χρωμένους, καὶ συκο-
φαντίας ἐπιηρέει παλαίοντα; (ἢ πολλῶν τε καὶ
ἐσθλῶν γούνατ' ἔλυσεν, ἢ δ' ἔτι καὶ λύσει· τῆς γὰρ
κρίτης ἐστὶ μέγιστον), ἐξίωσε [f. ἤξ.] τοῦ πρώτου
λόγου· καὶ ὡς αὐτὸς πάσῳ καὶ πρὸς τοὺς λύσει
δυναμένους τὰς συμφοράς, ὑπὲρ τῆς τούτων ἀπαλ-
λαγῆς πᾶσαν σπουδὴν εἰσηγήκατο, καὶ τῆς ἡμῶν
ὑπερηγόρησεν ἀθλιότητος· καὶ πᾶν ὅσον εἶδει αὐτός
γε κατήνυσεν. Οὐ ταύτην δὲ μόνον τὴν σοφίαν ἐχα-
ρακτήρισεν, ἣς ἔχε [f. ἔσχε] δηλαδὴ τὴν φιλοσο-
φίας ἐπίθεσιν· ἀλλὰ καὶ λόγους ἐπέβρωσε πρὸς τὸ
φέρειν εὐαθλῶς τὴν τῶν βαρυνόντων ἐπίθεσιν, λόγοις
τίνος μὲν οὐχ ἡδυτέροις κηρίου; τίνος δὲ γεωμετρι-
κῆς οὐ πειστικωτέροις ἀνάγκης; Οὐ γὰρ πρὸς αὐ-
τοῦ τὸ μὴ οὐχὶ τὸν σοφὸν φαίνειν ἄριον, πράξει δὲ
καὶ λόγῳ συντελειούμενον· ἀλλὰ γὰρ αὐτὸς μὲν αἰ-
θέριος, ἢ καὶ ὑπερουράνιος ἵπτασο, πτέρυγας ἀετοῦ
περιαρμολογούμενος (ὅπως ποτὲ οὗτος ὁ αὐτὸς, οἶμαι
δὲ, ὁ κρείτερον Λόγος, καὶ Βασιλεὺς πάντων ὅσοι
πρὸς τὸ θῶα κουφίζονται)· τοῦδε δὲ ἀφθι νό-
θειν (78) ἕνα ἢ δύο· κἂν ἔτι βλασφημούμενται ἡμᾶς
τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν ἀκούσης, καὶ κατατοξου-
δῶν ἐν σκοτομήνῃ, καὶ τῷ τοῦ ψεύδους οικιάσματι
τοὺς τὰ γε πρὸς αὐτοὺς ἐσθεῖς [f. εὐθεῖς] τῇ καρ-
δίᾳ, μὴ κάμοις τὴν γλώτταν διδοὺς τῷ Λόγῳ καὶ
θεῷ, ὅς ἐστιν ἀληθείας σύμμαχος· ἀλλ' ὁ πραῦς γε-
νοῦ μαχητῆς, καὶ περιζῶσαι τὴν βομφαίαν σου ἐπὶ
τὸν μῆρόν σου, καὶ τὸ τῆς θεανοητικῆς δυνάμεως
γόμιμον· καὶ τοὺς μὲν ἐχθροὺς ἀποκένει, ἡμῖν δὲ
τὴν τῶν ἐν χρηστότητι παραμύλων [f. ἀπαρ.] βα-
σιλῶν εὐμένειαν σταθιρότερον ἐκαστοτε παρεχόμε-
νος, ἐκδέχου παρὰ Κυρίου τὰς ἀμαθείας, τοῦ τοῖς
ἀγαθοῖς ἀγαθύνοντος, ὅφ' οὐ καὶ τῆροθε ἐν πάσῃ

A exsequantur. Periculum est etiam ne ipse justus
pervertatur, et eliscat crimina, cum scclera-
torum poena in ipsius sortem severius impacta
fuerit. Hæc equidem illi sunt enarranda, cu-
jus justitiæ et humanitati fidimus. Justitiæ qui-

EPIST. XLV.

Domino Joanni philosopho.

Non equidem nunc frustra mecum, sed potius
Dei, Joannem omnibus philosophis anteposui.
B Qui tantum absuit, ut horum unus existeret,
qui nunc philosophi nomen sibi arroganter vindic-
cat, ut ipsis operibus, quantum ab illis dif-
ferret, C37 facile patefaceret, et duplici id rati-
onis jure, vel totis visibus observaret. In illis enim
nihil ita studiose excultum conspicimus, quam fra-
ternam odium, et ex hoc omnino, in summi Dei
odium, progressum. Huic vero Dei religionis et
amoris speculam, ipsius fraternum amorem et di-
lectionem ante oculos objectit. At vero nos jam
multo ab hinc tempore neque vidisti, neque in re-
bus necessariis favisti nobis, postquam multis actus
calamitatibus, et cum calumniantium periculis et
detrimentis variis depugnantis nos inspectasti.
Quæ quidem multorum et sortium etiam nervosa
C genera viresque dissolverunt, et adhuc etiam disji-
cunt. Est enim horum robur potentissimum, vis
incredibilis. Prima enim laude et loco digna esse
existimantur. Ipse autem, quia multa quidem per-
pessus est, ad eos, qui infortunii damna tristes-
que clades evertere poterant, in harum auxilium
omne studium omnemque curam collocavit, et pro
hæc nostra laborum miseria patrocinium suscep-
pit, et omne id, quod illum decebat aggredi, mire
perfectit. Non enim solum scientiæ suæ vestigia in
hoc reliquit, cujus, scilicet philosophiæ, ultimum
jam scanderat fastigium, sed sermionibus vires
suas acuit, quibus duram urgentiam intransigentem
æquo animo posset ferre. Sermionibus, inquam,
D cujus? qui non ipso favo dulciores sint? Cujus?
qui et ipsa geometrica ratione ad persuadendum,
et ad dandam fidem non sint exactiores et callidio-
res? Non enim ipsi, unquam sapientem parem
posse inveniri dabitur, qui ita opere et ser-
mone admissim sit absolutus. Etenim ipse æthe-
reus et celestis, alas aquilæ præcinctus avolasti.
Qui quidem ipse aquila es, ita etenim arbitror, sed
melius verbum, rex es omnium, qui in altum
celeri tolli possunt volatu. Quos et ipse audies
unum, aut duos veritatis hostes, qui in nos con-
vicis aspere insurgunt, et relictis e tenebricosis as-

Variæ lectiones et notæ.

(78) ἀφθι νόθειν. Scrib. αὐ φθινύθειν.

bulis et densis mendacii umbris in me sagittam ἄγαθωσύνη, καὶ δικαιοσύνη, καὶ ἀληθεία, οἱ; ὁ intendunt profligare, ipseque omnem in animo tuo καρπὸς τοῦ Πνεύματος ἐπιτεταίνεται. conatum, contra ipsos impones. Nec linguam rationi et Deo impendere lassesces, qui veritatis est verus protector magnusque patronus. Sed enim cautus et mitis esto miles, et districtum gladium ad latus tuum præcinge, altamque facundiam, quæ rationalis potentia et veros cogitationis astringat fasces, atque ita ipsos hostes expunge. Nobis autem puram illam, et utrinque constantem benevolentiam invictissimorum imperatorum assidue exhibe. A Domino autem justam retributionem assumes, qui bonis bona large profundit. A quo etiam in omni bonitatis et virtutis et justitiæ et veritatis munimine obiectus custodiare, quibus fructus Spiritus sancti maturescit.

EPIST. XLVI.

Domino Joanni Periblepteno.

Obliquum quidem et incurvum lignum, o bone Joannes, nequaquam rectum, nimirum, et nulla ex parte melius, quoniam **688** nec pejus illud mihi confeci, hic enim inimicus ipse est, et non alius. Maxime autem contra ferus est, quæ quo majori destituuntur vitæ commodo, sævius in feriatem excandescunt, et ubi furorem induunt, crudeliter animis agitantur. Et manifeste quidem sceleratus homo, cum infert dirum alicui mortis telum, dæmonica tunc accenditur bile. Igitur illam potentiam solum oportet explorare et invocare, quæ dæmonum vim propellere et deturbare potest. Illa enim hujus legionem incusans et puniens, nobis viatoribus, ut absque ullo metu stratam hujus vitæ viam absolvamus concedet. Si autem et in porcos, hujus asperum jugum et pondus deflecteret, etiam et Bulgaros quibus ipse præest in indignissimum præcipitium et scopulosos compelleret saltus, certe non absque ullo gressus offendiculo nostra dirigeremus vestigia. A quo ipse in omne queos saltu superans.

EPIST. XLVII.

Ejus discipulo Pantechnæ, domino Michaeli medico.

Ignoro prorsus utrum tecum congaudeam, fili mi domine Michael, aut tristi afficiar dolore, eo quod summam imperatoris aulam firmo ingressus fueris pede. Nam multarum rerum gestarum gloria primum nobis locum concedit; at rerum agendarum veritas, secundum, quod minime vero debuerat. Sed enim quoniam, quod jam factum est, non fuisse factum non potest, et illud dissolvere et omittere non licet, prudenti nunc opus est solertia, ut quod effectum est, summa ingenii dexteritate exsequaris. Jam quidem et hoc ita continget, si omnibus in obsequium in hæremus, quasi inter scorpiones habitantes, et cum illis qui vere, aut in sublimiori sunt sede constituti, aut esse quidem existimantur, abjecti et humiles submittimur. Dura quidem res est et gravis, anticipata opinio, et quæ non sine difficultate loco suo moveri potest. Ut vos quidem dixistis, et maxime si in improbo viro, et fallacis polluto latentibus, enutritur et frequens persistit. Tu vero mente repone quod dico:

EPIST. MC'.

Τῷ Περιβλεπτηνῷ κυρίῳ Ἰωάννη.

Τὸ σακεθὸν ξύλον, ὧ καλὸ Ἰωάννη, οὐδέποτε ὀρθόν, ἀμέλει καὶ οὐδὲν βέλτιον, ὅτι μὴ κάκιον πέπραγα. Ὁ γὰρ ἐχθρὸς ὁ αὐτὸς ἐστὶ, καὶ οὐκ ἠλλοίωται· μᾶλλον μὲν οὖν κατὰ τῶν θηρίων, ὅσα διὰ τὸ ἀπορηθῆναι πλέον ἀγριαίουσι, καὶ ὄσον μεμήνασιν, ἀφειδῶς τοῖς θυμοῖς κατακέχρηται, καὶ προφανῶς θανατῶν δαιμονῶν τὸ κάθαρμα. Μόνην οὖν ἐπικλητὸν ἐπὶ τὸν οὕτως ἔχοντα τὴν ἐλάττειραν τῶν δαιμόνων δύναμιν. Ἐκεῖνη γὰρ τῇ τούτου λεγεῶνι ἐπιτιμήσασα, τοῖς ἰδίαις ἡμῖν παρέξει τὴν τοῦ βίου ὄδον δειμάτων ὁδεύειν ἱκτός. Εἰ δὲ καὶ τοῖς χοίροις ἐπιπέμψει τὸν τούτου φόρτον, καὶ τοὺς ἐπιστατουμένους ἀξίως ὑπὸ τούτου Βουλγάρους ὡσεὶ κατὰ τοῦ προσήκοντος αὐτοῖς κρηνοῦ, οὐδὲν τοῦτο πρᾶγμα, μόνον ἡμεῖς ἀκωλύτως τὴν οικεῖαν ὄδον ὁδεύοιμεν καὶ θεῶν τὰ διαθήματα κατεσθουνοίμεθα. Ὑψ' οὐ καὶ αὐτὸς πρὸς πᾶν ὁδηγοῖ καλόν, τὰς τοῦ πονηροῦ παγίδας ὑπερπηδῶν.

nobis propriam viam transigeremus, et ad Deum bonum quasi viæ duce, feraris, ipsos dæmonis la-

EPIST. MZ'.

Τῷ μαθητῇ αὐτοῦ, τῷ Παντέγγη, κυρίῳ Μιχαήλ, τῷ ἱατρῷ.

Οὐκ οἶδα πότερον συνησθήσομαι σοι, τέκνον μου, κύριε Μιχαήλ, ἢ συναλγήσω, ἐπὶ τῇ εἰς τὰ βασίλεια εἰσόδῳ. Ἡ μὲν γὰρ τῶν πολλῶν ὁδὸς, τὸ πρότερον ἡμῖν δίδωσιν· ἡ δὲ τῶν πραγμάτων ἀλήθεια, τὸ δεύτερον, ὡς μὴ ὤφειλεν. Ἀλλὰ γὰρ ἐπειδὴ γέγονεν ὁ γέγονε, καὶ ἀναλύει οὐκ ἔνεστι, φρονήσεως δεῖ, ὥστε τὸ γεγονός μεταχειρίζεσθαι δεξιώτερον. Γένοιτο δ' ἂν τοῦτο, εἰ προσέχοιμὲν τε πᾶσιν ὡς μέσῳ σκορπίων οἰκοῦντες, καὶ τοῖς ὑψηλοτέροις ἢ οὖσιν, ἢ δοκοῦσιν, ὑφιζάνοιμεν ταπεινούμενοι· δεινὸν γὰρ ἡ πρόληψις, καὶ δυσεκμύχλευτον, ὡς ἂν ἡμεῖς φαίητε, καὶ μάλιστα, εἰ κακοῦθι καὶ ὑπόυλφ τρέφοιτο καὶ ἀδρόνοιτο. Εὐνὲς ὅτι λέγω· Ἔειπε, τυράννος ἐκ ποδῶν μεθίστασο, μὴ νύ τοι οὐ χραίσμη σκῆπτρον καὶ σκέμμα θεοῦ (79). Ταῦτα μὲν, ταῦτη. Σὺ δὲ μοι μὴ πρὸς τὴν πείραν ἀναξιοπαθήσης, ἀλλ' ὑποκλέπτων σαυτὸν, ὡς ἔνεστιν, ἄχρι καὶ τῶν ἐσάτων συγκατάβαινε, καὶ πᾶσιν ἤπιος ἴσθι, καὶ ἡμέρω; καὶ τιμητικῶς ὁμίλει, καὶ σπουδῆν καὶ ἐπιμέλειαν τοῖς ἐν χερσὶν ἀρρώστοις ἐνεπιδείκνυε. Καὶ ὁ Θεὸς λαμ-

Variæ lectiones et notæ.

(79) Homer. Iliad. A v. 28, στέμμα legitur, non σκέμμα.

αρνεῖ σε, εἴ τι στοχαστικὸς ἐγὼ, καὶ οὐδὲ τεκμαί-
ρεσθαι. Ἐβφημος ἔστω σοι γλώττα. Καὶ Κόριος
τηροῖ σε πάσης κακύνσεως ἀνώτερον καὶ κακώ-
σεως.

www.libtool.com.cn

enim temetipsum occultanti obtege, ut decet, umbra, et usque ad ultimum te gradum demitte, et omnibus mitis esto, et tranquillo et sereno pectore, et plena honoris aura, omnibus colloquere. Et tuum studium tuamque curam et sedulitatem quasi inermibus et imbecillis ortam manibus manifesta. Et Deus quidem claro te offundet lumine, si quid bene ego conficio, et ut certis id educitur signis. Tu denique linguæ fave et Dominus omni te rerum incommodo immunem, et crimine nudum custodiat.

ΕΠΙΣΤ. ΜΗ΄.

Τοῖς παιδευθεῖσιν ὑπ' αὐτοῦ Βουλγάρους.

Ἐκλείπει μὲν μοι ἡ ψυχὴ τῷ πόθῳ τῶν τοῦ Θεοῦ
σηνωμάτων· καὶ διὰ τοῦτο περὶ αὐτῶν ἐχρησάμην,
εἰ οἷόν τ' ἦν, πρὸς τὴν αὐτόσ' Ἐλευσιν, καὶ τῶν
ποθουμένων ἀπόλαυσιν. Ἀλλὰ γὰρ τῆς ἰσχυρῆς
ἀκοῦν δοκῶ ἐκθούσης· Μέν', ὡ ταλαίπωρε, σοὶ
ἐν δευνοῖς. Διαγγεῖλατε οὖν οἱ ἐμοὶ τοῖς ἐμοῖς τε
καὶ οὐκ ἐμοῖς ὡς ἐξ ἐμοῦ στόματος. Μείνατέ μου
πρὸς βραχὺ τὴν ἀσθένειαν, ἐμὲ μὲν τὸν βαρὺν μετ'
οὐ πολὺ κάτω θήσουσαν, ὑμᾶς δὲ τοὺς βαρουμένους
ἀπορροπίσουσαν· καὶ μὴ δυνάμει κακίας πρὸς τὴν
ἀπόδειξιν χρώμενοι, τοῦ τε βουλήματος ἀποτύχοιτε
[f.—χητε] (οὐκ εὐκαιρον γάρ), καὶ τὸ κακοὶ φανῆναι
προσκησθε [f.—σησθε]· ἀκόλουθον γάρ. Τοῦτο
δὲ πάντως ἄλλου βάρους (80) βαρύτερον, τοῖς γε
τὸν ἀγαθὸν ἐπινομαζομένοις Χριστῶν, ὑφ' οὗ δο-
κῶσι καὶ πλασθῆναι καὶ πλάττεσθαι.

hoc turpe est et absurdum. Et hoc etiam alio est molestiæ pondere intolerabilis et gravius, his præcipue, qui magno optimi Christi nomine cohonestantur, a quo videntur et efformati esse et rursus
efformari.

ΕΠΙΣΤ. ΜΘ΄.

Τῷ αὐτοκράτορι τοῦ δουκὸς Ἀτταλίας, κυρίῳ
Ἰωάννῃ τῷ Ἀτταλίδῃ.

Οἶμαι σε χάριτας ὀφείλειν ἐμοὶ, λαμπρότατέ μοι
ἐν Κυρίῳ υἱέ, ὅτι σε νέαν ἔτι τὴν ἡλικίαν ἄγοντα
πρὸς τὰς τῶν Μουσῶν θείας χάριτας ἤνεγκα, καξ-
έσωσα, καξεθρεψάμην. Καὶ τοῦτο τὸ χρέος οὐδ' ἂν
αὐτὸς ἀπρησάσαι· ἢ ἀλλοτριὸν γε Μουσῶν ἐπιδει-
ξεις σαυτὸν. Ἐπεὶ οὖν ὁμολογεῖς, ἅπαν μοι τοῦτο
διέλυσον ἐν τῷ τοῦ ἱερωτάτου μητροπολίτου Σίδης
ἀντιλαμβάνεσθαι. Οὗτος γὰρ δὴ τοσοῦτον ἤμην ἦνω-
ται, ὥστε μηδὲ ἄλλος δοκεῖν παρ' ἐμὲ, ἀλλ' αὐτὸς
ἐγὼ εἶναι. Ὅσα οὖν πρὸς τὸ ἀγαθοποιεῖν δέδωκέ
σοι ὁ ἀγαθὸς Θεὸς δύναμιν, πᾶσάν μοι συγχίτησον
ἐπὶ ἀγαθῆναι [f.—θῦναι] τῷ τὰ πάντα καλῶ κά-
γαθῷ τοῦ Θεοῦ τούτῳ θεράποντι. Ναί, χρηστότατέ
μοι υἱέ, οὕτως ὀναίμην τῶν ἐπὶ σοὶ πόνων, οὕτως
τὰ θρέπτρα παρὰ σοῦ ἀπολάβοιμι· καὶ γένοιτό μοι
μαδόντι διὰ γραφῆς αὐτοῦ, ὅσης καὶ οἷας τῆς σῆς
ἀπολαύει χειραγωγίας, ἐπευλογῆσαι σε ταῖς εὐχαῖς,
εἰ μὴ τι ἄλλο, πατρικαῖς γούν, καὶ δυναμέναις οἴκους
τίκνωσιν στηρίζειν. Ὅς γε καὶ ἀεὶ τοῦτο ποιῶν, εὐ-
σοίμην τὸν τοῦ ἀληθινοῦ Λόγου ἀληθινὸν Πατέρα

⁸⁰ Thren. iii, 20.

Variæ lectiones et notæ.

(80) Πάντως ἄλλου βάρους. Malim, πάντως ἄλλου β.

Hospes, a tyrannus abstine :

Non rex profuerit, vel summi sceptrum tonantis.

Hæc quidem hactenus. Tu vero ne, cum de hæc re
periculum facies, indigno torqueberis affectu. Sed

689 EPIST. XLVIII.

Bulgaris quos ille instruxit.

Tabescit in me anima mea⁸⁰ ardenti desiderio,
quo in Dei tabernacula flagro. Et ob hanc causam
velocibus me penuria accinxissem, ut, si possem, illa
ingerederer, et his fruerer quæ summopere exopto.
Sed enim languidos lumbos meos video exclamantes
audire: Mane, o miser, in tuo constratus lecto, et
vos, qui ex me estis, et meis, et his qui mei non
sunt, quasi ex meo ore annuntiate. Sustinete
exiguo tempore meam infirmitatem et morbum qui
me depressum et demissum, non multo ab hinc
intervallo in hæc inferiora coget, vos vero hoc
agitatos gravamine, etiam illo facile liberabit. At
ne mali potentia et vi, ut citius deponamini uten-
tes, a vestri consilii et voluntatis scopo aberrate.
Hoc enim non decens, non opportunum est. Neque
malos videri et improbos, vobis cordi sit, nam

hoc molestiæ pondere intolerabilis et gravius, his præcipue, qui magno optimi Christi nomine cohonestantur, a quo videntur et efformati esse et rursus

EPIST. XLIX.

Domino Joanni Attaliæ, ministro Ducis Attaliæ.

Existimo te innumeras mihi debere gratias, il-
lustrissime in Domino filii, quoniam te cum adhuc
primam teneræ ætatis ageres vitam, in ipsas Mu-
sarum adduxi gratias, teque servavi incolumem,
etiam pavi. Et hoc quidem debitum nequaquam
ipse negabis, nisi te ipsum alienum a Musis omnino
ostenderis. Quocirca, quia id facile confiteris, omne
hoc discute et dissolve officium, id efficiens ut
sacratissimus metropolitanus Sides compensatio-
nem hanc et emolumentum accipiat. Hic enim ita
mihi conjunctus est mecumque unitus, ut non
alius a me videatur, sed idem quod ego sum.

Itaque totam hanc potentiam et facultatem quam
tibi ut tu beneficiis alios prosequeris, optimus
Deus est elargitus, omnem mihi admove, in me
deflecte; ut hunc Dei servum et ministrum, in
omnibus semper bonum, magno beneficii munere
sublevare possimus. Vere quidem, optime filii, ita
laborum quos in te contuli fructum et utilitatem
capiam, et ita educationis mercedem a te accipiam.

Atque litteris tuis me edoce, quot et quantis tuis A ἑπήκοοι, τηροῦντά σε πάσης ἀνώτερων κακώσεως
auxillii donis perfungatur. Teque precibus suis ad καὶ κακύνσεως.
summam evehet benedictionem, quæ si non aliud, saltem paternæ sunt, quæ filiorum deus et sedem
sacris firmare fundamentis possunt. Hoc ita exacte exhibens, facile veri Sermonis verum Patrem te sine
crimine 690 et sine discrimine servantem inveniam.

EPIST. L.

Bryennio duci Dyrrachii.

Etsi exiguum et minimum illud ad summam
tuæ majestatis akitudinem pisciculorum munus,
ipsa Verbi Mater emittit, equidem ænigmaticum
quid et symbolicum, et multis rebus præstantius
et sublimius secum affert. Oportet enim, ut quæ
Verbum peperit, quod omnia sapientiæ viribus
undique præstat, nulla in re imprudentiæ sit et
ignorantiæ involuta tenebris. Illa vero quæ a
missa sunt, præviam ad virtutem constitutionem
et viam potestant. Ex qua et in qua quidquid
anima humoris labet, et quidquid in his aquis quæ
sub cælo sunt exutitur, in quibus ipse Leviatham
principis imperio horrescere cognoscitur, hamo
rationis quæ se ipsam circumducit, quæque se
undequaque circumit extraxisti. Quod salis in
undis condians, et quod in nobismetipsis nos ha-
bere jam decretum et constitutum est, liquefecisti
et salis conditura macerasti, et aridum et levissi-
mum ostendisti. Horum equidem numerus, perfe-
ctionis quæ in bonis est, est symbolum, cum germen
sit denarii, omnium numerorum et perfectissimum
et extremum. Sed enim ita quidem vives, et talem
semper vitam deges, in solum Deum oculos defi-
gens, qui ab alto in nostram hanc infirmam humili-
tatem descendit, et rursus in sublime ætheris
cacumen evotavit, ut illos quos secum sus-
tulit, attraheret, ut pollicitus ipse fuerat. Pa-
rum enim aut nihil mundi principis curam gerit,
et multam etiam illius miseriam et paupertatem
cognoscit, etiam regnum se habere superba jactet
cervicæ, et se cuncta datorum promittat, si illum
vera adoratione prosequantur. Et quidem ipse lotus
hilaris, et lætus omnis boni dator, et existit, et
ordini atque cohorti. In qua carnalia ferens, spiritualia metet, ut divinus Apostolus est locutus.
Etiam Deum in domum tuam intromittas, et ut ibi remaneat insiste. A quo demum et corporis periculo
et animæ sordibus libereris.

EPIST. LI.

Longiora ad tuam dilectionem epistolam scri-
bere, illustrissime frater et domine, hanc præsen-
tis temporis occasionem, et angustiam nequaquam
mihi permittere, non ægre quidem, nec cum
difficultate, his brevissimis litteris cognosces. Ve-
rum enimvero has, et multo versuum ordine con-
scriptas, et nullibi amici animam delectantem,
irridebis. Quomodo igitur vales, qui et salutis frui
possas et nullo dolore affici et corpore et anima di-
gnus es? Quippe harum 691 litterarum tumultuan-
tes susurros, non aliter, quam fucorum examina,
ægro animo feres, qui mel omne pacificæ, juxta

Varie lectiones.

(81) Βληπτόντων σοι τὸ μέλι. Scrib. κλεπτόντων σοι τ. μ.

EPIST. N.

Τῷ δουκὶ Ἀνδράχλου, τῷ Βρυεντίῳ.

Ei καὶ μικρὰν καὶ ὀλίγην τὴν τῶν ἰχθύων ἀπосто-
λὴν ἢ τοῦ Λόγου Μήτηρ ποιεῖται πρὸς τὸ τῆς σῆς
ὑψος μεγαλειότητος, ἀλλὰ γε συμβολικὴν καὶ τι
περιττὸν καὶ τῶν πολλῶν ὑψηλότερον ἐν ἑαυτῇ φέ-
ρουσαν. Δεῖ γὰρ τῇ τεκοῦσῃ τὸν Λόγον, τὸν πάντα
ἐν σοφίᾳ ποιήσαντα, μηδὲν ἄσοφον εἶναι καὶ ἄλο-
γον. Αὐτὰ μὲν γὰρ σοὶ τὰ σταλάντα τὴν πρὸς ἀρε-
τὴν ἐμφαίνει συνδιάθεσιν. Ἐξ ἧς καὶ δι' ἧς ὅσον
ὑγρὸν τῆς ψυχῆς, καὶ τοῖς κάτω ὕδασι ἐντρεφόμε-
νον, οἷς ὁ Λεβιάθην ἐνδυναστεῖων γινώσκειται, ἀν-
έσπασάς τε τῷ ἀγκίστρῳ τοῦ λόγου εἰς ἑαυτὸν πε-
ριηγμένον καὶ ἐπιστρέφοντος· καὶ τῷ ἄλατι κατ-
αρτίσας [f. — τύσας], ὃ ἐν ἑαυτοῖς ἔχειν ὄρσιση-
μεν, ἐξέτηξάς τε καὶ ἐταρίχευσας, καὶ ξηρὸν καὶ
κοῦφον ἀπέδειξας. Ὁ δὲ γε τούτων ἀριθμὸς, τῆς ἐν
καλοῖς τελειότητος σύμβολον, γέννημα ὃν τέλειον
τῆς πάντων ἀριθμῶν δεκάδος καὶ περατώσεως.
Ἄλλὰ γὰρ οὕτω μοι ζῆψς, καὶ τοιοῦτου ἀεὶ διάγοις
τὸν βίον, πρὸς τὸν Θεὸν μόνον ὄραν, τὸν ὑφ' ὅθεν
μὲν ἐπὶ τὴν ἡμετέραν καταβηκότα ἐσχατιὰν, ἀνα-
βάντα δὲ εἰς ὑψος, ἐν' ἐκλύση τοὺς συγχουφιζομέ-
νους, ὡς ὑπόσχεσις· μικρὰ δὲ, ἢ οὐδὲν φροντίζων
τοῦ κοσμοκράτορος, καὶ πολλὴν αὐτῷ καταγιγνώσκων
πενίαν, κἂν βασιλείαν ἔχειν ἀλαζονεύηται, καὶ τῆς
δόσεως τούτων ἀνταπαίτη τὴν προσκύνησιν. Καὶ
πᾶς μὲν ἱλαρὸς καὶ παντὸς ἀγαθοῦ δότης καὶ γινώ-
μενος καὶ φαινόμενος, οὐχ ἥκιστα δὲ τῷ λειτουργ-
γικῷ τοῦ Θεοῦ τάγματι καὶ συστήματι· ᾧ σπειρών
τὰ σαρκικά, θερσίσει· τὰ πνευματικά, κατὰ τὸν
θεῖον εἶπεν Ἀπόστολον, καὶ Θεὸν ἀντεσοικίση τῶν
παρασχερόντων τὸν μένεντα. Ἰγ' οὐ καὶ τηροῦ
πάσης κακύνσεως· ἀνώτερος καὶ κακώσεως.

EPIST. NA.

Μακρότερα γράφειν τῇ σῇ ἀγάπῃ, ὑπέλαμπρέ
μοι ἀδελφὲ καὶ αὐθέντα, μὴ διδόντος ἡμῖν τοῦ
καιροῦ, οὐκ ἂν δριμύ προσβλέψαις τῷ βραχεῖ γράμ-
ματι, ἀλλὰ καὶ τούτῳ προσγέλασις ὡς πολυστήφ,
καὶ φιλῶ ψυχὴν ἱεσυφραίνοντι. Πῶς ἂν οὖν μοι
ἔχοις, ὃ καὶ ὑγιῶς ἔχειν καὶ ἀλύτως καὶ σῶμα καὶ
πνεῦμα ἄξιος; Ἄρα δυσχεραίνεις τὸν τῶν πραγμά-
των ἔχλον ὡς κρηφῶν ἐσμὸν, βληπτόντων [f. βλιττ.]
σοὶ τὸ μέλι (81) τῆς εἰρηναίας κατὰ νοῦν ἔξεως·
ἢ τοῦτο μὲν οὐδὲ προσποίη, κἂν περιβομβῇ ἀη-
δέστερον, τηρεῖς δὲ τὸν γλυκῖν σαυτοῦ θησαυρὸν
ἀσυλον καὶ ἀμείωτον; Τοῦτο μὲν οὖν καὶ βουλόμην

καὶ εὐχόμεθα τὰ δὲ ἡμέτερα· ἀλλ' ἴσθι ταῦτα μυχροῦσιν συμφορῶν, ἃς αἱ ἀμαρτίαι ἡμῶν ἐπισωρεύουσι καθημέναι (82) διακόνῳ τῷ πράκτορι χρωμέναι. Βουκλαεὶ δὲ ἡμᾶς ταῖς χρηστότεραις ἐλπίζον μέγας ποιμὴν Χριστός· ὃ ποιμαίνόμενός τις οὕτως τῶν ἀγαθῶν οὐδὲν ὑστερεῖσεται, καὶ ἐπὶ γλῶσῃ ἀναπαύσεως καὶ ὕδατος ζωοῦντος κατακλιθῆσεται. Ὑψ' οὗ καὶ αὐτὸς φυλάττειο τῶν ἀσπρὶ ἐπιτιθεμένων λύκων πάσης ἐπηρείας ἀνώτερος.

lum aggerunt, hoc truculento exactore, quasi ministro spe pascit. A quo, qui per pasqua educitur, nullis unquam privabitur bonis, et super requie gramina viridantia, et in aquæ vivæ scatebras declinabitur. A quo ipse a luporum inopinato inersu semper serveis incolomis.

A animi sententiam vitæ, tibi furantur et eripiunt, et hoc quidem nequaquam condunt, etsi iusuavi murmuris bombo circumstrepant. Observas quidem dulcissimum tui ipsius thesaurum, quod nec tibi eripi potest omnino, neque a quoquam diminui, Sic etiam et quæ nostra supi, esse precamur et cupimus. Attamen hæc calamitatum esse et cladium domicilium et agrum, pro comperto habere, quas nostra crimina humi repentia, in cumulentia. At magnus pastor Christus nos non leviter unquam privabitur bonis, et super requie gramina. A quo ipse a luporum inopinato inersu semper

EPIST. NB'.

Τῇ θεοπολίτῃ, ἐπισκεψαμένη αὐτῷ ἀρρώσθησαντι. Ἐγκαινίζεις αἱ τοῖς ἔργοις τῆν τοῦ θεοῦ ἐναγερῶσιν, καὶ δεικνύεις, ἐν σοὶ μὲν ἐκείνον ἀνθρωπιζόμενον, ἐν ἐκείνῳ δὲ τὸν σὸν θεούμενον ἀνθρωπον· ἣ γε πᾶσι συγκαταβαίνουσα, καμὲ τὸν αὐτόχρημα γῆν εὐδόκησας ἐπισκίψασθαι, καὶ μεθῦσαι τῆς γῆς χρηστότητος (83), καὶ τὸν σὸν ἴδιον, τὸν ἄλλως νεκρὸν, ἀνεζώωσας καὶ ἀνέστησας. Ἄνθ' ὧν τί ἄν σοι ἐκυξαίμην μείζον, ἢ τὸ μὴ λῆξαι ποτε ἐν σαυτῇ δεικνύσαν τὸ θεῖον μυστήριον, ἐν ᾧ σοι τὸ αὐτὸ κατόρθωμά τε καὶ μίσθωμα;

tibi deprecari potero et exorare, nisi ne in te ipsa hoc divinum mysterium unquam ostendere cesses, ut sit tibi hoc ipsum et felix palma et eximium præmium.

EPIST. NG'.

Τῷ Μακροβόλῃ, τῆς Πρέσπας ἀρχοντι. Οὕτω μὲν καθαρῶς τῆς κατακλιθήσεως ἡμεῖς ἀτηλλάγημεν νόσου, ἐπιφανέστατέ μοι ἐν Κυρίῳ υἱὲ· κλῆν ἄλλ' ἢ τῶν κανόνων φωνῇ διακελευομένη τὴν ἱερὰν ἡμῖν σύνοδον, φωνῇ πάντως οἷσα Χριστοῦ, ἐξανίστησί τε τῆς κλίνης, καὶ πρὸς τὴν κλίνην ἐνισχύει, καὶ τὸν κράδδατον φέρειν δίδωσι. Προσδέχου τοίνυν ἡμᾶς, σὺν αὐτῷ γε φάναί τῷ τοιούτῳ θαυματουργοῦντι, κατὰ τὴν Πρέσπαν (ἐνταῦθα γὰρ ἡ συνέλευσις), καὶ περιπλακησομένους, καὶ προσφουσομένους, καὶ τῆς υἱικῆς καταπολεύσοντας διαθήσεως. Ἄλλ' ὅρα μὴ καταλιπόντες ἀσυνέργητον τὸν πρὸς τὴν συλλογὴν τῶν χρεωδῶν ἀπεσταλμένον ἐκκλησιαστικὸν, τοὺς τὰ τῆς ἑορτῆς ἔσοιτας, τέττιγας ἀτεχνῶς ἀποδείξῃτε, καὶ ἐν παγηγύρει μεθώντων αὐτῶν λιμώξωμεν. Ἐἴτα, πῶς καταδύση γῆς, ἵνα τὰς τοῦ λόγου φύγῃς βολάς; Αἶς αὐτὸς μὲν οὕτω καὶ τῆμερον ἐμπαρέσχες σαυτὸν, ὡς ἕντως κατὰ λόγον κινούμενος, ἄλλοι δὲ πειρασθέντες, πικρὰς αὐτὰς καταγγέλλουσιν, οὐδ' καὶ εἴ τι ταῦταις ὑποπίπτειν καταλιπόν ὡς ἐθάδας τε καὶ ἀξίους, αὐτὸς εἰς ὑπὸ τούτου ἀνοδολοῦμενος. Τούτο γὰρ δὴ σοι καὶ συμπέφυκα, καὶ συνηύξῃται. Ritidine esse infecta annuntiant, quos etiamadhuc dignos illis, et ad illa assuetos, ipse, ob hoc, quasi tibi jam et congenitum est, et quadam tecum coaluit natura.

EPIST. NA'.

Τῷ ἐπὶ τῶν δεήσεων. Ὡς μὲν πρὸς ἡμᾶς, ἃ πρὸς Ὀρέστην οἱ Μυκη- Variæ lectiones et notæ

(82) Καθημέναι. Scrib. καθήμεραν.

EPIST. LIJ.

Dominæ quæ ipsi ægrotanti prospexit.

Renovas semper operibus tuis ipsam Dei inter homines conversationem, atque pariter ostendis, in te quidem illum humano more agentem, in illo autem tuam humanitatem quasi ipso Dei integumento sacratam. Tu autem omnibus ad pietatem occurris, et me revera invisere animo reputas tuo, et tuæ bonitatis commodo, et utilitate quasi inebriari et obruere. Jam que et me, qui tuus semper fui, nunc præsertim fere mortuum, reviviscere fecisti, et ipsa resuscitasti. Pro quibus quid majus fecisti, et ipsa resuscitasti. Pro quibus quid majus fecisti, et ipsa resuscitasti. Pro quibus quid majus fecisti, et ipsa resuscitasti.

EPIST. LIII.

Macrembolitæ Prespæ principii.

Nondum equidem nos ab illo gravissimo morbo liberati et soluti sumus, illustrissime in Domino filii, et jam sacra canonum vox sacram nobis synodum imperavit. Vox quidem omnino Christi, a lecto enim resuscitat, et ad liberum motum et deambulationem vires impendit, ipsumque tollere grabbatum perimit. Tu autem nos suscipe, ut teum illi apparere apud Prespam, qui talia mirabiliter operatur, possimus: hic enim noster conventus erit: nos, inquam, suscipe teneris amplexibus et insufflationibus, et tuis, quasi filii, appositis muneribus oblectando. Sed tamen vide ne, si illum qui, colligendis ecclesiasticis commodis et fructibus præfectus est, re infecta relinquitis, ipsas cicadas, quasi diei festi gesta cantu obstrepentes, prorsus ostendatis, et ne in ipso saturorum et ebriorum æstu, nos esurie et fame premamur. Cæterum quas terræ caveas adibis, ut sæva illorum sermonibus effugias spicula, quibus et ipse quidem nondum, vel hodie te ipsum obijcere et præbere auderes, qui vere non nisi rationis insistis vestigiis. Alii vero, qui jam illa experti sunt, venenata animalia si ut in illa incidant, ita deseris et reliquias, quasi floribus conspersus et exornatus exsistes. Hoc enim

EPIST. LIV.

Magistro libellorum supplicium.

Tu quidem in nos, quod in Orestem Mycenæi, (83) Τῆς γῆς χρηστότητος. Scrib. τῆς σῆς χ.

studiose confers, et nos ita odio prosequeris, A ut nec compellatione dignos censeas. Ego autem ita me contineo, ne quid in te insuetum aut cogitem aut proferam, ut etiam de acclamatione interpellem, et quæ passim feruntur in te lepida quadam urbanitate effutiam, quæ quidem sunt brevia, sed talia, quæ veluti quædam oracula potius aut communia et evulgata dicta possint iudicari. In te æstum ingentem et fornacem accensam scommata et convicia superinjiciunt et construunt, quæ tibi ob segnitiam obtunduntur. Sed ipse non solum sarmentulum levemque stuppam large ei administras, neque pingues piceæ lacrymas, sed tibi peregrina et externa adducitur Naphtha, et hac totum caninum irrigas et conspergis, ita flammam in majus sublatam et crepantem intueri exoptas. Si igitur Tornicium studio, quod bello obtulerat, omnino absolveris, quem ego meæ sororis virum habeo, totum quidem Nilum excitatis tunc flammis objecisti. Si vero id renueris, etiam totum mirabilis Naphthæ fontem, ad te, ex Babylo-niis collibus detorsisti. Nunquid obscuro verborum involucre usus sum? aut nihil quidem Œdipode opus erit? Ita enim arbitror. Nam non solum in potius intelligis quam aliena. Sed enim allis ereptus saltem segnitiei fera servaris. Aut etenim sponte, quod non credo aut violenter ab hac captus es. Utinam semper audiam, gloriam tuam in dies augeri!

EPIST. I.V.

Domino Nicetæ medico imperatoris.

Μulta quidem sunt quæ me cogunt ut ad vestra C tabernacula me conferam, quæ ut novus Israel, istud in desertum vestrum circumducti, construxistis. Sed tamen duo flumina undantia, meos ad illa gressus omnino arcent. Primum est satis notum, atque 693 commune, scilicet capitis anfractus frigidus adimplens rheumate catarrhos et tusses crebro excitat, et variis pectora morbis fore direpturum, non vanum timorem mihi incutit. Quid enim mihi non eveniet, si sub dio tempus omne contero, ubi in caveis et sub tegmine specus jacens delitesco? Aliud autem est, viciui fluminis gurgis, quem verus Græcia Axion (85), nova vero et Barbara, Bardation appellat. Hic enim multis montium ex liquata nive, fluentis tumidus, ita turget, ut neque pedester, neque equo vectus aliquis illum vadare pertransireque possit. Neque enim ponte est instratus, quia vectigalia et tributa exacta male dilabuntur. Scaphula solum, unius cubiti compacta altitudine, permeabile est. Hæc autem scaphula, tertium flumini a me nomen constituit, et dignissime hoc Acherontem appello, quod inferorum vastam paludem poetæ insuere fabulantur. Et omnes etiam

Α ναίτοι, ποιείς· καί σοι μιμούµεθ' οὕτως ὥστε µη προσεννέπειν. Ἐγὼ δὲ τοσοῦτον ἀπέχω τοῦ πρὸς σὲ φρονεῖν τι ἀσύνηθες, ὥστε καὶ προσφωνῶ, καὶ τὰ συνήθη χαριεντίζομαι. Τὰ δὲ ἐστὶ, βραχεία µὲν, ἀλλὰ τοιαῦτα, οἷα θεοπρίσματα µᾶλλον, ἢ ῥήματα κοινὰ κρίνεσθαι. Ἀνάπτεται κάµινος ἐπὶ σὲ τὰ ἐπὶ τῇ βραδύτητι σκώµματα· αὐτὸς δὲ οὐ µόνην κληµατίδα καὶ στυπεῖον χορηγεῖς, οὐδὲ τοῦτο τῆς πεύκης δάκρυον, ἀλλὰ σοὶ καὶ Ὀνάφθας μετακοµίζεται (84) ὑπερβόριος, καὶ καταρθεύεις τούτῳ τὴν κάµινον· οὕτω ποθεῖς ὄραν τὴν φλόγα αἰροµένην πρὸς τὸ µεγαλειότερον. Εἰ µὲν οὖν ἀπολύσεις; τῆς ἐν τῷ στρατοπέδῳ διατριβῆς τὸν Τορνίκιον, ὃν ἔχω γαµθρόν ἐπ' ἀελοφιδῆ, τὸν Νεῖλον ὅλον ἐπαφήκας τῇ τῆως αἰροµένη φλογί· εἰ δ' οὖν, ἀλλὰ καὶ τὴν πηγὴν αὐτοῦ τοῦ θαυμασίου νάφθα ἐκ Βαβυλῶνος μετακοµίζεις. Μῶν ἠνιξάµην; ἢ οὐδὲν δεῖ σοὶ Οἰδιπόδος; Ἐγὼ µὲν οἶμαι. Τὰ τε γὰρ ἄλλα τίνας οὐκ ἀγχινοῦστέρος σὺ; καὶ τὰ σὰ µᾶλλον ἂν συνείης, ἢ ἅλλα. Ἄλλὰ μοι τῶν τε ἄλλων κακῶν τηροῖο ἀνώτερος, καὶ τῆς δευνῆς θηρῶ· βραδύτητος· εἶθ' ἐκῶν, ὅπου οὐ πείθομαι, εἴτε καὶ ἄκων ταύτῃ ἐάλωκας. Καὶ αἶε μοι ἀγγέλλοιο ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν ὑψοῦµενος.

alia ingeniosus et perspicax es, verum etiam tua malis, sceleribus jam, tenebris et ab horrenda

EPIST. NE'.

Τῷ Ιατρῷ τοῦ βασιλέως κυρίῳ Νικήτῳ.

Πολλὰ µὲν τὰ βιαζόµενά µε πρὸς τὰς ἡµετέρας C [f. ὑµ.] διαβήναι σκηνάς, ἃς ὁ νέος Ἰσραὴλ πηγυσοῦσε, ἐν τῇ δὲ ὑµᾶς ἐρήµῳ περιφερόµενοι· ἀνακόπτει δὲ μοι τὴν διάδοσιν δύο ῥεύµατα· ἐν µὲν, τὸ κοινόν τε καὶ ἐπιδήμιον· ὃ, τοῦ ἐγκαφάλου κληρωθέντος, κατάρρους δημιουργήσαν καὶ βῆχας, καὶ τὸν περὶ τοῖς θωρακικοῖς νοσήµασι φόβον οὐκ ἀλόγως ἐφίστησι. Τί γὰρ οὐκ ἂν μοι γένοιτο αἰθριόσαντι, ὅπου φωλεῶν οὕτω διάκειµαι; Θάτερον δὲ τὸ τοῦ γείτονος ποταμοῦ, ὃν ἡ παλαιὰ µὲν καὶ Ἑλληνικὴ Ἄξιον (85), ἡ νέα δὲ καὶ βάρβαρος ὀνοµάζει Βαρδουάριον (86). Οὗτος γὰρ διὰ πολλῶν µὲν ῥέων ὄρων, τῇ δ' ἐν τούτοις χιόνι τακείῃ νῦν ὄγκωθεις, καὶ μήτε περσοῖς μήτ' ἐφίπποις διαβαλεῖν διδοῦς, μήτε γέφυραν ἔχων, διὰ τὰ κακῶς ἀπολούµενα ποταµοτελῶνια, σκαφιδίῳ μονοπήχει πορεύσιμος γίνεται. Τὸ δὲ σκαφίδιον τοῦτο καὶ τρίτον τῷ ποταµῷ παρ' ἐµοὶ τ' ἴθυσιν ὄνομα, καὶ ἀξίῳ γε καλεῖσθαι τοῦτον Ἀχέροντα, ὃν βεῖν ἐν ἄδου ποιητῶν οἱ παῖδες μυθεύονται. Καὶ πάντας µὲν γὰρ τοὺς ἐφ' ὧν δήποτε πλεοντας δακτύλου, φασὶ, πάχος (87) διατειγίζει πρὸς τοὺς νεκρούς· καὶ τοῦτ' αὐτοῖς τὸ πλατὺ καὶ μακρὸν διατειγίσµα. Οἱ δ' ἐµβάντες τῷ σκαφιδίῳ τούτῳ, πρὸς

Variæ lectiones et notæ.

(84) Καὶ Ὀνάφθας μετακοµίζεται. Scrib. καὶ ὁ νάφθας µ.

(85) Fort. Axenon, quod post Euxinus pontus dictus.

(86) Ὀροµάζει Βαρδουάριον. Scrib. ὁ. Βαρδερπίον.

Idque jam nuper monui in Glossario meo Græco Barbaro, in Βαρδαριώται.

(87) Juvenal. Sat. 12, v. 58, de quovis fluvio: *Digitis a morte remotis quatuor, aut septem etc.* Ut a filo pendere, proverbio dictum.

τὸν κἀτὼ βίον ἀρχινῶ διατειχίζονται. Διὰ ταῦτά σοι A
 στέλλω τὸν ἀδελφόν, ᾧ τὴν πρὸς ὑμᾶς ἔλευσιν οὐδέ-
 τερον τῶν βρυμάτων ἀνέλργει. Τῷ μὲν γάρ, οὐκ ἔσ'
 ἐνοχλεῖται, τὸ δ', οὐδέποτε δίδοικε καὶ πολλοῦ δὴ
 νῦν, ὅτε τοῖς τοῦ πρὸς ὑμᾶς πόθου πτεροῖς κουφίζεται.
 Ὅς γε οὐδὲ τὴν σκάφην, σκάφην λέγειν (88) ἀνέχεται,
 ὥσπερ ἡμεῖς οἱ ἀρχαῖοι καὶ ἀγροικοὶ, καὶ τῆς τῶν
 νῦν ἡμερῶν σοφίας, εἰσὺν σοφιστικῆς, ἀγευστοί,
 ἀλλὰ μυριοφρόνον δλκάδα τίθεται, καὶ πλεῖ θαρβύ-
 λιώτερον, ἢ ὅτε κατὰ χέρσου βαδίζει. Τοῦτον ἐστειλά
 σοι οἰκοθεν οἰκαδὲ (οὕτω γάρ ἐγὼ κρίνω τὰ καθ'
 ἡμᾶς), πᾶσαν τὴν τῆς ἐμῆς παρουσίας χρεῖαν σοι
 ἀποπέλησοντα, καὶ ἀνε' ἐμοῦ τῆς ἀγάπης καὶ σοφῆς
 σου ψυχῆς ἀπολαύσοντα (δι' ἣν ἐγωγε τὸν ἐν ἔξου
 τερεςίαν ἀποκαλῶν, οἷος πέπνυται ἀναφαίνομαι·
 τοὶ δὲ, σκιαλ ἀσσοῦσιν, Ἄτης ἐν λειμῶνι κατὰ B
 σκότον ἠλάσκοντα). Τοῦτο γάρ ἐμοὶ τὰ τοῖς
 πολλοῖς μακάρια καὶ οὐ δαίμονα (89)· ἡ καὶ τηροῖτό
 σου [f. σοι] ὑπὲρ τοῦ σοφοῦ τε καὶ ἀγαθοῦ Θεοῦ πάσης
 ἀνώτερον κακώσεως καὶ κακύνσεως.
 Inim ego existimo. Hæc quæ me circumdant, omnem
 meæ præsentis utilitatem tibi plane ad-
 implebunt, et illa promemetipso tuam dilectionem, et tui spiritus
 assequentur sapientiam. Propter quam
 ergo Tiresiam apud inferos inclamans comperi (90) :

*Ille sapit solus, reliqui volitant velut umbrae,
 In prato Noxæ tenebrarum horrore vagantes.*

Hoc enim mihi, ut quæ multis beata sunt et felicia puto. Jamque ille, per te, a sapiente et
 optimo Deo, omni scelere et omni malo liber servetur.

ΕΠΙΣΤ. ΝΓ΄.

Τῷ κυρίῳ Νικολῶ τῷ Καλλικλίτῃ.

Ἄλλὰ σὺ μοι δραστηκᾶς τὰς ἀντιδότους ἐπὶ τὰ
 προσβάλλοντα νοσήματα, καὶ μὴ κεφεισμένους ἐγγεῖν C
 ταῖς κύλιξι τὴν θεοδώρητόν σου καὶ τὴν πανάκειαν
 καὶ τὸ κεφάλαιον, τὴν δι' ἐχιδναίων σερκῶν. Ἐν μὲν
 Θεσσαλονίκη προσδοκᾶται μοι πληρωσις· ἐν δὲ ταῖς
 Ἐκκλησίαις (χωρὶς δὲ αὐταί (91) τῆς ἀρχιεπισκο-
 πῆς), κένωσις· ἐξ ἀμφοῖν δὲ, πάρεσις καὶ παράλυ-
 σις. Ἄρα μὴ μάτην ἐπικαλοῦμαι τὸν ἐμὲν Ἀσκλη-
 πῶν ἐπὶ τηλικαύτην ἐνόηλησιν. Τοῦτο μὲν, οὐ μά-
 την· ἐκεῖνο δὲ ὄρα, μὴ τι· φαίη μάτην με ραψκιδεῖν,
 γρίφους πλέκοντα. Δέον ἐξεικεῖν τὴν χρεῖαν λευκό-
 τερον· τοῦτο δὴ καὶ ποιήσω, καὶ μάνθανε· Οἰκίδιον
 ἡμῖν ἔστιν ἐν ᾧ ἐγκαταλύομεν, καὶ τὰ χρεῖώδη ἐν-
 αποτίθεμεν. Τοῦτο πληροῦν ἐπιχειροῦσί τινες τῶν
 ὑπὸ τὸν πανσέβαστον αὐθέντην ἡμῶν. Ταύτην σὺ
 μοι τὴν πλήρωσιν προανάστειλον. Δεινὸν γάρ, εἰ
 τοῖς ἡμετέροις ἄλλων ἐναποπαυομένων [f. ἐναπα-
 παυομ.], αὐτοὶ θύρα· ἀλλοτρίας περιουστολήμεν. Τὸ D
 χωρίον αἱ Ἐκκλησίαι, εἰ μὴ ἀνεπηρέαστον ἐσθαίη [f.
 ἐσθ.], εὖ ἔσθι ὡς κενωθήσεται. Ἐπίσχες αὐτός μοι
 καὶ ταύτην τὴν κένωσιν. Ὁ δὲ τρόπος τῆς ἐπισχέ-
 σεως, μήπω μὲν περὶ τοῦ χωρίου μηδὲν, μήτε μετ-
 ζον μήτε μεῖον εἶρεῖς. Ὅτε δὲ σοι ἐν τῷ χωρίῳ ἡμέ-
 τεροι, ἢ ὡς ἐπιπρασμοῦ ἐγγύς ὄντες, ἢ ὡς ἐπιπρεα-

ΕΠΙΣΤ. ΛVI.

Domino Nicolao Callicli.

Tu quidem efficaces et potentes antidotos, in ob-
 jectos mihi morbos, et non avaro et parce, in py-
 xidibus effundis, et, illam tibi a Deo datam pana-
 ceam, et, ut summam dicam, quæ ex carnibus
 viperinis confata est. At vero Thessalonicae has
 pyxides, 694 mihi impleri spero, in Ecclesiis
 autem (has quidem regiones quædam sunt, et
 sedes, nostri archiepiscopus) effundi peni-
 tus, et evacuari. Utrunque vero paralysis, et ner-
 vorum remissio quædam, et laxatio mihi inest.
 Equidem jam non frustra meum Æsculapium,
 in tantum rerum tumultum et perturbationem
 evocabo. Hoc enim non incassum erit. Illud au-
 tem prospice, ne quis forte dicat, me gryphos et
 ænigmata textentem, irrita oratione et redundantī
 blaterare. Necessè enim est indigentiam manifest-
 ius exprimere. Hoc ego quidem efficiam, tu vero
 discè. Parvulæ nobis ædes sunt, in quibus pene
 dissolvimur, et quæ nobis lucro sunt et utilitati
 in illis cuncta deponimus. Has quidam expanse-
 basti domini nostri familia occupare et implere
 aggrediuntur. Tu quidem tantum detrimentum et
 invasionem prius cohibe. Nam grave et durum est,
 si, dum in nostris ælibus alii conquiescunt et otio

Varis lectiones et notæ.

(88) Adagium usurpatum de rustica simplici-
 ta'e.

(89) Μακάρια καὶ οὐ δαίμονα. Rescribo, μ. καὶ
 εὐδαίμονα.

(90) Homer. *Odys.* x, v. 405. Non Homeri sunt,
 sed alterius poetæ, vel Theophylacti.

(91) Χωρὶς δὲ αὐταί. Scrib. χωραὶ δὲ αὐταί.

fruuntur, et nos alienas januas cogimur circumire et invisere. Hæc autem regio, quæ Ecclesiæ appellatur, nisi præda et periculo sit immunis, scito quidem illam facile omnino depleri et everti. Ipse hanc tu miseram cladem amove. Modus autem, quo expeditius id efficere poteris, hic est. Nequaquam de hac regione, vel minimum quid, aut majus aliquando dices. Quando autem nostri, qui hæc habitant loca, sive quia periculo imminenti proximi sunt, sive quasi jam damno affecti, ad te accedere nitentur, tunc nulli rei parcos, sive verbis pro nobis loquens, sive operibus. Dixi quidem tibi, quæ nobis instant pericula, tu pariter mihi concede, ut ad alios dicere possim opem tuam quam non sine securitate in me reponis. Frater vero meus te salutatur, sed ex Tænaro, ex quo ad inferos via ducit (92), phthisi quasi manu ducente. Ad quod ego a Deo summe felicem successum exopto.

EPIST. LVII.

Eidem.

Injurius ego tibi, et molestus coactor videbor, si semper a te aliquid accipere præsumo. Hesternæ die vero, sodalibus nostris, qui ibi sunt ut aliquid concederes commodum, sedulo efflagitavi, et quidem assecutus fui. Non enim super petras semina edidici spargere. At rursus tuis arvis, pinguis aliam postulationem causam et rationem profero. Hæc quidem est, ut liberos Galeni nobis commodari permittas, nec hoc, in opus medicum, quasi senori commissum exopto. Nam non ego ad opera hujus artis integram sum nactus cognitionem, quantum ad ejus dogmatum scientiam et artificium opus est. Sive igitur hos codice habes, sive quæ in Hippocratem commentaria scripsit, **695** scito hæc nos a te studiosè, quasi utilissimos fructus, velle colligere. Ut quippe neque sublimis aliqua et vuleris cogitatio, neque quædam dura cautes, neque immobilis, aut inflexilis spiritus pervicacia et asperitas, neque aliqua objecti prætextus spinæ, ipsas artificiosorum operum curas, in librorum interpretamenta emittentes, laborem quem in ipsa semina contuli, nobis frustrentur, irritumque et vanum reddant. Sed jam, ut optima et subacta terra, in trigésimum et sexagesimum mihi fructus emitte. Si autem sedulam animi curam et studium in Hippocratis et Platonis dogmata susceperimus, etiam in centesimum te fructus allaturum volumus. Qui autem fructum meum ad te defert, ab ornatisimo Smyræo tuæ dilectioni illam sistet (94); quam et ipsius dilectionis pater et charitatis, nullis implicitam dolis, sed sinceram semper conservet.

EPIST. LVIII.

Curi episcopo.

Ita mihi optime prospice, sanctissime rater et domine, et nihil mihi curæ erunt palææ, qui titicum quidem habeo. Hæc enim hisce in locis mansio interim mihi bene, et juxta rationis leges videbatur administrari. Insurgunt etenim modo miserique quidam, et infelices hominum sensus et cogitationes, et mihi melius erat urbem adire, et ibi

ζόμενοι, προσελεύσονται, τότε μηδεὸς φείδεσθαι μήτε βήματος; ὅτι ἡμῶν, μήτε πράγματος. Εἰρημά σοι τάμα· ὁδὸς μοι καὶ πρὸς ἄλλους λέγειν τὰ ἐπὶ τούτοις σὰ τῶν ἐλπίδων ἄξια, ἃς ὁ τάττων σε λόγος; βεβαία; ἐν ἐμοὶ πήγνυσιν. Ὁ ἀδελφός μου προσ-αγορεύει σε, ἀλλ' ἐκ τοῦ Ταϊνάρου, δι' οὗ πρὸς τὸν ἄϊνον κατέγεται, τῇ φθίσει χειραγωγούμενος. Πρὸς τὴν χειραγωγίαν ἐγὼ θεοῦ ἐξαιτῶ πρό-κομμα.

B

EPIST. NZ.

Τῷ σπύῳ.

Βλαῖον ἐγὼ σοι χρῆμα ἀεὶ τι λαμβάνειν δικαίων παρὰ σοῦ. Χθὲς γοῦν αἰτήσας τὴν πρὸς τοὺς αὐτόθι ἡμετέρους χρηστότητα, καὶ μένται καὶ λαθίων (ὃ γὰρ κατὰ πετρῶν ἐγὼ σπείρειν ἔμαθον), αὐθις ἐνοχλῶ σοι τῇ ἀρούρη τῇ ἐριδιώλακι, καὶ καταβάλλω λόγον αἰτήσεως. Ἡ δ' ἐστὶ, τῶν τι Γαλιῶν βιβλίων (93) χρησθῆναι ἡμῖν, ὃ τοσοῦτον εἰς πρᾶξιν ἱατρικὴν συμβαλλόμενον (ὃ γὰρ ὠραῖος ἐγὼ ταῖς τῶν ἔργων τῆς τέχνης μαθήσεσιν), ὅσον εἰς δογματῶν ἐπιστήμην καὶ τέχνησιν. Ἐστε τοίνυν μονόδιδά σοι παρῆ, εἰτε ἐξηγήσεις Ἰπποκρατείων, ἴσθι ταῦτά σοι βουλομένου; ἡμᾶς καρπίσασθαι. Ὅπως οὖν μήτε πτηνὸν τι καὶ ὑπέρωρον φρόνημα, μήτε πέτρα καὶ σκληρότης ψυχῆς ἀδυσώπητος, μήτ' ἀκανθαὶ προφάσεων, τὰς τῶν τεχνικῶν ἔργων φροντίδας ἐπ' αὐτῶν βιβλίων προβαλλόμεναι, τὸν ἐπὶ τῷ σπέρματι πόνον ἡμῖν ματαιώσωσιν. Ἀλλὰ μοι καρποφόρησον, ἡ ἀγαθὴ γῆ, ἐν τριάκοντα καὶ ἐξήκοντα· εἰ δὲ τὴν περὶ τῶν Ἰπποκράτους καὶ Πλάτωνος δογματῶν πραγματείαν δεξιόμεθα, καὶ εἰς ἑκατὸν σε καρποφόρησαντα θήσομεν. Ὁ δὲ τὸν καρπὸν μου κομίσων, παρὰ τοῦ παγκάλου Συμυρναίου τῇ ἀγάπῃ σου συσταθήσεται. Ἦν καὶ ὁ τῆς αὐτοαγάπης Πατὴρ τηροῖτ' ἀδολὸν τε καὶ ἀκαπήλευτον.

D

EPIST. NH.

Τῷ Κίτρον.

Ὅστω μοι κρεϊττόνας σύνετις [f. σύνετις], πανταερε ἀδελφὲ καὶ δέσποτα, καὶ οὐ μέλῃσει μοι τοῦ ἀχύρου τὸν σῖτον ἔχοντι. Ἡ δὲ ἐνταῦθα ἐπιμονὴ τέως μὲν ἐδόκει κάμολ' εἶ τε καὶ κατὰ λόγον ὑπονομηθῆσαι. Ἦσαν δὲ ἄρα δεῖλοι τῶν ἀνθρώπων οἱ λογισμοί, καὶ βέλτερον ἦν ἐμοὶ πρὸς τὴν πόλιν ἀναδραμεῖν, κίκεῖτε τοῦ μόνον τὸ σῶμα θεραπείας ἀξιώσασθαι, καὶ τοὺς σύν

Variæ lectiones et notæ.

(92) Ex Tænaro via ad inferos credita. Pompon. M. la.

(93) Γαλιῶν βιβλίων. Scrib. Γαληναίων β.

(94) Cf. Epist. 59.

ἔμοι τῆς τῶν ἐνταῦθα καυσῶνων πείρασ θάσθαι ἄμα
μακρόν. Ὡν οὐδὲν νῦν ἀγαθῶν ἀπολαύουσι, καὶ
μάλιστα μοι ὁ ἀδελφός, ὃν ἔχω λοιπὸν σπινοθηρίας
παρικλητικῆς ἀναψύξεως. Τοῦ γὰρ ἐν Ἀχρόθι ἀέρος
τὴν ἐνταῦθα ἀλλαξάμενος, τοῦ τ' ἐν ἐκείνῃ ὀλιγο-
φόρου οἴνου, καὶ λεπτοτέρου, καὶ τῶν ἄλλων ὑγιει-
νοτέρων τροφῶν στερηθείς, κακῶς ἔχει τὸ σῶμα,
καὶ πάνυ πονήρως πέπραγεν· ἀνορεξίας μὲν εἰς
ἔσχεται ἤκων, κεφαλαλγῆς προπαλαίων, καὶ τὴν
γαστέρα χυρῶν ἐμπλῶν περικτώμενος. Ὡν πρὸς
τὴν τομῆν οὐδὲν ἄλλο τοῦ καιροῦ διδόντος χρῆ-
σται, ὄξυστάχαρι χρώμεθα, καὶ τούτῳ πεφει-
σμένως, κἂν εἰ καὶ ἑτέροις χρῆσθαι εἴχομεν.
Ἄλλ' οὕτως γε πρὸς πᾶν λατρικὸν δυσχεραίνει πρόσ-
αγμα. Διὰ ταῦτα, πενθῶ, καὶ σκυθρωπάζω, τίμιε
τοῦ θεοῦ ἄνθρωπε, καὶ τὴν ἐνταῦθα αἰτιῶμαι ἐπι-
ροήν, μικρότερον κρίνων ἢ δικαιότερον. Εἰ γὰρ
θεῶ ἐξιδόκτο λυπηθῆναι ἡμῶς, ὅπου δ' ἂν ἤμεν, ἐλυ-
πήθημεν ἂν. Πλὴν ἄλλ' αὐτὸς τοῦτον ἡμῖν ἐξιλέω-
σαι. Οἶδα γὰρ ἀνομιᾶς ὑπερβαίνειν, καὶ ἀμαρτίας
καταδύειν ἐν τῇ θαλάσῃ· ἤντινά ποτε οἶδεν ὁ Μι-
χαῖας ταύτην τὴν θάλασσαν, εἴτε τὴν τοῦ βαπτισμα-
τος, εἴτε τὴν τῆς μετανοίας, εἴτε τὴν τῶν αὐτοῦ
εὐπειρῶν. Ἐπερ δὴ καὶ ταῖς ἄλλαις τὸ εἶναι σω-
τήριον δίδωσι, ταύτην ἡμῖν ἐπαναχύσας αὐτὸς,
ἀνασῶσις ἡμῶν τὴν ἀσθένειαν, βυθίσας ὅσον ἐν
ἡμῖν καὶ ψυχικῶν νόσων καὶ σωματικῶν νότων
Αἰγύπτιον καὶ πολέμιον. Μὴ τοίνυν μέλε (95), ἀλλὰ
τοὺς ἀνομιᾶν καταρράχτας ἀνοίγει.

EPIST. N^o.

Τῷ πρόδρομῳ, καὶ Προξίμῳ τῷ Παντέχνῳ.

Συ μοι αἴτιος ὕλου. Αἰσθανόμενοι γὰρ τινες
ἔλον ἔμην ὄντα τὸν τὰ πάντα καλὸν καὶ ἀγαθόν τε, οὐ
παύοντες [f. παύονται] θυροκοποῦντες τὴν ἐμὴν
ἀπραγμοσύνην, ὥστε διαναστάζαν προσαγαγεῖν σοι
οὐτούς. Ἐγὼ δὲ καὶ ἄλλως νωχελῆς ὢν, ἅμα δὲ καὶ
τὸ μὴ τοσαῦτά σε δύνασθαι σαφῶς πεπεισμένος, ὅσα
οἱ πολλοὶ οἰοῦνται, ὀκνῶ μὲν τὴν ἀρχὴν ὑπακοῦσαι
τούτοις. Ὡς δὲ βίαν ἐπάγουσιν, ὑπερβίδωμαι, καὶ
γραφεὶς αὐτοῖς πρὸς τὴν σὴν ὑπισχνούμαι λαμπρό-
τητα. Τοιοῦτός τις, καὶ ὁ τὸ παρὸν γράμμα τῆς
ἐμῆς ταπεινότητος ἐγχειρίζων σοι. Ὡς καὶ τοῦ
φιλοσοφωτάτου καὶ πανδεξίου Σμυρναίου φησὶν εἶναι
συγγενῆς. Εἰ μὲν οὖν ἔστι χώρα σοι τοῦτον [f. τοῦ
τῶν] ἀνθρώπων ὠφελῆσαι τι, δόξα τῷ δόντι τοῦ
ὠφελῆσαι δύναμιν· εἰ δ' οὐ, καὶ οὕτως μὲν ἐκείνῳ
δόςξ· τὸ δὲ σὸν πάντως ἀνάτιον, ὃς πάντα πᾶσι

⁹⁹ Mich. vii, 12, 19.

Variae lectiones et notæ.

(95) Μέλε. Scrib. μέλεε.

hoc meum corpusculum aliqua medicinæ cura so-
lari, et hos qui mecum sunt, a tantorum ætatis
periculo longius repellere, ex quibus nihil nunc
quidem commodi consequuntur, et maxime frater
meus, quem ut reliquas consolationis meæ scintil-
las habeo. Qui ab illo aere Achridis semotus, et
quia in illa vini est tenuissimi et delicatissimi
multa inopia, et aliis salubribus destitutus alimen-
tis, ægro et depresso prosternitur corpore, et nihil
non enim labore summo peragit. Denique in extre-
mum cibi fastidium devenit, et magnos capitis dolo-
res propugnat, et ventre tumefacto laborat. Cui
nihil aliud quam ut præsecetur et abscindatur
morbi occasio et remedium concedit. At vero oxy-
saccharo utimur, et hoc quidem parce, etsi aliis
uti etiam possim. Sed enim hic omnem medi-
cinalium cibum fastidit. Quocirca semper plancti-
bus vexor, et contractis superciliis, mæroris
gravem præfero nubem, o inelyte Dei homo;
et hunc his in locis perseverantiam diuturnam-
que habitationem præcipuam causam esse ar-
bitror, illamque breviorē potius quam ju-
stiorē debere esse existimo. Si enim nos mœrere
Deo decretum est, ubique nos afflictos esse oport-
tebat. Verumtamen ipse Deum flecte. Novit enim
iniquitatem transgredi et crimina in mari im-
mergere. Quod quidem mare Michæas novit
696 sive sacri baptismatis, sive pœnitentiæ, sive ipsius
misericordiarum esse ⁹⁹. Quod igitur aliis ipsius

C

EPIST. LIX.

Præsidi, et Proximo Pantechnæ.

Tu quidem mihi tumultus, et perturbationis
causa es. Nam cum quidam, quidquid in me est,
id totum omni ex parte felix bonumque esse per-
sentirent, non turbantur hanc meam tranquillita-
tem, et ad res peragendas ignaviam veluti qui ja-
nuam pulsant, suscitaverunt, ita ut ad te hæc jam
excitata et dimota illos deferret. Ego autem cum
segnis sim, statim te tanta posse, quanta plures
arbitrantur, plura non credidi; nequeo enim
obsequium istis præstare. At vero si vim infe-
runt, paulatim cedo, illisque litteras ad tuam
egregiam nobilitatem polliceor. Unde et has præ-
sentes meæ humilitatis litteras ad te detulit, qui
Smyrnæi summi in philosophia viri et omni in-
genii acuminis magni, consanguineum se esse as-
serit. Si vero tibi locus et occasio est, qua hunc

hominem aliquo prosequi beneficio possis, honor **A** βουλόμενος τάχαθ, τὴν δύναμιν οὐκ ἔχεις τῷ βου-
et gloria sit illi qui hoc tibi posse concedit : si au- λήματι σύνδρομον.
tem nulla est, item et illi gloria sit. At in te saltem nulla causa hujus erit, qui omnibus semper
bona cupis, sed facultatem tuæ voluntati certe disparem habes.

EPIST. LX.

Quo sis in statu scire cupinus, illustrissime in Domino filii : non quia nobis suave sit futurum hoc tantum scire. Novimus enim id vobis bene cupientes, nec sine causa ; non parum enim ipse lugerem rerum mearum statum adversum. At si ipse nostrarum rerum statum pernoscere optas, tuas ipsius res tibi in canonem et regulam proponam, in quas cum intueberis, forte, quomodo nos habeamus, non ignorabis. Si enim tua in mediis versantur malis, etiam nostra in supremo malorum fastigio esse **B** collocata cognoscito. Si vero etiam tua summo infortunii vertice versantur, scito quidem et nostra caput inter nubila condere, caeloque firmari. Sed vis ut tibi regulam tradam ? Sub superciliis aestimationis jacemus : qua vero parte vergunt hac etiam nos inclinati **697** ferimur ; at ubi nutant, Dominus, qui semper nobis se comitem scit offerre, servavit nos. Qui ut his qui apud inferos arcto servitutis jugo teruntur, redemptionem et liberationem enuntiat, sic et te ipsum omni rerum lædio et difficultate tutabitur.

EPIST. LXI.

Eidem.

Ut nostrarum rerum cognoscas eventus, abunde tibi frater meus suppeditabit, illustrissime in Domino filii, si quidem indigneris, qui te de hac re certiore faciat. Sed enim ipse hæc aliis nequam nota facies, ut qui jam olim hæc cuncta esse perspexeras, nisi hæc aliquis ita nunc forte dixerit. Equidem hæc omnia qualia sunt, jam cognovisti ; at vero quanta hæc sint, prorsus ignoras. Hoc enim neque te decet ignorare, qui probe omnia nosti, quomodo scilicet in majorem infortunii et malorum statum jam cuncta accrescant et attolantur, quemadmodum ego cum meis tua perpendo. In omnibus tamen opitulatorem Dominum invoco, a quo et prospera evectus fortuna et nullo præpeditus crimine custodiare.

EPIST. LXII.

Eidem.

Ne mireris si laconica tecum utor brevitate. Si autem miraris, tabellarium interroga, et totam hujus laconismi causam edisces, qui vere ille ipse est, qui, ut modo quasi alatus se nobis ad iter accinctum **D** obtulit et has litteras a me poposcit. Sed nunc quidem vale, et bono hilarique animo esto, neque tristitiæ morbus te invadat, neque ullis unquam tibi opus sit pharmacis qualia lingua tua charitatis esse pharmaca celebravit.

EPIST. LXIII.

Inclyto domino Constantino Duca.

Si quidem corporis robur, et felix temporis op-
portunitas, pansubaste domine et maxime opitula-
tor, meæ humilitati iter capere concederent, ce-

ΕΠΙΣΤ. Ε.

Ποθοῦμεν μαθεῖν ὡς ἔχετε, ὑπέρλαμπρέ μοι ἐν Κυρίῳ υἱέ· οὐχ ὡς ἡσθησόμενοι διὰ τοῦ μαθεῖν (οὐδαμὲν γὰρ ὡς εὐθελήτως· καὶ τί γὰρ οὐ καλῶς ἔχουσι); ἀλλ' ὡς λυπηθῆσόμενοι μετριώτερον, εἰ γε τῶν ἡμῖν ὑπολαμβανομένων ἔχουσι μετριώτερα. Εἰ δὲ καὶ αὐτὸς ποθεῖς μαθεῖν τὰ ἡμέτερα, κανόνα σοε δώσω τὰ σά, πρὸς ἃ βλέπων, οὐκ ἀγνοήσεις ὡς ἔχομεν. Εἰ μὲν γὰρ ἐν μέσοις ταῦτα κακοῖς, ἐν ἀκροῖς γίνωσκε τὰ ἡμέτερα. Εἰ δὲ καὶ τὰ σά τὴν ἀκρῶρειαν ἐδυστύχησε, τὰ καθ' ἡμῶν ἴσθι οὐρανῷ κάρη στηρίζοντα. Ἄλλὰ βούλει δώσω κανόνα; Ὑπὸ ταῖς ἀφροῖσι τοῦ εὐθυμείν κειμεθα· ἥπερ ἂν νεύσαιεν, ταύτη φερόμενοι· ὅποι δὲ νεύουσι, ὁ αἰεὶ ξυντυχῶν ἐπίσταται. Οὐ δύσαιτο ἡμᾶς Κύριος, ὁ καὶ τοῖς ἐν ἔθῃ ἀιχμαλώτοις κηρύξας ἀφῆσεν, τηρῶν καὶ αὐτὸν σὲ πάσης δυσχερείας πραγμάτων ἀνώτερο.

servavit nos. Qui ut his qui apud inferos arcto

ΕΠΙΣΤ. ΕΑ'.

Τῷ αὐτῷ.

Ἄρκεῖ πρὸς τὸ γνωρίσαι σοι τὰ καθ' ἡμῶν ὁ ἀδελφός μου, ὑπέρλαμπρέ μοι ἐν Κυρίῳ υἱέ, εἰ τε [f. εἰ γε] τέως χρήσεις γνωριστοῦ, ἀλλὰ μὴ αὐτὸς γνωρίζεις ταῦτα καὶ ἄλλοις, ὡς πάλαι ταῦτα μαθῶν· εἰ μὴ ταῦτα φαίη τις, ὡς ἄρα τὸ μὲν ποιῶν τοῦτων οἶδας, τὸ δὲ πηλίκον ἀγνοεῖς. Ὅπερ οὐδὲ αὐτὸν εἰκὸς ἀγνοεῖν σε τὸν εἰδῶτα, ὅπως ἐπὶ τὸ μεγαλειώτερον νῦν τὰ τῶν κακώσεων αἴρεται, ὡς ἐγωγε τοῖς ἐμοῖς, καὶ τὰ σά συλλογίζομαι. Ἐπὶ πάντα δὲ καλῶ βοηθὸν τὸν Κύριον· ὅψ' οὐ τηροῖ πάσης ἀνώτερος κακώσεως καὶ κακώσεως.

ΕΠΙΣΤ. ΕΒ'.

Τῷ αὐτῷ.

Μὴ θαυμάσης, εἰ λακωνίζω σοι. Εἰ δὲ θαυμάσεις, πυθοῦ τοῦ γραμματοκομιστοῦ, καὶ μαθήσῃ τὸ Λακωνισμοῦ αἴτιον. Τὸ δὲ ἐστὶν αὐτός. Ὅς μόνον οὐ πτεροῖς κερρημένον ἑαυτὸν πρὸς τὴν δι' ἡμῶν πρόσ-
οδον δηλώσας, τὰς γραφὰς ἤτησε. Ἄλλ' ὕγιαίνεις μοι, καὶ εὐθυμοῖς, καὶ μήτε τῆς λύπης νόσος σε καταλάβοι, μήτε φαρμάκων δεηθείς, κὰν ᾧσι τοιαῦτα, οἷα ἢ σὴ γλώττα τὰ τῆς ἀγάπης ἐξ-
ύμνησε.

ΕΠΙΣΤ. ΕΓ'

Τῷ σεβαστῷ κυρίῳ Κωνσταντίνῳ τῷ Δούκῃ.

Εἰ μὲν ἦ τε τοῦ σώματος ἰσχύς καὶ τὸ τοῦ καιροῦ εὐχραὸς [f. εὐκρ.], παντίεσαστε ἐμοῦ ἀθένητα καὶ μέγιστε ἀντιλήπτορ, ἰδαεῖν συνεχώρου τῇ ἐμῇ

ταπεινώτητι, ταχὺς ἂν πρὸς τὴν σὴν ἀναδραμῶν περιωπὴν τὴν ὀφειλομένην ἀπέδωκά σοι προσκύνῃσιν. Νῦν δὲ (οὐ γὰρ συγχωρεῖται μοι ὄφ' ὧν εἶπον, οὐδὲ τὸ ὑπερβῆναι γούν τὴν ἰδὸν τοῦμου δωματίου) τῷ παρόντι γράμματι μεσίτη χρώμαι τῆς προσκυνήσεως. Πάντως δὲ καὶ τὴν διὰ τοῦ γράμματος δέξη, ὡς καὶ τὴν διὰ τοῦ σώματος· εἴπερ εἰς ἐγὼ σοι καὶ ὁ αὐτὸς ὁ κάκεινην προσαγαγών, καὶ ταύτην προσάγων σοι. Ταύτην μὲν οὖν ὅτι δέξη, σαφῶς πίπτεισμαι· μάλλον δὲ καὶ ἤδη ἐδέξω· καὶ χαριστάτά μοι προσθλέπει, ὡς εἰωθεν, καὶ ἐρωτῆς λοιπὸν ἔπου [f. δτου] δέομαι. Ἄρ' οὖν ἐρῶ σοι τὴν χρεῖαν, ἢ αἰσχυνοίμην ἂν, εἰ σε τοῦ Βαρδαρίου ἀρμοστήν ἐπιστάντα πράγμασιν, ἔχων, αὐτὸς ἐν τῷ Βαρδαρίῳ χωρίῳ, πρὸς τὸν ἀντιλαθέσθαι τοῦτου φιλανθρωπότερον διεγείραμι. Ὅς γε καὶ πρὸς ἄλλους βοηθεῖν μοι δυναμένους ἀεὶ μεσίτης γίνῃ τῇ ἐμῇ ἀσθενείᾳ. Τοῦτο μὲν οὖν τὸ εἰκὸς ἀπαιτεῖ· πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ τοὺς εὐδρομοῦντας πετροῦν εἰώθαμεν τοῖς ὑποφωνήμασι, καὶ γὰρ τὴν περὶ τοῦ ἀντιλαθέσθαι τῶν αὐτῶν ἡμετέρων ὡς δουλικῶν σου ἀξίωσιν πρὸς αὐτὸ τοῦτο τεταμένῳ οἷόν τινα προσάγω σοι πτέρωσιν. Καὶ γε δεῖξον ἅπασιν, ὡς καὶ πατρῶον μὲν κληρὸν ἔχεις, τὴν χρηστέην πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπον συνιδάθεσιν· πολλαπλασίω δὲ ταύτην αὐτῆς πεποίηκας, ἵνα σοι καὶ Θεός, ᾧ χαρίζῃ, ὅσα ἐμοὶ χαρίζῃ, πολλαπλασίω τῆς πατρῴας δόξης ἐπιδραβεύσῃ, καὶ πᾶσιν ἀγαθοῖς ἀποδείξῃ μακαριώτερον, τῶν καὶ πάσης ἀνώτερον κακώσεως καὶ κακύνσεως.

ΕΠΙΣΤ. ΕΔ.

Τῷ αὐτῷ.

Εἰ καὶ μικρὰν τινα ἰχθύων ἀποστολήν, καὶ οὐκ ἀξίαν τῆς σῆς μεγαλειότητος, ποιούμεθα, πανσέβαστέ μου αὐθέντα, καὶ μέγιστε ἀντιλήπτορ, ἀλλ' οὖν εἰδότες ὅτι καὶ διακριτικὸς σὺ, καὶ περὶ τὰ τοῦ Θεοῦ σφόδρα εὐλαθής, ἅτε ἀμφω ταῦτα πατρώζων· καὶ ὅτι ἐκ μὲν τοῦ, λογιστῆ, τὸ μηδεμίαν ἡμᾶς ἐξουσίαν τῆς καθ' ἡμᾶς λίμνης ἔχειν, ἐκ δὲ τοῦ, ὡς εὐλογίαν τῆς Δεσποίνης ἡμῶν καὶ Θεοτόκου Μητρὸς, ἀποδέξῃ τὰ σμικρὰ ταῦτα. Εὐλογίαν δὲ πᾶσαν ἡλικίαν ἂν εἴη μέλλῃ τίθεσθαι. Διὰ τοῦτο καὶ τεθαρρήκοτες τὴν ἀποστολήν παποιήμεθα. Εἰ μὲν οὖν καλῶς οἶδες τὰ κατὰ σὲ ὁ ἀρχιεπίσκοπος, δείξεις δὲ, ἡδέως ταῦτα δεξάμενος· εἰ δ' αὖ, καὶ τοῦτο τῶν ἀμαρτιῶν θήσομαι. Πλὴν ἀλλὰ πέποιθα ὡς τὸ πρῶτον ἔσται, καὶ ὡς εὐλογίας ταῦτα προσείη [f. προσήη] τῆς ἀπειρογάμου τοῦ Θεοῦ Νύμφης. Ἡ καὶ εἴη σοι φρουρὸς ἐν βίῳ παντὶ, πάσης ἀνώτερόν σε τηροῦσα κακύνσεως καὶ κακώσεως.

lectiones hæc, Dei Sponsæ, quæ nullum unquam experta est thalamum, tibi grata fore : quæ tibi omnivite spatia speculatrix, et custos præsit, et te omni detrahat sceleri et calamitati.

Variæ lectiones et notæ.

(36) Vide supra epist. 55.

lerrime quidem, ut te viserem, proficiscerer et debita salutatione prosequerem. Mihi autem nunc facultas non datur ab his quos antea dixi, domum descendi, ideo his præsentibus litteris, quasi mediaticibus, ad tua genua provolvar. Vere quidem salutationem hanc his in litteris persenties, quasi ipse meo corpore tibi impenderim, illamque tibi præsens 698 obtulerim. Hanc igitur te accepturum facile credo : potius autem nunc suscipis et grato me vultu, ut de more, intueris, et si qua in posterum re indigeam, sciscitaris (96). Igitur meam tibi inopiam patefaciam, aut erubescerem sane, si te, qui Bardarii rebus præes, etiam cum ipse in Bardario loca sedemque habeam, ad auxilium te humaniorem et benigniorem excitarem. Nam tu præsertim alios, ut meæ opitularentur indigentia quibus ad id facultas et potestas inerat, ut intercessor commovisti. Hoc etenim ipsa æquitas postulat. Verumtamen et illis qui velocissimo ad id percurrunt pede, monitis et cohortationibus alas indere consuevimus. Et ego etiam, ut meos socios, veluti servos tuos et famulos digne suscipias, et honoribus ornes, iterum atque iterum tibi, qui tantum munus subire vis, quasi quoddam alarum remigium objicio. Vere quidem omnibus ostende, te quasi paternam habere substantiam et sortem, ipsum in archiepiscopum affectum utilesque conatus. Nos autem multo te copiosiores præstiti, ut tibi Deus, cui gratum facis, ut mihi ipsi abundantius paternæ gloriæ cumulum in præmium indulgeat, teque omnibus bonis beatum prædicet, et absque ullo noxæ periculo et sceleris macula custodiat.

EPIST. LXIV.

Eidem.

Etsi paucos ad tepisciculos, et non ut tuam amplitudinem decebat, misimus, venerandissime domine et maxime opitulator : nihilominus tamen non dubito te, quia multo cuncta discernere scis judicio, et magna in Deum religione et pietate polles, et in utroque paternos ad unguem, imitatis mores ; facile animo, ob hoc reputare tuo, nullam nobis ex hac nostra palude, facultatem et copia esse concessam, et hæc quæ mitto, et si parva, quasi benedictioni quamdam et gratam eleemosynam dominæ nostræ Dei Matris suscipere. Omnem autem benedictionem, quanta quidem fuerit, constituam. Quapropter hac fiducia freti, hæc ad te munera decrevimus : et si quæ apud te sunt archiepiscopus bene perspexerit, tamen id te jucundo suscepisse animo profiteberis. Si vero e contra id fuerit, nostris hoc imputabo peccatis. Verumtamen primum esse futurum non dubito et veluti benedictionem, quanta quidem fuerit, constituam. Quapropter hac fiducia freti, hæc ad te munera decrevimus : et si quæ apud te sunt archiepiscopus bene perspexerit, tamen id te jucundo suscepisse animo profiteberis. Si vero e contra id fuerit, nostris hoc imputabo peccatis. Verumtamen primum esse futurum non dubito et veluti benedictionem, quanta quidem fuerit, constituam.

Quapropter hac fiducia freti, hæc ad te munera decrevimus : et si quæ apud te sunt archiepiscopus bene perspexerit, tamen id te jucundo suscepisse animo profiteberis. Si vero e contra id fuerit, nostris hoc imputabo peccatis. Verumtamen primum esse futurum non dubito et veluti benedictionem, quanta quidem fuerit, constituam.

699 EPIST. LXV.

A

ΕΠΙΣΤ. ΞΕ'.

Magistro domino Joanni Pantechnæ.

Ecce quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi 99? Eduxit enim me per ada maris vada, ut non ita per sicca terræ jugera tutius. Dehærenti enim procellæ imperavit, et velut cessantem tranquillitatis antram constituit. Me a diuturno sanguentis morbi squalore custodivit, et præcinxit me potentia et robore, ita ut etiam posteris hæc sint annuationi et contentioni. Ut illis scio contigisse circa Ezechiam, et hos qui fluvium Chobac incolunt, qui magnorum inspector fuit et contemplator, Ezechielem fuisse vaticinatam; quando scilicet vitæ spiritum et regenerationis virtutem mortuis ossibus renovavit 100. Ne illa etiam mei Joannis respetam, Petri socrum et regni illium et hydropticum et paralyticum, ex ardenti febris aestu in hilarem vitæ recreationem educos, ex morbo restitutos ad vires, et ex membrorum solutione et remissione, apta et firma compagine compositos. Gratia igitur sit illi qui gratis nos vitæ et saluti reddidit, et non, ut nostrorum est scelerum iniquitas, nobiscum se gessit, sed ipsa crimina desepexit, et culpæ reatus præterit. Mihi enim, illiusaristis domine, dum pavem conscenderem, dios quidem illuxit, in quo constantem viæ cursum sperabam, et certe acerbus præter omnem spem contigit asus. Nam me nausea, et saliva, et qui inde sequitur vomitus et omnis egestus, et eductus humor, crudo et male consistenti susus liquore, et laudem multa bilis portio me invasit. Cumque parum horum cessaret gravamen, ecce iterum eadem superveniunt, nisi quod bilis tunc copiosior fuit, et in ipso exitu multo acrioris humoris; existimabam enim certam quartanæ febris significationem, ut assueram me subire, quæ quidem et humore et bile ut sputum est ejecta. Atque ita metus inanis accusabar. Rursus itaque dies abundi advenit, et ego miser cuncta ægra spe exhorrescebam, et Deus idem fuit et non alius; et omne malum evanuit, nec ejus locus amplius inventus est. Nunc Thessalonice tibi incolumis me sisto, et qui gravi morbo percussus fui, adsum illo solutus. Et hoc quidem illud fuit, quod doctum adagium evulgat, esse scilicet suum bili bonum (97). Etiam alicubi futuris temporibus tecum jocose confabulabor. Quoniam ingens fluctuum æstus jam serenuum aeris statum quasi grato laxat decursu, et tumultuosa perturbatio pacem. Et corpus vitis stomachi effusis jam robustius redditur, fortiusque invalēscit. Sed hæc quidem hæc tenus. Cuncta autem in quibus Achris versatur, plena 100 horrent metu, et ipsa pariter. Mocri regis (est autem Mocrus Achridis para),

τῷ μαρίστρῳ κυρίῳ Ἰωάννῃ τῷ Παρτέκην.
Καὶ τί ἀνταποδώσω τῷ Κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκέ μοι; Διήγαγε διὰ τῆς ὑγρᾶς οὐτῆς ἀσφαλῶς, ὡς οὐδὲ διὰ ξηρᾶς. Ἐπέταξε τῇ καταγίῃ, καὶ ἔστη εἰς αὐρανὸν ἀσθενείας πολυημέρου ἐρύσαστο, καὶ περιέζωσε δύναμιν· ὡς τοῖς πάλαι εἶναι τὰ νῦν ἐπάμιλλα, οἷον τοῖς περὶ τὸν Ἐζεκιῶν λέγω καὶ τοῖς ἐν τῷ ποταμῷ Χοβάρ τῷ τῶν μεγάλων ἐπίπτη θεωρηθῆναι Ἰεζεκιήλ· ὅτε δηλαδὴ πνεῦμα ζωῆς καὶ παλιγγενεσίας, νεκροῖς ὄστεοις ἐνεκαίνιζετο· ἵνα μὴ λέγω τὰ τοῦ ἐμοῦ Ἰωάννου, πενθερῶν Πέτρου, καὶ βασιλικῶν υἱῶν, καὶ ὀδρωπικῶν, καὶ παράλτων, ἐκ πυρετοῦ ἀναψυχομένους, ἐκ καχεξίας εὐκρατούμενους, ἐκ παρέσεως συναρμοζόμενους. Χάρις οὖν τῷ θεωρῶν σώζοντι, καὶ μὴ κατὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν ποιοῦντι, ἀλλ' ἀμαρτίας παρορῶντι, καὶ ἐγκλήματα ὑπερβαίνοντι. Ἐμοὶ γάρ, λαμπρότατέ μου αὐθέντα, ἐπιθάντι τοῦ πλοίου (ἡμέρα δὲ ἦν καθ' ἣν μοι ἡ περίοδος προσδοκῆσιμος), ἐπισυνέθη πρᾶγμα πάσης ἐλπίδος ἐξώτερον· ναυτία, καὶ σιελισμὸς, καὶ τὸ παρακλούθημα ἐμετος, καὶ τὸ ἐκφυρούμενον ὕγρον ὠμῶν καὶ ἀσύστατον· κατὰ τῷ τέλει, χολῆς τι μέρος. Μικρὸν δὲ διαλιπούσι, πάλιν τὰ αὐτὰ, πλην ὅσον ἡ χολὴ πλείων, κἀν τῇ διεξόδῳ πλείον θριμύττουσα. Προσεδόκων μὲν οὖν καὶ τὴν ἐπισημασίαν τοῦ τεταρταίου συμβῆναι κατὰ τὸ σύνθεσι. Ὅ δὲ ἔπρα τῷ χυμῷ καὶ τῇ χολῇ συναπέπτουτο [f.—πυστο], καὶ φθῶν φροδὸν ἐλάγχθην φοβούμενος. Ἦκιν αὐτὸς ἡμέρα περιόδου, καὶ δυσελπίσας ὁ πάντα δειλὸς ἐγὼ, καὶ ὁ θεὸς ὁ αὐτὸς ἦν, καὶ οὐκ ἠλλοίωτο· καὶ φροδὸν τὸ κακόν· καὶ οὐχ εὐρέθη ὁ τόπος αὐτοῦ. Καὶ νῦν ἀποσέσωμαί σοι κατὰ τὴν Θεοσαλονικήν ὁ βαρύνσοος ἀνεσο; (98). Καὶ τοῦτ' ἐκεῖνο ἦν ἄρα τῆς παροιμίας σοφόν, ὡς ἔστι τι καὶ χολῆς ὑπελος. Καὶ πῶς κοῖς μετὰ ταῦτα χρόνοις δώσω παρῆδημα, ὅτι κλύδων εὐδίαν χαρίζεται, καὶ εἰρήνην· καὶ βῶννται σῶμα ταῖς τοῦ στομάχου κακώσεις. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ταῦτη. Τὰ δὲ κατὰ τὴν Ἀχρίδα πάντα φθῶν μεστὰ. Καὶ τὸ τοῦ Μίκρου μέρος (ὁ δὲ Μόκρος τῆς Ἀχρίδος ἐμῆμα), παρὰ τοῦ δούλου καὶ ἀποστάτου λελήισται. Ἦ δὲ Βεγορά (ἕρος δὲ αὐτῆ πάμμεγα, καὶ τοῖς Βουλγαροκοῖς καὶ Δυρραχικοῖς ἕρεσι μεσπεύον), παρὰ τοῦ ἀντίπτου φυλάττεται. Καὶ συνόλωσ εἰπεῖν, πάντη κακὸν κακῶς ἐστήρικται. Ἀλλὰ θαρροῦμεν Θεῷ, καὶ τοῖς τοῦ κρατίστου βασιλέως ἀγῶσιν, ὅτι τῇ σαύρῃ γοῦν ταύτῃ θαλφθεῖ ταῖς τῶν εὐεργεσιῶν τοῦ βασιλέως ἀκίσι, καὶ διὰ τοῦτο κεφαλῆν ἑράσση, οὐδ' ἔστιν ὅπου ἔσται κατόπισι. Ὅ γάρ τοι πανσέδαστος αἰθερατὸς καὶ πρωτοστράτωρ, κῆριος Μιχαήλ, παρὰ τοῦ βασιλέως ἐτάλη, ἐφ' ᾧ συλλέξῃς τε ἄνδρας, καὶ τῷ καθάρματι ἀντιτάξασθε. Καὶ

99 Psal. xv, 12. 100 Ezech. xxxvii, 1 200q.

Variæ lectiones et nota.

(97) Bilis in naribus, prov. in Theocrito. Ira, causa fortitudinis. Aristot. in Ethicis.

(98) Ἄνεσος. Scrib. ἀνεσο.

ὃ ἡ σὺλλέγει, καὶ δὴ προσδαλεῖ τε αὐτῷ, καὶ τῇ Ἀ
 χόρῃ αὐτοῦ ἐμβαλεῖ. Καὶ ὁ ἀμύμων ἡμῖν Θεὸς
 ἦξει, καὶ εὖ χρονεῖ· καὶ ὁ δοῦλος Ἰεροβοὰμ τῇ
 ἀποστασίᾳ κατὰ τοὺς Σολομῶντος χρόνους ἐπιβαλό-
 μενος, οὐδὲν πλέον δράσει τοῦ κακῶς βουλευσασθαι.
 Πρῶτον δὲ βασιλείαν, ὧ γῆ καὶ ἡλια, καὶ βασιλείας
 ἀγένεια, καὶ υἱὸς ἀρχῆς ἀσύγκριτον, οὐδὲ τοῦ δοῦ-
 λος εἶναι βασιλέως ἀξιοθήσεται. Ἐγὼ δὲ ὅμα τῷ
 τῆν Θεσσαλονικὴν καταλαβεῖν, εἰ που Δαίδαλον εὑ-
 ρον, περὶ ἂν ἐμαυτῷ περιηρμοσάμην, καὶ ἐπετά-
 σθην, καὶ πρὸς τὴν Ἀχρίδα κατέπαυσα. Ἄλλ' οὐτε
 Δαίδαλον εἶχον, οὐτε φίλον τῇ χρεῖᾳ μου συμβαλλό-
 μενον. Ἄλογα τοίνυν μισθωσάμενος, ἤδη ἄπειμι.
 Idem recenset, et hic cuncta objicit, et in regionem hujus erumpit, et etiam nobis auxiliator et for-
 tior Deus in opem adveniet, nec morabitur quidem. Et ut servus Jeroboam sub Salomonis tempore
 apostasiæ incumbens, nihil eorum quæ pessime conari intendebat, amplius perficere poterit. Hic
 autem imperium ambit, o terra, o sol et o imperii ignobilitas, o altitudo sceptri omnibus major, neque
 imperatoris servus esse dignus videbitur. Ego autem ut primum Thessalonicam sum ingressus,
 simul ac alicubi ipsum Dædalon inveni, alas mihi ipsi aptavi, locaque volatu inquisivi, et apud Achri-
 dem acquievi. Veruntamen neque Dædalum habui, neque amicum fidum. Tandem equis conductis
 jam proticiscor.

ΕΠΙΣΤ. ΕΣ΄.

Τῷ ἐπισκόπῳ Κίτρον.

Ἔστι καὶ γράφοντα μὴ ἀγαπᾶν, καὶ μὴ γράφοντα
 ἀγαπᾶν, τιμώτατε ἀδελφεὲ καὶ δέσποτα· τὸ μὲν,
 τῇ ζύμῃ τῶν Φαρισαίων χρώμενον, ἦν εἶναι τὴν
 ὑπόκρισιν ἐδιδάχθημεν· τὸ δ' ἀσχολίας περιελατόμενον,
 ἃς ἡμῖν ἐπιφέρει τοῖς κουφοτέροις ἢ καθ' ἡμῶν τοῦ
 βίου μεγάλη δύναμις. Μὴ μοι τοίνυν τὴν ἀγραφίαν
 ἔχειν ἐν λόγῳ, ἀλλὰ τοῦ μείζονος ἀπολαύειν τοῦ
 τῆς ἀγάπης καλοῦ, ἐλάττωτος φροντίδος ἀξιοῦν δι-
 καίῳ, τὸ ἐλάττω καὶ τὴν τῶν εὐχῶν προτείνειν χεῖρα
 τοῖς πανταχόθεν βαπτίζεσθαι κινδυνεύουσιν. Ὡς
 γὰρ οὐκ ἀρκούντων τῇ ἀσθενείᾳ τῆς ἐμῆς ψυχῆς τῶν
 ἄλλων βαρῶν, ἐπετέθη καὶ ὁ τοῦ ἀδελφοῦ θάνατος·
 ἀδελφοῦ, ἐμῆς ἐξηρημένου πνοῆς, καὶ πάντα θν-
 τος ἐμοὶ καὶ παραβαλλομένου, καὶ πρὸς αὐτὸ, C
 φασί, πῦρ καὶ κατὰ ξιφῶν κυβιστώντος, ἴν' αὐτὸς
 ἐν ἀραθυμίᾳ καὶ ἀλυτίᾳ (89') διάγοιμι. Οὐ στερηθεῖς
 ὁδῆς χεῖρ' αὐτῆς ἄλλοθεν βοήθειας, οὐκ ἂν δυναίμην
 λόγῳ δηλώσαι. Ταύτης οὖν τὸ μείζον μέρος αἰ τῆς
 σῆς τιμώτατε (1) εὐχαί μοι γενέσθωσαν, ἀεὶ πλείους
 τῶν συνήθων ἐπιδιδόμεναι. Τάχα δ' ἂν ἐπ' ὀλίγον
 ἐπίδοθεῖεν. Ἴσως γὰρ τῷ χρηστοτάτῳ ἀδελφῷ πρὸς
 τὴν αὐτὴν ἀποδημίαν ἐφόμεθα. Αἰθανόμεθα γὰρ
 τοῦ σώματος εἰς παντελῆ ἀσθένειαν ὑποβρέοντος,
 καὶ πεισομένου ὅπερ εἰς αὐτὸ δρᾶν ἢ συνεζευγμένη
 βρῆ πέρυκεν· εἰ μὴ ἄρα τότε μάλιστα τοῦ βηθέντος
 βοηθήματος δεηθισόμεθα· ἴνα μὴ πάνυ τοι πολλὰ
 ἐν ἡμῖν ὀδυστάτης εὐροι, μηδὲ σφόδρα μεγάλα, ἐξ
 οὐ σημείου τοὺς κατ' ἐμὲ τῇ αὐτοῦ μερίδι προστί-
 θησι, ἀλλ' εὐρεθῶμεν δοῦλοι τοῦ ἀλήπτου Δ' σπότου,

B

ΕΠΙΣΤ. LXXVI.

Ἐπισκόπῳ Κίτρον.

Fieri equidem poterit, ut illum tu non ames,
 qui ad te scribit, illumque qui ad te non scribit,
 tenerrimo prosequaris amore, inclyte frater et do-
 mine. Hoc vero Pharisæorum fermentum refert,
 quod esse hypocrisin didicimus. Illud quidem de
 negotiis impeditum, et occupationibus distractum
 vere indicat, quas nobis quidem mollioribus et
 languidioribus, hujus vitæ magna vis, et urgens
 necessitas quæ semper contra nos est, assiduo
 injicit. Cave igitur ad me non scribere, æquum
 esse censeas, sed majus ipsum dilectionis bonum
 consequens, minoris curæ, quam par est dignum
 existima, quod minimum est, et potentem tuarum
 precum manum his extende, qui ubique vasto pe-
 riculorum gurgite demerguntur. Etenim jam quasi
 altiarum deinceps calamitatum gravia pondera,
 duraque moles, animæ meæ imbecillitati non
 satis esset, acerba fratris mei mors mihi super-
 venit, fratris, inquam, qui ex solo meo pendebat
 spiritu, quique in omnibus vere mihi prælatus et
 antepositus erat, ut in ipsum ignem, ut dicunt, et
 contra quæcunque tela et enses, pro me, se obji-
 ciebat, ut ego in otio et vitæ hilaris tranquillitate
 degerem. Quo denique privatus, quanto 701
 destituar auxilio, nullis exprimere verbis potero.
 Hujus igitur majorem et potiozem partem, utinam
 tuæ divinæ preces, illustrissime, mihi substituant,
 semper plurima, quæ solent, subsidia in me decli-
 nantes, et forte brevi tempore spatio, illa mihi

Variæ lectiones et notæ.

(89) Boesmundam Normannum intelligit. Vide Dissertat. tomo I præmissam cap. V.

(99) Ἐν ἀραθυμίᾳ καὶ ἀλυτίᾳ, Scrib. ἐν ἀραθυμίᾳ καὶ ἀ.

(1) Τιμώτατε. Scrib. τιμώτητος.

mittent. Nam æque cum fratre meo, ob ejus dis- A εν ᾧ οὐδὲν εὖρεν αὐτος ὁ λήταρχος· ὑφ' οὗ καὶ cessum, quasi ferventi vi disjicimus. Etenim cor- πρὸς τὴν ἀποδημίαν ἀπόσκοποι χειραγωγηθεῖμεν, ως δεξιὰς τοῦ Πατρὸς πάντα τοὺς ἀνθέλκειν βου- pporis subterlabentis undique languorem persenti- λομένους ἀποθραπίζοντος. mus, nosque jam persuadentis, quid illi innatus defluxus et squalor, ad efficaces operum actiones præstet. Nisi tamen maxime auxilii, quod dixi, penuria penitus laborabimus, illoque nobis opus fuerit, ne multa nobiscum, eademque neque magna viæ insidiator, et præses inveniat, ex quo signo eos, qui me comitantur, in suas partes statim subscribit. Sed jam solum servi illius domini inveniamur integri, in quo hic prædonum princeps nihil omnino invenit, et sub cujus viribus ad hanc nostram perfectionem et peregrinationem inoffenso pede ducebimur, quasi Patris dextera, quoscumque quos vicissim trahere voluerit, et ad se allicere, velut correctionis fuste percuteret.

EPIST. LXVII.

Episcopo Debræ.

EPIST. ΕΖ΄.

Τῷ ἐπισκόπῳ Δέβρης.

Rursum de fratris morte.

Meus quidem probissimus frater, illustrissime coepiscopo, a Domino susceptus, vere in ipsa ejus assumptione beatitudinem est consecutus. Nos autem in hac tristicæ et lacrymarum valle relin- B εν τῷ τῆς λύπης χωρίῳ, τοῖς τοῦ σκοτασμοῦ σκηνώ- quimur, in his caliginis densæque obscuritatis maσι, τῇ κοίτῃ τοῦ κλαυθμῶνος, πᾶσιν ἐκκείμενοι τοῖς τῆς λύπης χωρίῳ πονηρίας πνεύμασιν· ἀπο- tabernaculis, in his horridis flentium et lamen- κλαυσάμενοι μὲν τὸν ἀδελφόν, ὅσον ἡ φύσις ἀπῆτει, tantium convallibus, omnibus tristicæ et mœ- καὶ ὁ παλαιὸς Ἀδάμ· ταχὺ δὲ πρὸς τὸν τῆς φύσεως καινιστὴν ἀποθλέψαντες Λόγον, τὸν δεῦτερον Ἀδάμ, καὶ τὸν πρότερον Θεόν· ὃς καὶ πένθους ἡμῖν νό- roris hujus, calamitatum et infortunii regionis flati- μους ὤρισεν. Ὡ καὶ πεποιθήμεν, ὅτι τὴν πάντα bus tumultuantibus expositi. Fratrem quidem nunc planctu deflemus, quantum vel ipsa natura postulare videtur, et ipse vetus Adam; at statim, in novum, totius instauratorem naturæ, Verbum, secundum scilicet Adam, et primum Deum prospicimus, qui nobis placentis leges præstinavit. Cui et fidimus ipsum. (quia fratrem, qui nobis natus fuerat, ipse suscepit) non in reliquum inopes, et quocumque auxilio destitutos nos demissurum, sed modis quos ipse novit, egenis nobis et infirmis, vires omnino esse elargiturum. Qui et prius, in laboribus C πρόβατα. quos propter fratrem susceperam, nos robore confirmaverat. At ipse etiam pro nobis, hoc idem ab ipso efflagita ut provinciam quæ tibi evenit citissime percurras, et oves gregis, quem regere aggressus es, æquo mentis intuitu consideres.

702 EPIST. LXVIII.

Constantino Berrhæ duci, Sebastocratoris filio.

EPIST. ΕΗ΄.

Τῷ σεβαστῷ καὶ δουκὶ Βερρόλας, κυρίῳ Κων- σταντίνῳ, τῷ υἱῷ τοῦ σεβαστοκρατορος.

De eadem.

Ut vidi fratrem meum ingenti diffusum lætitia, quando a nobis discessit, et ipsum lætantis animæ gaudium vultu significantem splendido, de in- sueto spectaculo magna me rapuit admiratio, et quodam temporis intervallo, meum ipsius stuporem in me ipso emollivi et incoxi. At postquam totam jam meæ mentis rationisque vim obtinui, quæ causa fuerit tantæ hilaritatis, fratrem meum interrogavi, meque ita admiratum fuisse, illi omnino detexi. Hic vero magis se admirari dixit, quod tanto me stu- pore perculerim. Non enim vides, inquit, me illum, qui omni est veneratione dignus, visurum sperare, et hanc spem uberrimos lætitiæ fontes, intra cordis labetras mirum in modum aperuisse, cujus venæ ad ipsam usque faciem exsiliunt.

Ὅρων μου τὴν ἀδελφὸν διακεχυμένον, δπηνίκα ἡμῶν ἐχωρίζετο, καὶ τὸ τῆς ψυχῆς γῆθος τῷ προσ- ὄπῳ ἐπισημαίνοντα, ἐθαύμαζον τὸ ἀηθές τοῦ ὄρα- ματος, καὶ μέχρι μὲν τινος τὸν θαυμασμὸν κατ' ἑμαυτὸν ἐπεπτον. Ἐπεὶ δὲ μοι ἐξενίκα τὴν τοῦ λογισμοῦ δύναμιν, ἐπυθόμην τ' ἀδελφοῦ τὸ τῆς φαιδρότητος αἴτιον· καὶ ὅτι ἐθαύμαζον, ἀπεκάλυψα. D Ὅ δὲ, μᾶλλον αὐτὸς θαυμάζειν ἐφησεν, ὅτι ἐθαύ- μασα. Οὐ γὰρ ἤδειξεν, ὡς ἐλπίζω τὸν σεβαστὸν εἶσεσθαι. Ἡ δ' ἐλπίς ἦδε πηγὴν εὐφροσύνης ἐντός μοι τῆς καρδίας ἀνέβρῆξεν. Ἦς αἱ φλέβες καὶ ἀχρι τοῦ πρῶσώπου ἀναπιδύουσιν. Ἀνέδακον τὰ χεῖλη τούτων ἀκούσας ἐγὼ, καὶ τι μικρὸν τὴν κε- φαλήν ἐνευσα, ὡσπερ αἱ ἀναμιμνησόμενοι. Εἶτε καὶ περιλαβὼν τὸν ἀδελφόν, ἐμακάριζον, ὅτι τοιοῦτου καταπολαύσει θεάματος, καὶ τοι τῆς

τε ἕβους ἀμβροσίτας (2) κατευωχῆσεται, καὶ τοῦ Α νέκταρος ἐμφορηθήσεται. Οὕτω πάντας ἐλκύνει πρὸς αὐτὸν τῆ ἀληθείᾳ χρυσῆ σειρᾶ τῆς χρηστότητος. Μὴ παύσαιο τοίνυν ἐπιπέσειν ἀεὶ ταύτῃ, ἵνα πλείους ἐλκύνει δύνατο. Τὸ γὰρ ἐπὶ τῷ μὴ ἀναλύειν παρακαλεῖν, οὕτε τῆς σῆς αἰσθανομένου μεγαλυγνώμονος φύσεως, οὕτε τὰς ἐπὶ σοὶ ἐλπίδας ἀδράς καὶ εὐγενεῖς τρέφοντος.

clier attrahis. Ne igitur cessa illa nos semper circumnectere, ut et plures ad te ducere possis. Nam te accersere ne nos illa solvas neque tuæ naturæ magnanimitas id percipi patietur, cum in te hæc et multas et nobiles magnorum gestorum spes nos concipere cogat.

EPIST. ΕΘ'.

Τῷ ἀποχαρτοφύλακι κυρίῳ Νικηφόρῳ.

Αὐτοῦ μου τοῦ σώματος κακῶς ἔχοντος, παν-
ἀγε δέσποτα, βραχὺ τὸ γράμμα εἰκότως γίνεται,
καὶ ὅσον ἱκανὸν πρὸς τὸ τὰς σὰς εὐχὰς μόνον βοηθοῦς
ἐξαυτήσασθαι. Ἄς καὶ αἰτοῦσι δίδου νῦν μάλιστα, ὁ
καὶ αἰεὶ πάντα ἡμῶν τ' ἀγαθὰ βουλόμενός τε καὶ
ἐπευχόμενος.

EPIST. Ο'.

Τῷ Παλαιολόγῳ.

Διὰ τῆς μεγίστης σου ἀντιλήψεως, πανσέβαστέ
μου ἀθένητα, μετρίας ἐτύχου ἀναπαύσεως ἐν γε
τοῖς κατὰ τὴν Ἀχρίδα ὑπολειφθεῖσι τῇ Ἐκκλησίᾳ
ὀλιγοστοῖς. Ἐμελλες γὰρ ἀνῦσαι τι κατεπέδων τοῦ
πράκτορος ἡμῶν ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας·
ὅθεν οὐ παύομεθα ὅπερ ἔχομεν εἰσφέροντες τῇ
παραμίλλῳ (3) σου ἀγαθότητι· πρὸς μὲν Θεὸν, εὐχὰς,
ὡς αὐτοῦ λειτουργοὶ· πρὸς δὲ ἀνθρώπους, εὐχαρι-
στίας καὶ εὐφημίας· κἄν εἰ μικρὰ σοὶ μέλει τῆς
εὐφημίας διὰ τὴν τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας συναί-
σθησιν, ἣν ὁ λόγος ἐνεργάσατο· ἀλλὰ μὴ παύσαιο
τὴν ἔρημον ταύτην ἡμῶν ἐξημερῶν οἰμωγῆς, ταῖς
σαῖς ὑπὲρ ἡμῶν αἰεὶ θαυματοουργίας. Οὕτω γὰρ ἐγώ
τὰς σὰς ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἐνανθίθε-
μαι, αἷς οἱ τῶν ἐκάστοτε πρακτόρων σκοποὶ ἀμβλύ-
νονται. Εἰ μὴ γὰρ αὐτὸς ἡμῶν καθίστηγε βοηθός,
οὐδὲν τὸ κωλύον ἡμᾶς καταναλωθῆναι ὑπὸ τῶν
ὑφ' αὐτοῦ, οὓς πολλοὺς ἡ ἔρημος αὐτῆ τρέφει, ζωουμέ-
νους καὶ ἀδρυνομένους τῇ ἀνωθεν ἐκχωρῆσει, ἣν αἱ
ἀμαρτίαι ἡμῶν ἐπεισάγουσιν. Οὕτω γὰρ σοὶ καὶ
πλείους τοὺς στεφάνους ὁ δίκαιος πλέξει Κριτῆς τε
καὶ βραβευτῆς ἐν ἡμέρᾳ ἀνταποδόσεως, τηρῶν
κάνταῦθα πάσης κακώσεως ἀνώτερον καὶ κακύν-
σεως.

nenatis anguibz raperemur, quos hoc desertum multos nutrit, ob illum nostram discessum frequentē
stipatos cepit, et lethali vivos aculeo, quem nostra crimina tandem coegerunt. Ita enim tibi et justo
iudex, et præmiorum distributor coronas in die retributionis largietur et nectet, teque inte-
riam omni mali laqueo et iniquæ fortunæ acerbitate solutum servabit.

EPIST. ΟΑ'.

Τῷ πρωτασηκρήτι κυρίῳ Γρηγορίῳ τῷ Καμα-
τηρῷ.

Πάντων ἐγὼ μακαριώτατος νῦν, εἰ σε διὰ τε
τ' ἀδελφοῦ καὶ τῆς ἐπιστολῆς εὐεργέτησα, τὸν δῶο

Tunc ego hæc audiens labia mea tacite momordi,
et parum caput meum deflexi, quasi qui aliquid alte
comminiscuntur. Deinde fratrem meum amplexa-
tus sum, illumque beatum fore prædicavi, quia
tali erat spectaculo fruiturus. Unde tibi dulci mor-
um ambrosia divinas epulas et convivia appara-
bit, sacroque nectaris latice te replebit. Ita omnes
ad te ipsum illa vere aurea bonitatis catena dul-
ci

EPIST. LXIX.

Nicephoro Chartophylaci.

Quia infirma corpus meum languet valetudine,
sanctissime domine, non immerito hæc litteræ bre-
viores erunt; volo enim tuarum precum solam
auxilia poscere. Quæ petentibus vel nunc maxime
effunde, qui semper nobis omnia bona appetis, et
summis votis deprecaris.

EPIST. LXX.

Palæologo.

Tuis maximis beneficiis, reverendissime domine,
mediocrem jam nacti sumus voluptatis requiem,
cum his paucissimis, qui in Achridis Ecclesia re-
lecti sunt. Speramus te 703 plane posse per-
ficere, ut ob nostram infirmitatem et inopiam
exactorem nostram tuæ potentie delinimentis de-
mulceas. Unde quidem non cessabimus, quidquid
nostrum erit, tuæ virtuti et nobilitati large offerre.
Deum quidem assidus precabimur tanquam ipsius
sacerdotes et ministri. In homines vero plenam
gratiarum actionem et jucundam benedictionis et
laudum manifestationem ostendemus. Etsi tibi lau-
dum celebritas et benedicendi existimatio parva
quidem et exigua futura videbitur, ut sunt infirmi
hominum sensus, et languida opinio, quam solus
orationis sonus perstrepat. Ne tamen hoc nostrum
defectum planctu nobis sublevare desiste, miru-
bilia illa, quæ tu soles, in nos opera diffundens. Ita
enim ego illa quæ in nostræ Ecclesiæ commodum
moliris, in templo suspendere nitior, quæ exactorum
exploratores, cum oculis iustrent suis, suum etiam
effringant impetum animique obtundant furorem.
Nisi enim hic summus nobis opitulatur extiteris,
nilil quidem impedimento fulset, quin ab his ve-
nenatis anguibz raperemur, quos hoc desertum multos nutrit, ob illum nostram discessum frequentē
stipatos cepit, et lethali vivos aculeo, quem nostra crimina tandem coegerunt. Ita enim tibi et justo
iudex, et præmiorum distributor coronas in die retributionis largietur et nectet, teque inte-
riam omni mali laqueo et iniquæ fortunæ acerbitate solutum servabit.

EPIST. LXXI.

Gregorio Camatero logothetæ.

Omnium ego quotquot sunt felicissimus quidem
nunc sum, si in te et fratris, et harum littera-

Variæ lectiones et notæ.

(2) Ἀμβροσίτας. Scrib. ἀμβροσίας.

(3) ἀπαραμίλλῳ legit Hasius ad Leonem Diaconum (tom. CXVII, col. 726, not.) Edit. Patr.

rum presentia aliquod beneficii contuli, qui duobus es præcipue felicitatum et dignitatum gradibus elevatus. Etenim nos etiam cum de parvulo quovis, ut ait Dominus, bene meriti sumus, quæ nec mente comprehendendi, nec verbis dici potest, compensationem speramus. Si autem tantos viros meritis prosequimur beneficiis, quantum te ipsum logothetæ dignitas et amplitudo constituit, qua jam pridem vel cum ipso imperatore eadem sede uteris, et quantum etiam primi secretarii officium te summum sublevari, quo illius partes agis, qui imperatorum decreta scriptis mandat; et maxime nunc quantum est sapientior imperator et solertior, qui etiam suo arbitrio non solum alia gravissima, sed magnarum rerum rationes exigit: papæ, qui numerus, quæ magnitudo præmiorum me manet? quorum jam vel certa pignora habeo. Et nisi noverim te aliqua his litteris molestia afficere, qui satis litterarum **704** pondere es depressus, quas quidem graves et acerbæ animi tui esse ægritudines manifestas, dum in alium certe usum Stagiritæ litteras et scientiam vertis, vere quidem omnia pignora sigillatim tibi enumerarem. Nunc autem unum solum tibi memorare sat erit. Obsecutus sum Bardariotis, ut venerandi prolostratoris filium, tum aliis in rebus, tum præcipue in disponendis rationum calculis, patrem undique referentem (qui vere totus meus amor est) omnino dimitterem. Quos ille eo honore et studio digne coluit, quod in ipsos large contulerat, neque nos, sub ejus constitutos manibus et potentia, mur quorum magnitudinem nulla delebit oblivio. Parvum tibi quidem hoc pignus videbitur, et lucrosissimi studii suprema. Ego tamen hoc vix comprehendere possum. Tantum illud est, ut mea parvitate sit extensus.

Itaque cum maxime mihi lucro sint, ob ea quæ in te confero beneficia, jam hinc alacrius de altero bene mereri conabor, tibi que meum Cycloperum notum faciam, hoc est, quod tuis litteris integerrimis, ipsoque unione pretiosioribus, a me postularunt. Est igitur hic, qui de verandis hominibus intentus, unum mihi; semper oculum manifestat, nequamquam in mea solum pericula, directum, etsi in majorem cogitationis colligatur curam, et in simplicius vitæ adducatur statutum. Quamvis et lepido in illum utar joco, si ad ipsum vel pleno navigio visum Pramniū (5) afferam,

Quod mihi odoriferæ vitis dedit unica proles.

Quod et in hoc veluti corporis utriculo, adhuc mihi perseverantem rationis faciem comitatur, veluti pharmacum omnem mœrorem et tristitiam evertens. Ille autem unicum in me convertit oculum, unius tantum indicem propositi. Et ego quasi religioni studens et pietati, in hæc ipsa curam gero, cuncta circumspiciens. Vide igitur tu, quis in me hujusmodi se habet, et ubi illum iueneris, meum Polyphemum cognosces. Vides, tantum non digito

Α λυχόντα μακαριότητας. Καί τινι μὲν ἐλαχίστῳ, καθά φησιν ὁ Κύριος, ἀγαθύνοντες, οὕτε νῦν ληπάς (4) οὕτε λόγῳ ρητάς ἀμοιβάς ἐλπίζομεν. Εἰ δὲ τηλικούτους εὐεργετοῦμεν [f.—τοῦμεν], ἤλικον αὐτόν σε τό τε τοῦ λογοθέτου ἀξίωμα τέθεικε, τοῦ πάλαι βασιλεῖ συνεδρευόντος, καί τοῦ πρωτασηκρήτης ἐφφίκιον, τοῦ ἀεὶ τοῖς αὐτοκράτορσιν ὑπογραμματεύοντος, καί μάλιστα νῦν ὄσω καί σοφώτερος ὁ αὐτοκράτωρ καί ἐμμελέστερος, ὥστε καί τὰ τε ἀπια [f. ἄλλα] καί τοὺς λόγους αὐτουργεῖν· βαβαί μοι τοῦ πλήθους καί μεγέθους τῶν ἀμοιβῶν! ὧν ἤδη καί ἀρραβῶνας δέχομαι. Καί εἰ μὴ σε φθιδὸν ἀποκναίσων τῷ μήκει τοῦ γράμματος, ἰκανῶς ὑπὸ τῶν γραμμάτων κεντούμενον, ἀ καὶ παθήματα τῆς ψυχῆς δριμέως ἠρμήνευσας, ἄλλον τρόπον τοῖς τοῦ Σταγειρίτου χρησάμενος, Β ἀπηριθμησαίμην ἂν σοι τοῦ ἀρραβῶνας κατ' εἶδος ἕκαστον. Νῦν δὲ ἀλλ' ἐνός σοι ἐπιμνησθήσομαι. Ἐπειθόμην τοῖς Βαρδαριώταις ἐπαφεθῆναι τὸν πανσέβαστον υἱὸν τοῦ πρωτοστράτορος, τὰ τε ἄλλα πατρῴζοντα, καί τὴν πρὸς τοὺς λόγους διάθεσιν, τὰ ἐμὰ παιδικά. Οὐδ' τιμῶν ἀξίως τῆς σπουδῆς, ἦν ἐπ' αὐτοὺς κατεβάλετο, οὐδὲ ἡμᾶς δοκοῦντας μὲν ἐν τούτοις εἶναι τι, ὑπὸ δὲ τὰς αὐτοῦ γενομένους χεῖρας ἀπειράτους ἔασει τῆς ἰδίας μεγαλειότητος· ἀλλ' ἀπλάυστομεν ἤλικον ἀεὶ μεμνησόμεθα. Ἄρά σοι μικρὸς οὗτος ὁ ἀρραβῶν, ἢ καὶ πραγματείας κερδαλεωτάτης κεφάλαιον; Ἐγὼ μὲν οὐδ' ἔχω χωρῆσαι τοῦτον· τοσοῦτόν ἐστι τῆς ἐμῆς στενοχωρίας πλατύτερος.

qui esse inter illos tale quid merito existimavissæ amplitudinis expertes relinquet. Sed his fruentur quorum magnitudinem nulla delebit oblivio. Parvum tibi quidem hoc pignus videbitur, et lucrosissimi studii suprema. Ego tamen hoc vix comprehendere possum. Tantum illud est, ut mea parvitate sit extensus.

С Ὅτω γοῦν μεγάλη κερδάνας, ἐφ' οἷς τε εὐηργετήσα, ἡδέως εὐεργετήσω καί ἔτερον, καί γνωριῶ σοι τὸν ἐμὸν Κύκλωπα τοῦθ' ὅπερ ἤτησαν διὰ τοῦ καθαροῦ καί μαργαρώδους σου γράμματος. Ἔστι τοίνυν οὗτος ὁ πρὸς τῇ ἀνδροφαγίᾳ καί ἕνα μοι ἀεὶ δεικνύων ὀφθαλμῶν, οὐδέποτε τῇ ἐμῇ κακώσει ἐπιδιδάσκοντα, κἂν συναχθεῖ πρὸς τὸ συνούστρον [f. συνούστ.,] κἂν διαχθεῖ [f.—χυθ.] πρὸς τὸ ἀκλούστερον, κἂν χαριεντίσωμαι πρὸς αὐτόν, ἂν πλήρει τῷ γαύλῳ προσοίσω τὸν Πράμνειον, ὃν μοι δῶκε μερῶν εὐώθεος υἱὸς τὸν ἐτι παραμένοντά μοι λόγον ἐν τῷ ἀσπίῳ τοῦ σώματος τὸ πάσαν μαραιῖνον ἀνίαν φάρμακον· ὁ δὲ ἕνα καί τὸν αὐτὸν ἐπιβάλλει μοι ὀφθαλμῶν, μιᾶς ἐνδεικτικῶν διαθέσεως. Καί ὡς εὐσεβῶν ἐπὶ τούτοις κομῶ, περιαρθρήσας (6)

Ἰδε τίς ἔχει πρὸς με τοιοῦτοτρόπως· κἂν εὐφορῶς τοῦτον, τὸν ἐμὸν ἂν ἔγνωσ Πολύφημον. Ὅρξες, μόνον οὐ τῷ δακτύλῳ τοῦτόν σοι εἰδείξα. Ἐπὶ τούτων κρῖνον, εἰ μάτην ἐπιδοῦμαι τῇ ἐμῇ Παρθένῳ, καί τὸν Κρῖνον τὸν προσδεθέντα τῷ φυτόν τῆς ἀφέσεως. Δέδοικα γάρ, μὴ με φθάσῃ ξενίας ὡς ἐπαγγέλλεται. Οὕτω; οὐν ἔχοντι χρηστότατον ἐποίησας ἔργον, ἀφείξ

Variæ lectiones et notæ.

(4) οὕτε νῦν ληπάς. Scrib. οὕτε νῦν ληπτάς.

(5) Hom. *Iliad.* λ' v. 638, et *Odys.* x', v. 238.

(6) Περιαρθρήσας. Scrib. περιαρθρήσας.

μοι τὸ τῆς ὕβρεως ἔγκλημα· τοῦτο γὰρ ἔκαίνο, οὐκ ἂν ἐπανέβη καί μιν, οὐδὲ νεκρὸν ἤλπισεν τὸν Ἐκτορα. Καὶ τοῦτ' ἀπονάμενος, ἔχεις τῆς παρὰ τῶ βασιλεῖ προσεδρίας, οὐ τῆς χρηστότητος καὶ οἱ πολέμιοι μάρτυρες. Διὸ καὶ ὁ θεὸς σε τῆς φιλανθρωπίας ἀμείβεται, τὴν ψυχαγωγῶν ἀντιδούς παράκλησιν, τὸν ἦδ' ἑὸν Θεόδωρον, τὸν ἐν τῶ Χρυσήλιον, τὸν ἐκ δυοῖν ἀσυγκρίτων ἐν κόσμῳ πραγμάτων τὴν ἑπώνυμιαν ἑρανοσάμενον, καὶ φυγόντα μὲν τὴν ἡμετέραν τὴν καματηρὰν ἀληθῶς, ἀκάματον δὲ γενόμενον. Ἡ πῶς ἂν σοι τοσαύτας τέχνας καὶ οὕτω πεπαιδευτο, εἰ τὴν φύσιν εἶχε καματηρὰν καὶ ὀκλάζουσαν; πῶς δ' ἂν στρατιωτικὴν καὶ γεωμετρικὴν εἰς ταῦτ' συνήγαγε, καὶ συνῆψε τὰ μακροῖς θριγγίσις ἐκπλαῖα διετριγόμενα, μετ' Ἀρχύταν, μετὰ Φιλόλαον, μετὰ τὸν Δίλιον Ἀδριανῶν, μετὰ τὸν Ἐκπτωτὸν ἡμῖν Ἰουλιανόν; Ἀριθμητικὸν μὲν οὖν αὐτὸν ἤδει, ἀφ' οὗ τοὺς Βαρδαριώτας ἐπράττειν· ὅς γε καὶ μέσων ἠρίθμει νυκτῶν. Ἐξέπληττε γὰρ αὐτὸν τοῦ ὕπνου ἀριθμητικῶν τι θεώρημα, ἐπεὶ μὴδὲ τοῖς ὕπνοις ἐνεδουζίετο.

tiam et geometricam structuram in idem ipsum ambitu, altis erant septa mœnibus contexit, post Archytam, post Philolaum, post Ælium Adrianum et post Julianum, qui a nobis defectu excidit misero? Ipsum equidem arithmeticum noveram, ex quo Bardariotas administravit; qui et totum noctium dimidium numeris incumbabat. Quædam enim arithmetica speculationis et meditatio illi jucundum præcipiebat somnum, deinde nec somno se immergebat.

Ἄλλ' εἶχε καὶ αὐτὸς ἀληθῶς λέγειν· Ἐγὼ καθ' ἑαυτὸν, καὶ ἡ καρδία μου ἀγρυπνεῖ. Καὶ αἱ δὲ τι ἠκριτολογεῖτο, καὶ ὅπως τὴν μονάδα εἰς μέρη τέμνη, καὶ ἀμαθεῖς δειξὴ τοὺς ἀμετρητὰς λέγοντας. Ὁ δὲ καὶ κύβους ἔδει [f. ἤδει], καὶ κυβοκύβους, καὶ τοῖς μὴ εἰδῶσιν ἠρμήνευε. Γεωμετρικὴν δὲ οὕτω ἤδειν. cubos mire callebat, et cubi cubos, et illorum nonnum illum noveram.

Καίτοι τὸ γε εἶδος αὐτὸν ἀπῆται τὴν γῆν συχνάκις μετρεῖν, αἱ τι σφαλλόμενον, εἰ δὴ τι καὶ μουσικὸς γένοιτο. Δίκαιον δὲ τὸ γὰρ ἀριθμητικὸν τῶ ἁρμονικῷ συγγενές· ἐπεὶ καὶ περὶ τὸ διωρισμένον ποσὸν ἀμφω ἔχεται. Γένοιτο δ' ἂν, εἰ πρῶτον μὲν ἐπιδαίη τῶν ἀσκημάτων, τῶν τὸ πνεῦμα χροητῶντων τοῖς χαλκοῖς δόναξι, καὶ μάθη ταῦτα πρὸς ῥυθμὸν διαστέλλειν τε καὶ συστέλλειν· ὥστε τῇ μὲν, πλτρουῖν, τῇ δ', ἀποκενοῦν. Ἐπειτα καὶ τοὺς κανόνας ἀμφιψήλαφῃ· καὶ ἀπλῶς τοῖς τε ἄλλοις ἐμπνευστοῖς ὄργανοις, καὶ τοῖς ἐντατοῖς καὶ νευροσπάστοις ἐνασκηθεῖη. Τότε δὲ καὶ ἐπὶ τὴν πολυῦμνητον σφαιρικὴν, ἢ ἀστρολογίαν ἀτξεί, οὐκ ὡς ἀδελφὴν μόνον οὐσαν γεωμετρίας (ὕλη γὰρ τὸ πηλίκον ἀμφοῖν), ἀλλὰ καὶ ὡς προεπιτηδέυσας αὐτὸς τὴν ὁμώνυμον σφαιρικὴν, ἣν καὶ Ἐπιππος ἡμῖν ἐπεδείξατο. Καὶ δὴ τὰς τύχας λέγων ταῖς γυναίξι, οὐκ ἐν ταῖς τριῶσι, κατὰ τοὺς μάντεις τούτους δὴ τοὺς ἀγύρτας, ἀλλ' ἐπ' ἐργαστήριον, ὡς ἂν σεμνύνοι τὸ μάθημα, αὐτὸθεν τε χρηματίζεται [f. — σητ].

multo sphæram, quæ cum illa homonyma est, sibi scrutari paravit. Hanc et nobis eques exacte patefecit. Etiam sortes fortunæque eventus mulieribus indicavit, non triviali jactantia et errore,

eum tibi manifestavi, in horum omnium caput, si frustra magnum meæ Virginis auxilium impetro, et sacrum illum Arietem, qui in redemptionis arbore alligatus fuit. Timeo enim ne me hospitio antecedat, ut ille gloriatur. Ergo me ita affectum utilissimo cumulasti beneficio, cum injuria crimine me penitus absolvisti. Hoc etenim illud est; non calcasti jacentem, neque mortuum; Hectorem verberibus concussisti. Et hoc tibi utilitatis habens assiduus es etiam ipsi imperatori, cujus virtutis vel ipsi hostes sunt testes. Quocirca et Deus tibi **705** benignitatis ingentia dona imperitur, dum suavem Theodorum, et vere aureum Chryselium, qui ex duobus totius mundi operibus, quibus nullum aliud æquari potest, egregium sibi cognomen vindicavit, qui et fugiens nostrum hoc vere laboriosum cognomentum, omni vacuus labore evasit. Profecto quomodo hic tantas artes tibi ita paravit et instruit, si naturam habet succumbentem penitus et labantem? quomodo vero militarem peritiam et geometricam structuram in idem ipsum conjunxit, et quæ jam olim concluso vallata ambitu, altis erant septa mœnibus contexit, post Archytam, post Philolaum, post Ælium Adrianum et post Julianum, qui a nobis defectu excidit misero? Ipsum equidem arithmeticum noveram, ex quo Bardariotas administravit; qui et totum noctium dimidium numeris incumbabat. Quædam enim arithmetica speculationis et meditatio illi jucundum præcipiebat somnum, deinde nec somno se immergebat.

Verum enim ipse sermonem hunc vere at texere poterat: *Ego dormio, et cor meum vigilat*. Et semper quidem accurate cuncta discutebat, et quomodo unitas in partes dividi possit; unde et imperitos et stultos illos appellabat, qui mensura unitatem carere et divisione affirmabant. Hic etiam cubos mire callebat, et cubi cubos, et illorum nonnum illum noveram.

Verum enim ipse sermonem hunc vere at texere poterat: *Ego dormio, et cor meum vigilat*. Et semper quidem accurate cuncta discutebat, et quomodo unitas in partes dividi possit; unde et imperitos et stultos illos appellabat, qui mensura unitatem carere et divisione affirmabant. Hic etiam cubos mire callebat, et cubi cubos, et illorum nonnum illum noveram.

Ipsa quidem ratio ab ipso postulabat, ut terram crebro metiretur, quia semper fere prolabeatur. Siquidem et musicus exstitit, et æque quidem: nam arithmetica facultas cum harmonica affinitate est quadam conjuncta, quoniam prænitæ quantitatibus utraq; inserviunt. Exstitit etenim: verum primum illa aggressus est instrumenta, quæ per æreas fistulas, ducto flatu concinnos agitant sonitus. Et hæc quidem edidit ad concinnitatem et numerum remittere et distendere, quasi modo illas flatu complens, modo spiritu evacuens. Deinceps ipsos divisos ad sonum canones, utrimque contractat. Et simpliciter alia exercet organa quæ vel tenui spiritus ducuntur halitu, vel quæ fidibus extenduntur, et dulci disirahuntur nervia. Tunc etiam in inclytam multoque celebratam hymno sphære celestis scientiam, sive astrologiam, quodam quasi ingenito impetu ferebatur, non quia solum illius soror est et germana; nam geometriæ materia utriusque quantitatem ascribit; sed quia conatu

⁵⁴ Cant. v, 2.

ut quidam vates circulatorum per compita vagantes, sed in ipsa ejus officina, ut gravi ita cultu ipsas disciplinas celebraret, inde etiam nomen trahens.

Neque etiam illum aliquis latuit thesaurus quacun- A que in terræ parte defossus qui illum thesaurorum copia possit exsaturare, juxta illum sophistam Herodem, Attici filium. 706 At cum opus esset, ut hic alicui multa scientiarum studia quæ ad unguem pernoscebat, manifesto exprimeret sermone, certe nunquam ille vertentem et insequentem astrorum motum ignoravit, nec heroscopi dominum, nec dominum domus lunæ, ex quibus forte illi mille infortunii casus oriri poterant: unde hæc ediscens, anni scansilis difficilem et periculosum gradum facile declinat; illudque longius repellit et excutit, quod illi varia poterat ingerere incommoda. In quo et alium Ptolemæum habere poterimus, et alium, si volueris, Aratum. Et maxime nunc, cum scientiæ utilitas et ingens opus legibus quibusdam propulsatur. Observavit itaque et splendentis rotæ solis, et alatum impellentis currum velocissimas aurigationes, et mirum aurigantis Phœbi regimen edidicit. Atque ita crit non cognomento, sed revera Chryselius.

Etsi vero ab illo quis exigit, ut hæc plane manifestet, etiam currui adjunget mulam, quæ cum illis coætanea fuit, quæ Priamum in Achillis tentoria eluxerunt; quæ ita effugit, ut Harpyia, quæ nullo est carnis pondere pressa, sed summa est levitate celeris et corpus, et maxime si metam cursus hordei acervum constituitis, quem ut novum et expectatum sibi spectaculum conspexerit. Et alicubi ejus ipse venter in altum oris rictum dentesque conscendit, et si forte vehementem efflat spiritum, ipsum in sublime attollit. Et hunc vere ipsum aurigam, ut illa levio- rem, nisi pondus in se aliquod ad trutinam, ut assuevit, subjunxerit, extra sedem propellit.

Si igitur te voluntas commonet videndi hanc probatissimum aurigam, et feram illam venationem, quam populi, quibus a colore cognomentum inditum est, summa contentionis pugna domant, illamque ab omnibus equorum studio actis celebrem famam, nequaquam talem habe naturam, nec tam in angusto nostræ Macedoniæ loco consistere, sed te in Larissam confer. Nam Thessalia hæc est multo accommodatior, et ipsa planities Pharsalia. In quarum lato et diffuso campo modo has artes et sciencias ostendet, modo illas ut edisceat, adjutore et socio nobili utetur. At vero si ad nos progreditur, neque aliis, neque ipsa geometria ad honoris studium excitabitur. Nam harum vel ipsum specimen vulumque exhorreo, cujus quidem apud me locus ullus est. Omnes enim illis superioris sæculi inundantibus cataclysmis peme nobis submersæ sunt, et alte obrutæ. Unam igitur utilem ferens artem ad me accedet, siquidem cantandi peritiam, et ducendi choros latentem callet artem, cum hæc etiam pars sit et species harmoniæ, et nequaquam ab omnibus omnino studiosè exculta, quia ne ab his quidem qui nobiscum sunt. Igitur

Καὶ ἐτι οὐδὲ θησαυρὸς αὐτὸν λήσεται ὅπου δὴ τῆς γῆς κατορωρυγμένος, θησαυρῶν αὐτὸν κορέσαι δυνάμενος, κατ' ἐκείνον τὸν Ἀττικῶν, τοῦ τὸν σοφιστὴν τεκόντος Ἡρώδην. Καὶ δεῖσαν δὴ ποτε ἐπιδείξασθαί τι τῶν οἰδε πολλῶν ἐπιτηδευμάτων, οὐκ ἀγνοήσει τὸν πολεῦοντα καὶ τὸν διέποντα, καὶ τὸν κύριον τοῦ ὠροσκόπου καὶ τὸν τῆς σελήνης οἰκοδεσπότην· ἐξ ὧν ἴσως ἔσται αὐτῷ τὰ κακοδαίμονια. Καὶ μαθὼν ἐκκλινεῖ τὸν κληματῆρα (7), καὶ τὸν κακοποιὸν διακρούσεται· καὶ Πτολεμαῖον ἐξομενέλλον, εἰ δὲ βούλει, καὶ Ἀρατὸν καὶ μάλιστα νῦν, ὅτε τὸ χρῆμα τῆς ἐπιστήμης νόμοις ἐλήλαται. Τηρήσας δὲ καὶ τὰς τοῦ ἡλίου διφρηλάσι- ας τὸ ἄρμα ἐλαύνοντος τὸ πτηνόν, καὶ τὴν ἡνιοχικὴν ἐκμαθήσεται. Καὶ οὕτως ἔσται οὐ μᾶλλον ἐκωνύμως ἢ φερωνύμως Χρυσήλιος.

opus legibus quibusdam propulsatur. Observavit itaque et splendentis rotæ solis, et alatum impellentis currum velocissimas aurigationes, et mirum aurigantis Phœbi regimen edidicit. Atque ita crit non cognomento, sed revera Chryselius.

B Κἂν ἀλτήρησθὲ ποτε καὶ τοῦτ' ἐπιδείξασθαι, ὅπως εὖξει τῷ ἄρματι τὴν ἡμίονον τὴν ἡλικιωτὴν ἐκείνων, αἰ τὸν Πρίαμον ἐπὶ τὰς Ἀχίλλεως σκηνὰς ἐπόρουσαν. Ἡ δὲ δραμεῖται Ἀρπυΐαις Ἰσα, μὴ βαρουμένη σαρκῖν, ἀλλ' οὕτως κούφη καὶ περιθετισμένη τὸ σῶμα, καὶ μάλιστα εἰ νύσσαν προστήσεσθε θημονιάς κριθῶν, & εἴφεται· καὶ τὸν καὶ ποθητὸν θέαμα. Ἢ ποῦ καὶ ἡ γαστήρ ἀναδραμεῖται κατὰ τὰς χάννας καὶ τοὺς συνόδοντας (8). Εἰ δὲ καὶ πνεῦμα εἴη σφοδρὸν, ἀρεῖ ταύτην μετέωρον, καὶ τὸν διφρηλάτην θηλαδὴ τοῦτον, ὡς ἐκείνης κουφότερον, ἐκτός εἰ μὴ περιέζωται στατήρας, ὡς εἴωθεν.

Εἰ τοίνυν μέλει σοι καὶ ἄρματηλάτην τοῦτον ἰδεῖν δοκιμώτατον, καὶ τοῖς τῶν χρωμάτων ἐκωνύμοις C δῆμοις περιμάχτην θήραμα, καὶ πᾶσι φιλιπποῖς εὐφημον δάλημα, μηκέτι τοιαύτην ἔχε φύσιν ἐν τῇ τῆς ἐχούσης ἡμᾶς Μακεδονίας στενοχωρίᾳ· ἀλλὰ λύσον ἐπὶ τὴν Λάρισσαν. Ἡ γὰρ Θεσσαλία τοῦτου οἰκειότερα, καὶ ἡ πεδιάς ἡ Φαρσάλιος· ὧν τῷ πλάτει τὰς μὲν ἐπιδείξεται τῶν ἐπιστημῶν καὶ τεχνῶν· τὰς δὲ, πρὸς τὸ μαθεῖν συνεργῶν χρίσεται· πρὸς ἡμᾶς δὲ διαδᾶς, οὔτε ταῖς ἄλλαις, οὔτε τῇ γεωμετρικῇ ἐμφιλοτιμήσεται. Τῶν μὲν γὰρ ἀνεράστως ἔχω τῆς ἐπιδείξεως· τῆς δὲ τόπος ἐν τῷ οὐκ ἔστι παρ' ἐμοί. Πάντες γὰρ ἡμῖν ὑπὸ τῶν ἀνωθεν κατακλυσμῶν ἀπεθαλαττώθησαν. Μίαν μοι τέχνην ἔχων ἔξει χρισίμην, εἰ γε ἐπίσταται τὴν ἀρματικὴν τέ καὶ χοροστατικὴν· μέρος μὲν οὖσαν καὶ αὐτὴν ἢ εἶδος ἀρμονικῆς, οὐ πᾶσι δὲ πάντως σπουδαζομένην, D ὅτι μὴ μόνον τοῖς καθ' ἡμᾶς. Ὅστι' ἢ μὴ παραβλέτω τῆδε, ἢ ὡς ἐπ' ἐκκλησίας ἀτόμενος ποιικεῖν τερον καὶ περισσότερον, καὶ χοροῦ κορυφαῖος ἐσόμενος, δακτύλων τε περιαγωγαῖς ἐπιστημαίων τῶν τέχνην, καὶ τῶν ἄλλων μελῶν προφαῖς καὶ λιγίσμασι. Πρώτερος οὖν αὐτός μοι τοῦτο βασιάνισον,

Variæ lectiones et notæ.

(7) Κληματῆρα. Scrib. κληματῆρα.

(8) Συνόδοντας. Scrib. κυνέδοντας.

κάν γνωριεῖ σοι τὸν τεχνίτην, καὶ κριθῆ δόκιμος, ἂ μὲδ' οὕτω τὴν ἰδὸν θαρρήσάτω τὴν πρὸς τὴν Ἀχρουσίαν τὴν λίμνην, τὴν ἐμὴν Λύχνιδον, εἰ μὴ πρότερον σύνθοιτο τῷ ἀδελφῷ μου Δημητρίῳ περὶ τοῦ τῶν ψαμάτων μισθοῦ. Ὁ δὲ ἴσται μελίγης (9) ἢ μελαμπύρου ἐμπορικὸν ἡμιμέδιμνον. Τοσοῦτον γὰρ ὅτε φασόμενος ὁ τε ἀκουσόμενος· ὁ μὲν, λαβεῖν ἄξιος· ὁ δὲ, δώσειν εὐπορος.

παίδεσθαι, hanc scilicet meam Lychnidon, ita fidenti animo viam ingrediatur, nisi prius cum Demetrio fratre meo cantuum præmia composuerit. Quæ erunt illi, aut melampyri iercatorius semime-dimnus. Nam tantum et qui cantat, et qui audit, ille quidem recipere meretur, hic vero facili et promptus debet elargiri.

Ὁρᾶς παρ' ὅσον ἦλθον εὐλαβείας γεροντικῆς καὶ B σεμνότητος, ἵνα χαρίσωμαι σοι, καὶ τῷ γλυκεῖ Θεοδώρῳ συνεντυφώσωμεν· ἐπεὶ καὶ ἀμφοτέροι ψυχαιωγησόντων δεόμεθα· ἐγὼ μὲν διὰ πάντα τὰ μὲ κακὰ· σὺ δὲ διὰ τὴν δυσχεραίνουμένην σοι ἀποδημίαν, ταύτην δὴ τὴν, ὡς ἔφης, μακράν. Πρὸς ἣν μηδὲ πᾶν σφόδρα δυσφόρως ἔχε, εἰδὼς, εἴπερ τις ἄλλος, γινομένην κοινωφελῶς, καὶ δεικνύσαν τὸ τοῦ βασιλείως ἡμῶν μηδεμικὸν καὶ φαρέπονον. Ὅς ἵνα τοὺς ἐχθροὺς ἐγγύθεν δειδίττηται, πόλεως μὲν ἐκείνης, καὶ βασιλείων ἐκείνων, καὶ τῶν ἄλλων ἐκείνης ἀπολαυσμάτων ὀλιγορεῖ, ἀγροτικῶν κακῶν ἀνεχόμενος. Ἐκκεῖται μὲν φύξει τε καὶ θάλασσειν, ὑπαίθρος δὲ φέρει τὰς ἐναντίας ὥρας σὺν ταῖς φιλάταις· καὶ ἅμα τὰς χώρας, αἷς ἂν ἐπισταίη, καθιστᾷ μεγαλοπεπεῖς καὶ βασιλικῶς, τῶν τε ἄλλων ἄριστος, καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν C διαπερόντως γινόμενος. Ταῦτα καὶ ἄλλα μυρία τῆς μακρᾶς ἀποδημίας ὑμῶν καὶ ἀγροὶ καὶ πόλεις ὀνίανται· ὥστ' εἰ μὴ φιλαίτης [f. — τῶς τις] εἴης, ἀλλὰ φιλάνθρωπος καὶ φιλάδελφος, οὐ μόνον οὐ δυσχερεῖς [f. — ρανεῖς] πρὸς τὴν ἀποδημίαν οὐκέτι, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον ἐπεκταθῆναι ταύτην ἐπεύξῃ, ἵνα πλείους καὶ πλείω εὐεργετώμεθα.

summa cum excellentia moderator. Hæc quidem et alia mille longæ vestræ absentiae dona et agri et urbes sibi in summum utilitatis munus vindicant, quia minime contentiosus es, sed humanus et fratrum amator. At non solum arduos et difficiles nos ob hunc discessum et absentiam senties, sed maxime illam finire deprecaberis, ut saltim pluribus et majoribus tandem afficiamur be-

EPIST. OB.

Τῷ προδῶρῳ τῷ Παντέγγῃ.

Τὸν κολοφῶνα ἐπέθηκας, ὑπέρλαμπρὸ μοι ἐν Κυρίῳ D υἱὲ, ταῖς περιεχούσαις με θλίψεις, καὶ αὐτὸς εἰπὼν συνέχεσθαι θλίψεσιν. Ὁ γοῦν ἐμαυτῷ φάρμακον διὰ τῶν τοῦ λόγου βοτανῶν ἤρτυσα, τοῦτο καὶ σοὶ χρήσιμον εἰδὼς, στελῶ καιροῦ δραξάμενος· ὡς νῦν γε ὑπὸ φωτὶ τοῦτ' σοι τὸ γραμμάτιον συντάξας, οὐκ εἶχον ὅπως ἐκ τῆς πιξίδος τὸ φάρμακον ἀναλήψομαι· οὐχ οὕτως ἀνεμμένης ἀπλῶς, οὐδὲ πᾶσιν ἐκκειμένης, ἀλλὰ περιεργότερας χειρὸς δεομένης πρὸς τὸ ἀνοίγεσθαι. Πλὴν ὅσον τοῦτο μόνον νῦν ἔχω σοι συντελεῖν, ὡς μετὰ τὸν χειμῶνα πάντως ἔαρ, καὶ ὅσα τοῦ ἔαρος. Ὁ δὲ γε τοῦ Ἥλιου παῖς Φοίνιξ, καὶ τερφωθεῖς ἐξάνίσταται, ἵνα μηδὲν εἴπω θεϊότερον καὶ ἡμέτερον.

A huc non accedat, nisi veluti ad ecclesiasticum morem, varie et præstantius concinat, aut vel ebori magister futurus, vel solo digiti ductu ipsam artem edoceat, aut diversis aliorum cantuum modis et dulci stridulæ vocis modulatione. Prius itaque ipse hoc mihi explora, ut si tibi 707 hoc artificum notum fecerit, illeque a te præstantissimus iudicatus fuerit. Neque vero ita statim ad Acherasiam

animo viam ingrediatur, nisi prius cum Demetrio fratre meo cantuum præmia composuerit. Quæ erunt illi, aut melampyri iercatorius semime-

Vides igitur ad quam circumspectæ gravitatis sedem et senectutis religionem pervenerim, ut et tibi gratificari non dubitem, et cum dulcissimo Theodoro, veluti luxurianti insultemus pectore. Quoniam uterque animæ ductoribus indigemus: ego quidem propter omnia mea infortunia lapsus; tu vero propter absentiam, quæ quidem te acerbo quodam pungit luctu; quæ, ut ipse dicis, longiori persistit mora. Ad quam quidem non te ægrum neque difficilem præbe, cum cognoscas, si quis alius, communem nobis allaturam esse utilitatem, et imperatoris nostri anxium curæ studium ostensuram, nimiam laborum tolerantiam. Qui ut insensos hostes cominus terrore agitet truculente, illius urbis et illorum regnorum delicias, alienæ suavia oblectamenta penitus negligit. Agrestibus infestatur, et deprimitur injuriis, et duro frigori et repentibus solis radiis subjectus jacet, et adversa horarum spatia cum amicissimis sociis ad serenam cœli plagam assiduo transigit. Simulque regiones omnes, quibus ipse præfuit, ingenti majestate ac vere imperatorio jubare construit. Et non solum aliorum est præfectus et princeps, sed ecclesiasticæ dignitatis

et alia mille longæ vestræ absentiae dona et agri et urbes sibi in summum utilitatis munus vindicant, quia minime contentiosus es, sed humanus et fratrum amator. At non solum arduos et difficiles nos ob hunc discessum et absentiam senties, sed maxime illam finire deprecaberis, ut saltim pluribus et majoribus tandem afficiamur be-

EPIST. LXXII.

Assessori Pantechnæ.

Jam tandem colophonem imposuisti, illustrissime in Domino illi, ærumnis durisque calamitatibus, quæ me circumdederant. Atque ego etiam jam dicere cesso, me illis premi et astringi, qui etiam utilissimum mihi pharmacum salubribus litterarum plantis apparavi et condidi. Hoc etiam, quia tibi conducere video, ut primum occasionem nactus fuero, ad te mittam. Nunc autem quia ad hoc tantum lumen has tibi litterulas construo, nulla mihi facultas fuit, ut ex pyxide hoc pharmacum assumerem, quia non ita simpliciter dissoluta et remissa est, neque omnibus ita exposita, sed quia curiosiori manu, ut aperiat, indiget. Verumtamen quantum modo tibi perficere et conari debeo, ita

Variæ lectiones et notæ.

(9) Μελίγης. Scrib. μελίνης.

erit, quemadmodum post horridam hiemem dulce ver, et quæcunque veris sunt, prorsus adveniunt. Equidem Phœnix solis filius postquam in cineres resolutus fuit, denuo felix resurgit, ut nihil magis divinum de nobis ipsis ad te loquar.

708 EPIST. LXXIII.

Domino Michaeli Pantechnæ medico imperatoris. A

Vos quidem semper nos quadam spe suspensos concutitis, quasi ad iter accincti, meque invisere studentes, semper autem me decipitis. Ita quidem vos qui per aerem vestigia figitis, nos quidem humi repentes negligitis. Sed enim jam sero veluti glutinis ligamen, quibus ibi morari diutius cohibemini, projicientes, nostrum omne solatium fiat. Illa vero dura terriaculamenta, quæ in nos obtendistis, puerorum sunt spectra, scilicet mendicorum episcoporum. At totius Bulgariæ archiepiscopus, quem vel quotquot in illum oculos convertunt, illumque plane audiunt, etiam totos dies, aureos nummos numerare, et quasi mensuræ complementis arbitrantur accumulare, veram rursus præsentiam, quasi mendici eujusdam etiam existimabit, qui solerti quodam ambitu solum circumiit.

Inquirens ossam, haud tripodas, sed necve lebetas.

Qui vel si quid parvum susceperit, illud sibi in auxilium satis esse censet. Solus tu veni, et domesticus tui soli. Illi vero, qui apud Blachernitem occulti degunt, te multis sublevare poterunt divitiis, vel si unum allium tibi obtrudant. Dominus itaque te omnium fortunæ iniquæ victorem custodiat.

EPIST. LXXIV.

Eidem.

Gaudeo quidem, quia a te litteras non suscipio. Quoniam certo quasi quodam signo, te occupationibus obrui facile conjicio : quibus non parvi sit emolumentum lucrum. Si quidem scopi ita attingo metam, nec longe ab illo mea spicula torqueo, proculdubio habeo, ob ea quæ tu moliris, inter mæ tristitiæ et mœroris causas, ingens solatium. Si autem, ut tua sunt, adversus mihi fortunæ obvenit casus, equidem nobis adversarius utrimque tela sua vibrans imminet : cui solus Deus potentissimus et optimus demum obsistet. Qui te ab illius dolis et multo fraudium laqueo semper tutetur.

EPIST. LXXV.

Eidem.

Cum multa desiderii siti flagrarem, ut perspicue et aperte, quæ tibi contingunt, ediscerem, illustrissime in Domino fili, tu obscuras et quodam veluti turbidas cæno mihi guttas emisisti quibus me ea siti nullo modo levare possum. Igitur ad me manifestius scribe, quibus forsitan sis distractus negotiis, et si ea sint digna spe qua nos nutrimur.

Varie lectiones et notæ.

(10) Ἐρλοῖς τσ. Scrib. ἐν οἷς τσ.

EPIST. ΟΓ΄.

Τῷ Ιατρῷ τοῦ βασιλέως κυρίῳ Μιχαήλ τῷ Παντέχνη.

Ἦμεῖς δὲ αἰεὶ μὲν ἡμᾶς ταῖς ἐλπίσι σαναίτε, ὡς ἤξοντες καὶ ἐπισκεψόμενοι, αἰεὶ δὲ ἐξαπατήσετε· οὕτως ἡμᾶς περιφρονεῖτε τοὺς χαμαὶ ἐρχομένους οὐ ἀεροβατοῦντες ὑμεῖς. Ἀλλὰ γὰρ ὀφέ ποτε ἐχέκολλον ἀποβρίψαντες, ᾧ πρὸς τὰ αὐτόθι ἔχεσθε, παράκλησις ἡμῶν γένεσθε. Τὰ δὲ φόβητρα, ἃ ἡμῖν ἐπανατείνεσθε, μορμολυκεῖα παιδῶν εἰσὶν, ἤγουν πτωχῶν τινῶν ἐπισκόπων. Ὁ δὲ πάσης Βουλγαρίας ἀρχιεπίσκοπος, ὃν ὅσοι περ ὀρώσι τε καὶ ἀκούουσιν, οἴονται μεδίμνοις ἐκμετρεῖσθαι τοὺς χρυσίνους ἐκάστης ἡμέρας, τὴν ὑμετέραν παρουσίαν ὡς πτωχοῦ τινος οἴσεται, ὃς περιεῖσι.

Διτίκω ἀκόλους οὐκ ἄορας οὐδὲ λέβητας, καὶ μικρὸν τι λάβη, τῷ ληφθέντι ἀκούμενος. Μόνον ἐλθε, καὶ οἱ πάροικοι μόνοι, οἱ παρὰ τοῦ Βλαχερνίτου ἀποκρυβάντες, πλουτίσουσι σε, ἀνὰ ἐν σκόρδον δόντες. Τηροτο ὑπὸ Κυρίου πάσης κακίας ἀνώτερος.

EPIST. ΟΔ΄.

Τῷ αὐτῷ.

Καίρω μὴ δεχόμενος ἐκ σοῦ γράμματα. Τετραμαρομαι γὰρ σοὶ προσεῖναι πράγματα, οἷς τι καὶ κερδαλέον ὕπεστιν. Εἰ μὲν οὖν τυγχάνω τοῦ σκοποῦ, καὶ οὐ παρατοξεύω, ἔχω τσσαύτην ἐκ τῶν σῶν ἐν τοῖς ἐμοῖς λυπηροῖς παράκλησιν· εἰ δὲ καὶ τὸ σὸν δυστυχῶ, δίπαλτος ἡμῖν ὁ πονηρὸς ἔπεισιν. Ὁ μόνος ὁ ἀγαθὸς Θεὸς καὶ κρατικὸς ἀντιστήσεται. Ἦφ' οὐ καὶ αὐτὸς ἀνώτερος τῆς ἐκείνου κακομηχανίας φυλάττω.

EPIST. ΟΕ΄.

Τῷ αὐτῷ.

Διψῶντί μοι μαθεῖν τὰ κατὰ σὲ λευκότερον, ὑπερλαμπρὲ μοι ἐν Κυρίῳ υἱέ, αὐτὸς σταγόνας ἐπιπέμεις θολώδεις, ἐξ ὧν οὐκ ἰῶμαι τὴν δίψαν. Γράψον οὖν μοι ἀριθμότερον ἐνίοις τε (10) εἰ, καὶ εἰ ἐν ἀξίοις τῶν ἐπιπέδων αἷς ἐτρεφέμεθα.

ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ

www.theologia.gr

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΛΕ΄.

THEOPHYLACTI

EPISTOLÆ XXXV

Editæ et Latine versæ a Joanne Lamio.

ΕΠΙΣΤ. Α΄.

Τῇ δασκάλῳ κυρῷ Μαρτῖ.

Δέσποινά μου ἄγία, πολλοῖς μὲν με τοῖς λυπηροῖς ἐξ οὗ τῆ βασιλείδῃ τῶν πόλεων Ἀχρῖδῳθεν ἐπεδήμησα, αἱ πολλὰί μου ἀμαρτίαι προσεπατάλευσαν· οὐπω δὲ τοιοῦτον οὐδὲν ὄλον νῦν ὁ ἄθλιος ἔπαθον, μὴ δυνηθεὶς ἀποδοῦναι τὴν τελευταίαν καὶ συντακτῆριον τῆ βασιλείᾳ προσκύνησιν. Ἐκεῖνα μὲν γὰρ μοι τὰ λυπηρὰ ἢ σὴ γαλιγνότης ἐκούφιζε, μᾶλλον δὲ τελείως ἐξήλειπεν, ὡς μὴδὲ ἴχνος τούτων ἐμφαίνεσθαι, καὶ τὸ θαῦμα εἰς βλαρότητα μετεβάλλοντο, ἀλλοιούσης αὐτὰ τῆς Θεοτάτης σου δεξιᾶς, ὥστε τὰ πρὸς Θεὸν τῷ Δαβὶδ λεχθέντα, κάμολ πρὸς τὴν βασιλείαν σου λέγεσθαι· *Κατὰ τὸ πλῆθος τῶν ὀδυνῶν μου ἐν τῇ καρδίᾳ μου αἱ παρακλήσεις σου εὐφρανῶν τὴν ψυχὴν μου.* Τὸ δὲ νῦν τοῦτο πάθος· τίς ὁ ἐπι-
Bκουρίσων τῆ ἐμῆ ταπεινότητι; τίς ὁ θήσων τῆ ἀθνεῖξ μου φορητότερα; Ἐκτός εἰ μὲν [*f. μὴ*] τὴν σὴν ὑπολογισάμενος ἀγαθότητα, ταύτην ἔξω κἂν τούτῳ παράκλησιν. Πιστεύω γάρ, κατὰ τὸ εἶδος, ὡς καὶ τὸ παρὸν γράμμα δέξαιο, καθάπερ ἐκείνην αὐτὴν τὴν διὰ τοῦ σώματος ἐντυχίαν, ἣν ὑστερήσα-
Cμεν ἄκοντες.

Ἴστω γὰρ ἡ ἑλεοῦσά με βασιλεία σου, ὡς ἀπὸ Νικομηδείας ἐπανερχόμενος (κἀκέισε γάρ με τὰ τῶν κακῶν μου διεπρόθμευσσε κύματα), πολλὰ μὲν καὶ πολλάκις ἐδιδασάμην τοὺς ναύτας, ὥστε πρὸς τὸ τῆς βασιλείας σου εὐτυχῶς ἔχοντες τῆς Πρίγκιπος νησι-
Cδων, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐπιστρέψαι, καὶ τὸ ὀθόνιον μεταστειλασθαι· ἀλλ' οὐτοί γε τῶν ἐμῶν βιαιῶν βρημάτων οὐδὲ κέλευσμα ἐπαύουσιν, οἶμαι, βιαιοτέ-
Cρας βοῆς τῆς τοῦ βορέου τὰ ὦτα καταβομβούσης αὐτῶν, ὃς ἀπὸ τοῦ πανταίχλιου καταβαίνων λαμπρὸς, ἀπείρευτον ἐτίθει τὸ πέραμα, πλὴν εἰ μὴ πρὸς τὴν Ἀπολλωνιάδα καταίρειν ἐμέλλομεν, ἀλλὰ καὶ μετὰ τὸ πρὸς τὴν μεγαλόπολιν διασωθῆναι. Διεσώθημεν δὲ, μόνον οὐχὶ τῆς γῆς ταῖς κώπαις προσψύχοντες·

709 EPIST. I.

Augustæ domnæ Mariæ.

Augusta mea sancta, multis quidem doloribus, ex quo ad urbium reginam Achride sum profectus, multa me mea peccata affecerunt. Nihil vero unquam tale, quale nunc, miser perpressus sum, quod non potuerim imperium tuum ultima ac congrua prosequi veneratione. Illos enim dolores tua mihi levavit serenitas, imo vero delevit omnino, ut ne vestigium quidem illorum appareat, et quod mirum est in hilaritatem conversi sunt, divinissima tua immutante dextera, ita ut, quæ ad Deum dicta sunt a Davide, mihi quoque ad imperium tuum dici possint: *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tuæ latificaverunt animam meam*²⁸. Hanc vero presentem ægritudinem quisnam levet humilitati meæ? Quis infirmis meis viribus imponat leviora? Nisi forte tuam ego respiciens bonitatem ejusmodi assequar vel in hoc consolationem; credo enim fore, ut presentes etiam litteras ea excipias humanitate, qua hominem ad colloquium illud tuum admisisti, quo caruimus invit.

Sciat enim volo imperium tuum, mei motum misericordia, me Nicomenia redeuntem; nam illuc mecum cum malis fluctus advexerant; multum plane ac sæpius instilisse nautis, ut ad imperium tuum, feliciter habentes iter ad insulam Principis et clavos verterent et vela darent. Sed hi meorum urgentium verborum clamorem minime audiunt, vehementiore puto boreæ stridore ipsorum auribus obstrepente, qui quidem ex adverso violenter irruens, impervium faciebat iter, nisi futurum erat ut Apolloniadi appelleremus, deinde vero Megalopolin confugeremus. Confugimus autem solummodo, non ad terram remos inhibendo descendimus, tantum destitimus navigando. Volebam equi-

²⁸ Psal. xciii, 10.

dem sæpenumero meam explere cupiditatem, atque ad meum unicum post Deum currere auxilium. At perniciosus notus nos **710** iterum repulit, perinde ac boreæ idipsum condixisset, ut immensis vicissim flatibus dolorem mihi alteruter afferret. Quid tum postea? Facta nobis egrediendi potestate ab illo, qui rerum nostrarum conservando ac dirigendo curam gerit, Sebastus autem erat, et prætor Dyrachii, ita mihi profecto quæ desiderabam exciderunt, atque id æquum fuit. *Desiderium enim, ait, peccatoris peribit* ⁶⁰. Bonis vero semper invidens inimicus, omne quodcunque voluit adversum perfecit. Sed neque inutilia fuerunt hujusce consilia, quoniam et peccatorum dux est, imo, inquam, et factor et instructor. Etenim imperium tuum, quemadmodum speravi, et præsentem meas litteras pro congrua excipiet veneratione atque adoratione, et meæ ignoscet indignitati, utpote qui defectus in ipsa corporis constructione sustineo potius quam facio. Cum vero ego consequar quod contendebam accipere, adimpletis quæ desunt, suavius componar. Verum enimvero, quandoquidem ea mihi disciplinæ filium resolverunt et mutam hanc loquelam, in quo lingua manu utitur, bono ac miti animo audiat imperium tuum, et spondeat mihi tuam bonitatem et auxilium. Itaque pete mihi a Deo, in cujus conspectu quotidie appares per opera ad eum manu ducentia, mediocrem in posterum tentationem; nimium enim esset dicere tribulationum cessationem, et quod proprium est tuum, ne avertas misericordiam tuam a me, sed in aliis etiam et innatam tuam atque in me consuetam ostende clementiam et promissum, quod antea fecit os tuum custos veritatis, erga conservum et fratrem meum Demetrium perficito.

Habeo autem quid et urbane scribam ad feminam vere plenam gratiarum. In hac urbe versanti mihi (tantum tempus est) male oluerunt et putruerunt omnia nostra, alibi et suave reddentia et benevolentia. Descendo igitur ad Bulgares re Constantinopolitanus, hospitio Bulgarus, cariem situmque redolens, ut illi pellium pedorem. Et quod gravissimum est, existimabunt homines isti me tibi quoque horrore ac nauseæ fuisse. Nonne hic fœtor suaviter mihi oluit, et laute oppido ac urbane? Scis ergo quid facies, ne mihi eveniant quæ dixi, graveolentiam evaporabis et perpetuo damnabis exsilio, e nostris ipsis lignis proscindens tergum, quæ tellus fert primis et puris solis radiis fruens, ut tibi inter alia sincero animo, et non adulandi gratia, hæc quoque habeam cavenda, quæ Cantico-rum sponsæ aptavit Salomon, quanquam ea ad majus quoddam magisque **711** arcanum profert: *Genæ tæ sicut arsoleæ aromatum consilæ ex*

Α τοσοῦτον τοῦ πελάγους ἀπέλιθον. Ἦβουλήθη μὲν πολλακίς τελειῶσαι τὴν ἔφρσιν, καὶ πρὸς τὴν ἐμὴν μετὰ γε Θεὸν μόνην δραμεῖν ἀντιληψιν· ἀλλ' ὁ παλαμναῖος νότος αὐθις ἀντέκρουσεν, ὡσπερ πρὸς τὸν βορρᾶν αὐτὸ τοῦτο συνθέμενος, ἵνα με ταῖς ἀμέτροις πνοαῖς ἀνὰ μέρος λυπῶσιν ἐκάτεροι. Εἶτα τί; Τῆς ἐξελεύσεως ἡμῖν ἐπιτροπομένης παρὰ τοῦ τὴν τῶν ἡμετέρων ἐπιτραπέντος ἐπιτήρησιν καὶ διόρθωσιν, ὁ σεβαστὸς δὲ καὶ πραιτωρ Δυρραχίου, οὕτως ἐμοὶ μὲν τὰ τῆς ἐπιθυμίας διέπεσεν· εἰκὸς γε τοῦτο. Ἐπιθυμία γὰρ, φησὶν, ἀμαρτωλοῦ ἀπολείται. Ὁ δὲ τοῖς καλοῖς ἀεὶ βασκαίνων ἐχθρὸς πᾶν ὅσον ἐβουλήθη κατήγυσεν. Ἀλλὰ μήποτε καὶ τοῦτου ἠχρεῖται τὰ βουλευµατα, ἐπὶ [f. ἐπεὶ] καὶ τῶν ἀμαρτωλῶν ἀρχηγός, ἐρῶ δὲ καὶ πλάττης καὶ σκευαστής. Ἡ γε γὰρ βασιλεῖα σου, ὡς ἐπήλπισα, καὶ τὸ παρὸν μου γράμμα ἀντὶ συντακτηρίου προσφωνήσεως καὶ προσκυνήσεως δέξεται, καὶ συγκινώσεται τῇ ἐμῇ τοῦ δούλου αὐτῆς ἀναξιώτητι, ὡς παθόντος μᾶλλον, ἢ δράσαντος, τὸ τῆς αὐτοπροσώπου συντάξεως ἄλειμα [f. ἔλλειμμα]. Ἐγὼ δὲ ὡς ἐσχηκῶς ὁ λαβεῖν ἠπειγόμεν, πληρωθέντος τοῦ ὑστερήματος, διατεθήσομαι ἡδίων. Ἀλλὰ γὰρ ἐπεὶ κἀναυθὰ μοι τὸν τῆς διδασκαλίας μίτον ἀνέλυσαν, καὶ τὴν ἀφρονον ταύτην λαλιὰν ἢ τῇ χειρὶ γλώττη χρῆται, πραίως ἐνωτίζη καὶ εὐμενῶς, καὶ πρεσβεύη μοι αὐτῇ τὴν σὴν ἀγαθότητα καὶ ἀντιληψιν· αἰτηται μὲν μοι παρὰ Θεοῦ ᾧ καθεκάστην παριστασαὶ διὰ τῶν πρὸς αὐτὸν χειραγωγουσῶν πράξεων, τὴν ἐς τὸ μέλλον μετρίαν πείραν (πολὺ γὰρ φάναί, παῦλαν τῶν ὀλιψέων), καὶ τὸ σὺν δὲ ἴδιον, μὴ διασκεδάσης τὸ ἑλεός σου ἀπ' ἐμοῦ, ἀλλὰ τὰ τε ἄλλα καὶ τὴν ἐμφυτὸν σου καὶ πρὸς με συνήθη χρηστότητα ἐπιδείκνυσσ, καὶ τὴν ὑπόσχεσιν, ἣν τὸ τῆς ἀληθείας ὑπουργόν σου στόμα πρὸ καιροῦ ἐποίησατο εἰς τὸν σὺνδουλον καὶ ἀδελφόν μου Δημήτριον, ἀποτελέσσει.

Ἐχω δὲ τι καὶ χαριεντίσασθαι πρὸς τὴν τῶν χαρίτων ἀληθῶς γέμουσαν. Ἐν τῇ πόλει ταύτῃ ὄντι μοι (τοσοῦτός ἐστι χρόνος) προσώζεσαν καὶ ἐσάπησαν τὰ καθ' ἡμᾶς ἅπαντα, καὶ τὰ ἄλλως ἡδύνοντα καὶ εὐωδιάζοντα. Κάτειμι τοίνυν ἐπὶ Βουλγάρους (1) ἀτεχνῶς Κωνσταντινουπολίτης, τὸ ξένον Βούλγαρος, ἀπόλων σαπρίας, ὡς ἐκαίνοι τοῦ τῶν κωδίων γράτου. Καὶ τὸ δεινότατον, ὅτι με εἰ ἐκαίνοι ἄνθρωποι καὶ παρὰ σοῦ βδελυχθῆναι οἴησονται. Ἡ γὰρ ἂν ἡ σαπρία μοι εὐωδιάσθη καὶ μάλα πλουσίως καὶ χαριέντως. Οἶσθα οὖν ὁ ποιήσεις, ἵνα μὴ τοῖς ἐλεγχοῖσιν ἀλώσωμαι; Τὴν δυσωδίαν ἐκθυμιάσεις καὶ ἀειφυγία κατακρινεῖς ἀφ' ἡμῶν ξύλοις αὐτοῖς κόπτουσα τὸ μετᾶφρονον, ἃ γῆ φέρει πρώτων καὶ καθαρῶν τῶν ἡλιακῶν ἀκρίνων ἐπαπολαύσουσα, ἵνα σοὶ καὶ ταῦτα πρὸς τοῖς ἄλλοις ἔχω προσάδειν ἐπαληθῶς, καὶ οὐ κολακικῶς, ἃ Σολομῶν τῇ τοῦ Ἄσματος νύμφῃ προσήρμοσε, κἄν καὶ πρὸς μεῖζόν τι φέρῃ ταῦτα καὶ μυστικώτερον· *Σιαγόνες σου*

⁶⁰ Psal. cxi, 16.

Variæ lectiones et notæ.

(1) Hæc vertebat Sirmundus, ut vid. ce est apud Barenii...

ὡς φιάλαι ἀρωμάτων φθουσαι μυρεψικά. Πάντως δέ σοι διὰ σιαγόνων ὁ τοῦ κλειύσματος λόγος προ-
 ενεχθήσεται. Ταῦτα μὲν εὖν γεροντικώτερον πρὸς
 τὴν ἀγίαν σου βασιλίαν ἤτησάμεθα. Θεὸς δὲ οὐ σὺ,
 καὶ ὅς σου, αὐτὸς σε πιάσει ἐξαιρούσεν, κακώσεως
 καὶ κακώσεως, ἀξιώσει τε ἦτε [f.—σειέ τέ σε] τῶν
 αὐτοῦ χαρίτων τελείων, καὶ ὁσμὴν εὐωδίας Χριστοῦ
 γενομένην, καὶ ἐπὶ τὸ ἀνω ὑψώσαι θουσιαστήριον·
 καὶ νοερὸν ἀποτελέσει θυμιατήριον, ἵνα καὶ θουσιάζης
 ἕσα ἢ χεῖρ σου καὶ ἡ πρᾶξις εὐπόρησε, καὶ θυμιάσης
 τὸ τῆς ἐκ τῶν ἀρετῶν συνθέσεως τερπνὸν καὶ δεκτὸν
 θυμίαμα.

ΕΠΙΣΤ. Β'.

Τῷ μεγάλῳ δομestικῷ.

Ἄγιέ μου . . . . .
 ἐπελήσθη τῆς ἐμῆς ταπεινότητος καὶ οὐδὲ μαθεῖν
 . . . . .
 καὶ μὲν ἀληθῶς οἱ τὸν ὄλον πολεμησεῖοντες οὐρανὸν,
 τὴν Ὀσσαν τῷ Πηλίῳ ἐπέστησαν· εἰ δὲ βούλει, τῷ
 πύργῳ τῆς Καλάνης τὴν στεφάνην, οἱ γίγαντες· εἰ
 ἐξ καὶ διὰ μνήμης ἔχεις ἤχεις [f. ἡμᾶς] καὶ πα-
 πταίνῃ περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς, μικρὸν τί μοι χρῆσον
 τὰς ἀνάγκας, καὶ βραχέα μάθε, καὶ τὰ σιγηθέντα
 συλλόγισαι· Ποιοῦσιν οἱ μῦθοι τὸν Ἡρακλέα, δόξαν
 αὐτῷ Διὶ καὶ μοίραις, τῇ Ὀμφάλῃ δουλεύοντα· ἡ
 δ' Ὀμφάλῃ, Λυδῶν βασίλισσα, γυνὴ τρυφερὸς καὶ
 πολυχρυσος, καὶ δοκεῖν βουλομένη καλλίστη, καὶ
 ὕδριωπαθοῦσα μὲν, εἰ ῥόδῳ συγκρίνοιτο· ἀπαξιούσα
 δὲ καὶ τὰς ὀλένας τῆς Ἡρας, καὶ τὴν τῆς Διητοῦς
 κόμην, καὶ τὰς σφυρὰς [f. τὰ σφυρὰ] τῆς Ἥρας,
 καὶ τὰς πέζας τῆς Θέτιδος, μιάς εἶναι διὰ πάντων
 εἰκὼν Ἀφροδίτης ἐθέλουσα. Ταύτη λατρεύων ὁ
 καλλίνικος ἦρωας, καὶ πορφύραν ἐξαινεύ ἀναβάδην
 τοῖς [f. ταῖς] Λυδαῖς συγκαθήμενος, καὶ περὶ τὸ
 ταμειὸν ἔσχετο ἐσθ' ὅτε καὶ τὰς καρύκας ἐσκέδαζε.
 Καὶ ἄλλοτε τὴν κύλικα ἐπέδιδου ἦν ἐπ' ὤχει [f. ἐπ-
 ὤχει] τοῖς ἀροῦς καὶ γενναίοις δακτύλοις, ὑποτρό-
 μοις τότε διὰ τὴν πρὸς τὸ οἰνοχοεῖν ἀγροικίαν, δι' ἣν
 καὶ ἐτυπώθη χρυσοῦ δακτυλίου, καὶ ἐπιστάτη παρα-
 δοθεὶς εὐνοῦχῳ δούλῳ Λυδῷ πράγματα εἶχε τὴν
 οἰνοχοεῖαν ἐκδιδασκόμενος. Οἱ δάκτυλοι γὰρ ἐπόθου
 τὸ ῥόπαλον· ὁ δὲ εὐνοῦχος καὶ τὸν πώγωνα τοῦ
 μαθητοῦ ἐτίλλεν· εὐνοῦχος γὰρ ὢν ταῖς θριξίν
 ἐπήγετο. Ἐνταῦθα ἡ λύπη συνεργοῦντι [f. συνήργει
 τι] τῷ Ἡρακλεῖ πρὸς τὴν τοῦ ἔργου κατόρθωσιν.
 Ταύτη γὰρ ἐτάκησάν τε καὶ οἱ δάκτυλοι, καὶ λε-
 πτοτέροις ἐπέτρεπεν ἡ τῆς κύλικος ἄχρησις. Οὐ
 ταῦτα δὲ μόνον τῷ Τριεσπέρας [f. Τριεσπέρω], ἀλλὰ
 καὶ ταῖς ἀλετρισι τὰς περὶ τὴν ἀφιτοποιεῖαν ἐργα-
 σίας συνετίλει· καὶ ἄβουσαις συνεμινύριζε, καὶ ὄξυ
 καὶ κλασμίον ἀρμοζομέναις ἀνεπιπῆδε τραχὺ καὶ
 ὀρότονον. Αἱ δὲ ἐξεκάγχασαν καὶ τὰς χεῖρας συν-
 εχρυσάλισαν, καὶ τοῦ ἔργου ἀφέμεναι, ἐκείνον μόνον
 ἔλιπον περιστρέφειν τὴν μύλῃν ὡς ὄνον ἀρζυθμον.
 Ἐπάσχε ταῦτα ὁ τοῦ Διὸς, καὶ τὴν ὕδριν ταύτην

*7 Cant. v, 15.

Variæ lectiones et notæ.

(2) Hæc usque ad epistolæ finem idem Simundus.

EPIST. II.

Magno domestico.

Sancte mi . . . . .
 oblitus est humilitatis meæ, et neque intel-
 ligere . . . . .
 et hi quidem bellum toti cælo inferentes, Ossam
 Pelio gigantes imposuerunt, si autem vis, turri
 pinnaculi coronam. Verum si et in memoria nos
 habes, et nostra circumspicis, aures mihi paulis-
 per commoda, et pauca intellige, et silentio præterita
 conjicio. Herculeum Omphalæ servientem
 fabulæ faciunt, gloriam Jovi ipsi ipsi ac satis. Erat
 autem Omphale regina Lydiæ, mulier luxuriosa
 atque auro affluens, quæ et videri pulcherrima
 cupiebat, et injuriam quidem patiebatur, si com-
 ferretur cum rosa. Nihil vero faciens et brachia
 Junonis et Latonæ comam et malleolos Hebes et
 pedes Thetidis, volebat in omnibus unius esse
 Veneris imago. Illi inserviens victoriis insignis
 heros, et purpuram carminabat pedibus in altum
 extensis inter Lydios sedens, et penu detinebatur,
 si quando dispergebat caryeas. Interdum etiam
 calicem ministrabat, quem magnis ferebat et ge-
 nerosis digitis, tunc subtremulis propter admini-
 strandi potus imperitiam, propter quam inustus
 fuit aureo annulo, et præfecto eunuchio traditus,
 servo Lydiæ, negotia habuit pincernæ munus edo-
 ceri. Nam digiti expetebant clavam. Eunuchus
 vero discipuli etiam barbam evellebat; quod enim
 erat eunuchus, pilis invehebatur. Inde tristitia
 Herculi collaboranti ad felicem operis successum.
 Hoc enim et molles facti sunt digiti, et graciliores
 reddidit ipsa calicis administratio. Neque vero
 læcæola Trivesperi illi, sed cum molitricibus etiam
 ad farinæ confectionem operam impendebat, et
 canentibus concinebat, et acutum et flebile com-
 ponentibus, aspero rectoque tono consonabat. Illæ
 autem effuse riserunt, et manus pulsaverunt sim-
 mul, ac cessantes ab opere eum solum desidererunt
 volventem molam, velut asinum dissonantem. Ea
 patiebatur Jovis filius, eamque sustinuit contu-
 meliam, donec decreta satis tempora ipsum servi-
 tute absolverunt. Sed isto iterum suscepit labores,

verumtamen Jove dignos, atque itineris tempore. **A** 712 In mundo enim erant dedecoris expiationes. Memetipsum descripsi tibi, in quibus versor.

(3) Ego vero non servio diviti reginæ mundæque et pulchræ, atque adeo **Veneri** (causæ), sed servis barbaris, impuris, fœtidas pelles olentibus, et vita omni egentioribus, quam qui nequitia divites sint, imo et vitæ egestate et nequitia omnium pariter regnum tenent. Solvite me hac turpi servitute, si id potestis, aut vobis per Christum irascar ante tempus filius nil faciens dignum patre. Id autem mihi quidem inglorium, sustinentibus vero forsitan infame.

Sed homo non magis mutat sententiam suam; **B** ita Achridam adveni, ac vos habentem urbem exoptavi miser. Etenim me procul invasit graveolentia quædam lethifera, quales re quidem vera exhalant Charonia. Empedocli igitur contentio caput quidem effecit sine cervice. In hac vero inconsiderantia consideratio decies mille supra decies mille cervices edidit (sine capite. Nam quis Achridiota cervix non est sine capite, neque Deum neque hominem sciens venerari? Cum his versari monstris damnatus sum, et, quod gravissimum, nulla mihi spes est cervicis ejusmodi melloribus quibusdam virtutibus fieri posse aliquando capita, quemadmodum Agrigentini sapientis amicitia imperfecta capita perduxit ad perfectionem. Sed mihi ... omnis omnino spes excidit, et aquila Jovis sceptrifera terram heu! obambulat et cœno volutatur, clamoremque inter ranas perfert, quæ malam existimantes, et commodorum illorum fortuna minime dignam, ne omnia in deliciis apud ipsas contingerent Jovis aliti, et conscendunt illius humeros, luto et malo odore plenzæ, et ubi conscenderint dissonum coaxant et incompositum. Etenim quid aliud cœnosa anima dignum? Videntur pœana canere ob victoriam. Illi vero nec rostrum, nec unguium ipsorum acies adhuc hebetes factæ sunt, sed habent cadavera divellenda ac dilaceranda, majorique sibi ducens injuriæ sese convertere, ac talem ulcisci contumeliam, solis radios ipsa tantummodo intuetur deflexis atque intentis oculis, atque id potest; ita enim a natura comparatum est. Equum plane est, illum, si tamen est hic sol, testem fieri passionis, atque id ipsum facere, ipsi est visum perstringere pudore, et reprehendendum ostendere, talem talibus colludere. At per puros hujusce solis radios, quibus ipse illustras quotidie, et quos aquilæ generas pullos illustras, hominum sapientissime et jucundissime, hujusmodi contumeliis affecta aquila frustra cupiebat vobiscum beatis vivere: isthic aer valde serenus expanditur, ac sine nubibus, non luto cœnoque conspersus. Nonnā, ut arbitror, dixeris

διήθλει, ἕως εἰμαρμένοι: χρόνοι τῆς δουλείας αὐτὸν ἀπέλυσαν. Ὁ δὲ πάλιν ἤθλει, ἀλλ' ἄξιόν γε καὶ τοῦ Διὸς, καὶ τοῦ χρόνου τῆς πορείας· κόσμῳ γὰρ ἦσαν ἀκοσμίας καθάρσιαι. Ἐμαυτὸν ἔγραψά σοι ἐν οἰοῖς εἰμί· πλὴν ὅσον οὐ βασιλεῖ δουλεύω πλουσίῳ, καθάρῳ τε καὶ καλῷ, καὶ συνδῶλῳ Ἀφροδίτῃ χρυσῷ, ἀλλὰ δούλοις βαρβάροις ἀκαθάρτοις κινούρας κωδίων ἀπόζουσιν, καὶ πενητέροις τὸν βίον, ἢ ὅσον τὴν κακοήθειαν πλούσιοι· μᾶλλον δὲ καὶ τῆ τοῦ βίου πενήτῃ, καὶ τῆ κακοηθείᾳ συμπάντων ὁμοῦ βασιλεῦσι. Λύσατέ με τῆς αἰσχρᾶς ταύτης δουλείας, εἰ [f. οἱ] τοῦτο δυνάμενοι, ἢ ἐχθρόσημα [f. ἀχθεσθήσ.] ὑμῖν προώρας μὰ διὰ τὸν Χριστὸν, υἱὸς μηδὲν δράσας τοῦ πατρὸς ἄξιον. Τοῦτο δὲ ἐμοὶ μὲν ἀκλεῆς, τοῖς δ' ἀνασχομένοις τυχὸν δυσκλεῆς.

Ὁ δὲ ἀνὴρ οὐκ ἔτ' αὐτὸς ἐκνεύει πάλιν· οὕτω τῆς Ἀχρίδος ἐπέβην, καὶ τὴν ὑμᾶς ἔχουσιν πόλιν ὁ δύσερως ἐπεπόθησα· μακρόθεν γὰρ μοι προσέβαλλεν ἀποφορὰ τις θανάσιμος, ὅας ἀτεχνῶς ἀποπνέουσι τὰ Χερώνεια. Τῷ μὲν οὖν Ἐμπεδοκλεῖ τὸ νεφικὸς κόρσας ἐκφύει ἀναχένας· ἢ δ' ἐνταῦθα τῆς ἀνεπιστάσις ἐπιστάσις αὐχένας ἀκορσώτους μυρίους ἐπὶ μυρίοις ἐξέφυσε. Τίς γὰρ Ἀχριδιώτης οὐκ ἔστιν αὐχὴν ἀκέφαλος, οὔτε θεὸν οὐτ' ἀνέρα τίειν εἰδώς; Τοιούτοις συνεῖναι κατακρίμμαι τέρασι, καὶ τὸ δεινότατον, ὅτι μηδ' ἐλπίς ἐστι τοῦς αὐχένας τοῦτου; κεφαλαιωθῆναι ποτέ τισι δυνάμεισι κρείττοσιν, ὥσπερ ἢ τοῦ Ἀχραγαντίνου σοφοῦ φίλα ἀτελεῖς κόρσας συναγαγούσα πρὸς τὴν ἐντέλειαν· ἀλλὰ μοι . . . . . ἐλπιδῶν ἀπερῆρῃ παντάπασιν· καὶ ὁ ἐπὶ τῷ σκήπτρῳ τοῦ Διὸς ἀετὸς πεζεύει, φεῦ! καὶ τῆ ἰλύϊ ἐνίσχεται, καὶ τῆς μετὰ βατράχων βοῆς ἀνέχεται. Οἱ γε καὶ δεινὸν οἰόμενοι, καὶ τῶν καιρῶν τῆς αὐτῶν τύχης ἀνάξινοι, εἰ μὴ πάντα ἐν τρυφῇ [f. ἐν-τρυφῆσιν] ἐπὶ τῆς σφετέρως τῷ Διὶ δροῖθι, ἐπιθαίνουσι τε ἐπὶ τὰ τοῦτου νῦτα πηλοῦ καὶ δυσωδίας ἀνάμειστοι· καὶ ἐπιθάντες βοῶσι δύσηγον μὲν τι καὶ ἀναρμόδιον. Καὶ τί γὰρ ἢ τελματώδους ψυχῆς ἐπάξιον; Ἐοίκασι γοῦν ἄδειν παιδῶν τινα ἐπινίκιον· τῷ δὲ οὐπω μὲν οὔτε τὸ ῥάμφορ, οὐτ' αὐτῶν ὄνυχων ἀκώκαλ ἡμβλύνοντο, ἀλλ' ἔτι σπαράττειν καὶ ἀποκνίζειν σάρκας ἔχουσι, μεῖζον δὲ ὕβριν τιθεῖς ἑαυτῷ τὴν ἐπιστροφὴν καὶ ἀμυναν τῆς ἐκείνης ὕβρεως, πρὸς τὰς τοῦ ἡλίου μόνον ἀκτίνας ὀρᾷ ἀτενέστερον, καὶ ἐντρανον, καὶ οἶον αὐτοῦ τοῖς ὀφθαλμοῖς ὥσπερ ἢ φύσις ἡρμόσατο· καὶ εοικέ γε, εἰ τίς ποτε οὗτος ὁ ἥλιος, τὸν μάρτυρα ποιεῖσθαι τοῦ πάθους, καὶ τὸ αὐτὸ ποιεῖν, τοῦτό ἐστιν αὐτῷ δυσωπεῖν, καὶ νεμεσητὸν δεικνύναι τὸν τοιοῦτον τοιοῦτοις παιζέσθαι. Ἐῖτα, ὡ πρὸς τοῦ ἡλίου τοῦτου καθαρῶν ἀκτίνων, αἷς αὐτὸς γε ὀσημέραι φωτιζῆ, καὶ φωτιζεῖς οὐδ' ἀετιδεῖς ἀπογεννᾶς, φιλοσοφώτατε ἀνθρώπων καὶ χαριέστατε, ὁ ταῦτα ὕβριζόμενος ἀετὸς μάτην ποθεῖ τὸ μεθ' ὑμῶν διάγειν τῶν μακαρίων, ἐνθα μάλ' αἴθρη πέπταται, καὶ ἀνέφελος ἐκσπασθεῖσα τοῦ πηλοῦ καὶ τοῦ τέλματος. Οὐκ, ἐγὼ γε

Variæ lectiones et notæ.

(3) Ita laus Sirmundus.

οἶμαι, ἐρεῖς· ἢ τὴν ἐνταῦθα τῶν κακῶν λίμνην καὶ τοὺς ταύτης ἐχθρόνους κατακοιθεῖς βατράχους· Οὐδὲ γὰρ ἔχω τί ἄν σοι ἐπαρασάμην ἄλλο καὶ τῆς συνήθους ποδάγρας ἄλιγον τρυφᾶν. Σοὶ δοκῶ παίζων ὄντω· καὶ ναὶ μὰ τοὺς λόγους, τοσοῦτων μετ' ἐμμοῦσι χαρίτων, καὶ οὕτω διαγέει με καὶ μνημονεύομενον, ὡς καὶ τοῖς πρὸς σὲ γράμμασιν αὐτὸ τοῦτο ἐπισημαίνεσθαι· καὶ πάσης; τηνικαῦτα λύτης με λύεσθαι, καὶ ἄνετον πρὸς τὰς σὰς χάριτας φέρεσθαι, ἄλλαις δὲ τίσι χάρισιν. Ἄλλὰ δοίη ποτὲ ὁ τῷ ὄντι χρητοδότης Θεὸς κάμολι παντελεῖ τῶν ἐνταῦθα λύσιν κακῶν, ἢ παρακλήσιν, καὶ σοὶ τῆς ἀμειλίχτου θηρὸς ἀπαλλαγὴν τελεῖαν ἢ ἄνεσιν. Οὐ γὰρ δὴ ἢ μόνου τῆς κατ' αὐτὸν ὁδοῦ ἀπεσφάλημεν, ἢ μόνουσι ἡμῖν ἀπένειμεν ἄκρατον τὸ κόνδου τῆς πόσεως.

ΕΠΙΣΤ. Γ.

Τῷ διδωσκάτῳ τῆς μεγάλης ἐκκλησίας κυρῷ Νικητῆρα τῷ τῶν Σερβῶν.

Ἐβουλήθην μὲν καὶ πρὸς τὴν σὴν ἀγιότητα μακροῖς ἐνευκατερεῖν λόγοις, καὶ προδεικνύουσι σοὶ τοῖς ἐμπαθέσιν ὀφθαλμοῖς πλατυτέραν τὴν ἐμὴν σκηνὴν τῶν τραγυδιῶν. Ἄλλ' ἐπειδὴ καὶ τοῦτο δυστυχοῦμεν, πύθου τοῦ πρὸς τὴν κοινὴν ἡμῶν αὐτὸν τὸν μέγαν δομέστικον γραμματίου, ἡλίκα καὶ οἶα πάσχουμεν· κἄν μὲν αὐτάρκης ἢ παρ' ἐκείνου διδασκαλία τῆς σῆς συνέσει, γενοῦ καὶ τῶν ἡμετέρων διδασκαλίας ἄλλοις. Οὐδὲ σοὶ διεξοδικωτέρων δεῖ λόγων ἢ τῆσας τὴν πρὸς τὴν ἐπὶ τῶν δεήσεων ἐπιστολὴν ἡμῶν, ἢν πάντως (α) ὁ σὸς μαθητὴς καὶ ἀδελφὸς ἐμὸς ἐπιθύσει σοι, κλέον τι μαθήσει τυχὸν καὶ γυμνότερον. Πλὴν ἄλλ' ὀποτέρως ἂν ἐπιγνώης τὰ ἐν οἷσις εἶμι, ἀλλοιωσάσι ταῦτα ταῖς εὐχαῖς σπουδάσον πάντως, ἔς μακροῦς ἐπ' ἐκκλησίας κηρύττεις λόγους. Φιλάνθρωπον μᾶλλον ἢ δίκαιον οὕτως ὑπὲρ δούλου μακρὰ πεπονηκότος. Καὶ βραχέων σου ῥημάτων ἀκούσεται.

ΕΠΙΣΤ. Δ'.

Τοῦ αὐτοῦ ἐπιστολῆ, τῷ σεβαστῷ Ἰωάννῃ τῷ γυναικαδέλφῳ τοῦ βασιλέως.

Τίς ἂν μοι σχολὴν ἔδωκε πρὸς λόγους, πανσέβαστέ μου ἀντιλήπτορ, ὅση μοι βούλησις, ἵνα σοὶ πρὸς τὴν τοῦ κατορθώματος ὁδόν, τὴν γλωτταν ἤρμωσα; Τίς δ' ἂν μοι ῥητόρων χορὸν συνεκρότησεν, ἵνα τοῦτου κορυφαῖος γενόμενος, ὅπερ ἦν ποτε, εἴτα δεῦς αὐτοῖς ἐδ' ἐνδόσιμον, κοινῇ τὴν λογικὴν χορείαν ἐπλήρωσα; Σὺ γὰρ βοηθὸς ἐν θλίψει ταῖς εὐρούσαις ἡμᾶς σφόδρα παρὰ τοῦ βοηθῆσαι ἐξαποστειλαντός σοι ἐξ ἁγίου καὶ ὑπερασπίσαντος ἀναδέδειξαι· σὺ συνέτριψας τὰς κεφαλὰς τῶν δρακόντων ἐπὶ τοῦ ὕδατος· σὺ συνέθλασας τὴν κεφαλὴν τοῦ δράκοντος, κἄν νῦν σπαίρη τῷ οὐραῖῳ καὶ δοκῇ ζῆν, οὕτως παρὰ τοῖς ὀρθῶς κρινουσιν, ὡς ἡμεῖς γε παρὰ σοῦ τοῦ λαβόντος δύναμιν πατεῖν ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ

⁸⁸ Psal. XLV, 3. ⁸⁹ Psal. LXXIII, 13. ⁹⁰ ibid. 41.

Variae lectiones et notæ.

(α) Interpres *Pantas* fecit proprium; utraque lectio stare potest et non habemus unde alii potius quam alteri adhaeramus. EDIT. PATR.

A hanc malorum paludem, atque ejus indigenas judicaverit ranas? Neque enim habeo aliud, quod tibi imprecer, nisi ut in deliciis cum dolore consuetæ podagræ vivas. Videor ita tibi joculari. Et certe per hos sermones adeo mihi gratiarum plenos sic me diffundit in memoriam recordantem, ut datis ad te literis id significem, atque ab omni interea liberer tristitia; patetque me tuis gratiis alias referre gratias. Det autem vere gratiarum dator Deus, et mihi ab hisce omnino malis absolutionem aut consolationem, et tibi ab aspera bellua liberationem perfectam aut relaxationem; non enim soli ab ejus via aberravimus, aut nobis tantum præbuit non dilutum potionis calicem.

B

EPIST. III.

Domno Nicetæ, magnæ ecclesiæ magistro, Serrarum episcopo.

Volui equidem et ad sanctitatem tuam plurimis opportune scribere sermonibus, et compatiens tuis oculis ampliorem exhibere meam tragœdiarum scenam. Quoniam vero et in hoc miseri sumus, ex epistola, quam ad communem nostrum amicum dedi domesticum magnum, accipito quanta et qualia patimur: satis erit intelligentiæ tuæ ex illa hoc audire. Esto et nostrarum rerum magister aliis. Quod si profusioribus opus est sermonibus epistolam nostram querens ad eum qui a supplicibus est libellis datam, quam *Pantas* tibi tradet sanctus discipulus ac frater meus, majus quidquam fortasse intelliges ac magis sincerum. Verumtamen utrovīs modo poteris cognoscere, in quibus versor. Cura hæc tuis omnino mutare precibus, qui longis in ecclesia sermonibus concionaris. Humanum magis quam justum facies pro famulo diu laborante. Et breviter tua dicta audiet.

EPIST. IV.

Ejusdem epistola Sebasto Joanni Augusti conjugis fratri.

Equis mihi dederit otium ad dicendum, omnino venerande mi susceptor, quanta mihi voluntas, ut ad rei feliciter gestæ gloriam tibi linguam accomodem? Quis mihi rhetorum chororum congregaverit, ut princeps hujus factus, quod dicebam modo carmen præbens ipsis canendum, facundam simul impleam choream? Tu enim ab illo qui mittit tibi auxilium de sancto, et tuetur te, constitutus es adjutor in tribulationibus quæ invenerunt nos nimis⁸⁸. Tu contrivisti capita draconum in aqua⁸⁹. Tu contribulasti caput draconis⁹⁰, et quamvis cauda nunc palpitet et videatur vivere, de eo tamen ita non recte judicant, ut nos quidem a te, qui virtutem accepisti

calcandi omnem inimici potestatem, accipientes vitam, irrideamus gloriantem in immensum et dicentem : Manu mea et orbem terrarum comprehendam, et delebo mare, et quasi ova derelicta tollam universos. Verum enimvero non dereliquisti querentes te, Domine ⁶¹. Respexisti autem de cælo ⁶², et vidisti filios interemptorum ⁶³, et misertus es nostri, et super filium hominis quem confirmasti tibi, et super virum dexteræ tuæ emisisti lucem et veritatem tuam ⁶⁴; multiplicasti super sebastum magnificentiam tuam ⁶⁵, et docuisti manus ejus ad prælium et digitos ad bellum ⁶⁶; contrivisti brachia peccatoris ⁶⁷, et vectes ferreos confregisti ⁶⁸, vinetos eduxisti, et dixisti iniqua agentibus, Nolite iniquè agere, et exacerbantibus Nolite exaltare cornu ⁶⁹. Sed vides quemadmodum divina erga te munera divinis, ut potui, verbis exornaverim, quoniam et opus est, ne humana lingua, quæ supra homines sunt, deterat. Custodi igitur mihi in bonitate Dei imitationem, et nemini usquam quidquam velis malum; atque in omnes demonstrans bonitatem, præsertim in illos, quorum ab initio misertus es, quales nos sumus, quibus rem facies maximam et gratissimam, si nostros in Euripo cognatos misericordia digneris, atque incolis Græciæ ostendas, apud te qui maxime venerandus omnium susceptor es, majore archiepiscopum esse dignum ratione. Fac igitur mihi openi ferens, ut gaudium meum sit plenum in meis omnibus, et te Deus exaltet magis glorificans te, qui tua quoque bonitate ipsum quotidie glorificas. Et inimici tui terram lingent ⁷⁰.

EPIST. V.

Cæsari.

Domine mi sancte. Ad priora imperii tui in me beneficia sæpenumero perpendi linguam, conatusque eam rebus parem invenire, multam esse post periculum sensi meam levitatem. Illa enim magna quidem pondusque excédentia, lingua vero mihi exigua, et nihil ponderis habens. Verum quoniam et edictum de canonica additum est his, illud ipsum portentum, quod in mentem venisse gigantibus fingitur, Ossam Pelio superposui, nisi forte nobis est magis familiare dicere, Qui multiplicasti super me magnificentiam tuam, ubi me abscondam? Quali ego utar sermone, qui ejusmodi quodammodo benefactis respondeat? Vides, ut me **715** vincis acrem aliquando rhetorem, imperator munificentissime atque optime? Vides ut nobis imperas et dominaris in omnibus? Et merito. Si enim Dei quidem imago omnis rex, tu vero hujusce divinissimi particeps es et operis et nominis, velut archetypum aliis omnino omnibus antecellens; ita omnes certe superabit effigies. Ea igitur sic et intende et prospere procede, et in bonorum effusione regna ⁷¹. At videor audire vi-

α τὸ ζῆν ἀπισληφότες, ἐγγελωμέν τὸν καυχησάμενον εἰς τὰ ἄμετρα, καὶ εἰπόντα· Τῇ χειρὶ μου καταλήφομαι τὴν οἰκουμένην, καὶ ἐξαλείψω τὴν θάλασσαν, καὶ ὡς καταλελειμμένα ὡὰ τοὺς σύμπαντας ἐξαρώ. Ἄλλὰ γὰρ οὐκ ἐγκατέλιπες τοὺς ἐκζητούντάς σε, Κύριε· ἐπέβλεψας δὲ ἐξ οὐρανοῦ καὶ εἶδες τοὺς υἱοὺς τῶν τεθανατωμένων, καὶ ψκταίρησας ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ υἱὸν ἀνθρώπου ὃν ἐκραταίωσας ἑαυτῷ, καὶ ἐπὶ ἀνδρα δεξιᾶς σου ἐξαποστείλας τὸ φῶς σου καὶ τὴν ἀλήθειαν, ἐπλεόνασας ἐπὶ τὸν σεβαστὸν τὴν μεγαλωσύνην σου, καὶ διδάξας τὰς χεῖρας αὐτοῦ εἰς παράταξιν, καὶ τοὺς δακτύλους εἰς πόλεμον, συνέτριψας ἀμαρτωλοῦ βραχίονας, καὶ μοχλοὺς σιδηροῦς συνέθλασας. Ἐξῆξας πεπεδημένους, καὶ εἶπας τοῖς παρανομοῦσι· Μὴ παρανομεῖτε, καὶ τοῖς παραπικραίνουσι· Μὴ ὑψοῦτε κέρασ. Ἄλλ' ὄρξας, ὡ πανσεβαστε, ὅπως τὰ θεοῦ περὶ σὲ δωρηματα τοῖς τοῦ θεοῦ λογιόις ὡς δυνατὸν ὑμνησα, ἐπεὶ καὶ δεῖ μὴ ἀνθρωπίνῃ γλώσσῃ [τὰ] ὑπὲρ ἀνθρώπους κατασμιχρύναντα ᾄσται· Φύλαττέ μοῖς τοῖνον τὴν ἐπὶ ἀγαθότητι θεομιμησίαν, καὶ μηδέποτε μηδενὶ μηδὲν θελήσης κακόν· καὶ πρὸς πάντας ἀγαθοσύνην ἐπιδεικνύμενος, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς ἐξ ἀρχῆς ἐλεθέντας σοι, ὅποιοι ἔσμεν ἡμεῖς, οἷς μάλιστα ἀν χαρίσασιν καὶ τὰ μέγιστα, εἰ τούτους ἐν τῷ Εὐρίπω συγγενεῖς ἡμῶν ἔλεους ἀξιοῖς, καὶ δείξοις τοῖς ἐν τῇ Ἑλλάδι ὡς παρὰ σοὶ τῷ πανσεβάστω πάντων ἀντιλήπορι πλειόνος ὁ ἀρχιεπίσκοπος λόγου ἀξιος. Πλήρωσον σὺν μετὴν χαρὰν ἐν τοῖς ἔμοις ἐν πᾶσιν αὐτῶν ἀντιλαβόμενος. Καὶ σε θεός· Ἐτε ὑψώσασιν δοξάζων σε τὸν διὰ τῆς ἀγαθότητος αὐτῶν ὁσημέραι ἀντιδοξάζοντα, καὶ οἱ ἐχθροὶ σου χοῦν λείξουσιν.

EPIST. F.

Τῷ Καίσαρι.

Δέσποτά μου ἄγιε, τοῖς πρότερον περὶ [f. παρὰ] τῆς βασιλείας σου γενομένοις πρὸς ἐμὲ ἀγαθοῖς πολλάκις ἀντιταλαντεύσας τὴν γλώσσαν, καὶ πειρασάμενος [σὴν] ἐξευρεῖσθαι [f. ρέσ.] γλώσσαν τοῖς πράγμασι, πολλὴν ἑμαυτοῦ κουφότητα μετὰ τὴν πείραν κατέγνωκα. Τὰ μὲν γὰρ μεγάλα τε καὶ ὑπερβριθῆ, ἢ γλώσσα δὲ μοι μικρὰ καὶ οὐδὲν ἐμδριθὲς ἔχουσα. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ ἐπὶ τῷ κανονικῷ πρόσταγμα προσετέθη τούτοις νῦν, τοῦτο ἐκεῖνο Ὅσσαν ἐπὶ Πηλίω πατεῖλον, τὸ τοῖς γίγασιν ἐννοησθῆναι τερατευόμενον, ἢ τό γε ἡμῶν οἰκαιοῦτερον εἶπεν, Ὅ πλεονάσας ἐπ' ἐμὲ τὴν μεγαλωσύνην σου. Ὅ γοῦν καὶ τοῦτο μὴ προστεθέντος οὕτω τῶν προτέρων ἠετώμενος, ποῦ νῦν καταδύσομαι; τίς δὲ μοι λόγος ἔσται κίχρων τοσούτοις ἀγαθοῖς ἀμωστέπως ἀντιζυγούμενος; Ὅρξας ὅπως με κίχξ τὸν ἦν ὄτε δριμὴν ῥήτορα, βασιλεῦ φιλοδωρότατε καὶ χρηστότατε; ὄρξας ὅπως βασιλεύεις καὶ κριτιστεύεις ἡμῶν ἐν ἅπασιν; Καὶ εἰκότως. Εἰ γὰρ θεοῦ μὲν εἰκῶν ἅπας βασιλεὺς, σὺ δὲ τούτου τοῦ θειοτάτου μετέσχηκας καὶ πράγματος καὶ δνόματος· πάντως ὡσπερ ἀπάντων ὑπέρτερον τὸ ἀρχέτυπον, οὕτω ἐν πάντως ὑπερέξει καὶ τὸ ἐκτύπωμα. Βάλλε τοῖνον οὕτω,

⁶¹ Psal. ix, 11. ⁶² Psal. xxxii, 15. ⁶³ Psal. ci, 21. ⁶⁴ Psal. lxxix, 18. ⁶⁵ Psal. lxx, 21. ⁶⁶ Psal. cxli, 1. ⁶⁷ Psal. x, 15. ⁶⁸ Psal. cxi, 16. ⁶⁹ Psal. lxxiv, 5. ⁷⁰ Psal. lxi, 9. ⁷¹ Psal. xlii, 5.

καὶ ἔντεινε, καὶ κατσοδοῦ, καὶ τῇ ἀγαθοχυσίᾳ ἀριστοῦ. Ἄλλὰ δοκῶ σου ἀντακούειν τῆς γλυκείας φωνῆς· τί δ' ἂν εἶποις, ἀρχιεπίσκοπε, εἰ καὶ τὰ λοιπὰ χωρία, τὰ δεσποτικά φημι κτήματα, συντελείν σοι τὸ ἐπὶ τῷ κανονικῷ νουμισμένον προστάζομεν; Τί δὲ ἄλλο, ἢ ὅτι ὁ ἐμὸς δεσπότης, οὐ τὴν ἐμὴν μόνον γλῶσσαν νικῆται φιλονεικεῖ, ἀλλὰ καὶ παντὸς τοῦ ταύτην φημιζομένην ἀκούσαντος τὴν χρηστότητα, καὶ ὡς ἡλιός ἐστι πρὸς ἡμᾶς τὸ μεσημβρινὸν ἐπιλάμπων ἀεὶ θερμότερον καὶ λαμπροτέρων; Τί τοῦτου χρᾶττον, ἔγωγε δέσποτα, τοῦ νικῆναι τὴν μόνον ἡμετέραν γλῶσσαν, ἀλλὰ καὶ παντὸς βητορικὸν πνεύματος; Εἶπον τι τοῦτου μείζων; Εὐρον γὰρ θεὸν μείζω ἔειν τὴν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀνάθεσιν, καὶ πᾶσι τὴν ὑποταγὴν ἑαυτῶν ὧν τελεῖται τὸ διδραχμὸν ἀντελλόμενον, καὶ τῆς ἀγαθότητος τὰς ἀμοιβὰς κἀνταῦθα κίκαὶ παρέχοντα· ὃν μόνον οὐχ ἔξεως νικῆσαι, κἀν ἑκπᾶτα μηχανήσασαι· ἀλλ' ὅσον ἡμᾶς νικᾶς, τοσοῦτον ὑπ' ἐκείνου νικηθῆσῃ, μᾶλλον δὲ ἀπειροπλάσιον τοῖς φιλοτιμήμασι.

ΕΠΙΣΤ. Γ'.

Τῷ υἱῷ τοῦ σεβαστοκράτορος.

Εὐλογητὸς ὁ θεὸς ὁ εὐὸς ἡμῖν τὰ τε ἄλλα τῆς αὐτοῦ ἀγαθοχυσίας φιλοτιμήματα, καὶ δὴ καὶ τὰ γράμματα, δι' ὧν καὶ φίλοι φίλους προσαγορεύομεν, καὶ δοῦλοι δεσποταῖς διὰ μακροῦ προσηγορευόμεθα. Ἄμφει καὶ νῦν ὁ δοῦλος τῆς ὁμῶν ἀγαθότητος ἐγὼ στόματι τῷ γράμματι κίχρημαι, καὶ διὰ τοῦτου τὴν ὀφειλομένην προσάξω φωνήν. Ἡ δὲ ἐστὶ πρῶτον μὲν ὑπὲρ τῆς σῆς υἰείας εὐχὴ, πανσέβαστέ μου· ἀντιλήπτορ, καὶ μετὰ τοῦς ἐκ τοῦ πρώτου προτέρους, βροθὲ μου καὶ τείχος ὁμοῦ καὶ περιτείχος (οἷεὶ γὰρ σε τοῖς τῆς Γραφῆς καλεῖν ῥήμασι)· εἶτα καὶ παράκλησις· πρὸς τὸ ἀγαθόν. Μὴ γὰρ μοι ἐπιλάθοιο μήτε τῆς ἀφῆς σου φύσεως, ἐξ ἧς ἀγαθῶν σοι ῥύακες, μήτε τῶν πατρικῶν παραινήσεων, ὧν οὐδὲν ἐστὶν ἀγχινοῦστερον ἅμα καὶ σταθερότερον· ἀλλ' εἰδὼς, ὡς τὸ μὲν ἀγαθοποιεῖν θεοῦ, τὸ δὲ κακοποιεῖν ἕρινυῶδες, ὑπὲρ τῆς τάλαιπωρίας τῶν πτωχῶν, καὶ τοῦ στεναγμοῦ τῶν πενήτων, καὶ τῶν ταῦτα προξενούντων αὐτοῖς ἐξάνιστασο· καὶ μὴ κάμνοις, μηδὲ ἄλλο τι προτιμότερον ἡγοῖο τῆς θεομιμησίας, καὶ σε θεοῦ οἱ πένητες, μᾶλλον δὲ ὁ, οὐ πένητες, τηροῖ σε πάσης κακίας· ἀνώτερον καὶ κακώσεως ἐν πᾶσι, καὶ τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας καὶ ταπεινότητος τῇ δυνάμει καὶ τῷ ὕψει σου ἀντιλαμβάνομενον.

ΕΠΙΣΤ. Ζ'.

Τῷ σεβαστῷ κυρῷ Ἰωάννῃ τῷ υἱῷ τοῦ σεβαστοκράτορος.

Ἐπειδὴ θεὸς τοῖς πτωχοῖς τοῖς μέλεσι θεοῦ ἐπαπέστειλε τὴν σὴν ἀντιλήψιν, πανσέβαστέ μου αὐβέντα καὶ ἀντιλήπτορ, μὴ παύσαο ποιῶν τοῦτο δι' ὃ ἐξῆλθες. Κατὰ γὰρ τὸν θεοπέσιον Ἀρσένιον σοι τῷ τὴν φύσιν θεοστάτῳ καὶ παιδείουσιν, φεβέγγομαι. Τὰ τε οὖν ἄλλα τοῖς πένησιν ἐπικούρει κατὰ τῶν αἰχμαλωτισθέντων (οὕτω γὰρ εἰπεῖν οἰκειότερον), καὶ δὴ

cissim dulcem tuam vocem. Quid dicas, archiepiscopo, si reliquas etiam facultates, propria, inquam, bona, jubeamus tibi id perficere, quod de canonica existimatum est? Quid vero aliud, nisi quod dominus meus non meam solum linguam; sed uniuscujusque etiam, qui eam loquentem audit, bonitatem contendit superare, tanquam sol in meridie nobis ferventius semper affulgens ac splendidius? Quid hoc melius, domine sancte, cum vincas non meam modo linguam, sed omnis etiam quicumque rhetorice sonat, quid hoc, inquam, majus? Etenim inveni, Deum maximam habiturum ecclesiasticorum dedicationem, atque omnibus subjectionem suimetipsius, ut didrachmum solvant mandatum, et bonitatis retributiones eodem tempore exhibentem, quem modo non vincas, etsi omnia moliris, sed quantum nos vincis, tantum ab illo, imo vero in infinitum, liberalibus vinceris operibus.

ΕΠΙΣΤ. VI.

Sebastocratoris filio.

Benedictus Deus, qui inter cætera suæ bonorum effusionis beneficia has quoque dat nobis epistolas, quibus amici amicos alloquimur, servi dominos absentes compellamus, non aliter atque ego vestræ bonitatis servus epistola in præsens utor pro ore, debitorumque per eam emitto vocem. Primum quidem oratio est pro salute tua, maxime venerande susceptor, qui ab initio inter primos adjutor meus es, et murus simul et antemurale⁷². Oportet enim te Scripturæ verbis vocare. Deinde vero adhortatio ad bonum. Etenim ne oblitus fueris, neque tuæ ipsius naturæ, ex qua omnium tibi bonorum rivi, neque paternorum consiliorum quibus nihil est sane solertius simul et magis firimum. Verum intelligens bonum facere Dei esse, malum autem facere furiosum, exsurge ad miseriam inopum, et ad gemitus pauperum⁷³, atque eorum, qui hæc sibi conciliant. Et ne deficias. Nihil enim aliud in terra præstantius divina imitatione. Et te Dei pauperes, imo vero ille, cujus sunt pauperes, 716 defendat ab omni malitia et malo in omnibus, dum virtute et celsitudine tua nostram suscipis infirmitatem atque humilitatem.

ΕΠΙΣΤ. VII.

Sebasto domno Joanni imperatoris filio.

Quandoquidem Deus pauperibus Dei membris immisit auxilium tuum, omnino venerande mi domine et susceptor, ne desinas illud facere propter quod venisti. Te enim juxta divinum Arsenium alloquor, qui divinissimus es natura ac disciplina. Interea igitur pauperibus auxiliare adversus eos qui captivos abducunt; ita enim dicere familiaris,

⁷² Isa. xlvii, 11. ⁷³ Psal. xi, 6.

et malum hoc fatum ab ipsis avertit. Nam monachus quidam meus et sacerdos ex iis qui mali sunt, Deum quidem contemnens, humanumque probum per impudentiam nihili faciens, cum juxta illud propheticum induerit meretricis vultum, abjecit sanctum habitum, et bellus pro abstinentie viro, et incontinens pro continente, imò vero continens factus et consuetudinem habet cum muliere, et omni deposito pudore triumphat lascivia. Id autem multis dignum lacrymis. Verumtamen magis ferendum quam quod dicendum superest. Illud igitur, quod maxime Deum provocat ad iracundiam ac nobis affert dolorem, auditò qui solus potes in melius vertere. Ex quo enim divinum excussit timorem et dixit Deo : Vias tuas nolo cognoscere; cupit et contendit potens esse in iniquitate, auctorque iniquarum et injustarum propositionum fit hominibus Iasepi. Illi autem ipsum honoribus prosequuntur, equid non futurum est ut faciant? et solum ferunt in capite. Sed pauperes abeunt precipites, et pereunt dolosis consiliis. Cum igitur nullus sit redemptor ac servator, nisi, atque hominem execrabilem ad me duxerunt, qui ad Dominicos usque Carnisprivii dies me tutum fecit, neminem inventum esse consilii participem, neque de aliqua re insimulatum. Itaque dimisi, atque ei Christifideles homines Iasepi obsequium præstant, et venatorem existimant; hoc enim sibi ipse nomen imposuit, suaves illis donans capturas. Exsurge ad hæc, domine mi, et dic verbo, et demonium ejicietur, quod Dei populo damnum infert. Nemo autem te seducat officiosis sermonibus tibi suadens, futurum alienando esse, ut latro penitentiam agat. Quot enim obtuli penitentiam remedia, et superiore anno, et hoc tempore, et per epistolam, et coram ipse secum loquens? Verum surdis aquis verba feci, et panthera iterum adversum stigma. Miserere igitur pauperum, ac primum animæ ejus, quæ antequam ipse pereat cum damnis suis corrumpitur malitia; tollaturque ex hisce membris tanquam pestis, et morbus popularis.

717 Quod si et ipse in eum potero manus injicere, in turri morietur, velut malum publicum et commune. Deus autem sit, qui te dominum meum servet ab omni malitia et malo.

EPIST. VIII.

Eidem.

Divinorum hominum dona, omnino venerande mi domine et susceptor, oportet esse sine penitentia, tanquam dona Dei. Quoniam igitur tua nobis cura elargita est principatus divinitatem (quod antea per regem a Deo coronatum et fortem, denique, ut ita dicam, mundanum, Ecclesiæ concessum fuerat, perfectam, inquam, sacerdotum prope urbem versantium potestatem, cui quidem dignitas tantum supereminet illius qui populos subiectos habet, cætera vero omnia subjacent ministeria), quid talem potest mutare gratiam, domine mi sancte et susceptor? Si quid enim perturbavimus

καὶ τῆνδε τὴν κακὴν μοῖραν αὐτῶν ἀποσώθῃζον. Τῶν τις γὰρ μοναχῶν καὶ ἱερέων ὁ ἐκ τῶν ἐμῶν κακῶν, καταφρονήσας μὲν Θεοῦ, ἀπαναισχυνησας δὲ καὶ πρὸς ἀνθρώπινον βουεῖδος· καὶ τοῦτο δὴ τὸ προφητικὸν, ὅψιν πόρνης ἐαυτῷ σχηματίσας, ἀπεβάλετο μὲν τὸ σχῆμα τὸ ἅγιον, καὶ ὁ βόρος δὲ ἀντὶ νηστευτοῦ, καὶ ἀσελγῆς ἀντὶ σωφρονικοῦ, μᾶλλον δὲ σωφρονικὸς τειθεὶς γυναικί τα σύνεστι καὶ ἀπηρυθριασμένως; ἐμπομπεῦει τῇ ἀσελγείᾳ. Καὶ τοῦτο μὲν καὶ δακρύων πολλῶν ἄξιον· ἀλλ' οὖν ἀνεκτότερον πρὸς τὸ βληθῆμένον. Ὁ δ' οὖν καὶ Θεὸν μάλιστα παροργίζει, καὶ ἡμᾶς λυπαί, ἀκουσον, ὁ μόνος τοῦτο δυνάμενος διορθώσασθαι. Ὡς γὰρ τὸν Θεὸν φόβον ἀπεινάξαστο, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν εἶπεν· Ὁδοῦ σου εἰδέναι οὐ βούλομαι, ἐκ κακίας δυνατὸς εἶναι ἱμείρεται, καὶ ἐπαίγεται, καὶ τοῖς ἀνθρώποις τοῦ Ἰασήπου τῶν ἀδίκων καὶ ἀθέσμων λημμάτων πρόξενος γίνεται. Οἱ δὲ περιέπουσι τοῦτον· τί δὲ οὐ μέλλουσι; καὶ μόνον ἐπὶ κεφαλῇ φέρουσιν· οἱ δὲ πένητες κατὰ κεφαλῆς φέρονται καὶ ἀπόλλυνται; συκοφανταίαις μὴ ἔντος λυτρομένου μηδὲ σώζοντος. Ἔστειλα, καὶ ἤγαγον τὸν ἐπικατήρατον πρὸς με, καὶ ἠσφαλιστό μοι ἄχρι τῶν Κυριακῶν τῆς ἀπόκρεω, μὴ εὐρεθῆναι μηδένα τῶν τῆς βουλήσεως μερῶν μήτε κατὰ τινος ἐγκαλέσαι. Ἀπέλυσα τοῦτον, καὶ οἱ Χριστιανοὶ οἱ τοῦ Ἰασήπου ἄνθρωποι περιέπουσιν αὐτόν, καὶ κυνηγὸν ἔχουσιν· οὕτω γὰρ ἐαυτὸς ἐαυτὸν ἐνομάζει, τὰ φίλα τοῦτοις θηράματα χαριζόμενος. Ἐπὶ τοῦτοις διανάστηθι, ὡ ἀθένη μου, καὶ εἰπέ λόγῳ, καὶ τὸ δαιμόνιον, ὃ τῷ τοῦ Θεοῦ λαῷ ἐπηρέαζει, ἀπελαθήσεται. Μηδεὶς δὲ σε ἀπατήσῃ διακείνοις λέγοις, ὅτι μετανοήσῃ ὁ κλέπτης· πόσα γὰρ αὐτῷ προσήγαγον μετανοίας φάρμακα καὶ πέρουσι, καὶ νῦν, καὶ δι' ἐπιστολῆς, καὶ αὐτοπροσώπως ἐντυγχάνων; Ἀλλὰ κωφῷ προσελάλυν κίματι, καὶ ἡ πάρδαλις αὐθις; κατὰ στίγματος. Ἐλέησον οὖν τοὺς πένητας καὶ πρὸς τοῦτων τὴν ἐκείνου ψυχὴν, ἣ πρὸς τοῦ τοῦτον φθεῖρειν ταί; ζημίαις, τῇ κακίᾳ προφθεῖρεται· καὶ ἀπελαθῆτω τῶν μελῶν τοῦτων λοιμὸς καὶ νόσσημα ἐπιδήμιον. Εἰ δὲ καὶ αὐτὸς ἰσχύσῃ συλλαβεῖν τοῦτον, τῷ πύργῳ ἀποθανεῖται ὡς κακὸν κοινὸν καὶ δημόσιον. Θεὸς δὲ εἴη σε σώζων τὸν ἅγιόν μου ἀθένητην πάσης κακίας ἀνώτερον καὶ κακώσεως.

D

EPIST. H'.

Τῷ αὐτῷ.

Τῶν θείων ἀνδρῶν, πανσέβαστέ μου ἀθένητη καὶ ἀντιλήτορ, ἀμεταμέλητα εἶναι δεῖ, ὥσπερ καὶ τοῦ Θεοῦ, τὰ χαρίσματα. Ἐπεὶ οὖν θεότητα μὲν ἡ σὴ περιωπῆ τῆς ἀρχῆς ἐχαρίσατο ἡμῖν (ὃ προηγουμένως ἐκ τοῦ θεοσεφεῦς καὶ κραταιοῦ βασιλέως, καὶ Θεοῦ ἔγκοσμου, ἵνα οὕτως εἶπω, τῇ Ἐκκλησίᾳ κεχαρίστο, φημι δὲ τὴν τῶν πολιγεϊτόνων ἱερέων παντελῶς ἔξουσιαν μόνῳ καταβαρυνομένην τῷ τοῦ ζευγόλειω τέλει, τῶν ἄλλων δὲ πασῶν ὑπερκειμένῃν ἐπιρρειῶν), τί τοσαύτην παρ' ἡμῶν τὴν χάριν, ἀγία μου ἀθένητη καὶ ἀντιλήτορ; Εἰ μὲν γὰρ ἐκινῆσθαι μὲν τι πρὸς τὴν σὴν δόξαν ἦτε, καὶ τὸ γεννηθῆ

ἀγαθὸν δι' ἀγνωμοσύνην κατεμολύναμεν, οὐδ' οὕτως
 δεῖ τὴν πρὸς τὸν τοῦ Θεοῦ οἶκον γενομένην χάριν
 ἀνατρέπειν· Θεοῦ γὰρ οἶκος ἡ Ἐκκλησία καὶ λέγε-
 ται καὶ πιστεύεται. Εἰ δ' ἡμεῖς αὐθέντην καὶ εὐεργέ-
 τιν ἐπιγραφόμεθα, μὴδὲ γὰρ οὕτως ἐμάνημεν ὡς
 ἀγάρστοι καὶ σκαιῶς τῇ ὑμετέρᾳ χρηστότητι ἀν-
 ἐδείξασθαι. Ὅρξῃ ὅπως οὕτω βρῶδως ἀνατέτραπται
 τὸ αἰγίλλιον τοῦ πανσεβάστου Κομνηνοῦ παρ' αὐτοῦ
 τοῦ Κομνηνοῦ· ὄνειδίας γὰρ μικρὸν τι καὶ τόλμης
 ἔχεται· ἀλλὰ μὲν οὖν, οὐκ ἔστιν ἐπιθεῖναι τῇ πληγῇ
 μάλαγμα. Ἐτι καὶ μάλα βρῶν ἢ κλήξαντι οὐράνιον τὸ
 μάλαγμα, στέλλαντι ὑπογεγραμμένον, τῇ σεβαστῇ
 σου χειρὶ διοριζόμενον τῷ ἐκ προσώπου ὄντι, πάσης
 ἐπιθρείας καὶ δουλείας, τῷ πραιτωρίῳ ἀνηκούσης,
 περὶ τοῦ τῶν λαϊκῶν ἀφείναι τοὺς ἱερεῖς, ἀντιστρέ-
 φει δὲ καὶ εἰτι ἀπὸ ἱερέων ἢ... κληρικούς ἢ ἐτέρους
 τινὰς ἀφείλετο. Δεῖ γὰρ με παθεῖν τὴν καλὴν ἀντιστρο-
 φήν, μᾶλλον δὲ προσταχθεῖσαν ἐκ προσώπου διὰ τῆς
 μεγάλης ἀντιλήψεως τοῦ αὐθέντου μου, ἵνα εἰ τινες
 τῶν λεγομένων μεσάζειν ἱερεῖς ἔχουσιν εἰς οἰκείας
 ὑπηρεσίας καταχρῶμενοι, μηκέτι ταύτην τὴν τυραν-
 νίδα κατὰ τῶν ἀρχιεπισκόπων ὑποκειμένων ἔχωσιν.
 Οὗτοι γὰρ δὴ καὶ τὸν κοινὸν λαὸν ἀπεσόδησαν,
 ἐγκαλέσαι τῷ αὐθέντῃ μου, διὰ τοὺς ἱερεῖς, οἳ δὲ
 [f. δὴ] θέλοντες τούτους αὐτοὶ καρπίζεσθαι, καὶ τὸ
 τῆς Ἐκκλησίας προνόμιον διὰ τὰ σφῶν αὐτῶν κέρδη
 θραύοντες. Ὁ δὲ πρῶτος ἡμῶν ἀρχιερεὺς Ἰησοῦς
 ὁ Χριστὸς τηροῖ τὸν πανσεβάστων μου αὐθέντην
 ἐν πάσῃ εὐεξίᾳ, ὅση σώματος, ὅση πνεύματος, οὗ καὶ
 μικρὰν εὐλογίαν τὴν αὐτὴν καὶ τελείαν ἀριθμῶ μὴ
 ἀπαξίωσης δέξασθαι, ἰχθύας ταρίχους ἑκατόν.

bona tum corporis, tum spiritus affectione, cujus
 ditionem, **718** centum sale conditos pisces, ne

EPIST. Θ'.

Τῷ Καίσαρι τῷ Μελισσηνῷ.

Δέσποτά μου ἄγιε, τῇ βαρβάρῳ καὶ καθ' ἡμᾶς
 οἰκουμένη θεὸς ἐπιπεμφθεὶς ἐλευθέριος, καὶ πᾶσι
 μὲν εἰ παράκλησις καὶ παραψυχή τοῖς τῷ θεοστεφεῖ
 σου κράτει προσπαρέχουσι, μάλιστα δὲ τῇ τῆς ἐμῆς
 ταπεινότητος ἀσθενεῖ βράβδος δυνάμει· καὶ πύργος
 ἰσχύος, ἀπὸ προσώπου ἰχθρῶ, ὄντινα νητέον τόνδε
 τὸν ἐχθρόν εἶναι εἴτε πειραστὴν ἀδικώτερον, εἴτε λύπην
 τὴν ἐντὸς τὰ βέλη ἀναπερείδουσιν· εἴτε κάμολι τούτων
 καὶ ὅπως οὖν ἐνοχλήσειεν, εὐθύς ἐγγύθεν ὁ σύμμαχος,
 καὶ ὁ [f. οὐ] πόρρω τὸ λυσίπονον φάρμακον. Ἄμα τε
 γὰρ τῆς βασιλείας σου μιμησόμενοι, καὶ εὐφραίνο-
 μαι· ἀμέλει καὶ νῦν γράφων τῷ ἐνθῆψ σου κράτει,
 πάντων· τῶν λυπηρῶν ἐξ αὐτῆς δὴ τῆς γραφῆς ἐπι-
 ζομαι λύσιν εἶσεσθαι. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἦδη καὶ λέ-
 κεται. Δεινὸν γὰρ τὰ τοιαῦτα διασχεδάζειν τὸ τοῦ
 κραταιοῦ μου δεσπότητος ὄνομα, ὡς πάχυνον ἐωθιὴν
 ἔλας. Τίς γὰρ ἀκούων ὅτι τὸν ἀρχιεπίσκοπον ὁ
 θεοστεφεὶς δεσπότης ἡδῶς δέχεται γράφοντα, καὶ
 τοῖς ὄπ' αὐτοῦ ἐλευσμένοις συντάττει, ἀχαρὶ τι κατ'
 ἐμοῦ καὶ τῶν ἐμῶν ἐπιδείξεται; Ἐπεὶ δὲ νηστείας
 καιρὸς καὶ ἰχθυοφαγίας, ἢ φρουρὸς μου θεοτόκος
 στέλλει τῇ βασιλείᾳ σου εὐλογίαν ἰχθύδια τεταριχευ-

A quod ad tuam pertinet gloriam, et quod bonum
 natum est, per ignorantiam polluimus, neque ita
 decet gratiam domui Dei collatam evrtere. Nam
 Ecclesia et dicitur et creditur domus Dei. Quod si
 nos inscribimus dominum et beneficium, neque ideo
 insani ita sumus, ut quidquam vestrae bonitati con-
 trarium ingrato animo ac rustice demonstramus.
 Vide quomodo tam facile sigillum omnino venerandi
 Comneni subversum est ab ipso Comneno. Inest
 autem aliquid contumeliae et audaciae. Verumtamen
 exspectato, tempus adhuc non est, ut imponatur
 vulnere medicaminis lenimen. Adhuc etiam multum
 facile, vel ei qui percussit, caeleste malagma, ab
 eo qui signavit scriptum, augusta tua manu
 definitum ei qui coram adest, omnis doloris et
 servitutis praetorio convenientis, ut a laicis dimit-
 tas sacerdotes, convertat vero vice versa si et ab
 sacerdotibus vel . . . . clericos, vel aliquos alios
 abstulit. Oportet enim me pulchram pati vicissitu-
 dinem, imo vero jussam ex persona propter ma-
 gnum subsidium domini mei, ut si qui sunt sacer-
 dotes ex eorum numero qui dicuntur mediatores
 pacisque factores esse, qui contra domos et fami-
 lias ministerio ipso abutuntur, non hanc in poste-
 rum tyrannidem adversus subjectos archiepiscopos
 exerceant. Illi enim et populum universum excita-
 runt, ut dominum meum propter sacerdotes in jus
 vocaret, ita volentes ipsi ex illis fructum accipere,
 et Ecclesiae tributum privatis lucris confringentes.
 Primus autem Pontifex noster Jesus Christus ser-
 vet maxime venerandum dominum meum in omni
 etiam et parvam hanc, et numero perfectum bene-
 dedigneris accipere.

EPIST. IX.

Caesari Melisseno.

Domine mi sancte, barbarae terrae atque huic
 nostrae deus missus liberali praeditus ingenio, et
 consolatio quidem, et levamen omnibus es, qui a
 Deo coronatum venientur imperium tuum, maxime
 vero infirmæ humilitati meae virga virtutis es
 turrisque fortitudinis a facie inimici ⁷⁴, quicumque
 debeat intelligi iste inimicus, sive tentator injustis-
 simus, sive dolor interior sagittas insigans. Si quid
 horum molestiam mihi quomodocumque exhibue-
 rit, paratus adest pugnae auxiliator, et quamvis
 longe dissitus medicinam habeo curas solventem;
 nam et imperium tuum in memoriam revoco simul,
 et laetor. Itaque omnes modo dolores imperio tuo
 significans per litteras, ex ipsa hac scriptura spero
 futuram liberationem. Verum haec superius dicta
 sunt. Nomen enim potentis domini mei ea valet
 dissipare, veluti sol matutinam tollit caliginem. Quis
 enim audiens archiepiscopum a te, qui a Deo coro-
 natus es, domine mi, blande excipi scribentem,
 atque illorum numero ascribi, quorum te miseret,
 injucundum aliquid adversum me, resque meas
 demonstraverit? Quoniam vero tempus jejunii est,

⁷⁴ Psal. LX, 4.

adeoque comedendi pisces, præsidium meum Deipara mittit imperio tuo benedictionem ducentes sale servatos pisciculos, qui quidem pauperibus sunt veluti piscens propter passerum privationem, divitibus autem auxilium, quo semper ipsa dignetur Imperium tuum. Sed et numerum ipsum reputaveris signum mihi divini moniti et instructionis. Docet enim, perfectum sensum quaternionem cum quaternione virtutum, velut servum indignum uni omnium Regiæ multiplici ratione offerre cibum et potum.

EPIST. X.

Diabologyra.

Euge gregi Christi accessio facta est, euge ampliores tibi divinorum agrorum fines, et populus qui tibi creatus est, laudat Dominum. Non mediocriter exultavit etiam spiritus meus in Armeniorum conversione. Eorum enim ecclesias non decet claudere, sed officium, quod in templi dedicatione peragimus, niros unguento crucis in modum linientes, orthodoxis tradere sacerdotibus, atque Armeniis conversis, ut ita faciant singulis annis. Si vero eorum sacerdotes ad orthodoxam venerint fidem, satius quidem puto **719** laicorum ordini eos ascribere. Quod si dediti sacerdotio fuerint ac cæteris in irreprehensibiles, sacris illos ordinibus tute initiaveris. Oportet autem ad trutinam diligentissime revocare ipsorum liturgiam, quæ quidem, si Chrysostomi vere fuerit, neque ullo pacto immutata, neque dissimilis, debet omnino servari; si vero fuerit corrupta, immutetur, aliaque excogitetur psalmodia. Novimus præterea adventum meum abs te desiderari. Verum dominus meus sebastus, ut suspicor, adventante vere ad nos venit post Pascha. Ita nosmetipsi consuevimus, neque isthic in præsens opus est adventu nostro. De hac igitur re nobis scribito. Consilium autem tuum veniendi ad nos omni ex parte laudantes, et omnes certiores facimus, et magis laudabimus hoc tempore, quod videlicet ab amicis captivus factus es. Equum etiam, qui solus tibi supererat, Ecclesiæ misisti idoneum. Etsi enim usui non est omnino idoneus, eo tamen utimur: summa est tua in Ecclesiam benevolentia, et pro te precor, quod eam novisti dare tibi quæ possides, nam multi sunt ei detrimento. Cura ut intelligam, an totum habeas officium, quod facimus in Armenios qui convertuntur. Si non habes, illud transcribemus, ac tibi vel feremus, vel mittemus. Ne desinas curare, frater, Ecclesiæ psalmodiam, et maxime domus Dei decorem, ac te Deus ab omni custodiat inimico.

EPIST. XI.

Tarchanito.

Vere mentis imago sermo est, ac juxta ill quod Dominus dicit, bonus homo de bono thesauro cordis sui profert bonum numisma¹⁸, quale etiam tu

¹⁸ Luc. vi, 45.

Α μένα διακόσια, πέντη μὲν οὖσα τὰ ἐπ' ἰχθύσι δὲ τὴν τῶν στρουθίων ἀποστέρησιν. πλουσίους δὲ τὴν ἀντίληψιν, ἧς ἀεὶ τὴν βασιλείαν σου ἀξιοῖ. Ἄλλ' ὅπως μοι καὶ τὴν ἀριθμὸν σύμβολον οἴηση θεωτέρα; νοθεσίας καὶ παραινέσεως· παιδεύει γὰρ τὴν τελειότεραν πεντάδα τῶν αἰσθησεων τῆ τετραδὶ τῶν ἀρετῶν, πολλαχῶς ἐνουμένη τῇ Βασίλει τῶν ὀλων νόμα καὶ βρώμα προσφέρεσθαι ὡς δούλον ἀνάξιον.

EPIST. I'.

Τῷ Διαβολογύρῳ.

Εὐγε ὅτι προσθήκη τῷ ποιμνίῳ τοῦ Χριστοῦ γέγονεν· εὐγε ὅτι πλατύνεται σοι τὰ θεία σχοινίσματα, καὶ λαός σοι κτιζόμενος αἰνεῖ τὸν Κύριον οὐ μικρῶς, καὶ ἠγαλλιάσέ μου τὸ πνεῦμα ἐπὶ τῇ τῶν Ἀρμενίων ἐπιστροφῇ. Τὰς γὰρ ἐκκλησίας αὐτῶν οὐ δεῖ κλεῖσαι, ἀλλὰ τὴν ἀκολουθίαν, ἣν ποιούμεν εἰς ἐγκαίνια ναοῦ ποιήσαντά τε καὶ χρίσαντα σταυροειδῶς μύρω τοὺς τοίχους, ὀρθοδόξους ἱερεῦσι παραδοῦναι, καὶ οὕτως ἐνέτους πάντας ποιῆσαι τοῖς ἐξ Ἀρμενίων ἐπιστρέψασιν. Εἰ δὲ καὶ ἱερεῖς αὐτῶν τῇ ὀρθοδόξῳ πίστει προσῆλθον, κρεῖττον μὲν ἐπιτάτεσθαι αὐτοὺς εἰς λαϊκοὺς· εἰ δ' ἄρα τῆς ἱερωσύνης ἀντέχοντες καὶ ἄλλως ἀνεπιληπτοὶ εἰσι, χειροτόνησον τούτους αὐτοὺς. Πρὶν [f. πλήν] δεῖ ἀκριβολογηθῆναι τὴν λειτουργίαν αὐτῶν· καὶ εἰ μὲν ἐστὶ τοῦ Χρυσοστόμου ὁ παράλλακτος καὶ ἀδιάφορος, δεῖ λειτουργεῖσθαι ταύτην· εἰ δὲ ἐστὶ διεσθαρμένη, χρὴ ἀλλαγῆναι· καὶ τὴν ἄλλην δὴ [f. δεῖ] ψαλμῶδαν σκοπηθῆναι. Καὶ πρὸς ταῦτα οἶδαμεν, ὅτι τὴν ἐμὴν παρουσίαν ἐπικάλῃ· πλήν ἄλλ' ὑποπτεύω ὅτι μετὰ τὸ Πάσχα, ὁ αὐθέντης ἡμῶν ὁ σεβαστός πρὸς τὰ πλησιάζοντα ἡμῖν ἔαρα, ἢ πρὸς ἡμᾶς ἐλεύσεται. Οὕτως δὲ αὐτὸς [f. αὐτοὶ] ἡμεῖς συνηθίσαμεν. οὐδεμία χρεῖα τῆς ἐμῆς παρουσίας αὐτόθι. Τὸ μὲν νῦν γράψον οὖν ἡμῖν περὶ τούτου τοῦ αὐτοῦ· τὴν δὲ παρούσαν σου πρὸς ἡμᾶς διάθεσιν πάντοτε ἀποδεχόμενοι, καὶ πρὸς πάντας ἀνακηρύττοντες, πλέον ἀποδεξόμεθα νῦν, ὅτι παρὰ τῶν δῆθεν φιλῶν ἠχμάλωτίσθης· καίτοι ὄν μόνον εἶχες ὑπολειφθέντα σοι ἵππον, τῇ Ἐκκλησίᾳ ἀπέστειλας ἐπιτήδειον. Εἰ γὰρ καὶ μὴ πάνυ ἐπιτήδειός ἐστιν εἰς τὴν [f. ἦν] χρεῖαν αὐτοῦ χρῆζομεν, ὅμως πολλὴ ἡ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν εὐγνωμοσύνη σου· καὶ σου ὑπερέυχομαι, ὅτι οἶδας τὴν δοῦσάν σοι ἄ ἔχεις. Οἱ γὰρ πολλοὶ καὶ τῇ [f. καὶ τι] προσβλάπτουσι. Δῆλωσον δὲ μοι εἰ καὶ πᾶσαν τὴν ἀκολουθίαν ἔχεις, ἣν τελούμεν ἐπὶ τοῖς ἐξ Ἀρμενίων ἐπιστρέφουσιν· εἰ δὲ οὐκ ἔχεις, μεταγράψομεν ταύτην. Καὶ ἡ ἐνέγκωμεν, ἢ ἀποστεῖλωμεν, καὶ μὴ παῦσον, ἀδελφε, τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ψαλμῶδίας, καὶ ὄλωσ τῆς τοῦ οἴκου τοῦ Θεοῦ εὐπρεπείας προνοούμενος· καὶ σκεπάσῃ σε ὁ Θεὸς ἀπὸ παντὸς ἐχθροῦ.

EPIST. IA'.

Τῷ Ταρχανίτῳ.

Ὅντως εἰκὼν ὁ λόγος τοῦ νοῦ, καὶ κατὰ τὸν Κύριον εἰπεῖν, ὁ ἀγαθὸς ἄνθρωπος ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας τὸ ἀναθὸν προβάλλεται νόμι-

σμα. Ὅποσον δὲ [/. δὲ] καὶ σὺ, ὁ μεγαλύτεριφανέστατος ἡμῶν αὐθέντης, περὶ τὴν ἡμετέραν ἐπεδείξω οὐδαμινότητα τιμῆσας γράμματα, ζήσας νοθεύεσθαι γράμματι, καὶ ἀπλῶς λαλῆσας ἐκ τοῦ τῆς καρδίας σου περισσεύματος. Καίτοι τίνες ἡμεῖς νοθεύειν τὸν ὑπὲρ πάντας τοὺς διδάσκοντας συνιέντα, καὶ ὑπὲρ τοῦ; πρεσβυτέρους σοφισθέντα τῇ τῶν ἐντελῶν ἐκζητήσει; Τί σε τοσοῦτον ὁ ἡμέτερος λόγος διδάξει, ὅσον ἡ μεγάλη σου φύσις ἐχώρησας, προσλαβοῦσα καὶ τὴν ἐκ τῶν σερφῶν τοῦ βίου τεῖραν ἐπίκουρον; Πάντως γὰρ οὐδας τὴν τοῦ μάλιστα πάντων πειρασθέντος τῶν βιωτικῶν ἀγαθῶν ἀπέφασιν, τοῦ μεγάλου, φημί, Ἐκκλησιαστοῦ. Θεός, ὃς ματαιώματα ματαιώτητων τὰ πάντα εἶναι ὠρίσαστο, τὴν ὑπεροχὴν ἐν τούτῳ δηλώσας τῆς κοσμικῆς οὐδενότητος. Εἶτα χάρις τῆς τῶν ματαιώτητων ματαιότητος, τῷ βιῶσι πάντας προσαρροῦμεν, καὶ ὑπὲρ σκότους τῷ ἡλίῳ ἀντιστησόμεθα. Ἐμβλέψατε, φησὶν, εἰς ἀρχαίας γενεάς, τίς ἤλπισεν ἐπὶ Κύριον καὶ κατηγορήθη; Καὶ οὖν οὐκ εἶδον δίκαιον ἐγκαταλειμμένον, καὶ τὰ ἐγκαταλείμματα τῶν ἀσεβῶν ἐξολοθρευθήσονται. Σωτηρία δὲ τῶν δικαίων παρὰ Κυρίου. Τίς οὕτως ἐξαπάτητος καὶ παπαχυμῆτος καὶ βοσκηματώδης τὸ νῦν, ὥστε ἐπὶ ἀδικίαν ἐλπίζειν, καὶ ἐπιποθεῖν ἐπὶ ἀρπαγμα, καὶ ταῦτα ἀνηκῶς τοῦ Ἰωθ, οὗ πλουσιώτερος οὐκ ἂν ποτε γένοιο, ἀλλ' οὐδ' ἀληθέστερος; Ὁ πλοῦτος ἀδικῶς συναγόμενος ἐξεμεθήσεται. Ταῦτα γούνη εἰδὼς σε, πανευγενέστατε, οὐθενὸς ἤτεον ὡς ἀκηχάμεν τε καὶ πεπιστεύκαμεν, τί πλέον ὁ ἡμέτερος λόγος νοθεύεσθαι δυνήσεται; Πάντως οὐδὲν, εἰ μὴ βουλοίμεθα μάτην φορτικεύεσθαι. Ὅμως ἐπαὶ οὖν πάντα δυνατὰ τῷ πιστεύοντι, ἀπονοοῦ μου τῶν πραγμάτων, καθάπερ πεπίστευκας. Οὐδὲν γὰρ καὶ ἄλλως τοῖς ὁρομύσι περὰ γινόμενα τὰ τῶν φιλῶν ὑποφωνοῦντα. Θεός δὲ ὁ πάντοθεν ἡμᾶς ὠφελῶν (ἐποίησας γὰρ πάντα καλὰ λίαν), θῆσαι σὺ ἐφελείσθαι γε ζωοφελῶν, ... ὡς ὁ μέγας Ἀπόστολος ἐνεταίλατο.

ΕΠΙΣΤ. ΙΒ'.

Τῷ γενναϊαδέλφῳ τοῦ βασιλέως κυρῷ Ἰωάννῃ.

Νῦν ἔγωγον μὲν ὅσον ἡλίον ἔχοντες, κατακλύομεν νῦν ἡμῖν γλυκεῖαι αἱ τοῦ ἔαρος χάριτες· ἔστρεψας γὰρ σου τὸ πρόσωπον καὶ τεταραγμένοι σύμπαντες ἐγενήθημεν. Ποθοῦμέν σου τὴν πραότητα, ζητούμεν σου τὸ μέτριον τοῦ φρονήματος, τὸ πρὸς πανταὺς ὁμιλιτικόν τε καὶ εὐχαρι. Βαβαί, πόσον ἀνακλειόμεθα [/.—κλαιόμεν.]! Τὸ δὲ τῆς χειρὸς εὐεργετικόν τε καὶ μεγαλόδωρον, τὸ δὲ τιμητικόν καὶ φιλόκλιον, τὴν δὲ πρὸς τοὺς τῷ Θεῷ ἀνακειμένους αἰδῶ τε καὶ ὑποχώρησιν, ταῦτα μικροῦς μετὰ τῶν μεγάλων ἀνακηρύττοντας γίνωσκας. Ἄλλ' ἡμῖν μὲν προφανῶς δοθεὶς ἐκ Θεοῦ διὰ τὰς αὐτοῦ ἀρετὰς, εἶτα διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἀποδημήσας, ἄλλοις φυλάττει παρὰ Θεοῦ σωτήρ πάσης χρηστότητος, χορηγός, καὶ μεγάλους πράγμασιν ὁ Θεός ἐμβιδάζων οἷα τις ἀρχιτέκτων εὐφυῆ μαθητὴν, ὕλην ταῦτά σοι δίδωσιν, ἐν τούτοις ἐπέδειξεν τὴν δεξιότητά. Καὶ θαρρῶ σου

⁷⁶ Matth. xii, 24. ⁷⁷ Eccl. i, 2. ⁷⁸ Eccl. ii, 11. ⁷⁹ Psal. xxv, 26, 28. ⁸⁰ Ibid. 39. ⁸¹ Psal. xxx, 8.

A maximus omnium susceptor in me ostendisti, dum meas honorasi litteras, patiens litteris admoneri, ac loquens plane ex abundantia cordis ⁷⁶. Equis poterit eum commonefacere, qui omnibus magistris excellit intellectu, atque omnium seniorum sapientissimus est in mandatorum exquisitione? Quid enim sermo noster docebit te, qui ex ipsis vitæ conversionibus in auxilium vocas experientiam? Novisti enim ejus sententiam, qui præ cæteris omnibus bona hujus vitæ expertus est, magni, inquam, Ecclesiastæ. Deus vanitatem vanitatum omnia esse definivit, excellentiam in eo demonstrans hujus mundi vanitatis ⁷⁷. Deinde propter vanitatem vanitatum ad Deum vere existentem attollemur, et pro tenebris stabimus contra solem. B Respicite, inquit, antiquas generationes, quæ speravit in Domino, et confusus est ⁷⁸? Etenim non vidi justum derelictum, et reliquæ impiorum interibunt ⁷⁹; salus autem **720** justorum a Domino ⁸⁰. Quis adeo facile deceptus et incrassatus et pœcarius in præsens, ut speret in iniquitate, et rapinas concupiscat, cum ea præsertim Jobi audierit, quo quidem nemo unquam exstitit ditior, sed neque magis sincerus. Divitiæ inique congregatæ evomentur. Hæc igitur cum scias, vir nobilissime, nihilominus, ut audivimus et credimus, quid amplius sermo noster admonere te poterit? Nihil omnino, nisi velimus onus frustra portare. Verumtamen quoniam omnia credenti possibilis, nullam mearum litterarum habeto rationem, sicut credidisti. Ceteroquin vidi currentibus alas fieri voces amicorum. Deus autem nos in omnibus adjvans, fecit enim omnia pulchra nimis. det tibi adjuvari, ... opus solum, sed et minas, ut magnus Apostolus mandavit.

. . . . . τὸ ἔργον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπειλήν,

EPIST. XII.

Domno Joanni Augustæ fratri.

Nunc scio equidem qualem habentes solem secundi eramus, nunc dulces nobis veris gratiæ. Avertisti enim faciem tuam ⁸¹, et commoti sumus universi. Exoptamus tuam lenitatem, moderatam tuam erga omnes et affabilem et blandam querimus comitatem. Papæ, quam magnificis iterum atque iterum laudibus celebramus! Nunc manus beneficentiam et munificentiam, honorem atque humanitatem; nunc obsequium et venerationem, qua quidem viros prosequeris Deo addictos: de his omnibus scias parvos una cum magnis plurima prædicare. Verum ob tui ipsius virtutes nobis manifeste datus a Deo, ob nostra crimina deinde decedens, ad bonum aliorum custodiris a Deo servator omnisque utilitatis subministrator. In magnis autem operibus Deus veluti architectus ingenioso discipulo faciem tibi præferens ea quasi materiam

præbet, ut in istis tuam ostendas dexteritatem. Et enim tuis virtutibus tuam ætatem vincere contendentibus illud fore confido, ut in omnibus lauderis omnium solertissimus ac spectatissimus, resque Bulgariae iterum geras benefaciendo, quemadmodum tua administrantur. Neque enim nos adhuc dereliquisti omnino. Nam etsi sol, e boreæ regionibus, propior sit austro, tamen aliqua ratione ea omnia et fovet et generat, quæ quidem vicina non exstant, sicut videlicet et nos in Pelagoniæ parte tuis fruimur radiis. Fruemur autem magis, si et agellus Hemongila, ubi vetus nostra constituitur aula, præsidio tuo Deiparæ datus fuerit per adoratum a me et veneratum sigillum tuum. Et Romanus Ostracorhomus, qui ex bonis Ecclesiæ pinguefactus **721** contra eam recaltrat, reprimitur minis domini mei, præcepto dato etiam exercitui de illo et aliis amentibus, ut nemini detur regio adversus nos, qui pro tui nominis gloria preces quotidie fundimus, et res tuas gestas semper prædicamus, et linguam habemus ad gratiarum actionem nullius lingua pejorem, ne dicam Romani aliorumque lingua longe meliorem. Tu vero qui beati Ducarum generis præclara quæque in te ipso complecteris, mihi maneat in tua bonitate, imo vero ascensiones in ea progressusque facias, si quis tamen est modus in iis rebus quas præclare gessisti. Neque a loco velis desciscere, quem dedit Deus, ænatura, inquam, ad bene faciendum ac recte agendum comparata, atque a tua in omnibus moderatione, quæ quidem te exaltavit, et exaltabit quidem, magna tua manu, nobis optulantem.

EPIST. XIII.

Tornosopulo Dociscopiorum episcopo.

Si quidem desipientem atque insanabili laborantem furore archiepiscopum audivisti, sanctissime mi domine, illud oportebat tibi suasisse, eum noluisse illa quæ scripseras, audire; nec quidquam (heu! qui id possum dicere?) dignatum esse ad te rescribere. Cæterum si vere dementati sumus, ac quasi pecudes facti passionibus, et corrupti, et a divinæ imitationis studio abhorrentes, in hoc adhuc sapimus videndo prudentiam vestram, qua præstatis, et propter quam præestis omnibus. Nolito tam faciles iis aures præbere, qui blaterant contra nos. Sed muta fiant labia calumniantium nos apud tuam bonitatem. Ostendant cui dederint tabellam, quæ de episcopatu tractaret, quis eam nobis attulerit, et tunc sancient quæ dicunt, nos scilicet contemnentis nihil ad ea rescripsisse. Certe per sanctæ matris tuæ preces inquirito, cuiam tabella data fuerit. Et si compertum erit, me eam quidem accepisse, nihil vero rescripsisse, arguar tanquam contemtor. Quoniam vero ex eo quod non accepta est scriptura domini mei de episcopo agens, jam defensus eum, ecce et de ipso scribo episcopatu. Neque enim decet ut te ipsum talibus immisceas, domine mi: magna enim et forni-

Α ταῖς ἀπαραμύλλοις τὴν σὴν γενεὰν ἀρεταῖς, ὡς ἐν πᾶσι πάντων ἀνακηρυχθῆσθαι δεξιωτέρως τε καὶ δοκιμώτερος. Καὶ πάλιν τὰ τῆς Βουλγαρίας εὐεργετησαὶς οἰκονομίαις θείαις, οἷς τὰ σά διεξάγῃται. Καὶ τὶ [f. καίτοι] καὶ νῦν οὐκ ἀπολέλοιπας ἡμᾶς πάντη. Κἂν γὰρ ἐκ τῶν βορείων ὁ ἥλιος νοτιώτερος γένηται, ὁμως ἀναλόγως καὶ θάλλει καὶ ζωογονεῖ καὶ τὰ πάντα μὴ πλησιάζοντα ὡσπερ ἀμέλει καὶ ἡμεῖς τῷ τῆς Πελαγονίας μέρει, τῶν ἀκτίνων σου ἀπολαύομεν. Ἀπολαύοσάμεν δὲ πλεον, εἰ καὶ τὸ χωρίδιον Ἡμόγγιλα, ἐν ᾧ καὶ ἀρχαῖα ἡμῶν αὐτῆ συνίσταται, δοθείη τῇ φρουρῷ σου θεοτόκῳ διὰ προσκυνητοῦ καὶ σεβαστοῦ μοι εἰγίλλου σου, καὶ ὁ ἐν ταύτῃ Ῥωμανὸς Ὀστρακορωμὸς, ὃς ἐκ τῆς Ἐκκλησίας παχυνοθεῖ κατ' αὐτῆς λυττᾶ, ἀνασταλείη δι' ἀπειλῶν τοῦ αὐθέντου μου, παραγγελλομένου καὶ τοῦ στρατοῦ περὶ αὐτοῦ, καὶ τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, ὡσάν μῆδενὶ χώρα διδοίη καθ' ἡμῶν τῶν ἀεὶ εὐχομένων ὑπὲρ τῆ σῆ εὐδοκίμῃσαι: τῶν ἀεὶ ἀνακηρυττόντων τὰ σά, καὶ γλώτταν ἔχόντων πρὸς εὐχαριστίαν οὐδεὶς χεῖρονα, ἵνα μὴ λέγῃσι καὶ Ῥωμανοῦ, καὶ ἄλλων πολλῶν, βελτίονα. Ἄλλ', ὧ τοῦ μακροῦ Δουκῶν γένους τὰ καλὰ ἐν ἑαυτῷ συλλαβῶν, μένε μοι ἐπὶ τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος, μᾶλλον δὲ ἀναβάσεις καὶ προκοπὰς ἐν ταύτῃ τίθεσον, εἴπερ ἐστὶ τι μέτρον ἐπ' ἐκεῖνα κατιώρθωσας: καὶ μὴ ἐκστατῆς τοῦ θεοδότηου τόπου, τῆς εὐεργητικῆς φημι καὶ ἀγαθοποιῶ διαθέσεως, τῆς τε ἐπὶ πᾶσι μετριοφροσύνης, ἣ σε καὶ ὑψωσε καὶ ὑψώσει μὲν, ἡμῶν τῶν ταπεινῶν κἂν αἰτῶμεν τῶν συγγενῶν ἡμῶν τῶν..... ἐν τούτῳ τῇ μεγάλῃ σου χειρὶ ἀντιλαμβανόμενον.

miseris et si petamus etiam cognatis nostris.....

EPIST. IG.

Τῷ Τορνωσοπούλῳ τῷ Δοκισκοπιῶν.

Εἰ μὲν παραφρονήσαντα τὸν ἀρχιεπίσκοπον ἤκουσας, πανάγχιέ μου αὐθέντη, καὶ μανίαν νοσήσαντα δυσθεράπευτον, τὸ τὸν [f. τούτῳ] ἔδει σε πεισθῆναι, ὅτι καὶ σῆς γραφῆς παρήκουσας, καὶ οὐδ' ἀντιγράφας (φεῦ! πῶς εἴπω;) ἤξιωσεν. Εἰ δὲ τῶν ἄλλὰ [f. τὰ ἄλλα] μὲν ἀφρονέες ἐσμεν, οἷα δὲ [f. δὴ] κτηνώδεις γεγονότες τοῖς πάθεσι καὶ διαφθαρέντες, καὶ βδελυχθέντες τοῖς θεομιμήσουσιν ἐπιτηδεύμασιν· ἐν δὲ τούτῳ τέως φρονοῦμεν, τῷ εἶδέναι τὴν ὑμετέραν περιωπῆν ἐφ' ἧς ἴστασθε, καὶ δι' ἣν πάντων ὑπέρκεισθε. Μὴ οὖτω βράδιως πείθου τοῖς καθ' ἡμῶν λέγουσιν, ἀλλ' ἀλαλα γεννηθῆτω τὰ χεῖλη τῶν ἐνδιαβαλλόντων ἡμᾶς πρὸς τὴν σὴν ἀγαθότητα. Ἐπειδείξάτωσαν εἶναι δεδῶκασιν τὸ πιττάκιον τὸ περὶ τῆς ἐπισκοπῆς διαλαμβάνον, τίς ἡμῖν τοῦτο διεκόμισε· καὶ τότε κυρώσουσιν ἅπερ λέγουσιν, ὅτι ὡς καταφρονοῦντες οὐκ ἀντεγράψαμεν, καὶ πρὸς τῆς εὐχῆς τῆς ἁγίας σου μητέρας, ἐρεῦνησον περὶ τοῦ πιττάκιου εἶναι ἐδόθη· καὶ εἰ εὐρεθείη ἐγὼ δεξάμενος μὲν τοῦτο, μὴ ἀντιγράφας δὲ, ὡς καταφρονητῆς εὐθυνθήσομαι. Ἄλλ' ἐπειδὴ περὶ τοῦ μὴ δεξασθαι γραφῆν τοῦ αὐθέντου μου περὶ ἐπισκόπου διαλαμβάνουσαν ἀπ' ἐμοῦ λογησάμην [f. ἀπελογ.], ἰσοῦ καὶ περὶ αὐτῆς τῆς ἐπισκοπῆς γράψω· οὔτε σὲ τὸν αὐ-

θέντην μου δεῖ εἰς τὰ τοιαῦτα περιεβάλλειν αὐτόν (μεγάλα γὰρ καὶ φρικτὰ), οὐδ' ἡμᾶς οὕτως ἀπλῶς τὰ θεῖα καταχαρίζεσθαι. Των γὰρ εἰς ἐπίσκοπά; προσσθέντων παρ' ἡμῶν, οἱ μὲν, ἐν ταύτῃ τῇ Ἐκκλησίᾳ δουλεύσαντες καὶ ἐπ' εὐλαθεῖα καὶ σεμνότητι μαρτυρούμενοι τῆς ἐπίσκοπῆς ἐπέσχον, οἷος ὁ Μορίβου, ὁ Πριεδιάνης· οἱ δὲ, ἐν Κωνσταντινουπόλει λόγῳ καὶ διδασκαλίᾳ λάμπαντες, οἷος ὁ Καστορίας, ὁ Βελεγράδης· οἱ ἐν μοναστηρίῳ τῷ μοναχικῷ βίῳ ἐμπρέψαντες, οἷος ὁ Τριαδίτζης· τῆς ἀρχιερατικῆς ἀξίας ἐπέτυχον. Εἰ μὲν οὖν τοιοῦτος εἴη καὶ ὁ παρὰ τοῦ αὐθέντου μου συνιστάμενος, οὐ σὺ χεῖρον ἡμῖν ἐξεῖς, ἀλλ' ἡμεῖς σοί· εἰ δὲ μήτε τῇ ἡμέτερᾳ Ἐκκλησίᾳ γνωστός, μήτε τοῖς ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπὶ λόγῳ, ἢ βίῳ μαρτυρουμένοις περιφανής, μηδὲ θελήσης μάτην καὶ εἰκὴ προσκρούσαι θεῷ, μηδὲ ἡμᾶς τοῦτο κέλεις, οἱ πειθαρχεῖν μάλλον θεῷ, ἢ ἀνθρώποις διατετάμεθα. Ἐπειτα καὶ τοῦτο φάμεν, ὡς οὐδὲ λείπει νῦν ἡμῖν ἐπίσκοπῆς, ἐκτός εἰ μὴ τὴν Βυθίνην λέγοι τις, ἥς τὸν ἀξιον καὶ πάνυ ποθεύντες εὐρεῖν οὐ δυνάμεθα. Δεῖ γὰρ ἀνδρὸς ταύτην συγκεκροτημένου, καὶ θεοῦ τὰ πνευματικὰ καὶ τὰ κοσμικά. Πῶς δὲ παρήκουσα τῷ αὐθέντῃ μου, καὶ εἰς τὴν τοῦ κληρικῶν μὲν ἀποστολὴν οὐκ ἔγραφα τῷ Προξίμῳ; Οὐκ ἔστειλα ἐκείνῳ καὶ πρότερον, κἀν ἀπὸ τοῦ Αἰγυπτίου ἀπατηθείς ὑπεστράφη· καὶ πάλιν ἐκ δευτέρου τοῖς ταξιώταις συναπέστειλα. Τίς ἐστίν, ὃς τὸν καθαρὸν σου λογισμὸν καθ' ἡμῶν ἐπιτελεῖ; Ἀολιὸς τις, ὡς εἰσικεν, ἀνθρωπος, καὶ μὴν γὰρ ἡ διάβολος. Ἄλλ' ἐκεῖνον μὲν, ὃς τις ἀν εἴη, ὀραῖσαι Κύριος, τὴν κακίαν αὐτοῦ συντριβὼν· αὐτὸν δὲ ἰώμενος, σὲ διαφυλάττει ἡμῖν ποταμὸν ὡς ὕδαριον εἰπεῖν ἀδάλτων. Οἱ δ' ἐν τῷ πολιχνίῳ ἱερεῖς, οὐδεμὶς ἀδείας ἢ ἀνέσεως ἔτυχον, κἀν σὺ, ὁ αὐθέντης μου, γράψας ἡμῖν διὰ σεβαστοῦ σου πιττακίου πρὸς τὸν ἐκ προσώπου γενομένου, ἀνεσιν αὐτοῖς δέδωκας. Καὶ εἰς παραμονὰς γὰρ ἔλκονται, καὶ εἰς ψωμοζήμιον· καὶ ταῦτα τοῦ χρυσοδοῦλου κελεύσαντος ὑπερέμορος εἶναι καὶ βυπαριῶν λειτουργοῦς τε καὶ ψωμοζημιῶν. Ἐγὼ μὲν ὅπερ δίκαιον εἶχον καὶ ἔχω ἐνέγγεχα τῷ αὐθέντῃ μου· εἰ δὲ τινες τῆ σῆ χρηστότητι ἐμποδίζουσι, γνῶθι τούτους ἐχθροὺς εἶναι τοῦ ἀγαθοῦ, κωλύοντας καὶ τὴν καθαρὰν σου ψυχὴν ἀποδιδοῦναι τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ, ὃν ἐν πᾶσι σύμμαχον ἔχων, μὴ οὕτως τοὺς αὐτῷ ἱερωμένους ἐάσης τῷ κοινῷ λαῷ συνάγεσθαι· καὶ γε αὐτὸν φυλάττει ἐν πολεμικοῖς καιροῖς καὶ εἰρηνικοῖς, πρὸς αὐτὸν εἰρηνεύοντα.

ΕΠΙΣΤ. ΙΔ'.

Τῷ Ταρχανίτῳ.

Καὶ τίς ἡμῶν, μακαριώτατε καὶ μεγαλεπιφανέστατέ μου αὐθέντῃ, εἰ γε τηλικαύτην ψυχὴν ὠφελόημεν; Εἰ γὰρ ὅταν καὶ τοῖς ἐλαγίστοις ποιήσωμεν, Θεῷ ποιεῖν πεπιστεύκαμεν, ὡς ὁ μέγας Θεὸς καὶ Σωτὴρ ἡμῶν ἐδίδαξεν· ὅταν μεγίστη ψυχῆ, ἡλικῆ πάντως ἢ σῆ, θησαυρὸν ὠφέλῃ καταβαλλώμεθα, πόσον ἡμᾶς δεῖ ἀγαλλιάσθαι, καὶ τὸ τῆς πνευματικῆς εὐφροσύνης ἰμάτιον ἀναδύεσθαι [f. ἐνδ.]· ὡς μόνον οὐκ ἐν χερσὶν ἔχοντας βραβεῖς τε καὶ ἀδρούς τοὺς ὑπὲρ τούτου μι-

danda, nec nos ita facile circa divina gratificemur. **A** Nam ex iis qui per nos ad episcopatum assumpti fuerunt, alii hujusce Ecclesiæ servitio addicti, et religione et morum integritate probati, episcopatum obtinuerunt, qualis episcopus Morobi, episcopus Prisdianæ. Alii vero, qui Constantinopoli fulsere sermone et doctrina, qualis episcopus Castoriæ, episcopus Belgradi; **722** alii, qui in monasterio monachorum vita celeberrimi evaserunt, qualis Triuditæ, episcopalem assecuti sunt dignitatem. Itaque, cum talis sit, quem dominus meus commendat, non tu nobis, tibi nos gratias habebimus. Verumtamen si neque notus in Ecclesia hac nostra, neque iis qui Constantinopoli probati sunt, manifestus, doctrina et vita, nolito Deum frustra ac tenere ad iram provocare; neque id nobis jubeas, qui statuimus potius Deo quam hominibus obtemperare. Deinde id etiam dicimus perinde ac si non desit nobis nunc episcopatus, nisi quis Vydinam dicat, qua quidem dignum etiam optantes possumus invenire neminem. Opus enim est viro ad illam parato, qui et spiritualia et mundana intelligat. Quomodo autem neglexi dominum meum audire, et mittens clericum meum nullam ad Proximum dedi epistolam? Haud ego illum misi, et primum ab Ægyptio etiam deceptus pedem referre coactus est; secundo vero illum misi cum apparitoribus. Ecquis est qui tam elegans adversum nos perficit argumentum? Dolosus, ut videtur homo; etenim calumniator est. At illum, quicumque sit, evertat Dominus conterens malitiam ejus, ipsum autem sanans, te nobis flumen, ut suavissime dicam, limpidum servet. Urbis autem sacerdotes nullam habent fiduciam aut remissionem; etsi tu, domine mi, cum nobis scripsisses, per venerabile tuum rescriptum ad eum, qui ex προσώπου est, factum remissionem eis dedisti. Et paramonarii sunt, et deliciosis cibis nutriuntur, et hæc, cum jusserit aurea bulla, excellentes eos esse sordium ministros, atque delicatam epularum. Ego enim, quod habebam et habeo justum, obtuli domino: quod si qui sunt tuam bonitatem impediētes, scias istos esse boni inimicos, prohibentes puram tuam animam, quominus Deo reddat quæ Dei sunt, quem quidem in omnibus habens auxiliatorem ne sinas ejus cultui addictos viros subjici populo universo; ipse autem tempore belli et pacis tueatur te, erga ipsum pace fruentem.

EPIST. XIV.

Tarchanito.

Ecquis nostrum, beatissime et præclarissime domine, si tam amplum animum consequitur fructum, si quod et minimis fecerimus Deo facere credidimus, quemadmodum magnus Deus et Servator noster edocet, maxima animi alacritate, quanta quidem tu præditus es, thesaurum tam utilem comparaverit? Quantum oportet nos exsultare? Spiritualis etiam lætitiæ vestem debemus induere, **723** utpote qui solum non habemus in manu magnas et

opulentas pro eo mercedes ab illo qui verbum dat A
 evangelizantibus, et reddit unicuique mercedem
 juxta laborem ejus, constituens supra tot et tot ci-
 vitates eos, qui minas multiplicent. Nam scis om-
 nino Evangelii parabolam, quæ bonos servos bea-
 tos et divites factos mihi ob oculos posuit, et ser-
 vum iniquitatis probrum recipientem et mendacium
 factum, quod minam in sudario mortificationis et pi-
 gritiæ reposuerat, nec nummulariis commiserat.
 Omnis autem homo est nummularius, qui donum
 sermonis recipit, quasi regiæ imaginis caracte-
 rem. Nos igitur, qui in sermonis ministerium as-
 sumpti sumus, debemus ad mensam omni homini
 sermonem pretiosum, dominicum numisma dare,
 igne examinatum argentum, casta Dei eloquia, ut
 quod nostrum est sine damnatione sit, omne au-
 tem pondus accumularet reliquum nummulariorum
 abundantiam. Ego igitur minutum æs tibi committo,
 tu vero illud mihi multiplicato, et thesaurum obti-
 nebis in cælis ab eo qui thesauros absconditos et
 invisibiles promittit dare juxta id, quod sanctus
 dixit Isaias: *Quid autem est mihi tenue illud lu-
 crum? Noli æmulari in malignantibus* 21. *Hoc fac et
 vires* 22, et, gratia Domini Jesu cum spiritu tuo.

EPIST. XV.

Episcopo Pelagoniæ.

Accepi, frater in primis observande, nostris
 modo negotiis aliquem addi stimulum, quod et mi-
 litia præfectus paulo ante repressus est, et dom-
 nus Eumallus dimissus, hujusce actuum scriptor,
 atque e contrario Michael domini Polyeucli filius
 dux exercitus renuntiatus est, et animo quidem et
 paterna gloria nobilis. Itaque quoniam ea sic con-
 tingerunt, et hi sunt mei judices, ad sacerdotium
 tuum do litteras, ut illis quantum potes opem fe-
 ras, præsertim vero Demetrio, qui et plures habet
 inimicos, siquidem cum operatus fuerit in medio,
 nec omnibus placere potuerit, contra quemdam
 exoticorum sapientium sententiam tulit, ne dicas
 contra ipsum Dominum, quod melius est, quam
 si pro nobis. *Væ vobis, inquit, cum de vobis homi-
 nes bene dixerint* 23. Præsta igitur auxilium, si
 quid adversum illis contingeret. Omnia enim quæ
 præclarissimi domini Eumathii sunt, tua sunt, et
 tua illius; si quidem salva illa est charitas, et in-
 spectores abs te in omnibus adjuvi sunt. Cæterum
 et aliunde hujus vitæ fluxum novisti, imo, ut cum
 Scriptura loquar, vanitatem, atque ut quidam e no-
 stris sapientibus ait, *Ne perturbes animam conturba-
 tum*. Deus autem det tibi in omnibus intellectum,
 atque 724 id efficiat, ut timor et desiderium ejus
 in anima tua mittat radices. Quare te veram vitam
 omnem in Domino ferentem fructum inveniens, ut
 ait Jeremias 24, inserat in suo paradiso, ac de
 sancto protegat semper episcopatum.

αὐτῶ, παρὰ τοῦ καὶ διδόντος ῥῆμα τοῖς εὐαγγελι-
 ζομένοις, καὶ ἀποδιάντος ἐκάστῳ τὴν μισθὸν κατὰ
 τὸν ἔργον αὐτοῦ, καὶ ἐπάνω πόλεων τόσων καὶ
 τόσων, τοὺς τὰς μνάς πολυπλασιάζοντας τάσσοντας.
 Οἶσθα γὰρ πάντως τὴν τοῦ Εὐαγγελίου παραβολὴν
 ἢ μοι καὶ τοὺς εὐγνώμονας δούλους μακαριζομένους
 καὶ πλουτιζομένους ὑπέγραψε, καὶ τὸν τῆς ἀγνω-
 μοσύνης τῷ θνιτὸν θυλῶν ὄνειδιζόμενον τε καὶ προσχι-
 ζόμενον, οὗ τὴν μνᾶν τῷ τῆς νεκρώσεως καὶ ἀερ-
 γίας σουδαρίῳ ἐγκατεθήσατο, καὶ μὴ τοῖς τραπε-
 ζίταις κατέθετο. Πᾶς δὲ ἄνθρωπος τραπεζίτης, τὸ
 τοῦ λόγου λαβὼν χάρισμα, ὡς εἰκόνας βασιλικῆς
 χάραγμα. Δεῖ οὖν ἡμᾶς μάλιστα τοὺς εἰς λόγου δια-
 κωνίαν τεθέντας πρὸς πάντα τὸν λόγον τετιμημένον
 τὸ Δεσποτικὸν καταβάλλεσθαι νόμισμα, τὸ ἀργύριον
 τὸ ἐκχυζόμενον, τὰ ἄγνὰ τοῦ Θεοῦ λόγια, ἵνα τὸ γούν
 ἡμετέρον ἐκτεθῆ εὐθύνης εἴη· τὸ δὲ πᾶν βῆρος, ἐπι-
 κλῶ τὸ λοιπὸν τῷ τῶν τραπεζιτῶν ἐμπορεύματι.
 Ἐγὼ μὲν οὖν καταβάλλω σοι λεπτόν τι κερμάτιον·
 σὺ δὲ μοι τοῦτο πολυπλασιάζει, καὶ θησαυρὸν ἔξει·
 ἐν οὐρανοῖς παρὰ τοῦ θησαυροῦ ἀποκρύφους ἀορά-
 τούς ἐπαγγελλομένου διδόναι, κατὰ τὸν ἅγιον εἶπεν
 Ἡσαΐαν· *Τὸ δὲ τὸ λεπτόν μοι κερμάτιον· Μὴ παρα-
 ζήλου ἐν πονηρομένοις. Τοῦτο ποίσει καὶ ζήση,*
 καὶ ἡ χάρις τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ μετὰ τοῦ πνεύματός
 σου.

EPIST. IΕ΄.

Τῷ Πελαγονίᾳ.

Ἐπυθόμεν, τιμιάτατε ἀδελφε, τοῖς καθ' ἡμᾶς
 πράγμασι νυγμόν τινα γενέσθαι ταυῶν, καὶ τὸν μὲν
 πρῶτον στρατηγούντα παρασταλῆναι, καὶ ἀναγραφῆς
 τῆς τούτου πράξεως ἀποσταλῆναι τὸν κύριον Εὐμάλλ-
 λον καὶ καταστῆναι νῦν στρατηγὸν τὸν εὐγενῆ καὶ
 ψυχῇ καὶ πατρὸς δόξῃ Μιχαὴλ τὸν τοῦ κυροῦ Πο-
 λυεύκτου υἱόν. Ἐπεὶ οὖν ταῦτα οὕτως συνέβη, οἱ δὲ
 κριταὶ ἐμοὶ γράφω τῇ ἱερότητι σου, ἵνα χειραγω-
 γήτωσαν [f. — γηθῶσι] παρὰ σοῦ ὅση δύναμις· καὶ
 μάλιστα ὁ Δημήτριος, ὃς καὶ πλείους ἔχει ἐχθροὺς,
 ἔτε καὶ ἐν τῷ μέσῳ διενεργήσας, καὶ μὴ πᾶσιν
 ἀρέσαις δυναθῆς, κατὰ τινος [f. καθά τις] ἐκ τῶν
 ἔξω σοφῶν ἀπεφῆνατο, ἵνα μὴ λέγω τοῦ αὐτοῦ Κυ-
 ρίου, ὡς κρείττον ἢ καθ' ἡμᾶς· *Ὅσαι ὑμῖν, φησὶν,
 δεσφ καλῶς ὑμᾶς οἱ ἄθρομοι εἰπωσι.* Συνέργησον
 οὖν, εἰ τι καὶ πρόσαντες αὐτοῖς συνανήσει. Πάντα
 γὰρ τὰ τοῦ μεγαλειφανεστάτου κυροῦ Εὐμαθίου
 σὰ καὶ τὰ σὰ ἐκείνου· εἴπερ ἡ ἀγάπη σώζεται.
 Καὶ οἱ ἐπισκεπτεῖται δὲ παρὰ σοῦ ἐν πᾶσι χειραγω-
 γησῶσαν. Οἶδας γὰρ καὶ ἄλλως τὴν τοῦ βίου τούτου
 παλιρροίαν, ἢ μάλλον τὸ τῆς Γραφῆς εἶπειν, *μα-
 ταιότητα, καὶ ὡς εἶπε τις τῶν ἡμετέρων σοφῶν·
 Ψυχὴν τεταραγμένην μὴ ταράξῃς.* Δὴν δὲ σοὶ
 Κύριος σύνεσιν ἐν πᾶσι, καὶ τὸν φόβον αὐτοῦ καὶ
 τὸν πόθον τῇ σῇ ψυχῇ ἐρρίκωθῆναι ποιήσειεν· ἵνα
 σε, καὶ ἄμπελον καρποφόρον πᾶσαν ἀληθινήν εὐρώων
 ἐν Κυρίῳ, ὡς Ἱερεμίας φησὶ, *τῷ παραδείσῳ αὐτοῦ
 ἐμρυτεύσει, καὶ ἀεὶ τῇ ἐξ ἁγίου ἐπισκοπῆς ἐπισκέ-
 ψιται.*

21 Psal. xxxvi. 1. 22 Luc. x, 28. 23 Luc. vi, 26. 24 Jerem. viii, 15.

ΕΠΙΣΤ. ΙΓ'.

A

EPIST. XVI.

Τῷ υἱῷ τοῦ σεβαστοκράτορος. www.libtool.com.cn

Sebastocratoris filio

Παμμέγιστέ μου αὐθέντη καὶ ἀντιλήπτορ, πολλὰ μὲν ἀγαθὰ εἰργάσω ἐν μέσῳ τῆς γῆς ἡμῶν, καὶ Πρέπαν ἄμα καὶ Διάβολον ἀναψύξας τῆς εὐθύτητος καὶ τῆς δικαιοκρισίας τῷ πνεύματι, ἣν ἐναδείξω κατὰ τῶν ἀδικησάντων αὐτάς· οὐδενὸς δὲ ἦντων, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον, ἢ μεγάλη σου χεὶρ ἐξεργάσεται, εἰ τὴν ἐπισκοπὴν διαβολαῖς οἰκτειρήσης μεγάλως· μὲν κινδυνεύουσαν, διὰ μικρὰς δὲ χειραγωγίας ἐκφυγεῖν δυνάμενος [f. — ναμένην] τὸν κίνδυνον. Τίς ὁ κίνδυνος; Ἐψάλτα μικροῦ γεγονῆται καὶ ἀφωταγώγητα, ὅτι δὴ καὶ ἀνεπισκόπητα. Πάρθο; γὰρ κειμένη, κατὰ τὴν παρὰ τῷ Δαβὶδ ἀμπελον ἐκείνην τὴν εὐκλῆματοῦσάν ποτε, καὶ διαρπαζομένην πᾶσι τοῖς παρδεδούουσιν, οὐτε τὸν ἐπίσκοπον ἔχει προσμένοντα· οὐδὲ γὰρ ὑπομένει διδόναι τὸν κῶτον εἰς μάστιγας, καὶ τὰς σιαγόνας εἰς ῥαπίσματα, οὐτε τοῦ ἐπισκόπου φεύγοντος διὰ τοὺς δεινοὺς ἐπηρεαστάς, προσμένειν εἰκὸς τῇ Ἐκκλησίᾳ ἄλλον τινά. Τῇ κεφαλῇ γὰρ τὸ λοιπὸν σῶμα συναπτεται· ὁ μέλει καὶ οἱ δοθέντες αὐτῷ παρὰ τοῦ κρατιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως σιγγιλίου, οἱ τε [f. οἱ γε] τῇ Ἐκκλησίᾳ κύκλω περικαθήμενοι, πρότερον διὰ τὴν αὐτὴν αὐτὴν αἰτίαν, τῶν πατρῶων ἐξέστησαν, τῷ τῆς ὕλης δὲ δάσει πιστεύσαντες ἑαυτοῦς ἐμφωλεύουσι. Διὰ ταῦτα οὐτε διάκονος, οὐτε πρεσβύτερος (φεῦ τῶν ἡμῶν κακῶν!) τῇ περικαλλεστάτῃ τῶν Βουλγαρικῶν ἐκκλησιῶν ἐναπομεμένηκεν. Ἐξῆλθον οὖν ἐπισκεψάμενος [f. — φόμ.] αὐτήν, καὶ ἰδὼν, ἐπένθησα· καὶ πενθήσας, ἐπυθόμεν τὸ αἴτιον· καὶ πυθόμενος, ἐμαθον· καὶ μαθὼν, διδάσκω, διὰ τῆς εὐτελοῦς μου ταύτης γραφῆς ἀναφέρων τῷ κρατιστῷ αὐθέντῃ μου. Ἄλλ' ὁ μὲν κίνδυνος οὗτος· ἢ δὲ χειραγωγία τίς; Ἐλαφρά τε καὶ ἀδαρῆς· καὶ αὐτὸ τοῦτο, μόνως χειρὸς ἔκτασις. Εἰ γὰρ εὐδοκήσεις, ὁ μέγας ἡμῶν αὐθέντης καὶ ἀντιλήπτορ, τοῖς τῷ ἐπισκόπῳ δοθείσι παρὰ τοῦ κρατιοῦ καὶ ἀγίου ἡμῶν αὐθέντου καὶ βασιλέως, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ πρὶν προσκαθημένοις, εἶτα διὰ τὰς ἐπιρρίας ἀποφυγοῦσι, προσκλῶν τὸν οὖν ἐπιβραβευθῆναι σιγγιλίον, ᾧ θαρρήσαντες, τῆς λόγμης ἐκδύσσονται· ἀναθηλήσει δὲ πάλιν ἡ Ἐκκλησία, καὶ φωταγωγηθήσεται καὶ φαλήσεται. Ὅρῳ τὸν κίνδυνον, ὅτι D μέγιστος; ὅρῳ τὴν χειραγωγίαν, ὅτι ῥαβία, καὶ μόνως τρισὶ δακτύλοις κατορθομένη; Ἄξιμα οὖν καὶ προσπίπτω διὰ τοῦ παρόντος γράμματος ὡσπερ σῶματος, ὡς ἀν' ἐλεῆσης τὴν ἣν δεῖ ὀλιωτάτης ἔκαλησῶν, ἣν ὁ Χριστιανικώτατος ἐκείνος Βορσίης ὁ Βουλγαρίας βασιλεὺς, μίαν καὶ αὐτὴν τῶν ἐπὶ καθολικῶν, ἐδομήσατο. Ἐκαίνο; ἐκτίσει· σὺ δὲ ἐγκαινίσει, ἵνα σοὶ καὶ πνευμᾷ εὐθὺς ἐν τοῖς ἐγκάτοις σου ἐγκαινισθεῖ παρὰ Θεοῦ, τοῦ τῇ πεπετωκυῖαν ἡμῶν σκηνὴν καὶ φύσιν ἀναστήσαντος καὶ καινίσαντος. Ὅ; καὶ τῆς ἐν πᾶσιν ἔργοις, στρατιωτικοῖς τε καὶ πολιτικοῖς, τῇ δεξιᾷ

Multa quidem bona, maxime mi domine et susceptor, in medio terræ nostræ operatus es, et Prepam simul et Diabolum recreasti directionis et iudicii spiritu, quod quidem in eos demonstrasti, qui injuriis illas affecerunt. Nihil autem minus, nisi forte etiam majus tua magna faciet dextera, si episcopatus, calumniis in summo discrimine positi, te misereat, qui minimum afferens auxilium potes omne periculum amovere. Quidam periculi est? Sine cantu propemodum facta sunt, et carent iis qui faces ferant, quia carent etiam episcopo. Etenim posita secus viam, illius vineæ adest; quam David sufficit, multos extendentem palmites et vindemiant omnes qui prætergreduntur viam⁶⁶, nec permanentem habet episcopum; haud enim sustinet corpus dare percutientibus et genavellentibus⁶⁷; nec docet in Ecclesia, episcopo fugiente propter terribiles homines qui detrimenta inferunt, alium quemquam permanere. Nam capituli reliquum corpus coheret. Itaque et qui per sigillum potentis sanctique imperatoris et domini nostri traditi fuerunt, quiq̄ Ecclesiæ in circuito olim assidebant, hæc ipsa de causa paternis domibus discesserunt, silvæ latebris sese crediderunt; ibique latent. Quare neque diaconus, neque presbyter, heu! quale meum malum in præstantissima Bulgaria Ecclesia remansit. Exivi igitur ad eam visitandam, et videns flevi; et fletus, causam audiui; et audiens, edoctus sum; et edoctus doceo potentissimum dominum meum, id illi significans per integram hæc epistolam. Verum periculum hujusmodi est, auxilium autem leve nulliusque ponderis, atque id ipsum præstiteris unam solummodum manum porrigens. Cum igitur digneris esse magnus dominus et susceptor noster, iis omnibus qui per potentem sanctumque Imperatorem et dominum nostrum episcopo traditi fuerunt, atque Ecclesiæ olim assederant, deinde ab ea, ne damnis obnoxii forent, profugerunt; venerabilem tuam præbe sigillum. Hoc audentes facti prodibunt e silvis, germinabit rursus Ecclesia, et faces in ea proponentur, et cantus resonabunt. Vides maximum esse periculum, vides facillimum auxillum, quod tribus solis digitis afferri potest. Ora igitur et obsecra per hæc præsentis litteras; quæ mei vices gerunt, ut Ecclesiæ miserearis aliquando beatissimæ, quam Christianissimus 725 quidem Borises ille Bulgaria rex unam, et ipsam e septem Catholicis, ædificavit. Ille condidit: tu vero eam innova, ut tibi etiam spiritum rectum in visceribus innovet Deus⁶⁸, qui læsum nostrum tabernaculum et naturam excitavit et innovavit. Det etiam dexteræ tuæ in omnibus tum belli tum pacis operibus strenuitatem, et potentis sanctique Patris et domini nostri do-

⁶⁶ Psal. LXXIX, 13. ⁶⁷ Isa. L, vi. ⁶⁸ Psal. L, 12.

norum operum amanti perfectum te faciat imitatore.

www.libtool.com.cn

EPIST. XVII.

Eidem.

Res est, qua liberari vix possumus, litigiosus homo. Talis, domine mi maxime susceptorque, et Nicolaus Butæ, qui Besæ Michaeli Lampeno additus, infinitorum illi damnorum ante tempus auctor fuit; cum præsertim Macrombolitæ manus aucoris rapiendis invenerit aptissimas. Talis igitur est Nicolaus, nullum sensum habens in alienis rebus, et in eo quod factum opus est, ut vel ipso Sebasto domino Joanne Duca judicante noluerit rei judicatæ stare, imo magnum et justum optimi domini mei iudicium perturbaverit, hominemque adortus prædictum Michaeli in contentiones et forum ipso rusticiorum operum tempore, quod et vitale dicitur, adduxerit. Verumtamen per domini mei directionem edocetur ne in posterum irrita faciat justa sebastorum iudicia. Etenim rogatus exercitus universus manifestam faciet suppositam veritatem, et idipsum quod a sebasto factum est omnino probatum, omnium lingua erit magis perspicuum magisque verum. Sycophantæ igitur et fora terentes temporibus potentissimi domini mei nigrae dies infelicitate agant, quorum cum in malitia primus compertus sit Nicolaus, primus etiam poenas malitiæ luat per tuam justitiam, quicum nemo contendere potest; per quam servamur universi qui tibi traditi sumus a Deo, qui custodit te, semperque ut spero custodiet, dum omnem facis ipsius voluntatem.

EPIST. XVIII.

Eidem.

Quantum equidem turbulentus eis videbor, qui non bene negotia gladio sermonis. . . . . non illi tamen ita, qui majore præditus est mente apud dominum **726** meum. Archiepiscopus enim qui nullam habet causam in populi molestiis, legatum procul omnino a mente et sermone in aulam misit. Nihilominus. . . . . etiam scribam pro illis, qui meæ fidei crediti, ex ipso, ut aiunt, corde eum precantur qui potest misereri. Acidæ enim thema, susceptor meus admodum venerabilis, nisi tua potenti tuearis manu, citius quam speras e medio Bulgariae discedet. Parum enim est, et omnino avium, et parva oliva ægrotans, omnium thematum est miserrimum: igitur misereatur illius quoad perditum exitum tua misericors atque œconomica potestas, et numerus minuatur. Quomodo enim, qui hinc exierint non perspicuam declarabunt universo themati imminutionem? Quomodo etiam qui dulci patriæ solo destituti fuerint, illud tanquam inimicum et calamitatibus plenum aversantes, alienæ regionis sinum amabunt? Rogo igitur non ego solum, sed duos etiam legatos ad te mittens. Idipsum et æquum esse, thematis brevis ostendit, et esse situm secus viam, et

σου χειρὶ δόξῃ δραστηριότητα, τοῦ κραταιοῦ καὶ ἁγίου καὶ φιλοχρίστου Πατρὸς καὶ δισπότου ἡμῶν, μιμητὴν σε ποιῶν ἀκριβέστατον.

ΕΠΙΣΤ. ΙΖ΄.

Τῷ αὐτῷ.

Δυσπαλάλακτον χρέμα φιλόδικος ἄνθρωπος. Τοιοῦτος, παρμέγιστέ μου αὐθέντη καὶ ἀντιλήπτορ, καὶ ὁ τοῦ Βούτου Νικόλαος, ὁ ἐπιφύεις τῷ Βέση Μιχαήλ τῷ Λαμπηνῷ, μυρίων ζημιῶν αὐτῷ κατέστη πρὸ καιροῦ πρόξενος, ἐδρών τὰς τοῦ Μακρωμβολίτου χειρὸς δεξιωτάτας, εἰς τὸ τῶν ἄλλοτριῶν ἐπιλαμβάνεσθαι. Οὗτος οὖν ὁ Νικόλαος τοσοῦτον ἀλλόκοτος καὶ τοῦ δέοντος ἀνεπαίσθητος, ὥστε μὴδὲ κριθεὶς παρὰ τοῦ σεβαστοῦ κυροῦ Ἰωάννου τοῦ Δούκα τοῖς κεκριμένοις ἐμμένειν· ἀλλ' ἐνοχλεῖν καὶ ἐτι τῇ μεγάλῃ δικαιοκρίσι τοῦ κρατίστου μου αὐθέντου· καὶ ἄνθρωπον ἐκ χειρῶν ὄντα τὸν βιθέντα Μιχαήλ, ἐν καιρῷ γεωργικῶν ἔργων, τοῦτον δὲ φάναι καὶ ζωτικόν, εἰς ἀντιλογίαν ἔλκειν καὶ δικαστήρια. Ἄλλὰ διδαχθήτω διὰ τῆς εὐθύτητος τοῦ αὐθέντου μου, μὴ τοῦ λοιποῦ σεβαστῶν δικαιοκρίσεις ἀναπαλαίειν. Καὶ ὁ στρατὸς γὰρ ἄρας ἐρωτηθεὶς, διατρανώσει τὴν ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ἀλήθειαν. Καὶ αὐτὸ δὲ τὸ παρὰ τοῦ σεβαστοῦ γεγονός ἐνυπόγραφον, ποίας γλώσσης εὐτρανότερον καὶ ἀληθέστερον. Οἱ συκοφάνται γοῦν καὶ δικότριβες, μελαίνας ἡμέρας ἐν τοῖς καιροῖς τοῦ κρατίστου αὐθέντου μου δυστυχείωσαν, ὃν πρῶτος ἐν κακίᾳ ταττόμενος ὁ Νικόλαος, πρῶτος ἀπολαύεται καὶ τῆς ἐπὶ τῇ κακίᾳ κολάσεως, διὰ τῆς ἀσυγκρίτου σου δικαιοσύνης· ὅφ' ἣς ἅπαντες φυλαττόμεθα· οἱ ταῦτη δοθέντες παρὰ Θεοῦ τοῦ φυλάττοντός σε καὶ ἀεὶ, ὡς πιστεύω, φυλάσσονται, πᾶν τὸ αὐτοῦ ἐργαζόμενον θέλημα.

ΕΠΙΣΤ. ΙΗ΄.

Τῷ αὐτῷ.

Ὅσον μὲν ὀκληρὸς δόξω τοῖς οὐκ ὀρθῶς τὰ πράγματα τῇ μαχαίρᾳ τοῦ λόγου δια. . . . . ἀλλ' οὕτι γε τῷ καὶ τὸν νοῦν μείζονι πρὸς τὸν αὐθέντην μου. Ἀρχιερεὺς γὰρ ὅς ἀναιτιδίαιτο [f. ἀν αἰτ.] ὑπὲρ τῶν τοῦ λαοῦ ἐπαχθεῖων διαπρεσβευόμενον πόρρω πάντως καὶ νοῦ καὶ λόγου τὴν αὐλαίαν ἐπέξαστο. Ἀμέλει. . . . . καὶ γράψω ὑπὲρ τῶν πεπιστευμένων ἐμοὶ καὶ τοῦ δυναμένου ἐλεεῖν, ἐξ αὐτῆς, φασὶ, καρδίας δεήσονται. Τὸ γὰρ τῆς Ἀχρίδος, πανσέβαστε ἡμῶν ἀντιλήπτορ, εἰ μὴ ὑπὸ τῆς κραταιᾶς σου χειρὸς περιέποιτο, θάπτον ἢ ἐλπίσαι ἐκ μέτης Βουλγαρίας οἰχθήσεται. Μικρόν τε γὰρ ἐστὶ καὶ πανάπορον καὶ ὀλιγαλαίαν [f. ὀλιγοελ.] νοσοῦν, πάντων θεμάτων οἰκτρότατον. Ἐλεεθήτω γοῦν ἐπὶ τῇ τῶν πεζῶν ἐκβολῇ ὑπὸ τῆς οἰκτίρμονός σου καὶ οἰκονομικῆς ἐξουσίας· καὶ ὁ ἀριθμὸς ὑφαιρεθήτω. Πῶς γὰρ οἱ ἐντεῦθεν ἐκβλήθεντες, οὐχ ὄλω τῷ θέματι τὴν μείωσιν λαμπρὰν ἐνοσημανοῦσι; Πῶς οὐχὶ καὶ οἱ ὑπολειφθέντες, τῷ φίλῳ τῆς πατρίδος ἐδάφει, ὡς ἐχθρῷ καὶ συμφοροποιῷ προσπεύσαντες, τῆς ἀλλότριᾶς τοῦς κόλους στέρξουσι; Δέομαι οὖν οὐ μόνος ἐγὼ, ἀλλὰ δύο συμπρεσβευτῆς ἐπαγόμενος· αὐτὸ τε τὸ δίκαιον, ὃ ἡ τοῦ θέματος βραχύτης προβάλλεται, καὶ τὸ κείσθαι παρόμιον [πρόδιον?] καὶ πᾶσι τοῖς

ὀβείαις σωτήριον. Εἰ γὰρ μὴ δι' ἡν, ἀλλὰ, ἵνα σωζόμενοι σώζει τοὺς διαρρομένους, δεῖον ἐλθεῖσθαι, καὶ μάλιστα παρὰ τοῦ αὐθέντου μου ἀρκούσι γούν οἱ ἐκκληθέντες περὶ πρὸς τὸ συντριβῆναι ἡμᾶς· καὶ μὴ περαιτέρω χορήσειν [χωρήσειν?] ἢ ἐκβολή διὰ τῆς μεγίστης σου ἀντιλήψεως, τοῦ ἐπὶ σωτηρίᾳ ἡμῶν ἐνδημήσαντος αὐθέντου ἡμῶν· ἱκανῶς γὰρ, ὡς ἔφην, οἱ ἐκκληθέντες, τὴν τοῦ θεματίου μείωσιν ἐξεργάσαντο. Οὐ γὰρ Πελαγονία τὰ ἡμέτερα, ἀλλ' ἡ παροικιασθεῖσα βραχεῖα Μύκονος. Ἡ δὲ Θεοτόκος ἡς ἡμεῖς, ἡ πάντα δίδωσι ὅσα ἡμῖν ἐργοῖς, δῶν σοι τὸ πρὸς Θεὸν ἀπρόσκοπον, τὸ πρὸς ἐχθροὺς ἀκτητον [ἢ ἀήτητον]· ἵνα μείζων εἴης πάντων καὶ τὰ θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα.

ΕΠΙΣΤ. ΙΘ'.

Τῷ Μερμουνοπολίῳ.

Ἐορτή μοι τὰ πρὸς σὲ γράμματα, ὧ πάντας ἐν πᾶσιν ὑπερέλαμπων τοῖς χαρακτηρίζουσιν ἄνθρωπον· εἰ δὲ καὶ γράμμασιν ἀντιτύχοιμι, τοῦτο ἦδη ἑορτῶν ἡμῖν ἑορτὴ καὶ χαρίτων ἀληθῆς στέφανος. Ἄλλ' ὅπως μὴ μοι ναρκήσης τὴν χεῖρα, ἀλλὰ δεξιῶς πρὸς ποθομένους, καὶ χειραγωγῆτης πρὸς τὴν ἐστίαν ἑὴς ἐν σοὶ καλλιόπης. Ἄνδραποδιπῆεις γὰρ ὑπὸ τῆς ἐνταῦθα τυραννοῦσης, ὡς εἰκός, ἀμουσίας, δάομαί τινος τοῦ πρὸς τὰ οἰκεῖα διὰ τῆς ἀναμνήσεως γούν ἐπανάξοντος. Γενοῦ μοι τοῖνον οὗτος αὐτός· καὶ ὡς περ παρῶν τοῖς σοῖς ἐβελγύμην λόγοις (ἀλτῆσιαν λέγω ἐν Χριστῷ, οὐ ψεύδομαι, καὶ εἰ τι παρέπτυσας [— πταίσας.] μακρῶν λαρυγγισμάτων, ἐφ' οἷς πολλοὶ φρονηματίζονται, τέμενος ὕψηλότερον), ὥστε δὴ καὶ ἀπῶν, δεῖς; ἀν εἴην τῆς δοθείσης σου τῆ γλώσσει γάρτιος ἀπολαύειν· εἰ δὲ μὴ μέλιτος ἡμᾶς ὁ Ὑμηττός ἀξιούν μέλλει, τίνος ἔνεκε πάντων ὧρῶν ἐπὶ τῆ ἀνοφορέᾳ προκάθηται; Ἄλλ' ὑποσχῆ μοι καταμελιτώσαι, καὶ πλέον ἢ μὴ βούλομαι. Οὐκοῦν καὶ ἀγίῳ [ἢ ἐγώ] σοι ἀντιδώτω [ἢ — δώσω] τὸ ἐπὶ τούτοις εὐχαριστεῖν· εἰ δὲ καὶ εὐμουςώτερον, ἢ νῦν, καὶ γλυκύτερον, ἔσται ἡδὴ ὁ ἐκ τοῦ σοῦ μέλιτος χυμός. Ὁ δὲ πᾶσιν ἀγαθοῖς χαριώσας σε Κύριος, τηροῖη σε τῆς ἐν βίῳ κρυπτομένης κακίας; ἀνώτερον τῷ Πνεύματι αὐτοῦ τῷ ἀγαθῷ ἔδωκ'.

ΕΠΙΣΤ. Κ'.

Τῷ Σεβαστῷ τοῦ Σεβαστοκράτορος.

Ἐγὼ δὲ καὶ ἀλλοῖς μεσιτεύειν πρὸς τὴν πανσέβαστον ὑπεροχὴν τοῦ κοινου αὐθέντου, ἐπεκαλοῦμαι κενὰς ἐλπίσι βοσκόμενος, ἐπεγέλα δὲ μοι τὸ χρέως οὕτως ἀποβουκολομένην. Ἐμελλον γὰρ ὅσον οὐπὼ καὶ αὐτὸς τῶν οἰκείων στέργεσθαι, καὶ οὕτως ἐμπύρω, ὥστε εἶναι μοι τὸ κακὸν πάσης βοηθείας ὑπέρτερον. Ἐγὼ γὰρ, αὐθέντη μου, τὸ χωρίον ὁ ἐξ ἀρχαίων τῶν χρόνων κατειχεν ἡ Ἐκκλησία, μηδὲ πρακτικῶ ὑποκαίμενον, ἀφαιρέθ' ἐν παρὰ τοῦ βασιλείως εὐρον καὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀποσπασθέν· ὡς περ οὖν καὶ τὰ τῶν ἀρχόντων πάντων. Ἐἴτα παρὰ τοῦ κατὰ τὴν ἡμέραν πράκτορος διὰ μικρὰν τινα παραμυθίαν δουλείαν εὐρών, εἶχον ὡς περ ἄλλοι πολλοί. Ἀγαρούμενος δὲ τοῦτο παρὰ τοῦ κυροῦ αὐθέντου ἡμῶν, χαρίζεσθαι βουλομένου, ἔτω ἂν ὀλέη, οὐκ ἀντιτείνω. Καίτοι· δίκαιον ἦν μὴ παρὰ τῆς τοῦ

cunctis viatoribus salutare. Si id alia causa non postulat, saltem ut servatum servet pretereuntes; dignum quidem, cujus aliquis misereatur, praesertim vero dominus meus. Satis igitur sunt emissi pedites ad nos conterendos, et ne ultra se conferat immisio, maximo domini mei auxilio, qui populo interest pro nostra salute. Satis, ut arbitror, qui emissi sunt, ad perficiendam parvi thematis immi-nutionem. Neque enim Pelagonia sunt haec loca, sed in proverbium deducta Myconis brevitatis. Dei autem Mater cujus nos, quæ cuncta dat quæcunque in nos operaris, det tibi inoffenso pede ad Deum procedere, atque ab inimicis non superari, ut quoad divina et humana omnibus antecellas.

ΕΠΙΣΤ. XIX.

Mermuntopulo.

Festum mihi dare ad te litteras, qui omnes omnibus, quæ hominis propriae sunt, dotibus clarissimus es, abs te autem litteras accipere, id nobis quidem festorum festum et vera gratiarum corona. Sed ne torpeat mihi manus tua, imo per litteras quas cupio, me sæpius alloqueri, atque ad ædem perducas tuæ elegantiae. Emancipatus enim ab hac nostri domina, ut par est, rusticitate aliquem precor, qui nos monendo dirigat ad domestica. Tu igitur esto hic mihi, ac quemadmodum praesentem tui me delectabant sermones, veritatem dico in Christo, non mentior, etsi longae aversatus es vociferationes, propter quas plurimi concipiunt sublimius templum, ita absens quoque dignus sum qui gratia illa fruar quam tua lingua sortita est. Quod si nos Hymettus melle non dignabitur, cujus gratia florum productioni studet omni tempore, mihi saltem promittas melle me perfundere in posterum amplius quam volo. Haud ego par referrem agens de his tibi gratias: quod si elegantius et dulcius fiat, erit jam mellis tui succus. Dominus omnium tibi bonorum gratiam concedens te desuper Spiritu suo duce tueatur ab omni malitia, quæ latet in hominum vita.

ΕΠΙΣΤ. XX.

Sebasto imperatoris filio.

Volebam equidem in nova innutritus spe in aliis etiam me interponere apud eminentiam communis domini admodum venerabilem, arrisit vero mihi ita abducto necessitas: futurum enim erat, ut ipse quoque quantum nullo unquam tempore domestica amarem, atque ita arderet, ut mihi malum esset omni majus auxilio. Comperi enim, domine mi, agrum quem quidem a primis temporibus possedit Ecclesia nulli subjectum exactioni, occupatum ab imperatore fuisse, atque ab Ecclesiae bonis abstractum. Ut igitur, quemadmodum omnium principum res, postquam apud exactorem pro tempore servitute inveniim parva quadam consolatione, me habui ut alii complures. Illum enim a communi domino nostro occupatum, qui donare cupit, non contendo equidem si cuiquam donaverit.

Cæterum æquum erat, neminem alium a pia Ducarum generatione digniorem Ecclesia habitum fuisse, cum præsentium agrum ab initio illa possederit. Verum de agro quidem nihil dico: æque enim ab aliis etiam omnibus occupatus esset. Ne Ecclesiæ autem hospitio atque aula non credo mandatum huiusmodi dedisse dominum nostrum. Missus est tamen noster homo qui adest in præsens, et bene habente tua nobilitate cognoscatur ipsa causa. Quibus vero de causis servos imperatoris terra prosequitur, quam usquemodo nostram existimantes fructum attulerimus. Quoniam igitur nostra non esse videtur, subjiciemur omnino iudicio eminentiæ tuæ, quæ id bene novit, ut in omnes id curet. Nostis enim et de visa festuca et de culice percolato, neque sedulo agentibus haud convenit trabem manere invisam, et camelum bilere. Habes igitur potestatem, ut de aula fiat quod imperas. Incendatur, comburatur, magnus attollatur ignis, ut lucis ope, ea quæ jamdiu invisæ fueræ, eluceant. Dei vero Mater, enjus et terra et aula, quæ modo detrimentum sustinent, ab omni te damno tueatur desuper; id enim, ut scis, nostrum est.

728 EPIST. XXI.

Smyræo.

Certe vel ipsa sapientis præsulis lingua vincta est a præsentibus, heu! temporibus, quæ linguas etiam vincire permittunt podagræ, ita omnia ad deterius exasperant. Illud autem nec temporibus factum est novum, nec tu unquam passus: sanctificas enim nostra colloquia iis, quibus fratrem nostrum alloqueris, dux et comes illius factus in via hac per quam ad philosophiam progreditur. Id equidem accipio, et omni nostra congressione suavius accipio. Quomocumque igitur juvenem continuo alloquere, si quid curæ est tibi nosmetipsos sæpius exhibitare. Perfruatur igitur communibus sapientiæ tuæ crateribus, ac sacrificia una cum reliquis bene insipientibus participet. Volo autem, aliquid etiam privatim ab ipsa obtineat, unumque lucrum habeat, quod ipsi clanculum gratificetur: quandoquidem matres etiam sæpe aliquem ex domesticis filiis accipientes seorsum illi aliquid belariorum apponunt. Dabo tibi, si vis, prædicti etiam regulam. Quantum cæteris tuis amicis Theophylactus præstat amicitia, tot tantasque debes fratri meo gratias. Ut autem tibi id rependam, quot animæ meæ dimidio et curæ contulerit eloquii gratias, tanto amantiorem cæteris omnibus ostendam tibi Theophylactum. Aliud etiam ostendam, quale quidem habere cuperem tuum Paulum, qui pro me mysterium quoddam peragit sapientiæ. Talis esto erga meum Demetrium apud te philosophiæ sacra celebrantem. Vivas sanus et tranquillus, hominum mihi jucundissime.

EPIST. XXII.

Domno Nicephoro chartulario.

Cum ex laborioso multorumque dierum itinere reverterer ego, domine admodum venerabilis (punc

α εὐσεβοῦς τῶν Δουκῶν γενεᾶς, μηδένα ἄλλον προτεμώτερον τῆς Ἐκκλησίας γίνεται [f. γίνεσθαι]. καὶ ταῦτα ἀρχῆθεν δεσποζούσης τοῦ χωρίου. Ἄλλ' ἐπὶ μὲν τῷ χωρίῳ οὐδὲν λέγω· ἴσως γὰρ καὶ ἀπὸ πάντων τῶν ἄλλων ἀφαιρεθήσεται. Ἐπὶ δὲ τῷ ὁσπητίῳ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῇ ἀλλῇ οὐ πιστεύω, ὅτι πρόσταξις τις τοιαύτη τοῦ αὐθέντου ἡμῶν ἐγένετο. Ὅμως ἰδοὺ ἀπιστάλη ὁ παρῶν ἄνθρωπος ἡμῶν, καὶ ἐχούσης καλῶς τῆς εὐγενείας σου, ἐπαναγνοσθήτω αὕτη ἡ πρόστασις, ἐκ πολωναιτίων διωκόμεθα οἱ δοῦλοι τοῦ βασιλέως ἀπὸ τῆς γῆς, ἣν μέχρι μὲν νῦν ἡμετέραν νομίζοντες ἐκαρπούμεθα· ἐπεὶ δὲ οὐχ ἡμετέρα δοκεῖ, ζευγέλογον πάντας καταθροσόμεθα τοῦτο γυνωσκούσης τῆς σῆς ὑπεροχῆς, ὡς καὶ εἰς πάντας δραμεῖται τοῦτο. Τῶν γὰρ ἡμετέρων περιεργαζομένων, καὶ τοῦ κάρφους ὀρωμένου, καὶ διελυσσομένου τοῦ κῶνωπος, οὕτε τὴν δοκὸν δεῖ μένειν ἀθέατον, οὕτε τὴν κάμηλον καταπίνεσθαι. Ἐξουσίαν οὖν ἔχεις, ἃ καλεῖσαι ἐπὶ τῇ αὐτῇ ποιήσον· Ἐμπρησθήτω· κατακαήτω· μέγας ἀρθήτω πυρρός· ὡς ἂν τῷ φωτὶ τούτων των τε ἀθεάτων διαφανείν. Ἡ δὲ Θεοτόκος, ἥς καὶ ἡ γῆ καὶ ἡ αὐλή, τὰ νῦν ἐπηρεαζόμενα, φυλάξει σε πάσης ἐπηρεῖας ἀνώτερον. Τοῦτο γὰρ, ὡς οἶδας, ἡμέτερον.

EPIST. KA'.

Τῷ Σμυρναίῳ.

Μὴ καὶ τὴν γλῶττιαν ἐπεδήθη ὁ σοφὸς πρέεδρος, ὑπὲρ φεῦ τῶν νῦν καιρῶν! οἱ τῇ ποδάγρα καὶ γλῶττας δεσμεῖν διδάσαι; οὕτω πάντα πρὸς τὸ χειρὸν ἐξαγριαίνουσιν. Ἄλλὰ μὴ τοῦτο μὲν οὐθ' ὑπὸ τῶν κατῶν ἐνεωχμῶθη, οὐτ' αὐτὸς πέπονθας, ἀφ' οἰοῖς τὰς πρὸς ἡμᾶς ὀμιλίας, οἷς τῷ ἀδελφῷ ἡμῶν ὀμιλεῖς, ἐμδιδάζων αὐτὸν καὶ συνειζῶν ἐν ὁδῷ ταύτῃ, ἢ πρὸς τὰ τῆς φιλοσοφίας πορεύεται. Δέχομαι τοῦτο καὶ πάσης τῆς πρὸς ἡμᾶς ὀμιλίας δέχομαι ἥδιον. Ὅπως οὖν συνεχέστερον ὀμιλοῖς τῷ νέῳ, εἰ τί σοι μέλοι τοῦ ἡμᾶς εὐφραίνειν πυκνότερον. Ἀπολαύτω μὲν οὖν τῶν κοινῶν σου τῆς σοφίας κρατήρων, καὶ τῶν θυμάτων ἐπάσθω [f. πεπ.] σὺν τοῖς λοιποῖς καλῶς ἀφροσιν. Ἐθέλω δὲ τι τοῦτω καὶ ἰδίᾳ παρ' αὐτῆς γίνεσθαι, ἐν τε ἔχοι κέρδος, ὃ τι ἂν αὐτῷ λάθρα χαρίσθαι· ἐπεὶ καὶ μητέρες πολλὰκις ἐν ἀπολαβούσι τῶν οἰκείων τέκνων, ἰδίᾳ τι τῶν γλυκυσματῶν αὐτῷ παρατίθενται. Βούλει δώσω σοι κανόνα τοῦ λεγομένου; Ὅσον Θεοφύλακτος ἐξήρητῃ [f. ἐξήρηται vel ἐξήρηκει] σοι τῶν λοιπῶν εἰς φιλιαν, τοσαύτας ὀφείλεις ἰδίᾳ τῷ ἀδελφῷ χάριτας. Ἴνα δὲ σοι καὶ ἀντιστήσω [f. στρέψω], ὅσας καταθήσει [f. —ση] τῷ ἐμῷ ἡμίσει καὶ μελήματι τὰς λογικὰς χάριτας, τοσοῦτον ἀγαπώμενόν σοι ὑπὲρ τοὺς ἄλλους δεῖξω τὸν Θεοφύλακτον. Δεῖξω καὶ ἕτερον. Ὅποιον ἂν ἐβούλομ' [f. ὁποῖος ἂν ἐβούλου] εἶναι τῷ Παύλῳ, ὅπ' ἐμοῦ τελομένης σοφίας τι μυστήριον, τοιοῦτος γενοῦ τῷ ἐμῷ Δημητρίῳ, τὰ φιλοσοφίας ὑπὸ σοὶ ὀργιζόντι. Ἐβρωμένως εὐθυμος διαδίψης, ἀνθρώπων ἐμοὶ χαριέστατε.

EPIST. KB'.

Τῷ χαρτοφύλακι κυρῷ Νικησορῷ.

Ἐκ τῆς ἐπιπόνου καὶ πολυημέρου μοι πλάνης ἐπαναστρέψαντι, τιμώτατε δεσποτα (καὶ νῦν γὰρ

την ὀλοὴν ἐνμετρησα [f. ἀν-] Χάρουδιν, καὶ τὸ στρα-
 τῶπεδον ἐτραψα, οὕτως πράττειν ἡμᾶς πάντοτε πονηρῶς
 ἐπείγεται ὁ ἀπ' ἀρχῆς τοῦ πόνου τῆ φύσεως αἰτίας),
 ἐπανελθόντι γοῦν μοι γράμμα τῆς σῆς ἀγιοσύνης εἰς
 χεῖρας ἐπέπεσεν, οὕτως ἦδὺ φανέν, ὡς οὐδὲ ναύταις
 τὸ ἐκ πρῶμνης πνεῦμα ἐπὴν κε κάμωσιν εὐξέστοις
 ἐλάττησιν· εἰ βοῦλε δέ μοι, πηγὴ τῆ διψύση ἐλάφω.
 Ἄλλ' ὅμως μὴ με ποτε στερήσης σῆς λαλιᾶς ταύ-
 τῆς τῆς ὥραιας· ἀεὶ δὲ καὶ ἀεὶ ἀκουτίζεις με τὴν
 ρωνήν σου, ταυτὸν δὲ εἰπεῖν καὶ τὴν ἀγαλλίασιν.
 Ἐν γὰρ οὕτω ἀπαρακλήτοις χωρίοις, μᾶλλον δὲ κα-
 κίσας πάσης ἐργαστηρίοις, εἰ μὴ καὶ αὐτὸς ψωμίσεις
 ἡμᾶς τὰς γλυκείας κεφαλίδας ταύτας, ἀς ὡς χεῖρ
 θεῖα καὶ καλοδιδασκάλου· οὕσας, εἰ ἄλλ' ἢ κα-
 τάρβυθαι μὲν ἡμῖν εἰς ἕδου, ἀπορβῦθαι δὲ πρὸς
 βῆλων καὶ λύπην καὶ κακίαν, τὰς τοῦ πονηροῦ
 οὗο χεῖρας, αἷς ἡμᾶς συλλαθεῖν ἐπείγεται ἀεὶ τι καθ'
 ἡμῶν παλαμῶμενος. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν, σὺ τε, καὶ
 μὴ ἀξίωον ὄντων ἡμῶν, προμηθεύει [f.—μηθευε τει
 —μηθεύοις;], καὶ θεὸς δὴν καθάπερ ἠλπίζαμεν· οἱ
 ὅτι ἄγιοι Σερβῆται, οὐδ' αὐτὸς μὲν ἀγνωῶ ἐκ ποίων
 αἰσίων, καὶ ὡς ἐκ τοῦ τῆς ἀναρχίας κυμαίνονται
 πνεύματος, πλὴν οὐκ ἔχω πῶς τὸ πνεῦμα καταστε-
 λῶ· οὔτε γὰρ ὄλωσ τῶν ἐν τῇ μονῇ τις ἀξίός μοι
 τοιαύτης ἐπιστασίας φαίνεται, οὔτε τῶν ἐξωθέν τις
 εὐπόριστος. Δεῖν οὖν κρίνω τοῦ κακοῦ προελέσθαι
 τὸ κάλλιον, ἐπειδὴ τὸ καλὸν οὐ πάρασιν. Ἄλλὰ
 ταῦτα μὲν πορβῦθεν σκοπῶν γράφω. Εἰ δὲ ἀναγκα-
 σθεῖν ὡς τε ἀναδῆναι, τότε τοὺς πράγμασιν ἐπιστέ-
 λων [f.—στέλν.] ἐγγύτερον, ὅ γε θελῆν θεὸς διὰ τῶν σῶν
 εὐγῶν τῇ μονῇ πραγματεῦσομαι. Βάλλε, βάλλε τὸν
 κατάρατον ἐχθρὸν τῆς σωτηρίας ἡμῶν διὰ τῶν
 τῆς σῆς ἀγιότητος ὀπλων, τῆς αὐτοῦ χειρὸς ἐξαρπά-
 ζων τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν.

EPIST. ΚΓ'.

Τῷ Καματηρῷ.

Οὐ παύεται ποτε ὁ ἀπ' ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνος,
 πανυπέραμπρέ μοι ἐν Κυρίῳ υἱὲ καὶ αὐθέντῃ, ἐπι-
 φέρων φορτία τῇ ἐμῇ ἀθλιότητι. Ἄλλ' οὐδὲ θεὸς
 ἐπικουφίζων ἐνταῦθα διὰ χρηστότητα, ὥστε μὴ τὸ
 τοῦ Ἀποστόλου συμβαίνειν, μὴ συγχωρεῖσθαι πει-
 ρθῆναι ταρ' ὁ ὕπενεγκεῖν δύναμαι, ἀλλὰ γίνεσθαι
 μοι παρὰ θεοῦ σὺν τῷ πειρασμῷ καὶ τὴν ἐκδασιν,
 καὶ διέρχεσθαι μὲν διὰ πυρὸς καὶ ὕδατος, ἐξάγεσθαι
 δὲ εἰς ἀνάφυξιν, ὁ Δαβὶδ ἐπαλμώθησεν. Εἶπον δ' ἄν
 τι καὶ οἱ ποιεῖται ἐπιβραψυδοῦντες τοῖς ἐμοῖς· οὕτως
 ἔχουσιν· Ὁμηρος μὲν· Καμιμίζας ὁ Ζεὺς ἐκ τοῖν
 πίθοιν τὸν ἐμὸν βίον ἐπέρασεν· Ἡσίοδος δὲ, τοῦ
 μέσου πλάττων γένους ἡμᾶς, ὡς ἄρα μεμίζεται
 ἐσθλά κακοῖσιν. Ὅταν μὲν οὖν ἐκλογίσωμαι τὴν τῶν
 πειρασμῶν δεκακυμῖαν (οὐ γὰρ τρικυμῖαν ἂν εἰποι-
 μι), ἀπογινώσκω τὴν [f. add. ἐν] αὐτοῖς ἐμαυτὴν
 σωτηρίαν τε καὶ ἀνάδυσιν· ὅταν δὲ πρὸς τὸν κυβερ-
 νῆτην ἀποβλέψω πανσόφως, τὸ σκάφος μοι οἰακί-
 ζοντα, ὑπερέχω καὶ τῆς ἀπογνώσεως καὶ τοῦ κλύδω-

A enim et perniciosam Charybdim emensus sum, et
 castra obambulaui, ita facere nos improbe cogit,
 qui ab initio quidem naturæ laboris eausam dedit),
 cum igitur reverterer, illico mihi redditæ fuerunt
 sanctitatis tuæ litteræ, quod tam dulce mihi, ut
 neque ita nautis ventus a puppi, postquam levigatis
 remis diu laboraverunt, neque sitienti cervo, si id
 velis, aquarum fons. Verumtamen, ne desit unquam
 nobis opportuna loquela tua; imo des operam, ut
 omni ego tempore vocem tuam audiam, quod idem
 est ac si dicerem, exultationem. Nam hisce con-
 solatione carentibus locis, imo vero hisce cunctæ
 malitiæ officinis, nisi dulciaria nobis ipse præbeas
 hujusce modis 729 tuis capitulis, quæ ad hone-
 statem edocendam manus exarat pene divina, quid
 aliud restat mihi, quam præcipitem abripi in inferos,
 et in omnem ruere malitiam? Ne mittas igitur id fa-
 cere, et dolorem et malitiam amandans, duas mali
 inimici manus, quibus conatur nos comprehendere
 et aliquid semper adversus nos meditatur. Verum
 quoad hæc et tu nobis indignis consulas, et Deus
 det quemadmodum speravimus. Non ignoro equi-
 dem quibus de causis, et quomodo sancti Serrarum
 cives principatum detrectante spiritu exagitentur,
 non mihi tamen suppetit ratio, qua spiritum illum
 compescam. Nam neque in monasterio quisquam
 mihi dignus videtur, qui hanc curam gerat, neque
 alienorum ullus paratissimus. Oportere igitur ar-
 bitror malo, quod melius est, præponi, quando-
 quidem bonum non præsto est: enimvero ad hæc
 procul animadvertentes scribo; quod si necesse fue-
 rit, ut ipse veniam, tunc operi propius instabo,
 quod Deus velit per tuas preces, ut efficiam in mo-
 nasterio. Ejice, ejice sacerrimum salutis nostræ
 inimicum per arma sanctitatis tuæ, eripiens illi e
 manibus nostram infirmitatem.

EPIST. XXIII.

Camatero.

Non desistet unquam, qui ab initio est homicida,
 onera mihi misero imponere, præclarissime in
 Domino filii et domine mi, et neque Deus eadom
 per bonitatem allevans, ne illud Apostoli contingat,
 nec me tentari permittat supra id quod ferre pos-
 sum. Verumtamen a Deo etiam exitum asse-
 quar cum tentatione, et transibo per ignem et
 aquam, et educar in refrigerium⁶⁵, ut David
 psalmo cœclnit. Sed et poetæ aliquid dixerunt de
 meis ita habentibus carmina contexentes. Home-
 rus quidem, Ex duobus, inquit, Jupiter effundens
 doliis, meam miscuit vitam. Hesiodus autem medii
 nos fingens generis, bona malis immista esse asse-
 verat. Quoties enim expendo tentationum decuma-
 nos fluctus, non enim possum τρικυμῖαν, seu
 medicocrem tempestatem, dicere, despero in ipsis
 constitutus de mea salute et emersione: cum vero
 gubernatorem respicio meam sapientissime regen-
 tem scapham, et desperationem supero et procel-

⁶⁵ Psal. Lxv, 12.

lam. Quamprimum igitur, quæ mihi occurrunt in agro Ecclesiarum, quosnam alternorum fluctuum non superant? Etenim primum scopulum nondum effugimus, eunuchum, inquam, tu vero ex poematis diceres Scyllam aut Charybdim: recentior etiam ventus, cui nomen Typhonius, eurus fluctuosus nobis spiravit, ait Lucas poeta meus. Verumtamen eum habeo, qui dicit mari: *Tace et obmutesce* **, cui et venti obediunt, qui ambulat super aquas **, et **730** aliis idipsum facere et imperat et præstat. Ita mihi ille quasi manum te præbens, qui ad omnia paratus es, et nihil habes adversi et sinistri, servabit scapham, quæ non tuodo subverti et mergi nequibit, sed quod mirum est, neque alluetur. Non mediocrem enim nobis attulit dolorem, quod de agri dimensione accepimus: nam Ecclesia semper venenum delibat prior, et iudicium incipit, juxta Scripturam, a domo Domini. Cæterum opponunt, quoniam hæc in tuis genibus posita sunt, ut dolor fiat levior, et nos suaviore. Quid vero non me consoletur, dum spes de re in tua posita est erga nos bonitate, per quam priora meminimus accepisse? Utroque modo. Sed habeo, de quo querar adversum te, id autem per epistolam significabo, sed erit æquo longior; cum igitur te conveniam et illa, et hanc querelam cum amore coram exponam. Etenim ero duce Deo apud te postquam celebrata fuerit synodus apud sanctum Patrem Achillem, et videbo, et fruar præclarissima tua nobilitate. Nam antequam synodus peracta sit, etsi cupimus vehementer, fieri nequaquam potest, ut istuc veniamus. At Deus, qui largitur tibi unde nobis auxilium præstare possis, quantum indigemus, det etiam melius et amplius posse ascensiones in corde disponentem, et bona semper volentem **, et te ab omni malitia et malo desuper tuateur.

EPIST. XXIV

Anemo.

Amici sermonis oblectamentum, auxilium in morbo, quam suave mihi accidit opportune! Ea sunt Orestæ, ut probe scis, caput mihi amicissimum, quæ de te per parodiam prædico. Vis tibi subjiciam et illa comici, ut delector et oblector, et agere volo choreas? Verum quid tuam epistolam pinguelacio oleo peccatoris, cum liceat donis frugiferæ oleæ splendidam efficere? *Magnificat anima mea Dominum, et exsultavit spiritus meus in Deo* **, quoniam testimento lætitiæ, et stola gloriæ induit me adversum spiritum tristitiæ **, concidit saccum meum, et circumdedit me lætitiæ **, quoniam et inimicos meos dedit mihi dorsum, et odientes me disperdens **, misit hominem ante me, qui sanat contritos, et visitat infirmos, futurum omnibus omnija ad salutem. Euge vero, visus es e nostro corpore mala prohibuisse, utpote qui ea jam improbaveris, et Lysias diceret, abjeceris, præse

** Marc. iv, 59. ** Matth. xiv, 29. ** Psal. Psal. xxix, 12. ** Psal. xvii, 41.

vos. Αὐτίκα γοῦν ἔμοι ἐπὶ τῷ τῶν ἐκκλησιῶν χωρίῳ συμβαίνει, τίνα τῶν ἀλλεπαλλήλων κυμάτων οὐχ ὑπερβαίνει; Οὐπω τὴν προτέρω; σπιλάδα διαπεφεύγαμεν (τὸν εὐνοῦχον λέγω· σὺ δ' ἂν εἶποις αὐτὸς Σύλλαν ἢ Χάρυβδιν ἐκ τῶν ποιημάτων ἐπιστάς), νεαρῆτερος καὶ ἄνεμος τυφωνητικὸς, ὁ καλούμενος εὐροκλιδων, ἡμῖν ἐνέπνευσεν, ὁ ἐμὸς φησι ποιητῆς Λουκᾶ. Ἄλλ' ἔχω τὴν λέγοντα τῇ θαλάττῃ· *Σιώπα, πεφίμωσο*· οὗ καὶ ἄνεμοι ὑπακούουσιν· ὃς καὶ περὶ εὐνοῦχων, καὶ τοῖς ἄλλοις ταῦτ' οὕτως καὶ καλεῖται καὶ δίδωσιν. Οὕτω μοι χεῖρα δούς σε τὸν πρὸς πάντα δεξιὸν καὶ μηδὲν ἔχοντα σκαῖόν τε καὶ ἐπ' ἀριστερόν [f. ἐπαρίστ.], διασώτει τὸ σκάφος, οὐ μόνον ἀπερίτριπτον καὶ ἀβάπτιστον, ἀλλὰ, τὸ θαῦμα, καὶ ἀπερίκλυστον. Λύπη μὲν γὰρ ἀληθῶς ἡμῖν οὐ μικρὰ περὶ τῆς τοῦ χωρίου μαθοῦσιν ἀναμετρήσεως. Ἄει γὰρ ἡ Ἐκκλησία πρώτη τοῦ δηλητηρίου γεύεται, καὶ τὸ κρίμα ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Κυρίου, κατὰ τὴν Γραφήν, ἀρχεται. Πλὴν ἀντιτιθῆσιν, ὡς σοῖσι γούνασι κείτοι ταῦτα, βῆαι τε τὰ τῆς λύπης, καὶ ἡμεῖς ἡδεῖς γινώμεθα. Τί δὲ οὐ μέλλω παρακαλεῖσθαι, τοῦ πράγματος ἀνακειμένου τῇ σῆ περι ἡμᾶς ἀγαθότητι, δι' ἣν καὶ τὰ προλαβόντα διήλθομεν· Ἄμφοτερον· Ἄλλ' ἔχω τί σοι καὶ ἐγκαλεῖν. Ἄρ' οὐν γράμματι δώσω τοῦτο; Ἄλλ' ἔσται τοῦ μέτρου μακρότερον. Ὅταν δὲ στόμα καὶ στόμα προσλαλῶ καὶ αὐτὰ καὶ τὸ ἐξ ἀγάπης ἐπάξω ἐγκλημα· παρῆσομαι γὰρ σοι Θεοῦ πορεύοντος, μετὰ τὴν ἐν τῷ ἐν ἁγίοις περὶ Ἀχιλλέως τελευτούμενην ἐνταῦθα σύνοδον, καὶ ὄψομαι, καὶ κατασπάσομαι τὴν πανυπέριλαμπρὸν σου εὐγένειαν. Πρὶν γὰρ αὐτὴν σύνοδον τελέσαι, ἀδύνατον ἡμᾶς αὐτῶι διαβῆναι, καὶ σφόδρα θέλοντες. Θεὸς δὲ ὁ δούς σοι τὸ δύνασθαι ἡμῖν βοηθεῖν νῦν εἰς ὃ σου δεόμεθα, δῶη καὶ τὸ μεῖζον καὶ ἐτι δύνασθαι, ἀναβάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ διατιθεμένῳ καὶ τῷ [f. τῷ] ἀεὶ τάχαθι βούλεσθαι, καὶ σε τηροῖ πάσης κακίας ἀνώτερον καὶ κακώσεως.

EPIST. ΚΔ΄.

Τῷ Ἀνέμῳ.

Φίλου λόγου θέλγητρον, ἐπίκουρον νέσου, ὡς τῷ μοι προσῆλθεν ἐν δέοντι γε. Ταῦτα Ὁρέστου ὄντα, ὡς οἶσθα, φιλάτῃ μοι κεφαλῇ, μικρόν τι παρηόρησας ἐπὶ σοὶ λέγω· βούλει τοι [f. σοι] προσθήσω καὶ τὰ τοῦ κωμικοῦ, ὡς ἡδομαι, καὶ τέρπομαι, καὶ βούλομαι χορεύειν; Ἄλλὰ τί τῶν ἁμαρτωλῶν ἐλαφὲς λιπαίνω σου τὸ γραμματίον, ἐξὸν τοῖς τῶν [f. τῆς] καλλιελαίου δώροις φαιδρύνασθαι; *Μεγαλύνει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον, καὶ ἠγαλλίας τὸ πνεῦμά μου ἐπὶ τῷ Θεῷ, ὅτι ἐνέδυσέ με ἱμάτιον εὐφροσύνης, καὶ καταστολὴν δόξης ἀντὶ πνεύματος ἀκηδεῖας. Διέβρῆξε τὸν σάκκον μου, καὶ περιέξωσέ με εὐφροσύνην, ὅτι τοὺς ἐχθρούς μου ἔδωκέ μοι ῥῶτον, καὶ τοὺς μισοῦντάς με ἐξωλόθρευσε, καὶ ἀπέστειλεν ἀνθρώπων ἐμπροσθεν ἡμῶν τοὺς συντετριμένους ἐσόμενον, τοὺς ἀσθενοῦντας ἐπισκεψόμενον, πᾶσι τὰ πάντα πρὸς σωτηρίαν ἐσόμενον.* Ἄλλ' εὖγε ὅτι τοῖς καθ' ἡμᾶς ἐπ-

lxxxiij, 6. ** Luc 1, 46, 47. ** Eccli. xv, 5,

εφάνης μέρεσιν ἀλεξίκακος, ὡς ταῦτά γε ἦδη ἀ-
 ἐγνωστο, καὶ Ἀσσίας ἀνείπεν ἐξεργάστω [-γάσω ?]
 ἠγεμόνων κακότητα. Καὶ νῦν μὲν ὁ καστρόκτιστης
 καθήρει τὰ τῶν ἐλαυνῶν· νυνὶ δὲ ὁ κατάγνων καὶ
 τὸν χοῦν ἐλοιμάτω. Ἦν τι καὶ τρίτον αὐτοῖς, τῷ Φθω-
 ρῷ τίς προσήκει ; ὃς γοῦν ἀπὸ τῆς κλήσεως, οὐκ
 οἶδα εἰ τῶν προλεχθέντων ὀπωστιοῦν ἀνεκτότερος.
 Ἄλλὰ νῦν ἐπεσκέφθησαν ἐπισκοπῇ ἐξ ὕψους, καὶ ὁ
 λόγος ἐπιστατήσῃ αὐτῶν. Εἰ μήπω ἐγὼ τοῦ ἐμοῦ
 καὶ τὰ πάντα ἡδέως Νικολάου ἐπιλέησμαι, ἀγαλ-
 λιάσσονται ἀνθ' ὧν ἡμερῶν ἐταπεινώθησαν ἐτῶν, ὧν
 εἶδομεν κακὰ. Τοῦτο μὲν οὖν αὐτοῖς ἔσται, καὶ μη-
 νυτῆς ἐγὼ τῶν ἐσομένων εὐάγγελος. Ὁ δὲ παρ' ἡμῶν
 προληφθεὶς Κωνσταντῖνος ὁ Χοιροσφάκτης ἐν οἷς ἄν
 σου δεήσεται εἰς τὸ πτωχοκτηματίζιον τῆς Ἐκκλη-
 σίας, συνεργείσθω διὰ τῆς ἀντιλήψεώς σου. Ἀφελέ-
 στερος γὰρ ὧν ἄλλως καὶ μαλακώτερος, εἰ μὴ πολ-
 λῆς παρ' ὑμῶν τυγχάνει συνάρσεως, τελείως ἄν
 φανεῖται ἀδόκιμος. Ὁ Κύριος τηροῖ σε πάσης κα-
 κίας ἀνώτερον καὶ κακώτερος.

ΕΠΙΣΤ. ΚΕ΄.

Τῷ Μαρμερτούλῳ.

Εἰ μὲν ἔγνωσ, ἀνδρῶν ἀπάντων τὴν σοφίαν ὑπέρ-
 ταρε, τὰ γράμματα ἡδὴ προσγελάσαντα καὶ περι-
 πλακέντα χαριέστερον, ἢ πρότερον, καὶ διὰ τοῦτο
 τὴν ἀπὸ τῆς σῆς γλώττης ἐπιχεῖς [ἐπέχεις ?] χάριν,
 ὡς ἀρκούντων τῶν πραγμάτων οὐ πόθεν [ὀπόθεν ?]
 ἡμᾶς γανῶσαι, τὸ ἔαρ ὑποφέρει; [ὑπαφαιρεῖς vel
 ἀποστερεῖς] τοῦ ἐνιαυτοῦ, καὶ τῶν Ὀλυμπίων τὴν
 μουσικὴν. Εἰ δέ τις πειρᾶσθαι τῶν δυσχερῶν
 ἀνάγκη τοῖς νῦν ἱερεῖς, οὐχ ἤττον ὑγρῖναισθαι τὸν
 νηχόμενον, τί τῆς ἐκ τῶν γραμμάτων ἀποστερεῖς
 παρακλήσεως· ὁμοιον ὥσπερ εἰ τοῦ νοσοῦντος ἀπ-
 ἦγες τὰ φάρμακα, ἢ τοῦ καταπολεμουμένου τοῦς
 ἐπικούρους ; Οἷσθ' οὖν ὁμοῖοι [ὁ μοι ?] δι' ἀμφοτέρων
 λημμάτων περαίνεται, τὸ δεῖν γράφειν ὀποτέρως ἄν
 ἔχοιμεν· ἢ [f. εἰ] μὲν εὐτυχῶς, προσάγοντα [προσ-
 φέοντα ?]· ἢ [f. εἰ] δὲ δυστυχῶς, καταπεσόντα
 [καταπέσσοντα, καταπάσσοντα, καταπλάσσοντα ?].
 Ταῦτα γὰρ σοὶ ἢ χρυσῇ βάρβδος τοῦ λόγου δύναται,
 τῇ τ' ἀνδρῶν δμματα θέλγεις, τοῦς δ' ἄντε [f. αὐτε]
 καὶ ὑπνώττοντας ἐγείρεις. Εὐξαίμην οὖν καὶ πολυ-
 στήμων σου τυγχάνειν γραμμάτων· αὐτὴν γὰρ ἄν
 τοῖς; τοιοῦτοις οὐκ ἐνευκαιρεῖς ὁ τοσοῦτος, ἀνάκρουσαι μόνον, καὶ τὸ πᾶν ἔχω τοῦ ἔσματος.

ΕΠΙΣΤ. ΚΓ΄.

Τῷ Ἀνέμῳ.

Τὸ ἐμοῦ ὄναρ μοι λέγοις, ἀνδρῶν ἐμοὶ ποθεινό-
 τιτε, ἐθαρβαρῶσθαι λέγων αὐτῆς ἐν μέσοις Βουλγά-
 ροις. Σκόπει γὰρ ὅσον ἐγὼ τοῦ τῆς ἀγροικίας κρα-
 τῆρος; κέπωνκα, τοσοῦτων ἐτῶν [f. add. τῶν] τῆς
 σοφίας χωρίων ἀποδημῶν, καὶ ὡς ἐμεθύσθην τῆς
 ὁμοουσίας. Ἄλλὰ γὰρ τίς ἡμῖν δόξη τὴν ἐναντίαν
 μεθυσθῆναι μέθην, ἐκ τοῦ τῆς σοφίας κρατῆρος, οὐ
 αὐτὴ παρὰ τοῦ Σολομῶντος κίρησιν, εὐφρονας ἀπο-
 δεῖκνῦσα τοῦς τέως ἀφρονας; Ποσάκις πρὸς αὐτὴν
 εἶπον· Δεῖξόν μοι τὴν ὄψιν σου, καὶ ἀκούετέζόν με τὴν
 φωνὴν σου ! Ἡ δὲ με ὑποφάγει καὶ ἀποκρύπτεται,
 καὶ ὑποκνίζει μᾶλλον τοῦς ἐμοῦς ἐρωτας. Ἐγὼ δὲ

⁹⁷ Psal. LXXIIX, 15.

clorum improbitatem. Et modo castri conditor
 tollit ea, quæ quidem sunt miseratorum, modo
 autem qui suffocat et aggerem vastavit. Erat iis et
 aliquid tertium. **731** Quis ad Phthorum accedat?
 quem Juxta nomen nescio an præ cæteris prædi-
 ctis ferre quis possit. Enimvero utinam visitationem
 accipiant ex alto, et Verbum præsit illis. Nisi ego
 oblitus adhuc sum mei omnino suavissimi Nicolai,
 exultabunt pro iis diebus, quibus humiliati sunt
 in illis annis, quibus vidimus mala ⁹⁷. Hoc igitur
 ipsis continget. Ego enim faustus sum futurorum
 præco. Constantinus autem Chærosphactes supra
 laudatus petet a te, ut Ecclesiæ hospitio pauperi-
 bus destinato opituleris. Tu vero cura, ut præsto
 sit auxilium tuum. Cum enim simplex nimis et
 mollis sit, nisi multum a vobis assequatur adju-
 men:um, non videbitur approbatione dignus.
 Dominus autem te ab omni malitia et malo desu-
 per tueatur.

EPIST. XXV

Mermentulo.

Equidem litteras tu, præstantissime, qui viro-
 rum omnium sapientiam nosti, et dulce ridentos,
 et majore quam antea gratia complicatas, nam
 idetreo gratiam tua effundit lingua, ut, etsi abun-
 dantibus negotiis obruimur, nihilominus nos exhi-
 lares, et ver anni, et musicam affers Olympiorum.
 Si vero in qua re difficili necesse fuerit tentare hu-
 jusce temporis sacerdotis non minus quam hume-
 ctare natantem, quod nobis consolationem adimis,
 quam ex tuis hujusmodi consequimur litteris?
 perinde ac si pharmaca eriperes ægroto, bellum pa-
 tientis auxilia? Illud igitur intelligis, hei mihi! per
 utrumque spatium perficitur, opus est quovis modo
 scribere, aut feliciter res contingant, aut male suc-
 cedant. Ea igitur potest aurea sermonis tui virga,
 qua quidem hominum oculos demulces et dor-
 mientes excitas. Utinam possem longiores assequi
 tuas litteras, ipsam enim tenerem arcem gratiarum.
 Quoniam vero tu, qui talis, temporariis hisce rebus
 non immoraris, incipe, et ego omne habeo canticum.
 κατέχοιμι τὴν τῶν χαρίτων ἀκρόπολιν. Ἐπεὶ δὲ

EPIST. XXVI.

Anemo.

Meum mihi narras somnium, virorum omnium
 mihi desideratissime, dum te ipsum dicis barba-
 rum fieri inter Bulgaros. Animadvertite enim quan-
 tum ego de rusticitalis poculo biberim, qui tot
 abhinc annis sapientiæ loca deserui, atque ut
 ebrius sim imperitia. Quis autem det nobis, ut
 contraria inebriemur ebrietate de sapientiæ po-
 culo, quod ipsa apud Salomonem miscet, eos
 faciens **732** sapientes qui hactenus fuerant
 insipientes? Quoties ad eam dixi: Ostende mihi
 faciem tuam, et fac, ut vocem tuam audiam! Illa
 vero me fugit, et latet, et magis meos retardat

amores. Ego vero in amore infelix, et insanabilis A in eo versor periculo, ut vulgi fabula nam, quemadmodum echonis amator, sive dæmon, sive deus, certe loquacissimus, semper sitiens quidem, semper autem deceptus a potu. Mihi iterum occurrit illud dicere Salomonis⁹⁹: *Diri, Sapiens ero, et ipsa elongata est a me supra id quod erat*, nullaque alia tragœdia est, quæ meis conveniat passionibus. Oportet aliquam excogitare curationem. Igitur nobis quidem, qui jamdiu hic in Bulgaria sumus, barbaries jam congruit, et contubernalis nostra est. Tu vero ne ita delicias, et nugæ agas cum probe te noscentibus ironia utens; heri enim libros manibus approsuisti, quasi tibi adhuc adsint sono extremo sapientum præcepta. Verum misimus et hunc tibi Chrysostomi librum. Fons autem sapientiæ sapientia Christus. Det autem ille tibi intellectum, et instruat te in via hæc, qua gradieris¹⁰⁰, docens te scientiam cum operatione.

EPIST. XXVII.

Chrysobergæ Naupackitæ metropolitæ.

*Transivimus per ignem et aquam, et eduxisti nos in refrigerium*¹, qui educais vinclos in fortitudine², et vertis in mane umbram mortis, domine admodum venerabilis. Nisi enim Dominus erat nobiscum, forsitan aqua absorbuisset nos³, et ignis tanquam peccatores incendiasset. Verum tamen non sustinuit amplius virgam peccatorum clero suo inferre: in humilitate nostra memor fuit nostri⁴, et memor benedixit nobis, et annum hunc benignitatis fecit nobis. Verum ut necum gaudeas simul, et illi des gloriam, qui hæc mirum in modum connectit, ac tu ipse ab hujus ætatis viris, atque ab junioribus obtineas in tempore consolationem. Homo enim a suæ ætatis viris amat magis accipere exhortationem; quam a veteribus. Cura igitur, ut nobis stabilis fiat hæc Dei bonitas; id autem sibi si nosmetipsos ea reddamus dignos, quandoquidem illa dat ea affluenter, quæ posumus, et non ut abutamur in condemnationem, incrassati in relaxatione, calcitrantes demum contumeliosam saturitatem, atque adversus nosmetipsos insurgentes et ludentes. Novi equidem te per dilectionis legem, quæ debet nobis, facturum satis. Quod spectat ad Chæonios; si quando Deus det nobis discedendi tempus, navabimus operam, ut aures sacerdotii tui id percipiant, si Dei voluntas est; et tunc nos invicem videntes nostrum, quod habemus; aliter alterius desiderium curabimus. Cum autem aliquid voluerim ad te scribere de fratre tuo domino Nicolao, ut ipsum majore foveas benevolentia, **733** me puduit, utpote qui de fratre ad fratrem scripturus eram, præsertim vero ad te, qui bene scis Paulum, cujus Ecclesiæ præes, tremendi illos iudicii reos facere, qui propriis, ut opus est, opportune non consulunt. Ne quæ antiquorum sunt dicam, nihil idcirco locutus sum persuasus, quod propior sus-

δύσπερασάδεράπτουτος; κινδυνεύων μύθος γενέσθαι τῷ βίῳ· καθάπερ ὁ τῆς ἡχοῦ [f. ἡχοῦς] ἐρῶν, εἴτε δαίμων εἴτε θεός· ἢ ὁ πολυλάλητος ἀεὶ μὲν διεφών, ἀεὶ δὲ τὴν πόσιν ἐξαπατῶμενος. Αὐθὺς μοι τὸ τοῦ Σολομώντος ἐπεὶσι λέγει· *Ἐἶπα· Σοφοισθήσομαι· καὶ αὐτὴ ἐμακρύνθη ἀπ' ἐμοῦ μακρὰν ἑπέρ δ' ἦν*· Καὶ λέγων ταῦτα, οὐδὲν, ἀλλὰ [f. ἄλλο] ἐστὶ τραγωδεῖν τοὺς ἔμοις βουκὸς πάθεσιν. Ἰατρειὰν δὲ τίνα πολλοῦ γε δεῖ μηχανᾶσθαι. Ἡμῖν μὲν οὖν ὡς χρονοῖς οὖσι ἐν τῇ Βουλγαρίᾳ, ὁμότροπος ἦδη ἡ ἀγροία [f. ἀγροικία] καὶ ὁμοέστιος. Σὺ δὲ μὴ οὕτω θρύπτου πρὸς τοὺς ἰδιώτας εἰρωνευόμενος· χθὲς γάρ που τὰς βίβλους παρήκας τοῖν χερσίν, ὥστε σοι ἐτι παρῆναι τὰ τῶν σοφῶν ἐντρίχματα. Πλὴν ἀλλὰ καὶ νῦν σοι βίβλον Χρυσοστομικὴν ἐπέμψαμεν. Ἡ δὲ τῆς σοφίας πηγὴ ἡ σοφία Χριστός, εἴη γε συνετιζῶν καὶ συμβιβάζων ἐν ὁδῷ ταύτῃ, ἣ πορεύῃ, καὶ διδάσκων τὴν αὐτοῦ γνῶσιν, μετὰ τῆς πράξεως.

EPIST. KZ.

Τῷ μητροπολίτῃ Ναυπάκτου τῷ Χρυσοβέργῃ.

Διήλομεν διὰ πυρός καὶ ὕδατος, καὶ ἐξήγαγες ἡμᾶς εἰς ἀναψυχὴν, ὁ ἐξάρων πεπαιδευμένους ἐν ἀνδρείᾳ, καὶ ἐκτρέπων εἰς τὸ πρῶτ' οὐκίαν θανάτου, τιμώσατε δέσποτα. Εἰ μὴ γὰρ Κύριος ἦ [f. ἦν] μεθ' ἡμῶν, ἄρα τὸ ὕδωρ ἂν κατεπόντισεν ἡμᾶς, καὶ φλόξ κατέφλεξεν ὡς ἁμαρτωλοῦς. Ἄλλ' οὐκ ἀνέσχετο ἐπιπλεῖστον τὴν τῶν ἁμαρτωλῶν βλάβον τῷ κληρῷ αὐτοῦ ἐπιφέρεσθαι. Ἐν τῇ ταπεινώσει ἡμῶν, ἐμνήσθη ἡμῶν· καὶ μνησθεὶς εὐλόγησεν ἡμᾶς, καὶ τὸν ἐνιαυτὸν τούτου χρηστότητος ἐποίησάτο. Ἄλλ' ὅπως μοι συνευφρανῆς καὶ δοξάζης τὸν τοιαῦτα θαυμαστῶς πλέκοντα; καὶ δὴ καὶ αὐτὸς ἔχους ἐν καιρῷ καὶ [ἐκ?] τῶν καθ' ἡμᾶς καὶ νεαρωτέρων παράκλησιν. Φίλει γὰρ ἀνθρώπος ἐκ τῶν κατ' αὐτὸν μάλλον, ἢ τῶν παλαιωτέρων συμπεισθεσθαι. Συνέχου δὲ καὶ τὸ σταθερὸν ἡμῖν, ταύτην δὴ τὴν τοῦ Θεοῦ γενέσθαι χρηστότητα. Τὸ δὲ ἐσται, εἰ ἀξίους ἡμᾶς αὐτοῦ; αὐτῆς ἐργάζωμεθα· τούτο δὴ καὶ αὐτοῦ παραδιδόντος ὑπερεκπερισσοῦ ὦν αἰτούμεθα, καὶ πρὸς γε τὸ μὴ εἰς κατάκρισιν πλεῖω ταύτῃ προσχρησθαι, ἐν ἀνέσει πεισθέντας, εἶτα λακτίσαντας διὰ τὸν ὄβριστην κόρον, καὶ καθ' ἡμῶν αὐτῶν ἀναστάντας καὶ παίζοντας. Ταῦτα μὲν εὐ οἶδ' ὅτι διὰ τὸν τῆς ἀγάπης νόμον ὀφείλων; ἡμῖν ἐκπληρώσεις. Ἐπὶ δὲ τὰ τῶν Κανόνων μέρη ὅταν δῶῃ ὁ Θεὸς καιρὸν ἀπελθεῖν ἡμῶς, ἵσως ἐνωθησόμεθα τῇ ἱερότητί σου, εἰ ἐστὶ θέλημα Θεοῦ, καὶ τότε ἀλλήλους ἰδόντες, τὴν ἐπαποθίαν ἡμῶν ἦν ἐκάτερος ἐφ' ἐκατέρῳ ἐσχήκαμεν, θεραπεύσομεν· περὶ δὲ τοῦ ἀδελφοῦ σου κυροῦ Νικολάου βουλήθε; σοὶ γράψαι, ὡς ἂν αὐτὸν οἰκειώτερον περιθάλλης, ἡσχύθῃ, εἰ ἀδελφῷ ὑπὲρ ἀδελφοῦ γράψαι μέλλοιμι, καὶ ταῦτα τὸν Παῦλον εἰδόντι, οὐ ἐπ' Ἐκκλησίας προτίστασαι, φοδερὰν κατάκρισιν τοῖς μὴ προνοουμένοις ὡς δεῖ τῶν ἰδίων ἐπάγοντα, ἵνα μὴ τὰ τῶν παλαιῶν λέγοιμι. Διὰ τοῦτο μὲν ἀπειπάμην, πεπαισμένος ὡς ἐγγύτερος προσλήψῃ αὐ-

⁹⁹ Eccle. vii, 24. ¹⁰⁰ Psal. xxxi, 28. ¹ Psal. lxxv, 12. ² Psal. lxxvii, 7. ³ Psal. cxliii, 4. ⁴ Psal. cxv, 12.

τόν τε καὶ πάσης ἀξιώσεως κηδεμονίας, καὶ φύσει καὶ λόγῳ νυττόμενος. Ἀξιώ δὲ τυγχάνειν εὐχῶν πρὸς τὰς πονηρὰς συνεργῶν ἡμερῶν [f. ἡμέρας]· μολὶς γάρ ἄν καὶ τούτων εὐπορῶν, δυσωπητικώτερον τε καὶ συχνότερον τὰς ἐνέδρας τῶν πονηρῶν, ἢ τοῦ Πονηροῦ ὑπεκφυγῶμαι. Τὸ γούν σὺν μέρος, σὺ μὴ κατόκειαι ταύτας δεδοῦς ἡμῖν χειραγωγῶς ὁπόση δύναμις. Κύριος εἴη μετὰ σοῦ τοῦ ἐξαιρεῖσθαί σε.

ΕΠΙΣΤ. ΚΙΨ.

Τῷ Πελαγονίᾳ.

Ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος τὸ ἐξ ἄλλᾳ ἡμᾶς εὐηργέτησε, τιμωτάτη ἀδελφὴ καὶ σάλλειτον γῆ, καὶ δὴ καὶ τοῦτο ἡμῖν ἐχαρίσατο, παρῆναι καὶ ἐνθα μὴ πάρεσμεν, καὶ τόπῳ περιγράφον φύσει λαχόντας, ὅσον γε τὸ δρώμενον, ἀπεριγράπτους εἶναι σχεδὸν τῇ δυνάμει τῆς χάριτος· ταύτης· καὶ ὅ ἐν Αἰγύπτῳ τυχῶν, ἐν Σκυθίᾳ ἐστὶ, μήτε τῆς πατρίδος ἀφιστάμενος, καὶ τῇ ἄλλοτρίᾳ καινοπρεπῶς ἐφιστάμενος, καὶ ταύτην τερατοουργίαν δημιουργοῦσι τὰ γράμματα. Οὐκοῦν καὶ γὼ τοι ταυὴν ἀπὼν, πάρεμι διὰ τοῦ τῶν γραμμάτων σώματος, ἀδελφὴ ἐρωῶτε, καὶ φθέγγομαι, καὶ ἀσπάζομαι, καὶ πρὸς τὸ ἡμῖν ἀνηκόν ἔργον παρακαλῶ. Τὸ δὲ ἐστὶ λόγος, καὶ μελέτη θεῶν ἐντολῶν καὶ ἱστοριῶν, ἐξ ἧς τὸ πῦρ τοῦ πρὸς τὴν ὁρετὴν ἐκκαίεται ἔρωτος, εἴπερ ἀξιδόλογος τούτου μάρτυς Δαβὶδ, Ἐν τῇ μελέτῃ μου, φάσκων, ἐκκαυθήσεται πῦρ. Τοῦτο τὸ πῦρ, πᾶσαν ὕλην ξυλόδη καὶ φρυγανώδη καταθεσκόμενον, ὅσον ἔστιν ἐν σοὶ χρυσοειδὲς καὶ θεῖον (τοιούτων δὲ πάντως τὸν νῦν εἶναι πιστεύομεν), λαμπρυνεῖ, καὶ καθαρῶν, καὶ πάσης μολιθώδους ἐπιμιξίας ἀπεδίξει ἐλευθερον. Οὐχὶ ἡ καρδία, φησὶν, ἡμῶν ἦν καιομένη ἐν ἡμῖν, ὡς ἐλάλει ἡμῖν ἐν τῇ ὁδῷ καὶ ὡς διηγοίγεν ἡμῖν τὰ· Γραφάς; Συμβαδίξει καὶ σοὶ νῦν ὁ Κύριος ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ βίου καὶ σύνεστι διὰ τοῦ ἀρχιερατικοῦ ἀξιώματος· καὶ, εἴπερ ἰθέλεις ἀκούειν, λαλεῖ ἐν προφῆταις, ἐν ἀποστόλοις, ἐν εὐαγγελισταῖς, ἐν ἱστορίαις ἀρχαίαις φθεγγόμενος. Πυραδαξαμένη γούν ὡς λαλεῖ σοι, ἡ καρδία καυθήσεται, καὶ ἀνθρακες ἀπ' αὐτοῦ ἀναφθίσονται, τὰ λείψανα καὶ ἡ μνήμη τῶν λαλουμένων, καὶ ἀναγιγνωσκομένων σοι. Ἀλλὰ φῆσαι, ὅτι σκοτεινὸν ὕδωρ ἐν νεφέλαις ἀέρων, τουτέστιν ἀσάφεια, καὶ σκότος ἐστὶν ἐν ταῖς νεφέλαις ταῖς Γραφικαῖς; Ἀλλ' ἰδὲ καὶ τὸ ἐφεξῆς, ὅτι ἀπὸ τῆς τηλαυγῆσεως ἐνώπιον αὐτοῦ αἱ νεφέλαι διέρχονται. Ἀέμποντος γάρ αὐτοῦ ἐν τῷ ἡγεμονικῷ ἡμῶν, οὐχ ἴστανται αἱ νεφέλαι αὐταὶ αἱ σκοτεινῆς, ἀλλὰ διέρχονται, ἦτε διαλύονται. Ἐλεγε τοῖς μαθηταῖς καὶ τοῖς ὄχλοις παραβολάς, οἷόν [f. οἷόν] τινος νεφέλας σκοτεινὸν ὕδωρ ἔχουσας. Ἀλλ' οἱ μὲν μαθηταὶ ἐρωτῶντες ἐδέχοντο τὴν αὐτοῦ τηλαύγησιν, καὶ διελύοντο αὐτοῖς, αἱ νεφέλαι, ὥσπερ ὑπὸ ἡλιακῶν ἀκτίων τῆς Κυριακῆς φωνῆς. Οἱ δὲ ὄχλοι μὴ θέλοντες φιλοπονεῖν, μηδὲ ἐρωτῶν τὰς ἐπιλύσεις, νεφέλας ὄντως τὰς παραβολὰς εὕρισκον. Διὰ τοῦτο καὶ βλέποντες οὐκ ἔδλεπον, καὶ ἀκούοντες οὐ συνίσταν [f.— νήσαν]. Ἀλλως τε καὶ τῆς ἐντολῆς τηλαυγῶς

A cipies cum, omnique cura dignaberis, dum et natura et ratione stimuli tibi adduntur. Ego vero utinam dignus sim preces obtinendi, quæ auxilium præstant adversus malos dies! Etenim vix his abundans majore cum pudore, sæpiusque malorum vel mali insidias evitaverim. Hæc igitur pars tua est, ne piger esto nobis has impertiri manu ducentes quantum fieri potest. Dominus autem tecum sit, ut liberet te.

ΕΠΙΣΤ. XXVIII.

Ἐπιστοπὸς Πελαγονίᾳ.

Verbum Dei inter alia quæ nobis contulit beneficia, venerabilis frater et sacerdos, id etiam impertitum est nobis, adesse ubi non adsumus, et qui naturam sortiti sumus loco circumscriptam, et quantum id quod videtur, incircumscriptos prope modum esse virtute hujusce gratiæ, et qui in Ægypto est in Scythia versatur, et qui nunquam discessit e patria inter exteras gentes nova quadam ratione præsens est. Hæc autem prodigia litteræ operantur. Ego igitur, qui in præsens abs te longe absum, per litterarum corpus adsum tibi, frater sanctissime, et loquor, et saluto, et ad opus quod ad nos spectat, exhortor. Id nimirum sermo est, et meditatio divinatorum mandatorum et historiarum, ex qua ignis exardescit amoris erga virtutem, siquidem David hujusce rei testis fide dignus: *In meditatione mea*, inquit, *exardescit ignis* 4. Hic ille ignis qui omnem materiam ligneam et arenam devorat, et quantum in te est falsi auri et sulphuris. Hic autem, ut credimus, mentem omnino illuminabit et emundabit et ab omni plumbea commistione faciet liberam. Nonne cor nostrum, inquit, ardens erat in vobis, dum loqueretur vobiscum in via, et speriret vobis Scripturas 5? Comitatur etiam te Dominus in via vitæ, et tecum est in archiepiscopali dignitate. Quod si velis illum audire, loquitur dans vocem suam in prophetis, in apostolis, in evangelistis, in veteribus historis. Cum igitur te accipientem alloquitur, ardebit cor, et carbonibus succensi erunt ab eo 6, reliquiæ et memoria eorum, quæ dicta et lecta sunt tibi. Verumtamen, inquit, quia tenebrosa aqua in nubibus aeris 7, hoc est obscuritas, et tenebræ sunt in nubibus Scripturarum. At vide etiam quod sequitur; quod nempe præ fulgore in 734 conspectu ejus nubes transeunt 8. Etenim dum ipse illucet animo nostro, non permanent nubes illæ tenebræ, sed transeunt, aut dissolvuntur. Dicit discipulis et turbis parabolas quasi nubes tenebrosam aquam habentes, sed discipuli interrogantes lucem accipiebant, et dissolvebantur illis nubes a solaribus Dominicæ vocis radiis. Turbæ vero quoniam noluerunt sollicite agere et quærere solutiones, nubes vere in parabolis invenerunt. Propter hoc et videntes non viderunt et audientes non intellexerunt. Cæterum, cum et præceptum lucidum sit, atque

4 Psal. xxxviii, 4.

5 Luc xxiv, 52.

6 Il Reg. xxi, 9;

7 Psal. xvii, 9.

8 Psal. xvii, 12.

9 Ibid. 13.

illuminans oculos ¹⁰ et lucerna legis existat et lucis, ne piger esto aperire oculos, et omnino videbis lucem, si non omnem, saltem quantam potes, quoniam neque solem totum videmus, sed quantum videmus, omnibus rebus gratior nobis est. Existima autem Davidem illud ad te dicere, *Paravi lucernam Christo meo* ¹¹. Paratam tibi legem ipsius ob oculos posuit partim in littera, partim in spiritu; tibi, inquam, qui christus es propter sacerdotii chrisma bene olens et pretiosum multum. Ne despicias igitur lucernam huiusmodi tibi paratam, ut lucens ante tuos pedes dirigat gressus tuos, et faciat te perfectæ lucis perfectum filium, custodiens de super.

EPIST. XXIX.

Domno Simeoni monasterii Anaplensis abbati.

Ei quoniam modo præsentem prætergrediens tabellarium, sanctissime Pater, de Estero nostrarum litterarum ministro verba facerem, quem quidem novi indissolubilibus mihi spiritus vinculis conjunctissimum? Quam maxima ego illum conspexi voluptate! Etenim eremus ipsa, in qua versari damnati sumus, utpote qui desideria ad Ægyptum convertimus, serpentium et scorpionum bona nutritrix, hominum vero non omnino, quibus malitia tanquam bonum aliquod esse consueverit. Quæ etsi suscipiat, in se ipsam mutat introductum bonum. Eapropter perjucundum mihi contigit videre fratrem, quoniam huiusmodi ego spectaculorum sitiens, ille autem omnium vestrorum cognitor erat, de quibus nuntiavit nobis, qui vehementer ea cupiebamus intelligere: et quod divinus David ait, in ipso desiciebamus desiderio, maxime vero sitiebamus aliquid de sanctissimo et beatissimo Patre nostro audire. Non enim mediocriter commovit nos, quod accepimus velle te iterum includi, nimisque vi et alacritate illud urgere; hoc plane desiderium tu qui bene currentibus injicis compedes adversus **735** sanctam animam excitasti, navimque plurimis jam bonis mercibus plenam et onustam ipso in portu conatus es submergere miscens tanquam ovi albumen fraternitatis pelagus. Verum enimvero flavit tibi ex adverso directionis ac bonitatis spiritus, fluctusque obstiterunt, et sacra projecta anchora, et carne in caput tuum omne periculum conversum est. Hoc autem est unde tu excidisti, et plena omnia sunt serenitate, et Domini vestis dissolvi non potest. Ut igitur de Patris requie intelleximus, exsultavimus nimis, et delectati sumus, et facti sumus subsannatio et derisus his qui in circuitu nostro sunt ¹², nec multos scandalo incendimus ex monachorum vibicibus eorum negotiis opem ferentes. Veruntamen mearum rerum oblitus sum, adeo ut flere debuerimus, qui de vestris vehementer lætati sumus. Ita fraterna lætitia affectus abunde, et vincetus sine tyrannide abductus fui. Id autem habeo solum quod ad te

Λ ούσης, και φωτιζούσης τοὺς ὀφθαλμοὺς, και λύχνου ὄντος τοῦ νόμου και φωτῆς, μηδὲ κατόκνει ἀνοίγειν τοὺς ὀφθαλμοὺς, και πάντως ὄψει τὸ φῶς, εἰ και μὴ ὄλον, ἀλλ' ὅσον ἐγχωρεῖ· ἐπεὶ οὐδὲ τὸν ἥλιον ὄλον βλέπομεν, ἀλλ' ὁμοῦ πάντων ἡμῖν ἐστὶ γλυκύτερος, ὅσον βλέπομεν [f. ὄσον βλέπομεν]. Νόμιζέ τε πρὸς δὲ [f. οἱ] λέγειν τὸν Δαβὶδ· *Ἐτοίμασα λύχνον τῷ Χριστῷ μου*. Ἐτοιμόν σοι τὸν αὐτοῦ νόμον προὔτεθεικεν, ὅσος τε ἐν γράμματι και ὅσος ἐν πνεύματι, χριστῷ ὄντι διὰ τὸ τῆς ἱερωσύνης χρίσμα, τὸ εὐῶδες τε και πολύτιμον. Μὴ τοίνυν καταφρονήσῃς [f. — σης] τοῦ οὕτως ἐτοίμου λύχνου, ἴνα δὴ και τοῖς ποσὶ σου φαίνων, κατευθυνεῖ [f. — θύνει vel — θύνοι] σου τὰ διαθήματα, και τέκνον φωτῆς τελείου τέλειον ἀπεργάζεται, φυλάττων πάσης κακίας σκότους ἀνώτερον.

B

EPIST. ΚΘ'.

Τῷ ἡγουμένῳ τῆς ἐν τῷ Ἀνάκλω κληρῷ Συμεῶν.

Και πῶς αὐτὸν παρόντα τὸν γραμματοκομιετὴν ὑπερβᾶς, δαύματα Πάτερ, ἐτέρῳ διακόνῳ τῶν πρὸς ἡμᾶς ἐχρησάμην γραμμάτων, ἐν γε οἷδα ἡνωμένον ἡμῖν τοῖς ἀρρήκτοις δεσμοῖς τοῦ πνεύματος; ὡς ἐγωγε τρισάσμενος εἶδον τοῦτον τὰ τε ἄλλα. Ἢ γὰρ ἔρημος αὕτη ἦν τρίλειον κατεδικάζθημεν, ὡς ταῖς ἐπιθυμίαις στραφέντες εἰς Ἀίγυπτον, ὄφρων μὲν και σκορπίων ἀγαθὴ θρόπτειρα, ἀνθρώπων δὲ ἀλλὰ μὴ ὄντως ἐξεκαλῶν ἡ κακία ὡς ἀγαθόν τι γεννήσασθαι· ἡ καὶ ὑποδέχαιτο, πρὸς ἑαυτὴν μεταβάλλει τὸ ἐπιλοκτικὸν ἀγαθόν. Διὰ τε γοῦν ταῦτα ῥέως εἶδον τὸν ἀδελφόν, ὡς τοιοῦτων θαμάτων διψῶν, και ὅπερ [ὅτι?] πάντων τῶν καθ' ὑμᾶς ἐπιγνώμων, ὧν ἀνήγειλεν ἡμῖν, ταῦτα σφόδρα ἐπιποθοῦσι μαθεῖν· και ὁ φησιν ὁ θεὸς Δαβὶδ, παρὰ ταύτην τὴν ἐπιθυμίαν ἐκλείπουσι· και μάλιστα περὶ τοῦ ὀσιωτάτου και τρισμάκαρος Πατρὸς ἡμῶν διψῶν ἀκοῦσαι. Οὐ μικρῶς γὰρ διατάραξεν ἡμᾶς ἀκουσθεῖα [f. — θεῖα] ἡ τοῦ ἐγκλεισθῆναι αὐθις ἐπιθυμίαν [f. — μία] αὐτοῦ, βιαϊότερον ἐγκλειμένον και ἐκθυμότερον. Ἦν πῶς, ὡ κοινὴ τῶν εὐδρομούτων συμποδιστᾶ, κατὰ τῆς θαλάσσης ψυχῆς ἐνεόχμωσας, και τὴν πολλῶν ἀγαθῶν ἀγωγίμων πλήρη φορτίδα πρὸς αὐτῷ τῷ λιμένι καταδῶσαι, φεῖ! ἐπεχίρησας, συγχύσας, ὡς φου, τὸ γαληνὸν τῆς ἀδελφότητος πέλαγος; Ἀλλὰ γὰρ ἀντέπνευσέ σοι τὸ πνεῦμα τῆς εὐθύτητός τε και ἀγαθότητος, και τὰ κύματα ἀντιπεριέστησε, και τῆς ἱερᾶς καταβλήθεισος ἀγκύρας, και τῆς σαρκός, εἰς κεφαλὴν σοι περιετρέπη ὁ κίνδυνος. Καὶ νῦν ὁ μὲν, ἐστὶν ἔθαν ἐκπεπτωκὸς σὺ· γαλήνης δὲ τὰ πάντα γέμει, και ὁ τοῦ Κυρίου χιτῶν ἀδιάχυτος. Περὶ γοῦν τῆς ἀναπαύσεως τοῦ Πατρὸς μαθόντες, λίαν ἡγαλλιασάμεθα και ἠφράνθημεν, και ὅτι [ὅτι?] γεγόναμεν μυκτηρισμῶς, και χλευασμῶς τοῖς ἐν κύκλῳ ἡμῶν, ὅτι μὴ πολλοὺς τῷ σκανδάλῳ ἐνεπυρίσαμεν, ἐκ τῶν περὶ τοὺς μοναχοὺς μωλόπων τοῖς σφῶν αὐτῶν βοηθοῦντες πράγμασι. Ἀλλὰ γὰρ ἐπελαθόμεν τῶν κατ' ἑμαυτὸν, ὥστε ταῦτα ὑμῖν ἀποκλαύσασθαι, ὑπὸ τοῦ σφόδρα τοῖς καθ' ὑμᾶς ἐναγάλλεσθαι. Οὕτως ἐάλων κατακόρως τῆς ἀδελφικῆς χαρᾶς, και ἀπήχθην δέσμιος ἀτυράννητος. Το-

¹⁰ Psal. xviii, 9. ¹¹ Psal. cxxxi, 17. ¹² Psal. lxxviii, 4.

σοῦτον δὲ μόνον περὶ τῶν ἐν οἷς ἔσμεν ἔχω λέγειν, ὡς εἰ μὴ Κύριος ἦν ἡμῖν, ἄρα ζῶντας ἂν κατέπιον ἡμᾶς οἱ ἐπὶ τῶν νῶτων ἡμῶν. τεκταίνοντες ἀμαρτωλοὶ τὰ τῆς κακῆς οἰκοδομῆς ἐπιτεκτονήματα, οἱ μηδὲν εἰδότες κρίσιν καὶ ἔλεος, ὃ [ὡς?] φησι Σολομῶν. Μὴ ἀφαιρέθειμεν οὐδὲ τὸν τοῦτοιοῦ ἀντικαλαμῶμενον [f. ἀντιπαλαμ.] Κύριον, ταῖς ὑμετέρας· εὐχαῖς· ἀλλ' εἴη μεθ' ἡμῶν μέχρι οὗ συντελεσθῆ τὰ τοῦ πονηροῦ αἰῶνος ἔργα, κατὰ τὴν μεγάλην ὑπόσχεσιν, καὶ μὴ νυστάξει μηδὲ ὑπνώσει ὁ φυλάσσων ἄγιος τοῦ Ἰσραὴλ τὰ ἡμέτερα. Εἰ μὴ γὰρ ἐκείνους φυλάξει, εἰς μάτην ἡμεῖς ἀγρυπνήσομεν· ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραὶ εἰσι, καὶ πᾶς ἀδελφὸς ἀπέρην περὶ τοῦ πλησίον αὐτοῦ, καὶ ἔχθροὶ οἱ αἰσιακοὶ, καὶ οἱ πράκτορες αἰεὶ καλαμῶνται ἡμᾶς. Καὶ ὅντως ἐξεχούθη ἐπ' ἀρχοντας ἐξουθενώσας, καὶ ἀπόλωλεν εὐλαθῆς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ πάντες δέρμα ἐκ σαρκῶν ἀρπάξουσι, καὶ οἰκοδομοῦσι τὴν ἑαυτοῦ Σιών ἕκαστος ἐν ἀρπάγμασι καὶ ἀδικίαις, καὶ μυρταὶ τῆς βδέλλης θυγατέρες ἀντὶ τριῶν ἀνεφάνησαν. Ὅπως πολυτόκος νῦν γέγονεν αἰεὶ καθ' ἡμῶν πόνους σὺλλαμβάνουσα, καὶ τὰς ἀνομίαις ἐκφέρειουσα, καὶ γέγονα διὰ ταῦτα ὡς τρεβίνθος ἀποβεβληκυῖα τὰ φύλλα αὐτῆς, καὶ ὡς παράδειτος ὕδωρ μὴ ἔχων. Καὶ βίβλους μὲν ἀλλὰ δι' ἑνἑαυτοῦ ὁμιλῶ, ἐμμελετῶ δὲ ταῖς περὶ τῶν ἀδικούντων φροντίαις, καὶ ὅπως ἂν αὐτοὺς μηλιεζαίμην ἀδρότεροις μηλέμμασι [μειλίγμασι, λήμμασι?]. Βασιλεύει γὰρ φόδος αὐτῶν Ἰσα καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ μακρὰν, ὡς φασι, ἀπεχόντων. Εὐχῶν εὖν δεῖ τῶν ὑμετέρων ἡμῖν· τὴν γὰρ ἡμετέραν πάλαι κατέργωτε τὴν ἀσθένειαν. Ἀσπάζομαι πάντας τοὺς σὺς· υἱοὺς, ἐμοὺς δὲ ἀδελφοὺς, οὓς παραστήσαι [παρεστήσας?] υἱοὺς φωτὸς τῷ τῶν φώτων Πατρὶ, ἰκάνωσα· στήσαι [στήναι?] εἰς μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἀγίων ἐν φωτί.

ΕΠΙΣΤ. Α'.

Τῷ καματηρῷ κυρῷ Γρηγορίῳ.

Εἶδον ἐγὼ πατέρα Αἰθιοπίας τὰ σῶν τέκνα προσορῶντας ὡς ἡλίω, φασι, γεννήματα, καὶ ἦδιον τὴν ἐκείνων ἀσχημοσύνην [f. τῆ - σὺνη] προσπάσχοντας, ἢ τῷ πάλαι [f. κάλει], ἂν ἀλλότριον. Εἶδον ὁμοίως καὶ δικαστὰς τὰς οἰκειάς ψήφους, καὶ μὴ πάνυ τοι πρὸς τοὺς νόμους ἀποζῆθοίεν [-ζῆθοίεν - ζωσθεῖεν?], ὡς ἐκ Διὸς γούν δέλτων ἐσπασμένας, ἀσπαστῶς περιέποντας, καὶ τοῖς δεδομένοις ἐγκατεροῦνται ἐνοστατικώτερον. Εἰ δὲ καὶ δικαίως ὅντως τὰς ψήφους ἐκφέρειον, καὶ αἱ τῶν ἀποφάσεων αὐτοῖς πλάστιγγες, Μίνωο; εἴην ἢ Ραδαμάνθωο, καὶ ἐπ' ἀποθνήσκειν τοῖς ἀπεσφαγμένοις· δικάζοιεν· ἄρ' οὐ καὶ τῆ σῆ ἀγχινοῖα καὶ μεγαλονοῖα συνδοκεῖ ταῦτα ὑπέρλαμπρα; Ἐγὼ μὲν οἶμαι, εἰ μὴ που ἀδικεῖν ἐθέλεις τὴν σὴν ἀλήθειαν. Ἐπεὶ γούν καὶ τέθειται μοι ταῦτα καὶ ἀνωμολόγηται, μήτε δὲ διττέσθωσαν [f. δεδίτε.] τὰ τῶν ἀντιθέτων ἡμῖν σκευωρήματα καὶ κακοτεχνήματα, μήτ' ὅτι σοι ἐντεινοῦσι τόξον αὐτῶν, πρᾶγμα πικρὸν, παρελθωσάν σοι αἱ χεῖρες, ἢ ἐκχέσθω σου ἡ καρδία, ταῦτα δὲ τὰ προφητικά·

³ Psal. cxliii, 1, 3. ¹⁴ Psal. cxlviii, 3. ¹⁵ Prov. 1, 3. ¹⁶ Psal. cxx, 4. ¹⁷ Ephes. v, 16. ¹⁸ Psal. lxxii, 4. ¹⁹ Psal. xxx, 25.

A. scribam de iis in quibus versamur, ut nisi Dominus erat in nobis, forsitan vivos deglutissent nos ¹³, supra dorsum nostrum mali ædificii opera fabricantes peccatores ¹⁴, qui non vident omnino iudicium et misericordiam, ut ait Salomon ¹⁵. Ne auferamus igitur a nobis Dominum, qui vestris precibus pugnat contra illos, sed maneat semper nobiscum donec mali sæculi opera sint consummata, juxta promissum magnam, neque dormitabit, neque dormiet sanctus Israel qui nostra custodit ¹⁶. Etenim nisi ille custodierit, in vanum nos vigilabimus, quoniam dies mali sunt ¹⁷, et omnis frater calce calcatur proximum suum, et inimici domestici exactores spoliant nos semper, et vere effusa est super principes contemptio, et perit justus de terra, omnesque pellem e carnibus rapiunt, atque ædificant suam unusquisque Sion in rapinis et iniquitatibus, et innumerabiles abominationis filix pro tribus apparuerunt. Ita quæ multos habet filios, facta est apud nos perpetuo dolores concipiens et pariens iniquitatem, ideoque factus sum quasi terebinthus folia abiciens, et quasi paradisi aquam non habens, et cum libris quidem versor per annum, et meditor in curis quæ ab injuriis facientibus inferuntur, et quomodo eos mulceam delicatioribus demulsionibus. Dominatur enim iis timor, quasi ille sit qui longe a Deo, ut aiunt, se abstinentium est. Opus igitur habemus orationibus vestris: nostram enim ab antiquo infirmitatem cognovistis. Solutio omnes filios tuos, meos fratres, quos Patri luminum filios lucis exhibuisti idoneos reddens, ut stent in parte sortis sanctorum in lumine.

736 EPIST. XXX.

Domno Gregorio camatero.

Vidi ego patres Æthiopes in suos filios quasi solis, aiunt, progeniem intuentes, eorumque turpitudinem perjuvunde perferre, etsi ab eo, quod erant antiquitas, alienam. Vidi pariter et iudices domesticis sententiis, etsi non omnino juxta leges exactis, tanquam e Jovis pugillatibus depromptis inseparabiliter inherentes, et iis quæ semel placuerint firmiter immanentes. Quod si justas vere proferrent sententias et iudiciorum ipsi lances haberent Minois, aut Rhadamanthi sententiæ forent, et post mortem mortuis jus dicerent, numquid alacrimagnoque animo tuo videntur hæc præter modum splendida? Ego equidem puto, nisi velis tuam lædere veritatem. Quoniam igitur ea mihi posita et constituta sunt, neque dupliciter nobis adversariorum insidiæ et machinæ, neque quod arcum intendunt tibi rem amaram ¹⁸, sicut tibi manus remissæ, et effundatur cor tuum (hæc quidem prophetica), verumtamen viriliter agat et confortetur cor tuum ¹⁹, Justus enim Dominus et justus

tias dilexit ²⁰, et subito arcus eorum confringet ²¹, et flagellum non appropinquabit tabernaculo tuo ²², et subito etsi percucient, sagittæ parvulorum reputabuntur plagæ eorum ²³, et statuit etiam ne super petram eosque defendit, quibus iustum iudicium audacter dixi, scutum sermionis sustulit, quod quidem Deus naturæ materiam subiecit, labor autem tuus formas effecit. Quod autem opus sit ea imperatori offerri, quæ de prædio exacta sunt, nos non assentimur vobis dissolventibus, id exigere tuam nobilitatem non magis quam oriri solem, nisi id impedimentum oblationis dicis, quæ scilicet, ut exactio memoriæ consignetur. Nam hoc quoque quæsitimus, quod sitim excitat. Eo autem facto memoriam etiam libentissime in sinu excipimus, ut nisi cedas ipse auctori, ut aiebant, turbærum in te concitatarum, postquam id egimus, ab iis quæ conveniunt averterimus, sin autem accingere gladio tuo super semur tuum potentissime ²⁴, et concludere adversus eos qui me persequuntur ²⁵, et Deus præcingat te virtute ²⁶ in omni tempore, et in omni genere et virium, et locorum. De eo quod mihi idibus scripsisti, satius erat antea scripsisse. Sit autem tibi Dominus refugium et virtus ²⁷.

737 EPIST. XXXI.

Domino Michaeli peritissimo.

Hei mihi! perit iustus de terra, et luminare nostrum occidit. Abiit humilitatis imago, abiit mansuetudinis simulacrum, et bonitatis et directionis deum facientis arbor defloruit. Ubi illa morum circumspectio, et constantia in absconditum? ubi vocis affabilitas? ubi singularis amicorum amicitia? ubi erga inimicos pax et facilis venia et nulla aberratio lapidis magnetis? At papæ, qualia passus sum! beatum flere contendo, et lamentationibus regem prosequi, et luctus in festo die non recusas stultus homo celebrare? Magnumque illum Joannem conspexeris hilarem hilariter astare ante Jesum quem expetebat, et visu excitaberis, et dignum hominem prædicabis beatum. Tibi quidem visum est luminare illud benefaciens, et de terra, et longe a terrenis rebus evasit. Cum Deo autem, qui

²⁰ Psal. x, 8. ²¹ Psal. xxxvi, 15. ²² Psal. xc, xxxiv, 3. ²³ Psal. xvii, 33. ²⁷ Psal. xlv, 2.

ἀλλ' ἀνδρίζου, καὶ κραταιούσθω ἡ καρδία σου. Δίκαιος γὰρ Κύριος, καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησε· καὶ τάχα μὲν τὰ τέξα αὐτῶν συντριβείη, καὶ μάστιξ οὐκ ἔγγισι ἐν τῷ σκηνώματι σου· τάχα δὲ κινηθήσονται, βέλη νηπίων αἰ κληγαὶ αὐτῶν λογισθήσονται, καὶ μοι ἐπὶ τῆς πέτρας ἵστασο, καὶ οἷς δίκαιως ἐψήφισα θαρρῶν, ἐπάμυνε, τὴν τοῦ λόγου ἀσπίδα προανέχετο [—νέχων?]. ἦν, Θεοῦ τὴν ὕλην φύσει προὑποβαλόντος, ὁ πόνος σου εἰδοποίησε. Δεῖσαν δὲ ἀνενεχθῆναι τῷ βασιλεὶ τὰ ἐπὶ τῷ χωρῆι προχθέντα, ἡμεῖς οὐ σίνισμεν ὁμῖν [f. ἡμ.] αὐτοῖς καταλύσασι [—λελήσ. ?], τοῦτο πρᾶξαι τὴν σὴν εὐγένειαν, οὐ μᾶλλον, ἢ ἀνατελεῖαι [ἀνιστελεῖ. ?] τὸν ἥλιον, ἐκτὸς εἰ μὴ τοῦτο λέγεις κώλυμα τῆς ἀναφορᾶς, τὸ ζητεῖν ὑπομνηματισθῆναι τὴν πρᾶξιν· τοῦτο γὰρ τοι καὶ διψητικώτατον ἐζητήσαμεν. Τοῦτο δὲ γενομένου, τρισάσμενοι, καὶ τὴν ὑπόμνησιν ἐνεστερνίζόμεθα. Ὡστε εἰ μὴ δίδως αὐτὸς τῶν νῦν ἐπαγομένων σοι ταραχῶν, ὡς ἐφησαν, τῷ παρατίμῳ, μετὰ τὸ πρᾶξαι δὲ τοῦ προσήκοντος παρεσφάλημεν· εἰτε μὴ, περιζῶσαι τὴν βομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου, δυνατὲ, καὶ σύγκλεισον ἐξ ἐναντίας τῶν καταδιωκόντων με, καὶ σὲ Θεὸς περιζῶσει δύνάμιν ἐν παντὶ καιρῷ, καὶ ἰδέξ πάση καὶ βίῳ καὶ περιστάσεων. Περὶ δὲ οὐ μοι ἔγραψας εἰδούς, κρεῖττον μὲν ἦν, εἰ πρὸ καιροῦ ἔγραφες. Εἴη σοι Κύριος καταφυγὴ καὶ κραταίωμα.

ΕΠΙΣΤ. ΑΑ΄.

Τῷ κυρῷ Μιχαὴλ τῷ παντὲρχῳ.

Οἱ μοι! οἱ ἀπώλων εὐλαδῆς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ φωστὴρ ἡμέτερος ἔδωκεν. Οἴχεται μὲν ἡ ταπεινοφροσύνης εἰκὼν, οἴχεται δὲ τὸ τῆς πραότητος ἄγαμα, ἀπήνησθε δὲ τὸ τῆς ἀγαθωσύνης φυτὸν, καὶ τῆς θεοποιούσης εὐθύτητος. Ποῦ τὸ τοῦ ἤθους περιεσκεμμένον ἐκεῖνο καὶ συννεῦον εἰς τὸ κρυπτόμενον; ποῦ τὸ τοῦ φθόγγματος εὐπροσῆγορον; ποῦ τὸ ὑπερβαλλόντως φιλόφιλον; ποῦ τὸ πρὸς ἐχθροὺς εἰρηνικὸν, καὶ εὐπαρχωρῶν, καὶ οὐκ ἀποδίον [f. ἀποδέιον] λίθου τοῦ μάγνητος; Ἄλλὰ βραδί, οἷον πέπονθα! Ἰθρηνεῖν ἐπιχειρῶ τὸν μακάριον, καὶ ἐπὶ τῷ βασιλεύσαντι κώπυσθαι, καὶ τελεῖν ἐπὶ τῇ ἑορτῇ πένθημα. Οὐκ ἀνανεύσεις [ἀνανήψεις?], ἀδέλτερς, καὶ τὸν μέγαν Ἰωάννην θεάσθη τῷ ποθομένῳ Ἰησοῦ παρεστῶτα φαῖδρον φαῖδρῳς, καὶ συνεπαρθήσῃ τοῖς ὀρωμένοις, καὶ μακαρίσεις τὸν ἄξιον. Σοὶ μὲν ἔδωκε καλῶς γε ἐκεῖνος ποιῶν ὁ φωστὴρ καὶ τῆς γῆς σοι καὶ τῶν γεηρῶν ἀπεπήδησε· Θεῷ δὲ συνανατέλλει τῷ κατὰ φύσιν ἥλιῳ κατὰ μέθεξιν ἥλιος. Καταλέγεις τὰ ἐκεῖνου καλὰ, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἐννοεῖς, ὅτι ὁ οὐρανὸς τούτων ἄξιος. Τί γοῦν πενήθεις ἐπὶ τοῖς πρὸς τὸν οἰκίον χώρον χωρήσασιν; εἰ μὴ καὶ τὸ πῦρ αἰτιῶς ὅτι ἄνω ῥέπει, καὶ τὴν οὐρανὴν φύσιν οὐκ ἔστιν ὅτε ἠρνήσατο, καὶ πενήθεις ἀετὸν ὑψοῦ καὶ πληθῶν νεφελῶν πετόμενον, ἢ χρωσὸν ὄρον ἢ μαργαρίτας, τὸν μὲν ἐκ τῆς ἀτίμου καπατουμένης· τοὺς δ' ἐξ ἀστρεπτῶν [ἀστρέων?] οὐκυρουμένων θησαυροῦς αὐτῶν ἐπιτιθεμένους, τὴν κόμην διασπαράζαις. Ἄλλὰ πολλῆς ἀνοίας ταῦτα·

¹⁰ Psal. lxxiii, 8. ²⁶ Psal. xl, v, 4. ²⁸ Psal.

οὐκοῦν καὶ τοῦτο τῆς αὐτοῦ μοίρας τίθει. Σὺ δὲ ἐ-
 τέρπου [f. ἐντ.] τῆ ἐπαυδοῦ παροικίᾳ ἐκείνου. Εἰ
 μὲν γὰρ ἐννοεῖται [ἐνηδοκάζει, ἀνευκάζει?] τῆ ζωῆ,
 καὶ καλῶς εἶχεν αὐτῷ τὰ πάντα, οὐδ' οὕτως εἶδει τὸ
 καταπανθῆς τοῦτο καὶ φιλόδακρυ ἐπιδεικνυσθαι. Εἰ
 δὲ τὴν ζωὴν ἠγάπητο πικρὸν ὡς ἀληθῶς θάνατον, καὶ
 τῆς φυλακῆς ἐξάλθηται [ἐξελᾶθ.], καὶ τοὺς δεσμοὺς
 αὐτῷ διαρραγῆναι ἐπηύχετο· ἄρ' οὐκ ἂν ἐχθρῶν
 ἔργα ποιοῖμεν, εἴπερ διακοκταίης ἐκείνῃ τῆς τῶν
 ὀδυνῶν σχολίου, αὐτοὶ δακρῦοιμεν, καὶ πενθοῖμεν
 ἀπαρηγόρητα; Ἄλλ' οὐ καλῶς εἶχεν ἡμῖν τοιοῦτον
 ἔχειν μεθ' ἡμῶν, ἐπὶ τούτῃ κοπτώμεθα; Ἀλλὰ πρῶ-
 τον μὲν τοῦτο φίλαυτον, εἰ γε τὸ οικεῖον καλὸν πρὸ
 τοῦ καθήκοντος ἐκείνῃ τιθέμεθα. Ἐκείνῃ γὰρ τὸ
 ἀναλῦσαι, καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι, βέλτερον. Ἐπειτα
 καὶ τοῖσιν αἰσῶν, νῦν μᾶλλον τῆς παρ' ἐκείνου
 βοήθειας τευξόμεθα, ὅσα καὶ τῷ μόνῳ βοηθῷ πεπλη-
 σιασε, καὶ ἀμέσως ὁμιλεῖν ἐκείνῃ διὰ τοῦτο δεδύ-
 νηται.

Ταῦτά μοι, ὦ λὲ [ὄλιε? ὦ καλλή? ὦ λήστε?] καί,
 ὃν ἐγὼ ἐν Κυρίῳ ὠδίνησα, καὶ ἐγέννησα, καὶ
 ἀπαγαλάκτισα, ὁ λόγος πρὸς τὸ πάθος ἀντεβήθη-
 ραυσα. Δεῖν δὲ ὠθήθη καὶ εἰ κοινωνὸν προσλαβέσθαι
 τῶν ἐκ τοῦ λόγου μοι ἀγαθῶν, ὅπερ δὴ καὶ πάλαι
 μοι εἰνήθη. Σὺ δὲ τὸν μακάριον ἐκείνον καὶ πολλὰ
 καὶ τοῦτο ζῶντα ἐν σαυτῷ ἐπιδείκνυε· καπειθὴ θεός
 σοι τὴν ἀρχὴν ἐνεχείρισεν, ἐνδοῖαι τὴν ἐκείνου πρὸς
 τοὺς ὀπαιεῖς; πραότητα, τὸ εὐμόλιον, τὸ ἐν πᾶσι
 τερεσκευμένον, καὶ εὐδουλον, καὶ τὸ μηδὲν ἀνευ
 λέπτῃς ποιεῖν. Καὶ ἐπὶ πᾶσι καὶ πρὸ πάντων, τὸ πρὸς
 θεὸν εὐλαβῆς καὶ κακόφοσον, καὶ πρὸς ἀνθρώπους
 ἐντροπικόν τε καὶ εὐσημον, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα κάγω
 ἐν ἐκείνῳ κατανοήθηκα, καὶ σὺ ἐξ ἐκείνου πέφυκας.
 Πέφυκας γὰρ τῷ πάντα τὰ καλὰ καὶ φύοντι θεῷ καὶ
 [αὔξειν] παρασκευάζοντι, ὅτι οὐδ' ἀπ' ἐκείνης τῆς ρίζης
 ἔσχευ κλάδους, δείξειε ἰδυτενῶς ἀνατρέχοντας καὶ
 καρποφοροῦντας, καὶ θεὸν καὶ ἀνθρώπους εὐφρα-
 νοντας· μόνον ἔχου [ἐχούσι?] τῆς ρίζης, καὶ μὴ ἀπο-
 σπασθεῖς τῆς ἐκείθεν πίστεως.

EPIST. AB.

Τῷ κυρίῳ Νικήτῃ τῷ Πολίτῃ.

Ὀκνοῦν ὁκλαδε παρ' ἡμῶν ὁ Γλαθηνίτης πρὸς σέ,
 ἀδελφε θεοτίμητε (τοῦτον γὰρ καὶ αὐτὸν συνεπελασ-
 μεν), καὶ τέλλα γε ἀθυμος ὁ ἀνήρ, ὡς [f. δε] καὶ
 δίκων τὸ φορτίον τῆς ἐπισκοπῆς ἤρατο, καὶ τοσοῦτον
 ὑπερῆρκε [ὑπεξεχ.?] τῷ ἀμηνῶν βάρει τοῦ πρά-
 γματος, ὅσον ἄλλοι καὶ προαρπάζουσιν. Ἄλλ' ἡμεῖς
 ἄλλαις τε λόγων ἐπιδραῖς τὴν ἀσπίδα τοῦτῃ τῆς ἀθυ-
 μίας ἐφαρμακώσαμεν, καὶ δὴ κατὰ τὰς ἐπὶ σοὶ ἐπι-
 δας ἐπέδοντες, τὸ πᾶν ἐξηγύσαμεν. Ὅπως οὖν αὐτῷ
 οἶος ἠλείψης, ὦ τὰ πάντα καλῆ χάραθ, γένοιο, καὶ
 μήτε τοῦτῃ ἀναφανείῃ ὀθησαυρὸς, φασίν, ἀνθρακες,
 μήτ' αὐτὸς ἢ ἀνοίαν ἐγκληθειν, ἢ κακόνοίαν· τὸ
 μὲν, ὡς ἐστι ἐξαπατώμενος, καὶ μήποτε συνελ, ὃν
 εἰδέναι διετινόμεν μᾶλλον, ἢ αὐτὸς ἐμαυτὸν· τὸ
 δ' ὡς ἐξηπατηκὸς τὸν ἐν ἐπισκόποις εὐνοῦστατον.
 Ἀλλὰ ταῦτα μὲν εἰς ὄρος ἢ εἰς κῦμα πολυφλοίσβοιο
 θαλάσσης. Σὺ δὲ τὰ τε ἐν κοπρῶνι τὰ τῷ ἀδελφῷ

PATROL. GR. CXXXVI.

et hoc ejus fatum idem reputa; et delectare ejus
 incolata dolorem afferenti. Etenim etiamsi in ani-
 mura sibi indulxisset vivere, et bene sibi omnia
 habere, non ideo conveniebat se habere hoc et lacry-
 mis dignum ostendere; si vero vitam existimavit
 amaram, ut vere mors est, et desiderabat e carcere
 exire, et vincula dissolvi, nonne opera inimicorum
 faciemus, si modo, abrupto ejus dolorum fune,
 nos flebitus, et sine consolatione plorabimus? Ver-
 rum quoniam bene habuit nobis, talem habere no-
 biscum, ideo ægre ferimus? At vero id in primis
 nostri amoris est, si domesticum bonum officio
 præponamus; melius enim illi est dissolutum esse,
 et esse cum Christo. Cum igitur omne adversum sit
 hoc tempore, tanto majore per illum instruemur
 auxilio, quanto propius illi accessit, qui solus ad-
 jutur est, atque adeo nulla re interposita illum allo-
 qui potuit.

Hæc mihi, bone filii, quem ego in Domino peperii,
 et cum dolore peperii et genui et lacte enutrivii,
 hæc adversus moerentem animum defluxit oratio.
 Oportere igitur arbitratus sum te quoque honorum,
 quæ ex oratione derivantur, participem facere,
 quemadmodum plane alio ego tempore consueve-
 ram. Age vero beatum illum et hunc persæpe vi-
 ventem in temetipso demonstra. Ac quandoquidem
 tibi Deus imperium **738** tradidit, in mentem re-
 voca illius in subditos mansuetudinem, affabilita-
 tem, prudentiam in omnibus, bonumque consilium,
 nihil nisi prævia facere meditatione, et in omni-
 bus atque ante omnia erga Deum religionem me-
 tumque mali; erga homines vero sollicitudinem et
 dæcus, aliaque quotquot et ipse in illo deprehendi,
 tu vero ex illo produxisti. Produxisti autem Deo,
 qui bona omnia general augmentumque disponit,
 quippe quos ab illa radice ramos efficit, ostendis
 recte sese protendentes, et fructum afferentes,
 Deumque hominesque lætificantes. Tantum radicem
 teneas neque ab illius pinguetudine avellaris.

EPIST. XXXII.

Domino Nicetæ Politæ.

A nobis ad te, frater divinitus honorate, domo
 domum venit episcopus Glabentitæ. Enim enim ac-
 te nos allocuti sumus. Cæterum homo est minime
 animosus, qui et invitus episcopatus onus suscepit,
 tantum autem immensam negotii pondus excedit,
 quantum alii etiam præripiunt. Verum aliis nos
 sermonum incantationibus scutum illi adversus des-
 perationem confecimus, atque ut in te speret ad-
 hortantes omnia perfecimus. Ut igitur illi sis, vir
 honestissime, qualem te speravit, neque aperiatur
 illi thesaurus, inquit, carbones, neque ipse aut
 de amentia accusetur, aut de malevolentia, partim
 quidem utpote qui deceptus est, neque unquam cog-
 novit, quem ego magis cognoscere quam memet-
 ipsum contendere, partim vero quia episcoporum
 amantissimum deceptus. At ista in montem abeant,
 vel in fluctus maris multum obstrepentis. Tu vero

quæ in sterquilinio, quæque fratri misera sunt, A
 taquam virtutis Hercules munda, aliaque eorum
 quæ in tuis genibus sunt, suavius facito. Duceat
 autem ille gratia tua aureus dies, neque adversa
 aliqua laboret egestate. Nunc quidem hanc gratiam
 petimus abs te, cras vero tu ipse nobis promittes;
 etenim te ad benefaciendum bono viro excitamus.
 Primus autem et magnus archiepiscopus Christus
 bonitate sua servet te desuper ab omni malitia et
 malo.

EPIST. XXXIII.

Anemo

Verus amicus vere quidem dolore afficitur, ubi
 amico careat (et hæc illi contingunt qui vicinos
 desiderat) eumque credat 739 jam non posse
 unquam amplecti, et corde dilaniatur. Verum
 tamen si animus videt et audit, inquit Pythago-
 ricus Epicharmus, ipse autem nos ita vides, viro-
 rum mihi amicissime adeoque desideratissime, non
 causor omnino desiderati absentiam neque dis-
 junctionem. Majus habens dilige, etsi non adsit
 tibi minus, majus vero omnino nos animo videre,
 quo quidem indiget etiam corporeus visus. Ve-
 rum opus est ut tibi præsens sit etiam minus; ita
 enim amicitiam intelligeres esse ditiozem, et quod
 eumdem vellent multum afferret quæstum. At multa
 præter spem perficit Deus, eaque quæ nobis vide-
 bantur, minime perfecta sunt. Græcus quidem dic-
 ceret ita ferre fati necessitatem: Isaias vero nos-
 ter majore caneret pietate: Quod Deus Sanctus de-
 crevit quis hominum potest infirmare? 740 Ut igitur
 illi visum est, ita etiam factum est. A quo
 utinam salvus et incolumis reddaris dulci patriæ
 et iis qui tui sunt amantissimi, utinam reddaris sal-
 vus et incolumis tu, qui peregre abes, desideratis-
 sime. Cum quibus etiam serveris ab omni malo de-
 super et malitia.

EPIST. XXXIV.

Romano Theophylacto.

Ego equidem nec semel, vi honestissime, dixi
 tibi, si Pythagoræ vere philosophiam sectaris,
 oportet te patrias res silentio retinere, nec nos
 æqui sumus id tibi vitio vertere. Si vero Peripate-
 ticus das operam, et beatum prædicas Aristotelem,
 quid linguam contines, patriaque a te facis aliena?
 Haud enim soli fuerunt coryphæi illius sectatores
 Theophrasti et Demetrii, quorum alter quidem eo
 quod divinius loqueretur, nomen sortitus est, alter
 vero Phalereus opus etiam quoddam perditiligens
 edidit de sermonis interpretatione. Verum hos
 parvipendis, præsertim cum te ex rhetorica, ut sole-
 mus, hospitio convivioque exceperimus. Id quidem
 peripateticum sentis, si fide dignus haberi debet
 Aristotelis in Platonem contemptus. Sed minime
 credendum est, quod antiquitus beatus ille divi-
 num Platonem ægre ferret, eumque variis laceraret
 modis propter altiorum reverentiam, atque ut tibi

739 Isa. xiv, 27.

δυσχερῆ, ὁ τῆς ἀρετῆς Ἡρακλῆς ἐκκάθαρον, καὶ
 ἄλλα τῶν σοῦ ἐν γούνασι κειμένων, ἦδιον ποίησον,
 καὶ εἴη σοῦ γε ἕνεκα χρυσῆς αὐτὸν ἀγαγεῖν ἡμέρας,
 καὶ μὴ ἐπιστυνάζοσι ἀβουλήτω τιμὴ συναντήματι.
 Νῦν μὲν οὖν ἡμεῖς σε χάριν αἰτούμεν· ἀβριον δ' αὐ-
 τὸς ὁμολογήσεις, ὅτι σε πρὸς τὸ ἀγαθὸν ἐπ' ἀγαθῶ
 διεγείραμεν· ὁ δὲ πρῶτος καὶ μέγας ἀρχιεπίσκοπος
 Χριστὸς, ἧς (sic) ἀγαθότητος τηροῖ σε πάσης κα-
 κύνσεως ἀνώτερον καὶ κακώσεως.

EPIST. A1'.

Τῷ Ἀνέμῳ.

Ἄληθῶς μὲν ἀνιάται φαῖλος ἀληθινὸς τοῦ φιλοῦμέ-
 νου στερούμενος, καὶ ταῦτα γειτονῶν τῷ ποθομένῳ,
 καὶ ὅσον οὐκ ἤδη δράττεσθαι τούτου οἰόμενος, καὶ
 B τὴν καρδίαν ἀμύσσειται. Πλὴν ἐπεὶ νοῦς ὁρᾷ κεινοῦς
 [f. καὶ νοῦς] ἀκούει, φησὶν ὁ Πυθαγορικὸς Ἐπίχαρ-
 μος, αὐτὸς δὲ ἡμᾶς οὕτως ὁρᾷ, ἀνδρῶν ἐμοὶ φι-
 λητῆ, κἀντεῦθεν καὶ ποθεινότητι, μὴ πάνυ τοι αἰτιῶ
 τὴν διάστασιν, μηδὲ τὴν τοῦ ποθομένου ἀπόταξιν.
 Τὸ γὰρ μείζον ἔχων ἀγάπα, κἀν μὴ παρῆ σοι τὸ
 ἔλαττον· μείζον δὲ πάντως, τὸ ὄρᾳ ἡμᾶς· τῷ νῷ, οὐ
 καὶ ἡ σωματικῆ δεῖται ὄρασις. Ἄλλ' ἴδει παρῆναι
 καὶ τ' ἔλαττον· οὕτω γὰρ ἂν ἦ; μὲν [f. ἂν ἦμεν],
 φαίης ἂν, τὰ φιλικὰ πλουσιώτερον [f. -ροι], καί κεν
 τὸ βουλοίμην, καὶ κεν πολλὸν κέρδιον ἦεν. Ἄλλὰ πόλλ'
 ἀέλιπτως κραίνεις Θεὸς, καὶ τὰ δοκηθέντα τ' οὐκ ἐτε-
 λέσθη· καὶ Ἑλλήν μὲν ἂν εἴποι· Φέρειν ἀνάγκη τὸ
 μόρσιμον· Ἡσαΐας δ' ὁ ἡμέτερος εὐσεβέστερον ἀπο-
 θεσπίσαι, ὡς Ὁ Θεὸς ὁ ἅγιος ἐκύρωσε, τίς ἰκανὸς
 C ἀνθρώπων διατρεῖσθαι; Ὡς οὖν τούτῳ ἔδοξεν, οὕτω
 δὴ καὶ γέγονεν· ὑφ' οὗ καὶ ἀποσωθείης τῇ γλυκεῖᾳ
 πατρὶδι, καὶ τοῖς φιλότοις ἀποσωθείης ἀπόδημα
 πολυπόθητον, μεθ' ὧν καὶ διατηροῖ τῆς πάσης κακύν-
 σεως ἀνώτερον καὶ κακώσεως.

EPIST. AΔ'.

Τῷ Ῥωμαίῳ Θεοφυλάκτῳ.

Αὐτὸς δὲ οὐδ' ἄπαξ, ὧ καλὲ κάγαθέ. Καίτοι εἰ μὲν
 τὴν Πυθαγόρου μετεῖ [μετῆεις?] φιλοσοφίαν, ἔδει
 τῶν πατρῶν τῆς σιωπῆς σε ἀντέχεσθαι, καὶ οὐδ'
 ἡμεῖς ἂν σοι ἐπικαλεῖν ἦμεν δίκαιοι. Εἰ δὲ τὰ τοῦ
 Περιπάτου σπουδάζεις, καὶ τὸν δαιμόνιον Ἀριστοτέ-
 λην ἀρχεῖς, τί τὴν γλώτταν ἐπέχεις καὶ ἀποποιῆ σου
 τὰ πάτρια; Οὐ γὰρ ἐκείνου τοῦ κορυφαίου διασώται
 D Θεόφραστοι, καὶ Δημήτριοι· ὧν ὁ μὲν, ἀπὸ τοῦ θειό-
 τερον φράζειν ἔλαχεν ἄνομα· ὁ δὲ γε Φαληρεὺς, καὶ
 Περὶ ἑρμηνείας λόγου σύνταγμα τι σπουδαῖον ἐξ-
 ἤνεγκεν. Ἄλλ' ὀλιγωρεῖς ἡμῶν, καὶ ταῦτά σε ποτε ἐκ
 ῥητορικῆς ξενισάντων καὶ ἐστιασάντων, ὡς εἰκομεν
 [f. εἶχομεν]. Τοῦτο μὲν ἤδη περιπατητικὸν φρονεῖς,
 εἴπερ Ἀριστοτέλους ἢ πρὸς Πλάτωνα ὀλιγωρία πι-
 στή. Ἄλλὰ μὴ [μῆν?] ἐκεῖνο μᾶλλον ἐκδεκτέον, ὅτι
 τὸ ἐπὶ παλαιὸν δυσχεραίνει τοῦ θεοῦ Πλάτωνος ὁ
 δαιμόνιος, καὶ τοῦτον σπαράττει πολλαχοῦ ἐπὶ συν-
 τηρήσει τῶν ὑψηλοτέρων, καὶ ἵνα πείσῃ μὴ οὕτω τα-

πεινῶς καὶ ὑποπεζίω· [-παίξ·? -δεῶς?] ἐκλαμβάνεσθαι τὰ οὐράνια. Ταῦτα οὖν παραδεχόμενος περὶ τῆς διαφορᾶς τῶν ἀνδρῶν, οὐδὲ τοῦτο πατρῴζεις τὴν πρὸς τοὺς ἦν ὅτε διδασκάλους ὀλιγωρίαν. Ἐάλως οὖν ἡμῖν ὁ πολλὰς πλεκτὰς, συλλογισμῶν ἐπισπώμενος. Ἄλλὰ γὰρ ἰδοὺ με καὶ διαοιδωράσκες διακόψας τὰ ἄμματα τῆ μαχαίρα τῆς ἀρχῆς, ἣν ἐφόρεσας. Αἰτιᾶ γὰρ που τῶν τῶν πραγμάτων τάραχον, οὐκ χέροντά [pro οὐκ χ., | f. συγγέοντά] σου τῆς πρὸς τὰ βελτίω σχολῆς τὴν εὐστάθειαν. Τοῦτοις δὲ συνάττεις καὶ τὰ πρὸς ἡμᾶς γράμματα, ἔρεις τι καὶ δεύτερον ὡς ὁμιλεῖς ἡμῖν, τῷ μετρίῳ καὶ ὄντως καλῷ Ἰωάννῃ τὴν σουτοῦ καρδίαν ἐκχέων, ὥστε μάτην σε καὶ τὸν ἀναίτιον αἰτιώμεθα. Τοῦτο δὲ σου τῆς ἀπολογίας καὶ μᾶλλον δέχομαι. Ὁ γὰρ δὴ καλὸς οὗτος Ἰωάννης πρὸς ἡμᾶς γράφων, μυρία τὴν πρὸς αὐτόν σου χρηστότητα κατευφήμησε, καὶ ἰοικῶς, οὐκ ἀχάριστον φύχην εἰς τὰ γράμματα κατατίθεσθαι. Ὡστε βάλλ' οὐτως χρίων τὰ βέλη σου μέλιτι, καὶ οὐκ ἂν σε γραφὰς ἀπεικονῶντες, τῆς ἐς φίλιαν ἢ λόγους παρανομίας γραφοίμεθα. Ἀπέχομεν γὰρ τὰς ὀφειλὰς οἷς ἀπεικονῶντες τῷ Ἰωάννῃ. Πρόδηλον δὲ καὶ οἱ πάροικοι ἡμῶν καὶ πάντα τῆς Ἐκκλησίας ἀπλῶς λευκάς ἡμέρας διάζουσιν [f. διάξουσιν] αὐτοῦ τὴν σὴν γλυκύτητα δεχομένου [δεχόμενοι?] πολλῶν φερομένην τῷ βρέματι. Εἴη σε τερῶν ὁ τῆς σοφίας Πατὴρ Θεός, πάσης κακύνσεως ἀνώτερον καὶ κακώσεως.

ΕΠΙΣΤ. ΔΒ΄.

Τῷ αὐτῷ.

Ἄει μοι τὸν πόθον ἀνάπτεις, μεγαλεπιφανέστατέ μοι αὐθέντα, ἀεὶ σεαυτοῦ μελιζῶν ἐπὶ χρηστότητι ἀγγελλόμενος. Ἀναβάτεις γὰρ ἐν τῇ καρδίᾳ διατιθέμενος, τὴν Ἰακώβ ὑποδεικνύεις ἡμῖν κλίμακα, τὸ παρὸν τοῦ μέλλοντος τιθεὶς ἐπιβάσιον. Ὅθεν καὶ εὐχομαί σοι τελειωθῆναι ταύτην ἄνοδον, ἣ Θεός, ὡς πιστεύομεν, ἐπιστήρικται. Τοῦτο, γὰρ τέλος ἐστὶ πάσης ἀναβάσεως, οὗ γενομένου, στάσις παντελῆς τῆς κινήσεως. Στήσις γὰρ, φησὶ καὶ τῷ Μωϋσεῖ, ἐπὶ τῆς πέτρας. Σπεῦδε γοῦν τῇ προαιρέσει· εἶδόν τισιν ὀρμημασι· χρώμενος, καὶ παρὰ Θεοῦ κατευθυνθήσεται σοὶ τὰ διαθήματα· οὐ προσκόψεις πρὸς λίθον τὸν πόδα σου, εἴτε αἰσθητὴν δυσπραγίαν, καὶ σκληρότητα, καὶ βαρύτητα τὸν λίθον νοήσομεν, εἴτε τὸν νοούμενον ἐχθρὸν τὸν τῇ ὑπερηφανίᾳ βαρυνθέντα, καὶ ἀποπεσόντα τῆς ἀνω τάξεως. Ὁ γὰρ ἀγαθός Θεός τοῖς ἀγαθοῖς ἀγαθύνειν ἀεὶ πιστεύομενος, οὐδὲ τὴν σὴν παρῆσεται ἀγαθότητα. Ἐφ' οὗ καὶ τερῶν πάσης κακύνσεως ἀνώτερος καὶ κακώσεως.

²³ Psal. xc, 12.

A suadens celestia non ita humilliter ac contemptim esse excipienda. Hæc igitur intelligens de duorum virorum discrimine, ne paternum imiteris contemptum adversus istos aliquando discipulos. Captus igitur es a nobis qui multos attrahis syllogismorum nexu. Sed enim ecce me etiam effugis dirumpens vincula gladio principatus quem gessisti. Etenim causarum quodammodo negotiorum tumultum non præbentem tibi stabile otium ad meliora. His autem litteris, quas ad nos mittis concinnas et aliquid etiam addis, quemadmodum nobis colloqueris, **740** viro probro veræque honesto Joanni effundens cor tuum ita ut frustra et sine causa te accusemus. Id equidem pro tua libenter accipio apologia. Nam vir ille honestus Joannes ad nos scribens infinitis quidem laudibus tuam in se extulit bonitatem, et æquum est, animam beneficii non inmemorem litteris consignare, ut ita eloquatur melle liniens sagittas tuas, et nos scripta a te exigentes non scribamur præter æquum contra amicitiam aut contra sermones. Debita recipimus, quam solvis honesto viro Joanni. Manifestum est et eos, qui juxta nos habitant, et Ecclesiam universam dies candidos simpliciter ducere, tuam illo accipiente dulcedinem multo cum impetu fluentem. Deus autem, qui sapientiæ pater est, te servet desuper ab omni malitia et malo.

EPIST. XXXV.

Eidem.

B Semper mihi desiderium excitat, illustrissime mi domine, semper majorem te præbens in bonitate. Ascensionibus enim in corde dispositis exhibes nobis Jacobi scalam præsens futuri ponens fundamentum. Unde exopto etiam tibi, ut hujusmodi ascensus perficiatur, in quo, ut credimus, Deus manet. Etenim talis est finis omnis ascensionis, quo peracto perfecta motus statio. Collocaberis enim, sicut etiam Moysi, super petram. Stando igitur proposito tanquam stimulis quibusdam uti, et a Deo gressus tui dirigentur, neque offendet ad lapidem pedem tuum ²⁴, sive petram intellexerimus sensibilem difficultatem et duritiem et gravitatem, sive intelligibilem inimicum superbia gravem et de supremo ordine decidentem. Bonus autem Deus, quem semper confidimus bonis bona dare, neque tuam prætermittit bonitatem, qui etiam utinam servet te desuper ab omni malitia et malo!

ANTONII BONGIOVANNI

www.libtool.com.cn

PRÆFATIO

AD THEOPHYLACTI IN V. PROPHETAS MINORES COMMENTARIA.

Qui veterum auctorum opera, nondum vulgata, publici juris facere student, ii profecto rei litterariæ plurimum prosunt, et viros eruditos, antiquitatis studiosos, immortalis beneficio sibi devinciunt. Quod eum ita sit, egregio viro, senatori eximio, Francisco Foscareo maxima habenda gratia, qui, non minus litterariæ quam civilis reip. bono natus, luculenta hæc Theophylacti Commentaria summo studio edenda curavit. Cum enim ea in ms. codice bibliothecæ Bavaricæ delitescere cognovisset, serenissimum ducem, clarissimi viri opera usus Felicis Oefelii, rogavit, ut ea describi, et secum communicari pateretur. Annuit humanissimus ille princeps, ac Venetias non exemplum, sed codicem ipsum pro sua magnitudine animi ad eum misit. Nunc demandata nobis codicis exscribendi et Latine reddendi cura, paucæ quædam de re totâ præfari placet.

Codex, ut mihi quidem videtur, exaratus est tertio decimo circiter sæculo, præfertque titulum : Θεοφυλάκτου ἀρχιεπισκόπου Βουλγαρίας ἐξηγηταίς εἰς τὸ δωδεκαπρόφητον. *Theophylacti, archiepiscopi Bulgariae, Commentaria in XII prophetas.* Titulus, qui binis aliis in codicibus occurrit, Augustano altero, altero Argentoratensi, in errorem induxit viros eruditos, inter quos Joan. Albertum Fabricium, qui Commentaria hæc in XII prophetas omnia Theophylacti esse putarunt. Ain' tandem? Theophylacti revera non sunt? In Oseam quidem, Habacuc, Jonam, Nahum, atque Michæam, sunt Theophylacti, ut ex ejus stylo manifeste liquet; in reliquos septem, non item, ut postea compertum habuimus. Cum enim Latine reddidisset quæ in Michæam sunt, Latine item reddere cœpisset quæ sunt in Sophoniam, atque hæc inter et illa discrimen aliquod, ad stylum quod attinet, deprehendisset, dubitare cœpi essentne verè Theophylacti, an alterius scriptoris. Illico eorum scripta consului, a quibus Theophylactum nonnulla depromere animadverteram, ac meis oculis vidi, quæ in Sophoniam et reliquos ascripta essent commentaria, Theodoretî commentariis omnia respondere. Necesse propterea fuit et alios consulere codices, Augustanum scilicet et Argentoratensem, in quibus et ipsis exstare Theophylacti in XII prophetas commentaria dicebantur. Horum igitur alterum, impetrata venia ab humanissimis Augustanæ bibliothecæ præsidibus, Venetias nobis misit eximius vir Gonfridius Hekingius: alterum cum Theodoretî commentariis accuratè contulit clarissimus Schererius, et utrumque cum ms. Bavarico convenire deprehendimus, ut alter ex altero descriptus videatur. In omnibus his codicibus desiderantur non pauca ex commentariis in Oseam, ut prologus, et alia complura. Prologum ex Veneto codice, permissu Marci Foscareni, viri summi, equitis ac D. Marci procuratoris, bibliothecæ præfecti, accuratissime descripsit cl. vir Antonius Zanetti, nobisque Latine reddendum dedit. Porro cum per temporum injuriam aliquot in eo prologo lineæ desiderarentur, insigniores Europæ totius bibliothecas perquisivimus, ut ope manuscriptorum codicum eæ, si fieri posset, restituerentur. Qua in re ne Oriens quidem nostra caruit diligentia. Siquidem legatus ad Turcarum imperatorem profectus supra memoratus Franciscus Foscarus, vir et consilii magui et eximiæ virtutis, hac arrepta occasione, studiosissime bibliothecas illic omnes, omnium præsertim celebratissimam, quæ in monte Atho est, pervestigandas curavit. At frustra cessit labor omnis. Itaque cum eum dare non liceat, ut volumus, damus ut possumus. Quod itaque prodeant integra, vauis lineis exceptis, in

quinque istos prophetas Theophylacti commentaria ; quodque prodeant omnium maxime emendata : debet id uni exquisitissimo codici Græcæ D. Marci bibliothecæ, qui vel Theophylacti ipsius tempore, vel non multo post, exaratus videtur. Quo in codice in quinque supra memoratos duntaxat prophetas exstant commentaria, omissis cæteris, ex quo conjicere licet, Theophylactum aut morte præreptum, aut curis aliis distentum Commentaria in reliquos septem absolvere non potuisse.

Quid prohibet, inquis, quominus, trium auctoritate codicum freti, dicamus isthæc in reliquos septem prophetas commentaria esse Theophylacti ? Quid prohibeat, rogas ? Prohibet stylus a Theophylacti stylo plane diversus : prohibet Venetus codex, ipsimet Theophylacto facile cœvus : prohibent alii codices antiquissimi, Theophylacto ipso longe vetustiores, in quibus Nanius XXXI, quibus in codicibus commentaria ista Theodoretotribuuntur. Quid vis amplius ? Dicam tamen amplius. Prohibet demum ipsemet Theophylactus. Quomodo prohibet ? Audi. Prologi initio diserte testatur, se commentaria hæc imperatricis jussu τρισσῶς ἀποργάζεσθαι, trifariam exponere, atque τρισσῶν ἐκδοχῶν, triplicem in eis plerumque consecrari interpretationem, quæ triplicem explicet Scripturarum sensum, litteralem nimirum, ut vocant, notatam atque tropologicam. Hæc porro quam sibi proponit methodus, conspicitur in quinque supra memoratis prophetis, in reliquis non item. In his enim litteralem duntaxat sensum auctor persequitur, id quod facere Theodoretum consuesse eruditi norunt. Visne quid amplius ? Dicam amplius. Theophylactus nimirum ad calcem cujusque commentarii quædam disserere solet de vita rebusque gestis cujusque prophetæ, quod non fecit Theodoretus. Patet id cum ex Veneto codice, longe omnium præstantissimo, tum ex Loniceri interpretatione. In codice autem Bavarico id videre est in quinque supradictis tantum, non item in reliquis. Fateamur igitur necesse est, ea Theodoretis esse, non Theophylacti. Quid vero de tribus supra memoratis codicibus dicemus ? Id nimirum, quod res est, eos esse longe recentissimos, eosque pro uno haberi debere, cum alium ex alio descriptum fuisse constet. Idem enim in singulis apparet defectus, eadem omnino lacunæ, hiatus iidem. Verisimile porro est librarium, quo codicem sum pluris venderet, apposuisse Theodoretis commentaria, ubi Theophylacti deficeret interpretatio.

Hæc hæctenus. Ad prophetarum textum quod attinet, retinere maluimus interpretationem quæ in Polyglottis e regione τῶν LXX ponitur, quam novam aliquam adjicere ; ne, si forte in re tanti momenti aliquid offensum esse videretur, id magno nobis crimini verteretur. Ad nostram vero interpretationem quod spectat, in eo vel maxime labravimus, ut Latina esset, ut Græco textui respondens, ut dilucida. Id si minus præstitimus, cum pro viribus præstare studuerimus, conatum saltem nostrum humanus lector æqui bonique faciet. Illud te monitum volo, commentaria hæc Græce nunc primum prodire, si quæ in Oseæ caput primum sunt, et initium secundi excipias. Latine vero prodierunt in quatuor priores, sed cum iisdem omnino lacunis quas in tribus supra memoratis codicibus esse modo dicebamus. Latinam hanc, quæ Loniceri est, interpretationem e regione Græci textus posuimus ; et tibi Lonicerus a Theophylacti mente aberrare visus fuit, novam aliam ad cujusque paginæ calcem apponere maluimus, quam ejus interpretationem emendare. Virorum enim eruditorum laboribus parcendum putamus. Si qua item occurrit discrepantia inter ms. Bavaricum et Venetum, eam subinde adnotamus suo loco, meliorem sæpè, ubi licuit, lectionem retinentes. Ubi licuit, inquam : nam sæpenumero coacti sumus deteriores ponere, ut Loniceri interpretationi serviremus. Cætera nos primi tum Græce tum Latine damus. Sed hæc hæctenus.

Habes igitur, erudite Lector, luculentissimam Theophylacti Operum editionem, quam quidem bibliothecis necessariam puto, cum ob interpretis ipsius præstantiam, tam ad sacrarum Scripturarum interpretum seriem absolvendam. Etsi enim ex antiquissimis non est noster hic interpres, ab iis tamen ipsis, Theodoretis præsertim, 'apis instar', optima quæque decerpit, suisque ita temperavit, ut illorum industriam non modo æquare, sed alicubi etiam superare videatur. Claudicat is quidem in aliquibus sententiis ; sed et

Origenes claudicat, et Irenæus, et alii non pauci: quibus tamen hoc nihil officit, quominus in optimis scriptoribus habeantur, leganturque vulgo ab orthodoxis. Excipe igitur læto animo præclarum sacrarum Litterarum interpretem, apud quem multa reperies sapientissime scripta; quæ si apud alios quæras, frustra quæras.

ΤΟΥ ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

ΚΥΡΙΟΥ

ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΩΣΗΕ.

BEATISSIMI

ARCHIEPISCOPI BULGARIE

DOMINI

THEOPHYLACTI

EXPOSITIO IN PROPHE TAM OSEAM.

1 Cum in mandatis mihi dederit pia et litterarum amantissima imperatrix, ut ex vetustis in prophetas elucubratis Commentariis unum aliquod volumen componerem, brevitati simul et claritati consulens, quæso eos, qui forte legent, ne temere judicent de operis difficultate, neque mihi succenseant, quod ejus mandata conficiens, illud aggredi non dubitarim. Nam si quidpiam est, quod in rebus natura difficillimis censerit debeat, isthuc profecto est, quod ea cum breviter atque dilucide simul exponantur. Quamobrem id oneris equidem recusassem, ni sanctæ imperatricis ejusque fidei rationem habendam putassem, quæ profecto fides tanti est, ut non grano sinapis, sed summis montibus comparanda videatur; quæ propterea non id operis modo, sed et alia, humanis viribus longe majora, pro excellentia sua, præstare facile potest. Si quid ergo præstitum est, quod bonæ mulieris hujus voluntati respondeat, cujus oculi mensque columbæ sunt, id profecto vi divini ipsius Spiritus ac fidei factum est: sin procul ab divina ejus voluntate est aberratum, quæso rursus obtestorque, ne meæ imbecillitati potius quam summæ rei difficultati tribuendum putetur. Quoniam autem trifariam isthæc prophetarum oracula expo-

Φιλοθέου βασιλίδος καὶ φιλολόγου πληρῶν ἐπίταγμα (τὸ δὲ ἦν ἐκ τῶν εἰς τοὺς προφήτας πάλαι καταδληθεισῶν ἐξηγήσεων σύνταγμά τι θέσθαι: συνοπτικώτερον ὁμοῦ καὶ σαφέστερον), παραιτούμαι τοὺς ἐντυγχάνοντας μῆτε ἀγνωμόνως διαιτᾶν τῇ δυσχερείᾳ τοῦ ἔργου, μὴδ' ὀλίως νεμεσᾶν μοι τοῦ ἐγχειρήματος . . . περ . . . ἄλλοι, καὶ τοῦτο τοῖς φύσει ἡυσεργάτοις συναριθμητέον, τὸ τὰ αὐτὰ καὶ συντετημένως . . . σαφῶς ἀπαγγέλλεσθαι· ὥστ' ἐγώ γε κἀν ἀπειπάμην τὸ ἔργον, εἰ μὴ πρὸς τὴν πίστιν τῆς ἡγιασμένης βασιλίδος ἀπέβλεψα, οὐ κόκκη νάπυος παραβάλλεσθαι, ἀλλ' ὄρεσι μεγάλοις δικαιομένην, καὶ . . . α τοῦτο δυναμένην ἐκ τοῦ περιέχοντος, οὐχ ὅπως τοιοῦτου ἔργου ἐξάνυσιν, ἀλλὰ καὶ τὰ μείζω πάσης ἀνθρωπίνης δυνάμεως . . . εἰ μὲν οὖν ἔγυσται τι πρὸς τὸ βούλημα τῆς καλλῆς ταύτης ἐν γυναιξίν, ἥς οἱ ὀφθαλμοί, καὶ ἡ νοερά . . . περιστερὰ, καὶ τοῦ Πνεύματος, σαφῶς τοῦ ἐνθέου ταύτης σκοποῦ, καὶ τῆς πίστεως τὸ κατόρθωμα· εἰ δὲ πόρρω τοῦ θι . . . θελήματος ἐκείνης ἐπεπλανήθημεν [ἴ. ἀπ.], ἔστω μὲν καὶ τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας ἡ ἀποπλάνησις, λογιζέσθω δ' ἔτι καὶ τῷ δυσέργῳ τοῦ πράγματος· ἐπεὶ δὲ καὶ τρισσῶς ἀπογράφασθαι τὰ τῶν προφητῶν παρὰ τῆς εὐσεβοῦς ταύτης δεσποίνης ἐπιταγεῖς, ἐστὶ μὲν οὐ τὴν ἐντολήν ἐξεπλήρωσα,

ἐναυχῶ δὲ, πρὸς τὸ τελῆσαι ταύτην ἡσθῆνησα, ἀξιῶ ἂν
 κἀναυθα μὴ κικρῶς κρινέσθαι. Οὐδὲ γὰρ πάντα
 τὴν τριεσθὴν ἀδικίαν ἐκδοθὴν παραδέχονται, ἀλλ'
 ἔστιν ἡ μίαν μόνην ἐπιβολὴν ἐναγκαλιζόμενα, πρὸς
 τὰς λοιπὰς, ἢ ἀμφοτέρως, ἢ θατέραν, ἀφίλωσ ἔχει
 πᾶν καὶ δυσαρμόστως. Ἄλλα γὰρ τί ταῦτα τοὺς
 πολλὰς ἀξιῶ; τῇ ἐπιταξίᾳ μόνῃ Θεὸς ἀρεστὸν
 θεῖν τὸ ἔργον. Καὶ τὸ . . . ἔχομεν.
 nullam cum hisce conjunctionem habeant, nec ullam affinitatem. Verum quid hæc ab civibus? Utinam illi soli, quæ nobis imperavit, acceptum sit isthuc quod aggredimur opus. Hoc uno contenti erimus!

vere a pia imperatrice hac sum jussus; cum id alicubi præstiterim, alibi vero pro mearum imbecillitate virium præstare non potuerim: quæso ne isthuc etiam acerbiori judicio mihi vitio tribuatur. Non omnia enim ejusmodi sunt, quæ triplicem hanc expositionem recipere commode queant; sed quædam sunt, quæ unam duntaxat cum amplectantur, reliquas duas, vel alterutram omnino rejiciant, quodnullam cum hisce conjunctionem habeant, nec ullam affinitatem. Verum quid hæc ab civibus? Utinam illi soli, quæ nobis imperavit, acceptum sit isthuc quod aggredimur opus. Hoc uno contenti erimus!

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ

ΤΗΣ ΕΞΗΓΗΣΕΩΣ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ ΠΡΟΦΗΤΩΝ

PROŒMIUM

EXPOSITIONIS SANCTORUM PROPHETARUM.

Ἄρχαιον μὲν τὸ τῆς προφητείας χάρισμα [καὶ] τῇ Ἀ
 ἀνθρωπότητι σύγχρονον. Ἄδὰμ γὰρ περὶ τῆς γυναί-
 κης καὶ ἔγνω καὶ προεφῆτευσεν, ὅτι τε *Τούτο γυναι-*
κότων ἐκ τῶν ὀστέων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρ-
κῆς μου, καὶ ὅτι Ἄντι τούτου καταλείψει ἄνθρω-
πος τὸν πατέρα αὐτοῦ, καὶ τὴν μητέρα ἰδὸθῃ
 ἐκ παρὰ Θεοῦ τῷ βίῳ εἰς κοινὴν τῶν ψυχῶν ὠφέ-
 λειαν. Δύο μὲν γὰρ εἰσι τὰ ποιητικὰ καὶ . . . τικὰ
 τῆς κατὰ τὸν ὄντως ἄνθρωπον τελειότητος, ἢ τε θεο-
 γνωσί, καὶ ἢ τῶν ἀρετῶν ἐργασία· ἀμφοτέρα γὰρ
 ἢ προφητεία διδάσκει· τὴν μὲν θεογνωσίαν, ἐν οἷς
 τῶν εἰδώλων ἀπάγει, καὶ τῷ ἀληθινῷ Θεῷ προσάγει,
 τὰς τε ἄλλας αὐτοῦ οἰκονομίας δεικνύουσα, καὶ τὴν
 μαίωσιν πασῶν, ἐν σαρκί, φημί, τοῦ Υἱοῦ παρουσίαν, ἐμ-
 φαίνουσα· τὴν δὲ τῶν ἀρετῶν ἐργασίαν, ἐν οἷς τὴν μὲν
 κακίαν διαβάλλει, τὴν δὲ ἀρετὴν εἰσάγειται, καὶ συν-
 ὠλως εἰπεῖν, διὰ τῆς τῶν μελλόντων ἢ λυπηρῶν ἢ ἰλα-
 ρῶν προσαγορεύσεως, τὸν τε νοῦν καὶ τὰ ἦθη ρυθμίζει.

Προφήται καὶ [f. δὲ] μετὰ τὸν Ἄδὰμ τάχα μὲν
 καὶ ἄλλοι γεγόνησαν ἄν· καὶ γὰρ καὶ τοῦ Ἀδάμ τοὺς
 λόγους εἰς τὸ μέλλον τι ἐξεδέξαντο, τῆς χάριτος ἐν-
 εργούσης δι' αὐτοῦ, εἰ καὶ μὴ ἀξιὸς ταύτης ἦν·
 καὶ Νῶε δὲ μετὰ τὸ διουπνισθῆναι πάνθ' ὅσα ἐποίη-
 σεν αὐτῷ ἂν νεότερα φ. νῆσας υἱὸς, προφητικῇ
 χάριτι τυχὸν ἔγνω. Ὁ μὲντοι Ἀβραάμ παρ' αὐτοῦ
 Θεοῦ προφήτης ἀναγορεύεται, πρὸς τὸν Ἀβιμέλεχ
 εἰπόντος· Ἀπόδος τὴν γυναῖκα τῷ ἀνθρώπῳ . .
 προφήτης ἐστὶ· καὶ οἱ ἐξ αὐτοῦ δὲ ἐπιστημότατοι
 πατριάρχαι τὸ μέλλον προέγνωσαν. Ἐγγράφου μὲν-
 ται . . . προφητείας Μωσῆς κατάρξει ὠμολόγηται,

3 Vetus est prophetiæ donum, et humano generati-
 coævum Adam perspecta de muliere quæ gesta-
 erant habuit, et vaticinatus est, cum dixit: *Hoc*
*nunc os de ossibus meis, et caro de carne mea*¹. Mox-
 que subjecit, *Propter hoc relinquet homo patrem et*
matrem, et adhærebit uxori suæ: idque ipsum
 ad communem animarum utilitatem est huma-
 næ vitæ divinitus tributum. Duæ enim omnino res
 sunt, quæ perfectum hominem, qui vere homo sit,
 efficiunt, quarum altera sita est in Dei cognitione,
 altera in virtutum exercitatione. Utamque vero do-
 cet prophetia; Dei cognitionem in primis, eo quod
 ab idolis homines avertat, eosque ad verum Deum
 adducat, cum alia ipsius mysteria patefaciendi-
 tum, quod est omnium maximum, Filii in carne ad-
 ventum; virtutum dein exercitationem, et quod vi-
 tium explodat, inducatque virtutem, atque per ho-
 norum malorumque prædictionem, hominum men-
 tem moresque componat.

Alii præterea multi post Adam exstiterē prophe-
 tæ. Lamech enim verba quidam sic accipiunt, ut
 ad futurum tempus referenda putent, perque ip-
 sum operabatur divinæ gratiæ vis, etiamsi dignus
 non esset, qui gratia ista donaretur. Noe quo-
 que somno excitus, prophetica forte gratia no-
 vit quæcunque ei filius junior fecisset. Et vero
 Abraham propheta declaratur ab ipso met Deo, cum
 Abimelecho dixit, *Redde mulierem viro; Propheta*
*enim est*²: cæterique subinde ab eo prognati pa-
 triarchæ clarissimi futurum et ipsi prospexerunt.
 In confesso vero est Moysem primum fuisse, quæ

¹ Gen. ii, 23. ² ibid. 24. * Gen. xx, 7.

scriptis oracula tradiderit; qui tum futura prænuntiavit, tum maxime præterita, numine divino afflatus novit. Propheta enim quis declaratur non solum ex eo, quod futura prospiciat, atque prænuntiet, sed etiam ex eo quod a Deo præteritorum cognitionem accipiat

Α εἰπὼν μὲν καὶ περὶ τῶν μελλόντων, ἐμπευσθεὶς δὲ μέλλον τὰ προγεγονότα· οὐ γὰρ τὸ τὰ μέλλοντα μόνον προγεγόνασκεν, ἢ προλέγειν, προφήτην ποιεῖ γινώσκων τὴν γνώσιν ἐκ Θεοῦ τις λαθῶν, προφήτης λέγεται.

ἐν κρυφῇ ἀποκαλύπτωνται. . . . . ἐν περὶ τοῦ Πνεύματος, καὶ οὗτοι . . . . . ἐροῖς ὀφθαλμοῖς ἐκ τοσαύτου διαστήματος τὸν γι. . . . . τρόπως οἱ προφῆται τὸ μέλλον διδάσκουσιν· ἢ καὶ προφήτην ἑμῶν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεός, καὶ τὰ τοιαῦτα· ἢ διὰ

Β καὶ τοῦ χαλκοῦ ἔφεως, ἢ σωτήριος θυσία καὶ σπαύρωσις

λόγον ὡς ὅτε Ἱερεμίας ποιήσας κλοιούς σιδηροῦς ἐκ

Ἐκαλοῦντο μὲν οὖν καὶ παρ' Αἰγυπτίους οἱ ἱερεῖς, π.

προφῆται καὶ ἀληθῶς· οἱ πάλαι παρὰ τὸ

ὄργανον

Γ καθόλου γὰρ πολέσημον τὸ τῆς πρ.

πνευματικῆ· ἢ δὲ δαιμονικῆ· ἢ δὲ μέση το

σα κατ' ἄλλους τε τρόπους, καὶ δι' ὄνειρων

διὰ δὲ τινος οἰκονομίας· ὡς τῷ προῶρθηθ.

Diabolica vero (vaticinandi vis) solis dæmonum ministris inest, eaque per cadaverum inspectionem, per triticeam farinam et hordeaceam, per viscera et avium volatum, aliaque signa, futura se nosse profitetur. Quæ sanctorum est, per virtutem operatur; quæ dæmonum, per maleficium. Illa ad correctionem animarum datur: hæc de bello, de facultatibus, de morbis et de aliis hujusmodi corporalijs malis quæ vel animabus ipsis interdum exitio sunt, vaticinari videtur. Et quæsunque illi mala prædicunt, ut per accidens vera dicunt, ita per accidens eveniunt, nec in nostra sunt potestate; quæ contra viri sancti prænuntiant, hæc ut eveniant vel non, hoc omnino est in nostra potestate. Ob id enim mala hæc prænuntiantur, ut auditores emendentur. Quamobrem et Deus mala prænuntiat, et simul hortatur, ut nos vitamque nostram emendando, mala ipsa avertere studeamus. Itaque cum emendamur, non inducuntur mala quæ nobis

τῷ Κατάφα. Ἡ δὲ δαιμονικῆ μόνους τοῖς τῶν δαιμόνων ὑπηρέταις πρόσσει, διὰ νεκρῶν, καὶ ἀλεύρων, καὶ κριῶν, καὶ σπλάγγων, καὶ ὀρνέων πτήσεως, καὶ συμβόλων ἑτέρων ἐπαγγελιομένη τὸ μέλλον εἰδέναι. Καὶ ἡ μὲν τῶν ἁγίων δι' ἀρετῆς· ἐκείνη δὲ διὰ κακοτεχνίας· καὶ ἡ μὲν πρὸς διόρθωσιν ψυχῶν· ἢ δὲ τῶν δαιμόνων περὶ πολέμων δοκεῖ προλέγειν . . . . . χρημάτων, καὶ νόσων, καὶ τοιούτων σωματικῶν πάντων, ἢ καὶ ψυχολαθῶν. Καὶ ὅσα μὲν ἐκείνοι λέγουσι δεινὰ, συμβεβηκὸς ἀληθευόντων, ἐκβαίνει, καὶ οὐ διὰ τὸ ἐφ' ἡμῖν· ὅσα δὲ οἱ ἅγιοι, καὶ ἐκβαίνει διὰ τὸ ἐφ' ἡμῖν, καὶ οὐκ ἐκβαίνει διὰ τὸ αὐτό· ἵνα γὰρ βελτιωθῶσιν οἱ ἀκούοντες, διὰ τοῦτο αὐτὰ προλέγονται. Καὶ Θεὸς προλέγει τὰ δεινὰ, καὶ τὴν λύσιν αὐτῶν ὑποτίθεται· ἢ δὲ ἐστὶν ἡ ἡμετέρα διόρθωσις· βελτιουμένων οὖν ἡμῶν οὐκ . . . . . γονται τὰ ἀπειλούμενα· μὴ βελτιουμένων δὲ, πάντως, ἐπάγονται. Καὶ οἱ μὲν ὀργάνων δέονται, καὶ ὕλης, καὶ τόπων, καὶ . . . . . καὶ ἐπὶ

χρήμασι μαντεύονται· τοὺς δὲ ἀγίους πάντα ταῦτα ὁ θεὸς, καὶ ἡ ἀρετὴ ὁσι.
 mentis egesti et materia, et locis.
 vris hæc omnia Deus est, atque virtus.

Φυσικὴ δὲ πρόγνωσις. οἱ
 ἔχουσι πολλὰ τῶν ζῶων, μύρμηκες, ἔχθροι, ἀλκόντες,
 ἕμβρους, καὶ ἀνέμους καὶ χειμῶνας προγινώσκ. . .
 . . . φυσικῶς· τεχνικὴ δὲ πρόγνωσις παρὰ ἱατροῖς,
 καὶ κυβερνήταις. Εἰσι δὲ τινες καὶ στοχασταὶ τοῦ
 μῆλλ. . . ἀπὸ συνθέσεως, οἷς καὶ συμβού-
 λους πολλάκις χρώμεθα· ὡς ὁ Βαλαάμ συνεβούλευσε
 τῷ Βαλαάκ πόρναις προ. . . στοχασά-
 μνος, οἷοι δὲ· αὐτῶν προσκρούεται τῷ Θεῷ ὁ Ἰσραήλ.
 Ἔστι δὲ κοινή καὶ δημώδης πρόγνωσις. οἷον δ.
 . . . τρεῖς μῆνας, ἔαρ, ἡ θέρος. Τὰ μὲν
 οὖν ἅλα θραυμένως προγινώσκει καὶ προφητεῖται λέ-
 γονται· κυρίως δὲ προφητεῖται κατὰ πρόγνωσις, ἢ παρὰ
 Θεοῦ δεδομένη, ἢ δι' ἀρετὴν τοῖς ἀγίοις, ἢ δι' οἰ-
 κονομίαν τοῖς ἀναξίοις.

prophetia dicuntur; proprie vero prophetia atque vaticinium præscientia ea demum est, quæ a Deo tri-
 buitur, vel dignis hominibus ob virtutem, vel indignis ob arcanum ipsius consilium.

Ὅτι πᾶσα θεία προφητεία ἔγγραφος, ἀλλὰ καὶ
 ἀγράφως μυριοί προσηφύευσαν· οἱ μὲντοι μετὰ Δα-
 θὲ, καὶ Σολομῶνα ἰ. . . φωνῆ λαφῶ προφη-
 τεύσαι ἐμολογούμενοι, δεκαεξὶ ἀπκριθιμνηται· ὡς αἱ
 μὲν δώδεκα ἐνὸς ἀξιούνται πικτιδός, οὐχ ὡς συγ-
 χροῦσαντες (ἄλλοτε γὰρ ἄλλος προσηφύευσαν), ἀλλ'
 ἐπὶ οὗ καλύπτειται ἡ, οὐδὲ μακρὰ ἐκ. . . .
 γραφέντα, οὐδὲ οἷα ἀρκαῖον ἕκαστον πρὸς μᾶς βί-
 βλου συνθήκην. Συναχθέντα τὰ πάντων ὁμοῦ, μίαν
 συνεκ. . . βίβλον· οἱ δὲ τέσσαρες ὡς
 πολυφωνότετοι ἐν βίβλοις τέσσαρσι διαφασσάσκει.
 Πᾶσι μὲντοι ἐνθεωρεῖται ἃ . . . φετα, διὰ τε
 τὸ περὶ μελλόντων πραγμάτων εἶναι τοὺς λόγους
 (πᾶσα γὰρ πρόβησις τὸ συνεσιασμένον ἔχει), καὶ
 ἐτι διὰ . . . ἀπὸ τῆς Ἑβραϊδος γλώττης εἰς τὴν
 Ἑλλάδα μεταφρασθῆναι· πολλὰ γὰρ τῶν ἐκείνης
 ἰδιωματων ταύτη οὐκ . . . μόζεται· ὅθεν καὶ
 ἀσάφεια τίκεται. Εἰ δὲ καὶ ἄλλοι ἄλλου ἀσαφέστε-
 ρος, θαυμάζειν οὐ χρὴ· ὡσπερ ἀμ. . . Ἰσαίας,
 ἢ Ἰεζεκιήλ Ἰερεμίου. Πολλαχῶς γὰρ ἡ ἀσάφεια
 γίνεται· ἢ διὰ τὴν φύσιν τῶν ἐξαγγελιομένων
 πραγμάτων· ὡσπερ ἔχει παρὰ μὲν Μωσεί, ἢ τῆς
 σκηνοποιίας ἑκφρασις· παρὰ δὲ Ἰεζεκιήλ, ἢ τῆς τοῦ
 ναοῦ κατὰ. . . Ἡ δὲ τοὺς ἀκούοντας, οὐκ
 ἀξίους ὄντας σαφεστέρων ἀκούειν· ὡσπερ καὶ ὁ
 Κύριος ἐν παραβολαῖς τοῖς ὄχλοις ὤμι . . .
 λάμει δὲ διὰ τὴν τοῦ λέγοντος ἐπὶ τὸ ἀπαγγέλλειν
 ἰδιότητα γίνεται ἀσάφεια. Ὡς καὶ ἐνταῦθα, τὸ μὲν
 Πνεῦμα . . . ὁπέβαλλεν ἐκά-
 στῳ τῶν προφητῶν· αὐτοὶ δὲ λοιπὸν ἀπήγγελλον
 ὡς ἕκαστος ἠδύνατο τὰ τοῦ Π. . .
 τοῖς αὐτοῖς ἔχρησα. Καθάπερ ἢ τῶν θαμιμόνων ἐπί-
 κρια· ἀλλ' ἠδούλωτο αὐτοὺς καὶ γνώσκ. . .
 . . . καὶ μετὰ τῆς εἰσελάς γνώμης
 ἀπαντα λέγειν· μὴ γὰρ δὴ τοὺς τοῦ ἀθέου. Μοντα-
 νοῦ λ. . .
 . . . τος τοὺς προφήτας κατεχομένους παρὰ
 Θεοῦ, μὴ εἰδέναι ἃ λέγουσι. Ποῦ γὰρ θή-

Deus minitatur; cum contra non emendantur, tum
 vero maxime inducuntur. Dæmones demum instru-
 vaticinanturque pecuniæ gratia : Sanctis autem

Est autem præscientiæ genus quoddam, a natura
 insitum, quale brutis animantibus multis inest,
 ut formicis, et echinis, et aleyonibus, quæ natura
 præsentiant pluviam, ventos atque tempestates.
 Est item præscientiæ genus aliud quod arte com-
 paratur, quo præscientiæ genere præstant medici
 atque nautæ. Sunt et genera alia quæ intelligentiæ
 vi futurum conjiunt, quibus veluti consiliariis
 nti sæpe consuevimus. Ut Balsam, qui consilium
 Balaco dedit, meretrices introduceret, futurum inde
 conjiens, ut per eas Deum Israel ad iram provocar-
 ret. Est denique quoddam aliud atque popula-
 re præscientiæ genus, quo quisque prospicit exem-
 pli gratia futurum post tres menses æstivum tem-
 pus aut vernum. Cætera itaque lato modo pro-
 phetia dicuntur; proprie vero prophetia atque vaticinium præscientia ea demum est, quæ a Deo tri-
 buitur, vel dignis hominibus ob virtutem, vel indignis ob arcanum ipsius consilium.

Non omnis autem divina prophetia scripta est,
 innumeri quippe alii vaticinati sunt, quorum ora-
 cula scriptis mandata non fuerunt. Hi porro, quos
 in confesso est post Davidem atque Salomonem
 scriptis oracula sua populo tradidisse, sexdecim
 omnino censentur, ex quibus duodecim uno volu-
 mine continentur, non quod eodem omnes tempore
 vixerint (alii enim aliis temporibus vaticinati sunt);
 sed quia neque illorum oracula satis magno versi-
 culorum numero constabant, neque scripta tantæ
 mollis erant, ut singula singulos libros complere
 possent. Idcirco in unum omnia compacta, volu-
 men unum constituerunt. Quatuor reliqui, longe
 omnium disertissimi qui multa conscripserunt,
 quatuor libris distinguuntur. Omnibus vero inest
 obscuritas, cum quod futuris de rebus sermo eis est
 (omnis enim prædictio sensum præsefert obscu-
 rum) tum etiam quia istorum oracula ex Hebraica
 lingua in Græcam translata sunt, quo factum, ut
 multæ illius proprietates in hanc invecatæ sint, et
 obscuritas inde gignatur. Mirum autem videri non
 debet, si alius sit obscurior alio, ut Isaias, vel Eze-
 chiel, Jeremia. Sæpe enim obscuritas oritur vel ex
 ipsa rerum natura, qua res enuntiantur, cujusmodi
 est apud Moysen tabernaculorum descriptio, et
 apud Ezechielem templi constructio: vel ex ip-
 sismet auditoribus, qui digni non sint, quibus cla-
 rius oracula tradantur, quemadmodum et Dominus
 per parabolas turbis loquebatur. Sæpe item obscu-
 ritas oritur ex eo qui loquitur, dum alius alia lo-
 quendi ratione futuris præannuntiandis utitur. Ut
 et hoc loco singulis Spiritus prophetis dictavit, quæ
 loquerentur, quæ ipsi postea pro suis quisque viri-
 bus annuntiare cœperunt . . . .

www.libtool.com.cn

A συμ. . . . . στόματος · που δὲ τὸ, *Οὐ μὴ ποιήσῃ*
πρᾶγμα Κύριος, ἐὰν μὴ ἀποκαλυ.
. . . . . ἀνή-
. . . . . τος τῷ ὄντι ὁ λέγων ἐκαίνους πρώτους μὴ
. . . . . νοεῖν δ'·
. . . . . ν γνώσειν ἀφαιρείσθαι, καὶ
. . . . . τὴν προὑπάρχουσαν αὐτοῦ
. . . . .
. . . . . ὠφελὲς τοῖς προσέχουσι, συμφήσαιεν ἂν
. . . . . ἡμῖ
. . . . .
. . . . . σθέντας παρὰ Δαυιδὴλ χρόνους ἐτυχόν-
. . . . . τινες ὅλως τοι

B . . . . . ν ἡμῖν Ἑβραῖοι
. . . . . οὐκοῦν οἱ γε ἐνστατικώτερον το
. . . . .
. . . . . καὶ
. . . . . ἡ τούτου ὁμότροπος, καὶ ὁμόζυγος. Καὶ ὁ κα-
. . . . . λδς.
. . . . .
. . . . . τὰ καὶ
. . . . . ἡ τοῦ Κυρίου Μήτηρ, καὶ Σιμεὼν, καὶ Ἄννα, καὶ
. . . . . μη
. . . . .
. . . . . ἕπιον
. . . . . θυγάτηρ. Ἄπλῶς τε οἱ ἐν ἐκάστη Ἑκκλ.

C . . . . . ὡς Παῦλος
. . . . . διὰ πολλῶν μαρτυρεῖ. Ἑβραῖοι.
. . . . .
. . . . .
. . . . . ε. καὶ προφήτην μετὰ τοῦς παρὰ τῷ
. . . . .
. . . . . τα, καὶ τῷ ἀξιώματι ἐπισημότα-
. . . . . τον
. . . . .
. . . . . ς

D τι μὲν καὶ μετὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἀνάλη .
. . . . .
. . . . .
. . . . . πεν, οὐκ οἶ-
. . . . . μαι τινὲς ἄντερ. τος
. . . . .
. . . . . ὁ μὲν καὶ δι' ἄλλας τινὰς
. . . . . ἀπορρήτοτέρας αἰτίας, εἶδεῖν ἂν ὁ τούτων διανο-
. . . . . μεύς Παράκλητος · ἔσον δ' οὖν εἰς ἡμᾶς ἦκε διὰ τὸ
. . . . . τῆς πίστεως ἤδη βέβαιον. Ὡς γὰρ οἱ τῶν ἀπίθων
. . . . . οἰκοδόμοι, νεοπαγεῖς μὲν οὖσας ὑποστηρίζουσιν,
. . . . . ἐρείσματά τινα ὑπεμβάλλοντες · ἐπειδὴν δὲ παγεῖν
. . . . . ἔκανῶς, ὑπεξαιρουῖσιν ἐκεῖνα · οὕτω κἀν ταῖς Ἑκ-
. . . . . κλησίαις, ἀρτιπυγῶς μὲν οὖσης τῆς πίστεως, ἔδεκ

αὐτῆς προφητείας; ἐμπολιτεύεσθαι χάρισμα, ὅπερ ἀνέχον καὶ στηρίζον ἐκείνην. Ἐάν γάρ τις ἀπιστος, φησὶ, εἰσέλθῃ εἰς ἐκκλησίαν, ὅπῃ τῶν προφητευόντων ἐλεγγόμενος, πεσὼν προσκυνεῖ τῷ Θεῷ, καὶ ὁμολογεῖ, ὅτι ὅτως ὁ Θεὸς ἐν ὑμῖν ἔστι. Ἡδὴ δὲ στερεωθέντι τῷ λόγῳ, οὐκ ἔτι χρεῖα τοῦ ὑπερέδοντος· καὶ πλείονες δὲ οἱ στέφανοι νῦν, ὅτε καὶ μηδὲν τοιοῦτον ὁρῶντες, οἷον οἱ πάλαι, ὁμῶς οὐκ ἐξιστάμεθα τοῦ ἐν τῇ πίστει στερεώματος. Τάχα δὲ τις καὶ τότε προσενοήσῃ, ὡς οἱ μὲν πάλαι χρόνοι ἐδέοντο προφητῶν, τὰ τε ἄλλα εἰσηγουμένων τῷ λαῷ, καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν προμηνούντων· ἄλλὰ μὴν καὶ τὰ περὶ συντελείας, καὶ τοῦ τῆς ἀνομιᾶς υἱοῦ, καὶ τῆς μετὰ ταῦτα λήξεως, ὅπῃ τε τοῦ Κυρίου, καὶ τῶν ἀποστόλων προεῖρητο· ὅσα τε εἰς βίον σπουδαίον καὶ οὐράνιον συντελεῖ. Οὐδενὸς οὖν ἔτι λειπομένου, καὶ οὕτως ἀναγκαίου, ὥστε προφητείαν λαλεῖσθαι, εἰκότως ἂν ἐστέλλῃ τὸ δῶρον. Ἰσως δ' ἂν καὶ εἰς τύπον ἐπιήρτους κουφοτέρους, καὶ διὰ τοῦ ἀγαθοῦ κατειργάσθη θάνατος. Περὶ μὲν οὖν τούτων ἀρκούντως.

pertinebant, quæque ad bonam, honestam, planeque celestem vitam conferrent. Cum ergo reliqui nihil sit, quod necessario prophetarum postulet vocem, merito subductum hoc donum est. Quo forte dono leviores homines superbia efferebantur, atque ita ex bono mors oriebatur. Hac itaque de re satis.

Ἐκεῖ δὲ τῶν δώδεκα προφητῶν Ὡσηὲς προτίταται, τῶν μὲν ἄλλων ὡς καὶ τῷ χρόνῳ πολὺ πρωτεύων, τοῦ Ἀμμῶς δὲ καὶ τοῦ Ἰωήλ, εἰ καὶ ὁμόχρονος (ἐπὶ τῶν αὐτῶν γὰρ βασιλείων καὶ οὗτοι προεφητεύσαν), ἀλλ' ὁμῶς ὡς πρὸ αὐτῶν τοῦ προφητεύειν ἀρχάμενος, αὐτὸν πρῶτον ἡμῖν μεταχειριστέον, ἐπικαλεσαμένους τὴν τοῦ Πνεύματος ἀγαθότητα, ὡς ἂν ἃ ἐκεῖνα ἐνέπνευσε, ὅληα ἡμῖν, ὡς ἐνι, ἐξεργάσαιτο. Ἐρμηνεύεται μὲν οὖν Ὡσηὲς, *Σωζόμενος*· ἐγγεῖρξεται δὲ τὴν προφητείαν εἰς διόρθωσιν παντὸς τοῦ λαοῦ. Ἐπειδὴ γὰρ Ἰερουσόμ, ὁ ἐκ τῆς τοῦ Ἐφραῖμ φυλῆς, ἀποστήσας τὰς δέκα φυλάς τῶν λοιπῶν δύο, τῆς τε Ἰούδα, καὶ τῆς Βενιαμῖν, ἰδίαν βασιλείαν ἐν Σαμαρείᾳ συνεστήσατο, καὶ τὸν ὅτι αὐτὸν λαὸν τῶν δέκα φυλῶν, αἱ Ἰσραὴλ ὠνομάζοντο, καὶ Ἐφραῖμ εἰδωλοκρατεῖν ἀνέπεισεν, ὠργίσθη Κύριος. Καὶ ἐπειδὴ κολάσεως καὶ παιδείας ἐδέοντο, καὶ ἄξιοι ἦσαν παραδοθῆναι τοῖς ἐχθροῖς, στέλλει τὸν προφήτην προκηρύσσοντα αὐτοῖς ἃ πισύονται, εἰ μὴ ἐπιστραφῶσι πρὸς αὐτόν. Ἀπειλεῖ γὰρ τὰς τιμωρίας ὁ Θεός, οὐκ ἵνα ταύτας ἐπάγῃ, ἀλλ' ἵνα τῷ φόβῳ καταποτήσῃ τοὺς ἀκούοντας, καὶ οὕτω διορθωθέντες τὰς τιμωρίας ἐκφύγωσιν· ἄλλὰ καὶ ταῖς δύο φυλαῖς, αἱ τὴν βασιλείαν ἐν Ἰερουσόλυμοις εἶχον (ἐλέγοντο δὲ ὡς ἐπὶ τῆς Ἰουδαίας, διὰ τὴν ἐπικρατεστέραν εἶναι τὴν τοῦ Ἰουδα φυλὴν· ἔστι δ' ὅτε καὶ Βενιαμῖν ἐκαλοῦντο), στέλλεται ὁ προφήτης, τὴν τε ἐπὶ Σαναχηρείμ ἐσομένην αὐτοῖς ἐκ Θεοῦ εὐεργεσίαν προμηνύων, καὶ τὰ μετὰ ταῦτα ἐσόμενα κακὰ προαγγέλλων· δι' ἀμφοῖν δὲ εἰς διορθωσιν ἄγων. Ἄλλ' οὕτε αἱ δέκα ἀπέστησαν (οἱ καὶ πανωλεθρία παρεδόθησαν· πρῶτον μὲν Ἀζάηλ τοῦ Σύρου καταπολεμήσαντος αὐτάς· εἶτα Φοῦα τοῦ Ἀσσυρίου, καὶ φόρον ἐπιθεθεῖχότος· μετὰ

Ut enim qui fornicæ construant, eos recens compactos fulciunt atque communiunt, fulcra quædam supponendo, quæ fulcra statim illi subtrahunt, cum fornicæ firmi facti sunt: ita et in Ecclesiis, cum nuper in eis compacta esset fides, opus erat prophetiæ dono, quo fides ipsa valide muniri sustentarique 7 posset. Si quis infidelis, dicit, intret in Ecclesiam, a prophetantibus convictus, cadens adoret Deum, et confiteatur, quod vere Deus in vobis est. Ea vero solidiore verbo firmata, nullo amplius opus est istiusmodi dono, quo sustentetur. Plures idcirco nunc, quam priscis temporibus propositæ sunt coronæ, propterea quod, cum nihil eorum videamus, quæ veteres, minime tamen a fidei firmitate recedimus. Ad hæc priscis temporibus opus erat divinis vaticiniis, qui cum alicui populo traderent, tum maxime Christi adventum prænunderent. Prædicta dein ab ipso Domino sunt et apostolis, quæ ad sæculi consummationem, quæ ad filium iniquitatis, atque futuram subinde quietem atque tranquillitatem

Domino sunt et apostolis, quæ ad sæculi consummationem, quæ ad filium iniquitatis, atque futuram subinde quietem atque tranquillitatem

Quoniam autem duodecim prophetis præmissus est Oseas, eo quod alio tempore præcesserit, aliis, Amos nempe atque Joële, licet eodem, quo illi, tempore vixerit (sub iisdem enim et hi regibus vaticinati sunt) prior vaticinari cœperit: cum omnium primum interpretari aggredimur, sanctum invocantes Spiritum, ut pro sua bonitate quæ illi dictarit, perspicua nobis, quantum fieri potest, reddere dignetur. Ipsum itaque nomen Oseas idem sonat ac *Qui salvatur*; atque is prophetiæ donum accepit ad populi totius correctionem. Cum enim Jeroboam, ex tribu Ephraim, segregans decem tribus ab reliquis duabus, Judæ nimirum et Benjamin, proprium regnum in Samaria constituerit, atque subditum sibi populum tribuum illarum decem, quæ Israel appellabantur, et Ephraim, idola colere persuasisset, iratus est Dominus. Et quoniam punitione opus erat, et disciplina, atque hostium potestati tradi merebantur, mittit ad eos prophetam qui prænunderet quæ passuri erant, nisi ad ipsam converterentur. Supplicia namque minitatur Deus, non ut hæc infligat, sed ut auditores perterreat, quo emendati supplicia ipsa effugiant. Ad reliquas item duas tribus quæ regnum Hierosolymis habebant, et quæ Judas universam appellabantur eo quod Judæ tribus potentior esset (et interdum appellabantur etiam Benjamin), mittitur propheta, qui divina eis beneficia prænunderet, et quæ subinde futura erant mala prædiceret: ut duplici ista ratione ad bonam frugem eos redigeret. Verum neque denæ illæ tribus paruerunt; propterea penitus deletæ sunt. Primus enim eas expugnavit Azael Syrus, deinde Phua, qui et vectigalia eis imposuit; atque post eum Theglan Phassar multas eorum urbes

overit : et demum Salmanassar Babylonem eas A
 transtulit. Neque reliqua duae tribus emendatae sunt.
 Deus itaque suam ostendit humanitatem ; ut et nos
 doceat illud ipsum demonstrare. Tunc igitur, secun-
 dum litteram, est Osee scopus. Spiritus autem
 retegat oculos nostros, quo et alia longa mirabilio-
 ra, ab hac tradita, percipere, atque per litteram
 ipsam, veluti speculam, quod ad Christum pertinet
 mysterium intueri possimus, et perspicere virtutis
 pulchritudinem, quae in eodem propheta emicat ;
 nosque ad rectam provocat morum disciplinam.

αὐτὸν δὲ θεγλάν σασσάρ πολλὰς τῶν πόλεων ἀκα-
 στάτους πεποιηκότος · τελευταίον δὲ Σαλμανασάρ
 εἰς Βαβυλῶνα πάντας ἀποκρίσαντος), οὔτε αἱ δύο
 φυλαὶ διαρθώθησαν. Ὁ μόντος θεοῦ τὴν οἰκίαν
 φιλενθρωπίαν ἔδειξαν, ἵνα καὶ ἡμᾶς παιδεύσῃ ἐν
 αὐτῷ ἐπιδείκνυσθαι. Κατὰ μὲν οὖν τὸ γράμμα
 τοιοῦτος ὁ τῆς Ὀσηῆ προφητείας σκοπός · ἐν δὲ
 Πνεῦμα ἀποκαλύψει τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν, πρὸς τὸ
 καὶ τὰ θαυμάσια ἐκ τούτου κατανοῆσαι, καὶ ἐνοπι-
 σισθαι μὲν καὶ τὸ κατὰ Χριστὸν μυστήριον διὰ τοῦ
 ἐσώτρου τοῦ γράμματος, ἵδεν δὲ καὶ τὸ τῆς ἀρετῆς
 κάλλος ἐν αὐτῷ ἐμφαινόμενον, καὶ εἰς τὴν τῶν ἡθῶν
 κατακόσμησιν ἡμᾶς ἐκκαλοῦμενον.

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΩΣΗΕ.

COMMENTARIUS IN OSEAM.

9 CAPUT PRIMUM.

VERS. 1. Verbum Domini, quod factum est ad
 Oseam filium Barri. Inimicus quidem videt¹, quo me-
 gis magisque terreat auditores, quasi ob oculos
 visibilia ipsa versentur : ad Oseam autem verbum fit,
 atque Deus, humanior uti magister, affatur inobe-
 dientes homines, eosque per ea quae dicit et facit,
 permovet. Verbum quoque Dei et Deus Sapientia
 Patris, accedere videtur ad Oseam, perque prophe-
 tam hunc verba facere. Ad omnes praeterea, qui ea
 peragunt quae ad salutem pertinent, fit Verbum,
 quod quidem in eis dominatur, atque rationis ex-
 pertem animae partem regit moderaturque.

In diebus Osiæ, et Joathan, et Achaz, et Ezechias,
 regum Juda, et in diebus Jeroboam, filii Joas, regis
 Israel. Clasa ostendit ad utrumque se regnum,
 docendi gratia, missum, tum ad illud quod erat
 diu- am tribuum, tum ad illud alterum, quod erat
 aliarum tribuum decem, quibus tum temporis im-
 peritabat Jeroboam, non ille qui populum olim
 transversum egerat ; ille namque, filius erat Nabat,
 hic, Joas : ob id enim patris ipsius nomen apponi-
 tur, quod communi uterque denominatione gauderet.
 Docetque praeterea se diu multumque pradi-
 cando laborasse, duabus de causis. altera, ut
 intelligeremus, idem et nos facere oportere, non
 semel, bisve tantummodo delinquentes corripiendo,
 sed crebroque diuque ; altera, planum uti seret,
 ueminem incusare Deum debere, quod ingentem
 adeo populum penitus deleverit. Aequum enim
 justumque supplicium eis irrogatum fuisse, ex eo
 vel maxime apparet, quod cum eos tandiu tolerasset
 gentem suam redacti.

B

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

Λόγος Κυρίου, ὃς ἀγενήθη πρὸς Ὀσηῆ, τὸν
 τοῦ Βσηρεί. Ἠσυχίας μὲν οὖν ὄρη, ἵνα πλέον πτοήσῃ
 τοὺς ἀκροατάς, ὡς ἦδη ἐν ὀφθαλμοῖς ὄντων τῶν
 κακῶν · πρὸς Ὀσηῆ δὲ λόγος γίνεται, οἷον εἰ διδα-
 σκάλου τινὸς πρῶτον διαλεγόμενου τοῦ Θεοῦ τοῖς
 ἀπειθέσι, καὶ ἐντρέποντας αὐτοὺς δι' ὧν λέγει, καὶ
 δι' ὧν ποιεῖ. Ἔοικε δὲ καὶ ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ, καὶ
 Θεὸς ἡ σοφία τοῦ Πατρὸς, παραγενέσθαι πρὸς τὸν
 Ὀσηῆ, καὶ αὐτὸς λέγειν διὰ τοῦ προφήτου. Καὶ
 πρὸς πάντα δὲ, τὸν τὰ πρὸς σωτηρίαν μεταόντα, ὁ
 Λόγος γίνεται, καὶ οὗτος ἐν αὐτῷ κατακατατεῖ, τὸ
 ἄλογον τῆς ψυχῆς κατατάττειν.

Ἐν ἡμέραις Ὀζου, καὶ Ἰωάσαμ, καὶ Ἀχαί,
 καὶ Ἐζεκιου, βασιλέων Ἰουδα, καὶ ἐν ἡμέραις
 Ἰεροβοάμ, υἱοῦ Ἰωᾶς, βασιλέως Ἰσραήλ. Σαφῶς
 δείκνυσιν, ὅτι ἀμφοτέραις ταῖς βασιλείαις ἐστάλη
 παιδευτὴς ὁ προφήτης, τῆ τε τῶν δύο φυλῶν, καὶ
 τῆ τῶν δέκα, ὧν τηνικαῦτα ἤρχεν Ἰεροβοάμ, οὐχ
 ὁ πάλαι ἀποστήσας τὸν λαὸν (ἐκεῖνος γὰρ υἱὸς ἦν
 τοῦ Ναβὰτ, οὗτος δὲ τοῦ Ἰωᾶς) · διὰ γὰρ τὴν ὁμο-
 νυμίαν πρόσκειται καὶ τὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ ὄνομα ·
 δείκνυσιν δὲ καὶ ὅτι ἐπὶ πολλῶν χρόνων παρέτεινε
 κηρύττων, ἵνα δύο ταῦτα μάθωμεν · ἐν μὲν, ὅτι
 καὶ ἡμᾶς οὕτω δεῖ ποιεῖν, καὶ τοῖς πεποιθῶσιν οὐχ
 ἀπαξ, ἢ δις εἰπόντας, ἀπαλλάττεσθαι, ἀλλὰ πολλάκις,
 καὶ ἐπὶ μακρόν · ἕτερον δὲ, ἵνα μὴ τις κατηγορή
 τοῦ Θεοῦ, πῶς ἄρδην ἀπόλεσε τοσοῦτον λαόν. Φαί-
 νεται γὰρ ἐν τούτων δικαία ἢ ἐπ' αὐτοῖς κρίσις, ὅ-
 γε τοσοῦτον καιρὸν ἀνασχομένου αὐτῶν τοῦ Θεοῦ,
 καὶ νοθευθῆντος, οὐ διαρθώθησαν.

Deus, monuissetque, nunquam ad bonam fru-

¹ Isa. 1, 1.

Ἀρχὴ λόγου Κυρίου πρὸς Ὁσέ (1). Οὐδὲν ἄλλο φησὶ, πρὸ τούτου προσέταξεν· ἀλλ' ἔμα τε ἤρξατο λαλῆναι μοι, καὶ ἐκέλευσε πόρνην λαβεῖν. Ἦν δὲ ἐντεῦθεν φήθησαν, τῶν πρῶτον ἄρξασθαι τοῦ ἐγγράφως προφητεύσαι. Ἐν μὲν οὖν τοῖς ἀπὸ κολίας φωνούσιν (2), οὐκ ἔστιν ἀρχὴ τοῦ Λόγου, ἀλλ' ἔρχουσιν ἐν αὐτοῖς ἢ ἀνθρώπινοι λογισμοί, ἢ δαιμονιοί· ἐν δὲ τῷ ἀληθινῷ τούτῳ προφήτῃ ἢ ἀρχὴ τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ ἦν, ἢ παρ' ἐκείνου ἐνεπνέετο, ταῦτα ὑπαγορεύοντα. Ἀλλὰ καὶ ἐν παντὶ σωζόμενῳ πᾶσα ἡ ἀρχὴ τοῦ Λόγου ἐστίν, ὡς περ τινὸς βασιλέως, ἢ στρατηγοῦ, πᾶσιν ἐπιστατεύοντος.

Βάδιζε, λέγει σεαυτῷ γυναῖκα πορνείας, καὶ τέκνα πορνείας. Πρὸς ἀνθρώπους ἀκληροῦς ἀποσελλῶν ὁ Θεὸς τοὺς προφήτας, τοιαῦτα ποιεῖν ἐκέλευεν, ἢ ἐκείνους ἐντρέψαι ἐμελλέν· οὕτω γὰρ καὶ τὸν Ἰσραὴλ γυμνῶν καὶ ἀνυπόθετον τρέχοντα, παρῆσθαι τὴν προφητείαν προσέταξε, καὶ τὸν Ἱερεμίαν κλοῦδος περιθέσθαι, καὶ τὸν Ἰεζεκιὴλ διουρῶσαι τὸν τοῖχον, καὶ ἐξελθεῖν, ὡς ἂν οἱ ὀρῶντες ταῦτα, παρὰ τοιούτων ἀνθρώπων γινόμενα, μὴ καταφρονῶσιν, ἀλλ' ἐρευνῶσι τὰς αἰτίας, δι' ἃς γίνονται, καὶ μανθάνουσιν, σωφρονίζονται. Οὕτω κἀνταῦθα, εἰ καὶ τοῖς διδασκάλοις τῶν Ἑβραίων οὐ δοκεῖ τοῦτο, Ὁσὲ λαμβάνει τὴν πόρνην, ἵνα μάθωσιν (3), ὅτι αὐτοὶ εἰσιν ἢ πόρνη, καὶ ἀνέχεται αὐτῶν ὁ Θεός, νυμφίος ὢν, τοῖς εἰδώλοις συμφορομένων· καὶ εἰ αἰσχρὸν ἔστιν ἢ πόρνη, καὶ αὐτοὶ εἰσιν αἰσχροί, καὶ δεῖ αὐτοὺς μεταβαλέσθαι. Θαυμαστοὶ δὲ οἱ προφῆται, ὅπως καὶ εἰς τὰ οὕτως ἀλλόκοτα, καὶ ἐπίφρα, ὀπήκουον τῷ Θεῷ· ὅπου γὰρ (4) Θεοῦ πρόταγμα, οὐδὲν ἐκεῖ ῥυπαρὸν, Ἐπεὶ καὶ ἄλλως ἀπὸ τοῦ σκοποῦ τὰ πράγματα κρίνεται, καὶ διὰ τὸν σκοπὸν τὰ αὐτὰ πολλὰκις, οὐ τὰ αὐτὰ δοκεῖ· οἷον γάμου καὶ μοιχείας τὸ αὐτὸ ἔργον, καὶ ἡ μίξις· ἀλλ' ἐν μὲν τῷ γάμῳ οὐ φακτὸν, ἐν δὲ τῇ μοιχείᾳ καὶ χαλαρότερον. Καὶ κἀὶν μὲν φονεύσας, κατακτείνων, ὡς διὰ φόνου· φονεὺς δὲ, δίκαιος, ὡς διὰ ζῆλον· τὸ κλέπτειν οὐκ ἔνομον, ἀλλ' Ἰακώβ ἐκλεψε τὴν σύλῳτιαν· βνήστησαν Ἑβραῖοι, ὡς· ἐγκρατῆς· ἐνήστησαν καὶ οἱ τοῦ Ναβουθαὶ καταμαρτυρήσαντες, ὡς αὐκαθάρτοι (5)· ἠλέησεν ὁ Σαουλ τὸν Ἄγαγ, ὃν προσέταξεν ὁ Θεὸς ἀνελεῖν, καὶ κατεκρίθη (6)· ἀνέλεε τοῦτον ὁ Σαμουὴλ, καὶ εὐρέστησε. Καὶ ἐνταῦθα οὖν ὁ προφήτης οὐκ ἐπιθυμῖα εἶλες, ἀλλὰ Θεοῦ προετάγματι, τὴν πόρνην ἔλαβε, καὶ οὐκ ἐμι-

Vxas. 2. Principium verbi Domini ad Oseam. Nihil profecto aliud, inquit, ante hoc mihi Deus imperavit, sed sicut ac loqui mihi cepit, iussit, ut meretricem mihi adungerem. Quidam autem hinc existimant, vatum hunc primum fuisse qui scriptis oracula mandata cepit. In his ergo qui ex ventre loquuntur, principium non est a Verbo, sed ab humanis, vel diabolicis cogitationibus: in hoc autem vero propheta, principium est a Dei Verbo; quippe, quæ divino ejus numine allatus norat, ea denuntiabat. In his item, quotquot salvantur, omnia principium est a Verbo, quod, regis atque ducis iacet, omnibus præest atque dominatur.

Vade, accipe tibi ipsi uxorem fornicationis, et filios fornicationis. Ad rudes agrestesque homines Deus prophetas cum mitteret, hæc hos facere jubet. quibus ii maxime permoverentur. Ita enim et Isaias 10 præcepit, nudus pergeret, et sine calcis, suaque ita vaticinia funderet, et Jeremie, catenas sibi circumponeret, et Ezechiel, murum perfunderet, egredereturque: ut, cum hæc talibus ab hominibus fieri illi cernerent, haud omnino contemnerent, sed causam quærent, cur ea fierent, qua cognita, ad bonam ipsi frugem redigerentur. Ita et hoc loco [quidquid in contrarium sentiant Hebræorum magistri] meretricem Oseam uxorem ducit, ut intelligerent, se meretricem gentem esse, cum idolis sese dederent, Deumque Synagogæ sponsum, tolerare. Quod si turpe scortum est, ipsi quoque turpes sunt, seque vitamque suam emendare debent. Mirum autem est, prophetas vel in iis quæ adeo absurda videbantur atque vituperanda, morem Deo gerere: verum enim vero ubi est Dei mandatum, ibi sæpi nihil est, nihilque sordidi, Nam et alias sine res judicantur, quo fit, ut eadem sæpe, non amplius eadem videantur: ut nuptiarum et adulterii eadem est conjunctio, sed in nuptiis minime vituperanda, in adulterio contra, vel maxime punienda. Cain quidem ob fratris uxorem condemnatus est, quod per invidiam eum occidit; Phinees contra justus est habitus, propterea quia zelo ductus similem cædem fecit. Furtum haud lege permittitur; attamen Jacob benedictionem surripuit. Cibo abstineat Elias, uti temperans; idem fecerunt et ii qui contra Naboth testimonium protulerunt, uti calumniatores. Misertus est Saul Agag, quem ut occi-

1 Isa. xi, 2. 2 Jerem. xxiv, 1. 3 Ezech. viii, 1. 4 Gen. iv, 8. 5 Num. xxv, 7. 6 Gen. xxvii, 27. 7 II Reg. xxi, 13.

Variae lectiones et notæ.

- (1) Hæc et pleraque alia depræmptis interpres ex Theodoro, ut in præfatione quoque invenimus.
- (2) Innuit ἔγγαστριμύθους, vatum genus omnibus notum.
- (3) Ad quam pertinet dictum illud Ezech. xxxviii, 2: *Et tu, meretrix, audi verbum: fractæ enim sunt in Ægypto membra ejus*, ut notat D. Hieron. ad hunc locum.
- (4) Particula γὰρ aut adversandi vim habet, ut

- interdum apud Latinos *enim*; aut legendum, οὐ θαυμαστοὶ δὲ οἱ προφῆται, εἰπῶς, x. τ. λ. Ut enim inferius ad init. cap. ii in cod. Ven. ponitur particula negativa, ubi plane redundat, ita omitti facile potuit, ubi postuletur.
- (5) Τὴν συκοφαντίαν τυρεύοντες, *struentes insidias*, ut habet Theod.
- (6) Rationem affert Theodoretus. Παράνομος γὰρ ἦν ἐκεῖνος ὁ ἄσος, *legi enim repugnans erat ille misericordia*.

deret jussu erat Deus, eaque de causa condemnatus est¹²; eum ipsum postea interemit Samuel, Deoque propterea placuit. Simili ratione propheta non libidine captus, sed supremo Dei jussu ductus, meretricem uxorem ducit, neque propterea se corpusque suum polluit. Quemadmodum neque pollutus Deus est, cum sese impudicæ Israelitarum Synagogæ permiscuit. Ita si adsit ratio, exornat quæ geruntur, etiamsi minus honesta sint. Seduli quoque viri animus cupidinem meretricem [quæ pridem ita effrenatæ corporis voluptati se dedit, ut ei stulte ita dedita, unum atque idem cum ille esse videretur], talis, inquam, hominis animus, cupidinem meretricem uxorem sibi ducit, eique persuadet, ut suam dignitatem contempletur, sibi que conjungi velit. Monetque præterea, ne fallaci sed animadvertat bona hæc natura sua vieta esse iustabilesque: propterea ne jucundis in rebus utraque cito dilabantur.

Ex quo fornicans fornicabitur terra Domini, relicto eo. Verbum Ἐκπορεύετε pro Ἐξεπόμενοι usurpatur. Scortata est, ait, **II** universa Israeliticarum tribuum regio; Domini scilicet ductum detrectans, idolis sese dedit. Eadem forte vox ad futurum tempus declinatur. Per hoc autem ianuere nobis voluit Judæorum in Dominum nostrum Jesum Christum perfidiam, qui terra merito dici possent, cum neque sublime quidquam, neque cœlestis cogitare velint. Tantum autem aberat, ut si Christum sequerentur, ut alios potius, eum sequentes, cum viderent, ægre ferentes, alius ad alium indignatus diceret: En, mundus eum consecrantur. Cum ergo, qui nobis inest, humus, seu humile corpus nostrum, veri Domini, qui natura sua talis est, ductum sequitur, tollitque crucem ejus, tum de ipso merito dici potest: *Domini est terra et plenitudo ejus*¹³* [corporis autem plenitudo sive perfectio sita est in membris quæ ipsum perficiunt], cum contra Dominum Verbum sequi detrectat, alienigenarum dæmonum terra dici merito potest.

Vers. 5, 4. *Et abiit, et accepit Gomer, filiam Decilaim, et concepit, et peperit ei filium, dixitque Dominus ad ipsum: Voca nomen ejus Jezrael.* Hæc re ipsa vates egit, etiamsi, ut supra dictum est, Hebræi talia vere prophetam egisse negent, vere ipsi stulti: cum enim propheta manifeste dicat, *Abii et accepi*, quomodo, vel si cætera omnia falsa forent, id factum ipsi negent? Per ea vero innuere nobis voluit Deus Judæorum Synagogam, quæ plures deos impensius coleret, ex qua, quod ad carnem attinet, genitus est Christus, qui Jezrael merito dicitur, cum idem ac *Satio Dei*, nomen hoc sonet, Christumque Spiritus sancti virtute genitum fuisse constat. Ad hæc si hominis animus assumpta sibi

¹² I Reg. viii, 22. ¹³ Psal. xxiii, 4.

αἰνετο ἐκ ταύτης, ὅτι μὴ δὲ θεός, συνὼν τῇ ἀκολασίᾳ τῶν Ἰσραηλιτῶν Συναγωγῆ. Οὕτως ἐνθα ἂν παρῆ ὁ λόγος τοῖς γινομένοις, κοσμεῖ ταῦτα, καὶ ἄλλως ἄκωσμητον εἶεν. Καὶ ὁ νοῦς δὲ τοῦ σπουδαίου, τὴν πόρνην αἰσθησιν, ἀνοσίτως πρότερον ἐγκραχυμένην [f. ἐκχεχ.] ἐπὶ πᾶν αἰσθητὸν ἔδω, καὶ τοῦτο συμπλεκομένην, καὶ ἐν πρὸς αὐτὸ γινομένην, λαμβάνει ἑαυτῇ γυναῖκα, παῖθων νοσῖν τὸ αὐτοῦ ἀξίωμα, καὶ αὐτῷ συμπλέκεσθαι, καὶ μὴ ἀπατάσθαι τῷ φαινομένῳ σχήματι τῶν αἰσθητῶν, ἀλλὰ κατανοεῖν τὴν αὐτῶν φύσιν, ὅτι παροδικὴ ἐστὶ, καὶ ἄστατος, ὡσπερ καὶ αἱ πορνικαὶ περικοπαὶ (7), ἀπιστοὶ, καὶ ἀδέσποτοι· κἀντεῦθεν διδάσκων, μὴτε τοῖς ἔδει χαυνοῦσθαι, μὴτε τοῖς λυπηροῖς καταπίπτειν, διὰ τὸ ἐν ἀμφοτέροις ὀλιγοχρόνιον.

bonorum sensibilium specie se ipsa decipi patiat; atque caduca, ut et meretricii amplexus infidi sunt efferatur, neve in adversis dolore frangatur, cum

B Διότι ἐκπορεύεσθε ἐκπορεύεσθαι ἢ γῆ ἀπό διπλοῦ Κυρίου. Τὸ, Ἐκπορεύεσθαι, ἀντὶ τοῦ, Ἐξεπόμενε πᾶσα ἡ γῆ τῶν Ἰσραηλιτικῶν φυλῶν τοῦτέστιν, ἐξετράπη ἀπὸ τοῦ ἀκολουθεῖν τῷ Κυρίῳ, καὶ εἰδώλοισι ἠκολούθησε. Μήποτε δὲ καὶ εἰς τὸ μέλλον ἐγκέκλιται ἡ λέξις. Διδῶσιν ἡμῖν ὁ λόγος νοεῖν τὴν πρὸς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀσυνθεσίαν τῶν Ἰουδαίων, οἱ γῆ λεχθεῖν ἂν, ὡς μηδὲν ὑψηλὸν καὶ οὐράνιον ἐννοεῖν ἐθέλησαντες. Οὗτοι τοίνυν τοσοῦτον ἐδεήθησαν ἀκολουθεῖν ὅπως Χριστοῦ, ὥστε καὶ ἄλλους ἀκολουθοῦντας ὀρώντες ἔλεγον, μανιωδῶς σχετικίζοντες· Ἰδοὺ, ὁ κόσμος ὀπίσω αὐτοῦ ὀπάγει. Ὅταν μὲν οὖν ἢ ἐν ἡμῖν γῆ, ἢτοι τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, ἀκολουθῆ τῷ ἀληθινῷ Δεσπότη, καὶ φύσει Κυρίῳ, καὶ ἀπρὸ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ, λεχθεῖν ἂν ἐπ' αὐτῇ· Τοῦ Κυρίου ἢ γῆ, καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς· πλήρωμα δὲ τοῦ σώματος, τὰ μέλη, τὰ συμπληροῦντα αὐτῶ· ὅταν δὲ οὐκ ἀκολουθῆ τῷ φύσει Δεσπότη Λόγῳ (8), γῆ ἂν λεχθεῖ τῶν ἀλλοφύλων δαιμόνων.

Καὶ ἐκπερεύθη, καὶ ἔλαβε τὴν Γομέρ, θυγατέρα Δεκίλαιμ, καὶ σιγέλαβε, καὶ ἔτεκεν αὐτῷ υἱόν, καὶ εἶπε Κύριος πρὸς αὐτόν· Κάλισσον τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰεζραὲλ. Ὁ μὲν προφήτης ἐποίησε αὐτὰ αἰσθητῶς, καὶ, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἴρηται, οἱ Ἑβραῖοι οὐ δέχονται ὅπως τὸ τοιαῦτα διαπράξασθαι τὸν προφήτην, ἀνόητοι ὄντες [f. ὄντες]· τοῦ γὰρ προφήτου σαφῶς λέγοντος, Ἐκπερεύθη, καὶ ἔλαβον, πῶς φασιν αὐτοὶ μὴ γενέσθαι τὸ πρᾶγμα; Ἡ καὶ τὰ ἄλλα πάντα ψευδῆ. Ἡνίκα δὲ τὴν τῶν Ἰουδαίων Συναγωγὴν, τὴν εἰς πολυθεῖαν ἐγκυθείσαν [f. ἐκχ.] ἐξ ἧς ἐγεννήθη Χριστός, τὸ κατὰ σάρκα, ὁ Ἰσραὲλ ἐρμηνεύεται. Ἐξ ἁγίου δὲ Πνεύματος ὁ Χριστὸς γεννήσεται. Ἀλλὰ καὶ εἰ τι ὁ νοῦς γεννήσεται, τὴν

Variæ lectiones et notæ.

(7) Sic codex; ego tamen scribendum puto περιπολαί, adeoque reddidi amplexus.

(8) Si hæc de naturali ratione intelligenda quis putet, non repugno.

εὐίας πόντην ἀσθησιν πρὸς αὐτὸν λαδῶν, καὶ ἡνώσας αὐτοῦ, σπορὰ ἔσται Θεοῦ, ὡς ἀπὸ Θεοῦ καταβαλλόμενον, ὃ πάντως τῆς ἡμετέρας ἐπιμαλίας δέεται εἰς τὸ αὐξηθῆναι καὶ τελεσφορηθῆναι. Ὁδῶς ὁ ἀπὸ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων, τὴν γενεσιουργὸν κατεῶν, καὶ τὰ ἀόρατα αὐτοῦ, τοῖς ποιήμασι νοούμενα, κατασκευάμενος, σπορὰν τίπτει Θεοῦ.

A cupidine, quæ dudum meretrix erat, eaque sibi consociata, procreat aliquid: hoc Deo satum erit, utpote a Deo, quasi semen, jactum. Quod nostra maxime cura eget, ut adolescere perficique possit. Ita qui ex magnitudine pulchritudineque creaturarum rerum Creatorem ipsum dignoscit, qui que invisibilia ejus opera per ea quæ sensibus obijciuntur, contemplatur, is quoque Dei satum quoddam facit.

Διότι ἐπιμυρόν, καὶ ἐκδικήσω τὸ αἷμα τοῦ Ἰεζραὲλ ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰηοῦ. Εἰ καὶ τινα τῶν ἀντιγράφων, Ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰούδα, ἔχει, ἀλλ' οὐκ ἔστιν, Ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰηοῦ, ὁφείλει γράψασθαι, ὡσπερ καὶ ὁ νοῦς ἀπαιτεῖ· τὸ γὰρ, Ἰούδα, ἀνόητον. Πολλοὶ μὲν οὖν ἐξηγήσασιν εἰς τοῦτο φέρονται, ὡς εὐστοχοὶ δέ. Ἡ δὲ ἀνεπιληπτος, αὕτη· Ἰεζραὲλ ἔκαλετο μὲν καὶ ὁ Ναβουθαί, ἔκαλετο καὶ ὁ Ἀχάβ· συγγενεῖς γὰρ ὄντες ἀμφω, οἷόν τι προγονικὸν εἶχον τοῦτο. Φησὶ τοίνυν ὁ Θεός, ὅτι Ὡσπερ εἰδωλοτραφέντος τοῦ Ἀχάβ, καὶ μυρίας ἄλλας ἀδικίας ἐργαζομένου, ἔστειλα τὸν Ἰηοῦ, κολαστὴν αὐτοῦ, καὶ ὑπεσχόμην αὐτῷ ἐπὶ τετάρτην γενεάν τὴν βασιλείαν τῶν δέκα φυλῶν, εἰπερ ἐξολοθρεύσει τὸ γένος τοῦ Ἀχάβ· οὕτως νῦν τὸν οἶκον τοῦ Ἰηοῦ, τουτέστι τοῦς ἀπογόνους αὐτοῦ, βασιλεύοντα, καὶ αὐτοὺς ἐπιδικαφύλει, καὶ ποιούντας τὰ αὐτὰ τῷ Ἀχάβ, τιμωρήσομαι, καὶ ἐκδικήσω τὸ αἷμα Ἰεζραὲλ, τουτέστι τοῦ Ἀχάβ· οὐχ ὅτι ἀδικῶς τῇ ἀληθείᾳ ἐφωνήθη, ἀλλ' ὅτι ὁ οἶκος τοῦ φονεύσαντος ἐκείνου, τοῖς αὐτοῖς εἰσιν ἐνοχοὶ, καὶ δοκοῦσιν ἐξ ἀποτελέσματος, καὶ ἐκ τοῦ τὰ αὐτὰ μετιέναι ἐκείνω, ἀδικῶς αὐτοὶ ζῆν, ἐκείνου ἀποθανόντος παρ' αὐτῶν, τῶν ὁμοιωτρόπων ἐκείνου· οὐ γὰρ ἐχρῆν παρ' αὐτῶν ἐκείνον φωνεῦσθαι, ἀλλὰ παρ' ἄλλων δικαίων. Τοῦτο καὶ ὁ Ἀπίστολος λέγει· Ἀγαπολόγητος εἶ, ὡ ἀνθρώπε, πᾶς ὁ κρῖνων· ἐν ᾧ γὰρ κρῖνεις τὸν ἕταρον, σπαιτὸν κατακρίνεις. Ἡ λογίχη δὲ σὺ ἐκφύξῃ τὸ κρῖμα τοῦ Θεοῦ;

Propter quod inexcusabilis es, o homo omnis, qui judicas. In quo enim judicas alterum, teipsum condemnas. An putas, te judicium Dei declinaturum¹⁰?

Καὶ καταπαύσω βασιλείαν οἴκου Ἰσραὴλ, καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, συντριψῶ τὸ τόξον τοῦ Ἰσραὴλ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Ἰεζραὲλ. Ἐπειδὴ οἱ τοῦ Ἰηοῦ ἀπόγονοι βασιλεύοντες, ὡς εἰπομεν, ἐν τῷ Ἰσραὴλ, ἀσεβεῖς καὶ παράνομοι ἐγένοντο, καὶ τὸν λαὸν εἰς τὰ αὐτὰ ἐξέκλιναν· φησὶν, ὅτι Καταπαύσω τὴν βασιλείαν Ἰσραὴλ· ὃ καὶ γέγονε· τοῦ τε Ἀζαήλ ἐπελθόντος αὐτοῖς, καὶ ἄλλων βασιλέων, καὶ τελευταῖον τοῦ Σαλμανασάρ, ὅτε δὴ καὶ πανωλεθρίαν ὑπίστη ἡ τῶν δέκα φυλῶν, ἦτοι τοῦ Ἰσραὴλ βασιλεία. Ἐν τῇ ἡμέρᾳ δὲ ἐκείνῃ, τῆς ἐκδικήσεως δηλαδὴ, συντριψῶ καὶ τὸ τόξον τοῦ Ἰσραὴλ, ἦτοι τὴν δύναμιν· ἐμφαντικῶς δὲ εἶπε, Τὸ τόξον, ἵνα δείξῃ, ὅτι ἐπὶ τῷ τόξῳ ἐθάβρουν, καὶ οὐκ ἐπὶ τῷ Θεῷ. Τετηρήκαμεν δὲ παρὰ τῇ Γραφῇ ὑπὲρ τὰ ἄλλα ὄπλα τὸ τόξον ἀποβαλλόμενον, διότι τῷ δόλω μεγάλα συμβάλλεται. Διὸ

Paulo post enim ulciscar sanguinem Jezrael super domum Jehu. Etiam si quædam exemplaria super domum Juda præ se ferant, scribendum tamen est, super domum Jehu, ut et sensus postulat. Nam hoc de Juda intelligere absurdum est. Multæ porro in locum hunc afferuntur interpretationes, sed parum accommodatæ. Scite vero hæc. Jezrael appellabatur cum Naboth, tum Achabus. Cum enim consanguinei essent, eodem uterque nomine, quasi avito, gaudebunt. Quemadmodum ergo, ait Deus, cum idola coleret Achabus, aliaque innumera facinora patraret, mittendum censi Jehu¹¹, qui supplicium de illo sumeret, pollicitusque sum, si Ἰεζραὲλ Achabi stirpem ipse deleteret, ad quartam ætatem ei decem tribuum regnum me traditurum; ita nunc ego supplicium summam de domo ipsiusmet Jehu, posteris scilicet ejus, qui imperio potiebantur, deque cæterarum tribuum decem populis, qui eadem, quæ Achabus, facinora patrabant; ulciscarque sanguinem Jezrael, Achabi scilicet, non quod injuste fuerit interfectus, sed quia domus ejus, qui eum interfecit, eisdem, quibus ipsemet Achabus, culpis est obnoxia. Qui propterea, quod ejusdem nequitias sunt participes, injuste ipsi vivere videntur, postquam Achabus interemptus ab his ipsis fuit, qui eisdem ac ille, imbuti moribus ætatem agunt. Par enim erat eum interficere, non ab istis hominibus nequam, sed ab aliis plane bonis et honestis. Idipsum habet et Apostolus:

VERB. 4. 5. Et cessare faciam regnum domus Israel. Eritque in die illa, conteram arcum in valle Jezrael. Quoniam Jehu posteri, qui imperio potiebantur, pravi in Israelitico cætu facti sunt, et impii, ut supra diximus, totumque populum in eandem nequitiam pertraxerunt; idcirco Subvertam, ait, regnum Israel¹², quod et revera contigit. Cum scilicet irruerunt in eos Hazael, et alii reges, et postremo Salmanassar, qua sane tempestate funditus eversum est decem tribuum, Israelis videlicet regnum. In die autem illa, ultionis scilicet, conteram et arcum Israel, potentiam nimirum Israelis. Quod eo dixit, ut emphatica ratione quadam ostenderet, eos in arcu, non in Deo, fiduciam locatam habuisse. Ex armis autem, arcum omnium maxime sacris in Litteris rejici comperimus, quod is dolo plurimum conferat. Quamobrem eo celebriores

¹⁰ IH Reg. xvi, 4. ¹¹ Rom. ii, 13. ¹² IV Reg. xiii, 2

Hebræi non utebantur, præter impurum Esau et filios Ephraim, qui et arcus tenderæ, et jacula vibrare consueverant ¹⁶. In valle autem Jezebel confecturum se arcum istum dixit, quæ audientes commonefaceret Achabi necis, qua ob idololatriam, aliasque iniquitates affectus est, simulque deterret ab istiusmodi flagitiis ejus socios amulatoresque. Vindicatus item est sanguis Christi, qui vere Jezebel est, ut diximus, paulo post ejus mortem, siquidem ponitis delicti sunt, qui clamant: *Sanguis ejus super nos, et super filios nostros* ¹⁷. Valtem autem Jezebel intellige Christi abjectionem, humiliationemque, tum hujus ipsius tumulationem. Postquam enim se ipse demisit, humiliavitque usque ad crucem, sepultusque fuit, tum confregit arcum Israel, stultum scilicet in legis littera jactantiam, eorumque calumnias, quibus eum, uti Dei adversarium, tanquam arcibus, confoderunt. Grave profecto scelus est per insidias confingere virum **13** innocentem. Proxios autem innocens erat, qui *peccatum non habebat, neque dolus inventus est in ore ejus* ¹⁸, ut et ipse de se testatur: *Quis ex vobis arguet me de peccato* ¹⁹? In nobis item exstinguunt Dei semina humanæ cogitationes, quæ quidem plurimum pollere videntur, et quodammodo regnare dominarique, et, quosdam velut arcus, contorta sophismata gerere; sed in valle, divini scilicet Verbi humiliatione, conteruntur. Infrma enim quæque Dei, humana cuncta consilio sapientiaque superant ²⁰.

VERS. 6. *Conceptique adhuc, et peperit filiam, et dixit ipsi: Voca nomen ejus, Non misericordiam consecutam: propterea quod non amplius addam, ut miserar domus Israel, sed adversans adversabor illis.* Dictum hoc perceptum est. Futurum enim docet vates, ut adversus Israelem Deus non amplius solita benignitate utatur; sed in eum potius, uti rebellem et inimicum animadvertat; idque non leviter, sed acerrime, ut ostendunt ea, et *Adversans adversabor eis.* Filiam vero *Non misericordiam consecutam* intelligere commode poteris et Judæorum stirpem, quæ post Christi peregrinationem superstes fuit, quam haud amplius misertus Pater, acriter persecutus est, quod ejus Filium per injuriam perdidisset. In mentis quoque nostræ commotionibus, si jua feminea sit, appetitui plane similis, multaque prædita imbecillitate, ut non omnia per suos confirmantem discipulos Christum possit, haud ipsius miseretur Deus noster Verbum, sed ei maxime reluctatur adversaturque.

VERS. 7. *Filiorum autem Juda miserabor, et conservabo ipsos in Domino Deo suo. Nec servabo eos in arcu, neque gladio, neque bello, neque curribus, neque in equis, neque in equitibus.* Clare per hæc ostendit, quæ in Senacherim clade contigerunt; ea quippe tempestate victi sunt Assyrii, non præfio allo, neque ullo conflictu, sed angelica tan-

καὶ οἱ εὐδοκώμενοι: Ἑβραῖοι, οὐκ ἐχρῶντο τούτω, εἰ μὴ ἄρα ὁ Ἡσαῦ, ὁ βίβηλος, καὶ υἱοὶ Ἐφραὶμ, ἐντεινοντες, καὶ βάλλοντες τοὺς τόξους. Ἐν τῇ κοιλάδι δὲ τοῦ Ἰεζραὴλ εἶπε συντρίβειν τὸ τόξον, ἵνα τοῦ φένου τοῦ Ἀχαάβ ἀναμνήσῃ, τοῦ διὰ τὴν εἰδωλολατρείαν καὶ τὰς ἄλλας ἀδικίας ἐπαυλιθόντος αὐτοῦ, καὶ πείσῃ τῶν ἰσων ἔργων ἀποστῆναι τοὺς ἐκείνου ζηλωτάς. Ἐξεδιχθῆ δὲ καὶ τὸ αἷμα Χριστοῦ, τοῦ τῷ ὄντι Ἰεζραὴλ, ὡς εἴρηται, μετ' ὄλιγον καιρὸν τοῦ θανάτου αὐτοῦ παναλωθρίῳ παραδοθέντων τῶν εἰπόντων· Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν. Κοιλὰδα δὲ Ἰεζραὴλ, τὴν συγκατάθεσιν Χριστοῦ καὶ ταπεινώσιν νόει, καὶ τὴν ἐν τῷ μνημεῖῳ κατάθεσιν. Συγκαταθέας γὰρ, καὶ ταπεινωθῆεις ἄχρι σταυροῦ, καὶ ταπειλῆ, τὸ τόξον τοῦ Ἰσραὴλ συντρίβει, τοῦτέστι τὴν σχολιὰν αὐτῶν ἐν τῷ γράμματι τοῦ νόμου καύχουσιν, καὶ τὰς συκοφαντίας, ἃς ἐσυκοφάνεον αὐτὸν, ὡς ἀντίθεον, ἐντεινοντες τόξον αὐτῶν. Πράγμα πικρὸν τοῦ κατακεῦσαι ἐν ἀποκρύφοις ἡμῶν· πάντως δὲ ἀνωμῆς ἦν, ἃς ἁμαρτίας οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ· καθὼς καὶ αὐτὸς λέγει· Τίς ἐξ ὀμῶν ἐλέγχει με περὶ ἁμαρτίας; Ἀποκτινύουσι δὲ καὶ τὰ ἐν ἡμῖν τοῦ Θεοῦ σπέρματα ἀνθρώπινοι λογισμοί, δυνατοὶ δοκοῦντες εἶναι, καὶ οἰονεὶ βασιλεύειν, καὶ κρατεῖν, καὶ ὡς τινα τόξα ἔχειν τὰ καμπύλα σοφίσματα· ἀλλὰ τῇ κοιλάδι, καὶ τῇ ταπεινώσει τοῦ θείου λόγου συντρίβονται. Τὸ γὰρ μωρὸν τοῦ Θεοῦ, σαρῳτάρον τῶν ἀνθρωπίνων ἐστὶ.

Καὶ συνέλαβον βει, καὶ ἔτεκε θυγατέρα, καὶ εἶπεν αὐτῷ· Κάλεσον τὸ ὄνομα αὐτῆς, Ὅσα ἠλεμήνη, διότι οὐ μὴ προσθήσω βει τοῦ ἐλεῆσαι τὸν οἶκον Ἰσραὴλ, ἀλλ' ἀντετασσόμενος, ἀντετάσσομαι αὐτοῖς. Τὸ μὲν ῥητὸν σαφές· διδάσκει γὰρ, ὅτι οὐκέτι τὸν Ἰσραὴλ ἀξιώσεις φιλανθρωπίας, ἀλλὰ μᾶλλον ὡς ἀποστάτην καὶ ἐχθρὸν ἀμυνεῖται, καὶ οὐκ ἀπλῶς, ἀλλὰ μετὰ ἐπιτάσεως· οὕτω γὰρ δηλοῖ τὸ, Ἀντετασσόμενος ἀντετάσσομαι. Θυγατέρα δὲ Ὅσα ἠλεμήνην νοήσεις καὶ τὴν τῶν Ἰουδαίων γενεάν, τὴν μετὰ τὴν ἐπισημίαν Χριστοῦ, ἣν οὐκέτι ἠλέησεν ὁ Πάτερ, ἀλλ' αὐτοῖς ἀντετάζετο αὐτοῖς· ἐπειδὴ εἰς τὸν Ἰδὸν αὐτοῦ ἔβρισαν. Καὶ ἐν τοῖς τοῦ νοῦ δὲ κινήμασιν, εἴ τι θῆλύ ἐστὶ, καὶ τῇ αἰσθῆσει τοικὸς, καὶ ἀσθένειαν πολλὴν περιεικόμενον, καὶ μὴ πάντα ἰσχύον ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντι τοὺς αὐτοῦ μαθητάς Χριστοῦ, οὐκ ἐλεεῖ αὐτὸ ὁ Θεὸς ἡμῶν Δόξος, ἀλλ' ἀντετάσεται αὐτῷ.

Τοὺς δὲ υἱοὺς Ἰούδα ἐλεησῶ καὶ σώσω αὐτοὺς ἐν Κυρίῳ Θεῷ αὐτῶν, καὶ οὐ σώσω αὐτοὺς ἐν τόξῳ οὐδὲ ἐν βουβαλά, οὐδὲ ἐν κολέμῳ, οὐδὲ ἐν ἄρμασιν, οὐδὲ ἐν ἰπποῖς, οὐδὲ ἐν ἰππεῦσι. Σαφῶς διὰ τούτων ἐδήλωσε τὰ κατὰ τὸν Συναχηρὸν γενόμενα· τότε γὰρ ἠετήθησαν οἱ Ἀσσύριοι, οὐ παρατάξεως γενομένης, ἢ συμπλοκῆς, ἀλλ' ἀγγελικῆς

¹⁶ Psal. LXXVII, 7. ¹⁷ Matth. xxvii, 25. ¹⁸ I Petr. ii, 22. ¹⁹ Joan. i, 46. ²⁰ I Cor. i, 25.

δυνάμει, ἑκατὸν ὀγδοήκοντα πέντε χιλιάδας δια-
φθειράσης. Ταῦτα δὲ προλέγει, καὶ τοὺς υἱοὺς
Ἰούδα πρὸς τὴν Δεῖαν ἀγάπην προθυμοτέρους ποιῶν
(εἰ γὰρ καὶ ἐν αὐτοῖς ἦσαν τινες ἀσεβεῖς καὶ ἀμαρ-
τωλοὶ, ἀλλ' ὅμως ἦσαν καὶ οἱ τῷ Κυρίῳ δουλεύον-
τες), καὶ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ ἐπιστρέφων ἀπὸ τῆς
πονηρίας, καὶ πειθῶν μιμῆσθαι ἐκείνους, καὶ τὴν
ἀρετὴν μετείνειν, καὶ διὰ ταύτην ἀπολαύειν τοῦ παρ'
αὐτοῦ ἐλέους. Σώζονται δὲ καὶ ἐκ τῆς γενεᾶς τῶν
Ἑβραίων, ὅσοι εἰσὶ τοῦ Ἰουδα, τουτέστι τῆς ἔξομο-
λογήσεως καὶ τῆς μετανοίας, πρὸς οὗς καὶ Πέτρος
ἐν ταῖς Ἠράξεσιν ἔλεγεν· *Μετανοήσατε, καὶ βαπτι-
σθήτω ἕκαστος ὑμῶν ἐπὶ τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ
Χριστοῦ*. Καὶ μέντοι καὶ ὑπακούσαντες αὐτοῦ,
ἐσώθησαν ὡσεὶ ψυχὰι τρισχιλίας. Σώζονται δὲ οὐκ
ἐν σοφίᾳ Ἑλληνικῇ, οὐδὲ ἐν συλλογισμοῖς, οὐδὲ
ἐν πεπειθῶσι [f. ἐν π.] ἀνθρωπίνης σοφίας λόγους, ἐξ
ἧν ἔρις, καὶ ζητήσεις, καὶ πόλεμοι· ἀλλ' ἐν τῇ
πίστει τοῦ Χριστοῦ, ὅς ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν. Καὶ
ἐν ἡμῖν δὲ ἡ ἔξομολόγησις, ἡ τῆς σωτηρίας πρό-
ξενος· ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ ἐν Κυρίῳ Θεῷ γινομένη,
ὑπερ ἔστι μετὰ συντριβῆς καὶ ταπεινοφροσύνης.
Ἔστι γὰρ καὶ λέγοντά τινα ἑαυτὸν ἀμαρτωλῶν μετὰ,
εἰσησεύς λέγειν, ὅπερ ἐστὶ ταπεινολογία, οὐ ταπεινο-
φροσύνη. Οὐκ ἐπὶ τοῖς ἔργοις, φησὶ, δεῖ θαρβεῖν,
ἀλλ' ἐν Κυρίῳ Θεῷ, κατὰ τὸν λέγοντα· *Ἐγὼ δὲ
ἤλπισα ἐπὶ τὸ ἐλεος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν αἰῶνα*·
καὶ κατὰ τὸν Παῦλον· *Ἀλλὰ ἠλεήθη· ἐξ ἔργων
γὰρ οὐ δικαιοῦται πᾶσα σάρξ*. Τίς γὰρ καυχῆσα-
ται καθαρῶς εἶναι ἀπὸ βύβου, ἢ παρβήσιδάσσει;
ἔργων ἔχειν τὴν καρδίαν; Πολλάκις γὰρ οὐδὲ αὐτὸ,
ἢ δοκεῖ ποιεῖν καλῶς, ἀνεπίληπτόν ἐστι παρὰ Θεῷ.
Ἐν πολλοῖς γὰρ, φησὶν, ἀπαρτες ἀμαρτάνομεν·
καὶ, *Οὐδὲν ἑμαυτῷ σύνοιδα, ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ
δεδικαίωμαι*.

hendi minime possit. In multis enim, ait, offendimus omnes¹⁶; et, *Nihil mihi conscius sum, sed non*

*in hoc justificatus sum*¹⁷.
Καὶ ἀπεγαλάκτισεν τὴν οὐκ ἠλεημένην. Εἰερ-
γία μεγάλη τῇ οὐκ ἠλεημένη γενεᾷ τῶν Ἑβραίων,
τὸ ἀποστήναί τε τοῦ κερμαίου γάλακτος, τοῦ τοὺς νη-
πίους τρέφοντος, καὶ δεηθῆναι στερεᾶς τροφῆς, ἧς
δόνται οἱ διὰ τὴν ἕξιν γεγομνασμένην (9) τὰ αἰ-
σθητήρια, πρὸς διάκρισιν καλοῦ, καὶ κακοῦ, καὶ
τρέφεσθαι τῷ ἐξ οὐρανοῦ καταβάντι ἄρτι. Ἀλλὰ
καὶ ἡμεῖς, ἕως μὲν νήπιοι ἔσμεν, τῷ κόσμῳ τούτῳ
προσέχουμεν, καὶ τούτῳ ἐντρυφῶμεν, ὡς γάλακτι,
ὅτε ἰδοὺ ἔχοντι, καὶ ρέοντι· ἐπεὶ δὲ τὰ τελευταῖα
φρονήσωμεν, τότε ἀπεγαλακτίζεσθαι λεγόμεθα, καὶ
τοῖς τοῦ παραδείσου καρποῖς τρέφεσθαι ζητούμεν.

*Συτέλειθεν ἔτι, καὶ ἔτεκεν υἱὸν καὶ εἶπεν· Κά-
λεσον τὸ ὄνομα αὐτοῦ, Οὐ λαός μου, διότι ὑμεῖς
εὖ λαός μου, καὶ ἐγὼ οὐκ εἰμὶ ὑμῶν*. Ὅρα, ὅτι

¹⁶ II Paralip. xxxii, 21.

¹⁷ Isa. xxxvii, 36.

¹⁸ Act. xi, 38.

¹⁹ Ephes. xi, 14.

²⁰ Psal. li, 10.

²¹ Rom. iii, 20.

²² Jac. iii, 2.

²³ I Cor. iv, 4.

Variae lectiones et notæ.

(9) Sic; legendum tamen γεγομνασμένοι, *exercitati*.

PATROL. GR. CXXVI.

19

tummodo vi, qua centum octoginta quinque homi-
num millia cæsa sunt penitusque sublata¹⁶. Hæc
vero prænuntiat vates¹⁷, cum ut filios Juda magis
magisque ad Dei dilectionem conciet (quantum
enim in ipsis essent quidam impii peccatoresque,
aderant tamen alii, qui Deum pie colerent eique
obsequerentur) tum ut filios Israel a nequitia
deterreat, ut eos eorumque virtutem imitari velint,
quo misericordiam ab ipso consequantur. Salutem
vero consequuntur et ex Hebræorum stirpe, quoti-
quot filii Juda, confessionis scilicet, atque peni-
tentia facti sunt. Quos Paulus in Actibus sic affatur:
*Pœnitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum
in nomine Jesu Christi*¹⁸, qui cum ei sint obsecuti,

salva facta sunt animarum circiter tria millia. Qui
quidem salutem adipiscuntur non per Græcam
sapientiam, neque per ratiocinia, neque per hu-
manæ sapientiæ flexanimos sermones, ex quibus
contentio, quæstiones et controversiæ profluunt;
sed per Christi fidem, **14** qui est pax nostra¹⁹.
Confessio præterea, quæ in nobis fit, salutis origo
est, dummodo tamen hæc in Domino Deo fiat,
animo scilicet contrito, atque demisso. Accidit enim
interdum, ut peccatorem se quis appellet, magnifice
simul de se sentiens; sed hæc humilitatis ostenta-
tio potius quam humilitas est. Non in operibus,
ait, considerare nos oportet, sed in Domino Deo,
quemadmodum testatur cum Psalmista: *Ego
autem speravi in misericordia Dei in æternum*²⁰;
tum Paulus, *Sed misericordiam sum consecutus; ex
operibus enim non justificatur omnis caro*²¹. Quis
enim gloriari potest, se mundum a sordibus esse?
vel confidenter dicere, se mundum cor habere?
Sæpenumero enim ne illud quidem, quod recte se
agere videtur, tale omnino est, ut a Deo repre-
hendi minime possit. In multis enim, ait, offendimus omnes²²; et, *Nihil mihi conscius sum, sed non*

*in hoc justificatus sum*²³.
VERS. 8. *Ab lactavitque Non misericordiam con-
secutam*. Magnum profecto beneficium in Hebræo-
rum stirpem, quæ misericordiam non consecuta
dicitur, ex eo redundavit, quod a legali lacte quo
nutriuntur infantes, fuerit abducta, egeatque soli-
dioris nutrimento quo egent, qui se, boni malique
dignoscendi causa, circa sensus instrumenta per
habitum exercuerunt, nutriaturque pane qui e cælo
descendit. Nos item, quoad infantes sumus, adhæ-
renus huic mundo, eoque, tanquam lacte, jucundi-
tate multa scatenente, oblectamur. Ubi autem adole-
vimus, perfectiora spectantes, tum ab lactari
dicimur, paradisi que fructibus ali sustentari que
avemus.

VERS. 8, 9. *Et concepit adhuc, et peperit filium,
dixitque: Appella nomen ejus, Non populus meus:
nam et vos non populus meus, et ego non sum*

vester. Animadvertite, homines primum deserere Deum, ejusque propterea populum esse desinere, atque tum demum Deum eos derelinquere, nec amplius esse ipsorum Deum. Cum enim id agitur, ut in ipsius amicitiam recipiamur, ipse nos permovet ac persequitur, ut ait cum David: *Misericordia tua persequetur me*²⁸, tum Paulus, *Comprehensus sum a Christo*²⁹; cum contra de nostra a Deo defectione agitur, non ita se res habet. Scilicet nos primum ab eo recedimus, atque tum et ipse, quodammodo coactus, a nobis egre recedit. Paulus autem *Non populum* intelligit Gentilium cœtus, qui postea per fidem facti sunt Dei populus, vocanturque Synagogæ filii, propterea quod ab Judæis prognati, ipsos per Evangelium genuerunt. Cum item suscipit aliquis laborem, et parit iniquitatem³⁰ (nam ne turpia quidem facinora labore carent et ærumnis), is profecto dignus non est, qui Dei esse dicatur. Nam ne ita quidem est affectus, uti Joseph, qui ait, *Dei sum ego*. Propterea ne Deus quidem ejus esse dicitur, uti dicebatur *Deus Abraham*³¹, et ut appellat eum David, *Deus meus*, et, *Deus cordis mei*³².

15 Vers. 40. *Eritque numerus filiorum Israel, velut arena maris, quæ non mensurabitur, neque numero comprehendetur.* Ne putes, ait, Deum Hebræos ideo rejicere, quod pauci sint, exiguoque numero comprehensi; tot enim ii sunt, quot Deus ipse futuros Abrahamo promissit³³. Verum haud ingenti multitudine gaudet Deus; siquidem ubi sunt duo, vel tres, congregati in nomine ejus, ibi est in medio eorum³⁴. Ita Noheum omnibus hominibus anteposuit; ita Abrahamum, ita Moysen. Horum contra descendentes, licet omni numero superiores, eos tamen, *Non populum* ejus appellat. Arenæ vero maris comparat Judæorum Synagogam quæ Dominum occidit, cum quod hærent mari, bonisque turbulenti mundi hujus, nihilque cœleste cogitant [Qui fiat enim, ait, ut credatis vos, qui gloriam ab hominibus quaeritis?] tum etiam quia nullo scæderis jure, neque fidei vinculo tenentur, uti sese habent et maris arenæ. Hæ quippe aliæ ab aliis discernuntur. Quod utinam ab hocce mundo non patiatur anima a Christo electa, quæ cœleste regimen obire jubetur, ut ne dicatur et de ipsa, *Non mensurabitur, neque numero comprehendetur.* Virtus enim medium tenet, ideoque neque ad dexteram declinans, neque ad sinistram, media regiaque veluti via incedit. Vitio contra multi sunt obliqui tramites et anfractus. Et astra quidem numerat Dominus, claros videlicet homines, cosque jam perspectos habet, qui, fulgida veluti lumina, in hoc mundo vitæ rationem habent. Et alias, qui salvantur, pauci sunt, numeratque faciles; multi contra obscuriores homines, qui præcipites ad perditionem feruntur.

Eritque in loco, ubi dictum est ipsis: Non populus meus vos, vocabuntur et ipsi filii Dei viventis. Beni-

πρότερον οι άνθρωποι ἀφίστανται τοῦ Θεοῦ, καὶ γίνονται οὐ λαὸς αὐτοῦ, καὶ τότε ὁ Θεὸς ἀφίσταται αὐτῶν, καὶ γίνεται οὐκ αὐτῶν. Ἐνθα μὲν γὰρ δεῖ οἰκειωθῆναι αὐτῷ, αὐτὸς καταδιώκει ἡμᾶς, ὡς καὶ Δαβὶδ λέγει· Τὸ ἔλεός σου καταδιώξει με· καὶ Παῦλος, Καταλήφθη ὑπὸ Χριστοῦ· ἐπὶ δὲ τῆς ἀλλοτριώσεως, οὐχ οὕτως· ἀλλ' ἡμεῖς πρότερον ἀφιστάμεθα αὐτοῦ, καὶ οὕτω μόγις ἐκκλαζόμενος ἐκείνος, ἀφίσταται ἡμῶν. Παῦλος· δὲ τὰ εἶθη νοεῖ Οὐ λαὸν, εἰ ὑστερον διὰ τῆς πίστεως ἐγένοντο λαός. Υἱοὶ δὲ λέγονται τῆς Συναγωγῆς, διότι οἱ ἐξ Ἰουδαίων τοῦτους διὰ τοῦ Εὐαγγελίου ἐγέννησαν. Καὶ ἔσαν δέ τις συλλάβη πόνον, καὶ τέκη ἀνομίαν (οὐδὲ γὰρ τὰ ἔργα τῆς αἰσχύνης ἀνευ πόνων καὶ κόπων εἶναι), οὐκ ἔστιν ἄξιός κληθῆναι τοῦ Θεοῦ. Οὐδὲ γὰρ ἐστὶ κατὰ τὸν Ἰωσήφ, τὸν λέγοντα· Τῷ Θεοῦ εἰμι ἐγώ. Διὸ οὐδὲ Θεὸς αὐτοῦ λέγεται, ὡς ἐλέγετο, Θεὸς Ἀβραάμ, καὶ ὡς ὁ Δαβὶδ ἔλεγε· Κύριος ὁ Θεός μου· καὶ, Ὁ Θεὸς τῆς καρδίας μου.

Καὶ ἦν ὁ ἀριθμὸς τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ, ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, ἢ οὐκ ἐκμετρηθήσεται, οὐδὲ ἐξαριθμηθήσεται. Μὴ νομίση, φησὶν, ὁ ἀκούων, ὅτι διὰ τοῦτο ἀποβάλλεται τοὺς Ἑβραίους ὁ Θεός, ὡς εὐαριθμήτους ἦντας, καὶ ὀλίγους· καὶ γὰρ τοσοῦτοι ἦσαν, ὅσους ἐπηγγέλατο εἶσθαι τῷ Ἀβραάμ. Ἄλλ' οὐ πλήθει χαίρει Θεός. Ὅπου γὰρ εἰσι δύο, ἢ τρεῖς, συνηγμένοι εἰς τὸ αὐτοῦ ὄνομα, ἐκεῖ ἐστὶν ἐν μέσῳ αὐτῶν. Οὕτω καὶ τὸν Νῶε πάντων ἀνθρώπων προὔτιμησεν, οὕτω τὸν Ἀβραάμ, οὕτω τὸν Μωϋσέα. Τοῦ· δὲ ἐκείνων ἀπογόνους, καίτοι ἀριθμὸν νικῶντας, Οὐ λαὸν αὐτοῦ καλεῖ. Εἰκάζει δὲ ἄμμου τὴν τὸν Κύριον ἀποκτείνασαν Συναγωγὴν, διὰ ταῦτ' οἰκείους αὐτοὺς εἶναι τῆς θαλάσσης, καὶ τῶν ἀγαθῶν τοῦ ταραχώδους κόσμου τούτου, καὶ μηδὲν οὐράγιον φρονεῖν (Πῶς γὰρ, φησὶ, δύνασθε πιστεῦναι, δόξαν παρὰ ἀνθρώπων ζητούντες;), καὶ ἔτι διὰ τὸ πρὸς ἀλλήλους ἀσύνθετον καὶ ἀσπονδον· ἐπεὶ καὶ αἱ ψάμμοι, τοιοῦτον· ἀπ' ἀλλήλων γὰρ διορίζονται. Ὁ μὴ πάθει ψυχῇ ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἐκλεχθεῖσα ὑπὸ Χριστοῦ, καὶ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ἔχειν προσταχθεῖσα, ἵνα μὴ λεχθῇ καὶ περὶ αὐτῆς, ὅτι Οὐκ ἐκμετρηθήσεται, οὐδὲ ἀριθμηθήσεται. Ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ μέτρον ἔχει τὴν μεσότητά, καὶ οὕτε εἰς δεξιὰ, οὕτε εἰς ἀριστερὰ κλίνουσα, ὁδῷ μέση καὶ βασιλικῇ πορεύεται· τῇ δὲ κακία αἱ ἀποκλίσεις, καὶ ἐκτροπαί, πολλαί. Καὶ τὰ μὲν ἀστρά ὁ Κύριος ἀριθμεῖ, τοῦτέστι τοὺς φωτεινοὺς ἀνθρώπους; καὶ γνωστοὺς αὐτοὺς ἔχει, εἴ εἰσιν, ὡς φωστῆρες, ἐν κόσμῳ λόγον ζωῆς ἐπέχοντες. Ἐπεὶ καὶ ἄλλως οἱ σωζόμενοι, ὀλίγοι καὶ ἀριθμητοί· οἱ δὲ χυδαῖοι καὶ ἀπολλύμενοι, πολλοί.

Καὶ ἔσται ἐν τῷ τόπῳ, οὗ ἐλέγη αὐτοῖς, Οὐ λαός μου ὑμεῖς, κληθήσονται καὶ αὐτοὶ υἱοὶ Θεοῦ

²⁸ Psal. xxii, 6. ²⁹ Philipp. iii, 12. ³⁰ Psal. vii, 15. ³¹ Gen. xxxi, 53. ³² Psal. lxxii, 26. ³³ Gen. xv, 6. ³⁴ Matth. xviii, 20.

ζῶντος. Φιλάνθρωπος· ὡν ὁ Θεός, τὴν ἰαρωτέραν ἀπόφασιν τῆ αὐστηρᾷ ἐπιφέρει, καὶ τοὺς ἀποβρίφοντας οἰκειοῦται. Καὶ ὅρα χρηστότητα, ἔτι οὐ; οὐδὲ τῆς τοῦ λαοῦ προσήγατος ἀξίους ἔκρινε, τοὺς υἱὸς Θεοῦ ζῶντος ὀνομάζει νῦν. Τί δὲ ἐστὶ τὸ, Ἐν τῷ τόπῳ, οὗ ἐλέχθη αὐτοῖς; Μάθε· Ἐν τῇ πατριδι ὄντες, εἰδωλοάτρουν· διὸ καὶ ἐκεῖ ἐλέχθη αὐτοῖς· Οὐ λαός μου· ἐν τῷ μέτῳ θὲ εἰς Βαβυλῶνα ἀπαχθέντες αἰχμάλωτοι, οὕτε ἔθουν, οὕτε ἤδον τὰς ψῆδς Κυρίου. Πῶς γάρ, φησὶν, ἤσασεν τὴν ψῆν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτριᾶς; Ἐπεὶ οὖν ἀπαναστάντες ἐκ Βαβυλῶνος, πάλιν τῷ νόμῳ ἐχρῶντο, καὶ πάντα ἐπραττον, ὡς ἐκλεκτοὶ καὶ υἱοὶ Θεοῦ, φησὶν ὅτι Εἰς τὰς πατρίδας ὑμῶν ἀνασπῆσθε, καὶ εὐαρεστήσετε ἐκεῖ τῷ Θεῷ, ἔνθα πρότερον ὄντες, Οὐ λαός αὐτοῦ ἐκλήθητε. Ἐπειδὴ δὲ ὁ νόμος, κατὰ

μὲν τὸ γράμμα νοούμενος, ἀποκτείνεται, κατὰ δὲ τὸ πνεῦμα, ζωοποιεῖ· εἰκότως ἐν τῷ ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ τόπῳ, ποτὲ μὲν καλοῦνται οἱ Ἑβραῖοι Οὐ λαός, ὅταν τῷ γράμματι δουλεύωσι· ποτὲ δὲ Υἱοὶ Θεοῦ ζῶντος, ὅταν πνευματικῶς αὐτὸν νοήσαντες, καὶ πιστεύσαντες Χριστῷ, τὴν διὰ τοῦ Πνεύματος υιοθεσίαν δέξωνται. Καὶ ψυχὴ δὲ ἀμαρτανουσα, ἢ διὰ τῶν λογισμῶν, ἢ διὰ τῶν σωματικῶν ὀργάνων, Οὐ λαός καλεῖται Θεοῦ· διὰ δὲ τῶν αὐτῶν τούτων διορθωθέντων, υἱὸς γίνεται τοῦ Θεοῦ, ὅταν ὁ αὐτός καὶ τῷ νοῦ δουλεύῃ νόμῳ Θεοῦ, καὶ τὰ μέλη παριστάνῃ ὅπλα δικαιοσύνης τῷ Θεῷ· καὶ συνῶως εἰπεῖν, καθαρῆς ἑαυτὸν ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ σαρκὸς καὶ πνεύματος, δεξάσῃ τὸν Θεὸν ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ καὶ ἐν τῷ πνεύματι αὐτοῦ.

ab omni tum carnis, tum spiritus contagione ac

Ueni honore prosequitur.

Καὶ συνάχθησονται οἱ υἱοὶ Ἰουδα καὶ οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ θύσονται ἑαυτοῖς μίαν ἀρχὴν, καὶ ἀναθήσονται ἐκ τῆς γῆς. Τὴν ἀπὸ Βαβυλῶνος ἀνάβασιν προαγορεύει, καὶ ὅτι ἐκεῖθεν ἐπανελθόντες, οὐκέτι διηρημένους ἔξουσι βασιλεῖς, ὥστε τὸν μὲν Ἰουδαίαν, τὸν δὲ Ἰσραὴλ ὀνομάζεσθαι· ἀλλ' ἐνωθέντες, ἓνα ἔξουσιν ἄρχοντα, ὃ γέγονεν ἐπὶ Ζοροβάβελ, ἀναβάντος τοῦ αἰχμαλωτισθέντος παντὸς λαοῦ ἐκ τῆς γῆς τῶν Βαβυλωνίων. Ἔθεντο μὲν οὖν καὶ οἱ ἐξ Ἑβραίων πιστεύσαντες ἑαυτοῖς ἀρχὴν μίαν, τὸν σταυρὸν, φημί, τοῦ Κυρίου, περὶ οὗ εἶρηται· Οὐδ' ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τοῦ ὄμου αὐτοῦ· οἱ συνήχθησαν εἰς Χριστὸν ὑπὸ τοῦ νόμου· ὃ γὰρ νόμος παιδαγωγός ἐστιν, εἰς Χριστὸν συναγὼν ἡμᾶς. Ἀλλὰ καὶ ὅτε συνάξει τις τοὺς ἑαυτοῦ λογισμοὺς ἀπὸ τῆς περὶ τὰ ἔξω περιπλανήσεως, καὶ εἰς συναίσθησιν τῶν οἰκειῶν κακῶν συναλαθεῖς, υἱὸς Ἰουδα γίνηται, διὰ τῆς ἐξμολογήσεως, καὶ καθαρῆς δι' αὐτῆς, υἱὸς Ἰσραὴλ ἀποδειχθῆ, ἥτοι Θεοῦ θεωρός· τότε τίθησιν ἑαυτῷ ἀρχὴν μίαν, τὸν Θεόν, καὶ ὅπ' ἐκείνου ἄγεται, λέγων ἀληθῶς αὐτῷ· Γεννηθήτω τὸ

agnus Deus cum sit, asperioribus dictis blandiora verba adjungit, eosque suam in amicitiam recipit, quos dudum rejecerat. Qua in re animadvertite ejus clementiam benignitatemque. Quos enim ne dignos quidem censebat, qui populus ejus appellarentur, eos in praesentia filios Dei viventis appellat. Quid vero sibi vult, *In loco ubi dictum est ipsis?* Sic habeto : In patria cum ii versarentur, idola colere, ibique propierea sibi dictum illud audire : *Non populus meus* : captivi postea Babylonem adducti, neque sacrificia offerre, neque Dei laudes canere : *Quomodo enim, ait, cantabimus canticum Domini in terra aliena* ²⁵? Babylone vero reduces, lege rursus uti : omnia legis ipsius imperata facere, tanquam electi Deique filii : proptereaque ad eos ibidem dictum : In patriam quisque vestram incolumes evadetis, ibique Deo placebitis, ubi antea cum essetis, *Non populus meus* appellati estis. Quoniam autem lex secundum litteram occidit, secundum vero spiritum, vitam affert, jure quidem ac merito Hebraei in uno eodemque loco appellantur modo *Non populus*, **16** cum legis litteræ mordicus hærent, interdum *Filii Dei viventis*, cum legis ipsius spiritum penitus introspectantes, adentesque Christo, adoptionem, quæ per Spiritum fit, consequuntur. Quisquis item peccat, vel per cogitationes, vel per corporea instrumenta, *Non populus Dei* vocatur; idemque per eadem hæc, si corrigantur, filius Dei fit, cum scilicet et mente divinæ legi obtemperat, et membra, tanquam justitiæ arma, Deo gerit; cum ad summam semetipsum ac sorde purgans, in corpore suo, atque spiritu

VERS. 11. *Congregabunturque filii Juda, et filii Israel, in idem, ac constituent inter se imperium unum, et ascendent de terra.* Judæorum e Babylonis urbe regressum vates prænuntiat, simulque futurum denotat, ut illine reduces, non amplius alii alios distinctos reges habeant, quorum alter rex Juda dicatur, alter rex Israel, sed in unum coeuntes, unius omnes imperio regantur, quod imperante Zorobabele evenit, cum scilicet universus ille captivus populus, e Babyloniorum regione, domum revertit ²⁶. Unum porro sibi constituerunt imperium [crucem scilicet Domini, de quo, *Cujus imperium super humerum ejus* ²⁷] et Hebræi, quotquot Christo crediderunt, quique per legem ad Christum ipsum perducti sunt : Pædagogus enim lex est, nos ad Christum perducens. Cum item suas quis cogitationes a fallaci rerum externarum illecebra, snorumque scelerum intimo dolore correptus, sit per confessionem filius Juda (10), atque ita purgatus, filius Israel declaratur, Dei scilicet contemplator : tum ille sibi constituit im-

²⁵ Psal. cxxxvi, 4. ²⁶ I Esdr. xi, 2. ²⁷ Isa. ix, 6.

Variæ lectiones et notæ.

(10) Hebraica enim vox Juda, teste D. Hieronymo, *confessionem* significat; et Israel idem sonat ac *Ueni videntis*.

perium unum, Deum scilicet, cujus nutu regatur, eique ex animo dicat: *Fiat voluntas tua*³⁸; et, *Iumento similis factus sum apud te: et ego semper tecum*³⁹, ut sit ei Deus omnia in omnibus, ita jam affecto, ut nihil humani præ se ferat, sed semetipsum penitus abneget, qualis fuit is qui dicit: *Viro ego, jam non amplius ego: vivit autem in me Christus*⁴⁰. Tum enim et a terra, terrenisque rebus omnibus vere ascendit, virtute continuo proficiens, oblitisciturque eorum, quæ post terga relinquit, ad ea

A *Θέλημά σου· καὶ, Κτηνώδης ἐγενέμην παρὰ σοί, κἀγὼ διακαρτέως μετὰ σοῦ· ἵνα ἢ ὁ Θεός. αὐτῷ ἐκ πάντα ἐν πᾶσι, μηδὲν ἀνθρώπων ἔχοντι, ἀλλ' ἀπαρνησαμένῳ ἑαυτὸν, οἷος ἦν ὁ λέγων· Ζῶ δὲ οὐκ· ἐτι ἐγὼ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός. Τότε γὰρ καὶ ἀναβαίνει ὄντως ἐκ τῆς γῆς καὶ τῶν γῆινων πραγμάτων, ἀεὶ προκόπτων, καὶ τῶν μὲν δριπύθων ἐπιλανθανόμενος, τοῖς δὲ ἐμπροσθεν ἐπεκτεινόμενος.*

*Quoniam magna dies Jezrael. Quoniam, ait, magnum vobis irrogavi supplicium, eo die quo vindicata est cædes Jezrael; magno etiam vos salutari beneficio asficiam, vosque a servitute in libertatem vindicans, in patriam quemque vestram reducam. Magna itaque facta est dies crucis, resurrectionisque Christi, qui Jezrael dicitur. Pariterque magna fit ei, qui sese terrenis a rebus extollit, virtute proficiens; magna, inquam, fit ei dies per lumen cognitionis Christi, ut vere dicere queat: *Hæc dies Domini est* [non mea, neque meo parta labore, sed ejus ope atque beneficio]; *exultemus et lætemur in ea*⁴¹.*

B *Ὅτι μεγάλη ἡ ἡμέρα τοῦ Ἰσραὲλ. Ἐπειδὴ μεγάλην ὑμῖν ἐπήγαγον τιμωρίαν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἐκδικήσεως τοῦ Ἰσραὲλ, μεγάλης ὑμᾶς ἀξιώσω καὶ σωτηρίας, καὶ τῆς δουλείας ἀπαλλάξας, εἰς τὴν πατρίδα ἐπανάξω. Ἐγένετο μὲν οὖν μεγάλη ἡ ἡμέρα τοῦ σταυροῦ, καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ, ἐξ ἐλέθη Ἰσραὲλ. Γίνεται οὖν καὶ τῷ ἀναβαίνοντι ἀπὸ τῶν γῆινων, καὶ προκόπτοντι, μεγάλη ἡ ἡμέρα, διὰ τὸν φωτισμὸν τῆς γνώσεως τοῦ Χριστοῦ· ὥστε λέγειν αὐτόν· Ἄδτη ἡ ἡμέρα Κυρίου, οὐκ ἐμῆ, οὐδὲ δι' ἐμῶν κόπων, ἀλλὰ τῆς ἐκεῖνου χάριτος· ἀγγελιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ.*

17 CAPUT II.

VERS. 1, 2. *Dicite fratri vestro, Populus meus; et sorori vestræ, Misericordiam consecuta; judicate matrem vestram, judicate.* Vos, ait, qui Babylone domum rediistis, iudices estote mei, et matris vestræ, progenitorum scilicet vestrorum, qui me meaque jura violarunt. His similia reperiuntur et apud Isaiam: *Et nunc, domus Juda, judicate inter me, et vineam meam*⁴².

Quia ipsa non uxor mea, et ego non vir ejus. Divortium factum est inter me et ipsam, postquam tot a me beneficiis cumulata fuerat; cujus quidem divortii causam attulit ipsa, non ego; quippe prior ipsa uxor mea esse desuit, proindeque et ego vir ejus esse destiti. Hæc eadem dici possunt et ad apostolos qui Christum secuti sunt, qui sedebunt super sedes duodecim, judicantes duodecim tribus Israel⁴³, condemnantes videlicet quotquot e Synagoga [quæ sane mater istorum judicum erat] non crediderunt. Prisca item Hebræorum natio, cum ex Ægypto discessit, nondum legem habebat, neque tot tantisque Dei præceptis et sacrificiis gauderet; proptereaque non vir ejus Dominus esse dicitur. Cum appetitus item a mente desciscit, neque mundo oblectatur ad Opificis gloriam, tum a veris mentis conceptibus, qui a mente ac sensu

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

C *Εἶπατε τῷ ἀδελφῷ ὑμῶν, Λαός μου, καὶ τῇ ἀδελφῇ ὑμῶν, Ἠλεημένη κριθῆτε πρὸς τὴν μητέρα ὑμῶν, κριθῆτε. Ὑμεῖς, φησὶν, ἐκ Βαβυλώνας; ἐπανελθόντες, γίνεσθε κριταὶ τῆς μητρὸς ὑμῶν, καὶ ἐμοῦ, τουτέστι, τῶν προγόνων ὑμῶν, τῶν εἰς ἐμὲ παρανομησάντων (11). Τοιοῦτόν τι καὶ παρὰ τῷ Ἠσαΐᾳ εὐρίσκειται· Καὶ νῦν, οἶκος Ἰουδα, κρινατε ἀναμέσον ἐμοῦ, καὶ ἀναμέσον τοῦ ἀμπελιῶνός μου.*

Ὅτι αὐτὴ οὐ γυνὴ μου, καὶ ἐγὼ οὐκ ἀνὴρ αὐτῆς. Διαζύγιον, φησὶν, ἐγένετο μεταξὺ ἐμοῦ, καὶ αὐτῆς. τῆς τοσαῦτα ἀγαθὰ παρ' ἐμοῦ δεξαμένης, καὶ οὐκ ἐγὼ τὴν αἰτίαν τοῦ διαζυγίου δέδωκα, ἀλλ' ἐκεῖνη· αὐτὴ γὰρ γέγονεν οὐ γυνὴ μου πρότερον, εἰθ' οὕτως ἐγὼ οὐκ ἀνὴρ αὐτῆς. Λέγοιτο δ' ἂν ταῦτα καὶ πρὸς τοὺς τῷ Χριστῷ ἀκολουθήσαντας ἀποστόλους, (12) οἱ καθίσονται ἐπὶ δώδεκα θρόνους, κρινόντες τὰς δώδεκα φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ, ὅ ἐστι, κατακρίνοντες τοὺς μὴ πιστεύσαντας ἐκ τῆς τῶν Ἰουδαίων Συναγωγῆς, ἡ πάντως μήτηρ ἦν ἐκεῖνων τῶν κριτῶν. Καὶ ἡ ἀρχαιότερα δὲ γενεὰ, ὅτε ἐξ Αἰγύπτου ἐξῆλθεν, οὐπω νόμον εἶχεν (13), οὐδὲ τοσοῦτων ἀπηλάυσε (14) τῶν τοῦ Θεοῦ δικαιωμάτων (15), καὶ θυσιῶν (16)· διὸ λέγεται οὐκ αὐτῆς ἀνὴρ εἶναι ὁ Κύριος. Καὶ ὅτι· ν δὲ τ' ἀσθηταὶ ἀποστῆ τοῦ νοῦ, καὶ οὐκ ἀπολαύτῃ τοῦ κόσμου πρὸς ὄψαν τοῦ Δημιουργοῦ,

³⁸ Matth. vi, 10. ³⁹ Psal. lxxii, 22. ⁴⁰ Galat. xi 20. ⁴¹ Philipp. iii, 13. ⁴² Psal. cxvii, 24. ⁴³ I a. v, 3 ⁴⁴ Matth. xix, 28.

Varie lectiones et notæ.

(11) Παρονομαζομένων. Cod. Arg.
(12) Verba hæc οἱ καθίσονται ἐπὶ δώδεκα θρόνους, κρινόντες τὰς δώδεκα φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ, restitimus ex cod. Ven. et Bav. cum in Cod. Arg. deessent.

(13) Nondum scilicet promulgata.
(14) Ἀπλάυσιν, perceptionem Cod. Arg.
(15) Quot postea promulgata sunt Exod. xix, 20, 21.
(16) Nouθεσιῶν, monitis. Cod. Arg.

κατακρίνεται ὑπὸ τῶν ἀληθινῶν τοῦ νοῦ γεννημάτων, ἅ τῶν ὑπὸ τοῦ νοῦ καὶ τῆς αἰσθήσεως γεννηθέντων πρὸς γνῶσιν Θεοῦ. Οὐδὲν τι φημί· Οἶδέ τις τὴν κτίσιν, ὅτι καλῆ, καὶ μετὰ νοῦ ἰδὼν αὐτὴν ἐθαύμασε τὸν Ποιητὴν (17)· εἶδεν ἄλλος ταύτην, καὶ ἐθεοποίησε (18), διότι· μόνῃ τῇ αἰσθήσει μητρὶ ἐχρήσατο, ἀποστατηράσῃ τοῦ νοῦ. Ὁ τοιοῦτος κατακρίνεται ὑπὸ τοῦ προτέρου. Εἶδεν τι· κάλλος σώματος, καὶ ἐθαύμασε τὴν τεχνίτην, πῶς ἐν πληρῷ (19), καὶ σαρρῷ, τοιαύτην λαμπρότητα ἐτεχνήσατο· ἄλλος ἰδὼν, ἐμπροσθὶ πρὸς αὐτὴν διετέθη, διότι τῇ αἰσθήσει (20) ἠκολούθησε, χωρὶς τοῦ νοῦ. Ἄρ' οὖν οὐκ εἰς κατάκριτον τοῦτου ἐκείνος ἐσται;

Καὶ ἐξαρθὴ τὴν πορνείαν αὐτῆς ἐκ προσώπου μου, καὶ τὴν πορνείαν αὐτῆς ἐκ μέσου μαστῶν αὐτῆς. Δείκνυσαι, ὅτι τὸ διαζύγιον, ὃ ἐποίησα πρὸς αὐτὴν, εἰς ὠφέλειαν αὐτῆς· ἐποίησα, πρὸς τὸ ἐλευθερῶσαι· ταύτην τῆς πορνείας, ἥτοι τῆς εἰδωλολατρίας· καὶ γὰρ ἀποικιθεῖσα εἰς Βαβυλῶνα, οὐκέτι θύσει (21) τὰς χουστὰς· δαμάλαςιν, αἷς ἔθου πρότερον, ἀφ' οὗ ταύτας Ἰεροβοὰμ ἐκείνος ἐστῆσεν, οὐδὲ ὄψεται αὐτὴν τὸ πρόσωπόν μου, λατρεύουσαν τοιοῦτοις βδελύγμασιν· ἀλλὰ πρόβριζον τὴν πορνείαν αὐτῆς ἀνασπᾶσω, ἐκ μέσου μαστῶν (22) αὐτῆς, τουτέστι τῆς καρδίας ἐξ ἧς ἐξέρχονται διαλογισμοὶ πονηροί, φθόνοι, φόνου, μοιχεῖαι, πορνείαι. Ἡ τὴν ἀναισχυντίαν δείκνυσιν διὰ τῶν μαστῶν, ἣν εἶχον, γυμνῇ τῇ κεφαλῇ χωροῦντες πρὸς πᾶν (23) κακόν. Γυμνοὺς γὰρ, φησὶν, ἐδείκνυ τούτους μαστούς, καὶ οὕτω κατάδηλον καὶ ἀπερικάλυπτον ἐπέδεικνυτο τὴν πονηρίαν (24). Πᾶσα οὖν παιδεία Κυρίου, καὶ ἡ δοκῶσα ἀποστροφή, εἰς ὠφέλειαν ἡμῶν ἐστίν, τῆς κακίας· ἐλευθεροῦσα, κατὰ τὸ εἰρημένον· Ἄγαθόν μοι, ὅτι ἐτυπείνωσάς με, ὅπως ἂν μάθω τὰ δικαιώματά σου. Πορνεία ἦν καὶ ἡ φωνὴ τῶν εἰπόντων, Ὁὐκ ἔχομεν βασιλέα, ἢ μὴ Καίσαρα, καὶ ἀποστάντων ἀπὸ τοῦ ὄντως Βασιλέως, οἱ καὶ ἤρθησαν ἀπὸ προσώπου Κυρίου, παραδοθέντες αὐτοῖς ἐκαίνοις, οὗς ἐβλοῦτο βασιλεὺς εἶναι. Τίχα δὲ καὶ μαστοί, ὃ νόμος καὶ οἱ προφῆται, ἐξ ὧν τοῖς Ἑβραίοις τὸ στοιχειώδες γάλα τοῦ γράμματος. Ἐξήρθη οὖν ἡ πορνεία αὐτῶν ἐκ μέσου τῶν τοιούτων μαστῶν. Οὐκέτι γὰρ αὐτοὺς ἐπιγινώσκουσιν οὕτως νόμος, οὕτω προφῆται, οὐδὲ τρέφουσιν αὐτούς. Τίς δὲ οὐκ ἂν εὐξαιτο ἐξαρθῆναι καὶ ἐξαλειφθῆναι τὴν πορνείαν τῆς ἀνοήτου αἰσθήσεως, ὥστε μὴ ἐμφανίζεσθαι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ; Ὁ ἀνακλαίμενος ὁ προφῆτης, φησὶν· Ἔθου τὰς ἀνομίας ἡμῶν στρατίον σου; καὶ· πάλιν ἀλλαχοῦ εὐχόμενος, Ἀπόστρεψον τὸ πρόσωπόν σου, φησὶν, ἀπὸ τῶν ἀμωριῶν μου.

¹⁷ III Reg. xii, 28. ¹⁸ Psal. cxviii, 71. ¹⁹ Joan. xix, 15. ²⁰ Psal. xc, 9. ²¹ Psal. l, 11.

Variae lectiones et notæ.

(17) Καὶ ἰδὼν αὐτὴν, ἐθαύμασεν τὸν Ποιητὴν, *eamque conspicuitus, Conditozem miratur.* Cod. Arg.

(18) Αἰσχροποίησε, *turpiter egit.* Cod. Arg.

(19) Ἐν μικρῷ, *in parvo.* Cod. Arg.

(20) Codex Ven. addit οὐκ, non, sed male.

(21) Θύσεις, *offeres,* et paulo post ἔθουες, *offere-*

bas. Cod. Arg.
quis, exempli gratia, venustam aliquam creaturam, eamque contemplatus, Conditozem admiratur. Hanc ipsam videt alius, eamque, veluti numen, colit, propterea quod solo sensu, qui a mente deficiat, utitur. Hic a priore illo condemnatur. Simili ratione videt quis corporis alienius pulchritudinem, miraturque opificis potentiam, qui in luto atque putredine tantam condere potuerit claritatem: eam ipsam conspicuitus alius, amore capitur, propterea quod appetitui soli, sine ulla mentis ductu, obsequitur. Nonne igitur hunc ille condemnat.

Et auferam fornicationem ejus a facie mea, et adulterium ejus de medio uberum ejus. Divortium scilicet, quod cum ipsa feci, ad ejus utilitatem feci, quo ipsam a fornicatione, idololatria scilicet, averterem. Babylonem enim adducta, non amplius, ut antea, sacra faciet aureis juvenis quas crexerat Jeroboam ⁴⁵, nec ego amplius aspiciam ipsam, execeranda istiusmodi idola colentem: **16** sed auferam fornicationem e medio uberum ejus, corde videlicet, ex quo pravi procedunt affectus, invidia, cædes, adulteria, fornicationes. Vel impudentiam per ubera demonstrat, qua ad flagitium omne perfricta fronte forebatur. Nuda enim, ait, ubera præ se ferebat, atque ita in propatulo, nullo obductam velamine, suam profitebatur nequitiam. Omnis itaque Domini correctio et aversio, qua sese a nobis avertere videtur, nostram respicit utilitatem, nos ab improbitate atque nequitia deterrons, juxta dictum illud: *Bonum mihi, quia humiliasti me, ut discerem justificationes tuas* ⁴⁶. Fornicatio item erat eorum vox, qui dixerunt: *Non habemus alium regem, nisi Cæsarem* ⁴⁷, quique a vero Rege desciverunt, qui propterea a Domini conspectu ejecti sunt, eorumque ditioni et imperio subjecti, quos sibi reges concupierant. Fortasse etiam ubera sunt lex et prophetæ; quibus ex uberibus elementare litteræ laο Hebræi sugabant. Sublata igitur est eorum fornicatio e medio talium uberum, non amplius enim eos norunt lex aut prophetæ, neque nutriunt. Quis vero non exoptet, e medio lollii, penitusque deleri fornicationem adeo bruti appetitus, ne amplius in conspectu Dei appareat? Et quod magnopere lugens Propheta: *Peccasti, ait, iniquitates nostras ante te* ⁴⁸. Et alibi rursus ita precatur: *Averte faciem tuam a peccatis meis* ⁴⁹. Pecuniæ quidem adultera cupiditas alitur opulentia, gloriæ aviditas multarum urbium imperio at-

bas. Cod. Arg.

(22) Ἐκ μαστῶν, *ex uberibus,* cod. Arg. Theodoretus addit, παραδηλοῖ δὲ τὴν καρδίαν, τὴν ὑπὸ τοῖς μαστοῖς κειμένην, *ostendit autem cor, sub uberibus situm.*

(23) Πᾶν, *omne,* deest in cod. Arg.

(24) Πορνείαν, *fornicationem.* Cod. Ven.

que regimine, corporis appetitus pulchritudine, et alia demum cupiditas alitur rebus aliis. Hæc sunt cuilibet affectui ubera. Maxime vero prodest homini, cum e medio tollitur improbitas atque nequitia, nec amplius istiusmodi materia, qua alio solet, sustentatur.

Vers. 3. *Et exspoliem eam nudam. Mea, inquit, ope eam spoliabo, efficiamque, ut ab hostibus victa, deformis evadat; ut eam contra, cum nuper defenderem, invictamque redderem, non speciosam modo, sed etiam maxime claram efficiebam.*

Ut statuam eam juxta diem nativitatis suæ. Quemadmodum scilicet Ægyptiis paruit, ita et Assyriis serviet. Diem vero nativitatis vocat Hebræorum in Ægypto eommorationem, quoniam ibi creverunt. Cum enim septuaginta quinque duntaxat eo descendissent, sexaginta milia evaserunt, consideratis iis duntaxat, qui arma ferre poterant. Eos item, qui Christo fidem non habuerunt, nudavit Pater, omnem eis legis gloriam adimens, redigensque ad eum statum in quo erant, antequam legem acciperent; ii quippe neque templum habent, neque sacrificia offerunt, nec aliud quidquam lege præscriptum faciunt. Cum item per corpoream quis voluptatem Christum exiit, quem per sacrum fontis lavacrum induerat, exiit eum Deus gratia sua et adoptione, efficitque, ut carnalis, prorsusque corporeæ nativitatis proprietatibus, quasi signis, notetur, carnalem scilicet vitam degat, hominemque sese gerat. Ubi enim sunt contentiones, simultates atque dissidia, ibi carnalis vita vivitur, et homo apparet.

Et ponam eam quasi desertam, et statuam eam, sicuti terram sine aqua, et conficiam eam siti. Desertam, inquit, eam faciam, mea scilicet ope destitutam, neque meæ providentiæ aquam ei præbebo, sed eam siti conficiam, hostium scilicet potestati tradam, meam sitientem opem, nequeque prorsus auxilio destitutam. Deserta quoque facta est Hebræorum, qui in præsentia sunt, Synagoga, omni videlicet bono destituta; bonum enim omne, et bonitas ipsa Dominus erat, quem cum interfecerint, qui fiat, ut allucijus unquam boni participes sint? Quibus profectio neque suppetit ea, quam Christus exhibere consuevit, aqua, saliens in vitam æternam⁶⁰; quod intelligi debet de Spiritu quem accepturi erant, qui in ipsum crederent. Quot-

⁶⁰ Joan. iv, 10.

Variæ lectiones et notæ.

(25) Ἀλλὰ τρέφεται μὲν τῆς φιλαργυρίας ἢ πορνεία διὰ τοῦ ἔχειν κτήματα πολλά, καὶ ἡ φιλοδοξία πορνεία διὰ τοῦ ἄρχειν ἐν βασιλείαις, αἰτίαι αὐτῆς ἀφροσύνη καὶ ἀκαταστασία, αἰτίαι αὐτῆς ἀκαταστασίας, αἰτίαι αὐτῆς ἀκαταστασίας, αἰτίαι αὐτῆς ἀκαταστασίας.

(26) Ἄκτητον, a nemine possessam. Cod. Arg.

(27) Circa numerum hunc sequitur Theophylactus Septuaginta Interpretes, a quibus plurimum discipulare Vulgatam eruditi norunt. Nodum præclare

Ἀλλὰ καὶ τρέφεται ἡ μὲν τῆς φιλαργυρίας πορνεία διὰ τῆς πολυκτημοσύνης· ἡ δὲ τῆς φιλοδοξίας, διὰ τοῦ ἄρχειν ἐν βασιλείαις (25), καὶ πόλεσιν· ἡ δὲ σωματικὴ πορνεία, διὰ τοῦ θεᾶσθαι τὰ κάλλη. καὶ ἄλλη δι' ἄλλων. Ταῦτά εἰσιν ἐκάστῳ πάθει μαστοί, καὶ ἀγαθὸν τῷ ἀνθρώπῳ, ὅταν ἐξαιρετῆται ἡ κακία, μὴ τρεφομένη ὑπὸ τῶν ταύτην τρεφουσῶν ὑλῶν.

Ὅπως ἂν ἐκδύσω αὐτὴν γυμνήν. Τῆς ἐμῆς, φησί, σκέπης ἀπογυμνώσω αὐτήν, καὶ ποιήσω ἀσημονεῖν, νικωμένην ὑπὸ τῶν ἔχθρῶν· ὡς περ τοῦναντίον πρώην σκέπων αὐτήν, καὶ διατηρῶν ἀήτητον (26), οὐ μόνον εὐσχήμονα, ἀλλὰ καὶ ἐνδοξοτάτην ἐποίησεν.

Καὶ ἀποκαταστήσω αὐτήν, καθὼς ἡμέρα γεννήσεως αὐτῆς. Τοῦτέστιν, ὡς περ τοῖς Αἰγυπτίοις ἐδούλευσεν, οὕτω καὶ τοῖς Ἀσσυριοῖς δουλεύσει. Ἡμέραν δὲ γεννήσεως καλεῖ τὴν ἐν Αἰγύπτῳ καταγωγὴν, διότι ἐκεῖ ἐπιθνήθησαν. Ἐβδομήκοντα γὰρ καὶ πέντε ψυχαὶ (27) καταθάντες, ἐξακόσια χιλιάδες ἐγένοντο οἱ πολεμικοὶ μόναι. Ἐγύμνωσε καὶ τοὺς ἀπιστήσαντας (28) τῷ Χριστῷ ὁ (29) Πατήρ, περιελὼν αὐτῶν τὴν πᾶσαν τοῦ νόμου δόξαν, καὶ ἀποκαταστήσας αὐτοὺς, ὡς περ ἦσαν πρὸ τοῦ τὸν νόμον λαθεῖν. Οὕτε γὰρ ναὶ ἐχουσιν, οὔτε θύουσιν, οὐτ' ἄλλο τι τῶν ἐν τῷ νόμῳ δρωσι. Καὶ ὅταν δὲ τις Χριστὸν ἐνδυσάμενος διὰ τοῦ βαπτίσματος, ἐκδύθῃ αὐτὸν διὰ τῆς κατ' ἀλήθειαν ἡθροῆς (30), ἀπογυμνοῖ μὲν ὁ θεὸς αὐτὸν τῆς κατ' ἐμῆς χάριτος καὶ τῆς υἰοθεσίας, ποιεῖ δὲ αὐτὸν τοῖς τῆς σαρκικῆς καὶ ἐμπροσθῆς γεννήσεως ἰδιώμασι χαρακτηριζεσθαι, ὅπερ ἐστὶ κατὰ σάρκα ζῆν, καὶ κατ' ἀνθρώπῳ περιπατεῖν· ὅπου γὰρ εἰσιν ἐριδες, καὶ ζῆλοι, καὶ διχοστασίαι, ἐκεῖ ἐστὶ τὸ σαρκικῶς ζῆν, καὶ κατ' ἀνθρώπῳ (31) περιπατεῖν.

Καὶ θήσω αὐτήν ὡς ἔρημον, καὶ τάξω αὐτήν, ὡς γῆν ἀνυδρον, καὶ ἀποκτενῶ αὐτήν ἐν δίψει. Ἐρημον αὐτήν, φησί, ποιήσω (32) τῆς ἐμῆς βοήθειας, καὶ τὸ ὕδωρ τῆς ἐμῆς προνοίας οὐκ ἐπιχορηγήσω αὐτῇ, ἀλλ' ἀποκτενῶ αὐτήν, τοῦτέστιν, εἰς θάνατον παραδώσω τοῖς ἐχθροῖς, διψῶσαν βοήθειαν, καὶ στερουμένην τῆς κατ' ἐμοῦ συμμαχίας. Ἐρημος γέγονε καὶ ἡ τῶν Ἑβραίων συναγωγὴ, παντὸς ἀγαθοῦ στερηθεῖσα· τὸ πᾶν γὰρ ἀγαθὸν, καὶ ἡ αὐταγαθότης (33) ὁ Κύριος ἦν, ὃν ἀποκτείναντες, πῶς ἔσονται μέτοχοι τινος ἀγαθοῦ; Οὐδὲ ἐστὶν ἐν αὐτοῖς τὸ ὕδωρ, ὃ δίδωσι Χριστὸς, ἀλλόμενον εἰς ζωὴν αἰώνιον. Τοῦτο δὲ ἔλεγε, φησί, περὶ τοῦ Πνεύματος, οὐ ἐμμελλον λαμβάνειν οἱ πιστεύοντες εἰς αὐτόν. Οἱ οὖν τὸ ἀποκτείνον γράμμα τοῦ νόμου κατέχον-

solvit D. Hieron. in *Trad. Hebr. et S. Aug. quest. ultima in Genesim.*

(28) Ἀποστήσαντας, qui defecerunt. Cod. Ven.

(29) Ὅσπερ. Cod. Arg.

(30) ζωῆς, vitam. Cod. Ven.

(31) Κατὰ σάρκα, secundum carnem. Cod. Arg.

(32) Τίθημι, pono. Cod. Bav.

(33) Τὸ πᾶν γὰρ ἡ αὐταγαθότης, omne enim ipsa bonitas. Cod. Arg. et Bav.

τες (34), καὶ τὸ πνεῦμα μὴ δεχόμενοι, εικότως γῆ A
 μὲν εἰσιν, ὡς κάτω κείμενοι, καὶ πάντα σωματικῶς
 νοοῦντες· ἄνυδρος (35) δὲ, ὡς τὸ Πνεῦμα μὴ ἔχον-
 τες, ὅπερ ἀπεδῶθη εἶναι τὸ ὕδωρ. Καὶ ὁ ἀμαρτάνων
 δὲ, ἔρημος μὲν οὐ τίθεται, ὡς ἔρημος δὲ, ἵνα μὴ
 ἀπογῆ, καὶ τάσσειται, ὡς γῆ ἄνυδρος διὰ τὴν αὐ-
 τὴν αἰτέραν. Θεὸς γὰρ εἰ καὶ οἶδε (36) τὸ τέλος ἐκά-
 στου, ὁμῶς οὐ φαίνεται ἀπαγινώσκων. Ὁ οὖν ἄκαρ-
 πον ἑαυτὸν ποιήσας, καὶ ἐκείνα ἐργαζόμενος, ἃ καὶ
 ὁ πλοῦσιος· ἐκείνος, ὃ αἰτούμενος τὸν Ἀβραάμ,
 ἵνα πέμψῃ Λάζαρον, καὶ βάρφας τὸ ἄκρον τοῦ
 δακτύλου αὐτοῦ ὕδατος καταψύξῃ αὐτὸν, ὡς γῆ
 ἔρημος ἐστὶ καὶ ἄνυδρος.

rogavit, ut Lazarum mitteret, qui summos digitos
 intingeret in aquam, ipsamque refocillaret³¹; is
 veluti terra deserta est atque arida

Καὶ τὰ τέκνα αὐτῆς οὐ μὴ ἀλεθῶσω, ὅτι τέκνα B
 πορνείας ἐστί. Τουτέστιν ἐξ εἰδωλολατρῶν πατέ-
 ρων γεννηθέντες (37), τὴν ἐκείνων ἐζήλωσαν βδελυ-
 ρίαν· πορνείαν γὰρ ὄηλον, ὡς τὴν εἰδωλολατρείαν
 καλεῖ.

Ὅτι ἐξεπόρνευσεν ἡ μήτηρ αὐτῶν. Οὐχ ἀπλῶς
 ἐπόρνευσεν, ἀλλ' ἐξεπόρνευσεν ὑπερβολικῶς, τὴν
 εἰδωλολατρείαν καὶ κτισματολατρείαν ἀσπασαμένη·
 καὶ τῶν δένδρων γὰρ, ὅσα μήκιστα, καὶ εὐσκια, καὶ
 τοῦτοις ἐθυμίουσαν [f. — μίλων].

Κυτήσχησεν ἡ τεκοῦσα αὐτὰ. Τουτέστι, πᾶν
 εἰσχρὸν ἐπετήδευσεν· ἢ τὰ τέκνα αὐτῆς κατήσχη-
 νεν, ἀπαρρήσιαστα ταῦτα ποιήσασα, διὰ τοῦ καὶ
 γενῆσαι αὐτὰ, καὶ παιδεῦσαι ἐν εἰδωλολα-
 τρείᾳ.

Ὅτι εἶπε, Πορεύσομαι ὀπίσω τῶν ἐραστῶν,
 τῶν διδόντων μοι ἄρτους μου, καὶ τὸ ὕδωρ μου,
 καὶ τὰ ἱμάτιά μου, τὸν οἶνον μου, καὶ τὸ ἔλαιόν
 μου, καὶ πάντα ὅσα μοι καθήκει. Ἐνόμισε, φη-
 σιν, ὅτι παρὰ τῶν ἐραστῶν αὐτῆς, ἦτοι τῶν εἰδώ-
 λων, ἔχει πάντα πρὸς ζωὴν αὐτῆς ἀναγκαῖά τε καὶ
 χρειώδη, καὶ οὐ παρ' ἐμοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ· διὰ
 τὰ τέκνα αὐτῆς ἀνάξια τοῦ ἐμοῦ ἐλέους ἐποίησε.
 Καὶ οἱ νῦν δὲ Ἑβραῖοι ὀπίσω τοιούτων ἐραστῶν
 πορεύονται, δαιμόνων, καὶ διδασκάλων, οἱ πλανῶσιν
 αὐτούς, ὅτι λήφονται τοὺς ἄρτους τῆς προθέσεως,
 καὶ τὸ ὕδωρ τοῦ βαντισμοῦ, καὶ τὰ ἱμάτια τὰ ἱερα-
 τικὰ, καὶ τὸν οἶνον, τὸν τε εἰς σπονδᾶς, καὶ τὸν κατὰ
 νόμον τῆ ἱερατικῆ γενέαι, ὡς ἀπαρχὴν καὶ δεκάτην. D
 διδόμενον, καὶ τὸ ἔλαιον τῆς χρίσεως, καὶ πάντα.
 Ἐἴ δὲ ἡ ἀδικία καὶ ἡ πλεονεξία (39) δαιμόνων.
 εἰσὶν ἀφευρέματα, ὃ μὴ ἄλλως οἰόμενος ζῆται,
 ἢ πλεονάσει τὸν αὐτοῦ βίον, εἰ μὴ δι' ἀδικίας,
 ὁράτω, ὅτι καὶ αὐτὸς ὀπίσω τούτων πορεύεται,
 ὡς διδόντων αὐτῷ τοὺς ἄρτους, καὶ τὰ ἱμάτια, καὶ
 πάντα, ὅσα καθήκει. Σκόπει δὲ, οὐκ εἶπε, Τοὺς

³¹ Luc xvi, 24.

Variæ lectiones et notæ.

(34) Ἐχόντες, habentes. Cod. Arg. et Ven.

(35) Ἄνυδρος, aqua destituti. Cod. Arg. et Bav.

(36) Θεὸς γὰρ ᾔδει καὶ οἶδε, noverat novitque Deus.
 Cod. Arg.

(37) Γεννηθέντα, et paulo post ἐζήλωσε, ut ad

quos præterea legis litteræ quæ animas perdit,
 mordicus hærent, nec attendunt intimum legis
 ipsius spiritum : ii terra merito sunt, tanquam
 humi repentes, omniaque materiali quadam ra-
 tione capientes ; eademque arida, tanquam Spiritu
 destituti, quem aquam esse superius diximus.
 Quisquis item peccat, relinquitur, non desertus
 quidem, sed quasi desertus, ut ne desperet ; idem-
 que, eandem ob causam, efficitur velut aqua de-
 stitutus. Quamvis enim Deus cujusque finem pro-
 spiciat : haud propterea tamen reprobare quem-
 piam videtur. Qui ita sterilem semetipsum consti-
 tuit, similiaque facit illi diviti, qui Abrahamum
 intingeret in aquam, ipsamque refocillaret³¹; is

VERS. 4. Neque filiorum ejus miserebor, quia filii
 fornicationis sunt. Ex idololatris videlicet parenti-
 bus prognati, eos, eorumque impietatem sectati
 sunt, perspicuum enim est, eum fornicationem ap-
 pellare idololatriam.

VERS. 5. Quia perditæ scortata esteorum mater. 20
 Non scortata simpliciter est, sed perditæ, summum
 scilicet per flagitium ; quippe quæ idola creatu-
 rasque impense colebat atque consecrabatur. Vel
 ipsis enim arboribus, quæ maxime sublimes essent
 et umbrosæ, thura adolebant.

Confusa est, quæ peperit eos. Omne scilicet turpe
 facinus patravit : vel, liberos suos impudentes
 atque nefarios effecit, eos in idololatria procreando
 instituendoque.

Quia dixit, Vadam post amatores meos, qui dant
 panes meos, et aquam meam, et vestimenta mea, et
 linteamina mea, et oleum meum, et omnia quæ mihi
 necessaria sunt. Existimavit, ait, se suis ab ama-
 toribus, idolis videlicet, non a me, vero Deo,
 cuncta ad vivendum necessaria et utilia accipere ;
 proptereaque suos ipsius natos misericordia mea
 prorsus indignos effecit. Hebræi quoque nostrorum
 temporum, amatores istiusmodi consecantur,
 dæmones nimirum, atque doctores qui eos deci-
 piunt. Hi quippe capiunt propositionis panes, et
 lustralem aquam, et sacerdotales vestes, et vinum,
 cum quod libationibus effunditur, tum quod ex
 legis præscripto sacerdotibus, primitiarum, atque
 decimæ nomine, tribui debet : unctionis item
 oleum abripiunt, et cætera omnia quæ ad legalem
 cultum pertinent. Porro si injustitia et rapina
 inventa dæmonum sunt, cum qui non alia ra-
 tione se vivere, victumque abunde sibi suppetere
 posse putat, nisi per injustitiam atque rapinam :
 animadvertat, se tum pravos istos spiritus conse-
 cтары, qui panem ei præbeant, et indumenta et

neutrum τέκνα utrumque referatur.

(38) Πρόσκειται Cod. Bav. προκαίμενα Cod. Arg.

(39) Πλεονεξία προσέλκει, avaritia ad se trahit.
 Cod. Arg.

quæcumque sint ei necessaria. Animadvertas autem oportet, eum non dicere Panes, sed *Panes pæos*, idemque de cæteris. Qui enim ita, ut Dno placet, opibus utitur, nihil habet proprii: qui contra, dæmonum ductum hac in re sequitur, omnia sua facit. Ita et in Evangelio, qui thesauros sibi colligebat, non Deo, *Bona mea* dixit, et *horrea mea*⁴⁰. Et alias enim victis bonis atque caducis maxime deditus erat is, qui et corruptionis expertem ipsius animam, quantum in eo est, corruptioni obnoxiam efficere studuit, carnalem eam constituendo.

VERS. 6, 7. *Propterea ecce ego obstinam viam ejus spinis, et reedificabo vias ejus, et semitam suam non inveniet. Et persequetur amatores suos, et non apprehendet illos, et quæret eos, et non inveniet.* Ipsum quoque Dei supplicium bonum et misericors est, quo finis impietati denuntiatur. Spinæ enim, ait, ponam in via ejus, acerba scilicet ac sæva mala multa inferam, bellum, captivitatem, servitutem atque famem quibus afflicti, non amplius aureas juvenecas colere poterunt. Quomodo enim id faciant, qui vel ipsa libertate destituentur, nec amplius consueta faciendi libertate gaudebunt, vel **21** si maxime velint? Tum itaque et dæmonum imbecillitatem cognoscent, cum eos in calamitatibus invocantes, nil inde solatii capient.

Et dicit: Vadam, et revertar ad virum meum priorem: quia melius mihi erat tunc, quam nunc. Calamitatibus, ait, afflicta, ubi dæmonum imbecillitatem intelliget, qui pridem ab ea cum colerentur, a miseris eam eripere non potuerint, Dei reminiscetur, seque ad eum recipiet, qui naturaliter Dominus sit, vir tamen ejus appellatur, propterea quod cum major sit mulieris erga virum amor, quam servorum in dominum, ita ergi se homines affectos esse Deus vult, ut mulier erga virum, quod et Apostolos innuere per ea videtur, *Qui adheret Domino, unus Spiritus est*⁴¹. Et rursus: *Erant duo in carne una. Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico, in Christo, et in Ecclesia*⁴². Præclusi præterea sunt et deicidii Judæis aditus ad legalem cultum, cum hic penitus fuerit abrogatus; eisque spinæ fuerunt Romani qui templum diruerunt, vel etiam Christi crux, quam una cum aliis duabus humi fixerunt, quæ crux exilio eis fuit. Quærent itaque hi suos amatores, sacerdotes atque pontifices et nuspiani eos inveniunt. Nec enim omnino sunt. Quare plerique de Synagoga sese recipient ad Christum, quem virum ejus jure dixeris, quatenus ex ea homo natus est:

⁴⁰ Luc. xi, 18   ⁴¹ I Cor. vi, 17.   ⁴² Ephes. vi, 31, 32

Varie lectiones et notæ.

(40) Οικετός, addictus. Cod. Bav. et Arg.

(41) Πληκτιστικά. Cod. Arg. cum Bav.

(42) Αὐτῶν, ipsorum. Cod. Bav.

(43) Deest τὸ πάνυ in Cod. Arg

(44) Οἶαν ἔχειν δέξαι, qualem (affectum) habere oportet. Cod. Ven.

Α ἄρτους, ἀλλὰ, Τοὺς ἄρτους μου, καὶ ἐπὶ πάντων ὁμοίως· ὁ μὲν γὰρ θεαρέστως τοῖς προσοῦσι χρώμενος, οὐδὲν ἴδιον ἔχει· ὁ δὲ ὀπίσω τῶν δαιμόνων πορευόμενος, πάντα ἰδιοποιεῖται. Οὕτως καὶ ὁ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ θησαυρίζων ἑαυτῷ, καὶ μὴ εἰς Θεὸν πλουτῶν, *Τὰ ἀγαθὰ μου*, ἔλεγε, καὶ *τὰς ἀποθήκας μου*· καὶ ἄλλως γὰρ τοῖς φθαρτοῖς οἰκεῖν ἔτατο; (40) τῷ ὁ τοιοῦτος, ὅς γε καὶ τὸ ἐν αὐτῷ φθαρτὸν τὴν ψυχὴν, ὅσον τῷ [f. τῷ] ἐπ' αὐτοῦ. φθαρτὸν ἐφίλονε! κησε ποιῆσαι, κατασαρκώσας αὐτό.

Διὰ τοῦτο ἰδοὺ ἐγὼ φράσω τὴν ὁδὸν αὐτῆς ἐν σκοθῶσι, καὶ ἀνοικοδομήσω τὰς ὁδοὺς αὐτῆς, καὶ τὴν τρίβον αὐτῆς οὐ μὴ εὕρη καὶ διώξεται τοῦς ἐραστὰς, καὶ οὐ μὴ καταλάβῃ αὐτοὺς· καὶ **B** ζητήσιν αὐτούς, καὶ οὐ μὴ εὕρη αὐτοὺς. Καὶ αὕτη ἡ τιμωρία φιλανθρωπίας μεστὴ· προσενεῖ γὰρ αὐτῇ λῆξιν τῆς δυσσεβείας. Καὶ γὰρ, φησὶ, σκόλοπας τίθημι ἐν τῇ ἑσφῇ αὐτῆς, τρυτέστι, Δυσχερῆ, καὶ πληκτικὰ (41) πολλὰ ἐπάγω αὐτοῖς, πολέμιους φημί, καὶ αἰχμαλωσίαν, καὶ δουλείας, καὶ λιμόν· ὅφ' ὧν συνεχόμενοι, οὐκέτι δουλεύειν δυνήσονται ταῖς χρυσαῖς δαμάλεσιν. Πῶς γὰρ, οἱ γε καὶ τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς (42) ἐστερουῖντο, καὶ ἀδειαν οὐκ εἶχον τὰ συνήθη τελεῖν, εἰ καὶ πάνυ (43) ἤθελον; Μᾶλλον μὲν οὖν καὶ τὴν ἀσθένειαν τῶν δαιμόνων ἐπιγνώσκονται, ὅτε ἐπικαλούμενοι αὐτούς ἐν ταῖς συμφοραῖς, οὐδὲν ἐξ αὐτῶν ὠφελήθησονται.

Καὶ ἐρεῖ· Πορευόμεμαι, καὶ ἐπιστρέψω πρὸς τὸν ἄνδρα μου, τὸν πρότερον, ὅτι καλῶς μοι ἦν τότε, ἢ νῦν. Συμφοραῖς, φησὶ, προσπαλαίσασα, καὶ γνοῦσα τὴν ἀσθένειαν τῶν δαιμόνων, οἱ πρῶην θεραπευόμενοι ὑπ' αὐτῆς, τότε αὐκ ἠδυνήθησαν αὐτῆν ἐξέλεσθαι τῶν συμφορῶν, ἀναμνησθήσεται τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐπιστρέψει πρὸς αὐτὸν, ὅς φύσει μὲν ἐστὶ Ἀσπότης· ἄνδρα δὲ αὐτῆς ἀποκαλεῖ ἑαυτὸν, διότι πλείων ἢ τῆς γυναικὸς πρὸς τὸν ἄνδρα φιλοστοργία, ἢ ἢ τῶν δούλων πρὸς τὸν δεσπότην διάθεσις, καὶ βούλεται ὁ Θεὸς τοιαύτην ἐνεῖναι τοῖς ἀνθρώποις πρὸς αὐτὸν σχέσιν, οἷαν ἔχει (44) γυνὴ πρὸς τὸν ἄνδρα· ὃ καὶ ὁ Ἀπόστολος εἰκοιέ λέγειν· Ὁ κολλώμενος τῷ Κυρίῳ, ἐν Πνεύμα ἔστι· καὶ πάλην, Ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν· τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν, ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν, καὶ τὴν Ἐκκλησίαν. Ἐφράγησαν καὶ τοῖς Θεοκτόνοις Ἑβραίοις (45) αἱ πρὸς τὴν νομικὴν (46) λατρείαν πάροδοι, καταργηθεῖσαν (47) ἤδη. Σκόλοπες δὲ αὐτοῖς, οἱ τὴν ναὸν καταλύσαντες Ῥωμαῖοι· ἢ καὶ τάχα ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ, ὃν σὺν ἄλλοις δύο ἔπηξαν, καταλύσεις αὐτοῖς γαγονῶς. Διώκουσι τοῖσιν τοῦς ἐραστὰς αὐτῶν ἱερεῖς, καὶ ἀρχιερεῖς, καὶ οὐδαμου εὐρίσκουσιν· οὐδὲ γὰρ εἰσὶν ὄλωες. Διὸ καὶ

(45) Ἰουδαίους, Judæis. Cod. Bav. et Arg.

(46) Νόμου, legis. Cod. Arg. νομικὴν, legalen. Cod. Ven.

(47) Καταργηθεῖσαι, abrogatæ (vix scilicet) Cod. Bav. et Arg.

πολλοὶ τῆς συναγωγῆς ἐπιστρέφουσιν εἰς Χριστὸν, ἅνθρωπον μὲν αὐτῆς ἑραῖς, καθὼς ἐξ αὐτῆς ἀνθρώπος ἐγένετο· τὸν πρότερον δὲ, καθὼς καὶ πρὶν γενέσθαι ἀνθρώπος, ἦν, ὡς Θεὸς ἑξίστημι αὐτῷ. εἰς τὸν ἄνθρωπον· εἶτα εἶπε, τὸν πρότερον, τουτέστι τὸν πρόντα, τὸν πρὸ πάντων, τὸν ἀπ' ἀρχῆς. Πλὴν ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν Ἑβραίων συναγωγῆς ὁ Χριστὸς ἦν ἄνθρωπος πρότερος· αὐτὸς γὰρ ἦν ὁ διεξάγων αὐτοὺς ἀρχισατάγην Κυρίου τῶν δυνάμεων, καὶ ἡ πνευματικὴ ἀκολουθοῦσα πέτρα. Καὶ τὰ σημεῖα δὲ ἐν δυνάμει Θεοῦ ἐγένοντο· Χριστὸς δὲ, Θεοῦ δύναμις, καὶ Θεοῦ σοφία. Ἀλλὰ καὶ πᾶς ὁ διὰ τοῦ εὐσηματεῖν, καὶ ἐμπλατύνεσθαι τοῖς αἰσθητοῖς, καταφρονώων τοῦ Θεοῦ, καὶ δουλεύων τοῖς πάθεσιν, ἐπειδὴν ἐκίλοψι καὶ δυσχεραῖαις βωτικαῖς ἐμπαγῆ, ἡ νοσήσας, ἡ ἀπορήσας, οὐκέτι τοῖς αὐτοῖς δύναται προσέχειν· ἀλλ' ἐμφράττονται αὐτῷ αἱ πρὸς τὰ πρῶτα ἐκείνα ὁδοί, καὶ αὐτὸς διέθεσιν ἔχη πρὸς ταῦτα, καὶ δώκη αὐτὰ, καὶ ζητῆ, καὶ οὐκ ἔδεται ἀπολαῦσαι τούτων, πιεζόμενος ὑπὸ δυσχερῶν

Καὶ αὐτὴ οὐκ εἶπω, ὅτι ἐγὼ ἔδωκα αὐτῇ τὸν σίτον, καὶ τὸν ὄλτρον, καὶ τὸ ἐλαιον, καὶ ἀργύριον ἐπλήθυνα αὐτῇ· οὐτὴ δὲ ἀργυρὰ καὶ χρυσᾶ ἐποίησεν τῇ Βάαλ. Ἐπιπανάλαμβάνει, καὶ κατηγορεῖ τῆς ἀγνωμοσύνης τῶν Ἰσραηλιτῶν, οἳ οὐ τῷ Θεῷ ἀντιθέσαν τὴν εὐπορίαν τῶν χειροκτημένων αὐτοῖς ἀγαθῶν, ἀλλὰ τῇ Βάαλ, τουτέστι τῷ Θεῷ τῶν Βαβυλωνίων, ὃν οἱ Ἕλληνες Βῆλον ὠνόμαζον, τὸν αὐτὸν λέγοντες· εἶναι τῷ Διὶ. Τοῦτον τοίνυν τιμῶντες, φησὶν, ἀναθήματα χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ ἐποιοῦν αὐτῷ. Ἔδωκε τοίνυν τοῖς Ἑβραίοις καὶ τὰς σπονδὰς, καὶ τὰς ἀπαρχὰς, καὶ τὸ ἀργύριον, τουτέστι τὰ ἱερά τῶν νόμων, καὶ τῶν προφητῶν. Ὅταν οὖν ἴδῃ τοὺς Ἑβραίους τοῖς τῆς Γραφῆς μὴ καλῶς χρωμένους, μηδὲ εἰς ἐπίγνωσιν τοῦ Χριστοῦ ἐλθόντας, μηδὲ αὐτῷ ἀνατιθέοντας τὰ χρυσᾶ, καὶ τὰ ἀργυρᾶ (τὰ μὲν χρυσᾶ, ὡς τῆς Θεότητος, τὰ δὲ ἀργυρᾶ, ὡς τῆς ἀνθρωπότητος ἐνδεικτικὰ, ἦν ἐλάμπρυνεν ἐν αὐτοῖς, πάντα τὸν ἴδον τῆς ἀμαρτίας ἀποξύσας· ἡ τὰ μὲν χρυσᾶ, ὡς βίον καθαρὸν εἰσηγησαμένω, τὰ δὲ ἀργυρᾶ, ὡς διδασκαλίαν λαμπρὰν, καὶ δόγματα, ἐν οἷς τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν κατήργησεν)· ἀλλὰ πάντα ἐκδεχομένους εἰς τὸν μέλλοντα, καὶ προσδοκώμενον αὐτοῖς ἀνθρώπον τῆς ἀνομίαις, καὶ τοῦτω ἀνατιθέοντας ταῦτα· τοῦτους νόμιζε εἶναι τοὺς ἐν ταῦτα κατηγορουμένους. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ἕλληνες, καὶ οἱ ἐκ τῶν αἰρέσεων, τὸν νοῦν μὲν ὡς χρυσοῦν τὴν δὲ εὐγλωττίαν ὡς ἀργύριον παρὰ Θεοῦ λαβόντες, καὶ τούτοις εἰς βλάβην πολλῶν ψυχῶν ἀποχρησάμενοι, καὶ ἀναθίντες ταῦτα, τουτέστι δόντες φυσικοῖς λόγοις, καὶ διαλεκτικοῖς, καὶ σοφιστικοῖς, καὶ ἐξαργύσαντες τὰ ἡμέτερα τῆς φύσεως, καὶ τῆς τῶν οὐρανίων κινήσεως, τοῖς ἐν ταῦτα διαβιλλομένοις ἐόικασιν. Καὶ ὁ πλοῦσιος δὲ, ὅταν τῷ πλοῦτι οὐκ εἰς ἀντιλήψιν ἐνδοῦν χρεῖται, ἀλλ' εἰς τὴν καταδυνασταύειν μᾶλλον αὐτῶν, ἢ καὶ εἰς ἀσολογίαν, καὶ

eumdemque priorem, quod, antequam homo fieret, uti Deus exsistebat. Orationem itaque interpunge post verba Ad virum, adde postea Priorem, qui scilicet jam exsistebat, qui ante omnia, qui a principio erat. Alia quoque ratione Hebræorum Synagoga Christus erat vir prior, ipse namque erat qui eos regebat, Omnipotentis dux, atque spiritalis, quæ eos consequabatur, petra²². Prodigia quoque multa patrabantur per Dei potestatem: Christus autem est Dei tum potestas, tum sapientia. Quisquis item corporis viribus præsidens, temporalibusque bonis elatus, Deum despicit, pravisque sese dedit cupiditatibus; cum is in spinas, temporales videlicet ærumnas, incidit, aut morbos, aut egestatem: haud amplius ad ea potest attendere, sed ei præcluduntur ad pravos affectus istos aditus, quantumvis impenso in ea studio feratur, eademque avidè quærat atque consecetur; ærumnisque præpeditur, quominus hisce perfruatur.

Vers. 8. Et ipsa nescivit, quod ego dederim ei frumentum, et vinum, et oleum, et argentum multiplicavi ei: ipsa autem argentea ei aurea fecit ipsi Baal. Eadem repetit, reprehenditque Israelitarum ingrati animi vitium, 22 quod acceptorum bonorum copias haud ipsimet Deo dicarant, sed Babyloniorum numini Baal, quem Græci Belum nominarunt, eumdemque Jovem esse docebant. Hunc igitur, ait, cum in honore habent; aurea ei et argentea donaria appendebant. Hebræis ergo dedit et victimas, et libationes, et primitias; eisdemque et argentum, legis videlicet atque prophetarum oracula tradidit. Cum itaque cernis Hebræos haud recte Scripturarum oraculis uti, neque ad Christi cognitionem per ea pervenire, nec ad eum referre quotquot ex hisce sunt aurea et argentea (quæ quidem aurea dicuntur, quod Christi divinitatem ostendant, argentea vero, quod naturam ipsius humanam declarent, quam in semetipso clariorem effecit omne peccati virus ab ea depellendo: vel aurea ideo appellantur, quod puram is vitam invexit, et argentea, quod claram tradidit doctrinam, eaque dogmata per quæ mandatorum legem abrogavit;] cum, inquam, Hebræos cernis haud recte oracula ista capere, sed omnia ad futurum quem expectant, impietatis hominem referre eique dicere, hos puta illos ipsos esse, qui hoc loci reprehenduntur. Græci quoque et hæretici [qui mentem, tanquam aurum et eloquentiam, tanquam argentum a Deo acceperunt, hisque ad multarum animarum perniciem abutuntur, ea dicendo, addicendo nimirum, naturalibus disceptationibus, fallacibusque controversiis, nos resque nostras a natura motuque corporum cœlestium pendere docendo] isti, inquam, esse videntur hi, qui hoc eodem loco reprehenduntur. Dives itaque, cum

²² I Cor. 1, 4.

opibus utitur, non ad pauperum levandam inopiam, sed ad eorum oppressionem potius. vel ad luxuriam et flagitia et injurias, tum Dei munera ipsimet Baal appendere videtur.

VERS. 9. *Propterea convertar, et totam triticum meum, in opportunitate sua, et vinum meum in tempore suo, et auferam vestimenta mea, et lintamina mea, ne operiant turpitudinem ejus. Convertar, ait: Alia scilicet asperiore via incedam, nec amplius muneribus eos meis donabo; sed et frumentum, et vinum eis adimam, quodque gravius est, faciam in opportuno tempore, cum scilicet temporis planeque maturi fructus erunt, tum eos hisce privabo, quo magis magisque doleant atque crucientur. Vestimenta vero atque lintamina dicit, cum hæc, quæ sensibus subjiciuntur: in captivitatem enim abducti, nudi, omnique decore spoliati incedebant: tum [quæ mente percipiuntur] Dei protectionem et opem quam cum haberent, longe omnium gloriosissimi erant aliisque imperabant, neque eo, quo in præsentia, per servitutem dedecore affliciebantur. Judæorum quoque Synagogæ advenit opportuno tempore, cum scilicet plenitudo temporis advenit, frugum primitias atque decimas quæ per frumentum **23** atque vinum significantur; hæc, inquam, eis abstulit opportuno tempore: tum enim carnem assumpsit, cum idoneum tempus exstitit. Cum nimirum expletum jam esset omne nequitiae genus, ut ad ipsius cumulum nihil omnino deesset, sed suam omnem exeruisset pravitatem; tum advenit medicus, qui magnum Incarnationis suæ medicamentum morbo adhibuit. Quandoquidem autem Ecclesiæ quoque mysteria perficiuntur ex pane et vino quæ per benedictionem in corpus et sanguinem Christi convertuntur: secum ipsi reputent Hebræi, quemadmodum oraculum hoc vera de ipsis prædicet. Recte vero additur *In opportunitate sua*, et *in tempore suo*; nunc enim opportunum tempus est, quo mysteria hæc per panem, atque vinum perficiuntur. In cœlesti autem Regno perficientur alia ratione quadam arcana magis, magisque miranda. Sacro autem fontis lavacro destituti, destituentur et Christi vestibus: *Quicumque enim baptizati sunt in Christo, Christum induerunt* ²⁶. Ab his item qui in Ecclesiæ fide sunt, cum peccant, auferitur frumentum et vinum, sacrorum scilicet mysteriorum communio. Quoniam autem id fit pro peccatorum ratione, propterea dixit: *In opportunitate sua*, et, *In tempore suo*. Non omnibus enim peccatis, neque delictis quibusve supplicium hoc statutum est, quo delinquentes mysteriorum communione priventur, nec omnibus qui tali supplicio plectuntur, idem omnino tempus assignatur; sed aliis id produci, aliis contrahi constat. Tales*

²⁶ Galat. iii, 17.

Varie lectiones et notæ.

(48) Ea de re vide, si placet, Basilium in *ep. can. ad Amphiochium*, et Greg. Nyss. in *Ep. ad Letoium*.

ἀκαθαρσίας, καὶ ὑβρῆς, τὰ τοῦ Θεοῦ τῆ Βάβα ἀνατιθέσθαι δοκεῖ.

Διὰ τοῦτο ἐπιστρέψω, καὶ κομοῦμαι τὸν σῖτον μου καθ' ὄραν αὐτοῦ, καὶ τὸν οἶνον μου ἐν καιρῷ αὐτοῦ, καὶ ἀφελοῦμαι τὰ ἱμάτια μου: καὶ τὰ ὀσθιά μου, τοῦ μὴ καλύπτειν τὴν ἀσχημοσύνην αὐτῆς. — Ἐπιστρέψω, φησὶ· τουτέστιν, Ἄλλην βαδιοῦμαι ὀδόν, τὴν τῆς σκληρότητος, καὶ οὐκέτι τῶν ἀγαθῶν μου ἀξιώσω αὐτούς. Ἄλλὰ καὶ τὸν σῖτον, καὶ τὸν οἶνον ἀφελῶ ἀπ' αὐτῶν, καὶ τὸ λυπηρῶτερον, ὅτι ἐν καιρῷ· τουτέστιν, ὅταν ὄριμοι γίνωνται οἱ καρποὶ καὶ πέπειροι, τότε στερήσω αὐτοὺς τούτων, ἵνα καὶ μᾶλλον ἀναθώσιν. Ἰμάτια δὲ καὶ ὀσθία, τάχα μὲν καὶ τὰ αἰσθητὰ ταῦτά φησι· καὶ γὰρ ἀχιμαλωτισθέντες, γυμνοὶ καὶ ἀσχημονες περιήεσαν· τάχα δὲ καὶ τὴν σκέπην αὐτοῦ καὶ βοήθειαν, ἣν ἔχοντες, ἐνδοξότατοι ἦσαν, καὶ ἐκράτουν τῶν ἄλλων, τὴν ἐκ τῆς δουλείας ἀσχημοσύνην οὐκ ἔχοντες, ἣν νῦν ἔξουσιν. Ἀφείλετο δὲ καὶ ἀπὸ τῆς Συναγωγῆς τῶν Ἰουδαίων ἐν καιρῷ τῷ δέοντι, καὶ ὅτε ἤλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, τὰς ἀπαρχὰς τῶν καρπῶν, καὶ τὰς δεκάτας, αἱ δηλοῦνται διὰ τε τοῦ σίτου καὶ τοῦ οἴνου. Τότε γὰρ ἐσαρκώθη, ὅτε καὶ ἐπιτήδειος καιρὸς ἦν, ὅτε πᾶσα κακία συντελέσθη, καὶ οὐδὲν ἔτι ὑπελείπετο εἶδος αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ τὴν οἰκίαν μοχθηρίαν ἐξέβρῆξε. Τότε δὲ ἦλθεν ὁ Ἰατρός, τὸ μέγα φάρμακον τῆς αὐτοῦ σαρκώσεως ἐπάγων τῷ νοσήματι. Εἰ δὲ καὶ τὰ τῆς Ἐκκλησίας μυστήρια, ἐκ σίτου καὶ οἴνου τελούνται, τῶν εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ μεταποιουμένων διὰ τῆς εὐλογίας· σκοπησάτωσαν οἱ ἀπιστοῦντες Ἑβραῖοι, ὅπως ἐπ' αὐτοῖς; ἀληθεύει ἡ προφητεία. Καλῶς δὲ πρόσκειται τὸ, *Καθ' ὄραν αὐτοῦ*, καὶ, *Ἐν καιρῷ αὐτοῦ*. Νῦν γὰρ καιρὸν ἔχουσι, καὶ ὄραν, τὰ μυστήρια ταῦτα, τοῦ τελείσθαι διὰ σίτου καὶ οἴνου· ἐν δὲ τῇ βασιλείᾳ τῶν οὐρανῶν, ἄλλο τινα τρόπον καινότερον καὶ μυστικώτερον τελευτῶσονται [f. τελεσθ.]. Στερούμενοι δὲ τοῦ βαπτίσματος, στεροῦνται καὶ τῶν ἱματίων τοῦ Χριστοῦ. Ὅσοι γὰρ εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσαντο, Χριστὸν ἐνεδύσαντο. Ἄλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πιστῶν ἀφαιρεῖται ἀμαρτανόντων ὁ σῖτος, καὶ οἶνος, ἦτοι ἡ τῶν μυστηρίων κοινωνία. Ἐπεὶ δὲ ἀναλόγως τοῖς ἀμαρτήμασι γίνεται τοῦτο, διὰ τοῦτο εἶπεν· *Ἐν καιρῷ*, καὶ, *Καθ' ὄραν*. Οὐτε γὰρ πᾶσιν ἀπλῶς τοῖς ἀμαρτήμασι (48), καὶ τοῖς τυχοῦσιν, ἐπιτίμιον τίθεται ἡ τῆς κοινωνίας στέρησις, οὔτε τοῖς ταύτην κατακρινόμενοις ἀπλῶς πᾶσιν ὁ αὐτὸς καιρὸς ὑφήπλωται· ἀλλὰ τοῖς μὲν ἐπιτίεταται, τοῖς δὲ συνέσταλται. Οἱ δὲ τοιοῦτοι ἀπογυμνοῦνται καὶ τῆς θείας χάριτος, καὶ βοήθειας, ἥτις ἕως μὲν ἡμῖν πάρεστι, ποιεῖ ἡμᾶς εὐσχημόνως περιπατεῖν, τὴν ἀσθένειαν ἡμῶν περιστέλλουσα καὶ ἀπέπουσα.

ἀρετίαι δὲ ἀφ' ἡμῶν, καὶ ἐγκαταλιποῦσα ἡμᾶς, ἅπαντα τὰ ἔργα τῆς αἰσχύνης ποιεῖν. Τὰχα δὲ καὶ ἀπὸ τῶν ἐν τῇ ἱερατείᾳ ἀμαρτανόντων, καὶ καθαιρουμένων, ἀφαιρεῖ ὁ Θεὸς τὰ ἱμάτια αὐτοῦ, καὶ τὰ ἄθροια, τὴν ἱερατικὴν λέγω στολήν· ὥστε μὴ ὑπὸ τούτων καλύπτεσθαι τὴν ἀσχημοσύνην αὐτῶν, φαινομένων ἀναμαρτήτων διὰ τοῦ ἱερουργεῖν.

Καὶ νῦν ἀποκαλύψω τὴν ἀκαθαρσίαν αὐτῆς ἐναντι τῶν ἐραστῶν αὐτῆς. Ἡ τοῦτο λέγει, ὅτι ὡς περ ἐμὲ ἐγκατέλιπεν, οὕτω καὶ ἐκείνους ἐγκαταλείψει, γνοῦσα τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν, καὶ φανήσεται καὶ πρὸς ἐκείνους ἀπιστος, κατὰ τὸ, Ὡς πότε χωλαρεῖτε ἐκ' ἀμφοτέρους ταῖς ἰγνύσιν; ἢ τῷ Θεῷ Θεῷ, ἢ τῷ Βάαλ Βάαλ· ἢ, Ὅτις δεῖξω αὐτὴν οὕτως ἀσχημονοῦσαν, οὐχ ἔξουσι βοηθῆσαι αὐτῇ, ὡς ἀδύνατοι. Ἄκουε δὲ καὶ τῶν ἐξῆς·

Καὶ οὐδεις οὐ μὴ ἐξέλθῃ αὐτοῦς ἐκ τῆς χειρὸς μου. Χεῖρα, τιμωρικὴν [f. τιμωρητικ.] δύναμιν ὀνομάζει, ἣς ἐπειράθησαν καὶ οἱ Θεοκτόνοι, παραδοθέντες τοῖς Ῥωμαίοις· καὶ οἱ ἀμαρτάνοντες δὲ, καὶ παραδιδόμενοι τῷ Σατανᾷ εἰς ἕλεθρον τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ, κατὰ τὸν ἐν Κορίνθῳ πεπονηκότα, τῆς χειρὸς Κυρίου πειρῶνται. Τὴν γὰρ εὐφρονίζουσαν τούτους (49) δύναμιν, κατ' οἰκονομίαν θείαν, ἢ ἐκχώρησιν Θεοῦ, χεῖρα καλέσεις. (50) Οὕτω καὶ Ἰωβ, Χεῖρ Κυρίου, φησὶν, ἔστιν ἡ ἀψαμένη μου· καὶ βέλη Κυρίου ἐν τῷ σώματι αὐτοῦ ἕλθοντο εἶναι αἱ παρὰ τοῦ ἐχθροῦ κατὰ συγχώρησιν θείαν ἐπαχθεῖσαι αὐτῷ πληγαί.

Καὶ ἀποστρέψω πάσας τὰς ἐθροσύνας αὐτῆς, ἑορτάς αὐτῆς, καὶ τὰς νομηνίας αὐτῆς, καὶ τὰ Σάββατα, καὶ πάσας τὰς πανηγύρεις αὐτῆς. Αἰχμαλωτισθέντες γὰρ εἰς Βαβυλῶνα, οὕτε ἄλλως εὐφραίνεσθαι, οὕτε ἑορτάζειν εἶχον καιρὸν. Πῶς γὰρ ἔσομεν, φησὶ, τὴν πόσιν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτριᾶς, Ἐπειδὴ οὕτε τῷ Θεῷ καθαρῶς ἐλάτρευον, οὕτε τοῖς εἰδώλοις, ἀλλ' ἐπαμφοτερίζοντες ἦσαν, φησὶν, ὅτι τοῖς Βαβυλωνίοις παραδοθέντες, οὕτε τῷ Θεῷ τελέσουσι τὰς ἑορτάς, ἦτοι τὰ Σάββατα, καὶ τὰς νομηνίας, οὕτε τῷ Βάαλ τὰς ἄλλας πανηγύρεις. Ἰστέον μὲντοι, ὅτι οὐκ ἔστι ταυτὸ πανηγυρίς, καὶ ἑορτή. Ἔστι γὰρ εἶναι πανηγύριον, καὶ μὴ ἐπὶ ἑορτῆ· ἑορτὴ μὲντοι χωρὶς πανηγύρεως, ἦτοι συνελεύσεως, οὐκ ἔστιν εἶναι. Κοινότερον οὖν τὸ τῆς πανηγύρεως. Ταῦτα πεπόνθασιν οἱ Χριστοκτόνοι νῦν· οὐ γὰρ ἔστι χαίρειν τοῖς ἀσεβέσι. Πού δὲ αὐτοῖς ἑορτὴ, ἢ νομηνία, ἢ Σάββατον κατὰ τὸν νόμον; Ἀλλὰ καὶ οἱ ἀμαρτάνοντες, πενθεῖν καὶ σκυθρωπάζειν ὀφείλοντες, καὶ λούειν ἐν δάκρυσι τὴν στρωμνὴν, τῆς

⁴⁹ III Reg. viii, 21. ⁵⁰ Psal. cxxxv, 4.

Variæ lectiones et notæ.

(49) Οὕτως (sic) Cod. Ven.

(50) Οὕτω καὶ Ἰωβ, Χεῖρ Κυρίου, φησὶν, ἔστιν ἡ ἀψαμένη μου· καὶ βέλη, κ. τ. λ. Ita et Job, Manus Domini, ait, tetigit me; et sagittæ etc. Hæc resti-

autem homines destituuntur etiam divina gratia et ore, quæ quoad in nobis reperitur, nostram legens occultansque imbecillitatem, efficit, ut composite incedamus; cum contra nobis adimitur, ea nos deserens, sinit, ut turpia facinora patremus. His item, qui in sacerdotio delinquant, suoque de gradu propterea dejiciuntur, adimit Deus vestimenta sua et linteamina sacerdotalia, ut ne amplius eorum deformitas tegatur, qui pridem eo, quod sacra facerent, insontes omnino videbantur.

VERS. 10. Et nunc revelabo immunditiam ejus, in conspectu amatorum ejus. Aut hoc dicit: Quomodum ea me deseruit, ita et illos derelinquet, eorum imbecillitatem perspectam habens, ideoque et adversus eos infidelis apparebit, juxta illud, Quousque claudicatis atroque poplite? aut Deo Deo, aut Baal Baal⁴⁹: aut sensus est: Cum ipsam decore ita destitutam ostendam, ei suam ob imbecillitatem succurrere non poterunt. Audi quæ sequuntur.

Et nemo eripiet ipsam ex manu mea. (51) Manum, divinam potentiam, supplicia inferentem, nominat: quam etiam experti sunt Domini occisores, traditi Romanis. Peccantes etiam traditi Satanæ ad interitum carnis, ut spiritus servetur, juxta eum qui Coriinthi fornicatus erat, manum Domini experiuntur. Castigantem etenim eos vim, ²⁴ secundum divinam dispensationem, vel permissionem Dei, manum vocabis. Sic et plagæ in corpore Job, divino permisso inflictæ, dicebantur manus Domini.

VERS. 11. Avertam quoque omnia gaudia ejus, festivitates ejus, et neomenias ejus, et Sabbata, et omnes conventus ejus. Nam ducti captivi Babylo-nem, neque in cæteris rebus exhilarandi esse, neque festa sua celebrandi opportunitatem habebant. Quomodo enim canemus, inquit, cantium Domino in terra aliena⁵⁰? Quandoquidem neque Deo pure serviebant, neque idolis, sed utroque versum inclinabantur. Nam Babylo-nis traditi, neque peragent festivitates suas, sive Sabbata, et neomenias, neque alias etiam ipsi Baal solemnitates celebrabant. Est autem hic animadvertendum, festivitates et conventus, Græcè ἑορτάς et πανηγύρεις, non esse idem. Siquidem panegyris esse potest, sive conventus, citra etiam ferias. Ἐορταὶ autem, sive festivitates, sine panegyri, vel conventu non sunt. Communior itaque vox panegyris est. Hæc patiuntur etiamnum Christi Domini interfectores. Nec enim implis gaudere licebit. Ubi enim hodie ipsis sunt feriæ, vel neomeniæ, vel

tuumus ex cod. Ven. cum et in Bav. et in eo quo usus est Lonicerus decessent.

(51) Incipit hinc interpretatio Joannis Loniceri.

Sabbatum secundum legem? Præterea peccantes, qui lugere debebant et contristari, ac lavare in lacrymis stratum, spirituali lætitia orbantur, neque noemias habentes, hoc est principium quoddam, et generationem illustrationis spiritualis: neque Sabbata, sive divinas ferias. Conscientia enim non sinit, eos bonam futuris de rebus habere spem.

Vers. 12. *Et exterminabo vineam ejus et ficus ejus, de quibus dicit: Mercedes hæ meæ sunt, quas dederunt mihi amatores mei. Dixit, inquit, Ab idolis accepi vitæ meæ commodantia, ut quæ præmium dederunt mihi cultus et adorationis, ut delicias percipiam ex bonis hisce. Perdam ergo, ait Dominus, ista: quandoquidem ea non mihi, sed idolis suis accepta referunt.*

*Ponamque ea in testimonium, devorabunt ea bestię agri, volucresque cœli et reptilia terræ. A volucris, bestiis et serpentibus devorata bona hæc, eo quod sit solitudo hominum, testimonium dicent contra ipsos quod non digni fuerint horum fructu. At propterea quidam illic interempti a Babylonis, alii vero captivi abducti, reliquerunt ea bestiis. Vel bestias Babylonis appellat, qui exedebant in agris bona, Israelitis propter obsidionem in urbibus conclusis, et fame laborantibus. Poterint etiam per vineam et ficum lex et prophetæ intelligi. Vitem enim, veluti vinum, latificans cor hominis⁶⁰, edunt, propter evangelicam administrationem, in qua operosi mandati causa etiam compressio²⁵ est, nihilominus tamen etiam læta continet, propter cœlestium rerum promissiones. Nec enim dignæ sunt hujus temporis passionibus ad futuram in nobis revelandam gloriam⁶¹. Omnino autem lex, secundum spiritum intellecta, Evangelii cum gratiam tum conditionem in sese exhilarat. Hoc igitur pacto, lex et prophetæ sunt vitis et vinca. Ficus identidem fuerunt, quoniam infanti Israeli dulces fructus proferebant, terrestrium nempe honorum promissionem. Si enim, inquit, *audiveritis me, bona terræ comedetis*⁶². Asperitatem quoque in foliis habebant ficus, hoc est transitorii et facile marcessibilibus rebus: non enim gehennam interminabantur eis ac tenebras exteriores, vel quod ex cœlesti regno excidere deberent, sed captivitatem, servitutem et mortem temporalem, talesque id genus pœnas. Hæ igitur, nempe vitis et ficus, ablatae sunt quidem ab Jerusalem, traditaque sunt gentibus, quæ volucris cœli assimilabantur, ob mentis suæ levitatem atque dementiam, camque ob causam, quod principi potestatis aeris subjectæ fuerint: bestiis vero et reptilibus, propter efferos mores equiparabantur. He itaque gentes Christum secutæ, qui factus est nobis sa-*

πνευματικῆς εὐφροσύνης στερούνται, οὐτε νομιμίας ἔχοντες, τούτῳ ἐστιν ἀρχὴν τινα καὶ γένεσιν φωτισμοῦ πνευματικοῦ, οὕτε Σάββατα, ἥτοι ἀναπαύσεις θείας· τὸ γὰρ συνειδὸς οὐκ ἐξ αὐτοῦ χρηστὰς περὶ τῶν μελλόντων ἔχειν ἐλπίζας.

Kal ἀφανιώ ἀμπελον αὐτῆς, καὶ τῆς συκῆς αὐτῆς, ὅσα εἶπε· Μισθώματά μου ταῦτά ἐστιν, ἃ ἔδωκάρ μοι οἱ ἔρασταί μου. Εἶπε, φησὶν, ὅτι ἔκ τῶν εἰδώλων ἔλαβον τὰ πρὸς ζωὴν συντελοῦντα, μισθὸν διδόντων μοι τῆς προσκονήσεως, τὸ ἀντροφῶν τοῖς ἀγαθοῖς τούτοις. Ἀφανιώ τοίνυν ταῦτα, ἐπειδὴ οὐκ ἐμοί, ἀλλὰ τοῖς εἰδώλοις ἀνατίθησιν αὐτά.

Kul θήσομαι αὐτὰ εἰς μαρτύριον, καὶ καταφάγεται αὐτὰ τὰ θηρία τοῦ ἀγροῦ, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὰ ἔρπετά τῆς γῆς. Ἀπὸ πετεινῶν, καὶ θηρίων, καὶ ἐρπετῶν κατεσθιόμενα τὰ ἀγαθὰ τῶντα, διὰ τὸ εἶναι ἐρημίαν ἀνθρώπων, καταμαρτυρήσει αὐτῶν, ὅτι οὐκ ἦσαν ἀξιοὶ αὐτοὶ τούτων ἀπολαύειν. Καὶ διὰ τοῦτο οἱ μὲν αὐτοῦ πού θανατωθέντες ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων, οἱ δὲ αἰχμαλωτισθέντες, κατέλειψαν ταῦτα τοῖς θηρίοις. Ἡ θηρία τοῦ Βαβυλωνίου λέγει, οἱ ἥσθιον τὰ ἐν τοῖς ἀγροῖς ἀγαθὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν, διὰ τὸ πολιορκεῖσθαι ἐν ταῖς πόλεσιν ἀποκεκλεισμένων καὶ λιμωπτόντων. Νοοῖτο δ' ἂν ἀμπελος καὶ συκῆ ὁ νόμος, καὶ οἱ προφήται· ἀμπελος μὲν, ὡς τὸν οἶνον ἐκδιδόντες τὸν εὐφραίνοντα καρδίαν ἀνθρώπου, φημὶ δὴ τὴν κατὰ τὸ εὐαγγέλιον πολιτείαν, ἥτις τὸ σῦμφον ἔχουσα, διὰ τὸ ἐργώδες τῆς ἐντολῆς, οὐδὲν ἤττων ἔχει καὶ τὸ εὐφραίνον, διὰ τὰς ἐν οὐρανοῖς ἐπαγγελίας. Οὐκ ἀξίω γὰρ τὰ παθήματα τοῦ νῦν καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλυφθῆναι εἰς ἡμᾶς. Πάντως δὲ ὁ νόμος πνευματικῶς νοούμενος, τὴν τοῦ Εὐαγγελίου καὶ χάριν, καὶ πολιτείαν εὐφραίνει (52) ἐν ἑαυτῷ. Οὕτω μὲν οὖν ἀμπελος ὁ νόμος, καὶ οἱ προφῆται· συκῆ δὲ, ὅτι τῷ νηπίῳ Ἰσραὴλ γλυκεῖς τοὺς καρπούς προέφερον τῶν τῆς γῆς ἀγαθῶν τὴν ἐπαγγελίαν. Ἐὰν γὰρ, φησὶν, ἀκούσητέ μου, τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς φάγεσθε· καὶ τὰ τραχέα δὲ ἐν φύλλοις εἶχον, παροδικῶς δὲ, λέγω, καὶ εὐμαράντοις πράγμασι· οὐ γὰρ (53) γέεννα αὐτοῖς ἠπειλεῖτο, καὶ σκότος ἐξώτερον, ἢ ἀπόπτωσις οὐρανῶν βασιλείας, ἀλλὰ καὶ αἰχμαλωσία, καὶ δουλεία (54), καὶ θάνατος πρόσκαιρος, καὶ τοιαῦτα πᾶσαι κολάσεις. Ταῦτα τοίνυν, ἥ τε ἀμπελος, καὶ ἡ συκῆ, ἀφηρέθη μὲν ἀπὸ τοῦ Ἰσραὴλ, ἐδόθη δὲ τοῖς ἔθνεσιν, οἱ πετεινοὶ μὲν τοῦ οὐρανοῦ εἰκάζοντο, διὰ τὸ τῆς γνώμης κούφον καὶ ἀνόητον, καὶ διὰ τὸ τῷ ἀρχοντι τῆς ἐξουσίας τοῦ ἔθρου συντετάχθαι· θηρίοις δὲ καὶ ἐρπετοῖς, διὰ τὸ ἀνήμερον τοῦ τρόπου. Ταῦτα μέντοι τὰ ἔθνη

⁶⁰ Psal. ciii, 15. ⁶¹ Rom. viii, 18. ⁶² Levit. xxv, 22.

Variae lectiones et notæ.

(52) Sic legit in suo cod. Lonicerus; cod. vero Bav. habet εὐφραίνει.

(53) Καὶ γὰρ, etenim. Cod. Bav., sed male.

(54) Ἄλλ' αἰχμαλωσία καὶ δουλεία, sed captivitas servitus.

Χριστῷ ἀκαλουθήσαντα, ἧς ἐγεννήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ, τὸ ἀνόητον (55) ἀπεβάλλοντο, καὶ τὰ ἄνω φρονεῖν, οὗ αὐτὸς ἔστιν ὁ Χριστός, μετακατεύθησαν· μαθόντα δὲ ἀπ' αὐτοῦ καὶ ὅτι ἔστι πρῶτος καὶ ταπεινὸς τῆ καρδίᾳ, τὴν πικρίαν τῶν ἡθῶν διωρθώσαντο. Ὅτι δὲ τοῖς ἔθνεσιν ἐδόθη ἡ τοῦ νόμου ἀμπελος, φησὶν καὶ ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίῳ· Τὸν ἀμπέλωνα δώσεται (56) ἄλλοις γεωργοῖς, ἔθνεσι ποιοῦντι τοὺς καρποὺς αὐτοῦ. Ἄμπελός ἐστι καὶ ὁ Κύριος, ὃ εἰπὼν· Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀμπελος· καὶ συκὴ δὲ, ὡς γλυκασμὸς, καὶ ὄλος ἐπιθυμία. Ἐν ὄσῳ μὲν οὖν μὴ ἐκπορεύομεν ἀπὸ Θεοῦ, ἐντρυφώμεν τῷ Κυρίῳ· ἔτι δὲ ἀμαρτάνομεν, ἢ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ γινόμενοι διὰ τῆς ὑψηλοφροσύνης, ἢ θηρία τοῦ ἀγροῦ, ἢ τοὶ κτήνη, διὰ τῆς ἐπιθυμίας, ἢ ἔρπετά τῆς γῆς διὰ τοῦ θυμοῦ (θυμὸς γὰρ, φησὶν, αὐτοῖς κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ὄσῳ), τότε τὸν ἐν ἡμῖν θεῖον λόγον τοῖς πάθεσιν ἐξεδώκαμεν, ὅφ' ὧν καταδαπανώμενος ἡμᾶς ἀτρόφους περιορᾷ.

Καὶ ἐκδικήσω ἐπ' αὐτὴν τὰς ἡμέρας τῶν Βασιλειῶν (57), ἐν αἷς ἐπέθην αὐτοῖς, καὶ περιτιθέτο τὰ ἐνώτια αὐτῆς, καὶ τὰ καθόρμια αὐτῆς, καὶ ἐπορεύετο ὀπίσω τῶν ἐραστῶν αὐτῆς, ἐμοῦ δὲ ἐπελάθετο, λέγει Κύριος. Ταῦτα ποιήσω αὐτῇ, διὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, ἐν αἷς εἴθου τοῖς Βασιλείῳ, τούτῃ ἐστι τοῖς εἰδώλοις τοῦ (58) Βάαλ, καὶ τὰς ἐκείνων ἑορτὰς ἐπετείλει, κόσμῳ παντοδαπέ? κεχρημένῃ. Ἐνώτια μὲν οὖν τὰ τοῖς ὠτίοις ἐντιθέμενα κοσμηματα· καθόρμια δὲ, τὰ ἀπὸ τοῦ περιτραχήλου κόσμου ἐκκρεμάμενα· ὄρμος γὰρ ὁ περιτραχήλιος· κόσμος. Μετὰ τοιοῦτου, φησὶ, κόσμῳ τοῖς μὲν εἰδώλοις ἐόρταζεν, ἐμοῦ δὲ ἐπελάθετο. Τάχα τοῖσιν τοιαῦτα ἐνώτια καὶ καθόρμια φοροῦσιν οἱ νῦν Ἑβραῖοι, τὰ ψευδῆ διδάγματα τῶν Φαρισαίων ἐν τοῖς ὠσίν αὐτῶν ἐσχόμενοι, ἃ καὶ ὡς ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν καταβαίνοντα, καθόρμια λέγοιτ' ἂν, δι' ὧν πείθονται, ὅτι πάλιν τὴν νομικὴν λατρείαν ἀπολήψονται, καὶ ἰερτάζουσι τοῖς εἰδώλοις, ἢ τοῖς ἀναπλασμοῖς τῆς φαντασίας αὐτῶν, καθ' ἣν εἰδωλοποιοῦσι τὸν ναὸν, καὶ τὰς θυσίας, καὶ τὰλλα τὰ τοιαῦτα. Καὶ ὅτα δὲ ἰδῆς νέον ἀταλγείας ῥήμασι προσέχοντα τὸν νοῦν, καὶ ἐνωτιζόμενον ταῦτα, καὶ ἐπὶ καρδίαν καθιέντα μᾶλλον, ἢ τοὺς περὶ σωφροσύνης καὶ ἐγκρατείας λόγους, καὶ τοῖς εἰδώλοις ἑορτάζοντα, φημι δὴ ταῖς ἡλοαῖς, αἶ οὐχ ἡθοναί εἰσιν ὄντως, ἀλλ' εἰδωλα ἡθονῆς, διὰ τὸ πρόσκαιρον μὲν ἔχειν τὴν ἀπίλαυσιν καὶ ψευδομένην, αἰωνίζουσαν δὲ καὶ ἀληθῆ τὴν δόξην, εἰπὲ τὰ προφητικὰ (59) ἐπ' αὐτῷ.

Διὰ τοῦτο ἐγὼ (60) πλανῶ αὐτὴν, καὶ τάξω αὐτὴν ὡς ἐρημον. Διγῶς τοῦτο νοήσεις, ἢ ὅτι Παρασκευάσω αὐτὴν πλανᾶσθαι, καὶ ἀπὸ τόπου εἰς

pietia a Deo ⁵⁵, ignorantiam suam, orbationemque intellectus rejecerunt, ac sapiendo quæ superna sunt, ubi ipse Christus est, secus quam antea instituta, discentes ab ipso, quod mansuetus sit, et humilis corde ⁵⁶, inorum suorum amaritatem correxerunt. Nam gentibus data est legis vitis, unde et Dominus in Evangelio: Vitem suam, inquit, elocabit aliis agricolis, genti videlicet facienti fructus ejus ⁵⁷. Vitis est etiam Dominus, qui dixit: *Ego sum vitis vera* ⁵⁸. Ficus item, seu dulcedo, ac totus desiderium. Sic reptilia gentes sumus, dum a Deo non excidimus per fornicationem, sed in Domino voluptatem querimus. Quando vero peccatis coinquinamur, volucres cæli facti, ob mentis ad alta spirantis affectionem, bestiarum agri, vel jumenta propter cum rationis nostræ, tum animi feritatem [animus enim, inquit, ipsis est juxta similitudinem serpentis], tum divinum in nobis verbum, passionibus, motibusve subdidimus, a quibus absumptum impastos nos relinquit.

VERS. 13. *Et ultionem sumam in ipsa, de diebus Baalim, in quibus sacra fecit ipsis, Apponebatque enotia sua, et cathormia sua, et sequebatur amatores suos, mei vero obliviscebatur, dicit Dominus.* Hæc, inquit, faciam ipsi, propter dies illas, in quibus sacra fecit ipsis Baalim, hoc est idolis Baal, illorumque festivitates celebrabat, omnigeno ornatu usa. Enotia igitur auribus imposita **26** sunt ornamenta; cathormia vero ex collum ambiente ornatu dependent. Hormus enim colli, cervicisque mundus est. Itaque ergo tali, ait, ornatu idolis feris peragebat, mei vero obliviscebatur. Fortasse hujusmodi enotia et cathormia Hebræi gestant etiamnum, vanas Pharisæorum doctrinas auribus suis excipientes: quæ dum in corda illorum descenderint, cathormia etiam dici queant: quibus persuadentur, ut relicta denuo legali observantia, idolis festos dies instituant, sive figmentis opinionis suæ, secundum quam templum, sacrificia, idque genus cætera imaginantur. Proinde cum juvenem conspexeris, lascivix libidinisque verbis advertentem animum, auribusque talia excipientem, inque cor demittentem potius quam temperantix, continentixque sermonibus auscultantem **D** ac idolis tacientem sacrum [voluptatibus dico, quæ voluptates vere non sunt, sed imagines potius voluptatis, quod fructus, delectatioque eorum temporaria tantummodo sit et vana, durantem vero interiorem et aternantem, ut ita loquar, et verum dolorem habeant], hæc prophetica ipsi recita.

VERS. 14. *Propterea errare faciam ipsam, constitutamque ipsam veluti desertam.* Bifariam hoc intelliges, sive quod Præparabo ipsam ut æret,

⁵⁵ 1 Cor. i, 30. ⁵⁶ Matth. xi, 29. ⁵⁷ Matth. xxi, 43. ⁵⁸ Joan. xv, 1.

Varix lectiones et notæ.

(55) Τὸν ἀνόητον, stultam. Cod. Ven.
 (56) Ἐκδώσεται, tradet. Cod. Ven.
 (57) Βαλαζέι, Baalim, sic et alibi. Cod. Ven.
 (58) Τῆς Cod. Ven.
 (59) Ταῦτα, hæc. Cod. Ven.
 (60) Ἴδω ἐγὼ, ecce ego. Cod. Ven.

deque loco in locum transmigrat, partim quidem A quod fugiat, partim quod captiva ducatur, omnibusque bonis supra commemoratis ipsam privabo: sive quod Probe currentem in malitia, et ad simulacra abductam, ipsam declinare faciam, hoc est eam transferam ab tali itinere, quod maximum sane est beneficium. Aberrans enim a via prava, hoc est conversus, ad bonum omnino iter traducitur. Faciam et ipsam desertam, sive aridam et inutilem plane idolis. Antea quidem uvida ipsis videbatur, et inhabitabant in ea tanquam requiescentes ac omnino quieti dæmones: nunc vero desertam eam reddam, nihil retinentem, quod idolis sit in deliciis, ac eam ob rem ipsis evitabilem. Sic et in Evangeliiis immundus spiritus transiens per aquis vacantia loca, non invenit requiem⁶⁶. Sunt enim sanctæ Dei amantes animæ, loca dæmonibus arida, aquave carentia, ut quæ vitam ducant non placentem illis. Errare etiam fecit, passimque vagari, Domini interfetricem Synagogam Deus, dispersis in universum terrarum orbem Judæis, neque certam tenentibus patriam, unde tanquam desertos eos posuit. Huiusmodi et gentium antea multitudo erat, quæ deserta siccaque dicebatur, de qua memoratum est, quod *Plures sint filii desertæ, quam ejus cui erat maritus*⁶⁷. Utinam autem unicuivis ad vitia probe currenti contingat a tali itinere deflectere, vel transferri, et ab inordinatione sejungi, sive ordinationem vitam accipere, ut non porro **27** cupiditas et libido, rationi dominetur, quin potius hæc sceptrâ super illas teneat. Hoc enim ordinis est, estque desertam et aridam fieri concupiscentiam, si non habeat udam eam aquam, de qua David precatur: *Ne demergat me tempestas aquæ*⁶⁸, et alio loco: *Nisi Dominus esset in nobis, aqua utique demersisset nos*⁶⁹. Talis aqua tentationes Satanæ esse poterint et insultus, in quibus non erigere sese, neque uatere valentes animæ suffocantur.

VERS. 14, 15. *Loquar etiam in cor ejus, daboque ipsi facultates suas inde.* Hoc est, Efficiam ut ipsa censum percipiat gloriæ necnon potentie meæ, propriorumque suorum delictorum. Daboque ipsi inde reversæ, a captivitate videlicet, possessiones suas, id est regiones ac terras quas antea possedit, eiectionis Chananæis: eorum enim terram hæreditario inter se diviserant Israelitæ. Apte etiam hic gratiam per Christum communicandam promittit, quando loquitur in cor eorum quos antea rejecerat Deus, perinde ac alio in loco ait⁷⁰: *Dans leges meas in cor ipsorum, et in corda ipsorum inscribam eas. Erunt autem omnes docibiles*

λόπον μετακίτθεται, τούτο μὲν, ὅτε φεύγει, τούτο δὲ, ὅτε αἰχμαλωτίζεται, καὶ πάντων τῶν ἀγαθῶν μου, ὧν [ὡς?] ἀνωτέρω εἴρηται, ἔρημον καταστήσω· ἢ ὅτι Εὐδρομοῦσαν ἐν κακίᾳ, καὶ φερομένην ἐπὶ τὰ εἰδωλα, ἀποκτανήσω αὐτήν, τούτῃ μεταστήσω αὐτήν ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἑδοῦ, ὅπερ εὐεργεσία μεγίστη· ὁ γὰρ ἀπὸ τῆς κακῆς ὁδοῦ πλανώμενος, τούτῃ μεταστρεφόμενος, πρὸς τὴν ἀγαθὴν πάντως μετατίθεται. Ποιήσω δὲ αὐτὴν καὶ ἔρημον, ἥτοι ξηρὰν, καὶ ἀχρηστον τοῖς εἰδωλοῖς. Πρώην μὲν (61) εὐδρος αὐτοῖς ἔδοκει, καὶ κατοικοῦν αὐτὴν ὡς ἀναπαύμενοι (62)· νῦν δὲ ἔρημον αὐτὴν ποιήσω, μὴδὲ ἔχουσαν τῶν ἀγαπωμένων ἐκείνοις, καὶ διὰ τούτου φευκτὴν οὖσαν αὐτοῖς. Οὕτω καὶ τὸ ἐν Εὐαγγελίῳ ἀκάθαρτον πνεῦμα, πορευόμενον δι' ἀνδρῶν τόπων, οὐχ εὐρίσκει ἀνάπαυσιν. Αἱ γὰρ οὖσαι καὶ θεωρεῖται: ψυχὰι, ἀνδρῶν τόποι τοῖς δαίμοσι, μὴ ἔχουσαι τὸν ὕγρον βίον (63), τὸν φίλον ἐκείνοις. Ἐποίησε πλανᾶσθαι καὶ τὴν τῶν Θεοκτόνων Συναγωγὴν ὁ Θεός, διασκορπίσας αὐτοὺς ἐν πάσαις ταῖς χώραις, μὴ ἔχοντας πατρίδα, καὶ ὡς ἔρημον ἔταξεν αὐτοῖς, τούτῃ, ὡς ἦν πρώην ἢ τῶν ἐθνῶν πληθὺς, ἦτοι ἔρημος ἐλέγετο, περὶ ἧς εἴρηται, ὅτι *Πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μάλλον, ἢ τῆς ἐχοῦσης τὸν ἀνδρα*. Εἶθε δὲ καὶ παντὶ τῷ πρὸς κακίαν εἰδρῶν ἔχοντι γένοιτο ἀπὸ ταύτης τῆς ὁδοῦ πλανηθῆναι, ἥτοι μεταστραφῆναι, καὶ ἀπὸ ἀταξίας ταχθῆναι, ἥτοι τάξιν λαβεῖν, ἵνα μηκέτι τοῦ λογισμοῦ ἢ ἐπιθυμίας, καὶ ὁ θυμὸς ἐν αὐτῷ ἀρχῆ, ἀλλ' ἐκείνοι: μάλλον αὐτῶν· τούτο γὰρ τάξεως καὶ ἔρημον γενέσθαι, καὶ ἀνδρῶν, μὴ ἔχουσαν (64) ἐκεῖνο τὸ (65) εὐδρον ὕδωρ, περὶ οὗ εὐχεται *Δαβὶδ· Μὴ με καταποτισάτω καταγίγξ ὕδατος· καὶ, Εἰ μὴ ὅτι Κύριος ἦν ἐν ἡμῖν, ὅρα τὸ ὕδωρ ἂν καταπότισεν ἡμᾶς*. Εἴεν δ' ἂν τὸ τοιοῦτον ὕδωρ αἱ πείραι τοῦ Πονηροῦ καὶ προσβολαὶ, ἐν αἷς αἱ μὴ ἀνακύπτειν καὶ διανήχσθαι δυνάμεναι ψυχὰι, ἀποκνίγονται.

Καὶ λαλήσω ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῆς, καὶ δώσω αὐτῇ τὰ κτήματα αὐτῆς ἐκείθεν. Τούτῃ. Ποιήσω αὐτὴν αἰσθησιν λαβεῖν τῆς τε ἐμῆς δόξης καὶ δυνάμεως, καὶ τῶν οικείων πλημμελημάτων, καὶ δώσω αὐτῇ ἐπαναστραφείῃ ἐκείθεν, ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας δηλαδὴ, τὰ κτήματα αὐτῆς, ὅ ἐστι τὰς χώρας, ἃς ἐκτήτατο πρότερον, ὅτε τοὺς Χαναναίους ἐκβαλοῦσα, τὴν γῆν αὐτῶν κατεκληρονόμησε Σαφῶς, δὲ ἐνταῦθα καὶ τὴν διὰ Χριστοῦ χάριν καθυπογενεῖται, ὅτε λαλεῖ μὲν ἐπὶ τὴν καρδίαν τῶν πρώην ἀποβλήτων ὁ Θεός, ὡς καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· *Διδούς νόμους μου εἰς τὴν καρδίαν αὐτῶν* (66), καὶ ἐπὶ τῶν καρδιῶν αὐτῆς (67) ἐπιγράφω αὐτοὺς.

⁶⁶ Luc. xi, 24. ⁶⁷ Isa. liv, 1. ⁶⁸ Psal. lxxviii, 3. ⁶⁹ Psal. cxxiii, 1, 4. ⁷⁰ Isa. li, 7.

Variae lectiones et notæ.

(61) Μὲν γὰρ. enim. Cod. Ven.

(62) Ἐπαναπαύμενοι, requiescentes. Cod. Ven.

(63) Deest in cod. Ven.

(64) Ἐχουσα, habens. Cod. Ven.

(65) Deest in Cod. Ven.

(66) Διδόναν, mentem. Cod. Ven.

(67) Ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν, in cor eorum. Cod. Bav.

Ἔσονται δὲ πάντες διδασκοὶ Θεοῦ, τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ ἔχοντες, διδάσκον αὐτοὺς πάντα, καὶ τὸν Χριστὸν κατοικοῦντα ἐν ταῖς καρδίαις αὐτῶν. Δίδωσι δὲ αὐτοῖς καὶ τὰ κτήματα αὐτῶν, τὴν υἰοθεσίαν, τὴν χάριν, τὴν δόξαν, τὸ συμβασιλεύσαι (68) αὐτῶ τῷ Χριστῷ. Τί δὲ ἐστὶ τὸ, Ἐκείθεν; Τουτέστιν, ἀπὸ τοῦ λαλήσει ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν· ἐκ τούτου γὰρ πεπλουτήκαμεν τὰ τοιαῦτα κτήματα. Καὶ παντὸς δὲ τοῦ εἰς Χριστὸν βαπτισθέντος κτήματα ἢ ἀφαιρέσεις τῶν ἁμαρτιῶν, καὶ αἱ ἔνω μοναί, ἃς κατακτάται τις αὐτῷ, ἐκάστην διὰ τῆς πρὸς αὐτὴν φερούσης ὁδοῦ· (69) ὡς περ γὰρ πολλαὶ καὶ διάφοροι μοναί, οὕτω καὶ ὁδοί. Ταῦτα δὲ τὰ κτήματα ὁ ἁμαρτάνων ἀποκτάται, καὶ στερεῖται αὐτῶν, ἐν ὅσῳ σιγᾷ ἐν αὐτῷ ὁ θεὸς λόγος. Ὅταν μέντοι ἀφάμενος τῆς καρδίας αὐτοῦ, λαλήσῃ ἐν αὐτῇ, τότε δίδονται αὐτῷ τὰ κτήματα ταῦτα ἐκεῖθεν, τουτέστιν ἐκ τῆς καρδίας· ἢ γὰρ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ἡμῶν ἐστὶ, καὶ ἡ καρδία ἡμῶν ἢ ἀφαιρεῖται ταῦτα ἀπ' ἡμῶν, ἢ ἀπο-

δίδωσι (70).
 contacto corde ejus, ad id loquetur, tum has illi namque cœlorum intra nos est⁷¹, adeoque cor Deus, vel donat nobis.

Καὶ τὴν κοιλάδα Ἀχώρ, διανοίξαι σύρσιν αὐτῆς. Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ, πολεμῶν τὴν Ἰεριχώ, ἐκήρυξε, μηδένα τῶν στρατιωτῶν ἐξ αὐτῆς ἀλούσης λάφυρον κτήσασθαι, ὡς ἀναθεματισθείσης, τουτέστι τῷ Θεῷ ἀνατεθείσης, τῷ δὲ κτησαμένῳ, θάνατον εἶναι τὴν ζημίαν, ὡς Ἰεροσὺλ. Τὸν τοίνυν Ἀχώρ, κεκλόφτα ἐκ τῶν λαφύρων, καὶ φωραθέντα, ἐλιθοδόλησε πᾶς ὁ λαὸς, προστάξαντος Ἰησοῦ, ἐν τῇ φάραγγι, ἥτις ἐκ τούτου ἐπεκλήθη κοιλάς Ἀχώρ, ὅ ἐστιν Ἀχαρ. Φησὶν οὖν ἐνταῦθα, ὅτι τὴν κοιλάδα Ἀχώρ δώσω αὐτοῖς· ἀπὸ κοινοῦ γὰρ τὸ, δώσω· ὥστε ἐνοσηθέντας τί πέπονθεν ὁ Ἀχώρ ἐν αὐτῇ, λαβεῖν καὶ αὐτοὺς σύρσιν, διανοιχθείσης αὐτοῖς τῆς διανοίας πρὸς τὸ μὴ παρανομεῖν, μηδὲ προσκρούειν τοῖς προστάγμασι τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἄλλως· Ἐπεὶ διὰ μὲν τὴν τοῦ Ἀχώρ κλοπὴν ἤρτατο ὁ λαὸς, μετὰ δὲ τὴν ἐκείνου τελευτήν, κλαίοντες καὶ ὀλοφυρῶμενοι, τὸν Θεὸν ἠλεῶσαντο, φησὶ καὶ ἐνταῦθα, ὅτι καθάπερ οἱ πλῆλιοι ἐκεῖνοι διὰ τῆς τοῦ Ἀχώρ τιμωρίας ἔμαθον, ὅσον κακὸν ἢ παρανομία, οὕτω καὶ οὗτοι διὰ τῆς αἰχμαλωσίας ἀσθησὶν λήψονται τῶν οἰκείων πλημμελημάτων. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κύριος Ἰησοῦς τοὺς ἀπειθήσαντας ταῖς αὐτοῦ ἐντολαῖς, καὶ τὰ λάφυρα τοῦ κόσμου τούτου οἰκεία ποιουμένους, καὶ μὴ ἀποδίδόντας τὰ Καίσαρος τῷ Καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ, ἐν τῇ φάραγγι ἀπόλλυσιν. Φάραγξ δὲ καὶ κοιλάς ἢ ἁμαρτία· κοιλάς μὲν, ὡς ταπεινοποιός· φάραγξ δὲ, ὡς διστοῦσα ἡμᾶς· ἀπὸ τοῦ Θεοῦ (71) καὶ Ἀχώρ δὲ, διαστροφῆ· ἐπεὶ καὶ οὕτως ἐρμηνεύεται.

⁷¹ Luc. xvii, 21. ⁷² Matth. xxii, 21.

Bonifacii Finetti notæ.

(68) Βασιλεύσαι, regnare. Cod. Ven.

(69) Plura legisse videtur in suo Cod. Lonice-rus.

(70) Græca verba ita sonant, *Ei cor nostrum aut auferri hæc a nobis, aut attribuit.*

A Dei: Spiritum nempe Dei habentes, docentem eos omnia, Christumque habitantem in cordibus ipsorum. Imperit autem eis facultates seu bona ipsorum, florum adoptionem, gratiam et gloriam, utque una cum Christo regnent. Quid vero sibi vult, quod ait, *Inde?* Hoc est, ab eo quod loquitur in cor ipsorum. Inde enim talibus tantisque bonis ditati sumus. Porro cujuslibet in Christum baptizati facultates sunt, ipsa peccatorum remissio, supernæque in cœlis mansiones quas sibi quisquam obtinet et acquirit, qualibet via per hanc ad illam ducente. Quocunque enim statu fuerit homo, quodcumque iter vitæ ingrediatur, si servari cupiat, necessum est, quod per viam baptismatis et dimissionis noxæ, ad illud iter tandem perveniat, ad cœlestes habitationes ducens. Jam ut varix sunt illæ mansiones, sic diversæ ad eas viæ: quæ tamen omnes per unum Christum eo tendunt. Hujusmodi bonis qui peccat oritur, privaturque, quando verbum Dei in eo conticuerit. At quando facultates largitur inde, id est ex corde. Regnum nostrum. Proinde vel aufert hæc a nobis bona

Et vallem Achor, ut aperiat intellectum suum. Jesu filius Nave bellum faciens adversus Jericho, per præconem edixit, ne quisquam militum quidquam obtineret ex capta urbe spoli, ut quæ devota et execrata esset: ei vero qui aliquid retinisset, mortem pœnam esse, tanquam sacrilego. Achor itaque ex spoliis suffuratum aliquid ac deprehensum, lapidibus obruit universus populus, imperante Jesu in valle, quæ 28 propterea cognominata est vallis Achor. Dicit igitur hic: Vallem Achor dabo eis. *Dabo* enim hic repetendum est, ut simulac intellexerint quod isthic Achor perpesus sit, et ipsi intellectum accipiant, aperta ipsis mente, ne amplius transgrediantur, vel renitentur mandatis Dei, præsertim cum, propter furtum Achor populus vinceretur. Post illius ergo mortem plorantes ac lugentes Deum sibi reconciliarunt. Proinde hic est prophetæ sensus: Quemadmodum veteres illi propter ipsius Achor supplicium didicerunt, quantum malum esset transgressio: consimiliter et illi captivitatis nomine, sensum priorum delictorum capient. Sic et Dominus Jesus, non morem gerentes mandatis suis, ac spolia hujus mundi ad sese pertrahentes, nec reddentes quæ sunt Cæsaris Cæsari, quæ Dei Deo⁷², in valle perdidit. Est autem depressus locus sive vallis, ipsum peccatum: vallis quidem ceu humiles faciens et ad infera præcipitans: declivis autem locus vel imus, eo quod nos a Deo dissociet. Achor

(71) Cod. Ven. addit, καὶ χάσμα μέγα γινομένη μεταξύ ἡμῶν καὶ αὐτοῦ· νέει δὲ μοι καὶ κοιλάδα τὴν συγκατάθεσιν, Ἀχώρ δὲ διαστροφῆν. *Et hiatus magnus factus inter nos, et ipsum. Fac item intel - quæ vallem descensum, Achor autem perversiorem.*

vero perversio est : tantum enim, si interpreteris, A valet. Christus itaque Hebræis per interrogationem ipsum tentantibus, ad eos una ceu in vallem descendebat, eosque sustinebat, interrogationes ipsorum **difficilioribus solutorum** questionibus pervertens : non ut eos suspensos teneret, verum ut intellectum ipsorum aperiret, et ad veritatis agnitionem perduceret. Quare cum sic eum interrogassent, *Qualinam potestate facis hæc omnia* ⁷²? ex ipsis itidem percantatus est : *Baptisma Joannis ex cælo erat, vel ex hominibus* ⁷³? Perversio peccatum est, a naturali nos rectitudine subvertens. Nam Deus hominem rectum fecit, ipse vero quæsit cogitationes conditionesque et obliquas et multas. Quando igitur peccatum in nobis vallem habuerit, vel humiliationem vel dejectionem, siue quando peccatum, verbo Dei tangente conscientiam nostram, tum divinarum rerum cognitionem. Dum enim

Humiliabitur illic, juxta dies infantia suæ juxtaque dies ascensus sui ex Ægypti terra. Quenadmodum, inquit, inservierunt Ægyptiis, postque egressum ex Ægypto, ascendentes ad Palestinam in deserto afflicti sunt, sic illic, hoc est apud Assyrios servientes humiliabuntur. Infantiam enim demorationem in Ægypto vocat, quod isthic populus multiplicari augerique primum cœperit, quodque nondum lex illa sancita esset, sed liber esset. Legibus enim sanctis gubernari, virorum est. Atqui beneficium est arroganti Hebræorum Synagogæ humiliari, Christoque subdi : perinde ac C primum Mosi obtemperarunt, evacanti illos e terra Ægypti, ad libertatem. **29** Deinde post egressum rursus ascendentes obdierunt legem ferenti, Omnia, inquietes, faciemus, quæcumque locutus est Deus, et morem geremus ⁷⁴. Ut vero ascendentes ex Ægypto, per mare transierunt, eoque tandem pacto hæreditatem adierunt terræ : eandem ad rationem hodieque ex ipsis credentes Christo, per baptismum in mortem ejus transeundo, cælorum regnum hæditario accipiunt. Humilietur etiam quisquis jam renatus ex aqua et Spiritu, in Christo infans est, nec elevetur super dono remissionis peccatorum, at dicat : Gratia sumus servati, non ex operibus justitiæ nostræ, quæ fecimus ⁷⁵. Quod si ascenderit ex terra Ægypti, eoque usque pervenerit illo, ut dicere possit, *Abundantius ipsis omnibus laboravi* ⁷⁶ : adjiciat ille : *At non ego, sed gratia Dei.*

Vers. 16, 17. *Accidet etiam in die illa, dicit Dominus, vocabit me Vir meus, et nequaquam appel-*

⁷² Luc. xx, 2. ⁷³ Marc. xi, 30. ⁷⁴ Exod. xxiv, 3.

Varia lectiones et notæ.

(72) Ἐρωτήσας: συγκατάβασις, interrogationibus occurrit. Cod. Ven.

(73) Καὶ αὐτοὶ ἐζήτησαν, et ipsi quæsierunt. Cod. Ven.

Ὁ γοῦν Χριστὸς τοῖς Ἑβραίοις πειράζουσιν αὐτὸν ἐν ἐρωτήσει, ἤνεγκετο αὐτῶν (72), εἰστόρωσε δὲ τὰς ἐρωτήσεις αὐτοῖς, ἀντερωτῶν θυσιωτέτερα, οὐχ ἵνα ἀπορήσῃ αὐτοὺς, ἀλλ' ἵνα ἐπινοήσῃ αὐτῶν τὴν σύνεσιν, καὶ ἐμβιβάσῃ εἰς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπίγνωσιν. Οὕτως ἐρωτησάντων αὐτὸν, Ἐρ ποῖα ἐξουσία ταῦτα ποιεῖς; ἀντηρώτησε· Τὸ βάπτισμα Ἰωάννου, ἐξ οὐρανοῦ ἢ ἢ ἐξ ἀνθρώπων; Διαστορῆ δὲ εἰσιν ἡ ἁμαρτία, ἅπὸ τῆς φυσικῆς εὐθύτητος ἡμᾶς διαστρέφουσα. Ὁ γὰρ Θεὸς ἐποίησε τὸν ἀνθρώπον εὐθύ, καὶ αὐτὸς ἐζήτησε (73) λογισμοὺς πολλοὺς. Ὅταν τοίνυν ἦ ἐν ἡμῖν ἁμαρτία κοιλιά σαχῆ, ἦτοι ταπεινώσιν καὶ κατὰπτωσιν, διανοίγει ἡμῖν τὴν σύνεσιν, καὶ ἐπίγνωσιν τῶν Θεῶν. Ἐν τῷ ἐξολοθρευέσθαι γὰρ, φησί, τοὺς ἁμαρτωλοὺς ἐν σοὶ

λογισμοῦς, τότε ἔψει, ὃ ἐστι, θεωρήσεις, τὰ Θεῶν. C depressum fuerit, aperit nobis cum intellectum penitus perdidideris peccatores, in te cogitationes

Καὶ ταπεινωθήσεται ἐκεῖ κατὰ τὰς ἡμέρας νηπιότητος αὐτῆς, καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας ἀναβάσεως αὐτῆς ἐκ γῆς Αἰγύπτου. Ὅν τρόπον, φησὶν, ἐδούλευσαν Αἰγυπτίοις, καὶ μετὰ τὸ ἐξελθεῖν ἐξ Αἰγύπτου ἀναβαίνοντες πρὸς Παλαιστίνην ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐκακοπάθησαν· οὕτως ἐκεῖ, τουτέστι ἐν Ἀσσυριοῖς δουλεύοντες, ταπεινωθήσονται. Νηπιότης γὰρ τὴν ἐν Αἰγύπτῳ διαγωγὴν καλεῖ, διὰ τὸ τὸ ἐκεῖ ἀρξασθαι τὸν λαὸν τῆς ἀξίσεως, καὶ διὰ τὸ μήπω νομοθετηθῆναι, ἀλλ' ἀνετον εἶναι· τὸ γὰρ νομοθετεῖσθαι, ἤδη ἀνδρῶν. Εὐεργεσία δὲ τῇ ἀλαζονίᾳ τῶν Ἑβραίων Συναγωγῆ τὸ ταπεινωθῆναι, καὶ ὑποταγῆναι Χριστῷ· ὡσερ καὶ ἐν ἀρχαῖς τῷ Μωσῆ ὑπήκουσε, καλοῦνται αὐτοὺς ἐπὶ τὴν ἐκ τῆς Αἰγύπτου ἐλευθερίαν· καὶ μετὰ τὸ ἐξελθεῖν πάλιν ἀναβαίνοντες, ὑπήκουσαν νομοθετοῦντι, εἰπόντες· Πάντα, ὅσα εἶπεν ὁ Θεός, ποιήσομεν, καὶ ἀκούσόμεθα. Ὅσπερ δὲ ἀναβαίνοντες ἐκ τῆς Αἰγύπτου, διὰ τῆς θαλάσσης διέβησαν, καὶ οὕτω κατεκληρονόμησαν τὴν γῆν· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ οἱ νῦν πιστεύοντες ἐξ αὐτῶν τῷ Χριστῷ, διὰ τοῦ εἰς τὸν θάνατον τοῦ βαπτίσματος (74) διαβῆναι (75), τὸν οὐρανὸν κληρονομοῦσι. Ταπεινούσῳ καὶ ὅστις ἀριγεννηθεὶς ἐξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, ἐν Χριστῷ νηπιός ἐστι, καὶ μὴ ἐπαίρῃσθω ἐπὶ τῷ δώρῳ τῆς τῶν ἁμαρτιῶν ἀφέσεως, ἀλλὰ λέγτω· Χάριτί ἐσμεν σωσμένοι, καὶ οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ, ὧν ἐποιήσαμεν. Κἂν ἀναβαίη δὲ ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ προκόπη ἐν τῇ ἐργασίᾳ τῶν ἀρετῶν κοπιῶν, καὶ φθάσῃ εἰς τὸ δύνασθαι λέγειν, *Περισσότερον αὐτῶν πάντων ἐκοπίασα, προστιθέτω· Οὐκ ἐγὼ δὲ, ἀλλ' ἡ χάρις.*

Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος, καλέσει με Ὁ ἀνήρ μου, καὶ οὐ καλέσει με Οὐκ·

⁷⁵ Tit. iii, 5. ⁷⁶ I Cor. xv, 10.

(74) Τοῦ Χριστοῦ βαπτίσματος, per Christi baptismum. Cod. Ven.

(75) Διαβάντες, transeunt. Cod. Ven.

ετι Βααλειμ, και εξαρω τα ενδματα των Βααλειμ A
 εκ του στόματος αυτής, και ου μη μνησθώσιν
 ενέτι των εννομμάτων αυτών. Ουκέτι, φησί, την
 εννομασίαν την έμην, ήτοι το Θεός, επιθήσουσι τοις
 ειδώλοις, ουδέ τον Θεόν ερωτούν είναι Βααλ εν τῇ
 ημέρα εκείνη, » τουτέστιν εν τῇ τῆς κακώσεως και
 αιχμαλωσίας, άλλ' έμὲ επιγνώσονται Θεόν, και νυμ-
 ρίον, πάσαι άρμωσθέντα αυτοίς· και του λοιπού,
 ουδέ όνόματος των Βααλειμ, φημι δὴ, των ειδώλων
 του Βααλ, μνησθήσονται. Είπων δέ, ότι Έξαρω τα
 ενδματα των Βααλειμ, δείκνυσιν, ότι αυτού ήν έργον
 τουτο. Πως δέ εξήρε ταυτα ; Διὰ του έμβάλειν αυ-
 τούς εις κακώσεις και θλίψεις. Καί οτε δέ έλαμψεν ο
 Ήλιος τῆς δικαιοσύνης Χριστός, και έποησεν ήμέ-
 ραν τῆς εν γῆ παρουσίας αυτού, δηλαδή καιρὸν, B
 πάσα ειδωλολατρεία (76) εξήρθη και από των Ίου-
 δαίων, και από των έθνών, και ή του άληθινοῦ Θεοῦ
 γνώσις πᾶσιν έμπολιτεύεται. Άλλά και εν τοις (77)
 μετανοούσιν, οτε τὸ φῶς του Λόγου λάμψαν ήμέραν
 πενήσει, πάντα τὰ ειδώλα, και αι έμπαθεῖς· φαντα-
 σίαι των άμαρτημάτων εξίρονται, και ουκέτι ουτε
 ή κοιλία θεοποιεῖται, ουτε ή πείσωνξία, ήτις έστιν
 ειδωλολατρεία, συν τοις άλλοις παθήμασι και ταῖς
 επιθυμίαις χώραν έχει εκει (78).

Και διαθήσομαι αυτοίς διαθήκην εν τῇ ήμέρα
 εκείνη, μετά των θηρίων του άγρου, και μετά
 των πετεινῶν του ουρανοῦ, και των έρπετων
 τῆς γῆς. Η τουτο λέγει, ότι Ὅσπερ όταν ώργιζό-
 μην αυτοίς, παρέδωκα τους καρπούς τῆς γῆς τοις
 θηρίοις, και τοις πετεινοῖς και τοῖς έρπτοῖς, C
 καταλαγέντος μου αυτοίς, οιονεί σπεισάμενος προς
 αυτούς, κάκεινα παύσονται του κατεσθίειν τους καρ-
 πούς· ή θηρία και έρπετα τους επιτιθέντας [-τεθ. ?]
 πρότερον αυτοῖς· έχθροῦς λέγων φησίν, ότι Παρα-
 σκεύασω αυτούς· ειρήνην θέσθαι προς τους Ίσραη-
 λίτας, και ήμερώτατα αυτοίς χρέσασθαι. Διὸ και
 έπάγει·

Και τόξον, και ρομφαίαν, και πόλεμον συν-
 τρήσω επί τῆς γῆς. Τουτέστι, τῆς Ίουδαίας· ή
 και τὰ ύστερον επί πάσης τῆς γῆς γεγονότα μετά
 την του Χριστοῦ παρουσίαν ο λόγος προμηνύει. Καί
 αισθητῶς υπό μιαν άρχήν, την των Ρωμαίων, πάν-
 των γενομένων, οι πολλοί πόλεμοι έπαύσαντο. Άλλά
 και μετά των έθνικῶν διέθετο ο Θεός την διαθήκην D
 τῇ των Έθραίων Συναγωγῇ (79), μιαν αυτοῖς πολ-
 μνην τελέσας, και ποιήσας άμφοτέρα εν, και λίθος
 άκρογωνιαῖο, γεόμενος, ίνα τους δύο κτίση εις ένα
 καινόν άνθρωπον, και δια του ευαγγελικου νόμου
 την ειρήνην εισηγησάμενος, και πείσας πάντων
 καταφρονεῖν, και αυτού του σώματος, δι' α οι πόλε-
 μοι. Ὁ γάρ ειπών, Ἀπό του αβροντος τὰ σά μη
 άπάται, και τὰ τοιοῦτότροπα, ειρήνην έχειν ήμᾶς
 ήθεύλετο, ήν και άφήκεν ήμιν. Ταυτης τῆς ειρήνης
 άπολαύει και ο υποτάξας τῷ λόγῳ τὰ πάθη. Πότε

labit me porro Baalim, auferamque nomina Baalim
 ex ore suo, nec mentionem ultra facient ejusmodi
 nominum. Non amplius, inquit, nomen nreum, vel
 vocem illam, Deus, idolis suis apponent, neque Deum
 dicent esse Baal, in die illa, hoc est, in tempore
 afflictionis, adeoque captivitatis, sed enim me
 agnoscent Deum, et sponsum suum, jam olim ipsis
 apertum, ac in posterum ne nominis quidem Ba-
 lim per idola Baal meminerint. Ad hæc cum ait,
 Erum nomina Baalim, indicat quod hoc opus
 suum fuerit. Quomodo vero ea exemit abstu-
 litve? Nimirum dum injectit eos in calamitates ac
 tribulationes. Et cum Sol justitiæ Christus effulsit
 fecitque diem, tempus videlicet adventus sui, uni-
 versa idololatria sublata est cum a Judæis tum
 a gentibus, verique Dei cognitio omnibus communi-
 catur. Præterea in pœnitentibus, animive senten-
 tiam in melius permutantibus, quando lumen
 Verbi Dei resurgens diem fecerit, omnes imagines,
 simulacra, affligentes ipsæ peccatorum visiones, vel
 spectra sane auferuntur, nec ulterius venter deus
 fit, neque avaritia, quæ est idolorum cultus, una
 cum aliis affectibus pravus et cupiditatibus locum
 isthic retinent.

VERS. 18 Et serium ipsis fœdus in die illa cum
 bestiis agri, cumque volucribus cæli, et reptilibus
 terræ. Vel hoc dicit, quod Sicuti cum indignarer
 ipsis, tradidi fructus terræ bestiis et volucribus et
 reptilibus, ita reconciliatis u.ihl ipsis, desistent
 feræ istæ, tanquam et ipsæ persuasæ, ut parcant
 absumere fruges; vel bestias et reptilia, excitas
 insurgentesque aduerum ipsos hostes intelligens,
 ait: Efficiam ut ipsi pacis fœdera sanciant cum
 Israelitis, ipsisque familiarissime 30 et amicissime
 utantur. Eam ob rem subdit:

Atcum etiam et rhomphæam, et bellum conteram
 super terram. Vel in Judæa, vel super universam
 terram gestum. Pacem enim post Christi adventum
 in terra factam, hic sermo prænuntiat. Atqui reve-
 ra, cunctis fere mortalibus sub unum Romanorum
 imperium redactis, plerique motus quieverunt.
 Præterea cum gentibus et Hebræorum Synagoga
 Deus fœdus pepigit, uno ex ipsis ovilli facto, ac
 utrisque in unum coadunatis. Siquidem lapis
 angularis factus est, ut duos conderet extructivo
 in unum novum hominem, et per evangelicam
 legem inducta pace, et omnibus persuasis per
 ipsum, ut vel res corporis ipsius posthabeant,
 quæ propter bella non pauca oriuntur. Qui enim
 dixit, Ab auferente tibi rem tuam, ne repete, idem
 genus talia, pacem habere nos voluit, quam et
 nobis reliquit. Hac pace fruitur, qui affectus suos

Variorum lectiones et notæ.

(76) Πᾶς ειδωλολάτρης, omnis idololatra. Cod. Ven.

(77) Καὶ αυτοῖς, et ipsis. Cod. Bav.

(78) Ἐξει έτι, habebit amplius. Cod. Ven.

(79) Τῆν των Έθραίων Συναγωγῆν, Hebræorum u
 Synagogam. Cod. Bav.

pravos verbo Dei subdiderit. At quando hoc fit? A δὲ τοῦτο γίνεται; Ὅτε (80) τις νεκρώσας τὰ μέλη, Cum interimens quispiam membra super terram testamentum fecerit. Testamentum autem in mortuis firmum est.

Et habitare te faciam in spe. Non solum ab duritie captivitatis te transferam, verumetiam in patriam te collocabo, ac bonas tibi spes suggeram, persuadens tibi, ut cum de presentibus tum de futuris bene speres. Hæc ad Ecclesiam quoque ex gentibus et Judæis collectam dici puta, quam et nunc in domum suam transtulit, ut illic commoretur, donans illi scelerum remissionem, simul sperare dedit caelestia bona, cui et insequentia pulchre conveniunt, quæ audi.

VERS. 19. *Ac desponsabo te mihi ipsi in æternum.* Quid est *Mihi ipsi*? Vel, Quoniam non per angelum neque inagnum natu aliquem, sed per se ipse Dominus nos servavit. Patribus enim locutus est Dominus per prophetas, nobis autem per Filium⁷⁸. Vel quia veterem illam Synagogam Moysi desponderit, unde et ad ipsum: Populus, inquit, tuus inique egit⁷⁹. Credentem autem incarnato Filii adventui, Ecclesiam sibi ipse despondit, quemadmodum et Paulus testatur: *Dico autem in Christo et in Ecclesia*⁸⁰. Nec in æternum sibi Synagogam desponderat, nam temporaria erat legis servitus: nunc vero sibi in æterna sæcula despondet credentes. Ad animam pœnitentia quidem purgatam dicere etiam queat sponsus ejus Verbum, *Habitare te faciam in spe*⁸¹; quando propter peccata ab Ecclesia, quæ est domus Dei viventis, illam segregans, rursus eam conversam recipit, inque ea denuo commoratur, nec eam repellit ob impuram ejus priorem vitam atque superbiam: tum et melioribus eam spebus imbuit, quod caelesti etiam **31** sede recipienda sit, quando Sponsus jam ipsi quoque æternus obtingit, per verbum quod ait: Quæcunque ligaveris super terram, erunt ligata in cœlis: et quæcunque solveris super terram, erunt soluta pariter in cœlo⁸².

Desponsabo etiam te mihi ipsi in justitia et judicio, et in misericordia et miserationibus. In justitia quidem, quod proinde atque per hominem mors, sic et per hominem resurrectio mortuorum⁸³: homo enim factus ipse, resurrectionem auspicatus est; in judicio vero, quod condemnaverit principem mundi hujus. Cum enim in Christo non invenisset princeps iste peccatum, occidit eum Christus, hoc est, potentia spoliavit. Misericordiam vero et miserationes erga omnes homines commonstravit, quos non e suis operibus servavit, verum per suam ipsius misericordiam, per lavacrum regenerationis et innovationis Spiritus sancti⁸⁴.

⁷⁸ Hebr. i, 1, 2. ⁷⁹ Baruch. ii, 42. ⁸⁰ Ephes. v, 32. ⁸¹ Psal. iv, 10; Jerem. xxxii, 57. ⁸² Matth. xvi, 19. ⁸³ 1 Cor. xv, 21. ⁸⁴ Tit. iii, 5.

Varie lectiones et notæ.

(80) Τότε δὲ τοῦτο γίνεται, ὅτε. *tum autem hoc fit, cum, etc.* Cod. Bav.

(81) Χριστοῦ, *Christi*. Cod. Bav.

(82) Ὅταν γάρ, *cum enim*. Cod. Ven.

Καὶ κατοικίω σε ἐπ' ἐλπίδι. Οὐ μόνον ἀπὸ τῶν δυσχερῶν τῆς αἰχμαλωσίας ἐλευθερώσω σε, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ πατρίδι σε κατοικίω, καὶ ἐλπίδα; ἀγαθὰ; ἐνθῆσω σοι, ἀπὸ τῶν παρόντων πειθῶν ἐλπίζειν καὶ περὶ τῶν μελλόντων. Ταῦτα δὲ ἤδη καὶ πρὸς τὴν ἐξ Ἰουδαίων καὶ ἐθνῶν Ἐκκλησίαν λέγεσθαι νόμιμα; ἦν καὶ νῦν κατόικισεν ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ, ὅφρα ἅμαρτιῶν χαρισάμενος, δέδωκε δὲ ἐλπίζειν καὶ τὰ ἐν οὐρανῷ ἀγαθὰ· ταύτη δὲ ἀρμόζει καὶ τὰ ἐπιγόμενα, καὶ ἀκουε.

Καὶ μνηστεύσομαι σε ἐμαυτῷ εἰς τὸν αἰῶνα. **B** Τί ἐστὶ τὸ, *Ἐμαυτῷ*; Ἡ, ὅτι Δι' ἐμαυτοῦ· οὐκ ἀγγελος γάρ, οὐ πρέσβυς, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς· τοῖς μὲν γὰρ πατράσιν ἐλάλησεν ἐν προφήταις, ἡμῖν δὲ ἐν Ἰωῶ. Ἡ ὅτι τὴν μὲν παλαιὰν ἐκείνην Συναγωγὴν τῷ Μωσεί ἐμνηστεύσατο, διὸ καὶ πρὸς αὐτὸν ἔλεγεν· Ἠνόμησεν ὁ λαὸς σου τὴν δὲ πιστεύσαντα τῇ ἐνσάρκῳ τοῦ Υἱοῦ (81) παρουσίᾳ ἐαυτῷ ἐμνηστεύσατο, ὡς καὶ Παῦλος μαρτυρεῖ· *Ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν, καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν.* Ἀλλ' οὐδὲ εἰς τὸν αἰῶνα ἐμνηστεύσατο ἐκείνην τὴν Συναγωγὴν· πρόσκαιρος γὰρ ἦν ἡ τοῦ νόμου λατρεία· νῦν δὲ εἰς τὸν αἰῶνα μνηστεύεται ἐαυτῷ τοὺς πιστεύοντας. Λέγοι δ' ἂν καὶ πρὸς τὴν ἐκ μετανοίας καθαιρομένην ψυχὴν ὁ νομῆσιος **C** αὐτῆς Λόγος, ὅτι *Κατοικίω σε ἐπ' ἐλπίδι*, ὅταν (82) διὰ τὰς ἁμαρτίας ἀφορίσας τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις ἐστὶν οἶκος Θεοῦ ζῶντος, αὐτὸς ἐπιστραφεῖσιν κατοικίῃ αὐτὴν δεξάμενος, καὶ οὐκ ἀπόστηται κατὰ τὴν τοῦ Ναυάτου ἀκάθαρτον ὑψηλοφροσύνην (83). Τηνικαῦτα δίδωσιν αὐτῇ καὶ τὰς κρείττους ἐλπίδας, ὅτι καὶ ἐν τῇ οὐρανῷ οἰκίᾳ δέξεται, ὅτε καὶ ὁ νομῆσιος αἰώνιος αὐτῇ γίνεται. Ὅσα γάρ, φησὶ, δῆσεις ἐπὶ τῆς γῆς, ἐστὶν δεδεμένα ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ὅσα λύσεις ἐπὶ τῆς γῆς, ἐστὶν λελυμένα ἐν τῷ οὐρανῷ.

Καὶ μνηστεύσομαι σε ἐμαυτῷ ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ κρίματι, καὶ ἐν ἐλπίδι, καὶ οἰκτιρμοῖς. — *Ἐν δικαιοσύνῃ μὲν*, καθὼς ὡς περ δι' ἀνθρώπου ὁ θάνατος, οὕτως καὶ δι' ἀνθρώπου ἀνάστασις νεκρῶν· ἀνθρώπος γὰρ γενόμενος αὐτὸς, τῆς ἀναστάσεως κατήρξεν· *ἐν κρίματι δὲ*, καθὼς κατέκρινε τὸν ἄρχοντα τοῦ κόσμου, διότι μὴ εὐρῶν ἐν αὐτῷ ἁμαρτίαν, ἐθανάτωσεν. Ἐλεον δὲ, καὶ οἰκτιρμοὺς ἐπέδειξεν εἰς πάντας, οὓς οὐκ ἐξ ἔργων ἔσωσεν, ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτοῦ ἔλεον διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας, καὶ ἀνακαινώσεως Πνεύματος ἁγίου.

(83) Κατὰ τὴν τοῦ Ναυάτου ἀκάθαρτον ὑψηλοφροσύνην, *secundum Novati impuram arrogantiam*. Hæc exhibet uterque codex, cum Venetus, tunc Bavaricus.

καὶ μνηστειέσμαι σε ἐμαυτῶ ἐν πίστει, καὶ Ἀ ἐπιγνώσῃ τὸν Κύριον. Ἐπειδὴ ἴδαι καὶ ἡμᾶς τοὺς ἐλετηθέντας μὴ πάντῃ ἀγοῦς καὶ ἀσυντελεῖς εἶναι, ἀλλὰ τι καὶ αὐτοὺς συνεισφέρειν, φησίν, ὅτι *Μνηστειέσμαι σε ἐν πίστει* πιστεύσαι γὰρ δεῖ τὸν προσερχόμενον τῷ Θεῷ. Ἐκ δὲ τῆς πίστεως ἡ ἐπίγνωσις τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν γὰρ μὴ πιστεύσητε, φησίν, οὐδ' οὐ μὴ συνήτε. Ὅρα δὲ, ὅτι οὐκ ἐν θυσίαις, οὐδὲ ἐν τῇ νομικῇ λατρείᾳ, ἀλλὰ ἐν τῇ πίστει μνηστειέεται Κύριος, οὗς μνηστειέεται καὶ παυσάσθωσαν οἱ ἐπὶ τῷ νόμῳ μεγαλουργοῦντες.

Καὶ ἔσται ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος, ἐπακούσονται τῷ οὐρανῷ, καὶ οὐρανὸς ἐπακούσεται τῇ γῆ, καὶ ἡ γῆ ἐπακούσεται τὸν σίτον, καὶ τὸν οἶνον, καὶ τὸ ἔλαιον, καὶ ταῦτα ἐπακούσεται τῷ Ἰσραὴλ. Μετὰ τὴν περὶ τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν πρόβησιν, καὶ τὰς σωματικὰς αὐτοῖς δωρεὰς ὑπισχνεῖται. Ἐπίγειοι γὰρ ὄντες καὶ χαμαιζῆλοι, οὗτοι; μάλλον, ἢ ἐκεῖνοι; προσήγουντο. Ὑπισχίνεται τοίνυν, ὅτι Ἐπακούσονται τῷ οὐρανῷ·

τουτέστιν, Ἐπινεύσω τῷ οὐρανῷ, καὶ παραχωρήσω αὐτῷ, ὥστε θεῶν, ἔχοντι μὲν φύσιν τοῦτο ποιεῖν, δεῖ δὲ τὴν ἐμὴν ὀργὴν συστελλομένην. Ὅσπερ γὰρ ἀδοξίαν ἔχων ὁ οὐρανὸς τῷ μὴ τὰ συνήθη ποιεῖν, οἷόν τινα ἱκετηρίαν προῦβάλλετο αὐτὸ τοῦτο. Ἐπακούσονται τοίνυν αὐτῷ, καὶ λύσω τὴν ἀδοξίαν ταύτην. Ὁ δὲ οὐρανὸς ἐπακούσεται τῇ γῆ· ἀντὶ τοῦ, τὴν ἐπιθυμίαν αὐτῆς πληρώσει, διφώσης καὶ χρυζούσης ὕετοῦ, καὶ οἰονεῖ διὰ τῆς ξηρότητος βοώσης; ὅτι δεῖ λυθῆναι τὸν αὐχμὸν. Ἡ δὲ γῆ σπονδὰς ποιήσεται πρὸς τοὺς καρπούς, ὡς (85) καὶ ἀπολύσει τούτους θαψιλεῖς, καὶ οἱ καρποὶ, οἱ πρὶν ἀποκρυπτόμενοι, καὶ μὴ ἐμφανιζόμενοι τῷ Ἰσραὴλ, τουτέστι τῷ ἐκ τῆς πόρνῆς γεννηθέντι υἱῷ, ἦτοι τῷ λαῷ πρὶν εἰδωλολατρήσαντι, ἐπακούσονται, καὶ ἐμφανισθήσονται ἀνακαλουμένην τούτους. Ὅτε μὲν οὖν ὁ ἀμπάλων Κυρίου, ἦτοι ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαὸς, ἐποίησεν ἀκάνθας, τότε ἐνετείλατο ὁ Κύριος ταῖς νεφέλαις, ταῖς ἀγγελικαῖς δυνάμεσι, καὶ τοῖς προφήταις, τοῦ μὴ βρέχειν ἐπ' αὐτούς, ὅθεν καὶ ἄλογοι, καὶ ἀνουθέτηται κατελείποντο. Ὅτε δὲ περιεπλάκυσαν τῇ ἀληθινῇ ἀμπάλῳ Χριστῷ, τότε καὶ ταῖς δι' ἀγγελικῶν δυνάμεων τῆς σοφίας καὶ γνώσεως ἐπιβροαῖς, καὶ ταῖς τῶν προφητικῶν λογίων ἀρδείαις πιαίνει αὐτούς. Ἐκείνοι γὰρ ἔχουσι ὄντως τοὺς προφήτας, καὶ ἀπολαύουσι αὐτῶν, οἱ τῶν παρ' αὐτοῖς προφηταυμομένων δεχόμενοι. Καὶ ἔχουσι οἱ πρῶην ὄντες ἐν γῆ, καὶ τὰ γῆνα φρονούντες, τὸν σίτον καὶ τὸν οἶνον, τὴν τῶν μυστηρίων δηλαδὴ μετάληψιν καὶ τὸ ἔλαιον, ὃ πρὸς τοὺς ἀγῶνας, καὶ τὴν πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας πάλην ἀλειφονται. Τότε δὲ ταῦτα λαμβάνουσι, ὅτι Ἰσραὴλ γίνονται, καὶ σπορὰ τοῦ Θεοῦ, υἱοὶ Θεοῦ τελεσθέντες, διὰ τῆς ἐν Πνεύματι

⁸⁵ Matth. xv. 10.

Variæ lectiones et notæ.

(84) Cum enim humi reperent, terrenaque consequerentur, hæc potius, quam illis allaciebantur. Hæc ex cod. Ven.

(85) Quæ duobus his asteriscis continentur, restitimus ex cod. Ven. et Bav., quæ quidem in Lo-

VERS. 20. *Desponsaboque te mihi ipsi in fide, et agnosces Dominum.* Quoniam oportebat nos misericordia donatos, non segnes neque desides ac inutiles esse, sed aliquid etiam asserre, dicit: *Desponsabo te mihi in fide.* Accedentem enim ad Deum credere necessum est. Nam illic in fide est agnito Dei: Nisi enim credideritis, inquit, nihil quidquam intelligetis. Vide hic, quod non in sacrificiis, nec in legali cultu, sed fide desponsat Dominus, quos sibi desponsat; quare cessent etiamnum in lege valde gloriantes.

VERS. 21, 22. *Eritque in die illa, dicit Dominus: Audiam cælo, et cælum audiet terra, et terra exaudiet frumentum et vinum et oleum, et hæc exaudient Jeraelem.* Post cælestium prædictionem honorum, corporalia etiam illis dona pollicetur: (84) *Obaudiam*, dicens, cælo, id est, annum cælo, atque permittam ipsi, ut pluat. Quod etiamsi naturam habet, ut isthuc faciat, per iram tamen meam prohibetur, contrahitur. Tanquam enim ignominia afficeretur cælum, quod consueta non faciat, ideoque jam supplices ad Deum, ut facere illa possit, manus extendat, *Exaudiam*, inquit, *cælum*, ac tollam ignominiam hanc. *Cælum vero obaudiet terram*, pro, Implebit desiderium ipsius sitibondæ ac pluvie indigentis, veluti ipsa clamet propter siccitatem sui, quod conveniat solvi squalorem suum (85).

Terra vero placalitur, uberesque fructus proferet. Atque fructus ipsi, qui pridem occultabantur, neque sese patefaciebant Jeraeli [filio scilicet ex meretrice prognato, seu populo pridem idolis adiecto] exaudiant, qui ipsos invocabant eisque se visendos præbebunt. Cum itaque vinea Domini, Israelis videlicet populus, spinas protulit, tum imperavit Dominus nubibus, angelicis nimirum potestatibus atque prophetis, ut ne pluerent super ipsos; proindeque sine divinis eloquiis monitisque manserunt. Ubi autem veræ viti Christo adherent, tum eos per angelicas potestates sapientiæ et cognitionis affluxibus ac propheticorum oraculorum irrigationibus ipsos impingat. Illi namque veræ prophetas habent ipsisque fruuntur, qui apud sese vicinantes suscipiunt. Ad hæc, qui antea in terra egerunt ac terrenas spirarunt, habent frumentum et vium, mysteriorum videlicet acceptionem (86). Tum vero demum ista capiunt, quando Jerael sunt et semen Dei, filii Dei facti, per regenerationem baptismatis in Spiritu. Anima etiam usque dum peccat, nulla cælestis super eam cogitatio cadit, sed enim terra facta, et quasi in carnem mutata, arida est. Quando vero desponsata fuerit Verbo, tum supernos affluxus recipit atque cælestia fluentia, ac producit frumentum, solidam

nici interpretatione desiderantur.

(86) Et oleum, quo ad certamina subeunda, sustinendamque luctam cum principibus potestatisque unguuntur. Hæc ex cod. Ven. et Bav.

nempe alimoniam et vivificantem, ac vinum, di-
vinam nimirum lætitiā, et oleum, hilaritatem
dico ei mansuetudinē, ac erga infirmos tole-
rantiam patientiæve, animadvertens Paulum
dicentem : Si quis præoccupatus fuerit in peccato,
vos spiritales corrigite hunc in spiritu mansuetu-
dinis, infirmum autem in fide suscipite ⁸⁶.

καὶ πρὸς τοὺς ἀσθενεῖς συγκατάβασιν, κατακούουσα
ὁμεῖς οἱ πνευματικοὶ καταρτίζετε τὸν τοιοῦτον ἐν
πίστει προσλαμβάνεσθε.

VERS. 23, 24. *Et seminabo eam mihi ipsi super
terram, et miserebor non consecutæ misericordiam :
et dicam populo meo : Populus meus es tu : ipseque
dicet, Dominus Deus meus es tu. Hoc est, Ipsam
demonstrabo esse meam agriculturam, unde justi-
tiæ ac divinæ cognitionis ac scientiæ semina in
ipsam dejiciam. Hæc autem typice tempore Zoroba-
belis contigerunt post reditum a captivitate, secu-
dum veritatem autem post incarnationem Filii Dei.
Tum enim qui crediderunt in ipsum, populus ejus
vere appellati sunt ; ipse vero illorum Deus est
dictus vere ac pure, ac veluti secundam sibi ipsi
seminavit terram Filius Dei, animas videlicet ad
fidem accommodatas, quas et fructum proferentes
jam cernens, quarum de numero animæ Samari-
tarum erant, dicebat discipulis : Attollite oculos
vestros, et contemplamini regiones, quoniam flave-
scent jam ad messem ⁸⁷ ; et rursum alibi, *Messis
quidem multa*, hoc est, ad fidem parati multi : *ope-
rarii autem pauci* ⁸⁸, apostoli videlicet, ipsos ad
docendum assumpturi, ac messem doctrina Evan-
gelii collecturi. Nemo deinde, cui mammona et
venter deus est, dicere potest vero Domino et Deo :
Deus meus es tu.*

CAPUT III.

(Joanne Lonicéro interprete.)

VERS. 1-4. *Dixitque Dominus ad me : Vade, dilige
uxorem amantem prava et adulteram, 33 quemad-
modum Deus diligit filios Israel. Nam et ipsi re-
spiciunt ad deos alienos, amantque bellaria cum
avis passis. Et conduxi mihi eam quinque ac decem
argenteis, et modio hordei, et lagena vini. Dixitque
ad ipsam : Dies multos sedebis apud me, nec fornicabi-
beris amplius, nec alteri viro jungeris, et ego tecum
ero ; eo quod dies multos sedebunt filii Israel sine
rege, sine principe, sine sacrificio et ara, carentes
denique sacerdotio et perspicuis. Prior uxor, quam
accepit propheta, figura fuit generationis prioris
Judæorum, fornicantis ac desciscens ad idolorum
culturam. Posterior hæc, quam nunc accipere vates
jubetur, figura est captivitate pressorum. Ut enim
ipsa antea ab amatoribus sejuncta prophetæ coha-
bitare voluit, neque tamen ei admistus sit prophe-*

Α γεννήσεως τοῦ βαπτίσματος. Καὶ ψυχὴ δὲ, ἕως μὲν
ἀμάρτανει, οὐδὲν οὐράνιον ἐπ' αὐτῇ πίπτει νόημα,
ἀλλὰ γῆ γενομένη, ἤτοι ἀποσαρκωθεῖσα σχεδὸν, ξηρὰ
ἔστιν· ἐπειδὴν δὲ νυμφευθῆ τῷ Λόγῳ, τότε τὰς ἀνω-
θεν ἐπιβροῶν δέχεται, καὶ καρπογονεῖ σίτον, τὴν σι-
ρεάν τροφὴν καὶ ζωοποιόν· καὶ οἶνον, τὴν θεῖαν εὐ-
φροσύνην, καὶ ἔλαιον, τὴν ἰαρότητα, καὶ πραότητα·
Παύλου, λέγοντος· Ἐάν τις προληφθῆ ἐν ἀμαρτήματι,
πνεύματι πραότητος· καὶ πάλιν, Τὸν δὲ ἀσθενούντα τῆ

Καὶ σπερῶ αὐτὴν ἐμαντῶ ἐπὶ τῆς γῆς καὶ ἐλεῆ-
σω τὴν οὐκ ἠλεημένην, καὶ ἐρῶ τῷ λαῷ μου· Λαὸς
μου εἶ σύ· καὶ αὐτὸς ἐρεῖ, Κύριος ὁ Θεός μου εἶ
σύ. Τουτέστι, Γεώργιον αὐτὴν ἐμαντοῦ ἀποφανῶ, καὶ
τὰ τῆς δικαιοσύνης σπέρματα, καὶ τῆς θεογνωσίας ἐν
αὐτῇ καταβαλῶ. Ταῦτα δὲ τυπικῶς μὲν ἐπὶ τοῦ
Ζοροβάβελ συνέβη, μετὰ τὴν ἐπάνοδον τὴν ἀπὸ Βα-
βυλῶνος· κατὰ ἀλήθειαν δὲ, μετὰ τὴν ἐνανθρώπη-
σιν τοῦ Υἱοῦ. Τότε γὰρ οἱ πεπιστευκότες πρὸς αὐ-
τὸν, λαὸς αὐτοῦ ἀληθῶς ἐχρημάτισαν, καὶ αὐτὸς
ἐκείνων Θεός, ἀληθινῶς καὶ καθαρῶς, καὶ οἶόν τινα
γῆν εὐκαρπον ἔσπειρεν ἐαυτῷ ὁ Υἱὸς τὰς ψυχὰς
τῶν εἰς πίστιν ἐπιτηδείων, ἃς καὶ καρποφοροῦσα·
ἦδη ὄρων, ὡς περ τὰς τῶν Σαμαρειτῶν, ἔλεγε τοῖς
μαθηταῖς· Ἐπάρατε τοὺς ὀφθαλμοὺς ὑμῶν, καὶ
θεάσασθε τὰς χώρας, οὗτις λευκαὶ εἰσι πρὸς θερι-
σμόν ἦδη· καὶ αὐτίς ἀλλαχοῦ, Ὁ μὲν θερισμὸς
πολὺς, τουτέστιν, οἱ πρὸς τὴν πίστιν ἔτοιμοι πολλοί·
οἱ δὲ ἐργάται ὀλίγοι, οἱ ἀπόστολοι δηλαδὴ, οἱ μέλ-
λοντες αὐτοὺς παραλαβεῖν εἰς τὸ διδάσκειν (87).
Οὐδεὶς δὲ κύριον ἔχων τὸν μαμωνᾶν, καὶ θεὸν τὴν
κοιλίαν, δύναται εἰπεῖν τῷ ἀληθινῷ Δεσπότῃ Θεῷ·
Κύριος ὁ Θεός μου εἶ σύ.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς με ἐν Περσούθητι, καὶ ἀγά-
πησον γυναῖκα ἀγαπῶσαν πορνούς, καὶ μοιχα-
λίτ, καθὼς ἀγαπᾷ ὁ Θεὸς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ (88),
καὶ αὐτοὶ ἀποβλέπουσιν ἐπὶ θεοὺς ἄλλοτριους,
καὶ φιλοῦσι πέμματα μετὰ σταφίδων. Καὶ ἐμι-
σθωσάμην ἐμαντῶ πεντεκαίδεκα ἀργυρίων, καὶ
ρομόρ κριθῶν, καὶ νέβελ οἴνου· καὶ εἶπα πρὸς
αὐτὴν· Ἡμέρας πολλὰς καθίσθη ἐπ' ἐμοί, οὐ μὴ
πορνέυσῃς, οὐδ' οὐ μὴ γένη ἀνδρὶ ἑτέρῳ, καὶ ἐγὼ
ἐπὶ σοί, διότι ἡμέρας πολλὰς καθίσονται οἱ υἱοὶ
Ἰσραὴλ, οὐκ ὄντος βασιλέως, οὐδὲ ὄντος ἀρχον-
τος, οὐκ ὄσης θυσίας, οὐδὲ ὄσης θυσιαστη-
ρίου, οὐδὲ ἱερατείας, οὐδὲ δήλων. Ἡ μὲν προ-
τέρα γυνή, ἦν Ἐλαβεν ὁ προφήτης, τύπος ἦν τῆς
γενεᾶς, τῆς πρὸ τῆς αἰχμαλωσίας ἐκπορνευσάσης
εἰς εἰδωλολατρείαν (89)· ἡ δὲ δευτέρα αὕτη, ἦν νῦν
προσλαβέσθαι κελεύεται, τύπος τῶν αἰχμαλωτισθέν-
των. Ὡς περ (90) γὰρ αὕτη τοῖς πρότερον (91) ἐρα-

⁸⁶ Galat. vi, 1. ⁸⁷ Joan. iv, 35. ⁸⁸ Luc. x, 2.

Variæ lectiones et notæ.

(87) Πρὸς τὸ δικάζειν, ad judicandum. Cod. Ven.
(88) Τὸν Ἰσραὴλ, Israel. Cod. Ven.
(89) Εἰδωλολατρείαν, sed scribendum fortasse εἰ-

δωλολατρεῖν, ad idola colenda. Cod. Bav.
(90) Ὅντως, vero. Cod. Ven.
(91) Προτέροις, prioribus. Cod. Ven.

σταῖς ἀποταξαμένη, τῷ προφήτῃ συνοικεῖν εἶλετο, ὡς μέντοι ἐμίγη αὐτῇ ὁ προφήτης (92) · οὕτω καὶ οὗτοι, πρῶν ὄντες μοιχαλῖς, ἄτε πρὸς εἰδωλολατρείαν ἐκχυόμενοι [f. -χρόμ. τε [χρονόμ.] και προσφέροντες τοῖς δαίμοσι πέμματα, τούτεστιν ἄρτους σεμιδαλίτας μετὰ σταφιδῶν (ἦν γὰρ καὶ τοσούτων εἶδος προσαγωγῆς τοῖς δαίμοσι φάρον, δεικνυόντων τῶν προσαγόντων, ὅτι αὐτοὺς ἔχουσι καὶ τοῦ σίτου καὶ τοῦ οἴνου δοτήρας), ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ ἀπαχθέντες, παύσονται μὲν τῆς εἰδωλολατρείας · οὐ μὴν οὐδὲ τὰ θεία ἐνεργήσουσιν, ἀλλὰ καθίστανται ἄργοι, ὡς μὴ θυσιάζουσιν, ἢ ἱερατεύουσιν δυνάμενοι, διὰ τὸ μὴ εἶναι θυσιαστήρια · ἱερατείας δὲ μὴ οὐσίας, οὐδὲ οὐ [f. oi] δῆλοι ἔσονται. Τί δὲ ἐστὶ τούτο, μάθε · Τῷ ἀρχιερεὶ παρήρητο ἐν τῷ στήθει τετράγωνόν τι σπιθαμιαῖον ὄφασμάτιον, λογιεῖον καλούμενον, λίθους ἔχον δώδεκα, δι' ὧν ἐθλοῦτο τὰ μέλλοντα τῷ ἀρχιερεὶ, σημείων τινῶν θείων ἐν τούτοις γενομένων · ὅθεν τὸ λογιεῖον τούτο ἔχων τὴν δῆλωσιν ἐλέγετο καὶ τὴν ἀλήθειαν. Φησὶν οὖν, ὅτι οὐδὲ οἱ δῆλοι ἔσονται, τούτεστι (93) τὰ θεία σημεῖα, δι' ὧν ἐθλοῦτο τὰ μέλλοντα. Ταῦτα μὲν οὖν τὰ τοῦ βήτου. Νοήσεις δὲ τὴν μὲν προτέραν πόρνην τῆς πρὸ Χριστοῦ Συναγωγῆς εἶναι τύπον, ἥτις καὶ εἰδωλολατρεῦσα ἦν (94) · τὴν δὲ νῦν λαμβανομένην τῆς μετὰ Χριστὸν, ἥτις προσλαμβάνεται μὲν καὶ αὐτῇ τῷ Θεῷ, διὰ τοὺς μέλλοντας κατὰ ἐκλογὴν χάριτος ἐξ αὐτῆς κατὰ καιροὺς πιστεύουσιν · μοιχαλῖς μέντοι ἐστὶ, τοῖς Φαρισαίοις καὶ Γραμματεῦσιν ἐκδοῦσα ἑαυτὴν, τοῖς διδάσκεισι διδασκαλίας ἐντάλματα ἀνθρώπων, καὶ μὴ τῷ λόγῳ Χριστοῦ τελεώματα νυμφευομένη. Μισθοῦται δὲ αὐτὴν ὁ προφήτης δεκαπέντε ἀργυρίων, τούτεστι τῶν πέντε νομικῶν τευχῶν, καὶ τῶν δέκα ἐντολῶν · τῷ γράμματι γὰρ ὑπάγονται, καὶ ὑπὸ τούτου ἔλκονται · ὥστε δοκεῖν Θεὸν γοῦν ἐπιγινώσκουσιν, εἰ καὶ κακῶς. Ὁ γὰρ μὴ τιμῶν τὸν Υἱόν, οὐ τιμᾷ (95) τὸν Πατέρα · καὶ, Ὅστε ἐμὲ οἴδατε, φησὶν, οὕτε τὸν Πατέρα μου. Καὶ αἱ κριταὶ τὴν ἄλογον τροφὴν αἰνέττονται, ἦν στυόνται, μηδὲν πνευματικῶν ἐνοοῦντες (96), καὶ ἄξιον λογικῶν ψυχῶν. Καὶ τὸ νέβελ δὲ τοῦ οἴνου, τὴν μέθην αὐτῶν καὶ παραφορὰν δῆλοι · βλέποντες γὰρ οὐ βλέπουσι, καὶ ἀκούοντες οὐ συνιοῦσιν, ὃ τοῖς μεθύουσιν οἰκεῖον. Κάθηνται τοῖσιν οἱ μὴ πιστεύοντες Χριστῷ, ἀκίνητοι μένοντες ἐν τῇ ἀπιστίᾳ, καὶ οὕτε ἔχοντες (97) βασιλεία αἰσθητῶς, ἢ ἄρχοντα, οὕτε νοητῶς · οὐ γὰρ ἐστὶν ἐν αὐτοῖς νοῦς βασιλεύων, ἢ ἄρχων (98), ὅτι μηδὲ τῆς ἐλευθέρως Σάρρας εἰσὶν υἱοὶ, ἥτις ἐρμηνεύεται ἄρχουσα, ἀλλὰ τῆς παιδίσκης εἰσὶ γεννητάτα, τῆς εἰς δουλείαν γεννώσης. Οὐδὲ δῆλωσις ἐστὶν ἐν αὐτοῖς, ἢ ἀλήθεια, ἀλλὰ τυφλοὶ ὄντες, ἐν

A 12 : sic illi primum quidem existentes adulteri, tanquam ad idololatriam effusi, offerentes dæmonibus pemmata, hoc est, panes ex simila pistos, una cum uvis passis [erat autem talis species oblationis dæmonibus grata, indicantibus offerentibus, quod ipsos habeant et frumenti et vini datores], abducti per captivitatem, cessabunt quidem ab idololatria, et interim tamen neque divina vere sacra facient, sed otiosi sedebunt et segnes, ut qui neque sacrificare neque sacerdotio fungi queant, quandoquidem neque altaria illis sint. Ablata autem sacerdotii functione, neque perspicua erunt. Quid vero hoc sit, jam discite. Sacerdotum principi dependebat in pectore quadrangula spithamæ longitudine texturula, sive textus panniculus, λογιεῖον, id est, oraculi domus, vel locus appellatus, duodecim lapides continens, per quos futura denuntiabantur summo pontifici, signis quibusdam divinis in hisce factis : unde λογιεῖον hoc, seu panniculus ille, manifestationem et veritatem habere dicebatur. Proinde nec perspicua fore dicit, id est, divina signa quibus futura cognoscant. Hæc quidem ad contextus explicationem pertinent. Intelliges autem hic prius scortum typum esse Synagogæ ante Christi adventum, quæ et idolis dedita erat : at eam quæ nunc accipitur, esse figuram Synagogæ post Christi in carnem adventum, quæ et ipsa quidem a Deo assumitur, propter eos qui ex ipsa secundum electionem gratiæ credituri sunt. Hæc ipsa etiam adultera est, Phariseis et Scribis doctrinas et mandata hominum docentibus, se exhibens atque prostituens, nec verbo Christi perfecte desponsata est. Conducit hanc vates quindecim argenteis, hoc est, quinque legalibus libris ac decem præceptis : litteræ enim subjiciuntur perque eam trahuntur, ut adeo Deum quidem agnoscere videantur, etsi perperam. Nam *Qui Filium non honorat, Patrem ignominia simul afficit* 95 ; et, *Neque 34 me nostis, inquit, neque Patrem meum* 96. Præterea hordeum irrationalem ipsorum alimentiam adumbrat qua vescuntur, nihil spirituale neque dignum intelligentes animabus rationalibus. Nebel vel lagena vini, temulentiam ipsorum ac cæcutientiam significat. Siquidem videntes non vident, et audientes non intelligunt, quod est ebriis ac temeti plenius peculiare. Sedent igitur, qui Christo non adhibuerunt fidem, immobiles permanentes in sua incredulitate ; neque regem habentes cujus præsentiam ac administrationem sentiant, neque principem. Quietiam ne juxta animi considerationem

92 Joan. v, 35. 93 Joan. xiv, 9.

Varie lectiones et notæ.

(92) Verba hæc οὐ μὲν τοι ἐμίγη αὐτῇ ὁ προφήτης, neque tamen ei admistus est propheta, desunt in cod. Ven.

(93) Οὕτε, neque, Cod. Bav.

(94) Ἦν ἀδεῶς, erat sine timore. Cod. Ven.

(95) Lunicerus in cod. suo legisse videtur ἀτι-

μῆ, ut ex ipsius interpretatione liquet.

(96) Νοοῦντες, cogitantes. Cod. Ven.

(97) Ἔχουσι, habent. Cod. Ven.

(98) Οὐ γὰρ ἐστὶν ἐν αὐτοῖς νῦν βασιλεύων ἢ ἄρχων, non enim in ipsis est, qui imperet, aut dominetur. Cod. Bav.

quidem vel spiritualiter regem habent. In ipsis enim mens non sceptra tenet, neque dominatu fungitur; quandoquidem non sint filii liberæ Saræ, quæ valet dominantem quamquam, sed ancillæ ad servitutem generantis soboles. Neque perspicuitas vel manifestatio in ipsis est, seu veritas, verum cæci vere in tenebris sedent, neque ipsi veritatem intelligentes, neque aliis ipsam manifestare valentes. Quomodo enim hoc ipsum possent, cum interemerint Dominum crucifixeruntque eum, qui dixit: *Ego sum vita et veritas* ⁹¹? qui etiam nobis quæ a Patre accepit, aperuit: Quæ enim audivi, inquit, a Patre meo, dixi vobis ⁹². Isti sunt, quorum hic sit mentio, diligentes pennis cum uvis passis, non recipientes panes qui animam alere videntur, quod illis et oblectatio et voluptas non inesset. Tales sunt omnino doctorum enarrationes, varam passarum dulcedinem habentes, sensibilia bona promittentes, quæ prorsus sunt marcida facileque labuntur. Similis est hujus mulierculæ, qui Deo mercedis gratia inservit temporariorumque bonorum: divitiis quidem per argenteos significatis, quorum numerus decadem et quinarium constituit, uti discas, quod talis mercenarii totum corpus, et animam et spiritum, sensus ipse sibi adunarit conjunxeritque: necessariis autem ad vitæ sustentationem per liquida et sicca indicatis, vini nempe et hordel, quod et quamdam vitæ talis proportionem præ se fert. At enim qui mercedis causa inservit, celeriter ad alium dominum transfertur, quando merces desinit. De hujusmodi David eximius vates et propheta ait: *Confitebitur tibi, quando ei benefeceris* ⁹³. Hoc est, Gratiasaget tibi, Domine, quando beneficium illi exhibueris: at si ea deflexerint, te o diverso vituperabit. Consimili ingenio divum Jobum Satanas fore sperans, eum impellit; quocirca dicebat quoque: *Non frustra Job colit Dominum. Nonne tu circumcirca quæ ipsius sunt, intus et foris sarpivisti* ⁹⁴? Idem de Jobo sensit, qui eum ad maledicentiam compellens, *Dis*, inquit, *verbum aliquod ad Dominum, et morere* ⁹⁵. **35** Porro qui Deo talia propter bona servit, et non propter ipsum honestum, pennata cum uvis passis diligit, non novam et evangelicam legem eligens, quæ etiam cruda esse apparet, ob vivendi rationis duritiem, sed pistam quæ facile confici seu perfici possit, ac suavem. Quandoquidem vero, juxta Parœmiasten, *Suavitatis sectator ac labore, doloreque vacans, in penuria morietur* ⁹⁶, non injuria vel is otiosus sedet, neque sacrum faciens, neque dicere valens: *Secreta et abdita sapientiæ tuæ manifestasti mihi* ⁹⁷.

VERS. 5. *Ac post hæc revertentur filii Israel, et D quærent Dominum Deum ipsorum, et David regem ipsorum, constituenturque apud Dominum, et bona*

τῶ σκότειν τοῦ ψεύδους κἀθῆνται, οὐτε αὐτοὶ νοοῦντες τὴν ἀλήθειαν, οὐτε τοῖς ἄλλοις δηλοῦν ἔχοντες· πῶς γὰρ, οἳ γε ἀπέκτειναν τὴν Λόγον σταυρώσαντες, (99) τὸν εἰπόντα· Ἐγὼ εἰμι ἡ ἀλήθεια, καὶ δηλώσαντα ἡμῖν τὰ παρὰ τοῦ Πατρὸς; Ἄ γὰρ ἤκουσα, φησί, παρὰ τοῦ Πατρὸς μου, ταῦτα εἶπον ὑμῖν. Οὐτοὶ εἰσιν οἱ ἐν ταῦθα μνημονευόμενοι, οἳ καὶ τὰ πέμματα μετὰ σταφίδων ἀγαπῶσι, μὴ δεχόμενοι τοὺς τὴν ψυχὴν τρέφειν δοκοῦντας ἄρτους, ἀνευ τοῦ πρὸς χάριν καὶ πρὸς ἡδονήν. Τοιαῦτα δὲ πάντως αἱ τῶν διδασκάλων ἐξηγήσεις, τὸν τῶν σταφίδων γλυκασμὸν ἔχουσαι, καὶ ἀγαθὰ αἰσθητὰ ἐπαγγελόμενα, ἃ εὐμάραντα πάντως εἰσι. Τῇ γυναικὶ ταύτῃ ἔοικεν ὁ δουλεύειν δοκῶν τῷ Θεῷ ἐπὶ μισθῷ, καὶ παροχῇ αἰσθητῶν ἀγαθῶν, τοῦ μὲν πλοῦτου δηλουμένου διὰ τῶν ἀργυρίων, ὧν ὁ ἀριθμὸς πεντεκαίδεκά ἐστιν, ἵνα μάθῃς, ὅτι τοῦ τοιοῦτου δλόκληρον τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα ἡ αἰσθησις ἑαυτῇ ἤνωσε καὶ συνέταξε, τῶν δὲ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαίων ὑγῶν τε καὶ ξηρῶν, διὰ τοῦ οἴνου καὶ τῆς κριθῆς δηλουμένων, ἡ καὶ τὴν ἀναλογίαν τῆς τοιαύτης ζωῆς ἐμφαίνει. Πλὴν ὁ ἐπὶ μισθῷ τοιοῦτω δοκῶν δουλεύειν, ταχέως μετατεθῆσεται ἐπ' ἄλλον δεσπότην, ὅπηναικα λείπει ὁ μισθός. Οὕτως καὶ Δαβὶδ περὶ τοιοῦτου λέγει: Ἐξομολογήσεται σοι, ὅταν ἀγαθῶν αὐτῷ· τοῦτέστιν, Εὐχάριστήσεται σοι, Κύριε, ὅταν ἀγαθὰ δώσης αὐτῷ· ἅμα δὲ τῷ ἀπορρῦθῆναι ταῦτα, βλασφημήσει σέ· ὡσπερ οὖν καὶ τὸν Ἰωβ ὁ ἐχθρὸς τοιοῦτόν τινα εἶναι ἐπίτιζον, ἐξητήσατο· διὸ καὶ ἔλεγε· Μὴ δωρεὰν σέδεται Ἰωβ τὸν Κύριον; σὸ σὺ περισφάζεις [f. -εφραξ.] αὐτοῦ τὰ ἔσω καὶ τὰ ἔσω; Καὶ ὑστερον πάλιν εἰς βλασφημίαν συνωθῶν, Εἰπὸν τι ῥῆμα πρὸς Κύριον, καὶ τελεύτα, ἔλεγε. Ὁ ἐπὶ τοιοῦτοις (1) ἀγαθῶς δουλεύων τῷ Θεῷ, καὶ μὴ δι' αὐτὸ τὸ καλὸν, καὶ πέμματα μετὰ σταφίδων ἀγαθῶν (2), μὴ τὸν νέον καὶ εὐαγγελικὸν νόμον αἰρούμενος, ὃς καὶ ὠμὸς δοκεῖ εἶναι, διὰ τὸ τῆς ἀγωγῆς σκληρὸν, ἀλλὰ τὸν πεπεμμένον, καὶ εὐκατέργαστον, καὶ ἰδύν (3). Ἐπεὶ δὲ, κατὰ τὸν Περδομασίτην· Ὁ ἡδύς καὶ ἀνάλητος, ἐν ἐνδείᾳ τελευτήσεται, εἰκότως καὶ οὗτος ἀργὸς κἀθῆται, μὴδὲν ἰερὸν ἐνεργῶν, μὴδὲ δυνάμενος λέγειν· Τὴ ἀδελὰ καὶ τὰ κρύφια τῆς σοφίας σου ἐδήλωσάς μοι.

sed pistam quæ facile confici seu perfici possit, ac suavem. Quandoquidem vero, juxta Parœmiasten, *Suavitatis sectator ac labore, doloreque vacans, in penuria morietur* ⁹⁶, non injuria vel is otiosus sedet, neque sacrum faciens, neque dicere valens: *Secreta et abdita sapientiæ tuæ manifestasti mihi* ⁹⁷. Καὶ μετὰ ταῦτα ἐπιστρέφουσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ, καὶ ζητήσουσι Κύριον τὸν Θεὸν αὐτῶν, καὶ Δαβὶδ τὸν βασιλεῖα αὐτῶν, καὶ ἐστήσουται ἐπὶ τῷ

⁹¹ Joan. xiv, 6. ⁹² Joan. xv, 15. ⁹³ Psal. xlviii, 19. ⁹⁴ Job i, 9 10. ⁹⁵ Job ii, 9. ⁹⁶ Prov. xxviii, 19. ⁹⁷ Psal. l, 8.

Variae lectiones et notæ.

(99) Τὸν Λόγον ἀπέκτειναν· ἔμαθεν, ὅτι τῷ λογέῳ ἐπέκειτο ἡ ἀλήθεια, καὶ ἡ δῆλωσις. Οἱ οὖν τὸν Λόγον σταυρώσαντες κ. τ. λ. *Verbum interfecerunt (norat rationali inesse veritatem, et manifestatio*

nem). Qui igitur Verbum crucifixerunt Cod. Ven.

(1) Τοῦτοις, *his*. Cod. Ven.

(2) Ἀγαθὰ, *diligit*. Cod. Ven.

(3) Ἠδύς. Cod. Ven.

Κυρίῳ, καὶ ἐπὶ τοῖς ἀγαθοῖς αὐτοῦ ἐπ' ἐσχάτων ἡμερῶν. Δηρέθησαν μὲν, ὡς καταρχὰς εἰρη-
 ται, αἱ φυλαὶ, καὶ γεγόνασιν δύο βασιλεῖαι, μία μὲν ἡ
 τῶν δέκα φυλῶν, ἡ καὶ Ἰσραὴλ καὶ Ἐφραΐμ ἐλέ-
 γετο· ἑτέρα δὲ ἡ τῶν δύο, ἧτις Ἰουδας μὲν ὡς ἐπί-
 παν, ἔστι δ' ὅτε καὶ Βενιαμὴν ἐκαλεῖτο. Καὶ ἦσαν
 οὕτω; ἄρχουσαι, ἀχρις οὗ ἠχμαλωτίσθησαν εἰς
 Βαβυλῶνα. Μετὰ δὲ τὴν ἐκείθεν ἐπάνοδον, αἰσθησιν
 λαβοῦσαι τοῦ Θεοῦ (4) αἱ δώδεκα φυλαὶ, καὶ ἐκζη-
 τήσασαι αὐτὸν, ἠνώθησαν τε, καὶ ἕνα ἔσχον ἄρχον-
 τὰ τὸν Ζοροβάβελ, ὃν καὶ Δαβὶδ ἀνόμασαν (5),
 διὰ τὸ ἐκ τῆς Δαβιτικῆς φυλῆς εἶναι, ἐφ' οὗ καὶ
 τῶν θεοδότων ἀγαθῶν ἐδέξαντο τὴν ἀπίλυσιν. Ἐπεὶ
 δὲ καὶ μετὰ τὸ πλήρωμα τῶν ἔθνῶν πᾶς Ἰσραὴλ
 σωθήσεται, ἐκζητήσουσιν οἱ υἱοὶ Ἰσραὴλ διὰ τοῦ
 πιστεύσαι τὸν βασιλέα Δαβὶδ, τουτέστι Χριστὸν, τὸν
 ἱκανὸν τῇ χειρὶ (τοῦτο γὰρ Δαβὶδ ἐρμηνεύεται), ὃς
 πύλας χαλκᾶς συντριψάς, τὸν ἰσχυρὸν ἐδέσμησε
 θάνατον, καὶ τὰ σκύλα αὐτοῦ ἡμᾶς διήρπαξε. Δά-
 ζανέ μοι ταῦτα ἐπὶ τὸν ἔσω ἄνθρωπον· ἔστι μὲν γὰρ
 πόρνη, καὶ μοιχαλὶς ἡ αἰσθησις, βλέπουσα ἐπὶ τοὺς ἄλ-
 λοτριούς, τουτέστιν ἐπὶ πάντα τὰ μὴ οἰκεῖα τῇ φύσει
 ἡμῶν, μηδὲ ἀκολουθοῦντα ἡμῖν. Ἀλλότριον δὲ πλοῦτε·
 οὐ γὰρ ἐν τῷ ἀποθνήσκειν αὐτὸν, φησὶ, λήφεται τὰ
 κίνητα. Ἀλλότριον ἡ δόξα· οὐ (6) γὰρ συγκαταθήσεται
 αὐτῷ ἡ δόξα αὐτοῦ. Ἀλλότριον ἡ τρυφή· τὰ τε γὰρ
 εἴλα εἶδη ταύτης πρόσκαιρα, καὶ τὰ ἐσθιόμενα καὶ
 πινόμενα, εἰς κοιλίαν καὶ εἰς ἀπεδρῶνα χωροῦντα
 διαρρέει. Ταύτην δὲ προφητικὸς λόγος (7) εἰσοικιζόμε-
 νος (8), ποιεῖ τέως μὲν ἀπέχεσθαι τῶν συνήθων, καὶ
 ἐκκλίνειν ἀπὸ κακοῦ, διὰ τε τῶν πεντεκαίδεκα ἀργυ-
 ρίων, τῶν λογίων, φημί, τῶν τε νομικῶν (πέντε γὰρ
 τὸ τοῦ νόμου βιβλία, καὶ τοὺς ἀτελεῖς καὶ κατ'
 αἰσθησιν ζῶσι θοδέντα), καὶ τῶν Κυριακῶν τῶν
 τελεῶν, καὶ τελειοτικῶν (τέλειος γὰρ ἀριθμὸς (9)
 ἡ δεκάς, καὶ διὰ τοῦ οἴνου τῆς αὐστηροτέρας ἐπι-
 τροφῆς, καὶ τῆς μνήμης τῶν αἰωνίων κολάσεων,
 καὶ τοῦ γομῶν τῶν κριθῶν, τουτέστιν τῆς λεπτοτέ-
 ρης ἀγωγῆς καὶ εὐτελεστοτέρας. Διδάσκει μέντοι, ὅτι
 οὐκ ἐπαινετὴ ἡ τοιαύτη ἀργία· δεῖ γὰρ ἐν τοῖς ἀξι-
 οῖς καλεῖσθαι υἱοὺς Ἰσραὴλ, ἧτοι τοῦ θεωρητικοῦ
 νοῦ, εἶναι βασιλεῖα καὶ ἄρχοντα, διαταττόμενον, τί
 δεῖ ἐργάζεσθαι, καὶ ἱερέα, σφάττοντα τὰ πάθη τῆς
 ἀλογίας, καὶ προσφέροντα τῷ Θεῷ ταῦτα· τὸν μὲν
 θυμὸν, ἐν τῷ ζηλοῦν ὑπὲρ αὐτοῦ, ὡς ὁ Φινεὴς, καὶ
 ἠλλίαν· τὴν δὲ ἐπιθυμίαν, ἐν τῷ ἐπιθυμεῖν τῶν θείων,
 οἷος ἦν ὁ ἄνθρωπος ἐπιθυμῶν Δαβὶδ. Οὕτω γὰρ
 ἐπακολουθήσει τῇ τοιαύτῃ ἀγωγῇ καὶ ἡ ἄνωθεν δη-
 λωσις, καὶ ὁ τοῦ Πνεύματος φωτισμὸς, ὥστε λέγειν
 μετὰ Παύλου· Ἡμῖν δὲ ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς διὰ
 τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ. Πλὴν ἡ τέως ἀργουσα ἀπὸ
 τῶν κακῶν ψυχῆ, δέξεται ὑπεροντὸν βασιλέα Δαβὶδ,
 τὸν ἱκανὸν τῇ χειρὶ, ἧτοι τῇ πρακτικῇ δυνάμει, καὶ
 ἐκπύσεται ἐπὶ τῷ Κυρίῳ καὶ τοῖς ἀγαθοῖς. Τῷ γὰρ
 ὄντι ἐξίσταται τῆς φύσεως ἡ ψυχῆ, ὅταν ὑπὸ Θεοῦ,

A ejus in novissimis diebus. Divisæ fuerunt tribus, ut principio commemoratum est: scissæque sunt in duo regna, quorum alterum decem tribuum erat, quod Israel et Ephraim dicebatur: alterum duarum tribuum existens, quod Juda quidem sæpiissime, interdum vero et Benjamin appellabatur. Seque ita gesserunt, usquedum captivæ Babylonem ductæ essent. Post reditum vero ab captivitate, sensum Dei percipientes duodecim tribus Deumque requirentes in unum sunt redactæ, unum juxta sortiti principem Zorobabel, quem et Davidem nominaverunt, quod ex Davidica stirpe esset: in quo et divinitus datorum bonorum acceperunt fructum. Quoniam autem et post completionem gentium omnis Israel servabitur, exquirent filii Israel per fidem regem David, hoc est, Christum, manu validum [hoc enim David valet, si interpretetur aliquis] qui, æreis portis contractis, fortem sane ligavit mortem, et spolia ejus, nos videlicet, diripuit. Referto etiam hæc ad interiorem hominem. Est enim scortum et adultera, ipsa sensibilitas, oculos defligens ad aliena, hoc est, ad omnia quæ non sunt naturæ nostræ propria, neque nos sequentia post fata nostra. Sic aliena res opes sunt: non enim, dum moritur quisquam, eas secum recipiet. Aliena res est gloria, nec enim una descendet cum ipso gloria ejus. Aliena est voluptas, cujus et aliæ species sunt temporariæ, et quæ eduntur et bibuntur in alvum per secessum euntia diffluunt. Proinde hanc sensibilitatem propheticus sermo inhabitans, faciliam sedulo abstinere a consuetis declinareque avitiis per quindecim argenteos, legalium dicatorum (quinque enim legis libri sunt imperfectis ac secundum sensum viventibus dati), Dominicarum item perfectionum ac perfectos facientium (siquidem denarius numerus est perfectus), ac per vinum austerioris conversionis memoriaeque æternorum suppliciorum, perque gomor sive modium hordei, hoc est, tenuiorem vilioremque victum. Docet itaque non esse laudabilem talem desidiam: oportere enim filios Israel eos appellari, qui digni sint, hoc est, strenui, non desides otiose torpentes: 36 juxtaque couvenire, ut speculativæ mentis rex sit et princeps, qui imperet, quid sit opus facto: sacerdotemque præsto habere, qui mactet passiones, seu affectus irrationalitatis, offeratque Deo primum ardentem animum, pro Dei gloria zelantem, æque atque Phinees et Elias egerunt, indignantemque transgressoribus: deinde cupiditatem, divina desiderando, qualis Daniel erat, vir desideriorum ideo vocatus. Sic tandem futurum est, ut talem ductum ac rationem, superna etiam manifestatio sequatur, adeoque Spiritus illustratio, ut dicere queas cum divo Paulo: Nobis autem revelavit Deus per Spiritum suum 10.

¹⁰ I Cor. II, 10.

Varie lectiones et notæ.

(4) Deest τὸ τοῦ Θεοῦ, Dei in Cod. Ven.

(5) Νῦν ὡς ὄμασε, nunc nominavit.

(7) Θεῖος λόγος, divinus sermo. Cod. Ven.

(8) Εἰσοικιζόμενος. Cod. Ven.

(9) Deest ἀριθμὸς. numerus in cod. Ven.

Præterea a vitis usque otiosa anima, accipiet A posthac David regem, manu fortem, seu actiosa potentia validum, rapieturque extra sese ad Dominum et bonavejas. **Vere enim a sua natura desciscit** anima, quando a Deo super omnem naturam sublata, totaque illic constituta, ipsius tantummodo bonis fruitor saturaturque.

CAPUT IV.

Vers. 1, 2. Audite verbum Domini, filii Israel, quoniam iudicium Domini erga inhabitantes terram; quoniam non est veritas, neque misericordia, neque cognitio Dei super terram, execratio et mendacium, et furtum, et adulterium effusa sunt super terram, et sanguinem super sanguinem miscent. Dicto, quod in ultimis diebus bonis perfrentur, factaque illis bona spe, ut ne desperent, nunc iterum ad memoriam eis revocat peracta ab eis mala, ut acceleret ad emendationem sui, ut quibus adeo benignus sit Dominus, qui sic viventes ipsos adhuc sustineat. Simul etiam hoc facit, ut sciant, quod jure eos B Babylonis tradat, usque adeo sceleratos existentes. Propterea etiam inquit, *Judicium esse Domino constitutum.* Est autem iudicii isthuc forum adversum nos, in quo indicat tantum, utpote, quod non injuria vos perdere decrevi. Quare dicendo, *Non est veritas, neque misericordia, docet, qui fiat, quod hæc desint, inde nimirum, quod non sit agnitio Dei: Dixit enim insipiens in corde suo, Non est Deus* 1; ac propterea corrupti sunt, et execrabiles facti sunt in stultiis suis 2. Fortasse et aliquis e contrario opponat, quod eam ob causam non adsit cognitio et scientia Dei, quia non sit veritas, neque misericordia. Longe enim a peccatoribus abest Deus 3, perinde ac Salomon ait. *Nec immerito. Qui enim animæ suæ oculis multum pulverem injecerit eosque excæcarit, quomodo, amabo, videbit lumen?* Execrationem autem habet, et convicium, et calumniam. Nam cum veritas non sit præsto, execratio, hoc est, convicium, calumnia et mendacium adsunt. Quia vero non adsit misericordia, 37 cædes adest, ut sanguinem sanguini misceant. Et quia cognitio Dei abest, furtum et adulterium, præter jam commemorata flagitia, præsentia cernuntur. Hæc de Domini etiam interfectoibus dici queant, quippe quia misericordia et veritas ipse Christus est, et cognitio Dei: *Qui enim me, inquit, videt, videt etiam Patrem meum* 4. At ipsi eum non susceperunt, neque in ipsis erat. At quid erat in ipsis? D Execratio, hoc est, convicium. Samaritanorum enim ipsam appellabant temulentumque et ex fornicatione natum: ac mentiebantur contra eum, dæmonium habere eum dicentes, Deoque ipsum repugnare asseverantes, tum in Beelzebub ejicere dæmonia 5. Consimiliter furtum in illis

του ὑπὲρ πᾶσαν φύσιν, ληφθεῖσθε, καὶ ὅλη ἐκεί γυνώ-
μένη (10), τῶν ἀγαθῶν αὐτοῦ μόνον ἀπολαύη, καὶ
χορτάζεται.

anima, quando a Deo super omnem naturam
sublata, totaque illic constituta, ipsius tantummodo bonis fruitor saturaturque.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

*Ἀκούσατε λόγον Κυρίου, υἱοὶ Ἰσραὴλ ὅτι κρι-
σις τῷ Κυρίῳ πρὸς τοὺς κατοικοῦντας τὴν γῆν,
διότι οὐκ ἔστιν ἀλήθεια, οὐδὲ ἔλεος, οὐδὲ ἐπι-
γνωσις Θεοῦ ἐπὶ γῆς ἄρα, καὶ ψεῦδος, καὶ κλο-
πῆ, καὶ μοιχεία κέχυται ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ αἱματα
ἐφ' αἵμασι μίσγουσιν.* Εἰπὼν, ὅτι ἐπ' ἐσχάτων
τῶν ἡμερῶν, ἀγαθῶν ἀπολαύσουσι, καὶ δοῦς αὐτοῖς
χρηστάς ἐλπίδας, ὡς ἂν μὴ ἀπογῶσι (11) τέλειον, νῦν
πάλιν ἀναμιμνήσκει αὐτοὺς τῶν κακῶς αὐτοῖς πρα-
τομένων, ἵνα σπεύσωσι βελτιωθῆναι, ὡς ἀγαθὸν
ἔχοντας Δεσπότην, ὃς οὕτω βιούντων αὐτῶν ἐπι ἀ-
έχεται ἕνα δὲ καὶ ἵνα εἰδῶσιν, ὅτι δικαίως αὐτοῖς
τοῖς Βαβυλωνίοις ἐκδώσει, οὕτω πονηροῦς ὄντας.
Διὸ καὶ φησιν, ὅτι *Κρίσις τῷ Κυρίῳ.* Δικατήριον
γάρ ἐστι πρὸς ἡμᾶς [f. d. m.] ἐν ᾧ δεικνυμι, ὅτι οὐκ
ἀδίκως ὑμᾶς ἀπολέσθαι ἐψήφισάμην. Εἶπε τίνων,
ὅτι *Οὐκ ἔστιν ἀλήθεια, οὐδὲ ἔλεος, διδάσκων
ἡμᾶς πῶθεν τοῦτο γίνεται, ἐκ τοῦ μὴ εἶναι ἐπιγνω-
σιν Θεοῦ· Ἐἶπε γὰρ ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ· Οὐκ
ἔστι Θεός, καὶ ἐκ τούτου διεφθάρησαν, καὶ ἐδδελύ-
χθησαν ἐν ἐπιτηδεύμασι. Τάχα δ' ἂν τις καὶ τούναν-
τίον ἐρεῖ, ὅτι ἐκ τοῦ μὴ εἶναι ἀλήθειαν, μηδὲ ἔλεον,
οὐδὲ ἐπίγνωσιν Θεοῦ ἐστι. Μακρὰν γὰρ ἀπέχει ἀπὸ
ἀμαρτωλῶν ὁ Θεός, καθὰ φησι Σολομών· καὶ εἰκό-
τως· Ὁ γὰρ ἐμβλῶν τοῖς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοῖς πο-
λὺν γοῦν, καὶ τυφλώσας αὐτοῖς, πῶς ἔβεται τὸ φῶς;
C Ἄρὰν δὲ λέγει τὴν λοιδορίαν καὶ τὴν διαβολὴν (12).
Διὸ μὲν οὖν τὸ μὴ εἶναι ἀλήθειαν, ἐστὶν ἡ ἀρὰ,
τουτέστιν ἡ λοιδορία, καὶ διαβολή, καὶ τὸ ψεῦδος·
διότι δὲ οὐκ ἔστιν ἔλεος, ὁ φόνος, καὶ τὸ αἷμα ἐφ'
αἵμασι μίσγειν· διὰ δὲ τὸ μὴ εἶναι ἐπίγνωσιν τοῦ
Θεοῦ, ταῦτά τε, καὶ ἡ κλοπή, καὶ μοιχεία. Ταῦτα
λέγοιτ' ἂν καὶ περὶ τῶν ἀποκτεινάντων τὸν Κύριον.
Ἐλεος μὲν γὰρ καὶ ἀλήθεια, αὐτὸς ὁ Χριστός, καὶ
ἐπίγνωσις δὲ τοῦ Θεοῦ. Ὁ γὰρ *ἑωρακώς*, φησὶν,
ἐμὲ, ἑώρακε τὸν Πατέρα. Οὐ παρεδέξαντο δὲ αὐτὸν
οὗτοι, οὐδὲ ἦν αὐτοῖς. Ἄλλὰ τί ἦν ἐν αὐτοῖς; Ἄρὰ,
τουτέστι λοιδορία· Σαμαρεῖτην γὰρ αὐτὸν ἀπεκά-
λου, καὶ μέθυσον, καὶ ἐκ πορνείας γεγεννημένον
[f. γεγεννημ.]. Κατεψεύδοντο δὲ αὐτοῦ, δαιμόνιον
τε εἶχειν λέγοντες, καὶ ἀντίθεον εἶναι, καὶ ἐν Βεελ-
ζεβούλ (13) ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια. Καὶ κλοπὴ δὲ ἦν
ἐν αὐτοῖς· ἐμισθοῦντο γὰρ λάθρα τὸν Ἰούδαν, δι' οὗ
καὶ τὸν φόνον ἀπετέλεσαν τοῦ Σωτῆρος, καὶ ἐπὶ
τοῖς αἵμασι τῶν προφητῶν ἐμιξαν τὸ αἷμα αὐτοῦ,
καὶ μετὰ ταῦτα, τὸ τῶν ἀποστόλων. *Μοιχεία δὲ ἐπο-
ματό πάντως τοῖς ἀρχιερεῦσιν αὐτῶν, μισθουμέ-**

10 Psal. xiii, 4. 1 Ibid. 2 Psal. cxviii, 155. 3 Joan. i, 4. 4 Matth. xii, 27.

Variæ lectiones et notæ.

(10) Ἐξείνου γενομένη, illum gustans. Cod. Ven.

(11) Ἀπόλωνται, ut ne pereant. Cod. Ven.

(12) Græca verba ita sonant: execrationem au-

tem dicit convicium, et calumniam.

(13) Βεελζεβού, Beelzebu. Cod. Bav.

νοικ κατ' ἐνιαυτὸν τὴν ἀρχιερωσύνην, καὶ ὕβρισι- A
κῶς αὐτῇ κεκρημένους. Εἰ δὲ καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ τοῖς
γηθνοῖς προσκειμένου, γῆ ὀνομάζεται· ὄρα, ὅτι
ἀλήθεια, καὶ ἔλεος οὐκ ἔστιν ἐπὶ τῆς τοιαύτης γῆς·
ὁ γὰρ φιλῶν τὸν ψευδῆ πλοῦτον, καὶ τὰς ψευδεῖς ἡδο-
νὰς, καὶ τὴν ψευδομένην δόξαν, ἀληθειαν οὐκ ἔχει.
Διὰ τοῦτο οὐδὲ ἔλεος ἔχει ἀπὸ Θεοῦ, οὐδὲ ἐπιγνώσ-
ται αὐτὸν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀποκαλύψεως ὡς Θεὸν,
ταῦτέστιν Ἰσραὴλ, ἀλλ' ὡς Κύριον, ὅπερ ἐστὶ Δεσπό-
την, καὶ κολαστὴν, ὅπερ ἀπευχόμενος τις τῶν πα-
τερικῶν, ἔλεγε· *Γενέσθω μοι Κύριος εἰς Θεόν*.
Μίσουσι δὲ αἵματα ἐφ' αἵμασι καὶ οἱ ἀπὸ τῶν αἰ-
ρίσεων, οἱ αὐτοὺς ἀποκτείναντες διὰ τῆς αἰρέσεως,
ἔτι καὶ ἄλλους ἀποκτενοῦσι τοὺς μαθητευομένους.
Καὶ ὅταν δὲ τις αὐτὸς τὴν ψυχὴν διεφθαρμένος,
νέαν ψυχὴν παραλαβὼν, φθίρη τὸ ἦθος ταύτης B
διὰ κακῆς ὁμιλίας, αἵματα καὶ οὗτος ἐφ' αἵμασι
μίσει.

occidunt, aliosque occidunt ab se institutos. Et
animam assumpserit, ejusque mores per pravam
sanguine miscet.

Διὰ τοῦτο πενήθειε ἡ γῆ, καὶ σμικρυνθήσεται
σὺν πᾶσι τοῖς κατοικοῦσιν αὐτήν, καὶ τοῖς θη-
ρίοις τοῦ ἀγροῦ, καὶ σὺν τοῖς ἐρπετοῖς, καὶ σὺν
τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ· καὶ οἱ ἰχθύες τῆς θα-
λάσσης ἐκλείψουσι, ὅπως μηδεὶς μήτε δικάζηται,
μήτε ἐλέγγη μηδεὶς. Τοιοῦτο, φησί, πολεμίων πλη-
θοῦ· ἐπάξω διὰ τὰ τοιαῦτα ἔργα ὑμῶν, ὥστε δαπα-
νηθῆναι οὐ μόνον τοὺς πλουσίους, οἱ θηρίων δικὴν
καὶ ἐρπετῶν καὶ πετεινῶν τοῖς πνευστεροῖς ἐπέκειν-
το, καὶ οἶόν τισι περοῖς, τῷ πλούτῳ καὶ τῇ δυνα-
σει †† (14) ἐπαιρόμενοι, κατὰ τῶν ταπεινοτέρων
ἐξ ὕψους βαρεῖς ἐφέροντο, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους C
ἅπαντας, οἱ, καθάπερ τινὲς ἰχθύες, τῷ πελάγει τοῦ
βίου ἐμβαπτίζονται. Ὡς ἀβασιλεύτους δὲ ὄντας τοὺς
Ἰσραηλίτας, εἰκότως τοῖς ἀβασιλεύτοις παρεικάζει
ζῶις. Τοῦτου δὲ, φησί, γενομένου, ἔρμος ἡ γῆ καὶ
τῶν δικαζόντων, καὶ τῶν δικαζομένων γενήσεται·
ταῦτέστιν, ἐκλείψουσι αἱ ψευδεῖς κατηγορίαι, καὶ
αἱ ψευδομαρτυρίαι, καὶ αἱ ἀδικοὶ ψῆφοι, καὶ οἱ ἐλεγ-
χοί. Ἐπένθησε καὶ ἡ γῆ τῶν Ἱεροσολύμων, ἀλούσα
τοῖς Ῥωμαίοις, σὺν τοῖς μεγατέσσιν αὐτῆς, οἱ θῆ-
ρες ἦσαν, κατὰ τὸ, *Ἐνεδρεύει ἐν ἀποκρύφῳ, ὡς
λέων, τοῦ ἀρπάσαι πιτωχόν*· καὶ ἐρπετὰ, κατὰ τὸ,
Ὅφεις γεννήματα ἐχιδνῶν· καὶ πετεινὰ τοῦ οὐρα-
νοῦ, διὰ τὸ ἐπιρμένον φρόνημα, οἷοι οἱ λέγοντες·
Μὴ μου ἄπτου· καθαρὸς γὰρ εἰμι· οἷς ὁ Θεὸς οὐκ
ἀρεσκόμενος, λέγει τοῦτο· *Καπνὸς τοῦ θυμοῦ D*
μου. Ἀλλὰ καὶ ἰχθύες ἦσαν οὗτοι, ὡς ἀλληλοφάγοι.
Ἡ καὶ τὸ ἀγελαῖον πλῆθος ἰχθύες λέγονται, ὡς ἀλο-
γώτατοι, καὶ ἀφροντάτοι, καὶ ταῖς τοῦ βίου φροντί-
σι ἐμβαπτιζόμενοι. Ἐκλείψουσι δὲ καὶ κρίσεις,
καὶ ἐλεγχοί. Ἐπειδὴ γὰρ, φησί, τὸν Κύριον συκο-
φαντικῶς ἐπαιτιασάμενοι, ψευδομαρτυρίαν κατ' αὐ-

erat : clanculum enim conducebant mercede
sua Judam, per quem et eadem Servatoris
persecuti sunt perfeceruntve, ipsius sanguinem
prophetarum cruori commiscentes, deinde aposto-
lorum quoque : adulterium postea omnino per
sacerdotum principes committebatur, conducentes
annuo summum pontificatum, non sine injuria eo
ulentes. Quod si anima terrenis rebus affixa,
terra nominetur, vide quod veritas et misericordia
non sit super talem terram. Nam qui mendaces
divitias amat et vanas opes et fraudulentam glo-
riam, veritatem non habet; unde neque misericor-
diam a Deo suscipit, neque agnoscit ipsum in die
revelationis, Deum hilarem videlicet et mansue-
tum, sed enim veluti Dominum et punitorem.
Quod deprecans patriarcharum quispiam dixit :
Fiat mihi Dominus in Deum ³. Sic eruiorem ad
cruorem miscent hæretici, qui seipsos per hæresim
quando quisquam ipse animo corruptus novam
consummationem corrupert, sanguinem ille cum

Vers. 3, 4. Propterea lugebit terra, et imminuetur
cum omnibus habitantibus ipsam, cum bestiis agri,
et reptilibus, volucrisque cæli : quin pisces etiam
deficient maria, quod nemo neque judicet, neque
quispiam arguat. Tantam, inquit, hostium multi-
tudinem inducam propter talia opera vestra, ut
nedum absumant divites, qui bestiarum instar et
reptilium pauperioribus imminebant, inque eos
irruerant, ac, veluti quibusdam alis, †† divitiis
et potentia elati, graviter in humiliores ex alto
ferebantur; sed etiam alios omnes qui, veluti
pisces, in vitæ pelagus immerguntur. Rege vero
carentes Israelitas, merito rege carentibus brutis
comparat. Ubi hoc eveniet, ait, destituetur terra
eum iis qui jus dicant, tum iis quibus jus dicatur.
Deficient scilicet falsæ criminationes et falsa testi-
monia et injustæ sententiæ atque reprehensiones.
Flevit et Hierosolymorum regio, cum a Romanis
capta est una cum ejus optimatibus, **38** qui cum
feræ erant, juxta illud, *Insidiatur in abscondito,
quasi leo, ut rapiat pauperem* ⁶; tum reptilia,
juxta illud, *Serpentes gemina viperarum* ⁷; tum
cæli volucres, ob elatum eorum animum, ejus-
modi sunt, qui dicunt, *Ne me tangas; purus enim
sum*, quibus indignatus Deus ait : *Fumus furoris
mei* ⁸; tum denique pisces, quod se ipsi alium
devorarent. Homines item de vulgo pisces dicuntur,
tanquam rationis atque vocis omnium maxime
expertes, qui vitæ curis sollicitudinibusque immer-
guntur. Deficient autem et judicia et reprehensiones :
Quoniam enim, ait, Dominum per calum-
nias criminasti, falsum in eum testimonium dixistis,
eumque condemnastis, merito destituetur potest-

³ Gen. xxviii, 21.

⁶ Psal. x, 9.

⁷ Matth. xxiii, 33.

⁸ Isa. Lxv, 3.

Variæ lectiones et notæ.

(14) Quæ duobus his crucialis continentur (hinc usque ad col. 637 C), adjecimus ex cod. Veneto, cum in Loniceri interpretatione desint.

state judicandi atque redarguendi, propterea quod A
 iudicii reprehensionibusque contra jus fasque usi
 estis. Magnæ vero felicitati est animo terrena vol-
 venti luctus ex poenitentia profluens; neque sane
 modico lucro est, quod ipsius animi elatio depri-
 matur. Quo magis enim exterior homo corrumpitur,
 eo magis interior renovatur ⁹. Una vero cum iis
 quæ intra nos sunt, feris reptilibusque et volu-
 cribus [quæ quidem qualia sint, superius dictum
 est] conerantur etiam qui in nobismetipsis sunt
 pisces, de quibus ita sentimus. Male quis agit,
 exempli causa, simulque dolore correptus angitur,
 quod male se agere sentiat: alius contra, delin-
 quens, ne male quidem se agere putat; quinimo,
 si accusetur, se summæ facinus, tanquam bonum,
 defendit. Hic piscis est, vitalem tenens aquam,
 vere salitam, quæ lethalis aliis videatur. Talia si
 a quopiam absint, in eum neque iudicium erit
 (Qui enim credit, ait, in iudicium non venit ¹⁰; sed
 a morte ad vitam transit) neque reprehensio;
 peccatoribus enim Deus dixit: Arguam te, et sta-
 tuam contra faciem tuam peccata tua ¹¹.

VERS. 4, 5. Populus autem meus veluti sacerdos,
 cui contradicitur, languebit per dies, et languebit
 propheta una cum ipso. Quemadmodum, ait, si
 sacerdotali ab stirpe quis descendens aliquo cor-
 poris vitio laboret, alterutro carens oculo, vel
 pede mancus, aut alia corporis parte læsus, ad sa-
 cerdotium haud evehitur, sed ei contradicitur,
 vitium scilicet hoc objicitur, arceaturque a sacer-
 dotio: vel si talem ad dignitatem sit evectus,
 cum alicui crimini sit obnoxius, eique propterea
 tali de honore controversia movetur, sacris inter-
 dicitur] ignominiaque afficitur: ita et populus
 meus, ait, licet o sacerdotum genere descendat,
 inglorius tamen ob ejus animi vitium apud me
 erit, manebitque multos dies imbecillus. Propheta
 quoque, falsus nimirum vates, non habebit amplius
 temere vaticinandi libertatem; falsi namque pro-
 phetæ secundis in rebus magnos in vaticinando
 sibi spiritus sumebant, nil unquam mali fore
 constanter affirmantes: **39** in adversis animum
 despondebant, se debiles simul atque mendaces
 declarantes. Consimilis ei, cui contradicatur, sa-
 cerdoti evasit et Deicida populus: ut enim is, cui
 vitio quidpiam tribuatur, aut sacerdos omnino
 non sit, aut sacerdos factus, sacris interdicitur;
 ita populus iste neque sacerdotium, neque sacrifi-
 cium habebit amplius in sua potestate, neque pro-
 phetarum vaticiniis gaudebit. Verumtamen haud
 per omne ævum ita enervatus manebit, sed tan-
 tummodo per dies aliquot; excipitur enim tempus,

A τοῦ συνεστήσαθε, καὶ (15) κατεψηφίσατε· αὐτοῦ
 δὲ εἰκότως οὐχ ἔξετε ἐξουσίαν δικάζειν, ἢ ἐλέγχειν,
 ὡς παρανόμως καὶ ταῖς κρίσεσι, καὶ τοῖς ἐλέγχοις
 χρῆσάμενοι. Μακαρισμοῦ δὲ αἴτιον τῆ τὰ γῆϊνα φρο-
 νοῦση ψυχῇ τὸ πνεθῆσαι ἐκ μετανοίας· καὶ τὸ σμι-
 κρυνθῆναι δὲ τὸ γαῦρον φρόνημα, οὐ μικρὸν ἀγα-
 θόν. Ὅσῳ γὰρ ὁ ἐξω ἄνθρωπος φθείρεται, τοσού-
 τῳ ὁ ἔσω ἀνακαινοῦται. Σὺν τοῖς ἐν ἡμῖν δὲ θηρί-
 οις καὶ ἐρπετοῖς καὶ πετεινοῖς, ἅπερ εἰρηται τίνα
 εἶσι, καὶ οἱ ἐν ἡμῖν ἰχθύες σμικρυνέσθωσαν, περὶ
 ὧν τοιοῦτόν τι νοσοῦμεν· Πράττει τις τὸ κακόν, ἀλλὰ
 δάκνεται, συναίσθανόμενος, ὅτι πονηρὸν ποιεῖ. Ἄλ-
 λος ἀμαρτάνων, οὐδὲ οἴεται κακόν τι ποιεῖν, ἀλλὰ
 καὶ κατηγορούμενος, εἰς ἀπολογίαν τὴν τῆς τοιαύτης
 πράξεως ὡς ἀγαθῆς καθίσταται. Ὁ τοιοῦτος ἰχθύς
 B ἐστὶ, ζωογόνον ἔχων τὸ δντω; ἀλμυρὸν, καὶ τοῖς ἄλλοις
 δοκοῦν θανατηφόρον ὕδωρ. Τῶν δὲ τοιοῦτων ἐκλει-
 ψάντων ἐκ τῆς ψυχῆς, οὕτε κρίσις ἔσται (Ὁ γὰρ
 πιστεύων, φησὶν, εἰς κρίσιν οὐκ ἔρχεται, ἀλλὰ
 μεταβέβηκεν ἐκ τοῦ θανάτου εἰς τὴν ζωὴν), οὕ-
 τε ἔλεγχος· τῷ γὰρ ἀμαρτωλῷ εἶπεν ὁ Θεός· Ἐλέγξω
 σε, καὶ παραστήσω κατὰ πρόσωπόν σου τὰς
 ἀμαρτίας σου.

Ὁ δὲ λαός μου, ὡς ἀντιλεγόμενος ἱερεὺς, καὶ
 ἀσθενήσει ἡμέρας· ἀσθενήσει δὲ καὶ προφήτης
 μετ' αὐτοῦ. Ὅσπερ, φησὶν, ἐάν τις ἐξ ἱερατικῆς
 κατὰγοιτο φυλῆς, ἔχοι δὲ τίνα σωματικὸν μῶμον,
 μονόθραλμος ὢν, ἢ γυλδὸς, ἢ ἄλλο τι τοῦ σώματος
 μέρος λελωθμένος, οὐκ ἀγεται εἰς ἱερωσύνην, ἀλλ'
 C ἀντιλέγεται, τοῦτέστι διαβάλλεται ἐπὶ τῷ ἐλαττώμα-
 τι τούτῳ, καὶ ἀστοχεῖ τῆς ἱερωσύνης· καὶ ἱερεὺς
 δὲ τις ἤδη καταστάς, ἐν [f. ἄν] ἐγκλήματι περιπέ-
 ση, καὶ ἀντιλογίαι πρὸς αὐτὸν γίνωνται περὶ τῆς
 τιμῆς, παύεται τοῦ ἱεουργεῖν, καὶ ἀτιμοῦται· οὕ-
 τω, φησὶ, καὶ ὁ λαός μου ἐξ ἱερῶν μὲν κατέγεται προ-
 γόνων, διὰ δὲ τὴν ψυχικὴν βλάβην ἀτιμὸς ἔσται παρ'
 ἐμοί, καὶ ἀσθενήσει ἡμέρας πολλὰς. Ἄλλὰ καὶ προ-
 φήτης, τοῦτέστι ψευδοπροφήτης, οὐχ ἔξει παρῆρη-
 σίαν· τῷ ἔντι γὰρ οἱ ψευδοπροφῆται ἐν μὲν τῇ εἰ-
 ρῆνῃ ἐπαρῆρησιάζοντο, λέγοντες, ὅτι οὐχ ἔξει τὰ κα-
 κά· ἐν δὲ τοῖς δεινοῖς συνετελλόντο, ἀσθενεῖς δει-
 κνύμενοι καὶ ψεύσται. Ἐγένετο καὶ [f. δὲ] ὁ θεο-
 κτόνος λαός, ὡς ἀντιλεγόμενος ἱερεὺς. Ὡς γὰρ ὁ
 διαβαλλόμενος, ἢ οὐδ' ὄλως ἱερατεύει, ἢ καὶ ἱερατά-
 D μενος, παύεται τοῦ λειτουργεῖν· οὕτω καὶ οὗτος,
 οὐκέτι ἱερωσύνην, ἢ θυσίαν, ἐν τῷ σθένει αὐτῶν ἐξου-
 σιν, ἀλλ' οὐδὲ προφήτας. Πλὴν οὐ διὰ παντὸς ἀσθε-
 νήσει, ἀλλ' ἡμέρας τινὰς· τετήρηται γὰρ αὐτῷ κατ-
 ῆρος τῆς εἰς Χριστὸν πίστωσης. Ὅστις μὲν οὖν ἱερεύει,
 καὶ ἀποσφάττει τὰ ἄλογα πάθη, προσάγων αὐτὰ τῷ
 Θεῷ, ὡς ἀνωτέρω εἰρηται, θεὸς τῷ ἔντι καὶ ἀληθι-
 νὸς ἱερεὺς. Εἰ δὲ τις τὸν λόγον μᾶλλον ἀποσφάττει,
 οὗτος ἀντιλεγόμενος ἱερεὺς· ἐναντίως γὰρ οἷς πράτ-

⁹ II Cor. iv, 16. ¹⁰ Joan. ii, 10. ¹¹ Psal. xlix, 21.

Variæ lectiones et notæ.

(15) Sic habet cod. Venetus; ego tamen expun-
 gendam primum puto particulam δὲ uti superva-
 caneam, interpungendum deinde hoc modo κατε-

ψηφίσατε αὐτοῦ· εἰκότως κ. τ. λ., quod in interpre-
 tatione secutus sum.

τα λέγεται. Ἄλλ' ἕως μὲν νῦν ἔστι, καὶ ἀγνωστὰ ἂν τοῦ καθήκοντος, διαπράττειται ταῦτα, καὶ ἰσχυρὸς ἔσται, καὶ θανάτος ἐν κακίᾳ ἡμέρας δὲ γενομένης, καὶ γνώσεως θείας ἐπιλαμπύρασης, ἀσθενήσεται· καὶ ὁ ψευδοπροφήτης δὲ μετ' αὐτοῦ ἀσθενήσει, ὅπερ ἔστιν ἡ ἑπίς, ἡ ὑπισχνουμένη αὐτῷ ἀγαθὰ ἔσεσθαι ἐς τὸ μέλλον, καὶ ἐπιβλυννύουσα αὐτὸν τὸ τοιαῦτα ποιεῖν.

Ignorantione versabitur : cum vero lux divinaque uisus eam ipso conciet et falsus propheta, spes nimirum quæ bona in posterum ei portendebat, eumque in flagitiis magis magisque confirmabat.

Νυκτὶ ὁμοίωσά μου τὴν μητέρα σου· ὁμοιώθη δὲ λαός μου, ὡς οὐκ ἔχω γυνῶσιν. Μητέρα τοῦ λαοῦ ἡ συναγωγὴ, ἥτις διὰ τὸ κατέχεσθαι τῷ ζῶντι τῆς ἀγνοίας, καὶ μηδὲ βραχέϊαν ἀγγλὴν τῆς θεογνωσίας δέξασθαι, νυκτὶ παρεικάζεται· εἰδὲ καὶ ὁ ἐκ ταύτης γεννηθεὶς λαός, τῇ μητρὶ τοικῶς, ὁμοιώθη καὶ αὐτός νυκτὶ, οἷα δὲ μή ἔχω γυνῶσιν. Καὶ οἱ νῦν δὲ Ἑβραῖοι, τῇ σικῆ τῇ νομικῇ παρακαθήμενοι, εἰκότως νυκτὶ ὁμοιωταί, ἄλλως τε καὶ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν ἀποκτείναντες. Ἐπεὶ δὲ μήτηρ ἡμῶν ἔστιν ἡ παρακοή, κατὰ τὴν ἐν ἀμαρτίαις σύλληψιν· ὁ μὲν θεὸς εὐεργετῶν ἡμᾶς, νυκτὶ ὁμοίωσε ταύτην, καὶ ἀμορφον, καὶ ἀκαλλῆ, καὶ ἀσχήμονα ἡμῖν δέδωκεν ὄραν αὐτὴν· ἡμεῖς δὲ, ὡς ὁμοιούμενοι τοῖς οὐκ ἔχουσι γυνῶσιν, οὐχ ὁρώμεν αὐτὴν ὡς νύκτα, ἀλλ' ὡς φωτεινῆ καὶ περικαλλεῖ προστρέχομεν.

les, queis nihil cognitio est, eam cernimus, non [lucem] quam studiose propterea consecramur.

Ὅτι ἐπίγνωσιν ἀπόσω σὺ, ἀπόσομαι σε κἀγώ, τοῦ μὴ ἱερατεύειν μοι· καὶ ἐπελάθου νόμου θεοῦ σου, ἐπιλήσομαι τέκνων σου κἀγώ. Πρῶτος σὺ, φησὶ, ἀπόσω τὴν τῶν ἐμῶν νομίμων καὶ ἐντολῶν ἐπίγνωσιν· εἰθ' οὕτως ἐγὼ ἀπόσομαι σε τοῦ μὴ ἱερατεύειν μοι, τουτέστι τοῦ μὴ προβάλλεσθαι τοῦ λοιποῦ ἱερέας ἐκ τοῦ ἔθνους, μηδὲ εἶναι ἐν ὑμῖν ἱερουσύνην· σὺ γὰρ δὴ πᾶς ὁ λαός ἱερατεύει. Πληκτικώτερον δὲ εἶπε τὸ, Ἐπιλήσομαι τέκνων σου, ἵνα μάλλον αὐτοὺς λυπήσῃ. Οὐ γὰρ τοσοῦτον ἑαυτῶν κηρόμεθα, ὅσον τῶν ἡμετέρων τέκνων. Τῶν οὖν σοι φιλάτων, φησὶν, ἐπιλήσομαι. †† Ποῦ νῦν ἱερατεία ἐν τοῖς Ἑβραίοις τοῖς ἀπωσαμένους τὸν Χριστόν, ὃς ἔστιν ἐπίγνωσις, καθὼς εἶρηται ἀνωτέρω; Ἐπεὶ (16) ἐπελάθοντο καὶ τοῦ νόμου τοῦ θεοῦ, τοῦ λέγοντος· Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ θεός· καὶ τὸ, Ὅψεσθε τὴν ζωὴν ὑμῶν κρημαμένῃ ἀπέραντι τῶν ὀφθαλμῶν ὑμῶν, καὶ οὐ πιστεύσετε (17) διὰ

quo ad Christi fidem sese recipiat. Quisquis igitur suos nactus immolatque rationis expertes affectus, eos, ut supra dicitur est, Deo offerendo, verus planeque divinus sacerdos est : sin rationem potius quis immolet, hic est sacerdos cui contradicitur, ei quippe nefaria ipsius facinora obijciuntur. Verum hæc ille patrabit, victorque pollens potensque erit, quoad in tenebris, honestique cognitio fulgebis, fractus debilitatusque concidet.

Vers. 5, 6. Nocti assimilavi matrem tham : assimilatus est populus meus non habenti cognitionem. Mater appellatur populi Synagoga, quæ, propterea quod ignorantia tenebris obruebatur, nec ullum omnino divine cognitionis radium exceperat, nocti comparatur. Ideoque et ab eo prognatus populus, cum matri similis omnino sit, eidem et ipse nocti comparatur, utpote qui nullam præ se ferat cognitionem. Hebræoquoque nostrorum temporum, qui in legali umbra versantur, jure ac merito nocti comparari possunt, præsertim cum veram lucem exstinxerint. Quoniam autem nostrum mater est inobedientia, eo quod in peccatis concepti sumus ; eam, nobis benefacere volens, Deus nocti comparavit, eandemque deformem, sædam atque sordidam nostros ob oculos posuit : nos autem, iis fere similes uti noctem, sed uti claram pulcherrimamque

Quoniam cognitionem repulisti tu, repellam et ego te, ne mihi sacra facias : oblitus es legis Dei tui, obliviscar et ego filiorum tuorum. Primus tu, ait, repulisti mearum legum præceptorumque cognitionem ; proindeque depellam et ego te sacris, ne scilicet in posterum tua de gente sacerdotes eligas, neve sit amplius in vobis sacerdotium : non enim universus populus sacerdotio fungebatur. Acerbius vero dixit, Obliviscar filiorum tuorum, quo majore eos dolore afficeret. Non enim tantam cujusque nostrum ipsi curam gerimus, quantum filiorum quisque nostram gerere solemus. Obliviscar igitur, ait, eorum quæ tibi sunt charissima. †† Ubi nunc est sacerdotium 40 apud Hebræos, qui Christum repulerunt, qui est agnitio, ut supra memoratum ? Quoniam et legem Dei oblivioni tradiderunt, dicentem : *Prophetam vobis excitabit Dominus Deus, et, Videbitis vitam vestram pendentem coram oculis vestris et non creditis* 15 ; expropter *Obliviscar, inquit, liberorum, relictis illis ut circumcidantur carne, nec vero baptismatis sigillo signentur. Porro ubique in Scripturis cognitio Dei quaeritur. Præterea in vitæ nostræ cum moribus tum operibus requiritur, ut ne pejori ceu meliori incidamus : quemadmodum si jejuni maneamus,*

15 Deut. xviii, 15.

Varie lectiones et notæ.

(16) Ἐπεὶ δέ, quoniam vero. Cod. Ven.

(17) Πιστεύετε, Creditis. Cod. Bav.

(18) Deest μή, non, in cod. Bav.

vel nuptias propterea fugiamus, quasi hoc pacto continentes perseveremus. Hunc enim ad modum etiamsi multa bona opera, ut apparent, genuerimus, obliviscetur tamen eorum Deus, seu talium, enim corona exornatur, nisi juxta legem athletam egerit

δοκεῖν γεννήσωμεν, ἐπιλήσεται αὐτῶν ὁ Κύριος, ὡς μὴ κατὰ τὸν νόμον αὐτοῦ γεγενημένων. Οὐδεις γὰρ στεφανοῦται, ἐὰν μὴ νομίμως ἀθλήσῃ. quæ secundum legem ejus non sint facta. Nemo

VERS. 7. *Secundum multitudinem suam, sic peccarunt mihi.* Non possum, inquit, invenire mensuram vel numerum ab ipsis admissorum : unde non habens aliam dimensionem, hoc dico, quod quæ admodum ipsi innumerabiles sunt, astrorum cæli instar arenæque maris, sic et ea, per quæ peccarunt mihi, adeoque flagitia eorum sub numerum non cadunt. Ingratitudinem ipsorum hic pariter in medium confert, perinde quasi dicat : Eisi adeo a me beneficiis sint exornati, inque tantam aucti multitudinem, attamen in tantum immemores fuere beneficii, ut paria etiam multitudini suæ peccata erga me perpetraverint, ut neque uxor, neque puer neque major natu inveniatur, qui mihi placeat. Consimiliter qui Dominum comprehenderunt, juxta multitudinem suam invaserunt ipsum. Sic in anima contingit, ubi unius ducis præsidatu repulso, perturbationes copiosæ factæ peccant in Deum.

Κατὰ τὸ πλῆθος αὐτῶν, οὕτως ἡμαρτόν μοι. Οὐκ ἔχω, φησὶν, εὐρεῖν μέτρον, ἢ ἀριθμὸν τῶν ἁμαρτηθέντων (19) παρ' αὐτῶν· ὅθεν μὴ ἔχων ἄλλο μέτρον, τοῦτο φημι, ὅτι ὡσπερ αὐτοὶ ἀναριθμητοὶ εἰσιν, ὡς τὰ ἀστρα (20) τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ὡς ἡ ἄμμος τῆς θαλάσσης, οὕτως καὶ ἡ ἡμαρτόν μοι, ἀναριθμητά εἰσι· ἅμα δὲ καὶ τὴν ἀγνωμοσύνην αὐτῶν ἐμφαίνει, ὅτι οὕτως εὐεργετηθέντες παρ' ἐμοῦ, καὶ τοσοῦτοι γινόμενοι, οὐκ ἐμνήσθησαν τῆς εὐεργεσίας, ἀλλ' ἰσοπέτρους τῷ ἑαυτῶν πλῆθει τὰς πρὸς με ἁμαρτίας ἐξήρτησαν· ὥστε μὴτε γυναῖκα, μὴτε παῖδα, μὴτε γέροντα εὐρίσκεισθαί μοι εὐάρεστον. Οὕτω καὶ εἰ τὸν Κύριον συλλαβόντες, κατὰ τὸ πλῆθος ἐπέληθον αὐτοῦ. Καὶ ἐν τῇ ψυχῇ δὲ ἐπειδὴν τὴν τοῦ ἐνὸς ἡγεμονίας ἐπιστάσιαν ἀπωσάμενα τὰ πάθη πλῆθος γένωνται, τῆνικαῦτα ἁμαρτάνομεν τῷ Θεῷ.

Gloriam ipsorum in ignominiam convertam. Ipsi, inquit, suam sibi numerositatem gloriæ ducunt. At ego bello consumptos eos imminentem paucioresque reddam, et jam inde ad ignominiam transferentur. Vel : Etiamnum mala operantes. in ipsis gloriam et famam querant ; tempus igitur veniet, quando ignominia suæ opera cognoscent, eosque illorum pudebit. Gloria eorum itidem in contumeliam alterata est, quando ipsi filii regni habitati ejecti sunt foras. At cum celebris apud eos circumcisio, nunc incelebris et ingloria est facta. Deinde quando accepto a Deo dono male utatur quisquam, ut opibus vel eloquentia, ideoque relinquat eum Deus, ad ignominiam hoc ei vertitur. Hanc ad rationem sapientes Græcos in reprobam mentem tradidit eos deserens. Sic opulentus ille acrius torretur, seu in sartagine, in gehenna propter divitias. Insuper in captivitatem abducti Hebræorum reges, qua gloriam, qua opes suas, ad uberiorem contumeliam tenuerunt. Nec enim perinde est in egestate natum aliquem captivum abduci, et in regalibus opibus progenitum educatumque cui sceptrum etiam commissum fuerint.

Τὴν δόξαν αὐτῶν εἰς ἀτιμίαν θήσομαι. Αὐτοὶ μὲν, φησὶ, δόξαν ἔχουσι τὸν πληθυσμὸν· ἀλλ' ἐγὼ διὰ τοῦ πολέμου δαπανήσας αὐτούς, ὀλίγους ποιήσω, κίνταυθα εἰς ἀτιμίαν περιστήσομαι. Ἡ, ὅτι νῦν ποιῶντες τὰ κακὰ, καυχῶνται ἐπ' αὐτοῖς· ἔστι τοίνυν καιρὸς, ὅτε ἐπιγνώσονται τὰ τῆς ἀτιμίας ἔργα, καὶ ἐπαισχυνθήσονται αὐτοῖς. Ἡτιμώθη ἡ δόξα αὐτῶν, καὶ καθὼς υἱοὶ τῆς βασιλείας ὄντες, ἐξεβρίβησαν ἐξω· καὶ ἡ παρ' αὐτοῖς ἐνδοξος περιτομὴ, νῦν ἀτιμὸς ἐστὶ καὶ ἀδοξος. Ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴν τι; λαβὼν χάρισμά τι παρὰ Θεοῦ, κακῶς χρῆται τοῦτο οἶον (21), πλοῦτον, ἢ λόγον· ἐγκαταλείπει αὐτὸν ὁ Θεός, καὶ γίνονται αὐτοῖς (22) ταῦτα εἰς ἀτιμίαν. Οὕτω τοὺς σοφοὺς Ἕλληνας παρέδωκεν εἰς ἀδόκιμον νοῦν, ἐγκαταλιπὼν αὐτούς· οὕτως ὁ πλοῦσιος δεινότερον ἀποτηγανίζεται ἐν τῇ γεένῃ διὰ τὸν πλοῦτον· καὶ οἱ αἰχμαλωτισθέντες δὲ βασιλεῖς τῶν Ἑβραίων, τῆν δόξαν, καὶ τὸν πλοῦτον, εἰς πλείω ἀτιμίαν ἔσπον. Ὁ γὰρ ὁμοίον ἐστὶ ἐν τῇ ἐνείρῃ γεννηθέντα αἰχμαλώτων ἀχθῆναι, καὶ τὸν ἐν βασιλείοις τεχθέντα, καὶ τραφέντα, καὶ βασιλεύσαντα.

VERS. 8, 9. *Peccata populi mei comedent, et in iniquitatibus ipsorum accipient animas eorundem. Et qualis est populus, talis etiam sacerdos.* Populo in iudicium vocato, ad sacerdotale genus transcendit, inquiens, quod pro peccatis a populo oblata ipsi edant. Ea enim peccata vocat. Ac interim tamen, cum tanta commoda a populo acciperent,

Ἅμαρτίας λαοῦ μου φάγονται, καὶ ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν λήψονται τὰς ψυχὰς (23) αὐτῶν καὶ ἔσται καθὼς ὁ λαός, οὕτως καὶ ὁ ἱερεὺς. Τοῦ λαοῦ κατηγορήσας, ἐπὶ τὸ ἱερατικὸν μεταβαίνει γένος, καὶ φησὶν, ὅτι τὰ ὑπὲρ ἁμαρτιῶν τοῦ λαοῦ προσφερόμενα, αὐτοὶ ἐσθίουσι· ταῦτα γὰρ ἁμαρτίας καλεῖ. Καὶ ὁμοίως τοσαῦτα καρποῦμενοι ἐκ τοῦ λαοῦ, ἐν ταῖς

12.16 II Tim. II, 5.

Variae lectiones et notæ.

(19) Ἅμαρτημάτων, peccatorum. Cod. Bav.
 (20) Ἄστρα γὰρ, astra enim. Cod. Ven.
 (21) Ἡ, vel. Cod. Bav.
 (22) Deest αὐτοῖς in cod. Bav. et restituimus ex

cod. Ven., quantum legendum αὐτῷ, ipsi, ut consideranti patebit.

(23) Ἄλλοι τὰς ψυχὰς, alii animas. Cod. Ven.

ἀδικίας οὐκ ἤλεγχον αὐτούς, ὡς κακῶς πικιοῦνται· ἄλλὰ τὰς ψυχὰς αὐτῶν αὐτοὶ ἀνεδέχοντο, Ἐφ' ἡμῶς, λέγοντες, τὸ κρίμα ὡσπερ οἱ πρὸς τὸν Πιλάτον ἐκόντες· τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμῶς. Τί οὖν ἐκ τούτου γενήσεται; Τὸ ἔσσεσθαι τὸν ἱερέα, καθῶς; καὶ ὁ λαός, οἷα δὴ συναينوῦντα τοῖς ὑπ' ἐκείνων πραττομένοις. Ἰδοὺ οὖν ἡ δόξα αὐτῶν, τούτεστι, τὸ ἐνδοξον γένος τῶν ἱερέων, εἰς ἀτιμίαν γέγονε. Τινὲς δὲ τὸ, Ἀψύονται τὰς ψυχὰς αὐτῶν, οὕτως ἐνόησαν· Οἱ ἱερεῖς, φησὶ, τὰ ὑπὲρ ἁμαρτίας τοῦ λαοῦ ἐσθλοῦντες, τὰς ἰδίας ψυχὰς ἀντὶ τῶν ἁμαρτανόντων ἐλάβανον, ὥστε προσφέρειν τῷ Θεῷ ταύτας θυσίας (24). Μεσίτης γὰρ ὢν ὁ ἱερεὺς Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν προσφέρει Θεῷ λαθῶν· ὡσπερ καὶ ὁ Κύριος τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν τέθεικεν ὑπὲρ ἡμῶν. Ἄλλ' ὅμως, φησὶ, καίτοι εἰς τοῦτο τεταγμένοι, ὥστε θυσία γενέσθαι Θεῷ, οὐ τοῦτο ἐπεδείκνυτο, ἀλλὰ γεγόνασιν, ὡς ὁ λαός. Ταῦτα πάντα καὶ πρὸς πάντα ἱερέα καὶ ἄρχοντα λέγονται, οὖν τῇ ἐπαγομένῃ ἀπειλῇ, ἣν ἄκουε·

Hæc etiam ad omnem sacerdotem et principem auditio.

Καὶ ἐκδικήσω ἐπ' αὐτούς τὰς ὁδοὺς αὐτῶν, καὶ τὰ διαβούλια αὐτοῦ ἀνταποδώσω αὐτῷ. Ὅδοὺς τὰς πράξεις ὀνομάζων, φησὶν ὅτι Πᾶσαν τὴν δίκην καὶ τὴν τιμωρίαν, ὑπὲρ τῶν πράξεων αὐτῶν ἐπάξω αὐτοῖς. Καὶ οὐ μόνον τὰς πράξεις ἐκδικήσω, ἀλλὰ καὶ τὰ διαβούλια αὐτοῦ, τούτεστι, τοῦ λαοῦ· οὐ γὰρ μόνον πράξεων, ἀλλὰ καὶ λογισμῶν ἀτόπων δίκας δίδασκεν. Ἐξεδίκησε καὶ τὰς ὁδοὺς τοῦ Θεοκτόνου λαοῦ, τούτεστι, τὰς ἐπελεύσεις, ἃς ἐποιοῦντο κατὰ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὰ συμβούλια, ἃ κατ' αὐτοῦ συνεκρότου. Ὁθεύει τις ἐφ' ἁμαρτίαν, ἀλλ' οὐκ ἀπὸ μελέτης, κατὰ συναρπαγὴν δέ· ἀπλῶς οὖν κολάζεται (25). Ὅταν δὲ ἡ δόξῃ καὶ διαβούλιον, τούτεστιν, ἐκ μελέτης τὸ κακὸν δέχεται στηριγμὸν, τότε διπλῆ ἡ ἐκδικησις.

Καὶ φάγονται, καὶ οὐ μὴ ἐμπλησθῶσι. Τούτεστι, Συνεχῆ καὶ ἐπάλληλα αὐτοῖς ἐπάξω κακά. Ὅσπερ γὰρ οἱ ἄπληστοι, τρώγοντες, οὐ κορέννυνται, οὕτω καὶ αὐτοὶ φάγονται τοὺς καρποὺς τῶν πράξεων αὐτῶν, τούτεστι τὰς κολάσεις, καὶ ὡσπερ μὴ φαγόντες, μηδὲ κολασθέντες, οὕτω καὶ ἐτέρας (26) προσκαλέσονται. Δοκοῦσι καὶ οἱ νῦν διδάσκαλοι Ἑβραῖοι τὰς ψυχὰς τρέφεσθαι τὸν νόμον ἀναγινώσκοντες· ἀλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο· πεινῶσι γὰρ, καὶ οὐκ ἐμπίμπανται, διότι τὸν ἐξ οὐρανοῦ καταβάλλοντα ἄρτον Χριστὸν ἤραν ἐξ ἑαυτῶν. Καὶ ὁ τὴν ἁμαρτίαν ἡ ποιῶν, οὐκ ἐμπίπεται, διὰ τὸ παροδικὴν εἶναι τὴν ἡδονὴν καὶ πρόσκαιρον.

Ἐπόρνευσαν, καὶ οὐ μὴ κατευθυνθῶσι, διότι τὸν Κύριον ἐγκατέλιπον, τοῦ φυλάξει πορνείαν, καὶ οἶνον καὶ μέθυσμα ἐδέξατο καρδία λαοῦ μου. Δύο ταῦτα ἐγκαλεῖ τῷ λαῷ· ἓν μὲν, ὅτι ἐπόρνευσαν, ἀπ' αὐτοῦ εἰς εἰδωλολατρείαν ἐγκυλισθέντες [f. εκ-

A non reprehendebant eos in sceleribus suis, tanquam male agerent : verum enim animas ipsorum ipsi ad se recipiebant, *Super nos*, dicentes, *condemnatione* : perinde atque ad Pilatum vociferabantur, *Sanguis ejus super nos* 14. Quid igitur inde fiet, sacerdotem talem esse, qualis sit populus, utpote commendantem ea quæ ab illis agantur? Istiuc nimirum : nam gloria eam ob rem ipsorum, hoc est, celebre sacerdotum genus ad ignominiam versum est. Quidam, *Accipient animas ipsorum*, sic intellexerunt : Sacerdotes vescentes iis quæ pro peccatis a populo offeruntur, proprias animas suas pro peccantibus accipiebant, ut offerrent has Deo in sacrificium. Mediator enim existens sacerdos Dei et hominum, suam ipsius animam acceptam Deo offert, perinde atque Dominus suam ipsius animam accipiens Deo obtulit. Proinde etiam, ait, in hoc sint constituti, ut sacrificium facerent Deo, attamen hoc non exhibuerunt, sed instar populi facti sunt. dicuntur, cum insequentis interminatione, quam

Et ulciscar in ipsis vias ipsorum, et consilia ejus varia reddam ipsi. Vias opera nominans, Omnem, inquit, pœnam et supplicium super opera ipsorum inducam ipsis. Nec opera tantum ulciscar, sed varia etiam ejus consilia, hoc est, populi. Non enim tantummodo operationum, verumetiam absurdarum cogitationum pœnas damus. Ultus est etiam vias Deicidæ populi, hoc est, insultus invasionesque quas faciebant contra Christum, et consultationes quibus adversus ipsum plaudebant. Graditur aliquis ad peccatum, non ex exercitio vel præmeditatione, sed fortuita et subitaria ad illud præcipitanti vel perductione : simpliciter igitur punitur. At enim si iter hoc consultationem habeat, hoc est, si ex præmeditatione malum isthuc fulerum cœperit, duplex tum vindicta sequitur.

Vers. 10. *Edent et non implebuntur.* Hoc est, Continua aliaque ad alia ipsis mala adducam. Et quemadmodum voraces ædæque insatiabiles pampnaphagi manducantes non saturantur, sic et ipsi fructus comedent operum suororum, hoc est, supplicia, et perinde ac neque comedissent neque puniessent, alias subinde provocabant pœnas. Videntur hodieque doctores Hebræi animas pascere, legendo legem : verum gratuita est ista opinio et vana : quippe quia esuriunt et non implentur : quandoquidem panem qui e cœlis descenderat, Christum e medio tulerint. Præterea peccatum faciens non impletur, eo quod sit transitoria temporariaque voluptas.

Vers. 10, 11. *Fornicati sunt, nec prosper ideo successus ejus obveniet. Et quia Dominum reliquerunt ut observarent fornicationem, vinum pariter et ebrietatem suscepit cor populi mei.* Duabus in rebus populo diem dicit. Quarum prior, quod scortati

Variæ lectiones et notæ.

(24) Ταύτην θυσίαν, hoc sacrificium. Cod. Ven

(25) Ἀτελιῶς οὖν κολάζεται, κατὰ συναρπαγὴν

δέ. Cod. Ven.

(26) Ἐτέραν, aliud (supplicium) Cod. Bav.

sint, ab ipso ad idolorum cultum devoluti, usque adeo ut custodirent hanc fornicationem, et permanerent in ea firmiter. Posterior, quod ebrietatibus sese dediderint, quod est, ad nullas non delicias sint effusi. Feruntur hæc quoque de Judæorum sacerdotibus, sive iis qui tum duxere spiritum, sive de iis, qui post Christum vixere, quod ipsi doctores existentes, populi fornicationem custodiebant, quam eradicationem deletamque oportuit. Alii vero talibus doctrinis suis conservabant, stabilientes ipsam fornicationem: *Idcirco et vinum et temulentiam accepit cor populi*, doctrinam nempe eorum, vacillantes eos et exordes facientem. Expende hic quod fornicetur quisquam et a bono deviet, nec eam ob causam rectus fiat. Virtus enim, cum mediocritas ac medium sit, rectitudo quædam est. Vitium vero obliquitates tenet, in excessibus ac defectibus consideratum, siquidem et Deus quidem rectus, draco autem obliquus. Hinc, *Attollit, inquit, gladium suum super draconem, serpentem illum tortuosum*¹⁵. Ad hæc omnis motus a ratione deficiens, temulentiam seu ebrietatem facere dicitur. Temulentia est impietas seu furor animi; ebrietas est mœror; ebrietas est φιλοπλουτία, amor divitiarum, adeoque avaritia, qua caput degravans, qua in terram defigere oculos, caputve demittere ac nutare faciens. Tali enim affectu quopiam languens, qui vel a vilissimo quoque vix tribus obolis valenti nostrum talẽm ebrietatem, suaviter ac jucunde illud accedentem. Tale enim quippiam videtur esse quod ait, *Suscipit*.

VERS. 12. *In signis interrogabant.* Sacerdotes, inquit, qui populum in pietate, ac vero Dei cultu instituere debebant, isti vaticinia denuntiantes, si quando quisquam rebus de suis interrogaturus accessisset, percontabantur illi dæmones, symbolis, hoc est, signis quibusdam. Etenim vel avium volatibus utebantur pro eventurarum rerum signis, vel fumi ex victimis cæsis ac sacrificiis ascensione, si videlicet ad obliquum, vel in subrectum vergeret. Contemplabantur enim exta victimarum, perque colores ipsorum, vel figuras, vel dispositiones videbantur conjicere et intelligere quæ voluissent.

Et in virgis ejus denuntiabant ipsi. Cujus ejus? Populi videlicet. Etenim virgas duas statuentes, carmina et incantationes quasdam submurmabant: deinde virgis, dæmonum operationibus, aut effectu cadentibus, considerabant quonam utraque earum caderet, antrorsumne an retrorsum, ad dextram vel sinistram. Sicque tandem responsa dabant insipientibus, virgarum casu pro signis usi. Eundem ad modum Nabuchodonosor vaticinabatur, ut Ezechiel habet.

¹⁵ Isa. xxvii, 7.

Varie lectiones et notæ.

(27) Particula γάρ, enim, redundare videtur.

(28) Φιλολοιδόρος, maledicus. Cod. Bav.

(29) Αὐτὸ προσαιμένη καὶ ἀποδεχομένη, ipsam

καὶ κοινὰ, καὶ τοσοῦτον, ὥστε φυλάττεν ταύτην τὴν πορνείαν, καὶ ἐμμένειν αὐτῇ ἀμεταστάτως· ἔτερον δὲ, ὅτι μέθαις ἐκδεδώκασιν ἐκρυτοῦς, ὃ ἔστιν, εἰς πᾶσαν τρυφήν ἐξεχύθησαν. Δίγεται δὲ ταῦτα καὶ περὶ τῶν Ἰουδαίων, εἴτε τῶν τότε, εἴτε τῶν μετὰ Χριστὸν, οἱ αὐτοὶ διδασκαλοὶ ὄντες, ἐφύλαττον τὴν πορνείαν τοῦ λαοῦ. Δέον γὰρ (27) ἐκρίζουν αὐτὴν, καὶ ἀφανίζειν· οἱ δὲ συνετήρουν, ταῖς διδασκαλαῖς βεβαιούντες αὐτὴν· εἰδὲ, *Καὶ οἶνον καὶ μέθυσμα ἐδέξατο ἡ καρδία τοῦ λαοῦ*, τὴν διδασκαλίαν αὐτῶν, τὴν παραφύρον αὐτοῦς ποιοῦσαν καὶ ἐμφρονας [ἢ ἐκφρ.]. Ὅρα δὲ, ὅτι ἅμα τὲ τις πορνεύει ἀπὸ τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ οὐ κατυσύνηται. Ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ, μεσότης οὖσα, εὐθεΐα τίς ἐστίν· ἡ δὲ κακία, σκολιότης ἔχει, ἐν ὑπερβολαῖς καὶ ἐλλείψεσι θεωρουμένη· ἐπεὶ καὶ ὁ μὲν θεός, εὐθύς· ὁ δὲ δράκων, σκολιός. Ἐπάξει γὰρ, φησὶ, *τὴν μάχαιραν, ἐπὶ τὸν ἐράκοντα τὸν ὄφιν, τὸν σκολιόν*. Πᾶν δὲ πάθος, ἐστατικὸν ὄν τοῦ λογισμοῦ, μέθην λέγεται ποιεῖν. Μέθη ὁ θυμὸς· μέθη ἡ λύπη· μέθη ἡ φιλοπλουτία, καρηθαρεῖν ποιοῦσα, καὶ κάτω κύπτειν· πάντας γὰρ ὁ τοιοῦτος δέδοικε. Καὶ ὁ φιλόδοξος (28) δὲ τοιοῦτος, ὃ; καὶ τὸν παρὰ τοῦ τρωθολιμαίου μῶμον φέρτει. Μὴ δέξατο οὖν ἡ καρδία ἡμῶν τοιοῦτον μέθυσμα, ἡδέως αὐτῇ προσαιμένον (29)· τοιοῦτον γὰρ τι δοκεῖ τὸ, Ἐδέξατο.

omnes mortales metuit, qualis et ambitiosus est reprehensionem horret. Ne admittat igitur cor quippiam videtur esse

Ἐν συμβόλοις (30) ἐπηρώτων. Οἱ ἱερεῖς, φησὶν οὗς ἔδει ποιεῖν τὸν λαὸν τὰ πρὸς θεοσέβειαν, οὗτοι μαντείας ἐπαγγελλόμενοι, ἐπειδὴν τις πρὸς αὐτοὺς ἦλθεν, ἐρησόμενος περὶ τῶν καθ' αὐτὴν, ἐπηρώτων τοὺς δαίμονας ἐν συμβόλοις, τουτέστιν, ἐν τισὶ σημείοις. Καὶ γὰρ ἡ ταῖς τῶν ὀρνέων πτήσεσιν ἐχρῶντο συμβόλοις τοῦ μέλλοντος, ἢ τῇ τοῦ καπνοῦ τῶν θυομένων ἀναφορᾷ, πῶς ἀνεισιν, ἄρα ἐπὶ τὸ πλάγιον, ἄρα ἐπὶ τὸ εὐθύ. Ἐπεσκόπου δὲ καὶ τὰ σπλάγχνα τῶν θυομένων, καὶ διὰ τῶν χρωμάτων αὐτῶν, ἢ τῶν σχημάτων καὶ διαθέσεων, ἐδόκουν συμβάλλειν καὶ νοεῖν, ἄπερ ἠθούλοντο.

Καὶ ἐν ῥάβδοις αὐτοῦ ἀπήγγελλον αὐτῷ. — Αὐτοῦ, τίνος; Τοῦ λαοῦ. Ῥάβδους γὰρ δύο ἰστώντας, ἐπιβάς τινὰς ὑποκαταψεύριζον· εἶτα τῶν ῥάβδων δαιμονικαῖς ἐνεργείαις πιπτουσῶν, ἐπεσκόπου, πῶς, ἢ ποῦ ἐκάστη ἐπιπτοῖ, ἄρα ἐπὶ τὰ ἐμπροσθεν, ἢ τὰ ὀπίσθεν, δεξιὰ ἢ ἄριστερά· καὶ οὕτως ἀπεκρίνοντο τοῖς ἀνοήτοις, ταῖς τῶν ῥάβδων πτώσεσι συμβόλοις χρώμενοι. Οὕτω καὶ Ναβουχοδονόσορ ἐμαντεύετο, ὡς φησὶν Ἰερζεκιήλ.

(temulentiam) consecrans amplectensque. Cod. Ven.

(30) Συμβόλοις, consiliariis. Cod. Bav.

Ὅτι Πνεύματι πορνείας ἐπλανήθησαν, καὶ ἐξ-
 ἐπόρνευσαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ αὐτῶν, ἐπὶ τὰς κο-
 ρυφὰς τῶν ὄρων ἐθυσίασον, καὶ ἐπὶ τοὺς βου-
 τοὺς ἔθουον, ὑποκάτω θρόου καὶ λευκής, καὶ
 δένδρου σκιαζόντος, ὅτι κάλον σκέπη. Ταῦτα,
 φησὶν, ἀ εἶπον, ἐποίουν, διότι πολλὴν ὄρμην ἔσχον
 εἰς τὴν πορνείαν, ἢ τὴν εἰδωλολατρείαν, ἢ καὶ
 εἰς αὐτὸ τὸ πάθος. Πνεῦμα (31) ἐνταῦθα τὴν προ-
 θυμίαν φησὶν ἢ ἐπειδὴ ἐκάστη τῶν ἀμαρτιῶν
 ἐφῆδεται τις δαίμων, καὶ εἰς ταύτην, φησὶ, τὴν,
 ὡς εἴρηται, ἐπ' ἀμφοτέρα νοουμένην πορνείαν, ὑπὸ
 πνεύματος δαίμονος ἐξεκαλοντο (32) καὶ ἐπιτερό-
 μενοι διὰ θρύψιν καὶ βλακείαν τοῖς ἀμφιλαφῆσι τῶν
 δένδρων, καὶ καλὴν σκέπη παρεχομένοις, ἀπὸ τῆς
 κακίας αὐτοῖς ἐθυσίασον. Καὶ γὰρ ἐδογματίζον Ἑλ-
 ληνες ἄλλα τῶν δένδρων ἄλλοις θεοῖς εἶναι οἰκεία,
 ὡς περ τοὺς θρύας ταῖς νύμφαις, τὴν δάφνην τῷ
 Ἀπόλλωνι, τῇ Ἀφροδίτῃ τὸ ῥόδον καὶ τὴν μυρσίνην,
 καὶ ἄλλα ἄλλοις. Ἀνήρχοντο δὲ ἐπὶ τὰς κορυφὰς
 τῶν ὄρων, ὡς ἐκεῖσε ὄντων μεγίστων δένδρων καὶ
 εὐσκιῶν ἵνα τὰς τῶν μάντεων ἐκεῖ τοῖς δαίμοσι
 βραδύως ἐντυγχάνοντων. Ὅρα δὲ, πῶς ἐκεῖνοι διὰ
 φιληθονίαν καὶ τρυφήν, ἀπέστησαν Θεοῦ. Εἰκότως
 ἔρη ὁ Παῦλος εἶπεν, ὅτι οἱ φιλήθονοι, οὐ φιλόθεοι.
 ὥστε καλὸν αἰετὸ συνεσάλλθαι καὶ ἀπερίττως ζῆν.
 Ἴδὲ καὶ αἱ φαῦλαι πράξεις ἡμῶν, ξύλα παρὰ τῷ
 Ἀποστόλῳ λέγονται, ὁ ὑποκάτω γινόμενος ἐκάστης
 φαύλης πράξεως, καὶ ὑποδουλούμενος αὐτῇ, πνεύ-
 ματι καὶ αὐτὸς πορνείας πλανᾶται, ἐκπορνεύων
 αὐτῷ (33) ἀπὸ τῆς καθηκούσης αὐτῷ καὶ φυσικῶς
 ἁρμοσθείσης πράξεως, ἐπὶ τὴν οὐ καθήκουσαν καὶ
 παρὰ φύσιν ἅπαντα γὰρ ἀμαρτία, παρὰ φύσιν.
 Ὑποδουλούμεθα δὲ τοῖς τοιούτοις, ὡς ἔχουσι σκιὰν
 ἀγαθοῦ ἵνα τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ πλανῶν ἡμᾶς. Εἰ δὲ
 καὶ ἔρη καὶ βουνοί, αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις, με-
 ζύς τε καὶ μείους, διὰ τὸ ὑπέρογκον τοῦ φρονήμα-
 τος, σκόπει, ὅτι ὅτε κορυφωθῶσιν ἐν ἡμῖν οἱ πονηροὶ
 λογισμοί, τότε ταῖς πράξεσιν ἐγχειροῦμεν.

Sin per montes et colles, oppositas bono potentias acceperis, majores et minores propter turgidum et intumescentem in nobis affectum contemplare, quod quando fastigiatae in nobis pravæ ratiocinationes fuerint et cogitationes, tunc etiam ipsa opera aggrediamur.

Διὰ τοῦτο ἐκπορνεύουσιν αἱ θυγατέρες ὑμῶν,
 καὶ αἱ νύμφαι ὑμῶν μοιχεύουσιν, καὶ οὐ μὴ
 ἐπισκέψομαι [vulg. -ψωμ.] ἐπὶ τὰς θυγατέρας
 ὑμῶν, ὅταν μοιχεύωσιν. Αἰχμάλωτοι, φησὶ, γε-
 νόμεναι αἱ θυγατέρες ὑμῶν, καὶ αἱ γυναῖκες τῶν
 τέκνων ὑμῶν, δηλαδὴ αἱ νύμφαι, εἰς ὕβρεις τοῖς
 αἰχμάλωτέουσιν ἐκκείσονται, καὶ ἐγὼ οὐκ ἐπισκέ-
 ψομαι αὐτάς, τουτέστιν, ἐγκαταλείψω, καὶ παραχω-
 ρήσω ταῦτα πάσχειν. Ἐπισκέπεται δὲ καὶ ἐτέρως
 ὁ Θεὸς τοὺς ἀμαρτάνοντας, ὅταν ἐλεῆ αὐτούς, ἐμπο-
 διζῶν αὐτῶν τὴν πρὸς κακίαν ὄρμην, καὶ παιδεία

VERS. 12, 13. Quoniam spiritu fornicationis erraverunt, et fornicati sunt a Deo suo, super cacumina montium sacra faciebant, superque collibus immolabant, sub quercu item et populo, ut umbrosa arbore. Nam bellum earum tegmen. Hæc, inquit, quæ commemoravi, faciebant : quandoquidem multo ingentique impetu et ardore ad fornicationem rapiiebantur, tum ad idololatriam, sive ad eundem libidinis motum : spiritum hic talem propensionem appellans vel ardorem vel voluptatem, quandoquidem quolibet peccatorum oblectetur aliquis. Ad hanc igitur utroque modo intellectam fornicationem, carnis videlicet et mentium quæ idola sectabantur, adeoque libidinem, a spiritu malo incendebantur, delectatique per luxum et mollium, proceris arboribus, pulchra opacaque tegmina præbentibus, ex malitia sua sacrum faciebant. Et enim Græci tradebant alias arbores aliis diis consecratas esse, veluti quercus nymphis, laurum Apollini, Veneri rosam et myrtum aliasque cæteris. Scandebant autem montium cacumina, quod illic maximæ arbores, pulcherrimæque umbræ essent, fortasse propterea etiam, quod divinatores facilius istic in dæmones inciderent. Expende hic quo pacto illi per voluptatis luxus, deliciarumque studium a Deo defecerint. Non immerito itaque divus Paulus eos voluptatum, non Dei amatores esse ait : quare honestum est nunquam non contracte, frugaliter, citra luxum vivere. Quod si prava opera nostra ligna vocantur apud Apostolum, qui subjectus fuit succubueritque quacunq; actione mala, ac tanquam in servitutum ejus redactus fuerit, orrat ille ac seducitur spirituali fornicatione, excidens ceu per fornicationem a decantâ naturaliterque optato sibi opere ad inconveniens, adeoque præter naturam. Nam omne peccatum præter naturam est. Hisce porro subjicimur, ceu habentibus boni umbram : atque hoc est, nos errare.

VERS. 13, 14. Propterea fornicabuntur filiae vestrae, sponsæ vestrae adulterium committent. Nec visitabo vel respiciam ad filias vestras, quando scortatae fuerint, nec super sponsas vestras, quando adulterium commiserint. Captivæ, inquit, factæ filia vestrae, uxoresque filiorum vestrorum, sponsæ vel puellæ existentes, captivantium injuriæ exponentur : egoque non visitabo ipsas, hoc est, deseram et permittam eas talia pati. Visitat et alia ratione peccantes Deus, quando eorum miseretur, impediens ipsorum ad vitia impetuosa iter, ac castigationi tradens, juxta illud : Visitabo in virga peccata ipso-

¹¹ I Cor. III, 3.

Variae lectiones et notæ.

(31) Πνεῦμα γάρ. Cod. Ven.

(32) Ἐξεμαίνοντο, in furorem agebantur. Cod.

Bav.

(33) Deest αὐτῷ in cod. Ven.

tum, misericordiam vero meam non dispergam ab ipsis ¹⁷. Quem enim diligit Dominus, castigat ¹⁸, tanquam filium. Quis porro filius est, quem non castiget pater?

Eo quod ipsi cum scortis commiscebantur. Scorta hic proprie dicit sacerdotes ipsas Beelphegor. Hoc autem idolum erat apud Græcos appellatum Priapus, libidinis et lascivie præses, quod ex ipsa etiam forma sua indicabat. Scorta sunt omnino turpem abominationem talem curantes.

Et cum initiatis sacrificabant. Initiatos appellat, hujusmodi idolis sacros mystas, dignos jam arcanis apud illos sacris judicatos, ceu perfectiores, qui mares esse visi, femellæ fuerunt, cymbalis utentes femineisque ululatus, circuibant trivia, Beelphegor sacramenta perficientes. Faciebant itaque sacrum tam turpi deo, doctoribus dictis initiatis usi. Quandiu aliquis peccatum cogitat, nondum cum initiatis sacrificare dicitur. Sacrificabant etiam Dominum in cruce, qui occiderunt eum milites, cum initiatis, hoc est, cum sapere visis perfectiora, adeoque divina sacra scientibus ac sacerdotibus ac pontificibus.

τῷ σταυρῷ οἱ ἀπεκτινόντες· αὐτὸν στρατιῶται μετὰ τῶν τετελεσμένων, καὶ τὰς θείας τελετὰς εἰδότων φρονεῖν δοκοῦντων, καὶ τὰς θείας τελετὰς εἰδότων

Populusque intelligens complicabatur cum scorto. Hactenus commemorata, de decem tribubus dixit, quæ et Israel nominabantur : hoc vero jam nunc de duabus proferre, nempe regni Juda : quandoquidem et ipsi existimati habere Dei cognitionem, ut qui in Ilhero solymis urbe Dei regnarent, Astartes idolo sacrificabant, seu Veneris. Hanc enim scortum nominaverunt. Etenim imago ejus nuda stabat, ipso suo spectaculo vel intuitu, fornicationem et abominationem spirans. Excitavit autem Astartæ simulacrum Solomon, uxori suæ gratum faciens. Meretrix enim erat cohors quoque, ceu idolis serviens, quam populus intelligens, Annæ et Caiphæ deditus, amarulus, associantes sibi ut comprehenderent ⁴⁵ Dominum. Dein quæ in nobis intellectu ornata mens est, quando, dissoluto regno suo, turbulentum pravorum motuum imperium suscitaverit, populus sit : tum enim complicatur scorto, sensibilitati, eam non ad sese accipiens, verum ab ea accepta.

Vers. 15. Tu vero, Israel, ne ignora; et Juda, ne ingredimini ad Galgala. Duodecim hoc tribubus communiter disserit. Quia vero Israel, sive decem tribus dementia laborabant, ut quæ semel idolis essent appositæ, dicit ad eum, *Ne ignora* : pro eo quod est Intellectum, scientiam cape, ignorantia deposita. Enimvero ad Juda hujusmodi quippiam non dixit. Etenim ipsi quidem Dei cognitionem habere videbantur, et interim tamen

¹⁷ Psal. LXXXVIII, 33, 34. ¹⁸ Hebr. XII, 6.

Varie lectiones et notæ.

(34) Συνεφέροντο. Cod. Ven.

(35) Ἐπιτελέση. Cod. Ven.

ἀπαρ.δούτ, κατὰ τὸ, Ἐπισκέψομαι ἐν ῥάβδῳ τὰς ἀμαρτίας αὐτῶν, τὸ δὲ ἔλεός μου οὐ μὴ διασπείρω ἀπ' αὐτῶν. Ὅν γὰρ ἀγαπᾷ Κύριος, παιδεύει ὡς υἱόν. Τίς γάρ ἐστιν υἱός, ὃν οὐ παιδεύει πατήρ; Διότι αὐτοὶ μετὰ πόρνων συνεφύοντο (34). Πόρναις ἰδίως ἐνταῦθα λέγει τὰς ἱερείας τοῦ Βεελφεγῶρ. Τοῦτο δὲ εἰδῶλον ἦν, ὃ καλούμενος παρ' Ἑλλήσι Πρίαπος, ἑφορος καὶ αὐτὸς εἰς ἀσελείας, ὃ καὶ ἀπὸ τοῦ σχήματος εἰδείκνυ. Αἱ δὲ τὸ οὕτως ἀσχερὸν θεραπεύουσαι βδέλυγμα, πόρναι πάντως.

Καὶ μετὰ τῶν τετελεσμένων ἔθουον. Τετελεσμένους καλεῖ τὸν τοιοῦτον εἰδῶλον ἱερομύστις, τοὺς τῶν ἀπορρήτων παρ' ἐκείνοις τελετῶν ἀφωθέντας, ὡς ἤδη τελειοτέρους· οἵτινες ἄνδρες δοκοῦντες εἶναι, θηλυδραῖαι ἦσαν, καὶ κυμβάλους χρώμεναι [φ. -νοι] καὶ γυναικείαις ὀλολογαῖς, περιτρήροντο τὰς τριόδους, τὰ τοῦ Βεελφεγῶρ μυστήρια τελούντες. Ἔθουον τοίνυν, φησὶν, τῷ ἀσχερῷ τούτῳ εἰδῶλι, διδασκάλοις χρώμενοι τοῖς ῥηθίσι τετελεσμένοις. Ἔως μὲν οὖν λογιζέσθαι τις τὴν ἀμαρτίαν, οὕτω θύει· μετὰ τῶν τετελεσμένων· ὅταν δὲ τελέσῃ (35) ταύτην διὰ τῆς πράξεως, τότε θύειν λέγεται μετὰ τῶν (36) τελεσθέντων αὐτῆ. Ἔθουον τὸν Κύριον ἐν ἱερέων καὶ ἀρχιερέων.

Καὶ ὁ λαὸς ὁ συνιῶν, συνεπλέκετο μετὰ πόρνης. Τὰ μὲν ἤδη ῥηθέντα, περὶ τῶν δέκα φυλῶν εἶπεν, αἱ καὶ Ἰσραὴλ ὠνομάζοντο· τοῦτο δὲ νῦν λέγει περὶ τῶν δύο, φησὶ δὴ, τῆς τοῦ Ἰούδα βασιλείας, ὅτι καὶ οὗτοι δοκοῦντες ἔχειν θεογνωσίαν, ὡς ἐν Ἱερουσόλυμοις, τῇ τοῦ Θεοῦ πόλει βασιλεύοντες, ἔθουον τῷ τῆς Ἀστάρτης εἰδῶλι, ἧτοι τῆς Ἀφροδίτης. Ταύτην γὰρ ὠνόμασε πόρνην. Καὶ γὰρ τὸ ἄγαλμα αὐτῆς γυμνὸν ἴστατο, καὶ ἀπὸ τῆς θέας αὐτῆς πορνικὸν καὶ βδελυκτὸν ἔν. Ἔστησε δὲ τῇ Ἀστάρτῃ εἰδῶλον Σολομών, χαριζόμενος τῇ γυναικὶ αὐτοῦ. Πόρνη ἦν ὡς εἰδῶλολατροῦσα ἢ σπεῖρα, ἦν ὁ λαὸς ὁ συνιῶν, τουτέστιν, οἱ περὶ Ἄνναν καὶ Καϊάφαν, προσηταιρίσαντο, εἰς τὸ συλλαβεῖν τὸν Κύριον. Καὶ ὁ ἐν ἡμῖν δὲ συνιῶν, τουτέστιν ὁ νοῦς, ὅταν τὴν ἑαυτοῦ βασιλείαν καταλύσας, ὀχλοκρατίαν παθῶν καταστήσῃ, λαὸς γίνεται· τότε δὲ συμπλέκεται τῇ πόρνῃ αἰσθήσει, οὐ πρὸς ἑαυτὴν ταύτην λαμβάνων, ἀλλ' (37) ὡς ἐκείνης λαμβανόμενος.

Σὺ δὲ Ἰσραὴλ, μὴ ἀγνόει· καὶ Ἰούδα, μὴ εἰσπορεύεσθε εἰς Γάλγαλα. Ταῖς δώδεκα φυλαῖς ἐνταῦθα διαλέγεται κοινῇ· καὶ ἐπειδὴ ὁ μὲν Ἰσραὴλ, ἧτοι αἱ δέκα φυλαὶ, ἀνοσίαν ἐνόσουν, εἰδῶλοις καθάπαξ προσκείμεναι, λέγει πρὸς αὐτὸν· *Μὴ ἀγνόει*· ἀντὶ τοῦ, Γνώσιν λάβε, ἀπόθου τὴν ἀνοσίαν. Πρὸς δὲ τὸν Ἰούδαν οὐκ εἶπέ τι τοιοῦτον. Καὶ γὰρ αὐτοὶ εἰδόκουν μὲν θεογνωσίαν ἔχειν, πλὴν καὶ τοῖς μὴ οὖσι θεοῖς λαθραῖως ἐθυσίαζον. Φησὶν

(36) Τῶν ἔργων. Cod. Ven.

(37) Ἄλλ' αὐτὸς, sed ipsa (mens) Cod. Ven.

οὐν πρὸς τοῦτον· *Μὴ εἰσπορεύεσθε εἰς Γάλαλα.* A Πόλις ἐξ αὐτῆς ἦν, ἐξαιρέτως εἰδωλολατροῦσα, ἐν ἣ Ἰησοῦς περιέτεμε περιβίνας μαχαίραις τοὺς ἀπειρημένους, καὶ τοὺς δώδεκα λίθους, τοὺς ἐκ τοῦ Ἰορδάνου λιφθέντας, *ἐνταῦθα ἀπέθετο, ἵνα ἴσως* μνημόσυνον τῆς Θαυμαστῆς ἐκείνης εὐεργεσίας. Ἰταν οὖν ἔστοπον ἦν, ἐν τὴν πόλιν ἐκείνην, ἐν ἣ τὸσαῦτα σύμβολα τῆς θείας εὐεργεσίας ἀπέκειντο, ἀσεβεία; ἀποφῆναι μητρόπολιν, ἀναβαίνοντας εἰς αὐτήν, καὶ εἰδῶλοι; θύοντας. Ταῦτα καὶ τοῖς Θεοκτόνοις ἐγκελεύεται· *Μὴ ἀγνοεῖ τὸν ἐπὶ εὐεργεσίᾳ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐλθόντα ἐν σαρκὶ Σωτῆρα* (38), οὐ ὁ λεγόμενος Ἰσραήλ. Θεοῦ γὰρ θεωρὸς ὀνομάζει· ἀξίως τοῦ ὀνόματος φέρεται. Καὶ οὐ δὲ, ὡ Ἰουδα, ὁ τῆς ἐξομολογήσεως ἐπιώνυμος, *μὴ εἰς τὸ πύλισμα πορεύου τὸ πατρίων* (39) *καὶ εἰς τὸν κρημὸν, καθ' οὗ ἠνέχθησαν οἱ πατέρες* B σου, ἀποκτεινάντες τοὺς προφῆτας, καὶ λιθοβολῶντες τοὺς ἀπεσταλμένους· ἀλλ' εἰ καὶ τι ἤμαρτες, ἐπιβουλεύσας τῷ Σωτῆρι, διὰ μετανοίας καὶ ἐξομολογήσεως ἴσται τοῦτο· τὸ γὰρ Γάλαλα, *κύλισμα* ἐρμηνεύεται. Καὶ ὁ φατισθεὶς, καὶ τὰ θεὰ μυστήρια ἰδὼν, νοουθετεῖται μὴ ἀγνοεῖν τὴν χάριν, ἣς ἔτυχεν, ἀλλὰ σπεύδειν διὰ τοῦ ἀγαθοῦ βίου ταύτην συντηρεῖν· καὶ ὁ διὰ τῆς ἐξομολογήσεως ἀφῆσιν λαβὼν τῶν προτέρων, μὴ αὐθις εἰς τὴν κατωφερῆ ἁμαρτίαν καὶ κρημνῶδῃ εἰσπορεύεσθαι, εἰς τὰ ἐσώτατα ταύτης καὶ κινδυνωδέστατα ἀθελοντῆς τρέχων. dimissionem priorum peccatorum accepit, ne rursus ad peccatum ad ima raptens, ac præcipitans ingrediatur, ad intima ipsius periculosissimaque sponte currrens.

Καὶ μὴ ἀνάβαινε εἰς τὸν οἶκον τῆς ἀδικίας, C *καὶ μὴ ὀμνύετε ζῶντα Κύριον.* Οἶκον ἀδικίας φησὶ τὴν Βαιθῆλ, ἐν ἣ ἔστησεν Ἰεροβοὰμ τὴν μίαν ὀμνυαλίαν, στήσας τὴν ἑτέραν ἐν Δάν. Εἰδῶλα δὲ ἦσαν αὐταὶ Ἄβιδας, τοῦ Αἰγυπτίου βόδ· τὴν δὲ τοιαύτην εἰδωλολατρείαν Ἰεροβοὰμ ἐξ Αἰγύπτου ἔμαθεν. Ἡ δὲ Βαιθῆλ ἐρμηνεύεται οἶκος Θεοῦ. Ἄδικοι οὖν καὶ ἀγνώμονες περὶ τὸν εὐεργέτην ἐγένοντο οἱ τὸν αὐτοῦ οἶκον τῷ εἰδῶλῳ ἀναθέντες. Τὸ δὲ, *Μὴ ὀμνύετε ζῶντα Κύριον*, οἱ μὲν ἐνόησαν, ὅτι Οὐ δεῖ ἡμᾶς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ὄρκον ποιουμένους, εἰς τὸν οἶκον τοῦ εἰδῶλου ἀναβαίνειν, ὃ καὶ Παῦλος λέγει· *Οὐ δύνασθε ποτήριον Κυρίου πίνειν καὶ ποτήριον δαιμονίων.* Οἱ δὲ αὐτὸ (40) τὸ εἰδῶλον ζῶντα Κύριον ὤμνουν. Οἶκος Θεοῦ ἦν καὶ ἡ Ἰσραηλιτικὴ φυλὴ, κατὰ τὸ, *Ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν Θεός· ἀλλὰ* γέγονεν οἶκος τῆς αὐτοαδικίας, τοῦ διαβόλου, φημι, ἐπεὶ δὴ ἀπώσατο τὸν Χριστὸν, ὃς ἐγεννήθη [f. ἐγεννήθη] ἡμῖν δικαιοσύνη (41) ἀπὸ Θεοῦ, καὶ ἠδίκησε καὶ ἐαυτὴν, καὶ τὴν ἀληθειαν, ἣν ἀπέκτεινε, μὴ ἐμολογήσασα τὴν δόξαν αὐτῆς (42). Οὗτοι γὰρ ὀμνύουσι ζῶντα Κύριον, δοκοῦντες τιμᾶν τὸν Πατέρα. Πλανῶνται· τὸν γὰρ Κύριον, νεκρὸν αὐτοῖ

³⁸ Jos. v, 2. ³⁹ I Cor. x, 20. ⁴¹ Levit. xxvi, 42.

Varie lectiones et notæ.

(38) Deest Σωτῆρα, *Salvatorē*m, in cod. Ven.

(39) Πρώτον, *priorem*, Cod. Bav.

(40) Ὅτι αὐτὸ Cod. Ven.

(41) Σοφία, *Sapientia*, Cod. Bav.

PATROL. GR. CXXVI.

clanculum iis qui non essent dii, faciebant sacrum, proinde ad hunc, *Ne proficiscimini*, inquit, *ad Galgala*. Civitas hæc erat vehementer idolis studens, in quo Jesus filius Nun circumcidit lapideis cultris incircumcisos, ac duodecim lapides, ex Jordane acceptos, huc reposuit ¹⁹, ut essent inmemosynon tam admirandi illius beneficii. Valde igitur absurdum erat, civitatem illam, in qua tot divini beneficii signa reposita erant, impietatis metropolim demonstrari per ascendentes eo, idolisque sacrificantes. Hæc et Domini occisorius præcipiuntur : Ne ignora eum, qui propter beneficium humanæ naturæ impertiendum in carne venit Servatorem, tu qui appellaris Israel. Dei enim contemplator nominaris : quæ tuo sint nomine digna sapias. Tuque, o Juda, cui idem cum confessione nomen est, ne proficiscere ad voluntatem majorum neque ad præceptum, quo perducti sunt patres tui, interimentes prophetas, lapidibusque obruentes ad se missos. Atenim etiamsi deliquisti, insidias tendens Servatori, per animi correctionem et confessionem hoc sanato. Galgala enim *volutionem* sonat, si reddatur alia lingua. Ad hæc, qui illustratus divina arcana conspexerit, admonetur, ne ignoret gratiam, quam est consecutus, cæterum festinet per bonam vitam illam ipsam conservare : et qui per confessionem

Et ne ascendite in domum injustitiæ, et ne jurate Dominum viventem. Domum injustitiæ Bethel vocat, in qua Jeroboam vaccam unam constituit, alteram in Dan. Fuerunt autem idola Apidis Ægyptii bovis : atque hanc idololatriam Jeroboam ex Ægypto didicit. Bethel autem domus Dei valet, si reddatur. Injusti igitur fuerunt, et consilii expertes erga Dominum benefactorem suum, qui domum ipsius idolo dicarunt. Porro quod ait, *Ne juretis* 46 *Dominum viventem*, alii quidem intellexerunt, quod non oporteat vos, per verum Deum jurantes, in domum idolorum ascendere, quod et Paulus ait : *Non potestis calicem Domini bibere, et calicem dæmoniorum* ²⁰. Alii vero ipsum idolum viventem Dominum jurabant. Domus Dei tribus etiam Israelitica erat, secundum illud : *Inhabitabo inter ipsos, et ambulabo inter eos, eroque ipsorum Deus* ²¹. At facta est domus injustitiæ, diaboli videlicet, postquam Dominum repulit, qui factus est nobis justitia a Deo : et injuria fuit qua erga sese, qua veritatem ipsam, quam occidit, non confessa ejus gloriam. Illienim jurant viventem Dominum, putantes venerari ac Patrem : errant cum Dominum ipsi mortuum ostenderint : qui tamen [quod ipsi non credunt]

(42) Καὶ τὴν ἀλήθειαν ἀπέκτεινε, καὶ ὀμολογήσασα τὴν δόξαν αὐτῆς, *et veritatem occidit, vel ipsius gloriam confitendo*, Cod. Bav.

ex potentia Dei vivat. Ac quando aliquis mandata servavit Filii, ipse et Pater ad eum veniunt, mansionem apud ipsum facientes ²². Non oportet ergo talem domum, sive talem animam injuriæ domum fieri, quæ propter avaritiam inferiores dejiciat atque supprimat. Faciet etiam hic locus ad ædificationem nostri, sic acceptus simpliciter, *Ne juretis viventem Dominum: verum sermo vester sit, est est, non non* ²³.

ὁμῆρ, μὴ ὀμῶσαι ἄλλως, ἤτω δὲ ὁμῶν τὸ, καὶ καὶ, καὶ τὸ οὐ οὐ.

VERS. 16. *Quoniam ceu vitula concitatus est æstro Israel. Nunc pascet eos Dominus, tanquam agnum in spatioso loco.* **Q**æstrum parvæ cujusdam muscæ species est, quæ simulatque vitulam vel bovem momorderit, adeo eam in rabiem adigit, ut sursum ac deorsum cursitans, interdum per præcipitium feratur. Dicit igitur ad Juda: quoniam Ephraim, sive decem tribus, vitulæ devianti et in præceps ductæ, similes sunt, eo quod æstro idololatriæ sint morsæ: etenim Dominus tradens eum in captivitatem, pascet ipsum sive regem, non amplius veluti inobedientem, sed tanquam agnum mansuetissimum. Namque captivitas humiliabit ipsum. Spatiosam autem Persarum et Medorum regionem nominat, in qua captivi erraverunt, alias alium Dominum permutantes. Idem hodieque in sua illa dispersione Hebræi perpessi sunt, subinde in alium atque alium translati locum, quod contra Christum insanierunt, instar bubulæ nondum expertæ jugum. Non enim Evangelii jugum exceperunt, invidiæ æstro ad Deicidii præcipitium sæpe perducti. Anima quoque ubi inordinatè a quadam affectione, ceu æstro, ad peccati præcipitium delata fuerit, lapsa precetur, ut se Dominus regat, veluti agnum, qui non delitiget neque vociferetur, nec propriam voluntatem habeat, juxta illud: *Factus sum ut jumentum apens te, egoque semper tecum* ²⁴: sed quæ vivat secundum illius mandata. Sic enim in spatioso loco erit, juxta eum, qui ait: *Latum mandatum habet et requiem*, qui secundum mandata vixerit. *Discite enim, inquit, a me, quoniam mitis sum et humilis corde, et invenietis requiem animabus vestris* ²⁵.

VERS. 17, 18. *Particeps idolorum Ephraim, posuit sibi ipsi scandala, Elegit Chanaanæos, fornicantes fornicati sunt, dilexerunt ignominiam ex fremitu suo.* Ad Juda hæc adhuc videtur dicere: quoniam particeps est factus idolorum, vaccas adorans, quæ offensacula ipsi fuerunt animorumque retia. Præterea Chanaanæos æmulatus est, idolo ipsorum Beelphegor inserviens, (46) præque me ipsum devene-

A ἔδειξαν, εἰ καὶ ζῆ ἐκ δυνάμεως Θεοῦ. Καὶ ὅταν δι τις τὰς ἐντολάς τηρῆ τοῦ Υἱοῦ, αὐτὸς καὶ ὁ Πατὴρ ἔρχονται πρὸς αὐτὸν, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιοῦσιν. Οὐ τοίνυν δεῖ τὸν τοιοῦτον οἶκον, ἤτοι τὴν τοιαύτην ψυχὴν, οἶκον ἀδικίας γενέσθαι, διὰ φιλοπλουτίαν καταδυναστεύοντα τοὺς ταπεινότερους. Οἰκοδομῶμεν δὲ ἡμᾶς καὶ ἀπλῶς οὕτως λαμβανόμενον τὸ, *Μὴ ὀμνῶτε ζῶντα Κύριον, ἀπάγον ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ ὄρκου, καὶ μονονοχὶ ἐκεῖνο λέγον· Ἐγὼ δὲ λέγω*

Ἵτι ὡς δάμαλις παροιστρῶσαι παροίστησεν Ἰσραὴλ· τὴν νεμήσει αὐτοὺς Κύριος, ὡς ἀμνὸν ἐν εὐρυχώρῳ. Οἰστρός ἐστὶ μυῖα τις μικρὰ, ἥτις ἐπειδὴν δάμαλιν δάκνη, οὕτως αὐτὴν ἐκμαίνει, ὥστε ἄνω καὶ κάτω θέειν, καὶ κατὰ κρημνοῦ ἐσθ' ὅτι φέρεσθαι. Φησὶν οὖν πρὸς τὸν Ἰουδαῖον, ὅτι ὁ Ἐφραῖμ, ἤτοι αἱ δέκα φυλαὶ, δάμαλις εἰκόσασιν ἀποπλανηθείσῃ, καὶ κατὰ κρημνοῦ ἐνεχθείσῃ, διὰ τὸ τὸν οἰστρον τῆς εἰδωλολατρίας δέξασθαι· ἀλλ' ὁ Κύριος παραδοὺς αὐτὸν εἰς αἰχμαλωσίαν, νεμήσει αὐτὸν, ἤτοι ποιμανεῖ, οὐκέτι ὡς ἀνυπὶστακτον, ἀλλ' ὡς ἀμνὸν πραΰτατον· ἡ γὰρ αἰχμαλωσία ταπεινῶσαι αὐτόν. Εὐρύχωρον ἐὰ τὴν τῶν Περσῶν καὶ Μήδων ὀνομάζει χώραν, ἐν ἣ πλανώμενοι ἦσαν αἰχμαλωτοί. Ἄλλοτε ἄλλον δεσπότην ἀμείβοντες. Ἐπαθὸν τοῦτο καὶ οἱ Ἑβραῖοι ἐν τῇ νῦν διασπορᾷ, ἄλλοτε ἄλλοτε μετανιστάμενοι, διότι ἐμάνησαν κατὰ Χριστοῦ, οἷον τις δάμαλις ἀπειρόζυγος· οὐ γὰρ τὸν τοῦ Εὐαγγελίου ζυγὸν ἐδέξαντο, τῷ οἰστρῷ τοῦ φθόνου πρὸς τὸν τῆς θεοκτονίας (43) κρημνὸν παρενεχθέντες. Καὶ ψυχὴ δὲ, εἴποτε ἀτακτα φερομένη ὑπὸ τινος πάθους, ὡσπερ οἰστρου, εἰς κρημνὸν ἀμαρτίας ὀλισθήσει, εὐχέσθω, ἵνα ποιμάνῃ αὐτὴν ὁ Κύριος, ὡς ἀμνὸν μὴ ἐρίζουσαν, μηδὲ κραυγάζουσαν (44), μηδὲ ἴδιον θέλημα ἔχουσαν, κατὰ τὸ, *Κτηνώδης ἐγενήθη παρὰ σοί, κἀγὼ διὰ παντὸς μετὰ σοῦ· ἀλλὰ κατὰ τὰς ἐκείνου ἐντολάς ζῶσαν.* Οὕτω γὰρ καὶ ἐν εὐρυχώρῳ ἔσται, κατὰ τὸν λέγοντα· *Πλατεῖα ἡ ἐντολὴ σου σφόδρα.* Τῷ ὄντι γὰρ ἐκεῖνος ἔχει πλάτος· καὶ ἀνάπαισιν, ὁ κατὰ τὰς ἐντολάς ζῶν. *Μάθετε γὰρ ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι πρῶτος ἐμὲ καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ, καὶ εὐρήσεται ἀνάπαισιν ταῖς ψυχαῖς ὁμῶν.*

D Μέτοχος εἰδώλων Ἐφραῖμ ἐθήκεν εἰς αὐτὸν σκάνδαλα, ἠρέτισε Χανααναίους· πορνεύοντες ἐξεπόρνευσαν, ἠγάπησαν ἀτιμίαν ἐκ φρονήματος αὐτῶν. Ἐτι πρὸς τὸν Ἰουδαῖον δοκεῖ λέγειν (45), ὅτι ὁ Ἐφραῖμ μέτοχος γέγονε τῶν εἰδώλων, τὰς δάμαλεις προσκυνήσας, αἱ ἐγένοντο αὐτῷ σκάνδαλα καὶ παγίδες ψυχικαί. Οὐ μόνον δὲ τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τοὺς Χανααναίους ἐζήλωσε, τῷ εἰδώλῳ αὐτῶν, τῷ

²² Joan. xiv, 23. ²³ Jac. v, 12. ²⁴ Psal. lxxii, 23. ²⁵ Psal. cxviii, 96. ²⁶ Matth. xi, 29.

Variæ lectiones et notæ.

(43) Θεογνωστίας, Dei cognitionis, Cod. Ven.

(44) Verba μηδὲ κραυγάζουσαν, neque vociferantem, deserviantur in cod. Bav.

(45) Δοκῶ λέγειν, Videor dicere. Cod. Bav.

(46) *Mihique anteposuit ignominiam hanc: vere enim ignominia est, ratione præditos homines iulis (idola) venerari.* Sic uterque cod. Ven. et Bav.

Βελαφτώρ, λατρεύσας, και προσέτιμασεν ἐμοῦ τὴν ἀτιμίαν ταύτην · ἀτιμία γὰρ τῷ βντι τὸ τοιούτοις λατρεύειν τοὺς λογικαίους ἀνθρώπους. Ταύτην δὲ τὴν ἀτιμίαν ἔσχεν ἀπὸ τοῦ καταφρονῆσαι ἐμοῦ, και καταφράζεσθαι τῆς ἐμῆς τιμῆς. Ἄρα οὗ τοιούτοι ἦσαν και οἱ τοῖς ἔθνεοῖς και εἰδωλολάτραις στρατιώταις πρὸς τὸ ἀποκτείνειν Χριστὸν συνεργοὶς χρησάμενοι, και μετόχοις τοῦ ἀσεδήματος ; οἱ και ἴθησαν αὐτῷ, τῷ Χριστῷ δηλαδὴ, σκάνδαλα, και ἠγάπησαν τὴν ἀτιμίαν αὐτοῦ, σταυρώσαντες αὐτὸν, ὡς παράνομον. Ταῦτα δὲ ἐκ τοῦ φρυάγματος ἐποίησαν, ὡς και Δαβὶδ λέγει · *Ἦρα τί ἐφρούαξαν ἔθνη, και ἄνθρωποι ἐμαδέθησαν κενά ;* Οὕτω και ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις οἱ φρουατῶμενοι ἀτιμίαν καρδαίνουσι. Ἐἴρηται γὰρ, *Ἀκάρτος παρὰ Κυρίῳ πᾶς ὑψιλοκάροδος · και, πᾶς ὁ ὑψῶν ἑαυτὸν καταπεινωθήσεται.* Και ὁ ἁγαπῶν δὲ τὸ ἀτιμάζειν και βδελύττεσθαι τοὺς πλησίον, και ἐκ φρυάγματος τοῦτο πάσχων, ἐράτω, τίσι συντέτακται, τοῖς μετόχοις τῶν εἰδώλων, και τέλλα, ὅσα ἐνεπύθη μαρτυροῦνται.

Συστροφή πνεύματος συριεῖ ἐν ταῖς πετέρυξι αὐτῆς, και κατασχυνοθήσονται ἐκ τῶν θυσιῶν αὐτῶν. Ἄσπερ, φησὶ, ἐὰ ἔρησα τῇ κινήσει τῶν πετῶν, σὺν πνεύματι τινι και ἤχη τὸν ἀέρα διατέμνει · οὕτω και αὐτῇ, ἡ Συναγωγὴ δηλαδὴ τῶν ὑπὸ τὴν τοῦ Ἑβραίου βασιλείαν δέκα φυλῶν, καθάπερ ὑπόπετος, εἰς τὴν ἀλλοτρίαν αἰχμάλωτος ἀπαχθήσεται, τῆς ἐμῆς ἔρηξ συνορθώσεως αὐτὴν ἐκεῖ, και ἄλωσις ; ὡσπερ πινὸς συστρόφῆς πνεύματος. Ὑπομενεῖ δὲ ταύτην τὴν εἰσὺν τῆς αἰχμάλωσις ἐκ τοῦ θύειν τοὺς εἰδώλους. Εἰ δὲ και οὕτως ἔχει ἡ γραφὴ · *Συστροφή πνεύματος, σὺ εἰ ἐν ταῖς πετέρυξι αὐτῆς · οὕτως νοητέον, πρὸς τὸν Ἰουδῆν λέγειν τὸν Θεὸν, ὅτι Σὺ, ὦ Ἰούδα, ἐγένου εἷτος τῇ τῶν δέκα φυλῶν βασιλείᾳ τοῦ εἰδωλολατρεῖν. Σὰ γὰρ εἰδῶσα εἰδωλολατροῦντα, τὸν οὕτω νομομαθῆ, τὸν τῷ ναφ̄ προσεδρεύοντα, ὀξυτέρα και αὐτῇ πρὸς εἰδωλολατρεῖαν ἔδραμεν. Εἶχε μὲν γὰρ αὐτῇ πετέρυγας πρὸς τὰ εἰδῶλα κινουμένας · ἀλλὰ και σὺ, ὡσπερ τις πνεύματος συστρόφῆ ἀνέπνευσας ταῖς πετέρυξι, και εὐκρινετοτέρας ἐποίησας. Οὕτω και τῶν Ἰουδαίων εἰ διδάσκαλοι τοὺς πρὸς αὐτοὺς ἀποβλέποντας προσηλύτους ἐποίουν υἱοὺς γέννησ · ὁ δὲ φυλάττεσθαι · ἐκεῖ κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον · Ὅς ἐάν σκανδαλλῶ Ἦρα τῶν μικρῶν τούτων, συμμέρειν Ἰσραὴλ ὀκτώσ κρημασθῆ παρά [s. περι] τὸν τράχηλον αὐτοῦ. Εἶχε και ἡ πᾶσα Συναγωγὴ πετέρυγας, τὸν νόμον και τοὺς προφήτας, δι' ὧν εἰς ἕψος οὐράνιον γινώσκω ; και βλου ὀρθοῦ ἀνεκουφίζετο. Ἐν ταύταις δὴ ταῖς πράξεσι (47) συριεῖ, τουτέστιν ἠχῆται, και ἐξάκουστα φθέγγεται, τὸ πνεῦμα, συστρέφον τὸ γράμμα και πείθον πνευματικῶς νοεῖσθαι. Ὅθεν αὐτοὶ μὴ δεχόμενοι τοῦτο τὸ πνεῦμα, ἀσχυνοθήσονται, ἀποπεσόντες και τῶν θυσιῶν αὐτῶν. Ἐχει και ἡ ψυχὴ πετέρυγας*

A ratus est, hinc ignominiam habuit, propterea quod me aspernaretur, insurgeretque adversus honorem meum. Nonne tales etiam fuerunt, qui ex gentibus idolorum exultantibus militibus ad Domini necem sunt usi? qui et acerosi acti, et impietatis fuerunt consortes, posueruntque ipsi, videlicet Christo, scandala, diligentes ignominiam ipsius, cruci affligentes eum tanquam iniquum. Hæc autem ex fremitu fecerunt, perinde atque David ait: *Cur fremuerunt gentes, et populi meditati sunt vana* 17? Sic apud universos mortales, frementes ac gloriose ignominiam luerantur. Dictum est enim: *Immundus est apud Dominum, quicquid alto corde fuerit* 18. Et, *Quis exaltans semetipsum humiliabitur* 19. Item qui diligit ignominiam et execrationem proximi, B idque ex fremitu patiatur, videat quibusnam idolorum participibus conjunctus sit, atque id genus, quæ hic in modum promit.

VERS. 19. *Turbo spiritus sibilabit in alis ejus, pufeseuque in sacrificiis suis.* Perinde atque aves, inquit, motu alarum, spiritu quodam et sonitu aera dissecant: sic ipsa Synagoga decem sub regno Ephraem tribuum ceu abata in alienam terram captiva abduccatur, mea ira ipsam impetente ac trahente, veluti quodam venti turbine. Sustinet autem hanc captivitatem et ignominiam, quod idolis sacra faciat. Quod si hic textus ita legatur: *Turbo spiritus, tu es in alis ejus*: hunc ad modum intelligendus erit ad Judam verba facere: O Juda, tu causa es decem tribuum regno, cur ad idolorum cultum deflecterit. Nam ubi te conspexisset idola colentem, qui adeo tenchas legem, temploque assidebas, celerior et ipsa ad idololatriam occurrit. Et enim et ipsa habebat alas ad idola concitatas. Enimvero tu veluti turbo venti, inflasti alas et mobiliores reddidisti. Hac ratione Judæorum doctores, ad eos respicientes proselytos faciebant filios gehennæ: quod necessum est observare: postquam juxta verbum Domini 20, *Qui offenderit unum ex hisce minimis, prodest ei, ut ex ejus collo mola asinaria suspendatur*, etc. Erant etiam alæ ipsi universæ 48 Synagogæ, lex et prophetæ, per quas ad altitudinem cœlestis cognitionis rectæque vitæ sufferebatur. In his jam operationibus sibilabit, hoc est sonabit, et sonorum fremitum edet spiritus convertens litteram et persuadens, ut spiritaliter intelligantur. Unde ipsi non accipientes hunc spiritum, pudore suffunderunt, excidentés a sacrificiis suis. Habet anima duas alas, et naturalem legem et doctrinalem: per quas mota ad honestum, sursum ad cœlum fertur. At Spiritus operæ est pretium adesse adminiculationem convertentem sese semper in anima, ita ut nunquam eam deserat, si

17 Psal. II, 1.

18 Isa. LXV, 5.

19 Matth. XXIII, 12.

20 Matth. XVIII, 6.

Variæ lectiones et notæ.

(47) Πετέρυξι, *alis*, Cod. Ven.

celerior futura sit. Hujusmodi anima, etiamsi olim sacrificavit affectibus suis, eosque adoravit, nunc propter eos pudefiet, deflens imprudentiam suam. βοήθειαν, συστρεφουμένην καὶ ἐν τῇ ψυχῇ, καὶ μηδέποτε αὐτῆς ἀπολειπομένην, εἰ μέλλοι εὐκίνητοτέρα ἔσσεσθαι. Ἡ δὲ τοιαύτη ψυχή, εἰ καὶ ποτε ἔθου καὶ προσεκύνει τοῖς πάθεσι, νῦν ἐπ' ἐκείνους αἰσχυνθήσεται, μετακλαίωμένη τὴν ἀβουλίαν.

CAPUT V.

VERS. 1. *Audite hæc, sacerdotes; attendite, domus Israel, et domus regis, aures advertite.* Quia in superioribus accusavit populum et vanos sacerdotes illos, regiamque tribum per Ephraim, nunc iterum omnes veluti sopitos excitat et expergeficit ad audiendum. Quoniam autem sacerdotes intelligentiores aliis reputantur esse, ad illos satis est dicere: *Audite tantum.* Domui vero Israel, hoc est populo, necessarium erat, Attendite diligenter. Nisi enim plerique omnes ex vulgo dictis advertant animum, nihil eorum quæ dicuntur, intelligent. Porro domui regis, hoc est, regibus et optimatibus ipsorum, demandatur auribus percipere, quod plus quippiam, quam audire significat.

Quoniam ad vos est iudicium. Nam sagena est speculæ, ac veluti rete expansum super Itabyrium, quod venantes venationem infixerunt. Ad vos omnes, inquit, est iudicium: hoc est, ad vos pertinet hæc increpatio et reprehensio quam facio. Quale autem hoc iudicium est? Quod prophetis meis omnes vos facti estis laqueus, qui prope quibus dolum meditabamini. Speculam, prophetarum excubias et ordinationem, seu aciem appellavit. Ipsæ enim veluti quidam speculatores fuerunt, annuntiantesventura populo, ut in Ezechiele legitur⁴¹. Et quemadmodum venatores retia expandunt super Itabyrium [mons est Galilææ cum arduus tum sylvatus, unde et omnis generis feras venatoribus præstat], sic et vos insidias vestras contra prophetas statuentes mactatis eos. Potest etiam hanc ad rationem⁴² accipi: Quoniam vos sacerdotes, et reges, et primores populi, in specula constituti a me, et in alto gradu collocati, ut populo quid opus sit facto denuntiatis, rete potius facti estis ad corruptionem ipsorum: etenim sacerdotibus idola fuerunt curæ. Quinetiam reges et principes magnifice et abunde immolabant abominationibus per quas populus corrumpebatur. Hæc et Christi interfecto-ribus, pontificibus, pharisæis et scribis, et regi Herodi convenient, qui rete facti sunt speculæ, hoc est, sublimi Christo, super quo qui steterit, plura et præstantiora cæteris videt. Nonne et in sermonibus ipsum conabantur irretire, ac tandem crucis saganam ipsi fixerunt, variasque sycophantias, ca-

⁴¹ Ezech. iii, 4.

Variæ lectiones et notæ.

(48) Τὸν οὐράνιον, ad caelestem (subaudi locum), Cod. Bav.

(49) Φυλὴν τοῦ Ἐφραϊμ, tribum Ephraim, Cod. Bav.

(50) Scribendum putō ἐπεβουλεύετε, ut et Lonicerus in codice suo legisse videtur.

δύο, τὸν τε φυσικὸν νόμον καὶ τὸν διδακτικόν, ὅς ὢν κινουμένη πρὸς τὸ καλὸν, ἀνάγεται πρὸς τὸν οὐράνιον (48). Ἀλλὰ δεῖ καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος παρρησίαν (48). Ἀλλὰ δεῖ καὶ τὴν τοῦ Πνεύματος παρρησίαν

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

Ἀκούσατε ταῦτα, οἱ Ἰσραεῖς· καὶ προσέχετε, οἱ κοκ τοῦ Ἰσραὴλ· καὶ οἶκος τοῦ βασιλέως, ἐνωτίζεσθε. Ἐπειδὴ προφάσα; κατητιάζατο καὶ τὸν λαὸν καὶ τοὺς ψευδιερεῖς ἐκείνους, καὶ τὴν βασιλικὴν φυλὴν διὰ τοῦ Ἐφραϊμ (49)· νῦν πάλιν πάντας οἰονεὶ κοιμωμένους διυπνίζει καὶ διεγείρει πρὸς τὸ ἀκούσαι. Ἐπεὶ δὲ οἱ ἱερεῖς συνετώτεροι τῶν ἄλλων ἀπαιτοῦνται εἶναι, πρὸς μὲν τούτους αὐταρεῖ; τὸ, Ἀκούσατε, μόνον· τῷ δὲ οἴκῳ Ἰσραὴλ, τούτοι; τῷ λαῷ, προσέχειν ἀναγκαῖον. Εἰ γὰρ μὴ πάνυ πρὸς τοῖς λεγομένοις ἔχει τὸν νοῦν ὁ πολὺς ἄνθρωπος, οὐδὲν συνήσει τῶν λεγομένων. Καὶ τῷ οἴκῳ δὲ τοῦ βασιλέως, φησὶ δὴ τοῖς βασιλεῦσι καὶ τοῖς περὶ αὐτούς, τὸ ἐνωτίζεσθαι ἐντέλλεται, ὃ πλέον τι δηλοῖ τοῦ ἀκούειν.

Διότι πρὸς ὑμᾶς ἔστι τὸ κρίμα, ὅτι παγίς ἐγενήθη[τε] τῇ σκοπιᾷ, καὶ ὡς δίκτινον ἐκτεταμένον ἐπὶ τὸ Ἰταβύριον, ὃ οἱ θηρευόντες τὴν θήραν κατέπηξαν. — Πρὸς ὑμᾶς, φησὶ, πάντας ἔστι τὸ κρίμα· τούτεστιν, Ἡ κρίσις αὐτή, καὶ ὁ ἔλεγχος, ὃν νῦν ποιοῦμαι. Τίς δὲ ἡ κρίσις; Ὅτι τοῖς προφήταις μου πάντες ὑμεῖς παγίς ἐγένεσθε, καὶ ἐπιβουλεύετε (50) αὐτούς. Σκοπιᾶν γὰρ, τὴν τῶν προφητῶν φυλακὴν καὶ τῆσιν ἐκάλεσεν. Αὐτοὶ γὰρ ἦσαν ὡς περτινὲς σκοποὶ, διαγγέλλοντες τῷ λαῷ τὰ ἐπερχόμενα, ὡς καὶ πρὸς Ἰεζεκιήλ (51). Καὶ ὡς περ θηρεῖται τὰ δίκτινα ἰστώσιν ἐπὶ τὸ Ἰταβύριον (ὄρος δὲ τοῦτο τῆς Γαλιλαίας, ὑψηλὸν καὶ βασύ, καὶ διὰ τοῦτο θήραν παντοδαπῇ παρέχον τοῖς θηρευταῖς), οὕτω καὶ ὑμεῖς τὰς ἐπιβουλὰς ὑμῶν κατὰ τῶν προφητῶν ἰστώντες, ἀποσφάττετε (52) αὐτούς. Δύναται δὲ καὶ οὕτως νοηθῆναι, ὅτι Ὑμεῖς οἱ ἱερεῖς καὶ βασιλεῖς καὶ οἱ προῦχοντες (53) τοῦ λαοῦ, ἐν σκοπιᾷ καταστάντες ἐπ' ἐμοῦ, καὶ ἐν ὑψηλῷ βαθμῷ ταχθέντες, ὥστε τῷ λαῷ διαγγέλλειν, ἃ δεῖ πράττειν, παγίς μᾶλλον ἐγενήθητε εἰς διαφθορὰν αὐτῶν τελούντες. Οἱ τε γὰρ ἱερεῖς, εἰδῶλων ἦσαν θεραπευταὶ, καὶ οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ ἀρχόντες μεγαλοπρεπῶς τοῖς βδελύγμασιν ἐπέθεον καὶ πλουσίως, ἐξ ὧν ὁ λαὸς διεφθέρνοντο. Ταῦτα καὶ τοῖς τὸν Χριστὸν ἀποκτείνασιν ἀρχιερεῦσι, φαρισαίοις τε καὶ γραμματεῦσι, καὶ τῷ βασιλεῖ Ἡρώδῃ ἀρμόσει· οἱ παγίς ἐγενήθησαν τῇ σκοπιᾷ, τούτεστι τῷ ὑψηλῷ Χριστῷ, ἐφ' οὗ ὁ ἰστάμενος, καὶ πλείω καὶ κρείττω τῶν ἄλλων βλέπει. Ἡ οὐχὶ καὶ ἐν λόγοι; αὐτὸν ἐπεχείρουν παγιδεῦειν, καὶ τελευ-

(51) Πρὸς Ἰεζεκιήλ ὁ Κυριὸς εἶπε· Σκοπὴν τεθήκατε τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ, ad Ezechielem Dominus dixit: Speculam posuisti domui Israel, Cod. Ven.

(52) Ἀποσφάττετε, Cod. Bav.

(53) Βασιλεῖς, οἱ προῦχοντες, et reges qui excellitis, Cod. Bav.

εἶλον τὴν τοῦ σταυροῦ παγίδα αὐτῷ ἐπῆξαν, καὶ αὐτὸς πολυπλόκουσ σουκοφαντίας, καὶ ψευδομαρτυρίας, ὡς δίκτυα ἐξέπέτασαν· Καὶ διδάσκαλος δὲ τις ταχθεὶς εἶναι, καὶ ἐφ' ὑψηλοῦ βαθμοῦ ὢν, ἐὰν ἢ βίον ἐπίμωμον ἔχη, ἢ δόγματα στρεβλά, παγίς γίνεται τοῖς πρὸς αὐτὸν βλέπουσιν, ἐν τῇ σκοπιᾷ ἰστάμενος, καὶ δίκτυον, οὐχ ὅσον οἱ Χριστοῦ μαθηταὶ καὶ (54) ἀλιεὶς εἶχον, δηλαδὴ (55) τοῖς θαύμασι συμπεπλεγμένον, ἀλλ' ὁ οἱ θηρεύοντες αἶε τὴν ψυχικὴν θήραν δαίμονες κατέπηξαν (56). Ἀκούσομεν οἱ ἀπολλύντες ψυχὰς, τίνος ἐσμὲν δίκτυον, καὶ οὐκ οὐχὶ Θεοῦ, κἀν ἐν τῇ σκοπιᾷ ἰστάμεθα.

Ἐγὼ δὲ παιδευτὴς ἑμῶν, ἐγὼ ἔγνω τὸν Ἐφραϊμ, καὶ ἐν Ἰσραὴλ οὐκ ἀπέστησα ἀπ' ἐμοῦ. Διότι νῦν ἐξεπόρνευσεν Ἐφραϊμ, ἐμίανθη Ἰσραὴλ. Ἐπειδὴ, φησὶ, τοιοῦτοι ἐγένεσθε, παιδείαν ὑμῖν ἐπέξω, τὴν τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ παντὶ τῷ λαῷ, οὐδ' ἐὰν τοῦ Ἰσραὴλ ἐδῆλωσεν. Ἐγνων γὰρ τὰ ἔργα αὐτῶν, διότι οὐδὲ ἀπέστησα αὐτοὺς ἀπ' ἐμοῦ, ὥστε μακρὰν εἶναι ἀπ' αὐτῶν, καὶ μὴ βλέπειν αὐτοὺς, ἀλλὰ Θεὸς ἐγγίζων ἐγὼ εἰμι. Μὴ ποτε δὲ, ἐπειδὴ πᾶσα παιδεία Κυρίου ἐξ ἀγάπης γίνεται, κατὰ τὸν Σολομῶντα, τὸ, Ἐγνων, ἀντὶ τοῦ, ἠγάπησα, ἐνταῦθα κεῖται, ὥστε λέγειν τὸν Θεόν· Ἐγὼ παιδεύω αὐτοὺς, διότι ἠγάπησα τὸν Ἐφραϊμ, καὶ τὸν Ἰσραὴλ οὐκ ἀπέστησα ἀπ' ἐμοῦ. Κἀν γὰρ πορνείῃ εἰς εἰδωλολατρείαν, ἀλλ' οὐδὲ οὕτως· ἀπωσάμην αὐτὸν, ἀλλὰ σὺνεῖμι τούτῳ. Ταῦτα δὲ καὶ τοῖς ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν προφήτην εἰρημένους συνάδει, ὅτε τὴν πόρνην προσετάχθη λαβεῖν. Τίς οὐκ ἀγαπήσει τοιοῦτον ἐπιστάτην, οὐ θυμῷ παιδεύοντα, ἀλλὰ τῇ ἀγάπῃ; Ταῦτα καὶ διδασκαλία παντὶ ἄρχοντι, ὥστε μὴ πρὸς ὀργὴν κολάζειν, ἀλλὰ πρὸς παιδεύειν καὶ ὠφελίαν.

Οὐκ ἔδωκαν τὰ συμβούλια αὐτῶν, τοῦ ἐπιστρέψαι πρὸς τὸν Θεόν αὐτῶν· ὅτι πνεῦμα πορνείας ἐν αὐτοῖς ἔστι. Τὴν δὲ Κύριον οὐκ ἐπέγνωσαν. Προαιρετικὴ δεικνύται διὰ τούτων καὶ ἰθελούσιος ἢ κακία αὐτῶν· Οὐ γὰρ ἔδωκαν, φησὶ, τοὺς λογισμοὺς αὐτῶν ὅπως εἰς τὴν ἀληθῆ θεογνωσίαν, διότι τὸ τῆς πορνείας πνεῦμα ἐν αὐτοῖς ἰδέξαντο καὶ τῆς εἰδωλολατρικῆς καὶ τῆς σωματικῆς, καὶ διὰ τοῦτο τὸν Κύριον οὐκ ἐπέγνωσαν. Τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκοτὸς; πῶς δύναται τις δυοὶ κυρίοις δουλεύειν; Οὕτω καὶ ἐν ψυχῇ οὐκ ἔστιν ἐλεημοσύνην συνεῖναι (57) καὶ φιλοπλουτίαν, ἢ τρυφήν καὶ σωφροσύνην, ἢ θυμὸν καὶ ταπεινοφροσύνην, ἢ ἀλθροσύνην καὶ ἀνθρωπαρέσκειαν.

temperantia, seu animus fastuosus et humilia respiciens spiritus, seu veritas et studium quo hominibus placeamus.

⁵⁴ II Cor. vi, 14. ⁵⁵ Matth. vi, 24.

lumnias et falsa testimonia, seu retia expandunt? Præterea, qui constitutus est, ut doctorem agat, ac super excelsum gradum doceat, si vel reprehensibilem vitam duxerit, vel adulterinam pravamque doctrinam evulgaverit, rete sit iis qui in eum modum desigunt oculos, ipse, inquam, in specula collocatus. Rete autem sit, non quale Christi discipuli piscatores habuerunt, verbum nempe, miraculis connexum, sed enim quale venantes semper venationem animorum dæmones infixerunt. Audiemus autem, qui animas perdimus, cuius rete simus. Nec enim Dei, etiamsi in specula stemus.

Vers. 2, 3. *Ego vero castigator vester, ego novi Ephraim, et Israel non dimovi a me. Quoniam etiamnum fornicatus est Ephraim, et Israel coinquinatus est.* Quia, inquit, tales fuistis, castigationem vobis inducam, captivitatem nimirum, cum eximiis vestris, quos per Ephraim intellexit, tum omni populo, quos per Israel signavit. Novi enim opera ipsorum, eo quod eos non ita a me constituerim, ut longe ab illis absim, nec in eos intuear, verum enim Deus appropinquans ego sum. Forsan, quod omnis castigatio Dei ex dilectione fiat, juxta Salomonem, *Novi*, pro dilexi, hoc loci positum est: perinde ac si dicat Deus: Ego castigo eos, eo quod dilexerim Ephraim, nec Israel longe a me transulerim. Etsi enim fornicetur, et idola sequatur, nec sic tamen ipsum repulsi. Hæc etiam iis quæ in principio a propheta dicta sunt, convenient, quando demandaretur ei, ut scortum in uxorem duceret. Quis ergo non amore prosequatur talem præceptorem, non indignatione quadam et furore erudientem castigantemve, cæterum charitate? Hæc doctrinæ loco esse debent cuique principium, ut suos non ad iracundiam puniat, verum ad castigationem et commoditatem.

Vers. 4. *Non dederunt consilia sua, ut converterentur ad Deum suum, quoniam spiritus fornicationis in ipsis est, Dominum autem non agnoverunt.* Deliberatoria per hæc, adeoque voluntaria ipsorum demonstratur vitiositas. Non enim dederunt, inquit, cogitationes suas omnino ad veram Dei cognitionem, quandoquidem spiritum fornicationis cum idololatriæ, tum corporalis in sese receperint, eamque ob causam Dominum non agnoverint. *Quæ enim communicatio lumini ad tenebras* ⁵⁴ ⁵⁵? Quomodo duobus quispiam dominis inservire potest ⁵⁶? Ita et in rebus animarum sit. Non potest illic adesse affectus miserans, pauperibus imperitians aliquid, et divitiarum amor seu voluptas et

Varie lectiones et notæ.

(54) Deest καὶ, et in cod. Ven.
(55) Λέγω, dico, Cod. Ven.

(56) Κατέπηξαν, Cod. Ven.
(57) Εἶναι, esse, Cod. Ven.

VERS. 5. *Humillabiturque injuria Israel, in conspectu ipsius.* Injuriam, Dei contemptum appellat, et ab ipso *defectionem quæ captivis* quadantenus obviat, vel arrogantiam qua laborabant, rerum abundantia luxuriantes. Aperte itaque videbunt, qualisnam sit impietatis fructus et superbæ: hoc enim indicat, quod ait, *In faciem ejus.* Injuria est alias nec minima contumelia Israeli idolorum servitus. Quid enim vanus, hominem, ratione præditum, signa vel lapides Dei loco colere? Humiliata est quoque deicidarum in Christum injuria. Quoniam vero vultus ipse potissimum solet esse signum et indicium, in rem manifestissimam respexit ipsis humiliatio, in legem dico et circumcisionem. Certissimus enim ipsis character evidentissimusque signum lex. *Manifestavit enim, inquit, justificationes et judicia sua Israeli, non per æque omnî genti fecit*⁵⁸. Deinde circumcisio sigillum ipse erat et insigne. Porro nimis divinis bonis cum injuria nenti, dejectis prodest, maxime si in faciem ejus fiat, hoc est, si humiliationis suæ causam simul æternam, ac sensum quodam cum percipiat.

Israel et Ephraim debilitabuntur in injustitiis suis, et languet Judas una cum ipsis. In bello debilitati vincuntur, captivitatisque tempore ceu debiles servi erunt. Præterea Juda regnum infirmabitur cum ipsis, quandoquidem et Syriæ reges et Babylonit plerasque ipsius civitates diruerint, præterquam quod decem in Samaria tribus ceperint, et in servitutem suam secum abduxerint: hanc ob rem et posteriore loco Juda recordatus est. Quis de re vero hæc utrique patientur? Propter injustitias suas, quibus se mutuo confecerunt, et Injuria in Deum existerunt, honorem, natura ipsi convenientem, in alios transferentes: proinde qui Dominum non habet, infirmus est. Ait enim David: *Robur meum et laudatio mea Dominus*⁵⁹: ac divus Paulus: *Omnia possum in eo, 51 qui me confortat, Christo*⁶⁰. Etenim Christus Dei est potentia, citraque ipsum nihil quidquam facere valens. Qui igitur vel Græcus vel Hebræus perficiet virtutem?

VERS. 6. *Cum pecudibus et vitulis proficiantur exquirere Dominum, et nequaquam inveniunt eum.* *Declinavit ad ipsa, quoniam Dominum dereliquerunt.* In periculis et calamitatibus constituti, conantur victimis se placare sibi, at non inveniunt me: deflexi enim ab ipsis, ob eam nimis rationem, quod priores ipsi me deseruerint. Cur vero sacrificantibus ipsis non apparuit Dominus? An propterea, (63) quod non ex toto hoc animo facie-

A *Kai ταπεινωθήσεται ἡ ὄψις τοῦ Ἰσραὴλ, εἰς πρόσωπον αὐτοῦ.* Ὑβριν τὴν τοῦ Θεοῦ καταφρόνησιν φησι καὶ τὴν ἀπ' αὐτοῦ ἀποστασίαν, ἥτις ἀιχμαλωτισθεῖσι (58) μετριώτερα γέγονεν ἢ τὴν ἀλαζονείαν, ἣν εἶχον τοὶ ἀγαθοὶ εὐθηνούμενοι. Προφανῶς οὖν, φησὶν, ὄψονται ὁποῖος ὁ τῆς ἀσεβείας καρπὸς καὶ τῆς ἀλαζονείας. Τοῦτο γὰρ ὁλοῖ τὸ, *Εἰς πρόσωπον αὐτοῦ.* Ὑβρις τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ἄλλως ἢ εἰδωλολατρεία· αὐτοῦ γὰρ ἐκείνου, λογικοῦ ὄντος ὕβρις κατ' ἀδόξια μεγίστη τὸ τοῖς θεοῖς λατρεύειν. Ἐταπεινώθη καὶ πᾶν θεοκτόνον ἢ εἰς τὸν Χριστὸν ὕβρις. Ἐπεὶ δὲ μέγιστα χαρακτηριστὸν αὐτοῖς ἀπέσχεψεν (59) ἢ ταπεινώσεως, εἰς τὸν νόμον, φησὶ, καὶ τὴν περιτομὴν. Ἰδιαίτατος γὰρ χαρακτήρ αὐτοῖς ὁ νόμος. Ἐγνώριστο γὰρ, φησὶ, δικαιοσύνας καὶ κρίματα αὐτοῦ τῷ Ἰσραὴλ. Ὄχι ἐποίησαν οὕτως παντὶ εἶδεναι. Καὶ ἡ περιτομὴ δὲ σφραγὶς ἦν αὐτοῖς καὶ ἐπίσημον. Καὶ ψυχῇ δὲ, ὕβριστικῶς χρωμένη τοῖς θεοῖς ἀγαθοῖς, λυσitteλής (60) ἢ ταπεινώσει, καὶ μάλιστα εἰάν εἰς πρόσωπον αὐτῆς γίνηται. τουτέστιν, εἰάν συνορᾷ τὴν αἰτίαν τῆς ταπεινώσεως, καὶ αἰσθησὶν λαμβάνουσα, ἐπιγνώσκη αὐτὴν.

Kai Ἰσραὴλ καὶ Ἐφραὶμ ἀσθενήσουσιν ἐν ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν, καὶ ἀσθενήσεται Ἰούδας μετ' αὐτῶν. Καὶ ἐν τῷ πολέμῳ ἀσθενήσαντες ἡττηθήσονται, καὶ κατὰ τὸν τῆς ἀιχμαλωσίας καιρὸν, ὡς δοῦλοι ἀσθενεῖς ἔσονται. Ἀλλὰ καὶ ἡ τοῦ Ἰούδα βασιλεία ἀσθενήσει σὺν αὐτοῖς. Καὶ γὰρ αὐτῶν πᾶσαι πόλεις οὗ τῆς Συρίας βασιλεῖς καὶ οἱ Βαβυλωνίους καθέλιον, μετὰ τὸ ἀνδροποδοθεῖσθαι τὰς ἐν Σαμαρείᾳ δέκα φυλάς· διὸ καὶ ὕστερον τοῦ Ἰούδα ἐμνήσθη. Διὰ τί δὲ ταῦτα κείσονται ἀμφοτέρω; Διὰ τὰς δουλίας αὐτῶν, ἃς τε ἀλλήλους ἠδίκουν καὶ ἃς τὸν Θεὸν ἠδίκησαν, τὴν αὐτῶν φύσει προσήκουσαν τιμὴν ἄλλοις προστιθέντες. Ὁ οὖν τὸν Κύριον μὴ ἔχων, ἀσθενεῖ· φησὶ γὰρ ὁ Δαβὶδ· Ἰσχυρὸς μου καὶ ἔμνηστίς μου ὁ Κύριος· καὶ ὁ Παῦλος, Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμούμενί με Χριστῷ. Χριστὸς γὰρ, Θεοῦ δύναμις, καὶ χωρὶς αὐτοῦ οὐ δυνάμεθα ποιεῖν οὐδέν. Πῶς οὖν ἢ Ἑλλήν ἢ Ἑβραῖος τελειώσει ἀρετὴν; ἐπιγνώσκη;

D *Μετὰ προθύτῳ καὶ μίσχῳ παρεύσονται τοῦ ἐκζητῆσαι τὸν Κύριον, καὶ οὐ μὴ εὕρωσιν αὐτόν· ἐκκέκλιεν ἀπ' αὐτῶν, οὗτις τὸν Κύριον ἐγκατέλιπον.* Ἐν τοῖς δευτέροις γενομένοις, φησὶν, ἐπιχειρήσουσι διὰ θυσιῶν ἐξελεῖσθαι με, ἀλλ' οὐχ εὕρωσιν: με· ἐξέκλινα γὰρ ἀπ' αὐτῶν· καὶ ἡ αἰτία, οὗτις αὐτοὶ πρῶτοί με ἐγκατέλιπον (61). Διὰ τί δὲ θυσιάζουσιν αὐτοῖς οὐχ ἐνεφανίζετο (62) ὁ Κύριος; Ἡ δόξα οὐκ ἐξ ὄλης ψυχῆς τοῦτο ποιοῦν, ἀλλὰ ψυχρῶς καὶ πρὸς

⁵⁸ Psal. cxlvii, 20. ⁵⁹ Psal. xvii, 2. ⁶⁰ Philipp. iv, 13.

Varia lectioes et notæ.

(58) Αἰχμαλωτισθέντων, captivi cum essent, Cod. Ven.

(59) Ἐπέσχεψεν, Cod. Bav.

(60) Scribendum fortasse λυσitteλής.

(61) Ὅτι τὸν Κύριον ἐγκατέλιπον, quia Dominum

dereliquerunt, Cod. Bav.

(62) Ἐνεφανίζετο, Cod. Ven.

(63) Sequentia citra interrogationem in utriusque codice, cum Bav. tum Ven., effertuntur, sic: *Vel quia ex tota anima hoc non faciebant: vel quia, etc.*

καιρόν· ὁ δὲ νόμος, ἐξ ὅλης τῆς καρδίας, καὶ ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς, καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας ἀγαπᾶν τὸν Θεὸν διακελεύεται· ἢ ὅτι ἐξεπορεύοντο πρὸς τοὺς ψευδεῖς θεοὺς, ὡς εἰς Κύριον· οὐχ εὐρίσκειτο δὲ αὐτοῖς ὁ ὄντως Κύριος, ὡς περ καὶ τὸ εἰδωλὸν ζῶντα Κύριον ἔλεγον. Σημειῶσαι δὲ δύο προσώπων ἔμφασιν. Ἐκκλήλικα γὰρ ἀπ' αὐτῶν, φησὶν, ὁ Κύριος, *ὄει τὸν Κύριον κατέλιπον* (64). Εἰ δὲ καὶ τὸ Πνεῦμα ταῦτα λέγει ἐν τῷ προφήτῃ, ἰδοὺ καὶ τὸ τρίτον πρόσωπον. Ὅρα δὲ, ὅτι τὰς νομικὰς θυσίας κατέπαυσεν ἡδὴ· ἀδύνατον γὰρ αἷμα ταύρων καὶ τράγων ἀφαιρῆν ἁμαρτίας. Μόνη γὰρ καὶ πίστευ καὶ βαπτίσματι ὁ Κύριος εὐρίσκειται, ὁ τὰς ἁμαρτίας ἀφαιεῖ. Ἀλλὰ καὶ τῆ ζητοῦση τὸν Κύριον ψυχῆ μετὰ ἡλιθιότητος, ἣν παρεμφαίνει τὰ πρόβατα, οὐχ εὐρίσκειται: (65). *Γίνεσθε γὰρ, φησὶ, φρόνιμοι, ὡς οἱ ὄφεις* (66)· καὶ, *Ἐν σοφίᾳ περιπατεῖτε*. Ἀλλ' οὐδὲ μετὰ δυνάμει σωματικῆς, ἣν ὑποδηλοῦ τὸ τῶν βοῶν γένος. Ἡ γὰρ δύναμις τοῦ Θεοῦ, ἐν ἀσθενείᾳ τελειοῦται· καὶ Ὅσον ὁ ἔξω ἀνθρώπος φθείρεται, τοσοῦτον ὁ ἔσω ἀνακαινοῦται.

Ἐπιπέσει δὲ ἡ πόλις, καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐκείνην καταλάβουσιν, καὶ κατακαύσουσιν αὐτήν, καὶ οἱ κτήνη αὐτῶν ἐκείνην κατακαύσουσιν. Ὁ μὲν νόμος ἐκώλυεν ἀλλόφυλον γυναῖκα λαμβάνειν, Μήποτε, φησὶν, ἀπιστήσῃ τὸν εἰδὼν σου ἀπ' ἐμοῦ, καὶ πορευθῆς λατρεύσῃ θεοῖς ἑτέροις· ὁ καὶ Σολομὼν] πέποιθεν. Αὐτοὶ δὲ ἀλλοφύλους γυναῖκας λαμβάνοντες, ἐπαυδοῦσιν ἐξ αὐτῶν. Ἡ ἀλλότρια φησὶ τέκνα, τὰ ἐξ αὐτῶν τῶν Ἰσραηλιτῶν γυναικῶν γεννηθέντα. Οὐχ ἐμὰ γὰρ, φησὶ, ταῦτά ἐστιν, οὐδὲ ἐμοὶ ἀντέθησαν, ἀλλὰ τοῖς εἰδώλοις. Ἀλλότρια οὖν εἰσιν. Ἐρυσίθην δὲ λέγει, τάχα μὲν καὶ αὐτὴν τὴν ἐπισυμβαλίνουσαν βλάβην τοῖς καρποῖς ἐκ τῆς τοῦ ἀέρος δρόσου· τάχα δὲ καὶ τὴν τῶν πολεμίων (67) πληθύν, ἥτις ἐρυσίθης δίχην, αὐτοῦς τε τοὺς ἀνδρας διέφθειρε καὶ τοὺς κτήνη αὐτῶν, τουτέστι τὰς κληρονομίας ἐδήλωσε (68) καὶ ἠφάνισεν. Εἰκότως δὲ τέκνων μνησθεὶς, καὶ κληρῶν ἐπιμνήσθη, μονονουχὶ τοῦτο λέγων· ἔτι [f. βτι] Ἐπειδὴ ἀλλότρια εἰσι τὰ τέκνα, εἰκότως οὐδὲ κληρῶν εἰσιν ἄξια. Ἐἴπε δὲ τὸ, Νῦν, ἵνα διγλώσῃ, ὅτι οὐκ εἰς μακρὴν ἐστὶ ταῦτα. Καὶ οἱ Χριστοκτόνοι τέκνα ἀλλότρια ἦσαν. *Εἰ τέκνα γὰρ, φησὶ, τοῦ Ἀβραάμ ἦτε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραάμ ἐποιεῖτε ἄν· διὰ τοῦτο καὶ ἡ τῶν Ῥωμαίων στρατιὰ ἐπαφείθη αὐτοῖς ἄνωθεν καὶ ἐξ οὐρανοῦ, ὡς ἡ ἐρυσίθη, καὶ διέφθειρεν αὐτούς τε καὶ κληρῶν αὐτῶν, τουτέστι, πάσας τὰς χώρας, ἃς κατεκληροδότησεν αὐτοῖς ὁ τοῦ Ναυῆ Ἰησοῦς· ἢ καὶ τὰς ἱερατικὰς καὶ ἀρχιερατικὰς (68) αὐτῶν ἄξιας.* Ὅταν δὲ καὶ ἐν τῇ ψυχῇ γεννηθῶσι

bant, sed frigide et ad tempus? Lex vere ex toto corde, ex tota anima, et ex tota mente diligere Deum præcipit. Vel ideo, quod proficiscebantur ad vanos deos tanquam ad Dominum, non inveniebatur autem ipsis, qui vere est Dominus. Jam quanta impietate idolum viventem Deum dicebant? Observa autem duarum personarum indicium. *Declinavit*, inquit, *ab ipsis* Dominus, *quoniam Dominum dereliquerunt*. Quod si Spiritus hæc in propheta dicat, ecce tertiam personam. Expende porro, quod legalia sacrificia desierunt jam. Nam impossibile erat, sanguinem taurorum et hircorum auferre peccata⁶⁵. Sola namque fide et baptisinate invenitur Dominus, peccata dimittens. Præterea quaerenti Dominum animæ cum stoliditate, quam præ se pecudes ferunt, non invenitur: *Estote enim*, inquit, *prudentes, sicut serpentes*⁶⁶, et: *In sapientia circumambulate*⁶⁷. Nec potentia etiam corporali [quam boum genus significat] invenitur Deus. Nam *Potentia Dei in infirmitate perficitur*, et: *Quantum exterior homo corrumpitur, tanto interior innovatur*⁶⁸.

VERS. 7. *Quoniam filii alieni nati sunt ipsis, et nunc devorabit eos ærugo et sortes eorum*. Lex quidem vetuit non accipere uxorem ex alienigenis, *Ne*, inquit, *faciat deficere filium tuum a me, et profectus serviat aliis diis*⁶⁹: quod et Solomoni contigit. At ipsi alienigenas ducentes in uxores, pueros ex ipsis gignebant. Vel alienos sibi appellat natos etiam ex Israelitidibus. Non enim, inquit, mei sunt liberi, neque mihi sunt dicati, cæterum idolis: alieni igitur sunt. *Æruginem* vocat partim ipsam frugibus accidentem noxam, ex aeris rore: partim etiam hostium multitudinem, quæ æruginis instar, ipsos homines corrumpit, et sortes, hoc est hæreditates ipsorum vastavit delevitque. Merito autem filiorum mentione facta, meminit juxta sortium, tantum non hoc dicens: Quoniam alieni; sunt liberi, indigni sunt merito hæreditate. Dicit autem, *Nunc*, peculiariter **52** idco, ut significet hæc non diu abfutera. Christi occisores, alieni etiam filii fuerunt: *Nam si filii*, inquit, *Abrahæ essetis, opera quoque Abrahæ faceretis*⁷⁰. Hinc et Romanorum expeditio desuper ipsis et ex cælo veluti ærugo admissa est, quæ cum ipsos, tum sortes eorum corrumpit, hoc est, omnes regiones quas ipsis hæreditatis vice distribuit Nave filius Jesus: vel sacerdotales, adeoque pontificias ipsorum dignitates. Quando vero in anima nati fuerint filii, abalienati a Deo et remoti a testamentis ejus, ad quos dicere queat Deus: *Filii alieni mentis sunt mihi*⁷¹ [sunt

⁶⁵ Hebr. x, 4. ⁶⁶ Matth. x, 16. ⁶⁷ Coloss. iv, 5. ⁶⁸ II Cor. iv, 16. ⁶⁹ Exod. xxxiv, 16. ⁷⁰ Joan. v, 43. ⁷¹ Psal. xvii, 46.

Variæ lectiones et notæ.

(64) Ἐγκατέλιπον Cod. Ven.

(65) Εὐρίσκειται Κύριος Cod. Ven.

(66) Verba ut serpentes desunt in col. Ven.

(67) Πολέμων, bellorum Cod. Bav.

(68) Ἐδήσε Cod. Bav.

(68*) Ἀρχικάς Cod. Ven.

autem hæc vel impia dogmata, vel prava opera], A tækna ἀπληροτριωμένα τοῦ Θεοῦ, καὶ ζένα τῶν δια-
 tum talium matrem animam ærugo corrumpit, in
 ipsa facta affectio, ex principe potestatis aeris, ef-
 ficaciter operantis in filiis inobedientiæ, nec ipsam
 tantummodo, verum etiam sortes ipsius; privatur
 enim cælestibus mansionibus quas per quamlibet
 virtutem hæreditario acceptura erat, ad quamli-
 bet perducta, quas manus Domini Jesu Christi dis-
 tribuunt. De quibus et David ait: *In manibus tuis*
sortes meæ 66.

μένη, ἃς αἱ χεῖρες τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ διανέμουσι, *οἱ κληροί μου*.

VERS. 8. *Canite tuba super colles, strepitum et*
sonitum facite super alta, prædicate in domo On.
 Cum supra dixisset: quoniam *Nunc ærugo devora-*
vit ipsas 66, indicans per *nunc*, citra cunctationem
 superventura eis dura, præcindit jam idolorum
 imbecillitatem dicens: Quia super colles et monti-
 um juga immolabatis, atque a deo in domo
 Bethel, quam nominavit domum On, hoc est inu-
 tilis. Quem enim On septuaginta dixerunt, hunc
 reliqui interpretes inutilem reddiderunt. Erat au-
 tem idolum, vel imago vacæ in Bethel. Implorate
 ergo jam opem deorum, in hisce locis cultorum:
 præterea bellicis turbis et hostilibus vociferationi-
 bus utimini, adversum hostes impetum et irritatio-
 nem facientes, ipsosque locos in quibus litabatis,
 et auxilium deorum sacrificia recipientium, vobis-
 cum habentes.

VERS. 8, 9. *Sublatus est Benjamin, Ephraim in*
extinctionem factus est. Benjamin appellat duarum
 tribuum regnum, quod multis in locis Judam vocat:
 interdum quidem ab Juda, interdum vero a
 Benjamin, totum synecdochice nominat. Ait ergo
 quod Hierosolymitani defecerunt, hoc est, e medio
 sublatis sunt, perierunt, ut qui ipsi impie egerint.
 Etenim Astartæ deæ sacrificabant in excelsis, et
 solem adorabant, ut Ezechiel testatur (74).

53 *In die redargutionis, in tribubus tuis, Israel,*
monstravi fidelia. Quæ, inquit, dixi ipsis per pro-
 phetas, in quibus mihi nulla est adhibita fides,
 hæc nunc per ipsa opera cunctis tribubus fidelia
 monstrabo, in quibus diebus arguam iniquitates
 ipsorum, puniens eos. Nam *monstravi*, est pro
 monstrabo, veluti illud: *Foderunt manus meas et*
pedes meos 67, pro fodlent. Utitur autem Scriptura
 talibus verbis præcritis pro futuris, ut ostendat
 Deo nihil futurum esse, verum omnia ipsum præoc-
 cupare. præsentia et prædefinitione. Simul autem
 ut certos nos reidat, quod omnia sic contingent.

66 Psal. xxx, 16. 66 Isa. li, 8. 67 Psal. xxi, 17.

Varie lectiones et notæ.

(69) Κληρονόμους, hæredes, Cod. Bav.

(70) Ἦν, quam, Cod. Bav.

(71) Ἐσθίετε καὶ ἐν τῷ Θαβὴλ, comeditis etiam
 in Thabel, Cod. Ven.

(72) Θαβὴλ, Thabel, Cod. Ven.

καὶ ζένα τῶν δια-
 Οηκῶν, πρὸς οὓς ἂν εἴποι ὁ Θεός· *Υἱοὶ ἀλλέτριοι*
ἐνθυσαντό με· ταῦτα δὲ εἰσιν ἡ δόγματα ἀθεα,
ἡ ἔργα παράνομα· τότε τὴν τῶν τοιοῦτων μητέρα
ψυχὴν, ἡ ἐρυσίθη καταφθείρει, ἡ ἐγγινομένη αὐτῇ
διάθεσις ἐκ τοῦ ἀρχοντος τῆς ἐξουσίας τοῦ ἀέρος,
τοῦ ἐνεργούντος ἐν τοῖς υἱοῖς τῆς ἀπειθείας· οὐκ
αὐτὴν δὲ μόνην, ἀλλὰ καὶ τοὺς κληρούς (69) αὐτῆς.
Στερεῖται γὰρ τῶν ἐν οὐρανοῖς μονῶν, ἃς ἐμελλε
κληρονομεῖν δι' ἐκάστης ἀρετῆς πρὸς ἐκάστην φρο-
πρὸς δὲ (70) καὶ Δαβὶδ λέγει· Ἐν ταῖς χερσὶ σου

Σαλπίζετε σάλπιγγι ἐπὶ τοὺς βουνούς, ἡχή-
σατε ἐπὶ τῶν ὕψηλῶν, κηρύξατε ἐν τῷ οἴκῳ Ὁν.
 Εἰπὼν ἀνωτέρω, ὅτι *Nun* ἡ ἐρυσίθη καταφάγεται,
 καὶ δηλώσας διὰ τοῦ, *Nun*, ὅτι ταχέως αὐτοῖς ἐπι-
 στήσεται τὰ δεινὰ, κωμῶδει νῦν τὴν τῶν εἰδύλων
 ἀσθένειαν, λέγων, ὅτι Ἐπειδὴ ὑμεῖς ἐπὶ τῶν βου-
 νῶν καὶ ἐπὶ τῶν ὕψηλῶν ἐθύετε ἐν τῇ Βαιθὴλ (71)
 (ἦν ὠνόμασεν οἶκον τοῦ Ὁν, τουτέστι τοῦ ἀνωφελούς.
 Ὁν γὰρ εἶπον οἱ Ἐβδομήκοντα Ὁν, τοῦτον οἱ ἄλλοι
 ἐρμηνεύται, ἀνωφελῆ, ἐκπεδῶκασιν. Εἶδωλον δὲ δα-
 μίλειος ἦν ἐν Βαιθὴλ (72)), ἐπικαλέσαθε τὴν βοή-
 θειαν τῶν ἐν τοῖς τόποις τούτοις θεραπευομένων θεῶν,
 καὶ ταῖς πολεμικαῖς σάλπιγγι καὶ τοῖς ἀλαλαγμοῖς
 ἀπὸ τῶν ὕψηλῶν χρήσαθε, ὀρμητήρια ποιούμενοι
 κατὰ τῶν ἐγθρῶν, αὐτοὺς τοὺς τόπους, ἐν οἷς ἐθύε-
 τε, καὶ τὴν βοήθειαν τῶν τὰς θυσίας δεχομένων
 θεῶν μεθ' ἑαυτῶν ἔχοντας.

Ἐξέστη Βενιαμὴν, Ἐφραὶμ εἰς ἀφανισμόν ἐγένε-
 το. Βενιαμὴν λέγει τὴν τῶν δύο φυλῶν βασιλείαν,
 ἣν πολλαχοῦ (73) Ἰούδα καλεῖ· ποτὲ μὲν γὰρ ἀπὸ
 τοῦ Ἰούδα, ποτὲ δὲ ἀπὸ τοῦ Βενιαμὴν τὸ ὄλον καλεῖ
 συνεκδοχικῶς. Φησὶν οὖν, ὅτι καὶ οἱ ἐν Ἱεροσολύμοις
 ἐνέστησαν [ἢ ἐξέστ.], τουτέστιν, ἐκ μέσου ἐγένοντο,
 ἀπώλοντο, ὡς καὶ αὐτοὶ ἀσέθησαντες. Καὶ γὰρ τῇ
 τε Ἀσάρτη ἐθου ἐν τοῖς ὕψηλοις, καὶ τῷ ἡλίω
 προσεκύουν, ὡς καὶ Ἰερικεῖα φησὶν· ὅθεν καὶ τινες
 αὐτοὺς ἐνόησαν οἶκον Ὁν λέγεσθαι, τουτέστι τοῦ
 ἡλίου· ὡς περ οἶκος Θεοῦ, οἱ εὐσεβεῖς.

Ἐν ἡμέρᾳ ἐλέγχου ἐν ταῖς φυλαῖς σου, Ἰσραὴλ,
 ἐδειξα πιστά. Ἄ, φησὶν, ἔλεγον αὐτοῖς διὰ τῶν προ-
 φητῶν τῶν ἔργων, πάσαις ταῖς φυλαῖς δεῖξω πιστά,
 ἐν αἷς ἡμέραις ἐλέγχω τὰς παρανομίας αὐτῶν,
 κολάζων αὐτοὺς· τὴ γὰρ, Ἐδειξα, ἀντὶ τοῦ, δεῖξω,
 ὡς τὸ, Ὁρυξαν χεῖράς μου καὶ πόδας μου, ἀντὶ τοῦ,
 ὀρύξουσι. Χρηται δὲ τοῖς ῥήμασιν ἡ Γραφή οὕτως,
 ἵνα (75) δεῖξῃ, ὅτι Θεῶν οὐδὲν μέλλον, πάντα δὲ προ-
 λαμβάνει τῇ προγνώσει καὶ τῷ προορισμῷ· ἅμα δὲ,
 ἵνα πληροφορήσῃ ἡμᾶς, ὅτι πάντως ἐκθήσεται τὰ
 λεγόμενα. Καὶ ὡς περ ἀδύνατόν ἐστι τὰ ἤδη γεγεννη-
 μένα μὴ γεγενῆσθαι, οὕτως ἀδύνατόν ἐστι καὶ ταῦτα

(73) Πανταχοῦ, ubique, Cod. Bav.

(74) Ἦν Venetus addit: ut et Ezechiel testatur.
 Quare nonnulli existimant eos domum On, solis
 videlicet, appellari. Ita et Cod. Bav.

(75) Ἄμα μὲν, in, partim ut, Cod. Bav.

μη ἐπεσθαι, ἀ ὡς γεγενημένα λέγονται. Ἐδειξε δὲ Α ποτὲ καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ἀναστάσεως, σαλεύσας τὴν γαλιλαίαν, καὶ ἐκ τούτου ἐλέγχων μὲν ἐκεῖνους, πιστούμενος δὲ τὴν οἰκειαν θεότητα. Βενιαμὴν υἱὸς δδύνης, λέγεται· καὶ γὰρ ἡ Ῥαχὴλ, ἐν τῷ τίκτειν αὐτὸν, δυστοκῆσασα, καὶ ἀποθνήσκουσα, Ἰλὸς δδύνης μου, αὐτὸν ἐκάλεισεν· ἐ δὲ πατὴρ Βενιαμὴν αὐτὸν ὠνόμασε. Πᾶς δὲ ἀμαρτωλὸς, υἱὸς δδύνης· εἰ μὲν πρὸς μετάνοιαν ἀπίδοι, ἐνταῦθα ὀδυνώμενος, καὶ πενθῶν· εἰ δὲ ἀμετανόητος ἀπέλθοι, ταῖς αἰωνιζούσαις ὀδύναϊς ὑπόδικος ὢν. Ὁ δὲ τοιοῦτος, καὶ ὅτε ἀμαρτάνει, ἐξίστασθαι λέγεται· ἡ γὰρ ἀμαρτία ἐκστασις ἐστὶ τοῦ κατὰ φύσιν, καὶ ἄλλως ἀπὸ τῆς ἀφροσύνης γίνεται. Ὅθεν καὶ Δαβὶδ ποτὲ μὲν ἀπὸ προσώπου τῆς ἀφροσύνης λέγει προσοξέσαι αὐτῷ τοὺς μῶλωπας, ποτὲ δὲ Β Ἐγὼ εἶπα ἐν τῇ ἐκστάσει μου· Ἀπέρριμμα ἀπὸ προσώπου τῶν ὀφθαλμῶν σου. Καὶ ὅτε δὲ μετανοῖ, ἐξίσταται πάντως τῆς συνήθειας. Εἰ δὲ καὶ Ἐφραὴμ, ἀβξησις, λέγεται, ὁρᾶτω ὁ αὐξανόμενος ἐν κακίᾳ (76), μήπως εἰς ἀφανισμόν γένηται. Πότε (77); Ὅτε ἐν ἡμέραις ἐλέγχου, τουτέστι τῆς τελευταίας κρίσεως, καθίσει μετὰ τῶν δώδεκα μαθητῶν αὐτοῦ, κρινόντων τὰς δώδεκα φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ, δεικνύς πιστὴν τὴν θεότητα αὐτοῦ. Τότε γὰρ δψονται, εἰς ἕν ἐξεκέντησαν, καὶ γνώσονται, ὅτι οὐ φίλος ἀνθρώπος ἦν.

Ἐγένοντο οἱ ἄρχοντες Ἰούδα ὡς μετατιθέτες ὄρια· ἐπ' αὐτοὺς ἐκχῶ ὡς ὕδωρ τὸ δρυμημά μου. C Τουτέστι, τοὺς ἐμοὺς νόμους ὅπως μετετίθου, ὡς οἱ μετατιθέοντες τὰ ἐν ταῖς ἀρούραις ὀροθέσια, δι' ὧν τὸ λάχος ἐκάστου γνωρίζεται, καὶ τὴν ἐμὸν ὀφειλομένην τιμὴν οὕτως μετέφερον ἐπὶ τὰ εἰδωλα· ἡ καὶ ὡς πλεονέκτας αὐτοὺς διαβάλλει. Διὸ φησιν· Ὅπως ὀρμήσω κατ' αὐτῶν, ὡς ὕδωρ βαγδαίον, καὶ οἶόν τις χεϊμάρβους, ὑπὸ πολλῶν θυμῶν καὶ χιόνος ἐκτραχυνθεῖς, καὶ μετὰ ὀρμῆς ἀνυποστάτου φερόμενος. Μετατιθέσιν ὄρια καὶ τῶν Ἑβραίων οἱ τὸν νόμον παρερμηνεύοντες, καὶ ἔτι κατέχειν αὐτὸν φιλονεικοῦντες. Ἄχρι γὰρ Ἰωάννου περιωρίσθη ἡ τούτου φυλακὴ. Δὲ ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπ' αὐτοὺς ἐγγυθεῖσα [f. ἐκχ.], ὡς ὕδωρ διεσκόρπισαν αὐτοὺς. Καὶ ὅταν δὲ τις ἄρχων ὢν Ἰούδα, καὶ ἐξομολογησάμενος, καὶ ὑποσχόμενος, καὶ ὀρίσας μὴκέτι τοῖς αὐτοῖς προσχεῖν, μετατίσει τοὺς τοιοῦτους ὄρους, καὶ ἐπιστρέψει, ὡς κύων, ἐπὶ τὸ ἴδιον ἐξείραμα, ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὸν τοιοῦτον ἐγγεῖται [f. ἐκχ.] ἄθροα, ὡς περ τὸ τῆς Ἐρυθρᾶς ὕδωρ ἐπὶ τὸν Φαραῶν, πολλάκις ψευδάμενος, καὶ κατὰ τὴν ἀμετανόησιν αὐτοῦ καρδίαν τηρηθέντα εἰς ἐνδειξιν τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως· Θεὸς γὰρ οὐ μυκτηρίζεται.

juxtaque cor suum permatulationis in melius expers servatus erat, ad ostensionem virtutis Dei. Deus enim non subsannatur.

Et perinde ac impossibile est, quæ jam facta sunt, facta non esse : sic impossibile est hæc etiam non fore, quæ dicuntur. Monstravit autem fidelia et in diebus crucis et resurrectionis, concusso mundo, per hoc arguens quidem illos, suam vero deitatem certam exhibens. Benjamin *filius doloris* dicitur. Etenim Rachel dum pareret ipsum, in partu periclitans et moriens, ipsum *filium doloris* appellavit : pater autem Benjamin illum vocavit. Ad hæc omnis peccator est doloris filius, si modo ad pœnitentiam respexerit hic dolens et lugens : sin citra respicientiam abierit ex hoc mundo, perpetuo durantibus doloribus obnoxius erit. Hujusmodi quando peccat, excedere dicitur : peccatum enim excessus est a natura, et alias ab insipientia fit. Unde et David quandoquæ ait : a facie insipientiæ oliferi ipsi vibices ⁴⁸ : quandoque vero : *Ego dixi in excessu meo : Projectus sum a facie oculorum tuorum* ⁴⁹. Sin respiscat peccator, excedit omnino a consuetudine. Quod si Ephraim *augmentum* dicitur, videat qui crescit in malitia, nequando ad excidium perveniat. Olim autem cum in diebus redargutionis, hoc est postremi judicii, sedebit Dominus cum duodecim discipulis suis, judicantibus duodecim tribus Israelis ⁵⁰, monstrans fidelem et veram deitatem suam. Tunc *videbunt in quem pupugerunt* ⁵¹, et agnoscent quod non vilis, nec exiguus homo sit Jesus.

VERS. 10. *Facti sunt principes Juda ut transponentes terminos ; super ipsos effundam tanquam aquam indignationem meam.* Hoc est, leges meas sic transponebant, æque atque in arvis terminos transponentes facere solent, per quos sua cuique sors cognoscitur, sicque debitum meum honorem transferebant ad idola. Vel ipsos etiam cupiditate plura habendi laborantes reprehendit hoc pacto : Propterea, inquit, sic irruam super ipsos, velut aqua impetuosa, et veluti torrens aliquis multis imbribus et nive exasperatus, cumque vehementi impetu sese volutans. Transponunt etiam terminos, Hebræorum legem perperam interpretantes, ipsamque observare contententes 54 [nam usque ad Joannem definita fuit legis custodia] eo quod ira Dei super ipsos effusa tanquam aqua, eos dispersit ⁵⁵. D Quando vero quisquam princeps Juda existens, confessus fuerit, ac promiserit se non lisdem pravis studiis admoturum mentem, idque secum decreverit, et interium transmoverit tales fines, atque decretum suum fecerit irritum, ac reversus fuerit instar canis ad proprium vomitum, ira Dei super talem prorsum effunditur : perinde ac Rubri maris aqua super Pharaonem, qui sæpius mentitus erat,

⁴⁸ Psal. xxxvii, 6. ⁴⁹ Psal. xxx, 25. ⁵⁰ Matth. xix, 28. ⁵¹ Joan. xix, 37. ⁵² Psal. lxxvii, 34.

Varis lectiones et notæ.

(76) Καυρία, Cod. Bav.

(77) Πότε ; quandonam ? Cod. Ven. πότε δέ ; ὅτε

ἐν ἡμέραις κ. τ. λ. *Quandonam vero ? cum scilicet in diebus, etc., Cod. Bav.*

Vers. 11. *Oppressit Ephraim adversarium suum, A* *conculcavit iudicium, quoniam cepit proficisci post rana.* Cum de principibus Juda dixisset, quod transposuissent terminos, eosque accusasset, quod cum impii tum avari essent, in iisdem pariter Ephraim reprehendit. Ipsum enim ceu injurium carpit, ac talem, qui præ potentia sua conculcet iudicium, sive justum, neque ipse opportune et commode sententiam ferat, neque alios iudicantes sequatur. Causa vero hujus ad idola est affectio et sectatio. Vana enim ipsa idola vocat. Quod si me coluissent, inquit, dilexissent leges meas, quibus iustitia sancitur. Potuerint etiam hæc alia ratione intelligi. Judas non omnino a lege aversus est. Fuerunt enim inter ipsos qui conquererentur de idolorum cultoribus, ingemiscerentque ob legis transgressores, quemadmodum Ezechiel testatur. Ephraim vero plane malam victoriam retulit: et enim vi, veluti hostem quempiam, devicit legem meam quam odit. Quod apertius interpretans dixit: *Conculcavit iudicium*, hoc est, legalem iustitiam non curavit. Quadrabunt hæc in eos qui contra Christum insauerunt, adversarium illum habentes, ut qui contraria ipsis et dixerit et fecerit, contra quem potentes fuerunt, conculcantes iudicium, ferente Pilato sententiam, ut dimitteretur: secuti sunt enim vanos suos doctores. Quod si omnia sint *vanitas vanitatum*⁶⁶, ut Ecclesiastes dixit: principium pravi quæstus et iniustitiæ fuerit, iter facere pro hujus mundi bonis conquirendis, eaque veluti mediam maceriem habere, quam propter, quæ ante nos sint, atque ipsa adeo futura, non liceat intueri.

Vers. 12. *Ego vero tanquam turbatio Ephraim, ac veluti aculeus domui Juda.* Quia ipsius Ephraim regnum primum periiit ab Syris et Babyloniis, Juda vero postea occidit: Ephraim, inquit, turbabo, conturbatum jam veluti iustante bello; Juda vero, stimulus ero. Cum enim is Ephraim interire cernit, se quoque non dissimilia passurum formidat. Porro Christus neque turbatio, neque stimulus est, cæterum **55** tanquam turbatio, et tanquam aculeus. Pacem enim, inquit, prædico, morbosque curo. Isti autem invidia stimulantur, turbanturque, dicentes: Ecce mundus post ipsum vadit. **D** Deinde quando peccantes fortunati erimus, dicentes: Pax est atque securitas: vel cogitationibus de peracto malo nos consolamur, Deus, inquietus, benigne humaneque nos curat: tum vel secundiorem istum in pravitate cursum turbat, vel cogitationes discutit, injiciens stimulum memoriæ mortis, suppliciorumque post mortem consequentium.

Vers. 13. *Viditque Ephraim languorem suam, et Judas dolorem suum.* Ipsa, inquit, experientia didicit Ephraim imbecillitatem suam, et quomodo ro-

⁶⁶ Eccle. 1, 2.

Katsourásteuσev 'Eφραϊμ τὸν ἀντιδικὸν αὐτοῦ, καὶ κατεπάτησε κρίμα, ὅτι ἤρξατο πορεύεσθαι ἐπίσω τῶν ματαίων. Εἰπὼν περὶ τῶν ἀρχόντων τοῦ Ἰούδα, ὅτι μετέθηκαν ὄρια, καὶ διαβαλῶν αὐτοὺς ἕμα μὲν ὡς ὀσσεῖς, ἕμα δὲ καὶ ὡς πλεονέκτας, ἐπεγαλεῖ καὶ τῷ 'Eφραϊμ τὰ αὐτά. Καὶ ὡς ἀδικὸν γὰρ διαβάλλει αὐτὸν, καὶ ἀπὸ δυναστείας καταπατοῦντα τὸ κρίμα, ἔτοι τὸ δίκαιον, καὶ μήτε αὐτὸν τὸ θεῖον κρίνοντα, μήτε ἄλλοις κρίνουσιν ἐπόμνον. Αἷτια δὲ τούτου, ἡ πρὸς τὰ εἰδῶλα σχέσις καὶ ἀκολούθησις. Μάταια γὰρ τὰ εἰδῶλα, φησὶν· ὡς εἴ γε ἐμὲ, φησὶν, ἐσέβητο, ἐστὶν· γεν ἂν τοὺς ἐμοὺς νόμους, ἐν οἷς τὸ δίκαιον νομιθετεῖται. Νοηθεῖεν δ' ἂν ἐτέρως ταῦτα· Ὁ μὲν Ἰούδας, φησὶν, οὐκ ἀπαξ ἐξεστράπη τοῦ νόμου. Ἦσαν **B** γὰρ ἐν αὐτοῖς οἱ μεμφόμενοι τοὺς εἰδωλολατρούνας, καὶ στενάζοντες ἐπὶ τοῖς παρανομουμένοις, ὡς Ἰεζεκιήλ μαρτυρεῖ· ὁ δὲ 'Eφραϊμ τὴν τελειοτάτην, φησὶν, ἤρατο τὴν κακὴν νίκην· κατεδυνάστευσε γὰρ ὡσπερ τινα ἔχθρον, τὸν νόμον τὸν ἐμὸν. ὃν ἐμίσησεν. Ἐρμηνεύων δὲ σαφέστερον, τοῦτο εἶπε· *Κατεπάτησε κρίμα*· τούτεστι, τῆς ἐνόμου δικαιοσύνης οὐκ ἐφρόντισε, διότι ἠγάπησε τὰ εἰδῶλα. Ταῦτα καὶ τοῖς κατὰ Χριστοῦ λυτήσασιν ἀρμόσει, οἱ ἀντιδικὸν αὐτὸν ἔχοντες, ὡς τὰ ἐναντία αὐτοῖς καὶ λέγοντα καὶ ποιοῦντα, κατεδυνάστευσαν καταπάτησαντες τὸ ἐπ' αὐτῷ κρίμα, Πιλάτου κρίναντος αὐτὸν ἀπολύειν· ἠκολούθησαν γὰρ τοῖς ματαίοις αὐτῶν διδασκάλοις. **E**ὶ δὲ καὶ τὰ πάντα ματαιότης **C** ματαιότητων, ὡς εἶπεν ὁ Ἐκκλησιαστής, ἀρχὴ πλεονεξίας καὶ ἀδικίας τὸ ὀπίσω τῶν τοῦ κόσμου ἀγαθῶν πορεύεσθαι, καὶ ἔχειν αὐτὰ μεσότοιχον, καὶ μὴ ἐὼντα βλέπειν τὰ ἐμπροσθεν καὶ τὰ μέλλοντα. Καὶ ἐγὼ ὡς ταραχὴ τῷ 'Eφραϊμ, καὶ ὡς κέντρον τῷ οἴκῳ Ἰούδα. Ἐπειδὴ ἡ μὲν τοῦ 'Eφραϊμ βασιλεῖα πρότερον ἀπώλετο, ὑπὸ τε τῶν Σύρων καὶ τῶν Βαβυλωνίων, ἡ δὲ τοῦ Ἰούδα, ὕστερον· τὸν μὲν 'Eφραϊμ, φησὶ, ταραξῶ, θορυβοῦμενον δηλαδὴ, ὡς ἤδη τοῦ πολέμου ἐφεστηκότος· τῷ δὲ Ἰούδα, κέντρον ἔσομαι. Ὅρων γὰρ ἐκείνους ἀπολλυμένους, καὶ αὐτὸς οὐ μικρὸν ἠγωνία, καὶ κέντροις φροντίδων ἐβάλλετο, τὰ αὐτὰ ἐλπίζων καὶ αὐτὸς πείσεσθαι. Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ, οὔτε ταραχὴ, οὔτε κέντρον, ἀλλ' ὡς ταραχὴ, καὶ ὡς κέντρον. Εἰρήνην γὰρ, φησὶ, κηρύσσω, καὶ νόσους παύω. Οἱ δὲ τῷ φθόνῳ κεντοῦνται καὶ ταρασσονται, λέγοντες· Ἴδε ὁ κόσμος ὀπίσω αὐτοῦ ὀπάγει. Καὶ ὅταν ἐξ ἀμαρτάνοντες, εὐδρομῶμεν καὶ λέγωμεν· Εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια· ἢ καὶ διὰ τῶν λογισμῶν συνηγοροῦντες τῷ πραττομένῳ κακῷ· ὁ Θεὸς φιλανθρώπως κηδόμενος ἡμῶν, ἢ τὴν ἐν τοῖς πονηροῖς ἡμῶν εὐδρομίαν ταρασσει, ἢ τοὺς λογισμοὺς διασαλεύει, ἐμβάλλων τὸ κέντρον τῆς τοῦ θανάτου μνήμης καὶ τῶν μετὰ θάνατον κολάσεων.

Καὶ εἶδεν 'Eφραϊμ τὴν νόσον αὐτοῦ, καὶ Ἰούδας τὴν ὀδύνην αὐτοῦ. Ἀπ' αἰνῆς, φησὶ, τῆς πείρας ἔμαθεν 'Eφραϊμ τὴν ἀσθένειαν αὐτοῦ, καὶ

ἔπος ἐνόησεν ἢ ἰσχύς αὐτοῦ, καὶ Ἰούδας τὸ πληθύνειν τῶν ὀδυνῶν αὐτοῦ.

Καὶ ἐπορεύθη Ἐφραΐμ πρὸς τοὺς Ἀσσυρίους. Ὅτε γὰρ ἀνέβη Φουὰ βασιλεὺς Ἀσσυρίων (78) κατὰ τῶν δέκα φυλῶν, προσήλθον αὐτῷ, καὶ διὰ χρημάτων, καὶ διὰ πρεσβείας ἐνοσπονδον ἐποιήσαντο.

Καὶ ἀπέστειλε πρέσβεις πρὸς τὸν βασιλέα Ἰαρείμ. Τῶν Ἀσσυρίων αὐθις ἐπελθόντων (παρεβίον γὰρ τὰς σπονδὰς), ἀπέστειλαν πρὸς τὸν βασιλέα τῶν Αἰγυπτίων, ὃν Ἰαρείμ λέγει, οὐχ ὡς κλούμενον οὕτω, ἀλλ' ἐπειδὴ Ἰαρείμ ἐκδικητὴν σημαίνει· ἐπεκαλέσαντο γὰρ αὐτὸν, ὡς ἐκδικήσοντα. Ὅτι δὲ περὶ τοῦ Αἰγυπτίων βασιλέως λέγει, κατιῶν δηλώσει.

Καὶ αὐτὸς οὐκ ἠδυνήθη ῥύσασθαι ἑμᾶς, καὶ οὐ μὴ διαπαύσῃ ἐξ ἡμῶν ὀδύνη. Ὑμεῖς μὲν ὡς ἐκδικητὴν ἐπεκαλέσασθε τὸν Αἰγύπτιον· ἀλλ' αὐτὸς ἀσθενῆς διηλέγχθη, καὶ ἐκ τότε πλείους ὀδύνας ἐπέβηθον ἡμῖν, ὡς ἀπεγνωκῶσι παντελῶς τὴν σωτηρίαν. Καὶ πᾶς δὲ προσκεκρουκῶς τῷ Θεῷ, μίαν συμμαχίαν ἔχει τὸ καταλλαγῆναι ἐκεῖνω, ὡς (79) τί γε ἄλλα πάντα ἀνόνητα αὐτῷ, κἂν ἀναλίσκη ἕωρα διδοὺς ἀνθρώποις βοήθοις, κἂν ὑποτρέχη καὶ κολακεύῃ· καὶ οὐ διαπαύσει (80) ἐξ αὐτοῦ ὀδύνη· τοῦτο μὲν, ἐφ' οἷς πάσχει ὀδυνωμένου· τοῦτο δὲ καὶ ἐπὶ τοῖς ἀναλώμασιν, ἃ μάρτην ἐκένωσεν. Εὐστοχώτατα δὲ φήσεις καὶ περὶ τῶν Θεοκτόνων εἰρηθῆαι, οἳ ἐπεκαλέσαντο Ἰουλιανόν, ὡς ἐκδικητὴν· ὁ δὲ ἀτὸς ἦν καὶ ὁ νοῦς ὁ μέγας τῶν Ἀσσυρίων, ἵνα τὴν πόλιν αὐτῶν ἀναστήσῃ, ἀλλ' οὕτε ἠδυνήθη ὠφελῆσαι αὐτούς, καὶ ὀδύνη οὐ διέλειπεν ἐξ αὐτῶν· καὶ τότε μὲν μυρίοις κακοῖς περιπεσόντων ἐν τῷ τοῦς θεμαλίου δρύττειν, καὶ μετὰ ταῦτα ὑπὸ τῶν πεισίων βασιλέων ἐλαυνομένων.

Διότι ἐγὼ εἶμι ὡς πάνθηρ τῷ Ἐφραΐμ, καὶ ὡς λέων ἐν τῷ Ἰούδα. Διὰ μὲν τοῦ πάνθηρος δείκνυσιν, ὅτι ταχέως καὶ ἄξίως ἐπιστήσονται αὐτοῖς τὰ δεινὰ· ταχύ γὰρ καὶ κούφον ὁ πάνθηρ. Διὰ δὲ τοῦ λέοντος, ὅτι μεγάλη καὶ φοβερά· τοιοῦτον γὰρ ὁ λέων. Οὕτω καὶ τοὺς Ῥωμαίους τοῖς Ἰουδαίοις καὶ τᾶξεις [f. ταχεῖς vel ταχέως] ἐπίστησεν [f. ἐπέστησεν] (μετ' ὀλίγον γὰρ καιρὸν τῆς σταυρώσεως) καὶ φοβερούς· πάντα γὰρ ἠφάνισαν. Καὶ τῇ ψυχῇ δὲ αὐξανομένη ἐν κακίᾳ, πάνθηρ ὁ λόγος γίνεται ἄξίως προνομύων αὐτήν, καθὼς εἰρηται· *Κάλεσον τὸ δρομα αὐτοῦ, Ὁξέως προνομύσον*. Γίνεται δὲ τοῦτο, ὅταν τοὺς ἐν ἡμῖν τῆς ἀμαρτίας συνηγόρους λογισμοὺς καθαιρῇ, καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαιρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ· τῷ δὲ Ἰούδα, ἦτοι τῷ ἐξομολογουμένῳ, λέων γίνεται διὰ τὸ βασιλεῖον, νομοθετῶν ἤδη αὐτῷ κατὰ τὸ παρὰ τῷ Δαβὶδ λεγόν-

⁷⁸ Isa. viii. 5.

Variae lectiones et notæ.

(78) Cod. Ven. *Phua, rex Assyriorum*: Cod. vero Rav. habet *Φουὰ, Phona*.

(79) Græca verba ita sonant: *ut alia omnia sunt ipsi prorsus inutilia. Sive substantias suas erogat, munera præbens auxiliariis hominibus, sive blandiatur aduleturque: minime tamen cessare faciet*

A bur ipsius elanguerit. Judas item percepit multitudinem dolorum suorum.

Et abiit Ephraim ad Assyrios. Quando ascendit rex Assyriorum adversum decem tribus, adierunt ipsum, et pecuniis et legatione sibi conciliantes confœderantesque.

Misitque legatos ad regem Jarim. Assyriis denuo advenientibus (transgressi enim erant scœlera), destinant legationem ad regem Ægyptiorum, quem Jarim appellat, non quod hoc ejus nomen fuerit, verum quia Jarim ultorem significat: accersiverunt enim ipsam, tanquam futurum vindicem. Quod autem de Ægyptiorum regn verba faciat, posthac plantum fiet.

Et ipse non potuit liberare vos, nec ex vobis dolorem cessare faciet. Vos quidem tanquam vindicem accersistis Ægyptum; enimvero ipse ceu imbecillis irventus est, unde majores vos impetiverunt cruciatus, adeo ut plane de salute desperaretis. Jam quisquis Deum offenderit, unicam opem reliquam sibi tenet, ut reconcilietur denuo ei. Sic qui innumera aliis dona elargitus fuerit, ut eos sibi in socios et confœderatos asciscat, propterea non sistet in sese dolorem, quem sustinet, turbatus primum ob ea quæ in animo suo perpetitur acerbata, deinde impensarum nomine quos frustra fecisse animadvertit. Aptissime hoc etiam de Domini interfectoibus dictum asseverabis, qui accersiverunt Vespasianum (81), ceu ultorem. Eadem etiam ingens Assyriorum mens erat, ut urbem eorum erigeret: at nihil eis commodare potuit, nec cessavit ex ipsis cruciatus, ut qui tam quidem in immensa mala conjicerentur, dum fundamenta eorum diruerentur, ac postea a fidelibus regum abducerentur.

VERS. 14. *Quoniam ego sum sicuti panther Ephraim, et velut leo in Juda. Per pantherem ostendit celeriter et quamprimum ipsis excitanda 56 mala: celer enim et levis est fera panther. Per leonem, quod ingentia terribiliaque sint pericula futura. Terribile enim quippiam leo. Hanc ad rationem, in Judæos Romanos celeriter suscitavit Deus, nempe non post adeo multum temporis crucifixionis, qui horrendi et atroces fuerant, quippe qui cuncta diruerint. Animæ in malitia crescenti, verbum etiam panther fit, velociter eam depredans, depascensve, perinde ac dictum est: *Voca nomen ipsius, Cito depascere* 57. Fit autem hoc, quando peccato in nobis patrociantes cogitationes abstulerit, omnemque altitudinem attolentem sese adversus cognitionem Dei. Judæe porro se contenti, leo fit verbum, propter regiam naturam, legem ei*

dolorem, quo vexabitur eam ob ea, quæ patietur, tum ob sumptus, quos frustra fecerit. Fortasse Lonicerus usus est codice minus emendato.

(80) Διασπάση Cod. Ven.

(81) Uterque codex, cum Ven. tum Rav. habet Ἰουλιανόν, *Julianum*.

ferens, juxta id quod apud Davidem dictum est : *A Legem ei feret in itinere quod elegit* ⁵⁵. Et : *Legem sancito mihi, Domine, nam justificationum tuarum, et exquiram eam semper* ⁵⁶. Vel ceu confortans cum, ut a malo deflectens, bonum posthac perse-

guitur. *Egoque rapiam et proficiscar ut panther*. Levis enim existens, rapit et fugit.

Accipiam, et non erit qui eripiat. Hoc veluti leo faciet, ob unguium robur ac indefessam vim:

VERS. 15. *Ibo et convertam ad locum donec exterrimentur*. Quemadmodum, inquit, feræ post venationem revertuntur ad sua latibula, sedantes dolorem ex venatione partum : sic et ego, inquit, apud memet ibo quietem habens, nec in principio detegens providentiam, quæ mihi est erga vos, sed veluti in otio agens, usquedum extinguiamini per nos. Nam dignis adest Deus, ut et ad Jesum Nave dicit : *Uti cum Mose eram, sic tecum etiam commorabor* ⁵⁷. Et : *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus* ⁵⁸. Et : *Nobiscum Deus* ⁵⁹. Abest autem ab indignis Deus, secundum illud : *Cur destitisti a nobis a longe* ⁶⁰? Et : *Veni ut adjuves nos* ⁶¹, idque genus alia. Deinde, *Qui fortem ligavit, rapit nos ab illo detentos* ⁶². Ac neino potuit nos eruere ex sancta ejus potentique manu, æque atque in Evangelio ait : *Oves meas nemo diripit ex manu mea* ⁶³. Accepitque primitias naturæ nostræ, et profectus ad superna in locum suum, ubi prius erat, in sinum Patris, tum statim omnia deleta sunt, quæ ad legis administrationem attinent. Anne vides Deum etiam in nobis haud raro materiam peccatorum auferre? Sunt alicui divitiæ, quibus adversum tenuiores extollitur, diripit eas Deus. Sic fortitudine, aut pulchritudine perperam utens, elanguit, ac deformis est redditus. Qui per honorem ad insipientiam usque effertur levaturque, ad ignominiam decidit. Proinde sic agens Deus proficiscitur, et recte movetur, antea quidem nulum transitum in tali anima obtinens, ac revertitur **57** in locum suum. Locus autem Dei est, mens rationalis hominis, eo quod purgetur a circumstantibus delictis, digna facta divina successione, interea usque dum prorsum excidium fiat humanarum cogitationum.

CAPUT VI.

VERS. 1. *Quærent faciem meam in afflictione mea, et mane venient ad me dicentes : Eamus et revertamur ad Dominum Deum nostrum*. Ut in corporalibus afflictionibus quæ per molles medelas curari nequeunt, opus est austerioribus pharmacis:

⁵⁵ Psal. xxiv, 9. ⁵⁶ Psal. cxvi, 33. ⁵⁷ Jos. 1, 5. ⁵⁸ Matth. xxviii, 20. ⁵⁹ Matth. 1, 23. ⁶⁰ Psal. ix, 22. ⁶¹ Psal. xix, 4. ⁶² Joan. xviii, 12. ⁶³ Joan. x, 28.

Variæ lectiones et notæ.

(82) Eadem, ordine parum immutato, habet Cod. Bav.

A μενον · Νομοθετήσῃ αὐτῷ ἐν ὁδῷ ἢ ἡρσιστατο · καὶ, Νομοθετήσόν με, Κύριε, τὴν ὁδὸν τῶν δικαιοματίων σου, καὶ ἐκζητήσω αὐτὴν διαπαντός· ἢ καὶ ὡς ἐνισχύων αὐτὸν, ὥστε ἐκκλίναντα ἀπὸ κακοῦ, ἐτι ποιήσαι ἀγαθόν.

Καὶ ἐγὼ ἀρπῶμαι, καὶ πορεύσομαι ὡς (82) πάνθηρ. Κοῦφος γὰρ ὢν, ἀρπάζει καὶ φεύγει.

Καὶ λήψομαι, καὶ οὐκ ἔστιν ὁ ἐξαφρούμενος. Τοῦτο δὲ λέων διὰ τὴν τῶν ὀνύχων ἀλκὴν, καὶ τὴν ἀκαταπόνητον δύναμιν.

Καὶ πορεύσομαι, καὶ ἐπιστρέψω εἰς τόπον, ὅς οὐ ἀφανισθῶσιν. Ὡσπερ, φησὶ, τὰ θηρία μετὰ τὸ θηρᾶσαι τι ἐπιστρέφουσιν εἰς τοὺς ἰδίους φωλεούς, διαναπαύοντα τὸν ἐκ τῆς ἀγρας πόνον· οὕτω καὶ γῶ, φησὶ, πορεύσομαι κατ' ἐμαυτὸν ἡσυχάζων, καὶ μὴ ἐν ἀρχῇ ἐκφαίνων τὴν περὶ ὑμᾶς πρόνοιαν, ἀλλ' οἶονεὶ σχολάζων, ἕως οὐ ἀφανισθῆτε ἀφ' ἡμῶν [f. ὑμ.]. Πάρεστι μὲν γὰρ ὁ Θεὸς τοῖς ἀξίοις, ὡς καὶ πρὸς τὸν Ναυῆ Ἰησοῦν λέγει· Ὡς ἤμην μετὰ Μωσῆ, οὕτως ἔσομαι καὶ μετὰ σοῦ· καὶ, Ἰδοὺ ἐγὼ μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας· καὶ, Μεθ' ἡμῶν ὁ Θεός. Ἀπεστι δὲ τῶν ἀναξίων· ὡς δὲ, Ἰνα τί, Κύριε, ἀφῆστηκας μακρόθεν; καὶ, Ἐλθέ εἰς τὸ βοηθῆσαι ἡμῖν· καὶ τὰ τοιαῦτα. Καὶ, Ὁ δεσμεύσας τὸν ἰσχυρόν, ἤρπασεν ἡμᾶς ὑπ' ἐκείνου κατεχομένους. Καὶ οὐδεὶς ἠδυνήθη ἡμᾶς ἐξελεῖσθαι ἐκ τῆς ἀγίας αὐτοῦ καὶ κραταιᾶς χειρός· ὡς καὶ ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ λέγει, ὅτι *Τὰ προβατὰ μου οὐδεὶς ἀρπάζει ἐκ τῆς χειρός μου*. Ἐλάβέ τε τὴν ἀρχὴν τῆς ἡμετέρας φύσεως, καὶ ἐπορεύθη ἄνω εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ, ἔνθα ἦν πρότερον εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, καὶ ἠφανίσθησαν εὐθύς πάντα τὰ τῆς νομικῆς πολιτείας. Οὐκ εἶδες καὶ ἐν ἡμῖν πολλὰς τὸν Θεὸν ἀρπάζοντα τὰς ὕλας τῶν ἀμαρτημάτων, ἔχων τις πλοῦτον, καὶ τοῦτω κατὰ πενεστέρων ἐπαϊρόμενος, ἀπέλαβε (83) τοῦτον ἰσχυτὸν καὶ μέλλει [f. κάλλει] κακῶς χρώμενος, ἐνόσησε καὶ ἀπεμαράνθη· τῇ τιμῇ εἰς ἀπόνοιαν κουφιζόμενος, ἀτιμῆ περιέπεσεν. Οὕτω τοίνυν ποιήσας ὁ Θεός, πορεύεται καὶ κινεῖ καλῶς, πρώτῃ μὲν μηδεμίαν πάροδον ἔχων ἐν τῇ τοιαύτῃ ψυχῇ, καὶ ἐπιστρέφει εἰς τὸν τόπον αὐτοῦ. Τόπος δὲ τοῦ Θεοῦ, ὁ νῦν τοῦ λογικοῦ, διὰ τοῦ καθαίρεσθαι (84) ὑπὸ τῶν περι-

στατικῶν, ἀξίος γενόμενος θείας ὑποδοχῆς, ἕως οὐ παντελῆς ἀφανισμὸς τῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν γένηται.

ΚΕΦΑΛΑ. Γ'.

Καὶ ζητήσουσι τὸ πρόσωπόν μου ἐν θλίψει αὐτῶν, καὶ ἐρθριοῦσι πρὸς με, λέγοντες· Περνεθῶμεν, καὶ ἐπιστρέψωμεν πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν. Ὡσπερ ἐπὶ τῶν σωματικῶν παθῶν, τοῖς μὴ διὰ τῶν μαλακῶν θεραπευομένοις φαρμάκων, χρεῖα

(83) Ἀπέβαλε, amisit, Cod. Ven.

(84) Καθαίρεσθαι, Cod. Bav.

τῶν αὐστηροτέρων · οὕτω καὶ τῶν ἀνθρώπων, ὅσοι διὰ χρηστότητος τοῦ Θεοῦ εἰς μετάνοιαν οὐκ ἄγονται, διὰ τῶν αὐστηροτέρων παιδευόμενοι, τὸ δέον ἐπιγινώσκουσιν · ὥσπερ οὖν καὶ οὗτοι ἐν τῇ τῶν ἀγαθῶν ἀπολαύσει μὴ ἐκζητοῦντες τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ, ἤτοι τὴν ἐπιστάσιαν αὐτοῦ, καὶ τὸ ἐπισκέπτεσθαι, καὶ ἐφορᾶσθαι παρ' αὐτοῦ, ἐν τῇ στερήσει τῶν ἀγαθῶν καὶ ἐν ταῖς θλίψεσι ζητοῦσιν (85) αὐτὸν κηδεμόνα καὶ ἐπιστάτην, καὶ ὀρθροῦσι πρὸς αὐτὸν, ἀντὶ τοῦ ταχυνοῦσιν · ἢ, ὅτι ὥσπερ ἀπὸ τινος νυκτὸς τοῦ σκότους τῆς προτέρας ἀγνωσίας ἐγεθέντες, παρακαλεῦσονται (86) ἀλλήλους, ὥστε ἐπιστραφεῖναι πρὸς με.

Ὅτι αὐτὸς πέπαικε καὶ ἴασται ἡμᾶς. Τινὰ τῶν βιβλίων, Ἡρακλεῦ, ἔχει, καὶ Ἰσως οὐ κακῶς · εἶπε γὰρ ἀνωτέρω, ὅτι Ἄρπῶμαι. Αὐτὸς, φησὶν, Ἡρακλεῦ, αὐτὸς πέπαικεν, αὐτὸς καὶ ἴασται · Θεοῦ γὰρ ἀρπάξοντος (87), ἢ παλινοτος, οὐδεὶς ἄλλος ἰατρός · οὕτως ἐν θλίψει ἐμνήσθησαν τοῦ Θεοῦ. Ταῦτα δὲ νοεῖ καὶ περὶ τῶν ὑστερον ἐξ Ἑβραίων μελλόντων πιστεύειν εἰς Χριστόν. Οὗτοι γὰρ ἐν τῇ δόξῃ (88) ταύτῃ, καὶ τῇ αἰχμαλωσίᾳ τῇ μακροῦ, ἐκζητήσουσι, φησὶ, τὸ πρόσωπον (89), ἤτοι τὸν Υἱόν. Χαρακτήρ γὰρ ἐστὶ τῆς ὑποστάσεως τοῦ Πατρὸς · οἷς καὶ ἐπιστρέφουσι πρὸς Κύριον περιαιρεῖται τὸ κάλυμμα, ὃ καίται ἐπὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν. Καὶ ἐπὶ τοῦ καθ' ἕναστος δὲ τοῦτο εὐρήσεις, τὸ ἐπιστρέφειν μᾶλλον ἐν θλίψει πρὸς Κύριον, ὃς παῖσι τὰ αἰσθητὰ ἡμῶν καὶ σωματικὰ, καὶ ἴσται τὰς ψυχὰς (90).

Πατάξει καὶ μοτώσει ἡμᾶς ἀγιάσει [vulg. ὕγ.] ἡμᾶς μετὰ δύο ἡμέρας · ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ τρίτῃ ἀναστήσεται, καὶ γνωσόμεθα (91) ἐναντίον αὐτοῦ, καὶ γνωσόμεθα. Κατὰ μὲν τὸ πρόχειρον τοῦτο φησὶν, ὅτι οὐ δεῖται χρονικῆς περιόδου Θεὸς εἰς θεραπείαν, ἀλλ' ἀθρόαν παρέξει τὴν ὑγίειαν. Αἰνίττεται μάλιστα καὶ τὸ κατὰ τὴν φύσιν ἡμῶν μυστήριον. (92) Ἐπάταξε μὲν γὰρ τὴν φύσιν τῷ θανάτῳ ἁμαρτάνοντας γὰρ θανάτῳ παρέδωκε · παρενέβαλε δὲ τῇ [κα]ταχθελίῳ φύσει τὸν ἑαυτοῦ Υἱόν, οἷόν τι μοτάριον, ὃς ἐν τῷ τραύματι τοῦ θανάτου γενόμενος, ὕψισεν ἡμᾶς, καὶ ἀνέστησε τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ. Τὸ γὰρ πρόσλημμα, ὃ ἐξ ἡμῶν προσελάβετο ἀναστήσας, καὶ ἡμῖν πᾶσι τὴν ἀνάστασιν ἐδώρησατο, ἣν ἐξομεν ἐν καιροῖς ἰδοῖς, καὶ ζησόμεθα. Ἐπειδὴ γὰρ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ὃ αὐτὸς εἰς καὶ ἀνέστη ὑπὲρ πάντων, καὶ ζησόμεθα οὐ πόρρω ὄντες αὐτοῦ, ἀλλὰ τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ὀπτανόμενοι (93), καὶ τὴν τελεωτέραν γνώσιν τότε ἐξομεν. Νῦν μὲν γὰρ ἐν ἀσὸπτρῳ, φησὶ, βλέπω, καὶ ἐν αἰνίγματι · τότε δὲ ἐπιγνώσομαι, καθὼς καὶ ἐπαγνώσθη. Πατάσεται καὶ ὁ ψεκτὸς

sic inter homines, quotquot per clementiam Dei ad penitentiam non ducuntur, per severiora castigati, sæpenumero hoc agnoscunt. Æque igitur ac illi, in bonorum fructu non exquirentes faciem Dei, sive præsulatum ejus, atque visitationem et providentiam ipsius, dum bonis viduantur, eum curatorem et præceptorem quaerunt, et matutino ad ipsum tempore veniunt, pro, accelerant: siquæ quod veluti a nocte tenebrarum prioris ignorantie excitati sese mutuo adhortentur, ut revertantur ad me.

VERS. 2. Quoniam ipse percussit, et medebitur nobis. Quidam librorum hic, Rapuit, habent, et fortasse non male. Dixit enim supra, Diripiam. Ipse, inquit, rapuit, ipse percussit, ipse quoque medebitur nobis. Deo enim rapiente vel percutiente, nemo alius est medicus uspiam. Itaque in calamitate meminerunt Dei. Hæc peræque intelligas licet de iis qui ex Hebræis deinceps in Christum credituri sunt. Illi enim, in siti hac et captivitate longa, exquirent (inquit) faciem sive Filium. Nam is est figura substantiæ Patris, quibus et ad Dominum revertentibus aufertur velum quod super cor ipsorum est positum. Reperias autem hoc vel in singulis, quod in tribulatione magis ad Dominum revertantur, qui sensibilia nobis ferit et corporalia, sanatque animas.

VERS. 3. Feriet, et curabit vulnera nostra. Sanabit nos post biduum. Tertia die surgemus, et quaeremus coram ipso, et cognoscemus. Propter facilitatem hoc dicit: quoniam non indiget diutina circuntione Deus ad curam, verum accumulatam statim exhibebit sanitatem. Juxta adumbrat mysterium secundum naturam. Nam percussæ naturæ injecit Filium suum ceu pretium quoddam et curationem, qui in vulnere mortis constitutus, sanavit nos, resuscitavitque tertia die. Id enim quod a nobis assumpsit, 58 excitans, nobis peræque omnibus resurrectionem donavit, quam habebimus temporibus suis, et vivemus. Postquam enim unus pro cunctis diem obiit, is ille unus et pro cunctis resurrexit: vitamque ducentius non longe ab ipso remoti, sed facie ipsum intuentes, tumque perfectiorem cognitionem ejus consequemur. Nunc enim in speculo, inquit divus Paulus, video, et ænigmate: tum autem cognoscam, perinde ac cognitus sum⁶⁶. Cæditur etiam vituperabilis ardor et impetus in anima, vituperandaque concupiscentia, ut ne in

⁶⁶ I Cor. xiii, 12.

Variae lectiones et notæ.

(85) Ζητήσουσι, *quaerent*, Cod. Ven.

(86) Παρακαλεῖσονται, *solabantur*, Cod. Ven.

(87) Ἡ ἀρπάξοντος, *vel rapiente*, Cod. Ven.

(88) Θλίψει, *afflictione*, Cod. Ven.

(89) Πρόσωπόν μου, *faciem meam*, Cod. Ven.

(90) Σωματικά πάθη, *corporeos affectus*, Cod. Ven.

(91) Lonicerus forte legit ζητησόμεθα *vel αἰτήσ.*

adeoque reddidit *quaeremus*. Venet. Cod. et Bav. habent *ζησόμεθα, vivemus*.

(92) Aliquid hic in Loniceri versione desiderari videtur.

(93) Verba hæc, καὶ ζησόμεθα, οὐ πόρρω ὄντες αὐτοῦ, ἀλλὰ τῷ προσώπῳ αὐτοῦ ὀπτανόμενοι, *et vivemus, non longe ab ipso remoti, sed facie ipsum intuentes*, desunt in Cod. Bav.

vanum in rabiem adigantur, verum Verbum habeant, veluti eniplastrum et obligationem replentem vacuitatem ipsorum. Sanamur etiam juxta vitam in actione consistentem, quando duæ affectiones hæ, ira et cupiditas, non ad tenebrarum opera accesserint, sed enim luminis et diei, ut et de nobis dici possit: *Proinde non sumus noctis, sed diei*⁶⁵. Surgimus etiam tertia die, quando tertia in nobis animæ pars rationalis videlicet et speculativa, illustrata fuerit: tum enim vivemus coram ipso Deo, intuentes in ipsum facie ad faciem. Quare subiunfert, *Et cognoscemus*.

Festinabimus cognoscere Dominum, tanquam diluculum paratum inveniemus ipsum. Studiose cum festinatione et ingenti desiderio quæremus eum. Ut enim diluculum noctis caliginem dissipat, sic et ipse prompte celeriterque providentiæ suæ radios exhibebit, et ab noctis afflictionibus liberabit.

Venietque nobis ceu pluvia matutina et serotina terræ. Matutinæ etiam pluvie indiget terra, ut proferens ipsa commissam sibi sementem, pingue- linem habeat qua eam nutriat. Serotinæ vero potissimum, ne adulta sata exarescant: plurimo enim humore ad educationem sui opus habeat, ut fructum tandem ferant, quem humiditate solvent. Itaque et nobis Deus veniet matutinus imber, quando incipiet liberare nos a captivitate. Serotinus vero, quando nos restituens patriæ, nos defendit, nostrique curam gerit. Hunc ad modum Christus post resurrectionem, mane quidem mulierculis sese, sero vero, januis oclusis, discipulis suis ostendit⁶⁶. Obtingit et cuilibet animæ, matutinus imber, quando revelat Veteris Testamenti cognitionem Deus, quod in primordiis divinæ cognitionis ortum est. Serotinus vero, quando Evangelii intellectum eidem impertit: quod sero quidem, adeoque novissimis temporibus illuxit. Ac tum animam in terram divinitus impulsam alterat, de qua Propheta: *Visitasti, inquit, terram, et inebriasti eam*⁶⁷.

59 VERS. 4. *Quid tibi faciam, Ephraim? Quid tibi faciam, Juda? Misericordia vestra velut nebula matutina, ac veluti ros diluculo proficiens.* Postquam denuntiavit eis Deus, se eos suscepturos denuo: erant autem ob scelera sua in multas casuri, post susceptionem hanc, calamitates: re ergo existimarent, mentitum sibi eum, nec sufficientem gratiam impertisse, prædicat eis, quod ipsi sint futuri malorum suorum auctores. Miscet autem cum eis sermones, patris in morem liberos suos amantis, tantum non talia dicens: Ego quidem omnem vobis gratiam et veniam dare visō, ac

⁶⁵ I Thess. III, 6. ⁶⁶ Joan. xx, 26. ⁶⁷ Psal. Lxiv, 10.

Varie lectiones et notæ.

(94) Κενόν, vacuum, Cod. Ven.
(95) Hæc usque ad *ἡμέρας* desiderantur in Cod. Rav.

θυμὸς ἐν τῇ ψυχῇ, καὶ ἡ ψεκτὴ ἐπιθυμία, ἵνα μὴ διακενηθῆς λυττωσιν, ἀλλ' ἔχωσι τὸν λόγον, οἶόν τινα μοτὸν (94), ἀναπληροῦντα τὸ κένωμα αὐτῶν. Ἀγιαζόμεθα οὖν κατὰ τὴν πρακτικὴν, ὅταν τὰ δύο ταῦτα πάθῃ μὴ τοῖς του σκίτους ἔργοις προσέχωσιν, ἀλλὰ τοῖς τοῦ φωτὸς καὶ ἡμέρας. (95) ὥστε λέγεσθαι καὶ περὶ ἡμῶν. Ἄρα οὖν οὐκ ἐσμὲν νυκτὸς, ἀλλ' ἡμέρας. Ἀνιστάμεθα δὲ ἐν τῇ τρίτῃ ἡμέρῃ, ὅτε δηλαδὴ φωτισθῆ τὸ τρίτον τῆς ψυχῆς μέρος, τὸ λογιστικὸν διὰ θεωρίας· τότε γὰρ καὶ ζητούμεθα ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, ὃ ἐστι, θεωροῦντες αὐτὴν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. Ἐπάγει οὖν· Καὶ γνωσόμεθα.

Διώξομεν τοῦ γρῶναι τὸν Κύριον, ὡς ἔρρορον ἔτοιμον εὐρήσομεν αὐτόν. Σπουδαίως, φησὶ, καὶ προθυμότερον αὐτὸν ἐπιζητήσομεν. Καθάπερ γὰρ ἔρρορος· λυεὶ τῆς νυκτὸς τὸ ζοφώδες, οὕτως καὶ αὐτὸς ἐποίμω· καὶ ταχέως τῆς ἑαυτοῦ προνοίας τὰς ἀκτίνας παρίξει, καὶ τῆς νυκτὸς τῶν θλίψεων ἀπαλλάξει.

Καὶ ἤξει ἡμῖν ὡς ὑετὸς πρῶτος καὶ δεύτερος τῆ γῆ. Ἡ γῆ καὶ πρῶτος ὑετοῦ χρῆζει, ὡς ἂν ἐκφύσασα τὰ σπαρέντα, ἔχη καὶ πόσθητα, ὥστε ἀντρέφειν αὐτὰ· καὶ ὄψιμος δὲ μάλιστα, ἵνα μὴ ἀποξηρανθῶσιν ἀδρυνθέντα, ὅτε πλείονος ἰκμάτους πρὸς τροφὴν δέονται, ἅτε καὶ τοὺς καρποὺς τηνικαῦτα προβάλλοντα. Καὶ ἡμῖν οὖν, φησὶν, ὁ Θεὸς, καὶ πρῶτος ὑετὸς ἤξει, ὅτε ἀρξεται τῆς αἰχμαλωσίας ἐλευθεροῦν· καὶ δεύτερος, ὅτε ἀποκαταστήσει· ἐν τῇ πατρὶδι περιέπει ἡμᾶς, καὶ κηδεταὶ ἡμῶν. Καὶ ὁ Χριστὸς δὲ μετὰ τὴν ἀνάστασιν, πρῶτὸ μὲν ταῖς γυναιξὶν ἑαυτὸν, ὄψιμα δὲ τῶν θυρῶν κεκλεισμένων τοῖς μαθηταῖς, ἐνεφάνισεν. Γίνεται καὶ ἐκάστη ψυχῇ πρῶτος μὲν ὑετὸς, ὅτε ἀποκαλύπτει τῆς Παλαιᾶς τὴν γνώσιν, ἥτις ἐν ἀρχῇ τῆς Θεογνωσίας ἀνέτελλεν· δεύτερος δὲ, ὅτε τὴν σύνεσιν τοῦ Εὐαγγελίου βιδωσι, τοῦ ὄψι καὶ ἐπ' ἐσχάτων τῶν χρόνων ἐκλήμφαντος. Καὶ τότε ποιεὶ τὴν ψυχὴν γῆν θελητὴν (96), περὶ ἧς ὁ προφήτης λέγει· Ἐπεσκέψω τὴν γῆν, καὶ ἐμέθυσας αὐτήν.

Τί σοι ποιήσω, Ἐφραϊμ; τί ποιήσω, Ἰούδα; Τὸ δὲ ἔλκος ὑμῶν, ὡς νεφέλη πρῶτῃ, καὶ ὡς ἔρρορινὴ δρῆσος πορευομένη. Ἐπειδὴ κατεπηγγελάτο αὐτοῖς, ὅτι ἀντιλήψεται αὐτῶν, ἐμελλον δὲ καὶ μετὰ ταύτην τὴν ἀντιλήψιν πολλοῖς περιπεσεῖσθαι κακοῖς διὰ τὰς αὐτῶν μοχθηρίας· ἵνα μὴ νομισῶσιν, ὅτι ἐψεύσατο αὐτοῖς, καὶ οὐ διαρκῆ τὴν χάριν δέωκε, προλέγει, ὅτι αὐτοὶ ἔσονται αἴτιοι· ὡς πατὴρ δὲ φιλόστοργος, τὴν πρὸς αὐτοὺς ποιεῖται διὰ λέξιν, μονονοχῆ τοιαῦτα λέγων· Ἐγὼ μὲν πάσης φειδοῦς ὑμᾶς ἀείω, καὶ [f. add. ἀξιοῦν] ὀλέω, καὶ δαιωνίζοντο; εἰλοῦς; ἢ δὲ ὑμέτερα δάκρυα, πρόσκαιρος οὖσα, καὶ ποικίλα νε-

(96) Verba γῆν θελητὴν, *terram placitam solumini*; sed I. Ionicerus legisse videtur *θεήλατον*, ut ei ejus interpretatione liquet.

φάλη, πρωτ φαινομένη, και ὑπὸ τοῦ ἡλίου σκαδανυμένη, ἢ δρόσῳ ὀλίγῃ, ὑπὸ τῶν ἀπείνων διαπανομένη, και ἀφανιζομένη (τοῦτο γάρ ἐστι τὸ Πορευομένη), ποιεί και τὸ ἔλεός μου, ὃ ἐλεῶ ὑμᾶς, τοιοῦτον εἶναι πρόσκαιρον. Ἀκούσωμεν, ὅτι ἡμεῖς ἔσμεν μέτρον τοῦ θεοῦ ἐλέους, ἢ παρατεινόντες αὐτὸ διὰ τῆς διαρκούς μεταβολᾶς, ἢ κολοβούντες διὰ τοῦ τάχιον στραφῆναι εἰς τὰ ὀπίσω, και (97) σπουδάσωμεν μακρότερα ἑαυτοὺς ἐλεεῖν. Ὅπως γάρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἐντὸς ἡμῶν ἐστι, και τῆς ἡμετέρας προαιρέσεως ἀκόλουθός ἐστιν ὁ Θεός. Φέρεται και ἐν ἐτέρῃ γραφῇ, *Τὸ δὲ ἔλεός μου*· και νοθεύει οὕτως, ὅτι σχετικῶς ἐνταῦθα ὁ Θεός, φησίν, ὅτι Πάντα τρόπον (98) ἐπεδειξάμεν εἰς ὑμετέραν διόρθωσιν· και γάρ τὸ ἔλεός μου ἐπαπέσειλα ὑμῖν, ἵνα πιάνη ὑμᾶς, ὡς δρόσος ἐωθινή πορευομένη, τοῦτέστιν ὑπὸ πνεύματος διαχειρομένη ἐπὶ τὴν γῆν, και ὡς νεφέλη πρωτὴν καταψύχουσα τοὺς καρπούς· ἀλλ' ὑμεῖς οὐκ ἐδέξασθε τοῦτο. Ἄλλ' οὐδὲ τὸν Ἰῶν οἱ Ἑβραῖοι ἐδέξαντο, ὅς ἔλεος ὦν τοῦ Πατρὸς (ὅτι αὐτοῦ γάρ ἡλεήθημεν), ἀπσταλή, ὡς νεφέλη, διὰ τὴν παχύτητα τοῦ σώματος· πρωτ δὲ, διὰ τὸ τὴν νομικὴν σκιάν ἔλαθεῖν, και τὸ μὴ καταληφθῆναι ὑπὸ τῆς σκοτίας τοῦ διαβόλου και τῆς ἀμαρτίας, ἀλλὰ και τοῖς ἄλλοις ἀρχὴ γενέσθαι φωτός, ὡς περ τὸ πρωτ, τῆς ἡμέρας. Ὁ δὲ αὐτός και δρόσος ἦν, ἀνωθεν πεσοῦσα· πορευομένη δὲ, διὰ τὸ μὴ ἐν ἐνὶ τόπῳ περιορισθῆναι τὴν αὐτοῦ γνώσιν, ἀλλ' εἰς πάντας ἐπιπορευθῆναι. Πρωτὴν μὲν γάρ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ γινώσκοντες ἦν· νῦν δὲ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν τοῦ τῶν ἀποστόλων ἐξεληθόντος· φλόγγου, ἐπληρώθη ἡ γῆ τοῦ γινώσκειν τὸν Κύριον, ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψον [ἢ κατακαλύψαντες κατακαλύπτων] θαλάσσης. *Και ἔφασαν αἱ ἀστραπαὶ αὐτοῦ τῇ οἰκουμένῃ, και εἰδοσαν πάντα τὰ κέρατα τῆς γῆς τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ.*

cooperiente maria. *Illuxerunt itaque fulgura ejus Dei* 11.

Διὰ τοῦτο ἀπεθέρια τοὺς προφήτας ὑμῶν, ἀπέκτεινα αὐτοὺς ἐν ῥήματι στόματός μου, και τὸ κρίμά μου ὡς φῶς ἐξελεύσεται. Ὑμεῖς μὲν, φησίν, οὕτως ἔχετε, ὥστε ψυχράν τινα και ὀλιγοχρόνιον τὴν μετανοίαν ἐπιδείκνυσθαι, και διὰ τοῦτο και τὸ ἔλεός μου τοιοῦτον ἀποτελεῖν· ὅμως ἐγὼ οὐκ ἐλέειψα τῆς προσηκούσης προνοίας ὑμᾶς ἀξιών, ὥστε και τοῖς ἁγίοις προφῆταις, οὓς ὑμῖν παραινέτας ἔσειλα (99), αἵτιοι [ἢ αἵτιος] θανάτου γενέσθαι (τοῦτο γάρ δηλοῖ τὸ, *Ἀπέκτεινα*)· και διότι τὸ ῥῆμα τοῦ στόματός μου δέδωκα αὐτοῖς πρὸς τὸ προφητεῖν, ἐγὼ δοκῶ αὐτοὺς ἀποκτείνειν. Πλὴν καὶ πάντας ἀποκτείνητε, οὐ δύνασθε ψευδῆ ποιῆσαι περὶ ὑμῶν προφητεῦντα· ἀλλὰ τὸ κρίμά μου, τοῦτέστιν ἡ ψήφος, ἦν ἐψηφισάμεν ὑμῖν, ὡς φῶς

A perpetuo durantem misericordiam. *Vestror autem animus (et cogitatio) temporaria, sinitilique nebula sub diluculo apparenti, et a nube dispersa, vel exiguo rori ab radiis solaribus absorbente et obsecrato (hoc enim est, quod ait, proficiens), efficit miserationem peræque meam, quæ vos miseror, temporariam esse. Audiamus itaque, nos mensuram esse divinæ misericordiæ, sive eam extendentes sufficienter pœnitendo, vel celerius revertendo ad priorem pravitatem militantes. Demosque operam, ut diuturnius ille nostri misereatur, tum vere regnum Dei intra nos erit 66, nostrique instituti Deus comes erit. Legitur et in alia scriptura, *Misericordia mea* 66. Quod sic intelliges, quod Deus hic ægre patiens dicat, Omnem vobis rationem exhibui et demonstravi, ad vestram correctionem. Etenim misericordiam meam demisi vobis, ut foretaret, ac pingues vos redderet, veluti ros matutina hora iter faciens, hoc est, a flamine diffusus super terram, et sicuti nebula perinde mane infrigidans fruges. Verum enim vos illam ipsam non suscepistis. At neque Filium Dei Hebræi exceperunt, qui cum esset misericordia Patris (per ipsum enim misericordiam adepti sumus), demissus est veluti nebula, ob corporis sui pinguedinem. Matutina vero, eo quod umbra ipse legis veniret, quodque non deprehenderetur ab tenebris diaboli et peccati, sed aliis etiam principium lucis fuerit, itidem ut mane, vel diluculum est diei initium. Idem quoque ros erat, superne decidens: iter ideo faciens, quod non uno in loco circumscripta sit ejus cognitio, sed ad omnes accesserit. Antea quidem et mane, in Judæa tantummodo cognitus erat Deus, nunc vero in universum terrarum orbem, egresso apostolorum sonitu, impleta est tellus cognitione Domini, velut aqua multa orbi terræ 70, sideruntque fines terræ salute*

B
C
D
70

VERS. 5. *Propterea demissus prophetas vestros interemi eos in verbo oris mei, et judicium meum cum lumen egredietur.* Vos quidem, inquit, sic habetis, ut frigidam quamdam parvique temporis pœnitentiam 60 demonstratis, per hoc meam pariter misericordiam talem facientes. Attamen ego haud intermisi vos congruenti providentia dignari, adeo ut et prophetis meis quos vobis adhortatores misi, causa mortis exstiterim: hoc enim denotat, *Occidi*. Et quoniam dedi ipsis verbum oris mei ut vaticinarentur, videor eos occidisse. Atqui etiamsi cunctos plane dederitis neci, non poteritis tamen irrita facere, quæ de vobis illi præcinnere, quominus judicium meum, hoc est, decretum quod super vos decrevi, ceu lumen efful-

66 Luc. xvii, 23. 66 Psal. lxxviii, 18. 70 Psal. xcvi, 4. 71 Psal. xlvii, 3.

Variæ lectiones et notæ.

(97) Græca verba ita sonant: *Operamque demus, et ipsi nostrum dimittis miseremur; regnum enim celorum vere in nobis est, electionisque comes Deus.*

(98) Πάντας τρόπους, *omnes modos*, Cod. Ven.
(99) Εἰς ὑμᾶς ἐπεκριν, *ad vos misi*, Cod. Ven.

geat, patiaminique omnia quæ illi dixerunt. Quidam per prophetas hic vanos vates intellexerunt. Occidi enim ipsos in verbo oris mei, hoc est, per imperium meum. Et iudicium meum inter ipsos ut lumen splendidum, haud occultabitur, sed lucebit, et ab omnibus per opera cognoscetur. Etenim et Elias leto dedit prophetas Baal, sacerdotesque lucorum⁷³. Sic Jchu qui genus Achab delevit prætextu festivitatis in Baal gratia celebrandæ, collectos sacerdotes Baalitis, ad unum omnes mactavit⁷⁴.

VERS. 6, 7. Nam misericordiam volo et non sacrificium, agnitionemque Dei potius quam incensas victimas. At ipsi sunt tanquam homo prævaricans testamentum. In superioribus objecit accusando injuriam quam proximis intulerunt, idolorumque culturam: nunc ait, Misericordiam ego potius erga proximum, quam injuriam et sacrificium recipio, ac Dei cognitionem magis quam holocausta. Atque hæc duo legem perferens mandavit: *Diliges Dominum Deum tuum*⁷⁵, et proximum tuum⁷⁶ charitate prosequeris. Vos autem transgressi estis testamentum meum hoc, sancitamque legem. Erga proximum enim injurii estis, et misericordiæ expertes, ac præterea cognitionem mei repulistis. Dicat hic quisquam: Quia Judæi sacra perficientes, misericordiam vero non habentes, prævaricabantur testamentum: perspicuum est legem de sacrificiis verba facere. Sed secretiora quædam magisque spiritum redolentia fuerunt ea quæ hic memoravit, nempe misericordia et agnitio Dei. Per misericordiam itaque vita in actione consistens et opere, per cognitionem contemplatio innuitur. Egre dietur quoque in futuro sæculo iudicium Dei, veluti lumen, per Unigenitum. Pater enim *neminem iudicat, sed iudicium omne tradidit Filio*⁷⁷, qui suo in mundum adventu, non per sacrificia, sed per suam misericordiam nos salvos fecit⁷⁸. Neque per holocausta perve incensa, verum per agnitionem et fidem nos justificavit. Misericordiamque nos docuit, cum diceret: *Beati misericordes*⁷⁹. Et: *Quæ volueritis ut faciant vobis homines, eadem et illis præstate*⁸⁰. Et cum hoc verbi, *Misericordiam volo*⁸¹, etc., in testimonium protulit in medium, **61** innumerisque aliis modis cognitionem Dei præcepit, præsertim cum omnes sermones et opera sua Deo referret, accepta, ipsique tantum ascriberet, cumque diceret Philippo: *Qui videt me, videt et Patrem meum*⁸². Hinc etiam dixit: *Manifestavi nomen tuum mortalibus*⁸³, non Judæis tantum, sed omnibus. Proinde qui ipsum non susceperunt, transgressi sunt omnino testamentum Patris, qui et

λάμψει, και πείσεσθε πάντα, ὅσα ἐκείνοι εἶπον. Τινὲς δὲ, τοὺς προφήτας ὑμῶν, τοὺς ψευδοπροφήτας ἐνόησαν. Ἀπέκτεινα γὰρ αὐτοὺς ἐν ῥήματι στόματος μου· τοῦτέστι, διὰ προστάγματός μου· και ἡ κρῖσις μου ἢ ἐν αὐτοῖς, ὡς φῶς λαμπρὸν οὐ κρυβήσεται, ἀλλὰ λάμψει, και πᾶσι διὰ τῶν ἔργων γνωσθήσεται. Καὶ Ἠλίας γὰρ ἀπέκτεινε τοὺς τῆς Βάαλ προφήτας, και τοὺς ἱερεῖς τῶν ἄλλεων και ὁ Ἰησοῦς, ὁ και τὸ γένος τοῦ Ἀχάαβ ἐξολοθρεῦσας, προσφασισάμενος ἱερτὴν τῷ Βάαλ τελεῖν, συναγαγῶν εἰς ὄκον ἕνα, πάντα ἀπέσφαξε.

Διδίτι ἐλεος θέλω, και οὐ θυσιαν, και ἐπίγνωσιν Θεοῦ, ἢ ὀλοκαυτώματα. Αὐτοὶ δὲ εἰσιν ὡς ἀνθρώπος παραβαίνων διαθήκην. Ἀνωτέρω (1) δύο αὐτοῖς ἐνεχάλει, τὴν τε πρὸς τοὺς πλησίον ἀδικίαν, και τὴν τῶν εἰδώλων θεραπείαν· και νῦν ἐπέφην, ὅτι Ἐγὼ ἔλεος μᾶλλον ἀποδέχομαι τὸ πρὸς τὸν πλησίον, ἢ τὰς θυσίας· και τὴν τοῦ Θεοῦ ἐπίγνωσιν, ἢ τὰ ὀλοκαυτώματα. Καὶ νομοθετῶν γὰρ δύο ταῦτα προσέταξεν· Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου· και, Ἀγαπήσεις τὸν πλησίον. Ὑμεῖς δὲ παρέβητε τὴν διαθήκην μου ταύτην και τὴν νομοθεσίαν. Καὶ πρὸς τοὺς πλησίον γὰρ ὀδικοί ἐστε και ἀνελεήμονες, και πρὸς γε, τὴν ἐμὴν ἐπίγνωσιν ἀπόσασθε. Εἰποὶ δ' ἂν τις, ὅτι ἐπειδὴ Ἰουδαῖοι θυσίας ἐπιτελοῦντες, ἔλαιον [/. ἔλεον] δὲ μὴ ἔχοντες, παρέβαινον τὴν διαθήκην, δῆλον, ὅτι, ὅσα ὁ νόμος περὶ θυσιῶν ἐδόκει λέγειν, ἄλλα τινὰ μυστικώτερα και πνευματικώτερα ἦσαν. Διὰ μὲν οὖν τοῦ ἐλέου ἡ πρακτικὴ δηλοῦται· διὰ δὲ τῆς ἐπίγνωσεως, ἡ θεωρία. Ἐξελεῦσεται και τὸ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι κρῖμα τοῦ Θεοῦ, ὡς φῶς, διὰ τοῦ Μονογενοῦς· Ὁ γὰρ Πατήρ οὐδένα κρῖνει, ἀλλὰ τὴν κρῖσιν πᾶσαν δέδωκε τῷ Υἱῷ· ὃς ἐλθὼν εἰς τὸν κόσμον, οὐ διὰ θυσιῶν, ἀλλὰ κατὰ τὸν αὐτοῦ ἔλεον, ἔσωσεν ἡμᾶς· και οὐ δι' ὀλοκαυτωμάτων, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐπίγνωσεως και πίστεως ἡμᾶς ἐδικαίωσε, και τὸν ἔλεόν τε ἐδίδαξεν (ἐν οἷς τε ἔλεγε· Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες· και, Ἄ ἂν θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι, και ὑμεῖς ποιῆτε αὐτοῖς· και ἐν οἷς ταύτην τὴν ῥῆσιν εἰς μαρτυρίαν προήνεγκε, και μυρίοις ἄλλοις [2])· τὴν δὲ ἐπίγνωσιν τοῦ Θεοῦ, ἐν οἷς τε ἀεὶ τῷ Πατρὶ τοὺς λόγους αὐτοῦ και τὰ ἔργα ἀνετίθει, και ἐν οἷς ἔλεγε τῷ Φιλίππῳ· Ὁ ἔσωσάς κώς ἐμὲ, ἔσωσας τὸν Πατέρα. Ὅθεν και ἔλεγε· Ἐφανέρωσά σου τὸ δρομα τοῖς ἀνθρώποις· οὐκ Ἰουδαίοις μόνον, ἀλλὰ πᾶσιν. Οἱ οὖν μὴ δεξάμενοι αὐτὸν, παρέβησαν πάντως τὴν διαθήκην τοῦ Πατρὸς, ἥτις και τὸν Υἱὸν κληρονόμον ἐποίησε τοῦ ἀρτελῶνος. Ὁ δὲ ἀμπελῶν Κυρίου Σαβαώθ, αὐτοὶ ἦσαν ὁ οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ, και ἄνθρωπος τοῦ Ἰούδα, κείφουτον ἡγαπημένον· ἀλλ' ἐλθόντα τὸν Υἱὸν εἰς τὰ ἔα

⁷³ III Reg. xviii, 40. ⁷⁴ IV Reg. x, 25. ⁷⁵ Dent. vi, 5. ⁷⁶ Matth. xxiii, 39. ⁷⁷ Joan. v, 22.
⁷⁸ Tit. iii, 5. ⁷⁹ Matth. v, 7. ⁸⁰ Matth. vii, 12. ⁸¹ Matth. ix, 13. ⁸² Joan. xiv, 9. ⁸³ Joan. xviii, 6.

Variae lectiones et notæ.

(1) Ἐν ἑτέρῳ, in alio (scilicet loco), Cod. Bav.
(2) Verba et aliis innumeris ad præcedentia sunt referenda; quæ vero sequuntur, ita reddenda:

Cognitionem vero Dei (subaudi ἐδίδαξε, docuit; verbum enim hoc utrumque periodi membrum regit).

οὐ τοιοῦτο παρέλαβον, ἀλλ' εἶπον· *Οὗτός ἐστιν ὁ κληρονόμος· δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτόν.* Ἡ αὐτὴ δὲ διαθήκη τοῦ Πατρὸς, αὐτοὺς κληρονόμους ἐποίησε υἰοθεσίας, δόξης, οὐρανῶν βασιλείας· ἀλλ' οὐκ ἠθέλησαν ἀκολουθήσαι τῇ διαθήκῃ οὐδὲ κατὰ τοῦτο, ἀλλὰ κατ' ἀμφοτέρους τοὺς τρόπους παρέβησαν αὐτήν, καὶ τὸν Υἱὸν μὴ θελήσαντες βασιλεῦσαι ἐπ' αὐτούς, καὶ ταυτοὺς ἀναξίους τῆς οὐρανίου δόξης ποιήσαντες.

utrasque rationes transgressi sunt illud, cum Filium abnuentes regnare super sese, tum se indignos

Ἐκὼ καταφρόνησέ μου Γαλαὰδ, πόλις ἐργαζιμένη μάταια, ταρασσουσα ὕδωρ. Οὐκ ἀκριτῶς, φησὶν, ἐφώνευσεν τοὺς ψευδοπροφήτας. Καὶ ἐκὼ (3), τουτέστι, κατ' ἐκεῖνο καιροῦ, ὅτε ἐξεστράπη ὁ Ἰσραήλ, ἡ Γαλαὰδ καταφρόνησέ μου, ὅτι (4) ἀπεινεμήθη τοῖς ἱερεῦσι καὶ Λευῖταις εἰς κληρὸν· καὶ οἱ ὀφειλοντες διδάσκειν τὸν λαὸν εἰς θεογνωσίαν, αὐτοὶ εἰργάζοντο τὰ μάταια, τουτέστι, τὰ εἰδωλα, αὐτοὶ τεχνουργοῦντες αὐτά. Ἐτάραττον καὶ τὸ ὕδωρ τῆς διδασκαλίας, μὴ καθαράν αὐτὴν προσφέροντες τῷ λαῷ.

Ἡ ἰσχὺς σου, ὦ ἀνδρὸς πειρατοῦ· ἐκρυψάν οἱ ἱερεῖς ὁδὸν, ἐφώνευσαν Σικίμα, ὅτι ἐκὼ ἀνομιαν ἐποίησαν ἐν τῷ οἴκῳ Ἰσραήλ. Εἶδον ἐκὼ φρικώδη πορνείαν τοῦ Ἐφραΐμ. Σικίμα πόλις ἐστὶ πλησίον τοῦ Γαλαὰδ. Ἐκ τῶν Σικίμων οὖν τινες ἔνομιον λαβόντες τοῦ τῶν πατέρων Θεοῦ, ἠβουλήθησαν ἀναβῆναι εἰς Ἱερουσόλυμα, ὡς προσκυνήσουσιν τῷ Θεῷ· οἱ δὲ ἐν τῇ Γαλαὰδ Λευῖται καὶ ἱερεῖς, γινόντες τοῦτο, ληστές τινες ἐκρυψάν ἐν τῇ ὁδῷ, καὶ ἀπέκτειναν τοὺς Σικίμιτας. Διὰ τοῦτο φησὶν, ὅτι

Ἡ ἰσχὺς σου, ὦ Γαλαὰδ, ἀνδρὸς ἐστὶ πειρατοῦ, τουτέστι, ληστοῦ. Ἔστι μὲν γὰρ κυρίως πειρατῆς, ὁ θαλάσσιος ληστής· λαμβάνεται δὲ παρὰ τῇ θείᾳ Γραφῇ ἐπὶ τοῦ κατὰ χέρσον ληστοῦ. Αἰὶ καὶ φρικωδέστεραν πορνείαν ταύτην ὀνομάζει, ὅτι οὐ μόνον αὐτοὶ τὸ καλὸν οὐκ ἐποίουν ἐν τῷ οἴκῳ Ἰσραήλ, τουτέστιν, ἐν τοῖς Ἰσραηλιταῖς (5), ἀλλὰ καὶ τοὺς προτιθεμένους ποιεῖν ἐφώνευσον. Ἡ καὶ οὕτως, ὅτι ὡς περ οἱ πειραταὶ κρύβδην τοῖς ναυτιλλομένοις ἐπιτίθενται, οὕτω καὶ ὑμεῖς οἱ ἐν τῇ Γαλαὰδ εἰδωλολάτραι, διὰ τινων κρυφίων μαγανειῶν ποιεῖτε τὰ εἰδωλα κινεῖσθαι, ἕνα θείας δυνάμει· δεῖξτε αὐτὰ μετέχοντα· οἱ δὲ ἱερεῖς, δέον ταῦτα ἐλέγχειν, καὶ φανεροῦν τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ, οἱ δὲ κρύπτουσι. Καίτοι εἶδε αὐτοὺς ἐνθυμηθῆναι, ὅτι ὁ προπάτωρ αὐτῶν Λευὶ, τοὺς Σικίμιτας ἀπαντας ἀπέκτεινεν, ὅτε Ἐμμώρ, ὁ υἱὸς Συχέμ, ἐβίασεν τὴν ἀδελφὴν αὐτοῦ Δίαναν. Καὶ ἐκεῖνος μὲν ἐζήλωσεν ὑπὲρ τῆς παρθενίας τῆς ἀδελφῆς αὐτοῦ (6)· αὐτοὶ δὲ ὑπὲρ τοῦ οὐ ζήλοισιν. Ἐκρυψάν οὖν, φησὶ, τὴν ὁδὸν οἱ ἱερεῖς, οἱ τὸ

A Filium heredem faciebat vineæ. Porro vineæ Domini exercituum ipsi fuerunt, domus nimirum Israelis, et Juda ipse plantula novella dilecta. Enimvero Filium, cum in sua venisset, sui eum non susceperunt⁸², quin potius dixerunt: *Hic est hæres, agite, occidamus eum*⁸³. Idem testamentum Patris, faciebat eos hæredes adoptionis, gloriæ cælorumque regni: sed noluerunt sequi testamentum. Nec secundum hoc solum, verum etiam juxta

VERS. 8. *Illic me respuit Galaad civitas operans vana, turbans aquam.* Non sine judicio, inquit, occidi vanos prophetas: et illic, hoc est secundum illud temporis quando aversus est Israel, Galaad me est aspernata, quando sacerdotibus et levitis distributa est in hæreditatem: ac qui debebant populum docere cognitionem Dei, ipsi operabantur vana, hoc est idola ipsi eadem fabricant. Turbabant quoque aquam doctrinæ, non puram eam populo asferentes.

VERS. 9, 10. *Fortitudo tua ceu hominis piratæ: occullaverunt sacerdotes viam, occiderunt Sici-ma.* Quoniam illis fecerunt impietatem in domo Israel; viderunt isthic horrendam fornicationem Ephraim. Sici-ma civitas est proxime urbem Galaad. E Sici-mis ergo quidam, accepta Dei patrum memoria, voluerunt ascendere Hierosoly-ma usque, ceu Deum adoraturi. Levitæ vero et sacerdotes hoc comper-tum habentes, prædones quosdam occullaverunt in via, demittentes orco ea ratione Sici-mitas. Ideo

C etiam dicit, *Robur tuum, o Galaad, hominis est piratæ, hoc est prædonis.* Est autem pirata proprie marinus prædator. Atqui in sacra Scriptura usurpat etiam pro terrestri prædone: eam ob causam horribilem etiam istam fornicationem nominat, quoniam non ipsi tantum, quod bonum erat in domo Israelis non faciebant, hoc est inter Israelitas. Vel hunc ad modum æque intelligere licet: Ut piratæ occultis effascinationibus et insidiis adoriuntur prætereuntes, sic et vos in Galaad idolorum cultores, arcanis artibus idola moveri curatis, quo divinæ potentiæ ea ostendatis consortia. Jam sacerdotes quos talia reprehendere oportuit, viam Dei populo manifestando, ea celant. Atqui in animo eos cogitare par erat, quod atavus eorum Levi, Sici-mitas omnes demiserit orco, quando Emmar filius Siche-m, vi stuprum sorori-ejus Dinæ intulit⁸⁴, et ille quidem ultione pro virginitate sororis suæ armatus est, ipsi vero pro me non contendunt, non sumunt vindictam. Occulle-

⁸² Joan. 1, 11. ⁸³ Matth. xxi, 38. ⁸⁴ Gen. xxxiv, 26, 31.

Variæ lectiones et notæ.

(3) Καὶ γὰρ ἐκὼ, *etiam ibi.* Cod. Ven.

(4) Ἡ τις, *quæ.* Cod. Ven. Codex vero Bav. ὅτι, *quia.* Lonicus legisse videtur ὅτε, *quando.*

(5) Cod. Ven. addit: Ἄλλὰ καὶ τοὺς βουλομένους ποιεῖν ἀπεστραττον, καὶ ἀνομιὰς ἐποίουν, ἐν τῷ οἴκῳ Ἰσραήλ. τουτέστιν ἐν τῷ Ἰσραηλιταῖς, *Sed*

etiam facere volentes, interficiebant, et iniquitates putabant in domo Israelis, hoc est inter Israelitas. Cod. vero Bav. post Israelitas, uti vides, habet: *Sed et sibi proponentes facere occiderunt.*

(6) Ὑπὲρ τῆς ἀδελφῆς καὶ τῆς παρθενίας αὐτῆς, *pro sorore et virginitate ejus.* Cod. Bav.

runt, inquit, divinam viam sacerdotes, qui olim interemerunt Sicima, amulatione accensi. Quod enim atavus eorum Levi peregit, sacerdotali generi ascribitur. Hæc et Dominum occidentis Synagogæ accusationes vult Siquidem et illi operabantur vana, calumniam dico et crucem. Vanæ namque revera sunt cogitationes ipsorum. Magis enim illuxit, regnumque tenuit cruci affixus. Turbabant etiam aquam, confundentes Scripturarum cognitionem ac doctrinam Servatoris, quæ spiritus erat et vita, calumniantes. Et robor ipsorum, cum hominis piratæ fuit, quando lapides tulerunt in Jesum ⁸⁵: cumque gladiis et sudibus exierunt adversus ipsum noctu ⁸⁶, quando fallere licet festinantes. Sacerdotes porro ipsorum celaverunt iter, hoc est Dominum enecarunt, dicentem : *Ego sum via* ⁸⁷. Occiderunt etiam Sicima, quod est pudicitia et virginitatis fructum Jesum, postquam Sicima fuit eximius locus corporis pudici Joseph. Præterea in Ecclesia videbis quosdam perficientes vana, prava vita infectos. Hi aquam perinde spiritalis doctrinæ turbant, de resurrectione et postremo judicio vana dissertantes, seipos ita ut intrepide in peccatis pergant, illicientes. Quorum robor non est hominis incolumem aliquem servantis, sed prædonis, quo de Dominus ait : *Fur non venit, nisi ut furtum committat, cadat, et perniciem struat* ⁸⁸. Celant etiam sacerdotes viam Domini, partim quando non reprehenderit peccantes, non audientes dicto præcipienti : *Peccantem coram omnibus argue* ⁸⁹; partim quod ipsi in ea non ambulantes, aliam sibi viam vitæ inquirent, occidentes ita Ecclesiam, quæ est segregata Josepho, qui valet, si interpreteris, appositionem. Talis est Dominus, legi adjectus, quæ jam defecerat : unde et, *Non veni, inquit, dissolvere legem, sed implere* ⁹⁰. Ejus enim legis, *Non committas adulterium* ⁹¹, hæc est appositio et completio, ut *Ne intuearis quidem mulierem*; sic ejus, *Non occides* ⁹², appendix et complementum est, *Non irascaris* ⁹³; et aliarum consimiliter.

VERS. 11. *Pollutus est Israel, Judas dimisit messem suam.* Omnium hoc est periculosissimum, horribilissimumque quod quando Judam oportebat divinarum promissionum fructus metere, imitatus sit Israel, **63** qui idolorum cultura contaminatus erat, talem messem posthabendo.

VERS. 11. *Ordire vindemiam tibi ipsi, dum reduxero captivitatē populi mei, dumque sanavero Israel.* Ad Judam hæc dicit : Ordire vindemiam,

⁸⁵ Joan. viii, 59. ⁸⁶ Matth. xxvi, 47. ⁸⁷ Joan. xiv, 6. ⁸⁸ Joan. x, 10. ⁸⁹ I Tim. vi, 10. ⁹⁰ Matth. v, 17. ⁹¹ Matth. xix, 18. ⁹² Exod. xx, 13. ⁹³ Eccli. xxviii, 8.

Varie lectiones et notæ.

(7) Græca verba ita sonant : *Talis autem et Dominus, qui legi adjecit, quod deerat.*

(8) Μοιχεύσαι, et paulo post φονεύσαι. Cod. Ven.

(9) Ad Judam hæc ait : *Quoniam ante malorum*

παλαιὸν ἐφένουσεν τὰ Σίκιμα ζηλώσαντας· ὁ γὰρ ἐποίησεν ὁ προπάτωρ αὐτῶν Λευὶ, τῆν ἱερατικῶν γένει ἀνατίθεται. Ταῦτα καὶ τῆς Θεοκτόνου Συναγωγῆς εἰσι κατηγορίαι. Εἰργάζοντο γὰρ οὗτοι μάταια, τὰς συκοφαντίας, καὶ τὴν σταυρόν· μάταιαι γὰρ τῷ ὄντι αἱ ἐπίνοιαὶ αὐτῶν, ὅτι μᾶλλον ἐλαμψε καὶ ἐβασίλευσεν ὁ σταυρωθεὶς. Ἐτάρασσον δὲ τὸ ὕδωρ, συγχέοντες καὶ τὴν τῶν Γραφῶν γνώσιν, καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Σωτῆρος, ἥτις ἦν πνεῦμα καὶ ζωὴ, διαβάλλοντες. Καὶ ἡ ἰσχὺς αὐτῶν, ὡς ἀνδρὸς πειρατοῦ· ἤρᾶν τε γὰρ λίθους ἐπὶ τὴν Ἰησοῦν, καὶ μετὰ μαχαίρων καὶ ξύλων ἐξήλθον πρὸς αὐτὸν, καὶ νοκτῆς, ὅπερ ἐστὶ λαυθάνειν σπευδόντων. Καὶ οἱ ἱερεῖς αὐτῶν ἐκρυψαν τὴν ὁδὸν, τοῦτέστι, τὸν Κύριον ἐθανάτωσαν, τὸν εἰπόντα· Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδός. Ἐφένουσεν δὲ καὶ Σίκιμα, ὃ ἐστὶ, τὸν τῆς σωφροσύνης καὶ παρθενίας καρπὸν Ἰησοῦν· ἐπειδὴ τὰ Σίκιμα ἦν ἐξαιρετικὸν χωρίον τοῦ σώφρονος Ἰωσήφ. Καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δὲ ἤπει τινὰς ἐργαζομένους μάταια, κακοῦ βίου ὄντας. Οὗτοι οὖν καὶ τὸ ὕδωρ τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας παράσσουσι, τὰ περὶ ἀναστάσεως καὶ κρίσεως διαβάλλοντες, καὶ ἑαυτοὺς ἐξαπατῶντες πρὸς τὸ ἀθεῶς ἀμαρτάνειν· ὣν ἡ ἰσχὺς, ὡς ἀνδρὸς ἐστὶ ζωοποιούντος, ἀλλὰ πειρατοῦ· περὶ οὗ εἶπεν ὁ Κύριος· Ὁ κλέπτης οὐκ ἔρχεται, εἰ μὴ ἵνα κλέψῃ, καὶ θύσῃ, καὶ ἀπολέσῃ. Κρύπτουσι δὲ καὶ οἱ ἱερεῖς ὁδὸν Κυρίου, τάχα μὲν καὶ ὅταν μὴ τοὺς ἀμαρτάνοντας ἐλέγχωσι, παρακούοντες τοῦ λέγοντος· *τὸν ἀμαρτάνοντα, ἐνώπιον πάντων ἐλέγχε τάχα δὲ καὶ ὅταν αὐτοὶ οὐ περιπατῶσιν ἐν αὐτῇ, ἀλλ' ἄλλην ὁδὸν βίου ἐπιτηδεύουσι*· διὸ καὶ φονεύσουσι τὴν Ἐκκλησίαν, ἥτις ἀφωρίσθη τῷ Ἰωσήφ, ὃς ἐμμενέεται πρόθεσις. (7) Τοιοῦτος δὲ καὶ ὁ Κύριος, προσθεὶς τῷ νόμῳ ὅ λειπεῖ διὸ καὶ ἔλεγεν· *Ὁὐκ ἤλθον καταλύσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι*. Τοῦ γὰρ, *Μὴ μοιχεύσης* (8), πρόθεσις καὶ ἀναπλήρωσις τῶ, *Μηδὲ ἐμβλέψῃς γυναῖκα* [f. -κί]· καὶ τοῦ, *Μὴ φονεύσης*, τῶ, *Μὴ ὀργισθῆς*· καὶ τῶ αὐτοῦ ὁμοίως.

Ἐμάρθη Ἰσραὴλ, καὶ Ἰούδας ἀφῆκε θερισμὸν αὐτοῦ. Τὸ πάντων δεινότατον, τοῦτό ἐστιν, ὅτι, ὅτε εἶδε τὸν Ἰούδην θερίζειν τῶν θεῶν ἐπαγγελιῶν τοὺς καρποὺς, τότε ἐξήλωσε μὲν τὸν Ἰσραὴλ τὸν μινθόντα τῇ εἰδωλοατρείᾳ· ἐγκατέλειπε δὲ τὸν τοιοῦτον θερισμὸν.

Ἄρχον τρυγῶν σεαυτῷ, ἐν τῷ ἐπιστρέφειν μετὰ τὴν ἀλχμαλωσίαν τοῦ λαοῦ μου, ἐν τῷ λάσασθαι μετὰ τὸν Ἰσραὴλ. (9) Πρὸς τὸν Ἰούδην ταῦτά

experientiam noluit cognoscere, quod decebat, neque colligere justitiarum fructus, saltem post reditum a captivitate, fac ut legi consentaneam vitam degas, etc. Cod. Ven. et Bav.

φρην, ὅτι Ἐπειδὴ πρὸς τῆς τῶν κακῶν πείρας οὐκ ἠθέλησας γυνῶνα τὸ δέον, οὐδὲ τρυγῆσαι τοὺς τῆς δικαιοσύνης καρπούς, κἄν μετὰ τὴν τῆς αἰχμαλωσίας ἐπάνοδον ἐν νόμῳ πολιτεύου, καὶ ἄρξαι δρέπεσθαι τοὺς ἐκ τῆς τοιαύτης πολιτείας φρομένους καρπούς. Δρέπτου δὲ τοῦτο σεαυτῷ· οὐ γὰρ τῷ Θεῷ τι κέρδος· φέρομεν, ἐννόμως βιοῦντες, ἀλλ' ἡμῖν αὐτοῖς. Τὸ δὲ, Ἐν τῷ λάσασθαι με τὸν Ἰσραήλ, τοῦτο σημαίνει, ὅτι Ἐν τῷ παρηγορηθῆναι με αὐτὸν ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἄλγεσιν, οἷς εἶχεν ὢν ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ, καὶ ἀναγαγεῖν αὐτὸν ἀπὸ Βαβυλῶνος, σύμμετ' οὐ τὸ δέον, καὶ βίου ἀγαθοῦ γενοῦ.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'.

Καὶ ἀποκαλυφθήσεται ἡ ἀδικία Ἐφραϊμ, καὶ ἡ κακία Σαμαρείας, ὅτι εἰργάσατο ψευδῆ, καὶ κλέπτῃς πρὸς αὐτοὺς εἰσελεύσεται, ἐκδιδοσκων (10) ληστῆς ἐν τῇ ὁδῷ αὐτοῦ. Πάλιν διδάσκει, ὅτι δικαίως τιμωρεῖται τοὺς περὶ τὸν Ἐφραϊμ, καὶ φρην, ὅτι δὴλῃ πᾶσιν ἡ παρανομία αὐτῶν γενήσεται, ὅτι εἰργάσαντο τὰ ψευδῆ, τουτέστι τὰ εἰδωλα. Καὶ λοιπὸν οἱ πολέμιοι, δίκην κλεπτῶν καὶ ληστῶν αὐτοῖς ἐπελθόντες, ἐκδύσουσιν αὐτοὺς καὶ ἀπογυμνώσουσι πάντων ἔν ἔχουσιν ἀγαθῶν. Μονονουχὶ καὶ ὁ Χριστὸς πρὸς τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαὸν φρην· Ἄρχου τὰ πρὸς σωτηρίαν τρυγῆν καὶ καρποῦσθαι νῦν γοῦν, ὅτε ἤλθον ἐγὼ ἐπιστρέψαι τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραήλ, καὶ λάσασθαι τοὺς συντετριμμένους. Οὐ γὰρ οἱ ἰσχύοντες χρεῖαν ἔχουσιν ἰατροῦ, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες. Τότε ἀπεκαλύφθη πᾶσα ἡ κακία τοῦ λαοῦ, ὅτε τοῦ Πιλάτου ἑρωτήσαντος, Τίνα ἀπολύσω; εἶπον· Ἀπόλυσον ἡμῖν Βαραββᾶν, τὸν δὲ Ἰησοῦν σταύρωσον. Καὶ τῶν στοιχείων καινοτομουμένων, αὐτοὶ ἐνέμενον τῇ κακίᾳ, ὅτε καὶ ὁ κλέπτῃς καὶ ληστῆς, ὁ συσταυρωθεὶς, πρὸς αὐτὸν εἰσῆλθε, τουτέστιν ἄκλειψθη αὐτῷ διὰ τῆς πίστεως, καὶ σὺν αὐτῷ ἐγένετο ἐν τῷ παραδείσῳ. Ταῦτα καὶ πρὸς τὴν ψυχὴν παραινέσις ἐστίν, ἐπιστρεφομένη ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας, ἣν ἠχμαλωτίσθη τοῖς πάθεσι δουλείωσας, καὶ ἰαθεῖσαν ἀπὸ τῶν πληγῶν τῆς ἁμαρτίας καὶ τῶν τραυμάτων, ἀπερᾶλλως οὐ θεραπεύονται, εἰ μὴ δυσωδίαν καὶ ἀηδίαν αὐτῇ προβάλλωσι. Τότε γὰρ καὶ ἰατρὸν ἐπιζητεῖ, ὅτε ἀηδίζεται καὶ δυσχεραίνει πρὸς τὴν δυσωδίαν, καθὼς καὶ Δαβὶδ· Προσώζισαν καὶ ἐσάκησαν οἱ μῶλωπές μου· εἰπὼν δὲ λέγει· Μὴ ἐγκαταλίπῃς με, Κύριε ὁ Θεός μου, μὴ ἀποστῆς ἀπ' ἐμοῦ. Τότε τοίνυν ἀπαλλαγεῖσα, ὡ ψυχῇ, τῆς ἁμαρτίας, τρύγα τοὺς καρπούς τῆς ἀρετῆς· ἀλλὰ σεαυτῇ τοῦτους τρύγα, μὴ πρὸς ἐπίδοξον τι ποιούσα, ἀλλ' ἐν αὐτῇ τὸ καλὸν ἐργαζομένη. Ἀποκαλύπτεται δὲ αὐτῇ ὅτε καὶ τὸ ψεῦδος τῆς κακίας. Τότε γὰρ ὁρᾷ, ὅπως τῆς κακίας ἔργα ψευδῆ εἰσι καὶ ἀπατηλά· καὶ αὐτῶν ὁ κλέπτῃς καὶ ληστῆς διάβολος εἰσίων, ἐκδιδοσκει τὸν ἄνθρωπον, καὶ γυμνὸν πάσης θείας

hoc est justitiæ fructus, et post reditum a captivitate, in lege persevera, incipeque tibi decerpere ex tali pollicia subnascentes fructus. Decerpe eos tibi ipse, nec enim Deo quidquam lucri afferimus viventes juxta legem, sed nobis ipsis. Quod subdit, Dum sanavero Iernelem, significat, quod Dum ipsum consolari in omnibus doloribus quos in captivitate pertulit, eumque reducam a Babylone, intellige tu quid te doceat, bonamque conversationem auspiciare.

CAPUT VII.

Vers. 1. Et revelabitur injuria Ephraim, et vitiositas Samaritarum. Nam commisit vana, surque ad eos ingredietur, prædator exuens in via ejus. Iterum docet quod haud injuria puniat Ephraimitas Deus, perspicuam cunctis eorum iniquitatem asseverans. Nam fecerunt, inquit, mendacia, hoc est, idola, ideoque in posterum hostes, furum et latronum instar, eos adorti, exuent ipsos, omnibusque bonis nudabunt. Propemodum et Christus ad Israeliticum populum dicit: Incipe quæ ad salutem tuam pertinent, eum in vindemia colligere atque fructum decerpere, nunc saltem, quando veni ego reducere, servareque oves domus Israelis, quæ perlerant, ac sanare contritos. Nec enim bene valentes agent medici opera, sed male habentes. Tunc revelata est omnis injustitia populi, quando, interrogante Pilato, Quem vobis dimittam? responderunt; Absolve nobis Barabbam, Jesum vero cruci affige. Ad hæc elementis legis novatis perseverabans ipse in malitia, quando et fur et prædo una cum eo cruci affixus ad eum introiit, hoc est per fidem ei asseratus est, et vindicatus in libertatem, in paradiso cum eo agens. Hæc etiam animæ sunt exhortatio redemptis a captivitate, qua delenta fuit pravitas affectibus serviens, sanaturque a plagis peccati et vulneribus quæ alias non curantur nisi graviter olere et inanimosa esse ipsi coeperint, tum enim demum inquirunt medicum, quando tetrica sunt vulnera, ipsaque ægre patitur graveolentiam, perinde ac David cum dixisset: Graviter oluerunt et computruerunt vibices meæ; subdit: Ne derelinquas me, Domine Deus meus, neque a me desistas. Tuac igitur liberata anima a peccatis, virtutis fructus colligit (11). At eos, inquit, tibi ipsi decerpe, non faciens aliquid ad ostentationem, sed in te ipsa bonum operare. Tum quoque detegitur ei vanitas malitiæ: videt enim quam sint peccati opera tam mendacia quam noxia. Per hæc fur et prædo Satanas ingressus hominem spoliat, ac ab omni divina gratia nudum constituit, in via ejus, hoc est in quocunque vitæ genere fuerit, sive in sacerdo-

¹⁰ Marc. ii, 17. ¹¹ Matth. xxvii, 17. ¹² Psal. xxxvii, 6. ¹³ Psal. xxxiv, 22.

Variæ lectiones et notæ.

(10) Scribendum fortasse ἐκδιδοσκων, ut paulo post in commentario usurpatur.

(11) Tunc igitur, o anima, a peccato liberata, virtutis fructus collige. Ita Græca verba sonant.

tali, sive monastica vel populari. In omni namque via vitæ prædatorem et furem agens diabolus, clanculum eos adoritur, ipsisque imponit nocturno tempore, persuadens ut peiori ceu meliori adhibeant animum, *νιψτίας, vinum, comnemque* erraticam vituperans, ceu peccatorum fomitem, occasionemque. Alios vero ut prædo invadit, palam et impudenter eis persuadendo, ut plano desperata aggrediantur.

VERS. 2. *Ut concinant veluti iacentes in corde suo.* Hostes, inquit, invadent eos, ceu fures et latrones insueverunt: ipsi vero in lamentis et luctibus perseverabunt, non ausi aperta voce plorare, deslereque calamitates suas, cæterum cordibus suis et cogitatione threnos lamentave edunt. Hæc et latroni in cruce accommodari poterunt, cujus cor Christi supplicio condolebat, et peccatis suisangebatur. Ipso quidem Christum confitebatur, Christus vero omnium illi peccatorum gratiam faciebat.

Omnia scelera eorum recordatus sum; nunc circumdederunt eos adinventiones suæ, coram facie mea facta sunt. Cum diu, inquit, connixissem, nec longanimitate mea iudicatus sim cernere ab ipsis ausa, nunc tandem aperte palam ea contueor, ut qui in conspectu meo fuerint constituta. Siquidem omnia simul collecta sunt, et in circuitu eorum steterunt, nedum opera, sed et consultationes, hoc est, cogitationes quæ demonstrant eos esse dignos quibus irrogetur pœna. Fortasse autem, quia Deus peccata illa venientius punit, quæcumque a præmeditatione et consultatione sunt, propterea hic dixit: *Circumierunt eos consultationes ipsorum.* Non enim simpliciter, ait, operabantur mala, neque raptim vel forte fortuna, sed ex consilio et consideratione. Sic in extremo iudicii die, præterquam opera, cogitationes etiam, secundum quas peracta sunt, iudicantur: in quibus tamen auctoritas potius remissionis quam condemnationis esse in hoc mundo solet (12). Occiderunt etiam prophetas Hebræi: toleransque malorum Deus est, dum illi Domini interfectores fuerunt, impleveruntque mensuram patrum suorum, recordatusque est Deus omnium iniquitatum eorum, ut veniat super eos omnis sanguis justus a sanguine Abel, usque ad sanguinem Zachariæ prophætæ 13.

65 VERS. 5. *In malitiis suis exhiberunt reges, et in mendaciis suis principes.* Per malitias suas ad interitum accurrentes, auctores lætitiæ fuerunt regibus et principibus ipsos debellantibus. Vel quod una cum regibus suis ad idololatriam cucurrerint, curaverintque eos et observaverint, eadem peragendo, et in mendaciis suis, sive idolis, sive adulationibus, vel vanis laudibus, hilares eos red-

Α χάριτος καθιστῆθ, ἐν τῇ δόξῃ αὐτοῦ, τουτέστιν ἐν αὐτῷ ἂν εἴη βίη, εἴτε ἐν ἱερατικῷ, εἴτε ἐν μοναχικῷ, εἴτε ἐν λαϊκῷ· ἐν πάσῃ γὰρ δόξῃ βίου ληστεύει. Τοῖς μὲν οὖν ὡς κλέπτης ἐπεισιν ὁ διάβολος, λάθρα κλέπτων αὐτοὺς, καὶ ἐν νυκτὶ, ὅταν πείθῃ, ὡς καλῶ προσέχειν τῷ χεῖρονι· οἶον, τὸν γάμον διαβάλλων, τὸν οἶνον, τὴν κτίσιν πᾶσαν, ὡς ἁμαρτιῶν ἀφορμὰς· τοῖς δὲ, ὡς ληστῆς ἐπέρχεται, ἀναφανδὸν καὶ ἀναιδῶς πείθων, μετιέναι καὶ τὰ προδήλιως κατεγνωσμένα.

"Ὅπως συνήδωσιν, ὡς ἰδοῦντες ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν. Οἱ ἐχθροὶ αὐτοῖς, φησὶν, ἐπειλεύσονται ὡς κλέπται καὶ λησταί· αὐτοὶ δὲ θρηνησοῦντες καὶ ὀλοφυρόμενοι διατελεύσουσιν, οὐδὲ τολμῶντες ἐξάκουστα θρηνεῖν καὶ ἕδειν τὰς οἰκτίας συμφορὰς, ἀλλ' ἐν ταῖς καρδίαις καὶ κατὰ διάνοιαν τοὺς θρήνους ποιοῦμενοι. Ταῦτα καὶ περὶ τοῦ ἐν τῷ σταυρῷ ληστοῦ λεχθήσεται. Ἡ γὰρ καρδία αὐτοῦ, πρὸς τὴν τοῦ Χριστοῦ συνήδουσα ἦν· ὁ μὲν γὰρ ἐξωμολογήτεο, ὁ δὲ Χριστὸς ἐχαρίζετο αὐτῷ.

Πασῶν τῶν κακιῶν αὐτῶν ἐμνήσθη· νῦν ἐκύκλωσαν αὐτοὺς τὰ διαβούλια αὐτῶν, ἀπ' ἐναντι τοῦ προσώπου μου ἐγένοντο. Ἐπὶ πολλῷ, φησὶ, μακροθυμήσας, καὶ ὡς περ' μηδὲ ὄρῳ δοκῶν τὰ πρὸ αὐτῶν τολμώμενα, νῦν σαφῶς αὐτὰ θεωρῶ, καὶ ἀπέναντι τοῦ προσώπου μου ἐγένοντο. Πάντα γὰρ συνήχθησαν ὁμοῦ, καὶ κύκλω αὐτοῦ ἔστησαν, οὐ μόνον τὰ ἔργα, ἀλλὰ καὶ τὰ διαβούλια, τουτέστιν, εἰ λογισμοὶ, δεικνύντα μοι αὐτοὺς τιμωρίας ἀξίους. **Μήποτε δὲ, ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἐκεῖνα τῶν ἁμαρτημάτων σφοδρότερον ποιάζει, ὅσα ἀπὸ μελετῶν καὶ διαβούλων γίνεται, διὰ τοῦτο ἐνταῦθα εἶπεν, ὅτι Ἐκύκλωσαν αὐτοὺς τὰ διαβούλια αὐτῶν.** Οἱ γὰρ ἀπλῶς, φησὶν, ἔπραττον τὰ κακὰ, οὐδὲ ἀπὸ συναρπαγῆς, ἀλλὰ μετὰ βουλῆς καὶ σκέψεως. Οὕτω καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ τῆς κρίσεως ἡμέρᾳ, οὐ μόνον ἔργα, ἀλλὰ καὶ λογισμοί, καθ' οὓς ἐπράχθησαν, κρίνονται· καὶ ἐν τοῦτοις μάλιστα ἔστι τὸ κύρος ἢ τῆς ἀφέσεως, ἢ τῆς κατακρίσεως. Ἀπέκτενον καὶ τοὺς προφῆτας; οἱ Ἑβραῖοι, καὶ ἀνεξικακῶν ὁ Θεός, ἐπειδὴ Κυριοκτόνοι γεγόνασι, καὶ ἐπλήρωσαν τὸ μέτρον τῶν πατέρων αὐτῶν, ἐμνήσθη πασῶν τῶν ἀδικιῶν αὐτῶν, ὅπως ἂν ἔλθῃ ἐπ' αὐτοὺς πᾶν αἷμα δίκαιον, ἀπὸ τοῦ αἵματος Ἄβελ, ἕως τοῦ αἵματος Ζαχαρίου.

Ἐν ταῖς κακίαις αὐτῶν εὐφραναν βασιλεῖς, καὶ ἐν τοῖς ψεύδεσιν αὐτῶν ἄρχοντας. Διὰ τὰς κακίας αὐτῶν, φησὶν, εἰς ἄλεθρον παραδραμόντες (13), πρόβηναι εὐφροσύνης ἐγένοντο τοῖς καταπολεμήσασιν αὐτοὺς βασιλεῦσι καὶ ἀρχουσιν. Ἡ δὲ τοῖς βασιλεῦσιν αὐτῶν συνέτρεχον εἰδωλολατροῦσι, καὶ ἐθεράπευον αὐτοὺς διὰ τοῦ τὰ αὐτὰ πράττειν, καὶ ἐν τοῖς ψεύδεσιν αὐτῶν, ἦτοι τοῖς εἰδώλοις, ἢ

12 Luc. II, 51.

Variæ lectiones et notæ.

(12) Atque in his maxime sita vis est aut remissionis, aut condemnationis. Cod. Ven.

(13) Cod. Ven. παραδοθέντες.

ταῖς κολακαίαις, καὶ τοῖς ψευδέσιν ἑπαίνοις εὐφραν-
 ον ἐκείνους, δι' οὗ καὶ Ἰσαΐα· ἔλεγεν· *Οἱ μακα-*
ρίζοντες ὑμᾶς, πλανῶσιν ὑμᾶς· καὶ, (14) Οὐαὶ
οἱ λέγοντες τὸ πικρὸν γλυκὺν, καὶ τὸ γλυκὺν πι-
κρὸν! Καὶ οἱ Ἰουδαῖοι δὲ, τοὺς αὐτῶν βασιλεῖς
 δαίμονας, τοὺς ἀρχοντας τοῦ σκότους, χαίρουν ἐπίσταν
 ἐν ταῖς κατὰ Χριστοῦ συκοφανταῖς καὶ τοῖς ψεύ-
 δεσιν αὐτῶν· (15) ἀλλὰ καὶ Ἡρώδη καὶ Πιλάτον,
 οἱ ἐν τῇ κατακρίσει Χριστοῦ εἰρήνευσαν πρὸς ἀλ-
 λήλους.

Πάντες μοιχεύοντες, ὡς κλίβανος καιόμενος
εἰς πέψιν, κατακαύματος ἀπὸ τῆς φλογός. Μοι-
 χεῖαν νοήσεις μὲν καὶ τὴν σωματικὴν, λέγοντος τοῦ
 Θεοῦ, *Πάντες* οἱ ἐν Ἰσραὴλ, *μοιχεύοντές* εἰσι·
 καὶ οὕτω καιόμενοι τῷ τῆς ἀσελγείας πυρὶ, ὡσπερ
 κλίβανος, κατακαύματος ἀπὸ τῆς φλογός γινομένου,
 δὲ καίεται εἰς πέψιν, τουτέστιν, εἰς ὀπτησιν ἔργων.
 Τὸ τῆς ἀσελγείας δὲ πῦρ ἐπάξει αὐτοῖς τὴν τῆς
 αἰχμαλωσίας φλόγα, ὑφ' ἧς κατακαυθέντες, εὐχρή-
 στοι γενήσονται εἰς πέψιν τῆς ὠμότητος, ἣν ἔχουσι
 νῦν. Νοήσεις δὲ μοιχεῖαν καὶ τὴν εἰδωλολατρείαν,
 εἰς ἣν ἐξακαίοντο, ἐπακολουθήσαντες τῷ πρώτῳ ἐν
 αὐτοῖς εἰδωλολάτρῃ Ἰεροβοάμ.

Ἀπὸ πυράσως στέατος, ἕως τοῦ ζυμωθῆναι
 τὸ ὄλον, ἡμέραι τῶν βασιλέων ὑμῶν. Στέαρ
 ἔχουσι σταῖς, ὃ ἐστὶν ἄλευρον, τὸν λαὸν πάντα καλεῖ,
 καί φησιν· ὡσπερ ἡ ζύμη τὰ συμφορομένα ἄλευρα
 μεταποιεῖ πρὸς ἑαυτὴν, οὕτω καὶ ἀφ' οὗ ἤρξατο ὁ
 λαὸς φύρασθαι πρὸς τὴν ζύμην τῆς τοῦ Ἰεροβοάμ
 ἀσεδείας, μέχρις οὗ ἐζυμώθη ὄλος, καὶ πρὸς αὐτὴν
 μετεποιήθη, ὃ σύμπας οὗτος χρόνος ἡμέραι εἰσι
 τῶν βασιλέων ὑμῶν. Δείκνυσι δὲ διὰ τοῦτου, ὅτι ἐπὶ
 πάντων τῶν ἀπὸ τοῦ Ἰεροβοάμ καὶ ἐπὶ τὰ κάτω
 βασιλέων εἰδωλολατρεία ἐπολιτεῦετο. Μοιχεύοντα
 νοεῖ, καὶ τὴν μοιχαλίδα καὶ ἁμαρτωλῶν γενεὰν τῶν
 Θεοκτόνων, οἱ ἐκκαίμενοι τῷ φθόνῳ, καὶ μελετή-
 σαντες τὸν σταυρὸν εἰς πέψιν, ἦτοι ὑψοῖσιν τοῦ
 ὠρανίου ἔργου Χριστοῦ, οὐκ ἔληξαν, ἕως οὗ ἐτέ-
 λεσαν τὸ ἔργον. Ταῦτα μέντοι ἡμέραι εἰσι τῶν ἀρ-
 χόντων καὶ προσχόντων ἐν αὐτοῖς, τουτέστι, συμφο-
 ρῶν ἀρχαίων. Ἡμέραν γὰρ, ὡς ἔφημεν καὶ ἀνω-
 τέρῳ, ἡ Γραφή καὶ τὴν συμφορὰν καλεῖ. ὡσπερ
 δὲ ὁ μὴ πιστεύων, ἦδη κέκριται καὶ πρὸ τῆς κρι-
 σεως· οὕτω καὶ ὁ μοιχεύων, ἦδη καίεται καὶ πρὸ
 τῆς καύσεως ἐκείνης, ἣν τότε καυθήσεται εἰς πέψιν
 καὶ ἀρηγίαν [ἀργίαν?] τῆς κακίας. Οὐκέτι γὰρ
 ἐνεργηθήσεται ἡ κακία μετὰ τὴν τελευταίαν κρίσιν,
 οὐδέ τις πρὸς αὐτὴν φιλιώσῃ· ἔξει· ἀλλ' αἰώνιον μῆκος
 πρὸς αὐτὴν ἔσται τοῖς νῦν ἀγαπῶσιν αὐτὴν, ὅτι διὰ
 τὴν αἰωνίως κολάζονται. Νῦν μὲν γὰρ σαίνει
 τοὺς ἀνοήτους τῷ φανομένῳ ἦδει· τότε δὲ ἀπο-
 καλυφθείσης τῆς ἀσχημοσύνης αὐτῆς, μεταμέλεια

A diderunt. De quibus et Isaias ait : *Qui beatos vos*
pradicant, illi vos seducunt 66; et : *Vae illis qui*
amarum dulce dicunt 1. Ad hæc Judæi reges suos
 dæmones, principes tenebrarum, gaudio inbuerunt
 suis contra Christum imposturis, calumniis et
 mendaciis. Præterea Herodes, Caiphæ, Annas,
 eisdem exhilararunt, qui in condemnatione Chri-
 sti in gratiam, cum antea hostilibus inter se ani-
 mis essent, redierunt.

Vers. 4. *Omnes adulterium committentes, sunt ve-*
tuti furnus ustus ad digestionem, ustura a flamma
facta. Corporale hic adulterium intelliges, dicens
 Deo, quod universi Hierosolymorum incolæ sint
 adulteri, sic usti libidinis igni, veluti clibanus,
 cujus incensio fit a flamma, qui uritur ad digesti-
 onem, hoc est ad tosturam coctionemve panum.
 Porro libidinis ignis, adducet super eos captivita-
 tis flammam, a qua adusti inutiles erunt, ad dige-
 stionem eruditatis quam etiamnum habent. Acci-
 pies etiam per adulterium, idololatriam, qua exure-
 bantur, secuti primum inter se idololatram Jero-
 boam.

Vers. 4, 5. *A mistura massæ, usque dum tota*
fermento subigatur, dies regum vestrorum. Stær,
 vel stais (quæ vox hic per massam reddita est)
 farinam denotat. Cunctam per hæc farinam po-
 pulum intelligit, dicitque : Ut fermentum commi-
 stas secum farinas in sese transformet, sic a quo
 tempore cœpit populus subigi fermento impietatis
 Jeroboam, non destitit donec totus ejus contagione
 inficeretur, inque illud ipsum transformaretur. To-
 tum isthuc tempus, dies sunt regnorum vestrorum,
 per quæ innuit, quod in omnibus Jeroboam, secuis
 regnis et regibus, idololatria floruerit. Per adulteros,
 adulteram juxta ac peccatricem generationem Do-
 mini interfectorem intelligo, qui et invidia usti ac
 meditati cruceem ad digestionem sive submissionem
 celestis panis Christi, non desierunt, quousque
 perfecerunt opus istud suum. Atque hæc sunt dies
 principum et præminentium inter ipsos, hoc est
 veterum calamitatum. Diem enim, ut supra quo-
 que diximus, Scriptura etiam calamitatem appellat.
 Quemadmodum autem qui non credit, jam judi-
 catus est 66, vel ante judicium illud : sic adulte-
 rium 66 committens, jam uritur, ante ustionem
 etiam illam, qua uretur ad digestionem ac malitiæ
 supplicium. Nec enim ultra post extremum judicium
 scelera patrabitur, neque quisquam unus ad ea
 sese acclinaturus est, verum perpetuum adversus
 ea odium erit illis qui nunc ea deamant, quod eo-
 rum nomine sempiternis cruciatibus dedantur. Ho-

66 Isa. iii, 12. 1 Isa. v, 20. 1 Joan. iii, 18.

Variæ lectiones et notæ.

(14) *Vae illis, qui amarum dulce dicunt, et dulce*
amarum. Cod. Bav. et Ven.

(15) *Herodem quoque et Pilatum* (iisdem Hebræi

lari fecerunt) *qui in Christi condemnatione pacem*
inter se inierant. Cod. Ven. et Bav.

die quidem insipientibus, quæ videntur suavia blandiuntur, tum vero detecta ipsorum deformitate, gravis comitabitur poenitentia eos, qui hac in vita ab ipsis decepti fuerint, plorabuntque tum omni vacantes consolatione, quod adeo deformia et turpia divinæ pulehritudini prætulert. Itaque mœchus jam uritur, juxta illud : *Ambulatis in lumine ignis vestri, et in flamma qua exusti estis*¹. Jam perinde ex fermento et farina sit mistio, atque ex cogitationibus et operibus sit actio. Ait ergo, quod regnantes in mœcho cogitationes non videntur esse turbidæ neque tristes, sed tranquillam quamdam et hilarem constitutionem habere, ab mistione farinae, donec fermento subigatur tota, hoc est a quo

compleverint. *Cœperunt principes sarere ex vino.* Accusatis communiter omnibus tanquam adulteris, nunc omnes accusat principes ceu temulentos, ac propterea ad iram concitatos.

VERS. 5, 6. *Extendit manum suam cum pestilentis, nam succensasunt corda eorum veluti clibanus, dum offendunt eos.* Quilibet, inquit, principum extendit manum suam, uti dona accipiat, conversaturque hominibus per contagia et perditiones quas diligit, eo quod in consultando et nocendo contri- bulibus, adeoque reliquis mortalibus sint ferventissimi. Ex temulentia invidiæ furebant etiam principes Israel adversus Christum. Sic discipulus Judas extendit manum, quando proditoris argenteos accepit, consentiens pestibus Phariseorum et Scribarum, qui æstuabant plane insidiis, quibus lacerarent deificerentque Dominum. Ita militum peræque corda inflammabantur, excubias agentium proxime Domini sepulcrum.

VERS. 6, 7. *Totam noctem somno Ephraim impletus est, mane prodiiit, succensus est veluti ignis fulgor.* Omnes incaluerunt ut clibanus succensus, ignis devoravit iudices eorum, omnes reges eorum ceciderunt, nec erat inter eos qui meam sibi opem deposceret. Sequitur facile supra memoratos temeto perfusos, ut totam noctem somno indulgeant, quod haudquaquam minimo est dedecori populi principibus : per hoc namque indicatur, quod non perinde magnam subditorum curam gerunt. Mane porro facto, inquit, ardebant veluti ignis, inflammabanturque ad bibendum et ad indignandum **67** ad numerâ capiendâ, omniaque id genus alia flagitia. Nec soli principes, verum ex æquo cuncti, ceu furnus sunt incensi ad peccandum, ut pro se quisque potest. Recte vero ignis ille vitiorum effecit, ut principes et reges eorum, idola colentes, aliaque non optima facinora perficientes, caderent. Nemo enim quidquam delinquens, stare dicitur.

¹ Isa. xxx, 1f.

Variæ lectiones et notæ.

(16) Scribendum κατηγορήσας, ut et Lonicerus in suo cod. legisse videtur.

δεινὴ ἐπιγενήσεται τοῖς ἐν τῷ βίῳ τούτῳ ὑπ' αὐ- τῆς ἀπατηθεῖσαι, καὶ μετακλαύσονται ἀπαράκλητα, ὅτι τὴν οὕτως ἀκαλλῆ καὶ ἀσχήμονα προετίμων τοῦ βίου κάλλους. Ὁ οὖν μοιχὸς ἤδη καλεῖται, κατὰ τὴν, *Πορεύεσθε τῷ φωτὶ τοῦ πύργου ὁμῶν, καὶ τῇ φλογὶ, ἣ ἐξεκαύσατε.* Ἐπεὶ δὲ ὡσπερ ἐκ ζύμης καὶ ἀλεύρου τὴ φύραμα, οὕτω καὶ ἐκ τῶν λογισμῶν καὶ ἐνεργειῶν ἡ πρᾶξις φησὶν, ὅτι οἱ βασιλεύοντες ἐν τῷ μοιχῷ λογισμοῖ, οὐ δοκοῦσιν ἐν σκοταί εἶναι, ἀλλ' ἡμερινὴν τινα καὶ ἱλαρὴν κατάστασιν εἶχειν, ἀπὸ φουράσεως στέατος, ἕως τοῦ ζυμωθῆναι τὸ ἄλον, τούτέστιν, ἀφ' οὗ ἀρξονται τὸ κακὸν μελετᾶν, ἕως οὗ τελέσουσιν.

B *Ἦρξαντο οἱ ἄρχοντες θυμοῦσθαι ἐξ οἴνου.* Κατηγοροῖα (16) κοινὴ πάντων ὡς μοιχῶν, νῦν κατηγορεῖ πάντων ὡς μεθύσων τῶν ἀρχόντων, καὶ διὰ τοῦτο θυμουμένων.

Ἐξέτειρε τὴν χεῖρα αὐτοῦ μετὰ λοιμῶν, διότι ἀνεκαύθησαν αἱ καρδίαι αὐτῶν, ὡς κλίβανος ἐν τῷ καταράσσειν αὐτούς. Ἐκαστος, φησὶ, τῶν ἀρχόντων ἐκτείνει τὴν χεῖρα εἰς τὸ δῶρα λαμβάνειν, καὶ λοιμοῖς καὶ φθορῶσιν ἀνθρώποις συναναστρέφεται, ἀγαπῶν αὐτούς, διότι ἐν τῷ καταράσσειν, τούτέστιν, ἐπιβουλεύειν καὶ βλάπτειν τοὺς ὁμογενεῖς, θερμῶτατοί εἰσι. Ἐκ τῆς μέθης τοῦ φθόνου ἐθυμούνο καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ οἱ ἄρχοντες τοῦ Ἰσραὴλ καὶ ὁ μαθητὴς Ἰούδας ἐξέτεινε τὴν χεῖρα, ὅτε τὰ ἀργύρια τῆς προδοσίας ἐλάμβανε, συμφωνῶν μετὰ τῶν λοιμῶν Φαρισαίων καὶ Γραμματέων, Οερμῶν ὄντων εἰς τὸ ἐνεδρεῦσαι, καταβρᾶξαι τε καὶ καταβαλεῖν τὸν Κύριον καὶ τῶν στρατιωτῶν δὲ αἱ καρδίαι ἀνεκαλοντο ἀγρυπνοῦντων, ὅτε τὸν τάφον ἐτήρουν.

Ὀλην τὴν νύκτα θανου Ἐφραῖμ ἐνεπλήσθη. Πρωτὴ ἐγενήθη, ἀνεκαύθη, ὡς πυρὸς φέγγος, πάντες ἐθερμάνθησαν (17) ὡς κλίβανος πυρὸς καίμενος, καὶ κατέφαγε τοὺς κριτὰς αὐτῶν. Πάρτες οἱ βασιλεῖς αὐτῶν ἔπεσον, καὶ οὐκ ἦν δ ἐπικαλοῦμενος ἐν αὐτοῖς πρὸς μὲ. Καὶ κατὰ τὸ πρόχειρον μὲν, ἀκολουθεῖ τοῖς ἀνω ρηθεῖσι μεθύσοις, τὸ ὑπνωττεῖν ὄλην τὴν νύκτα, ὁ μεγίστη αἰσχρόνη, καὶ μέγιστα τοῖς λαοῦ ἄρχουσι δέικνυσι γὰρ αὐτοὺς τοῦτο, μηδὲως τῶν ὑπὸ κλίμων φροντίζοντας. Πρωτὰς δὲ, φησὶ, γενομένης, ἀνεκαλοντο, ὡσπερ πῦρ, καὶ πρὸς τὸ πίνειν, καὶ πρὸς τὸ θυμοῦσθαι, καὶ πρὸς τὸ δωροληπτεῖν, καὶ πάντα τὰ ἄλλα κακὰ καὶ οὐ μόνοι οἱ ἄρχοντες, ἀλλὰ καὶ πάντες ὡς κλίβανός εἰσι, καίμενοι πρὸς τὸ ἁμαρτάνειν, ὡς ἕκαστος δύναται. Ἐξαιρέτως δὲ τὸ πῦρ τοῦτο τῆς κακίας, τοὺς κριτὰς αὐτῶν, τούτέστι, τοὺς βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας, κατέφαγεν, ὅσων καὶ ὕλην εἶχον τὴν ἐξουσίαν καὶ πάντας οἱ βασιλεῖς αὐτῶν

(17) Ἐθερμάνθησαν αἱ καρδίαι αὐτῶν, *incaluerunt corda ipsorum.* Cod. Bav.

ἔπεσον εἰδωλοκρατοῦντες· καὶ τὰ ἄλλα ἀμαρτάνοντες. Α Οὐδεὶς γὰρ ἀμαρτάνων, ἴστασθαι λέγεται. Καὶ οὐκ ἦν τις ἐν αὐτοῖς, ὃς πρὸς με ἀπονεύων, ἐπεκαλεῖτό με· ἢ ὅτι οὐκ ἦν διδάσκαλος, ὃς ἐκάλει αὐτούς, καὶ ἐφίλει [ἐφείλαε? ἐφιλίου?] πρὸς με. Ἐκοιμῶντο δὲ οἱ Ἰουδαῖοι ἀμέριμοι, ὅτε τὸν τάφον οἱ στρατιῶται ἐτήρουν· ἠνίκα δὲ πρῶτ' ἐγένετο, ἀναστάντος τοῦ Κυρίου, ἀνεκαύθη ὁ φθόνος αὐτῶν, καὶ ἐγένοντο ὡς κλίθανος καϊόμενοι τῷ θυμῷ. Καὶ ἡ ἐπὶ τῇ ἀναστάσει ζηλοτυπία, τοὺς κριτὰς αὐτῶν κατέφαγε· καὶ πάντες ἔπεσον πτώσιν μεγάλῃν, διαφευσθέντες τῶν ἐλπίδων. Καὶ ὁ ἀμαρτάνων δὲ, ὄλην τὴν νύκτα τοῦ βίου ὑπνώττει ἀναιοθητῶν. Διδ Παῦλος τῷ γνησίῳ τέκνῳ, καὶ τῆς ἡμέρας υἱῷ Τιμοθέῳ παραίνει· *Nihis ēn p̄sion.* Ὅταν μέντοι πρῶτ' γένηται, ἡ μέλλουσα δηλαδὴ κατάστασις, τότε ἀνεκαύθη μὲν ἐν αὐτῷ καὶ ἀνέλαμψεν ἡ αἰσθησις τῶν πραχθέντων αὐτῷ, πλὴν ὡς πυρὸς φέγγος· καίει γὰρ αὐτὸν, καὶ τότε τοὺς πρῶτην κριτὰς αὐτοῦ λογισμοῖς, τοὺς κρινοντας, ὅτι τότε δεῖ πράξει, καταφάγεται πῦρ. Πάντα γὰρ οὗτοι βασιλεύοντες, καὶ κρατοῦντες πρότερον, τοῦ πτώματος τῆς ἀμαρτίας ἦσαν αἴτιοι, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν οὐδόλως προσεκαλοῦντο.

Neque quisquam inter eos erat, qui ad me respiciens invocaret me : quod deerat illis institutor, qui eos dirigeret et ad me pertraheret. Sopiti etiam somno erant Judæi, omnis expertes sollicitudinis, quando monumentum milites servabant. Atenim mane, adeoque diluculo facto, excitatoque Domino, invidia etiam eorum, quod resurrexisset, accensa est, factique sunt veluti furnus furore inflammati. Deinde, iudices eorum livor ob resurrectionem devoravit, omnesque ceciderunt ruina magna, spebus suis fraudati, Qui peccat, totum pariter vitæ hujus noctem dormit, non sentiens peccatum. Eam ob causam divus Paulus genuinum suum dici filium adhortatur : *Vigila in omnibus*. Porro, quando futura in extremo die condemnatio exsuscitata fuerit et illuxerit, ut diluculum in peccatore, tum sensus ad se commissorum facinorum oritur, instar igneæ flammæ : urit enim ipsum peccati conscientia ; tum qui antea iudices eorum fuerunt, non recte instituentes eos doctores, devorabit ignis ille, hoc est, agnoscentur fuisse vani. Siquidem isti antehac doctrinæ cathedram obtinentes, ruinæ in peccatum auctores exsisterunt, nec quidquam Deum auxiliatorem implorant, nec ut alii invocarent, docuerunt.

Ἐφραῖμ τοῖς λαοῖς αὐτοῦ συνεμίγητο. Δέον, φησι, τοὺς ἄλλους ὁδηγεῖν εἰς τὸ ἀγαθόν, ὃ δὲ τοῖς πλῆθεσιν εἰς τὴν κακίαν συνανεφύρετο (18)· καὶ ὁ βασιλεὺς παρηγόμενος ἐπίσης τοῖς ἄλλοις. Ἡ γὰρ τοῦ Ἐφραῖμ φυλὴ ἐβασίλευσεν, ὡς πολλακίς εἶπομεν.

VERS. 8. *Ephraim populis suis commiscebatur.* Aliis Ephraim, vates asseverat, iter ad bonum ostendisse, ipsum vero multitudini ad malum acclinatæ conjunctum esse. Rex præterea æque prævaricabatur atque alii : nam tribus Ephraim regni sceptrā tenuit, ut diximus.

Ἐφραῖμ ἐγένετο ἐγκρυφίας οὐ μεταστρεφόμενος. Ὅσπερ γὰρ ὁ ἐγκρυφίας ἄρτος, κατὰ τὸ ἐν μέρος ὀμίλων τῷ πυρὶ, κατακαλεται, καὶ ἀρηστος γίνεται· δεῖ γὰρ μεταστρέφεσθαι αὐτὸν ἵνα καὶ κατὰ ἕτερον μέρος ὀπηθῇ· οὕτω καὶ αὐτὸς ἐπέμεινε τῇ κακίᾳ, καὶ ὑπ' αὐτῆς κατεκάθη.

Ephraim factus est encryphias non inversus. Ut encryphias panis ille, altera parte sui admotus igni comburitur, et inutilis fit : opus est namque, ut conversus altera quoque parte assetur : sic et ipse Ephraim in vitiis perseveravit, ab iis combustus.

Κατέφαγον ἄλλοτριον τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ· αὐτὸς δὲ οὐκ ἔγνω. Ἐπεὶ ἄρτον (19) ὀνόμασεν, ἐπέμεινε τῇ τροπῇ, καὶ φησιν, ὅτι οἱ ἄλλόφυλοι ἐπαλέμησαν (20) αὐτόν· κατέφαγον πᾶσαν τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐν ἀνδράσι, καὶ τὴν ἐν πλούτῳ. Αὐτὸς δὲ οὐδ' οὕτως ἐπέγνω τὸν παιδεύοντα Θεόν.

VERS. 9. *Comederunt alieni robur ejus, ipse vero nos cognovit.* Quia panem jam nominavit, in ea metaphora perdurans, Alieni, inquit, comederunt eum, hoc est debellarunt ipsum. Exederunt autem omnes vires ejus, et in fortitudine seu potentia et opibus sitas, et interim non agnovit sese castigantem Deum.

Καὶ πολλαὶ ἐξηγήθησαν αὐτῷ, καὶ αὐτὸς οὐκ ἔγνω. Πολὺν, φησι, καὶ μακρὸν χρόνον παιδεύεται, καὶ οὐνεὶ κατεγήρασε παιδευόμενος· ἀλλ' οὐδὲ ὑπὸ τοῦ χρόνου ἐδιδάχθη τὸ δέον. Καὶ οἱ ἀρχηγοὶ καὶ διδάσκαλοι τοῦ Ἰσραὴλ, τῷ χυδαίῳ ὄχλῳ συμφρονήσαντες, οὐκ ἠθέλησαν μεταστραφῆναι ἀπὸ τοῦ γράμματος ἐπὶ τὸ πνεῦμα. Διδ τὰ ἔθνη, τὰ ἄλλοτρια τῶν διαθηκῶν τοῦ Θεοῦ, ἔφαγον τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ (ἰσχὺς δὲ τοῦ Ἰσραὴλ, ὁ νόμος)· αὐτοὶ δὲ πω-

Cani effloruerunt ipsi, nec hoc tamen agnovit. Multo, inquit, ac longo plane tempore castigatur, ac veluti in ea **68** castigatione consenuit, nec vel sic tamen tanto tempore, quid se decuisset, didicerit. Principes porro ac doctores Israelis, idem cum indocto et confuso vulgo sapientes, noluerunt converti ab littera ad spiritum, propterea gentes alienæ ab testamentis Dei, comederunt robur eorum. Israelis autem robur est lex. Ipsi vero

• II Tim. iv, 5.

Variae lectiones et notæ.

(18) Græca verba sic habent : *Cum par esset, ait, aliis ad bene agendum se ducem præbere, populo et ipse ad male agendum se adjungebat.*

(19) Ἄρτον αὐτόν, panem ipsum. Cod. Ven.

(20) Ἐκπολεμήσαντες, cum expugnassent. Cod. Ven.

obcæcati non agnoverunt, sed perstiterunt, consenueruntque in litteræ administratione. Jam cuncta quod inveterascit et senio conficitur, proxime est obliterationem extinctionemque⁵. Ad hæc quando quisquam malitia dæmonia resuritur, adeo ut seipsum tradat ei, adortus clandestina scelera quæ nefas est nominare, nec ab tali sua iniquitate revertitur, comedunt robur ejus, quod accepit a Deo [ut natura quadantenus ad bonum opus non sit idoneus] dæmones, qui alieni et hostes nostri facti sunt, invidentes Dei gloria; propterea et inveteratus in malitia omnem peccati ille ignorantiam habet.

VERS. 10. *Dejicieturque injuria Israelis in faciem ejus.* Id est oculis suis videbunt pericula. Sic qui in Dominum Christum injurii fuerunt Hebræi, una cum templo et urbe sunt dejecti.

VERS. 10, 11. *Nescunt reversi ad Dominum Deum suum, nec exquisiverunt ipsum in omnibus hisce. Ephraim erat ut columba amens, corde vacans, Ægyptum invocabat et ad Assyrios proficiscebatur.* Ego, inquit, afflictiones ipsis afferebam, ut intelligentes ad me redirent, meumque auxilium implorarent, at ipsi ad humana adjutoria reciderunt: Ægyptiorum enim opem inquirebant. Dein ab Assyriis oppugnati, defatigatque cosdem invocabant, amentis insipientisque columbulæ mentem præ se ferentes. Etenim ut illa, pullis sublatis, non avolat, verum in iisdem locis remanet: non dissimilem ad modum isti ad hostes suos accurrebant: nam Assyrii ex confesso hostes eorum erant et Ægyptii. Columba lascivix et incontinentiæ hic typus est: quocirca ubi anima voluptatibus tenebrarum intemperanter delicta sui impotens facta fuerit, nec sibi mali quidpiam adesse putaverit, Ægyptum profecto et Assyrios amicitia sibi copulat, hanc quidem ob tenebrarum opera, illos vero propter sui fastum et opinionem. Hinc suo etiam isti tempore dicitur: *Vade in tenebras exteriores, diabolo et angelis ejus paratas*⁶. Porro angeli diaboli, mentales etiam Assyrii sunt. Quadrant hæc quoque Domini Interlectrici Synagogæ. Non agnoverunt enim, neque intellexerunt, verum præ fastu et opinione sua in tenebris iter faciunt.

VERS. 12. *Ubi profecti fuerint, injiciam super eos rete meum, tanquam volucres cæli deducam eos, castigabo eos in auditione tribulationis ipsorum.* Ipsi, inquit, proficiscentibus, ut auxilia sibi accersant, ego **69** injiciam ipsi hostes, veluti rete, et deducam eos, hoc est superbiam ipsorum dejiciam et humillabo: primum tamen conabor eos erudire, prænuntiando Imminentia, uti sciant, quæ sint eos excepturæ calamitates. Quod si ipsi non castigentur, nec sese emendent, tum inducam super ipsos tribulationes. Vel: Adco terribiles erunt hostes, ut necdum præsentibus, verum denunciati tantum et

⁵ Hebr. viii, 13. ⁶ Matth. xxv, 30.

ρωθέντες οὐκ ἔγνωσαν, ἀλλ' ἐπιλαϊώθησαν ἐν τῇ κατὰ τὸ γράμμα πολιτείᾳ. Πᾶν δὲ τὸ παλαιούμενον καὶ γηράσκον, ἐγγύς ἀφανισμοῦ· καὶ ὅταν δὲ τις τῇ φλογί, ἣ ἐκκαίει, δούς ἑαυτὸν ὀλοσχερῶς, καὶ τὸ κρυφῆ γινόμενα, ἀ αισχρὸν ἐστὶν καὶ λέγειν, μετῶν, οὐ μεταστραφῆσεται ἀπὸ τῆς τοιαύτης καταστίσεως, κατεσθλοῦσι τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ, ἣν ἔλαβε παρὰ Θεοῦ φυσικῶς πρὸς τὰς ἀγαθὰς πράξεις, οἱ δαιμόνες, οἵτινες ἀλλότριοι καὶ ἔχθροὶ ἡμῶν ἐγένοντο, φθονήσαντες τῇ τοῦ ἀνθρώπου δόξῃ. Διὸ καὶ παλαιούμενος ἐν τῇ ἀμαρτίᾳ, παντελῆ τοῦ κακοῦ [καλοῦ?] ἀγνωσίαν ἔχει.

Καὶ ταπεινωθήσεται ἡ θέρσις τοῦ Ἰσραὴλ εἰς πρόσωπον αὐτοῦ. Τουτέστιν, Ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ βίβεται τὰ δεινὰ· ὡσπερ καὶ οἱ τὸν Κύριον ὄβρισαντες, καθαιρεθέντος αὐτοῖς τοῦ ναοῦ καὶ τῆς πόλεως, ἐταπεινώθησαν.

Καὶ οὐκ ἐπέστρεψαν πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν αὐτῶν, καὶ οὐκ ἐξέζητησαν αὐτὸν ἐν πᾶσι τοῦτοις. Καὶ ἦν Ἑβραῖμ, ὡς περιστερὰ ἀνοῦς, οὐκ ἔχουσα καρδίαν. Αἰγύπτιον ἐπεκαλεῖτο, καὶ εἰς Ἀσσυρίους ἐπορεύετο. Ἐγὼ μὲν, φησὶ, τὰς κακώσεις αὐτοῖς ἐπέφερον, ὅπως συνέντες, ἐπιστρέψουσι πρὸς με, καὶ τὴν ἐμὴν βοήθειαν ἐπικαλέσονται· οἱ δὲ πρὸς ἀνθρωπίνως ἀπέθλεπον συμμαχίας. Τὴν Αἰγυπτίων μὲν γὰρ βοήθειαν ἐπεζήτητον, πολεμούμενοι ὑπὸ Ἀσσυρίων· ὑπὸ δὲ Σύρων καταπονούμενοι, τοὺς Ἀσσυρίους ἐπεκαλοῦντο, τῆς περιστερᾶς τὴν ἀνοίαν δεικνύντες. Καθάπερ γὰρ ἐκεῖνη τῶν ἑαυτῆς νεοσπῶν ἀφαιρουμένων, οὐκ ἀρλεπταται, ἀλλὰ τοὺς αὐτοὺς ἐπιμένει χωρίοις· οὕτω καὶ οὗτοι τοὺς ἔχθροὺς προσέτρεχον· καὶ γὰρ οἱ Ἀσσυριοὶ ὁμολογουμένως ἔχθροὶ αὐτῶν ἦσαν, καὶ οἱ Αἰγύπτιοι. Λάγνον δὲ ἡ περιστερὰ καὶ ἀκόλαστον. Ὅταν οὖν ψυχὴ πρὸς τὰς ἡδονὰς τοῦ σκότους ἀκρατῶς ἔχουσα ἀνοηταίνῃ, καὶ οἴηται μηδὲν αὐτῇ κακῶν εἶναι, τῇ Αἰγύπτῳ καὶ τοῖς Ἀσσυρίοις φιλιάζει· τῇ μὲν, διὰ τὰ τοῦ σκότους ἔργα, τοὺς δὲ διὰ τὴν οἴησιν· ὅθεν καὶ ἀκούσεται· *Πορεύου εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, τὸ ἡτοίμασμένον τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ*· οἵτινές εἰσιν οἱ νοητοὶ Ἀσσυριοὶ. Ταῦτα καὶ τῇ Θεοκτόνῳ Συναγωγῇ ἀρμύζει· οὐκ ἔγνωσαν γὰρ, οὐδὲ συνήκαν, ἀπὸ δὲ οἴησεως **D** ἐν σκότει πορεύονται.

Καθὼς ἂν πορεύωνται, ἐπιβαλῶ ἐπ' αὐτοὺς τὸ δίκτυόν μου. Καθὼς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατάξω αὐτοὺς· παιδεύσω αὐτοὺς ἐν τῇ ἀκοῇ τῆς θλίψεως αὐτῶν. Αὐτῶν πορευομένων, φησὶ, πρὸς τὸ ἐπικαλεῖσθαι συμμαχοὺς καὶ βοηθοὺς, ἐγὼ τοὺς πολεμικοὺς αὐτοῖς ἐπιβαλῶ, οἷόν τι δίκτυον, καὶ κατάξω αὐτοὺς, τουτέστι, τὴν ὑπερηφανίαν αὐτῶν κατασπάσω καὶ ταπεινώσω. Πρῶτερον μέντοι ἐπιχειρήσω παιδεῦσαι αὐτοὺς διὰ τοῦ προαγγεῖλαι, καὶ ἀκουστάς ποιῆσαι αὐτοῖς τὰς ἐκδεχόμενας αὐτοῖς θλίψεις· εἰ δὲ οὐ παιδευθῶσι, τότε καὶ αὐτὰς τὰς θλίψεις ἐπάξω. Ἡ, ὅτι οὕτω φοβεροὶ ἕσονται

οὐ πολέμιοι, ὥστε καὶ μὴ τῷ ἐπιστάντες, ἀλλὰ φη- A
μιζόμενοι μόνον, καὶ ἀκούμενοι, ἀρκεῖν αὐτοῖς εἰς
παιδείαν. Δίκτυον τοῦ Θεοῦ, ἢ πολυποικίλος αὐτοῦ
σοφία, καθ' ἣν προνοούμενος ἡμῶν πολλάκις, ὅταν
πρὸς τὸ πράξει τι κακὸν πορευόμεθα καὶ κινώ-
μεθα, ἐμπόδια ἐπιβάλλει· καὶ ὑψηλοφρονούντας δὲ,
κατὰ τοὺς ἐν τῷ ἀέρι δαίμονας, καταγεί καὶ τα-
πεινῶ· καὶ προαγγέλλων γέενναν, καὶ σκώληκα
μὴ τελευτῶντα, καὶ πῦρ μὴ σβεννύμενον, παιδεύει
διὰ τῆς ἀκοῆς ὡς φιλόδημος. Καὶ τοῖς Θεοκτόνοις
πορευομένοις ἐν πλάνῃ, ἐπέβαλε τὸ δίκτυον αὐτοῖς,
τὴν τῶν ἀλιέων διδαχὴν, ὡς ἂν κατάξῃ αὐτοὺς εἰς
τὴν ἐν Χριστῷ ταπεινώσειν, καὶ πείσῃ αὐτοὺς μα-
θεῖν, ὅτι πρῶτος ἐστὶ καὶ ταπεινὸς τῆ καρδίας,
καὶ μὴ καυχᾶσθαι ἐν τοῖς τοῦ νόμου ἔργοις, ἀλλὰ
ἐκτεθῆναι τοῦ δικαιούντος δωρεὰν τῆ αὐτοῦ χάριτι· B
καὶ ἐπαιθεῖν αὐτοὺς ἐν τῇ ἀκοῇ τῆς θλίψεως αὐ-
τῶν λέγων, ὅτι Ἱερουσαλὴμ πατουμένη ὑπὸ ἐθνῶν·
καὶ περὶ τοῦ ναοῦ, ὅτι οὐ μὴ μεῖνῃ λίθος ἐπὶ λίθον·
καὶ, *Μυκάραι αἱ στειραὶ, αἶ οὐκ ὠδίτησαν*·
καὶ ὅσα περὶ τῆς ἀλώσεως.

Ὁβαὶ αὐτοῖς, ὅτι ἀπεπήδησαν ἀπ' ἐμοῦ! Δει-
λαῖοι εἰσιν, ὅτι ἠσέθησαν εἰς ἐμέ. Ἐπὶ τοῖς νο-
σοῦσιν ἕως μὲν ἔστιν ἔλπις σωτηρίας· πάντα καὶ
λέγουσι, καὶ ποιοῦσιν οἱ αὐτῶν κηδόμενοι· ἐπει-
δὲν δὲ ἀπογῶσιν αὐτῶν, θρηνοῦσι λοιπόν. Τοῦτο
καὶ ὁ Θεὸς ἐπὶ τῷ λαῷ ποιεῖ, ἀπογῶς τῆς θερα-
πείας, καὶ θρηνεῖ αὐτοὺς, ὡς ἀποπηδήσαντας μὲν
διὰ τῶν πονηρῶν πράξεων, ἀσεβήσαντας δὲ διὰ τῆς
ἀθίου λατρείας. C

Ἐγὼ ἐλυτρωσάμην αὐτοὺς. Τοὺς μὲν πρῶτον,
ἐκ τῆς ἐν Αἰγύπτῳ δουλείας, τοὺς δὲ ὑστερον ὁ
Χριστὸς ἀπὸ τῶν δαιμονίων, καὶ τῶν νόσων, καὶ
τῶν πηρώσεων· καὶ τελευταῖον, διὰ τοῦ ἰδίου αἵμα-
τος, ἐν ᾧ ἔυρομεν τὴν ἀπολύτρωσιν.

Αὐτοὶ δὲ καταλάλησαν κατ' ἐμοῦ ψευδῆ. Καὶ
ὅτε περιστάντες τὸν μόσχον ἔλεγον· Ὁδοὶ οἱ θεοὶ
σου, Ἰσραὴλ· καὶ ὅτε ἔλεγον, Ἐπεὶ ἐπάταξες πέ-
τραν, καὶ ἐξέβησαν ὕδατα, μὴ καὶ ἄρτον δύ-
ναται δοῦναι;

Καὶ οὐκ ἐδόθησαν. (21) πρὸς με αἱ καρδίαι αὐ-
τῶν. Τοῖς χεῖλεσί με μόνον ἐτίμων· ἡ δὲ καρ-
δία αὐτῶν, πόρρω ἀπέειχεν ἀπ' ἐμοῦ· ἢ, ὅτι
οὐκ ἐμὲ ἐπεγράψοντο εὐεργέτην, ἀλλὰ τὰ εἰδῶλα. D

Ἄλλ' ἢ ὠλόλυζον ἐπὶ ταῖς κοίταις αὐτῶν· ἐπὶ
σίτῳ καὶ οἴνῳ κατατέμνοντο. Τὴν ἐπηγγελμένην
τοῖς πατράσιν αὐτῶν γῆν ἀπολαύοντες [f. — λαδόν-
τες]. καὶ τοὺς κτήρους αὐτῶν διαλαχόντες (τούτους
γὰρ κοίτας ὠνόμασε, διότι ἐν αὐτοῖς ἀνεπέπυσαν τῶν
ἐκ τῆς ἐρήμου πόνων), οὐκ ἐμοὶ εὐχαρίστησαν, ἀλλὰ
τὰς εἰδωλικὰς τελετὰς τελοῦντας ὠλόλυζον, ὡς παρ'
ἐκείνου μαινόμενοι· καὶ τὸν σίτον καὶ τὸν οἶνον, τὰ
ἐμὰ δῶρα ἔχοντες, καὶ τούτοις ἐντροφῶντες, ἐντομίδας
ἐποίησιν τὴν τιμὴν τῶν δαιμόνων, τὰ στήθη καὶ τοὺς

auditi, sufficient ad castigationem. Rete Dei multi-
plex, variaque ejus est sapientia, per quam cogni-
tus a nobis, serpenumero, quando ad mali quiddam
perficiendum eamus, moveamurque, impedimenta
injicit, atque affectantes, instar dæmonum qui in
aere versantur, deducit nos et humiliat, prænuntians
gehennam et vermem non morientem, ignemque
inextinguibilem : erudit nos per hujusmodi præ-
dicationem, ut humanus et clemens Pater. Domini
quoque occisoribus in errore facientibus iter, in-
jecit rete suum, piscatorum nimirum doctrinam, uti
ab eo deduceret eos ad Christi humiliationem et
obedientiam, persuaderetque eis discere, quod mitis
sit Christus et humilis corde, neu gloriantur in
lege per opera, sed precentur potius eum qui gratis
justificat, per gratiam suam ; eruditque eos per
prædicationem futuræ illorum afflictionis, dicens,
quod Jerusalem ab gentibus sit conculcanda : de-
que templo, quod non maneat lapis super lapidem ;
et : *Beatæ steriles quæ non pepererunt* ; et quæ-
cunque illuc de captione Hierosolymorum vaticina-
tus est.

VERS. 13. *Væ ipsis, quoniam desilierunt a me.*
Miseri sunt, quoniam impii fuerunt in me. Apud
infirmos donec spes est salutis, omnia et dicunt et
faciunt qui eos curant. Simul ac vero de incolu-
mitate ipsorum desperaverint, lugent eos in poste-
rum. Idem Deus in populo suo facit, curam suam
nihil valere animadvertens, eos deplorat, ut qui
per mala opera ab se desilierint, impique fuerint,
colendo eos qui non sunt dii.

Ego redemi ipsos. Priores quidem ex Ægyptiaca
servitute, posteriores autem Christus a dæmoni-
bus, languoribus, cæcitatibus redemit, ac tandem
proprio suo sanguine, in quo invenimus redemptionem.

Ipsi vero locuti sunt adversus me vana. Primum,
quando vitulum circumstantes dixerunt : *Hi sunt
dii tui, Israel*. Deinde quando siebant, *Quo-
niam percussit petram, et fluxerunt aquæ, num-
quid et panem dare poterit* ?

Et non clamaverunt ad me corda ipsorum. Labiis
nec suis tantummodo venerabantur, cor vero eo-
rum procul me aberat, sive quod me non agno-
scebant benefactorem, sed idola potius.

*Sed enim ululabant super cubilibus suis, super
frumento et vino dissecabantur.* 70 Terram patri-
bus suis promissam accipientes, ac sortes suas
adepti (eas enim cubilia nominavit, quod per ea
requievisset a laboribus deserti) mihi non egerunt
gratias, verum idolis sacra facientes, peragen-
tesque festa, ululabant perinde ac insueverunt ido-
lorum cultores furis agitati ululare. Præterea a
me dona habentes, nimirum fruges et vinum in
quibus capiebant voluptatem, sectiones interiam

7 Math. xi, 19. 8 Luc. xxi, 6. 9 Luc. xxiii, 29. 10 Exod. xxxi, 8. 11 Psal. lxxvii, 20. 12 Matth. xv 8.

Variae lectiones et notæ.

(21) Καὶ ἐδόθησαν, et clamaverunt. Cod. Bav.

faciebant, in gratiam dæmonum, pectora et brachia dispungentes. Vel hoc dicit, quod apud gentes Rheam matrem deum colentes facitabant. A tibiurum enim cantu ad insaniam acti, seipsos dissecabant, genitalia sibi membra auferentes, qui baceli et bacchæ dicebantur. Hæc itaque commitebant Israelitæ, super cibo et vino, hoc est peccantes ea ab idolis. Oblocuti sunt etiam Domini interemptores Christo dicentes : *In Beelzebub ejicit dæmonia* ¹². Rursus aiebant : Magister bone, compertum habemus quod viam Dei denuntias, nec intuearis in personam hominum. Enimvero hoc non ex animo dicebant, sed privato quodam pravo consilio. Hoc enim indicat quod ait : *In cubilibus*. Etenim contra ipsum murmurantes gemebant, quod talia quidem agens adhuc viveret. Deinde asseverante ipso : *Garo mea vere est cibus, et sanguis meus vere est potus* ¹³, abscindebantur, deficiebantque ab ipso, orta inter eos factione; dicebant enim : *Dûrus est sermo ille, equis eum audire potest* ¹⁴? Redemit etiam nos Dominus ab omni impuritate. At multi delinquentium loquuntur adversus eum mendacia : Quis novit, fabulantes, an ne futurum sit iudicium, num sit venturus exploratum nostra? *Edamus et bibamus, cras enim moriemur* ¹⁵. Quin etiam Dominum suum Mammonam esse profitentes, super frumento et vino conciduntur, partim quidem dum temulentiar, deliciisque student, inde ad lites, ad vulnera, ad caedes dilabentes : partim vero dum bella cient et propter frumentum et vinum, aliaque terræ bona; propterea in nihilum etiam rediguntur. Omne nômque tale studium, ad nullum bonum finem perducit.

VERS. 15. *Castigati sunt in me, et ego confortari brachia ipsorum, in me cogitaverunt mala*. Ego quidem, inquit, erudii eos, docuique ipsos justitiæ viam, omnemque decorem, adeo ut vel ipsi de sese cum gaudio sui dicere queant : Beati sumus Israelitæ, nam quæ Deo placent, sunt cognita nobis. Nec hoc tantummodo egi, ceterum strenuos eos bellatores constitui, brachia eorum confortando : at ipsi non cogitaverunt me suum esse Deum.

VERS. 16. *Conversi sunt ad nihil*. Hoc est, ad nusquam quidquam existentia. Hoc enim est miserabilis, quod pro me talia coluerunt, **71** id quod et alibi dicit : *Duo enim mala fecit populus meus : me dereliquerunt fontem aquæ vivæ; sederunt sibi lacus contritos, qui non poterunt continere aquam* ¹⁷. Erudiit etiam Israelitas Servator, nunquam non docens in synagogis ut ad ipsum convertantur et credant : verum ad nihilum con-

βραχίονας καταστίζοντες. Ἡ ἐκεῖνο λέγει, ὁ ἐπιούσων τὴν ῥέαν θεραπεύοντας. Ἐπ' αὐτῶν γὰρ ἐκτεμνόμενοι [f. ὑπ' αὐλῶν γὰρ ἐκμαινόμε.] κατέτιμον ἑαυτοὺς, καὶ τὰ παιδογόνα μέρη ἀφαιρούντες, οἱ βάκχοι (22) καὶ βάκχοι ἐλέγοντο. Ταῦτα δὲ ἐπόλουν οἱ Ἰσραηλιταὶ ἐπὶ σίτῳ καὶ οἴνῳ· τούτοστιν, αἰτούντες ταῦτα παρὰ τῶν εἰδώλων. Κατελάλησαν καὶ οἱ Θεοκτόνοι τοῦ Χριστοῦ (23), λέγοντες· Ἐν Βεελζεβοὺλ ἐκβάλλει τὰ δαιμόνια. Πάλιν ἔλεγον· Διδάσκαλε ἀγαθέ· καὶ, Οἴδαμεν, ὅτι τὴν ὁδὸν τοῦ Θεοῦ καταγγέλλεις, καὶ οὐ βλέπεις εἰς πρόσωπον ἀνθρώπου. Οὐκ ὁπὸ καρδίας ἐξ ταῦτα ἔλεγον, κατ' ἴδιαν δὲ (τοῦτο γὰρ δηλοῖ τὸ, Ἐν κοίταις) κατ' αὐτοῦ γογγύζοντες ἐστέναζον, ὅτι τοιαῦτα ποίῳν ἐτι ζῆ καὶ λέγοντες αὐτοῦ· Ἡ σάξ μου ἀληθῶς ἐστι βρώσις, καὶ τὸ αἷμά μου, ἀληθῶς ἐστι πόσις· ἀπετέμνοντο ἀπ' αὐτοῦ καὶ ἀφίσταντο, καὶ πολλὰ μέρη ἐγίνοντο, λέγοντες· Σκληρὸς ἐστὶν ὁ λόγος οὗτος· τίς δύναται αὐτοῦ ἀκούειν; Ἐλυτρώσατο καὶ ἡμᾶς ὁ Κύριος ἀπὸ πάσης ἀκαθαρσίας. Ἄλλα πολλοὶ τῶν ἀμαρτανόντων λαλοῦσι κατ' αὐτοῦ ψευδῆ, Τίς οἶδε, λέγοντες, εἰ ἐστὶ κρῖσις, εἰ ἤξει ἐξετάσων τὰ ἡμέτερα; Φάγωμεν, καὶ πίωμεν· αὐριον γὰρ ἀποθνήσκουμεν· καὶ καλοῦντες αὐτῶν κύριον τὸν Μαμμωνᾶν (24). Καὶ ἐπὶ σίτῳ καὶ οἴνῳ κατατέμνονται, τάχα μὲν καὶ οἱ μεθυσκόμενοι καὶ τρυφῶντες, εἴτι εἰς ἐριδας καὶ τραύματα καὶ φόνους προχωροῦντες· τάχα δὲ καὶ οἱ τοὺς πολέμους συνιστῶντες διὰ σίτον, καὶ οἶνον, καὶ ἄλλα τῆς γῆς ἀγαθά. Διὸ καὶ στρέφονται εἰς οὐδέν. Πᾶσα γὰρ ἡ περὶ τὰ τοιαῦτα σπουδῆ, εἰς οὐδὲν τέλος εὐάρεστον καταστρέφει.

Ἐκπαίδευσθησαν ἐν ἐμοί, καὶ ἐγὼ κατέσχευα τοὺς βραχίονας αὐτῶν, εἰς ἐμὲ ἐλογίσαντο πονηρά. Ἐγὼ, φησὶν, ἐκπαίδευσα αὐτοὺς, καὶ ἐδίδοξα τὴν τῆς δικαιοσύνης ὁδὸν, καὶ πῖσαν εὐκοσμίαν, ὥστε καὶ αὐτοὺς λέγειν, χαίροντας ἐφ' ἑαυτοῖς· Μακάριοί ἐσμεν, Ἰσραὴλ, ὅτι τὰ ἀρεστὰ Κυρίου, ἡμῖν γνωστά ἐστι. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ πολεμιστὰς αὐτοὺς γενναίους ἀνέδειξα, καὶ ἐνίσχυσα τοὺς βραχίονας αὐτῶν· οἱ δὲ ἐλογίσαντο περὶ ἐμοῦ, ὅτι οὐκ ἐγὼ εἰμι Θεός.

Ἀπεστράφησαν εἰς οὐδέν. Τούτοστιν, εἰς τὴν μηδαμῆ μηδαμῶς ὄντα. Τούτε γὰρ σχετικώτερον, ὅτι ἀνε' ἐμοῦ τοιαῦτα ἐσεβάσθησαν, ὃ καὶ ἀλλαχοῦ λέγει· Δύο καὶ πονηρὰ ἐποίησεν ὁ λαός μου· ἐμὲ ἐγκατέλιπον πηγὴν ὕδατος ζῶντος, καὶ ὤρυξαν ἑαυτοῖς λάκκους συντετριμμένους, οἱ οὐ δύνησονται ὕδωρ συνέχειν. Ἐπαίθευ καὶ τοὺς Ἰσραηλιτὰς ὁ Σωτὴρ, διδάσκων καὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς στραφῆναι πρὸς αὐτὸν, καὶ πιστεῦσαι·

¹² Matth. xii, 24. ¹³ Joan. vi, 56. ¹⁴ Joan. vi, 61. ¹⁵ Isa. xlii, 13. ¹⁷ Jerem. ii, 13.

Variæ lectiones et notæ.

(22) Καὶ φάλλοι. Cod. Ven.

(23) Κυρίου. Cod. Ven.

(24) Κύριον, ἄλλον ἔχουσι κύριον τὸν Μαμμων-

ων, Dominum alium habent dominum Mammonam. Cod. Ven.

αὐτὸν εἰς οὐδὲν ἐπεστράφησαν (25), ὃ ἐστὶ πρὸς ἄνθρωπον. Πολλοὶ γάρ, φησὶ, τῶν πιστευσάντων ἀπῆλθον ὀπίσω.

Ἐγένοντο ὡς τόξον ἐντεταμένον. Οὗτοί εἰσι, ἀκλιεῖς ἐγένοντο, καὶ μηδὲως χαλῶντες, ἢ ἐνδιδόντες τοῦ τόξου τοῦ πρὸς κακίαν. Τινὰ δὲ τῶν ἀντιγράφων, Ὡς τόξον ἀντεστραμμένον, ἔχει· καὶ δηλοῖ, ὅτι Ἐγὼ μὲν αὐτοὺς ἐνέτεινον ὡς τόξον ἐμὸν, ὡς ἂν δι' αὐτῶν καὶ τὴν ἐν τοῖς ἄλλοις εἰδωλολατρείαν βαλὼν καταπαύσω· αὐτοὶ δὲ ἀντεστράφησαν, καὶ πᾶν τούναντιον ἐποίησαν. Τὴν γὰρ ἐμὴν τιμὴν βάλλοντες καὶ καθαιρεοῦντες, ὑπὲρ τῶν εἰδωλῶν ἐπιπέδησαν ἐμοί.

Πεσοῦνται ἐν ρομφαίᾳ (26) οἱ ἄρχοντες αὐτῶν, δι' ἀπαίδευσίαν γλώσσης αὐτῶν. Ἄρχοντες, οἱ τε ἱερεῖς καὶ οἱ βασιλεῖς· οὗτοι γὰρ ἐδίδασχον τὸν λαὸν παράνομα. Ἀπαίδευσις δὲ μεγίστη τὸ λέγειν τῷ ξύλῳ· Θεὸς μου εἰ σύ· καὶ τῷ λίθῳ· Σύ με ἐγέννησας.

ΚΕΦΑΛ. Η'.

Ὁστος ὁ φαυλισμὸς αὐτῶν ἐν γῆ Αἰγύπτου, εἰς κόλπον αὐτῶν ὡς γῆ ἄβατος, ὡς ἀστός (27) ἐπὶ κλινῶν Κυρίου, ἀνθ' ὧν παρέβησαν τὴν διαθήκην μου, καὶ κατὰ τοῦ νόμου μου ἠσέβησαν. Ὡς περ, φησὶν, οἱ πατέρες αὐτῶν ἐν τῇ Αἰγύπτῳ ἐφαύλισαν τοὺς λόγους Μωσέως καὶ Ἀαρῶν, ἀποσταλέντων παρ' ἐμοῦ εἰς τὸ ἐλευθερώσαι αὐτούς· εὗρω καὶ οὗτοι ἐφαύλισαν τοὺς ἑμοὺς νόμους. Ἄλλ' ὁ φαυλισμὸς οὗτος εἰς κόλπον αὐτῶν ἀποδοθήσεται, καὶ ὡς γῆ ἄβατος ἔσονται. Ἡ γὰρ σάλπιγξ ἡ πολεμικὴ ἤχησει, καὶ ὁ βασιλεὺς τῶν Βαβυλωνίων ἔξει ἐπὶ τὸν οἶκον Κυρίου, μετὰ βοίρου καὶ τάχους, ὡς ἀστός. Καὶ γὰρ Ναβουχοδονόσορ στείλας, ἐνέπηρε τὸν ναὸν (28), περὶ οὗ καὶ Ἰεζεκιὴλ λέγει· Ὑπέτρος ὁ μέγας, ὁ μεγαλοπτέρυγος. Καὶ ὁ φαυλισμὸς δὲ, ὃν ἐφαύλιζον τὸν Σωτῆρα οἱ Ἰουδαῖοι, ἕκτος ἦν τῷ ἐν γῆ Αἰγύπτῳ· τῷ γὰρ Μωσῆϊ ὁ Ἑβραῖος εἶπε· Τίς σε κατέστησεν ἄρχοντα καὶ δικαστὴν ἐφ' ἡμᾶς; καὶ κεινοὶ εἶπον περὶ Χριστοῦ, Οὐκ ἔχομεν βασιλέα, εἰ μὴ Καίσαρα. Οὗτος οὖν ὁ φαυλισμὸς, βαρὺς ἔσται αὐτοῖς, ὡς περ γῆ ἄβατος καὶ χούς, εἰς κόλπον βαλλόμενος, βαρεῖ· καὶ ἐπιβοήτους αὐτοὺς ποιήσει παρὰ πᾶσιν, ὡς περ σάλπιγξ, τὴν παρανομίαν αὐτῶν καὶ τὰ δι' αὐτὴν πάθη κηρύττων, καὶ ὡς ἀστός ἀρπάσσει τὴν τοῦ ἀρχαίου ναοῦ δόξαν, εἰς τὴν τῶν ἐθνῶν κλησὶν μεταφέρειν. Καὶ πᾶς δὲ ὁ τὸν πλησίον φαυλίζων ἐν τῇ Αἰγύπτῳ εἶναι (29), Φαραωνίτην [f. — νίτην] καὶ ὑπερήφανον γνώμην ἔχων, εἰς τὸν κόλπον

versi sunt. Nam pauci admodum audientes fuerunt dicto. Siquidem multi eorum qui crediderant, retrocesserunt.

Facti sunt veluti arcus intentus. Id est inflexiles facti sunt, neque prorsum demittentes, neque remittentes intensionem ad malitiam. Quædam exemplaria *Veluti arcus inversus* habent, perinde ac si dicat: Ego quidem ipsos intendi veluti arcum meum, ut per ipsos vel idololatricam in aliis gentibus trajectam cessare faciam; atque ipsi contra inversi sunt, adeoque contrarium fecerunt, namque meum honorem jaculantes et auferentes, pro idolis adversus me fecerunt bellum.

Cadent in gladio principes ipsorum, propter imperitiam linguæ suæ. Principes, sacerdotes ipsi sunt et reges. Illi etenim docebant populum iniqua. Maxima profecto imperitia, ignorantiaque est, dicere ligno: Deus meus es tu; et lapidi: Tu me genuisti.

CAPUT VIII.

VII. VERS. 16. — VIII. VERS. 4. *Illā vilipensio eorum in terra Ægypti, in sinum eorum, tanquam terra inaccessa et veluti aquila super domum Domini, eo quod transgressi sunt testamentum meum, et contra legem meam impii fuerunt.* Perinde, inquit, ac patres eorum in terra Ægypti vilipererunt sermones Mosis et Aaronis ad me amandatorum, ut liberarent ipsos, sic et illi aspernati sunt leges meas: enimvero contemptus ille in sinum eorum reddetur, eruntque instar terræ inaccessæ. Tuba namque bellica insonabit, et rex Babyloniorum veniet supra domum Domini, cum impetu et celeritate, in nidum aquilæ. Nam Nabuchodonosor, misso exercitu suo, incendit templum. Quo de Ezechiel: *Aquila, inquit, magna grandium alarum* 18. Præterea vilipensio, qua Servatorem nostrum Judæi nunci aestimarunt, similis erat ei quæ in terra Ægypti contigit. Mosi enim Hebræus dixit: *Quis te constituit principem et judicem super nos* 19: Hunc ad modum dixerunt illi ad Christum: *Regem non habemus nisi Cæsarem* 20. Hæc igitur vilipensio gravis perinde ipsis erit, atque terra invia, adeoque pulvis, qui in sinum injectus gravat, ipsosque apud nullos non contumeliosos reddet, instar 72 tubæ iniquitates ipsorum, turpesque affectus prædicans; ad hæc, talis Domini contemptus, priscam veteris templi gloriam eripiens, ad gentium vocationem transferet. Consimilem ad rationem, quisquis proximum suum contempserit, ceu in

18 Ezech. xvii, 3. 19 Exod. ii, 14. 20 Joan. iix, 15.

Varie lectiones et notæ.

(25) Διδάσκων ἀεὶ ἐν ταῖς συναγωγαῖς, καὶ ἐνίσχυεν αὐτοὺς, τὰς ἀσθενεῖς ἰόμενος, αὐτοὶ ἐλογίζοντο πονηρὰ περὶ αὐτοῦ· καὶ τινες ἐδοξάν ἐπιστραφῆναι, *Semper in synagoga docens, et confirmabat ipsos, eorum infirmitates sanans, i. si vero cogitabant de ipso mala, etiamsi quidam sese ad eum convertere videbantur.* Cod. Ven.

(26) Verba ἐν ρομφαίᾳ, in *rhomphaea* desunt in Cod. Ven.

(27) Cod. Ven. addit ὡς σάλπιγξ, ut *tuba*.

(28) Ἀπὸν, *populum*, Cod. Bav.

(29) Ἐν γῆ Αἰγύπτῳ λέγεται εἶναι, in *terra Ægypti* dicitur esse. Cod. Ven.

terra Ægypti agens, Pharaonicam et fastuosam mentem habet, cui in sinum suum revertetur fastus ille, hoc est, in intima ipsius, ita ut in sese ac suis pœnam det, eritque ceu terra inaccessibleis : nec enim hujusmodi animus a Deo acceditur. Quod enim coram hominibus sublime est, abominatio est apud Deum. Cur autem talia ei evenient? Eo quod tubæ instar seorbuccinæ, seipsum magnificabat, prædicabatque. Quod genus Pharisæi fuerunt, tympano commonstrantes eleemosynam coram hominibus ¹¹⁻¹⁶. Talis erat in templo preces ad Deum offerens, virtutes, officia sua prædicando, ac interim publicanum vilipendendo ¹⁷. Domus vero Domini est omnis homo, qui ingentium divitiarum ejus, nempe verbi capax est. Jam qui attollitur quicquid mortalium contemnendo, aquilæ instar est, super domum Domini.

VERS. 2, 3. Ad me vociferantur : Deus, cognovimus te : quoniam Israel aversatus est bona, inimicum persecuti sunt. Qui talia impietatis opera, ut dictum est, peragunt sacra idolis facientes, illi in calamitatibus suis clamabunt ad me, constitebuntque agnoscere sese, quod tum inimicos suos vicerint, persecutique sint, quando meo auxilio fuissent adjuti. Vel sic etiam accipere poteris : Quia Israel aversatus est bona legalia, tantum non ipsos hostes insecuti sunt, hoc est, ad hostes accurrerunt, trahendo illos ad sese, veluti si quis agrotum, ægre plane affectum cernens, dicat, Mortem persequitur homo ille. Ex circumcissione pariter credentes clamabunt ad Christum : *Deus, cognovimus te*. Quotquot autem aversati sunt bona doctrinæ ejus, illi per sese hosti spirituali Satanæ accesserunt : quod ipsum in quolibet nostrum deprehendes.

τὰ ἀγαθὰ τῆς τούτου διδασκαλίας, αὐτοὶ ἀφ' ἐαυτῶν τῷ τοῦ καθ' ἕκαστον ἡμῶν εὐρήσεις.

VERS. 4. Per sese regnarunt, et non per me : functi sunt principatu, nec mihi fuerunt cogniti. Hic decem tribubus objicit, quod Jeroboam et succedentes ei reges præter sententiam ejus constituerint, et principes elegerint, dominatique sint citra ejus consilium. Non enim interrogaverunt Deum, num se hoc oporteat facere. Ambigat hic quisquam unus, quomodo in historiis Regnorum memoriæ tradatur, quod Achia Silonites senex ille lacerarit pallium suum in duodecim sectiones, ac **73** decem quidem dederit Jeroboam, prædixeritque ipsi : *Rex decem eris tribuum* ¹⁸; et rursus scriptum sit : *Quoniam a me factum est verbum istud* ¹⁹, hoc est, quod Jeroboam sceptris potiat; hic vero dicat : Regnarunt quidem, sed non per me. Potest igitur dici, quod prophetam Achia Deus ad populum non legaverit, verum ad Jeroboam. Ac

¹¹⁻¹⁶ Matth. vi, 2. ¹⁷ Luc. xviii, 11. ¹⁸ III Reg. xi, 30. ¹⁹ Ibid. xii, 22.

Variæ lectiones et notæ.

(30) *Et confitebuntur se me novisse. Unde vero memorunt? quia videlicet bonis privatus est Israel, incipiente calamitates incidit. Quamquam antea hostes debellabant, atque persecuebantur, cum scilicet ope*

αὐτοῦ ἤξει ὁ φαυλισμὸς, τούτέστιν, εἰς τὰ ἐσώτατα, εἰς τὰ οὐκ εὐχέλιστα τιμωρηθήσεται, καὶ ἔσται ὡς γῆ ἄβαστος. Οὐ γὰρ ἡ τοιαύτη ψυχὴ ἔσται βᾶσιμος τῷ Θεῷ. Τὸ γὰρ ἐν ἀνθρώποις ὀφθελόν, βδέλυγμα Κυρίου. Διὰ τί δὲ ταῦτα ἔσται αὐτῷ; Διότι ὡς σάλπιγξ ἦν, κηρύττων ἑαυτὸν, ἢ μεγαλύνων, οἷοι ἦσαν οἱ Φαρισαιοὶ, οἱ σάλπιζοντες τὴν ἐλεημοσύνην ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων · οἷος δ' ἐν τῷ ἱερῷ προσευχόμενος, καὶ τὰ ἐκυτοῦ κατορθώματα καταλέγων, καὶ τὴν τελώνην φαυλίζων. Οἶκος δὲ Κυρίου πᾶς ἄνθρωπος, ὃς τοῦ μεγάλου πλοῦτου αὐτοῦ χωρητικὸς τοῦ λόγου. Ὁ οὖν καταπειρόμενος καὶ ὕψιλοφρονῶν παντὸς ἀνθρώπου, ὡς ἀετός ἐστιν ἐπὶ τὸν οἶκον Κυρίου,

B Ἐμὲ κεκράζονται · Ὁ Θεός, ἐγνώκαμεν σε· ἐτι Ἰσραὴλ ἀπεστράφητο ἀγαθὰ, ἐχθρὸν κατεδίωξεν. Οἱ τοιαῦτα ἔργα δυσσεβείας, ὡς εἰρηται, ποιήσαντες, καὶ τελετὰς τοῖς εἰδώλοις τελούντες, οὗτοι ἐν ταῖς συμφοραῖς κεκράζονται πρὸς με, καὶ ὁμολογήσουσιν, ὅτι ἐγνώσαν με. Πῶθεν δὲ με ἐγνώσαν (30); Διότι τῶν ἀγαθῶν ἐστερήθη ὁ Ἰσραὴλ, καὶ κακῶς περιέπεσε · καίτοι πρότερον τοὺς ἐχθροὺς ἐνίκων καὶ ἐδίωκον, ἤνικα τῆς ἐμῆς συμμαχίας ἤξιούτο. Ἡ καὶ οὕτω · Κεκράζονται, φησί, καὶ ἐξομολογούμενοι ἐροῦσιν, ὅτι Διότι Ἰσραὴλ ἀπεστράφη τὰ ἀγαθὰ νόμιμα, μονονουχί τοὺς ἐχθροὺς κατεδίωξεν, τούτέστιν, αὐτοὺς προσέδραμον τοῖς ἐχθροῖς, καὶ ἐφ' ἑαυτοὺς τοῦτους ἐπλκυσαν· ὡσπερ ἂν εἰ τις ὄρων τινα ἀρῶντον, μοχθηρῶς διατιτῶμενον, εἴποι· Τὸν θάνατον καταδιώκει οὗτος ὁ ἄνθρωπος. Καὶ οἱ ἐν περιτομῆς δὲ πιστεύοντες, κράξουσιν τῷ Χριστῷ· Ὁ Θεός, ἐγνώκαμεν σε. Ὅσοι δὲ ἀπεστράφησαν· τὸ νοητῶ ἐχθρῶ προσεχώρησαν· τοῦτο δὲ καὶ ἐν

Ἐαυτοῖς ἐβασίλευσαν, καὶ οὐ δι' ἐμοῦ· ἦραν, καὶ οὐκ ἐγνώσαν μοι. Ἐνταῦθα τὰς δέκα φυλάς ἀνειδίξει, ὅτι τὸν Ἰεροβοάμ καὶ τοὺς μετ' αὐτοῦ βασιλεῖς κατέστησαν παρὰ γνώμην αὐτοῦ. Καὶ ἦραν, ἀντὶ τοῦ, ἀρχοντας ἐχειροτόνησαν. Οὐ γὰρ ἠρώτησαν τὸν Θεόν, εἰ τοῦτο χρὴ ποιῆσαι. Ἄλλ' ἀπορήσει τις, πῶς ἐν μὲν ταῖς Βασιλείαις ἰσότηρται, ὅτι Ἀχιά ὁ Σιλωνίτης (31) προσέβουτῆς (32) δὲ ἐβῆρξε τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ εἰς δώδεκα τμήματα, καὶ τὰ δέκα δέδωκε τῷ Ἰεροβοάμ, καὶ προεῖπεν αὐτῷ, ὅτι βασιλεύσει τῶν δώδεκα φυλῶν· καὶ πάλιν γέγραπται, ὅτι Παρ' ἐμοῦ τὸ ῥῆμα τοῦτο γέγονε, τὸ βασιλεύσαν τὸν Ἰεροβοάμ· ἐνταῦθα δὲ φησιν, ὅτι Ἐβασίλευσαν, καὶ οὐ δι' ἐμοῦ. Ἔστιν οὖν εἰπεῖν, ὅτι τὸν προφήτην Ἀχιά ὁ Θεός οὐ πρὸς τὸν λαὸν ἀπέστειλεν, ἀλλὰ πρὸς τὸν Ἰεροβοάμ· καὶ ὁ μὲν Ἰεροβοάμ ἤδει, ὅτι ὁ Θεός αὐτὸν βούλεται βασιλεῖα γενέ-

mea gaudebant. Cod. Ven. et Bav.

(31) Σιλωνίτης, Cod. Ven.

(32) Προφήτης, Cod. Ven.

σβαί· ὁ δὲ λαός, οὐκ ὡς Θεοῦ βουλήν πληρῶν, A ipse sane Jeroboam norat Deum velle, regnare
 ἐχειροτόνησεν αὐτόν. Οὐδὲ γὰρ προσήλθον Θεῷ, se : populus tamen ipsum, non cum Dei consilio
 οὐδὲ ἠρώτησαν αὐτόν, ὃ καὶ ἐνταῦθα ἐνειδίξει· αὐ- elegit, ut qui non accesserit propterea Deum, nec
 τοίς. Ἐπειτα καὶ τοῦτο ἐνόησαν, ὅτι τῶν λεγομένων ex eo consilium sciscitatus sit, quod et hic ipsis
 γίνεσθαι ὑπὸ Θεοῦ, τὰ μὲν προηγουμένως· ὑπ' αὐτοῦ exprobrat. Præterea hoc tecum reputa, quod eor-
 γίνονται, κατ' εὐδοκίαν δηλαδή, τὰ δὲ κατὰ παρα- um, quæ a Deo fieri dicuntur, quædam sane ab
 χήρησιν. Ὅταν οὖν ἀκούσης λέγοντος τοῦ Θεοῦ, ὅτι ipso recta, et præcedenti consilio fiunt, quædam
 Παρ' ἐμοῦ ἐγένετο τὸ ῥήμα τοῦτο, τὸ βασιλεῦσαι vero ex permissu. Quocirca ubi audiveris dicen-
 τὴν Ἱεροβοάμ, ὡς κατὰ συγχώρησιν γεγονὸς τοῦτο tem Deum, *Quoniam ab me factum est verbum hoc*,
 νῆσι. Ὅταν δὲ ἐνταῦθα λέγει, ὅτι Οὐ δι' ἐμοῦ ἐλα- nimirum quod Jeroboam regem agat, per conces-
 σιλευσαν, νῆσι, ὅτι οὐ προηγουμένον Θεοῦ ἑλίπμα sionem hoc factum intellige. Quando vero. hic ait,
 τοῦτο ἦν. Ταῦτα καὶ τοῖς Θεοκτόνοις ἀρμόσει. Τὴν Non per me regnarunt : accipe hoc, quod non
 γὰρ Καίσαρα ἐκρυπτοὺς βασιλέα ἐπεγράφαντο· εἶχον præcedenti illud voluntate Dei contigerit. Hæc et
 δὲ καὶ τοὺς περὶ Ἄνναν, καὶ Κατάφαν, ὠνητῆς Dei interemptoribus quadrabunt. Nam etiamsi sibi
 ἔχοντας τὰς ἀρχάς. Καὶ ὅταν δὲ βασιλεύῃ ἡ ἀμαρ- C Cæsarem pro rege scriberent, Annam tamen et
 τία ἐν τῷ θνητῷ ἡμῶν σώματι, οὐ διὰ τοῦ Θεοῦ ἢ Calpham habebant, quibus venales erant et empti-
 τοιαύτη βασιλεία. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀρχώσιν ἐν ἡμῖν B tii dominatus. Porro quando peccatum in mortali
 ἢ σὰρξ σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις, οὐ nostro corpore regnaverit, non Dei voluntate tale
 γνωρίζεται ἡ τοιαύτη ἀρχὴ τῷ Θεῷ. Ἐγὼ γὰρ imperium geritur. Deinde cum caro in nobis una
 Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ. Τὰ δὲ πάθη, οὐκ εἰσὶν cum affectibus suis et cupiditatibus tenuerit sce-
 αὐτοῦ, ὡς μὴδὲ ὄλως ὄντα. ut ipsius non sunt, sic nec omnino quidem existi-
 enim Dominus, qui sint sui²⁰. Pravi autem affectus sunt quidquam.

Τὸ ἀργύριον αὐτῶν, καὶ τὸ χρυσίον αὐτῶν
 ἐποίησαν ἑαυτοῖς εἰδῶλα, ὥπως ἂν ἐξολοθρευ-
 θῶσι. Παρ' ἐμοῦ, φησί, πλουτηθέντας [f.—τισθ.],
 καὶ τῶν ἐμῶν ἀγαθῶν ἀπολαύσαντες, εἰς τιμὴν τῶν
 εἰδῶλων τούτοις ἐχρῶντο, πολυτελέστατα εἰδῶλα
 ἐργαζόμενοι. Ταῦτα δὲ εἰς ἐξολόθρευσιν αὐτῶν ἐξ
 ἀποτελέσματος ἐγένοντο. Σημειῶσαι δὲ τὸ, Ὅπως
 συμβαλεῖται γὰρ σοι εἰς τὸ, Ὅπως ἂν δικαιωθῆς
 ἐν τοῖς λόγοις σου. Οὕτε γὰρ ἐκαίνοι ἐπὶ τοιοῦτω
 σκοπῷ ἐποίησαν τὰ εἰδῶλα, ὥπως ἂν ἐξολοθρευθῶσιν, C
 ἀλλ' ἐξ ἀποτελέσματος ἀπέθη τοῦτο· οὕτε ὁ Δαβὶδ
 διὰ τοῦτο ἤμαρτεν, ἵνα δικαιωθῆ ὁ Θεός, ἀλλ' ἐκ τῆς
 ἀποδείξεως τοῦτο γίνεται. Καὶ ὁ φιλοσοφῶν δὲ, καὶ
 καθῶν δύναμιν ἐκ Θεοῦ, γινώσκων τὴν φύσιν τῶν
 ὄντων χρυσοειδεῖ νοῦ καὶ καθαροῦ, καὶ ἐρμηνεύειν τὰ
 νοηθέντα λόγῳ λαμπρῷ καὶ ἀργυροειδεῖ· εἴτα εἰδῶλα
 ἐαυτῷ ὕφιστάς, εἴτε τὰς Πλατωνικὰς· ἰδέας, εἴτε τὰ
 κατὰ τὴν Χαλδαϊκὴν καλούμενα φιλοσοφίαν πνευ-
 ματικὰ εἰδῶλα· καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ἀναπλάττων φαν-
 τασίαν ἀνθρωπίνης σοφίας, καὶ κενῆς ἀπάτης, ἐξ-
 ὀλοθρευθήσεται ἐκ τοῦ κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον λαοῦ, ὡς
 κακῶς χρώμενος· τοῖς τοῦ Θεοῦ δώροις. οἳ εἰσι καὶ
 οἱ νῦν Ἑβραῖοι, οἱ τὰς νόμου νοήμασι, χρυσοῖν εἰκα-
 ζομένοις, καὶ ταῖς λόγοις ἀργυροῖν, εἰς εἰδῶλα καὶ
 κενὰς φαντασίας ἀποχρῶνται, εἰδωλοποιούντες ἐν D
 ἐκρυπτοῖς, τὸν τε ναὸν, καὶ τὰλλα, ἐφ' οἷς ἐλπίζουσιν
 ἀποκαταστήναι.

Ἀποστρέψετε [τιλγ. ἀπέστρέψαι] τὸν μίσχον
 σου, Σαμάρεια. Παρωξύνθη ὁ θυμός σου ἐπ' αὐ-
 τοῦς. Ἔως τίτος οὐ μὴ δύναται καθαρισθῆναι
 ἐν τῷ Ἰσραὴλ; Καὶ αὐτὸ τέκτωρ ἐποίησε, καὶ οὐ
 Θεός ἐστι, διότι κλυτὸν ἦν μίσχος σου, Σαμάρ-
 ρεια. Μετὰ τὰ ἐνεῖδη παραίνεσιν προσάγει, νοθε-

Argentum suum et aurum suum fecerunt sibi
 idola, ut excendantur. Cum a me, inquit, ditati es-
 sent, meisque bonis imbuti, non modicum fructus inde
 accipiendo, utebantur opibus illis in honorem ido-
 lorum, pretiosissimas, sumptuosissimasve imagines
 facientes. Hæc autem ad excidium eorum factæ sunt ac
 perniciem, ab eventu. Observa hic particulam, *Ut*.
 proderit enim ad intellectum ejus quod vates David
 ait : *Ut justificeris in sermonibus tuis*²¹. Neque
 enim illi eo scopo faciebant imagines quas cole-
 rent numinum vice, ut excinderentur, verum ex
 eventu hoc contigit. Neque David ideo peccavit,
 uti Deus justus judicaretur, sed enim ex eventu,
 reque gesta, hoc sequitur. Sic qui philosophiæ in-
 cumbit, accepta ex Deo potentia intelligendi res
 naturæ, aurea quadam puraque mente, intellecta-
 que interpretandi sermone splendido argentumque
 referenti; deinde vero imagines sibi substituit
 atque proponit, sive Platonicas ideas, sive juxta
 Chaldaicam philosophiam, spiritualia simulacra,
 et ut semel dicam, humanæ sibi sapientiæ, vanæque
 deceptionis spectra effingit, extirpabitur e po-
 pulo secundum Evangelium 74. vivente, quippe
 cum male utatur donis Dei. Quales hodieque sunt
 Hebræi, qui legis intellectibus, auro æquiparatis et
 argento, ad idola et vanas imaginationes abutuntur,
 in seipsis imaginarium templum struentes, et alia,
 ob quæ restitui tandem sperant.

Vers. 5-6. *Extere vitulum tuum, Samaria. Exacer-
 batus est animus meus super ipsos. Quousque
 purgari nequeunt in Israele? Ipsum sifer effluxit,
 et non est Deus, eo quod seducebat vitulum tuus, Sa-
 maria.* Post opprobria admonitionem adducit, ad-
 hortans, ut vitulum exterant, ac auream omnino

²⁰ II Tim. II, 19. ²¹ Psal. I, 6.

vaccam rejiciant. Pulchre dixit exterere, veluti de macula et sordibus, quasi dicat: Quousque impuri facti per simulacrorum cultum, impermutabiles perseverabitis? Annon intelligitis, quod faber effluerit eas imagines? Per fabrum hic simpliciter artificem intelligit, non lignarium: non enim auream jam buclain faber lignarius struxerat. Vel a vitulo sermonem ad lignea simulacra transferens, fabri etiam meminit, ad majorem idololatrarum ignominiam. Aureus quidem vitulus, materiei suæ nomine honorem quemdam habet, quo decipiat spectatores. At quod a fabro factum est simulacrum, impuriore nos reddi, a nobis adoratum.

VERS. 7. Quoniam vento corrupta seminarunt, subversioque ipsorum accipiet ea. Nullum, inquit, fructum ex idolorum cultura decerpitis. Nam similes sunt res illorum subventaneis, seu vento perditis spiciis, quæ thecas quidem plenas forinsecus ostendunt, intrinsecus vero fructum non continent, et vacuas aristas habent. Non dissimili ratione simulacra foris quidem speciem habent, vel mulieris, vel viri, alteriusve cujusdam animalis: omnis vero roboris et operationis sunt expertia. Propterea et ipsa excipiet subversio eorum, scilicet adorantium ea: æque enim et ipsi et illa interibunt perdenturque.

Manipulus non habet robur, ut faciat farinam. Sin fecerit, alieni devorabunt eam. Vel de idolis hæc dicit, quod nullam habeant subsistentiam: nam etiamsi videantur habere, hostes tamen adventu suo ea capient aurea, et argentea existentia. Alias etiam ad opem ferendam eis nulla est fortitudo, verum robur habere videntur materiei suæ causa, ut hostes opulentiores reddant. Vel de Israel hæc loquitur, cui tanta sit obventura imbecillitas, ut similes æstimentur imbecillo manipulo qui eos alere non possit. Sin robur aliquod in opibus, aliisque id genus bonis possideant, alienigenæ comedent illud. Seminarunt quoque subventanea et levia Judæorum doctores, quod, ceu non habentes pondus, dispersi sint in totum terrarum orbem, subversa que sit **75** tota illorum prisca respublica, cum ipsi et dogmaticus eorum. Sunt itidem manipulus cui nullæ insunt vires. Non enim Christum, Dei potentiam habent, qui illorum farinas paulo ante alienis, nempe gentibus dedit, donans ipsis conficere quæ sunt in lege, per solidam mentem, veluti molam quamdam, subtiliter et spiritualiter: verum non crasse, nec secundum litteram ea sunt accipienda. Si ex lege facturus es farinam, subterpone lapidem Christum: fundamentum enim aliud nemo jocere potest ²², præter hoc, quoniam in ipso condita

²² I Cor. III, 11.

Variorum lectiones et notæ.

(33) *Impuriore vos reddit: et paulo post: a vobis adoratum.* Lonicerus legit in suo cod. ἡμᾶς et ἡμῶν.

τῶν ἀποτριψασθαι τὸν μόσχον, ὃ ἐστὶν ἀποβαλέσθαι τὴν χρυστὴν δάμαλιν. Καλῶς δὲ εἶπε τὸ, ἀποτριψασθαι, ὡς ἐπὶ κηλίδος καὶ ῥύπου. Μέχρι γὰρ τίνος ἀκάθαρτοι γεγόνότες διὰ τὴν εἰδωλολατρείαν, ἀναλοῖωτοι μενεῖτε; Ἡ οὐ συνίετε, ὅτι ἀνθρώπου; τέκτων ἐποίησε τὰ εἰδῶλα; Τέκτονα δὲ λέγει ἐνταῦθα τὸν ἀπλῶς τεχνίτην, οὐχὶ τὸν ξυλουργόν· οὐ γὰρ ἐπὶ τὴν χρυστὴν δάμαλιν ξυλουργὸς εἰργάσατο. Ἡ ἀπὸ τοῦ μόσχου εἰς τὸν περὶ τῶν ξυλίνων εἰδῶλων λόγον μεταβᾶς, καὶ τοῦ τέκτονος ἐμνήσθη, πρὸς ἐντροπὴν πλείων τῶν εἰδωλολατρῶν. Ὁ μὲν γὰρ χρυσοῦς μόσχος, φησὶ, διὰ γοῦν τὴν ὕλην ἔχει τινὰ τιμὴν, πλανῶν τοὺς θεωμένους· τὸ δὲ ἀπὸ τοῦ τέκτονος γεγώς, ἀκαθαρτοτέρους (33) ὑμᾶς ποιεῖ, προσκυνοῦμενον ὑψ' ὑμῶν.

B Ὅτι ἀνεμόφθορα ἐποίησαν, καὶ ἡ καταστροφὴ αὐτῶν ἐκδέξεται αὐτά. Οὐδένα, φησὶ, καρπὸν ἐκτῆς τῶν εἰδῶλων θεραπείας δρέψετε, ἀλλ' εἰκασι τὰ ἐκείνων ἀνεμοφθόροις ἀστάχυσιν, οἱ τὰς μὲν θίχαι πλήρεις δεικνύουσιν ἐξωθεν, ἐνδον δὲ σίτον οὐκ ἔχουσιν. Οὕτω γὰρ καὶ τὰ εἰδῶλα, ἐξωθεν μὲν ἔχουσι τι εἶδος, ἢ γυναικῶς, ἢ ἀνδρῶς, ἢ τινος ἐτέρου ζώου· πάσης δὲ ἰσχύος καὶ ἐνεργείας καθέστηκεν ἔρημα. Διὸ καὶ αὐτὰ ἐκδέξεται ἡ καταστροφὴ αὐτῶν, τοῦτο ἐστὶ, τῶν προσκυνοῦντων αὐτά· ὁμοῦ γὰρ καὶ αὐτὰ καὶ αὐτὰ διαφωθήσονται.

Δράγμα οὐκ ἔσχον ἰσχύρ τοῦ ποιῆσαι ἄλευρον. Ἐὰν δὲ ποιῆσῃ, ἄλλοτριον καταφάγονται αὐτὴ. **C** Ἡ περὶ τῶν εἰδῶλων φησὶν, ὅτι οὐκ ἔχουσι τινα ὑπόστασιν· εἰ δὲ δοκοῦσιν ἔχειν, οἱ ἐχθροὶ ἐπιλήθοντες λήθονται αὐτὰ, χρυσᾶ ὄντα καὶ ἀργυρᾶ. Καὶ εἰς μὲν τὸ ἄλλως βοηθῆσαι, οὐκ ἔχουσιν ἰσχύρ· εἰς δὲ τοὺς πλουσιωτέρους ποιῆσαι τοὺς πολεμίους διὰ τῆς οἰκείας ὕλης, δεικνύουσιν ἔχειν ἰσχύρ. Ἡ καὶ περὶ τοῦ Ἰσραὴλ φησὶν, ὅτι τοσαύτην ἔξει ἀσθένειαν, ὥστε εἰκέναι δράγματι ἀσθενεῖ, καὶ μὴ δυναμένῳ θρῆξαι τινά. Εἰ δὲ ἔχει τινὰ ἰσχύρ ἐν πλούτῳ, καὶ ἄλλοις ἀγαθοῖς τοιοῦτοις, οἱ ἄλλόφυλοι (34) καταφάγονται αὐτά. Ἐσπειραν ἀνεμόφθορα καὶ κοῦφα οἱ τῶν Ἰουδαίων διδάσκαλοι. Διὸ καὶ ὡς μὴ ἔχοντες βάρος, ἐσκοπίσθησαν εἰς πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, καὶ κατεστράφη πᾶσα ἡ ἀρχαία πολιτεία αὐτῶν σὺν αὐτοῖς, καὶ τοῖς δόγμασιν αὐτῶν. Καὶ δράγμα εἰσὶ, μὴ ἔχοντες ἰσχύρ. Οὐ γὰρ ἔχουσι τὸν Χριστὸν, τοῦ Θεοῦ δύναμιν, ὅς τὰ ἐκείνων ἄλευρα τοῖς πρώτων ἄλλοτριοῖς ἔθνεσιν ἔδωκε, χαριτώσας τὰ ἐν τῷ νόμῳ κατεργάσασθαι διὰ στίβιχου νόθς, οἷά τινος μύλης, λεπτῶς καὶ πνευματικῶς, ἀλλὰ μὴ παχέως, καὶ κατὰ τὸ γράμμα ἐκδέχασθαι ταῦτα. Εἰ μέλλης ἐκ τοῦ νόμου ποιῆσαι ἄλευρον, καὶ κάτω λίθον ὑπόθεσ, τὸν αὐτὸν Χριστὸν· θεμέλιον γὰρ ἄλλον οὐδεὶς δύναται θεῖναι παρὰ τοῦτον, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐκτίσθη τὰ πάντα. Καὶ ἄνω λίθον

(34) Ἄλλόφυλοι: ἐπελθόντες, alienigenæ irruent. Cod. Ven.

ἐπιθες, τὸν αὐτὸν Χριστὸν. ὃς ἐστὶν ἡ κεφαλὴ τῆς Ἀ
Ἐκκλησίας. Καὶ ὁ σπείρων εἰς τὴν σάρκα, καὶ ἐκ
τῆς σαρκὸς ἐρρίζων φθορὰν, ἀνεμόφθορα σπείρει,
ὕπὸ τοῦ πνεύματος τῆς πονηρίας τὴν βλάβην ταύτην
ὀξείαμενος, καὶ οὐκ ἔχων ἰσχύον τοῦ ποιῆσαι ἔργον
θεραπευτικὸν ψυχῆς. Οὐ γὰρ δύναται λέγειν μετὰ Παύ-
λου· Πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμιούντι με Χριστῷ.
Εἶδὲ καὶ ποτε ποιήσει τι ἀγαθόν, οὐ κατὰ θεῖον
σκοπὸν τοῦτο ποιῶν, ἀλλὰ πρὸς δόξαν ἀνθρωπίνην,
ἢ ἄλλον τινὰ τρόπον οὐκ ἐπαινετὸν, τοῖς δαίμοσι τοῦτο
δίδουσι.

Κατεπόθη Ἰσραὴλ, ῥῶν ἐγένετο τοῖς ἔθνεσιν,
ὡς σκεῦος ἀχρηστον, ὅτι αὐτοὶ ἀνέβησαν εἰς
Ἀσσυρίους. Ὡσανεὶ ναυαγήσας ὑπὸ τινος πελά-
γους τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων, κατεπόθη. Τὴν γὰρ
τῶν Ἀσσυρίων βοήθειαν αἰτήσαντες, αὐτοῖς εἰς δου-
λείαν παραδοθήσονται, καὶ ἔσονται ἀχρηστοὶ ἐν μέσῳ
τῶν αἰχμαλωτευσάντων αὐτοῖς ἔθνων, μηδεμίαν τῷ
θεῷ λειτουργίαν ἀποπληροῦντες, μηδὲ τὰς κατὰ νό-
μον πανηγύρεις τελοῦντες. Κατεπόθη καὶ ὁ Χριστο-
κτόνος λαὸς διὰ τῆς ὑπερηφανίας, τοῖς νοητοῖς Ἀσσυ-
ρίοις οἰκειωθέντες τοῖς δαίμοσι, καὶ ἀναβάντες διὰ
τῆς ἐπάρσεως εἰς τὴν ἐκείνων ὑψηλοφροσύνην· δι-
οὐ καὶ σκεῦος· γεγόνασιν ἀχρηστοὶ τῷ θεῷ. Εἰς οὐδὲν
γὰρ αὐτῶν ἐτι χρῆζει, τῆς ζωματικῆς λατρείας παυ-
θείσης. Καὶ πᾶς δὲ ὑπερήφανος, ἢ τῶν ὑπὲρ αὐτῶν
[f. ἐαυτῶν] ὀρεγόμενος, εἰ καὶ δοκεῖ ἀναβαίνειν, ἀλλὰ
καταπίνεται γῆς χάσματι, ὡς εἰ περὶ Δαθὰν καὶ
Ἀβειρών. (35) Καλῶς γὰρ τις τὴν ὑπερηφανίαν
ὠρίσατο, ἀνάβασιν ἐπὶ τὰ κάτω.

Ἀρέθαλε καθ' ἐαυτὸν Ἐφραΐμ, δῶρα ἠγάπησεν.
Ἔτι· οὐνειδίξει αὐτοῖς τὴν ἀβουλίαν. Ὁφίθησαν γὰρ,
φρσι. καθ' ἐαυτοῦς, ὅτι χωρὶς ἐμοῦ ἀναθηήσουσι,
καὶ ἄν τι δένδρον κινδυνεύον μαραινθῆναι ὑπὸ τῶν
πολέμων, ἀναβλαστήσουσιν, ἐὰν διὰ δῶρων συμμά-
χους κτήσωνται τοὺς Ἀσσυρίους· ἠγάπησε γὰρ δῶρα,
ὡς ὥστε λαμβάνειν, ἀλλ' ὡς δίδοναι. Ἄλλ' οὐδὲν
αὐτοῖς ἐκ τούτων ὑφελος· τί γὰρ πείσονται, ἄκουε·

Παραδοθήσονται ἐν τοῖς ἔθνεσιν. Οὐκ εἶπε,
Παραδοθήσονται τοῖς ἔθνεσιν, ἀλλ', Ἐν τοῖς ἔθνεσιν.
Οὐ γὰρ τοῦτο τέλος αὐτοῖς ἔσται τῆς τιμωρίας, τὸ
παραδοθῆναι τοῖς ἔθνεσι καὶ αἰχμαλωτισθῆναι· ἀλλ'
ἐν τοῖς ἔθνεσιν ὄντες, καὶ αἰχμαλωτισθέντες, ἐτι πα-
ραδοθήσονται ἐτέραις τιμωρίαις· καὶ ἐτέραις ὀλιψέσιν·
ὥστε εἶναι τὸ, Παραδοθήσονται, ἀντὶ τοῦ, Ἐγκατα-
λειφθήσονται ὑπὸ Θεοῦ. Καὶ ὅταν δὲ τις ἀξίως
ὑπὸ Θεοῦ, καὶ ἀναθήλας, οὐκ ἐπιγῶν τὸν εὐεργέτην,
ἀλλὰ καθ' ἐαυτὸν ζῆ, τουτέστι, τὸ ἐαυτοῦ θέλημα
ἰστών, τοῦ Θεοῦ νόμους παρῴθειται, καὶ οὐκ ἀρ-
κούμενος οἷς ἔχει Θεοθεν, ἐτι δῶρα ἀγαπᾷ, παραδο-
θήσεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐγκαταλειφθήσεται, καὶ

A sunt omnia ²³: ac desuper pone lapidem, eundem
Christum qui caput est Ecclesiæ ²⁴. Porro semi-
nans in carnem, et ex carne corruptionem me-
tens ²⁵, ventis corrupenda, levia et vacua seminat,
a spiritu, seu flamine nequitiae noxam hanc reci-
piens. Nec jam robore præstat, ut faciat opus
animam alens. Nec enim dicere cum divo Paulo
potest: *Omnia possum in eo qui me confortat
Christo* ²⁶. Si unquam quidquam operetur boni,
non juxta divinum hoc scopum faciens, sed ad
humanam quamquam gloriam, vel aliam rationem
non commendabilem, dæmonibus isthuc imper-
tit.

B VERS. 8, 9. *Absorptus est Israel, nunc factus est
inter gentes, tanquam vas inutile, quoniam ipsi
ascenderunt ad Assyrios.* Veluti naufragio factio, a
quodam pelago propriorum peccatorum absorptus
est. Assyriorum enim auxilium postulantes, ipsis
in servitutem tradentur, eruntque inutiles in medio
gentium, captivos ducentium eos, nullum plane
officium, vel obsecrationem explentes, neque
solemnnes conventus, juxta legem, celebrantes.
Devoratus est quoque Christi occisor populus, per
arrogantiam, spiritualibus Assyriis, dæmonibus
dico, addicti, ascendendo per fastum suum ad illo-
rum sublimia affectantem animum: propterea vas
sunt inutile Deo. Ad nihilum enim illis opus habet,
corporali cessante cultu. Ad hæc omnis superbus,
vel ea desiderans, quæ supra se sunt, etsi videatur
ascendere, deglutitur tamen æque terræ hiatu,
atque Dathan et Abiron. Pulchre enim quidam
superbiam definierunt esse ascensum ad inferna.

C *Restoruit per sese Ephraim, munera dilexit.* Adhuc
exprobrat ipsis incogitantiam. Putarunt enim,
inquit, apud sese, quod citra me resflorescant, ac
veluti arbor quæpiam, cui periculum a bellis
ingruebat, ut marcesceret, repullulascant, ubi per
munera auxilia sibi Assyriorum obtinuerint. Dilexe-
runt enim munera, non ut accipiant, verum ut
aliis dent, sed nulla ipsis inde commoditas. Quid
enim passuri sint, audi.

D VERS. 10. *Tradentur in gentibus.* Non dixit,
Tradentur gentibus, sed *In gentibus.* Non enim
hic finis erit supplicii, ut gentibus tradantur,
abducanturque captivi: verum enim in gentibus
agentes et capti, adhuc tradentur aliis suppliciis,
aliisque afflictionibus: ut sit *Tradentur, pro Dere-*
linquentur a Deo. Quod si quando quisquam
auctus fuerit a Deo beneficio, ut crescat et floreat,
nec benefactorem suum agnoverit, sed per sese
vixerit, hoc est suam voluntatem statuendo,
divinæ leges repulerit, non contentus dona, quæ
divinitus accepit, diligere, tradetur is a Deo, dese-
returque. *Versabitur deinceps inter gentes omnino*

²³ Coloss. 1, 16. ²⁴ Ephes. v, 23. ²⁵ Galat. vi, 8. ²⁶ Philipp. iv, 18.

Variæ lectiones et notæ.

(35) Hæc posteriora verba desiderantur in cod. Ven.

quidem spirituales, qui sunt dæmones, horum enim partis scipse fecit; forsitan et corporalibus hostibus subjugabitur. Reputarunt peræque Judæi apud sese, quod germinaturi essent, si Jesum crucifigerent: ideo placuit illis munera dare, primum quidem proditori, deinde sepulcrum observantibus militibus, ut celarent resurrectionem. Dispersi sunt igitur, cunctis gentibus traditi, ut nullum non malum patiantur.

Nunc accipiam eos. Antehac, inquit, permisi eis et non redargutos et indemnatos vivere, propter clementiam meam videlicet, et pœnitentiæ expectationem: *Nunc vero accipiam eos*, ad judicandum scilicet, et in judicium eos vocabo, pœnasque exigam ab ipsis. *Nunc*, hoc est, non post multum ita temporis, vel in hostium regione ipsos accipiam, apprehendam. Quemadmodum enim patribus eorum præcedebam, accipiens ipsos in sortes, et attributas eis sorte regiones, sic his præconstituens captivitatis locos, veluti talibus dignis, accipiam eos in Babylonia.

Cessabuntque paululum ne inungant regem et principes. Postquam enim, inquit, noluisti a me regem petere, sed tuo consilio creasti tibi reges, privabo eos ipsis, et ab hostibus jugum passi cessabunt, vel desistent porro sibi reges et principes deligere. Nam quos eligebant, non ad meam constitutebant gloriam, sed enim cum illis idola sectabantur. Hic inter minas pariter benignitatem intueri: Modicum, inquit, desistent inungere: atque per hoc juxta spem facit reditus a Babylone. Animadvertendum autem, quod post captivitatem, Ephraim, sive decem tribus Israel, non ultra habuerunt proprium regem in Samaria, sed Hierosolymis Zorobabel dux erat totius populi, atque huic duodecim tribus dicto audientes fuerunt. Suscipiam, ait etiam Deus Pater, tribus Israel ad Christum revertentes: idque tum fiet, cum desistent somnare regni et sacerdotii sui restitutionem. Imaginatione enim inungunt sibi reges et sacerdotes, legalis politiæ recuperationem expectantes. Præterea filium iniquitatis 77 ipsi inungentes, ipsum Christum et regem faciunt. Sic quilibet nostrum, quando susceptus fuerit a Deo, et familiaris ac proprius factus fuerit, etiamsi antea alterius aulae exstiterit, alios cessat habere cum reges, tum principes, dominatores tenebrarum dico, qui reges et principes non sunt, sed nos eos in reges inungimus constituimusque. Atqui Deum tantummodo regem habet, qui illi obtemperat, mandatisque ipsius ducitur, et qui vitæ suæ in singulos dies dispensationibus, etiamsi injucundæ fuerint, non turbatur, æquo eas animo patiens.

VERS. 11. *Quoniam Ephraim multiplicavit aras, in peccatum factæ sunt aras ejus dilectæ.* Jure,

ἐν τοῖς ἔθνεσι γενήσεται, πάντως μὲν τοῖς νοητοῖς (τῆ: γὰρ τούτων μερίδος ἑαυτὸν ἐποίησεν), ἰσως δὲ καὶ αἰσθητοῖς ἐχίρως ὑποχείριος ἔσται. Ἔδοξαν καὶ Ἰουδαῖοι καθ' ἑαυτοῦς, ὅτι ἀναθηλίσουσιν, εἰ τὸν Ἰησοῦν σταυρώσουσι· διὸ καὶ ἠγάπησαν δῶρα δίδόναι· τούτο μὲν, τῷ προδότῃ, τούτο δὲ, τοῖς τὸν τάρον τηροῦσι στρατιώταις, πρὸς τὸ συγκρῦψαι τὴν ἀνάστασιν. Διεσπάρησαν οὖν ἐν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, παραδεδομένοι πρὸς τὸ πᾶν κακὸν πάσχειν.

Nunc eis dēξομαι αὐτούς. Πρώην μὲν, φησὶ, παρῆκα αὐτοῦς ἀνελέγκτους καὶ ἀκρίτους διαγεῖν, διὰ φιλανθρωπίαν δηλαδὴ, καὶ μετανοίας ἀναμονίην· *Nῦν δὲ εἰσδέξομαι αὐτούς*, εἰς τὸ δικάσαι δηλονότι, καὶ εἰς κρίσιν αὐτοῦς καλέσω, καὶ δικὰς ἀπατίσω. *Nῦν*, τούτέστι ταχέως, ἢ ἐν τῇ τῶν πολεμίων χώρᾳ. *Εἰσδέξομαι αὐτούς*. Ὅσπερ γὰρ ἐν τοῖς πατρίσιν αὐτῶν προηγούμενῃ, καὶ εἰσαδεχόμενῃ αὐτοῦς εἰς τοὺς κληρούς αὐτῶν, καὶ τὰς ἀπνευμηθείσας αὐτοῖς χώρας· οὕτως τούτοις προεστρεπίζων τοὺς τῆς αἰχμαλωσίας τόπους, ὡς ἀξίους ταύτης, εἰσδέξομαι αὐτοῦς ἐν τῇ Βαβυλωνίᾳ.

Καὶ κοπάσουσι μικρὸν τοῦ χρεῖν βασιλεῖ καὶ ἄρχοντας. Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, οὐκ (36) ἠθέλησαν ὑπ' ἐμοῦ βασιλευσθαί, ἀλλὰ δι' αὐτῶν εἰλοντο βασιλεῖς, στερήσω τούτων αὐτοῦς, καὶ ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἀρχόμενοι, κοπάσουσι, τούτέστι παύσονται τὸ αὐτοῖ ἑαυτοῖς χειροτονεῖν βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας. Καὶ γὰρ οὗς ἐχειροτόνου, οὐκ εἰς ἐμὴν τιμὴν καθίστων, ἀλλὰ σὺν ἐκείνοις εἰδωλοάτρουν. Ὅρα ἔτι ἐν τῇ ἀπειλῇ καὶ χρηστέριττα· πρὸς μικρὸν γὰρ παύσονται τοῦ χρεῖν, φησὶ. Διὰ δὲ τούτου, ἐλπιδας ἐδώκε τῆς ἀπὸ Βαβυλώνης ἐπανόδου. Ἰστέον δὲ, ὅτι μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν ὁ Ἐφραΐμ, ἦτοι αἱ δέκα φυλαὶ, οὐκέτι ἔσχον ἴδιον βασιλεῖα ἐν Σαμαρείᾳ, ἀλλ' ἐν Ἱεροσολύμοις ὁ Ζοροβάβελ ἠγήσατο παντὸς τοῦ λαοῦ, καὶ τούτῳ ὑπήκουσαν αἱ δώδεκα φυλαί. *Εἰσδέξομαι*, φησὶν ὁ Πάτερ, τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ εἰς Χριστὸν ἐπιστραφέντας· ἀλλὰ πότε; Ὅτι παύσονται τοῦ ὀνειροπολεῖν· ἢ (37) ὅτι ἡ βασιλεία, καὶ ἡ ἱερωσύνη αὐτοῖς ἀποκαταστήσεται. Τῇ φαντασίᾳ γὰρ χρεῖουσι ἑαυτοῖς βασιλεῖς, καὶ ἱερεῖς οἱ τὴν τῆς νομικῆς πολιτείας ἀποκατάστασιν ἐκδέχομενοι. Καὶ τὸν οὖν δὲ τῆς ἀνομίας αὐτοῖ χριόντες, Χριστὸν αὐτὸν ποιῶσι. Καὶ ἡμῶν δὲ ἕκαστος, ὅταν εἰσδεχῶν ὑπὸ Θεοῦ, καὶ οὐ κατὰ αὐτῷ γένηται, ἄλλης αὐλῆς ὢν πρότερον, παύεται τοῦ ἔχειν ἄλλους βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας, τοῖς κοσμοκράτορας τοῦ σκότους λέγω, οἱ βασιλεῖς ἢ ἄρχοντες οὐκ εἰσὶν, ἀλλ' ἡμεῖς ἑαυτοῖς τούτους χρεῖομεν, καὶ βασιλεῖς ἐγκαθιστώμεν. Μόνον δὲ ἔχει βασιλεία Θεὸς ὁ ὑποτασσόμενος· αὐτῷ, καὶ ταῖς ἐντολαῖς αὐτοῦ ἀγόμενος, καὶ ταῖς καθ' ἐκάστην ἡμέραν οἰκονομίαις τῆς αὐτοῦ ζωῆς μὴ δυσπραετούμενος, ἂν [f. κᾶν] ὧσιν ἀρῆει.

Ὅτι ἐκλήθονεν Ἐφραὶμ θυσιαστήρια· εἰς ἀμαρτίας ἐγένοντο αὐτῷ θυσιαστήρια ἡγιασ-

Variae lectiones et notæ.

(36) Lonicerus legisse videtur ἠθέλησας, et paulo post εἰλον, ut ex ejus interpretatione appareat.

(37) Explodendam puto particulam ἢ, quamvis uterque codex eam prae se ferat.

μένα. Δικαίως, φησί, τὴν παράνομον αὐτῶν κατα- A
 παύσω βασιλείαν· ἐπειδὴ γὰρ βασιλεύσας αὐτῶν
 Ἱεροβοάμ ἐξεπλάνησεν αὐτοὺς εἰς τὸ πληθῆναι
 [f. θύν.] εἰδωλικά θυσιαστήρια, ἃ ἐγένοντο αὐτοῖς
 πρῶταις ἁμαρτιῶν πολλῶν. Εἰς τε γὰρ τὴν ἐμὴν
 πημὴν ἠμαρτον, καὶ πᾶν ἄλλο εἶδος ἁμαρτιῶν ἐπ-
 ετήδευσαν· τὰ δὲ τοιαῦτα θυσιαστήρια ἠγάπησαν,
 καὶ θερμῶς περὶ αὐτὰ διατέθησαν, δέον πενθεῖν ἐπ'
 αὐτοῖς διὰ βίου παντὸς καὶ ὀλοφύρεσθαι.

Καταγράψω αὐτῶ πλῆθος, καὶ τὰ νόμιμα αὐτῶν.
 Εἰς ἁμαρτίαν, φησί, καὶ ἐγκλημα αὐτοῖς καταγράψω
 καὶ λογίσομαι τὸ πλῆθος τῶν τοιούτων θυσιαστη-
 ρίων, καὶ τὰ νόμιμα αὐτῶν, τουτέστι τοὺς νόμους,
 καὶ τοὺς τρόπους, καθ' οὓς ἐτέλουν τὰς εἰδωλικὰς
 τελετάς. Ἡ, ὅτι Ἄναγραπτον αὐτῶν τὴν μνήμην
 ποιήσομαι, εἰς ἔλεγχον τῆς πολλῆς αὐτῶν ἀσεβείας.
 Εἰς ἁμαρτίαν γέγονε καὶ τῷ ἀποκτείναντι αὐτὸν λαῶν
 τὰ νομικὰ θυσιαστήρια· καὶ ἕσα ἔλαθον παρὰ Θεοῦ
 νόμιμα, εἰς ἐγκλημα αὐτῶ ἐγράφησαν, παραδάνει
 ταῦτα. *Κρινεῖ γὰρ, φησίν, ἡ ἐκ φύσεως ἀκροθυ-
 στία τὸν νόμον, πληροῦσά τε τὸν διὰ περιτομῆς
 παραδάτην νόμου· καὶ, ὅ παρῆθεντο πολὺ, πολὺ
 καὶ ἀκαιτοῦσιν αὐτόν· καὶ, ὅ εἰδῶς τὸ θέλημα
 τοῦ κυρίου αὐτοῦ, καὶ μὴ ποιῶν, δαρήσεται
 πολλὰ.*

Εἰς ἀλλότρια ἐλογίσθησαν θυσιαστήρια (39).
 Τῶν μὲν εἰδωλικῶν, φησί, θυσιαστηρίων πολλὴν
 ἐποίησαντο φροντίδα· τὰ δὲ ἐμὰ θυσιαστήρια (40) εἰς
 ἀλλότρια αὐτῶ ἐλογίσθησαν, καὶ ἀτημέλητα κατ-
 ελεῖσθησαν. Δύο δὲ ἦσαν κατὰ νόμον θυσιαστήρια τῷ C
 Θεῷ, τό τε τῶν καρπωμάτων ἕξω ἐν τῇ αὐλῇ, καὶ
 τοῦ θυμιάματος ἕσω ἐν τῇ δευτέρᾳ σκηνῇ. Δύο ἔχει
 καὶ ἕκαστος ἡμῶν θυσιαστήρια· τὸ μὲν ἕξω, ἐν ᾧ
 τὰς σωματικὰς ἐργασίας θύει τῷ Θεῷ· τὸ δὲ ἕσω-
 τέρω καὶ κατὰ νοῦν, ἐν ᾧ τὸ θυμίαμα τῆς εὐχῆς
 καὶ τῶν θείων θεωρῶν [f. -ριῶν.] τὸ ἀνοφερὲς καὶ
 πνευματικὸν ἀναπέμπει. Ταῦτα καὶ εἰς τὴν ἡραπη-
 μένα τῷ ὄντι. Ἐάν δέ τις ταῦτα παρωτάμενος, πλη-
 θυνεῖ [f. -θύνῃ] ἑαυτῷ θυσιαστήρια, εἰς τὰ πολύ-
 τροπα εἶδη τῆς κακίας ἀποφερόμενος, διὰ τε ἔργων
 καὶ λογισμῶν, καὶ διδαχαῖς ποικίλαις καὶ ξέναις
 περιφερόμενος, εἰς ἁμαρτίαν αὐτῷ γίνονται τὰ τοι-
 οῦτα θυσιαστήρια. Καὶ οἱ τοῖς αἰρετικοῖς δὲ κοινω-
 νοῦντες, εἰς ἁμαρτίαν αὐτοῖς γινόμενα ἔχουσι.

Διότι ἐάν θύσωσι θυσίαν, καὶ φάγωσι κρέα,
 Κύριος οὐ προσδέξεται αὐτά. Νῦν μνησθήσεται
 εἰς [f. τῆς. Vulg om.] ἀδικίας αὐτῶν, καὶ ἐκδι-
 κήσεται τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν. Ἐπειδὴ γὰρ ἃ θύουσιν
 ἐπὶ τῶν θυσιαστηρίων ἐκείνων τῶν πολλῶν, εἰδῶλοις
 θύουσιν, οὐ προσδέξεται αὐτά Κύριος· ἀλλὰ μᾶλλον
 δεῖ αὐτῶν ἀναμνησθῆναι καὶ τὰς ἄλλας ἀδικίας
 αὐτῶν, καὶ εἰς ἐκδίκησιν παροξύνεται. Ὅσπερ γὰρ

³⁷ Rom. II, 25. ³⁸ Luc. XII, 48. ³⁹ Ibid.

Variæ lectiones et notæ.

(38) Græca verba sic habent: *hoc est, leges ac
 mores, secundum quos peragebant idolicas cæremoni-
 as. Vel: Scriptis, ait, tradam eorum memoriam
 in argumentum multæ ipsorum impietatis.*

PATROL. GR. CXXVI.

inquit, iniquum ipsorum obliterabo regnum,
 quandoquidem regnans super ipsos Hieroboam
 pervertit eos, ut multiplicarent idolicas aras quæ
 factæ sunt ipsis occasio plurimorum peccatorum.
 Nam adversus honorem meum deliquerunt, om-
 nemque cæteram peccatorum speciem admiserunt·
 hujusmodi vero aras dilexerunt, planeque erga ea
 inflammati fuere, cum debuissent potius ideo per
 omnem ætatem suam plangere et lugere.

VERS. 12. *Conscribam ipsi multitudinem et legiti-
 ma ipsorum.* In peccata, inquit, et reprehensio-
 nem ipsis conscribam, et supputabo copiam hu-
 jusmodi altarium, et legitima ipsorum (38), hoc
 est, memoriam faciam ad reprehensionem multæ
 ipsorum impietatis. In peccatum etiam factæ sunt
 B Interimenti Christum populo, legales aræ, et quæ-
 cunque a Deo acceperunt legitima, in reprehensio-
 nem et Judicium ipsi scripta sunt, simul ac ea
 est transgressus. *Judicabit enim te,* ut Apostolus ait,
*præputium natura legem implens, transgressorem
 legis per circumcisionem* ³⁷. Et: *Apud quem multum
 deposuerunt, multum etiam repetent* ³⁸. Et: *Sciens
 voluntatem domini, nec opere eam persequens, va-
 pulabit multum* ³⁹.

Pro alienis altaria reputata sunt. Idolicarum
 quidem ararum multa sunt tacti sollicitudine:
 meas vero aras et vilipensas et posthabitas pro
 alienis habuerunt, ideoque neglectæ per ipsas
 jacuerunt. Fuerunt autem duo secundum legem
 altaria Dei: alterum primitiarum foris in aula,
 alterum suffitus intus in tabernaculo. Porro et
 unusquis nostrum duas aras possidet: alteram
 foris, super qua corporales operationes sacrificat
 Deo; alteram intus secundum mentem, super quæ
 thymiana, seu suffitus precationis, divinarumquo
 contemplationum sublimitatem et spirituales facul-
 tates ad superna mittit. Hæ sunt revera dilectæ et
 pretiosæ aræ. Sin quisquam his depulsis, **78**
 multiplicaverit sibi aras, ad multiformes maligni-
 tatis species delatus, per opera nimirum et cogi-
 tationes, variis et peregrinis doctrinis agitatus, ad
 peccatum illi tales aræ sunt. Præterea hæreticis
 consortione juncti, habent quæ illis in peccatum
 D cedant.

VERS. 13. *Proinde si immolaverint victimam, et
 ederint carnes, Dominus non suscipiet eas. Nunc
 reminiscetur injustitiæ ipsorum, vindicabitque pec-
 cata eorum.* Quoniam enim quæ immolant super
 altaribus suis multis, idolis immolant, non susci-
 piet ea Dominus, quin potius per ea et alias ipso-
 rum iniquitates recordabitur, et ad vindictam
 provocabitur. Perinde enim ut per sanctas hostias

placatus et propitius factus, obliviscitur iniquitatum et injuriarum : sic animadvertens eos sacra idolis facere, ad remembrance aliorum quoque victorum venit. At quid est quod ait : *Si ederint carnes?* Tenuerat consuetudo, nondum immolatis victimis, renes una cum adipe super ipsos, et summitatem hepatis offerre Deo : dextrum vero brachium et pectorale sacerdotibus segregare : cæteras carnes, ii qui victimam afferebant, pro suo nutu edebant. Quidam et hunc ad modum intellexerit, quod non agitet sermones de idolis sacrificiis, verum consilium eorum ex his judicet. Ubi enim dixisset, quod Aras meas dilectas alienas reputarunt, ne quis existimaret, quod sacrificiis egeat Deus, nunc ait : Ego non egeo victimis, sed enim voluntatem eorum ex his judico. Vide autem prædictam legalium cæremoniarum abrogationem, introductumque spirituales in verbo cultum, juxta illud : *Immola Deo victimam laudis, et reddes Altissimo vota tua* ²⁰. Laudat etiam Deum fidelis, lumen propriorum operum coram Deo lucere faciens, ut a videntibus ea glorificetur Deus, perinde ac diversum faciens, auctor est, ut vituperetur nomen ejus apud gentes.

Ipsi autem in Ægyptum aversi sunt. Et auxilia inde petiverunt, approperantibusque calamitatibus, illuc confugerunt. Vel buculas adorantes, bovem Apim, ut Ægyptii coluerunt.

VERS. 14. *Oblitusque est Israel factoris sui, et edificarunt delubra : Judas exstruxit oppida mœnibus cincta. Demittam ignem in civitates ejus, qui devorabit fundamenta ejus.* Utrisque regnis interminatur. Decem tribuum imperium ideo increpat ac terret, quod, bello ingruente, quod interminatus sit eis propter scelera eorum, non dederunt operam, ut me curarent, sed idola potius ; hinc et plura sibi delubra et lucos excitarunt, placentes **79** ita sua numina, ut bellum amoveant atque fortunent. At Judas civitates suas munit, ut per eas servaretur, et non per meam protectionem. Proinde hostilis ignis exedet fundamenta civitatum ipsius. Exstruit delubra dæmonibus, corrumpens templum Dei, sive seipsum, per corporales impuritates nedum se perdens, verum etiam alios. Per impuritates enim habitant illi in eo qui antea fuit templum Dei. Jam qui per vanam sophisticas scientiam, hæretica dogmata munit, exstruit urbes mœnibus cinctas : cæterum fundamenta, et subjecta, et principia talium urbium absumit ignis evangelici et apostolici sermonis quem venit Dominus jacere super terram ; Spiritus dein, quem in specie columbæ demisit Dominus. Præterea urbes Israelis secundum carnem, devoravit ignis

²⁰ Psal. XLIX, 14.

Variæ lectiones et notæ.

(71) Ἄλλὰ περὶ των νομικῶν, sed de legalibus. Cod. Ven.

A διὰ τῶν ἁγίων θυσιῶν ἐξευμενιζόμενος, καὶ ἐξελείμμενος, ἐπιλανθάνεται τῶν ἀνομιῶν καὶ τῶν ἀδικιῶν οὕτως ἰδὼν αὐτοὺς θύοντας τοῖς εἰδώλοις, εἰς ἀνάμνησιν καὶ τῶν ἄλλων κακιῶν ἔρχεται. Τί δέ ἐστι τὸ, Ἐὰν φάγωσι κρέα ; Εἰώθεισαν τῶν μὴ ὀλοκαυτουμένων θυμάτων τοὺς μὲν ναφρούς, καὶ τὸ στήθρ τὸ ἐπ' αὐτῶν, καὶ τὸν λοθὸν τοῦ ἥπατος, προσφέρειν τῷ Θεῷ· τὸν δὲ δεξιὸν βραχίονα, καὶ τὸ στηθῆνιον, τοῖς ἱερέσιν ἀφορίζειν· τὰ δὲ λοιπὰ κρέα αὐτοὶ, οἱ τῆν θυσίαν προσάγοντες, ἤσθιον, ὡς ἠθούλονται. Τινὲς δὲ οὕτως ἐνόησαν, ὅτι οὐ περὶ τῶν εἰδωλικῶν θυσιῶν λέγει, (41) ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν αὐτῶν κρίνει ἐκ τούτων. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι τὰ θυσιαστήρια μου τὰ ἡγαπημένα, ἀλλότρια ἐλογίσαντο· ἵνα μὴ τις οἰηθῆι, ὅτι θυσιῶν χρῆζει ὁ Θεός, νῦν φησιν, ὅτι Ἐγὼ οὐ χρῆζω τῶν θυσιῶν, ἀλλὰ τὴν προαίρεσιν αὐτῶν κρίνω ἐκ τούτων. Ὅρα δὲ προαγορευμένην τῶν νομικῶν τὴν κατάλυσιν, καὶ εἰσαγομένην τὴν πνευματικὴν καὶ λογικὴν λατρείαν, κατὰ τὸ, Θύσον τῷ Θεῷ θυσίαν ἀνθρώπων, καὶ ἀπόδος τῷ Ὑψίστῳ τὰς εὐχὰς σου. Αἰνεῖ δὲ τὸν Θεὸν καὶ ὁ λάμπειν ποῶν τὸ φῶς τῶν οικειῶν ἔργων ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὥστε ὑπὲρ τῶν ταῦτα ὁράτων δοξάζεσθαι τὸν Θεόν· ὡς περὶ καὶ ὁ τάναντια πράττων, ποιεῖ τὸ ὄνομα αὐτοῦ βλασφημεῖσθαι ἐν τοῖς ἔθνεσιν.

Αὐτοὶ δὲ εἰς Αἴγυπτον ἀπέστρεψαν. Καὶ συμμάχίαν γὰρ ἐκείθεν ἤσθσαν, καὶ τῶν συμφορῶν ἐπελθουσῶν, ἐκεῖ κατέφυγον. Ἡ τὰς δαμάσεις προσκυνούσας, τὴν μόσχον τὸν Ἄπιν ἐσεδάσθησαν, ὡς περὶ οἱ Αἰγύπτιοι.

C Καὶ ἐκατέδωκε Ἰσραὴλ τοῦ ποιήσαντος αὐτὸν, καὶ ᾠκοδόμησαν τεμένη, καὶ Ἰούδας ἐποίησε πόλεις τετειχισμένας, καὶ ἐξαποστελεῖ πῦρ εἰς τὰς πόλεις αὐτοῦ, καὶ καταφάγεται τὰ θεμέλια αὐτοῦ. Ἀμφοτέραις ταῖς βασιλείαις ἐπιπέττει· τῇ μὲν τῶν δέκα φυλῶν, ὅτι τοῦ πολέμου ἐπερχομένου αὐτοῖς, ὃν ἐγὼ ἠπέλησα διὰ τὰς ἀνομίας αὐτῶν, οὐκ ἐσπούδασαν ἐμὲ θεραπεύειν, ἀλλὰ τὰ εἰδωλα· διὸ καὶ πλείω τεμένη αὐτοῖς ἀνήγειρον, ἐξελείμμενοι δὲ θέν, ἵνα παράγωσι τὸν πόλεμον. Ὁ δὲ Ἰούδας, φησὶ, πόλεις ὄχυράς ἐποίησεν, ἵνα δι' αὐτῶν σωθῆι, καὶ οὐ διὰ τῆς ἐμῆς βοήθειας καὶ στήπης. Τὸ οὖν τῶν πολεμίων πῦρ καταφάγεται τὰ θεμέλια τῶν πολεμίων αὐτοῦ. Οἰκοδομεῖ τεμένη D τοῖς δαίμοσιν ὁ φθειρῶν τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, ἦτοι αὐτὸν, διὰ σωματικῶν ἀκαθαρσιῶν. Ἐνοικίζονται ἐκεῖνοι ἐν τῷ πρότερον ὄντι ναῷ Θεοῦ. Καὶ ὁ δὲ τῆς ψευδωνύμου δὲ γνώσεως τῆς σοφιστικῆς, τὴν αἰρετικὰ ἀσφαλοῦμενος [-λιζόμ. ?] δόγματα, κτίζει πόλεις τετειχισμένας· ἀλλὰ τὰ θεμέλια, καὶ τὰς ὑποθέσεις, καὶ ἀρχὰς τῶν τοιούτων πόλεων, κατεσθίει τὸ πῦρ τοῦ εὐαγγελικοῦ καὶ ἀποστολικοῦ λόγου, ὃ ἦλθε Κύριος βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, καὶ τὸ Πνεῦμα, ὃ ἐν εἰδὲ περιστερᾶς ἀπέστειλεν ὁ Κύριος. Καὶ τοῦ κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ τὰς πόλεις κατέφαγας

τὸ πῦρ τῶν Ῥωμαίων, διότι ἠποδόμησαν τὴς κατα
Κυρίου ἐπιβουλὰς, ὡς δὴθεν τρυμνὴν τινὰ τῷ Θεῷ
χαρίζομενοι.

ΚΕΦΑΛ. Θ'.

Μὴ χαῖρε, Ἰσραὴλ, καὶ μὴ εὐφραίνου καθὼς οἱ
λαοί, δει ἐπόρνευσας ἀπὸ Κυρίου Θεοῦ σου.
Καταψήφίζομαι σου, φησί, λύπας, καὶ προστάτω
μηδεμίαν ἀφορμὴν εὐφροσύνης καὶ χαρᾶς ἐν σοὶ
εἶναι, ἀλλὰ παρὰ πάντας τοὺς λαοὺς καὶ σὲ λυπεύ-
σθαι. Διὰ τί; Διότι ἐκεῖνοι μὲν, οὐδέποτε ἦσαν ἐμοί·
οὔτε γὰρ νόμον ἐδέξαντο, οὔτε διὰ προφητῶν ἐδίδα-
χθησαν· σὺ δὲ ὦν ἐμὸς, ἐξέπόρνευσας. Οὐ τοίνυν
δεῖ σε ἐν ἀγαθοῖς εἶναι, ἀλλ' ἐν κακοῖς, ἐξ οὗ σοὶ τὸ
μὴ χαίρειν, μηδὲ εὐφραίνεσθαι περισταταί, καθὼς
εἴρηται· Οὐκ ἔστι χαίρειν τοῖς ἀσεβέσι· παντὶ
γὰρ ἁμαρτάνοντι τὸ πένθος ἀρμόζει. Οὕτω καὶ ὁ
Βαῦλος τοῖς Κορινθίοις ἐπιμέμφεται, δτι μὴ ἐπέν-
θησαν ἐπὶ τῷ πεπορνευκῷ.

Ἠγάπησας δόματα ἐπὶ πάντα ἄλωνα σίτου.
Τὰ ἐμά, φησὶν, ἀγαθὰ καρπούμενος, σὺ δόματα
εἰδούς τοῖς εἰδώλοις, ἀπαρχὰς ἄλωκος αὐτοῖς ἀνα-
τιθεῖς.

Ἄλων καὶ ληρὸς οὐκ ἔγνω αὐτοὺς, καὶ οἶνος
ἐψέυστο αὐτοῦς. Ἐπειδὴ, φησί, τοῖς εἰδώλοις
τοὺς καρποὺς ἀνατιθετε, οὐκέτι οὐδὲν γεωργήσετε,
οὔτε σίτον, οὔτε οἶνον· ἀλλὰ καὶ ὄψεσθε μὲν εὐθη-
νοῦσας τὰς ἀμπέλους· ἐν τῷ καιρῷ δὲ τοῦ τρύγου,
τῶν ἐλαπίδων ψευσθήσεσθε.

Οὐ κατέκησαν ἐν τῇ γῇ τοῦ Κυρίου, κατέκη-
σαν Ἐφραὶμ Αἴγυπτον. Οὐ γὰρ ὡς ἐν γῇ ἀφιερω-
μένη τῷ Θεῷ ἐνόμωσ ἐζῶν, ἀλλὰ πᾶσαν παρανομίαν
ἐτέλουν, ὡς οἱ ἐν ταῖς ἐθνικαῖς χώραις κατοικοῦντες.
Διὸ καὶ τὴν Αἰγυπτιακὴν ἀσέβειαν ζηλώσαντες, Αἴ-
γυπτον κατοικήσαι λέγονται. Πλὴν ἀλλὰ καὶ οὕτω
κατέκησαν τὴν Αἴγυπτον, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, τοῖς
Αἰγυπτίοις ὡς φίλοις προσχωρήσαντες.

Καὶ ἐν Ἀσσυρίοις ἀκάθαρτα φάγονται. Ἡ ὕτι
καὶ τοῖς Ἀσσυρίοις ὡς βοηθοῖς προσφυγόντες, ἀκά-
θαρτα μετ' αὐτῶν φάγονται, τραπέζης αὐτοῖς ὡς
φίλοι φίλοις κοινωνοῦντες· ἡ δτι ὕπ' αὐτῶν αἰχμη-
αῖ·ωτισθέντες, τῆς τῶν βρωμάτων ἀκαθαρσίας αὐτοῖς
κοινωνοῦσιν, ἅτε δεσπόταις δούλοι. Ἀπὸ δὲ τῶν
βρωμάτων καὶ τὰ λοιπὰ εἶδη τῆς ἀκαθαρσίας συνεκ-
έχου (42). Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ γῇ τῆς ἐπαγγελίας
ἀκαθάρτως ἐζῶν, ἐν ἀκαθάρτῳ ἕστωσαν χώρα, ζή-
τωσαν ἐν ἀκαθαρσίᾳ. Καὶ ὁ μὴδὲ τῷ Θεῷ ἀνατιθεῖς
τὰς ἀπαρχὰς τῶν καρπῶν, διὰ τοῦ κοινωνεῖν αὐτῶν
τοῖς ἐνδέσει, καὶ ποιεῖν ἐξ αὐτῶν ἐλεημοσύνην, τοῖς
δαίμοσι ταῦτα δίδωσι, διὰ τοῦ συνέχειν καὶ ἀποτι-
θέναι. Διὸ ἦ ἐν οὐρανοῖς ἄλωκος καὶ ὁ ληρὸς, οὐ γνώ-
σεται αὐτοὺς· οὐ γὰρ ἀπάξουσιν ἐκεῖ καρπόν. Ἀλλὰ
καὶ ἡ εὐφροσύνη, ὁ οἶνος, ταυτέστιν ἦν δοκοῦσιν
ἔχειν ἐνταῦθα, ψεύσεται αὐτοὺς, οὐδὲ κατοικήσου-

A Romanorum, et quod exstruxerunt adversus Do-
minum insidias, tanquam delubra hoc pacto Deo
ædificantes.

CAPUT IX.

Vers. 1. *Ne lætare, Israel, neque exultare, veluti populi, quoniam fornicatus es a Domino Deo tuo.* Decerno adversus te mœrorem, ac demando nullam in re occasionem lætitiæ et gaudii esse, sed enim præ omnibus populis te turbari. Quam ob rem? Quia illi nunquam fuerunt mei, neque enim legem acceperunt, neque per prophetas docti sunt. Tu vero meus existens, fornicatus es. Non igitur oportet te in bonis agere, sed malis premi; ex quo tibi neque lætari, neque gaudere aderit: perinde ac dictum est: *Non est gaudium impiis*²¹.

B Nam omni peccanti luctus convenit. Divus Paulus eum in modum de Corinthiis conqueritur, quod non luxerint super eo qui fornicatus fuerat²².

Dilexisti dona super omnem aream frumenti. Cum meis, inquit, bonis fruereris, tu dona dabas idolis, primitias frugum illis consecrans

Vers. 2. *Area et torcular non agnovit eos, et vinum ipsis mentitum est.* Postquam, inquit, idolis fructus dicastis, nihil quidquam pomæ colligetis, neque frumentum, neque vinum: verum videbitis quidem exuberantes vites, tempore autem vindemiæ spebus vestris fraudabimini.

Vers. 3. *Non habitaverunt in terra Domini, incoluit Ephraim Ægyptum.* Non enim ceu in terra Deo consecrata legitime vivebant, sed nullam non iniquitatem perficiebant, ceu in alienis gentium terris uectenles moram. Propterea et Ægyptiacam impietatem sectantes, Ægyptum incolere dicuntur. Verum sic etiam inhabitaverunt Ægyptum, quod, ut supra memoratum, ad Ægyptios, veluti amicos, concesserint.

Et in Assyriis immunda comedent. Sive quod ad Assyrios, ceu auxiliares **80** confugientes, immunda comedent cum ipsis, communi cum illis mensa utentes: sive quod ab ipsis captivi ducti, epularum immunditiæ una cum ipsis participabant, ut servi dominorum suorum cibo proposito vescuntur. Ab epulis autem reliquas etiam impuritatis D species intellige. Postquam enim in immundo captivitatis loco egerunt, impure juxta vixerunt. Qui Deo primitias etiam frugum non dicaverit, ut fruantur eis indigentes, utique ex ipsis eleemosynam faciat, dæmonibus eas impertit, dum eas apud sese retinet atque reponit. Propterea area quæ in cælis est et torcular non agnoscet ipsos: non enim abducent secum illo fructum. Præterea vinum, hoc est, lætitia quam hinc videntur habere, fraudabit eos. Neque habitabunt in terra Domini,

²¹ Isa. XLVIII, 22. ²² I Cor. V, 11.

Variæ lectiones et notæ.

(42) *Postquam enim in terra promissionis impuram vitam egerunt, in impuro degant loco, vivuntque in impuritate.* Ita Græca sonant.

mansuetis dicata : verum Ægyptum et tenebras exteriores, quas paravit dæmonibus, in Ægypto potissimum cultis. Tum impura sua opera, sive operum fructum edent, in parte dæmonum, quos per Assyrios ~~carpe intelleximus~~, constituti habitatores. Necessum est igitur credere panem nostrum, corda nostra fulcientem, Christum ex Deo esse, perinde ac ipse dixit : *Ego a Deo exivi, et reni* 22 : talemque suscipere operæ fuerit pretium, terramque Domini inhabitare, catholicam dico Ecclesiam : haudquaquam autem hæreticorum conventicula, quæ revera cum terra Assyriorum, tum Ægyptus sunt : ad quæ ingressus, impura illorum dogmata et arcana comedit.

VERS. 4. *Non libarunt Domino vinum, nec suaves fuerunt oblationes ei.* Hoc est, Non obtulerunt ei hedysmata, vel suavia aromata, per sufflitus, sed idolis.

Sacrificia ipsorum veluti panis luctus. Lex erat, cum qui attigisset mortuum, immundum videri. Proinde quæcumque ederent, aut biberent, vel quæ simpliciter etiam attractassent, lugentes mortuum, immunda reputabantur, eo quod contaminatio propter mortuum lege cauta esset. Oblationes itaque et sacrificia eorum immunda erant, ceterum panes mæroris. Subinfert igitur :

Omnes edentes ea coinquinabuntur. Nam panes eorum cum animabus suis non ingredientur domum Domini. Hoc est, ipsis erunt utiles, ipsique tantum vescentur eis, verum Deus non accipiet ea, quem admodum neque sacrificia crucifigentium Dominum in eorum Paschate suscipiebant, vel panes propositionis eorum. Neque libationes vini eorum Domino offerebantur, neque hedysmata, seu thymiamata, quoadquid non, ut ille voluit, offerebantur. Quod si ex inique partis facultatibus sacrum faciamus Deo, panis mæroris commodissime **¶** dici poterit, tanquam circumventis lugentibus, quod sint injuriam passi ; sancit autem legem Deus, talia in domum suam non esse perferenda : impura enim esse, et qui ea manducarint pollui. Nec contaminantia exhibenda Deo, quod pollutis animis coinquinata sint peculiariter et propria.

VERS. 5. *Quid facietis in die panegyreo, et in die festivitatis Domini ? Servire enim coacti, ac secundum alias leges gubernari, non poteritis divinos conventus juxta Mosaicam traditionem celebrare.* Quidam hic belli occasionem, et per id ultionis, diem panegyreo, festivitatisque Domini intellexerunt, quasi Dominus exhiberetur, et lætos conventus celebret, super ipsorum interitu. Possunt hæc et ad cruci Dominum affixuros referri, velut indignahundus propheta ita exclamet : O quale facinus admissuri estis in die Paschatis, quando panegyris quidem erit, universo populo congregato, et

σιν ἐν τῇ γῆ τοῦ Κυρίου, τῇ τῶν πραέων · ἀλλὰ τὴν Αἴγυπτον, καὶ τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, ὃ ἠτοίμασε τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ μάλιστα θεραπευομένοις πάλαι δαίμοσι, καὶ τὰ ἀκάθαρτα αὐτῶν ἔργα, ἦτοι τοῖς καρποῦς τῶν ἔργων φάγονται τότε, ἐν τῇ μοίρᾳ τῶν δαιμόνων κατοικισθέντες, οὓς Ἀσσυρίους πολλὰκις ἐξεδεξάμεθα. Δεῖ οὖν τὸν ἄρτον, στηρίζοντα τὴν καρδίαν ἡμῶν, Χριστὸν ἐκ Θεοῦ εἶναι πιστεύειν, καθὰ κἀκεῖνος ἔλεγεν · Ἐγὼ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἐξηίθορ καὶ ἦκω · καὶ τοῦτον δέχασθαι, καὶ τὴν γῆν τοῦ Κυρίου κατοικεῖν, τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν · ἀλλὰ μὴ τὰς τῶν αἰρετικῶν παρασυναγωγὰς, αἱ γῆ Ἀσσυρίων καὶ Αἴγυπτος ὄντως εἰσιν, ἐν οἷς ὁ εἰσερχόμενος, τὰ ἀκάθαρτα αὐτῶν καὶ δόγματα καὶ μυστήρια φάγεται.

Ὁὐκ ἔσπεισαν τῷ Κυρίῳ οἶνον, καὶ οὐκ ἤδυναν αὐτῷ. Τουτέστιν, Ὁὐκ ἠδύσματα τινα προσέφερον διὰ θυμιαμάτων, ἀλλὰ τοῖς εἰδώλοις.

Αἱ θυτῖαι αὐτῶν, ὡς ἄρτος πένθους. Νόμος ἦν, τὸν ἀπότμενον νεκροῦ, ἀκάθαρτον δοκεῖν. Διὸ καὶ ὅσα ἦσθιον, ἢ ἔπινον, ἢ ἀπλῶς ὄσων ἦπτοντο οἱ πενθοῦντες νεκρῶν, ἀκάθαρτα ἐδόκει, διὰ τὸν ἐπὶ τὸν νεκρὸν νενομισμένον μολυσμὸν. Καὶ αἱ θυτῖαι τοῖνυν αὐτῶν ἀκάθαρτα ἔσονται, ὡς οἱ ἄρτοι τοῦ πένθους. Ἐπάγει οὖν ·

Πάντες οἱ ἐσθλοῦτες αὐτὰ, μαθηθήσονται, διότι οἱ ἄρτοι αὐτῶν ταῖς ψυχαῖς αὐτῶν οὐκ εἰσελεύσονται εἰς οἶκον Κυρίου. Τουτέστιν, αὐτοῖς ἔσονται χρήσιμοι καὶ βρώσιμοι · οὐ γὰρ ὁ Θεὸς προσδέξεται ταύτας, ὥσπερ οὐδὲ τὰς τῶν σταυρούτων τὸν Κύριον θυτῖας ἐν τῷ τότε Πάσχα προσεδέχετο, ἢ τοῖς ἄρτους αὐτῶν τῆς προθέσεως. Οὐδὲ αἱ σπονδαὶ αὐτῶν οἴνου τῷ Κυρίῳ προσήγοντο, ἢ τὰ τῶν θυμιαμάτων ἠδύσματα, διότι οὐ προσήγοντο, ὡς κεκεῖνος ἠβόλετο. Εἰ δὲ καὶ τὰ ἐξ ἀδικίας προσφερόμενα τῷ Θεῷ, ἄρτος πένθους εὐστοχώτατα λεχθεῖεν, ὅτε τῶν πλεονεκτουμένων πενθοῦντων, ἐφ' οἷς ἀδικούνται, νομοθετεῖ ἡμῖν ὁ Κύριος, μὴ εἰσάγειν τοιαῦτα εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ · ἀκάθαρτα γὰρ εἰσι · καὶ εἰ οἱ ἐσθιόντες αὐτὰ μιλῶντο, πῶς τὰ μιλῶντα προσαικίον Θεῷ ; ἀλλὰ ταῖς μαρταῖς ψυχαῖς τὰ μεμολυσμένα οικεῖα.

Τι ποιήσετε ἐν ἡμέρᾳ πανηγύρεως, καὶ ἐν ἡμέρᾳ ἑορτῆς τοῦ Κυρίου ; Δουλεύειν γὰρ ἀναγκαζόμενοι, καὶ κατὰ νόμους ἄλλους πολιτεύεσθαι, οὐ δυνήσεσθε τὰς θείας πανηγύρεις ἐπιτελεῖν, κατὰ τὴν Μωσαϊκὴν νομοθεσίαν. Τινὲς δὲ τὸν τοῦ πολέμου καιρὸν, καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ἐκδικήσεως, ἡμέραν πανηγύρεως καὶ ἑορτῆς τοῦ Κυρίου ἐνόησαν, ὡς εὐφραινομένου τοῦ Κυρίου, καὶ πανηγυρίζοντος ἐπὶ τῇ αὐτῶν ἀπωλείᾳ. Λέγοιτο δ' ἂν καὶ πρὸς τοὺς σταυρωσὰς μέλλοντας τὸν Κύριον, οἰκνέειν σχετλιαζόντος τοῦ προφήτου · Ὁ ὅσον ἔργον μέλλετε ποιήσειν ἐν ἡμέρᾳ τοῦ Πάτχα ! Ὁ δὲ τότε καιρὸς

22 Joan. xvi, 28.

πανήγυρις μὲν ἦν, ὡς τοῦ λαοῦ παντὸς ἀθροισθέν-
τος, ἐορτὴ δὲ Κυρίου τῷ ὄντι. Αὐτὸς γὰρ ταῦτα συν-
ίστα, θυόμενος ὑπὲρ ἡμῶν. Καὶ γὰρ τὸ Πάσχα
ἡμῶν, ὑπὲρ ἡμῶν ἐτύθη Χριστός. Λέγοιτο δ' ἂν
καὶ πρὸς τοὺς καταμελοῦντας τῶν ἔργων τῆς ἀρε-
τῆς ἐνταῦθα· *Τι ποιήσετε ἐν ἡμέρᾳ τῆς τότε παρ-
ηγύρεως, ὅτε πάντες παραστητόμεθα τῷ βήματι
τοῦ Χριστοῦ; Πάντως οὐδὲν· νῦν γὰρ δύνασθε ποιῆ-
σαι τι, τότε δὲ οὐδέν.* Ἡ δὲ τοιαύτη ἡμέρα κατ' ἐορ-
τῆ, τοῦ Κυρίου ἐστίν, ὅτε γίνεται ὁ Θεὸς τοῖς πᾶσι τὰ
πάντα αὐτός (43).

Διὰ τοῦτο ἰδοὺ πορεύονται ἐκ ταλαιπωρίας
Αἰγύπτου, καὶ ἐκδέξεται αὐτοὺς Μέμφις. καὶ θά-
ψει αὐτοὺς Μαχμιάς. Καὶ ὅτε ἡ Σαμάρεια ἐάλω,
οἱ περιλειφθέντες εἰς Αἴγυπτον ἀπέφυγον, καὶ ὤστει-
ρον, ὅτε τὰ Ἱεροσόλυμα ἐνεπρήσθη ὑπὸ Ναβουζαρ-
δάν, ἐφυγον εἰς Αἴγυπτον οἱ τὸν Γοδολίαν ἀποκτει-
ναντες, καὶ ταῦτα τοῦ Ἱερεμίου κλυόντος αὐτούς.
Οἱ τοίνυν Βαβυλώνιοι παροξυνθέντες, ὅτι τοῖς Αἴ-
γυπτιοῖς ἐπιθαβροῦσιν, ἐτράποντο κατ' αὐτῶν, καὶ
ἐπλήθυνον αὐτοὺς καὶ τοῖς Αἴγυπτιοῖς, ἀπόνως κατ-
επολέμησαν. Τότε τοίνυν οἱ τὴν ἐν Αἰγύπτῳ ταύτην
διαφυγόντες ταλαιπωρίαν καὶ ἤτταν, ἐπὶ τὴν Μέμ-
φι ἀνέδραμον, ὡς ὀχυρωτέραν οὔσαν, διὰ τὸ εἶναι
ἐν αὐτῇ τὰ βασίλεια· ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὴν Μαχμιάς
κατέφυγον, γελίονα οὔσαν τῇ Μέμφει, καὶ ἐκεῖ
ἀπέθανον, (44) ὑποστρέψαντες εἰς τὴν Ἰουδαίαν.

Τὸ ἀργύριον αὐτῶν βλεθρὸς κληρονομῆσει.
Ὅτι παρὰ Θεοῦ λαθόντες αὐτὰ κατανάλισκον (45)
εἰς εἰδώλων κατασκευάς. Ἡ ὅτι ὅσα δῶρα ἐδίδοσαν
τοῖς Αἴγυπτιοῖς, πρὸς τὸ βοηθοῦς αὐτοὺς σχεῖν, ἀνό-
νητα αὐτοῖς ἔσται.

Ἄκανθαι ἐν τοῖς σκηνώμασιν αὐτῶν. Τουτέ-
στιν, ἀδατος ἢ χώρα αὐτῶν ἔσται καὶ κεχερωμένη,
ὥστε ἀκανθαι [ἢ ἀκάνθας] ἰκφυεῖν. Ἡ ὅτι δόξουσι
μὲν κατασκηνώσαντες ἐν Αἰγύπτῳ ἀπολαῦσαι ἀνα-
παύσεως· τὸ δὲ οὐκ ἔσται· ἀλλ' ὥσπερ ἀκανθαι
κενοῦσαι αὐτοὺς, αἱ συμφοραὶ ἔσονται· καὶ πάν-
τες δὲ οἱ εἰς τὴν Αἴγυπτον καταφεύγοντες, τὴν
σκυθρωπὴν καὶ διώκτριαν ἀμαρτίαν, κἂν λόγον ἔχοιεν
λαμπρὸν ὡς ἀργύριον, βλεθρὸς αὐτῶν κληρονομῆσει.
Εἰς πλείω γὰρ κατάχειρσιν αὐτοῖς, καὶ εἰς πικρότε-
ρον βλεθρον ὁ λόγος ἔσται, καὶ τὰς τῆς συνειδήσεως
ἀκάνθας ἔξουσιν ἐν τοῖς σκηνώμασιν αὐτῶν, τουτέστι
τοῖς σώμασι. Πλήττει γὰρ τὸ συνειδὸς ἡμᾶς, οἷον
ἀκανθα σύνοικος ἡμῖν. Καὶ πρὸς πλουσίους δὲ, τοὺς
ἀργύριον τε καὶ σκηνώματα, ἦτοι οἰκίας λαμπρὰς
ἔχοντας, ἀρμόσει ταῦτα. Τὰς ἀκάνθας δὲ πάντως
ὁ Κύριος μερίμνας ἠνίκατο εἶναι, αἱ πόσαι εἰσὶν
ἐν τοῖς σκηνώμασι τῶν πλουσίων, οὐδεὶς ἀγνοεῖ.

* I Cor. v, 7.

Variae lectiones et notæ.

(43) Ὅτι σαββατίζουσιν οἱ ἄγιοι τὸν τελευταῖον καὶ
προσοκώμενον σαββατισμὸν, ὅτε κατατρυφῶσιν αὐ-
τοῦ τοῦ Κυρίου, ὅτε γίνεται ὁ Θεὸς τὰ πάντα ἐν πα-
σιν αὐτοῖς, cum celebrant sancti postremum exspe-
ctatumque sabbatum, cum ipsomet Domino per-
fruantur, cum denique fit Deus omnia in omnibus

re ipsa Domini festum! Ipse enim ea constituit,
pro nobis oblatum. Etenim Pascha nostrum pro
nobis immolatus est Christus. Dici etiam hæc
queant ad negligentes hic virtutis opera: Quid
facietis in die futuri conventus, quando omnes siste-
mur ante tribunal Christi? Prorsum nihil. Nunc
enim potestis facere quidquam, tunc vero plane
nihil. Talis etiam dies, adeoque festivitas, Domini
est, quando Deus fit omnia in omnibus.

VERS. 6. Idcirco ecce proficiantur ex afflictione
Ægypti, excipietque eos Memphis, et sepeliet ipsos
Machmas. Quando Samaria capta est, reliqui in
Ægyptum aufugerunt. Post, quando Hierosolyma
incensa sunt a Nabuzardan, fugerunt in Ægyptum,
occiso Godolia, Hieremia tamen eos prohibente.
Babylonii itaque exacerbat, quod Ægyptiis con-
siderent, contra ipsos quoque armabantur, eosque
una cum Ægyptiis adorti, citra laborem debella-
runt. Quare tum istam in Ægypto calamitatem, et
amissæ victoriæ pericula fugientes, ad Memphin se
receperunt, ceu munitiorem urbem, ut in qua re-
gia erat: deinde ad Machmas quoque accurrerunt,
vicinam Memphi civitatem, illicque obierunt diem
suum, in Judæam non reversi.

Argentum ipsorum pernicies hereditabit. Quoniam
a Deo acceptum illud impendebant in idolorum
structuras. Sive quod quantumvis ingentia munera
Ægyptiis dederint, ipsis tamen non potuerit com-
modare.

Spinæ in tabernaculis ipsorum. Hoc est, in via
regio eorum et locus erit, 82 atque adeo solo
æquata, ut jam spinas proferat. Vel, quod vide-
buntur quidem demorantes in Ægypto quiete frui,
quæ tamen ipsis non obveniet, sed calamitates
in eos spinarum instar insigent aculeos. Præterea
omnes in Ægyptum fugientes, hoc est, ad torvum,
triste, persequensque peccatum, etsi splendens
instar argenti verbum habuerint, interitus hæredi-
tabit, apprehendet: in majorem namque condemna-
tionem, acerbioresque interitus, verbum Dei, cui
non parent, cedit. Deinde conscientia spinas susti-
nebunt in tabernaculis, hoc est, corporibus suis.
Ferit enim conscientia nos, ut spina nobis con-
iuncta. Convenient etiam hæc in opulentos, quibus
argentum est ac tabernacula, seu ædes splendida.
Spinæ autem omnino Dominus sollicitudines esse
subindicavit, quæ quantæ sint in ædibus divitum,
nemini est clam.

ipsis. Cod. Ven.

(44) Addenda particula negativa μή vel οὐχ, quæ
in utroque cod. desideratur.

(45) Καταναλίσκων. Cod. Bav., sed legendum for-
tasse καταναλίσκουσι.

VERS. 7. *Venerunt dies ultionis, accesserunt dies A retributionis tuæ. Quoniam vani prophetæ accusabant divinos et veros vates, asseverantes populo, quod quæ dicant prophetæ, post longa demum tempora sint eventura, securos ita et poenitentiae vacuos plerosque facientes: Deus jam nunc ait: Venerunt jam dies afflictionis tuæ, nec in longum differrentur calamitates tuæ. Propterea et divus Paulus: Nunc, inquit, tempus est acceptabile²⁵; et Dominus: Vigilate, quandoquidem ignoratis qua hora sur venturus sit²⁶; et: Sint lumini vestri circumcincti, et lucernæ ardentes; et vos similes estote hominibus expectantibus dominum suum²⁷.*

Affligeturque Israel, veluti prophetae attonitus, homo spiritifer. Tantus, inquit, mentium stupor apprehendet Israel, in miseras et afflictiones incidentem, ut æquiparetur pseudoprophetae, a malo spiritu ipsum inhabitante agitato, menteque capto, hincque inde correpto ac circumacto: sic et Israel defatigatus hinc inde fugiet. Nec solus Israel hæc patietur, verum pseudoprophetae in haud dispares incurrent cruciatus et mala.

*A multitudine injusticiarum tuarum multiplicata est insania tua. Insaniam appellat stuporem, defectionem animi, trepidationemque quam suis in calamitatibus pertulerunt. Hæc itaque insania vehemens et multa invasit te propter multas tuas injurias quas tibi intulisti, idolis immolans, et proximis tuis, violenter eos opprimens. Vel maniam, vanam prophetiam appellat, siquidem insanientibus similes erant pravorum spirituum subvates. Dicit itaque, quod Ut multos habendo deos, meo honori vim fecisti (etenim aureas vaccas, et Beeiphegor, **83** et Chamos, abominationem Sidoniorum, et Bel, et Astartem, devenerati sunt), sic et pseudoprophetas furere agitato multiplicasti. Nam alius quidem per aves, alius per victimas, alius per mortuos, alius vero alia quadam ratione vaticinabatur.*

VERS. 8. *Speculator Ephraim, cum Deo propheta, laqueus intortus super omnes vias ejus. Ego quidem, inquit, lege tibi perlata, datoque tibi intellectu, ut scires quomodo te oportet vivere, veluti quempiam speculatorem et prophetam cum Deo vaticinantem, demonstravi te cunctis gentibus, ut in Dei cognitione, Deoque placente vita, cæteris etiam ductum præstares, ut ad mei cognitionem pervenirent. Reperi autem laqueum tortuosum super omnes vias vitæ tuæ undique enim læxæ sunt et illaqueatæ animæ respicientium. In te, partim ab idololatria tua, partim a reliqua vitæ tuæ formula. Quidam*

ἤκασιν αἱ ἡμέραι τῆς ἐκδικήσεως, ἤκασιν αἱ ἡμέραι τῆς ἀνταποδοσεως σου. Ἐπειδὴ οἱ ψευδοπροφήται διέβαλλον τοὺς θείους προφήτας (46), διδάσκοντες τὸν λαόν, ὅτι: ἂ λέγουσιν οἱ προφῆται, μετὰ χρόνους μακροὺς ἐκθῆσονται, καὶ ἐκ τούτου ἀφρόντιδας ἐποιοῦν τοὺς πολλοὺς καὶ ἀμετανοήτους· φησὶν ὁ Θεός, ὅτι Καὶ νῦν ἤκασιν αἱ ἡμέραι τῆς κακώσεώς σου, καὶ οὐκ εἰς μακρὰν ὑπερτεθήσονται αἱ συμφοραὶ σου. Διὰ τοῦτο ὁ Παῦλος, Νῦν καιρὸς φησὶν, εὐπρόσδεκτος· καὶ ὁ Κύριος, Γρηγορεῖτε, ὅτι οὐκ οἴδατε ποῖα ὥρα ὁ κλέπτης ἔρχεται· καί, Ἔστωσαν ὑμῶν αἱ ὀφθαλμοὶ περιεβλεπόμεναι, καὶ οἱ λύχνοι καιόμενοι· καὶ ὑμεῖς ὅμοιοι ἀνθρώποις προσδεχομένοις τὸν κύριον αὐτῶν.

Καὶ κακωθήσεται Ἰσραὴλ, ὡς περ ὁ προφήτης, ὁ παρσσηκῶς ἀνθρώπος ὁ πνευματοφθόρος. Τσαυτῆ, φησὶν, ἕκστασις τῶν φρενῶν λήψεται τὸν Ἰσραὴλ, συμφοραῖς καὶ κακώσεσι περιπεσοῦντα, ὥστε ψευδοπροφήτη εἰκίκεται ὑπὲρ τοῦ ἐνοικοῦντος, αὐτῷ πονηροῦ δαίμονος, ἕκστάντι τῶν φρενῶν, καὶ τῆδε κάκεισε φερομένην. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ Ἰσραὴλ ἐξαπορούμενος τῆδε κάκεισε φεύξεται, ὅτι οὐ μόνος ὁ Ἰσραὴλ κρίσεται τὰς κακώσεσι, ἀλλὰ καὶ οἱ (47) ψευδοπροφήται ταῖς ὁμοίαις περιπεσοῦνται θλίψεσιν.

Ἰγὸ τοῦ πληθους τῶν ἀδικιῶν σου ἐπληθύνθη μανία σου. Μανίαν λέγει τὴν ἕκστασιν καὶ ἀπόρησιν, ἣν ἔσχον ἐν ταῖς συμφοραῖς. Αὕτη οὖν ἡ μανία, σφοδρὰ καὶ πολλὴ ἐπῆλθέ σοι (48) διὰ τὰς πολλὰς σου ἀδικίας, ἃς καὶ ἐμὲ ἠδίκησε, τοῖς εἰδώλοις θύων, καὶ τοὺς πλησίον, ὡς καταδυναστεύων αὐτούς. Ἡ μανία, τὴν ψευδῆ προφητείαν λέγει· μαινομένοις γὰρ ἐψέσαν οἱ τῶν πονηρῶν πνευμάτων ὑποφῆται. Καὶ φησιν, ὅτι Ὡς περ πολλοὺς εἶχες θεοὺς, ἀδικήσας τὴν ἐμὴν τιμὴν (καὶ γὰρ τὰς χρυσᾶς δαμάλαις, καὶ τὸν Βεελφεγῶρ, καὶ τὸ Χαμῶς βδελύγματα Σιδωνίων, καὶ τὸν Βῆλ, καὶ τὴν Ἀστάρτην)· οὕτως καὶ ψευδοπροφήτας μαινομένους ἐπληθύνσας. Καὶ ὁ μὲν διὰ ὀρνέων, ὁ δὲ διὰ θυσίων, ὁ δὲ διὰ νεκρῶν, καὶ ἄλλας ἄλλω τινὶ τρόπῳ προεφήτευσον.

Σκοπὸς Ἐφραὶμ, μετὰ Θεοῦ προφήτης, παρὶς σκολιὰ ἐπὶ πάσας τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ. Ἐγὼ μὲν, φησὶ, νόμον σοι δούς, καὶ συνέτισά σε (49) πῶς εἶ βίου, οἷόν τινα σκοπὸν καὶ προφήτην μετὰ Θεοῦ προφητεύοντα ἀνέδειξά σε πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, ὡς ἐν διὰ τῆς σῆς θεογνωσίας, καὶ τοῦ ἐναρέτου βίου, καὶ τοὺς ἄλλους ὀδηγήσῃς εἰς τὴν ἐμὴν γνῶσιν καὶ τὸν σπουδαῖον βίον. Εὐρον δὲ παγίδια σκολιὰν ἐπὶ πάσας τὰς ὁδοὺς τοῦ βίου σου· πανταχόθεν γὰρ ἐδλάθησαν, καὶ ἐπαγιδεύθησαν αἱ ψυχὰι τῶν πρὸς σὲ ἀποβλεπόντων, καὶ ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρίας σου, καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ λοιποῦ βίου ἀγωγῆς. Τινὲς δὲ οὕτως ἐνόη-

²⁵ 1 Cor. vi, 2. ²⁶ Matth. xxiv, 42. ²⁷ Luc. xii, 35, 36.

Variæ lectiones et notæ.

(46) Διέβαλλον τὰ τῶν θεῶν προφητῶν, accusabant divinorum vatum oracula. Cod. Ven.
(47) Προφῆται, prophetæ. Cod. Ven.

(48) Deest σοι, tibi, in Cod. Ven.
(49) Scribendum puto συνέτισας σε.

σαν· τῷ Ἐφραϊμ πολλοὺς ἔχοντι θεοὺς, σκοπὸς ἂν hunc locum sic accipere maluerunt : Ipsi Ephraim καὶ προφήτης μετὰ ἑκάστου θεοῦ καθίστατο· ἄλλοι multos habenti deos speculator et propheta cum γὰρ ἦσαν Ἀστάρτης, καὶ ἄλλοι τοῦ Χαμῶς, καὶ quolibet deo constitutus est. Alii enim cultores et ἄλλοι ἄλλου εἰδώλου. Διὰ τοῦτο (ὁ παγίς) σχολιά ἐπὶ vates fuerunt Astartes, alii ipsius Chamos, alii πάσας τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ· τούτέστι, διὰ τοῦτο ἐπλα- alius. Enpropter laqueus intricatus super omnes νύθη, καὶ ἀπώλεσε τὴν εὐθείαν τρίβον τῆς τε θεο- vias ejus : hoc est, propterea erravit, et rectam γωσίας καὶ τῆς ἀρετῆς. Καὶ οἱ Φαρισαῖοι σκοποὶ divinæ cognitionis et virtutis semitam amisit. Pharisei quoque speculatores constituti Israeli, προφητῶν, τὸν δὲ λαὸν ἐπαγίδευσον, σχολιοὶ ὄντες, præ se quidem ferebant speciem prophetarum Dei, καὶ ἄλλοτε ἄλλο γενόμενοι [f. -γιν.], οἱ καὶ τὸν Κύ- populum vero illaqueabant incurvum existentem. ριον παγίδευσεν ἐπεχείρουν ἐν λόγῳ σχολιῶ, καὶ οὐκ Subinde etiam alii facti sunt, qui Dominum ser- ἐπ' εὐθείας προσιόντες αὐτῷ. Εἰ δὲ καὶ πᾶσα ἐξουσία mone captioso irretire conabantur, non recta ac- ὑπὸ θεοῦ τεταγμένη ἐστὶ, σκοπεῖτω πᾶς ἄρχων, cidentes ipsum. Quod si omnis potestas a Deo πῶς σκοπὸς ἐστὶ καὶ θεοῦ προφήτης (50). Ἔσται ὁρδinata est **, consideret et videat quilibet prin- δὲ, εἰ καὶ τοῖς ἄλλοις διαγγέλλῃ [f. λλει] τὸ δίκαιον ceptus, quomodo sit speculator et propheta Dei. ἐν ταῖς κρίσεσι, καὶ αὐτὸς τοῦτο τηρεῖ ἐν ταῖς πρά- B Erit autem si et aliis justum in judiciis denuntiet, ξειν· εἰ δὲ μὴ, παγίς ἐστὶ, καὶ αὕτη σχολιά, διὰ ac in operibus suis illud ipsum etiam servet : sin minus, laqueus est tortuosus (51).

Maniar ἐν οἴκῳ Κυρίου κατέπηξαν. Οὐ μόνον ἐν ταῖς ἄλλαις, φησὶ, πόλεσιν εἰδωλα ἔστησαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ βδελύγματα κατέπηξαν· ταῦτα γὰρ ὠνόμασε μανίαν, ὡς ὑπὸ παραφροσύνης καὶ μανίας καὶ ἐκστάσεως γινόμενα. Ἡ μανίαν, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, τὴν ψευδῆ προφητείαν λέγει, ἣν ἐν τῷ οἴκῳ Κυρίου, τούτέστι τῷ λαῷ, κατέπηξαν, καὶ βεβαίαν καὶ μόνιμον ἔστησαν· οὐ γὰρ ἔληξαν ψευδοπροφήτας ἔχοντες. Οἶκος τοῦ Κυρίου καὶ ἡ θεοφόρος σάρξ, ἐν ἣ τὴν μανίαν αὐτῶν κατέπηξαν οἱ σταυρώσαντες αὐτὸν, παθόντα ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί. Οἶκος Κυρίου καὶ ὁ νοῦς ἡμῶν, ἐν ᾧ μανίαν πηγυό- C μεν, ὅτε βλέπομεν εἰς ματαιότητας καὶ μανίας ψευ- δῆς, περὶ τὸν μάταιον τοῦτον βίον λυττωντες. Μανία ὁ ἔρωας, μανία ὁ θυμὸς, μανία ἡ παρ' ἑκάστην ἡδονὴν ὀρμη.

Διεφθάρησαν κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ βουνοῦ, μνησθήσεται ἀδικιῶν αὐτῶν, ἐκδικήσει ἀμαρτιῶν [f. τίας] αὐτῶν. Ἐξ οὗ δὴ τοῖς βουνοῖς προσέσχον, καὶ τὰς ἐκεῖσε γινόμενας θυσίας ἠγάπησαν, διεφθάρησαν τὰς ψυχὰς. Καὶ τέως μὲν ἀνεξικακῶν ἦν ὁ θεός· νῦν δὲ τὴν ἐκδίκησιν ποιήσεται, πασῶν τῶν ἡμερῶν ἐκεῖνων τὰς δίκας ἀπαιτῶν. Ἡ καὶ ἱστορία ἡμᾶς ἀναμνησκει παλαιότερας. Γαθαὰ γὰρ πόλις ἦν Βενιαμίν, ἥτις βδουρὸς ἐρμηνεύεται. Ἐν ταύτῃ Λευῖτου τινὸς ὀδίτου καταλύσαντος, συνελθόν- D τες οἱ τῆς πόλεως ἐκείνης παράνομοι, τὴν γυναῖκα τούτου λαθόντες, διὰ πάσης νυκτὸς ἐνύβριζον αὐτῇ. Τέλος ἡ μὲν ἐτεθνήκει αὐτοῦ, κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην· ὁ δὲ ταύτης ἀνὴρ καταδιελὼν τὸν νεκρὸν αὐτῆς εἰς μέλη, διέπαμψε ταῖς φυλαῖς, ὑποδεικνύς αὐταῖς τὸ μῦθος [f. μῦθος]. Οἱ δὲ ζηλώσαντες, ἀνέβησαν κατὰ τῆς Βενιαμίν φυλῆς ἐν τῇ Γαθαὰ, τούτέστι τῷ βουνοῦ· καὶ ἀπαξ μὲν καὶ δις συμβαλόντες, ἠτήθη-

** Rom. xiii 2. ** Psal. xxxix, 5. ** Judic. xix, 29.

Variæ lectiones et notæ.

(50) Προφήτης, καὶ πῶς ἄρχων, *Propheta, et quomodo princeps.* Cod. Ven.

(51) *Sin minus, laqueus est tortuosus ob figuram*

simulationis, vel ut habet cod. Ven. ὑποκρίσεως. Cod. Bav.

min tribum, in Gabaa, hoc est, colle, ubi semel atque iterum collatis signis dimicando victi sunt et corrupti, (52) non ferente auxilium Domino contra Beniaminitas, qui tantum flagitii designaverant: juxta cæterarum tribuum populo indicando, quod et ipsi suppliciiis digni sint, eoque in mortem traduntur, quod ipsi iniqui cum essent, iniquos punire volebant. At vero tandem clamantes ad Deum profusis lacrymis, confortati sunt, ac resumptis viribus Beniaminitas debellarunt. Proinde ait, quod quemadmodum in colle Gabaa perierunt et hi et illi, sic interibunt Juda duæ tribus et Ephraim decem, inter se mutuo intricatæ. Contigerunt hæc, quando Joas rex decem tribuum venit ad Amasiam regem Juda, et abstulit partem de mœnibus Hierosolymorum.

VERS. 10. *Tanquam uvam in deserto inveni Israelitem et veluti scopum in ficu præcocem, patres ipsorum vidi. Ingressi sunt ad Beelphegor, abalienatique sunt ad ignominiam. Et facti sunt dilecti, ceu exsecrati.* Ob oculos hic ponit, quod non injuria eos tradat in perniciem. Ego enim, inquit, veluti si quis in deserta terra, et prorsum vacante plantis, reperiat uvam, vel ficum in arbore ficu præcoquam, cum minime modica voluptate ea decerpit. sic ego, inquam, ipse aliis hominibus in impietate spiritum ducentibus, Abrahami et ab illo descenditum patriarcharum repertas virtutes collegi, eorumque mihi posteros assumpsi: at enim ex ipsis hi progeniti, haudquaquam eos imitati sunt, verum traditis oblivioni beneficiis meis, Beelphegoro servierunt, abalienatique sunt, hoc est, defecerunt a me ad contumeliam sui. Re namque vera pudor et ignominia eorum talis deus Beelphegor erat, quod jam olim dilecti mihi propter patres, facti sint per propriam suam impietatem veluti exsecrati Moabitæ; illorum enim idolum coluerunt. Scopum autem, hoc est, metam et speculam, appellat præcocem ficum, quod omnes eam speculentur, ceu primo 85 prodeuntem. Ac Deicidæ, qui antea quidem dilecti fuerunt Deo propter patres, nunc execrabilia facti sunt, eoque abalienati sunt, non amulantes patrum suorum virtutem, fabricantes crucem ad ignominiam Christi, unde introierunt ad principem abominationis, toti illius dominatui subditi, familiaritatem ejus consecuti: hoc enim est ingredi. Porro nusquam volens mortem peccatoris Dominus, in anima destituta ab omni bono fructu, invenit cogitationem aliquam Israeliticam ac cœlestia spirantem, adeoque divinis contemplationibus dignam, ceu uvam, veræ vitis propaginem, quæ per angustam viam expressa, vinum proferet compunctionis. Præterea in ficu, voluptaria dico vita,

A σαν, καὶ διεφθάρησαν, οὐ βοηθοῦντος τοῦ Θεοῦ τῷ Βενιαμίν, ὡς καλῶς δράσαντι, ἀπαγε! ἀλλὰ τῷ λαῷ τῶν ἄλλων φυλῶν δεικνύοντος, ὅτι αὐτοὶ κολάσεως εἰσιν ἄξιοι, καὶ διὰ τοῦτο θανάτῳ παραδίδονται, διότι παράνομοι ὄντες, ἐσχηματίζον παρανομίας ἐκδικεῖν. Τέλος μέντοι κλαύσαντες πρὸς Θεόν, ἐνώσυσαν καὶ κατεπολέμησαν τοὺς ἐν Βενιαμίν. Φησὶν οὖν, ὅτι ὡσπερ ἐν τῷ βουνῷ τῇ Γαβαᾶ διεφθάρησαν καὶ οὕτω χάκελοι, οὕτω διαφθαρήσονται αἱ τε τοῦ Ἰούδα δύο φυλαί, καὶ αἱ τοῦ Ἐφραΐμ δέκα, συμπλακείσονται ἀλλήλαις. Ἐγένετο δὲ ταῦτα, ὅτε Ἰοᾶς βασιλεὺς τῶν δέκα φυλῶν ἦλθεν ἐπὶ τὸν Ἀμασίαν (53) βασιλεῖα Ἰούδα, καὶ καθέλε μέρους τοῦ τείχους τῶν Ἱεροσολύμων.

B

Ὡς σταφυλὴν ἐν ἐρήμῳ εὔρον τὸν Ἰσραηλ, καὶ ὡς σῦκον (54) ἐν συκῇ πρῶτιμον πατέρας αὐτῶν εἶδον. Αὐτοὶ εἰσῆλθον πρὸς τὸν Βεελφεγῶρ, καὶ ἀπηλλοτριώθησαν εἰς αἰσχύνην, καὶ ἐγένοντο οἱ ἡγαπημένοι ὡς ἐβδελυγμένοι. Δείκνυσιν, ὅτι δικαίως αὐτοὺς παραδίδωσι τῇ φθορᾷ. Ἐγὼ μὲν γὰρ, φησὶν, ὡσπερ εἰ τις ἐν ἐρήμῳ γῆ, καὶ παντελῶς ἑστερημένη φυτῶν, εὔροι σταφυλὴν, ἢ σῦκον πρῶτιμον ἐν συκῇ, καὶ μετὰ πολλῆς αὐτὰ δρέπεται τῆς ἡδονῆς· οὕτω καὶ αὐτοὺς, τῶν ἄλλων ἀνθρώπων δυσσεβεῖα συζώντων, τὰς τοῦ Ἀβραάμ καὶ τῶν ἀπ' ἐκείνου πατριαρχῶν ἀρετὰς εὐρών, ἐξελεξάμην αὐτούς· οὗτοι δὲ ἐξ ἐκείνων φύντες, οὐδαμῶς ἐκείνους ἐζήλωσαν, ἀλλὰ τῶν εὐεργεσιῶν μου ἀμνημονήσαντες, τῷ Βεελφεγῶρ ἐλάτρευσαν, καὶ ἀπηλλοτριώθησαν, τουτέστιν, ἀπέτησαν, ἀπ' ἐμοῦ, εἰς αἰσχύνην αὐτῶν. Αἰσχύνη γὰρ καὶ ὕβρις αὐτῶν ἦν τῷ ὄντι τοιοῦτος θεὸς Βεελφεγῶρ. Διὸ οἱ πάλοι μοι ἡγαπημένοι διὰ τοὺς πατέρας, ἐγένοντο διὰ τὴν οἰκταίαν ἀσέβειαν, ὡς οἱ ἐβδελυγμένοι Μωαβίται· τῷ γὰρ τοῦτων εἰδῶλι μὲν ἐλάτρευσαν. Σκοπὸν δὲ ὀνομάζει τὸ πρῶτιμον σῦκον, ὃ πάντες ἀποσκοποῦσιν, ὡς πρῶτον φανέν (55). Καὶ αἱ Θεοκτόνοι δὲ αἱ ἡγαπημένοι πρὶν τῷ Θεῷ διὰ τοὺς πατέρας, ἐγένοντο βδελυκτοὶ, διότι ἀπηλλοτριώθησαν καὶ τῶν πατέρων, μὴ ζηλώσαντες τὴν ἐκείνων ἀρετὴν, καὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐτέκτηναν τὸν σταυρὸν εἰς αἰσχύνην Χριστοῦ· διότι εἰσῆλθον πρὸς τὸν ἀρχοντα τῆς βδελυρίας, οἱ ἐκείνου γενόμενοι, καὶ οἰκταίωσιν σφόδρα πρὸς αὐτὸν τοιοῦτον γὰρ τὸ εἰπεῖσθαι. Καὶ ἐκάστοτε δὲ ὁ μὴ θέλων τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ Κύριος, ἐν ψυχῇ ἐρήμῳ παντὸς ἀγαθοῦ καρποῦ, εὐρίσκει λογισμὸν τινα Ἰσραηλίτην καὶ εὐγενῆ, καὶ τοῦ τὰ θεῖα θεωρησάσαι ἄξιον, ὡς σταφυλὴν τῆς ἀληθινῆς ἀμπέλου γέννημα, ὃς ἀποθλιθεὶς διὰ τῆς στενῆς ὁδοῦ, οἶνον γεννήσει τὸν τῆς κατανώσεως. Καὶ ἐν τῇ συκῇ δὲ τῇ εὐηδόνη, φημί, ζωῆ, εὐρίσκεται τις τῷ Θεῷ,

Variæ lectiones et notæ.

(52) Non ferente Deo auxilium Benjamin, quasi hic bene egerit, absit, sed ostendente aliarum tribuum populo ipsos esse supplicio dignos, quod, etc. Ita sonant Græca verba.

(53) Ἀμασίαν Ἰούδαν, Amasiam Judam. Cod. Bav. (54) Addendum σκοπὸν, ut ex sequenti commentario et Loniceri interpretatione liquet.

(55) Φάναν. Cod. Bav.

ὁς πρῶτος σκοπὸς γίνεται πρὸ τῆς τελευταίας ἡμέρας ἡ κείνης, ἀποσκοπῶν τὰ μέλλοντα, καὶ πρὸς κείνα παρασκευαζόμενος, καὶ πατὴρ ἐτέροις καὶ ἀρχηγὸς θειοτέρα; ζωῆς καθιστάμενος. Ἄλλὰ προσεκτεῖν [f. προσεκτ.] αὐτῷ, μήποτε τῷ Βεελφεγῶρ καὶ τῷ τῆς ἀκαθαρσίας δαίμονι τελεσθῆ, καὶ τὰ τῆς ἀσχύνης ἔργα μετιῶν ἀπαλλοτριωθῆ Θεοῦ, καὶ γένηται ὁ πρὶν ἠγαπημένος, ὡς οἱ ἐδδελυγμένοι, οἱ πορνεύσαντες δηλαδὴ τότε, ὅτε Φινεὲς τὸν Ἰσραηλίτην τῇ Μαδιαντιδῆ συνεκέντησε. Κάκεινοι γάρ, ὡς φησὶν ἡ Γραφή, τῷ Βεελφεγῶρ ἐτελέσθησαν.

Ἐφραϊμ ὡς ὄρνισον ἐξέπεπλάσθη. Ὁξέως, φησὶν, ἀπέπη ἀπ' ἐμοῦ, μὴ ζηλώσας τοὺς πατέρας κείνους. Ἢ ὅτι ταχέως εἰς ἀιχμάλωσιαν ἀπαχθήσεται.

Αἱ δόξαι αὐτῶν ἐκ τόκων καὶ ὀδυνῶν καὶ συλλήψεων, διότι καὶ δὴν ἐκθρέψωσι τὰ τέκνα αὐτῶν, ἀτεκνωθήσονται (56) ἐξ ἀνθρώπων, διότι καὶ οὐαὶ αὐτοῖς ἐστι. Ἀτεκνωθήσονται (57), φησὶ, ταχέως, διότι οὐκ ἠθέλησαν δοξάζεσθαι ἐν ἐμοί, καὶ τῇ ἐμῇ βοήθειᾳ· ἀλλὰ δόξαν ἠγάσαντο τὴν πολυτελείαν, οἴμενοι τάχα ἐκ πολυπληθείας ὑπερισχύσειν. Ἄλλὰ μάτην τοιαῦτα ἠλπισαν· καὶ γὰρ ὅταν ἐκθρέψωσι τὰ τέκνα αὐτῶν, καὶ ἤδη εἰς ἡλικίαν αὐτὰ ἀδρύνωσιν, ὁ πόλεμος ἐπελθὼν, ἀτεκνώσει αὐτοὺς, καὶ εἰς (58) κενὸν ὑποστήσονται τοὺς ἐπὶ τῇ καὶδοροφίᾳ πόνους.

Διὰ τί δὲ ταῦτα αὐτοῖς ἐστι; Διότι αὐτοῖς ἐπέβριψα τὸ οὐαί. Τοῦτο δὲ γέγονε, διότι ἐγκατέλιπον αὐτοὺς, καὶ ἐγκαταλείφοντες, ἄξια τοῦ οὐαὶ εἰργάσαντο. Ἐγὼ δὲ ὅταν ἐνοήσω, πῶς οἱ ἄνθρωποι πάντα συλλαμβάνομεν, καὶ πάντας πόνους καὶ ὀδύνας φροντίζω ὑπομένομεν, διὰ τὴν καταργουμένην τοῦ κόσμου δόξαν, καὶ περὶ ἡμῶν ταῦτα λέγεσθαι δοκῶ. Διὸ καὶ ὅσα ἂν ἔργα ὡς τέκνα ἐκτρέφωμεν, πρὸς δόξαν ἀφορῶντες ἀνθρωπίνην, οὐκ ἀπολαύομεν αὐτῶν, ἀλλὰ διαφθερομεν ταῦτα, ἐν ταῦθα τὸν μισθὸν ἀπέχοντες. Τάχα δὲ καὶ τὸ οὐαὶ ἔχομεν, ὡς ὑπερόπται τῆς ἐντολῆς τῆς κελουούσης μηδὲν ποιεῖν πρὸς δόξαν ἀνθρωπίνην.

Σὰρξ μου ἐξ αὐτῶν. Ὡς ἀπὸ τοῦ Μονογενοῦς δοκεῖ ταῦτα λέγεσθαι. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, ὅτι Ἀτεκνωθήσονται, φησὶν, ὅτι οὐκ εἰς τὸ παντελὲς ἐξολοθρεύσω αὐτοὺς, διότι ἡ σὰρξ μου, ἦν προσλήφομαι, Διὸ ἐξ αὐτῶν ἐσται. Ὅθεν καὶ ὁ Παῦλος εἶπεν· Ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα. Ἢ καὶ οὕτως νοήσεις· Ὁ προφήτης ἀκούσας τὰς ἀπειλὰς τοῦ Θεοῦ, τὰς κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ, εὐχεται μήτε αὐτὸς, μήτε οἱ κατὰ σάρκα αὐτοῦ συγγενεῖς, κοινωνῆσαι αὐτοῖς τῆς ὀργῆς. Διὸ καὶ φησὶ· Σὰρξ μου ἐξ αὐτῶν, τουτέστιν, Ἐξω

⁵⁶ Psal. cv, 28. ⁵⁷ Matth. vi, 2. ⁵⁸ Rom. ix, 5.

Variae lectiones et notæ.

(56) *Orbuntur illis ab hominibus, quoniam et vae ipsis est.* Sic habet cod. Bav. Codex vero Ven. διότι ἀφῆκαν αὐτοὺς, quoniam dereliquerunt ipsos. Commentarius vero sic incip. *Orbuntur, ait, filii stultissimi, quoniam noluerunt, etc.*

(57) *Αιχμαλωτισθήσονται, captivi sicut.* Cod. V

invenitur quispiam a Deo, qui præcox speculator sit, ante extremum illum diem futura prævidens, ad eaque sese præparans, pater aliis ac dux divinius vitæ constitutus. Atqui hic animadvertendum ne fors Beelphegoro, impuritatis dæmoni initiatur, operaque ignominie aggressus, abalienetur a Deo, fiatque antea dilectus, tanquam execrati, nimirum qui fornicati sunt tum, cum Phinees Israelitam cum Madianitide transfixit. Nam et illi, ut Scriptura testimonium dicit, Beelphegor initiati fuerunt ⁵⁶.

VERS. 11. *Ephraim veluti avis evolavit.* Celeriter, inquit, defecit a me, non secutus patres illos suos. Vel quod celeriter ad captivitatem abduccetur.

VERS. 11, 12. *Gloria ipsorum ex parte, doloribus et conceptionibus.* Propterea etiamsi educaverint liberos suos, orbuntur illis confestim quia vae est illis. Quoniam noluerunt glorificari per me et auxilium meum, sed enim gloriam suam æstimarunt numerosam sobolem, putantes forsitan ex tali suorum copia sese robustiores futuros, nequiequam huiusmodi sperarunt. Etenim quando educaverint liberos suos, jamque virilis eos ætas firmaverit, bellum adventans talibus eos filiis spoliabit, ideoque nequiequam labores propter liberorum educationem sustinebunt.

Hinc ipsis dolor et calamitas eveniet. Quil ita? Quia relinquentes liberos suos, et ab ipsis relictii, non parum ærumnarum sunt passi. Ego vero quando mecum expendo, quomodo mortales nos omnia occupamus, nullos non labores et sollicitudinum dolores sustinemus, propter perditam huius mundi gloriam, de nobis hæc dici existimo, quod bonis operibus, quacunque ceu liberos educamus proferimusque, ad gloriam respicientes humanam, non fruamur, sed perdamus potius, hic mercedem nostram auferentes ⁵⁷. Partim etiamve, adeoque ærumnam etiamnum sentimus, ceu negligentes mandati: **86** Nihil faciatis ad humanam gloriam.

Caro mea ex ipsis. De Unigenito hæc Dei Filio accipienda videntur. Cum enim dixisset, *Orbuntur sobole sua*, jam adjicit, Non tamen omnino eos excindam perdamve: nam caro mea quam assumam, ex ipsis erit. Unde et Paulus ait: *Ex quibus Christus secundum carnem* ⁵⁸. Atqui hoc etiam pacto intelligere licet: Auditis propheta minis Dei adversus Israel, precatur, ne vel ipse, vel sui contribules, et secundum carnem congeneres, sint participes futuræ istius iræ. Propterea inquit,

(58) *Nequidquam labores filii educandis sustinebunt. Cur vero hæc illis eveniet? Quoniam vae ipsis injeci; idque, propterea quod dereliquerunt eos, atque derelicti, talia facinora patraverunt, quæ vae illud meruerunt. Ego vero cum mecum ipse reputo.* Sic uterque cod. tum Bav., tum Ven.

Caro mea ex ipsis, hoc est, Extra ipsos : longe, quæso, ab ipsis removear, et ego et caro mea, sive cognati et contribules. Cognatos enim Apostolus carnem appellat, cum dicit : Si quomodo provocem ad amulandum carnem meam, hoc est, secundum carnem cognatos mihi Hebræos, servemque ex eis quosdam ⁴⁵. Non dissimile quiddam David etiam : *Ne simul, inquit, perdas cum impiis animam meam, et cum viris sanguinum vitam meam* ⁴⁶.

VERS. 13. *Ephraim quemadmodum tidi, ad venationem exhibuit filios suos. Ephraim præsto est, ut educat liberos suos ad trajectionem.* Hæc veluti ex prophætæ persona dicuntur. Video, inquit, Domine, quod Ephraim, ex quo iniquitates ac scelera commisit, tantum non ipse liberos suos protulerit ad venationem, hoc est, ad captivitatem et trajectionem, hoc est, mactationem seu jugulationem. Quidam enim captivi ducti sunt, alii vero ab hostibus juguati sunt : itaque neminem alium accuset orbitalis, sed semetipsum. Ad iracundiam enim provocans Deum per impietates suas, ipse hostes adduxit : perinde ac qui Dominum occiderunt, Romanum vindicem accersiverunt. Vel, quia filios suos Ephraim idolis immolabat, et ad venationem et jugulationem destinabat, propterea non immerito sobole sua viduabitur : haud injuria privatus illis, quos idolis injuste ad mactationem, ad victimam, ceu feram quamdam et prædam prodebat, perinde atque ipse ego vidi : nec enim est mendacium hoc. Hisce astipulatur etiam David : *Effuderunt, inquit, sanguinem filiorum suorum et filiarum, quos immolantur sculptilibus Chanaan* ⁴⁷. Pravorum etiam dogmatum assertor quispiam factus, multos tales liberos, per verbum sectæ suæ, ad jugulationem, quam animabus suis patiuntur, tradit ; prius tamen ad venationem : nam si quando germani Ecclesiæ doctores conantur venari illos, nec voti compotes facti fuerint, tum demum auferentes.

VERS. 14. *Da ipsis, Domine. Quid dubis ipsis ? Matricem sterilem, siccasque mammas.* Quia, inquit, in prolis suæ exuberantia confidunt, tanquam per eam, propter multitudinem, adversus hostes prævalcant, ac idcirco auxilium tuum aspernentur, nihil **87** omnino pariant, sint plane infecundæ ipsorum uxores. Si vero pariant, non lactent, non educent, sed ante tempus absumantur proles : sic fiet, ut tollendorum liberorum spe orbati, te auxiliatorem suum invocabunt. Hæc propheta precatur ipsorum etiam cura tactus, veluti amans fratrum suorum, ut ne pariant impios liberos, neque educent : ac pro divina gloria æmulatur, ceu amans Dei. Præterea cuius peccatorum matrix est, in qua concipitur in peccatis, secundum id, quod dictum est : *Abalienati sunt peccatores a ma-*

αὐτῶν, καὶ μακρὰν ἀπ' αὐτῶν γενομένην κήρῳ, καὶ ἡ σὰρξ ἡ ἐμὴ, ἦτοι οἱ συγγενεῖς. Σάρκα γὰρ καὶ ὁ Ἀπόστολος τοὺς συγγενεῖς οἶδεν, ὅταν λέγῃ· *Εἰπω παραζηλώσω μου τὴν σάρκα*, τοῦτέστι, τοὺς κατὰ σάρκα συγγενεῖς Ἑβραίους, καὶ ὁσῶν πικρὰ ἐξ αὐτῶν. Ὁμοίον τι καὶ Δαβὶδ λέγει· *Μὴ συνακολέσῃς μετὰ ἀσεβῶν τὴν ψυχὴν μου, καὶ μετὰ ἀνδρῶν αἱμάτων τὴν ζωὴν μου.*

Ἐφραϊμ, ὃν τρόπον εἶδον, εἰς θήραν παρέστη τὰ τέκνα αὐτῶν, καὶ Ἐφραϊμ τοῦ ἐξαγαγεῖν εἰς ἀποκέντησιν τὰ τέκνα αὐτοῦ. Καὶ ταῦτα ὡς ἐκ προσώπου τοῦ προφήτου λέγονται. Ὡς βλέπω γὰρ, φησὶν, ὦ Κύριε, ἐξ ὧν ἐπραξεν ἀδικημάτων καὶ ἀσεδημάτων ὁ Ἐφραϊμ, μονονουχὶ αὐτὸς παρέστη τὰ τέκνα αὐτοῦ εἰς θήραν, τοῦτέστιν αἰχμαλωσίαν, καὶ εἰς ἀποκέντησιν, ὃ ἐστὶν εἰς σφαγὴν. Οἱ μὲν γὰρ ἡχμαλωτίσθησαν, οἱ δὲ ἀπεσφάγησαν ὑπὸ τῶν πολεμίων· ὥστε μηδένα ἄλλον αἰτιάσθω τῆς ἀτεχνίας, ἀλλ' ἑαυτόν. Παροξύνας γὰρ τὸν Θεὸν διὰ τῶν ἀσεβειῶν αὐτοῦ, αὐτὸς τοὺς πολεμίους ἐπιγάγετο, ὥσπερ καὶ οἱ τὸν Κύριον ἀποκτείναντες. Ἡ καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ τοῖς εἰδώλοις ἔθυσε, καὶ εἰς θήραν καὶ εἰς ἀποκέντησιν παρέστα· διὸ εὐλόγως ἀτεκνωθήσεται, τούτων στερούμενος ἐνδίκως, ἃ αὐτὸς τοῖς εἰδώλοις ἀδίκως εἰς σφαγὴν, ὥσπερ τινὰ θήραν καὶ ἄγρην, πρῶτετο, καθὰ ἐῖ καὶ αὐτὸς εἶδον· καὶ οὐκ ἐστὶ πάντως ψεῦδος τοῦτο. Τοῦτοις μαρτυρεῖ καὶ Δαβὶδ, *Ἐξέχεαν, λέγων, αἷμα υἱῶν αὐτῶν καὶ θυγατέρων, ὧν ἔθυσαν τοῖς γλυπτοῖς Χαναάν*. Καὶ ὁ πονηρῶν δογμάτων διδάσκαλος, γεννῶν πολλοὺς διὰ τοῦ λόγου, τὰς ψυχὰς τῶν τοιούτων τέκνων εἰς ἀποκέντησιν παριστᾷ· πρότερον μέντοι εἰς θήραν οἱ γὰρ τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι ἐπιχειροῦντες θηρᾶσαι τούτους, εἴπερ ἀποτύχῃσι, τῆνικαὶ ἀποκεντοῦσι, τῆς Ἐκκλησίας αὐτοὺς ἀποδιατροῦσιν τῷ τοῦ ἀναθέματος δόρατι.

mactant Ecclesiæ eos, anathematis hasta quidem

Δὸς αὐτοῖς, Κύριε. Τί δώσεις αὐτοῖς ; Μήραν ἀτεκνοῦσαν, καὶ μιστοὺς ξηρούς. Ἐπειδὴ, φησὶν, ἐπὶ τῇ πολυτεχνίᾳ θαρροῦσιν, ὡς ἐν τοῖς πολεμίοις ἀπὸ πλήθους κατισχύοντες, καὶ διὰ τοῦτη τῆς σῆς ἐπικουρίας καταφρονοῦσι, μηδὲ τικτέτωσαν ὡς αἱ παρ' αὐτοῖς γυναῖκες. Κἂν τέκοιεν δὲ, μὴ θηλάζωσαν, ἀλλὰ πρὸ ὥρας δαπανάσθωσαν τὰ τέκνα· οὗτοι γὰρ τῶν ἐπὶ τοῖς τέκνοις ἐλπιδῶν ἀποπεισόμενοι, σὲ βοηθὸν ἐπικαλέσονται. Ταῦτα δὲ ὁ προφήτης εὐχεται, καὶ αὐτῶν (59) κηδόμενος, ὡς φιλόθεος, ἵνα μὴ τικτωσιν ἀσεβεῖς παῖδας, μηδὲ τρέφωσι· καὶ ὑπὲρ τῆς θείας δόξης ζηλῶν, ὡς φιλόθεος. Ἐπι καὶ (60) παντὶ ἀμαρτωλῷ μήτηρ, ἐν ἧ συλλαβείνεται ἐν ἀνομίαις, κατὰ τὸ εἰρημένον· *Ἀσηλλοτριώθησαν οἱ ἀμαρτωλοὶ ἀπὸ μήτρας.* Τίς δὲ αὕτη ; Ἡ ἐκάστης ἀμαρτίας πρώτη ὑπόθεσις· τῆς πορ-

⁴⁵ Rom. xi, 14. ⁴⁶ Psal. xiv, 9. ⁴⁷ Psal. cv, 38.

Variæ lectiones et notæ. .

(59) Αὐτὸς, ἰσα. Cod. Bav.

(60) Ἐπι δὲ καὶ, adhuc autem et Cod. Bav.

νίας, τὸ ἐμβλέψαι· τοῦ φόνου, τὸ θυμωθῆναι. Μα- A
στοὶ δὲ ἀνατρέφοντες τὸ κακὸν ἔγκονον [ἔχγον. ?],
οἱ συνηγοροῦντες τῇ ἀμαρτίᾳ λογισμοὶ τε καὶ λόγοι,
δι' ὧν ἀδρύνεται. Εὐχὴ οὖν ἀξία προφητικῆς ψυχῆς
τὸ μῆτε τοιαύτας μήτρας τίκτειν, μῆτε μαστοὺς
ποιούτους πηγάζειν. Καὶ τοὺς Θεοκτόνους δὲ καὶ ἡ
μήτρα ἀτεκνος, ἡ νομοθεσία τοῦ γράμματος, καὶ οἱ
προφητικοὶ λόγοι ξηροί.

Πῶσαι αἱ κακίαι τῶν ἐν Γαλιλαίᾳ, οἱ ἐκεῖ ἐμ-
σησα αὐτοὺς διὰ τὰς κακίας τῶν ἐπιτηθευμάτων
αὐτῶν. Ἐκ τοῦ οἴκου μου ἐκβάλλω [vulg. — βαλώ]
αὐτῶς. Ἐπειδὴ ἐν Γαλιλαίᾳ μάλιστα ἰδυσσέθουν,
τούτων μέμνηται, καὶ φησι· Διὰ τὰ ἐκεῖ πραττό-
μενα, ἐμσησα αὐτοὺς. Διὰ τὰ τοῦ οἴκου μου ἐκ-
βάλω αὐτοὺς, ἡ τῆς Παλαιστίνης, ἣν ἔσχον, ὡς
οἶκον, παρ' ἐμοῦ δοθέντα αὐτοῖς, ἡ τοῦ ναοῦ μου·
μετοικίω γὰρ αὐτοὺς.

Καὶ οὐ μὴ προσθήσω τοῦ ἀγαπήσαι αὐτοὺς. Οὐκ
αὐτοὺς ἀνήγαγον, ἀλλὰ τοὺς ἐχθόνους αὐτῶν· ὡσπερ
καὶ τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ὑπέσχετο μὲν τοῖς ἐν
Αἰγύπτῳ ὄσσειν· ἐπεὶ δὲ ἐξελθόντες ἐγόγγυζον,
αὐτοὶ μὲν ἀπώλοντο ἐν τῇ ἐρήμῳ, οἱ δὲ παῖδες αὐτῶν
ἀπέλαβον ταύτην. Πλὴν εἰ καὶ αὐτοὺς τούτους ἠγά-
πησεν, οὐδὲν θαυμαστόν. Σκοπήσας γὰρ, εὐρήσεις
τὴν προφητείαν μεστὴν ἀπειλῶν, καὶ αὐτὰ ἀγαθῶν
ἐπαγγελιῶν. Ὡς γὰρ ἐν προομιλοῖς εἴρηται, διὰ
τοῦτο ἀπειλεῖ Θεός, ἵνα βελτιωθῶσιν οἱ ἀκούοντες,
καὶ βελτιωθέντων, οὐκ ἐπάγονται τὰ ἀπειλούμενα·
μὴ βελτιωθέντων δὲ, πάντως ἐπάγονται. Ταῦτα
προδῆλωσεν καὶ τοῖς Θεοκτόνοις οἰκεῖα· καὶ γὰρ αὐτοὶ
ἐκδέδληνται τοῦ οἴκου· τοῦτο μὲν, ἐκ μέρους, ὅτι
ἐξέβαλεν ὁ Κύριος ἐξω τοῦ ἱεροῦ τοὺς ἐμπόριον
ποιούντας τὸν οἶκον τοῦ Πατρὸς· τοῦτο δὲ,
καθόλου σύμπαντες ὑστερον, ὅτε τὸν ναὸν καθεῖλε,
καὶ οὐκέτι προσέθετο ὁ Θεὸς ἀγαπήσαι αὐτοὺς.
Ἐφθασε γὰρ ἐπ' αὐτοὺς ἡ ὄργη εἰς τέλος, καὶ τὸν
νῶτον αὐτῶν διὰ παντὸς συνέκαμψεν, εἰς δουλείαν
αὐτοὺς παραδούς, διότι πᾶσαι αἱ κακίαι αὐτῶν εἰς
Χριστὸν ἐξεμετρήθησαν, ὃν ἀπὸ τῆς Γαλιλαίας ἔλε-
γον γεγενῆσθαι [f. γεγενῆσθ.] ὄβριζοντες. Ἐρῶ-
νησον γὰρ, φησι, καὶ ἴδε, ὅτι προφήτης ἐκ τῆς
Γαλιλαίας οὐκ ἐγήγηται. Ἐπεὶ δὲ τὸ Γαλιλαίαν
κατακυλισμὸς (61) ἐρμηνεύεται, ὅρα, ὅτι ὅταν κα-
τακυλισθῆται ἐπὶ τὰ κάτω (62), μὴ τὰ ἄνω φρονοῦν-
τες, οὐδ' ὁ Χριστὸς, τότε μισούμεθα, καὶ ἐκβαλλόμεθα
ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, ὅς ἐστιν οἶκος Θεοῦ, δικαίως τοῦτο
πάσχοντες, διότι μὴδὲ πρὸς οὐρανὸν ἐδέλομεν (63).
Quia vero Galgal revolutionem significat, consi-
dera, quod quando ad ima terræ hujus devolvimur, cœlestia non spirantes, Scrutare, inquit,
quod propheta non est ex Galilæa, sed ex cœlo, quæ est domus Dei: haud injuria hoc patientes
quando neque ad cœlestia conspeximus.

61 Psal. LVII. 4. 62 Joan. VII, 41.

Variæ lectiones et notæ.

(61) Κατακλισημὸς. Cod. Ven.
(62) Cod. Ven. et Bav. sic habent: cœlestia non
spicantes ubi est Christus; tum odio habemur, de
trudimurque cœlo, quod est domus Dei, merito hoc

trice 67. Quæ vero illa est? Cujuslibet peccati prima
occasio et objectio: fornicationis, videre: cædis,
irasci. Mammæ educantes genitum malum, cogi-
lationes sunt sceleris cogitantes et sermones
quibus augecit. Proinde precatio est propheticæ
spiritu digna, ne matricibus hasce malignantes pa-
riant, effætæ factæ, neve ubera producta mala
enutrient. Christi quoque occisoribus matrix est
sterilis, legislatio nimirum literæ, propheticæque
sermones sunt eis aridi.

VERS. 15. Omnes malignitates ipsorum in Gal-
gal, quoniam illic odi eos, propter malignitates stu-
diorum suorum. E domo mea ejiciam eos. Quoniam
in Galgalis maxime fuerunt impii, horum memi-
nit, et ait: Propter illic admessa facinora, odi
ipsos, ac ejiciam eos ex domo mea, vel ex Palæ-
stina, quam pro domo habuerunt a me sibi tra-
ditam, vel ex templo meo, alio enim ipsos trans-
feram.

Nec posthac eos diligam. Non enim ipsos ex
captivitate reduxit, sed illorum posteros: æque ac
terram promissionis in Ægypto agentibus quidem
Hebræis daturum se pollicitus est, quæ posteris
eorum tandem obtigit. Nam cum egressi murmu-
rarent, in deserto ipsi quidem interierunt, filios
eorum promissione excipiente. Atqui etiamsi illos
ipsos dilexisset, quos tamen nunquam sese dilec-
turum nunc ait, nihil mirum esset. Nam si recte
intuearis rem, invenies prophetiam refertam minis,
ac rursus bonis promissionibus, ut in præfatione
dictum. Propterea interminatur, ut audientes
emendentur, ac emendata vita sua non adducant,
sed potius avertant minas, malave quæ intermina-
tus est Dominus. Nam in eos qui mores et vitam
suam non in melius alteraverint, omnino inducun-
tur mala. Hæc propalam Judæis quoque Christi
interemptoribus conveniunt. Etenim et illi ejecti
sunt ex domo: primum ex parte, quando eiecit e
templo Dominus negotiatores, qui ex Patria sui
æde emporium faciebant: deinde in universum
omnes: posthac, quando templum diruit, nec
amplius eos diligere perrexit: pervenit enim super
ipsos ira in finem, et dorsum ipsorum semper
inflexit, ad servitutum eos tradens, ut ita omnis
ipsorum in Christum malignitas persolveretur,
quem ab Galilæa dicebant natum, injuriam
illi inferendo. Scrutare enim, inquit, et vide,
quoniam propheta ex Galilæa non est excitatus 68.

Quia vero Galgal revolutionem significat, consi-
dera, quod quando ad ima terræ hujus devolvimur, cœlestia non spirantes, Scrutare, inquit,
quod propheta non est ex Galilæa, sed ex cœlo, quæ est domus Dei: haud injuria hoc patientes
quando neque ad cœlestia conspeximus.

patientes, etc. Aliter legisse videtur in suo cod. Lo-
nicerus.

(63) Ἐμβλέπομεν. Cod. Ven.

Cuncti principes eorum inobedientes. Quasi dicat: A Si subditi tantummodo impii fuissent, forsan pepercissem ipsis, propter principum virtutem, æque atque propter Moſen peperci rursum Israelitis: nunc vero et principes inmorigeri sunt mihi. Nec unus modo, vel duo, sed universim omnes. Qui igitur noxam illis condonabo? qui parcam? æquis mediator stabit?

VERS. 16. *Laboravit Ephraim, radicibus suis exaruit, ne fructum porro proferat.* Radices regnum appellat. Primum enim vocatis in iudicium principibus, nunc radicem et regnum elanguisse dicit, hoc est, marcidam factam et aridam, ut quæ exciderit a mea pinguedine et adiutorio, adeo ut fructum deinceps nunquam sit prolatura. Cum enim in servitutem decem tribus vindicasset Salmanasar, non ultra regnum Ephraim substituit. Vel radicem simpliciter decem tribuum robur accipit, quod arefactum est, quod succensuerit ipsis Deus, ut non ultra fortes liberos progenerarent.

Quare si genuerint, interimam desiderabilia ventris eorum. Radix eorum, inquit, universa, adeoque robur ita plane exaruit, ut non amplius sint producturi liberos, qui pro ipsis contra hostem dimicent. Ac si quos genuerint, ego occidam, per prælium eos hostibus tradendo, etiamsi ipsis grati sunt ac delectabiles. Ipsi quidem per sese non sunt digni, ut desiderentur, diliganturve; verum quatenus sunt ventris eorum propagines, sunt ipsis etiam chari.

VERS. 17. *Repellet eos Deus, quoniam non audiverunt ipsam, eruntque erronee in gentibus.* Repulsis ipsis Deus ex Palæstina, faciet erronee captivos, quoniam prænuntiante ipso quæ passuri essent, et morum correctionem requirente non habuerunt fidem, non obtemperarunt. Ecquis non videt Judæorum Synagogam una cum doctioribus suis dellorescentem, non constitutam super patrum majorumve radice, sed effractam arefactamque, nec amplius vel fructum, vel prophetam, vel doctorem proferentem? Sed quæcunque genuerint, vel cogitaverint, ventris sunt desiderabilia. Ex ventre enim ea sonant, non ab ore et Domini Dei omnipotentis, et ea quidem occidentia secundum litteram intellecta, quæ est mortua, et non vivens. Præterea ipsos in gentibus erronee constituet, non tantum **89** quod locum ex loco sint commutaturi, verum quod mente etiam sua sint erraturi, id quod inter gentes maxime demonstratur. Gentibus enim susceptis, ipsi non ingredientes, manifestissimi planetæ, seu erronee deprehenduntur; quin etiam nos ab ipsis principes constituti: *Constitutes enim, inquit, principes super universam terram* ⁸⁹; et quemadmodum Paulus ait: *Regno inconcusso*

⁸⁹ Psal. XLIV, 17.

Pártes ol árχonteσ αὐτῶν ἀπειθοῦντεσ. El μὲν οἱ ὑπὸ χεῖρα μόνοι, φησὶν, ἡσέθουν, ἴσως ἀν ἐπεισάμην αὐτῶν, διὰ τὴν τῶν ἀρχόντων ἀρετὴν. ὡσαύτῃ διὰ Μωσὴν ἐπεισάμην πάλιν τῶν Ἰσραηλιτῶν. Νῦν δὲ καὶ οἱ ἀρχοντεσ ἀπειθοῦσι, καὶ οὐχ εἰσ, ἢ δῖο, ἀλλὰ πάντεσ. Πῶσ οὖν φείσομαι αὐτῶν; τίσ ὑπὲρ τοῦ λαοῦ μεστὴσ στήσεται;

Ἐπόνησεν Ἐφραὶμ τὰσ ρίζασ αὐτοῦ, καὶ ἐξηράνθη. Καρπὸν οὐκέτι οὐ μὴ ἐνέγκη. Ῥίζασ (64) τὴν βασιλείαν φησὶ· προκατηγορήσασ γὰρ τῶν ἀρχόντων, νῦν λέγει, ὅτι Αὐτὴ ἡ ρίζα, καὶ ἡ βασιλεῖα ἐπόνησε, τουτέστι σαθρὰ γέγονε, ξηρὰ, ἐκπισοῦσα τῆσ ἐμῆσ πίστησ καὶ βοηθείασ, καὶ καρπὸν οὐκέτι οὐ μὴ ἐνέγκη. Μετὰ γὰρ τὸ ἐξανδραποδισθῆναι τὰ δέκα φυλάσ ὑπὸ τοῦ Βαβυλωνίου Σαλμανασάρ, οὐκέτι βασιλεὺσ τοῦ Ἐφραὶμ κατέστη. Ἡ ρίζαν ἀπὸ τῆσ ἰσχύσ τῶν δέκα φυλῶν φησὶν, ἥτισ ξηρανθεῖσα, διὰ τὸ ὀργισθῆναι αὐτοῖσ τὸν Θεὸν, οὐκέτι καρπὸν εὐσθενείσ ἐξήνεγκε.

Διότι ἐὰν γεννήσωσιν, ἀποκτενω τὰ ἐπιθυμητὰ τῆσ κοιλίασ αὐτῶν. Μάλιστα μὲν, φησὶν, ἡ πᾶσα ρίζα αὐτῶν, καὶ ἡ ἰσχύσ ἐξηράνθη, καὶ οὐ καρπογονήσωσιν ἐτι τέκνα, δυνάμενα ὑπερμαχεῖν αὐτῶν. Καὶ οὐδ' ἂν τέκωσιν, ἀποκτενω, πολέμω παραδοῖσ αὐτοῦσ τοῖσ ἐχθροῖσ, καίτοι ἐπιθυμητοῦσ αὐτοῖσ ὄντεσ καὶ ἀγαπητοῦσ. Αὐτοὶ μὲν γὰρ καθ' αὐτοῦσ, οὐκ εἰσὶν ἐξιοὶ ἐπιθυμῆσθαι καὶ ἀγαπᾶσθαι· ὡσ δὲ κοιλίασ αὐτῶν ὄντεσ γεννήματα, ἐπιθυμητοὶ εἰσιν αὐτοῖσ.

Ἀπόσεται αὐτοῦσ ὁ Θεὸσ, ὅτι οὐκ εἰσῆκουσιν αὐτοῦ. Ἔσονται πλανῆται ἐν τοῖσ ἔθνεσιν. Ἀπωσάμενοσ, φησὶν, ὁ Θεὸσ αὐτοῦσ ἐκ τῆσ Παλαιστίνησ, ποιήσει πλανῆτασ αἰχμαλωτισθέντασ, ἐπὶ προμηγύοντοσ αὐτοῖσ ἃ πείσονται, καὶ τὴν διόρθωσιν ἐπιζητοῦντοσ, οὐκ εἰσῆκουσιν. Τίσ δὲ οὐχ ὄρεσ καὶ τὴν τῶν Ἰουδαίων Συναγωγὴν, νῦν μετὰ διδασκάλων αὐτῆσ ἀπανθοῦσαν, καὶ μὴ ἰσταμένην ἐπὶ τῆσ τῶν πατέρων ρίζησ, ἀλλ' ἐκπλασθεῖσαν, καὶ ξηρανθεῖσαν, καὶ μηκέτι καρπὸν ἐνέγκασαν, ἢ προφήτην (65), ἢ διδασκάλων (66), ἀλλὰ καὶ ὅσα ἀν γεννώσιν καὶ νῶσιν, κοιλίασ ὄντα ἐπιθυμητὰ; Τὰ γὰρ ἀπὸ κοιλίασ φωνοῦσιν, καὶ οὐχὶ τὰ ἀπὸ στόματοσ Κυρίου Θεοῦ παντοκράτοροσ. Καὶ ταῦτα μὲν ἀποκτινύμενα, ὡσ κατὰ τὸ γράμμα ἐννοοῦμενα, ὁ νεκρὸν ἐστί, καὶ οὐ ζῶν. Καὶ αὐτοῦσ δὲ πλανῆτασ ἐν τοῖσ ἔθνεσιν, οὐ μόνον ὡσ τόπον ἐκ τόπου ἀμείθοντασ, ἀλλὰ καὶ ὡσ τὴν κατὰ ψυχὴν πλάνην πλινωμένουσ, ἥτισ ἐν τοῖσ ἔθνεσιν δέικνυται μάλιστα. Τῶν γὰρ ἔθνῶν εἰσδεχθέντων, αὐτοὶ μὴ εἰσερχόμενοι, ἐναργέστατα πλανῆται εὐρίσκονται. Ἄλλ' ἡμεῖσ ἀρχοντεσ καταστάντεσ ὑπ' αὐτοῦ (67) (*Καταστήσεισ γὰρ, φησὶν, αὐτοῦσ ἀρχοντεσ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν*), καὶ ὁ φησὶ Παῦ-

Variæ lectiones et notæ.

(64) Ῥίζαν. Cod. Ven.

(65) Προφήτου, prophetæ. Cod. Ven.

(66) Διδασκάλου, magistri. Cod. Ven.

(67) Lonicerus in suo cod. legit ὑπ' αὐτῶν, adeoque

reddidit ab ipsis; sed legitimum ὑπ' αὐτοῦ, ab ipso, scilicet Christo, ut habet uterque codex, et Bav. et Ven.

λος, βασιλείαν ἀσάλευτον παραλαβόντες, μὴ ἀπει-
 θώμεν αὐτῷ, λέγεται· Ἄρατε τὸν ζυγὸν μου ἀφ'
 ὑμᾶς· μηδὲ ξηρανθῶσιν αἱ ῥίζαι ἡμῶν, ἃς διὰ τοῦ
 βαπτίσματος ἔσχουμεν, Πνεῦμα λαβόντες τὸ ἕγιον,
 ὃ δίδωσιν ἡμῖν τὴν καρπότητα· τὸ καρπογονεῖν πίστη·
 πᾶς γὰρ βαπτισθεὶς, χάρισμα ἕγιον ἔχει, ὅφ' οὐ
 ἐνισχύεται πρὸς τὸ τὰς ἐντολάς κατορθοῦν. Μάλιστα
 οὖν καλὸν, μὴ ἔχειν ἐπιθυμήματα κοιλίας, ἢ περι-
 βρώματα ἐπισημένους, ἢ ἄλλο τι ἀνθρωπίνων λο-
 γισμῶν γέννημα. Εἰ δὲ σχοίημεν, εὐεργετῆ ἡμᾶς ὁ
 Θεός, ἀποκτινύς τοῦτο διὰ τοῦ λόγου αὐτοῦ, ἐν ἡμῖν
 γινομένου, ὃς ἐστὶ ζῶν, ἐνεργῆς ὑπὲρ πάσαν μάχαι-
 ραν δίστομον. Πλανᾶται δὲ ἐν τοῖς ἔθνεσι καὶ ὁ ταῖς
 τῶν ἐθνῶν συνθηλαίς προσέχων, καὶ μαντείαις,
 καὶ ὀρνιθοσκοπίαις (68), καὶ τοῖς ἄλλοις ἐθεσιν
 αὐτῶν κατακολουθῶν.

ΚΕΦΑΛ. Γ΄.

Ἄμπελος εὐκλήματοῦσα Ἰσραὴλ, ὃ καρπὸς
 εὐθηνῶν αὐτῆς, κατὰ τὸ πλῆθος τῶν καρπῶν
 αὐτοῦ, ἐκλήθυσε θυσιαστήρια. Εἰπὼν, ὅτι τὰς
 ῥίζας ἀπεκτέθησεν, καὶ ἄτεκνος ἐστὶ, φησὶ
 νῦν, ὅτι καὶ πρῶτην ἀμπελος ἦν εὐκλήματοῦσα, καὶ
 εἰς πολὺ πλῆθος· ἐκταθεῖσα, διὰ τῆς πολυγονίας, ὡς
 καὶ Δαβὶδ φησεν· Ἀπὸ θαλάσσης βορείας ἕως
 θαλάσσης ἰουδαίας ἐκράτει. Ἄλλ' ὅμως οὐκ ἐχρή-
 σατο τῇ πολυκλήθειά εἰς Θεοῦ τιμὴν· ἀλλ' ὅσοι
 ἦσαν, τοσαῦτα καὶ θυσιαστήρια κατέστησαν· (69) ὃ
 καὶ ἀλλαχού φησιν, ὅτι Κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν πό-
 λεων σου, Ἰσραὴλ, ἦσαν οἱ θεοὶ σου· καὶ δικαίως
 ἐλαττωθῆσεται τὸ πλῆθος αὐτῶν.

Καὶ κατὰ τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς αὐτοῦ ψυχοδόμησα
 στήλας. Τοῖς τοῦ Θεοῦ ἀγαθοῖς, φησὶν, ἐμπλατυ-
 νόμενοι, ἐξῆύρυσαν εἰς αὐτὸν, καὶ τοῖς εἰδώλοις ψυ-
 χόδομησαν στήλας οὐκ ἀφιλοτίμους, ἀλλὰ πολυτελεῖς.
 Καὶ κατὰ τὰ ἀγαθὰ, ἃ εἶδον αὐτοῖς ὁ Θεός, λέγω
 ὅτι τὸ χρυσίον, καὶ τὸ ἀργύριον, καὶ τὴν ἄλλην
 ὕλην.

Ἐμέρισαν καρδίας αὐτῶν. Ἀπέσχισαν, φησὶν,
 ἀπ' ἐμοῦ τὰς καρδίας αὐτῶν, ὥστε μηδεμίαν μοῖραν
 ἔχειν μετ' ἐμοῦ. Ἡ, ὅτι Ἄλλος ἄλλῃ θεῷ θυσιαστή-
 ριον ἀνήγειρον, μερισάμενοι τὰ εἰδῶλα, καὶ ἄλλος
 ἄλλῃ εἰδώλῳ δόντες τὰς καρδίας αὐτῶν.

Νῦν ἀφανισθήσονται. Οὐ μετὰ πολὺν χρόνον,
 ἀλλ' ἤδη, Νῦν. Ἔως μὲν γὰρ οὐπω εἰδίδον τὰς καρ-
 δίας αὐτῶν τοῖς εἰδώλοις, ἀλλ' ἐπιπολαίωτερον ἠσέ-
 βουν, μακρὰν ἦν ἀπ' αὐτῶν ἡ ἀπόλεισις. Νῦν δὲ
 ἐπειδὴ τοῦτο οὕτως γέγονε, καὶ ἀπὸ καρδίας ἀσεβεῖ
 ἕκαστος, ἐφθασεν ἡ ἀπόλεισις αὐτῶν.

Αὐτὸς κατασκάψει θυσιαστήρια αὐτῶν, ταλαι-
 πωρήσουσιν αἱ στήλαι αὐτῶν. Αὐτὸς ὁ Θεός (70),
 ἀφ' οὗ ἀπέσχισαν τὰς καρδίας αὐτῶν, ἢ ὁ Βαβυλώ-
 νιος βασιλεὺς· καὶ γὰρ αὐτὸς τοὺς βωμοὺς συγκατα-

⁶⁸ II Tim. iv, 3; Matth. xi, 29. ⁶⁹ Psal. lxxi, 8.

Variæ lectiones et notæ.

(68) Ὀρνιθοσκοπίαις. Cod. Bav.
 (69) Quod et alibi dicit: Juxta numerum civita-
 tum inarum, Israel, erant dii tui. Hæc restituumus

A *accepto, ne simus inobedientes dicenti: Tollite*
jugum meum super vos : neque areascant radices
 nostræ, quas per baptismum tenemus, accipientes
 Spiritum sanctum qui dat nobis, ut fructum feramus
 per ubertatem; quilibet enim baptismate tinctus,
 domum sanctam possidet quo confortatur, ut ad
 mandata sese strenue gerat. Optimum itaque fuerit
 non habere desideria ventris, vel circa escas occu-
 patos et hærentes, vel aliam quampiam humana-
 rum cogitationum generationem. Sin tenuerimus,
 beneficium suum impertit nobis Deus, occidens
 eam per verbum suum in nos transfusus, quod
 vivax est et efficax, omnique ense penetrantius
 ancipiti. Errat etiam in gentibus, gentium consue-
 tudinibus sese accommodans, divinationibus,
 auspiciis, auguriis, idque genus aliis ipsarum
 superstitionibus sese dedens.

CAPUT X.

Vers. 1. *Vitis palmites proferens ac gemmas*
Israel, fructus ejus abundans. Juxta multitudinem
fructuum suorum multiplicavit aras. Dicto quod
Radix ejus elanguisset, ac sterilis esset facta, nunc
subdit, quod et antea vitis ac vinea gemmascens,
ac in multam exuberantiam extensa fuerit, propter
fecunditatem liberorumque exuberantiam, perinde
ac David ait: A mari septentrionali adusque mare
australe imperium tenebat ⁶⁸. Auamen hac partus
 effusa multitudine non est usus ad Dei gloriam, sed
 quotquot fuerunt, tot etiam altaria excitarunt,
 bine et jure imminuetur ipsorum copia.

Juxta bona terræ suæ ædificavit columnas. Dei
 bonis, inquit, dilatati et opulenti redditi, injurii in
 ipsum fuerunt, idolis exstruentes aras haudqua-
 quam viles, sed sumptuosas ac pretiosas, juxta
 bona quæ dabat eis Deus; dico autem aurum et
 argentum aliamque materiem.

Vers. 2. *Partiti sunt corda sua. Diffiderunt, im-*
 quit, a me corda sua, ut nullam mecum partem hæ-
 beant, vel quod alius alii deo aram excitaverint,
 partientes idola, et alius alii dantes corda.

90 *Nunc exkindentur. Non post multum temporis,*
 sed *Nunc. Quandiu enim non dederunt corda sua*
 idolis, et non adeo graviter impii exstiterant, pro-
 cul ipsis fuit internecio. At postquam jam quisque
 corde suo a Deo dissociatus est, irruet super ipsos
 pernicies.

Ipse suffodiet ac demolietur altaria ipsorum, col-
 umnæ eorum in miseriam incident. Ipse nimirum
 Deus, a quo dissepararunt corda sua, vel rex Ba-
 bylonius. Nam et ipse altaria succendit in civitati-

ex utroque Cod. Ven. et Bav.

(70) Αὐτὸς ἢ ὁ Θεός. Cod. Ven.

ius passim, pretiosas columnas diripuit. Vitis etiam palmities et gemmas proferens est, qui nullo in hoc vitæ cursu bono destituitur, sobole fecundus et aliis luxurians. At qui inservit affectibus, cuilibet forsitan horum altare constituit, exhibens membra sua serva iniquitati ad iniquitatem, juxta bona terræ suæ, hoc est, quatenus terra ipsius, aut caro delectatur his, et bona ea judicat. Columnas etiam erigit, impermutabilem in quolibet affectu pravo habitum. Ejusmodi partitur etiam corpus, duobus dominis inserviens. Beneficium vero a Deo accipit, quando altaria ejus demolitur Deus, vel tradens ipsum Satanæ in carnis perniciem, ut spiritus servetur, vel alias in came et freno maxillas ejus cohibens ⁸³, et contritionem et afflictionem in viis ejus faciens, ut dimoveatur ab habitudine, quam in malignitate est adeptus, cum per ademptionem fortasse liberorum, tum aliorum bonorum privationem. Hæc omnia et in Deicidis Hebræis invenies, etsi non intellexerint.

VERS. 3, 4. *Propterea nunc dicent: Non est rex nobis, quoniam non timuimus Deum. Rex vero quid nobis faciet? Loquens verba, occasiones vanas, legabit testamentum.* Docet jam nunc eos, qualibus oporteat pœnitentia ductos verbis uti. Quando enim viderint regnum suum dissolutum, dicent: Hoc nobis contigit, quia Deum non timuimus, cui nos confidere par erat, non autem regi. Nam rex non potuit nobis opem ferre, sed potius nobis imposuit, vana promittens, alias alia subinde prætexens, nunc cum Assyrio quidem, nunc vero cum Ægyptio fœdera seriens, et contractum faciens, de auxiliis in bello mittendis. Hæc et propalam Judæi de Christo ad Pilatum dixerunt: *Ne scribe quod sit rex Judæorum* ⁸⁴: qui et Christi doctrinam mendacia verba calumnianter appellabant. Enimvero ipse legalit. testamentum, credentibus in eum, novum, pacem faciens per sanguinem ejus, inter cœlestia ac terrestria ⁸⁵. Præterea omni non timenti Deum non est (72) regnum revera, sed irrationalitas in eo sceptris potitur, ac motuum turbulentia suam in ipso republicam administrat, a quibus rex Verbum Dei vituperatur, tanquam loquatur verba sola, ad spem futurorum ablegans. (73) Testamenti hujus ⁸⁶ divus peræque Joannes meminit, ubi Christus dicit: *Si diligitis me, mandata mea servabitis* ⁸⁷. *Nec porro loquor vobis, ut servis, sed ut amicis* ⁸⁸. *Et: Proficiscor locum parare vobis* ⁸⁹. *Et rursus: Nisi quis abjunctus fuerit ab omnibus suis rebus ac bonis, non potest meus esse discipulus* ⁹⁰. *Et: Qui perdidit animam suam, in vitam æternam inveniit ipsam* ⁹¹.

⁸³ Psal. xxxi, 9. ⁸⁴ Joan. xix, 21 ⁸⁵ Ephes. i, 7. ⁸⁶ Luc. xiv, 2. ⁸⁷ Luc. xiv, 26. ⁸⁸ Marc. viii, 35.

Variæ lectiones et notæ.

(71) Ἐκκληματοῦσα. Cod. Ven.

(72) Pro regnum Græce est βασιλεύς, Rex.

(73) Et testamenti Joannis mentionem faciens, dicens: Si diligitis me, etc. Ita Græca sonant.

ἠέπησε ταῖς πύλαις, καὶ διέρησε τὰς στήλας, πολυτελεῖς οὖσας. Ἄμπελος ἐκκληματοῦσα (71) ἐστὶ καὶ ὁ μηδενὸς τῶν ἐν βίῳ ἀγαθῶν λειπόμενος, εὐπαις τε ὢν καὶ ταῖς ἄλλοις εὐρῶν· ἀλλὰ δουλεύων ἰσως τοῖς πάθεσιν, ἐκάστῳ τούτων θυσιαστήριον ἰστησι, παριστάνων τὰ μέλη αὐτοῦ, δοῦλα τῇ ἀνομίᾳ, εἰς τὴν ἀνομίαν, κατὰ τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς αὐτοῦ, τούτο ἐστὶ, καθὼς ἡ γῆ αὐτοῦ, ἦτοι ἡ σὰρξ, εὐθύνεται [f. ἐνηδ. vel ἐφθδ.] τούτοις, καὶ ἀγαθὰ νομίζει αὐτά. Καὶ στήλας δὲ οἰκοδομεῖ, τὴν ἀμετανόητον ἐν ἐκείτῳ πᾶσαν ἔξιν. Ὁ δὲ τοιοῦτος καὶ μερίζει τὴν καρδίαν αὐτοῦ, δυσὶ κυρίως δουλεύων. Εὐεργετεῖται δὲ, ὅτι κατασκάπτει Θεὸς τὰ θυσιαστήρια αὐτοῦ. ἢ παραδιδούς αὐτὸν τῷ Σατανᾷ εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ Πνεῦμα σωθῆ, ἢ ἄλλως ἐν κημῶν καὶ χαλιμῶν τὰς σιαγόνας αὐτοῦ ἄγχων, καὶ σύντριμμα καὶ ταλαιπωρίαν ποιῶν ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ, ἵνα σαλευθῆ ἀπὸ τῆς ἔξεως τῆς ἐν τῷ κακῷ, διὰ τῆς ἀποβολῆς τῶν παλῶν τυχῶν, καὶ τῆς στερησεως τῶν ἄλλων ἀγαθῶν. Ταῦτα πάντα ἐπὶ τοῖς Θεοκτόνοις εὐρήσεις, εἰ καὶ μὴ οὐ συνήσαν.

Αἰδοῖ τῶν ἐροῦσιν· Οὐκ ἐστὶ βασιλεὺς ἡμῖν, ὅτι οὐκ ἐφοβήθημεν τὸν Θεόν. Ὁ δὲ βασιλεὺς τί ποιήσει ἡμῖν; Ἁλῶν ῥήματα, πικροτάτοις ψευδεῖς, διαθήσεται διαθήκη. Διδάσκει αὐτοὺς, οἷσις δεῖ ῥήματι χρῆσασθαι μεταμελουμένους. Ὅταν γὰρ ἴδωσι τὴν βασιλείαν αὐτῶν καταλυθεῖσαν, ἐροῦσιν, ὅτι Συνέβη ἡμῖν διὰ τὸ μὴ φοβηθῆναι τὸν Θεόν, ὃ ἔδει θαρσεῖν, ἀλλὰ μὴ τῷ βασιλεῖ. Ὁ γὰρ βασιλεὺς οὐκ ἠδύνατό τι βοηθῆσαι ἡμῖν, ἀλλὰ μόνον ἐξηπάτα ἡμᾶς ψευδόμενος, καὶ προφασίζόμενος ἔλποτε ἄλλα· καὶ νῦν μὲν πρὸς τὸν Ἀσσύριον, νῦν δὲ πρὸς τὸν Αἰγύπτιον διαθήσεται καὶ συμφωνίας περὶ συμμαχίας· διατιθέμενος. Ἄντικρυς ταῦτα εἰπον καὶ οἱ Ἰουδαῖοι περὶ Χριστοῦ πρὸς Πιλάτον· Μὴ γράξαι, ὅτι βασιλεὺς τῶν Ἰουδαίων ἐστὶ· καὶ τὴν Χριστοῦ διδασκαλίαν ῥήματα ψευδῆ ἐκάλουν διασύροντες. Ἄλλ' αὐτοὺς διαθήσεται διαθήκη τοῖς εἰς αὐτὸν πιστεύουσιν, τὴν ὄντως καινὴν, τὴν εἰρηνοποιήσαν διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ καὶ τὸ ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ ἀληθῶς δὲ παντὶ τῷ μὴ φοβουμένῳ τὸν Θεὸν οὐκ ἐστὶ βασιλεὺς· ἀλλὰ καὶ ἡ ἀλογία τυραννεῖ ἐν αὐτῷ, καὶ ἡ ὀχλοκρατία τῶν παθῶν ἐμπολιτεύεται, ὃφ' ὧν ὁ βασιλεὺς λόγος διαβάλλεται, ὡς ἁλῶν ῥήματα μόνον, καὶ πρὸς τὰς τῶν μελλόντων ἐλπίδας παραπέμπων, καὶ τῆς διαθήκης Ἰωάννου (74) ἀναμνησκῶν, τῆς λεγομένης· Ἐὰν ἀγαπήτε με, τὰς ἐπιτολάς μου τηρήσετε· καὶ, Οὐδέτις καλῶ (75) ὑμᾶς δούλους, ἀλλὰ φίλους· καὶ. Πορεύομαι ἐτοιμάσαι ὑμῖν τόπον· καὶ αὖθις, Ἐὰν μὴ τις ἀποτάξῃται πᾶσι τοῖς ὄσιν αὐτοῦ, οὐ δύναται μου εἶναι μαθητὴς· καὶ, Ὁ ἀφελὸς τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, εἰς ζωὴν ἀκόμιον εὐρήσει αὐτήν.

⁸⁹ Psal. xxxi, 9. ⁹⁰ Joan. xix, 21 ⁹¹ Ephes. i, 7. ⁸⁶ Luc. xiv, 2. ⁸⁷ Luc. xiv, 26. ⁸⁸ Marc. viii, 35.

(74) Τοῦ Κυρίου. ὁμῖνι. Cod. Ven.

(75) Lonicerus legisse videtur καλῶ, propterea quæ vertit loquor, pro quo Ven. cod. et Bav. habet καλῶ, voco.

Ἄνατελεῖ ὡς ἄγρωστις κρίμα ἐπὶ χέρσων ἁγροῦ. Καθάπερ, φησιν, ἡ ἄγρωστις πλατύνεται μᾶλλον καὶ πληθύνεται ἐν τοῖς χέρσιν τοῦ ἄγροῦ, ἐνθα οὔτε ἄροτρον ἐνοχλεῖ αὐτῇ, οὔτε σκαπάνη (76), διὰ τὸ μὴ τόπον ἐργάσιμον εἶναι· οὕτω καὶ τὸ ἐμὸν κρίμα, καὶ ἡ καθ' ὁμῶν ψῆφος, ἡ δικαία, ἀνατελεῖ ἀκωλύτως.

Τῷ μόσχῳ τοῦ οἴκου Ὡρ παροικήσουσιν οἱ κατοικοῦντες Σαμάρειαν. Προσεδρεύουσι, φησὶ, τῷ εἰδώλῳ τῆς χρυσοῦς δαμάλευς, τῷ τιμωμένῳ ἐν τῇ Βεθῆλ· ταύτην γὰρ λέγει οἶκον Ὡρ, τουτέστιν, Ἄνωφελούς, ὃ ἐστὶν εἰδώλου. Προσεδρεύουσι δὲ, ὅταν πέλθῃ αὐτοῖς τὰ δεινὰ, τὴν παρ' αὐτῶν ζητοῦντες βοήθειαν. Ταῦτα δὲ φησὶ, διασύρων τὴν ἀνοησίαν αὐτῶν, ὡς τὸ τοῦ ἀλόγου ζώου εἰδῶλον ἐκετευόντων βοήθησά αὐτοῖς. Ἄνετειλε τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπὶ τὸν κεχερωμένον λαὸν τῶν Ἰουδαίων, ὃν οὔτε προσφῆτης, οὔτε ἱερεὺς τις λοιπὸν εἰργάζετο· ἀλλ' ἀνέβη ἐπ' αὐτὸν, ὡς εἰς χέρσον ἀκανθα, ἡ πληκτικὴ διάθεσις, ἐξ ἧς καὶ τὸν Κύριον ἀκάνθαις ἐστεφάνωσαν· κρίσει γὰρ δικαίᾳ παρεδόθησαν τοῖς Ῥωμαίοις. Καὶ ἐπὶ τὰ ἔθνη δὲ τὰ κεχερωμένα τῷ ὄντι, τὸ κρίμα τοῦ Θεοῦ, τουτέστιν ὁ νόμος, ἀνέτειλεν. Οὗ γὰρ ἐπλεόνασεν ἡ ἁμαρτία, ὑπερεπερίσσευσεν ἡ χάρις. Ἡμεῖς γὰρ ἔχομεν τὸν νόμον, οἱ δὲ τέλος αὐτοῦ ἔχοντες· τέλος γὰρ νόμου Χριστός. Εὐ δὲ καὶ τὸ, Ἀνέτειλεν ἄπο τῆς σκιᾶς γὰρ ἀνεφάνη τὸ Πνεῦμα. Οἱ δὲ κατοικοῦντες τὴν Σαμάρειαν, τουτέστιν, οἱ νῦν λεγόμενοι Ἰσραηλίται, οἱ τοῖς Σαμαρείταις ὅμοιοι. Ὅσπερ γὰρ ἐκείνοι ἐδόκουν μὲν τὸν νόμον τηρεῖν, οὐκ ἀφίσταντο δὲ ὅμως οὐδὲν τῶν πατρῶων· οὕτω καὶ οὗτοι δοκοῦσι μὲν τὸν νόμον φυλάττειν, τὴν πατρῶαν δὲ ἀσέβειαν εἰς τὸν Χριστὸν στέργουσιν. Οὗτοι τοίνυν τῷ οἴκῳ τοῦ Ἄνωφελούς παροικοῦσιν· ἀνωφελὲς γὰρ τὸ γράμμα.

Ὅτι ἐπένηθησεν ὁ λαὸς αὐτοῦ ἐπ' αὐτὸν, καὶ καθὼς παρεπύκρναν αὐτὸν, ἐπιχαροῦνται ἐπὶ τῇ δόξῃ αὐτοῦ. Οὐ μόνον, φησὶν, οὐδὲν ὠφελῆθησαν ἀπὸ τοῦ χρυσοῦ εἰδώλου, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ ἐπένηθησαν ἐπ' αὐτόν. Καὶ γὰρ παράδοσις Ἑβραϊκῆ, ὅτι ὅτε κατέλθε κατὰ τῶν τῆς Σαμαρείας πόλεων Ἄδερ βασιλεὺς Συρίας, τῆνικαῦτα Μαναιμ βασιλεὺς Σαμαρείας ἐπεκάλαστο σύμμαχον Φουὰ τὸν Βαβυλωνίων· συμμαχῆσαντι δὲ καὶ καθελόντι τὸν Ἄδερ, μὴ ἔχων ἀποδοῦναι τὸν μισθόν, πολλὸν ὄντα, τὴν χρυσὴν ἡμάλιον δέδωκεν. Ἐπένηθησεν οὖν ὁ λαὸς, φησὶ, τὸν Θεὸν αὐτῶν, οὕτως ἀτιμασθέντα. Πλὴν ὥντο ἀπὸ ἀνοησίας, ὅτι κἀν αὐτοῖς αὐτὸν παρεπύκρναν, οὕτως ἀτιμώσαντες, ἀλλ' οἱ γὰρ Βαβυλωνίους δοξάζουσιν [f.-σουσιν] αὐτὸν ὡς Θεὸν τιμώντες. Καὶ αἱ ἐλπίδες αὐταί, ποιήσουσιν αὐτοῦς χαίρειν.

Ὅτι μετεκλήθη ἀπ' αὐτοῦ. Ἀπὸ τοῦ Ἑβραίου

⁶⁶ Rom. v, 15.

Orietur ut gramen judicium super solum agri. Quemadmodum, inquit, gramen diffunditur magis et multiplicatur in pratis, ubi neque aratrum ipsum inturbat, neque ligo, quod illic non colatur locus, sic meum judicium, et calculus noster justus citra ullum obstaculum prohibet.

VERS. 5. Vitulæ domus On accolæ erunt inhabitantes Samariam. Sedebunt apud simulacrum aureæ vaccæ, cultum in Bethel: hanc enim dicit domum On, hoc est, Inutilis plane iraginis. Assidebunt autem tum, cum invaserint eos pericula, opem inde inquirendo. Hæc autem dicit illorum demerentiam corripiens, ut qui bruti pecoris imaginem pro suppetiis ferendis implorent. Prodiit etiam judicium Dei super solo æquatam et excisum populum Judaicum, quæ neque vates, neque sacerdos in posterum coluit, sed ascendit super ipsum, veluti super solum incultum, spina, pungens quæpiam affectio, ex qua Dominum etiam spinis coronarunt. Judicio enim justo traditi sunt Romanis. Super gentes etiam desolatas et in nihilum redactas, revera judicium Dei, hoc est, lex effloruit, prodiitque. *Ubi enim exuberavit peccatum, superabundavit et gratia* ⁶⁶. Nos enim habemus legem, qui finem ejus tenemus: finis autem legis Christi. Bene autem, *Prodiit*, dictum est: ab umbra enim apparuit Spiritus. Inhabitantes porro Samariam, sunt qui nunc Israelitæ dicuntur, qui Samaritanis æquiparantur. Ut enim illi videbantur legem servare, nec interim tamen a patris traditionibus desistebant: sic et illi legem quidem observare apparent, a patribus tamen sibi suis traditam erga Christum impietatem diligunt. Proinde domum Incommodi incolunt, incommoda namque est littera.

Quoniam luxit populus super ipsum. Et quemadmodum exacerbaverunt ipsum, letabuntur admodum super gloria ipsius. Non solum, inquit, nihil contumoditatis acceperunt ab aureo isto simulacro, sed majorem inde luctum adepti sunt. Etenim traditio est Hebraica, quod quando advenit cum copiis suis rex Syriæ Ader, contra Samariæ urbes, tum Manaim rex Samariæ accersivit pro auxiliis Phua regem ⁹² Babylonium. Cui opem ferenti depellentique Ader Syrum, cum non haberet mercedis tantum, quantum redderet, multum enim illi debebat pro eo beneficio, auream ei vitulam dedit. Luxit itaque populus, Deum suum tali contumelia affectum esse: verumtamen arbitrabantur, quæ eorum erat amentia, quod etiamsi eum ad amarulentiam ea ignominia provocassent, Babylonii ipsum glorificaturi essent, ceu Deum honorantes. Ac ejusmodi spes eos gaudere facient.

Quoniam translatus est ab ivso. Translatus est

Varie lectiones et notæ.

(76) Σκαπάνη. Cod. Ven.

ab Ephraim vitulus datus B. bylonio Phua. Audito quæ deinceps sequuntur.

Vers. 6. *Ipsumque in Assyrios ligantes, abduxerunt munera regi Jarem.* Hoc est, viudici suo regi Phua. Jarem enim, ut præmemoratum est, significat, si transferatur, *ultorem*, seu *vindicatorem*. Pulcherrime autem dixit, *Ligantes*, tanquam super vitulo deridens illorum dementia.

In domo Ephraim accipietur, pudescetque Israel in consilio suo. Phua, inquit, suscipiet aureum vitulum, cui in domo Ephraim datum, hoc est, in domo regis : attamen populus contumelia afflicetur, super suis consiliis de tali simulacro : non enim honoraverunt ipsum Chaldæi, sed comminantes constarunt. Sunt qui hæc de Christo pariter intellexerunt, quem populus quidem suus lugebat, videlicet discipuli et mulieres ad quas dixit : *Filiæ Hierusalem, ne flete super me* ⁶¹. Alii deinde pectora sua tundeant, quando erat in cruce. Judæi vero maledicentes exacerbaverunt eum, et gavisi sunt, quando gloria ejus translata est ab ipso, dum in cruce dehonestaretur, nec habebat speciem, neque formam. Ac ligans eum Pilatus, remisit ad Herodem, qui per arrogantiam Assyrius etiam rex erat. Hunc ad modum Christum in nobis commorantem, quem per baptismum habemus in interiore nostro homine, transfert a nobis regnans in mortali nostro corpore peccatum : ac ligans ipsum, corpus dico, ut ne quippiam operetur, quod deceat virtutem, hosti et ultiori defert munus, hoc est, diabolo, qui hostis existens salutis ejus, qui Corinthi fornicatus erat ⁶², et vindex factus est, assumens ipsum in perniciem carnis, ut spiritus servetur. Haud dissimiliter Phygellum et Hermogenem a Paulo sibi traditos castigavit, ne blasphemarent ⁶³. Magnum enim donum est tali ultori, Christianos nos ligatos esse, ut nullum Christi mandatorum agamus, dicentis : *Si diligitis me, mandata mea servabitis* ⁶⁴.

Vers. 7. *Abjecit Samaria regnum suum, tanquam sarmentum super faciem aquæ.* Id est, adeo facile regnum a Samaria tolletur, excinditurque, ut leve sarmentum ab aqua avellitur, diripiturque. Vel regnum (81) vitulum appellat, quem citra negotium legavit in Assyrios, ut memoratum est.

Vers. 8. *Diruenturque altaria On, peccata Israelis.* Diruentur altaria idoli, quæ causa peccati fuerunt populo Israelitico : per ea enim Deum ad iram suscitabant.

Spinæ ac tribuli ascendent super aras eorum.

⁶¹ Luc. xxiii, 28. ⁶² I Cor. v, 11. ⁶³ II Tim. i, 15. ⁶⁴ Joan. xiv, 15.

Varie lectiones et notæ.

(77) Ἡ μὲν Φουᾶ. Cod. Bav.

(78) Ὁ λαὸς Ἰσραὴλ, populus Israel. Cod. Ven.

(79) Οἱ τύπτοντες. Cod. Ven.

(80) Τῶν πρακτικῶν ἀνηκόντων ἀρετῆ. Cod.

μετῴκηθη ὁ μόσχος, δοθεὶς τῷ Βαβυλωνίῳ Φουᾶ. Ἄκουε καὶ τῶν ἐξῆς :

Καὶ αὐτὸν εἰς Ἀσσυρίους δῆσαντες, ἀπήγαγον ξένια τῷ βασιλεῖ Ἰαρείμ. Τουτέστι, τῷ ἐκδικητῆ αὐτῶν βασιλεῖ, τῷ Φουᾶ. Ἰαρείμ, ὡς προείρηται, ἐκδικος, ἢ ἐκδικητῆς ἐρμηνεύεται. Χαριέστατα δὲ εἶπε τὸ, *δῆσαντες*, ὡς ἐπὶ μόσχου διαγελῶν τὴν ἀνοσίαν αὐτῶν.

Ἐν δόματι Ἐφραὶμ δέξεται, καὶ αἰσχυνθήσεται Ἰσραὴλ ἐν τῇ βουλῇ αὐτῶν. Ὁ μὲν Φουᾶ (77), φησὶ, δέξεται τὸν χρυσοῦν μόσχον, ὡς ἐν δόματι τοῦ Ἐφραὶμ δοθέντα, τουτέστι, τοῦ βασιλέως : πλὴν ὁ (78) λαὸς αἰσχυνθήσεται ἐπὶ ταῖς αὐτῶν βουλαῖς, ταῖς περιττοιότητος εἰδώλου : οὐ γὰρ ἐτίμησαν αὐτὸν οἱ Χαλδαῖοι, ἀλλὰ κατοκῆφαντες ἐχώνευσαν. Ἐξεδέξαντό τινες ταῦτα καὶ εἰς τὸν Χριστὸν, ὃν ὁ μὲν λαὸς αὐτοῦ ἐπένησε, τουτέστιν, οἱ τε μαθηταί, καὶ αἱ γυναῖκες, πρὸς ἃς εἶπε : *Θυγατέρες Ἱερουσαλήμ, μὴ κλαιέτε ἐπ' ἐμὲ* : καὶ ἄλλοι δὲ ἔτυπτον (79) τὰ στήθη αὐτῶν, ὅτε ἦν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ. Ἰουδαῖοι δὲ, βλασφημούντες, παρεπίκραναν, καὶ ἐπεχάρησαν, ὅτε ἡ δόξα αὐτοῦ μετῴκηθη ἀπ' αὐτοῦ, ἦνικα σταυρούμενος ἠτιμάζετο, καὶ οὐκ εἶχεν εἶδος, οὐδὲ κάλλος. Καὶ δῆσας αὐτὸν ὁ Πιλάτος, ἀνέπεμψε πρὸς τὸν Ἡρώδη, Ἀσσύριον βασιλέα διὰ τῆς ὑπερηφανίας ὄντα. Καὶ τὸν ἐν ἡμῖν δὲ Χριστὸν, ὃν διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐχομεν κατοικοῦντα εἰς τὸν ἕσω ἡμῶν ἄνθρωπον, μετοικεῖει ἀπ' ἡμῶν ἢ βασιλεύουσα ἐν τῷ θνητῷ ἡμῶν σώματι ἀμαρτία : καὶ δεσμήσασα αὐτὸν, ὥστε μὴ ἐργάζεσθαι τι τῇ πρακτικῇ ἀρετῇ ἀνηκόντων ἀρετῆ (80). τῷ ἐχθρῷ καὶ ἐκδικητῇ ἀποφέρει ξένιον, τουτέστι τῷ διαβόλῳ ὅς ἐχθρὸς ὢν τῆς σωτηρίας τοῦ ἐν Κορίνθῳ πεπορευκότος, καὶ ἐκδικητῆς γέγονε, παραλαβὼν αὐτὸν εἰς δλεθρον τῆς σρκὸς, ἵνα τὸ Πνεῦμα σωθῆ. Καὶ τοὺς περὶ Φύγγλλον καὶ Ἐρμογένην παραδοθέντας αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Παύλου, ἐπαίδευσε μὴ βλασφημεῖν. Μίγαν οὖν ὄρων τῷ τοιοῦτῳ ἐκδικητῆ τῷ Χριστιανούς ὄντας ἡμᾶς δεδέσθαι ; μηδεμίαν ἐργαζομένους τῶν Χριστοῦ ἐντολῶν, τοῦ εἰπόντος : *Ἐὰν ἀγαπᾶτέ με, τὰς ἐντολάς μου τηρήσετε.*

Ἀπέρριψε Σαμάρια βασιλεία αὐτῆς, ὡς φρύγανον ἐπὶ προσώπου ὕδατος. Τουτέστιν, οὕτω ῥαδίως ἢ βασιλεία ἀπὸ τῆς Σαμαρείας ἀρθήσεται, ὡς περὶ φρύγανον κοῦφον, ὑπὸ ὕδατος παρασυρόμενον. Ἡ βασιλεία τὸν μόσχον φησὶν, ὃν εὐκόλως ἀπέπεμψατο εἰς Ἀσσυρίους, ὡς εἴρηται.

Καὶ ἐξαρθήσονται βωμοὶ ὄν, ἀμαρτήματα τοῦ Ἰσραὴλ. Ἀφανισθήσονται γὰρ οἱ βωμοὶ τῶν εἰδώλων, οἵτινες ἀμαρτήματα ἦσαν τοῦ λαοῦ. Δι' αὐτοῦ γὰρ παρώργιζε τὸν λαόν.

Ἀκανθαὶ καὶ τριβόλοι ἀναθήσονται ἐπὶ τῇ θυ-

Bav.

(81) Lonicerus legisse videtur βασιλείαν, regnum. Uterque vero codex et Ven. et Bav. habet βασιλεία, regem.

σισαστήρια αὐτῶν. Ἐρήμου γὰρ οὐσης τῆς γῆς καὶ ἅ τῶν θυσιαστηρίων αὐτῶν, οἱ τόποι ἀκανθῶν πλήρεις ἔσονται. Καὶ βασιλεία δὲ Χριστὸν ἀπέθρονον, ἀντ' οὐδενὸς αὐτὸν ἡγησάμενοι, οἱ, ὡς παραποθέδοιο [f. προαπ.], Σαμαριταῖται Ἰουδαῖοι. Εἶτα προφητεύει τὴν τῶν εἰδωλικῶν βωμῶν καθάρειαν, ἢ μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ παρουσίαν γέγονεν, ἀπὸ ἐνός, εἰδώλου τοῦ Ἵν καὶ τὰλλα πάντα παραδελῶσας. Ῥίπτει δὲ καὶ ἄπιστος τὴν βασιλεύσασαν ἐν αὐτῷ ἀπιστίαν ἐπὶ πρόσωπον ὕδατος τοῦ βαπτίσματος, καὶ ἐξαφανίζονται τὰ τῆς ἀπιστίας θυσιαστήρια ἐν αὐτῷ. Καὶ τότε φαίνεται πλήρης ἀκανθῶν καὶ τριβόλων ἡ πρώτην λεία δοκοῦσα θρησκεία. Καὶ ὁ πιστὸς δὲ ἴσως κρατοῦσαν ἐν αὐτῷ ἀμαρτίαν ἐπὶ τὸ τῶν δακρῶν ὕδωρ ῥίπτει, τὸ πρόσωπον αὐτοῦ τῷ τοιοῦτῳ ὕδατι νίπτων, τὸ τὰς αἰσθητικὰς ἔχον, ἐξ ὧν καὶ περὶ αὐτὸς ὁ πόλεμος, καὶ τὰ μέλη αὐτοῦ, τὰ τῆς ἀμαρτίας θυσιαστήρια (ἤτις ἐσὶν εἰδῶλον ἀνωφελές· ἀνυπόστατος γὰρ καὶ ἀνόητος ἡ ἀμαρτία), γίνονται τηνικαῦτα ἀκανθῶν καὶ τριβόλων γέμοντα. Θλίβει γὰρ αὐτὰ καὶ πλήττει διὰ τῆς μετανοίας.

Καὶ ἐρῶσιν τοῖς ὄρεσι· Καλύψατε ἡμᾶς· καὶ τοῖς βουνοῖς· Πέσετε ἐφ' ἡμᾶς. Τοιαύτη, φησὶν, ἔσται ἡ σφοδρότης καὶ πικρία τῶν συμφορῶν, αἱ καταλήψονται αὐτοὺς, ὥστε ἕκαστον αὐτῶν ἐλέσθαι ὅπῃ τῶν ὄρέων καὶ τῶν βουνῶν ἐπιπεσόντων καλυφθῆναι, ἢ περιπεσεῖν τοῖς ἐκ Βαβυλωνίων κακοῖς. Ἐμνήσθη δὲ ὄρέων καὶ βουνῶν οὐκ ἀλόγως· ἄλλ' ἐπειδὴ ἐν μὲν Βαβυλῶν ἔθου τῆς δαμάλει, καὶ ἐφ' ἡμερῶν τῶν βωμῶν ἐκείνων· ἐν δὲ τοῖς ὄρεσιν ἐλάτρευον τοῖς ἄλλοις εἰδώλοις, τῇ Ἀστάρτῃ, φημι, καὶ τῷ Χαμῶς, καὶ τῇ Βάαλ· μέμνηται νῦν καὶ τούτων, ὡς τῆς συμφορᾶς αἰτίων αὐτοῖς ὄντων, καὶ ἀλλαγῆ μὲν οὐ χρησιμεύοντων αὐτοῖς, εἰς δὲ τὸ πρὸ τῶν συμφορῶν θανατῶσαι αὐτοὺς, εἰ γὰρ τοῦτο ἐγὼν. Ταῦτα δὲ ὁ Κύριος· ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ εἶπε καὶ περὶ τῶν δι' αὐτὸν καταληφθέντων τοῦ Ἰουδαίου κακῶν.

Ἄφ' οὗ οἱ βουνοὶ, ἡμαρτεν Ἰσραὴλ. Οὐ μόνον, φησὶν, ἄφ' οὗ ἤρξαντο αἱ δαμάλει προσκυνεῖσθαι, ἡμαρτεν ὁ Ἰσραὴλ, ἀλλὰ καὶ πρὸ τούτου, ἄφ' οὗ οἱ βουνοὶ ἐδέξαντο τὰς λατρείας. Καὶ γὰρ τὰς δαμάλει Ἰεροβοὰμ ἔστησεν· ὁ δὲ Σολομὼν ταῖς γυναιξίν αὐτοῦ πεισθεῖς, ἐν τοῖς βουνοῖς ἐποίησε θυσιαστήριον.

Ἐκεῖ ἔστησαν· οὐ μὴ καταλάβῃ αὐτοὺς ἐν τῷ βουνῷ πόλεμος, ἐπὶ τέκνα ἀδικίας ἦλθε παιδεῦσαι αὐτοὺς κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν μου. Καὶ συναχθῆσονται ἐπ' αὐτοὺς λαοὶ ἐπὶ τῷ παιδεῦσαι αὐτοὺς ἐν ταῖς δυσὶν ἀδικίαις αὐτῶν. Ἐδραῖοι, φησὶ, καὶ ἀμετακίνητοι ἔστησαν ἐν τῇ τῶν βουνῶν εἰδωλολατρείᾳ, λέγοντες, ὅτι πόλεμος αὐτοὺς οὐ μὴ καταλάβῃ, οὐδὲ συμφορὰ τιμὴ περιπεσοῦνται, ἂν ἐν τῷ βωμῷ λατρεύωσιν. Ἄλλ' ἦλθεν ὅπως ἐπ' αὐτοὺς πόντος, ὅπως τέκνα ἀδικίας, διὰ τὸ παιδεῦσαι αὐτοὺς κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν καὶ θέλησίν μου. Τοῦτο δὲ διχῶς νοήσεις· ἢ, ὅτι Στιβαρῶς καὶ πικρῶς παιδεῦσαι (82).

82-86 Luc. XIII, 30.

Variae lectiones et notæ.

(82) Subaudi ἦλθε, vel lege : παιδεῦσαι, ni forte τὸ παιδεῦσαι aoristum optativum esse quis putet.

Deinde ubi terra vastata fuerit, et aræ dirutæ, loca spinis erunt plena. Quinetiam regem Christum abjecerunt, pro nihilo eum reputantes, Samaritani, ut supra indicatum est, Judæi. Postea vaticinatur idolorum altarium demolitionem quæ post Christi adventum facta est : ab uno idolo On, cætera omnia intelligens vel demonstrans. Abjicit etiam incredulus, regnantem inter sese incredulitatem atque peccatum, super faciem aquæ baptismatis, diruunturque eo pacto infidelitatis in ipso aræ, tumque apparet plena epinis ac tribulis, autea plana visa religio. Sic fidelis abjicit peræque regnans in sese peccatum, super aquam lacrymarum, faciem suam tali aqua sensum habente lavans, ex quibus peccatis et propter quæ ipsi bellum est. Ac membra ejus, peccati aræ (est autem peccatum idolum substantia et utilitate vacans) implentur tum spini et tribulis : pungunt enim et feriunt peccata ob præuidentiam.

Dicentque montibus : Tegite nos ; et collibus : Cadite super nos. Talis ac tanta, inquit, vehementia et amarities calamitatum erit, quæ comprehendent eos, ut unusquisque eorum exoptet potius montium colliumque super se ruina contegi, quam Babylo-nicis incidere malis. Non frustra vero meminit cum montium tum collium, sed postquam in Bethel sacrum faciebant vaccæ, fecit mentionem istorum altarium. In montibus vero inserviebant idolis aliis, nimirum Astartæ, ipsique Chamos et Baal : hæc ipsa jam nunc recordatur, tanquam ipsis causa fuerint calamitatum, ut qui neque alias commodarent eis, et ante ingruentia ista mala, ipsos etiam occiderint. Hæc Dominus in Evangelio quoque prædixit⁸²⁻⁸⁶, nempe quæ quantaque mala eos invasura essent.

Vers. 9. Ex quo colles, peccarunt in Israele. Non tantum, inquit, ex quo vaccæ cœperunt adorari, peccavit Israel, sed antehac etiam, dum colles acceperunt culturam. Et enim luculas istas Jeroboam statuit : Salomon vero a mulieribus persuasus, in excelsis collibus aras extruxit.

94 Vers. 9, 10. Illic statuerunt se, ne apprehendat in colle eos bellum, super liberos justitiæ, venit castigare ipsos juxta cupiditatem meam. Et congregabuntur super ipsos populi, ut castigent eos super duabus injustitiis eorum. Et stabiles et immobiles steterunt, super idolorum cultu in collibus, dicentes, quod bellum eos non apprehendat, neque cuiquam ærumnæ incidant, qui in ara idola devenerentur. Atqui revera venit super eos prælium, tanquam revera filios injustitiæ, seu iniquitatis, ut castigaret eos juxta cupiditatem et voluntatem meam. Hoc autem bifariam intelliges, vel quod

Airriter et acerbè castigaverit, hoc enim est, quod desidero, eo quod sint incorrigibiles : vel quod leniter et tolerabiliter eos corripuerit (85), perinde ac pater filium corrigit, id quod Dei proprium est. Verum quod sequitur, ad perniciem et vastationem pertinet. In posterum, inquit, congregabuntur adversus eos populi multi, ut affligant eos, quod duo flagitia commiserint. Primum, quod benefactorem suum reliquerint : alterum, quod ad levia et inutilia plane idola accurrerint. Peccaverunt etiam qui Dominum dederunt neci Judæi. Cum enim avaritiæ affectione languerent, quæ collis obsequam elationem dicitur, non sustinebant glorificari Dominum. Stantes igitur, ea fuerunt imbecuti prava opinione, quoniam si hunc occiderimus, non apprehendet nos bellum, nec veniet super nos Romanus, ut nos auferant. At occupavit eos bellum, quoniam duas iniquitates admiserunt, Dominum cruci affigentes, deinde calumniantes ipsius resurrectionem. Super omnem quoque tribunal non recipientem, ut se existimet esse cinerem, ac in ignis defigat oculos, sed in excelsis iustis locis demones curantem, veniet dejectio, quæ est bellum sublimitati. *Omnis enim sese exaltans humiliabitur* 87; et exaltans januas suas, querit perniciem. Dominus enim aciem suam instruit contra superbos, seseque illis opponit. Duabus itaque injustitiis nedium contra homines, verum etiam adversus Deum.

VERS. 11. *Ephraim juvenca docta diligere contentionem.* Indomitus est Ephraim, nolens sub jugo meo esse, sed nunquam non diligens vincere ac facere quæ sibi videantur. Vel quod ego docuerim ipsum vincere, hostesque in fugam vertere, sed non custodivit eam institutionem meam.

Adveniam ego super pulcherrimam cervicem ejus. Hoc est, humiliabo, submittamque ipsum per hostes, et persuadebo meæ cognitionis jugum accipere, ac reges ejus potissimum humiliabo. Nam regnum nominavit pulcherrimam cervicem ejus. Et enim reges in pluribus impii erant, populo ad consimilem impietatem iter monstrantes. Bene dixit, *Cervicem*, ut 95 ostenderet eos cervicosos. Hunc ad modum Pharisæi et sacerdotes cæteris altiores fuerunt; sed enim submitisit eos, ab ipsis ad crucem fixus.

Scandam super Ephraim, Judam silentio præteribo. Postquam, ut in superioribus recitatum est, decem tribus cum regibus suis, in nullam non idololatriæ genus exciderant, Judas vero, seu duæ tribus moderate se gererent (nam Amestias et Ezechias et Josias pii erant), ait : Ascendam jam nunc super Ephraim, et gravabo ipsum, Babylonios adversus

87 Luc. xviii, 14.

Varie lectiones et notæ.

(85) Aliter Græca verba sonant : *idque castigate : proprie enim correctio appellatur, quæ sit mediocris, et ad castigationem : illud vero (acerba scilicet castigatio) supplicium est et excidium.*

(84) Particula γάρ redundare videtur.

Α τοῦτο γὰρ ἐπιθυμῶ, ὅτι ἀδιόρθωτοί εἰσιν· ἢ, ὅτι Ἐλαφρῶς, καὶ αὐτὸ τοῦτο παιδευτικῶς. Κυρίως γὰρ παιδεία, ἢ μετρία καὶ πρὸς σωφρονισμόν· ἐκεῖνο δὲ κόλασις καὶ ἐξολόθρευσις. Καὶ λοιπὸν συναχθήσονται λαοὶ πολλοὶ κατ' αὐτῶν, διὰ τὸ παιδεῦσαι αὐτούς, ἐπειδὴ δύο ἀδικίας ἐποίησαν· ἐμὲ τε ἀφήκων τὴν εὐεργέτην αὐτῶν, καὶ προσέβραμον τοῖς κερφαῖς καὶ ἀνωφελέσιν εἰδώλοις. Ἥμαρτον, καὶ τὸν Κύριον ἐποκτείναντες. Ἀφ' οὗ γὰρ τὸ τῆς φιλαργυρίας πάθος ἐνόησαν, ὁ βουνοὺς λέγεται διὰ τὴν ἔπαρσιν, οὗ (84) γὰρ ἠνεύχοντο δοξάζεσθαι Κύριον. Στάντες οὖν ἐν τούτῳ τῷ πάθει, ψήθησαν, ὅτι εἰ τοῦτον ἀποκτενοῦσιν, οὐ καταλήψεται αὐτούς πόλεμος, οὐδὲ ἐλεύσεται ἐπ' αὐτούς οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ ἀρούσιν αὐτούς. Ἄλλ' ἦλθεν ὁ πόλεμος, ὅτι δύο ἀδικίας ἐποίησαν. Β σταυρώσαντες τὸν Κύριον, καὶ συκοφαντήσαντες τὴν ἀνάστασιν. Καὶ ἐπὶ πάντα δὲ φύλαρχον [φ. φιλαρχ.] μὴ καταδεχόμενον νομίζειν ἑαυτὸν γῆν καὶ σποδόν, καὶ κάτω βλέπειν, ἀλλ' ἐν τοῖς βουνοῖς καὶ ταῖς ἐπάρσεσι τοὺς δαίμονα; θεραπεύοντα, ἤξει ἢ ταπεινωσις, ἤτις πόλεμος ἐστι τῇ ἐπάρσει. Πῶς γὰρ ὁ ὄψων ἑαυτὸν, ταπεινωθήσεται· καὶ ὁ ὄψων θύρας ἑαυτοῦ, ζητεῖ συντριβὴν. Κύριος γὰρ ὑπερηφάνους ἀντιτάσσεται. Δύο δὲ ἀδικίας ὁ ὑπερήφανος ἀδικεῖ, κατεπαιρόμενος οὐκ ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ Θεοῦ.

superbus injuste agit, vimque facit, atollens se Deum.

Ἐφραὶμ δάμαλις δεδιδραγμένη ἀγαπᾷ νίκος [vulg. νίκος]. Ἀδάμαστος, φησὶν, ἐστὶν ὁ Ἐφραὶμ, οὐ βουλόμενος; ὑπὸ τὸν ἐμὸν ζυγὸν εἶναι, ἀλλ' εἰ ἀγαπᾷ τὸ νικᾶν, καὶ ποιεῖν τὰ οὐκ εὐαγγέλιον. Ἡ, ὅτι Ἐδίδαξα αὐτὸν τὸ νικᾶν (85), καὶ κατατροποῦσθαι τοὺς ἐχθρούς, ἀλλ' οὐκ ἐφύλαξεν.

Ἐγὼ δὲ ἐπελεύσομαι ἐπὶ τὸ κάλλιστον τοῦ τραχήλου αὐτοῦ. Τουτέστι, Ταπεινώσω αὐτὸν διὰ τῶν πολεμίων, καὶ πείσω τὸν τῆς ἐμῆς ἐπιγνώσεως ζυγὸν δέξασθαι, καὶ μάλιστα τοὺς βασιλεῖς αὐτοῦ ταπεινώσω. Τὴν γὰρ βασιλείαν ὠνόμασε κάλλιστον τοῦ τραχήλου αὐτοῦ. Οὗτοι δὲ καὶ ἠσέθουν τὰ κλέια, καὶ ὠδήγουν καὶ τοὺς λαοὺς ἐπὶ τὰ αὐτά. Εἰ δὲ εἴπω, τοῦ τραχήλου, ἵνα ἐσίξῃ αὐτοῦ; τραχηλιῶνας. Καὶ οἱ Φαρισαῖοι δὲ, καὶ οἱ ἱερεῖς, τῶν ἄλλων ὑψηλότεροι ἦσαν· ἀλλ' ἐταπεινώσω τούτους ὁ ὑπ' αὐτῶν σταυρωθεὶς.

Ἐπιβῶ (86) Ἐφραὶμ, καὶ παρασιωπήσομαι Ἰουδαίαν. Ἐπειδὴ, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται, αἱ μὲν δέκα φυλαὶ σὺν τοῖς βασιλεῦσιν αὐτῶν εἰς πᾶν εἶδος εἰδωλολατρίας ἐξώκειλαν· ὁ δὲ Ἰούδας, ἤγουν αἱ δεκά μετρῶς πως ἰσωφρόνουν· καὶ γὰρ καὶ ὁ Ἀμestias ὁ βασιλεὺς αὐτῶν εὐσεβὴς ἦν, καὶ Ἐζεκιᾶς καὶ Ἰωσίας· φησὶν, ὅτι Νῦν μὲν ἐπὶ τὸν Ἐφραὶμ ἐπιβήσομαι καὶ

(85) Ἐδίδαξα αὐτὸν τὸ νικᾶν καὶ ποιεῖν τὰ οὐκ εὐαγγέλιον θελήματα, docui eum vincere, et facere voluntatiæ propriam, Cod. Bav.

(86) Ἐπὶ βωμῶν, Cod. Bav.

βαρυνῶ αὐτὸν, τοὺς Βαβυλωνίους ἐπαγαγὼν αὐτῷ· τοῦ δὲ Ἰούδα τέως φέρομαι. Καὶ γὰρ ἐλθόντος τοῦ Σεναχηρείμ, καὶ πολιορκούντος τὴν Ἱερουσαλήμ, ἑκατὸν ὀδοηκονταπέντε χιλιάδας διέφθειρεν ἄγγελος Κυρίου ἐν μιᾷ νυκτί. Ὅθεν ἔκεινος ἀπέδρα κατάφοβος. Τὸν μὲν οὖν Ἐφραΐμ, ἦτοι τὸν αὐξανόμενον ἐπὶ κακίᾳ, ταπεινοὶ Κύριος, βαρὺς αὐτῷ ἐπιχείμενος καὶ ἐπιστηρίζων αὐτῷ τὴν χεῖρα. Τὴν δὲ Ἰούδαν ἐξομολογούμενον οὐ βαρύνει· ἀλλ' ἐκουσίως θλιβομένη διὰ τὴν μετάνοιαν ἀποδεικνύει, ὅτι τὸ παραυτίκα ἐλαφρὸν τῆς θλίψεως, αἰώνιον βάρος δόξης κατεργάζεται.

Ἐνισχύσει (87) ἐν (88) αὐτῷ Ἰακώβ. Τὴν αἰτίαν τίθεισιν, δι' ἣν φείδεται τοῦ Ἰούδα πρὸς τὸ παρὸν, καὶ φησιν, ὅτι τὴν ἰσχὺν ἐν αὐτῷ θῆσει ἡ τοῦ Ἰακώβ ἀρετὴ, ζηλουμένη ὑπ' αὐτοῦ. Αἰνύσσεται δὲ τὴν τοῦ **Β** Ἐξελίου δικαιοσύνην· ἐκείνου γὰρ τὰ δάκρυα καὶ τὴν ἀρετὴν δυσωπηθεὶς ὁ Θεὸς, τὸν Σεναχηρείμ ἀπρακτον (89) ἀπανέστησε τῆς Ἱερουσαλήμ. Ἰακώβ λέγεται καὶ ὁ Κύριος, ἀπλαστός ὢν διὰ τὴν ἀκακίαν· οὐ γὰρ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. Καὶ οἰκῶν οἰκίαν, ἥτις ἐστὶν οἶκος Θεοῦ ζῶντος· ἢ τὴν οἰκίαν τοῦ σκῆνους τῶν ἀχειροποίητων, ἣν ἐξ ἡμῶν προσεδιίχε· καὶ ἐστὶ γὰρ ταύτην οἰκεῖ. Οὕτως οὖν ἰσχυσεν ἐν τοῖς Ἰουδαίοις· εἰ γὰρ καὶ ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας, ἀλλὰ ζῶν ἐκ δυνάμεως Θεοῦ, τοὺς ὕβριστάς αὐτοῦ ἠμύνατο, καὶ ἀναστάς, ἀνταπέδωκεν αὐτοῖς. Καὶ πᾶς δὲ Ἰακώβ, τουτέστι, περνηστής τῶν παθῶν καὶ καθαιρέτης, ἐνισχύει ἐν τῷ Ἰούδα, ὃ ἐστὶ τῆ ἐξομολογήσει. Ὁ γὰρ μαθὼν περνίσει τὰ πάθη, **Γ** οὗτος (90) ἀληθῶς ἐξομολογείται, μὴ ἐπιστρέφων ἐπὶ τὸν ἴδιον ἔμετον.

Σπειράτε ἐν ἑαυτοῖς δικαιοσύνην. Διττὸς ὁ τρόπος τῆς παραίνεσεως. Προτρύπει γὰρ τις εἰς τὸ καλὸν, ἢ τὰς κολάσεις ὑποδεικνύς τῶν ἀπειθούντων, ἢ τοὺς στεφάνους τῶν κατορθούντων. Κάνταυθα τοίνυν ὁ Θεὸς ὑπέδειξε μὲν ὅσα κακὰ τοὺς ἀπειθούοντας καταλήφεται· ὑπέδειξε (91) τὴν ἀρετὴν τοῦ Ἰούδα, δι' ἣν φειδοῦς ἤξιώθη. Λοιπὸν οὖν παραινεῖ καὶ τοῖς λοιποῖς, λέγων· **Σπειράτε ἑαυτοῖς**· οὐ γὰρ τὸν Θεὸν ἐωφελήσατε, ἀλλ' ἑαυτοὺς· δικαιοσύνην λέγων τὴν ἀληθῆ θεοσέβειαν. Δίκαιον γὰρ ἐστὶ τὸ τῷ Πλάσῃ καὶ Δημιουργῷ τὸ σέβας ἀπονέμειν, ἀλλὰ μὴ τοῖς εἰδώλοις· καὶ τὴν σύμπασαν δὲ ἀρετὴν, ἥτις δικαιοσύνη λέγεται, διότι ὁ τὰς ἀρετὰς ἐργαζόμενος, δικαίως κρινεῖ, τῷ λόγῳ ὑποτάττων τὰ πάθη τῆς ἀλογίας, καὶ μὴ τὸ χεῖρον ἐπανιστάς τῷ κρείττονι, ὃ κακοῦ καὶ ἀδίκου κριτοῦ.

Τρυφήσατε εἰς καρπὸν ζωῆς. Οἱ μὲν σπειράντες εἰς ἀδικίαν, καὶ ἀδικήσαντες τὸν τε Θεὸν, διὰ τοῦ τὸ σέβας αὐτοῦ ἀναθεῖναι τοῖς εἰδώλοις, τὸ τε φύσει δι-

66 IV Reg. xix, 35.

Variae lectiones et notæ.

(87) Ἐνισχύσει, fortis est, Cod. Ven.

(88) Deesi ἐν in cod. Ven.

(89) Ἄπρακτον deest in Cod. Bav.

(90) Οὕτως, sic, Cod. Bav.

A eum adducens : Judæ vero interim parcam. Etenim cum advenisset Sennacherim, obsidione cingens Jerusalem, centum octuaginta quinque millia angelus Domini una nocte perdidit 66, unde ille perterrefactus aufugit. Proinde Ephraim, sive crescentem in vitiositate humiliat Dominus graviter impositus, ac manu sua fortiter ipsum premit. Judam vero consistentem non gravat, ut qui sese sua sponte per penitentiam afflicet, subindicans juxta quod extemplo mollia afflicto, æternum gloriæ pondus operetur.

Fortis erit in ipso Jacob. Rationem reddit, cujus rei gratia in præsentia parcat Judæ, Robur, iniquiens, in ipso faciet virtus divi Jacob, quam æmulatus est. Adumbrat autem et obscure monstrat justitiam Ezechizæ : illius enim lacrymis et virtute inspectis, Deus Sennacherim ab Jerusalem re infecta dispulit. Jacob sonat etiam Dominum non singentem propter suam probitatem. Nec enim inventus est dolus in ore ejus, cujus typum gessit, Christi. Significat etiam habitantem domum, quæ est domus Dei viventis, vel domum tabernaculi non manu factam, quam ex nobis assumpsit, quam hodieque immora'ur. Ille igitur inter Judæos fortis robustusque fuit, qui etiamsi crucifixus est ex imbecillitate, vivens tamen per potentiam Dei, injuriosos hostes suos ultus est, ac post resurrectionem suam rependit eis vicem. Hanc ad rationem omnis Jacob, hoc est affectuum suorum supplantator et suppressor, robustus erit in Juda, id est, per confessionem. Qui enim didicerit supplantare passiones, ille vere confitetur, non revertens ad proprium vomitum.

Vers. 12. Seminate vobis ad justitiam. Duplex est adhortationis ratio. Adhortatur enim aliquis ad bonum, vel supplicia indicans inobedientium, vel coronas et præmia recte agentium. Et hic igitur Deus ostendit, quæcunque mala non obtemperantes ipsi apprehendent. Virtutem quoque Juda ob oculos posuit, cujus causa venia donatus est. Posthac cæteros admonet dicens : **Seminate vobisipsis** : non **96** enim Deum juvabitis, sed vosipsos. Justitiam autem verum Dei cultum appellat. Justum est enim **D** Creatori et Auctori cultum tribuere, et non idolis. Vel universam virtutem intelligit, quæ justitia nominatur, eo quod virtutes operans juste judicat, rationi subdens affectus irrationalitatis, nec quod pejus est potiori præferens, id quod pravi et injusti est judicis.

Vindemiam facite ad fructum vitæ. Seminantes, injustitiam, et injuria Deum afficientes, cultum ejus idolis deferendo, ac natura (92) injustum,

(91) Adde particulam δὲ quæ precedens μὲν postulata.

(92) Græca sic habent : *ac natura justum (injuria scilicet afficientes) vitium virtuti anteponendo.*

per vitiositatem suam virtuti antepouendo, illi ad mortem vindemiam fecerunt ab hostibus occisi. Vobis autem, qui sementem fecistis ad justitiam conferentem (est autem semen bona omnino cogitatio quæ in opus exit), vobis, inquam, messis in fructum vitæ proveniet. Effugietis enim hostium enses, et vivetis: fruemini hac vita præcedenter, deinceps vero et consequenter futura cælesti. Præterea sensibilem et externis bonis gaudentem, veluti carnalibus adhuc, etiam promittit.

Accendite vobis lumen cognitionis. Hoc est, Agnoscite Deum, deficientes ab idolis.

Inquirete Dominum interea usque dum veniant fructus justitiæ vobis. Monstrat ipsis rationem, per quam semineant et illuminentur. At qualis ille modus? Dominum, inquit, inquirere, quærere autem citra intermissionem, donec justitiam perfecteritis, et fructus ejus, hoc est, reliquas virtutes et lumen cognitionis. Vel: *Quærite*, pro, Precamini Dominum, usquequo permotus inflexusque vobis sese reddat. Quod si justitiam operabimini, propterea ne confidite: citra namque Dei opem ipsa non potest eripere vos. Ipsum igitur inquirete, rogantes, ut vos ab iis quæ metuitis, periculis liberet. Haud ais dissimilia David ait: *Oculi nostri ad Deum nostrum, tantisper dum miseretur nostri*⁹⁹. Sin Christus est justitia, juxta divum Apostolum, videtur hic locus adhortari legis doctores: Seminate in cordibus auscultantium semina ad Christum, vere justitiam, ducentia. Hoc enim est vobisipsis seminare. Discipulorum namque profectus ad præceptorem quoque pertinet. Ac colligite, veluti in vindemia, litteram, non ut in ea stetis, sed ut illum inde decerpatis, qui dixit: *Ego sum vita*¹⁰⁰. Infert ergo: Accendite, inquit, vobis lumen cognitionis, qui legi assidetis, futurorum honorum umbram habenti: lumen cognitionis Christi vobis accendite. Quin aliquis sibi lumen incendit, sibi que præluet, dum ad nos accedit. Quoniam autem David ait: *Accedite ad ipsum et illustramini*¹⁰¹: **97** non injuria nobisipsis lucem præbere, et faciem accendere jubemur. Quærite qui in lege agitis, Dominum, nam ipse dabit vobis fructus justitiæ. Siquidem ex operibus legis non habebitis justitiam, sive justificationem: justificabimini autem ex fide in Christum Jesum. Jam si seminans in carnem, ex carne corruptionem metel: seminans autem in spiritum, ex spiritu vitam æternam colliget¹⁰²: demus operam, neque in carnem seminare, neque in spiritualia sic festinemus semen spargere, ut spectemur inde hominibus: non enim nobisipsis illa seminamus, sed volucris cæli, quibus non celata semina sunt exposita. Ve-

Α καιον, διὰ τοῦ τὴν κακίαν προτιμῆσαι τῆς ἀρετῆς· ἐκείνοι εἰς θάνατον ἐτρέψθησαν, ἀποκτανθέντες ὑπὸ τῶν πολεμίων. Ὑμῖν δὲ τοῖς σπείρασι τὰ εἰς δικαιοσύνην φέροντα (σπέρμα δὲ πάντως ὁ ἀγαθὸς λογισμὸς, δὲ εἰς τὴν πράξιν φέρει)· ὑμῖν οὖν ὁ τρυγητὸς, εἰς καρπὸν ζωῆς ἀποθίσεται (93). Ἐκφεύξεθε γὰρ τὸ τῶν πολεμίων ξίφος, καὶ ζήτεσθε· ταύτην δὲ τὴν ζωὴν προηγουμένως, καὶ ἐπομένως τὴν μέλλουσαν. Τὴν δὲ αἰσθητὴν ζωὴν, ὡς σαρκίνοις, ὑπισχνείται αὐτοῖς.

Φωτίσατε ἑαυτοῖς φῶς γνώσεως. Τουτέστιν, Ἐπίγνωτε τὸν Θεόν, ἀποστάντες τῶν εἰδώλων.

Ζητήσατε τὸν Κύριον ἕως τοῦ ἔλθειν γενήματα δικαιοσύνης ὑμῖν. Δείκνυσιν αὐτοῖς τρόπον, δι' οὗ σπερούσι καὶ φωτισθήσονται. Ποῖος δὲ οὗτος; **B** Τὸ τὸν Κύριον ἐπιζητεῖν· ζητεῖν δὲ δεῖ, ἕως οὗ καταρθώσῃτε τὴν δικαιοσύνην, καὶ τὰ γενήματα αὐτῆς, τουτέστι, τὰς λοιπὰς ἀρετὰς καὶ τὸ φῶς τῆς γνώσεως. Ἢ τὸ, *Ζητήσατε*, ἀντὶ τοῦ, Ἀεθήθητε τοῦ Κυρίου, ἕως οὗ ἐπικαμφθεῖς, ὑμῖν ἀποδώ (94). Εἰ γὰρ δικαιοσύνην ἐργάσεσθε, ἀλλὰ μὴ ταύτην θαρσέετε· ἄνευ γὰρ βοηθείας, αὕτη οὐκ ἰσχύει ἐξελεσθαι. Αὐτὸν οὖν ζητήσατε, δεόμενοι αὐτοῦ, *ἵνα βύσσηται τῶν ἐπιζομένων δευνῶν.* Ὅμοια Δαβὶδ λέγει· *Οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν ἡμῶν, ἕως οὗ οὐκ ἐκτελεσθῶσιν ἡμᾶς.* Εἰ ὁ Χριστὸς ἐστὶ δικαιοσύνη, κατὰ τὴν Ἀπόστολον, ἔοικεν ὁ λόγος, τοῖς νομοδιδασκάλοις παραινέειν· *Σπείρατε ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ἀκρατῶν τὰ φέροντα εἰς τὴν ὄντως δικαιοσύνην τὸν Χριστόν.* Τοῦτο δὲ ἑαυτοῖς ἐστὶ σπείρειν· ἢ γὰρ τῶν μαθητῶν ὠφέλειά, εἰς τὸν διδάσκαλον περιήκει. Καὶ τρυγήσατε τὸ γράμμα, οὐχ ἵνα στήτε ἐν αὐτῷ, ἀλλ' ἵνα καρπώσησθε τὸν εἰπόντα· *Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ.* Ἐπάγει οὖν· *Φωτίσατε ἑαυτοῖς φῶς γνώσεως, οἱ τῷ νόμῳ προσκαθήμενοι, τῷ σικῶν ἔχοντι τῶν μελλόντων αγαθῶν· τὸ φῶς τῆς γνώσεως τοῦ Χριστοῦ φωτίσατε ἑαυτοῖς.* Αὐτὸς δὲ τις ἑαυτῷ φωτίζει τὸ φῶς. Εἰ (95) γὰρ τὸ προσελθεῖν ἐφ' ἡμῖν, λέγει δὲ Δαβὶδ· *Προσέλθετε [πρὸς] αὐτὸν καὶ φωτισθήτε·* εἰκότως ἑαυτοῦ· φωτίζειν κελευόμεθα. *Ζητήσατε ἐν τῷ νόμῳ τὸν Κύριον· αὐτὸς γὰρ δώσει ὑμῖν τὰ γενήματα τῆς δικαιοσύνης.* Ἐκ μὲν γὰρ τῶν ἔργων τοῦ νόμου, οὐχ ἔχετε δικαιοσύνην, ἥτοι δικαίωσιν· δικαίωθήσεθε δὲ ἐκ τῆς πίστεως, τῆς εἰς Χριστὸν Ἰησοῦν. Εἰ δὲ καὶ **D** ὁ μὲν σπείρων εἰς τὴν σάρκα, ἐκ τῆς σαρκὸς θερίσει φθοράν· ὁ δὲ σπείρων εἰς τὸ πνεῦμα, ἐκ τοῦ πνεύματος ζωὴν αἰώνιον τρυγήσει· σπούδάσωμεν μῆτε εἰς τὴν σάρκα σπείρειν, μῆτε εἰς τὰ πνευματικὰ σπούσωμεν σπείρειν ταῦτα, πρὸς τὸ θεαθῆναι τοῖς ἀνθρώποις. Οὐχ ἑαυτοῖς γὰρ οὕτω σπείρομεν, ἀλλὰ τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ. Τὰ γὰρ μὴ κρυπτόμενα σπέρματα τούτοις ἔκκειται. Ὅταν δὲ διὰ τῆς πρα-

⁹⁹ Psal. cxxii, 2. ¹⁰⁰ Joan. xi, 25. ¹⁰¹ Psal. xxxiii, 6. ¹⁰² Galat. vi, 8.

Variæ lectiones et notæ.

(93) Ἐπιθίσεται, Cod. Bau.

(94) Ἔως οὗ ἐπικαμφθεῖς τοὺς τῆς δικαιοσύνης καρποὺς ὑμῖν ἀποδώ, quoad inflexus, justitiæ fructus vobis reddat, Cod. Ven.

(95) Hæc ita sonant: Si enim accedere in nostram potestate est dicimus David: Accedite ad ipsum et illuminamini, merito etc.

κεικῆς σπειρωμεν, τότε τὸ φῶς τῆς γνώσεως καὶ τῆς Α θεωρίας ἐπιστρέψει ἡμῖν.

Ἰνα εἰ παρεσωπῆσατε ἀσεβείαν, καὶ τὰς ἀδικίας αὐτῶν ἐτρογγύσατε; "Ἐδει, φησὶν, ὁμοῦ ἡτρεθηκότας, τοῖς τῆς μετανοίας χρῆσασθαι φαρμάκοις, καὶ μὴ περισιωπῆσαι, ἀλλ' ἐξομολογησασθαι. Νῦν δὲ τοῦτο μὴ ποιήσαντες, ἐτρογγύσατε τὰς ἀδικίας τῆς ἀσεβείας, ὅπερ αὐτῶν τὰς ἀξίας ποινὰς ἀποτίσαντες. Τίνας (96) δὲ εἰσὶν αἱ ἀδικίαι τῆς ἀσεβείας, διαφόρως εἴρηται· ἢ τε γὰρ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἢ πρὸς τὸν πλησίον. Ἀρμόζει δὲ ταῦτα καὶ παντὶ ἱερεῖ καὶ διδασκάλῳ καὶ ἄρχοντι. Οὐ γὰρ δεῖ παρασιωπῆν, ἀσεβοῦντων ἀδελφῶν. "Ὁ τε γὰρ νόμος ἔλεγεν· Ἐλέγξεις (97) τὸν ἀδελφόν σου, καὶ οὐ λήψῃ ἐκ' αὐτῷ ἁμαρτιῶν· καὶ ὁ Παῦλος τὸν ἁμαρτάνοντα ἐνώπιον πάντων κελεύει ἐλέγχειν, ἵνα καὶ οἱ λοιποὶ φόβον ἔχωσιν· ὡς εἴ γε σιγήσει ὁ λαλεῖν ὀφειλῶν, καὶ αὐτὸς τρογγύ τούτους καρπούς τῆς ἀδικίας, οὐ μόνον ἦν ἐκεῖνος ἀδικεῖ ὁ ἁμαρτάνων, ἀλλὰ καὶ ἦν αὐτὸς τὸν ἁμαρτάνοντα ἀδικεῖ, μὴ ἐκκόπτων αὐτοῦ τὴν πρὸς τὸ κακὸν (98) ὁρμῆν.

Ἐφάγετε καρπὸν ψευδοῦ, οὗ ἡλιθίους ἐν τοῖς ἔρασι σου, ἐν πληθεί διονάμωός σου. Καὶ ἐξαφανισθήσεται (99) ἀπώλεια ἐν τῷ λαῷ σου, καὶ πάντα τὰ περιτετειχισμένα (1) σου οἰχθήσεται. Τὴν μάταιαν ἐπιβίβη λέγει καρπὸν ψευδοῦ. Σὺ μὲν, φησὶν, ἡλιθίους ἐπὶ πολυπληθείᾳ λαοῦ καὶ ἐπὶ ἔρασι· τὸ δὲ εἰς τοὐναντίον ἐκθίσεται. "Ὁ τε γὰρ λαὸς, ὁ πολεμιστῆς, οὐν τοῖς ἔρασι ἀπολείται· αἱ πόλεις δὲ αὐταὶ ἀφανισθήσονται, καὶ οὐδὲν ὠφελήσει ἢ ἀπὸ τῶν τευχῶν ἀσφάλεια. Ταῦτα καὶ πρὸς πάντα ἔρχοντα λέγεται, οὐ μόνον ἀσφάλειαν ἐαυτῷ περιποιεῖσθαι δι' ἐπινοιών καὶ ἐφευρέσεων ἀνθρωπίνων. Καὶ οἱ Ἑβραῖοι δὲ δόντες ἀργύρια ἱκανὰ τοῖς τὸν τάφον τηροῦσι στρατιώταις, ἐκαρπώσαντο τὸ ψεύσασθαι, ὅτι οὐκ ἀνέστη ὁ Κύριος διὸ τῶν Ῥωμαίων ἐπειθόντων, ἐλίπσαντες ἐπὶ πληθεί λαοῦ καὶ ὄχυροτητι πόλεων, ἀπώλοντο. Ἡ δὲ ἀπώλεια ἐν μέσῳ αὐτῶν ἦν· ἐστασίασαν γάρ. Καὶ οὐ μόνον ὑπὸ τῶν ἔχθρῶν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἐπ' ἐαυτῶν ἐδαπανῶντο. Καὶ ὁ λιμὸς δὲ τὴν ἀπώλειαν ἐν μέσῳ αὐτῶν ἐποίησε· οὐ γὰρ μητέρας τέκνων ἐφείσαντο δι' αὐτόν. *meas perniciem* In medio ipsorum pariebat, adeo ut alioqui pignoribus.

Ὁς ἄρχων Σαλαμὰ ἐκ τοῦ οἴκου Ἰεροβόαλ (2), D ἐν ἡμέραις πολέμου, μητέρα ἐπὶ τέκνοις ἠδῶν-

⁹⁶ Levit. xix, 17. ⁹⁷ I Tim. v 20.

Variae lectiones et notæ

(96) *Quænam vero sint impietatis injustitiæ multifariam est dictum: nam et ea (innuitur) quæ spectat ad Deum, et quæ pertinet ad hominem.* Sic habent Græcæ verba.

(97) Ἐλεγμῶ ἐλέγξεις, *redarguitione redargues*, Cod. Ven.

(98) Sic Lonicerus, qui forte legit καλὸν, *bonum*, pro quo in utroque cod. Ven. et Bav. habetur κακὸν, *malum*, et recte quidem.

(99) Ἐξαφανισθήσεται, Cod. Bav., sed male, for-

tum si per fidei opera seminemus, tum lux cognitionis et contemplationis illucescet nobis.

VERS. 13. *Uiquid conticistis impietatem, et injustitias ejus messuistis?* Decibat vos impie agentes, pœnitentiæ pharmacis uti, nec reticere impia flagitia, sed constiteri. Nunc vero id non facientes, decerpistis injustitias impietatis, digna pro ipsis supplicia referentes. Atque hæc secundum quosdam impietas, bifariam intelligitur, vel erga Deum, vel homines, seu proximum. Quadrant autem hæc omni sacerdoti, doctori et principi adeoque magistratui. Non enim oportet silentio præterire delicta, si quando fratres impie agant. Lex enim præcepit: *Argue fratrem tuum, nec accipies vel admittes super ipso peccatum* ⁹⁶. Dein Paulus etiam peccantem coram omnibus reprehendi jubet, ut et reliqui sic in trepidationem conjiciantur ⁹⁷. Quocirca si taceat cujus loqui interest, ipse etiam demittit fructus injustitiæ, non ejus tantummodo qui peccans ille injustus est, verum et ejus quia ipse erga peccantem injurius est, non excidens ejus ad bonum impetum.

VERS. 13, 14. *Comedistis fructum mendacem, quoniam sperasti in curribus tuis, in multitudine potentiae tuæ. Exsurgetque perniciēs in populo tuo, et omnia munimenta tua peribunt.* Vanam spem fructum mendacem appellat. Tu, inquit, sperasti in ingenti populi tui copia et in curribus: at vero diversum eveniet. Populus enim bellicosus una cum curribus interibit, et ipsæ civitates diruentur, neque quidquam proderit murorum firmitudo et munitio. Hæc ad quemvis etiam principem dicuntur, qui arbitratur sibi munitionem et securitatem parare humanis cum consiliis tum inventis. Hebræi quoque, cum abunde argenti dedissent militibus, qui sepulcrum Christi custodiebant, mendacium decerpserunt, dicentibus illis, quod non resurrexisset: propterea, Romanis advenientibus, fiduciam ponentes in multitudine populi et munitione urbis, perierunt. **98** *Interitus autem ille in medio ipsorum erat: seditionem enim inter sese suscitaverunt, nec ab externis hostibus tantum, verum et a seipsis absumentur.* Præterea fame matres quidem suis parcerent charissimis

VERS. 14, 15. *Tanquam princeps Salama ex domo Hieroboal, matrem cum liberis in terram*

tasse pro εξαφανισθήσεται, vel εξαφανισθήσεται. nisi forte legere quis malit εξαφανισθήσεται ἀπώλεια, *delebitur ad internecionem, scilicet civitas, vel civitatis potentia.*

(1) Scribendum vel περιτετειχίσματα, vel περιτετειχισμένα, ut considerantii patebit.

(2) Ἰεροβόαλ, *Hierobaal*. Lonicerus autem legisse videtur Ἰεροβόαλ, ut ex ipsius interpretatione conjicere est.

præcipitarunt, sic faciam vobis, domus Israel, a facie militiarum vestrarum. Cum idolorum cultui, vero Deo relicto, Israelitæ olim se dedidissent, immisit super eos Deus Madianæorum principes, Oreb, Zeb, Zebæe et Salmanan⁷⁵. Is igitur Salmanan, quem hic Salama vates appellat, in tantum crudelis erat et serox, ut matres una cum pueris suis infantibus solo illideret, et in terram præcipientes daret, ac eum in modum miserabilissimæ morti traderet: hoc autem faciebat mulieribus ex domo Hieroboal, hoc est, Gedeonis, sive Hebræis uxoribus. Nam domum Gedeonis, universam Hebraicam cognationem dicit. Hanc igitur ad formulam *vobiscum agam, o domus Israel*, tradamque vos hostibus propter peccata vestra, qui infantes una cum matribus miserabiliter perdent. Hieroboal autem Gedeon vocatur, quod sacrum opus egerit, Baal idoli columnam auferendo, lucum pariter idolo dicatum una nocte exciudendo.

CAPUT XI.

VERB. 1. *Sub diluculum abjecti sunt.* Diluculo, inquit, abjecti sunt. Quando, inquit, expectarunt Assyriorum auxilium, ut ipsis appareret instar diluculi, in nocte hæsitacionis constitutis, et in angustia belli, tunc abjecti sunt Babylonem captivi. Vel quia celeriter ac brevi post tempore perniciem sustinebunt: diluculum enim non perinde longum tempus continet: sol enim ortu suo insequens, diem facit. Ad hæc Deus, usquedum tolerans est mali, dormire dicitur: ubi vero cœperit se ulcisci, tum exurgere videtur. Dicit igitur, quoniam Alio tempore dormitabam, veluti in nocte, non videns eos: nunc vero tanquam diluculo facta, expergesco, ac in posterum rejiciam eos.

Abjectus est rex Israel. Abjectus est quidem, quatenus translatus est Babylonem rex Israel. Abjectus est etiam, quatenus cessavit deinceps regnum Samariæ, ut sæpe recitatum est. Rejetti sunt etiam tenebras eligentes Hebræi, quando evangelici verbi lumen apparuit. Quod si per diluculum accipiamus Præcursorem, divum Joannem Baptistam, qui advenientem solem Christum nuntiabat, abjecti sunt tum, quando eis 99 diceret: *Genimina viperarum, ne incipialis dicere in cordibus vestris: Patrem habemus Abraham⁷⁶*; et: *Omnis arbor non faciens fructum bonum, excinditur, et in ignem projicitur⁷⁷*. Cur vero hoc passi sunt? Quoniam abjecerunt ipsi Christum, regem Israelis. Sic quæ in nobis Deum ad iracundiam provocant, diliguntur quidem a nobis tantisper, dum noctem et sensus vacuitatem habuerimus. Ubi vero audito dicente: *Expergescere qui dormis, et surge ex mortuis⁷⁸*, et Christo illucescente, extra noctem illam et insensibilitatem translati fuerimus, perveneri-

σαν· οὕτως ποιήσω ὑμῖν, οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ, ἀπὸ προσώπου κακίων ὑμῶν. Εἰδωλοατρῆσασί ποτε τοῖς Ἰσραηλίταις ἐπαφῆκεν ὁ Θεὸς τοὺς τῶν Μαδιναίων [ἢ Μαδινηαίων] ἀρχηγούς, Ὀρέθ καὶ Ζήθ καὶ Ζεβεὲ καὶ Σαλμανάν. Οὗτος οὖν ὁ Σαλμανάν, ὃν καὶ Σαλαμὰ καλεῖ ὁ Θεός, τοσοῦτον ἦν ὠμὸς, ὥστε τῷ ἐδάφει προσαρᾶσσειν καὶ προσκρούειν τὰς μητέρας μετὰ τῶν τέκνων, καὶ οὕτως οἰκτιρίσῃ θανάτῳ παραδιδόμει· τοῦτο δὲ ἐποιοεὶ ἐπὶ ταῖς γυναίξιν, ταῖς ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ Ἱεροβάαλ, τουτέστι, Ἱεδεῶν [ἢ Γεδ.], ἤγουν ταῖς Ἑβραίαις. Οἶκον γὰρ τοῦ Γεδεῶν, τὴν Ἑβραϊκὴν πᾶσαν συγγενεῖάν φησιν. Οὕτως οὖν καὶ νῦν ποιήσω ὑμῖν, οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ παραδώσω ὑμᾶς ἐχθροῖς διὰ τὰς ἀμαρτίας ὑμῶν, οἱ καὶ τὰ νῆπια σὺν ταῖς μητέραςιν οἰκτρῶς διαφθεροῦσι. Ἱεροβάαλ δὲ λέγεται ὁ Γεδεῶν, διὰ τὸ ἱερὸν ἔργον ποιῆσαι, καὶ τὴν τοῦ Βάαλ στήλην καθελεῖν, καὶ τὸ ἄλσος, τὸ ἀνατεθειμένον τῷ εἰδώλῳ, ἐκκόψαι ἐν μιᾷ νυκτί.

ΚΕΦΑΛ. ΙΑ΄.

Ὁρθρου ἀπερβρίφθησαν. Ὅτε προσεδόκησαν, φησὶ, τὴν τῶν Ἀσσυρίων βοήθειαν αὐτοῖς ἐπιφανῆναι ὡς ὄρθρον, ἐν νυκτί τῆς ἀπορίας καὶ στενωχρίας τοῦ πολέμου οὔσι, τότε ἀπερβρίφθησαν εἰς τὴν Βαβυλῶνα αἰχμάλωτοι. Ἡ δὲ ταχέως καὶ συντόμως τὴν πανωλεθρίαν ὑποστήσονται· καὶ ὁ ὄρθρος γὰρ βραχὺν καιρὸν κατέχει· εἴτα ἥλιος ἀνατέλλων τὴν ἡμέραν ποιεῖ (3). Ἀλλὰ καὶ ὁ Θεός, ἕως μὲν ἀνεξικακεῖ, ὑπνώτων λέγεται· δταν δὲ ἀρχεται ἐκδικήσεις ποιεῖν, τότε ἐξανίστασθαι δοκεῖ. Φησὶν οὖν, ὅτι Τὸν μὲν ἄλλον καιρὸν ὑπνωττον, οἷον ἐν νυκτί παρορῶν αὐτούς· νυκτὶ δὲ οἰνεῖ ὄρθρου φανέντος, διυπνίζομαι, καὶ λοιπὸν ἀποβρίψω αὐτούς.

Ἀπερβρίφη βασιλεὺς Ἰσραὴλ. Ἀπερβρίφη μὲν, καθὸ μετωκίσθη εἰς Βαβυλῶνα ὁ βασιλεὺς Ἰσραὴλ· ἀπερβρίφη δὲ καὶ, καθὸ ἐπαύθη τοῦ λοιποῦ ἢ ἐν Σαμαρείᾳ βασιλείᾳ, ὡς πολλάκις εἴρηται. Ἀπερβρίφησαν δὲ καὶ οἱ τὸ σκότος ἔλθμενοι Ἑβραῖοι, ὅτε τὸ φῶς τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου ἔφανεν. Εἰ δὲ καὶ ὄρθρος ὁ Πρόδρομος, ὡς μνησὼν τὸν ἥλιον, ἀπερβρίφησαν καὶ τότε, ὅτε ἔλεγεν αὐτοῖς· *Γεννήματι ἐχιδνῶν, μὴ ἀρξήσθε λέγειν ἐν ἑαυτοῖς· Πατέρα ἔχομεν τὸν Ἀβραάμ· καὶ, Πᾶν δένδρον μὴ ποιῶν καρπὸν καλόν, ἐκκόπτεται, καὶ εἰς κῆρ βάλλεται.* Διὰ τί δὲ τοῦτο ἔπαθον; Διότι ἀπερβρίφη αὐτοῖς ὁ Χριστός, ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ. Καὶ τὰ ἐν ἡμῖν δὲ παροργίζοντα τὸν Θεόν, στέργονται μὲν ἡμῖν μέχρις οὗ νύκτα καὶ ἀναισθησίαν ἔχομεν. Ἐπειδὴν δὲ ἀκούσαντες τοῦ λέγοντος· *Ἐγείραι, ὁ καθύδωρ, καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν, καὶ ἐπιφάσει σοι ὁ Χριστός·* ἔξω γενώμεθα τῆς νυκτὸς ἐκείνης καὶ ἀναισθησίας, καὶ εἰς συναίσθησιν ἐλθωμεν τῶν πραχθέντων, ὄρθρον δὲ δόξωμεν ἔχειν

⁷⁵ Judic. viii, 3, 6. ⁷⁶ Luc. iii 7. ⁷⁷ Ibid. 9. ⁷⁸ Ephes. v, 14.

Variæ lectiones et notæ.

(3) Ἡμέραν ποιεῖ. τότε ἐξανίστασθαι δοκεῖ, Cod. Bav. Cætera adjecimus ex Cod. Ven.

ἀρχὴν δηλαδὴ ἡμερινῆς καὶ φωτεινῆς καταστάσεως· Ἀ
τηνικαῦτα ἀποδίδεται ἡμῖν τὰ πρότερον ἀγαπώ-
μενα, καὶ αὐτὸς ὁ πρὶν βασιλεύειν ἐν ἡμῖν ἀρχὸν
τοῦ σκότους.

Διδὸν ἡγεῖται Ἰσραὴλ, καὶ ἐγὼ ἠγάπησα αὐτὸν,
καὶ ἐξ Αἰγύπτου μετεκάλισσα τὰ τέκνα αὐτοῦ·
καθὼς μετεκάλισσα αὐτοὺς, οὕτως ἀπώχοντο ἐκ
προσώπου μου. Ἐξ ἀνοίας, φησὶ, καὶ νηπιώδους
διανοίας ταύτην τὴν τιμωρίαν ὑπομενοῦσιν. Ἐγὼ
μὲν γὰρ αὐτοὺς ἐξ Αἰγύπτου μετεκάλισσα, καὶ τῆς
πικρᾶς ἐκείνης ἡλευθέρωσα δουλείας· αὐτοὶ δὲ,
ἀπώχοντο ἐκ προσώπου μου μὴ θελήσαντες ἔμοι
ἐμφανίζεσθαι, καὶ ἔμοι λειτουργεῖν, ἀλλὰ τοῖς εἰδώ-
λοις. Ἡ καὶ οὕτως τοῦτο νοήσεις. Ὅσπερ γὰρ τινος
ἀποροῦντος, τίνος ἕνεκα τοὺς οὕτω βδελυροὺς τὴν
ἀρχὴν ἐκάλισσε· φησὶν, οὐκ ἀπὸ τῶν πατέρων ἡμῶν
[ὄμ. ?]. Ὁ μὲν γὰρ Ἰακώβ, φησὶν, ὁ μετονομασθεὶς
Ἰσραὴλ, ἡγεῖται ἦν, τουτέστιν, ἀπλαστός, καὶ ἠγά-
πησα αὐτὸν ἐτι θύτα ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς. Τὸν
Ἰακώβ γὰρ, φησὶ, ἠγάπησα, τὸν δὲ Ἠσαὺ
ἐμίσησα. Διὰ τοῦτο καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ ἐξεδόμην
τῆς τῶν Αἰγυπτίων δουλείας. Αὐτοὶ δὲ, οἱ διὰ τοὺς
πατέρας τιμηθέντες, ἐφυγον ἀπ' ἐμοῦ, οὐ καθ' ἕνα
καὶ δύο, ἀλλὰ κατὰ πλήθη καὶ κατὰ φυλάς, ὥσπερ
καὶ ἐκάλισσα αὐτοὺς ἐξ Αἰγύπτου ἀθρόως. Καὶ αὐτὸς
δὲ ὁ Χριστὸς Ἰσραὴλ λεγόμενος (αὐτὸς γὰρ τὸν
Θεὸν ἐώρακεν· Οὐδεὶς γὰρ τὸν Πατέρα ἑώρακεν,
εἰ μὴ ὁ ὢν ἐκ τοῦ Θεοῦ), οὗτος τοῖνυν ἡγεῖται
ἐγένετο, καὶ ἐξ Αἰγύπτου ἐκάλισεν αὐτὸν ὁ Πατήρ,
τὸν ἀληθῶς ἀγαπητόν. Ἄλλ' οἱ τῶν Ἰουδαίων πα-
δες, καὶ τοῦ Χριστοῦ τέκνα λεγόμενοι, διὰ τὴν
συγγένειαν τῆς σαρκὸς, κατὰ τὸ, Ἰδοὺ ἐγὼ καὶ τὰ
παιδία, ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός, ὁσάκις παρ' αὐτοῦ
ἐκαλοῦντο, ἀπέφυγον. Δὲ εἰλεγε· Ποσάκις ἠθέλησα
ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, καὶ οὐκ ἠθέλη-
σατε! Ὅρα δὲ· ὅτε τις τῇ κακίᾳ νηπιάζει, τότε
ἀγαπᾷ αὐτὸν ὁ Θεός, καὶ Ἰσραὴλ αὐτὸν ποιεῖ,
δρῶντα Θεὸν καὶ γινώσκοντα (Εἰς γὰρ κακότεχνον
ψυχὴν οὐκ εἰσελεύσεται σοφία), καὶ ἐκ τῆς
Αἰγύπτου μετακαλεῖται τῆς πολυπλανοῦς γνώσεως
τοῦ αἰώνου τούτου, τῆς μαρναθείσης. Πλὴν χρὴ
νῆφειν, μήπως μετὰ τὸ κληθῆναι ὑπὸ Θεοῦ εἰς τὴν
ἐπίγνωσιν τοῦ Ἰοῦ αὐτοῦ, τὰ τέκνα ἡμῶν, τουτέστιν,
οἱ ἀνθρώπινοι λογισμοί, οὗς γεννώμεν ἡμεῖς, ἀπο-
πέσωσι τοῦ Θεοῦ. Λογισμοὶ γὰρ θνητῶν δεῖλοι, καὶ
ἐπισημαῖς αἱ ἐπίνοιαι αὐτῶν. Διὸ καὶ Παῦλος
εἶπεν· Εἰ δὲ τις δοκεῖ εἰδέναι τι, φρενακατᾶ
δαυτὸν, καὶ τετύφωται, μηδὲν ἐπιστάμενος. Ἡ
γὰρ γνώσις φουσιῶ.

Αὐτοὶ τοῖς Βααλεῖμ ἔθνον, καὶ γλυπτοῖς ἔθυ-
μιων. Βααλεῖμ, ὡς πολλὰκις εἴρηται, τὰ τοῦ Βάαλ
εἰδωλα ὀνομάζει· γλυπτὰ δὲ, τὰ τῶν ἑτέρων
θεῶν. Ἐνδείκνυται δὲ τὴν ἀγνωμοσύνην αὐτῶν, ὅτι
αὐτὸν ἀφέντες, λυτρωσάμενον αὐτοὺς ἐξ Αἰγύπτου,
αὐτοῦ τοιοῦτοις ἐλάτρευον. Καὶ τὴν οικείαν δὲ χρῆ-
στικῆτα διὰ τῶν ἐξῆς ἐκφαίνει.

⁷⁵ Malach. 1, 1. ⁷⁶ Joan. 1, 18. ⁷⁷ Hebr. 11, 13.

musque ad perceptionem eorum quæ egimus, di-
luculumque nacti esse videbimur, imperium vide-
licet diurnæ, adæque lucidæ constitutionis, tunc
abjiciuntur a nobis antes difecta, et ipse qui prius
in nobis regnabat, princeps tenebrarum.

VERS. 1, 2. *Quia infans est Israel, et ego dilexi
eum, et ex Ægypto accersivi filios ejus. Quemad-
modum advocavi filios ejus, sic abierunt ex facie
mea.* Proque dementia et infantili cogitatione sua
hoc supplicium sufferent. Ego quidem ex Ægypto-
ipsos accersivi, et ex amara illa servitute liberavi·
ipsi autem recesserunt a me, nolentes ostendere se
mihi, ac servire mihi, sed idolis. Vel in hunc
etiam modum hoc intelligere poteris. Perinde nam-
que ac quopiam ambigente, cujus rei gratia adeo
exsecrabiles vocaverit primum, respondet, Propter
patres. Nam Jacob cognomento Israel infans erat,
hoc est, simplex et non fucatus, non fictus, quem
dilexi adhuc in alvo matris suæ existentem. *Jacob
enim, dicit Dominus, dilexi, Esau odio persecutus
sum* ⁷⁵. Eam ob causam filios ejus eripui ex Ægy-
ptiorum servitute, ipsi vero patrum et majorum-
suorum nomine honorati, fugerunt a me, non sin-
guli vel bini, verum secundum copias et juxta tri-
bus, itidem ut vocavi eos ex Ægypto uno agmine.
Christus ipse Israel etiam dicitur, ut qui Denm-
ipse viderit: *Nemo enim Patrem vidit, nisi qui ex
Deo est* ⁷⁶. Ille igitur infans fuit, et hunc ex Ægy-
pto vocavit Deus Pater, vere dilectam suum.
Præterea Judæorum filii, Christi etiam pueri dicti
propter cognationem carnis, secundum illud: *Ecce
ego et pueri mei, quos mihi dedit Deus* ⁷⁷: quoties
ab ipso vocabantur aufugerunt. Unde dixit: *Quoties
volui congregare liberos tuos, et nolistis* ⁷⁸? *Observa-
autem: quando quispiam malignitate infans est,
tum dilligit eum Deus, Israelcem ex ipso faciens.
Deum et cernentem et cognoscentem. Siquidem im-
maleficam animam non ingreditur sapientia* ⁷⁹.
Porro ex Ægypto advocatur peccator, hoc est ex-
multum errante scientia, marcescenteque cognitione
 sæculi hujus. Proinde nos sobrios esse oportet, ne
quando simul ac vocati **100** sumus a Deo, ad
cognitionem Filii ejus, liberi nostri, id est cogi-
tationes humanæ quas nos generamus, et consilia
a Deo excidant. Nam cogitatio mortalium misera
res est, impenseque fragiles et fallaces sunt con-
sultationes ipsorum. Hinc et Paulus ait: *Si vero-
quispiam videtur novisse aliquid, seipsum sedu-
cit, excæcatusque est, nihil sciens. Scientia enim
inflat* ⁸⁰.

*Ipsi Baaleim immolabant, et sculpilibus suffitam
faciebant.* Baaleim, ut sæpe dictum est, Baal ipsius
idola nominat: sculpilia vero, cæterorum deorum.
Indicat autem dementia ipsorum, quod, relicto
eo, qui ex Ægypto ipsos redemisset, hujus-
modi servirent idolis. Ac propriam suam bo-
nitatem et benignitatem per sequentia in apricum
statuit.

⁷⁸ Matth. xxiii, 37. ⁷⁹ Sap. 1, 4. ⁸⁰ I Cor. vii, 4.

VERS. 3. *Ego in pedes erexi Ephraim, recepi eum super brachium meam.* Tantam ego benignitatem eis ostendi, ut factus sim ipsis veluti nutrix. Et quemadmodum illa, parvulum aliquem infantem in manus acceptura, pedes ejus colligit, (4) vel eum primum veluti in pedes erigit, sicque eum sublevari: non dissimilem ad rationem ego feci, ac veluti pedes illorum colligens, vel apte dirigens, assumpsi super dextram meam. Inde juxta obscure hoc indicat, perinde quasi dicat: Non reliqui vagari citra ordinem citrave legislationem, sed collegi palantes ipsos, legem ipsis ferendo, et brachium meum, hoc est, robor meum. ipsis pro auxilio in bellis exhibendo, quod imbecillitatem eorum bajufaret. Inferigitur:

Et non cognoverunt, quod sanem eos in corruptione hominum. Non cognoverunt, inquit, quod cæteras gentes perdens et vastans ego, ipsos sanarem, adeoque eis parcerem et commodarem. Etenim Ægyptios et Palæstinam inhabitantes exterminavi. Colligebat etiam pedes Dominus sesentantium, eosque veluti in pedes statuebat, sapienter respondens, tentabatque eos assumere super brachium suum, ipsisque demonstrare potentiam operum divinitatis suæ, quando dissolutum seu paralyticum curavit, quando cæco visum restituit, quando alia simpliciter signa et prodigia exhibuit. Verum ipsi non agnoverunt, quod medicus ipsorum demissus esset, qui perditos sanaret. *Non enim egent medico bene valentes* 65. Præterea quosdam in vitiiis propere currentes, colligit pedibus, et in pedes rite erigit, docens reflectere cursum ad brachium suum, hoc est opera suæ, imitarique ejus politiam et administrationem. Brachium enim fortitudinis in operante vita symbolum est. At enim plerique non agnoscunt, quod in perditione humanarum cogitationum et voluntatum sanet eos, hoc est animas: id quod et alibi dicit: *Feriam pejus, et sanabo melius* 66.

101 VERS. 4. *Extendi eos vinculis dilectionis meæ.* Ligaturus alicujus manus, extendit eas ut vincire queat. Idem hoc in loco dicit, *Extendi eos*, pro eo quod est, *Paravi eos*, idoneosque feci, ut ligarentur dilectione mea (5). Hoc autem veluti de vite æque ait, atque David: *Extendi palmites ejus usque ad mare et ad flumina adnata ejus* 67. (6) Eos item, qui manuum ariditate laborabant, et paralyticos, succidentemque mulierem, et claudos extendit Dominus, suam per charitatem cum eorum infirmitates abigendo, tum morbos ferendo. In vinculis quoque, quibus constringebatur, cum osuum in nos amorem ad Caipham duceretur, ex-

65 Luc. v, 31. 66 Jerem. ii, 2. 67 Psal. lxxix, 12.

Variæ lectiones et notæ.

(4) Verba: *Vel eum primum veluti in pedes erigit* desunt in Græc. interpr.

(5) *Vel: Amplificavi eos et multos. atque claros effecti, propterea quod amore erga eos devinctus eram.*

Και ἐγὼ συνεπόδισα τὸν Ἐφραϊμ, ἀνέλαβον αὐτὸν ἐπὶ τὸν βραχίονά μου. Τοσαύτην ἀγαθότητα περὶ αὐτοὺς ἐνεδειξάμην, ὥστε ἐγενίμην αὐτοῖς ὡς τροφὸς, καὶ ὡσπερ ἐκεῖνη μέλλουσα μικρὸν τι βρέφος εἰς χεῖρας ἀναλαβεῖν, συνάγει τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ οὕτως ἀναλαμβάνει αὐτό. οὕτω καὶ ἐγὼ ἐποίησα, καὶ οἶονα συμποδίσας αὐτοὺς, ὃ ἔστι, τοὺς πόδας συναγαγὼν, ἀνέλαβον ἐπὶ τὴν δεξιάν μου. Ἐκ τούτων δὲ τούτο αἰνίττεται, ὅτι οὐ κατέλειψα κινεῖσθαι αὐτοὺς ἄτακτα καὶ ἀνομοθέτητα· ἀλλὰ συνήγαγον τὰς κινήσεις αὐτῶν, νόμον δούς αὐτοῖς, καὶ βραχίονά μου, τούτέστι, τὴν ἰσχύν μου παρασχόμενος αὐτοῖς σύμμαχον ἐν πολέμοις, τὴν ἀσθένειαν αὐτῶν ἀναβαστάζοντα. Ἐπιφέρει οὖν·

B *Καὶ οὐκ ἔγνωσαν, ὅτι ἐγώ αὐτοὺς ἐν διαφθορᾷ ἀνθρώπων.* Οὐκ ἔγνωσαν, φησὶν, ὅτι ἔστρα ἐθνη διαφθεῖρων καὶ ἐξολοθρευῶν, αὐτοὺς ἰώμην καὶ ὠφέλουν. Καὶ γὰρ τοὺς Αἰγυπτίους καὶ τοὺς Παλαιστίνην οἰκοῦντας ἐξολόθρευσα. Συνεπόδισε καὶ ὁ Κύριος τοὺς πειράζοντας αὐτὸν ἐν λόγοις, σφῶς ὑποκρινόμενος, καὶ ἐπειράτο ἀναλαβεῖν αὐτοὺς ἐπὶ τὸν βραχίονα αὐτοῦ, καὶ δεῖξαι αὐτοῖς τὴν δυνάμιν τῶν ἔργων τῆς θεότητος αὐτοῦ, ὅτε τὸν παράλυτον ἀνῶρθωσεν, ὅτε τὸν τυφλὸν ὠμάτωσεν, ὅτε τὰλλα ἀπλῶς ἐποῖει σημεῖα καὶ τέρατα. Ἄλλ' ἐκείνοι οὐκ ἔγνωσαν, ὅτι ἱατρὸς αὐτῶν ἀπεστάλη, τοὺς διεφθαρμένους ἰώμενος. Οὐ γὰρ ἔχουσι χεῖρας ἱατρῶν οἱ ἰσχυροῦντας δέ τινας. ἐν τῇ κακίᾳ συμποδίζει, διδάσκων ἀναδραμεῖν ἐπὶ τὸν βραχίονα αὐτοῦ, τούτέστι, τὰ ἔργα αὐτοῦ, καὶ μιμήσασθαι τὴν αὐτοῦ πολιτείαν, ὡς ἐνεστιν. Ὁ βραχίων γὰρ, τῆς ἐν τῇ πρακτικῇ ἰσχύος σύμβολον. Ἄλλ' οἱ πολλοὶ οὐκ ἐπιγινώσκουσιν, ὅτι ἐν τῇ διαφθορᾷ τῶν ἀνθρωπίνων λογισμῶν καὶ θελημάτων ἴσται αὐτοὺς, τούτέστι, τὰς ψυχὰς, ὃ καὶ ἀλλαχθῆ λέγει· *Πατάξω τὸ χεῖρον, καὶ ἰάσομαι τὸ κρείσσον.*

Ἐξέτεινα αὐτοὺς ἐν δεσμοῖς ἀγαπήσεώς μου. Ὁ μέλλων δεῖσαι τινας χεῖρας, ἐκτείνει ταύτας εἰς τὸ δεῖσαι. Τούτο καὶ ἐνταῦθα λέγει, ὅτι Ἐξέτεινα αὐτοὺς, ἀντὶ τοῦ, Ἠτοίμασα αὐτοὺς, καὶ ἐπιτιθείους ἐποίησα πρὸς τὸ δεθῆναι τῇ ἐμῇ ἀγάπῃ. Ἡ, **D** ὅτι Ἐξήπλωσα αὐτοὺς, καὶ πολλοὺς καὶ ἐνδοξοὺς ἐποίησα, διότι ἐδεσμούμην τῇ πρὸς αὐτοὺς ἀγάπῃ. Τούτο δὲ εἶπεν ὡς ἐπὶ ἀμπέλου, ὡς καὶ Δαβὶδ φησιν· *Ἐξέτεινε τὰ κλήματα αὐτῆς ἕως θαλάσσης, καὶ ἕως ποταμῶν τὰς παραφύδας.* Ἐξέτεινε καὶ τοὺς ξηρόχειρας ὁ Κύριος, καὶ τοὺς παραλύτους, καὶ τὴν συγκύπτουσαν, καὶ τοὺς χωλοὺς, διὰ τὴν ἀγάπην αὐτοῦ, καὶ τὰς ἀσθενείας αἰρων, καὶ τὰς νόσους.

Hæc ex Cod. Bav. et Ven.

(6) Quæ sequuntur usque ad finem hujus in Oscam Commentarii desunt apud Lonicerum, adjecimusque ex Cod. Bav. et Ven.

βασιλέων. Ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς δεσμοῖς, οἷς ἐδέθη, ὅτε ἀπήγετο πρὸς Καίσαρα, διὰ τὴν ἡμετέραν ἀγάπην, ἐξέτισεν αὐτούς, δυνεχομένους, καὶ πεπεσμένους ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, ἐλευθερώσας τῆς τοιαύτης πνοῆς. Καὶ ὅταν οὖν δεθῆ τις ἢ ὑσώφ, ἢ πανίφ, λαμπάται ὑπὸ τοῦ Κυρίου, κατὰ τὸν Παροιμισθὴν, καὶ ἕκαστος αὐτῷ τοῦτο γίνεται ἐπὶ τὰ ἐμπροσθεν. ὅλος ἦν καὶ Παῦλος, εὐδοκῶν ἐν ἀσθενείαις, ἐν δίψῃσι, καὶ ἐν τοῖς δεσμοῖς, οἷς εἶχε, μὴ χωριζόμενος; τοῖς δὲ ἐμπροσθεν ἐπατεινόμενος.

Καὶ ἴσονται αὐτοῖς ὡς βασιλέων ἀνθρώπος ἐπὶ τὰς σιαγόνας αὐτοῦ, καὶ ἐπιβλέψομαι πρὸς αὐτὸν, καὶ θυήσομαι αὐτῷ. Ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι Ὡς παιδίον μικρὸν αὐτὸν ἀνέλαβον, καὶ ὅτι Ἐγὼ ἀπέλασα αὐτὸν, φησὶν, ὅτι διὰ τοῦτο καὶ παθεῖν οἱ πικρὰς πληγὰς ἐπιθήσω ἀλλὰ μετρίως παιδεύσω, φησὶ, σιαγόνας αὐτοῦ βασιλέων, ἵνα αὐτὸν ἐντρέψω ὡσπερ ἂν εἴ τις παῖδα ἡμαρτηκότα βαπίσει. Καὶ γὰρ καὶ [f. ei] ἐπιβλέψομαι (7) μόνον δριμύ πρὸς αὐτὸν, ἔρκει πρὸς τὸ κατισχύσαι αὐτοῦ, καὶ τὴν ἐν αὐτῷ κακίαν ἐξαφανίσαι. Τοιοῦτό ἐστι τὸ, Ἐν θλίψει μικρῆ ἢ παιδείᾳ σου ἡμῖν· καὶ, Παιδεύσον ἡμᾶς, ἀλλῆ ἐν κρίσει, καὶ μὴ ἐν θυμῷ. Εἰ δὲ αἱ σιαγόνες πρὸς τὸ τρέφεσθαι ἡμῖν συνεργούσιν, ὅρα πῶς ἐδράπτισεν εἰς αὐτάς τοῦς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὁ Κύριος, λιπὸν αὐτοῖς ἐπιπέμφας, πολιορκουμένοι; ὑπὸ Ῥωμαίων, ὥστε ἀρῆσαι αὐτῶν τὰς σιαγόνας. Ὁ γὰρ ἐξ ἀδυναθείας σερκὸς ἐκὼν σταυρωθεὶς, οὗτος ὅτε ἐπέδραψε πρὸς αὐτούς, τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἔδειξεν αὐτοῖς. Ραπίσκειται ἐπὶ τὰς σιαγόνας καὶ ὁ τῆ ἀτιμία περιπέπτων, ἵνα καθαιρεθῆ ἢ ἔπαρσις, ἣν ἔσχε τιμώμενος πρότερον· καὶ τότε ἐπιβλέπει ἐπ' αὐτὸν ὁ Θεός. Ἐπὶ τίνα γὰρ ἐπιβλέψω, ἢ ἐπὶ τὸν πρῶον καὶ ἡσυχον καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους; Τηνικαῦτα δὲ καὶ δύναται ἐν αὐτῷ ὁ Θεός. Ἐν τῇ ταπεινώσει γὰρ ἡμῶν, ἐμνήσθη ἡμῶν ὁ Κύριος καὶ ἐλυτρώσατο ἡμᾶς ἐκ τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν.

Κατέβη Ἐφραΐμ ἐν Αἰγύπτῳ, καὶ Ἀσσοὺρ βασιλεὺς αὐτοῦ, ὅτι οὐκ ἠθέλησεν ἐπιστρέψαι. Τοῦτο διχῆ νοήσεις· ἢ ὅτι εἰς Αἴγυπτον παραγενόμενος, τὴν ἐκεῖθεν συμμαχίαν ἐζητεῖ, ἀλλ' ὅμως οἱ Ἀσσύριοι ἐθασίλευσαν αὐτοῦ κατακρατήσαντες, καὶ κατατροπωσάμενοι αὐτὸν, κἂν τοῖς Αἰγυπτίοις ἐχρῆτο συμμαχίαις· ἢ, ὅτι εἰς Αἴγυπτον ἀπαχθήσεται ἀλχημῶτος, καὶ οἱ Ἀσσύριοι αὐτοῦ ἄρξουσιν, διότι οὐκ ἠθέλησε πρὸς μὲ ἐπιτρέψαι ἀπὸ τῶν εἰδώλων.

Καὶ ἠσθένησε βρομαίμ ἐν ταῖς πόλεσιν αὐτοῦ, καὶ κατέκλυσε ἐν ταῖς γῆσιν αὐτοῦ, καὶ φάγονται ἐκ τῶν διαβουλιῶν αὐτοῦ. Τουτέστιν, οὐδεὶς;

⁸⁸ Eccle. xi, 14. ⁸⁹ II Cor. xi, 59. ⁹⁰ Jerem. x, 24. ⁹¹ Isa. lxxvi, 2. ⁹² Psal. cxxxv, 23.

Variæ lectiones et notæ.

(7) Sic in CoJ. Scribendum tamen ἐπιβλέψαι, vel post αὐτὸν addendum καὶ τοῦτο, vel aliud hujusmodi, ut consideranti patebit.

A tendit eos, dum ab hoste tenerentur premerenturque, talibus eos angustiis liberando. Vel tum ergo, cum aut morbo quis, aut paupertate premitur, a Domino, teste Paroemiasta, diligitur⁸⁸; idque extensio ei est atque progressus in anteriora. Talis erat et Paulus, qui gloriabatur in infirmitatibus, in afflictionibus, quique vinculis quibus constringebatur, haud secreto quodam loco tenebatur, sed ad anteriora contendebat⁸⁹.

Et ero illis, quasi dans alapam homini super maxillam ejus, et respiciam ad eum, prevalens ei. Quoniam superius dixit, Parvum uti puerum eum excepi atque dilexi; propterea nunc ait, Haud acerbioribus eum verbis errantem afficiam, sed leviter corripiam, in genas ei alapam impingendo, perinde ac si quis errantem puerum alapa percuteret, quem vel torvis oculis aspicere sat est ad flectendum eum, emendandaque vitia quibus laboret. Huic simile est illud: In tribulatione parva correctio tua nobis; et: Corripe nos, verum in judicio, non in furore⁹⁰. Quoniam vero maxillæ adjumento nobis sunt ad alimentum sumendum, animadvertite, quem ad modum eis, qui in Judæa versabantur, alapam in maxillas impegerit Dominus, fame eos premeas, dum a Romanis obsiderentur; quo factum est, ut officio suo maxillæ ipsæ vacarent. Qui enim per carnis imbecillitatem sponte sua crucifixus est, hic, simul ac eos respexit, suam eis declaravit potestatem. Colaphis item caditur quicumque ignominia afficitur, ut ea deprimatur animi elatio, qua honore præditus antea efferebatur; eumque tum Deus respicit. Ad quem enim respiciam, ait, nisi ad humilem, mansuetum, serenitatemque meos sermones⁹¹? Tum etiam in eo prævalet idem Deus: In humilitate quippe nostre recordatus nostri Dominus est, nosque ab hostibus redemit⁹².

VERS. 5. *Habitavit Ephræm in Ægypto, et Assur ipse rex ejus, quia noluit converti.* **102** *Hoc bifariam accipe. Aut enim sensus est, eum in Ægyptum profectum, Ægyptiorum opem implorasse, nec ob id tamen effugere potuisse Assyriorum imperium, qui eum, licet Ægyptiorum ope ita fretum, debellarunt atque everterunt. Aut innuere vult eum in captivitatem abductum iri, proindeque fore, ut Assyriorum imperio pareat, propterea quod, ait, se ab idolis ad me recipere noluit.*

VERS. 6. *Et infirmatus est gladius in civitatibus ejus, et requievit in manibus illius, et comedent de cogitationibus suis. Nemo scilicet omnium inven-*

tus est in civitatibus, qui viribus polleret, et gladium adhibere posset; sed omnium manus relaxatæ sunt, bellicoque opere omni destiterunt. Quare necessitate compulsi, impii sui quisque consilii fructus comedunt, qui fructus sunt afflictiones atque calamitates. Hebræi quoque, qui Ægyptiorum cordis duritiem sectati sunt, cum in præceps fuerent, et divino e fastigio prolaberentur, vel regem habentes magnam Assyrium mentem, infirmati sunt, nec amplius Spiritus gladio, Dei videlicet verbo gaudent. Qui fiat enim, ut in eis reperitur Dei verbum, qui Verbum ipsum e medio sustulerunt? Propterea ipsorum manus omni destiterunt opere, quod placere Deo posset. Eos quippe non poenituit, nec ad Christum sese recipere, nec in nomine Domini Jesu per baptismum lavari voluerunt. Hæc item accidunt ei qui in Ægypti regionem descendit, ubi principatus tenebrarumque potestates dominantur. Is quippe neque gladium habet discretionis, quo gladio bonum a malo discernere queat, nec aliud quidquam agere potest, quo resistat iis qui ejus animam aggrediuntur; sed captivus in servitutem ducitur, vinculisque manibus pedibusque, omni prorsus agendi potestate destituitur.

Vers. 7. *Et populus ejus suspensus de incolatu suo.* Populus videlicet Ephraim procul a familiis suis abductus est in captivitatem. Is item, qui Christum interfecit, populus hac illac incertus fertur. Quidam autem locum hunc ita intelligunt, ut sensus sit: Adeo impie agit, inquit, populus Ephraim, sibi que propterea ipse in causa est, cur exterarum in regiones migrare cogatur, ut proxima, quasque capiti ejus imminens esse captivitas videatur.

Et Deus super honorata ejus irascetur, et non exaltabit eos. Regibus videlicet atque ducibus Deus succensabit, nec amplius regem Samariæ constituet, neque principes, nec ipsum, Ephraimum scilicet, extollet amplius, cum nullus in posterum sit ei rex futurus. In honoratis Hebraico populo erat templum, et quidquid in eo continebatur; quarum rerum causa iratus eis Dominus dixit: **103** *Ecce relinquetur domus vestra deserta* **, nec amplius offerri per ea populus ille poterit. Is item, qui in humiliores ex alto invehitur, qui continenter eis ingruit, bonis temporalibus elatus, quæ bona sunt mundanæ hujus peregrinationis, unaque cum ipsa dissolvuntur; is, inquam, qui ita sit affectus, iratum et ipse Deum comperit super ejus honorata, divitias nimirum et gloriam, vel uxorem etiam et filios; hisque Idcirco dejectus, non amplius extolletur. In alienos enim, ait, furor ejus invehitur; proptereaque in superbum, tanquam alieno a se animo, invehitur Deus, eique adversatur.

Vers. 6. *Quid tibi faciam Ephraim? Protegam te,*

** Luc. xiii, 35.

εὐρέθη ἐν ταῖς πόλεσιν ἀνὴρ δυνατὸς, καὶ βομφαίᾳ χρῆσθαι δυνάμενος· ἀλλὰ πάντων αἱ χεῖρες παρεθήσαν, καὶ ἐπαύσαντο τοῦ ἐνεργεῖν τι πολεμικῶν, καὶ ἀναγκαιῶς τὰς ἐπικαρτίας τῶν ἀσθεῶν αὐτῶν βουλευμάτων φάγονται, αἰτινές εἰσι κακώσεις καὶ θλίψεις. Καὶ οἱ τὴν σκληροκαρδίαν δὲ τῶν Αἰγυπτίων ζηλώσαντες Ἑβραῖοι, ἐν τῷ καταθῆναι καὶ ἀποπεσεῖν τοῦ ὕψους τοῦ θεοῦ, καὶ βασιλεῖα ἔχοντας τὸν νοῦν τῶν μέγαν τῶν Ἀσσυρίων, οὕτοι ἡσθένησαν. Καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς ἡ μάχιμα τοῦ Πνεύματος, ὃ ἐστὶ ῥῆμα Θεοῦ. Πῶς γὰρ ἐν αὐτοῖς ἔστι ῥῆμα Θεοῦ, οἷ γε ἀπλῶς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἰθανάτωσαν; Διὸ καὶ αἱ χεῖρες αὐτῶν ἔπαυσαν τοῦ ἐργάζεσθαι τι ἔργον θεάρεστον. Οὐκ ἠθέλησαν γὰρ μετανοήσαντες ἐπιστρέψαι, καὶ βαπτισθῆναι ἐπὶ τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Ταῦτα συμβαίνει καὶ παντὶ τῷ καταβαίνοντι εἰς τὴν γῆν Αἰγύπτου, ἐν ἣ ἄρχουσιν αἱ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι τοῦ σάτους. Οὕτε γὰρ βομφαίαν ἔχει ὁ τοιοῦτος τὴν τῆς διακρίσεως, δι' ἧς κρινεῖ τὸ χεῖρον ἀπὸ τοῦ κρείτερος, οὕτε δύναται ἡ δόξα ἐνεργῆσαι ἀντίπαλον τοῖς τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἐκπολεμοῦσιν, ἀλλ' ἀιχμάλωτος ἄγεται, δεδεδεμένος χεῖρας καὶ πόδας, καὶ πᾶσαν πρακτικὴν δύναμιν ἀφρημένος.

Καὶ ὁ λαὸς αὐτοῦ ἐπικρεμάμενος ἐκ τῆς παροικίας αὐτοῦ. Τοῦτέστι, τοῦ Ἑβραίου πόρρω τῆς οικίας ἀπεκρεμάσθη γῆς, αἰχμάλωτος γενόμενος. Καὶ ὁ Χριστοκτόνος δὲ ὡδε κάκιστε περιφέρεται. Ἐνόησαν δὲ τινες τοῦτο καὶ οὕτως. Τοσοῦτον γὰρ, φησὶν ἀσθεῖς ὁ λαὸς τοῦ Ἑβραίου καὶ ἐκ τούτου αἰτίας αὐτῶς ἐαυτῷ τοῦ μετοικισθῆναι γίνεται, ὥστε μονονοῦχι ἐπικρεμάσθαι δοκεῖν καὶ μετέωρος εἶναι πρὸς τὴν αἰχμάλωσιν.

Καὶ ὁ Θεὸς ἐπὶ τὰ τέμια αὐτοῦ θυμωθήσεται, καὶ οὐ μὴ ὑψώσῃ αὐτόν. Τοῦτέστι, ἐπὶ τοὺς βασιλεῖς καὶ ἡγουμένους, καὶ οὐκέτι ἀναστήσει βασιλεῖα ἐν Σαμαρείᾳ, ἢ ἄρχοντας, καὶ οὐ μὴ ὑψώσῃ αὐτὸν τὸν Ἑβραῖον δηλαδὴ, διὰ τὸ μὴ τοῦ λοιποῦ εἶναι ἐν αὐτοῖς βασιλεῖα. Τέμια τοῦ Ἑβραϊκοῦ λαοῦ ὁ ναὸς καὶ τὰ ἐν αὐτῷ, ἐφ' ᾧ ἠθυμώθη Κύριος ὁ εἰπὼν· Ἰδοὺ ἀφίεται ὁ οἶκος ὁμῶν ἐρημος, καὶ οὐ μὴ ὑψωθῆ ἔτι ἐπ' αὐτοῖς ὁ λαός. Καὶ ὁ τοῖς ταπεινότεροις δὲ ἀπὸ ὕψους ἐπιφερόμενος, καὶ αἰεὶ αὐτοῖς ἐπικρεμάμενος καὶ ἐπαιρόμενος ἐκ τῶν βιωτικῶν ἀγαθῶν, ἃ τῆς παροικίας εἰσι, τῆς ἐνταῦθα, συγκαταλυόμενα ταύτῃ· καὶ ὁ τοιοῦτος οὐκ εὐρίσκει τὸν Θεὸν θυμώμενον ἐπὶ τὰ τέμια αὐτοῦ, τὸν πλοῦτόν φημι, καὶ τὴν δόξαν, ἣ καὶ γυναῖκα καὶ τέκνα· καὶ καθελὼν αὐτὸν ἐπὶ τούτοις, οὐκέτι οὐ μὴ ὑψώσῃ αὐτόν. Ὁ γὰρ θυμὸς αὐτοῦ, φησὶν, ἄλλοτριῶς χρήσεται· τῷ γὰρ ὑπερηφάνῳ ὡς ἄλλοτρίῳ αὐτοῦ Θεὸς ἐπέξεισιν ἀντιτασόμενος.

Τίς διαθῶ, Ἑβραῖμ; ὑπερασπιῶ σου, Ἰσραήλ;

τί σε διαβῶ; Ἐπὶ φιλανθρωπίας πολλῆς ἀπορου-
μένη σοικε, καὶ φησιν· Οὐκ ἔχω πῶς σοι χρήσομαι.
Ἐπαρασιῶ σου; ἀλλὰ τὰ ἔργα σου οὐ δικαιοῦσι
τοῦτο γενέσθαι. Τί οὖν ποιήσω;

Ὡς Ἄδαμα θήσω σε καὶ ὡς Σεβοίμ. Ἀπο-
λέσω σε, φησιν, ὡσπερ τὰς Σοδομητικὰς ἐκείνας
πόλεις· τοῦτο γὰρ δίκαιον.

Μετεστράφη ἡ καρδία μου ἐν τῷ αὐτῷ. Μη-
τέρα καὶ πατέρα φιλόπαιδα μιμούμενος, φησιν·
Ἐν τῷ αὐτῷ, τοῦτέστιν, Ἐν ὅσῳ λέγω κατὰ σοῦ,
ἐστράφη ἡ καρδία μου, οἶονεὶ στρόφους τινὰς; καὶ
ὕπαιμειν ἀλγήσασα· διὸ μετέστρεψε τὴν ἀπόφασιν.

Συνεστράφη ἡ μεταμέλειά μου, οὐ μὴ ποιή-
σω κατὰ τὴν ὀργὴν τοῦ θυμοῦ μου· οὐ μὴ ἐγκα-
ταλείψω τοῦ ἐγκαταλείψεσθαι τὸν Ἐφραΐμ. B
Τουτέστι, παραχθεις ἀπὸ τῆς πολλῆς πρὸς αὐτὸν φιλο-
στοργίας μεταμελῆμαι, καὶ οὐ μὴ ποιήσω κατὰ
τὴν ὀργὴν μου. Ταῦτα δὲ λέγει, οὐχ ὡς νῦν μὲν
τοῦτο φοβούμενος, νῦν δὲ ἐκεῖνο βουλούμενος (8), ἀλλὰ
σχηματίζων τὸν λόγον εἰς ὀργὴν καὶ ἔλεον, εἰς τι-
μωρίαν καὶ φιλανθρωπίαν· καὶ δι' ἐκείνων μὲν
ἐκφοβῶν, διὰ τούτων δὲ προτρέπων καὶ ἐκκαλούμε-
νος εἰς· πειθῶ ὡς ὁ Δαβὶδ λέγει· Οὐ κατὰ τὰς
ἀνομίας ἡμῶν ἐποίησεν ἡμῖν, ἀλλὰ καθὼς οἴ-
κτειρε πατὴρ υἱοῦς, ὠκτείρησεν Κύριος τοὺς
φοβούμενους αὐτόν· καὶ ἐν τῷ Ἡσαΐα, Μὴ
ἐπιλήσεται γυνὴ τοῦ παιδίου αὐτῆς; ἢ τοῦ μὴ
ἐλεῆσαι τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας αὐτῆς; Εἰ δὲ καὶ
ταῦτα ἐπιλάθοιτο γυνή, ἀλλ' ἐγὼ οὐκ ἐπιλήσομαι.
Οὐχ ἵνα δὲ μόνον ἐκείνους ὠφελῇ, ταῦτα λέγει· C
ἀλλ' ἵνα καὶ ἡμεῖς πρὸς τὸ τοιοῦτον τῆς φιλανθρω-
πίας ἀρχέτυπον τὰς οικείας ψυχὰς εἰκονίζωμεν
(Ὅσα γὰρ ἐγράφη, πρὸς ρουθεσίαν ἡμῶν ἐγράφη),
καὶ ἵνα μὴ πονηροὶ καὶ μησεϊκακοὶ ὦμεν (Ὅδοι γὰρ
μησεϊκάων, εἰς θάνατον), ἀλλ' ἐν τῷ αὐτῷ
καρῶ καὶ τὰ τῆς ὀργῆς ἐπιδεικνύωμεν ῥήματα
πρὸς σωφρονισμόν, καὶ τὰ τῆς φιλανθρωπίας ἐπιφέ-
ρωμεν, πρὸς τὸ διὰ τὸ [f. om. τὸ] τῆς χρηστότητος
ἐτρέψαι μᾶλλον καὶ καταυδέσαι. Τότε γὰρ δεικνύο-
μεν ἑαυτοὺς λογικῶς ἐπιστατούντας, δεε χρηστό-
τητι μᾶλλον, ἢ θυμῷ, τοὺτους ἐπιστρέφωμεν [f.
-ομ.]· λογικοῦ γὰρ, τῆ ἰλαρότητι ὑπάγεσθαι. Διὸ
καὶ Πέτρος εἶπε· Ποιμαίνετε τὸ ἐν ὑμῖν ποι-
μνιον ἐκουσίως, ἀλλὰ μὴ ἀναγκαστικῶς.

Διότι θεὸς ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐκ ἄνθρωπος, ἐν σοὶ D
ἅγιος. Ὡσπερ τινὸς ἀνθυπενεγκόντος καὶ ἀπορή-
σαντος· Διὰ τί, ὦ Κύριε, τὸσαῦτα ἀπειλήσας, με-
ταμέλησας [f. -μῆλῃσω], καὶ οὐ κολάζεις τὸν Ἐφραΐμ;
φησίν· Διότι οὐκ ἄνθρωπός εἰμι, ἀλλὰ θεὸς ἀγαθός,
σηλονότι οὐ τῆ ὀργῆ τὴν νίκην διδοῦς· τοῦτο γὰρ
ἀνθρώπινον πάθος. Τί οὖν ὧς κολάζεις; Διότι,
φησὶ, καὶ ἅγιός εἰμι, μισῶν ἀδικίαν, καὶ θέλων ἐν
σοὶ ἅγιος εἶναι, τοῦτέστι, διὰ τῶν σῶν ἔργων τὴν

*Israel? quid tibi faciam? Pro summa sua bonitate
atque clementia dubitanti plane similis effectus :
Incertus sum, ait, quid 'michi de te sit agendum.
Numquid te protegam? At obstant facinora tua
quæ fas id esse negant. Quid ergo faciam?*

*Sicut Adamam ponam te, et sicut Sebeim. De-
struam te, ait, ut Sodomiticæ urbes illas· id enim
iustitia postulat.*

*Conversum est cor meum in idem. Parentes filio-
rum amantissimos imitatus, In idem, ait, interea
scilicet, dum contra te loquebar, conversum est cor
meum, dolens videlicet vehementerangebatur,
proptereaque sententiam mutavit.*

*Vers. 8, 9. Conturbata est pœnitentia mea, non fa-
ciam juxta iram furoris mei. Non derelinquam, ut
deleatur Ephraim. Vehementi scilicet erga te amore
percitus, proposito destitit, nec amplius faciam,
quod ira mea postulabat. Hæc vero dicit, non
quod modo hoc vereatur, modo illud velit; sed
sermonem ad iram et misericordiam, ad suppli-
cium atque clementiam convertit, quo nos perter-
refaciat, simulque incitet et impellat ad obedi-
entiam, ut ait David: Non secundum iniquitates no-
stras retribuit nobis, sed quemadmodum miseretur
pater filiorum, ita miseretur Dominus timentium
se⁹⁵. Et apud Isaiam: Numquid obliviscetur mulier
filii sui, neque miserabitur partuum ventris sui? et
si illa oblita fuerit, ego tamen non obliviscar tui⁹⁶.
Hæc vero non ad eorum modo utilitatem, sed ad
nostram etiam institutionem dicit, quo scilicet ad
hujusmodi benignitatis exemplar nostrum quisque
animum componamus: Quæcunque enim scripta
sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt⁹⁷: simul
ne mali simus, malorumque memores: viæ nam-
que malorum ad mortem ducunt⁹⁷: sed uno tem-
pore iræ verba proferamus ad correctionem, adji-
ciamusque continuo humanitatis officia, quo magis
magisque delinquentes talem ob humanitatem pu-
dore affecti, commoveantur. Tum enim ostendi-
mus, nos ratione alios moderari, cum humanitate
104 potius quam ira eos ducimus. Ratione
quippe utentis est, placido modo regere. Quam-
obrem et Petrus, Pascite, inquit, qui in vobis est,
gregem, non coacte, sed sponte⁹⁸.*

*Quoniam Deus ego sum, et non homo, in te san-
ctus. Quasi quis objecisset, quæsissetque ab eo, Cur
tui te pœnitet consilii, nec amplius punis Ephraim,
postquam tot ei minitatus es supplicia? Quis,
subdit ille, non sum homo, sed Deus bonus atque
misericors, iræ scilicet minime cedens. Id enim
hominum vitium est. Cur, inquires, interdum pun-
is? Quia sanctus, ait, quoque sum, odio habens
iniquitatem, id simul cupiens, ut etiam in te sanc-*

⁹⁵ Psal. ciii, 10 13. ⁹⁶ Isa. xlix, 15. ⁹⁷ Rom. xv, 4. ⁹⁸ Prov. xii, 23. ⁹⁹ I Petr. v, 2.

Variæ lectiones et notæ.

8) Ταῦτα δὲ λέγει, οὐχ ὡς νῦν μὲν τοῦτο βου-
λούμενος; νῦν δὲ τοῦτο μεταβουλούμενος. Hæc vero

*dicit, non quod modo velit hoc, modo, mutata sen-
ten ia. noluit, Theodoretus ad hunc locum.*

tus comperiar, uti scilicet mea sanctitas per opera tua manifestetur, neve tua per flagitia potius apud exterarum nationum villipendatur. Simile est illud: *Sanctificetur nomen tuum*⁹⁹, scilicet per nos ostendatur esse et laudibus.

Et non ingrediar in civitatem. Loco videlicet non concludar, nec, hominis instar, civitatem incolere compellar; ubique enim sum, omnibusque adsum. Præterea nec urbem Jerusalem ingressus est, ut eam inviseret, eique prospiceret; ob nefarios enim ipsius habitatores, eam dereliquit.

VERS. 10. Post Dominum ambulabo. Populum quodammodo docet, quid dicere et facere debeat, cumque ita loquentem inducit: Quoniam talis est tua bonitas atque clementia, Domine, post Dominum ambulabo ego, qui te offendi. Cumque gravissima pati deberem, minime tamen tuam per misericordiam sim passus, in posterum agam, quod tibi placitum erit. Hæc est huiusce dicti sententia. Cui dicto quidam adnectentes quod præcedit, *Non ingrediar in civitatem*, isthuc etiam ex populi persona dici merito autumant. Quasi populus ipse dicat: Equidem civitates munivi, quo, belli tempore, tutum in ipsis refugium haberem: verum postquam tantam erga me benignitatem Dominus ostendit, non amplius ingrediar civitatem, sed Dominum consecretabor, qui scapulis suis obumbrabit mihi, meque defendet atque propugnabit.

VERS. 10, 11. Sicut leo rugiet, et formidabunt filii aquarum, et venient quasi avis ex Ægypto, et quasi columba ex terra Assyriorum. Et restituant eos in domos suas. Futurum hinc e Babylonis urbe regressum præduntiat, qui regressus, imperante Cyro, contingere debebat. Hic, ait, exercitum in Babylonios ducet, rugiens fremensque, tanquam leo. Per leonem autem innuit ejus potentiam; per Rugitus fremitusque significat bellicosos rumores. Metum, ait, is Babylonios incutiet, atque hi, timore percussi, sese ab ejus conspectu proripient, ut filii aquarum, pisces nimirum, animalium **105** genus valde pavidum, qui strepitum nullum, ne hominis quidem umbram, sustinere valent. Cum hic itaque Babylonios subegerit, Judæi tum ex Assyriorum Ægyptiorumque regione domum quisque suam abibunt. Cyrus enim, a Deo permotus, dimisit Hebræos qui Babylone versabantur. Qui postquam in regionem suam reversi sunt, ædificaveruntque Cyri permisso Jerusalem; cum hoc audissent Judæi, qui in Ægypto commorabantur, maguos hinc spiriritus quisque sumere, domumque et ipsi suam reverti constituerunt: Quidam autem illud, *Rugiet de Deo intelligendum putarunt*, siquidem ipse metum Babylonios incutiet. Quidquid enim potuit Cyrus, per Deum potuit, ut et Isaias multis ante annis præduntiavit, eum (proh mirum!) nominatim ap-

ἐμὴν ἀγιότητα γνωρίζεσθαι. καὶ μὴ βλασφημεῖσθαι ἐν τοῖς ἔθνεσι διὰ τῶν βδελυρῶν σου πράξεων, τοιοῦτόν ἐστι τὸ, Ἁγιασθήτω τὸ ἄστυ σου, ἀπὸ τοῦ, Ἁγίου δειχθῆτω δι' ἡμῶν καὶ δοξασθήτω.

Καὶ οὐκ εἰσελεύσομαι εἰς πόλιν. Τητέστιν, Οὐ τόπω περικλεισθήσομαι, οὐδὲ ὁμοίως τοῖς ἀνθρώποις πόλιν οἰκεῖν ἀναγκασθήσομαι· πανταχοῦ γὰρ καὶ πᾶσι πάρεμι. Ἄλλ' οὐδὲ εἰς τὴν πόλιν Ἱερουσαλήμ εἰσῆλθεν, ἐπισκεψόμενος αὐτήν, καὶ προσοσάμενος [f. -σὸμ.] αὐτῆς· διὰ γὰρ τοὺς πονηροὺς κατοικοῦς, ἀφῆκεν αὐτήν.

Ὅπισω Κυρίου πορεύσομαι. Ὁτανεὶ διδάσκει τὸν λαόν, τί δεῖ λέγειν καὶ ποιεῖν, καὶ φησιν, ἔτι Ἐπειδὴ τοιαύτη ἐστὶν ἡ σὴ φιλανθρωπία, ὡ Κύριε, ὀπίσω τοῦ Κυρίου πορεύσομαι ἐγὼ ὁ προσκεκρυκώς σοι λαός· καὶ ἄξιός ἐν τῇ πάνδεινα παθεῖν, μὴ παθῶν δὲ διὰ τὸν σὸν Δεόν, καὶ λοιπὸν τὰ ἀρεστά σοι δράσω. Τοιαύτη μὲν οὖν ἡ τοῦ ῥητοῦ διάνοια. Εἰκότως δὲ συνάφαντές τινες καὶ τὸ πρὸ τούτου, φημι δὴ τὸ, Οὐκ εἰσελεύσομαι εἰς πόλιν, εἶπον κεινοῦ ἐκ προσώπου τοῦ λαοῦ λέγεσθαι, φάσκοντες, ὅτι Ἀληθῶς μὲν πόλεις ὠχύρωσα, ἵνα ἐν καιρῷ πολέμου ἔξω αὐτὰς καταφύγιον· ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ Κύριος τοιαύτην περὶ ἐμὲ φιλανθρωπίαν ἐνδείκνυται, οὐκ εἰσελεύσομαι εἰς πόλιν, ἀλλὰ τῷ Κυρίῳ ἀκολουθήσω, καὶ ἐν τοῖς μεταφρένοις αὐτοῦ ἐπισκιάσει μοι, προπολεμῶν μου καὶ προασπίζων.

Ὡς λέων ἐρεύξεται, ὅτι αὐτὸς ὀρύσσεται, καὶ ἐκστήσονται τέκνα ὕδατων· ἐκστήσονται ὡς ὄρνιθες ἐξ Ἀιγύπτου, καὶ ὡς περιστέρα ἐκ γῆς Ἀσσυρίων, καὶ ἀποκαταστήσω αὐτοὺς εἰς τοὺς οἴκους αὐτῶν. Τὴν γεννησομένην μετὰ ταῦτα ἐπάνοδοσιν ἐπὶ τοῦ Κύρου προαγορεύει. Ὅστος γὰρ ἐπιστρατεύσει μὲν, φησὶ, τοῖς Βαβυλωνίοις, ὡς δὲ λέων ἐρευξάμενος καὶ ὠρυσάμενος. Ἀντίκειται δὲ διὰ τοῦ λέοντος μὲν, τὴν δύναμιν αὐτοῦ· διὰ δὲ τοῦ, Ἐρεύξεται καὶ ὀρύσσεται, τοὺς ἐν τῷ πολέμῳ ἀλαγμούς. Δειλοὺς ποιήσει τοὺς Βαβυλωνίους, καὶ ἐκστήσονται οὗτοι, ὡς περὶ τέκνα ὕδατων, τουτέστιν, ὡς ἰχθύες· δειλὸν δὲ χρῆμα ἰχθύος, καὶ οὕτω κτύπου ἀνεχόμενος, οὕτε σκιά ἀνθρωπίνης. Τούτου τοίνυν ἐλόντος τοῦ Βαβυλωνίου, οἱ Ἰουδαῖοι ἐπανελεύσονται ἐκ γῆς τε Ἀσσυρίων, καὶ ἐξ Αἰγύπτου. Ὁ γὰρ Κύρος ὑπὸ Θεοῦ κινούμενος, ἀπέλυσε τοὺς ἐν Βαβυλῶνι ὄντας. Τούτων δὲ ἐπανελθόντων, καὶ οἰκοδομούντων τὴν Ἱερουσαλήμ, κατὰ τὴν τοῦ Κύρου πρόσταξιν, ἀκούσαντες οἱ ἐν Αἰγύπτῳ Ἰουδαῖοι, θαρσύνθησαν, ἀνήλθον καὶ αὐτοί. Τινὲς δὲ τὸ, Ἐρεύξεται, περὶ Θεοῦ εἶπον, ὅτι αὐτὸς δειλὸν ἐμβάλει τοῖς Βαβυλωνίοις. Καὶ γὰρ ὁ Ἰσχυρὸς ὁ Κύρος, ἐκ Θεοῦ Ἰσχυσε, καθὼς Ἡσαίας πρὸ πολλῶν ἐτῶν προεφῆτασε, καὶ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος (ὡ θαῦμα!) πησθίς Φησὶ γὰρ· Ἰάθε λέγει Κύριος τῷ χριστῷ μου Κύρω, οὗ ἐκράτησα τῆς δεξιᾶς αὐτοῦ, ἐκ-

⁹⁹ Matth. vi, 9. ¹ Psal. xc, 4.

ακούσαι ἔμπροσθεν αὐτοῦ ἔθνη, καὶ ἰσχυρὸν βυσι-
λέων διαβρήξω. Ἄνοιξω ἔμπροσθεν αὐτοῦ θύρας,
καὶ πόλεις οὐ συγκλισηθήσονται. Λέγει δὲ καὶ ὁ
Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός· τὸ, Ὅπισω Κυρίου
πορεύσομαι· οὐ γὰρ ἀντιθέτός εἰμι· ἀλλ' αὐτός
μοι εἶπε, τί εἶπω, καὶ τί λαλήσω. Καὶ Ὁ Πατήρ
ἀρχιπᾶ τὸν Υἱόν, καὶ δείκνυσιν αὐτῷ τὰ ἔργα·
καὶ, Γενηθήτω τὸ θέλημά σου. Ἡρεύξατο δὲ καὶ
ὠρούσατο ὡς λέων, ὅτε κράξας φωνῇ μεγάλῃ, τὴν
ψυχὴν εἰς χεῖρας τοῦ Πατρὸς ἠρεύξατο, κοιμηθεὶς
ὡς λέων. Τότε καὶ τὰ τέκνα τοῦ κρατοῦντος τῶν
ὕδατων δράκοντος, αἱ συναποστάτιδες αὐτοῦ δυνάμεις,
ἐρροθήθησαν, τὴν θάνατον ὀρώσαι σκυλευόμενον.
Πολλὰ γὰρ σώματα τῶν κεκοιμημένων ἁγίων ἔγερ-
θησαν, ἅτινα τέκνα τοῦ δράκοντος ἐξεπέτασαν ἀπὸ
τῆς Αἰγύπτου καὶ Βαβυλώνας. Θεογνωσίας γὰρ ἐκεῖσε
ἐμπολιτευομένης, ἐξηλάθησαν ἐκείθεν, καὶ ἀποκα-
τέστησαν εἰς τὰς ἀδύσους τοῦ σκότους, αἵτινες
ἦσαν οἶκοι αὐτῶν. Τέκνα ὑδάτων, αἱ τῷ ὕγρῳ καὶ
διαλελυμένῳ βίῳ συγγενεῖς πράξεις, αἷ, ὅταν ἐρεύξη-
ται ἐκ τῆς ἀγαθῆς καρδίας τὸν ἀγαθὸν λόγον τοῦ Εὐ-
αγγελίου ὁ λέων ἐκ φυλῆς Ἰούδα Χριστός, ποιεῖ ἀφ-
ίπτασθαι ἡμῶν, καὶ λοιπὸν ἐκ τῆς γῆς Αἰγύπτου
ἐκπεύγομεν, ὡς περ ὄνειον ἐκ παγίδος· ἄνω πετόμε-
νοι· καὶ ἀφιπτάμεθα ὡς περιστέρα πράει καὶ ἀκα-
κος ἐκ τῆς τῶν Ἀσσυρίων ἐπάρσεως· ἦτις εἰ καὶ
ὑφούται, ὁμως τῇ ἀληθείᾳ γῆ ἐστίν· καὶ τότε ἀπο-
καθιστάμεθα ὑπὸ Ἰησοῦ εἰς τὰς ἄνω μονάς.

pellando. Ait enim : *Hæc dicit Dominus christo mæb*
Cyro, cujus apprehendi dexteram, ut exaudiant cor-
ram eo gentes, et fortitudinẽm regum conteram, apẽ-
riam coram eo januas, et civitates non concludentur *.
Dominus item noster Jesus Christus dicit, *Post*
Dominum ambulabo ; non enim Dei adversarius
sum, sed ipse mihi dixit, *quid dicam, et quid lo-*
quar †. Et : *Pater diligit Filium, et ostendit ei opera* ‡.
Et : *Fiat voluntas tua* §. Rugitus autem, leonis in-
star, edidit, fremitusque tum, cum dormiturus, in
Patris manus emisit spiritum, voce magna ¶, quasi
leo, fremens rugiensque. Tum etiam draconis aqua
imperantis filii, potestates quæ una cum ipso a Deo
defecerant, timore perterriti sunt, devictam jam mor-
tem cornentes. Multa enim excita somno sunt cor-
pora sanctorum, qui dormierant †, qui draconis il-
lius filii cum essent, Ægypto atque Babylone ex-
cesserant. Cum enim ibi Dei cognitio vigeret,
abacti illic sunt, inque tenebrarum abyssos trans-
lati, quæ quidem abyssus eis domus erant. *Aqua-*
rum item soboles sunt opera, lubricæ atque disso-
lutæ vitæ consentanea, quæ, dum ex corde bono
bonum Evangelii verbum emittit leo, e tribu Juda
natus Christus, a nobis ejus vi potestateque statim
evolant. Nosque in posterum ex Ægypti regione
discedimus, avis instar, e laqueo superiora peten-
tes, evolamusque, mansucta et pura uti columba,
ex Assyriorum elatione, quæ licet sublimis feratur,
terra tamen est, atque tum a Jesu supernas ad se-
des transducimur.

C VERS. 12. *Circumdedit me in mendacio Ephraim,*
et in impietate domus Israel et Juda. Ego equidem,
ait, tantopere eis eorumque saluti prospicere
studui. Illi vero me undique mendacio, idololatria
scilicet circumvenere : nam quocumque me vertam,
nullum mihi relictum locum video, sed cuncta
dæmonibus illi dicere non dubitarunt. Dominum
quoque Jesum circumvenere canes multi, falsa in
eum testimonia comminiscentes.

Nunc cognovit eos Deus, et populus 106 sanctus
vocabitur Dei. Tales, ait, etsi essent, eos tamen
cognovi, scilicet dilexi, populūque meum appello.
Quidam ita locum hunc interpretantur : Novi, ait,
qua ratione placere mihi possint, appellarique
Dei populus, neque me lateat, id per correctionem
aliquam fieri debere ; nunc enim mollem et effemi-
natam vitam degunt, proptereaque a me recedunt.
Hebræi quoque, qui sese ad Christum recipiunt,
Dei populus appellantur, quo de populo in præ-
sentia vaticinari videtur.

Ἐκύκλωσέ με ἐν ψεύδει Ἐφραΐμ, καὶ ἐν ἀσε-
βείαις οἶκος Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα. Ἐγὼ μὲν, φησὶ,
τοσαύτης αὐτοῦ ἀξιώ προμηθείας· αὐτοὶ δὲ παντα-
χόθεν με περιεκύκλωσαν τῷ ψεύδει, τουτέστι, τῇ
εἰδωλολατρείᾳ. Ὅπου γὰρ ἀναστραφῶ, τόπον ἐμοὶ
οὐχ ὀρῶ ὑπολειφθέντα, ἀλλὰ πάντα τοῖς δαίμοσιν
ἀνέθηκε. Καὶ τὸν Κύριον δὲ Ἰησοῦν ἐκύκλωσαν κύνες
πολλοὶ, τὰς ψευδομαρτυρίας συντιθέντες.

Νῦν ἐγνώ αὐτοὺς ὁ Θεός, καὶ λαὸς ἅγιος
κεκλησέται Θεοῦ. Ὅμως, φησὶ, καίτοι τοιούτους
ἔβλας, ἐγνων, τουτέστιν ἠγάπησα, καὶ λαὸν ἐμὸν ὀνο-
μάζω. Τῶς δὲ οὕτως· Ἐγνων, φησὶ, τὸν τρόπον,
δι' οὗ εὐαρεστήσουσί μοι, καὶ κεκλήσονται Θεοῦ, καὶ
ὅτι διὰ παιδείας τινὸς τοῦτο ἔστα· τρυφῶντες
γὰρ ἀφίστανται ἀπ' ἐμοῦ. Καὶ οἱ ἐξ Ἑβραίων δὲ
πρὸς Χριστὸν ἐπιστρέφοντες, λαὸς Θεοῦ καλοῦνται,
περὶ ὧν δοκεῖ νῦν προφητεύειν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΒ'.

Ὅδὲ Ἐφραΐμ, πορνὴν πνεῦμα, ἐδίωξε καὶ ὠσα
ὄλην τὴν ἡμέραν, κενὰ καὶ μάταια ἐπλήθυσε.—
Πορνὴν πνεῦμα, τὴν πορνῆν ὁρμὴν καὶ προαι-
ρεσίν φησιν, ἣν ἔχων ὁ Ἐφραΐμ, ἐδίωξε καὶ ἐπεζήτησε

CAPUT XII.

Ac Ephraim malus spiritus persecutus est æstum
tota die, inania et vana multiplicavit. Malum spiri-
tum appellat pravum impetum atque studium, quo
cum arderet, inquit, Ephraim, malorum et affi-

* Isa. XLV, 1. † Joan. XII, 49. ‡ Joan. III, 25. § Matth. VI, 40. ¶ Matth. XXVII, 50. † Matth. XXVIII, 52.

tionum æstum quærere consecrarique videbatur, A seque ipse quodammodo sponte sua in calamitates, meam negligens opem ac tutelam, conjiciebat. Quomodo? Multiplicando scilicet inania idolorum aitaria. Æstus autem est et ipse idolorum cultus, quo æstu Israelis fructus omnes corrumpuntur.

Et testamentum cum Assiriis pepigit, et oleum in Ægyptum invexit. Non inania modo idola multiplicavit, sed etiam meam negligens opem, ad homines confugit: Assyrios sibi socios ascivit modo, modo Ægyptiis oleum quo carerent, dono dedit. Oleis quippe abundat Samaritana regio. Fortasse vero tali de oleo sermo non est, nec oleum Ægyptiis ii dederunt, sed aurum eis præbendo, misericordiam hinc aliquam ab eis captare studuerunt. Malus item spiritus sunt Hebræi, qui adhuc in perfidia manent, qui per totam ipsorum vitam æstum consecantur, acri in legem studio flagrant, nolentesque dicere: *Spiritus ante faciem nostram Christus Dominus, cui diximus: In umbra tua vivemus* *. Qui nec ad sacri fontis aquam accedere volunt, et in absurda prorsusque vana spe vivunt, fore, ut patriam quisque suam recipiat. Fœdus enim percusserunt cum dæmonibus Assyriorum, projeceruntque Dei misericordiam gentibus quæ in errore versabantur. Nos scilicet obtinimus misericordiam hanc, velut hæreditatem, accepimusque Spiritus sancti oleum quo in baptismo delibuti sumus, ex Hebræis ad nos transductum. Illis enim in usu erat oleum unctionis, imago et figura spiritalis chrismatis. Deum item in mendacio circuit is, qui vanitatem diligit, et mendacium quærit, qui scilicet falsa præsentis vitæ bona consecatur. Qui quidem et ardentia **107** diaboli tela excipiens, incedensque ea, quam inde concepit, flamma, æstum consecatur, eique per ea quæ agit, continuo fit obviam, atque præceps ad gehennæ æstum alterum fertur. Idem cum superbis dæmonum potestatibus amicitiam inicit, inque vitæ hujus Ægyptum transfert oleum, jucunda scilicet Spiritus sancti dona quæ in sacro fonte accepit, illud projiciens Ægyptiis, ut in posterum dicere nequeat amplius, *Exaltabitur senectus mea in oleo pingui* *.

Vers. 2. *Et iudicium Domino cum Juda, et ulciscar Jacob.* Ut superius reprehendit Ephraimum, decem scilicet tribus, eique vitio vertit, quod vana multiplicavit: ita nunc Juda, duas videlicet tribus, quæ Hierosolymis versabantur, iudicatum iri dicit. Quæ tribus licet Jacob posteritas essent, minime eum ejusque virtutem æmulabantur, sed ignomi-

* Thren. iv, 18. * Psal. xci, 11.

Variæ lectiones et notæ.

- (9) Κακῶν, *matorum*, Cod. Ven.
 (10) Χρηστῶν, *bonum*, Cod. Bav. Sed Theodorus ad hunc locum χρυσόν habet, ut in Cod. Ven.
 (11) Κενὰς, *inanes*, Cod. Bav.
 (12) Quasi legendum in textu sit ἔλεον, *miseri-*

τὸν καύσωνα τῶν κακώσεων (9) καὶ τῶν θλίψεων, τὴν ἐμὴν σκιάν καὶ σκέπην ἀφεις, καὶ μονοκουλὴ εὐθαιρέτως ταῖς συμφοραῖς ἐπιδραμών. Πῶς; διὰ τοῦ πληθύναι τὰ μάταια θυσιαστήρια τῶν εἰδώλων. Καύσων δὲ καὶ αὐτὴ ἡ τῶν εἰδώλων λατρεία, πάντας τοὺς καρποὺς Ἰσραὴλ διαφθείρασα.

Καὶ διαθήκην μετὰ Ἀσσυρίων διέθετο, καὶ ἔλαιον εἰς Αἴγυπτον ἐνεπορεύετο. Οὐ μόνον, φησί, τὰ μάταια ἐπλήθυνεν εἰδῶλα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐμὴν ἀφεις βοήθειαν, ἀνθρώποις προσέφευγε· καὶ ποτὲ μὲν τοῖς Ἀσσυρίοις ἐφιλιούτο, ποτὲ δὲ ἔλαιον τοῖς Αἰγυπτίοις δῶρον προσέφερεν, ὡς μὴ ἔχουσιν. Ἐλαιοφόρος δὲ ἐστὶ μάλιστα ἡ Σαμαρείτις. Ἡ οὐ περὶ τοιοῦτου ἔλαιου λέγει, οὐδ' ἐστὶ αὐτοὶ ἐδίδωσαν τοῖς Αἰγυπτίοις ἔλαιον, ἀλλ' ἐστὶ χρυσόν (10) αὐτοῖς προσφέροντες, ἐλεσηθῆναι παρ' αὐτῶν ἐπραγματεύοντο. Ποιητὴν πνεύμα, οἱ ἐστὶ ἀπιστοῦντες τῶν Ἑβραίων, οἱ καὶ ὄλον τὸν βίον αὐτῶν διώκουσι τὸν καύσωνα, ὑπερηφάνοι τοῦ νόμου, μὴ θέλοντες εἰπεῖν· Πνεῦμα κρῖ προσώπου ἡμῶν Χριστοῦ ὁ Κύριος, ᾧ εἰπομεν· Ὑπὸ τὴν σκιάν αὐτοῦ ζησόμεθα· ἀλλὰ μὴ πρὸς τὸ ὕδωρ τοῦ βαπτίσματος τρέχοντες· καινὰς (11) δὲ καὶ ματαίας ἐπίδας ἔχουσιν, ἐστὶ ἀπολήφονται τὴν πατρίδα. Διαθήκην γὰρ μετὰ τῶν νοητῶν Ἀσσυρίων διέθετο, καὶ τὴν ἔλεον (12) τοῦ Θεοῦ τοῖς ἐν πλάνῃ ἔθνεσι προήκοντο, οἱ (13) καὶ ἐκληρονομήσαμεν τοῦ τοῦτου [*s. τοιοῦτ.*] ἔλεον. Καὶ τὸ ἔλαιον δὲ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ᾧ ἐχρίσθημεν βαπτισθέντες, ἐπραγματευσάμεθα ἡμεῖς ἐκ τῶν Ἑβραίων εἰς ἡμᾶς περιελθόν. Ἐκείνων γὰρ ἦν τὸ ἔλαιον τῆς χρίσεως, τύπος δὲ τοῦ πνευματικοῦ χρίσματος. Κυκλοῖ ἐν ψεύδει τὸν Θεὸν καὶ ὁ ἀγαπῶν ματαιότητα, καὶ ζητῶν ψεῦδος, τουτέστι, τὰ ψεῦδη τοῦ παρόντος βίου αγαθά. Ὁ αὐτὸς δὲ καὶ τὰ πεπωρωμένα βέλη τοῦ διαβόλου ὑποδεχόμενος, καὶ πορευόμενος τῇ φλογὶ ἣ ἐξέκαυσε, διώκει τὸν καύσωνα, καὶ αἰεὶ τοῦτω προστρέχει ἐξ ὧν πράττει, πρὸς τὸν καύσωνα τῆς γεέννης αἰεὶ φερόμενος. Οὗτος καὶ ταῖς ὑψηλόφοροις δυνάμεσι τῶν δαιμόνων φιλοῦται, καὶ εἰς τὴν Αἴγυπτον τοῦδε τοῦ βίου μεταγίγει τὸ ἔλαιον, τουτέστι, τὰ ἱερὰ χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἃ βλαβεῖ βαπτισθεὶς, καὶ προδίδωσι τοῖς Αἰγυπτίοις, ὥστε τοῦ λοιποῦ μὴ δύνασθαι αὐτὸν λέγειν, ἐστὶ Ὑγρωθήσεται τὸ γῆρας μου ἐν **D** ἐλάῳ πίνω.

Καὶ χρίσις τῷ Κυρίῳ πρὸς τὸν Ἰούδα τοῦ ἐνδικῆσαι τὸν Ἰακώβ. (14) Ὅσπερ τὸν Ἐφραὶμ, ἦτοι τὰς δέκα φυλάς ὠνείδισεν, ὡς πληθύνοντα μάταια, οὕτω νῦν πρὸς τὸν Ἰούδα, ἦτοι τὰς ἐν Ἱερουσόλοιμοις δύο φυλάς, λέγει κριθέσθαι. Οἱ ἐγένοντο μὲν τοῦ Ἰακώβ ἀπόγονοι· οὐκ ἐμιμήσαντο δὲ τὴν ἐκείνου ἀρετὴν· ἀλλὰ πρὸς αἰσχύνην αὐτοῦ καὶ ὕδριν ἐτί-

cordiam, non ἔλαιον, oleum.

(13) Ὁ, *quod*, Cod. Bav.

(14) Ἐστὶ τὰς ἐν Ἱερουσόλοιμοις δύο φυλάς λέγει κριθέσθαι, *adhuc duas, quæ Hierosolymis commorabantur, tribus iudicatum ire dicit*, Cod. B.,

νοντο. Φησὶν οὖν, ὅτι Ἐκδικήσω τὸν Ἰακώβ νῦν ἅ
 παραδοῦς γὰρ αὐτοῦς τοῖς πολεμίοις, τὴν ὕβριν, ἣν
 ἐκείνον ὕβρισαν, ἐκδικήσω.

Κατὰ τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ, καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα.
 Πῶς ἔσται ἡ ἐκδίκησις λέγει, ὅτι ἀξίως τῶν ὁδῶν
 αὐτοῦ, ἦτοι τῶν ἔργων καὶ τῶν ἐπιτηδεύματων,
 ἦτοι τῶν ἔξεων (15)· πολλάκις γὰρ τις ποιεῖ πονη-
 ρόν τι, μὴ ἀπὸ πονηρᾶς ἔξεως· ἀλλ' οὗτοι καὶ
 ὠδεύον πρὸς τὰ κακὰ, καὶ μελέτην ἐπιτηδεύματα
 ταῦτα ἐποιοῦντο.

Ἐν τῇ κοιλίᾳ ἐπέτρυνε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ,
 καὶ ἐν κόποις αὐτοῦ ἐνίσχυσε πρὸς τὸν Θεόν,
 καὶ ἐνίσχυσε μετὰ ἀγγέλων, καὶ ἐδυνάσθη. Τὰ
 κατὰ τὸν κατερίρχην Ἰακώβ εἰς μέσον προτίθησι,
 τὴν τῶν ἐκτόνων αὐτοῦ παρανομίαν διαλέγξαι θέ-
 λων, καὶ φησιν, ὅτι ἐκείνος μὲν ἀπὸ μήτρας αὐτῆς
 ἐκλελεγμένος ἦν τῷ Θεῷ, διὰ τὴν μέλλουσαν πάν-
 τως ἀρετήν. Καὶ ἐπέτρυνε τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ,
 (16) καὶ δι' ἄλης τῆς νυκτὸς ἐπάλασε μετὰ τοῦ Θεοῦ,
 ἦτοι τοῦ ἀγγέλου· καὶ οὕτως ἦν ἰσχυρὸς, ὥστε μετὰ
 τοῦ Θεοῦ παλαίσει, εἰ καὶ τὸν μηρὸν αὐτοῦ ἐνάρκη-
 σεν. Ἐπάλασε δὲ ὁ Θεὸς μετ' αὐτοῦ, παραμυθούμε-
 νος τὴν τούτου δεξιάν. Ἐπειδὴ γὰρ μέλλων τῷ
 ἀδελφῷ αὐτοῦ ἀπαντῆσαι, αὐτὸν ἐφοβεῖτο, δείκνυσιν
 αὐτῷ ὁ Θεός, ὅτι Ἐπειδὴ μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐνίσχυσας,
 καὶ μετὰ ἀνθρώπου δυναθήσῃ. Τὸν αὐτὸν δὲ καὶ
 Θεὸν καὶ ἄγγελον καλεῖ ἐν ταῦτα ὁ προφήτης, ὡς καὶ
 Μωσῆς, ἵνα προτυπώσῃ τὸν Χριστόν, ὃς καὶ *μεγά-
 λης βουλῆς Ἄγγελός* ἐστι, τῆς τοῦ Πατρὸς, καὶ
 Θεοῦ ἰσχυρὸς. Ἠγγελε γὰρ ἡμῖν τὴν τοῦ Πατρὸς
 βουλήν, ἣτις ἦν, τὸ δι' αἵματος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰρη-
 νοποιηθῆναι τὰ ἐν οὐρανῷ καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς.
 Ταῦτα δὲ τύποι τῶν μελλόντων ἦσαν. Καὶ γὰρ εἰδή-
 λουν, ὅτι οἱ ἐξ Ἰακώβ ἀντιστήσονται τῷ ἀγγέλω
 τούτῳ καὶ Θεῷ· καὶ οἱ μὲν, νάρκησουσι τὸν μηρὸν,
 τούτέστι, χωλιανοῦσιν ἐν τῇ πίστει, καὶ τὴν πρὸς
 αὐτὸν ἐπέλευσιν οὐ ποιήσουσι· οἱ δὲ, ὁμολογήσουσιν,
 ὡσπερ καὶ αὐτὸς ἐκείνος· ὁ Ἰακώβ, ὅτι *Ἐἶδον Θεὸν
 πρόσωπον πρὸς πρόσωπον*, σωματωθέντα δηλαδὴ.
 Ἐπὶ δὲ Ἡσαῦ καὶ Ἐδώμ ἐκλήθη, ὃ ἐστι *πυρρὸς*·
 ἐστὶ δὲ καὶ ἀδελφὸς τῆς ψυχῆς τὸ σῶμα· ἐάν τις
 ψυχὴ ἐν τῇ κοιλίᾳ τὸν ἀδελφὸν Ἡσαῦ πτερνίσῃ,
 τούτέστι, μὴ τῇ γαστριμαργίᾳ τῆς πυρώσεως τοῦ
 αἵματος ὑπαχθῆ. ἀλλὰ ταύτην ἠττήσῃ, τῷ Θεῷ
 συμπλακίσεται, καὶ σκάσει μὲν ὁ μηρὸς αὐτῆ, ὁρ-
 γῆσαι δὲ καὶ ἡ πρὸς τὰ ὑπογάστρια πάθη κινήσεις·
 ὥσπερ δὲ Θεὸν καθαρθεῖσα διὰ τῆς σωφροσύνης, καὶ
 ἀπὸ τοῦ καλεῖσθαι Ἰακώβ, ἦτοι πτερνιστής, ὃ ἐστὶ
 πρακτικὸς, Ἰσραὴλ κληθήσεται, θεωρητικὸς δηλαδὴ,
 κατὰ τὸ, *Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐ-
 τοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται*.

Ἐκλαύσαν καὶ ἐδεήθησάν μου, ἐν τῷ οἴκῳ
 Ὃν εἵροσάν με· ἐκεῖ ἐλάληθη πρὸς αὐτούς.

¹⁰ Gen. xxxii, 28. ¹¹ Isa. ix, 9. ¹² Ephes. i, 40.

Variæ lectiones et notæ.

(15) Πράξεων, *actionum*, Cod. Bav.

(16) Cod. Ven. addit: ἐξῆλθε γὰρ, φησὶν, ἐπει-
 λημμένος τῆς πτέρνης τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ· καὶ δι'

nia atque dedecore affliciebant. Pœnas igitur ad
 illis repetam, ait, pro Jacob; eos enim hostibus
 tradens, ulciscar injuriam, quam ei intulerunt.

Juxta vias ejus, et juxta adinventiones. Docet,
 qua ratione vindicta sit sumenda, quæquidem talis
 futura dicitur, qualem ejus viæ, scilicet opera,
 institutaque seu habitus promereantur. Sæpenume-
 ro enim male quis agit, non habitu pravo ductus:
 hi vero nefaria ad facinora ferebantur, hincque pa-
 trandis omne studium operamque impendebant.

VERS. 3. *In utero supplantavit fratrem suum, et
 in laboribus suis prævaluit ad Deum et confortatus
 est cum angelo, et potuit.* Patriarchæ Jacob histo-
 riam in medium affert, ejus posteros eorumque
 flagitia reprehendere volens, docetque cum in ma-
 tris utero fuisse a Deo electum ob eximiam ipsius
 virtutem; supplantasse fratrem; tota eum nocte
 luctatum cum Deo, seu cum angelo, viribus adeo
 pollentem, ut cum Deo luctari potuerit, obtorpe-
 scente postea femore. Ideo autem cum eo Deus lu-
 ctatus est, ut eum metu liberans recrearet. Cum
 enim fratri suo obviam iturus, sibi valde timeret,
 ei quodammodo Deus hæc dicere voluit: « Quoniam
 cum Deo pugnando prævaluisti, prævalebis etiam
 pugnaturus cum homine ». Eundem autem hoc
 loco vocat et Deum et angelum, ut et alibi Moyses,
 quo Christum uterque nobis vates ante designaret,
 qui et Paterni magni consilii Angelus est, et Deus
 fortis ¹⁰. Is quippe nobis nuntiavit Patris consi-
 lium, quo per ipsiusmet Filii sanguinem pacifi-
 cavit quæ in cœlis et quæ in terra sunt ¹¹. Hæc
 autem umbræ futurorum erant et imagines, quippe
 quæ designabant posteros Jacob huic angelo atque
 Deo repugnaturus, proindeque fore, ut alii
 femore torpescerent, fide scilicet claudicarent,
 neque sese ad Deum reciperent, alii vero, ut pa-
 triarcha ille Jacob, se Deum *facie ad faciem vi-
 disse* ¹², nimirum hominem factum, tesarentur.
 Quoniam vero Esau Edom quoque, scilicet *rusus*
 appellatur, estque corpus animi frater; si cujus
 animus in ventre fratrem Esau supplantet, ferven-
 tis videlicet sanguinis cupidine minime frangatur,
 sed eam potius vincat, is cum Deo congredietur.
 Torpescet ei quidem femur, infirmæ scilicet partis
 affectus; sed per continentiam purgatus; Deum
 intuebitur, et pro Jacob supplantatore, quod idem
 sonat ac Activus, appellabitur Israel, nimirum Con-
 templativus, juxta illud, *Beati mundo corde,
 quoniam ipsi Deum videbunt* ¹³.

VERS. 4. *Fleverunt et me supplices orarunt in dome
 On, in qua invenerunt me: ibi dictum est ad eos.*

¹³ I Cor. xiii, 12. ¹⁴ Matth. x, 8.

ἄλης, κ. τ. λ. exiit enim, ait, adhærens calcaneo
 fratris sui, et per totam, etc.

Locum hunc interpretes alii, Aquila, Symmachus et Theodotus, perinde ac si de Jacob dicatur, sic exponunt: *Fletis, supplicisque eum oravit, inque Bethel eum invenit.* Cum enim fratris Esau Jacob insidias fugiens, ad patrum suorum Labanum properasset, nactus in Bethel est divinam istam revelationem: *Noli timere Jacob, quia ego tecum sum*¹⁴. Flensque fortasse Deum orans, *Si mihi dederis*, inquit, *panem ad manducandum et vestimentum ad induendum, meque in pace dimiseris, erit mihi Dominus in Deum: et lapis quem erexi in domum Dei: cunctorumque quæ dederis mihi, decimas tibi offeram.* Hæc itaque ita explanantes interpretes isti, docent, Jacob in Bethel, ubi nunc idolum est On, flevisse, invenisseque ibi Deum, qui ei apparerit dixeritque: *Ne timeas.* Septuaginta vero interpretes cum plurali numero *Fleverunt, et supplices orarunt* dixerint, innuere nobis voluerunt, prophetam de populo verba facere. Nam cum alias, inquit, idolum ibi colebant, tum vero etiam cum eos pœnitere videbatur, haud sacrum templum petentes, ibi fleverunt, sed ante idolum consistentes, meam ibi opem implorabant. Ego vero injuriis licet eo in loco ita affectus, mittendum tamen censui vatem meum Amos, qui eis verba mea nuntiaret. In Bethel enim oracula sua fovebat Amos, cum falsus ibi sacerdos Amasias ei dixit: *Proficiscere in terram Juda, va naticineris in Bethel, quia sanctificatio regis est*¹⁵; dicata scilicet est idolo, quod hic regem nominat. Alii vero alias historias Deum hoc loco memorare autumant, quæ historiæ ad prædictum Jacob referantur. Cum enim ejus filii Simeon et Levi Sycinitas interfecissent, **109** eo quod eorum soror Dina violata fuerat ab Emmor filio Sichem: Jacob vehementer angebatur, veritus ne ob Sycinitarum cœdem a finitimi populis et ipse necaretur¹⁶. In genua idcirco procumbere: Deum suppliciter orare, qui eum exaudiens: *Ascende, ait, Bethel, et habita ibi*¹⁷. Tum vero is universam familiam suam affatus: *Tollite, inquit, deos alienos e medio vestrum; mulate vestimenta vestra, consurgenteque ascendamus Bethel*¹⁸; foveruntque ita. Propterea plurali numero usus: dixit, *Fleverunt meque supplices orarunt*, quo significaret eos omnes qui Jacob circumstebant, qui una eum ipso Bethel ascendere, atque Domino sacra facere cœperunt.

VEAS. 5. *Dominus autem Deus omnipotens erit mnemosynon ejus.* Dictum hoc si ad Jacob pertinere dicatur, sic accipies, Dominum scilicet eum sempiternæ memoriæ tradidisse, effecisseque, ut immortalis is gloria perfrueretur. *Vivo enim ego, ait Dominus: honorantes me honorabo*¹⁹. Sin ad Hebræorum populum dictum illud referendum putet, sic accipe, quasi Deus populum istum exhortetur, eumque, talia verba fando, moneat:

Τούτο οἱ ἄλλοι ἐρμηνευταί, Ἀκύλας, καὶ Σύμμαχος, καὶ Θεοδοτίων, ὡς περὶ τοῦ Ἰακώβ τεθειμένον εἰρήκασιν· Ἐκλαυσε καὶ ἐδεήθη αὐτοῦ, καὶ ἐν Βεθὴλ εὗρεν αὐτόν. Φεύγων γὰρ ὁ Ἰακώβ τὴν τοῦ Ἡσαῦ ἐπιβουλήν, καὶ πρὸς Λάβαν τὸν θεῖον αὐτοῦ ἀποδιδράσκων, ἐν τῇ Βαιθὴλ τῆς θείας ἀποκαλύψεως ἔτυχε· Μὴ φοβοῦ, Ἰακώβ, διότι ἐγὼ εἰμι μετὰ σοῦ· δέσμενός τε τοῦ Θεοῦ, τάχα μετὰ κλαυμοῦ. Ἐάν μοι δῶς ἄρτον, ἔλεγε, φαγεῖν, καὶ ἰμάτιον περιβαλέσθαι, καὶ ἀποκαταστήσης με μετ' εἰρήνης. Ἔσται μοι Κύριος εἰς Θεόν· καὶ ὁ λίθος, ὃν ἔστησα, εἰς οἶκον Θεοῦ· καὶ πάντων ὧν μοι δῶς δεκάτην ἀποδεκατώσω σοὶ αὐτά. Ταῦτα τοίνυν παρήλθοντες οἱ ἄλλοι ἐρμηνευταί, φασίν, ὅτι ἐν τῇ Βαιθὴλ, ἧτις νῦν τὸ εἰδῶλον τοῦ ὄν ἔχει, ἔκλυον Ἰακώβ, καὶ εὗρε τὸν ὀφθέντα καὶ λαλήσαντα αὐτῷ· Μὴ φοβοῦ· οἱ δὲ Ὁ, πληθυντικῶς εἰπόντες τὸ, Ἐκλαυσαν καὶ ἐδεήθησαν, διδάσκει ἡμῖν νοεῖν, ὅτι περὶ τοῦ λαοῦ ταῦτο λέγει. Καὶ γὰρ, φησὶν, αὐτοὶ τὸν τε ἄλλον χρόνον τὸ εἰδῶλον ἐθεράπευον, καὶ ὅτι δὲ μεταμελεία ἔδοξαν χρῆσθαι, οὐκ εἰς τὸν ἀφωρισμένον νῦν ἐλθόντες ἔκλαυσαν, ἀλλὰ πρὸς τὸ εἰδῶλον ἐστῶτες, τὴν ἐμὴν ἐπεκαλοῦντο βοήθειαν. Ἐγὼ δὲ ὁμῶς καίτοι ὀδριζόμενος οὕτως ἐν ἐκείνῃ τῷ τόπῳ, τὸν προφήτην μου Ἀμὼς ἐπεμψα, λέγοντα πρὸς αὐτοὺς τὰ ἐμὰ ῥήματα. Ἐν γὰρ Βαιθὴλ προεφήτευσεν Ἀμὼς, ὅτι ὁ ψευδιερεὺς τῆς Βαιθὴλ Ἀμεσίας εἶπεν αὐτῷ· Πορεύου εἰς γῆν Ἰούδα, καὶ μὴ προσήτευσ εἰς Βαιθὴλ, ὅτι ἄγιασμα βασιλικῶς ἐστὶ· τουτέστιν, ἀφωρισμένη ἐστὶν αὕτη τῷ εἰδῶλῳ, ὃν βασιλεὺς ὀνομάζει. Τινὲς δὲ ἐτέρως ἱστορίας μνησμενεύειν φασὶ τὸν Θεὸν νῦν, εἰς τὸν Ἰακώβ ταύτης ἀναγομένης. Καὶ γὰρ ὅτε Σιμεὼν καὶ Λευὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, τοὺς Συκιμίτας ἀπέκτειναν, διὰ τὴν ἀδελφὴν αὐτῶν Δίναν μισανθῆναι ὑπὸ Ἐρμάρ τοῦ Συχέμ, τὴν καυτὰ ἤγει Ἰακώβ, καὶ περιδείξῃ ἦν, μήπως ὑπὸ τῶν περιοίκων ἀπολείται διὰ τοὺς Συκιμίτας. Προσπεσὼν οὖν τῷ Θεῷ, εὗρεν εἰσακούσαντα αὐτοῦ, καὶ εἰπόντα πρὸς αὐτόν· Ἀνάβηθι εἰς Βαιθὴλ, καὶ οἶκει ἐκεῖ· ὅτι καὶ Ἰακώβ προσεφώνει παντὶ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ· Ἄρατε τοὺς θεοὺς τοὺς ἄλλοτρούς ἐκ μέσων ὑμῶν, καὶ ἀλλάξατε τὰς στολὰς ὑμῶν, καὶ ἀναστάντες, ἀναβῶμεν εἰς Βαιθὴλ· καὶ ἐποίησαν οὕτως. Διὸ πληθυντικῶς εἶπεν ἐνταῦθα τὸ, Ἐκλαυσαν καὶ ἐδεήθησάν μου, ἵνα δηλώσῃ τοὺς περὶ τὸν Ἰακώβ πάντας, οἱ συνανέβησαν αὐτῷ εἰς Βαιθὴλ, καὶ ἐποίησαν θυσίαν τῷ Κυρίῳ.

Ὁ δὲ Κύριος ὁ Θεὸς ὁ παντοκράτωρ ἔσται μνημόσυνον αὐτοῦ. Εἰ μὲν ὡς περὶ τοῦ Ἰακώβ λεγόμενον ἐνδέχῃ τὸ ῥητὸν, νοήσεις, ὅτι ὁ Κύριος αἰωνίαις μνήμαις αὐτὸν ἔδωκε, καὶ πύκλειαν ἀθάνατον αὐτῷ ἐπεθράβευσεν. Ζῶ γὰρ ἐγὼ, λέγει Κύριος, τοὺς δοξάζοντάς με δοξάσω. Εἰ δὲ ὡς περὶ τοῦ λαοῦ τῶν Ἑβραίων λεγόμενον, οὕτω νοήσεις, ὅτι παραιντικῶς ποιεῖται τὸν λόγον, νοουθετῶν αὐτοὺς, ἵνα ἐπεὶ τοιοῦτον Θεὸν ἔχουσι, πάντα χρῆτῶντα,

¹⁴ Gen. xxviii, 20. ¹⁵ Amos vii, 12. ¹⁶ Gen. xxxiv, 26. ¹⁷ Gen. xxxv, 1. ¹⁸ Gen. xxxv, 2. ¹⁹ Gen. xiv, 21.

πάντα δυνάμενον, ὃς καὶ τὸν προπάτορα αὐτῶν ἐν-
 ἰσχυσεν Ἰακώβ, θεὸν μνημονεύσιν αὐτοῦ ἀεὶ, καὶ
 μηδέποτε αὐτοῦ ἐπιλάβωται. Οἶκος τοῦ Ὠν, τού-
 ἐστι τοῦ Ἀνωφελοῦς, ἦγουν τῆς ἀμαρτίας, ὁ κόσμος
 οὗτος ἐστὶν ἔν γάρ τούτῳ ἐνεργεῖται, ἐν δὲ τῷ ἐκεί
 παύεται. Οὐδὲν δὲ οὕτως ἀνωφαλὲς, ὡς ἡ ἀμαρτία,
 μᾶλλον δὲ μυρίας βλάβης πρόξενον. Ἐν τοίνυν τούτῳ
 τῷ οἴκῳ κλαίων τις καὶ δεόμενος, εὐρήσει Θεόν, καὶ
 λαλήθησεται πρὸς αὐτὸν τὸ, Ἀφώντα σοὶ αἱ
 ἁμαρτίαι σου. Ἐπὶν δὲ ὁ κόσμος οὗτος λυθῆ, οὐκ-
 ἐτι κλαυθμοῦ τοιοῦτου καιρὸς, τοῦ μακαριζομένου
 καὶ παρακλησιν ἔχοντος. Τοῦ οὗτω κλαίοντος, ὡς
 εἴρηται, ὁ Θεὸς ἔσται μνημόσυνον. Διώνιον γὰρ εὐ-
 φροσύνην ἔχων, ἔχει ταύτην ἐκ τοῦ μεμνησθαι τοῦ
 Θεοῦ, καὶ τοῦ καταρροφῆν αὐτοῦ Ἐμνήσθη γάρ,
 φησὶ, τοῦ Θεοῦ, καὶ εὐφράθη. Οἶκος τοῦ Ὠν,
 ὡς εἴρηται, Ἀνωφελοῦς, ἔστι καὶ ὁ πλούσιος, καὶ ἡ
 κατὰ κόσμον δόξα ἐν γε τοῖς πολλοῖς. Ὁ; οὖν χρή-
 σεται καὶ τῷ πλούτῳ καὶ τῇ δόξῃ κατὰ Θεόν, πένη-
 τας ἐλεῶν, καὶ ἀδυνατῶν προϊστάμενος, οὕτως ἐν τῷ
 οἴκῳ Ὠν εὐρίσκει τὸν Θεόν, οἷος ἦν ὁ Ζαχαρίας.
 Διὸ καὶ λαλήθησεται πρὸς τοῦτον, ἃ πρὸς ἐκείνῳ ἦ
 Σήμερον σωτηρία τῷ οἴκῳ τούτῳ ἐγένετο καὶ εἰς
 μνημόσυνον αἰώνιον ἔσται ὁ τοιοῦτος δίκαιος. Διὸτι
 ἐσκέρπισεν, ἔδωκε τοῖς πένησιν ἢ δικαιοσύνην
 αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος.
 Justus mnemosynon sempiternum. Quoniam enim
 manet in saeculum saeculi ²⁰.

Καὶ σὺ ἐν Θεῷ ἐπιστρέψεις, ἔλεον καὶ κρίμα
 φυλάσσω, καὶ ἔγγιζε πρὸς Θεόν σου διὰ παντός.
 Εἰ καὶ ἀπειθής, φησὶ, καὶ ἀτακτος εἶ, καὶ πάμπαν
 ἀποδίων τοῦ πατριάρχου Ἰακώβ, ὃ τοσαύτην προ-
 εμαρτύρησα ἀρετήν, ἀλλ' οὖν παιδευθεὶς ὑπ' ἐμοῦ,
 καὶ παραδοθεὶς αἰχμαλωσίῃ, ἐπιστρέψεις πρὸς εὐ-
 πείθειαν καὶ εὐταξίαν. Εἶτα λοιπὸν ὡς ἦδη μαστι-
 ζομένῳ καὶ πληττομένῳ ἐπιφωνεῖ Θεός ἔλεον καὶ
 κρίμα φυλάσσω. Ὅσπερ γὰρ εἰ τις δεσπότης,
 μαστιζῶν οὐκ ἐτην παρακούοντα, ἐπιφωνεῖ αὐτῷ τῷ
 μαστιζεῖν Ἄκουε τῶν ἐντολῶν μου ὁὕτω κίν-
 ταῦθα Θεός, μαστιζῶν τὸν λαόν, ὡς μὴ φυλάττοντα
 ἔλεον καὶ κρίμα, ἐπιφωνεῖ αὐτῷ ἔλεον καὶ κρίμα
 φυλάσσω· τουτέστι, τοῖς τε παρ' ἄλλαν συμφο-
 ραῖς περιπίπτουσι συμπαθῆς ἔσο (τοιούτων γὰρ
 ἔλεος), καὶ τὸ δίκαιον κρίμα. Εἶτα πρὸς τὴν ἀληθῆ
 θεογνωσίαν ἐνάγων, φησὶν Ἐγγίζε πρὸς τὸν Θεόν
 σου διὰ παντός· τουτέστι, Μὴ ἀποπλανῶ πρὸς εἰ-
 δωλολατρείαν, ἀλλὰ μετὰ τοῦ πράττειν τὰ θέοντα,
 ἐτι καὶ τῷ Θεῷ λάτρευε. Οὐδὲν γὰρ ὄφελος τῆς τῶν
 ἀρετῶν διήθεν ἐργασίας, ἐὰν μὴ θεογνωσία παρῆ.
 Σκόπει δὲ, ὅτι ὡσπερ ὁ νόμος ἔλεγεν Ἀγαπήσεις
 κεντρὸν τὸν Θεόν σου, καὶ τὸν πλησίον σου·
 οὕτω κἀναῦθα τὰ δύο ταῦτα εἰσάγονται. Ἔοικε δὲ
 καὶ πρὸς τοὺς τῶς μὲν ἀπιστοῦντας Χριστῷ, ὑστε-
 ρον δὲ πιστεῦσαι μέλλοντας λέγειν ὁ προφήτης, ὅτι
 Καὶ σὺ ὁ νῦν ἀπιστῶν Ἰσραηλίτης, ἐν Χριστῷ ἐπι-
 στρέψεις, ὃς ἐστὶ Θεός σου, οὐκ ἄνθρωπος ψιλός, ὡς

Quoniam talem Deum habebat, qui cuncta pos-
 set. cunctaque nutu suo regeret, qui et eorum
 progenitorem confirmavit; ejus, uti par erat, omni
 tempore meminissent, operumque darent, ne se
 ulla unquam ejus oblivio caperet. Domus On, Inu-
 tilis, videlicet peccati, est hic mundus; in hoc enim
 mundo peccatum patrat, in altero cessat. Nihil
 autem ita inutile est, ut peccatum. Nihil imo adeo
 detrimentosum, cum immensum afferat detrimen-
 tum. Cum igitur hac in domo quis lugens orarit,
 Deum inveniet, qui ad ipsum haec dicat, Remittun-
 tur tibi peccata tua ²⁰; ubi vero mundus hic dis-
 solvetur, haud amplius istiusmodi luctus tempus
 erit, qui poenitentes solari beatosque facere valeat.
 Ejus qui ita lugeat, ut dictum est, mnemosynon Deus
 B erit. Quod enim aeterna laetitia fruatur, habet
 id ex eo quod ipsius Dei meminerit, eoque dele-
 ctetur: Memor enim, ait, Dei sui, et delectatus
 sum ²¹. Domus On, scilicet inutilis, ut superius
 exposuimus, est etiam opulentia, et in plerisque
 mundana gloria. Quisquis igitur ita divitiis utitur
 atque gloria, ut Deo placeat, pauperum miserando
 sublevandoque tenuiores, is in domo On Deum re-
 perit, uti Zacchaeus; audietque a Deo ipso es
 quae ad Zacchaeum hunc olim dicta fuere: Hodie
 salus domui hae facta est ²²; eritque talis vir
 dispersit, deditque pauperibus, ideoque justitia ejus

VERS. 6. Et tu in Deo tuo converteris; misericor-
 diam et judicium custodi, et appropinqua ad Deum
 tuum semper. Et si contumax es, **110** ait, atque
 C dissolutus, patriarcha Jacob valde inferior, eoi
 patriarchae tantam inditam fuisse virtutem dixi;
 tamen a me correctus, captivitatique traditus, ad
 obedientiam bonamque frugem redigeris. Hunc dein-
 de, quasi verberibus atque plagis affectum, ita allo-
 quitur Deus: Misericordiam et judicium custodi. Per-
 inde enim, ac si quis dominus non obedientem
 servum excedendo clamet, Audi mandata mea; ita
 hoc loci Deus populum corrigens, eo quod miseri-
 cordiam et justitiam non servavit, ad eum clamat,
 Misericordiam et judicium custodi; misericors
 scilicet esto adversus eos qui citra culpam in cata-
 mitates inciderunt, id enim postulat misericordia,
 et fac recte justitiam administres. Dein ad veram
 D Dei cognitionem eum perducens, subdit, Accede
 ad Deum tuum semper; ne scilicet ad idolorum cul-
 tum amplius deflectas, sed age quae decent,
 Deumque simul colito. Nulla enim exercendis vir-
 tutibus inest utilitas, nisi Dei cognitio simul adsit.
 Illud autem animadvertas oportet, quod uti lex duo
 jubebat: Diliges Dominum Deum tuum, et proxi-
 mum tuum ²³; ita et hoc loci utramque inducitur.
 Ad eum item, qui huc usque Christo non credidit,
 quique postea ad ejus fidem sese recipiet, dicere
 propheta videtur: Tu quoque, Israelita, qui nunc

²⁰ Matth. ix, 2. ²¹ Psal. lxxvi, 4.

²² Luc. xix, 9.

²³ Psal. ii, 9.

²⁴ Deut. vi, 5; Levit.

xxxix, 19.

non credis, in Christo converteris, qui Deus tuus est, non simplex homo, uti putabas. Ne credas autem, ubi te ad Christum receperis, in posterum omni te officio solum fore, quod per fidem justificaveris: verum exercere debes virtutes, inopiam miserando quidem, sed ita, ut justitiam simul exerceas, singulis impertias pro cuiusque indigentia. Denique concludens auditorem cohortatur: Fac virtutem omnem; *omni tempore colendo ad Deum accedas*; vitia namque nos a Deo sejungunt; virtutes contra, nos ei similes efficiunt, pro us ad eum accedere faciunt. Animadvertit autem et illud, *Semper*: non enim ad breve modo tempus excubiis agere honestatis gratia decet. Quisquis item flagitia aversatus, ad Deum sese recipit, hoc non propriis viribus, sed ope divina se facere putet; Deus enim est, qui in nobis efficit, ut que sibi placita sint, et (18) velle et agere possimus. Iudicibus item maxime convenit, una cum misericordia rectam iudicium etiam exercere; plerique enim pauperum miseri, divites perperam condemnant, licet hisce iustitia patrocinetur. Propterea lege nobis cautum est, ne pauperes in iudicio miseremur. Quoniam autem plerumque fit, ut miseremur quibus placere maxime studeamus; idcirco subjicit, *Accede ad Deum*; respice scilicet non homines, sed Deum ipsum, qui tibi mercedem retribuere valeat.

III VERS. 7. *Chanaan in manu ejus statera iniquitatis præponderare amavit.* Hæc equidem Ephraïm ego doceo, misericordiam et justitiam simul uti servet, et reliqua; ipse vero Chanaan evasit, Chananæorum avaritiam et injustitiam æmulando. Ita et Ezechiel ad Jerusalem dicit: *Semen et generatio tua de terra Chanaan*²². Quorum enim imitata moros est, eorum etiam denominationem obtinuit. His similia dixit et David de hominibus iis qui tunc temporis vivebant: *Mendaces filii hominum in stateris, ut injuste agant*²³.

VERS. 8. *Dixit Ephraïm: Verumtamen dives effectus sum, inveni requiem mihi. Omnes labores ejus non inveniuntur ei propter iniquitates in quibus peccavit.* Cum ita per iniquitatem, ait, pauperumque oppressionem opes sibi Ephraïm comparasset, futurum existimavit, ut aliquam inde requiem capere, seque, dum tentationis æstu ageretur, resucillare posset; sed non ita erit. Quæcumque enim labore coegit, vana erunt, eique prorsus inutilia. Testatur id et David: *Nolite sperare in iniquitate, et rapinas nolite, concupiscere: divitiis si affluant, nolite cor apponere*²⁴. Hi quoque quibus Dominus dixit, *Si filii Abraham essetis, Abraham opera faceretur*²⁵, Chanaan erant, statera iniquitatis usi; quippe qui, Barabbas latro uti dimitteretur, postu-

²² Ezech. xvi, 3. ²³ Psal. lxi, 10. ²⁴ Psal. lxi, 11. ²⁵ Joan. viii, 39.

Varie lectiones et notæ.

(17) Εἰς τὴν πᾶσαν, Cod Ven.

(18) *Non sumus enim sufficientes cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis*, ait D. Paulus II Cor. ii, 15. *Et misericordia Domini, teste Psalmista psal.*

ἐνόμιζες. Ἀλλὰ μὴ οἶου, ὅτι ἐν ἐπιστρέφῃ, ἀστος τοῦ λοιποῦ ἔση, οἷα δικαιοθεὶς ἐκ πίστεως· ἄλλὰ καὶ τὰς ἀρετὰς ἐργάζου, ἐλεῶν μὲν, ἀλλὰ μετὰ κρίσεως, ὥστε διδόναι ἐκάστῳ, καθὼς ἂν τις χρεῖαν ἔχη. Εἶτα συγκλείων τὸν ἀκροατὴν, πᾶσαν (17) ἀρετὴν, φησὶν· Ἐγγίφε πρὸς τὸν Θεόν σου διὰ παντός. Αἱ μὲν γὰρ ἀμαρτίαι, δις τῶσιν ἀνά μέτρον ἡμῶν καὶ Θεοῦ· αἱ δὲ ἀρεταὶ, ἐγγίξουσιν ποιοῦσι διὰ τὴν ὁμοίωσιν. Ὅρα δὲ καὶ τὸ, Διὰ παντός· οὐ γὰρ μὴδὲ πρὸς βραχὺ πρὸς τὸ καλὸν ἀπονουτάξαι. Καὶ ὁ ἐξ ἀμαρτίας δὲ ἐπιστρέφων, μὴ οἰεσθῆναι, ὅτι ἐν οἰκείᾳ δυνάμει ἐπιστρέφει, ἀλλ' ἐν Θεῷ· Θεὸς γὰρ ἐστὶν ὁ ἐνεργῶν ἐν ἡμῖν καὶ τὸ θέλει καὶ τὸ ἐργεῖν ὑπὲρ τῆς εὐδοκίας. Μάλιστα δὲ ἀρμύσει τοῖς δικασταῖς μετὰ τοῦ ἐλεῖν καὶ τὸ φυλάσσεσθαι κρίμα. Πολλοὶ γὰρ ἐλεῶντες δῆθεν τοὺς πίνητα, κατακρίνουσιν ἀπλῶς τοὺς πλουσίους, κτλ τὸ δικαίον ἔχουσιν αὐτοῖς συνιστάμενον. Διὰ τοῦτο νομοθετοῦμεθα, μὴ ἐλεῖν πωχὸν ἐν κρίσει. Ἐπειδὴ οὐκ ἔστιν ἐλεῖν, καὶ δικαίως κρίνειν, μὴ κατὰ Θεὸν εἶ, ἀλλὰ πρὸς ἀνθρωπαρέσκειαν, ἐπάγει· Ἐγγίφε πρὸς Θεόν σου· μὴ ἀποστραφῆς πρὸς ἀνθρώπους· ἀλλὰ πρὸς τὸν Θεὸν βέλπε, τοὺς μεθεὶς ἀποδώσοντα.

recteque judicemus, non Dei, sed hominum gratia, *Accede ad Deum*; respice scilicet non homines, sed

Χαναὰν ἐν χειρὶ αὐτοῦ ζυγὸς ἀδικίας, καταδυναστεύειν ἠγάπησεν. Ἐγὼ μὲν, φησὶ, ταῦτα διδάσκω τὸν Ἐφραῖμ, ὥστε ἐλεῶν καὶ κρίμα φυλάσσειν, καὶ τὰ ἐξῆς· αὐτὸς δὲ Χαναὰν γέγονε, ζηλώσας τὴν τῶν Χανααίων πλεονεξίαν καὶ ἀδικίαν. Ὡς καὶ Ἰεζεκιὴλ λέγει πρὸς τὴν Ἱερουσαὴμ· *Τὸ σπέρμα καὶ ἡ γέννησις σου, ἐκ γῆς Χαναὰν· ὧν γὰρ τοὺς τρόπους ἐξήλωσε, τούτων καὶ τὴν προσηγορίαν εἰδέξατο.* Τοιοῦτον γὰρ καὶ Δαβὶδ εἶπε περὶ τῶν τότε ἀνθρώπων· *Ψευδεις οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν ζυγοῖς τοῦ ἀδικησαι.*

Εἶπεν Ἐφραῖμ· Πηλοῦτήκα, εὐρηκα ἀναψυχήν ἐμαυτῷ. Πάντες οἱ πόροι αὐτοῦ οὐκ εὐχεθήσονται αὐτῷ, διὰ τὰς ἀδικίας, ἃς ἤμαρτεν. Ἐξ ἀδικίας, φησὶ, καὶ τοῦ καταδυναστεύειν ἑτέροις πλουτήσας Ἐφραῖμ, ἐπλήπισεν, ὅτι ἀνάπαυσιν ἔξει, καὶ ἀναψύξει ἀπὸ καύτωνος παντός πειρασμοῦ· ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἔσται. Ὅσα γὰρ ἐπόνησε, μάταια ἔσονται. Ταῦτα καὶ Δαβὶδ λέγει· *Μὴ ἐλπίζετε ἐπ' ἀδικίαν, καὶ ἐπὶ ἄρπαγμα μὴ ἐπιποθεῖτε.* Πλούτος δὲν βέβη, μὴ προστίθεσθε καρδίαν. Κάκιστοι δὲ, πρὸς οὓς εἶπεν ὁ Κύριος, *Εἰ τέκνα τοῦ Ἀβραάμ ἦτε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραάμ ἐποιεῖτε ἂν, Χαναὰν ἦσαν.* Ζυγὸν ἀδικίας κατέχοντες, οἱ γε τὸν λεγστὴν Βαραββᾶν ἐξητήσαντο· τὸν δὲ εὐεργέτην Χριστὸν, ἐσταύρωσαν, οἱ καὶ πρὸς αὐτὸν φθόνῳ ζῶντα δια-

LVI, 11, *prævenit nos, atque ita facit, ut velimus, eademque misericordia subsequitur*, Psal. xxi, 6, *efficitque, ut cum assensum prævenienti gratiæ præstitiverimus, agamus quæ velimus.*

καίόμενοι, ψήθησαν παραψυχὴν (19) εἶρεῖν, θανα- A
τώσαντες αὐτόν. Ἄλλ' οὐδὲν ὄνησονται, φησὶν· οὐ
μόνον γὰρ ἐκεῖνον παῦσαι οὐκ ἴσχυσαν δοξαζόμενον,
ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ ἐξείρεται αὐτῶν, ἐφ' οἷς ἐτόνη-
σαν, ὑπὸ Ῥωμαίων ἠφανίσθησαν. Ἰσως καὶ τις ἐξ
ἀδικίας πλουτῶν ἐρεῖ, ὅτι Πεπλούτηκα, εὐρυκα
ἀναψυχὴν ἐμαυτῷ· ἄλλ' ἀκουέτωσαν οἱ τοιοῦτοι
τὰ τε ἄλλα, καὶ ὅτι Χαναάν εἰσι παῖδες, ᾧ κατηρά-
σατο Νῶε.

quis etiam per iniquitatem dives effectus, dicere queat, Dives effectus sum, inveni requiem mihi; sed qui ita sit affectus, animadvertat inter alia se filium esse Chanaan, cui Moyses maledi-
xerit.

Ἐγὼ δὲ Κύριος ὁ Θεός σου, ἀρτή; ἀγὼν σε ἐκ
γῆς Αἰγύπτου. Ἐτι κατοικίω σε καὶ ποιήσω ἐν
σκηναῖς κατοικεῖν, καθὼς καὶ ἐν ἡμέραις κορτῆς.
Σὺ μὲν, φησὶ, τῷ πλοῦτι σου τῷ ἐξ ἀδικίας ἐπ-
ήλπισας· ἐγὼ δὲ ὡσπερ σε ἀνήγαγον ἐκ γῆς Αἰγύ-
πτου, καὶ διὰ τῆς ἐρήμου βαδίζοντα ἐποίησα σκηναῖς
κατοικεῖν· οὕτω καὶ νῦν μετοικίω σε καὶ ποιήσω ἐν
σκηναῖς κατοικεῖν, καθὼς ἐν ταῖς τῆς Σκηνοπηγίας
ἡμέραις εἰθώς ἐν ταῖς σκηναῖς κατοικεῖν. Καὶ γὰρ
τὴν ἐορτὴν τῆς Σκηνοπηγίας ὁ Θεὸς διὰ τοῦτο
προσέταξεν, ἵνα ἐν σκηναῖς κατοικοῦντες, μὴ ἀμνη-
μονῶσι τῆς ἐν ἐρήμῳ διαγωγῆς. Οὕτω μέντοι καὶ οἱ
θεοκτόνοι γενόμενοι, ἀπὸ χώρας εἰς χώραν μεταν-
ίστανται, καὶ ἰοίκασι τοῖς ἐν σκηναῖς κατοικοῦσι.
Καὶ ὃν δὲ ὁ Κύριος ἐξάγει ὡς ἐξ Αἰγύπτου τῆς
ἀμαρτίας, διδάσκει σκηναὴν ἠγείσθαι καὶ παροικίαν
τόνδε τὸν βίον. Τότε γὰρ καὶ ἔστιν ἐορτάζειν τῷ
Κυρίῳ τὴν κατὰ πνεῦμα ἐορτὴν.

hanc vitam; tum enim et solemnitatem istam secundum spiritum Domino celebrare merito potest.

Καὶ λαλήσω πρὸς προφήτας, καὶ ἐγὼ ἐρῶσαις C
ἐπλήθυνα, καὶ ἐν χερσὶ προφητῶν ὠμοιώθην.
Αἰκαίως, φησὶ, μεταικίω ὑμᾶς, διότι ἃ διὰ τῶν
προφητῶν μου ἐλάλουν εἰς νοθεσίαν ὑμῶν, οὐκ
ἠκούετε (τὸ γὰρ, λαλήσω, ἀντι τοῦ, Ἐλάλησα)· καὶ
οὐ λόγους μόνον εἶπον, ἀλλὰ καὶ ὁράσεις ἐπλήθυνα,
τούτέστι, προφητείας διὰ τῶν πραγμάτων δεικνυ-
μένας· ὡσπερ καὶ αὐτὸν τοῦτον τὸν προφήτην
ἐκέλευσε, ποτὲ μὲν πόρνην λαβεῖν, ποτὲ δὲ μοιχα-
λίβα, διὰ τῶν ἔργων, ὧν ἐύρων, παιδεύων αὐτούς.
Διδάσκει δὲ καὶ ὅτι διαφοροῖς ἀποκαλύψεται ἐχρή-
σατο. οὐ τὴν ἑαυτοῦ φύσιν ἐπιδεικνύς (ἄρατος γὰρ
αὐτῆ). ἀλλὰ πρὸς τὴν ἐκάστοτε χρεῖαν τύπους τινὰς
καὶ ὁμοιώματα δεικνύων τῆς θείας φύσεως καὶ ἐν-
εργείας. Ἄλλως γὰρ τῷ Δανιὴλ, καὶ ἐτέρως τῷ
Ἰεζεκιήλ, καὶ τῷ Ἠσαΐα ἐτέρως, καὶ τῷ Μιχαῖα D
ἄλλως. Τινὰς δὲ οὕτως· Ἐγὼ μὲν τὰς ὁράσεις
ἐπλήθυνα τὰς προφητικάς· οἱ δὲ ὑμέτεροι ψευδο-
προφῆται τὰ ἔργα τῶν ἐμῶν προφητῶν μιμούμενοι,
καὶ τούτοις ὁμοιούμενοι, τὰ ἀπὸ καρδίας αὐτῶν
ἐλεγον. Ἰερεμίας μὲν γὰρ ξυλίνους κλοιοὺς περὶ τὸν
τράχηλον θέμενος, ὑπεδήλου τὸ καταδουλωθήσεσθαι
τὴν βασιλεῖα· ὁ δὲ ψευδοπροφήτης Ἄνανια· λαβὼν,
συνέτριψε τούτους, εἰπὼν, ὅτι Τάδε λέγει Κύριος·

larunt; Christum vero optime de se meritum cru-
citerunt. Qui quidem adversus eum invidia, veluti
flamma, flagrantes, aliquid inde refrigerationis se
capturos putabant, si eum occidissent. Verum, ait,
nullam hinc utilitatem capient; non solum enim
id obtinere non poterunt, ut ne amplius ipse co-
leretur, sed optima quæque, quæ prima ipsi du-
cebant, quibus colligendis magnopere laborarant,
a Romanis dispersa sunt atque deleta. Fortasse

VERS. 9. Ego autem Dominus Deus tuus eduxi te
de terra Aegyptii. Adhuc habitare faciam te in taber-
naculis, sicut in die solennitatis. Tu quidem, ait,
iniquitate partis tuis opibus magnopere confide-
bas; ego vero ut olim eduxi te ex Aegypto, perque
deserta loca vagantem in tabernaculis habitare
feci, sic et in praesentia patriis te sedibus depel-
lam, inque tentoriis habitare faciam, ut Scenope-
giæ tempore consuiveras. Ob id enim Deus Taber-
naculorum solemnitatem imperavit, ut in hisce
degentes, nunquam ejus temporis memoriam
deponerent, quo tempore desertis in locis essent
commorati. Ad hunc plane modum sese habent et
Decidæ Judæi, qui ex uno in alium locum trans-
feruntur, iis plane similes effecti, qui in taberna-
culis degebant. Quenquamque præterea abducit
Deus a peccato, tanquam 112 ex Aegypto, monet,
tabernaculum peregrinationemque ducat praesentem

VERS. 10. Et loquar ad prophetas, et ego visiones
multiplicavi, et in manu prophetarum assimilatus
sum. Jure, inquit, ac merito vos alio transferam,
propterea quod non attendistis ea quæ vestram ad
correctionem vobis locutus sum; illud enim, Loquar
pro Locutus sum, usurpatur. Neque verba modo
feci, sed et visiones multiplicavi, prophetias
nimirum, quæ rebus ipsis ostenderentur. Ad hunc
plane modum et huic prophetae Deus jussit, modo
meretricem sibi adjungeret, modo adulteram;
atque rebus, quas suis ipsimet oculis cernerent,
eos instituit. Ostenditque præterea, se multis
revelationibus usum, non quo suam ipsius naturam
ob oculos eis poneret, cum ea talis sit, ut oculis
omnino percipi nequeat, sed ut pro temporum
necessitate quasdam cum natura divinæ, tum
hujus ipsius facultatis, figuras exhiberet et imagi-
nes. Alia enim ratione Danieli Deus apparuit, alia
Ezechieli, aliter Isaïæ, Michææ aliter. Alii locum
hunc ita exponunt, quasi dicat: Ego equidem pro-
pheticas vobis visiones multiplicavi; vestri vero
falsi vates, meos imitati prophetas eorumque facta,
similes eis effecti, effutiebant, quæ corde quisque
suo comminiscebatur. Jeremias enim ligneas ca-

Variae lectiones et notæ.

(19) Ἀναψυχὴν, Cod. Ven.

tegas collo suo circumponens, futurum innuit, ut in servitutem rex duceretur; falsus contra vates Ananias catenas easdem corrigiens, confregit, talia fatus: *Sic coniteram jugum regis Babilonis*²⁹. Populum itaque reprehendit, quod, cum ad prophetas loqueretur, ipsum non audivit, sed obsequi falsis prophetis maluit, qui divinorum oraculorum speciem præ se ferebant, minime tamen veritatem loquebantur. Quoniam autem uti futurum dicitur, *Loquar ad prophetas*, sermo forte est de apostolis atque prophetis qui eorum temporibus vixerunt, ad quos pertinet illud Domini dictum, *Ego mitto prophetas et scribas et sapientes*³⁰. Tales igitur ad prophetas, inquit, loquar ego, qui futuram meam incarnationem per figuras et imagines quasdam adumbravi, multa variaque prophetis qui legis tempore vixerunt, visionum genera ob oculos ponendo. Quoniamque nunc videmus per speculum et in ænigmate³¹: merito cognitio omnis quæ hic fit, umbra quaedam est, omniacum visio non una et simplex, sed multiplex et varia, eademque per imagines quasdam quæ sensibus subjiciantur, exprimitur. Ita Deum, et æternam et igneam, et vitam, et id genus alia nominamus.

Vers. 11. *Si non Galgala est, salo ergo erant in Galgala principes immolantes.* Ego equidem ita vos per prophetas instituentes putavi: vos contra, cum principibus vestris Galaad atque Galgala perire: futilia ibi prorsusque vana peragere: idolis sacra facere. Harum autem duarum urbium ideo meminit, quod, ut superius dixit, omnium **113** maxime idola coniacctabantur. Quoniam autem Assyriorum rex Phua urbem Galaad, que trans Jordanem erat, iuxta, eamque primam cepit, propterea Deus ait: Cum non amplius sit Galaad (funditus enim eversa fuit), perspicuum hinc est, principes sacerdotesque vestros qui Galgalis convenerant, vanos omnino fuisse, frustra scilicet laborasse; vanum enim erat sacra idolis facere, et ab hisce bona querere.

Et altaria eorum quasi testudines super asertum agri. Aut sensus est, eos excelsa et conspicua construere altaria consuesse, cujusmodi sunt testudines, vel aggeres, quos aquarum colibendarum gratia extruere solent agricolæ qui aggeres eo nomine appellantur. Aut hoc aliud innuitur: Quemadmodum scilicet amphibium animal testudo, cum in aqua degit, facile venatores effugit; in continente exera, facile capitur: ita et altaria quæ vos idolis erexistis, facile ab hostibus diripiuntur atque funditus evertentur. Vel demum sensus est: Ut justus mens ara Deo dilecta est, ita contra meus impij et flagitiosi hominis testudinis speciem quamdam præ se fert. Qui quidem crasso corporis putamine legitur, eoque vehementer oneratus, tardus incedit; caro quippe totus effectus, nihil quod ex imagine Dei produat, venusti præ se fert, sed in propatulo gerit deformitatem quæ a culpa manat, perque sterilem et incultam agri, mundi

ὁτως συνερίψω τὸν ζῶντα βασιλέως Βαβυλῶνος. Ἐγκαλεῖ οὖν τῷ λαῷ, ὅτι λαλοῦντος αὐτοῦ πρὸς τοὺς προφήτας, οὐκ ἤκουον, ἀλλὰ τοῖς ψευδοπροφήταις ἐπιθέτο, οἱ ὁμοιώματα θείας προφητείας, οὐκ ἀλήθειαν ἔλεγον. Ἐπεὶ δὲ ὡς μέλλον λέγεται τὸ, *ἀαλήσω πρὸς προφήτας, τάχα περὶ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν κατ' αὐτοὺς λέγει προφητῶν, δι' οὓς καὶ ὁ Κύριος λέγει, ὅτι Ἐγὼ ἀποστέλλω προφήτας καὶ γραμματεῖς καὶ σοφοὺς.* Ἀλήθως οὖν, φησὶ, πρὸς τοὺς τοιοῦτους προφήτας ἔγω, ὅς ὁμοιώματά τινα τῆς ἡμῆς ἐν ἀσραὶ παρουσίας προετύπωσα, ἐν τοῖς κατὰ νόμον προφήταις ποικίλας καὶ πολλὰς ὁράσεις ὑποδείξας. Ἐπεὶ δὲ καὶ βλέπομεν ἄρτι δι' ἐσόπτρου καὶ ἐν αἰνίγματι, εἰκότως πᾶσα γνώσις ἐνταῦθα γενομένη, ὁμοίωμα ἐστὶ, καὶ πᾶσα ὄρασις οὐχ ἑνοειδής ἐστὶ καὶ ἀπλή, ἀλλὰ πεπληθυσμένη, δι' αἰσθητῶν τινῶν εἰκόνων τυπούμενη. Ὅστω καὶ τὸν θεόν, ἥλιον, καὶ πῦρ, καὶ ζῶντα, καὶ τὰλλα τοιοῦτά τροπα ὀνομάζομεν.

Εἰ μὴ Γαλαὰδ ἔστιν, ἄρα ψευδεῖς ἦσαν ἐν Γαλαγαλοῖς ἄρχοντες θυσιαζόντες. Ἐγὼ μὲν, φησὶν, εἶπω διὰ τῶν προφητῶν ὑμᾶς ἑνουθέτων· ὑμεῖς δὲ ἀναβαίνοντες εἰς Γαλαὰδ καὶ Γαλγαλα, ἐν τοῖς ἄρχουσιν ὑμῶν, τὰ ψευδῆ καὶ μάταια ἐτελεῖτε, τοῖς εἰδώλοις θύοντες. Μήμενται δὲ τῶν δύο τούτων πόλεων, ὡς κατείδώλων οὐσῶν ὑπὲρ τὰς ἄλλας, ὡς ἀνωτέρω εἶπεν. Ἐπεὶ οὖν ὁ τῶν Ἀσσυρίων βασιλεὺς Φουὰ ἐπελθὼν, τὴν Γαλαὰδ πάλιν πρῶτην εἶλε, κέραν οὐσαν τοῦ Ἰοράκου, φησὶν, ὅτι εἶπερ οἶκ ἐστὶν ἡ Γαλαὰδ (ἐξωλοθρεύθη γὰρ), ἄρα πρόδηλον, ὅτι ἐν Γαλγαλοῖς ἀναβαίνοντες ἄρχοντες ὑμῶν καὶ θυσιαζόντες, ψευδεῖς ἦσαν, ὅ ἐστι ματαίωποιοντες· ματαιότης γὰρ τὸ θύειν τοῖς εἰδώλοις, παρ' αὐτῶν αἰτουῦντες τὰ ἀγαθὰ.

Τὰ θυσιαστήρια αὐτῶν, ὡς χελῶνας ἐπὶ χέρσῳ ἀγροῦ. Ἡ δὲ τοιαῦτα θυσιαστήρια ἐποιοῦν ὑψηλὰ καὶ ἀπέδλεκτα, ὡς χελῶνας, ἦτοι εἰ ἀναχωματώσεις, ὡς ποιοῦσιν οἱ γεωργοὶ διὰ τὰ ὕδατα· χελῶνας [χελώνας?] γὰρ τὰ τοιαῦτα καλοῦσιν. Ἡ, δὲ ὡς περὶ ἡ χελώνη τὸ ζῶον ἀμφίβιον οὖσα, ἐν μὲν τῷ ὕδατι διατεταμένη, διαφεύγει πολλάκις τοὺς θηρεύοντας· ἐν δὲ τῇ χέρσῳ, εὐάλωτός ἐστιν· οὕτως καὶ οἱ βωμοὶ τῶν εἰδώλων, οἱ παρ' ὑμῶν οἰκοδομηθέντες, εὐάλωτοι ἔσονται τοῖς πολεμίοις, καὶ ὅπ' ἐκείνων κατασκαφῆσονται. Ἡ ὡς περὶ ὁ νοῦς τοῦ δικαίου, θυσιαστήριόν ἐστιν ἀγαπητὸν τῷ θεῷ, οὕτω καὶ ὁ τοῦ ἀσεβοῦς καὶ ἁμαρτάνοντος, χελώνη εἰσικεν, ὑπὸ τοῦ παχέος ἐλύτρου τοῦ σώματος καλυπτόμενος, καὶ βαρὺς ὑπὸ τούτῳ κινούμενος, ἅτε εἰ κατασαρκωθεὶς ὅλος, καὶ οὐδεμίαν ὠραυότητα ἐκ τοῦ κατ' εἰκόνα φέρων, ἀλλὰ τὴν ἐκ τῆς κακίας ἀμορφίαν ἐμφαίνων, καὶ ἐν τῇ χέρσῳ καὶ ἀκάρπῳ διαγωγῇ τοῦ ἀγροῦ τοῦ κόσμου τούτου πλανώμενος.

²⁹ Jerem. xxviii, 11. ³⁰ Jerem. xxv, 4. ³¹ I Cor. xiii, 12.

Καὶ ἔταν ἕως ἀνθρώπων, ἄλλοτε ἄλλον γινόμενον, καὶ ἐπαμφοτερίζοντα τοῖς ἔθεσι, τοῖς τε ἄλλοις ἀμφίβοις ζώοις, καὶ χελώνη αὐτὸν παρεΐκασον.

Καὶ ἀνεχώρησεν Ἰακώβ εἰς πεδίον Συρίας, καὶ ἐδούλευσεν Ἰσραὴλ ἐν γυναικί, καὶ ἐφυλάξατο. Ἡλὸν τοῦ πατριάρχου Ἰακώβ γαμετῆς ἐμνημόνευσε, καὶ φησιν, ὅτι ἐκεῖνος μὲν τῇ μητρὶ αὐτοῦ πεισθεὶς, παραινούσῃ μὴ λαβεῖν γυναῖκα ἐκ τῆς γῆς Χαναάν, ἀνεχώρησεν εἰς Συρίαν πρὸς Λάβαν· καὶ ἐδούλευσε μὲν ἐκεῖνον ἐν γυναικί, ἀντὶ τοῦ, διὰ γυναῖκα, καὶ ἐφυλάξατο λαβεῖν γυναῖκα Χαναανά. Ἡ ὅτι διὰ τὴν Ῥαχὴλ ἐφύλαξε πάντα, ὅσα ἀνετέλλετο [f. ἐνετ.] αὐτῷ Λάβαν.

Καὶ ἐν προφήτῃ ἀνήγαγε Κύριος τὸν Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου, καὶ ἐν προφήτῃ διεφυλάχθη. Διὰ τὴν αὐτοῦ, φησὶν, ἀρετὴν καὶ οἱ ἀπόγονοι αὐτοῦ Ἰσραηλίται ἠγαπήθησαν ὑπὸ Θεοῦ, καὶ ἀνήγαγεν αὐτοὺς ἐξ Αἰγύπτου ἐν προφήτῃ τῷ Μωϋσῇ, καὶ διαφύλαξεν αὐτοὺς διὰ τοῦ αὐτοῦ προφήτου (20) ἐν τῇ ἐρήμῳ· καὶ ταῦτα πολλῶν προσπολεμούντων αὐτοῖς ἐχθρῶν. Ἡ καὶ δι' Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἐφυλάχθησαν· καὶ τούτων γὰρ προφήτην καλεῖ. Ταῦτα τύπος Χριστοῦ. Εἰς γὰρ τὴν γῆν ἐπιβὰς, τὴν Ἑκκλησίαν ἐμνηστεύσατο, καὶ ὑπὲρ αὐτῆς ἐδούλευσε σαρκὶ καὶ πάθει, καὶ ταῖς νομικαῖς ἐντολαῖς, ἃς ἐφύλαξε. Καὶ ἐν αὐτῷ ἀνήχθημεν ἐξ Αἰγύπτου τῆς ἁμαρτίας, καὶ φυλακτόμεθα· ὁ προφήτης γὰρ ἔστιν αὐτός, περὶ οὗ ἔπειτα Μωϋσῆς· Προφήτην ὁμῖν ἀναστήσει Κύριος. Καὶ πᾶς δὲ ἄγιος γενόμενος τοῦ κληθῆναι Ἰσραὴλ, καὶ ὁρῶν τὸν Θεόν, καὶ δουλεύει ἐν γυναικί, ὅτε τῆς σαρκὸς πρόνοιαν ποιεῖται μὴ εἰς ἐπιθυμίαν· καὶ φυλάσσεται ἐν γυναικί, ὅτε ὑπωπιλάζει τὴν σάρκα καὶ δουλαγωγεῖ· ἀνάγκαται τε ἐξ Αἰγύπτου, τοῦ σκοτεινοῦ τούτου βίου, διὰ προφήτου, τούτέστι, τοῦ λόγου, τοῦ περὶ τῶν μελλόντων διαθεβαιομένου πρὸς ἡμᾶς. Εἰ γὰρ μὴ πιστεύσει τις τῷ λέγοντι, ὅτι ἔσται τις ἕτερα κατάστασις μετὰ θάνατον θειοτέρα, πῶς ἀναχθήσεται ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, ὃ τὰ ἡδὲ ἐν χερσὶν ἔστιν; diviniorem, qui fiat, ut educatur. ex hoc mundo, cuius perjucunda bona præ manibus versantur?

Ἐθυμώθη Ἐφραΐμ, καὶ παρώργισεν. Ὁ μὲν Ἰακώβ, φησὶν, οὕτως ἔσπευσε μὴ παραθῆναι τὴν τῆς μητρὸς παραίνεσιν, καὶ δουλεύειν ἐφύδριστον εἴλετο, ἵνα γυναῖκα λάβῃ ἐκ γένους ἀγαθοῦ· ὁ δὲ ἐξ ἐκεῖνου γεννηθεὶς λαὸς τοῦ Ἐφραΐμ, πάντα ἐποίησεν, ὅσα πρὸς θυμὸν με καὶ ὄργην κινούσι, τὰς χρυσὰς στήσας, δαμάλεις, καὶ προσκυνῶν αὐτάς.

Καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐπὶ αὐτὸν ἐκχυθήσεται. Παρώργισέ με, φησὶν, ἀλλὰ τῆς ἀπωλείας αὐτὸς ἐαυτῷ αἴτιος ἔσται· ἀναμάζεται ἐφ' ἑαυτὸν πάσας ἐὰς θανατικὰς κακώσεις.

²² Deut. xviii, 15.

Variae lectiones et notæ

(20) Διὰ τῆς αὐτοῦ προφητείας, per ejus prophetiam, Cod. Ven.

A scilicet hujus, regionem oberrando vagatur. Cum item cernis hominem qui aliam atque aliam se præbeat, et modo hanc modo illam ambiguis moribus vitæ rationem amplectatur, faciam cum aliis amphibilibus animalibus, tum maxime testudini comparas.

VERS. 12. Et recessit Jacob in campum Syriæ, et servavit Israel in uxore, et observavit. Rursus patriarchæ Jacob uxoris meminit, docetque, eum matræ obsequentem suæ, quæ ne Chananæam uxorem duceret hortabatur, in Assyriam ad Labanum contendisse, eique servisse in uxore, uxoris videlicet gratia, cavissequæ ne uxorem duceret Chananæam. Vel observavit ideo dicit, quod Rachelis gratia servavit, quæcumque a Labano imperabantur.

VERS. 13. Et in propheta eduxit Dominus Israel de Ægypto, et in propheta servatus est. Ob ejus, inquit, virtutem, ipsius etiam posteros Israelitas dilexit Deus, eduxitque ex Ægypto per prophetam Moysen, eosque, per hunc ipsum prophetam, desertis in locis incolumes servavit; idque, cum multi eos hostes insequerentur. Vel etiam per Josum, filium Nave, servati Israelitæ fuerunt, quem et ipsum prophetam appellat. Hæc Christi figura sunt et imago. Cum enim in terram descendisset. Ecclesiam sibi adjungere constituit, cujus gratia carni, ejusque affectibus, obnoxius evasit obtemperavitque legalibus mandatis, eaque sibi maxime servanda putavit. Per hunc ex Ægypto, peccato nimirum, educti sumus, perque ipsam incolumes servamur. Propheta namque is est, quo de propheta Moyses: *Prophetam suscitabit vobis Dominus*. Quisquis item dignus factus est, qui Israel vocetur, Deum videns, et servit in uxore, cum carnis curam gerit non ad libidinem: et servat in uxore, cum carnem eandem affligit, redigitque in servitutem, et ex Ægypto, tenebrosa videlicet hac vita, educitur per prophetam, Dei verbum nimirum, quo futura nobis felicitas denuntiatur. Ni enim fidem quis adhibeat affirmanti futuram post mortem aliam vitæ rationem plano, cujus perjucunda bona præ manibus versantur?

VERS. 14. Ad iracundiam provocavit me Ephraim et ad iram. Jacob quidem, ait, ita matris consilio parere studuit, servitutemque servire non dubitavit adeo ignominiosam, quo sibi præclara de stirpe uxorem duceret: Ephraim contra populus, ab eo prognatus, omnia ea facinora patravit, quæ me ad iram indignationemque movent, aureas Juvencas erigendo colendoque.

Et sanguis ejus super eum effundetur. Ad iram, ait, me provocavit; atque ita suæ sibi ipse perditionis auctor erit, lethales in se calamitates accensens.

Opprobrium retribuet illi Dominus secundum verbum Ephraim. Opprobrium Dens appellat injuriam, qua fuit affectus ab Jeroboam, cum populum hic affatus: Nolite, ait, ascendere Hierosolyma: ecce dii tui Israel qui te eduxerunt ex Aegypto ²⁰. *Opprobrium igitur hoc et injuriam quæ per Ephraim, Jeroboami videlicet sermonem, illata Deo est, compensabit ei Dominus. Aut sensus est, Ephraim opprobrio et injuria affectum iri secundum verbum ejus, pro ratione scilicet impietatum ejus. Christi item interfectoribus retributum est opprobrium, quo ipsum affecerunt, dicentes: Alios salvos fecit, seipsum non potest salvum facere* ²¹. *Equomodo fuit retributum? Eo scilicet modo quo ipsi postularunt: Sanguis ejus super nos, et super filios nostros* ²².

CAPUT XIII.

VERS. 1. *Justificationes accepit in Israel, et posuit Baal. Cum meas accepisset leges, quibus consentaneam eum vitam degere oportebat, meque ita colere: Baal eas numini posuit. idolis nimium dicavit, pactum cum hisce quodammodo incedo, quo se illis obsecurum polliceretur.*

Et mortuus est. Tum animo, tum corpore: animo quidem, quatenus idolorum servus Israelita factus est; corpore vero, quatenus inimicis ad supplicium est traditus. Fortasse vero commonefacere modo **115** *nos voluit veteris illius historię, cum a Deo ad Beelphegor descendentibus Israelitis, multa eorum millia cæsa sunt* ²³, *cum item Israelita, qui cum Madianitide rem habebat, a Phinees est interfectus* ²⁴.

VERS. 2. *Et nunc apposuerunt, ut peccarent, et fecerunt sibi constilia ex argento suo, secundum imaginem idolorum, opera artificum constata eis. Augent, ait, impietatem: non enim contenti sunt prioribus flagitiis, neque per cædem illam ad sanitatem reversi sunt, sed insuper idola fecerunt, partim argentea, quæ scilicet argento conflarentur, partim lignea opificum manu facta, quæ ipsi sibi construxerunt. Quod eis dedecori est, cum adorarent, quæ ipsi effecerunt.*

Ipsi dicunt: Immolate homines: vituli enim defecerunt. Non solum, ait, hos sibi deos fecerunt, sed populum etiam hortabantur, ut homines hisce mactarent. Immolaverunt enim, ait, filios et filias suas dæmoniis ²⁵. *Acrius dein eos perstringens, deridensque eorum impietatem, subdit: Vituli enim defecerunt, quasi diceret: Itane, impiissimi homines, defecerunt vituli, ut homines mactare sit opus? Quidam vero locum hunc ita interpretantur, ut sensus sit: Tot erant eorum dii, tot victimæ, tot altaria, ut et vituli dedecent, et homines in posterum mactarentur. Hebræi quoque, qui post Christum vivere, martyres immolabant, eos interficientes, eo quod legalibus in victimis deficere crepissent vituli, cum abrogaretur lex per fidem*

Kal tēn dnevīdīsmōn aītōū āntapōdōōsēi Kūrīos aītōū katā tēn lōgōn 'Eφραīm. 'Uveīdīsmōn lēgē: ὁ θεὸς τὴν οικίαν ὑβριν. ἦν ὑβρίσαν αὐτὸν 'Ιεροβοάμ, εἰπὼν πρὸς τὸν λαόν· Μὴ ἀναβαίνετε εἰς 'Ιεροσόλυμα· Ἰδοὺ οἱ θεοὶ σου, 'Ισραὴλ, οἱ ἀνήγαγόν σε ἐξ Αἰγύπτου. Τὸν οὖν ὀνειδισμὸν τοῦτον καὶ τὴν ὑβριν, τὴν κατὰ τὸν λόγον τοῦ 'Εφραϊμ, τοῦτέστι, τοῦ 'Ιεροβοάμ, εἰς θεὸν γενομένην, ἀνταποδώσει αὐτῷ ὁ Κύριος. Ἡ δὲ ὀνειδισθῆσεται καὶ ὑβρισθῆσεται ὁ 'Εφραϊμ, κατὰ τὸν λόγον αὐτοῦ, τοῦτέστιν ἀναλόγως καὶ καταλλήτως ταί; δυσσεβείαις αὐτοῦ. Ἀπεδόθη καὶ τοῖς Χριστοκτόνοις ὀνειδισμὸς, ὃν ὀνειδίζον τῷ Χριστῷ· Ἄλλους ἔσωσε, καὶ ἑαυτὸν οὐ δύναται σῶσαι. Πῶς ἀπέδοθη; Κατὰ τὸν λόγον, ὃν εἶπον· Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ' ἡμᾶς, καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν.

ΚΕΦΑΛ. ΙΓ'.

Δικαιώματα ἔλαβεν αὐτὸς ἐν τῷ 'Ισραὴλ, καὶ ἔθετο τῇ Βάαλ. Νόμους τοὺς ἐμοὺς λαθῶν, κατ' οὗς ἔδει ζῆν αὐτὸν, καὶ λατρεύειν ἐμοί, ἔθετο τῇ Βάαλ, ἀντὶ τοῦ, προσέθετο τοῖς εἰδώλοις, καὶ εἰσὶν συνθήκας μετ' αὐτῶν ἐποίησεν, ὥστε δουλεύειν αὐτοῖς.

Καὶ ἀπέθανε. Καὶ ψυχικῶς, καθὼς εἰδώλων δοῦλος γέγονε, καὶ σωματικῶς, καθὼς τοῖς πολεμικοῖς ἐξεδόθη. Ἴσως δὲ καὶ τῆς παλαιᾶς ἐκείνης ἱστορίας μίμνηται, ὅτε πορνευσάντων 'Ισραηλιτῶν, τῶν τελευσάντων τῷ Βεελφεγὲρ, ἔπαιον πολλὰ χιλιᾶδες, ὅτε καὶ ὁ 'Ισραηλιτὴς τῇ Μαδιανιτῇ συμπλεκόμενος, ἐθανάτωθη ὑπὸ Φινεὲς.

Καὶ τῶν προσέθετο τοῦ ἀμαρτάνειν ἐτι, καὶ ἐποίησαν ἑαυτοῖς χωνεύματα ἐκ τοῦ ἀργυρίου αὐτῶν, κατ' εἰκόνα εἰδώλων, ἔργα τεκτόνων συντετελεσμένα αὐτοῖς. Αὐξήσιν, φησί, τὴν ἀσέβειαν· οὐ γὰρ ἔστησαν ἐπὶ τῶν προτέρων, οὐδὲ ἐσωφρονίσθησαν τῷ θανάτῳ· ἀλλ' ἐτι ἐποίησαν καὶ εἰδῶλα· τὰ μὲν χωνεύματα, ἐξ ἀργυρίου· τὰ δὲ ἔργα τεκτόνων, τοῦτέστι, ξύλινα, ἃ αὐτοὶ συνετέλεσαν καὶ ἐξεργάσαντο. Ὅ κα' πρὸς αἰσχρότην ἐστὶν αὐτοῖς, ὅτι ταῦτα προσεκύνησαν, ἃ αὐτοὶ συνετέλεσαν.

Αὐτοὶ λέγουσι· Θύσατε ἀνθρώπους· μόσχοι γὰρ ἐκλελοιπασιν. Οὐ μόνον, φησὶν, ἐποίησαν τοῦτους θεοὺς, ἀλλὰ παρεκελεύοντο θύειν ἀνθρώπους. Ἔθυσαν γὰρ, φησὶ, τοὺς υἱοὺς αὐτῶν, καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν τοῖς δαιμονίοις. Εἴτα διατύρων καὶ διαγελῶν ὡς ἐν βραβύτῃ τὴν ἀσέβειαν αὐτῶν, φησὶν· Μόσχοι γὰρ ἐκλελοιπασιν· ὡσανεὶ ἔλεγεν· Οὕτως, ὡς ἀσεβέστατοι, ἐξέλιπον οἱ μόσχοι, ὥστε ἀνθρώπους θύειν; Τινὲς δὲ οὕτως· Τοσοῦτοι ἦσαν οἱ θεοὶ αὐτῶν, καὶ τοσαῦται αἱ θυσίαι καὶ τὰ θυσιαστήρια, ὥστε καὶ τοὺς μόσχους ἐκλελοιπέναι, καὶ λοιπὸν ἀνθρωποθύειν αὐτούς· καὶ οἱ μετὰ Χριστὸν Ἑβραῖοι τοὺς μάρτυρας ἔθυσον ἀναιρουῦντες, διότι ἐκλελοιπασιν οἱ ἐν ταῖς νομικαῖς θυσίαις θύομενοι μόσχοι, τοῦ νόμου καταργουμένου διὰ τῆς

²⁰ III Reg. xii, 28. ²¹ Matth. xxvii, 42. ²² Ibid. 25. ²³ Num. xiv, 3. ²⁴ Ibid. 8. ²⁵ Psal. cv, 37.

πίστεως, ἢν οἱ μάρτυρες ἐκφύττον. Καὶ πᾶς δὲ ὁ τὴν ἡδονὴν τιμῶν ὡς ἀγαθὸν, ἢ ἔστιν ἐδῶλον ἀγαθοῦ καὶ ἡδονῆς, ἀνθ' ὧν ἔδει σφάττειν μόσχους, ἦτοι τὴν ἀλογίαν, ἀνθρώπους σφάττει, ἀποκτινύνων τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἀνακαταυμέλου κατ' εἰκόνα τοῦ χτίσαντος αὐτόν.

Διὰ οὗτου ἔσονται ὡς νεφέλη πρωινή, καὶ ὡς δρόσος ὀρθρινὴ πορευομένη, ὡς χροῦς φυσώματος ἀπὸ ἄλλου, καὶ ὡς ἀτμὶς ἀπὸ καπνοδόχου. Ἔνεκα, φησι, ταύτης τῆς ὑπερβολικῆς ἀσεβείας, δι' ἣν καὶ παιδοκτόνοι γίνονται, ἀφανιῶ αὐτοὺς τῇ τῶν πολεμίων ἐφόδῳ. Ὅσπερ γὰρ τὴν ἐωθινὴν δρόσον, καὶ τὴν πρωινήν νεφέλην ἤλιος ἠαπανᾷ καὶ διασκεδάσει βράδιος· καὶ ὡσπερ τὸν χροῦν τῆς ἄλλου σκοπῆς ἀφανίζει, καὶ ἀτμὶς καπνοδόχου, ἤγουν ὁ καπνός, εἰς ἀέρα διαλύεται· ἔβω καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν πολεμίων ἀναλωθήσονται.

Ἐγὼ Κύριος ὁ Θεός σου, ὁ στερεῶν οὐρανόν, καὶ κτίων γῆν. Σὺ μὲν τοῖς εἰδώλοις ὡς κυρίοις καὶ θεοῖς ἔθους· ἐγὼ δὲ εἰμι Κύριος ὁ Θεός σου, ὁ στερεῶν τὸν οὐρανόν, τουτέστι τὴν διαμονὴν αὐτῶν χαριζόμενος. Τοιοῦτόν ἐστι καὶ τὸ, *Κτίων γῆν*, τουτέστι διδούς τῇ γῇ τὸ οὕτως ἵστασθαι, ὡς ἐξ ἀρχῆς ἐκτίσθη, καὶ μηδὲν ὑπὸ τοῦ χρόνου βλαθῆναι. Οὕτω καὶ τὸ, *Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα*, τουτέστι, συντηρῶν αὐτοὺς καὶ φυλάττειν, καθ' οὓς λόγους ἐξ ἀρχῆς ἐποιήθησαν.

Ὅτι αἱ χεῖρες ἐπλασαν τὴν στρατιάν τοῦ οὐρανοῦ. Ἐῖτε τὰς ἀνω καὶ ἀόρατους δυνάμεις, εἴτε τῶν ἀστέρων τὸ πλῆθος, καὶ ἥλιον, καὶ σελήνην, ἃ εὖ προσεκύνησα.

Καὶ οὐ παρέδειξά σοι αὐτὰ τοῦ πορεύεσθαι ἐπίσω αὐτῶν. Οὐ διὰ τοῦτό σε, φησι, θεάτην κατέστησα τῆς καλλονῆς τῶν ἐμῶν κτισμάτων, ἵνα προσκυνῆσιν αὐτοῖς· ἀλλ' ἵνα δι' αὐτῶν θαυμάσης ἐμε, τὴν τούτων δημιουργόν. Οὐ γὰρ εἶπεν ἡ Γραφή, ὅτι Ἔθετο αὐτὰ εἰς προσκύνησιν, ἀλλ', *Εἰς θαῦσιν*. Ὁ μὲν οὖν ἐστὶ γῆ ὧν, χρῆζει τοῦ κτισθῆναι καὶ μεταπλασθῆναι ἐπὶ τὸ κρεῖττον, καὶ γενέσθαι ἐν Χριστῶ καινῇ κτίσει. Ὁ δὲ ἡδὴ τὰς ἀνω φρονήσας, καὶ τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ὑπεραναδᾷς, καὶ θρόνος θεοῦ γενόμενος, διὰ τὸ ἀναπαύεσθαι αὐτῶ τὸν θεόν, καὶ διὰ τοῦτο οὐρανός χρηματίσας (*Ὁ θρόνος γὰρ μοι, φησι, θρόνος*) ὁ τοιοῦτος οὖν τοῦ στερεωθῆναι χρῆζει, ἵνα μὴ μεταπέσῃ ἐκ τοῦ καλοῦ. Στερεοῦται δὲ ὑπὸ λόγου, ὅταν δηλαδὴ τὰς ἀρετὰς ἐργάζεται, μετὰ τοῦ καὶ τοὺς λόγους εἰδέναι τῶν ἀρετῶν. Τῷ γὰρ *Λόγῳ Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν*· ὡς ὁ γε μὴ κατὰ λόγον τὴν ἀρετὴν μετιῶν, εὐμετάπτωτός ἐστιν.

Καὶ ἐγὼ ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ θεὸν πλὴν ἐμοῦ οὐ γνώσῃ, καὶ σὺ ἴσως οἷκ ἐστὶ ἀπέρεξ ἐμοῦ. Ἐγὼ ἐποίμαινόν σε ἐν τῇ ἐρήμῳ, ἐν γῇ δοικῆτι κατὰ τὰς νομάς αὐτῶν. Μεθό σε ἀνήγαγον ἐξ Αἰγύπτου, νομοθετῶν σοι, παρηγγύησά σοι πρὸς ἄλλα ἕτερον εἰδέναι θεόν, πλὴν ἐμοῦ· εἶπον.

quam martyres ipsi prædicabant. Quisquis item voluptatem uti bonum colit (quæ quidem voluptas imago boni est, et voluptatis umbra), pro vitulis brutis videlicet affectibus, homines mactat, hominis illius notas delendo, qui ad Creatoris imaginem renovatur.

Vers. 3. *Idcirco erunt quasi nubes matutinae, et sicut res matutinus pertransiens, et sicut pulvis sufflatus ab area, et sicut vapor a camino.* Ob hanc, ait, summam eorum impietatem, qua suæ quisque sobolis interfectior exstitit, disperdiam ipsos, hostium nimirum impetu et incursum. Ut enim matutinum rorem, nubemque antelucanam, sol facili solvit atque dissipat; et ut ex area pulverem evanescere facit ventus; uti demum camini vapor, fumus videlicet, in auras abit: ita et ipsi ab hostibus disperdentur.

Vers. 4. *Ego Dominus Deus tuus, firmans cælum, et creans terram.* Tu quidem, ait, idolis tanquam dominis ac diis sacra faciebas: ego vero Dominus Deus tuus sum, cælum firmans, qui diuturnitatem scilicet ei tribuit, qui similiter terram creat, eo nimirum in statu servat, quo a principio condita fuit, cavetque, ne quidquam a tenore detrimenti capiat. Huic simile est illud: *Qui facit angelos suos, spiritus* 22, qui scilicet 116 eadem eorum ratione servat atque tuetur, qua conditi a principio fuerunt.

Cujus manus finserunt militiam cæli. Antisuperstitionem et invisibiles potestates, aut astrorum multitudinem, et solem, et lunam quæ adorare non dubitasti.

Et non ostendi ea tibi, ut ambulares post ea. Non enim, inquit, te meorum operum, eorumque pulchritudinis, spectatorem constitui, quo ea adorares, sed ut me, eorumdem Conditorem suspiceres. Non enim, ut Scriptura testatur, ea proposita nobis sunt ad adorationem, sed *ad illuminationem* 23. Qui itaque adhuc humi repit, eget nova creatione, quo in melius commutetur, fierique possit in Christo nova creatura 24: qui contra superna spectat, supra sui corporis humilitatem elatus, effectusque propterea cum Dei throno, quod in eo Deus conquirerat, tum cælum (*Cælum enim, ait, mihi thronus* 25), huic confirmari necesse est, ut ne a bono honestoque decidat. Firmatur autem solidaturque verbo, cum scilicet virtutes exercet, earum similes rationes omnes perspetas habens; *Verbo namque Domini firmati sunt cæli* 26: Qui contra non operis fretus virtutem excolit, facile a bono honestoque defectit.

Vers. 4, 5. *Ego eduxi te de terra Ægypti, et Deum præter me non cognosces, et Salvator non est absque me: Ego pascens te in solitudine, in terra inhabitabili, secundum pascua eorum.* Postquam, ait, eduxi te ex Ægypto, jura tibi sciens, præcepim, neminem alium, præter me, Deum coleres; dicit

22 Hebr. 1, 7. 23 Gen. 1, 15. 24 II Cor. v, 17. 25 Matth. v, 34. 26 Psal. xxxii, 6.

enim : *Non facies tibi sculptile, neque omnem similitudinem quæ est in cælo desuper, et quæ in terra deorsum* 43. Non solum autem ex Ægypti servitute in libertatem vos asserui, sed etiam in solitaria vastaque regione populum aut, secundum pascua eorum, pro singulis videlicet ipsorum indigentis eis opitulando, præbendoque ea quæ concupierunt, manna modo, modo columbines, cum aut pane egebant, aut carnes optabant, interdum aquam, dum siti laborarent. Vel νομάς stations et loca intelligit, ubi diversarentur ; ubicunque enim consisterent, ait, eos sequebar, cunctis eorum necessitati bus opitulando.

Vers. 6. *Et repleti sunt ad saturitatem.* Manna scilicet et coturnicibus, aliisque Dei bonis. Summam autem repletionem denotat illud, *Repleti sunt ad saturitatem*, quo summam in eos Dei liberalitatem ostenderet, simulque reprehenderet eorum incontinuitiam ingratiq; animi vitium.

Et exaltata sunt corda eorum : propter hoc oblitii sunt mei. Ipsam cecinit et Moyses : *Et manducavit Jacob, et repletus est, et calcitravit dilectus* 44, quod et Hebræis usu deinceps evenit. Postquam enim oblectati sunt cum aliis multis Christi miraculis, tum eo vel maxime, quo panes multiplicarat, **117** in Christum ipsum consurrexerunt. Idem fit in Ecclesia. Sæpenumero cum quis a Deo verbi donum ad satietatem accipiat, diteturque per ipsam omni cognitione atque sapientia, utitur hoc ad hæreticum aliquid dogma comminiscendum, efferaturque corde suo adversus Dei cognitionem. Non enim extollitur in eo Filius hominis, qui est Christus, Dei potestas atque sapientia ; sed cor ejus, humanæ scilicet cognitionis, quæ perperam tali nomine appellatur, ratiocinatio. Qui tali præditus est animo, sibi colligit iniquitatem, fallacibus ex præmissis consecretaria quædam deducendo, nequitæ plena et iniquitatis, qua oblectari maxime consuevit. Animadvertas autem oportet, simul ac quis certatur, cum Dei oblitisci ; si enim Dei recordaretur, recordaretur etiam ejus divinæ magnitudinis, neque de se magnis sentiret. Ut cum solem quis intuetur, lucernam despicit.

Vers. 7. *Et ero eis quasi panthera, et sicut pardus.* Quoniam, ait, superbia elati sunt, quod hostem profligariat, ope mea gaudentes ; nunc Babylonium in eos inducam, atque pantheræ instar ac pardi in eosdem illos ipsos irruam. Quoniam enim ipse Deus hostes inducit in eos, quæ correctione sit opus, idcirco se pantheram ac pardum eis fore dicit.

Vers. 8. *Per viam Assyriorum occurram eis, sicut arsa laborans.* Assyrios videlicet in eos inducam

43 Exod. xx, 4. 44 Deut. xxxii, 15.

Variæ lectiones et notæ.

(21) Ὡσπερ ὅτε μὴ βλέπει τις ἥλιον, τότε τὴν λύχνον θαυμάσει, *Ut cum solem quis non aspicit,*

A γάρ · Οὐ κοίσεις πάντος ὁμοίωμα, ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐπὶ τῆς γῆς κάτω. Οὐ μόνον δὲ τῆς δουλείας τῶν Αἰγυπτίων ἡλευθέρωσά σε, ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ καὶ ἀοικητῷ γῆ ἐποιέμην τὸν λαόν, κατὰ τὰς νομάς αὐτῶν, τουτέστι κατὰ τὰς προσπιπτούσας ἐκάστοτε χρείας χορηγῶν αὐτοῖς τὰς ἐπιθυμίας αὐτῶν · μάννα, ὅτε ἐχρηζον ἄρτου · ὀρυγομήτρας, ὅτε κρεῶν ἐπεθύμουν · ὕδωρ, ὅτε ἐδίψων. Ἡ, *Κατὰ τὰς νομάς*, ἀντὶ τοῦ, κατὰ τοὺς σταθμοὺς καὶ τοὺς τόπους, ἐν οἷς κατεσκήνουν. Ἐνθα γὰρ κατεσκήνου ὁ λαός, ἠκολούθουν αὐτοῖς, φησὶ, πάσῃ χρεῖαν πληρῶν.

B Καὶ ἐνεπλήσθησαν εἰς πλησμονήν. Τοῦ τε μάννα, καὶ τῆς ὀρυγομήτρας, καὶ τῶν ἄλλων ἀγαθῶν τοῦ Θεοῦ. Ὑπερβολὴν δὲ δηλοῖ τὸ, Ἐνεπλήσθησαν εἰς πλησμονήν, ἵνα καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ περὶ αὐτοὺς πλουσιώδηρον διδάξη, καὶ τὴν αὐτῶν ἀπληστίαν καὶ ἀχαριστίαν διελέγη.

C Καὶ ὑψώθησαν αἱ καρδίαι αὐτῶν · ἐνεκεν τούτου ἐπελίθοντό μου. Τοῦτο καὶ Μωσῆς ἐν τῇ ψῆφῳ φησὶ · Καὶ ἔφαγεν Ἰακώβ, καὶ ἐνεπλήσθη, καὶ ἀπελάκτισεν ὁ ἡγαπημένος · ὁ καὶ ὑστερον τοῖς Ἑβραίοις προσέειπε. Κατατρυφῶντες γὰρ τῶν Χριστοῦ θαυμασίων, τῶν τε ἄλλων καὶ τῶν ἐν τῷ πληθυσμῷ τῶν ἄρτων, ὑψώθησαν κατ' αὐτοῦ. Οὕτω γίνεται καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Πολλάκις λαθῶν τις ἐκ Θεοῦ εἰς πλησμονὴν χάρισμα λόγου, καὶ ἐν αὐτῷ πλουτισθεὶς ἐν πάσῃ γνῶσει καὶ σοφίᾳ, χρηταί τούτῳ εἰς σύστασιν αἰρετικῶν δόγματος, καὶ ὑψοῦται ἡ καρδία αὐτοῦ, ἔκταρομένη κατὰ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ. Οὐ γὰρ ὑψοῦται ἐν αὐτῷ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, ὃς ἐστὶ Χριστὸς, Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία · ἀλλ' ἡ καρδία αὐτοῦ, ὃ ἐστὶν οἱ λογισμοὶ τῆς ἀνθρωπίνης καὶ ψευδωνύμου γνώσεως. Ἡ δὲ τοιαύτη αὐτοῦ καρδία, συνήγαγεν ἀνομίαν ἑαυτῷ, ἀπὸ προτάσειόν τινων σοφιστικῶν συνάγασα τὰ λεγόμενα συμπέρασματα, πάσης ἀνομίας γέμοντα, ἧς αὐτὸς ἀπολαύσει. Ὅρα δὲ, ὅτι ἅμα ὑψοῦται τις ἡ καρδία, καὶ ἐκ τοῦ ὑψώθηαι ἐπιλανθάνεται τοῦ Θεοῦ · εἰ γὰρ ἐμιμνήσκετο Θεοῦ, ἐμιμνήσκετο ἂν καὶ τοῦ θεοῦ μεγάλους, καὶ οὐκ ἂν ἐδόκει ἑαυτὸν ὑψηλόν · ὥσπερ ὅτε βλέπει τις ἥλιον, τότε τὸν λύχνον οὐ θαυμάζει (21).

D Καὶ ἔσομαι αὐτοῖς, ὡς πάνθηρ καὶ πᾶρδαλις. Ἐπειδὴ, φησὶν, ἀπὸ οἴσεως (22) ὑψώθησαν, ἄτε κτερευμεγεθούντες τῶν ἐχθρῶν, καὶ ἐντροφῶντες τῇ ἐμῇ βοήθειᾳ, νῦν τοὺς Βαβυλωνίους αὐτοῖς ἐπάξω, πάνθηρος δίκην καὶ παρδάλεως, ὀξείως ἐπιθησάμενος αὐτοῖς. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὺς ὁ Θεὸς ἐπάγει τοὺς πολεμίους τοῖς δεομένοις κακώσεως, καὶ αὐτοὺς πᾶρδαλις καὶ πάνθηρ ἔσονται λέγει.

Κατὰ τὴν ὁδὸν Ἀσσυρίων ἀπαντήσομαι αὐτοῖς, ὡς ἄρκτος ἀπορουμένη. Τουτέστι, Τοὺς Ἀσσυρίους

tum lucernam admiratur, Cod. Ven. (22) Ἀνέσεως, mollitie, Cod. Ven.

επὶ αὐτοὺς διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγοῦσης ἀπὸ Ἀσσυρίων A
 εἰς τὴν Παλαιστίνην, δίκην ἄρκτου ἀπορουμένης, του-
 τῆστι, στενοχωρουμένης, καὶ μὴ φυγεῖν δυναμένης.
 Τοῖσι γὰρ ἐξαπορηθεῖσα, κατὰ [ἢ. μετά] μανίας ἀνο-
 πιστάτου, τοῖς προσκαλεμοῦσιν (23) ἐπεισιν. Ἡ ἀπο-
 ρουμένης, τουτέστι, στερηθείσης τῶν τέκνων, ἀλόν-
 των ὑπὸ τῶν θηρατῶν, ἢ πεινώσης, καὶ ἀπορούσης
 τροφῆς. Τὸ δὲ, Κατὰ τὴν ὁδὸν Ἀσσυρίων, δύναται
 καὶ ἐτέρως νοεῖσθαι. Ἐπειδὴ γὰρ αὐτοὶ ἀπῆσαν
 πρὸς τοὺς Ἀσσυρίους, συμμαχίαν ζητοῦντες κατὰ
 τῶν Αἰγυπτίων, ὅπερ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἶπε,
 φησιν, ὅτι Ἐν ὄσῳ ἀπέρχονται πρὸς τοὺς Ἀσσυ-
 ρίους (24), ἐπιστήσω αὐτοὺς τοὺς Αἰγυπτίους, καὶ
 ὡμῶς καὶ ἀπῆνως αὐτοῖς χρήσονται.

Καὶ διαβήξω συγκλεισμὸν καρδίας αὐτῶν. B
 Ταῦτα, φησὶ, διαπράξομαι, ὡς ἂν τὴν συγκελει-
 σμένην αὐτῶν καὶ πεπωρωμένην καρδίαν διαβήξω,
 καὶ ἀνοίξω, καὶ εἰσέλθω εἰς αὐτήν, καὶ γνωσθήσο-
 μαι αὐτοῖς. Ἡ συγκλεισμὸν τὴν ἀσφάλειαν φησὶ,
 καὶ τὸ θάρτος τῆς καρδίας, καὶ τὴν ἀνδρείαν· ὥστε
 εἶναι τὸ λεγόμενον, τοιοῦτον· Πᾶσαν ἀσφάλειαν αὐ-
 τῶν διαβήξω, καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν ποιήσω ἐπι-
 λήν.

Καὶ καταφάγονται αὐτοὺς ἐκεῖ σκύμνοι ὄρνυ-
 μοῦ, καὶ θηρία ἀγροῦ διασπᾶσι αὐτούς. Ὁ δὲ
 νοῦ, φησὶν, ἐν τῇ οἰκίᾳ καρδίᾳ ὄντας, τῶν κακῶν
 ἀπολαύσουσιν, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ, τουτέστιν, ἐν τῇ τῶν
 πολεμίων χώρα γενόμενοι, οὐχ ἔξουσι λῆξιν τῶν
 κακῶν· ἀλλ' ὡμῶς αὐτοῖς οἱ αἰχμαλωτεύσαντες χρή-
 σονται. Τοὺς γὰρ πολεμίους· καλεῖ σκύμνους καὶ θη-
 ρία. Ἡ οἱ ἀταφοὶ βεπτᾶμενοι, ὑπὸ θηρίων βρωθή-
 σονται. Συγκλεισμός καρδίας, ὁ νόμος· ὅπ' αὐτῶν (25)
 ἔφρουροῦντο, συγκεκλεισμένοι εἰς τὴν πίστιν, του-
 τέστι, συνοκούμενοι ὅπ' αὐτοῦ πρὸς τὸ πιστεῦσαι
 Χριστῷ. Διέβρηξεν οὖν τοῦτον τὸν συγκλεισμὸν ὁ
 τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας. Καὶ
 φριγμὸς δὲ τὸ γράμμα τοῦ νόμου, μὴ εἶναι εἰσελ-
 θεῖν, καὶ ἰδεῖν τὰ ὑπὸ Θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν. Διέβ-
 ρηξεν οὖν τοῦτο ὁ Κύριος, καὶ δέδωκε τῷ πνεύματι
 πάροδον. Πλὴν ἀλλ' ἐκεῖ τὰ νοητὰ θηρία τοὺς ἐκ
 περιτομῆς κατεσθίει· τουτέστι, Καίτοι ἐμοῦ διαβή-
 ξαντος τὸ γράμμα, αὐτοὶ (26) ἐκεῖ μένουσι, καὶ μὴ
 μεθισταμένους οἱ δαίμονες κατεσθίουσι. Συγκλεισμός
 καρδίας, καὶ τὰ Ἑλληνικὰ δόγματα τῆς φιλοσοφίας
 καὶ κενῆς ἀπάτης, τὰ τῶν ἀποδείξεων κλειθρα ἐπι-
 βάλλοντα ταύτη, ὥστε μὴ παραδέχασθαι τὴν πίστιν·
 ἢ διαβήρῃσαι ὁ εὐδοκῆσας διὰ τῆς μωρίας τοῦ κηρύγ-
 ματος σώσαι τοὺς πιστεύοντας. Ἀλλὰ καὶ ἡ τῶν
 κοσμικῶν ἀγαθῶν εὐπορία, συγκλεισμός καρδίας,
 ἐν σκοτεινῇ καὶ ζοφώδει εἰρηκτῇ ταύτην συγκλείουσα,

A per viam quæ ab Assyriis in Palæstinam ducit :
 idque faciam Instar ursæ laborantis , in angustias
 videlicet redactæ, ut fugere nequeat. Tum enim, de
 salute fore desperans, acri furore percita, in se
 oppugnantes invehitur. Vel laborantem intelligit
 ursam propriis partibus destitutam, qui a venato-
 ribus capti fuerint, vel etiam fame laborantem,
 egentemque propterea cibo quo nutriatur. Illud
 autem, Per viam Assyriorum, potest alia quoque
 ratione intelligi. Quoniam enim ipsi profecti sunt
 ad Assyrios, eorum auxilium adversus Ægyptios
 postulatum, ut in præcedentibus quoque dixit :
 Interim, ait, dum eo pergunt, Ægyptios eis præsi-
 diam, qui summa adversus eos severitas et immuni-
 tate utantur.

Et dirumpam conclusionem cordis eorum. Hæc,
 ait, faciam, quo conclusum obduratumque eorum
 cor frangam et aperiam, ut ipsum ingredi cognos-
 scique ab eis possim. Aut conclusionem securitatem
 appellat, cordisque fiduciam et magnanimitatem, ut
 hujus dicti sensus sit : Eorum securitatem omnem
 veluti confringens tollam, efficiamque cor eorum
 pavidum.

118 Et devorabunt eos ibi catuli sitvarum, bestie
 agri discerpent eos. Calamitatibus, ait, afficientur,
 non in patria modo sua, sed et ibi, in hostium
 scilicet regione, ubi perpetuis ærumnis conflictan-
 buntur, crudeliter ab iis habitis, qui eos in servitu-
 tem redegerint. Hostes enim catulorum ferarumque
 nomine appellat. Vel hoc futurum innuit, ut a feris,
 insepulti relictis, devorentur. Conclusio cordis lex
 est, qua lege, veluti præsidio, conclusi tenebantur
 ad fidem scilicet Christo habendam. Confregit ita
 que conclusionem hanc is, qui per dogmata legem,
 ejusque præscripta abrogavit. Cordis vero septum
 est legis ipsius littera, quæ non sinit, ut penitus
 illud introspectatur, perspectaque fiant munera,
 quæ nobis præbere Deus consuevit. Septum hoc per-
 fregit Dominus, aditumque Spiritui patefecit.
 Nihil tamen secius ibi fera, quæ mente percipi-
 untur, devorant eos, qui circumcisionem profi-
 tentur. Quasi dicat : Quamvis ego legis litteram
 confregerim, ipsi nihilominus ei mordicus hærent,
 eosque propterea, ab ea recedere nolentes, dæmo-
 nes devorant. Conclusio cordis sunt et Græcæ
 philosophiæ, communisque deceptionis dogmata,
 quæ argumentorum claustra ipsimet cordi objiciunt,
 ut Christi fidem excipere non possit. Quæ quidem
 claustra perfringit is, qui per stultitiam prædica-
 tionis²² incolumes eos servare decrevit, qui ipsi

²² II Cor. 1, 21.

Varie lectiones et notæ.

(23) Προσιῶσι, in accedentes (invehitur), Ven.
 (24) Verba : ὅπερ καὶ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν εἶπε, φη-
 σὶν, ὅτι ἐν ὄσῳ ἀπέρχονται πρὸς τοὺς Ἀσσυ-
 ρίους, desunt in cod. Bav. et restituumus ex Ven.

(25) Ὅπ' αὐτῶν cod. Ven., sed scribendum ὅπ'
 αὐτοῦ, ab ipsa (scilicet lege).

(26) Ἐκεῖνοι, illi, Cod. Ven.

fidem adhibeant. Mundanorum item honorum copia conclusio cordis est, qua, velut in obscuro atque caliginoso carcere concluditur, ut veram lucem aspirere nequeat. **Clastrum** porro hoc effringit Dominus per ea: *Vade, vende quæ habes*⁴⁶; et: *Nisi quis renuntiaverit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus*⁴⁷; et id genus alia, quibus qui non obtemperant, devorantur ibi, ab

Vers. 9, 10. *Dispersioni tuæ, Israel, quis opitulabitur? Ubi Rex? Hic te salvum faciat in cunctis urbibus tuis.* Luget increpatque simul Israel, cumque commonefacit stultitiæ, qua, priscis temporibus, rejecto Dei imperio, postulavit, ut ab homine gubernaretur. Ait ergo: *Quis in dispersione, quam ab Assyriis et Ægyptiis perpressus es, auxilio tibi succurret? Postulasti regem, datusque tibi tum est Saul.* Incolumem ergo te servet, non Saul quidem, sed is qui nunc eo potitur imperio, quod tum postulasti. Ipse te defendat cunctis in urbibus ubi commoraris. Quædam exemplaria **Τῇ διασπορᾷ, Corruptioni**, habent. eademque, si ita scribatur, sententia subest. Summam enim vastitatem quam in captivitate perpressi sunt, corruptionem vocat.

Judicet te, quem dixisti: Da mihi regem et principem: et dedi tibi regem in ira mea. Tu postulasti regem: hic, ait, te judicet, illatas videlicet injurias ulciscatur. Dein quasi quispiam dixisset, Ego postulavi quidem, **119** tu vero mihi dedisti: Equidem, ait, dedi, sed iratus. Stultæ quippe voluntati **C** tuæ morem gessi, quo rebus ipsis et facis comperium haberes, meum tibi regnum, non humanum, auxilio esse posse.

Vers. 11. *Et sustinui in furore tuum congressum injustitiæ.* — *Sustinui* est pro *Permisi* et *indulsi*; vestrum scilicet iniquum congressum, hoc est, conjurationem conspirationemque toleravi. Omnes enim in unum coire, conjurationem inter vos facere, regem postulare, lædentes vos ipsos, regno meo præfectos. Id autem eo indulsi, non quod conjuratione ista gauderem, sed ut vos derelinquerem. Feci enim id ira compulsus. Hæc nonne manifesto nobis indicant eos qui dixerunt: *Non habemus alium regem, nisi Cæsarem*⁴⁸? Cum enim ii rejecissent Dei Filium, sibi que sumpsissent regem illum hominem quem et indulsit Dominus, eidem eos Cæsari subjiendo, dispersi sunt, eis que ita dispersis, opem fert nemo. Quisquis item hominibus placere studet, corruptionem patitur; qui enim omnibus iis placere vult, qui sibi contraria et dicunt et cogitant, tot in partes distrahitur, quot sunt ii quibus placere studet. Propterea que ab hominibus regitur, iisque pravis, Deo placere negligens, ejusque voluntati parere. Qua de re

ὥστε μὴ ἴδῃν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν. Διαφθήσει ἐκ τούτου ὁ Κύριος, ὅταν λέγῃ· Ὑπαγε, πώλησον σου τὰ ὑπάρχοντα· καὶ, Ἐὰν μή τις ἀποτάξῃται πᾶσι τοῖς ὄσιν αὐτοῦ, οὐ δύναται μου εἶναι μαθητὴς· καὶ ὅσα τοιαῦτα. Οἱ μὴ πειθόμενοι δὲ, ἐσθίονται ἐκεῖ, τούτεστιν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ὅπῃ τῶν κολάσεων.

supplicis nimirum, quibus judicii die afflicentur.

Τῇ διασπορᾷ σου, Ἰσραὴλ, τίς βοηθήσει; καὶ ὁ βασιλεὺς; οὗτος διασωσάτω σε ἐν πάσαις ταῖς πόλεσι σου. Ἐρῆναι ἔμα καὶ ἐνεθλίβει τὸν Ἰσραὴλ, καὶ ἀναμιμήσκει αὐτὸν τῆς προτέρας ἀνοίας, δι' ἣν ἠτήσατο βασιλεύεσθαι ὑπὸ ἀνθρώπου, τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν παρωσάμενος. Φησὶν οὖν· *Τίς βοηθήσει τῇ διασπορᾷ σου*, ἣν διεσπάρης αἰχμαλωτιζόμενος ὑπὸ Ἄσσυρων καὶ Αἰγυπτίων; Σὺ ἠτήσω βασιλέα, καὶ ἐδόθη σοι τότε ὁ Σαουλ. Οὗτος οὖν (οὐχ ὁ Σαουλ πάντως, ἀλλ' ὁ τὴν βασιλείαν νῦν ἔχων ταύτην, ἣν τότε ἠτήσασθε) σωσάτω σε, προαγωνιζόμενός σου ἐν πάσαις ταῖς πόλεσιν, ἐν αἷς κατοικεῖς. Τινὰ δὲ τῶν ἀντιγράφων, **Τῇ διασπορᾷ**, ἔχει· καὶ αὐτὸς πάντα ὁ νοῦς· τὴν γὰρ παντελῆ ἐρήμωσιν, ἣν ἔσχον αἰχμαλωτισθέντες, διασπορὰν ὀνομάζει.

Κρινάτω σε ὁν εἰπας· Δός μοι βασιλέα καὶ ἔρχοντα, καὶ ἔδωκά σοι βασιλέα ἐν ὀργῇ μου. Σὺ ἠτήσω, φησὶ, βασιλέα· οὗτος κρινάτω σε, τούτεστιν, ἐκδικησάτω σε. Ἐἶτα ὡσπερ τινὸς εἰπόντος· Ἐγὼ μὲν ἠτησάμην, ἀλλὰ καὶ σὺ δέδωκας· Ναί, φησὶν, ἔδωκα μὲν, πληρὴ ἐν ὀργῇ. Παρεχώρησα γὰρ τῷ ἀνοήτῳ σου θελήματι, ἵνα δι' αὐτῶν τῶν ἔργων παιδευθῆς, ὅτι ἡ ἐμὴ βασιλεία, οὐχ ἡ ἀνθρωπίνη δύναται βοηθεῖν σοι.

Καὶ ἀνέσχον ἐν τῷ θυμῷ σου συστροφὴν ἀδικίας — Ἄνέσχον, ἀντὶ τοῦ, Παρεχώρησα, ἐνέδωκα. Ἦνεσχόμεν τὴν συστροφὴν ὁμῶν τὴν ἄδικον, τούτεστι, τὴν συνέλευσιν, τὴν σύμπνοσαν ὁμῶν. Πάντες γὰρ συστραφέντες καὶ συμπνεύσαντες, ἐζητήσατε βασιλέα, ἀδικήσαντες ἑαυτοὺς, ὅτι τῆς ἐμῆς βασιλείας ἐπιστάτετε (27), ἐνέδωκα δὲ οὐχ ὡς ἀρεσκόμενος τῇ συστροφῇ ταύτῃ, ἀλλ' ὡς ἐγκαταλιμπάνων ὁμᾶς· μετὰ θυμοῦ γάρ. Ταῦτα οὐ προδήλιος φέρει καὶ πρὸς τοὺς εἰπόντας· Οὐκ ἔχομεν βασιλέα, εἰ μὴ Καίσαρα; Τὸν γὰρ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ παρωσάμενοι, καὶ τὸν ἄνθρωπον ἑαυτοῖς ἐπιγραφάμενοι βασιλέα, ὃν δὴ καὶ δέδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεός, ὑποτάξας αὐτοὺς Καίσαρι, διεσπάρησαν· τῇ δὲ διασπορᾷ αὐτῶν οὐδεὶς βοηθεῖ. Καὶ πᾶς δὲ ἀνθρωπάρεστος, διασπορὰν πάσχει. Ὅ γὰρ πᾶσι βουλούμενος ἀρέσκειν, ἐναντία καὶ λέγεται· καὶ φρονούσι, πρὸς τοσοῦτους μερίζεται, ὅσοι· ἀρέσκων σπουδάζει. Διὸ καὶ ὑπ' ἀνθρώπων βασιλεύεται ὁ τοιοῦτος, καὶ τούτων φαύλων, ἀφελὲς τὸ ἀρέσκειν Θεῷ, καὶ τὸ ἐκείνου θέλημα (28) πηροῦν. Ἄκουε καὶ Δαβὶδ· Ὁ Θεός διεσκόπισεν ἵστίαι

⁴⁶ Matth. xix, 21. ⁴⁷ Luc. xiv, 33. ⁴⁸ Joan. xix, 15.

Variae lectiones et notæ.

(27) Ὅτι τῆς ἐμῆς βασιλείας; ἀπειστέτε, eo quod a meo regno defecistis, Cod. Ven.
(28) Πλήρωμα, Cod. Ven.

ἀνθρωπωρέσκων. Οἶδας δὲ πάντως ὅσα πολλάκις ἂν τοὺς λογισμοὺς παρὰ τῆς Γραφῆς λεγομένους.

www.libtool.com.cn

Ἐφραϊμ ἐγκαχυμένη ἡ ἁμαρτία, ὡδίνες ὡς τικτούσης ἤξουσιν αὐτῷ. Τοῦτέστιν, οὐκ ἐπιπόλαιός ἐστιν ἡ ἁμαρτία, ἀλλὰ κατὰ βάθος ἐρριζώθη, καὶ δυσανάσπαστός ἐστι. Διὸ πόνους ἔξει, ὡσπερ ἡ τικτούσα. Νοήσεις δὲ καὶ οὕτως· Ἱεροβοὰμ, ὡς πολλὰκις εἴπομεν, ἤρατο τοῦ εἰδωλολατρεῖν. Φησὶν οὖν, ὅτι ἡ ἁμαρτία τούτου, οἷόν τι σπέρμα κατεβλήθη, καὶ ἐνεκρύθη ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ λαοῦ, καὶ ἔκτοτε εἰδωλολάτρου. Τοιούτου ἐκ σπέρματος ἔντος, ἤξει ὁ τῶν ὡδίνων καιρὸς, ὁ τοῦ πολέμου καὶ τῆς αἰχμαλωσίας. Τὰ γὰρ τοιαῦτα σπέρματα, τοιαύτας ὡδίνας ἔχει.

Οὗτος ὁ υἱός σου ὁ φρόνιμος; Ἐρωτηματικῶς ἀνάγνωθι· εἰπὼν γὰρ ἄνωτέρω, Τῇ διασπορᾷ σου, Ἰσραὴλ, εἰς βοήθησι; νῦν ἐρωτᾷ· Οὗτος ὁ υἱός σου ὁ φρόνιμος; τοῦτέστιν, Ἐκ φυλῆς Ἐφραϊμ βασιλεὺς, οὗτός σε σώσει, ὃν ὡς φρόνιμον ἔδασλευσας; Καὶ γὰρ δύο μὲν ἦσαν υἱοὶ Ἰωσήφ, Μανασσῆς πρεσβύτερος, καὶ Ἐφραϊμ νεώτερος· Ἰδοὺ δὲ βασιλεὺς γενέσθαι ἐκ τῆς τοῦ πρεσβυτέρου φυλῆς· ἀλλὰ σὺ ὁ λαὸς, παρηγκωνίσω μὲν τὸν πρεσβύτερον Μανασσῆν, ἐπέλεξεν δὲ τὸν Ἐφραϊμ, καὶ κατέστησας βασιλεὺς ἐκ τῆς τούτου φυλῆς, ὡς ἐντρεχέστερου δῆθεν καὶ ἐπιτηδειότερου. Ἄλλ' οὐδὲν σε τοῦτο ὄνησει. Αἰνύττεται καὶ τὸν βασιλεύοντα ἐν Σαμαρείᾳ Ὀση, ὃς ὑπὸ τοῦ Βαβυλωνίου Σαλμανασάρ πολεμούμενος, ἐπεκαλέσατο, ὡς δῆθεν φρόνιμος, τὸν Αἰγύπτιον, Ἄλλ' οὐδὲν τῆς ἐπινομίας ἀπόνωτο· ἐξηνδραποδίσθη γὰρ σὺν τῷ λαῷ καὶ αὐτὸς ὑπὸ Σαλμανασάρ. Δύναται δὲ καὶ χωρὶς ἐρωτήσεως ἀναγινωσκόμενος, ἀποδοθῆναι πρὸς τὸ, Σωσάτω σε, καὶ Κρινάτω σε, Οὗτος ὁ υἱός σου ὁ φρόνιμος. Εἰρηνευόμενος δὲ πάντως αὐτὸν καλεῖ φρόνιμον.

Διότι νῦν οὐ μὴ ὑποστῆ ἐν συντριβῇ τέχνων. Πῶς γὰρ ἂν ὑμᾶς ὠφελήσειεν ὁ βασιλεὺς οὗτος Ὀση, ὃς τῶν σῶν τέχνων συντριβομένων, οὐδὲως τοὺς πολεμικοὺς ὑποστήσεται; καὶ γὰρ αὐτὸς αἰχμαλωτός ληφθήσεται. Ἐγκαχυμένη ἦν καὶ ἡ ἀδικία τῶν ἀποκτεινάντων τὸν Κύριον, καὶ δόλου καὶ ὑποκρίσεως γέμουσα· ἔλεγον γὰρ, ὅτι κατὰ τὸν νόμον ὀφείλει ἀποθανεῖν, ὅτι εἶπεν ἐκ τῶν Ἰθὺν Θεοῦ. Ἄλλ' ὡδίνες συμφορῶν ἐπῆλθον τῷ λαῷ, ὃν ὡς τὰ τοῦ Θεοῦ δικαιώματα εἰδὼτα, φρόνιμον ἐχρῆν εἶναι. Καὶ ἐξένοι καὶ τοιοῦτος ἐδίχκει, μὴ ὡν ἀληθῶς· οὗτος γὰρ ὁ υἱός σου μωρός, καὶ οὐχὶ σοφός. Οὐχ ὑπέστη οὖν τῇ πολιτικῇ τῶν Ῥωμαίων, ὅτε συντριβόντο τὰ τέχνα ὑπερὶ τῶν μητέρων κατεσθίμενα διὰ τὸν λιμὸν. Εἰ δὲ καὶ Δαβὶδ ἐν Πνεύματι εἰπὼν τὸ, Ἐξαγορεύσω κατ' ἐμοῦ τὴν ἀνομίαν μου τῷ Κυρίῳ· καὶ σὺ ἀφῆκας ἐμὴν ἀσέβειαν τῆς καρδίας μου, ἀληθῶς εἶπε· καὶ ὁ υἱὸς ἐγκαχυθῆναι τὴν ἀδικίαν, μὲδὲ ἀπολογίαις συσκιάζ-

audi David : *Deus dissipavit ossa eorum qui hominibus placent* 10. Non te latet autem ossa serpennumero sacris in Litteris appellari hominum cogitata.

Vers. 12. *Ephraim absconditum est peccatum : dolores quasi parturientis sentient ei.* Haud in superficie sellicet, sed in profundo radices egit peccatum ut, nisi ægerrime, radicibus evelli nequeat. Dolores idecirco patietur, ut parturiens. Locum hunc intelligere commode poteris et hoc modo : Hieroboam, ut sæpe diximus, idola colere cepit : ait ergo, peccatum hujusce, velut semen jactum, in populi cor altius descendisse, quo factum, ut in posterum et ipsi idola colerent. Tale porro cum semen sit, futurum ait ut dolores partus subsequantur, belli nimirum et captivitatis. Talia enim semina tales ferunt dolores.

Vers. 13. *Hic filius tuus sapiens? Hæc per interrogationem lege; cum enim superius dixisset, Dispersioni tuæ Israel quis succurret? Quærit nunc : Hicne filius tuus sapiens? hoc est, Incolumemne te servabit iste de tribu Ephraim rex, quem, uti sapientem, tibi ipse regem constituisti? Duo namque erant Joseph filii, Manasses natu major, et Ephraim minor natu, regemque e senioris tribu creari oportebat. Verum tu, popule mi, rejecto seniore Manasse, tibi delegisti juniorem Ephraim, ejusque de tribu regem creasti, quem omnium maxime industrium, imperioque peridoneum judicasti. Verum hoc tibi nil proderit. Innuitur item Osee, qui Samarie imperio potiebatur, qui eum a Babilonio Salmanasare bello premerebatur, Ægyptii regis auxilium, uti prudens, imploravit 10. Verum nil inde utilitatis cepit. In captivitatem enim una cum populo ductus et ipse est a Salmanasare. Dictum hoc idem legi potest etiam cûra interrogationem, atque ad præcedentia ita referri : Incolumem te servet atque judicet hic filius tuus sapiens!—Quem ironice sapientem appellat.*

Quia nunc non sustinebit in contritione filiorum. Quomodo enim vos adjuvet hic rex Osee, qui, cum filii vestri pessumdabuntur, hostes nullo pacto sustinere poterit? In captivitatem enim et ipse ducetur. Abscondita item erat eorum injustitia, qui Dominum interfecerunt, doli plena atque simulationis : dixerunt enim, eum mori debere, propterea quod se Dei Filium asseruisset. Sed ærurnarum dolores invaserunt populum illum quem, uti Dei mandatorum gnarum, sapientem esse par erat. Qui licet videretur, revera talis non erat ; stultus enim est hic populus, omnique sapientia prorsus destitutus Quocirca sustinere non poterit Romanorum obsidionem, qua in obsidione contrebantur filii, suisque a matribus, fame laborantibus, devorabantur. Porro si verum est, quod numine divino affatus David ait, *Adversum me iniquitatem meam annuntiabo Domino, et tu remi-*

10 Psal. LII, 6. 10 IV Reg. XVII, 1.

satis impietatem cordis mei ⁶¹; optimum facta erit non occultare iniquitatem, neque defecationibus eam tegere, sed aperire potius, atque palam apud omnes *consterit* (Sinl. minus id fiat, irruent in hominem acerbi, veluti partus, dolores: actus videlicet malum eum invadet, atque semen quod occultarit in semetipso, magis magisque profertur, diciturque et de ipso vero poterit: *Eccle parturii in justitiam, et concepit dolorem, et peperit iniquitatem* ⁶². Cum vero a benignissimo Patre nostro conterantur pravi illi nostri, cogitata videlicet operaque nostra, tanquam interea atque torrea figuli vasa, quo fiant magna Ecclesie domo plane digna ⁶³, ad splendidum ejus ornatum, quæ cum ipsimet domi decori sint, tum Domini usibus accommodata: tum omnino patet in justitia, nullo ratione, quamvis eam occultare maxime studeamus,

Vers. 14. De manu inferni liberabo eos, et a morte redimam ipsos. Postquam satis de futuris acerbis calamitatibus disseruit, ad consuetam revertens clementiam, Eos, ait, a captivitate reducam. Captivitatem enim et infernum et mortem appellare consuevit. Hæc porro quæ in Hebræorum regressu contigerunt, umbræ quædam futurorum erant, et imagines, quæ quidem melius et evidentius expleta sunt post Salvatoris resurrectionem. Ubi namque resurrexerunt primitiæ nostræ ⁶⁴, omnes resurrectionis gratiam atque spem accepimus. Ad hunc plane modum apud Ezechielem ossium resurrectio designabat eum Israelis **121** regressum, tum universalem omnium resurrectionem ⁶⁵. Quæ tum enim apud Judæos contigerunt, adumbrabant ea quæ Deus omnibus hominibus facturum se constituerat. Redemit ergo de manu inferni animas; hæc quippe tormentis inferni obnoxia esse possunt, non morti, eum sint immortales; morti vero obnoxia sunt corpora, quæ sunt mortalia. Quisquis item peccat, in inferno est, quatenus ipsius anima tenebrosa effecta, eam amittit speciem quæ ipsi maxime consentanea est, imaginemque Dei refert; idemque et morti fit obnoxius, eo quod nefaria facinora grævia ei sunt atque lethalia. Judæos item illos qui Christo fidem adhibuerunt, liberavit Deus cum ab animæ inferno, tum a cade ac nece per breviabantur dies illi ⁶⁶.

Ubi judicium tuum, mors? ubi stimulus tuus, D inferne? Hæc, quosdam uti victoriæ præanas et hymnos, ita recinit: *Ubi judicium tuum, mors?* justa scilicet causa in homines hactenus tibi subiectos irruendi? *Ubi stimulus*, quo peremisti eos quos deglutisti? In captivos quidem Israelitas justam causam mors habuit culpam quæ ipsimet morti stimulus etiam erat. Eadem ei causa fuit, cur in universum hominum genus inveheretur; *In quacunque enim hora*, ait, *comederitis, morte moriemini* ⁶⁷. Merito itaque mors eos invasit, qui mandatum hoc violarunt. Verum et Israelitas tum

ζεσθαι, ἀλλὰ φανεροῦσθαι καὶ ἐκπομπέεσθαι. Εἰ δὲ μή, ὠδίνες ἤξουσιν, τουτέστι, τελειότερον τὸ κακὸν ἔσται, καὶ τὸ σπέρμα τῆς ἀδικίας, ὃ ἐνέκρουσέ τις ἐαυτῷ, τελεσφορηθήσεται, καὶ λεχθήσεται ἐπ' αὐτῷ· Ἰδοὺ ὠδίνθησεν ἀδικίαν, συνέλαβε πόρον, καὶ ἔτευν ἀνομιάν. Ὅτε δὲ συντρίβονται τὰ πονηρὰ ἡμῶν τέκνα, ἦτοι τὰ διανοήματα καὶ τὰ ἔργα ὅσα τῷ φιλανθρωπῶν ἡμῶν Πατρὸς, ὡς σκευὴ κεραμῆος πηλίνα καὶ γεῶδη, ἵνα γέωνται σκευὴ τῆς μεγάλης οἰκίας τῆς Ἐκκλησίας ἁγία, κατηρτισμένα εἰς τὴν καὶ εὐχρηστα τῷ Δεσπότη· τότε δὴ φαίνεται ἡ ἀδικία, οὐκ ἔχουσα ὑπόστασιν τινα καὶ εὐλογον αἰτίαν· πᾶν μυριάκις σπαύδωμεν συγκρῦπτειν αὐτὴν, ἀλλ' ὁ λόγος ἐλέγχει αὐτὴν ἀνεύλογον καὶ ἀνυπόστατον.

nixa fulcimento, nullaquo satis idonea freta eam ita verbo patefaciente.

Ἐκ χειρὸς ἄδου ῥύσομαι αὐτούς, καὶ ἐκ θανάτου λυτρώσομαι αὐτούς. Ἐπαίδη ἱκανῶς τὰ λυπηρὰ προσέειπε, νῦν ἐπι τὴν συνήθη χρηστότητα ἀνατρέχει, καὶ φησιν, ὅτι Ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπέσω αὐτούς. Τὴν γὰρ αἰχμαλωσίαν καὶ θῆλην καὶ θάνατον καλεῖ. Ταῦτα δὲ τυπικῶς μὲν τότε συνέβη κατὰ τὴν ἐκ Βαβυλωνίως ἐπάνοδον· τὸ δὲ ἐντελειότερον καὶ ἀληθέστερον πέρας ἐδέξατο μετὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀνάστασιν. Τῆς γὰρ ἀπαρχῆς ἡμῶν ἀναστήσεως, πάντες ἡμεῖς τῆς ἀναστάσεως τὴν χάριν καὶ τὴν ἐλπίδα δεδέγμεθα· ὡσπερ καὶ ἡ παρὰ τῷ Ἰεζεκιήλ τῶν ὀστέων ἀναβίωσις, καὶ τοῦ Ἰσραὴλ τὴν ἐπάνοδον ἐδήλου, καὶ τὴν κοινήν πάντων ἀνάστασιν. Τὰ γὰρ παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις τότε γεγενημένα, τύποι ἦσαν τῆς περὶ πάντας τοῦ Θεοῦ οἰκονομίας. Ἐλυτρώσατο μὲν οὖν ἐκ χειρὸς ἄδου τὰς ψυχὰς· αὐταὶ γὰρ ἐν τῷ θῆλῃ, οὐκ ἐν τῷ θανάτῳ· ἀθάνατοι γὰρ ἐν δὲ θανάτῳ τὰ σώματα· αὐτὰ γὰρ τὰ θνητὰ. Καὶ πᾶς ἁμαρτάνων ἐν τῷ θῆλῃ ἐστίν, καθὼς ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἀειδῆς γινομένη, τὸ οἰκεῖον εἶδος ἀσπῆ καὶ τὸ κατ' εἰκόνα ἀπόλλυσιν· ἐν δὲ τῷ θανάτῳ, καθὼς τὸ τῆς ἁμαρτίας ἔργα ἐγκομα καὶ θανατώδη εἰσι. Καὶ ἐκ τῶν Ἰουδαίων δὲ τοὺς πιστεύοντας τῷ Χριστῷ ἐῤῥύσατο τοῦ τε ἄδου τοῦ ψυχικοῦ, καὶ τοῦ ἐκ τῶν Ῥωμαίων θανάτου. Αἰεὶ γὰρ τοὺς ἐκλεκτοὺς, φησὶ, κολοβωθήσονται αἱ ἡμέραι ἐκεῖναι.

Romanos inferenda. Propter electos enim, ait,

Ποῦ ἡ δίκη σου, θάνατε; ποῦ τὸ κέντρον, ἄδη. Οὐδὲν τινας ἐπινικίους παιδνας καὶ ὕμνους ταῦτα ἀνακρούεται· Ποῦ ἡ δίκη σου, θάνατε, τουτέστι, τὸ δίκαιον ὃ εἶχες κατὰ τῶν ὑπὸ σὲ τῶν ὄντων. Ποῦ τὸ κέντρον, δι' οὗ ἀπέκτανες, οὐδὲ κατέπινες; Εἶχε μὲν δίκαιον κατὰ τῶν αἰχμαλωτισθέντων Ἰσραηλιτῶν τὴν ἁμαρτίαν, ἥτις καὶ κέντρον ἦν αὐτοῦ· εἶχε δὲ καὶ κατὰ πάσης ἀνθρωπότητος τὴν αὐτὴν ταύτην. Καὶ γὰρ ἢ ἂν ὥρα εἰρήνητε, φησὶ, θανάτῳ ἀποθάνεισθε. Δίκαιος οὖν τοῦ παραβαίνοντος εἶχεν ὁ θάνατος. Ἀλλὰ τοὺς Ἰσραηλιτάς ἐλυτρώσατό τε, ὑπερβάς τὴς ἀνομιίας.

⁶¹ Psal. xxxvii, 19. ⁶² Psal. vi, 15. ⁶³ II Tim. ii, 20. ⁶⁴ I Cor. xv, 20. ⁶⁵ Ezech. lxxviii, 10. ⁶⁶ Matth. xxiv, 22. ⁶⁷ Gen. ii, 17

αὐτῶν· καὶ πᾶσαν δὲ τὴν ἀνθρωπότητα ὑστερον ἔρρύσατο, αὐτὸς ἀναμάρτητος φανεῖς, καὶ καθελὼν τὸ δίκαιον καὶ τὸ κέντρον, ὃ εἶχε καθ' ἡμῶν ὁ θάνατος· τὸ δὲ, ἦν ἡ ἁμαρτία. Τινὰ δὲ ἀντίγραφα, Πούσου, θάνατος, ἢ νίκη, ἔχει. Τοῦτέστιν, Οὐδέτις νικῆσεις· ἀνήρῃται γὰρ τὸ τῆς νίκης αἴτιον· λέλυται ἡ πικρακῆ, καὶ ἡ ἁμαρτία ἡμυλυται.

Παράκλησις κέρυπται ἀπὸ ὀφθαλμῶν μου, διότι οὗτος ἀνὰ μέσον ἀδελφῶν ἀνατελεῖ (29). Αὕτη ἡ παράκλησις καὶ παραμυθία τῆς ἐπὶ τῷ ρυσθῆναι τῆς αἰχμαλωσίας χρηστοτέρας ἐλπίδος, καὶ τῆς ἀναστάσεως προσδοκία, καὶ ἀπὸ τῶν αἰχμαλώτων Ἰουδαίων, καὶ ἀπὸ πάντων ἀνθρώπων κερύφθαι δοκεῖ. Καὶ γὰρ οὗτος, τοῦτέστιν ὁ θάνατος, τῆς αἰχμαλωσίας τοῦ ἀδελφοῦ διαστελλει, καὶ διαχωρίζει ἀπ' ἀλλήλων. Καὶ διὰ τοῦτο δυσελπίδες εἰσιν οἱ ἀνθρώποι, οἵ ἐσται λύσις τῶν δυσχερῶν. Καὶ ἐν πάσῃ δὲ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, τοῦ θανάτου χωρίζοντος καὶ ἀδελφοῦς, καὶ πάντας ἀπλῶς, ἀπ' ἀλλήλων, ἐκέρυπτο ἢ ἀνάστασις. Καὶ νῦν δὲ παρὰ τοῖς ἀθέοις κέρυπται· διὸ μυστήριον ταύτην καλεῖ Παῦλος· Τὸ δὲ μυστήριόν μου, φησὶν ὁ θεός, ἐμοὶ καὶ τοῖς ἑμοῖς. Τινὲς δὲ ἐρωτηματικῶς ἀνέγνωσαν τῆδε, Παράκλησις κέρυπται ἐξ ὀφθαλμῶν μου; Ὡσαυτὴ γὰρ τινος ἀπορήσαντος, καὶ εἰπόντος· Πῶς τοῦτο γενήσεται; πῶς ὁ θάνατος παυθήσεται; φησὶν ὁ θεός· Παράκλησις κέρυπται ἐξ ὀφθαλμῶν μου; τοῦτέστι, Μὴ οὐ δύναμαι ἐγὼ εἶρεῖν παράκλησιν; Δύναμαι πάντως· ἢ δὲ ἐστίν, ὁ μονογενὴς μου Υἱὸς Ἰησοῦς Χριστὸς, ὃν ἱαστήριον προσέθιμην· καὶ Παράκλητον. Οὗτος τὸν θάνατον καταλύσει, καὶ ἀνὰ μέσον ἀδελφῶν διαστελεῖ. Καὶ γὰρ ἦλθε μάχαιραν βαλεῖν· καὶ δι' αὐτὸν μέλλουσιν ἀδελφὸς ἀδελφὸν παραδούναι εἰς θάνατον, καὶ πατὴρ τέκνα. Καὶ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ πενθοῦντος καὶ δακρύνοντος διὰ τὴν ἁμαρτίαν, παράκλησις κέρυπται νῦν· ἐν γὰρ τῷ μέλλοντι παρακληθήσεται. Καὶ ἡ ζωὴ αὐτοῦ κέρυπται ἐν τῷ Χριστῷ, καθ' ἡμέραν ἀποθνήσκοντες ἐν τῷ παρόντι βίῳ. Οὗτος δὲ καὶ ἀνὰ μέσον ἀδελφῶν διαστελεῖ· οὐ γὰρ ἐξ τὴν ψυχῆν συμνεῖν τῷ σώματι. Ἀλλὰ τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς ἐχθραν εἰδώς πρὸς θεόν, τὸν ἐξω ἀνθρώπων ποιεῖ φθείρεσθαι, τὸν δὲ ἐσω ἀνακαινοῖ ὡς ἡμέρῃ καὶ ἡμέρῃ. Διαστελλει οὖν καὶ χωρισμὸν ποιεῖ, ἀνὰ μέσον τῶν δύο ἀδελφῶν, τῆς ψυχῆς, φημι, καὶ τοῦ σώματος· τῇ μὲν τὰ εἰκεῖα εἰδούς, καὶ τὸ ἀξίωμα αὐτῆς συντηρῶν· τῷ δὲ, τὰ δευτερεῖα νέμων, καὶ μὴ ἀτάκτως καὶ διαστόλως βίῳν.

ejusque dignitatem tuetur; alteri, nempe corpori, dat secundas; atque ita simplicem sibi maxime constantem vitam degit.

Ἐπάξει κἀσθῶνα ἀνεμον Κύριος ἐκ τῆς ἐρήμου ἐπ' αὐτόν. Ἐπὶ τὸν θάνατον, φησὶ, τοῦτέστιν

A a captivitate liberavit, eorum iniquitatem clementia superans, et universum postea genus humanum redemit, se prorsus innocentem ostendendo, delendoque causam atque stimulum, culpam scilicet quam ob causam jure in nos inveceretur. Quædam autem exemplaria sic habent: *Ubi, mors, victoria tua? Non amplius scilicet vinces; sublata enim est victoriæ causa: desiit contumacia: fracta est culpa.*

Vers. 14, 15. *Consolatio abscondita est, quia hæc inter fratres dividet.* Hæc nimirum consolatio atque recreatio, bonæ scilicet e captivitate evadendi spei atque resurrectionis expectatio, altera captivis illis, altera cunctis hominibus abscondita esse videtur. Etenim hæc, scilicet mors, captivos suos socios divisit, eosque alios ab aliis segregavit. Propterea vix, ac ne vix quidem adduci poterant in eam spem, fore, ut eorum æquum aliquando finem haberent. Cum item universis in hominibus mors eadem fratres a fratribus dividat, et generatim homines alios ab aliis separet, hinc fit, ut occultetur resurrectio. Quæ quidem resurrectio colatur etiam atheis cui sunt in præsentia; proptereaque mysterium eam appellat Paulus: *Mysterium autem meum* **, ait Deus, mihi meisque reservavi. Quidam autem ita per interrogationem legunt: *Colatano est oculis meis consolatio? Quasi enim quispiam dubitando dixisset, Quomodo hoc fiet? equomodo morti finis erit? Nunquid, ait Deus, celata meis oculis est consolatio? An scilicet reperire non possum consolationem? Possum utique. Ea vero est unigenitus Filius meus Jesus Christus, quem talem effeci, ut hominibus propitium Deum reddere, eosque consolari maxime possit. Illic mortem e medio tollet, et fratres a fratribus dividet. Etenim ipse mittere venit gladium, quo fiat, ut frater-fratrem et parentes filios neci tradant* **. Ejus item oculis, quem ævorum prænitet peccatorum atque luget, celata est in præsentia consolatio; in futuro enim ævo eam capiet. Ejus vita quoque celatur in Christo, cum in præsentia sæculo quotidie moriatur. Idem hic et fratrem a fratre dividet. Non enim sinit, ut anima cum corpore conspiret; sed probe sciens carnis consilia cogitataque Deo adversari, dat operam, ut exterior homo corrumpatur, quo interior in dies magis magisque renovetur **; proptereaque duos inter se fratres istos dividit, corpus, inquam, et animam, alterum ab altera sejungendo, quorum uni, scilicet animæ, primas tribuit quæ ipsius propriæ sunt, alteri, nempe corpori, dat secundas; atque ita simplicem sibi maxime

Adducet æstum ventum Dominus a deserto in ipsam. In mortem, ait, hoc est, in Babylonios,

** I Cor. xv, 51. ** Matth. x, 34. ** II Cor. iv, 16.

Varie lectiones et notæ.

(29) Scribendum ἀνατελεῖ, vel διαστελεῖ, ut ex ipsomet Commentario liquet.

Israëli uortem afferentes, æstum atque ventum inducet, Cyrum scilicet, regem Persarum. Deserti vero loci ideo meminit, ut venti summam vim atque vehementiam ostenderet. Ab locis namque, plantarum expertibus, flare solent venti vehementiores.

Et arefaciet venas ejus, et exsiccabit fontes ejus. Regiam scilicet stirpem omnem delebit, destructaque tyrannidis adminicula, divitias nimirum et cætera regalia bona quæ quidem per verborum quamdam immutationem venas atque fontes nominavit.

Ipsæ arefecit terram ejus, et omnia vasa ejus optatissima. Hæc ita simplici ratione quâdam intelligere commode poteris: eum, scilicet terram vastasse, fructus perdoando, retinendoque terram ipsam incultam, moxque diripuisse pretiosa ejus vasa aurea et argentea. Alia quoque ratione terram intelligere poteris inferioris ordinis homines; optabilia vero ejus vasa, populi satrapas et optimates, Babylonio regi intimos qui circa regias aulas voluntantur. Induxit in mortem Pater Salvatorem nostrum Jesum Christum, deserta de terra, virgine scilicet, quam terram haud peragravit vir nullus; qui Christus et ventus est, et æstus secundum civitatem. Spiritus enim et ignis Deus appellatur. Idem arefecit etiam mortis fontes, nostras scilicet iniquitates (hæc quippe unæ sunt mortis fontes) omninoque optabilia eorum **123** vasa, nos videlicet, diripuit. Terram quoque suam arefecit, mortalem nempe carnem hanc, efficiendo, ne morti fructum pareret, quæ caro *seminatur quidem in corruptione, sed surget in incorruptione*⁴¹. Deserta item de terra induxit ventum et æstum Joannem, qui velut Eliæ spiritu potestateque præditus, ardens ejus studium præ se ferret, auditoresque reprehensionibus adureret. Qui quidem mortis quæ ad animam pertinet, venas atque fontes arefacere, nequitia ejusque cum in publicanis, tum in militibus et reliquo populo materiam præcidere cœpit. Annon optabilia talis mortis vasa sunt publicani, ad perditionem instructa? quæ sane vasa Domini usibus apta ille reddidit, eis jubendo, ne quidquam supra legis præscriptum peterent et exigerent. Idem arefecit et Herodis terram, carnis luxuriam reprimendo, negandoque fas ei esse Herodiadem retinere⁴². Idem in peccatoribus præstat et ratio.

CAPUT XIV.

Vers. 1. Disperdetur Samaria, quoniam restitit Deo suo; in gladio corruent ipsi, et lactentes eorum allidentur, et eorum habentes in utero disrumpentur. Mirum in modum necit prophetiæ orationem: quippe neque simpliciter læta profert, nec acerba

⁴¹ 1 Cor. xv, 42. ⁴² Matth. xiv, 4.

Varie lectiones et notæ.

(30) Τούτων, *hiscæ* (locis), Cod. Ven.

(31) Ἐν ἀνθρωπίνῃ δυνάμει, *in humana potestate*, Cod. Bav.

ἐπὶ τοῦ Βαβυλωνίου (οὗτοι γὰρ οἱ θανατοῦντες τὸν Ἰσραὴλ), ἐπάξει καύσωνα ἀνεμον, τὸν Κύρον τὴν βροχίαν τῶν Παρθῶν. Τῆς ἐρήμου δὲ ἐμνήσθη, ἵνα δεῖξη τὸ σφοδρὸν τοῦ ἀνέμου καὶ βίαιον. Ἐκ γὰρ τῶν ἀδένδρων τόπων (30), οἱ ἀνεμοὶ βιαιότεροι.

Καὶ ἀνεξηρανεῖ τὰς φλέβας αὐτοῦ, καὶ ἐξημώσει τὰς πηγὰς αὐτοῦ. Τουτέστι, πᾶσαν τὴν βασιλικὴν συγγένειαν διαφθερεῖ, καὶ τὰς τῆς τυραννίδος ἀφορμὰς ἀφαιλεῖ· τὸν πλοῦτον δὲ φημι, καὶ τὰ ἄλλα βασιλικὰ ἀγαθὰ· ταῦτα γὰρ τρηπκῶς φλέβας καὶ πηγὰς ὠνόμασεν.

Αὐτὸς ξηρανεῖ τὴν γῆν αὐτοῦ, καὶ πάντα τὰ σκευὴ τὰ ἐπιθυμητὰ αὐτοῦ. Καὶ ἀπλῶς μὲν οὕτω νοήσεις, ὅτι τὴν γῆν ἐξήρανε, τοὺς καρποὺς τεμῶν καὶ ἀγώρητον ἀφείλε, καὶ τὰ τίμια αὐτοῦ σκευὴ τὰ ἀργυρᾶ καὶ τὰ χρυσᾶ διήρπασε· νοήσεις δὲ καὶ γῆν μὲν, τοὺς ταπεινοτέρους τοῦ λαοῦ· σκευὴ δὲ ἐπιθυμητὰ αὐτοῦ, τοὺς περὶ τὰ βασίλεια στρεφόμενους, οἰκίους τῷ Βαβυλωνίῳ σατράπας. Ἐπήγαγεν ὁ Πατὴρ ἐπὶ τὸν θάνατον τὸν Σωτῆρα ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, ἐκ τῆς ἐρήμου πορθέου, ἣν ἀνήρ οὐ διώδουσαι, ὡς Χριστὸς καὶ ἀνεμὸς ἐστὶ, καὶ καύσων κατὰ τὴν θεότητα· πνεῦμα γὰρ καὶ πῦρ ὁ Θεός· καὶ ἀνεξήρανε τὰς πηγὰς τοῦ θανάτου, τὰς ἀνομίας ἡμῶν (αὗται γὰρ αἱ τοῦ θανάτου πηγαὶ)· καὶ πάντα τὰ σκευὴ αὐτῶν τὰ ἐπιθυμητὰ, ἡμᾶς διήρπασεν. Ἄνεξήρανε καὶ τὴν γῆν αὐτοῦ, τὴν θνητὴν ταύτην σάρκα, μήκει τῷ θανάτῳ καρποφορεῖν αὐτὴν ποιήσας. *Σπειρεται γὰρ ἐν φθορᾷ, ἀλλ' ἐγείρεται ἐν ἀφθορᾷ.* Ἐπήγαγε καὶ τὴν Ἰωάννην ἐκ τῆς ἐρήμου ἀνεμον καὶ καύσωνα, ὡς ἐν πνεύματι καὶ δυνάμει (31) τοῦ θερμοῦ τῶν ζῆλων Ἰησοῦ πορευθέντα καὶ κατακαίοντα διὰ τῶν ἐλέγχων τοῦ; ἀκούοντα· Ὁς τοῦ ψυχικοῦ θανάτου τὰς φλέβας καὶ τὰς πηγὰς ἀνεξήρανε, τὰς ἐκάστης κακίας ἀφορμὰς περικόπτων, τῶν τελωνῶν, καὶ τῶν στρατιωτῶν, καὶ τοῦ λοιποῦ λαοῦ. Ἡ οὐχὶ σκευὴ ἐπιθυμητὰ τοῦ τωούτου θανάτου οἱ τελῶναι, κατηρτισμένοι εἰς ἀπώλειαν; οἱ ἐκεῖνος ἐντελλόμενος μηδὲν παρὰ τὸ διαταγμένον πράσσειν, τουτέστιν ἀπαιτεῖν, ἐπολεῖ ἐκείνῃ εὐχρηστα. Ἄνεξήρανε καὶ τὴν γῆν Ἡρώδου, τὰ λαγυεῖας τῆς σαρκὸς ἀναστέλλον, καὶ τὸ σκευὸς τὸ ἐπιθυμητὸν αὐτοῦ, τὴν Ἡρωδιάδα μὴ δεῖν λέγων αὐτὴν ἔχειν. Ταῦτα καὶ ὁ λόγος ἐν ἐκάστῳ τῶν ἀμαρτανόντων ποιεῖ.

ΚΕΦΑΛ. ΙΔ'.

Ἀφανισθήσεται Σαμάρεια, ὅτι ἀντίστη εἰς τὸν Θεὸν αὐτῆς· ἐν βροχαῖα πσοῦνται αὐτὴ, καὶ τὰ ὑποτίθλια αὐτῶν ἐδυσκοθήσονται, καὶ αὐτὴ ἐν γαστρὶ ἔχουσαι αὐτῶν διαφραγήσονται. Θανατωσὶως πλέκει τὸν λόγον τῆς προφητείας, μήτε τὰ

παρακαλῶντα μονοειδῆ παράγων, μήτε τὰ λυπηρὰ χωρὶς τῶν παρακλήσεως. Τολς γὰρ λυπηροὶς ἐπάγει τὰ τῆς παρακλήσεως, ἵνα μὴ εἰς παντελῆ ἀπόγνωσιν ἔλθωσι, ἀλλὰ μάθωσιν, ὅτι ἔστιν αὐτοῖς ἴλεως ὁ θεός, καὶ πέρεστι βουλομένοις ἐπιστραφῆναι, τῆς ἀγαθότητος αὐτοῦ ἀπολαῦσαι· ὅπου γε καὶ ἀμαρτάνουσιν ἐπαγγέλλεται τὰ χρηστότερα. Καὶ τοῖς παρακλητικοῖς δὲ ἐπιπέκει τὰ λυπηρὰ ὅμοι, ἵνα μὴ πάντη ἐκλύτους αὐτοὺς ποιήσῃ, ἀλλ' εἰς φόβον ἐκβάλλῃ [f. ἐ.β.]. Οἶδε γὰρ ἄλλως, τοὺς μὲν τῷ φόβῳ παιδευσμένους, τοὺς δὲ χρηστότεροις ἐπαγγελίαις· καὶ διὰ τοῦτο ἀμφοτέροις τίσῃσι. Καὶ νῦν οὖν ἐπειδὴ εἶπε τὰ χαρμόσυνα, καὶ τὰ τῆς ἐλευθερίας, πάλιν ἀναμνηστικῶς αὐτοὺς τῆς ἀποστασίας, ἣν ἀπέστησαν ἀπὸ θεοῦ, καὶ ἐπιφέρει ἃ διὰ ταύτην παύονται. Φησὶν οὖν ὅτι· ἐπειδὴ ἀντέστη τῷ θεῷ θαλήματι ἡ Σαμαρεία, οἱ μὲν ἄνδρες αὐτῆς, τῇ τοῦ πολέμου ῥομφαίᾳ πεσοῦνται· τὰ δὲ ὑποτίθεται, τοῦτέστι, τὰ ὑπομάζια (τιτθοὶ γὰρ οἱ μαζοὶ), κατὰ τοῦ ἐδάφους προσηγνύμενα διαφωρήσονται· αἱ δὲ ἔγγυοι, τὰς γαστέρας διαβράβησονται, ἦτοι ἀνατιμῆσονται, ἵνα σὺν τοῖς ἐμβροῖς ἀπόλωνται. Ἔπεσε καὶ τὸ καύχημα τοῦ νομικοῦ λαοῦ ἐν ῥομφαίᾳ, τῷ εὐαγγελικῷ λόγῳ· καὶ οἱ τῷ γάλακτι τοῦ νόμου τρεφόμενοι, μηδὲν ὄψηλόν ἐννοοῦντες, τῷ ἐδάφει τοῦ γράμματος ἐναπέμειναν· ἢ ὅτι τῷ ταπεινωθέντι ἀχρι γῆς Χριστῷ προσκρούμενοι διακλύονται. Καὶ οἱ ἀπὸ γαστρὸς καὶ (32) κοιλάδας φωνοῦντες διδάσκαλοι αὐτῶν, οἱ πάντα πρὸς γαστέρα πολιτευόμενοι, ὡν ὁ θεός ἡ κοιλία διεβράβησαν τῷ φθόνῳ (35). Καλὸν δὲ καὶ τὰ πονηρὰ τῆς δαονίας ἡμῶν ἐξαφίεσθαι, ἕως ἔτι νηπιᾶ εἰσι καὶ ἀσθενῆ, καὶ κάτω βάλλεσθαι, ἵνα μὴ ὑπεραίρωσι τὴν κεφαλὴν ἡμῶν, ἦτοι τὸ ἡγεμονικόν. Ἐδαφίζονται καὶ οἱ τῆς ὑπερηφανίας λογισμοί, ὅταν ἐνωῶμεν, ὅτι γῆ ἔσμεν καὶ σποδός. Ἔχει δὲ ἐν γαστρὶ ἐμὴν φθόνος, τὸν φόνον· ἢ δὲ τρυφή, τὴν ἀσέλγειαν· ὁ πλοῦτος, τὴν καταδυναστείαν τῶν ταπεινοτέρων, καὶ ἄλλη κακία ἄλλην. Δεῖ οὖν ἐκς μητέρας ταύτας διὰ τῆς τοῦ λόγου ῥομφαίας διαβράβησαι καὶ ἀνασχίσειν, ἀνακαλύπτουσαι· τὴν ἀθλίαν αὐτῶν, ἵνα καὶ τὰ ἐξ αὐτῶν γερνηθόμενα κακὰ συναπόλωνται.

Ἐπιστράφηθι, Ἰσραὴλ, ἐπὶ Κύριον τὸν θεόν σου, διότι ἠσθένησας ἐν ταῖς ἀδικίαις. Ἠπειλήτά σοι, φησὶν, ἃ ἤκουσας. Ἴνα οὖν μὴ ταῦτα πάθῃς, ἐπιστράφηθι πρὸς Κύριον, διότι τὴν ἀσθένειαν ταύτην ἦν ἠσθένησας, παραδοθεὶς τοῖς ἐχθροῖς, διὰ τὰς ἀδικίας σου ἠσθένησας. Ὅστε εἰ μέλλοις ἰσχυρὸς γενέσθαι, τῷ θεῷ πρόσειθε. Ἡ τὸ, Ἠσθένησας, ἀπὸ τοῦ, Κατεγήρασας τῇ κακίᾳ, πολλὸν χρόνον ἐν ταύτῃ δέμεινας.

Λάβετε μεθ' ταυτῶν λόγους, καὶ ἐπιστράφητε πρὸς Κύριον. Οὐ χρυσόν, οὐκ ἄργυρον, οὐκ ἄλλο τι

Philipp. iii, 19.

Variae lectiones et notæ.

(12) De his ipsis loquitur et superius, pag. 9.

(13) Διεβράβησαν τῷ φθόνῳ, corrupti sunt invidia, Cod. Ven.

A sine consolatione relinquit : acerbis enim adjicit jucunda, quæ solarentur auditores, ut ne desperarent omnino, sed intelligerent, bonum sibi Deum esse atque clementem (qui vel delinquentibus humaniora polliceretur), ejusque bonitate perficere, si ad eum sese recipere voluissent. Lætis item atque jucundis adnectit acerba, ne relaxarentur omnino, sed metu perterriti cōhiberentur. Perspectum enim habebat, alios in officio retineri consensisse metui, alios bonis promissis, eamque ob rem adhibet utrumque. Ad hunc plane modum et in præsentia postquam læta prætulit, futuramque dixit, ut in libertatem Hebræi vindicaretur, rursus eos defectionis commonefaciat, per quam a Deo defecissent; adjicitque ea quæ hanc ob causam perpetientur. Quoniam igitur, ait, Samaria Dei voluntati restitit, ideo viri ejus militari gladio concidentur, eorumque ὑποτίθεται, lactentes infantes, hoc est ὑπομάζια (τιτθοὶ enim idem sonat, ac μαζοὶ) solo illisi sæde interibunt, prægnantibusque mulieribus uteri dirumpentur, hoc est, dissecabuntur, ut una cum fetibus quæque suis pereant. Cecidit et legalis populi jactantia in gladio, evangelico nempe verbo; quique legis lacte nutriuntur, nil sublime cogitantes, litteræ solo hæserunt, disruptique sunt, eo quod Christo, qui in terram usque se demisisset, adversarentur. Eorumque præceptores, qui e ventre ventriculoque verba sua promunt, qui cuncta ad ventrem eundem referunt, quorum Deus venter est¹², rupti sunt invidia. Expedit item pravos mentis nostræ **124** conceptus, quandiu velut infantes imbecilli sunt, terræ illidi atque dejici, ne supra caput, principem scilicet animi nostri partem, extollantur. Terræ alliduntur etiam elati animi cogitata, cum nobiscum ipsi reputamus, pulverem nos esse atque cinerem. In ventre porro gerit cædem invidia, luxuriam molities, tenuiorum oppressionem opulentia, et aliud alia nequitia. Dirumpendæ itaque sunt verbi gladio, dissecandæque tales matres, quo sua cujusque nequitia retegatur, pereantque simul ea mala quæ cæteroquin ab ipsis gignerentur.

VERS. 2. Convertere, Israel, ad Dominum Deum tuum, quia infirmatus es in iniquitatibus tuis. Infirmatus, ait, tibi sum quæ audisti. Ne itaque talia patiaris, fac ad Dominum te recipias; siquidem tuas ob iniquitates evenit, ut eam subires imbecillitatem qua, hostium potestati traditus, in præsentia laboras. Quare si fortis evadere cupis, fac ad Dominum accedas. Vel illud *Infirmatus es*, idem sonat ac *In nequitia consenuisti*, multum in ea temporis permanens.

VERS. 3. Sumite vobiscum orationes, et revertimini ad Dominum Deum vestrum. Vos, inquit,

hortor, non ut captatis aurum, aut argentum, aut aliud hujusmodi munus, sed supplicem habeatis orationem quæ Domini majestatem confiteatur. Quoniam idola deos esse confessi, illius divinitatem negastis, nunc omnino contrariam habeatis oportet orationem quæ numina illa neget, ipsamque Dominum Deum esse confiteatur. Docetque subinde qualem habere nos oporteat orationem.

Dicite ei ut non tollatis iniquitatem, sed assumatis bona. Supplices, inquit, eum orate et obsecrate, a vobis ut avertat iniquitatis fructus, captivitatem scilicet, eaque mala quæ inde manant, ut bona percipere possitis.

Ei reddemus fructum labiorum nostrorum. Dicite præterea: Tuum nos, non illorum nomen confessuros esse pollicemur; id enim est fructus labiorum nostrorum, quem profecto fructum tibi debemus. Proptereaque *Reddemus* dixit, non *Dabimus*. Cum enim, inquit, Conditior noster sis, multisque nos beneficiis affeceris, merito hoc tibi ingenuè fateri debemus.

Vers. 4. Assur non salvabit nos et super equum non ascendemus: nequaquam ultra dicemus: Dii nostri, operibus manuum nostrarum. Non amplius, inquit, in homine confidemus, nec in Assyriorum ope, nec in nostro equitatu, nec amplius idola deos appellabimus. Animadverto autem eodem loco haberi fiduciam, in hominibus locatam et equis, quo idololatricam. Nam et idola vana sunt, et homo quæque eum circumstant, omnia vanitas. Hæc hortationi esse videntur iis, qui **125** ex operibus legis justos se fieri gloriantur, quos sic affatur: Convertimini ad Dominum, neglectaque legis littera, detractoque velo, quod cordibus vestris est obductum, obsequimini Moysi ita jubenti: *Convertimini ad Dominum* 41. Dominus autem spiritus est; et, *Si corde tuo credideris, et ore fatearis Dominum Jesum, salvus eris* 42. Hic est fructus labiorum; fructus longe omnium optatissimus. Fac itaque fatearis, te salvum iri factum, non per Assur atque jactantiam qua de patre Abraham gloriaris, neque per equos, eamque animi elationem quam ex circumcissione concipisti, sed per fidem, quæ charitate operatur. Quisquis porro peccat (36), rationem nullam præ se fert: unum quippe agit sine ratione. Quem contra percutit, soque ad Deum recipit, eum omnia cum ratione agit; is rationem rationisque verba capessere dicitur, præsertim cum exacte vitæ rationes a semetipso postulet ac repetat, se vitamque suam ante futurum judicium perscrutando. Qui propterea secum ipse perpendit, quid recte egerit, quidve deliquerit; idemque neque gloria, nec opibus

41 Deut. xxxiii 27. 42 Rom. x, 9.

Varie lectiones et notæ.

(34) Περὶ αὐτῶν, de ipsis. Cod. Bav.

(35) Μὴ, non. Cod. Ven.

(36) Respicit interpres præcedentia prophetiæ

ἔξλασμα παραινῶ ὑμῖν λαβεῖν, ἀλλὰ λόγους ἱκετηρίους, καὶ ὁμολογούντας τὴν τοῦ Κυρίου μεγαλειότητα. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ εἰδῶλα ὁμολογήσατε θεοῦ, ἀρησάμενοι τοῦτον, νῦν πάλιν λόγους λάβετε ἀρνούμενους ἐκεῖνα, καὶ ὁμολογούντας αὐτόν. Εἶτα εὐδοκίαι ποίους δεῖ λόγους λαβεῖν.

Ἐπισκε αὐτῷ, ὅπως μὴ λάβητε ἀδικίαν, καὶ λάβητε ἀγαθὰ. Ἰκετεύσατε αὐτόν, φησὶ, καὶ αἰτησασθε, ἵνα μὴ λάβητε τοὺς καρποὺς τῆς ἀδικίας, οἵτινες ἦσαν ἢ τε αἰχμαλωσία, καὶ τὰ ἐκ ταύτης κακὰ, ἵνα λάβητε ἀγαθὰ.

Καὶ ἀνταποδώσωμεν [νουλ. -σομ.] καρπὸν χειλέων ἡμῶν. Ἐπισκε καὶ τοῦτο, ὅτι Ὑπισχοῦμεθα ὁμολογεῖν τῷ σὺ ὀνόματι, καὶ οὐ τῷ τῶν εἰδῶλων· τοῦτο γὰρ ἐστὶ καρπὸς χειλέων ἡμῶν· χρεὸς δὲ ἡμῖν ἐστίν. Οὐ γὰρ εἶπα, δώσωμεν, ἀλλὰ, Ἀνταποδώσωμεν. Ποιητὴν γὰρ σε καὶ εὐεργέτην ἔχοντες, ἀναγκαιῶς ὀφειλομένοι σὺ τὴν ὁμολογίαν ταύτην.

Ἄσσοῦρ οὐ σώσει ἡμᾶς, καὶ ἐφ' Ἰσραὴλ οὐκ ἀναβησόμεθα· οὐκέτι οὐ μὴ εἰλωμεν· θεοὶ ἡμῶν τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν ἡμῶν. Οὐκέτι, φησὶν, οὐδενὶ ἀνθρώπῳ θαρρήσομεν, οὔτε τῇ τῶν Ἀσσυρίων βοηθείᾳ, οὔτε τῷ ἡμετέρῳ ἱππικῷ, οὔτε τὰ εἰδῶλα θεοῦ ὀνομάσομεν. Ὅρα δὲ, ὅτι τῇ εἰδωλατρικῇ συνήθειᾳ τὸ θαρρῆν ἀνθρώποις καὶ Ἰσραὴλ· τὰ τε γὰρ εἰδῶλα μάταια, καὶ ἀνθρώπος ματαιότης, καὶ πάντα τὰ περὶ αὐτόν (34). Ταῦτα δοκεῖ παραινῖν καὶ τοῖς καυχωμένοις δικαιοῦσθαι ἐξ ἔργων νόμου, καὶ φησὶν, ὅτι Ἐπιστρέφητε πρὸς Κύριον, τοῦ γράμματος ἀφέμενοι, καὶ τὸ κάλυμμα περιελόντες, ὃ κεῖται ἐπὶ τὴν καρδίαν ὑμῶν, ἀκατανωσκομένη Μωσαίως· Ἐπιστρέφητε πρὸς τὸν Κύριον. Ὁ δὲ Κύριος τὸ πνεῦμά ἐστι. Καὶ, Ἐάν (35) πιστεύσῃς μὲν τῇ καρδίᾳ σου, ὁμολογήσης δὲ τῷ στόματι Κύριον Ἰησοῦν, σωθήσῃ. Οὗτος ὁ καρπὸς τῶν χειλέων, καρπῶμα δεκτόν. Ὁμολόγησον δὲ, ὅτι οὗτος Ἄσσοῦρ, καὶ ἡ οἰσις, ἢ ἐπὶ τῷ πατέρα ἔχει τὸν Ἀβραάμ, οὔτε ἵππος καὶ τὸ φρούραγμα τῆς ἐπὶ τῇ περιτομῇ καυχῆσεως σώσει σε· ἀλλὰ πίστις δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη. Ὁ μὲν οὖν ἀμαρτάνων, οὐκ ἔχει λόγους μεθ' ἑαυτοῦ· ἀλόγως γὰρ πάντα πράττει· ὁ δὲ ἐπιστρέφόμενος καὶ μετανοῶν, εὐλόγως κατὰ πράττων, λόγους λαμβάνειν λέγεται. Καὶ ἄλλως δὲ, ὅτι λογοπραγεῖ ἑαυτῷ καὶ εὐθύνas ἀπαιτεῖ, πρὸ τοῦ μέλλοντος δικαστηρίου αὐτὸς ἑαυτὸν ἐτάξων, καὶ ἵ μὲν κατάρθωσι, εἰ δὲ λείπεται ὀφεισυνόμενος· καὶ οὔτε ἐπὶ δόξῃ καὶ πλοῦτι αἰρεται (ταῦτα γὰρ τῶν Ἀσσυρίων χαρακτηριστικά), οὔτε ἐφ' Ἰσραὴλ ἀναβαίνει ὡς ἐποχούμενος καὶ τερπόμενος τῇ θηλυμανίᾳ· οὔτε τοῖς ἄλλοις ἔργοις τῆς πρακτικῆς αὐτοῦ

verba λάβετε μεθ' ἑαυτῶν λόγους, quasi hæc ita sonent, *Capessite vobiscum rationes.*

δυνάμεις, οἷς πρότερον, προσκυνεῖ, οὐδὲ λέγει θεοὺς καὶ κυρίους ἑαυτοῦ τὰ εἰδωλα, καὶ τὰς μνημῆας ἐκείνων τῶν πράξεων (37).

alia demum effectricis suæ potentiae opera colit, ut et eorumdem operum monumenta.

Ἐν σοὶ ἐλεήσει ὄρφανόν. Τουτέστιν, Ἐγὼ ὁ Θεὸς ἐν σοὶ κατοικῶν, ἐλεήσω σε τὸν ὄρφανόν, Ἰσραὴλ, τὸν ἐμοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Πατρὸς ἀπολισθήσαντα, καὶ ἐρημωθέντα τῆς ἐμῆς κηδεμονίας καὶ προνοίας. Καὶ ὁ ἐν τῷ Υἱῷ δὲ Πατρὶ ἐλεήσει, φησὶ, τὸν ἐθνικὸν λαόν, τὸν ἀπορφανισθέντα τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς. Καὶ πρὸς τὸν Θεὸν λέγεται, ὅτι Ὁ ἐν σοὶ ὢν, καὶ μὴ μακρυνθεὶς ἀπὸ σοῦ, ἐλεήσει ὄρφανόν· καὶ γὰρ σὺ Πατὴρ τῶν ὄρφανῶν· ὥστε ὁ μὴ ἐλεῶν ὄρφανόν, οὐκ ἐν σοὶ.

Ἰάσομαι τὰς κατοικίας αὐτῶν. Τουτέστι, τὰς πόλεις αὐτῶν καὶ τὰς κώμας, καὶ πᾶσαν τὴν γῆν, ἐν ἧ κατοικοῦσιν· ἀσθένειαν γὰρ μεγάλην ἐδέξαντο, παντὸς ἀγαθοῦ στερηθεῖσαι, οἷόν τινος ὑγείας ἢ κάλλους. Ἦ, ὅτι Ποιῆσω αὐτοὺς αὖθις κατοικίας ἔχειν. Ἐν γὰρ τῇ αἰχμαλωσίᾳ ὄντες, παροικίας εἶχον, οὐ κατοικίας. Ἐπαναλθόντες οὖν αὖθις, ἀναλήψονται τὰς πόλεις αὐτῶν καὶ τὰς κώμας, ἐν αἷς κατοικήσουσιν ἀσφαλῶς. Ἰάσατο καὶ Χριστός, σημεῖα τελῶν, τὰ σώματα τῶν τότε Ἑβραίων, ἃ κατοικίαι ἦσαν τῶν ψυχῶν· αὐτὰς δὲ τὰς ψυχὰς οὐκ ἰάσατο, ἐπεὶ μὴ ἠθέλησαν. Ποσάκις γὰρ, φησὶν, ἠέλησα ἐπισυναγαγεῖν τὰ τέκνα σου, καὶ οὐκ ἠθελήσατε! Καὶ αἱ τῶν ἐθνῶν κατοικίαι, εἰδῶλων καὶ αἰσχυρῶν πράξεων γέμουσαι, ἠσθένουν τὴν πρὸς θάνατον ἀσθένειαν, ἃς ἰάσατο, ἐλθὼν, ἔα τὰς νόσους ἡμῶν ἀρη, καὶ τὰς ἀσθενείας βαστάσῃ.

Ἀγαπήσω αὐτοὺς ὁμολόγως. Τουτέστιν, ἀναμφιλόγως ὁμοῦ πάντας, καὶ οὐ τότε μὲν, τὸν δεῖνα δὲ οὐ. Ἦ, ὅτι Ὁμοῦ μετὰ τῶν ἐθνικῶν προσδέξομαι αὐτοὺς, ὁμολογούντας τὸ θυομά μου· ὅτε γὰρ τὸ πλήρωμα τῶν ἐθνῶν εἰσέλθοι, τότε πᾶς Ἰσραὴλ σωθήσεται.

Διότι ἀπέστρεψεν ἡ ὀργή μου ἀπ' αὐτῶν. Ὅτε μὲν γὰρ νῦντα ἔδωκαν αὐτῶν πρὸς με, καὶ οὐ πρόσωπον, ἔμενον ἡ ὀργή μου, ἐπικειμένη αὐτοῖς· νῦν δὲ ἐπιστραφέντων πρὸς με, ἀπέστρεψεν ἡ ὀργή μου ἀπ' αὐτῶν.

Καὶ ἔσομαι ὡς δρόσος τῷ Ἰσραὴλ, καὶ ἀνθήσει ὡς κρίνον. Τὰς ἐμὰς εὐεργεσίας ἐπιχορηγήσω αὐτοῖς ὡς δρόσος, καὶ ἀνθήσουσιν ὡς κρίνον. Πολλαχού δὲ τούτου τοῦ ἀνθους ἡ θεία μνημονεύει Γραφή. Καὶ Ἠσαίας μὲν λέγει· Ἀγαλλισθῶ ἔρημος, καὶ ἀνθῆτω ὡς κρίνον. Σολομῶν δὲ ἐν τῷ Ἄσματι τῶν ἁσμάτων· Ὡς κρίνον ἐν μέσῳ

A effertur (hæc est enim Assyriorum indoles) nec equum ascendit, vesanum scilicet in mulieres amorem, quo velut equo insideat et oblectetur, nec antea, neque deos et dominos suos appellat idola

Qui in te est miserebitur pupilli. Ego nimirum Deus qui in te sum, miserebor tui, qui orphanus es, Israel, qui me, verum Patrem, amisisti, mea-que propterea es ope destitutus atque providentia. Pater item, qui est in Filio, inquit, miserebitur gentilis populi, qui est celesti Patre fuerit orbatus. Ad ipsum quoque Deum dicitur: Qui in te est, nunquam a te recedens, is miserebitur orphani. Tu namque Pater es orphanorum; proptereaque qui non miseretur orphani, minime tecum est.

VERS. 5. Sanabo incolatus ipsorum. Urbes nimirum et pagos omnemque regionem, ubi degerent; magnam enim subierunt infirmitatem, cum omni bono, quasi corporis valetudine pulchritudineve fuerint destituta. Vel sensus est: Efficiam ut ii suas recipient habitationes; cum enim in captivitate versarentur, incolæ erant, nec ulla propria domicilia habebant. Domum itaque redeuntes, suas recipient urbes atque pagos, ubi tuto vitam degant. Christus item sua per miracula sanavit Hebræorum, qui tum temporis erant, corpora, quæ habitationes erant animarum, ipsas vero animas non sanavit, propterea quod ii sanari noluerunt. Quoties enim, inquit, volui congregare tuos filios, et noluisi? Gentilium quoque populorum habitationes, idolis refertæ turpissimisque flagitiis, lethali laborabant infirmitate, easque sanavit IESUS, qui venit, ut in morbos tolleret, infirmitatesque nostras perferret.

Diligam eos pariter. Sine ullo videlicet discrimine, simul omnes, non ita quidem, ut alterum diligam, alterum non item. Vel perinde est, ac si diceret: Eos una cum gentilibus populis excipiam, quod nomen meum consteantur. Ubi enim plenitudo gentium accesserit, tum omnis Israel salvabitur.

Quia avertit se ira mea ab ipsis. Cum enim terga mihi vertebant, non faciem, manebat ira mea, eis maxime infesta; modo cum ad me sese converterint, avertere sese ab iis ira mea cœpit.

D VERS. 6. Et ero tanquam ros Israeli, et florebit, ut liliam. Mea, inquit, in eos beneficia conferam, roris instar, florebutque tanquam liliam. Passim autem hujusce floris meminit divina Scripturæ. Isaias quidem ait: Lactetur terra deserta, et floreat, quasi liliam: Salomon autem in Cantico canticorum: Sicut liliam inter spinas, ita soror mea in-

66 Matth. xxiii, 37. 67 Isa. v, 3, 4. 68 Rom. xi, 25. 69 Isa. xxxv, 1.

Variæ lectiones et notæ.

(37) Ὁ λέγων κυρίως καὶ θεοὺς ἑαυτῶν τὰ εἰδωλα καὶ τὰς μνημῆας ἐκείνων τῶν πράξεων, qui (pudent) dicebat dominos atque deos suos idola,

PATROL. GR. CXXVI.

etc. Cod. Bav. sed scribendum κυρίους, et ἑαυτοῦ, ut habet cod. Venetus.

ter filias ⁷⁰. Denique Christus : *Respicite*, inquit, *A lilia agri* ⁷¹. Ex quibus intelligimus hoc in flore præter odoris suavitatem admirari solere homines et ipsius candorem. Huic lilio similis efficitur anima, quæ a peccati fœtore atque contagione liberatur, nitidaque baptismatis stola induitur, de qua et Isaias ait : *Exsultet anima mea in Domino, quia induit me vestimento salutis* ⁷². Hujus itaque lili inftar florebit et Israel, Deum cognoscens, excipiensque rorem omnem, uti pluviam descendentem in velus ⁷³, in odorem suavitatis ⁷⁴ Deo factus, qualis erat Paulus, Christi bonus odor ⁷⁵ existens, ejusque vitam redolens.

Et emittet radices suas, quasi Libanus. Cum lili- **B** um odorem præ se ferat egregium, non item magnitudinem atque diuturnitatem ei respondentem, merito montis Libani mentio fit (qui mons et magnus est, et arboribus refertus, quæ altas agunt radices, diu multumque perduraturas) quo declararet Israelitarum quoque gloriam, qui sese ad Christum recipiant, magnam fore atque perpetuam. Quoniam autem et idololatræ in Libano plerumque versabantur, colebantque arbores omnium maxime sublimes et opacas: propterea nobis innuit prophetæ sermo, fore, ut in Ecclesia radices agant cum Israelitæ, tum gentiles populi, qui pridem filola colerent. Cum item in Ecclesia cernis aliquem vitam agentem honestam, ut lux ejus coram hominibus luceat ⁷⁶; hunc dicito lili-um, eundemque, si qua de Deo alta loquatur, agatque radices, ut ejus verba diu mansura sint effectu: atque discipulos verbi veritatis, appellato Libanum.

127 VERS. 7. *Ibunt rami ejus.* Ingentem scilicet in multitudinem crescet, et quos consumpsit bellum filios, rursus acquirat: atque ita longe lateque ejus soboles propagabitur. Ejus item rami protendantur, qui ascensionis in corde suo disponit ⁷⁷; quippe qui non intra unam virtutis speciem sese continet, sed per omne virtutum genus vagatur. Israelis denique, Deo charissimi, rami fuerunt et apostoli, qui per orbem terrarum profecti, gentes omnes docuerunt.

Et erit quasi oliva fructifera. Semper videlicet florens, ita, ut ne tentationis quidem tempore exarescat, instar olivæ, quæ ne hieme quidem folia amittit. Præterea cum plerique speciem duntaxat virtutis, uti folia, præ se ferant, *Danda opera est*, inquit, ut et fructus proferantur. Oliva fructifera est, qui proximi sui miseretur, non ad ostentationem captandamque hominum gloriam; quippe cuius fructus non dilabuntur, neque merces interit ⁷⁸.

⁷⁰ Cant. II, 2. ⁷¹ Matth. VI, 28. ⁷² Is. LXI, 50. ⁷³ Matth. V, 16. ⁷⁴ Psal. LXXXV, 6. ⁷⁵ Psal. I, 5.

Variæ lectiones et notæ.

(38) *Εὐθείας τὰς ῥίζας, rectas radices*, Cod. Bav.
(39) *Εἰδωλολατρεῖται, idololatricæ*, Cod. Bav.
(40) *Μονικωτέρους*, Cod. Bav.

ἀκανθῶν, cūτως ἀδελεχιδή μου ἀπὸ μέσον τῶν θυγατέρων. Καὶ ὁ Κύριος δὲ, *Ἐμβλέψατε εἰς τὰ κρίνα, φησί, τοῦ ἀγροῦ.* Μανθάνομεν οὖν ἐκ τούτων, ὅτι πρὸς τῇ εὐωδίᾳ καὶ ἡ λευκότης τοῦ ἀνθους τούτου θαυμάζεται. Καὶ ἔοικε τούτῳ πᾶσα ψυχή, τῆς τε δουωδίας τῆς ἁμαρτίας ἀπαλλαγείσα καὶ τοῦ ῥύπου, καὶ τὴν λαμπρὰν τοῦ βαπτίσματος περιβαλλομένη στολήν, περὶ ἧς καὶ Ἡσαίας φησὶν, ὅτι *Ἀγαλλιᾶσεται ἡ ψυχή μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ ἐνέδυσέ με γὰρ ἱμάτιον σωτηρίου.* Τούτῳ τοίνυν παραπλησίως τῷ κρίνῳ καὶ ὁ Ἰσραὴλ ἀνθήσει, τὸν Θεὸν ἐπιγνοῦς, καὶ τὴν ἀνωθεν πᾶσαν ὄρεσιν δεξάμενος, τὸν καταβάνα ὡς ὕετον ἐπὶ πᾶσιν, καὶ εἰς ὄσμὴν εὐωδίας τῷ Θεῷ γενόμενος, ὡς ἦν ὁ Παῦλος, Χριστοῦ εὐωδία καὶ ὄσμὴ ζωῆς ὄν.

Καὶ βαλεῖ τὰς ῥίζας αὐτοῦ, ὡς Λίβανος. Ἐπὶ τὸ κρίνον λαμπροτάτην μὲν ἔχει τὴν εὐωδίαν, μέγεθος δὲ οὐκ ἔχει ἀξιόλογον, ἢ ἐδραϊότητα, τῷ Λιβάνου ἐμνήσθη τοῦ ὕρου, ὃ καὶ μέγα ἐστὶ, καὶ ὀνόματι κατάκομον, βαθείας τὰς ῥίζας; (38) ἔχουσι, καὶ ἐπὶ μήκιστον διαρκεῖν δυναμένας, ἐν δειξῆ, ὅτι καὶ τῶν πρὸς Θεὸν ἐπιστραφέντων Ἰσραηλιτῶν ἡ ὄσχα μεγάλη ἔσται καὶ διαρκής. Ἐπὶ δὲ καὶ εἰδωλολάτραι (39) ἐν τῷ Λιβάνῳ τὰ πολλὰ διέτριβον, τιμῶντες τὰ δασύτερα τῶν ὀνόμων καὶ εὐμηκέστερα, ἀνιτίττει ὁ λόγος, ὅτι καὶ αἱ ἐν Ἰσραὴλ καταρριζωθήσονται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, καὶ οἱ ἔθνη οἱ πρότερον εἰδωλολάτραι. Καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ δὲ, ὅταν ἴδῃς τινὰ βιῶντα καλῶς, ὥστε λάμπειν τὸ φῶς αὐτοῦ ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, κρίνον εἰπὲ τούτου· εἰ δὲ καὶ ὑψηλὰ τινα φεγγόμενον περὶ Θεοῦ, καὶ βᾶλλοντα τὰς ῥίζας αὐτοῦ, ὥστε μονικωτέρους (40) εἶναι τοῖς λόγοις αὐτοῦ, καὶ μαθητὰς ἀποτελεῖν τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας, Λίβανον αὐτὸν κάλεσον.

Πορεύονται οἱ κλάδοι αὐτοῦ. Τουτέστι, πῶς πληθὺς ἔσται, καὶ οὐς ἀνάλωσεν ὁ πόλεμος κίβδας, αὐθὺς κτήσεται, καὶ ἐπὶ πολὺ ἐκταθήσονται. Πορεύονται καὶ οἱ κλάδοι τοῦ δει ἀναβάσει ἐν τῇ καρδίᾳ διατιθεμένου· οὐδὲ γὰρ ἴσται ἐν ἐνὶ εἶδει ἀρετῆς, ἀλλ' ἐπὶ πᾶσαν διαβαίνει. Κλάδοι τοῦ εὐαρεστοῦντος τῷ Θεῷ Ἰσραὴλ καὶ οἱ ἀπίστολοι, οἱ πορευθέντες, ἐμαθῆτευσαν πάντα τὰ ἔθνη.

D *Καὶ ἔσται ὡς ἐλάια κατάκαρπος.* Ἀειθαλής δηλονότι, καὶ οὐδὲ ἐν καιρῷ πειρασμῶν (41) ἕρραινόμενος. Ὅσπερ οὐδὲ ἡ ἐλάια ἐν χειμῶνι φυλλοβολεῖ (42). Πλὴν ἐπεὶ πολλοὶ σχῆμα μόνον ἔχουσι ἀρετῆς, ὡσπερ φύλλα, δεῖ, φησὶν, εἶναι καρπῶδες. Ἐλάια κατάκαρπος, ὃ ἐλεῶν μὴ πρὸς ἐπίδειξιν οὐ γὰρ ἀπορρέουσιν αὐτοῦ οἱ καρποὶ, οὐδὲ ἀπύλνται ὁμισθός.

⁷³ Psal. LXXI, 6. ⁷⁴ Levit. II, 19. ⁷⁵ II Cor. II, 15.

(41) Οὐδὲ ἐν πειρασμοῖς, *ne in tentationibus quidem*, Cod. Bav.
(42) Φυλλοβορεῖ, Cod. Ven.

Καὶ ἡ ὄσφρασία αὐτοῦ ὡς Λιβάνου. Ὁ Λιβάνος εὐοσμὸν τε [σ. τι] θυμίαμά ἐστιν. Ὁ οὖν προσαγαθὸν ἑαυτὸν τῷ Θεῷ, διὰ τοῦ ἐν Πνεύματι προσεύχεσθαι, καὶ μηδὲν αἰτεῖν, ὡς οἱ ἔθνη· οὗτος ἔχει τὴν ὄσφρασίαν (43), ὡς Λιβάνου.

Ἐπιστρέψουσιν καὶ καθιούνηται ὑπὸ τῆς σκέπης αὐτοῦ. Ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας, φησὶν, ἐπιστρέφοντες, ἔξουσι σκέπην τὸν Θεόν. Ἡ ὅτι ἐπιστραφέντες καὶ μετανοοῦντες ἀπὸ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν, σκεπασθήσονται ὑπὸ Θεοῦ, ἀπὸ παντὸς καύσωνος ὀλίψιως τηρούμενοι ὑπ' αὐτοῦ. Ὅρα δὲ καὶ τὸ, *Καθιούνηται*· τὴν γὰρ ἀσφαλῆ καὶ μόνιμον ἀπόλαυσιν τῶν ἀγαθῶν τοῦτο δηλοῖ.

Ζήσονται καὶ στηριχθήσονται σίτω· ἢ, ὡς ἐνια τῶν ἀντιγράφων ἔχει, *μεθυσθήσονται*. Πάντων, φησὶν, ἀγαθῶν ἀφθονίαν ἔξουσι. Ζήσονται μὲν οὖν γεννηθέντες διὰ τὴν παλιγγενεσίαν, καὶ ὑπὸ τὸν νόμον τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς γενόμενοι· στηριχθήσονται δὲ σίτῳ τῷ μυστικῷ (44), καὶ μεθυσθήσονται ἐκ τοῦ Δεσποτικῆς αἵματος. Ἄκουε δὲ καὶ τῶν ἐξῆς·

Καὶ ἐξανθήσει ὡς ἄμπελος· τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ, ὡς οἶνος Λιβάνου τοῦ Ἐφραϊμ. Ἄμπελος μὲν ὁ Ἰσραὴλ πάλαι, ὡς ὁ Δαβὶδ λέγει, καὶ ἕτεροι προφήται· ἀλλὰ καθαίρεθέντος τοῦ φραγμαῦ αὐτοῦ, ἦτοι τῆς θείας φυλακῆς, ἐγένετο εἰς διαρπαγὴν καὶ καταπάτημα τοῖς Βαβυλωνίοις. Ἀνόησει οὖν πάλιν, φησὶν, ὡσπερ ἦν πάλαι ἄμπελος. Ἔσται δὲ καὶ τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ, τοῦτέστιν, οἱ περιλειφθέντες ἐξ αὐτοῦ, καὶ ἀνασωθέντες ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας, ὡς οἶνος, εὐωδίαν ἔχων τοῦ θυμιάματος Λιβάνου· ἢ ὡς οἶνος ἐν τῷ Λιβάνῳ τῷ θρεῖ γεωργούμενος· ἢ ὅτι ἐν εὐφραμίᾳ ἔσται, καὶ οἱ μνημονεύοντες αὐτοῦ, ἡδέως μεμνήσονται αὐτοῦ. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ Κύριος ἄμπελος ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ μνημονεύεται, καὶ τὸ αἶμα τῆς σταφυλῆς, αἷμα αὐτοῦ γίνεται, εἰπόντος· *Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν*· ἰδοὺ τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ οἶνος ἔστι. Στηρίζει καὶ σίτῳ, ὡς ἀνωτέρω ἔμαθε· ὥστε ἔχεις τὰ μυστήρια προαναφωνούμενα.

Τί οὖν αὐτῷ εἶ καὶ ἰδιώλοισ; Τοσαύτης οὖν, φησὶν, ἀπολαύσας τῆς ἐμῆς κηδεμονίας καὶ χρηστότητος, ὀφείλεις φεύγειν τὰ ἰδιώλα. Τίς γὰρ κοινωνία εἶτι αὐτῷ καὶ ἐκείνοις; Μὴ γὰρ οὐκ ἐναργῶς ἔγνω, ὅτι ἐκεῖνα μὲν ἀσθενῆ, ἐγὼ δὲ ἰσχυρός;

Ἐγὼ ἐταπεινώσω αὐτὸν, καὶ ἐγὼ κατισχύσω αὐτόν. Ἐκεῖνα μὲν, ὡς ἔφη, ἀσθενῆ, καὶ οὐτε βλάψαι αὐτὸν ἠδύναντο, οὐτε ὠφελῆσαι· ἐγὼ δὲ ἦμην ὁ καὶ τὰ δυσχερῆ ἐπαγαγὼν, καὶ τὰ τῆς εὐφροσύνης ἐπιχρηγῆσαι δυνάμενος. Ὅμοιον τὸ, *Ἐγὼ ἀποκτενῶ καὶ ζῆν ποιήσω· πατάξω, καὶ ἐγὼ ἰσχύομαι*. Ταπεινῶται ἡ σὰρξ, ἵνα ἰσχύσῃ τὸ

Et odor illius quasi Libani. Suffitus quidam est pulchre olens Libanus. Qui itaque semetipsum Deo sistit, eum in Spiritu adorando⁷⁹, nihilque petendo earum rerum quas populi gentiles petere consueverunt, hic pulchre olet, uti Libanus.

Vers. 8. *Convertentur et sedebunt sub umbra ejus*. A captivitate, inquit, redeuntes, Deum sibi tegmen habebunt. Vel sensus est, fore, ut a peccatis recedant, eosque facinorum quemque suorum pœniteant, quos propterea Deus proleget, et ab omni afflictionum æstu defendet. Animadvertite autem illud *Sedebunt*, quo tuta atque stabilis bonorum perceptio designatur.

Virent et sustentabuntur frumento· vel, ut quædam exemplaria habent, *inebriabuntur*. Bonorum omnium, ait, affluentibus copiis gaudebunt. Virent itaque geniti per regenerationem, sub spiritus vitæ lege degentes, et sustentabuntur mystico pane atque Dominico sanguine inebriabuntur. Audi quæ sequuntur.

Et effloret, ut vinea: mnemosynon ejus, quasi vinum Libani Ephraim. Vineæ priscis temporibus erat Israel, ut et David⁸⁰ et alii prophetæ testantur; quæ vinea, sublata ejus sæpe, divina scilicet custodia, a Babiloniis direpta est atque proculcata. Florebit itaque rursus, ait, vinea hæc, ut priscis illis temporibus. Eritque mnemosynon ejus (qui scilicet ex eo supersites manserunt, et incolumes e captivitate evaserunt) tanquam vinum quod bonum Libani odorem præ se ferat, vel tanquam vinum quod in Libano collitur. Vel sensus est, fore, ut cum ipse bonum nomen adipiscatur, tum cæteri libenter ejus mentionem faciant. Quoniam autem et Dominus vitis dicitur in Evangelio, et *uvæ sanguis, sit sanguis ejus*, juxta illud: **128** *Hoc facite in meam commemorationem*⁸¹, hinc manifeste illequet, mnemosynon ejus esse vinum. Cum autem, et pane nos assistentet, ut superius intellexisti, perspectum hinc habes divina nobis prænuntiari mysteria.

Vers. 9. *Quid ei ultra et idolis?* Cum tanta, inquit, mea gaudeat ope atque benignitate, idola fugere (45) debet. Quæ enim ipsi communitas est adhuc cum illis? Nonne clare perspexit illa imbecilla esse, me contra fortem?

Ego humiliavi eum, et confortabo illum. Illa quidem, ut aiebam, imbecilla erant, ut neque nocere ipsi possent, neque prodesse· ego contra is fui, qui cum acerba eis intuli, tum jucunda præbere potui. Simile est illud: *Ego occidam, et vivere faciam; percutiam et sanabo*⁸². Deprimitur autem caro, quo fortior evadat spiritus. Hæc enim

⁷⁹ Joan. iv, 23. ⁸⁰ Psal. lxxix, 9. ⁸¹ Joan. xv, 5. ⁸² Deut. xxxii, 39.

Varie lectiones et notæ.

(43) Ὀσφρασίαν, Cod. Ven.
(44) Δεσποτικῶν, Dominicu. Cod. Bav.

(45) Scribendum puto ὀφείλει, adeoque reddidi *debet*, pro ὀφείλει; *debes*, ut in Cod.

sibi mutuo adversantur. Propterea Paulus : Cum **A** infirmor, tum potens sum ⁸⁵.

Ego tanquam juniperus condensa. Juniperus densa planta est et opaca, confertis prædita ramis semperque virentibus, et spinosa coma. Ait ergo : Ita ego te densis stipabo ramis, opeque mea protegam, ut in adjutorio meo habitans, in protectione Dei coeli ⁸⁶ commorari queas, nullum reformidans afflictionum æstum, neque pluviam, seu relaxationem, mollem nempe vitam animos relaxantem. Densi enim cum sint atque conferti opis nemæ rami, te penetrare non sinent neque prædictum afflictionum æstum, quo me maledictis lacessere cogaris, neque pluviam, de qua mox dicebamus, per quam pluviam in molliem atque luxuriam dilabaris. Sed si te quispiam aggredatur, tuos pesumdaturos ramos, adnatis hic vepribus, quibusdam veluti spiculis atque tellis percussus, arcebitur. Vepres omnino est in iis omnibus qui secundum Deum vivunt, aspera vita, qua per futuri iudicii considerationem auxilii cruciantur.

Ex me fructus est inventus. Ego videlicet tibi præbebo bonum omne quo persuaris, omnemque fructum qui tibi debere videatur. Quodque alibi Dominus dixit : *Sine me nihil potestis facere* ⁸⁷, id ipsum et hoc loco dicit. Virtutum enim fructus manat a Christo, siquidem ipse Verbum est ; sine quo Verbo, nulla subsistit creatura, nec ea quæ sensu, nec ea quæ mente percipitur. Legis præterea fructus est Evangelium ; ea quippe seminis rationem habet : Evangelium autem, et gratia, et veritas, per Jesum Christum obvenit. Dictum perpende, diligenterque considera *verbum hoc, Inventus est ;* cum enim lege tegeatur Evangelium, invenitur ab iis qui illud quaerunt, proptereaque Dominus ait : *Scrutamini Scripturas* ⁸⁸. Inventum item est, mirandum ut prodigium, a gentilibus **129** populis qui illud minime quaerebant, ut et apud Isaiam ipse de se Dominus testatur : *Inventus sum ab iis qui me non quaerebant ; manifestus factus sum iis qui me non interrogabant* ⁸⁹.

VERS. 10. *Quis sapiens et intelliget hæc, aut intelligens, et cognoscat ea ? Quoniam rectæ sunt viæ Domini, et justî incedunt in eis : impii vero infirmabuntur in ipsis.* Cum superius enarrasset, quibus olim beneficiis eos, vel ingratos, cumulasset, quibusve suppliciiis ad eorum correctionem esset in posterum affecturus ; futurumque postea præsumptisset, ut il Babylone domum redirent, et tum ipsi tum ceteri homines salute per Christum potirentur ; cum magna per totam prophetiam ostendisset mysteria : considerata eorum qui tum temporis erant auditorum stultitia, quaerit, qui intelligenti ac sapienti animo sit hæc in posterum excepturus. Universa enim prophetia divina sapien-

⁸⁵ II Cor. xii, 10. ⁸⁶ Psal. xc, 1. ⁸⁷ Joan. xv, 5. ⁸⁸ Joan. v, 39. ⁸⁹ Isa. lxxiii, 1.

Variae lectiones et notæ.

(46) Σοφίας Θείας, sapientia (egret) divina, Cod. Ven.

πνεῦμα· ταῦτα γὰρ ἀντίκεινται ἀλλήλοις. Διὸ καὶ Παῦλος· ἔλεγεν· Ὅταν ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι.

Ἐγὼ ὡς ἄρκευθος πυκνῶσα. Ἡ ἄρκευθος φυτὸν ἐστὶ δασύ καὶ ἀμφιλαφές, πυκνοὺς ἔχον τοὺς κλάδους καὶ ἀειθαλές, καὶ ἀκανθώδη κόμην φέρον. Φησὶν οὖν· Οὕτως σε πυκνῶσω καὶ σκεπάσω πυκνοῖς τοῖς κλάδοις τῆς ἐμῆς βοήθειας, ὥστε κατοικῶν ἐν βοήθειᾳ τῆ ἐμῆ, ἐν σκέπῃ τοῦ Θεοῦ τοῦ οὐρανοῦ ἀλιεθῆσῃ, καὶ οὐ φοβηθῆσῃ οὔτε καύσωνα τινα. Θλίψεων, οὔτε βροχῆν, ἤτοι ἄνεσιν, καὶ ὕβριν καὶ διαλύοντα βίον. Πυκνοὶ γὰρ ὄντες καὶ συνεχεῖς οἱ κλάδοι τῆς ἐμῆς βοήθειας, οὐκ ἐάσουσι διαδύναμι οὔτε τὸν ῥηθέντα καύσωνα, εἰς βλασφημίαν σε συνωθοῦντα, οὔτε τὴν ῥηθεῖσαν βροχὴν εἰς τρυφήν καὶ ὕβριν σε διαχέουσαν· **B** ἀλλὰ καὶ τις ἐπέλθοι μέλλων τοὺς σοὺς κλάδους λυμήνασθαι· οἳ τισὶν ἀκίσεν ἢ βέλει, ταῖς ἐπιφουμέναις ἀκάνθαις κεντούμενος, ἀποστήσεται. Ἄκανθα δὲ πάντως ἐν παντὶ τῷ κατὰ Θεὸν ζῶντι, ὁ βίος ὁ τραχὺς, ὁ κεντῶν ἡμᾶς τῇ φροντίδι τῆς ἐκεῖ κρήσεως.

Ἐξ ἐμοῦ ὁ καρπὸς σου εὐρηται. Τουτίστιν, Ἐγὼ σοὶ χορηγήσω παντὸς ἀγαθοῦ ἐπικαρπίαν, καὶ ὁ καρπὸς ὁ ἐφειδόμενός σοι, ἔσται ἐξ ἐμοῦ. Ὅπερ δὲ ὁ Κύριος εἶπε, ὅτι Χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν, τοῦτο κἀνταῦθα λέγει. Ὁ γὰρ καρπὸς τῶν ἀρετῶν, ἐκ τοῦ Χριστοῦ, εἴπερ αὐτὸς ἐστὶν ὁ Λόγος. Ἄνευ δὲ Λόγου, οὔτε ἡ αἰσθητὴ κτίσις, οὔτε ἡ νοητὴ. Ἀλλὰ καὶ ὁ καρπὸς ἐστὶ τοῦ νόμου τὸ Εὐαγγέλιον· σπέρματος γὰρ λόγον ἐκεῖνος ἐπέχει· τὸ δὲ Εὐαγγέλιον καὶ ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια, διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο. Νέει τὸ λεγόμενον· σκόπει δὲ καὶ τὸ, Εὐρηται· ἐγκεκρομένον γὰρ ἐν τῷ νόμῳ τὸ Εὐαγγέλιον, τοῖς ζητοῦσιν εὐρίσκειται. Διὸ καὶ ὁ Κύριος ἔλεγεν· Ἐρευνᾶτε τὰς Γραφάς. Ἀλλὰ καὶ τοῖς μὴ ζητοῦσιν ἔθνη· κολίς εὐρηται, ὥσπερ θαυμαστὸν τι εὐρημα, καθὰ καὶ ἐν τῷ Ἑσάτῳ λέγει· Εὐρέθην τοῖς ἐμὲ μὴ ζητοῦσιν. Ἐμφανῆς ἐγενόμην τοῖς ἐμὲ μὴ ἐπερωτῶσι.

D Τίς σοφός καὶ συνήσει ταῦτα, ἢ συντεδός, καὶ ἐπιγνώσκει αὐτά ; διότι εὐθεῖαι αἱ ὁδοὶ τοῦ Κυρίου, καὶ δίκαιοι πορεύονται ἐν αὐταῖς· οἱ δὲ ἀσεβεῖς, ἀσθενήσουσιν ἐν αὐταῖς. Εἰπὼν ὅσα πάλαι τε ὁ Θεὸς ἐπεδείξατο τοῖς ἀγνώμοτιν ἀγαθὰ, καὶ ὅσα πρὸς παιδείαν αὐτῶν ἐπαγαγεῖν αὐτοῖς μέλλει· καὶ μέντοι προθεσπίσας τὴν μετὰ ταῦτα αὐτῶν ἀνάκλησιν, τὴν τε ἐκ Βαβυλῶνος, καὶ τὴν διὰ Χριστοῦ εἰς αὐτοὺς καὶ πάντας ἀνθρώπους γεννησομένην, καὶ μυστήρια μεγάλα ἀνοδείαμνος διὰ πάσης τῆς προφητείας, ἐπειδὴ ἀπέβλεψε πρὸς τὴν ἀνοησίαν τῶν τότε ἀκροατῶν· ζητεῖ λοιπὸν πλὴν ταῦτα συντεῶς καὶ σοφῶς ἀκουσόμενον. Τῷ ὄντι γὰρ προφητεία πάντα, σοφίας (46) δεῖται καὶ

συνέσεως, ὥστε διὰ τοῦ τῆς ἀποκαλύψεως πνεύματος τὰ συνεσκαπμένως λεγόμενα, σαφηνισθῆναι τοῖς ἀκούουσι, καὶ συνετισθῆναι αὐτοὺς ταῦτα. Ἔστι δὲ συνετὸς μὲν, ὁ δυνάμενος συνειναι καὶ γινῶναι τὰ παρ' ἄλλου λεγόμενα. Διὸ Ἡσαΐας λέγει· Ἀφελθεῖ Κύριος συνετὸν ἀκροατὴν ἐκ τῆς Ἰουδαίας· σοφὸς δὲ, ὁ καὶ ἄλλοις δυνάμενος διερμηνεύσαι σαφῶς, ἃ αὐτὸς συνήκε. Ζητήσας οὖν ἐν ταῦθα ὁ προφήτης τὸν σοφόν, καὶ ἐπειθὴ μὴ εὔρει, μονονουχὶ τοῦτό φησι· Τί ζητῶ σοφόν; κἄν συνετὸς; εὔρεθῆναι πού τις, δυνάμενος ταῦτα ἐπιγνώσεσθαι, εἰ καὶ μὴ ἰκανὸς ἔστι καὶ πρὸς ἄλλους ταῦτα διερμηνεύσαι. Μὴ εὐρών οὖν μήτε σοφόν, μήτε τὸν τούτου ὑποδεέστερον συνετὸν, λέγει καὶ τὴν αἰτίαν, δι' ἣν οὐχ εὐρίσκονται· Ἡ δὲ ἔστιν, ὅτι *Αἱ ὁδοὶ τοῦ Κυρίου εὐθεῖαι*. Οἱ οὖν μὴ ταύτας βεβήσαντες, ἀλλὰ ἐκ; *σπλάκ; καὶ* *μαρμαριτικὰς* ὁδεύοντες, οὐκ ἔχουσι τὴ εὐθεῖαν πνεῦμα ἐν ἐξυτοῖς. Ἐκεῖνου δὲ μὴ παρόντος, οὔτε σοφία, οὔτε σύνεσις εὐρίσκειται· πνεῦμα γὰρ σοφίας καὶ συνέσεως λέγεται. Ἡ καὶ οὕτως· Ἐπειθὴ ἀκροατὴν συνετὸν καὶ σοφόν, φησὶν, οὐχ εὐρίσκω, τὸν τὰ βῆθέντα πάντα σαφῶς καὶ συνετῶς ἐπιγνωσόμενον, ἐν βραχίαι ἅ παῶν συνελῶν, λέγω σαφῶς καὶ ἀπερικαλύπτως, καὶ ὡς ἂν γνοίη καὶ ὅστισοῦν, κἄν μὴ κατὰ τὴν ἐπιζητούμενον εἴη σοφόν καὶ συνετὸν. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; Ὅτι *Εὐθεῖαι αἱ ὁδοὶ τοῦ Θεοῦ*, καὶ οὐδὲν ἐναντίωμα, ἢ ὀλιψὴν τινα καὶ κάκισιν ἔχουσι· καὶ δίκαιοι πορευόμενοι ἐν αὐταῖς, εὐδρομοῦσιν· οἱ δὲ ἀσεβεῖς, ἀσθενοῦσιν ἐν αὐταῖς, τούτεστιν, οὐ δύνανται πορεύεσθαι ἐν αὐταῖς. Ὁ γὰρ ἀσεβὴς καὶ ἀποστάτης τοῦ Θεοῦ, πῶς δύναται ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτοῦ πορεύεσθαι, ἀπαξ πρὸς αὐτὸν εἰπὼν· Ὁδοὺς σου εἰδέναι οὐ βούλομαι; Ἀσθενεῖ οὖν ἐξ ἀνάγκης ἐν αὐταῖς, μὴ ἔχων δύναμιν κατὰ τὰς ἐντολάς τοῦ Θεοῦ βιοῦν. Ἄλλ' ἡμῖν τε δέησ' ἢ σοφία τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, συνειναι μὲν τὰ ὑπὸ τοῦ προφήτου λεχθέντα, καὶ ἐπιγινῶναι αὐτὰ, πρὸς ὠφέλειαν πνευματικὴν, ἐνδυναμουμένους πρὸς τὸ καταγγέλλειν αὐτὰ σοφῶς τοῖς ἀγνοοῦσιν ἀδελφοῖς· ὁδεῦσαι δὲ καὶ τὰς εὐθείας ὁδοὺς τοῦ Κυρίου, μὴ ἐκκλίνοντας, μήτε εἰς τὰ δοκοῦντα δεξιὰ, ὃ πάσχει ὁ γινόμενος δίκαιος· πολλὸν, μήτε εἰς τὰ ἀριστερὰ, καὶ προδήλως κατεγνωσμένα. Ὅπως γὰρ ἂν καὶ ἀληθῶς δίκαιοι εἴημεν, τὴν μέσην καὶ βασιλικὴν ὁδὸν τηροῦντες, ἥτις τῷ ὄντι ἐστὶν Χριστός, ὁ εἰπὼν· Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδός· δι' οὗ καὶ πρὸς τὸν Πατέρα πορευθέντες, ἀπολαύσαιμεν τῶν τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἀγαθῶν, ἐν ἁγίῳ Πνεύματι, ᾧ ἡ δόξα, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Ὡσπερ ἐρμηνεύεται *σωζόμενος*. Οὕτως ἦν ἐκ Βελελεμὸθ, τῆς φυλῆς Ἰσάχαρ, καὶ ἔδωκε τέρας ἦξειν τὸν Κύριον ἐπὶ γῆς, ἀνθρώπου συναναστραφόμενον· *Καὶ ἡ δρυς ἡ ἐν Σιλῶμ μερισθῆσεται*

lia eget et intelligentia, ut quæ subobscurè dicuntur, per revelationis spiritum auditoribus aperiantur, intelligique ab iis plane queant. Intelligens porro est, qui quæ ab alio dicuntur, intelligere et percipere potest, proptereaque Isaias : *Auferet, ait, Dominus intelligentem auditorem ex Judæa* ⁸⁸ : sapiens vero, qui quæ ipse percipit, aliis etiam explanare queat. Sapiensem itaque auditorem hoc loco quærens vates, eum eum invenire non posset, hæc quodammodo dicit : Quid sapientem quæro? præclare mecum agetur, si vel intelligens reperitur, qui hæc percipiat ipse, licet aliis cæteris quin explanare nequeat. Cum itaque neque sapientem inveniret, neque, quod longe minus erat, intelligentem, causam affert, cur non reperiantur, *causæ est, quod rectæ viæ sint viæ Domini, qui rectas hasce vias non ingrediuntur, sed obliquas quæ ducunt ad flagitia, carent spiritu recto, sine quo neque sapientia suppetit ulla, neque intelligentia : ille namque sapientiæ et intelligentiæ spiritus dicitur. Vel sensus est : Quoniam, inquit, intelligentem auditorem non invenio, neque sapientem, qui quæ dicantur, omnia suam per sapientiam et intelligentiam assequatur ; paucis universa complectens, palam aperteque prædico, ut quærens, licet non ita sapiens et intelligens, ut mox quærebatur, intelligere plane queat, Rectas esse vias Domini, nullamque continere noxam, nec ærumnam, neque calanitatem, atque justos, qui rectas illas vias ingrediuntur, recta incedere, impios contra fore debiles, ut iis incedere nequeant. Qui stat enim, ut impius, qui a Deo defecerit, per vias ejus incedat? præsertim cum dixerit : *Vias tuas nosse nolo*. Sit itaque in hisce debilis necessitas est, cum Dei (47) præceptis consentaneam vitam ducere nequeat. Faxit vero Dei Patrisque **130** sapientia, ut nos prophetæ dicta teneamus, eaque nostram ad utilitatem spiritualem omnino perspecta habeamus, quæ sapienter ignorantibus ea fratribus tradere possimus, simul ut rectas Domini vias ingrediamur, neutram in partem vergentes, nec ad dexteram quam petere videtur, qui summum jus consecratur, nec ad sinistram quæ manifeste reprobetur. Ita enim fiet, ut vere justus simus, in media regiaque incedentes via, quæ revera Christus est, qui dixit : *Ego sum via* ⁸⁹ ; per quem etiam ad Patrem contendentes, regni ejus bonis perfruamur, sancti Spiritus ope, cui sit sempiterna gloria. Amen.*

Osec idem sonat, ac qui salvatur. Ille erat ex Belelemoth tribus Isachar, editusque prodigium, quo venturus Dominus portendebatur, qui cum hominibus versaretur. *Quercus* ait, quæ est in Sifon

⁸⁸ Isa. iii, 1. ⁸⁹ Joan. xiv, 6.

Varia lectiones et notæ.

(47) Loquitur de impiis, quoad impii sunt, qui profecto simul cum impietate Dei præcepta servare nequeunt.

sciindetur in duodecim partes, evadentque duodecim *quercus, dicto audientes obsequentesque Deo, qui in terris appareat, cujus ope salvabitur universus terrarum orbis.* *vita vita functus, sepultus est in regione sua.*

εις δώδεκα μέρη, και γερήσονται δώδεκα δρύες, *ἐπακούσαι και ἀκολουθήσαι τῷ ἐπὶ γῆς φανέντῳ Θεῷ, και δι' αὐτοῦ σωθήσεται πᾶσα ἡ γῆ.* Καὶ οὕτως θανὼν, ἐτάφη ἐν τῇ γῆ αὐτοῦ.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ (48) ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΑΜΒΑΚΟΥΜ (49).

EJUSDEM

THEOPHYLACTI

ARCHIEPISCOPI BULGARIE

EXPOSITIO IN PROPHE TAM HABAGUC.

ARGUMENTUM.

131 Sunt qui dolenter ferant, cum sceleribus cnoxios, et inique agentes felicem transigere vitam conspiciuntur. Et alii quidem ambigunt, num humanarum rerum cura tangatur Deus. Rursum est reperire, qui credant quidem esse providentiam, ac interim tamen addubitent, num eam ad rationem cunctas res, omniaque negotia Deus, summus ille universi conditor, dispenset. Posteriorum itaque personam assumens propheta Habacuc, hæsitat sane, veluti causam, cur omnia sic contingant, discere **132** gestiens. Dilutionem ergo infert, quam divini Spiritus ei suppeditavit gratia. Non enim, ut nonnulli suspicati sunt, ipse vates hoc in sese affectu laboravit, elanguitve, cæterum ab aliis cum cogitata, tum dicta in medium promit, deque **C** quæsitis ac dubiis institutionem affert. Quod ipsum Dei Spiritu imbutus David etiam egit: siquidem et ille personam induit indignatione æstuantem ob secundiores impiorum hominum fortunas, dum, *Mei, inquit, fere pedes concussi sunt, ac gressus mei pene sunt effusi. Nam exeandui plane adversum sceleratos, dum pacem ita peccatorum ac scelerosorum cernam.* Ac talia plerumque adjiciens, quæstionum hujusmodi dilutionem submonstravit, dum

B

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

Εἰσὶ τινες, οἱ ἐπὶ δόξα δυσχαιρέουσι, τοὺς ἀδικούν-
τας εὐημεροῦντας θεώμενοι· καὶ οἱ μὲν, ἀμφι-
βάλλουσι, εἰ προνοεῖται πάντων ὁ Θεός· οἱ δὲ, πι-
στεύουσι μὲν εἶναι πρόνοιαν· ἐπαποροῦσι δὲ, εἰ δε-
ποτε τοῦτον οἰκονομεῖται τὸν τρόπον τὰ πράγματα.
Τούτων ἑτέρων δευτέρων τὸ πρόσωπον ὁ προφήτης Ἀμ-
βακούμ ἀναλαβὼν, ἐπαπορεῖ μὲν, ὡς δῆθεν μαθεῖν
ἐπιέμενος τὴν αἰτίαν τῶν οὕτω γινομένων· ἐπιφέρει
δὲ τὴν λύσιν, ἣν ἡ τοῦ Πνεύματος ἐχορήγησε χά-
ρις (50). Οὐ γὰρ, ὡς τινες ὑπέλαβον, αὐτὸς γε τοῦτο τὸ
πάθος ὑπέμεινε, ἀλλὰ τὰ παρὰ τῶν ἄλλων ὑπονοού-
μενα, ἢ λεγόμενα, εἰσφέρει, καὶ τὴν περὶ τῶν ζητου-
μένων διδασκαλίαν ἐπιφέρει. Ταῦτο δὲ τοῦτο καὶ ὁ
θεὸς Δαβὶδ πεποίηκεν· εἰσάγει γὰρ κάκεινος πρό-
σωπον δυσχεραῖνον ἐπὶ ταῖς εὐθηνίαις τῶν πονηρῶν
ἀνθρώπων, καὶ φησιν· Ἐμοῦ δὲ παρὰ μικρὸν ἐσα-
λεύθησαν οἱ πόδες, παρ' ὀλίγον ἐξεχύθη τὰ δια-
βημάτά μου, ὅτι ἐξήλωσα ἐπὶ τοῖς ἀνόμοις, εἰρη-
νὴν ἀμαρτωλῶν θεωρῶν. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα προσ-
θεῖς, ὑπέδειξε τῶν ζητουμένων τὴν λύσιν. Τοῦτο γὰρ
ἐστὶ, φησὶ, κόπος ἰσώσιόν μου· ἕως οὗ εἰσέλθω
εἰς τὸ ἐπιστήριον τοῦ Θεοῦ, καὶ συνῶ εἰς τὴν
ἐσχατὴν αὐτῶν. Τοῦτο δὲ μαθὼν ἀπὸ τῆς τοῦ Πνεύ-
ματος χάριτος, συνεπήγαγε· Πλὴν διὰ τὰς ἐοικ-

Varie lectiones et notæ.

(48) Ἐπισκόπου, *episcopi*, Cod. Bav.

(49) Ἀββακούμ, Cod. Bav.

(50) Δύναμις, *potestas*, Cod. Ven.

τητας αὐτῶν, ἔθου αὐτοῖς κακὰ, καὶ τὰ ἐξῆς· εἶτα ἡ διδάσκων μὴ περιεργάζεσθαι τὰς θείας οἰκονομίας, ἀλλ' ἀπλοῖκως ἐπεσθαι ταύταις, κτηνώδης, φησίν, ἐγενήθη παρὰ σοί, ἀγῶ διαφυγῆς μετὰ σοῦ. Καθάρως γὰρ τὸ κτήνος, φησὶ, τῷ ἀγῶντι ἐπιεται, μὴ περιεργαζόμενον πῆ βαδίζει, οὕτω δὲ τοῖς λόγοις ἀκολουθεῖν· τοῦτο γὰρ ποιῶν, ἀεὶ μετὰ σοῦ ἔσομαι. Ὅτι δὲ τὰς τοιαύτας ζητήσεις τίθειεν, οὐχ ὡς αὐτὸς ἐπιβάλλων περὶ τῆς Πρόνοιας, ἀλλὰ τοὺς τῶν ἄλλων εἰσάγων λογισμούς, δηλοῖ τοῦ ψαλμοῦ τὸ προοίμιον· Ὡς ἀγαθός, φησίν, ὁ θεός τῷ Ἰσραὴλ τοῖς ἐθέσει τῇ καρδίᾳ! Ὅ ἐξ ἀγαθῶν τὸν θεὸν ὀμολογήσας, δηλονότι καὶ ἀγαθῶν εἶναι δοκῆρα συνομολογεῖ. Τοιαῦτα καὶ ἐν ψαλμοῖς ἄλλοις, καὶ παρ' ἄλλοις προφήταις εὐρισκομένον. Τούτοις· ἔοικε καὶ τοῦ θεοῦ Ἄμβραχου ἡ προφητεία. Δοκεῖ γὰρ ἐπαπορεῖν, τίνος χάριν οἱ θρασεῖς καὶ αὐθάδεις ὑπὲρ τοὺς ἐπιεικιστέρους εὐημεροῦσι, καὶ διατί τοῖς παρανομοῦσιν ἡ τιμωρία κατὰ πόδας οὐχ ἐπιεται· ἵνα ἐπαπορήσας, εἶτα τὴν λύσιν ἐπαγαγῶν, τοὺς τὰ τοιαῦτα νοσοῦντας, καὶ τῆς Πρόνοιας καταγογγύζοντας; θεραπεύσῃ. Τίνος δὲ κατ' ἄλλην τινὰ μέθοδον σχηματίζονται τοὺς λόγους τούτους; τὸν προφήτην ἰνόησαν. Ἐπειδὴ γὰρ τῶν προφητῶν τὰ δεινὰ προαγορευόντων, ἐδυσχεραίνον οἱ Ἰσραηλιταί, ὡς ἀεὶ κακώσει; ἀκούοντας καὶ ὑλάφεις, δείκνυσιν εὐμεθόδως αὐτοῖς ὁ προφήτης, ὅτι ἀξιοὶ εἶσι τοιαῦτα παθεῖν, οἷα προλέγουσιν οἱ προφήται, διότι τάδε καὶ τάδε ἀμαρτάνουσι. Διὰ τοῦτο εἰσάγει ἑαυτὴν δυσχεραίνοντα πρὸς τὸν θεὸν ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ τῆς κακίας χύσει, καὶ ζητοῦντα ἐκδικησίν· ἵνα δείξῃ, ὅτι οὕτως εἰσὶ πονηρὰ τὰ ἔργα αὐτῶν, εἰ καὶ αὐτοὶ μὴ αἰσθάνονται, ὥστε καὶ τὸν θεὸν βλασφημεῖσθαι παρ' αὐτοῦ, ὅτι μὴ ταχέϊαν ἐπάγει τὴν κόλασιν ἐπὶ τούτοις. Ἀμέλει καὶ μετὰ τὸ ἱκανῶς δυσχερᾶναι, προφητεύει, ὅτι οἱ καταφρονῆται οὐ διαδράσουσι τὴν θείαν δίκην. Ἴνα δὲ πρᾶμυθῆσθαι τοὺς Ἰσραηλιτάς τούτους, προαγορεύει καὶ τὴν τῶν Βαβυλωνίων κατάλυσιν, καὶ τὴν διὰ Κύρου τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐλευθερίαν καὶ ἐπάνοδον. Αἰνιττεται δὲ καὶ τὴν καθολικὴν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως λύτρωσιν, ἧς ἀπηλαύσαμεν διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· ἦν καὶ ἀνυμνῶν ὁ μακάριος οὗτος προφήτης, πρὸς τῷ τέλει τῆς προφητείας, ὧδὴν ποιεῖται, ἐν ᾗ καὶ διάψαλμα εὐρηται (51), καθὰ σὺν θεῷ ἐπὶ τόπου γενόμενοι δείξομεν.

animo tulisset, prædicit quod contemptores verbi Dei non sint evasuri divinam ultionem. Ut vero et Israelitis animum addat, Babyloniorum juxta vastationem vaticinatur, Israelitarumque libertatem et reditum per Cyrum eis obventura. Ac obscure universalem humanæ naturæ redemptionem indicat, quæ nobis per Dominum nostrum Jesum Christum obtigit, quam et beatus hic propheta celebrans, in fine prophetiæ hujus oden pandit, cui et diapsalmata insunt, perinde ac, Deo auxiliante, ad eum locum profecti, demonstrabimus.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

Τὸ ἄλημμα, ὃ εἶδεν Ἄμβραχὸν ὁ προφήτης. Ἄλημμα καλεῖται ἡ προφητεία, ἣ διότι λαμβάνεται

ᾠδὴ Psal. LXXII, 1.

Varie lectiones et notæ.

(51) Εὐρηνηται, inventa sunt. Cod. Ven. sed si ita legatur, legendum quoque plurali numero superioris διαψάματα.

subdit : Hoc enim est labor coram me, id me valde angit, usque dum fuero ingressus in sanctuarium Dei, et ab ipsis remotissime habitavero. Porro institutus a Spiritu gratiæ, simul intulit : Verumtamen propter imposturas ipsorum, decrevisti eis mala, et quæ deinceps sequuntur. Postea docens nos haudquaquam curiosos divini dispensationis indagatores esse debere, verum enim simplici eam animo revereri ac sequi : Factus sum, inquit, instar pecoris apud te, egoque semper tecum. Quemadmodum enim jumentum sese ducentem sequitur, nihil anxie inquirens, quonam vadat : sic et motuos comitari sermones convenit, quod si fecero, nunquam non tecum ero. Quod vero hujusmodi David quæstiones posuerit, non est quod ipse de providentia Dei dubitaverit, sed quod aliorum eum ad modum ratiocinationes adduxerit, Psalmi principium planum facit, ubi ait : Quam bonus Israel Deus, iniqui recto sunt corde ! Jam qui Deum bonum esse confitetur, simul eum bonorum datorem fateatur necessum est. Id genus non paucæ vel in aliis psalmis et apud alios prophetas invenimus. Quibus equidem haud dissimile est divini Habacuc vaticinium. Videtur enim pendere animi, qui fiat, quod prosperiore fortunæ aura temerarii et arrogantes, sibi que placentes homines, afflentur, quam mansuetudine et probitate conspicui, ecurrere vestigio supplicium non sequatur sceleratos : ut hæc ratione hæsitans, delude autem solutionem adducens, hunc modum ægrotantibus, divinæque Providentiæ obmurmurantibus, medicinam adhibeat. Quidam per aliam quamdam rationem, verba hæc facere prophetam voluerunt. Cum enim prophetas horrenda semper vaticinari Israelitæ gravato ferrent, ut qui perpetuo afflictiones et calamitates a vatibus sibi suis imminere audirent : breviter eis ostendit propheta, quod digni sint talia pati, qualia prophetæ prænuntiant, quando quidem variis modis flagitia designent. Quare inducit sese ipsum succensentem Deo, ob tantam vitiorum copiam, quærentemque ultionem : uti demonstret 133 adeo esse prava ipsorum opera (etiamsi illi non persentiscant) ut et Deus ab eo vituperetur, quod non celerem propter hæc vindidam etiam adducat. Præterea postquam satis ea ægro

134 CAPUT PRIMUM.

Vers. 1. Lemma, quod vidit Habacuc propheta. Lemma, id est captio, ipsa prophetia nominatur,

sive quod accipitur ex Deo tradita, sive propter prophetice mentis acceptionem, ac propter ab humanis ad divinas revelationes translationem. Quod si Igitur non humanitas loquitur, sed a Spiritu captus vaticinatur, satis periculum sit, ipsam vatem de providentia Dei nihil dubitare, verum ambigentes hunc curare velle, aut Israelitis persuadere, quod non injuria patiantur, quæ sacri prophetæ eis prænuntiant; ubi etiam dolenter fert plane, quod non celerius Deus vindictam eis adducat, adeo delinquentibus. Quod si Habbacum patrem excitationis sonat, si quis interpretetur, quis quæso alius ille pater fuerit atque Princeps vitæ nostræ, Primogenitus ex mortuis, et Primitiæ eorum qui dormierunt, et Pater futuri sæculi, qui per excitationem et resurrectionem hæreditatem suam accepit, et sortem partitus est? Hic secundum humanitatem, accipiens a Deo Patre suo, sancti Spiritus gloriam et honorem, ex persona humanæ naturæ luget injuriam, qua ipsa, a dæmonibus divexata, afficitur. Vide jam et voculam, Prophetæ, hoc est, ille a Mose prænuntiat, qui dixit: *Prophetam vobis excitabit Dominus Deus, ipsum audite*⁹¹: perinde atque Joannem Pharisæi interrogabant: *Prophetæ tu es*⁹²? Proinde quicumque non ipse tantum excitatur a casu peccati, verum etiam alios in tali excitatione erudire potest, quæ videt, non humana cogitatione videt, sed a Deo illa accipit, ut cum divo Paulo dicere queat: *Non ego, verum gratia Dei, quæ mecum est*⁹³; et iterum: *Per quem accepimus et gratiam et muneris apostolici functionem*⁹⁴; et: *Sufficiëntia nostra ex Deo*⁹⁵.

VERS. 2. *Quousque vociferaber, et non exaudies?* Personam circumventi fingit propheta, et inquit: Sæpenumero ad te clamavi, precans ut nequitiam sceleraque extirpes, et non sum exauditus. Quando ergo longanimis eris? Hoc autem dictum est, ut ostendat Israelitis Deum accusantibus, quod eis semper pœnam interminetur, Deum propterea patientem esse ac longanimum, ut pravorum osores, nimirum pios, ad indignationem permoveat, ut ægre ferant, quod non celerius ultionem et supplicia adducat.

VERS. 3. *Cur ostendisti mihi labores et defatigationes, ut intuear in calamitatem et impietatem?* Miserationis affectu permoti, atque adeo compatiētes existentes sancti, propter utrosque lugent, cum læsos, injuriave **135** pressos et afflictos, tum lædentes et ad calamitatem perducentes. Et fortasse propter injurias majori mœrore concituntur, quanto magis ad animam, præciosissimam rem, noxa pertinet. Dicit igitur: Cur mihi ostendisti labores ac defatigationes injuste oppressorum hominum, ut intuear in ærumnam ipsorum, et impietatem injuste agentium cum eis? Quo pacto

A ἐκ Θεοῦ δεδομένη, ἢ διὰ τὴν τῆς προφητικῆς διανοίας λήψιν, καὶ τὸν ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων ἐπὶ τῆς θείας ἀποκαλύψεως μετανάστασιν. Εἰ τοίνυν οὐκ ἀνθρωπίνως φθέγγεται, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ληφθεὶς προφητεύει, εὐδελον ὡς οὐκ αὐτὸς ἐπὶ τῇ Προνοίᾳ διατάζει, ἀλλ' ἢ τοὺς διατάζοντας θεραπεύσαι βουλόμενος, ἢ τοὺς Ἰσραηλίτας πείσαι, ὡς δικαίως πείσονται ἢ οἱ προφῆται προαγγέλλουσιν. Ὅπου γε καὶ αὐτὸς δυσχεραίνει μᾶλλον, ἢ ὅτι μὴ τάχιον ὁ Θεὸς ἐπάγει τὴν δικτὴν αὐτοῖς, οὕτως ἀμαρτάνουσιν. Εἰ δὲ Ἄμδακούμ ἐρμηνεύεται, πατήρ ἐγέρσεως, τίς ἀν εἰη ἄλλος οὗτος, ἢ ὁ Ἀρχηγὸς τῆς ζωῆς ἡμῶν, ὁ Πρωτότοκος ἐκ νεκρῶν, καὶ Ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων, καὶ Πατήρ τοῦ μέλλοντος αἵματος, ὃς τῇ ἐγέρσει καὶ ἀναστάσει ἀποκακλήρωται; Οὗτος κατὰ τὸ ἀνθρώπινον λαθὼν ἀπὸ Θεοῦ Πατρὸς τὴν τοῦ ἁγίου Πνεύματος δόξαν καὶ τιμὴν, ἐκ προσώπου τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως δέδωκε τὴν ἀδικίαν, ἣν αὐτὴ πάσχει ὑπὸ τῶν δαιμόνων τυραννομένη. Ὅρα δὲ καὶ τὸ, Ὁ προφήτης, τουτέστιν ἐκείνος προρηγελμένος ὑπὸ Μωσέως, εἰπόντος· Προφήτην ὑμῖν ἀναστήσει Κύριος ὁ Θεός, αὐτοῦ ἀκούσαθε [f. σεθε—]: καθὰ Ἰωάννην Φαρισαῖοι ἠρώτων· Ὁ προφήτης εἰ σὺ; Καὶ πᾶς δὲ ὁστισοῦν οὐ μόνος αὐτὸς ἐγερόμενος ὑπὸ [f. ἀπὸ] τοῦ πτώματος τῆς ἀμαρτίας, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις τῆς τοιαύτης ἐγέρσεως καθηγεσθαι δυνατόμενος, ἢ ὄρθ, οὐκ ἀνθρωπίνους λογισμοῖς ὄρθ, ἀλλὰ λαμβάνων ἀπὸ Θεοῦ, ὥστε λέγειν μετὰ Παύλου· Ὅχι ἐγὼ δὲ, ἀλλ' ἢ χάρις τοῦ Θεοῦ ἢ σὺν ἐμοί· καὶ πάλιν, Δι' οὗ ἐλάβομεν καὶ χάριν καὶ ἀποστολήν· καὶ, Ἡ ἰκαρότης ἡμῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ.

Ἐως τίνας κενράξομαι, καὶ σὺ μὴ εἰσακούσης, Σκῆπτται τοῦ πλεονεκτουμένου τὸ πρόσωπον, καὶ φησιν, οὐ Πολλάκις ἐκέκραξα πρὸς σέ, θεόμενος ἵνα τὴν ποικίλην ἐκδόψῃς, καὶ οὐκ εἰσηκούσθην· ἕως τίνας οὖν μακροθυμήσεις; Τοῦτο δὲ εἴρηται, ἵνα δείξῃ τοῖς αἰτιωμένοις τὸν Θεὸν Ἰσραηλίταις, ὡς κολάζει αὐτοὺς ἀεὶ ἀπειλοῦνται· ὅτι τοσοῦτον μᾶλλον μακροθυμεῖ, ὥστε τοὺς μισοπονήρους τῶν ἀνθρώπων εἰς ἀγανάκτησιν κινεῖν, ὅτι μὴ τάχιον ἐπάγει τιμωρίας.

D Ἴνα τι εἰδείξας μοι πόρους καὶ κόπους, ἐπέλειν ταλαιπωρίαν καὶ ἀσέβειαν; Συμβαθεὶς ὅντες οἱ ἅγιοι, δι' ἀμφοτέρους ἰδύρονται, τοὺς τε βλαπτομένους καὶ ταλαιπωρουμένους, καὶ τοὺς βλάπτοντας καὶ εἰς ταλαιπωρίαν ἄγοντας· τάχα δὲ διὰ τούτους καὶ πλέον, σοφ καὶ [f. add. εἰς] ψυχὴν αὐτοῖς, τὸ τιμιώτατον χρῆμα, ἀποσκήπτει ἢ βλάβη. Φησὶν οὖν· Ἴνα τί μοι εἰδείξας τοὺς πόρους καὶ κόπους τῶν βλαπτομένων ἀνθρώπων, ὥστε ἐπιπέλειν τὴν ταλαιπωρίαν μὲν αὐτῶν, ἀσέβειαν δὲ τῶν ἀδικούντων αὐτούς; Πῶς δὲ τὸν Θεὸν εἶπε δεῖξαι αὐτῶ ταῦτα; (52) Ἡ ὡς παραχωρήσαντα διὰ τὴν μακρο-

⁹¹ Deut. xviii, 15. ⁹² Joan. i, 21. ⁹³ I Cor. xv, 57. ⁹⁴ Rom. i, 8. ⁹⁵ I Cor. iii, 15.

Variæ lectiones et notæ.

(52) Hæc citra interrogationem efferuntur in Græc. text. Nimirum vel tanquam permissentem

θυμίαν τοιαῦτα γενέσθαι, καὶ μὴ ἐκκόψαντα ταῦτα· ἢ ὡς παρατείναντα αὐτοῦ τὴν ζωὴν, ὥστε τοιαῦτα βλάπτειν. Οἱ γὰρ ἄγιοι πικραίνονται τὰς ψυχὰς, τὴν ἀνάληψιν ποθοῦσιν· ὡς ὁ Ἰωνᾶς· Καὶ τὴν λάβα, φησὶ, τὴν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ. Ἐπιοὶ δ' ἄν τις, ὅτι αὐτὴ ἡ ἀδικία, κόπος καὶ πόνος ἐστὶ τῶν ἀδικούντων, καὶ ἡ ἀσέβεια, ταλαιπωρία τῶν ἀσεβούντων· οὐδὲν γὰρ ἐπιποιώτερον κακίας, ἢ ἀσθενέστερον ἀσεβείας. Ὅρα δὲ, πῶς ἀσέβειαν καλεῖ τὴν ἀδικίαν, ἢ καταδυσωπῶν τοὺς ἀδικούντας καὶ ἐκφοδῶν διὰ τοῦ πικροῦ τῆς λέξεως, ἢ τάχα καὶ λογισμὸν ἔχει ὁ λόγος εἰκότα. Εἰ γὰρ μὴ ὁ τρέφων τὸν ἐλάχιστον ἀδελφόν, θεὸν οὐ τρέφει (Ἐφ' ὅσον γὰρ οὐκ ἐποιήσατε ἐνὶ τούτων τῶν ἐλαχίστων, οὐδὲ ἐμοὶ ἐποιήσατε)· ἀκολούθως, ἵνα μὴ τι πλεον λέγω, ὁ ἀδικῶν πτωχόν, θεὸν ἀδικεῖ· ἢ δὲ εἰς θεὸν ἀδικία, εἶμαι, ἀσέβεια. Καὶ ἡ ἀνθρωπίνῃ δὲ φύσει, ἐν ἰδρωτί τοῦ προσώπου κατακρηθεῖσα διὰ τὴν παρακοὴν ζῆν, καὶ ἐν λύπαις τικτεῖν τέκνα, θρηγεῖ ταῦτα, ζητοῦσα τὴν ἀπαλλαγῆν, ἢ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐμῆλθεν αὐτῆ χαρίσασθαι. Ἀλλὰ καὶ ὁ χάριν λαβὼν ἐγείρειν τοὺς ἀμαρτάνοντας, καλεῖ τὸν θεὸν πρὸς τὸ μηκέτι αὐτῷ δεικνύειν εὐτοῦς κοπιῶντας ἐπὶ τοῖς ἔργοις τῆς ἀνομίας, καὶ ταλαιπωρουμένους ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ ἀσεβεῖν εἰς θεόν. Τοιοῦτος γὰρ ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας, καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγησάμενος, ἐν ᾧ ἡγιασθῆ, καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνουβρίσας.

et sanguinem testamenti profanant, per quem tamen sanctificati sunt, et Spiritum gratiæ contumelia et injuria afficiunt⁹⁹.

Ἐξ ἐναντίας γέγονε κρίσις, καὶ ὁ κριτῆς λαμβάνει (53). Δεικνυσὶν ὁ προφήτης, ὅτι οὐχ ὑπὲρ ἐαυτοῦ, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς θαλάς ἐντολῆς καταφρονουμένης, καὶ ὑπὲρ ἀδελφῶν κακῶς πασχόντων ἀγέει (54). Βλέποντός μου γὰρ, φησὶν, ὁ κριτῆς· δῶρα ἔλαβες, καὶ τὸν νόμον παρέβη τὸν λέγοντα· Οὐ λήψῃ πρόσωπον ἐν κρίσει, ὅτι ἡ κρίσις τοῦ Θεοῦ ἐστὶ.

Διὰ τοῦτο δισκέδασται νόμος, καὶ οὐ διεξάγεται εἰς τέλος κρίσις, ὅτι ὁ ἀσεβὴς καταδυναστεύει τὸν δίκαιον· ἐνεκεν τοῦτου ἐξέλθεται τὸ κριμα διστραμμένον. Διὰ τὸ λαμβάνειν, φησὶ, τοὺς κριτὰς δῶρα, καὶ διὰ τὸ δυνατώτερον εἶναι τὸν ἄδικον τοῦ τὸ δίκαιον ἔχοντος, δισκέδασται ὁ νόμος, ἀντὶ τοῦ, ἀπέβριπται, συγχέχεται, τὴν οἰκείαν φύσιν οὐ τηρεῖ, οὐδὲ ἡ προσήκουσα κρίσις ἐπάγεται αὐτῷ πράγμασιν. Ἀλλὰ πολλάκις, ἔλν ἀρξεται ὁ κριτῆς εὐθελεῖν τὴν κρίσιν ποιεῖν, οὐκ ἐξάγει ταύτην ἄχρι τέλους ὑπὲρ τῶν δῶρων ἀλλαγῶσε παρενεχθείς. Ὅς γε καὶ διὰ τοῦτο ἔσως ἀρξεται κρίνειν δίκαιως, ἔνα τὸν δυνάστην ἐκφοδῆσαι· ὡς καταδικάσων αὐτὸν, πλεῖω τὰ δῶρα παρ' αὐτοῦ λάβοι. Ἐνεκεν τοίνυν τούτου, τοῦ εἶναι δυνάστην τὸν ἄδικον, καὶ πλεῖω ἔχειν παρὰ τὸ δίκαιον, ἐξέρχεται ἡ κρίσις στρεβλή.

⁹⁹ Jonæ iv, 3. ¹⁰⁰ Matth. xxv, 45. ¹⁰¹ Hebr. x, 25. ¹⁰² Deut. xvi, 19.

Variæ lectiones et notæ.

suum ob longanimitatem, talia fieri, neque intercipientem hæc: vel tanquam ejus vitam produccentem, ut talia facinora cernere posset.

A vero Deum asseverat hæc ei commonstrare? An quia veluti secedat Deus, propter longanimitatem ejus talia sunt, nec excinduntur? Amne qui civitatem ejus prorogat ut hujusmodi videat? Nam sancti animis exacerbati, resolutionem percipiunt, ut Jonas: *Et nunc accipe*, inquit, *animam meam a me*⁹⁹. Dixerit autem quispiam, quod ipsa injuria, defatigatio et labor sit potius injuste agentium, et impietas atque calamitas, impia patrantium. Nihil enim scelere laboriosius, et nihil impietate imbecillius. Proinde observa, quomodo impietatem vocat ipsam injustitiam vel torvum inspiciendo injuste agentis, vel terrendo etiam ob sermonis amarulentiam. Ac verisimilem fortasse hic sensus rationem habere queat. Etenim si qui minimum fratrem non reficit epulis, Deum non reficit: *In quantum enim non fecistis uni ex minimis hisce, neque michi fecistis*¹⁰⁰: consequitur (ne pluribus agam) quod qui inopi injuriosus est, Deo vim inferat. Jam injuria in Deum, ipsa, ut opinor, est impietas. Præterea humana natura, ob mandati transgressionem, in sudore faciei vivere condemnata, et in mœroribus parere liberos, hæc luget, quærens liberationem quam Filius Dei donaturus ei erat. Ad hæc, accepta gratia ut excitet peccatores, Deum rogat vates, ne sibi porro ostendat in operibus iniquitatis occupatos, et in hoc ipsum incumbentes, ut impii sint in Deum. Tales enim Filium Dei proculcant,

Judicium adversus me statuitur, et judex accipit. Innuit hic propheta, quod non super sese ipse, verum ob divini mandati contemptum, ac pro fratribus, iniqua passis, doleat. Aspiciente me, inquit, judex munera accepit, legemque transgressus est, dicentem: *Non accipies personam in judicio: nam: judicium Dei est*¹⁰¹.

VERS. 4. Propterea dispersa est lex, et non perducitur ad finem judicium, quoniam impius vim facit justo, et adversus eum potens est, eam ob rem egreditur judicium pertersum. Quia, inquit, iudices munera accipiunt, et quia injustus potentior est eo, qui justitiam amplectitur, dispersa est lex, id est rejecta est, confusa est, genuinam naturam non servat, neque conveniens judicium rebus adhibetur. Enimvero sæpe, **136** etiam si cœperit judex rectum judicium facere, non educet hoc ad finem usque, a numeribus alio abductus. Qui quidem et eam ob causam fortasse incipit judicare juste, ut ubi potentem consternerit, ceu sit eum condemnaturus, plura ab eo munera capiat. Propter hoc igitur, quia potentia clarus est injustus, justoque superior est, judicium pravum egreditur; hunc ad

(53) Cod. Bav. addit κρίσιν, judicium.

(54) Λαλεῖ, loquatur, Cod. Bav.

modum iudicium etiam eorum, qui Dominum nostrum cruci affixerunt, peractum est adversus ipsum. Etenim in re ipsius iustitiæ vera, iudicium istud iustum, adversus Christum erat. Et iudex ipse Pilatus gloriam hominum accepit, quam vehementius dilexit, quam gloriam Dei. Eam ob rem impius populus vi suppressit iustum, et exiit iudicium adversus eum plane perversum. Pro eo enim quod debebant eum ceu benefactorem suum præconis et laudibus vehere, turpi morte condemnarunt eum. Reprehendebat autem Dominus Judæos et alias, quod non recte iudicarent, quando ipsum, quia paralyticum curasset in Sabbato, increparent. Dicebat enim : *Si circumcisionem accipit homo in Sabbato, cur mihi indignamini, quod totum hominem in Sabbato sanavi? Ne iudicetis secundum faciem* ¹. Fit etiam perversum iudicium, in humano iudiciario foro, nempe cuiusque suo, quando mens nostra veluti munus, ipsam e passibilibus sensibus voluptatem capiens, sensibilibus vincentem calculum adixerit : tum et hostis noster vere impius, tanquam desertor Dei, rationem nostram vi deficit, quæ iustitiam secum per Verbum Dei habet. Est autem iustum, visibilia et sensibilia, ab invisibilibus poraria sunt : quæ non videntur æternum durant ².

Vers. 5. *Videte contemptores, et intuemini, et admiramini mirabilia, et obscuramini.* Enarrans, quæ de transgredientibus legem in Hierusalem explicuit (nam qui in Samaria erant, jam tum captivi abducti, Babylonem habitabant) succensentis personæ præpositis sermonibus, responsum ceu a Deo acceptum edit : medelam ita admovens Providentiæ divinæ obmurmurantibus, perinde quasi lento admodum gressu procedat. Adhæc Israelitis pariter subindicat, quod quæ ipsis mala Deus adducet, jure adducet, tanquam prævaricatoribus, contemptoribusve sui : citra trepidationem enim delinquebant, non solum legi non obtemperantes, verum ne prophetis quidem animum advertentes, qui frequentius eis interminabantur. Ad hos jam oculos desigere præcipit, hoc est jubet ut advertant animis quæ dicantur, inque ea intueantur, id est ut considerent cum instantia et sobrietate : tum ut obstupescant et formident minas. Admiranda enim quædam, inquit, facturus sum vobiscum. Etenim gentem sanctam, primogenitum **137** meum filium, nimirum vos, traditurus sum hostibus, ut nulla non dira duraque ab eis patiantur. Quid vero est, *Obscuramini?* pro Contegimini, occultamini, timore et pudore perculti. Aut obscuramini, seu mali nunc este, ut boni efficiamini. Domino enim malus est oblectus, donec bonus esse, si sõe

Α Γέγονε καὶ ἡ ἐπὶ τῷ Κυρίῳ τῶν σταυρωσάντων αὐτὸν κρίσις ἐξ ἐναντίας αὐτοῦ· καὶ γὰρ τῷ ὄντι δικαιοσύνης αὐτῆς ἀδικός οὖσα ἐκείνη, ἀπειναντίας ἦν. Καὶ ὁ κριτὴς Πιλάτος· ἔλαβε τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων, ἦν ἠγάπησε μᾶλλον, ἢ περὶ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ ἀσεβὴς λαὸς κατεδυνάστευσε τὸν δίκαιον, καὶ ἐξῆλθε τὸ κρίμα κατ' αὐτοῦ διεστραμμένον. Ἄλλοι γὰρ ὤρσειον αὐτὸν ὡς εὐεργέτην ὕμνεϊν, ἀπληροῦσι θανάτῳ κατεδίκασαν αὐτόν. Ἐπηρώτητο δὲ τοῦ· Ἰουδαίους ὁ Κύριος καὶ ἄλλως, ὡς μὴ κρίνοντες ὀρθῶς, ὅτε τὸν παράλυτον ὑγάσαντι ἐν Σαββάτῳ ἐπετίμων. Ἔλεγε γὰρ· *Εἰ περιτομὴν λαμβάνει ὁ ἄνθρωπος ἐν Σαββάτῳ, ἐμοὶ τί γολῶτε, ὅτι ἔλεον ἄνθρωπον ὑγιῆ ἐποίησα ἐν Σαββάτῳ; Μὴ κρίνετε κατ' ὄψιν.* Γίνεται διεστραμμένη ἡ κρίσις καὶ ἐν τῷ κριτηρίῳ τῶ ἀνθρώπινῳ, ὅτε ὁ νοῦς λαμβάνων ὡς δίκαιον τὴν ἐμπαθεῖ τῶν αἰσθησέων ἡδονὴν, τοῖς αἰσθητοῖς τὴν νικῶσαν ψῆφον δίδω· τότε καὶ ὁ ἐχθρὸς ἡμῶν, ὁ ἔντος· ἀσεβὴς ὡς ἀποστάτης Θεοῦ, καταδυναστεύει τὸν λόγον, ὅς τὸ δίκαιον ἔχει μεθ' ἑαυτοῦ (55). Δίκαιον δὲ, τὰ βλέπομενα καὶ αἰσθητὰ, νικᾶσθαι ὑπὸ τῶν μὴ βλέπομένων καὶ νοητῶν· τὰ γὰρ βλέπομενα, πρόσκαιρα· τὰ δὲ μὴ βλέπομενα, αἰώνια.

et intelligibilibus vinci. Nam quæ videntur, tem-

Ἴδετε, οἱ καταφρονεῖται, καὶ ἐπιβλέψατε, καὶ θαυμάσατε θαυμάσια, καὶ ἀφανίσθητε. Διεξελθὼν δὲ διεξῆλθε περὶ τῶν παρανομούντων ἐν Ἱερουσαλήμ (οἱ γὰρ ἐν Σαμαρείᾳ ἤδη τὴν Βαβυλῶνα ἔκκον αἰχμαλωτισθέντες), καὶ τοῦ δυσχεραίνοντος πρόσωπου τοὺς λόγους προβαλεῖ, ποιεῖται τὴν ἀπόκρισιν, ὡς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἰώμενος διὰ ταύτης καὶ τοῖς τῆς Προνοίας καταγογγύζοντας, ὡς βραδείας· καὶ ἄλλως δὲ δεικνύων τοῖς Ἰσραηλιταῖς, ὅτι· ἅ ἐπέξει αὐτοῖς κακὰ, δικαίως ἐπέξει ὡς καταφρονεταῖς· ἀδελῶς γὰρ παρηγόμου, οὐ μόνον τοῦ νόμου παρακούοντες, ἀλλ' οὐδὲ τῶν προφητῶν ἐπιστρεφόμενοι, συγχρότερον ἀπειλούντων. Τοῦτοῦ παρακλεῖσθαι ἰδεῖν, ἀπὸ τῶν προσχεῖν τοῖς λεγομένοις, καὶ ἐπιβλέψαι, τοῦτέστι κατασκέψασθαι μετὰ ἐπιστάσεως καὶ νήψεως, καὶ καταπλαγῆναι, καὶ δεῖσαι τὴν ἀπειλήν. Θαυματὰ γὰρ, φησὶ, τινὰ μέλλω ποιεῖν ἐφ' ὑμῖν. Καὶ γὰρ τὸ ἔθνος τὸ ἅγιον, τὸν πρωτότοκόν μου υἱὸν ὑμῶν μέλλω παραδύναμι τοῖς ἐχθροῖς, ὥστε πάνθεν ὑπ' αὐτῶν παθεῖν. Τί δὲ ἐστὶ τὸ, Ἀφανίσθητε; Ἀπὸ τοῦ, Ἐγκαλύψασθε, κρύβετε ἀπὸ φόβου καὶ αἰσχύνῃς. Ἡ, ὅτι· Ἀφανίσθητε, ἡ (56) κακοὶ νῦν ἐστε, ἵνα ἀγαθοὶ γένησθε. Ὁ γὰρ ἡ κακός· ἐστὶν ἀφανιζόμενος, εἰς τὸ ἀγαθὸς εἶναι ἔρχεται· ὡς περὶ ὄσον ὁ ἔξω ἄνθρωπος· φθείρεται, τοσοῦτον ὁ ἔσω ἀνακινῶνται. Ἐπεὶ δὲ πᾶς ὁ καταφρονῶν τοῦ Θεοῦ, οὐ βλέπει (οὐ γὰρ ἂν τοῦ οὕτως καλοῦ καταφρονεῖ)· διὰ τοῦτο

¹ Joan. vii, 24. ² II Cor. iv, 18.

Variæ lectiones et notæ.

(55) Lonicerus legisse videtur διὰ τοῦ Θεοῦ Λόγῳ, quæ tamen in utroque Cod. et Ven. et Biv. desiderantur.

(56) Scribendum ἦ, ut in Cod. Ven., non ἦ, ut Lo-

nigerus legisse videtur, verterenturque, *Delemini* quatenus mali estis, ut boni efficiamini : qui enim, quatenus malus est, deletur, bonus esse incipit.

τοὺς ἐν τῷ ἀμαρτάνοντι καταφρονηταῖς λογισμοῖς ἄγγελουεταὶ τὸ ἰδεῖν, ὅτι τὸ θντωσ καλὸν ὁ Θεός ἐστι, καὶ ἐπιβλέψαι ἐπ' αὐτὸν, καὶ μὴ ἀπατάσθαι ψευδεῖ κάλλει τῶν ὀρωμένων, μηδὲ θαυμάσαι τὰ ἀθαύμαστα βωτικὰ, ἀλλὰ τὰ θντωσ θαυμάσια τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Καὶ ἀφανίσθητε, φησὶν, ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, οἱ καταφρονηταὶ λογισμοί, ἵνα ὑπεισέλθωσιν (57) οἱ πάντα ὑποπτήσοντες δι' εὐλάβειαν, καὶ φοβούμενοι τὸν δυνάμενον καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν παραδοῦναι τῇ γένει, καὶ διὰ τοῦτο ἐκκλίνοντες ἀπὸ κακοῦ (58).

coelestia. Et obscuramini, inquit, ab humana anima, vos contemptricia consilia, ut e contra subingrediantur omnia subtimescentes cogitationes per reverentiam, metuentesque cum, qui possit et corpus et animam tradere gehennæ⁵, eamque ob rem a malo declinantes.

Διδτε ἔργον ἐγὼ ἐργάζομαι ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν, ὃ οὐ μὴ πιστεύσητε, ἐάν τις ἐκδιηγῆται. Οὐκ εἰς μακρὰν, φησὶν, ἀλλ' ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν παραδώσω ὑμᾶς τὸς παρανόμους τοῖς ἐχθροῖς. Τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ ἔργον, ὃ ἐργάζομαι. Καὶ οἶδα μὲν, ὅτι καταφρονηταὶ ὄντες, οὐ μὴ πιστεύσητε, ἐάν τις ἐκδιηγῆται ὑμῖν. Πρὸ γὰρ τῆς πείρας τῶν πραγμάτων, τὰς ἀπειλὰς οὐδὲν ἠγείσθε, ὡς ψευδεῖς οὐσας· ὁμῶς τὸ ἐμαυτοῦ ποιῶν ὡς ἀγαθὸς καὶ δίκαιος, κρῖνειν ἀπὸ μόνης τῆς προγνώσεως οὐκ ἀνέχομαι. Ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀπίστοις μέλλουσι τὰς προρρήσεις προσφέρειν, καὶ τηνικαῦτα θεράπειαν οὐ δεχομένους τὰς τιμωρίας ἐπιφέρειν. Τάχα δ' ἂν καὶ ὁ Μονογενὴς νοσηθεῖ, λέγων πρὸς τοὺς τυραννήσαντας τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ τοῦ Θεοῦ καταφρονούντας δαίμονας, ὅτι ἔργον μέγα μέλλει (59) ἐργάσασθαι, τὸ σάρκα λαθεῖν τότε ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν, τουτέστι ἐν τῷ καιρῷ τῆς αὐτῶν εὐημερίας. Οἶδε γὰρ ἡ Γραφή ἡμέραν καὶ εὐημερίαν ὀνομάζειν· ὡς τῆ, Ἀπὸ θύσου ἡμέρας οὐ φοβηθήσομαι· καὶ, Ἡμέραν ἀνθρώπου οὐκ ἐπεθύμησα. Ὅτε οὖν (60) ἡ κακία ὑμῶν κρατήσει τῆς οἰκουμένης, ὡς διαφθαρῆναι πάντα καὶ βδελυχθῆναι, καὶ μὴ εἶναι μηδένα δίκαιον ἕως ἐνός, τότε σάρκα λήψομαι καὶ ποιήσω θαυμάσια, τὰ τε ἅλλα, καὶ ἃ (61) μεθ' ὑμῶν προδήλωσ· ἐπεδείκνυσον, ἐκβάλλον ὑμᾶς ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων. Ἴδετε οὖν ταῦτα, καὶ ἀφανίσθητε, μηκέτι τῷ ἀέρι ἐνεξουσιάζειν φρουαττόμενοι, ἀλλ' ὑπὸ γῆν καταδύμενοι.

tur hæc et obscuramini, non amplius potestatem vestram in acre exercendo gloriantes, sed sub terram subeuntes.

Διότι ἰδοὺ (62) ἐγὼ ἐξεγείρω τοὺς Χαλιδαίους, τὸ ἔθνος τὸ πικρὸν καὶ τὸ ταχύν, τὸ πορευόμενον ἐπὶ τὰ πλάτη τῆς γῆς, τοῦ κατακληρονομήσειε σκηνώματα οὐκ αὐτοῦ. Εἰπὼν, ὅτι Ἐν ταῖς ἡμέραις ὑμῶν, ἐπειδὴ καὶ τοῦτο πλάτος ἔχει, φησὶν, ὅτι Ἰδοὺ οὐ βραδύνα γὰρ. ἀλλ' Ἰδοὺ ἐγὼ ἐξεγείρω, ὃ πάντα ἰσχύων, ὃ μηδένα δεδιώς. Φοβερός ὁ λόγος·

⁵ II Cor. iv, 16. ⁶ Matth. x, 28. ⁷ Psal. lv, 4.

A exerat, cœperit : quemadmodum quanto exterior homo corrumpitur, tanto interior renovatur⁵. Quia vero omnis qui aspernatur Deum, non videt : nec enim tantum bonum aspernaretur : propterea contemptricibus in peccante cogitationibus, neque non ratiocinationibus, in mandatis dat cernere, quod vere bonum Deus sit, ac in ipsum dirigere lumina nostra, oculosque flectere, nec decipi fallaci rerum, quæ videntur, pulchritudine, neque demiremur quæ nullam admirationem mereantur in hoc vitæ nostræ cursu. Etenim quæ vere admiranda, sunt nempe

Nam rem ego arduam perficiam in diebus vestris, cui haudquaquam adhibebitis fidem, si quis recenset. Non longo post tempore, inquit, sed in diebus vestris tradam vos prævaricatoribus hostibus. Ea est res, hoc opus, quod persequar. Ac novi quidem, quod contemptiores vos minime credetis, si quis annuntiet vobis. Ante rerum namque experientiam et eventum, interminationes vos nauci ducitis, ceu vanas existentes : attamen quod mea interest faciens, ut bonus et justus, citra præscientiam judicare vos non sustineo. Sed enim incredulis futuris, prædictiones et vaticinia assero, ac juxta medicinam : quæ qui non accipiunt, eis pœnas et supplicia certe apporto. Hic fortasse et unigenitus Dei Filius intelligi queat dicere ad humanæ naturæ oppressores Deique contemptiores dæmones : Opus ingens operabor, rem arduam persequar, nimirum carnem assumendo, idque in diebus, hoc est in tempore felicitatis ipsorum. Nam et Scriptura diem felicitatem appellat, ut eo in loco : Ab altitudine diei non terram⁶ ; et, Diem hominis non desideravi⁷. Quando igitur scelus vestram orbem terrarum occupaverit, ut adeo corrumpantur omnes, et in exitium vergant, ut ne unus quidem justus relictus sit, tum carnem ego accipiam, faciamque admiranda, cum alia, tum ea quæ de me palam prophetæ vaticinati sunt, ejiciens vos ab hominibus. Videte igitur

VERS. 6. Propterea ecce ego excito Chaldaeos, gentem amaram et celerem, proficiscentem super latitudines 138 terræ, ut hæreditatem aleat habitaculorum, quæ non sunt ejus. Cum dixisset, In diebus vestris : cum et hoc latitudinem habeat, adjicit : Ecce non tardabo, sed enim ego, qui omnia possum, excitabo : ego,

⁸ Jerem. xxvii, 22.

Variæ lectiones et notæ.

(57) Ἀντεισέλθωσιν, vestrum loco ingradientur, Cod. Bav.

(58) Codex Ven. addit ; τῷ γὰρ φόβῳ Κυρίου ἐκκλίνει πᾶς ἀπὸ κακοῦ, Domini enim timore declinat quivis a malo.

(59) Λέγει, dicit. Cod. Ven.

(60) Ὅτε οὖν, φησὶν, quando igitur, ait, Cod. Ven.

(61) Tum ea quæ palam apud vos ostendi. Ita Græca sonant.

(62) Decet ἰδοὺ, ecce. in cod. Bav.

inquam, qui neminem metuo. Terrificus profecto A sermo. Quis enim sufferre queat a Deo excitatum? At natura etiam acerbi sunt: et hoc ad intentionem et exaggerationem facit. Præterea celeres sunt Chaldaei: equites enim sunt, ut ne tantillum vobis temporis permittant, quo vestras in eos copias armare possitis, vosve ad fugam parare. Adhæc assueti sunt bellis, et in iis educati. Nam proficiuntur super latitudines terræ, hoc est super universam terram, non Palæstinam tantum: atque hoc est ipsis opus exsequendum. Nec enim dixit gentem profectam, sed proficiscentem. Nec alienas tantum regiones diripiunt, ac deinde revertuntur, ut in spem veniat, vos patriam vestram denno recepturos: verum hic eis scopus, hæc mens est, ut hæreditario terras occupent, utque inhabitent sedes antehac non suas. Porro Dominus incarnatus Magos excitavit Chaldaeos, qui amari antea existentes et crudi, et veloces ad effundendum sanguinem, ac per latam iter facientes, ceu voluptatum, auri que amantes, venerunt ad Christum, ut adorarent ipsum, et caelestia habitacula hæreditarent, quæ antea ad ipsos non pertinebant. Imo et universas gentes quæ per Chaldaeos accipiuntur, ad fidem excitavit incarnatus Dominus, magnum isthuc opus operatus. Aperte palam enim magnum est pietatis mysterium, Deum manifestatum esse in carne. Proinde isti amari, ceu venenum serpentis habentes, propter et impietatem et alia peccata, veloces ad resipiscentiam translati sunt, animi sui sententia permutata: et profecti sunt per latos Scripturæ divinæ campos, vel Ecclesiæ, non ad unam tantum personam cultum Dei anxie torquentes, verum ad tres homousias, hoc est, ejusdem substantiæ participes, dilatantes: non juxta litteram solummodo, verum et secundum spiritum Scripturas intelligentes, ut tripliciter juxta proverbii mandatum describantur, et ita cum legem, tum prophetas in hæreditatem accipiant, in quibus gratia Spiritus recubabat, quæ antea ad eos non pertinebant: solis enim Judæis tradita fuere. *Manifestavit enim, inquit, justificationes et judicia sua Israeli: non fecit sic omni genti, et legem suam non aperuit eis*. Alias vero, gens amara et atrox est ipse Sathanas, et qui sub ipso sunt dæmones, quos excitat Deus per eum, qui juxta Paulum peccantes tradit hisce, ad internecionem carnis, ut spiritus servetur. Qui ubi invenerint angustum iter et constrictam portam, non eo proficiuntur, neque **139** ingrediuntur: ubi vero reperiunt mortuæ prudentiæ vitæque remissæ et aperte latitudinem, illuc eunt, et hæreditate veluti occupant habitacula et corpora hominum, quæ ceu figmenta et opera Dei, ipsorum non erant.

7 Psal. xiii, 3. * Psal. cxlvii, 19 20.

Variæ lectiones et notæ.

(63) Pro verbis his, οὐ τὴν πλησίον μόνην, non vicinam tantum, Lonicerus legisse videtur Παλαιστίνην, cum Palæstinam verterit.

(64) Περισσῶς, perperam, Cod. Ven.

(65) Græca verba, τὴν πλάτος γειτροῦ φρονήματος, latitudinem terre et mentis, sonant.

τις γὰρ ὑποστήσεται τὸν ὄπθ Θεοῦ ἐξεγειρόμενον, Ἄλλὰ καὶ φύσει εἰσι πικροὶ· ἐπίτασις καὶ τοῦτο Ἄλλὰ καὶ ταχινοὶ· ἰπποταὶ γὰρ· ὥστε μηδένα κερὴν ἐνδιδοῦσι ὑμῖν πρὸς τὸ ἀντιπαρασκευασθῆαι, ἢ πρὸς τὸ φυγεῖν. Ἄλλὰ καὶ συνήθεις εἰσι καὶ σύντροφοι τοῖς πολέμοις· πορεύονται γὰρ ἐπὶ τὰ πλάτη τῆς γῆς, τουτίστιν ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, οὐ τὴν πλησίον μόνην (63)· καὶ τοῦτο ἔχουσι ἐργον. Οὐ γὰρ εἶπε, τὸ πορευθῆν, ἀλλὰ, τὸ πορευόμενον. Καὶ οὐ διαρκάζουσι μόνον τὰς ἀλλοτρίας χώρας, εἶτα ὑποστρέφουσι, ὥστε εἶναι ὑμῖν ἐκπίδας τοῦ πάλιν τὰς πατρίδας ὑμῶν καθέξειν· ἀλλὰ σκοπεῖσθε τὰ κατακληρονομήειν τὰς χώρας, καὶ οικεῖσθαι τὰ σκηνώματα, τὰ μὴ ὄντα πρότερον αὐτῶν. Καὶ ὁ Κύριος δὲ σαρκούμενος, τοὺς Χαλδαίους Μήγους ἐξήγειρεν, οἱ πικροὶ πρότερον ὄντες καὶ ὄμοιοι, καὶ ταχινοὶ τοῦ ἐκχεῖν αἷμα, καὶ τὴν πλατεῖαν ὀδεύοντες ὡς φιλήδονοι, καὶ φιλόχρυσοι, ἦλθον πρὸς αὐτόν, ὥστε προσκυνῆσαι αὐτῷ, καὶ κατακληρονομήσει τὰ ἐν οὐρανοῖς σκηνώματα, ἃ οὐκ ἦσαν αὐτῶν πρότερον. Ἄλλὰ καὶ σύμπαντα τὸν ἔθνεκόν λαόν, ὃς ἐκ τῶν Χαλδαίων δηλοῦται, εἰς πίστιν ἐξήγειρεν ὁ σαρκωθείς Κύριος, καὶ τὸ μέγα ἔργον ἐργασάμενος τοῦτο. Ὁμολογουμένως μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυστήριον, θεὸς ἐφανέρωθη ἐν σαρκί. Οὗτοι ταῖνον πικροὶ ὄντες, ὡς τὸν ἴον τοῦ ὄρεως ἔχοντες, διὰ τε τὰς δουλείας καὶ ἄλλας ἀμαρτίας, ταχινοὶ εἰς μετάνοιαν ἐγένοντο· καὶ ἐπορεύθησαν ἐπὶ τὰ πλάτη τῆς θείας Γραφῆς, ἢ τῆς Ἐκκλησίας, μὴ εἰς ἓν πρόσωπον τὴν θεοσέβειαν σπειροῦντες, ἀλλ' εἰς τρία ὁμοούσια πλατύνοντες· καὶ μὴ κατὰ τὸ γράμμα μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ πνεῦμα νοῦντες τὰς Γραφάς, ὥστε τρισσῶς (64) αὐτὰς ἐπογράφουσι, κατὰ τὸ τῆς παροιμίας παράγγελμα, ὥστε κατακληρονομήσει τὸν νόμον καὶ τοὺς προφῆτας, ἐν οἷς ἡ χάρις τοῦ Πνεύματος κατασκήνω, μὴ ὄντα πρότερον αὐτῶν· τοῖς γὰρ Ἰουδαίοις ἐδόθησαν μόνως. Ἐγνώρισεν γὰρ, φησὶ, δικαιώματα καὶ κριματά αὐτοῦ τῷ Ἰσραὴλ· οὐκ ἐποίησεν οὕτως παντὶ ἔθνει, καὶ τὸν νόμον αὐτοῦ οὐκ ἐδήλωσεν αὐτοῖς. Καὶ ἄλλως δὲ, ἔθνος ὄμων καὶ πικρῶν ὁ Σατανᾶς, καὶ οἱ ὅπ' αὐτὸν διζήμενος, οὗς ἐξεγείρει θεὸς δι' αὐτοῦ, εἰ τις κατὰ Παῦλόν ἐστιν, ἐπὶ τοῖς ἀμαρτάνοντας, παραδιδούς αὐτοὺς τοῦτοις, εἰς διεσθρον τῆς σαρκός, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῆ. Οὗτοι, ἐνθα **D** μὲν εὐρωσι στενὴν ἑδὼν καὶ τεθλιμμένην πύλην, οὗτε πορεύονται ἐκεῖ, οὗτε εἰσέρχονται· ἐνθα δὲ τὸ πλάτος γειτροῦ φρονήματος (65), καὶ βίου ἀνέτου καὶ ἡπιωμένου, ἐκεῖ πορεύονται, καὶ κατακληρονομοῦσι τὰ σκηνώματα, καὶ σώματα τῶν ἀνθρώπων, ἃ ὡς κιάσματα ὄντα Θεοῦ, οὐκ ἦσαν αὐτῶν.

Φοβερός και ἐπιφανής ἐστι. Τίς; Ἡ πάντως ὁ Ἄ βασιλεὺς τῶν Χαλδαίων, ὁ Ναβουχοδονόσορ τυχόν, ὃς τὸν τε Ἰσραὴλ εἶλε και ἐνέπρησεν (66). Οὗτος φοβερός ἦν και τοῖς ἔργοις, ἀλλὰ και ἐπιφανής, τουτέστιν ἑνδοξός, και ἐπίσημος, ἰκανός και ἀπὸ τῆς φήμης μόνης ἐκδειματώσαι (67) πάντας τοὺς ἀκούοντας.

Ἐξ αὐτοῦ τὸ κρίμα αὐτοῦ ἐστι. Τουτέστιν, οὐ νόμοις ἀπολοῦσθαι (68), ὥστε κατ' ἐκείνους κρίνειν, τότε μὲν δεκτὸν, τότε δὲ ἀδεκτὸν· ἀλλὰ κατὰ τὸ βίξαν αὐτῷ κρίνειν· καὶ ὃ ἂν ἐνθυμηθεῖη, ἐκείνο νόμος αὐτῷ ἐστι.

Καὶ τὸ λῆμμα αὐτοῦ ἐξ αὐτοῦ ἐξελεύσεται. Ἐπαίδῃ τοῖς Χαλδαίοις ἔθος ἦν πρὸ τῶν πολέμων μαντεύεσθαι, και μάγῃ τέχνῃ πειρᾶσθαι προμανθάνειν (69) τὸ τῆς μάχης τέλος, φησὶν, ὅτι τὸ λῆμμα αὐτοῦ, τουτέστιν ἡ πρόρρησις και μαντεία ἡ περὶ τοῦ πολέμου, οὐκ ἐξ ἀλλοτρίων μάντεων ἐστὶ αὐτῷ πῆρρωθεν συγκαλουμένων, ἀλλ' ἐξ αὐτοῦ, τουτέστιν, ἐκ τῶν αὐθιγενῶν και ἔγχωριων μάγων, οἱ μᾶλλον και τοῖς ἄλλοις ἔθνεσιν ἀύχουσι προσημάλειν τὰ μέλλοντα. Οὕτω και Βαλαάμ ἀπὸ Μεσοποταμίας μετακλήθη ὑπὸ Βαλαάκ. Ἡ και οὕτως· Κρίμα λέγει τὴν ἐκδίκησιν, ἣν κατὰ τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ ὁ Θεὸς ἐψηφίσαστο, και φησὶν, ὅτι τὸ κρίμα αὐτοῦ, τουτέστι τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ, ἡ δίκη ἦν κατεκρίθη δοῦναι ὡ; παροργίσας τὸν Θεόν, και τὸ λῆμμα αὐτοῦ, τουτέστιν ἡ προφητεὺς αὐτοῦ ἀπόφασις, ἐξ αὐτοῦ ἐξελεύσεται, τοῦ τῶν Βαβυλωνίων δηλαδὴ βασιλείας, ὃ ἐστι, τέλος λήφεται και ἐσργηθήσεται. Ἀλλὰ και ὁ ἐξ ἔθνῶν λαός φοβερός ἐστι λοιπὸν τοῖς δαίμοσι και ἐπιφανής, ὡς σημειωθεὶς τῷ φῶτι τοῦ προσώπου τοῦ Θεοῦ, και ἀνωθεν ἔχων τὴν λαμπρότητα διὰ τῆς ἐπιφανείσης πᾶσιν ἀνθρώποις χάριτος τοῦ Θεοῦ. Καὶ οὐτε νόμοι ἀκούσαντες, οὐτε προφητῶν, οἰκῶθεν ἔκριναν τὸ καλόν, και τῇ πίστει προσέδραμον. Καὶ τὸ λῆμμα ὃ ἐλήφθησαν ὑπὸ Χριστοῦ, προσληφθέντες εἰς τὴν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν, τῆς αὐτῶν προαιρέτως ἦν. Καὶ ὁ Σατανᾶς δὲ, παραλαβὼν τοὺς ἀμαρτάνοντας εἰς σωφρονισμόν, φοβερός ἐστι, και ἐμφανῆ τὴν οὐκίαν κακίαν ἐδεικνυται, οὕτω καταχρῶμενος τῷ θεῷ κλάσματι, και διὰ τούτων ἐπιφάνων τὴν πρὸς τὸν Πλάστην δυσμένειαν. Ἐξ αὐτοῦ τοίνυν τούτου και τὸ κατάκριμα (70) αὐτοῦ ἐστι, και ὁ ἀνθρωπος ὃν λαμβάνει εἰς παιδείαν, ἐξ αὐτοῦ ἐξελεύσεται, τουτέστιν, οὐκέτι ὑποχείριος ἐστὶ αὐτῷ· παιδεύεται γὰρ πάντως ἵνα τῶν ἔργων αὐτοῦ ἀποστῆ, και τὸ πνεῦμα σωθῆ. Οὕτως ὁ ἐχθρὸς τῆς ἀρετῆς και ἐκδικητῆς αὐτοῦ γίνεται.

Και ἐξαλοῦνται ὑπὲρ παρδάλεις οἱ ἴπποι αὐτῶν, και δξύτεροι ὑπὲρ τοὺς λύκους τῆς Ἀρα-

VERS. 7. *Terribilis et conspicuus est.* Quisnam ille? Omnino fortasse rex Chaldæorum Nabuchodonosor, qui Israellem cepit et incenfit. Is igitur vel operibus ipsis terribilis erat atque conspicuus, hoc est, illustris, celsibris, gloriosus et insignis, adeo ut vel sola fama perterrefacere omnes, qui audirent, posset.

Ex ipso iudicium ejus est. Hoc est, non legibus innititur, ut secundum illas sententiam ferat; hoc nempe amplectendum, illud vero rejiciendum esse, verum secundum quod quidquam ei visum est, iudicat: et quod cogitaverit, isthuc ei legis vice fungitur.

Et lemma ejus ex ipso egredietur. Chaldæis in more erat ante bella consilium ex vatibus petere, et magos arte tentare, ut prædiscerent prælii eventum. Ait ergo quod *Lemma ejus*, hoc est prædictio et vaticinium de bello, non ex alienis vatibus ei obveniet, ex longinquo accitis, sed *ex ipso*: hoc est ex indigenis et suæ patriæ magis, qui præ cæteris gentibus de futurarum rerum prædictione gloriantur. Hunc ad modum Balaam a Mesopotamia accersitus est a Balac. Vel sic accipi etiam poterit, quod iudicium vocet ultionem, quam contra Israeliticum populum Deus decrevit: unde in fit, quod iudicium ipsius, hoc est, Israelitici populi poena, ad quam condemnatus est, propterea quod concitaverit ad iram Deum: *et lemma ejus*, id est, prædicta adversus ipsum sententia, *ex ipso egredietur*, Babyloniorum videlicet rege, hoc est, finem accipiet, et efficaciter consummabitur. Quin etiam gentium populus terribilis est et conspicuus in posterum dæmonibus, seu signatus lumine faciei Dei, et a supernis habens splendorem, per quæ omnibus hominibus illuxit, gratiam Dei. Et cum neque legem, neque prophetas audissent, per sese domi iudicantur, quod bonum esset, et fide accurerunt. Et lemma, seu consilium (quo a Christo capti sunt, accepti in ejus Ecclesiam) eorum voluntatis erat. Quin etiam Satanæ assumptis peccatoribus ad castigationem, terribilis est et horrendus, et conspicuum præcipiam malitiam ostendit, adeo abutens divino sigmento seu creatura, per hoc suam animi erga Conditorum iracundiam et inimicitias prodens. Ex hoc igitur ipso, condemnatio ipsius est: et homo, quem ad castigationem suscipit, ex ipso egredietur, hoc est, non porro ei subjicietur: castigatur enim omnino, ut ab operibus ejus desistat, et **140** spiritu servetur. Sic hostis virtutis, et ultor virtute præditi, Satanæ constituitur.

VERS. 8. *Equi ipsorum, pardos saltu vincunt, eruntque celeriores lupis Arabiae.* Cum dixisset co-

Varie lectiones et notæ.

(66) Ὃς τὴν τε Ἱερουσαλήμ εἶλε και τὸν ναδὸν ἐνέπρησε, qui Jerusalem cepit, atque templum incendit, Cod. Ven.

(67) Ἐκδειματώσαι, Cod. Bav.

(68) Ἀκολουθῶν, Cod. Bav.

(69) Πρὸς τὸ μανθάνειν, ad discendum, Cod. Ven.

(70) Κρίμα, iudicium, Cod. Bav.

lerem esse gentem Chaldæorum, docet jam quomodo sint celeres, idque per equorum velocitatem, quos et pardos saltu exsuperare confirmat. Quoniam autem pardi saltus non ita in longum pervenit, adjicit et alteram comparationem, inquires, equos Babyloniorum *Celeriores esse Arabiæ lupis*. Fertur enim lupos Arabicos celerime, quod forte occurrerit, corripere, ac dum persequatur eos quispiam, capi non posse, id quod in pardis non contingit.

Et equites ejus accingentur equitatu suo itineri, et accelerabunt cum impetu e loquino, et volabunt instar aquilæ expetentis cibum. Per hæc robur juxta ac celeritatem ob oculos ponit, quodque ex altioribus in ipsos deferentur. Ut enim aquila inter volatilia et fortis est et velox, præsertim cum famelica expetiverit alimoniam, exque altioribus locis delata, cum impetu suo irruens intolerabilis sit: sic et Chaldæorum equites, nedum potentes sunt et robusti, sed veloces etiam propter equos, alacresque et cupidi ad depopulandum, devorandum et absumendum urbes, ex alto nimirum ingruentes. *Ego enim, inquit, excitabo ipsos.* Insuper equestris antea populi gentium disciplina, superbusque fastus, exsillet ex errore, saltuque suo, vincet Judæorum principes, qui pardi et lupi Arabiæ vocati sunt, veluti offeri et sanguine gaudentes. Præterea equites talis populi apostoli sunt, qui sederunt super irrationali ipsorum fremitu fastu, ipsumque sibi subjugarunt. Vehementer impetu current, et accelerabunt a longe, ab Israel enim ad gentes secesserunt, et volabunt instar aquilæ, qui Christus est, cujus cibus est salus hominum. Sed et peccantium et eorum qui erudiuntur equi, hoc est, mulierosæ et vesanæ ratiocinationes, exsillent a tali affectione, ut etiam spirituales pardos, dæmones ipsos saltus celeritate exsuperent, nec ab ipsis porro comprehendantur. Equites talium equorum, mens et ratio, qui ascenderunt concupiscibilem partem, longe removebuntur a prioribus affectibus, ac temperantiæ et castitatis alis levigati, ac in sublime levati, in cælos usque, ubi Christus est, volabunt, ut superstantium cupientes, cumque illo agentes, alacriter ferantur ad ligni vitæ usum.

VERS. 9. *Consummatio ad impios perveniet, resistentes faciebus suis ex adverso.* Talibus Chaldæis existentibus, quales eos hactenus descripsit, consummatio ad impios qui in Hierusalem Deo resistent, et in faciem impudenter ei adversantur, perveniet: sive **141** quod Chaldæi illos gladio consummabunt, qui ipsis in faciem belligerando reluctabuntur: ultro enim accedentes et transfugas, ac suapte sponte servitutem sub illis subeuntes, vita donabunt. Quod et ab Jeremia discimus. Præterea et super Judæos consummatio et finis pervenit, qui impii exsisterunt in unigenitum Dei Filium, restiteruntque ipsi, non quidem clam, sed aperte palam magna loquendi fiducia et libertate, ut adeo dicerent:

A *βίας.* Εἰπὼν, ὅτι ταχύνον ἐστὶ τὸ τῶν Χαλδαίων ἔθνος, διδάσκει νῦν, πῶς εἰσι ταχεῖς, καὶ ὅτι διὰ τὴν τῶν ἵππων δέξυτῃτα, οὐ; καὶ ὑπὲρ παρδάλεως ἐκπῆν φησιν. Ἐπειδὴ ἔξ τῆς πῆδημα τῆς παρδάλεως οὐκ ἐπιπολὺ διήκει, προστίθησι καὶ ἑτέραν σύγκρισιν, καὶ φησιν, ὅτι Ἰππὸς τοῦ Λύκου τῆς Ἀραβίας εἰσὶν οἱ ἵπποι τῶν Βαβυλωνίων δέξεις· οἱ γὰρ Ἀραβῆται, λύκοι λέγονται δέξυτατοὶ τε τὸ προστυλὸν διαρπάξουσιν, καὶ ἐπιδιωκόμενοι, ἀκατάληπτοι εἶναι, ὁ ταῖς παρδάλεωσιν οὐκ ἐστὶ.

B *Καὶ ἐξίπασονται οἱ ἵπποι αὐτοῦ, καὶ ἐρμήσουσι μακρόθεν, καὶ πετασθήσονται ὡς ἀετὶς πρὸς οὐρανὸν εἰς τὸ φαγεῖν.* Διὰ τούτων καὶ τὴν βόμην ὁμοῦ καὶ τὸ τάχος δείκνυσσι, καὶ ὅτι ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων ἐπενεχθήσονται αὐτοῖς. Ὡσπερ γὰρ ὁ ἀετὶς καὶ βωμάλιον ἐστὶν ἐν πτηνεῖ; καὶ ταχύτατον, καὶ μάλιστα ὅταν καὶ πεινῶν προθυμῆται πρὸς τὸ φαγεῖν, καὶ ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων καταφερόμενος, ἀνυπόστατος ἐστὶν οὕτως καὶ οἱ ἵπποι; τῶν Χαλδαίων, οὐ μόνον δυνατοὶ εἰσιν, ἀλλὰ καὶ ταχνοὶ διὰ τοῦ ἵππου, καὶ πρὸς οὐρανὸν εἰς τὸ ἐκπορευθῆναι καὶ καταφαγεῖν, καὶ ἐκδαπανῆσαι τὰς πόλεις, καὶ ὑψόθεν καταφερόμενοι. Ἐγὼ γὰρ, φησιν, ἐπετρέψω αὐτούς. Καὶ τοῦ ἐξ ἔθνων δὲ λαοῦ τὸ πρὶν ἵππειν καὶ ἀγέρωχον φρούραγμα, ἐξαλείεται ἐκ τῆς πλάνης, ὑπὲρ τοῦ τῶν Ἰουδαίων ἄρχοντας, οἱ παρδάλεω; καὶ λύκοι Ἀραβίας ἐκλήθησαν, ὡς θηριώδει; καὶ αἰμοχαρεῖ;. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἵπποι; τοῦ τοιοῦτου λαοῦ, οἱ ἀπίστοι, οἱ ἐκάθισαν ἐπὶ τὸ ἄλογον αὐτῶν φρούραγμα, καὶ ὑπέταξαν αὐτὸ, συντενῶν; δραμοῦνται καὶ ἐρμήσουσι μακρόθεν (ἄπὸ γὰρ Ἰσραὴλ εἰς τὰ ἔθνη ἐχώρησαν), καὶ πετασθήσονται, ὡς ἀετὶς Χριστοῦ, οὐ βρωτὶς ἐστὶν ἡ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ καὶ τῶν ἀμαρτανόντων καὶ παιδευομένων οἱ ἵπποι, τοῦτέστι οἱ θηλυμανεῖ; λογισμοί, ἐξαλοῦνται ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἐμπαθείας ὥστε ὑπὲρ τὰς νοητὰς παρδάλεω; τοῦ; δαιμόνιο; γενέσθαι, καὶ μηκέτι αὐτοῖ; ἐμικτὸ; εἶναι. Οἱ δὲ ἵπποι; τῶν ἵππων τούτων, ὁ νοῦ; καὶ ὁ λόγος, οἱ ἐπέβησαν τοῦ ἐπιθυμητικοῦ μέρους, μακρόθεν γενήσονται τῶν προτέρων παθῶν, καὶ τὸ; τῆς σωφροσύνης καὶ ἀγνείας πτεροῖ; κουφιζόμενοι, πετασθήσονται εἰς οὐρανοῦ;, οὐ ὁ Χριστοῦ; ὡστε τὸ ἄνω φρονεῖν, καὶ σὺν ἐκείνω εἶναι, καὶ προθυμείσθαι πρὸς τὸ φαγεῖν τὸ ζῆλον τῆς ζωῆς.

D *Συντέλεια εἰς ἀσεβεῖ; ἤξει ἀνθεστηκότα; πρόσωποι; αὐτῶν ἐξ ἐναντίας.* Τοιοῦτων, φησὶ, τῶν Χαλδαίων ὄντων, οἷους ὁ λόγος ὑπέγραψε, συντέλεια ἤξει ἐπὶ τοῦ; ἐν Ἱερουσαλήμ ἀσεβεῖ;, τοῦ; ἀνθεστηκότα; τῷ Θεῷ κατὰ πρόσωπον καὶ ἀναθῶ; αὐτῷ ἐναντιουμένου;. Ἡ ὅτι οἱ Χαλδαῖοι ἐκείνο; συντελείσουσι τοῦ; ἀνθεστηκότα; αὐτοῖ; καὶ εἰς πρόσωπον πολεμοῦντα;. Τοῦ; γὰρ προχωροῦντα; καὶ αὐτομολοῦντα;, καὶ τὴν ὑπ' αὐτοῦ; δουλείαν αὐθαγεία; ὑποδοῦμένου;, ἀνέτου; ζῆν ἑάσουσιν· ὁ καὶ ἀπὸ τοῦ Ἱερεμίου μανθάνομεν. Ἐπὶ τοῦ; Ἰουδαίου; δὲ συντέλεια ἤξει, τοῦ; ἀσεθήσαντα; εἰς τὸν μονοκνῶν; τοῦ Θεοῦ Ἰῆν, καὶ ἀντιστάντα; αὐτῷ, οὐ κριθῶν; ἀλλ' ἀναφανδὸν καὶ πεπαρήρησιαισμένω;, ὥστε καὶ

ειπεῖν Ἄρον, ἄρον, σταίρωσον αὐτόν. Ἀλλὰ καὶ τῶν καθ' ἑκάστην ἀμαρτανόντων κα' παρανομοῦντων, τῶς μὲν φεῖδεται ὁ Θεός, ἕως ἂν μετριοτέρων τὴν κακίαν μειώσῃ· ὅταν δὲ ἐκρήξωσι ταύτην, ὥστε πεπληρωμένους ἀσεβείν, τῆνικαὺτα ἐπάγει αὐτοῖς τὴν συντέλειαν.

Καὶ συνάξει ὡς ἄμμον αἰχμαλωσίων. Ἐπειδὴ οἱ Ἰσραηλιταὶ ἀφέντες Θεὸν καὶ τὴν ἐκείνου βοήθειαν, τῷ οὐκείῳ πλήθει ἐθάρρουν, φησὶν, ὅτι Κἂν πολλοὶ γενήσεσθε, ὥστε καὶ ἄμμον παρεϊκάξεσθαι, ὁ Βαβυλώνιος βασιλεὺς αἰχμαλώτους ὑμᾶς ποιήσεται. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἐξ ἐθνῶν λαός, τελειωθέντες ἐν Χριστῷ, καὶ ἄλλοι ἄλλου (71) διδάσκαλοι γινόμενοι, πολλοὺς αἰχμαλωτίσουσιν εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ

Καὶ αὐτὸς ἐν βασιλευσὶ τρυφήσει, καὶ τύραννοι (72) παίγνια αὐτοῦ, καὶ αὐτὸς εἰς πᾶν (73) ὄχυρῶμα ἐμπαιξεται, καὶ βαλεῖ χῶμα, καὶ κρατήσεται αὐτοῦ. Ἐπειδὴ οἱ Ἰσραηλιταὶ τοῖς οὐκείοις βασιλευσὶν ἐθάρρουν, καὶ τοῖς πλησιωχώροις δὲ προσέτρεχον, εἴτε βασιλεῖς ἦσαν, τοῦτέστι ἐνόμῳ; ἄρχοντες, εἴτε τύραννοι, παρανόμῳ; καὶ βιαίως κρατοῦντες, καὶ τῇ αὐτῶν δυνάμει καὶ συμμαχίᾳ ἐθάρρουν, καὶ τῷ τῆ τοῦ Θεοῦ φησὶν, ὅτι ὁ Ναβουχοδονόσορ βαδίων περιέσται τούτων τῶν βασιλείων, καὶ τρυφὴν ἠγγήσεται (74) καὶ ἀναίματι πάντων κρατήσεται. Οὕτω γοῦν καὶ τῷ Ἰσραηλίαν δεδεμένον ἀπήγαγε, καὶ τὸν Σεδεκίαν ἀπετύφλωσε, καὶ τῇ Αἰγύπτῳ δὲ βαρῶς ἐπέτεθῃ. Ἀλλὰ πᾶν αἱ πόλεις εἰεν ὄχυρα, καὶ φρούρια δυσάλωτα, καὶ τούτων κρατήσεται, ὡσπερ παίδων μάλλον, ἢ σπουδαίων. Χῶμα, γὰρ, φησὶ, μόνον βαλεῖ, ὥστε τῷ τείχει ἀντεγείραι τοῦτο, ὃ οὐδὲ πολεμικῶν ἀνδρῶν δεῖται, ἀλλὰ τῶν σκευοφόρων καὶ τῶν θητεύειν μεμαθηκότων. Οὕτω δὴ τὴν Τύρον εἶλεν ὁ Βαβυλώνιος. Ταῦτα καὶ περὶ τοῦ διαβόλου νοεῖται, ὃς τοὺς Ἰσραηλίτας, ἄμμον ὄντας, καὶ οὐκείους (75) τῇ ἀλμυρᾷ τοῦ βίου θαλάσσης, ὡς ἀγαπῶντας τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων μάλλον, ἢ περὶ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ, εἶλεν αἰχμαλώτους, καὶ ἐνέπαιξε τοῖς ἀρχιερεῦσι, καὶ τοῖς λοιποῖς αὐτῶν ἄρχουσιν, οἱ βασιλευσὶν εἰκαζόμενοι, διὰ τὸ νόμιμον δῆθεν εἶχεν ἀρχὴν, τύραννοι τοῖς ἑσπέροις ἦσαν, καὶ εἰς τὰ ὄχυρῶματ' αὐτῶν ἐνέπαιξε, πείσας αὐτοὺς κακῶς νοεῖν τὰς Γραφάς. Ἡ γὰρ τῶν Γραφῶν γνώσις, αὐτοῖς ὄχυρῶμα· αὐτοὶ δὲ ἦσαν τὴν κλειδα τῆς γνώσεως, καὶ οὕτε εἰσέρχοντο, καὶ τοὺς εἰσελθεῖν βουλομένους ἐκώλων. Ἐκράτησε δὲ τῶν ὄχυρῶματων τούτων, βαλὼν χῶμα, τὴν ταπεινὴν καὶ γήινον καὶ κάτω κειμένην παρεξήγησεν, καὶ μηδὲν ὑψηλὸν καὶ οὐράνιον ἔχουσαν· ἀγαθῶν γὰρ γερῶν ἀπόλαυσιν νοοῦσι, καὶ τιμωρίας σωματικὰς, καὶ πάντα τᾶλλα τοιαῦτα.

A Tolle, tolle, crucifige ipsum. Ad hæc, in singulos dies peccantibus delinquentibusque eatenus parcat Deus, quatenus parcus etiam vitia et flagitia perpetraverint. Quando vero perfregerint, et ad scelera adeo proruperint, ut libere, cumque fiducia impie agant, tum denum adducit eis Deus finem, et perdit eos.

B Et colliget veluti arenam captivitatem. Quoniam Israelitæ, posthabito Deo, ejusque auxilio, in propria multitudine confidebant, ait : Etsi tantæ copię vestræ totque fuerint, ut vel arenæ numerum adæquetis, Babylonius tamen ille rex captivos vos duceat. Quinetiam gentium populus, in Christo consummati, et alter alterius doctores facti non paucos non capient ad obedientiam Christi.

VERS. 10. Et ipse in regibus deliciabitur tyrannique ludicra ipsius erunt : et cuicumque munitioni illudet, et aggere congesto, obtinebit eum. Quia Israelitæ propriis regibus fidebant, ac finitimis etiam accurrebant, sive reges essent, hoc est justis legibus reipublicæ præcessent, sive tyranni, hoc est inique et violenter præter jus et fas sceptris potirentur, eorumque viribus et socialibus armis inniterentur, neque quicquam auxilio Dei : subjungit, quod omnium illorum dominabitur Nabuchodonosor, omnibus superior erit, omniumque victor, cunctisque facile præstabit, delicias arbitrabitur, citra sanguinem etiam omnes superabit. Hunc enim ad modum Jeconiam vincetum adduxit, et Sedeciam oculis orbavit, Ægyptoque admodum molestus fuit. Quamvis autem civitates munitæ fuerint et propugnacula quæ non facile capi expugnarique possint, hæc tamen obtinebit, ludens magis quam serio agens. Nam aggere tantum egeret, quem contra moenia excitet, quod ad opus ne bellicosus quidem viris eget, sed enim laxis, et pro mercede operam suam aliis servilem clocare suetis. Sic jam Tyrum Babylonius ille cepit. Hæc et de diabolo intelligi quidem possunt, qui Israelitas, arenam existentes et domos, in salso hujus vitæ salo, seu diligentes gloriam hominum magis quam gloriam Dei, cepit captivos : et illis primoribus sacerdotibus 142, et reliquis eorum principibus, qui regibus æquiparati, quod legitimum tenerent imperium, tyranni tamen moribus suis vixerunt, horum munitionibus illudit Satanus, persuadens eis, ut Scripturas perperam intelligant : siquidem Scripturarum cognitio ipsis est munitio. At illi tulerunt clavem cognitionis, nec ipsi ingrediebantur, alios tamen ingredi volentes arcebant : proinde hæc munimenta, egesto aggere,

* Joan. xix, 15.

Variæ lectiones et notæ.

(71) Ἄλλοι ἄλλοι, Cod. Ven.
 (72) Τυραννήσει, Cod. Ven.
 (73) Πόλεως, civitatis. Cod. Ven.
 (74) Καὶ τρυφὴν ἠγγήσεται τὸν πρὸς αὐτοὺς πόλεμον, καὶ τοὺς τυράννους δὲ παίγνια ἠγγήσεται, et

delicias existimabit bellum adversus ipsos, atque tyrannos ludicra putabit, Cod. Ven.
 (75) Addictos falso vitæ mari. Lonicerus pro οὐκείους, addictos, οἴκους, domos legit.

Satanas dejecit : aggere, inquam, hoc est, abjecta, A terrestri, imo jacente falsa interpretatione, quæ nihil sublimè neque cœlestè spiret : honorum namque terrestrium solummodo fructum, et corporales pœnas, et omni vid genus alia sacerdotes intelligunt. Reges etiam et tyranni sunt, qui dominantur affectibus, propterea quod regant et cogant naturam. Quia enim *violentum est regnum cœlorum, et violenti rapiunt illud* *, omnes virtutem amplexi, reges dici queant et tyranni : partim quod hic regnantes, illie etiam regnaturi sint perfectius, quando Christus manifestatus fuerit, vita nostra : partim quod veluti tyranni deprimant, vimque faciant naturæ. Quando igitur (76) virtute armatus semper pugnam committens, aliquem animi motum prosternere valuerit, delicias in hoc habet, eique illudit : epulæ enim ejus tales sunt lautæ et electæ, ac maxime hujusmodi animi perturbationes ad desperationem adigit, perinde atque infelicem Judam, omneque munimentum occupat educto aggere. Etenim aggerem terrestrium curarum jaciens et excitans, egerensve, obsidet humanam mentem, et capit, quæ mens a Deo conditum est munimentum.

VERS. 11. *Tunc permutabit spiritum, et pertransibit, et placabitur.* Quando, inquit, hæc omnia demonstraverit Babylonius, et omnia videbitur vicisse, tum permutabit Deus spiritum, hoc est, vehementem indignationem qua flagrabat adversum impios : et perget, seu transibit, hoc est eminus removebitur ab iis qui puniuntur, non porro ipsis astans et observans ipsorum opera, pœnamque exigens, et propitius eis erit. Hoc autem dixit, non quod Deus retrogradus sit, ut qui facile permutetur : sed quod decente pœna exacta, ac ægrotis alternantibus et sufficientibus pharmacis adhibitis, in posterum cesset a medica disciplina. Præterea Israelitas, cum viderit a diabolo captivos factos, non repellat Deus, populum nempe suum quem præscivit : verum placatus erit Judæis, meliorem mentem induentibus, baptizatisque in nomine Domini Jesu. Hæc autem maxime ex Actis discies. Tria millia enim videbis, et quinque millia, et multas myriades, quas Paulo Jacobus monstrat ¹⁰. Porro hoc ipsum frequenter contingit. Nemo (77) enim a diabolo victus despondeat animum. **143** Quando enim ad extremum malitiæ perductus fuerit, tum spiritum in eis (78) pravum Deus permutabit in bonum et pertransibit servantem viam, abducentemque a vitio ad virtutem, a terra in cœlum : et (79) egredietur ad Deum per resipiscentiam, quia præsciti a Deo imbuuntur. Non enim *inplacabilis est Deus, sed miserator est, et propitius erit peccatis, et non perdet.*

* Matth. xi, 12. ¹⁰ Act. ii, 41.

Ἄλλὰ καὶ βασιλεῖς τύραννοι εἰσιν οἱ βασιλεύσαντες τῶν παθῶν, διὰ τοῦ τυραννῆσαι καὶ βιάσασθαι τὴν φύσιν. Ἐπειδὴ γὰρ *βιαστὴ ἐστὶν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, καὶ βιασταὶ ἀρπάζουσιν αὐτήν* πάντες οἱ τὴν ἀρετὴν μειτούντες, καὶ βασιλεῖς ἀνελχθεῖεν, καὶ τύραννοι· τὸ μὲν, ὡς ἐνταῦθα βασιλεύσαντες, καὶ ἐκεῖθεν βασιλεύοντες, τελεώτερον, ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῆ ἡ ζωὴ ἡμῶν· τὸ δὲ, ὡς τυραννήσαντες καὶ βιασάμενοι τὴν φύσιν. Ὅταν οὖν ὁ ἀπὸ τοῦ καλοῦ πολεμῶν, ἰσχύση τινὰ τῶν τοιούτων καθελ. Ἐν τῷ ῥήματι τοῦτον ἔχει καὶ ἐμπαίζει αὐτῷ (τὰ γὰρ βρώματα αὐτοῦ ἐκλεπτά), καὶ μάλιστα εἰς ἀπόγνωσιν τοὺς τοιούτους ῥίπτει, ὡς τὸν ἄθλιον Ἰουδαν· καὶ παντὸς δὲ ὀχυρώματος κρατεῖ βάλλον χῶμα. Τὸν γὰρ χῶν τῶν γῆινων φροντίδων βάλων καὶ ἀνεγείρων, πλιτορχεῖ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν, καὶ ἀφεί, ὡς ὀχύρωμα ὑπὸ Θεοῦ ἐκτίσται.

Τότε μεταβαλεῖ τὸ πνεῦμα, καὶ διελεύσεται καὶ ἐξελίδεται. Ὀπνηξια, φησὶ, ταῦτα πάντα ἐκείνηται ὁ Βαβυλωνίος, καὶ πάντων δόξη κρατῆσαι, τότε μεταβαλεῖ ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα, τοῦτέστι, τὴν θυμώδη ὀργὴν, ἣν εἶχεν ἐπὶ τοὺς ἀσεβεῖς, καὶ διελεύσεται, τοῦτέστι, πόρρω τῶν κολαζομένων γεγῆσται, μηκέτι αὐτοῖς ἐπιστάμενος καὶ ἐπιτηρῶν τὰ ἔργα αὐτῶν καὶ δίκην ἀπαιτῶν, καὶ ἰσχύς αὐτοῖς ἔσται. Εἶπε δὲ τοῦτο, οὐχ ὅτι ὁ Θεὸς καλὸς ἐστὶν εὐκόλως μεταβαλλόμενος, ἀλλ' ὅτι τὴν προσήκουσαν δίκην ἀπαιτήσας, καὶ τοῖς νοσοῦσι τὰ κατὰλληλα καὶ ἀρκούντα ἐπιθεῖς φάρμακα, ἔκαστος λοιπὸν τὴν ἰατρικὴν ἀγωγὴν. Ἄλλὰ καὶ τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ ὁ Θεὸς ὅταν ἰδῇ τῷ διαβόλῳ αἰχμαλωτισθέντας, οὐκ ἀπόσεται τὸν λαὸν αὐτοῦ ὃν προέγνω· ἀλλ' ἰσχύς ἐστὶν τοῖς Ἰουδαίων μετανοοῦσι, καὶ βαπτιζομένοις· εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ· καὶ ταῦτα μαθήσῃ ἀπὸ τῶν Πράξεων μάλιστα. Τοὺς γὰρ τρισχιλίους ἕξει καὶ πενταχιχιλίους καὶ τὰς πολλὰς μυριάδας, ὡς τῷ Παύλῳ ἰσχυρῶς δείκνυσαι. Καὶ ἐκάστοτε δὲ τοῦτο γίνεται. Καὶ πᾶς ὁ ὑπὸ τοῦ διαβόλου κρατούμενος, μὴ ἀπογινοσκέτω. Ὅτε γὰρ εἰς τὸ τῆς κακίας ἐχθρὸν κατενεχθῆ, τότε μεταβαλεῖ τὸ πνεῦμα, τὸ ἐν αὐτῷ πονηρὸν, εἰς τὸ ἀγαθόν, καὶ διελεύσεται τὴν σώζουσαν ὁδόν, καὶ ἀπάγουσαν ἀπὸ κακίας εἰς ἀρετὴν, καὶ ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανόν, καὶ ἐξελίδεται τὸν Θεὸν διὰ μεταβολῆς ὑπὲρ τῶν προγεγονότων. Οἱ γὰρ ἀνίστατός (80) ἐστὶν, ἀλλ' οἰκτιρῶν, καὶ ἰλάσεται ταῖς ἀμαρτίαις, καὶ οὐ διαφθερεῖ.

Variæ lectiones et notæ.

(76) *Cum igitur is, qui bonis (viris) continenter bellum infert (scilicet diabolus) aliquem istiusmodi virorum deprimere valet, hunc in deliciis habet, eique illudit : epulæ namque ejus electæ sunt, talesque viros in desperationem maxime conjicit, ut infelicem Judam, etc.* Sic Græca verba.

(77) *Deest γὰρ, enim, in textu Græco.*

(78) Græce αὐτῷ, ipso, et merito ; sermo enim est de eo qui a diabolo vincatur.

(79) *Ei placabit Deum per pœnitentiam, qua pœnitentiorum eum pœniteat succinorunt.* Sic Græca sonant.

(80) Ἀνοκτίστος, misericordiae expert, Cod. Bav.

Αὐτὴ ἡ ἰσχύς τῷ Θεῷ μου. Θαυμάσας ὁ προφήτης τὴν τοῦ Θεοῦ χρησιμότητα, ἀναβοᾷ, ὅτι Ἡ τοιαύτη ἰσχύς τοῦ οὕτως παιδεύειν, καὶ πάλιν οὕτως οἰκτελεῖν, καὶ μεταβάλλειν τὴν τιμωρίαν εἰς ἔλεον, οὐκ ἄλλω τινὶ προσήκει, ἢ σοὶ τῷ Θεῷ μου. Σὺ γὰρ ὁ θαυμάσιος καὶ ζωογονῶν. Ταῦτα καὶ διὰ τὸ κατ' ἐκλογὴν λῆμμα ἔρεις, θαυμάζων. πῶς οὖς ἀπώσατο (85), αὐθις εἰσεδέξατο· καὶ διὰ τοὺς ἐκ κακίας ἐσχάτης ἐπιστρέφοντας, ὅταν ἴδῃς αὐτοὺς εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀρετῆς ἀναδραμόντας· οὐ γὰρ ἀνθρωπίνῃ ἰσχύς τοιαῦτα δύναται, ἀλλὰ θείας ταῦτα τῷ ὄντι δυνάμεως καὶ χάριτος, προσλαβοῦσης καὶ τὴν ἀνθρωπίνην προαίρεσιν. Καλοῦντος (84) γὰρ σου, ἔρει· Ἰδοὺ πάρεμι, οὐχὶ σιγῶντος· καὶ Ἄνοιξον τὸ στόμα σου, καὶ πληρώσω αὐτό. Σὺ ἀνοιξον πρῶτον, εἴτε ἐγὼ πληρώσω.

Οὐχὶ σὺ ἀπ' ἀρχῆς Κύριος ὁ Θεός ἐ ἀγιός μου; Καὶ σὺ μὴ ἀποθάνωμεν. Εἰ γὰρ καὶ ἡμεῖς παρεβίμεν, ἀλλὰ σὺ ἀνοθεῖς καὶ ἐξ ἀρχῆς τῶν πατέρων ἡμῶν Κύριος ἦσθα, ὁ Θεός ἐ ἀγιός, ὁ μηδὲν ἀκάθαρτον ὑποδεχόμενος, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς ἀπωσάμενοι, ὡς ἀκαθάρτους. Ἐπεὶ οὖν σε ἀρχαῖον δεσπότην ἔχομεν, οὐ μὴ ἀποθάνωμεν, τουτέστιν, οὐ μὴ ἐξολοθρευθῶμεν (85), οὐδὲ πανωλεθρίαν ὑποστησόμεθα. Ὅρα δὲ, ὅτι παλαιᾶ; ἀναμνησκαί τὸν Θεὸν οἰκιστοῦ, ὅπερ καὶ ὁ Παῦλος λέγει περὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν, ὅτι Ἐχθροὶ διὰ τὸ εὐαγγέλιον, ἀλλ' ἀγαπητοὶ διὰ τοὺς πατέρας. Καὶ πρὸς τὸν ἐν ἀρχῇ δὲ καὶ ἀπ' ἀρχῆς ὄντα Λόγον καὶ Θεὸν ὄντα, λέγεται ἂν ταῦτα, ὅτι καὶ Ἄγιός μου ἐγένετο, τουτέστιν, Ὑπὲρ μου ἄγλασμα καὶ προσφορὰν ἐαυτὸν προσήνεγκε, τῷ θανάτῳ τῷ σῶμα ἑαδούς, καθὰ καὶ ἔλεγε· Καὶ ὑπὲρ αὐτῶν ἐγὼ ἀγιαζώ ἐμαυτόν. Διὸ ἡμεῖς; ἀπεθάνομεν τὸν ἐν τῷ Ἀδάμ θάνατον· αὐτὸς γὰρ εἰς ὑπὲρ πάντων ἀπέθανεν, ἵνα τοῦ θανάτου ἡμᾶς λυτρώσεται. Καὶ ὁ ἐκ τῆς ἀρετῆς δὲ πεσὼν, εἴτε εἰς αὐτὴν ἐπιανῶν, ἔρει· Οὐχὶ σὺ ἀπ' ἀρχῆς ἦσθα Κύριός μου; Διὸ ἐπαναδραμὼν ἐπὶ τὸν ἀρχαῖον δεσπότην τὸν ἄγιον, φυγὼν τὸν ἀκάθαρτον, τύραννον, οὐ μὴ ἀποθάνω, ὡς ἀπογνοῦς.

Κύριε, εἰς κρίμα τέταχας αὐτόν. Τίνα αὐτόν; Ἡ τὸν Βαβυλωνίων, ὥστε κρίναι καὶ παιδεύσαι τὸν Ἰσραὴλ, ἢ τὸν ἐν Ἱερουσαλήμ λαόν, τέταχας εἰς κατάκριμα. Ἄλλὰ καὶ τὸν Κύριον Ἰησοῦν εἰς κρίμα τέταχεν, ὡς αὐτὸς φησιν· Εἰς κρίμα ἐγὼ εἰς τὸν κόσμον ἦλθον, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες βλέψωσι, καὶ οἱ βλέποντες τυφλοὶ γένωνται. Καὶ τὸν ἀνθρώπον δὲ τέταχεν ὁ Θεός εἰς τὸ διακρίνειν τὸ καλὸν ἀπὸ τοῦ κακοῦ, καὶ μὴ τὸ σύμμικτον ἐξ-

ipsa (81) est fortitudo Deo meo. Demiratus propheta Dei benignitatem exclamat: Talis virtus sic castigandi, ac rursus miserandi, convertendique punitioem in oleum (82), nemini alii, quam tibi Deo meo convenit. Tu enim es, qui mortificas et vivificas⁸⁴. Hæc etiam juxta electionis consilium dicere queas, demirans quomodo quos repulit, rursus suscepit: et propter eos qui ab extrema malitia gradum retroflectunt, quando videris eos ad cacumen virtutis recurrere. Nec enim humanæ vires talia possunt, verum divinæ sunt hæc revera virtutis et gratiæ, humanam voluntatem accipientis. Loquente namque te dicet: Ecce adsum: tacente vero te, Aperi, inquit, os tuum, et implebo illud⁸⁵. Tu primum aperi, deinde ego implebo.

VERS. 12. Nonne tu ab initio Dominus Deus sanctus meus? Et ne moriamur. Etsi enim nos prævaricati sumus, tu multis tamen retro sæculis, et a principio, patrum nostrorum Dominus eras Deus sanctus, qui nihil immundum recipis, et propterea nos ceu immundos repulisti. Quoniam igitur te priscum Dominum nostrum habemus, ne, quæso, moriamur, hoc est, ne, obsecro, penitus excindamur, neque interitum funditus sustineamus. Vide autem quomodo veteris Deum proprietatis suæ commonefaciat, quod et Paulus de Israelitis affirmat: Hostes, inquit, propter Evangelium, dilecti autem propter patres⁸⁴. Hæc etiam ad Sermonem et Deum in principio existentem, transferri queant, qui sanctus meus factus est, hoc est, pro me sanctificationem et oblationem sese ipse obtulit, morti corpus tradens, periunde ac etiam dixit: Ego pro ipsis meis ego sanctifico⁸⁵. Propterea et nos mortui sumus, morte quæ est in Adam. Nam ipse unus pro omnibus mortem obiit, ut a morte nos liberaret. Præterea qui a virtute excidens, ad ipsam fuerit reversus, dicet: Nonne tu ab initio eras Dominus meus? Quare recurro ad veterem herum sanctum meum, relicto immundo tyranno, ne moriar veluti desperans.

Domine, ad judicium ordinasti eum. Quem eum? Vel Babylonium, ut judicet⁸⁴ et castiget Israellem, vel populum Hierosolymis constituisti ad condemnationem. Quin etiam Dominum Jesum in judicium ordinavit, ut ipse ait: In judicium ego in mundum veni, ut non videntes videant, et videntes cæci fiant⁸⁵. Hominem etiam constituit Deus, ut bonum a malo dijudicaret atque secerneret, et ne promiscuo velitque ligno vesceretur, quod est vo-

⁸¹ I Reg. II, 6. ⁸² Psal. LXXX, 11. ⁸³ Rom. XI, 28. ⁸⁴ Joan. XVII, 19. ⁸⁵ Joan. IX, 59.

Variæ lectiones et notæ.

(81) Pro ipsa Græcæ αὐτῆ, hæc.
(82) Lonicerus legisse videtur *oleum*, pro quo in utroque Cod. Ven. et Bav. est *ἐλεον*, *misericordiam*.

(85) Ἡὼς οὖς ἀπώσασθαί ἰδοῦσαι, quos repulisse videbatur, Cod. Ven.

(84) *Loquente enim te, dicet, Ecce adsum, non silente; et: Aperi os tuum, et implebo illud, etc.* Sic ex utroque Cod. Ven. et Bav.

(85) Verba τουτέστιν, οὐ μὴ ἐξολοθρευθῶμεν, *hoc est, ne penitus excindamur*, desunt in Cod. Ven.

luptas, pulchra quidem et bona apparens, revera autem mala existens.

Et fluxit me Deus, ut arguam institutionem. Commemorata, inquit, pœnam decrevit contra Israelitam, me autem prophetam fluxit, id est, posuit et segregavit ut arguerem, hoc est, indicarem pœnam hanc contra ipsos decretam. Dominus itidem Jesus dicere queat: Formavit me Deus Pater, fluxitve in Virginis matrice, ut arguam legem, et demonstrarem eam esse imperfectam. Eam ob rem etiam aiebat: *Dictum est veteribus: Non machaberis. Ego vero dico vobis: Qui intuitus fuerit mulierem, ut appetat illam*¹⁶, et quæ sequuntur. Lex enim erat institutio qua utebatur Deus, ac disciplina, tradita imperfectis, quibus in ea habitus etiamdum imperfectus erat. Hinc et Dominus: *Moses, inquit, ob duritiam cordis vestri, de divortio legem scripsit*¹⁷. Arguit igitur legem, æque atque sol fulgore suo, lucernam. *Neque enim glorificatum est, inquit, quod glorificatum est, propter excellentem gloriam*¹⁸. Ac magnus ille Petrus, de prophetico sermone ait: *Cui beneficiis attendentes, tantquam lucernæ ardent in squalido loco, usquedum hinc irradiet, et Lucifer oriatur in cordibus vestris*¹⁹. Insuper Scribæ et Pharisæi institutio erant populi, quos arguens dicebat: *Vae vobis, Scribæ et Pharisæi hypocritæ, quoniam hæc et hæc committitis*²⁰.

VERS. 12. *Purus est oculus tuus ne cernat mala, intueri in labores non poteris. Utquid intueris in contemptores? In quibus supra dubitavit, eorum soluta est etiam dubitatio. Jam nunc vero propter Chaldaeos pendet animi. Neque hoc sit, perinde quasi ipse vates dilutionis indigent. Qui enim indigerit, qui aliis ut indicet et instituat, formatus est? At enim quia animadvertit apud plerosque de hisce nascituram quæstionem, ideo adducit. Ambigent enim, quam ob causam Chaldeis longe nequioribus, Israelitas minus impie agentes Deus tradiderit: hujus rei gratia hæret ejus animus, et ad Deum: Novi, inquit, quod purus est oculus tuus, ut qui nolit intueri in prava opera, nec possit inspicere labores, quibus scelerati, vitis perdit, et flagitia designantes, simpliciores affligunt. Ecurratur contemptores, hoc 145 est, arrogantes, ostentatores, et legum tuarum despicientes Chaldaeos intueris? Cur mitiore et mansuetiore in eos affectu intueris? Cur lætos dies illos transigere sinis.*

Canticesces interim, dum impius devorat justum. Devorat, inquit, impius Babylonius justum Israelitam, tuque interim siles. Quare hoc sit? Justum autem dicit Israelitam respectu Babylonii, quasi dicat, justiore. Peccaverunt quidem Israe-

λο, ἐσθλῆιν, ὅπερ ἐστὶν ἡδονή, καλὴ μὲν φαυνομένη, κακὴ δὲ τῆ ἀληθείᾳ οὐσα.

Καὶ ἐκλάσθ με τοῦ ἐλέγγχειν παιδεῖαν (86). Τὴν μὲν βηθεῖσαν, φησὶ, τιμωρίαν ὤρισε κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ· ἐμὰ δὲ τὸν προφήτην ἐπλάσσε, τουτέστι, ἐθῆκε καὶ ἀφώρισεν εἰς τὸ ἐλέγγχειν, τουτέστι, δεικνύναι τὴν παιδεῖαν ταύτην τὴν ἀφωρισμένην κατ' αὐτῶν. Καὶ ὁ Κύριος Ἰησοῦς εἶποι ἂν, ὅτι Ἐπλάσθ με ὁ Πατήρ ἐν τῇ μήτρᾳ τῆς Παρθένου, τοῦ ἐλέγγχειν τὸν νόμον, καὶ δεικνύναι αὐτὸν ἀτελῆ. Διὸ καὶ ἔλεγεν· Ἐβρέθη τοῖς ἀρχαίοις· Οὐ μισήσεις. Ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν· Ὁ ἐμβλέψας γυναῖκα πρὸς τὸ ἐπιθυμῆσαι αὐτῆς, καὶ τὰ ἐξῆς. Παιδεῖα γὰρ ἦν ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ, δοθεὶς τοῖς ἀτελεσιν, οὐκ αἰὼς τῆ ἕξει αὐτῶν ἀτελεῖ οὐση. Ἐνθεν τοι καὶ εἶπεν ὁ Κύριος, ὅτι Μωσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἔγραψε τὴν περὶ ἀποστασίου νόμον. Ἦλεγγχε οὖν αὐτὸν, ὡσπερ ἐλέγγχει τὸν λύχον ὁ ἥλιος φανεῖς. Οὐ γὰρ δεδόξασται, φησὶ, τὸ δεδοξωμένον, ἔσκεν τῆς ὑπερβαλλούσης δόξης. Καὶ ὁ μέγας δὲ Πέτρος περὶ τοῦ προφητικοῦ λόγου φησὶν· Ὁ καλῶς ποιεῖτε προσέχοντες, ὡς λύχνω φαινοῦντι ἐν ἀβύχρῳ τόπῳ, ἕως οὗ ἡμέρα διαυγῆσῃ, καὶ Φωσφόρος ἀνατελεῖ ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν. Ἀλλὰ καὶ οἱ Γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι, παιδεῖα ἦσαν τοῦ λαοῦ, οὓς ἐλέγγχων ἔλεγεν· Οὐαὶ ὑμῖν, Γραμματεῖς καὶ Φαρισαῖοι ὑποκριταί, ὅτι τάδε καὶ τάδε ποιεῖτε.

Καθαρός ὁ ὀφθαλμός σου τοῦ μὴ ὀρῆν κενεῖν, καὶ ἐπιβλέπειν ἐπὶ πόνους οὐ δυναίση· Ἰνα τί ἐπιβλέπεις ἐπὶ τοὺς καταφρονούντας; Ὁ μὲν ἠπόρει, καὶ λέλυται ἡ ἀπορία (87) ἐκείνη· οὐν ἐκ τῶν Καλδαίων ἀπορεῖ· οὐδὲ τοῦτο, ὡς αὐτὸς δεόμενος λύσεως (πῶς γὰρ, ὅς γε εἰς τὸ ἐλέγγχειν καὶ διδάσκειν τοὺς ἄλλους ἐπλάσθη), ἀλλὰ γινώσκων, ὅτι πολλοὶ τεθόησται καὶ περὶ τούτων ζήτησις, ἐπαποροῦσι· Τίνος ἔνεκεν τοῖς Καλδαίοις ἀπεβίσταροι οὖσι τοὺς Ἰσραηλίτας ἤττον ἀβεβούντας παρέδωκε; Τοῦτου οὖν χάριν ἐπαπορεῖ, καὶ ζητεῖ πρὸς τὸν Θεόν· Οἶδα, ὅτι καθαρὸς ἐστὶν ὁ ὀφθαλμός σου, καὶ οὐ βούλει ὀρῆν πονηρὰ ἔργα, οὐδὲ δέχηθαι τὸν πόνον, οὓς ἐπάγουσιν οἱ πονηροὶ καὶ κακοὶ καὶ κακοποιοὶ τοῖς ἀκεραιότεροις καὶ ἀσθενεστέροις. Ἰνα τί οὖν τοὺς καταφρονητὰς, τουτέστι, τοὺς ἀλαζόνες καὶ τῶν σῶν νόμων ὑπερόπτας Καλδαίους ἐπιβλέπει; τουτέστιν, Ἰλαρότερον αὐτοῖς προσδιάκεισαι, καὶ εὐημερεῖν ἐξῆς;

Παρασιώπηση ἐν τῷ καταπίνειν ἀσεβῆ τὸν δίκαιον. Καταπίνει, φησὶν, ὁ ἀσεβῆς Βαβυλώνιος τὸν δίκαιον Ἰσραηλίτην, καὶ σὺ παρασιωπῆς. Διὰ τί οὖν γίνεταί; Δίκαιον δὲ φησὶ τὸν Ἰσραηλίτην ὡς πρὸς τὸν Βαβυλώνιον, ὡς ἂν εἰ ἔλεγε τὸν δικαιοτέρον;

¹⁶ Matth. v, 27, 28. ¹⁷ Matth. xix, 8. ¹⁸ II Cor. ii, 40. ¹⁹ II Petr. i, 19. ²⁰ Luc. xi, 42.

Variaë lectiones et notæ.

(86) Παιδεῖας αὐτοῦ, institutionem ejus, Cod. Ven.

(87) Ἄ μὲν ἠπόρει πρότερον ὁ προφήτης, ἐπὶ τοῖς ἐν Ἱερουσαλὴμ παρανομοῦσιν ἠπόρει, καὶ λέλυται ἡ

ἀπορία, quæ quidem superius propheta dubitavit, de iis qui Jerusalem inique agebant, dubitavit, soluta que est dubitatio, Cod. Ven.

ρον. Ἡμᾶρτον μὲν γὰρ, φησί, καὶ Ἰσραηλίται· ἄλλ' οὖν ὡς πρὸς τοὺς Καλδαίους, δίκαιοι εἰσι.

Καὶ ποιήσεις τοὺς ἀνθρώπους, ὡς τοὺς ἰχθύας τῆς θαλάσσης, καὶ ὡς τὰ ἔρπυστά μὴ ἔχοντα ἡγεύμενον. Ἐκ τῆς μακροθυμίας, φησί, τῆς ταύτης (88), καὶ τοῦ μὴ κολάζεσθαι ὑπὸ σοῦ τοὺς πονηροτάτους, ἀλλὰ μᾶλλον τούτοις ἐκδίδεσθαι τοὺς ἤτον πονηροὺς, ποιήσεις τοὺς ἀνθρώπους μηδὲν διαφέρειν τῶν ἰχθύων, οἳ μᾶτε νόμους μᾶτε κριτάς ἔχουσιν, ἀλλ' εἰς βορὰν τοῖς δυνατωτέροις οἱ ἀσθενέστεροι πρόκεινται· ἀλλὰ καὶ τοῖς (89) ἔρπετοις παρεσικίναται, ἃ διὰ τὸ πονηρὸν τῆς φύσεως, οὐδὲ ἡγεμόνας ἔχουσιν, ὡς ἄμικτα ὄντα καὶ μετὰλληλα (90). Ἐὰ γὰρ ὡφ' ἡγεμόνα (91) ταπεινὰ τῶν ζώων, ἡμερώτερα (92), φιλοκίον καὶ συγκαταστατικὴν τὴν φύσιν ἐνδεικνύμενα καὶ διὰ τοῦτου. Καταφρονηταὶ δὲ καὶ ἀνωτέρω εἰρηναῖοι οἱ δαίμονες, ἐφ' οὓς παραιοπῶν ὁ Θεὸς τοὺς πρὸ τῆς οἰκονομίας χρόνους ἐπέλει τοῦ ἀνθρώπου. Ἐξ ἀποτελέσματος δίκην ἰχθύων ζῆν, ἀλωγοτάτους ὄντας καὶ ἀφωνοτάτους. Οὕτε γὰρ ἦν ἐν αὐτοῖς ὁ τῆς εὐσεβείας λόγος, οὕτε δοξολογίας φωνὴ πρὸς Θεόν· ἀλληλοκτόνοι δὲ μᾶλλον ἦσαν, καὶ τῇ ἀλμυρᾷ τοῦ βίου θαλάσσης ἐνζωογονούμενοι. Πικρὰν τε οὕτως ἦν ὁ τρόπος τούτων, ὥστε λέγεσθαι· Ἰδὸς βασιλεὺς ὑπὸ τὰ χεῖλη αὐτῶν, καὶ θυμὸς ἀπᾶται κατὰ τὴν ὁμοίωσιν τοῦ ἔρπου.

Aique hæc eorum vitæ ratio apparuerat, ut diceretur: *Venenum aspidum sub labiis eorum, ac animum eis per similitudinem serpentis* ⁸¹.

Συντέλειον ἐν ἀγκίστρῳ ἀνάσπασεν, καὶ ἐλκυσεν αὐτὸν ἐν ἀμφιδλήστρῳ, καὶ συνήγαγεν αὐτὸν ἐν ταῖς σαγήναις αὐτοῦ. Εἰπὼν, ὅτι καταπίνει ὁ ἀσεβὴς τὸν δίκαιον, καὶ ὅτι γενήσονται οἱ ἄνθρωποι, ὡς ἰχθύες τῆς θαλάσσης, δείκνυσαι νῦν, περὶ τίνος λέγει ταῦτα, καὶ ὅτι περὶ τοῦ Βαβυλωνίου. Οὗτος γὰρ, φησί, τοσαύτην ἔχει δύναμιν, ὡς ὀλόκληρον ἔθνη (τούτου γὰρ δηλοῖ ἡ συντέλεια) ἀνασπᾶν αὐτὸν τινὲ ἀγκίστρῳ τῇ οἰκείᾳ ἰσχύϊ, καὶ ἐλκύνει αὐτὸν, ἀντὶ τοῦ, αὐτὴν τὴν συντέλειαν, ἐν ἀμφιδλήστρῳ ταῖς θειναῖς μεθόδοις (93) (ἡ γὰρ Ἐβραϊκὴ συνήθεια, τοῖς ἀρσενικοῖς ἀντὶ θηλυῶν χρηταί), καὶ συνήγαγεν ἐν ταῖς σαγήναις, ταῖς πολεμικαῖς δυνάμεσι. Καὶ ὁ διάβολος δὲ ὄλον ἐθήρευσεν τὸν ἄνθρωπον, καὶ ἐλκυσεν αὐτὸν τῷ τῆς παρακοῆς ἀγκίστρῳ, καὶ τῆς γεύσεως δολέατι, προσπιθεὶς τὴν ἰσοθειαν· καὶ συνήγαγεν αὐτὸν, καὶ οἰκειότατον ἐποίησεν ἐν ταῖς σαγήναις τῶν πολυπλόκων καὶ ποικίλων ἡδονῶν. Οὕτω καὶ νῦν ποιεῖ· πρῶτον ἀνασπᾶ τὸν νοῦν, ἀποσπῶν αὐτὸν τῷ Κυρίῳ κολλώμενον, τῷ ἀγκίστρῳ τῆς ἐνὸς ἐνθυμήσεως· εἶτα ἐλκύνει αὐτὸν τῷ ἀμφιδλήστρῳ τῆς συγκαταθέσεως, ἀμφοτέρωθεν κρατῶν αὐτὸν, ἐκ τε τοῦ ἐνθυ-

justi.

VERS. 14. *Et facies homines, tanquam pisces maris, et reptilia quæ dūce carent.* Ex longanimitate hæc, inquit, et ex hoc quod sceleratissimi quique pro suo merito non puniuntur, sed ipsis potius minus mali in pœnam abs te traduntur, nihil discrepare facies mortales a piscibus, quibus neque leges sunt, neque iudices, verum cibi loco potentioribus imbecilliores objiciantur. Propterea reptilibus, seu venenatis serpentium generibus, similes reddis, quæ ob naturæ suæ amaritiam, neque duces habent, ceu exsortia mixturæ et societatis, et mutuo inter sese odio scævientia. Nam animantia sub ducem constituta, mansuetiora sunt, contubernii et societatis amantem, tum gregis et æmenti æquacem naturam et indolem per hoc indicantia. Porro contemptores etiam in superioribus dicti sunt dæmones, ad quos conticescens Deus, temporibus nondum dispensati Evangelii, faciebat homines prorsum piscium instar vivere, ab omni ratione alienissimos, maxime brutos, et omni voce destitutos ac plane mutos: neque enim in eis pietatis erat sermo, neque honorificentiæ vox ad Deum: mutua inter se cæde alius erga alium grassantes, et in turbido falsæ vitæ mari sese multiplicantes turbenerantesque.

VERS. 15. *Consummationem in hamo evulsit, traxitque ipsum in reti, et congregavit ipsum in sagenis suis.* Cum dixisset, quod devoret impius justum, quodque homines assimilentur marinis piscibus: demonstrat jam quo de hæc pronuntiet, nimirum de Babylonio. Is enim tantam habet vim, ut omnes gentes (id enim indicat *consummatio*) extrahat, evehat, veluti hamo quodam, hoc est proprio robore, trahatque ipsum, pro, ipsam consummationem (Hebraica enim consuetudo, masculinis pro femininis utitur) in reti suo, hoc est duris compendiis et studiis. Et collegit in sagenis, hoc est bellicis viribus. Porro diabolus totum etiam venatus est hominem, et attraxit eum inobedientiæ hamo ad gustus illecebras, ipsa Dei æqualitate proposita: collegitque ipsum, et propriissimum sibi fecit **146** in, sagenis multiplicium et variarum voluptatum. Sic hodieque facit: Primum mentem venatur, avellens ipsam a Domino, cui agglutinata erat, hamo voluptuosæ cupiditatis. Deinde trahit ipsam reti confœderationis et assensus, utrinque ipsam tenens, cum cogitando et cupiendo malum, tum assentiendo et confœderando.

⁸¹ Psal. xii, 53.

Varie lectiones et notæ.

(88) Ταύτης, *talī*, Cod. Bav.

(89) Plura legisse videtur Lonicerus, cum habet *non nempe a piscibus generibus, quæ cum in Ven. tum in Bav. Ms. desiderantur.*

(90) Πρὸς ἄλληλα, Cod. Ven.

(91) Ἡγεμόνι, Cod. Bav.

(92) Ἡμερώτατα, Cod. Bav.

(93) Δολεραῖς μεθόδοις, *dolens methodis, seu rationibus.* Cod. Ven.

Postea congregat ipsam, et venit in sinum recipit, sagenis operum : ubi enim semel ei persuaserit facere malum, tum proprium ipsi etiam Satanas exsequitur, perducens eam illo, ut abutatur propriis cupiditatibus suis, ad desperationem juxta compellens, ceu jam a Deo repulsa sit.

Propterea exhilarabitur et gaudebit cor ejus. Babylonii cor summas delicias, maximam voluptatem capiet ex gentium pernicie : harumque interitum, lætitiā ex oblectationem putabit esse. Diaboli etiam cor super mortalium internecione gaudio reficitur, ceu multos acquirat lapsus sui a Deo consortes.

VERS. 16. *Eam ob rem sacrum faciet sagena suæ, et suffitum incendet reti suo, quoniam per ipsa pinguem reddidit partem suam, et epulas suas electas. Ampla enim et locupletia regna sibi subjecit. Quam ejus ostentationem et fastum Danielus etiam ante conspectum nobis statuit, dum inquit : Qui crexit imaginem auream, quam adorare, et cui divinum exhibere honorem præcepit omnes sibi obedientes, et principes, et (96) subditos, et optimates, et inferioris sortis universos* ²². De hoc ipso divinus vates Isaias inquit : *Ascendum super nubes, super astra ponam thronum meum relinquam terram sennidum, et veluti relicta ora tollam* ²³. Deinde supplicium etiam quo afficitur asserit : *Super te sternet putredinem, et reliquæ tuæ vermīs. Quin etiam diabolus, non tantam hanc gratiam habet, hoc est cogitationi, voluptatem inescationis vice obicientem, quantam reti, hoc est assensui, et sagenæ, hoc est effectui. Reti (98) ergo suffitum, ceu magis apparentem, nempe assensum, cupiditatis respectu, ac subtiliorem, effectus respectu : sagenæ vero attribuit sacrificium, ceu majus quidpiam. Effectus enim et opus mali plus corporis et spissitudinis habet, æque atque sacrificium lucidius quidpiam est ipso suffitu. Quia autem plerosque sanctorum et electorum Dei, dirus hic, vehemens et vafer hostis, irretit sagena sua, falsi turbidique hujus maris piscator, merito **147** dictum est cibos ejus esse lautos electosque. Tales enim in primis venari studet. Hunc ad modum Judam quidem elegit Dominus : ipso vero Satanas, sagena avaritiæ multa congregante, eum sibi vindicans, ac sui juris*

²² Dan. iii, 2. ²³ Isa. xiv, 13.

Varie lectiones et notæ.

(94) Pro θήσει, ponet, Lonicerus legisse videtur ποιήσει, cum reddiderit faciet.

(95) Cod. Ven. Sic habet : Τὴν ἀλαζονεῖαν τοῦ Βαβυλωνίου δείκνυσι διὰ τούτου· Οὐκίσειται γὰρ, φησὶν, ἔτι οὐκεία δυνάμει, οὐ θεία παραχωρήσει, ταῦτα κτητορῶν, καὶ χάριν ἔξει τῇ οὐκείᾳ ἰσχύϊ, καὶ παρακλεῖσεται ταῖς ὑπ' αὐτοῦ, ἵνα τῷ Θεῷ ὀφειλουμένης τιμᾶς τῇ αὐτοῦ δυνάμει προσφέρωσι, ὡς προσαγαγούσης αὐτῷ λιπαρὰν μερίδα, οὐ βρώματα· *Jactantiam Babylonii regis per hoc ostendit : Putabit enim inquit, se propriis viribus, non divino permisso, hæc strenue se agere, proindeque gratias habebit propriæ fortitudini, jubebitque sibi subjectis hominibus, ut*

ἀμθῆναι τὸ κακὸν, καὶ τοῦ συγκαταθέσθαι. Εἶτα συναίγει αὐτὸν, καὶ οἷον ἐγχολπίζεται ταῖς σαγήναις τῶν ἐργασίων. Ἄφ' οὗ γὰρ ἅπαρ πείσῃ αὐτὸν ἐργάσασθαι τὸ κακὸν, ἔκτοτε οὐκείον ποιεῖται, πείθων καταχρῆσθαι ταῖς οὐκείαις ἐπιθυμίαις, καὶ εἰς ἀπίγνωσιν συνωθῶν, ὡς εἶδη ἀπωσθέντα παρὰ Θεοῦ.

Evenerit tunc evfrantēstia καὶ χαρήσεται ἡ καρδία αὐτοῦ. Καὶ τοῦ Βαβυλωνίου, φησὶν, ἡ καρδία ἐπεντροφῆσει ταῖς τῶν ἐθνῶν πανολεθρίαῖς· καὶ τὸν δλεθρον τούτων εὐφροσύνην καὶ τέρφην ἡγήσεται. Καὶ τοῦ διαδόλου ἡ καρδία, τῇ τῶν ἀνθρώπων ἀπώλειᾳ εὐφραίνεται, ὡς ἔγοντος πολλοῦ· κοινωνοῦς τῆς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καταπτώσεως.

*Evenerit tunc θήσει (94) τῇ σαγήνῃ αὐτοῦ, καὶ θυμώσει τῷ ἀμφιβλήστρω αὐτοῦ, ἔτι ἐν αὐτοῖς ἔλλαπνε μερίδα αὐτοῦ, καὶ τὰ βρώματα αὐτοῦ ἐκλεκτά. Μεγάλας γὰρ βασιλείας καὶ (95) πολυχρούσους ὑφ' αὐτὸν ἐποιήσατο. Δηλοῖ δὲ καὶ ὁ Δανιὴλ τὴν ἀλαζονεῖαν αὐτοῦ λέγων· Ὁς ἔστησεν εἰκόνα χρυσοῦν, καὶ πάντας προσκυνεῖν ταύτῃ ἐκέλευσε τοὺς ὑπηκόους αὐτοῦ, ἀρχοντας καὶ ἀρχομένους. Καὶ ὁ Θεὸς δὲ Ἰσαΐας περὶ αὐτοῦ φησὶν· Εἶπας· Ἄναθίσσομαι ἐπὶ τῶν νεφελῶν· ἐπάνω τῶν ἄστρων θήσομαι τὸν θρόνον μου καταλήψομαι (97) τὴν οὐκομένην ὡς νοσοῖαν, καὶ ὡς καταλειμμένα ὡς ἄρῳ. Εἶτα καὶ τὴν τιμωρίαν φέρει, ἣν πέισεται· Ὑποκάτω σου στρώσουσι σῆψιν, καὶ τὸ κατάλειμμα σου, σκώληξ. Ἀλλὰ καὶ ὁ διάβολος οὐ τισούτον τῷ ἀγκίστρῳ χάρην ἔχει, τῇ ἐνθυμῆσει, φημὶ, δέλεαρ ἐμβαλλομένη τὴν ἡδονὴν, ὅσον τῷ ἀμφιβλήστρῳ τῇ συγκαταθέσει, καὶ τῇ σαγήνῃ τῇ ἐργασίᾳ. Ἐπὶ μὲν οὖν τοῦ ἀμφιβλήστρου, τὸ θυμῶν εἶπεν, ὡς ἐπὶ λεπτοτέρου τὸ λεπτότερον· ἐπὶ δὲ τῆς σαγήνης, τὸ θύειν. Ἦ τε γὰρ ἐργασία τοῦ κακοῦ σωματικωτέρα, καὶ ἡ θυσία τοιαύτη. Ἐπὶ δὲ πολλοὺς καὶ τῶν ἀγίων καὶ ἐκλεκτῶν τῷ Θεῷ σαγηνεύει ὁ δεινὸς οὗτος· καὶ πολυμήχανος τῆς ἀλμυρᾶς ταύτης θαλάσσης· ἀλιεύς· εἰκότως εἴρηται· *Τὰ βρώματα αὐτοῦ ἐκλεκτά*· τούτους γὰρ καὶ μᾶλλον θηρεύειν σπουδάζει. Οὕτω καὶ τὸν Ἰούδαν ἐξελέξατο μὲν ὁ Κύριος· αὐτὸς δὲ τῇ σαγήνῃ τῆς φιλαργυρίας πολλὰ συναγαγούση οὐκείον ποιησάμενος, βρώμα ἐαυτοῦ ἔθετο. Ὡς γὰρ τῷ Θεῷ βρώμα ἐστὶν ἡ ἀνθρώπων σωτηρία· οὕτως αὐτῇ ἡ ἀπώλεια. Ἀλλὰ καὶ τοὺς Ἰσραηλίτας, μεοῖδα ὄντας*

honores, qui Deo debeantur, sua ipsius potestati tribuant, quæ pinguem ei partem attulerit, non epulas electas. Ampla enim et locupletia regna etc.

(96) Desiderantur in utroque Cod. verba, quæ Lutinis his *et optimates, et inferioris sortis universos* respondeant.

(97) Pro καταλήψομαι, comprehendam, Lonicerus legisse videtur καταλείψομαι, ut innuit ejus interpretatio.

(98) Græca ad verbum ita sonant : *De rete porro suffitum incendere dixit, tanquam de tenuiore tenuius : desagena vero, sacra facere. Nam et operatio mali corporaliior est, et sacrificium tale.*

Θεοῦ (μερὶς γὰρ Κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ, σχο- A
νισμα κληρονομίας αὐτοῦ Ἰσραήλ), μερίδα λιπαρῶν
αὐτοῦ ἐποίησατο, καὶ ἐκλεκτοὺς ὄντας, Θεοκτόνους
παρεσκευάσατε γενέσθαι.

www.libtool.com.cn

Διὰ τοῦτο ἀμφιβάλει ἀμφιβλήστρον αὐτοῦ,
καὶ διὰ παντὸς ἀποκτείνειν ἐθρη οὐ φέσεται.
Ἐπειδὴ, φησὶ, λιπαρὰς μερίδας συνάγει καὶ βρώ-
ματα ἐκλεκτὰ, καὶ κατευοοῦνται ἐν τοῖς οἰκείοις θε-
λήμασιν, οὐδενὸς πειρασθεὶς ἐναντιώματος· καὶ
κατὰ τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἐπιχειρήσει, καὶ οὐ παύσε-
ται τῇ οἰκείᾳ δυνάμει χρώμενος, ὡς ἀμφιβλήστρον
ἕως πρὸς οὐδὲ ὁ διάβολος ἐφείσατο τοῦ ἀποκτείνειν
διὰ τῆς ἁμαρτίας πάντα τὰ ἔθνη, ἐπειδὴ ἕκαστὸν κέν-
τρον τοῦ θανάτου τῶν ψυχῶν καὶ σωμάτων ἐπέγνω B
τῆν ἁμαρτίαν οὖσαν.

ΚΕΦΑΛ. ΒΨ.

Ἐπὶ τῆς φυλακῆς μου στήσομαι, καὶ ἐπιθή-
σομαι ἐπὶ πέτρας, καὶ ἀποσκοπεύσω τοῦ ἰδεῖν,
τί λαλήσει ἐν ἔμοι, καὶ τί ἀποκριθῶ ἐπὶ τὸν
ἐλεγχόν μου. Ἔθος ἐστὶ τοῖς ἁγίοις, εἰ μαθεῖν τι
βούλοιντο ἐκ Θεοῦ, πᾶση φυλακῇ φυλάττειν τὴν ἑαυ-
τῶν καρδίαν ἀπὸ κοσμικῶν φροντίδων, καὶ πρὸς μόνον
τὸν Θεὸν συντεταγῆσθαι, καὶ ἀναβιβάζειν ὄσον ἐπὶ τινα
πέτραν τὴν τῆς διανοίας ἀπὸ τῶν γῆινων ὑψοσιν. Καρ-
δίας γὰρ ὑψηλὰς ζητεῖ ὁ Θεός, καθὼ καὶ ὁ Δαβὶδ
λέγει· Τοῦ Θεοῦ οἱ κραταιοὶ τῆς γῆς σφόδρα
ἐπήρηθησαν· καὶ πάλιν, Νεοττοὶ γυμνὰ ὑψηλὰ
πέτονται. Καὶ ὁ προφήτης οὖν Ἀμβακούμ ἀπορήσας C
τὰ προειρημένα, ὡς ἐκ προσώπου τῶν τὰ τοιαῦτα
ζητούντων, καὶ μέλλων ἐπαγαγεῖν τὴν τούτων λύ-
σιν, οὐκ ἐξ ἀνθρωπίνων λογισμῶν, ἀλλ' ὡς ἀπὸ Θεοῦ
φησὶ ταύτην ἐπίξιν. Διὸ καὶ φησιν, ὅτι Ἐπὶ τῆς
τάξέως μου τῆς προφητικῆς στήσομαι, καὶ τῆς πνευ-
ματικῆς θεωρίας, φυλάττων τὸν νοῦν ἀμιγῆ φρον-
τίδων κοσμικῶν καὶ ἀκηλίδωτον, καὶ στήσομαι ἐπὶ
πέτραν τὴν στεβρὰν καὶ ἀσάλευτον, καὶ ὑψηλὴν
πρὸς Θεὸν ἀναδρομήν, ἐφ' ἣν καὶ Μωσῆν ἐστῆσεν ὁ
Θεός. Ὡς περὶ γὰρ οἱ φυλάττειν μέλλοντες, ἐφ' ὑψη-
λῶν τινα τόπων ἀναβιβάζοντες, οὕτω βλέπουσι· τὸν
αὐτὸν, φησὶ, τρίπον καὶ αὐτὸς ἀποσκοπεύσω, τί λα-
λήσει ἐν ἔμοι ὁ Θεός, ἐφ' οὗ ἡ πόρθησα διὰ τοὺς Βα-
βυλωνίους, πῶς οὐ διδάσει τῶν κακῶν δίκαιος, ὥστε D
ἔχειν με εἰδέναι τί ἀποκριθῆσομαι πρὸς τοὺς βου-
λομένους με ἐρωτᾶν τὰ τοιαῦτα, καὶ μαθάνειν
περὶ τῶν θεῶν οἰκονομιῶν. Ἐλεγχον γὰρ τὴν ἐρώ-
τησιν ὠνόμασεν. Ὅρα δὲ, πῶς οὐκ εἶπε, [Τί λαλή-
σει ἐξωθεν ἔμοι, ἀλλὰ, Τί] λαλήσει ἐν ἔμοι,
ἵνα δείξῃ, ὅτι οὐκ ἐξωθεν ἐλάλει αὐτῷ ὁ Θεός,
ἀλλ' οὐδὲ ἄλλῃ προφήτῃ· ἀλλ' ἔσωθεν καὶ τῆς δια-
νοίας αὐτῆς ἀπτόμενος. Οὕτω λέγεται λαλεῖν ἐν τοῖς
προφήταις ὁ Θεός. Ἡ μὲν γὰρ ἀνθρωπίνῃ λαλίᾳ,

A plane faciens, cibum suum fecit. Periude (99)
enim ut hominum cibus est, salus a Deo parata :
sic epulæ Satanæ, hominum est interitus. Quin
etiam Israelitas, qui pars Dei erant (pars enim
Israel) adeoque portio præclara, sibi subdidit : ac
eos qui electi Dei erant, permutavit in deicidas et
occisores Dei.

VERS. 17. Propterea rete suum circumcirca ejiciet,
et omnino gentes interficere non parcat Cum paulo
ante dixisset, quod splendidas lautasve partes
colligat, electaque fercula : quodque orsus sui
prosperos successus, voluntati ejus nemine adver-
sante, experiat : subjungit eum etiam gentes
invasurum, neque quicquam cessaturum quo minus
propria sua potentia, tanquam reti utatur. Quem-
admodum neque diabolus pepercit omnes gentes per
peccatum interimere, ubi semel agnovit, stimulum
mortis, et animorum et corporum, peccatum esse.

CAPUT II.

VERS. 1. Super custodiam meam stabo, et ascen-
dam super petram : et contemplantur, ut videam
quid loquatur in me, et quid respondeam ad redar-
gutionem mei. Consuetudo tenet apud sanctos Dei,
si quid ex Deo discere cupiant, omni custodia
servare cor suum a mundanis sollicitudinibus, et
ad solum Deum intentos esse, ascendereque veluti
super rupem quendam mentis, hoc est, a terrenis
rebus, ad exaltationem. Nam sublimia corda quaerit
Deus, sicut David inquit : Fortes Dei a terra
admodum sublevati sunt²¹ ; et iterum : Pulli vultu-
ris alta volant²². Consimilem ad modum vates
Habacuc, dubius animi, et in jam commemoratis
hæsitans, veluti ex persona talia inquirentium,
allaturus horum dilutionem, non ex humanis ar-
gumentis, verum veluti a Deo eam sese pro atur-
um ait. Propterea etiam dicit : Super prophetiæ
meæ excubias stabo, spiritualis contemplationi-
nis intellectum meum et mentem a mundanis curis
impermistam custodiens et incontaminatam, si-
stantque me super petram solidam et inconcussam,
altum videlicet ad Deum recursum, supra quem
et Mosem Deus collocavit. Ut enim excubitores,
excelsum quempiam locum scandentes ita specu-
lantur, non dissimiliter et ego speculabor, quid
loquatur in me Deus, de iis rebus ob quas propter
Babyloniis dubitavi : qui fiat, quod non pœnam
suant ob commissa sua, ut possim scire quid re-
spondeam volentibus me super hisce interrogare,
ac discere divinæ administrationis consilium : re-
dargutionem enim hic interrogationem nominat.
148 Observa hic quomodo non dixerit, Quid lo-
quatur extra me, sed Quid loquatur in me, ut in-
diceret Deum non forinsecus verba facere ipsi, ut
neque aliis prophetis, sed intrinsecus mente ejus

²¹ Psal. xlvi 10. ²² Deut. xxxii, 41.

Variæ lectiones et notæ.

(99) Ut enim Deo cibus est hominum salus, ita ipsimet Satanæ (cibus est) eorumdem hominum per-
ditio. Ita Græcæ sonant.

contacta. Sic dicitur loqui Deus in prophetis. Humanus sermo ab extra primum aures circumstrepens, dein ad mentem pervenit : divinum vero colloquium intus fit, mentisque auriculas ferit, attingitque. Per petram, ipsam fidem intelliges. Qui enim credit, Deum nihil in omnibus suis operibus citra causam perficere, ille solus inconcussus persistit, non turbatus ab inæqualitate eventuum.

VERS. 2. *Et respondit mihi Dominus, et dixit : Scribe visionem aperte in buxum, ut persequatur legens ipsa. Nam visio ad tempus usque suum durabit, et perficietur tandem, et non erit vana. Imperat Dominus prophetæ scribere visionem, hoc est revelationem quam revelavit ei super iis quibus de ambigebat. Quæ vero sit revelatio, paulatim modo progressus dicit. Interim vero litteris mandare hanc visionem præcipit, neque id obscure, juxta prophetiam et opacam plane rationem, sed enim perspicue, ut plana sit et clara. Nec in chartam scribere jubet, verum in buxum, hoc est, in tabellam ex buxo, ut sit eo permanentior scriptura : ut nedum hodie spiritum ducentes in hac terra eam legant, sed et in posterum legens persequatur, hoc est, inquirat finem revelationis, quo sint comp'enda hæc. Visio enim illa jam non perficitur, sed indigna est temporis. Tu vero cave hæsites, etiamsi eam nunc non evenire cernas : eveniet enim omnino tandem, et non erit vacua neque vana, maxime Deo eam revelante, qui est ipse verus et plenus. Qui ergo mendacium et vacuum seu vanum hic locum habere queat ?*

VERS. 3. *Si moram nexerit, præstolare ipsum, quoniam veniens veniet, et haudquaquam æquo tardior erit. Hæc est revelatio, quam mystice prophetæ revelavit Deus ; eam ob rem nominatim non demonstravit, quisnam ille sit, quem expectari conveniat, etiamsi moram nexerit, atque tardaverit. Dicit ergo quispiam, quod ad Deum hæc pertineant. Cum enim conquereretur Habacuc, quod non statim post peccata etiam poenas adducat Deus, neque Babylonios celeri supplicio affligerit, ejus dubii nunc dilutionem adjicit, dicens, quod veniet quidem omnino Deus, quem cætu lentum accusaverat, verumtamen suo tempore : quare si moram trahat, tardiorque plus æquo videatur, sustine, exspecta. Quorumdam est opinio, quod hæc de Cyro dicat, adversus Babylonem venturo. Nam ille veniet, et Babylonem viribus suis exuet, injuriamque perpressos vindicabit, liberabit, verum non jam nunc. Quomodo vero cum dixisset, Si moram nexerit, IAS subintulit mox, Non tardabit : proinde Moram nexerit, ad pusillanimitatem, Non tardabit vero, ad patientiam refert. Ac si dicat : Si ex pusillanimitate tua videtur tibi lentior esse,*

Α ἔξωθεν πρώτως τὰ ὄρα περιτύπυσσα, εἴτα καὶ ἐπὶ τὴν διάνοιαν διαβαίνει · ἢ δὲ θεία λαλῶν, ἐνδὸν γίνεται καὶ τῶν νοσῶντων ὠτῶν ἀπύσσεται. Πέτρῳ δὲ τὴν πίστιν νοήσεις. Ὁ γὰρ πιστεύων, ὅτι οὐδὲν ἐν ποιεῖ ὁ θεός, ἀλόγως ποιεῖ, ἐκείνος μένος ἀσβλεπτοῦ ἔσται, μὴ κλονούμενος ἀπὸ τῆς ἀνωμαλίας τῶν γινομένων.

Καὶ ἀπεκρίθη πρὸς με Κύριος, καὶ ἀπέ· Γράψον ὄρασιν, καὶ σαφῶς, εἰς κυξίον, δίκως δὴ δὴ ὁ ἀναγινώσκων αὐτὰ, διδοί ὄρασις εἰς καιρὸν, καὶ ἀναπέσει εἰς πέρας, καὶ οὐκ εἰς κενόν. Προστίθεται ὁ Κύριος τῷ προφήτῃ γράψαι τὴν ὄρασιν, τούτεστι, τὴν ἀποκάλυψιν ἣν ἀπεκάλυψεν αὐτῷ, ἐπ' οἷς διατυπῶν ἐφαίνετο. Τίς δὲ ἢ ἀποκάλυψις, μικρὸν παρακατιῶν, ἰσεί. Τέως δ' ὅν γράψαι τὴν ἀποκάλυψιν ταύτην παρακελεύεται, καὶ μὴ ἀσαφῶς κατὰ τὸν προφητικὸν καὶ συνεκσιασμένον (1) λόγον, ἀλλὰ σαφῶς · ὥστε δεῖν εἶναι ταύτην · καὶ γράψαι μὴ ἐν χάρτῃ, ἀλλ' ἐν κυξίῳ, τούτεστιν, ἐν πίνακίῳ ἐκ πυξίου, ἵνα μένη ἡ γραφή, καὶ μὴ μόνον οἱ νῦν ὄντες ἐπιγινώσκωσι ταύτην, ἀλλὰ καὶ ὁ μετὰ ταῦτα ἀναγινώσκων διώγη. τούτεστιν, ἐπιζητῆ τὸ πέρας τῆς ἀποκαλύψεως, καὶ πότε πληρωθῶσονται ταῦτα. Ἡ γὰρ ὄρασις αὕτη, οὐ νῦν τελείται, ἀλλὰ καιροῦ δεῖται. Καὶ μὴ ἐνδολεῶζε ἐπ' αὐτῇ, εἰ μὴ νῦν ὄρῃ αὐτὴν ἐκβαίνουσαν. Ἐκθήσεται γὰρ πάντως εἰς πέρας, καὶ οὐκ εἰς κενὸν ἔσται. Τοῦ γὰρ Θεοῦ ταύτην ἀποκαλύψαντος, ὅς ἐστιν αὐτοαλήθεια καὶ πλήρης, πῶς ἔσται ψεῦδος καὶ κενόν ;

Ἐὰν ὑστερήσῃ, ὑπόμεινον αὐτόν, ὅτι ὁ ἐρχόμενος ἤξει, καὶ οὐ μὴ χρονίει. Αὕτη ἡ ἀποκάλυψις, ἣν μυστικῶς τῷ προφήτῃ ἀπεκάλυψεν ὁ θεός· διὸ οὐδὲ ὀνομαστὶ ὑπέδειξε, τίς οὗτος, ὃν χρὴ ὑπομένειν, κἄν ὑστερήσῃ καὶ βραδύνη. Εἰποι μὲν οὖν ἄν τις, ὅτι περὶ τοῦ Θεοῦ τοῦτο φησὶν · ἐπειδὴ γὰρ ἤτις αὐτὸ Ἀμβάκου μὲν τὸν Θεόν, ὡς μὴ κατόπι τῶν ἀμαρτιῶν τὰς τιμωρίας ἐπάγοντα, μηδὲ τοῖς Βαβυλωνίοις ἐπιτιθέοντα τὴν δίχην ταχέϊαν, λύσει νῦν ἐπάγει τῆς ἀπορίας, καὶ φησὶν, ὡς ἠέξει μὲν πάντως ὁ θεός ὃν αὐτῶς ὡς βραδύνοντα, πλὴν εἰς καιρὸν. Εἰ τοίνυν ὑστερήσῃ καὶ βραδύνη, ὑπόμεινον. Λέγουσι δὲ τινες, ὅτι περὶ τοῦ Κυρίου ταῦτα φησὶν. Οὗτος γὰρ ἤξει μὲν κατὰ Βαβυλῶνος, καὶ ταπεινώσει ταύτην, καὶ τοὺς ἀδικουμένους ἐλευθερώσει · πλὴν οὐ νῦν. Πῶς δὲ εἰπὼν τὸ, Ἐὰν ὑστερήσῃ, ἐπήγαγε τὸ, Οὐ μὴ χρονίσει ; Τὸ μὲν, Ὑστερήσει, ὡς πρὸς τὴν ὀλιγοψυχίαν φησὶν · τὸ δὲ, Οὐ μὴ χρονίσει, ὡς πρὸς τὴν ὑπομονὴν, ὡσανεὶ τοῦτο λέγων · Ἐὰν ἀπὸ μικροψυχίας δοκῇ σοι βραδύνειν, ὑπόμεινον, καὶ (2) ἡ ὑπομονὴ πείσει σε μὴ λογίζεσθαι, ὅτι ἐχρόνισας. Τῷ ὄντι γὰρ ἡ μικροψυχία, ὡσπερ (3) τὰ φορητὰ, ἀφόρητα (4) · οὕτω καὶ τὰ

Variae lectiones et notæ.

(1) Τρόπον, modum, Cod. Bav.

(2) Patientia enim tibi persuadebit considerare, cum non tardasse. Ita Græca.

(3) Ὡς πρὸς, Cod. Ven.

(4) Ἀφόρητος, Cod. Ven.

ταχέα, βραδεία (5) δοκεῖ ποιεῖν· τὸ ἔμπαλιν δὲ ἡ Α

μεγαλοφυχία, τὰ δυσφόρητα, φορητά· καὶ τὰ βρα-

δέα, ταχέα.

Ἐὰν ὑποστειλῆται, οὐκ εὐδοκεῖ ἡ ψυχὴ μου

ἐν αὐτῷ. Ὁ δὲ δίκαιός μου, ἐκ πίστεως ζήσεται.

Ἐἶπεν ἄνωτέρω· Γράψον θρασιν, ὅπως διώκῃ ὁ ἀνα-

γινώσκων αὐτὸ, τουτέστιν, ἐπιζητῆ τὰ τῆς ὁράσεως,

ὡς ἐλπίζων αὐτὰ ἐκδήσεσθαι. Νῦν οὖν φησιν, δε-

ἴται· Ἐὰν ὑποστειλῆται, ἐκείνος ὁ ἀναγινώσκων, του-

τέστιν, ἐνδοιάτῃ, καὶ ἀμφιδόλῃ, οὐκ εὐάρεστός

ἔστιν ἐμοί, οὐδὲ εὐδοκεῖ καὶ ἐπαναπαύεται αὐτῷ

ἡ ψυχὴ μου. Ὅσπερ δὲ ὑπὸν λέγεται ὁ Θεός καὶ

ἐγρηγορέναι, καὶ χεῖρας ἔχειν καὶ πόδας ἀνθρωπο-

πρεπῶς· οὕτω καὶ τὸ, Ἡ ψυχὴ μου. Ἡ γὰρ ψυχὴ

τοῦ δι' ἡμᾶς ἐπὶ γῆς ἐλθόντος (6) καὶ ἐνανθρωπή-

σαντος Θεοῦ Λόγου, ἐν μὲν τῷ ἀπίστῳ καὶ ὑποστι-

λομένῳ τοῦ ὀνομάσαι αὐτὸν Ἰῶν Θεοῦ καὶ Θεὸν

ἀληθινόν, οὐκ εὐδοκεῖ· ὁ δὲ ἀνυποστόλως καὶ ἀδι-

στάκτως αὐτὸν ὁμολογῶν, δίκαιος ἐκ πίστεως γενό-

μενος, ἔξει τὴν ζωὴν, ἥτοι τὴν μέλλουσαν, ἣ αὐτὴν

τὴν δικαιοσύνην. Ἐξ ἔργων μὲν γὰρ νόμου, οὐ

δικαιούται πᾶσα σὰρξ. Ὁ γὰρ νόμος, ὀργὴν κατερ-

γάζεται παραβαίνοντος, καὶ ἀπέκτεινε τοὺς παρα-

βαίοντας· ἡ δὲ πίστις χάριτι λύουσα τὰ ἀμαρτη-

ματα, δικαιοῦ· διὸ καὶ εἰρηται, ὡς τινα τῶν ἀντι-

γράφων ἔχει· Ὁ δὲ δίκαιός μου· τουτέστιν, Ὁ τῇ

ἐμῇ χάριτι δίκαιος γεγονώς. Πυξίον δὲ ἐστὶ πᾶσα

ψυχὴ ἰσχυρὰ καὶ λεία, τουτέστι, πραεῖα, μηδὲν

ἔχουσα τραχὺ καὶ ἀπονενομημένον, τὰς περὶ Χριστοῦ

προφητικὰς ἀποκαλύψεις ἐν ἑαυτῇ δεχομένη, καὶ

φυλάττουσα ἀνεξάλειπτως τὰς περὶ τῆς προτέ-

patiens esto, expecta: siquidem patientia tibi per-

suadebit, ne causeris, quod tardus fuerit. Vere

enim, ut pusillanimitas nostra, veluti intolerabilia

et plane difficilia videtur efficere, quæ tamen et tolerabilia et facilia sunt: sic et quæ cetera sunt,

lenta nobis facit. Ediverso magnanimitas difficilia factu, facilia; et tarda, velocia reddit.

VERS. 4. Si treditaverit, non oblectatur anima mea

in ipso. Justus autem meus ex fide vivet. Supra dixit:

Scribe visionem, ut legens eam persequatur, hoc

est, inquirat quid sibi velit ea visio, tanquam

sperans hoc eventurum: nunc ait, quod Si tredi-

daverit ille lector, hoc est, in diversa raptus hæsita-

verit, et non adhibuerit fidem, non placebit mihi:

neque anima mea sese ipso oblectabit, non quiescet

super ipso. Quemadmodum autem dormire dicitur

Deus et vigilare, et manus habere et pedes humano

more, sic et anima jam illi tribuitur. Est igitur

anima Verbi Dei, quod ad nos in terram descendit,

et caro factum est. Super incredulo ergo et for-

midante, ut nominet ipsum Filium Dei, verumque

Deum, non capiet voluptatem. Qui vero trepidationis

exorsus est, citra hæsitationem ipsum confitens,

justus factus ex fide, habet vitam, sive futuram,

sive illam ipsam justitiam. Ex operibus enim legis

nulla justificatur caro²⁶. Lex enim iram operatur,

si quis eam transgressus fuerit, et interemit præva-

ricantes: fides autem per gratiam solvens delicta,

justificat. Eam ob rem etiam dictum est, ut quædam

exemplaria habent: Justus autem meus, hoc est,

per gratiam meam justus factus. Buxus, vel tabella

buxea, est omnis anima fortis, robusta et lævigata,

Varia lectiones et notæ.

Anima enim ejus, qui venit, etc.

(7) Haud ægre fert, sed expectat opportunum tempus etc. Ex Cod. Ven. et Bav.

(8) Ἀνοίγει, aperit, Cod. Bav.

(9) Καὶ ἐπαρρόμενον, ὡς τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου, et exaltatum, ut cedrus Libani. Cod. Ven.

(10) Τοῦτ' ἐστὶ τῷ νῦν πρὸς τὴν μέλλουσαν κατάστασιν διεβη· καὶ ἰδοὺ οὐκ ἦν. Hoc est mente ad futuram (vite) constitutionem transiit: et ecce non erat. Cod. Ven.

²⁶ Rom. iii, 10. ²⁷ Psal. cxxvi, 35.

(5) Βραχεία, Cod. Bav.

(6) Cod. Ven. Sic habet: οὕτω καὶ τὸ, Ἡ ψυχὴ μου εἶπεν οικειῶς τῇ ἀσθενείᾳ ἡμῶν. Εἰ δὲ ὁ Χριστός ἐστὶ, περὶ οὗ εἶπε τὸ, Ἦξει, καὶ οὐ χρονίσει (κύττος γὰρ ἐστὶν ὁ ὢν, καὶ ὁ ἦν, καὶ ἐρχόμενος), εἰκότως ὡς ἀπ' αὐτοῦ εἰρηται τὸ, Ἡ ψυχὴ μου· ἡ γὰρ ψυχὴ τοῦ ἐλθόντος, κ. τ. λ. Ita et illud Anima mea, dixit consentaneo quodam imbecillitati nostræ modo. Si vero Christus est, de quo dixit, Veniet et non tardabit [ipse enim est, qui est, et qui erat, et qui venturus est], merito tanquam ab ipso dictum est illud:

net. Item propheta (11), cum hoc loco consonat, dum ait: *Nequiter agentes et scelerate, subito, ceu fennum, exarescent.* Præterea in futuro sæculo convenientem pœnam luet, et non erit, qui sic exciderit ab eo, qui vere est. Juxta Paulum enim, *Deo sumus*²⁵. Sic et alio in loco ait de Deo: *Qui vocat ea quæ non sunt, tanquam sint*²⁶: hoc est, eos qui extra ipsum sunt, et propterea non existentes, faciens in ipsis ut ipsius sint, et eam ob rem sint.

VERS. 5. *At fastu inflatus, contemptor et ostentator, nihil plane perficiet.* Cum prædixisset venturum cum, qui tristia ac dura solveret, liberaretque contritos ab omni calamitate, meminit posthac Babylonii Nabuchodonosor, iniquens, quod fastus et arrogantia: spiritu refertus, contemnensque Dei, nihil perficiet, hoc est, non ad finem usque felicitatem inconcussam assequetur, etiamsi principio inflatus fuerit: id quod et ab Daniele discemus. Etenim priusquam Cyrus armaret copias suas, excidit e regno vesania correptus, ac veluti malo spiritu agitata circumibat deserta, foris demorans, aeris varietatj expositus, et omni ope destitutus, ut adeo corporis etiam sui formam, ferina, feroci, et effera quadam specie alteraret. Habes igitur dilutionem eorum in quibus dubitasti, præcipue vero qui de divinæ Providentiæ ratione hæsitasti. Ecce enim vidisti finem impii, hæc et hæc facientis.

Qui ampliavit, tanquam infernus, animam suam, et ipse veluti mors, quæ non impleri potest. Congregabit ad sese omnes gentes, et accipiet ad seipsum omnes populos. Quod supra dixit propheta, quod consummationem hamo attraxit, et quod penitus occidere gentes non parceret, veluti sigillo nunc obfirmat Deus, malitiam et veri Nabuchodonosor, et ejus qui mente concipitur, hoc est spiritualis, magis ac magis exhibens. Nam propheta sagenæ, reti, et hamo, mores ejus et potentiam comparavit, ac Deus illum minime saturari ait, ut qui instar inferi Plutonis animas excipiat et non impleatur, quique mortis in morem corpora suscipiat et non exsatiatur, omnes præterea mortales sibi subjiat, sui que juris faciat, nec sibi a sua cupiditate tamen temperet. Proprie autem turgidus ille fastu et contemptu, pater est superbiæ: qui etsi humanam naturam occiderit per peccatum per Adam perpetratum, ac dilataverit, seu late aperuerit animam suam, non tantum contra peccatores procedens, verum etiam contra justos, adeoque infantes (*Regnavit enim mors super eos qui non* **151** *peccaverant*²⁷),

²⁵ Rom. xlv, 8. ²⁶ Rom. iv, 17. ²⁷ Rom. v, 14.

Varie lectiones et notæ.

(11) *Quamquam ne hoc quidem concedit hic ipse propheta, siquidem ait: Inique agentes, etc.* Sic habent Græca verba.

(12) *Faciens eos intra ipsum esse.* Cod. Bav. habet: ποιήσας ἐν αὐτοῖς (sic: sed legendum αὐτῶ) γενέσθαι, κ. τ. λ., *faciens in ipso esse.*

(13) *Et sensibilis Babylonii.* Lonicerus forte legit αληθινῶ Ναβουχοδονόσορ, cum veri Nabuchodono-

Α *γενόμενοι, ὡσεὶ χόρτος ταχὺ ἀποξηρανθήσονται.* Πλὴν ἀλλ' ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι, πάντως τὴν προσηκουσαν δίκην δώσει. Καὶ οὐκ ἔσται οὕτως ἀποπεσὼν τοῦ ἀληθῶς θντος· κατὰ γὰρ Παῦλον. *Τῷ Θεῷ ἔσμεν.* Οὕτω καὶ ἀλλαχού περὶ τοῦ Θεοῦ φησιν· *Ὁ καλῶν τὰ μὴ ὄντα ὡς ἔντα, τουτέστι, τοὺς ἔξω αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο μὴ ὄντας, ποιήσας αὐτοὺς ἐντὸς αὐτοῦ γενέσθαι* (12), καὶ διὰ τοῦτο καὶ εἶναι.

Ὁ δὲ κατοιδόμενος καὶ καταφρονητὴς ἀνὴρ, ἀλαζῶν, καὶ οὐδὲν οὐ μὴ περάνη. Προειπὼν, ὅτι ἤξει ὁ μέλλων λύσαι τὰ σκυθρωπὰ, καὶ τοὺς συντετριμμένους ἀπαλλάξει πάσης τλαιπωρίας, λοιπὸν μέμνηται τοῦ Βαβυλωνίου *Ναβουχοδονόσορ, καὶ φησιν, ὅτι πάσης οὐχ ἔσται, γέμων καὶ καταφρονῶν τοῦ Θεοῦ, οὐδὲν οὐ μὴ περάνη, τουτέστιν, οὐκ ἄχρι τέλους τὴν εὐδαιμονίαν ἀκράδαντον καθέξει, εἰ καὶ ἐν ψυχῇ φουσηθῇ· καὶ τοῦτο ἀπὸ τοῦ Δανιὴλ μαθησόμεθα, ὅτι καὶ πρὸ τοῦ τὸν Κύρον ἐπιστρατεύσει, ἀπερβίψη τῆς βασιλείας, μεταγχολήσας, καὶ ὡς δαιμονῶν περιήρηχο τὰς ἐρήμους, ἔξω αὐλιζόμενος, καὶ ταῖς ἀνωμαλίαις τοῦ ἀέρος ἐκκείμενος ἀδοθήητος· ὥστε καὶ τὴν τοῦ σώματος αὐτοῦ ἐπιφάνειαν, ἐπὶ τὸ θηριωδέστερον καὶ ἀγριώτερον ἀλλοιωθῆναι. Ἔχεις οὖν τὴν λύσιν τῶν ἠπορημένων, ὁ ἀπορῶν ἐπὶ τοῖς τῆς Προνοίας λόγοις· ἰδοὺ γὰρ εἶδες τὸ τέλος τοῦ ἀσεβοῦς, καὶ τῆς καὶ τῆς ποιούντος.*

Ὁς ἐπλάτυνε καθὼς ἄδης τὴν ψυχὴν αὐτοῦ· καὶ οὗτος ὡς θάνατος ἐμπιπλάμενος, καὶ συναίξει πρὸς αὐτὸν πάντα τὰ ἔθνη, καὶ εἰσδέξεται πρὸς αὐτὸν πάντας τοὺς λαοὺς. Ἄπερ ἀνωτέρω εἶπεν ὁ προφήτης, ὅτι *Συντέλειαν ἐν ἀγκίστρῳ ἀνέσπασε, καὶ ἔτι διαπαντός ἀποκτείνειν ἔθνη οὐ φείσεται, ἐπισφραγίζει νῦν ὁ Θεός, ἐπὶ τὸ μείζον ἀνάγων καὶ υπερβολικώτερον τὴν κακίαν καὶ τοῦ (13) αἰσθητοῦ Βαβυλωνίου, καὶ τοῦ νοητοῦ· ὁ μὲν γὰρ προφήτης, σαγήνην καὶ ἀμφιβλήστρω καὶ ἀγκίστρῳ τὴν τρόπον τούτου καὶ τὴν δύναμιν ἀπέεικασεν· ὁ δὲ Θεός, μὴ κορηνύσθαι φησιν αὐτὸν, παραπλησίως (14) ἄδῃ τὰς ψυχὰς λαμβάνοντι, καὶ μὴ ἐμπιπλάμενω, καὶ θανάτῳ τὰ σώματι δεχομένῳ, καὶ μὴ κορηνύμένῳ, καὶ πάντας ἀνθρώπους ὑφ' αὐτὸν ποιοῦμενον, μὴ ἴστασθαι τῆς ἐπιθυμίας. Κυρίως δὲ κατοιδόμενος καὶ καταφρονητὴς, ὁ κατῆρ τῆς ὑπερηφανίας, ὅς εἰ καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν ἐθανάτωσε διὰ τῆς ἐν τῷ Ἄδῃ ἀμαρτίας, καὶ ἐπλάτυνε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, οὐ μόνον κατὰ τῶν ἀμαρτωλῶν χωρήσας, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν δικαίων καὶ αὐτῶν τῶν νηπίων (Ἐβασίλευσε γὰρ ὁ θάνατος καὶ ἐπὶ (15) τοὺς ἀμαρτή-*

sor reddiderit.

(14) Nec ita sonant: *instar inferni qui animas excipit, et non expletur, atque morte corpora suscipit, et non saturatur.*

(15) Lonicerus legisse videtur ἐπὶ τοὺς οὐκ ἀμαρτήσαντας, cum in eos qui non peccarunt reddiderit: in utroque tamen Cod., tum Ven. tum Bav., desideratur particula negativa.

σαντας), ἀλλ' οὐ μὴ περνεῖ. Χριστὸς γὰρ ὑπὲρ ἡμῶν ἀναμάρτητος φανεῖς, ἀνέλυσε τὴν ἐν τῷ Ἀδάμ ἀμαρτίαν. Δὲ καὶ ἀδίκως ἀποθανῶν καὶ ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, καθότι οὐκ ἦν δυνατὸν κρατεῖσθαι ὑπὸ τοῦ θανάτου τὸν ἀρχηγὸν διὰ τὰ εἰδωλοκρατίας καὶ πονηρῶν ἄλλων ἔργων, πάντας ὑφ' ἑαυτὸν ἐποίησάτο· ὁ δὲ Χριστὸς, ἐκαθάρισεν ἡμᾶς ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, εἰς τὰ δουλεύειν Θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ.

Οὐχὶ ταῦτα πάντα κατ' αὐτοῦ παραβολὴν λήψονται, καὶ πρόβλημα εἰς διήγησιν αὐτοῦ; Οἱ φρονούντες, φησὶ, παραβολὴν ποιήσονται, ἀντὶ τοῦ, ψῆδον καὶ πρόβλημα, τούτεστι, λόγον δημῶδη, καὶ πᾶσιν ἀνὰ στόμα προβεβλημένον· ὥστε πρὸ παντὸς ἄλλου διηγῆματος, περὶ αὐτοῦ διηγεῖσθαι. Ἡ παραβολὴν εἰπὼν, τοῦτο σημαίνει, ὅταν μέλλωσι τινες μνησθῆναι τινος, ὡς δυστυχῆσαντος, τοῦτον ἐξοῦσι παραβολὴν, λέγοντες· Οὕτως ἐδυστέχνησεν ὁ δεῖ.α, ὡς ὁ Βαβυλώνιος.

Καὶ ἐροῦσιν· Οὐαὶ ὁ πληθύνων ἐαυτῷ τὰ οὐκ ὄντα αὐτοῦ (ἕως τίνος;) καὶ βαρύνων τὸν κλοιὸν αὐτοῦ σιβαρῶς. Ταῦτα, φησὶν, ἔχονται, θρηνοῦντες τὸν Βαβυλώνιον· Οὐαὶ ὁ τοῖς μὴδὲν αὐτῷ προσήκουσι τὰς χεῖρας ἐπιβάλλων, καὶ τὸν κλοιὸν αὐτοῦ, ἔτοι τὸ βάρος τῆς ἀρχῆς, βαρύτερον καθιστῶν τοῖς ὑπάρχουσιν διὰ τὸ τοὺς φόρους ἐπιτιθεῖναι βαρεῖς, καὶ τέλη. Διὰ μέσου δὲ ἐπεφώνησεν· Ἔως τίνος; δεῖκνύς τὸ ἀπληστον αὐτοῦ καὶ ἀκόρεστον, καὶ ὅτι οὐκ εἶδε πέρας, καὶ ὅτι οὐ μέγρι πολλοὺ ταῦτα ἔσται, ἀλλὰ παύσεται ὅσον οὐκῶν. Ἐδάρυε δὲ τὸν κλοιὸν καὶ καθὼ βαρυτέραν τὴν ἐκ Θεοῦ τιμωρίαν ἐαυτῷ ἐποιοεῖ, ἐφ' οἷς δεῖ ἐν κακίᾳ προέκοπτε. Καὶ ὁ διάβολος δὲ, τὰ οὐκ ὄντα ἐαυτῷ συνάγων· τοὺς (17) γὰρ ἀνθρώπους Θεοῦ ὄντας, καὶ μὴδὲν αὐτῷ διαφέροντας, ὑποχειρίους ἐαυτοῦ ποιεῖ· ἀφηρέθη δὲ τούτους τῇ δυνάμει τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ. Ὅθεν καὶ βαρύτερον ἐαυτῷ τὸν κλοιὸν τῆς τιμωρίας κατασκευάζει, ὅτι μὴδὲ τῇ ἐπιδημίᾳ τοῦ Χριστοῦ τῆς κακίας ἐπαυσάτο, καὶ τοῖς τὰ καριώτατα τῆς δυνάμειος περιχοπέει.

Ὅτι ἐξαίφνης ἀναστήσονται οἱ δάκνοντες αὐτῶν, καὶ ἐκνήψουσιν οἱ ἐπίβουλοι σου, καὶ ἔσθαι εἰς διαρπαγὴν αὐτοῖς. Εἶπεν ἀνωτέρω· Ἔως τίνος; ὡσπερ σχετιάζων καὶ δεινοπαθῶν, ἀντὶ τοῦ, Μέγρι πόσου ταῦτα ποιήσεις; Εἶτα ὡσπερ ἐρωτῶντός τινος· Πῶς (19) τοῦτο εἶπας; φησὶ· Διότι καὶ ἄκων τῆς ἀδικίας παύσεται. Ὅσπερ γὰρ ἐξ ὕπνου ἀναστήσονται ἐξαίφνης καὶ ἀπροσδοκῆτως οἱ δάκνοντες αὐτῶν ὡσπερ ὁδοῦσι ταῖς τοῦ πολέμου προσβολαῖς, καὶ

tamen in finem usque non perducet. Christus enim pro nobis impeccabilis, et sine peccato apparuit, ac dissolvit peccatum, in nos per Adam transfusum. Propterea et injuste mortuus, et excitatus ex mortuis, eo quod non erat possibile teneri a morte principem vitæ, simul etiam (16) nos excitavit et sedere fecit in super caelestibus. Et ille quidem per idololorum cultum, et alia prava opera cunctos sibi subjecit: Christus vero mundavit nos ab operibus mortuis, ut serviremus Deo viventi et vero.

VERS. 6. Nonne hi omnes de ipso similitudinem sumunt, et propositionem quæmei denarrent? Prudentes, inquit, similitudinem edent, hoc est, oden vel canticum et problema, id est, sermonem popularem, qui omnibus passim sit in ore, ut pro omni alia narratione, de ipso verba faciat. Vel parabolam dicens, hoc significat, quod quoties mentionem sint facturi alicujus ceu infortunati, hanc sibi sumant similitudinem, dicentes: Æque infortunio succubuit, atque Babylonius.

Ac dicent: Væ qui multiplicat sibi quæ sua non sunt (quousque?) et solide ponderosum reddit colli sui ornamentum. Hæc, inquit, canent, lamentantes Babylonium: Væ qui nihil se decentibus manum injicit, et tolli sui ornatum, sive onus imperii sui gravius constituit subditis suis, quod gravia tributa et vectigalia imponat. In medio autem exclamavit luctu: Quousque? Inexplebilem ejus et insatiabilem cupiditatem demonstrans, ut quæ finem non noverit, quæ tamen non diu duratura sit, sed enim propediem cessatura, quantum nunquam antea. Grave autem et onerosum reddidit collare suum, eo quod gravius sibi supplicium ex Deo ipse paravit: quandoquidem in malitia sua semper perrexit. Porro calumnians spiritus, etiam quæ sua non sunt colligit, nimirum homines Dei existentes ab eo nihil differentes, nimirum ad imaginem ejus creatos, sibi mancipans, quos tamen Deus virtute Evangelii Christi liberat. Unde et gravius sibi collare, hoc est majorem pœnam quidem apparat, qui ne in adventu quidem Christi a malitia destitit. Atqui consideras (18) hic commodissimam potentiam.

VERS. 7. Quoniam repente exsurgent mordentes ipsum, et expergiscentur insidiatores tui, erisque in directionem ipsis. Jam antea dixit, Quousque? veluti ægre ferens et commotus, pro eo quod est, Quandiu hoc facies? Deinde veluti interroganti cuidam: Quomodo hoc intelligis? Quoniam, inquit, invitus ab injuria et injustitia desistet. Nam veluti e somno exsurgent subito, et ex improvise lancinantes seu mordentes ipsum ceu dentibus, belli nimirum insultibus, exo-

Variae lectiones et notæ.

(16) Desiderantur in utroque Cod. Græca verba Latinis hisce simul etiam nos excitavit, et sedere fecit insuper caelestibus respondentia.

(17) Hæc ita sunt reddenda: Homines enim Dei existentes et nihil ad ipsum (scilicet diabolum)

spectantes, sibi subjecit. Spoliatus autem est his potestate Evangelii Christi, etc.

(18) Potissimis licet potestatis sue viribus exutus. Ex Cod. Ven.

(19) Πῶς; ubi? Cod. Bav.

dentisque vires ejus bellicas et absummentes, nempe **152** sub Cyro, Persæ, Medi, et Elamite; ac veluti ex ebrietate. ac alta in soporem delatione, expergefæcti, sobriam mentem, et liberam ratiocinationem recipientes, non porro ferent tantam ipsam degravationem, verum omnibus mediâ insidiabuntur tibi, diripientque regnum tuum. Insurrexerunt etiam adversus Satanam apostoli et martyres, qui docerent et comitentis ore Christum, mordabant corpus ejus, sive ens, qui quæ Satanæ sunt sapiunt. Ut enim corpus Christi sunt fideles, sic corpus diaboli sunt infideles. Et qui antehac idololatræ fuerunt, insidiatores ejus constituuntur, abolituri ipsius opera. Evigilarunt enim et viderunt lignum, lignum, inquam, et aliam materiam, qualis esset, quam antea, cen temulentis, colebant. Porro qui a peccato deflectit, itidem exurgit; jacens enim reflecti non posset: et confitens, movet diabolum ore suo, quo confitetur. Et expergefæctus ex alta in soporem delatione, qua detinebatur a voluptate, insidiatur jam per jejunium, corporis humi cubantis castigationem, precationem, diripiens ipsum, et alios ad salutem ducens, et verbo et exemplari, quod in sese exhibet.

Vers. 8. Quia deprædatus es gentes multas, deprædabuntur te omnes relicti populi, propter sanguinem hominum, et impietatem terræ et civitatis, et omnium inhabitantium ipsam. Multos, inquit, tu deprædatus es, verumtamen a paucis extra tyrannidem tuam relictis destrueris, quos neque sperabas tibi renisuros. Ad hæc divinitus plaga tibi infligitur, ut qui abs te contempti fuerint, te excellent, veluti Deo prorsus illos confortante, indenteque robur. Patientis autem hæc propter victimas et eadem quam edidisti, hominum, et propter impietatem et flagitia quæ commisisti, omnem terram omnemque civitatem vastans, ac suis habitatoribus orbans. Proinde a Cyro hæc passus est Babylonius, sive imperium ejus; a sanctis vero Satanæ, qui spoliens homines per seducentem voluptatem, per illos (24) rursus spoliatus est, atque Christo ingresso in domum ejus, sive in mundum, in quo habebat robur, diripienteque vasa ejus, quibus utebatur, ad omnem propriam efficaciam suam et operationem. Spoliatus est etiam per apostolos, qui ex reliquiis electorum Israelitarum existentes, omnes Satanæ subjectos liberabant.

Vers. 9. Væ qui avide possidet facultates malas domni suæ, ut ponat in altitudinem nidum suum, ut contegatur manus malorum. Indignatur Babylonio tanquam avaro. Dicere autem queas, quod et lugeat ipsum. Etenim verè miser est, et luctu dignus, qui plura appetit. Proinde et ille avide expetebat facultates malas domui suæ: vel avarus erat avaritia

A κατεσθίοντες αὐτοῦ τὰς σφαραγιωτικὰς δυνάμεις; καὶ δαπανῶντες, οἱ ὑπὸ Κύρον δηλαδὴ Ἡέρσαι καὶ Μήδαι καὶ Ἑλαμίται· καὶ ὥσπερ ἐκ μέθης καὶ κάρου ἀνανήφοντες, καὶ λογικῶν ἐμφρανα καὶ ἐλευθέρων ἀναλαμβάνοντες, οὐκέτι ἀνέξονται τῆς τοσαύτης συνβαρύτητος, ἀλλὰ παντοιοτρόπως ἐπιβουλεύουσι σοὶ καὶ διαρπάσονται τὴν βασιλείαν σου. Ἐπαυέστησαν δὲ καὶ τῶν διαδόχῳ ἀποστόλοι καὶ μάρτυρες, οἱ διδάσκοντες καὶ ὁμολογοῦντες στόματι τὸν Χριστὸν, ἔδανον τὸ σῶμα αὐτοῦ (20), ἦτι τούτους τὰ αὐτὰ [f. αὐτοῦ] φρονούντας. Ὅσπερ γὰρ σῶμα Χριστοῦ οἱ πιστοὶ, οὕτω καὶ τοῦ διαδόχου οἱ ἰστικοὶ. Καὶ οἱ πρότερον εἰδῶ· ἀλάτραι, ἀπίδουλοι αὐτοῦ ἔσονται, καθαιρούμετες τὰ αὐτοῦ ἔργα. Ἐξέστησαν γὰρ, καὶ εἶδον τὸ ξύλον, ξύλον (21) καὶ τὴν ἑλλην. ὕλην, ὅσα ἦν, οἷς πρὶν ἐλάτρευον ὡς μεθύοντες. Καὶ ὁ ἀπὸ ἁμαρτίας δὲ ἐπιστραφῶν, ἀνίσταται· κείμενος γὰρ, οὐκ ἂν ἐπιστραφεῖ· καὶ ἐξομολογούμενος δάκνει τὸν διάβολον ἐν τῷ στόματι ᾧ ἐξομολογεῖται. Καὶ ἐκνήψας ἐπὶ τοῦ κάρου ἢ καπεσχέθη ὑπὸ τῆς ἡδονῆς, ἐπιβουλεύει (22) διὰ νηστείας, χαμμευίας, πρῶσευχῆς, καὶ διαρπάζει αὐτὸν, καὶ ἄλλους (23) πρὸς σωτηρίαν ὁδηγεῖ, τῷ τε λόγῳ καὶ τῷ καθ' ἑαυτὸν ὑπαδείματι τοῦ ἁγίου.

Δίδοι οὖν ἐσκήλευσας ἔθνη πολλὰ, σκυλεύσουσί σε πάντες οἱ ὑποκλειψόμενοι λαοί, δι' αἵματος ἀνθρώπων, καὶ ἀσεβείας τῆς, καὶ πόλεως, καὶ πάντων τῶν κατοικούντων αὐτήν. Πολλοὺς μὲν, φησί, οὖν ἐσκήλευσας, πλὴν ὑπὸ ἑλίγων καταλυθήσῃ, τῶν ἐξωτῆς σῆς τυραννίδος ὑποκλιθεόντων, οὓς οὐδὲ ἠλιπίδες ἐπιθήσεσθαι σοί. Οὕτω θεήλατός σοί ἐστιν ἡ πλῆγη, ὅτι οἱ κατακαφρονημένοι ὑπὸ σοῦ, οὗτοι περιεγέγοντό σου πάντως, ὡς Θεοῦ ἐνισχύοντος αὐτούς. Πείσῃ δὲ ταῦτα διὰ τῆς σφαγῆς τῶν ἀνθρώπων, καὶ διὰ τὰς ἀσεβείας ἃς ἐποίησας, πᾶσαν τὴν γῆν καὶ πᾶσαν πλὴν ἐρήμους αὐτὰς ποιῶν τῶν αἰκητόρων. Ὑπὸ μὲν οὖν Κύρου πέπονθε ταῦτα ὁ Βαβυλωνίως, ἦτοι ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ· ὑπὸ δὲ τῶν ἁγίων ὁ Σατανᾶς, ὃς σκυλεύσας τοὺς ἀνθρώπους διὰ τῆς πλανώσης ἡδονῆς, ἐσκυλεύθη μὲν τούτους καὶ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ, εἰσελθόντος ἐς τὴν οἰκίαν αὐτοῦ, ἦτοι, τὴν κόσμον, ἐν ᾧ τὴν ἰσὴν εἶχε, καὶ τὰ σκεῦη αὐτοῦ διαρπάσαντος, οἷς ἐχρήτη πρὸς πᾶσαν ἐνέργειαν αὐτοῦ. Ἐσκυλεύθη δὲ καὶ διὰ τῶν ἀποστόλων, οἱ ἐκ τοῦ κατ' ἐκλογὴν λήμματος τῶν Ἰσραηλιτῶν ὄντες, πάντας τοὺς ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Σατανᾶ ἡλευθέρουν.

Ὁ δὲ πλεονεχτῶν κακὴν πλεονεξίαν τῷ εἴκῳ αὐτοῦ, τοῦ τάξαι ἐς ὕψος νοσσιὰν αὐτοῦ, τοῦ σκαπαθῆναι ἐκ χειρὸς κακῶν. Σχετλιάζει ἐπὶ τῷ Βαβυλωνίῳ ὡς πλεονεχτή. Εἰποις δ' ἂν ὅτι καὶ θρηνεῖ αὐτόν· καὶ γὰρ ἄλλως ὄντως, καὶ θρηνεῖσθαι ἄξιός, ὁ τοῦ πλεονεχοῦ ἐπιμέμενος. Ὅσπερ οὖν καὶ οὗτος ἐπλεονέχτει πλεονεξίαν κακὴν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ,

Variæ lectiones et notæ.

(20) Τοῦ ἐχθροῦ, inimici, Cod. Ven.
 (21) Deest Τὸ ξύλον secundo loco repetitum in Cod. Bav.
 (22) Ἐπιβουλεύει τῷ ἐχθρῷ, insidiatur inimico,

Cod. Ven.
 (23) Ὅτε καὶ ἄλλους, cum et alios, Cod. Veni.
 (24) I lis spoliatus rursus est a Christo, qui ingressus est in domum ejus. Sic Græce habetur.

τουτέστι, διὰ τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ καὶ βασιλείαν, ὥστε
 παύσεται πύξθη ὑψηλὴν καὶ δυνατήν, πρὸς τὸ μηδ-
 ενὸς περραθῆναι κακοῦ, ἢ καὶ τὸν βασιλικὸν οἶκον
 λαμπρὸν ἐποιεῖ κατ' ἀσφραγισμὸν, καὶ ὑψηλὸν αὐτὸν
 ὑπεδιδμεν, πάντοθεν ἀσφραγισμένον, ὡς ἀνεπαύ-
 λωτος εἶη. Εἶπε δὲ νοσοῖαν ἐκ μεταφορᾶς τῶν ἀνί-
 θων, πᾶν ὑψηλὸς ποιούντων τὰς οὐραίας νοσοῖας, ὡς
 ἂν μὴ εὐδλωσοι εἶεν οἱ νεοττοὶ τοῖς ἐπιθευλεύειν
 ἐθέλουσι. Ἀγλοῖ δὲ καὶ τὸ κούφον τοῦ φρονήματος
 καὶ ἐπιρρέον. Ἔστι δὲ κατ' πλεονεξία κακὴ, ὅταν
 τις πλέον ἐθίγη ἔχειν ἐν ἀρετῇ, καὶ ὅταν δοθῶς ἐν-
 ταῦθα ὀλίγα, πλείω ἐκείσας λαβῆναι σπουδάζοι.

Ἐβουλεύσω αἰσχύνῃ τῷ οἴκῳ σου. Τὸ ὑψος,
 φησὶ, τοῦτο δ' ἐπισημασθῆναι ἀπὸ πλεονεξίας τῷ οἴκῳ
 σου, καὶ τῇ βασιλείᾳ σου, εἰς αἰσχύνῃ πλείω περι-
 στήσεται σοι· ὅτι γὰρ λαμπρότερος εἶ, τοσοῦτον
 πλείω σοι αἰσχύνῃ τὸ ἐκπέσειν τῆς τοσαύτης καὶ
 τηλικαύτης λαμπρότητος. Ταῦτα καὶ πρὸς πάντας
 πλεονεξίας εἰρηται. Καὶ ἀκούετοσαν ταῦτα, καὶ
 ὤφρα ἐπέθεσται. Εἰρηται δὲ καὶ περὶ τοῦ πλεονεκτη-
 σάντος τὸν θεὸν ἀποσώσῃ, καὶ ἀρπάσαντος ὑπ'
 ἐαυτοῦ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν· ὃς ἔταξε μὲν εἰς
 ὕψος τὸν οἶκον αὐτοῦ καὶ τὴν νοσοῖαν, τουτέστι, τὴν
 ἀμωρτίαν· ἐν αὐτῇ γὰρ ἐπαναπαύεται. Νοσοῖαν δὲ
 λέγεται ἔχειν ὡς ἄνθρωπος, διὰ τὴν ἐν τῷ ἀέρι ἀρχὴν
 καὶ ἐξουσίαν, καὶ τὸ ἀλαζονικὸν καὶ ὑψηλόφρον.
 Ἄλλ' ἔβουλεύσατο αἰσχύνῃ τῷ τοιοῦτῷ οἴκῳ.
 Ὅτε γὰρ ἀμωρτίαν ἐκαρῶφωσε, καὶ εἰς τὸ κηφά-
 λιον τῆς κακίας ἐπεισε φθάσαι, τοὺς τε ἄλλους
 ἀνθρώπους εἰς πᾶν εἶδος ἀμωρτίας συνελθικῶς,
 καὶ τοὺς Ἰσραηλίτας εἰς τὸ πληρῶσαι τὸ μέτρον
 τῶν πατέρων αὐτῶν καὶ θεοκτινῆσαι, τηλικαῦτα
 κατηγοχύνθη.

rum, et eorum qui et prophetas et Christum occiderant, tum ignominia est affectus et pudore sul-

fitus.
 Συντελέσας λαοὺς πολλοὺς καὶ ἐξήμαρτεν ἡ
 ψυχὴ σου. Τουτέστι, Συντέλεσας, πανολεθρία
 διέφθειρας, (ὡπερ ἀνωτέρω εἶπε· Συντέλειαν ἐν ἀγ-
 κλιστρῷ ἀπέσπασε), καὶ οὐδὲ (25) ἔστις τοῦ ἀμαρ-
 τάνειν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἐξήμαρτεν ἡ ψυχὴ σου, εἰς
 πλεονεξίας μελζους προχωροῦσα. Ἡ, ὅτι Μετὰ τὸ
 συντελεῖσαι λαοὺς πολλοὺς, ὡπερ φανερὴν ἐνόησας,
 κατ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ λυτήσας, ὅπερ ἐστὶν ἀμωρτία
 ψυχῆς. Ἄλλὰ καὶ οἱ ψευδοδιδασκαλοὶ πλεονεκτοῦσι
 πλεονεξίαν κακὴν, ἀποσπῶντες τῆς ὑγιουῶς διδασκα-
 λίας τοὺς μαθητὰς ὑπὸ αὐτῶν, ἵνα τοὺς οἴκους
 αὐτῶν, καὶ οὐ τοῦ Θεοῦ, τουτέστι, τὰς λεγομένας
 Ἐκκλησίας, ὑψηλοτέρως καὶ ἐνδοξοτέρως ποιήσωσι,
 εἰς τὸ λαλεῖν ὑπέρογκα· ἀλλ' αἰσχύνῃ αὐταῖς βου-
 λεύονται, τῆς Ἐκκλησίας, ἥτις ἐστὶ τῷ ὄντι οἶκος
 Θεοῦ, κραταιοτέρως δεικνυμένης, ὅτε καὶ συμπεραί-
 νουσιν οἱ τοιοῦτοι λαοὶ πολλοὺς, τῷ ἀναθέματι αὐ-
 τοῦς ἐνόχους καθιστῶντες, ὡπερ ἐστὶ πέρασ καὶ τέ-
 λος παντὸς αἰρετικῆς, ὃ ἀπὸ Θεοῦ, φημι, χωρι-
 σμός.

malis 153. domus sue, hoc est, propter imperium
 suum et regnum, ut hoc eximium, altum et præ-
 potens constitueret; ut nullo tentari malo possit :
 vel in domum suam regiam splendidam faceret, et
 auro præclaram, utque sublimem exstrueret,
 ut ita undique iutus et insidiarum exors fieret.
 Dixit autem nidum ex metaphora avium, nidus suos
 in alto collocatum, ut ne facile puli eorum inter-
 cipi queant per insidiatores. Subiungit juxta men-
 tis ejus sublimitatem et elationem. Est etiam homo
 excellens, seu plura habendi cupiditas, quando
 in virtute quiescam superior esse voluerit, et
 quando pauca hinc impenderit, plura inde recipere
 cupiat.

VERS. 10. Consultasti in ignominiam domui tue.
 Aritudo, inquit, hæc quam adeptus es ex avaritia
 domui tue, regnoque tuo, ad majorem ignomi-
 niam vertetur tibi : quo enim præclarior es, hoc
 in majorem tibi contumeliam cedit, quo a tanto
 taliqne splendore excidas. Hæc ad omnes quidem
 avaros dicta sunt, et circumvenientes alios. Atque
 utram hæc audiant, et commoditatem ex eis ca-
 piant. Hæc etiam dicta sunt de spiritu deserto,
 qui Deo major esse gessit, ac humanam sibi sub-
 didit naturam. Qui posuit quidem in altitudinem
 domum suam et nidum, hoc est peccatum, in ipso
 enim quiescit. Nidum vero, instar avis habere
 dicitur, propter principatum et potestatem quæ ei
 est in aere, ac propterea quod ostentationem, fa-
 stum et ardua speret. Atqui hujusmodi domui sue
 contumeliam decrevit et acquisivit. Quando enim
 peccatum ad fastigium perduxit, ac ad suam ma-
 litiam pervenire persuasit, nimirum alios homines
 ad nullam non peccati speciem impellens, ac
 Israelitas ut complerent mensuram patrum suo-

Confecisti populos multos, et deliquit anima tua
 Illoc est, Consuminasti, vel funditus cum summa
 pernicie perdidisti (quod supra dixit : Consumma-
 tionem in hamo extraxisti), neque destitisti a pec-
 cando : vetum hodie delinquit anima tua, ad ma-
 jorem plura habendi cupiditatem progrediens. Vel :
 Post confectionem populorum multorum, su-
 perbia languisti, ut vel contra Deum rabidus
 esses, id quod vere est animæ peccatum. Præterea
 vani doctores circumveniunt circumventionem mala,
 avellentes a sana doctrina discipulos post sese, ut
 ædes suas, et non Dei (quas Ecclesias vocant) alti-
 ores et præclariore reddant, eo quod turgida
 loquantur : quibus tamen sibi ignominiam struunt,
 Ecclesia, quæ revera est domus Dei, fortlorem
 sese monstrante, quando et conficiunt tales popu-
 los multos, Ecclesiæ anathemati ipsos obnoxios
 constituentes, qui est finis et exitus omnis hære-
 tici, nimirum separatio a Deo.

Varie lectiones et note.

(25) Οὐδὲ οὕτως, non ita quidem, Cod. Veni.

154 VERS. 11. *Hanc ob causam lapis ex pariete A clamabit, et cantharus ligneus vociferabitur. Consuevit Scriptura, inanimis et sensu vacantibus et ratione vocem attribuere, non quod sonare verba queant, verum quod veluti per ipsas res tantum non clament. Hanc ad rationem Isaias ait : Erubescite, Sidon, dixit mare ^{21.22}: et : Cæli narrant ²³ (26). Et quod præsentī loco magis est accommodum, Dominus dixit Judæis, cum pueri (27) eum commendarent : Amen dico vobis, si conticuerint illi, lapides clamabunt. Proinde ad Babylonium ait : Nedum sermonis participes, verum et inanimi lapides, et irrationalia, ut canthari, vociferabuntur adversus tuam dementiam et insaniam. Et qui hoc fiat, dicemus. Nabuchodonosor Judææ domos et urbes vastabat, diruebat, incendebatque : necessario igitur lapides decidebant et ligna, scarabæos parvos (nam illi κάθαροι vocantur) vel tineas habentia, vel teredines, ex quibus et ædium (28) et civitatum vetustas constabat. Hæc igitur suffossa, ignique succensa, propheta vociferatura dicit adversus ejus crudelitatem. Animadvertendum quod pro voce, Cantharus. Symmachus, *Connerio lignorum*, posuerit. Fortasse igitur veteres, trabium complexum, culmina sustentium, cantharos nominabant, quia sibi superpositum tectum ferrent. Adhæc omnis lapis ex Judaico templo sublatus, clamabit Dei potentiam. In qui peccati firmo hæctenus volutatus fuerit, ubi lignum crucis apprehenderit, clamabit : Absit a me, ut glorier, nisi in cruce Domini mei Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo ²⁴ ; et illud : Christus etsi ex infirmitate mortuus est, vivit tamen ex potentia Dei ²⁵.*

VERS. 12, 13. *Væ qui ædificat civitatem e sanguinibus, et parat urbem per injuriam. Nonne hæc sunt a Domino omnipotente ? Luctibus et lamentis vere dignus est, qui ex injustis victimis et cædibus, regnum suum amplificat : qualis et Babylonius fuit, e sanguinibus et præliis exstruens urbem Babylonem, vel totam civitatem sibi subjectam, altiore et opulentiore faciens atque parans, autumans sese firmam eam ac nullisurbationibus expositam redditurum, adeoque invictam, per hoc quod injustas opes et potentiam colligeret. Hæc autem non sunt a Domino. Hoc est, non imperavit ista, neque lege sancivit ea Dominus, neque ipsi placent. Ædificavit civitatem Satanas in sanguinibus, quando instituit rempublicam et administrationem sacrorum, idolis destinatorum ; paravitque urbem in injuria, quando persuasit hominibus degere sub avaritia **155** et circumventionem, ac simpliciter vivere in voluptate ac deliciis, quæ est injuria patitur a pejore.*

^{21.22} Isa. xxiii, 4. ²³ Psal. xviii, 1. ²⁴ Galat. vi, 14. ²⁵ II Cor. xii, 4.

Variae lectiones et notæ.

(26) Adde gloriam Dei ex Cod. Bav. et Ven.
(27) Lonicerus legit. παῖδες, pueri, quod in Cod. Bav. deest. In Ven. vero legitur *οἱ πλείονες*, vulgus.

Διότι λίθος ἐκ τοίχου βοήσεται, καὶ κάρθαρος ἐκ ξύλου φεθήσεται αὐτά. Ἔθος τῆ Γραφῆς, τοῖς ἀψύχοις καὶ ἀναισθητοῖς καὶ τοῖς ἀλόγοις περιτιθέναι φωνάς, οὐχ ὡς φωνῆσαι δυναμένοις, ἀλλ' ὡς δι' αὐτῶν των πραγμάτων μονονουχὶ κεκραγόνων. Οὕτω γοῦν καὶ Ἡσαίας φησὶν· Αἰσχύνθητι, Σιδὼν, εἶπεν ἡ θάλασσα· καὶ, Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ. Καὶ τὸ γε τοῖς παροῦσι μᾶλλον εἰκότως, ὁ Κύριος εἶπε τοῖς Ἰουδαίοις, ὅτε οἱ πλείονες ὕμνον αὐτὸν· Ἀμήν λέγω ὑμῖν, ἂν οὗτοι σιωπήσωσιν, οἱ λίθοι κεκραδέσονται. Φησὶν οὖν πρὸς τὸν Βαβυλωνίων, ὅτι Οὐ μόνον οἱ λόγου μετειλχόμενοι, ἀλλὰ καὶ τὰ ἄψυχα, καὶ οἱ λίθοι, καὶ τὰ ἀλογα, οἱ κάρθαροι καταδοῦνται τῆς σῆς μανίας καὶ ἀνοίας· καὶ πῶς, ἐροῦμεν. Ὁ Ναβουχοδονόσορ τὰς τῆς Ἰουδαίας οἰκίας καὶ πόλεις καθήρει καὶ ἐνεπίμπρα. Ἀναγκαίως οὖν καὶ οἱ λίθοι κατέπιπτον, καὶ ξύλα, κάρθαρος οὖν καὶ οἱ μικροὶ, ἦτοι οἷα ἔχοντα ἀπὸ παλαιότητος, ἐξ ἧς καὶ ταῖς πόλεσι καὶ ταῖς οἰκίαις ἐπεμαρτυρεῖτο ἡ παλαιότης. Ταῦτα δὴ οὖν τὰ κατεσκαμμένα καὶ περποληθέντα, καταδοῦναι φησὶ τῆς αὐτοῦ ὀμότητος ὁ προφήτης. Ἰστέον δὲ, ὅτι ἀντὶ τοῦ, Κάρθαρος, ὁ Σύμμαχος, Σύνδεσμος ξύλων, τέθεικεν. Ἰσως οὖν οἱ παλαιοὶ τὴν τῶν ξύλων ἀνεμπλοκὴν, τῶν τὰς ὄροφας ἀνεγόντων, κάρθαρος ὠνόμαζον, διὰ τὸ οἰνεῖ πολλοὺς ἀναστατάζειν τὴν ἐπικειμένην αὐτοῖς ὄροφην. Ἀλλὰ καὶ πᾶς λίθος ἐκ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ναοῦ καθαιρόμενος [/. -ρούμ.], βοήσεται τὴν τοῦ Κυρίου δύναμιν. Καὶ ὁ τῆς ἁμαρτίας κόπρω τέως ἐγκυλιόμενος, ἐπειδὴν τὸ ξύλον τοῦ σταυροῦ δέξεται, φεθήσεται· Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο κωνχῆσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου μου Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ ἐμοὶ κόσμος ἐσταύρωται, καὶ γὰρ τῷ κόσμῳ· καὶ, ὅτι Χριστὸς εἰ τέθηκεν ἐξ ἀσθενείας σαρκός, ἀλλὰ ζῆ ἐκ δυνάμεως Θεοῦ.

Οὐαὶ ὁ οἰκοδομῶν πόλιν ἐν αἱμασι, καὶ ἐτοιμάζων πόλιν ἐν ἀδικίαις· οὐ ταῦτά ἐστι παρὰ Κυρίου παντοκράτορος; Θρήνων ἀληθῶς καὶ ὀδυρμῶν ἄξιος ὁ ἐξ ἀδικῶν σαγῶν τὴν οἰκίαν βασιλείαν αὐξάνων, οἷος ἦν καὶ ὁ Βαβυλωνίος, ἐξ αἰμάτων καὶ πολέμων οἰκοδομῶν πόλιν τὴν Βαβυλῶνα, ἡ καὶ πᾶσαν πόλιν ἐπ' αὐτῷ οὖσαν, τουτέστιν, ὑψηλοτέραν ποιῶν καὶ πλουσιωτέραν, καὶ ἐτοιμάζων, ἀντὶ τοῦ, ἐδραῖον καὶ ἀκλόνητον ταῦτην δοκῶν ποιεῖν, ἐκ τοῦ ἀδικῶν πλοῦτον καὶ δύναμιν συναθροίζων. Ταῦτα δὲ οὐκ ἐστι παρὰ Κυρίου, τουτέστιν, οὐ προσέταξε ταῦτα, οὐδὲ νενομοθέτηκεν αὐτά ὁ Κύριος, οὐδὲ ἀρεστὰ αὐτῷ ἐστίν. Ἐποδόμησε πόλιν ὁ διάβολος ἐν αἱμασιν, ὅτε συνεστήσατο τὴν πολιτείαν τῶν εἰδωλῶν θυσιῶν καὶ ἡτοίμασε πόλιν ἐν ἀδικίαις, ὅτε τοὺς ἀνθρώπους ἐπεισε πολιτεύεσθαι ἐν πλεονεξίᾳ, καὶ ἀπλῶς ἔθρονε καὶ τρυφῇ. Ἥτις ἐστὶν ἀδικία, τοῦ ἐν ἡμῖν κρείττονος ἀδικουμένου ὑπὸ τοῦ χειρόνος.

injuria et injustitia, dum qui melior est inter nos,

(28) *Prae vetustate, ex qua et ædium, etc. Sic Græca.*

Καὶ ἐξέλιπον λαοὶ πολλοὶ ἱκανοὶ ἐν πυρὶ, καὶ ἅ
ἐν τῇ πολλῇ ὀλιγοψύχησαν. Δείκνυσι πῶς ὑποδό-
μαι ὁ Βαβυλώνιος ἐν αἵμασι καὶ ἀδικίαις. Καὶ γάρ,
φησί, λαοὺς πολλοὺς ἐνάγκησας, τὰς πόλεις αὐτῶν
καὶ τὰς χώρας καταφλέσας, καὶ ἔθνη πολλὰ ὀλιγο-
ψυχεῖν ἐποίησας, τούτέστιν, ἀπαγορεύσαι ἐν κα-
κοῖς (29), καὶ τὴν δύναμιν αὐτῶν ἀποβαλεῖν. Ἐξέλι-
πον ἔθνη πολλὰ ἐν πυρὶ, ἐν ᾧ ἕκατον καὶ ὠλοκαύ-
τουν τὰ ἱερεῖα τοῖς εἰδώλοις. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ πυρὶ
τοῦ θυμοῦ, οἱ ὑπὸ τοῦ δεινοτάτου Βαβυλωνίου κρα-
τούμενοι, ἐκλείπουσιν.

Ὅτι ἐμπλησθήσεται ἡ γῆ τοῦ γνῶναι τὸν Κύ-
ριον, ὡς ὕδωρ πολλὸν κατακαλύπτει τὴν θάλασσαν.
Τινὰ τῶν ἀντιγράφων ἔχει, Ἐρεπλήσθη, καὶ τοῦτο
ἀντὶ τοῦ, Ἐμπλησθήσεται, νοήσεις. Ἐπειδὴ ἀνω-
τέρω εἶπεν· Οὐαὶ· ἐπάγει νῦν τὴν αἰτίαν, καὶ φη-
σιν, ὅτι διὰ τοῦτο, Οὐαὶ, εἶπον, διότι γνωσθήσεται
ἐπὶ σοὶ ἡ δύναμις τοῦ Θεοῦ. Καὶ σύμπασα ἡ γῆ
γνώσεται τὸν Κύριον, ὡς δικαίως κρίνοντα. Καὶ
ὡς περὶ ὕδωρ πολλὸν κατακαλύπτει τὴν θάλασσαν, τού-
τέστιν, ὑπερβάλλον καὶ ὑπερβλύζον, εἰς πάντα χεῖται
τόπον, οὕτως ἡ γνώσις τοῦ Κυρίου πολλὴ ἔσται, καὶ
ἐπὶ πάντας χεθήσεται. Οὕτω καὶ Δαβὶδ λέγει· Γιγνώ-
σκειται Κύριος κριματι ποιῶν· ἐν τοῖς ἔργοις
τῶν χειρῶν αὐτοῦ συνελήφθη ὁ ἀμαρτωλός. Ὅταν
γάρ ὁ ἀμαρτωλὸς συλληφθῇ ἐν αὐτοῖς· τούτοις οἷς
κακουργεῖ, τότε ὁ Κύριος κριματὰ ποιῶν, γνωστὸς
γίνεται. Προλέγει δὲ καὶ τὴν διὰ Χριστοῦ γενη-
σομένην θεογνωσίαν ἐπὶ πάντων τῶν γῆν, καθὼς καὶ
αὐτὸς, ὁ Κύριος, ἔλεγε πρὸς τὸν Πατέρα· Ἐξαπέ-
ρωσά σου τὸ δρομα τοῖς ἀνθρώποις. Πρῶτον γὰρ
μόνοι· Ἑβραῖοις ἐπεγινώσκειτο, καὶ οὐδὲ τούτοις, ὡς
Πατὴρ Υἱοῦ, ἢ ὡς προβολεὺς Πνεύματος· ἀλλ' ἀπλῶς
ὡς Θεὸς καὶ Δημιουργὸς πάντων· διὰ δὲ Χριστοῦ καὶ
πᾶσιν ἀνθρώποις ἐπεγινώσθη, ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς,
καὶ ἐν τελείᾳ τῆς δόξης, ὡς Υἱοῦ (30) καὶ Πνεύματος
ἀρχῆς. Τὰς οὖν θαλάσσας· τῶν ἔθνων, τὰς διὰ τὴν
ἀπιστίαν πικράς, τὸ πότιμον ὕδωρ τῆς θεογνωσίας
ἐπέκλυσε καὶ κατεκάλυψεν, ὥστε αὐτὰς εἰς αὐτὸ
μεταποιηθῆναι. Καὶ ὁ Κύριος δὲ αὐτὸς ποταμὸς εἰ-
ρήνης, καὶ χειμάρρους λέγεται, ὡς τὸ, Ἰδοὺ ἐγὼ
ἐπικλήνω ἐπ' αὐτοὺς ὡς ποταμὸς εἰρήνης, καὶ ὡς
χειμάρρους ἐπικλήνω δόξαν ἔθνων.

Et defecerunt populi plerique in igne, et gentes
multae exanimatae sunt. Planum jam fecit, quo-
modo aedificavit Babylonius in sanguinibus et in-
juriis. Etenim populos multos, inquit, incendisti,
civitates eorum et regiones comburens et gentes
multas pusillanimes reddidisti: hoc est, ut ob
calamitates quibus per te affligebantur, renuntia-
rent potentiae suae, et vires suas rejicerent. Defe-
cerunt ergo gentes multae in igne, quo accende-
bant et comburebant victimas ipsis idolis. Atqui
destituuntur etiam viribus in igne indignationis
et furoris, qui a potentissimo Babylonis rege vin-
cuntur.

Vers. 11. Quoniam implebitur terra cognitione
Domini, veluti aqua multa cooperiens maria. Quae-
dam exemplaria habent, Impleta est: quod ipsum
etiam pro Implebitur intelliges. Postquam igitur
supra dixit, Vae: nunc causam adducit, et inquit:
Propterea Vae dixi, quoniam cognoscetur in te
potentia Dei, et universa terra cognoscet Domi-
num, ceu juste judicantem. Et quemadmodum
copiosa lymphæ contexens maria, hoc est, inun-
dans et superbulliens, in omnem hinc inde locum
effunditur, consimili ratione cognitio Domini exu-
berabit, et super omnes fundetur. Perinde ac Da-
vides ait: Cognoscitur Dominus judicia faciens, in
operibus manuum suarum comprehensus est pecca-
tor²⁹. Cum enim peccator in illis ipsis, quae per-
petrat, deprehensus fuerit, tum Dominus judicia
faciens omnibus innotescit. Praedicit autem ventu-
ram etiam per Christum super universum terra-
rum orbem cognitionem Dei, itidem ut ipse Domi-
nus ad Patrem inquit: Manifestavi nomen tuum
hominibus³⁰. Prius enim solis Hebraeis cognitus
erat, neque illis interim ut Pater Filii, neque ut
productor Spiritus: verum simpliciter veluti Deus,
ut auctor universorum: per Christum autem can-
ctis mortalibus manifestatus est, etiam ad ultimos
usque orbis terræ fines, per etiam perfectam glo-
riam, tanquam Filii et Spiritus principium. Maria
itaque gentium ob incredulitatem amara, inundare
fecit et contegi aqua (quae bibi queat) divinae co-
gnitionis, adeo ut in ipsam transmutarentur. Porro
Dominus ipse in Scripturis fluvius dictus est, imo
D et torrens appellatur, ut in eo loco: Ecce ego super
illos affluam, ut fluvius, et quasi torrens inundans
gloriam gentium³¹.

²⁹ Psal ix, 17. ³⁰ Joan. xvii, 6. ³¹ Isa. lxxv, 12.

Variae lectiones et notæ.

(29) Illud ἀπαγορεύσαι ἐν κακοῖς, animo considerare
ita malis, significat.

(30) Hac de re audi et Basilium ep. 43: δευτερεύει δὲ καὶ
τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ κατὰ τὸν τῆς αἰτίας λόγον. Audi
Greg. Nysseum: Εἰς τὸ Πάτερ· Τὸ δὲ ἅγιον Πνεῦμα,
καὶ ἐκ τοῦ Πατρὸς λέγεται, καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ εἶναι
προσμαρτυρεῖται. Audi Athanasium contra Arian.:
Ἐἰ δὲ ὁ Υἱὸς, ἐπειδὴ ἐκ Θεοῦ ἐστίν, ἴδιος τῆς οὐσίας
αὐτοῦ ἐστίν, ἀνάγκη καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ Θεοῦ λεγό-

μενον, ἴδιον εἶναι κατ' οὐσίαν τοῦ Υἱοῦ, καὶ οὐ ξένον
τοῦ Θεοῦ. Audi Cyrillum Alexandr. in Joan.: Ἐπειδὴ
δὲ ὁμοούσιόν ἐστι τῷ Υἱῷ, καὶ πρόκειται θεοπροπεῖως
ἐξ αὐτοῦ, πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἐφ' ἅπασιν τελευτήσαν
ἔχον ἐνέργειάν τε καὶ δύναμιν, διὰ τοῦτο φησὶν·
Ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήφεται. Audi reliquos, praesertim
Eriphanium Hær. 62: Οὐκ ἀλλότριον Πατρός καὶ
Υἱοῦ· ἀλλ' ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας, ἐκ τῆς αὐτῆς θεό-
τητος, ἐκ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ
ἐνυπόστατον εἶναι Πνεῦμα ἅγιον.

Vers. 15, 16. *Væ ei qui bibere dat proximo suo* **156** *misturam turbidam, et inebriat, ut intueatur in spelæa ipsorum. Satiatitatem ignominie post gloriam bibe.* Rursus Babylonium calamitosum reddit, dum inquit: Bibere dabis supplicia et pœnas proximo, id est, omnibus hominibus ex eodem luto conditis, vel contribulibus et cognatis tuis: misturam seu perverisionem turbidam, hoc est turbidum potum, seu fontis inversionem passim sive conturbati; et inebriabas eos per punitioem, ut subindicarent tibi spelæa, id est, occulta loca, in quibus defossos servabant thesauros, ut inspiceres eos; eam ob rem et ipse jam bibe potum contumelia afficeris, sed ingenti plane. Ratio est in promptu, quod ex ingenti gloria, ad ignominiam lubricè casurus sis. Tradunt Hebræi, quod Nabuchodonosor abducens gentium duces in suam regiam, atque illic forte parato et permisto potu, eos, inebriatos ad saltandum compulerit. Qui dum moverentur, ac interdum caderent, occultaque corporis, ut verisimile est, nudabantur, miras inde delicias et voluptatem capiebat, et in risum solvebatur Nabuchodonosor. Corporis secreta, spelæa nominavit propheta. Alii interpretes, pro spelæis *Nudationem* reddiderunt: *Ut intueatur in nuditatem ipsorum.* Præterea diabolus hominibus, qui proximi ejus sunt, quantum attinet ad rationalem naturam, propinavit permistionem turbidam, conturbans mentem ipsorum, et pervertens atque commiscens notitiam, quam eis a natura Deus indidit, boni et honesti: inebriansque voluptatibus, ut corda ipsorum veluti speluncæ istius latronis facta, cum pro exploratore et observatore suo habeant, a tendentem sedulo et observantem, ne qua ratione bona cogitatio vel ratiocinatio ingrediatur. At postquam aqua cognitionis Dei super terram exuberavit, ac torrens deliciarum, nempe Christus, prædo iste abunde ignominiarum retulit, satisque contumelia detersus est: siquidem ex omnipotentia sua excidit, ut nullus usquam idololatrici cultus remaneat, nec amplius (51) iste luto, seu nomen malis seriat, perinde atque Isaias ait: *Ablegabit Dominus ad honorem tuum ignominiam* 29. Hæresiarochæ hom. potionem miscens appropinquantibus sibi discipulis, turbidam nimirum inversionem, invertentes genuinum Scripturarum intellectum, ut in speluncas suas, sive synagogas, vel conventus intueantur. Jam et corda ipsorum spelæa dici queant, Evangelii Christi cognitionis lucem pentibus et reptilibus referta sint, hoc est pravis

Et tu, cor, concutere, atque movere. Cordi Babylonii hæc loquitur: Jam antea per te nulli consternati sunt; nunc igitur tu, qui nun-

A *Ὁ ὁ ποιῶν τὸν πλησίον αὐτοῦ ἀνατροπὴν θολερὰν, καὶ μεθύσκων, ὅπως ἐπιβλέσῃ ἐπὶ τὰ σπήλαια αὐτῶν. Πλησμονὴν ἀτιμίας ἐκ δόξης πείσ. Καὶ πάλιν τὸν Βαβυλωνίον κατακλῶν, Ἐπειθὴ φησὶν, ἐπιτίξας τὰς τιμωρίας τοῦς πλησίον, τούτους, πάντας ἀνθρώπους τοῦς ἐκ τοῦ αὐτοῦ πηλοῦ διηραστῆτους, ἢ καὶ τοῦς ὁμοφύλους καὶ συγγενέσους, ὁδόν τι πόμα θαλερὸν πηγῆς ἀνατροπῆν παθούσης, ἦτοι συνταραχθείσης, καὶ ἐμέθυσκες αὐτοῦς διὰ καλῶσεως, ὡς ἂν ὑποδείξῃσσι σοὶ τὰ σπήλαια, τούτέστι τοῦς κρυπτοῦς τόπους, ἐν οἷς τοῦς θησαυροῦς εἶχον κατορωρυγμένους, καὶ ἐπιβλέψῃς αὐτοῦς διὰ τοῦτο πείσ καὶ αὐτῶς τὸ πόμα τῆς ἀτιμίας εἰς πλησμονὴν. Οὐ γὰρ οὕτως ἐλαφρῶς ἀτιμασθήσῃ, ἀλλ' ὑπερβολικῶς· καὶ ἡ αἰτία, ὅτι ἐκ δόξης κολλῆς εἰς ἀτιμίαν καταλειθῆσαι μέλλεις. Ἔσσι δὲ καὶ παράδοσις Ἑβραϊκῆ, ὡς Ναβουχοδονόσορ τοῦς τῶν ἔθνῶν ἡγουμένους, εἰς τὴν αὐτοῦ ἀπάγων, καὶ τούτους συγκροτῶν δημοταεῖς, εἰσήγγε τούτους, καὶ μεθύσκων, ἐποιεῖ ὀργεῖσθαι. Σειομένοις δὲ καὶ πίπτουσι, καὶ ὡς εἰκὸς ἀπογυμνουμένοις τὰ κρυπτὰ μέλη τοῦ σώματος, ἐπινετρέψα κατακλῶν. Ταῦτα σπήλαια ὁ προφήτης ὠνόμασεν. Ἐκδειξάσσι δὲ καὶ οἱ ἄλλοι ἐρμηνευταὶ ἀπὸ τῶν σπηλαίων, *Τὴν γύμνωσιν*. Ὅπως, φησὶν, ἐπιβλέσῃ ἐπὶ τὴν γύμνωσιν αὐτῶν. Καὶ ὁ διάβολος ἔδ τοῦς ἀνθρώπους, οἱ πλησίον αὐτοῦ εἰσι, κατὰ τὸ καὶ αὐτοὶ λογικῆς εἶναι φύσεως, ἐπότιξεν ἀνατροπῆν θολερὰν, συνθολῶν τὸν νοῦν αὐτῶν, καὶ ἀνατρέψων καὶ συνταράσσων ἦν ἐκ φύσεως ὡς Θεὸς ἐπέθηκε γινῶσιν τοῦ καλοῦ, καὶ μεθύσκων ταῖς ἡδοναῖς, ὅπως σπήλαια αὐτοῦ ὡς ληματοῦ γενόμενα αἱ καρδίαι αὐτῶν, ἔχωσι ταῦτον ἔφορον αὐτῶν, ἐπιβλέποντα καὶ ἐπιτηροῦντα, μήτου λογισμὸς ἀγαθὸς εἰσέλθῃ. Ἄλλ' ἐπει τὸ ὄμα τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ ὁ Χριστὸς, ὁ χειμάρρους τῆς τρυφῆς ἐπέκλυσε τὴν γῆν, ἡτιμώθη ὁ ληστής οὕτως εἰς πλησμονὴν· πάσις γὰρ τῆς αὐτοῦ θυγέρως ἐξέπεσεν. Οὐκέτι εἰδωλολατρεία οὐδαμοῦ, οὐκέτι τὰ πάθη θεοποιεῖται, ὡς καὶ ἐν Ἠσαῖα λέγει· *Ἀποστελεῖ Κύριος εἰς τὴν σὴν τιμὴν ἀτιμίαν.* Καὶ οἱ αἰρεσιάρχαι δὲ ποτίζουσι τοῦς πλησιάζοντας αὐτοῦ καὶ μαθητευομένους· θολερὰν ἀνατροπῆν, ἀνατρέποντας τὸν ὕγιᾶ τῶν Γραφῶν νοῦν, ὡς ἂν ἐπὶ τὰ σπήλαια αὐτῶν, ἦτοι τὰς συναγωγὰς, ἐπιβλέπωσιν.*

D Ἄλλὰ καὶ αἱ καρδίαι αὐτῶν, σπήλαια ἔν ἡβθεῖεν, τὸν φωτισμὸν τῆς γνώσεως τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ μὴ δεχόμενα, τοῦ Ἠλίου τῆς δικαιοσύνης· ἀλλὰ καὶ ἐρπετῶν γέμοντα καὶ κνωδάλων, λογισμῶν ποτρῶν καὶ ἰσοδῶν.

non accipientia, qui Sol est justitiæ, ut quæ sci-

et venenatis cogitationibus.

Καὶ σὺ, καρδία, σαλευθήσῃ καὶ σείσθησι. Πρὸς τὴν Βαβυλωνίου καρδίαν φησὶν, ὅτι Πολλοὶ ὑπὸ σεῦ ἐσαλεύθησαν πρὶν. Νῦν οὖν καὶ σὺ ἡ μηδέποτε ἐλπί-

29 Isa. vi, 7.

Variæ lectiones et notæ.

(51) *Nec amplius affectus, velint numina colantur.* Sic Græca habent.

σατα σαλευθῆναι, καὶ μεταπερτεῖν ἀπὸ τῆς εὐθυμερίας, ἀλλ' ἀκράδαντο· εἰς αἰεὶ στήσασθαι. [f. στήσασθαι], καὶ διὰ τοῦτο σκληρονομήνη, σαλευθῆτι, τούτεστι σύνεζ, ὅτι μετέπεσε· *σὺν τῇ εὐθυμερίᾳ καὶ εὐθυμῶσιν λαβοῦσα τῶν εἰς σὲ γενομένων, ἀπὸ τῆς ἐν τῇ ἀλαζονείᾳ στάσεως σαλευθῆτι καὶ σεισθῆτι, τῆρόνον τινὰ παθοῦσα, καὶ λύπην ἀναλαβοῦσα καὶ μετανοίας ἀρχήν.* Ὅτι δὲ πολλοὶ ἐν εὐθυμῶσιν ὄντες, ὀφονται· μηδέποτε σαλευθῆναι, μαρτυρεῖ Δαβὶδ λέγων· *Ἐγὼ δὲ εἶπα ἐν τῇ εὐθυμίᾳ μου· Οὐ μὴ σαλευθῶ εἰς τὸν αἰῶνα· μὴ ἐνοήσας, ὅτι σὺ τὴν εὐπρέπειάν μου καὶ περιφάνειαν ἐνεδυνάμωσας, καὶ σταθερὰν τέως εἶναι πεποίησας. Οὐχ ὅτι ἐγὼ ἤμην ἀξιος, ἀλλ' ὅτι σὺ ἠθέλησας. Κύριε γάρ, φησὶν, ἐν τῷ θαλήματι σου παρῆσχου τῷ κἀλλεῖ μου δύναμιν.* Ἀπέστρεψας δὲ τὸ πρόσωπόν σου, καὶ ἐρηγήθην τεταραγμένος. Τοῦτον οὖν τὸν παραγμὸν παθεῖν παραινεῖ τῷ Βαβυλωνίῳ· Καὶ μακάριος ὅς ἐν τῷ μαστίγγῳσθαι ὑπὸ Θεοῦ, ταράττεται καὶ σαλεύεται ἀπὸ κακίας, καὶ οὐ λέγει, ὅτι Ἀνδρούμαι.

hortatur Babylonium, ut turbationem istam perferat, concutitur a malitia : nec dicit, Fortis ego sum, ista non curo.

Ἐκύλωσεν ἐπὶ σὲ ποτήριον δεξιᾶς Κυρίου. Διὰ τοῦτο, φησὶ, παραινῶ σεισθῆναι καὶ σαλευθῆναι, διότι ἦλθεν ἐπὶ σὲ ἡ δικαία τοῦ Θεοῦ τιμωρία. Ταύτην γὰρ ποτήριον θείας δεξιᾶς ὀνομάζει· καὶ πολλαχοῦ δὲ ἀλλαχοῦ ἡ τιμωρία ποτήριον λέγεται. Ὁ δὲ πῶν καὶ μεθυσθεὶς, σαλεύεται. Τί δὲ ἐστὶ τὸ, *Ἐκύλωσεν*; Περιελάθεν, ὥστε μὴ δύνασθαι σε διαφυγεῖν ταύτην. Ἡ, ὅτι ὡσπερ ἐν συμποσίῳ τὸ ποτήριον περιέρχεται κύκλῳ τοὺς συμπίτας, οὕτω καὶ ἐκ Θεοῦ τιμωρία, πρότερον μὲν τὰς ἄλλας βασιλείας περιῆλθε, διὰ σοῦ τιμωρησαμένη ταύτας· καὶ μεθύσασα συμφορῶν· κύκλῳ δὲ διερχομένη, νῦν ἐρῆσεν ἐπὶ σε· ὥστε ὀφελεῖς τοῦτο πιεῖν. Ἢ δεξιὰ γὰρ Κυρίου προσφέρει σοὶ τοῦτο, καὶ ἀδυνατὸν ἐστὶν ἐκφυγεῖν. Τὴν γὰρ χεῖρα αὐτοῦ τὴν ὑψηλὴν, τίς ἀποτρέψει;

Καὶ συνήχθη ἀτιμία ἐπὶ τὴν δόξαν σου. ὡσπερ ὅταν εὐήμερι, πάντοθεν συνήρχετό σοι ἡ δόξα, καὶ ἀπὸ τοῦ πλοῦτου, καὶ ἀπὸ ἀνδρίας καὶ συνέσεως, καὶ πλῆθους ὑπηκόων καὶ τῶν τοιούτων· οὕτω νῦν ἡ ἀτιμία συναχθήσεται σοι, ἀπὸ δειλίας, ἀπὸ ἀσυνεσίας, ἀπὸ τοῦ μηδένα ἔχειν ὑπήκοον, καὶ ἀπὸ τῶν πάντων τῶν τοιούτων· ὁ γὰρ ἐνδοξός, ἀπὸ τῶν δοξάζεται, ἐξ ἐκλεινῶν ἀτιμοῦται, ἐκπεσῶν αὐτῶν. Ἐπεὶ δὲ ὁ Κύριος ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας ἐποίησεν ἐνδιατριψίας τῷ ἄδῃ, πρὸς ταύτην τὴν καρδίαν φησὶν, ὅτι *σεισθῆτι καὶ σαλευθῆτι· τὰχα μὲν καὶ ἀπὸ τοῦ σεισμοῦ τοῦ γενομένου ἐν τῷ ἐκπνεῦσαι αὐτὸν, ὅτε καὶ τὰ μνημεῖα ἀνεψήθη· τὰχα δὲ καὶ ὡς πάσης τῆς ἀρχῆς τοῦ ἄδου σαλευο-*

⁶⁰ Psal. xxix, 7. ⁶¹ Ibid. 5, 8.

Variorum lectiones et motus.

(32) *Ei beatus ille, qui dum a Deo flagellatur, deturbatur detruiturque a malitia, neque dicit, se vitium fortem esse.*

quam sperasti ut aliquo **157** tempore tentareres, utve a felicitate tanta excideres, quam perpetuo inviolabilem arbitrare, ac propterea induratus eras : nunc inquam, corde concutiare, hoc est, intellige quod felicitas tibi tua exciderit, ac sensum aliquem accipiens eorum quæ adversum te evenierit, ab arrogantia statu concutere, ac trepida tremore quodam, et maerorem assumens, et animi in meliorem statum permutationem. Quod vero minime pauci in felicitate rerumque copia constituti, nullo unquam tempore sese quassandos et commovendos existimant, David testimonium proferit, inquit : *Ego autem dixi in exuberantia mea : Handquaquam concutiar ullo unquam tempore*⁶⁰. Nec reputavi mecum, quod tu decorem meum et splendorem confortasses, ac stabilem hactenus esse feceris. Non quod ego dignus forem, sed quia tu volueris : *Domine enim, inquit, juxta voluntatem tuam, prae buisti splendori meo vires. Avertisti autem faciem tuam, et factus sum conturbatus*⁶¹. Proinde ac felicem illum (32), qui dum a Deo flagellatur, et

Gyrum duxit super te, poculum dextræ Domini. Eapropter, inquit, moneo te ut commovearis ac trepides, quod justa Dei vindicta super te venerit. hanc enim calicem divinæ dextræ nominat. Sæpe autem alias multis in locis pœnæ calix dicitur, aut poculum. Jam qui biberit et perfusus temeto fuerit, concutitur. Quid vero est, *Gyrum duxit* ? Hoc est, Circumtulit, vel circumlatum est a dextra, ut effugere illud non possis. Vel quod aque atque cyathus in symposio ad omnes compotiores per circuitum transit, sic divina sese ultio gerat. Antea namque alia regna pertransiit, puniens illa et inebrians dextra illa calamitatibus : circolo autem perfecto, ad te usque etiam tandem pervenit, ut te jam ebibere oporteat hoc poculum, quod dextra tibi Domini propinat ; nec fieri potest, ut hic præterfugas. Manum enim ejus excelsam quis aversabitur ?

Ei collecta est ignominia ad gloriam tuam. Quemadmodum quando felix eras, undequaque gloria tibi cumulabatur et a divitiis, et a fortitudine et intellectu, et multitudine subditorum, ac id genus consimilibus : sic nunc ignominia colligetur tibi a paupertate, a metu, ab ignorantia, a defectione subditorum, ac talibus omnino simpliciter. A quibus enim celebris, magni æstimatus est, ab iis nunc deonestatur, ab illis destitutus. Quia vero Dominus in corde terræ triduum apud inferos demoratus est, ad hoc ipsum cor ait : *Concutere et commorere* : primum quidem terræ motu facto, dum exhalaret animam, quando et monumenta sunt aperta : deinde quod veluti totus inferni principa-

lit sit concussus, ac æreæ contritæ portæ: advenit enim captivis prædicare dimissionem. Affert igitur: Quoniam **158** circumdedit te poculum mortis, quod bibit dextra Domini, ipse videlicet Christus Jesus. Quare quos, dum tibi integræ vires starent, devorasti, rursum expuisti: et factus juxta inglorius, per gloriam Christi, qua humanam naturam retinuit conservavitque. Destructus est namque extremus hostis, gloria mali, et jactatio malitiæ, juxta illud: *Quid gloriaris in malitia* ⁴²? Quando vero indignetulerit, malitiæ et vitio se obnoxium, collegeritque sese, tum ignominiam putat priorem gloriam.

VEAS 17. *Nam impietas Libani cooperiet te.* Libanus mons Phœnicia silvovos et odoros, pretiosis arboribus exuberans. Assimilat igitur Scriptura monti huic urbem Hierosolyma, ceu maximam et eam quæ cunctis anteferatur, ac multa bona fragrantia, propter sanctos homines, refertam: perinde ac David ait: *Cedri Libani quas plantasti, illic passeruli nidulabuntur* ⁴³. Quilibet enim sanctorum cedro similis est, eo quod in altum tollatur, eosque suscipiat, qui ab eo institui volunt, eisque fiat protectio. Quia ergo Jerusalem incendit una cum divino templo Babylonius, impietas, inquit, in Libano, quæ est Jerusalem, commissa conteget te.

Et calamitas bestiarum perterrefaciet te. Bestias, Cyri copias et exercitus vocat, ferinum in morem sese gerentes, ac bestiarum instar sævientes. Proinde afflictio calamitasque quam Cyrus adducet tibi, trepidationem tibi injiciet: hoc est, humilem, timidum et inaudacem reddet. Olim etiam revera, multa erat in Libano impietas, idola propter, quorum illic vigebat cultus. Altiora enim montium juga scandebant dæmonibus addicti, ut illic facilius dæmonibus conversarentur. Ejus cultus causa diabolus cooperlus est abisso, adeoque inferno traditus, ac quæ sub ipso sunt bestia et venenata, hoc est, mali spiritus, afflicti sunt et flagellati, videlicet Christi nomine.

Propter sanguinem hominum, et impietatem terræ et civitatis, omniumque in ipsa commorantium. Rursum jure ultionem a Domino imminere oculis subjecit, quodque haud citra rationem, aut injuste hæc patiat, verum propter sanguines, inquit, et impietates quas faciebat, omnem terram et civitatem civibus et incolis exuens. Hæc etiam Domini interemptoribus conveniunt, (54) sanctorumque hominum, qui ignominia affecti sunt, et calicem iræ Dei biberunt, et ad ærumnam a bestiis, Romanis nimirum militibus copiis, redacti sunt, propter sanguinem prophetarum, tum Domini, ejusque discipulorum. Siquidem isti interemptores impii fuerunt in Libanum, bene fragrantem nimirum Ecclesiam, quæ terra Dei est et civitas.

⁴² Psal. LI, 3. ⁴³ Psal. CIII, 16.

Variæ lectiones et notæ.

(53) Ποιήσει, *faciet*, Cod. Ven. Sic et paulo inferius.

Α μνήης, καὶ τῶν χαλκῶν πυλῶν συντριβομένων· παρεγένετο γὰρ κηρύξαι αἰχμαλώτοις ἀφίεσιν. Ἐπάγει οὖν, ὅτι Ἐκύκλωσέ σε τὸ ποτήριον τοῦ θανάτου, ἔπιενεν ἡ δεξιὰ τοῦ Κυρίου, ὁ Χριστός· καὶ διὰ τοῦτο, καὶ οὗ; κατέπιες ἰσχύσας, ἐξήμεσας. Καὶ κατὰ δόξαν ἐν Χριστῷ ἐπὶ τῷ κρατῆσαι τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, νῦν ἀτιμος γέγονας. Κατηργήθη γὰρ Ἰσραὴς ἐχθρὸς, δόξα τοῦ κακοῦ καὶ καύχημα ἡ κακία· κατὰ τὴν, *Τὶ ἐγκραυχῶ ἐν κακίᾳ*; Ὅταν δὲ προσοχθίσῃ τῇ κακίᾳ, καὶ συγάζῃ ἑαυτὸν, τότε ἀτιμίαν ἡγείται τὴν προτέραν δόξαν.

Διότι ἀσέβεια τοῦ Λιβάνου καλύψει σε. Ὁ Λιβανὸς ὄρος μὲν ἦν τῆς Φοινίκης εὐξυλὸν τε καὶ εὐώδες· παρεικάζει δὲ ἡ Γραφή τούτῳ τὴν Ἱερουσαλήμ, ὡς μεγίστην καὶ ὑπερηρμένην, καὶ πολλῆς εὐωδίας τῆς ἐκ τῶν ἁγίων ἀνδρῶν γέμουσαν, ὡς καὶ Δαβὶδ φησιν· *Αἱ κέδροι τοῦ Λιβάνου ἄς ἐρύττευσας· ἐκεῖ στρουθία ἐννοσσεύουσιν*. Ἐκκιστος γὰρ τῶν ἁγίων, κέδρω ἔοικε, διὰ τὸ ὑψοῦ ἔρῃθαι· ὑποδέχεται δὲ τοὺς ὑπ' αὐτῷ μαθητεύσθαι βουλομένους, καὶ σκέπη αὐτοῖς γίνεται. Ἐπειδὴ οὖν τὴν Ἱερουσαλήμ ἐνέπηρσε σὺν τῷ θεῷ νῶ ὁ Βαβυλωνίος, ἡ ἀσέβεια, φησιν, ἢ ἐπὶ τῷ Λιβάνῳ, τῇ Ἱερουσαλήμ, φημί, γινομένη, καλύψει σε.

Καὶ ταλαιπωρία θηρίων ποιήσει (53) σε. Θηρία τοὺς περὶ Κῦρον φησιν, ὡς πολλὸ τὸ ἄγριον ἔχοντες. Ἡ οὖν ταλαιπωρία, ἣν οὗτοι ἐπάξουσι σοι, ποιήσει σε· τουτέστι, ταπεινὸν καὶ δεῖλδν, καὶ ἀθαρσὴ ποιήσει. Ἄλλὰ καὶ ἀσέβεια πολλὴ ἦν ἐν τῷ Λιβάνῳ πάλαι, διὰ τὴν ἐκεῖ εἰδωλολατρείαν· τοῖς γὰρ ὑψηλότεροις τῶν ὀρῶν ἐπεφοίτων οἱ δαιμονοφῆρητοι, ὡς ἐκίεσε βῆρον τοῖς δαίμοσι συνεσόμενοι, δι' ἣν ὁ διάβολος κεκάλυπται τῇ ἀδύσσω παραδοθεὶς, καὶ τὰ ὑπ' αὐτῷ τῶν δαιμόνων θηρία ἐταλαιπώρησαν, μαστιζόμενα τῷ Χριστοῦ ὀνόματι.

Δι' αἵματα ἀνθρώπων, καὶ ἀσεβείας γῆς καὶ πόλεως, καὶ πάντων τῶν κατοικούντων ἐν αὐτῇ. Πάλιν τὸ δίκαιον τῆς τιμωρίας δείκνυσσι, καὶ ὡς οὐκ ἀλόγως ἢ ἀδίκως ταῦτα πάσχει, ἀλλὰ διὰ τὰ αἵματα καὶ τὰς ἀσεβείας, ἃς ἐποίησε, πᾶσαν γῆν καὶ πόλιν οἰκητόρων ἐξερημῶν. Ἄλλὰ καὶ τοῖς Θεοκτόνοις ἀρμόσει ταῦτα, οἱ ἠτιμώθησαν, καὶ τὸ ποτήριον τῆς τοῦ Κυρίου ὀργῆς ἔπιον, καὶ εἰς ταλαιπωρίαν ὑπὸ θηρίων, τῶν Ῥωμαϊκῶν δηλαδὴ στρατευμάτων, κατηνέθησαν, διὰ τὰ αἵματα τῶν προφητῶν, καὶ τοῦ Κυρίου μαθητῶν. Ἠσέθησαν γὰρ καὶ αὐτοὶ εἰς τὸν Λιβανόν, τὴν εὐώδη Ἐκκλησίαν, ἥτις ἐστὶ καὶ γῆ τοῦ Θεοῦ καὶ πόλις.

(54) Verba Latinis his *sanctorumque hominum* respondentia, desunt in utroque Cod. Ven. et Bar.

Τὴ ὤφρα λέει γλυπτὸν, ὅτι ἐγλύψαν αὐτό; Ἐπλασαν αὐτὸ χώνευμα φαντασίαν ψευδοῦ, ὅτι πέποιθεν ὁ πλάσας ἐπὶ τὸ πλάσμα αὐτοῦ, τοῦ ποιῆσαι εἰδῶλα κωφά. Οἱ Βαβυλώνιοι, τοῦ Κύρου ἐπιστρατεύσαντο; αὐτοῖς, ἐπὶ τὰ εἰδῶλα καὶ τὰς γοητείας ἐτρόπησαν. Διὸ διαγελᾷ ὁ προφήτης τὴν ἀνοησίαν αὐτῶν, οἱ τοῦ μὲν ἀληθινοῦ Θεοῦ τὸν ναὸν ἐνέπρησαν· ἐθάβρουν δὲ τοῖς εἰδώλοις, τοῖς μὴ δυναμένοις αὐτοὺς ἐκ τῶν ἐχθρῶν ῥύσασθαι, τοῖς δὲ εἰδώλοις ὅσα ἐκ μεταλλικῆς ὕλης κατεσκευάσαστο, τὰ μὲν ἦσαν γλυπτὰ, τὰ δὲ, πλαστὰ καὶ ἐλατὰ· χωνεύματα μέντοι πάντα· εἰ καὶ τινα ἰδιότηταν εἶχον τὰ γλυπτὰ. Ταῦτα μὲν γὰρ αὐτοπλήρη ἦσαν καὶ ναστὰ, μὴ ἔχοντα ὄλως ἔσωθεν κενώματα· τὰ δὲ πλαστὰ, ζυμβλητὰ, καὶ ἀλλοτρίας ὕλης ἔσωθεν γέμοντα, πίσεως, ἢ κηροῦ, ἢ πηλοῦ. Ἐγίνετο δὲ καὶ λίθινα γλυπτὰ, καὶ ξύλινα γλυπτὰ τε καὶ συμβλητὰ. Ἔστι δ' ἂ καὶ ζωγράφων χεῖρες διὰ χρωμάτων ἐπιμόρφουν. Μνημονεύσας οὖν ἰδικώτερον τῶν γλυπτῶν καὶ πλαστῶν, εἶτα ἐπήγαγε καθολικώτερον· Τοῦ ποιῆσαι τὰ εἰδῶλα κωφά. Διὰ γὰρ τῆς τοῦ ποιῆσαι λέξεως, πάντα συμπεριέλαβε τὰ ὀπωσθήποτε καὶ ἐξ οἰασθησοῦν ὕλης γινόμενα. Τάχα δὲ καὶ τὸ, ἐπλασε, καὶ τὸ, πλάσμα, τοῦτο σημαίνει ὡσπερ ὅταν λέγωμεν· Ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὴν γῆν· καὶ πάλιν, Τὴν γῆράν αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἐπλασαν. Ὁ δὲ νοῦς τοιοῦτος· Πέποιθεν ὁ πλάσας ἐπὶ τὸ πλάσμα, καὶ διὰ τοῦτο ποιοῦσι τὰ εἰδῶλα ὡσπ πλείω ποιήσουσι, τοσοῦτον πλείονος ὠφελείας ἐπιτυχεῖν ὀφίμενοι. Εἰπὼν δὲ, φαντασίαν, προσέθηκε τὸ, ψευδοῦ, διότι ἔστι καὶ φαντασία ἀληθῆς· ἦτοι ὅταν τις τὰ φανέντα αὐτῷ ἀναποληθῇ αὐτῷ καθ' ἐκείτὸν τοιαῦτα, οἷα καὶ ἐφάνησαν. Ἡ καὶ φαντασίαν οἶδεν ἢ Γραφὴ τὴν λαμπρότητα. Ἐπεὶ οὖν πολλὰ λαμπρότητές εἰσιν ὕφεστώσαι, ἅτε καὶ πραγμάτων οὕσαι τοιοῦτων· ἢ δὲ τῶν εἰδώλων λαμπρότης ἀνυπόστατός ἐστιν ἀνυποστάτων, διὰ τοῦτο φαντασίαν εἶργε ψευδοῦ.

Ὅσα δὲ λέγων τῷ ξύλῳ Ἐκνήσθη, ἐγέρθητι· καὶ τῷ λίθῳ· Ὑψώθητι, καὶ αὐτὸ ἐστὶ φαντασία. Ἐρηγεῖ τοὺς ἐν ταῖς περιχούσαις συμφοραῖς μὴ ἐπὶ τὸν σῶσαι δυνάμενον καταφεύγοντας, ἀλλ' ἐπὶ τὰ ξύλινα καὶ λίθινα εἰδῶλα τρέχοντας, καὶ δεομένους, ἵνα ὡσπερ ὑπνώτιοντες, διεγερθῶσι καὶ ὑψωθῶσι κατὰ τῶν ἐχθρῶν, τὴν οἰκείαν ἰδύναμιν ὑψηλὴν καὶ ἀήτητην δεικνύοντα. Ὅρα δὲ, πῶς οὐκ εἶπε, ξύλινον εἶδῶλον, ἢ λίθινον, ἀλλὰ, ξύλον, ἢ λίθον, πρὸς ἐντροπήν πλείω. Εἰ γὰρ καὶ εἶδος ἔχει, φρεῖν, ἀνθρώπου, ἀλλ' ὅμως ξύλον μένει καὶ λίθος· τὸ δὲ εἶδος, ὃ περιφέρει, φαντασία ἐστὶ ψευδῆς πάντως, ὡσπερ προσέπεν· οὐκ ἔδει γὰρ διετολογεῖν.

Τοῦτο δὲ ἐστὶν ἔλασμα χρυσοῦ ἢ ἀργυρίου. Ἀδανόητον φαίνεται τὸ ῥητόν. Λίθον γὰρ εἰπὼν καὶ ξύλον, ἐπήγαγε· Τοῦτο δὲ ἐστὶν ἔλασμα χρυσοῦ

Variae lectiones et notæ.

(55) Fiebant autem et lapidea sculpit a, et lignea et sculptilia et compacta.

PATROL. GR. CXXVI.

Vers. 8. Quid prodest sculptile ei qui sculpsit ipsum? Finxerunt sibi conflatum quippiam, 159 mirum apparentiam vanam. Confidit in fictili suo, qui finxit illud dum facit idola muta. Babyloni.ii. Cyro adversum illos belligerante, ad idola et præstigia et incantationes conversi sunt: eam ob rem deridet eorum propheta dementiam, quandoquidem veri Dei templum flammis tradiderant. Confidebant autem idolis quæ ipsos ab hoste vindicare non poterant. Idolorum autem quæ ex metallica materie parata erant, quædam sculpta fuere, quædam fusa et ducta, omnia tamen per conflationem ignis. Etsi sculptilia peculiarem quamdam formam haberent, cuncta tamen in sese plena et solida exstiterunt, nihil in sese vacui admittentia. Fictilia vero sunt commissa et connexa, intrinsecus alia materie referta, ut picæ, vel cera, vel luto. (55) Fiebant et sculptilia lignea et lapidea et consuta. Sunt et quæ pictorum manus coloribus informabant. Cum igitur speciatim sculptilium et ductilium mentionem fecisset, generalitatem juxta intulit, ut faciat idola muta. Per dictionem enim, facere, omnia comprehendit, quomodocumque et ex qualicumque materie facta. Fortasse autem finxit et fictile hoc significat, veluti si dicamus: Fecit Deus terram. Et rursum: Aridam manus ejus finxerunt. Est autem sententia hujusmodi: Fiduciam collocat qui finxit in fictile suum, ac propterea imagines faciunt; quo plures fecerint, hoc se majorem commoditatem assecuturos sperantes. Dicens phantasiam, hoc est, imaginem quæ apparet, apposuit, vanam, eo quod et vera sit apparitio, sive quando quæ visa sunt alicui, denuo prodeant et orientur apud ipsum, qualia fuerint antea; vel quod Scriptura apparitionem splendorem appellet etiam. Cum igitur multi splendores subsistant, ut qui sint rerum existentium, ipse idolorum splendor non subsistit, ut qui sit rerum non existentium, propterea imaginem seu apparitionem mendacem dixit.

Vers. 10. Væ qui dicit ligno: Evigila et excitare; et lapidi: Exaltare, cum sit apparitio tantum. Luget eos propheta, qui in extremis calamitatibus non ad eum qui servare queat, confugiunt, sed ad lignas et lapideas imagines currant precenturque ut veluti sopitæ expergeant, et exsurgant adversum hostes, vires suas eximias et invictas demonstrantes. Observa hic, ut non dixerit ligneum vel lapideum idolum, verum simpliciter lignum et lapidem, ad majorem contumeliam. Quanquam enim speciem gerat hominis, attamen lignum manet et lapis: species autem seu figura quam præ se fert, nova est apparitio, ut paulo ante commemoravit. Nec enim opus erat repetere.

Hoc autem est ductile auri vel argenti. Obscurum videtur hoc. Cum enim dixisset lapidem et lignum, subintulit: Hoc vero est ductile ex auro et argento.

Proinde **160** lapis et lignum ductile est auri et argenti? Handquaquam. Sed enim hunc ad modum intellige. Aliæ quidem imagines sunt lignæ et lapideæ, hoc vero est ductile: pro, aliud vero est ductile, seu idolum ductum ex auro et argento vel fusum.

Et omnis spiritus non est in ipso. Pro, nullus spiritus est in ipso, neque naturalis, neque sensibilis, neque rationalis.

VERS. 20. *Dominus autem in templo sancto suo: metuat sibi a facie ejus universa terra.* Imagines, inquit, mutæ sunt et imbecilles, neminem juvare possunt: Dominus autem voluti templum quoddam habet ipsum cælum, et in illo commoratur, ceu sanctus in sancto (36). Demoratur etiam in templo Jerusalem urbis, quod, qui in idola sua spem locat, incendit, pro quo maleficiò pœnam luet. Quod si in cœlis habitat, omnis terra vereatur faciem ejus, hoc est, præsentiam ejus et considerationem nostrorum operum: et nemo sit contemptor Dei, neque arroganter agat, ad ea quæ Babylonio contigerunt desigens oculos. Templum Domini etiam corpus est, quod e sancta Virgine sibi ipsi compaginavit, quod etiamnum templum immoratur. Omnes igitur terrena spirantes, metuant sibi a facie ipsius, secundi opinor adventus, quando terribilius quam antehac, veniet visitare opera nostra, non in rectum transferre, non emendare.

CAPUT III.

VERS. 1. *Domine, audiri auditum tuum, et conterritus sum: intellexi opera tua, et obstupui.* Transformans et figuris illustrans admirandus vates sermonis sui characterem, nempe interrogatione et responsione, ac quærens cur non puniat Deus contemptores: ubi ergo didicisti quod pœna non sit perpetuo defutura, neque semper differenda, enimvero Judæos quidem per Babylonios, Babylonios vero castigandos esse per Persas: ad laudem cum cantico sermonem transfert, precans simul et celebrans et admirans Dei justitiam, et inenarrabiles Dei ordinationes. Orationis autem et precationis habitu interrim futura etiam vaticinatur. Alt ergo: Audiens ego quæ dixisti de transgressoribus in Jerusalem, quod Babylonio tyranno tradentur, ac de illo ipso impio quod Persis dedetur, perterrefactus sum, quod adeo peccatores ad interitum funditus tradas. Nihil eorum quæ abs te fiunt, Domine, citra rationem sit. Obstupesco considerans judicii tui justitiam. Poterunt etiam hæc de Christi mysterio dici. Postquam enim meminit Babyloniorum abolitionis, quam Cyrus efficiens, Israelitas liberavit, deinceps ad generaliore et secretiore, quam Dominus noster Jesus Christus nobis peperit libertatem et liberationem recurrit, liberans nos a Satanæ potestate. Tum ita vates ad Patrem **161** verba facit: Audiavi, Pater, Domine mi, te revelantem

Α και ἀργυροῦ. Ἄρα οὐκ τὸ ξύλον καὶ ὁ λίθος ἑλασμα ἔστι χρυσοῦ καὶ ἀργυροῦ; Οὐχί, ἀλλ' οὕτω νόησον· τὰ μὲν, εἰσὶ ξύλινα καὶ λίθοι· τοῦτο δὲ ἐστὶν ἑλασμα, ἀντὶ τοῦ, ἄλλα δὲ ἐστὶν ἑλασμα χρυσοῦ ἢ ἀργυροῦν.

Καὶ πνεῦμα οὐκ ἔστιν ἐν αὐτῷ. Ἀντὶ τοῦ, οὐδὲν πνεῦμά ἐστι ἐν αὐτῷ, οὔτε τὸ φυσικόν, οὔτε τὸ αἰσθητικόν, οὔτε τὸ λογικόν.

Ὁ δὲ Κύριος ἐν ναῷ ἁγίῳ αὐτοῦ ἐβλαβίσθη ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ πᾶσα ἡ γῆ. Τὰ μὲν εἰδῶλα, φησὶ, κωφὰ καὶ ἀσθενῆ, καὶ μηδένα ἐφέλησαι δυνάμενα· ὁ δὲ Κύριος ἔχει οἶόν τινα ναὸν τὸν οὐρανόν, καὶ ἐν ἐκείνῳ κατοικεῖ, ὡς ἅγιον ἄγιος. Κατοικεῖ δὲ τὸν ἐν Ἱερουσαλήμ ναόν, ὃν ὁ τοῖς εἰδῶλοις πεποιθὼς ἐνέπρησεν, ὑπὲρ οὗ καὶ δικας δώσει. Εἰ δὲ ἐν οὐρανοῖς κατοικεῖ, πᾶσα ἡ γῆ εὐλαβείσθω τὸ πρόσωπον αὐτοῦ, τουτέστι τὴν ἐκστασίαν αὐτοῦ καὶ ἐπίσκαψιν τῶν ἡμετέρων ἔργων, καὶ μηδεὶς καταφρονεῖτω, μηδὲ ἀλαζονεύεσθω, πρὸς τὰ τῷ Βαβυλωνίῳ συμβεβηκότα ἀφορῶν. Ναὸς Κυρίου καὶ τὸ σῶμα, ὃ ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου ἐαυτῷ συνέπηξε, ὃν ναὸν καὶ νῦν κατοικεῖ. Πάντες οὖν οἱ τὰ τῆς γῆς φρονούντες, εὐλαβείσθωσαν ἀπὸ τοῦ προσώπου αὐτοῦ, τῆς δευτέρας, φημί, παρουσίας, ὅτε ἤξει ἐπισκέψασθαι τὰ ἡμέτερα φοβερώτερον, οὐχὶ διορθώσασθαι.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Κύριε, εἰσακήκοα τὴν ἀκοήν σου, καὶ ἐφοβήθην· κατενόησα τὰ ἔργα σου, καὶ ἐξέστην. Διαμορφώσας καὶ σχηματίσας ὁ θαυμασιος προφήτης τῷ λόγῳ τὸν χαρακτήρα εἰς ἐρώτησιν καὶ ἀπόκρισιν, καὶ ζητήσας, τίνας ἔνεκεν οὐ κολάζει Θεὸς τοὺς καταφρονητάς, καὶ μαθὼν, ὅτι οὐκ εἰς τέλος τοῦτο ἔσται, ἀλλὰ τοὺς μὲν Ἰουδαίους διὰ Βαβυλωνίων, τοὺς δὲ Βαβυλωνίους διὰ Περσῶν τιμωρήσεται· εἰς ὑμνοῦδιαν μεταβάλλει τὸν λόγον, εὐχόμενός τε ἄμα, καὶ ὑμῶν καὶ ἐκπλητέμενος τοῦ Θεοῦ τὸ δίκαιον, καὶ τὰς ἀπορρήτους αὐτοῦ οἰκονομίας. Ἐν σχήματι (37) προσηχῆς καὶ εὐχῆς προθεσπίζει τὰ ἐσόμενα. Φησὶ οὖν, ὅτι Ἀκούσας, ἃ εἶπας, περὶ τῶν ἐν Ἱερουσαλήμ παρανομούντων, ὅτι τῷ Βαβυλωνίῳ παραδθήσονται, καὶ περὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ ἀσεβοῦς, ὅτι τοῖς Πέρσαις ἐκδοθήσεται, ἐφοβήθην ὅπως πανωλεθρίᾳ τοὺς ἀμαρτάνοντας παραδίδως. Οὐδὲν τῶν ὑπὲρ σοῦ γινομένων ἀλόγως γίνεται· ἐκπλητομαὶ τοῦ [· τῆς] ψήφου τὸ δίκαιον. Λέγοι δ' ἂν καὶ περὶ τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου ταῦτα· ἐπεὶ γὰρ ἐμνήσθη τῆς Βαβυλωνίων καθαίρεσως, ἣν ὁ Κύριος ἐργασάμενος ἡλευθέρωσε τοὺς Ἰσραηλίτας, ἀνατρέχει λοιπὸν καὶ ἐπὶ τὴν καθολικωτέραν καὶ μυστικωτέραν ἐλευθερίαν, ἣν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐποίησατο, ἐλευθερώσας ἡμᾶς τῆς τοῦ Σατανᾶ ἐξουσίας, καὶ φησὶ πρὸς τὸν Πατέρα μὲν, ὅτι Κύριε Πάτερ, ἤκουσά σου μυστικῶς ἀποκαλύψαντός

Variæ lectiones et notæ.

(36) *Ceu Sanctus sanctorum.*

(37) Προσηχῆματι. Cod. Ven.

μοι τὴν σάρκωσιν τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, καὶ ἔφοβήθην πῶς δέξεται ἡ γῆ τὸν μηδαμοῦ χωροῦμενον. Καὶ κατανοήσας δὲ λεπτότερον καὶ ἀκριθέστερον τὰ ἔργα σου, ἃ μέλλεις ποιεῖν, σῶμα διαπλάσας αὐτῷ ἐκ Παρθένου ἐν Πνεύματι ἁγίῳ, καὶ τὰ σημεῖα τ' ἄλλα, ἃ αὐτὸς ἐν τῷ σῶ ὀνόματι ποιήσει, ἐξέστην. Ἄλλα καὶ πρὸς τὸν Υἱὸν λέγοιτο ἕν, ὅτι Εἰσαχθῆκα τὴν περὶ σοῦ ἀκοήν. Ἐἶπε γὰρ ἀνωτέρω, ὅτι Ἀκούσομαι τί λαλήσει ἐν ἔμοι τὸ Πνεῦμα πάντως. καὶ κατενόησα τὰ ἔργα, δι' ὧν καταργάση τὴν σωτηρίαν ἐπὶ ἀνθρωπίνῃ φύσει, τὰ τε ἄλλα καὶ τὸν σταυρὸν, καὶ τὸν θάνατον, καὶ τὴν ἀνάστασιν, καὶ ἀνάληψιν, καὶ ἐξέστην, πῶς τὰνάτια συνελύσσονται, σῶμα τῷ ἀσωμάτῳ, θάνατος τῇ ζωῇ, θανάτῳ ἢ ἀνάστασις, πῶς σῶμα ἐν οὐρανοῖς. Ταῦτα γὰρ ὁντως ἐκπλήξεως γέμει.

Ἐν μέσῳ δύο (38) γνωσθήσῃ. Δύο ζῶαι, ἡ τε παρούσα καὶ ἡ μέλλουσα, ὧν μέσος ὁ δίκαιος Κριτῆς ἀναφαίνεται· τοὺς μὲν καὶ ἐνταῦθα κολάζων ἢ δοξάζων· τοὺς δὲ ταῖς ἐκείθεν ἀκράτοις τιμωρίας ἢ ἀναπαύσει ταμιεύων. Τινὲς δὲ οὐ ζῶας, ἀλλὰ ζῶα, ἐνταῦθα λέγεσθαι νοηοῦσιν τὰ Χερουβίμ τῆς δόξης, ἃ κατεσχίζον τὸ ἱλαστήριον· τὸ μὲν, ἐκ δεξιῶν· τὸ δὲ, ἐξ εὐωνύμων· ὧν ἐκ μέσου φωνὴ ἐξιοῦσα θεία, ἐδήλου τῷ ἀρχιερεῖ τὴν τοῦ Θεοῦ βουλήν, ὅτι εἰσῆι εἰς τὸ ἅδυτον. Ἐπειδὴ γοῦν καὶ ὁ Κύριος Ἰησοῦς, σάρκα φορέσας, γέγονεν ἱλαστήριον ἡμῶν, ὡς ὁ Ἀπόστολος μαρτυρεῖ, ἅτε τὴν ψυχὴν θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἀποκατάλλεξας ἡμᾶς τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ· μένει δὲ θεὸς ὁμοῦ καὶ ὑπὸ τῶν Χερουβίμ δορυφορούμενος, φησὶν, ὅτι Γνωσθήσῃ, ὧ Δέσποτα, ὡς ἄρα ἱλαστήριον ἡμῶν ἔση ἀληθῶς. Σε γὰρ προστύπου τὸ ἐν μέσῳ τῶν δύο Χερουβίμ ἐστῶς νομικῶν ἱλαστήριον. Ἄλλοι δὲ δύο ζῶα τοὺς Βαβυλωνίους καὶ τοὺς Ἰουδαίους ἐνόησαν, ὧν ἐν μέσῳ ἐγνωσθῆ δικαιοσύνας ποιῶν. Καὶ ἄλλας δὲ ἐπιβουλάς· οἶδαμεν, ὧν ἀφεξόμεθα διὰ τὸν χρόνον.

Ἐν τῷ ἐγγίσει τὰ ἔτη ἐπιγνωσθήσῃ, ἐν τῷ παρῆναι τῶν καιρῶν ἀναδειχθήσῃ. Καὶ ἀναδειχθήσῃ πᾶσιν (39), ὅτι δίκαιος εἶ καὶ ἀληθής. Ἄλλα καὶ περὶ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ φησὶν, ὅτι Ἐγγίσει τὰ ἔτη τῆς συντελείας, καὶ ὁ πρωρισμένος ἐπὶ σαρκώσει σου καιρὸς πάρεστιν. Οὗτος δὲ ἦν, ὅτε ἡ κακία ἐκορυφώθη, καὶ οὐδὲν ἀτόλμητον ὑπελείφθη τῷ διαβόλῳ, ἀλλὰ πάντες ἤμαρτον, καὶ ὑστεροῦντο τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐκ ἦν δίκαιος· οὐδὲ εἷς, ὅτε ἐπιγνωσθήσῃ καὶ ἀναδειχθήσῃ (40) ὁ νῦν ἐν σκιάς καὶ τύποις προκηρυττόμενος.

³⁸ Psal. LXXIV, 9. ³⁹ Exod. XIV, 18, 19. ⁴⁰ Rom. V, 10.

Variae lectiones et notæ.

(38) Ζῶων, animalium, Cod. Bav.
(39) Προεῖρητας, φησὶν, ὧ Κύριε, τὰ περὶ τῶν Βαβυλωνίων. Ὅτι οὖν ἐπιστῆ ὁ καιρὸς τοῦ τελεσθῆναι ἃ προεῖπας, τότε ἐπιγνωσθήσῃ, καὶ ἀναδειχθήσῃ πᾶσιν, κ. τ. λ. Prædixisti, inquit, Domine,

A mihi incarnationem unigeniti Filii tui, et perterritus sum et admiratus quomodo terra capiet illud, quod nusquam capitur. Porro reputans apud me intimius et exactius opera tua quæ facturus es, corpus ipsi effingendo ex Virgine per Spiritum sanctum, et signa et id genus alia quæ ipse per tuum nomen faciet, obstupui. Ad hæc, ad Filium ita dicere queat: Quoniam audivi de te famam quamdam; supra enim dixit: *Audiam omnino quid loquatur in me Spiritus* 38: et intellexi opera per quæ operaberis salutem humanæ naturæ, præterea et crucem et mortem et resurrectionem et assumptionem: et obstupui plane demiratusque sum, quomodo contraria convenire possent, nempe corpus cum incorporeo, mors cum vita, cum morte resurrectione, quomodo corpus in cælis collocabitur. Hæc enim omnia prorsum plena sunt stuporis admirationisque.

Vers. 2. In medio duarum vitarum cognosceris. Dux vitæ sunt, et præsens et futura, quarum medius ipse Deus justus Judex demonstratur: alios quidem hic puniens, vel etiam glorificans; alius vero meris supplicii in futuro sæculo venturis, vel quietudinibus etiam recondens atque destinans. Quidam hic non vitas, sed animalia per prophetam dici intellexerunt, Cherubim videlicet gloriæ, quæ obumbrabant propitiatorium, alterum quidem a dextris, alterum a sinistris: e quorum medio divina vox egressa, principi sacerdotum Dei voluntatem indicabat, quando in penetrabile ingrederetur 39. Est autem et Dominus Jesus assumpta humanitate propitiatorium nostrum factus, ut Apostolus testatur, tanquam animam suam pro nobis ponens, nosque Deo Patri reconcilians 40; quia vero Deus sub Cherubim stipatus manet, ideo dicit: O Domine, tu vere nostrum propitiatorium eris. Te enim præsignificabat, in medio duorum Cherubim stans legale illud propitiatorium. Alii per duo animalia Babylonios et Judæos intellexerunt, quorum in medio justitiam facere cognitus est. Novimus et alias allusiones a quibus

Dum appropinquerint anni, cognosceris: cum aderit tempus, demonstraberis. Et omnibus demonstraberis, quod justus sis et verax. Hæc de Domino nostro Jesu Christo etiam dicit: Appropinquant anni consummationis, ac prædefinitum incarnationi tuæ tempus jam adest: quod tum erat, cum vitia ad summum fastigium pervenissent, et nihil intentatum Satanas reliquisset. Verum cum omnes peccassent orbatique essent gloria Dei, et ne unus quidem justus relictus esset, tum agnosceris ac demonstraberis, qui nunc in umbris et figuris prædiceris.

quæ ad Babylonios spectant. Cum itaque advenerit tempus, quo perficiantur, quæ prædixisti, tum agnosceris et omnibus demonstraberis, etc. Cod. Ven.

(40) Ἐπιγνώσεται καὶ ἀναδειχθήσεται, agnosce-tur et ostendetur. Cod. Bav.

162 Dum turbatur anima mea ira, misericordiam A reco daberis. Humanæ naturæ personam induens propheta, Cum turbata, inquit, fuerit anima hominis, per iram tuam castigati, tuam misericordiam deo recordaris, per te : c Israelitarum Babylonis traditorum rursus es misertus. Humana natura turbationem etiam passa est, dum ob prævaricationem mandati et inobedientiam ei succenseret Deus, adeo ut mortalitati subiceretur, sicut Davides etiam ait : *Abertente te faciem tuam turbabantur, et in ipsum revertentur pulverem* ⁴⁷. Atqui rursus es misertus ejus, et incorruptibilem in te et immortalem demonstrasti, quemadmodum idem rursus ait : *Emittes Spiritum tuum et creabuntur, et renorabis faciem terræ* ⁴⁸.

VERS. 5. *Deus a Thæman veniet, et sanctus a monte umbroso et aspero.*—Thæman alii quidem Austrum, alii vero Africum interpretati sunt. Vaticinatur autem propheta quod ex Bethleem veniet Christus, quæ ad Australem et Africam plagam respectu Hierosolymitarum sita est. Montem vero opacum, seu umbrosum, ipsam eandem Hierusalem appellat. Asperum seu hirsutum, ac intonsum quod veluti divinis donis et virtutibus sanctorum in ipsa recubantium spirantiumque floreat; opacum vel umbrosum, quod veluti nebula, ac juxta divina gratia, super eam et in ea umbram faciat, illam eum umbra circumdet, ac tanquam in protectione cœli commoretur ⁴⁹. Porro Deipara Virgomonis est etiam asper, ut in quam ferrum cogitationis, sordidum virus habentis, non ascenderit: neque humanæ manus vel operationis ut virginitatem ejus reseceat. Opacus et umbrosus mons illa ipsa etiam vocatur quod Spiritus sanctus descenderit super ipsam, et virtus Altissimi obumbraverit ⁵⁰.

Diapsalma. Diapsalma vox est, quam Græci interpretes reddiderunt, pro Hebræa dictione Sela. Significat autem (ut peritioribus Hebræis placet) quamdam peculiarem observationem ejus rei, quæ illic per Spiritum propheticum dicitur. Quasi dicat: Res non est parva, quare imis eam sensibus repenite. Et quia hæc est prophetia de incarnatione Filii Dei, pulchre apponitur Sela, græce diapsalma.

Operuit cœlos virtus ejus, et laudis ejus plena est terra. Etsi factus est homo unigenitus Dei Filius, et per hoc angelis minor visus et inferior, attamen virtus ejus, hoc est, gloria et majestas supra cœlos est, hoc est, supra angelos qui in cœlis sunt. Ad quem enim horum dixit : *Filius meus es tu* ⁵¹, *sede a dextris meis* ⁵²? vel quod splendidior ipso cœlesti est lumine? Præterea universa terra tum uberius agnovit eum Dominum et herum, quando incarnatus : evehitque ipsum præconiis, ceu Unigenitum et ejusdem cum Patre essentiæ Filium. Deinde **163** quando cum carne supra nubes conscendit, operuit

Ἐν τῷ παραθῆναι τὴν ψυχὴν μου ἐν ὄργῃ, ἐλέους μνησθήσῃ. Τὸ πρόσωπον τῆς ἀνθρωπότητος ὑποδύ; ὁ προφῆτης φησὶν: Ὅτε παραθῆ ψυχὴ ἀνθρώπου ἀπὸ σῆς ὄργης, κολαζομένου ὑπὸ σοῦ, τότε πάλιν τοῦ ἐλέους μνησθήσῃ ὡς περ εὖν καὶ τοῦ Ἰσραηλῆτας παραδοθέντας τοῖς Βαβυλωνίοις πάλιν ἠλέησας. Ἄλλα καὶ ἡ φύσις ἡ ἀνθρωπίνη παραθῆν ἔπαθεν, ὀργισθέντος αὐτῆς τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν παρακοῆν, καὶ θνητῆ γέγονεν, ὡ; καὶ ὁ Δαβὶδ φησὶν: Ἄποστρέψαντος δὲ σου τὸ πρόσωπον παραθῆσονται, καὶ εἰς τὸν γοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσιν. Ἄλλα πάλιν ἠλέησας αὐτὴν, καὶ ἔφθαρτον ἐν σοὶ καὶ ἀθάνατον ἔδειξας, ὡς ὁ αὐτῆς πάλιν λέγει: Ἐξαποστειλεῖς τὸ Πνεῦμά σου καὶ κτισθήσονται, καὶ ἀνακαινισθῆσονται τὸ πρόσωπον τῆς γῆς.

B *Ὁ Θεὸς ἀπὸ θαμῶν ἦξει, καὶ ὁ ἄγιος ἐξ ὄρους κατάσκιον δασέος. Τῷ, θαμῶν, οἱ μὲν νόον, οἱ δὲ Αἰθία ἠρμήνευσαν. Προθεσπίζει δὲ ὁ προφῆτης, ὅτι ἐκ Βηθλεὲμ ἐλεύσεται ὁ Χριστὸς, ἥτις πρὸς τὸ νότιον καὶ Λιβυκὸν μέρος τῆς Ἰερουσαλήμ διάκειται. Ὅρος δὲ κατάσκιον τὴν Ἰερουσαλήμ αὐτὴν καλεῖ δασὺ μὲν, ὡς παντοδαποῖς θεοῖς χάρισμασι καὶ ἀρεταῖς τῶν ἐν αὐτῇ ἁγίων κομῶσαν κατάσκιον δὲ, ὡς τῆς νεφέλης καὶ τῆς θείας χάριτος ἐπισκιαζούσης ἐν αὐτῇ, καὶ ὡς ἐν σκέπη τοῦ οὐρανοῦ ἀλιζόμενον. Καὶ ἡ Θεοτόκος δὲ, ὄρος δασὺ, ὡς μη σιδήρου ἀναθάνατος ἐπ' αὐτὴν, λογισμοῦ ἴδν ῥυπαρὴν ἔχοντος, μηδὲ χειρὸς ἀνθρωπίνης πράξεως, ἵνα τέμῃ τὴν παρθενίαν αὐτῆς: κατάσκιον δὲ, διότι τὸ τε ἅγιον Πνεῦμα ἐπέπληθεν ἐπ' αὐτὴν, καὶ δύναμις*

C *Ἐψίστου ἐπεσκίασεν αὐτῆ.*

Διδύμουλον (41).

Ἐκάλυψεν οὐρανοῦς ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ, καὶ τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ πλήρης ἡ γῆ. Εἰ καὶ γέγονε, φησὶν, ἄνθρωπος ὁ Μονογενῆς, καὶ κατὰ τοῦτο τῶν ἀγγέλων ἠλαττώσθαι δοκεῖ: ἀλλ' εὖν ἡ ἀρετὴ αὐτοῦ, τουτέστιν ἡ δόξα, καὶ ἡ σεβασμιότης ἐπέκεινά ἐστι τῶν οὐρανῶν, τουτέστι τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀγγέλων.

D *Πρὸ; τίνα γὰρ τούτων εἶπεν: Υἱός μου εἰ σὺν, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἡ ἔτι λαμπρότερός ἐστι καὶ τοῦ οὐρανοῦ φωτός; Ἄλλα καὶ πᾶσα ἡ γῆ τότε μᾶλλον ἐπέγνωσαν αὐτὸν Κύριον καὶ Δεσπότην, ὅτε ἰσαρκώθη, καὶ αἰνεῖ αὐτὸν ὡ; μονογενῆ καὶ ὁμοούσιον Υἱὸν τοῦ Πατρὸς. Ἄλλα καὶ ὅτε μετὰ*

⁴⁷ Psal. cii, 29. ⁴⁸ Ibid. 30. ⁴⁹ Psal. xc, 1. ⁵⁰ Luc. i, 55. ⁵¹ Psal. ii, 7. ⁵² Psal. cix, 4.

Variæ lectiones et notæ.

(41) Deest in utroque cod. Ven. et Bav. commentarius in *Diapsalma*.

σαρκός ἐπὶ νεφέλης ἀνήρητο, ἐκάλυψεν οὐρανοῦς·^A καὶ μάλλον ἔκτισσε ἐπίγῳ αὐτὸν ἢ γῆ Θεόν.

Καὶ φέγγος αὐτοῦ ὡς φῶς ἔσται. Τὸ φέγγος, φησὶν, ὃ ὑποδείξει ἡμῖν ὁ Χριστός, θεογονώσαν τε καὶ βίον θεάρεστον εἰσηγούμενος, ὡς φῶς ἔσται· τουτέστιν, οὐκ ἀμυδρὸν οὐδὲ ἀσθενές, οἷον τὸ Μωσαϊκὸν (σκιάν γὰρ εἶχεν ἐκεῖνο), ἀλλ' ἄκρατον φῶς καὶ ἀμιγές· εἶδὲ καὶ ἔλεγεν ὁ προφήτης· Φωτίζου, Ἰερουσαλήμ· ἦκει γὰρ σου τὸ φῶς· καὶ, Ὁ λαὸς ὁ καθήμενος ἐν σκοτεινῇ, εἶδε φῶς μέγα. Ἀλλὰ καὶ τὴν σαρκὸς αὐτοῦ φέγγος, ὡς τὸ τῆς θεότητος φῶς ἔσται ἐν τῇ ὄρει Θαβὼρ. Ἐν τῇ σαρκὶ γὰρ ἡ θεότης ἐξέλαμπε.

Κέρατα ἐν χερσίν αὐτοῦ, καὶ ἔθετο ἀγάπῃσιν κραιπατῶν ἰσχύος αὐτοῦ. Οὐ μόνον, φησὶν, τῷ φωτὶ τῆς διδασκαλίας χρῆσάμενος, ὑπέδειξε τὴν ἀλήθειαν τὴν ἐν βίῳ καὶ δόγμασιν· ἀλλὰ καὶ δυνάμεις πλειστάς θαυματουργῶν ἐπέδειξάτο. Κέρας δὲ πάντως ἡ δύναμις πολλαχοῦ λέγεται, ἐπειδὴ τὰ κέρατα ὄπλα εἶσι τοῖς ἔχουσι ταῦτα ζῴεις. Τελευταῖον δὲ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέθανεν, ὃ τῆς μεγίστης δυνάμεως αὐτοῦ σημεῖον, ὅτι διὰ θανάτου τὸν θάνατον κατήργησεν· ἀμφοτέρω δὲ ταῦτα ἐποίησε, τὴν πρὸς ἡμῶν αὐτοῦ ἀγάπην κραταίαν καὶ μεγάλην ἐμπαίνων. Μείζονα γὰρ ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς ἔχει ἢ ἴνα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θῆ ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. Ἐπεὶ δὲ τὰ κέρατα λαμβάνεται καὶ ἐπὶ βασιλείῳ, ὡς τὸ, Ὑψώσῃ κέρας Χριστοῦ αὐτοῦ· καὶ ἐπὶ ὑπερηφίας, ὡς τὸ, Μὴ ἐπαίρετε εἰς ἕως τὸ κέρας ἡμῶν· φασὶν τινες λέγειν τὴν προφήτην ὅτι βασιλεύει τῶν δαιμόνων, καὶ αἱ ὑπερηφίαι, ἐν ταῖς χερσίν αὐτοῦ γέγονασιν, ἀντὶ τοῦ, ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ ὡσπερ καὶ τὸ, Ἐν χερσὶ σου οἱ κληροῖ μου· ἀντὶ τοῦ, ἐν τῇ ἐξουσίᾳ σου. Ἐπεὶ δὲ τοῦτους κατετροπώσατο τότε δὴ, ὅτε ἔλεγε· Κρίσις τοῦ κόσμου ἐστί· νῦν ὁ ἄρχων τοῦ κόσμου ἐκβλήθησεται· ἐξώ· θεὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὑπὲρ ἡμῶν, ἔθηκε τὴν πρὸς ἡμῶν ἀγάπῃσιν κραταίαν. Ἢ ἀγάπη δὲ αὕτη οὐκ ἀσθενείας ἦν, ἀλλ' ἰσχύος. Οὐ γὰρ ὡς ἄσθενής ἐπαθεν, ἀλλ' ἐκῶν· ὅς γε καὶ σταυρούμενος, τὴν οἰκείαν εἰδείκνυ δύναμιν, ἥλιον σκοτίζων, γῆν σεῖων, μνημεῖα ἀνοίγων.

Πρὸ προσώπου αὐτοῦ πορεύσεται λόγος. Οὐκ ἀμάρτυρος, φησὶν, ἔστιν, ἀλλ' ἔχει μάρτυρα βέβαιον τὸν προφητικὸν λόγον· πρὸ γὰρ τῆς ἐνσάρκου αὐτοῦ οἰκονομίας, ὁ λόγος ὁ προφητικὸς ἐκήρυξεν αὐτόν. Ἀλλὰ καὶ ὁ τοῦ Ἰωάννου λόγος, λέγοντος· Ἔρχεται ὁ ἰσχυρότερός μου ἐπίσω μου. Ἀλλὰ καὶ ἔμα τῷ γεννηθῆναι ἦσαν οἱ Μάγοι, καὶ θρόλλος πολὺς περὶ αὐτοῦ γέγονε· καὶ μετὰ ταῦτα ἐξῆλθεν τῇ φήμῃ αὐτοῦ εἰς ὅλην τὴν Συρίαν. Ἀλλὰ καὶ ἐν

⁵³ Isa. lx, 1. ⁵⁴ Isa. iv, 2. ⁵⁵ Joan. xv, 13. ⁵⁶ I Reg. ii, 40. ⁵⁷ Psal. lxxiv, 6. ⁵⁸ Psal. xxx, 16. ⁵⁹ Joan. xii, 34. ⁶⁰ Matth. iii, 11.

Variæ lectiones et notæ.

(42) Neutro in cod. occurrunt Græca verba Latinis hæc et scuti vice respondentia.

A caelos obtexitque, tumque ipsum uberius terra Deum cognovit.

VERS. 4. Et splendor ejus tanquam lumen erit. Splendor, inquit, quem demonstrabit nobis Christus, cognitionem Dei et vitam Deo placentem intelligens, ceu lumen erit, hoc est, non obscurum, neque imbecillum, ut Mosaicum : illud enim umbram habebat : sed merum lumen et immistum. Propterea et propheta dixit : *Illuminare, Jerusalem, venit enim lumen tuum* ⁵³. Et, *Populus sedens in tenebris, vidit lumen magnum* ⁵⁴. Præterea carnis ipsius fulgor, tanquam divinitatis lumen erit in monte Thabor : siquidem in carne deitas effulgebat.

Cornua in manibus ipsius, et posuit dilectionem fortem roboris sui. Non solum, inquit, lumine doctrinæ usus, veritatem demonstravit et vita sua et institutione, verum etiam plurimas vires, admiranda multa faciens, exhibuit. Cornu autem omnino potentia multis in locis dicitur. Cornua enim animalibus sunt armorum et scuti vice (42). Tandem pro nobis etiam mortem obiit, quod maximæ ejus potentia signum est ; quoniam per mortem mortem abolevit. Utraque hæc fecit, ut suam etiam dilectionem et fortem et magnam ostenderet. *Majorem enim hac dilectionem nemo habuit, quam ut animam suam impendat pro amicis suis* ⁵⁵. Quia vero cornua et de rege accipiuntur, ut eo in loco : *Exaltabit cornua Christi sive uncti sui* ⁵⁶, ac de fastu, ut ait Scriptura : *Ne levate in altum cornu vestrum* ⁵⁷ : asseverant quidam vatem hic dicere, quod regna daemonum et superbiam in manibus ejus sint, hoc est in potestate ejus ; perinde ac in eo loco manus pro potestate accipitur, ubi Scriptura inquit : *In manibus tuis sortes meæ* ⁵⁸ : pro eo quod est, in potestate tua. Quoniam autem daemones subvertit et subjugavit jam tum, cum diceret : *Judicium est mundi, nunc princeps mundi ejicietur foras* ⁵⁹ : impendens animam suam pro nobis, solam suam erga nos dilectionem monstravit. Porro dilectio ipsa non imbecillitatis, sed roboris erat. Non enim ceu imbecillis passus est, sed voluntarius, qui in crucem etiam sublatus propriam ostendit potentiam, solem obscurans, terram concutiens, monumenta, aperiens.

VERS. 5. Ante faciem ejus proficietur sermo. Non carebit, inquit, testibus, verum stabilem habebit propheticum sermonem. Ante enim incarnationem ejus dispensationem prophetis ipsum sermo prædicabat. Joannis item prædicatio dum inquit : *Veniet fortior me post me* ⁶⁰. Dein cum natus esset, venerunt Magi, ac multa de eo fama vulgata est. Posthac exiit nomen ejus in universam Syriam (45). Tum ad omnes dominos, subditos, sermo

⁵⁶ I Reg. ii, 40. ⁵⁷ Psal. lxxiv, 6. ⁵⁸ Psal. xxx,

(45) In omnibus item, quæ a Domino sunt, progreditur sermo, etc.

progreditur, et **164** nihil est absque sermone et verbo Dei. Quia vero et facies Domini terribilis ejus præsentia dicitur, ut illic: *Facies Domini super facientes mala* ¹¹ *intelligens et non considerabis*, quod antea testificatur nobis, et prius quænam sint agenda subindicat, deinde præsto est cuilibet, juxta laborem persolvens. *Nisi enim venissem ei locutus eis fuisset, peccatum non haberent* ¹².

Et egredietur pedibus suis ad institutionem. Postquam præmisit verbum ad eruditionem et institutionem hominum, ipse tandem etiam venit, pedibus prophetici sermonis. Vel quod erudiat et castiget tandem nos, qui iis quæ per verbum suum nobis antea prædixit, et testificatus est, non obtemperavimus. Alii sic legerunt: *Egredientur in campos pedes ipsorum*, voculam *παιδα* per ε tenue scribentes et ι, intelligentes omnia esse permeanda incarnato Deo, veluti arva tam supina, quam ea per quæ equi aguntur, et campos, nihilque ipsi impossibile esse. Poterunt autem et humiles corde, arva intelligi, qui ex cœlis semen accipientes, fructum ferunt ad centum, sexaginta, et triginta, de quibus David ait: *Arva tua implebuntur pinguedine, et valles abundabunt frumento* ¹³. Deinde ostendens, quod de rationis consortibus campis et vallibus verba faciat, ait: *Vociferabuntur et laudabunt* ¹⁴.

VER. 6. *Stetit et mota est tellus, asperit et liquefactæ sunt gentes, confracti sunt montes vi, liquati sunt colles perpetui, projectiones ejus perpetuas pro defatigationibus viderunt*. Omnipotentiam Dei ostendit, ut quæ nemini sufferenda sit. Simul enim stetit, et concussa est terra: intuetur, et simul liquefunt ceræ instar omnes gentes, et montes franguntur a vi potentis ejus, et colles æterni, hoc est, jam inde ab initio prædicati, ob altitudinem et magnitudinem suam; et projectiones ejus et vias quas ab æterno facit, undecunque in hostes suos motus, videntes; tolerabiles (44) viderunt, cæterum plane laboriosas et afflictionis plenas, adeo terribiles erant. Considerabis etiam, quod steterit in cruce et mota quidem sit terra, montes autem veluti petræ confracti sunt: liquefactæ sunt autem gentes aut copis dæmonum, et colles idolatriam accipientes dissoluti sunt. Has projectiones ejus et motus et operationes quas ab æterno prædefinit propter labores quos in cruce sustinuit, factas, viderunt crucifigentes ipsum. Laboravit enim vere, et defatigatus est pro nobis cruci affixus, et languit propter iniquitates nostras. Sed et terra, sive terram inhabitans natura hominum stetit in eodem, et concussa est. A magnitudine quidem passionum concussa prius, stetit veluti in posterum non concutienda. Commota est autem veluti translata e statu vitiositatis, et infractæ quidem sunt oppositæ vires duræ et superbæ. Lique-

πᾶσι τοῖς ὑπὸ Κυρίου γενομένοις λόγος προκορευεται, καὶ οὐδὲν ἔστιν ἄλογον. Ἐπεὶ δὲ καὶ πρόσωπον Κυρίου λέγεται ἡ φοβερά ἐπιστάσια αὐτοῦ, ὡς τὸ, *Πρόσωπον Κυρίου ἐπὶ κοιούντας κακὰ νοήσεις*, ὅτι μαρτύρεται ἡμᾶς καὶ ὑποδεικνύει τὰ πρακτικά πρότερον, εἶτα ἐφίσταται, ἀποδιδοῦς ἐκάστῳ. *Εἰ μὴ γὰρ ἦλθον καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς*, φησὶν, *ἀμαρτῶν οὐκ εἶχον*.

Καὶ ἐξελεύσεται εἰς παιδείαν κατὰ πόδας αὐτοῦ. Προσκοπτεῖλας, φησὶ, τὸν λόγον εἰς παιδείαν τῶν ἀνθρώπων, εἶτα καὶ αὐτὸς ἦλθε κατὰ πόδας τοῦ λόγου τοῦ προφητικοῦ. Ἦ, ὅπερ εἶπον, προμαρτυρόμενος, ἔπειτα παιδεύει ἡμᾶς μὴ ἀκούσαντας. Τινὲς δὲ οὕτως ἀνέγνωσαν· *Ἐξελεύσονται εἰς πεδία οἱ πόδες αὐτοῦ*. Τὸ, *Πεδία*, διὰ τοῦ ε ψιλοῦ γράφοντες καὶ τοῦ ι, καὶ νοούντες, ὅτι πάντα βάσιμα τῷ σαρκωθέντι Θεῷ, ὡσπερ πεδία ὑπτία καὶ ἱππηλάτα, καὶ οὐδὲν ἀδύνατον αὐτῷ. Νοοῖντο δ' ἄν καὶ οἱ ταπεινοὶ τῇ καρδίᾳ, πεδία, οἱ τὸν ἐξ οὐρανοῦ δεχόμενοι σπόρον καρποφοροῦσιν ἐν ἑκατὸν, καὶ ἐξήκοντα, καὶ τριάκοντα· περὶ ὧν καὶ Δαθὴ λέγει· *Καὶ τὰ πεδία σου πληθύνουσιν πύθηντος, καὶ αἱ κοιλίδες πληθυνούσι σίτον*. Εἶτα δεικνύς, ὅτι περὶ λογικῶν πεδίων καὶ κοιλῶν λέγει, φησὶ· *Κεκράξονται καὶ γὰρ ὑμῆσουσιν*.

Ἔστη καὶ ἐσαλεύθη ἡ γῆ. Ἐπέβλεψε, καὶ ἐτάκη ἔθνη, διεθρύθη τὰ ὄρη βίᾳ. *ἐτάκησαν βουνοὶ αἰώνιοι, πορείας αἰωρίους αὐτοῦ ἀντὶ κόπων εἶδον*. Τὸ παντοδύναμον δείκνυσι τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ἀνυπόστατός ἐστιν. Ἄμα τε γὰρ ἔστη καὶ σαλεύεται ἡ γῆ· καὶ ἄμα ἐπιβλέπει, καὶ τήκονται ὡς κηρὸς ἔθνη ὀλιγκήρα· καὶ τὰ ὄρη θρύπτονται ἀπὸ τῆς βίᾳς καὶ δυνάμεως αὐτοῦ· καὶ οἱ βουνοὶ αἰώνιοι, τουτέστιν ἔκπαισι ὀνομαστοὶ, διὰ τὸ ὕψος καὶ μέγεθος· καὶ τὰς πορείας αὐτοῦ καὶ τὰς ὁδοὺς, ἃς ἐξ αἰῶνος ποιεῖται κινούμενος ἐκάστοτε ἐπὶ τοῖς ἐχθροῦς αὐτοῦ, οἱ ἰδόντες, οὐ φορητὰς εἶδον, ἀλλ' ἐγκόπους· οὕτως ἦσαν φοβεραὶ. Νοήσεις δὲ καὶ ὅτι ἔστη ἐν τῷ σταυρῷ, καὶ ἐσαλεύθη μὲν ἡ γῆ· τὰ ὄρη δὲ, ἦτοι αἱ πέτραι, ἐθρύθησαν. Ἐτάκη δὲ τὰ ἔθνη τῶν δαιμόνων, καὶ οἱ βουνοὶ τῆς εἰδωλοατρίας δεκτικοὶ κατελύθησαν. Ταύτας δὲ τὰς πορείας αὐτοῦ καὶ κινήσεις καὶ ἐνεργείας, ἃς πρὸ τῶν αἰώνων προώρισεν, ἀντὶ τῶν κόπων τῶν ἐν τῷ σταυρῷ γινομένων εἶδον οἱ σταυροῦντες αὐτόν. Ἐκοπίασε γὰρ ἀληθῶς καὶ ἐπόνεσεν ὑπὲρ ἡμῶν σταυρούμενος, καὶ ἐμαλακίσθη διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ γῆ, ἦτοι τὴν γῆν οἰκουσα φύσις ἀνθρώπων, ἔστη ἐν ταυτῷ καὶ ἐσαλεύθη. Ὑπὸ μὲν γὰρ τῆς μέθης τῶν παθῶν σαλευομένη πρότερον, ἔστη ὡς τοῦ λοιποῦ μὴ σαλεύεσθαι. Ἐσαλεύθη δὲ ὡς μετακινηθεῖσα ἐκ τῆς ἐν τῷ κακῷ στάσεως. Καὶ διεθρύθησαν μὲν αἱ ἀντικείμεναι δυνάμεις, αἱ σκληραὶ καὶ ὑψηλόφρονες· ἐτάκησαν δὲ καὶ οἱ βουνοὶ, τὰ τῶν ἀρχαίων

¹¹ Psal. xxxiii, 17. ¹² Joan. xv, 22. ¹³ Psal. lxxiv, 14. ¹⁴ Exod. xlii, 23.

Varie lectiones et notæ.

(44) Imo non tolerabiles, si Græca verba reddantur.

καὶ Γραμματέων καὶ Φαρισαίων ἀξιώματα, τὰ ἐξ Α αἰῶνος ὀνομαστά· οἷτινες τὰς πορείας τοῦ Κυρίου, ἀ· ἐποιεῖτο ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, αἰωνίους οὐσας, τουτέστιν ἄχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος· μνημονευθησομένας, ἢ τὰς ἐντολάς ἀξιοῦσιν, αἰωνίου οὐσας καὶ ἀκαταλύτους (πορεύει γὰρ, ἐντολαί· κατὰ τὸ, Ὅδον ἐντολῶν σου ἑδραμον), ἀντὶ τῶν κόπων εἶδον· τουτέστι, φορτικὰς ἠγήσαντο· καίτοι λέγοντο· Ἄρατε τὸν ζυγὸν μου ἐφ' ὑμᾶς· ὁ γὰρ ζυγὸς μου χρηστὸς, καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρὸν ἐστὶ καὶ, Δεῦτε, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς κοπιῶντας, καὶ περισσομένους ταῖς τοῦ νόμου σμικρολογίαις· οὗ τὸν ζυγὸν οὐδὲ οἱ πατέρες αὐτῶν ἠδυνήθησαν βασιτάσαι.

Σκηνώματα Αἰθιοπῶν ποτηθήσονται, καὶ σκηναι γῆς Μεδιᾶμ. Μετὰ τὰ σωτήρια πάθη, τὰ σκηνώματα τῶν νοητῶν Αἰθιοπῶν, τῶν ζωφώδη προαιρεσιν ἐχόντων, αἱ τῶν ἀνθρώπων, φημί, ψυχαὶ ἐν αἷς κατεσκήνουν, ἐποθήθησαν, καὶ ὑπεκλήθησαν τῷ λόγῳ τοῦ Εὐαγγελίου· καὶ αἱ σκηναι τῆς γῆς Μεδιᾶμ, αἱ φιλόπονοι καὶ φιλήδονοι διαθέσεις. Ὁ γὰρ Ἰσραὴλ ἐν ταῖς Μεδιανίταις ἐξέπύρνευσεν. ὅτε ἔστη Φινεὲς καὶ ἐξιλάσατο, καὶ ἐκόπασεν ἡ θραῦσις. Ἐρμηνεύεται δὲ Μεδιανίτης, κατακεκριμένος. Καλῶς δὲ σκηνώματα καὶ σκηνὰς εἶρηκεν· αἱ τε γὰρ τῶν ἀνθρώπων ψυχαὶ, πρόσκαιρα κατοικητήρια τοῖς δαίμοσιν ἦσαν, αἱ τε τῆς ἡδονῆς ἐργασίαι, εὐκατάλυτοι καὶ παροδικαὶ ὡσεὶ σκηναι. Ἄλλὰ καὶ αἰσθητῶς οἱ ἀπόστολοι καὶ Αἰθιοπιᾶν εἶδον, καὶ τὴν Μεδιανίτην [f. -νίτιν] χώραν ἐπισκέψαντο, τὸν θεῖον καταγγέλλοντες λόγον.

Μὴ ἐν ποταμοῖς ὀργισθῆς [vulg. ὀργίσθης], ἢ ἐν ποταμοῖς ὁ θυμὸς σου, ἢ ἐν θαλάσῃ τὸ ὄρημά σου; Ὅτι ἐπιθήσῃ ἐπὶ τοὺς ἵππους σου, καὶ ἡ ἵππασία σου σωτηρία· ἐντείνων ἐντενεῖς τὸ τόξον σου ἐπὶ σκῆπτρα. Ἐπειδὴ εἶπεν ἀνωτέρω, ὅτι ἐν τῷ σταυρῷ ἰστάμενος, τὰ ὄρη συντρίβει, καὶ τὰ ἔθνη τῆκει· νῦν φησιν, ὅτι οὐκ ὀργιζόμενος τοῖς ἀνθρώποις, ταῦτα, ὦ Κύριε, ποιεῖς, οὐδὲ ὡς πανολεθρίαν αὐτοῖς ἐπάγων (ποταμούς γὰρ καὶ θαλάσσας, τὰ συστήματα τῶν ἀνθρώπων, καὶ τὰ διάφορα ἔθνη ἐκάλεσεν)· ἀλλὰ μᾶλλον τῆς κοινῆς προνοοῦμενος σωτηρίας, ταῦτα κατεδέξω τὰ πάθη. Διὸ καθάπερ τισὶν ἵπποις τοῖς ἀποστόλοις ἐπογοῦμενος· διηπεύσεις πᾶσαν τὴν γῆν, οὐχ ἵνα κολάσῃς, ἀλλ' ἵνα σώσῃς· οὐ γὰρ ἦλθες ἵνα κρῖνῃς τὸν κόσμον, ἀλλ' ἵνα σωθῇ ὁ κόσμος διὰ σοῦ. Ἄλλὰ τοῖς μὲν πιστεύσασιν ἔσται σωτηρία ἡ ἵππασία σου· τὸ δὲ τόξον σου ἐντείνων ἐντενεῖς ἐπὶ τὰς ἀπιστησάσας φυλάς τοῦ Ἰσραὴλ. Ταῦτα γὰρ ὀνόμασε σκῆπτρα. Ὅτι δὲ ἵπποι βασιτάζοντες τὸν Χριστὸν οἱ ἀπόστο-

A facti sunt autem colles, **165** hoc est, primorum principum et Scribarum et Pharissæorum dignitates a sæculo celebratæ, qui protectiones Domini, quas faciebat in Judæa, æternas et perpetuas existentes, hoc est, ad sæculi usque consummationem memorandas, vel mandata quæ dabat æterna existentia et indissolubilia (protectiones enim seu itinera mandata sunt, juxta illud: *Viam mandatorum tuorum cucurri* ⁶⁵) pro labore inspexerunt, hoc est, onerosa omnino et intolerabilia existimaverunt, cum tamen ille dixerit: *Tollite jugum meum super vos: jugum enim meum commodum est, et onus meum leve* ⁶⁶. Et: *Agite adeste, et ego refocillabo vos defatigatos ac depressos* duris legis sermonibus, cujus jugum neque patres eorum bajulare potuerunt.

Vers. 7. *Tentoria Æthiopum terrebuntur, et atlegiæ terræ Madiam*. Post salutare afflictiōnes, tentoria Æthiopum, non eorum qui revera Æthiopes, sed qui mente concipiuntur, caliginosam deliberationem habentium, mortalium dico animæ, in quibus tenebrarum tentoriis morabantur, perterrefactæ sunt et submissæ sunt, verbo Evangelii, et atlegiæ terræ Madiam, amantes videlicet fornicationis et voluptatis affectus. Israel enim Madianiticis puellis fornicatus est, quædostetit Phinees, et placatus est Dominus, et cessavit quassatio. Porro Madianæus valet, si interpretaris, *condemnatum*. Pulchre autem tentoria est atlegias dixit. Nam animæ mortalium temporaria dæmonum habitacula fuere: præterea voluptatis effectus et operationes facile dissolvuntur et transeunt, uti tentoria. Insuper apostoli etiam vere Æthiopiam viderunt, et Madianiticam regionem visitarunt, divinum annuntiantes verbum.

Vers. 8, 9. *Numquid in fluminibus irasceris, vel in amnibus indignatio tua, vel in mari prosectio tua? Quoniam ascendes super equos tuos, et equitatus tuus salutem affert. Intendens intendes arcum tuum super sceptræ*. Postquam supra dixisset, quod in cruce stans montes conterit, et gentes liquefacit: nunc ait, Quod non hominibus succensens hæc facias, Domine, neque ut perniciosi ipsis adducas et funditus perdas, siquidem annes et mare, mortalium congregationes et varias gentes appellavit; quin potius communi saluti prospiciens, has passiones seu afflictiones demonstravit (45). Etenim apostolis, quasi quibusdam equis vectus, per universam terram equitabis, non ut punias, sed ut serves. Non enim venisti ut judices mundum, sed ut mundus servetur per te ⁶⁷. Atqui credentibus equitatio tua cedit in salutem. Quod vero ait, arcum tuum fortitor et indubitanter intendes, ad tribus Israeliticis quæ non crediderunt pertinet; eas enim sceptræ

⁶⁵ Psal. cxviii, 32. ⁶⁶ Matth. xi, 29. ⁶⁷ Joan. xii, 47.

Variæ lectiones et notæ.

(45) *Subiisti* (tu scilicet, Domine, quem alloqui pergit).

nominavit. Quod vero equi portantes Christum sint apostoli, perspicuum sit ex eo quod Paulus ipse a Deo audiverit, **166** dicente: *Quoniam vas electionis (46) mihi est, ut ferat nomen meum coram gentibus et regibus et filiis Israel* ⁶⁸. Illud vero, *Intendens intendes arcum tuum*, non est dissimile his quæ David habet: *Intende*, inquit, *et prosperum successum nanciscere* ⁶⁹. Et, *Sagittæ tuæ acutæ in corde inimicorum regis* ⁷⁰. Quidam, *Nonne in fluminibus irasceris?* sic intellexerunt: *Scopus*, inquit, *prophætæ est, ostendere quæ in Novo Testamento contigerint, quæ sunt longe diviniora et magnificentiora iis quæ in Veteri sunt gesta. Propterea etiam ait: Non ut in Veteri Testamento, amnes in sanguinem convertisti, aut mare exsiccasti, ut liberares populum tuum a sensibilibus inimicis tuis, sic nimirum apostolos, ut scepra dæmonum destruas*

Fluminibus rumpetur terra. Quemadmodum coloni in fossas et subterraneos meatus et euripos dividunt aquas, irrigationem terræ ita instituentes, sic tu, inquit, Domine, terram præparabis ad susceptionem intellectualium fluviorum qui sunt apostoli, ut sit quod dicitur: Propter flumina scindetur terra. Sunt qui, juxta textum, terram fluviorum ipsam Mesopotamiam acceperint, mediam inter duo ingentia flumina, Euphratem et Tigretem. Mystice ipsum peccatum est, quod medium est inter udam et remissam vitam. Mesopotamia itaque rumpetur, hoc est dejicietur, cadet, ceu murus existens Babyloniorum roboris. Peccatum quoque rumpetur scindeturque ense quem venit Dominus jacere super terram ⁷¹. Fluviorum tellus ipsa etiam est Jerusalem quæ multos jam tum sanctos continebat quos amnes nominavit. Ut enim verum existens lumen, Dominus ipse, per participationem apostolos fecit hunc mundi, sic et sancti dicuntur (47) pariter flumina. Proinde ait, quod terra jam olim fluvios habens quibus irrigetur, nunc rumpetur, ac veluti sitibunda fatiscet, ut quæ non susceperit propheticum sermonem, neque crediderit Christo. Nam si credidissetis, inquit, *Mosi, credidissetis etiam mihi* ⁷².

Vras. 10. *Videbunt te, et in partu mærebunt populi.* Hoc duplicem intellectum habet. Aut enim hoc accipies, quod Qui crediderunt populi, videbunt tuum lumen, et veluti in partu dolebunt, hoc est, cupiditatem et desiderium vehemens habebunt, ut videant regnum tuum, et parturient tuum timorem, ut spiritum salutis pariant. Vel quod infideles populi intuebuntur gloriam tui præconii, et mærore necnon labore conficiuntur præ invidia, quales fuerunt qui dixere: *En mundus sequitur eum* ⁷³.

⁶⁸ Act. ix, 15. ⁶⁹ Psal. xlii, 15. ⁷⁰ Psal. clix, 4. ⁷¹ Math. x, 54. ⁷² Joan. vii, 38. ⁷³ Joan. xii, 19.

Variae lectiones et notæ.

(46) *Perspicuum est ex iis quæ Ananias de Paulo audivit: Quoniam vas electionis, etc.*

(47) *Et sunt, et dicuntur.*

A λοι, δὴλον ἐξ ὧν Ἀνανίας περὶ τοῦ Παύλου ἤκουεν, ὅτι *σκεῦος ἐκλογῆς μοι ἐστὶν οὗτος, τοῦ βαστάσαι τὸ ὄνομα μου ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων καὶ υἱῶν Ἰσραὴλ*. τὸ δὲ, *Ἐντείνω ἐντείνει τὸ τόξον σου, ἔοικε τοῖς τοῦ Δαβὶδ*. *Ἐντείνει καὶ κατενοδοῦ* καὶ, *τὰ βέλη τὰ ἠκονημέρα ἐν καρδίᾳ τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως*. Τινὲς δὲ τὸ, *Μὴ ἐν ποταμοῖς ὀργισθῆς*, οὕτως ἐνόησαν· Σκοπῆς, φησί, τῷ προφήτῃ δεῖξαι τὰ ἐν τῇ Καινῇ γινόμενα πολλῶ θεοπροπέστερα τῶν ἐν τῇ Παλαιᾷ· διὸ καὶ λέγει, ὅτι *οὐχ ὡσπερ ἐν τῇ Παλαιᾷ ποταμούς εἰς αἷμα μετέστρεψας καὶ θαλάσσας ἐξήρανας, ἵνα ἐλευθερώσῃς τὸν λαόν σου ἀπὸ αἰσθητῶν ἐχθρῶν, οὕτω καὶ νῦν ποιήσεις· ἀλλ' ἐπιθήσῃ ἐπὶ τοὺς ἴππους τοὺς ἀποστόλους, ἵνα τὰ σκῆπτρα τῶν δαιμόνων*

B καθέλῃς. *nunc facies; sed conscendes super equos, ipsos*

Ποταμῶν βαγῆσεται γῆ. Καθάπερ οἱ γηπόνοι εἰς διώρυχας καὶ ἀμάρκας διαίρουσι τοὺς ποταμούς, ἀρδαίαν τῇ γῇ σοφισόμενοι, οὕτω καὶ σύ, φησί, Κύριε, τὴν γῆν παρασκευάσεις, εἰς ὑποδοχὴν τῶν νοητῶν ποταμῶν τῶν ἀποστόλων ὥστε εἶναι τὸ λεγόμενον· Ἐνεκεν τῶν ποταμῶν βαγῆσεται ἡ γῆ. Τινὲς μὲν γῆν ποταμῶν αἰσθητῶν· μὲν τῆν Μεσοποταμίαν ἐνόησαν, μέστην οὖσαν τῶν δύο μεγάλων ποταμῶν Εὐφράτου καὶ Τίγρητος· νοητῶς δὲ, τὴν ἀμαρτίαν, ἥτις μέση ἐστὶ τοῦ ὑγροῦ καὶ ἀνειμένου βίου. Ἥ τε οὖν Μεσοποταμία βαγῆσεται, τουτέστι καταβληθήσεται, καὶ πεσέται, ὡσπερ τελεος οὖσα τῆς Βαβυλωνίων δυνάμεως· καὶ ἡ ἀμαρτία δὲ βαγῆσεται ὑπὸ τῆς μαχαίρας, ἣν ἤλθεν ὁ Κύριος βαλεῖν ἐπὶ τῆς γῆς. **C** Ποταμῶν γῆ καὶ ἡ Ἱερουσαλήμ, οἷα δὲ ἅγιους τότε πολλοὺς ἔχουσα, οὗς ποταμούς ὠνόμασεν. Ὡσπερ γὰρ φῶς ὦν ἀληθινὸν ὁ Κύριος, κατὰ μετοχὴν ἐποίησε τοὺς ἀποστόλους φῶς τοῦ κόσμου· οὕτω καὶ οἱ ἅγιοι εἰσὶ καὶ λέγονται ποταμοί. Φησὶ τίνων, ὅτι ἡ γῆ ἢ παλαιὸν ποταμούς σχοῦσα ποτίζοντα; αὐτὴν, νῦν βαγῆσεται ὡς ἡ διψῶσα γῆ, ἅτε μὴ δεξαμένη τὸν προφητικὸν λόγον, μὴδὲ πιστεύουσα Χριστῷ. *Εἰ γὰρ ἐπιστεύετε, φησί, Μωσεί, ἐπιστεύετε ἂν ἐμοί.*

Ὀψονται σε καὶ ὠδινήσουσιν λαοί. Τοῦτο διπλὴν διάνοιαν ἔχει· ἢ γὰρ τοῦτο νοήσεις, ὅτι οἱ πεπιστευκότες λαοὶ ὀψονται τὸ σὸν φῶς καὶ ὠδινήσουσι· τουτέστιν, Ἐρωτα καὶ πόθον ἀφοδρὸν ἔξουσιν τοῦ ἰδεῖν τὴν σὴν βασιλείαν, καὶ ὠδινήσουσι τὸν σὸν φόβον, ἵνα πνεῦμα σωτηρίας ἀποτέκωσιν· ἢ, ὅτι οἱ ἄπιστοι λαοὶ ὀψονται τὴν ὀδὴν τοῦ σοῦ κηρύγματος, καὶ ὠδίνας καὶ πόνους ἔξουσιν ἀπὸ φθόνου, οἷα ἦσαν οἱ λέγοντες· *Ἴδε ὁ κόσμος ὀπίσω αὐτοῦ ἔρχεται.*

Σκορπίων ὕδατα πορείας. Ὑδατα πορείας αἱ A τοῦ πνευματικοῦ καὶ εὐαγγελικοῦ λόγου χάριτες. Τὸ ὕδωρ γὰρ τῆς πρὸς ἡμᾶς πορείας τοῦ Μονογενοῦς τὸ Πνεῦμά ἐστιν, ὃ ἔδωκε τοῖς πιπτέουσιν εἰς αὐτόν. Ἐπεὶ οὖν διάφοροι τῆς πνευματικῆς διδασκαλίας οἱ τρόποι, τὸ ἐν ὕδωρ πολλὰ γίνεται, καὶ σκορπίζεται καὶ διαιρεῖται ἐκάστῳ πρὸς τὴν ἐξὶν αὐτοῦ, ἐπειδὴ καὶ διαίρεσιν χαρισμάτων εἶναι μανθινομεν, τὸ δὲ αὐτὸ Πνεῦμα. Ἀλλὰ καὶ πορευόμενος εἰς κώμας καὶ πόλεις ὁ Κύριος, τὸ ὕδωρ τῆς διδασκαλίας ἐσκορπίζε, τοῖς πρὸς οὓς ἔλεγεν· *Εἰ τις διψᾷ, ἐρχέσθω πρὸς με καὶ πινέτω.* Πολλοὶ ἔχουσιν ὕδατα λόγου, ἀλλ' οὐκ εἰσὶ πορείας, ἀλλὰ σταδαῖα, ὀδωδῶτα δυσωδίας φθόνου. Ἐν ἑαυτοῖς γὰρ οὔτοι τὸ ἀγαθὸν ἔχουσι, μὴ εἰς ἄλλους αὐτὸ διαχέοντες· οἱ καὶ εὐκασι τῷ κατορωρυχῶτι τὸ τάλαντον. Ὁ μέντοι ἐχέων καὶ ἐπ' ἄλλους τὸ ἀγαθὸν, οὗτος ἔχει ὕδατα πορείας, καὶ εἰσὶ τῷ βάλλοντι τοῖς τραπεζίταις τὸ τάλαντον, καὶ πλουσιώτερον τὸν δεσπότην ποιήσαντι.

Ἐδωκεν ἡ ἄβυσσος φωνὴν αὐτῆς ὕψος φαντασίας αὐτῆς. Ἐπέμεινε τῇ τροπῇ, καὶ τὴν τῶν νοημάτων ἀκολουθίαν ἐφύλαξε. Ποταμοὺς γὰρ τοὺς ἱεροῦς ἀποστόλους καλέσας, θάλασσαν ὀνομάζει τὰ ἔθνη, τῇ τῆς ἀσεβείας πικρῇ κατεχόμενα. Καθάπερ εἶν ποταμῶν εἰς πέλαγος ἐμβαλλόντων, πολὺς ἤχος καὶ ψόφος ἀποτελεῖται, τὴν θαλαττικὴν κυμάτων εἰργόντων, καὶ ἐπεχόντων τὴν εἰσβολὴν· οὕτω τῶν θείων ἀποστόλων τὰ ἔθνη περινοστούντων, καὶ τὸ σιτηρίον διαπορθμευδόντων κήρυγμα, θόρυβοι κατ' αὐτῶν ἐκινούντο καὶ στάσεις, τῶν ἀπίστων ἀντιλεγόντων, καὶ σέσσει πειρωμένων τὸ κήρυγμα, ὡσπερ ἐν Ἐφέσῳ ὁ ἀργυροκόπος ἐποίησε Δημήτριος, ἐν Κορίνθῳ δὲ ἔτεροι, καὶ ἐν Ἱεροσολύμοις Ἰουδαῖοι, ὅτε καὶ Ῥωμαῖοι τὸν Παῦλον παρέδωκαν. Ἡ τοίνυν τῶν ἔθνῶν ἄβυσσος ταραχῆς φωνὴν ἐδίδου, καὶ ὕψος φαντασίας καὶ ἐπάρσεως τῶν κηρυγμάτων αὐτῆς· ἐνόησαν δὲ τινες καὶ τὴν πληθὺν τῶν πεπιστευκότων ἄβυσσον, ὡς ἐκ τῶν ποταμῶν καὶ τῶν ὕδατων τῶν ἀνωτέρω ῥηθέντων συστᾶσαι. Αὕτη τοίνυν ἡ ἄβυσσος, καὶ τὸ ὕψος τῆς φαντασίας αὐτῆς, τούτεστι οἱ ἐν αὐτῇ ὕψηλοι, καὶ πλοῦτοι καὶ δόξης φαντασίαν ἔχοντες, ἔδωκαν φωνὴν, ὁμολογοῦντες τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ἐν τῷ στόματι αὐτῶν.

Ἐπήρθη ὁ ἥλιος, καὶ ἡ σελίγη ἔστη ἐν τῇ τάξει αὐτῆς εἰς φῶς. Ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος ἐπήρθη ἐν τῷ σταυρῷ, καὶ νύξ ἐγένετο, ὅτε ἡ σελίγη ἔχει τάξιν φαίνεσθαι. Ἡ ὅτι τοῦ Κυρίου σταυρωμένου, ἡ ἐξ ἔθνῶν Ἐκκλησία ἀνέλαμψε, καὶ ἔστη ἐν τάξει αὐτῆς εἰς φῶς· τούτεστι, πλησιφαῆς γέγονε, τὴν τάξιν σώζουσα τοῦ ἰδίου κύκλου. Ὁ τε γὰρ ἐκατόνταρχος ἐθνικὸς ὢν, Ἰῶν Θεοῦ ὠμολόγησε τὸν σταυρούμενον, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ ὄντες. Καὶ ὁ Κύριος

⁷⁶ Joan. vii, 37.

Varie lectiones et notæ.

(18) *Ei qui, etc.*

(49) *Gentium itaque abyssus vocis turbationem*

Spargens aquas itineris. Aquæ itineris sunt spiritualis et evangelici verbi gratiæ. Nam aqua profectionis, qua ad nos usque unigenitus Dei Filius porrexit, Spiritus 167 est, quem dedit credentibus in se. Postquam igitur varii sunt spiritualis doctrinæ modi, una aqua multæ sunt, quæ dispergitur ac dividitur cuilibet pro sua habitudine. Nam divisionem esse donorum discernimus, eundem autem Spiritum. Deinde proficiscens in vicis et civitates Dominus, aquam doctrinæ sparsit illis profecto ad quos dicebat: *Si quis sitit, veniat ad me et bibat* ⁷⁶. Multi habent aquas sermonis, sed non sunt profectionis, sed status, spirantes virosorum odorem et invidiam: in seipsis enim isti bonum habent, ipsum non in alios diffundentes, qui et assimilantur ei qui talentum defoderat. Porro qui bonum habet, et in alios effundit, is aquas profectionis habet, et similis est, qui (48) nummularii talentum suum locat, quique opulentiorum dominum suum facit.

Abyssus dedit vocem suam, in altitudine apparitionis suæ. Permansit in assumpto tropo, sensuumque consecutionem observavit. Flumina enim sacrosanctos apostolos appellans, mare gentes nominat, incredulitatis amarulentiam retinentes. Perinde ergo ut fluviorum in pelagus ingruentium, exonerantiumve, ingens sonitus et strepitus editur, marinis fluctibus cohibentibus arcenibusque insultum et influxum: hunc ad modum divinis apostolis gentes circumeuntibus, salutareque Evangelii Christi præconium afferentibus, turbæ adversum ipsos movebantur, et seditiones ab infidelibus ipsis contradicentibus extinguereque tentantibus istam promulgationem: quemadmodum Ephesi argentarius Demetrius fecit, Corinthi vero alii, et Hierosolymis Judæi, quando et Romanis Paulum tradiderunt. (49) Proinde abyssus turbationis gentium, dabat altitudinem apparitionis et elevationis fluctuum ejus. Quidam hic, per abyssum, multitudinem credentium acceperunt, e fluminibus et aquis supradictis consistentem. Ipsa igitur abyssus et altitudo apparitionis ejus, hoc est, alti in ipsa, et divitiarum et gloriæ et auctoritatis aspectum habentes, dederunt vocem, contentes Dominum Jesum Christum ore suo.

VERS. 11. *Elevatus est sol, et luna stetit in ordine suo ad lumen.* Sol justitiæ in altum sublatus est in cruce, et nox facta est, in qua luna ordinem suum obtinet, ut luceat: sive quod Domino crucifixo ex gentibus Ecclesia refulsit, et stetit in ordine suo ad lumen, hoc est, proxime lucens apparuit, servans ordinem proprii orbis. Sic centurio gentilis existens Filium Dei confessus est crucifixum, et qui cum ipso erant. Jam et

dabat, et altitudinem imaginatiōnis, elationisque prædicationum ejus.

Dominus ipse dixit *Quando exaltatus fuero, omnes traham ad meipsum* ⁷⁵. Si autem sol est Evangelium, vide quando sublinatum **168** est Evangelium et radii ejus extensi sunt, tum et Ianna, hoc est lex, stetit ad lumen. Tum enim apparuit spiritualis lex, quando Spiritus ipsam interpretatus est. Sic et per allegoricum intellectum apparuerunt Agar et Sarra. Sic et illud, *Non colligabis os bovi trituranti* ⁷⁶, de doctoribus Ecclesie apparuit in lege scriptum et latum esse. Eum ad modum cordis circumcisio demonstrata est, non corporalis quidem particula. Hanc sane ordinationem et antea quidem habebat

Jacula tua proficiantur, ad splendorem fulguris armorum tuorum. Divos apostolos jacula vel sagittas appellat, quæ profectæ sunt veluti a forti quapiam et potenti manu missæ, ut figerentur in corde inimicorum regis, dæmonum videlicet, æque ac David ait: *Tanquam sagittæ in manu potentis, sic et filii excussorum* ⁷⁷. Excussi sunt quidem et projecti a facie Dei ipsi Judæi. Horum filii sagittæ fuerunt potentis Christi, qui est virtus Dei. Illi porro ad splendorem fulguris verborum, hoc est, armorum Christi profecti sunt. Arma vero Christi sunt, quibus Paulus nos induit dicens: *Induimini armatura Dei, quæ est thorax justitiæ et galea salutis et gladius Spiritus* ⁷⁸. Atque hæc arma sunt splendida et coruscantia: lucet enim virtus in eo qui eam induit, etiamsi occultetur. *Luceat* namque, inquit, *lux vestra coram hominibus* ⁷⁹. Apostoli igitur profecti sunt, docentes omnes gentes, ut ostenderent omnibus splendorem coruscationis armorum horum.

Vers. 12. *In terminatione imminues terram, et in indignatione confringes gentes.* Judaicam, inquit, terram desolari et vastari facies per Romanos, tanquam incolæ ejus in te impii fuerint: et confringes, hoc est, humiliabis Israelitas, qui gentium erga te sævitiam et impietatem imitati sunt. Vel operationes terrestres prudentiæ imminues per jacula apostolorum tuorum, et gentium prudentiam, consilia humiliabis, dejicies subjugabisque.

Vers. 13. *Exiisti ad salutem populi tui, ut servares unctos tuos.* Cum dixisset antea, Quoniam imminues Judaicam terram, rationem nunc ejus reddit: Nam tu, inquit, existi ad salutem populi hujus. Non enim venisti nisi ad pecudes quæ interierant domus Israelis. Propterea et Jesus vocatus es, et advenisti huc, ut serves unctos sanguine tuo et Spiritu sancto tuo. At enim ipsi noluerunt, propterea eos minuisti, ac alium tibi populum vindicasti, qui et uncti sunt per baptismum, in mortem tuam baptizati, unctique oleo

A αὐτὸς εἶπεν · Ὅταν ὑψωθῶ, πάντας ἐλιύσω πρὸς ἐμαυτὸν. Εἰ δὲ ἡλιός ἐστι τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ ἀκτῖνες αὐτοῦ ἠπλώθησαν, τότε καὶ ἡ σελήνη, τουτέστιν ὁ νόμος, ἔστη εἰς φῶς. Τότε γὰρ ἐφάνη πνευματικὸς ὁ νόμος, ὅτε τὸ Πνεῦμα αὐτὸν ἠρμήνευσεν. Οὕτως ἐφάνησαν ἀλληγορούμενα: ἢ Ἄγαρ, ἢ Σάρρα· οὕτω δὲ, Ὁ ριμῶσεις βοῦν ἀλοῶντα, περὶ τῶν διδασκάλων ἐφάνη νομοθετηθέν· οὕτω περιτομὴ ἐδείχθη καρδίας, οὐ σωματικοῦ μορίου. Ταύτην δὲ τὴν τάξιν εἶχε μὲν καὶ πρὶν ὁ νόμος· ἐκρύπτετο δὲ, ὡς σκιδῶ οὐσῆ, περὶ αὐτὸν. Ὅτε δὲ ἦλθε τὸ φῶς, τότε ἔστη καὶ αὐτὸς ἐν τῇ τάξει αὐτοῦ.

lex, cæterum occultabatur, ceu umbra circa ipsam et ipsa in ordine suo.

B *Βολίδες σου κορευόνται, εἰς φέγγος ἀστραπῆς δόκλων σου.* Τοὺς ἱεροὺς ἀποστόλους βολίδας καλεῖ, ὡς ἐπορεύθησαν ὡσπερ ἀπὸ τινος εὐθενοῦς καὶ δυνατῆς χειρὸς πεμφθέντες, ὥστε παγῆναι ἐν καρδίᾳ τῶν ἐχθρῶν τοῦ βασιλέως, τῶν δειμάνων, καθὼς καὶ ὁ Δαβὶδ λέγει· Ὁσεὶ βέλη ἐν χειρὶ δυνατοῦ, οὕτως οἱ υἱοὶ τῶν ἐκτετραγαμένων. Ἐξετετραγήθησαν μὲν γὰρ καὶ ἀπεβρίβησαν ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ οἱ Ἰουδαῖοι· οἱ δὲ υἱοὶ τούτων βέλη γεγονάσι τοῦ δυνατοῦ Χριστοῦ, τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ. Οὕτω δὲ εἰς φέγγος τῆς ἀστραπῆς τῶν ὄπλων τοῦ Χριστοῦ ἐπορεύθησαν. Ὅπλα μὲν γὰρ τοῦ Χριστοῦ, ἃ ὁ Παῦλος ἡμᾶς ἐνδύει λέγων· Ἐνδύσασθε τὴν πανοπλίαν τοῦ Θεοῦ, ἥτις ἐστὶν ὁ θώραξ τῆς δικαιοσύνης, ἡ περισκεφαλαία τοῦ σωτηρίου, καὶ ἡ μάχαιρα τοῦ Πνεύματος. Λαμπρὰ δὲ ταῦτα τὰ ὄπλα καὶ ἀστράπτουσα· λαμπρύνει γὰρ ἡ ἀρετὴ τὸν αὐτὴν ἐνδεδυμένον, καὶ κρύπτεται. Λαμπρὰ γὰρ, φησὶ, τὸ φῶς ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων. Οἱ οὖν ἀπόστολοι ἐπορεύθησαν μαθητεύοντες πάντα τὰ ἔθνη, εἰς τὸ δεῖξαι πᾶσι τὸ φέγγος τῆς τῶν ὄπλων ἀστραπῆς.

Ἐν ἀπειλῇ ὀλιγώσεις γῆν, καὶ ἐν θυμῷ καταξείεις ἔθνη. Τὴν Ἰουδαϊκὴν, φησὶ, γῆν ἐρημωθῆναι ποιήσεις ὑπὸ Ῥωμαίων, ὡς ἀσθεσάντων εἰς σὲ τῶν ἐν αὐτῇ, καὶ καταξείεις, ἀντὶ τοῦ, ταπεινώσεις τοὺς Ἰσραηλῖτας, ἔθνων ἀπῆνεϊαν πρὸς σὲ μιμησαμένους. Ἡ, ὅτι Τὰς πράξεις τοῦ γῆνιου φρονήματος ὀλιγώσεις διὰ τῶν βολίδων σου τῶν ἀποστόλων· καὶ τὰ ἔθνη καὶ φρονήματα ταπεινώσεις καὶ ὑποτάξεις.

Ἐξῆλθες εἰς σωτηρίαν λαοῦ σου, τοῦ σώσαι τοὺς χριστούς σου. Εἰπὼν, ὅτι Ὀλιγώσεις τὴν Ἰουδαϊκὴν γῆν, ὡσανεὶ ἀπολογεῖται· Καίτοι σὺ ἐξῆλθες εἰς σωτηρίαν τοῦ λαοῦ σου τούτου. Οὐκ ἦλθες γὰρ εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ. Διὸ καὶ Ἰησοῦς ἐκλήθη, καὶ παρεγένου ἐνταῦθα, ἵνα σώσης τοὺς χρισθέντας τῷ αἵματι σου, καὶ τῷ Πνεύματι σου τῷ ἁγίῳ. Ἄλλ' οὐκ ἠθέλησαν· διὸ αὐτοὺς μὲν ὀλιγώσας· λαὸν δὲ ἕτερον περιποίησω, ὃ καὶ χριστοὶ γεγονάσι διὰ τοῦ βαπτίσματος, εἰς τὸν θάνατόν σου βαπτισθέντες, καὶ χρισθέντες

⁷⁵ Joah. xii, 32. ⁷⁶ I Cor. ix, 9. ⁷⁷ Psal. cxxvi, 4. ⁷⁸ Ephes. vi, 17. ⁷⁹ Matth. v, 15.

τῆς ἀγαλλιάσεως ἐλαίῳ, τῷ Πνεύματι. Ἡ τὴν A αἰτίαν ἐπάγει τοῦ ὀλιγωθῆναι τὸ γερὸν φρόνημα. Διὰ τοῦτο γάρ, φησὶν, ὀλιγώσεις τὴν γῆν, διότι ἐπὶ τοῦτῳ ἐξῆλθες, ἵνα σώσῃς. Ἄλλως δὲ οὐκ ἦν σωθῆναι, εἰ μὴ αἱ γῆνοι πράξεις ὀλιγώθησαν.

Ἐβαλες εἰς κεφαλὰς ἀνόμων θάνατον. Τοὺς μὲν πιστεύσαντας, φησὶ, καὶ χριστοὺς καὶ μετόχους γενομένους, ἔσωσας· εἰς δὲ τὰς τῶν ἀνόμων Ἰουδαίων κεφαλὰς, τουτέστι τοὺς ἀρχοντας καὶ προέχοντας, θάνατον ἔβαλες, διὰ τῶν Ῥωμαίων αὐτοὺς ἐξολοθρεύσας.

Ἐξήγειρας δεσμούς ἕως τραχήλου εἰς τέλος. Τουτέστιν, ἔδησας αὐτοὺς ταῖς τῶν οὐκ αἰμάτων ἀμαρτημάτων σειραῖς, οὐ μερικῶς κατασφιγγομένους, ἀλλ' οἷον δι' ἔλου τοῦ σώματος, καὶ ἕως τραχήλου. B Αἱ γὰρ ἀμαρτίαι αὐτῶν ἐξεγερθεῖσαι κατ' αὐτῶν, ὅτε ἠβουλήθη Θεός, ἔδησαν αὐτοὺς, καὶ ὑποχειρίους Ῥωμαίοις ἐποίησαν, ὥστε τράχηλον αὐτῶν τὸν ἐπηρμένον ταπεινωθῆναι καὶ συντελεσθῆναι. Τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ, Εἰς τέλος. Εἰσὶ καὶ ἀγαπήσεως δεσμοί, οὓς τοῖς πιστεύουσιν ἐπιβάλλων ὁ Κύριος, τὸν τράχηλον αὐτῶν, τῷ οὐκ ἐλαίῳ ζυγῷ ἐπάγει. Ἐξήγειρας δὲ καὶ ἀλλοὺς δεσμοὺς ὁ Χριστὸς κατὰ τοῦ Ἰούδα, οὓς τῷ αὐτοῦ τραχήλῳ περιθεῖς οὗτος, τέλος εὔρε δι' ἀγχόνης.

Διέκοψας ἐν ἐκστάσει κεφαλὰς δυναστῶν· σσεισθήσονται ἐν αὐτῇ. Διανοιξουσὶ χαλινοὺς αὐτῶν, ὡς ὁ ἐσθίων πτωχὸς λάθρα. Ἐκστασιν, C φησὶ, πεπνῶθασιν οἱ δυνασταὶ τοῦ Ἰσραὴλ, ἐκστάντες τοῦ ὀρθοῦ φρονήματος, καὶ λυτήσαντες καὶ μανέντες κατὰ σοῦ. Διὰ τοῦτο οὖν διέκοψας αὐτοὺς ἀπὸ τῆς σῆς οικειότητος, καίτοι πρῶην μερίδα σὴν ἦσας. Ἡ, ὅτι Διεισκόρησας ἄλλον ἀλλαχόσε. Τοῦτο καὶ Δαβὶδ φησὶ· Διαμέρισον αὐτοὺς ἐν τῇ ζωῇ αὐτῶν. Εἰκότως δὲ αἱ κεφαλὰὶ αὐτῶν αἱ τοῦ νοῦ χωρητικαὶ διεκόπησαν ἀπὸ τῆς πρὸς τὸν Λόγον οικειότητος, ὅτι μὴ κατὰ λόγον ἐφρόνησαν, ἀλλὰ μᾶλλον τῷ λόγῳ ἐπανεστήσαν. Ἡ, ὅτι Σημεῖα σοῦ ποιήσαντος, ἐκστήσονται, καὶ σεισμὸν πείσονται ταρασσόμενοι, καὶ διακοπήσονται, οἱ μὲν λέγοντες, ὅτι Πλανᾷ τὸν ὄχλον· ἄλλοι δὲ, ὅτι Οὐδέποτε ἐλάλησεν ἄνθρωπος, ὡς οὗτος ὁ ἄνθρωπος. Κρύφα μέντοι αἱ κεφαλὰὶ, οἱ ἀρχοντες καταγογγύσουσί σου, διανοίγοντες τὰ χεῖλη καὶ τοὺς ὀδόντας, ἵνα χαλινὸς εἰς D τοῦ στόματος, ὡσπερ πτωχὸς μὴ τολμῶν προφανῶς μεταλαθεῖν τροφῆς, ἀλλὰ μεμυκέντος τοῦ στόματος ἔνδον ταύτην λεπτύνων. Ἐφοβοῦντο γὰρ τὸν ὄχλον τῷ Ἰησοῦ προσδιακειμένον διὰ τὰ θαύματα. Καὶ οἱ ἀπόστολοι δὲ οἱ πρῶην μὴ τολμῶντες λαλήσαι, ἀλλὰ κλεισμένοι ἐν ὑπερώῳ, καὶ λάθρα ἐσθίοντες τῶν πιστευόντων αὐτοῖς σιωπῶντων, ὡσπερ ἴπποι διανοίξαντες τοὺς χαλινούς τοῦ στόματος, τουτέστι

A exultationis, Spiritu nempe sancto. Vel causam adducit, cur terrestres prudentia diminuat. Propterea, inquit, 169 immines terram, quod eam ob causam exieris ut servares. Aliter enim servare licebat, ni terrenæ res primum imminutæ essent.

Projecisti in capita iniquorum mortem. Eos qui crediderunt, inquit, et unctos et participes factos, servasti. In iniquorum vero Judæorum capita, hoc est, in principes et eminentiores mortem jaculatus es, per Romanos qui eos perdiderunt.

Excitasti vincula usque ad collum in finem. Hoc est, ligasti iniqua Judæorum capita propriorum peccatorum catenis, non ita quidem ut ex parte cincti essent, verum ut per totum corpus et usque ad cervicem. Nam peccata ipsorum excitata contra ipsos, quando Deus voluit, ligarunt ipsos, adeo ut Romanis ipsos subjiceret (50), ut cervix eorum elata humiliaretur conficereturque. Hoc enim significat, quod ait, Ad finem. Sunt et charitatis vincula, quæ credentibus injiciens Dominus, cervicem ipsorum proprio jugo submittit. Excitavit et alia vincula Christus adversus Judam, quæ suæ cervici circumponens ille, finem reperit per strangulationem.

VERS. 14. Diapsalma (51). Amputasti in defectione capita potentium, concutientur in ipsa. Aperient frenos suos, tanquam mendicus ancilium comedens. Stuporem, inquit, et defectionem patiuntur potentes Israelis, deficientes a recta prudentia, furcetes et insanientes adversum te : eam ob rem recessisti eos a tua proprietate, a tuo jure (52), cum antea pars tua essent. Vel quod alium alio disperseris, id quod David ait : Dispartias eos in vita ipsorum 53. Non immerito autem capita ipsorum intellectus capacia, reserta sunt a societate, quæ illis cum Verbo fuit, quoniam pro Verbo non sapuerunt, sed Verbo potius restiterunt. Sive quod te signa exhibente, ipsi obstupescerent ac animo deficient, concussionemque facient conturbati, ac discinduntur, alii quidem dicentes : Quoniam seducit turbam. alii autem : Quoniam nunquam sic quisquam locutus est, ut homo ille 54. D Occulte quidem capita, ipsi principes obmurmurabant tibi, aperientes labia et dentes quæ sunt frenæ oris : æque atque mendicus non audens propalam accipere cibum, velato eum ore intus comminuit. Timebant enim vulgus, Jesu Christo benevolam atque favens, propter miracula. Quin etiam apostoli, antea non audentes loqui, verum conclusi in cœnaculo superiore ancilium edentes credentium ipsi salutem, tanquam equi aperientes frenos oris, hoc

• Psal. xvi, 5. 51 Joan. vii, 12, 46.

Variæ lectiones et notæ.

(50) Subjicerent.

(51) Vox hæc διάψαλμα, diapsalma, abest a

Græco textu.

(52) A tua familiaritate et amicitia.

est, humanas timores abjicientes, cum fiducia et libertate prædicabant verbum. Forsan et ad Deum propheta inquit : Quoniam in defectione quadam et succensente affectu constitutus, Domine, discidisti eos. **170** si modo punit Deus. Atqui ipsi nosipsos punimus, cui rei testimonium dicit, qui ait : *Deus mortem non fecit*⁸¹. Et rursus alius : *Tentat autem Deus neminem. Quilibet autem tentatur a propria cupiditate*⁸².

Vers. 15. *Ac duxisti in mare equos tuos, turbantes aquas multas.* Servavit rursus sermo suum in mutatione schema. Frena enim recordatus, nunc equos ipsos apostolos vocat, quos in hujus vite mare Dominus perduxit, qui gentes aquas existentes, propter udam et dissolutam vitam suam turbant, dum docent futurum esse iudicium, operumque in præsentem vitam transactorum reddendam persolutionem. Hoc modo Paulus Athenienses turbavit, cum diceret : *Tempora ignorantie posthabens Deus, jam nunc omnibus annuntiat, in melius permutare animi sententiam ac respiscere. Nam statuit diem in qua iudicaturus est terrarum orbem*⁸³. Turbabant etiam alio modo apostoli, quando propter prædicatum verbum, ipsos inter sese mutuo dissidere sanguine junctos faciebant. Quod et Dominus affirmavit : *Non veni mittere pacem, sed gladium*⁸⁴. Multæ vero aquæ sunt gentes, respectu Israelis, qui unius veluti gentis instar habet. In principio sane Dominus dixit : *In via gentium ne abieritis*⁸⁵. At ubi elevatus est in cruce et resurrexit : *Docete, inquit, omnes gentes*⁸⁶.

Vers. 16. *Observavi, et conterritum est cor meum, a voce precepcionis laborum meorum, et ingressus est tremor in ossa mea, et subter me turbata est habitudo mea. Quiescam in die tribulationis meæ, dum ascendo ego ad populum peregrinationis meæ.* Custodiam vocant prophetæ mentis suæ observationem et attentionem quam faciunt, dum Spiritus eis insonat futurorum cognitionem, æque atque supra dixit : *Super custodiam meam stabo.* Ait ergo : Quia veluti custodivi mentem meam a terrenis curis, in te mentem meam ligens, revelasti mihi quænam sint passuri, qui ex Israel non crediderunt, ac eam ob rem concidit cor meum : etenim ceu compatiens, tristior ob contribules et fratres meos. Vel, quia quæ revelasti oranti mihi custodivi, hoc est, consideravi et servavi apud meipsum, quæ etiam posthac prolucens sum orans : ac ideo conterritum est cor meum tremorque apprehendit ossa mea, et subter et ex profundo turbata est tota habitudo et constitutio animæ meæ. Deinde mox Spiritu imbutus ait : quoniam Non videbo hæc quæ Israelitis contingent. Tum

τοὺς ἀνθρωπίνους φόβους ἀπορρίψαντες, ἐν παρρησίᾳ κηρύττουσι. Τάχα δὲ καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ὁ προφήτης φησὶν, ὅτι Ἐν ἐκστάσει τινὶ καὶ θυμῷδε διαθήσει γεγωνῶς, ὦ Κύριε, διέκοψας αὐτούς· τῷ ὄντι γὰρ, εἴπερ (55) Θεὸς κολάζει· ἀλλ' αὐτοὶ ἐκ αὐτοῦ κολάζομεν· καὶ μαρτυρεῖ ὁ εἰπὼν· Θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν· καὶ αὐτὸς ἕτερος, Πειράζει δὲ Θεὸς οὐδένα· ἕκαστος δὲ πειράζεται ὑπὸ τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας.

Καὶ ἐπεβίβασας εἰς θάλασσαν τοὺς ἵππους σου, ταρασσοντας ὕδατι πολλὰ. Τετάρτης πάλιν ὁ λόγος· τῇ τροπῇ τῆ οἰκτεῖον σχῆμα. Χαλιῶν γὰρ κημοεύσας, νῦν ἵππους ὀνομάζει τοὺς ἀποστόλους, οὓς εἰς τὴν τοῦ βίου θάλασσαν ἐπεβίβασεν ὁ Κύριος, τὰ ἔθνη, ὅσα εἰς τὸν ὄλεθρον καὶ διαλελυμένον αὐτῶν βίον, ταρασσοντας, ἐν τῷ διδάσκειν αὐτοὺς, ὅτι κρίσις ἔσται, καὶ τῶν ἐν τῷ παρόντι βίῳ ἔργων ἀναπόδοσις. Οὕτω γοῦν καὶ Παῦλος τοὺς Ἀθηναίους ἐτάραξεν, εἰπὼν· *Τοὺς μὲν χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ Θεός, τὰ νῦν παραγγέλλει πᾶσι μετανοεῖν, ὅτι ἔστησεν ἡμέραν ἐν ἧ ἕλλησι κρίνειν τὴν οἰκουμένην.* Ἐτάραστοι δὲ καὶ ἄλλως οἱ ἀπόστολοι, καθὼς τὰ γένη κατ' αἰλήλων διίσταν διὰ τὴν λόγον, ὃ καὶ ὁ Κύριος εἶπεν· *Οὐκ ἤλθοι βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχην.* Πολλὰ δὲ ὕδατα, τὰ ἔθνη, ὡς πρὸς γὰρ τὸν Ἰσραὴλ ἐν ἔθνος ὄντα. Ἐν ἀρχῇ μὲν οὖν ὁ Κύριος εἶπεν· *Εἰς ἔθνη ἐθῶν μὴ ἀπέλιθητε· ἐπεὶ δὲ ἐπήρθη ἐν τῷ σταυρῷ καὶ ἀνέστη, Μαθητεύσατε, φησὶ, πάντα τὰ ἔθνη.*

Ἐφυλαξίμην, καὶ ἐπτοήθη ἡ καρδία μου, ἀπὸ φωνῆς προσευχῆς χειλέων μου. Καὶ εἰς ἡμέραν τρέμος εἰς τὰ ὀστά μου, καὶ ὑποκάτωθεν μου ἐταράχθη ἡ ξέλις μου (54). Ἀνακαύσομαι ἐν ἡμέρᾳ οὐκίνας μου, τοῦ ἀναδῆναι με εἰς λαὸν παρεστῆς μου. Φυλακὴν καλοῦσιν οἱ προφῆται, τὴν κατὰ τὸν τῆρησιν καὶ προσταγήν ἣν ποιοῦνται, ὅπως τὰ Πνεῦμα αὐτοῖς ἐπιπέσει τῶν ἐσσομένων τὴν γνώσιν· ὡσπερ οὖν καὶ αὐτὸς εἶπεν· *Ἐπι τῆς φυλακῆς μου στήσομαι.* Φησὶν οὖν, ὅτι Ὡς ἐφύλαξα τὸ νῦν μου ἀπὸ τῶν γηϊνῶν φροντίων, προσευχόμενός σοι, ἀπεκάλυψάς μοι· ἃ πείσονται οἱ ἐξ Ἰσραὴλ ἀπιστήσαντες, καὶ διὰ τοῦτο συμπετόκεν ἡ καρδία μου· ὡς συμπαθῆς γὰρ ὢν, λυπεῖται ἐπὶ τοῖς ὀμοφύλοις. Ὅτι ἃ μοι ἀπεκάλυψας προσευχομένῳ, ἐφυλαξίμην, τουτέστιν ἀπεσκόπησα καὶ ἐτήρησα παρ' ἐμαυτῷ, ἃ καὶ ἐξεφώνησα μετὰ ταῦτα προσευχόμενος. Καὶ διὰ τοῦτο ἐπτοήθη ἡ καρδία μου, καὶ τρέμος κατέλαβεν τὰ ὀστά μου, καὶ κάτωθεν καὶ ἐκ βάθους ἐταράχθη πᾶσα ἡ ξέλις καὶ κατάστασις τῆς ψυχῆς μου. Ἐἶτα εὐθύς ἐνηχηθεὶς ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, φησὶν, ὅτι Οὐκ ὄψομαι ταῦτα, ἃ τοῖς

⁸¹ Sap. 1, 15. ⁸² Jac. 1, 13, 14. ⁸³ Act. xvii, 30.

⁸⁴ Matth. x, 34.

⁸⁵ Matth. x, 5.

⁸⁶ Matth. xxviii, 19.

Variae lectiones et notæ.

(55) Εἴπερ οὐ, Cod. Bav.

(54) Ἐν ἐμοὶ ἐταράχθη ἡ ἰσχὺς μου, in me turbata est vis mea. Cod. Ven.

Ἰσραηλίταις συμβήσεται. Τότε γάρ, ὅτε ἐπιστῆ ἡ ἡμέρα τῆς κακῶν ἐπαγωγῆς, ἥτις ἐστὶν ἐμοὶ ἡμέρα θλίψεως, ἀναπαύσομαι τούτεστι, τελευτήσω τὴν ζωὴν (θάνωτο; γὰρ ἀνδρὶ ἀνάπαυσις), καὶ ἀναθήσομαι εἰς τὴν ἄνω πέλιν, ἔνθα ἐστὶν ὁ λαὸς τῶν ἁγίων, ὁ παροικίαν ἡγησάμενος τὴν ἐνταῦθα ζωὴν, ἣν καὶ αὐτὸς τοιαύτην ἡγήμαι. Οὕτω καὶ Δαβὶδ, Πάροικος ἐγὼ εἰμι, φησὶ, καὶ παρεπίδημος, καθὼς πάντες εἰ πατέρες μου, τοὺς πατριάρχας πάντως ἀπειτήμενος, καὶ τοὺς μετ' αὐτοὺς ἁγίους. Τινὰ δὲ τῶν ἀντιγράφων ἔχουσιν· *Εἰς τοὺν παροικίας μου*· καὶ νοήσεις, ὅτι Ἀναθήσομαι εἰς τὴν ναὸν τὸν ὑβάνιον ἀπὸ τῆς παροικίας μου ταύτης, καὶ ἐπιποθῶν τὴν ἀνάλυσιν, λέγει τὸ, *Ἀναπαύσομαι*. Ἐπειδὴ γὰρ προγνοῦς; ἂ τῷ γένει αὐτοῦ συμβήσεται, ἐλυπεῖτο, φησὶ· Τότε ἀναπαύσομαι ἀπὸ τῆς θλίψεως, ἔάν ἀναλύσω ἀπὸ τῆς παροικίας μου· ὥστε γενέσθω τοῦτο.

Διὶ σὺκῆ οὐ καρποφορήσει καὶ οὐκ ἔσται γερνήματα ἐν ταῖς ἀμπέλαις. Ψεύσεται ἔργον ἐλαίας, καὶ τὰ πεδία οὐ ποιήσει βρώσιν. Τὴν αἰτίαν παρίστη: τῆς θλίψεως, δι' ἣν καὶ ἐταράχθη, καὶ φησιν, ὅτι: Διὰ τοῦτο λυπούμαι, ὅτι ἡ σὺκὴ οὐκ εἶ καρποφορήσει, Ἱερουσαλήμ. Καὶ γὰρ ἐλθὼν εἰς αὐτὴν ὁ Χριστὸς, οὐχ εὖρε καρπὸν ἐν αὐτῇ, εἰ μὴ ὀφύλλα μόνον, τὴν ἐξωθεν δηλαδὴ ἐπίδειξιν καὶ ὑπόκρισιν τῆς θεοσεβείας· ὡς αὐθὶς ἐν παραβολαῖς εἶπε· *Σὺκῆν τις εἶχεν, ἣν διὰ τὴν ἀκαρτίαν ἐκτεμῆν ἡθεουλίθη. Ὁ δὲ γεωργὸς ὀλλύων ἐνδοθῆναι χρόνον ἰκέτευσε, ὥστε ἡ καρποφορήσει, ἢ πρόξριζον ἐκτεμηθῆναι.* Ἄλλ' οὐδὲ ὁ ἀμπέλων καρποφορήσει. Ἀμπέλων δὲ ὁ λαὸς, ὡς καὶ ὁ Ἰσαίας· *Καὶ ὁ ἀμπέλων Κυρίου Σαβαώθ, οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ ἐστὶ, καὶ ἄνθρωπος τοῦ Ἰούδα, ρεθύρτων ἠγαπημέρον.* Ἐλαίαν δὲ ὀνομάζει τοὺς Φαρισαίους καὶ Σαδδουκαίους, οἱ ἐπὶ τῷ τῆς δικαιοσύνης ὀνόματι σεμνυνομένοι, ἔρημοι τῶν ταύτης ὑπὲρ ἄλλων καρπῶν (56). Ὅτι ἐὰν ἡ ἐλαία εἰς εἰκόνα ἰκαίου παραλαμβάνεται, μαρτυρεῖ καὶ Δαβὶδ, Ἐγὼ ὡσεὶ ἐλαία κατάκαρπος, λέγων. Καὶ πᾶσα δὲ ἡ συναγωγὴ ἐλαία, ὡς Ἱερεμίας φησὶν· *Ἐλαίαν εὐσκιον* (57) τῷ εἶδει ἐκάλεσε Κύριος τὸ δρομὰ σου. Αὕτη οὖν τὸ ἔργον αὐτῆς ἐψεύσατο· παιδαγωγούμενοι γὰρ εἰς Χριστὸν διὰ τὸ νόμον καὶ προφητῶν, οὐ προσήκατο τοῦτον. Διὰ τοῦτο καὶ ἐξεκλάσθησαν οἱ κλάδοι αὐτῶν· ἐνεκεντρίσθησαν. δὲ οἱ τῆς ἀργιελίας (58) ἐθνικοί. Ἄλλὰ καὶ τὰ πεδία οὐ ποιήσει βρώσιν, οἱ ταπεινότεροι τοῦ λαοῦ, πρὸς οὓς λέγεται· *Νεώσατε ἑαυτοῖς ρεώματα, καὶ μὴ σπαίρετε ἐπ' ἀκάνθους.* Οὗτοι οὖν τοσοῦτον ἀνεμόφοροι γεγόνασι, μηδένα

enim quando institerit dies affuturæ calamitatis, quæ est mihi dies tribulationis, quiescam, hoc est, ultimum vitæ diem claudam : mors enim homini est requies et cessatio. Et ascendam in supernam urbem, ubi est populus sanctorum, vitam hanc peregrinationem esse existimans, quod et ipse ego consimiliter **171** puto. Sic et David ait : *Advena ego sum et peregrinus, itidem ut omnes patres mei* ⁵⁷ : patriarchas omnino clanculum et obscure significans, aliosque qui eos consecuti sunt, sanctos. Quædam hic exemplaria habent : *Ad templum peregrinationis meæ*. Tum sic intelliges : Ascendam in templum cœlesti, a peregrinatione mea hac ; desideransque resolutionem ex mortali corpore dicit, *Requiescam*. Cum enim præcognovisset, quæ generi suo et genti eventura essent, animo conturbato dixit : Tum ego requiescam ab afflictione, si dissolvam a peregrinatione hac (55).

Vers. 17. *Eo quod ficus non proferet fructum, nec erunt germina in vitibus : olea negabit opus suum, et arva non producent cibum.* Afflictionis suæ causam exhibet, quam propter sit turbatus, dicens : quoniam Idcirco mœreo, quod ficus non porro proferet fructum, ipsa nimirum Jerusalem. Etenim ubi ad ipsam venisset Christus, nullum in ea fructum reperit, præter sola folia, externam videlicet demonstrationem et apparentiam ac simulationem pietatis. Quemadmodum et rursus in parabolis dixit : *Ficum quispiam habebat, quam ob sterilitatem exsecare voluit. Agricola vero paucillum temporis ficui donari precatu est, ut vel fructum ferret, vel radicibus extirparetur. Sed neque vinea ipsa fructum protulit* ⁵⁶. Vineam vero est populus, ut Isaias ait : *Vinea Domini*, inquit, *exercituum, domus Israel est, et domus Juda, plantula dilecta* ⁵⁷. Oleam vero nominat Phariseos et Sadducæos, qui iustitiæ quidem nomine conspicui et graves videri volebant, interim tamen ejusdem fructibus vacabant, et nudi ab ipsis erant. Quod vero olea pro imagine justii assumatur, David etiam testatur : *Ego veluti olea fructifera* ⁵⁸, inquit. Universa pariter Synagoga olea est, ut Jeremias ait : *Oleam umbrosam specie vocavit Dominus nomen tuum* ⁵⁹. Ipsa itaque opus suum mentita est, negavit, fraudavit. Instituti enim, ac puerorum instar ducti ad Christum per legem et prophetas, non accesserunt eum : propter hoc ipsum fracti sunt rami ejus, et iusiti sunt ad oleastrum pertinentes infideles antea gentes. Præterea arva non proferent cibum, seu fruges in alimoniam, hoc est, te-

⁵⁷ Psal. xxxviii, 3. ⁵⁸ Luc. xiii, 6, 7. ⁵⁹ Isa. v, 7. ⁶⁰ Psal. li, 10. ⁶¹ Jerem. xi, 16.

Variæ lectiones et notæ.

(55) Plura exhibet Cod. Bav. et Ven. quare fiat hoc.

(56) Καλῶν, bonis, Cod. Bav.

(57) Ὠραίων, pulchram, Cod. Bav.

(58) Ἀργιελίου, Cod. Bav.

nuiore et inferiores in populo, ad quos dicitur: *Α καρπὸν θεῖον γεωργήσαντες, ὥστε οὐδὲ τὸ εἰς βρῶ- Novate vobisipsis novalia, nec seminate super spi- σιν αὐταρχεὺς γεωργήσαι.*
nas⁹⁷. Isti ergo adeo a ventorum turbine perierunt, nullum divinum fructum operantes, ut ne quantum ad cibum sufficiat, parare possint.

Defecerunt pecudés [præ] cibi penuria. Simpliciores et minus astuti, sive vitibus vacantes, probiores ac digni ut a plura intelligentibus regantur, defecerunt, eo quod non haberent cibum. Nec enim erat, qui cibum eis appoueret, perinde ac propheta dixit: *Adducam famem super terram, non famem panis, neque sitim aquæ, sed famem audiendi verbi Domini⁹⁸.*

172 *Et boves non erunt apud præsepia.* Boves sunt legis doctores, levitæ, sacerdotes, et sacerdotum principes. Nam et Apostolus illud, *Non alligabis os bovi trituranti⁹⁹,* ad doctores retulit. Si quidem illi cognitionis cibum, obscuritatis litteræ operimentis tectum, dedignati sunt nudare, aliisque præponere, ut perspicuus fieret, et commodè intelligeretur. Accipiebant quidem et ipsi a populo oblationes, primitias dico et decimas, et quæ e sacrificiis ad aras, veluti ad præsepia afferebantur. Neque igitur præsepia et aræ existent, neque huiusmodi boves. Quia vero quædam exemplaria ascriptum hic habent, *Ex sanatione ipsorum*: intelliges ita, quod sanatio ipsorum fuerit Christus: quem simul ac non susceperunt, ex Christo ipsis contigit ut deficerent; nam is tradidit eos funditus ad interitum. Sunt qui hunc locum sic acceperint: quod postquam propheta meminisset dissolutionis, in posterum de constitutione et conditione quæ illis sit, verba faciat, (59) utpote ubi non sit opus his quibus hic egemus, neque corruptibili

fructu, neque animantibus.
VERS. 18. *Ego vero in Domino exultabo, lætabor in Deo Servatore meo.* Contristatus sum, inquit, propter cognatos meos secundum carnem, talibus ac tantis malis tentandos. Attantem reputans ego mecum gloriam Dei, omnibus hominibus manifestandam, lætor et exulto, hoc est, exsilio præ gaudio; ἀγαλλίῃ enim est idem, quod σκιρτῆν, id est, saltare, quod est gaudii quædam intensio. Intellige autem, quod veluti ex persona fidei iustificationum hæc oratio proficiscatur. Tantummodo enim talia dicit: quod quidam ex Israel operibus expectantes justificationem, sic repulsi sint: ego vero ethnicus non ex operibus iustitiæ quæ feci, sed secundum ipsius misericordiam, et per ejus gratiam servatus in ipso exultabo. Simile est ei quod ab Apostolo dicitur: quoniam *Gentes ex fide invenerunt iustitiam. Israel autem persequens legem iustitiæ, non prævenit: propterea quod non ex fide, sed veluti ex operibus legis¹⁰⁰.* Et iterum: *Gentes pro misericordia glorificaverunt Deum¹⁰¹.*

Ἐξέλειπον ἀπὸ βρώσεως πρόβατα. Οἱ ἀπολύστεροι καὶ εὐηθέστεροι, εἰσὺν ἀκακώτεροι, καὶ τοῦ ποιμαίνεσθαι ὑπὸ τῶν συνετωτέρων ἀξιοί, ἐξέλειπον ὑπὸ τοῦ μὴ ἔχειν βρώσιν· οὐκ ἦν γὰρ ὁ βρώσιν αὐτοῖς παρατιθεῖς, καθὰ καὶ ὁ προφήτης εἶπεν· Ἐκάλω λιμὸν ἐπὶ τὴν γῆν, οὐ λιμὸν ἄρτου, οὐδὲ δίψαν ὕδατος, ἀλλὰ λιμὸν τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου.

Καὶ οὐκ ὑπάρξουσιν βόες ἐπὶ φάτναις. Βόες οἱ νομοδιδάκαλοι, Λευῖται, ἱερεῖς, καὶ ἀρχιερεῖς. Καὶ ὁ Ἀπόστολος γὰρ τὸ, *Οὐ φημίσεις βούν ἀλόωτα,* εἰς τοὺς διδασκάλους διεδέξατο. Οὗτοι γὰρ τὸν τῆς γνώσεως οἶτον τοῖς τῆς ἀσφαλείας τοῦ γράμματος περιδλήμασι καλυπτόμενον, ἐταράχθησαν ἀπογυμνοῦν, καὶ προτιθέναι τοῖς ἄλλοις σαφῆ καὶ εὐνόητον. Ἐχουσι μέντοι καὶ αὐτοὶ τὰς ἀπὸ τοῦ λαοῦ ὠροφορίας, τὰς ἀπαρχὰς φημι, καὶ τὰς δεκάτας, καὶ τὰς ἐκ τῶν θυσιῶν, οἷα ἐν φάτναις καὶ θυσιαστήριοις προσαγομέναι. Οὗτ' οὖν φάτναι καὶ θυσιαστήρια ὑπάρξουσιν, οὐτε βόες τοιοῦτοι. Ἐπεὶ δὲ τίνα τῶν ἀντιγράφων ἔχουσι προσγεγραμμένον τὸ, *Ἐξ ἰσσεως αὐτῶν,* νοήσεις, ὅτι Ἰασις μὲν αὐτῶν ἦν ὁ Χριστός· ἐπεὶ δὲ τοῦτον οὐ προσεδέξαντο, ἐκ τοῦ Χριστοῦ συνέβη αὐτοῖς τὸ ἐκλελοιπέναι. Αὐτὸς γὰρ αὐτοὺς πανωλεθρίᾳ παρέδωκε. Τινὲς δὲ ἐνόησαν, ὅτι ἐπειδὴ ἐμνήσθη ὁ προφήτης τοῦ ἀναλύσθαι, ἀφηγείται

λοιοπὸν περὶ τῆς ἐκεῖ καταστάσεως, ὅτι οὐδὲν τῶν ἐνταῦθα ἔχει ἢ ἐκείσε κατάστασις.

Ἐγὼ δὲ ἐν τῷ Κυρίῳ ἀγαλλιάσομαι, χαρήσομαι ἐπὶ τῷ Θεῷ τῷ Σωτῆρι μου. Λελύπημαι, φησὶ, διὰ τοὺς συγγενεῖς μου, τοὺς κατὰ σάρκα, μέλλοντας τοιοῦτων καὶ τοσοῦτων κακῶν πειραθῆσεσθαι. Πλὴν ἐννοῶν τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ τὴν πᾶσιν ἀνθρώποις ἐπιγνωσθησομένην, χαίρω καὶ ἀγαλλιώμαι, τούτεστι σκιρτῶ. Ἀγαλλίῃ γὰρ ἐστὶ τὸ σκιρτῆν, ὃ ἐπίτασις χαρᾶς ἐστὶ. Νόει δὲ ὅτι ὡς ἐκ προσώπου τῶν ἐν πίστει δικαιοθέντων ὁ λόγος. Μονονοῦχι γὰρ τοιαῦτά φησιν, ὅτι Οἱ μὲν ἐξ Ἰσραὴλ, ἐξ ἔργων προσδοκῶντες δικαιοθῆναι, οὕτως ἀπόσθησαν· ἐγὼ δὲ ὁ ἔθνικὸς, οὐκ ἐξ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ ὡν ἐποίησα, ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτοῦ ἔλεος καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ χάριτι σωθεὶς, ἐπ' αὐτῷ ἀγαλλιάσομαι. Ὅμοιοι τῷ ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου λεγομένῳ, ὅτι *Τὰ μὲν ἔθνη ἐκ πίστεως εὗρον τὴν δικαιοσύνην. Ἰσραὴλ δὲ διώκων νόμον δικαιοσύνης, οὐκ ἔφθασε (60), εἶπε οὐκ ἐκ πίστεως, ἀλλ' ὡς ἐξ ἔργων νόμου· καὶ ἐκάλω, τὰ δὲ ἔθνη ὑπὲρ ἑλέους δοξάσαι τὸν Θεόν.*

⁹⁷ Jerem. 17, 3. ⁹⁸ Amos 8, 11. ⁹⁹ 1 Cor. 14, 9. ¹⁰⁰ Rom. 14, 50, 52. ¹⁰¹ Rom. 15, 12.

Variæ lectiones et notæ.

(59) *Quia nihil eorum, quæ hinc sunt, habeat ea quæ ibi sit, conditio.*

(60) Διώκων διασιώνην εἰς νόμον δικαιοσύνης οὐκ

ἔφθασε, persequens iustitiam, ad legem iustitiæ non properavit. Cod. Ven.

Κύριος ὁ Θεός μου, δύναμις μου. Ἀσθενής μὲν ἔστιν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, φησὶν, ἀλλὰ ταύτην ἐνώσα; ἑαυτῷ ὁ Κύριος; καὶ Θεός μου, δυνατὴν ἀπεργάζεται. Οὕτω καὶ Παῦλος, Πάντα ἰσχύω, φησὶν, ἐν τῷ ἐνδυραμῶντι με Χριστῷ· καὶ Δαβὶδ, Ὅτι καύχημα τῆς δυνάμεως αὐτῶν σὺ εἶ.

Καὶ τάξει τοὺς πόδας μου εἰς συντέλειαν. Τουτέστιν, Ἐν ἀσφαλεῖ στήσει τοὺς πόδας μου, ὥστε ἴστασθαι με στερεὸν τῇ πίστει, δυνάμενον πατεῖν ἐπάνω ὄφειων καὶ σκορπίων. Τὴν γὰρ συντέλειαν, ἀσφάλειαν, οἱ ἄλλοι ἠρμήνευσαν. Ἔοικε δὲ καὶ ὡσπερ ἐπὶ τινος δρομέως τοῦτο λέγειν. Δρόμον, φησὶ, τρέχω· ὁ Θεὸς οὖν τάξει τοὺς πόδας μου εἰς τὸ συντελεῖσαι τὸν δρόμον, ὥστε λέγειν μετὰ Παύλου· Τὸν δρόμον τετέλεκα. Τρέχουσι πολλοί, ἀλλὰ ἀτακτα· οἷόν εἰσιν οἱ ἀθλοῦντες μὲν, μὴ νομίμως δέ. Ὁ Θεὸς οὖν τάσσει τοὺς πόδας, ὅταν μὴ παρὰ τοὺς ἀποστολικοὺς νόμους τρέχωμεν, μήτε διδάσκοντες παρὰ τὰς Γραφάς, μήτε τὴν ἀρετὴν μετιόντες παρὰ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ· οἷον οἱ τὸν γάμον βδελυσόμενοι καὶ τὰ κτίσματα.

Ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ ἐπιβιῶ μὲ (61), τοῦ κινῆσαι με ἐν τῇ ὑψίᾳ αὐτοῦ. Ἀνώτερον, φησὶ, τῆς γῆς ποιεῖ με, καὶ τὰ ὑψηλὰ φρονεῖν διδάσκει, ὡς; ἂν ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων καταγωνίσωμαι τοὺς ἐχθρούς. Κάτω γὰρ ἰστάμενος, καὶ τῇ γῆϊ προσκειμένος, πῶς νικήσω τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρίας; ἐν τοῖς ἐπουρανίοις; Νικήσας δὲ, τότε ἄξιός εἰσομαι τοῦ ἄδειν αὐτῷ. Οὐχ ὥραϊος γὰρ αἶνος ἐν στόματι ἀμαρτωλοῦ. Ὁ οὖν νικήσας τὰ ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, ἐκείνο; ἄδει τῷ Θεῷ πνευματικώτερον ὑψὴν καὶ ἀλυεύτεραν [f. -λωτ.], ἄνευ τῆς τοῦ ὄργάνου συνεκφωνήσεως, νῶ μόνῳ προσομιλῶν τῷ Θεῷ, καὶ στόμα κατὰ στόμα λαλῶν. Ὁ δὲ εἰ μὲν ἐν τῷδε τῷ βίῳ γίνεται, εἶδεν ἂν ὅπως γίνεται οἱ τοῦτου καταξιοθῆντες· ἐν γούν τῷ μέλλοσι πάντως ἔσται, ὅτε οὐκ ἔσται σὰρξ, καὶ τὰ σαρκικά, ὅτε ὁ Θεὸς ἔσται τὰ πάντα ἐν πᾶσιν. Οὕτως καὶ Μωσῆς ὅτε οἱ Αἰγύπτιοι κατεποντίσθησαν, αὐτὸς μὲν ἄδει μετὰ ἀνδρῶν· ἡ δὲ Μαρία τύμπανον ἀνακρούεται. Ἔτι γὰρ σωματικώτεροι οἱ τῶν μὴ τὰ πάντα ἀνδριζόμενων ὕμνοι, καὶ τοῦ συμφυοῦς ὄργάνου δεόμενοι. Ἢ οὐ τοῦτο λέγει, ὅτι Μετὰ τὸ νικήσει τὴν ὑψὴν ποιήσομαι, ἀλλ', Ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ ἄδειν, καὶ δοξολογεῖν αὐτὸν, καὶ ἐπικαλεῖσθαι τὸ ὄνομα αὐτοῦ, νικήσω. Ἐν τῷ ὀνόματι γὰρ, φησὶ, Κυρίου τοῦ Θεοῦ ἡμῶν μεγαλυθῆσόμεθα· ὡσπερ οὖν οἱ ἀπόστολοι, ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου ποιούντες τὰς δυνάμεις, ἐμεγαλύνοντο ὑπὸ τοῦ λαοῦ, καὶ τοὺς ἐχθρούς ἐνίκων. Ἰστέον μέντοι, ὅτι τινὲς τὴν προσευχὴν τοῦ Ἀμβακούμ ἱστορικῶς νενοηκότες, περὶ τῆς ἐκ Βαβυλῶνος ἐπανόδου ταῦτα τὴν προφητικὴν εἰπεῖν ἔφασαν· καὶ οὐ διοισόμεθα πρὸς αὐτοὺς,

VERS. 19. Domine Deus meus, potentia mea. Imbecilla quidem est humana natura, inquit, sed hanc sibi unitam potentem efficit Dominus Deus. Sic et Paulus : Omnia possum, ait, in eo qui me confortat Christo. Ac David : Quoniam gloriatio potentiae ipsorum tu es. 90.

Ei ordinabit pedes meos ad consummationem. Hoc est, ad securitatem statuet pedes meos, ut stem ego solidus in fide, ac calcare queam, et ambulare super serpentes et scorpiones. Consummationem enim alii interpretati sunt, securitatem. Videtur autem veluti de quodam cursore hæc 173 dicere. Cursum inquit curro : Deus igitur ordinavit pedes meos, ut cursum perficiam, veluti cum Paulo dicat : Cursum perfeci. 90. Currunt multi, sed inordinate, quales sunt qui in stadio certant athleta, non legitime tamen. Deus igitur pedes nostros collocat, si quando ejus leges non prætercurramus, neque doceamus quippiam præter Scripturas, neque virtutem etiam aggrediamur, citra mandata ejus, veluti faciunt qui nuptias exsecrantur et creaturas Dei bonas.

Ad alta perducit me, ut vincam in cantione ejus. Terra, inquit, me superiorem facit, ac sublimia me sapere docet : ut ceu ex editiore loco debellam hostes. Infra enim constitutus, et terræ adjacens, quomodo vincam spiritualia nequitæ in cælestibus? Victoria obtenta, non immerito tum canam ei. Nec enim speciosa laus est in ore peccatoris. Qui ergo vicerit principatus et potestates, ille etiam cantet Deo spiritualiorem et puriorem cantilenam, cit a instrumentum prolocutionis, sola mente cum Deo colloquens, et ore ad os loquens. Quod siquidem jam et in hac vita fiat, noverint quomodo fiat, qui tali victoria divinitus decorati sunt. In futura profecto vita indubitanter hoc continget, quando non porro caro et carnalia supererunt, quando Deus omnia in omnibus erit. Sic et Moses cum Ægyptii in mare submersi essent, ipse quidem cum suis canit. (62) Musica vero et tympanum strepit : hymni enim eorum qui non omnino fortes sunt, corpus magis spirant, ejusdem secum genii instrumenti indigentes. Vel non hæc dicit, quod Post victoriam carmen pangam, verum In hoc ipso cantu, et glorificatione Dei ac invocatione nominis ejus, victoria potiar : In nomine enim, inquit, Dei nostri magnificabimur. Periude atque apostoli in nomine Domini virtutes facientes, magnificabantur a populo, et hostes suos vincebant. Animadvertendum quod quidam, precationem hanc Habacuc historice intelligentes, de reditu ex Babylone hæc prophetam dicere confirmarunt. (63) Aiveisum quos Paulum nos proferemus dicentem, illis

97 Philipp. iv, 13. 98 Psal. lxxxviii, 8. 99 II Tim. iv, 7. 1 Psal. xix, 6.

Varie lectiones et notæ.

(61) Ἐπιβῶμεν, Cod. Ven.

(62) Musica vero tympanum pulsat.

(63) Quibus profecto non contradicimus, dicente Paulo, etc.

in figura talia contingere, nobis autem pro re vera scripta esse. Nisi enim umbratilis pictura præcederet, imago non perficeretur. Præterea pleraque alia in hac precatione dicta non conveniunt omnino iis quæ historice transacta sunt. Cæterum de iis qui volet, pro suo arbitrato iudicet. Isthuc vero cunctis est perspicuum, quod Spiritus Dei qui Scripturas locutus est, per omnia omnes juvare vult et per ea quæ historice dicuntur, et per ea quæ spiritualiter intelliguntur. Non enim sic se habent res nostræ, ut Græcorum, ut allegoria amplitudinem et splendorem teneat, ipsum vero scriptum, et id quod per verba dicitur, gravitate et honestate carcat atque splendore, sed plenum sit deformitate. Nam et scriptum hic sanctum est, animabusque commodans, in iis qui recte audiunt. Quorum in numero fuit. Deus ut et nos simus, per Spiritum sanctum, cui aperta loquenti, et occultas sententias retegenti, et per utraque sanctificanti, gloria in sæcula. Amen.

Habacuc propheta ex agro Bezbochar e tribu Simeon oriundus. Cum ante expugnationem prospiceret captivitatem Hierosolymæ, tum ut qui maxime, luxit, cum super civitatem, tum super populum ejus (66) Appropinquante autem Nabuchodonosor Hierosolymis, ut dissiparet eas, fugam dedit ille in Ostracina (67), et manebat illic incola in terra Israel (68). Ast ubi Chaldæi Hierosolymis solventes, remearunt in patriam suam (69) cum exuviis atque captivis, et reliquiæ urbis Hierosolymæ in Ægyptum descenderunt, ille, reversus in patriam, ministravit messoribus sui agelli, seminaverat enim ordea (71). Cæterum statim ut esculenta præparaverat, vaticinatus est suis, dicens: Prolificar ipse in longinquam terram, et revertar ocyus: verumtamen si cunctaveroditius, apponite nostris messoribus quod manducent. Et translatus repente in Babylonem, exhibuit prandium Danieli, qui erat in cavea cum leonibus (72). Deinde egressus astilit messoribus dum jam cœnarent, neque communicavit cuiquam vel tantillum de eo quod contigerat. Annuntiavit præterea Habacuc, paucis post diebus postliminio ex Babylone Hierosolymam populum remeaturum. Objecit porro ostentum iis qui Judæam habitant, quod scilicet visuri essent in templo grande lumen lucide micans, et ita contemplarentur gloriam Dei. Prædixit item de consummatione templi, quod a populo occidentali foret devastatio ejus Hierosolymis: Tum carbasus, inquit, Dair in duas findetur

Α τοῦ Παύλου εἰπόντος τυπικῶς μὲν ἐκεῖνοις συμβαίνειν, ἡμῖν δὲ τῷ ὄντι γεγράφαί. Εἰ μὴ γὰρ ἡ σκιογραφία προβαίνει, οὐκ ἂν ἡ εἰκὼν ἐπιτελεσθεῖτο. Πλὴν ἀλλὰ πολλῶν τ' [f. πολλὰ τῶν] ἐν τῇ προσευχῇ λεγομένων, ἀσύμβατά εἰσι τοῖς ἱστορικῶς γενομένοις. Ἄλλὰ περὶ μὲν τούτων ὁ βουλόμενος ὅπως ἂν ἐθέλοι, κρινέτω· ἐκεῖνο δὲ πᾶσι πρόδηλον, ὅτι τὸ τὰς Γραφὰς λαλήσαν Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ, διὰ πάντων πάντας ὠφελεῖσθαι βούλεται, καὶ διὰ τῶν ἱστορικῶς λεγομένων, καὶ διὰ τῶν πνευματικῶς νοουμένων. Οὐ γὰρ εἰσι καθάπαξ τὰ ἡμέτερα ὡς τὰ τῶν Ἑλλήνων, ἵνα ἡ μὲν ἀλληγορία τὸ σεμνὸν ἔχη, τὸ δὲ ῥητὴν ἀσεμνον εἴη καὶ ἀσχημοσύνης γέμον· ἀλλὰ καὶ τὸ ῥητὸν ἐνταῦθα ἅγιον καὶ ψυχωφελὲς τοῖς γε καλῶς ἀκούουσιν. Ὡν καὶ αὐτοὶ εἴημεν ἐν ἁγίῳ Πνεύματι, τῷ καὶ τὰ φαινόμενα λαλήσαντι, καὶ τὰ κεκρυμμένα τῶν νοημάτων ἀνακαλύπτοντι, καὶ δι' ἀμφοτέρων ἀγιάζοντι, ἧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Ἀμβροσίῳ ὁ προφήτης (64) ἦν ἐξ ἀγροῦ (65) Βεζβοχαρ, φυλῆς Συμεών. Καὶ εἶδε πρὸ τῆς αἰμαλώσεως τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ ἐπέστησε σφόδρα. Καὶ ὅτε ἦλθε Ναβουχοδονόσορ ἐν Ἱερουσαλήμ, ἐφυγεν εἰς Ὀστρακηνήν, καὶ ἦν παροικὸς ἐν γῇ Ἰσμαήλ. Ὡς δὲ ἐπέστρεψαν οἱ Χαλδαῖοι, καὶ οἱ κατάλοιποι οἱ ὄντες ἐν Ἱερουσαλήμ, κατέβησαν εἰς Αἴγυπτον, ἡν οὗτος παροικῶν τὴν γῆν αὐτοῦ καὶ λειτουργῶν θερισταῖς τοῦ λαοῦ αὐτοῦ (70). Ὡς δὲ ἔλαθε τὸ ἔδωγμα ἀπενέγκαι τοῖς ἐργάταις, προσέφητευσεν τοῖς Ἰουδαίοις, εἰπὼν· Πορεύομαι εἰς γῆν μακρὰν, καὶ ταχέως ἐλεύσομαι. Ἐάν δὲ βραδύνω, ἀπενέγκατε τοῖς θερισταῖς τὸ ἄριστον αὐτῶν. Καὶ γενόμενος ἐν Βαβυλῶνι, καὶ δοὺς τὸ ἄριστον τῷ Δανιήλ, ἐπέστη τοῖς θερισταῖς· ἐσθίουσι, καὶ οὐδὲν εἶπε τὸ γεγονός. Συνῆκε δὲ ἐκ τούτου, ὅτι τάχων ἐπιστρέψει ὁ λαὸς ἐκ Βαβυλῶνος. Καὶ πρὸ δύο ἐτῶν τῆς ἐπιστροφῆς θανὼν, ἐτάφη ἐκεῖ ἐν ἀγρῷ (73). Ἔδωκε δὲ τέρας τοῖς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, ὅτι ὄφονται ἐν τῷ ναῷ φῶς, καὶ οὕτως ἴδωσι τὴν δόξαν τοῦ ἐσοῦ. Καὶ περὶ τῆς συντελείας τοῦ ναοῦ προείπεν, ὅτι ὑπὸ ἔθνους δυτικοῦ γενήσεται. Καὶ τότε τὸ ἄπλωμα τοῦ Δαβείρ εἰς μικρὰ διαβήσεται, καὶ τὰ ἐπίκρανα τῶν δύο στύλων ἀφαιρεθήσεται· καὶ οὐδεὶς γνώσεται ποῦ ἔσονται. Ταῦτα δὲ ἐν τῇ ἐρήμῳ ἀπενεχθήσονται ὑπὸ ἀγγέλου, ὅπου ἐν ἀρχῇ ἐπάγη ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου, καὶ τοῖς ἐπὶ τέλει γνωσθήσεται Κύριος (74). a populo occidentali foret devastatio ejus Hierosolymis. Geminarum item columnarum capi-

Variæ lectiones et notæ.

(64) Deest προφήτης; In Cod. Ven.

(65) Βεθζού γάρ, Cod. Ven.

(66) Desunt in utroque Cod. verba Latinis his, cum super civitatem, tum super populum ejus, respondentia.

(67) Ostragenem. Ex Cod. Bav. et Ven.

(68) Ismahel. Ex Cod. Bav. et Ven.

(69) Plura legisse videtur Lonicerus.

(70) Lonicerus legisse videtur ἀγροῦ αὐτοῦ cum agelli sui reddiderit. Sed uterque Cod. Ven. et Bav.

habet λαοῦ αὐτοῦ, populi sui.

(71) Desunt in Græco textu verba Latinis illis seminaverat enim ordea respondentia.

(72) Verba qui erat in cavea cum leonibus neutro ex Cod. suppetunt.

(73) Et duobus ante regressum annis vita functus, sepullus est ibi in agro. Sic ex utroque Cod. Lonicerus autem hæc rejecit ad finem.

(74) Quædam alia hic legit Lonicerus.

tella seu epistelia e medio auferentur. Neque quisquam cognoverit, ubi sint, quoque pervenerint : sed in deserto efferebantur ab angelis, ubi nuper compactum erat martyrii tabernaculum. Et in illis cognoscetur in consummatione Dominus, quod illuminabunt persecutos a serpente tanquam ab initio. Et servabit eos Dominus ab umbra mortis, eruntque in tabernaculo sancto. Hic propheta de adventu Domini non pauca vaticinatus est, atque ante biennium quam populus a Babylone rediisset, mors prophetam occupavit, et magnis honoribus in agro suo sepultus est.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΙΩΝΑΝ.

EJUSDEM

THEOPHYLACTI

ARCHIEPISCOPI BULGARIE

EXPOSITIO IN PROPHETAM JONAM.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

Πάντας ἀνθρώπους δημιουργήσας ὁ τῶν ὄλων Θεός, ἅ πίντων ὁμοίως διατελεῖ προμηθεύμενος, εἰ καὶ τὸ Ἰσραηλιτῶν ποτε πλέον ἐπιμελούμενος ὤφθη· καὶ τοῦτο δὲ εἰς κοινὴν πάντων εὐεργεσίαν ἐποιεῖ. Ὅσπερ γὰρ αὐτοῦ τοῦ Ἰσραὴλ τὴν προσήκουσαν κηδεμονίαν ποιούμενος, οὐ πρὸς ἕνα ἕκαστον διαλεγόμενος τὸ πρακτικόν ἐδείκνυ, ἀλλ' ἕνα ἕκαστον διαλεγόμενος τὸ ἐκλεγόμενος, νῦν μὲν Μωσῆα τὸν μέγαν, νῦν δὲ Ἰησοῦν τὸν τοῦ Ναυῆ, ἄλλοτε δὲ τὸν Σαμουὴλ, καὶ ἐν ἐτέρω καιρῷ τὸν Ἥλιον· καὶ δι' ἕκαστου τούτων ἡ νόμος, τιθεὶς, ἡ θαύματα δεικνύς, ἡ παραινήσεις προσφέρων, ἐπιώγει πρὸς σωτηρίαν· οὕτω τὸν Ἰσραηλιτὴν λαὸν τῶν ἄλλων ἐθνικῶν ἀποκρίνας, τῆ περὶ τούτων ἐπιμελεῖς, καὶ ταῖς συχναῖς ἐπιφανείαις καὶ ἀρρήτοις θαυματουργίαις, ἐπέδεικνυ καὶ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσι τὴν εἰς θεογνωσίαν ὁδόν. Τοῦτο γὰρ ἡμεῖς· διὰ τοῦ θεοπελοῦ ἐδίδαξεν Ὀσηέ. Σκοπὸς ἄρα, φησὶν, Ἐφραὶμ μετὰ Θεοῦ προφήτης. Οἷον γὰρ τινα σκοπὸν καὶ προφήτην (75) προῦβάλλετο τὸν λαδν, εἰς τὴν τῶν ἄλλων ἐθνῶν ὠφέλειάν τε καὶ σω-

² Osee. ix, 8.

ARGUMENTUM.

175 Postquam omnes homines cunctarum rerum auctor Deus condidisset, omnium juxta peræquo curam gessit, etiamsi majorem habere Israelitarum providentiam visus sit : hoc ipsam autem in commune mortalium beneficium faciebat. Ut enim Israelis convenientem curam gerens, non cuilibet disserens, neque cum quovis colloquia miscens, quid agendum foret demonstrabat : cæterum præstantissimum quemque ex omnibus eligens, jam magnum quidem illum Mosen, nunc vero Jesum filium Nave, alias Samuelem, ac alio tempore **176** Eliam : et per unumquemvis horum, vel legem sanciens, vel miranda ostendens, vel adhortationes afferens, vitam ad salutem sternebat. Sic Israeliticum populum ab aliis gentibus secernens sedula cura, et frequentibus apparitionibus, et inenarrabilibus miraculorum exhibitionibus, cæteris gentibus iter ad Dei cognitionem indicabat. Quod et per divinum vatem Osee nos docuit : *Speculator*, inquit, *Ephraim cum Deo propheta* ². Velut enim metam

Variæ lectiones et notæ.

(75) Velut enim scopum quemdam et prophetam proponebat populum, ad aliarum gentium utilitatem et salutem.

quamdam proponerebatur populum aliis gentibus, cum in commoditatem, tum salutem. Non dissimilem ad rationem per hæc Egyptus ineffabilem Dei potentiam didicit. Etenim in istorum perniciem, ad omnes homines fama perducingens, cunctos demerari fecit, divinæ providentiæ iustitiam. Hinc Rhaab scortum, cognitionis Dei splendore accepto, *Cecidit*, inquit, *ad exploratores timor vester, et tremor vester super nos. Audivimus enim quomodo Dominus Deus vester exsiccaverit ante conspectum vestrum mare Rubens, vosque perduxerit: quoniam Dominus vester, Deus in cælo et super terram infra*¹. Sic multo etiam post tempore, conspecta arca, vociferabantur alienigenæ cum trepidatione et horrore: *Hic est Deus qui percussit Ægyptum*², quique tot Assyriorum myriades ante mœnia Hierusalem trajecit, ac regem ipsorum Senacherim terga vertere cogens, cunctis mortalibus suam potentiam conspicuam reddidit: qui et in Babylone Danielem a leonum ferocia illæsum servavit, inque ardenti camino tres illos pueros retinuit, ac arrogantem istum regem Nabuchodonosor dementavit, omnesque illi subjectos docuit, quod solus Deus Israelis sit vere Deus. Cyri denique temporibus celebratissimum reditum populo suo donans, ac Hierusalem pristinx felicitati restituens, ut et templum splendidius quam antea fuerit extrueretur: omnibustam longe quam prope sitis commonstravit, quod solus ipse abunde possit et curam et præsidatum suorum agere. Porro et in Macedonibus non semel vires suas per Macchabæos ostendit. Præterea per prophetas miracula exhibentes, ac futura prædicentes, gentium plerasque ad veritatem duxit. Hinc magnum Elisæum Syri metuerunt, tum cæcitate ab ipso percussi, tum Neeman leprosi curationem contemplantij; tanta vatem hunc sunt reverentia prosecuti, ut ubi rex ipsorum in agritudine incidisset, Azaelem ad eum legarent, quem et propheta ille Syris (76) in regem unxit. Deinde fatidicum Hieremiam tanto honore dignatus est Babyloniorum rex, ut optionem illi habitationis daret; cumque alios omnes et reges et principes, captivos abduxisset, huic soli potestatem dedit secedendi quo vellet.

πάντας βασιλέας καὶ ἄρχοντας, αἰχμαλώτους ἀπήγαγε· τούτῳ δὲ μόνῳ δέδωκεν ἐξουσίαν διαγεῖν, ὅπου βούλεται.

Beatum itaque Jonam non dissimilem ad modum in prophetam Ninevitarum (78) selegit. Est autem urbs 177 Ninevitarum amplissima, regis Assyriorum regiam complexa. Cum enim unigenitus Dei Sermo per humanam naturam hominibus appariturus esset, omnesque gentes divinæ cognitionis lumine illustraturus, ante etiam incarnatio-

τηρίαν. Οὕτω καὶ Αἴγυπτος διὰ τούτων τὴν ἀρῆτον δύναμιν τοῦ Θεοῦ μεράσθηκα, καὶ τὸν ἐκείνων ἐλευθρον εἰς ἅπαντας τοὺς ἀνθρώπους ἡ φήμη ἀγαγοῦσα, θεομαρτυρεῖται ἅπαντας παρεσκευάσασθαι τῆς βίας, προμηθείας τὸ δίκαιον. Ἐνταῦθεν Παῖθ ἡ πόρνη τῆς θεογνωσίας δεξαμένη τὴν αἰγλήν, ἔλεγε τοὺς κατασκόπους, ὅτι Ἐπέπεσον ὁ φόβος ὑμῶν, καὶ ὁ τρόμος ὑμῶν ἐφ' ἡμῶν. Ἠκούσαμεν γὰρ ὅπως κατεξήρανε Κύριος ὁ Θεὸς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν ἐμπροσθεν ὑμῶν, καὶ διήγαγε ὑμᾶς· ὅτι Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῶν, Θεὸς ἐν οὐρανῷ ἄνω, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς κάτω. Καὶ χρόνους πολλοὺς ὑστερον τὴν κιβωτὸν οἱ ἀλλόφυλοι θεασάμενοι, μετὰ δέου καὶ φόβου ἐβόων· Οὕτως ὁ Θεὸς ὁ πατὴρ τῆς Αἴγυπτου. Καὶ τῶν Ἀσσυρίων δὲ κατακονίσις τὰς τεσσαύτας μυριάδας, πρὸ τῶν τῆς Ἱερουσαλὴμ περιβόλων, καὶ τὸν βασιλεῖα αὐτῶν Σαναχηρείμ κατασκευάσας φυγεῖν, δὴλον πᾶσιν ἀνθρώποις τὴν οἰκείαν ἐποίησε δύναμιν· καὶ ἐν τῇ Βαβυλῶν δὲ φυλάξας ἀλώθητον τοῖς λέουσι τὸν Δανιὴλ, καὶ τῆς καμίνου διασώσας τοὺς τρεῖς ἐκείνους παῖδας, καὶ τὸν ἀλαζόνα βασιλεῖα Ναβουχοδονόσορ κατέπληξε, καὶ τοὺς ὅπ' ἐκείνου πάντας δι' αὐτοῦ ἐδίδαξεν, ὡς μόνος Θεὸς, ὁ τῶν Ἰσραηλιτῶν Θεός. Καὶ ἐπὶ Κύρου δὲ τοῦ Πέρσου τὴν πολυθρόλλητον ἐπάνοδον τῷ λαῷ θεωρησάμενος, καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ εἰς τὴν προτέραν ἐπαγαγὼν [ἢ ἐπαναγ.] εὐπραξίαν, ὥστε καὶ τὸν ναὸν οἰκοδομηθῆναι λαμπρότερον, δεδήλωκε πᾶσι, καὶ τοῖς ἑγγύς καὶ τοῖς μακρὰν, ὡς μόνος αὐτός ἐστιν ἰκανὸς προμηθεῖσθαι καὶ προστατεῖν τῶν οἰκείων αὐτῷ. Καὶ ἐπὶ τῶν Μακκαδαίων δὲ πολλάκις τὴν οἰκείαν διὰ τῶν Μακκαδαίων ὀπέδειξε δύναμιν. Καὶ μὲν τοὶ καὶ διὰ τῶν προφητῶν θαυματουροῦντων, καὶ τὰ ἐσόμενα προλεγόντων, πολλὰ τῶν ἐθνῶν πρὸς τὴν ἀλήθειαν ὠδήγησεν. Οὕτω τὸν μέγαν Ἐλισσαῖον οἱ Σύροι ἐφοβήθησαν, ποτὲ μὲν ἀορασίᾳ πληγέντες ὅπ' αὐτοῦ, ποτὲ δὲ τοῦ Νεμεῦν τὴν κάθαρσιν θεασάμενοι· τοσοῦτον γὰρ ἔσχον πρὸς τὸν προφήτην σέβας, ὥστε τὸν βασιλεῖα αὐτῶν, ἀρρωστῆ περιπεσόντα, πρὸς τοῦτον (77) ἀποστελεῖν τὸν Ἀζαήλ, ὃν οὗτος αὐτός ὁ προφήτης ἔκρισε βασιλεῖα τοῖς Σύροις. Καὶ τὸν θεοπέσιον δὲ Ἱερεμίαν τοσαύτης ἡξίωσε τιμῆς τῶν Βαβυλωνίων ὁ βασιλεὺς, ὡς αἰρεσιν αὐτῷ τῆς οἰκίσεως δοῦναι· καὶ τοὺς μὲν ἄλλους

Οὕτω καὶ τὸν μακάριον Ἰωνᾶν Νινευιτῶν προφήτην ὁ τῶν ὀλων Θεὸς χειροτόνησε· πόλις δὲ Νινευιτῶν μεγίστη, καὶ τοῦ τῶν Ἀσσυρίων βασιλέως τὰ βασιλεῖα δεξαμένη. Ἐπειδὴ γὰρ ἐμελλεν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Λόγος δι' ἀνθρωπείας φύσεως ἐπιφανεῖσθαι τοῖς ἀνθρώποις, καὶ πάντα τὰ ἔθνη τῷ τῆς θεογνωσίας καταφωτίζειν φωτὶ, καὶ πρὸ τῆς οἰκείας ἐναν-

¹ Josue. ii, 3, 10. ² I Reg. iv, 8.

Variæ lectiones et notæ.

(76) Assyriis, Ex Cod. Bav. et Ven.
(77) Cod. Ven., τοσοῦτον.

(78) Selegit universorum Dominus. Ex iisdem Codd.

θρωπήσας τὴν θεῖαν αὐτοῦ κηδεμονίαν τοῖς ἔθνε-
σιν ὁποδείκνυσιν, ἵνα τοῖς προλαβοῦσι τὰ ἐσόμενα
βελαιώσῃ, καὶ διδάξῃ πάντα, ὡς οὐκ Ἰουδαίων
μόνων ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ ἔθνων, καὶ τῆς Παλαιᾶς
καὶ τῆς Νέας Διαθήκης τὴν συγγένειαν δείξῃ. Εἰ
γὰρ μηδεμίαν τῶν ἔθνων ἐποίησατο πρόνοιαν
πρὸ τῆς ἐνανθρωπήσας, ἕτερον ἂν αὐτὸν ὑπέλαβον
Ἰουδαῖοι Θεόν, ὡς ἐναντία δρώντα τῷ δευνοκτί τὸν
νόμον· ὁ μὲν γὰρ, μόνων Ἰουδαίων ἐφρόντιζεν· οὗτος
δὲ, πάντων ἀνθρώπων ἐποίησατο ἐπιμέλειαν. Ὁ πέ-
πονηθε Μαρκίων ὁ βέλκωρος, ἄλλον τῆς Νέας Διαθή-
κης παρὰ [f. ad. τὸν] τῆς Παλαιᾶς Θεόν εἰπὼν·
καὶ ταῦτα κἀν τῇ Παλαιᾷ, ὡς εἴρηται, τὴν περὶ
πάντας ἀνθρώπους αὐτοῦ θεασάμενος πρόνοιαν. Διὰ
ταῦτα μὲν οὖν ὁ Θεός, μᾶλλον δὲ διὰ τινὰς κρείττους
ἀπορρήτοτέρους λόγους, τὸν Ἰωνᾶν τοῖς Νινευίταις
προφητεύσαι ἐθέσπισεν (80). Ἄλλὰ καὶ τῷ Ἰσραὴλ
πολλὰ τῶν ἐσομένων προείπε, σύγχρονος γενόμενος
Ἰσοῦ, καὶ Ἀμώς, καὶ Μιχαῖα. Εἰ γὰρ καὶ μηδεὶς
ἕτερος αὐτοῦ λόγος ἔγγραφος φέρεται, ἀλλ' οὖν ἀπὸ
τῆς τετάρτης τῶν Βασιλείων δηλοῦται, ὅτι καὶ ἑτέρας
ἐποίησατο προφητείας. Λέγει γὰρ ἡ Γραφή περὶ
Ἰεροβοάμ, ὁ τοῦ υἱοῦ Ναβάν, ὃς ἐξήμαρτε τὸν
Ἰσραὴλ, ὥστε προσκυθεῖν ταῖς χρυσαῖς δαμάλαις,
ἀλλὰ περὶ ἑτέρου, ὃς τρίτος ἐξ Ἰησοῦ γεγονώς, τῶν
δέκα φυλῶν ἔβαλευσεν, υἱός ὢν Ἰωᾶ· Ὅτι οὗ-
τος ἀποκατέστησε τὸ δριον Ἰσραὴλ ἀπὸ εἰσόδου
Ἰμάθ, ὡς θαλάσσης τῆς πρὸς ἑσπέραν, κατὰ τὸ
ῥῆμα Κυρίου Θεοῦ Ἰσραὴλ, ὃ ἐλάλησεν ἐν χειρὶ
Ἰωνᾶ υἱοῦ Ἀμαθὶ τοῦ προφήτου τοῦ ἐκ Γεθ-
σῆ.

Ἀναγέγραπται δὲ ἡ παρούσα προφητεία μόνη,
κατὰ θεῖαν τάχα οικονομίαν· ἅμα μὲν, πρὸς παι-
δείαν καὶ νοουθεσίαν ἡμῶν, εἰς οὗς τὰ τέλη τῶν αἰώ-
νων κατήνησεν, ἵνα μήτε ἀπογινώσκωμεν, κἄν εἰς
αὐτὸ τὸ τῆς κακίας· βάραθρον καταπέσωμεν, ἀλλ'
εἰδῶμεν ὅτι φιλόανθρωπον ἔχομεν Κύριον· καὶ
πρὸς μετένοιν δὲ ἀπονεύσαντες, γνησίως αὐτὴν
μετερχώμεθα, καὶ μὴ χαίνως καὶ ἐκλελυμένως
καθυποκρινώμεθα ταύτην, παραδείγμα τούτους τοὺς
ἔθνικούς ἔχοντες. Γέγραπται δὲ εἰς ἐλεγχον τοῦ
Ἰσραὴλ. Ποία γὰρ αὐτοῖς οὐκ ἔστι αἰσχύνη, εἴγε
οὗτοι μὲν ἀνθρώποι βάρβαροι, καὶ μεγάλης δυναστείας
ἐπιλημμένοι, καὶ ἐν τρυφῇ ζῶντες, καὶ μηδέποτε
προφήτην ἀκούσαντες, οὕτως ὑπήκουσαν τῷ κηρύ-
γματι· αὐτοὶ δὲ τῷ νόμῳ παιδαγωγούμενοι, καὶ
λαὸς Θεοῦ περιούσιος ὄντες, τοὺς καταγγέλλοντας
αὐτοῖς τὴν σωτηρίαν ἐφόντευον, ὥστε καὶ τὸν Υἱὸν
τοῦ Θεοῦ κτείνειν, Σωτῆρα καὶ Ἀυρατὴν αὐτοῖς ἐλ-
θόντα; Οὐ καὶ τὸ μυστήριον τῆς ταφῆς καὶ τῆς
ἀναστάσεως ἐν τῇ παρουσίᾳ ταύτῃ προφητεία ὁπο-
σημαίνεται, καθὰ δὴ καὶ αὐτὸς Ἰουδαίους ἐμίλων

* IV Reg. xiv, 25.

Variae lectiones et notæ.

(79) Idque præsertim, cum in Veteri Testamento,
ut dictum est, ejus in omnes homines studium per-
specum haberet. Ita ex Cod. Bav. et Ven.

(80) Ἔστειλε κήρυκα· Ἰστέον μέντοι, ὡς ὁ προ-
φήτης οὕτως οὐ μόνους τοῖς ἔθνικοῖς τούτους Νινευί-
ταις προεφῆταυσεν, ἀλλὰ καὶ τῷ Ἰσραὴλ. Misit præ-
conem. Sciendum porro est, prophetam hunc non solum
hisce gentilibus Ninevitis prophetasse, sed etiam
Israëli, etc. Cod. Ven.

nem suam, divinam suam ipsis sollicitudinem
subindicat, ut per hæc futura accipientes stabi-
liat, doceatque in universum omnes, non Judæo-
rum tantummodo, verumetiam gentium esse Deum,
utque Veteris et Novi Testamenti cognitionem ob
oculos ponat. Si enim nulla gentium sive cura
sive providentiâ tacitus esset Deus ante Incarnati-
onem, alium ipsum Judæi Deum suspicari potuis-
sent, ut qui diversa transigat ab eo qui legem
tulisset: siquidem ille Judæorum solum rationem
habebat, hic vero cunctorum hominum tangatur
cura. Qua opinione infectus fuit execrabilis Mar-
cion, alium Novi Testamenti, quam Veteris Deum
esse affirmans, cum Dei erga omnes homines in Ve-
teri Testamento (79) providentiâ non observasset.
B Proinde hanc ob causam Deus Jonam Ninevitis
prophetam allegavit, imo propter quasdam etiam
excellētiōres et secretiores rationes. Atqui nedum
Ninevitis, verum et ipsi Israël multa futura præ-
dixit, contemporaneus Osee, Amos et Michæ. Et
quæquam nullum aliud ejus litteris mandatum vati-
cinium circumferatur, in quarto tamen Regnorum
planum sit, quod et alias prophetias ediderit.
Dicit enim Scriptura de Hieroboam, non illo Illo
Naba, qui peccare fecit Israël, ut adoraret vi-
tulas aureas, verum de alio, qui ex (81) Jehu
descendens, decem tribuum rex exstitit, filius Joas.
Nam ille restituit terminos Israël ab introitu Imath
ad mare usque versus occidentem, juxta verbum
Domini Dei Israël, quod locutus est in manu Jona-
thi Amathi prophete ex Gethephra oriundi.

Præsens autem prophetia sola, tum divina dis-
pensatione memoriæ prodita est, tum ad institu-
tionem pariter et adhortationem nostri, ad quos
fines sæculorum devenerunt, ut ne despondeamus
animum, etiamsi in ipsam vitiositatis barathrum
deciderimus, sed enim sciamus clementem nobis
esse Deum, ideoque ad vitæ nostræ et animi sen-
tentia emendationem reflectentes, genuine et vere
ipsam aggrediamur, neque segniter, neque dissolute
illam ipsam simulemus, exempli vice ethnicos istos
Ninevitas nobis proponentes. Scripta sunt enim ista
ad correptionem Israël. Qui enim non rubore suf-
fundantur, si isti homines barbari et magna potentia
florentes, et in deliciis ducentes vitam, qui nullo
unquam tempore aliquem prophetam audiverunt,
adeo celeriter et sponte obediverunt prædicationi.
ipsi vero lege Dei instituti ab ineunte ætate, et po-
pulus Dei eximius existentes, eos interim, qui
ipsis salutem annuntiabant, interfecerint, 178
usque adeo ut et Filium Dei neci dederint, qui et
Servator et Redemptor ipsis advenerat? Cujus

(81) Ἰησοῦ, Jesu, Cod. Bav.

sepulture et resurrectionis mysterium in presenti hac prophetia adumbratur, perinde atque Dominus ipse Judæis colloquens dixit: *Generatio ista signum inquiri, et signum ei non dabitur, nisi signum Jonæ prophetae. Ut enim Jonas in alvo ceti fuit tres dies ac tres noctes, sic et Filius hominis erit in corde terræ tres dies ac totidem noctes* *. Enim vero, quod ad reprehensionem et condemnationem Judæorum Scriptura tradita sit, testatur Dominus in Evangelio, cum ait: *Viri Ninevitæ exsurgent et condemnabunt generationem hanc, quoniam resipuerunt ad predicationem Jonæ. Et ecce plus quam Jonas apud vos est* †.

Quomodo majora sunt in Christo, quam in Jona? Quoniam ille interminatus est tantummodo Ninevitis subversionem: Dominus autem ille noster nedum prædicavit, verum et innumera signa fecit, per quæ par erat ipsos ad fidem trahi, sed increduli permanserunt. Significatur igitur in Jona, tanquam in figura, de Christo mysterium. Attamen non per omnia necessum est quærere similitudinem; neque enim a nobis postulandum est, ut omnino quæ sunt historiæ ad spiritualem contemplationem vertamus. Nam ut generatim exempli vice dicam, cum aliquem priscorum sanctorum figuram Christi dixerimus fuisse, non opus est per omnia quærere similitudinem. Veluti Mosem dicimus typum fuisse Christi, ceu legislatorem et mediatorem. *Loquere enim, inquit, ad nos tu, et ne loquatur Deus ad nos, ne quando moriamur* ‡. Hunc ad modum Christus, ambo hæc, nimirum novam nobis legem ferens, et mediator Dei et hominum factus, et voluntatem Patris sui nobis denuntians, ipsique reconcilians, non tamen impeditoris linguæ fuit, neque gracilis seu exilis vocis, ut Moses: nec titubavit labiis suis, nec terræ promissionis excors fuit. Rursum Aaron typus Christi fuit, ceu summus sacerdos, qui in Sancta sanctorum ingrediatur, et populi peccata diluat, quæ et omnia Christo conveniunt: siquidem insignis Pontifex factus, sese ipse obtulit; ac in cælum conscendens, peccata nostra in se transtulit et abstulit, chirographo dirupto. Atqui Aaron non caruit noxa et reprehensione, ut qui adversus Mosem cum Maria murmuraverit, ac eos qui in solitudine vitulos conflaverunt, non prohibuerit: in Christo vero nihil hujusmodi deprehenditur. *Peccatum enim nullum fecit, non est inventus dolus in ore ejus* §. Eam ad rationem hic amandatus est quidem Jonas, ut nuntiaret voluntatem Dei Ninevitis, ac ad eam provinciam laud erat pronus, sed in fugam sese conjiciens, illam declinabat: Christus vero a Patre missus, obediens factus est. Porro quod propheta voluntarius in pelagum projicitur, et a ceto devoratur, 179 et tertio die ab eodem denuo evomitur, tandemque ad Ninevitas proficiscitur, omnia Christo sunt communia. Nam et ille sponte mortem

ἔλεγεν· Ἡ γενεὰ αὕτη σημεῖον ἐπιζητεῖ, καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται, εἰ μὴ τὸ σημεῖον Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου. Ὡσπερ γὰρ ἦν Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας· οὕτως ἔσται καὶ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας. Ἀλλὰ καὶ ἔτι [σ. δτι] πρὸς ἑλεγχον καὶ κατάκρισιν τῶν Ἰουδαίων ἡ Γραφὴ αὕτη ἐκδίδεται, μαρτυρεῖ αὐτοῦ ὁ Κύριος ἐν Εὐαγγελίοις εἰπὼν· Ἄνθρωποι Νινευῖται ἀναστήσονται, καὶ κατακρινούσι τὴν γενεὰν ταύτην, ὅτι μετενόησαν εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωνᾶ. Πλεῖον δὲ Ἰωνᾶ ὧδε.

Πῶς δὲ τὸ πλεῖον ἐν Χριστῷ παρὰ τὸν Ἰωνᾶν; Ὅτι ὁ μὲν ἠπέλιψε μόνον Νινευίταις τὴν καταστροφὴν· ὁ δὲ γε Κύριος ἡμῶν, οὐκ ἐκήρυττε μόνον, ἀλλὰ καὶ θαύματα μωρὰ ἐτέλει, δι' ὧν εἰκὸς ἦν ἐλκυσθῆναι αὐτοὺς πρὸς τὴν πίστιν· οἱ δὲ ἠπέλιθησαν. Σημαίνεται οὖν ὡς ἐν τύπῳ τῷ Ἰωνᾶ τὸ κατὰ Χριστὸν μυστήριον· πλὴν οὐ διὰ πάντων ἐπιζητεῖν τὴν ὁμοιότητα· οὐδὲ καθάπαξ τῆς ἱστορίας ἀπαιτητέον ἡμᾶς πρὸς πνευματικὴν θεωρίαν στρέφειν. Καθόλου γὰρ εἰπεῖν, ἐπειδὴν τίνα τῶν πάλα ἀγίων εἰς τύπον τοῦ Χριστοῦ λέγωμεν γεγονέναι, οὐ χρὴ ζητεῖν διὰ πάντων τὴν ὁμοιότητα. Οἶον Μωϋσῆν λέγωμεν τύπον γεγενῆσθαι Χριστοῦ, ὡς νομοθέτην, καὶ ὡς μεσίτην. Ἀλλοὶ γὰρ, φησὶ, πρὸς ἡμᾶς σὺ, καὶ μὴ λαλεῖτω ὁ Θεὸς πρὸς ἡμᾶς, μὴ ποτε ἀποθάνωμεν. Καὶ Χριστὸς δὲ ἄμω ταῦτα, τὸ τε νόμον δοῦς ἡμῖν, καὶ μεσίτης Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων γενόμενος, καὶ τὰ περὶ τοῦ Πατρὸς ἀπαγγέλλας ἡμῖν, καὶ ἀποκαταλλάξας αὐτῷ. Ἀλλ' οὐ καὶ βραδύγλωστος ὁ Χριστὸς, ἢ ἰσχνόφωνος, ὡσπερ Μωϋσῆς· οὐδὲ διέστειλεν ἐν τοῖς χεῖλεσιν αὐτοῦ, καὶ παρὰ τοῦτο τῆς γῆς τῆς ἐπαγγελίας ἀπέτυχε. Πάλιν Ἀαρὼν εἰς τύπον τοῦ Χριστοῦ ὡς ἀρχιερεὺς, καὶ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἀγίων εἰστρέχων, καὶ τὰς ἀμαρτίας τοῦ λαοῦ λύων· ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς ταῦτα πάντα, καὶ μέγας ἀρχιερεὺς γεγονώς, καὶ ἑαυτὸν προσενεγκών, καὶ εἰς τὸν οὐρανὸν εἰσδραμών, καὶ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν αὐτὸς ἀνενεγκών, καὶ τὸ χειρῶν γραφον διαβρόχῃς. Ἀλλ' Ἀαρὼν μὲν οὐκ ἀμώμητος, καὶ ὡς καταγογγύσας Μωϋσῆος σὺν Μαρίας, καὶ τοὺς ἐν τῇ ἐρήμῳ μωσχοποιήσαντας, μὴ κωλύσας· ἐπὶ Χριστοῦ δὲ, οὐδὲν τοιοῦτον. Ἀμαρτίαν γὰρ οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. Οὕτως οὖν κἀναυθα· ἀπεστάλη μὲν Ἰωνᾶς κηρύξαι τοῖς Νινευίταις, ἀλλ' οὐ πρόθυμος ἦν, δρασμῷ δὲ ἐπεβάλλετο· ὁ δὲ Χριστὸς ἀπόσταλεις παρὰ τοῦ Πατρὸς, ὑπήκοος γέγονε. Καὶ τὸ μὲν βίβηται τὴν προφήτην εἰς θάλασσαν ἔκοντα, καὶ τὸ καταποθῆναι ὑπὸ κήτους, καὶ ἐκδοθῆναι τριήμερον, καὶ πρὸς τὴν Νινευὶ ἀπελθεῖν, κοινὰ πρὸς Χριστὸν· καὶ γὰρ κακεῖνος ἔκων ἀπέθανε, καὶ καταπόθη τῷ θανάτῳ ἀληθῶς, καὶ ἐξεδόθη τριήμερος, καὶ εἰς τὴν Γαλιλαίαν ἀπελθὼν τοῦ πρὸς τὰ ἔθνη κηρύγματα ἐκέλευε ποιεῖσθαι τὴν ἀρχήν. Ἀλλ' Ἰωνᾶς μὲν

* Matth. xii, 39, 40. † Ibid. 41. ‡ Exod. xx, 19. § Isa. lvi, 9.

ἐλύπετο σωθέντων Νινευιτῶν· Χριστῷ δὲ ἡ σωτηρία τῶν ἐθνῶν περισπούδατος. Ὅσον οὖν χρεῖσται μὴ πρὸς τὸ κατὰ Χριστὸν μυστήριον ἀπανθίσαντες ἐκ τῆς ἀνὰ χεῖρας ταύτης προφητείας, (82) τὰ λοιπὰ τῶν γραμμάτων συγχωρήσωμεν, ἵνα καὶ τύπος εἴη· ὡς ἡ γε διὰ πάντων ταυτέτης, οὗ τύπου οὐδὲ σκηνγραφίας παρὰ τοῖς ὀρθῶς κρίνουσι.

est commodum, cetera litteræ permittemus, ut Cl.risto conveniat, sit penes recta judicantes, non

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ἰωνᾶν τὸν τοῦ Ἀμαθι. Τίνος ἕνεκεν οὕτως ἤρξατο; Ἐμφασιν γάρ τινα ἔχει τὸ, Καὶ ἐγένετο. Ἔοικεν οὖν, λόγου διῶτο; πολλοῦ περὶ τῆς Νινευί, καὶ φήμης ἐπὶ πάντας κριτούσης, ὡς ἄρα τῷ πλουτέῳ καὶ τῇ δυναστείᾳ βαρουμένη πολυαμάρτητος εἴη, ἀκαλοῦσθαι εἰρησθαι τῷ, Καὶ ἐγένετο λόγος Κυρίου. Ἡ ὡς τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀπειθεῖσι, ὁμολογουμένως ἤρξατο οὕτως, ὡς ἂν εἴλεγεν· Οἱ Ἰσραηλιταὶ κακῶς εἶχον καὶ ἀπειθῶς. Καὶ λοιπὸν ἐγένετο λόγος Κυρίου πρὸς Ἰωνᾶν, ὥστε εἰς τὸ ἔθνος τῶν Νινευιτῶν σταλῆναι. Πρῶτα κεῖται δὲ τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς τοῦ προφήτου, διὰ τὰς ὁμωνυμίας. Εἰκὸς γὰρ καὶ ἄλλους οὕτω καλεῖσθαι, ἀλλ' οὐ δήπου καὶ τοῦ αὐτοῦ πατρὸς ἂν ἦσαν.

tatur. Adjectum est autem nomen patris prophetæ, simile vero, alios sic appellatos, qui tamen ex

Δέγων· Ἀνάσθηθι καὶ πορεύθηθι εἰς Νινευί τὴν πόλιν τὴν μεγάλην. Μέγιστον δείγμα τῆς ὑστερον ἐσομένης τῶν ἐθνῶν παραδοχῆς ἡ τοῦ Ἰωνᾶ πρὸς τὴν Νινευί ἀποστολή· πόλις γὰρ αὕτη τῶν Ἀσσυρίων, ἡ προδουσα, ὡς ἐν προομιῶις εἴρηται. Ἐκοδόμησε γὰρ, φησὶν, Ἀσσοῦρ τὴν Νινευί· ἔθνη δὲ πάντως οἱ Ἀσσοῦριοι. Ταύτην δὲ σωθῆναι βουλόμενος ὁ Θεός, ὡς χωρίον οὕταν τέως εἰδωλολατρίας, καὶ πίσης γοητείας καὶ μαγανείας, καὶ μέντοι διὰ τοῦτο καὶ τὸν προφήτην κήρυκα μετανοίας στείλας αὐτοῖς, εἶδειξεν, ὁ ἀνωτέρω εἰπομεν, ὡς οὐκ ἔστιν Ἰουδαίων ὁ Θεός μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐθνῶν. Καὶ ὅτι οὐκ ἔσται προσωπολήψια παρ' αὐτῷ, ἀλλ' ἐν παντὶ ἔθνεσι ὁ φοβούμενος αὐτὸν καὶ ἐργαζόμενος δικαιοσύνην, δεκτὸς αὐτῷ ἔστι. Καθὰ καὶ Πέτρος ἐπὶ τοῦ Κορνηλίου τοῦτο ἀληθῶς καὶ αὐτοῖς πράγμασι καταβῶν, ἀπεφῆνατο. Ἐπιπευστικά [— σπευτ.] δὲ εἰσι ῥήματα τὸ, Ἀνάσθηθι καὶ πορεύθηθι. Ὁ γὰρ μὴ βουλόμενος τὸν θάνατον τοῦ ἀμπετοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι αὐτὸν καὶ ζῆναι, ἐπιταχύνει τὸν προφήτην, εἰς τὸ τῆς μετανοίας κήρυγμα. Διὸ προστίθησι, Τὴν μεγάλην, ἵνα μάλλον καταδυσωπήσῃ αὐτὸν ἐπιταχῆναι τὴν πορείαν. Οὐ γὰρ ἔστι, φησὶ, χωρίδιόν τι εὐτελές, ἀλλὰ πόλις, οὐ μία τῶν πολλῶν, ἀλλὰ μεγάλη· ὥστε (83) οὐ πολλοῦ δεῖ κα-

¹⁰ Act. x, 25.

Variae lectiones et notæ.

(82) Hæc ad verbum ita sonant: Cetera litteræ conceleamus, ut et figuræ sint: ut, quod in omnibus conveniat, non figuræ (est) neque adumbrationis apud recte judicantes.

(83) Desiderantur Græca verba, quæ Latinis, quæ

A obiit, et morte vere absorptus est, tertia die vitæ restitutus, ac in Galilæam profectus, initium prædicandi Evangelii apud gentes sumendum præcepit. At Jonas, servatis Ninevitis, turbabatur, Christo vero salus gentium valde jucunda fuit et grata. Decerpentes igitur ex hac prophetia, quantum satis est ad Christi mysterium, quantumque typus hujus prophetiæ, quatenus per omnia cum penes ipsam figuram vel adumbrationem.

180 CAPUT PRIMUM.

VERS. 1. Et factum est verbum Domini ad Jonam filium Amathi. Cujus rei gratia sic quæso orsus est? Emphasim enim et latentem quædam vim habet verbum illud, Et factum est. Apparet enim, cum multus esset sermo de Ninevi, cumque fama ejus reliquas urbes omnes exsuperaret et regna, nimirum quod, et opibus et potentia prægnans, multis flagitiis obnoxia esset atque peccatis, per consecutionem dictum, Et factum est verbum Domini. Vel quia Israelitæ ex confesso non obsequabantur verbo Dei, hunc ad modum auspicatus est, perinde ac si dicat: Quoniam Israelitæ sese perperam divinis in rebus gesserunt, non obtemperantes verbo, igitur in post-erum factum est verbum Domini ad Jonam, ut ad gentem Ninevitarum mittatur. Adjectum est autem nomen patris prophetæ, propter nominis æqualitatem. Est enim haud ab eodem patre non fuerint propagati.

VERS. 2. Dicens: Surge, proficiscere in Ninevitem civitatem magnam. Maximum est indicium posteris, de gentium ad cognitionem Dei assumptione, ipsa Jonæ ad Ninevi urbem legatio. Est autem civitas Assyriorum eximia, ut in præfatione commemoratum est, quam Assur exstruxit. Assyrii vero increduli et fidei omnino sunt exsortes. Hanc urbem servatum iri volens Deus, ceu locum existentem tum temporis, idololatriæ, et omnis effasciationis et incantationis, ac prophetam idcirco pœnitentiæ (83) (quæ est animi in meliorem sententiam permutatio) præconem ipsis mittens, ostendit, quod supra etiam diximus, quod non sit Judæorum tantum Deus, sed et gentium, et quod non sit personarum apud ipsum respectus, verum in omni gente, quisquis ipsum (84) desideraverit, et justitiam exerceverit, ei gratus est vel acceptus, quemadmodum et Petrus in Cornelio hoc vere ipsaque re aggressus demonstravit ¹⁰. Valde autem accelerantia verba sunt, Surge et proficiscere. Nolens enim mortem peccatoris, quin potius cupiens ut convertens sese ad bonum vivat, prophetam celeriter destinat ad promulgationem pœnitentiæ. Hinc etiam apponit, Civitatem magnam, ut magis ipsum inlectat, ac permoveat accelerare profectionem. Non enim

parenthesi clauduntur, respondent.

(84) Qui ipsum timuerit. Ex Cod. Bav. et Ven.

(85) Deest utrobique particula negativa in Cod. Ven.

est, inquit, exiguus locus, non vile oppidulum, sed A κατάφρονῆσαι ταύτης. Εἰ γὰρ οὐδὲ τῶν εὐτελῶν δεῖ civitas non una ex multis, verum magna; quare κατάφρονεῖν, πολλῷ μᾶλλον τῶν μεγάλων. non est quod ipsam asperneris. Si enim ne quantilacunque quidem aliqua contemenda est civi- tucula, quanto minus ingentes et præclaræ sunt posthabendæ urbes.

181 Et concionare in ipsa, quod clamor flagi- tiorum ejus ascenderit ad me. Quia, inquit, non sentiunt proprias suas iniquitates et impietates, ideo tu sis eis præco, ac doce eos quod talia tanta- que crimina perpetraverint, ut ad cælum usque ipsorum magnitudo pervenerit, ac tantum non vo- cem ediderint, adversus perpetrantes clamantem: nihil enim eorum ignorat, quamvis sit minimum, qui cuncta novit priusquam fiant. Enimvero quia clemens existens Deus, non ob parva quædam de- lecta pœnna adducit, sed quando ingentia, et nu- mero digna peccata commissa fuerint, quæ ejus mansuetudinem ad iracundiam provocet, tum ex- surgit ad vindictam: eam ob rem etiam dicit, clamorem criminum ad se usque pervenisse, ceu multiplicatis ipsis et accersentibus ad sui exci- sionem et ultionem. Sic et Abeli sanguis clamat contra Caini cædem; sic et Sodomitarum turpis operatio vociferata est contra ipsos. Verò itaque 2. summis opibus viventes Ninevitæ, nullum non vitiorum genus admiserunt, cætera lasciviis vene- ficio et incantationibus vacantes, quibus in rebus Chaldæi præ aliis exuberabant, perinde ac Naum dicit: *Scortum formosum et jucundum, ducatum præstans veneficis* 11. Eapropter et Dominus pro- phetam ad hanc urbem legavit, et si longissime ab Judæa sita esset, ut cunctis mortalibus osten- deret, quod et laqueis erroris constricti, ut qui omnium maxime atque in universis sceleribus pri- matum obtinentes, cognitionem Dei sint rece- pturi, sinibusque (90) futuri pœnis. Nec enim sermo Dei est inefficax, verum magnipotens, et magna- rum virium, ut et ad Jeremiam dictum est: *En dedi verba mea in os tuum, ignem, et populum tuum ligna* 12. Et iterum: *Nonne sermones mei velut ignis ardens, dicit Dominus, et veluti securis cæ- dens petram* 13? Intuere porro clamoris vocem positam ut in Sodomitis.

Vers. 5. Et surrexit Jonas ut fugeret in Tharsis a facie Domini. Ambigunt hic non parum multè, cur cum propheta sit, fugiat, ceu Deum latere queat: hoc autem nemo allus, ne mediocrium quidem, unquam putasset, quod Deum effugere possit, qui et cuncta explet, et nullo loco capitur. Nonne Davidem audit, si ipse ignorasset, dicen- tem: *Quo proficiscar a spiritu tuo, et a facie tua quo fugiam* 14? et quæ deinceps sequuntur. Videtur itaque absurde dictum hoc, vel ipse absurdus et

Kαι κήρυξον ἐν αὐτῇ, ὅτι ἀρέσθη ἡ κραυγὴ τῆς κακίας αὐτῆς πρὸς με. Ἐπειδὴ, φησὶν, ἀναποδη- τοῦσι τῶν ἰδίων περανομῶν καὶ ἀσεβειῶν, οὐ γενοῦ αὐτοῖ, κήρυξ, καὶ διδάξον αὐτούς, ὅτι τηλικαύτην οὕτω κακίαν ἐπεδείξαντο, ὥστε ἄχρι τοῦ οὐρανοῦ φθάσαι τὸ μέγεθος αὐτῆς, καὶ μοναουχί φωνὴν ἀφιέναι, κατακράζουσιν τῶν αὐτῆν μετιόντων. Οὐκ ἀγνοεῖ μὲν γὰρ τῶν ὄντων οὐδὲν, καὶ ἐλάχιστον ἦ, ὁ πάντα εἰδὼς πρὶν γενέσεως (86) αὐτῶν· πλὴν ἐπεὶ φιλόανθρωπος ὢν, οὐκ ἐπὶ σμικροῖς τισὶ τὴν τιμωρίαν ἐπάγει, ἀλλ' ὅτε μεγάλα καὶ ἀξιόλογα τὰ κακὰ γέγονται, καὶ ὅτι κινήσῃ τὴν αὐτοῦ χρηστό- τητα πρὸς ὄργην, τότε διανίσταται πρὸς ἐκδίκησιν· διὰ τοῦτο λέγει, κραυγὴν τῆς κακίας γενέσθαι πρὸς αὐτὸν, ὡς πληθυνθείσης, καὶ προσκαλουμένης εἰς ἐκ- κοπήν. Οὕτω καὶ τὸ "Ἄβελ αἷμα λέγεται καταβοῆν τῆς τοῦ Κάιν μαιφονίας· οὕτω καὶ ἡ τῶν Σοδόμων αἰσχροουργία, κατεκραυγασεν αὐτῶν. Τῷ ὄντι γὰρ οἱ Νινευῖται ἐν πλοῦσι ζῶντες; (87), πᾶσαν παρανο- μίαν (88) μετέσταν· τὰ τε ἄλλα ἀσελγῶς διαγενό- μενοι [f. — γιν.], καὶ φαρμακείαις σχολάζοντες καὶ μαγείαις, τοῦτο δὴ τὸ ἐν Καλδαίοις ἐξείρητον, καθὲ καὶ Ναοῦμ· *Πόρνη καλὴ καὶ ἐπίχαρις ἡγουμένη φαρμάκων*. Διὸ καὶ ὁ Κύριος τὸν προφήτην εἰς ταύτην ἐστειλε, καίτοι πόρρωτάτω τῆς Ἰουδαίας ἀπικισμένην· ἵνα δείξῃ πᾶσιν ἀνθρώποις, ὅτι καὶ τοῖς τῆς πλάνης βρόχῳ ἐνειλημμένοι (89) μάλιστα πάντων, καὶ κατάρχοντες πάσης παρανομίας, καὶ οὕτοι τὴν θεογνωσίαν ὑποδέξονται, καὶ τὴν ἀρετὴν ἐγκολπίσονται. Οὐ γὰρ ἐστὶν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος ἀδρα- νῆς, ἀλλὰ μεγαλοδύναμος καὶ ἐνεργῆς, ὡς καὶ πρὸς Ἱερεμίαν εἰρηται· *Ἰδοὺ δέδωκα τοῦς λόγους μου εἰς τὸ στόμα σου πῦρ, καὶ τὸν λαὸν τοῦτοτ' ἐύλα*· καὶ πάλιν, *Οὐχ οἱ λόγοι μου ὡς πῦρ φλέγον, λέγει Κύριος, καὶ ὡς πέλυσ κόπτην πέτραν*; Σκόπει δὲ καὶ τὸ τῆς κραυγῆς ὄνομα, οὕτω τεθὲν ὡς ἐπὶ τῶν Σοδομιτῶν.

Kαι ἀνέστη Ἰωνᾶς τοῦ φυγεῖν εἰς Θαρσίς ἀπὸ προσώπου Κυρίου. Ἐνταῦθα διαποροῦσι πολ- λοί, τί δήποτε προφήτης ὢν, φεύγει, ὡς τὸν θεὸν λησόμενος. Τοῦτο γὰρ οὐδ' ἄλλος τις τῶν μετρωτέρων φήθη ἂν, ὅτι θεὸν ἀποδράσει, τὸν πάντα πληροῦντα καὶ μηδαμοῦ χωρούμενον. Ἡ οὐκ ἤκουσε τὸν Δαβὶδ, εἴ γε καὶ αὐτὸς; μὴ ἦδει· *Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου, καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου ποῦ φύγω*; καὶ τὰ ἐξῆς. Ἔοικεν οὖν ἡ ἄστοπον εἶναι τὴ λε- γόμενον, ἢ αὐτὸς ἄστοπός τις εἶναι καὶ ἀλλόκοτος ἐν-

1 Nahum iii, 4. 12 Jerem. v, 14. 13 Ibid. 23. 14 Psal. cxxxviii, 7.

Variae lectiones et notæ.

(86) Πρὸ γενέσεως, ante generationem, Cod. Bav.
(87) Καὶ τροφῇ ζώμας, et in deliciis viventes, Cod. Ven.
(88) Ἀπήσταν, Cod. Bav.

(89) Ἐνειλημμένος, Cod. Ven.
(90) Et viri in sinu excepturi. Ex cod. Ven. et Bav.

θρωπος. Ἔστι μὲν οὖν εἰπεῖν, ὡς σαφῶς μὲν ᾔδει, καὶ πλεον ἢ οἱ ἄλλοι, ὡς προφήτης, ὅτι πάρεστιν ὁ τῶν ὄλων Κύριος πανταχοῦ, καὶ οὐδεὶς τόπος ἔρημος τῆς αὐτοῦ προμηθείας. Ἰὺπελάμβανεν δὲ ὁμοως τὰς ἐνεργεστέρας [f. ἐναργ.] ἐπιφανείας ἐν Ἰουδαίᾳ μόνῃ ποιεῖσθαι αὐτόν. Καὶ ὡς εἰ ταύτης πόρῳ γένοιτο, αὐκέτι αὐτῷ ἐπιφανήσεται, ὥστε πρὸς ταύτην τὴν διακονίαν αὐτὸν στεῖλαι. Τοῦτο γὰρ σημαίνει τὸ, Ἄπο προσώπου Κυρίου, τουτέστιν, ἀπέφυγε τὴν ἐναργεστέραν ἐπιφάνειαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ἐξ αὐτοῦ ἀποστολήν. Ὅτι γὰρ οἱ πάλαι ἅγιοι ἐν τόποις τισὶν ἀφιωρισμένοις ἐπιφάνεσθαι τὸν Θεὸν ζῶντο, μαρτυρεῖ καὶ ὁ Ἰακώβ, ὅτε ἴδε τὴν κλίμακα καὶ τοὺς ἀγγέλους (91) ἀναβαίνοντας, εἰπὼν, Ἔστι Κύριος ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ, ἐγὼ δὲ οὐκ ᾔδειν. Καὶ Δαβὶδ δὲ, Ἐξελέξατο Κύριος τὴν Σιών, ἤρξιστο αὐτὴν εἰς κατοικίαν ἑαυτοῦ. Καὶ νῦν δὲ εἶτι καὶ ἡμεῖς οἱ τὰ τελεώτερα φραγεῖν διδασκόμενοι, τῷ δὲ τινι τόπῳ ἐπισκιάειν τὴν θείαν χάριν πιστεύοντες μᾶλλον, τοῦτῳ προσφοιτῶμεν, ὡς ἁγιασθησόμενοι, καὶ χάρισμά τι θεῖον καρπωσόμενοι. Παρατεῖται δὲ τὴν διακονίαν, οὐχ ὡς ἀπειθῆς ἢ ἀκηρὸς (ἀνάξια γὰρ προφήτου ἀμφότερα), ἀλλ' ἅμα μὲν ὡς εἰδῶς, ὅτι τεύξονται τῆς θείας φιλανθρωπίας οἱ Νινευῖται, εἰ γε μεταμελείᾳ χρήσαιντο, κἀνευθεν συμβήσεται τὴν προφητείαν ψευδῆ νομισθῆναι, ὃ πάντῃ ἀπρεπὲς καὶ ἀνάξιον. Τυχόν δὲ καὶ κακῶς αὐτὸν οἱ Νινευῖται διαθήσονται, ὡς ψευδῶς αὐτοὺς ταῖς ἐκ τῆς μετανοίας κακοπαθείαις ἐμβάλλοντα. Ταύτην δὲ αὐτῷ τὴν ὑπόνοιαν τέθεικε τὸ περὶ τοῦ μηδὲν τῶν δεινῶν τοὺς Νινευίτας πείσεσθαι, καὶ αὕτη ἡ ὑπόθεσις τοῦ κηρύγματος. Συνελογίσαστο γὰρ, ὡς οὐκ ἂν προσεκήρυξεν, εἰπερ ἀπολέσασαι ἠθούλετο· ἀλλὰ δῆλον ὡς ἐπὶ μετάνοιαν ἔστιν ἡ τροπὴ, ἢ τῆς τιμωρίας ἀπειλή. Πρὸς δὲ τοῦτῳ καὶ τῶν Ἰουδαίων κατηγορίαν ὑπέλαθεν εἶσεσθαι τὴν τῶν Νινευιτῶν εὐπειθειαν, ὡς τῶν μὲν ἀγνώτι καὶ ἄλλοφύλῳ πεπιστευκότων ἀνδρῶν, τῶν δὲ, ἀπειθούτων τοῖς ὁμοφύλοις προφήταις, μετὰ θαυματουργιῶν τὰς προφητείας ποιουμένοις. Διὰ ταῦτα τὸ κελυσθὲν εὐθύς οὐκ ἐποίησεν, ἀλλὰ φεύγειν εἰς Θαρσεῖς· ἐπεβάλλετο. Ταύτην δὲ τὴν χώραν, τινὲς μὲν, τὴν Ἐρσόν φασιν, ἢ Κιλικίας μὲν ἔστι μητρόπολις, ὑπὸ δὲ τοὺς πρόποδας (91) κεῖται· Ταύρου τοῦ θρους· τινὲς δὲ, χώραν τῆς Ἰνδίας οὕτω φασὶ καλεῖσθαι Θαρσεῖς· ἐκ γὰρ Θαρσεῖς καὶ τὸν Σολομῶντα τοὺς πολυτελεῖς λίθους καὶ τοὺς τῶν ἐλεφάντων ὀδόντας ἐμπορεύεσθαι μετὰ καὶ πιθήκων· ταῦτα δὲ οὐκ ἄλλοθεν, ἢ ἐξ Ἰνδίας διακομιζέται, χρόνῳ διετεῖ· διὰ τοσούτου δὲ ἡ ναῦς Σολομῶντος καταίρειν ἐν τῇ βίβλῳ τῶν Βασιλειῶν λέγεται. Σφάλονται δὲ οἱ ταῦτα λέγοντες. Εἰ γὰρ ἐπὶ τὴν Ἰνδίαν ἐρευσεν, οὐκ ἔδει ἐπὶ τὴν

monstrosus quispiam homo esse, qui a Deo fegiat. Dicendum igitur, quod aperte quidem et plus quam alii, ceu propheta noverit, quod universorum Dominus ubique praesto sit, quodque nullus locus ejus providentiae et gubernationis expers sit. Cogitavit autem, manifestiores suas apparitiones in sola **182** Judaea ipsum facere, unde si ab hac longe removeatur, sibi non porro appariturum Deum, ut ad hoc ministerium eum mittat. Hoc enim signat, *A facie Domini*, hoc est, declinavit magis perspicuam, adeoque clariorem Dei apparitionem et functionem legationis quae illi ex ipso imminabat. Quod enim prisca sancti in locis quibusdam separatis apparere Deum autumavit, et Jacob testatur, quando vidit scalas, et angelos ascendentes et descendentes, in-
B quiens: *Dominus est in loco hoc, ego vero ignorabam* ¹⁵. Sic David: *Selegit*, inquit, *Dominus Sion, secretis ipsam in habitationem sibi* ¹⁶. Porro et non perfectiora sapere docti, ac per ista spiritum (92) divinum gratiam magis admirare credentes, ipsum locum accedamus, ceu sanctificandi, et divinum quoddam donum decerpuri relativique. Subterfugit autem functionem illam, non tanquam non credens Deo, vel segnis, utraque enim prophetae sunt indigna, nihil ei conveniunt: atenim simul compertum habens, Ninevitas divinam benignitatem et mansuetudinem, si respiciant, consecuturos, hincque eventurum ut ipse pro vano vate reputetur, quod omnino indecorum est prophetae et inconveniens, nimirum quod vanus (93) existimari debeat. Forsan et Ninevitas malo in eum affectu concitabantur, ceu talem qui falso et mendaciter eos in poenitentiae afflictiones conjecerit. Hanc autem ipsi suspicionem peperit, quod videret nihil grave Ninevitas passuros. Atque hoc est argumentum praedicationis. Ratiocinatus est enim secum, quod Deus verbum illis suum non praenuntiasset, si perire eos voluisset; sed perspicuum est, quod ad poenitentiam sit adhortatio, ipsa poenae et supplicii interminatio. Praeterea et Judaeorum accusationem fore cogitavit, Ninevitarum obedientiam, ut qui ignoto et alienigenae fidem adhibuissent viro, cum ipse contribulibus prophetis non crederent, qui prophetias suas cum miraculis etiam confirmarent. Haec ob causam imperatum sibi non statim exsecutus est, sed fugere Tharsis usque est conatus. Hanc regionem quidam Tharsis esse aiunt, quae et Ciliciae metropolis, sub radicibus montis Tauri sita. Alii regionem quamdam Indiae Tharsis appellari tradunt: ex Tharsis enim Salomonem quoque pretiosos lapides, dentes etiam eburneos una cum similibus mercatum. Haec autem

¹⁵ Gen. xxviii, 16. ¹⁶ Psal. cxxxi, 13.

Variae lectiones et notae.

(91) Ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ, *angelos Dei*, Cod. Ven.
 (92) *Ei peculiari cuidam loco obumbrare divinam gratiam magis credentes, accedamus ad locum hunc (nempe templum) tanquam sanctificandi, et divinum aliquod donum inde percipuri.*

(93) Haec majoris claritatis gratia addit Lonicerus; neuter vero Cod. Graeca eis respondentia praebet.

(94) Πέδας, *pedes*. Cod. Ven.

aliunde quare ex India non perferuntur, bimatus A spatio : tanto enim tempore navis Solomonis in libro Regnorum redire dicitur. Atqui errant talia dicentes. Si enim ad Indiam fugiebat, non erat opus ad Joppen descendere, quæ est maritima Palestinae, adjacetque mari ad occidentem vergenti. Per hoc pelagus nemo navi trajiciens, in Indiam pervenerit. Inter enim nostrum et Indicum 183 mare, multum telluris est et habitatae et inhabitabilis, montesque et multi et magni, sinus item Ruber, quem deinde Indicum contingit. Præterea divina Scriptura testimonium dicit, Tharsis non esse ex urbibus Indicis, neque etiam Tarsum, sed Africae esse. In Isaia enim juxta Septuaginta editionem legitur : *Lugete, navigia Carchedonis, quoniam interit munitio vestra* 17. Aquila tamen et Symmachus Tharsis pro Carchedone verterunt, cum et Ezechiel memoriam Carchedonis fecerit, in Hebræo vero et Syro exemplaribus, Tharsis inventum sit. Unde liquet non in Indiam, sed Africae Carchedonas Jonam profugisse.

Descendit in Joppen, et reperit navim euntem in Tharsis, ac dedit nautum suum, descenditque in ipsam, ut navigaret una cum illis Tharsis asque, a facie Domini. Per mare fugam adornat, ratus quam celerrime sese a ministerio prophetiae erga Ninevitas liberandum. Dedit autem et navigationis mercedem, ut ne vel hinc, si non daret, esset quod remoraretur eum quominus fugeret. Omnia namque ipsi facilia videbantur, patriae privatio, maris pericula, mercedisque abjectio, modo ab gravi et molesta prophetandi functione illa eripi queat.

Vers. 4, 5. *Et Dominus excitavit ventum vehementem in mari, et exorta est tempestas magna in mari, et navis periclitabatur ut contereretur : conterritique sunt nautici, et clamabant quisque ad Deum suum, feceruntque jactum vasorum navis, ea in mare ejicientes, ut levior ipsa fieret.* Jonas quidem sic effugere posse divinum illud ministerium arbitrabatur : at enim terræ marisque Dominus suscitavit adversus navim tempestatem, fluctuumque nexus navigio circumjicit, ut discamus divinam functionem subterfugere nos non posse, neque renuere debere, si ad opus Deo beneplacens advoce-mur. Docemur juxta hinc, quod nihil citra Dei providentiam geratur, verum tempestates etiam divina voluntate, et non fortuito, vel naturaliter fieri : *Dominus enim, inquit, excitavit spiritum magnam.* Dicat fortasse aliquis, frequentissime procellas maris naturæ quadam ratione oriri, nempe siderum conventibus et secessionibus, quandoquidem hunc Deus ordinem mundi motui indiderit. Cui respondemus. Excitantur etiam sæpe, natura non postulante, tempestates, Dei admirando consilio et voluntate, qui et naturam condidit, idem

17 Isa. III, 26.

Ἰοππην καταλείπειν. Αὕτη γὰρ παραλία μὲν ἐστὶ Παλαιστίνης, ἐπίκειται δὲ τῇ πρὸς ἐσπέραν ἀπονεύουσα θαλάσση. Διὰ τοῦτου τοῦ πελάγου οὐκ ἂν τις ναυτιλία χρώμενος, εἰς Ἰνδιαν εἰθοί· μεταξὺ γὰρ τῆς ἡμετέρας θαλάσσης καὶ τῆς Ἰνδικῆς, ἡπειρὸς ἐστὶ πολλή, οἰκουμένη τε καὶ ἀοίκητος, καὶ ὄρη πολλὰ καὶ μεγάλα, καὶ ὁ Ἐρυθραῖος κόλπος, ᾧ συνάπτει λοιπὸν ὁ Ἰνδικός. Ἀλλὰ καὶ ἡ θεία Γραφή μαρτυρεῖ, ὅτι οὐκ ἐστὶ τῆς Ἰνδῶν ἡ Θαρσεῖς, οὐδὲ Ταρσός, ἀλλὰ τῆς Ἀφρικῆς ἐστὶν· ἐν γὰρ τῷ Ἡσαΐα, οἱ μὲν Ἐβδομήκοντα, Ὀλολύξατε, ἐξέδωκαν, πλοῖα Καρχηδόνας, ὅτι ἀπόλωλε τὸ ὄχημα ἡμῶν· ὁ δὲ Ἀκύλας καὶ Σύμμαχος, Θαρσεῖς, ἀντὶ τῆς Καρχηδόνας τεθεί- κασι (95)· καὶ τοῦ Ἐζεκιήλ δὲ μνήμη Καρχηδόνας ποιησαμένου, καὶ ἐν τῷ Ἑβραίῳ καὶ ἐν τῷ Σύρῳ, Θαρσεῖς, εἴρηται. Ἐξ ὧν δῆλον, ὡς οὐκ εἰς Ἰνδιαν ὁ Ἰωνᾶς, ἀλλ' εἰς Καρχηδόνα ἐφευγε.

Καὶ κατέβη εἰς Ἰόππην, καὶ εὗρε πλοῖον βαδίζον εἰς Θαρσεῖς, καὶ ἔδωκε τὸ ναῦλον αὐτοῦ, καὶ ἀρέβη εἰς αὐτό, τοῦ πλεῦσαι μετ' αὐτῶν εἰς Θαρσεῖς ἕκ προσώπου Κυρίου. Τῆν διὰ θαλάσσης φυγὴν ποιεῖται, νομίσας ὡς τάχιστα τῆς διακονίας τοῦ προφητεῦσαι τοῖς Νινευίταις ἀπαλλαγῆσθαι. Ἐδωκε δὲ καὶ τὸν τῆς ναυτιλίας μισθόν, οὐδὲ τῆς ἐντεῦθεν ζημίας ἐπισχεῖν αὐτὸν δυνηθείσης. Πάντα γὰρ αὐτῷ κούφα ἐδόκει, καὶ πατρίδος στέρξης, καὶ θαλάσσης κίνδυνος, καὶ μισθοῦ καταβολή, μόνον εἰ τὴν ἐπιβαρῆ ταύτην λειτουργίαν ἐκδεδυκέναι αὐτῷ γένοιτο.

Καὶ Κύριος ἐξήγειρε πνεῦμα μέγα εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἐγένετο κλύδων μέγας ἐν τῇ θαλάσση, καὶ τὸ πλοῖον ἐκινδύνευσεν συντριβῆναι, καὶ ἐφοβήθησαν οἱ ναυτικοί, καὶ ἀνεδῶν ἕκαστος πρὸς τὸν θεὸν αὐτοῦ, καὶ ἐκβολὴν ἐποίησαντο τῶν σκευῶν τῶν ἐν τῷ πλοίῳ εἰς τὴν θάλασσαν, τοῦ κουφισθῆναι ἀπ' αὐτῶν. Ἰωνᾶς μὲν οὕτω φυγεῖν τὴν θείαν ὑπηρεσίαν ἐνόμιζεν· ἀλλ' ὁ γῆς καὶ θαλάσσης Κύριος, ἐγείρει κατὰ τοῦ σκάφους κλύδωνα, καὶ τῶν κυμάτων περιβάλλει τὸ πλοῖον δεσμά, ἵνα μάθωμεν μὴ φεύγειν τὴν θείαν Δ διακονίαν, καλούμενοι πρὸς ἔργον θεάρεστον, ἀναβάλλεσθαι τε καὶ ἀναδύεσθαι. Διδασκόμεθα δὲ ἐντεῦθεν, ὅτι οὐδὲν ἀπρονόητον· ἀλλὰ καὶ οἱ κλύδωνες θεῖα βουλῆ, καὶ οὐ συντυχικῆς, ἢ φυσικῶς γίνονται. Κύριος γὰρ, φησὶν, ἐξήγειρε πνεῦμα μέγα. Εἰ μή τις ἄρα εἴποι, ὅτι ὡς ἐπίπαν μὲν φυσικῶς οἱ κλύδωνες γίνονται, ἄστρον συνόδοις καὶ ὑποχωρήσει, τοῦ Θεοῦ πάντως ταύτην τὴν τάξιν τῆ τοῦ κόσμου κινήσει ἐνταθεικότος· γίνονται μέντοι πολλάκις, καὶ ὅτε ἡ φύσις οὐκ ἀπαιτεῖ, τοῦ Θεοῦ βουλομένου, ὅς καὶ τὴν φύσιν ἐποίησε, καὶ ἄλλοιοῦν αὐτὴν πρὸς τὴν αὐτῷ βουλητῶν ἐκάστοτε δύναται. Ἐν ἀμφοτέροις δὲ

Variae lectiones et notæ.

(95) Ἐξέδωκαν καὶ τεθείκασιν. Cod. Ven.

τοὺς τρόποις ἐκείνοι· σώζονται ἢ ἀπόλλυνται, οὗς Ἀ σωθῆναι ἢ ἀπολέσθαι ἰδικαίως. Τὸ δὲ φοβηθῆναι τοὺς ναυτικούς, σημεῖον τοῦ μεγέθους τοῦ κινδύνου, ὅτε καὶ οἱ τῆς θαλάσσης ἐμπειροτάτοι, ἐδεδόκεισαν, δῆλον ὡς ἀπεγνωκότες, καὶ ἐκβολὴν ἐποιούντο τῶν σκευῶν, ὡς ἂν δηλαδὴ κουφισθῆναι τὸ πλοῖον. Ἰκέ- τ. υον δὲ καὶ τοὺς αὐτῶν θεοὺς ἔκιστος, τῆς Γραφῆς οὐ μάρτυρ ταῦτα διηγουμένης, ἀλλ' ἵνα διδάξῃ, ὅτι ἀμφοτέρωθεν, καὶ τὰ ἡμέτερα ποιεῖν, καὶ τὴν θεῶν ἐπικαλεῖσθαι συμμαχίαν, καὶ μήποτε τὸ πᾶν τῷ θεῷ ἐπιτρέψαι, αὐτοὺς ἀργούσας καθημένους· ἀφύ- χων γὰρ τοῦτο καὶ ἀκινήτων· μήτε ταῖς ἡμετέραις καθάπερ ἐπινοίαις καὶ πραγματεῖαις θαρραλεῖν· πάλιν γὰρ αὐτὸ τοῦτο ἀθέλων καὶ ἀπονενομημένων. Φασὶ δὲ τινες, ὅτι περὶ τοῦτο μόνον τὸ πλοῖον ὁ κλύδων ἐγένετο. Οὐ γὰρ ἂν, εἴπερ κοινὸς ἦν ὁ κλύδων, κλήρωμα δὲ ἐπεχειρήσαν τὸν τοῦ κλύδωνος αἴτιον. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοὺς ἄλλους ἐώρων ἀκινδύνως πλέοντας, καὶ ἐξ οὐρίων φερομένους, τὴν δὲ σφετέραν ὀκνάδα καταδύναμι κινδυνεύουσας, ζητοῦσι τίς ἐν αὐτοῖς ὁ τοῦ κλύδωνος αἴτιος. Καὶ εἶχειν γε εἶκοι τὸ εἶδος ὁ λόγος, εἴπερ καὶ ἕτερα πλοῖα συμπλέοντα, ἀκίνδυνα ἐφέροντο.

rariam navim submergi propemodum ea periclitatione, inquirunt quisnam inter sese ejus maris sævitix sit auctor, quæve origo. Atque hæc opinio non erit absimilis vero, si reliqua navigia extra periculum sint acta.

Ὁ Ἰωνῆς δὲ κατέβη εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ πλοῖου, καὶ ἐκάθευθε, καὶ ἐβραχυν. Οὐχ οὕτως ἀμελῆς ἦν ὁ προφήτης, καὶ βραθυμίας ἐκδεδωκώς, ὥστε τοσοῦτου κινδύνου ἐπιρτημένου καθεύδειν αὐτὸς, καὶ οὐχ ἀπλῶς, ἀλλ' οὕτως βαθέως, ὥστε καὶ βραχύνειν, ὁ μεγίστης ἀφρόνησις δείγμα· ἀλλὰ πρὸ τοῦ κινδύνου καὶ τοῦ χειμῶνος ὁ ὕπνος ἦν, καὶ οὗτος ἴσως ἐξ ἀθυμίας τῆς ἀπὸ τοῦ φεύγειν. Καὶ τὸ εἰς τὴν κοιλίαν δὲ τοῦ πλοῖου καταβῆναι, τούτεστιν εἰς τὴν κατωτάτω χώρᾳ, δέξιν προφητικῶν ἤθους· τὸ γὰρ ἰδιαστικὸν καὶ μονῆρας, προφητικόν. Οὕτω καὶ Δα- εἶδ, Καταμόνας εἶμι, φησὶ· καὶ Ἰερεμίας, Ἀγαθὸν ἀνδρὶ, ὅτιν ἀρη τὸν ζυγὸν ἐκ νεότητος αὐτοῦ· καθίσταται καταμόνας· καὶ πάλιν, Οὐκ ἐκάθισα μετὰ συνεδρίου αὐτοῦ παιζόντων. Καταμόνας ἐκαθήμην, ὅτι πικρίας ἐνεπλήσθη.

Καὶ προσῆλθε πρὸς αὐτὸν ὁ πρῶτος καὶ εἶπεν αὐτῷ· Τί σὺ βράχχεις; Ἀνάστα, ἐπικαλοῦ τὸν Θεὸν σου, ὅπως σώσῃ ὁ Θεὸς ἡμᾶς, καὶ οὐ μὴ ἀπολώμεθα. Τὸ ναυτικὸν πλῆθος, ἄλλως μὲν ἀμε- λῆς τοῦ δέοντος καὶ ἀσύνετον· ἐνταῦθα δὲ οὕτως ἀπὸ τοῦ φόβου συνετίξεται (96), ὥστε τὸν πρῶτον μὴ μόνον αὐτὸν εὐχεσθαι, ἀλλὰ καὶ τῷ Ἰωνῆ προσελθόντα, καὶ τοῦτον εἰς εὐχὰς διεγείρειν· οὕτως ἢ ἀνάγκη διδάσκει τὰ δέοντα. Καὶ ὅρα, ὅπως εἰ καὶ διαφόρους ἐπεκαλοῦντο θεοὺς, ὁμοῦς γινώσκον

eandem etiam alterare, secundum quod sibi visum fuerit, undelibet potest. Utroque autem modo illi servantur vel pereunt, quos divinus calculus vel servari vel interire judicavit. Quod vero terrestiant nautæ, signum est magnitudinis periculi, quando et maris peritissimi 184 sibi metuerunt : signum est evidentissimum, quod animum desponderint, et idcirco ejectionem vasorum fecerint, ut levaretur navis. Supplicabat autem quilibet diis suis, Scriptura hæc non frustra enarrant, verum uti doceat, utraque esse necessaria, et nostra facere, et divinum implorare auxilium : neque sic totum negotium Deo permittere, ut nos interim segnes plane et ignavi sedeamus (inanimatorum enim et omni motu vacantium hoc rerum est) neque nostris omnino nos confidere consiliis et institutis : hoc enim rursus impiorum hominum est, quibus reproba mens est. Asseverant nix quidam, quod circa istam so- lam navim tempestas sævierit. Neque enim, si communis tempestas erat, conati essent sorte exquirere ejus turbationis maris auctorem. Enimvero, cum alios viderent citra periculum sulcare pelagus secundisque ventis agi, suam vero one- rariam navim submergi propemodum ea periclitatione, inquirunt quisnam inter sese ejus maris sævitix sit auctor, quæve origo. Atque hæc opinio non erit absimilis vero, si reliqua navigia extra periculum sint acta.

Jonas autem descendit in alvum navis, et dormi- vit et stertuit. Numquid adeo ignavix et socordix deditus erat propheta, ut tanto periculo suscitato ipse dormiret, nec simpliciter dormiret, sed in alvum adeo soporem deferretur, ut sterneret? quod maximæ securitatis argumentum erat. Atqui ante subortam tempestatem et periculum sopore correptus est, fortasse ex nimia fugæ tristitia et defatigatione. Porro quod in alvum navis, hoc est, in infimum locum descenderit, prophetæ hoc moribus convenit. Separatim enim et solitarium degere, propheticum est. Hinc et David : Solitarius sum¹⁶, inquit : et Jeremias : Bonum est homini, ubi jugum suum tulerit, ab ineunte juventute sedere so- lum¹⁷ ; et iterum : Non sedit cum concilio illusorum ejus¹⁸. — Solus et separatim sedi, quoniam amaritu- dine repletus sum¹⁹.

Vers. 6. Et accessit ad eum prax gubernator, dicens ei : Tu quid stertis? Surge, invoca Deum tuum, si fors nos servet Deus, et non pereamus. Nautica multitudo, alias prorsum negligens decori, et intellectu carens, hic adeo formidine et pavore cruditur, et intelligens redditur, ut prax observator, non ipse tantummodo preces fundat, verum Jonam adiens, eum etiam ad precandum excitet : adeo necessitas, quid deceat, belle docet. Observa hic, quod etiamsi varios deos invocaverint, eam

¹⁶ Psal. ci, 8. ¹⁷ Thren. iii, 17. ¹⁸ Psal. xxv, 4. ¹⁹ Thren. i, 20.

Variæ lectiones et notæ.

(96) Συνετίξεται, Cod. Ven.

tamen cognitionem habuerint, unum esse quempiam Deum, cæteris omnibus majorem præstantioremque. Non enim dixit, Ut servent nos dii, sed, Deus; vel quod unum existimaverint, Jona cum omnibus illis peculiarem suum Deum adorante, atque unum fortasse ex multis in 185 auxilium vocaverint qui eos exaudiret ac incolumes conservare posset, forsam Neptunum, vel Nerea, seu Thetin, seu alium quempiam marinum deum juxta Græcum errorem.

Vers. 7. *Dixit porro quilibet ad præcivum suum: Agite, faciamus sortes. Et cecidit sors super Jonam.* Obtemperavit Jonas præcie observatori, et oravit. Quamquam enim hoc Scriptura non expresserit, intelligitur tamen: quando neque, quod e somno surrexerit, indicavit, nemo tamen ambigit ipsum exsperfactum surrexisse. At precibus suis ad Deum fuis, non est exauditus. Neque enim par erat inobedientem Deo, exaudiri iri. Jam et fuga ejus a Deo fiduciam ad Deum ademerat. Cum igitur auxilia ex precibus vana tum adjudicarentur, ad sortem confugiunt, cui gentes assueverant. Noverant enim naturæ quodam ductu, peccantibus esse adjectam pœnam, ac digna nos ob peccata nostra supplicia ferre, nec hujusmodi expertia esse curæ Dei: proinde credebant (99) quod Providentia illa per sortis jactum manifestaret sibi auctorem, jamque hoc arbitrabantur, quod quem fortuita sors probasset, vel etiam predidisset, apprehendendum, seu sortis oraculo expetitum. Cæterum nos intelligimus; quod Deus quemlibet a propriis, a domesticis, a contubernibus, cognatis et cognitis, ad se adducat: perinde ac tenemus Magos stellæ ductu perductos ad cunas Christi, et Azotios in Veteri Testamento per symbolum boum arcem perferentium tandem servatos, eum quid in posterum fieri vellet, subindicasset. Sic Dominus noster repertis piscatoribus, *Agite, inquit, sequimini me, faciam ex vobis piscatores hominum*²²: consuetum ipsis nomen præstans. Cum igitur vaulis consuetum esset seu ethnicis sortiri, condescendens et consentiens ipsis Deus, per minime obscurum ipsis indicium, tempestatis ipsis auctorem potum reddidit. Præterea sortem non esse Spiritualem rem, apostoli indicant, qui sorte, priusquam Spiritu perfusi essent, usi sunt: post Spiritu Paracleti accessionem, haudquaquam sortem admittentes. Quidam vero neque apostolos tali sorte usos affirmant, sed enim diviniotibus quibusdam signis quæ indicarent eis, quinam a Deo electus esset.

²² Matth. iv, 19.

Varie lectiones et notæ.

(97) Deest *ἕνα* in Cod. Ven. et recte quidem, ut mihi videtur; delendumque propterea punctum post *ἐνόμιζον*, eritque loci hujus sensus: *Non enim dixit, Ut servent nos dii, sed Deus: quia existimabant, Jona quoque cum cæteris Deum suum orante, unum fortasse aliquem ex multis qui in auxilium vocarentur exaudientem, salvare ipsos posse, et hunc esse sorte Neptunum, vel Nereum.*

(98) Καὶ ἐπιγινώσκον τίνος ἕνεκα ἡ κακία αὐτῆ ἐστὶν ἐν ἡμῖν, καὶ ἔβαλον κλήρους, et videamus, qua

τοῦ ἕνα θεοῦ εἶναι τὸν μέγιστον πάντων. Οὐ γὰρ εἶπεν, "Ὅπως σώσωσιν ἡμᾶς οἱ θεοὶ, ἀλλ', Ὁ θεός, ὅτι ἕνα (97) ἐνόμιζον· καὶ τοῦ ἕνα μετὰ πάντων εὐχομένου τῶ οικείῳ θεῷ, ἕνα τινὰ Ἰωῶν ἐκ τῶν πολλῶν εἰς βοήθειαν καλουμένων ἐπακούσαντα, δυναθῆναι σώσαι αὐτοὺς, τυχόν τοῦτον οὕτω Προαιδῶνα, ἢ τὸν Νηρέα, ἢ τὴν Θέτιν, ἢ ἄλλον τινὰ τοιοῦτον ἐνάλιον δαίμονα κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν πλάνην.

Καὶ εἶπεν ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ· Δεῦτε, βάλλωμεν τοὺς κλήρους (98). Καὶ ἐπεσον ὁ κλήρος ἐπὶ Ἰωνᾶν. Ἐπήκουσε μὲν ἄνδρ' Ἰωνᾶς τῷ πρῶτῳ, καὶ ἠῤῥατο. Εἰ γὰρ καὶ μὴ εἶπε τοῦτο ἡ Γραφή, ἀλλ' αὖν νοεῖται· ὅπου γε οὐδὲ ἀνάστη ἐκ τοῦ θένου εἶπεν, ἁμῶς οὐδεὶς ἀμφεβάλλει ἀναστῆναι αὐτόν. Εὐξάμενος δὲ, οὐκ εἰσηκούσθη· οὐδὲ γὰρ ἦν εἰσὸς τὸν παρήκοον ἀκουσθῆναι. Ἄλλ' ἢ φυγὴ τὴν πρὸς θεοῦ αὐτοῦ παρῆρσιαν ἀφαιρεῖται. Ἐπεὶ οὖν ἀπὸ τῶν ἐσχῶν ἡ βοήθεια κοινῇ ἀπηλῆχτο, ἐπὶ τὸν κλήρον καταφύγουσιν, ὃ τοῖς ἔθνικοῖς σύνηθες. Ἦδεσαν γὰρ φυσικῶς, ὡς ἔστι τοῖς ἀμαρτάνουσιν ἐπιχειμένη κοινή, καὶ δικαῖς τενύομεν ἀξίας ὧν ἀμαρτάνομεν, καὶ οὐκ ἀπρονόητα τὰ τῆς. Διὸ καὶ ἐπίστευον, ὡς ἡ Πράνοια, διὰ τοῦ κλήρου γνωρίσει αὐτοῖς τὸ αἴτιον. Οὐ γὰρ δὴ τοῦτο φησὶ, ὅτι συντυχικῶς ὁ κλήρος ὑποδείξει αὐτοῖς τὸν ἀμαρτάνοντα. Μὴ μέντοι ὁ ἀκούων, ὅτι παρ' ἐκείνοισι ὁ κλήρος εὐδοκίμησε, δεξάσθω ἤδη ὡς ἐφεκμένον τὸ τοῦ κλήρου χρεῖμα. Ἄλλ' ἐνοεῖται ὅτι ὁ θεός ἕκαττον ἀπὸ τῶν οικείων, καὶ συμφύλων, καὶ γνωρίμων αὐτῷ ἐπάγεται· ὡς περ τοὺς μάγους δι' ἀστέρας, καὶ τοὺς Ἀζώτους (1) ἐν τῇ Παλαιᾷ, διὰ τοῦ συμβόλου τοῦ ἀπὸ τῶν βοῶν, τῶν τὴν κλωτῶν διακομιζουσῶν, ἐπειδὴ ἐκεῖνος ὑπέδειξε τὰ μέλλοντα περὶ αὐτὸν εἰσθεῖναι. Οὕτω καὶ ἀλλεῖς εὐρών, Δεῦτε ὀπίσω μου, εἶπε, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἀλλεῖς ἀνθρώπων, τὸ σύνηθες αὐτοῖς ὑποτεινὰς δογμα. Κάνταῦθα τοίνυν, ἐπειδὴ σύνηθες ἦν τὸ κληροῦσθαι τοῖς ναυτικοῖς ὡς ἔθνικοῖς, συγκαταβαλὼν ὁ θεός αὐτοῖς διὰ τοῦ ἐγνομμένου αὐτοῖς συμβόλου, τὸν αἴτιον τοῦ κινδύνου ἐγνωρίσεν. Ἐπεὶ γε [Ὅτι δὲ ?] ὁ κλήρος οὐ πνευματικὸν ἐστὶ, δηλοῦσιν οἱ ἀπόστολοι, ὅτε οὕτω Πνεῦμα παρῆν αὐτοῖς, τότε τῷ κλήρῳ χρῆσάμενοι· μετὰ μέντοι τὴν τοῦ Πνεύματος κάθοδον, οὐδαμῶ τὸν κλήρον παραδεξάμενοι. Καίτοι γε τοὺς ἀποστόλους οὐδὲ κλήρῳ τοιοῦτον χρῆσασθαι τινες διεσχυρίζονται, ἀλλὰ τισὶ θεοτεροῖς σημείαις, δηλοῦσιν αὐτοῖς τὸν ὑπὸ θεοῦ ἐκλεγέντα.

de causa malum hoc in nobis sit; et miserant sortem, Cod. Ven.

(99) *Non enim existimabant, sortem temere ac fortuito subindicaturam delinquentem. Ne itaque putet quispiam sortis jactum esse licitum, si apud eos in usu fuisse adivat. Sed considerat, Deum trahere singulos consuesse per ea quæ ipsis usitata sint, familiaria et cognita, ut Magos per stellæ, etc. Ex Cod. Ven.*

(1) Ἐξωτικῶς, extraneos. Cod. Bav.

Καὶ εἶπον πρὸς αὐτόν· Ἀπάγγειλον δὴ ἡμῖν, ἅτινος ἔρεσκεν ἡ κακία αὐτῆ ἐν ἡμῖν· τίς σου ἡ ἐργασία ἐστὶ, καὶ πόθεν ἔρχῃ, καὶ ποῦ πορεύῃ, καὶ ἐκ ποίας χώρας, καὶ ἐκ ποίου λαοῦ εἶ σὺ; Ὅρα βαρβάρους ἀνθρώπους ἐπιεικέας. Οὐ γὰρ ἕμα τῷ ἐπιγῶναι τῆς ζῆλης αἴτιον τὸν Ἴωνά, ἀγριαῖνοισι πρὸς αὐτόν, ἀλλ' ἠπίως καὶ πρῶως ἐρωτῶσι· Τίτος ἔρεσκεν ἡ κακία αὐτῆ; τοῦτέστιν, Ἡ κάκωσις αὐτῆ ἐκ ποίου ἁμαρτήματος ὑπὸ σοῦ παραθέντος; ἐπῆλθεν ἡμῖν; Ἐρωτῶσι δὲ, ἵνα μαθόντες, πειράσωνται· διορθώσασθαι τὸ ἁμάρτημα, ὡς ἐνεστί. Πυνθάνονται δὲ καὶ τίνα ἐργασίαν μέτεις, τοῦτέστι, ποῖον ἐπιτηδεῦμα βίου ἔχει, καὶ ποίου ἔθνους ἐστὶ, καὶ τὴν ἰδῶν, πόθεν, ποῖ βαδίζει· ὡς ἂν καὶ ἐκ τοῦ ἐπιτηδεύματος αὐτοῦ, καὶ ἐκ τῶν κοινῶν τοῦ ἔθνους ἐπιτηδεύματων, καὶ τῆς ἰδοῦ ἦν βαδίζει, τακμήρωνται τὸν βίον αὐτοῦ, καὶ οὕτως ἐξιλεώσονται [f.—ωντ.] τὸν Θεόν, ᾧ προσεκεκρούκει. Ὄντο γάρ, οἱ τὸν λελυπημένον ἐπ' αὐτῷ ἐκθεραπεύσαντες δαίμονα, τυχὸν ὄντα θαλάσσιον, τὴν ἐκ τοῦ χειμῶνος διαφεύγονται βλάβην. Μιμησόμεθα οὖν τὸ τῶν ἀνδρῶν μέριον καὶ ἐπιεικέας ἦθος, οἱ τὰ κρείττονα ἀπαιτούμενοι.

Καὶ εἶπε πρὸς αὐτούς· Δούλος Κυρίου ἐγώ εἰμι, καὶ τὸν Θεόν (2) τοῦ οὐρανοῦ ἐγὼ σέβομαι, ὃς ἐποίησε τὴν θάλασσαν καὶ τὴν ξηρὰν. Ταῦτο, φησὶν, ἐμοὶ ἐπιτηδεῦμα, καὶ αὐτῆ μου ἡ ἐργασία, τὸ δουλεύειν τῷ ἀληθινῷ Θεῷ διὰ τῶν πράξεων, εἰ καὶ νῦν ἠπελθῆσα αὐτῷ, καὶ σέβεσθαι αὐτόν διὰ τῆς εἰς αὐτόν πίστεως. Πολλοὶ γὰρ σέβονται μὲν τὸν ἀληθινὸν Θεόν, οὐκ εἰσὶ δὲ δούλοι αὐτοῦ, ὡς μὴ τὰ ἀρεστά αὐτῷ ἔργα ποιῶντες. Τάχα δὲ καὶ διὰ τοῦτο, καὶ ποίας χώρας ἐστὶν ἰδείξεν, οἱ τῆς Ἰουδαίας. Οὐ γὰρ ἄλλο ἔθνος τοῦτον ἐσέβοντο τὸν Θεόν. Θαύματος δὲ ἄξιός ἐστι προφήτης, οἱ καὶ θανάτου ἐγγύς ὄν, κηρύττει τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, καὶ τοὺς ναυτικοὺς κτισματολότραις (3) καὶ εἰδωλολότραις ὡς εἰς ἀποκαλύπτει τὸ μεγαλεῖον αὐτοῦ, Ποιητὴν πάντων τοῦτον ἀποκαλῶν τοῦ τε οὐρανοῦ καὶ τῶν κάτω. Διὰ μέντοι τοῦ εἰπεῖν, Ὅς ἐποίησε τὴν θάλασσαν, δίδωσιν αὐτοῖς συλλογισασθαι, οἱ ἐπειδὴ τὸν Ποιητὴν θαλάσσης σέβεται, ὅθλον ὡς προσκεκρούκως αὐτῷ, τὸν κλύδωνα τοῦτον ἤγειρε.

Καὶ ἐφοβήθησαν οἱ ἄνδρες φόβον μέγαν, καὶ εἶπον πρὸς αὐτόν· Τί τοῦτο ἐποίησας; Διότι ἔγνωσαν οἱ ἄνδρες, οἱ ἐκ προσώπου Κυρίου ἦν φεύγων, οἱ ἀπήγγειλαν αὐτοῖς. Ἐκ τούτου, φησὶν, ἔγνωσαν οἱ φεύγει προσκρούσας τῷ Θεῷ, ἐκ τοῦ ἀπαγγεῖλαι αὐτοῖς, οἱ δούλοι Κυρίου ἐστίν. Ἐπειδὴ γὰρ εἶπεν, οἱ τὸν ἀληθινὸν Θεόν σέβεται, συνήκαν οἱ Ἰουδαῖός ἔστιν. Ἰουδαῖοι δὲ οὐκ ἐξῆν ἄλλοις ἐπιμίσεσθαι, καὶ πόλεσιν εἰδωλολότραις παραβάλλειν· ὥστε ὅθλον ὡς προσκέκρούκει τῷ οἰ-

VERS. 8. Et dixerunt ad ipsum : Denuntia nobis, quam ob causam isthuc mali nos apprehenderit. Quæ tua negotiatio est? Et unde venis? Et quo proficisceris? Et ex qua terra, quous populo tu es? Intuere hic barbarorum hominum æquitatem. Non enim statim ut agnoverunt Jonam esse auctorem turbinis et tempestatis maris, ærestibus in ipsum moribus ferebantur, verum blande et mansuete interrogant: Cujus causa malum hoc? **186** id est, afflictio hæc, ex quo peccato abs te commisso, nos accessit, super nos venit? Percorantur autem, ut ubi didicerint delictum, experiantur expiare et emendare. Scrutantur autem et quam operationem exerceat, hoc est, quale vitæ suæ studium et artificium habeat, et ex qua gente sit; et viam, unde et quo vadat, tanquam ex studiis ipsius, et ex communibus gentis moribus vel opificiis, et ex itinere quod ingreditur, vitam ejus observare queant, sicque tandem Deum placeant, in quem impigerat. Existimabant enim quod si turbatum ab ipso nomen, marimum fortasse, reconciliassent, hanc tempestatis ipsi noxam effugere possent. Imitemur igitur et nos horum nautarum mansuetudinem et mitiorem animum, si quando excellentiora longe quam ipsi deprecamus.

VERS. 9. Qui respondit ipsis : Servus Domini ego sum, ac Deum cæli ego colo, qui fecit mare et aridam. Hoc, inquit, studium, hæc mea negotiatio est, servire Deo vero, per mea opera et actiones, etsi amæ illi non obtemperaverim, et colere ipsum per fidem in ipsum. Multi quidem colunt Deum, sed non sunt servi ejus, ut qui non faciant opera ipsi placentia. Per hoc autem mox etiam ex quam terra sit demonstravit, nimirum Judæa : nec animalia gens hunc Deum colebat. Admiratiōne autem dignus est propheta, ut qui mortis proximus existens, prædicet Dei potentiam, et nauticis creaturarum et idolorum cultoribus revelet magnificentiam ejus, Conditorum omnium ipsum appellans, hoc est, cæli et eorum quæ sub cælo sunt. Per hoc enim quod ait, Qui fecit mare, ansam illis simul præbet ratiocinandi, quod, quandoquidem maris Creatorem colat, planum sit, quod adversus eum impingens, tempestatem hanc excitarit.

VERS. 10. Timuerunt itaque pavore magno conterriti, dicentes ad ipsum : Cur hoc fecisti? Cognoverunt enim viri, quod a facie Domini fugeret, quoniam denuntiasset eis. Ex hoc, inquit, agnoverunt quod adversus Deum delinquentes, a conspectu ejus fugeret, quod confiteretur ipsis sorvum Dei se esse. Simul atque enim dixisset, quod verum Deum colat, intellexerunt eum Judæum esse. Judæis autem non licebat exteris et alienigenis admiscere sese, neque applicare se urbibus idolorum

Variæ lectiones et notæ.

(2) Κύριον τὸν Θεόν, *Dominum Deum*, Cod. Bav.

(3) Κοσμολότραις, *mundi cultoribus*, Cod. Bav.

ultricibus; perspicuum itaque erat quod in Deum suum deliquisset. Fortasse etiam cogitarunt, quod vitam, quæ in lege præscribatur declinans, ac Græcorum moribus sese admoventes, fugiat a facie Judæorum Dei. Torrefacti sunt igitur, quandoquidem arbitrarentur potentem illum Deum esse, e cuius manibus quisquam evadere non posset: juxta metuentes, ne una cum transfuga isto intereant. Porro quod non liceret Judæis decreto 187 legis suæ gentibus atjungere sese, ex Veteri Testamento constat, tum ex Evangelio quoque. Dicente enim Domino Judæis, *Quo ego vado, vos venire non potestis*²²: respondebant illi imprudenter: *Quoniam iturus est, ubi nos eum non inveniemus? numquid ad dispersionem Græcorum iturus est, et docturus Græcos?*

VERS. 11. *Dixerunt ad ipsum: Quid faciemus tecum, ut cesset a nobis mare?* Et hic demirari dignum est, nauticorum hominum mansuetos et mites adeo mores. Neque enim insurrexerunt in ipsum, neque dixerunt: O scelestes et omnium sceleratissime, propter te peribimus. Sed ipsum judicem faciunt, ut pronuntiet quid secum faciendum sit. Sive ergo antea clementes adeo exstiterunt et æquabiles, digni sunt quos æmulemur: sive præ pavore ad mansuetudinem translati sunt, vel sic etiam imitandi sunt: ubi sapennumero nos in calamitates incidentes plane efferamur, nedum adversum calamitatum auctores solos, verum et contra ipsos familiarissimos nostros in calamitatibus consolatores. Proinde nautæ illi tales sunt. At sententias suas partiluntur: nec enim audent morti adjudicare, maxime cum servum eum esse Judæorum Dei audivissent. (Horribilis autem ille Deus jam olim ipsis ex fama innotuerat), nec rursus præsens periculum despiciere possunt, quare ipsum ceu Dei servum hortantur dicere quid oporteat secum agi. Perspicuum enim videbatur eis quod minime ignoraret ejus mali medicinam.

Nam mare ibat, et excitabat vehementius tempestatem. Post sortem, inquit, vehementior impetuosiorque tempestas exorta est. *Mare enim ibat*, hoc est, plus agitabatur et intumescibat. Quædam hic exemplaria pro *ibat*, *Admodum concitabatur*, habent, hoc est, horrendum strepebat, tremendum murmur edebat, quasi fluctus inter se mutuo navi illi essent: atque hi post sortitionem magis tumultuati sunt, Deo palam indicante, per quem ista provenerit afflictio.

VERS. 12. *Et ait Jonas ad ipsos: Tollite me et injicite in mare, tum cessabit mare, vosque deseret.* *Cognovi enim ego, quod meâ causa tempestas illa magna vos petiverit.* Talem sese gerit bonis consiliis prædita anima. Cognito peccato suo, rubore

²² Joan. xiii, 33.

Α κείψ Θεῷ. Τάχα δὲ ὑπέλαβον ὅτι καὶ τὴν ἐν νόμῳ παραιτεῖται ζωὴν, καὶ τοὺς Ἑλλήνων ἔθεσιν ἐπαίδου; ἑαυτὸν, φεύγει ἐκ προσώπου τοῦ τῶν Ἰουδαίων Θεοῦ. Διὸ ἐφοβήθησαν, μὴ ὡς τοῦ Θεοῦ τοῦτου δυνατοῦ ὄντος καὶ ἀναποδράστου, καὶ αὐτοὶ τῷ τοῦτου δραπέτῃ συναπλόωνται. Ὅτι δὲ Ἰουδαῖοι; ἐξ νόμου ἐδόκει τὸ Ἑλλῆσι μισγεσθαι, δῆλον μὲν ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς δέχου, δῆλον δὲ καὶ ἀπὸ τοῦ Εὐαγγελίου. Φάσκοντος γὰρ τοῦ Κυρίου τοῖς Ἰουδαῖοις: Ὅπου ἐγὼ ὑπάγω, ὑμεῖς οὐ δύνασθε ἐλθεῖν, ἔλεγον ἐκεῖνοι ἀνοήτως: Ποῦ μέλλει οὗτος πορεύεσθαι, ὅτι ἡμεῖς οὐκ εὐρήσομεν αὐτόν; μὴ εἰς τὴν διασπορὰν τῶν Ἑλλήνων μέλλει πορεύεσθαι, καὶ διδάσκειν τοὺς Ἑλληνας;

B

Καὶ εἶπον πρὸς αὐτόν: Τι ποιήσομεν καὶ κοπάσει ἡ θάλασσα ἀπ' ἡμῶν; Καὶ ἐτι θαυμάσαι: ἄξιον τὸ τῶν ναυτικῶν τοῦτων ἀνθρώπων ἦθός, ἡμερον οὕτω καὶ πρῶτον ὄν. Οὐ γὰρ ἐπενεθήσαν αὐτῷ, οὐδ' εἶπον: Ὡς μισοῦ καὶ παμμίση, διὰ τὸ ἀπολούμεθα· ἀλλ' αὐτὸν ποιοῦνται τοῦ ἐπ' αὐτῷ ποιητέου κριτῆν. Ἐπεὶ οὖν καὶ πρότερον οὕτως ἦσαν ἐπεικτεῖς, ἀξιοζήλωτοι· εἶπε δὲ τὸ τοῦ φόβου πρὸς τὸ πραῦτερον μετεπλάσθησαν, καὶ οὕτω μιμηταὶ ὅπου γε πολλάκις ἡμεῖς, συμφοραῖς περιπεσόντες, ἐκθηριούμεθα, οὐ πρὸς τοὺς αἰτίους λόκους τῶν συμφορῶν, ἀλλ' ἡδὴ καὶ πρὸς αὐτοὺς τοὺς εἰκαστάτους, καὶ τῶν συμφορῶν παρακλητορας. Οὐκ οὖν ἐκεῖνοι τοιοῦτοι· ἀλλὰ τὰς γνώμας μερίζονται, οὔτε καταψηφισασθαι αὐτοῦ θάνατον ἀποθαρήσουσι, ἀλλῶς τε καὶ δοῦλον ἀκούσαντες εἶναι τοῦ Ἰουδαίου Θεοῦ (φοβερός δὲ οὗτος αὐτοῖς ἐπεφήμιστο)· οὔτε πάλιν τοῦ κινδύνου καταφρονῆσαι δύνανται. Διὸ ὡς Θεοῦ δοῦλον παρακαλοῦσιν αὐτὸν εἰπεῖν, τί δεῖ ἐπ' αὐτῷ ποιῆσαι· δῆλον (4) γὰρ ὄντα μηδὲ τὴν ἰατρειάν τοῦ κακοῦ ἀγνοεῖν.

C

Ὅτι ἡ θάλασσα ἐπορεύετο καὶ ἐξήγειρε μάλλον κλύδωνα. Μετὰ τὸν κλῆρον φοβερότερον, φησὶν, ὁ κλύδων ἐγένετο. Ἡ γὰρ θάλασσα ἐπορεύετο· τουτέστι, πλέον ἐκινεῖτο καὶ ὠγχοῦτο. Τινὰ δὲ τῶν ἀντιγράφων, Ἐπωρεύετο, ἔχει, ἀντὶ τοῦ φοβερόν ἦχει, ἅτε τῶν κυμάτων ἀλλήλοις καὶ τῷ πλοῖφ προσαραττομένων (5). Ἐγίνετο δὲ ταῦτα φοβερότερα μετὰ τὸν κλῆρον, τοῦ Θεοῦ σαφῶς δεικνύοντος, διὰ τὴν ἢ κάκωσις ἦν.

D

Καὶ εἶπεν Ἰωνᾶς πρὸς αὐτούς: Ἀπαρτή με, καὶ ἐμβάλετε εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ κοπάσει ἡ θάλασσα ἀπ' ὑμῶν. Διότι ἐγνων κἀγὼ, ὅτι δεῖ ἐμὲ ὁ κλύδων οὗτος ὁ μέγας ἐπ' ὑμᾶς. Τοιοῦτόν ἐστιν εὐγνώμων ψυχῆ. Ἐπιγνοῦς γὰρ ὁ προσφῆτης τὸ

Variae lectiones et notæ.

(4) Δούλον, *servum*, Cod: Ven.

(5) Προσαραττόντων, Cod. Ven.

οἰκίῳ ἀμάρτημα, ἐπισχύνεται μὲν οἷς ἐπλημμέλῃσιν παρακούσας Θεοῦ· εἰδὼς δὲ ὅτι σπεισεται ἡ θάλασσα δουλεύουσα τῷ θείῳ προτάγματι, εἴπαρ λίθοι τὸν παρακούσαντα Θεοῦ, καταψηφίζεται τὸν θάνατον αὐτοῦ. Ἄλλ' οὐχ ἡμεῖς τοιοῦτο ποθεν, ἀλλὰ καὶ σαφῶς εἰδότες πολλὰκις τὰ ἡμαρτημένα ἡμῶν τιμωρίας ἀξία, ἐπειδὴν τινα μακρὰν κάκωσιν ὑποστῶμεν, ὡς ἀναμάρτητοι καταγογγύζομεν τῆς Προνοίας· τοσοῦτου δέομεν τὴν ἀξίαν ποινήν ἐκπτῶν καταψηφίσασθαι.

Καὶ παρεδίδζοντο οἱ ἄνδρες τοῦ ἐπιστρέψαι εἰς τὴν γῆν, καὶ οὐκ ἠδύναντο, ὅτι ἡ θάλασσα ἐπορεύετο καὶ ἐξηγείρετο μᾶλλον ἐκ αὐτοῦ, καὶ ἀρεθόσασιν πρὸς Κύριον, καὶ εἶπον· Μηδαμῶς, Κύριε, ἀπολώμεθα ἐνεκεν τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου τούτου, καὶ μὴ θῶς ἐφ' ἡμᾶς αἷμα δίκαιον· διότι σὺ, Κύριε, ὅν τρέπῃς ἐδούλου πεποίηκας. Φιλανθρωπότεται οἱ χρηστοίθεις, ὡς εἴπομεν, οἱ ἄνδρες οὗτοι. Καὶ γὰρ τοῦ Ἰωνᾶ ἐαυτὸν ἐκδόντος εἰς θᾶντον, οὗτοι καὶ εἰ παρεδίδζονται πρὸς τὴν γῆν κατὰραι ταῖς κώπαις χρώμενοι, ἀλλ' ἦν αὐτοῖς ὁ κόπος κενός. Ἡ γὰρ θάλασσα μᾶλλον ἐπηγείρετο, καὶ οὐδὲ οὕτως ποιοῦσι τι κατὰ τοῦ προφήτου, καίτοι τὸ δίκαιον ἔχοντες, ὡς αὐτοῦ ἐαυτὸν κατακρίναντος. Ἄλλὰ καὶ τὸ ὄλω· ὑπηρετεῖν τοιαῦτα τῇ ἐκείνου βουλῇ, φονικὸν κρίνεται. Διὸ προηγουμένως μὲν εὐχονται ῥυσθῆναι ἀπὸ τοῦ κλύδωνος, καὶ μὴ ἀπολέσθαι ἐνεκεν τοῦ περιποιεῖσθαι τὴν ψυχὴν τοῦ προφήτου, ἀλλὰ συγχωρηθῆναι καὶ αὐτὸν ζῆν καὶ αὐτοῦ. Εἰ δ' ἀναγκαῖον, φησὶν, ἔστι, τοῦτον θανεῖν, μηδαμῶς ἐφ' ἡμᾶς αἷμα δίκαιον, τουτέστι, τὸ αἷμα δίκαιον ἦν, ὡς δούλου σου. Οὐ γὰρ ὡς φονικοὶ τοῦτον θανατοῦμεν, ἀλλὰ τῷ σῶ ὑπηρετούμενοι βουλῆματι· σὺ γὰρ, ὡς ἡθούλου, πεποίηκας ταῦτα. Ὅρα δὲ τοὺς Βαρβάρους, πῶς οὐ λογοπραγοῦσι· Πῶς ταῦτα γίνονται; Ἄρα μαιφόνος οὗτος ὁ Θεός; Ἄρα αἰμοχαρής; Ἄλλὰ τὴν τοῦ Θεοῦ βουλὴν στέργουσι, καὶ προσκυνοῦσι, μὴ περιεργαζόμενοι τὰς αἰτίας τῶν γινομένων.

voluntatem amplexantur, diligunt et venerantur, fiant.

Καὶ ἔλαβον τὸν Ἰωνᾶν, καὶ ἔβαλον αὐτὸν εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ ἔστι ἡ θάλασσα ἐκ τοῦ σάλου αὐτῆς· καὶ ἐφειθήσασιν οἱ ἄνδρες φόβῳ μεγάλῳ τὸν Κύριον, καὶ ἔθυσαν θυσιάαν τῷ Κυρίῳ, καὶ ἠέξασιν εὐχάς. Μόγις ποτὲ ἐπιτολμῶσι τῷ ἔργῳ, καὶ εὐθύς ἡ θάλασσα γαληνιά· οἱ δὲ, ἐπιγινώσκουσι τὸν Κύριον τελεώτερον ἢ πρόσθεν, καὶ φοβοῦνται αὐτὸν εὐ μικρῶς, ὡς ἀδιάφικτον (7) ὄντα δηλαδὴ, καὶ εἰδότες σφοδρῶς τοῖς πρὸς αὐτὸν ἀμαρτάνουσιν ἐπεξέρχασθαι. Καὶ τὰ μὲν τῶν εἰς θείαν τιμὴν φερόντων τοίησαν. Ἐθυσαν γὰρ, φησὶ, θυσιάαν· ἴσως καὶ εἰς τὴν γῆν ἀποδεθῆκοτες· παραίχε γὰρ ἡ θάλασσα. Ἐδύματο δὲ εὐχάς, τουτέστιν, ὑπέσχοντο τάδε τινα ποιή-

quidem suffunditur propheta quod deliquerit, non mare obtemperet, serviens divino mandato, si quod acceperit, se ipsum inobedientem Deo morte condemnat. Atqui nos haudquaquam tales sumus, qui potius aperte palam scientes crebro peccata nostra supplicis digna, ubi magnam aliquam afflictionem sustinuerimus, adversus Dei providentiam murnuramus tanquam impeccabiles essemus, tantum abest, ut digna nos poena condemnemus.

188 VERS. 13, 14. Et vi conabantur navem ad terram appellere navem, et non potuerunt. Mare enim ibat, et excitabatur magis super ipsos. Et clamaverunt ad Dominum et dixerunt: Nequaquam, Domine, percamus, propter animam hominis hujus, et ne des super nos sanguinem justum. Quoniam tu, Domine, ut voluisti, sic egisti. Humanissimi, et mansuetissimorum morum homines illi, ut diximus. Etenim Jonam, qui seipse in mortem tradiderat, adhuc ad terram remigio usi, traducere moliantur; atenim nequicquam laborabant. Nam mare vehementius crescebat excitabaturque. Neque sic tamen quidquam adversus prophetam aggrediuntur, cum id jure possent, simul atque seipse condemnarat: verum omnino tali ejus voluntati obsecundare, sanguinolentum judicant ac caedem spirans: propterea in praecedentibus precantur, ut a tempestate illa et commoto mari liberentur, neque pereant eo quod foverint animam prophetæ, sed concedat Deus eum, seseque vivere. Sin autem necessarium est hunc mori, nequaquam super nos sanguinem justum, hoc est, sanguinem ejus, ne ad condemnationem, precamur, nostram, sanguinem illum justum, ceu servi tui, cedere facias. Non enim hunc tanquam latrones, aut sanguinolenti homicidæ occidimus, verum tuæ obsequentes voluntati. Tu enim ut voluisti, sic fecisti hæc. Illic Barbaros contemplare, quomodo non contra hæc ogganniant: Igitur cruentus et sanguinis avidus ille Deus est? sanguine igitur gaudet? verum Dei non curiose indagantes causam, cur ista sic

VERS. 15, 16. Acceperuntque Jonam et injecerunt ipsum in mare, et stetit mare a commotione sua. Ac timuerunt viri timore magno Dominum, et sacrificarunt sacrificia Domino, et voverunt vota. Vix tandem audent opus aggredi, quo peracto, statim tranquillum mare redditur. Illi vero cognoscunt Dominum perfectius quam antehac: nec parum ipsum metuunt, ut cui sese nemo subducere queat, qui acriter in ipsum peccantes adoriri possit: ac quæ ad divinum cultum pertinent, exhibuerunt. Sacrificarunt enim sacrificia, fors ubi in terram appulsi fuere: destiterat enim sævitia maris. Voverunt autem et vota, hoc est, promiserunt se talia

Varia lectiones et notæ.

(6) Non ignorans autem mare placidum iri factum vino serviens mandato, si Deo non obedientem accipiat, etc.

(7) Διάφικτον, Cod. Bav.

(7) Διάφικτον, Cod. Bav.

quædam et talia facturos, ubi in patriam remeaverint. Hæc ratione illi in melius permutati sunt. Et qui antea quisque pro sese multos putabant esse deos, tempore motus maris, nunc unum agnoscentes, dominantem potentiam maris, concussionemque fluctuum ejus pacantem, ipsi sacram faciunt, et vota edunt. Videm' hic divinam dispensationem atque consilium? Fugit Jonas ut ne serventur Niveicæ, et ecce servantur nauici, dein et (8) ipse, et exuberantibus **ISS** bonum perficitur. Sic et nostris divina Providentia delictis ad bona usa est.

CAPUT II.

Vers. 1. Et imperavit Deus balenæ magnæ devorare Jonam. Eratque Jonas in alvo balenæ tres dies ac tres noctes. — Imperavit, hoc est, voluit a cæto devorari prophetam. Non enim quemadmodum hominibus aut angelis præcipit Deus, in mentem ipsis insonans, quid agendum sit, sic cæto jam nunc demandavit; sed velle aliquid Deum, lex est et mandatum necessario complendum. Atque hic obedientiæ modus est inexplicabilis quidem nobis, ipsi vero cognitus. Devoratur ergo a cæto Jonas, tresque dies ac totidem noctes in eo permanet vates: quæ res omnem excedere fidem audientibus videtur, maxime iis qui ex Græcorum scholis, sapientique doctrina ad hanc historiam accedunt. Quos equidem non satis demirari possum, qui fiat quod hæc non intelligant, cum suis ipsorum alis capiantur. Apud ipsos enim nonnihil tale de Hercule narratur, nempe quod et ipse a balæna devoratus, incoctum remanserit, nisi quod tantummodo depilatus redierit, idque ob ingenitam et internam beluæ caliditatem. Aut igitur nostra suscipiant, aut sua rejiciant. Atqui cum non oporteat a Græcarum fabularum putredine, nostræ veritatis soliditatem commendare, cogitandum primum, Deo volente et præcipiente nihil non fieri posse. Deinde hic consideranda sunt, quæ circa in utero materno fetum miranda contingant, ubi fœtus naturali quidem innatât humiditati, estque veluti absorptus et obrutus prægnantis alvo, vivit tamen et conservatur, Dei humanum ingenii captum excedente nutu et consilio. Neque enim ulla humana ratio ista percipere potest, credit tamen, ut quæ ubique conspiciantur ita sese habere, reque ipsa rata sint et indubitata. Proinde neque Jonæ eventui fides detrectanda est, verum enimvero, ita factum ut Scriptura nobis tradit, citra ambiguitatem credendum: estque in majoris adeoque divini sacramenti vel arcani figuram suscipiendum. Fugit enim et humana natura a facie Domini per inobedientiam, et occultata est, ne videretur, ut idem Adamum Deus vocaverit: *Ubi es* ²¹? quo te

²¹ Gen. iii, 9.

σειν τοχόν, εἰ τῆς πατρίδος ἐπιβαλεῖν. Οὕτως ἐβαλτώθησαν. Καὶ οἱ πολλοὺς πρότερον νομίζοντες θεοὺς, καὶ ἕκαστος ἐν τῷ καιρῷ τοῦ κλύδωνος, νῦν ἓνα ἐπιγνώτες τὸν δεσπόζοντα τοῦ κράτους τῆς θαλάσσης, καὶ τὸν σάλον τῶν κυμάτων αὐτῆς καταπραυνοῦντα αὐτῷ καὶ θύουσι, καὶ τὰς ὑποσχέσεις ποιοῦνται. Ὅρξ τὰς θείας οἰκονομίας; Ἐφυγεν δ' Ἰωνᾶς, ἵνα μὴ σωθῶσιν οἱ Νινευῖται, καὶ ἰδοὺ σώζονται οἱ ναυτικοί, ἔπειτα κίκενος, καὶ πλείον τὸ ἀγαθὸν γίνεται. Οὕτως ἡ Πρόνοια καὶ τοῖς ἡμετέροις ἀμαρτήμασι πρὸς ἀγαθὸν ἀποκέρχεται.

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

Καὶ προσέταξεν Κύριος κῆτει μεγάλῳ καταπιεῖν τὸν Ἰωνᾶν · καὶ ἦν Ἰωνᾶς ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας. Τὸ Προσέταξεν, ἀντὶ τοῦ, ἠθέλησεν ὑπὸ κήτους καταποθῆναι τὸν προφήτην · καὶ γέγονε τοῦτο. Οὐ γὰρ ὡσπερ ἀνθρώποις ἢ ἀγγέλοις ἐντέλλεται Θεὸς, εἰς νῦν αὐτοῖς ἐνηχῶν ἐὼ πρακτέον, οὕτω καὶ τῷ κῆτει ἐντέλλεται · ἀλλὰ τὸ θέλησαι τι Θεὸν, νόμος ἐστὶ καὶ πρόσταγμα, ἀναγκαιῶς ἀποπληρούμενον. Καὶ ἀπρόβητος ἡμῖν ὁ τῆς ὑπακοῆς τρόπος · αὐτῷ δ' ὡς ἐγνωσμένος. Καταπίνεται ἄνθρωπος ὑπὸ τοῦ κήτους, οὐδὲν ἠδικημένος ἐν τῇ καταπόσει · καὶ διαγίνεται ἐν τῇ τοῦ ζώου κοιλίᾳ τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας · ὁ πέρα πάσης πίστεως δοκεῖ τοῖς ἀκρίτοις, καὶ μάλιστα τοῖς ἐξ Ἑλληνικῶν ἑρμηνεύων παρακουσμάτων · οἱ καὶ θαυμάζω πῶς οὐ συναποῦσιν αὐτοῖς, τοῖς σφῶν αὐτῶν περὶ τὰς ἀλισχόμενα. Ἐστὶ γὰρ καὶ παρ' αὐτοῖς τι τοιοῦτον περὶ Ἡρακλέους ἐγγόμενον, ὡς κῆτει καταποθέντος, εἶτα ἐποθέντος ἀλωθῆτου μὲν τ' ἄλλα πάντα, τὰς δὲ τρίχας μόνως ἀποβαλόντος, καὶ ταῦτα, τῇ ἐμφύτῳ τοῦ ζώου θερμότητι. Ἡ γοῦν καὶ τὰ ἡμέτερα παραδέχονται, ἢ καὶ τὰ οἰκεία συναθετήσουσιν. Ἐπεὶ δὲ δεῖ μὴ ἀπὸ τῆς τῶν παρ' ἐκείνοις μύθων σαφρότητος εἶναι τῆς ἡμέτερας ἀληθείας στερότητα συνιστῆναι, ἐνοητέον, ὅτι πρῶτον μὲν, τί οὐκ ἂν γένοιτο, Θεοῦ βουλομένου; Ἐπειτα καὶ τὰ περὶ τὸ ἔμβριον θαυματουργούμενα σκοπητέον, ὃ ὑγρότητι μὲν ἐνήχεται τῇ φυσικῇ · κατέχουσαι (9) δὲ ὡσπερ τῇ τῆς κροφορούσης νηδύϊ · ἢ δὲ ὄμω; καὶ σώζεται τοῖς τοῦ Θεοῦ παραθέσεις τῆθνούμενον νεύμασι. Καὶ λόγος μὲν οὐδεὶς ἀνθρώπινος τούτων ἐκινεῖται · πιστεύεται δὲ, ὡς καθ' ἑκάστην ὁρώμενα, καὶ τῇ ἐνεργείᾳ πιστούμενα. Οὐ τοίνυν οὐδὲ τοῖς κατὰ τὸν Ἰωνᾶν ἀπιστητέον, ἀλλὰ καὶ γενέσθαι ταῦτα πιστευτέον, καὶ εἰς τύπον μυστηρίου μαζόνος καὶ θεοτέρου παραδεκτέον. Ἐφύγε μὲν γὰρ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἀπὸ προσώπου Κυρίου, διὰ τὴν παρακοήν, καὶ ἀπεκρύβη (10) ἐκ αὐτοῦ, ὡς περὶ ἀκουσαι · Ἀδάμ, πῶς εἶ; Ἀπέβριζε δὲ ἐαυτὴν τῇ τοῦ βίου ταύτου θαλάσῃ, πλοῦν χλωμένη τῷ σάρατι, ἢ καὶ τὸ ναῦλον εἴδωκε, εἶναι ὑπ-

Variæ lectiones et notæ.

(8) *Etiam illi.* Ex Cod. Bay. Cæterum Lonicerus legisse videtur κίκενος; et *ille*, ut in Cod. Ven.

(9) Καταχωρίζεται, Cod. Ven.

(10) Ἀπεκρούσθη, Cod. Ven.

ηρεσίαν δηλαδή, ἢν ὑπηρετεῖ αὐτῷ, πρόνοιαν αὐτοῦ A
 εἰς πᾶσαν ποιουμένη ἐπιθυμίαν. Τῶν οὖν πνευμά-
 των τῆς πονηρίας ταρασσόντων τὴν θάλασσαν, τὰ
 κύματα τῶν ἡδονῶν ἐπανίσταντο, καὶ καταδάπτιζον
 τὸ σῶμα σὺν τῇ ψυχῇ. Ἐν οὖν ἀναγκαίῳ θανεῖν
 τινα τῶν ἐν τῷ πλοίῳ, τῷ σώματι δηλαδή λέγω. Ὁ
 οὖν τὴν φύσιν ἡμῶν ἐνδυσάμενος Κύριος, καὶ εἰς
 ἐξ ἡμῶν γεγωνῶς, καὶ εἰς τὸ πλοῖον ἡμῶν εἰσελθὼν,
 τουτέστι, τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως φορέας, καὶ
 σκηνώσας ἐν ἡμῖν, ἐν ὁμοιώματι σαρκὸς ἀμαρτίας (11),
 ἀποθνήσκει κατὰ κλήρον, τουτέστι, κατὰ προορι-
 σμὸν, ὃν προώρισε ὁ Πατήρ, ἀποκλιθῶσας καὶ προ-
 θέμενος πρὸ πάντων τῶν ἀκόσμων τὸ ὑπὲρ ἡμῶν
 ἀποθανεῖν τὸν αὐτοῦ Υἱὸν, ὡς ὁ Πέτρος λέγει καὶ
 Παῦλος. Καὶ ὄρα· Ἰωνᾶς ἐρμηνεύεται, Ἰψίστου
 ποροῦντος, ἢ περισσευῶ. Ὁ γοῦν Ἰψίστος ἐπέ-
 νησεν ὑπὲρ ἡμῶν πόνους, καὶ ὑπὲρ ἡμῶν ὀδυῶ-
 νται (12)· ἐκὼν μὲν, οὐ μὴν ἀποσφάττει ἑαυτὸν,
 ἀλλὰ διὰ χειρῶν ἀνόμων προσπῆγγεται τῷ σταυρῷ-
 ὡσπερ καὶ Ἰωνᾶς, καίτοι αὐτὸς ἑαυτῷ καταψηφισά-
 μενος θάνατον, οὐ ρίπτει ἑαυτὸν, ἀλλὰ ρίπτεται·
 διδάσκοντος καὶ ἡμᾶς τοῦ λόγου, μὴ ῥυφιοκινδυνεῖν,
 μηδὲ τοῖς θανάτοις περιπίπτειν παραβολώτερον.
 Θανόντος οὖν Χριστοῦ, καὶ τῷ κῆτει τῷ παμφάγῳ
 παραδοθέντος, τὰ μὲν πνεύματα τῆς πονηρίας ἐκό-
 πασε, τὰ δὲ κύματα τῶν ἡδονῶν κατεστορέθη, καὶ
 γαλήνη πᾶσα καὶ εἰρήνη τῷ βίῳ ἐνεπολιτεύθη, καὶ
 ταῖς ψυχαῖς καὶ τοῖς σώμασι, καθὰ καὶ αὐτὸς ἔλε-
 γεν· *Εἰρήνην ἀφίημι ὑμῖν· καὶ αὐθις ἀναστὰς,
 Εἰρήνην ὑμῖν, τοῖς μαθηταῖς προσεφώνησε. Καὶ C*
 ἕλλως δὲ φασὶ τινες, τὸν μὲν προφήτην, τύπον
 Χριστοῦ· τὸ πλοῖον, τῆς Ἰουδαίων Συναγωγῆς· τὸν
 πωρρεᾶ, τοῦ Μωσέως· τοὺς ναύτας, τῶν προφητῶν·
 τὴν θάλασσαν, τῶν παθῶν, ἃ παρ' ἡμῶν ὑπῆρχε
 χρωαστούμενα· τὸν κλήρον, τῆς βουλής τοῦ Πατρὸς,
 καθ' ἣν ὁ Χριστὸς εἰς τὴν θάλασσαν τῶν παθημά-
 των ῥίπτεται, καὶ εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ μεγάλου
 κήτους τοῦ θανάτου εἰσέρχεται· ἔνθα τρεῖς ἡμέρας
 διατρίψας, ἀνέστη, καὶ τοῖς ἔθνεσιν ἐκήρυξε, τὰ δὲ
 μετανοήσαντα ἐσώθη.

tris, secundum quam Christus in mare perumarum
 ingreditur, ubi triduum commemoratus resurrexit,
 credentes conservati sunt.

*Καὶ προσηύξατο Ἰωνᾶς πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν
 αὐτοῦ ἐκ τῆς κοιλίας τοῦ κήτους, καὶ εἶπεν·
 Ἐδόξα ἐν ὀλίγῳ μου πρὸς Κύριον τὸν Θεὸν D*
*μου, καὶ εἰσῆκουσέ μου. Ἐκ κοιλίας ἄδου κρη-
 γῆς μου ἤκουσας φωνῆς μου. Οὐδὲν ὑπὸ τοῦ
 κήτους ἀδικηθεὶς ὁ προφήτης, ἀλλ' ὡσπερ οἶκω τῷ
 κῆτει χρησάμενος, καὶ μήτε τὸ σῶμα λωβηθεὶς,
 μήτε τὰς φρένας, ἀσθάνεται τῆς τοῦ Θεοῦ βοηθείας.
 Οὐκ ἀγνοῖσας δὲ καὶ ὅτι προσέκρουσεν αὐτῷ ἐκ τοῦ
 κτοκνησαι τὴν διακονίαν, τρέπεται πρὸς· εὐχάς·
 :αὶ ὁ πάλαι ἐν Ἱερουσαλήμ μόνη τὸν Θεὸν ἐναργῶς*

¹¹ Joan. xiv, 27. ¹² Marc. ix, 49.

Variae lectiones et notæ.

(11) Χωρὶς ἀμαρτίας, sine peccato, Cod. Ven.
 (12) Καὶ ὡς περισσευῶ διὰ τὴν ἀκακίαν, ἀκόσως

proripuiisti? Injecitque ipsam vitæ hujus mari,
 corpore navis loco usum, cui et nautam dedit,
 ministerium videlicet, que ipsi obsecuta est, cu-
 ram ejus et providentiam ad omnem cupiditatem
 faciens. Ventis igitur et spiritibus nequitie, mare
 istac turbantibus, fluctus voluptatum insurrexe-
 runt, corpusque una cum animo merserunt. Ne-
 cessarium igitur fuit, mortem obire quempiam ex
 iis qui in eo navigio **190** erant : corpore dico.
 Proinde naturam nostram iaduens Dominus, unus
 ex nobis factus, et navim nostram ingressus, hoc
 est, corpus humile ferens, et inter nos demorans,
 in similitudine carnis peccati, moritur per sortem,
 hoc est, juxta prædefinitionem quam prædefinit
 atque decrevit Pater : qui hoc sortitus est, atque
 ante omne ævum, ante cuncta sæcula decrevit,
 constituit, proposuit, ut Filius ille suus pro nobis
 moreretur, perinde ac Petrus et Paulus dicunt.
 Animadvertite hic Jonæ nomen, si interpreteris,
 valere, *Altissimo laborante*, vel *columbam* signifi-
 care. Altissimus igitur pro nobis laboribus defati-
 gatus est, et pro nobis luget, angitur, dolet, vo-
 luntarius quidem. Nec tamen sese ipse jugulat,
 verum per manus iniquorum affligitur cruci,
 quemadmodum et Jonas, qui etiam se ipsum ad
 mortem condemnaret, non tamen se ipsum projici-
 cit, sed projicitur : docente nos hoc verbo, ne nos
 temere in pericula conijciamus, neve incaute et
 stolide in mortes incidamus. Mortuo itaque Chri-
 sto, ac omnia deglutienti balneo tradito, spiritua-
 les nequitie cessarunt, præcellæ voluptatum pro-
 stratæ sunt, tranquillitas tota et pax in vita versata
 est, et animis et corporibus, æque ac ipse dixit :
Pacem relinquo vobis ²⁵. Et rursus a resurrectione
 discipulis suis salutem impertiens : *Pax inter vos*
sit ²⁶, ait. Quin etiam quidam hic inquirunt pro-
 phetam esse figuram Christi, navim esse typum
 Judæorum Synagogæ, præcæ observatorem esse
 Moysen, nautas esse prophetas, mare afflictionis
 quæ a nobis debebatur, sortem voluntatem Pa-
 præcipitatur, et alvum ingentis ceti, hoc est, mor-
 gentibusque Evangelium annuntiavit, ex quibus

VERS. 2, 3. *Et oravit Jonas ad Dominum Deum
 suum ex ventre ceti, dicens : Clamavi in tribulatione
 mea ad Dominum Deum meum, et audivit me. Ex
 ventre inferni auscultasti clamori vocis meæ. Nichil
 damni passus a ceto vates, sed veluti pro domo
 ceti usus, neque corporis neque mentis jactura
 facta, Dei præsentem opem sentit. Non ignorans
 autem, quod offenderit Deum per hoc, quod mini-
 sterio legationis noluerit fungi, convertitur ad præ-
 cationem. Quique olim in sola Hierusalem Deum
 aperte apparere arbitrabatur, nunc ipsum in alvo*

ὑπομένει τοὺς ὑπὲρ ἡμῶν πόνους, καὶ περὶ ἡμῶν
 ὀδυῶνται, Cod. Ven.

Ceti presentem reperit, gratiasque agit illi quod se servaverit, ac preces suas susceptas esse ait, sive tanquam propheta Spiritu hoc intelligens, sive per verisimile hoc dicens. Non enim usque nunc vivus, inquit, permansissem, nisi exaudisses precationem meam. Inferni porro ventrem, ipsam ceti alvum nominavit, tum quod bellua sit lethalis ac mortifera, tum quod **191** ex natura facti mortuus esset, viveret autem sola Dei gratia. Alias ceu typus Christi, qui in corde terræ tres dies ac tres noctes egit, non immerito se in ventre inferni fuisse ait. Intuere hic rem admirandam. Qui vere gustavit mortem Christus, prædixit in corde terræ se tridui et trinoclii spatlo futurum, neque mortem neque infernum recordatus. Hic vero in umbra mortis constitutus Jonas, non vere mortuus, inferorum mentionem facit : ut discas Domino nostro, tanquam Deo, mortem fuisse ultroneam, et suæ voluntatis, ac resurrectionem in ipsius potestate vel arbitrato fuisse : eam ob causam cor terræ dixit, non mortem, neque Plutonis regiam. Jonæ vero non erat in propria potestate vita : propterea veluti apud inferos existens, quantum attingit ad naturam ejus facti sui, alvi Plutonis munit. Clamavit etiam Dominus in tribulatione sua in cruce ad Patrem, *Pater, dimitte illis peccatum*¹⁷, et omnino exauditus est. Dimissum est enim peccatum his qui in incredulitate sua non permanserunt. Forsan et alvum inferni dicere quis crucem possit :

Vers. 4. Dejecisti me in profunda cordis maris, et flumina circumierunt me. Cor maris audiens, memento Domini dicentis se futurum in corde terræ, videque typum veritati consonantem. Variis autem modis vates quod secum contigit enuntiat, magnificans Dei gratiam quæ sibi obvenit : juxta indicans potentiam Dei, ut qui ex quovis malo servare possit, etiamsi terribilissimum fuerit. Non enim simpliciter dixit, In profunda, sed apposuit etiam *Cordis*. Cum enim cor videatur esse intimum animantis, et præcipua pars, hyperbolen hic ostendens, *In profunda cordis*, dixit, pro intimis, ac si dicat : In maris intima me dejecisti (14) (balæna enim in profundo moratur), ipsius balenæ me intima comprehenderunt. Flumina vero dixit, fluctuum insultus, sive quod flumina sese in mare exonerent. Jam qui a mari cingitur, a fluminibus certe circumfluitur juxta.

Cunctæ sublimitates tuæ (15) super me transierunt. Quando, inquit, in navi eram, sublimitates habebam, ceu navi a fluctibus in altum sublata. Tuæ vero istæ sublimationes fuerunt et fluctus, veluti ex tuo mandato suscitati.

¹⁷ Luc. xxiii, 44.

Varie lectiones et notæ.

(13) Την ἀμαρτίαν ταύτην, peccatum hoc, Cod. Ven.

ἐπιφαίνεσθαι οὐόμενος, ὡς εὐρίσκει αὐτὸν ἐν κοιλίᾳ τοῦ κήτους παρόντα, καὶ εὐχαριστεῖ τῷ σεσωκότι, καὶ φησιν, ὅτι ἐδέχθη αὐτῷ ἡ προσευχὴ, ἢ ὡς προφητικῷ Πνεύματι συνελθὺς τοῦτο, ἢ καὶ κατὰ τὴ εἰκὸς τοῦτο λέγων. Οὐ γὰρ ἂν διετέλεσα ζῶν, φησί, μέχρι τοῦ νῦν, εἰ μὴ εἰσηκουσας τῆς προσευχῆς μου. Ἄδου δὲ κοιλίαν, τὴν τοῦ κήτους ὠνόμασε, καὶ ὅτι τὸ ζῶον θανατηφόρον, καὶ ὅτι τῇ φύσει τοῦ γεγονότος νεκρὸς ἦν· ἔζη δὲ μόνῃ Θεοῦ χάριτι. Ἄλλως τε καὶ ὡς τύπος Χριστοῦ, ἐν καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας διαγεγονότος, εἰκότως ἐν κοιλίᾳ ἄδου διαγεγενησθαι φησι. Καὶ ὅρα τὴ παράδοξον· Ὁ μὲν ἀληθῶς τοῦ θανάτου γευσάμενος, ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς ἔφη ἔσσεσθαι τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας, μὴ μνημονεύσας ἄδου, ἢ θανάτου· ὁ δὲ ἐν σκιᾷ τοῦ θανάτου ὢν Ἰωνᾶς, καὶ μὴ ἀληθῶς θανὼν, ἄδου μνημονεύει· ἵνα μάθῃς, ὅτι τῷ μὲν Κυρίῳ ὡς Θεῷ καὶ ὁ θάνατος αὐθαίρετος, καὶ ἡ ἀνάστασις αὐτεξούσιος· διὸ καρδίαν γῆς ὠνόμασεν, οὐχὶ θάνατον, οὐδὲ ἄδην. Τῷ δὲ Ἰωνᾶ, οὐκ ἐν τῇ ἐξουσίᾳ ἦν ἡ ζωὴ· διὸ ὡς ἐν ἄδῃ ὢν, ὅσον γε κατὰ τὴν φύσιν τοῦ γινομένου, κοιλίας ἄδου ἐμνήσθη. Ἐδόθησε δὲ καὶ ὁ Κύριος ἐν τῇ θλίψει τῇ κατὰ τὸν σταυρὸν, πρὸς τὸν Πατέρα· Πάτερ, ἄφεσ αὐτοῖς τῆν ἁμαρτίαν (15)· καὶ εἰσηκούσθη πάντως. Ἀφείθη γὰρ τοῖς μὴ τῇ ἀπιστίᾳ ἐμμένεσσι. Κοιλίαν δὲ ἄδου τάχ' ἂν τις εἴποι καὶ τὸν σταυρὸν· οὗτος γὰρ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν τοῦ Κυρίου θάνατον ἐγέννησεν.

illa enim pro nostra salute Domini mortem peperit. Ἀπέβριψάς με εἰς βάθη καρδίας θαλάσσης, καὶ ποταμοὶ ἐκύκλωσάν με. Καρδίαν θαλάσσης ἀκούων, μνήσθητι τοῦ Κυρίου εἰπόντος, ὅτι ἔστι ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς, καὶ ὅρα τὸν τύπον τῇ ἀληθείᾳ συμφωνοῦντα. Πολυτρόπως δὲ ἐξηγεῖται τὸ συμβῆν ὁ προφήτης, μεγαλύνων τὴν εἰς αὐτὸν γενομένην χάριν τοῦ Θεοῦ, καὶ δεικνύς ἅμα τὴν δύναμιν αὐτοῦ, ὡς ισχύοντος ἐκ παντὸς κακοῦ σώζειν, καὶ φερερώτατον εἶη· οὐ γὰρ εἶπεν ἀπλῶς, εἰς τὰ βάθη, ἀλλὰ προσέθηκε καὶ, *Καρδίας*. Ἐπειδὴ γὰρ ἡ καρδία δοκεῖ τὸ ἐσώτατον εἶναι τοῦ ζώου καὶ κυριώτατον, ὑπερβολὴν ἐνεαυθα δεικνύς, *εἰς βάθη καρδίας*, εἶπεν, εἰς τὰ ἐσώτατα· ὡς ἂν εἰ εἶλεγε· Τῶν ἐσώτατων τῆς θαλάσσης με ἀπέβριψας (τὸ γὰρ κῆτος ἐν τοῖς βάθεσι διατρέθει)· αὐτοῦ δὲ τοῦ κήτους τὰ ἐσώτατά με περιέσχον. Ποταμοὺς δὲ λέγει τῶν κυμάτων τὰς περισβολὰς. Ἡ ἐπειδὴ καὶ ποταμοὶ ἐμβάλλουσι τῇ θαλάσσει, ὁ ὑπὸ τῆς θαλάσσης κυκλούμενος, δευτέρως καὶ ὑπὸ τῶν ποταμῶν κυκλοῦται.

Πάντες οἱ μετεωρισμοὶ σου, καὶ τὰ κύματα σου ἐπ' ἐμὲ διεῖλθον. Ὅτε ἤμην, φησιν, ἐν τῷ πλοίῳ, μετεωρισμοὺς εἶχον, ἅτε τῆς νεῶς μετεώρου γενομένης ὑπὸ τῶν κυμάτων. Σοὶ δὲ ἦσαν οἱ τοιοῦτοι μετεωρισμοὶ καὶ τὰ κύματα, ὡς κατὰ τὴν σὴν πρόσταξιν συνιστάμενα.

(14) E maris intimis me eiecisti.

(15) Uterque cod. addit, et fluctus tui.

Κἀγὼ εἶπον· Ἀπώσμαι ἐξ ὀφθαλμῶν σου. Ἴρα A
 προσθήσω τοῦ ἐπιβλέψαι πρὸς ναὸν τὸν ἁγίον
 σου; Τηνικαῦτα, φησίν, ἐν μέσσις ὧν τοῖς δεινοῖς,
 ὑπενόουν, ὅτι τῶν σῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς σῆς ἐπισκο-
 πῆς καὶ ἐφορίας ἀπέβριμμαι, καὶ ἐνδολεάζον· Ἴρα
 ἀπὸ τοῦ νῦν ζῆσω, καὶ προσθήσω, τουτέστι, σπου-
 δάσω καὶ προθυμησομαι, ἀξιοθήσομαι ἐπιβλέψαι
 τὸν ἁγίον σου ναὸν τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις; Τινὲς δὲ,
 οὕτως· Οἶδα μὲν, ἐν τῇ κοιλίᾳ τοῦ κήτους ὧν, ὅτι
 πείνω καὶ παραδόξως· πλὴν ἐνδοιάζω, εἰ καὶ ἐκδο-
 θήσομαι, καὶ εἰς φῶς ἔξω, ὥστε καὶ εἰς αὐτὸν φθάσαι
 τὸν θεὸν ναὸν, καὶ ἐν αὐτῷ δοξολογήσαι σε. Καὶ ἐπεὶ
 τὸν Κύριον δὲ μεταωρισμοὶ ἐπῆλθον αἱ σκιαί τῆς
 μετέωρου καὶ ὑπερηφάνου καὶ ἀστάτου Συναγωγῆς·
 καὶ κύματα, τὰ ποικίλα τοῦ πάθους εἶδη, ἃ ὡς κατὰ
 γνώμην τοῦ Πατρὸς ἐπελόθητα, ἐκείνου εἶναι λέγον-
 ται. Τότε δὴ καὶ εἶπεν· Ἴνα τί με ἐγκατέλιπες;
 ὁμοιον τῷ ἐνταῦθα, Ἀπώσμαι ἐξ ὀφθαλμῶν σου.
 Εἶπες δὲ τοῦτο ἀνθρωπίνως. Οἱ γὰρ ἀνθρώποι ἐγκα-
 τελελείφθαι τοὺς εἰς τὰ τοιαῦτα περιπίπτοντας λέ-
 γουσιν. Ἄ γούν εἰκὸς ἦν τοὺς ἄλλους λέγειν ἀνθρώ-
 πους περὶ αὐτοῦ, αὐτὸς ταῦτα φησὶ περὶ ἑαυτοῦ.
 Διὸ καὶ ὡς πρὸς τὴν τοιαύτην διάνοιαν, λέγει· Ἴρα
 οὖν καὶ ἐπιβλέψω εἰς πρὸς τὸ σῶμα, ὃ σὸς ἐστὶν ἄγιος
 ναὸς, ὡς ὑπὸ σοῦ κατασκευασθεὶς μοι; Ἥ ὡς καὶ σὲ
 ἐν ἐμοὶ χωρῶν, καὶ ἀναλήψομαι αὐθὺς αὐτὸ ἐξ ἀνα-
 στάσεως; Μηδεὶς δὲ ἐπιφυσέσθω τῷ λόγῳ, ὡς
 ἀγνοοῦντα τὸν Κύριον παρεισάγοντι, εἰ καὶ ἀναστή-
 σεται· ἀλλὰ προσεχέτω οἷς εἴπομεν, ὅτι κατὰ τοὺς
 ἀνθρωπίνους λογισμοὺς ταῦτα εἰρηται.

ignorantem, num sit resurreclurus necne, introducenti : verum animadvertat quæ supra memoravi-
 mus, quod talia juxta humanas cogitationes dicta sint.

Ἐπεριχύθη μοι ὕδωρ ὡς ψυχῆς μου· ἄβυσσος C
 ἐκύκλωσέ με ἐσχάτη· ἔδω ἢ παραλήθῃ μοι εἰς σχι-
 σμαῖς ὄρεων. Κατέβην εἰς γῆν, ἧς οἱ μοχλοὶ σὺ-
 τῆς, κάτοχοι αἰώνιοι. Τὴν περὶ αὐτὸν τοῦ θεοῦ
 χάριν ποιικίως ὁ προφήτης ἐξυμνῶν, καὶ ὑπὸ ὕδατος
 περισχεθῆναι φησιν, ὃ φύσιν εἶχε τὴν ψυχὴν ἀφαι-
 ρεῖσθαι, καὶ ὑπὸ τῆς ἐσχάτης ἀβύσσου κυκλωθῆναι,
 καὶ ἐν σχισμαῖς ὄρεων γενέσθαι. Διτίττειται δὲ διὰ
 τούτου καὶ τὸ τοῦ κήτους μέγεθος· καὶ ὅρη τινὰ καὶ
 σπήλαια, αἷς εἰκόσ τὸ κήτος ἐγκαταδύσεσθαι. Τοιαῦτα
 γὰρ ἐν τῇ θαλάσῃ πολλὰ, οἷς τὰ σκάφη προσαρατ-
 τόμενα διαφθείρονται. Ὁ δεδιότες οἱ ἐμπερότατοι
 τῶν ναυτῶν, τὰς ὑφάλους πέτρας ἐκκλίνειν σπουδά-
 ζουσιν. Εἰς γῆν δὲ λέγει καταδῆναι τὴν τοῦ ἔδου,
 ἵνα ὅτι ἐκεῖ κατέβη (οὗ γὰρ ἀπέθανεν ἀληθῶς), ἀλλ'
 ἵτι τοῦ κινδύνου τὸ μέγεθος τοῦτο ἀπήται, τὸ τεθνῆναι
 ὄκεῖν, καὶ εἰς αὐτὸν ἀφικέσθαι τὸν ἔδον, εἰς ὃν κα-
 αεύξ, ὡσπερ ὑπὸ τινων μοχλῶν κατέχεσται. Οὗτοι
 εἰ εἰσι κάτοχοι αἰώνιοι, τουτέστιν, εἰς αἶωνα κατ-
 χοντες τοὺς ἐμπεσόντας. Ἥ ἀντὶ τοῦ, ἀσφαλῶς καὶ
 βββ' τως ἐβρίζωμένοι, καὶ ὑπ' οὐδενὸς ἐξ αἰῶνος (16)

Vers. 5. Egoque dixi : Depulsus sum ex oculis
 tuis. Proinde apponamne ego intueri in templum
 sanctum tuum ? Tum, inquit, cum in medio peric-
 ulorum essem, cogitabam me ab oculis tuis, a
 visitatione, ab inspectione projectum esse, ac hæsi-
 tabam : Vivamne, 192 et posthac apponam, hoc est,
 conabor, desiderabo, cupiam intueri templum san-
 ctum tuum Hierosolymis ? Sunt qui sic intelligant :
 Novi equidem in alvo ceti existens, quod me
 mirifice præter opinionem etiam meam servaris,
 verumtamen dubito num hinc sim egresurus, re-
 versurusque in lucem, ut vel in ipsum divinum
 templum perveniam, inque ipso glorificem te. Ac-
 cesserunt et ad Dominum sublimationes, umbræ
 videlicet sublimis et arrogantis et inconsistentis
 B Synagogæ et fluctus, hoc est, variæ afflictionis spe-
 cies. Quæ cum juxta Patris consilium ipsum inva-
 serint, ipsius esse dicuntur. Unde tum etiam dixit :
 Uliquid me dereliquisti ? Quod simile est huic,
 quod hic ait : Projectus, seu depulsus sum ab oculis
 tuis . Atque hoc humano more prolocutus est.
 Homines enim ubi in tam grandia pericula incide-
 rint, se derelictos aiunt. Quod igitur verisimile
 erat alios homines de ipso dicere, ipse hæc de sese
 loquitur. Quare ad hanc veluti sententiã dicit :
 Respiciamne adhuc ad corpus, quod templum tuum
 sanctum est, tanquam abs te apparatus extru-
 ctumque mihi ? Seu veluti te in me etiam capiens,
 et recipiam ipsum rursus ex resurrectione mea ?
 Nemo autem hic insurgat sermoni, Dominum ceu
 circumfusa est mihi aqua usque ad ani-
 mam meam, abyssus extrema me circumdedit, sabiit
 caput meum ad rimas montium. Descendi in ter-
 ram, cujus vectes detentiones æternæ. Gratiam Dei
 erga sese propheta variis modis celebrans, ab aqua
 se circumfussus ait : cui, aquæ dico, natura est
 auferre animam et vitam, seque ab ultima abyssos
 cinctum, et in fissuris montium fuisse inquit : per
 quod subobscurè ceti magnitudinem exhibet. Mon-
 tes dein et spelæa nominat, quæ verisimile est
 subire balneam : hujusmodi enim in mari pleraque
 sunt, quibus illisæ scaphæ pereunt. Quod peritiores
 nautæ formidantes, petras sub mari exstantes de-
 clinare student. In terram autem se Ditis descen-
 disse ait, non quod illuc descendit (nec enim
 D vere mortuus erat), cæterum quod periculi magni-
 tudo exposceret, ut mortuus ille videretur, et ad
 ipsum Plutonem atque infernum pervenisse : ad
 quem qui descenderit, ceu a quibusdam vectibus
 delinetur. Illi porro sunt detentiones æternæ, hoc
 est, in æterna sæcula eos qui inciderint retinentes.

27 Matth. xviii, 46. 28 Marc. ix, 34.

Varix lectiones et notæ.

(16) Verbum, ἐξ αἰῶνος, a sæculo, deest in Cod. Vcn.

PATROL. GR. CXXVI.

30

Vel æternæ, hoc est, firmiter et ita ut infringi nequeant radicatæ, atque nemine jam inde a principio dissolutæ, neque ullo unquam sæculo a propria sede vel mansionē motæ. Abyssus extrema Domino mors est, quam postremam pro nobis sustinuit, post innumeras insidias. Subiit autem caput ejus sepulcri spelæum.

193 *Et ascendat ex corruptione vita mea ad te, Domine Deus meus.* Per hoc, quod in ceto servatus est, incipit credere, quod vitam denuo sit recepturus: eam ob rem hoc etiam exoptat, non utique exoptaturus, nisi ex illo hoc peræque Deo possibile credidisset. Cum enim ambo sint impossibilia, qui hoc potest, alterum itidem potest omnino. Vita igitur mea in ceto, ab hac corruptione qua jam interiisse videor, ascendat ad te, hoc est ad templum sanctum tuum, in quo cerneris et glorificaris, ut vel in hoc ego gratia tua fruam. Sic et Domini vita, non ex corruptione sui, quam nullam vidit, sed ex corruptione mortis, ascendit ad supercæleste templum, perinde ac dixit: *Ascendo ad Patrem meum* ²⁰.

VERS. 8. *Cum deficeret anima mea a me. Dominum recordatus sum. Et veniat, obsecro, oratio mea, ad templum sanctum tuum.* Non abeunt sanctis tribulationes citra lucrum. Hinc et David: *In tribulatione, inquit, mea invocari Dominum, et exaudivit me ad latitudinem* ²¹. Et Isaias: *In afflictione, inquit, tui mentionem feci* ²². Tum Paulus: *Tribulatio patientiam efficit, patientia vero probationem* ²³. Consimilem ad modum Jonas, quando anima ejus periculi magnitudine deficeret, non ad convicia delapsus est, sed, *Dominum recordatus sum*, ait: hoc est, invocavi ipsum, ut esset adjutor meus. Vel memini equidem Domini, quod amico erga mortales affectu est, ac negligat peccatum quod patravi, non obtemperans ipsi: propterea et precatas sum ipsum, ut posthac sim dignus quo perveniat ad te oratio mea, quam faciam ad templum sanctum tuum, quando prorsus revixerō. Si enim vitam recuperavero, veniam ad templum Hierosolymorum, et preces meas ad te fundam. Vel hæc ipsa precatio, qua etiamnum te precatus sum, ut ascendat vita mea ex corruptione, et veniat ad te, sive ad templum sanctum tuum, sive supercæleste, sive illud quod in Jerusalem est. In eo enim solo, ut in præfatione dictum, credebant perspicuas Dei visiones et apparitiones fieri, omniumque in eo orationes suscipi. Dominus etiam, cum animam exhalaturus esset, meminuit Patris sui, dicens: *Pater, in manus tuas depono spiritum meum* ²⁴. Ascendensque in cælum corpore interpellat pro vobis apud Patrem, corpore legationis vice obtinente, quod pro magnæ supplicationis symbolo ostendit

Α παραλελυμένοι, καὶ τῆς οἰκείας ἐκστάντες ἕδρας καὶ μονιμότητος. Ἐδυσσοσ ἐσχάτη τῷ Κυρίῳ ὁ θάνατος, ὃν ἔσχαστον ὑπὲρ ὁμῶν ὑπέστη, μετὰ τὰς μυρίας ἐπιβουλὰς. Ἐδὺ δὲ ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ εἰς τὸ τοῦ τάφου σπήλαιον.

Kal ἀναθήτω ἐκ φθορᾶς ἡ ζωὴ μου πρὸς σέ, Κύριε ὁ Θεός μου. Ἐκ τοῦ ἐν τῷ κήτει σεσωσθαι ἀρχεται πιστεῦναι, ὅτι καὶ τοῦ ἀναζητῆσαι τεύχεται· διὸ καὶ εὐχεται τοῦτο, οὐκ ἂν εὐξάμενος, εἰ μὴ ἐξ ἐκείνου καὶ τοῦτο ἐπίστευσε δυνατὸν εἶναι τῷ Θεῷ. Ἄδυνάτων γὰρ ὄντων ἀμφοῖν ἐπίσης, ἢ τὸ ἕτερον δυνατὸν, καὶ τὸ ἕτερον πάντως. Ἡ ζωὴ μου τοίνυν ἢ ἐν τῷ κήτει, ἀπὸ ταύτης τῆς φθορᾶς ἦν δοκῶ ζῆσθαι, ἀναθήτω πρὸς σέ, τουτέστι, πρὸς τὸν ναὸν τὸν ἁγίον σου, ἐν ᾧ σὺ ὀπτάνῃ καὶ δοξολογῇ, ὥστε καμὲ ἐν τούτῳ ἀπολαύειν τῆς σῆς χάριτος. Καὶ τοῦ Κυρίου δὲ ἡ ζωὴ, οὐκ ἐκ φθορᾶς (οὐ γὰρ εἶδε ταύτην), ἀλλ' ἐκ τῆς φθορᾶς τοῦ θανάτου, ἀνέθη πρὸς τὸν ἐπουράνιον ναὸν καὶ τὸν Πατέρα, καθὰ καὶ ἔλεγεν· Ἄναθῆτω πρὸς τὸν Πατέρα μου.

Ἐν τῷ ἐκλείπειν τῆν ψυχὴν μου ἀπ' ἐμοῦ (17), τοῦ Κυρίου ἐμνήσθη. Καὶ ἔλθοι πρὸς σέ ἡ προσευχή μου, πρὸς ναὸν τὸν ἁγίον σου. Οὐκ ἀκέρδεις τοῖς ἁγίοις αἱ θλίψεις· οὕτω καὶ Δαβὶδ φησὶν· Ἐν θλίψει ἐπεκαλεσάμην τὸν Κύριον, καὶ ἐπήκουσέ μου εἰς πλατυσμόν. Καὶ Ἡσαΐας, Ἐν θλίψει ἐμνήσθη σου. Καὶ ὁ Παῦλος, Ὑπομονὴ ἢ θλίψις καταργάζεται· ἡ δὲ ὑπομονὴ, δοκιμῆ. Καὶ Ἰωάννης τοίνυν ὅτε ἐξελίμπανεν ἡ ψυχὴ αὐτῷ ὑπὸ τοῦ φόβου τοῦ κινδύνου, οὐκ, εἰς βλασφημίαν ἐξέπεσον, φησὶν, ἀλλ', Ἐμνήσθη τοῦ Κυρίου· τουτέστιν, Ἐπεκαλεσάμην αὐτὸν βοηθόν. Ἡ, ὅτι Ἐμνήσθη, ὅτι φιλάνθρωπος ἐστίν, καὶ παρόψεται τῆν ἁμαρτίαν ἦν ἕδρασα παρακούσας αὐτοῦ· διὸ καὶ ἐδέθη τὴν αὐτοῦ, καὶ λοιπὸν γενομένη ἀξιος τοῦ ἀναθεῖν πρὸς σέ τὴν προσευχὴν μου, ἣν ποιήσομαι πρὸς τὸν ναὸν τὸν ἁγίον σου, ὅτε πάντως ἀναβιώσομαι. Εἰ γὰρ ἀναζήσω, καὶ ἐλεύσομαι πρὸς τὸν ἐν Τεροσολύμοις ναὸν, καὶ προσεύξομαι σοι. Ἡ καὶ, Αὐτῇ ἢ νῦν προσευχῇ, ἦν προστηξάμην σοι, ὥστε ἀναθεῖναι τὴν ζωὴν μου ἐκ φθορᾶς, καὶ ἔλθοι πρὸς σέ, ἦτοι πρὸς τὸν ναὸν τὸν ἁγίον σου, ἢ τὸν ἐπουράνιον, ἢ τὸν κάτω. Ἐν τούτῳ γὰρ μόνῃ, ὡς καὶ ἐν προαιμίῳ εἴρηται, ἐπίστευον τὰς ἐναργεῖς ἐμψνεῖας ποιεῖσθαι τὸν Θεόν, καὶ τὰς πάντων εὐχὰς ἐν τούτῳ δεχέσθαι. Ἀλλὰ καὶ ὁ Κύριος ὅτε ἐμελλε θανεῖν, ἐμνήσθη τοῦ Πατρὸς, εἰπὼν· Πάτερ, εἰς χεῖράς σου παρατίθωμὶ τὸ πνεῦμά μου. Καὶ ἀναθῆς εἰς τὸν οὐρανὸν μετὰ σώματος, ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἡμῶν τῷ Πατρὶ, τοῦ σώματος εἰς πρεσβεῖαν ὄντος, καὶ ἀντιμεγάλῃς ἱκετηρίας πρεσβεῖν τῷ Πατρὶ, πρὸς τὸ ἐλεθθῆναι ἡμᾶς, δι' οὗ (18) τοῦτο ὁπὸ τῷ

²⁰ Joan. xx, 17. ²¹ Psal. xvii, 7. ²² Isa. xxvi, 5. ²³ Rom. v, 3, 4. ²⁴ Luc. xxiii, 46.

Varia lectio nes et notæ.

(17) Ἐξ ἐμοῦ τὴν ψυχὴν μου, Cod. Ven.

(18) Δι' οὗ, propter quos, Cod. Ven.

Υίου προσελήφθη. Ἡ γοῦν μετὰ σώματος ἀνάβασις Ἀ
πρὸς τὸν θεὸν καὶ οὐράνιον ναὸν προσευχῆ βοηθί-
σεται τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν, ὡς εἴρηται, διὰ τοῦ σώματος
ἐντυγχάνοντος. www.libtool.com.cn

Φυλασσόμενοι μάταια καὶ ψευδῆ, ἔλεον αὐτῶν
ἐγκατέλιπον· ἐγὼ δὲ μετὰ φωνῆς αἰρέσεως καὶ
ἐξομολογήσεως θύσω σοι. Ὅσα ἠὲξάμην ἀπο-
δώσω σοι εἰς σωτηρίαν μου τῷ Κυρίῳ. Ἄλλοι
μὲν, φησί, τὰ μάταια καὶ ψευδῆ διώκοντες εἰδῶλα,
καὶ τοῖς μὴ οὔσι θεοῖς λατρεύοντες, οὐκ ἐξαιτοῦσι
παρὰ σοῦ τὸν ἔλεον. Ἡ, ὅτι Ἐλεθέντες παρὰ σοῦ,
καὶ βουθέντες ἐκ συμφορῶν, οὐχ ὑμνοῦσι καὶ με-
γαλύνουσι τὸν ἔλεον ὃν ἐποίησας μετ' αὐτῶν. Ἡ καί,
Ὡς τὸν ἔλεον αὐτῶν ἐγκατέλιπον· διὰ γὰρ τὸν σὸν
ἔλεον ζῶσιν· ὡς *Et tunc paragonias παρατηρήσῃ, B*
εἰς ὑποστήσεται; Ἐγὼ δὲ σωθεὶς, σοὶ θυσίας προ-
ἄξω, μετὰ εὐχαριστηρίων φωνῶν· καὶ ὅσα ἠὲξά-
μην, τουτέστιν, ὑπεσχόμην ἕνεκα τῆς σωτηρίας μου
ταύτης, ἀποδώσω σοι. Ἥσαν γὰρ θυσίαι σωτηρίου
παρὰ τῷ νόμῳ· διὰ καὶ τινα τῶν ἀντιγράφων, εἰς
σωτηρίαν, ἔχουσι. Τινὲς δὲ οὕτως· Ἐκεῖνα, φησί,
ἀποδώσω σοι, ὅσα τὴν σωτηρίαν προξενεῖ, καὶ τὴν
ἐμὴν ὠφελεῖ ψυχὴν· ταῦτα δὲ εἰσι, τὸ ὑπακούειν
σοι, καὶ τὸ τῆς προφητικῆς διανοίας ἔργον ἐκτελεῖν.
Καὶ οἱ τὸν Κύριον δὲ φυλάττοντες, μάταια καὶ ψευδῆ
ἐφύλαττον, οἱ καὶ τὸν ἔλεον αὐτῶν, τὸ τῆς ἀναστά-
σεως δηλαδὴ μυστήριον, τὸ ὑπὲρ πάσης ἀνθρωπίνης
φύσεως τελεσθῆναι, καὶ ὑπὲρ αὐτῶν δὲ πάντως, ἐπέπερ
καὶ αὐτοὶ ἀνθρώποι ἐγκατέλιπον, μὴ θελήσαντες
πιστεῦσαι, ὅτι ἀνέστη ὁ ὑπ' αὐτῶν φυλασσόμενος. C
Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ἔλεος ἦν αὐτῶν, ἀλλ' οὐκ
ἠθέλησαν αὐτόν. Ἐγὼ δὲ, φησί, ὁ Υἱὸς σου, θύσω
σοι, τουτέστιν, αἰτιος γενήσομαι τοῦ θύεσθαι σοι ἐν
τῷ κόσμῳ τὴν μυστικὴν θυσίαν, καὶ ἀποδώσω σοι
τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων, ἣν ἡ ἐμὴ σάρκωσις
ἐπηγγέλλετο. Ἀλλὰ καὶ προσηύξατο πρὸ τοῦ πά-
θους· Πάτερ, τήρησον αὐτοὺς ἐν τῷ ὄνοματι σου,
Ita καὶ αὐτοὶ ἐρ ὡς.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Καὶ προστάτη ἀπὸ Κυρίου τῷ κῆτι, καὶ ἐξ-
έβαλε τὸν Ἰωνᾶν ἐπὶ τὴν ξηράν. Καὶ ἐγένετο
λόγος Κυρίου πρὸς Ἰωνᾶν ἐκ δευτέρου, λέγων·
Ἀνάστηθι καὶ πορεύου εἰς Νινεὺς τὴν πόλιν
τῆς μεγάλης, καὶ κήρυξον ἐν αὐτῇ κατὰ τὸ
κῆρυγμα τὸ ἔμπροσθεν, ὃ ἐγὼ λέλάληκα πρὸς
σε. Καὶ ἀνέστη Ἰωνᾶς, καὶ ἐπορεύθη εἰς Νινεὺς,
καθὰ καὶ ἐλάλησεν ὁ Κύριος. Προστίθεται πάλιν
τὸ κῆτος, τουτέστι, θεῖα δυνάμει καὶ ἀπορρήτῳ πρὸς
τὸ δοκοῦν τῷ θεῷ κινεῖται, καὶ ἐκ λαγόνων ἀδαβῆ
τῶν προφήτην ἀνίστην, ἐκ τοῦ παθεῖν κερδάναντα τὸ
μαθεῖν τὴν ὑπακοήν. Προσταχθεὶς γὰρ ἐκ δευτέρου
ἀπελθεῖν πρὸς τὴν Νινεὺς, καὶ κηρύξει κατὰ τὸ ἐμ-

²⁰ Psal. cxxix, 5. ²¹ Joan. xvii, 11.

Variæ lectiones et notæ.

(19) Et surrexit Jonas, et profectus est Ninive, quemadmodum locutus est ei Dominus. Ex Cod. Ven.
c. 1. B. v.

dit Patri, ut nostri misereatur ipse, cujus rei gratia
a Filio quoque assumptum est. Ascensus itaque
cum corpore ad divinum et supercæleste templum,
oratio intelligitur ejus qui pro nobis, ut commemor-
atum est, per corpus intercedit.

VERS. 9, 10. *Custodientes mendacia et vana, mise-
ricordiam suiipsorum reliquerunt, ego autem 194*
*voce laudis et confessionis sacrum tibi faciam. Quæ-
cunque voti, reddam tibi ad salutem meam Domino.*
Alii sane, inquit, vana et mendacia idola sectantes,
et servientes iis qui non sunt dii, misericordiam
abs te non postulant. Vel misericordiam a te con-
secuti, et liberati a calamitatibus, non celebrant,
neque magnificiunt misericordiam quam fecisti cum
ipsis. Vel, te misericordiam ipsorum reliquerunt :
per tuam enim misericordiam vivunt. Nam si tu
iniquitates observaveris, quis sustinebit ²⁰ ? At enim
ego servatus, tibi victimas et sacrificia adducam
cum gratiarum actione : ac quæcunque vovi, hoc
est, promisi propter salutem meam hanc, reddam
tibi. Fuerunt autem et in lege sacrificia salutaris :
propterea et exemplaria quædam ad salutare ha-
bent. Quidam sic accipiunt : Illa, inquit, reddam
tibi, quæcunque salutem mihi conciliant, et ani-
mam meam juvant. Hæc autem sunt obedire tibi,
et prophetici ministerii opus perficere. Jam et Do-
minum custodientes, vane et frustra observabant,
qui misericordiam suiipsorum, nempe arcanum
resurrectionis, pro universa humana natura per-
actum, adeoque pro ipsis custodibus omnino,
quandoquidem et ipsi homines, reliquerunt, nolen-
tes credere, quod resurrexisset ab ipsis custoditus.
Porro Dominus etiam ipse misericordia ipsorum
erat, verum noluerunt eum. Ego vero, inquit, Filius
tuus, sacrum tibi faciam : hoc est, auctor ero, ut
tibi in mundo sacrificetur sacrificium spirituale,
reddamque tibi salutem hominum, quam tibi mea
incarnatio promisit. Insuper et ante afflictionem
suam et crucem oravit : *Pater, serva illos in no-
mine tuo, ut et ipsi unum sint* ²¹.

CAPUT III.

CAP. II, VERS. 11.—CAP. III, VERS. 1, 2. *Datum-
que est a Domino mandatum celo, et ejecit Jonam
super aridam. Factumque est verbum Domini secundo
ad Jonam dicens : Surge et vade in Ninevi civitatem
magnam, et concionare in ipsa juxta priorem con-
cionem, quam ego locutus sum ad te. (19) Præcipitur
per divinam potentiam balænx, quæ statim inex-
plicabili quadam ratione, ad divinæ majestatis
voluntatem movetur, eque lateribus et ventre suo
incolumem atque illæsum vatem reddit. Qui ex ea
passione sua lucratus erat, ut disceret obtemperare
Deo. Injuncto enim ei, secunda vice proficisci in
urbem Ninevi, et prædicare juxta priorem prædica-*

tionem, quæ erat, quod ascendissent flagitia ejus ad Deum, non tergiversatur, sed illico surgit non corpore solum, sed animi etiam promptitudine, et resurrectione mentis: sibi que demandatum perficit. Hunc ad modum non dissimiliter, tribulationes magna sunt eruditio animadvertentibus, **195** ut quæ divinæ voluntati placuerunt, persequantur. Atque hic contemplare, qui res gestæ Servatoris nostri Jesu cum Jonæ hiæ factis convenient. Siquidem Jonas priusquam pateretur quæ est perpressus, fugit, ne Ninevi perveniret: sic Dominus ante crucem et passionem suam cunctabatur gentibus annuntiare æternum regnum: unde discipulis suis etiam præcipiebat, In viam gentium ne eatis. Ite autem potius ad oves, mandabat, quæ in domo Israel perierunt: quandoquidem neque ipse alio, præterquam ad has solas missus esset. Ubi vero ab afflictione et morte sua in corde terræ triduum et trinocinium egisset, tum alia, quorumcunque Jonas typus exstitit, suscepit. Siquidem ascendit et prodiit ipse ex interitu vita; prædicat dein gentibus per apostolos, juxta priorem prædicationem: non enim alia Israelitis ante passionem suam, alia vero gentibus post passionem tradidit: sed enim unum super omnes Evangelium est, una fides, idem baptisma.

Vers. 3. *Ninevi autem urbs ingens erat Deo, veluti tridui iter complexa. Grandis erat Ninevi magnitudine, ac propterea apud Deum quoque ingens erat, plurimique faciebat ejus salutem, ut qui non parum multos in ea homines finisset, quos omnes servatum iri vellet. Quod ait: veluti iter projectionis trium dierum, aliqui sane de spatio urbis intellexerunt, ceu trium dierum intervallo tota urbs circumiri potuerit.*

Vers. 4. *Orsus est ergo Jonas ingredi in urbem, ceu projectionem itineris diei unius, et concionatus est, et dixit: Post tres dies Ninevi subvertetur. Non recta per urbem iter faciens concionabatur, sed per forum, vicos et plateas ingrediens. Ingens autem miraculum erat, verum Hebræum ex alia terra venientem, nemini cognitum, per urbem ingredi et vociferari: Adhuc tres dies et Ninevi subvertetur. Sed quærat hic aliquis, quomodo Deus juxta priorem concionem prædicare jusserit. Licet igitur hic dicere, quod prophetæ hoc tantummodo breviter nobis enarrent, quod missi sint. Non enim omnia verba quæ Deus ad ipsos, et illi ad ipsum fecerunt, expresse et plane annuntiant. Proinde et in principio vaticinii hujus videmus prophetam hunc ad Deum nihil locutum esse, et interim tamen inveniemus dicentem: Domine, nonne hi sermones mei, cum adhuc in terra mea essem? propterea præveni ut fugerem in Tharsis. Cognovi enim, quod tu*

¹⁷ Math. x, 5, 6.

Variæ lectiones et notæ.

(20) Μεγάλη, φησίν, ἦν, magna, inquit, erat, Col. Ven.

(21) Ὡς δὲ τριῶν ἡμερῶν ὄδον, κατὰ τὰ τὸ μήκος

προσθεν κήρυγμα (τὸ δὲ ἦν, ὅτι ἀνέβη ἡ κακία αὐτῆς πρὸς τὸν Θεόν), οὐκ ἀναδύεται, ἀλλ' εὐθὺς ὀνίσταται, οὐ σώματι μόνον, ἀλλὰ καὶ προθυμίᾳ, καὶ ἀναστάσει ψυχῆς, καὶ τὴν κελευσθέν ποιῶν. Οὕτως δὲ τοῖς προσέχουσιν αἱ θλίψεις μάγα καὶ βουμα πρὸς τὴν πρίττειν τὰ δοκοῦντα Θεοῦ. Παραθεώρει δὲ μοι καὶ τὰ τοῦ Κυρίου πρὸς τὰ τοῦ Ἰωνᾶ. Οὗτος πρὸ τοῦ παθεῖν ἅ ἐπαθεν, ἀποδιδρῶσκει τὴν Ninevi· καὶ ὁ Κύριος, πρὸ τοῦ πάθους, κατώκνει κηρύττειν τοῖς ἔθνεσιν, ὅς γε καὶ τοῖς, καθηταῖς ἀπηγόρευεν εἰς ὄδον ἐθνῶν μὴ ἔλθειν· πορεύεσθαι δὲ μᾶλλον ἐνετίλετο πρὸς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλῶτα οἴκου Ἰσραὴλ· ἐπεὶ μὴδὲ αὐτὸς ἀλλαγῶς, ἢ εἰς ταῦτα, ἀποσταλῆναι. Ἐπεὶ δὲ παθὼν, ἐν τῇ καρδίᾳ τῆς γῆς τρεῖς ἡμέρας καὶ τρεῖς νύκτας γέγονε, καὶ τῆλλα, ὅσα προετύπου Ἰωνᾶς, κατεδέξατο, καὶ ἀνέβη αὐτῷ ἐκ φθορᾶς ἡ ζωῆ· κηρύττει λοιπὸν καὶ τοῖς ἔθνεσι διὰ τῶν ἀποστόλων, κατὰ τὸ κήρυγμα τὸ ἐμπροσθεν. Οὐ γὰρ ἄλλα μὲν τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ πρὸ τοῦ πάθους, εἰς δὲ τοῖς ἔθνεσι μετὰ τὸ πάθος, παρέδωκεν· ἀλλ' ἐν ἐπι πάντας τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ μία ἡ πίστις, καὶ ἐν τὸ βάπτισμα.

B

Ἡ δὲ Ninevi ἦν πόλις μεγάλη τῷ Θεῷ ὡσεὶ πορείας ὁδοῦ τριῶν ἡμερῶν. Μεγάλη ἦν (20) Ninevi τῷ μεγέθει, καὶ διὰ τοῦτο καὶ παρὰ τῷ Θεῷ μεγάλη ἦν, καὶ περὶ πολλοῦ ἐποιοῖτο τὴν αὐτῆς σωτηρίαν, ἅτε δὴ πολλοὺς ἐν αὐτῇ διαπάσας ἀνθρώπους, καὶ τούτους πάντας σωθῆναι θέλων. Τὸ δὲ, ὡσεὶ πορείας ὁδὸν ἡμερῶν τριῶν, τινὲς μὲν περὶ τοῦ διαστήματος, τῆς πόλεως ἐξεκλήφατον, ὡς διὰ τριῶν ἡμερῶν πᾶσαν (21) περινοστῆσαι δυναμένου τὴν πόλιν.

Καὶ ἤρξατο Ἰωνᾶς τοῦ εἰσπορεύεσθαι εἰς τὴν πόλιν ὡσεὶ πορείας ὁδοῦ ἡμέρας μιᾶς. Καὶ ἐκήρυξε, καὶ εἶπεν· Ἐτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Ninevi καταστραφήσεται. Οὐ κατ' εὐθὺς τῆς πόλεως ἔδειξεν ἐκήρυττειν, ἀλλ' ἀγορᾶς καὶ ἀγυιάς, καὶ βύμας περινοστῶν. Θαῦμα δὲ ἦν, ἀνὴρ Ἑβραῖος, καὶ ἐξ ἀλλοδαπῆς ἤκων, καὶ οὐθενὶ διεγνωσμένος, διὰ τοῦ ἄστεως καὶ βαδίζων καὶ κεραιῶς· Ἐτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Ninevi καταστραφήσεται. Ἀλλὰ ζητήσει τις ἂν, πῶς ὁ μὲν Θεὸς κηρύττειν ἐκέλευε κατὰ τὸ κήρυγμα τὸ ἐμπροσθεν. Ἐστὶ τοίνυν εἰπεῖν, ὅτι οἱ προφῆται τοῦτο μόνον συνοπτικῶς ἡμῖν διηγούνται, ὅτι ἀπεστάλησαν· οὐ μὲντι πάντας τοὺς λόγους, οὗς ὁ τε Θεὸς πρὸς αὐτοὺς, καὶ αὐτοὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἐποίησαντο, διεξοδικῶς καὶ πλατῶς ἀπαγγέλλουσιν. Ἀμέλει καὶ ἐν ἀρχῇ μὲν τῆς προφητείας οὐδὲν λαλήσας ὁ προφήτης οὔτος (22) πρὸς Θεὸν ἐπέγνωσται· πλὴν εὐρήσομεν λέγοντα· Ὁ Κύριος, οὐχ οὗτοι οἱ λόγοι μου, ἐτι δὲ τοῖς μου ἐπὶ τῇ γῇ

D

καὶ εὖρος ἔχουσαν. Τινὲς δὲ τοῦ κηρύσσοντος ἐκ τριῶν ἡμερῶν πᾶσαν.

(22) Dicit οὗτος; in Cod. Ven.

μου; ἀλλὰ τοῦτο προέβουσα τοῦ ζυγεῖν εἰς Θαρ-
σεῖς, διότι ἔγνω, ὅτι σὺ ἐλεήμων καὶ οἰκτιρ-
μων. Οὐδὲν οὖν θαυμαστὸν καὶ τὸ, Ἔτι τρεῖς ἡμέ-
ραι καὶ Νινευὶ καταστραφήσεται, εἰρησάμεν ἐν
ἀρχῇ πρὸς τὸν ὑποφήτην (24) ὑπὸ Θεοῦ, μὴ ἀναγρα-
φήναι δὲ ὑπ' αὐτοῦ. Ἰστέον δὲ, ὅτι οἱ λοιποὶ ἔρμη-
νευταί, Τεσσαράκοντα ἡμέρας, ἀντὶ τῶν τριῶν,
ἔφησαν. Καὶ τινες ὡς ἔχοντά γε τὸ εἰκὸς τὸν ἀρι-
θμὸν τοῦτον ἐδέξαντο. Ἐν γὰρ τρισὶν ἡμέραις, φασί,
πότε μὲν αὐτὸς πᾶσαν περιενόστησε τὴν πόλιν·
πότε δὲ τὴν ἐπίπονον ἐκείνην μετάνοιαν οἱ Νινευῖται
τῷ Θεῷ προσήνεγκαν· πότε δὲ πρὸ τῶν πυλῶν
καθήμενος ὁ Ἰωνᾶς, τὸ τῆς προφητείας ἀνέμεινε
[f. -μενε] τέλος. Διὰ τὸ τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν,
ἀληθέστερον εἶναι φασιν. Εἰκόσ; δὲ καὶ τοὺς Ἑβδο-
μήκοντα τεσσαράκοντα θεῖναι ἡμέρας· τοὺς δὲ τὴν
ἀρχὴν γράψαντας, σφαλῆναι, εἴτα ἐν πᾶσι τοῖς ἀν-
τιγράφοις τὸ σφάλμα διαδοθῆναι. Πλὴν ὅρα, ὅτι οὐδὲ
τὰς τρεῖς ἡμέρας παραδεχομένοις ἀπαντήσῃ τι ἄτο-
πον. Οὐτε γὰρ πᾶσαν τὴν πόλιν περινοστήσῃ τὸν
προφήτην ἐπάναγκες ἦν, ἀλλ' ἅμα τε μίᾳ ἡμέρᾳ
ἰδὸν ἐπορεύθη κηρύττων, καὶ εἰς πάντας διεδόθη τὸ
κήρυγμα, ὥστε καὶ εἰς τὸν βασιλεῖα φοῦάται, καὶ
πρὸς τὸ ἐπιδειχθῆναι τὴν ἐπίπονον τῶν Νινευιτῶν
μετάνοιαν, καὶ παρὰ Θεοῦ προσδεχθῆναι, ἤρχουν καὶ
αἱ μετὰ τὸ κήρυγμα ἡμέραι, εἴτε τρεῖς ταῦτας θῶ-
μεν, εἴτε δύο· ὅπου γε καὶ μία ἡμέρα ἤρκει δεῖξαι
τοὺς ἀνθρώπους γυνώσκῃς μεταγίνοντας. Ἐκάθισε δὲ
πρὸ τῶν πυλῶν ὁ Ἰωνᾶς, εἴτε μεθ' εἶδε τοῦτους
οὕτω μετανοεῖν ἐπιβαλλομένους (26), ἥτοι μετὰ τὴν
πρώτην εὐθύς τοῦ κηρύγματος ἡμέραν, ἥτοι μετὰ
τὴν συμπλήρωσιν τῶν τριῶν ἡμερῶν, γινώσκων μὲν
ἔτι διαρῆς πρὸς αὐτοὺς διετέθη ὁ Θεός, καὶ οὐ κα-
ταστρέψει, τουτέστι, παντελῶς ἀπολέσει· πλὴν ἀλλ'
ἀναμένων ἴσως ἐλαφροτέρων τινὰ τιμωρίαν αὐτοῖς
ἐπιχρῆσθαι. Εἴρηται τὰ ἡμῖν δοκοῦντα πρὸς τὸ μὴ
ἀθετηθῆναι τὴν περὶ τῶν τριῶν ἡμερῶν ἀρχαίαν γρα-
φὴν· ὁ δ' ἀναγινώσκων, ἀ κρινεῖ κρείττονα, προ-
ελίσθω.

Καὶ ἐπίστευσαν οἱ ἄνδρες Νινευὶ τῷ Θεῷ, καὶ
ἐκήρυξαν νηστειαν, καὶ ἐνεδύσαντο σάκκους,
ἀπὸ μεγάλου αὐτῶν ἕως μικροῦ αὐτῶν. Ἐμ-
φαντικῶς εἰρηται τὸ, Οἱ ἄνδρες Νινευὶ, τουτέστιν,
οἱ πᾶν ἄτοπον δρῶντες πρῶτον, οἱ γόνετες, οἱ φαρμα-
κεῖς, οἱ δαιμονοφόρητοι, ἐπίστευσαν τῷ ἀληθεῖ Θεῷ·
οἱ πάσης τρυφῆς καὶ ἀσελγείας γέμοντες, ἐνήστευ-
σαν· οἱ βλάκες, καὶ τρυφεροὶ τὴν ἀμφίαισιν, σάκ-
κους ἐνεδύσαντο. Καὶ οὐκ ἀπὸ τῶν μικρῶν καὶ
πενεστέρων ἤρξατο ἡ τοιαύτη ἀγωγὴ· ἀλλ' ἀπὸ τῶν
μεγάλων καὶ πλουσιωτέρων ἀρξάμενη, οὕτως ἔβη
καὶ ἐπὶ τοὺς μικροὺς διέβη. Νόει μέντοι καὶ τὸ
ἀπλῶς προσπιπτον, ὅτι ἀπὸ τῶν μεγάλων, τουτέστι,
τῶν ἀνδρῶν, ἀχρι καὶ τῶν μικρῶν, ὁ ἔστι νηπίων,

A misericors et miserator esses. Nihil igitur miran-
dum, dictum fuisse a Deo in principio ad subvatem
hunc: Adhuc tres dies et Ninevi subverte-
tur: (23) nec tamen ab ipso subvertendam. Obser-
vandam hic quod reliqui interpretes, *quadraginta*
dies pro tribus dixerunt, ac quosdam cen conven-
nientem **196** numerum hunc recepisse. Siquidem
in tribus diebus ille primum totam urbem circum-
vivi, deia laboriosam illam poenitentiam Ninevitæ
Deo obtulerunt: postea ante portas urbis sedens
propheta, prophetiæ suæ finem expectavit: hinc
et quadraginta dierum spatium verius esse dicunt.
Atqui verisimile est Septuaginta primum quadra-
ginta posuisse dies, ac eos qui principio descri-
pserunt errasse, postea et in cuncta exemplaria
errorum esse transfusum. Attamen vide, quod
neque tres dies accipientibus, aliquid absurdi
obveniat. Neque enim totam urbem circumire
prophetam necessum erat, verum simul unius dici
iter profectus est prædicans, ut ista prædicatio ad
omnes perferretur, atque ad ipsum usque regem
perveniret. Atque ut gravis ista et anxii Ninevita-
rum poenitentia demonstraretur, aque Deo susci-
peretur, sufficiebant post prædicationem dies, sive
tres illas statuamus, sive duas. Quandoquidem una
dies satis fuisset, ostendere homines germane
resipuisse, et meliorem induisse mentem. Sedit
autem ante portas urbis Jonas, (25) sive ne intue-
retur in eos adeo ad poenitentiam conversos, sive
post primam statim prædicationis diem, seu post
tridui completionem, cognoscens quod propitius
esset illis Deus, et non subverteret, hoc est, fun-
ditus perderet: verumtamen expectabat fortasse
leniorem aliquam poenam illis adducendam. Dixi-
mus quæ nobis visa sunt, ne rejiciatur de tribus
diebus vetus scriptura. Qui hæc nostra leg-rit,
quæ judicabit meliora, seligat.

*Vers. 5. Et crediderunt viri Ninevi Deo, et in-
dizerunt jejunium, et induti sunt sacco, a magno
ipsorum usque ad parvum. Significanter dictum est,
viri Ninevi, hoc est, nihil non absurdi antea
D* facientes, venefici et incantatores, dæmonibus
agitati, crediderunt vero Deo; omnibus deliciis et
lasciviis referti, jejunio se macerarunt; molles et
delicati, sacci induerunt habitum. Neque tale stu-
dium a tenuioribus et pauperioribus initium duxit:
verum a magnis et opulentioribus exordio sumpto,
ad tenuiores etiam pervenit et minores. Observa
autem hic simpliciter contingens, quod a magnis
nempe viris, ad parvos, hoc est ad infantes usque
poenitentia indicia sint exhibita. Sic illi, qui neque

Variae lectiones et notæ.

(23) Minime tamen fuisse ab eo descriptum. Sic
ex utroque Cod. Ven. et Bav. Lonicerus autem le-
gisse videtur ἀναστραφήναι, cum subvertendum
reddiderit.

(24) Προφήτην, vatem, Cod. Ven.

(25) Sive postquam eos ita poenitentes vidit, etc.

(26) Μεταβαλλομένου, Cod. Bav.

unquam animæ commodantem sermonem audire, A discipuli sunt facti hominis pauperis et ignoti: Judæi vero, et Moſen et prophetas deridentes, tandem et ipsi Deo minime obsequentes (27), deicidæ, ut ita dicam, facti sunt.

197 VERS. 6, 7. *Et appropinquavit sermo ad regem Ninevi, surrexitque a solio suo, et deposuit stolam suam a sese, et amictus est sacco, et sedit in cinere. Et promulgatum est, et indictum in Ninevi, a rege, tum proceribus ejus, dicentibus: Homines et jumenta et boves et oves non gustent quidquam, neque pasca carpani, et aquam non bibant.* Postquam magnates primi orsi sunt pœnitentiam, merito celeriter etiam ad ipsum usque regem perducta est fama prædicationis. Ac vide hic prudentem hominem, et propria mala agnoscentem. Non incredulus fuit, neque subsannavit sermonem, nec ægre tulit duram istam interminationem, ac cognoscens quod male vixisset exacto tempore (natura enim ita comparatum est, ut conscientia peccatum indicet), desiliit quidem a throno in quo sederat prius, multaque non optime judicaverat, mandaveratque, sedet in cinere et pulvere, ac auro interspersant, et gemmis glutinatam, delicatamque vestem exiit, aspero induto sacco, virosum et intolerabilem odorem præhente; adeo plane fit philosophus, severam vitam sumendo, omnibusque ostendit, nequidquam eos consuetudinem proponere, ut quæ vincire ipsos possit etiamnum ac perdere. Divulgatque, et hoc bruta pecora simul jejument: non veluti Deus hoc inquirat a jumentis, sed veluti illis magnitudinem alacritatis circa jejunium ostendentibus, propterea et bruta et jejuna manere animalia cogunt. Norant etiam alias, quod conferret eis ad majorem et operosiorum mentium suarum correctionem, jumentorum etiam afflictio. Cogitant autem secum in animo, quod si animantia, peccati expertia, jejument, multo magis sese idem facere debere, ut qui peccatis sint obnoxii. Simul etiam hoc ratiocinabantur: quod irrationalibus animantibus fame pressis, aliis quidem balantibus, aliis vero mugientibus, et quibuslibet naturali usis voce, ipsi ad uberiores ardentioresque lacrymas, præ compassione, permoveantur: Deus autem eo pronius misertus, suam bonitatem impertiat. Quidam hic per jumenta efferos homines, atque ratione alieniores, monstrose putarunt.

VERS. 8. *Circumjeceruntque saccos homines et jumenta.* Per saccos, afflictionem illam intellige. Neque enim jumenta saccis amiciebantur.

Et clamaverunt ad Dominum extense. Si clamaverunt accipias, ut communiter hominibus et jumentis tribuas (etenim et famelicorum animantium

τὰ τῆς μετανοίας γνωρίσματα ἐπεδείξαντο. Ἄλλοὺτοι μὲν οἱ μηδέποτε μηδενὸς λόγου ψυχωφελοῦς ἀκροασόμενοι, μαθηταὶ γεγονάσιν ἀνθρώπου πένητος καὶ ἀγνώστου· Ἰουδαῖοι δὲ, καὶ Μωσείω καὶ προφητῶν καταγελῶντες, τελευταῖον καὶ αὐτῶ τῷ Σωτῆρι Θεῷ ἀπιστήσαντες, Θεοκτόνοι γεγονάσιν.

Καὶ ἤγγισεν ὁ λόγος πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Νινευτ, καὶ ἐξανάστη ἀπὸ τοῦ θρόνου αὐτοῦ, καὶ περιβίλετο τὴν στολὴν αὐτοῦ ἀφ' αὐτοῦ (28), καὶ περιβάλετο σάκκον, καὶ ἐκάθισεν ἐπὶ σποδοῦ. Καὶ ἐκηρύχθη, καὶ ἐβρέθη τῇ Νινευτ κατὰ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν μεγιστάνων αὐτοῦ, λεγόντων· Οἱ ἄνθρωποι, καὶ τὰ κτήνη, καὶ οἱ βόες, καὶ τὰ πρόβατα, μὴ γευσάσθωσαν μηδὲν, μηδὲ ρεμέτωσαν, καὶ ὕδωρ μὴ πίετωσαν. Ἐπειδὴ οἱ μεγιστάνες πρῶτοι τῆς μετανοίας ἤρξαντο, εἰκότως ἀνηγέθη ταχέως καὶ ἐπὶ τὸν βασιλέα ὁ λόγος τοῦ κηρύματος. Καὶ ὄρα εὐγνώμονα ἄνθρωπον, καὶ τῶν οικείων κακῶν ἐπιγνώμονα· Οὐκ ἠπίστησεν, οὐ διεχλεύασε τὸν λόγον, οὐκ ἤγριανεν ἐπὶ τῇ ἀποτομῇ τῆς ἀπειλῆς· ἀλλὰ γνοῦς, ὅτι κακῶς ἐζήσε τὸν προδιανυσθέντα (29) χρόνον (φυσικῶς γὰρ τὸ συνειδὲς τὴν ἁμαρτίαν ἐπιδεικνύει), ἀποπύδξ μὲν τοῦ θρόνου, ἔφ' οὗ καθήμενος πρὶν, πολλὰ κακῶς ἔκρινε τε καὶ διατάξατο, ἀθήται δὲ ἐπὶ σποδοῦ καὶ κόνεως· καὶ τὴν μὲν χρυσόπαστον, καὶ λιθοκόλλητον, καὶ τρυφερὴν στολὴν ἐκδύεται, ἐνδύεται δὲ σάκκον τραχύν, καὶ οὐκ ἀνεκτῶς ὀδωδῶτα. Οὕτως ἄθρόον φιλόσοφος γίνεται, καὶ δείκνυσι πᾶσιν, ὅτι μάτην προβάλλοντες τὴν συνήθειαν, ὡς δεσμεῖν δυναμένην, καὶ κηρύττει ἴνα καὶ τὰ ἄλογα συνηστεύωσιν· οὐχ ὡς τοῦ Θεοῦ τοῦτο ζητοῦντος παρὰ τῶν κτηνῶν, ἀλλ' ὡς ἐκείνων τὴν ὑπερβολὴν τῆς περὶ τὴν νηστείαν προθυμίας δεικνύοντων, διὰ τοῦ καὶ (30) τὰ ἄλογα καταναγκάσαι νηστεύειν. Καὶ ἄλλως δὲ ἤθεσαν, ὡς συμβαλεῖται αὐτοῖς εἰς ἐπιπονωτέραν μετάνοιαν ἢ τῶν κτηνῶν κακοπάθεια, ἐνοοῦσιν, ὡς εἰ τὰ ἀναμάρτητα κτήνη νηστεύουσι, πολλῶ μᾶλλον αὐτοὶ τοῦτο ποιεῖν ὀφείλουσιν, οἱ ταῖς ἁμαρτίαις ὑπεύθυνοι· ἔμα δὲ καὶ τοῦτο ἐλογίζοντο, ὡς τῶν ἀλόγων ζῶων τῶν λιμῶν πιεζομένων, καὶ ἐκάστων τῇ φυσικῇ κεχρημένων φωνῇ, αὐτοὶ μὲν πρὸς θερμότερα δάκρυα ὑπὸ τῆς συμπαθείας ἀπενεχθήσονται· ὁ δὲ Θεὸς σπλαγχνισμένος, ἐτοιμότερον τὴν οἰκίαν ἐπιδώσει χρηστότητα. D Τινὲς δὲ, κτήνη, τοὺς ἀλογωτέρους τῶν ἀνθρώπων λέγεσθαι ἐναυῦθα ἐτερατεύσαντο.

Καὶ περιβάλλοντο σάκκους οἱ ἄνθρωποι καὶ τὰ κτήνη. — Σάκκους, τὴν κακοπάθειαν νόει· οὐ γὰρ δὴ τὰ κτήνη ἑσακκοφόρου.

Καὶ ἀρεθίσθησαν πρὸς τὸν Θεὸν ἐκτενῶς. Εἰ μὲν τὸ, ἀρεθίσθησαν, κοινὸν λαμβάνεις, ἐπὶ τε τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν κτηνῶν (καὶ γὰρ καὶ αἱ τῶν ζῶων

Variæ lectiones et notæ.

(27) *Credentes.* Ex God. Ven. et Bav. Lonicerus forte legit ἀπειθήσαντες.

(28) Verba ἀφ' αὐτοῦ, a seipso, desunt in Cod.

Ven.

(29) Προδιανυσθέντα. Cod. Bav.

(30) Διὰ τοῦτο καὶ, propterea et, Cod. Ven.

τῶν λιμωτῶντων φωναί, οἷα ἱκετηρία τις ἦσαν τῇ Α τοῦ Θεοῦ χρηστέτητι, τὸ, Ἐκτενώς, νοήσεις, ἀντι τοῦ, συντεταμένως, ὑπερβολικῶς· εἰ δὲ ἐπὶ τῶν ἀνθρώπων μόνων, νόει ὅτι καὶ τὰς χεῖρας ἐκτείνοντες, ἀνεβῶν, ὃ φυσικὸν ὡσπερ ἐστὶν ἡμῖν ἐκτείνειν τὰς χεῖρας, ὅτε ἱκετεύομεν, οἶονεὶ δρᾶξασθαι ἐπιποθοῦσι τοῦ ἱκετευομένου, καὶ λαβεῖν τάχιον ἀπ' αὐτοῦ ὃ αὐτοῦμεν.

Καὶ ἀπέστρεψεν ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς, καὶ ἀπὸ τῆς κακίας (31) τῆς ἐν χερσίν αὐτῶν. Οὐ μόνον τῇ νηστείᾳ καὶ τῷ σάκκῳ, ἤτοι τῇ κακοπαθείᾳ χρώμενοι τὸν Θεὸν ἱκετεύου, ἀλλὰ καὶ τρόπους διωρθώσαντο· οὗτος γὰρ τῆς ἀληθοῦς μετανοίας ὁ ὁρός, ὡς ἐν Ἠσαΐα λέγει· Οὐ ταύτην τὴν νηστείαν ἐγὼ ἐξελεξάμην, καὶ ἡμέραν, ταπεινοῦν ἀνθρώπων τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Ἀλλὰ λύε πάντα σύνδεσμον ἀδικίας. Καὶ πάλιν, Μάθε καλὸν ποιεῖν. Οἱ μὲν οὖν πενέστεροι ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς πονηρᾶς ἀπέστρεψαν (32) μέθης, ψεύδους, ἀσελγείας, ὕβρεως, καὶ τῶν τοιούτων· οἱ δὲ δυνατώτεροι, καὶ ἀπὸ τῆς ἀδικίας τῆς ἐν χερσίν αὐτῶν, τῆς ἐν βίᾳ (33) καὶ καταδυναστεία τελομένης· τὴν γὰρ βίαν αἱ χεῖρες σημαίνουν. Οὕτω καὶ ἐν τῇ συνήθει ὁμιλίᾳ λέγομεν· Ὁ δεῖνα χεῖρὶ ἐπραξε τόδε τι. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἀδικῶς κρίνων διὰ δῶρα, ἐν χερσίν ἔχει τὴν ἀδικίαν, ἀδικῶν τὴν ψῆφον τιθεῖς· καὶ ὁ ἐκ τοῦ ἀρπάζειν πλουτῶν, ἐν χερσίν ἔχει τὴν ἀδικίαν. Ὅταν δὲ ὁ μὲν ψηφφορεῖ ἐννόμως, ὁ δὲ ἀποκτεταί φιλανθρώπως, ἀποστρέφουσιν ἀπὸ τῆς ἀδικίας τῆς ἐν χερσίν αὐτῶν.

Λέγοντας, Τίς οἶδεν, εἰ μετανοήσει καὶ παρακληθήσεται ὁ Θεός, καὶ ἀποστρέψει ἐξ ὀργῆς θυμοῦ αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ ἀπολώμεθα; Ὅρα συνετούς ἀνθρώπους· Οὐκ εἰς ἀπόγνωσιν ἐβῆσαν ἑαυτοὺς, αἰσθόμενοι τοῦ μεγέθους τῶν ἀμαρτιῶν, ἀλλὰ συνελογίσαντο καὶ τὴν ἡμερότητα τοῦ Κριτοῦ, καὶ ὅτι μετανοήσει, τουτέστι μετασθουλεύσεται, καὶ μεταβαλεῖ τὴν ἀπειλήν, καὶ παρακληθήσεται, τουτέστιν ἡμερωθήσεται. Ἀλλ' οὐχ οἱ Ἰσραηλίται τοιοῦτοι· ἀλλὰ τι ἔλεγον, ἄκουσον· Αἱ ἀνομίαι ἡμῶν ἐφ' ἡμῖν εἰσι, καὶ ἐν αὐταῖς ἡμεῖς τηρόμεθα, καὶ πῶς ζητούμεθα; Ταῦτα δὲ ἔλεγον, μὴ θέλοντες ἀποστρέφαι ἀπὸ τῶν πονηριῶν, ἀλλ' ἐνηδόμενοι ταύταις, καὶ ἐπίτηδες προβαλλόμενοι τὸ ἀνίατον ἐξ ἀπογνώσεως. Ἀλλ' ὁ Θεὸς ἔλεγεν αὐτοῖς· Ἀποστρεφῆτε ἀπὸ τῆς ὁδοῦ ὑμῶν τῆς πονηρᾶς, καὶ ἴνα τι ἀποθνήσκετε, οἶκος Ἰσραὴλ; Οὕτω δεῖ καὶ ἡμᾶς μετανοεῖν, ὡς οἱ Νινευῖται, ὅσῳ μείζω ἔχομεν κακὰ, τοσοῦτ' ἄλλο ἐνοοῦντες καὶ τὴν τοῦ Δεσπότου φιλανθρωπίαν, ἣ οὐδ' ἐστὶν εἰπεῖν, ὅσῳ μέτρω ὑπερβάλλει τὸ πλῆθος τῶν ἡμετέρων ἀμαρτιῶν.

³¹ Isa. LVIII, 6. ³² Ibid. I, 17.

(31) Ἀδικίας, *injustitiarum*, Cod. Ven.
(32) Ὑπέστρεψαν, Cod. Bav.
(33) Τουτέστι τῆς ἐν βίᾳ, Cod. Ven.

A voces, ceu quædam supplicatio fuerunt erga Dei benignitatem), *extense* intelliges pro impense, hyperbolice. Sin hominibus tantum aecommodes, intellige, quod extensis manibus clamaverint. Natura enim veluti nobis adhærescit, expressis manibus supplicare, 198 ceu accepturis quidquam ab eo, cui supplicamus, ac velocius sumpturis id quod ab eo petimus.

Ac reversus est quisque a via sua prava, aque malo quod erat in manibus ipsorum. Non tantum jejuniu et sacco, vel maceratione sui utentes, Deum supplices precabantur, cæterum et mores suos, et vitæ rationes correxerunt, quæ veræ est pœnitentiæ finitio, veluti in Isaiâ dicit: *Non hoc jejuniu elegi, nec diem, quod humiliaret homo animam suam. Enimvero solve omnem iniquitatis et injuriæ copulam* ³². Et iterum: *Discite benefacere* ³³. Pauperiores ergo a via prava reversi sunt, nimirum ab ebrietate, mendacio, lascivia, injuria, ac talibus. Potentiores autem ab iniquitate discesserunt, quæ in manibus ipsorum erat, quam violenter et injuste, freti potentia sua, peregerunt: nam manus vim significant. Sic et in consueto et familiari colloquio dicimus: *Quidam manu sua hoc egit. Jam qui injuste judicat, muneribus corruptus, in manibus habet iniquitatem, injustum calculum ponens: sic qui ex rapina ditescit, in manibus iniquitatem seu injuriam tenet. At quando alius sententiam fert legitime, et alius amice et humaniter obtinet, revertuntur ab injuria sua quæ in manibus ipsorum erat.*

VERS. 9. *Dicentes: Quis novit, si mutet sententiam et concilietur Deus, et avertat se ab ira indignationis suæ, et non pereamus? Vide prudentes homines. Non ad desperationem projecerunt se, sentientes magnitudinem peccatorum, sed judicis mansuetudinem simul considerarunt, quod sententiam mutabit, hoc est, aliud deliberabit, et transmutabit minas, et adhortationem admittet: hoc est, tranquillus erit et mansuetus, pacabitur. Atqui Israelitæ tales non sunt, sed quid dixerint, audi: Iniquitates, inquit, nostræ, super nos sunt, et nos in ipsis liquescimus. Et quando vivemus? Hæc autem dixerunt, nolentes avertere sese a pravitate, sed in ea se oblectantes, ac studiose ex desperatione opposentes immedicabilem partem, (34) nulla in se pharmaca quidquam posse autumantes. Deus tamen eis hunc in modum locutus est: Revertimini efficaciter a via vestra prava. Et cur mortem obitis, domus Israel? Sic igitur nos Ninevitarum instar vitam nostram corrigere par est. Quanto majora mala habemus, tantò magis Domini mansuetudinem reputantes, quam nullis verbis exprimere licet, quanta mensura exsuperet multitudinem peccatorum nostrorum.*

Varie lectiones et notæ

(34) Desiderantur in Cod. Ven. et Bav. verba, quæ latinis hisce *nulla in se pharmaca quidquam posse autumantes* respondeant.

Et revertatur ab ira indignationis suæ, et non pereramus. Indignatio quidem est iudicium, quod tristitia quædam adducat ei qui demeruerit. Ira vero est labor jam et ipsa punitio, quæ ab iusto iudice adducitur. Perinde ac medicus, simul ac flammantem **199** et sanie refertam partem, latentem tamen observaverit, iudicat necessariam esse sectionem, hoc ipsum Scriptura indignationem nominat: post hoc iudicium, insequitur sectio, cruciatum parans in eo qui scinditur, atque istud ira nominata est. Avertetur igitur, inquit, Deus, ne laborem et pœnam super nos ducat, quæ indignationis ejus effectus est. Consimilem ad modum David inquit: *Quoniam ira in indignatione ejus* ¹⁹.

Vers. 10. *Respexit autem Deus opera ipsorum, quod reversi essent a viis suis pravis.* Jejunium ipsorum non aspexit, sed opera ipsorum, videlicet bona quæ fecerunt, eo quod declinassent a via scelerosa. *Declina,* inquit, David, *a malo et fac bonum* ²¹. Proinde jejunium non fuit per sese sufficiens ut propitium redderet, ut placaret Deum, nisi et mores correxissent, et bona opera exhibuissent.

Alteravitque sententiam super malo, quoa locutus erat ut faceret eis, (37) *et non fecit.* Super pœnitentia Ninevitarum, et ipse Deus alterat institutum animi sui: non quod æque atque nos, eum alicujus rei pœniteat (non enim jam hoc, jam illud vult), sed permutationem minarum, ut supra dictum est, *μετάνοιαν*, hoc est sententiæ animi alterationem propheticus sermo nominat. Si enim Deus, hominibus instar mutaretur, jam tum non interminatus fuisset, sed enim statim punivisset. At cum salute mortalium gaudeat, interminatur horrenda, ut ne eadem tandem adducere occasionem sumat. Malum autem hic, seu malitiam audiens, non intelliges pravitatem: non enim vitiorum operator est Deus, qui vitiositatis est destructor: verum per malitiam hic sermo propheticus afflictionem indicat, quam Deus ipsis antea interminatus, non erat super eos ducturus, ut qui respuerint, iidem ut in alio propheta dictum est: *Non est malum in urbe, quod Dominus non fecerit* ²². Et alio in loco: *Appone eis mala, Domine,* hoc est, afflictio et perturbantia. Ac præter hos, paulo infra dicit de ipso Jona et cucurbita Scriptura, *Ut un-*

A *Καὶ ἀποστρέψει ἐξ ὀργῆς θυμοῦ αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ ἀπολάμψῃ.* Θυμὸς μὲν ἐστὶν ἡ κρίσις τοῦ ἐπαχθῆναι τάδε τινὰ σκυθρωπὰ τῷ ἀξίῳ ὀργῇ (35) δὲ, ὁ πόνος ἤδη καὶ ἡ κόλασις, ἡ ἀπὸ τοῦ δικαίου Κριτοῦ ἐπαγομένη. Οἶον, ὁ ἱατρός σημεῖωσάμενος τὸ φλεγμαῖνον μέρος καὶ ὑποῦλον, κρίνει ἀναγκαίαν εἶναι τὴν τομήν· τοῦτο θυμὸν νομᾷζει ἡ Γραφή. Μετὰ δὲ ταύτην τὴν κρίσιν ἐπακολουθεῖ καὶ ἡ τομή, ὁδύνην ἐμποιοῦσα τῷ διακοπτομένῳ· τοῦτο ὀργὴ Θεοῦ ὠνόμασται. Ἀποστρέψει ὄν, ἴσησιν, ὁ Θεὸς ἀπὸ τοῦ πόνου ἐπαγαγεῖν ἡμῖν καὶ κόλασιν, ἥτις κόλασις τοῦ θυμοῦ αὐτοῦ ἀποτελεσμά ἐστι. Τοιοῦτον καὶ Δαβὶθ εἶπεν· Ὅτι ὀργὴ ἐν τῷ θυμῷ αὐτοῦ.

B *Εἶδεν* (36) *ὁ Θεὸς τὰ ἔργα αὐτῶν, ὅτι ἀπέστρεψαν ἀπὸ τῶν ὁδῶν αὐτῶν τῶν πονηρῶν.* Οὐ τὴν νηστείαν αὐτῶν εἶδεν, ἀλλὰ τὰ ἔργα αὐτῶν, δηλονότι τὰ ἀγαθὰ ἃ ἐποίησαν, διότι ἀπέστρεψαν ἀπὸ τῶν πονηρῶν. Ἐκκλινον γάρ, φησὶν, ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποιήσον ἀγαθόν. Ὡς ἡ γε νηστεία οὐκ αὐτάρκτης ἦν ἐξήλωσασθαι τὸν Θεόν, εἰ μὴ καὶ τὰ ἴση διωρθώθησαν καὶ ἔργα ἀγαθὰ ἐπεδείξαντο.

Καὶ μετενόησεν ἐπὶ τῇ κακίᾳ ἣ ἐλάλησε τοῦ ποιῆσαι αὐτοῖς. Τῇ μετανοίᾳ τῶν Νινευιτῶν χαρίζεται καὶ ὁ Θεὸς μετάνοιαν, οὐχ ὡς ἁλοῦσι ἡμῖν μετανοῶν (οὐ γὰρ νῦν μὲν τοῦτο, νῦν δὲ ἐκεῖνο βόλευται), ἀλλὰ τὴν μεταβολὴν τῆς ἀπειλῆς, ὡς ἀνωτέρω εἰρηγται, *μετάνοιαν ὁ λόγος ὀνομάζει*· τοῦτου γὰρ

C *ἔνεκα οὐκ ἠπειλήσεν ἄν* (38), *ἀλλ' ἐτιμωρῶσατο εὐθύς.* Ἄλλ' ἐπειδὴ τῇ σωτηρίᾳ χαίρει, ἀπειλεῖ τὰ φοβερὰ, ἵνα μὴ ἐπάγῃ αὐτά. Κακίαν δὲ ἀκούων, μὴ φαυλότητα ἔνοησεν. Οὐ γὰρ ἐστὶ κακῶν ἐργῶν τῆς ὁ τῆς κακίας ἀναιρέτης· ἀλλὰ κακίαν ἐνεαῖθα τὴν ἀκώσιν ὁ λόγος δηλοῖ, ἣν ἀπειλήσας ὁ Θεὸς αὐτοῖς πρότερον, οὐκέτι ἐμελλεν ἐπαγαγεῖν ὡς μετανοήσασιν, ὡς ἐν ἄλλῳ προφήτῃ εἰρηγται· *Οὐκ ἐστὶ κακία ἐν πόλει, ἦν Κύριος οὐκ ἐποίησεν· καὶ ἀλλαχού, Πρόσθετε αὐτοῖς κακὰ, Κύριε, ταυτέστι τὰ κακοῦντα καὶ ἀνιώντα. Καὶ παρὰ ταῦτα δὲ αὐτῷ τῷ Ἰωνᾷ, μικρὸν κατωτέρω, Τοῦ σκιάσειν αὐτῷ, φησὶν, ἀπὸ τῶν κακῶν αὐτοῦ.*

in loco: *Appone eis mala, Domine,* hoc est, afflictio et perturbantia. Ac præter hos, paulo infra dicit de ipso Jona et cucurbita Scriptura, *Ut un-*

CAPUT IV.

ΚΕΦΑΛ. Δ'.

Vers. 1, 2. *Constristatus est igitur Jonas tristitia magna, et confusus, oravit ad Dominum, ac dixit: Domine, nonne hi sermones mei, cum adhuc essem in terra mea? Propterea anteverit, ut sugerem in Tharsis. Quandoquidem cognovissem te esse miseri-*

D *Καὶ ἐλυπήθη Ἰωνᾶς λύπῃ μεγάλῃ, καὶ συνεχύθη, καὶ προσήχητο πρὸς Κύριον, καὶ εἶπεν· Ὁ δὴ Κύριε, οὐχ οὗτοι οἱ λόγοι μου, ἐν ὄντος μου ἐν τῇ γῇ μου; Διὰ τοῦτο πρόεβουσα τοῦ φυγεῖν εἰς Θαρσίς, διότι ἔγνων, ὅτι σὺ ἐλε-*

¹⁹ Psal. xxix, 6. ²¹ Psal. xxxvi, 27. ²² Amos iii, 6.
 (35) Ὡσπερ δὲ καὶ ὀργῇ, Cod. Ven.
 (36) Καὶ εἶδεν, εἰ vidit, seu novit, Cod. Ven.
 (37) Verba et non fecit desunt in utroque laudato Cod.
 (38) Τοῦτου γὰρ ἔνεκα ἠπειλήσεν, ἵνα μὴ κολάσῃ,

ὡς εἶχε κολάσαι· ἐβόλυτο, οὐδ' ἠπειλήσεν ἄν. *Hac enim de causa minuitus est, ut ne puniret: quemadmodum si punire voluisset, ne minuitus quidem esset,* Cod. Ven.

Variæ lectiones et notæ.

ήμων και μικρόθυμος, και πολυέλεος και μετα-
 A cordem et longanimum, et multæ miserationis, mu-
 tantemque animi sententiam super malo. Tres dies
 completi fuer, post quas subversio Ninevi, juxta
 vatis Jona minas, secutura erat. Deo vero nihil tale
 adducente super Ninevitas, amare pœnitentes. se-
 que 200 ipsos punientes vehementissima afflictione
 mœrore afficitur Jonas: non tanquam servatis invi-
 dens neque tanquam internecionibus hominum volu-
 ptatem capiens (procul enim hæc a bono et mansueto
 Spiritu, cujus domicilium et habitaculum erat ille),
 cæterum, quia periculum erat, ne ipse etiam mendax
 reputaretur, quique ceu præstigiator aliquis frustra
 turbaverit, non ex ore Domini locutus, sed (39) ex
 concavitate vocum, hinc et apud clementem Domi-
 num sese defendens: Nonne, inquit, hæc dixi,
 cum adhuc in terra Israelitide eram, quod tu mi-
 serator es? Videbam namque te Israeli nullam
 magnanimitatem exhibere, atque experientia tua
 misericordiæ viscera cognoscebam, eamque ob
 causam prophetæ functionem fugiebam: quando-
 quidem agnoscerem te mutare sententiam super
 malis, hoc est afflictionibus, ut eas non induceres
 super eos, qui sedulo commeruissent.

Νῦν (41), Δέσποτα Κύριε, ἴδθε τὴν ψυχὴν
 μου ἀπ' ἐμοῦ, ὅτι καλὸν τὸ ἀποθανεῖν με, ἢ ζῆν.
 Πρότερον μὲν, φησὶ, κήτει καταποθείς, ηὐχόμεν
 ἀναστῆναι ἐκ φθορᾶς τὴν ζωὴν μου. Νῦν δὲ τούναν-
 τιον ἀποθανεῖν ἐμείρομαι· τοῦτο γὰρ κάλλιον, ἢ
 ζῶντα ψευδῆ με νομίζεσθαι, και βλασφημεῖσθαι τῆς
 προφητείας τὸ χάρισμα. Τάχα μὲν οὖν ἂν τινὶ δόξειε
 μικρόψυχος ὁ προφήτης, και μὴ τῷ Θεῷ παραχωρῶν
 (42) τῶν αὐτοῦ κριμάτων. Καὶ ἴσως οὐ θαυμαστόν·
 ἄνθρωπος γὰρ ἦν, και ταῦτα τῆς Παλαιᾶς, ἐνθα και
 οἱ δοκοῦντες τέλειοι, ἀτελεῖς ἔτι. Τάχα δὲ και οὐχ
 ὡς μικρόψυχος ἀθυμεῖ· οὐ γὰρ ὑπὲρ τῆς οἰκίας
 δόξης, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς τοῦ Θεοῦ, εἴπερ ἐκείνου χάρις
 ἢ προφητεία, ἢς διαπιστώσης, ὁ Θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ
 ἐβλασφημήθη ἂν παρὰ τοῖς ἔθνεσι.

Και εἶπε Κύριος· Εἰ σφόδρα λελύπησαι σύ;
 Λυπούμενον τὸν προφήτην ἀνακτιᾶται ὁ Θεός, διὰ
 τοῦ ἔρωτᾶν, εἴπερ λελύπηται· ἔρωτῶν γὰρ, ἐπι-
 πλῆττειν αὐτῷ δοκεῖ, ὡς οὐ καλῶς λυπηθέντι.
 Τοῦτο δὲ σαφέστερον ὁ Σύμμαχος ἠρμήνευσεν. Ἐφη
 γὰρ· Ἄρα δικαίως ἐλύπηθης; Καὶ· Εἰ καλῶς
 ἐλύπηθης; τούτεστι, Σκόπησον παρὰ σαυτῷ (43), εἰ
 δικαίως (45) ἔχεις τὰς τῆς λύπης ἀφορμάς. Ἄλλ'
 ἐνταῦθα μὲν αὐτὸν ἐαυτῷ (46) καθιστᾷ ἰατρὸν, δι-
 εγείρων λογίζασθαι, ὅτι ἀδίκως λελύπηται, και
 παύσασθαι τῆς ἀθυμίας. Ἐπεὶ δὲ οὐ συνήκεν ὁ προ-
 φῆτης, πρὸς τῷ τέλει αὐτοῦ; ὁ Κύριος τὴν αἰτίαν τοῦ
 μὴ δεῖν λυπεῖσθαι ἀριθμητότατα παρίστησιν αὐτῷ,

Variæ lectiones et notæ.

(39) Sed e ventre loquens, tanquam ἐγγαστρίμου-
 θος. Na græca sonant.

(40) Προφητεῖαν, prophetiam, Cod. Bav.

(41) Καὶ νῦν, et nunc, Cod. Ven.

(42) Παραχωρεῖν, Cod. Bav.

(43) Interrogans enim, ei vitio vertere videtur, quod

non recte mœreret.

(44) Περὶ σαυτοῦ, de teipso, Cod. Ven.

(45) Δίκως, Cod. Ven. sed scribendum puto δι-
 καίας, justas.

(46) Ἐαυτοῦ, sui ipsius, Cod. Ven.

VERS. 3. Nunc itaque, Domine Deus, accipe ani-
 mam meam a me, quoniam satius est mihi mori.
 quam vivere. Antea, inquit, cum essem a balena
 devoratus, precabar ascendere ex corruptione
 vitam meam: nunc contrarium desidero, nempe
 obire diem: hoc enim melius est, quam viventem
 mendacem reputari, ac prophetiæ donum vitupe-
 rari. Forsan cuipiam pusillanimitis propheta videri
 queat, qui Deo sua iudicia non permittat. Neque hoc
 fors mirandum foret: homo enim erat, idque Vete-
 ris Testamenti, ubi et qui perfecti videbantur,
 imperfecti erant. Attamen non sic fortasse pusil-
 laninitis est, ut animum despondeat: non enim hoc
 pro sua gloria Dei facit. Siquidem illius gratia et
 donum prophetia est, qua intercedente, Deus Israe-
 lis a gentibus vituperaretur.

VERS. 4. Dixitque Deus: Nonne tu vehementer
 contristatus es? Conturbatum prophetam refovet
 Deus, interrogando, num sit contristatus. (43) In-
 terrogatus enim, terrere ipsum videtur, ceu non
 recte mœrore affectum. Atque hoc apertius Sym-
 machus. Dixit enim: Nunquid jure contristatus
 es? Et: Num recte contristatus es? hoc est, consi-
 dera penes teipsum, an justam habeas mœroris
 ansam: hicque ipsum sibi medicum constituit,
 excitans considerare, quod injuste conturbatus sit,
 ac a desperatione ita cesset. Quæ dum propheta
 non intellexit, ipse tandem Dominus causam, cur
 minime tristari debeat, manifestissime ipsi exhibet,

et scite admodum et valde sapienter cucurbitam pro-

VERS. 5. *Egressus Jonas ex urbe, sedit ex adverso urbis, fecitque sibi atlegiam, ac sedit sub ea, usque dum videret, quidnam obventurum esset civitati. Hoc primo factum, 201 ut quidam dicunt, postremo posuit propheta. Explicata enim Ninevitarum correctione animi, huic simul divinam clementiam annectere voluit, ac mœrorem ex eo sibi factum, eaque verba, quibus Dominum convenit : quocirca eum posterius narrare apparet, quæ prius contigerunt. Jonas, concione sua peracta, exiit urbem : fixoque tabernaculo, exspectavit (47) concionis suæ eventum. Perspicuum enim, quod ista præ animi turbatione acciderint. Exactis enim definitis diebus, nihil eorum quæ minatus erat, evenire contemplatus, nec interire urbem, dolet animum. Hanc igitur ex mœrore ad Deum precationem facit, veluti cum Deo expostulans. Alii sunt diversæ sententiæ : nimirum, quod ista ex adverso sessio post animi desponsionem sive luctum contigerit, eo ordine, quem hic præ se fert Scriptura. Cum namque vidisset propheta Ninevi urbem non subverti, mente languit : dein egressus urbem ante ipsam sedit, non porro eversionem sperans, cœlorum aliam quampiam mitiorem vindictam exspectans, perinde ac supra commemoravimus. Neque enim credere valem aiunt, ipsam urbem in triduo delere posse tantos delictorum libellos.*

VERS. 6. *Porro mandavit Dominus Deus cucurbitæ, ascenditque super caput Jona, ut umbram præberet capiti ejus, ipsumque obumbrando refocillaret a malis suis. Gavisus est ergo Jonas super cucurbita gaudio magno. Consolationem ac refocillationem vati machinatur Deus, datque mandatum cucurbitæ æque atque ceto, hoc est, vult cucurbitam crescere, ac statim prodit germinans, ac hirsutam comam ex latis foliis extendens, demonstransque, ut opacam umbram Jona capiti subministraret, eumque refoveret a malis, hoc est afflictione solaris æstus. Atqui turbari prophetam ob salutem Ninevitarum, gaudere vero super oleris germinatione, simplicis hominis mores demonstrat, ingeniumque puerorum, adeoque infantium ἀκακίη, hoc est, vitiorum ignorantia, quæ in pueris dum est, proximum. Pueri enim facile, qualicunque etiam occasione adveniente, ad gaudium et dolorem transmutantur.*

VERS. 7, 8. *Mandavitque Deus vermi matutino in crastinum adfuturo, ac percussit cucurbitam, et exaruit. Exorto dein sole, datoque negotio a Deo, vento per æstum comburenti, verberavit sol caput Jonæ, adeo ut viribus deficiens, ac vitam perosus*

εὐμεθέδως καὶ παντόφως τὰ περὶ τὴν κολύκυνθᾶ διασκευάσας.

Καὶ ἐξῆλθεν Ἰωνᾶς ἐκ τῆς πόλεως, καὶ ἐκάθισεν ἀπέναντι τῆς πόλεως, καὶ ἐποίησεν ἐαυτῷ ἐκῆ σκηνήν, καὶ ἐκάθητο ὑποκάτω αὐτῆς, ἕως οὗ ἀπίθῃ, τί ἔσται ἐν τῇ πόλει. Τοῦτο πρῶτον γενόμενον, ὡς τινες λέγουσι, τελευταῖον ἔθηκεν ὁ προφήτης : διηγησάμενος γὰρ τῶν Νινευιτῶν τὴν μετανοίαν, ἠβουλήθη ταύτῃ συνάψαι τὴν θείαν φιλανθρωπίαν, καὶ τὴν ἀπὸ ταύτης αὐτῷ συμβῆσαν ἀθυμίαν, καὶ οὐκ εἶπε πρὸς τὸν Θεὸν λόγους. Διὸ φαίνεται ὕστερον ταῦτα λέγων, ἂ πρότερον ἐγένοντο. Κηρύξας γὰρ ὁ Ἰωνᾶς, ἐξῆλθε τοῦ ἁστέος, καὶ πηξάμενος σκηνήν, τὸ τέλος ἀνέμενε τῆς προβόρῃσεως. Τοῦτο γὰρ δῆλον ὡς πρὸ τῆς ἀθυμίας ἐγένετο. Μετὰ γὰρ τὸ τέλος τῶν ὀρισμένων ἡμερῶν, θεασάμενος μὲν τῶν ἠπειλημένων ὑπομείνας τὴν πόλιν, ἀθυμῆ, καὶ τὴν μετ' οὐδύνης ἐκείνην ποιεῖται προσευχὴν, δικαιολογούμενος πρὸς τὸν Θεόν. Τινὲς δὲ οὐχ οὕτω φασίν, ἀλλὰ τοῦτο, ὃ ἐκάθισεν ἀπέναντι τῆς πόλεως, μετὰ τὴν ἀθυμίαν γενέσθαι, ὡσπερ κατὰ τὴν Γραφὴν τέτακται : ἰδόντα γὰρ ὡς οὐ κατεστράφη ἡ Νινευί, ἀθυμῆσαι τὸν προφήτην, καὶ εἰπεῖν ἂ εἶπε πρὸς τὸν Θεόν : εἶτα ἐξεληθόντα τῆς πόλεως, πρὸ αὐτῆς καθῆσθαι, καταστροφὴν μὲν οὐκέτι ἐλπίζοντα, πλην ἀλλὰ τινα ἐτέραν τιμωρίαν μετρωτέραν καρδοκοῦντα, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἰπομεν : μηδὲ γὰρ πιστεύειν, ὡς διὰ τριῶν ἡμερῶν ἴσχυσαν ἐξαλεῖψαι τοσούτων γραμματεῖα πλημμελιῶν.

Καὶ προσέταξε Κύριος ὁ Θεὸς κολυκύνθη, καὶ ἀνέθη ὑπὲρ κεφαλῆς Ἰωνᾶ, τοῦ εἶναι σκιάν ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, τοῦ σκιάζειν αὐτῷ ἀπὸ τῶν κακῶν αὐτοῦ. Καὶ ἐχάρη Ἰωνᾶς ἐπὶ τῇ κολυκύνθῃ χαρὰν μεγάλην. Παραψυγὴν τοῦ προφήτου μηχανᾶται ὁ Θεός, καὶ προστάττει κολυκύνθη, ὡσπερ τῷ κήτει, τουτέστι, βούλεται κολυκύνθη πῦναι, καὶ εὐθὺς γίνεται, ἅμα τε βλαστήσασα, καὶ ἐκταθεῖσα, καὶ κόμην δασεῖαν ἐκ φύλλων πλατέων ἐπιδειξαμένη, ὥστε σκιάζειν τὴν Ἰωνᾶ κεφαλὴν ἀπὸ τῶν κακῶν, τουτέστι τῶν κακώσεων τῆς ἡλιοκατίας. Τὸ δὲ, λυπηθέντα ἐπὶ σωτηρίᾳ τῶν Νινευιτῶν τὸν προφήτην, χαρῆναι ἐπὶ τῇ τοῦ λαγοῦ ἀναβλαστήσει, ἐμφαίνει τὸ ἦθος τοῦ ἀνθρώπου ἀπλοῦν, καὶ τῇ τῶν νηπιῶν ἀκακίᾳ ἐγγίζον. Καὶ ταῦτα γὰρ ῥηθίως καὶ ὑπὸ τῆς προστυχούσης ἐπιστολαιοποιτοῦν αἰτίας πρὸς τε τὸ χαίρειν καὶ πρὸς ἀλγεῖν μεταφέρονται.

Καὶ προσέταξεν ὁ Θεὸς σκώληκι ἐωθινῇ τῇ ἐπαύριον, καὶ ἐπάταξε τὴν κολυκύνθη, καὶ ἐξηράνθη : καὶ ἐγένετο ἅμα τῷ ἀνατεῖλαι τὸν ἥλιον, καὶ προσέταξεν ὁ Θεὸς πνεύματι καύσεως συγκαλορεῖ, καὶ ἐπάταξεν ὁ ἥλιος ἐπὶ τὴν κε-

Variæ lectiones et notæ.

(47) Prædictionis suæ eventum ; perspicuum enim est hoc factum fuisse ante animi turbationem ; cunctis enim præfixis diebus, cernens urbem n t eorum sub-

ire quæ minatus ei fuerat, etc.

(18) Τυχούσης, Col. Ven.

γαλῆν Ἰωνᾶ, καὶ ὠλιγοψύχῃ, καὶ ἀπελέγετο ἄ
την ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ εἶπε· Καλὸν μοι τὸ ἀπο-
θανεῖν με, ἢ ζῆν με. Σκώληκα μὲν ἐωθινήν ὀνο-
μάζει τὴν κάμπην, διὰ τὸ ἐκ θρόσου τῆς ὑπὸ τὴν ἔω
πιπτούσης τὰς τῆς γενέσεως εἶναι ἀρχῆς. Προστά-
τεται δὲ καὶ αὕτη, ὡσπερ εἴρηται, τοῦ βουλήματος
τοῦ θεοῦ προστάγματος ὀνομαζομένου, ὥστε τὴν
ρίζαν τῆς κολοκύνθης φαγεῖν. Καὶ δὴ γέγονε τοῦτο,
καὶ ἐξηράνθη τὸ λάχανον. Προστάττει δὲ Θεὸς, καὶ
γίνεται πνεῦμα καύσεως (οὐ γὰρ ὁ ἥλιος μόνον ἦν
φλογώδης, ἀλλὰ καὶ πνεῦμα καύσεως ἐπεγένετο,
πλεονάζον τὴν φλόγωσιν), καὶ πατάσσεται μὲν ἡ
Ἰωνᾶ κεφαλὴ ὑπὸ τοῦ ἡλίου, καὶ τοῦ καυσώδους
ἐκείνου πνεύματος· ὁ δὲ δυσθυμῶν, ἀπολέγεται τὴν
ζωήν. Πανσόφως δὲ ταῦτα οἰκονομεῖται, ἵνα μάθω-
μεν τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν, καὶ μὴ περιρραζώ-
μεθα τοὺς λόγους τῶν ὑπὸ Θεοῦ γενομένων [f. γιν.]
ἐκάστῳτε.

Καὶ εἶπε Κύριος πρὸς Ἰωνᾶν· Εἰ σφόδρα λε-
λύπησαι σὺ ἐπὶ τῇ κολοκύνθῃ; Καὶ εἶπε· Σφό-
δρα λελύπημαι ἐγὼ ἕως θανάτου. Καὶ εἶπε
Κύριος· Σὺ ἐφρίσω ὑπὲρ τῆς κολοκύνθης, ὑπὲρ
ἧς οὐκ ἐκουσάθησας, οὐδὲ ἐξέθρεψας αὐτήν,
ἢ ἐγεννήθη ὑπὸ νύκτα, καὶ ὑπὸ νύκτα ἀπέλωτο·
ἐγὼ δὲ οὐ φρίσσομαι ὑπὲρ τῆς Νινευὶ πόλεως τῆς
μεγάλης, ἐν ἣ κατοικοῦσι πλείους ἢ δώδεκα
μυριάδες ἀνθρώπων, ὀλίγους οὐκ ἔγνωσαν δεξιὰν
αὐτῶν, ἢ ἀριστεράν αὐτῶν, καὶ κτήνη κοιλία;
Λυπηθέντα τὸν προφῆτην ἐρωτᾷ ὁ τῶν ἀμαρτωλῶν
κτθόμενος καὶ τῶν δικαίων προμηθοῦμενος Κύριος,
εἰ σφόδρα λελύπηται, οὐχ ὡς ἀγνοῶν, ἀλλ' ὡς μέλ-
λων δάξει αὐτὸν, οὗ οὐ δεῖ λυπεῖσθαι. Ὁμολογή-
σατος γὰρ οὕτω λυπεῖσθαι, ὡς καὶ θανάτου ἐπιθυ-
μεῖν, Σὺ, φησὶν ὁ Θεός, γρῶμαι κριτῆ. Σκόπησον
τοῖσιν, εἰ δίκαιον, αὐτῶν μὲν ὑπὲρ τῆς κολοκύνθης ἀ-
γεῖν, ἧς οὐ γέγονας γεωργός· οὕτε γὰρ ἐφύτευται,
οὔτε ἤρθευσα, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ἥρπον γενομένην, πάλιν
τῇ ὑστεραίᾳ ὑπὸ τὸν ἥρπον, σκώληκος γέγονε παρ-
ανάλωμα· ἐμὲ δὲ ἐβούλου ἀφειδῶς τηλικαύτη χρή-
σασθαι τῇ πόλει, ὑπ' ἐμοῦ τὸ εἶναι λαβούση; Θαύ-
μαστον τοῖσιν τὴν φιλοφροσίαν μου, ὡς τὸ εὐλογον
ἔχουσαν, καὶ μὴ ἀθύμει, ὡς τῆς προφητείας δια-
πιπτούσης. Τὸ δὲ, Οὐκ ἔγνωσαν δεξιὰν αὐτῶν, ἢ
ἀριστεράν, τινὲς μὲν ἐπὶ τῆς ἀπλότητος τῶν Νινευι-
τῶν ἀνδρῶν εἰρηθεῖν ἐνόμισαν, δοκεῖ δὲ μάλλον
περὶ τῶν ἐν τῇ πόλει νηπίων λέγεσθαι τοῦτο, ἐξ οὗ
τὸ πλῆθος τῆς πόλεως συλλογίζεσθαι πάρεστιν. Εἰ
γὰρ οἱ νήπιοι μόνον, πλείους, ἢ δώδεκα μυριάδες,
τὸ λοιπὸν πλῆθος, πόσον; Καὶ ὁ σκοπὸς δὲ τῶν εἰρη-
μένων ὑπὸ Θεοῦ, πρὸς ταύτην ἡμᾶς ποδηγεῖ τὴν
διάνοιαν. Εἰ γὰρ οὐκ εἶδει, φησὶ, δέξασθαι τὴν τῶν
ἀμαρτωλῶν μετάνοιαν, ἐχρῆν γοῦν οἰκτον λαβεῖν
τινα τοσοῦτων μυριάδων νηπίων, οἳ διὰ τὸ νέον τῆς
ἡλικίας οὐκ οἶδασιν ποῖα μὲν αὐτοῖς ἢ δεξιὰ, ποῖα δὲ
ἢ εὐώνυμος, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ ἀμαρτίας ὄντες
ἔνοχοι, οὐκ ὤφειλον πάντως δοῦναι δίκας ἢ ἀπολέ-
σθαι (49). Ὡσαύτως καὶ τῶν κτηνῶν εἶδει φείσα-

diceret: *Melius est mihi mori, quam vivere.* Ver-
mem matutinum erucam nominat, quod ex rore,
sub auroram decedente, generationis suæ princi-
pium ducat. Datur autem et ipsi mandatam (divina
voluntate præcepto, ut 202 dictum est, appellato)
ut cucurbitæ radicem arrodat. Factumque est hoc,
et exaruit olus. Jubet porro, ac statim oritur ven-
tus urens. Nedum enim sol flammis æstuabat, cæ-
terum et ventus urens excitabatur, æstum ipsum
majorem reddens: verberaturque caput Jonæ a
sole, et urente illo spiritu. Is vero animo æger,
vitam suam deponere avet. Hæc autem sapientis-
sime divino ita consilio geruntur, ut discamus hu-
manam imbecillitatem, neutiquam omnibus in locis,
circa sermones ab Deo factos curiosam esse de-
bere.

VER. 9-11. Dixit ergo Dominus ad Jonam: *Ve-
hementerne contristatus es ob cucurbitam? Qui
respondit: Vehementer ego, Domine, etiam adus-
que mortem contristatus sum. Cui Dominus: Tu
misericordie affectu tangeris erga cucurbitam, cu-
jus tamen causa nihil duri perpessus es, neque
educasti ipsam, quæ ut sub noctem nata est, ita
sub noctem periiit. Et ego nulli miseratione move-
bor erga Ninevi urbem magnam, in qua plura quam
centum viginti millia hominum conmorantur, qui
neque dextram, neque sinistram agnoverunt, tum
jumenta multa? Mœstitia gravatum prophetam
interrogat peccatores curans, et justorum ratio-
nem habens Dominus, anne valde contristatus
sit: non veluti ignorans, verum enim ceu docturus
ipsum, non oportere eum esse mœstum. Cum enim
fessus esset sese adeo perturbatum, ut vel mortem
expetat: Te, inquit Deus, iudice utar. Reputa
ergo tecum, num jure propter cucurbitam doleas,
cujus non fuisti cultor: neque enim plantasti,
neque rigasti, sed sub diluculum nata, postero die
rursum sub diluculum vermicibus cibis facta est.
Me vero noluisti ulla miseratione tangi erga talem
tantamque urbem quæ esse suam a me acceperit?
Admirare igitur benignitatem meam atque clemen-
tiam, utque commode sese habeat, neque animo
langueas, perinde quasi prophetia intercidat. Quod
autem non agnoverunt dextram suam, vel sinistram,
quidam de simplicitate Ninevitarum dictum puta-
runt. Videtur aut hoc ipsum magis de infantibus,
qui sunt in urbe, dici: ex quo urbis frequentiam
ratiocinari licet. Si enim soli infantes et pueri duo-
decim myriades excedunt, reliqua multitudo
quanta? Ac scopus eorum, quæ a Domino dicta
sunt, ad hanc nos perducit sententiam. Si enim
non oportuit suscipere pœnitentiam a peccatoribus,
decebat tamen miseratione permoveri in tot my-
riades infantium, qui propter puerilem ætatem
ignorant qualis dextra, quæve sinistra, ac pro-*

Varie lectiones et notæ.

(49) Καὶ ἀπολέσθαι, Cod. Ven.

pterea, neque peccati rei, non omnino luere A pœnam debuerunt, vel interire. Similiter et jumentis parcendum erat; neque enim ipsa pœnam peccatorum nomine debuerunt. Si igitur justus Deus miseratur animas jumentorum, quanto potius 203 conditor horum propriæ suæ possessioni parceret? Quemadmodum igitur jumenta apposuit, ut ostenderet jure servatam urbem: sic et immaturam ætatem præposuit, ceu neque horum, neque illorum supplicia pro peccatis juste exigantur. Proinde hujus prophetiæ hic est finis. Nos vero benignum Dominum nostrum celebremus, qui noluens mortem peccatoris, vult ut convertatur et vitam ducat: qui interdum bene placentes ipsi sanctos contristare sustinet, contraque ipsorum voluntatem aliis misericordiam impertit. Sic cum Elias omnino pluviam cohibuisset, ad servum ipse Deus tanquam legatus accedit: et. *Vade, inquit, ad Achab, daboque pluviam super faciem terræ* 43. Hunc ad modum Ninevi una cum jumentis servata est. Sic et Christus, dans se pretium redemptionis, omnes conservavit, sapientes et insipientes, divites et pauperes. Ad quem a Davide etiam dici nihil dubitamus: *Homines et jumenta servabis, Domine. Quoniam multiplicasti misericordiam tuam, Deus, filii hominum in protectione alarum tuarum sperabunt* 44. Porro cætera quæ in hac sunt prophetia, digna sunt admiratione: maxime vero ipsius prophetæ mores, adeo placidos et veros, hic mirari par est, ut omnia citra tegumentum aperte dicat, suosque defectus denudet, nimirum inobedientiam, fugam, pusillanimitatem: nec horum ipsum, quominus aperiret, puderet, quin potius litteris mandaret ad nostram commoditatem. Tales certe omnes fuerunt sancti, non quod suum erat querentes, sed quod multorum, ut servarentur. Sic David proprium quoque memoriæ prodidit peccatum, ut posteris utilitatem operaretur, quinquagesimo psalmo exarato, omni quidem compunctione referto, bonas autem spes desperantibus suggerente: nempe, nullum peccatum adeo esse grande et multum, quod lacrymis non deleatur. Etenim in hoc ipso psalmo in quo peccatum luget, de magnis adeoque cœlestibus mysteriis vaticinator supernæ illius Sion, et altaris quod illic erat, atque sacriliciorum secretiorum ac ineffabilium, neque non ipso dignorum, abunde ostendens, quod non delictorum tantummodo condonationem animi correctio, sive pœnitentia efficiat, verum et donorum communicationem. (53) Nec hic Ignorantem prætercundum, quod quidam hanc Jonæ inobedientiam

σθαι· οὐδὲ γὰρ αὐτὰ δίκην ὑπὲρ ἀμαρτημάτων ὤφειλεν. Εἰ οὖν ὁ δίκαιος οἰκτεῖρει ψυχὰς κτηνῶν, πόσω μᾶλλον ὁ ποιητὴς τούτων φείσεται τοῦ οἰκείου κτήματος; Ὡς περ οὖν καὶ τὰ κτήνη διὰ τοῦτο προστέθεικεν, ἵνα δείξῃ δικαίως σωθεῖσαν τὴν πόλιν· οὕτω καὶ τὴν ἄωρον ἡλικίαν προστέθεικεν (50), ὡς μήτε τούτων, μήτε ἐκεῖνων ποινὰς ὑπὲρ ἀμαρτημάτων δικαίως εἰσπραττομένων. Τῆς μὲν οὖν προφητείας· τοῦτο τὸ τέλος· ἡμεῖς δὲ τὸν ἀγαθὸν Δεσπότην ἡμῶν ὑμῆσμεν, ὃς μὴ βουλόμενος τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἐπιστρέψαι καὶ ζῆν αὐτὸν, καὶ λυπεῖν ἐστὶν ὅτε τοὺς εὐαρεστούντας αὐτῷ ἁγίου ἀνδράς ἀνέχεται, καὶ μὴ βουλομένους αὐτῶν, ὀρέγῃ τὸν ἔλεον. Οὕτως· Ἠλιοῦ τοῦ πᾶν τὸν ὑετὸν ἐπισχόντος, αὐτὸς οἶά τε (51) πρεσβυτέρῃ παραγίνεται πρὸς τὸν δοῦλον, καὶ, Πορεύθητι φησὶ (52), τῷ Ἀχαάβ, καὶ δώσω τὸν ὑετὸν ἐπὶ προσώπου τῆς γῆς. Ἄλλ' οὕτω μὲν ἡ Νινευὶ σὺν τοῖς κτήνεσι διεσώθη· οὕτω δὲ καὶ ὁ Χριστὸς τοῖς ἐαυτὴν ἀντιλυτρον, πάντας ἔσωσε, σοφοῦς καὶ ἀσοφοῦς, πλουσίους καὶ πένοντας, πρὸς ὃν λέγεσθαι ὑπὸ τοῦ Δαβὶδ πιστεύομεν· Ἀνθρώπους καὶ κτήνη σώσεις, Κύριε· ὡς ἐπλήθυνας τὸ ἔλεός σου, ὁ Θεός· οἱ δὲ ἰσὶ τῶν ἀνθρώπων ἐν σκέπη τῶν πτερυγῶν σου ἐλπιοῦσι. Καὶ ε' ἄλλα μὲν τῆς προφητείας ταύτης, θαύματος ἀξία· οὐχ ἥμισυ δὲ καὶ τὸ ἦθος τοῦ προφήτου, ὃ ἐν ταύτῃ διαφαίνεται, οὕτως εὐγνώμων καὶ ἀληθὲς ὢν, ὥστε πάντα ἀπεικαλύπτως εἰπεῖν, καὶ ἀπογυμνώσαι τὰ ἐαυτοῦ ἐλαττώματα, τὴν ἀπειθεῖαν, τὴν φυγὴν, τὴν μικροψυχίαν, καὶ μὴ ἐπαισχυνθῆναι τούτοις, ἀλλὰ στηλιτεύσαι τὰ ὑπερβόλαια πρὸς ἡμετέραν ὠφέλειαν. Τιοῦτοι πάντες ἦσαν αἱ ἄγιοι, οὐ τὸ ἐαυτῶν ζητοῦντες, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσιν. Οὕτω τοι καὶ Δαβὶδ τὴν οἰκίαν ἐστηλίτευσε ἀμαρτίαν, ἵνα τοῖς ὀφειλόνσι ὠφέλειαν πραγματοποιήσεται, καὶ τὸν πεντηκοστὸν ψαλμὸν ἐνεγράψατο, πάσης μὲν κατανύξως γέμοντα, χρηστὰ; δὲ τοῖς ἀπογινώσκουσιν ἐλπίδα; ὑποτιθέντα, ὡς οὐδὲν ἐστὶ τῶν ἀμαρτημάτων οὕτω μέγα τε καὶ πολλὸν, ὃ μὴ δάκρυσιν ἐξαιλεῖται. Καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ τούτῳ τῷ ψαλμῷ, ἐν ᾧ τὴν ἀμαρτίαν ὀρῆγει, προφητεῖ περὶ μεγάλων μυστηρίων καὶ οὐρανίων τῆς τε ἀνω Σιών καὶ τοῦ ἐκεῖσε θυσιαστηρίου, καὶ θυμάτων ἀπορρητοτέρων καὶ ἀξίων ἐκείνου, ἐκ περισυίας D δεικνύων, ὡς οὐχ ἀμαρτημάτων μόνον συγχώρησιν ἢ μετάνοια πραγματοποιεῖται, ἀλλὰ καὶ χαρισμάτων ἐπίδοσιν. Οὐκ ἀγνωστὸν δὲ, ὡς τὴν τοῦ Ἰωνᾶ παρακοήν, καὶ φυγὴν, καὶ ε' ἄλλα, οὐδὲ ὅπως παρεδέξοντο τινες καὶ ἱστορίαν γενέσθαι. Ἄλλ' ἐπιδήκπερ, σαοῖν, ἔωρα τὴν τοῦ Ἰσραὴλ ἔκπτωσιν, καὶ μεταβαλνουςαν εἰς τὰ ἔθνη τὴν προφητικὴν χάριν ἠσθάνετο,

43 III Reg. xviii, 1. 44 Psal. xxxv, 17.

Varie lectiones et notæ.

(50) Desunt in Cod. Ven. verba hæc: ἵνα δείξῃ δικαίως σωθεῖσαν τὴν πόλιν, οὕτω καὶ τὴν ἄωρον ἡλικίαν προστέθεικε, ut ostenderet jure servatam urbem: sic et immaturam ætatem apposuit.

(51) Οἶά τις.

(52) In Cod. Ven. πορεύθητι, φησὶ, καὶ ἔφορητι.

(53) Ignorandum vero non est, nonnullos Jonæ inobedientiam, et fugam cæteraque, non ita vere contigisse putare, quemadmodum historia narrat. Sic ex utroque Cod. Ven. et Bav. Lonicerus autem legisse videtur ὑπόβλως, pro οὐδὲ ὅπως, cum citra dolium reddiderit.

διὰ τοῦτο ὑποχωρεῖ τῷ κηρύγματι, καὶ ἀναβάλλεται ἅ
 τὸ ἐπίταγμα· καὶ τὴν κατασκοπὴν τῆς καρδίας ἀφεῖς
 (τοῦτο γὰρ Ἑβραίοις Ἰόπη ὀνομάζεται), τὸ παλαιὸν
 ὕψος λέγων καὶ τὸ ἄξιομα, εἰς τὸ τῆς λύπης αὐτὸν
 ἔρριψε πέλαγος, καὶ χειμάζεται τοῖς λογισμοῖς, καὶ
 ναυαγεῖ, τούτεστι κυμαίνεται, ἐνοούμενος, πῶς
 τὸν υἱὸν τὸν πρωτότοκον, τὸ βασιλεῖον ἱεράτευμα,
 τὸν περὶ οὐρανοῦ λαὸν παραίτεται τὸ Πνεῦμα, καὶ ἐπὶ
 τοὺς ἀκαθάρτους κύνας τὰ ἔθνη χωρεῖ. Ἐτα ὑπνώ-
 ται ὁ Ἰωνᾶς, ὃ ἐστίν, ἐξαπορεῖται παντάπασιν, καὶ
 πύει τὰς οικίας αἰσθήσεις, ὡς μηκέτι νοεῖν ἔχων,
 πῶς τοῦτο γίνεται. Ἐπεὶ καὶ Παῦλος ἐπ' αὐτῷ τούτῳ
 ἐξαπορηθεὶς, ἐκδοῖ· Ὁ βάθος πλοῦτος, καὶ σο-
 φίας, καὶ γνώσεως Θεοῦ! ὡς ἀνεξερεύνητα τὰ
 κρῖματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ!
 Ἄλλ' ὁ πρωρεὺς αὐτὸν διῦπνίζει, ὃ πάντα προορῶν
 Λόγος, ὃς αὐτῷ προὔπειδειξεν, ὡς ἄρα Θεοκτόνοι μὲν
 ἔσονται οἱ αὐτοῦ ὀμόφλοι, δικαίως δὲ αὐτῶν ἀποφοι-
 τήσῃ ἡ χάρις. Καὶ οὕτως ὑποπίπτει τῷ κλήρῳ, τῇ
 ἀνωθεν δῆ, λέγων, ἀποκληρώσει, καὶ τῇ δικαίᾳ τοῦ
 Θεοῦ κρῖσει, ἢ [ἢ?] τὸ καθαρὸν καὶ ἅγιον πνεῦμα
 τοῖς ἀκαθάρτοις τοῦ Θεοῦ σταυρωταῖς δωρεῖσθαι οὐ
 δικαιοῖ. Ἐτα καὶ τῷ κήτει καταπίνεται μὲν, οὐκ
 ἀναλίσκεται δέ· ἐννοεῖ μὲν γὰρ τὴν ἐκπτώσιν τοῦ
 ἀπιστήσαντος Ἰσραὴλ, ἀλλὰ προσεννοεῖ καὶ τὴν σω-
 τηρίαν τοῦ κατ' ἐκλογὴν λειμματος· οὐ γὰρ ἀπόσατο
 ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ ὃν προέγνω. Καὶ τὸ θαῦμα,
 Χριστῷ τριήμερος συνεκδίδεται· πιστεύει γὰρ ὅτι διὰ
 λουτροῦ παλιγγενεσίας οἱ εἰς τὴν τριήμερον ἀνάστασιν
 βαπτιζόμενοι, ἀναζήσουσιν, οὐδὲν ὑπὸ τοῦ κήτους τῆς
 δευτέρας ἀπιστίας (53) παραβλαβέντες. Ἐτα τὸ κή-
 ρωμα τρανότερον (56) προβλέπει εἰς τὰ ἔθνη ἐρχό-
 μενον, καὶ μετανοοῦντα ταῦτα, καὶ ἄφρονες ἀμαρ-
 τῶν ἐκ Θεοῦ δεχόμενα· καὶ λυπῆται, οὐχ ὅτι οὗτοι
 αἰσθονται, ἀλλ' ὅτι οἱ αὐτοῦ φυλῆται καὶ συγγενεῖς
 ἀποβάλλονται. Καὶ μὴ θαυμάσης, ἐπεὶ καὶ Παῦλος
 λύπη καὶ ἀδιάλειπτος ὀδύνη τῇ καρδίᾳ, ἢ τοῦ Ἰσραὴλ
 ἐκπτώσις. Αἰνιτόμενος δὲ Ἰωνᾶς καὶ τοὺς ἐν τοῖς
 καιροῖς τῶν ἀποστόλων ἐστὶ τοῦ νόμου ἐξεχόμενος (57),
 σῖτος καὶ Πέτρος ἦν, πρὶν ἢ τὴν σινδόνα ἰδεῖν, ἀθέμι-
 τον εἶναι οἰόμενος ἀνδρὶ Ἰουδαίῳ κολλᾶσθαι ἔθνεσι,
 τῆς πόλεως ἕξεισι, τῆς τῶν ἐθνῶν, φημί, Ἐκκλησίας,
 οὐ παραδεκτέους τούτους κρῖνων ἐπὶ τὴν πίστιν, εἰ
 μὴ καὶ Ἰουδαῖται (58), καὶ ὑπὸ τῇ σκηνῇ κάθηται, τῇ
 περὶ δικῆ διαθήκῃ περιέπων τὰυτήν, καὶ δεῖν (59)
 λέγων περιτέμνεσθαι καὶ τὰ Μωσέως ἔθη τηρεῖν, καὶ
 τῇ σκιᾷ τῆς κολοκύνθης ἐπαναπαύεται, ἦν εἶναι τὸν
 νόμον μανθάνομεν, ὑπὸ νύκτα τε γεννηθέντα, ὅτε (60)
 δολοκύνθης ἕκράτει τῆς ἀμαρτίας (νόμος γὰρ τῶν
 παραβάσεων χάριν προστέλεσε), καὶ ἀπολλόμενον
 ὑπὸ νύκτα· κατήργηται γὰρ, ὅτε οὐκ ἰδύνατο τῆς
 βῆθεισης συκῆς ἐξω γενέσθαι. Πρὸς γὰρ τῷ ἐξ ἔργων

et fugam, cæteraque, vere citraque dolum comigisse,
 ut historia habet, suscepimus, sed enim allegoriam
 adjiciendo. Postquam videbat, inquit, Israelis
 ruinam, lapsum, ac transeuntem ad gentes prophe-
 ticam gratiam sentiebat, eapropter cedit prædica-
 tionis, non exsequitur, et rejicit mandatum; ac di-
 missa gratiæ contemplatione (hoc enim Hebræis
 Joppe vale), vetere altitudinis dico et dignitate, in tri-
 stitiæ pelagus sese ipse projectit, suisque cogita-
 tionibus et mente **204** tempestatem et luctam susti-
 net, et periclitatur in navi, hoc est fluctuat: repu-
 tans secum, quomodo filium primogenitum, sacer-
 dotium regale, eximium populum declinet Spiritus,
 et ad immundos canes, gentes nempe, vadat.
 Deinde iadormiscit Jonas, id est, ambigit omnino,
 ac proprios sensus sedat, ut qui non amplius cogi-
 tare possit, quomodo hoc fiat. Quando quidem et
 Paulus ob illam ipsam rem exclamat: *O profun-
 ditatem divitiarum, sapientiæ et cognitionis Dei!*
quam inscrutabilia judicia ejus, et impervestibiles
vivæ ejus! Atqui præter observator expergefācit
 ipsam, omnia scilicet prospiciens Verbum, quod
 ipsi prædemonstravit, dicitur quidem fore ipsos
 contribules ejus, jure itaque ab ipsis gratiam deoe-
 dere. Hinc sub sortem eadit vates, delectui videli-
 cet obnoxius, a supernis adveniēti: justoque Dei
 judicio, quod purum sanctumque spiritum immun-
 dis Dei crucifixoribus dari, non justum arbitrat.
 Deinde et a balæna quidem devoratur, verum non
 capitur contineturve. (54) Intellige enim lapsum
 Israelis in incredulitate remanentis, deinde per-
 perde etiam salutem reliquiarum secundum electio-
 nem. Non enim repulit populum suum quem præ-
 definivit. Et en rem mirandam, tertio die una cum
 Christo redditur a balæna, et in lucem redit; cre-
 dit enim, quod qui per lavacrum regenerationis
 in Christum tertio die resurgentem baptizati, revivi-
 scent, nihil damni passi a balæna secundæ increduli-
 tatis. Posthac prædicationem certiorē prævidet
 ad gentes euntem, easque resipiscentes, suorum-
 que peccatorum dimissionem a Deo accipientes.
 Turbatur itaque, non quod serventur illæ, cæter-
 um quod sui contribules et cognati rejiciantur. Nec
 hoc mireris, postquam et Paulo mæror et inces-
 sabilis dolor cordi ejus sit Israelis elapsio. Præ-
 terea adumbrans Jonas, et tyrum gerens eorum
 qui temporibus apostolorum adhuc lege teneban-
 tur, qualis et Petrus erat priusquam sindonem
 videret, illicitum esse ratus homini Judæo genti-
 bus associari, adhærescere vo: urbem egreditur,
 gentium dico Ecclesiam, eos ad fidem non recipien-
 dos judicans, nisi Judaismum assumant ac sub

⁵⁴ Rom. xi, 33.

Varia lectiones et notæ.

(54) Intelligit enim: et paulo post: Sed etiam perpendit (vates nimirum).

(55) Τῆς προτέρας ἀπιστίας, prioris incredulitatis, Cod. Ven.

(56) Πραότερον, Cod. Ven.

(57) Ἐχομένους, Cod. Bav.

(58) Ἰουδαῖται ἐτις, judaismum quis assumat, Cod. Ven.

(59) Ἰδεῖν, Cod. Ven.

(60) Ὅτι, quia, Cod. Ven.

tabernaculo sedens, juxta viam, istud applicans A
testamento, oportere circumcidi gentes rarus, et
Moseam servare legem : acquiescit sub umbra
cucurbitæ, quam esse legem discimus, sub nocte
natam, quando scilicet nox peccati sceptris potire-
tur : quippe quia lex transgressionum causa lata
est. Eademque sub nocte perit, siquidem destructa
est, quando non potuit extra dictam peccati noctem,
veniente luce, permanere. Cum enim ex operibus
legis non potuerit justificari quisquam, per ipsam
eo magis exuberabat delictum : nam sine lege
peccatum est mortuum. Quomodo vero perit?
205 Per efficaciam vermis matutini, hoc est,
potentiam Dei magnam, per gratiam illustrantis et
lumen præbentis Jesu, qui super nos resplendit,
ac auroram cognitionis Dei rectæque vitæ peperit,
ubi ait : *Ego autem sum vermis, et non homo*⁴⁶.
Ipsa, inquam, Dei gratia legem percussit et abo-
levit. Tumque Jonas perfectius discit sacramen-
tum, sive arcanum hoc, quod gentes jure et assu-
mantur et servantur. Nonne et in Actis apostolo-
rum, et alii et ipse Petrus ad gentes secernuntur
prius? Deinde Petrus quoque ex velo gentium
puritatem discit, aliosque docet, quod jugum no-
minetur lex, quod neque ipsi, neque patres I; so-
rum gestare potuerunt. Hæc omnia ceu per ænigma
adumbrans Jonas, hanc ad rationem, hanc suam
digessit prophetiam. Præterea et in cæteris ex hac
prophetia commoditatem capere queamus, discon-
do, amaram esse retributionem transgressionis
jussuum Dei. Quia enim Deo resistimus, tradimur
tentationibus atque periculis maris, cumque tem-
pestatibus luctamur : ac videtur quidem balæna
omnia vorans, nos in tentationes traditos deglu-
tire, perdereque, quod vituperemus forsitan et ob-
nummuremus divinæ Providentiæ : verumtamen
integros nos conservemus. Hoc autem continget,
si precemur eum, qui ex interitu poterit reducere
vitam nostram, ac pollicemur ei sacrificia spiri-
tualia, operationes ad salutem nostram dico. Si
enim ita nos gesserimus, non observabimus men-
dacia et vana, quod patiuntur illi qui misericor-
diam Dei relinquunt, et ad blasphemias se confe-
runt. Illi enim vere sunt vani, neque a tribulatio-
nibus propter blasphemiam se liberantes, Deum-
que magis exacerbantes, ac graviora super se
flagra provocantes, cum misericordiam potius Dei
invocare debuissent. Nonne et in hoc mundo servi,
cum ab heris suis castigati rebellaverint, vel con-
vicia in eos regesserint, vehementius herilem iram
accendunt? at vero qui dicunt, Miserere mei,
eamdem sedant, pacant, mitiorem reddunt, majora-
que supplicia effugiunt? Eum in modum prudentes
animæ, et in eum qui pro nobis supplicium subit,
defigentes oculos, tertio die suscitatum, et ipsi nos

⁴⁶ Psal. xxi, 7.

νόμου μή δικαιοῦσθαι τινα ἔτι ἐπλεόνα. ε δὲ αὐτοῦ
τὸ παράπτωμα· χωρὶς γὰρ νόμου, ἀμαρτία νεκρά.
Πῶς δὲ καὶ ἀπόλετο; Διὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ σκώ-
ληκος τοῦ ἐωθινοῦ, τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ τῆς με-
γάλης, τῆς χάριτος τοῦ φωτεινοῦ καὶ φωτοδότου
Ἰησοῦ, τοῦ ἐπιλάμψαντος ἡμῖν, καὶ τὴν ἑω τῆς τε
θεογνωσίας καὶ τοῦ ὀρθοῦ βίου ποιήσαντος, τοῦ λέ-
γοντος· Ἐγὼ δὲ εἰμι σκώληξ, καὶ οὐκ ἄνθρωπος·
αὕτη γὰρ ἡ τὸν νόμον κατὰξασά τε καὶ καταργήσασα.
Καὶ τότε δὴ μαρθάνει ὁ Ἰωνᾶς τελεώτερον τὸ μυσ-
τήριον, ὅτι δικαίως τὰ ἔθνη παραλαμβάνεται καὶ
σώζεται. Ἡ οὐχὶ καὶ ἐν ταῖς Πράξεσιν οἱ τε ἄλλοι,
καὶ αὐτὸς ὁ Πέτρος πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς διακρίνονταί
πρότερον; Ἐἴτα μαρθάνει Πέτρος διὰ τῆς σινοῦνος
τήντων ἔθνων καθαρότητα, καὶ τοὺς ἄλλους διδάσκει,
ὅτι καὶ ζυγὸς ὀνομάζεται ὁ νόμος, ὃν οὔτε αὐτοί, οὔτε
οἱ π.τέρες αὐτῶν ἠδυνήθησαν βαστάσαι. Ταῦτα
πάντα αἰνιττόμενος Ἰωνᾶς, οὕτω διεσκεύασε τὴν
προφητείαν. Ἄλλὰ γὰρ τὰ τε ἄλλα ὠφελθείημεν ἐκ
ταύτης, καὶ τὸ μαθεῖν πικρὰν εἶναι τὴν ἀντιμισθίαν
τοῦ παρακούειν προσταγμάτων Θεοῦ. Διὰ γὰρ τὸ
προσκραοῦειν Θεῷ, καὶ πειρασμῶν θαλάσσης ἐκδέξο-
μεθα, καὶ κλύδωσι προσπαλαίωμεν. Καὶ δοκεῖ μὲν τὸ
κῆτος πιμπράγον, ὁ εἰς πειρασμοὺς ἡμᾶς ἐκδότους
λαχθάνων, καταπιεῖν ἡμᾶς καὶ ἀπολέσαι διὰ τοῦ
βλασφημῆσαι τυχόν καὶ καταγογγύσαι τῆς Προνοίας·
πλὴν ἄλλ' ἡμεῖς ἀκεραῖους ἑαυτοὺς διασώσωμεν.
Τοῦτο δὲ ἔσται εἰ εὐχόμεθα τῷ δυναμένῳ ἀνάγειν ἐκ
φθορᾶς τὴν ζωὴν ἡμῶν, καὶ ὑπὸ πειρασμοῦ αὐτῷ
θυσίας πνευματικᾶς, τὰς εἰς σωτηρίαν ἡμῶν πράξεις
φιμί. Οὕτω γὰρ ἔχοντες, οὐ φυλαξόμεθα μάταια καὶ
ψευδῆ, ὃ πάσχουσιν οἱ τὸν ἔλεον τὸν θεῖον ἐγκατα-
λιμπάνοντες, καὶ εἰς βλασφημίας χωροῦντες. Οὗτοι
γὰρ τῷ θεῷ μάταιοι, μήτε (61) τὰς θλίψεις διὰ τοῦ
βλασφημεῖν ἀνιέντες, καὶ ἔτι τὸν θεὸν παροξύνοντες,
καὶ βαρυτέρας τὰς μάστιγας προκαλοῦμενοι· διὸν
τὸν ἔλεον τοῦ Θεοῦ ἐπικαλεῖσθαι. Ἡ οὐχὶ καὶ οἱ
κατὰ κόσμον δούλοι, ἐπειδὴν ὑπὸ τῶν δεσποτῶν παι-
δεύομενοι βλασφημῶσιν, ἔτι μᾶλλον τὴν δεσποτικὴν
ὀργὴν προσεκκαλοῦσιν· οἱ μὲντοι, Ἐλέησον, λέγον-
τες, πρᾶβουοῦσιν ταύτην, καὶ τὸ ἐπιπλέον κολάζεσθαι
διαφεύγουσιν; Οὕτω φρονούντες, καὶ εἰς τὸν καθόντα
ὑπὲρ ἡμῶν ἀφορῶντες καὶ τριήμερον ἀναστάντα,
καὶ αὐτοὶ τριήμεροὶ ἀναστρόμεθα, πίπτειν, ἐλπίδα,
D ἀγάπην, τὰ τρία ταῦτα φωτίζοντα ἡμᾶς ἐν τῇ νυκτὶ
τῶν θλίψεων ἔχοντες, Πίστος τε ὁ Θεός, λέγοντες, ὅτι
οὐκ ἔσσει ἡμᾶς πειρασθῆναι, καὶ διὰ τοῦτο ὑπομένον-
τες, καὶ τὴν δοκιμὴν ἐκ τῆς ὑπομονῆς, καὶ ἐκ ταύτης
τὴν ἐλπίδα δεχόμενοι. Ἡ δὲ ἐλπίς οὐ κατασχώνει
πάντως. Καὶ οὕτως εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Πατρὸς τῶν
οἰκτιρισμῶν φθάνοντες ἐν τῷ ἔννοσιν, ὅτι (62) *Τίς
ἔστιν υἱός, ὃν οὐ παιδεύει πατήρ;* καὶ, *Ὅν ἀγα-
πᾶ, παιδεύει;* ὥστε καὶ ἡμᾶς ὀφείλειν αὐτὸν ἀγα-
πᾶν μετὰ τοῦ λέγοντος· *Τίς ἡμᾶς χωρίσει ἀπὸ
τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ τῆς ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ;*

Variæ lectiones et notæ.

(61) Μήτε, Cod. Ven. μήποτε.

(62) Ὅτι δεκά in Cod. Ven.

Ἐάν ταῦτα (63) κατορθώσωμεν, καὶ κήρυκες ἐτό-
 μεθα ἄλλοις ἀμαρτάνουσι, καὶ σώσωμεν τοῦτους διὰ
 τοῦ καθ' ἡμᾶς παραδείγματος. Οὕτω καὶ ἔξω τῆς
 πόλεως γενησόμεθα, τοῦ κόσμου δηλαδὴ τούτου, ὡς
 ὁ Παῦλος παραινεί, ἔξω κελύων ἐργασθαι, τὸν ὄνει-
 δισμόν τοῦ Χριστοῦ φέροντας, τουτέστι πᾶσαν ἀτι-
 μίαν, καὶ πᾶσαν κάκωσιν· οὕτω καὶ ἐν σκηνῇ ἀνα-
 παυσόμεθα, οὐ μόνιμον, ἀλλὰ παροδικὴν ἐνταῦθα δι-
 κριθὴν νομίζοντες, ὡς Ἀβραὰμ καὶ οἱ λοιποὶ πα-
 τριάρχαι, οἱ συγκληρονόμοι τῆς ἐπαγγελίας, οἱ
 ἐν σκηναῖς πενήτησαν, ὡς τὴν τοῦς θεμελίους ἔχου-
 σαν πόλιν ἐκδεχόμενοι. Καὶ ἡ σκία τῆς κολοκύνθης,
 τοῦ κόσμου τούτου τῆς δόξης (Πᾶσα γὰρ δόξα ἀν-
 θρώπου ὡς ἄνθος χόρτου), ἀναφύχειν δοκεῖ ἐν
 τῷ τῶν θλίψεων καύσῳ, καὶ διὰ τοῦτο ποθεῖται
 ἡμῖν. Ἀλλὰ πατασέτω αὐτὴν ἡ σκώληξ ἡ ἐπιθιγῆ,
 ἡ συνελθούσα ἡμῶν, ἥ οὐδὲν τῶν ἡμετέρων σκοτεινὸν
 καὶ ἀφανές. Διὸ καὶ σκώληξ ἐστίν, αἰ τῶν ἀμαρ-
 τημάτων ἡμῖν αἰσθησὶν διδοῦσα. Σῆς γὰρ ὁστέων,
 καρδία αἰσθητικῆ. Αὕτη πρὸ ὀφθαλμῶν ἡμῖν τιθεῖσα
 τὰ ἡμέτερα κακὰ, καὶ διδάσκουσα, ὡς ἀξιοὶ ἐσμεν
 καὶ βαρύτερων θλίψεων διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν,
 κατέξει τὴν ἐπιθυμίαν τῆς δόξης, καὶ πέσει λέγειν
 μετὰ τοῦ προφήτου: Ὁργήν Κυρίου ὑποπίσω, δεῖ
 ἡμαρτῶν αὐτῶ· καὶ αὐτὸν, Ὁλίγα ὦν ἡμαρτων, με-
 μαστήρωμαι. Χάρις οὖν τῷ διὰ πάντων ὠφελοῦντι
 ἡμᾶς Πνεύματι, καὶ μυστήρια μὲν ἀποκαλύπτοντι
 διὰ τῆς τοῦ γράμματος περιαιρέσεως, οὐχ ἥκιστα
 δὲ καὶ διὰ τοῦ γράμματος διορθουμένων τὰς τῶν
 προσχόντων ψυχάς. Αὐτίκα γοῦν ἵνα ἐξ ἐνδὸς τὸ πᾶν
 παραστήσωμεν, τὸ, Ἔτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ Νινεὺς
 καταστραφήσεται, μυστικώτερον μὲν σημαίνει τὴν
 διὰ τῆς τοῦ Κυρίου τριημέρου ταφῆς καταστροφὴν
 τῆς πονηρᾶς ἀντικειμένης βασιλείας τῆς πάλαι κρα-
 τοῦσης καὶ δυναστευούσης, ὥσπερ ἡ Νινεὺς ἐν τοῖς
 ἔθνεσι, πρὸς ἣν ἐμάχετο μὲν ὁ νόμος, ἀλλ' ἀσθενῆς
 ἦν· διὸ καὶ εἴρηται, Ἔτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ ἡ τελεῖα
 αὕτη καταστροφή (66), δεῖ ἀπεκδύσεται τὰς ἀρχὰς
 καὶ τὰς ἐξουσίας, θριαμβεύσας αὐτάς ἐν τῷ σαυρῷ,
 ὁ μέλλων διὰ τοῦ θανάτου καταργῆσαι τὸν τὸ κρά-
 τος ἔχοντα τοῦ θανάτου. Ἀλλὰ καὶ τοῦ Ἰησοῦ τὰς ἐν
 τῇ γῇ ποιουμένου διατριβὰς, κατελύετο μὲν οὕτως ἡ
 τῶν δαιμονίων ἀρχή· ἐσκόλευε δὲ τὸν ἰσχυρὸν, τὰ
 σκευῆ αὐτοῦ διαρκάζων, καὶ τοὺς δαιμονῶντας ἰώ-
 μενος· πλὴν ἡ τελεῖα καταστροφή τῆς δαιμονικῆς
 τυραννίδος διὰ τῆς τριημέρου ἀναστάσεως ἐτελέσθη.
 Ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἐν τῷ βαπτίσματι τριττῆς κατα-
 δύσεως, τῆς ὄντως ἡμερινῆς καὶ φωτιστικῆς, ἡ
 ἀμαρτία καταστρέφεται. Σημαίνεται μὲν οὖν καὶ
 ταῦτα μυστικῶς διὰ τοῦ, Ἔτι τρεῖς ἡμέραι, καὶ

A excitabimur triduum, fidem, spem, charitatem, tria
 hæc illuminantia nos, in afflictionum nocte habentes,
 Fidelisque Deus, dicentes, qui non sinet nos tenta-
 ri: ac propterea sustinentes, probationem ex
 patientia et ex hac spem accipientes. Spes autem
 prorsus non afficit contumelia, non pudescit. Si-
 que tandem ad dilectionem Patris miserationum
 venientes, intelligendo id quod in Proverbis dici-
 tur: *Quis est filius, quem non castigat pater?* Et:
Quem diligit filium, quem non castigat pater? Ut adeo
 ipsum amore prosequamur cum eo qui ait: *Quis*
separabit nos a dilectione Dei, quæ est in Christo
Jesu ⁶⁷? Si hæc rite perfecimus, et præcones
 206 erimus aliis, et servabimus eos per exem-
 plum nostrum, tum extra urbem habitabimus,
 mundum videlicet hunc, perinde atque Paulus
 hortatur, præcipiens egredi, improperium Christi
 ferentes, hoc est omnem ignominiam et omnem
 malitiam. Sic et in tabernaculo requiescemus, non
 stabiliter quidem, sed obiter et transitorie com-
 morando, quemadmodum Abraham et reliqui pa-
 triarchæ, cohæredes promissionis, qui in attingis
 peregrinati sunt, veluti urbem fundamta habentem
 expectantes. Proinde et umbra cucurbitæ,
 hoc est, gloriæ hujus mundi (siquidem *omnis glo-*
ria hominis, sicut flos feni ⁶⁸) refrigerare nos vide-
 tur, in hoc afflictionum æstu, ideoque a nobis
 expetitur. Enimvero feriat eam vermis matutinus,
 ipsa nimirum conscientia nostra, cui nihil eorum,
 quæ nostra sunt, tenebriosum, aut obscurum est.
 C Hinc et vermis est, nunquam non peccatorum no-
 bis sensum exhibens. (64) Ipsa enim sensibilis
 tinea ossium cordisque, ob oculos nobis ponens
 nostra scelera, docens juxta nos vel gravioribus
 pœnis dignos, peccatorum nostrorum causa: feriet
 cupiditatem gloriæ, persuadebitque dicere cum
 propheta: *Iram Domini sustinebo, quippe quia*
peccavi ipsi ⁶⁹. Et paulo post: *Eo quod peccavi,*
cæsus sum flagris. Gratiam igitur habemus ei agi-
 mus Spiritui, per omnia nos adjuvanti, ac myste-
 ria quidem per litteræ (65) considerationem reve-
 lanti, non minime vero et per litteram animadver-
 tentium animas dirigenti. Ut igitur statim ex uno
 totum exhibeamus: quod ait propheta, *Adhuc tres*
dies, et Ninervi subvertetur: secretiore quodam
 modo, per sepulturam, in qua Dominus noster tri-
 duum quievit, excidium pravi et opponentis sese
 regni, quod olim viguit ac præpotens fuit, perinde
 atque quod Ninervi inter gentes, significat. Adversus
 quod pugnabat lex, sed imbecilla erat, unde et

⁶⁷ Hebr. xii, 6. ⁶⁸ Rom. viii, 35. ⁶⁹ Isa. xl, 6. ⁷⁰ Micheæ vii, 9.

Varie lectiones et notæ.

(63) Τοῦ Χριστοῦ· ἐάν ταῦτα, Col. Ven.
 (64) Tinea enim ossium est cor sensitivum. Hoc
 etc. Sic habent Græca verba.
 (65) Detractionem revelanti, necnon et per litteram
 etc. Sic Græce habetur.
 (66) Ἔτι τρεῖς ἡμέραι, τοῦ λόγου δηλοῦντος, ὡς
 τὴν κακίαν καὶ ὁ λόγος μὲν νολάζει, πλὴν ἐτι τρεῖς

ἡμέραι· καὶ τηνικαῦτα ἡ τελεῖα ταύτης καταστροφῆς,
 δεῖ x. τ. λ. Adhuc tres dies, docente sermone puniri
 quidem et ab lege nequitiam: verumtamen adhuc
 tres dies, atque tum perfecta nequitia ipsius eversio
 continget, cum etc. Cod. Ven. Sed scribendum puto
 νόμος, lex, pro λόγος, verbum.

dictum est : *Adhuc tres dies, et extrema sequetur* A *Ninevi καταστραφήσεται*. Πλὴν οὐδὲ τὸ γράμμα εversio, quippe quia exuet plane principatus et potestates, triumphans eas in cruce, qui per mortem suam destructurus est eum, cui est imperium mortis. Quin etiam Servatore Jesu in terris agente, ipsum adeo dæmonum imperium dissolvebatur : spoliabat namque fortem, direptis armis ejus, demonibusque obsessos curabat. Attamen novissima subversio pravorum spirituum tyrannidis, per tri-
duanam istam resurrectionem consummata est. Præterea per triplicem in baptismate submersionem revera diurnam et lucidam, peccatum subvertitur : quæ hic etiam mystice indicantur, dum ait : *Adhuc tres dies et Ninevi subvertetur*. Atqui neque littera nobis inutilis est, discentibus ex ea nobis non desperandum 207 esse, sed Domini clementiæ et benignitati confidendum, ut qui propter trium-
dierum penitentiam, multorum annorum vitia, neque non flagitia neglexerit, ipsi gloria in sæcula sæculorum. Amen.

Jonas, si interpreteris, valet *Allissimo laborante, sive columbam*. Hic ex terra fuit Cariatiarim, ut quidam aiunt, prope Azotum urbem maritimam. Ejectus e balæna, profectus in Ninevi, illic concionatus est, ac postea in terram suam reversus istuc manere noluit : cæterum, assumpta matre sua, peregrinus fuit in terra Assur, regione alienigenarum gentium. Dixit enim : *Hoc pacto auferam opprobrium meum, quippe quia mentitus sum, prophetiam contra Ninevi edisserens, civitatem magnam*. Porro (68) Elias propheta castigans regem Achab, accersita super terram fame, aufugit, Ubi ergo venisset Sarephta, reperit viduam una cum filio suo ; neque enim cum incircumcisis ducere spiritum potuit : beneque illi precatus est, Deique bonam voluntatem et benignitatem ei impetravit, hospitalitatis nomine. Hinc et filium ejus vitæ lefunctum ([70]) qui hic Jonas fuisse memoratur) resuscitavit ex morte, vita illi restituta. Hic itaque Jonas in Judæam venit, ubi mater ipsius diem suum obiit, quam et juxta glandem Deborah tumularunt in via : commoratusque est tandem in terra Saraam, ac extremum ibidem fati diem sustinuit, funeratus in spelunca Genæ (71). Deditque prodigium multum Israeli ac universæ terræ, in-
quiens : *Quando viderint lapidem clamantem miserabiliter, ac ligni vermiculum ad Deum edentem vocem, tunc appetet ipsa sulus, tumque videbunt, Jerusalem obscuratam et extinctam ad fundamenta usque penitus, ac in ipsa omnes gentes adorabunt Dominum, transponentque lapides occasum solis versus : ibique adorabunt Deum, qui relictus fuerint, eo quod Jerusalem execrabilis facta sit, cum per bestias, tum omnem impuritatem vastata. Tum demum veniet finis universi spiritus.*

Ἰωνᾶς ἐρμηνεύεται, Ὑψίστου ποιοῦντος, ἢ περιστραφῆ. Ἰωνᾶς ἦν ἐκ γῆς Κariatiarim (67), ὡς τινὲς φασί, πλησίον Ἀζώτου πόλεως, κατὰ θάλασσαν. Καὶ ἐκβαρσθεὶς ἐκ τοῦ κήτους, ἀπελθὼν εἰς Ninevi, καὶ κηρύξας, καὶ ἀνακάμψας, οὐκ ἔμεινεν ἐν τῇ γῆ αὐτοῦ· ἀλλὰ παραλαβὼν τὴν μητέρα αὐτοῦ, παρῴκησεν ἐν γῆ Ἀσούρ, χώρα ἄλλοφύλων ἐθνῶν. Ἔλεγε γάρ, ὅτι *Ὁδοῦς ὄψεσθε τὸ θρεῖδος μου, ὅτι ἐψησάμην, προφητεύσας κατὰ Ninevi τῆς πόλεως τῆς μεγάλης*. Ἦν δὲ τότε Ἡλίας ὁ προφήτης ἐλέγχων τὸν Ἀχαῖβ, καὶ καλέσας λιμὸν ἐπὶ τὴν γῆν, ἔφυγε. Καὶ ἐλθὼν εἰς Σάραφθα, εὗρε τὴν χήραν μετὰ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς, (68) καὶ ἔμεινε παρ' αὐτοῦ· οὐδὲ γὰρ ἠδύνατο μένειν μετὰ τῶν ἀπεριτμητῶν, καὶ εὐλόγησεν αὐτὴν διὰ τὴν ξηνοδοχίαν ἣν γὰρ προγινώσκων αὐτὴν ἐκ πρώτου. Θανόντος δὲ τοῦ υἱοῦ αὐτῆς ἐν μέσῳ ἀπεριτμητῶν, πάλιν ἤγειρεν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ Ἡλίας ἐκεῖ νεκρόν· ἠθέλησε γὰρ δεῖξαι αὐτῷ, ὅτι οὐ δύναται τις διαβῆναι Θεόν. Καὶ ἀναστὰς Ἰωνᾶς μετὰ τῶν λιμῶν ἦλθεν εἰς τὴν Ἰουδαίαν, καὶ ἀπέθανεν ἡ μήτηρ αὐτοῦ κατὰ τὴν ὁδόν, καὶ ἐθαψαν αὐτὴν ἐχόμενα τῆς βαλάνου δεξιάς· καὶ κατέκησεν ἐν γῆ Σαραάμ. Ἀπέθανε δὲ ἐκεῖ, καὶ ἐτάφη ἐν στηλαίῳ Κενέζ, κριτοῦ γενομένου ἐν ἡμέραις τῆς ἀναρχίας. Καὶ ἔβωκε τέρας πολὺ ἐν Ἰσραὴλ, καὶ ἐφ' ὅλην τὴν γῆν. *Ὅταν, ἰδῶσι λίθον βοῶντα οὐκ ὀρθῶς, καὶ κάρθαρον ἀπὸ ἐύλου πρὸς Θεὸν φεγγόμενον, τότε ἐγγίξουσιν τὴν σωτηρίαν, τότε δύσονται τὴν Ἰερουσαλήμ ἠφανισμένην ἕως θεμελίων δλην· καὶ εἰς αὐτὴν πάντα τὰ ἔθνη προσκυνήσουσι τῷ Κυρίῳ, καὶ μεταθήσουσι τοὺς λίθους κατὰ δυσμὰς ἡλίου, καὶ ἐκεῖ ἔσται ἡ προσκυνήσις τοῦ ἡλιμιμέτρου, διὰ τὸ Ἰερουσαλήμ βδελυχθῆναι, ἐν ἐρημώσει θηρίων καὶ πάσης ἀκαθαρσίας· καὶ τότε ἔξει τὸ τέλος πάσης πνοῆς.*

Variae lectiones et notæ.

(67) Κariatiatim, Cod. Ven.

(68) Erat vero tum Elias propheta reprehendens Achabum ; et accersita etc. Ex Ven. Cod. et Bav.

(69) Hæc ita sonant : *Et mansit apud ipsos (non enim cum incircumcisis manere potuit) benedixitque ei propter hospitalitatem (erat enim prænoscens ipsam ex primo). Vita vero functo ejus filio in medio incir-*

cumcisorum, rursus suscitavit eum Deus, ibi mortuum, per Eliam ; etc. Ei quippe ostendere vult, neminem effugere Deum posse, etc.

(70) Frustra quæras in Cod. Ven. et Bav. verba latinis, ea parenthesi clausis, respondentia.

(71) Qui iudex fuit in diebus vacationis imperii. Hæc ex Cod. Bav. et Ven.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

www.libtool.com.cn

ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΝΑΟΥΜ.

EJUSDEM

THEOPHYLACTI

ARCHIEPISCOPI BULGARIE

EXPOSITIO IN NAUM PROPHETAM.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

Ἐκήρυξε μὲν Ἰωνᾶς ὁ θαυμάσιος τοῖς Νινευίταις, ὡς εἰ μὴ μετανοήσαιεν, ἀπολοῦνται· Νινευὶ δὲ, πόλις τῶν Ἀσσυρίων ἢ προβουσα. Πεισθέντες δὲ οὗτοι, καὶ διὰ τῆς μετανοίας τὴν θείαν ὄργην ἀποστρέψαντες, τότε μὲν οὐδενὸς τῶν ἀπειληθέντων δεινῶν ἐπειράθησαν· οἷα δὲ [τὰ] τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας, ὕστερον ἀπεβράθυμυχοῦτες, καὶ εἰς τὴν προτέραν πονηρίαν ἐπανελθόντες, ἄλλα τε παράνομα μυρία δεδράκασι, καὶ τὰς κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ τετολμηκάσιν ἐκστράτευσαν. Καὶ τὰς μὲν δέκα φυλάς, ὃ τε Θεγλαθφαλασάρ καὶ ὁ Σαλμανασάρ ἐξανδραποδίσαντες, αἰχμαλώτους ἀπήγαγον. Τῇ δὲ τοῦ Ἰούδα φυλῇ Σενναχηρείμ ἐπιστρατεύσας, πολλὰς πόλεις ἑλὼν, καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ αὐτὴν πολιορκήσας, κατ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ τὴν γλῶτταν κινήσας, ἀπέβαλε μὲν τὰς τοσαύτας χιλιάδας ἐν μιᾷ νυκτὶ· αὐτὸς δὲ διὰ ταύτην διαφυγὼν τὴν πληγὴν, καὶ οἶκος γενόμενος, ἵνα κηρύξῃ τὴν θείαν δύναμιν (τούτου γὰρ ἕνεκα διεφυλάχθη), ἐν αὐτοῖς τοῖς βασιλείοις ὑπὸ τῶν ἰδίων υἱῶν δέχεται τὴν πληγὴν. Ἔτα μικρὸν ὕστερον εἰς Πέρσας καὶ Μήδους τῆς βασιλείας μετατεθείσης, πανωλεθρία παρεδόθη ἡ Νινευὶς, ὅτε καὶ Κύρος τοῦ Ἰσραηλίτας ἐλευθέρους ἀφῆκεν.

Ὁ τοίνυν ἀνὰ χεῖρα προφήτης Ναοὺμ, τοῦτον τὸν ἔλεφρον τῆς Νινευὶς προαναφωνεῖ· ἕμα μὲν διδάσκει πάντας, ὡς δίκαιος ὢν ὁ Θεὸς, οὐδὲν ἀπρονοήτῳ ἐστὶν, ἀλλ' ἐκάστοις τὰς κριτούσας ἐπιτίθει δίκας. Διὸ τὸν μὲν Ἰσραὴλ ἡσεβηκότα παρέδωκεν Ἀσσυρίοις· αὐτοὺς δὲ τούτους πάλιν τοῖς Πέρσαις, διότι παραλαβόντες τὸν Ἰσραὴλ, θηριωδῶς αὐτοῖς ἐχρήσαντο. Οὐ γὰρ ὡς τῇ θείᾳ διακονούντες ὄργῃ, κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ ἐστράτευσαν, ἀλλὰ τὴν οἰκείαν πλεονεξίαν

PATROL. GR. CXXVI.

Α

ARGUMENTUM.

Prædicavit admirandus ille Jonas Ninevitis, cum interitum, tum perniciem sui, nisi resipiscant, sanctoribusque moribus imbuantur. Erat autem Ninevi eximia Assyriorum civitas. Persuasi autem a vate, perque vitæ suæ correctionem divinam iram avertentes, nihil malorum quæ Jonas interminatus erat, sunt perpassi. At postea, ex humana imbecillitate, ut fit, desidiosi facti, ad priorem omnino pravitatem reversi, innumera alia flagitia patraverunt, adeo ut et adversus Israellem movere copias, eumque expugnare sint ausi: quo in prælio **210** Thaglatphalasar et Salmanasar, decem sibi tribus subjugantes, captivas abduxerunt. Sic adversus tribum Juda Sennacherim bellum faciens, plerisque civitatibus captis, ipsaque Jerusalem obsidione cincta, contra ipsum Deum linguam concitans, una etiam nocte tot tantasque suas chiliades amisit: ipse vero eam plagam, divinam videlicet ultionem fugiens, domum rediit, ut illic divinam potentiam evulgaret, ejus enim rei gratia servatus est: ubi et a propriis liberis, in regia captus, jugulatur. Paulo post ad Persas et Medos translato regno, funditus Ninevi interiit, quandoquidem et Cyrus Israelitas liberos dimisit.

Proinde hæc, quæ in manibus nostris est, prophetia Naum, hanc Ninevitis perniciem prænuntiat: cunctos mortales pariter docens, quod justus existens Deus, nihil extra suam providentiam relinquat, sed quibuslibet merita supplicia imponat. Eam ob causam Israellem negligentem Dei tradidit Assyriis, eos autem rursus Persis, quod assumptum ex captivitate Israellem, ceu feras tractaverint. Non enim tanquam divinæ iræ inservientes,

31

contra israeliæm delicti sunt, sed enim suam avaritiam, perditumque quæstum explentes, ac omnium plane dominari volentes. Deus itaque tum illis ceu tortoribus et lictoribus, neque non carnificibus, contra Israel usus est. Enim vero, ne arbitrarentur se propriis viribus transgessisse, quæ fecerant, tot millia Sennacherim perdidit : tandem et ipsam Ninevi, una cum Assyriorum regno, Deus sustulit. Deus enim populum suum peccatis deturbatum, hostibus quidem tradidit : non vult autem istos penitus implacabilis ira adversus divinum (72) templum grassari. Quocirca si viderit istos carnifices acerbius, quam par sit, infligere poenam, super ipsos etiam suam iram effundit, ut vel experientia discant, quantum sit mali sævitia. Sin quis hic objiciat, cur Saul reiectus sis, qui Amalecitis tamen clementem se omnino hoc mitem exhibuerat, illi audiant : Primum quidem, quod Amalecitarum non fuerint populus Dei, verum desertores et hostes : nos vero hic de populo Dei verba facimus, quem Deus, ut pater filium, castigare quidem vult, sed non extirpare. Deinde noverit, quod palam Sauli præcepit Deus exterminare Amalecitas, quare non oportuit ipsum Dei mandatum transgredi : præsertim, cum Saul Amaleco non propter mansuetudinem pepererit, sed propter avaritiam potius. Docet itaque vates Naum omnes homines, eorum ac providentiam Dei in omnibus esse. Peculiariter autem israelitis bonam spem facit, ut ne desponsis animis, a spe in Deum excident, sed in ipsum intuentes, fide in eum armati, consolationem habeant, ab eo tantummodo se redimam posse : tanquam Assyrii poenam sint daturi Cyro, per quem et ipsi a captivitate sint absolventi. Namque desperatio in causa erat, cur gentes accederent, illumque moribus associarentur. Est igitur tale præsentis vaticinii argumentum. Præterea et de Christo, Servatore nostro, sacramentum, sive arcanum, alte huic prophetiæ insitam hic intelligitur. Quod intueri donet ille ipse, qui illuminat omnem hominem venturam in hunc mundum, simul et vitam nostram dirigens per bonum rectumque Spiritum, cuius prophetia opus est.

CAPUT PRIMUM.

VERS. 1. Lemma Ninevi. Spiritus Paracleti gratia, variis modis in prophetis operabatur. Nam alios quidem videre faciebat futura, ut Isaiam, Michæam, Danielem et Zachariam. Aliis vero quædam, ut volebat, inspirabat : videbanturque audire, veluti a disserente quopiam, vaticinia. Sic, Audiam quid loquatur in me : et, Quid respondeam interroganti me : inquit Abacuc. Perinde ac David : Animadvertam, quid loquatur in me Dominus, id quod et in jam commemoratis prophetis est vi-

⁷¹ Joan, 1, 9. ⁷² Psal. LXXIV, 9. ⁷³ Habac. II, 1.

Varie lectiones et notæ.

(72) Lonicerus legit ναοῦ, cum templum reddiderit, sed scribendum λαοῦ, *populum*, ut habet Codex

ἀποπιμπλάντες, καὶ καταδυναστεύειν πάντων ἐύ-
 λοντες. Διὸ ὁ Θεὸς τότε μὲν ἐχρήσατο αὐτοῖς κολα-
 σταίς καὶ δημίαις κατὰ τοῦ Ἰσραὴλ· ἵνα δὲ μὴ νο-
 μίσωσιν, ὡς οἰκεία δυνάμει κατώρθωσαν ἃ ἐποίη-
 σαν, καταφώνησιν μὲν τῆς τοσαύτης χιλιάδας τοῦ
 Σενναχηρείμ· τῆσδε δὲ καὶ αὐτὴν τὴν Νινευὶ με-
 τὰ τῆς τῶν Ἀσσυρίων βασιλείας καθείλεν. Ὁ γὰρ
 Θεὸς τὸν αὐτοῦ λαὸν ἡμαρτηκότα παραδίδωσι μὲν
 τοῖς ἐχθροῖς· βούλεται δὲ ὁμοῦ αὐτοὺς μὴ ἀποτό-
 μως τῆ κατὰ τοῦ θεῖου λαοῦ ἐπιπέσειν κρησθαί. Διὸ εἰ-
 περ ἴθι τοῦτους τοὺς δημίους πικρότερον κολάζον-
 τας, ἐπαφήσι καὶ αὐτοὺς τὴν οἰκείαν ὄργην, ἵνα
 πείρα μάθωσιν, ἕσον κακὸν ἐστὶν ἡ ἀπήγεια. Εἰ δὲ
 τις ἐρεῖ· Καὶ πῶς ὁ Σαοὺλ ἀπεβλήθη, διότι τοῖς
 Ἀμαληκίταις φιλοanthρωπότερον προσηνέχθη· ἀκου-
 σάτω πρῶτον μὲν, οἷ Ἀμαληκίταις οὐκ ἦσαν λαὸς
 Θεοῦ, ἀλλ' ἀποστόμασι καὶ ἐχθροῖς· ἡμεῖς δὲ παρὶ
 θεοῦ λαοῦ λέγομεν, ὃν ὁ Θεὸς ὡς πατὴρ υἱὸν ἐθέλει
 παιδεύειν, ἀλλ' οὐκ ἀφανίζειν· ἐπειτα, ὅτι καὶ ῥη-
 τῶ· προσέταξεν ὁ Θεὸς τῷ Σαοὺλ ἀφανίσαι τοὺς
 Ἀμαληκίτας· οὐκ ἔδει δὲ τὴν προφανῆ τοῦ Θεοῦ
 πρόσταξιν παραβῆναι. Καὶ ἕλως δὲ, οὐ διὰ φιλο-
 θρωπίαν ὁ Σαοὺλ ἐφείσατο τοῦ Ἀμαληκ, ἀλλὰ διὰ
 φιλοχρηματίαν. Διδόσκαι μὲν οὖν καὶ τὴν θέλαν, ὡς
 εἰρηται, πρόνοιαν ὁ προφήτης πάντας ἀνθρώπους·
 ἰδίως δὲ καὶ τοῖς Ἰσραηλιταῖς χρηστάς ἐνεβήσιν
 ἐλπίδας, ἵνα μὴ ἀπογόνους παντελῶς, τῆς εἰς θεὸν
 ἐλπίδος ἐκπέσωσιν· ἀλλὰ πρὸς αὐτὸν ὀρώντες, καὶ
 τῆ εἰς αὐτὸν πίστει θεωρακισμένοι, ὡς μόνον λυ-
 τροῦσθαι δυνάμενον, παράκλησιν ἔχωσιν, ὡς τῶν
 Ἀσσυρίων μελλόντων δικὰς διδόναι τῷ Κύριῳ, ὅφ'
 οὐ καὶ αὐτοὶ τῆς αἰχμαλωσίας ἀπολυθήσονται.
 Ἡ γὰρ ἀπόγνωσις ἐποίησε αὐτοὺς τοὺς εἶθεσι προ-
 χωρεῖν, καὶ τὰ ἐκείνων ἴθι μετιέναι. Τοῦτο μὲν οὖν
 τῆς παρούσης προφητείας πρόδηλον πρόδηλον (75).
 Καὶ τὸ κατὰ Χριστὸν δὲ μωστήριον βαθίως κειμη-
 νον, ἐνεαῦθα κατανοεῖται. Ὁ δὲν αὐτὸς ἐκεῖνος
 κατέδειξεν, ὁ φωτίζων πάντα ἀνθρώπων, ἐρχόμενον εἰς
 τὸν κόσμον, ἅμα καὶ τὸ ἦθος ἡμῶν καταρτῶν, διὰ
 τοῦ ἀγαθοῦ καὶ εὐθείας Πνεύματος, οὗ ἡ προφη-
 τεία ἐνέργημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

Ἀρχὴ Νινευί. Ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάρις
 διαφόρως ἐν τοῖς προφήταις ἐνήργει. Τοὺς μὲν γὰρ
 ὄρῳ ἐποίησε τὰ μέλλοντα, ὡς Ἠσαίας, καὶ Μιχαίας,
 καὶ Δανιὴλ, καὶ Ζαχαρίας· τοὺς δὲ ἐνήχει τινα, ὡς
 ἐβούλετο, καὶ ἐδόκουν ἀκούειν προσδιαλεγόμενου
 τινός. Τί γὰρ λαλήσει ἐν ἡμοῖς, καὶ, Τί ἀποκριθῶ
 πρὸς ἐλεγγόν μου; φησὶν ὁ Ἀμδακεὺμ· ὥσπερ
 καὶ ἀπεθὶ λέγει· Ἀκούσομαι τί λαλήσει ἐν ἡμοῖς
 Κύριος ὁ Θεός. Ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς προφή-
 ταις προφητείας ἔστιν ἰδεῖν καὶ τοῦτα. Τινῶν δὲ

Venetus.
 (75) Βούλημα. Cod. Ven.

ἐξαπίνης ἐπαιλαμβάνετο, καὶ κατέχουσα αὐτοὺς, καὶ ἅνθρωπων χωρίζουσα, ἐλάλει διὰ τούτων τὰ μέλλοντα. Ταύτην τοίνυν τὴν τῆς διανοίας αἰφνίδιον κατάσχεσιν, λῆμμα προσηγόρευεν ὁ Ναοὺμ, ὡσανεὶ τοῦτο λέγων, οὐκ ἀφθείσῃ ἢ διανοίᾳ μου ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, προεῖπε τὰ τῆ Νινευὶ συμδησόμενα. Ἰστέον μὲντοι, ὅτι πᾶσα προφητεία λῆμμα ἐν λεχθείᾳ κοινῷ ὀνόματι· ἐκ Θεοῦ γὰρ ταύτην οἱ προφήται ἐλάμβανον. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὄρασις ὡσπερ κοινόν τι δοκεῖ εἶναι· ἐπὶ πάντων γὰρ τῶν ἱερῶν τῆς προφητείας, ὁ νοῦς ἦν ἑλλαμπόμενος τῷ φωτὶ τοῦ Πνεύματος. Ἄκουε γοῦν τί κἀνεαῦθα ἐπάγει·

Βιβλίον ὄρασεως Ναοὺμ τοῦ Ἑλεασαίου. Τοῦτο, φησὶ, τὸ λῆμμα, τούτεστιν, ἢ κατὰ τῆς Νινευὶ προφητεία, ἣν ποιῶμαι ληφθεὶς διὰ τοῦ Πνεύματος, ἢ, Ἦν ἔλαθον ἀπὸ Θεοῦ, βιβλίον ἐστὶ, περιέχον τὴν ὄρασιν ἐμοῦ τοῦ Ναοῦμ, τοῦ ὀρωμιμένου (74) ἀπὸ κόμης· Ἑλεασαί. Καὶ γὰρ προεῖδον τὰ μέλλοντα, καὶ ὡς προεῖδον ταῦτα, λέγω. Τινὲς δὲ τὸ, *Δῆμμα*, τούτεστιν, ἢ ἀνὰ χεῖρας ληφθεῖσά μοι ὑπάθεσις, περὶ τῆς Νινευὶ ἐστὶ, καὶ περὶ αὐτῆς μέλλω ποιῆσαι τοὺς λόγους. Τὸ δὲ βιβλίον τοῦτο, ὄρασεὺς ἐστὶ τοῦ Ναοῦμ. Μήποτε δὲ ἀπὸ τῆς τοῦ Ἱερεμίου προφητείας οικειότερον νοηθεῖ, τί σημαίνει ἐνεαῦθα τὸ λῆμμα. Ἔοικε γὰρ ἐκεῖνος· λέγειν τὸ λῆμμα, τὴν μετὰ ζήλου ὀργὴν, ἐκ τοῦ τὸν ἰσχυρότερον λαβόντα τὸν ἀσθενέστερον καταβρῆγγύναι. Καὶ ὅψυχολῃ, ἀναγνῶντα τὸ μέρος ἐκεῖνο τῆς προφητείας Ἱερεμίου. Κἀνεαῦθα τοίνυν, ἐπειδὴ τῆ Νινευὶ Θεὸς ὀργίζεται, καὶ μέλλει λαβεῖν αὐτήν, καὶ καταβρῆξει ἀπὸ τοῦ τῆς ἀρχῆς ὕψους, λῆμμα Θεοῦ ὀνόμασε τὴν Νινευί. Ἐπει δὲ Ναοῦμ ἐρμηνεύεται *παράκλησις*, καὶ ἡ (75) Νινευὶ δὲ, εἰς τὴν κακίαν· οικειότητα ἐν ἐκληφθείᾳ, ἣν ὁ κοσμοκράτωρ εἶχε βασιλείου (76), ὁ τὸ κράτος ἔχων τοῦ θανάτου. Παράκλησις μὲν ἐστὶν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, κατὰ τὸν Ἰωάννην λέγοντα· *Ἐὰν ἀμαρτωμοί, Παράκλητον ἔχομεν Ἰησοῦν Χριστόν.*—*Δῆμμα* δὲ κατὰ τῆς Νινευὶ, ἢ σὰρξ ἦν προσέλαβεν, ἵνα κατακρίνη τὴν ἀμαρτίαν ἐν τῇ σαρκί, ἥτις βιβλίον ἐστὶν, ὡς τὸν Λόγον δεξαμένην, σκηνώσαντα ἐν αὐτῇ. Ἐπει δὲ ὁ αὐτὸς Λόγος καὶ φῶς ἐστὶν ἀληθινόν, ὃ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον ἐρχόμενον εἰς τὸν κόσμον, καὶ ὁ ἀκολουθῶν αὐτῷ, οὐ μὴ περιπατήσῃ ἐν τῇ σκοτίᾳ· καὶ ἐπὶ τοῦτῃ ἦλθεν, ἵνα οἱ μὴ βλέποντες βλέψωσιν· εἰκότως ἢ αὐτοῦ σὰρξ, βιβλίον ἐστὶν ὄρασεως. Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ, φησὶ, βασιλεῖς καὶ προφῆται, οἱ πρὸ τῆς σαρκώσεως ταύτης δηλοῦν, ἐπεθύμησαν ἰδεῖν ἃ ἐλέπετε, καὶ οὐκ εἶδον· ὑμῶν δὲ μακάριοι οἱ ὀφθαλμοί. Καὶ εἰ τις δὲ κατὰ Βαρνάβαν ἄνθρωπος ἀγαθός, καὶ πλήρης Πνεύματος ἁγίου καὶ πίστεως, δύναται παρακαλεῖν πάντας τῆ

⁷⁴ Jerem. xxiii, 19. ⁷⁵ Joan. ii, 1. ⁷⁶ Joan. i, 9.

Variae lectiones et notæ.

(74) Ὀρωμιένου, Cod. Bav.
(75) Hæc ita sonant : *Nimise autem, in improbitatis proprietatem.* Cod. Bav. habet εἰς τὴν κακίαν οικειότητα. Sed scribendum fortasse κακότητα pro

dere. Porro quosdam derepente Spiritus apprehendebat gratia, eosque detinens, et ab humanis separans, per ipsos futura loquebatur. Hanc igitur repentinam montis detentionem, Lemma vocavit Naum, perinde quasi hoc dicat : Arrepta mens mea a Spiritu, prævidit quæ Ninevi essent obvenera. Observandum quidem omnem prophetiam, communi vocabulo lemma dici posse, hoc est, acceptiorem : etenim ex Deo hanc prophetæ accipiebant. Insuper et visio veluti commune vaticiniis videtur esse, siquidem in omnibus prophetiæ formis, mens, Spiritus lumine illustrabatur. Audi igitur, quid hic afferat.

212 *Libellus visionis Naum Helcasæi.* Hoc, inquit, lemma, id est, hæc contra Ninevi prophetia, quæ vaticinor a Spiritu apprehensus, vel quam a Deo accipi, libellus est continens visionem quam ego Naum vidi, a vico Helcasai adveniens. Quippe quia futura prævidi, ut hæc prævidi, sic loquor. Sunt qui *Lemma Ninevi*, sic intellexerunt, quasi dicat vates : Lemma, hoc est, in manus acceptum mihi argumentum, urbs est Ninevi de qua sum facturus verba. Liber autem hic est visionis Nahumi. Fortasse ex Jeremiæ prophetia hic intelligi queat, quid significet hic lemma⁷⁴. Videtur enim illic lemma appellare iram Dei cum zelo, ex eo quod fortior apprehendit imbecilliorum, ut dilaniet. Cui vacat, legat partem illic prophetiæ Jeremiæ. Proinde et hic, postquam Deus indignatur urbi Ninevi, eamque apprehensus est, et ab imperii altitudine dejecturus, lemma iram Dei in Ninevi appellavit. Quia vero Naum, *consolationem*, si interpretetur quispiam, valet, et ipsa Ninevi, in propria sua significatione accipi potest pro peccatrice conscientia, cujus regiam ille princeps obtinet, cui tradita est potestas et imperium in mortem. Consolatio itaque est Dominus noster Jesus Christus, secundum Joannem, **213** dicentem : *Si peccaverimus, Consolatorem, seu Advocatum, habemus Dominum Jesum.* Lemma vero contra Ninevi, est ipsa caro quam assumpsit, ut condemnaret peccatum in carne : quæ etiam est liber, veluti Verbum Dei accipiens, in ipsa commorans. Quoniam autem idem Sermo, lumen verum est, quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum⁷⁵, et qui sequitur ipsum, non ambulat in tenebris⁷⁶, ac propter hoc venit, ut (77) videntes non videant : merito ejus caro liber est visionis. Multi, inquit, reges et prophetæ, ante incarnationem istam videlicet, expetierunt videre ista quæ vos cernitis, et non viderunt : vestri autem beati oculi. Et si quis, ut Barnabas, vir bonus, plenus Spiritu sancto et fide, potest consolari omnes, ut ex proposito cordis apud Dominum perseverent,

οικειότητα.
(76) Βασιλεὺς, rex, Cod. Ven.
(77) Imo ut non videntes, videant, si græca verba reddere velimus.

dicetur etiam ipse filius consolationis. Habet et is lemma adversum Ninevi, veluti apprehendens et captivans omnem intellectum ad obedientiam Christi, ac librum visionis (impartiens) sedentibus in tenebris et umbra mortis (78). Vide autem quod primum *Lemma Ninevi*, deinde *Librum visionis* dixerit. Nisi enim quisquam vitia spoliaret, et sub jugum mittat, ad librum visionis non perveniet, qui est contemplatio. Utraque hæc consolationis sunt sive ad opus Consolatoris pertinent. Nam sermo sapientiæ per Spiritum datur, et operationes virtutum in eodem Spiritu.

VERS. 2. *Deus, zelotes.* Adversum Ninevitas hæc dicit. Postquam enim in iram acti contra Israelitas ferociter grassati sunt, ac in Deum convicia jactarunt, existimantes sese non illius permissu, sed propriis viribus vincere, vel imperium obtinere, dicit nunc ipsis: Videte quo ferimini, *Deus zelotes* est, hoc est, zelum suum in inique agentes et festu inflatos exhibet. Zelum enim justam iram cum fervore factam nominat. Infert ergo:

Ulciscitur se Dominus cum indignatione, ultionem sumit Dominus de adversantibus sibi. Adversarii ejus sunt, qui et idolorum cultura, et aliis in rebus peccaverunt, maxime vero hostes ejus superbi, sicut et Dominus superbis resistit (79). Adversum illos copias suas armat.

Et auferens ipse suos adversarios. Hoc est, e medio tollens, exterminans. Atqui hoc (80) significanter dictum est: *Ipsa enim, inquit, magnus et multus et fortis.* Perinde ac demonstraturus aliquis, urbem quamquam funditus periisse, dicat: *Iste, vel talis rex contra hanc bellum fecit, ac cum omni exercitu suo veniens diripuit.* Simile huic: *Horrendum est incidere 214 in manus Dei viventis*⁸⁷. Forsan et ad Israelitas tum temporis ægre ferentes Dei gubernationem, accusantesque Deum, hæc dicit vates, ostendens quod jure Babyloniiis iraditi sint. Idola enim coluerunt, cum essent populus ejus electus et peculiaris, majore autem in Deum indignatione filii et posterii ipsorum commoti sunt: quocirca iratus Deus, quod se reliquerint, hostibus eos tradidit, quemadmodum et in cantico D Mosis dixit: *Ipsi provocaverunt me in non Deo, concitaverunt me ad iracundiam in idolis suis: et ego provocabo eos in non gente, super gente insipiente irritabo eos*⁸⁸. Gens autem insipiens Babylonii et veluti arrogantes, et iis qui non sunt dii, servientes: jam arrogante idolorumque cultore, nihil insipientius.

VERS. 3. *Dominus longanimitas, et magnam robur*

⁸⁷ Hebr. x, 31. ⁸⁸ Deut. xxxii, 16.

Varie lectiones et notæ.

(78) *Ubi splendet ignorantibus lumen cognitionis.* Ex Cod. Bav. et Ven.

(79) *Non exstant Græca verba Latinis istis, adversum illos copias suas armat, respondentia.*

(80) *Significanter dictum est ipse: Ipse enim, ait,*

προθέται τῆς καρδίας προσμένειν τῷ Κυρίῳ, λεχθήσεται μὲν καὶ αὐτὸς υἱὸς παρακλήσεως· λῆμμα δὲ Νινευτῆς ἔξει, ὡς λαμβάνων καὶ αἰχμαλωτίζων πᾶν νόημα εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ, καὶ βιβλίον ὁράσεως διδοῦς τοῖς καθημένοις ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου, ὁπηνίκα φωτίζει τοὺς ἀγνοοῦσι φῶς γνώσεως. Ὅρα δὲ, ὅτι πρότερον, *Λῆμμα Νινευτῆς*, εἶτα, *Βιβλίον ὁράσεως*. Εἰ μὴ γὰρ τις τὴν καρδίαν σκυλεύσει, καὶ ὑποχείριον λάβοι, οὐκ ἂν εἰς τὸ βιβλίον τῆς ὁράσεως φθάσει, ὅπερ ἐστὶν ἡ θεωρία. Ἀμφότερα δὲ ταῦτα τῆς παρακλήσεως εἰσιν, ἧτοι τῆς τοῦ Παρακλήτου ἐνεργείας· ὁ τε γὰρ λόγος τῆς σοφίας, ἐν Πνεύματι δίδεται, καὶ τὰ ἐνεργήματα τῶν δυνάμεων, ἐν τῷ αὐτῷ Πνεύματι.

Κύριος, ζηλωτής. Πρὸς τοὺς Νινευτῆτας ταῦτα φησιν. Ἐπειδὴ γὰρ λευτερότερος κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν, ἀπηνῶς αὐτοὺς προσηγάθησαν, καὶ κατὰ τοῦ Θεοῦ δὲ ἐβλασφήμουν, οἰόμενοι μὴ τῇ ἐκείνου παραχωρήσει, ἀλλὰ τῇ σφῶν αὐτῶν δυνάμει κρατήσασαι· λέγει νῦν αὐτοῖς· Ὅρατε, ποῖ φέρεσθε· Θεὸς ζηλωτής ἐστι, τουτέστι, κατὰ τῶν παρανομοῦντων καὶ ὑπερηφανεομένων. Ζῆλον γὰρ φησι τὴν δικαίαν ὀργὴν, τὴν μετὰ ζήσεως γινομένην. Ἐπάγει οὖν·

Ἐκδικῶν Κύριος μετὰ θυμοῦ, ἐκδικῶν Κύριος τοὺς ὑπεναντίους αὐτῷ. Οὗτοι δὲ εἰσιν, οἱ πρὸς τῇ εἰδωλολατρείᾳ ἔτι καὶ ἄλλως ἀμαρτάνοντες· μάλιστα δὲ ὑπεναντιοὶ αὐτῷ οἱ ὑπερηφανοί. Κύριος γὰρ ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται.

Καὶ ἐξαιρῶν αὐτὸς τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ. Τουτέστιν, ἐκ μέσου ποιῶν, ἀφανίζων. Ἐμφαντικῶν δὲ τὸ, *αὐτός*. Αὐτὸς γὰρ, φησιν, ὁ μέγας, καὶ πολὺς, καὶ ἰσχυρός· ὡσπερ ὅταν μέλλων ἐνδείξασθαι τις, ὅτι ἡ δαίνα πόλις ἀρδὴν ἀπώλετο, εἴποι, ὅτι Ὁ βασιλεὺς ταύτῃ ἐπιστρέψασα, καὶ διήρπασε, μετὰ τοῦ στρατοῦ παντὸς ἐλθὼν. Ὅμοιον τῷ· *Φοβερόν τὸ ἐμπροσθεῖν εἰς χεῖρας Θεοῦ ζῶντος*. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς τότε Ἰσραηλίτας ἀσχάλλοντας, ἰσως δὲ καὶ αἰτιωμένους τὸν Θεὸν, ταῦτα λέγει ὁ προφήτης, δεκνὺς· ὅτι δικαίως τοῖς Βαβυλωνίοις παρεδόθησαν. Εἰδωλολατρήσαντες; (81) γὰρ, ἀντὶ τοῦ λαοῦ εἶναι Θεοῦ, καὶ οικεῖν αὐτῷ, μᾶλλον δὲ υἱοὶ, ἐχθροὶ αὐτῷ γέγονασιν. Διὸ καὶ ζηλώσας, ὅτι αὐτὸν ἔγκατέλιπον, παρέδωκεν αὐτοὺς τοῖς ἐχθροῖς. Τοῦτο καὶ ἐν τῇ ψῆψι Μωϋσεώς εἶπεν· *Αὐτοὶ παρεζήλωσάν με ἐπ' οὐ Θεῷ, παρώργισάν με ἐν τοῖς εἰδώλοις αὐτῶν· καὶ γὰρ παραζήλωσώ αὐτοὺς ἐπ' οὐκ ἔθνη, ἐπὶ ἔθνη ἀσυνέτω παροργισώ αὐτούς*. Ἔθνος δὲ ἀσύνετον οἱ Βαβυλώνιοι, καὶ ὡς ἀλαζόνες, καὶ ὡς τοῖς μὴ οὐσι θεοῖς λατρεύοντες. Οὐδὲν γὰρ ἀλαζόνος καὶ εἰδωλολάτρου ἀσυνετώτερον.

Κύριος μακρόθυμος, καὶ μεγάλη ἡ ἰσχὺς αὐ

qui magnus est. etc. Ka Græca.

(81) Hæc ita reddere placet: *Idola enim colentes, cum se populum Dei, et amicos ejus, imo vero filios exhibere deberent, ejus se inimicos ostenderunt.*

τοῦ, καὶ ἀθῶων οὐκ ἀθώωσει. Οὐκ εὐθύς μὲν ἐπάγει, φησί, τὴν δίκην ὁ Κύριος, ἀλλὰ μακροθυμία πλείστη πρὸς τοὺς ἀμαρτάνοντας χρῆται· ἐπιστρέψαι γὰρ αὐτοὺς βούλεται. Καὶ τοῦτου μάρτυρες ὑμεῖς, ὦ Νινευῖται, μεταμελείτε χρησάμενοι· εἶτα πάλιν πονηρίαν πολλὴν νοσήσαντες, καὶ ὁμως δίκας ὑπὲρ ταύτης μὴ δόντες. Πλὴν ἀλλὰ μακρόθυμος ὢν, καὶ φέρων ἐπὶ πολὺ τὰς τῶν ἀνθρώπων παρανομίας, οὐ δι' ἀσθένειαν τοῦτο ποιεῖ. Μεγάλῃ γὰρ ἡ ἰσχύς αὐτοῦ, καὶ ὅτε μέλλει κολάσαι τοὺς μὴ μεταμελουμένους, σφοδρὰν ἐπάγει τὴν τιμωρίαν. Ἄθῶων (82) γὰρ οὐκ ἀθώωσει, τουτέστι, πανωλεθρίαν ἐπάγει. Εἰ γὰρ καὶ δοκεῖ ἀθῶον, ἀλλ' οὐκ εἰς τέλος ἀθῶοί. Ἡ κατὰ ἰδίωμα τῆς Γραφῆς εἰρηται τὸ, Ἄθῶων οὐκ ἀθώωσει, ὡς τὸ, Ἰδὼν εἶδον τὴν κάκωσιν τοῦ Ἰσραήλ. Κάνταῦθα οὐν μέλλων εἰπεῖν, ἔτι οὐκ ἀθῶοί, ἐδίπλωσε τὴν λέξιν. Καὶ τοὺς ἀπεκτονότας δὲ τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ἐξεδίκησε μετὰ θυμοῦ, τουτέστι, δίκας εἰσεπράξατο μὴ μετανοήσαντας, καὶ ἐξῆρεν αὐτοὺς ἐκ τῆς Ἱερουσαλήμ, ζηλώσας ὑπὲρ τοῦ δικαίου, οὐ φονεῖς αὐτοὺς ἐγένοντο. Καὶ πᾶς δὲ ὁ κατὰ σάρκα ζῶν, ἐχθρὸς ἐστὶ τοῦ Θεοῦ· τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκός, ἐχθρὰ εἰς Θεόν. Ἐκδικεῖ οὖν τὸν τοιοῦτον ἐχθρὸν ὁ Κύριος, τάχα μὲν καὶ ἐνταῦθα πειρασμοὺς παραδίδους, ὥστε τὸ ἐχθρὸν αὐτοῦ φρόνημα ἐξαρθῆναι ἐκ τοῦ τοιοῦτου ἀνθρώπου. Εἰ δὲ ἐνταῦθα μακροθυμήσῃ, ὡσπερ εἴθε πολλὰκις ποιεῖν, ἵνα διὰ τῆς χρηστότητος πρὸς ἐαυτὸν ἐλκυσθῇ· ἀλλ' οὐκ ἐν τῇ τελευταίᾳ κρίσει οὐκ ἀθώωσει, καίτοι ἐνταῦθα ἀθῶων. Ταῦτα δὲ ποιεῖ ὡς θυμῶς, ζηλῶν ὑπὲρ τῶν ψυχῶν, ἃς κτεῖσας ἵνα αὐτῷ ἀρμοσθεῖεν παρθένοι ἀγναί, ὁρᾷ τῷ ἐχθρῷ καὶ ἀποστάτῃ κολλημένους, καὶ κατασχυνούσας τὴν εὐγένειαν, ἣν φύσει ἀπὸ τοῦ λόγου ἔσχον.

erit, etiamsi hic non asper exstiterit. Hæc autem pro animabus, quas cum condidisset, lut ipsi coagmentarentur virgines castæ, hosti ac desertori Satanae videt agglutinatas, pudefacientes ita claritudinem generis sui, quam ex natura rationali sortitaerant.

Κύριος ἐν συντάσει, καὶ ἐν συσσεισμῷ ἡ ὁδὸς αὐτοῦ. Ὅδον λέγει τὴν κίνησιν, ἣν ποιεῖται Θεὸς κατὰ τῶν ἀξίων τιμωρίας. Αὕτη τοίνυν ἡ κίνησις, οὐκ ἀπλῶς τιμωρίας ἐπάγει, ἀλλὰ συντέλειαν ποιεῖται, ὅ ἐστι πανωλεθρίαν, καὶ συσσειεῖ, τουτέστι, συνταράττει, μεθιστώσα καὶ μεταβάλλουσα τὰ πράγματα, οὕτω τοίνυν καὶ τοῖς Νινευῖταις προσεσχθήσεται. Καὶ λοιπὸν, μὴ ἀθυμῆτε [f. -μεῖτε], οἱ Ἰσραηλίται, κακῶς ὅπ' αὐτῶν πεπονθότες. Ἡξεῖ γὰρ καὶ ἐπ' αὐτοῦς ἡ συντέλεια.

Καὶ νεφέλη κοινορτὸς ποδῶν αὐτοῦ. Ἀρμοδίως μᾶλλον τὸν κοινορτὸν τῇ ὁδῷ προστέθεικεν. Ἀνθρωπος μὲν οὖν, φησὶν, δεδύων, κοινορτὸν ἐγείρει· Θεὸς δὲ οὕτω τοι μεγαλοπρεπῶς κινεῖται, ὥστε νεφέλας ἐγείρειν. Καὶ κατὰ Νινευῖτῶν οὖν κινήθεις, νέφη

⁸² Exod. III, 7.

Variae lectiones et notæ.

(82) Hæc ita sonant : Absolvens enim, non absolvet : hoc est, excidium inducet : licet enim videatur absolvere, non tamen ad finem usque absolvit.

A ejus, et innoxium sine noxa non dimittit. Non statim, inquit, Dominus vindictam adducit, sed plurima longanimitate erga delinquentes usitur, ut quos a peccatis reverti velit. Cui rei vos, o Ninevitarum, testimonium dicere potestis, qui ad meliorem vitam per resipiscentiam translati, deinde rursus multa pravitate languentes, poenas tamen istorum scelerum vestrorum non dedistis. Atqui Dominus longanimis et patiens super iniquitates peccantium, ob imbecillitatem hoc non facit : ingens enim robur ejus, puniturusque eos, qui non resipuerunt, vehemens ac grave supplicium affert : sine noxa enim existens, non est citra noxam : vel, innoxium sine noxa non dimittet (nam duplex hic lectio, duplicem intellectum parit), hoc est, communem omnibus perniciem affert. Quamvis enim sine damno quod inferat esse videatur, non omnino tamen a supplicio abstinere. Vel juxta proprietatem Scripturae hoc dictum est : *Expers supplicii, sine supplicio non erit* : itidem ut hoc, *Videns vidit afflictionem Israelis* ⁸³. Hic igitur dicturus, quod non sit citra ultionem, ingeminavit dictionem. Proinde et eos qui Filium ejus occiderant, ultus est cum indignatione, poenam exigens ab iis qui non sunt perducti ad poenitentiam, eosque ex Jerusalem abstulit, ira æstivans, ob justum suum, cujus interfectores exstiterunt. Præterea quilibet secundum carnem vivens, est hostis Dei : nam affectus carnis est inimicus Deo. De tali igitur inimico se ulciscitur Dominus, protinus eum tentationibus tradens in hac vita, ut hostilis affectus ex tali homine tollatur. Sin hic longanimis fuerit, ut sæpe consuevit, ut per mansuetudinem suam ad sese peccantem trahat, in extremo tamen judicio, sine supplicio non

ceu sponsus quispiam facit, æmulationem habens via ejus. Viam appellat, motionem quam facit Deus in punitione eorum qui supplicium commoverunt. Ipsa igitur motio non simpliciter poenas adducit, sed consummationem, hoc est, perniciem et interitum : concutitque, hoc est, turbat, miscens ac permutans res. Hanc ergo ad rationem in Ninevitas feretur. Quapropter posthac ne despondentis animum, Israelitæ, qui miseris modis accepti ab illis estis. Veniet namque super eos quoque consummatio, hoc est unis (83), vastatio, exterminatioque.

Nubes et pulvis pedum ipsius. Haud inconvenienter pulverem itineri apposuit. Homo igitur, inquit, iter faciens, pulverem excitat. Deus verò adeo magnifice incedit ac movetur, ut nubes et nebulas excitet Sic et contra Ninevitas motus, nubes malorum un-

(83) Postrema ea verba explanandi gratia adjecit Lonicærus.

dique adducet. Porro et unigeniti Dei Filii ad nostra confinia iter, quod in consummatione sæculorum fecit, concussit principatus et potestates. Ad hæc translatio a lege ad Evangelium, concussio intelligit queat. Mentales autem nebulae, hoc est, prophetæ, adventum ejus nuntiarunt, perinde atque currentes excitatus pulvis nuntiat. Nubes vero istos appellat, ceu caliginosiore, nec admodum perspicuo sermone usos: attamen spirituali aqua prægnantes, suoque tempore dignis præbentes spiritualium intellectum. Ambulat porro et in nobis Dominus, cum iter honesti, adeoque virtutis ingressi fuimus. Exstinctis itaque vitis atque ejectis ex anima nostra, stirpitibusque evulsis sive motis, nec ulterius stabilitatem seu firmam mansionem in ea habentibus, iter Domini locum invenit. Ex hac deinde via et motione, quod crassum in nobis est ac terrenum, subtile ac æereum et spirituale redditur. Hinc et sublime raptum, in nubes transfertur, quæ aliis etiam imbrem mentium adstillare queant.

Vers. 4. Minans mari, et arefaciens ipsum, omniaque flumina devastans. Docet nos omnipotentem esse Deum, qui facile quidquid voluerit faciat: qui, si velit, universum mare exsiccat, omniaque flumina delet. Atque hoc perspicuum est ex admirandis ejus factis, quæ temporibus Mosis, dum Rubens mare, ac Jordanem fluvium, temporibus Jesu filii Nave exsiccat. Hinc et Ninevi urbem arefaciet, veluti vastum quoddam pelagus existentem, cum gloria, tum opibus altum, bellorum motibus fluctuans: ac gentes sub ipso, ceu amnes quosdam in eam se exonerantes et influentes, quibus intumescat et impleatur, desolabit. Mare, hujus vitæ est amaritudo, quam insipientes nos ceu flumina appetimus. Hanc Dominus exsiccat, ac quod in ea potioni accommodum videbatur, obliteravit, instituens nos, quod in mundo afflictionem **216** nos ferre oporteat: sin autem jugum ejus tulerimus, invenimus requiem animabus nostris. Præterea si quisquam in tentationibus fuerit, in mari est et in fluminibus. Ad eum igitur tentato confugiendum est, qui interminatür mari, amnesque exsiccat.

Diminuta est Basanitis et Carmelus. Hoc ipsum etiam divini potentis signum est. Aiunt enim, Basanitem regionem Palestinæ fertilissimam, tum Carmelum Judææ montem, a gentibus habitata fuisse pugnacibus et morosis; attamen Deus eas evertit, ac Israellem eo introduxit: quocirca non est fidelisonum, Deum etiam ipsam Ninevi subversurum.

Efflorescentia Libani defecerunt. Libanus mons est Phœnicis. Efflorescentia hujus, principes et reges appellat regionis Libani monti subjectæ, quos et ipsos debellatos, Israelitis subjecit Deus. Poteris etiam hæc in futuro accipere, quasi dicat propheta: Dominus ille adeo potens est, ut si velit, imminuatur Basanitis, etiam si sit populosissima, ob fertilitatem suam: deinde Carmelus et Libanus, montes nemo-

A κακῶν ἐπιστήσῃ πάντοθεν. Καὶ τοῦ Μονογενοῦς δὲ ἡ πρὸς τὴν ἡμετέραν ἑσχατιὰν ἔδδς, ἐν συντελείᾳ τῶν αἰῶνων γενομένη, συνέσεισεν ἀρχὰς τε καὶ ἰερούσιας. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ ἀπὸ τοῦ νόμου ἐπὶ τὸ Εὐαγγέλιον μετὰστασις, σεισμὸς ἀννοηθείη. Αἱ δὲ νοηταὶ νεφέλαι, τούτέστιν, οἱ προφῆται, τὴν παρουσίαν αὐτοῦ ἐμήνυσαν· ὡσπερ καὶ τοὺς τρέχοντας μὴνύει κόνις ἀνισταμένη. Νεφέλας δὲ τούτους καλεῖ, ὡς σκοτεινότερον μὲν, καὶ οὐ λαν ἐμφανῆ κεχρημένους λόγῳ, πλὴν ἀλλὰ τὸ ὕδωρ τὸ πνευματικὸν ἐγκυμονοῦντας, καὶ ἐν καιρῷ ἀποδίδοντας τοῖς ἀξίοις συνίεναι πνευματικά. Ὅδεοὶ δὲ καὶ ἐν ἡμῖν ὁ Κύριος, τὸν σπουδαῖον καὶ κατ' ἀρετὴν μετιούσι βίον. Ὅτε οὖν ἡ κακία συντελεσθῆ καὶ ἐξολοθρευθῆ ἐκ τῆς ψυχῆς, ἤγουν σεισθῆ, καὶ οὐκέτι βεβαλωσὶν τινα καὶ μονιμότητα ἔχη ἐν αὐτῇ, τότε ἡ ὁδὸς τοῦ Κυρίου χώραν εὕρισκε. Ἐκ δὲ τῆς ὁδοῦ ταύτης καὶ τῆς κινήσεως, τὸ ἐν ἡμῖν παχὺ καὶ γεῶδες, λεπτόν τι; καὶ οἶον ἀερῶδες καὶ πνευματικὸν γίνεται. Ὅστε καὶ ἀνω φερόμενον, εἰς νεφέλας συνίσταται, ὁμοίον νοητὸν καὶ ἄλλοις ἐπιστάζειν δυναμένης.

Ἀπειλῶν θαλάσση, καὶ ξηραίνων αὐτήν, καὶ πάντα τοὺς ποταμοὺς ἐξηρμῶν. Διδάσκων ἡμᾶς τὸ παντοδύναμον τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅτι ῥαδίως πᾶν ὃ ἐν θελήσῃ ποιεῖ, ὅτι εἰ θελήσειεν, ἀπασαν ξηραίνει τὴν θάλασσαν, καὶ πάντα τοὺς ποταμοὺς ἀφανίζει. Καὶ τοῦτο δῆλον ἀφ' ὧν τε τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν ἐπὶ Μωϋσῶς, καὶ τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν ἐπὶ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ἐξήρανε. Καὶ τὴν Νινευὶ τοίνυν ξηραίνει, οἶον τινα θάλασσαν οὖσαν πλατεῖαν, τῇ δόξῃ καὶ τῷ κλύεθρον βαθείαν, καὶ πάντα τοὺς πολέμους ἐπικυμαίνουσαν, καὶ τὰ ὑπ' αὐτὴν ἔθνη, ὡσπερ τινὰς ποταμοὺς, εἰς αὐτὴν εἰσβάλλοντα, καὶ συναίρματα αὐτῇ εἰς ὄγκον καὶ πληθυσμὸν, ἐξηρμῶσει. Θάλασσα, ἡ τοῦ παρόντος βίου πικρία, ἣν ἀνοηταίφροντες ἡμεῖς, ὡς ποταμοὺς προσιέμεθα. Ταύτην ὁ Κύριος ἐξήρανε, καὶ τὸ δοκοῦν αὐτῆς πότιμον ἐξηρμῶσει, διδάξας ὡς ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἔχομεν· ἐὰν δὲ τὸν ζυγὸν αὐτοῦ ἄρῳμεν, εὐρήσομεν ἀνάπαυσιν ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν. Ἄλλὰ κἂν ἐν πειρασμοῖς τις εἴη, ἐν θαλάσῃ ἐστὶ, καὶ ἐν ποταμοῖς. Πρὸς ἐκεῖνον οὖν αὐτῷ καταφευκτέον, τὸν ἀπειλοῦντα θαλάσση, καὶ ποταμοὺς ξηραίνοντα.

Ἐλιγώθη ἡ Βασανίτις καὶ ὁ Κάρμηλος. Καὶ τοῦτο τῆς Θεοῦ δυνάμεως ἐνδεικτικόν. Καὶ γὰρ, φησὶ, Βασανίτιν χώραν τῆς Παλαιστίνης ἀφορωτάτην, καὶ τὸν Κάρμηλον, τῆς Ἰουδαίας ὄρος ὄντα, ἔθνη ἐνέμοντο ἄμαχα καὶ δυσκαταγώνιστα· ἀλλ' ὁ Θεὸς ταῦτα καθεῖλε, καὶ τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ κατῴκισεν. Οὐδὲν οὖν ἀπίστον, εἰ καὶ τὴν Νινευὶ καθεῖλε.

Καὶ τὰ ἐξανθούντα τοῦ Λιβάνου ἐξέλιπον. Λιβάνος, ὄρος τῆς Φοινίκης ἐστίν. Ἐξανθούντα δὲ τούτου φησὶ, τοὺς ἀρχοντας καὶ βασιλεῖς τῆς τῷ Λιβάνῳ ὑποκειμένης χώρας, οὓς καὶ αὐτοὺς ὁ Θεὸς καταγωνισάμενος, ὑποχείριους τοῖς Ἰσραηλῖταις ἐποίησε. Δύνασαι δὲ καὶ ἐπιμέλλοντες ἐκλαβεῖν ταῦτα, οἰοῦν λέγοντας τοῦ προφήτου, ὅτι Οὐτίς ἐστὶ δυνατὸς ὁ Θεός, ὡς εἰ θελήσει, ἐλιγώθηται ἡ Βασανίτις,

καίτοι πολυανθρωποτάτη οὕτα διὰ τὴν εὐκαρτίαν · καὶ ὁ Κάρμηλος καὶ ὁ Αἰθανός, καίτοι εὐδενδρότατα ὄντα, καὶ ἀμφιλαφῆ ὄντα, ἐκλείψουσι, εἰ μόνον ἐκεῖνος νεύσει. Ἰσαθως καὶ πάντα τὰ ἐπεξῆς οὕτω νοήσεις καὶ ἐπὶ μέλλοντος λεγόμενα.

Καὶ ὄρη ἐσεισθήσονται ἀπ' αὐτοῦ, καὶ οἱ βουνοὶ ἐσαλεύθησάν, καὶ ἀνεστάλῃ ἡ γῆ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ σύμπασα. Ἐπειδὴ γὰρ ὑπελάμβανον αὐτόν τινες ἐν Ἰουδαίᾳ μόνον δύνασθαι, καθὼς ἔλεγον · Θεὸς ὄρειων, Θεὸς Ἰσραὴλ, καὶ οὐ Θεὸς κοιλάδων · φησὶν, ὅτι Πάντα τὰ ὄρη σεισθήσονται ἀπ' αὐτοῦ, τούτ' ἐστίν, ἀπὸ μόνου τοῦ νεύματος αὐτοῦ · καὶ ἡ γῆ δὲ, οὐχ ἦδε ἢ ἦδε, ἀλλὰ σύμπασα ἀνεστάλῃ ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ, τούτ' ἐστίν, ἐφριξεν, ἢ μετεκινήθη, καὶ τῆς οἰκειας Ἰδρας ἐξέστη, ἐπιβλέπωντος ἐπ' αὐτὴν δριμύτερον.

Καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ. Εἰ αὐτὸ τὸ στοιχεῖον, πολλῶ μᾶλλον οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ, ἄνθρωποι τε καὶ λοιπὰ ζῶα. Ὀλιγώθη ἡ Βασανίτις καὶ ὁ Κάρμηλος, ὅτι Ἰουδαῖοι διὰ τὸν σταυρωθέντα ὑπ' αὐτῶν Κύριον τῆς δόξης, τοῖς Ῥωμαίοις παρεδόθησαν. Ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς Βασανίτιδος μὲν, ἢ ἠθικῆ πολιτείας καὶ πρακτικῆς · διὰ δὲ τοῦ Καρμηλίου, τὰ τῶν δογμάτων ὑψηλότερα δηλοῦται, ὅτινα πολλὰ ὄντα, ὀλιγώθη εἰς τὸν συντεταγμένον καὶ συντελεσμένον λόγον τοῦ Εὐαγγελίου συγκεφαλαιωθέντα. Ἐπεὶ δὲ ὁ Αἰθανός εἰδωλοατρείας ἦν ἐργαστήριον, ἐξέλιπε καὶ τὰ ἐν αὐτῷ πρὶν ἀνοῦντα τῆς εἰδωλοατρείας εἶδη, ἢ καὶ ἡ τῶν Ἑλλήνων σοφία, ἣν ἐμύρωεν ὁ Θεός. Ἐσεισθῆ δὲ ἐν τῷ σταυρῷ τὰ ὄρη, καὶ ἡ φύσις ἡμῶν, ἢ πρότερον οὐσα γῆ, ἀνεστάλῃ, ἢ ἀνω ἰδεύσασα, καὶ τὴν πρὸς οὐρανοῦς στεταμένη πορείαν, καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ γῆνοι λογισμοί, θεῖοι καὶ οὐράνιοι ἐγένοντο. Ἀλλὰ καὶ τις καρποφορῆ ἐν κακίᾳ, καὶ θάλλῃ, ὀλιγοῦται, καὶ ἐκλείπει κατ' αὐτὴν, ὅταν ὁ Θεὸς ἐπιβλέψῃ, μετάνοιαν αὐτῷ ἐπιθεῖς, καὶ ἡ ὄρεινὴ σκληρὰ αὐτοῦ καρδία, καὶ τὰ τῆς γῆς φρονοῦσα, σείεται καὶ μετακινεῖται ἀπὸ τῆς ἐν τῷ κακῷ στάσεως.

Ἀπὸ προσώπου ὄρης αὐτοῦ τίς ὑποστήσεται; Εἰ καὶ ἐν πολλοῖς παρὰ τῇ Γραφῇ τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ ἐπὶ καλαστικῆς τινος δυνάμεως τάττεται, πλην ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τοῦ ἡλαρωτέρου τρόπου ἐστίν ὅτι εὐρίσκειται, ὡς τὸ, Ἐπίστανον τὸ πρόσωπόν σου, καὶ σωθησόμεθα · καὶ, Ἰσραὴλ τὸ πρόσωπόν σου ἀποστερέσεις; διὰ τοῦτο ἐνταῦθα εἰπὼν, Ἀπὸ προσώπου, προσέθηκε τὸ, Ὀρηγῆς. Τίς οὖν ὑποστήσεται, φησὶν, ὅτι τὸ πρόσωπον ὄρης πληρες ἡμῖν ἐπιδείξει; Ἔοικεν οὖν ὁ μονογενὴς Υἱὸς πρόσωπον λέγεσθαι τοῦ Πατρὸς, ὡς χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, καὶ γνωριστικὸς αὐτοῦ, ὁ αὐτὸς καὶ κολάζειν καὶ σώζειν. Ὅθεν γὰρ, φησὶ, κείται εἰς πτώσιν καὶ ἀνάστασιν πολλῶν.

Καὶ τίς ἀναστήσεται ἐν ὄρη ἠμῶν αὐτοῦ; Ἐπίταςιν τινα ἐνταῦθα δηλοῖ εἰπὼν τὸ, Ἐν ὄρη

A rossissimi, et exuberantissimi materia sua, deficient tamen, quamprimum ille vel nutu decreverit. Consimilem ad modum cætera quæ sequuntur, intelligere poteris de future dicta.

VERS. 5. Montes moti sunt ab ipso, collesque sunt concussi, ac sublimata est terra a facie ejus universa. Quia enim quidam suspicabantur ipsum in Judæa tantummodo potentem esse, unde ei dicebant : *Deus montium, Deus Israel, et non Deus vallium* ⁶⁰ : ait etiamnum : Non solum omnes montes ab ipso commovebuntur, hoc est, a solo nutu ejus, verum ipsa etiam terra : nedum hæc vel illa, sed enim universa sublevata est a facie ejus, hoc est, horruit, vel transposita est, æque sua sede dimota, B ipso eam intuentē acriter.

Et omnes habitantes in ipsa. Si ipsum elementum commoveatur, multo magis habitantes in ipsa, homines et animalia cætera. Atqui diminuta est etiam Basanitis et Carmelus, quando Judæi propter crucifixum ab se Dominum gloriæ, traditi sunt Romanis. Deinde per Basanitin in moribus et operibus versans respublica, per Carmelum vero dogmatum altitudo indicatur : quæ cum multa essent, diminuta sunt, in concisum et consummatum sermonem Evangelii summatim congesta. Quoniam vero Libanus, idololatriæ erat officina, defecerunt in eo prius florentes idolorum cultus species, vel Græcorum sapientia, quam sublevavit, hoc est, infatuavit, ip̄ supernis ingrediens Deus. C Concussi sunt autem et in cruce montes, ac natura nostra, terra antehac existens, sublimata est, ad superna iter faciens, ac protectionem ad cælos instituens, omnesque 217 juxta in ipsa commorantes terrenæ cogitationes, divinæ adeoque cælestes factæ sunt. Insuper si quis fructum ferat in vitiositate, et in ipsa floreat, imminuitur nunc et deficit ab ipsa. Quando Deus talem inspexerit, altam illi eamque meliorem mentem indens, tum montanum durumque ejus cor, terrestria spirans, concutitur et commoveatur a statu, qui in eo est, mali.

VERS. 6. A facie iræ ejus quis subsistet? Etiam si in plerisque Scripturæ locis, facies Dei, de supplicium afferentis potentia usurpetur, interdum tamen lætioribus rebus etiam accommodata reperitur, ut in eo loco : *Ostende faciem tuam et servabimur* ⁶¹ ; et, *Faciem tuam cur avertis* ⁶² ? Quare cum hic dixisset, A facie, adjunxit, Iræ. Quis, inquit, subsistet, si quando faciem suam iræ plenam nobis ostendat ? Videtur igitur et unigenitus Dei Filius, facies esse Patris, tanquam character et forma substantiæ ejus, ipsiusque manifestator, idem punire et servare. Ille namque, inquit, positus est in ruinam et resurrectionem multorum ⁶³.

Et quis opponet sese iræ concitati animi ejus ? Epitasin quamdam hic exhibet, Iræ concitati animi

⁶⁰ Hi Reg. II, 28. ⁶¹ Psal. LXXIX, 4. ⁶² Psal. XLIII, 24. ⁶³ Luc. II, 34.

ejus, dicens : forsan ideo, quod secundum aliquos **A** θυμὸς, id est, concitatus animus, seu furor, sit principium quidem perturbationis quæ sit ex inflammatione, vel suffumigatione. ferventis sanguinis circum cor : ira vero sit animus, vel impetus irarum, ad efficiendum quidquam. Propterea hic dixit, *In ira indignationis ejus* ⁶⁴, hoc est, cum indignabundus, et ira æstuans animus etiam opera facit, quibus ultionem sumat, hostesque suos conturbet. Quis tum opponet sese, ut avertat manum ejus, et poenam imminuentem auferat?

Impetus animi ejus liquefacit principatus, petraque contrita sunt ab ipso. Amplissima, inquit, imperia subjugata sibi, quæ rupium habere robur putabantur, conterit et dissolvit concitatus animus ejus : eademque liquefacit, ut ceram ignis. Merito igitur nemo illi resistet. Quinetiam principatus tenebrarum ac potestates dissolvit animus ejus, quando demisit eos in abyssum. Judaicos item magistratus diruit, propter scelus quod Dominum crucifigendo patrarunt. Deinde petrae etiam contritæ sunt : partim revera petrae sensibus objectæ temporibus supplicii in cruce Domini nostri : partim duris cordibus existentes gentes, verbo Evangelii accepto. Porro cum in nobis intellectus vel mens dominatur, unus est ille principatus, unicum imperium, propterea ipsum non liquitur. Quando vero impetus et ardor animi, una cum cupiditate potitur sceptris, en multi in nobis dominatus, multa imperia, quæ liquefacit Domini concitatus animus, seu indignatio in mentem nostram accepta, dicente **C** Domino interdum **218** *Eos qui me noluerunt regnare super se, adducite et mactate* ⁶⁵ : interdum vero : *Dissecabit talem mentem, et portionem ejus cum hypocritis ponet : illic est fetus et stridor dentium* ⁶⁶. Confringuntur etiam petrae a tali indignatione, seu impetu Domini, ipsi nimirum graves admodum, anxii et severi in vitiliis habitus.

VERS. 7. *Benignus est Dominus expectantibus ipsum in die tribulationis* ⁶⁷. Postquam horrendæ commemoravit, ac impetus, seu ardoris animi, et iræ Dei meminit, multæque atrocitatis : ut ne durum quempiam et pravum perversumque quidam arbitrentur Deum (id quod Simonis et Marcionis sectatores passi sunt), quæ ad mansuetudinem et benignitatem ejus pertinent nuuc adducit, et ait : Etiam si ingentem quampiam et intolerabilem Domini indignationem dixerim, hostibus tamen ejus hujusmodi indignatio segregata, defluataque est : sive illis qui nedum mala operantur, verumetiam iniquo animo ferunt castigationem, qua propter talia crimina sua puniuntur, atque vituperant Deum, conviciis lacessunt, ac fastidiunt ejus dispensationem. Etenim *Expectantibus* ipsum in die tribulationis, hoc est, castigationem ab ipso adductam placida mente sustinentibus, tolerantibusque ipsum, ceu castigantem patrem, talibus, inquam, benignus, mansuetus, clemens est. Vel expectantibus ipsum, pro, divinitam ipsam ab eo consolationem excipientibus, et ad ipsum tantummodo defigentibus oculos, oculos, nec ad alia vel dæmonum vel hominum auxilia respicientibus. Tale est quod Propheta

θυμοῦ αὐτοῦ. Μήποτε δὲ ἐπειδὴ κατὰ τινὰς θυμὸς μὲν ἐστὶν ἡ ἀρχὴ τοῦ πάθους, ὃ γίνεται ἐξ ἀναθυμιάσεως τοῦ περικαρδίου αἵματος ζέοντος· ὀργὴ δὲ, θυμὸς ὀργῶν πρὸς τὸ ἐργάζεσθαι τὶ· διὰ τοῦτο ἐν ταῦθα εἶρηκεν· Ἐν ὀργῇ θυμοῦ αὐτοῦ· τουτέστιν, Ὅταν ὁ θυμὸς αὐτοῦ καὶ ἔργα ποιεῖ πρὸς ἄμυναν καὶ ἀντιλύπησιν, τίς ἀντιστήσεται, ὥστε ἀποστρέφει τὴν χεῖρα αὐτοῦ, καὶ ἀναστελεῖ τὴν τιμωρίαν;

Ὁ θυμὸς αὐτοῦ τήκει ἀρχάς, καὶ αἱ πέτραι διεθρῦθησαν ἀπ' αὐτοῦ. Τοὺς τὰς μεγίστας, φησὶν, ἀρχάς ἐγκρατεισιμένους, καὶ πετρῶν ἰσχυρὸν ἔχειν ὑπολαμβανομένους, συντρίβει καὶ καταλύει ὁ θυμὸς αὐτοῦ, καὶ τήκει, ὡς περὶ κηρῶν πῦρ. Εἰκότως οὖν οὐδεὶς ἀντιστήσεται αὐτῷ. Ἄλλὰ καὶ τὰς ἀρχάς τοῦ σκότους, καὶ τὰς ἐξουσίας κατέλυσεν ὁ θυμὸς αὐτοῦ, ὅτε ἀπέστειλεν αὐτοὺς εἰς τὴν ἄβυσσον, καὶ τὰς Ἰουδαϊκὰς ἀρχάς, διὰ τὸ ἐπὶ τῷ σταυρῷ αὐτῶν ἄγει· καὶ αἱ πέτραι διεθρῦθησαν, ταχὰ μὲν καὶ αἱ ἀλοθῆναι ἐπὶ τοῦ σταυροῦ· τάχα δὲ, καὶ τὰ σκληροκάβρια ἔθνη, δεξάμενα τὸν λόγον τοῦ Εὐαγγελίου. Ὅταν οὖν ἐν ἡμῖν ἀρχὴ ὁ νοῦς, μία ἀρχὴ ἐστὶ· διὸ οὐ τήκεται αὕτη· ὅτε δὲ ὁ θυμὸς ἀρχῆ, καὶ ἡ ἐπιθυμία, ἰδοὺ πολλὰ ἀρχαί, ἃς τήκει ὁ θυμὸς τοῦ Κυρίου, εἰς νοῦν ἡμῖν λαμβανόμενος, λέγοντος ποτὲ μὲν, ὅτι *Τοὺς μὴ θέλοντάς με βασιλεῦσαι ἐπ' αὐτούς, ἀγέγετε καὶ σφάξατε· ποτὲ δὲ, Διχοτομήσει αὐτὸν, καὶ τὸ μέρος αὐτοῦ μετὰ τῶν ὑποκριτῶν θήσει.* **C** *Ἐκεῖ ἔσται ὁ κλαυθμὸς, καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων.* Διαθρῦπτονται δὲ καὶ αἱ πέτραι ὑπὸ τοῦ τοιοῦτου θυμοῦ, αἱ τῶς βαρεῖται καὶ ἀνένδοτοι ἐν τῷ κακῷ ἔξεις.

Χρηστὸς Κύριος τοῖς ὑπομένουσιν αὐτὸν ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως. Ἐπειδὴ τὰ φοβερά εἶπε, καὶ θυμῷ καὶ ὀργῆς ἐμνήσθη καὶ ἀποτομίας πολλῆς, ἵνα μὴ σκληρὸν τινὰ καὶ πονηρὸν νομισωσί τινες τὸν Θεόν, ὃ ἔπαθον οἱ ἀπὸ Σίμωνος καὶ Μαρκίου, ἐπάγει καὶ τὰ τῆς χρηστότητος, καὶ φησιν, ὅτι *Εἰ καὶ μέγαν τινὰ καὶ ἀνυπόστατον τὸν τοῦ Κυρίου θυμὸν εἶπον, ἀλλὰ τοῖς ἐχθροῖς ὁ θυμὸς ἀφώρισται, ἦτοι τοῖς οὐ μόνον κακὰ ποιοῦσιν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ κολάζεσθαι δι' αὐτὰ μὴ εὐγνωμόνως δεχομένοις τὴν παιδείαν, ἀλλὰ βλασφημοῦσι καὶ ἀποδυσπετοῦσιν.* Ἐπιτίτοιγε τοῖς ὑπομένουσιν αὐτὸν ἐν ἡμέρᾳ θλίψεως, τουτέστι, τὴν παρ' αὐτοῦ ἐπαγομένην παιδείαν φέρουσιν εὐχαρίστως, καὶ ὑπομένουσιν αὐτὸν ὡς Πατέρα παιδεύοντα, τοῖς τοιοῦτοις χρηστὸς ἐστίν. Ἡ τὸ, *Ἐπομένουσιν*, ἀντὶ τοῦ, *τὴν αὐτοῦ παράκλησιν ἐκδεχομένοις*, καὶ πρὸς αὐτὸν ἀφορῶσι, καὶ μὴ πρὸς ἄλλας βοηθείας, ἢ δαιμόνων, ἢ ἀνθρώπων. Τοιοῦτον τὸ, *Ἐπομένω ὑπέμεινε τὸν Κύριον*· διὸ ἐπάγει· *Καὶ προσέσχε μοι, — καὶ ἀνήγαγέ με ἐκ λάκκου τάλαιπωρίας.* Ὅστις γὰρ αὐτὸν ἀναμένει βοηθὸν, ἐπακούσεται, καὶ τῆς χρηστότητος αὐτοῦ ἀπολαύει.

⁶⁴ Psal. xxix, 6. ⁶⁵ Luc. xix, 27. ⁶⁶ Matth. xxiv, 51.

inquit : *Expectans expectavi Dominum*; hinc subdit : *Et attenuavit mihi* ⁶⁷, — *et reduxit me e loco miseriae* ⁶⁸. Quisquis enim ipsum praestolatur auxiliatorem, exauditur, ipsiusque benignitate fruitur.

Kal χιρώσκων τοὺς εὐλαβουμένους αὐτόν. Τουτέστιν ἀγαπῶν καὶ οικειούμενος τοὺς εὐλαβουμένους αὐτόν, καὶ διὰ τοῦτο μὴ ἀμαρτάνοντας, ἢ τοὺς εὐλαβῶς δεχομένους ἄπερ αὐτὸς ἐπάγει.

Kal ἐν κατακλυσμῷ πορείας, συντέλειαν ποιῆσεται τοὺς ἐπεγειρομένους. Δείξας ὅπως προσφέρεται Θεὸς τοῖς εὐλαβέσι, νῦν πάλιν τὴν κατὰ τῶν ἀνοσίων διεξέρχεται ἐπεξέλευσιν, καὶ φησιν, ὅτι ὁ Θεὸς τοὺς ἐπεγειρομένους αὐτῶ, τουτέστι, τοὺς τραχηλιῶνας, καὶ ὡσπερ δούλους πονηροὺς ἐπανισταμένους τοῖς θείοις αὐτοῦ νόμοις, τούτους ποιεῖται συντέλειαν, τουτέστιν, ἐξολοθρεύσει, αὐτοαπώλειαν τούτους τίθησιν, ἐν τῷ κατακλυσμῷ τῆς πορείας αὐτοῦ, τουτέστι πορευόμενος καὶ κινούμενός τι κατ' αὐτῶν, ὡσπερ ὕδωρ βλαίων κατὰ πρᾶνους φερόμενον, καὶ κατακλυσμὸν ποιοῦμενον τῶν ὑποκειμένων.

Kal τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ διώκεται σκότος. Τὸ τῶν συμφορῶν : εἰ γὰρ ἐν θλίψεσι καὶ κακώσεσιν ὄντες, σκοτίζονται τὴν διάνοιαν, καὶ ἐν ἡμέρᾳ, ὡς ἐν νυκτὶ, διάγουσι. Συντέλεσε καὶ ὁ Μονογενὴς τοὺς αἰεὶ ἐπεγειρομένους καὶ ἀποστατοῦντας αὐτῷ δαίμονας ἐν τῷ κατακλυσμῷ τῆς αὐτοῦ πορείας, τουτέστι, τῷ βαπτίσματι ᾧ ἔβαπτίσαστο πορευθεὶς ἐκ τῶν κόλπων τοῦ Πατρὸς πρὸς ἡμᾶς· καταδιώκεται αὐτοὺς τὸ σκότος· τὸ ἐξώτερον, ὃ αὐτοῖς ἠτοίμασαι. Ἄλλὰ καὶ τοὺς ἐπεγειρομένους αὐτῷ Φαρισαίους καὶ Γραμματεῖς, καὶ τοὺς λοιποὺς ἀπειθεῖς, συνεθανάτου, καὶ τὴν νοητὴν μὴ ἀκούσαντας τοῦ λέγοντος· *Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου*· καὶ, *Ἐὼς τὸ φῶς ἔχετε, περιπατεῖτε ἐν τῷ φωτὶ, ἵνα μὴ σκοτία ὑμᾶς καταλάβῃ.* Καὶ ἐν ἡμῖν δὲ ὁ κατακλυσμὸς τῶν σαρκῶν, ἔχων καὶ πορείαν, ὃ ἐστὶ κίνησιν ἐν ἀρεταῖς, συντελεῖ τοὺς ἐπεγειρομένους ἡμῖν δαιμονιώδεις λογισμοὺς. Τοὺς ἐχθροὺς δὲ τοῦ Θεοῦ διώκει σκότος, αὐτὴ ἢ ἀμαρτία, τὸ συνείδὸς αἰεὶ σκοτίζουσα, καὶ τῇ αὐτῆς ἀσχημοσύνῃ μονονουχί συνουθούσα πρὸς τὰ τῆς ἀρετῆς εὐσχήμονα ἔργα.

hæc, ipsum nempe peccatum, conscientia caliginem ac tenebras inducens, tum sua deformitate tantum non compellens ad formosa virtutis opera.

Τὶ λογίσεθε ἐπὶ τὸν Κύριον; Ἐρωτᾷ περὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ φησι· Ποίαν δύναμιν ἔχειν αὐτόν ὑπολαμβάνετε;

Συντέλειαν αὐτὸς ποιήσει, οὐκ ἐδικήσει δις ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν θλίψει. Ἐρωτήσας αὐτὸς, πάλιν ἀποκρίνεται, ὅτι τοιοῦτός ἐστι τὴν δύναμιν ὁ Θεός, ὡστε ὀπίσθια τιμωρήσασθαι τινα ἀξίως βούλεται, συντελεῖ αὐτόν ἀθρόως διὰ μιᾶς πληγῆς, καὶ οὐ δεῖται δευτέρας ἐδικήσεως· πῶς γὰρ ἄπαξ συντελῶν αὐτόν; Τινὲς δὲ οὕτως ἀνέγνωσαν· *Τὶ λογίσεθε*

A. *Et cognoscit Dominus colentes ipsum.* Hoc es, diligit, et in suum jus et curam accipit devenerantes enim, ac propterea non delinquentes, seu pie, cumque timore et reverentia accipientes, quæ illis allegat Deus.

VERS. 8. *In diluvio profectionis, finem faciet cum excitatis adversus ipsum.* Cum demonstrasset quod Deus piis sese offerret, adeoque suis cultoribus, nunc rursus suum erga impios excursum etiam enarrat, inquires : quod Deus excitatis erga se, hoc est, duræ cervicis hominibus, ac veluti pravis servis insurgentibus contra divinam ejus legem, finem faciat, hoc est, funditus perdat, perniciem eis faciat, *in diluvio profectionis suæ*, id est, dum iter facit, et movetur aliqua ex parte contra ipsos, quemadmodum aqua violenta per declive seu præceps acta, submergens ea quæ sibi subjecta reperit.

Et hostes ejus persequentur tenebræ. Hoc proprium calamitatis est, quod qui in tribulationibus et afflictionibus sint, mente obsuscantur, quadam calligine obducti, **219** ut etiam in die veluti in nocte agant. Porro unigenitus Dei Filius, perpetuo in se insurgentes, et ab se deficientes dæmones confecit exterminavitque, diluvio profectionis suæ, hoc est, baptisate quo baptizatus est, profectus e sinu Patris ad nos usque : hos et tenebræ persequuntur, exteriores nimirum, ipsis paratæ. Insuper Pharisæos, Scribas, et id genus cæteros, in ipsum concitatos, inobedientes, hujusmodi tenebræ ad interitum usque apprehenderunt, mentes illorum (84) excæcantes, quod non audierint dicentem, *Ego sum lux mundi* ⁶⁹; et, *Usquedum lumen habetis, in lumine ambulate, ut ne tenebræ vos apprehendant* ⁷⁰. Ad hæc in nobis etiam ipsi lacrymarum est diluvium, habens profectionem, seu iter, hoc est, motum in virtutibus : quod intra nos dæmonem spirantes cogitationes excitatas conficiet, delebit, exterminabit. Inimicos autem Dei persequentur tenebræ,

VERS. 9. *Quid cogitatis adversus Dominum?* De Deo interrogat hunc ad modum : Qualem ipsum habere potentiam existimatis?

Consummationem ipse faciet, non bis ultionem sumet de eadem re in tribulationibus. Cum interrogasset, ipse sibi respondet. Talis est, inquit, potentia Dei, ut si aliquem punire pro meritis velit, hoc ipsum simul cumulate una plaga perficiat, nec altera vindicta opus habeat, semel quadantenus ipsum conficiens. Quidam sic legerunt : *Quid ratiocinamini,*

⁶⁷ Psal. cxxix, 1. ⁶⁸ Ibid. 3. ⁶⁹ Joan. viii, 12. ⁷⁰ Joan. xii, 35

Variæ lectiones et notæ.

(84) Deest in utroque Cod. Græca vox, quæ Latinæ *excæcantes*, respondeat, quæ sane postulari videtur,

nisi forte τὸ συνεθανάτου regere putetur τὸ νοητόν.

quid cogitatis erga Dominum? Anne quod ipse sit finem nobiscum facturus? Haecenus per interrogationem. Deinde respondet: Non sumet ultionem bina vice, idem ob delictum, per tribulationem. Affirmant ergo hæc ad Israelitas dicit. Postquam enim Salmanasar decem tribus captivas duxisset, captis una ab eodem aliquot Judææ civitatibus, metuerunt sibi admodum relicti passim, ne ad sese fors reverterentur Babylonii: hinc ad finitimas regiones aufugerunt, atque cum gentibus polluebantur. Consolatur itaque eos propheta dicens: Quid cogitatis Dominum inhumanum esse, ipsumque vos extincturam, ac in perniciem traditurum? Haud fiet hoc. Non enim his sese vindicabit ob eandem rem, secundas super nos inducens tribulationes. Semel, inquit, vos punivit, quare non iterabit plagam. Ad gentes igitur ne accedite, sed Dominum expectate, qui expectantibus se, et bonus et benignus est.

Vers. 10. Quoniam usque ad fundamenta sua diruitur. Vel a Deo punitus, vel ipsa Ninevi. Ab hoc enim loco aperte palam de ipsa et ad ipsam verba facit. At ergo: Quod subrutis fundamentis, ac solidis illis moenibus, splendidisque ædibus, solo æquabitur, hoc est, plane desolabitur civitas 220 ista magna, neque ad habitandum commoda propter vastationem, neque ad agriculturam, propter ruinas ædificiorum, collapsumque.

Et veluti smilax expansa comedetur. Smilax planta est hederæ similis, perpetuo sursum tendens, subtilibus ramis, quæ proxime astant plantas comprehendens, maxime vero paliuros, adeo, ut illos quidem feriat, ipsa tamen suo etiam tempore peccat. Hujusmodi sane erat Babylon, nunquam non ad altiora scandere volens, ac vudique potentia suæ retia extendens, ut deprimerentur et suffocarentur ab ipsa comprehensi, nec pauca regna dissoiverentur. Comedetur itaque ipsa a Persis et Mediis, Cyro ipsorum imperatore movente bellum: id est, obscurabitur, regno viduata.

Et veluti stipula ariditate referta. Propterea et igni hostium tradetur in comestionem.

Vers. 11. E quo (86) egredietur cogitatio contra Dominum prava consultans et contraria. Ad ipsam Ninevi verba faciens, causas devastationis ejus subindicat: Quia, inquit, Deo tradente in manus tuas Israelitas, non ipsi erexisti tropæum, non retulisti ei acceptam victoriam, sed tuæ potentia imputasti: Deum vero imbecillum esse cogitasti, ut qui non possit servare confidentes ipsi. Unde et Sennacherim, Eszechias, inquit, dicitis: Hæc dicit rex magnus: Ne te decipiat Deus tuus, eo (87) quod fidu-

ἐπι τὸν Κύριον; Συντέλειαν αὐτὸς ποιήσει; μέχρι τούτου, ἐρωτηματικῶς· εἰτα ἀποκρίνεται· Οὐκ ἐκδικήσει δις ἐπὶ τὸ αὐτὸ ἐν θλίψει. Φασὶν οὖν ταῦτα λέγεσθαι πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας. Ἐπειδὴ γὰρ τοῦ Σαλμανασαρ τὰς δέκα φυλάς αἰχμαλωτίσαντος, καὶ τινὰς πόλεις τῆς Ἰούδα βασιλείας ἐλόντος, ἐδεδόκεισαν οἱ περιλειφθέντες, μήπως πάλιν αὐτοῖς ἐπανέλθωσιν εἰ Βαβυλωνίῳ, καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὰς δημοχόρους ἔφευγον, καὶ συνεμαίοντο τοῖς ἔθνεσιν· ἐνταῦθα παραμυθίζεται αὐτοὺς ὁ προφήτης, λέγων· Τί λογίζεσθε ὅτι ὁ Κύριος οὐ φιλόανθρωπός ἐστι, καὶ ὅτι συντέλειαν ὑμῶν (85) ποιήσει καὶ πανωλεθρίαν; Οὐκ ἔσται τοῦτο. Οὐκ ἐκδικήσει γὰρ δις ἐπὶ τὸ αὐτὸ, θλίψεις ἡμῖν [f. ὑμ.] ἐπάγων δευτέρας· ἄπαξ, φησὶν, ὑμᾶς ἐτιμωρήσατο· οὐχὶ δευτέραν ἐπάξει πληγὴν. Μὴ τοίνυν τοῖς ἔθνεσι προσχωρήτε [f. ρεῖτε], ἀλλὰ τὸν Κύριον ὑπομένετε, τὸν τοῖς ὑπομένουσιν αὐτὸν χρηστὸν ὄντα.

Ἔτι ὅς θεμελίαν αὐτοῦ χερσωθήσεται. Ἡ ὁ ἐπὶ Θεοῦ τιμωρούμενος, ἡ Νινευί. Τὸ ἀπὸ τοῦδε γὰρ, σαφέστατα περὶ αὐτῆς, καὶ πρὸς ταύτην ποιῆται τὸν λόγον. Φησὶν οὖν, ὅτι καθαιρεθέντων τῶν θεμελίων καὶ τῶν στεβῶν ἐκεῖνων τειχῶν, καὶ τῶν λαμπρῶν οἰκῶν, χερσωθήσεται ἡ μεγάλη πόλις, τουτέστιν ἔρημος ἔσται, μήτε εἰς κατοικίαν χρησιμεύουσα διὰ τὴν καθάρσειν, μήτε εἰς γεωργίαν, διὰ τὰ συγχώματα τῶν οἰκοδομημάτων.

Καὶ ὡς σμίλαξ περιπλεκόμενη βρωθήσεται. Ἡ σμίλαξ κίττωιδὲς φυτὸν οὔσα, ἔρπει μὲν ἀεὶ πρὸς τὸ ἄνω· λεπτοὺς δὲ προήξει κλώνας, καὶ τῶν ἐγγύς ἐστηκότων ἐράττεται φυτῶν, καὶ μάλιστα τῶν παλιούρων, ὥστε καταπνίγειν μὲν ἐκεῖνα, φθειρεσθαι δὲ καὶ αὐτὴ τῷ χρόνῳ. Τοιαύτη τις ἦν καὶ ἡ Βαβυλῶν, ἀεὶ πρὸς τὸ ὑψηλότερον ἀνατρέχειν ἐθέλουσα, καὶ πανταχοῦ τὰς τῆς δυναστείας πλεξτάνας ἐκτείνουσα· ὥστε καταπιέζεσθαι καὶ καταπνίγεσθαι τοὺς ὑπ' αὐτῆς συλληφθέντας, καὶ πολλὰς βασιλείας ὑπ' αὐτῆς καταλύεσθαι. Βρωθήσεται τοίνυν αὕτη ὅπῃ Περσῶν καὶ Μήδων, Κύρου αὐτῶν στρατηγούτων· τουτέστιν, ἀφανισθήσεται, τῆς βασιλείας ἐρημωθεῖσα.

Καὶ ὡς καλὰρμη ἔρησιος μεστή. Διδὸ καὶ περὶ τῶν πολεμίων παραδοθήσεται εἰς κατάδρωσιν.

Ἐκ σοῦ ἐξελεύσεται λογισμὸς κατὰ τοῦ Κυρίου πονηρὰ βουλευόμενος καὶ ἐναντία. Πρὸς αὐτὴν τὴν Νινευί ποιούμενος τοὺς λόγους, τὰς αἰτίας αὐτῆς τῆς ἐρημώσεως δείκνυσσι. Καὶ γὰρ, φησὶ, τοῦ Θεοῦ παραδόντος σοὶ τοὺς Ἰσραηλίτας, οὐκ αὐτῷ ἀνέθηκας τὸ ἐτρόπαιον, ἀλλὰ τῇ δυνάμει· τὸν δὲ Θεὸν ἀσθενῆ ἐλόγησω εἶναι, μὴ δυνάμενον σῶζειν τοὺς πεποιθότας ἐπ' αὐτόν. Καὶ γὰρ Συναχηεῖρ, Εἰπάτε, φησὶν, Ἐξελίξαι· Τάδε λέγει ὁ βασιλεὺς ὁ μέγας· Μὴ σε ἀπατάω ὁ Θεός σου, ἐγ' ᾧ σὺ

Variæ lectiones et notæ.

(85) Cod. Ven. ἡμῶν, nos.

(86) Lonicerus legit ἐξ οὗ, cum reddiderit e quo. Uterque vero Cod. Ven. et Bav. habet ἐκ σοῦ,

ea le

(87) In quo confidebas, fore, ut ipse liberaret Israelaelem de manu mea. Sic Græcæ.

πέποιθας ἐπ' αὐτῷ, διὲ ῥύσεται τὸν Ἰσραὴλ ἐκ χειρὸς μου. Καὶ ὁ ὑποστράτηγος δὲ τούτου Ῥαφάκης, τοιοῦτότροπα ἐβλασφήμησε. Ταύτην αὐτοῦ τὴν ἀλαζονεῖαν ὑποδεικνύς ὁ Θεός, διὰ τοῦ προφήτου φησὶν· Ἐπισκέψομαι ἐπὶ τὸν νοῦν τὸν μέγαν τὸν βασιλεῦσά τῶν Ἀσσυρίων. Καὶ αὐτὸν διδάσκων αὐτὸν, ὅτι οὐ τῇ οὐκείᾳ δυνάμει κατώρθωσεν ἀ κατώρθωσεν, ἀλλὰ Θεοῦ συγχωρηθεῖ, *Μὴ δοξασθήσεται*, φησὶν, *ἀξίτη, ἄνευ τοῦ κόπιτορος ἐν αὐτῇ; ἢ ὑψωθήσεται πρὶω, ἄνευ τοῦ ἐλλοκοτος αὐτόν;* Ἐχερώθη καὶ ἡ Κυριοκτόνος Συναγωγῆ, ἕως τῶν θεμελλίων, τουτέστι, τῶν θυσιῶν, καὶ τῆς νομικῆς πάσης λατρείας· ἐπὶ τούτων γὰρ ἐδόκει βεβηκάναι. Οἱ περιάγοντες δὲ τὴν θάλασσαν καὶ ξηρὰν, ὥστε ποιῆσαι ἕνα προσήλυτον, εἶτα ποιοῦντες αὐτὸν υἱὸν γεέννης, σμιλαξ ἦσαν περιπλεκόμενη, καὶ καταπνίγουσα τοὺς ὑπ' αὐτῆς συλληφθέντας· καὶ ὡς καλάμη ξηρὰ, οὐδὲ ἐδέξατο τὸν ὑδρὸν καταβάντα, οὐδὲ τὸ ὕδωρ ἀλλόμενον εἰς ζωὴν αἰώνιον. Ἐλογίσαντο δὲ κατὰ τοῦ Κυρίου τῆς δόξης πονηρὰ καὶ ἐναντία οἷς παρ' αὐτοῦ εὐρηγέτηντο, θανατῶσαι δηλαδὴ αὐτόν. Διὰ τοῦτο βρωθήσονται ὑπὸ τε τοῦ πυρὸς τῶν Ῥωμαίων, καὶ τοῦ τελευταίου καὶ διζωνίζοντο. Σμιλακι τοῖκασι καὶ οἱ τὴν ἀγάπην ὑποκρινόμενοι, καὶ περιπλεκόμενοι μὲν διὰ τῆς χρηστότητος τοὺς πλησίον· τὰ δὲ πρὸς ἀπώλειαν αὐτῶν βουλευόμενοι. Ἐκ τούτων ἐξέρχεται λογισμὸς κατὰ τοῦ Κυρίου πονηρὸς καὶ ἐναντιός. Εὐθύς γὰρ ὁ Κύριος, αὐτοὶ δὲ σχολιοὶ· καὶ ἀγάπη ὁ Κύριος, αὐτοὶ δὲ ἀγάπης ἐχθροί. Ἄλλὰ καὶ ἡ πλεονεξία, σμιλαξ, πάντων ἐπιδραττομένη, καὶ λογιζομένη κατὰ τοῦ Κυρίου πονηρὰ μὲν, ὅτι οὐ προνοεῖται τῶν τῆδε· οὐδεὶς γὰρ πλεονέκτης, πρόνοιαν εἶναι ἀληθῶς πιστεύει, εἰ καὶ σχηματίζεται τοῦτο· ἐναντία δὲ, διότι ὁ μὲν δίκαιος καὶ δικαιοσύνας ἠγάπησεν· ὁ δὲ πλεονέκτης, ἀδικος, καὶ ἀδικίας ἀγαπᾷ. Βρωθήσεται τοῖνον ἢ τοιαύτη σμιλαξ αὐτῇ ὅφ' ἑαυτῆς· οὗτος γὰρ ὁ πλεονέκτης, ὅφ' ἑαυτοῦ τοῦ πλεονεκτικωτέρου καταναλίσσεται.

Justus quidem Dominus et justitiam dilexit⁷⁵, avarus autem circumscripserit, injustus et injustitias diligens. Absumetur igitur tandem talis smilax ipsa a sese: alter enim impostor ab altero fraudulentiore capitur.

Τὰδε λέγει Κύριος, κατάρχων ὕδατων πολλῶν, καὶ οὕτως διασταλήσονται. Ὑδατα πολλὰ, τοὺς Πέρσας καὶ τοὺς Μήδας [-δους?] φησὶ, τῇ Νινευθ ἐπιστρατεύσαντας, ὧν ὁ Κύριος κατῆρχε, ἀγων αὐτοὺς ἐπ' αὐτήν, οἵτινες καὶ παρὰ τοῦ Κυρίου διασταλήσονται, τουτέστι, διαταχθήσονται, καὶ διαχωρισθήσονται, ὡς ὑπὸ στρατηγῶν τινος· ὥστε τούδε μὲν τότε τὸ μέρος πολιορκεῖν, τὸν δὲ τότε.

Καὶ ἡ ἀκοὴ σου οὐκ ἐπακουσθήσεται ἐτι. Διαβόητος γὰρ οὖσα πρῶην ἐπὶ δυναστεία, οὐκέτι ἀκοὴν καὶ φῆμην τοιαύτην ἔξεις. Ἡ, ὅτι Οὐχ ὑπακούουσι σοι, οὐδὲ δουλεύουσι σοι, οἱ πρῶην ὑπακούοντες καὶ δουλεύοντές σοι. Κατάρχει δὲ

A ciam in ipsum colloces. Nam non eripiet Israellem ex manu mea⁷¹ (87). Hujus etiam dux et subimperator Rhapsaces, talia pleraque blasphemavit. Hanc itaque ejus arrogantiam submonstrans Deus, per prophetam inquit: Visitabo super intellectum magnum, nempe regem Assyriorum⁷². Ac rursus docens ipsum, quod non propria virtute gesserit quae gessit, sed Dei permisso: Ne glorificetur (88), inquit, securis, citra ferientem per ipsam. Nonne exaltabitur ascia sine trahente ipsam⁷³? Diruta est etiam, Dominum occidens Synagoga, ad usque fundamenta, id est, usque ad sacrificia et omnem legalem cultum vel observantiam: in his enim videbantur ambulare. Atqui circumeuntes mare et aridam ut unum aliquem proselytum faciant, ac postea ipsum filium gebennæ constituentes, smilax fuerunt expansæ; suffocans sub se comprehensos, ac veluti arida stipula, neque susceperunt descendentem pluviam, neque aquam salientem in vitam æternam. Cogitaverunt autem contra Dominum prava et adversa, ut videlicet pro beneficiis quæ acceperant, ipsum neci darent. Eam ob rem comedentur ab igne Romanorum, et postremo et perpetuo duraturo. Smilaci præterea æquiparantur, qui charitatem simulantes, et complectentes per blanditiam proximum, **¶¶¶** ac interim quæ ad perniciem eorum faciant meditantes consulentesque: ex his egreditur ratiocinatio contra Dominum prava et contraria. Rectus enim Dominus, ipsi vero distorti: ac Dominus charitas est⁷⁴, ipsi vero charitatis hostes. Fraudulenta et injusta deceptio item smilax est cuncta apprehendens, cogitans adversus Dominum prava, prava et contraria quidem quasi nulla nostrarum hoc in mundo rerum cura tangatur: neque enim fraudi turpique questui nimium inhians, plura semper possidere medians, vere credit esse providentiam; quod etiamsi sagax, diversum tamen operibus ostendit: contraria vero, eo quod ju-

*V*ras. 12. Hæc dicit Dominus imperans aquis multis, et sic separabuntur. Aquas multas Persas et Medos appellat, qui contra Ninevi bellum gessere, quorum Dominus etiam imperator fuit, ducens illos adversum eam urbem. Qui et a Domino dividuntur, id est, in ordinem digerentur et separabuntur, ceu ab imperatore quodam, ut hunc locum illa quidem pars obsideat, illum vero ista.

*E*t fama tua posthac non audietur amplius. Celebris enim antea existens propter potentiam tuam, non porro auditum et famam talem habebis. Vel: Non ulterius obedient et servient tibi, qui antea obedierunt et servierunt. Dominatur autem

⁷¹ II Paral xxxii, 1; Isa. xxviii. ⁷² Isa. x, 12. ⁷³ Ibid. 15. ⁷⁴ Joan. iv, 5. ⁷⁵ Psal. x, 8.

Variæ lectiones et notæ.

(88) Numquid glorificabitur ascia sine eo qui percutiat in ea? aut exaltabitur serra absque eo, qui ipsam trahat? Ita Græca sonant.

aquarum multarum Dominus, quæ sunt baptismatis, quæ sic disponit et ordine digerit, ut ubique sint: *Docete enim, inquit, omnes gentes, baptizantes eos* ⁷⁶: ut ita multa sint baptismata, quorumlibet puta et singulorum ubicunque degentium. Siquidem unum baptismum dictum est, æque atque una fides, propter dogma nempe in sacris, unum existens in omni Ecclesia, quæ acceperit baptismum per invocationem Trinitatis, mortem ita Domini et resurrectionem exprimendo, per trinam illam demersionem et extractionem. Et quia semel enivis fidelium datum est, dicere queat aliquis, unum propterea dici. Sic baptismi quidem multi sunt, quandoquidem et baptizati multi. Aliasque baptismatum hoc etiam modo a Domino dissociantur: ut cum duplices nos simus, utpote ex animo et corpore, corporis quidem purgatio per aquam, animi vero per Spiritum perficiatur. Deinde ad Satanam etiam ista flecti queunt: *Auditus tuus non audietur amplius* ⁷⁷: non enim amplius sacra dæmonibus sunt. Aquas præterea multas Scriptura tentationes esse novit, ut illic: *Verumtamen in diluvio aquarum multarum, ad eum non appropinquabunt* ⁷⁸. Inundatio enim tentationum, etiam si multæ et aliæ post alias sint, proxime tamen sanctum virum non erunt. Inquit ergo, quod tentationibus **222** imperet Dominus. Etenim ipse dispensans nostram salutem et probationem, has super nos induci permittit. Disgregabuntur autem illæ, hoc est discidentur, et continuitas ipsarum distinctionem habebit, idque divino consilio, non humana prudentia, vel sacrificio: *Ipsæ namque ferit, et rursus sanat.*

VERS. 13. *Nuncquæ conteram virgam ejus abs te.* Ad Israellem convertit sermonem: Regnum, inquit, Ninevi et potestatem, hanc enim virgam nominavit, conteram a te; vel Virgam ipsius Israel, qua castigatur, conteram abs te, o Ninevi, ut eam porro non teneas, quo per eam Israellem castigas. Ad humanam itidem naturam dicere Dominus possit, Virgam diaboli, peccatum dico, in quo interficiebat vos, confringam. Stimulus enim mortis peccatum est ⁷⁹. Conteram autem hoc abs te, hoc est, te induens, et per te luctans adversus principatus et potestates, easque spoliens et triumphans in cruce. Virga vero diaboli sunt tentationes per quas hominem permovet, ut convicietur Deo, perinde ac in Jobo contigit: quam virgam conterit Dominus, cum docet: *Ne terreamini ab iis qui occidunt corpus, animam autem occidere non possunt* ⁸⁰; et: *In patientia vestra possidebitis animas vestras* ⁸¹; et: *Cum maledicentia peteretur, maledicentiam non regessit: dum pateretur, nihil minatus est* ⁸².

⁷⁶ Math. xxviii, 19. ⁷⁷ Psal. xciii, 9. ⁷⁸ Psal. xxxi, 6. ⁷⁹ Cor. xv, 6. ⁸⁰ Luc. xii, 4. ⁸¹ Luc. xxi, 19. ⁸² II Petr. ii, 14.

Variæ lectiones et notæ.

(80) Ἀνεὶ τοῦ διὰ τοῦ καὶ ἀνθρωπίναις ἐπινοίαις, Cod. Ven.

ὕδατων πολλῶν ὁ Κύριος, τῶν τοῦ βαπτίσματος, ἃ καὶ οὕτως διαστέλλει καὶ διατάττεται, ὥστε πανταχοῦ τελείσθαι. *Μαθητεύσατε γάρ, φησί, πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτούς*: ὥστε πολλὰ baptismata γίνεσθαι, τούτασι, baptismοῦς τῶν ἐκασταχοῦ πιστῶν. Ἐν μὲν γὰρ εἴρηται βίπτισμα, ὡσπερ καὶ πίστις μία, διὰ τὸ ἐπὶ τῇ τελετῇ δηλοῦν δόγμα, ἐν δὲ ἐν πάσῃ Ἐκκλησίᾳ, τῇ παραλαβούσῃ βαπτίζειν τῇ τῆς Τριάδος ἐπικλήσει, καὶ τυποῦν τὴν τοῦ Κυρίου θάνατον καὶ τὴν ἀνάστασιν τῇ τριστῇ καταβύσει καὶ ἀναβύσει. Καὶ διὰ τὸ προσάπαξ εἶδέναι τῶν πιστῶν ἐκάστη φάλη ἂν τις αὐτὸ ἐν λέγεσθαι. Οἱ μέντοι baptismοι, πολλοί, ὅτι καὶ οἱ βαπτίζόμενοι πολλοί. Καὶ ἄλλως δὲ τὰ ὕδατα τῶν baptismatῶν οὕτω διαστέλλονται ὑπὸ τοῦ Κυρίου, ὥστε διττῶν ὄντων ἡμῶν, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος, τὴν μὲν τοῦ σώματος κάθαρσιν, διὰ τοῦ ὕδατος τελείσθαι, τὰ δὲ τῆς ψυχῆς, διὰ τοῦ Πνεύματος. Ἔττα πρὸς τὸν διάβολον· Ἡ ἀκοή σου, οὐκ ἐνακουσθήσεται σοί. Οὐκέτι γὰρ αἱ δαιμονικαὶ τελεταὶ ἀκούονται. Ὑδατα πολλὰ, καὶ τοὺς πειρασμοὺς οἶδεν ἡ Γραφή, ὡς τὸ, *Πλὴν ἐν κατακλισμῷ ὕδατων πολλῶν, πρὸς αὐτὸν οὐκ ἐγγιούσιν*. Ὁ γὰρ κατακλισμὸς τῶν πειρασμῶν, καὶ πολλοὶ καὶ ἐπίπλητοι ὄσιν, οὐδ' ἐγγὺς τοῦ ὁσίου ἀνδρὸς γενήσονται. Φησὶν οὖν, ὅτι: κατάρχει μὲν ὁ Κύριος τῶν πειρασμῶν. Αὐτὸς γὰρ οἰκονομῶν τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν, ἢ δοκιμῆν, συγχωρεῖ τούτους ἐπάγεσθαι. Διασταλήσονται δὲ οὗτοι, ἀντὶ τοῦ, διακοπήσονται, καὶ ἡ συνέχεια αὐτῶν διαστολὴν ἔξει. Οὕτως ἀντὶ τοῦ Κυρίου, καὶ οὐκ ἀνθρωπίναις ἐπινοίαις (89), ἢ καὶ σπουδαίς. Αὐτὸς γὰρ κατὰ σῶσαι, καὶ πάλιν ἰάται.

Καὶ νῦν συντρίψω τὴν ῥάβδον αὐτοῦ ἀπὸ σοῦ. Πρὸς τὸν Ἰσραὴλ ἀπέστρεψε τὸν λόγον, ὅτι τὴν βασιλείαν τῆς Νινευὶ καὶ τὴν ἐξουσίαν (ταύτην γὰρ ῥάβδον ὠνόμασε) συντρίψω ἀπὸ σοῦ. Ἡ, τὴν ῥάβδον αὐτοῦ τοῦ Ἰσραὴλ, δι' ἧς κολάζεται, καὶ συντρίψω ἀπὸ σοῦ τῆς Νινευὶ· ὥστε μὴκέτι σὲ κατέχουσαν ταύτην, κολάζειν δι' αὐτῆς τὸν Ἰσραὴλ. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν λέγοι ἂν, ὅτι ῥάβδον τοῦ διαβόλου, τὴν ἀμαρτίαν, ἐν ἣ ἰθανάτου ὕμᾶς, συντρίψω· κέντρον γὰρ τοῦ θανάτου, ἢ ἀμαρτία. Συντρίψω δὲ ταύτην ἀπὸ σοῦ, τούτεστι, σὲ ἐνδυσάμενος, καὶ [διὰ] σοῦ παλαίσας πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας, καὶ ἀπεκδυσάμενος, καὶ θριαμβεύσας αὐτάς ἐν τῷ σταυρῷ. ῥάβδος τοῦ διαβόλου οἱ πειρασμοί, δι' ὧν παῖσι τὸν ἀνθρώπον, ἵνα βλαστημήσῃ, ὡς τὸν Ἰώβ· ἦν ῥάβδον συντρίβει ὁ Κύριος, διδάσκων· *Μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι*: καὶ, Ἐν τῇ ἰσομορῇ ὑμῶν, κήσασθε τὰς ψυχὰς ὑμῶν· καὶ, *Λοιδορούμενος, καὶ μὴ ἀντιλοιδορῶν πόσων, καὶ μὴ ἀπειλῶν*.

Και τοὺς δεσμούς σου διαρρήξω. Πρὸς τὸν Ἰσραὴλ φησιν, ὅτι Εἶχες μὲν τὴν δυναστείαν καὶ τὴν τυραννίδα τῆς Νινευι, οἷόν τινας δεσμούς κατέχοντός σε, ὥστε δουλεύειν αὐτῇ, καὶ μηδὲν ἔργον ἐλευθέριον διαπράττεσθαι· ταύτην δὲ τὴν δυναστείαν ἐγὼ διαρρήξω, παραδούς αὐτὴν τῷ Πέρσῃ. Εἰ δὲ καὶ πρὸς τὴν Νινευι ὁ λόγος, νοήσεις δεσμούς, οὐχ οἷς κατείχετο, ἀλλ' οἷς κατείχε μᾶλλον, τὰ τε ἄλλα ἔθνη, καὶ τὸν Ἰσραὴλ. Μεγάλα δεσμά καὶ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει ἢ παρακοῇ, κατέχουσα αὐτὴν ἐν τῇ γῆ· δι' αὐτὴν γὰρ ἤκουσε· Γῆ εἰ· (90) ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ οὐράνιος μορφήν δούλου λαβὼν, ὑπήκουσεν ἐγένετο μέγρι θανάτου, διέβρῃζε τὰ τῆς παρακοῆς δεσμά, καὶ ὕψωθεις εἰς οὐρανὸν, πάντας ἐλύει πρὸς ἑαυτόν.

Καὶ ἐντελεῖται περὶ σοῦ Κύριος. Τῷ Κύρῳ ἐντελεῖται περὶ σοῦ, ὃ Ἰσραὴλ, ὥστε ἀφαιναῖ σε ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας. Πῶς δὲ ἐντελεῖται; Οὐ προφήτας στείλας, ἀλλὰ τῆς αὐτοῦ ψυχῆς ὁρατῶς ἀψάμενος οἷς οἶδε κρίμασι, καίτοι εἰδωλολάτρου ὄντος καὶ ἀναξίου. Οὕτω καὶ τῷ κήτει ἐντελεῖται καταπεῖν τὸν Ἰωνᾶν, καὶ τῇ κολοκύνθῃ τοῦ σκιάζειν αὐτόν, καὶ τῷ σκώληκι τοῦ πατάξει τὴν κολοκύνθην. Ἄλλα καὶ πρὸς τὴν Νινευι λέγει, ὅτι Περὶ σοῦ ἐντελεῖται Κύριος τῷ Κύρῳ, ὥστε ἐπιστρατεῦσαι σοι. Ἐντελεῖται καὶ περὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὁ Κύριος τοῖς ἀγγέλοις· αὐτοῦ, ὥστε διαφυλάξει αὐτὴν ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς. Ἐκάστῳ γὰρ καὶ τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μικρῶν ἄγγελος ἀφώρισται, ὡς ἐμάθομεν. Τάχα δὲ καὶ εἰς τὰς τοῦ Σωτῆρος διδασκαλίας ἔχει τὴν ἀναφορὰν ἢ προφητεία. Ἐπειδὴ γὰρ τὴν φύσιν ἡμῶν προσλαβὼν, ἐπέβρῃσεν αὐτὴν, καὶ δυνατωτέραν ἐργάσατο, μονοουχὶ τοῦτο φησιν· Αἱ μὲν τοῦ νόμου ἐντολαί, τῆς πάλας φύσεως ἦσαν, τῆς ἐν τῷ Ἀδάμ κατακρίτου καὶ ἀσθενούς· περὶ σοῦ δὲ, τῆς νείας γενομένης διὰ τοῦ νέου Ἀδάμ, ἄλλα ἐντελεῖται ὁ Κύριος Ἰησοῦς· Ἐρρόθη τοῖς ἀρχαίοις· Οὐκ ἐπιπορήσεις· ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν μὴ ὁμόσαι ὅλως, καὶ τὰ λοιπά. Λέγοι δ' ἂν καὶ πρὸς τὸν ἐν πειρασμοῖς ὄντα, ὅτι Ἐντελεῖται περὶ σοῦ τοῖς ἀγγέλοις, ὥστε μὴ ἐγγιστεῖν μᾶστιγα τῷ σκηνώματι σου.

Ὁδὸν σπαρήσεται ἐξ ἰνόματός σου ἔτι. Εἰ μὲν πρὸς τὴν Νινευι ὁ λόγος, λέγοι ἂν, ὅτι Οὐκέτι σπέρμα ἀνθρώπου τινὸς κληθήσεται ἐκ τοῦ σοῦ ὀνόματος. Ἔθος γὰρ τοῖς ὑπηκόοις ἀπὸ τῶν κρατούντων καλεῖσθαι. Οὕτω καὶ ἀπὸ Βαβυλῶνος Βαβυλώνιοι· καὶ ἀπὸ Κύρου τοῦ Πέρσου, Πέρσαι· ἀπὸ Ἀλεξάνδρου Μακεδόνας, Μακεδόνες· καὶ ἀπὸ Ῥώμης Ῥωμαῖοι. Κατὰ τοῦτον τὸν λόγον, καὶ Παῦλος Ῥωμαῖος ἦν. Οὐ τοίνυν ἀπὸ τοῦ νῦν ἄρξεις, ὥστε ἀπὸ σοῦ καλεῖσθαι τοὺς ἀρχομένους. Εἰ δὲ πρὸς τὸν Ἰσραὴλ λέγεται ταῦτα, νοήσεις, ὅτι Μετὰ τὸ ἐλευθερωθῆναι σε ὑπὸ Κύ-

Et vincula tua dirumpam. Ad Israel hęc loquitur. Habuisti quidem potentiam et tyrannidem Ninevi urbis, veluti quosdam nexu detinentes te, ut servires ipsi, neque quidquam libere transigere posses : hanc ergo potentiam, tale imperium dirumpam, tradens ipsum Persę. Quod si ad Ninevi urbem hęc verba flant, intelliges vincula, non quibus detinebatur, sed enim quibus detinebat potius alias gentes, adeoque ipsum Israel. Grandes etiam nexu humanę naturę ipsa inobedientia injicit, detinens ipsam in terra. Propter ipsam enim audivit a Domino : Terra es⁶², et cętera. Enim vero postquam cęlestis Servator noster, forma servi accepta, factus est obediens usque ad mortem⁶³, dirupit inobedientię ista vincula : B exaltatusque in cęelum, omnia trahit ad seipsum⁶⁴.

Vers. 14. Et mandabit de te Dominus. Cyro mandabit de te, o Israel, ut dimittat te a captivitate. Quomodo autem mandabit ? Certe non prophetas mittendo, sed animum ejus invisibiliter, per sua quę novit judicia contingendo, maxime cum idololatra esset, et indignus, quem per suos prophetas conveniret. Hanc ad rationem cetero demandavit, ut devoraret Jonam : pręterea cucurbitę, ut pręberet umbram Jonę, ac vermi pręcepit ut feriret cucurbitam. 223 Ad hęc civitati Ninei dicit : De te Dominus Cyro imperabit, ut copias suas adversum te armet. Mandabit etiam angelis suis Dominus de humana natura, ut ipsam in omnibus viis custodiant⁶⁵ : cuilibet enim, etiam his qui in Cęlesia parvi sunt, angelus segregatus attributusque est, uti didicimus. Forsan et ad doctrinam Servatoris relationem prophetia hęc habet. Postquam enim naturam nostram assumpsit, confortavit ipsam, et potentiorē reddidit, tantum non hoc dicit : Legis mandata veteris naturę fuerunt in Adam condemnata et inbecillia, de te autem, nova facta, per novum Adam, alia dabit in mandatis Dominus Jesus : Dictum est veteribus : Non pejerabis ; ego autem dico vobis, non esse jurandum omnino⁶⁷, et cętera. Poterit etiam hęc dicere ad eum qui in tentationibus est constitutus : Mandavit de te angelis, ut flagellum non accedat ad tabernaculum tuum⁶⁸.

Non seminabitur amplius ex nomine tuo. Siquidem ad Ninevi sermo est, hęc poterit esse sententia : Semen alicujus mortalium posthac ex nomine tuo non appellabitur. Mos enim erat subditis, a majoribus dominantibus nomenclaturarum adipisci. Sic a Babylone Babylonii, a Cyro Persa Persę, ab Alexandro Macedone Macedones, a Roma Romani sunt dicti. Secundum hanc rationem, Paulus quoque Romanus erat. Non igitur, inquit, posthac ita dominaberis, ut ex nomine tuo vocentur subditi. Sin ad Israel hęc dicantur, accipies ita, nempe : Postquam liberatus fueris a Cyro,

⁶² Gen. iii, 19. ⁶³ Philipp. ii, 6. ⁶⁴ Joan. xii, 32. ⁶⁵ Psal. xc, 11. ⁶⁷ Matth. v, 33, 34. ⁶⁸ Psal. xc, 11.

Varie lectiones et notę.

(90) Desunt in Cod. Bav. et Ven. καὶ τὰ λοιπά, quę Latinis his, et cętera, respondeant.

non porro ex nomine tuo, hoc est, Israelita quispiam dispergetur in captivitatem : etiam enim deinceps debellati fuerunt ab Antiocho, aliisque continuis gentibus, uniuersalis tamen ipais non obtigit dispersio. Atque cum fiducia hoc affirmare queas, quod neque unquam vere Israelita dispergetur : Non enim omnes qui ex Israel, Israelitæ sunt⁹⁹. Unde et Dominus etiam dixit : *Ecce vere Israelita hic*¹⁰⁰, quasi quidam falso Israelitæ forent. Proinde qui etiam in ueritatem terrarum orbem dispersi sunt, non sunt veri Israelitæ, sed nothi : alias et ipsi una cum Nathanaele dixissent : *Tu es filius Dei, tu es rex Israelis*¹⁰¹. Ante Christi porro adventum in carne, mortalium genus dispersum erat in multas et varias de variis diis opiniones : in Christo autem unitum est ad diuinam veram naturam, ac verum Dei cultum addidit. Propterea dicitur, *Non spargetur ex nomine tuo posthac*, id est, homo (hujus enim nomen ad nostram naturam pertinet) non dispergetur in multas opiniones et vana spectra. Ad tentatum etiam, et secum ambigentem, quod lucrum ex tentationibus remanebit, ait, Hoc lucraberis, quod non ultra humana in te cogitatio spargetur. Hinc et Job, post tentationem, *Phisati*, inquit, *me ipsum terram et cineram*¹⁰², abiecique me ipsam et liquefactus sum. Quanto **224** namque magis exterior homo corrumpitur, tanto magis interior reuocatur¹⁰³.

E domo Dei tui extirpabo sculptilia, et conflabilia pœnam sepulturam tuam. Non pauci Israelitarum, etiam post captiuitatem, idolis seruebant, ne sic quidem ex ea captiuitate sobrii facti. Unde admirandus ille Josias omnia idola sustulit, vaseque ipsorum exussit, pulverem eorum in faciem mortuorum ad sacra facientes ipsis pertinentium dispergens disseminansque. Atque hæc est quod ait : *Ponam seu faciam sepulturam tuam*, pulverem deorum admiscendo pulvere idololatrarum. Ad Niniui hæc verba etiam transferri queant hunc ad modum : Deos tuos ad perniciem, ad exterminationem tradam : unde in metuens, nequando apolia hostilia sunt, defodias eos veluti in sepulcris aggere congestis. Fortasse autem, quia idolorum cultores in manus hostium a Deo tradebantur, ait : Hæc idola pœnam sepulcrum tuum, id est, mortis conciliatores, auctoresve, ipsaque tibi sepulcrum sicut. Porro spiritus calumnians diabolus erat humanæ naturæ. Talis Dei domus est uniuersus mundus, ex quo omnis idololatria per Christum excisa est. Bella insuper est promissio quam promittit, qui cuncta idola extirpat naturæ nostræ, dum ait : *Ponam sepulturam tuam*, id est, Occidam veterem hominem, et tumulo te condam, ut renouem et resuscitem : Nam mortui sumus et consepulti sumus Christo per baptismum¹⁰⁴. Ex mente itidem nostra quæ domus Dei

ρου, οὐκέτι ἐκ τοῦ ὀνόματός σου, τουτέστιν Ἰσραηλίτης τις διασπαρήσεται εἰς αἰχμαλωσίαν· εἰ γὰρ ἐπολεμήθησάν ὑπὸ τοῦ Ἀντιόχου, καὶ Ἑλλήνων πολλῶν ὁμίλων ἰθῶν, ἀλλὰ γε καθολικῆ διασπορῆ οὐκ ἐπαγένετο αὐτοῖς. Καὶ θαρρῶν ὃ ἐν ἀποφάναι, ὅτι οὐδέ ποτε τις ἀληθῶς Ἰσραηλίτης διασπείρεται. Οὐ γὰρ πάντες οἱ ἐξ Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος εἶπεν· Ἴδε ἀληθῶς Ἰσραηλίτης· ὡς ὅτων φαυλῶν τινων Ἰσραηλιτῶν. Καὶ οἱ νῦν οὖν διασπαρμέναι εἰς πάντα κόσμον, νόθοι, καὶ οὐκ Ἰσραηλίται· ἡ γὰρ ἂν καὶ αὐτοὶ μετὰ τοῦ Ναθαναὴλ εἶπον· Ἐν εἰ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, σὺ εἶ ὁ βασιλεὺς τοῦ Ἰσραὴλ. Ἐρῶ μὲν οὖν Χριστοῦ, ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, διασπαρμένη ἦν εἰς ἄλλας καὶ ἄλλας δόξας πολυθείας· ἐν Χριστῷ δὲ ἐνωθεῖσα πρὸς τὴν θεϊὰν φύσιν, καὶ τὴν ὅτως θεοσέβειαν ἔμαθε, διὸ λέγεται· Οὐ διασπαρήσεται ἐκ τοῦ ὀνόματός σου ἐπικουέστιν, ἀνθρώπος (τοῦτο γὰρ ὄνομα τῆς ἡμετέρας φύσεως) οὐ διασπαρήσεται εἰς πολλὰς δόξας καὶ φαντασίας. Καὶ πρὸς τὸν πειραζόμενον δὲ, καὶ ὅταν ἀμφιδόλωνται, πῶς τὸ κέρδος ἐκ τῶν πειρασμῶν, φησὶν οὖν, ὅτι τοῦτο κερδήσεις, τὸ μὲν ἀνθρώπινον λογισμῶν ἀπαρῆναι ἐν σοὶ· ὅτω καὶ ὁ Ἰωβ, μετὰ τὸν πειρασμὸν, φησὶν· ἤγγισαι δὲ ἐμυνητὸν γῆν καὶ σπαθὸν, καὶ ἀφῆλιστα ἐμυνητὸν καὶ ἐπέστη. Ἄσφ γὰρ ὁ ἐξω ἀνθρώπος σβέβεται, ἐροῦντῶν ὁ ἐσω ἀκαταίτουται.

Ἐξ οἴκου Θεοῦ σου ἐξολοθρεύσω γλυπτὰ, καὶ χυκαστὰ θέσομαι ταφὴν σου. Πολλοὶ τῶν Ἰουδαίων, καὶ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν εἰδωλολάτρων, μὴ σωφρονισθέντες ὤλωσάν τε αὐτήν. Ὅθεν Ἰωσίας ὁ θαυμασίος, τὰ τε εἰδῶλα πάντα καθάρσεν, καὶ τὰ σκευὴ αὐτῶν ἔκαυσεν, καὶ διάσπειρε τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπὶ πρόσωπον τῶν μνημάτων τῶν θυσιάζοντων αὐτοῖς. Τοῦτο οὖν ἐστὶ τὸ, *θέσομαι ταφὴν σου*, τὸ τὸν χοῦν τῶν θεῶν ἀναμίξει τῷ χοῦ τῶν εἰδωλολάτρων. Καὶ πρὸς τὴν Νινευὶ δὲ λέγοιτο ἂν, ὅτι καὶ τοὺς θεοὺς σου εἰς ἐξολοθρευσὶν παραδώσω· ὅθεν σὺ φοβούμενος μήποτε λάφυρα τῶν πολεμίων γέμωνται, μετακρήψεις αὐταῖς ὡσπερ ἐν τάφοις τισὶ καταχωννύσας. Μὴ ποτε δὲ, ἐπειδὴ ὡς εἰδωλολάτραι τοῖς ἐχθροῖς εἰς θάνατον ὑπὸ Θεοῦ παραδίδοντο, φησὶν, ὅτι ταῦτα τὰ εἰδῶλα θέσομαι ταφὴν σου, τουτέστι θανάτου πρόξενον, καὶ ταφὴν αὐτὰ σοὶ γενήσονται. Ἦν δὲ καὶ ὁ διάβολος, ὡς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· οἶκος δὲ τοῦ κοινοῦ Θεοῦ, ὁ κόσμος ἅπας, ἐξ οὗ πᾶσα εἰδωλολατρεία ἐξολοθρευθῆναι ὑπὸ Χριστοῦ. Καλὴ δὲ καὶ ἡ ἐπαγγελία ἦν ἐπαγγέλλεται τῇ φύσει ἡμῶν, ὅτι τὰ εἰδῶλα ἐξολοθρεύων, ὅτι *θέσομαι ταφὴν σου*· τουτέστιν, Ἀποκατεῶν τὸν καλαῖον ἀνθρώπον, καὶ θάψω σε, ἵνα καινοποιήσω καὶ ἀναστήσω. Ἀπεθάνομεν γὰρ καὶ συνετάφημεν τῷ Χριστῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος. Ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ γόδς ἡμῶν, ἐς οἶκος κατεσκευάσθη τοῦ Θεοῦ, ἐξολοθρευθήσονται

⁹⁹ II Cor. xi, 22. ¹⁰⁰ Joan. i, 47. ¹⁰¹ Ibid. 49. ¹⁰² Job. xxx, 19. ¹⁰³ II Cor. iv, 16. ¹⁰⁴ Rom. vi, 4.

γλυπτὰ, ἡ ρητορικὴ καλλιγράφουσι, καὶ χωνευτὰ, αἱ τῶν φιλοσόφων δόξαι, διὰ τῶν αποδεικτικῶν, δὲ φασί, μεθόδων, εἰς τινῶν πυρῶσεων ἀναφερόμεναι. Τότε δὲ θάσσεται ὁ νοῦς ἡμῶν, ἥσει ἡ διάνοια, ὅτε μηδὲν φρονούμεν ἴδιον καὶ ἀνθρώπινον, ὡσπερ καὶ Σολομῶν λέγει· *Φρόνησις ἀνθρώπου οὐκ ἔστι ἐν ἐμοί*. Τὸ γὰρ, *Πίστευσον*, ταφὴ ἐστὶ τῆς διανοίας, μὴ συγχωρουμένης κινεῖσθαι, καὶ διανοεῖσθαι, καὶ πολυπραγμανεῖν.

cui non permissum, ut moveatur, cogites in animo, et variis curiose sit delita.

Ὅτι ταχεῖς ἰδοὺ ἐπὶ τὰ ὄρη οἱ πόδες εὐαγγελιζομένου καὶ ἀπαγγέλλοντος εἰρήνης. Μόνον οὐκ ἐπὶ θύραις ὄντα τὰ ἀγαθὰ δεικνύει. Ἰδοὺ γὰρ, φησὶν, ἰδοὺ ἤξει ἄγγελος εὐαγγελιζόμενος τὴν τοῦ Κυρίου μου κατὰ τῶν Νινευιτῶν ἐκστρατείαν, καὶ τὴν ἄλωσιν τῆς Νινευί, ἥτις εἰρήνη ἦν τοῖς Ἰσραηλίταις, ἐλευθερωσά αυτούς ἀπὸ τῆς αἰχμαλωσίας. Ἐπὶ τὰ ὄρη ἴδε, φησὶν, ἡ διότι ὀρεινὴ ἡ ὁδὸς αὕτη, ἡ ἀπὸ Νιναῦ ἐπὶ Ἱερουσαλήμ, ἡ ἐπειδὴ οἱ διαγγέλλοντές τι ἀπὸ τῶν ὀρέων ὡς ἐξ ἀόπτων τόπων, ποιοῦνται σημεῖα, δι' ὧν ἐμφανίζουσι τὴν ἀγγελίαν τοῖς κάτω. Πόδες τοῦ Κυρίου, οἱ ἀπόστολοι, οἱ ἀπεστάλησαν εἰς τὰ ὄρη, τὰ ἔθνη, τὰ τῶν νοητῶν θηρίων κατοικητήρια, μαθητεύοντες αὐτούς, ὃς ἦν εὐαγγελιζόμενος εἰρήνην· καὶ διὰ πάντων μὲν, ὧν ἐδίδαξε καὶ ἐποίησεν, εἰρηνοποιῶν ἡμᾶς τῷ Πατρὶ· *Ἴνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν*, φησὶν, *ἔν ὧσιν*. Ἐμφανίστατα δὲ εὐηγγελίζετο τὴν πρὸς ἀλλήλους εἰρήνην, διὰ τοῦ λέγειν· *Ἀπὸ τοῦ αἰρωτός τὰ σά, μὴ ἀπαίτει· καὶ τῷ θέλοντί σοι κριθῆναι, καὶ τὸν χιτῶνά σου λαβεῖν, ἄφες αὐτῷ καὶ τὸ ἱμάτιον*. Ἀπήγγειλε δὲ ταῦτα, ὡς μηδὲν ἀφ' ἑαυτοῦ λέγων, ἀλλὰ τὰ τοῦ Πατρὸς ἀπαγγέλλων. Καὶ τοῦ Ἰωάννου δὲ οἱ πόδες ταχεῖς ἦσαν ἐπὶ τὰ ὄρη, τοὺς Φαρισαίους τοὺς ὑψηλοφρόνας, ἀπαγγέλλοντος τὴν ἀληθινὴν εἰρήνην, τὸν Χριστὸν, οἷς καὶ ἔλεγε· *Γεννήματα ἐχιδνῶν, ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου, εὐθείας ποιεῖτε τὰς τρίβους αὐτοῦ. Πᾶσα φάραξ πληρωθήσεται, καὶ πᾶν ὄρος καὶ βουνὸς ταπεινωθήσεται. Οὐδεὶς δὲ δύναται ἀπαγγεῖλαι εἰρήνην κάτω ὧν, καὶ τὸς τῆς γῆς προσκείμενος· διὰ γὰρ τὰ τῆς γῆς ἀγαθὰ, οἱ πόλεμοι. Εἰ μέλλεις τοίνυν εἰρήνην εὐαγγελισασθαι, καὶ σαυτῷ καὶ τοῖς πλησίον, ὑψηλότερος γενεῖ τῆς γῆς, καὶ τῶν ἀπ' αὐτῆς ἀγαθῶν, πλούτου καὶ δόξης. Ἐπὶ τὰ ὄρη ἀνάβηθι τὰ ὄρανα, ὅπου καὶ Δαβὶδ ἀφ' ὧν τοὺς ὀφθαλμούς, ἤλπιεν ἤξειν αὐτῷ ἐκεῖθεν τὴν βοήθειαν. Τούτω καὶ οἱ διδάσκαλοι προσεχέτωσαν τὸν νοῦν, ἵνα ἐπὶ τὰ ὄρη τῆς ὑψηλῆς πολιτείας ἰστάμενοι, οὕτως ἀπαγγέλλωσι τὴν εἰρήνην τοῖς λαοῖς, ὃ καὶ διὰ τοῦ βήματος αὐτοῖς παραδηλοῦται.*

Ἐόρταζε, Ἰούδα, τὰς ἐορτάς σου. Ἐπειδὴ γὰρ ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ ὧν, ἐκωλύθη ἐορτάζειν (ὃ γὰρ νόμος, ἐν Ἱερουσαλήμ ἐκέλευεν ἐορτάζειν· διὸ καὶ ἐπὶ τῶν ποταμῶν Βαβυλῶνος ἐκρέμασαν οἱ πάλοι τὰ ὄργανα ἐκ' ἰτίαις, ὡς οὐκ ἔξ' ἴδου

A extracta est, exstirpabuntur etiam sculpilla, rhetorica videlicet splendida dicendi venustas, et conflatilla, hoc est philosophorum opiniones, per demonstrativa, ut ipsi vocant, compendia vel artes, seu quaedam incensiones exhibitas. Tum vero tumulatur intellectus noster, sive mens, quando nihil sapimus proprium et humanum, perinde atque Salomon etiam ait: *Affectus hominis non est in me* **. *Fides enim, est sepultura mentis, et variis curiose sit delita.*

Vers. 15. *Quoniam veloces ecce super montes pedes evangelizantis denuntiantisque pacem.* Pro-pemodum in foribus existentia bona monstrat. Ecce enim, inquit, ecce venit nuntius annuntians Cyri contra Ninevitas expeditionem et captionem urbis Ninevi, quæ pax erat Israelitis. Liberabo eos a captivitate. *Super montes dicit, sive quod ipsa via a Ninevi adusque Jerusalem sit montana, sive quod qui a montibus aliquid denuntiant, seu ex locis qui videri plane nequeant, signa faciant, per quæ in imo agentibus suam denuntiationem significant.* Pedes Domini sunt apostoli qui missi sunt ad montes, ad gentes ipsas quæ sunt intellectualium ferarum habitacula, docentes eos. Atqui Dominus annuntiabat pacem, ac per omnia quæ eum docuit, tam fecit, pacem nobis apud Patrem suum 225 peperit: *Ut et ipsi in nobis, inquit, unum sint* **. Apertissime autem matrem prædicabat pacem inter fideles, cum diceret: *Ab eo, qui tua tollit, ne repete, volentique tecum apud iudicem delitigare, ac tunica tuam capere, dimitte ei et pallium* **. Annuntiabat autem hæc, tanquam nihil a sese dicens, verum enim, quæ Spiritus sancti essent, prædicans. Joannis etiam Baptistæ pedes veloces fuerunt super montes, Phariseos dico, concionantis veram pacem, Christum, quibus et dicebat: *Generaciones viperarum, parate viam Domini, rectas facite semitas ejus. Omnis vallis implebitur, et omnis mons et collis humiliabitur. Nemo autem prædicare pacem in terra infra agens potest, dum terrenis rebus affixus est: propter enim hujus terre facultates, suscitantur bella. Quocirca si annuntiatorus es pacem, et ipsis et proximis tuis, subleua te. Erige te in altum a terra et bonis ejus, nimirum a divitiis et gloria. Ascende super montes celestes, quo Davidus etiam oculus quos tollens, sperabat iade sibi venturum auxilium* **. Huic et doctores advertant animum, et super montes altæ politie constituti, sic annuntient pacem populis, quod ipsis etiam per gradum et ascensionem cathedræ demonstratur.

Celebra, Juda, festivitates tuas. Cum enim in captivitate esses, prohibebaris celebrare festivitates (lex enim in Jerusalem præcipiebat celebrare festa. Propterea et super flumina Babylonis suspende-runt olim organa ad salices **, et non licebat eis

** Sap. xiv, 21. ** Joan. xvii, 21. ** Matth. v, 40.

** Psal. cxx, 1. ** Psal. cxxxvi, 1, 2.

canere canticum Domini in terra aliena¹: nunc A liberatus a captivitate, citra impedimentum celebra-
ferias tuas. Hæc autem vel propheta dicit, vel
angelus prædicans, omnisque, qui mente intelligi-
tur, Judas, *vel confitens Deum*. In quantum enim
est in Babylone, id est, confusione, in ipsa terra a
Deo aliena, non potest celebrare festivitates suas
neque Pascha, transitus et egressus illas serias
(non enim evasit, neque egressus est peccatum),
neque hebdomadarum serias, quæ est Pentecoste:
nam extra spiritus Sabbatismum est, non tollens
Christi jugum, apud quem invenitur requies, neque
Scenopægiæ, hoc est Tabernaculorum, festum: non
enim ceu tabernaculum peregrinationis, sed veluti
stabilem habitationem hunc mundum inhabitat.
Neque resurrectionis et vitæ post hanc futura: B
meminit, quando cujuslibet vas novum et incor-
ruptibile compaginabitur. At ubi liberatus fuerit a
servitute confusi peccati, tum demum celebrare
jubetur serias suas quas diximus. Tres autem
illæ serias, omnium in lege maximæ exstiterunt.

Redde vota tua. Hoc est, promissiones quas
promisisti, reple, sacra faciens, aliaque legitima
persequens. Promiserant enim, cum in captivitate
essent, sese multam 226 Deo reddituros gratiam,
multaque dona gratitudinis symbola, si in patriam
reverterentur, perinde ac in psalma sexagesimo
quinto (92) et sexagesimo sexto invenimus.

*Quoniam non amplius adjicient, ut pertranseant
ad inveterationem.* Hoc est, Non porro hostes tui
diu perseverabunt, neque stabilietur ipsis felici- C
tas: verum ipsi celeriter etiam interibunt, ac
lætitia eorum, et lux perdetur simul. Vel quod
confitens Deum festivitates non inveterascent,
non pervenient ad inveterationem: semper enim
de die in diem renovatur, juxta imaginem Condi-
toris sui.

CAPUT II.

CAP. I. VERS. 15. *Confecta est, consumpta est.*
Ninevi videlicet, ejusque princeps, ut non amplius
tibi timor sit ex ipsis; vel peccatum, vel impietas.

CAP. II, VERS. 7. *Ascendit insufflans in faciem
tuam, eripiens ex tribulatione.* Ascendit, inquit,
contra Ninevi Cyrus, qui insufflans, et ventulum
faciens faciei tuæ, eripuit te ex afflictione. Insuf- D
flare autem ex Judaica quadam consuetudine dixit,
quibus dilacerare quoque pallia in more erat. Sic
et in languentium vultus insufflabant, id quod
exorcistæ potissimum faciebant. Sunt qui hæc ad
Deum pertinere putant, qui proprio nutu, ceu
flamine quodam, seu flatu usus, vivificavit denuo
populum, veluti mortuum, quemadmodum et Ieze-

¹ Psal. cxxxiv, 4.

την ψῆδην Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας)· νῦν ἀπο-
λυθεὶς τῆς αἰχμαλωσίας, ἀκωλύτως ἑόρταζε. Ταῦτα
δὲ ἢ προφήτης φησὶν, ἢ ὁ ἄγγελος ὁ εὐαγγελιζό-
μενος. Καὶ πᾶς δὲ ὁ νοητὸς Ἰουδας, ἦτοι ὁ ἐξ-
ομολογούμενος ἐν ὄσφ μὲν ἔστιν ἐν τῇ Βαβυλῶνι,
τῇ συγχύσει, τῇ γῆ τῇ ἀλλοτρίᾳ τοῦ Θεοῦ, οὐ
δύναται ἑορτάζειν, οὐτε τὸ Πάσχα, τὴν διαβατή-
ριον ἑορτὴν καὶ ἐξόδιον (οὐ γὰρ διέβη, οὐδὲ ἐξῆλθε
τὴν ἁμαρτίαν), οὐτε τὴν τῶν ἐβδομάδων, ἥτις
ἔστιν ἡ Πεντηκοστή· ἐξω γὰρ ἔστι τοῦ πνευματικοῦ
σαββατισμοῦ, μὴ ἄρας τὸν ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ, ἐξ
οὗ εὐρίσκειται ἡ ἀνάπαυσις· ἀλλ' οὐδὲ τὴν τῆς
Σκηνοπηγίας· οὐ γὰρ ὡς σκηνὴν παροικεῖ τὸν
κόσμον, ἀλλ' ὡς βεβαίαν κατοικίαν ἐμμένει. Οὐδὲ
τῆς ἀναστάσεως καὶ τῆς κατ' ἐκείνην ζωῆς μνη-
μονεύει, ὅτε τὸ σῆνος ἐκάστου παγήσεται καινόν
τε καὶ ἀφθαρτόν. Ἐπειδὴν δὲ τῆς ὑπὸ τῇ συγχυ-
τικῇ ἁμαρτίᾳ δουλείας ἀκαλλαγῆ, τότε ἑορτάζειν
κελεύεται τὰς ἑορτὰς αὐτοῦ, ἃς εἰρήκαμεν. Αἱ
τρεις δὲ αὗται, πάντως καὶ ἐν τῷ νόμῳ ἦσαν μέ-
γιστα ἑορτά.

Ἀπόδος τὰς εὐχὰς σου. Τουτέστι, Τὰς ὑπο-
σχέσεις, ἃς υπέσχου, ἀποπλήρωσον, θύων, καὶ
τ' ἄλλα ἐπιτελῶν νόμιμα. Ἐπηγγέλαντο (91) γάρ,
ὀπηνίκα ἐν τῇ αἰχμαλωσίᾳ ἦσαν, ἀποδώσειν τῷ
Θεῷ πολλὰ χαριστήρια, εἴπερ ἐπανέλθοιεν, ὡς
ἐν τῷ ζε' καὶ ζη' ψαλμῷ εὐρήσομεν.

*Διότι οὐ μὴ προσθῶσιν ἐτι τοῦ διαλθεῖν εἰς
καλαίωσιν.* Τουτέστιν, Οὐκέτι οἱ ἐχθροὶ σου
μακροχρονίσουσιν, οὐδὲ παλαιωθήσεται αὐτοῖς ἡ
εὐήμερία· ἀλλὰ ταχέως καὶ αὐτοὶ ἀπολοῦνται,
καὶ ἡ εὐθηνία αὐτοῖς προσαπολείται. Ἡ καὶ ὅτι
τοῦ ἐξομολογουμένου αἱ ἑορτά, οὐκ ἔρχονται εἰς
καλαίωσιν· ἀεὶ γὰρ ἀνακαινοῦνται ἡ ἡμέρα [ἢ
ἡμέρα] τῇ ἡμέρᾳ κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν.

ΚΕΦΑΛ. Β'.

Συντετέλεσται, ἀνέλωται (93). Ἡ Νινευὶ καὶ
ὁ ταύτης ἄρχων· ὥστε μηκέτι σοι φόβον εἶναι
τίνα ἐξ αὐτῶν· ἢ ἡ ἁμαρτία, καὶ ἡ ἀσέβεια.

*Ἀνέβη ὁ ἐμφυσῶν εἰς τὸ πρόσωπόν σου, ἐξαι-
ρούμενος ἐκ θλίψεως.* Ἀνέβη, φησὶ, κατὰ τῆς
Νινευὶ ὁ Κύριος, ὃς ἐμφυσῆσας σοι, ἐξελετό σε
ἐκ θλίψεως. Τὸ δὲ ἐμφυσῶν, ἐκ συνηθείας Ἰου-
δαϊκῆς τινος εἶπεν· ὥσπερ γὰρ τὸ διαβήρηγναι
τὰ ἱμάτια σύνθετος ἦν αὐτοῖς· οὕτω καὶ τὸ ἐμφυσῶν
ἐπὶ τὰ τῶν ἡσθενηκότων πρόσωπα (94)· ἐπιόλου
δὲ τοῦτο μάλιστα οἱ ἐφορισταί. Τινὲς τὸν Θεὸν
εἶπον ἐνταῦθα λέγεσθαι, ὃς τῷ οἰκίῳ νεύματι,
οἶδόν τινα ἐμφυσῆματι χρησάμενος, ἀνεζώωσεν τὸν
λαβὼν, οἶονεὶ τεθνηκότα, καθὰ Ἰεζεχὴλ λέγει,

Variæ lectiones et notæ.

(91) Ἐπηγγέλαντο, promiserat, Cod. Bav.
(92) Cod. Ven. et Bav. habeat sexagesimum oc-
tavum.

(93) Νῦν τετέλεσται, ἀνάλωται, Cod. Ven.
(94) Ἀσθενοῦντων ἄσωπα. Cod. Ven. Sed scri-
bendum fortasse ἄσωτα pro ἄσωπα.

νεκροῖς ὁστέοις τούτου· παρεικόσας, ὡσπερ καὶ ἂ χιεi ait, mortuis ossibus hos comparans²· περιδε
 τῷ Ἀδὰμ ἐμφυσήσας πνοὴν ζωῆς, ἐποίησεν αὐ-
 τὸν (95) εἰς ψυχὴν ζῶσαν. Ἀνέβη καὶ ὁ Κύριος·
 ἐκ νεκρῶν, καταλύσας τὸ κράτος ἔχοντα τοῦ
 θανάτου, τὸν νοητὸν Ἀσσύριον· καὶ ἐνεφύσησε
 τοῖς μαθηταῖς, εἰπόν· *Εἰρήνη ὑμῖν* (96). Ἐχάρσαν
 γὰρ οἱ μαθηταί, ἰδόντες τὸν Κύριον. Ἐπειδὴ γὰρ
 ἀπόλεσεν Ἀδὰμ τὴν εἰκόνα, ἣν διὰ τοῦ θεοῦ
 ἔλαβεν ἐμφυσήματο·, εἰκότως ταύτην ἀνακαινίσας
 ὁ Χριστὸς, τοῖς ἱεροῖς ἀπέδωκεν ἀποστόλοις, καὶ
 δι' αὐτῶν, ἅπασιν τοῖς πιστεύουσι.

Σκόπευσον ὁδόν. Πρὸς τὸν Ἰούδαν φησὶ, πα-
 ρακελευόμενος αὐτῷ περισκοπεῖν τὰς ὁδοὺς, καὶ
 τοὺς ἀγγέλους προσδοκᾶν, καὶ τὰ παρ' ἐκείνων εὐαγ-
 γέλια δέχεσθαι. Ἡ καὶ ὡς τῷ μέλλοντι ἀνακομι-
 ζέσθαι ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας φησὶν, ὅτι Περισκοπεῖ,
 ποῖα σοὶ βίων καὶ ἐπιτομωτέρα ὁδός.

Κράτησον ὀσφύος, ἄνδρισαι ἐπὶ ἰσχύϊ σφοδρᾶ.
 Ἀντὶ τοῦ, τὴν προτέραν ἀπόθου δειλίαν, καὶ
 ἀδρισαι, τὴν ὀσφύν σου περιτρίψῃς. Οὕτω καὶ
 τῷ Ἰὼβ φησὶν ὁ Κύριος· *Ζῶσαι, ὡσπερ ἀνὴρ,
 τὴν ὀσφύν σου· καὶ ὁ Παῦλος, Περιζώσασθε τὰς
 ὀσφύας ὑμῶν ἐν ἀληθείᾳ.* Κάνταυθα τοῖνον ἀν-
 ὀρισσασθαι καὶ θαρβεῖν παρακελεύεται, τὴν προτέραν
 ἀποθέμενος· [f. -νον] δειλίαν. Ἡ, ὅτι Ἐτοιμάσθητε
 πρὸς τὴν ἰδὴν τῆς ἐπιπόδου· τὸ γὰρ τῆς ὀσφύος
 κρατεῖν διὰ τῆς ζώνης, ὀδοιπορούντων ἐστὶ σῆμα.
 Διαρρέων γὰρ ὁ χιτῶν, πρὸς τὴν ὀδοιπορίαν ἀπο-
 κάμης πονῶν· ἀλλ' ἄδρισαι πρὸς τούτου· (97).
 Καὶ ἐκάστω δὲ ἡμῶν διακελεύεται· *Σκόπευσον*
 τὴν ὁδὸν τὸν Χριστὸν, ἵνα ἐν αὐτῇ περιπατῆς.
 Ἡ καὶ πρὸς θεωρίαν ἡμᾶς τοῦ κατὰ Χριστὸν
 μυστηρίου προτρεπόμενος, φησὶ· *Κατάμαθε τὴν
 ἰδὴν.* Ἐπεὶ δὲ διὰ πρακτικῆς ἀναβαλόμενοι εἰς τὸ
 τὰ θεῖα σκοπεύειν, καὶ χωρὶς ἀγιασμοῦ οὐδαὶς
 ἔψεται τὸν Κύριον, *Κράτησον, φησὶ, τῆς ὀσφύος,
 ἐν ἣ τὸ ἐπιθυμητικόν.* Εἶτα ἐπειδὴ νοουθετούμενοι
 ἀγνεύειν, λέγειν εἰώθαμεν· *Οὐ δυνάμεθα, φυσικόν
 ἐστὶ τὸ πάθος· δείκνυσαι καὶ πῶς κρατήσομεν.*
Ἄνδρισαι γὰρ, φησὶ, σφοδρᾶ· τουτέστι, *Μὴ
 χάνωνας ἀνιστάξῃς, ἀλλὰ σφοδρῶς· καὶ τοῦτο, Ἐν
 ἐπὶ ἰσχύϊ, τουτέστι τῷ Χριστῷ, τῷ τὴν φύσιν ἡμῶν
 νευρώσαντι, διὰ τοῦ προσλαβέσθαι αὐτήν, καὶ ἡνω-
 σαι τῇ θεότητι.* Ἄνευ γὰρ τούτου, κἂν ἀνδρίζῃ,
 οὐδὲν ἰσχύσεις. Διὰ τοῦτο οὐδαὶς ἐν τοῖς ἀπίστοις
 πειθένοσ· οὐ γὰρ ἐν τῇ ἰσχύϊ ἀνδρίζονται.
Christo, confortantur.

² Ezech. xxvii, 3. ³ Gen. ii, 7. ⁴ Hebr. ii, 4. ⁵ Joan. xx, 20. ⁶ Job xl, 2. ⁷ Ephes. vi, 14.

Variae lectiones et notæ.

(95) Αὐτὴν, ἴρασαν, ut ad πνοὴν referatur, Cod. Bav.

(96) Εἰπόν· Λάβετε Πνεῦμα ἅγιον· καὶ ἔξελετο αὐτοὺς ἐκ θλίψεως εἰπόν· *Dicens*· Accipite Spiritum sanctum· *στριπτίκατε ipsos ex afflictione, dicens*· Pax vobis, Cod. Ven.

(97) Cod. Ven. Sic habet· Διαρρέων γὰρ ὁ χιτῶν, πρὸς τὴν ὀδοιπορίαν ἐμποδίζει. Οὕτω καὶ ὁ μακάριος Ἡλίας· Ἐσφιγξέ, φησὶ, τὴν ὀσφύν αὐτοῦ, καὶ ἔτρεχε πρὸ τοῦ ἄρματος τοῦ Ἀχαάβ. Ἀλλὰ

μηδὲ πρὸς τοὺς τῆς ὀδοιπορίας ἀποκάμης πόνου· ἀλλ' ἄνδρισαι· πρὸς τούτους. *Difficiens enim tunica itineri impedimento est. Ita et B. Helias accinxit, inquit, lumbos suos, et currebat ante currum Achab. Verum ne laboribus quidem itineris defatigeris, sed ad hos confortare.*

(98) Græca ita sonant· *Quoniam autem sancti esse cum admonemur, dicere solemus*· Non possumus· *natura nobis insita libido est*· ostendit quomodo admodum dominari possimus.

VERS. 2. *Eu quod avertit Dominus injuriam Jacob, A quemadmodum injuriam Israel.* Jacob quidem decem tribus appellat, Israel vero duas in Hierosolymis. Deceum enim prius capta sunt a Babyloniis, duæ vero postea, Nabuchodonosor Hierosolyma invadente martiis copiis. Quandoquidem ergo Cyrus duodecim tribubus una permisit reditum, *Avertit, inquit, Dominus injuriam Jacob,* hoc est abstulit captivitatem et servitutem decem tribuum, æque atque duarum Israelis, ac in suam terram transtulit et patriam. Nam injuria erat liberis hominibus, ex Abrahamo propagatis, servitus quæ non decebat eos. Vel hunc ad modum intelligere licet: Postquam nomen Jacob, ipsi patriarchæ a patribus impositum est, nomen vero Israel a Deo, unde et hoc ipsum honoratus altero erat, nominat quidem hic universum populum humano nomine, dicens, quod *Injuriam* sive servitutem *Jacob*, hoc est, totius populi *averterit Dominus*, tanquam injuria foret illius patriarchæ, qui virtutis ergo Israel agnominatus est: perinde atque ille injuria afficiatur, qui omni honore dignus est. Hujus gratia, posteris ejus parsuim est. Injuria Jacob, hoc est, activi, constituti ut supplantet affectus, serviendo turbanti et pravo alicui operi: quemadmodum injuria Israelis, hoc est in contemplatione, **228** agentis, dum succumbit falso vanoque dogmati, has injurias avertit Dominus, operibus accommodato Jacob mandata impertiens, quæ ipse faciens liber fiat: in contemplatione vero necentii moram, illustrans mentem ad recta et firma Ecclesiæ decreta.

Quoniam excutientes excusserunt eos, et palmites eorum perdididerunt. Arma potentia ejus ex hominibus. Quemadmodum, inquit, vitis excutientes palmites, fructum corrumpunt: sic et Persæ Babylonios infringentes, eorumque regnum excutientes, perdididerunt, quod erat fructus palmitum eorum. Quinam vere palmites fuerint, interpretatur ipse, dum inquit, Quoniam arma potentia ejus non ex Deo, sed hominibus; humanis enim viribus imperabant. Nam arma potentia, seu imperii ejus, Babyloniorum videlicet populi, fortes armatos appellat. Subdit igitur:

VERS. 3. *Viros potentes, illudentes igni.* Ut nemo arbitretur Babylonios ceu imbelles a Persis devictos, supra quidem armorum potentia meminit: clarius autem et apertius nunc dicit, Quoniam excusserunt eos viros, potentes et fortes exsistentes, adeoque temerarios et audentes, ut vel adversus ignem attentare quidquam audeant, ac veluti lusum quempiam putent discriminibus et metui exposita; ideoque non propter eorum imbecillitatem Persæ prævaluerunt contra eos, verum enim

Διότι ἀπέστρεψε Κύριος τὴν ὕβριν Ἰακώβ, καθὼς ὕβριν τοῦ Ἰσραὴλ.— Ἰακώβ μὲν τὰς δέκα φυλὰς ὀνομάζει· Ἰσραὴλ δὲ, τὰς ἐν Ἱεροσολύμοις δύο. Αἱ μὲν οὖν δέκα, πρότερον ἠγματούσθησαν ὑπὸ τῶν Βαβυλωνίων· αἱ δὲ δύο, ὕστερον, τοῦ Ναβουχοδονόσορ τοῖς Ἱεροσολύμοις ἐπιστρατεύσαντος. Ἐπι οὖν ὁ Κύριος ταῖς δώδεκα φυλαῖς ἡμοῦ τὴν ἐπάνοδον ἐφῆκε, φησὶν, ὅτι Ἀπέστρεψε Κύριος τὴν ὕβριν τοῦ Ἰακώβ, τουτέστι, Περιεῖλε τὴν αἰχμαλωσίαν καὶ τὴν δουλείαν τῶν δέκα (99) φυλῶν, ὡσπερ καὶ τοῦ Ἰσραὴλ, τουτέστι τῶν δύο, καὶ ἀπέστρεψεν αὐτοῖς εἰς τὰ οὐκεία. Ὑβρις γὰρ ἦν τοῖς ἐλευθέροις, καὶ ἐκ γένους Ἀβραάμ καταγομένοις, ἡ δουλεία. Ἡ καὶ οὕτως· Ἐπειδὴ τὸ Ἰακώβ ὄνομα ὑπὸ τῶν πατέρων ἐτέθη τῷ πατριάρχῃ· τὸ δὲ Ἰσραὴλ, ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, διὸ καὶ τιμιώτερον ἦν τοῦτο τὸ ὄνομα· ὀνομάζει μὲν ἐνταῦθα τὸν λαὸν ἅπαντα τῶν ἀνθρωπίνων ὀνόματι· φησὶ δὲ, ὅτι τὴν ὕβριν, ἤγουν τὴν δουλείαν, τοῦ Ἰακώβ, τουτέστι παντὸς τοῦ λαοῦ, ἀπέστρεψε Κύριος, ὡς ὕβριν οὖσαν τοῦ πατριάρχου ἐκείνου, τοῦ διὰ τὴν ἀρετὴν Ἰσραὴλ ἐπονομασθέντος· Ὡς (1) ἂν οὖν μὴ ἐκείνος ὑβρίζεται, ὁ πάσι τιμῆς ἄξιος, τούτου χάριν τῶν ἐκγόνων ἐκείνου ἐφείσατο. Ὑβρις τοῦ Ἰακώβ, τουτέστι, τοῦ πρακτικοῦ, τοῦ τὰ πάθη τεταγμένου περριζεῖν, τὸ δουλεύσαι ἐμπαθεῖ τινι πράξει· ὡσπερ τοῦ Ἰσραὴλ, ἦτοι τοῦ θεωρητικοῦ, τὸ ὑποκλιθῆναι ψευδεὶ δόγματι· ταύτας δὲ τὰς ὕβρεις ἀποστρέφει Κύριος, τῷ μὲν πρακτικῷ τὰς ἐντολάς διδοὺς, ὥστε ταύτας ἐργαζόμενον ἐλευθερωθῆναι· τῷ δὲ θεωρητικῷ, φωτίζων τὸν νοῦν, πρὸς τὴν τῆς Ἐκκλησίας ὀρθοδοξίαν.

Διότι ἐκτινάσσοντες ἐξείναξαν αὐτούς, καὶ τὰ κλήματα αὐτῶν διεφθείραν· ὄπλα δυναστείας αὐτοῦ ἐξ ἀνθρώπων. Ὡσπερ, φησὶν, οἱ τὰ τῆς ἀμπέλου ἐκτινάσσοντες κλήματα, διαφθείρουσι τὸν καρπὸν· οὕτω καὶ οἱ Πέρσαι τοὺς Βαβυλωνίους διακλονήσαντες, καὶ κατατίσαντες, τὴν αὐτῶν βασιλείαν διεφθείραν, ἥτις ἦν καρπὸς τῶν κλημάτων αὐτῶν. Τίνα δὲ ἦσαν τὰ κλήματα, ἐρμηνεύει, ὅτι τὰ ὄπλα τῆς δυναστείας, οὐ τῆς ἐκ Θεοῦ, ἀλλὰ τῆς ἐξ ἀνθρώπων. Ἀνθρωπίναις γὰρ δυνάμεσιν ἐκράτουν· ὄπλα γὰρ δυναστείας αὐτοῦ, τοῦ τῶν Βαβυλωνίων δηλαδὴ λαοῦ, τοὺς δυνατοὺς ὀπίστας πάντως λέγει.

D Ἐπάγει γοῦν·

Ἄνδρας δυνατοὺς ἐμπαίζοντας ἐν πυρὶ. Ἴνα μὴ τις νομίῃ, ὅτι οἱ Βαβυλώνιοι ὡς ἀσθενεῖς ὑπεκλήθησαν τοῖς Πέρσαις, ἐμνήσθη μὲν ἀνωτέρω ὀπλων δυναστείας· ἐμφανέστερον (2) δὲ νῦν λέγει, ὅτι Ἐξείναξαν τοὺς ἄνδρας δυνατοὺς (3) δυνατοὺς, καὶ οὕτω θρασεῖς καὶ τολμηροὺς, ὥστε καὶ αὐτοῦ κατατολμῆν τοῦ πυρὸς, καὶ ὡς παίγιον ἠγεῖσθαι τὰ κινδυνώδη καὶ φοβερά. Ὡστε οὐ διὰ τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν ἴσχυσαν οἱ Πέρσαις κατ' αὐτῶν, ἀλλὰ διὰ τὴν θεῖαν φήγον, παραδοῦσαν αὐτοὺς τούτοις εἰς διαφθοράν.

Variæ lectiones et notæ.

(99) Δώδεκα, duodecim, Cod. Ven.
(1) Ἰλαεῖτα sonant: *Ut ne igitur injuria is afficiatur, qui omni dignus est honore, idcirco filiis ejus*

perperciit.
(2) Ἐκφανέστερον, Cod. Ven.
(3) Αὐτούς, ipsos, Cod. Ven.

Ἐξέτιναξαν ἀπὸ τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ οἱ Ῥωμαῖοι τοὺς Θεοκτόνους, τοὺς πρὶν μὲν ὄντας, ἦτοι ἐμφυτευθέντας, ἀμπέλον καρποφόρον ἀληθινὴν, στραφέντας δὲ εἰς πικρίαν. Ὁ γὰρ οἶνος αὐτῶν, θυμὸς δρακόντων, καὶ θυμὸς ἀσπίδων. Καὶ γὰρ τὸν Κύριον, χολὴν ἐπότισαν, καὶ τὰ κλήματα αὐτῶν, τὰ ὄντα ἔξω τῆς πόλεως ἕως (4) θαλάσσης ἐντεταμένα, διέφθειραν· πάντας γὰρ σχεδὸν τοὺς ἐν ταῖς ἔξω χώραις κατασχεθέντας, ἀπέκτειναν. Οὐ γὰρ ἦσαν αὐτοὶ τὰ ὄπλα τῆς δυναστείας ἐκ Θεοῦ (πῶς γὰρ, οὐ τὸν Υἱὸν ἀπέκτειναν;), ἀλλὰ ταῖς ἐξ ἀνθρώπων βοηθείαις ἐθάρρουν, τῶν ἀναστατούντων αὐτοὺς ζυγῶν. Οὗτοι οὖν οἱ Θεοκτόνοι, καὶ δυνατοὶ ἦσαν, ὡς ἐν νόμῳ μαθητευθέντες (Δυνατοὶ δὲ, θυρυτῶς ἐτασθήσονται), καὶ ἐνέπαιζον τῷ Κυρίῳ, ὃς πῦρ ἦν διὰ τὴν θεότητα· τοῦτο μὲν, ἐκάστοτε πειράζοντες αὐτὸν· τοῦτο δὲ, τοῖς Ῥωμαίοις στρατιώταις ἐκδίνοντες πρὸς τὸ ἐμπαίζεσθαι. Ἐξέτιναξαν καὶ τοὺς νοητοὺς Βαβυλωνίους, τοὺς δαίμονας, οἱ ὑπὸ Χριστοῦ στρατηγούμενοι, πόρρω ἑαυτῶν τούτους ποιήσαντες, καὶ τὴν πλάνην αὐτῶν ἀπωσάμενοι, καὶ τὰ κλήματα αὐτῶν διέφθειραν, τὰς μαντείας φημί, καὶ τὰς γοητείας, ἐξ ὧν τὸν οἶνον τῆς πλάνης γεννῶντες, ἐπότιζον τοὺς ἀνθρώπους, ὡς καὶ ἐν τῷ Ὠσηὲ λέγει· Οἶνον καὶ μέθυσμα ἐδέξατο καρδίᾳ λαοῦ μου. Ἔπειτα περὶ τοῦ διαδόλου φησὶν, ὅτι· τὰ ὄπλα τῆς δυναστείας αὐτοῦ, ἐξ ἀνθρώπων ἐστὶν· ἀπὸ γὰρ τῆς ἡμετέρας βαθυμίας τὴν δυναστείαν κέκτηται. Ἄνδρες δὲ δυνατοὶ οἱ δαίμονες, ὡς σαρκῶν, πολεμοῦντες ἡμῖν σαρκῶν· ἐμπαίζουσι δὲ ἐν τῷ πυρὶ τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἐπιθυμίας. Ὡς περὶ ἀμπέλου ὄντος τοῦ Κυρίου, κλήματα αὐτοῦ εἰσὶν οἱ ἀπόστολοι, καὶ οἱ ἐκάστοτε σῶμα αὐτοῦ καὶ μέλη γινόμενοι· οὕτω καὶ τοῦ ἀντικειμένου, ἀμπέλου ὄντος Σοδομιτικῆς, ἡ κληματὶς ἀκολούθως ἐκ Γομόρρας, οἱ ἐξ αὐτοῦ ἐξερχόμενοι, καὶ πάσης κακίας ποιήματα ἀπ' αὐτοῦ δεχόμενοι.

A propter divinum iudicium tradens eos istis in perniciem et interitum. Excusserunt etiam ab Jerusalem Romani Deicidas, antea quidem plantatos in vineam fructiferam et veram, jam vero conversos in amarulentiam: Vinum enim eorum, virus draconum et venenum aspidum⁶: etenim Domino fel dederant pro potione. Et palmites ipsorum extra urbem ad mare usque expassos, perdiderrunt: omnes enim fere in unitibus terris et locis deprehensos interemerunt: cum Deicidæ non habuerint arma potentia suæ ex Deo (quomodo enim, cum Filium Dei demisissent letho?), sed humanis auxiliis confidebant, æmulatoribus eos devastantibus. Illi igitur Domini interfectores, potentes fuerunt, ut qui in lege instituti essent (Potentes autem potenter tormenta patientur^{6*}), et illudebant Dominum, qui ignis est propter divinitatem: partim undelibet tentantes ipsum, partim vero Romanis militibus tradentes ad illudendum. Excusserunt etiam mentales (ut ita dicam) Babylonios, dæmones, sub Christo stipendia facientes, ipsis longe a sese remotis, atque seductione ipsorum repulsa vitesque eorum perdiderrunt, divinationes arbitror et incantationes, ex quibus vinum imposturae generantes homines 229 potabant, quemadmodum et in Osee dicit: Vinum et temulentiam apprehendit cor populi mei⁶. Deinde de Satana etiam inquit, quoniam arma potestatis ejus ex hominibus sunt; per nostram enim desidiam atque socordiam imperium possidet. Sunt autem dæmones viri potentes, carnis nimirum expertes, belligerantes nobiscum, qui carne sumus vestiti. Ludunt autem in igne animi et concupiscentia. Ut vero vite existente Domino, palmites sunt apostoli, et ubilibet constituti fideles corpus ejus et membra: sic ex opposito, cum vitis fuerit Sodomitica, palvicio excellentes, omnemque turpitudinis et mali formam inde recipientes.

Αἱ ἡνῖαι τῶν ἀρμάτων αὐτῶν, ἐν ἡμέρᾳ ἐτοιμασίας αὐτοῦ, καὶ οἱ ἵπποις θορυβηθήσονται ἐν ταῖς ὁδοῖς, καὶ συγχυθήσονται τὰ ἄρματα, καὶ συμπλεκθήσονται ἐν ταῖς πλατείαις. Οἱ μὲν Βαβυλωνῖοι, ἐτοιμασθήσονται, φησὶν, ὥστε ἀπ' ἵππων ἀντιτάξεσθαι τοῖς Πέρσαις. Καὶ αἱ ἡνῖαι τῶν ἀρμάτων αὐτοῦ, τοῦ Βαβυλωνίου στρατοῦ, ἐτοιμοὶ ἔσονται, ἀλλ' οὐδὲν δήσουσιν. Οἱ τε γὰρ ἵπποις θορυβηθήσονται ἐν ταῖς ὁδοῖς, ὑπὸ τοῦ πλήθους ἐπιόντων τῶν πολεμίων· καὶ τῶν ἀρμάτων δὲ σύγχυσις ἔσται, τούτους σύγκρουσις, συμπλεκόμενων ἀλλήλοις καὶ συμπατομένων ὑπ' ἀλλήλων, οὐκ ἐν στενοῖς τισι τόποις, ἵνα τις τὴν στενοχωρίαν αἰτιάται, ἀλλ' ἐν ταῖς πλατείαις, ὥστε εἶναι καταφανεῖς, ὅτι ὑπὸ Θεοῦ πολεμοῦνται, καὶ οἱ ἵπποις, καὶ οἱ ἄρματῆλάται. Ἄρμα (5) τοῦ Κυρίου ἐκτίσθησαν αἱ ἡμέραι ψυχῶν, ὡς ἀν

VERS. 5, 4. Habentæ currum ipsorum in die apparatus ejus. Equites turbabuntur in viis, et confundentur currus, et complicabuntur in plateis. Babylonii, inquit, parabantur, ut ex equis opponant sese Persis. Et habentæ currum ejus, Babylonii nimirum exercitus, in promptu erunt, atque nihil proderunt: equites enim turbabuntur in itinere a multitudine adventantium præsentiumque hostium. Currum præterea confusio erit, hoc est, concussio complicatorum inter se vicissim, et collisorum inter sese: non in angustiis locis, ut quis loci angustias accuset, sed in plateis, adeoque latis itineribus, ut sit perspicuum a Deo debellari, et equites et currum ductores. Currus, vel plaustrum Domini, conditæ sunt animæ nostræ, quod ipsum, veluti Verbum, bajulent, ac per ipsum motæ, ceu equis

⁶ Deut. xxxii, 33. ^{6*} Sap. vi, 7. ⁶ Osee. iv, 11.

Variæ lectiones et notæ.

(4) Τὰ ἐν ταῖς ἔξω πόλεσι ἕως, qui in exteris urbibus erant, usque ad mare, Cod. Ven.

(5) Ἄρματα, plaustra, Cod. Ven.

vehantur in contemplatione, omnium sermonum ejus participes. Fiunt et currus Babylonii principis, quando ad irracionales operationes animi nostri intuentur. **Habenas nostras sunt** naturales cogitationes et mandata Domini. Cum igitur ista, veluti habentæ, in nobis parata fuerint, tum veluti equitantes in nobis demones turbantur, in variis et diversorum errorum, adeoque vitiorum, itineribus, quibus nos agitari persuaserunt, currusque ipsorum inter se mutuo collidunt, complicanturque in plateis. Quod autem dico, hunc in modum se gerit: Vitium, quandiu ipsum accesserimus, plenum quiddam videtur, et aequali sibiipsi, pacique deditum. Quando vero habenas receperimus, naturaliter quod pulchrum et honestum est speculati, a mandatis Dei eo perducti, tum conspiciuntur ipsum inaequale, sibiipsi complaudens et complicatum. Annon vides in plateis, adeoque latis hujus vitæ viis proficiscentes, neque angustum callem cœlestis, quæ secundum Deum est vitæ, terentes, quomodo, interdum quidem fecilitate ac prosperiore fortuna laxati, præ omnibus, supraque omnes efferrantur, interdum **230** vero vel modica quadam circumstantia vel calamitate urgente, invadenteve, omnibus juxta ignobiliores neque non effeminatiores redduntur, exiguo admodum infortunio succumbentes, ac vitam suam plane perditam existimantes? Hæc autem tum videntur nobis, quando datas nobis, ut dixi, habenas receperimus, habuerimusque eas in expedito in die, in lumine

Visio ipsorum ut faces ignis, ac tanquam fulgura discurrentia. Quia currus Ninevitarum et Babyloniorum hæc et hæc passuros retulit, nunc sit quod non imbecilles fuerint, sed fortes et animosi, adeo ut vel ignem ex oculis emitterent, ac veluti quibusdam lampadibus et coruscationibus terrerent subditos: attamen in hostium assultu, trepidatio eos continebit. Quidam autem hæc de Persis intellexerunt, tantum non corporalibus oculis vidente eos propheta, tanquam ignem advenientes contra Ninevi.

VERS. 8. *Et recordabuntur optimates ipsorum, fugientque in die, et languebunt in via sua, festinabunt ad mœnia, parabantque propugnacula sua.* Ninevitarum, inquit, optimates propter potentiam suam alta spirantes, superbientes, omnes cogitationes ciebunt, nullamque non artem mente sua volutabunt, ac fugere in die tentabunt, veluti duris detenti calamitatibus, usque adeo ut neque noctem exspectent. Non prosperitatem tamen consequentur, in ea fugæ suæ profectioe, sed rursus ad mœnia festinant ascendere, ab illis salutem inquisituri,

Variæ lectiones et notæ.

- (6) Ἐνιπάσσει, Cod. Bav.
 (7) Πάντων, Cod. Bav.
 (8) Cod. Bav. habet ὡς ἦνται *veluti habentæ*, ut et Lonicerus id suo Cod. legit.
 (9) Συγκρίνουσι, Cod. Ven.
 (10) Cod. Ven. habet: Τότε βλέπομεν αὐτῆν

αὐτὸν βασιλεύουσαι, ὡς Ἀδὸν, καὶ κατ' αὐτὸν κινούμεναι, ἐνιπεύουσι (6) τῇ θεωρίᾳ τῶν ὄντων (7) τῶν λόγους τούτων μετιούσαι. Γίνονται δὲ τοῦ Βαβυλωνίου ἄρματα, ὅταν πρὸς τὰς ἀλόγους πράξεις κινώμεθα. Ἦνται δὲ ἡμῶν, αἷ τε φυσικαὶ ἔννοιαι, καὶ αἱ ἐντολαὶ τοῦ Κυρίου. Ὅταν οὖν αἱ ὡς ἦνται (8) αὐταὶ ἐτοιμασῶσιν ἡμῖν, τότε οἱ ἐφ' ἡμῶν ἰπεύοντες δαίμονες, θοροῦνται ἐν ταῖς διαφόροις καὶ πολυπλανεῖς τῆς κακίας ἑδοῖς, ἐν αἷς ἡμᾶς κινεῖσθαι ἔπεισαν· καὶ τὰ ἄρματα αὐτῶν συγκρούουσιν (9) ἀλλήλοις, καὶ συμπλέκονται ἐν ταῖς πλατείαις. Ὅ δὲ λέγω, τοιοῦτόν ἐστιν· Ἡ κακία, ἕως μὲν αὐτὴν μετερχόμεθα, ὀμαλὴ τις δοκεῖ, καὶ ἰση αὐτῇ ἑαυτῇ, καὶ εἰρηγική· ὅταν δὲ τὰς ἡνίας ἀναλάβωμεν, φυσικῶς, τε τὸ καλὸν σκοπήσαντες, καὶ ὑπὸ τῶν ἐντολῶν πρὸς τοῦτο χειραγωγηθέντες, τότε βλέπομεν αὐτὴν ἄνισον ἑαυτῇ συγκροτούσαν (10) καὶ συμπλεκομένην. Οὐχ ὄρας τοῦς ἐν ταῖς πλατείαις τοῦ βίου τούτου ἰδεύοντας, καὶ μὴ τὴν στενὴν τῆς κατὰ Θεὸν ζωῆς ὁδὸν τρίβοντας, πῶς ποτὲ μὲν ταῖς εὐμερῆσι χυνοῦμενοι καταπαύονται πάντων, ποτὲ δὲ περιστάσεώς τινος μικρᾶς ἐπαλοῦσθαι, πάντων ἀγενέστεροι (11) γίνονται, ὑποκατακλινομένοι τῇ μικρᾷ συμφορᾷ, καὶ τὸν βίον ἀβίωτον ἡγούμενοι; Ταῦτα δὲ θεωροῦνται ἡμῖν, ὅτε, ὡς ἔφη, τὰς δοθείσας ἡμῖν ἡνίας ἀναλάβωμεν, καὶ ἐτοιμοὺς αὐτὰς ἔχωμεν ἐν ἡμέρᾳ καὶ ἐν φωτὶ τῆς συναισθήσεως ἡμῶν (12) αὐτῶν γενόμενοι.

C Ἡ ὄρασις αὐτῶν, ὡς λαμπάδες πυρός, καὶ ὡς ἀστραπαὶ διατρέχουσαι. Ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι τὰ ἄρματα τῶν Νινευιτῶν, ἦτο: τῶν Βαβυλωνίων, τὰς καὶ τὰς πεύουσαι, φησὶ· Καίτοι οὐκ ἀσθενεῖς ἦσαν, ἀλλ' ἀνδρείοι καὶ θυμοειδεῖς, οἱ καὶ πῦρ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἀφίεναι, καὶ οἷόν τισι λαμπάσι καὶ ἀστραπαῖς ἐνεδειμάτου τοὺς ὑπηκόους· ἀλλ' ὁμως ἐν τῇ τῶν πολεμίων προσβολῇ, δεῖλτα αὐτοὺς καθέξει. Τινὲς δὲ καὶ περὶ τῶν Περσῶν ταῦτα ἐνόησαν, μονοουχί τοῖς σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς ὀρώντες αὐτοὺς τοῦ προφήτου, ὡς πῦρ ἐπαρχομένους κατὰ τῆς Νινευί.

Καὶ μνησθήσονται οἱ μεγιστᾶνες αὐτῶν, καὶ φεύξονται ἡμέρας, καὶ ἀσθενήσουσιν ἐν τῇ πορείᾳ αὐτῶν, καὶ σπῆσουσιν ἐπὶ τὰ τεῖχη, καὶ ἐτοιμάσουσι τὰς προφυλακὰς αὐτῶν. Τῶν Νινευιτῶν, φησὶν, οἱ μεγιστᾶνες, οἱ ἐπὶ τῇ δυνάμει μέγιστον φρονούντες, πάντα λογισμοὺς ἀνακινήσουσι, καὶ πάσης μηχανῆς ἀναμνησθήσονται· καὶ παύονται μὲν φυγεῖν ἡμέρας, ὅτε ὑπὸ τῶν δεινῶν συνεχόμενοι, καὶ μὴδὲ τὴν νύκτα περιμενεῖαι εἴμενοι· οὐκ εὐδωθήσονται δὲ ἐν τῇ κατὰ τὴν φυγὴν πορείᾳ, ἀλλὰ τάλιν ἐπὶ τὰ τεῖχη σπῆσουσιν ἀνασθῆναι, ὡς ὑπὸ τοῦ

- ἄνισον ἑαυτῇ ἐν ὑπερβολαῖς καὶ ἰλλείψει θεωρομένην, καὶ ἑαυτὴν ἑαυτῇ συγκρούουσαν, *tunc cernimus ipsum inaequale sibi metipso, in excessibus atque defectibus consideratum, idemque secum ipso collidere.*
 (11) Ἀσθενέστατοι, imbecilliores, Cod. Ven.
 (12) Συναινέσεως αὐτῶν, Cod. Ven.

των σωθησόμενοι, καὶ τῆς φυλακῆς (15) φροντισῶσι ἅσπερ ἐν πόλει. Ἡ δὲ, *Μνησθήσονται*, οὕτω νοήσεις, ὅτι Ἀναμνησθήσονται τῶν κακώσεων, ἃς ἐπέφερον τοῖς Ἰσραηλίταις, καὶ τῶν εἰς τὸν Θεὸν βλασφημιῶν, καὶ εἰσονται λοιπὸν, ὅτι τὸν Θεὸν ἔχουσι πολέμιον, καὶ διὰ τοῦτο φεύξονται οὐ κρύφα, ἀλλ' ἡμέρας· τοσαύτη γὰρ δειλία περιλήφεται αὐτούς. Ἔστι καὶ τῶν δαιμόνων ἡ ὄρασις, ὡς λαμπάδες μὲν διὰ τὴν φύσιν (*Ἐσθώρου* γὰρ, φησὶ, τὸν *Satanān*, ὡς ἀστραπὴν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πεσόντα), τάχα δὲ καὶ ἐπειδὴ μετασχηματίζονται εἰς ἄγγελον φωτός· διατρέχουσαι δὲ, ὡς τὴν ὑπ' οὐρανὸν ἐμπεριπατοῦσαι. Ἡ καὶ ὅτι οὐκ ἀστραπαὶ εἰσι μόνιμοι, ἀλλὰ διατρέχουσαι (14), τοῦτέστι, θάπτον ἀποσθεννύμεναι. Τὸ (15) γὰρ φῶς αὐτῶν, ὃ ἐπιμορφάζονται, ταχὺ ἀποσθεννύται, κατὰ τὸ εἰρημένον· *Φῶς ἀσεβῶν σθεννύται*. Οἱ δὲ μεγαστάνες αὐτῶν, τοῦτέστιν, αἱ λεγόμεναι, μνησθήσονται τῆς τοῦ Κυρίου δυνάμεως, ὥστε λέγειν· *Ἐὰν εἰ ἡμῶν καὶ σοί, Υἱὲ τοῦ Θεοῦ* (16); Καὶ ἀσθενήσουσιν ἐν τῇ πορείᾳ αὐτῶν, ὅτι μετὰ τῶν χοίρων κατακρημνισθῶσιν εἰς τὴν θάλασσαν, ἢ ὅτι οὐκέτι ἰσχύει ἔξουσι κατὰ τῶν ἀνθρώπων πορεύεσθαι. Καὶ σπεύσουσιν, ὥστε τὸν σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον τοῦ Κυρίου καταργάσασθαι. Ἄσπερ γὰρ τείχη ταῦτα ἔβουλον εἶναι, ὡς ἀνωσύμου ἐσομένου, ἢ καὶ δυσωσύμου τοῦ Κυρίου, οἷα δὴ ὡς ληστοῦ σταυρωθέντος. Ἐποίμασαν δὲ καὶ τὰς προφυλακὰς αὐτῶν, ἢ τὰ πρὸ τοῦ σταυροῦ πάντα, τοὺς ἐμπαιγμοὺς καὶ τὰ ἄνευ (ταῦτα γὰρ οἶδ' ἅτινες προφυλακὰς ἦσαν τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ θανάτου), ἢ τὰς ἐπὶ τῷ τάφῳ φυλακὰς τῶν στρατιωτῶν. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ψυχῇ, μεγαστάνες εἰσιν, ὃ νοῦς καὶ ὁ λόγος. Μνησθήσονται οὖν τοῦ οἰκείου ἀξιώματος, καὶ φεύξονται τὴν τῶν παθῶν δουλείαν, ἡμέρας περὶ αὐτὴν οὐσης· οὐ γὰρ ὡς πρὶν ἐν σκότει διαπορεύονται. Καὶ ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπισφαλεῖ (19) πορείᾳ ἀσθενήσουσι, μηκέτι εὐδρομοῦντες ἐν τῇ κακίᾳ· καὶ σπεύσουσιν ἐπὶ τὰ τείχη, τὰς ἐντολάς, αἱ περιτειχίζουσιν ἡμᾶς, καὶ ἐτοιμάσουσι τὰς προφυλακὰς (20). τὰς φυσικὰς ἐννοίας· αὐταὶ γὰρ πρὸ τῶν ἐντολῶν φυλάττουσιν. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἅγιον βάπτισμα, καὶ τὸ χρίσμα, τείχη μεγάλα καὶ στερεὰ, ἐφ' ἃ σπεύδει πᾶς ἀμύητος, ὅταν ἐπιγνῶ τὸν σώζειν δυνάμενον Ἰησοῦν. Οὐ μέντοι οὕτως ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ προφυλάττεται, πρὸ τοῦ βαπτίσματος νηστεύειν καὶ ἀγνεύειν προστατόμενος, ἵνα ἐν ἔξει τοῦ ἀγαθοῦ γένηται.

priusquam enim ad baptismum admittatur, primum custoditur ut jejuniis intendat, seseque castum et purum ut servet illi imperatur, ut in habitum boni perveniat.

Πύλαι τῶν πόλεων διηνολήθησαν, τὰ βασίλεια διεπέσσε, καὶ ἡ ἐπόστασις ἀνεκαλύθη. Οἱ μὲν

ac suam in urbe custodiam curaturi. Vel cum dicit, *Recordabuntur*, sic intelliges, quod Animo suo secum repetent afflictiones quas Israelitis intulerunt, blasphemaruntque, quibus Deum exasperarunt, scientes in posterum quod Deum pro hoste suo habeant, ac eam ob rem terga fugæ dabunt, non clanculum, sed in die : tanta eos apprehendet trepidatio. Est etiam dæmonum visio, seu aspectus, instar lampadum per naturam. Videbam enim, inquit, *Satanam de caelo ut fulgur cadentem* ¹⁰ : forsan propterea quod transformatur in angelum lucis : vel quod fulgura et coruscationes discursent in regione sub caelo, tanquam illic prodeambulent : sive quod coruscationes non sint stabiles, sed discursantis naturæ, hoc est facile exstinguantur : sic lamina Satanæ in quod efformatur, citra cunctationem exstinguitur, juxta id quod dictum est : *Lumen impiorum exstinguitur* ¹¹. Porro legiones ejus Satanæ, vel copiæ dæmonum; recordabuntur potentie Domini, ut adeo dicant : *Sine, quid nobis et tibi, Fili Dei ?* Debilitabunturque in perfectione sua, quando cum porcis in mare præcipitatae fuerint, vel quod non ultra potestas illis facta sit adversum homines eundi. Festinabunt ergo ut crucem et mortem Domini efficiant : hæc enim veluti **231** mœnia et munimenta sibi rebanduntur esse, perinde quasi Dominus ignobilis et flagitiosus esset futurus (17). Paraverunt autem et propugnacula, seu præcustodias (sit (18) venia verbo) sive cunctas istas ante crucem illusiones et opprobria : hæc enim ceu præcautiones quædam fuerunt et crucis et mortis, sive excubias militum apud monumentum. Sunt etiam in anima magnates, intellectus et ratio. Revolvent ergo secum propriam dignitatem, fugientque servitutem pravorum motuum, simul ac dies illis illuxerit, nec enim ut antea, sic posthac in tenebris iter faciunt ; et in priore fallaci itinere debilitabuntur, non amplius in malitia facile adeo currentes. Accelerabunt itaque ad muros, ipsa nimirum mandata, quæ nos muri in mortem cingunt, et parabunt sibi propugnacula, naturales ipsæ cogitationes : ipsæ enim ante mandata canunt excubias. Præterea sacrum baptismum et unctio, ingentia et solida sunt munimenta ad quæ festinant religionis Christianæ nondum imbuti sacris, simul ac agnoverint eum qui servare potest, Jesum. Nec simpliciter tamen,

Vers. 6. Portæ urbium apertæ sunt, regniæ deciderunt, et substantia revelata est. Ninevitæ, inquit,

¹⁰ Luc. x, 18. ¹¹ Prov. xiii, 9.

Varie lectiones et notæ.

(13) Φυσικῆς, Cod. Bav.

(14) Διατρέχουσαι, Cod. Ven.

(15) Hæc ita sunt reddenda : *lumen enim ipsorum (dæmonum scilicet) in quod transformantur cito exstinguuntur.*

(16) Ἰησοῦ, Υἱὲ, Jesu, Fili, Cod. Bav.

(17) Græce additur, utpote qui tanquam latro cru-

cidendus.

(18) Veniam petit Lonicerus, non Theophylactus.

(19) Ἀσφαλεῖ, Cod. Ven.

(20) Προφυλακὰς αὐτῶν, *propugnacula ipsorum*, Cod. Ven.

sen omnes illorum subditi, ad muros et munimenta ascendunt, veluti ab illis custodiendi, ac nihil illis commodabit. Siquidem portæ cum ipsius Ninevitarum reliquarum civitatum, aperientur, et regia earum ad hostes transferetur, subjicieturque eis, gloria earum cadente et sublata; ac universa illarum substantia, sive thesauri conclusi et obfirmati, reagentur, ut nulli non sint conspicui, exponenturque in direptionem. Portæ urbium sunt sensus animarum, qui aperiantur dum citra imposturam rebus agendis inibiant, ac sine fraude negotia transigunt. Tum etiam regie peccati in mortali nostro corpore regnantis intercident, putridæ factæ, retegiturque virtuti substantia: tum enim manifestum sit peccatum carere bono adeoque non subsistere posse, virtutum autem revera habere in eis eamque subsistere. Quod ipsum et Davidem sentire opinor, cum ad Deum inquit, *Substantia mea penes te est* ¹². Quando enim in Deo est homo, tum etiam subsistit: *In ipso enim*, inquit Paulus, *vivimus, movemur et sumus* ¹³. Nam qui esse habet, ut rationalis sit, tumque in Deo est, cum juxta rationem vivit, merito in Deo subsistit, ut ne dicam, quod in ratione nostra existentes, in Deo qui est ratio, sumus: pars enim divinitatis nostra est ratio.

232 VERS. 7. *Ipsaque ascendebat, et servæ ejus ducebantur, quemadmodum columbæ gementes in cordibus suis.* Quasi intueatur propheta Ninevi, quomodo in captivitatem abducatur, hæc dicit. Ascendebat, inquit, veluti in Persidem abducenda, cumque ipsa municipia, et subjectæ ejus civitates, in cordibus suis gementes, hoc est, clanculum murmur et gemitum columbarum imitantes. Quando substantia virtutis retegitur, ascendit anima ad divinos gradus. Nec porro ancillæ ejus, potentiæ eam ducunt, sed ducuntur ab intellectu et ratione, ipse motus et cupiditas, quocirca non injuria sunt columbulæ spiritus. Neque enim concupiscentia tum humanum diem desiderat, neque animus temere irascitur fratri, verum ipsa quidem porro concupiscentia, coram Domino semper sistitur: Dominus autem Spiritus est ¹⁴, perinde atque Daniel vir erat desideriorum Spiritus. Animus autem irascitur et non peccat, omnem vitiorum bilem evacuans: æque atque Moses omnium mansuetissimus, armavit levitas contra idolorum cultores: et Phinees et Elias æmulatores propterea vocati sunt. Ad hæc ipse mansuetudinis Spiritus exacerbari dicitur. Sic igitur acceptæ columbæ gemunt citra ingentem strepitum, contestanturque Christi potentiam, per quam sunt devictæ. Porro qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt cum cupiditatibus et passioni-

Α Νισυῖται, φησὶν, ἤρουν πάντες οἱ ὑπῆκοοι αὐτῶν, ἐπὶ τὰ τεῖχη ἀναβήσονται, ὡς ὑπὸ τούτων φυλαχθησόμενοι, ἀλλ' οὐδὲν αὐτοῖς ὄφελος. Αἴτε γὰρ πόλεις καὶ αὐτῆς τῆς Νινευῖ, καὶ τῶν ἄλλων πασῶν πόλεων, διανοιγῆσονται, καὶ τὰ βασίλεια ὑπὸ τοῖς ἐχθροῖς ἔσται, τῆς δόξης αὐτῶν πεσοῦσης καὶ ἀφαιρεθείσης, καὶ ἡ ὑπόστασις αὐτῶν πᾶσα, ἦτοι οἱ θησαυροὶ, οἱ ἀποκλεισμένοι καὶ κατησφαλισμένοι, ἀποκαλυφθήσονται, καὶ ὄφλοι πᾶσιν ἔσονται εἰς διαρπαγὴν ἔκκελμενοι. Πύλαι πόλεων, αἱ αἰσθήσεις τῶν ψυχῶν, αἱ διανοιοῦνται, ὅτε ἐπιβάλλουσι τοῖς πράγμασι ἀνεξαρτητῶς. Τότε καὶ τὰ βασίλεια τῆς ἀμαρτίας τῆς βασιλευούσης ἐν τῷ θνητῷ ἡμῶν σώματι, διαπίπτουσι, σαθρὰ φαινόμενα, καὶ ἀποκαλύπτεται ἡ τῆς ἀρετῆς ὑπόστασις. Τότε γὰρ δηλοῦται ὅτι ἡ μὲν ἀμαρτία, ἀνυπόστατος, ἡ δὲ ἀρετὴ ὑφίσταται ὄντως. Τοῦτο γὰρ οἶμαι λέγειν καὶ τὸν Δαβὶδ πρὸς τὸν Θεόν, ὅτι *Ἡ ὑπόστασις μου, παρὰ σοὶ ἐστίν*. Ὅτε γὰρ ἐστὶν ἐν τῷ Θεῷ ὁ ἄνθρωπος, τότε ὑφίσταται. *Ἐν αὐτῷ γὰρ ὤμην, φησὶ, καὶ κινούμεθα, καὶ ὀσμεν*. Ὅ γὰρ τὸ εἶναι ἔχων ἐν τῷ λογικῷ εἶναι, τότε δὲ καὶ ἐν Θεῷ ὢν, ὅτε κατὰ λόγον ἔξ, εἰκότως ἐν τῷ Θεῷ ὑφίσταται, ἵνα μὴ λέγω ὅτι καὶ ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἡμετέρῳ ὄντες, ἐν τῷ Θεῷ λέγω ἔσμεν· μοῖρα γὰρ τοῦ θεοῦ ὁ ἡμέτερος.

Καὶ αὐτὴ ἀνέβαινε, καὶ αἱ δοῦλαι αὐτῆς ἤγοντο καθὼς περιστέραὶ φεγγόμεναι ἐν καρδίαις οὐτῶς. Ὡσαυτὴ βλέπει ὁ προφήτης τὴν Νινεῦν ἀπαγομένην εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν, καὶ φησὶν, ὅτι ἀνέβαινε ὡς πρὸς τὴν Περσίδα ἀγομένη, καὶ σὺν αὐτῇ αἱ ὑπῆκοοι αὐτῆς πόλεις, στενάζουσαι ἐν καρδίαις, τούτῃ ἐστι, κρυφαίως, καὶ τὸν γογγυσμὸν τῶν περιστερῶν μιμούμεναι. Ὅτε ἡ ὑπόστασις ἀποκαλύπτεται τῆς ἀρετῆς, ἀναβαίνει ἡ ψυχὴ τὰς θείας ἀναβάσεις· καὶ αἱ δοῦλαι αὐτῆς δυνάμεις, οὐκέτι ἤγον, ἀλλ' ἤγοντο ὑπὸ τοῦ νοῦ καὶ τοῦ λόγου, ὁ θυμὸς καὶ ἡ ἐπιθυμία· διὰ καὶ περιστέραὶ γέγονασι τοῦ Πνεύματος εἰκότως (21). Οὕτε γὰρ ἐπιθυμία ἀνθρωπίνην ἡμέραν ἐπιθυμεῖ τότε, οὕτε ὁ θυμὸς εἰκὴ ὀργίζεται τῷ ἀδελφῷ· ἀλλ' ἡ μὲν ἐμπροσθεν τοῦ Κυρίου ἵσταται· ὁ δὲ Κύριος Πνεῦμά ἐστι, καθὼς καὶ Δανιὴλ ἀνὴρ ἦν ἐπιθυμιῶν τῶν τοῦ Πνεύματος. Ὁ (22) δὲ ὀργίζεται, καὶ οὐχ ἀμαρτάνει, κατὰ τῆς κακίας πᾶσαν κενῶν τὴν χολήν, καθὼς καὶ Μωσῆς ὁ πρῶτος ὡπλίας τοὺς Λευίτας, κατὰ τῶν εἰδωλοατρῆσαντων· καὶ Φινεὲς, καὶ Ἡλίας, ζηλωταὶ ὀνομάσθησαν. Καὶ τὸ Πνεῦμα δὲ αὐτὸ, πρᾶκτος ὢν, λέγεται καὶ παροξύνεσθαι. Αἱ δὲ οὕτως νοθεῖσαι περιστέραὶ, φεγγόμεναι ἀλαλήτως, καὶ μαρτυροῦσι τοῦ Χριστοῦ τὴν δύναμιν, δι' (23) ἣν ταῦτα καταρθώθησαν· τῆ γὰρ τοῦ Χριστοῦ ἰσχύϊ τὴν σάρκα ἐσταύρωσαν, σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. Ἦνοίγησαν καὶ

¹² Psal. xxxviii, 8. ¹³ Act. xvii 28. ¹⁴ II Cor. iii, 17.

Variæ lectiones et notæ.

(21) Πνεύματος εἰκόνας, Spiritus imagines. Cod. Ven.

(22) Horum sensus est: Hic autem irascitur, et

non peccat, contra vitium bilem omnem evacuans.

(23) Græca ita habent: Per quam hæc strenue gesta sunt: Christi namque ope carnem crucifixerunt.

πίλαι τῶν πόλεων καὶ τῶν θυρωμάτων τοῦ θανά-
του, ὅτε ὁ Κύριος τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ὑπέστη θάνατον,
καὶ τὰ βασίλεια διέπεσε τοῦ ἔθου, καὶ τοῦ ἔχοντος τὸ
κράτος τοῦ θανάτου. Καὶ ἡ βασις τοῦ Αἰγύτου ὑπόστα-
σις ἀπεκαλύφθη, μετὰ τῆς ἠνωμένης ἀγίας ψυχῆς,
ταῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις πύλας
χλιδῆς συντριβούσα, καὶ μοχλοῦς σιδηροῦς συν-
θλώσα, καὶ τὴν οικίαν ἐμφανίζουσα δύναμιν. Καὶ
τῆ ψυχῆ (24) συνῆν ἐν τῷ ἔθῳ θαυματουργοῦσα, καὶ
τῷ σώματι ἐν τῷ τάφῳ ἀδιάφθορον αὐτὴ συντηροῦσα.
Καὶ αὕτη δὲ ἡ τοῦ Κυρίου ψυχὴ ἀνέβαινεν ἐκ τοῦ
ἔθου, καὶ αἱ δούλαι αὐτῆς τῶν ἁγίων ψυχῶν ἠχο-
λοῦθον αὐτῇ (26) ὡς περιστεραὶ ἀκέραιοι (27) καὶ
ἄπλαστοι, καὶ εὐθύτητος καὶ ἀκακίας γέμουσαι,
ἔδουσαι· *Ποῦ σου, θάνυτε, τὸ κέντρον; ποῦ σου,
ἔθῳ, τὸ νίκος;*

*Kal Ninevi, ὡς κολυμβήθρα ὕδατος τὰ ὕδατα
αὐτῆς. Καὶ αὐτοὶ φεύγοντες, οὐκ ἔστησαν, καὶ
οὐκ ἦν ὁ ἐπιβλέπων (28). Ἐμφασιν δ, Καὶ, σύνδε-
σμος ἔχει, ἀντὶ τοῦ, Καίτοι, φησὶ, τῆς Ninevi τὰ
ὑδατα, τουτέστιν, οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν καὶ συμ-
πληροῦντες, τοσοῦτοι ἦσαν τὸ πλῆθος, ὥστε κολυμ-
βήθρα εἰκάζεσθαι, ὕδατος πεπληρωμένη καὶ ἐκβλυ-
ζούση (29) τὰ περιττὰ (καὶ γὰρ πληθονομένου τοῦ
λαοῦ, ἀποικίας ἔστειλεν)· ἀλλ' ὅμως οἱ τοιοῦτοι εἰς
φυγὴν ἀποβλέψαντες, οὐκ ἔστησαν· οὐδὲ ἦν ἐν αὐτοῖς
ὁ εἰς τὰ ὀπίσω ἐπιβλέπων· ἀλλὰ πάντες εἰς τὰ ἔμ-
προσθεν ἔβλεπον, ἀποσκοποῦντες ποῦ φεύγονται.
Ἄλλὰ καὶ ἡ ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησία (ἐθνικὴ γὰρ ἡ
Ninevi) ἔχει ὕδατα τοῦ βαπτίσματος, καὶ ταύτης
οἰκίητορες, φεύγοντες τὴν κακίαν, οὐκ ἴστανται, ἵνα
μὴ πάθωσιν, ὅπερ ἡ τοῦ Λὼτ γυνὴ· καὶ οὐκ ἔστιν
ἐν αὐτοῖς ὁ βλέπων ἐπὶ τὸ κατόπιον. Οὐ γὰρ ἐπιθα-
λόντες τὴν χεῖρα ἐπ' ἄροτρον, στρέφονται εἰς τὸ
ὀπίσω· ἀλλὰ τῶν ὀπισθεν μὲν ἐπιλανθανόμενοι, τοῖς
δὲ ἔμπροσθεν ἐπεκτεινόμενοι, οὕτω τρέχουσιν, ὡς οὐκ
ἀδήλωτος.*

*Διήραζον τὸ ἀργύριον, διήραζον τὸ χρυσίον,
καὶ οὐκ ἦν πέρας τοῦ κόσμου αὐτῆς. Τὴν πρότε-
ρον τῶν Ninevitῶν διέξισιν ἀδικίαν καὶ πλεονεξίαν,
καὶ οὐκ ἔχει τις, φη-
σὶν, εἰπεῖν, ὅτι διὰ χρῆσαν ἡραζον· μετριώτερον
γὰρ ἂν ἦν τὸ κακόν, ἀλλὰ δι' ὕβριν, καὶ τὸ θέλειν
κόσμους ἔχειν διαφόρους καὶ πολυτελεῖς· οὐκ ἦν
γὰρ, φησὶ, πέρας τοῦ κόσμου αὐτῆς. Θηλυπραπίως
γὰρ καὶ ἄνδρες διὰ μαλακίαν καὶ βλακίαν ἐκο-
μοῦντο.*

*Βασθάρνται ὑπὲρ πάντα τὰ σκευῆ τὰ ἐπιθυμητὰ
αὐτῶν. Τουτέστιν, ὁ κόσμος ᾧ κατεκόσμου τὰ σώ-
ματα αὐτῶν, βάρος εἶχε πολὺ, τουτέστιν, ὄγκον, καὶ*

A bus¹⁵. Apertæ sunt etiam portæ urbium et muni-
mentorum mortis, quando Dominus mortem pro
nobis sustinuit, et regia inferni decidit, ejusque
potentia, cui imperii mortis erat, diminuta est.
Divina etiam Verbi substantia relecta est, cum
sancta coagmentata anima, in tenebris et in umbra
mortis seditibus¹⁶ æreas portas conterens, vectes-
que ferreos confringens¹⁷, ac propriam vim demon-
strans, animæque ejus pariter aderat apud inferos
miranda exercens, corporique in sepulcro, incor-
ruptibile ipsum conservans. Præterea Domini ani-
ma ascendebat ex inferis, a Plutone (ut (25) poe-
tice loquar), servæque ejus, nempe sanctorum
animæ, comitabantur eam veluti columbæ simpli-
ces et integræ, recitidine et sinceritate refertæ,
concinentes: *Ubi, o mors, stimulus tuus? Ubinam,
o inferne, victoria tua*¹⁸?

VERS. 8. *Et Ninevi, ceu piscina aquæ, aquæ ejus,
et ipsi fugientes non steterunt, et non erat respiciens.*
Peculiarem quamdam significationem conjunctio,
Et, habet, pro, Atqui Ninevi urbis aquæ, hoc est
inhabitantes ipsam et complentes, tot tantique
fuerunt multitudine, ut piscinæ comparentur
aqua refertæ, ebullienti et ejicienti lymphas super-
fluas. Etenim, multiplicato populo, **233** colo-
niam non (30) deluxerunt, sed tot tantique ex æquo
ad fugam respicientes, non steterunt (31), sed in ea
quæ ante sese essent, oculorum aciem direxerunt,
contemplantes ubi quove [fugiant]. Gentium item
Ecclesia (quæ et ipsa est gentilis Ninevi) baptismatis
aquas habet, ejusque habitatores, declinantes
vitia, non figunt gradum, ut ne patiantur, quod
uxor Loti. Nec est inter eos qui retrospiciat: non
enim adinvoentes manum ad aratrum, retrorsum
post se tventur¹⁹, sed eorum quæ sunt pone et a
tergo oblitæ, ad ea quæ sunt ante se et a facie, se
accommodantes, sic currunt palam.

VERS. 9. *Diripiebant argentum, diripiebant aurum
neque finis erat mundi ejus.* Priorem Ninevitarum
explicat injuriam et circumscriptionem, quodque
ex rapinis eas collegerint. Neque potest quisquam
eorum dicere, quod propter penuriam, vel egesta-
tem ea diripuerint, tolerabilis enim hoc fuisset
malum; sed per injuriam, et quia voluerint habere
diversos eosque pretiosos ornatus. *Non erat enim,
inquit, finis ornatus ejus.* Effeminate namque, seu
feminarum instar, viri propter mollitiam et stulti-
tiam ornabantur.

*Gravata sunt super omnia vasa desiderabilia ipso-
rum.* Hoc est, ornatus quo exornabant corpora
sua, grande habebat pondus, hoc est tumorem,

¹⁵ Galat. v, 24. ¹⁶ Psal. cvi, 10. ¹⁷ Ibid. 14. ¹⁸ I Cor. xv, 55. ¹⁹ Luc. ix, 62.

Variorum lectiones et notæ.

(24) Ψυχῆ γὰρ, Cod. Ven.

(25) Verba *Ut poetice loquar* adjecit Lonicerus.

(26) Αὐτῷ, Cod. Ven.

(27) Ἀκέραιοι, Cod. Ven.

(28) Ὁ βλέπων, Cod. Bav. Ita et inferius.

(29) Ἐκβλυζούση, Cod. Bav.

(30) In Græco deest particula negativa.

(31) Græce additur: *Nec erat in ipsis qui retro
respiceret.*

opumque et abundantie indicium, adeo erat exuberans et sumptuosus, super omnia vasa pretiosa eorum quæ et ipsa tamen desiderabilia erant, id est, *superbo wuxu ad delicias parata*. Mundus itaque ille, sive ornatus, ea vasa exsuperavit. Vel sic etiam intelliges: Quæ ipsi pretiosa Ninevitæ congregaverant ac reposuerant ad thesaurum, hostes accipient, ipsis devictis, inque suam ea terram asportabunt, pondere suo gravantia ferentes ipsa. Porro futurorum, quasi exacta sint, mentionem facit, juxta Scripturæ proprietatem. *Gravata sunt* enim, pro, *Gravabuntur*, dixit. Gentes itidem quæ antehac idolorum fuere cultrices, nunc autem Christocredentium numero insertæ, cum argentum, hoc est legis oracula, tum aurum, hoc est, puram umbræque expertem Evangelii gratiam, diripiunt, pulchra insatiabilitate languentes. Propterea exornatur etiam Ecclesia, adeo ut non sit finis mundi ipsius. Nam mundus, sive ornatus ejus est ipsum Verbi regnum, habitantis in nobis, cujus regni non erit finis³⁰. Talis proinde mundus etiam gravis est et ponderosus: non enim circumfertur omni vento doctrinæ³¹, sed gravitatem et pondus habet, super omnia philosophica dogmata, quæ vasa fuerunt gentium pretiosa. Præterea dæmones ante argentum diripiebant et aurum, verbum nempe in **234** actione consistentis et speculatione vitæ, captivantes, sapientia Græcorum non rite usi: nunc graviora facta sunt, quam cunctorum hominum qui antea vixerunt, vasa ipsorum, apparatus ad interitum. Puri enim redditi, vasa sunt honesto heri usui destinata. Siquidem ubi venisset Dominus ille in domum, fortis, ligavit ipsum et vasa ejus hæc diripuit. Dæmones autem catenis caliginis

Vers. 10. *Excussio et succussio et ejectio, cordisque tremor, et dissolutio genuum, ac dolores super omnem lumbum.* Quæ in motibus, concussa terra, consueverunt fieri, ea nunc hostium attribuit adventui. Ipsi enim, inquit, quatit et concutit omnia. Corda vero Ninevitarum quassabuntur conterenturque, tanquam pavore trajecta. Genuum denique compages solventur, parturientiumque instar dolores habebunt, id est, intolerabiles dolores, ingentia mala progengerantes. *Omnem lumbum*, hoc est, omne virile robur. Lumbum enim de viribus etiam Scriptura usurpat, ut supra est commemoratum. Excudit itaque tellus, vel decutit, quando super ipsam stantia decutiuntur. Succutit vero, quando fundamenta produxerit, ex imo in altum proficiens. Ejicit autem, quando veluti cribro hinc inde permovens, inferiora secernit et in altum ducit, sæpenumero fontes dirumpens tam calentium quam frigidarum aquarum, quandoquidem tres etiam sint motuum species. Cyrus itaque una cum

πλούτου περιουσίας ένδειγμα· ούτως ήν πολὺς καὶ πολυτελής ὑπὲρ πάντα τὰ ἄλλα σκεύη αὐτῶν. Καίτοι κάκεινα ἐπιθυμητὰ ήν, ἀντὶ τοῦ, περιττὰ, καὶ πρὸς τρυφήν κατεσκευασμένα, ἀλλ' ὁμως ὁ κόσμος ένίκα ταῦτα. Ἡ καὶ οὕτως· Ἄπερ ἀπεθησαύριζον, φησὶν, αὐτοὶ, οἱ πολέμιοι λήψονται, κρατήσαντες αὐτῶν, καὶ εἰς τήν σφετέραν ἀποκομίσουσι ταῦτα, βαρύνοντα τοὺς διακομίζοντας αὐτά. Ὡς γεγενημένα δὲ τὰ ἐσόμενα λέγει, κατὰ τὸ τῆς Γραφῆς ἰδίωμα· τὸ γὰρ, *Βεβήρουνται*, ἀντὶ τοῦ, Βαρυθήσονται. Ἀλλὰ καὶ οἱ πρὶν εἰδωλόατραὶ ἔθνηκοι, νῦν δὲ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὸ ἀργύριον, τὸ τοῦ νόμου λόγια, (32) καὶ τὸ χρυσίον, τὴν τοῦ Εὐαγγελίου καθαρὰν καὶ ἄσκιον χάριν διαρπάξουσι, τὴν καλὴν ἀπληστῶν νοσοῦντες. Διὸ καὶ κατακοσμεῖται ἡ Ἐκκλησία, ὥστε μὴ εἶναι πέρας τοῦ κόσμου αὐτῆς. Κόσμος γὰρ αὐτῆς ἡ βασιλεία τοῦ Λόγου, τοῦ σκηνώσαντος ἐν ἡμῖν, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. Ὁ δὲ τιοῦτος κόσμος, καὶ βαρὺς ἔστιν· οὐ γὰρ περιφέρεται παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας, ἀλλὰ βάρος ἔχει καὶ σταθερότητα ὑπὲρ πάντα τὰ φιλόσοφα δόγματα, ἃ σκεῆ ήσαν τοῖς ἐξ ἐθνῶν ἐπιθυμητά. Ἀλλὰ καὶ οἱ δαίμονες, πρῶν μὲν διήρπαζον τὸ ἀργύριον καὶ τὸ χρυσίον, τὸν τε τῆς πρακτικῆς λόγον, καὶ τῆς θεωρητικῆς αἰχμαλωτίζοντας, καὶ τῆ σοφίᾳ τῶν Ἑλλήνων οὐκ εἰς δέον χρώμενοι· νῦν δὲ βεβήρουνται ὑπὲρ πάντας ἀνθρώπους, τοὺς πρῶν ὄντας σκεῆ αὐτῶν κατηρητισμένα εἰς ἀπώλειαν. Οἱ μὲν γὰρ καθαρισθέντες, σκεῆ γαγόνασιν εὐχρηστα εἰς τιμὴν τοῦ Δεσπότη· ὅς ἐλθὼν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Ἰσχυροῦ, αὐτὸν ἔδρασε, καὶ τὰ σκεῆ αὐτοῦ ταῦτα διήρπασεν· οἱ δὲ σειραῖς ζόφου παραδοθέντες, ἐταράχθησαν [σ.— ἐταρταρώθησαν].

traditi, in Tartara precipitati, turbatique sunt³². Ἐκτιναγμὸς καὶ ἀνατιναγμὸς, καὶ ἐκθρασμὸς, καὶ καρδίᾳς θρασυμὸς, καὶ ἀπόλυσις (33) γονάτων, καὶ ὠδίνης ἐπὶ πᾶσαν ὄσφυν. Ἄ (34) ἐπὶ τῶν σεισμῶν ἐκώθε γίνεσθαι, ταρασσομένης τῆς γῆς, ταῦτα καὶ ἐπὶ τῆς τῶν πολεμίων τέθεικον ἐπελεύσεως. Καὶ αὐτοὶ γὰρ, φησὶ, τυγίξουσι πάντα καὶ καταστήσουσιν· αἱ δὲ καρδίαι τῶν Νινευιτῶν, θρασυθήσονται, καὶ συντριβήσονται, ὥστε τῷ δέει βαλλομένων καὶ αἱ τῶν γονάτων ἀρμονίαι λυθήσονται, καὶ παραπλησίως ταῖς τικτούσαις ὠδίνας· ἔξουσιν, τουτέστι, ἀφορητοὺς πόνους, μεγάλα κακὰ ἀποτίκτοντας. Πᾶσα ὄσφυς, τουτέστι, πᾶσα δύναμις ἀνδρικῆ· τὴν γὰρ ὄσφυν καὶ ἐπὶ τῆς δυνάμεως εἰθισιν ἡ Γραφή, ὡς ἀνωτέρω εἴρηται. Ἐκτινάσσει μὲν οὖν ἡ γῆ, ἥτοι (35) ἀποτινάσσει, ὅταν τὰ ἐπ' αὐτῆς ἐστῶτα ἀποσεισται· ἀνατινάσσει δὲ, ὅταν τὰ θεμέλια ἀνάγη ἐκ βάθους εἰς ὕψος ἀναρριπτοῦσα· ἐκθράττει δὲ, ὅταν ὡσπερ ἐν κοσκίνῳ τῆδε κάκεισε μετακινῶσα, τὰ κάτω ἀναδιδοῖ, πολλάκις καὶ πηγὰς ἀναρρήγνυσα ψυχρῶν τε καὶ θερμῶν ὕδατων· ἐπειδὴ καὶ τρία φα-

³⁰ Luc. 1, 33. ³¹ Ezech. iv, 14. ³² II Petr. II, 4.

Varie lectiones et notæ.

(32) Λέγω, dico, Cod. Ven.

(33) Ὑπλύσις, Cod. Ven.

(34) Ὁ, quod, Cod. Bav.

(35) Τουτέστι, hoc est, Cod. Ven.

ὄν εἶδη εἶναι τῶν σεισμῶν. Καὶ οἱ περὶ Κύρον μὲν ὄν καὶ τὰ ἄνω καὶ ἐμφανῆ, καὶ τὰ κάτω καὶ ἀφανῆ μετακινήσουσι, καὶ πάντα συγχέαντες καὶ συνταράξασα, οὐδὲν ἐπὶ τοῦ καθ' ἑαυτὸν μένειν ἔλποισι.

Τὸ (36) *πρόσωπον πάντων*, ὡς *πρόσκαιμα χύτρας*. Ἀπὸ τοῦ φόβου, φησί, παγήσεται τὸ αἷμα· τὰ δὲ πρόσωπα ἐκ πάντων περιδωθήσονται [f. παλιδν.?] (37)· ὅπερ ἐν ταῖς μεγίσταις ψύξεσι γίνεται· ὥστε ἐκαίνω τῶ μέρει τῆς χύτρας προσοικεῖναι, ὃ τῶ πυρὶ προσομιλοῦν καὶ προσοικαίμενον, μεμέλανται. Ταῦτα καὶ τοῖς τὸν Κύριον σταυρώσασιν συνέθη, οἱ καὶ ἐξετινάχθησαν ἐκ τῆς παλαιᾶς αὐτῶν πατρίδος, διασπαρῖντες εἰς πάντα τόπον. Ἐξετινάχθη δὲ καὶ ἡ πλάνη τῶν δαιμόνων, καὶ ἀνετινάχθη εἰς ὕψος ὃ κάτω κείμενος ἄνθρωπος, καὶ ἐξεβράσθη πᾶσα κακία, διὰ τῆς ἐξομολογήσεως, ἐπὶ τὰ ἔξω χεθεῖσα καὶ ἀνάβραζεῖσα. Τῇ δὲ ἐξομολογήσει συνθεωρεῖται καὶ τῆς καρδίας θραυσμός· ὃ γὰρ τοῦ προτέρου καταγούθρου βίου, πρόδηλον, ὡς συντριβήσεται μεταμελούμενος ἐφ' οἷς ἐπραξεν· οὐ καὶ τὸ πρόσωπον, ἦτοι ἡ παρρησία ἣν εἶχε, πρᾶττων ἀπηρυθριασμένως τὰ κακά, μελαινεται νῦν, κατηφιωντος ἐπὶ τοῖς τότε ἔργοις, ἐφ' οἷς νῦν ἐπαισχύνεται. Ὑπολύονται δὲ αὐτῶ καὶ τὰ γόνατα, ἐφ' ὧν ἤσειδατο ἰστάμενος ἐν τῇ κακίᾳ· καὶ ἡ ὀσφυς, ἐν ἣ ἔστι τὸ ἐπιθυμητικόν, ὠδίνας ἔχει τοῦ θεοῦ φόβου, ὃν συλλαμβάνουσα, Πνεῦμα θεοῦ ἀποτίκτει, τὸ τοῦ ἁγιασμοῦ, οὐ χωρὶς, οὐδεὶς ὄψεται τὸν Κύριον.

Ποῦ ἔστι τὸ κατοικητήριον τῶν λέοντων, καὶ ἡ νομὴ ἢ οὖσα τοῖς σκύμοις; Λέοντας μὲν καλεῖ τοὺς βασιλεῖς, κατοικητήριον λέοντων, τὴν Νινευί· σκύμους δὲ, ἢ τοὺς τῶν βασιλέων υἱοὺς, ἢ τοὺς σατράπας καὶ ὑπάρχους τῶν βασιλέων· νομὴν δὲ τῶν τῶν ὑπάρχουσιν πόλεις, αἱ φέροντες ἀπαιτούμεναι, καὶ χρήματα εἰσφέρουσαι, νομὴ ἦσαν αὐτῶν, τρέφουσαι αὐτούς· νομαὶ γὰρ πλουσιῶν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, πτωχοί. Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡ Νινευί σὺν τοῖς βασιλεῦσι, καὶ βασιλέων υἱοῖς, καὶ σατράπαις, καὶ αἱ ὑπ' αὐτὴν πόλεις διεφθάρσαν, ὥστε μηδαμῶ φείνεσθαι. Ποῦ ἔστι, φησὶν, ἡ τοσαύτη καὶ τηλικαύτη πόλις, καὶ αἱ ὑπὸ αὐτῆς;

Ποῦ ἐπορεύθη λέων τοῦ εἰσελθεῖν; Ἐπιμένων τῇ τροπῇ (38), φησὶν, ὡς εἰρωνευόμενος· Ἄρα μὴ ὁ λέων, τουτέστιν, ὁ βασιλεὺς τῆς Νινευί, ἀπεδήμησε πορευθεὶς, ὥστε εἰσελθεῖν εἰς ἄλλην χώραν, καὶ διὰ τοῦτο εὐρόντες οἱ πολέμιοι ἔρημίαν, κατακράτησαν τῆς πόλεως;

Ἐκπῆ σκύμνος λέοντος, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐκροβῶν λέων ἤρπασε τὰ ἱκανὰ τοῖς σκύμοις αὐτοῦ, καὶ ἀτέπειξε τοῖς λέουσιν αὐτοῦ, καὶ ἐκλίσε θήρας ροσσιν αὐτοῦ, καὶ τὸ κατοικητήριον αὐτοῦ ἀρπαγῆς. Ἐπειδὴ ἠρώτησε· Ποῦ ἐπορεύθη ὁ λέων; ὡσαυτὸ ἀποκρίνεται, καὶ φησὶν, ὅτι οὐκ ἐπορεύθη οὐδὲ ἀπεδήμησεν· ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἐκεῖ ἦν, καὶ σκύ-

²² Eccl. III, 23.

Variae lectiones et notæ.

(36) Καὶ τὸ, Cod. Ven.

(37) Ἐκάστων περιδωθήσεται, Cod. Ven.

A copiis suis, superna nemini non patentia, et infera humano aspectui abdita, commovebit omnibusque confusis et turbatis, nihil immotum suo in loco permanere sinet.

Facies omnium, cum adustio ollæ. Præ metu rigebit, inquit, sanguis : facies autem omnium lividae reddentur, quod in maximis frigoribus contingit, ut illi parti ollæ similes fiant, quæ igni adnota et propierea præusta, nigrescit. Hæc et Domini crucifixoribus obtigerunt, qui ex vetero patria sua oxeussi, dispersi sunt in omnem locum. Excussa est pariter impostura dæmonum : succusus juxta est in altum homo, omni vitiositate per confessionem ejecta, effusaque foras ac dirupta. In confessione autem simul perpenditur cordis trepidatio : qui enim priorem vitam condemnaverit, apparet quasi conteratur, ductus pœnitentia eorum quæ patravit. Cujus facies, sive fiducia quam habebat, mala citra ruborem persiciens, obfuscalur nunc, contristati ob opera quæ tum transigebat, quorum causa nunc verecundia perfunditur. Laxantur etiam illi genua, quibus fulciebatur stans in malitia, et lumbus, in quo est concupiscentia, **235** dolores seu parturientis persenscit, præ divino pavore, quem concipiens per divinum Spiritum, parit sanctificationem, citra quam nemo videbit Dominum.

Vers. 11. Ubi est habitaculum leonum, et pascuum catulorum? Leones appellat reges, habitaculum leonum ipsam Ninevi : catulos vero leonum, sive regum liberos, sive satrapas, regumque subprincipes : pascuum horum, subjectas civitates, tributa pendentes, pecuniasque afferentes. Fuerunt ergo pascuum et pabulum leonculorum, nutrientes eos : Nam pascua divitum, ut scriptum est, sunt pauperes²². Postquam igitur Ninevi una cum regibus, satrapis atque subjectis urbibus interierunt, ut nusquam appareret, Ubi est, inquit, talis ac tanta civitas, una cum subditis sibi oppidis ?

Quo abiit leo, ut ingrediatur? Permanet in propheta sua, veluti illudens : Nonne, inquit, leo, id est, rex Ninevi peregre profectus est, ut aliam terram ingrediatur, et idcirco desertam reperientes, urbem hostes, eam obtinuerunt ?

Vers. 11, 12. Illis, catulus leonis, et non eras perterritus faciens ipsum, rapuit quantum sufficiebat catulis suis, ac suffocavit leonibus suis, implevitque venatione nidum suum et habitaculum suum rapina. Quia, interrogavit, Quo abiit leo? jura veluti respondens ait: Non abiit, naque peregre profectus est, verum et ipso istic erat, et catulus leonis, sive

(38) Insistens verborum immutationi, ait vau, per ironiam. Ita Græca sonant.

filiij ejus et satrapæ, ducesque belli, quos antea nemo perterrefaciebat, vacabant enim metu, neminem antehac formidantes; quin potius, leonum in morem, aliorum regnorum pecunias rapientes, tributaque colligentes, liberis suis præbebant alimoniam. Hoc enim indicat, cum ait, *Suffocavit leonibus suis*. Quia enim bestię strangulare solent a se comprehensa animalia, tumque ex iis alimoniam capere: non dissimili ratione Assyrii, inquit, reges, alia dissolventes regna, propriis leonibus, hoc est, pueris suis et regibus, illorum opes et undecunque collecta vectigalia coacervarunt: quemadmodum Samariam quidem Salmanasar, Jerusalem vero Nabuchodonosor diripuerunt. Ninevi ergo, quæ erat nidus ipsorum et habitaculum, impleverunt venatione et rapina. Nidum, ceu avium esset mentio, appellavit, propter levitatem, atque affectantem mentem regum, et quia hæc urbs facile citraque sudorem a Persis capta, avolaverit abducta in Persidem; habitaculum leonum vocat, propter priorem, qua floruit, potentiam. Solet autem hic locus alias etiam hac ratione interpreti: *Quo abiit, ut ingrediat illic?* Deinde **236** ab alio principio, *Catulus leonis, et quæ sequuntur*. Tum hanc sententiam habet: Ubi est Ninevi, ad quam reges introibant, perseverabantque tuto, tanquam nulla populatione et expugnatione vastari posset? Præterea catuli leonum, hoc est, filii regum etiam ingrediebantur, tuto illic permanentes, nec erat cujus gratia compescerent, nemo terreat eos. Ninevi enim inhabitantes citra trepidationem vivebant. Erat et Jerusalem habitaculum leonum, regum nimirum ex David ac reliquorum principum, qui diripiebant et strangulabant pauperiores populi. At ubi nunc est post Christi necem? In contentium item animabus, morabantur intellectuales leones, quorum propagines, pravæ cogitationes, depascebantur et insumebant divinam in ipsis partem. Diabolus igitur, leonis instar circumiens, quærens quem deglutiat ²⁴, ubi nunc est? Quonam abiit? Illic enim ubi antea demorabatur, jam nunc apud Jacob catulus leonis est ipse Dominus, nec est in posterum, qui hunc accipiens catulum exterreat. Nam abunde satique exactis temporibus rapuit leo iste silvestris, quæ rapuit ac suffocavit eos, quos Spiritu sancto privavit: implevitque infernum venatione eorum qui in peccatis suis vita sunt defuncti: qui infernus etiamnum habitaculum ipsius est. Nec enim porro in aere imperium habet, sed ad inferos detrusus est.

Vers. 13. *Eccce ego super te, dicit Dominus omnipotens*. Quandoquidem, o Ninevi, diripuisti omnia regna, ideo ecce ego protinus adversum te

²⁴ I Petr. v, 8.

Varie lectiones et notæ.

(39) Οἱ, Cod. Ven.

(40) Addit λέων, leo, Cod. Ven.

Α μνος λέοντος, ἦτοι οἱ υἱοὶ αὐτοῦ, ἢ οἱ σατράπαι καὶ οἱ στρατηγοί, οὓς ὁ ἐκφοδῶν πρὶν οὐκ ἦν (ἀκατάπληκτοι γὰρ ἦσαν πρῶτον, μηδένα φοβοῦμενοι), ἀλλὲ μάλλον ὡσπερ λέων, ἀρπάζοντες τὰ τῶν ἄλλων βασιλείων χρήματα, καὶ φόρους συναθροίζοντες, καὶ τοῖς ἐκγόνοις τροφήν πορίζοντες. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ διὰ τοῦ εἰπεῖν, Ἀπέπνιξε τοῖς λέουσιν αὐτοῦ. Ἐπεὶ γὰρ εἴθε τὰ θηρία ἀποπνίγειν τὰ ὑπ' αὐτῶν θηρώμενα ζῶα, καὶ οὕτω τοῖς ἐξ αὐτῶν προσφέρειν τροφήν τὸν αὐτὸν, φησὶ, τρόπον καὶ οἱ Ἀσσύριοι βασιλεῖς, τὰς ἄλλας καταλύοντες βασιλείας, τοῖς οἰκείοις λέουσι, τουτέστι, τοῖς παισὶν αὐτῶν καὶ βασιλεῦσι, τὸν ἐκείνων πλοῦτον, καὶ τοὺς ἐκάστοτε συναγομένους φόρους, ἤθροισον. Ὡσπερ καὶ τὴν Σαμάρειαν μὲν Σαλμανασάρ, τὴν δὲ Ἱερουσαλήμ Ναβουχοδονόσορ διήρπασαν, καὶ τὴν Νινευί, ἣτις ἦν νοσοῦν αὐτῶν καὶ κατοικητήριον, ἐνέπλησαν θήρας καὶ ἀρπαγῆς. Νοσοῦν μὲν οὖν αὐτὴν ἐκάλεσεν, ὡς ἐπὶ ὀρνέων, διὰ τε τὸ κοῦφον καὶ ὑψηλόφρον τῶν βασιλέων, καὶ διὰ τὸ, εὐαλότου ταύτης γενομένης τοῖς Πέρσαις, ἀποπνίγειν αὐτοὺς ἀπαχθέντας εἰς τὴν Περσίδα· κατοικητήριον δὲ ὡς λέόντων, διὰ τὴν προτέραν δύναμιν. Ἔστι δὲ καὶ ἕτέρα γραφή· Που (39) ἐπορεύθη (40) τοῦ εἰσελθεῖν ἐκεῖ; εἶτα ἀπ' ἄλλης (41) ἀρχῆς· Σκύμνος λέοντος, καὶ τὰ ἐξῆς· καὶ ἔχει νοῦν τοιοῦτον· Που ἐστὶν ἡ Νινευί, ὅπου ἐκεῖ βασιλεῖς εἰσῆρχοντο, καὶ ἔμενον ἀσφαλῶς, ὡς ἀπορθήτου τῆς πόλεως οὐσης; ἀλλὰ καὶ οἱ σκύμνοι τῶν βασιλέων εἰσῆρχοντο, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἐκφοδῶν αὐτοὺς. Τὴν Νινευί γὰρ κατοικοῦντες, ἀδεῶς εἶχον· Ἦν δὲ καὶ Ἱερουσαλήμ κατοικητήριον λέόντων, τῶν ἐκ Δαβὶδ βασιλέων, καὶ λοιπῶν ἀρχόντων, οἱ διήρπαζον καὶ ἀπέπνιγον τοὺς πενεστέρους τοῦ λαοῦ. Ἀλλὰ νῦν που ἐστὶ μετὰ τὴν Χριστοκτονίαν; Ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς τῶν νῦν ἐξομολογουμένων ψυχαῖς κατέχουσι οἱ νοστοὶ λέοντες, ὧν γεννήματα ὄντες οἱ πονηροὶ λογισμοί, ἐνέμοντο καὶ κατεδαπάνων τὴν ἐν αὐταῖς θεῖαν μοῖραν. Ὁ οὖν διάβολος, ὁ ὡς λέων περιερχόμενος, καὶ ζητῶν τίνα καταπῆν, που νῦν ἐστὶ; που ἐπορεύθη; Ἐκεῖ γὰρ, ὅπου αὐτὸς ἦν πρὶν, νῦν ὁ παρὰ τῷ Ἰακώβ σκύμνος, τοῦ λέοντος, ἐστὶν ὁ Κύριος Ἰησοῦς· καὶ οὐκ ἐστὶ λοιπὸν ὁ ἐκφοδῶν τοὺς παραδειξμένους τοῦτον τὸν σκύμνον. Ἰκανῶς γὰρ τὸν διελθόντα χρόνον ἤρπασεν ὁ ἄγριος ἐκεῖνος λέων ἃ ἤρπασε, καὶ ἀπέπνιξεν οὐδὲ τοῦ Πνεύματος τοῦ ἁγίου ἐστέρησε, καὶ ἐπλησε τὸν ἄδην θήρας, τῶν διὰ τὴν ἁμαρτίαν νεκρουμένων· ὃς ἄδης κατοικητήριον αὐτοῦ ἐστὶ νῦν· οὐκέτι γὰρ τὴν ἀρχὴν ἐν τῷ ἄερι ἔχει, ἀλλὰ τῷ ἄδῃ παραδίδεται.

Ἰεοῦ ἐγὼ ἐπὶ σὲ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Οὕτω μὲν οὖν, ὡς Νινευί, διήρπαξες πάσας τὰς βασιλείας. Ἀντὶ τούτων οὖν ἰδοὺ ἐγὼ ταχὺ ἐπὶ σὲ ἐπι-

(41) Χώρας, Cod. Ven.

ἀνίσταμαι, εἰ καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἐμακροθύμουν. Ἐμφαντικῶς δὲ πρόκειται τὸ, *Πατοκράτωρ*. Εἰ γὰρ πάντων κρατῶ, καὶ σοῦ περιέσομαι.

www.libtool.com.cn

Καὶ ἐκκαύσω ἐν καπνῷ τὸ πλῆθος σου, καὶ τοὺς λέοντάς σου καταφάγεται *ρομφαία*. Ἐπειδὴ τροπικῶς ἄνω λέοντων, καὶ σκύμων, καὶ θήρα, καὶ νομῆς ἐμνημόνευσεν, εἰκότως καὶ τὴν τούτων ἀναίρεσιν τροπικῶς προθεσπίζει. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ ἐν σπηλαίοις τιτὶ κεκρυμμένα θηρία, καὶ προκύπτειν οὐ βουλόμενα, οἱ θηραταὶ ἐξίεναι καταναγκάζουσι, καπνὸν τοῖς στομάχοις τῶν σπηλαίων προσφέροντες, καὶ ἐξίοντα δέχονται δόρασι καὶ *ρομφαίαις*, καὶ ἀποκτινύουσι· φησὶν, ὅτι Τὸ πλῆθος τοῦ λαοῦ σου ἐκκαύσω ἐν καπνῷ, τουτέστι, τὴν πολυπληθῆ ταύτην πόλιν ἐμπρήσω, καὶ τοὺς βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας, σφαγῇ παραδώσω ὡσπερ δὴ καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ εἰς ἐμπρησμὸν παρέδωκε, καὶ τοὺς ἐν αὐτῇ στασιασταὺς λέοντας ὄντας, ὡς τοὺς ταπεινοτέρους κατεσθίωντας, κατέφαγεν ἡ τῶν Ῥωμαίων *ρομφαία*.

Καὶ ἐξολοθρεύσω ἐκ τῆς γῆς τὴν θῆραν σου, καὶ οὐ μὴ ἀκουσθῇ τὰ ἔργα σου ἐτι. Τουτέστιν, οὐκέτι οὐ μὴ θηρεύσης καὶ διαρπάσης ἔθνη καὶ βασιλείας· οὐδὲ τὰ ἔργα σου τὰ πολεμικὰ, καὶ τὰ ἐκ τούτων κικῆ, ἀ ἐποίεις τοῖς ὑπὸ σὲ γενομένοις ἀκουσθῆσονται· παύση γὰρ ταῦτα ποιῶσα. Ἐθήρευον καὶ οἱ Φαρισαῖοι τὰς ψυχὰς τῶν αὐτοῖς πειθομένων προσηλύτων καὶ Ἰουδαίων, διὰ τοῦ τὸ γράμμα ἐκείδασκεῖν αὐτοὺς, ἣν θῆραν ἐξωλόθρευσεν ἐκ τῆς γῆς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὁ τὸν νόμον τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς δοὺς αὐτῇ. Καὶ οὐκέτι τὰ ἔργα τῆς νομικῆς πολιτείας ἀκούεται, ὅτι μηδὲ δικαιωθήσεται ἐξ αὐτῶν πᾶσα ἀρξ. Ἄλλα καὶ πρὸς τὴν τοῦ διαβόλου δύναμιν λέγοι ἂν ὁ Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σὲ μετὰ σαρκὸς ἐριστάμενος, καὶ τὸ πλῆθος τῶν ὑπὸ σὲ δαιμόνων ἐκκαύσω ἐν τῇ ἀτμίδι τῆς τοῦ Πνεύματος ἐνεργείας, ἣ καὶ ἐν τοῖς προοιμίοις τοῦ μέλλοντος πυρός. Ἄ γὰρ ἐθασάνιζε τοὺς δαίμονας, καπνὸν ἦσαν τοῦ ἡτοιμασμένου αὐτοῖς πυρός. Καὶ ἡ *ρομφαία*, ὁ εὐαγγελικὸς λόγος, ἔφαξ τοὺς λέοντας αὐτοῦ, ἣ τοὺς δαίμονας αὐτοῦς τούτους, ἣ τοὺς σοφοὺς, καὶ τὰ μεγάλα ἐν λόγῳ δυναμένους. Καὶ ἡ *πλάνη*, δι' ἣς ἐθήρευε τοὺς ἀνθρώπους, ἐξωλοθρεύθη ἐκ γῆς· καὶ τὰ ἔργα, ἃ ἐν τοῖς ναοῖς τῶν εἰδώλων ἐτελοῦντο, οὐκέτι ἀκούονται.

ΚΕΦΑΛ. Γ'.

Ἡ πόλις αἱμάτων, ὅλη ψευδῆς, ἀδικίας πλήρης. Ἐκτραγφδεῖ σχετλιαστικῶς τὸν τρόπον τῆς Νινευτ, καὶ πόλιν αἱμάτων ταύτην ἀποκαλεῖ· φιλοπόλεμοι γὰρ οἱ Νινευταί, καὶ σίμασι χαίροντες. Ὅλη δὲ ψευδῆς, καὶ καθὸ εἰδωλολάτρουν, πάντες ὁμοῦ τοὺς ψευδωνύμους θεοὺς σέβοντες, καὶ πένητες καὶ πλούσιοι, καὶ καθὸ φιλοψευδεῖς ἦσαν ἐν τοῖς λόγοις, βδολοῦς καὶ πανουργίας μετιόντες, οἷς ἔπεται καὶ τὸ ἀδικεῖν. Πᾶς γὰρ βδολοῦς, καὶ πανουργός καὶ ἀδικός, εἰ μὴτι ἄλλο, αὐτὸ τοῦτο τὸ τὸν πλησίον ἀδικεῖν καὶ ἐξαπατᾶν. Ἔκοιτε δὲ διδάσκειν ὁ προφήτης, πόθεν γέγονεν ἡ Νινευτ πόλις αἱμάτων, ὅτι ἐκ τοῦ ψεύδε-

A exsurgo, tametsi hactenus sine cunctatus. Est autem peculiari significantia adjectum, *Omnipotens*, omnia vincens. Quod si cuncta exsupero, te superior etiam ero.

Exuram in fumo multitudinem tuam, leonesque tuos devorabit gladius. Postquam metaphoricè supra leonum, catulorum, venationis et pascui meminit, merito istorum etiam sublationem et interemptionem tropicè prædicit : quia enim in latibulis quibusdam abditas feras movere sese nolentes, venatores prodire cogunt, fumospelæorum ori apposito, egressasque excipiunt hastis et ensibus, letho ita demittentes, ait jam : Multitudinem populi tui exuram in fumo : hoc est, Populosissimam hanc urbem flammis tradam, incendam, regesque ejus et principes mactationi dedam, perinde atque jam Jerusalem incendio tradidi, seditiososque in ea leones, teniores in populo veluti devorantes, exedit Romanorum ensis.

Disperdam quoque ex terra venationem tuam, neque quicquam audientur posthac opera tua. Hoc est, Nequaquam porro **237** venaberis neque diripies et gentes et regna : neque res tuæ bello gestæ, exque iis promanantes calamitates, quibus tibi subjugatos premebas, amplius audientur : desistes enim in posterum talia perficere. Venabantur etiam Pharisæi animas accedentium Judæismo, ab ipsis persuasorum, tum reliquorum Judæorum, litteram illos docendo : quam venationem obliteravit ex terra humanæ naturæ Dominus, legem spiritus vitæ ei impertiens. Neque porro opera legalis administrationis audiuntur, quoniam neque justificabitur ex operibus legis omnis caro. Jam et ad diaboli potentiam Dominus dicere queat : En ego super te cum carne mea exurgens, multitudinem subter te constitutorum dæmonum exuram, in suffimento operationis Spiritus, vel in præludiis futuri ignis : quæ enim torquebant ipsos, fumus erant jam inde a principio parati ipsi ignis. Gladius porro, id est, evangelicus sermo, exedit leones ipsius, vel hos ipsos dæmones vel sapientes et in oratione diserta valentes plurimum. Ac seductio erroris quo venabatur mortales, excisus est ex terra et opera quæ in templis idolorum perficiebantur, non amplius audiuntur.

CAPUT III.

VERS. 1. *O civitas sanguinum, tota mendax, plena injustitiæ!* Ninevi urbis conditionem, miserabiliter tragica seu acerba exclamazione luget, civitatem sanguinum eam appellans. Amantes enim bellorum Ninevitæ, et sanguine gaudentes erant. Tota mendax ideo vocatur, quod omnes plane idololatræ erant, vanos deos colentes, cum pauperes, tum divites, et quod mendacio studuerunt, in verbis suis dolum et fraudem committentes, quæ postea injustitia sequitur. Omnis enim dolosus, et fraudulentus est et iniquus, si nulla alia in re, vel in hac tamen sola, quod proximo sit injurius, cum-

que in fraudem inducat. Videtur autem docere vates, unde facta sit Ninevi civitas sanguinum, nempe ex mendacio et injustitia. Nam ubi vanitas et injustia, illic ne speres deesse sanguinis effusionem. Jerusalem quoque civitas est sanguinum, veluti prophetas occidens, ac lapidibus obruens ad sese missos²²: totaque mendax fuit, ceu odio veritatem prosequens, quæ Christus erat, falsa de eo dicens, quod Samaritanus esset, dæmonibusque obsessus et impostor²³: ac plena injustitiæ, ut quæ Dominum benefactorem suum affixerit cruci, sanctumque et justum abnegaverit, necnon impleverit per hoc, quod ipsa Deicida sit facta.

Non attrahatur venatio. Quod supra dixit, Disperdam venationem tuam, hoc jam nunc repetens, Non porro, inquit, abs te tractabitur, vel attrahatur venatio: hoc est, non vincetur abs te aliqua civitas **238** vel regnum, neque venaberis divitias et tributa: hæc enim exsistere venatio tua. Venatio autem veteris Jerusalem, omnes prophetæ fuerunt. Non igitur amplius in te vates erit, neque quemquam prophetarum venaberis, vel casibus tuis irreties.

Vers. 2. Vox flagellorum, et motus rotarum. Tanquam audire videatur, et intueri propheta imminuentia bellii mala, sic ea denarrat, periunde quæ iam præsentia essent. Veluti enim vocem, vel sonitum, exprimit flagellorum, quibus equi ad acriorem cursum excitantur, et motui rotarum assimilari dicit strepitum.

Et equi persequentis. Repete, *Vox.* Videtur enim audire equi insequentis hinnitum, qui animadversa velut victoria, ceu pro epinicio, hinnitum edat: superbum enim quiddam equus. Hic cum dixisset, *Vox flagellorum*, indicavit juxta quis esset, qui flagris caderetur, equus videlicet, ut vehementius persequeretur.

Currusque subsultantis. Cum dixisset, *Vox motus rotarum*, apertius jam monstrat, quod ea vox sit plaustris sonitus, e cursu impetu successi.

Et equitis ascendenti. *Vox,* inquit, *equitis ascendenti*, hoc est, turbulenta et alacris vociferatio: quippe quia equites ascensuri vel equos, vel plaustra, tumultuantur et vociferantur alacriter, sese invicem adhortantes.

Vers. 3. Fulgentis quoque mucronis, et coruscantium armorum, ac multitudinis vulnere, gravisque lapsus. Non amplius hic vox subaudienda est, sed visio. Videtur enim intueri in fulgentes gladios, thoraces, præterea et alia coruscantia arma, multitudinem etiam virorum, partim vulnera infligentium partim cadentium cum pondere armorum. Talla et de his qui Hierosolyma obsederunt, depo-

σθαι καὶ τοῦ ἀδικεῖν· Ἐνθα γὰρ ψεῦδος· καὶ ἀδικία, μὴδὲ αἵματα ἐκεῖ ἀπελπίσθης. Ἀλλὰ καὶ Ἱερουσαλήμ πόλις αἱμάτων, ὡς τοὺς προφῆτας· ἀποκτείνουσα, καὶ λιθοβολοῦσα τοὺς ἀπεσταλμένους· καὶ ὅλη ψευδῆ, ὡς μισοῦσα τὴν ἀλήθειαν, ἥτις ἦν Χριστὸς, καὶ λέγουσα περὶ αὐτοῦ ψευδῆ, ὅτι Σαμαρεῖτης ἐστὶ, καὶ δαιμονῶν, καὶ πλάνος, καὶ πλήρης ἀδικίας. ὡς τὴν Εὐεργέτην σταυρώσασα, καὶ τὸν ἅγιον καὶ δικαίον ἀρνησαμένη, καὶ πληρώσασα τὸ μέτρον τῶν προφητοκτόνων πατέρων, ἐν τῷ αὐτῆ θεοκτόνος γενέσθαι.

mensuram patrum, qui prophetas occiderunt

Ὁὐ ψηλαφηθήσεται θήρα. Ὅπερ ἀνωτέρω εἶπεν Ἐξολοθρεύσω τὴν θήραν σου, τοῦτο καὶ νῦν φησιν, ὅτι Οὐκέτι ὑπὸ σοῦ ψηλαφηθήσεται θήρα, τούτεστι, οὐ κρατηθήσεται τις πόλις ἢ βασιλεία ὑπὸ σοῦ, οὐδὲ θηρεύσεις πλοῦτον καὶ φόρους· ταῦτα γὰρ ἦσαν θήρα σου. Θήρα δὲ τῆς πάλαι Ἱερουσαλήμ, πάντες οἱ προφῆται. Οὐκέτι οὖν, φησὶ, προφήτης ἔσται ἐν σοὶ, οὐδὲ θηρεύσεις καὶ παγιδεύσεις αὐτόν.

Φωνὴ μαστίγων (42), φωνὴ σεισμοῦ. Ὅπερ ἀκούειν δοκεῖ καὶ ὄρᾶν ὁ προφήτης τὰ τοῦ πολέμου κακὰ, καὶ οὕτως ἀφηγεῖται αὐτὰ, ὡς ἦδη παρόντα· οἰονεὶ γὰρ ἐνιχνεῖται φωνὴν μαστίγων, δι' ὧν οἱ Ἴσραηλιτοὶ πρὸς τὸ δέξτερον τρέχειν διεγείρονται (43), καὶ σεισμῷ δὲ τοικεῖνα τὸν κτύπον λέγει τῶν τροχῶν.

Καὶ ἵππου διώκοτος. Κατὰ κοινῶς τὸ, *Φωνή.* Δοκεῖ γὰρ ἀκούειν ἵππου χρημετισμοῦ διώκοτος, καὶ οἶον ἐπαιθανομένου τῆς νίκης, καὶ διὰ τοῦτο χρημετισζόντος ἐπινίκιον· γὰρ οὖρον δὲ ὁ ἵππος. Εἰπὼν δὲ, *Φωνὴ μαστίγων*, εἰδείξε καὶ τίς ἦν ὁ μαστιζόμενος, ὅτι ἵππος πρὸς τὸ διώκειν εὐσυνώτερον.

Καὶ ἄρματος ἀναθρόσσοντος. Εἰπὼν, *Φωνὴ σεισμοῦ τροχῶν*, δείκνυσσι σαφέστερον, ὅτι αὐτῆ ἢ φωνῆ, ἄρματος φωνῆ, ἀνακτινασομένου τῆ ῥύμῃ τοῦ δρόμου.

Καὶ ἱππέως ἀναβαίνοντος.— *Φωνή,* φησὶν, *ἱππέως ἀναβαίνοντος*, τούτεστι, θόρυβος καὶ ἀλαλαγμός· οἱ γὰρ ἱππεῖς μέλλοντες ἀναβαίνειν ἢ ἵππους, ἢ ἄρματα, θορυβοῦσι, καὶ ἀλαλάζουσιν, ἀλλήλοις ἐγκυλευόμενοι.

Καὶ στυλιδούσης ῥομφαίας, καὶ ἐξαστραπτόντων ὀπλων, καὶ πλήθους τραυματιῶν, καὶ βαρείας πτώσεως. Οὐκέτι ἐφέλλεις ἐξακούειν φωνὴν, ἀλλ' ὄρασιν. Δοκεῖ γὰρ ὄρᾶν τὰς μὲν ῥομφαίας στυλιδούσας, τοὺς δὲ θώρακας καὶ τὰ ἄλλα ὄπλα ἐξαστραπτόντα, καὶ πλῆθος ἀνδρῶν, τῶν μὲν τραυματιζόντων, τῶν δὲ πιπτόντων μετὰ βάρους ὀπλων. Τοιαῦτα δὲ καὶ περὶ τῶν τὴν Ἱερουσαλήμ πολιορκησάντων

²² Luc. xiii, 35. ²³ Joan. viii, 48.

Variæ lectiones et notæ.

(42) Καὶ τροχῶν, et rotarum. Cod. Bav.

(43) Κατεπεύγονται Cod. Ven.

καὶ πορθησάντων νοεῖσθαι καιρὸν ἔχει· καὶ γὰρ A
πολλά τοιαῦτα συνέθη καὶ τότε τοῖς καταράτοις
Ἰουδαίοις.

Καὶ οὐκ ἦν πέρας τοῖς ἔθνεσιν αὐτῆς, καὶ
ἀσθενήσουσι τοῖς σώμασιν αὐτῶν ἀπὸ πλῆθους
πορνείας. Ἔθνη μὲν (44) πολλὰ, καὶ ἀριθμοῦ πέρα,
τῆς Νινευτῦ ὑπήκοα, πρὸς τὸ συμμαχεῖσθαι αὐτῇ ἐλεύ-
σονται· πλὴν ἐν τοῖς σώμασιν αὐτῶν, οἷς πεποιθήσασιν
ὡς δῆθεν εὐσωματούντες, ἀσθενήσουσι. Διὰ τί; Διότι
πορνεῖαν ἐπετήδευσαν, τὴν τε ἐν τοῖς τρόποις καὶ
ἡθῆσιν, ἐκ πάσης ἀρετῆς, καὶ αὐτῆς τῆς σωφροσύνης
ἐκπορνεύσαντες, καὶ τὴν ἀπὸ Θεοῦ ἐπὶ εἰδωλα. Ἄλλὰ
καὶ τοῖς ἔθνεσι τῆς Ἰερουσαλήμ, τρυτέσει, τοῖς οὐ-
κῆτορσιν αὐτῆς, τοῖς τῶν ἐθνῶν τοῦ, τρόπους ζη-
λώσασιν, οὐκ ἦν πέρας· ἀριθμοῦ γὰρ κρείττους
συνῆλθον εἰς ταύτην (45), ὡς Ἰώσηπος ἱστορεῖ.
Ἡσθῆνησαν δὲ ἐν τοῖς σώμασιν αὐτῶν, λιμῶν τακέν-
τες. Διὰ τί; Διότι ἐπόρνευσαν, καὶ ἀπέστησαν ἀπὸ
Χριστοῦ εἰπόντες· *Μὴ γράψω· Ὁ βασιλεὺς τῶν
Τουδαίων.* Ἄλλὰ κατὰ τὸ πρόχειρον, ἀσθένεια ἐν
τοῖς σώμασιν γίνεται, ἀπὸ πλῆθους πορνείας· οὐδεὶς
γὰρ ἀσελγαίνων, ἰσχυρὸν ἔχει τὸ σῶμα. Ὡστε εἰ-
τις στρατιώτης ὢν, μάλιστα ἰσχύειν ἐθέλει, σωφρο-
νεῖτω.

Πόρνη καλὴ καὶ ἐπίχαρις. Καὶ κατὰ τὴν σωμα-
τικὴν πορνεῖαν πόρνη ἦν Νινευτῦ, διὰ πολλὴν τρυφήν
ἀσελγῶς ζῶσα, καὶ κατὰ τὴν εἰδωλολατρείαν. *Καλὴ*
δὲ καὶ *ἐπίχαρις*, ὡς περιφανεῖα, πλοῦτις, καὶ τοῖς
ἄλλοις ἀγαθοῖς ἀγούσα (46), καὶ λαμπρὰ τις οὖσα,
καὶ πολλὰ χαρίεντα καὶ ἀστεία πλουτοῦσα, οἷα δὲ C
βασιλῆς τῶν ἄλλων πόλεων.

Ἡγουμένη φαρμάκων. Τρυτέσει, γέμουσα γοη-
τείας, καὶ ἀρχουσα τῶν ἄλλων ἐν ταῖς φαρμα-
κείαις· μαγείαις γὰρ καὶ γοητείαις οἱ Ἀσσύριοι
τῶν ἄλλων ἐκράτουν.

*Παλοῦσα ἔθνη ἐν τῇ πορνείᾳ αὐτῆς, καὶ φυ-
λάς ἐν τοῖς φαρμάκοις αὐτῆς.* Οὐκ ἔρκοῦ, φησί,
τῇ οἰκείᾳ ἀσεβείᾳ, ἀλλὰ καὶ ὑπήκοά σοι ἔθνη ἠνάγ-
καζες τὰ αὐτὰ σοὶ δρῶν, καὶ ἐπόλεις αὐτὰ, καὶ δοῦλα
ἐποίησας, τῇ τε πορνείᾳ, καὶ τῇ φαρμακείᾳ. Ἡ καὶ
οὕτως· Οἱ μάγοι ταῖς οἰκειαῖς μαγανείαις χρώμε-
νοι, ὑπισχνούντο πᾶσι τοῖς εἰς πόλεμον ἐξιοῦσι, τοῖς
ἐχθροῦς ὑποχειρίους ποιήσασιν, καὶ μισθὸν ἐπὶ τού-
τοις ἐλάμβανον. Ἐπόλουν τοίνυν τὰ ἔθνη καὶ τὰς D
φυλάς, τοῖς μισθὸν διδοῦσι διὰ τῶν μαγειῶν, ἐπαγ-
γελλόμενοι αὐτὰ ὑπήκοα θῆσασθαι. Οὕτω καὶ Βα-
λακὴμ τῷ Βαλάκ ἐπηγγελάτο, ὑποχείριον θεῖναι τὸν
Ἰσραηλίτην λαόν. Νοοῦντι δὲ σοὶ ταῦτα περὶ τῆς
Ἰερουσαλήμ, φανήσεται ὁ Νάουμ μονοουχὶ τὰ αὐτὰ
τῷ Ἰσαΐα λέγων, σχετιάζονται· *Πῶς ἐγένετο πόρνη
πόλις πιστὴ Σιών;* Καὶ ἐνταῦθα γὰρ καλὴ καὶ
ἐπίχαρις λέγεσθαι νοεῖται ἡ Ἰερουσαλήμ, διὰ τὸ
δέξασθαι τὸν νόμον, ὃς καὶ αὐτῆς χάρις ἦν (Χάρις

pulatique sunt, opportune intelligi possunt. Multa
enim talia contigerunt tum caecratis Judæis.

*Nec erat finis gentibus ipsius, et debilitabuntur cor-
poribus a multitudine fornicationis.* Gentes quidem
multæ, adeoque numero vacantes, Ninevi urbi
subditæ, venient ut ei suppetias ferant: verumtam-
en corporibus suis, quibus confidebant, ceu bene
valentibus, ægrotabunt. Quam ob causam? Quia
fornicationi plane studuerunt, vitæ conditione mori-
ribusque fornicantes, ex omni virtute, ipsa quoque
temperantia excidendo, abque vero Dei cultu ad
idola dilabendo. Gentibus dein Jerusalem, hoc est,
habitoribus ejus, gentium mores æmulatis, non
aderat in copiis finis: convenerant enim potioræ
B in ipsam, ut Josephus tradit. Debilitati sunt autem
corporibus suis, fame macerati. Quam ob rem?
Quoniam fornicati sunt et defecerunt a Christo,
dicentes: *Ne scribe, Rex Judæorum* etc. Atqui facile
languore corripuntur corpora 239 nimis scortati-
onis causa. Nemo enim lascivus, libidini deditus,
robustum corpus habet. Quocirca si quis miles
maxime fortis esse gestiat, temperate vivat, et a
scortatione absteineat.

VERS. 4. *Scortum pulchrum et jucundum.* Corpo-
rali etiam fornicatione meretrix erat Ninevi, ob
deliciarum affluxum impudice vivens, deinde pro-
pter idololatriam scortum appellatur. *Pulchra et ju-
cunda* ideo meretrix, quod excellentiæ, gloriæ,
opum, aliorumque bonorum causa præclara sit,
nec paucis anabilibus et urbanis rebus exuberet,
veluti aliarum civitatum regina.

Dux incantationum. Hoc est, meretrix referta
præstigiis, ac princeps aliarum in carminibus, seu
veneficiis: magia enim et incantamentis, aliis As-
syrîi præminebant.

*Vendens gentes in fornicatione sua, et tribus in
incantamentis suis.* Non satis erat, inquit, propria
impietate tibi; gentes eadem tecum agere cogebas:
venundabas eas, ac servas cum fornicationi, tum
veneficiis faciebas. Vel, magi suis effascinationi-
bus usi, pollicebantur cunctis ad bellum egredien-
tibus, se hostes suos debellaturos, ac propterea
mercedem accipiebant. Vendebant igitur gentes ac
tribus, mercedem dantibus, per incantationes suas
promittentes victoriam de hostibus. Sic et Balaam
regi Balac promisit populum Israeliticum, sub ju-
gum ejus olim venturum. Quod si intelligas hæc de
Jerusalem, videbitur Naum tantum non eadem cum
Isaia dicere: *Quomodo facta est meretrix civitas
fidelis Sion* etc? Atque hic pulchra, et jucunda, seu
gratiosa Jerusalem dici intelligitur, quod acceperit
legem quæ et ipsa gratia erat. *Gratiam* enim, in-
quit, *pro gratia.* Sed facta est scortum, quando

27 Joan. xix, 31. 28 Isa. i, 21.

Varie lectiones et notæ

(44) Μὲν φησι, Cod. Ven.
(42) Εἰς ταύτην εἰσηλθόν, Cod. Ven.

(46) Περιφάνεια, καὶ δόξαν ἐπὶ πλοῦτις — ἔχουσα.
Cod. Ven.

defecerunt a Domino, dicentes : *Durus est sermo ille. Quis potest ipsum audire* ²⁰? et rursus quando dixerunt : *Tu es discipulus illius, nos vero Mosæ sumus discipuli* ²¹; ac tandem cum simul omnes clamarent : *Non habemus regem præter Cæsarem* ²¹. Eadem est dux veneficorum, ducibus, primatibus et principibus ejus, hypocrisi, falsisque doctrinis intoxicantibus populum, ac vendentibus eum demonibus. Anima quoque pulchra sane a Deo condita est, et gratiosa, blanda, jucunda, inspirationis gratiam accipiens : sit autem meretrix, quando ab voluptate incantata fuerit, effascinataque, ut a vero bono deficiat usque adeo, ut vel ducatum præstet in veneficiis voluptatum.

VERS 5. *Ecce ego super te, dicit Dominus omnipotens.* Ne putes, inquit, hominem Cyrum bellum adversus te moturum, sed **240** enim ego exurgo adversum te, Dominus nimirum omnipotens : itaque ingentem adversarium accipe.

Et revelabo posteriora tua in faciem tuam. Verba facit, veluti de muliercula loqueretur amata, quæ quantum ad vultum externamque pulchritudinem attinet, dignè intuentibus eam, quæ ametur, apparet ; verum, sin quispiam ipsam nudaverit, corporisque deformia palam demonstraverit, omnino turpis erit. Quare hunc in modum ait : Rete-gam, o Ninevi, postrema tua, hoc est, quantum deformitatis in te antehac occultatum fuerit, nunc in propatulum collocabo, ut videatur ante conspectum tuum, utque contumelia pro gloria te comprehendat, ac omnino iniquitatem tuam patefaciam, per supplicium super te inducendum.

Ostendamque gentibus dedecus tuum, et regnis ignominiam tuam. Videbaris quidem nullis non gentibus et regibus formosa esse, incantamentis tuis munita, illisque te plurimum adversus hostes posse rata, me isthuc ipsum æquo animo ferente : at nunc excitatus adversum te, monstrabo gentibus quas vicisti, quod neque tum tu fortis fueris, quando eas subjeceris tuo imperio, sed me ea voluntate mea fecisse, ac regna, quæ te antea tanquam fortem devenerata sunt, nunc imbecillitatis tuæ ignominiam agnoscent. Hæc et ad futurum judicium referri queant, quando cuilibet peccatorum in faciem relegendur, quæ ipse in tergum et clam peregert, hoc est, deformitas flagitiorum ab co commissorum. Ostenditur etiam confusio et ignominia reliquis gentibus et regnis, juxta ac justis, qui una cum Christo regnabunt, si modo hic compassi sunt. Porro quando divinum verbum animum usque peccantis contingerit, ac ad sensum perduxerit prioris in malitia transactæ vitæ, talem tum ignominie revelationem facit, jamque prius abdita, per apertam promulgationem reserat, panditque. Commonstrat etiam verbum Dei dedecus operum

γάρ, φησίν, ἀντι χάριτος)· ἀλλ' ἐγένετο πόρνη, καὶ ὅτε ἀπίστησαν τοῦ Κυρίου οἱ εἰπόντες· Σκληρὸς ἔστιν ὁ λόγος αὐτοῦ τίς δύναται αὐτοῦ ἀκοῦειν; καὶ πάλιν ὅτε εἶπον· Σὺ εἶ μαθητὴς ἐκείνου· ἡμεῖς δὲ, τοῦ Μωσέως ἐσμὲν μαθηταί· καὶ τελευταῖον σύμπαντες εἰπόντες· Οὐκ ἔχομεν βασιλέα, εἰ μὴ Καίσαρα. Καὶ φαρμάκων δὲ ἡγείται, ὡς τῶν ἡγουμένων αὐτῆς, καὶ ἀρχόντων, καὶ διδασκάλων καταφαρμακευόντων ταῖς ὑποκρίσει καὶ ψευδοδιδασκαλίαις τοὺς λαοὺς, καὶ πωλούντων αὐτοὺς τοῖς δαίμοσι. Καὶ ψυχὴ δὲ, καλὴ μὲν ἐκτίσθη παρὰ Θεοῦ, καὶ ἐπιχαρὶς, τὴν τοῦ ἐμπροσθήματος χάριν δεξαμένη· πόρνη δὲ γίνεται, ὅταν ὑπὸ τῆς ἡδονῆς φαρμακευθεῖσα, καὶ καταγοητευθεῖσα, ἀποστατήσῃ τῷ ἀληθῶς καλοῦ· καὶ τοσοῦτον, ὥστε καὶ ἄλλοις ἡγμένων εἶναι τῆς φαρμακείας τῶν ἡδονῶν.

B Ἰδοὺ ἐγὼ ἐπὶ σέ, λέγει Κύριος παντοκράτωρ. Μὴ οἶου, φησὶν, ὅτι ἀνθρωπῶς σοι πολεμήσει ὁ Κύριος· ἀλλ' ἐγὼ ἐπανισταμαί σοι ὁ παντοκράτωρ Κύριος· ὥστε μεγάλην προσδέχου τὴν ἐπίθεισιν.

Καὶ ἀποκαλύψω τὰ ὀπίσω σου ἐπὶ τὸ πρόσωπόν σου. Ὡς ἐπὶ γυναικὸς ἐταιριζομένης ὁ λόγος ἔστιν, ἢ ὅσον μὲν εἰς πρόσωπον καὶ τὴν ἐξωθεν ὠραϊσμόν, ἀξίερατος τοῖς ὀφθαλμοῖς εἰ δὲ τις ἀπαμφιάσῃ αὐτήν, καὶ τὰ τοῦ σώματος ἀσχημονα γυμνά παραδείξῃ, ἀσχημονήσῃ πάντως. Οὕτως οὖν, φησὶν, ὦ Ninevi, ἀποκαλύψω τὰ ὀπίσω σου· τουτέστιν, Ὅσον ἀσχημὸν ἔστιν ἐν σοὶ, κρυπτόμενον πρῶην, νῦν εἰς τὸ ἐμφανὲς καταστήσῃ, ὥστε φαίνεσθαι αὐτὸ ἀντὶ τοῦ προσώπου σου, καὶ ἀτιμία ἀντὶ τῆς δόξης περιλήψεται σε, καὶ ὅλην τὴν παρανομίαν σου δὴλην καταστήσῃ, διὰ τῆς ἐπαχθησομένης σοι τιμωρίας.

Καὶ δεῖξω ἔθνεσιν τὴν αἰσχύνην σου, καὶ βασιλείαις τὴν ἀτιμίαν σου. Ἐδοκίαι μὲν γὰρ πᾶσιν ἔθνεσιν καὶ βασιλευσὶν ὠραία τις εἶναι ταῖς μαγείαις ὠχυρωμένη, καὶ ταῦται; νομίζουσα κατευμεγεθεῖν τῶν ἐχθρῶν, ἐμοῦ μακροθυμοῦντος· ἀλλὰ νῦν ἐπεγερεθεὶς σοι, δεῖξω τοῖς ἔθνεσιν, ὧν ἐκράτησας, ὡς οὐδὲ τότε σὺ ἰσχυρὴ, ὅτε αὐτῶν ἐκράτεις, ἀλλὰ τὸ ἐμὸν θέλημα ταῦτα ἐποίησεν· καὶ αἱ πρῶην τιμώσασε βασιλείαι, ὡς ἰσχυράν, νῦν τὴν ἀτιμίαν τῆς ἀσθενείας σου ἐπιγνώσονται. Ταῦτα καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν κρίσιν ἀνενεχθεῖεν ἂν, ὅτε ἀποκαλύπτονται ἐπὶ τὸ πρόσωπον ἐκάστου τῶν ἀμαρτανόντων τὰ ὀπίσω αὐτῶν πραχθέντα, τουτέστιν, ἡ ἀσχημοσύνη τῶν προημαρτημένων. Καὶ δεικνύται ἡ αἰσχύνη ἐκάστου καὶ ἡ ἀτιμία, καὶ ἔθνεσιν, τοῖς λοιποῖς ἀμαρτωλοῖς, καὶ βασιλείαις, τοῖς δικαίοις, οἱ συμβασιλεύουσιν τῷ Χριστῷ, εἶπερ καὶ συνέπαθον ἐνταῦθα. Ὅτε καὶ ὁ θεὸς λόγος ἀφεται ψυχῆς τέως ἀμαρτανούτης, καὶ εἰς αἰσθησὶν αὐτὴν ἀγάγῃ τῆς προτέρας ἐν κακίᾳ ζωῆς· τοιαύτην ἀποκαλύψιν ποιεῖται, καὶ ἐμπομπεύεται διὰ τῆς ἐξαγορεύσεως τὰ πρῶην κρυπτόμενα, καὶ δεικνυσὶν ὁ λόγος τῶν ἔρων τὴν αἰσχύνην τοῖς ἔθνεσιν, τουτέστι, τοῖς δαίμοσιν, ὡς ἂν

²⁰ Joan. vi, 61. ²¹ Joan. ix, 28. ²¹ Joan. xix, 15.

γνόντες, ὅτι ἐπαισχύνεται ἐν τοῖς ἔργοις αὐτῶν, ἅ
μηκέτι αὐτῶ ὡς οἰκείῳ προσέρχονται. Οἱ δὲ αὐτοί,
καὶ βασιλεῖαι λέγονται πολλοί, ὡς πολυειδῶς ἐν τῷ
ἀνθρώπῳ βασιλεύοντες διὰ τῆς ἀμαρτίας, ὡς ἡ γε
τοῦ Κυρίου βασιλεία, μία.

Καὶ ἐπιβρίψω ἐπὶ σὲ βδελυγμὸν κατὰ τὰς ἀκα-
θαρσίας σου. Τοῦτέστι, Τοιαύτην σε ποιήσω, ὥστε
πάντας τοὺς ὀρῶντάς σε βδελύττεσθαι. Εἶτα ἵνα μὴ
τις εἴπῃ, ὅτι ὁ Θεὸς ποιεῖ, τοὺς μὲν βδελυκτοὺς,
τοὺς δὲ ἐνδόξους, καὶ λοιπὸν κατὰ ἀποκλήρωσιν
πάντα γίνονται, ἐπήγαγε. Κατὰ τὰς ἀκαθαρσίας
σου· δεικνύων, ὅτι Δικαίως σοι τὸν βδελυγμὸν ἐπ-
άξω, διότι ἀκαθαρσίας ἔχεις. Τῷ δὲ ἀκαθάρτῳ τί
ἄλλο προσήκει, ἢ τὸ βδελυχθῆναι; Ὅστε μηδεὶς τὸν
Θεὸν αἰτιάσθω, εἰ γε αὐτὸν οἱ ἄνθρωποι βδελύττων-
ται, ἀλλὰ τὴν οἰκείαν ἀκαθαρσίαν. Οὕτω καὶ ἐπὶ
τοὺς Ἑβραίους ἐπέβριψε βδελυγμὸν διὰ τὰς ἀκα-
θαρσίας αὐτῶν, τὰς τε ἄλλας, καὶ τὰς ἐκ τῆς Θεο-
κτονίας· αἱ γὰρ χεῖρες αὐτῶν, ἀκάθαρτοι, ὡς αἵμα-
τος πλήρεις. Κατὰ τὸ μέτρον δὲ τῆς ἐκάστου ἀκα-
θαρσίας, ἐπάγεται καὶ ὁ βδελυγμὸς, καὶ οὕτε πλείων,
οὕτε ἐλάττων, τὴν χρηστότητα ἐνταῦθα μιγνύοντος
τοῦ Δεσπότη καὶ κριτοῦ. Ἄλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι
κριτηρίῳ ἄλλος ἄλλου βδελυκτότερος ἔσται, κατὰ
τὸ μέτρον τῆς τῶν ἔργων ἀκαθαρσίας.

Καὶ θήσομαι σε (49) εἰς παράδειγμα. Τοῦ-
έστιν, Οὕτω περιβόητα τὰ σὰ πάθη καταστήσω,
ὥστε ἐπειδὴν ἀπόληται ποτε πόλις, ἢ χώρα, λέγειν
τινὰς (50), ὅτι Οὕτως ἀπόλωλεν ἡ δεῖνα ἢ πόλις, ὡς
ἡ Νινευί.

Καὶ ἔσται πᾶς ὁ ὀρῶν σε, καταθήσεται ἀπὸ
σοῦ. Κατεσκαμμένης γὰρ σου, ἐπιστάς τοῖς ἑρι-
πίοις πᾶς ὀπισθοῦν καὶ συμπτώμασι, κἄν πρότερον
ἐχθρὸς ἦν, καὶ τὴν σὴν ἔδυσχέραϊνε δυναστείαν· καὶ
ιδῶν ἐρημίαν μάλα πολλήν, καταθήσεται ἀπὸ τῶν
τοιούτων συμπτωμάτων, τουτέστιν, ἀποπηδήσει (51),
μὴ φέρων ὀρεῖν τὴν τοσαύτην ἐρημίαν· ἢ καὶ δεδοι-
κῶς, μὴ τι καὶ αὐτὸς πάθῃ κακὸν διὰ τὴν τοσαύ-
την (52) ἐρημίαν.

Καὶ ἐρεῖ· Δεῖλαια Νινευί· τίς στενάξει αὐτήν;
Ἄθλια καὶ ταλαίπωρος ἡ Νινευί· τίς εὐρεθήσεται
θρηνηδὸς τοιοῦτος, ὥστε αὐτὴν ἀξίως θρηνηῖσαι; ἢ
ὅτι οὐχ ὑπελείφθη τις οἰκείος αὐτῇ, ἵνα θρηνήσῃ
ταύτην· διὸ καὶ ἐπάγει·

Πόθεν ζητήσω παράκλησιν αὐτῇ; Ἐπὶ μὲν γὰρ
τῶν ἄλλων πόλεων, ἢ χωρῶν, καὶ ἀπόλλυνται τινες
καὶ σώζονται, καὶ οἱ σωθέντες, εἰδὲ παράκλησις·
ἐπὶ δὲ τῆς Νινευί, παράκλησιν οὐκ ἔστιν εὐρεῖν·
πενωλεθρίῳ γὰρ παρεδόθη.

gentibus, hoc est, dæmonibus, dum agnoscent (47)
mortales se propter opera, ipsorum ex instinctu
promanantia, pudesceri, unde non amplius eos ac-
cedunt. Idem, dæmones dico, multa etiam regna
dicuntur, veluti multifariam in homine, per pecca-
tum regnantes (48).

VERS. 6. *Et injiciam super te execrationem, se-
cundum impuritates tuas.* Hoc est, Talem te faciam,
ut omnes te videntes execrentur. Deinde, ne quis
dicat quod Deus alios quidem execrabiles, alios
vero celebres faciat, ac sic omnia juxta divinam
dispensationem fiunt, subintulit, *Secundum impuri-
tates tuas*: indicans quod Juste super te inducam
execrationem, eo quod impuritates habeas. Im-
puro autem quid aliud conveniat, quam ipsa dete-
statio? Quare nemo 241 Deum accuset, si ipse
homines execretur, verum propriam impurita-
tem in judicium vocent. Hoc pacto super Hebræos
projecit execrationem, propter impuritates ipso-
rum, tum alias, tum eas quas ex interfectione Do-
mini contraxerunt. Manus enim eorum immunditi-
e, velut sanguine, plenæ. Juxta mensuram autem
immunditiei cujuslibet, inducitur etiam abomina-
tio æque respondens, ut neque major neque minor
sit, Domini et judicis mansuetudine ac bonitate
hic ita miscente, dispensanteque. Insuper in futuro
judicio, alius alio abominabilior erit, juxta men-
suram operum impuritatis.

Et ponam te in exemplum. Hoc est, ita celebra
reddam, et divulgabo supplicia tua, ut si quando
civitas quæpiam, vel regio pereat, dicant aliqui:
Interiit ea civitas æque atque Ninevi.

VERS. 7. *Et omnis qui te videbit, descendet a te.*
Defossa etenim te ac diruta, quisquis asiterit ca-
daveribus tuis et ruinæ, etiamsi antea tibi infensus
fuisset, ægreque tulisset potentiam tuam, inspecta
jam vastitate tua valde grandi, descendet a talibus
ruinis ac populatione, desilletque, ut qui tantam
non possit intueri desolationem: vel metuens, ne
et ipse hujusmodi aliquid patiat incommodi tan-
tam ob solitudinem.

Dicetque: O miseram Ninevi! Quis deplorabit
ipsam? O miseram et calamitosam Ninevi! quis
tantus luctus invenietur, qui digne ipsam lugeat?
Sive quod ei non sit relictus quispiam e suis, qui
ejus infortunium defleat. Unde etiam subdit:

Unde quæram consolationem ipsi? Cum cæteris
urbibus sic quidem agitur, vel regionibus, ut mor-
taliū pars intereant, pars serventur, ac servati
quidam consolationis loco sint: apud Ninevi vero
non est invenire consolationem, tota enim interitui
est tradita.

Varie lectiones et notæ.

(47) Aliæ Græca verba sonant: *Ut intelligentes
ipsum (nempe verbum) operibus eorum dedecore
affici, non amplius ad ipsum, uti familiare acce-
dant.*

(48) Cod. Ven. et Bav. addunt: *Ut Domini re-*

gnum, unum.

(49) Καθήσομαι, Cod. Bav.

(50) Desunt in Cod. Ven. verba λέγειν τινὰς.

(51) Ἀποδημήσει, Cod. Bav.

(52) Desideratur verbum τοσαύτην in Cod. Ven.

Vers. 8. *Apta chordam, para te, pars Ammon.* Ad Alexandriam hæc adiortatio pertinet, etsi nondum sub id temporis eam habuerit nomenclaturam. Ipsa enim est, quæ vocatur On, sive Ammon, utpote quæ dicata sit Ammoni deo, adeo celebri apud Græcos, ut minime pauci ex Græcia, oraculorum causa eo sint profecti. Quia etiam Alexander ipse Macedonum rex fertur ad hunc veluti patrem suum se contulisse, oracula ab ipso accepturus. Postquam igitur universon Aegyptus, (55) deinceps ab Alexandro Alexandria appellata, ab isto dæmone pependerit, vocat eam vates Naum partem Ammonis. Proinde malorum sane plurimum et ipsa ab Ninevitis (54) sustinuit: siquidem bellum gesserunt adversus totam Aegyptum, unde inventos illic **54** Israeliticos transfugas, indignis admodum modis acceperunt. Præcipit itaque jam nunc ipsi On, ut aptet chordam, paretque citharam, tanquam voluptatem capiens Ninevitarum ex pernicie, ideoque festum diem instituens: quemadmodum et supra demandabat Judæ, ut ferias celebraret.

Habitans flumina. Nili derivationes, flumina nominat.

Cujus imperium est mare, et aqua muri ejus. Omni ex parte, inquit, Ammon tutam munitionem habet: a septentrione mari firmata, a meridie Mæotide palude, exuberans etiam Nili brachiiis, ut mœnia sic paludes inaccessibiles efficias.

Vers. 9. *Æthiopia robur ejus et Aegyptus, et non est finis fugæ tuæ. Phud et Libyes auxiliatores ejus.* Auxiliatores et socios numerat, ostendens nedum ex loci situ communitatem, verum etiam eorum qui socia arma jungunt, potentia. Phud vero nominat occidentem versus situs Libyas, qui nunc Aphri dicuntur. Quanquam adeo sis munita, inquit, pars Ammon, nimirum alveis et paludibus Nilæ aquæ, mari, et (56) anne Mæotide, jamque commemoratis adjuutoribus: in fugam tamen verteteris ipsa tu, nec finis erit fugæ tuæ. Pars Ammonis, ex gentibus etiam est constituta Ecclesia, quæ habitat fluvios, dulces nempe Evangelii gratiæ aquas, in cujus circuito aqua est, spirituale dico baptisma, muniens ipsam undique. Hæc dominatur mari, id est, tentationem asserentibus, hujus vitæ fluctibus, marinisque hæresibus sive capturis: nec vincitur tamen a quopiam horum: etenim *Ditis portæ non prævalsbunt adversus ipsam* ⁵⁵. Eadem et sua post baptismum mœnia habet, aquam putâ penitentia lacrymarum. Tum Æthiopia et Aegyptus sunt fortitudo ejus: nam Æthiops eunuchus primus ex gentibus baptismate tingitur. Ac

⁵⁵ Matth. xvi, 18.

Ἀρμύσαι χορδὴν, ἐτοιμάσαι, μερὶς [v. — ρία] Ἀμμών. Ἡ δὲ τὴν Ἀλεξάνδρεια ταῦτα παρακαλεῖται, εἰ καὶ μὴ τὴν Ἀλεξάνδρεια ἐκαλεῖτο τότε· ἐστὶ γὰρ ἐστὶν ἡ καλουμένη Ὀν, ἢ τοὶ Ἀμμών, ὡς ἀνακεῖμένη τῷ Ἀμμωνι, δαίμονι ὄντι, οὕτως ἐπιστήμῃ παρ' Ἑλλήσιν, ὥστε πολλοὺς ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος χρησμῶν χάριν ἐκαίσα φοιτῆν. Καὶ Ἀλέξανδρος ὁ ὁ Μακεδόνων βασιλεὺς λέγεται παρὰ τοῦτον ἑραμῶν ὡς αὐτοῦ πατέρα, χρησμοὺς παρ' αὐτοῦ λαβεῖν. Ἐπειδὴ τοίνυν πᾶσα ἡ Αἴγυπτος, καὶ ἡ Ἑβρ., ἡ ὑπεριον ἀπὸ Ἀλεξάνδρου κληθεῖσα Ἀλεξάνδρεια, ἐξήρτη τοῦτου τοῦ δαίμονος, μερὶς Ἀμμών αὐτὴν ὀνομάζει. Κακὰ οὖν πολλὰ καὶ αὐτὴ ὑπὸ τῶν Νινευιτῶν, ἢ τῶν Ἀσσυρίων, ὑπέστη· καὶ γὰρ ἐστράτευσαν ἀσπὴ τῇ Αἰγύπτῃ οὗτοι, ἔθθα καὶ τῶν Ἰσραηλιτῶν τοὺς ἀποφυγόντας εὐρόντες, ὁ μὲν αὐτοὺς ἐγρήσαντο. Παρακαλεῖσθαι τοίνυν τῇ Ὀν, ὡς ἂν ἀρμύσῃ τε χορδὴν, καὶ ἐτοιμάσῃ τὴν κιθάραν, καὶ ὡς χαίρουσα ἐπὶ τοῖς Νινευιτῶν κακοῖς, καὶ ὡς ἄλλω, ἑορτάζουσα, ὡσπερ καὶ ἀνωτέρω τῷ Ἰούδα παρεκλεύετο ἑορτάζειν.

Ἡ κατοικοῦσα ποταμοὺς. Τοὺς διώρυγαι τοῦ Νεῖλου φησὶ ποταμοὺς.

Ἦς ἡ ἀρχὴ θάλασσα, καὶ ἕδωρ τὰ τελεχάει. Πάντοθεν, φησὶν, ἔχει ἡ Ἀμμών τὸ ἀσφαλῆς· ἐκ μὲν τοῦ βορείου μέρους, τὴν θάλασσαν Ἐρυθρὰ· ἐκ δὲ τοῦ νοτίου, τὴν Μαριώτιδα (55) λίμνην· πλουτοῦσα δὲ καὶ τὸ τοῦ Νεῖλου ὕδωρ, οἷον τελεχάει, ὡς τέλεματα ποιοῦν δυπέμβατα.

C *Αἰθιοπία, ἰσχύς αὐτῆς καὶ Αἴγυπτος, καὶ οὐκ ἔστι πέρας τῆς φυγῆς σου. Φουδ, καὶ Αἰθίοες ἐγένοντο βοηθοὶ αὐτῆς.* Τοὺς ἐπικούρους καὶ συμμάχους ἀπαριθμεῖται, δεικνύων αὐτὴν οὐ μόνον ἐκ τῆς τοῦ τόπου θέσεως κατοχυρωμένην, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς τῶν συμμάχων δυνάμεως. Φουδ δὲ ὀνομάζει τοὺς Ἑσπερίους Αἰθίους, τοὺς νῦν καλουμένους Ἀφροῦς. Ἄλλ' ὁ μὲν, φησὶ, καίτοι οὕτως ἀχυρωμένη τῷ ἡμερὶ τοῦ Ἀμμών, ὑπὸ τε τῶν διωρύγων καὶ τῶν τελεμάτων τοῦ Νεῖλου ὕδατος, καὶ τῆς θαλάσσης, καὶ τῆς Αἰθιοπίας, καὶ τῶν βροθέντων συμμάχων· ὁ μὲν εἰς φυγὴν τραπεῖσθαι καὶ αὐτὴ, καὶ οὐκ ἔσται τέλος τῆς φυγῆς σου. **D** *Μερὶς Ἀμμών καὶ ἡ ἐξ ἔθνων Ἐκκλησία, ἡ κατοικεῖ ποταμοὺς, τὰ γλυκὰ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς χάριτος ὕδατα, καὶ ὕδωρ κίχιν αὐτῆς, τὸ πνευματικὸν βάπτισμα, φυλάττειν αὐτὴν πάντοθεν· ἢ καὶ ἀρχει τῆς θαλάσσης, τῶν πειραστικῶν κυμάτων τοῦ βίου, καὶ τῶν ἀλικῶν αἰρέσεων, μὴ νικωμένη ὑπὸ τινος τούτων· καὶ Ἡὸ λυ γὰρ ἔδω, οὐ κατοχύσουσιν αὐτῆς. Ἐχει δὲ καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα τελεχάει, τὸ ὕδωρ τῆς μετανοίας δακρύων. Καὶ Αἰθιοπία καὶ Αἴγυπτος, ἰσχύς αὐτῆς. Ὁ τε γὰρ Αἰθίοψ εὐνοῦχος, πρῶτος ἐξ ἔθνων*

Variae lectiones et notæ.

(53) *Et urbs On.* Ex utroque Cod. Ven. et Bav.

(54) Uterque Codex addit: *sen Assyriis.*

(55) Μαριώτιδα, Cod. Ven. et bene.

(56) Græca vox nil aliud præter *paludem*, quam superius Cod. Ven. Mæotidem appellat, nou Mæotidem.

βαπτίζονται· καὶ ὁ Κύριος πρῶτον τὴν Αἴγυπτον ἐπισκέψατο, ὅτε γεννηθεὶς, εὐθὺς ἔφυγεν. Οὐ μικρὰ δὲ ἡ ἰσχὺς τῷ τῆς Ἐκκλησίας κηρύγματι τὸ τοιαῦτα ἔθνη αὐτῇ προσδραμεῖν. Ἀλλὰ καὶ τοῦ Αἰθῦας, τοὺς ἐν τῇ Πεντηκστῇ παρατυχόντας τῆ τοῦ Πνεύματος παρουσίᾳ, βοηθοὺς ἔχει, οἱ ἐπεμαρτύρουν ἐκ τοῦ τῶν γλωσσῶν χαρίσματος, ὅτι θεῖόν ἐστι τὸ κήρυγμα. Ταύτη τοι καὶ τὸ φεῦγειν αὐτῇ ἀεὶ προσήκει, ἀπὸ τε τῆς ἀσεβείας, καὶ τοῦ ἀεὶ διώκοντος ἡμᾶς διὰ πάντων καὶ λόγων καὶ ἔργων, ἵνα μὴ στίδασα τῆς φυγῆς καταληφθῇ.

Καὶ αὕτη εἰς μετακίεσαν πορεύεται αἰχμάλωτος. Ἀηλαθὴ ἡ Ἀλεξάνδρεια, καὶ πᾶσα ἡ Αἴγυπτος· καὶ γὰρ ὅτε Ναβουχοδονόσορ ἐπόρθησε ταύτην, καὶ ὑπὸ Καμβύσου δὲ ὕστερον, ὃς ἦν Κύρου υἱὸς, τὴν βασιλείαν καταλύσαντος αὐτῆς, ὑπὸ τὴν τῶν Περσῶν θυνασταίαν τελεῖν ἠναγκάσθη. Ἀλλὰ καὶ Ἀλέξανδρος ὑπὸ τὴν Μακεδονικὴν βασιλείαν τοὺς Αἰγυπτίους ἐποίησε.

Καὶ τὰ νῆπια αὐτῆς ἐδαφιούσιν ἀπ' ἀρχῆς πασῶν τῶν ὁδῶν αὐτῆς. Τουτέστι, τοσαύτην ἀπήνειαν οἱ ἔχθροὶ ἐνδείξονται, ὥστε καὶ τὰ νῆπια ἀπειτινύουσι, τὰς αὐτῶν κεφαλὰς τῇ γῆ προσάρασοντες· τοῦτο γὰρ ἐστὶ τὸ ἐδαφίζεν αὐτὰ, καὶ τοῦ πικεῖν ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῶν ὁδῶν, τουτέστιν, ἐν ταῖς κρισίαις πρὸς φέθον πλείω τῶν διερχομένων, ἐρώντων, ὅτι οὐδὲ φειδοῦς· ἀέκων νηπίων φεῖδονται.

Καὶ ἐπὶ πάντα τὰ ἔνδοξα αὐτῆς βαλοῦσι κλήρους. Ὡς διακεμηθῆναι αὐτὰ ἀμείως, οὐ μόνον κτήματα καὶ χρήματα, ἀλλὰ καὶ σώματα ἔνδοξα, οἷον γυναικας καὶ παῖδας, ὥστε εἰς δούλους αὐτοῦς εἶναι ταῖς ἀπὸ κλήρου λαχοῦσι.

Καὶ πάντας οἱ μεγιστάνες αὐτῆς δεθήσονται χειροπέδας. Οὕτως ἔσονται δελοὶ, φησὶν, ὥστε μηδὲ ἐν πολέμῳ ἀναιρεθῆναι, ἔπερ ἀνδρῶν ἐστὶ γενναίων, ἀλλὰ δεθῆναι, γυναικῶν νόμιμον καὶ ἀγενῶν ἀνδραρίων, ὡς δούλοι. Καίτοι μεγιστάνες ὄντες, ἐπορεύθησαν εἰς μετακίεσαν (57). Καὶ ἡ τῶν Κυριοκτόνων Συναγωγὴ, καὶ οἱ νῆπιοι, τρέφονται αὐτῆς, οἱ τῷ στοιχειώδει τοῦ νόμου καὶ ἀτελεῖ τρεφόμενοι γάλακτι, ἐδαφίζονται, τῇ γῆ ἔναπομένοι, ὡς μηδὲν ὑψηλὸν νοῆσαι δυνάμενοι. Τοῦτο δὲ πεπόνθασιν ἀπὸ οὐσίας· αὕτη γὰρ ἐστὶν ἀρχὴ πασῶν τῶν ἐπιπρήμων ὁδῶν τῆς Θεοκτόνου Συναγωγῆς. Καὶ ἐπὶ πάντα τὰ ἔνδοξα αὐτῆς, τό τε χρῆμα τῆς ἀρχιερωσύνης, καὶ τὴν στολὴν τοῦ ἀρχιερέως, καὶ τὰς θυσίας, ἐδλήθησαν οἱ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ θεοὶ κληροῖ, ἀπ' ὧν καὶ κληρικοὶ ὀνομάζονται. Οὐ γὰρ ἀνθρωπίνῃ χάρις, ἀλλὰ θεοῦ κληρος, ἦτοι χάρισμα δοκαῖ τὸ τῶν χειροτονουμένων. Τὰ τοῦτον ἐκείνων ἔνδοξα ἡμῖν ὁ Θεὸς ἀπεκλήρωσε πνευματικῶς. Καὶ οἱ μεγιστάνες ἐκείνων Φαρασαὶ καὶ Γραμματεῖς, χειροπέδας ἐδῆθησαν, μηδὲν ἐνεργῆσαι τῶν τοῦ νόμου δυνάμενοι, ἀνθ' ὧν τὸν Κύριον ἔδωσαν.

A Dominus Ægyptum primum visitavit, quando a nativitate sua statim illuc fugit. Nec exiguum robur est Ecclesie præconio, tales gentes ad ipsam accedere. Præterea Libyas etiam, qui in die Pentecostes Spiritus Paracliti præsentie inciderunt, auxiliores habet, qui ex linguarum dono testificabantur, divinam esse eam prædicationem. Huic fugere quidem semper convenit, cum ab impietate, tum ab semper persequente nos per omnia et opera et sermones videlicet Satana, ut ne in fuga gradum figere deprehendatur.

Vers. 10. Et ipsa ad transmigrationem proficiscitur captiva. Alexandria videlicet, ac tota Ægyptus. Etenim Nabuchodonosor depopulatus est hanc: a Cambyse vero dehinc Cyri filio, regno ejus dissoluto, Persis tributum pendere coacta 243 est. Præterea Alexander Macedonico imperio Ægyptum etiam subjugavit.

Infantesque ejus in tetram præcipites dabunt, ab initio cunctarum viarum ejus. Hoc est, tantam sævitiam inimici ejus demonstrabunt, ut vel infantes occidant, ipsorum capita terræ illidentes: hoc enim est in terram eos præcipitare, idque facient in principiis viarum, hoc est in triviis, ad majorem trepidationem pertransentium, quippe qui vident, quod neque dignissimis venia parcant.

Ac super omnia pretiosa ejus jacient sortes. Ut dissipentur extra prælium ingens et effeminata, non solum facultates et pecuniæ, verum etiam corpora celebria, veluti uxores et pueri, ut servantur filiis quibus sorte obliterint.

Omnesque optimates ejus ligabuntur manicis. Ad hoc erunt miseri, inquit, ut neque in bello occidantur, quod sortium est virorum, sed vinciantur muliercularum ad modum, ignobiliumque hominum: innotat, ut servi. Atque optimates existentes abierunt in transmigrationem, Et Synagoga eorum qui Dominum occiderunt, tum infames Synagoge aliam, elementari et imperfecto legis emittit lacte, in terram illiduntur, in eo perseverantes, ut nihil sublime intelligere queant. Hoc vero patiuntur a festo, qui est principium omnium in præcepis vergentium viarum ipsi Synagoge que Deum occiderat. Ac super omnia celebria ejus, super ipsam nempe summi sacerdoti unctionem, atque vestem oblongam sacerdotum principis, et sacrificia, jactæ sunt divinæ in Ecclesia sortes, a quibus et sortiri, vel electivii, clerici vocantur. Non enim humana gratia, cæterum divina sors, sive donum electorum hujusmodi videtur. Illorum itaque celebria Deus spiritus hæter nobis sorte quadam impertit. Optimates eorum, Pharisei Scribæque manicis ligati sunt, nihil legalium efficere valentes, eo quod Dominum viixerunt.

Varie lectiones et notæ.

(57) Εἰς μετακίεσαν Βαβυλώνας, in transmigrationem Babylonis, Cod. Ven.

VERS. 11. *Tu ebria redderis, erisque despecta.* A De particula Ammonis haecenus memorata vaticinatus, rursus jam nunc sermonem ad Ninevi transfert, inquit: Hæc illa quidem patietur, tu vero ceu temulentia quidam traderis calamitati. Neque a me Domino tuo, ut qui te aspneretur, servaberis, quovis, ut antea, malo superior, peccatis enim te tuis tradam.

Quæres tibi ipsa statum ex inimicis tuis. Postquam temulentia meminisset, perseverat in eodem tropo. Delata, inquit, et instabili gressu hinc inde nutans, temulentorum in morem, quæres tibi statum, seu libertatem ex hostibus, sed non invenies, 244 perpetuæ fugæ intenta. Ebrii facti sunt animo suo etiam qui Dominum occiderunt: virus enim draconum, vinum ipsorum: unde a Domino neglecti sunt, nunquam non et ipsos et familiam ipsorum intuentem. Audierunt ergo, quod Solomon precatus est: *Ecce relinquitur domus vestra deserta* 22. Quærent stare denuo in Jerusalem, ut finis imponatur dispersioni et persecutioni, neque tamen quidquam, quod inquirunt, invenient.

VERS. 12. *Omnes munitiones tuæ, ut ficus fructus habentes, si quassatæ fuerint, cadent in os edentis.* Munite, inquit, civitates tuæ hostibus tradentur. Ut enim ficus fructus habentes, hoc est ficus tempestivos et prorsum maturos, si a vento concutiantur, vel ab homine potius, volente illis vesci, facile istos projiciunt a sese, quos arreptos homo comedit. non dissimili pactione, citra sudorem urbes tuæ habitatores suos ejicient, ut in ora hostium incidant. Munimenta Synagogæ sunt Pharisæi: dein observationes legis secundum litteram, cum traditionibus ipsorum, quæ fructus quidem habent, dulcedinem tempestivam et mollem præ se ferentes. Istæ Christi adventu decussæ, ceciderunt in os humanas semper traditiones devorantis Satanae, ut in posterum diabolici sint sermones, digni idcirco illius ore. Animæ quoque peccantis munimenta sunt voluptates. Nam per voluptatem detinemur in peccato. Hæ sunt, voluptates dico, ficus maturas, primo patri Adamo ostensas habentes. Formosus enim aspectu erat et pulcher esu, qui illum neci dedit fructus. Decutiuntur autem a verbo Dei, quod in nobis est, ipsam instabilitatem prodente, nihilque uberius atque mœrorem eandem proferre indicante. Cadunt prius firmæ judicatæ. Non enim resistere queunt verbi motui, adeo ut qui antea tales manducaverit, aperto nunc ore diem illis dicat, tanquam deceptricibus, easque plane contemnat. Ficus hoc pacto fuerunt, in Bersabee et Uriam peccatum, tempestivo suo fructu demulcentes Davidem. At vatis Nathan reprehensione con-

Και σὺ μεθυσθήσῃ, καὶ ἔσῃ παρεωραμένη. Περὶ τῆς μερίδος Ἀμμὼν παρεσπίσας τὰ εἰρημμένα, πάλιν ἐπὶ τὴν Νινευὶ μεταφέρει τὸν λόγον, καὶ φησιν, ὅτι Τὰ μὲν ἐκείνη κείσεται· καὶ σὺ ὡσπερ τιλὴ μέθη παραδοθήσῃ τῇ συμφορᾷ, καὶ παραδοθήσῃ ὑπ' ἐμοῦ τοῦ Δεσπότου, οὐκέτι τηραυνός σε, ὡς πρότερον, ὑπερτέραν παντός κακοῦ, ἀλλὰ ταῖς ἀμαρτίαις σου παραδιδόντος.

Καὶ σὺ ζητήσεις σεαυτῇ στάσιν ἐχθρῶν σου. Ἐπειδὴ μέθης ἐμνήσθη, ἐπιμένει τῇ τροπῇ, καὶ φησιν, ὅτι Παραφερομένη τῆδε κάκεις, καὶ ἀστατοῦσα, ὡσπερ οἱ μεθύοντες, ζητήσεις μὲν στάσιν, ἦτοι ἐλευθερίαν ἐκ τῶν ἐχθρῶν· οὐχ ἔξεις δέ, ἀλλὰ διηνεκῶς φεύξῃ. Ἐμεθύσθησαν τῷ θυμῷ καὶ οἱ ἐν Κύριον κτείναντες (θυμὸς γὰρ δρακόντων, ὁ οἶνος αὐτῶν), καὶ διὰ τοῦτο παραραθέντες ὑπὸ Κυρίου, τοῦ αἰεὶ καὶ αὐτοῦ καὶ τὸν οἶκον αὐτῶν ἐφορῶντος, ὡσπερ καὶ Σολομὼν ἠψέσασθαι, ἤκουσαν· Ἰδοὺ ἀρτεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἐρημος. Καὶ ζητοῦσι μὲν στήναι ἐν Ἱερουσαλήμ αἰθίς, καὶ παύσασθαι τῆς διασπορᾶς καὶ τοῦ διωγμοῦ· οὐχ εὐρίσκουσι δὲ τὸ ζητούμενον.

Πάντα τὰ ὀχυρώματά σου, ὡς συκαὶ σκοπίου ἔχουσαι, ἐὰν σαλευθῶσι, πεσοῦνται εἰς στόμα ἔσθοντος. Αἱ ὀχυραὶ σου, φησὶ, πόλεις ταῖς πολεμίοις παραδοθήσονται. Ὅσπερ γὰρ συκαὶ, σκοπίου ἔχουσαι, τουτέστι, σῦκα πρῶτιμα καὶ πάνυ πίπειρα, ἐὰν ὑπὸ ἀνέμου σαλευθῶσι, ἢ καὶ μᾶλλον ὑπ' ἀνθρώπου βουλομένου σῦκα φαγεῖν, βῆδως ταῦτε πίπτουσι, καὶ λοιπὸν ἀνελόμενος ἄνθρωπος ἐσθίει· οὕτω καὶ αἱ πόλεις σου βῆδως τοὺς οἰκίητορας ἀπαβαλοῦσιν εἰς στόμα τῶν ἐχθρῶν ἐμπεσόντας. Ὀχυρώματα τῆς συναγωγῆς, αἱ φαρισαϊκαὶ καὶ κατὰ τὸ γράμμα παρατηρήσεις, καὶ αἱ παραδόσεις αὐτῶν, ἔχουσαι καρπούς, γλυκύτητα πρῶταίριον καὶ ἐκλυτον ἐνδεικνυμένους· αἵτινες, σαλευθεῖσαι τῇ ἐπιθήμῃ Χριστοῦ, ἔπεσον εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ, τοῦ αἰετῶς τὰς ἀνθρωπίνης ψυχᾶς ἔσθοντος διαβόλου· ἔστι διαβολικοὶ λοιπὸν εἶναι λόγοι, καὶ τοῦ στόματος ἐκείνου ἔξιοι. Ἀλλὰ καὶ ψυχῆς ἀμαρτανούσης, ὀχυρώματα μὲν εἰσὶν αἱ ἡδοναὶ· διὲ γὰρ ἡδονῆν συνεχόμεθα τῇ ἀμαρτίᾳ. Αὐταὶ δὲ σῦκα ἔχουσαι πρῶτιμα τὰ ἐν τῷ προπάτορι Ἀδὰμ φανέντα (ὠραῖοι γὰρ ἦν εἰς ὄρασιν, καὶ καλὰ εἰ· βρώσιν, ὁ ἐκείνους (58) θανατώσας καρπὸς), σαλεύονται μὲν ὑπὸ τοῦ ἐν ἡμῖν λόγου, δεικνύντος τὸ ἀβέβητον αὐτῶν, καὶ ὡς πλέον ἔχουσι τὸ λυποῦν· πίπτουσι δὲ (59) αἱ πρὶν δοκοῦσαι ὀχυραὶ εἶναι· οὐ γὰρ δύνανται ἀντιστήναι τῷ τοῦ λόγου σεισμῷ· ὥστε καὶ αὐτὸν τὸν πρότερον ἐσθίοντα ταύτας, τὸ στόμα ἀνοίγειν κατ' αὐτῶν, καὶ κατύγορειν ὡς ἀπατηλῶν, καὶ ἐποπέσειν (60). Οὕτως καὶ ἡ εἰς τὴν Βηρσαβὴ ἀμαρτία, καὶ ἡ εἰς τὸν Οὐρίαν, συκαὶ μὲν ἦσαν, τέρπουσαι

22 Luc. xiii, 35.

Variæ lectiones et notæ.

(58) Ἐμὲ, me, Cod. Ven.
(59) Δὲ εὐδύς, Cod. Ven.

(60) Ἐκπομπέσειν αὐτάς, Cod. Ven.

τῷ προσκλήρῳ καρπῷ τὸν Δαβὶδ ἄλλὰ σεσθεῖσαι ἅ
τῷ τοῦ Νάθαν ἐλεγμῷ, ἐνέπεσον εἰς στόμα τοῦ
πρότερον ἠδέως αὐτὰς ἐσθοντος, στηλιτεύοντος αὐ-
τὰς ἐν τῷ ν' ψαλμῷ. www.libtool.com.cn

Ἰδοὺ ὁ λαός σου ὡς γυναῖκες ἐν σοί. Τουτέ-
στιν, οἱ γενναῖοι σοὺ στρατιῶται δειλὰ συνεχό-
μενοι, οὐδὲν διοίσουσι γυναικῶν. Τοῦτο δὲ πείσονται
ἐν σοί, τουτέστι, διὰ σέ, καὶ τὰς ἁμαρτίας σου, καὶ
τὴν ὑπερηφανίαν σου. Ἀνδρεῖοι μὲν γὰρ καθ' ἑαυ-
τοῦς, ἀλλὰ σὺ αὐτοὺς δειλοὺς ἀπειργάσω, παροργί-
σασα τὸν Θεόν. Καὶ σοῦ δὲ τῆς ἀποβλήτου Ἰερουσα-
λήμ ὁ λαός, ὡς γυναῖκές εἰσιν, οὐδὲν ἀνδρεῖον ἐπι-
δεικνύουσι ἔχοντες κατὰ τῆς πλάνης, ἢν πλανῶνται,
ἀλλὰ τοῖς τὰ πονηρὰ διδάσκουσιν αὐτοὺς, καὶ ἀπο-
κατάστασιν ἐπαγγελλόμενοις ὑποκατακλιόμενοι.
Τοῦτο δὲ πάσχουσιν ἐν σοί, τουτέστι, διδοὶ πρὸς σέ
ἀφορῶσι, καὶ σὲ ἀπολαθεῖν ἐπιζητοῦσιν, οὐκ ἐννοοῦν-
τες, ὅτι ἄλλη Ἰερουσαλήμ ἐστὶν ἀκατάλυτος, ἡ ἐλευ-
θέρα, ἡ μήτηρ πάντων τῶν Χριστῶ πιστευόντων.

Τοῖς ἐχθροῖς σου ἀνοιγόμεναι ἀνοιχθήσονται
πύλαι τῆς γῆς σου. Καταφάγεται πῦρ τοὺς μο-
χλοὺς σου. Αἱ πύλαι, φησὶ, τῶν πόλεων τῆς γῆς
σου ἀνοιχθήσονται τοῖς Ἡεραῖς· αἱ μὲν ἀπίνωσι,
ἅτε τῶν ταύτας τηρούντων ἔκουσίως προσχωρούν-
των· αἱ δὲ ἐκπολ ορκοῦμεναι, καὶ ὑπὸ πυρὸς τοῦς
μοχλοὺς θαπνώμεναι. Ἡ οὐ περὶ πυλῶν πόλεων
λέγει, ἀλλὰ βούλεται ἐνδείξασθαι, ὅτι Ἡ γῆ σου
ἅπασα ἐστὶ ἀνεμμένη εἰς καταδρομὴν καὶ διαφθο-
ρὰν, ἥτις πρῶτον οὕτως ἦν ἀνεπίθαιτος τοῖς ἐχθροῖς,
ὡς ἂν ὑπὸ πυλῶν τινων κατισφαλισμένη. Καὶ τοὺς
μοχλοὺς δὲ σου, τουτέστι, πᾶσαν τὴν δύναμιν σου
καὶ ἀσφάλειαν, πῦρ, τουτέστιν, ἡ τῶν πολεμίων
ἀνυπόστατος καὶ φλογώδης δύναμις, κατακλιώσει.
Γῆ τῶν Ἰουδαίων, ἡ κατὰ τὸ γράμμα πολιτεία κίττω
κειμένη. Αὕτη μέντοι πύλας εἶχε πρὸς τὸ Πνεῦμα
φερούσας, αἵτινες ἠνοίχθησαν τοῖς ἔθνηκοῖς, οὗς
ἐχθροὺς εἶχον οἱ ἐκ περιτομῆς καὶ βδελυκτοῦς. Καὶ
τοὺς μοχλοὺς δὲ αὐτῶν, καὶ τὰ ὄχυράματα τῆς Φαρι-
σαϊκῆς διδασκαλίας, τὸ πῦρ τοῦ εὐαγγελικοῦ καὶ
πνευματικοῦ λόγου κατέφαγεν.

Ἵδωρ περίροχῆς ἐπίσπασαι σεαυτῇ· κατακρά-
τησον τῶν ὄχυρωμάτων σου. Οἱ Νινευῖται, Κύ-
ρου πολιτορκεῖν αὐτοὺς μέλλοντες, δεδιότες τὴν ἔλω-
σιν, τάφους ἐξωθεν διωρῶσαντες, καὶ ὕδωρ πολὺ τὸ
μὲν εἰς αὐτὰς ἐπισπασίμενοι, τὸ δὲ καὶ κατὰ τῆς
λοιπῆς ἐκσφιέντες πεδιάδος, ὥστε καὶ τὰ τέλματα
γενέσθαι, ζῶντο τὴν εἰς τὴν πόλιν ἀπόδον τοῖς
ἐχθροῖς ἀπείρξειν (61). Τοῦτο οὖν φησι κατ' εἰρω-
νεῖαν ὁ Θεός ἐνταῦθα· Ἀσφάλισαι σεαυτὴν, διὰ τε
τοῦ ἐπισπᾶσθαι ὕδωρ κύκλῳ περιέχον τὰ τεῖχη,
καὶ διὰ τοῦ κρατῆσαι τῶν ὄχυρωμάτων σου, τῶν τε
πύργων, καὶ τῶν λοιπῶν. Ἵδωρ περιοχῆς ἦν ἡ τῶν
Φαρισαίων διδασκαλία, περιέχουσα καὶ συγκελεύουσα

a cussa; incidunt in os jucunde ipsis antea vo-
scentis, describentisque eas in psalmo quinquage-
simo.

VERS. 13. *En populus tuus, ceu feminae in te.*
Hoc est, fortissimi quique milites trepidatione
constricti, nihil discrepabunt a feminis. Hoc autem
patientur in te, hoc est, propter te et peccata tua,
superbiamque tuam. Sireni quidem sunt et fories
per sese, verum tu ipsos meticulosos reddidisti,
ad iram commovens Dominum. Populus etiam tuus,
o Jerusalem rejecta, feminarum induerunt men-
tem : nihil virile demonstrare possunt, contra er-
rorem, quo sunt imbuti : caeterum prava docenti-
bus eos, restitutionemque promittentibus animum
advertentes : idque patiuntur 245 in te, hoc est,
propterea quod respiciunt ad te : teque, o Domine,
recipere sperant, non intelligentes aliam esse
Jerusalem indissolubilem, ipsam Ecclesiam, quae
mater est omnium Christo credentium 44.

Hostibus tuis apertae aperientur portae terrae tuae,
absumet ignis vectes tuos. Portae, inquit, urbium
terrae tuae recludentur Persis, aliae quidem citra la-
borem, tanquam observarent eas illi, ideoque ul-
tro admitterent : aliae vero obsessae, ac repagula
igni absumpta tenentes. Vel non tantum de portis
urbium haec dicit, caeterum indicare vult, totam
terram tuam ad impugnationem, incursionem et
interitum traditam esse, quae antehac adeo erat inac-
cessa hostilia audientibus, ut veluti quibusdam
portis munimina sibi praebere. Vectes tuos, hoc est,
omnem potentiam tuam et munitionem, securita-
temve : ignis, hoc est, hostium intolerabilis et flam-
mea vis, Insumet, perdet. Terra Judaeorum est
respublica, juxta litteram legis traditionumque in
imo jacens. Ea portas habebat ad Spiritum ducen-
tes, quae gentibus aperta sunt : quas cum inimicas
tum execrabiles, qui ex circumcissione erant, repu-
tabant. Ipsorum repagula, id est, munimina phari-
saicae doctrinae, ignis evangelici et spiritualis ser-
monis devoravit.

VERS. 14. *Aquam circumcinctus attrahe tibi ipsi, oc-
cupa munimenta tua.* (62) Hoc est, munito aquis
propugnacula tua, teque ipsam. Nineviæ, Cyro eos
obsidione cincturo, metuentes captionem sui, fossis
foris effossis, multum aquae partim eisdem immitt-
entes, partim per reliquam planitiem ducentes, ut
palustria fierent, arbitrabantur se inimicis ad ur-
bem aditum adepturos. Hoc igitur per ironiam
inquit Deus : Munito te jam nunc per effusionem
aquae moenia tua circumfluentis, ac praesidiis in
propugnacula, turres, idque genus alias munitiones
locandis. Aqua circumcirca cingens Pharisaeorum
etiam doctrina erat, ambiens (65) concludensque

⁴⁴ Ephes. v, 23.

Variæ lectiones et notæ.

(61) Ἀπείρξειν, Cod. Ven.

(62) Desiderantur in utroque Cod. verba Latinis
his, *Hoc est, munito aquis propugnacula tua teque*

ipsam, respondentia.

(65) Græca sic habent : *Concludensque sub legem
eos qui (aquam) ipsam attrahunt.*

legem, eamque sibi vindicantes. Munitiones, ut sæpè dictum, sunt traditiones quas tenent. Dicat et quispiam ad delinquentem animam, igni voluptatum perustam · Attrahe tibi ipsa aquam circuitus, hoc est, Dei continentis omnia, vel Evangelii continentis jam terrarum orbem. Occupa munimenta tua. Dedit enim tibi a natura Deus munitiones, intellectum et rationem, quam si tenueris, non facile ab inimicis tuis capieris.

Inscede in lutum, conculca paleas, obfirma te super laterem. Perseverat in ironia, videturque consulere ipsis, ut munitionum curam gerentes lutum singant, istucque paleis misceant, ut ita lateres faciant. Later enim dum coquitur, ad firmas **246** structuras paratur. Ecquid dicam, para tibi lateres? Imo lateribus quædam firmiora tibi compara, perque talia munitionem tibi instrue, fortisque esto.

VERS. 15. *Illic absumet te ignis, te funditus perdet enis, decorabit te velut locustæ, gravaberisque in morem bruchi.* Illic, pro, tum, intellige. Nihil, inquit, hujusmodi tibi cogitationes proderunt. Nam si ipsam coctis lateribus muniveris, vel alia materie lapides coctiles illos firmitate sua vincente, tum te urbem hostilis exedet ignis, incensam una cum ædificiis tuis. Cives et habitatores tuos absumet penitus gladius, locustæ in morem depascentis fruges. Erisque gravis ad fugam, veluti bruchus, quando irrigata ipsi fuerint alæ. Sive quod tu gravis sis futura, multisque instructa copiis, auxiliis undique accitis, ut bruchis innumerabilibus, copiarum tuarum causa æquipareris. Verum nihil tibi commodabit. Tale est ergo quod subditur.

Multiplicare velut bruchus. Hoc est, accerse adiutores et auxiliares, nec paucas arma copias. Irridens autem, veluti in superioribus, hæc dicit. Lutum sunt legalia sacra, tanquam corporalia. Palea est littera, fructum non habens. Ridet igitur Spiritus hæc sibi vindicantes administrantesque, monstrans ipsis, quod corporalibus quidem sacrificiis inserviant, qui tametsi alia juxta litteram accipiunt, Spiritus tamen ignem fortiosem fore, gladiiunque verbi exterminaturum ipsos, quem et locustæ quidem æquat, celerem ob saltum ejus, quo modico vel temporis intervallo, super totam aliquam terram dispergitur, perinde ac alio in loco ait: *Celeriter curret sermo ejus* ²⁵. Quin etiam gravis eris, inquit, nimirum tu scriba, bruchi in morem, ut non possis ad spiritualis contemplationis altitudinem exurgere, mentis tuæ alis uvida vita degravatis. Ubique deliciarum nomine male audiunt Hebræi. Sic apud Paulum, ubi ait: *Quorum deus*

ὑπὸ τὸν νόμον τοὺς τοῦτο ἐπιτιμώμενους· ὀχυρώματα δὲ, ὡς πολλάκις εἴρηται, αἱ παραδόσεις, ἃς κρατοῦσι. Λέγοι δ' ἂν καὶ πρὸς τὴν ἁμαρτάνουσαν ψυχὴν, καὶ καιομένην τῷ πυρὶ τῶν ἡδονῶν· Ἐκίσπασαι σεαυτῆ τὴ ὕδωρ τῆς κερμοχῆς, τοῦτο ἐστὶν τοῦ Θεοῦ τοῦ περιέχοντος πάντα· ἢ τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ περιέχοντος τὴν οἰκουμένην, καὶ κατακράτησον τῶν ὀχυρωμάτων. Δέδωκε γὰρ σοι, φησὶ, φυσικῶς ὁ Θεὸς ὀχυρώματα τὸν νοῦν, καὶ τὸν λόγον, ὃν ἐκὼν κρητήσης, οὐκέτι εὐάλωτος ἔσθι τοῖς ἐχθροῖς.

Ἐμβῆθι εἰς πηλόν, καὶ συμπάτησον ἐν ἀχύροις, καὶ κράτησον ὑπὲρ πλίνθου. Ἐτι τῆ εἰρωνείᾳ ἐπιμένει, καὶ δοκεῖ συμβουλεύειν αὐτοῖς, ἵνα τῶν ὀχυρωμάτων ἐπιμελούμενοι, καὶ πηλὸν ποιήσωσι, καὶ συμπάτησωσιν αὐτῶν ἐν ἀχύροις, ὡς πλίνθους ποιῆσαι (ἢ γὰρ πλίνθος ἐπιωμένη, εἰς ὀχυρὰ κτίσματα ἀνεγκαιότατον). Καὶ τί λέγω, φησὶ, πλίνθους; Ἄλλα τινὰ ὀχυροῦ ὑπὲρ πλίνθου, καὶ κατακράτησον δι' ἐκείων.

Ἐκεῖ κατακράτηται σε πῦρ, ἐξολοθρεύσει σε ρομφαία, καταφάγεταί σε ὡς ἄκρη, καὶ βαρυνθήσῃ ὡς βροῦχος. Τὸ, ἔκαστ', ἀντὶ τοῦ, τηλικαῦτε, νόμισον. Οὐδὲν γὰρ, φησὶν, ὠφελήθησθ' ἀπὸ τῶν τοιούτων ἐπινοῶν, ἀλλ' ἔταν ὀχυρώσεως αὐτὴν διὰ πλίνθου ἀπῶν, καὶ δι' ἑτέρων τῶν ὑπὲρ πλίνθου· τηλικαῦτα σὲ μὲν τὴν πόλιν τὸ τῶν πολεμίων φάγεταί πῦρ, ἐμπρησθεῖσαν σὺν τοῖς εἰρήμασι, τοὺς δὲ αἰκητοράς ἐξαναλώσει ρομφαία, ὡςπερ ἡ ἄκρη ἐκτανῆ τοὺς καρπούς· ἔσθι δὲ βαρεῖα πρὸς τὸ φεῖγειν, ὡςπερ ἡ βροῦχος, ὅταν βραχῶσιν αὐτῆ ἐκπερῶ (64). Ἡ, ὅτι Σὺ μὲν βαρεῖα γενήσῃ, καὶ πολλὴ τῷ πλῆθει, συμμάχους πάντοθεν προσκαλούμενη, ὡςτε βραῦχος παρεικάζεσθαι τὸ πλῆθος ἀναριθμήτω, ἀλλ' οὐδὲν ὠφελήθησθ'. Τοιοῦτον ἔτὸ ἐπαγομένον·

Πληθύνθητι ὡς βροῦχος, Τοντῆστι, μετακύσει ἐπικούρους καὶ συμμάχους, καὶ γενῶ εἰς πλῆθος. Διαγελῶν δὲ ταῦτ' αἰσθῆναι, ὡς καὶ ἀνωτέρω. Πλῆθος αἱ νομικαὶ θυσίαι, ὡς σωματικαὶ· ἄχυρον, τὸ γράμμα, καρπὸν οὐκ ἔχον. Ἐπεγγελεῖ οὖν τὸ Πνεῦμα τοῖς ταῦτα περιέπουσι, δεικνύον αὐτοῖς, ὅτι ἐκ τῶν σωματικῶν θυσιαῶν δουλεύουσι, κἂν τ' ἄλλα κτιτὸ γράμμα ἐκδέχωνται, τὸ τοῦ Πνεύματος πῦρ ἐπικρατέστερον ἔσται, καὶ ἡ ρομφαία τοῦ λόγου ἐξολοθρεύσει αὐτοὺς, ἃς καὶ ἀκριβοῦς παρόους, ἐκ τὸ ταχὺ αὐτοῦ πῆδημα, εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξελθόντος ἐν ἄλιγῳ χρόνῳ, ὡς καὶ ἄλλαχού λέγει· Ἔως τάχους δραμεῖται ὁ λόγος αὐτοῦ. Ἄλλὰ καὶ βαρὺς, φησὶν, ἔσθι, ὁ Γραμματεὺς, ὡςπερ βροῦχος, ὡςτε μὴ πρὸς ὕψος πνευματικῆς θεωρίας ἀναστῆναι δύνασθαι, ὡς τῶν νοσητῶν σου περὶ τῶν ὀργῶν βῆν βεβαρηνμένων. Πανταχοῦ γὰρ εἰς τρυφήν (65) διαβύλλονται οἱ Ἑβραῖοι, ὡς καὶ παρὰ Μαύλιον· Ὅρ θεὸς ἡ κοιλία. Ἄλλὰ καὶ παντὶ τῷ φιλοσωματῶντι· λέγει

²⁵ Psal. cxlvii, 5.

Varie lectiones et notæ.

(64) Quæ duobus asteriscis continentur, desiderantur in Cod. Veneto.

(65) Τρυφήν, Cod. Ven.

ιμδῆναι εἰς τὸν πηλὸν, τοῦτέστι, κατιδεῖν καὶ κατα-
 σπέσασθαι τὸ οἰκτεῖον σῶμα, ὅτι πηλὸς ἐστὶ. Τί οὖν
 τὸν πηλὸν ὑπὲρ τὸν μαργαρίτην τοιμῆς; Ἀπὸ τοῦ
 τοιοῦτου πηλοῦ τῆς ἰλύος ἀναστῆκε ὁ ἀσθεὶς, ἠδὲ ἀ-
 ριστεὺς τῆ Θεῶ. Ἀλλὰ καὶ συμμάχησόν, φησί, τὰ
 ἀχυρὰ, τὰ ἑκατέρωθεν ἔργα, ἃ κατακαύσει (66) ὁ τὸ
 πῦρον τῆς θεακρίσεως ἔχων λόγος τοῦ Θεοῦ πυρὶ
 ἀσθένει. Τότε καὶ τὸ πῦρ καταπάγεται σε ζηλοῦν-
 τος ὑπὲρ τοῦ τιμίου χρημάτων τῆς ψυχῆς σου, ἣν οἱ
 ἔχθροί σου ἀπειρήσαν. Ἐπεὶ δὲ ἡ ἀσθένεια καὶ αὐτὴ
 δύναμις τοῦ Θεοῦ ἐστὶ μεγάλη, Χριστὸς δὲ, Θεοῦ
 δύναμις, ὁ δὲ αὐτὸς καὶ σοφία· εἰς Χριστὸν ἂν σοί,
 θεοπροφητῶς μάντις νοῦντι, ἐκληθεῖσθαι ἢ ἀσθεὶς, ὅτι
 ἐσθλὴ πάντα τὴν φιλοσοφίαν, λέγων· Ὅστις θέλει
 ὁπίσω μου ἀκολουθεῖν, ἀπαρνήσασθαι ἑαυτὸν,
 καὶ ἀρῆται ἐόντα σταυρὸν αὐτοῦ, καὶ ἀκολουθεῖται
 μοι· καὶ πάλιν, Ἡ σὰρξ οὐκ ὠφέλει οὐδέν.
 Καὶ μὴ θαυμάσης, εἰ ἀσθεὶς τὸν Κύριον παραβά-
 λωμεν, ὅς γε αὐτὸς ἑαυτὸν ὀνομάζει σκώδηκα. Ἀλλὰ
 καὶ βαρυνθήσῃ, ὡς βροῦχος, φησί. Ὅταν γὰρ ὁ κα-
 ταβάς, ὡς ἡ σταγὼν ἢ στάζουσα ἐπὶ τὴν γῆν, ἐπι-
 πέσῃ τοῖς περσὶ; τοῦ πρὸς τὰ κακὰ κοῦφος φερο-
 μένωσ· ἐνηκαῖοντα βαρὺς γίνεται οὗτος καὶ δυσκίνη-
 τος πρὸς τὰς τοῦ σώματος ἰδούνας.
 Ἡμεῖς ἰστροὶ ἐσσησεν, ἡμεῖς ἰστροὶ ἰστροὶ, ἡμεῖς ἰστροὶ
 ἰστροὶ ἰστροὶ.

Βροῦχος ὄρησεν, καὶ ἐξεπτεσάθη, καὶ ἐξήλατο
 ὡς ἀντέλαθος (67) ὁ σύμμαχος σου. Σὺ μὲν,
 φησὶν, ἐπὶ ἡρώνας τοῦς συμμάχους σου, συμμάχους
 ὄντας. Ἀπὸ πολλῶν χωρῶν μὲν, φησὶν, ἐπληθύναν (68)
 νομίζουσα ἐν καρπῷ περιστάσεως ὡφελήθησθεσθαί ἐξ
 αὐτῶν. Ἐπληθύναν οὖτος ὄχλος, ὁ σύμμαχος
 σου, βροῦχος ἀντικρὺς ἐξέφρανη. Ἀθρόον γὰρ ὄρησεν,
 καὶ ἐξεπτεσάθη, καὶ ἀπεπτεσάθη ὡς ἀντέλαθος· εἶδος
 δὲ ἀκρότης· ὁ ἀντέλαθος. Καὶ ὁ τῶν ἰδῶν λαὸς βροῦχῳ
 εὐκίως, ἀφῆκε ταχέως τὴν πατρίαν ἀσθεσίαν· καὶ ὁ
 προσήλυτος δὲ, ὁ συμμειγὼς τοῖς Ἰουδαίοις, ἀπεπτε-
 θησεν ἀπὸ τῆς νομικῆς πλάνης.

Ὁς ἀσθεὶς ἐπιβεθεκῶτα ἐπὶ φράγμον ἐν ἡμέρᾳ
 πάγου· ὁ ἥλιος ἀπέστειλε, καὶ ἀφῆλατο, καὶ οὐκ
 ἔγνω τὸν τόπον αὐτῆς. Καθάπερ, φησὶν, ἡ ἀσθεὶς,
 καὶ τὰ τοιαῦτα ἅλλα ζῶσα, ὄρσου μὲν καὶ πάχνης
 ἐπιχειμένης τοῖς περσὶς, ἐπιπέσῃ τοῖς φράγμοις
 καὶ τοῖς θάμνις, ἀναπτεῖναι μὴ δυνάμενα· ἥλιος
 δὲ ἀνατελειαντες, καὶ ἅμα τὴν τε ὄρσῶν ἐκδοκάνη-
 σαντος, καὶ αὐτὰ θάψαντος, ἀναπτεάνουσι τὰ
 περσὰ, καὶ εἰς ἄλλον μεταβάλλει τόπον· οὕτω καὶ ὁ
 σύμμαχος σου ὄχλος, ἕως μὲν οὕτω παρείσιν οἱ πο-
 λέμιοι, προσμαίνει σοι· ἐπειδὴν δὲ ἐκείνοι προσβά-
 λωσι, πῆς οὐκείας φροντίσει σωτηρίας, καὶ σὲ ἀδοθη-
 τον καταλείψει. Ἐπίβλεψε δὲ καὶ ἐπὶ τὸν φράγμον
 τοῦ νόμου ἢ δύναμις τοῦ Θεοῦ, καθαρμούς τινα; σω-

veniet est. Præterea unicuique corporis amatori
 dicit ut in lutum consendant, hoc est, ut intrea-
 tur atque perpendat proprium suum corpus, quid
 intum sit. Quid igitur lutum majore quam margar-
 ritam honore afficit? A tali limoso cœno ereptus
 David gratias Deo agit. Sed conculta, iniqui, etiam
 puleis, hoc est sterilia opera quæ combaret vehi-
 menter dijudicationis habens Verbum Dei, igni
 inextinguibili. Tum et ignis volantis super profusa
 re animæ tuæ absument te, quæm hostes ignobiliter
 fecerunt, tuoque viduerunt honore. Quia vero lo-
 custa ipsa etiam magna Dei est potentia; Christus
 eodem potentia Dei est, et idem sapientia, ad Chri-
 stum etiam, mirimè impio intellecta; locusta referri
 hæret: quippe quia ipse omnem corporis voluptatibus
 delictum concitans: Qui, inquit, vult me
 sequi, et sequatur me. Et iterum: Caro nihil quidquam
 prædest. Neque demeris, et locustæ Christum
 Boninum æqueris, quandoquidem et ipse se ver-
 mem nominet. Denique græberis ut bruchus, in-
 fert, quando videlicet (69) verbum Evangelii de-
 scendens, guttæ instar millibus super terram, in-
 cideris alis ejus, qui ad scelera, ad peccata levi
 sui promptus facile ad corporis voluptates transmo-

VERS. 16. Bruchus impetu facto volavit, exillit
 velut antelabus commistus tuis: Tu, inquit, multi-
 plicasti auxiliares tuos, commistos, vel confu-
 deratos tecum existentes. A multis quidem locis
 collegisti auxilia, ab illis tibi, obsidionis tempore,
 opem sperans. At tamen commista illa turba, ad-
 jatrix tibi, bruchus propalam visa est. Conferunt
 denique agnitione, pernicii volatu venit, et evolavit,
 desillitque instar antelabi. Est autem antelabus
 locustæ species. Gentium populus bruchus etiam
 similis est, exemplo a majoribus acceptam im-
 pietatem missum faciens. Sic proselytus, com-
 mistus Judæis, desillit ab legali errore.

VERS. 17. Ut locusta quæ descendit super sepe
 in die glaciæ. Sol ortus est, ac desillit, nec agnovit
 locum suum. Quemadmodum, inquit, locusta, ce-
 teraque id genus volatilia, rore ac pruina eorum
 alis superposita, sepius insident atque fruticibus,
 ut quæ volare vequeant, sole autem exoriente,
 absumentque rorem, ipsaque animalia calefa-
 ciente, expandunt alas, et in alium transmeant
 locum: hunc in modum auxiliatrix tua turba,
 quandis non præsto sunt hostes, apud te perman-
 neat: quamprimum vero hostes ingruerint, pro-
 priæ illi salutis consulent; teque citra ullam opem
 derelinquent. Ascendebat etiam super sepe legis
 potentia Dei, purificationes quædam corporales

66 Philipp. iii, 19. 67 Matth. xvi, 24. 68 Joan. vi, 64.

Varie lectiones et notæ.

(66) Συγκατακαύσει, Cod. Bav.
 (67) Ἀτέλατος, ita et paulo inferius, Cod. Ven.
 (68) Desiderantur in Cod. Veni. verba μὲν, φησὶν,

ἐπληθύναν.
 (69) Quando is, qui descendit, guttæ instar, etc. Sic
 Græca sonant.

perficiens, et mira signa operans, usque diuisi dies erat glaciei, hoc est, donec regnaret peccati ex Adam contracti hiems. Quando vero secundus Adam peccati expertus, Sol iustitiæ existens, ortus est, desiliit divina potentia ex legali sepe, ostendens ipsam infirmam esse, ut quæ non possit mandam facere conscientiam, transitque ad fidem quæ posset iustificare, nec ulterius cognovit locum ejus, quem antea occupavit, legis. Possunt et aliter hæc omnia intelligi, veluti si Deus ad corporis servum dicat: Eia deliciis stude juxta voluntatem tuam; volutare in luto, opera paleam redolentia facio; verum quid sequetur tandem? Ignis absomet te, gladiusque te disperdet, Verbum videlicet judicans cupiditates et cogitationes cordis, quod ratiocinationes explorans, cuncta **248** dissecabit, et alia quidem ad dextram, alia vero ad sinistram collocabit, quando oneraberis pondere peccatorum, instar bruchi a pruina detenti viciique, ad defensionem non transmeare valens. (70) Dein peccator haud desperans hic dicit, quod commista ex omnis generis afflictionibus ratiocinatio tua, evolvabit denuo, si modo velis, tanquam bruchus, soluto errore. Porro locusta quæ in te est, sive verbi Dei potentia, ascendens jam nunc, acquiescens in sepi, hoc est in peccatis (sepes enim sunt illa dissociantia nos, ut sæpe diximus, a Deo) desiliet ab hac sepi, ubi a Christo calefacta fuerit.

Vae ipsis. Veluti compatiens, luget Ninevitarum auxilia. Væ, inquit, illis, qualia quantaque patientur. Vel tanquam miseratione tactus, hæc ait, quod socii isti vocati periculorum communium in rebus bellicis, prodiderint eos, a quibus acriter essent, curantes quæ ad suam securitatem pertinere, ac propterea terga fugæ dantes.

Vena. 48. Dormitaverunt pastores tui. Hoc est, reges tui et satrapæ tui in soporem delapsi sunt, id est, in dissolutionem prioris suæ potentie: vel in ipsam mortem ceciderunt, in prælio interfecti.

Rex Assyriorum sopivit potentes tuos. Cyrum intelligit Assyrium, ut qui ab Assuriis et ipse deductus sit. Etenim Persas Assyriorum esse surculos, et ab iis originem ducere aiunt. Ille, inquit, sopivit potentes Ninevi, ad supra memoratum somnum eos inducens. Pastores Synagogæ, sacerdotes et reliqui principes sunt, quos dormitantes præ insaniam, qua contra Dominum laborabant, sopivit mentalis iste Assyrius, dormientes somnum ad animæ mortem. Quinetiam de unoquoque mortalium hoc locum habet, quod quando in soporem collocati fuerint pastores nostri, naturæ nimirum

Α ματικούς τελούσα, και θαύματα ενεργούσα, ἄχρις οὐ ἡμέρα ἦν τοῦ πάγου, τουτέστιν, ἄχρις οὐ ἐκράται ὁ τῆς ἐξ Ἀδάμ ἀμαρτίας χειμῶν. Ἐπει δὲ ὁ δεύτερος ἀναμάρτητος Ἀδάμ, ἥλιος ὢν τῆς δικαιοσύνης, ἀνέτειλεν, ἀπεπλήθησεν ἡ θεία δύναμις ἐκ τοῦ νομικοῦ φραγμοῦ, δείξασα αὐτὸν ἀνίσχυρον, καὶ μὴ δυνάμενον κατὰ συνείδησιν καθαρῆσαι, καὶ μετέβη ἐπὶ τὴν πίστιν, ὡς δυνάμενὴν δικαιῶσαι, καὶ οὐκέτι ἔγνω τὸν πρῶτον ὄντα τόπον αὐτῆς, τὸν νόρον. Ἔστι μέντοι καὶ ἕτέρως ἐκλαβεῖν ταῦτα πάντα, ὡσανεὶ τοῦ Θεοῦ λέγοντος πρὸς τὴν τοῦ σώματος δοῦλον· Ἔστω, κατατρέψῃ σου τὸν θελημάτων σου· τῷ πληρῷ ἐγκυλίσθητι· Ἐργασαι τὰς ἀχυράδεις πράξεις. Εἶτα τί; Τὸ τελευταῖον πῦρ καταβάγεται σε, καὶ ἡ βροφάλα ἐξολοθρεύσει σε, ὁ Λόγος· ὁ κριτικὸς ἐνδυμῶσεων καὶ ἐνομιῶν καρδίας, ὃς τότε τοὺς λογισμοὺς ἐξετάσας, διχοτομήσει πάντα· καὶ τὰ μὲν τοῖς ὀφειλοῖς, τὰ δὲ τοῖς ἀριστεροῖς συντάξει, ὅτε καὶ βαρυνθῆσῃ ὑπὸ τοῦ φόρου τῶν ἀμαρτιῶν, δίχτην βροῦχου, ὑπὸ πάχνης κρατουμένου, μὴ δυνάμενος εἰς ἀπολογίαν μεταβῆναι. Ἐπει δὲ ὁ ἀμαρτανῶν ἐνταῦθα, οὐκ ἀπογνωστικός, φησὶν, ὅτι Ὁ σύμμικτος νῦν ἐκ παντοδαπῶν παθῶν λογισμῶν σου, ἐκπετάσει πλῆν, εἴπερ θελήσεις, ὡσπερ βροῦχος, τῆς πλάνης (71) λυθίστης. Καὶ ἡ ἐν σοὶ (72) ἀκρις, ἥσκι, ἡ τοῦ λόγου (73) δύναμις, ἡ ἐπιδαίνουσα νῦν καὶ ἐπαναπαυμένη τῷ φραγμῷ, τουτέστι ταῖς ἀμαρτίαις (φραγμὸς γὰρ εἰσιν αὗται, ὡς πολλὰκις ἐπομεν, διειστώσει ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ), ἀποπληθήσει ἀπὸ τοῦ φραγμοῦ τούτου, ἐπειδὴν ὑπὸ τοῦ ἡλίου Χριστοῦ θαλερῆθῃ.

C Οὐαὶ αὐτοῖς. Ὡσπερ συμπάσχων, θρηνεῖ τοὺς τῆς Νινευῖ συμμάχους, καὶ φησιν· Οὐαὶ αὐτοῖς, οἷα κείσονται! καὶ ὡς σχετιάζων, ὅτι σύμμαχοι κληθέντες, προδῶκαν τοὺς καλίσαντας, τοῦ καθ' αὐτοὺς ἀσφαλοῦς φροντίσαντας, καὶ διὰ τοῦτο ἀποφυγόντες.

Ἐνύστασαν οἱ ποιμένες σου. Τουτέστιν, οἱ βασιλεῖς σου καὶ οἱ σατράπαι σου εἰς ὕπνον ἔπεσον, τουτέστιν, εἰς ἐκλυσιν τῆς προτέρας αὐτῶν δυνάμεως· ἢ καὶ εἰς αὐτὸν τὸν θάνατον, ἐν τῷ πολέμῳ ἀναρεθόντες.

Βασίλεις Ἀσσυρίων ἐκοίμισαν τοὺς δυνάστας σου. Τὸν Κύρον λέγει Ἀσσύριον, ὡς ἐκ τῶν Ἀσσυρίων καὶ αὐτὸν καταγόμενον. Καὶ γὰρ τοὺς Πέρσας ἀποσπίδας τῶν Ἀσσυρίων εἶναι φασιν. Οὗτος ὢν, φησὶν, ἐκοίμισα τοὺς δυνάστας τῆς Νινευῖ, εἰς τὴν ἀνω λεχθέντα ὕπνον αὐτοῦ καταγαγών. Ποιμένες τῆς συναγωγῆς, οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ λοιποὶ ἀρχόντες, οὗς νυστάζοντες ἀπὸ τοῦ μεθυσθῆναι τῆ τοῦ Κυρίου μανίᾳ, ἐκοίμισαν ὁ νοητὸς Ἀσσύριος, ὑπνώσαντας ὕπνον εἰς θάνατον ψυχικόν. Καὶ ἐπὶ παντός δὲ ἀνθρώπου, ὅταν νυστάζουσιν οἱ ποιμένες ἡμῶν, ὃ τε φυσικὸς νόμος, καὶ ὁ διδασκαλικὸς λόγος, τότε ἡμᾶς κοι-

Variae lectiones et notæ.

(70) Aliter Græca verba sonant: quoniam vero qui peccat in hoc mundo, desperare non debet, idcirco vates dicit, etc.

(71) Πάχνης, Cod. Ven.

(72) Ἐν σαρκί, in carne, Cod. Ven.

(73) Λογισμοῦ, Cod. Ven.

μίξει ὁ Ἀσσύριος, ὃν ἡ ἡμετέρα βασιλεῖα βᾶθυμον ἄ
ποιεῖ (74), δοῦλον ὄντα καὶ ἀποστάτην.

Ἀπῆρσεν ὁ λαός σου ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ οὐκ ἦν ἐκδε-
χόμενος. Τῶν ἀρχόντων σου, φησὶ, καὶ σατραπῶν
ἀπολωλότων, ὁ λοιπὸς λαὸς εἰς φυγὴν τραπέλι, ἐπὶ τὰ
ὄρη ἀνέδραμε, καὶ οὐκ ἦν ὁ ἀνακόπτων αὐτοῦς, καὶ
ἰσῶν ἀπὸ τῆς φυγῆς· ἀλλ' ἀεὶ προσωτέρω ἐφευγον·
ἢ ὁ συνάγων αὐτοῦς ἀπὸ τῆς φυγῆς. Οὕτως γὰρ οἱ
λοιποὶ ἠρμήνευσαν. Καὶ ὁ λαὸς ἐκ τῶν Ἑβραίων,
ἐπὶ τὰ τοὺς νοητοὺς θῆρας ἔχοντα ὄρη ἀναδραμῶν,
οὐκ ἔχει τὸν δεχόμενον, καὶ ἰσῶντα αὐτοῦ τὴν πλά-
νην. Πῶς γὰρ δέξεται αὐτὸν ὁ εἰπὼν· Ἀποσώμαί σε
τοῦ μή ἱερατεύει μοι; Ἀλλὰ καὶ ὁ ἁμαρτάνων,
ὄταν ἀναβῆ ἐπὶ τὰ ὄρη τῆς ὀψιλοφροσύνης, ὡς μὴ
οἴσθαι ἁμαρτάνειν, οὐκ ἔχει τὸν ἐκδεχόμενον αὐτὸν
ὡς μετανοήσαντα. Πῶς γὰρ μετανοήσει ὁ μὴ οἴμε-
νος ἁμαρτάνειν, φλεγμαίνων (75) τῇ οἰήσει, καὶ
τῷ τῆς καρδίας οἰδαίνοντι ὄγκῳ; ὡς καὶ τὰ ἐξῆς
ἐπὶ τοῖς.

sese haudquaquam peccare arbitretur?), ardens
ac sequentia planum faciunt.

Οὐκ ἔστιν ἱσικὸς τῇ συντριβῇ σου, ἐφλέγμα-
νικ (76) ἢ πλιγγή σου. Ἐκ μεταφορᾶς τῶν ἀπὸ
ὑψους μεγάλου καταπεσόντων, καὶ (77) συντριβέν-
των ἢ πῶδας, ἢ χεῖρας, ἢ κεφαλῆν, ἀνάτως φλεγμαι-
νόντων, εἰρηται ταῦτα. Ἐπεσε γὰρ, φησὶ, καὶ σὺ,
ἀπὸ ὑψους μεγάλου, τῆς προτέρας· δυνάμει καὶ
δόξης, καὶ συνετριβήσαν τὰ καιριώτατά σου, οἱ βα-
σιλεῖς καὶ οἱ σατράπαι· καὶ ἡ πηγὴ σου ἐφλέγμανεν,
ἔχον μέγαν σχοῦσα καὶ πύρωσιν ἀπὸ ὕλης πολλῆς.
Ὅσον γὰρ ἦσθα πλουσία, τοσοῦτον ἢ φλεγμονὴ τῆς
δδύνης σφοδροτέρα. Διὸ (78) ἱσικὸς οὐκ ἔστιν, οὐδὲ
ανακτηθήσῃ (79), καὶ τὴν προτέραν εὐκλειαν καὶ
εὐσθένειαν ἀναλήψῃ. Ἀλλὰ καὶ ἡ συναγωγὴ συντρι-
βεῖσα, καὶ τὸν ναῦν καὶ τὴν πόλιν ἀφαιρεθεῖσα,
ἀνάτως ἔχει, καὶ οὐκ ἐπανακληθήσεται, κἀν πλανω-
μένη, ἐλπίζῃ τὴν ἐπανάκλησιν. Ἡ γὰρ πλιγγή, ἢ
ἐπλήγη, φλεγμονὴν εἶχεν. Ὑλῃ δὲ τῆς φλεγμονῆς
ταύτης, ἢ θεοκτονία, πολλὴ οὖσα καὶ μεγάλη.

sui tandem, assumptionemque speret. Plaga enim, qua percussa est, inflammationem nacta est. Ma-
teries autem inflammationis hujus est Domini interfectio, multa et magna existens.

Πάντες οἱ ἀκούσαντες τὴν ἀγγελίαν σου, κρο-
τήσουσι χεῖρας ἐπὶ σέ· διότι ἐπὶ τίνα οὐκ ἐπῆλ-
θεν ἡ κακία σου διὰ καρτός; Οἱ ἀκούσαντες, φησὶ,
τὴν περὶ σοῦ ἀγγελίαν, πῶς συνετριβῆς, καὶ τί
πέπονθας, ἀναμνησθέντες τῶν παρὰ σοῦ εἰς αὐτοῦς
γενομένων, κροτήσουσι χεῖρας ἐπὶ σέ, εὐφραίνόμενοι
τῇ σῇ κακίᾳ. Καὶ γὰρ ἡ κακία σου ἐπὶ πάντας
ἦλθε, καὶ πάντας ἐθλίβεις· οὐ κατὰ τόνδε, ἢ τόνδε

99 Osee iv, 6.

Variæ lectiones et notæ.

(74) Ὅν ἡ ἡμετέρα βασιλεῖα ποιεῖ, quem
desidia nostra regem facit, Cod. Ven.

(75) Ἀλλὰ φλεγμαίνων, Cod. Ven.

(76) Ἐφλέγμανεν, Cod. Ven.

(77) Quibus propterea frangantur vel pedes, vel
manus, vel caput, ideoque insanabili laborent æstu,

etc., Ex Cod. Ven. et Bav.

(78) Propterea curatio non est, neque recipieris,
neque priorem celebritatem, etc. Sic habent græca
verba.

(79) Legendum fortasse ἀνακληθήσῃ vel ἐπανα-
κληθήσῃ.

lex et doctrinæ verbum, tum nos in soporem eliam
delabi facit Assyrius ille, quem regnum nostrum
strenuum efficit, cum servus sit atque desertor.

Abitt populus tuus super montes, et non erat qui
exciperet. Principibus et satrapis pereuntibus, re-
liquus populus ad fugam conversus, super montes
cucurrit, nec erat qui remoreretur eos, vel sistere
eos gradum, ne porro fugerent, faceret : cæterum
semper ulterius fugiebant : vel, non erat qui eos a
fuga colligeret susciperetque. Sic enim reliqui
intèrpretati sunt. Populus etiam Hebræorum, ad
montes, mentales leras continentes procurrens,
non invenit qui recipiat eum, vel errorem ejus
sistat. Qui enim recipiat eum, cum dixerit : Re-
pellam te, ne fungaris sacerdotio mihi? Deinde
249 peccator ubi ascenderit ad monies arrogan-
tiæ, elationisve, eoque pervenerit, ut scese ne
peccare quidem existimet, non habet qui ipsum
resipiscentem suscipiat (quomodo enim resipiscat,
quomodo meliorem animi sententiam induat, qui
fastu, intumescenteque cordis elatione, perindè

VERS. 19. Non est sanatio contritioni tuæ, ardebas
plaga tua. Per metaphoram, ab excelso admodum
loco decidentium, et contritorum, ideoque immo-
dicabiliter æstuantium, hæc sunt dicta. Decidisti
enim, inquit, et tu ab ingenti altitudine prioris
potentiæ tuæ et gloriæ : collisique sunt et contriti,
commodissima tua, reges dico et satrapæ : plaga
et vulnus tuum inflammatum est, tumorem ingem-
tem præ se ferens, et incensionem ab materie
multa. Quanto enim opulentior fuisti, tanto nunc
inflammatio æstusque doloris vehementior : quo-
circa non est sanitas, neque curatio porro, neque
quisquam de tua tam adversa fortuna conquerens
tui miserebitur, neque priorem celebritatem et
fortitudinem recuperabis. Synagoga etiam con-
trita, templo et urbespoliata, nullam jam medicinam
admittit : neque amplius denuo ad pristinum sta-
tum revocabitur, etiamsi errans, revocationem

Omnes qui audierint hanc de te famam, plaudent
manibus super te. Quem enim non accessit afflictio
tua semper? Audientes, inquit, quæ de te passim
divulgantur, quomodo sis contrita, quidve sis per-
pressa, recordati mala, quæ abs te acceperint,
plaudent manibus super te, gaudentes propter
afflictionem tuam. Nam tua antehac malitia super
omnes venit, neminemque non conturbasti. Non

hoc tantum, vel illo tempore, sed semper. Quanto enim majore felicitate, lætioresque rerum successu fruebare, tanto acerbiorum et acriorem subditis tuis te exhibebas, iisque impendebas. Hæc omnes principes audientes, cogitemus Deum Judicem, nostri in subjectos nobis affectus dispositionisque, astare : velleque, ut nos mansueti simus erga obtemperantes nobis, ut adeo nihil asperi illis injungamus, quod vires illorum ferre nequeant : quin potius quando res tales aliis injungendas, etiamsi ipsis impossibiles sint, dixerimus illis congruere, metiuamus Dei longanimitatem. Nec enim quod sibi talia placeant, conticescit, verum ut sinat nos ostendere, adeoque proferre in medium nostram voluntatem atque consilium. Hinc est maxime trepidandum, ut ne plaga incurabili percussis, velut Ninevi, discamus ipsi **250** a nobis quantum sit malum, amarulentia, severitasque, ac multos deinde sortiamur, afflictionibus nostris sese oblectantes, quos nos prosperitatis nostræ temporibus nunquam non cruciantes, ceu divini iudicii obliti, decipiamur : cum tamen iudicium illud Dei perpetuo excubias agens, dormitet quidam propter bonitatem ac mansuetudinem suam. Atque bene dirigit, bonaque et mansueta reddat, cunctorum principum et magistratum corda, bonus Dominus, donetque ipsis hic per mansuetudinem gubernare sibi concedit, ut hic ejus fruente bonitate, nulla juxta amaritudine degustata, posthac celestibus e dulcibus deliciis percipiant, qui est ipse dulcedo, totusque desiderium, resque fidei sibi unice expetenda, cui gloria una cum Patre, et sancto Spiritu in sæcula sæculorum. Amen.

Naum, si quispiam interpretetur, valet *consolationem*. Hic oriundus erat ab Helcasai trans Jordanem ad Bigabri, ex tribu Simeon. Post Jonam hic vates signum dedit, ab aquis dulcibus et igni interitura urbem Ninevi, quod et contigit. Ambiens enim ipsam palus, motu quodam eam demersit. Ignis item e deserto adveniens, altiorum ejus partem incendit. Mortuus est autem in pace, in terra sua.

Varie lectiones et notæ.

(80) Καταρρήτων, Cod. Ven. Sed legendum fortasse κατά νόον, ut sensus sit : *Maxime vero cum ad voluntatem nostram res fluunt, timeamus iudicis*

longanimitatem.

(81) Κατατροφήσωμεν, Cod. Ven.

(82) Βιγαρί, Bigari, Cod. Ven.

τὸν καιρὸν, ἀλλὰ διὰ παντός. Ὅσῳ γὰρ εὐημέρεις καὶ εὐτύχεις, τοσοῦτε σφοδρότερον καὶ πικρότερον τοῖς ὑπὸ χεῖρα ἐπέκεισο. Ταῦτα πάντες ἀρχόντες ἀκούοντες, ἐνοοῦμεν, ὅτι κριτῆς τῆς ἡμετέρας πρὸς τοὺς ἀρχομένους διαθέσεως ἐφέστηκεν ὁ Θεός, καὶ βούλεται ἡμᾶς πρᾶξις εἶναι τοῖς ὑπηκόοις, μηδὲν πικρὸν ἐπιτάττοντας, καὶ τὴν αὐτῶν ὑπερβαῖνον δύναμιν· καὶ μᾶλλον ὅτε κατὰ νόον (80) ἡμῖν τὰ πράγματα φέρεται, φοβώμεθα τὸ τοῦ Κριτοῦ μακροθυμον. Οὐ γὰρ ὡς ἀρεσκόμενος σιωπῆ, ἀλλ' εὖν ἡμᾶς δὴν δεῖξαι τὴν ἡμετέραν προαίρεσιν, ὃ μάλιστα φοβητέον, ἵνα μὴ πληγὴν πληγέντες ἀνίσταν, ὡς ἡ Νινευί, μάθωμέν τε αὐτοὶ ἀφ' ἑαυτῶν, ὅσον κακὸν ἐστὶν ἡ πικρία, καὶ πολλοὺς ὑστερον σχῶμεν τοὺς ἐφηδομένους ταῖς ἡμετέραις κακώσεσιν, οὓς ἡμεῖς ἐν τοῖς τῆς εὐτυχίας καιροῖς διὰ παντός θλίβοντες, ὡς τὴν θείαν κρίσιν λαθόντες ἠπατώμεθα, ἢ ἀεὶ γρηγοροῦσα, νυττάζει διὰ τὴν χρηστότητα. Ἄλλ' ἀγαθύναι τὰς πάντων ἀρχόντων καρδίας ὁ ἀγαθὸς Κύριος, καὶ δῶν αὐτοῖς ἐν χρηστότητι διεξάγει τοὺς πιστευθέντας αὐτοῖς, ἵνα καὶ ἐνταῦθα τῆς αὐτοῦ χρηστότητος ἀπολαύσαντες, καὶ μηδενὸς τῶν πικραίνοντων γευσάμενοι, ἐτι καὶ τῆς ἐν οὐρανῷ γλυκύτητος κατατροφήσωμεν (81), ὅς ἐστι γλυκασμός καὶ ὅλος ἐπιθυμία· ᾧ ἢ δόξῃ σὺν τῷ Πατρὶ, καὶ ἀγίῳ Πνεύματι, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

Naoum ἐρμηνεύεται *παράκλησις*. Οὗτος ἦν ἀπὸ Ἐλκασαί, πέραν τοῦ Ἰορδάνου, εἰς Βιγαρί (82), ἐκ φυλῆς Συμεών. Οὗτος μετὰ τὸν Ἰωνᾶν τέρας ἰδῶν, ὅτι ἀπὸ ὑδάτων γλυκέων καὶ πυρὸς ἀπολείπεται Νινευί, ὃ καὶ γέγονεν. Ἡ γὰρ περιέχουσα αὐτὴν λίμνη, κατέκλυσεν αὐτὴν ἐν σεισμῷ, καὶ πῦρ ἐκ τῆς ἐρήμου ἐπέλθον, τὸ ὑψηλότερον αὐτῆς μέρος ἐνέπρησεν. Ἀπέθανε δὲ ἐν εἰρήνῃ, καὶ ἐτάφη ἐν τῇ γῆ αὐτοῦ.

www.libtool.com.cn ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ
ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ

ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

ΕΞΗΓΗΣΙΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΠΡΟΦΗΤΗΝ ΜΙΧΑΙΑΝ.

EJUSDEM

THEOPHYLACTI

ARCHIEPISCOPI BULGARIE

EXPOSITIO IN MICHÆAM PROPHE TAM.

Com Latina interpretatione notisque Antonii Bongiovanni.

ΥΠΟΘΕΣΙΣ.

A

251 ARGUMENTUM.

Σκοπὸς μὲν εἶς πᾶσι τοῖς θεοῖς προφήταις, ἢ βελτίωσις τῶν ἀκρατῶν, πρὸς τι θεογνωσίαν ἐδηγουμένων, καὶ πρὸς βίον σπουδαῖον. Πολλοὶ δὲ γεγόνασιν οἱ προφῆται, καὶ συνεχρόνισαν δὲ ἀλλήλοις τινὲς, οὐ περιττῶς, οὐδὲ μάτην· ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ διὰ πλειόνων στομάτων προσμαρτυρουμένου τὸν λαόν, ὡς εἰ μὴ ἀποσταλεῖν τῶν εἰδώλων, καὶ βιοῦν ὀρθῶς ἔλοιτο, αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν ἐπισπάσονται τὰ κακὰ, καὶ ἀναίτιος αὐτὸς ἔσται. Ἴνα οὖν τοὺς τοσοῦτους κήρυκας καταιδεθῶσι, τὰ σκυθρωπὰ καὶ φοβερὰ προαγγέλλοντας, καὶ διὰ τούτων ἐκφοβούντας, καὶ ἀπέσχωνται τῆς πονηρᾶς συνηθείας οἱ τῶς ἀνάλητοι, καὶ πεπωρωμένοι, τοῦτου ἕνεκεν ἀποστέλλει πολλοὺς προφῆτας. Οὕτω ποιῶσι καὶ λατροί, τις χαλεπώτερος νοσοῦσι διὰ πλειόνων βοηθοῦντας φαρμάκων· οὕτω καὶ τοῖς παιδίοις πολλοὺς ἐπιστῶμεν παιδευτὰς καὶ νοθετητὰς. Καὶ ὁ ἀναὶ χείρας ἡμῶν τοῖνον ἅγιος Μιχαίας προφήτης ἀπίσταται ταῖς τε τὴν Ἱερουσαλήμ κατοικοῦσαις δυοὶ φυλαῖς, καὶ ταῖς ἐν Σαμαρείᾳ δέκα, αἰτιώμενος ταῦτα, ἃ καὶ Ἰωὴλ, καὶ Ἀμώς, καὶ Ὡσηέ· καὶ γὰρ σχεδόν τι σύγχρονος ἦν, εἰ καὶ μικρῶ τινι προὔλαβον ἑκάστω, ἐν τῇ Ὀζίου βασιλείᾳ τῆς προφητείας ἀρξάμενοι. Ὀζίας δὲ πατήρ ἦν τοῦ Ἰωάθαμ, ἐφ' οὗ προφητεύει ὁ Μιχαίας οὗτος. Προσημαίνει δὲ τὴν τοῦ Σωτήρος παρουσίαν, πῆ μὲν συνασκασιμένως, πῆ δὲ καὶ ἀπειρολότερον· οἰκοδομεῖ δὲ καὶ πρὸς ἠθικὴν πολιτείαν. Ζητήσεις δὲ, εἰ οὗτος ἦν Μιχαίας ὁ προφητεύσας τῷ Ἀχαάθ τὰ συμβησόμενα αὐτῷ κακὰ, καὶ πᾶσι χεῖρας ἐπὶ σιαγόνα ὑπὸ τοῦ προφήτου Σαδραίου. Εἰ γὰρ αὐτός ἐκεῖνος ἦν, πῶς ἐπὶ Ἰωάθαμ γέγραπται προφητεύειν; πολλοὶς γὰρ ἔτεσιν ὑστερὸς ἔστιν Ἰωάθαμ

B

Unum divi prophetae omnes finem spectant, auditorum emendationem, qua sit, ut hi Dei cognitione perfusi, ad bonam honestamque vitam decantur. Multi vero fuere divini vates, et ex his nonnulli floruerunt iisdem temporibus, idque non ad re neque frustra; quippe Deus horum multiplex ore futurum praedixit, ut, ni relicto idolorum cultu, pie recteque illi viverent, calamitates in semetipsos atresserent, testatus est harum calamitatum minime fore auctorem. Ut ergo tam multos reformidarent praecones, acerba et horrenda praenuntiantes, incipientesque propterea metum atque terrorem; simul ut a prava consuetudine desisterent, qui ad ea usque tempora stupidi fuerant et obdurati: propterea compures misit vates. Ita faciunt et medici, qui graviore morbo laborantibus, plura per medicamenta optulari conantur. Ita et pueris praeficere solemus multos praeciores, rectoresque multos. Itaque et qui prae manibus nobis est sanctus Michaeas vates, missus est duabus Hierusalem habitantibus tribubus, decemque reliquis, quae Samariae debebant, ut ea crimineretur, quae et Joet, et Amos, et Oseas reprehenderant. Eodem enim fere tempore vixit; fere, inquam; nam is praetulum Michaeam praecesserunt, cum sub Ozia vaticinari coeperint. Ozius vero pater erat Joatham, quo rerum potente, oracula sua edidit noster hic vates Michaeas. Hic itaque praedicit futurum Salvatoris adventum, modo subobscuris, modo peroplocis verbis, idemque simul ad morem disciplinam instituit. Querens, num hic sit idem ille Michaeas, qui futuras Achabo

C

calamitates denunciavit, cui propterea in genas **A** τοῦ Ἀχαάβ. Ἡ οὖν οὐχ ὁ αὐτός ἐστιν, ἢ ὁ αὐτός μὲν, ἐπεὶ καὶ τῷ Κύπρου Ἐπιφανίῳ τοῦτο δοκεῖ, ἐμμελέστατα τοῖς τῶν Ἑβραίων, ἐξ ὧν καὶ ἔφυ, ἐμμελετήσαντι· ἀγράφως δὲ πρότερον προφητεύσας ἐπὶ Ἀχαάβ, ὕστερον ἔγγραφον προφητείαν ἐπὶ Ἰωάθαμ ποιῆσθαι ἤρξατο ὥστε κατὰ τὸ ἔγγραφον προφητεύσαι, ὕστερίζειν τοῦτον τῶν βῆθέντων προφητῶν, οὐχ ἀπλῶς κατὰ τὴν τῆς ζωῆς χρόνον.

deinde vero sub Joatham imperio scriptis oracula sua tradiderit. Quare si spectetur tempus, quo scriptis consignata oracula hæc edita sunt, posterior profecto est Michæas vatibus superius commemoratis; non item, si simpliciter vite tempus consideretur.

253 CAPUT PRIMUM.

Vers. 1. Verbum Domini, quod factum est ad Michæam. Attentum reddit auditorem, quasi dicat: **B** Ne putes meum hunc sermonem esse, sed supremi rerum omnium Domini. Quam ob rem attendere te diligenter oportet, animumque ad audendum adjicere. Dominus est, qui loquitur, qui se verbaque sua contemnentem punire potest. Si autem Dominus Spiritus est; vide, quemadmodum propheta nos ad ea quæ mox dicentur, spiritali quadam ratione percipienda cohortetur. Ne litteram attendas, ait; sed tanquam a divino Spiritu prolatum sermonem excipias ea, quæ dicenda sunt, in concisum sermonem redacta, de quo Isaias: *Sermonem brevium faciet Dominus. Si enim corde crederis, et ore fatearis Dominum Jesum, salvus eris*⁴⁰. Quoniam autem Michæas idem sonat, atque *humiliatio, vel humiliatus*, consideres oportet, hoc loco significari Dei Verbum, quod natum est ex muliere, cujus anima Dominum magnificat, quia respexit humilitatem ancillæ suæ⁴¹ (quæ verba non hæc modo mulier dicit, sed universi humani generis natura) et deposuit potentes de sede, et exaltavit humiles⁴². Quandoquidem autem cor contritum et humiliatum Deus non despicit⁴³, et ad omnes qui sese humiliant, sit Dei verbum, quo sua eis gratia donat, tum sapientia et intelligentia mentem replet, simulque iis revelat, quæ prudentibus atque sapientibus celata esse voluit. Si corpus tuum humiliasti per virtutis exercitationem, illud castigans redigensque in servitum; excipe et verbum, quod contemplatis mentis est. Obeso enim et effeminato qui et cum vivit mortuus est, haud sit **A**

Filium Morathi. Alii Hebraici textus interpretes, cum *Morathitem* reddiderint, innuere volunt, non hominem eo nomine prophetæ patrem nobis intelligendum esse, sed locum, unde propheta ipse suam traxit originem.

In diebus Joatham, et Achaz, et Ezechie. Haud frustra recenset Michæas reges, quorum sub im-

⁴⁰ Isa. x, 23; Rom. x, 9. ⁴¹ Luc. i, 46, 47. ⁴² Ibid. 52. ⁴³ Psal. i, 19.

Varie lectiones et notæ.

(82*) Præter Epiphanium in eadem opinione sunt et Athanasius in Synopsi, et Eusebius in Chron. et alii complures.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ.

Λόγος Κυρίου, ὃς ἐγένετο πρὸς Μιχαῖαν. Εἰς προσοχὴν ἐπιστρέφει τὸν ἀκροατὴν, μονοουχί τοῦτο λέγων· Μὴ οἰσθῆς ἐμοῦ τὸν λόγον εἶναι, ἀλλὰ τοῦ πάντων Κυρίου. Ὅσοι δὲ σε νήθειν, καὶ προσεκτικώτερον ἀκούειν. Κυρίως ἐστίν, ἐξουσίαν ἔχων, δυνάμενος κολάζειν τὴν καταφρονητὴν. Εἰ δὲ ὁ Κύριος τὸ Πνεῦμά ἐστιν, ὅρα, ὅτι διεγείρει ἡμᾶς πνευματικῶς ἀκούειν τῶν μελλόντων λεχθῆναι. Μὴ ἐναπαμείνης, φησί, τῷ γράμματι, ἀλλ' ὡς Πνεύματος λόγον ἐκδέχου τὰ βῆθησάμενα, εἰς ἓνα λόγον τὰ πάντα συγκεφαλαιούμενα, περὶ οὗ καὶ Ἠσαίας εἶπεν, ὅτι *Λόγον συντετημημένον ποιήσει Κύριος ἐπὶ τῆς.* — *Ἐὰν γὰρ πιστεύσῃς τῇ καρδίᾳ, καὶ ἐμολογήσῃς ἐν τῷ στόματι, ὅτι Κύριος Ἰησοῦς, σωθήσῃς.* Ἐπεὶ δὲ Μιχαῖας ἐρμηνεύεται *ταπεινωσις*, ἢ *ταπεινωμένος*· νόει τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἐνταῦθα **C** δηλούμενον, τὸν γενόμενον ἐκ γυναικὸς, ἢ ἡ ψυχὴ μεγαλύνει τὸν Κύριον, ὅτι ἐπέβλεψεν ἐπὶ τὴν ταπεινωσιν τῆς δούλης αὐτοῦ, αὐτῆς τε ταύτης τῆς ταῦτα λεγούσης, καὶ ἀπλῶς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, καὶ ὅτι καθεῖλε δυνάστας ἀπὸ θρόνων, καὶ ὕψωσε ταπεινοὺς· ἐπεὶ δὲ [*f.* ἐπειδὴ] καρδίαν συντετημημένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουθενᾷ, καὶ πρὸς πάντα τεταπεινωμένον ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ γίνεται, διδοὺς αὐτῷ χάριν, καὶ σοφίαν, καὶ συνετίαν (85), καὶ ἀποκαλύπτων αὐτῷ, ἃ ἀπέκρυψεν ἀπὸ σοφῶν καὶ συνετῶν. Εἰ δὲ καὶ διὰ τῆς πρακτικῆς ταπεινωσά σου τὸ σῶμα, ὑπωπιάσας αὐτὸ καὶ δουλοαγωγῆσας, προσδίχου καὶ τὸν λόγον τὸν τῆς θεωρητικῆς. Πρὸς γὰρ τὸν εὐσωματοῦντα καὶ σπαταλῶντα, ὁ καὶ ζῶν τέθηκεν, οὐκ ἂν ὁ τοιοῦτος λόγος γένοιτο.

Τὸν τοῦ Μωραθί. Οἱ ἄλλοι ἐρμηνεύονται τῆς Ἑβραϊκῆς ἐκδόσεως, *τὸν Μωραθιτην*, εἰπόντες, διδάσκειν ἡμῖν νοεῖν, ὅτι οὐκ ἄνθρωπος ἦν ὁ Μωραθί, πατήρ τοῦ προφήτου, ἀλλ' ὁ τόπος, ἐξ οὗ ὤρμητο.

Ἐν ἡμέραις Ἰωάθαμ, καὶ Ἀχααζ, καὶ Ἐζεκιου. Οὐ μάλιστα ἀπρηθμήθησαν οἱ βασιλεῖς, ἐφ' ὧν προ-

(85) Καὶ συνετῶν· εἰ δὲ καὶ διὰ τῆς πρακτικῆς. x. τ. λ. Cod. Bav.

φητεύει Μιχαίας, ἀλλ' ἐπειδὴ πόλεμοι μεγάλοι κατὰ Α τοὺς καιροὺς τούτων ἐγένοντο. Καὶ γὰρ ἐπὶ Ἰωάθαμ, ἐστράτευσεν κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ Φοκεὲς, υἱὸς Ῥομελίου, καὶ Ῥαασσῶν, βασιλεὺς Συρίας· εἶτα ἀποθανόντος, ἐβασίλευσεν Ἀχαζ, δὲ ἐπιμένοντος ἐστὶ τοῦ πολέμου, τὸν Ἀσσύριον διὰ χρημάτων σύμμαχον ποιησάμενος, καθεῖλε τὸν Ῥαασσῶν. Ἀπὸ τούτου δὲ βασιλευσάντων ἐν Σαμαρείᾳ δυσσεβῶν βασιλέων, οἱ Ἀσσύριοι ἐπελθόντες· οὐκ ὀλίγα κακὰ ταῖς δέκα φυλαῖς ἐπέδειξαντο. Μνημονεύει δὲ καὶ Ἐζεκιίου, διὰ τὸ ἐπὶ Σαναχηρείμ θαῦμα. Εἰκότως οὖν ἐπεμνήσθη τῶν βασιλέων τούτων. Τὰ γὰρ ἐν τοῖς τούτων χρόνοις γενησόμενα, ἐπὶ ταῖς δέκα φυλαῖς, καὶ ταῖς δυοῖ, προλέγει. Ἄκουε δὲ καὶ τῶν ἐξῆς·

Περὶ ὧν εἶδε περὶ Σαμαρείας καὶ Ἱερουσαλήμ. Τεθέσται γὰρ, ὡς ἐν ὁράσει τὰ ἐσόμενα καὶ ἐκδησόμενα οὐ μόνον ἔγνω, ἀλλὰ καὶ ὡς ἤδη παρόντα εἶδεν. Ἴνα οὖν μὴ ἐκδώσι, διὰ τοῦτο ὁ λόγος τε τοῦ Κυρίου πρὸς τὸν προφήτην ἐγένετο, καὶ ὁ προφήτης τοῦτον διαγγέλλει τοῖς ταῦτα πεισομένοις, εἰ μὴ βελτιωθῶσι. Ἴσθι μέντοι, ὡς τὰ πάλαι τῶν, λεγομένων, εἰς τὴν Ἱερουσαλήμ ἀποδέλπει.

Ἄκούσατε, λαοὶ πάντες. Ἐπεὶ περὶ Ἱερουσαλήμ καὶ Σαμαρείας προφητεύει, εἰκότως οὐχ ἓνα καλεῖ λαὸν πρὸς τὴν ἀκρόασιν, ἀλλὰ λαοὺς, τοὺς τῶν δύο φημὶ βασιλείων. Ἐπεὶ δὲ τὸ ἀκούσαι δύο σημαίνει παρὰ τῆ Γραφῆ, τὸ τε ἀπλῶς ἐνωτίσασθαι, καὶ τὸ ὑπακούσαι· ἐνταῦθα ἀπαίτει τοὺς λαοὺς, μὴ ἀπλῶς ἀκούσαι, ἀλλὰ ὑπακούσαι καὶ προσχεῖν τοῖς λεγομένοις. Ἐπάγει οὖν·

Καὶ προσχετέω ἡ γῆ, καὶ πάντες οἱ ἐν αὐτῇ. Ἡ γῆ τε τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ τῆς Σαμαρείας. Σαφέστερον δὲ ποιῶν τὸν λόγον, εἶπε· *Πάντες οἱ ἐν αὐτῇ*· οὐ γὰρ δὴ τὸ στοιχεῖον ἡ γῆ προσέχειν ἐμελλεν. Ἴσως δὲ τις ἐπὶ τὸ φοβερώτερον ἐξάγεσθαι τὸν λόγον ὑπὸ τοῦ προφήτου ἐρεῖ. Ἐπειδὴ γὰρ καὶ ἡ γῆ καταφθαρήσεται, πυρπολουμένη ὑπὸ τῶν πολεμῶν, καὶ τοὺς καρποὺς δηρουμενή· καὶ ταύτην ἐπὶ τὸ προσέχειν καλεῖ. Ἔστι δὲ καὶ προφητικὸν ἰδίωμα, τὰ στοιχεῖα μάρτυρας καλεῖν. Ἄκουε, οὐρανέ· καὶ ἐνωτίζου, ἡ γῆ, ὡς φησιν Ἠσαίας· καὶ αὐτὸς δὲ οὗτος, ἐν τοῖς ἐξῆς, τὰ ὄρη εἰς κρίσιν καλεῖ. Τοῦτο δὲ ποιούσιν οἱ προφῆται, ἐντρέποντες τοὺς ἐμφύχους καὶ λογικούς. Καὶ νῦν οὖν τὴν γῆν προτρέπεται προσέχειν πρότερον, εἶτα τοὺς ἐν αὐτῇ, δεικνύων, ὅτι δι' αὐτοὺς ἐπεμνήσθη ὅλως τῆς γῆς,

²⁵⁴ Isa. 1, 2.

Variæ lectiones et notæ.

(84) Si mala hæc tanquam præsentia propheta prævidebat, ut ais, Theophylacte, qui fieri poterat, ut non evenirent? et si fieri non poterat, ut non evenirent, quomodo Deus per vatem ea minitatur, ut ne evenirent? Hæc facile conciliari poterunt, si

perio vaticinatus est. sed hoc ideo facit, quod istorum regum temporibus bella magna contigerunt. Etenim, imperante Joatham, exercitum in Hierusalem duxerunt Phocæe, filius Rhomelii, et Raasson, rex Syriæ: mortuo autem Joatham, imperium occēpit Achaz, qui, vigente adhuc bello, fœdere per pecuniam cum Assyriis inito, vicit debellavitque Raasson. Deinde cum Samariæ dominarentur impii quidam reges, Assyrii, impetu facto, non pauca mala decem **254** tribubus intulerunt. Mentionem autem Ezechiæ facit, ejus prodigii causam, quod in Senacherim patratum fuisse constat. Merito ergo mentio fit istorum regum; siquidem prænuñtiat vates, quæ eventura erant decem simul et duabus reliquis tribubus.

B Audi vero et quæ sequuntur.

De quibus vidit de Samaria, et de Jerusalem. Ob oculos enim quodammodo habebat futura mala et quæ eventura erant, non modo vates novit, sed quasi præsentia perspexit (84). Ne igitur hæc evenirent, idcirco sermo Domini factus est ad prophetam. Atque hic sermonem ipsum prædicat iis, qui prædicta mala passuri erant, nisi se emendarent, et ad bonam frugem redigerentur. Scito vero, quæ dicenda sunt, majori ex parte ad Jerusalem pertinere.

VERS. 2. *Audite, populi omnes.* Quoniam de Jerusalem atque Samaria vaticinatur; merito non unum ad audiendum vocat populum, sed duos, unius scilicet et alterius regni. Quoniam autem audire duo in sacra Scriptura significat, aurem scilicet præbere simpliciter, et fictis audientes esse, populos hoc loco vates hortatur, non ut simpliciter audiant, sed ut verba diligenter attendant, eisque prompte obsequantur. Subjicit ergo:

Auscultet terra, et omnes qui sunt in ea. Terra scilicet Jerusalem et Samaria, quod ut planius dicat, subjicit, *et omnes qui in ea sunt.* Non enim auditura erat terra, quatenus elementum. Fortasse vero quispiam hæc prophetæ verba, quo majorem hominibus terrorem incutiant, ita intelligenda putabit. Cum enim futurum esset, ut hostili manu depopulatis agris, igne terra devastaretur; merito vates et hanc ad audiendum vocat. In more autem apud sacros vates positum est, ut testes appellent vel ipsamet elementa, quemadmodum Isaias: *Audi, cælum, et auribus percipe, terra* ⁴⁴⁻⁴⁵; et infra idem hic montes ad judicium vocat. Id autem divini vates faciunt, ut anima et ratione præditos homines incitent. Itaque et in præsentia Michæas ad audiendum hortatur primum terram, deinde eos qui

notemus ejusmodi sententiæ, quæ supplicium minitetur, tantam subesse conditionem, supplicium certo futurum, nisi suorum homines pœniteat peccatorum.

in ipsa sunt, ostendens ipsorum causa terræ mentionem fieri, quo ipsum veriti, enuntianda verba diligenter attendant.

Et erit Dominus Deus vobis in testimonium, Dominus ex domo sancta sua. Animadvertat, ait, unusquisque vestrum, testari hæc non me Michæam, hominem vobis omnino similem, sed ipsum Dominum, qui ex domo sancta, scilicet templo, testimonium hoc perhibet. Attentas ergo aures adhibeatis oportet: etenim Dominus est, qui loquitur, et oracula ex domo illa profert, quam vos redificastis, in qua debitum ei honorem tribuere jussi estis, ex qua domo prophetas semper affatur. Sin autem et cælum Dei domum intelligas, multo magis **255** hoc fide dignum sermonem facit. Non enim a terra clamat qui loquitur, sed ab supernis regionibus, utpote Deus verax. Quoniam autem et de Christo magna quædam mysteria continet vaticinium: propterea convocat non homines modo, qui in lege sunt, eos populos appellando, quod et proselyti ingenuis Judæis accenseantur; sed etiam omnem terram, in quam exiit sonus apostolice prædicationis ⁴⁶. ut impleretur universa terra cognitione Domini. In testimonium autem factus est unigenitus Dominus ac Deus, ut in Evangelio testatum ipse nobis reliquit, tradens modum quo salvari nos oporteat, et ut præclarum opportunis temporibus idem ille sub Pontio Pilato testimonium perhibuit. Utrumque autem hoc ex carne, quæ domus est ipsius sancta. Nisi enim carnem assumpsisset, neque Evangelium nobis attulisset, neque pro nobis passus esset. Audiant ergo verba quæ mox dicentur, quotquot in Ecclesia, Christi scilicet regno, sunt fideles et electi populi; et quotquot terra ipsius propria facti sunt, diligenter attendant testimonium hoc, quod ex domo sua sancta, suo scilicet propheta, Dominiis perhibet. Domus quippe Dei sunt sancti.

Vers. 3. *Ecce enim Dominus egredietur de loco suo.* Vocabulum διότι, vel pro δτι sumendum, ut narrandi vim habeat, quasi vates dicat: Audite, Dominus advenit: vel id ipsum causam continet, perinde quasi diceret: Diligenter attendite, quia non parvi momenti res sunt, nec ejusmodi, quæ deaspectui haberi debeant, sed Dominus e loco suo egreditur. Status autem ac motus proprie Deo non conveniunt; sed hæc de ipso dicuntur per verborum quædam immutationem atque translationem, quomodo et hoc loco Deum egredi propheta dicit, hoc est, ab longanimitate et patientia excedere. Qui enim jamdiu patiens est, ait, nunc commotus est

Vers. 3, 4. *Et ascendet super altitudines terræ, et commovebuntur montes subter eum.* Conculcabit, inquit, viros dignitate præstantes, vel ipsos etiam

⁴⁶ Rom. x, 18.

Varie lectioes et notæ.

(85) Ἦτοι τὴν διαμαρτυρίαν, Cod. Ven.

(86) Verba, οὐτ' ἂν εὐηγγελίσαστο, adjecimus ex Cod. Ven.

ὡς ἂν αἰθεσθέντες αὐτὸν, τοῖς βηθησμοῦνις πρὸς-
χωσιν.

Καὶ ἔστω Κύριος ὁ Θεὸς ὑμῖν εἰς μαρτύριον, Κύριος ἐξ οἴκου ἁγίου αὐτοῦ. Λογιζέσθω, φησὶν. ἕκαστος ὑμῶν, ὡς οὐκ ἐγὼ ὁ Μιχαίας, ὁ ὁμοίως ὑμῖν ἄνθρωπος, μαρτύρομαι ὑμῖν τοὺς λόγους τούτους· ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος διαμαρτύρεται ὑμῖν ἐκ τοῦ οἴκου τοῦ ἁγίου, ἦτοι τοῦ ναοῦ, τὴν διαμαρτυρίαν (85) ταύτην ποιούμενος. Ὅστε δέξω ὑμᾶς προσέχειν· καὶ Κύριος γὰρ ἐστὶν ὁ θάλων· ἐκ τοῦ οἴκου λέγει, ὅτι ὑμεῖς ἀνηγεῖρατε, ἐν ᾧ τιμᾶν αὐτῷ προσετάγητε, ἐξ οὗ οἴκου δὲ πρὸς προφήτας λαλεῖ. Εἰ δὲ καὶ οἶκον νοήσης τὸν οὐρανόν, πολλῶν μᾶλλον ἀξιόπιστον τοῦτο τὸν λόγον ποιεῖ. Οὐ γὰρ ἀπὸ γῆς φωνεῖ ὁ λέγων, ἀλλ' ἀνωθεν ὡς Θεὸς ἀληθινός. Ἐπεὶ δὲ καὶ περὶ Χριστοῦ μεγάλα τινὰ ἢ προφητεία περιέχει μυστήρια, διὰ τοῦτο συγκαλεῖ, οὐχὶ μόνους τοὺς ἐν τῷ νόμῳ, οὐδὲ λαοὺς ἑνομάζει, διὰ τὸ καὶ προσελύτους τοῖς εὐγε-
νέσις Ἰουδαίοις συνετάχθαι, ἀλλὰ καὶ πάντας τὴν γῆν, εἰς ἣν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος τοῦ ἀποστολικοῦ κη-
ρύγματος, ἵνα πλησθῇ ἡ σύμπασα γῆ τοῦ γινῶναι τὸν Κύριον. Εἰς μαρτυρίαν δὲ γέγονεν ὁ μονογενὴς Κύριος καὶ Θεὸς, καθὼ διαμαρτύρατο διὰ τοῦ Εὐαγγε-
λίου, πῶς δὲ εὐθῆναι, καὶ καθὼ μαρτύρησεν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου τὴν καλὴν ὁμολογίαν καιροῦ ἰδίως. Ἄμφω δὲ ταῦτα ἐκ τῆς σαρκὸς, ἤτις οἶκος ἅγιος αὐτοῦ. Εἰ γὰρ μὴ ἑσαρκώθη, οὐτ' ἂν εὐηγγε-
λίσαστο (86), οὐτ' ἂν ἔπαθεν ὑπὲρ ἡμῶν. Ἀλλὰ καὶ τῶν τῆ Ἐκκλησίᾳ πιστῶν ὄσοι λαοὶ εἰσὶν ἐκδικατοί, δηλαδὴ ὑπὲρ τὴν τοῦ Χριστοῦ βασιλείαν ὄντες, ἀκούε-
ται τὰ λεγόμενα· καὶ ὄσοι δὲ γῆ αὐτόχρομα γε-
γόνασιν, προσεχέτωσαν τῆ διαμαρτυρίᾳ ταύτῃ, ἣν ποιεῖται ὁ Κύριος ἐκ τοῦ ἁγίου οἴκου αὐτοῦ, τού-
τοστι, τοῦ προφήτου. Οἶκος γὰρ τοῦ Θεοῦ οἱ ἅγιοι.

Διότι ἰδοὺ Κύριος ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ. Τὸ, διότι, ἢ ἀφηγηματικὸν λάβε, ἀντὶ τοῦ, ὅτι, ὡσανεὶ λέγοντος τοῦ προφήτου· Ἀκούσατε, ὅτι ἐκπορεύεται Κύριος· ἢ αὐτὸ τοῦτο αἰτιολογικόν, ὡσανεὶ λέγοντος· Προσέχετε, διότι οὐ μικρὰ τινα γίνεται, καὶ οἷα καταφρονεῖσθαι, ἀλλ' ὁ Κύριος ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ. Κυριῶς μὲν οὖν ἐπὶ Θεοῦ οὕτω στάσις, οὕτω κίνησις· κατὰ μεταφορὰν δὲ καὶ τροπὴν ταῦτα λέγεται ἐπ' αὐτοῦ· ὡσπερ καὶ νῦν ἐκπόρευσιν λέγει τὴν ἐκ μικροθυμίας καὶ ἡρεμίας κίνησιν. Ὁ γὰρ πάλας, φησὶ, μακροθυμῶν, νῦν κίνηται κατὰ τῶν προσκεκρουμένων αὐτῶν·
adversus eos qui ipsum leserunt.

Καὶ ἐπιθήσονται ἐπὶ τὰ ὄρη ὑποκάτωθεν αὐτοῦ. Καταπα-
τήσει, φησὶ, τοὺς ὑπερέχοντας, ἢ κατ' τοὺς βραχέου-

υτας ἐν τῇ Σαμαρείᾳ καὶ Ἱερουσαλὴμ· καὶ τοὺς ἐν
 κζιωμασιν ὑπεραίροντας, καὶ ὡς ὄρη ὑπερανεστηκό-
 τας, μετασάλευσαι καὶ μετακινήσει ἀπὸ τῆς νῦν προσ-
 ούσης αὐτοῖς δόξης.

Καὶ αἱ κοιλάδες ταχέσονται, ὡσεὶ κηρὸς (87)
 ἀπὸ προσώπου πυρός. Κοιλιάς τοὺς ταπεινοὺς
 τοῦ λαοῦ ὀνομάζει, τοὺς ὑποκειμένους τοῖς ὑψηλοῖς
 καὶ ἄρχουσιν, ὡσπερ αἱ κοιλάδες τοῖς ὄρεσι. Καὶ
 ὡτοί οὖν, φησί, εἰ καὶ σκληροὶ τῶς εἶσι, καὶ πρὸς
 τὸ ὑπεκκινῆσαι Θεῷ ἀνένδοτοι, ὅμως ὡσεὶ κηρὸς ταχέ-
 σονται ὑπὸ τῆς ἀργῆς τοῦ Κυρίου, διπην πυρός
 καταπιμπρώσης αὐτούς.

Καὶ ὡς ὕδωρ καταφερόμενον ἐν καταβάσει. Τού-
 ἐστιν, οὕτως ἐπὶ τὸ κάταντες χωρήσουσιν, ὡσπερ
 ὕδωρ κατὰ πρηνούς φερόμενον· κατάβασιν μὲν γὰρ
 ὀνομάζει τόπον τὸν κατωφερῆ. Ἡ δὲ ἐπὶ Περσῶν
 καὶ Μήδων χώραν ἐξέως ἀποικισθήσονται, δίκην
 ὕδατος καταφερομένου. Ἐξεπορεύθη καὶ ὁ μονογε-
 νῆς Ἰὼδς ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, τοῦ κόλπου τοῦ πατρι-
 κοῦ, ἐπὶ τῆς γῆς ὀφθελς, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συν-
 αναστραφεῖς, καὶ ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ τῆς γῆς, τῆς νομικῆς,
 φημί, πολιτείας, διδάξας ἡμᾶς ὑψηλῶς ταύτην
 μετιέναι, καὶ μὴ ταπεινῶς καὶ γηϊνῶς, θυσίαις
 ἀνοήτοις, καὶ περιτομαῖς, καὶ τοῖς ἄλλοις τοιοῦτο-
 τρόποις προσέχοντας. Τὸ μὲν οὖν, Μὴ ἐπιορκήσης,
 οἶόν τις γῆ ἐστὶ κάτω κείμενον· τὸ δὲ, Μὴ ὀμόσης
 ὄλιως, ὕψος γῆς, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα. Ἐσεῖσε καὶ
 τὰ ὄρη ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σταυροῦ, ἧ καὶ τὰς ἀντι-
 κειμένους δυνάμεις μετακίνησε τῆς καθ' ἡμῶν ἐξου-
 σίας. Καὶ οἱ ὑποκειμένοι τοῖς πονηροῖς ὄρεσι τοῦ-
 τοις, ὡσπερ κοιλάδες, καὶ πᾶσαν τὴν ἀπ' αὐτῶν
 ἐπιβρέουσαν αὐτοῖς μοχθηρίαν ὑποδεχόμενοι Φαρι-
 σαῖοι καὶ Γραμματεῖς, ἐτάκην ἀπὸ προσώπου
 πυρός τῆς θεότητος αὐτοῦ. Ἀναστάντος γὰρ ὡς
 Θεοῦ, τὰ διαβούλια αὐτῶν ἠφανίσθησαν, καὶ ὡς ὕδωρ
 διεβρύθησαν. Τὰ αὐτὰ καὶ Δαβὶδ περὶ τούτων δοκεῖ
 λέγειν· Ἐξουδενωθήσονται ὡσεὶ ὕδωρ διαπο-
 ρεύμενον, ὡσεὶ κηρὸς ταχέως, ἀνταναιρεθήσου-
 νται. Νόει δὲ, ὅτι καὶ ὁ Κύριος ἐκπορεύεται (89) ἐκ
 τοῦ τόπου αὐτοῦ, τούτεστι τοῦ οἴκειο ὕψους, καὶ
 ἡ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως γῆ καὶ ταπεινότης ὑψου-
 ται, καὶ τότε ἐπιβαίνει ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ αὐτῆς· εἰ μὴ
 γὰρ καὶ ἐκεῖνος συγκαταβῆ, καὶ ἡμεῖς ἀνυψωθῶμεν,
 ἀμικτος ἡ ἀγαθότης· καὶ τὸ φιλόανθρωπον, ἀκοινώ-
 νητον· καὶ μὴ εὐρίσκων ὑψηλῆς, οὐδὲ ἐπιβαίνει
 λοιπόν· τὰ γὰρ ὑψηλὰ δέχονται τὴν ἐπιβασιν αὐτοῦ.
 Τότε δὲ καὶ τὰ ὄρη ἡμῶν σείονται, ὁ πλοῦτος, καὶ
 ἡ δόξα, ἀδέδαια καὶ ἄστατα φαινόμενα ἡμῖν, ὅτε ἡ
 θεία δόξα ἀποκαλυφθῆ, ἡ ὄντως βεβαία καὶ μόνιμος.
 Καὶ γίνονται τῆνικαῦτα ὑποκάτω τοῦ Κυρίου, χρω-
 μέλιον αὐτοῖς ἡμῶν καλῶς, καὶ κατὰ τὴν τοῦ Κυ-

A Samaritæ et Jerusalem principes; et eos qui gradu
 cæteris antestant, ac veluti montes supra reliquos
 extolluntur, ea depellet detrudetque gloria qua
 nunc ipsi gaudent.

Et valles tabescent, sicut cera a facie ignis. Val-
 les appellat infimos homines, qui proceribus opti-
 matibusque subsunt, uti valles montibus. Hi quo-
 que, ait, etsi duro adhuc corde præditi, Deo parere
 detrectent; attamen, uti cera liquescent, ira Domi-
 ni instar ignis eos absumente.

Et sicut aqua profluens in descensu. Præcípites
 videlicet ita ferentur, ut aqua 256 per declive. De-
 scensum enim appellat declivem locum. Vel hoc ideo
 dicit, quia celeriter, instar aquæ defluentis, in Per-
 sarum Medorumque regionem Hebræi erant trans-
 ferendi. Loco item suo, paterno scilicet sinu (88),
 digressus est et unigenitus Filius, orbi terrarum
 sese visendum præbens versansque cum homini-
 bus, idemque conscendit altitudines terræ, legalis
 videlicet provinciæ, quam nos obire docuit per
 excelsa gradientes, non per ima atque depressa,
 stultis victimis, circumcisionibus et aliis hujus-
 modi utentes. Illud porro *Ne pejeret*, humilium
 humo quodammodo consimile est; illud vero, *Ne
 jures omnino*, et alia hujus generis, speciem quam-
 dam excelsæ terræ præseferunt. Idem et montes
 concussit, in die crucis, qua die nostrorum inimi-
 corum opes attrivit, eosque sua dejecit in nos po-
 testate atque dominatione. Et qui nefariis hisce
 montibus, uti valles, subjiciuntur, et omnem inde
 manantem improbitatem atque nequitiam excipiunt
 Pharisei et Scribæ, consumpti sunt igne divinitatis
 ipsius. Cum enim a mortuis utpote Deus surre-
 xerit; evanuerunt ipsorum consilia, et quasi aqua
 dilabi cœperunt. Eadem et David de his ipsis di-
 cere videtur, *Ad nihilum redigentur, ut aqua decur-
 rens, et uti cera liquefacta auferentur* 17. Consideres
 item velim et Dominum descendere de loco suo,
 sua videlicet celsitudine, atque hinc extolli (90)
 humanæ naturæ limum et vilem ipsius pulverem,
 et tum ipsum Dominum hujus terræ celsitudinem
 ascendere. Nisi enim simul ipse descenderet, et
 nos in sublime tolleremur: nullam aut copiam fa-
 ceret bonitatis, nullique se participandam præberet
 clementia. Et si nullæ terræ celsitudines occurre-
 rent, ascendere nunquam posset. Excelsa enim ex-
 cipiunt ipsius ascensum. Tum quatiuntur et nostri
 ipsorum montes, opes nimirum et gloria, quæ fluxæ
 nobis videntur et instabiles, cum divina nobis gloria

17 Psal. xxxviii, 6.

Variæ lectiones et notæ.

(87) *Illud, ὡσεὶ κηρὸς, deest in Cod. Ven.*

(88) Ita tamen, ut paternum sinum non desere-
 ret; non enim divinam naturam amittit, quæ
 assumpsit humanam, ut adversus Eutychem Ecce-
 lesia Catholica docet.

(89) *Ἐκπορεύεται, Cod. Bav.*

(90) Humanæ scilicet Christi naturæ, quæ per-
 sonæ Verbi conjuncta est, per quam conjunctio-
 nem, quam hypostaticam theologi appellant, ef-
 fectum est, ut Christus homo Deus vere diceretur,
 quo nihil profecto sublimius excogitari potest.

patenti, quæ vere firma est atque stabilis. Quæ quidem A
tum Domini potestati subjiciuntur, cum nos iisdem, ut Dominus idem jubet, recte utimur; divitiis nimirum, pauperum necessitatibus opitulando; auctoritate et imperio, cum tenuioribus adversus potentiores insurgendo. Consumuntur item valles nostræ, pravæ scilicet cupiditates, quæ in se confluentia undique vitia suscipiunt; consumuntur, inquam, perinde ac si nostros ob oculos infernalis illius barathri ignis versaretur.

VERS. 5. *Propter impietatem Jacob omnia hæc et propter peccatum domus Israel.* Per hæc propheta nobis inquit, quæsuperius de montibus atque vallibus dixit, non ad inaniam pertinere, sed ad homines, qui acerba quædam mala passuri erant. Quid enim 257 valde curarent ii, qui Samariæ impiam vitam degebant, et Hierusalem habitatores, qui nefaria facinora patrabant, quod montes quaterentur, vallesque tabescerent? Appellat autem Jacob decem eas tribus, quæ Samariæ commorabantur, quas et impie vivere dicit, propterea quod a Deo ad idola defecerant; Israellem vero vocat reliquas duas, quæ Hierusalem incolebant, quas, uti peccantes, quod sane levius est, criminatur. Impie porro vivit, qui a Deo desciscit omnino; peccat autem, qui divina præcepta violat. Hanc ob rem iis, qui Samariæ impiam vitam agebant, indidit nomen naturale et humiliter, nempe Jacob; iis vero qui Hierusalem incolebant, nomen aliud sublimius etque præstantius. Cum enim hi divinum templum haberent, habebant item B
pios homines comp'ures.

Quæ est impietas Jacob? Nonne Samaria? et quod est peccatum domus Juda? nonne Hierusalem? Scilicet quæ Samariæ fiebant, hæc impietas erant; falsa enim idola ibi colebantur; quæ vero in urbe Hierusalem patrabantur, hæc erant peccata; ibi siquidem habitantes injuriis vexabant tenuiores, invadebantque ipsorum bona, et alia ejusmodi complura facinora committebant. Nisi forte quis dicat divinum vatem, quo summam vim verbis adderet, appellare urbes ipsas, alteram impietatem, peccatum, ut innueret has impietatem quodammodo ipsam, ipsumque peccatum evasisse.

VERS. 6. *Et ponam Samariam ut pomorum custodiam in agro.* Qui autumnales fructus custodiunt, construere solent exigua quædam tuguria, in quibus commorantes, agros observant, quoad in ipsis fructus sunt. Exacta vero autumnii tempestate, ea deserta relinquunt. Futurum itaque minatur vates, ut divini angeli, qui Samariæ populum custodiunt, illinc discedentes, urbem deserant, eaque propterea quasi tugurium dissolvatur.

Et in plantationem vineæ, et deirudam in voraginem lapides ejus et fundamenta ejus revelabo. Hoc est, quemadmodum qui vinetum conserere volunt, idoneum ad id locum aratro findentes, susque deque vertunt; ita patietur et Samaria. Hæc enim funditus evertetur, neque muros habebit, neque domus, neque idolorum altaria, neque locos. Quin

ρίου ἐντολήν, τῷ μὲν πλοῦτῳ, εἰς τὸ ἐπαρκεῖν κενῆσι τὰ χρειώδη· τῇ δὲ δόξῃ, εἰς τὸ τοῖς ταπεινότεροις κατὰ τῶν δυνατωτέρων συναίρεσθαι. Καὶ αἱ κοιλάδες δὲ ἡμῶν, αἱ τῆν τῶν παθῶν σύρροισιν ὑποδεχόμεναι διαθέσεις, τήκονται, οἷονεὶ πρὸς ὀφθαλμῶν κειμένου τοῦ πυρὸς ἐκείνου τῆς γένεσης.

Δι' ἀσέβειαν Ἰακώβ τὰ πάντα, καὶ δι' ἁμαρτίαν οἴκου Ἰσραὴλ. Διδῶσιν ἐντεῦθεν νοεῖν, ὅτι ἂν εἴρηκε περὶ ὄρων καὶ κοιλάδων, οὐ περὶ τούτων ἦσαν τῶν ἀψύχων, ἀλλὰ περὶ ἀνθρώπων μελλόντων πείσασθαι τινα δεινὰ (91). Τί γὰρ ἐμελλε τοῖς ἐν Σαμαρείᾳ ἀσεβοῦσιν, ἢ τοῖς ἐν Ἱερουσαλὴμ ἁμαρτάνουσιν, ἐὰν τὰ βῆ ἐσείοντο, καὶ αἱ κοιλάδες ἐτήκοντο; Ἰακώβ μὲν οὖν καλεῖ τὰς ἐν Σαμαρείᾳ δέκα φυλάς, ἃς καὶ ἀσεθεῖσαι φάσκει, ὡς ἀπὸ Θεοῦ ἀποστάσας ἐπὶ τὰ εἰδωλὰ Ἰσραὴλ δὲ τὰς ἐν Ἱερουσαλὴμ δύο, ἃς καὶ ὡς ἡμαρτηχίας αἰτιᾶται, ὅπερ ἐστὶ κορυφώτερον Ἀσεβείᾳ μὲν γὰρ ὁ ἀπὸ Θεοῦ τίλειον ἀποστάς· ἁμαρτάνει δὲ ὁ περὶ τῆν τῶν θείων ἐντολῶν ἐργασίαν προσκίπτων (92). Διὰ τοῦτο τοῖς μὲν ἀσεθεῖσαι τὸ φυσικὴν καὶ ὑποδείκτον ὄνομα ἐπιτίθησι, τὸ Ἰακώβ· τοῖς δὲ ἐν Ἱερουσαλὴμ, τὸ πνευματικώτερον καὶ τιμιώτερον· τὸν γὰρ θεῖον ναὸν ἔχοντες, πολλοὺς εἶχον εὐσεβεῖς.

Τίς ἀσέβεια οἴκου Ἰακώβ; οὐχὶ Σαμαρία; καὶ τίς ἡ ἁμαρτία οἴκου Ἰούδα; οὐχὶ Ἱερουσαλὴμ; Τουτέστι, τὰ ἐν Σαμαρείᾳ γινόμενα, ταῦτα ἦσαν ἀσέβεια· εἰδωλολάτρειον γάρ· καὶ τὰ ἐν Ἱερουσαλὴμ πραττόμενα, ταῦτα ἦσαν ἁμαρτία. Καὶ γὰρ ἠδίκουν καὶ ἐπιεικνέκτουσαν τοὺς πνευστέρους, καὶ τοιαῦτα πολλὰ ἐποίουν· εἰ μὴ τυχόν τις εἶπει, ὅτι ἐμφαντικώτατα τὰς πόλεις αὐτὰς ἐφῆσεν εἶναι, τὴν μὲν ἀσέβειαν, τὴν δὲ ἁμαρτίαν· ὥστε δεῖξαι ταύτας αὐτοασέβειαν καὶ αὐτοαμαρτίαν γενομένας.

Καὶ θήσομαι Σαμαρείαν ὡς ὄπωρον λακίον ἀγροῦ. Οἱ τὰς ὄπώρας φυλάττοντες, καλύδας εὐτελεῖς τινας συνιστῶντες, ἐν αὐταῖς μένοντες, φυλάττουσιν ἐν ὄσῳ ὄπωρα εἶσι· μετὰ δὲ τὸν τῆς ὄπωρας καιρὸν, καταλείπουσι ταύτας ἐρήμους. Ἀπειλεῖ οὖν, ὅτι οἱ φυλάττοντες, ἐν Σαμαρείᾳ λαὸν θεῖοι ἔγγιστοι, ἀναχωρήσαντες, ἐρημον αὐτὴν καταλείψουσιν, ὥστε ταύτην ὡς καλύδην καταλυθῆναι.

Καὶ εἰς φυτεῖαν ἀμπελῶνος, καὶ κατασπάσω εἰς χάος τοὺς λίθους αὐτῆς, καὶ τὰ θεμέλια τῆς γῆς ἀποκαλύψω. Τουτέστιν, ὡς περὶ οἱ μέλλοντες ἀμπελῶνα καταφυτεῦσαι, τὸν ἐπιτίθειον τόπον ἀρότροις ἀνατέμνοντες, ἄνω καὶ κάτω στρέφουσιν· οὕτω καὶ ἡ Σαμαρία πείσεται. Κατασκαφήσεται γάρ, καὶ οὔτε τεῖχη ἔξει, οὔτε οἶκος· ἀλλ' οὐδὲ τοῖς

Variæ lectiones et notæ.

(91) Πείσασθα: τὰ δεινὰ, Cod. Bav.

(92) Προκόπτων, Cod. Ven.

βωμούς τῶν ειδώλων, καὶ τὰ τεμένη. Ἄλλὰ καὶ οἱ λίθοι αὐτῆς κατασπασθῶσονται, τουτέστι, καθαιρεθῶσονται εἰς χάος, ἔξου βάθους (95) διαρκούς· ὥστε καὶ τὰ θεμέλια ἀποκαλυφθῆναι, καὶ λοιπὸν εἰς φυτεῖαν ἀμπελῶν ἐπιτελεῖσθαι εἶναι δοκεῖν.

Καὶ πάντα τὰ γλυπτὰ αὐτῆς κατακόψουσιν. Οὐ προσεδόκῃσαν, φησὶν, ἔσεσθαι αὐτοῖς σωτήρας, ὡς θεοὺς, τοῦτους Βαβυλώνιοι κατακόψουσι· τοὺς μὲν, ὡς ξυλίλους ὄντας, εἰς καυσί· τοὺς δὲ, ὡς χρυσοῦς, καὶ ἀργυροῦς, εἰς πλοῦτον περιουσίαν.

Καὶ πάντα τὰ μισθώματα αὐτῆς ἐμπρήσουσιν ἐν πυρὶ· καὶ πάντα τὰ εἰδωλα αὐτῆς θήσονται εἰς ἀφανισμόν. Διότι ἐκ μισθωμάτων πορνείας συνήγαγε, καὶ ἐκ μισθωμάτων πορνείας συνέστρεψε (94). Τοὺς ναοὺς, φησὶ, καὶ τοὺς βωμούς, καὶ τὰ ἀναθήματα, ἃ ἀνέτιθεν τοῖς εἰδώλοις, οἰοῦντινα μισθὸν ὡς εὐεργέταις, καὶ παντοίων ἀγαθῶν χορηγοῖς, ταῦτα ἐμπρήσουσιν οἱ Βαβυλώνιοι. Καὶ γὰρ πολὺν τινα πλοῦτον, ἐν ἀναθήμασι καὶ κειμηλίοις θεωρούμενον, συνήγαγε καὶ συνέστρεψε· τουτέστι, συνεφόρησε καὶ συνεώρευσεν εἰς τιμὴν εἰδώλων, ἐκ τῶν τοιουτοτρόπων μισθωμάτων τῆς πορνείας αὐτῶν, τουτέστι τῆς εἰδωλολατρείας· μισθώματα γὰρ διδοῦσα τοῖς δαίμοσιν, ὡς εὐεργέταις, καθὼς εἴρηται, πολυτελεῖ, καὶ πολλὰ ἀναθήματα συνήγαγεν. Εἰκόσ δὲ, ὅτι καὶ αἱ πόρναι, μισθοῦς τῆς ἀκολασίας λαμβάνουσαι, ἐκ τούτων ἀπαρχὰς προσέφερον τῷ τῆς ἀκολάστου δαίμονος εἰδώλῳ τῆς Ἀστάρτης, ἥτοι τῆς Ἀφροδίτης. Ἡ τὰ μισθώματα καὶ ἐτέρως νοῖσεις· τὸν γὰρ χρυσὸν αὐτῶν, φησὶ, καὶ τὸ ἀργύριον, καὶ τὸν οἶνον ἐμπρήσουσαν οἱ πολέμιοι, ἃ ἐνόμιζον Ἰσραηλιταὶ μισθώματα αὐτοῖς δοθῆναι παρὰ τῶν εἰδώλων, ἔνεκν τῆ· εἰδωλολατρείας. Εἶτα ὡσανεὶ ἐπιγελῶν τῷ Ἰσραὴλ, φησὶν ὁ Θεὸς κατ' εἰρωνείαν, ὅτι τὸν πλοῦτον, ὃν συνήγαγεν, ἐκ τῶν εἰδώλων εἶχεν, ὡς ἐδόκει, μισθὸν διδόντων αὐτῷ τῆς πορνείας, ἥτοι εἰδωλολατρείας, καὶ ἐκ τῶν τοιούτων μισθῶν συνέστρεψε, τουτέστι, στερεὸς τις, καὶ συστραμμένος, καὶ σταθερὸς γέγονεν. Ὡς ὀπωροφυλάκιον γέγονεν ἢ κατὰ νόμον λατρεία, ἕως μὲν εἶχε καιρὸν ὁ νόμος, ἀξιουμένη λόγου· ἐπει δὲ ἐκεῖνος παρήλθεν, ὡσπερ ὀπώρα (ὀλιγοχρόνιος γὰρ καὶ οὗτος, καὶ οὐ στερεὰν παρέχων τροφήν), τότε καὶ αὐτὴ ἐγκαταλειφθεῖσα, ὅτε καὶ οἱ λίθοι αὐτῆς κατασπασθῶσιν, ἥτοι τὰ βαρύτερα τοῦ νόμου, ἃ οὔτε αὐτοὶ, οὔτε οἱ πατέρες αὐτῶν ἠδυνήθησαν βαστάσαι. Καὶ τὰ θεμέλια αὐτῆς ἀπεκαλύφθη, τὸ Πνεῦμα, τὸ ἐν τῷ κρυπτῷ τέως κείμενον· καὶ γέγονεν ὄντως εἰς φυτεῖαν ἀμπελῶνος νέου, τοῦ ἐξ ἔθνῶν λαοῦ, ὅτε καὶ ἡ Φαρισαϊκὴ διδασκαλία ἐνεπρήσθη τῷ τοῦ Πνεύματος πυρὶ, δὲ πρὸς τοὺς ἀποστόλους ἐκάθισεν· ὑπὲρ ἧς μισθώματα παρὰ τοῦ λαοῦ ἐλάμβανον, ἐξ ὧν συνήγον πλοῦτον καὶ συνέστρεφον, τὰς ὁδοὺς Κυρίου, τὰς εὐθείας καὶ ἀπλᾶς, διαστρέφοντες, καὶ εἰς συζητήσεις καὶ συστροφὰς λόγων

Actiam ipsius lapides detrudentur, hoc est, in immensam voraginem deprimentur, ut et fundamenta retegantur, et urbs in posterum serendis vineis apta et idonea videatur.

VERS. 7. *Et cuncta sculptilia ejus conident.* Quos, ait, servatores sibi deos fore Judæi sperabant, hos Babylonii conterent, partim uti ligneos comburendo, partim uti aureos et 258 argenteos ad opulentie ostentationem.

Et omnes mercedes ejus comburent in igni, et cuncta idola ejus ponam in perditionem. Quia ex mercibus fornicationis coegit, et ex mercedibus fornicationis congregavit. Tempia, inquit, et aras etque donaria quæ tanquam mercedem idolis, uti benemeritis bonorumque omnium largitoribus, urbs dicavit; hæc omnia Babylonii comburent. Multas enim divitias quæ in sacrariis thesaurisque publicis visebantur, eas ad idolorum honorem urbs illa collegit atque congegit, hoc est, congregavit cumulavitque ex istiusmodi mercedibus fornicationis, idolorum scilicet cultus. Cum enim mercedes spiritibus nequam, tanquam bene sibi facientibus, uti supradictam, urbs ipsa præberet; multa idcirco atque pretiosa donaria congegerat. Verisimile quoque est et meretrices primitias ejus mercedis, quam ex flagitio capiebant, obtulisse impudici numinis idolo, Astartes nimirum, seu Veneris. Vel mercedes alio modo sic intelligere commode poteris. Aurum ipsorum, ait, atque argentum et vinum hostes igni corrumpent; quæ Israelitæ, tanquam mercedem, suis a numinibus ob cultum ipsis tributum sibi præberi putabant. Deinde Israeliam quodammodo Deus irridens, quamdam per ironiam habere ipsum ait divitias quas collegisset, ab suis numinibus, uti putabat, acceptas, quasi mercedes fornicationis, idolorum scilicet cultus; eumque per hujusmodi mercedes in unum coaluisse, firmum videlicet, bene compactum stabilemque cæctum. Erat uti pomorum custodia et legalis cultus, qui quandiu floruit lex, in honore habebatur; postquam autem lex præterit, instar autumnii, brevis et ipsa ævi, neque solidum exhibens alimentum; tum et cultus ipse derelictus est, disjectique sunt et ipsius lapides, onera scilicet legis graviora quæ neque ipsi neque ipsorum patres ferre potuerunt. Tum detecta sunt et ejus fundamenta, scilicet Spiritus, qui usque ad id temporis delituerat, et vere facta est in plantationem vinei novi, populi nimirum e gentibus conflati. Quo quidem tempore consumpta est et Pharisæica doctrina eo Spiritus igne, qui in apostolos delapsus est, reseditque in ipsis; pro qua doctrina Pharisæi mercedes a populo capiebant, colligebantque inde divitias. Qua doctrina ii detorserunt vias Domini rectas atque

⁹⁴ Act. xv, 16.

Varie lectiones et notæ.

(95) Ἦγουν ἄχρι βάθους, Cod. Bav.

(94) Συνέστρεψε, Cod. Bav. Ita et paulo post.

plenas, eas depravantes implicantisque futilibus A controversiis et ambagibus. Deseritur a Deo, ut agri iuguriam, et anima, quæ Dei fructus non custodit, charitatem scilicet, gaudium, pacem, longanimitatem, et cætera quæ a Paulo recensentur, sed vicium appetit atque caduorum hujus sæculi fructum, qui similibus pomis est, 250 ingeneratque tumorem atque inflationem iis qui avide ipsum consecretantur. Quod ita porro deseratur, ipsimet animæ fortasse prodest. Tum enim ejus lapides dejiciuntur, cordis scilicet durities, et ipsius fundamenta reteguntur; siquidem anima tunc in apertum profert sua cogitata, quæ sunt actionum fundamenta. Atque tum fit in plantationem, Christum excipiens, discipulis dicentem, *Ego sum vitis, vos palmities* 10. Talis anima, cum inimico serviret, mercedes ab eo capiebat opes fortasse atque gloriam; quibus ipsam alliciebat, et quodammodo dicens: *Hæc omnia tibi dabo, si cadens adoraveris me* 11. Quæ sane omnia talis anima conjicit in Evangelii ignem, quem mittere Dominus in terram venit 12. Quo enim pertingunt evangelica verba, ibi dissipantur opes et gloria.

VERS. 8. *Propter hoc planget, et lamentabitur, ibit discalceata et nuda.* Quoniam adultera: instar a me descivit, atque idolis mercedes dedit, appenditque honorum, vel etiam quia cultus mercedem, opes et alia bona se ab idolis ipsis obtinuisse putavit: propterea incidet in calamitates, planget, et lamentabitur, et ibi discalceata, et nuda in captivitate scilicet abducetur. Talis est enim captivissimum habitus. Ita et Isaias, futuram populo captivitatem innuere volens, Hierusalem circumibat nudus calcibusque destitutus 13.

Fapies planctum quasi draconum. Afflictionis magnitudinem per hæc vates indicat; ferunt enim dracones, cum percutiuntur, scabiles edere stridores, et cauda ferire solum.

Et luctum, quasi filiarum Sirenium. Græci Sirenas fabulantur aves quasdam, humana forma præditas, quæ dulce suaviterque canere norint: sacra vero Scriptura sirenas appellat garrulos passeret, qui dulces ore concentus fundere solent, vel ipsas etiam interdum alycones, quæ flebiles cantus edunt. Quoniam ergo qui lugem, quadam id cum cantilena facere solent, idcirco mentio fit istorum musicorum animalium.

VERS. 9. *Quia obtinuit plaga ejus, quia venit usque ad Judam, et tetigit usque ad portam populi mei usque Hierusalem.* Hoc loco vates innuit Samaritæ captivitatem a Thethlathphatar atque Salmanasar, Assyriæ regibus, illatam 14. Hanc

προχωρούντες. Ἐγκαταλιμπάνεται ὑπὸ Κυρίου, ὡς ὀκυροφυλάκιον, καὶ ψυχῆ, ἢ μὴ καρπὸν τοῦ Πνεύματος τηρούσα, ὅς ἐστιν ἀγάπη, χάρις, εἰρήνη, μακροθυμία, καὶ τ' ἄλλα, ὅσα παρὰ τοῦ Παύλου ἀπηριθμηται, ἀλλὰ τὸν ὀλιγοχρόνιον καὶ παροδικὸν τοῦ αἰῶνος τούτου καρπὸν περιέπουσα, ὅς ὄπωρ ἔοικεν, ὄγκον καὶ φύσημα ἐμποιῶν τοῖς αὐτῶν προσημένοις. Τάχα δὲ ἡ ἐγκατάλειψις αὐτῆ, λυσitelῆς αὐτῆ. Ὅς τε γὰρ λίθοι κατασπώνται, ὅ ἐστιν ἡ πόρσις τῆς καρδίας αὐτῆς, καὶ τὰ θεμέλια αὐτῆς ἀποκαλύπτεται, ἐκνήνικα τοῦ; λογισμοῦ; ἐξαγορεύει, οὐκινές εἰσι τῶν πράξεων θεμέλιοι· καὶ τότε γίνεται εἰς φυτεῖαν ἀμπέλωνος, δεχομένη Χριστὸν, εἰπόντι τοῖς μαθηταῖς· Ἐγὼ ὄμι ἡ ἀμπελοσ, ὑμῖς τὰ κλήματα. Ἡ τοιαύτη ψυχῆ, ὅτε (95) ἐδοῦκε τῷ ἔχθρῳ, μισθώματα παρ' αὐτοῦ ἐλάμβανε, πλοῦτον τάχα καὶ δόξαν, διὰ τούτων σαίνοντος αὐτῆ, οἶοναι (96) πρὸς αὐτὴν λέγοντος;· Ταῦτα πάντα σοὶ δώσω, ἐὰν πσοῶν προσκυρήσης μοι, ἅτινα πάντα δίδωσιν ἡ τοιαύτη ψυχῆ τῷ τοῦ Εὐαγγελίου πυρὶ, ὃ ἦλθεν ὁ Κύριος βαλεῖν ἐπὶ τῆς γῆς· ὅτω γὰρ ὁ εὐαγγελικὸς λόγος εἰσελθοῖ, ἐκεῖ πλοῦτος καὶ δόξα δαπανῶνται.

Ἐνεκεν τούτου κόψεται, καὶ πενήσει, καὶ κορευσεται ἀνυπόδετος, γυμνή. Ἐπειδὴ, φροῖν, ἐξεπόρνευσεν ἀπ' ἐμοῦ, καὶ μισθοῦ; εἶδθου τοῖς εἰθώλοισι τὰ ἀναθήματα· ἢ καὶ παρ' αὐτῶν ἐνόμισε μισθοῦ; ἔχειν τῆς λατρείας τόν τε πλοῦτον, καὶ τὰ ἄλλα ἀγαθὰ· τούτου ἔνεκεν συμφοραῖς περιπεσῖται, καὶ κόψεται, καὶ πενήσει, καὶ κορευσεται ἀνυπόδετος καὶ γυμνή, ὃ ἐστιν, εἰς αἰχμαλωσίαν ἀπαχθήσεται. Τοιοῦτον γὰρ τὸ σχῆμα τῶν αἰχμαλώτων. Οὕτω καὶ Ἡσαίας, τὴν ἐσομένην τῷ λαῷ αἰχμαλωσίαν ὑποδηλών, ἔλεγε· Περιενόσται τὴν Ἱερουσαλήμ γυμνὸς καὶ ἀνυπόδετος.

Ποιῆσεται κοπετέν, ὡς δράκοντων. Τὸ μέγεθος τῆς θλίψεως αὐτῶν δηλοῖ διὰ τούτων. Φασὶ γὰρ τοῦ; δράκοντας, ἐπειδὴν πληγεῖται, συριγμοῦ; ποιεῖσθαι ὄδονηροῦς, καὶ καταπαλεῖν τὴν γῆν τῆ κέρκῃ.

Καὶ πένθος, ὡς θυγατέρων Σειρήνων. Ἐλλήμας μὲν Σειρήνας λέγουσιν εἶναι πτηνὰ τινα ἀνθρωπομορφα, μελωδεῖν εἰδῶτα ἡδέως καὶ θαυτικῶς· ἢ δὲ θεόπνευστος Γραφῆ σειρήνας καλεῖ τῶν στρουθίων τὰ λαλίστερα, καὶ εὐστομαῖν εἰωθῶτα· ἢ καὶ αὐτῆς ἐσθ' ὅτε τὰς ἀλκυόνας, αἱ γοερὰ μέλη ἄδουσιν. Ἐπι οὖν οἱ πενήθοντες εἰώθασι μετὰ τινος μέλου; θρηνεῖν, διὰ τοῦτο τῶν μελωδῶν τούτων ζῶων ἐκνήσθη.

Ὅτι κατακράτησεν (97) ἡ πλῆθη αὐτῆς, διότι ἦλθεν ἕως Ἰουδα, καὶ ἤψατο ἕως πόλεως Ιακὼ μου ἕως Ἱερουσαλήμ. Ἐκταῦθα σημαίνει μὲν τὴν ἐπαχθεῖσαν τῆ Σαμαρείᾳ αἰχμαλωσίαν, ὅπό τι θεκλαθφατάρ (98) καὶ Σαλμανασάρ, τῶν Ἀσσυρίων

10 Joan. xv, 7. 11 Matth. v, 30. 12 Luc. xii, 59. 13 Isa. xx, 2. 14 IV Reg. xxi, 15.

Variae lectiones et notæ.

(95) Καὶ ὅτε. Cod. Ven.
(96) Καὶ οἶοναι, Cod. Ven.

(97) Ἐκράτησεν, Cod. Bav.
(98) Θεγλαφασάρ, Cod. Bav.

βασιλέων· ταύτην γὰρ πληγὴν ὀνομάζει, κατακρα-
 τήσασαν αὐτῆς, διὰ τὸ πανωλεθρία αὐτοὺς παραδο-
 θῆναι ὑπὸ Σαλμανασάρ. Σημαίνει δὲ καὶ τὴν τοῦ
 Σαναχρηαίμ ἐφοδὸν, ἐπελθόντος τῆ Ἰουδαίᾳ, καὶ
 καταστρόφου μὲν καὶ πόλεις τινὰς τῶν ἐξωθεν·
 ἀφαιμένου δὲ καὶ τῶν πυλῶν τῆς Ἱερουσαλήμ· ἐπο-
 λίσθησε γὰρ αὐτὴν διὰ τοῦ ὑποστρατηγούντος αὐτῷ
 Ῥαψάκου. Δύνασαι δὲ πληγὴν νοῆσαι καὶ τὴν εἰδω-
 λολατρείαν, ἥτις ἀπὸ Σαμαρείας ἀρξαμένη, τελευ-
 ταίον καὶ τὴν Ἱερουσαλήμ ἐπενεμήσατο (99). Πεν-
 θοῦσι καὶ κόπτονται καὶ νῦν Ἰουδαῖοι, ἀλλὰ τὸ πέν-
 θος· αὐτοῖς τοῦ δρακοντείου γέμει (1). Οὐ φέροντες
 γὰρ ὑπέκειν Χριστιανοίς, ζητοῦσι τὴν παλαιὰν δό-
 ξαν, καὶ ἀνυπόδετοι πορεύονται. Οὐ γὰρ ὑπέδωσαν
 τοὺς πόδας αὐτῶν ἐν ἐτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς
 εἰρήνης, ἀλλὰ σύντριμμα καὶ τάλαιπωρία (2) ἐν ταῖς
 ἡμέραις αὐτῶν, καὶ ὄδον εἰρήνης οὐκ ἔγνωσαν· καὶ
 γυμνοὶ δέ εἰσιν, ὡς μὴ Χριστὸν ἐνδυσάμενοι. Ταῦτα
 δὲ γέγονεν αὐτοῖς, διότι κατεκράτησεν ἡ πληγὴ αὐ-
 τῶν, ἣν ἐπλήγησεν ἐπὶ Χριστῷ, ποιοῦντι θαύματα,
 ἥτις διήλθεν ἕως Ἰούδα τοῦ προδότου, καὶ ἤψατο
 τῆς πύλης τοῦ λαοῦ, τῆς πλατείας, λέγου, ζωῆς, ἣν
 ἰδεύοντες, ἐνεκότου Χριστῷ, λέγοντι· *Εἰσελάθετε*
διὰ τῆς στενῆς πύλης· καὶ ταῦτα, τὴν Ἱερουσα-
 λὴμ κατοικοῦντές, τὴν πόλιν τοῦ βασιλέως τοῦ με-
 γάλου, ἐν ἧ δικαιοσύνῃ ἐγεννήθη. Ἐν αὐτῇ κόπτε-
 ται κοπετὸν δρακόντων καὶ ὁ τὴν τοῦ κόσμου λύπην
 λυπούμενος, ἡ ἐπὶ χρημάτων ἀπωλεία, ἡ ἐπὶ δόξης
 ἐφέσει (3), ἡ ἐπ' ἄλλῃ τινὶ τοιοῦτῳ πενθῶν. Οὗτος
 ὁ κοπετὸς δαιμόνων ἐστὶ, τῶν νοητῶν δρακόντων.
 Τοῦτο τὸ πένθος καὶ τῶν θυγατέρων τῶν Σειρήνων
 ἐστὶ, ψυχῶν οικειοτάτων ταῖς ἡδοναῖς τοῦ βίου, αἰ-
 τινέ· εἰσιν αἱ Σειρήνες. Ὅρα μέντοι, ὅτι θυγατέρας
 ἔχουσι αἱ Σειρήνες, οὐκ υἱούς· οὐδὲν γὰρ ἄρρεν
 ἡδονῆς γέννημα. Ὁ τοιοῦτος πορεύεται τὴν τε-
 λευταίαν ὄδον τοῦ βίου, ἀνυπόδετος μὲν, ὡς μὴ θε-
 λήσας ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ θεθεῖναι (4) τὸν δερμά-
 τινον βίον, κἀντεῦθεν ἀσφάλειαν τοῖς αὐτοῦ διαβή-
 μασι περιποιήσασθαι (τότε γὰρ τηρεῖ τις τοὺς πό-
 δας· τῆς ψυχῆς, ὅτι τοῦτοις ὑποθήσει τὰ σαρκικὰ,
 ὥστε ὑπ' αὐτῶν πατούμενα ὑποκεῖσθαι αὐτοῖς)· γυ-
 μνὸς δὲ, ὡς μηδὲν ἔχων ἐπικάλυμμα τῆς ἀσχημοσύ-
 νης τῶν ἔργων αὐτοῦ. Οἶδόν τι φημι· Πολλάκις ἀμαρ-
 τάνων τις ἐν τῷ πῶδι, ἐν ἐτέρω κατορθοῦ· καὶ ἐν τῇ
 κρίσει ἀντιστοιχουμένων τῶν βελτιόνων τοῖς πονη-
 ροῖς, βοηθεία τις αὐτῷ γίνεται. Ὅταν δὲ τις ἀβοή-
 θητος ἐκεῖσε ἀπέλθοι, καὶ εἰ τι ἀγαθὸν εἴχεν, ἀπο-
 λαθῶν τοῦτο ἐν τῇ ζωῇ αὐτοῦ, κατὰ τὸν πλοῦτον
 ἐκεῖνον γυμνὸς πορεύεται, μόνα τὰ ἔργα τῆς αἰσχύ-
 νης ἀνακεκαλυμμένα ἔχων.

*Οἱ ἐκ Γέθ, μὴ μεγαλύνεσθε· καὶ οἱ Ἐνακίμ,
 μὴ ἀνοικοδομησῆτε ἐξ οἴκου καταγέλωτα.* Ἐπειδὴ

⁹⁹ Psal. xiii, 3. ¹⁰⁰ Matth. vii, 13.

Variae lectiones et notæ.

(99) Ἐπενομήσατο, Cod. Bav.
 (1) Decet τὸ γέμει in Cod. Ven.
 (2) Τάλαιπωρίαν, C. d. Ven.

(3) Ὑφέσει, Cod. Ven.
 (4) Αὐτοῦ ποτε θεῖναι, Cod. Bav.

Quoniam cunctis Israel tribus luctum denuntiavit, simulque futurum animo suo prospexit, ut exteri populi de ipsarum calamitatibus lætarentur: idcirco suum ad ipsos vates convertens sermonem, hujuscemodi verbis alloquitur: Nolite magnificari, qui in Geth (quæ caput exterarum urbium erat) degitis, neve risum atque cachinnum **261** in Israelitis e domo vestra fundatis. Hoc est, vos, qui vitam in tuto ducere creditis, quique stabiles domi vestræ mansuros vos semper putatis, nolite deridere eos, qui in captivitatem abducti sunt, et ex suis quisque domibus rejecti. Euacim autem non est alia quædam urbs a Geth, ut quidam autumant, diversa; sed ipsosmet Geth habitatores eo nomine tes.

Terram aspergite derisum vestrum. Derisionis videlicet loco terram aspergite, velut captivorum dolorem dolore prosequentes, et vobiscum simul reputantes calamitates, quæ vobismetipsis accidunt. Non enim illæsi manebitis; sed vos etiam Sennacherim invadet, quod et contigit. Alii vero ita: Nunc vos risum captatis ex domo, ex eo videlicet, quod domum Israel in servitutem redactam conspiciatis. Verum nolite hoc facere, sed considerantes, vos quoque pejora mala passuros, quasi terram quamdam, eam quæ in vos excitabitur, irisionem aspergite, vestrasque proprias lugete calamitates.

VERS. 11. *Quæ habitas bene civitates ejus: non est egressa habitatrix Sennan plangere domum ipsi hærentem, accipiet ex vobis plagam doloris.* Quoniam, ait, existimavit Sennan, se pulchro fretam præsidio, vitam suis in oppidis bene munitis tutam ac securam degere, propterea quoque vos domum Israel, ipsi hærentem, proximam scilicet atque conjunctam, haud miserata est, neque flevit; idcirco particeps et ipsa erit vestrarum calamitatum, capietque ex vobis plagam doloris, talem scilicet, quales plagæ vestræ sunt, et afflictiones. Hæc quoque vobis adhortationi sunt, ne vestros hostes in acerbis eorum casibus derideatis, quemadmodum et sapiens quidam dixit: *Si ceciderit inimicus tuus, ne ejus calamitate gaudeas, ne forte videat Dominus, eique displiceat*⁶⁶. Animadvertite rectum adhorta ionis ordinem. Vult primum irridere: ostendit deinde reprehensione quoque dignum esse, æruinosos homines et afflictos non miserari. Qui enim bene beateque vivit, et rebus utitur secundis, reus sit, ni misericordia commoveatur erga eos qui calamitatibus urgentur. Cum autem et calamitatum auctor ipse est, casque hominibus infert, quo supplicio dignus habendus? Is item, qui corpori suo blanditur, quod animæ domicilium est, per hoc sibi parat in futuro

πάσαις ταῖς τοῦ Ἰσραὴλ φιλαῖς προσηγόρευσαν ἀλαλεῖν, προσώρρα δὲ τοῦς ἀλλοφύλους ταῖς τούτων συμφοραῖς ἐφροσθησομένους, πρὸς αὐτοῦς τρέπει τὸν λόγον, καὶ φησι· Μὴ μεγαφρονεῖτε, οἱ κατοικοῦντες τὴν Γέθ (αὕτη δὲ μητροπόλις ἦν τῶν ἀλλοφύλων)· μηδὲ γέλωτα ὑψηλὸν ἐπαίρετε κατὰ τῶν Ἰσραηλιτῶν ἐκ τοῦ οἴκου ὑμῶν· τούτέστιν, Ἐν ἀσφαλαί οικεῖν νομίζοντες, καὶ ἐν ταῖς κατοικίαις ὑμῶν μένειν, μὴ τοῖς ἀιχμαλωτισομένοις ἐπιγέλατα καὶ ἀπαισταμένοις ἐκ τῶν οἴκων αὐτῶν. Ἐνακίμ δὲ, ὅχι ὡς τινες ὑπέλαθον, ἀλλή τις πόλις ἐστὶ παρὰ τὴν Γέθ· ἀλλὰ τοῦς ἐνοικοῦντας τὴν Γέθ, Ἐνακίμ ὀνομάζει, ὡς ἀπογόνους ἔχτας Ἐνάκ τοῦ γίγαντος.

B Ἦν κατασπάσασθε καταγέλωτα ὑμῶν. Τούτέστιν, Ἀντὶ τοῦ καταγέλωτος, γῆν κατασπάσασθε, ἅμα μὲν ὡς συμπενοῦντες, (5) ταῖς ἀιχμαλωτισομένοις, ἅμα δὲ καὶ ἐνοοῦντες τὰς συμφορὰς καὶ ὑμῖν (6) αὐτοῖς συμφορὰς. Οὐ γὰρ ἀπλήγες καταλειφθήσεσθαι, ἀλλὰ καὶ ὑμῶν ὁ Σενναχηρείμ ἀφείκει· ὁ καὶ συνέθη. Τινὲς οὕτως· Νῦν μὲν ὑμεῖς οἰκοδομαῖτε γέλωτα ἐξ οἴκου, τούτέστιν, ἐκ τοῦ ἔργον τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ ἀιχμαλωτισομένον, ἀλλὰ μὴ οὕτως· ἀλλ' ὡς καὶ αὐτοὶ τὰ χεῖρα πεισόμενοι, οἶόν τινα γῆν κατασπάσθε (7) τὴν ἐσόμενον καθ' ὑμῶν γέλωτα (8), καὶ τὰς ὑμῶν αὐτῶν θρηγεῖτε συμφορὰς.

Κατοικοῦσα καλῶς τὰς πόλεις, οὐκ ἐξήλθε κατοικοῦσα Σενναν κόψασθαι οἶκον ἐχόμενον αὐτῆς, ἀψέσθαι ἐξ ὑμῶν πληγὴν ὀδύνης. Ἐπειδὴ, φησι, ψήθη ἡ Σενναν, οὐ καλῶς καὶ ἀσφαλῶς οἰκεῖ τὰς πόλεις αὐτῆς θυραῖς οὖρας, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐκώψατο τὸν οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ ὑμᾶς, ἐχόμενον αὐτῆς, τούτέστι, γειτονοῦντα, καὶ πλησιάζοντα, συμμεθέξει καὶ αὐτὴ τῶν συμφορῶν ὑμῶν, καὶ ἕξει καὶ αὐτὴ πληγὴν ὀδύνης ἐξ ὑμῶν, τούτέστιν, οἳα εἰσιν αἱ ὑμετέραῖς πληγαὶ καὶ ὀδύνη. Ταῦτα καὶ ὑμῖν παραίνεσις ἐστὶ, πρὸς τὸ μὴ ἐπιγελαῖν τοῖς πτώμασι τῶν ἐχθρῶν, καθὰ καὶ σοφοὶ τις εἶπεν· Ἐὰν πέσῃ ὁ ἐχθρὸς σου, οὐκ ἐπιχαρῆς ἀβήθι, μήποτε Ἰση Κύριος, καὶ οὐκ ἄρκεση [f. ἀρέση] αὐτῷ. Καὶ ὅρα τὴν ἀκολουθίαν τῆς παραίνεσις· Πρῶτον τὸ ἐπιγελαῖν ἀπηγόρευσαν, εἶτα καὶ τὸ μὴ συναλεγεῖν ὑπεύθυνον ἔδειξεν. Ὁ γὰρ αὐτὸς καλῶς οἰκεῖ, καὶ ἐν εὐθηνίαις ἐστὶ, κατάκριτος, ἐὰν μὴ συναλεγεῖ τὸς ἐν συμφοραῖς· ὅταν δὲ καὶ αὐτὸς τὰς συμφορὰς ἐπάγῃ, ἢ ἐπιτελέῃ (9), τίνας ἀξίος; Καὶ ὁ τὸ σῶμα δὲ πιαίνων, ὃ ἐστὶν οἶκος τῆς ψυχῆς, ἐκ τοῦ οἴκου τούτου οἰκοδομεῖ ἑαυτῷ καταγέλωτα καὶ αἰσχύνην ἐν τῷ μέλλοντι. Τάχα δὲ καὶ τοῖς Ἐνακίμ ἐξομοιοῖ τοῦς στρατιώτας, τοῦς τὴν Κύριον σταυροῦσαντας, ὡς καὶ αὐτοῦς ἀντιθέους γίγαντας· πρὸς

⁶⁶ Prov. xxiv, 17.

Variae lectiones et notæ.

(5) Ἀντὶ τοῦ· καταγέλωτα γῆν κατασπάσασθε· ἅμα μὲν καὶ ὡς συμπενοῦντες, Cod. Ven.
(6) Ἡμῖν, nobis, Cod. Bav.

(7) Καταπάτεσθε, Cod. Ven.

(8) Καταγέλωτα, Cod. Ven.

(9) Ἐπιφέρῃ, Cod. Bav.

οἱ; φησι μὴ μεγαλοφρονεῖν, ὅτι τοῦτον ἐσταύρωσαν, ἀλλ' οὐκ οἰκοδομεῖν, καὶ αὖξιν καταγέλωτα ἐκ τῆς σαρκὸς τοῦ Κυρίου, ἣτις ἦν οἶκος θεότητος. Ἐνεπαίζον γὰρ αὐτῷ, γλαυῦδα περιτιθέτες, καὶ στέφανον τῆ κεφαλῇ ἐπιτιθέεντες· ἀλλὰ καὶ ἡ Σεννά, φησὶν, ἣτις ἐρμηνευομένη πέτρα, νοηθεῖται ἀνὴρ σκληρὰ καὶ πετρώδης τῶν Ἰουδαίων Συναγωγῆ, οὐκ ἐκόβητο τὸν οἶκον, ὀπηνίκα ἐσταυροῦτο, καίτοι: ἐχόμενον αὐτῆς, τούτεστι, γεινιῶντα αὐτῇ, καὶ συγγενῆ ὄντα (ἐξ αὐτῆς γὰρ ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα)· ἢ ἀντεχόμενον αὐτῆς, καὶ πάντα ὑπὲρ αὐτῆς ποιοῦντα. Διὰ τοῦτο λήψεται πληγὴν ὀδύνης ἐξ ὀμῶν τῶν στρατιωτῶν Ῥωμαίων, ὅτε διασπαρῆσεται ὀπὸ τῶν ὀμητέρων στρατευμάτων.

Christus) vel ipsi faventem, omniaque pro ipsa facientem. Propterea plagam a vobis capiet militibus Romanis, cum vestris ab exercitibus pessumdabitur.

Τίς ἤρξατο εἰς (11) ἀγαθὰ κατοικοῦσθαι ὀδύνας; B
ὅτι κατέβη κακὰ παρὰ Κυρίου (12) ἐπὶ πόλιν Ἱερουσαλήμ ψόφος ἀρμάτων καὶ ἰππευόντων.
 Τινὲς μὲν οὕτως ἐνόησαν, ὅτι πρὸς τὴν Ἱερουσαλήμ ποιοῦμενος τὸν λόγον, φησὶ· Τίς ἤρξατο εἰς ὀδύνας τῆ κατοικοῦσθαι ἀγαθὰ; τούτεστι, Τίς (13) τὰς ὀδύνας ἐπήγαγε τῇ πρὶν εὐθηνούσῃ Ἱερουσαλήμ, καὶ κατοικοῦσθαι ἐν εἰρήνῃ, καὶ πολλοῖς ἀγαθοῖς, ἢ πάντως ὁ Κύριος; διὸ καὶ ἐπάγει, ὅτι Κατέβη κακὰ παρὰ Κυρίου ἐπὶ πόλιν Ἱερουσαλήμ, τούτεστι, τὰ κάκωσιν ἐμποιῶντα, ἧτινὰ εἰσι ψόφος ἀρμάτων πολεμικῶν καὶ στρατιωτῶν, τῶν αὐτοῖς ἐποχομένων καὶ ἰππευόντων. Τινὲς δὲ πρὸς τοὺς ἐν Γεθ καὶ τοὺς λοιποὺς φασὶ λέγειν τὸν Θεόν, ὅτι Ὑμεῖς ὀφείθε αὐτοὺς διαμεινῆναι ἀνεπηρέαστοι διὰ τὴν τῶν ὀμητέρων θεῶν ἰσχύω, τοὺς δὲ ἐξ Ἰσραὴλ παραδοθῆναι τοῖς ἐχθροῖς; δι' ἐμὴν ἀσθένειαν· ἀλλὰ κακῶς ὀφείθε. Τίς γὰρ ἤρξατο εἰς ἀγαθὰ τῆ Ἱερουσαλήμ, τῆ κατοικοῦμένη ὀδύνα; τίς ταύτην τοῦ Σενναχηρείμ ἠλευθέρωσεν; Οὐδεὶς πᾶντως ἄλλος, ἢ ἐγώ. Κατ'αὐτὸν δὲ ἐν ὀδύναίς, διότι παρεχώρησα ἐγὼ ὁ Κύριος καταβῆναι ἐπ' αὐτὴν τὰ τῆς πολιορκίας κακὰ, ὥστε ἐγὼ μὲν παραδοὺς αὐτὴν ὀδύναίς, πάλιν ἤρξα αὐτῇ εἰς ἀγαθὰ· ὑμεῖς δὲ, ἐπειδὴν ἐν κακοῖς γένησθε, οὐκ εἴδετε τὸν ἀποποιήσοντα ὑμῖν. Κατέβη κακὰ καὶ ἐπὶ τὰς πόλιν Ἱερουσαλήμ παρὰ τοῦ Κυρίου τῆς δόξης, ὃν (14) ἐσταύρωσαν, καὶ διὰ τοῦτο κατ'έκρινεν ἐν ὀδύναίς ἡ Χριστοκτόνος πληθὺς· ἀλλ' ἤρξατο αὐτῇ εἰς ἀγαθὰ ἡ Ἐκκλησία, καὶ ὁ ἐν ταύτῃ κηρυττόμενος (15) Χριστός. Ὅσοι γὰρ ἐπιστραφέντες, τὸν Χριστὸν ὁμολόγησαν, ἐν ἀγαθοῖς τῆς αἰῶν Ἱερουσαλήμ γεγόνασι. Κατοικεῖ ἐν ὀδύναίς καὶ ἡ μετανοοῦσα ψυχὴ, ἢ ὅταν ἐν πόλιν εἴη τῆς Ἱερουσαλήμ, ὃ ἐστὶν ἐν ἀρχῇ (16) τῆς κατὰ Θεὸν πολιτείας, κακὰ ἔχει, ἀντὶ τοῦ, κάκωσιν καὶ θλίψιν, καταβαίνουσιν αὐτῇ παρὰ Κυρίου,

avo derisionem et ignominiam. Fortasse gigantibus Enacim assimilat vates et alios milites qui Dominum crucifixerunt, tanquam gigantes et ipsos contra Deum pugnantes. Quos ne gloriantur monet quod ipsum crucifixerint, neve concitare velint et augere derisionem ex Domini carne quæ (10) domus erat divinitatis. Illudebant enim ei, chlamydem circumponentes, imponentesque capiti ejus coronam⁵⁷. Neque Sennan, ait (quæ cum 262 ideim sonet, ac *petra*, intelligi posset aspera et saxeæ Judæorum Synagoga), dolens, miserata est domum istam, cum crucifigeretur, licet ipsi hærentem, hoc est proximam, atque sanguine conjunctam (ex ea quippe carnem corpusque suum traxit

VERB. 12. Quis cepit in bona ei quæ habitat dolores? quia descenderunt mala a Domino super portas Hierusalem, sonitus curruum et equitum. Quidam ita locum hunc exponunt, ut ad Hierusalem verba hæc fieri intelligantur, Quis cepit in dolores ei, quæ habitat bona? Hoc est, quis dolores intulit urbi Hierusalem, quæ quidem bene beateque vivebat fruebaturque pace et rerum affluentibus copiis? Nemo profecto, alius, nisi Dominus. Propterea subjicit, Quia descenderunt mala a Domino super portas Hierusalem; quæ scilicet vexationem afferrent, strepitus nimirum bellicorum curruum atque militum, quorum pars in curribus ipsis veheretur, pars equitaret. Quidam vero putant, Deum ad Gethæos et reliquos externos populos hæc dicere: Creditis vos illæsos esse mansuros, vestrorum ope numinum fretos, Israelitas contra in hostium potestatem redactum iri, meam ob imbecillitatem; sed erratis, atque turpiter hallucinamini. Quis enim bene facere cepit urbi Hierusalem, antea miseræ et afflictæ? quis hanc a Senacherim manu eripuit? Nemo profecto alius, nisi ego. In afflictionibus autem versabatur, propterea quia ego Dominus permisi, ut irruerent in ipsam obsidionis mala. Postquam autem eam afflictionibus objeci, rursus beneficiis cumulare cepi. Vos contra, cum in calamitatibus incidetis, neminem habebitis, qui vobis sit opem laturus. Descenderunt item mala in portas Hierusalem a gloriæ Domino, quem Judæi crucifixerunt, proptereaque vitam in afflictionibus egit Judæorum turba quæ Christum interemit. Verum huic ipsi benefacere cepit Ecclesia, et qui in ea prædicatur Christus. Quotquot enim ad Christum ipsum conversi Christum ipsum confessi sunt, bonorum supernæ Hierusalem effecti sunt par-

⁵⁷ Matth. xviii, 37.

Variæ lectiones et notæ.

(10) Ita tamen ut et caro et divinitas in una eademque Verbi persona subsisteret, ut contra Nestorianum catholica sancivit Ecclesia.

(11) Deest τὸ εἰς in Cod. Ven.

(12) Ὅτι κακὰ παρὰ Κυρίου, Cod. Ven.

(13) Deest verbum τίς in Cod. Ven.

(14) Ὁν αὐτοῖ, quem ipsi [crucifixerunt], Cod. Bav.

(15) Κηρυττόμενος, Cod. Bav.

(16) Ὁ ἐστὶν ἀρχῇ, Cod. Ven. sed scribendum fortasse ἀρχῆ.

vicipes. Versatur in afflictionibus et anima, quam suorum pœnitet peccatorum; quæ, ubi ventum ad portas Hierusalem, divini scilicet regiminis ingressum, mala subit, ærumnas videlicet et afflictionés ei a Domino missas, ita jubente, *Intrate per angustam portam, et per afflictiones multas* ⁵⁸, quæ vobis ingressum præbeant in cœleste regnum. Sed ei benefacere incipit nemo profecto alius, nisi Dominus, qui ait, *Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur* ⁵⁹: et, *Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos* ⁶⁰.

Quomodo vero benefacere incipit? Nobis videlicet nem ita affatus, *Hodie mecum eris in paradiso* ⁶¹;

VER. 13. *Quæ habitas Lachis, princeps peccati hæc est filia Sion, quia in te inventæ sunt impietates Israel.* Postquam urbem Lachis Senacherim invaserat, cum nihil contra Hierusalem proficere potuisset, eversa que jam fuerat urbs illa, Jure, inquit, ac merito eadem hanc subiisti tu, quæ Lachis habitas, quandoquidem et decem tribuum impietates in te repertæ sunt, et idola coluisti, quinimo et ipsimet Hierusalem dux impietatis hujus fuisti atque magistra.

VER. 14. *Ideo dabis emissarias usque ad hæreditatem Geth, domos vanas.* Quoniam, ait, Lachis, imple egisti, dabis et tu, qui emitantur, habitatores scilicet, qui ducantur in captivitatem, transferanturque ex omnibus finibus usque Geth; idque propter vanas idolorum domus.

VER. 14, 15. *In vanum factæ sunt regibus Israel: donec hæredes adducam tibi.* Est et alia lectio, *Quoad hæredes adducent.* Rationem reddit, cur vanas appellavit idolorum domus, in vanum hasce fuisse docens Samaritæ regibus; nullam enim utilitatem ex idolorum domibus ii perceperunt. Quemadmodum neque tu capies utilitatem ullam ab iisdem hisce domibus, quas coluisti, ut Samaritani. Hæc vero tibi, Lachis, evenient, quoad ego captivos in libertatem vindicans ad te reducam, factamque ut si paterna quisque hæreditate perfuantur. Vel etiam hæredes appellat hostes, qui, tanquam hæreditatem, adituri erant eorum terram. Ait ergo Samaritæ reges habuisse domus idolis dicatas, quoad per ea quæ patrarunt nefaria facinora, hostes in semetipsos acciverunt. Quidam autem hoc modo: Quoniam habitatores Geth imple debilaterabant, Deum, quod imbecillis esset, non potuisse Israelitas incolumes servare; planum facit Dominus, eos hostium potestati fuisse traditos, non propter ipsius imbecillitatem, sed propter eorum nequitiam et impietatem. Confirmat id exemplo Lachis; quæ cum imple egisset, Senacherim potestati tradita est. Divinus itaque vates, his quodammodo gaudens. Deum affatus, Dabis, ait, Domine, qui emitantur, captivas scilicet

Α τοῦ ἐντελλομένου· Εἰσέλθετε διὰ τῆς στενῆς πύλης καὶ διὰ πολλῶν θλίψεων, ποιοῦντων ὑμᾶς (17) εἰσερχεσθαι εἰς τὴν βασιλείαν. Ἄλλ' ἄρχειται αὐτῇ ἀγαθὰ οὐδεὶς ἄλλος, ἢ ὁ εἰπὼν Κύριος: Μακάριοι οἱ περθεύντες, ὅτι αὐτοὶ παρακληθήσονται· καὶ, Δεῦτε πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπύσω ὑμᾶς. Πῶς δὲ ἀρχεται εἰς ἀγαθὰ; Ὡς ἐγκαινίνας (18) ἡμῶν τὴν εἰς οὐρανοὺς ἰδὼν, καὶ εἰπὼν τῷ ληστῇ· Σήμερον μετ' ἐμοῦ ἔσῃ ἐν τῷ παραδείσῳ. Ὅπου δὲ αὐτὸς ἔστιν, ἐκεῖ καὶ ὁ διάκονος αὐτοῦ ἔσται.

263 innovando viam, quæ ducit ad cœlum, latro- ubi vero ipse est, illic et minister ejus erit ⁶².

Κατοικοῦσα Λάχης, ἀρχηγὸς ἀμαρτίας ἐστὶ τῇ θυγατρὶ Σιών, ὅτι ἐν σοὶ εὐρέθησαν ἀσέβειαι τοῦ Ἰσραὴλ. Ἐπειδὴ τὴν Λάχης ὁ Σαναχρηὶμ ἐξεπόρθησε, μηδὲν ἰσχύσας κατὰ τῆς Ἱερουσαλήμ, καὶ προτέρα ἢ Λάχης ἀπόλετο· φησὶν, ὅτι Δικαίως πανωλεθρίαν ταύτην ὑπέστης, σὺ ἡ κατοικοῦσα τὴν Λάχης, διότι καὶ αἱ ἀσέβειαι τῶν δέκα φυλῶν ἐν σοὶ εὐρέθησαν, καὶ εἰδωλολάτρησας καὶ αὐτῆ, μᾶλλον δὲ καὶ τῇ Ἱερουσαλήμ διδάσκαλος καὶ ἀρχηγὸς τῆς ἀσεβείας ταύτης κατέστης.

Διὰ τοῦτο δώσεις ἐξαποστελλομένους ἕως κληρονομίας Γέθ, οἴκους ματαίους. Ἐπειδὴ, φησὶν, ὦ Λάχης, ἠσέθησας, δώσεις καὶ αὐτῇ ἐξαποστελλομένους, τοῦτέστιν, αἰχμαλωτιζομένους, καὶ ἀποικιζομένους ἐκ πάντων σου τῶν ὄρων ἕχρι τῆς Γέθ, διὰ τοὺς οἴκους τοὺς ματαίους τῶν εἰδώλων.

Εἰς κενὸν ἐγένοντο τοῖς βασιλεῦσιν Ἰσραὴλ, ἕως τοὺς κληρονόμους ἀγάψοι. Ἔστι καὶ ἑτέρα γραφή· Ἔως τοὺς κληρονόμους ἀγάψωσι. Ἐρμηνεύει, διὰ τί ὠνόμασε ματαίους τοὺς τῶν εἰδώλων οἴκους, καὶ φησὶν, ὅτι Εἰς κενὸν ἐγένοντο οὗτοι τοῖς ἐν Σαμαρείᾳ βασιλεῦσιν· οὐδὲν γὰρ ὠφελήθησαν ἐκ τῶν εἰδωλικῶν οἰκῶν· ὡσπερ οὐδὲ αὐτῇ ὠφελήθησεν ἐκ τούτων τῶν οἰκῶν, οὐς ἐτίμησας, ὡς οἱ Σαμαρείται. Πλὴν ταῦτά σοι συμβήσεται, ὦ Λάχης, ἕως τοὺς αἰχμαλώτους ἐλευθερώσας ἐγὼ, ἐπαναγάγω σοι αὐτούς, καὶ εἰς πατρίδας ἀποκαταστήσω κληρονομίας. Ἡ καὶ κληρονόμους τοῦ; ἐχθροὺς λέγει, τοὺς κληρονομήσειν μέλλοντας τὴν αὐτῶν γῆν. Λέγει οὖν, ὅτι οἱ βασιλεῖς τῆς Σαμαρείας εἶχον τοὺς οἴκους εἰδωλικούς, ἕως δι' ὧν Ἰσραεττον, ἤγαγον τοὺς πολεμίους ἐφ' ἑαυτούς. Τινὲς δὲ οὕτως· Ἐπειδὴ οἱ ἐν Γέθ ἔλεγον, ὅτι ἀσθενὴς ὦν ὁ Θεός, οὐκ ἠδύνατο τοὺς Ἰσραηλίτας ἐξελεῖσθαι, δείκνυσιν αὐτοῖς ὁ Κύριος, ὅτι οὐχὶ διὰ τὴν αὐτοῦ ἀσθένειαν, ἀλλὰ διὰ τὴν οἰκείαν αὐτῶν ἀσέβειαν παρεδόθησαν, καὶ παράδειγμα ποιεῖται τὴν Λάχης, ἧτις ἀσεβήσασα, παρεδόθη τῷ Σαναχρηὶμ. Ὁ οὖν προφήτης, οἷα ἐφηρόμενος τοῦτοις, φησὶν πρὸς τὸν Θεόν, ὅτι Δώσεις, ὦ Κύριε, ἐξαποστελλομένους, τοῦτέστιν, αἰχμαλώτους τοὺς οἴκους τοὺς ματαίους, ἤγουν τοὺς οἰκήτορας τῆς Λάχως καὶ τῆς Γέθ· καὶ τῆς κλη-

⁵⁸ Luc. vii, 45, 24.

⁵⁹ Matth. v, 4.

⁶⁰ Matth. xi, 28.

⁶¹ Luc. xxiii, 45.

Variæ lectiones et notæ.

(17) Ἡμεῖς, nos, Cod. Ven.

(18) Ὁ ἐγκαινίνας, Cod. Ven.

ρονομίας γὰρ Γεθ ἡ αἰχμαλωσία καθάψεται. Οὕτω γὰρ ἡ Γραφή οἴκους ὀνομάζειν τοὺς οἰκήτορας καὶ τὰς πατρίδας, ὡς ἀλλαγθῆεν δῆλον, οἶον τοῦ *Οἶκος Λευί, καὶ οἶκος Ἀαρών*· καὶ ἐκ τούτου αὐτοῦ τοῦ προφήτου, τοῦ ἐν ἀρχῇ λέγοντος· « Τίς ἡ ἀσέβεια οἴκου Ἰακώβ, καὶ ἡ ἀμαρτία οἴκου Ἰούδα; » Ἐἶτα σχετιάζων ὁ προφήτης, φησὶν, ὅτι « τοῖς βασιλεῦσιν Ἰσραὴλ » τοῖς ἐν Σαμαρείᾳ, « εἰς κενὸν ἐγένοντο, » ἃ εἰδωλόατρον, καὶ ὡς εἴκειν, ἐσπούδαζον πάντα ποιεῖν, ἃ ἐπόρουν, ἕως ἀγάγασιν τοὺς κληρονόμους, τούτέστι τοὺς ἐχθρούς, τοὺς κατακληρονομήσαντας τὴν γῆν αὐτῶν.

Κατοικοῦσα Λάχις κληρονομία ἕως Ὀδολλὰμ ἦξει. Ἡ κληρονομία, φησὶν, αὕτη, ἣν μέλλουσιν οἱ ἐχθροὶ κατακληρονομήσαι ἐν τοῖς ὑμετέροις, οὐκ ἄκρι· σοῦ στήσεται, ὡ κατοικοῦσα τὴν Λάχις, ἀλλὰ καὶ ἕως Ὀδολλὰμ ἦξει, ἣτις ἐν ἐσχάτοις τῆς Ἰουδαίας κεῖται· ὥστε εἶναι τὸ λεγόμενον τοιοῦτον· Ἀπὸ ἄκρου τῆς Ἰουδαίας ἄκρι τοῦ ἐτέρου ἄκρου ἡ αἰχμαλωσία ἐλεύσεται (19). Οἴκοι ἐξαποστελλόμενοι, αἱ Ἰουδαϊκαὶ συναγωγαί· ἐξαπέστειλε γὰρ αὐτάς, καὶ ἐγκυτέλειψεν ὁ εἰπὼν· *Ἰδοὺ ἀρῖεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἐρημος*· οἵτινες οἴκοι ἐγένοντο (20) τοῖς ἄρχουσι τῶν Ἰσραηλιτῶν, εἰ καὶ εἰς κενὸν, ἕως οὐ ἤγαγε τοὺς ἀληθινούς κληρονόμους, τὰ ἔθνη, ὁ Κύριος. Ἐπεὶ δὲ ὁ Ἀκύλας ἐνικῶς τέθεικε τὸν κληρονόμον, δίδωσιν ἡμῖν νοεῖν, ὅτι ἔσονται οἱ οἴκοι, εἰ μάταιοι, οἱ τε τῶν εἰδώλων, καὶ αἱ συναγωγαί· καὶ αὗται γὰρ μάταιαι· εἰ γὰρ οἶκος τῷ Κυρίῳ, ὃν καὶ αὐτὸν σπῆλαιον θαλῆς ἐποίησαν. Ἔσονται οἶν ἕως ὁ κληρονόμος Χριστὸς ἦξει, ὃν οἱ κακοὶ γεωργοὶ ἰδόντες, *Οὗτος, εἶπον, ὁ κληρονόμος· δεῦτε, ἀποκτείνωμεν αὐτόν.* Οὗτος τοίνυν παραγενόμενος, τοὺς τε τῶν εἰδώλων οἴκους, καὶ τὰς Ἰουδαϊκὰς καταλύσει συναγωγὰς· καὶ εἰ τινες ἰδὲ νοῖο τοῦ Θεοῦ γενόμενοι, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκῆσαν σχόντες ἐν αὐτοῖς, εἶτα τὸ Πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνύθρισαν, καὶ ἐπέβλεψαν εἰς ματαιότητας καὶ μανίας ψευδεῖς, λυτῶντες περὶ τὰς ψευδεῖς τοῦ κόσμου ἡδονὰς, οἴκοι τε μάταιοι ἐγένοντο, καὶ ἐξαποστελλόμενοι ἔσονται, ἀκούοντες· *Ἀπόστητε ἀπ' ἐμοῦ, οἱ ἐργάται τῆς ἀνομίας*· καὶ, *Πορεύσθε εἰς τὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον*· ὅτε καὶ τοὺς κληρονόμους ἀγάγῃ ἐγγυτέρω ὁ Κριτὴς καὶ συγκληρονόμος αὐτῶν, λέγων πρὸς αὐτούς· *Δεῦρο κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν.*

Ἡ δόξα τῆς θυγατρὸς Σιών, ἔξρησαι καὶ κείρει [σ. κείραι] ἐπὶ τὰ τέκνα τὰ τρυφερά σου. Οὐχ ἡ Λάχις, φησὶ, μόνη, οὐδὲ ἡ Ὀδολλὰμ πεύσσονται τὰ δεινὰ· ἀλλὰ καὶ σὺ, ἡ Σιών, πεύραν τούτων ἔξει. Διὸ ἔξρησαι καὶ ἀποκέρθηθι, πένθιμον ἀναλαβοῦσα σῆμα,

domus vanas, habitatores nimirum Lachis et Geth. Captivitas enim et ad hæreditatem Geth pertinet. Sacra namque Scriptura domus appellare consuevit ipsosmet habitatores, ipsasque familias, quod cum aliis ex locis perspicuum, ut ex eo, *Domus Levi et domus Aaron* ⁶¹⁻⁶², tum ex hoc ipso propheta, qui vaticinii sui initio hæc habet, Quæ impietas domus Jacob? ecquod peccatum domus Juda? Dolens deinde vates ait, in vanam Samariæ regibus esse idola quæ colebant, eosque ut videbantur, ea omnia sedulo facturos, quæ faciebant, **264** quoad hæredes invehent, hostes nimirum, qui ipsorum terram tanquam hæreditatem adirent.

Quæ habitas Lachis: hæreditas usque ad Odollam veniet. Hæreditas, ait, hæc quam vestris in regionibus adituri sunt hostes, non intra fines tuos continebitur, tu quæ Lachis incolis; sed pertinet usque ad Odollam, quæ procul in ultimis Judææ finibus jacet. Ut sensus sit, captivitatem ab uno Judææ sine usque ad alterum esse progressuram. Emissariæ domus sunt Judæorum synagogæ; dimisit enim ipsas planctque dereliquit qui dixit, *Ecce relinquetur domus vestra deserta* ⁶³. Quæ quidem synagogæ domus fuere principibus Israelitarum, licet in cassum, quoad veros hæredes, gentiles scilicet populos, Dominus adduxit. Quoniam vero Aquila singulari numero hæredem reddidit, per hoc nobis innuit vanas eis domus futuras, cum eas quæ idolis dicæte erant, tum ipsasmet synagogas: nam hæc quoque vanæ sunt, (Una quippe Domino domus erat, quam et ipsæ hyænx speluncam fecerunt) per hoc inquam, innuit vanas hasce domus eis fore, quoad veniat hæres Christus quem improbi agricolæ conspicati dixerunt, *Hic est hæres, agite occidentus eum* ⁶⁴. Hic ergo cum adveniet, funditus evertet cum idololorum domus, tum Judaicas synagogas. Vanæ quoque domus evaserunt quotquot templa Dei facti, atque divinum Spiritum in semetipsis gerentes, hunc ipsum gratiæ Spiritum injuriis affecerunt, respexeruntque ad vanitates et insanias falsas ⁶⁵, inanes hujusce mundi voluptates insano impetu conæctantes. Qui quidem et dimittentur, audientque verba illa, *Discedite a me, operarii iniquitatis*, et, *Ite in ignem æternum* ⁶⁷; atque tum simul adducet hæredes judex, suosque cohæredes, his verbis: *Venite, possidete paratum vobis regnum* ⁶⁸.

Vers. 16. *Gloria filii Israel, decalpare et detondere super filios delicatos suos.* Non solæ, inquit, Lachis et Odollam acerba mala patientur; sed et tu, Sion, eadem experieris. Quare decalpare et detondere, lugubrem vestem induens, tuorum

⁶¹⁻⁶² Psal. cxxiv. 19, 20. ⁶³ Matth. xxiii, 18. ⁶⁴ Matth. xxi, 58. ⁶⁵ Psal. xxxix, 5. ⁶⁷ Luc. xiii, 27. ⁶⁸ Matth. xxv, 41.

Variæ lectiones et notæ.

(19) Περιλεύσεται, Cod. Bav.

(20) Ἐρημος· οἶκοι ἐγένοντο, Cod. Bav.

causa filiorum, qui pridem in deliciis cum viverent, in captivitatem abducentur, afficienturque magnis cruciatibus.

Dilata tonsuram tuam, sicut aquila; quoniam captivi ducti sunt ex te. Ut aquila, inquit, stato quodam tempore, pennis omnibus exiit, neque venari tum potest amplius quoad ei pennæ renoventur: ita et tu, patrocinio meo destituta, hostes subigere non poteris, sed ab ipsis potius in servitutem facile redigeris. Vel: Fac et tu penitus abradas tondensque capillos tui, ut aquila suas amittit pennas omnes, propterea **265** quod captivi abducti sunt filii tui, qui in deliciis omnibus educati nullum unquam incommodum subierunt. Ferunt vero aquilam tum vel maxime cruciari et angī, cum suis pullis destituitur.

CAPUT II.

VERS. 1. *Facti sunt cogitantes labores et operantes mala in cubilibus suis: et simul cum die cumulabant ea.* Cum divinus vates exposuerit, quæ subeunda mala sint, eos jure ac merito mala illa passuros ostendit. Etenim cum humanæ vitæ tempus in partes duas sit distributum, noctem scilicet et diem; noctu nefaria ii facinora machinabantur, considerantes, qua ratione huic vel illi negotium facessere possent, atque dæmonum inferre; interdum prima statim luce, sine mora ulla, sua consilia cogitataque perficiebant. Animadvertite verba, *operantes mala in cubilibus suis*; pro cogitantes enim *operantes* dixit, ut ostenderet cogitationem opus esse mentis, qua de re etiam judicamur, planaque simul faceret eorum ad maleficia alacritatem atque celeritatem. Consilium enim ipsorum, ait, opus erat.

VERS. 1, 2. *Quia non levaverunt ad Deum manus suas: et desiderabant agros et diripiebant pupillos.* Mentem scilicet ad Deum diluculo non convertunt, manus ad eum tollentes, ut viris piis mos est; sed prima statim luce male agere cœperunt. Vel: Non a Deo, inquit, bona quærebant supplices cum orantes, ut sibi vitæ necessaria præberet; sed suis quisque cupiditatibus obnoxii pupillorum bona diripiebant. Vel etiam pupillos ipsos diripuerunt, hoc est, in servitutem redegerunt.

Et domos opprimebant. Non pupillos modo, ut supra dictum est, vexabant, sed domos etiam explebant, splendidiore scilicet et opulentiores. Vel hoc ideo dicit, quod diriperent quæ in pupillorum domibus erant et ipsas etiam domos.

Et rapiebant virum et domum ejus. Utrumque hoc, ait, ii fecerunt: abduxerunt scilicet virum, in servitutem eum redigentes, ut solent exteri hostes;

A διὰ τὰ τέκνα, τὰ πρώην μὲν ἐν τρυφῇ ζήσαντα, εἶτα εἰς αἰχμαλωσίαν καὶ κάκωσιν ἀπαχθισόμενα.

Ἐμπλάτυνον τὴν ξύρησίν σου, ὡς ἀετὸς, ὅτι ἡχμαλωτεύθησάν ἀπὸ σοῦ. Ὡσπερ δὲ ἀετὸς, φησὶν, ἐν καιρῷ, πάντων ἀπογυμνοῦται τῶν πτερῶν (21), καὶ οὐδὲ θηρεύειν ἰσχύει ἐν πῷ καιρῷ τούτῳ, εἴρη οὐδὲ πάλιν ἀνακαινισθῶσιν αὐτῷ τὰ πτερά· οὕτω καὶ σὺ τῆς ἐμῆς γυμνωθεῖσα προνοίας, οὐκ ἰσχύσεις κατὰ τῶν ἐχθρῶν, ἀλλὰ μᾶλλον εὐάλωτος αὐτοῖς ἔσῃ. Ἡ, ὅτι Ἄκριβῶς καὶ σὺ ξύρησαι, καὶ πάσας (22) τὰς τρίχας ἀποκάρηθι, ὡσπερ ἀετὸς ἀποβάλλει πάντα τὰ πτερά, διότι ἡχμαλωτεύθησάν τὰ τέκνα σου, ἃ ἐν πάσῃ τρυφῇ ἀνέτρεφες, μηδενὸς ποτε ἀνιάρου πειραθέντα. Φασὶ δὲ καὶ ἐπὶ τῇ τῶν νεο- B τῶν στερήσει σφόδρα τὸν ἀέτον ἀλγεῖν.

ΚΕΦΑΛ. Β΄.

Ἐγένοντο λογιζόμενοι κόπους, καὶ ἐργαζόμενοι κακὰ ἐν ταῖς κοίταις αὐτῶν, καὶ ἅμα τῇ ἡμέρᾳ συνετέλουν αὐτὰ. Εἰπὼν, ἃ παύονται, δείκνυσιν, ὅτι δικαίως ταῦτα πείσονται. Καὶ γὰρ, φησὶν, εἰς δύο ταῦτα διηρημένης τῆς τῶν ἀνθρώπων (23) ζωῆς, εἰς νύκτα, καὶ ἡμέραν· τῇ μὲν νυκτὶ, ἐδουλεύοντο τὰ παράνομα, καὶ πῶς ἂν κόπους καὶ κάκωσιν ἐμπούησασί τι· τῇ δὲ ἡμέρᾳ, τὰ βεβουλεμένα συνετέλουν ἅμα πρωτᾶ, οὐδεμίαν ἀναβολὴν ἐνδείκνυμενοι. Ὅρα δὲ τὸ, *Ἐργαζόμενοι κακὰ ἐν ταῖς κοίταις αὐτῶν*· ἀντὶ γὰρ τοῦ, ἐνοούμενοι, *ἐργαζόμενοι* εἶπεν· ἅμα μὲν ἵνα δείξῃ, ὅτι ἡ ἐνθύμσις ἔργον ἐστὶ τῆς διανοίας, διὰ καὶ ἐκ' αὐτῆς κρινόμεθα· ἅμα δὲ, ἵνα δηλώσῃ τὸ πρὸς τὴν κακουργίαν αὐτῶν (24) δραστήριον· ἡ γὰρ βουλή (25), φησὶν, αὐτῶν, ἔργον ἦν.

Διδίτι οὐκ ἦσαν πρὸς θεὸν χεῖρας αὐτῶν, καὶ ἐπεθύμουν ἀγροὺς, καὶ διήρπαζον ὄρφανούς. Οὐκ ὠρθηζον πρὸς τὸν θεόν, ὥστε αἶρειν πρὸς αὐτὸν χεῖρας, ὡς τοῖς εὐσεβέσιν ἔθος, ἀλλ' ἅμα τῷ πρωτῷ συνετέλουν τὰ κακὰ. Ἡ, ὅτι Οὐ παρὰ τοῦ θεοῦ, φησὶν, ἐπεζήτουν τὰ ἀγαθὰ, ἱκετεύοντες αὐτὸν ποριστὴν αὐτοῖς γενέσθαι τῶν πρὸς τὸν βίον χρεωδῶν, ἀλλὰ ταῖς οικείαις ἐπιθυμίαις δουλεύοντες, διήρπαζον τὰ τῶν ὀρφανῶν. Ἡ καὶ αὐτοὺς τοὺς ὀρφανούς διήρπαζον, τουτέστιν, εἰς δουλείαν ἀπέηγον.

Καὶ οἴκους κατεδυνάστευον. Οὐ μόνον ὀρφανούς ἐκάκου, ὡς προαίρηται, ἀλλὰ καὶ οἴκους κατεδυνάστευον, τουτέστι, τοὺς τῆς ἐνδοξοτέρως τύχης καὶ δυνατωτέρως. Ἡ ὅτι τὰ ἐν ταῖς οἰκίαις τῶν ὀρφανῶν ἀφηροῦντο, καὶ αὐτοὺς τοὺς οἴκους.

Καὶ ἤρπαζον τὸν ἀνδρα, καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ. Ἀμφότερα, φησὶν, ἐποιοῦν, καὶ τὸν ἀνδρα διαρπάζοντας, καὶ εἰς δουλείαν ἀπάγοντες, ὡσπερ ἀλλόφυ-

Variæ lectiones et notæ.

(21) Ἀπογυμνοῦται φυσικῶς τῶν πτερῶν, Cod. Bav.

(22) Πάντας, Cod. Ven.

(23) Τῆς ἀνθρωπίνης, Cod. Bav.

(24) Ἐκείνων, Cod. Bav.

(25) Βούλησις, Cod. Bav.

λοι πολέμιοι, καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, τούτεστι, τὰ ἐν Α τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ πάντα, καὶ αὐτήν, καὶ ὄλους τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ καταδουλοῦντες.

Ἄνδρα, καὶ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ. Ἦν ἐν ἀγροῖς, καὶ κτήμασι (26) περιουσίαν. Δόξα τῆς τῶν Ἑβραίων Συναγωγῆς ὁ νόμος, ὃς νῦν ξυρηθεῖς τῇ μαχαίρᾳ τοῦ Πνεύματος, ὃ ἐστὶ ῥῆμα Θεοῦ, οὐ ἐδόξασται διὰ τὸν ὑπερβάλλοντα φωτισμὸν τῆς διξῆς τοῦ Χριστοῦ (27), οὐ τὰ τέκνα, τὰ τῇ τρυφῇ καὶ ἀκολασίᾳ ζῶντα, οἱ ἐχθροὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, ὧν Θεὸς ἡ κοιλία, ἠχμαλωτεύθησαν ὑπὸ Ῥωμαίων, διότι ἂ ἐλογίζοντο ἐν νυκτὶ κατὰ τοῦ Κυρίου, μετὰ μαχαίρων καὶ ξύλων συλλαβόντες αὐτὸν, ταῦτα ἅμα τῇ ἡμέρᾳ συνετέλουν, πρῶτα ἀπαγόντες (28) αὐτὸν πρὸς Πιλάτον. Ταῦτα δὲ ἐποίουν, εἶοτι τὰς οἰκίας τῶν χηρῶν κατήσθιον, καὶ τὸν ἄλλον βίον ἦσαν διεσθαρμένοι, καὶ τὸ φῶς ἐμίσουν· ἦν γὰρ πονηρὰ τὰ ἔργα αὐτῶν. Εἰ δὲ αἱ τρίχες νεκρὸν τι χρῆμα καὶ ἀψυχον, Σιών δὲ σκοπευτήριον ἐρμηνεύεται· ἔρα, ὅτι παρακελεύεται τῷ σκοπευτήριῳ τοῦ νοδὸς ἡμῶν, μηδὲν τριχῶδες ἐν ἑαυτῷ ἔχειν. Οὐ γὰρ ἂν ἀποσκοπεύσαιεν ὀφθαλμοῖς, οὐδὲ ἴδοι καθαρώς, τρίχα ἔχων. Ἄλλ' ἔταν ξυρηθῆ, τότε ἄξωπέστατος γενήσεται, ὡς ἀετὸς, ὃν φασι μόνον τῶν ζῶων ἀντοφθαλμειν ταῖς ἡλιακαῖς αὐγαῖς· οὕτω δὲ καὶ αὐτοῦ κρῖναι τέκνα, εἴτε νόθα ἐστίν, εἴτε γνήσια. Ἀντιπρόσωπα γὰρ ἰσθῶν τῷ ἡλίῳ, ἔταν ἴδοι μὴ ταῖς ἀκτίσιν ἀντοφθαλμοῦντα, ἀλλὰ σκαρδαμύττοντα, κόπτων, ὡς νόθα τῆς νοσοῖδὸς ἀπορρίπτει. Προτρέπεται δὲ ἡμᾶς ἐπὶ τὴν ξυρησιν, διὰ τὰ τρυφερὰ, φησὶ, τέκνα. Τέκνα δὲ τρυφερὰ ἔχει ὁ μὴ δυνάμενος μετὰ Δαβὶδ λέγειν· *Διὰ τοὺς λόγους τῶν χειλέων σου ἐγὼ ἐρύλαξα ὁδοὺς σκληρὰς*· ἀλλὰ εἰς τὰ μαλακὰ φοροῦσι (30) συντεταγμένους, καὶ τὸν λείον καὶ ἡδὺν βίον μετώων. Ἄμα δὲ τῇ ἡμέρᾳ συνετελεῖ τὰ κακὰ, ὁ μηδὲ φαῦλον ποιεῖν οἰόμενος, ἀλλ' ἀνευρηιάστως καὶ πεκαρῆρησιασμένως ἐμπομπεύων τῇ κακίᾳ, ὃς οὐκ αἴρει πρὸς Θεὸν τὰς χεῖρας αὐτοῦ. Οὐ γὰρ ἐργάζεται τι θεῖον καὶ ἄνω κείμενον· ἀλλ' ἐπιθυμῶν τὰ ἀγαθὰ τοῦ κόσμου, ὃς ἐστὶν ἄγρὸς, καὶ ἄλλους διαφθείρει, διδάσκαλος κακίας γινόμενος τοῖς ὄσοι ὀρφανοὶ εἰσιν, ἀποπεσόντες τῆς οικειότητος τοῦ οὐρανοῦ Πατρός. Διαρπάζει δὲ ἄνδρα, τὴν ψυχὴν, καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, τὸ σῶμα, καὶ ἀμφοτέρω ἀπολλύς, καὶ τῆς ἄνω κληρονομίας τῆς ἀκαταλύτου ἀποστέρων.

Idem virum diripit, animam domumque ejus, corpus nimirum, et perdit utrumque, superna, semper stabili, privans hereditate.

Διὰ ταῦτα τὰδε λέγει Κύριος· Ἰδοὺ ἐγὼ λογίζομαι ἐπὶ τὴν φυλακὴν ταύτην κακία, ἧς ὧν οὐ μὴ ἄρητε τοὺς τραχήλους ὑμῶν, καὶ οὐ μὴ πο-

et simul ejus domum, omnia scilicet quæ in domo erant diripuerunt, servitioque subjecerunt familiam ipsam et quotquot in ea continebantur.

Virum et hereditatem ejus. Facultates scilicet quæ in agris erant atque possessionibus. Gloria Hebræorum Synagogæ lex est, quæ nunc gladio divini Spiritus, verbo scilicet Dei, raris, non amplius celebratur ob ingentem splendorem gloriæ Christi; cujus filii, mollem et effeminatam vitam agentes, Christi ipsius crucis inimici, quorum deus venter est⁶⁶, in captivitatem ab Romanis abducti sunt propterea quia, quæ noctu consilia contra Dominum ceperant ut cum cum fustibus ac lanternis comprehenderent⁷⁰, hæc prima statim luce perfecerunt, mane ipsum ad Pilatum adducentes. Hæc illi, propterea quia viduarum domos expilabant et in reliqua vita perversi erant, olebantque lucem: prava enim erant eorum opera (29). Porro si capillus mortua quædam res est et inanima, Sion autem idem sonat ac *specula*; vide quemadmodum mentis nostræ speculæ præcipiatur, ne quilibetquam in se pilosi contineat. Non enim perspicere possit oculus, neque clare videre, qui capillis impediatur. Cum vero capillus omnis abraditur, tum oculi acies acutissima sit ut aquila, quam animantium unam in solares radios obtutum figere aiunt, atque hoc experimento dijudicare suos partus et explorare, spuriine sint an legitimi. Eos quippe contra solem statuit; et ubi videt eos haud solares radios immotis oculis intueri, sed nictare, tum ipsos vellicans, uti spurtios, nido abigit. Hortatur autem nos ad capillos tondendos, ob filios, ait, delicatos. Delicatos autem filios habet, qui cum Davide dicere nequit, *Propter verba laborum tuorum custodivi vias duras*⁷¹, sed in eorum numero censetur, qui mollia cogitant, suavem atque jucundam vitam traducens. Prima vero luce mala perficit, qui ne male quidem se agere putat, sed summam per inipientiam audaciamque sua de iniquitate gloriatur. Qui profecto manus suas ad Dominum non tollit; nihil enim divini agit, nihilque cælestis ac superni; sed mundi qui ager est, bona concupiscens, alios etiam transversos agit, improbitatis magister factus iis omnibus, quotquot a familiaritate cælestis Patris excedentes, pupilli quodammodo parentum orbi sunt.

VERS. 3. *Propterea nœc dicit Dominus: Ecco ego cogito super tribum (31) istam mala, de quibus non auferetis colla vestra, non ambulabitis recti ambi-*

⁶⁶ Philipp. iii, 19. ⁷⁰ Math. xxvi, 47. ⁷¹ Psal. xvi, 4.

Varie lectiones et notæ.

(26) Κτήμασι, Cod. Bav.

(27) Τοῦ Χριστοῦ· ὧν Θεὸς ἡ κοιλία, Cod. Bav.

(28) Παράγοντες, Cod. Ven.

(29) Respicit interpres præcedentia prophetæ verba.

(30) Scribendum fortasse φρονούσι.

(31) Uterque Cod. habet φυλακὴν, custodiam. In Polyglottis autem habetur φυλὴν, tribum, ut et Theophylactus legisse videtur, cum in Commentario φυλὴν habeat.

to, quia tempus malum est. Meditabantur, inquit, A ipsi mala contra proximum suum : en et ego mala meditor contra tribum hanc Juda, ut et contra decem reliquas ; quæ profecto mala adeo gravia vobis erunt et acerba, ut duras arrogantesque cervices vestras incurvare valeant. Tum vos non incedetis recti, sed proni ; propterea quod malum vobis tempus erit, acerbum scilicet atque molestum. Ita et ad Salomonis illud : *Malem occupationem dedit hominibus* ⁷², quidam vocabulum hoc *πονηρόν*, cum accentu in ultima legunt, licet alii cum accentu in antepenultima legendum putent. Talia prædixit et David de iis qui Deum interfecerunt, *Obscurentur*, ait, *oculi* ²⁶⁷ *eorum, ne videant et dorsum eorum semper incurva* ⁷³. Eorum enim iniquitates graves factæ sunt super ipsos, nec audierunt Dominum dicentem : *Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos* ⁷⁴. Utilis autem est afflictio superbo homini et arroganti, qui recta incedere sibi videtur. Quo de homine Salomon : *Rectæ videntur homini viæ, quæ tamen ad extremum in profundum ducunt* ⁷⁵. Pronus enim ille et humilis cum David dicat : *Bonum mihi, quia humiliasti me* ⁷⁶.

Vers. 4. *In die illa sumetur super vos parabola.* In omnium videlicet ore versabimini, calamitatumque vestrarum fama longe lateque per totum terrarum orbem manabit. Siquidem eas alius alii narrabit. Vel : Exemplo omnibus eritis, ut quisque dicturus sit, *Pati nollem quæ passi illi sunt.*

Et plangetur plangens in cantico. Exteri quidem sit, vestrum afferent exemplum : vestras autem luctum quadam cum cantilena edent, ut et vos ipsi vestris in angustiis facietis. Tristes autem sunt et omnium maxime miserandi luctus, qui cum cantilena sunt.

Dicendo : Miseria miseri sumus. Ut summam esse eorum calamitatem ostenderet vates, bis miserie nomen usurpavit. Non simplici, inquit, et levi miseria premimur ; sed tali quæ vere miseria dici potest.

Pars populi mei dimensa est in funiculo. Hæc aut ab iis enuntiantur, qui quadam cum cantilena lugentes dicunt, *Miseria sumus, causam quodammodo assignando, cur in miseriis inciderint, eaque sit, quod hæreditates populi mei distraherentur : aut etiam ab ipsoemet Deo qui dicat, Ego equidem terram eis distribui, quæ nunc a vicinis accolisque dividitur. Cum enim terram illam desertam invenissent, eam inter se partientes, sibi ipsi colendam sumpserunt. Dimensa quoque est terra ab iis qui captivos homines in servitulem duxerunt, qui tributa reliquis imperabant, atque propterea metiebantur terram quam horum quisque possidebat.*

⁷² Eccli. 1, 13. ⁷³ Psal. LXXIII, 24. ⁷⁴ Matth. XI, 28. ⁷⁵ Prov. XVI, 25. ⁷⁶ Psal. CXXIII, 1.

Varie lectiones et notæ.

(32) Scribendum puto προπαροξυτόνως.
(33) Ἐφ' ἡμῖν συνθήσουσι, Cod. B.v.

ραυθῆτε ὄρθοι, ὅτι καιρός πονηρός ἐστίν. Ἐλογίζοντο, φησὶν, αὐτοὶ κακὰ κατὰ τῶν πλησίον· ἰδοὺ καὶ αὐτὸς λογίζομαι κακὰ ἐπὶ τὴν φυλὴν ταύτην τοῦ Ἰούδα, ὡσπερ καὶ ἐπὶ τὰς ἄλλας δέκα· τὰ δὲ κακὰ ταῦτα οὕτως ἔσονται βαρέα καὶ ἐπαχθῆ, ὥστε κατὰκάμψαι τοὺς σκληροὺς ὑμῶν καὶ ἀλαστονικοὺς τραχιλοὺς· καὶ οὐ μὴ πορευθῆτε ὄρθοι, ἀλλὰ συγκακυφότες, διότι ὁ καιρός πονηρός ἐστίν, δηλαδὴ ὑμῶν, τουτέστι δύσκολος, πόνους ἐπιφέρων. Οὕτω καὶ παρὰ τῷ Σολομῶντι τὸ, *Πονηρόν περισπασμὸν ἔδωκε τοῖς ἀνθρώποις, ὀξυτόνος ἀνέγων τινές, εἰ καὶ ἄλλοι παροξυτόνος* (32) ἀναγινώσκουσι. Τοιοῦτόν τι καὶ Δαβὶδ περὶ τῶν θεοκτόνων προεῖπε· *Σκοτισθῆτωσαν οἱ ὀφθαλμοὶ αὐτῶν, τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ τὸν ῥῶτον διὰ παντὸς σύγκαμψον*. Αἱ γὰρ ἀκμῖαι αὐτῶν ἐδαρύνθησαν ἐπ' αὐτοὺς, καὶ οὐκ ἤκουον τοῦ Κυρίου, λέγοντος· *Δεῦτε, πάντες οἱ κοπιώτερες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς*. Ἀγαθὴ δὲ ἡ κάκωσις τῷ ὑπερηφάνῳ καὶ τραχηλιῶντι, καὶ οἰομένῳ περιπατεῖν ἐν ὀρθότητι. Περὶ οὗ Σολομῶν εἶπεν· *Εἰσὶν ὄρθοι ὁδοὶ δοκοῦσαι ἀνδρὶ· τὰ μέντοι τελευταῖα φέροι εἰς πυθμένα ἄβου*. Καμπύμενος γὰρ καὶ ταπεινούμενος ὁ τοιοῦτος, ἐρεῖ μετὰ Δαβὶδ· *Ἀγαθόν μοι, ὅτι ἐταπεινώσας με*.

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκλήγη ληθηθήσεται ἐφ' ὑμᾶς παραβολή. Τουτέστιν, ἀνὰ στόμα πᾶσιν ἔσεσθε, καὶ τὰ ὑμέτερα κακὰ διαφημισθήσονται ἐπὶ πάντας, ἄλλου πρὸς ἄλλον ταῦτα διηγουμένου. Ἡ, ὅτι Ἔσεσθε ὑπόδειγμα πᾶσιν, ὥστε λέγειν Ἰακωβον· *Μὴ πάθοιμι, ὡς ἔπαθον οἱ δεῖνες*.

Καὶ θρηνηθήσεται θρήνος ἐν μέλει. Οἱ μὲν ἀλότριοι, φησὶν, παραβολὴν ὑμᾶς ἔξουσιν· οἱ δ' οἰκτεῖοι ὑμῶν θρήνον μετὰ μέλους συνθήσουσι (33), καὶ ὑμεῖς δὲ ἐφ' ἑαυτοῖς. Γοεροὶ δὲ οἱ μετὰ μέλους θρήνοι καὶ ἐλεεινότεροι.

Ἀέγων· Ταλαιπωρία ἐταλαιπωρήσαμεν. Τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἀσθενείας αὐτῶν δηλῶν ὁ λόγος, ἐδιπλασίασε τὸ τῆς ταλαιπωρίας ὄνομα. Οὐχ ὅπλως γὰρ, φησὶν, ἀλλὰ τῇ ὄντως ταλαιπωρίᾳ ἐταλαιπωρήσαμεν.

Μερίς λαοῦ μου κατεμερίσθη ἐν σχοιρίῳ. Ἡ τὸ πρόσωπον τῶν θρηνοῦντων ἐν μέλει, καὶ λεγόντων, ὅτι Ἐταλαιπωρήσαμεν, λέγει, καὶ ταῦτα οἰονεὶ τὴν αἰτίαν ἐπάγων (34) τοῦ ταλαιπωρηθῆσαι· ἡ δὲ ἐστὶ τὸ, Μετρηθῆναι τὸς κληρονομίας (35) τοῦ λαοῦ μου· ἢ καὶ ἀπὸ προσώπου τοῦ Θεοῦ τοῦτο λέγεται, ὅτι Ἐγὼ μὲν ἀχώριστα αὐτοῖς τὴν γῆν· νῦν δ' αὕτη μετρεῖται παρὰ τῶν γειτόνων καὶ περιοίκων. Καὶ γὰρ ἔρημον εὐρόντες τὴν γῆν, αὐτοὶ ταύτην διενέμοντο εἰς τὸ γεωργεῖν. Ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν αἰχμαλωτευσάντων αὐτοὺς, κατεμετρήθη, δασμοὺς καὶ φόρους ἐπιτιθέντων τοῖς ὑπολειφθεῖσι, καὶ διὰ ταῦτα μετρούντων τὴν ὑφ' ἐκάστου τούτων κατεχομένην γῆν.

(31) Ἐπάγοντα, Cod. Ven.
(35) Ἐκκλησίας, Cod. Bav.

Καὶ οὐκ ἦν ὁ κωλύων αὐτὸν τοῦ ἀποστρέφαι· ὅτι οὐκ ἦν ὁ κωλύων αὐτὸν τοῦ ἀποστρέφαι ἀπὸ τοῦ μετρεῖν. Οὕτως ὁ Χαμὺς, φησὶν, οὐθ' ὁ Βήλ, οὐτ' ἄλλο; τίς τοιοῦτος ὑμῶν θεὸς, ἠδυνήθησαν κωλύσαι αὐτὸν, τοῦτέστι τὸν μετροῦντα, τοῦ ἀποστρέφαι ἀπὸ τοῦ μετρεῖν. Τοῦτο δὲ λέγει, κωμῶδων τοῦ; θεοῦ αὐτῶν. "Ἡ, ὅτι οὐκ ἦν ὁ κωλύων τὸν λαόν μου, ὥστε μὴ τὴν πρὸς τὴν αἰχμαλωσίαν ὁδὸν πορεύεσθαι, ἀλλὰ ἀποστρέφαι ἀπὸ ταύτης.

Οἱ ἄγροι ὑμῶν διεμερίσθησαν· διὰ τοῦτο οὐκ ἔσται βάλλων σχοινίον ἐν κλήρῳ. Ἀπὸ ἀλλοτρῶν μὲν, φησὶν, οἱ ἄγροι ὑμῶν καταμετρήθησαν καὶ διεμερίσθησαν· ὑπὲρ σοῦ δὲ τοῦ λαοῦ οὐκ ἔσται ἡ βάλλων σχοινίον μετρητικόν, ὥστε καὶ σοὶ ἀπονεμηθῆναι κληρὸν. Τοῦτο πεπόνθασιν καὶ οἱ ἀλαζόνες Ἰουδαῖοι. Πρωτότοκοι μὲν γὰρ ἦσαν, καὶ σχοινίσμα κληρονομίας Θεοῦ, καὶ αὐτῶν αἱ ἐπαγγελίαι. Καὶ οἱ πατέρες ἐμπαροινήσαντες δὲ τῷ Χριστῷ, ἀπίστευσαν τὴν ἐν τοῖς ἡγιασμένοις κληρονομίαν. Καὶ λοιπὸν τὰ ἔθνη γεγόνασιν συμπολιταὶ τῶν ἁγίων, καὶ κληρονόμοι μὲν Θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ. Οἷδε δὲ ὁ Δαβὶδ καὶ τὰς ἐπιβουλὰς, καὶ τὰ πειρατήρια, σχοινία ὀνομάζειν, ὡς τὸ, *Σχοινία ἀμρτωλῶν περιεπλάκησάν μοι· καὶ, Σχοινίοις διέτειναν παγίδα τοῖς ποσὶ μου.* Ὅταν οὖν τις ἐπιβουλεύει ὑπὸ τοῦ πειραστοῦ, ἀπολέσῃ τὴν μερίδα αὐτοῦ τὴν θείαν, ἣν ἔχων ἠδύνατο λέγειν· *Μερίς μου εἶ, Κύριε· τότε τὸ ἐνεεῖδῃς τῆς ἐν αὐτῷ (36) θείας μερίδος καταμετρεῖται, καὶ καταμερίζεται εἰς τὴν πολυσχεδῆ [φ. -σχιδῆ] καὶ πλατεῖαν τῆς κακίας ὁδόν, καὶ οὐκ ἔστιν ὁ κωλύων αὐτὸν τοῦ ἀποστρέφαι ἀπὸ τῆς τοιαύτης ὁδοῦ.* Βάλλει δὲ σχοινίον ἐν κλήρῳ, ὁ τὸν ὑπὸ τοῦ ἔθρου ἐπαγόμενον αὐτῷ πειρασμὸν ἀφορμὴν ποιούμενος· τοῦ σχεῖν τὸν ἐν οὐρανοῖς κληρὸν, ὅσοι ἦν ὁ λέγων· *Δοιδρορῶμενοι εὐλογοῦμεν· καὶ, Εὐδοκοῦμεν ἐν ἀσθενταῖς, ἐν θλίψεσι, καὶ ἐν πᾶσι τοῦτοις ὑπερνικῶμεν, διὰ τοῦ εὐδοκῆσαντος Θεοῦ.* Ὅπερ οὐ γίνεται ἐν ἡμῖν, ὅταν οἱ ἄγροι ἡμῶν διαμερισθῶσιν, ἔγουν αἱ κατὰ κόσμον πράξεις ἡμῶν μερίδες ἀλωπέκων γένωνται, τῶν πονηρῶν δαιμόνων (37).

Ἐν ἐκκλησίᾳ Κυρίου μὴ κλαίετε δάκρυσι. Τὰ λυπηρὰ διαγγέλλας, παραίνεσιν εἰσφέρει, πολὺ τὸ χρησίμους ἔχουσαν, καὶ φησὶν, ὅτι οὐ δεῖ ἡμᾶς ἐκκλησιάζοντας, ἦτοι, εἰς τὸν τοῦ Κυρίου συναγομένους ναόν, ψιλῶς οὕτως καὶ ἐπιπολαίως δακρῦειν, καὶ ἀφοσιοῦσθαι τὸν κλαυθμὸν μόνοις δάκρυσιν, ἀλλὰ καὶ ἔργα προστιθέσθαι συντριβῆς καὶ κατανώξεως.

Μὴ δακρύνετωσαν ἐπὶ τοῦτοις. Τοῦτέστιν, οὐ δεῖ ὑμᾶς δακρῦειν ἐπὶ τῷ αἰχμαλωτισθῆναι, καὶ καταμετρηθῆναι τὴν γῆν ὑμῶν, ἀλλὰ διότι παρωργίσατε τὸν Θεόν· τοῦτο γὰρ δακρῦων ἄξιον. Ἡ δ' ἐπὶ τοῖς ἀμαρτήμασι τιμωρία, οὐ δακρῦων, ἀλλὰ χάρα; ἀξία, διότι τῆς αἰωνίου τιμωρίας ἐστὶ κουφισμός. Οὕτω καὶ Παῦλος εἶπε· *Κρινόμενοι δὲ ὑπὸ*

Et non erat, qui prohiberet eum, ut averteretur. Neque Chamus, inquit, neque Belus, neque alius quisquam ejusmodi vestrorum numinum impedire ipsum potuerunt, metientem scilicet, quominus terram metiretur. Per hæc autem vates eorum numina perstringit. Vel : Non erat, ait, qui impediret, quominus populus meus iniret captivitatis viam, eumque procul ab hac arceret.

VERS. 4, 5. *Agri vestri divisi sunt ; propter hoc non erit tibi mittens funiculum in hereditatem.* Exteris quidem, ait, dimensi sunt agri vestri atque divisi : tibi vero non erit, qui **268** funiculum dimensionis jaciatur, ut et tibi distribuatur hæreditas. Id ipsum perpassi sunt et arrogantes Judæi. Primogeniti enim erant, et pars hæreditatis Dei, quibus ipsis factæ sunt promissiones. Verum cum eorum patres Christum injuriis affecissent, sanctorum hæreditatem amiserunt. Hinc gentium populi facti sunt hæredes Dei Christique cohæredes. Consuevit præterea David insidias atque tentationes appellare funiculos, ut ibi, *Funes peccatorum circumplexi sunt me* 17 : et alibi, *Funiculis intenderunt laqueum pedibus meis* 18. Cum ergo quis tentatoris insidiis circumventus, partem suam divinam amittit, quam cum possideret, dicere poterat : *Pars mea es, Domine* 19 ; tum simplicissima divina pars, quæ in eo est, dimensa quodammodo scinditur in multiformem latamque scelerum viam ; nec est, qui procul ab ejusmodi via eum arceat. Funiculum autem jactat in hæreditatem, qui ab objecta sibi per inimicum tentatione occasione captat acquirendi cælestem hæreditatem. Qualis erat qui dicit : *Maledicimur, benedicimus ; et : Gaudemus in infirmitatibus, in tribulationibus, et in omnibus his superiores simus per Deum benedictum* 20. Quod in nobis profecto non fit, cum agri nostri dividuntur, cum mundanæ scilicet actiones nostræ partes vulpium fiunt 21, malorum videlicet dæmonum.

VERS. 6. *In ecclesia Domini nolite flere lacrymis.* Postquam vates acerba mala denuntiavit, perutilem inducit adhortationem, et ait, non oportere nos in unum, in templum videlicet Domini, convenientes. Ita remitte leviterque lugere, ut lacrymis contenti simus ; sed adjicienda præterea nobis esse intimi doloris opera mærorisque.

Neque plorent super his. Hoc est, Lugere vos oportet, non quod in captivitatem abducti sitis, et terra vestra sit dimensa, sed quia Deum ad iram provocastis ; id enim lacrymas omnino meretur. Pœna contra, qua quis ob peccata plectitur, non lacrymis, sed gaudio digna est, cum peccatorem æterno supplicio levet. Quamobrem et Paulus dixit :

17 Psal. cxxviii, 61. 18 Psal. lvi, 7. 19 Thren. iii, 24. 20 I Cor. iv, 12. 21 Psal. lxxii, 11.

Varie lectiones et notæ.

(36) Τῆς ἐκτουτοῦ, Cod. Bav.

(37) Cod. Bav. adlit, καὶ δολερῶν.

Cum judicamur, a Domino corripimur, ne cum hoc mundo damnemur⁸¹.

Vers. 7. *Nou enim abjiciet opprobria, qui dicit: Domus Jacob, ad iram provocavit Spiritum Domini, siquidem talia hæc sunt ipsius instituta. Qui remisit leviterque luget, inquit, verbisque solis confessionem circumscribit, dicens, Domus Jacob, nos videlicet, ad iram Dominum provocavimus, per hoc profecto non avertet dedecus illud atque probrum, quo per captivitatem aliasque calamitates est afficiendus, siquidem hæc sunt ipsius instituta quæ supra commemoravimus, trahere scilicet pupillos, et reliqua; 269 sed tum demum dedecus illud avertet et ignominiam, cum instituta illa et consuetudinem oblittebit. Hæc et nobis apprime conveniunt, qui peccata quidem nostra constemur, sed nullos poenitentiae dignos fructus facimus. Vel, qui lugemus etiam, verum hoc tum demum, cum aut voti compotes fieri non possumus, nec obtinere caducum alicquod bonum, quod optamus; aut cum aliquid nobis accidit contra votum. Hæc eadem consentanea sunt et Hebræis nostrorum temporum; qui quidem lugent, non ob flagitiosissimum ipsorum facinus, quod Deum occidendo perpetrarunt, sed ob angustias atque vexationes quas patiuntur, id ægre vel maxime ferentes, quod ea contra nos loquendi libertate uti nequeant, qua olim usi sunt in apostolos. Id ergo eis vetat divinus vates. Pater enim, ait (qui dicit, et simul judicat, atque palam aperteque declarat eos ad iram provocasse Spiritum Domini, cum Christum non vi sua, sed ope Beelzebub mira facere deblaterarent⁸²), Pater, inquam, profecto negligenda putabit, quæ Christo cum in lectant: siquidem ad hoc usque tempus eadem instituta sectantur, et eodem in Christum animo affecti, cum uti impostorem maledictis impie lacerant, nec ei, uti Deo, obsequen lum putant.*

Vers. 7, 8. *Nonne sermones ejus boni cum eo ei recti ambulaverunt? Et antequam populus meus in inimicitia restitit contra pacem suam.* Per interrogationem legendum est usque ad *Ambulaverunt*, quod vero sequitur, more solito. Ait enim Deus: Haud rectæ confessionis verba profert populus meus, neque profecto recti sunt hi sermones, et ejusmodi, ut nihil præ se tortuosi ferant, nihil quod egeat correctione: ecce enim per opera manifeste declarat, se, tanquam inimicum, adversa mihi fronte stare (id enim significat per verbum hoc *anterius*), ac propterea pace se privavit, implicuitque bellis et malis iis quæ inde proficiuntur.

Vers. 9. *Pellem ejus excoriarunt, ut auferrent spem, contritionem belli. Duces populi mei projiciuntur de domibus deliciarum suarum.* Cum superius populum reprehendisset, id ei exprobrans, quod per opera divinis legibus adversaretur, etsi

Κυρίου παιδευόμεθα, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν.

Ὁ γὰρ ἀπόσεται ὄνειδη ὁ λέγων· Οἶκος Ἰακώβ παρώργισε Πνεῦμα Κυρίου, εἰ τὰ ταῦτα τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ ἐστίν. Ὁ δακρῶν φιλοῦ, φησί, καὶ ἐπιτολαίως, καὶ λόγοις μόνοις περιγράφων τὴν ἐξομολόγησιν, καὶ λέγων, ὅτι Ὁ οἶκος τοῦ Ἰακώβ, ἴτοι ἡμεῖς παρωργισαμεν τὸν Κύριον, τὰ ὄνειδη, ἃ μέλλουσιν αὐτῷ ἐπαχθῆναι αἰχμαλωτιζομένῳ, καὶ ἄλλως κακουμένῳ, οὐκ ἀπόσεται, εἴπερ ἐπιτηδεύματα αὐτοῦ εἰσι ταῦτα, ἃ ἀνωτέρω εἰρηται, ὅτι Ἑραζὸν ὄργανός, καὶ τὰ λοιπὰ. Τότε γὰρ ἀπόσεται τὰ ὄνειδη, ὅτε τὰ ἐπιτηδεύματα ἐξαλείψει. Ταῦτα καὶ ἡμῖν ἀρμόζει, τοῖς δοκοῦσι μὲν ἐξομολογεῖσθαι, μὴ ποιοῦσι δὲ καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας· ἢ καὶ τοῖς δακρῶσι μὲν, ἐπὶ ἀποτυχίᾳ δὲ τινος τῶν φθειρομένων ἀγαθῶν, ἢ ἰθουλῆτου τυδὸς συντυχίᾳ. Ταῦτα καὶ νῦν τοῖς Ἰουδαίοις οἰκεῖται, εἰ δακρῶουσιν, οὐ διὰ τὸ τῆς Θεοκρατίας μῦθος, ἀλλὰ διὰ τὸ ἐλαυνέσθαι, καὶ διώκεσθαι, καὶ μὴ ἔχειν παρῆρσιαν καθ' ἡμῶν, ὡς καὶ κατὰ τῶν ἀποστόλων. Ἀπαγορεύει οὖν τοῦτο ἀποστόλις (38) ὁ προφήτης· Ὁ Πάτερ γὰρ, φησὶν, ὁ λέγων, καὶ κρίνων, καὶ ἀποφαίμενος, ὅτι παρώργισαν τὸ Πνεῦμα Κυρίου, ὅτε ἔλεγον μὴ ἐν αὐτῷ θαυματουργεῖν τὸν Χριστὸν, ἀλλ' ἐν τῷ Βεελζεβούλ, οὐκ ἀπόσεται τὰ ὄνειδη αὐτῶν, οὐδὲ παραδέξεται τὰ τε ἐπὶ ταῖς θαυματουργίαις, καὶ τὰ ἄλλα, ἃ ὄνειδιζον τῷ Χριστῷ· εἴπερ μέχρι τοῦ νῦν τοιοῦτα ἐπιτηδεύματα ἔχουσι, καὶ τοιαύτην κατὰ Χριστοῦ διάθεσιν, βλασφημοῦντες αὐτὸν, ὡς πλάνον, καὶ μὴ ὡς Θεῷ προσέχοντες.

Ὁὐχ οἱ λόγοι αὐτοῦ καλοὶ μετ' αὐτοῦ καὶ ὀρθοὶ πορεύονται (39); Καὶ ἐμπροσθεν ὁ λαὸς μου εἰς ἔχθραν ἀντίστη κατέναντι τῆς εἰρήνης αὐτοῦ. Κατ' ἐρώτησιν ἀναγνωστέον ἄχρι τοῦ, Πορεύονται· τὸ δὲ ἐξῆς, ἐν ἤθει. Φησὶ γὰρ· Οὐκ ἐξομολογήσεως μὲν λόγους λέγει ὁ λαὸς μου, καὶ ὀρθοὶ εἰσιν οὗτοι οἱ λόγοι, οὐδὲν ἐν τοῖς ῥήμασι στρεβλόν, ἢ ἐπιλήψιμον, καὶ ἀξιον διορθώσεως ἔχοντες· ἀλλ' ἰδοὺ διὰ τῶν ἔργων ἐμφαίνει, ὅτι ὡσπερ ἔχθρὸς, ἀντιπρόσωπός μου ἴσταται. Τοῦτο γὰρ δηλοῖ διὰ τοῦ εἰπεῖν, ἐμπροσθεν, καὶ αὐτὸς ἐαυτὸν τῆς τε εἰρήνης ἐστέρησε, καὶ πολέμοις καὶ ταῖς ἐκ τῶν πολέμων κακοῖς παρέδωκε.

Τὴν δορὴν αὐτοῦ ἐξέθειραν, τοῦ ἀφελέσθαι ἐλπίδα, συντριμμὸν πολέμου· διὰ τοῦτο ἠγοῦμενοι λαοῦ μου, ἀπορριφήσονται ἐκ τῶν οἰκων τρυφῆς αὐτῶν. Κατηγορήσας τοῦ λαοῦ, ὡς τοῖς θεοῖς νόμοις ἀντιταξαμένου διὰ τῶν ἔργων, εἰ καὶ

⁸¹ I Cor. xi, 12. ⁸² Matth. xi, 27.

Variæ lectiones et notæ.

(38) Ἀπαγορεύει τοῦτοῖς αὐτοῖς, Cod. Bav.

(39) Πεπρόσονται, Cod. Ven., ita et παύσο ποσ-

πεπλασμένην δ'άνοιαν ἐπεδείκνυτον, νῦν κατηγορεῖ τῶν ἡγουμένων, λέγων, ὅτι οἱ ἡγούμενοι γεγόνασιν αὐτοῖς τῆς τοιαύτης διαθέσεως ἄντιοι· οἱ δὲ τοῦ παθεῖν τὸν λαὸν εἰδωλοατρῆς, τὴν δορὰν αὐτοῦ ἐξέδειραν, τούτεστι τὴν ἐμὴν σκέπην, ἣτις περιέσκαπεν αὐτὸν, ὡσπερ ἡ δορὰ τὴν σάρκα, πρὸς τὴν μὴ εὐκόλως πάσχειν, καὶ ἀφείλοντο ἀπὸ τοῦ λαοῦ τὴν εἰς ἐμὲ ἐλπίδα, ἣτις ἦν συντεριμμὸς τοῦ πολέμου. Καὶ γὰρ ἐλπίζων ἐπὶ τὰ εἰδῶλα, ἀφαιρεῖται τὴν εἰς Θεὸν ἐλπίδα, τὴν συντριβόντα τοὺς πολέμους. Διὰ τοῦτο οὖν καὶ αὐτοὶ οἱ ἡγούμενοι, οἱ βασιλεῖς καὶ ἱερεῖς, σὺν τῷ λοιπῷ λαῷ ἀπορρίφθησονται εἰς αἰχμαλωσίαν ἐκ τῶν οἰκῶν αὐτῶν, οὗς οὐχ ἀπλῶς οὕτως ἐδομήσαντο λιτῶς καὶ ἀπεριέργως, καὶ πρὸς χρεῖαν τοῦ καταμένειν, ἀλλὰ πολυτελῶς, καὶ πρὸς τρυφήν καὶ ὕβριν. Διὰ τὰ πονηρὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν ἐξώσθησαν· μὴ ἐμὰ, φησὶν, αἰτιάσθωσαν, ὅτι ἐξώσθησαν εἰς Βαβυλῶνα, ἀντὶ τοῦ, ἐξώσθησονται· ἀλλὰ τὰ ἐπιτηδεύματα αὐτῶν τὰδ' ἔχον, ὅτι καὶ αὐτοὶ κακὰ ἐπέτηθευον, καὶ τὸν λαὸν ἐπειθον τὰ αὐτὰ μετέπειν. Ἦσαν καὶ τοῦ Χριστοκτόου λαοῦ οἱ λόγοι καλοὶ καὶ ὀρθοί, λέγοντος, ὅτι *Περὶ κελου ἔργου οὐ λυθάζομαι σε· ἀλλ' ὅτι ἄνθρωπος ὦν, ποιεῖς σεαυτὸν Υἱὸν Θεοῦ· καὶ πάλιν, Κατὰ τὸν νόμον ἡμῶν ὀφείλει ἀποθανεῖν, ὅτι εἶπεν ἑαυτὸν Υἱὸν Θεοῦ. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν πρὸς ἀνθρώπου; ἔλεγον· Ἐμπροσθεν δὲ ἐμοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, οὐχὶ ἐκδικηταὶ ἐμοὶ ἐφαίνοντο, ἀλλ' ἔχθροί. Διὰ τί; Διότι ἀντίστησαν τῇ εἰρήνῃ αὐτῶν, ὅς ἐστι Χριστός· ὁ δὲ μὴ τιμῶν τὸν Υἱόν, οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα. Διὰ τοῦτο οἱ ἡγούμενοι τοῦ λαοῦ μου οἱ πολλοὶ ἀρχιερεῖς, ἀπερρίφθησαν ἐκ τοῦ ναοῦ μου, ὃν ἕνα οἶκον ὄντα ἐμοὶ, αὐτοὶ πολλοὺς ἐποίησαν, διὰ τὸ μισθοῦσθαι καθ' ἕκαστον ἑνἑαυτῶν. Ἐν τούτῳ δὲ καὶ τὸν νόμον κατηλεῦοντες, κατετρύφον τοῦ λαοῦ. Πολλάκις δὲ τίς καὶ χρηστολογίαν ὑποκρινόμενος πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς, λόγους μὲν ἔχει καλοὺς καὶ ὀρθοὺς, ἀλλ' ἔχθρός ἐστι διὰ τῶν ἔργων, μηδὲν εἰρηνικὴν φρονῶν, ἀλλὰ δι' ὧν πράττει, ἰσάμενος; κατέναντι τῆς εἰρήνης αὐτοῦ, ἣν λαλεῖ μετὰ τῶν πησίον, καὶ τὴν δορὰν ἐκδέρων τοῦ πένητος, τοῖς τε ἄλλοις τρόποις, καὶ τῷ συντριβεῖν αὐτὸν ἐν ταῖς ἐργασίαις, καὶ οὕτως αὐτὸν ἐκπιέζων, ὥστε ἀφαιρεῖσθαι αὐτοῦ καὶ τὴν χρηστοτέραν ἐλπίδα, ἣτις συντριμμὸς γίνεται τοῦ τῆς ἀπογνώσεως καὶ τῆς βλασφημίας, τῆς εἰς τὴν Πρόνοιαν, πολέμου. Ὁ γὰρ κακούμενος, καὶ πολεμούμενος εἰς τὸ βλασφημῆσαι κατὰ τῆς Προνοίας, ἐπειδὴν τῆ τῶν ἀγαθῶν ἐλπίδι βοηθηθῆ, συντριβεῖ τοῦτον τὸν πόλεμον. Τὰ δ' ἐπεξῆς δοκεῖ μὲν τιμωρίαν περιέχειν, καὶ οἰκοδομεῖτω γε καὶ τοῦτο τοὺς πολλοὺς, ἀπειλοῦντος τοῦ Θεοῦ ἐκπασεῖσθαι ἐκ τῶν οἰκῶν τῆς τρυφῆς. Νοήσεις δὲ καὶ ἀξίως τοῦ Πνεύματος ἡγουμένους, καὶ δοχοντάς, τὰς ψυχὰς, αἱ ἡγεμονεύειν ταχθεῖσαι, ἐπειδὴ μὴ καλῶς ἐχρήσαντο τῇ ἀρχῇ, ἐμπεσοῦσαι πειρασμοῖς καὶ θλίψεσιν, ἀπορρίφθησονται ἐκ τῶν οἰκῶν τῆς τρυφῆς, τῶν σωματίων δηλαδὴ, οἷς συν-*

contrarium operibus animum simularet : nunc accusat ipsius duces atque præsidēs, his verbis : Ipsimet præsidēs, inquit, auctores eis fuerunt totis ipsorum voluntatis atque studii ; qui profecto populum ad idola colenda inducendo, pellem ei detraxerunt, mean scilicet defensionem atque tutelam, quæ ipsum ita tegebat, ut pelle legitur corpus, ne incommoda facile patiatur. Iidem et populum ea spe dejecerunt, quam in me locatam habebat ; quæ spes erat belli contritio. Sperans enim in idolis, excidit ea spe, quam repositam **270** habet in Deo, qui bella conterit. Hanc ob rem ergo et ipsi duces, tum reges, tum sacerdotes, cum reliquo populo captivi ducentur in servitutem, domibus quisque suis expulsi, quas construxerunt, haud simplici et moderato cultu, ad necessarium habitationis usum, sed nimis exquisito ac splendido, ad luxum inanemque ostentationem. Ejecti vero sunt ob ipsorum nefaria facinora. Ne causam, ait, in me conferant, quod abducti Babylonem fuerint (abducendi scilicet sunt), sed hac de re se suamque improbitatem accusent. Quandoquidem cum ipsi nefaria facinora patrarent, tum populum ad eadem impulerunt. Bona item erant et recta turbæ, quæ Christum interfecit, verba, *De bono opere non lapidamus te, sed quia, homo cum sis, te Dei Filium facis*⁸⁸; et rursum, *Secundum legem nostram eum mori decet, quia semetipsum asseruit Filium Dei*⁸⁹. Verum enimvero hæc illi apud homines : apud me vero Deum et Patrem, non tanquam expostulantes, sed tanquam inimicos scese gerebant. Quid ita ? Quia videlicet suæ ipsorum paci, Christo nimirum, adversabantur. Qui vero non honorat Filium, non honorat Patrem⁹⁰. Propterea præsidēs populi mei, sacerdotum principes bene multi depulsi templo sunt, quod unica mihi domus cum esset, ipsi plures effecerunt, mercaturam ibi quotannis exercentes. Ubi et legem quæstui habentes, populum ludificabantur. Sæpe item quis se cum fratribus loqui simulat ad eorum utilitatem ; qui quidem sermones cum ipsis habet bonos et rectos, re ipsa tamen inimicus est, verbis contraria agens. Atque hic nihil pacifici cogitat, sed per nefaria sua facta, contra suam pacem grassatur. Quam quidem pacem cum proximo suo loquitur ; et alia ex parte pauperi pellem detrahit. Hunc enim cum aliis bene multis modis exagitat, tum maxime in officii vexat atque fatigat, et ita demum opprimit, ut bona ei spes omnis auferatur. Quæ spes conterit desperationis bellum, qua permotus pauper Providentiam maledictis lacerare consuevit. Qui enim malis affligitur, invehiturque propterea maledictis in Providentiam, quodam quasi afflictionum bello commotus : cum ei honorum spe succurritur, is bellum hoc statim conterit. Quæ vero sequuntur pœnam continere mihi videntur. Id autem docu-

⁸⁸ Joan. x, 55. ⁸⁹ Joan. xix, 7. ⁹⁰ Joan. v, 23.

mento sit multis, quibus minatur Deus, e delicia- A
rum domibus eos demigraturos. Ducis item ac
præsides spiritali quadam ratione intelligere com-
mode poteris et animas, quæ imperare jussæ, cum
victæ fractæque tentationibus afflictionibusque,
imperio suo abutantur, expelluntur deliciarum
domibus, corporibus scilicet, in quibus luxuriose
vivere consueverunt. Anima enim, quandiu corpus
bene se habet, inque deliciis versatur, ei totam
sese dedit: cum contra male corpus torquetur,
cognita corporis corruptione, **271** pudet ipsam
in hujusmodi putredine diutius commorari. Quam-
obrem cum regio Vate dicit: *Hei mihi, quia inco-
latus meus prolongatus est*⁶⁶ et cum Paulo, *Quis
me salvabit a corpore hominis hujus*⁶⁷? Item cum
angeli lucis formam induens Satanas, bona nobis
consilia dare videtur, ut et Evæ, bonos profecto et
rectos sermones præ se fert; at si præterita con-
siderare voluerimus, neque præsentia tantummodo
spectare, eum nobis inimicum comperiemus, tum
etiam, cum pacifice nobiscum agere videtur. De-
trahit enim quodammodo nobis pellem, aufertque
mortem quam, una cum Christo sepulti, per sacri
fontis lavacrum subivimus, adimitque spem no-
stram quæ est Christus, spes gloriæ, qui bellum
contrivit, sustulitque carne sua odium omne, et
cuncta quæ in cælis sunt, quæque in terris, pace
donavit. Ob id ergo quotquot modo nobis domi-
nantur principatus potestatesque tenebrarum, eji-
cientur e supernis sedibus paradisi voluptatis (42),
qua ante defectionem fruebantur, detrudenturque
in tenebras exteriores. Dictum hoc idem, *Nonne sermones ejus boni et recti ambulaverunt?* et quod
sequitur, apprimè convenit et Judæ, qui dicit, *Poterat venundari multo unguentum hoc, et dari
pauperibus*⁶⁸: et, *Numquid ego sum, Rabbi*⁶⁹? quique simul invehitur in pacem, cujus dominus bono
erat.

VERS. 40. *Appropinquate montibus æternis. Surge, C
et ambula, quia non est tibi requies.* Præsides hujusce-
modi verbis affatur: Quoniam meas amplecti
leges nolulistis, et vestris in domibus requiescere
vobis non placuit: abite in posterum in Babylo-
niam regionem, et pergite ad ipsius montes Ara-
ra. Quos ideo vocat æternos, quia diu multumque
memorati præsides ibi erant commoraturi, vel
quia ab omni retro antiquitate, quod in ipsis arca
requievit, celebres evaserunt. In patria enim terra
non est amplius vobis requies.

*Propter immunditiam consumpti estis corru-
ptione: fugistis, nemine persequente.* Causam ad-
ducit vates, cur hæc ii passuri essent. Propter D

ετρώπων. Ψυχὴ γὰρ, εὐ μὲν τοῦ σώματος ἔχοντος,
καὶ τρυφῶντος, προστέθηκα τούτῳ· κακουμένου δὲ,
ἐννοουμένου (40) τὴν τούτου φθορὰν, αἰσχύεται
τοιαύτη φθορὰ συνείηαι. Αἰδὲ καὶ τὰ τοῦ προφήτου
ἔρει· Οἰμοὶ! ὅτι ἡ παροικία μου ἐμακρύνθη· καὶ
τὰ τοῦ Παύλου, Ταλαίπωρος ἐγὼ ἄνθρωπος, τίς
με ῥύσεται ἐκ τοῦ σώματος τοῦ θανάτου ταύ-
του (41); Καὶ ὅταν δὲ μετασχηματιζόμενος ὁ Σατα-
νᾶς εἰς ἀγγελὸν φωτὸς, δοκεῖ συμβουλευεῖν ἡμῖν τὰ
χρηστά, ὡς καὶ τῇ Εὐά, λόγους καλοὺς καὶ ἁγίους;
ἐπιδείκνυται· ἀλλ' εἰάν τὰ ἐμπροσθεν ἴδωμεν, καὶ μὴ
τοῖς παροῦσιν ἐναπομείνωμεν, ἐχθρὸν αὐτὸν ὄψο-
μεθα, ἐν ὅσῳ δοκεῖ εἰρηνεύειν μεθ' ἡμῶν. Ἐκδέχεται
γὰρ τὴν δόξαν καὶ τὴν νέκρωσιν, ἣν ἔσχομεν συντα-
φέντες τῷ Χριστῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος, καὶ ἀραι-
ρεῖται ἡμῶν τὴν ἐλπίδα, ὅς ἐστι Χριστὸς, ἡ ἐλπίς
τῆς δόξης, ὅς συνέτριψε τὸν πόλεμον, καταργήσας
τὴν ἐχθρὰν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, καὶ εἰρηνοποιήσας τὰ
πάντα, τὰ ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ γῆς. Διὰ τοῦτο οὖν
οἱ νῦν ἠγούμενοι ἡμῶν, αἱ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι τοῦ
σκότους, ἐκ τῶν ἁγίων μονῶν τοῦ παραδείσου τῆς
τρυφῆς, ἣν ἐτρώπων πρὸ τοῦ ἀποστῆναι, ἀποθρέψθη-
σονται εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον. Ἀρμύζει δὲ καὶ
τῷ Ἰούδᾳ τὸ, Ὅχι οἱ λόγοι αὐτοῦ ὀρθοὶ καὶ κα-
λοὶ πεπόμενται, καὶ τὰ ἐξῆς, τῷ λέγοντι· Ἡδύ-
νατο γὰρ τοῦτο τὸ μῦρον πρᾶθῆναι πολλοῦ, καὶ
δοθῆναι πτωχοῖς· καὶ, Μῆτι ἐγὼ εἰμι, Ῥαββί; εἰτα
κατέναντι τῆς εἰρήνης στάντι, ἧς κύριος ἄνθρω-
πος ἦν.

Ἐγγίσσατε ὄρεσιν αἰωρίοις· ἀνάστα, καὶ πο-
ρεύου, ὅτι οὐκ ἔστι σοι ἀνάπαυσις. Πρὸς τοὺς
ἀρχοντάς φησιν, ὅτι Ἐπειδὴ οὐκ ἠθέλησατε τοὺς
ἐμοὺς στέργειν νόμους, καὶ τοῖς οἰκοῖς ὑμῶν ἐπανα-
παύεσθαι, πορεύεσθε λοιπὸν ἐπὶ τὴν Βαβυλωνίαν
γῆν, καὶ ἐγγίσσατε τοῖς ἐκείνων ὄρεσι, τοῖς Ἀραρά-
τῃ αἰώνια καλεῖ, ἣ διότι μακροῦς ἐμελλόν ἐκεῖ χρό-
νους ἐνδιατρίψειν, ἣ ὅτι ἐξ αἰῶνος διαβόητα ἦν, εἰς
τὴν κλωτῶν ἐκεῖ καταπαύσαι. Ἐν γὰρ τῇ πα-
τρῶν ὑμῶν γῆ οὐκ ἔστι σοι τοῦ λοιποῦ ἀνάπαυσις.

Ἐνεκεν ἀκαθαρσίας διεφθάρητε φθορᾷ· κατ-
εδιώχθητε, μηδενὸς διώκοντος. Τὴν αἰτίαν ἐπάγει,
ὅτι ἦν ταῦτα πείσονται, καὶ φησιν, ὅτι Ἐνεκεν τῆς

⁶⁶ Psal. cxix, 5. ⁶⁷ Rom. vii, 24. ⁶⁸ Matth. xxvi, 9. ⁶⁹ Matth. xxvi, 25.

Variæ lectiones et notæ

(40) Uterque Cod. habet ἐννοουμένου, Scribendum
tamen puto ἐννοουμένη.

(41) Τοῦ ἀνθρώπου τούτου, *hominis hujus*, Cod.
Bav.

(42) Qua, Theophylacte, paradisi voluptate gau-
debant angeli ante defectionem? eane, quæ a Dei
visione manaret? At si ita esset, beati profecto fuis-
sent propterea que peccare amplius non potuissent,
Beati enim qui Deum intuentur, ita ab summa ejus
bonitate rapiuntur, ut sponte quidem ament, sed eum

non amare non possint. An paradisi terrestris vu-
luptate perfruebantur? At spiritus cum essent, ma-
teria: prorsus expertes, nulla gaudere poterant vu-
luptate, quæ sensibus perciperetur, nisi forte ev-
Origene putes angelos corpus habere, materia tenuissima compactum, ætherea, vel ignea. An pari-
disi voluptatem appellas Dei gratiæ statum atque
cognitionem, qua ante lapsum angeli gaudebant?
Huic equidem sententiæ facile subscribam.

ἀκαθαρσίας, τῆς εἰδωλωτατρίας, ἢ ἀπλῶς πάσης ἀκαθαρσίας, τῆς ἀκάθαρτον ποιούσης τὸν ταύτην μετέοντα, παρεδόθητε τῇ φθορᾷ ταύτῃ τῆς αἰχμαλωσίας καὶ τοῦ θανάτου, καὶ αἰθαιρέτως αὐτοὶ ἑαυτοῖς τὸν διωγμὸν ἐπηγάγετε, διὰ τοῦ πράττειν τὰ πεπορηζόμενά με. Ὅρη ἦσαν καὶ οἱ τὰ τοῦ νόμου διδάσκοντες, ἅτε ὑφ' οὗ τεταγμένοι, καὶ ἐπὶ τῆς Μωσέως καθέδρας, ἀλλὰ πρόσκαιρα ὄρη. Τοῖς οὖν τὰ τοιαῦτα ὄρη ζητοῦσι φησι νῦν τὸ Πνεῦμα· Ἐγρίζατε τοῖς τοῦ Εὐαγγελίου διδασκάλους, οἱ ὄρη εἰσὶν αἰώνια· ὁ γὰρ ἀποστελλας αὐτοὺς μαθητεῦσαι πάντα τὰ ἔθνη, ἐπηγγελάτο μετ' αὐτῶν ἔσεσθαι ἄχρι τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος· καὶ τῆς βασιλείας δὲ αὐτοῦ ὡς ἔσται τέλος. Ἀνάστητε ἀπὸ τοῦ τῆς σκιᾶ προσκαλοῦσθαι, καὶ πορευθήτε, ὥστε περαιτέρω τοῦ γράμματος νοῆσαι τι. Ἐν τῷ νόμῳ γὰρ, φησὶν, ἀνάπαυσις οὐκ ἔστι σοι. Ζυγὸς γὰρ ἦν, ὃν οὐδὲ οἱ πατέρες ἠδυνήθησαν βασιτάσαι, διότι ἐξ ἔργων νόμου οὐ δικαιοῦνται πᾶσα σὰρξ, ἀλλ' ἐν Χριστῷ, τῷ δικαιοῦντι ἐκ πίστεως, καὶ τοὺς πεπορητισμένους ἀναπαύονται. Ποῦ; Ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως, ἐν ᾧ βαπτιζόμενοι, τὸ τῶν ἀμαρτιῶν ἄχθος ἀποτιθέμεθα. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄφρων τότε διαφθείρεται ἐν ἐπιτηδεύμασιν, ὅτε εἴπη· Οὐκ ἔστι Θεός· εἰκότως καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, εἰπόντες, ὅτι οὐκ ἔστι Θεός, ὁ Χριστός, καὶ διὰ τοῦτο ἀκάθαρτοι γεγόντες ἀπὸ τοῦ αἵματος αὐτοῦ, διεφθάρησαν φθορᾷ τῆς ψυχικῆς, καὶ ἐπομέως τῆς σωματικῆς, ὅτε αὐτοὶ ἑαυτοὺς ἐδίωκον στασιασάντες, ὡς Ἰώσηπος ἱστορεῖ (44). Ὅρη αἰώνια καὶ οἱ ἄγγελοι, οἷς ἐγγίζειν κελυόμεθα, ἀσάρκοι οὖσιν, ὀλιγόσαρκοι αὐτοὶ γινόμενοι. Ἀνάστηθι ἀπὸ τῆς ἀμαρτίας, καὶ πορευθήτε πρὸς τὸ καὶ ἀγαθὸν τι ποιῆσαι· ἡ γὰρ ἀμαρτία ἀνάπαυσις οὐκ ἔστι σοι. Μήποτε δὲ ἐπειδὴ ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἔχει ὁ μαθητῆς τοῦ Χριστοῦ, καὶ διὰ πολλῶν θλίψεων δεῖ ἡμᾶς εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, παραινῆ τῷ τοιοῦτῳ ὁ λόγος πορευέσθαι, καὶ ἀεὶ κατατείνεσθαι προκόπτοντα ἐν τῷ καλῷ· οὐ γὰρ ἔστιν ἀναπαύεσθαι τὸν βαδίζοντα τὴν τεθλιμμένην ὁδόν. Πᾶς μὲν οὖν ὁ ἀμαρτάνων φθείρεται· εἰς γὰρ τὸ μὴ ὄν χωρεῖ, τὴν κακίαν, ἀπὸ τοῦ ἔντος Θεοῦ καὶ τῆς ἀρετῆς. Ἀλλὰ τότε φθείρεται καταφθορᾷ, ὅτε καὶ ἀκαθαρσίαν ἔχει, ἥτις ἐστὶν ὑψηλοφροσύνη. Ἀκάθαρτος γὰρ παρὰ Κυρίῳ πᾶς ὑψηλοκάρδιος, ὅταν τὸ κακὸν ποιῶν τὴν ἀμαρτίαν, ἔτι καὶ ἐγκαυχᾶται ταύτῃ· ὡς εἶπε τὸ κακὸν ποιῶν, εἰς συναίσθησιν ἔρχεται, τάχα οὐ καταφθορᾷ φθείρεται, ἀλλὰ μετρώτερον. Διδάσκει τοίνυν ὁ λόγος τοὺς εἰς βάθος κακῶν ἐμπεσόντας, καὶ καταφρονούντας, ὅτι Ἐξ ἀκαθαρσίας, καὶ ὑψηλοφροσύνης, τὴν παντελῆ διαφθορὰν ὑπέστητε. Ὡστε εἰ βούλεσθε ἀπὸ τῆς φθο-

immunditiam, ait, idolorum scilicet cultum, et universim ob peccati genus omne, quo immundus efficitur quisquis eo contaminatur, subiistis eadem hanc captivitatis et mortis; et ipsi in vos concitastis hostilem insectationem, ea nefaria facinora patrando, quæ iram mihi maxime movent. Montes item erant et qui præcepta legis tradebant, utpote in excelso quodam ordine locati, sedentesque in Moysis cathedra, sed fluxi montes et instabiles. Ad eos ergo, qui tales montes petebant, ait nunc divinus Spiritus: Accedite ad Evangelii magistros, qui montes æterni sunt. Qui enim eos misit, ut docerent omnes gentes, mansurum se cum ipsis usque 272 ad consummationem sæculi futurus. Surgite ergo, ait, recedite ab umbra, properate (ad montes illos) ut littera sublimius aliquid intelligere possitis. In lege quippe non est vobis requies. Jugum enim lex est, quod ne patros quidem vestri ferre potuerunt⁹¹. Siquidem non per legem justificatur omnis caro, sed per Christum, qui justos per fidem facit, oneratosque reficit et recreat. Ubi? Ad refocillantem videlicet undam, qua abluti, peccatorum onus excutimus. Quoniam autem insipiens tum pravis institutis labefactatur, cum dicit, *Non est Deus*⁹²; idcirco et Judei (qui Christum Deum esse negarunt) propterea que se hujus ipsius sanguine polluerunt) maximam subiere eladem animæ simul et corporis, cum, seditione inter ipsos orta, se invicem alius in alium insurgentes, teste (43) Josepho, persequiebantur. Montes æterni sunt et angeli, carnis expertes, ad quos et nos, tenui carne præditi, propius accedere jubemur. Recede, inquit, a peccato, et fac bonum aliquid agas. Peccatum enim non est tibi requies. Fortasse vero quoniam tribulationes in hoc mundo patitur Christi discipulus, perque afflictiones multas colorum regnum ingredi nos oportet: hunc hortatur vates ad bene recteque sine ulla intermissione agendum. Ei enim, qui tribulationis via incedit, requiescere non licet. Labefactatur ergo peccator omnis (45) (transit enim ad id quod non est, vitium scilicet; recedens ab eo, quod est, Deo nimium atque virtute), sed tum demum penitus corrumpitur, cum eo immunditiæ genere afficitur, cujus est vana gloriatio. Immundus enim apud Deum evadit omnis elatus animus, cum scilicet peccat, et suo de peccato gloriatur. Ut si postquam peccavit, resipiscat, tum haud penitus corrumpatur, sed leviorē subcat eladem. Monet ergo vates eos qui in malorum ba-

⁹⁰ Matth. xxviii, 20. ⁹¹ Galat. ii, 16. ⁹² Psal. xiii, 1.

Varie lectiones et notæ.

(43) Judæorum intestina bella, et innumeras inde nanantes clades passim accurateque describit Josephus in lib. *De bello Judaico*.

(44) Μαρτυρεῖ, testatur, Cod. Bav.

(45) Hæc Theophylactus ex Platonicâ doctrinâ: Plato enim in *Timæo* docet: Τί τὸ ὄν μὲν ἀεὶ, γένεσιν δ' οὐκ ἔχον, καὶ τί τὸ γινόμενον μὲν ὄν δ' οὐδέποτε;

ratilium inciderunt, nibili id pendentes; ad quos, **A** ρᾶ; ἐπαλεθεῖν, καὶ ἤσασι δικαιοθέντες, λέγετε τὰς Vestram, ait, ob despicientiam evenit, ut penitus deleremini. Quare si vultis ab interitu vestro surgere, et justitia præditi vivere, pandite quam primum peccata vestra, quod justè fieri possitis.

Vers. 11. Spiritus statuit mendacium, stillavit tibi in vinum et ebrietatem. Malus, ait, spiritus, qui falsis in vatibus operatur, statuit tibi, Israelitico populo, mendacium, tanquam laqueum; vel, firmum ac stabile in medio tui mendacium effecit, instillavitque tibi falsa vaticinia, in vinum, instar scilicet vini: quibus vaticiniis exhilaratus, ea libenter arripiens excipiensque, inebriatus es, et a bono honestoque aberrasti. Quod si nemo, qui in Spiritu Dei loquitur, anathema Jesum dicit⁹⁹; perspicuum profecto **273** est, Pharisæis et Scribis **B** (qui Dominum seductorem esse dicebant, et spiritu malo correptum Deoque contrarium), mendacium hoc contra Jesum ipsum statuisse et instillasse nefarium spiritum, quo mendacio illi inebriati, quæ delirantium sunt et dicent, et facerent, eum calumniando simul atque crucifigendo. Statuit item in nobis idem nequitie spiritus falsas hujusce vitæ imaginationes, nullo solido nixas fundamento, eisque tribuit quamdam veluti basim atque soliditatem. Nobis deinde instillat harum voluptatem, tanquam vinum atque temulentiam, qua voluptate inebriati, instabiles fieri, vacillare, ex uno in aliud iniquitatis genus prolabi.

Vers. 12. Et erit de stilla populi hujus congregandus congregabitur Jacob cum omnibus. Suscipiens suscipiam reliquos de Israel in idipsum, ponam aversionem ipsorum in idipsum. Stillæ hæc, ait, mendacii, quam excipit populus meus, effliciet, ut in unam omnium captivitatem redigantur. Etenim eos etiam, qui reliqui facti cladem hanc effugisse videntur, in eundem captivorum ordinem referam, et in uno eodemque loco statuum eorum aversionem, hoc est defectionem. Cum enim æque omnes deliquerint, æque item a me deserantur. E stilla item sanguinis Christi (cujus auctor populus, qui legionariis eum militibus tradidit) una cum omnibus gentibus congregabitur quisquis ex Israele crediderit. Excipiamque quidquid ope divinæ gratiæ reliqui factum fuerit. Hi nimirum sunt, qui quoque tempore a Judæis ad Christum sese convertunt, qui ab umbra ad veritatem convolantes, in unum convenient cum gentilibus, atque ita fiet unum ovile, et unus pastor⁹⁹. Israel autem, vel potius omnes homines facti assimilantur; stillæ vero divini sanguinis, huic lacti coagulatum quodammodo factæ, conglutinarunt universum terrarum orbem. Qui stillam hanc mente sua revolvit, et secum ipse considerat, Deum propter nostram salutem sanguinem effudisse; hic ab sui in mun-

Πνεῦμα ἐσθησε ψεύδος, ἐστελάξῃ σοι εἰς οἶνον καὶ μέθυσμα. Τὸ πονηρὸν, φησὶ, πνεῦμα, τὸ ἐν τοῖς ψευδοπροφήταις (46) ἐνεργοῦν, ἐσθησέ σοι τῷ Ἰσραηλίτῃ λαῷ τὸ ψεῦδος ὡς παγίδα. Ἡ, ὅτι Ἑβραῖον ἐν σοὶ τὸ ψεῦδος καὶ στερεὸν εἰργάσατο, καὶ ἐνεστελάξῃ σοι τὰς ψευδεῖς προφητείας εἰς οἶνον, τουτέστιν, εἰς τήν οἶνον, ἐν αἷς εὐφραίνόμενος, καὶ ἡδέως ταύτας (47) λαμβάνων καὶ ἀποδεχόμενος, ἐμθύσῃς, καὶ παρηγήχῃς τοῦ δόνοντος. Εἰ δὲ οὐδεὶς ἐν Πνεύματι Θεοῦ λαλῶν, λέγει ἀνάθεμα Ἰησοῦν πρόδῃλον, ὅτι τοῖς Φαρισαίοις καὶ Γραμματεῦσι, τοῖς λέγουσι τὸν Κύριον πλάνον καὶ δαιμονίωντα, καὶ ἀντίθεον, πνεῦμα πονηρὸν ἐσθησε τὸ κατ' αὐτοῦ ψεῦδος, καὶ ἐνεστελάξῃν αὐτοῖς τοῦτο, ὥστε μεθύειν ἀπ' αὐτοῦ, καὶ τὰ τῶν παραφρονοῦντων καὶ λέγειν καὶ ποιεῖν, καὶ συκοφαντοῦντας αὐτῶν, καὶ σταυροῦντας. Καὶ ἐν ἡμῖν δὲ τὰς ψευδεῖς τοῦ βίου τούτου φαντασίας, ἄλλως ἀνυποστάτους οὐσας; τὸ τῆς πονηρίας πνεῦμα ἰταῖ, καὶ βάσιν αὐταῖς καὶ παγιότητα δίδωσι, καὶ ἐνσταλάζει ἡμῖν τὴν τούτων ἡδονήν (48), ὥστερ οἶνον καὶ μέθυσμα, ὑφ' ἧς ἀστατοῦμεν, καὶ κραδαινόμεθα. Ἄλλοτε εἰς ἄλλο εἶδος κακίας σφαλλόμενοι.

Καὶ ἔσται ἐκ τῆς σταγόνας τοῦ λαοῦ τούτου συναγόμενος συναχθήσεται Ἰακώβ, σὺν πᾶσιν. Ἐκδεχόμενος ἐκδέξομαι τοὺς καταλοιοποιούς τοῦ Ἰσραήλ, ἐπιτοαυτὸ θήσομαι τὴν ἀποστροφὴν αὐτῶν. Ἡ σταγὼν, φησὶν, αὕτη τοῦ ψεύδους, ἣν ἐδέξατο ὁ λαὸς μου οὗτος, αἷτια ἔσται καὶ πρόξενος πᾶσι τοῦ συναχθῆναι εἰς μίαν αἰχμαλωσίαν. Καὶ τοὺς δέξαντας γὰρ καταλειφθῆναι, καὶ ἐκφυγεῖν, καὶ τούτους ἐκδέξομαι εἰς τὴν αὐτὴν τῆς αἰχμαλωσίας τήν, καὶ ὁμοῦ θήσομαι τὴν ἀποστροφὴν αὐτῶν, ἦτοι ἐγκατάλειψιν· πάντας γὰρ τὰ ἴσα πταίσαντας, ἐπίσης καὶ ἀποστραφῆσομαι. Καὶ ἐκ τῆς σταγόνας δὲ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, ἧς αἷτιος ὁ λαὸς, ὁ παραδούς αὐτὸν τοῖς λογιεύσασι (49) στρατιώταις, συναχθήσεται πᾶς ὁ ἐξ Ἰσραὴλ πιστεύσας, σὺν πᾶσι τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐκδέξομαι τὸ λείμμα, τὸ κατ' ἐκλογὴν τῆς χάριτος· οἷτινές εἰσιν οἱ κατ' ἐκείτους καιροὺς ἐξ Ἑβραίων ἐπιστρέφοντες, καὶ ἀποστροφή αὐτῶν, ἣ ἀπὸ τῆς σκιάς ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν, ἐπιτοαυτὸ γενήσεται μετὰ τῶν ἔθνικῶν, καὶ γενήσεται μία πολίμη, εἰς ποιμήν. Ἐφύκει οὖν ὁ Ἰσραὴλ γάλακτι, μᾶλλον δὲ πάντες ἄνθρωποι· αἱ δὲ σταγόνες τοῦ θείου αἵματος, οἷον ὅπως γενόμενοι τούτῳ τῷ γάλακτι, συνήγαγον ὅλον τὸν κόσμον. Ὁ ταύτην τὴν σταγόνα ἐνκῶν, καὶ λογιζόμενος, εἰ

⁹⁹ I Cor. xii, 3. ⁹⁹ Joan. x, 16.

Varie lectiones et notæ.

(46) Προφήταις, prophetis, Cod. Ven.
(47) Ταῦτα, hæc, Cod. Ven.

(48) Ἐνστ. ἡ μέθη τὴν τούτων ἡδονήν, Cod. Ven.
(49) Λογιεύσασι, Cod. Ven.

ἡλθε δὲ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν τὸ αἷμα ἐξέχευε, A dum effusione ac dispersione colligetur, eritque συναγόμενος ἀπὸ τῆς περὶ τὸν κόσμον διαχύσεως καὶ διασπορᾶς, καὶ Ἰακώβ ἵσταται, περνεύων δὲ τῆς πρακτικῆς (50) τὰ πάθη. Εἶτα προκείμενα ἐκδέχεται αὐτὸν ὁ Θεός, καὶ συντάζει τοὺς ἀξίους Ἰσραὴλ ὀνομάζεσθαι (51), καὶ εἰς τὸ θεωρητικὸν φθάσαι, καὶ τὴν ἀποστορῆν αὐτῶν ἦν ἀπέστρεψαν τὰ τῆδε, ἐπιτοαυτὸ θῆσεται, ἔνθα εὐφραينوμένων πάντων ἢ κατοικία.

Ὡς πρόδρατα ἐν θλίψει, ὡς ποιμνία (52) ἐν μέσῳ τῆς κοίτης αὐτῶν ἐξαλοῦνται ἐξ ἀνθρώπων. Μονουοχι ὑπ' ὄψιν παριστᾷ τὰ συμβησόμενα, καὶ φησιν, ὅτι ὡσπερ πρόδρατα ἡσυχῇ κοιταζόμενα, ἔκρινε θλίψεις αὐτοῖς ἐπέλθοι, λύκου ἐπιδραμόντος, πηδῶσι φεύγοντα, καὶ οὕτω σωτηρίαν ἑαυτοῖς περιποιούμενα· οὕτω καὶ οἱ Ἰσραηλίται ἐξαλοῦνται ἐξ ἀνθρώπων, τούτεστι τῶν Βαβυλωνίων. Ἐκπηδήσουσι γὰρ πρὸς τὸ ἀποφυγεῖν τούτους.

Ἀνάσθη διὰ τῆς διακοπῆς (53) πρὸ προσώπου αὐτῶν· διέκοψαν καὶ διήλθον πύλην, καὶ ἐξῆλθον δι' αὐτῆς, καὶ ἐξῆλθεν ὁ βασιλεὺς πρὸ προσώπου αὐτῶν. Ὁ δὲ Κύριος ἠγήσεται αὐτῶν (54). Μονουοχι τῷ Βαβυλωνίῳ ἐπιφωνεῖ· Ἀνάσθη διὰ τῆς διακοπῆς τοῦ τείχους, ἦν διέκοψαν οἱ στρατιῶταί σου ἀπὸ προσώπου αὐτῶν, τούτεστι τῶν Ἰσραηλιτῶν· καὶ διακόψαντες διήρχοντο καὶ ἐξήρχοντο, μηδένα δεδοικότες· καὶ ὁ βασιλεὺς αὐτῶν, δολαὴ Βαβυλωνίων, ἐξῆλθε πρὸ προσώπου τῶν Ἰουδαίων, ὅτε πρὸς Σεδεκίαν ἐδικαιολογήσαντο. Ἐρχον δὲ οὗτοι τὸν Θεὸν ἠγούμενον αὐτῶν, καὶ παραδιδόντα αὐταῖς τοὺς Ἰουδαίους, τούτεστιν, ὑποχειρίους δίδοντα αὐτοῖς τοὺς Ἰουδαίους. Ἡ καὶ οὕτως· Ἐπειδὴ ἰδὼν Σεδεκίας τὴν πόλιν ἀλίσκομένην, διέκοψε τὴν πρὸς τοὺς βασιλεῖς πύλην, καὶ ἐφυγεν, ὡσαύτως δὲ καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐποίησαν· μονουοχι τῷ Σεδεκίᾳ προσφωνεῖ ὁ προφήτης· Ἀνάσθη διὰ τῆς διακοπῆς, καὶ φύγε. Εἶτα καὶ περὶ τῶν ἄλλων λέγει, ὅτι διέκοψαν καὶ οἱ λοιποὶ πρὸ προσώπου τῶν Βαβυλωνίων, τούτεστιν, ἤδη τῆς πόλεως (55) ἀλούσης, καὶ τῶν πολεμίων ἐν χειρὶν αὐτοῦ ἐχόντων. Ἔνταῦθα δὲ καὶ εἰς ἀνοήσιαν αὐτοῦ σκώπτει, οἷ γε ἤλιπσαν τότε διαφυγεῖν· οὕτως ἦσαν ἀνόητοι καὶ μεθύοντες ὄντως ἀπὸ τῆς σταγόνας, ἣν ἀνωτέρω εἶπε. Καὶ ὁ βασιλεὺς δὲ, φησὶν, αὐτῶν Σεδεκίας τὸ αὐτὸ ἐποίησεν ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀνοήσιας, πρὸ προσώπου τῶν Βαβυλωνίων φεύγων, ὅθεν δὴ καὶ ἐλάω. Πόθεν δὲ ταῦτα ἐποιοῦν; Ἀπὸ θεομηγίας. Ὁ γὰρ Κύριος ἠγάτο αὐτῶν, εἰς τὸ ταῦτα (56) ποιεῖν, προδιδοὺς αὐτοῦς τοῖς πολεμοῖσι. Οὕτω καὶ τῶν Κυριοκτόνων προηγέτο, εἰς τὸ ἐκεῖνα ποιεῖν, ἃ τοῖς Ῥωμαίοις αὐτοῦ παρέδωκαν· ἀνίσταται δὲ ὅτι καὶ ἐν τῇ θλίψει, τῇ ὑπὸ Ῥωμαίων, πολλοὶ τῶν Ἰουδαίων ἐξαλοῦνται μὲν, καὶ ἀποπηδήσουσι τῶν πλαινῶντων αὐτοῦ ἀνθρώπων, τῶν νομοδιδασκάλων· ἐκ

Jacob, qui per virtutis exercitationem pravos supplantet affectus. Hunc deinceps, ita in virtutibus proficientem, excipiet Deus, recensebitque cum hominibus plane dignis, qui cum Israel appellentur, tum ad contemplativam vitam transferantur. Ejusque aversionem qua mundi hujus bona aversatus est, eo loci statuet, ubi est eorum habitatio, qui lætæ ævo sempiterno fruuntur.

Uti oves in tribulatione, quasi greges in medio cubilis sui, exallient ex hominibus. Ob oculos quodammodo ponit, quæ eventura erant. Quemalmodum, ait, oves quæ somno et quieti indulgent, irrudente lupo, metu perterritæ fugiunt, salutem quæque suæ consulentes; ita et Israelitæ 274 se propicient ab hominibus, scilicet Babylonii. Exsiliences enim ab his elabi conabuntur.

VERS. 13. *Ascende per fracturam ante faciem eorum. Diviserunt et transierunt portam, et egressi sunt per eam, et exivit rex eorum ante faciem eorum, et Dominus præcedet eos.* Babyloniam quodammodo per hæc affatur, *Ascende per fracturam muri, quam ante faciem ipsorum, Israelitarum scilicet, milites tui fecerunt, qui quidem, fracto muro, transire et egredi cœperunt, neminem reformidantes.* Rex item ipsorum, Babyloniorum scilicet, exivit ante faciem Judæorum, cum apud Sedeciam hi disceptarent. Eorum dux erat Deus, qui Judæos eis tradidit, hoc est, eorum potestati subjecit. Vel etiam hoc modo: — Quoniam Sedecias, ubi capi urbem vidit, portam perfregit, quæ prope regiam erat, et aufugit, idemque fecerunt et alii complures: Sedeciam quasi vates affari per ea videtur, *Ascende per fracturam et fuge.* Deinceps et reliquos murum perfregisse dicit ante faciem Babyloniorum, hoc est capta jam urbe, cum eos in manibus hostes haberent. Hic autem irridet vates eorum insaniam, qui tum fugere se posse confidebant. Adeo stulti erant, et ea stilla ebrii, quam superius commemoravimus. Idipsam, eadem stultitia ductus, fecit et ipsorum rex Sedecias, qui et ipse ante conspectum Babyloniorum aufugit, proptereaque captus est. Unde hæc? Ab divina scilicet ira, Domini quippe ductu hæc ii faciebant, ut in hostium potestatem redigerentur. Ita et ii, qui Dominum interfecerunt, Dei ductu fecerunt ea, per quæ in Romanorum ditionem potestatem concesserunt. Futurum præterea vates innuit, ut plerique Judæorum in afflictione, quam a Romanis passuri erant, recederent a legis dictis, qui eos seducebant, surgerentque a cubili suo, et a lege, in qua requiescebant. Hominem deinceps, hæc modo affectum, ita vates affatur: Surge per fra-

Varie lectiones et notæ

- (50) Διὰ τῆς πράξεως, per actionem, Cod. Bav.
 (51) Τοῖς υἱοῖς Ἰσραὴλ ὀνομάζεσθαι, Cod. Ven.
 (52) Ποιμνίαν, Cod. Bav.
 (53) Κοπῆς, Cod. Bav. ita et inferius.

- (54) Desunt in Cod. Bav. verba, ὁ δὲ Κύριος ἠγήσεται αὐτῶν.
 (55) Τῆς Ἰερουσαλήμ, Cod. Bav.
 (56) Εἰς τοσαῦτα, Cod. Bav.

cturam, salutarem scilicet gratiam, quæ legis septum confregit : fac sublimius cogites neve humili repas. Apostoli enim ante faciem Judæorum transierunt per angustam januam, ab eis decorati, truci que in carcerem, partim lapidibus obruti, ut Stephanus, partim gladiis interempti, ut Jacobus ; per quam januam transibant, et ingrediebantur, quocunque ipsa duceret, de qua Christus : *Ego sum janua : per me si quis ingreditur, salvabitur, et ingreditur, et egredietur, et pascua inveniet* ⁵⁵ : qui cum ipsorum Rex sit ac Dominus, præibat, uti pastor suas præcedens oves. Quotquot item ad **275** Christi exemplar suam vitam conformant, in infestationibus et vexationibus, afflictiones æquo animo ferunt, ut oves, neque reluctantes, neque clamorem ullum edentes, qui hominum quoque conspectum fugiunt. Quorum enim ratio vitæ omnis in cælis est, cœlestes facti ac dii, nihil commune habent cum iis quibus dicitur, Vos tanquam homines occumbitis ⁵⁶. Tales homines carnis quoque affectum omnem rescindunt eo gladio, quem Dominus mittere venit super terram ⁵⁷ ; atque ita, divina ratione quadam, ascendunt atque transeunt per angustam portam, exeuntque per ipsam ex hoc mundo. Siquidem et ipsorum Rex exiit, ante conspectum eorum, semetipsum eis exemplum præbens, ut quemadmodum ipse passus est extra portam Jerusalem, ita et nos faciamus, exeamusque et ipsi extra portam hujus mundi, ferentes ejus ignominiam, quæ crux est, gloria nostra, nostrumque decus.

CAPUT III.

VERS. 1-4. *Et dicit : Audite nunc hæc, principes domus Jacob, et reliqui domus Israel. Nonne vestrum est cognoscere judicium ? Qui odio habetis bona, quæritis mala, diripientes pelles et carnes eorum ab ossibus eorum. Sicut devoraverunt carnes populi mei, et p. l es eorum ab eis excoriaverunt et ossa eorum confregerunt et conciderunt, sicut carnes in lebeo, et sicut carnem in olla : sic clamabunt ad Dominum, et non exaudiet eos : et avertet faciem suam ab eis in tempore illo, eo quod pessime egerunt in adinventio- nibus suis super eos. Dixerat superius vates Dominum eos præcessurum, Babylonios videlicet, urbem ingredientes, aut Israelitas fugientes. Ille ergo principes Jacob alloquitur, ita tamen, ut audire possint et reliqui ex Israele ; infirmi scilicet quique totius Israeliticæ gentis, quæ tribus duodecim complectebatur. Sin principes Jacob intelligamus eos, qui Hierosolymis commorabantur ; reliquos Israelis*

⁵⁵ Joan. x, 9. ⁵⁶ Eccle. i, 19. ⁵⁷ Matth. x, 34.

Variæ lectiones et notæ.

(57) Ἐπαναπαύσεως, Cod. Bav.
(58) Τῆς σωστικῆς χάριτος, Salutare gratiam, Cod. Bav.
(59) Λιθολευστούμενοι, Cod. Bav.

τῆς κοίτης δὲ αὐτῶν καὶ τῆς ἐν τῷ νόμῳ ἀναπαύσεως (57) ἀναστήσονται. Εἶτα ἐπιφωνεῖ παντὶ τῷ τοκοῦτῳ· Ἀνάβηθι διὰ τῆς διακοπῆς, τουτέστι, τῆς εὐαγγελικῆς χάριτος (58), ἣ τὸν φραγμὸν τοῦ νόμου διέκοψεν· ὑψηλότερα φρόνησον, μὴ κάτω ἴστασο. Οἱ ἀπόστολοι γὰρ πρὸ προσώπου τῶν Ἰουδαίων εἰσῆλθόν τὴν πύλην τὴν στενὴν, θερόμενοι ὑπ' αὐτῶν, καὶ φυλακίζόμενοι, καὶ λιθοβολούμενοι (59), ὡς ὁ Στέφανος· καὶ μαχαίραις ἀναιρούμενοι, ὡς ὁ Ἰακώβος· καὶ τὴν θύραν δὲ διήλθον, καὶ εἰσῆλθον· Ἐγὼ αὕτη παραπέμπει, περὶ ἧς ὁ Χριστὸς ἔλεγεν· Ἔγὼ εἰμι ἡ θύρα· δι' ἐμοῦ ἀνάβηθι τὴν εἰσέλθῃ, σωθήσεται, καὶ εἰσαλεύσεται, καὶ ἐξελεύσεται, καὶ τομὴν εὐρήσει. Ὅς καὶ Βασιλεὺς αὐτῶν καὶ Κύριος ὢν, πρὸ προσώπου αὐτῶν ἦγετο, ὡς ποιμὴν ἔμπροσθεν τῶν αὐτοῦ προβάτων πορευόμενος. Καὶ πάντες οἱ οἱ κατὰ Χριστὸν ζῶντες, διωκόμενοι, ὡς πρόβατα τὰς θλίψεις δέχονται, οὐκ ἐρίζοντες, οὐδὲ κραυγάζοντες, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἀνθρώπων φεύγουσιν. Ἡ γὰρ τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει, οὐρανίων γενομένων καὶ θεῶν, οὗτοι οὐδὲν κοινὸν ἔχουσι πρὸς τοῦτους, οἷς λέγεται· Ὑμεῖς δὲ, ὡς ἄνθρωποι, ἀποθήσχετε. Οἱ τοιοῦτοι καὶ πᾶσαν σχεῖν διακόψαντες σαρκικῆν, διὰ τῆς μαχαίρας, ἣν ἤλαθε Κύριος βαλεῖν ἐπὶ τὴν γῆν, οὕτως ἀναβαίνουσι τὴν θείαν ἀνάβασιν, καὶ διέρχονται τὴν πύλην τὴν στενὴν, καὶ ἐξέρχονται δι' αὐτῆς ἐκ τοῦ κόσμου τούτου, διότι καὶ ὁ Βασιλεὺς αὐτῶν ἐξῆλθε πρὸ προσώπου αὐτῶν. ὑπόδειγμα δὸς ἑαυτὸν· Ἰν' ὡσπερ ἐκεῖνος ἔπαθεν ἔξω τῆς πύλης τῆς Ἱερουσαλὴμ (60), οὕτω καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν, καὶ ἐξέλθωμεν ἔξω τῆς τοῦ κόσμου πύλης, τὸν οὐνειδισμὸν αὐτοῦ φέροντες, ὅς ἐστιν ὁ σταυρὸς, τὸ καύχημα ἡμῶν.

ΚΕΦΑΛ. Γ.

Καὶ ἐρεῖ· Ἀκούσατε δὴ ταῦτα, ἀρχαὶ οἴκου Ἰακώβ, καὶ οἱ καταλοίποι οἴκου Ἰσραὴλ, οὐχ ὁμῖν ἐστὶ τοῦ γινῶναι (61) τὸ κρίμα; Μισοῦντες τὰ καλὰ, καὶ ζητοῦντες τὰ πονηρὰ, ἀρπάζοντες τὰ δέρματα αὐτῶν ἀπ' αὐτῶν, καὶ τὰς σάρκας αὐτῶν ἀπὸ τῶν ὀστέων αὐτῶν. Ὅν τρόπον κατέφαγον τὰς σάρκας τοῦ λαοῦ μου, καὶ τὰ ὄργανα αὐτῶν ἀπ' αὐτῶν ἐξέδωκαν, καὶ τὰ ὀστά αὐτῶν συνέθλασαν καὶ ἐμέλισαν, ὡς σάρκας εἰς λέβητας, καὶ ὡς κρέα εἰς χύτρας· οὕτως κεκράζονται πρὸς Κύριον, καὶ οὐκ εἰσακούσεται αὐτῶν, καὶ ἀποστρέψει τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπ' αὐτῶν, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἀπὸ ὧν ἐπονηρεύσαντο ἐν τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν. Εἶπεν, ὅτι ὁ Κύριος ἠγγήσεται αὐτῶν, ἤγουν, τῶν Βαβυλωνίων, εἰς τὴν πόλιν εἰσερχομένων, ἣ τῶν Ἰσραηλιτῶν φευγόντων. Οὕτως οὖν ἐρεῖ πρὸς τοὺς ἄρχοντας· Ἰακώβ, ἀκούοντων καὶ τῶν καταλοίπων τοῦ

(60) Ἐκεῖνος· ἔξω τῆς πύλης ἔπαθεν τῆς Ἱερουσαλὴμ, Cod. Bav.

(61) Τοῦ γινώσκειν, Cod. Bav.

Ἰσραὴλ, τούτεστι, τῶν πενεστέρων παντὸς τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ γένους, τοῦ δωδεκαφύλου. Ἡ ἄρχον-
 τας Ἰακώβ νοοῦντων ἡμῶν τοὺς ἐν Ἱερουσαλήμ, καταλοιπούς Ἰσραὴλ ἀκουστέον τοὺς ὑπολειφθέντας
 ἐκ τῶν αἰχμαλωτισθεισῶν δέκα φυλῶν. Καὶ μὴ θαυ-
 μάσης, εἰ ἐν ἀρχῇ μὲν Ἰακώβ ὀνομάζει τὰς δέκα
 φυλάς· Ἰσραὴλ δὲ, τὰς δύο· νυνὶ δὲ ἡμεῖς τούτων-
 τῶν, Ἰακώβ μὲν, τοὺς ἐν Ἱερουσαλήμ· Ἰσραὴλ
 δὲ, τὰς δέκα φυλάς ἐκδεχόμεθα. Μάλιστα μὲν γὰρ
 ἀδιαφόρως νῦν ἐχρήσατο τοῖς ὀνόμασιν· ἔπειτα, τὰς
 μὲν δύο φυλάς νῦν Ἰακώβ ὀνομάζει, τὸ φυσικὸν δὴ
 λέγω καὶ ὑποδεέστερον ὄνομα, ἰδῶν αὐτοὺς εἰς
 κακίαν προκείμενους· τοὺς δὲ καταλοιπούς τῶν ἐκ
 Σαμαρείας αἰχμαλωτισθέντων Ἰσραὴλ καλεῖ, ἐντρέ-
 πων μᾶλλον αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ τοιοῦτου ὀνόματος·
 εἰ γὰρ προπύροιο γεγονός οὕτω θεοφιλοῦς, ὥστε
 καὶ τοιαύτης ἀξιοθῆναι κλήσεως, τοιοῦτον αὐτοῦ
 ἀπελείφθησαν. Πρὸς μὲν οὖν τοὺς ἄρχοντας διαλέγε-
 ται, ὡς ἐνόχους οἷς ἐρεῖ· πρὸς δὲ τοὺς πενεστέρους,
 ἢ ὡς μάρτυρας ἐσομένους, ἢ ὡς καὶ αὐτοὺς διαστρε-
 φόμενους ὑπὸ τῶν ἀρχόντων, καὶ δεομένους διορ-
 θίσεως, ἧς ἐμελλον τυχεῖν ἐν τῷ ἐκείνου ἐλέγγε-
 σθαι. Ἐρωτήσει οὖν, φησὶ, τοὺς ἄρχοντας· Οὐχ
 ὑμεῖς ἐτάχθητε εἰς τὸ γινώσκειν τὸ κρίμα, τούτεστι
 τὴν τοῦ δικαίου διανομήν, ὥστε πᾶσι δικαίως κρί-
 νειν; Πῶς οὖν οἱ καὶ τοῖς ἄλλοις ὑφείλοντες τοῦτο
 ὑποδεικνύναι, αὐτοὶ ἐμισοῦτε τὰ καλὰ, καὶ ἐζητεῖτε
 τὰ πονηρὰ, θερμῶς περὶ αὐτὰ διακαίμενοι, καὶ το-
 σαύτη πλεονεξία κατὰ τῶν πενήτων ἐκέρχρησθε, ὥστε
 πάντων αὐτοὺς τῶν ὑπαρχόντων γυμνοῦν, καὶ πᾶσαν
 δύναμιν αὐτῶν περικόπτειν; Ἐδήλωσε γὰρ, τὴν μὲν
 ἐξωθεν ὑπαρχόντων ἀφαίρεσιν, διὰ τῆς τῶν
 δερμάτων ἀρπαγῆς· τὴν δὲ τῆς δυνάμεως περιαιρέ-
 σιν, διὰ τοῦ σαρκῶν καὶ ὀστέων (62) μνημονεῦσαι
 μελιζομένων καὶ συνθλωμένων. Ταῦτα τοίνυν τολ-
 μήσαντες, κἂν μυριάκις τὴν παρ' ἐμοῦ συμμαχίαν
 αἰτήσητε, οὐδεμιᾶς ἐπικουρίας ἀπολαύσετε. Ταῦτα
 καιρὸν ἔχει καὶ πρὸς πάντα λέγεσθαι ἄρχοντα,
 ἀνελεήμονά τε καὶ ἄδικον. Ἀρπάζει μὲν οὖν τὰ
 δέρματα ὁ τὰ ἐξωθεν χρήματα τῶν ὑπὸ χεῖρα
 ἀφαιρούμενος· τὰς δὲ σάρκας ἀπὸ τῶν ὀστέων, ὁ
 καὶ λιμὸν ἐπισκευάζων αὐτοῖς διὰ τοῦ καὶ τῶν
 ἀναγκαίων ἀποστερεῖν· συνθλῆ δὲ τὰ ὀστέα ὁ καὶ
 πᾶσαν ἀφορμὴν βίου καὶ πόρον περιαιρῶν, ὥστε
 μηδὲ δύνασθαι κτήσασθαι ποτέ τι τῶν πρὸς τὸ ζῆν
 ἀρκούντων· μελιζει δὲ τὰς σάρκας εἰς λέθητα ὁ
 καὶ τὰ λεπτὰ καὶ μικροπρεπῆ λήμματα συναγων
 εἰ; ἑαυτὸν, ὡς περὶ λέθητά τινα, τῷ περὶ τῆς πλεον-
 εξίας ὑποκαίόμενον. Καὶ οἱ ἐπὶ Χριστοῦ δὲ νομο-
 διδάσχαλοι, τὰ δέρματα τοῦ λαοῦ ἐξέδερον, τάχα
 μὲν καὶ ὄν εἴρηται τρόπον, τάχα δὲ καὶ ὡς ἐκδύον-
 τες αὐτοὺς τὴν ἐξωθεν εὐσχημοσύνην, καὶ μὴ κατὰ
 Παῦλον διδάσκοντες, πάντα εὐσχημόνως καὶ κατὰ
 τάξιν ποιεῖν, καὶ ὡς τέχνα φωτὸς περιπατεῖν. Κατ-
 ἡσθῶν δὲ τὰς σάρκας αὐτῶν, ἴσως μὲν καὶ ὡς

ἵ Ephes. v, 6.

Variorum lectiones et notæ.

(62) Διὰ τῶν σαρκικῶν ὀστέων, Cod. Bav.

PATROL. GR. CXXVI.

35

A intelligere debemus eos, qui e decem in captivitate
 abductis tribubus superstites remanserunt.
 Mirum autem tibi videri non debet, quod Initio
 Michæas Jacob appellet decem tribus, Israel vero
 reliquas duas: nos contra nunc Jacob intelligamus
 eos, qui Hierosolymis versabantur, Israel
 autem reliquas tribus decem. In primis enim utitur
 hisce nominibus vates indiscriminatim; deinde
 appellat nunc Jacob duas tribus, naturali scilicet
 et inferiori nomine, quod eas in iniquitate profi-
 cientes cerneret; reliquos ex iis qui Samaria in
 servitum abducti sunt, vocat Israel, ut eos hoc
 nomine **278** magis magisque permoveat. Siquidem
 cum progenitorem habuerint adeo pium Deoque
 charum, ut hac denominatione dignus sit habitus,
 tantopere ab eo declinarunt. Assatur ergo principes,
 ut criminibus iis obnoxios, quæ mox dicturus est,
 nec non et reliquos inferiores, vel tanquam
 testes futuros, vel tanquam a principibus ipsis de-
 pravatos, egentesque propterea correctione, quam
 ex objurgatione, quæ in ipsos illos corruptores
 jamjam erumpit, consequantur. Interrogabit ergo
 Deus principes, ait: Nonne vobis demandatum est
 cognoscere iudicium? justitiam scilicet admini-
 strare, ut Jus cuique suum tribueretis? Quomodo
 ergo vos, qui hujusce rei exemplum aliis etiam
 præbere debetis, oditis æquum et honestum, ne-
 faria facinora patrantes consecrantesque impenso
 studio? Cur adeo cupide pauperum facultates
 appetivistis, ut rebus omnibus eos spoliare, et vi-
 res eis omnes adimere non dubitaretis? Externas
 enim eos facultates pauperibus ademisse, clare
 superius docuit per pellium detractionem; eisdem
 præterea vim omnem abstulisse, perspicuum fecit,
 eo quod carnes et ossa confracta memoret. Hac
 cum ausi fueritis, vel si millies meam a me opem
 petieritis, nullam unquam obtinere poteritis. Hæc
 aptari commode possunt cuilibet principi inhumano
 et injusto; pelles enim diripit, qui externas opes
 facultatesque sibi subditis aufert; carnes ab ossi-
 bus detrahit, qui rebus etiam necessariis eos spoli-
 ando, fame laborare cogit: ossa confringit, qui
 omnem virtus comparandi rationem eis adimit, eo
 miseræ ipsos redigens, ut nihil unquam eorum
 necessaria: carnes denique in frusta quodam-
 modo concidens, in lebetes conjicit, qui tenues
 etiam et exiles quæstus ad se trahit, quasi lebetem,
 aviditatis igne succensum. Legis item doctores, qui
 Christi temporibus vivere, pelles populo detrahe-
 bant, cum eo, quo diximus, modo, tum ipsum ex-
 terna modestia et gravitate spoliando, Paulum mi-
 nime secuti, populis præcipientem, ut omnia recte
 atque compositè facerent, ambidarensque ita, ut
 filios lucis decebat ⁹⁹. Idem carnes ipsorum devo-

rabant, vel domesticis eos negotiis crudeliter querendo, vexandoque laboriosis operibus, vel eos fortasse docendo, legem accipere crasso quodam modo et materiali, non spiritali; quæ doctrina pro pabulo eis habebatur. Ut enim Domino cibus est facere voluntatem Patris qui in cælis est¹; ita illi populi carnem comedere intelligi merito possent, carnalem scilicet legis sensum, quam ad litteram interpretabantur. Ossa denique ipsorum confringebant, solidas videlicet animi facultates, eosque trahebant ad suas traditiones, humanaque instituta, membratim ipsos quodammodo **279** coincidentes. Quod et hæretici faciunt, Ecclesie corporis membra discernentes.

VERS. 5. *Hæc dicit Dominus ad prophetas, qui seducunt populum meum, qui mordent dentibus suis.* Postquam principibus minitatus est, ad vates sermonem transferi, et ait seductores vates, qui falsa vaticinantur, specie quidem tenus per adulationem populum diligere, re ipsa tamen eum laucinare, vaticinando, quæ maximo ei damno forent. *Fa* qua ratione id factum fuerit, audi.

Et prædicant super eum pacem, et non est data in ore eorum. Sanxerunt super eum bellum. Mei siquidem vates, ait, populo prænuntiarunt calamitates atque bella, ipsi, utpote delinquenti, inferenda; falsi contra vates populo futurum constanter affirmabant, ut pacatam atque tranquillam is vitam ageret, quasi nullus omnino culpæ affinis. Hos autem sermones haud ego in ipsorum ore nefario posui, proptereaque ipsi sanxerunt populo bellum, hoc est, intulerunt. Cum enim pacem ei denuntiarent, neque suorum eum peccatorum pœnitere, divinamque ab se iram avertire sinerent; auctores idecirco bellorum omnium fuerunt atque malorum quæ inde ad populum manarunt. Bellum item sancit præceptor omnis, qui verbis contraria agit, cujusmodi erant Pharisei, qui alligabant onera gravia et intolerabilia, et digito ipsorum ea non movebant², ad quos et Paulus, *Docens*, ait, *non furari, furaris*³. Talis magister spirituales hostes invenit suos in discipulos, qui per ejus opera pervertuntur.

VERS. 6. *Propterea nox vobis erit ex visione, et tenebræ erunt vobis ex divinatione.* Per tenebras atque noctem afflictiones significat, quæ ipsos invaserunt, propterea quia mentientes, divinas se visiones videre dictitabant, eaque vaticinabantur, quæ Deus eis minime tradebat. Propter visiones ergo et oracula, mala hæc eos invaserunt.

Et occumbet sol super prophetas, et contenebrescet super eos dies. Vos, ait, qui pacificas visiones vi-

¹ Joan. iv, 34. ² Matth. xxiii, 4. ³ Rom. xi, 31.

Varie lectiones et notæ.

(63) Ἐδόκουν ἀληθῶς διὰ ταῦτα ἐπιβλαβῆ προφητεύειν, Cod. Bav.

(64) Ἐδόλωσεν, Cod. Ven.

σκληρῶς αὐτοῖς περὶ τὰ οἰκεία ἔργα χρώμενοι, καὶ κατατείνοντες αὐτοὺς ἐν ταῖς ἐργασίαις· ἴσως δὲ καὶ ὡς διδάσκοντες αὐτοὺς σαρκικῶς, ἀλλὰ μὴ πνευματικῶς τὸν νόμον ἐκδέχεσθαι, καὶ βρῶμα ἔχοντες τὴν τοιαύτην διδασκαλίαν. Ὡς γὰρ τῷ Κυρίῳ βρῶμά ἐστι τὸ ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ ἐν οὐρανοῖς Πατρὸς, οὕτως ἐκεῖνοι ἐσθίειν ἂν νοηθεῖεν τὰς σάρκας τοῦ λαοῦ, τὸ πρὸς τὴν ἐν γράμματι ἐκδοχὴν τοῦ νόμου σαρκικὸν φημι φρόνημα. Συνέθλων δὲ καὶ τὰ ὀστέ, τὰς τῆς ψυχῆς δηλατῆ στερεὰς δυνάμεις, καὶ εἰς τὰς παραδόσεις αὐτῶν, καὶ τὰ ἐντάλματα τὰ ἀνθρώπινα, διέσπων αὐτοὺς καὶ διεμέλιζον, ὃ καὶ οἱ αἰρετικοὶ ποιοῦσι, τὰ μέλη διασπῶντες τοῦ τῆς Ἐκκλησίας σώματος.

Τὰς λέγει Κύριος ἐπὶ τοὺς προφήτας, τρις πλανῶντας τὸν λαόν μου, τοὺς δάκνοντας ἐν τοῖς ὁδοῦσιν αὐτῶν. Τοῖς ἄρχουσιν ἀπειλήσας, ἐπὶ τοὺς προφήτας μεταφέρει τὸν λόγον, καὶ φησιν, ὅτι ψευδῆ χρησιμολογοῦντες οἱ τῆς ἀπάτης προφηταί, καὶ δοκοῦντες οἰοῦν καταφιλεῖν τὸν λαόν διὰ τῆς κολακείας, ἔδακνον ἀληθῶς διὰ τοῦ τὰ ἐπιβλαβῆ προφητεύειν (63). Καὶ πῶς, ἀκουε·

Καὶ κηρύσσοντας εἰρήνην ἐπ' αὐτὸν, καὶ οὐκ ἐδόθη (64) *εἰς τὸ στόμα αὐτῶν. Ἠγίασεν ἐπ' αὐτὸν πόλεμον.* Οἱ μὲν ἔμοι προφηταί, φησὶ, τῷ λαῷ συμφορὰ; καὶ πόλεμοι; προσέλεγον, ἐπαθροσμένους αὐτοῖς, ὡς ἁμαρτάνουσιν· οἱ δὲ ψευδομάντις, τάναντία ἐκεῖνοις φεγγόμενοι, διεβδελιοῦντο τῷ λαῷ, ὅτι ἐν εἰρήνῃ καταβιώσεται, ὡς μὴδὲν δῆθεν ἁμαρτάνων. Τοὺς δὲ τοιοῦτους λόγους οὐκ ἐγὼ ἔδωκα εἰς τὸ ἀκάθαρτον αὐτῶν στόμα· διὰ ἠγίασαν, τουτέστιν, ἀφώρισαν πόλεμον ἐπὶ τὸν λαόν. Διὰ γὰρ τοῦ εἰρήνην καταγγέλλειν, μὴ ἔασαντες; αὐτὸν μεταμεληθῆναι ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις, καὶ ἀποστρέψαι τὴν θείαν ὀργὴν, πρόβηνοι τῶν ἐκ πολέμων κακῶν αὐτῷ γεγόνασιν. Ἄγλας πόλεμον καὶ πᾶς δάσκαλος, ὃ τὰ ἔργα τοῖς λόγοις πολεμοῦντα δεικνύς, οἷοι οἱ Φαρισαῖοι, δεσμεύοντες φορτία βάρεια καὶ δυσβάστακτα, καὶ τῷ δακτύλῳ αὐτῶν μὴ κινῶντες αὐτὰ· πρὸς οὐς καὶ Παῦλος, *Διδάσκων*, φησὶ, *μὴ κλέπτειν, κλέπταις*. Ὁ τοιοῦτος διδάσκαλος τοὺς νοητοὺς πολεμοὺς φέρει κατὰ τῶν ὀστέ αὐτοῦ διδασκομένων (65), ὡς ὑπὸ τῶν ἔργων αὐτοῦ (66) διαστρεφόμενον.

Διὰ τοῦτο τὸ ἔσθαι ὑμῖν ἔστιν ἐξ ὀράσεως, καὶ σκοτία ἔσται ὑμῖν ἐκ μαρτείας. Σκοτίαν, καὶ τὴν νύκτα, τὴν τῶν θλιβερῶν ἐπέλευσιν δηλοῖ, ἥτις ἐπαγένετο αὐτοῖς, διότι ἔλεγον ὀράσεις θείας ἔρῃν ψευδόμενοι, καὶ ἔμαντεύοντο, ὃ οὐκ ἔδιδου αὐτοῖς ὁ Θεός. Διὰ γοῦν τὴν ὄρασιν καὶ τὴν μαντείαν, ταῦτα αὐτοῖς ἐπῆλθε.

Καὶ δύσεται ἡλιος ἐπὶ τοὺς προφήτας, καὶ συσκοτάσει (67) *ἐπ' αὐτοὺς ἡ ἡμέρα.* Ὑμῖν,

(65) Καὶ τὰ τῶν ὀστέ αὐτῶν διδασκ., Cod. Ven.

(66) Αὐτῶν, Cod. Ven.

(67) Συκοφαντήσει, Cod. Ven.

φησιν, οἱ λέγοντες ὁράσει, εἰρηνικῶς βλέπειν, καὶ ἄ
μαντευόμενοι πάντα τὰ ἀγαθὰ, τοσοῦτοις κακοῖς
περισεχθήσεσθε, ὥστε καὶ τὸν ἥλιον δοκεῖν δῦναι
ὑμῖν, καὶ συσκοτάσει τὴν ἡμέραν. Τοῦτο δὲ πά-
σχουσιν οἱ ὑπερβολικοῖς περιπεσόντες κακοῖς, καὶ
ὑπὸ τῆς λύπης καὶ τῆς ἀθυμίας συγχέμενοι καὶ
σκοτούμενοι. Ἡ καὶ, ὅτι Φεύγοντες τοὺς πολέμους,
ἐν σκότει διαζέτε· ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἀνθρώ-
πους ἀποκρυπτόμενοι, ἵνα μὴ ὀνειδίξῃσθε ὡς πλάνοι.
Ἐπιφέρει οὖν·

Καὶ καταισχυρθήσονται οἱ ὀρώντες τὰ ἐνύπνια,
καὶ καταγελασθήσονται οἱ μάντις, καὶ καταλα-
λήσουσι κατ' αὐτῶν (68) πάντες αὐτοὶ· διότι
οὐκ ἔστιν ὁ ἑπακούων αὐτῶν (69). Τοσοῦτον,
φησιν, περιφανῆς καὶ ἔκδηλος ἔσται ἡ ἀπάτη ὑμῶν,
ὥστε καταγελάσσονται ὑμῶν, ὡς προδήλως ψευδο-
μένων· καὶ οὐ μόνον καταγελάσσονται πάντες, καὶ
αὐτοὶ οἱ ὑμῖν πρῶην, ὡς θεοὶς τισι, προσέχοντες
(ἐμφαντικὸν γὰρ τὸ Αὐτοί), ἀλλὰ καὶ καταλαλή-
σουσιν, ἄνω τε καὶ κάτω τῶν ὑμέτερον περιφέροντες,
κατηγορήσουσι τῆς ὑμετέρας κακοηθείας. Πάντες
δὲ τοῦτο ποιήσουσιν· οὐδεὶς γὰρ ὑπελείφθη, ἑπα-
κούων ὑμῶν· καὶ διὰ τοῦτο ἐν σκοτίᾳ ἔσεσθε, καὶ
ἥλιος δύσεται ὑμῖν, ὡς ἐγκαλυπτομένοις, καὶ μὴ
φέρουσιν ὁρᾶσθαι, ἢ ὁρᾶν. Καὶ ἄλλως δὲ, πᾶς ὁ τὴ
ψευδῆ καὶ ὀρών, καὶ λέγων, τὸν ἥλιον Χριστὸν οὐκ
ἔχει, ἐκπράντοντα αὐτῷ, δὲ ἔστιν ἡ ἀλήθεια, ἀλλ' ἐν
σκότει διαπορεύεται. Ὁ γὰρ τὰ φαῦλα πράττων,
μισεῖ τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται πρὸς τὸ φῶς. Προ-
εφήτευσεν καὶ Καϊάφας, ἀλλὰ σκοτία ἦν ἐπ' αὐτὸν,
καὶ ὁ ἥλιος ἔδου, εἴτε ὁ νοητὸς, ὡς προαπεδόθη, εἴτε
ὁ αἰσθητὸς, ὅτε ἐν τῷ σταυρῷ τὰ σημεῖα ἐγένοντο·
καὶ συνεσχότασεν ἡ ἡμέρα εἰς κατάκρισιν αὐτοῦ,
καὶ τῶν σὺν αὐτῷ (71).

Ἐὰν μὴ ἐγὼ ἐμπλήσω ἰσχύρ (72) ἐν Πνεύματι
Κυρίου, καὶ κριματος, καὶ δυναστείας, τοῦ
ἀπαγγεῖλαι τῷ Ἰακώβ ἀσεθείας αὐτοῦ, καὶ τῷ
Ἰσραὴλ ἀμαρτίας αὐτοῦ. Τὰ μὲν τῶν ψευδοπρο-
φητῶν, φησὶ, τοιαῦτα· ἐγὼ δὲ ὁ Μιχαῆας, οὐκ οὕτως·
οὐδὲ κολακεύσω τὸν λαόν, καὶ ἀποπλανήσω, ἀλλὰ
ἐμπλήσω ἰσχύρ, τουτέστι, πληρεστάτην δύναμιν
ἀναληφθῆναι ἐν Πνεύματι Κυρίου, οὐκ ἐν πνεύματι
βασιμονιώδει καὶ πλάνῳ. Τὸ δὲ τοιοῦτον Πνεῦμα
κριματός ἐστι, διότι κερκίμενα καὶ δίκαια ἀποφθέγ-
ξομαι, δικαιολογούμενοι (73) πρὸς τοὺς ἀσεβοῦντας
καὶ δυνάστας, διότι οὐ καταπηξῶ, ἀλλὰ παρῆρσιά-
σομαι, ὥστε ἀπαγγεῖλαι τῷ Ἰακώβ τὰς ἀσεθείας
αὐτοῦ, ἢ ταῖς δέκα φυλαῖς, ὡς ἐν καὶ ἀρχῇ ταύτας

* .oan. xiv, 6. † Joan. iii, 20.

Variæ lectiones et notæ.

(68) Καταλαλήσουσιν αὐτῶν, Cod. Ven.

(69) In Cod. Ven. desiderantur verba: Διότι οὐκ
ἔστιν ὁ ἑπακούων αὐτῶν.

(70) Qui fiat, inquiet aliquis, ut Caiphas, impius
cum esset, futura præsciret? Quia videlicet vaticini-
um, et patrandorum miraculorum facultas, et id
genus alia, sunt ex eorum numero, quæ gratis

dere vos dictitatis, oraculisque vestris bene semper
ominari consuevistis, tot tantisque malis afficiemini,
ut et sol vobis occidere et dies obscurari videatur.
(Hoc vero patiuntur, qui summas in miserias in-
cidunt, qui angoribus ærumnisque vexati et con-
fusi, quibusdam quasi tenebris obruuntur.) Vel
hostem fugientes, vitam in tenebris degetis; neque
vos ipsos hostibus modo celabitis, sed aliis etiam
hominibus, ne, tanquam seductores, ab eis incre-
pári possitis. Subjicit ergo:

280 VERS. 7. *Et confundentur, qui vident somnia,
et irridebuntur harioli, et loquentur aduersum eos
omnes ipsi, quia non erit qui exaudiat eos.* Adeo
perspicua et manifesta erit vestra fraus, ut derisui
vos, tanquam aperte mentientes, habituri sint ho-
mines; neque vos solum deridebunt omnes, si etiam
qui vos antea, uti numine diuino affatos, attente
audiebant (magna quippe vi pollet verbum ipsi),
sed etiam maledictis lacerabunt, vestraque facinora
huc illuc in vulgus disseminantes, vestram ubique
vituperabunt improbitatem atque inequitiam. Idque
facient ad unum omnes; reliquus enim erit nemo,
qui vobis aures præbere velit. Proptereaque vitam
in tenebris degetis, et sol vobis occidet; quippe
latitantes, neque videri vos, neque videre susti-
nebitis. Alio item modo. Quisquis falsa videt et
loquitur, non habet in se fulgentem solem Chri-
stum, qui veritas est, sed in tenebris ambulat.
Qui enim male agit, odit lucem, neque venit ad
lucem. Vaticinatus quidem est (70) et Caiphas,
sed obruerunt eum tenebræ eique, occidit sol [seu
qui mente percipitur, ut superius traditum, seu
qui sub sensum cadit, cum in cruce miracula facta
sunt], obrutaque tenebris et dies est, ad ipsius
eorumque, qui cum ipso erant, condemnationi.

VERS. 8. *Nisi ego implevero fortitudinem in Spi-
ritu Domini, et iudicii, et potentia; ut annuntiem
Jacob impietates ejus, et Israel peccata ejus.* Talia
itaque admittunt scelesta facinora falsi vates. Ego
vero Michaëas non ita, neque assentabor, neque
eum decipiam, sed complebo fortitudinem; perfe-
ctam scilicet et numeris omnibus absolutam pote-
statem accipiam, in Spiritu Domini, non in spi-
ritu nequam et mendaci. Talis autem Spiritus
iudicii est, quia, quæ iudicio probata fuerint, vera
et iusta loquar, et exostulare non dubitabo cum
impiis, etiam primatibus. Nullo enim metu frangar,
sed audacter loquar. Quare exprobrabo Jacob (de-
cem videlicet tribubus, ut et initio vates eas deno-

gratis datæ dicuntur, quæ cum ad aliorum utilita-
tem conferantur, idcirco etiam impiis interdum tri-
buuntur.

(71) Κατ' αὐτόν, Cod. Bar.

(71) Ἀισχύρην, Cod. Ven.

(73) Codex uterque habet δικαιολογούμενος.

minavit, seu duabus, ut nuper diximus), exprobrabo, inquam, impietates ejus: et Israeli, seu Samariæ reliquis mortalibus, qua de se quoque supra diximus, sua cuique peccata objiciam. Talis esse debet quisquis alios corripit, ut neque ea dicat, quæ acri judicio non perpenderit, nec quæ fieri non possint, nec quæ libere loqui non audeat, ut neque minis, neque cruciatibus perterritus cedat.

VERS. 9. *Audite nunc hæc, duces domus Jacob, et reliqui domus Israel.* Eadem repetero, atque inanibus verbis redundare vates videtur. Sed scias velim, etsi sacris in Libris vatum sermo continuatus videatur, aliis tamen atque aliis temporibus oracula fuisse **231** prolata, et sæpenumero usuvenisse, ut quidam, eodem morbo laborantes, iisdem egerent medicamentis. Ad hos propterea dicebantur, quæ ad alios antea dicta fuerant. Hæc omnia deinceps in unum compacta sunt, et idcirco pleraque ex his quæ dicuntur, redundare videntur.

Qui aversamini judicium, et omnia recta pervertitis. Vos, ait, quibus jurisdictionis potestas data est, non solum aversati estis judicium, justam scilicet sententiæ pronuntiationem, sed etiam, quæ recta erant, omnia pervertistis, quod profecto summæ improbitatis est atque nequitie. Ut optimi contra ingenii est, aversari non modo malum, sed etiam pravam recta detorquendi consuetudinem. Quod sane faciunt non modo, qui recta judicia non proferunt ipsi, sed, quæ recte ab aliis prolata sunt, pervertunt.

VERS. 10. *Qui ædificatis Sion in sanguinibus, et Hierusalem in iniquitatibus.* Constituti estis, ait, quasi quidam ædificatores Sion, et Jerusalem. Omnis enim princeps ædificat, partim vetera jam collapsa restaurans, partim nova construens, ad reipublicæ decus stabilitatemque: vos contra per iniquam cædem ac sanguinem rempublicam administrantes, eam regimini molem, seu formam construxistis, quæ cruore et iniquitate redundat. Sion in sanguinibus ædificaverunt, qui ad sacrorum vatum cædem adjecerunt et Christi Domini mortem, quem pretiosum lapidem, hi nequam ædificatores reprobarunt. Verum hic positus est in caput anguli ^c, qui duos populos conjungit, gentilem nimirum et Israeliticum, copulatque naturam humanam cum divina (78), supernaque cum inferis. Idem et in iniquitatibus Jerusalem ædificaverunt, qui beneficentem et justum, morbi cuiusque medicum vilipendentes, crucifixerunt, in hoc sitam esse rati Hierusalem constructionem et firmitatem. *Si enim vivet, aiebant, venient Romani, et diruent urbem nostram*. Cum autem quisque

ὀνόμαζεν, ἢ ταῖς δυσίαι, ὡς πρὸ μικροῦ ἐπομεν· καὶ τῷ Ἰσραὴλ τὰς ἀμαρτίας αὐτοῦ, ἢ τοῖς ἐκ Σαμαρείας ὑπολοίποις· καὶ περὶ τούτου δὲ εἰρηται ἀνωτέρω. Τοιοῦτον εἶναι δεῖ πάντα τὸν ἐλέγχοντα, ἵνα μὴτε ἀκριτα φθέγγηται, μὴτε ἀδύνατα καὶ ἀπαβήσιαστα· ὥστε ἀπειλαί, ἢ θλίψεις, ὑποκατακλίνεσθαι (74).

Ἀκούσατε ταῦτα, οἱ ἠγρόμενοι οἴκου Ἰακώβ, καὶ οἱ κατάλοιποι οἴκου Ἰσραὴλ. Φαίνεται μὲν ταυτολογῶν ὁ προφήτης, καὶ δοκεῖ περιττός· ἴσθι μέντοι, ὅτι εἰ καὶ ἐν ταῖς τῶν βιβλίων συντάγματι συναπτὸς ὁ τῶν προφητῶν λόγος φαίνεται, ἀλλ' οὐ κατ' ἄλλους καὶ ἄλλους καιροῦς αἱ προφητεῖαι (71) ἐγίνοντο· καὶ συνέβαινε τινὰς τὰ αὐτὰ νοσοῦντας τῶν αὐτῶν δεῖσθαι φαρμάκων. Διὸ καὶ ἐλέγοντο πρὸς τοὺτους, ἃ καὶ πρὸς τινὰς ἐτέρους διελέχθησαν (76). Ἐἶτα συνηρμόθησαν ἅπαντα, καὶ διὰ τοῦτο δοκοῦσι πολλὰ τῶν λεγομένων εἶναι περιττά.

Οἱ βδελυσσόμενοι κρίμα, καὶ πάντα τὰ ὀρθὰ διαστρέφοντες. Τὸ κρίνειν ἐμπιστευθέντες, φησὶν, οὐ μόνον τὸ κρίμα, τούτέστι, τὴν δικαιοκρασίαν ἐδόξασασθε, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ ὀρθὰ διαστρέφετε, ὁ κηκίας ὑπερβαλλούσης ἐστίν. Ὅσπερ γὰρ ἄριστον, τὸ μὴ μόνον τὸ κακὸν βδελύττεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸ ὀρθὸν στρεβλοῦν, ὁ ποιῶσιν οἱ οὐ μόνον οὐκ ἐξέγοντες αὐτοὶ κηκίαις ὀρθῶς, ἀλλὰ καὶ τὰς παρ' ἄλλω ἐξενεχθεῖσαι διαστρέφοντες.

Οἱ οἰκοδομοῦντες Σιών ἐν αἱμασι, καὶ Ἱερουσαλήμ ἐν ἀδικίαις. Ἐτέθητε μὲν, φησὶν, οἶον τινες οἰκοδόμοι τῆς Σιών καὶ τῆς Ἱερουσαλήμ· καὶ πᾶς γὰρ ἀρχων, οἰκοδόμος· τὰ μὲν ἐγείρων πτωθέντα, τὰ δὲ καινίζων τῶν πραγμάτων, πρὸς τὸ εὐπρεπὲς τῆς πολιτείας καὶ μόνιμον (77)· ἀλλ' ὑμεῖς γε, ἐν αἱμασι καὶ φόνοις ἀδίκους πολιτευόμενοι, τοιαύτην οἰκοδομίαν, ἣτοι πολιτείαν κατεστήσασθε, αἱμάτων καὶ ἀδικιῶν γέμουσαν. Ὁκοδομοῦν Σιών ἐν αἱμασιν οἱ τοῖς τῶν προφητῶν φόνους καὶ τὸν τοῦ Κυρίου προσθέντες, ὃν λίθον ἐντιμον ὄντα οἱ κακοὶ οὗτοι οἰκοδόμοι ἀπεδοκίμασαν. Ἀλλ' ἐτέθη εἰς κεφαλὴν γωνίας, συνάπτων τοῦ, δύο λαοῦς, τὸν τε ἐθνικόν, καὶ τὸν Ἰσραηλιτικόν, καὶ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τῇ θεῷ, καὶ ὀλιγὸς τὰ ἄνω τοῖς κάτω. Ὁκοδομοῦν καὶ ἐν ἀδικίαις τὴν Ἱερουσαλήμ οἱ αὐτοὶ, οἱ τὸν εὐεργετοῦντα, καὶ δίκαιον, καὶ πᾶσαν νόσον ἰώμενον, σταυρῷ ἠτίμησαν, καὶ φοντο, ὅτι οἰκοδομία ἐστὶ τούτου τῆς Ἱερουσαλήμ καὶ σύστασις. Εἰ γὰρ ζῆ, φησὶν, ἐλεύσονται οἱ Ῥωμαῖοι, καὶ ἀροῦσι τὴν πόλιν ἡμῶν. Εἰ δὲ ἔκαστος; ἡμῶν ἔχει Σιών ἐν ἑαυτῷ, ἐδ τοῦ νοῦ σκοπευ-

^b Matth. xxi, 42. ^c I Petr. ii, 7. ^d Joan. xi, 48.

Variæ lectiones et notæ.

(74) Verba, ὥστε ἀπειλαί, ἢ θλίψεις ὑποκατακλίνεσθαι, desunt in Cod. Bav.

(75) Οἱ προφήται, propheta, Cod. Bav.

(76) Προελέχθησαν, Cod. Bav.

(77) Ἰόνιμον, Cod. Ven.

(78) In una Dei Verbi persona, sine mixture illa, et sine ulla confusione, ut expresse cum a Eutychem definitum est in concil. Chal

τήριον, καὶ Ἱερουσαλήμ, τὴν ὄρασιν τῆς εἰρήνης· ἃ ὄρατω, μήπως, σάρκας καὶ αἷματα ἐπιστοιβάξω τῷ νοῦ, καὶ ἀδικῶν τὴ κρείττον ἐν τῷ τῷ χεῖρον ἐπανιστῆν κατ' αὐτοῦ, κακὸς οἰκοδόμος, κληθῆ, δεσπομωτήριον οἰκοδομῶν καὶ ἐγκλειστήριον. Ἀλλὰ καὶ οἱ αἱρετικοὶ αἵματα ψυχῶν ἐκχέοντες, καὶ ἀδικούντες τὴν ἀλήθειαν, οἰκοδομεῖν δοκοῦσι τὴν καθ' ἡμᾶς Σιών.

Οἱ ἠγοῦμενοι αὐτῆς μετὰ δώρων ἔκρινον, καὶ οἱ ἱερεῖς αὐτῆς μετὰ μισθοῦ ἀπεκρίνοντο, καὶ οἱ προφῆται αὐτῆς μετὰ ἀργυρίου ἐμαντεύοντο, καὶ ἐπὶ τὸν Κύριον ἐπανεπαύοντο, λέγοντες· Οὐχὶ Κύριος ἐν ἡμῖν ἔστι; καὶ οὐ μὴ ἐπέλθῃ ἐφ' ἡμᾶς κικᾶ. Πανταγοῦ τῆς Γραφῆς ἡ δωροδοκία κατηγορεῖται, οὐκ ἐπὶ τῶν ἐπὶ δώροις παρανομούντων μόνον, ἀλλὰ καὶ ὅταν τις καὶ ἐπ' αὐτῷ τῷ δικαίᾳ κρίνειν δῶρα λαμβάνει. Οὕτω καὶ Δαβὶδ ἐπαινεῖ τινα, ὡς μὴ δῶρα ἐπ' ἀθώοις λαβόντα. Ἱερεῖς δὲ ἀκούων καὶ προφῆτας, τοὺς ψευδεῖς νόμι καὶ δαιμονιούδεις. Καὶ τὸ δευτέρον, φησὶν, ὅτι τοιαῦτα ποιῶντες, διετείνοντο τὸν Θεὸν τούτους ἀρέσκεσθαι, λέγοντες· Οὐχὶ Κύριος ἐν ἡμῖν ἔστι; Τί γὰρ κακόν, φησὶ, ποιῶμεν; Αἰδ κακῶ, τούτέστι, κακώσεις καὶ ὀλέθεις, οὐ μὴ ἔλθωσιν ἐφ' ἡμᾶς. Τοιοῦτόν τι καὶ Δαβὶδ λέγει· Ὑπέλαβες ἀρομίαν, ὅτι ἔσομαι σοι ὁμοιος. Ταῦτα καὶ κρίται καὶ ἱερεῖς ἀκούετωσαν, καὶ ὄρατωσαν πᾶσι συντάσσονται, εἰ τὰ αὐτὰ μετασι. Τί δὲ ἔστι τὸ, Ἐπὶ τὸν Κύριον ἐπανεπαύοντο; Ἐπήλπιον, ἐθάρρουν, οὐ προσεδόκων (79) ὄργην

τινα ἀπ' αὐτοῦ. *num requiescebant?* Sperabant scilicet, inque ipso

pterea nullam timebant, neque malum ullum ab *Diā τούτο δι' ὑμᾶς Σιών ὡς ἀργὸς ἀροτριωθείσεται, καὶ Ἱερουσαλήμ ὀπωροφυλάκιον ἔσται, καὶ τὸ δρος τοῦ οἴκου εἰς ἄλσος δρυμοῦ.* Τοσαύτη, φησὶ, διὰ τὰς τοιαύτας ὑμῶν πράξεις; ἐρημία τὴν πολυθρύλλητον ταύτην καταλήψεται πόλιν, ὥστε, μηδενὸς ὄντος τοῦ κατοικοῦντος ἐν αὐτῇ, τὰ ἔνδον τῶν τευχῶν, ἃ πρῶην ἐστενοχωρεῖτο τῷ πλήθει τῶν κατοικούντων, ταῦτα παραπλησίως ταῖς ἐν τοῖς ἀγροῖς ἀρούραις, ἀροτριάσθαι καὶ σπεῖρεσθαι, καὶ μηδὲν ὀπωροφυλάκιου διαφέρειν τὴν Ἱερουσαλήμ, ὃ μετὰ τὴν τῶν καρπῶν συλλογὴν ἐρημον καταλείπεται, τοῦ φυλάττοντος οἴκαδε ἐπανιόντος· ἀλλὰ καὶ τὸ τοῦ οἴκου δρος, τούτέστι, τὸν ὑψηλὸν τόπον, ἐν ᾧ ὁ ναὸς ἵστατο, φυτῶν ἐμπλησθῆναι, καὶ ἀπικασθῆναι δρυμῶ. Ταῦτα δὲ πέραις εἴληψε καὶ ἐπὶ Ναβουχοδονόσορ, ἡνίκα τὴν πόλιν ἔλων, τοὺς ἰνοικοῦντας αἰχμαλώτους ἀπήγαγε σὺν τῷ βασιλεῖ. Ἀκριβέστερον δὲ ἔστιν ἰδεῖν τῆς προφητείας τὸ τέλος, μετὰ τὴν κατὰ τοῦ Σωτήρος τῶν Ἰουδαίων λύτταν· πάντα γὰρ τὰ πάλαι λαμπρὰ ὑπὸ Ῥωμαίων διεφθάρη, καὶ αὐτὸς ὁ θεὸς ναός.

* Psal. xlv, 5. * Psal. xlix, 21.

Variae lectiones et notæ.

(79) Καὶ προσεδόκων, Cod. Bav.

nostrum in semetipso gerat et Sion, hoc est mentis speculam, et Jerusalem, hoc est pacis visionem; caveat, ne carnem sanguinemque inentringens, sedensque superiorē animi partem, inferiorem adversus eam concitando, malus ædificator appelletur, qui (ipsimet menti) carcerem construat et ergastulum. Hæretici quippe, qui animarum sanguinem effundunt, afflictiūque injuriarū veritatem, Sion contra nos ædificare quodammodo videntur.

VERS. 11. *Duces ejus cum muneribus judicabant, et sacerdotes ejus cum mercede respondebant, et prophete ejus cum pecunia divinabant, et super Dominum requiescebant, dicentes: Nonne Dominus in nobis est? non venient super nos mala.* Ubique sacris in litteris reprehenditur munerum acceptio, non solum in iis, **282** qui propter munera contra jus fasque agunt, verum etiam in eo, qui ob id ipsum, quod recte justitiam administret, munera capit. David contra laudibus extollit eum, qui munera super innocentes non accepit. Sacerdotes vero et prophetas cum audis, intellige falsos et spiritu nequam afflato. Et quod pejus est, ait, hæc si cum agerent, Deum hisce gaudere oblectarique constanter asseverabant. *Nonne Dominus, aiebant, in nobis est? Quid enim mali fecimus? Quare non irruent in nos mala, tribulationes mirum et afflictiones.* His similia habet et David: *Suspensus es iniquitatem, quod ero tibi similis.* Audiant hæc et judices sacerdotisque, et videant quo in numero futuri sint, si eadem et ipsi facinora patrarent. Quid vero sibi vult illud, *Et super Domi fiduciam omnem locatam habebant; iram pro eo suspicabantur.*

VERS. 12. *Idcirco propter vos Sion quasi ager arabitur, et Jerusalem ut custodia pomarii erit, et mons domus in lucum saltus.* Ob vestra, inquit, hujusmodi facinora talis in celebratissima urbe: hæc vastitas erit, ut nullo in ea superstite manente habitatore, partes ejus interiores, quæ pridem, præ habitantium multitudinem, angustæ erant, rusticorum prædiorum instar, aratro subigantur seranturque, ut nullum omnino discrimen intercedat Jerusalem inter et pomarii custodiam, quæ post autumnalium fructuum collectionem, domum abeunte eustode, deserta relinquatur. *Mons item domus, editus nimirum locus, ubi templum exstructum erat, plantis conserotur, ut speciem præ se nemoris ferre videatur.* Hæc completa sunt cum sub imperio Nabuchodonosor, cum is, urbe capta, habitatores una cum rege captivos abduxit; tum maxime post Judæorum in Salvatorem insanum impetum atque furorē, qua sane tempestate quotquot velusta erant splendida ædificia, omnia ab Romanis una cum divinis temple diruta sunt ac solo exæquata.

CAPUT IV.

Vers. 1. *Et erit in novissimis dierum manifestus mons Domini, preparatus super vertices montium, et elevabitur super colles.* Cum propheta calamitates præannuntiarit, quæ veteri Jerusalem ejusque templo eventuræ erant, nunc vaticinatur de Christi Ecclesia, quæ ideo mons ab eo dicitur, quod spectet excelsa, omni temporalis materia sublimior, et ad cælum homines ducat, eosque in divorum ordinem referat. Etenim tum ejus verum dogma, quo non idolis, neque creatis rebus, sed vero Deo honor tribuitur; tum expers materiæ vita, quæ rerum omnium Inopiam et cupiditatum **283** vacuitatem æstruit; hæc, inquam, profecto sublimem montem. cunctis hominibus conspicuum, constituunt. Evangelium enim prædicatum fuit per universam mundam (82), perque totum terrarum orbem longe lateque manavit sonus apostolorum ¹⁰. Dicitur præterea mons hic Ætiomos, firmus nimirum et inconcussus; cum enim Ecclesia, solido quasi fundamento, fuleatur ea Petri (83) confessione, *Tu es Filius Dei* ¹¹, idcirco *portæ inferi adversus eam non prævalent* ¹². Quidam vero ad Ætiomon expeditum interpretantur, ut conspici possit. Non ei quidquam apponetur, sed expeditus manebit, quo omnium conspectui patere facile possit. Per hoc vero, quod montes et colles supereminere monasterio dicatur, simpliciori quadam significatione futurum vates demotat, ut Christi Ecclesia longe lateque per totum terrarum orbem diffusa, Dei domus tum in urbibus, tum in vicis constructæ, pulchritudine ac mole præstantes, vel ipsiusmet sublimioribus montibus clariore evadant et illustriores. Sin montes et colles intelligas erecta malis olim spiritibus altaria ac delubra, a veritate non aberrabis. Hæc enim ne digna quidem habentur, quæ ullo hominum sermone ac memoria celebrentur. Divinæ contra Ecclesiæ fana ac templa prope ad cælestium siderum numerum atque pulchritudinem accedunt. Montes item et colles videbantur Græcorum philosophorum dogmata; collis, impietatem, ea quæ ad mores rerumque naturalium ordinem spectabant; montes ea quæ mathematicas ac theologicas doctrinas complectebantur. Verum hæc omnia supereminet unum Ecclesiæ dogma.

Vers. 4, 2. *Et festinant ad eum populi, et ibunt gentes multe, et dicent: Venite, ascendamus ad montem Domini, et in domum Dei Jacob.* Populi nimirum, qui a Judæis, gentes, qui a gentiliis cunctis ad Christi fidem se recipiant. Qui quidem omnes perspectam habere videntur veteris suæ religionis institutisque vanitatem et abjectionem; proptereaque dicunt, Agitandum, inquamus humilia hæc

¹⁰ Psal. xviii, 5. ¹¹ Matth. xvi, 16. ¹² Ibid. 18.

Variæ lectiones et notæ.

(80) Οὐρανῶν, Cod. Bav.

(81) Ἀποθεύσαν, Cod. Bav.

(82) Non includit hoc loco Theophylactus Anecdota, cum hæc suo tempore nondum cognita esset, quæ de re vide infra not. 92.

(83) Si Petri fidem confessionemque causam fuisse dicis, Theophylacte, cur Christus Ecclesiam suam supra Petrum ædificavit, facile concedo; sed fidem ipsam Ecclesiæ fundamentum esse contendis,

A

ΚΕΦΑΛΑ. Δ'.

Καὶ ἔσται ἐπ' ἐσχάτων τῶν ἡμερῶν ἐμφανὲς τὸ ὄρος Κυρίου ἑτοιμὸν ἐπὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὄρων, καὶ μετεωρισθήσεται ὑπεράνω τῶν βουνῶν (80). Εἰπόντων τὰ συμβησόμενα τῇ πόλει Ἱερουσαλήμ, καὶ τῷ κατ' ἐκείνην καιρῷ, νῦν προφητεύει περὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας, ἣν ὄρος καλεῖ, ὡς τὰ ὑψηλὰ φρονούσαν, καὶ ὑπερηρμένην πάσης ὕλης βιωτικῆς, καὶ εἰς οὐρανοὺς ἀνάγουσαν, καὶ θεοποιούσαν (81). Τὸ τε γὰρ δόγμα ἀληθές, οὐκ εἰδώλοισι, οὐ κτισμασιν, ἀλλὰ τῷ ἀληθινῷ θεῷ τὴν τιμὴν ἀπονέμετον· ὁ τε βίος; ἔυλος, ἀκημοσύνη καὶ ἀπάθειαν κατορθῶν. Τοῦτο γοῦν τὸ ὄρος ἐμφανὲς γέγονε πᾶσιν ἀνθρώποις. Τὸ γὰρ Εὐαγγέλιον ἐν ὄλῳ τῷ κόσμῳ ἐκηρύχθη, καὶ εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξήλθεν ὁ φθόγγος τῶν ἀποστόλων. Ἄλλὰ καὶ ἑτοιμὸν, τοῦτέστιν, ἔδραον καὶ ἀσάλευτον· τεθεμελιωμένης γὰρ τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ Πέτρου, τῆ, *Σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ· πύλαι ᾗδου οὐ καταχύσουσιν αὐτῆς*. Τινὲς δὲ τὸ, Ἐτοιμὸν, ἀντὶ τοῦ μὴ ἐμποδίζόμενον εἰς τὸ ὀρθῶσαι ἐνόησαν. Οὐ γὰρ ἐπιπροσθήσει τι αὐτῷ, ἀλλ' ἑτοιμὸν ἐκκείσεται, εἰς τὸ πᾶσι φαίνεσθαι. Τὸ δὲ μετεωρισθῆναι ὑπεράνω βουνῶν καὶ ὄρων, σημαίνει μὲν καὶ κατὰ τὸ ἀπλούτερον, ὅτι τῆς Χριστοῦ Ἐκκλησίας πανταχοῦ ἠκλωμένης, αἱ θεῖοι οἴκοι καὶ ἐν πόλεσι καὶ ἐν κώμαις ἀνεγχερμένοι, κάλλει καὶ μεγέθει διακρῆται, καὶ αὐτῶν τῶν ὑψηλοτέρων ὄρων ἐπιστημότεροι ἔσονται καὶ περιφανέστεροι. Εἰ δὲ καὶ ὄρη καὶ βουνοὶ νοήσεις τὰ ἀφωρισμένα πάλαι τοῖς δαιμονίοις εἰς βωμοὺς, καὶ ἐπιμένη, καὶ τοῦτο ἀληθές· τὰ μὲν γὰρ, οὐδὲ λόγου ψιλοῦ, ἢ μνήμης ἀξιοῦνται· οἱ δὲ τῆς ἀληθείας Ἐκκλησίας (84) οἴκοι, τῶν κατ' οὐρανὸν ἀστέρων καὶ τὸ πλῆθος καὶ τὸ κάλλος μιμοῦνται. Ἐδόκουν ὄρη καὶ βουνοὶ καὶ τὰ δόγματα τῶν παρ' Ἑλλήσι φιλοσόφων· βουνοὶ μὲν τὰ ἠθικὰ καὶ φυσικὰ· ὄρη δὲ, τὰ μαθηματικὰ, καὶ θεολογικὰ· ἀλλὰ πάντων ὑπεσῆρθη τὸ τῆς Ἐκκλησίας δόγμα.

*Καὶ σπεύσουσιν ἐπ' αὐτὸ λαοὶ (85), καὶ κορυφούσονται ἔθνη πολλὰ, καὶ ἐροῦσι· Δεῦτε, ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος Κυρίου, καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ. (86)—*Λαοὶ μὲν, οἱ ἐξ Ἰουδαίων πιστεύσαντες ἐκάστοτε· ἔθνη δὲ, οἱ ἐξ ἔθνων πάντες δὲ φαίνοντες ἐκτινόντες τὸ χρισμαζήλων τῆς προτέρας αὐτῶν θρησκείας; καὶ πολιτείας; καὶ διὰ τοῦτο λέγουσιν· Ἀναβῶμεν ἀπὸ τινῶν χαμαλιῶν ἐπὶ τὰ ὑψηλὰ

D

(84) Τῆς θείας Ἐκκλησίας, divinæ Ecclesiæ, Cod. Bav.

(85) Λαοὶ πολλοὶ, populi multi, Cod. Bav.

(86) Deest τὸ Ἰακώβ in Cod. Bav.

ἀνατρέχοντας. Πρῶτον δὲ τις εἰς τὸ βρος ἀναβαί-
 νει, καὶ ἔπειτα εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ. Εἰ γὰρ μὴ βέ-
 ξεται τὸ ὕψηλόν τῆς Ἐκκλησίας δόγμα, πῶς φθάσει
 εἰς τὸ γενέσθαι οἶκος Θεοῦ; **Εἰ δὲ καὶ τοῦ Ἰακώβ** μέ-
 μνηται, ὃς τὰ πατέρα καταλεῖψας, καὶ εἰς γῆν
 ἄλλην μεταστὰς, καὶ πολυπόνος γεγὼνώς, καὶ θητεύ-
 σας, μάλιστα τῆς τοῦ Θεοῦ βοθησίας ἔτυχε, καὶ ἐπι-
 σμητάτος γέγονεν ἐξ ἀσῆμου · ὡσπερ καὶ ἡ Ἐκκλη-
 σία, ἀφείσα τὰ πατέρα δόγματα, καὶ τοῖς ἄνω
 πολιτευομένη, καὶ διὰ τοῦτο διωκομένη, καὶ πολύπο-
 νος γινόμενη, τῆς περὶ τῷ Θεῷ δόξης ευχαίνει.
 οὐ σαμαθο causam vexationibus angoribusque multis agitata et afflicta, divina nunc gloria per-
 fruitur.

Καὶ δείξουσιν ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐτοῦ. Τίνας δεί-
 ξουσιν; Οἱ ἀπόστολοι, πρὸς οὓς ἐλήθη τὸ, **Μαθη-**
τεῦσατε πάντα τὰ ἔθνη. Ποῖαν ὁδὸν, ἢ Χριστὸν
 τὸν εἰπόντα · **Ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδός;**

Καὶ περιεσώματα ἐν ταῖς τρίβους αὐτοῦ. Τευ-
 εῖται, ἐν ταῖς ὑπ' αὐτοῦ τετριμμέναις πράξεσι,
 καὶ ἴχνος τῆς τοῦ Χριστοῦ πολιτείας κινούμενοι.
 διὰ τοῦτο γὰρ οὐχ ἅμα τῷ γεννηθῆναι εὐθὺς ὀπί-
 ῃ ἡμῶν ἀπέθανεν, ἀλλὰ μετὰ τοσοῦτον χρόνον, ἵνα τὰ
 τε ἄλλα, καὶ τῶν ἄλλων ἡμῶν δείξῃ πολιτείας ἀρίστης,
 οὓς τρίβους νῦν ὁ προφήτης λέγειν δοκεῖ. Πολλοὶ μὲν
 οὖν δοκοῦσιν εἶδέναι τὴν ὁδὸν, καὶ πιστεύειν εἰς
 Χριστὸν, οὐ πορεύονται δὲ ἐν ταῖς τρίβους αὐτοῦ. Ὅ-
 τὸ δὲ λόγος ἀμφοτέρω ἀπαιτεῖ, καὶ γινώσκῃ τῆς θείας
 ἐδοῦ, καὶ τὴν ἐν τῷ κατ' αὐτὴν βίω κίνησιν, καὶ ταύ-
 την, ὥστε μὴ τοσοῦτος καταρωθωκότας στήναι, ἀλλ'
 ἀεὶ πορεύεσθαι προκόποντας, καὶ οὐκ ἐν μιᾷ τρίβῳ,
 ἀλλ' ἐν πάσαις ταῖς τοῦ Χριστοῦ, τοῦ εἰπόντος · **Ὁ**
ἐμοὶ διακονῶν, ἐμοὶ ἀκολουθεῖτω. Καὶ ἄλλως · **Μία**
μὲν ἡ ὁδὸς τοῦ κατὰ θεὸν βίου, καθὼ πρὸς ἕνα σκο-
πὸν ὄρεται, τὸ ἀρέσαι Θεῷ · πολλὰ δὲ αἱ τρίβους, καθὼ
 πολλὰ βίων αἰρέσεις, καὶ σχίσματα δαίτηροι.

quatenus Deum degendæ, quatenus hæc unum Deo placendi finem spestat: multæ vero sunt semitæ,
 quatenus multæ sunt vitæ rationes, diversaque instituta.

Ὅτι ἐκ Σιών ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος
 Κυρίου ἐξ Ἱερουσαλήμ. Οἱ παρακλησόμενοι ἀλλή-
 λους, ὥστε ἀναβαίνειν, καὶ τὴν αἰτίαν λέγουσι τῆς
 ἀναβάσεως, τῆς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ.
 Ὅθεν γὰρ, φησὶν, ὁ παλαιὸς νόμος, ἀλλ' ἕτερος
 ἐξέρχεται ἐκ Σιών. Ἐξῆλθε δὲ ἐκ Σιών ὁ νόμος
 τοῦ Πνεύματος τῆς ζωῆς, καὶ ἐξ Ἱερουσαλήμ, ὁ
 λόγος τῆς χάριτος τοῦ Εὐαγγελίου · καθὼ καὶ ὁ Κύ-
 ριος ἐν Σιών ἐδίδαξεν ἐν τῷ ἱερῷ, καὶ οἱ ἀπόστο-
 λοι ἐν τῇ πόλει Ἱερουσαλήμ κηθήμενοι, τὴν τοῦ
 Πνεύματος ἐδίξαντο χάριν. Νόμος μὲν οὖν, ὡς τὰ
 πρῶτα διδάσκων, λόγος δὲ, ὡς τὸ ὄρθον εἰσηγού-
 μενος δόγμα. Πρῶτον δὲ νόμος, εἶτα λόγος · ἐκεῖ
 καὶ πρῶτον ἡ πράξις, εἶτα ὁ τῆς θεολογίας λόγος.
 Πολλοὶ νόμοι τὸ ἄλογον ἔχουσιν · ἐναυθα δὲ, ὁ νόμος

et abjecta, et excelsa atque sublimia petamus.
 Primum autem quis montem ascendit, deinde Dei
 domum ingreditur? Nisi enim prius excipiat excel-
 sum Ecclesiæ dogma, qui stat, ut is Dei domus
 evadat? Recte autem mentio fit et Jacob, qui,
 relictis patriis sedibus, in exteram se regionem
 contulit, atque ibi multos pertulit labores, pa-
 ctæque mercede servivit, et Dei opem nactus,
 ex humili et abjecto omnium maxime clarus est
 effectus. Quemadmodum et Ecclesia (87), relictis
 patriis institutis, supernis sese dedit disciplinis,

Et ostendent nobis viam ejus. Quinam ostendent?
 Apostoli, quibus dictum est, **Ducete omnes gentes** ¹².
 Ecquam viam? Non aliam profecto, nisi Christum,
 qui dixit: **Ego sum via** ¹³.

Et ambulabimus in semitis ejus. In semitis vi-
 delicet actionum ejus, Christi vestigiis insistentes.
 Ob id enim (87) haud statim natus mori pro nobis
 voluit, sed tanto post tempore, ut cum alia multa
 nobis ostenderet, tum vitæ optime instituendæ
 atque degendæ rationes traderet, quas hoc loco
 vates semitas appellare videtur. Multi quidem
 nosse videntur viam, et credere Christo; sed hi
 per semitas ejus non ambulant. Ratio vero postulat
 utrumque, ut et divinam viam cognoseamus, et
 per eandem viam hanc incessus vitæ nostræ
 dirigamus; idque ita, ut non post aliquot bona
 opera egregiaque facta gradum sistamus, sed
 indesinenter progrediamur, in virtutibus ac recte
 factis semper proficientes, ambulemusque non per
 unam duntaxat, sed per omnes Christi semitas,
 qui dixit: **Qui mihi ministrat, me sequatur** ¹⁴.
 Alio item modo: Una scilicet est via vitæ securæ
 placendi finem spestat: multæ vero sunt semitæ,

Quia de Sion exiit lex, et verbum Domini de
 Jerusalem. Qui se invicem hortantur ad ascenden-
 dum, afferunt et causam, cur Christi Ecclesiam
 adire debeant. Non amplius enim, ait, e Sion
 egredietur lex vetus, sed alia plane diversa. Pro-
 dicit quidem ex Sion lex Spiritus vitæ, ab Jeru-
 salem autem verbum gratiæ Evangelii, quemadmo-
 dum et Dominus in Sion templo docuit. Quinetiam
 apostoli, in urbe Jerusalem cives, divini
 Spiritus gratiam acceperunt. Prodiit ergo lex, ut,
 quæ agenda essent, docerentur; tum verbum, quo
 rectum dogma traderetur. Primum autem exiit
 lex, deinde verbum; quandoquidem prior est et
 actio, quam deinde theologici verbum subsequitur.
 Multæ quidem sunt leges, omni prorsus ratione

¹² Matth. xxviii, 19. ¹³ Joan. xiv, 6. ¹⁴ Joan. xii, 26.

Varie lectiones et notæ.

(87) Gentiles nimirum, quibus constat Ecclesia.
 (87*) Ut enim Deo pro peccatis satisfaceret, sat
 erat vel primus ipsius vagitus; cum enim actionis
 cujusque meritum ab agentis dignitate pendeat,
 crescatque pro ratione ipsius dignitatis; cumque

Christi dignitas, utpote Dei, sit infinita: fateamur
 oportet et primi vagitus meritum infinitum fuisse,
 proindeque pro peccatis omnibus satisfacere po-
 tuisse. Non tamen statim natus mori, ob veri-
 similes eas rationes quas assignat Interpres.

destitutæ; quæ contra hic innuitur, prudentissima ratione nititur. Nihil enim absurdi continet Evangelium. Prodiit item a superna Sion atque cælesti Jerusalem unigenitus (Dei Filius) qui et rex est, quatenus præcipit, quæ ferre pro viribus quisque potest; non enim eadem ab unoquoque exigit; et verbum, quatenus omnia definit.

VERS. 3. *Et iudicabit inter populos multos.* Complētæ hæc sunt Christi tempore, multis et variis occasionibus atque locis, et cum docebat, uti potestatem habens, et cum miseris prædicabat legisperitos, Scribas et Phariseos, et cum dixit: *Nisi veritas vos liberaverit, in peccatis vestris moriemini* ¹⁶. Iudicavit item inter populos, cum eunuchos ab eunuchis distinguens, ait: *Non omnes* **285** *capiunt verbum hoc; qui potest capere capiat* ¹⁷. Distinguit enim eos qui virginitati sese dedunt, et eos qui nuptias sequuntur. Iudicavit præterea mundi principem, et jus dixit iis qui ab eo coercerantur, condemnavitque ipsam, propterea quod ab eo morte affectus est, etsi prorsus innocens esset. In postremo quoque iudicio, verbum, ait, quod locutus sum, eos iudicabit. Demum et in Ecclesiis iudicat verbum populos, partim quæ agenda sunt præcipientis, partim peccatores corrigens.

Et arguet gentes fortes. Cum enim suas ipse leges proposuit, puritate atque rectitudine refertas, tum vel maxime reprehendit gentes, quæ impuris legibus utebantur, quas leges omnino despectui habendas eisdem persuasit, ostendens, eas vanis in erroribus versari; quanquam gentes fortes erant, hoc est, non imbecillo ac versabili ingenio præditæ, ut a patria religione dimoveri facile possent, sed animo constanti et invicto, ut in Actibus proconsul vir eximius, ut Dionysius Areopagita, ut Corinthii alii complures, ut denique Clemens Romanus. Aliæ quoque gentes immanes ac barbaræ, et in bello strenuæ, latissime per terrarum orbem patentes, Evangelio paruerunt. Non enim quemadmodum Mosaica lex solius Palæstinae terminis definita erat, ita et evangelica unius loci angustiis concluderetur; sed ab Jerusalem et Samaria incipiens, ad extremas usque terræ partes (92) pervasit, in eas quoque insulas sese inferens, quæ trans nostrum mare porrigitur. Ejusmodi enim sunt Britannicæ. Audi, quisquis leges aliis præscribere cupis et alios docere, et considera a Sion descendere legem, et ubi Jerusalem verbum. Si itaque temetipsam nondum considerasii, neque tui rationem ullam habuisti; si nondum pacem in animo tuo sensisti, sed bella foveas,

¹⁶ Joan. viii, 36. ¹⁷ Matth. xix, 11.

Varia lectiones et notæ.

(88) Scribendum ὡς vel δ, ut consideranti patebit.

(89) Οἷς, quos, Cod. Ven.

(90) Κρινεῖ, iudicabit, Cod. Bav.

(91) Ὁ ἄλλος, Cod. Ven.

τὸν λόγον ἔχει ἀνθεωρούμενον· οὐδὲν γὰρ ἄλογον τῶν τοῦ Εὐαγγελίου. Ἐξῆλθε καὶ ἐκ τῆς ἁγίας Σιών καὶ Ἱερουσαλήμ ὁ Μονογενής, ὃς καὶ νόμος ἐστίν, ὃς (88) ἐλάσσω τὰ κατ' ἄξιον νόμων· ὃς γὰρ τὰ αὐτὰ παρὰ πάντας ἀπαίτει· καὶ λόγος, ὡς πάντα ὀρίζων.

Kai krinēi aná mēson laōn pollōn. Ἐπληρώθη ταῦτα ἐπὶ Χριστοῦ κατὰ πολλοὺς καὶ διαφόρους καιροὺς καὶ τόπους, ὅταν ἐδίδασκεν ὡς ἐξουσίαν γινῶν, καὶ ὅτε ἐταλάκιζε τοὺς νομίμους, καὶ Γραμματεῖς, καὶ Φαρισαίους· καὶ ὅτε ἔλεγεν· Ἐδὲ μὴ ἡ ἀλήθεια ὑμῶς ἐλευθερώσῃ, ἐν ταῖς ἀμαρτίαις ὑμῶν ἀποθανεῖσθε. Ἐκρίνεν ἀνά μέσον λαῶν πολλῶν, καὶ ὅτε τὴν τῶν ἐνοούχων διαστολήν ποιούμενος ἔλεγεν· Ὁὐ πάντες χωροῖσι ἐδὲν λόγον· ὁ εὐναρμος χωρεῖν, χωρεῖτω. Διάκρισιν γὰρ ἐποιεῖτο τῶν τε τῆς παρθενίας χωρητικῶν, καὶ τῶν τοῦ γάμου. Ἐκρίνε καὶ τὸν τοῦ κόσμου ἀρχόντα, καὶ τοὺς ὑπ' αὐτοῦ καταχομένους ἐπίκασα, καὶ κατέκρινεν αὐτὸν, ὅτι ὑπ' αὐτοῦ ἀθανασώθη, καίτοι ἀναμάρτητος ἦν. Καὶ ἐν τῇ τελευταίᾳ δὲ κρίσει, ὁ λόγος, φησὶν, ἐν ἐλάττωσα, αὐτοὺς κρίνει· καὶ ἐκάστοτε δὲ, τοὺς (89) ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις λαοὺς ὁ λόγος τοῦ Εὐαγγελίου κρίνει (90)· τοὺς μὲν διατασσόμενος τί δεῖ ποιεῖν, τοὺς δὲ καὶ κολάζων ἀμαρτάνοντας.

Kai thelēterēi ethē ischura. Ἐν ᾧ γὰρ τοὺς οἰκείους νόμους προετίθει, καθαρότητος πάσης καὶ εὐθύτητος γέμοντας, ἤλεγχε τὰ ἔθνη, νόμους ἀκαθάρτους χρώμενα, καὶ καταφρονεῖν τούτων ἐπειθε, δεικνύων, ὅτι μάτην πεπλάνηται· καίτοι ισχυρὰ ἦσαν τὰ ἔθνη, τούτοις τιν, οὐ (91) κοῦφα καὶ εὐεπατάτητα, ὥστε βραδίως τῆς οικείας θρησκείας μεσίστασθαι, ἀλλὰ καὶ γενναῖα, καὶ σταθερὰ· οἷος ἦν ἐν ταῖς Πράξεσιν ἀνθύπατος λόγιος ἀνὴρ, οἷος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης, οἷος ἐν Κορίνθῳ πολλοὶ, οἷος Κλήμης ὁ Ῥωμαῖος. Καὶ ἄλλως δὲ τὰ ἀνήμερα ἔθνη καὶ θηριώδη καὶ ἐν πολέμοις ισχυρὰ τῷ Εὐαγγελίῳ ὑπετέθησαν ἕως εἰς γῆν μακρὰν· οὐ γὰρ ὥσπερ ὁ Μωσαϊκὸς νόμος ἐν Παλαιστίνῃ περιώριστο, οὕτω καὶ ὁ εὐαγγελικὸς ἐν τόπῳ περιεκλείσθη, ἀλλὰ ἀπὸ Ἱερουσαλήμ καὶ Σαμαρίας ἀρβέμενος, ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς διέθη, καὶ τὰς ἐξω τῆς καθ' ἡμᾶς θαλάσσης νήσους καταλαβὼν· τοιαῦται γὰρ αἱ Βρετανικαὶ.

Ἄκουε, πᾶς ὁ ζητῶν νομοθετεῖν, καὶ ἑτέρους διδάσκειν, ὅτι ἐκ Σιών ἐξέρχεται ὁ νόμος, καὶ ὁ λόγος ἐξ Ἱερουσαλήμ. Εἰ οὖν μήπως [f. μήπω] αὐτὸν κατασκόπησα, μηδὲ προσέσχες σεαυτῷ· ἀλλ' οὐδὲ εἰρήνην οὐκ εἶδες ἐν τῇ ψυχῇ, ἀλλὰ πολέμου; ἔχεις καὶ συγχύσεις καὶ ἀκαταστασίας· οὐ προσήκει σοι ὅσπερ ἡ νομοθεσία, ὅσπερ ἡ τοῦ λόγου διακονία· τότε γὰρ κρίνεῖς ἑτέρους καὶ ἐλάττωεις, ὅτε οὐκ ἔχει Παύ-

(92) Extremæ orbis cogniti partes erant apud veteres insulæ Britannicæ; nondum enim cognitatum temporis erat America, quam multo post detectam fuisse constat.

λος εἰσὶν ἐπὶ σοί· Ἐν ᾧ κινήσεις τὸν ἔτερον, A turbus atque seditioēs : tibi profecto non convenit neque legum ferendarum facultas, neque verbi tradendi ministerium. Tunc enim alius rite iudicabis atque reprehendes, cum Paulus de te dicere nou habebit : *In quo iudicatis alium, ismetipsum condemnas* ¹⁸.

Καὶ κατακόψουσι τὰς μάχαιρας αὐτῶν εἰς ἀροτρα, καὶ τὰ δόρατα αὐτῶν εἰς δρέπανα, καὶ οὐκέτι οὐ μὴ ἀρῆ ἔθνος πρὸς ἔθνος ῥομφαλαρ, καὶ οὐκέτι οὐ μὴ μάθωσι πολεμεῖν. Πρὸ μὲν τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας, συχνὰ τῶν ἐθνῶν ἐπαναστάσεις κατ' ἀλλήλων ἐγίνοντο, ἅτε θ' καθ' ἕκαστον ἔθνος τῆς βασιλείας μεμερισμένης· μετὰ δὲ τὴν τοῦ Κυρίου παρουσίαν, πάσης τῆς ἡγεμονίας εἰς Ῥωμαίων μεταθεθείσης, εἰρήνη βαθεῖα κατέσχε τὴν οἰκουμένην· ὥστε καὶ τὰ πολεμικὰ ὄργανα, εἰς γεωργικὰ μετασκευασθῆναι ἐργαλεῖα. Καὶ ἄλλως δὲ, τοῦ Χριστοῦ κελύοντος ἀπὸ τοῦ αἵροντος τὰ ἡμέτερα μὴ ἀπειταῖν, τῷ τόποντι τὴν δεξιὴν ἐμπαρέχειν καὶ τὴν ἀριστερὰν σιαγόνα, καὶ τὰ κιαύτα, ποῶς μὲν οὐκ ἀνήρηται πόλεμος; ποῶς δὲ εἰρήνη οὐκ ἐμφυτεύεται τοῖς τὰ θεῖα ταῦτα νόμιμα σιέργουσι; Διδὲ καὶ ἔλεγεν· *Εἰρήνην ἀφίημι ὑμῖν· εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν, καὶ ἐν τούτῳ γινώσκονται πάντες, οὗτοι ἐμοὶ μαθηταὶ ὄντες, ἅντι ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις*. Ἐνθα δὲ ἀγάπη, πῶς ἐκεί πόλεμος; Αἱ μὲν οὖν Ἑλληνικαὶ συζητήσεις, ἀντιλογίας ἔχουσαι καὶ ἔριδας, εἰκότως καὶ πολέμους ἔτικτον· ἡ δὲ πίστις, πᾶσαν ἀναίρουσα ζήτησιν, εἰς εἰρήνην καὶ ἀπερίσπρον ἀποταλευτὰ συγκατάθεσιν. Διδὲ καὶ αἱ γλώσσαι, αἱ κρώην δέξεται (93), ὡς μάχαιραι, πρὸς τὴ λογομαχεῖν εἰς οὐδὲν χρήσιμον, ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἀκούοντων; τότε μετασκευάζονται εἰς ἀροτρα διδακαλιτὰ, τὰς ψυχὰς τῶν ἀκούοντων νεώματα ἐνεργαζόμενα, σκληραῖς πρότερον ὄντας καὶ συμπεπιλημέναις (94), καὶ ἀνασχίζονται (95) πρὸς τὴ ὑποδέξασθαι τὸν σπῆρον, ἢν ἐξῆλθεν ὁ σπειρων τοῦ σπειραι· τὰ τε δόρατα, δι' ὧν ἐθανατοῦντο ψυχὰι, εἰς δρέπανα μετασκευάζονται, δι' ὧν ἐγκόπτονται ἀπὸ τῆς γῆς· ὥστε μὴ ταύτη προσπεφυκέναι οἱ ἦδη καρποφορήσαντες τὰ τῶν ἄνω ἀποθηκῶν ἕξια. Τοιοῦτον ἄροτρον ἦν ἡ τοῦ Παύλου γλώττα, νεώματα ἐργαζομένη. Δτε ἔλεγεν· *Ἐκδυσάμενοι τὸν καλαῖον ἀνθρώπον, καὶ ἐνδυσάμενοι τὸν νέον· καὶ πάλιν, Ἐνδύσασθε τὸν καιρὸν ἀνθρώπου*. Τοιοῦτον δρέπανον ἦν ἐγκόπτουσα ἀπὸ τῆς γῆς, Δτε ἔλεγε· *Νεκρώσατε τὰ μέλη ὑμῶν τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ, Ἡμῶν τὸ πολιτεῖσμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχη, D καὶ τὰ ἄνω φρονῶμεν, οὗ ὁ Χριστός*.

Καὶ ἀναπαύσεται ἕκαστος ὑποκάτω ἀμπελου αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος ὑποκάτω τῆς συκῆς αὐτοῦ· καὶ οὐκ ἔσται ὁ ἐκφοβῶν. Ἄμπελος, ὁ Κύριος, ὡς στρυφνότερον καὶ ἐργωδέστερον εἰσαγαγὼν νέμον· τὰ γὰρ τοῦ Εὐαγγελίου διατάγματα, εἰς νο-

Et concident gladios suos in aratra, et hastas suas in falces, et ultra nos tollet gens contra gentem gladium, et nequaquam ultra discent bellare. Ante Christi adventum passim gentes in se invicem insurgabant, cum in singulas nationes regnum divisum esset. Ubi vero Dominus advenit, translata in Romanos auctoritate omni et imperio, totus terrarum orbis summa pace et quiete frui cōpit. Ex quo factum est, ut et bellica instrumenta in rustica versa fuerint. Præterea enim Christus jubet, nihil nobis ab eo repetendum, qui nostrâ bona rapit, atque dexteram nobis percutienti maxillam præbendam et sinistram, aliaque his similia; 286 quodiam per hæc bellum non fuit sublatum? quæ pax non inseritur eorum pectoribus, qui divinas hæc leges colunt? Propterea idem Christus dixit: Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis; et in hoc cognoscent omnes, vos meos esse discipulos, si charitatem in vos invicem habueritis ¹⁸. Ubi vero charitas est, quomodo bellum ibi esse potest? Græcorum porro quæstiones et controversiæ, cum contentiones continerent atque dissidia, merito et bella gignebant: at vero fides, omnem de medio tollens controversiam, ad pacificam ac simplicem consensionem, tanquam ad finem, perducit. Quamobrem et linguæ, quæ pridem acutæ erant, ut enses, fuitiles agitanes quæstiones et inanes controversias, ad auditorum perniciosam, tum in aratra quodammodo vertuntur, ferendis disciplinis apta et idonea, quæ novalia quasi quædam efficiunt in hominum animis, antea duris et asperis, eosque fradunt, quo semen ejus, qui seminare venit, suscipere facile queant. Hastæ præterea, quibus animæ consiliebantur, vertuntur in falces, quibus a terra rescinduntur, ut ne amplius huic adhæreant, quicumque fructus supernis horreis plane dignos protulerint. Ejusmodi aratrum fuit Pauli lingua, novalia quodammodo efficiens, cum dixit: *Exuentes veterem hominem, et induentes novum* ¹⁹. Et rursum: *Induite novum hominem* ²⁰. Ejus item generis falx erat, homines a terra rescindens, cum dixit: *Mortificate membra vestra, quæ sunt super terram, et nostrâ conversatio sit in cælis, et superna cogitemus, ubi est Christus* ²¹.

VERS. 4. *Et requiescent unusquisque sub vite sua, et unusquisque sub ficu sua: et non erit, qui exterreat*. Vitis Dominus est, utpote qui acerbiorum quodammodo et operosiorum legem induxit; evangelica enim præcepta (96) legalibus magis

¹⁸ Rom. xi, 1. ¹⁹ Joan. xiv, 27. ²⁰ Colo:s. iii, 9. ²¹ Ephes. iv, 24. ²² Coloss. iii, 5.

Variæ lectiones et notæ.

(93) Πρώην ὄντας ἕξιαι, Cod. Bav.

(94) Συμπεπιλημέναις, Cod. Bav.

(95) Ἀνασχίζοντα, Cod. Bav.

(96) Præcepta vocat Interpres, ut paulo super-

rius, evangelica consilia, *Vendite quæ possidetis, et date eleemosynam: Si quis percusserit dexteram, præbe et sinistram*, quæ sane consilia legis veteris præceptis duriora videntur.

λαθροφάγα. Item Dominus est et ficus, qui nos, uti rox, meritis præmiis adlocuro volens, in silivum locum adoptat, cujus rei jucundissima spe vande recreamur. Cum itaque sub hac ficu requiescimus, nemo nobis timorem ullum incutiet, neque dampnum, neque homo; Dominus enim potestatem nobis dedit ambulandi super serpentes atque scorpiones et super omnem inimici potestatem; monuitque nos, ne timeamus eos qui occidunt corpus ²².

Quia os Domini omnipotentis locutus est hæc. Ejus, qui locutus est, dignam fide auctoritatem vates addit, ut nihil falsi dictis inesse intelligas. Habet unusquisque nostrum et vitem, partem scilicet irascibilem, quasi astringentem, et ficam, videlicet appetitum, qui nos, dulcedine quasi quadam, permulcet. Cum ergo Christi pacem habemus, etiamsi sub irascibili degamus, alicui videlicet succucientes, requies tamen est ejusmodi ira. Non enim a pravo aliquo descendit affectu, sed ab impenso in Deum amore ac studio. Talis fuit ira Moysis, **287** cum ad Levitas dixit: *Impletis manus vestras Domino* ²³, et cum idolorum cultores concidit. Talis item fuit ira Eliu, cum vates Baal interemit. Et si præterea concupisimus, uti David, concupiscent et deliciens in atria Domini, et in Deum fortem ac viventem ²⁴, et uti Daniel, vir desideriorum ²⁵, et uti Christus ipse, qui desiderio desideravit pascha ²⁶: sub ficu nostra requiescimus. Quoniam autem ut in magisteris varia dona sunt, ita et in discipulis studia varia planeque diversa reperiantur, idcirco alius requiescit sub magistro austerioris ingenii, alius sub alio humaniore. Ita se res habet et in apostolis. Petrus acer erat ac velemens; Paulus contra mitis et humanior, quemadmodum affectus erat et hujus ipsius discipulus, qui etiam filius consolationis appellatur ²⁷. Propterea Joannes, qui et Marcus dicitur (98), sub ficu Barnabæ requievit, cum, relicto Paulo, perægre cum illo profectus est: Titus vero ac Timotheus, sub vite Pauli.

Vras. 5. *Quia omnes populi ibunt unusquisque viam suam: nos autem ibimus in nomine Domini Dei nostri in æternum et ultra.* Qui se invicem jamdudum ad montem Domini ascendendum hortabantur, si se Deo semper addictos fore pollicentur. Alii enim populi, sicut, qui sese ad Christi fidem non receperint, suorum quisque errorum libidine serentur, eamque viam inibunt, quam singuli, patriis decepti moribus institutisque, sponte societati sint, et sibi ipsi delegerint. Nos vero progrediemur, et citato motu feremur in bonum. Nobiscum habebimus, ita a nobis denominatum, Dominum et Deum

²² Luc. xii, 4. ²³ Exod. xxxii, 29. ²⁴ Psal. lxxxiii, 5. ²⁵ Dan. x, 11. ²⁶ Luc. xxii, 15. ²⁷ Act. iv, 36.

Varie lectiones et notæ.

(97) Ειδωλολάτρας, idololatras, Cod. Bav.
(98) Ἰωάννης καὶ Μάρκος, Joannes et Marcus Cod. Ven. Sed mihi magis arridet Codicis Bav. lectio, magisque Theophylacti sententiæ congruit, qui et in præf. com. in Ev. Mar. sic habet: Ἦν μὲν

μικρὸν ἐπιπονώτερα. Ἄλλα καὶ συκῆ ὁ αὐτὸς ὡς βασιλεὺς ἀντιδιδούς καὶ υἰθεσίαν, ἔκλειζοντες, γλυκαζόμεθα. Ὑποκάτω οὖν τούτου ἀναπαυομένου ἡμᾶς οὐκ ἔσται ὁ ἰεφοδῶν, οὔτε δάμων, οὔτε ἀνθρώπος· ἐξουσίαν τε γὰρ δέδωκεν ἡμῖν πατεῖν ἐπάνω ἕρων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθρου· καὶ ἐδίδαξε μὴ φοβεῖσθαι ἀπὸ τῶν ἀποπνεόντων ἐν σῶμα.

Ὅτι στόμα Κυρίου παντοκράτορος ἐδήλησε ταῦτα. Τὸ ἀξιώσιμον τοῦ εἰπόντος προσετίθει ὁ προφήτης, ἵνα μάθῃς, ὅτι οὐδὲν ψευδὲς τῶν ρηθέντων. Ἐχει ἕκαστος ἡμῶν καὶ ἀμπλον, τὸ θυμικόν, ὡς στύφον· καὶ συκῆν, τὸ ἐπιθυμητικόν, ὡς γλυκαζόν. Ὅτε οὖν τὴν εἰρήνην τοῦ Χριστοῦ ἔχομεν, τότε καὶ ὑποκάτω τοῦ θυμικοῦ γινώμεθα, τοῦτέστι, θυμώμεθα, ἀνάπαυσις ἔστιν ὁ τοιοῦτος θυμὸς. Οὐκ ἐκ πάθους γὰρ, ἀλλ' ἐκ θαύου ζήλου, ὅσος ἦν ὁ τοῦ Μωϋσέως, τοῦ τὸς Δεουταίους λέγοντος· Ἐπιθρώσωτε τὰς χεῖρας ὑμῶν σήμερον τῷ Κυρίῳ, ὅτε τοὺς εἰδωλολατρήσαντας (97) ἔσφαξαν, ὅσος ἦν ὁ τοῦ Ἠλιού, ὅτε τοὺς προφῆτας τοῦ Βαάλ ἀπέκτεινε. Καὶ ἐπιθυμῶμεν δὲ ὡς δαδὸν, ἐπιποθῶν καὶ ἐκλείπων εἰς τὰς ἀλλὰς τοῦ Κυρίου, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ἰσχυρὸν τὸν ζῶντα, καὶ Δανιήλ, ὁ τῶν ἐπιθυμιῶν ἀνὴρ, καὶ Χριστὸς αὐτὸς, ἐπιθυμία ἐπιθυμήσας τὸ πάσχα· ἀναπαυόμεθα ὑποκάτω τῆς συκῆς ἡμῶν. Ἐπει δὲ καὶ ἐν τοῖς διδασκαλίαις διάφορα τὰ χαρίσματα, ὡσαύτως καὶ ἐν τοῖς μαθηταῖς; διάφοροι διαθέσει· ἄλλος ἀναπαύεται ὑποκάτω διδασκαλίου αὐστηροτέρου τὴν γνώμην, καὶ ἄλλος ὑποκάτω διδασκαλίου χαριστικῶς. Οὕτω καὶ ἐν τοῖς ἀπιστοῦσι· Πέτρος μὲν, ἀπότομος καὶ θερμὸς· Παῦλος δὲ, χαριέστερος καὶ ἡδίων· καὶ αὐτοῦ δὲ τούτου Βαρνάβας, ὅς γε καὶ υἱὸς παρακλήσεως λέγεται. Διὰ τοῦτο καὶ Ἰωάννης, ὁ καὶ Μάρκος, ἀναπαύσατο ὑποκάτω τῆς συκῆς τοῦ Βαρνάβα, ὅτε Παῦλον καταλιπὼν, συναπεδήμησε τούτῳ· Τίτος δὲ καὶ Τιμόθεος, ὑποκάτω τῆς ἀμπλῶν τοῦ Παύλου.

Ὅτι πάντες οἱ λαοὶ πορεύονται ἕκαστος τὴν ὁδὸν αὐτοῦ· ἡμῖς δὲ πορευόμεθα ἐν ὀνόματι Κυρίου Θεοῦ ἡμῶν εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ἐπάκεινα. Οἱ προτροπήδην ἀναβαίνοντας εἰς τὸ ἕρος Κυρίου ἐπαγγέλλονται ὑποταγῆσθεσθαι ἐπὶ Θεῷ διὰ τέλους. Οἱ μὲν γὰρ ἄλλοι λαοί, φησὶν, ὅσοι μὴ τῇ πίστει προσελθῶσιν, τῇ αὐτονομίᾳ τῆς κλήνης ἀκολουθοῦντες, πορεύονται ἕκαστος τὴν ὁδὸν, ἣν ἐπετήδευσε καὶ εἴλετο αὐτὸς ὁκοθὲν κληνηθεῖς· ἡμεῖς δὲ πορευόμεθα, καὶ κληνοόμεθα τὴν πρὸς τὸ ἀγαθὸν κίνησιν, ἐπονομαζόμενοι ἡμῖν ἔχοντες τὸν Κύριον καὶ Θεὸν ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ Χριστιανοὶ λε-

γὰρ οὗτος ὁ Μάρκος Πέτρον μαθητῆς . . . ἐκλείπει δὲ καὶ Ἰωάννης, nititurque sacramentum Scrip. auctoritate: Barnabas autem volebat secum assumere et Joannem, qui cognominabatur Marcus. Act. xv, 37.

γόμενοι, καὶ οὐκ εἰς τὸν αἰῶνα τὸν ἐνστατηχίτα, ἀλλ' ἔτι πολλὸν μᾶλλον· καὶ ἐπέκεινα, τουτέστιν, εἰς τὴν μᾶλλοντα. Τότε γάρ, ὅταν ὁ Χριστὸς φανερωθῇ ἢ ζωῇ ἡμῶν, πάντοτε σὺν αὐτῷ ἐσόμεθα, καὶ συναεισελευσόμεθα αὐτῷ εἰς τὴν χαρὰν αὐτοῦ, τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἔχοντες· υἱοὶ γάρ καὶ αὐτοὶ καὶ θεοὶ ἐσόμεθα. Τινὲς δὲ οὕτω τοῦτο ἐνόησαν, ὅτι Εἰρήνης βαθείας οὖσης, ὡς προεῖρηται, οἱ μὲν ἐπὶ γεωργίαν ἀποβλέψουσιν· οἱ δὲ τινες ἄλλην ὁδὸν πορεύσονται βίου· ἡμεῖς δὲ, οἱ προσανακείμενοι (1) Θεῷ, οἳ οἱ μοναχοὶ καὶ ἱερεῖς, τὴν ἐν ὀνόματι Κυρίου τοῦ Θεοῦ ὁδὸν αἰρησόμεθα. Ἐν ὀνόματι Κυρίου Θεοῦ πορεύεται ὁ πᾶσαν πρᾶξιν καὶ πᾶσαν κίνησιν ἀξίως τῆς κλησεως, ἧς ἐκλήθη, μετιῶν, καὶ ὁ μὴ κύριον ἔχων τὸν μαμμωνᾶν, καὶ θεὸν τὴν κοιλίαν, ἀλλὰ καὶ κτώμενος ἀπὸ χειρῶν ἐργασίας, καὶ εἴτε ἐσθίει, εἴτε πίνει, πάντα εἰς δόξαν Θεοῦ ποιῶν.

Ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει Κύριος, συνάξω τὴν συντετριμμένην, καὶ τὴν ἀπωσμένην εἰσεδέξομαι, καὶ οὐκ ἀπωσάμην. Καὶ θήσομαι τὴν συντετριμμένην εἰς ὑπόλειμμα, καὶ τὴν ἀπωσμένην εἰς ἔθνος ἰσχυρὸν, καὶ βασιλεύσει Κύριος ἐν Σιών ἀπὸ τοῦ νῦν, καὶ ἕως εἰς τὸν αἰῶνα. Τουδαῖοι μὲν τὰ ἀπὸ τοῦ, "Ἔσται ἐμφανὲς ἐκ' ἐσχάτων τὸ ὄρος Κυρίου, μέχρι τούτων τῶν ἡμερῶν, φασὶ λέγεσθαι περὶ τῆς μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον καταστάσεως αὐτῶν καὶ πολιτείας· ἐλέγχονται δὲ προδήλως ἀπατόντες ἑαυτοῦσι. Ποῖα γὰρ ἔθνη, ἢ ἐγγύθεν, ἢ μακρόθεν, συνέδραμον εἰς τὸν ἐν Ἱερουσόλοις νῦν μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάνοδον, τὸν ἐκείθεν ἐκπορευόμενον νόμον καὶ λόγον ἐκδεχόμενα (3); Ἀνὰ μέσον δὲ ποίων λαῶν, ἢ ἔθνῶν, ἔκρινεν οὕτως ὁ λόγος, ἐλέγχων τὰ κακῶς ὑπ' αὐτῶν γινόμενα; Πῶς δὲ καὶ εἰρήνην βαθείαν ἔσχον, ἔπου γε ἐπανελθοῦσιν ἐπολέμουσιν αὐτοῖς καὶ Ἰδομαῖοι, καὶ Ἀρμανῖται, καὶ Μωαβῖται, καὶ Σαμαρείται, καὶ Γῶγ καὶ Μαγῶγ οἱ ἔχουσι, καὶ τὰ Μακεδονικὰ δὲ καὶ τὰ Ἀντιοχειακὰ κακὰ αὐτοῖς ἐπέστη; Πῶς δὲ ἀναπαύονται ὑπὸ τὴν συκῆν καὶ τὴν ἀμπέλον ἕκαστος, οἱ γὰρ μετοικοὶ καὶ πλανῆται γηγόνεσι; Πῶς δὲ εἰς τὸν αἰῶνα πορεύονται ἐν ὀνόματι Κυρίου, οἱ πρόσκαιρον τὴν πολιτείαν καὶ βασιλείαν ἔχοντες; Οὐ τοίνυν οὐδὲ ἐνταῦθα συντετριμμένην καὶ ἀπώσμένην τὴν αὐτῶν γενεάν σημαίνει, ἀλλὰ τὴν τῶν ἔθνῶν, ἧτις συντριβείσα τῇ ἀπειθείᾳ, καὶ διὰ τοῦτο ἀπωσθείσα, εἰσεδέχθη παρὰ τοῦ μὴ δικαίου ἐλθόντος καλέσαι, ἀλλὰ ἀμαρτωλοῦς. Ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς Ἑβραίοις τοὺς οὕτω συντετριμμένους καὶ νοσοῦντας τὰς ψυχὰς ἴασατο, καὶ τοὺς ἀπωσμένους εἰσεδέξατο, τάλωνας, καὶ πόρνους, καὶ ἡσθητὴν, καὶ βασιλεύει ἐπὶ πάντας τοὺς οὕτως εἰσεδεχέντας αἰωνίως ἐν τῇ αἰῶνι.

A nostrum Jesum Christum, vocabimurque ab ipso nomine Christiani; idque non in praesens diutaxat saeculum, sed in aliud longe diuturnius, et ultra, scilicet in futurum. Tunc enim, cum apparuerit Christus, vita nostra, semper cum ipso erimus⁹⁹, intrabimusque una cum ipso in gaudium nostrum, eodem quo ipse nomine appellati. Filii enim et ipsi ac (99) dii erimus. Quidam autem ita locum hunc interpretantur: Cum summa pax erit, ut supra dictum, nonnulli sese ad agriculturam conferent; alii aliam vitae viam inibunt. Nos autem Deo addicti, uti monachi sacerdotesque, viam in nomine Domini Dei deligemus. In nomine Domini Dei ambulat, qui in opere et motu omni ita se gerit, ut sui nominis dignitas postulat; et qui dominum non habet mammonam, et deum ventrem, sed manuum suarum labore sibi victum comparat, et sive manducet, sive bibat, omnia ad Dei gloriam facit¹⁰⁰.

Vers. 6, 7. In die illa, dicit Dominus, congregabo²⁸⁸ eam quae contrita est, et eam quae ejecta fuerat, suscipiam, et quos repuleram. Et ponam contritam in reliquias, et repulsam in gentem fortem, et regnabit Dominus super eos in monte Sion ex hoc nunc usque in saeculum. Judaei ab eo dicto, Erat perspicuus in novissimis diebus mons Domini, usque ad haec verba, omnia dici autumant de suo ipsorum statu atque regimine, quo gaudere coeperunt, postquam Babylone domum redierunt; sed eos errare ac decipi clare liquet. (2) Quae gentes enim, aut proximae aut remotae, post ipsorum e Babylonis urbe reditum in Hierosolymitanum templum convolarunt, ut inde manantem legem atque sermonem arriperent? Ecquos inter populos nationesve jus dixit verbum hoc, sua cuique nefaria facinora exprobrando? Quomodo summa illi pace gaudebant, siquidem iis domum regressis bellum intulerunt et Idumaei, et Ammonitae, et Moabitae, tum Samaritani, tum Gog atque Magog Scythae; quos Macedonica praeterea mala et Antiochena invaserant? Quomodo sub sicu et vile eorum quisque requiescit, siquidem per exteras regiones hac illic errantes vagantur? Quomodo in aeternum procedunt in nomine Domini, qui temporale regimen atque regnum habent? Nec in praesentia igitur illud contrita, et ejecta ipsorum generationem denotat, sed gentilium progeniem, quae impietate laborans, quasi contrita et ob id ejecta, suscepta demum est ab eo qui salvare venit non justos, sed peccatores¹⁰¹. Qui vel ex Hebraeis ipsis sanavit campitres eodem modo contritos eodemque animi morbo laborantes, excepitque, quos jam ejecerat, tum publicanos, tum meretrices, tum latronem.

⁹⁹ Colos. III. 4. ¹⁰⁰ I Cor. x, 31. ¹⁰¹ Matth. ix, 15.

Variæ lectiones et notæ.

(99) Respicit Interpres oraculum illud: Ego dixi: Dii estis, et filii Excelsi omnes, quo oraculo usus Christus est, ut argumento a minori ad majus, ut vocant, se Dei Filium ostenderet.

(1) Προανακείμενοι. Cod. Bav.

(2) Minuit opinionem hanc Interpres ex superioribus prophetae verbis.

(3) Ἀσπαζόμενοι, Cod. Ven.

Atque his omnibus, quos ad hunc modum excepit, A per omne ævum in cælesti supernaque Sion dominatur. Ubi enim nunc est terrena Sion? Quare per contritam, *sic intelligas Ecclesiam*, quatenus e gentilibus confecta est; per ejectam, intellige eos qui ex Israele ad eandem Ecclesiam commigrarunt. Quid autem sibi vult illud in reliquiis? Ad existentiam scilicet atque subsistentiam: non enim penitus delebuntur, ait, sed superstites manebunt salutis reliquiæ. Alio præterea modo, vox hæc reliquiis detectum significat. Deus enim alios omnino rejicit, eos penitus delens, ne amplius subsistere queant; alios contra deligit, sibi que servat incolumes. *Reliqui, ait, nihilmetipsi septem millia virorum, qui non incurvarunt genua Baal*^{21.22}. Et Paulus reliquiis secundum electionem gratiæ vocat homines, dignos habitos, qui Christo nomen darunt. Gens autem fortis evasit Ecclesia, gentilibus ex hominibus constans, quippe quæ Christi ope et auxiliis freta, cuncta potest. Hæc præterea documento sint auditoribus, meminisse fore desperandum.

VERS. 8. *Et tu turris gregis, squalens filia Sion, ad te veniet et ingredietur principatus, primum* 289 *regnum, de Babylone filia Jerusalem.* Præcedentia verba de Ecclesia, quæ gentilibus ex hominibus constaret, vatem proluisse, patet cum ex eo, quod scerba vates ipse hoc loco prænuntiet urbi Sion, tum etiam ex ipsamet verborum constructione. Animalverte enim verba, *Et tu turris gregis*, quasi dicat, Hæc hactenus de alia persona; ad te vero quod attinet, Alia Sion, in te veniet, irruetque filiam Jerusalem principatus. Mox ne significari per hæc putes militarem præfecturam aliquam, ait, principatum hunc esse principatum regnorumque omnium primum atque potissimum, imperium scilicet Nabuchodonosor. Quidam vero autumant vatem ideo principium (8) et primum regnum dixisse, quod imperii sui initio Nabuchodonosor exercitum in Jerusalem duxit. Dominus quidem apud Isaiam ait: *Vineam plantavi, et torcular construxi, et turrim ædificavi*²³, per turrim hanc innuens templum, quo, veluti præsidio, vineam munire videbatur. Meminit autem etiam nunc turris hujus, vocatque gregis turrim locum, ubi oves ejægregatæ degerent. Qui locus ideo squalidus effectus nunc est, quod qui in ipso versabantur, viventem aquam bibere noluerunt, impie contra Dominum agentes. Vel per squalidum, locum lucis expertem atque tenebrosam intelligit. Etenim qui in ipso degebant, legem habere, ut lucernam, in obscuro loco ardentem, noluerunt. Omnis vero princeps et magister turris quasi quædam constituitur, locaturque suo quiaque in ordine, quasi ad ovis custodiam atque præsidium. Cum autem ei

Σιών· τοῦ γὰρ νῦν (4) ἡ κάτω Σιών; Ὡς τὴν μὲν ἀπωσμένην δέξαι (5) τὴν ἐξ ἔθνων Ἐκκλησίαν εἶναι· τὸ δὲ, Ὅθεν ἀπωσάμην, εἰς τοὺς ἐξ Ἰσραὴλ ἐκλαβοῦ. Τί δὲ ἐστὶ τὸ Ὑπόλειμμα; Τουτέστιν, εἰς ὑπαρξίν καὶ ὑπίστασιν· οὐ γὰρ ἀφανισθῆσονται, φησὶν, ἀλλ' ὑπολειφθήσονται, λείψανον σωτηρίας. Καὶ ἄλλως δὲ ὑπόλειμμα τὴν ἐκλογὴν δηλοῖ. Ὁ γὰρ θεὸς τοὺς μὲν ἀποθεῖται καὶ παραδίδωσιν εἰς ἀφανισμόν καὶ ἀνυπαρξίαν, τοὺς δὲ ἐκλέγεται καὶ ὑπολειμπάνει ἑαυτῷ, καθὼς καὶ λέγει· Κατέλιπον ἑμαυτῷ ἀνδρας ἐπτακισχιλλους, οἵτινες οὐκ ἐκαμψαν γόνυ τῇ Βαάλ. Καὶ ὁ Παῦλος λείμμα κατ' ἐκλογὴν χάριτος ὀνομάζει τοὺς τοῦ πιστεύειν ἀξίους. Ἔθνος δὲ Ἰσχυρὸν γέγονεν ἡ ἐξ ἔθνων Ἐκκλησία, πάντα ἰσχύουσα ἐν Χριστῷ. Ταῦτα καὶ πρὸς τὸ μηδένα ἀπογινώσκειν οἰκοδομεῖται τῆς τῶν ἀκούστων ψυχῆς.

Καὶ σὺ πύργος ποιμνίου, ἀρχμῶδες θύγατερ Σιών· ἐπὶ σὲ ἔξει καὶ ἐλεύσεται ἡ ἀρχὴ ἢ πρώτη βασιλεία ἐν Βαβυλώνῳ τῆ θυγατρὶ Ἰερουσαλήμ. Ὅτι περὶ τῆς ἐξ ἔθνων Ἐκκλησίας; τὰ προλεχθέντα εἶπε, δηλοῦν ἐκ τούτων· σκυθρωπὰ τε γὰρ ἐνταῦθα προλέγει τῇ Σιών, καὶ ἡ σύνταξις τοῦ λόγου τοῦτο δηλοῖ. Ὅρα γάρ· Καὶ σὺ πύργος ποιμνίου. Μονοουχὶ γὰρ οὕτω λέγει, ὅτι ταῦτα μὲν εἶπον περὶ ἄλλου προσώπου· σὺ δὲ, ὦ θύγατερ Σιών, ἐπὶ σὲ ἔξει καὶ ἐπελεύσεται τῇ θυγατρὶ Ἰερουσαλήμ ἡ ἀρχὴ. Εἶτα, ἵνα μὴ νομίσῃς ὅτι σατραπίαν τινὰ σημαίνει ἐν τοῖς πολέμοις ἐξάρχουσαν, φησὶν, ὅτι αὕτη (6) ἡ πρώτη βασιλεία ἢ πασῶν τῶν ἄλλων ἀρχῶν καὶ βασιλείῶν πρωτεύουσα, τουτέστι Ναβουχοδονόσορ (7). Τινὲς δὲ διὰ τοῦτο εἶπον εἰρηκέναι τὸν προφήτην ἀρχὴν καὶ πρώτην βασιλείαν, διὰ τὸ εὐθύς ἐν ἀρχῇ τῆς βασιλείας ἐπιστρατεύσει τὸν Ναβουχοδονόσορ τῇ Ἰερουσαλήμ. Εἶπε μὲν οὖν ἐν Ἑσαία ὁ Κύριος· ὅτι Ἄμπελον ἐρύττευσά, καὶ προλήρισον ὠρυξά, καὶ πύργον ὠκοδόμησα, οὕτω τὸν ναβὺν δηλῶν, δι' ὃ φρουρεῖν ἰδοὺαι τὸν ἀμπελῶνα. Μέννηται δὲ καὶ νῦν τούτου τοῦ πύργου, ὃν τοῦ ποιμνίου καλεῖ πύργον, τουτέστι, τῶν αὐτῷ ἀφωρισμένων προβάτων ἰνδιατεῖμα, νῦν γενόμενον αὐχμῶδες, διὰ τὸ μὴ θελῆσαι τοὺς ἐν αὐτῷ ὄντας, τὸ ζῶν ὕδωρ πίειν. Ἄλλ' ἀσεβῆσαι εἰς τὸν Κύριον. Ἡ αὐχμῶδη φησὶ τὴν ἀφεγγῆ καὶ σκοτεινὴν (9)· οὐ γὰρ ἠθέλησαν οἱ ἐν αὐτῷ οἰκοῦντες (10) τὸν νόμον ἔχειν, ὡς λύχνον φαίνοντα ἐν αὐχμηρῷ τόπῳ. Πᾶς μὲν οὖν ἀρχὴν καὶ διδάσκαλος πύργος καθίσταται, ὡς εἰς ἀρχαίαν τοῦ ποιμνίου τεταγμένος. Ἐπειδὴν δὲ ἐπιείψαι αὐτῷ τὸ ὕδωρ, ὃ δίδωσιν ὁ Κύριος τοῖς πιστεύουσιν, ἀλλόμενον εἰς ζωὴν αἰώνιον (τοῦτο δὲ ἐστὶν ἡ

^{21.22} Rom. xi, 4, 5. ²³ Isa. v, 1, 2.

Varia lectiones et notæ.

(4) Ἡ νῦν, Cod. Ven.

(5) Δόξαι, Cod. Bav.

(6) Αὕτη, Cod. Bav.

(7) Ὁ Ναβουχοδονόσορ, Cod. Ven.

(8) Græca vox ἀρχὴ utrumque significat, et principatum et principium.

(9) Σκοτεινόν, Cod. Ven.

(10) Ἐν αὐτῷ οἱ κατοικοῦντες, Cod. Ven.

τοῦ Πνεύματος· χάρις), καὶ ἀυμῶδης γένηται, ἐπέ-
χεται αὐτῷ ἢ ἐκ Βαβυλῶνος· ἀρχὴ, ὁ ἀρχὼν τῆς
συγχύσεως τοῦ κόσμου τούτου, ἢ βασιλεία ἢ πρώτη,
ἦν (11) ἐβασίλευσε διὰ τῆς ἀμαρτίας πρὸ τῆς τοῦ
Χριστοῦ παρουσίας, ἐν τῷ θνητῷ ἡμῶν σώματι. Τι-
νὲς δὲ ἀρχὴν καὶ πρώτην βασιλείαν τὸν Χριστὸν
ἐξεβίβαντο· αὐτὸς γὰρ ἀρχὴ πάντων καὶ πρῶτος
βασιλεὺς· οὗτος ἐκ Βαβυλῶνος, τῆς συγχύσεως τοῦ
κόσμου τούτου, τὸν ἀνθρώπων ἐνδυσάμενος, ἦκεν ἐπὶ
τὴν Σιών, ἵνα ταύτην ἐαυτῷ περιποιήσεται. Οὐκ
ἤλθον γὰρ, φησὶν, εἰ μὴ εἰς τὰ πρόδωτα τὰ
ἀπολωλότα οἴκου Ἰσραὴλ.

Καὶ νῦν ἵνα τί ἐγνώσ κακά; μὴ βασιλεὺς οὐκ
ἦν ἐν σοὶ; ἢ ἡ βουλὴ σου ἀπόλωτο, ὅτι κατακρά-
τησάν σου ὠδίνες ὡς τικτοῦσης; Ἡ γνῶσις; B
σημαίνει μὲν καὶ τὴν ἀπλῶς γνῶσιν, ὡς τὸ, Οὐκ
ἐγνώσαν, οὐδὲ συνῆκαν· σημαίνει δὲ καὶ τὴν γαμι-
κὴν συνάφειαν, ὡς τὸ, Ἀδὰμ ἐγνώ τὴν γυναῖκα
αὐτοῦ· σημαίνει δὲ καὶ τὴν ἀγαπητὴν σχέσιν, ὡς
τὸ, Γινώσκει Κύριος ὁδὸν δικαίων· ὅμοιον τὸ,
Ἀγαπᾷ καὶ ἰλαρὸν ἐπιβλέπει αὐτῇ· καὶ τὸ, Οἶδά
σε παρὰ πάντας, καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἰδιοτρόπως δὲ
σημαίνει καὶ τὴν ἐκ πείρας συνδιάθεσιν, ὡς τὸ,
Ἐμφάνισόν μοι σεαυτὸν, γνωστῶς ἴδω σε· καὶ,
Ξύλον γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ· τὴν τε γὰρ
ἐκ τῆς πείρας γενομένην τῷ Ἀδὰμ πρὸς τὸ ξύλον
συνδιάθεσιν ὁ λόγος ἐηλοῖ, καὶ ὁ Μωϋσῆς δὲ τῆς τοῦ
θεοῦ θεωρίας ἐζήτει τὴν πείραν ἐνεργόν. Οὕτως οὖν
κάνταῦθα πρὸς τὴν Σιών ὁ Κύριος φησὶν· Ἰνα τί C
ἐγνώσ κακά; τούτέστιν, Ἰνα τί ἐπειράθης τῶν κα-
κώσεων; πόθεν σοι ἡ πείρα αὐτῆ καὶ ἡ μέθεξις τῶν
θλίψεων ἐπέηλθεν; Ἄρα μὴ οὐκ εἶχες βασιλεία τὸν
ὄφειλοντά σου (15) προπολεμεῖν; ἄρα μὴ συμβού-
λους οὐκ εἶχες, καὶ διὰ τοῦτο παρεδόθη; πόνοις,
τοσαύτην ἔχουσι δριμύτητα, ὥστε δοκεῖν σε ὠδίνας
ἔχειν, ὡς γυναῖκα τίκτουςαν; Καὶ μὴν καὶ βασιλεὶα
εἶχες· δέδωκα γὰρ σοι, καθὰ καὶ ἤτησω, ἵνα πρὸ
προσώπου ὁμῶν πορευθῆται, καὶ πολεμῇ τοὺς πολε-
μοὺς ὁμῶν. Ἀλλὰ καὶ ἡ βουλὴ σου οὐκ ἀπόλωτο,
τούτέστι, συμβούλους εἶχες. Ταῦτα δὲ κατ' εἰρωνεῖαν
λέγει. Ἐπεὶ δὲ ἐκαίνοι τούτοις ἐθάβρουν, τῇ τε τοῦ D
βασιλείας δυνάμει, καὶ τῇ τῶν συμβούλων φρονήσει,

A deficit aqua, credentibus a Domino præberi solita,
salienis in vitam æternam, quæ aqua est Spiritus
gratia, proptereaque sit squalidus : tum irruit in
eum Babylonica potestas, princeps videlicet confu-
sionis hujusce mundi, primum regnum, quo ante
Christi adventum in mortali nostro corpore domi-
nabatur. Quidam per principium ac primum regnum
Christum intellexerunt ; ipse enim est universorum
principium et regum omnium primus. Hic ex Ba-
bylona, confusione scilicet mundi hujus, homi-
nem (12) induit, accessitque ad Sion, ut hanc sibi
ipse vindicaret. Non enim veni, ait, nisi ad oves
quæ perierunt domus Israel ¹¹.

VERS. 9. Et nunc quare cognovisti mala? num-
quid rex non erat tibi? aut consilium tuum peritit,
quia obtinuerunt te dolores, sicut parturientia?
Cognitio interdum significat simplicem cognitio-
nem, ut ibi, Non cognoverunt, nes intellexerunt ¹² :
interdum conjugalem copulam, ut, Adam cognovit
uxorem suam ¹³ : modo dilectionis affectum, ut il-
lud, Cognovit Dominus viam justorum ¹⁴, perinde
ac si diceret, Diligit, et hilari vultu aspicit ipsam :
290 et illud, Cognovi te præter cæteros, et alia
ejusdem generis. Eadem præterea vox peculiari
quodam modo significat et intimam rerum per-
ceptionem, quæ manat ab experientia, ut illud,
Ostende teipsum mihi, ut scienter videam te ¹⁵, et,
(15) Lignum scientiæ boni et mali ¹⁶, per quæ signifi-
catur intima boni ac mali perceptio, quæ per
vetitum lignum in Adam ab experientia (14) ipsa
manavit. Moyses item optabat efficacem Dei con-
templationis experientiam. Ita et in præsentia Do-
minus ad Sion ait, Cur cognovisti mala? hoc est,
Cur experta es calamitates et afflictiones? Unde
tibi malorum experientia hæc atque perceptio?
Numquid regem non habebas, qui pro te pugnaret?
an tibi deerant consiliarii, et ideo dolores et
ærumnis affecta es, qui quidem dolores tantam
continent acerbitatem, ut parturienti plane similis
videaris? Atqui et regem habebas, quem ego tibi
dedi, quemadmodum postulasti, qui vos præcederet,
profigaretque vestros inimicos, neque profecto tibi
deerat consilium, cum tibi præsto essent et con-

¹¹ Matth. xv, 24. ¹² Michæas iv, 12. ¹³ Gen. iv, 1. ¹⁴ Psal. i, 6. ¹⁵ Exod. xxxiii, 11. ¹⁶ Gen. ii, 9.

Varisæ lectiones et notæ.

(11) H, et paulo post, τὰς ἀμαρτίας, Cod. Bav.
(12) Humanam scilicet naturam, humana per-
sona destitutam, quo sensu capiendus et D. Augus-
tinus in psal. lxxiii, 7.
(13) Soletenim sacra Scriptura ab eventu nomina
rebus imponere, ut piteus juramenti vocatur is, ad
quem jusjurandum præstitum fuerat, et castra eodē
dicitur locus ille, ubi coelestem Jacob militiam asp-
exit. Ita et lignum scientiæ boni et mali ita deno-
minatum fuisse tradit Interpres, non quod ipsum
per se notitiam boni et mali gigneret, ut autumat
Josephus, sed quia Adam, vetitum lignum come-
dens, a Deo propterea punitus, experientia ipsa

didicit, quid esset bonum, quidve malum, quod
antea sola mente percipiebat. Quæ sententia est
D. Chrysostomi aliorumque.

(14) Doctrina hæc mirum in modum juvat ad
enucleandum difficillimum locum hunc, *Jesus autem
proficiebat ætate et sapientia*. Luc. ii, 52. Qui fiat,
inquiet aliquis, ut Christus, qui vel a primo suæ
conceptionis momento perfectam rerum scientiam
nactus est, sapientia proficeret? Usu nimirum et
experientia ipsa discabat, quæ antea sola, mente
complecteretur.

(15) Sol, Cod. Ven.

alliarum. Hæc autem dicit ironice. Cum enim illi maximam fiduciam locatare haberent cum in regibus potentibus, tum in consiliariorum prudentia : Disce tandem, ait, neque regem neque consilios ullo vobis adiumento esse posse, sine opera mea et auxilio.

Vers. 16. *Dole et viriliter age, sicut Sion, ut parturians.* Hoc eodem sensu quo præcedentia dictum putes. Quoniam enim adeo tibi profuerunt et consilarii et rex, agendum fac deinceps parata sis ad partus dolores subeundos; et virilem præ te animum feras, quo strenue dolores illos perferre possis. Hos effugere te posse ne speres. Innuit autem vates proxima esse mala; mulier enim, cum dolores sentit, brevi paritura est. Propterea subicit :

Quia nunc egredieris de civitate, et habitabis in campo, et venies usque ad Babylonem. Jamdudum, ait, tuam ad securitatem in urbe Jerusalem vitam debebas; nunc autem, brevi scilicet, urbs hæc capietur, atque tu tentoria ages in agro, moxque captiva Babylonem abducera.

Inde liberabit te, et inde redimet te Dominus Deus tuus de manu inimicorum tuorum. Nondum malis prænuntiandis finem fecerat, cum statim consolatoria verba protulit. Inde enim, ait, Babylone scilicet, redimet te Dominus Deus tuus, de manibus inimicorum tuorum, in quas jamdudum incidisti, quibus acutissime teneris. Hæc item ita sunt accipienda, perinde ac si ad naturam quoque humanam dicantur. Quæ comedendo lignum scientiæ boni ac mali, novit mala, experientia videlicet ipsa miseriam sensit et afflictionem, etsi regem haberet, mentem scilicet, qua moneri poterat, non oportere se Dei dicto reluctantem, morem gerere serpenti. Ex quo evenit, ut sententiam illam audiret, *In dolore paries*⁴⁴; atque hinc dolores partus subire cœpit. Hæc superna ex urbe dejecta, tentoria fixit in hoc corruptionis loco, veluti campo; tentoria, inquam, transitoriam nimirum instabilemque commorationem. Eadem pervenit usque ad Babylonem, divinarum scilicet proprietatum omnium confusionem. Amisit (17) enim id quod erat ad imaginem Dei conditum, evasitque similibus animantibus et pecudibus et serpentibus et parulis, mentis magis expers, quam ipsæmet formicæ agrestesque passeret, ut vatis verba innunt. At ipsam illinc, ab ejusmodi scilicet corruptione, liberavit redemitque Dominus Deus noster, qui proprium suum sanguinem, redemptionis pretium, pro ipsa pependit. Per hæc ad morum quoque disciplinam insti-

⁴⁴ Gen. iii, 16.

Γνωθὶ οὖν, ὡς οὕτως βασιλεῖς, οὕτως σύμβουλοι ὠφελούσιν, ἀνευ τῆς ἐμῆς βοήθειας.

Ὁδὸν καὶ ἀνδρείου, θύγατρον Σιών, ὡς εἰπόμενα. Μετὰ τοῦ αὐτοῦ ἤθεος καὶ ταῦτα λέγει. Ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, οὕτως ἐβοηθήθησθε ὑπὸ τῶν συμβούλων σου, καὶ τοῦ βασιλέως, λοιπὸν ἐτοιμάζου εἰς τὸ ὠδίναις ἔχειν, καὶ ἀνδρῖζου, ὥστε ὑπομένειν τούτους· ἀκαλλαγὴν γὰρ ἐκ τούτων μὴ προσδόκα. Αἰνίσσεται δὲ, θεὸς καὶ πλησίον τὰ κακὰ· ἡ γὰρ ὠδίνουσα ἐγγίζει τοῦ τεκεῖν. Διὸ ἐπάγει·

Διότι νῦν ἐξελύσῃ ἐκ πόλεως, καὶ κατασκηνώσεις ἐν πεδίῳ, καὶ ἦξεις εἰς Βαβυλῶνος. Σὺ μὲν, φησὶν, ἐν τῇ πόλει κατέκεις Ἱερουσαλήμ ἐκ ἀσφάλειας· ἀλλὰ νῦν, τουτέστιν, οὐ μετὰ πολὺν χρόνον, ἀλώσεται ἡ πόλις αὕτη Ἱερουσαλήμ, καὶ σὺ αἰχμαλωτισθήσῃ, ἐξαχθήσῃ ἐκ τῆς πόλεως, καὶ κατασκηνώσεις ἐν πεδίῳ, ἀπαγομένη εἰς Βαβυλῶνα.

Ἐκείθεν ῥύσεται σε, καὶ ἐκείθεν λυτρώσεται σε Κύριος ὁ Θεός σου ἐκ χειρὸς ἐχθρῶν σου. Οὕτω τὰ δυσχερῆ λόγων ἐπαύσατο, καὶ εὐθὺς ἐπάγει τὰ τῆς παρακλήσεως. Ἐκείθεν γὰρ, φησὶν, τουτέστιν, ἐκ Βαβυλῶνος λυτρώσεται (16) σε Κύριος ὁ Θεός σου, ἧθι ὑπὸ τὰς χεῖρας ἐχθρῶν γενομένην, καὶ ἀσφαλῶς ὑπ' αὐτῶν κρατούμενην. Ταῦτα καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν λεγόμενα ἐκδέχεσθαι εἶδος, ἦτις ἀπὸ τοῦ φαγεῖν τὸ ξύλον τὸ γνωστὸν καλοῦ καὶ πονηροῦ, ἔγνω τὰ κακὰ, τουτέστιν, ἐν πείρῃ τῆς κακίας ἐγένετο, καὶ συνδιετίθη πρὸς ταύτην, καίτοι βασιλεῖα εἶχε τὸν νοῦν, καὶ ἠδύνατο βουλευσασθαι, ὅτι οὐ δεῖ παρακοῦσαι Θεοῦ, καὶ ὑπακοῦσαι ἄλλοι. Διὰ τούτο ἤκουσεν· Ἐν λύκαις τέξῃ τέκνα· καὶ ἔκτοτε ὠδίναι· ἴσχε· καὶ τῆς ἀνω πόλεως ἀποβίβασα, ἐν τῷ πεδίῳ τούτῳ τῷ τῆς φθορᾶς χωρίῳ τὴν σκηνὴν ἐπέθετο, τὴν παροδικὴν καὶ ἀστατὸν αὐτῆς πολιτείαν. Καὶ ἦλθεν ἄχρι τῆς Βαβυλῶνος, καὶ τῆς παντελοῦς τῶν βέλων ἰδιωμάτων συγχύσεως. Τὸ γὰρ κατ' εἰκόνα ἀπόλασεν, παρασυμβληθεῖσα καὶ κτήνεσιν ἀνοήτοις, καὶ ἄρσενι, καὶ παρθέλοις, καὶ μυρμηκῶν ἀνοητοτέρα γενομένη καὶ στρουθίων ἀγροῦ, ὡς ὁ προφητικὸς εἰσηγείται λόγος· ἀλλ' ἐβόσαστο αὐτὴν ἐκείθεν, ὅ ἐστιν ἐκ τῆς τοιαύτης ἀνάτου (18) φθορᾶς· καὶ ἔλυτρώσατο ὁ τὸ ἴδιον αἷμα καταβαλόμενος· λύτρον ὑπὲρ αὐτῆς Κύριος ὁ Θεός ἡμῶν. Παιδεύομεθα δὲ καὶ εἰς τὸ ἦθος διὰ τούτων, ἵνα μὴτε βασιλικαὶ θαρρώμεν δυνάμεις, μὴτε βουλαὶ συνεταί, ἀλλὰ τῷ Θεῷ, ὃς καὶ ἐν μέσους

Variae lectiones et notæ.

(16) ῥύσεται, Cod. Ven.
(17) Si Dei imago in libero arbitrio statuitur, ut Tito Boetreno, et Joanni Damasceno, aliisque placuit, ut hoc non fuit amissum, ita nec imaginem illam amissam fuisse dicamus oportet: si in Dei justitia et sanctitate, per quam secundum Deum homo creatus ab Apostolo dicitur, hanc penitus

hominem amississe constat: si denique in mente atque intelligentia, hanc quoque per peccatum amissam quodammodo fuisse dici potest, cum mente præditus licet, intelligentiæ tantum expers homo nascatur.

(18) Ἀνοήτου, Cod. Ven.

τοῖς δεινοῖς ἐντα βύτασθαι δύναται. Ὑψιον δὲ καὶ ἄ
λύτρον καταβαλλόμενον ὑπὲρ ἡμῶν ἔσται ἢ εἰς αὐ-
τὸν ἐλπίς· ὡς γὰρ εἰς αὐτὸν ἀμαρτάνοντας τοῖς δει-
νοῖς παρέδωκεν, οὕτως ἀντιλαβὼν τὴν πρὸς αὐτὸν
ἐπιστροφὴν, ἀπολύσει τῶν φοβερῶν. Τίτι δὲ κατα-
βαλεῖ τὸ λύτρον, ἢ τῇ αὐτοῦ δικαιοσύνῃ, παρ' ἧς καὶ
ἐκολαζόμεθα;

cegerunt, calamitatibus afflictionibusque tradidit, ita æque animo excipiens nostram ad ipsam conversio-
nem, a terribili nos supplicio liberabit. Cui vero persolvat liberationis pretium? Non alii profecto,
nisi suæmet justitiæ, a qua supplicio sumus affecti.

Καὶ νῦν ἐπισυναχθήσεται ἐπὶ σὲ ἔθνη πολλὰ,
οἱ λέγοντες· Ἐπιχαρούμεθα, καὶ ἐπόψονται ἐπὶ
Σιών οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν. Περὶ τῶν Σκυθικῶν ἐθνῶν
ποιεῖται τὸν λόγον, ἃ μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος ἐπάν-
οδον τῷ Ἰσραὴλ ἐπιστρέψουσιν, ὡς ἐξολοθρεύουσιν
αὐτούς, καὶ ἐποψόμενοι ἐπ' αὐτούς, τωτέστιν, ἐπυ-
φρανθησόμενοι ἐν τῷ ἰδεῖν ἃ ἤθελον.

Καὶ αὐτοὶ οὐκ ἔγνωσαν τὸν λογισμόν Κυρίου,
καὶ οὐ συνήκαν τὴν βουλήν αὐτοῦ (19), οὐ συν-
ήγαγον αὐτούς ὡς δράγματα ἄλωνος. Αὐτοὶ μὲν,
φησὶν, οὕτως ἐπελεύσονται σοὶ τῇ θυγατρὶ Σιών,
ὡς κακώσονται, καὶ διὰ τοῦτα ἄλλοθεν ἄλλος συν-
ήχθησαν. Οὐ συνήκαν δὲ οὐδὲ ἢ ἐμὴ περὶ σὲ πρόνοια
συνεχώρησε τοῦτο γενέσθαι, ἵνα μᾶλλον αὐτοὶ ὁμοῦ
ἀπόλωνται. Καὶ διὰ τοῦτο συνήγαγον αὐτούς, ἵνα
καὶ τῶν ἄλλων αὐτῶν κακιῶν δῶσι δίκας, καὶ ὡς
δράγματα ἐν ἄλῳ συντριβῶσι. Συνάγει δὲ ὁ Θεὸς,
οὐκ ἀναγκάζων, οὐδὲ βιαζόμενος, ἀλλὰ ταῖς αὐθαι-
ρέτοις ὀρμαῖς συγχωρῶν, καὶ τῷ αὐτεξουσίῳ παρα-
χωρῶν, καὶ οὕτω τὴν δίκην ἐπάγειν.

Ἀνάστηθι καὶ ἄλῳ αὐτούς, θυγάτηρ Σιών, οὐ
τὰ κέρατά σου θήσομαι σιδηρᾶ, καὶ τὰς ὀπίλας
σου θήσομαι χαλκᾶς. Ἐπειδὴ δράγματα εἶπεν,
οἰκτιρῶ τῇ τροπῇ ἐπάγει ταῦτα· Ἀνάστηθι, ἢ δοκοῦσα
νεκρὰ εἶναι, καὶ καταπάτει αὐτούς καὶ συντριβεῖ.
Τῆς γὰρ ἐμῆς ἀπολαύουσα βοηθείας, δύναμιν ἔξεις
ἀκαταμάχητον, οἷόν τις ταῦρος κέρατα ἔχων σιδηρᾶ,
ὥστε δι' αὐτῶν ἀμύνασθαι τοὺς ἐπιόντας, καὶ ὀπίλας
χαλκᾶς, ὥστε συμπατεῖν καὶ συντριβεῖν αὐτούς.

Καὶ κατατήξεις ἐν αὐτοῖς ἔθνη. Ἐν αὐτοῖς,
τουτέστι, τοῖς κέρασι καὶ ταῖς ὀπίλαις, τουτέστι,
κατατήξεις ἔθνη τὰ νῦν δοκοῦντα ταχεῖαν (20) ἔχειν
τὴν δύναμιν.

Καὶ λεπτενεῖς λαοὺς πολλοὺς. Ὡς ἄχυρα δη-
λαδῆ· ἔτι γὰρ ἐμμένει τῇ τροπῇ τοῦ ἀλοφν.

Καὶ ἀναθήσεις τῷ Κυρίῳ τὸ πλῆθος αὐτῶν,
καὶ τὴν ἰσχὺν αὐτῶν τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς.
Οὐ τῇ σὴ δυνάμει, φησὶν, ἐπιγράφαι ὀφείλεις τὸ
κατόρθωμα, ἀλλ' ἐμοὶ τῷ Κυρίῳ πάσης τῆς γῆς
ἀναθεῖναι τὸ τρόπαιον, ὃ γέγονεν ἐπὶ τῷ πλῆθει αὐ-

tuimur, docemurque, nos neque in regis opibus
ac viribus confidere debere, neque in consiliorum
prudentia, sed in solo Deo, qui nos a malis
atque calamitatibus eripere potest. Liberationis
autem redemptionisque pretium, pro nobis per-
solvendum, erit spes in ipso locata. Quemad-
modum enim peccatores, qui injuriis eum affe-

VERS. 11. *Et nunc congregate sunt super te gentes
multæ, dicentes: Latibimur, et videbunt in Sion
oculi nostri.* De Scythicis gentibus loquitur vates,
quæ post reditum e Babyloniæ urbe, exercitum
contra Israelum duxerunt, populum hunc penitus
delere cupientes, aspicientesque ipsum, lætitia scilicet
gestientes, quod viderent, quæ maxime con-
cupierant.

VERS. 12. *Ipsi autem nescierunt cogitationem Do-
mini; et non intellexerunt consilium ejus, quia con-
gregavit eos, ut manipulos areæ.* Ipsi quidem, ait,
in te, illis Sion, impetum facient, ut male te
vexent, et propterea undique sese in unum collo-
gerunt; sed eos latet meo id consilio factum, ut
ita congregati, majore cræde caderent, afficerentur-
que clade majora. Hanc ob causam eos in unum
collegi, ut et aliorum suorum scelerum pœnas da-
rent, et, manipulorum instar, in areâ contererentur.
Convocat autem eos Deus, non vi, neque ne-
cessitate ulla; sed spontaneo suo quemque impetu
ferri sinit, atque ita ipsorum libero arbitria quo-
dammodo cedens, supplicium de illis sumit.

VERS. 13. *Surge, et tritura eos, filia Sion,
quia cornus tua ponam ferrea, et ungulis tuas ponam
ovinas.* Quoniam manipulos dixit, eandem verbo-
rum immutationem servans, apte nunc adjicit:
Surge tu, quæ mortua videris; fac eos proceras
atque comminuas. Meo namque auxilio freta, vires
habebis inexpugnabiles, uti taurus, ferreis cor-
nibus præditus, ad irruentium inimicorum impetu-
m propulsandum, et aeneis ungulis munitus, ad
eosdem proterendos atque proculcandos.

Et consumes in ipsis gentes. Ipsis videlicet cor-
nibus atque ungulis proceras gentes quæ nunc
ingentes opes, amplissimamque (21) potentiam
habere videntur.

Et comminues papulos multos. Ut palæas vide-
licet: adhuc enim insistit præcedenti verborum
immutationi atque translationi.

*Et consecrabis Domino multitudinem eorum, et
robur eorum Domino universæ terræ.* Non tuis vi-
ribus, inquit, tribuere debes præclara hæc facinora,
sed mihi, universi terrarum orbis Domino, tro-
pæum est erigendum, insigne victoriæ, profligatæ-

Varie lectiones et notæ.

(19) Κυρίου, Domini, Cod. Bav.

(20) Uterque Codex cum Ven. tum Bav. habet τα-
χεῖαν, scribendum tamen puto ταχεῖαν, ut ex his,
quæ mox sequuntur, δι' ὧν κεράτων καὶ ὀπίλων

χαλκῶν τὰ σαρκικὰ πάχη τῶν ἐθνῶν κατατάξ-
σαν, aperte colligi posse mihi videtur.

(21) Lego enim ταχεῖαν, crassam pro ταχεῖαν,
celerem.

que ipsorum ingentis multitudinis atque potentie. A Non solum enim multi fuerunt, qui a te profligati sunt, sed etiam valde potentes, ut perspicuum sit, eos non humana potentia, sed ope omnino divina fuisse subactos. Illud autem, *Consecrabis*, ex consuetudine sacrarum Scripturarum usurpatur hortandi modo, pro imperativo, *Consevera*, ut ibi : *Dominum Deum tuum adorabis, et ipsum solum coles* ⁴³, pro, Adora et colito. Utilitur autem sacra Scriptura indicativis modis pro imperativis, ut rem certam significet quæ fieri omnino debeat. Hæc de Senacherim insigni clade atque cæde quidam intelligenda putarunt, qua clade centum octoginta hominum millia una nocte cæsa sunt, ex quo manifeste apparuit divinum prodigium. Congregate item sunt contra Dominum gentes multæ, adversus eum frementes, Romani videlicet milites et Judæi, qui de ipsius crucifixione magnopere lætarentur. Sed ignorabant, se per hujus ipsius resurrectionem esse confringendos. Si enim hoc novissent, profecto ii Dominum gloriæ non crucifixissent ⁴⁴. Surge itaque, Dei vehiculum (24) caro, quæ ab animata Sion Maria genita es, quam sibi sumpsit Dominus, incolendamque delegit : Surge, inquam, et fac ipsos trituros, partim in frumentum, quotquot ad Christi fidem sese recipiant, partim in paleas, ut in locum omnem disperdantur, atque sempiterno igne comburantur. Cornua enim habes ferrea, crucis videlicet vim potestatemque, necnon æneas ungulas, pedes nimirum apostolorum, qui tanquam equi descenderunt in procellosum gentium mare, turbantes 293 aquas multas. Quibus cornuibus æneisque ungulis contrita fuit et imminuta carnalis gentium pinguedo ; quo factum est, ut ii leviores facti, et magis magisque spirituales, Deo tum maxime dicari possent. Nemo enim obesus, qui nondum extenuatus sit et imminutus, Domino consecratur. Spiritus enim Deus est ⁴⁵. Et cum solliciti sumus anime nostræ, quid manducet, et corpori nostro, quid induat, quæ a gentibus inquiruntur ⁴⁶ ; tum contra nos coeunt gentes multæ, gentiles nimirum cogitationes, quibus adeo distrahitur mentis acies, atque tot tantisque curis implicatur, ut non amplius in Deo, qui homines nutrit ac vestit, sed in suis propriis consiliis cogitatisque confidat. Sed cum evangelica verba mement, hæc omnia gentes inquirere, cunque cogitationes ejusmodi gentiles esse compertum habemus : tum eas in unum cogere dicitur Dominus, tanquam aræ manipulos, ut a nobis tum demum proterantur atque conculcentur, cum, posita vllissima cura

των καὶ τῆ ἰσχύϊ. Ὁ μόνον γὰρ πολλοὶ ἦσαν οἱ παρὰ σοῦ καταπολεμηθέντες, οὐκ (22) ἀνθρωπίνης δυνάμεως, ἀλλὰ σαφῶς θείας. Τὸ οὖν, Ἀναθήσεις, θεῖ παρανετικὸν ἐστὶ, κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς Γραφῆς, ἀντὶ τοῦ, Ἀνάθε, ὡς τὸ, *Κόριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις*, ἀντὶ τοῦ, Προσκύνοι καὶ λάτρευε. Ποιεῖ δὲ τοῦτο ἡ Γραφή, τοῖς ὀριστικοῖς χρωμένῃ, ἀντὶ προστακτικῶν, ἵνα δείξῃ τὸ πρῶγμα ὁμολογούμενον, καὶ ἀναγκαῖος ὀφείλον ἐκθέσθαι (23). Ταῦτα δὲ τινες εἰς τὰ ἐπὶ Σαναχηραῖμ γεγονότα ἐξεδέξαντο, ὅτε ἑκατὸν ὀγδοηκοντακέντε χιλιάδες ἐν μιᾷ νυκτὶ ἀνῆρέθησαν, καὶ προδῆλως ἐφάνη τὸ θαῦμα θεῶν. Ἐπισυνήχθησαν καὶ ἐπὶ τὸν Κύριον ἔθνη πολλὰ, τὰ κατ' αὐτοῦ φροῦδξαντα, οἱ τε Ἰωμαιοὶ στρατιῶται καὶ Ἰουδαῖοι, αἱ τῆ σταυρώσει αὐτοῦ ἐπέχαιρον. Αὐτοὶ δὲ οὐκ ἔγνωσαν, ὅτι ἀναστὰς, ἀλοήσῃ αὐτούς. Εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν Κύριον τῆς δόξης ἐσταύρωσαν. Ἀνάσθητι οὖν, ἡ θεοφόρος σὰρξ, ἡ ἐκ τῆς ἐμφύχου Σιών Μαρίας γανομένη, ἣν ἐξελέξατο Κύριος, ἤρτιστο εἰς κατοικίαν ἑαυτῶν, καὶ ἀλόα αὐτοῦς· τοὺς μὲν εἰς σῆτον, ὅσοι τὴν πίστιν προοδέξονται· τοὺς δὲ εἰς ἀχυρα, πρὸς τὸ λικμηθῆναι εἰς πάντα τόπον, καὶ τὸ κατακαθῆναι πυρὶ ἀσπίστῳ. Κέρατα γὰρ ἔχεις σιδηρᾶ, τὴν τοῦ σταυροῦ δύναμιν, καὶ ὀπλὰς χαλκᾶς, τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων, οἱ ὡς ἴπποι ἐπέθησαν ἐπὶ τὴν τῶν ἐθνῶν πολυκύμονα θάλασσαν, ταρασσόντες ὕδατα πολλὰ, δι' ὧν κερᾶτων καὶ ὀπλῶν χαλκῶν, τὰ σαρκικὰ πύχη (25) τῶν ἐθνῶν κατετάκησαν (26), καὶ ἐλεπτύνθησαν, ὥστε κουφοτέρους καὶ πνευματικωτέρους αὐτοὺς γενέσθαι, καὶ τότε ἀνατεθῆναι τῷ Κυρίῳ. Οὐδαὶς γὰρ πυχῶς, καὶ ἀτηκτος (27), καὶ ἀλέπτυντος, ἀνατίθεται τῷ Κυρίῳ· πνεῦμα γὰρ ὀθεός. Καὶ ὅταν δὲ μερικῶμεν τῇ ψυχῇ ἡμῶν τί φάγεται (28), καὶ τῷ σώματι ἡμῶν, τί ἐνδύσεται, ἃ ὑπὸ τῶν ἐθνῶν ζητεῖται, συνάγονται ἐφ' ἡμᾶς ἔθνη πολλὰ, ἔθνη, φημί, λογισμοί, οἱ περισπῶσι τὸ τοῦ νοῦ ἡμῶν σκοπευτήριον, ὥστε μὴ τῷ Θεῷ θαρβείν, τῷ τρίφοντι καὶ ἐνδύοντι, ἀλλ' οἰκειᾶς ἐπινοίας καὶ φροντίσιν. Ἄλλ' ὅτε ὑποδείξειαι ἡμῖν ὁ τοῦ Εὐαγγελίου λόγος, ὅτι ταῦτα πάντα τὰ ἔθνη ἐπιζητεῖ, καὶ ἐπιγνώμεν τοὺς τοιούτους λογισμοὺς ἐθνικοὺς ὄντας, λέγεται συναγεῖν αὐτοὺς ὁ Θεός, ὡς δράγματα ἄλωνος, ἐν συμπατηθῶσιν ὀφ' ἡμῶν, ἀναστάντων ἀπὸ τῆς χαμαιπετοῦς διαβολᾶς, τοῦ τὰ τοιαῦτα αἰτεῖν, καὶ ἀποσκοπευάντων εἰς τὰ κρῖνα τοῦ ἀγροῦ καὶ τὰ πετεινά, ὅς ὁ Θεός χαρίζεται σκέπη καὶ τροφήν. Κέρατα δὲ τίθεται σιδηρᾶ τῷ νοοῦντι τὸ καλόν· τῆς γὰρ κεφαλῆς τὸ κέρας, ἐν ἧ τὸ ἡγεμονικόν· ὀπλὰ δὲ χαλκᾶ, τῷ κινουμένῳ στρεπῶς καὶ δυνατῶς,

⁴³ Exod. xx, 5, 4. ⁴⁴ 1 Cor. ii, 8. ⁴⁵ Joan. iv, 24. ⁴⁶ Matth. vi, 25.

Variae lectiones et notæ.

(22) Desideratur aliquid, vel certe subauditur.
(23) Sic uterque Cod., nisi tamen magis arridet
ἴσσοθαι.
(24) Dei Verbi nimirum, cujus personæ conjuncta
Christi caro, merito θεοφόρος dici potest, ita tamen,
ut humana persona carere contra Nestorium

putetur.
(25) Πάθη, *pravi affectus*, Cod. Ven.
(26) Κατεμάχησαν, Cod. Bav.
(27) Ἄτακτος, Cod. Bav.
(28) φθέγγεται, Cod. Ven.

πρὸς τὸ καὶ ἐργάζεσθαι τὸ νοηθῆν. Πῶς δὲ τὸ τῶν A
 τοιούτων λογισμῶν πλήθος, καὶ ἡ ἰσχὺς αὐτῶν ἀνα-
 εῖθεται τῷ Θεῷ; Ὅταν γὰρ τὰ πολλὰ παρέντες, ἐν
 μόνον ἐπιζητῶμεν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, καὶ
 ταῦτα πάντα προστίθενται ἡμῖν, δ (29) ἔχεινοι ἐδό-
 κουν ἰσχύειν.

inditæ illi videntur, qui strenue ac viriliter etiam cogitata perficit. Quomodo autem ejusmodi cogita-
 tionum multitudo ac vis Deo dicatur? Cum scilicet, cæteris neglectis, hoc unum inquirimus, cœleste
 videlicet regnum; quo sit ut et ea omnia nobis adjiciantur, quibus vim inesse maximam gentiles
 illi populi a bitrabantur.

ΚΕΦΑΛ. Ε΄.

Nῦν ἐμφραχθήσεται θυγάτηρ Ἐφραῖμ ἐμφρα-
 γμῷ. Περὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ προειπὼν & εἶπε, νῦν
 καὶ περὶ Σαμαρείας λέγει. Θυγατέρα γὰρ Ἐφραῖμ
 τὴν Σαμαρείαν ὀνομάζει, ὡς ὑπὸ τῆς τοῦ Ἐφραῖμ
 βασιλευσμένην φυλῆς, διότι πᾶς βασιλεὺς δοκεῖ B
 πατὴρ εἶναι ἐπέχειν πρὸς τοὺς ὑπηκόους. Ἡ αὐτὴν
 τὴν φυλὴν οὕτως ὀνομάζει, κατὰ τὸ ἴδιωμα τῆς Γρα-
 φῆς, θυγατέρα Σιών καὶ θυγατέρα Ἱερουσαλὴμ αὐ-
 τὴν τὴν Σιών καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ περιφραστικῶς ὀνο-
 μαζούσης, εἰ μὴ τις ἐρεῖ, ὅτι τὴν ἐν Σιών πληθύν,
 καὶ τὴν ἐν Ἱερουσαλὴμ, θυγατέρας αὐτῶν ὀνομάζει,
 ὡς πατρίδων οὐσῶν. Προειπὼν οὖν περὶ τῆς Ἱερου-
 σαλὴμ, & ἐμελλεν ἀετῆ συμβῆναι λυπηρὰ τε καὶ
 ἀγαθὰ, νῦν καὶ περὶ τῆς Σαμαρείας λέγει, ὅτι Ἐμ-
 φραχθήσεται ἐμφραγμῷ, τούτεστι, πολιορκηθή-
 σεται.

Συνοχὴν ἔταξεν ἐφ' ἡμᾶς. Εἰ μὲν, Ἐφ' ἡμᾶς,
 γράφεται μετὰ τοῦ υ, Ἐφ' ἡμᾶς, φησὶ, τοὺς τῆς
 Σαμαρείας, συνοχὴν, ἦτοι πολιορκίαν ἔταξε. Τίς;
 Ὁ Θεός, ἡ ὁ Βαβυλώνιος. Εἰ δὲ μετὰ τοῦ η, Ἐφ' C
 ἡμῖς, ἑαυτὸν συντάττει ὁ προφήτης τοῖς ἐκ Σαμα-
 ρείας, διὰ τὸ φιλάδελφον.

Ἐν ῥάβδῳ κατέξουσιν ἐπὶ σιαγόνα τὰς φυλάς
 τοῦ Ἰσραὴλ. Ἡ ἐπὶ σιαγόνα πληγὴ ὕβρεως ση-
 μεῖον δοκεῖ· εἰ δὲ μετὰ ῥάβδου γίνοιτο, πόνον ἐπι-
 φέρει. Διεντίεται τοίνυν, ὅτι καὶ ὕβριστικῶς οἱ Βα-
 βυλώνιοι καὶ κολαστικῶς προσενηχθήσονται ταῖς
 δίκαια φυλάς. Ἐπεὶ δὲ φραγμὸς ὁ νόμος. Ἡ θυγάτηρ,
 φησὶ, τοῦ Ἐφραῖμ, τούτεστιν, ἡ ἀποστατήσασα
 γενεὰ ἐκ τῆς βασιλείας τοῦ νοητοῦ Δαβὶδ Χριστοῦ,
 τοῦ ἰκανοῦ τῇ χειρὶ (τοῦτο γὰρ Δαβὶδ ἐρμηνεύε-
 ται [30]), ἐγκλιεῖσθήσεται τῷ νόμῳ, μὴ ἐκβαίνου-
 σα [31] ἀπ' αὐτοῦ πρὸς τὴν τοῦ Εὐαγγελίου χάριν.
 Καίτοι τὴν συνοχὴν, τούτεστι, τὴν νομικὴν πολι-
 τείαν, ἐφ' ἡμᾶς ἔταξεν ὁ Θεός, τούτεστιν, ἕως οὗ
 ἡμεῖς οἱ προφῆται προφητεύομεν. Ἐπειδὴν δὲ ὁ
 προφητεύομενος ἔλθῃ, προδρόμου αὐτοῦ γενομένου
 τοῦ Ἰωάννου, τότε ἡ συνοχὴ λυθήσεται· ὁ νόμος γὰρ
 καὶ οἱ προφῆται, ἕως Ἰωάννου. Συνοχὴν δὲ λέγει τὸν

Variæ lectiones et notæ.

(29) Scribendum puto & quæ, etiamsi uterque
 Cod. habeat ὁ, quod.

(30) Λέγεται, dicitur. Cod. Bav.

(31) Ἐκβαίνουσα. Cod. Bav.

(32) Ejusmodi item erant, quæ vetabant hæcudum
 in lacte matris coquere, partus foventem suos avem
 in nido necare, et id genus aliar. quæ quidem si
 per se spectentur, ineptissimæ videri poterunt, ut
 et impio Marshamo visæ sunt; si tamen considere-

alia quærendi, mentem ad agri lilia convertimus,
 contemplamurque cœli volucres, quibus omnibus
 Deus alimenta præbet, largiturque indumentum.
 Ferrea vero cornua insita sunt ei, qui recta et
 honesta cogitat (cornu enim capitis est, in quo
 præcipua pars hominis viget), æneæ vero unguæ

cogitata perficit. Quomodo autem ejusmodi cogita-
 tionum multitudo ac vis Deo dicatur? Cum scilicet, cæteris neglectis, hoc unum inquirimus, cœleste
 videlicet regnum; quo sit ut et ea omnia nobis adjiciantur, quibus vim inesse maximam gentiles
 illi populi a bitrabantur.

CAPUT V.

VERS. 1. Nunc obstruetur filia Ephræm vallo.
 Cum de Jerusalem prænuntiavit vates quæ su-
 perius dixit, nunc et de Samaria verba facit. Filiam
 autem Ephræm ideo vocat Samariam, quia ab
 tribu Ephræm gubernata fuit; omnis enim rex
 erga subditos patris vicem gerere videtur. Vel tri-
 bum ipsam ita denominat more Scripturæ solito,
 qua filiam Sion et filiam Jerusalem, ipsammet
 Sion et Hierusalem per circumlocationem appellare
 consuevit. Nisi dicere quis malit, multitudines
 populi Sion atque Hierusalem, filias ipsarum ap-
 pelliari, quod hæc urbes earum patriæ sint. Cum
 itaque urbi Jerusalem prænuntiasset vates, quæ
 ipsi eventura erant, cum prospera, tum adversa;
 nunc et de Samaria dicit, *Obstruetur vallo*, hoc est,
 obsidione cingetur.

Coarctationem posuit super nos. Si ὑμᾶς, Vos, cum
 υ scribatur. Contra vos, ait, Samaritæ habitatores,
 coarctationem, obsidionem scilicet statuit. Quis?
 Deus, vel Babylonius. Si vero scribatur ἡμᾶς, Nos,
 cum η, seipsum vates in Samaritanorum numero
 294 recenset, ob suum in fratres impensum amo-
 rem atque studium.

In virga percussent super maxillam tribus Israel.
 Maxillæ percussio injuriæ signum videtur; eaque,
 si fiat virga, dolorem etiam affert. Innuit ergo vates
 Babylonios invasuros esse decem tribus, eas affli-
 cendo cum injuriis, tum acerbis suppliciis. Quoniam
 autem vallum lex est: Filia, inquit, Ephræm, pro-
 genes scilicet, quæ a mystici David Christi regno
 deficit (David, inquam, hoc est, manu præstantis;
 ita enim, si interpretari velis, nomen hoc sonat),
 lege concludetur, ut hinc ad Evangelii gratiam
 prodire nequeat. Quoniam coarctationem, legale
 nempe regimen, statuit in nos Dominus; quoad
 scilicet nos vates vaticinamur. Cum autem adve-
 nerit, quem vates prænuntiaverunt, cujus præcursor
 est Joannes; tum ea coarctatio tollitur. Lex enim
 et vates ad Joannem usque pertigerunt. Coarctati-
 onem autem legem vocat vates ob (52) minutis-

tur finis, ob quem Deus eas sanxerit, omnium
 maxime sapientes habebuntur. Cum enim speciem
 immanitatis præ se ferat hæcudum, exempli gratia, co-
 quere in lacte matris, quod ad ipsius nutrimentum
 a natura datum est, et id genus alia; merito sapientissimus Deus, ut ab omni feritate populorum
 suum averteret, redderetque militem atque mansue-
 tum, tales leges sanxit.

simas res quas præcipit, quibus coarctantur quotquot ipsimet legi subsunt. Ejusmodi sunt ea, *Ne tangas, ne gustes, ne movearis a loco* ⁴⁶. Virga itaque ferrea, Romana scilicet potestate, percutientur Israelitarum maxillæ, qui ore quisque suo clamarent, *Tolle, tolle, crucifige eum* ⁴⁷, cujus etiam maxillas ipsi percusserunt. Vallum item est peccatum, in quo ita concluditur anima, ut ei splendor evangelicæ Christi gloriæ fulgere nequeat. Non dicit simpliciter *Anima*, sed *Filia Ephræm*, malorum videlicet amplificationis atque cumuli. Statuit autem contra nos angustias has Babylonius, qui ab ipso mundi exordio nobis inimicus extitit: is enim in causa nobis est, cur nostrorum quisque peccatorum catenis constringamur.

VERS. 2. *Et tu, Bethleem, domus Ephratha* (54), *nequaquam minima es in millibus Juda: ex te enim mihi egredietur, ut sit in principem Israel*. Samaria quidem, ait, obsidione cingetur redigetisque in hostium potestatem; tu vero, Bethleem, magna gloria gaudebis. Noli enim attendere paucitatem tuorum habitantium, vere consideres, te esse tenuem atque parvam domum in millibus Judæi regni, tribuum scilicet principibus (quo in numero et Jerusalem per hæc vates recenset); tibi enim suppetit gloriandi argumentum, quale nulli urbium quæ sunt in orbe terrarum. Ex te enim egredietur Christus, qui universo Israeli, fidei scilicet populo, sit imperatorum. *Non enim omnes, quotquot ex Israele prodierunt, Israel sunt* ⁴⁸. Quomodo autem egredietur? Non humanæ ²⁹⁵ profecto sationis lege, sed *mihî*, mea scilicet potestate, atque meo Spiritu, qui carnem ei appinget, ut et angelus ad Virginem dixit, *Spiritus sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi* ⁴⁹. Alio item modo: Alii quidem principes rempublicam sibi ministrant, propriam quisque utilitatem in suo regimine spectando; hic vero mihi egredietur, omnia ad meipsum referendo, quod et pronomen *mihî*, proprietatem includens, manifeste declarat. Universa porro provincia vocabatur Ephratha; vicus autem, Bethleem, unde tribus Jesse, et David, quo in (55) vico et Virgo peperit.

Et egressus ejus ab initio ex diebus sæculi. Egredietur quidem, ait, in novissimis diebus ex te, Bethleem, Princeps hic, qui Israeli sit imperatorum, verumtamen *egressus ejus ab initio*, ab omni retro æternitate fuere præordinati. Vel sensus est:

⁴⁶ Levit. xxvii, 43. ⁴⁷ Joan. xix, 15. ⁴⁸ Rom. ix, 6. ⁴⁹ Luc. i, 35.

Variæ lectiones et notæ.

(33) Ὀγκώσεως. Cod. Bav.

(34) Notanda est particula negativa, quam uterque Codex exhibet, quam et apud Tertullianum et Cyprianum videre est, ex quo conjicere licet, nonnullos in veteribus quibusdam exemplaribus aut expresse particulam illam comperisse, aut Hebraica verba ita legisse *et, tu, Bethleem, minima es!* ubi tacite subaudiretur *minima*. Quo celebris illa tollitur ἀντιλογία, quæ Matthæum inter et Michæam in Vulgata intercedit, quibus conciliandis diu mul-

Α νόμον, διὰ τὰς μικρολογίας, ἐν αἷς συνεῖχε τοὺς ὑπ' αὐτόν· *Μὴ ἄφη, μηδὲ γέυση, μὴ θίξῃς, μὴ κινήθῃς ἐκ τοῦ τόπου*. Ἐν βάρβω οὖν τῇ σιδηρῇ, τῇ Ῥωμαϊκῇ δυνάμει, πατάξουσι τὰς σιαγῶνας τῶν Ἰσραηλιτικῶν στομάτων, τῶν εἰπόντων· Ἄρον, ἄρον, σταύρωσον αὐτόν, οὗ καὶ τὰς σιαγῶνας ἐπάταξαν αὐτοί. Φραγμῶς εἰσι καὶ αἱ ἁμαρτίαι, ἐν αἷς ἐμφράττεται ψυχὴ, ὥστε μὴ διαυγάζειν αὐτῇ τὸν φωτισμὸν τῆς δόξης τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ. Οὐχ ἀπλῶς δὲ φησι, ψυχὴ, ἀλλ', Ἡ θυγάτηρ Ἐφραῖμ, τουτέστι, τῆς ἐν κακοῖς αὐξήσεως καὶ οικειώσεως (33) ἔταξε δὲ τὴν συνοχὴν ταύτην ἐφ' ἡμᾶς ὁ Βαβυλωνίως, ὁ ἐξ ἀρχῆς ἐχθρὸς ἡμῶν· αὐτὸς γὰρ ὁ αἴτιος τοῦ συνέχεσθαι ἡμᾶς ταῖς σιρραῖς τῶν οικειῶν ἁμαρτημάτων.

Καὶ σὺ, Βηθλεὲμ, οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ, μὴ ὀλιγοστός εἰ τοῦ εἶναι ἐν χιλιᾶσιν Ἰούδα· ἐκ σοῦ γὰρ μοι ἐξελεύσεται τοῦ εἶναι εἰς ἀρχοντα ἐν τῷ Ἰσραήλ. Ἡ μὲν Σαμάρεια, φησὶ, πολιορκηθήσεται, καὶ ἀλώσεται· σὺ δὲ, ὦ Βηθλεὲμ, μεγάλης δόξης ἀπολαύσεις. Μὴ γὰρ ἀποδέξῃς εἰς τὴν νῦν βραχύτητα τῶν ἰνοικούντων σοι, καὶ ἐτι οἶκος εἰ ὀλιγοστὸς καὶ μικρὸς ἐν ταῖς χιλιᾶσι τῆς τοῦ Ἰούδα βασιλείας, τουτέστιν, ἐν τοῖς φυλάρχοις (ταῦτο δὲ εἰπὼν, καὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ περιέλαβεν)· ἔχεις γὰρ ἀφορμὴν εἰς περιφάνειαν, οἶαν οὐδεμία πόλις τῶν ἐπὶ γῆς. Ἐκ σοῦ γὰρ ἐξελεύσεται ὁ Χριστὸς, ὃς ἄρξει τοῦ Ἰσραὴλ, τοῦ πιστοῦ παντὸς λαοῦ. Οὐ γὰρ πάντες οἱ εἰς Ἰσραὴλ, οὗτοι Ἰσραὴλ. Πῶς δὲ ἐξελεύσεται; Οὐ νόμῳ σαρρὸς ἀνθρωπίνης, ἀλλ' ἐμοί, τουτέστι, τῇ ἐμῇ δυνάμει, καὶ τῷ ἐμῷ Πνεύματι, ὃ συμπήξει αὐτῷ τὴν σάρκα, ὡς καὶ ὁ ἄγγελος εἶπε πρὸς τὴν Παρθένον· Πνεῦμα ἁγίον ἐπελεύσεται ἐπὶ σέ, καὶ δύναμις Ἱψίστου ἐπισκιάσει σοί. Καὶ ἄλλως δὲ· Οἱ μὲν ἄλλοι ἀρχόντες ἑαυτοὺς ἐξήρχοντο, τὸ οικεῖον συμφέρον πραγματευόμενοι ἐν τῇ ἀρχῇ· οὗτος δὲ ἐμοὶ ἐξελεύσεται, πάντα ἐμοὶ προσάγων. Δηλοῖ δὲ καὶ οικειώτητα τὸ, Ἐξελεύσεται μοι. Ἡ μὲν οὖν χώρα ἰκαλεῖτο Ἐφραθᾶ· ἡ δὲ κώμη, Βηθλεὲμ, ἐξ ἧς ἦν Ἰεσσαί, καὶ Δαβὶδ, ἐν ἧ καὶ ἡ Παρθένος ἔτεκεν.

Αἱ ἐξοδοὶ αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς, εἰς ἡμερῶν αἰῶνος. Ἐξελεύσεται μὲν, φησὶν, ἐν ἐσχάτοις καιροῖς ἐκ σοῦ, ὦ Βηθλεὲμ, ὁ τοῦ Ἰσραὴλ οὗτος ἀρχων· πλὴν αἱ ἐξοδοὶ αὐτοῦ ἀπ' ἀρχῆς, ἤγουν πρὸ πάντων (56) τῶν αἰώνων ἦσαν προωρισμένοι. Ἡ οὕτως· Ἰνα μὴ

tumque insudarunt Interpretes.

(35) Virginem non in Bethleem, sed in antro quodam prope Bethleem peperisse tradunt cum alii veteres Ecclesie Patres, inter quos Justinus Philosophus Martyr et S. Irenæus, tum maxime Basilius, vel quisquis auctor est orationis nondum editæ πρὸς τοὺς ἀδελφόντας, quæ in vetusto Cod. Græcæ D. Marci Bibl. asservatur.

(36) Αἱ ἐξοδοὶ αὐτοῦ αὐτὰ αἱ ἐκ σοῦ πρὸ πάντων, Cod. Ven.

νομίσης, τότε αὐτὸν τὴν ὑπαρξίν λαχῆν, ὅτε ἐκ Βη-
θλεὲμ ἐξῆλθεν, ὅπερ Παῦλος ὁ Σαμοσατεύς, καὶ Φω-
τεινός ὁ τοῦ Σιρμίου ἐπίσκοπος Ἰσαθὸν φησίν, ὅτι
Αἱ ἐξοδοὶ αὐτοῦ, τουτέστιν, ἡ ἐκ τοῦ Πατρὸς γέν-
νησις αὐτοῦ, ἀπ' ἀρχῆς. Ἰσομοίον τῶν Ἰουδαίων ἀπ'
ἀρχῆς· τὸ δὲ, Ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος, ἀκούσας, μὴ
νομίσης, ὅτι ἀρχὴν τινα χρονικὴν τίθησι τῇ γεννήσει
τοῦ Μονογενοῦς· ἀλλ' ὅμοιον τοῦτο τῷ ἀλλαγοῦ
πρὸς τὸν Πατέρα λεγομένῳ, Ὅτι ἀπὸ τοῦ αἰῶνος
σὺ εἶ. Ἰουδαῖοι δὲ εἰς τὸν Ζοροβάβελ ταῦτα ἐκλαμ-
βάνουσι, προδήλως τῇ ἀληθείᾳ μαχόμενοι. Πῶς γὰρ
αἱ ἐξοδοὶ τοῦ Ζοροβάβελ ἀπ' ἀρχῆς ἦσαν, ἐξ ἡμερῶν
αἰῶνος, τοῦ κατὰ τοὺς τῆς αἰχμαλωσίας καιροῦς
γεννηθέντος; Πῶς δὲ οὗτος ἐκ Βηθλεὲμ, ὅς ἐν Βαβυ-
λώνῃ ἐγεννήθη; Οὕτω γὰρ καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐρ-
μηνεύεται, σπορά Βαβυλώνας. Ἄλλ' οἱ γε πάσαι
Ἰουδαῖοι οὐκ εἰς τὸν Ζοροβάβελ τὴν προφητείαν
ἐξεδίξαντο· ὑπὸ Ἡρώδου γὰρ ἐρωτηθέντες, Πού ὁ
Χριστὸς γεννῆται; ταυτην αὐτῷ τὴν προφητείαν
πρήνευξαν.

Διὰ τοῦτο δώσεις αὐτοῖς ἕως καιροῦ τικτούσης.
Ἐπειδὴ εἶπεν, ὅτι ἐξελεύσεται ἐκ Βηθλεὲμ ὁ ἀρχὼν
τοῦ Ἰσραὴλ, εἶτα εἰκὸς ἦν ἐπαπορήσαι· Πῶς οὖν
ἂ εἶπας κακὰ συμβήσεται τοῖς Ἰουδαίοις, εἰ γε λυ-
τρωτὴς ἔσται ἐκεῖνος; Φησὶν οὖν ὁ προφήτης πρὸς
τὸν Θεόν, ὅτι Δώσεις αὐτοῖς, τουτέστι, παραδώσεις
τοῖς ἐχθροῖς, ἕως καιροῦ τῆς τικτούσης τὸν Ἐμ-
μανουὴλ Παρθένου. Ἡ καὶ οὕτως· Ἐπειδὴ περὶ
ἀρχοντος εἶπε μέλλοντος δοθῆσθαι· φησὶν οὖν,
ὅτι ἐν τῷ μέτῳ ἀχρις οὗ τέκη ἡ Παρθένος, Δώσεις
αὐτοῖς, τοὺς Ἰουδαίους δηλαδὴ ἀρχοντας. Ὅχι ἐκ-
λείψει γὰρ ἀρχὼν ἐξ Ἰουδα, ἕως ἂν ἐλθῇ, ᾧ
ἀπόκειται. Ἄλλὰ καὶ τοὺς νομοδιδασκάλους δώσεις,
ἀχρις οὗ τέκη ἡ τικτούσα κατὰ Χριστὸν τῶν ἐθνῶν
Ἐκκλησία· ἔκτοτε δὲ καταργηθήσεται τὰ τούτων
νόμιμα καὶ δόγματα.

Τέξεται, καὶ οἱ ἐπίλοιποι τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν
ἐπιστρέψουσιν ἐπὶ τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ. Τέξεται
οὖν, φησὶν, ἡ Παρθένος, καὶ πιστεύουσι μὲν οἱ υἱοὶ
Ἰσραὴλ, τουτέστιν, οἱ δώδεκα ἀπόστολοι, καὶ οἱ
ἑβδομήκοντα, καὶ οἱ πεντακόσιοι, οἷς ὤφθη ὁ Κύριος
ἀναστάς· εἶτα οἱ ἐπίλοιποι τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν
ἐπιστρέψουσιν ἐπὶ τούτους, καὶ πιστεύουσι καὶ αὐ-
τοὶ, ὅπερ δὴ γέγονεν, ἦν γὰρ οἱ τρισχίλιοι ἐπίστευσαν,
καὶ οἱ πεντακισχίλιοι, οὗς ὁ ἀλιεύς ἐσαγήνευσε Πέ-
τρος, καὶ αἱ πολλαὶ μυριάδες, περὶ ὧν καὶ ὁ θεσπέ-
σιος· Ἰάκωβος τῷ θεοτάτῳ Παύλῳ φησὶ· Θεωρεῖς,
ἀδελφε, πόσαι μυριάδες εἰσι τῶν πεπιστευ-
κότων Ἰουδαίων; Καὶ τοὺς καθ' ἑκάστην δὲ γενεάν
πιστεύειν μέλλοντας (38), ἐπιλοίπους φησὶν, ὡς
παρὰ τοῦ Θεοῦ ὑπολειφθέντας, ἦτοι ἐκλεγέντας.
Τινὲς δὲ οὕτως· Τέξεται, φησὶν, ἡ ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλη-

A Ne putares cum tum subsistentiam esse nactum,
cum ex Bethleem prodit, ut Paulus Samosatenus,
et Photinus (37), Sirmii episcopus, autumarunt,
ait, *Ejus exitus*, scilicet ex Patre generationem,
exstitisse ab initio, cui simile est illud: *Quod erat*
ab initio. Cum autem audis *A diebus sæculi*, ne
putes per ea temporale aliquod initium Unigeniti
generationi vatem astruere; sed hoc omnino simile
est ei, quod alibi ad Patrem dicitur, *Quoniam a*
*sæculo tu es*⁵⁰. Judæi autem hæc ad Zorobabelem
referenda putant, qua in re veritati manifeste re-
pugnant. Quomodo enim ab initio et a diebus sæ-
culi fuerunt Zorobabelis exitus, qui Babylonicæ
captivitatis tempore fuit prognatus? quomodo hic
ex Bethleem, qui natus est Babylone? id enim in-
B
nuit et ipsius nomen, quod si interpretari vell-
mus, sonat *satio Babylonica*. Non ita sane de Zo-
robabele dicta hæc intelligenda putarunt veteres
Judæi; quippe qui ab Herode interrogati, *ubi Chris-
tus esset nasciturus*⁵¹, vaticinium hoc ei protulerunt.

VERS. 3. *Propterea dabis eos usque ad tempus*
parturientis. Cum superius vates dixisset, egressu-
rum ex Bethleem principem Israel, atque propter
ea ita dubitari merito posset, Qui stat ergo, ut,
quæ prænuntiasti, mala Judæis accidant, siquidem
talibus eis futurus est Redemptor? Idcirco Deum affa-
tus, *Dabis*, ait, *eos*, hostibus nimirum trades,
quoad Emmanuelem Virgo pariat. Vel ita dictum
C hoc accipe: Quoniam superius vates de principe,
ipsis dando, verba fecerat; interim, ait, donec
pariat Virgo, *Dabis eos*, Judæorum videlicet prin-
cipes. *Non deficiet enim princeps de tribu Juda,*
*donec veniat, cui repositum est*⁵². Dabis item legis
doctores, quoad Christum pariat Ecclesia, gentilibus
ex hominibus conflata, quo sano tempore cessa-
bunt ipsorum instituta atque dogmata.

296 *Pariet, et reliquias fratrum eorum revertentur*
ad filios Israel. Pariet ergo, ait, Virgo, et
Christo nomen dabunt filii Israel; duodecim scilicet
apostoli, et septuaginta discipuli, et quingenti illi
viri, quibus post resurrectionem Christus appa-
ruit: et reliqui deinceps eorum fratres ad hosce
convertentur, Christique religionem amplectentur
et ipsi; quod sane contigit, cum primum tria ho-
minum millia ad Christi fidem sese receperunt⁵³,
deinde alia quinque millia, quos, quodam quasi
rete, Petrus cepit, tot demum alia millia, de qui-
bus et divus Jacobus ad sanctum Paulum: *Vides,*
*frater, quot millia sunt credentium Judæorum*⁵⁴?
Reliquias item divinus vates dicit eos, qui quoque
tempore Christo nomen daturi essent, quasi reli-
qui a Deo facti, hoc est delecti. Quidam autem hoc

⁵⁰ Psal. xcii, 2. ⁵¹ Matth. ii, 4. ⁵² Gen. xlix, 10. ⁵³ Act. ii, 41. ⁵⁴ Act. xx, 20.

Variæ lectiones et notæ.

(37) Negabant ii Christum divinitatem, proindeque
Christum tum subsistentiam nactum existimabant,
cum e Virginis utero prod. a. Eos eorumque im-

piam sententiam Catholica damnavit Ecclesia.
(38) Πιστεύοντας, Cod. Bav.

modo. Pariet, ait, e gentibus confata Ecclesia hos ipsos, qui ab initio Christo crediderunt gentiles, et quotquot ab ea posteris subinde temporibus gignentur homines gentilis generis (qui et fratres priorum credentium gentiliū appellari merito possent, cujusmodi forte fortuna fuit Cornelius) accensebuntur Israelitis illis, qui Christum secuti sunt, cujusmodi fuerunt apostoli, et qui horum temporibus ad Christum ipsum sese converterunt. Quoniam autem Bethleem idem sonat, ac *domus panis*; panis autem, qui de cœlo descendit, est Christus, ejus domus habetur quisquis ejus præcepta servat: *Ego enim, ait, et Pater ventemus, et apud eum mansionem faciemus*³⁹: merito et ex hac domo dux Israel egredietur. Siquidem Christus in eo, qui per virtutis exercitationem ipsum excipit, ducem et contemplanti se menti præbet, cui vel æterna ejus subsistentia manifestatur. Hinc docti Ecclesie præsules, et mundi sæculares principes videant, ne populorum regimen occupiant, priusquam talem præ se quisque mentem ferant, quæ domus venditi illius panis haberi merito possit.

VERS. 4. *Et stabit, et videbit, et pascet gregem suum in fortitudine Dominus.* Illud, *stabit*, est præterit, suis videlicet ovibus, eisque non, ut præcis temporibus, per Moysem, sed ipse per se consulet atque prospiciet. Non angelus, ait, non legatus, sed ipsemet Dominus salvabit eas, pascetque ipsas, non jugulabit, neque mactabit, neque velleret vendet, et lac bibet. Pascet item in fortitudine; est enim potestas Patris, atque Deus fortis. Quinetiam, quod ad ipsius humanam naturam spectat, non est ullo peccatorum onere fractus, ut cæteri pastores sacri præsules. *Et erat, ait, decens in potestate*, et non ut Scribæ. *Stabit præterea*, inquit, in Golgotha, pascetque in fortitudine crucis ovile suum, nos videlicet, qui nomen ipsi dedimus. Vel pascet, qui jamdudum ipsius ovile erant, Hebræos, in fortitudine, Romana scilicet virga ferrea. Quisquis item pascendo (gregi) præficitur, **297** stare debet, hoc est, firmus esse et inconcussus, et videre sapientiæ oculis, non ignorantia cæcus esse: tum etiam pascere, non vendere et mactare: pascere demum in fortitudine, scilicet Christo. *Ego enim, ait, sum janua: si quis per me ingreditur, salvabitur*⁴⁰. In fortitudine præterea pascit et qui non reformidat imperantium iram, sed eos, cum peccant, audacter reprehendit.

Et in gloria nominis Domini Dei sui subsistent. Quinam subsistent? Scilicet qui pascuntur. Eo vel maxime, inquit, hi potentiam nanciscuntur atque subsistentiam, quod Christi fideles appellantur. Vel potius cum (44) vocationis sue viam insisterent:

³⁹ Joan. xiv, 23. ⁴⁰ Joan. x, 9.

σία αὐτοὺς δὴ τούτους τοὺς ἐξ ἀρχῆς πιστεύσαντας ἔθνικους, καὶ ἔκτοτε τικτούσης αὐτῆς, οἱ κατὰ καιροῦ τικτούμενοι ἔθνικοι (οἱ καὶ ἀδελφοὶ λεχθέντες ἐν τῶν προπιστεύσαντων ἔθνικῶν, οἶον, εἰ τίχοι (39), τῶν περὶ Κορνῆλιον συναφθήσονται τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ πιστεύσαντι, οἳ ἦσαν, ὡς προεῖρηται, οἱ ἀπόστολοι, καὶ οἱ κατ' αὐτοὺς. Ἐπει δὲ Βηθλεὲμ ἐρμηνεύεται *Ὀἶκος τοῦ ἄρτου*, ἄρτος δὲ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβῆς ὁ Χριστός· ἔστιν, οὗ οἶκος πᾶς ὁ τὰς ἐντολάς αὐτοῦ ποιῶν, Ἐγὼ γάρ, φησί, καὶ ὁ Πατήρ ἐλευσόμεθα, καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν· ἐξελεύσεται καὶ ἐκ τούτου ὁ ἄρχων τοῦ Ἰσραὴλ. Ὁ γὰρ Χριστὸς τῷ διὰ τῆς πρακτικῆς ἐξεζμῆνῳ αὐτῶν, ἄρχων τοῦ θεωρητικῆς μέρους· ἀναδείκνυται, ὅτε καὶ ἡ προαιώνιος αὐτοῦ ὑπαρξίς· διατηροῦται (40). Παιδεύεσθωσαν δὲ καὶ οἱ τῆς Ἐκκλησίας ἄρχοντες, ἧδη δὲ καὶ οἱ κατὰ κόσμον (41), μὴ πρότερον ἄρχοντες· γίνεσθαι, πρὶν ἂν οἶκον τοῦ ἀποδομένου ἄρτου τὸν νοῦν ἀποδειξῶσι (42).

Καὶ στήσεται, καὶ ὄψεται, καὶ ποιμανεῖ τὸ ποίμνιον αὐτοῦ ἐν ἰσχύϊ Κυρίου. Τὸ, *στήσεται*, ἀντὶ τοῦ, ἐπιστατήσεται αὐτὸς τῶν ἰδίων προβάτων, καὶ αὐτὸς ὄψεται αὐτὰ, οὐχ ὡς πάλαι διὰ Μωϋσέως, ἀλλ' αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ. Οὐκ ἄγγελος γάρ, φησί, οὐ πρέσβυς, ἀλλ' αὐτὸς ὁ Κύριος· ἔσωσεν αὐτοὺς. Καὶ ποιμανεῖ, ἀλλ' οὐ σφάζει, καὶ θύσει, καὶ τὰ ἔρια πωλήσει, καὶ τὸ γάλα πίεται. Ἀλλὰ καὶ ἐν ἰσχύϊ δύναμις γάρ ἐστι τοῦ Πατρὸς, καὶ Θεὸς ἰσχυρός. Ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον οὐ περιέχειτο τὴν τῶν ἀμαρτιῶν ἀσθένειαν, ὡσπερ οἱ λοιποὶ ποιμένες ἀρχιερεῖς. Καὶ ἦν, φησί, διδάσκων ἐν ἐξουσίᾳ, καὶ οὐχ ὡς οἱ Γραμματεῖς. Ἀλλὰ καὶ στήσεται, φησὶν, ἐν τῷ Γολγοθᾷ, καὶ ποιμανεῖ ἐν ἰσχύϊ τοῦ σταυροῦ (43) τὸ ποίμνιον αὐτοῦ, ἡμᾶς τοὺς πιστεύσαντας. Ἢ ποιμανεῖ τοὺς πρόωην ὄντας ποίμνιον αὐτοῦ Ἑβραίους, ἐν τῇ ἰσχύϊ τῇ Ῥωμαϊκῇ, τῇ σιδηρᾷ ῥάβδῳ. Καὶ πᾶς δὲ ὁ τεταγμένος ποιμαίνειν, ὀφείλει ἴσασθαι, τουτέστι πάγιος εἶναι, καὶ μὴ εὐπαράγωγος· ἀλλὰ καὶ βλέπειν τοὺς τῆς σοφίας ὀφθαλμοῖς, καὶ μὴ τυφλὸς εἶναι ὑπὸ ἀμαθίας· καὶ ποιμαίνειν, ἀλλὰ μὴ πωλεῖν, καὶ σφάττειν· καὶ ἐν ἰσχύϊ ποιμαίνειν, τουτέστιν, ἐν Χριστῷ. Ἐγὼ γάρ ὤμι, φησὶν, ἢ θύσα· δι' ἐμοῦ ἕαν τις εἰσεέλθῃ, σωθήσεται. Ἐν ἰσχύϊ ποιμαίνει καὶ ὁ μὴ ὑποκλήσεων θυμῶν ἀρχόντων, ἀλλ' ἐλέγχων αὐτοὺς ἀμαρτάνοντας.

Καὶ ἐν τῇ δόξῃ τοῦ ὀνόματος Κυρίου Θεοῦ αὐτῶν ὑπάρξουσιν. Τίνες; Οἱ ποιμαίνόμενοι. Ἐν τῷ καλεῖσθαι Χριστιανοὶ, φησὶν, ἐν τούτῳ ἔξουσι τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν καὶ ὑπαρξῆν. Μᾶλλον δὲ ἐπειδὴ τῶν κλήσεως περιπατούντων, φησὶν, ὅτι ἐν τούτῳ ὑπάρ-

Variæ lectio:es et notæ.

(39) Legendum fortasse ἡ τύχη.

(40) Διατηροῦνται, Cod. Ven.

(41) Νόμον, legem, Cod. Ven.

(42) Δεῖξωσι, Cod. Ven.

(43) Τῷ σταυρῷ, cruce. Cod. Ven.

(44) Scribendum puto ἐπί προ ἔπει.

ἔξουσι ποιμνιον αὐτοῦ, ἐν τῷ δοξάζεσθαι διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν τὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. www.libtool.com.cn

Αἰτέ τῶν μεγαλυνοῦσιν ἕως ἁκρῶν τῆς γῆς. Καὶ τοῦτο νῦν ἔστιν ἰδίῳ· ἄχρι γὰρ τοῦ Ὀκεανοῦ τὸ τε ὄνομα τοῦ Χριστοῦ μεγαλύνεται, καὶ οἱ τοῦτο κεκλημένοι πληθύνονται καὶ μεγαλύνονται, κἄν ὑπὸ τῶν ἀσεβῶν διώκωνται.

Καὶ ἴσκει αὕτη ἡ εἰρήνη, ὅταν Ἀσσύριος ἐπέλθῃ ἐπὶ τὴν γῆν ὑμῶν, καὶ ὅταν ἐπιβῇ ἐπὶ τὴν χώραν ὑμῶν. Ἐπειδὴ, ἃ περὶ Χριστοῦ προεφήτευσεν, μακροί; ὕστερον χρόνοις ἔμαλλε γενέσθαι, πιστοῦται τὴν περὶ τούτων πρόβησιν ἀπὸ τῶν κατ' ἐλπίδων τὸν καιρὸν γενησομένων. Ἴνα γὰρ, φησί, μάθητε, ὅτι ἔσται ἃ προείρηκα, καταλύσαντός μου τὸν Ἀσσύριον παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα, ὅταν (46) ἐπέλθῃ ὑμῖν (47), τοῦτέστιν ἐπιστρατεύσῃ, καὶ ἐπιβῇ ἐπὶ τὴν χώραν ὑμῶν, τοῦτέστι, κυριεύσῃ ταύτης (48).

Καὶ ἐπεγερόθησονται ἑπτὰ ποιμένες, καὶ ὀκτὼ δῆγματα ἀνθρώπων· καὶ ποιμανοῦσι τὴν (49) Ἀσσύρην ἐν ῥομφαίᾳ. Ἐπτά, φησί, βασιλεῖς ἐπεγερωῦ τῷ Ἀσσυρίῳ (ποιμένας γὰρ τοὺς βασιλεῖς ὀνομάζει)· οἱ ὀκτάκις πολεμήσαντες αὐτῷ, καὶ διὰ τῶν ὀκτὼ τούτων πολεμικῶν προσβολῶν, οἷα τινων δηγμάτων, καταδακόντες τὴν αὐτοῦ στρατιάν, καταδαπανήσουσιν αὐτόν. Καὶ ποιμανοῦσιν ἐν ῥομφαίᾳ, κατακολουθοῦντες ὀπίσω αὐτοῦ, καὶ ἐπιδιώκοντες, μὴ δυναμένον ἀμύνασθαι ἐπίσης προβάτοις. Ἡθικώτατον δὲ τὸ, Ποιμανοῦσι.

Καὶ τὴν γῆν τοῦ Νεβρώδ ἐν τῷ τάφρῳ αὐτῆς. Ἦν Νεβρώδ τὴν Βαβυλωνίαν φησί. Νεβρώδ γὰρ τὴν τυραννίδα (50) χρησίμενος, τὴν Βαβυλῶνα πρώτην ὑποχείριον ἔσχεν. Ἐγένετο γὰρ, φησὶν, ἡ ἀρχὴ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, Βαβυλῶν, Ὀρέχ, καὶ Χαλάνη. Ἐπεὶ οὖν ὁ Ἀσσύριος τὴν Βαβυλῶνα εἶχεν ὑπ' αὐτὸν, φησὶ νῦν ὁ Θεός, ὅτι οἱ ἑπτὰ βασιλεῖς ἐκείνοι τὴν τε Ἀσσύριον καὶ τοὺς βασιλεῖς ταπεινώσουσι, καίτοι γε τάφρον ἐχούσης τῆς Βαβυλῶνος μεγίστην, τὰ ὄχυρά (51) τελεχῆ περιζωννύσαν. Ἡ καὶ οὕτως· Ἀναγκάσουσι τοὺς Βαβυλωνίους ἐν τῇ τάφρῳ περιωρίσθαι, καὶ μὴ περαιτέρω προβαίνεν.

Καὶ ῥύσεται σε ἐκ τοῦ Ἀσσυρίου, ὅταν ἔλθῃ ἐπὶ τὴν γῆν ὑμῶν, καὶ ὅταν ἐπιβῇ ἐπὶ τὰ ὄρια ὑμῶν. Ἐκείνος μὲν, φησὶ, ταῦτα (52) πεύσεται· σὺ δὲ οὐ τότε μόνον, ὅτε ἐπαναστήσω τοὺς βασιλεῖς τῷ Ἀσσυρίῳ, ἀπαλλαγῆσθαι τῶν ἐκ τούτου κακῶν, ἀλλὰ καὶ νῦν ἐπελθόντος σοι, ῥύσομαι σε, ἑκατὸν ὀγδοήκοντα

⁴⁷ Gen. x, 10.

Variæ lectiones et notæ.

(45) Atlanticum intelligit, ubi Britannicæ sunt Insulæ, ad quas, tanquam ad ultimas orbis cogniti regiones, pervenisse sonum apostolicæ prædicationis supra dixit.

(46) Ὅτε, Cod. Bav.

(47) Ἡμῖν, nobis, Cod. Ven.

per hoc ait eos fore ipsius gregem, quod operibus, nomen Dei nostri Jesu Christi colerent atque venerationem.

Quia nunc magnificabuntur usque ad terminos terræ. Id videre est et in præsentia; nam et Christi nomen ad Oceanum (45) usque in honore habetur, et qui Christi fideles hoc ab nomine vocantur, in dies magis magisque crescant amplificanturque, etsi persecutiones a impiis patiantur.

Vers. 5. Et etiam hæc pax: Assyrius quando pervenerit in terram vestram, et quando ascenderit super regionem vestram. Quoniam, quæ de Christo vates prædixit, multa post sæcula eventura erant, fidem huic vaticinio conciliat per ea quæ tum temporis futura erant. Ut enim cognoscatis, ait, certo futura esse, quæ prædixi; pignus capite præsentia. Summa enim pax erit, atque tum ego præter spem omnem Assyrium delebo, cum hic impetum in vos faciet, exercitum contra vos ducens, invadetque vestram regionem, hac videlicet potietur.

Vers. 6. Et consurgent super eam septem pastores, et octo morsus hominum: et pascent Assur in gladio. Septem, ait, reges in Assyrium inducam (pastores enim reges vocat), qui octies cum eo pugnabunt, et per has octo bellicas irruptiones, quasi quosdam morsus, ejus exercitum quodammodo lacerabunt, penitusque delebunt. Depascentque in gladio, eum a tergo insequentes persequentesque, ut is, omnino viribus impar, suas oves tutari nequeat. Usitatissimum vero (sacris in Litteris) est illud, Pascent.

Et terram Nebrod in vallo ejus. Terram Nebrod Babylonem vocat; Nebrod enim tyrannico usus imperio, Babylonem omnium primam in suam potestatem redegit. Erat enim, ait, principium regni ejus Babylon, Orech et Chalane⁴⁷. Postquam ergo Babylonem subegit Assyrius, futurum ait Deus, ut septem illi reges Assyrium ipsium ejusque reges opprimant, etiamsi Babylonii muri longe omnium fortissimi sint, et ingenti vallo circummuniti. Potest **298** etiam locus hic ita intelligi: fore ut iis ab regibus Babylonii vallo se tenere cogantur, nec egredi audeant.

Et liberabit te de Assur, cum venerit super terram vestram, et cum ascenderit super terminos vestros. Hæc patietur ille quidem; tu vero, ait, non solum cum reges in Assyrium inducam, liberaberis ab hujusce molestiis, sed etiam nunc ab ejus impetu et irruptione incolumis ope mea servaberis.

(48) Κυριεύσῃ τῆς χώρας ταύτης, Cod. Ven.

(49) Τὴν, Cod. Bav.

(50) Mihi magis placeret, τῇ τυραννίδι.

(51) Τὰ ὄχυρά ἐκείνα, Cod. Bav.

(52) Ταῦτα, talia, Cod. Bav.

agni magnopere lætantur, ubi gramen, futurum a sibi nutrimentum, inveniunt : ita et ipsi discipulos nacti, lætitia gestient efficientique, ut nemo amplius in eorum numero censeatur, qui duro corde præditi sunt, et mendacium diligunt, sed operam dabunt, ut simul omnes filii Dei fiant, evadantque Christi cohæredes. Deinceps cum per roris agnorumque imaginem, quibus tales assimilavit magistros, haud satis potestatem, divinitus eis datam ostendisse sibi vates videretur ; merito similitudinem aliam, ab leone desumptam adjeicit. Exordium enim apostolicæ doctrinæ rori æquiparatur : qui quidem, agnorum instar, in medio luporum, impietatis gramen doctrina miraculisque tollere atque radicitus evellere cœperunt. Post, ubi prædicatio per terrarum orbem longe lateque manavit, atque principes regesque simul in Christi fidelium numero censeri cœperunt, tunc veritatis inimicos timor incessit. Atque hi meticulosi, quasi pecudes facti; reformidare, pavere, illi confidere, leonis Ecclesiæ animum, sua vel maxime justitia freti, præ se ferre (justus enim ut leo confilit), discernere mendacium, hoc eis aperire qui in errore versabantur, eos rapere, et quasi captivos in Christi servitutem ducere. Et nemo unus erat, qui hos ab ipsomet Christo abstraheret, una cum Paulo clamantes : *Quis nos separabit a Christi charitate* *? Quod et Christus ipse dixit : *Nemo, inquit, meas oves rapit de manu mea* **. Apostoli præterea ipsi agni erant simul et leones; agni, quatenus eis minime reluctabant, qui verberibus ipsos afficere, excoriare et occidere studebant; leones, quatenus verbi miraculorumque potestate freti, plurimum adversus errorem impietatemque pollebant.

VERS. 9. *Elevabitur manus tua super eos qui tribulant te : et omnes inimici tui perdentur.* Hæc sensibili quadam ratione contigerunt, cum potestas et imperium ad Christianos principes, uti diximus, transierit. Quo quidem tempore Græci (63), qui Christi populum affigebant, diruebantque Dei templa, prorsus evanuerunt; et nos eorum delubra, si quid reliqui modo sit, demolimur. Hæc eadem tamen et spiritali quadam ratione magis magisque expleta intelliguntur. Siquidem Christi fidelium hominum manus, excitandarum scilicet virtutum potestas, elevata est in dæmones, qui vitium, uti suavissimam rem, consecrari nobis persuadere conantur; iidemque postea conscientiæ stimulis nos exagitant, atque ita ad desperationem cogunt.

301 VERS. 10. *Et interficiam equos tuos de medio tui, et disperdam currus tuos, et subvertam civitates*

* Rom. viii, 35. ** Joan. x, 29.

Variæ lectiones et notæ.

(62) Ἀνθρώπων, *hominum*, Cod. Bav.

(63) Διδασκαλίη, Cod. Bav.

(64) Κύριος, *Dominus*, Cod. Ven.

(65) Vel si mavis : Gentiles; utrumque enim

χαίρουσιν, ἄγνωσιν εὐρόντες εἰς βρῶσιν αὐτοῖς ἐσομένην· οὕτω καὶ αὐτοὶ τοῖς μαθηταῖς ἐπισκερτήσουσι, ὅπως μὴδεὶς ἐπι συνάγεται, καὶ ἐγκαταριθμῆται ἐν υἱοῖς ἀνθρώπων τοῖς φερυκαρδίοις, τοῖς ἀγαπῶσι ψεῦδος, ἀλλὰ πάντες υἱοὶ Θεοῦ γένωνται, συγκληρονόμοι Χριστοῦ. Εἶτα ἐπειδὴ δρῶσιν καὶ ἀρνίους τοῖς τοιοῦτους διδασκάλους εἰκάσας, τὴν δεδομένην ὑπὸ Θεοῦ δύναμιν αὐτοῖς οὐκ αὐτάρκως εἰδήλωσαν, καὶ ἄλλην εἰκόνα προστίθησι, τὴν τοῦ λέοντος. Ἐὰ μὲν γὰρ προοίμια τῆς τῶν ἀποστόλων (62) διδασκαλίας δρῶσιν ἐπέκει· καὶ ὡς ἄρνες δὲ ἐν μέσῳ λύκων ἦσαν, τὴν ἄγνωσιν τῆς ἀσεβείας διδασκαλίαις (63) καὶ θαύμασι δαπνυῶντες καὶ ἐκρίζουντες. Μετὰ ταῦτα δὲ τῆς οἰκουμένης δεξαμένης τὸ κήρυγμα, καὶ στρατηγῶν καὶ βασιλέων τοῖς πιστοῖς συγκαταλεγμένων, εἰς τοὺς τῆς ἀληθείας ἐναντίους μετέβη τὸ δόξ· καὶ οἱ μὲν, κτήνεσιν ἰοικότες, δειμαίνουσι τε καὶ φρίττουσι· οἱ δὲ τῆς Ἐκκλησίας λέοντος θάρσος ἔχοντες, καὶ μάλιστα διὰ τὴν τῆς δικαιοσύνης περιουσίαν (δικαίος γὰρ ὡς λέων πέποιθε), διαστέλλουσι τε τὸ ψεῦδος, διακρίνοντας αὐτὸ, καὶ ὑποδεικνύοντες τοῖς πρώην πλανωμένοις καὶ διαρκάζουσιν αὐτοὺς, ἀιχμαλωτίζοντας εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ· καὶ οὐδεὶς ὁ ἀποσπῶν τούτους ἀπ' αὐτοῦ, μετὰ Παύλου λέγοντας· *Τίς ἡμῶς χωρήσει ἀπὸ τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ;* * Ὁ καὶ ὁ Χριστὸς (64) εἶπεν, ὅτι *Οὐδεὶς ἀρπάξει τὰ πρόβατά μου ἐκ τῆς χειρὸς μου.* Ἄλλὰ καὶ αὐτοὶ οἱ ἀπόστολοι, ἄρνες τε ἦσαν καὶ λέοντες· ἄρνες μὲν, πρὸς τοὺς μαστίζειν, καὶ δέρειν, καὶ ἀποκτινύναι θέλοντας, μὴ ἀνθιστάμενοι· λέοντες δὲ, ὡς κατὰ τῆς πλάνης καὶ τῆς ἀσεβείας ἰσχύοντες, ἐν τῇ δυνάμει τοῦ λόγου καὶ τῶν θαυμάτων.

Καὶ ὑψωθήσεται ἡ χεὶρ σου ἐπὶ τοὺς ἐλιθοθροτάς σε· καὶ πάντες οἱ ἐχθροὶ σου ἐξολοθρευθήσονται. Γεγέννηται μὲν ταῦτα καὶ αἰσθητῶς, τῆς βασιλείας, ὡς εἴρηται, εἰς Χριστιανούς μεταπεσοῦσης ἔρχοντας. Καὶ γὰρ οἱ πρότερον θλίβοντες τὸν τοῦ Χριστοῦ λαὸν Ἕλληνας, καὶ τοὺς ναοὺς καταλύοντες τοῦ Θεοῦ, φροῦδοι καὶ ἀφανεῖς· καὶ ἡμεῖς, τοὺς ἐκείνων ναοὺς καθαιροῦμεν, εἰ γὰρ καὶ λεβανὸν τι ὑπολείπειται. Πλέον δὲ πνευματικῶς πεπλήρωται. Ἡ γὰρ χεὶρ τῶν πιστῶν, ἡ ἐνεργεῖσα δηλαδὴ τὰς ἀρετὰς δύναμις, ὑψώθη κατὰ τῶν δαιμόνων, οἱ τὴν κκλίαν πειθόντες ἡμᾶς ὡς γλυκίσταν μετείναι, ὑστερον τὴν ἐκ τοῦ συνειδήτος θλίψιν ἐπάγουσαν ἡμῖν, πρὸς ἀπόγνωσιν καὶ διὰ τοῦτο (66) φέροντες. Καὶ ἐξολοθρεύσω τοὺς ἱπποὺς σου ἐκ μέσου σου, καὶ ἀπολώ τὰ ἄρματα σου, καὶ ἐξ-

Græca vox Ἕλληνας significat, apud ecclesiasticos nempe scriptores.

(65) Τούτου, Cod. Ven.

ολοθρεύσω τὰς πόλεις τῆς γῆς σου, καὶ ἐξαρῶ πάντα τὰ οχυρώματά σου. Οἱ μὲν πιστευότες ἐξ Ἰσραὴλ, τῆς δυνάμεως τρέξοντα. τῆς προφῆθειας· οἱ δὲ τῆ ἀπιστίας ἐμμελῆντες, οἳ εἰσιν οἱ νῦν Ἑβραῖοι, τῆς οικείας στερηθῶσονται βασιλείας· καὶ οὐτε ἵππικὸν ἔξουσιν, οὐτε πόλεις εἴ τετειχισμένας, αὐτε ἄλλα οχυρώματα, οἷα ἐν ταῖς ὄρεσιν, ἢ (68) σπηλαίοις ἢ φύσις αὐτομάτως ποιήσασα, δέδωκε τοῖς ἀνθρώποις; πρὸς ταῦτα καταφεύγειν ἐν ἀναγκαίοις καιροῖς. Κἀν τις ἀναγῶν τὰ τοῦ Ἰωσήπου, εὐρήσει τὴν τῶν λεγομένων ἀλήθειαν. Εἰ γὰρ καὶ μὴ οὕτω (69) νοήσαιμεν ὧ; πρὸς ἄλλους μὲν τὰ προειρημένα ἐλέχθη, πρὸς ἄλλους δὲ τὰ νῦν λεγόμενα, καὶ οὐτε ἐκεῖνα μὲν πρὸς τοὺς πιστοὺς, ταῦτα δὲ πρὸς τοὺς ἀπίστους, ἀλλάκοτα δόξουσι. Πρὸς μέντοι ἐν πρόσωπον λέγονται τὸ τῆς Ἑβραϊκῆς γενεᾶς. Ὅρα δὲ καὶ ἀπὸ τῆς λέξεως τὴν ἀλήθειαν ὧν φημι· τῷ γὰρ ὑπολείμματι τοῦ Ἰακώβ ἐπηγγεῖλατο τὰ χρηστά, ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς τῷ Ἰακώβ.

Καὶ ἐξαρῶ τὰ φάρμακά σου ἐκ τῶν χειρῶν σου. Φάρμακα τὰς γοητείας φησὶν, αἷς ἐχρώντο, δαίμονας ἐν πᾶσιν ἐπικαλούμενοι.

Καὶ ἀποφθεγγόμενοι οὐκ ἔσονται σοι. Τούτοις μάντις· ἀποφθεγγομένους δὲ τούτους φησὶ, διότι ἀθρόον ἐδόκον ἐξίστασθαι, καὶ ἐνουσιῶντες ἀπεφθέγγοντο, ἃ ἢ τῶν δαιμόνων ἐπίπνοια (70) αὐτοῖς ἐχορήγει. Καὶ τοὺς μάντις σου οὖν, φησὶν, ἐξολοθρεύσω.

Καὶ ἐξολοθρεύσω τὰ γλυπτὰ σου, καὶ τὰς στήλας σου ἐκ μέσου οὐνοῦ· καὶ οὐκέτι οὐ μὴ προσκυνήσεις τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν σου, καὶ ἐκκόψω τὰ ἄλση ἐκ μέσου σου. Τὴν τῆς εἰδωλολατρίας κατάλυσιν ἐνταῦθα προῆλθοι· μετὰ γὰρ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐνανθρώπησιν, ὁρῶντες Ἰουδαῖοι τῶν ἔθνῶν τὴν εὐσέβειαν, ἀκοντες καὶ αὐτοὶ τῆς τῶν εἰδώλων ἀπηλλάγησαν θεραπείας. Αἰσχύνονται γὰρ τοὺς ἐξω νόμων σωφρονούντας ὁρῶντες, αὐτοὶ προφανῶς ἀσεβεῖν. Καὶ οὐτε γλυπτὰ παρ' αὐτοῖς ἔστιν, οὐτε στήλαι, οὐτε ἄλση. Ὅς γὰρ ἐν τῷ Ὄση ἔμαθες, ἐκλεγόμενοι τῶν δένδρων τὰ εὐμήκη καὶ εὐσκη, ταῦτα ἐτίμων. Νῦν δὲ ἐξεκόπησαν ὡς ξύλα κοινὰ εἰς καῦσιν, ἢ εἰς ἔργα τεκτονικὰ χρησιμεύοντα.

Καὶ ἀφανῶ τὰς πόλεις σου, καὶ ποιήσω ἐν ὄρη καὶ ἐν θυμῷ ἐκδικήσιν ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ἀνθ' ὧν οὐκ εἰσήκουσαν. Ἐξελάσω, φησὶν,

Variae lectiones et notæ.

(67) Contigit id sub Tito et Vespasiano, quos Judæam omnem subegisse tradit Josephus cum alihi passim, *De bello Jud.*, tum maxime lib. vii, c. 10.

(68) Καὶ, et, Cod. Bav.

(69) Ὅσως, neque, Cod. Bav.

(70) Ἐπίπνοια, Cod. Bav.

(71) Divinas scilicet, quas lapideis in tabulis Moyses Dei jussu insculpsit.

(72) Osee locus sic habet cap. iv: *Super cacumi-*

terre tuae, et auferam omnes munitiones tuas. Quæ ex Israele ad Christi fidem se receperunt, prædictam obtinebunt potestatem; qui contra in sua perfidia manserunt, eujusmodi sunt Hebræi nostrorum temporum, hi suo regno destituentur (67). Quamobrem nec equestres hi copias habebunt, neque bene munitas urbes, neque alia denique præsidia, in montibus antrieve a natura constructa, quo necessitatis tempore confugere homines possent. Quæ quidem omnia verissima esse plane conperiet, quisquis Josephi historiam percurrere voluerit. Ni enim, quæ superius dicta sunt, quæque modo dicuntur, ad alios atque alios pertinere intelligantur, illa nimirum ad Christi fideles, hæc ad infideles; absurda profecto omnium uixima videbuntur. Omnia vero ad Hebræicam gentem, tanquam ad personam unam, dicuntur. Horum omnium veritatem perspicere potes ex verbis ipsis; reliquiis enim Jacob, non ipsimet Jacob, bona denunciavit.

VERS. 11. *Et auferam veneficia tua de manibus tuis.* Veneficia vates appellat incantationes, quibus ii, dæmonum opem ubique invocantes, utebantur.

Et eloquentes non erunt in te. Vates scilicet, quos eloquentes ideo vocat, quod impetu quodam extra se rapti, et numine quodam afflati, eloquebantur quæ dæmonum ope suppetebant. Vates propterea tuos, ait, disperdam.

VERS. 12, 13. *Et disperdam sculptilia tua, et simulacra tua de medio tui: et ultra non adorabis opera manuum tuarum; et succidam lucos de medio tui.* Idololatriæ eversionem hoc loco vates designat. Etenim post Christi incarnationem Judæi, cum gentium pietatem cernerent, inviti et ipsi ab idolorum cultu destiterunt. Pudet enim eos, se, dum homines, extra leges (71) natos, honeste vivere cernunt, manifestè impiam vitam degere. Idcirco neque sculptilia sunt amplius apud eos, neque simulacra, neque luci. Ut enim ab Osea didicisti (72), sublimes si sibi deligebant arbores et umbrosiores, easque divinis honoribus prosequabantur. Hæ nunc excinduntur, partim, uti ligna profusus inutilia, ad combustionem, partim ad opificum opera construenda maxime accommodata.

VERS. 13, 14. *Et demoliar civitates tuas, et faciam in ira, et in furore ultionem in gentibus pro eo quod non exaudierunt.* Abigam, inquit, ipsas

nibus montium sacra faciebant, superque collibus immolabant, sub quercu item et populo, et umbrosa arbore. Nam pulchrum earum tegmen. Arbores autem atque lucos a veteribus coli solitos, lippis, ut dicitur, atque tonsoribus notum; ex arboribus autem ipsis sublimiores densoresque deligi consuesse, præter Oseam tradit et Libanius in *Descript. picturæ* τῆς ἐν τῷ βουλευτηρίῳ.

ab sua quemque urbe, eosque inter gentes disper-
gam, Filii mei mortem ulciscendo; siquidem ii negle-
xero prophetas, de ipso loquentes, et ne Filium
quidem ipsum audierunt, clamantem, **Ego sum lux
mundi** ⁶⁶. Et, *Quid queritis occidere me* ⁶⁷, — *hominem
qui veritatem vobis locutus sum* ⁶⁸? Animadvertas au-
tem velim, quemadmodum Deus, etiam dum punit,
hominibus prosit. Vide enim quibus ab rebus homi-
nes avertat, ab idolorum scilicet cultu, a venefi-
ciis, a divinationibus. Hæc ad humanam quoque
naturam apte dici possent, cujus e medio sustulit,
qui in Bethleem natus est, Dominus, equestres
quasi copias, elatas cogitationes, insanasque con-
cupiscentias. Idemque diruit urbes, quas ejus terra,
caro scilicet, habebat, sustulitque terrenarum hu-
manarumque cogitationum munitiones, suos per
ministros clamantes, *Purgantes cogitationes* ⁶⁹.
Omnem denique animi elationem, quæ contra Dei
cognitionem fertur, et incantationem omnem vene-
ficæ voluptatis, quæ naturam humanam in servi-
tutem redegit; hæc, inquam, omnia funditus evertit
is qui dicit, *Arcta est via et angusta* ⁷⁰ : et : *In
mundo pressuram habebitis* ⁷¹; qui et nemora quæ in
nobis sunt, succidit, et cogitationum lucos, ubi
spiritalis feræ latitabant.

CAPUT VI.

Vers. 1, 2. *Audite nunc quæ Dominus dixit : Surge,
judicare ad montes, et audiant colles vocem tuam.
Audite, montes, judicium Domini, et valles funda-
menta terræ; quia judicium Domino adversus popu-
lum suum, et cum Israel disseret.* Cum Israelitarum
ingrati animi vitium planum omnibus Deus sit
facturus, judicii locum inducit, judicium ipsum
montibus committens, non quod anima præditi
sint et ratione, sed quia montes ac valles excep-
erunt modo cæcos per angelum Senacherim milites,
modo Strythicæ militiæ innumeras cædes : Idecirco
montes istos et hasce valles testes appellat cum sui
in ipsos collati beneficii, tum eorum ingrati in
ipsum animi. Alio item modo. Quoniam ipsi ratione
præditi cum essent, perinde se gerebant, ac si ra-
tione prorsus omni carerent; merito rationis ex-
pertia ad eorum judicium Deus adducit. Ait ergo,
Surge, et judicare apud montes, hoc est, coram
montibus, ut sensus hujusce dicti sit, *Fac te me-
cum ipsorum montium judicio sistas.* Vel : Ipsi-
met montes meam vicem gerentes, te expostulabunt;
tu vero, si potes, fac te defendas, crimenque dituas.
Alio denique modo : Quoniam in montibus atque
collibus Israelitæ sacra dæmonibus faciebant, ipi-
met montes, ait, vos accusant, et si ulla vobis
suppetit defensio, facite demum, ut eam profe-
ratis.

Α ἐκ τῶν οικειῶν πόλεων αὐτοῦς, καὶ ἐν τοῖς
ἔθνεσι (75) διασπερῶ, ποιῶν ἐκδίκησιν τοῦ αἵ-
ματος τοῦ Υἱοῦ μου, ἀνθ' ὧν οὐκ εἰσήκουσαν τῶν
προφητῶν, τῶν περὶ αὐτοῦ λεγόντων, καὶ αὐ-
τοῦ δὲ βοῶντος · Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσ-
μου · καὶ, *Τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι*, — ἀνθρω-
πον, ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα; Ὅρα
μέντοι πῶς καὶ κολάζων ὁ Θεὸς ὠφελεῖ· ἴδε
γὰρ τῶν ἀπαλλάττει, εἰδωλοκρατίας, φαρμα-
κειῶν, μαντείων. Λέγοιτο δ' ἂν ταῦτα καὶ πρὸς
τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἥς τὸ ἱπτικὸν γαυρίαμα
καὶ τὸ θηλυμανές ἐξῆρεν ἐκ μέσου ὁ γεννηθεὶς
ἐν Βηθλεὲμ Κύριος, καὶ τὰς πόλεις, ἃς εἶχεν
ἡ γῆ αὐτῆς, τουτέστιν ἡ σὰρξ, καὶ τὰ ὀχυρώ-
ματα τῶν γηγῶν καὶ ἀνθρωπίνων λογισμῶν καθ-
εῖλε διὰ τῶν λεγόντων · *Δογισμοὺς καθαιρούντες* ·
καὶ πᾶν ὕψωμα ἐπαυρόμενον κατὰ τῆς γνώσεως
τοῦ Θεοῦ, καὶ πᾶσαν φαρμακείαν τῆς γοιτευ-
ούσης ἡδονῆς, τῆς καταδουλωσάσης πρὶν τὸ ἀν-
θρώπινον, ἐξῆρεν ὁ λέγων · *Στερῆ ἡ ὁδὸς καὶ
τεθλιμμένη* · καὶ, *Ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἔξετε* ·
καὶ ἐξέκοψε τὰ ἐν ἡμῖν ἄλση καὶ τοὺς δρυμοὺς
τῶν ἐνοσιῶν, ἐν οἷς ἐφώλευον τὰ νοσητὰ θηρία.

ΚΕΦΑΛ. Γ΄.

*Ἀκοῦσατε δὴ ἃ εἶπε Κύριος · Ἀνάστηθι καὶ
κρίθητι πρὸς τὰ ὄρη, καὶ ἀκουσάτωσαν βου-
ροὶ φωνῆς σου · Ἀκούσατε, βουροὶ, τὴν κρι-
σιν τοῦ Κυρίου, καὶ αἱ φάραγγες θεμέλια
τῆς γῆς, ὅτι κρίσις τῷ Κυρίῳ πρὸς τὸν λαὸν
αὐτοῦ, καὶ μετὰ τοῦ Ἰσραὴλ διαλεχθήσεται.*
Τὴν τῶν Ἰσραηλιτῶν ἀγνωμοσύνην μέλλων δεῖ-
ξαι, κριτήριον εἰσάγει, καὶ τοὺς ὄρεσιν ἐπιτρέ-
πει τὴν κρίσιν, οὐχ ὅτι ψυχὴν ἔχουσιν ἢ λό-
γον, ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ ὄρη καὶ αἱ φάραγγες, ποτὲ
μὲν τοὺς νεκροὺς τοὺς τῆς Συναχηρέμ στρα-
τιᾶς ἐδίδξαντο, ὡς ἀγγέλου πληγείσης, ποτὲ δὲ
τοῦ Σκουθικοῦ στρατοῦ τὰς μυρίας σφαγὰς · τὰ
ὄρη ταῦτα καὶ τὰς κοιλάδας ταύτας μάρτυρας
ποιεῖται καὶ τῆς αὐεργεσίας αὐτοῦ, καὶ τῆς
πρὸς ταύτην ἀγνωμοσύνης αὐτῶν. Καὶ ἄλλως
δὲ · Ἐπειδὴ λογικοὶ ὄντες αὐτοὶ, ἀλογίαν ἐνόη-
σαν (74), τὰ ἄλογα εἰς κρίσιν αὐτῶν φέρεται. Φη-
σὶν οὖν, ὅτι Ἀνάστηθι, καὶ κρίθητι πρὸς τὰ
ὄρη · τουτέστι, παρὰ τοὺς ὄρεσιν, ἢ ἢ τὸ λεγό-
μενον · Μετ' ἐμοῦ κρῖθητι παρὰ τοὺς ὄρεσιν δι-
κισταῖς. "Η, ὅτι Καὶ αὐτὰ τὰ ὄρη ἀντ' ἐμοῦ
κατηγορήσουσι (75) σου · καὶ εἰ ἔστι σοι δυνα-
τὸν, ἀπολόγησαι, καὶ ἀνάλυσον τὴν κατηγορίαν.
Καὶ ἄλλως δὲ · Ἐπειδὴ ἐν βουνοῖς καὶ ὄρεσιν
τὰς τελετὰς ἐτέλουν τοὺς δαίμοσιν οἱ Ἰσραηλι-
ται, αὐτὰ, φησὶ, κατηγοροῦσιν ὑμῶν, καὶ εἰ ἔχετε
τινα ἀπολογία, εἰπατε.

⁶⁶ Joan. viii, 12. ⁶⁷ Joan. vii, 19. ⁶⁸ Joan. viii, 40. ⁶⁹ Act. xvii, 29. ⁷⁰ Matth. vii, 14. ⁷¹ Joan. xvi, 33.

Variæ lectiones et notæ.

(75) Ὅρασι, inter montes, Cod. Bav.

(74) Ἐνόησαν, cogitarunt, Cod. B.v.

(75) Κατηγοροῦσι, criminantur, Cod. Ven.

Λαός μου, τί ἐποίησά σοι; ἢ τί ἐλύπησά σοι; ἢ τί παρηνώχλησά σε; ἀποκρίθητι μοι. Εἰπέ μοι, φησί, τὴν αἰτίαν τῆς ἔχθρας μου ἔλεγξον, εἰ τιнос λυπηροῦ πεπείρασαι παρ' ἐμοῦ. Εἴτα ἐπειθὲ στήθῃ ἀνάγκη αὐτῶν, μηδὲν ἔχοντα λέγειν, ἔγκριται λέγων·

Δίστε ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ ἐξ οἴκου δουλείας ἐλυτρώσαμην σε, καὶ ἐξαπέστειλα πρὸ προσώπου σου τὸν Μωϋσῆν, καὶ Ἀαρὼν, καὶ Μαρίαμ; Μὴ τι τοῦτο, φησὶν, ἠδίκησά σε, ὅτι ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου; Εἴτα ἴνα μὴ ἔχη λέγειν, ὅτι Ἐδιδάθημεν, ἀναχθέντες ἐκ τῆς αὐτῆς γῆς εὐφρόου, καὶ παρεχούσης ἡμῖν κρόμυα, καὶ σκόροδα, καὶ κρέα, ἃ καὶ οἱ πατέρες αὐτῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ ἐπόθουσαν, ἐπήγαγεν, ὅτι Ἐξ οἴκου δουλείας ἐλυτρώσαμην σε; Εἰ γὰρ καὶ ἡ γῆ ἦν ἀγαθὴ καὶ εὐφορὸς, ἀλλ' οὐ σὺ ἐν ἀγαθοῖς ἦσθα· ὡς γὰρ πρὸς σὲ οἶκος δουλείας ἦν· καὶ σὺ τοῦτο μόνον, ἀλλὰ καὶ δίδωκά σοι ἀρχηγούς, θαυμασίου ἀνδρας διεξάγοντάς σε ἀπὸ παντὸς κινδύνου. Καὶ οὐδὲ τὰς γυναῖκας τῆς ἐμῆς ἀπεστέρησα προνοίας, ἀλλὰ καὶ ταύτας τῆς προσηκούσης κηδεμονίας ἤξλωσα, τὴν Μαρίαμ αὐταῖς ἐπιστήσας, προφητικῶς μετασχοῦσαν Πνεύματος.

Λαός μου, μνήσθητι δὴ, τί ἐβουλεύσατο κατὰ σοῦ Βαλαάμ, βασιλεὺς Μωάβ, καὶ τί ἀπεκρίθη αὐτῷ Βαλαάμ υἱὸς Βεὼρ, ἀπὸ τῶν Σχολίων ἕως τοῦ Γαλιλά, ὅπως ἂν γνωσθῇ ἡ δικαιοσύνη Κυρίου. Ἐτι λαὸν αὐτοῦ ἐαυτοῦ καλεῖ (76), ἴνα καὶ τὴν οἰκείαν δαίτην χρηστότητα, καὶ τὴν ἐκείνων ἀγνωμοσύνην, ὅτι πρὸς τὸν οὕτω χρηστὸν ἀφηνιάζουσι καὶ ἅμα ἐντρέψῃ αὐτοῦ, ὥστε συναίναί ποτε, καὶ ἐπιστρέψαι πρὸς αὐτόν· ἔτι δὲ καὶ ἡμᾶς παιδεύσῃ, οὕτω χρηστοῦς εἶναι πρὸς τοὺς ἀγνωμονῶντας ἡμῖν, καὶ οἰκειοῦσθαι αὐτοῦ καὶ μετὰ τὸ ἐλεγχθῆναι ἀγνώμονας. Τί οὐ φησι πρὸς τὸν ἀγνώμονα τοῦτον λαόν; Εἰ τῆς ἐξ Αἰγύπτου ἐλευθερίας ἀμνημονεῖς, μνήσθητι τῶν κατὰ τὸν (77) Βαλαάμ, καὶ ὅπως ὁ μὲν τῶν Μωαβιτῶν βασιλεὺς Βαλαάμ μετεκαλέσατο τὸν μάντιν τοῦτον, ὥστε διὰ τινων γοητειῶν κατασάσθαι τὸν Ἰσραήλ, καὶ δι' ἐπιφθῶν συνήθων αὐτῷ τὴν Ἰσραὴλ αὐτοῦ ἀπομαρῆναι (τοιοῦτον γὰρ τὸ κατασάσθαι)· ἐγὼ δὲ εἰς εὐλογίας τὰς ἀρὰς ἔτρεψα, οὐδὲ τὰς σὰς δικαιοσύνας (ἀγνώμονες γὰρ ἦτε καὶ τότε), ἀλλ' ἴνα ἡ ἐμὴ δικαιοσύνη φανῇ καὶ ἡ ἀλήθεια. Ἐπηγγελίαμην γὰρ τῷ προπάτορι σου δοῦναι τὴν τῆς Παλαιστίνης γῆν ὑμῖν· καὶ διὰ τοῦτό σε διετήρουν, πληρῶν τὰς πρὸς ἐκεῖνον συνθήκας. Ἡ καὶ οὕτω· Μνήσθητι τῶν ἐμῶν εὐεργεσιῶν, ὅπως ἐκ τούτου, κατακρινομένων ὑμῶν, φανῇ ἡ δικαιοσύνη μου, ὅτι τὸν ποσαῦτα ὑμᾶς εὐεργετήσαντα οὕτως ἐγκατελίπετε. Ὅμοιον τῷ· Ὅπως ἂν δικαιωθῆς ἐν τοῖς λόγοις σου. Τί δὲ ἐστίν, Ἀπὸ τῶν Σχολίων

VERS. 3. *Popule meus, quid feci tibi, aut quid contristavi te, aut in quo molestus fui tibi? responde mihi. Dic, ait, odii tui causam, et si quid a me mali passus es, fac ostendas. Deinceps, cum eum silere necessitas cogeret, quod nihil dicere haberet, instat dicens:*

303 VERS. 4. *Quia eduxi te de terra Aegypti, et de domo servitutis redemi te, et misi ante faciem tuam Moysen, et Aaron, et Mariam? Numquid, ait, eo te læsi, quod ex Aegypti regione te eduxi? Mox, ne dicere possent, Ulisque damno a te gravissimo affecti sumus, propterea quia nos e terra tam fertili eduxisti, unde nobis cepe, allia, carnesque abunde suppetebant, quæ et ipsorum patres in deserto concupierunt, merito subjicit, Et de domo servitutis redemi te? Tametsi enim terra bona esset ac fertilis, tu tamen bonorum affluentia mihi me gaudebas. Quod enim ad te spectat, domus servitutis ea tibi erat. Neque solum ex Aegypto te eduxi, sed etiam tibi dedi duces eximios viros, qui te ab omni periculo servarent incolumem. Ne mulieres quidem mea providentia destitutas volui; sed earum, ut decebat, diligentem curam habendam putavi. Hisce propterea Mariam præfeci, quæ vaticinandi Spiritu gaudebat.*

VERS. 5. *Popule meus, recordare nunc, quid cogitaverit adversum te Balac rex Moab, et quid responderit ei Balaam, filius Beor, de Schænis usque ad Galgal, ut cognosceretur justitia Domini. Etiamnum populum suum Deus eos vocat, ut ipse suam ipsius benignitatem ostendat, eisque ingrati animi vitium exprobrat, quod adversus tam humanum atque benignum Dominum calcitrarent; simul ut eos pudore suffundat, ut aliquando respiciant, et ad eum convertantur. Hoc item facit, ut nos doceat, æque nos humanos ac benignos in eos esse debere, qui nostra beneficia maleficiis pensant; quos benevolentia complecti jubemur etiam tum, cum in nos iniqui deprehenduntur. Quid ergo Deus ad Ingratum populum hunc? Si ejus beneficii oblivio te cepit, ait, quo te ab Aegypti servitute liberavi; fac in memoriam revoces ea, quæ in Balaam historia traduntur. Cum enim Moabitarum rex Balac vatem hunc arcessisset, ut per magicas artes Israeli malediceret, ejusque vires per solitas suas incantationes labefactaret (id enim sonat maledicere), ego tum hujus ipsius maledictiones in benedictiones converti, non sane tuam ob æquitatem et justitiam (iniqui enim etiam tum eratis), sed ut perspiciua omnibus fieret mea veritas atque justitia. Progenitori enim vestro promiseram, me Palestinæ terram vobis daturum: et idcirco te incolumem servavi, quo fidem ei datam servarem. Vel etiam hoc modo: Fac in memoriam revoces mea benefi-*

⁷¹ Exod. xv, 20. ⁷² Num. xxii, 2.

Variæ lectiones et notæ.

(76) Λαὸν αὐτοῦ καλεῖ, Cod. Ven.

(77) Τοῦ, Cod. Ven.; sed scribendum fortasse τόν.

cia, ut, ubi quisque vestrum condemnabitur, clare hinc appareat iudicii mei æquitas et iustitia, quod me, qui tantis vos beneficiis cumulavi, deserere non dubitastis. Huic simile est illud, *Ut justificeris in sermonibus tuis* 78. Quid autem sibi vult *A Schœnis* (78) *ad Galgal*? Hi nimirum fines sunt eorum locorum, in quibus Balaam Israeleni diris devovere studebat, ab uno se in alium montem transferendo. **304** Putabat enim loca hæc sibi damno esse et impedimento; propterea malis a spiritibus inductus, ab uno in alium locum sese transferebat. Ab eo itaque loco, qui juncos habebat, usque ad Galgal, omnes ibi interjectos montes circumvit. Montes quoque sunt apostoli, ad quos montes iudicatur Synagoga, quod ipsos excipere noluerit, qui originei ab ea trahebant: colles autem, vates, utpote apostolis inferiores; valles demum, ecclesiae, quæ Christi fidelium multitudinem complectuntur, quæ et orbis terrarum fundamenta sunt atque præsidia, ubi cum populo suo Christus expostulat. Siquidem ei cum nihil mali Christus fecisset, imo cum a sensibili primum liberasset Ægypto, deinde etiam a mystica, quam ob rem carnem assumpsit; cum irritas olim fecisset magicas Balaam maledictiones, declarassetque vanam omnino et inutilem hujusce nefariam artem: ab tali demum populo est crucifixus. Si qui vero in imperio locati montes habeantur, ob ipsius imperii celsitudinem, tum orbis terræ fundamenta, quatenus populi fulcra sunt; si et abruptis locis similes sint, quod a se invicem scissi nullo charitatis vinculo teneantur, et undique propterea confluentia in se villa recipient: hortatur Deus per ea vatis verba, ut surgere quis velit, et cum principibus ipsis expostulet, eos reprehendendo, quod nihil suo promisso consonum egerint, idque maxime, cum populus Dei sint, et Israel appellentur.

VERS. 6. *In quo deprehendam Dominum? Suscipiam Deum meum excelsum?* Cum superius vates Israelitis, tanquam ex persona Dei, verba fecisset, nunc pœnitentis personam inducit, qui se peccasse quodammodo sentiat. Idque vates facit recte atque ordine, ut ipsos doceat, quemadmodum sit pœnitendum. Ait ergo, *In quo Dominum deprehendam?* Recessit, inquit, a me, cum peccavi: quomodo ergo eum persecutus comprehendam, et cum comprehendero, ita teneam, ut a me rursus effugere nequeat?

VERS. 6, 7. *Si apprehendam eum in holocaustis, in vitulis anniculis? si suscipiet Dominus in millibus arietum, vel in decem millibus hircorum pinguium? si dabo primogenita mea pro impietate, fructum ventris mei pro peccato aniimæ meæ?* Numquid, ait, ad peccatorum onus excutiendum sufficit vitulorum ingens multitudo, vel innumera hircorum copia hædorumque, anniculorum scilicet caprorum? an satis ad id sunt filii primogeniti, qui Deo addicantur sacrenturque, vel etiam mactentur? Hoc

A ἔως τοῦ Γαλγάλ; Ὅρια τῶν τόπων ἐκείνων εἶσαν, ἐν οἷς ὁ Βαλαάμ τὰς κατὰρας ἐδόκει ποιεῖν, ἄλλοτε εἰς ἄλλον βουνὸν μετισταμένος· φετο γὰρ τοὺς τόπους βλέπτειν καὶ ἐμποδίζεσθαι αὐτῷ, καὶ διὰ τοῦτο ὑπὸ τῶν δαιμόνων παιθόμενος, ἄλλοτε εἰς ἄλλον μεθίστατο. Ἀπὸ γοῦν τοῦ τόπου τοῦ ἔχοντος τοὺς Σχοίνους ἄχρι τοῦ Γαλγάλ, τοὺς ἐν μέσῳ πάντας βουνούς περιῆλθεν. Ὅρη καὶ οἱ ἀπόσταλοι, πρὸς οὓς κρίνεται ἡ Συναγωγὴ, οὗ ἐξ αὐτῆς ὄντας αὐτοὺς οὐκ ἐδέξατο· βουνοὶ δὲ, οἱ προφήται, ὡς τῶν ἀποστόλων ὑποδέεσσοι: φάραγγες, αἱ τοῦ πληθους τῶν πιστῶν χωρητικαὶ ἐκκλησίαι, αἱ καὶ θεμέλια εἰσι τῆς γῆς, καὶ ἀσφάλεια, παρ' οἷς κρίνεται πρὸς τὴν λαὸν ὁ Κύριος Ἰησοῦς· οὗ οὐδὲν λυπηρὸν ποιήσας αὐτῷ, ἀλλ' αὐτὸς ὢν ὁ ἐξ Αἰγύπτου τῆς αἰσθητῆς ἐλευθερώσας πάλα, καὶ τῆς νοουμένης ὑπεραν (ὅτι αὐτὸ γὰρ τοῦτο ἑσαρκώθη), καὶ τοῦ Βαλαάμ πάλαι τε καταργήσας τὰς διὰ γοητείας ἀράς, ὑπεραν πᾶσαν τὴν ἐκείνου κακοτεχνίαν ἄρηστον δείξας, ὑπὸ τοῦ τοιοῦτου λαοῦ ἐσταυρώθη. Εἰ δὲ καὶ τινες ἔρχειν τεταγμένοι, ὅρη μὲν εἰσιν κατὰ τὸ τῆς ἀρχῆς ὕψος, καὶ θεμέλια τῆς γῆς, ὡς τοῦ λαοῦ ἐδάσματα· φάραγγες δὲ μιμοῦντο, ὡς ἀπεβήγγενοι τε διὰ [f. add. τὸ] μὴ ἔχειν τὸν τῆς ἀγάπης σύνδεσμον, καὶ ὡς τὴν τῆς κακίας δεχόμενοι ἐτοίμως σύμβριαν, διακελεύεται τῷ προφητικῷ λόγῳ ἀναστῆναι, καὶ κριθῆναι πρὸς τοὺτους, ἐλέγχοντα αὐτούς, ὅτι οὐδὲν οἰκτεῖον τῷ ἐπαγγέλματι ἐπέδειξαντο, καὶ ταῦτα λαὸς ὄντας Θεοῦ, καὶ Ἰσραὴλ καλούμενοι.

C Ἐν τίνι καταλάβω τὸν Κύριον; Ἀντιλήφομαι Θεοῦ μου ὑψίστου; Τοὺς ῥηθέντας λόγους ὁ προφήτης ὡς ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας ποιησάμενος, εἰσάγει νῦν μετανοοῦντος πρῶτον, καὶ ὡσανεὶ αἰσθημένου, ὅτι ἤμαρτε. Τοῦτο δὲ ποιεῖ ὁ προφήτης εὐμεθέδως, ἵν' ἐκαίνοις δείξῃ, πῶς δεῖ μετανοεῖν. Λέγει οὖν· Ἐν τίνι καταλάβω τὸν Κύριον; Ἀπέπη, φησὶν, ἀπ' ἐμοῦ ἁμαρτόντος. Πῶς τοίνυν διώξας καταλάβω; καὶ καταλαβὼν, ἀντιλήφομαι αὐτοῦ (79); τουτέστι, καθέξω αὐτὸν βεβαίως, ὥστε μὴ πάλιν ἀποπητῆναι ἀπ' ἐμοῦ.

Ei καταλήφομαι αὐτὸν ἐν δλοκαυτωμασιν, ἐν μύσχοις ἐνιαυσιαλοῖς; εἰ προσδέξεται Κύριος ἐν χιλιάσι κριῶν, ἢ ἐν μυριάσι χιμάρων πιόνων; εἰ δὲ πρῶτότοκά που ὑπὲρ ἀσεβείας, καρπὸν κελίας μου ὑπὲρ ἁμαρτίας ψυχῆς μου; Ἄρα, φησὶν, ἐρκοῦσι πρὸς τὸ λῦσαι τῶν ἁμαρτημάτων τὸ βάρος· μύσχων πλῆθος, ἢ χιλιάδες κριῶν, ἢ μυριάδες χιμάρων, τουτέστιν ἐνιαυσιαλὸν ἐρίφων; ἢ πρῶτότοκοι υἱοὶ προσαγόμενοι τῷ Θεῷ, καὶ ἀφιερούμενοι, ἢ καὶ θυόμενοι; Τοῦτο δὲ λέγει, οὐκ ὡς τοῦ Θεοῦ

78 Psal. L, 6.

Variæ lectiones et notæ.

(78) Locus ita denominatus ab juncis quibus abundabat.

(79) Cod. Bav. habet: Ἐν τίνι καταλάβω τὸν Κύριον; καὶ καταλαβὼν, ἀντιλήφομαι αὐτοῦ;

ταῦτα προσειμένον (ἐδύλωσε γὰρ διὰ τοῦ Ἀβραάμ ἅνθρωπον ὃν μὴ ἀποδέχεται), ἀλλ' ὡς ἐν ὑπόθεσιν τοῦτο τίθησιν ὑπερβολικῶς, ἐπειδὴ ὁ Υἱὸς τιμιώτερος πάντων κτημάτων.

www.libtool.com.cn

Ἀπηγγέλη σοι, ἄνθρωπε, τί καλόν. Ἡ τί Κύριος ἐκζητεῖ παρὰ σοῦ, ἀλλ' ἢ ποιεῖν κρίμα καὶ ἀγαπᾶν ἔλεος, καὶ ἔτοιμον εἶναι τοῦ πνεύσθαι μετὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου; Ἀποκρίνεται ὁ προφήτης τῶ διαποροῦντι, πῶς ἐξελύσεται τὸν Κύριον, ὅτι οἶδας, ὡ ἄνθρωπε, τί ἐστι τὸ καλόν· ἀπηγγέλη γάρ σοι τοῦτο ἐκ τοῦ Θεοῦ. Ἡ τί ἄλλο, εἰπέ μοι, ἐκζητεῖ ὁ Κύριος παρὰ σοῦ, ἀλλ' ἢ τὸ ποιεῖν κρίμα, τουτέστι τὸ δίκαιον, καὶ τὸ ἐλεεῖν τὸν πλησίον; καὶ ἐπὶ τούτοις, ἢ καὶ πρὸς τούτων, μὴ ὀπίσω θεῶν ἐτέρων πορεύσῃ, ἀλλὰ τὸν ἀληθῆ Θεὸν ἐπιγνώσκεις; Τοῦτο γὰρ ὁ νόμος λέγει· Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου, καὶ τὸν πλησίον σου. Ὅρα ἐξ τῶ μὲν τοῦ νόμου θυσίας περιαιρουμένας, τὴν δὲ πνευματικὴν θυσίαν ἐπεισαγομένην, ὡς καὶ ἐν τῷ Δαβὶδ μετὰ τὸ ἀποβαλεῖν πάντα, τοὺς τε μύσχους καὶ τοὺς χιμάρους, φησὶν· Ὁυσον τῷ Θεῷ θυσίαν ἀνθρώπων, καὶ ἀπόδος τῷ Ὑψίστῳ τὰς εὐχὰς σου· καὶ πάλιν, Κυρδίαν συντηρημένην καὶ τεταπεινωμένην ὁ Θεὸς οὐκ ἐξουδενώσει. Ποιεῖ κρίμα καὶ ὁ ψυχῇ καὶ σαρκὶ κρίνων δίκαιως· καὶ τῇ μὲν τὸ κράτος διδούς· τὴν δὲ σάρκα ὑπωπιάζων καὶ δουλαγωγῶν. Ὁ δὲ αὐτὸς καὶ ἔλεος ποιεῖ, ἐλεῶν αὐτὸν ἐνταῦθα, ἵνα μὴ παραδοῇ ἐκεῖ τῷ πυρὶ· πῶς γὰρ φείσεται ὁ Θεὸς ἐκεῖ τοῦ ἐνταῦθα μὴ φείσαμένου αὐτοῦ; Ὁ τοιοῦτος καὶ ἔτοιμός ἐστι πορεύσθαι μετὰ Κυρίου τοῦ Θεοῦ. Ποῦ πορεύσῃ; Ἄνω, οὗ ὁ Χριστός. Τὸ γὰρ ἀναλῦσαι (80), καὶ σὺν Χριστῷ εἶναι κρεῖττον αὐτῷ ἐστι, καὶ ἔτοιμός ἐστιν αἰετῶς πρὸς τὸ ἀποδημῆσαι, ἔνθα πάντοτε μέλλει σὺν Κυρίῳ εἶσθαι· οὐ γὰρ περιέχεται τῶν τῆδε. Ὄσπερ δὲ ὁ κλέπτης, ἢ ὁ φονεὺς, ἢ ἄλλο τι κακούργων, οὐκ ἔστιν ἔτοιμος τοῦ πορεύσθαι μετὰ τοῦ δικαστοῦ (πῶς γὰρ ὄγχε τε πάντα (81) τεχνάζεται πρὸς τὸ μὴ πρᾶσθαι αὐτῷ;)· οὕτω καὶ πᾶς ἀμαρτάνων οὐκ ἔστιν ἔτοιμος πορεύσθαι μετὰ Κυρίου· μισεῖ γὰρ τὸ φῶς, καὶ δίδοικε τὸν Κριτήν.

Φωνὴ Κυρίου ἐπὶ πόλιν ἐπικληθήσεται, καὶ σώσει φοβουμένους τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Καὶ διὰ τούτων διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι οὐδὲν ὠφελήσει τὴν πταίσασαν πόλιν ἢ τῶν θυμάτων (82) προσαγωγὴ· ἀλλ' εἰ τὸ ὄνομα Κυρίου διὰ φωνῆς πάντως λεγόμενον ἐπικληθήσεται, καὶ ἐπιφημισθήσεται ταύτη, ὡς καὶ οἱ ἄνθρωποι λέγουσιν, ὅτι ἡ δαίνα ἢ πόλις τοῦ Ἰωάννου ἐστὶ· τότε ὠφελήσεται ἢ πόλις ἐκείνη. Ἔοικε γὰρ ὅτι διὰ τὸ ἔργα πράττειν ἀξία τοῦ Κυ-

⁷⁴ Matth. xii, 37. ⁷⁵ Psal. cxix, 14. ⁷⁶ Psal. l, 49. ⁷⁷ Philipp. i, 25.

Variae lectiones et notæ.

(80) Scribendum ἀναλῦσαι, vel ἀναλυθῆναι, ut consideranti patebit.

(81) Ὅγχε καὶ πάντα, Cod. Bav.

(82) Θυμάτων, miraculorum, Cod. Bav.

A autem vates dicit, non quod Deus istiusmodi victimis oblectetur (exemplo enim Abrahami docuit, hæc sacrificia sibi nunquam grata fore et accepta), sed hoc ex hypothesi ponit per hyperbolen, propterea quod Filius est rerum omnium charissimus.

305 VERS. 8. Annuntiatum est tibi, homo, quid bonum. Aut quid Dominus querit a te, nisi ut facias iudicium, et diligas misericordiam, et paratus sis ambulare cum Domino Deo tuo? Dubitanti, qua ratione Dominum sibi propitium reddere posset, vates respondet: Nosti, bone vir, quid æquum sit et honestum; id enim a Deo tibi planum factum est. Equid aliud, quæso, a te postulat Dominus, præterquam quod iudicium, hoc est justitiam, administres, proximi que tui miseraris? præterea, vel in primis potius verum agnoscas Deum, cætera numina posthabendo? Id enim et lex præcipit: Diliges Dominum Deum tuum, et proximum tuum⁷⁴. Animadvertite autem hic e medio tolli materiales legis victimas, et spiritale sacrificium indæoi, ut et David, postquam ejusmodi victimas omnes explosit, vitulos scilicet et hædos, ait, Offer Deo sacrificium laudis, et redde Altissimo vota tua⁷⁵: et rursum, Cor contritum et humiliatum Deus non despiciet⁷⁶. Iudicium nem exercet qui animam et carnem recte iudicat; qui nimiam animæ tribuit imperium, carnem contra subigit, redigitque in servitutem. Item et miseretur, suimetipsius videlicet in hoc mundo, ne in altero sæculo igni tradatur. Quomodo enim Deus ei parcat, qui sibi metipsi hic non pepercerit? Talis vir paratus etiam est cum Domino Deo proficisci. Quo? Eo scilicet, ubi est Christus. Dissolvi enim, et esse cum Christo⁷⁷, longe melius ei est, et vitæ ipsa optabilis. Idcirco paratus semper est eo proficisci, ubi cum Christo ævo sempiterno fruatur. Non enim hujusce vitæ bonis detinetur. Fur contra, vel homicida, vel qui nefarium aliud huiusmodi facinus patrat, haud ita facile cum iudice incedit. (Qui enim id stat? siquidem toto conatu cavet, ne ipsius conspectum unquam subeat?) Ita quisquis delinquit, haud incedere cum Domino paratus est, cum odio habeat lucem, iudicemque reformidet.

VERS. 9. Vox Domini in civitate invocabitur, et salvabit invocantes nomen ejus. Per hæc nobis innuit vates nihil omnino labanti urbi profuturam victimarum oblationem; sed si nomen Domini totis lateribus hac in urbe invocetur laudeturque (quam urbem Domini dicit, ut et vulgo hanc vel illam urbem Joannis (83) esse dicunt) tum demum utilitas in urbem istam redundabit. Urbs enim Domini (84) propterea vocari videtur, quod opera Do-

(83) Joanni scilicet dicatur.

(84) Ita ergo ex Theophylacti sententia construendum, ut vox in civitate Domini, non, ut prima quidem fronte videtur, Vox Domini legatur.

mino digna faciat. Subjicit enim, *Et saltabit A* *riou, διὰ τοῦτο πόλις Κυρίου καλεῖται. Ἐπάγει γάρ· Καὶ σώσει τοὺς φοβουμένους τὸ ὄνομα αὐτοῦ· οὐχὶ τοὺς ἀδιαφοροῦντας (85), καὶ τῶν θεαρέπτων ἔργων καταφρονοῦντας. Οὐκ ἔρα οὐδὲ Χριστιανὸν ὠφελήσει, ὡς οἴονται τινες, πρὸς τὸ μὴ κτελεσθῆναι ἡ ψιλὴ ἐπίκλησις τοῦ Χριστοῦ, εἰ μὴ ἔργα παρτεῖν.*

306 Vers. 9, 10. *Audi, tribus, et quis ornabit civitatem? numquid ignis, et domus iniqui, thesaurizans thesauros iniquos, et cum contumelia injurias? Universas Israelis tribus Deus affatur, et ait: Audi, quæque tribus: numquid urbem ornabit hostium ignis, qui eam incendat? nonne potius ejus ornatum omnem absumet devorabitque? Quamquam splendidus est ignis, et eminus apparet; numquid propterea civitatem ornabit? Minime. Domus item iniqui, licet splendida sit et conspicua, excidio tamen erit cum sibi metipsum, tum urbi, in qua est; siquidem iniquitates, in unum quasi thesaurum, congerit, opes videlicet, quæ iniquis e preventibus, per injuriam, superbiam scilicet et arrogantiam, perque violentiam et oppressionem colliguntur. Quomodo ergo civitates suo quamque scelere atque flagitio ornari putatis? Profecto nec urbem Jerusalem ornavit ignis invidiæ, quo habitatores in Christum flagrabant, neque domus iniquissimi Judæ, qui thesauros iniquitatis colligens (marsupium enim tenens, pecunias in ipsum coniectas gestabat, atque furabatur) optime de se meritum Magistrum injuriis affecit, eumque triginta argenteis inique vendidit⁷⁰. Neque cujusque nostrum urbem exornat ignis iræ et concupiscentiæ; quippe vir iracundus decorum non servat; et qui prava libidine fertur, brutis animantibus similis efficitur, suamque dignitatem amittit. Neque demum homo, domus nequitæ spiritus, iniquitatis omnis auctoris ac ducis, effectus, supernam ornabit urbem, in qua vitam degunt Pauli discipuli, ad quos dicitur: *Templum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis*⁷¹.*

Vers. 11. *Si justificabitur in statera iniquus? Et in sacello pondera fraudulenta, de quibus divitias suas iniquitatis repleverunt. — Si justificabitur, pro, Justus profecto non fiet. Hæc enim proprietas (88) est sacræ Scripturæ, tali utendi conjunctione in iis quæ prorsus negantur; quasi Deus, irati hominis instar, gravate ferat. Ait ergo Deus iniquum libripendem haud justum iri factum ex istiusmodi statera, (qui enim fiat, ut eo justus habeatur, quo potius condemnatur?) neque fraudulenta pondera æqua futura in marsupio, cumulandis videlicet*

⁷⁰ Matth. xxvii, 3. ⁷¹ I Cor. iii, 16.

Varie lectiones et notæ.

(85) Διαφοροῦντας. Cod. Bav.

(86) Væst τὸ μᾶλλον in Cod. Ven.

(87) Καὶ μᾶλλον τὰς ἀδικίας θησαυρίζει. Cod. Bav.

(88) Hebraica enim lingua, sancta cum sit, profanas reticet loquendi rationes, *perream, moriar*, et

*ἄκουε, φυλὴ, τίς κοσμήσει πόλιν; Μὴ πῦρ, καὶ οἶκος ἀνόμου, θησαυρίζων θησαυροὺς ἀνομίας, καὶ μετὰ ὑβρεως ἀδικίας; Πρὸς πᾶσαν φυλὴν Ἰσραηλιτικὴν ὁ Θεὸς διαλέγεται, καὶ φησιν· Ἄκουε, ἐκάστη φυλὴ· μὴ ἔρα κοσμήσει πόλιν τὸ πῦρ τῶν πολεμίων ἐμπιπρόντων αὐτήν, ἀλλ' οὐχὶ μᾶλλον (86) πάντα τὸν κόσμον αὐτῆς ἀφανιεῖ διαβοσκομένον; Καίτοι λαμπρόν ἐστι τὸ πῦρ, καὶ πόρρωθεν φαίνεται· ἔρα οὖν κοσμήσει πόλιν; Οὐχὶ· ἀλλὰ καὶ οἶκος ἀνόμου κτλ λαμπρὸς ἢ καὶ περιφανής, ἀπωλείας ἔσται πρόξενος καὶ ἐαυτῷ καὶ τῇ πόλει, ἐν ἣ ἔστι, εἰ θησαυρίζει τὰς ἀδικίας (87), τουτέστι τὰ ἐξ ἀδίκων πόρων συναγόμενα, μετὰ ὑβρεως, ὅ ἐστι, μετὰ ὑπερφροσύνης, καὶ ὑπερηφανίας, καὶ τοῦ στρεβλιῶν καὶ κολάζειν. Πῶς οὖν δοκεῖτε ὑμεῖς, ὅτι ἐκάστην πόλιν ἡ ἀδικία κοσμεῖ; Οὐκ ἐκόσμησε τὴν πόλιν Ἱερουσαλήμ τὸ πῦρ τοῦ φθόνου, ᾧ ἐξεκαύθησαν κατὰ Χριστοῦ· οὐδὲ ὁ οἶκος τοῦ ἀνόμου Ἰούδα, ὃς θησαυρίζων θησαυροὺς ἀνομίας (τὸ γὰρ γλωσσόκομον ἔχων, τὰ βαλλόμενα ἐβάσταζε, καὶ ἐκλεπτεν), ὕστερον ἐπὶ τὴν εὐεργετήν ἐξύβρισεν, ἀδίκως πωλήσας τὸν διάσκαλον τριάντοια ἀργυροῖς. Ἄλλ' οὐδὲ τὴν ἐκείνου ἡμῶν πόλιν τὸ πῦρ τὸ θυμοῦ, ἢ τὸ τῆς ἐπιθυμίας κοσμεῖ. Ἄνθρωπε γὰρ θυμώδης, οὐκ εὐσχημῶν, καὶ παρασυμβάλλεται τὸς κτήνησι τοῖς ἀνοήτοις ὁ κακῶς ἐπιθυμῶν, καὶ τὴν οἰκίαν τιμὴν ἀπολλύσιν. Ἄλλ' οὐδὲ ἀνθρωπος οἶκος τοῦ ἀνόμου, τοῦ τῆς ἀνομίας ἀρχηγοῦ, γενόμενος, κοσμήσει τὴν ἀνω πόλιν, ἐν ἣ τὸ πολιτεύμα ἔχουσιν οἱ τοῦ Παύλου μαθηταί, πρὸς οὓς λέγεται· *Ναὸς τοῦ Θεοῦ ἔσθε, καὶ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν.**

Εἰ δικαιοθήσεται ἐν ζυγῷ ἀνομος, καὶ ἐν μαρσίπῳ στάθμα δόλου, ἐξ ὧν τὸν πλοῦτον αὐτῶν ἀσεβείας ἐνέπλησαν. — Εἰ δικαιοθήσεται, ἀντί τοῦ, οὐ δικαιοθήσεται. Ἰδιωμα γάρ ἐστι τοῦτο τῆς Γραφῆς ἐπὶ τῶν ὁμολογουμένως ἀπειρημένων τῶ τοιοῦτῳ συνδέσμῳ κεχρησθαι, ὡς ἐν ἤθει βερυνομένου. Φησὶν οὖν, ὅτι ὁ ἀνομος ζυγοστάτης οὐ δικαιοθήσεται ἀπὸ τοῦ τοιοῦτου ζυγοῦ (89) (πῶς γὰρ, ἀφ' οὗ μᾶλλον κατακρίνεται;); ἀλλ' οὐδὲ τὰ στάθμια δολερὰ δικαιοθήσεται ἐν μαρσίπῳ, τουτέστιν, ἐν τῷ πλοῦτον κτήσασθαι. Δι' αὐτὸ γὰρ τοῦτο μᾶλλον

alias hujusmodi, quæ tamen subaudiuntur, ut in vulgato illo Psal. xciv. *Quibus juravi in ira mea, si introibunt in requiem meam, ubi subauditur per eam.*

(89) Ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ αὐτοῦ, *ab statera ipsa*, Cod. Ven.

κατακριθήσονται, ὅτι ἐκ τῶν δολερῶν σταθμῶν ἐκ-
 κτήσαντο πλοῦτον, ἀσεβείας ἔμπλεον. Ἀσέβειαν δὲ
 τάχα μὲν ἐντροπετικῶς ἐνταῦθα τὴν ἀδικίαν λέγει,
 ἐντροπεῖον τοὺς ἀδίκους, ὡς δι' ὧν τοὺς ἀδελφοὺς ἀδι-
 κούσιν, εἰς τὸν Θεὸν ἀσεβοῦντας, τὸν ἀνοδεχόμενον εἰς
 ἑαυτὸν πάντα ὅσα τοῖς ἀδελφοῖς ἐπιδοξάζομεθα· τάχα
 δὲ καὶ ἐπειδὴ πλουτοῦντες οἱ Ἰσραηλίται, καὶ εἰς τρυ-
 φὴν ἐκπορνεύοντες, ἐπὶ εἰδωλολατρείας ἐξέπιπτον,
 τοὺς τῶν Ἑλλήνων ἐμπαθεῖς θεοὺς καὶ αὐτοὶ προσ-
 κυνοῦντες. Ἰν' ἀνεύθυνον αὐτοῖς ἢ τὸ ἀμαρτάνειν.
 διὰ τοῦτο εἶπεν, ὅτι *τὸν πλοῦτον ἀσεβείας ἐν-
 ἐπλησαν*. Καὶ ὁ ἀνωτέρω δὲ ῥηθείς ἀνομὸς Ἰούδας
 οὐ δικαιοθῆσεται, ὅτε ζυγοστατῆ θεὸς τὰ αὐτοῦ,
 οὐδὲ τὰ δολερὰ αὐτοῦ στάθμια, ὅς δολερὸς ἦν, καὶ
 ὡς κλέπτων ἀπὸ τοῦ γλωσσόκομου, καὶ ὡς τῷ ὄπ' αὐ-
 τοῦ πωλυμένῳ συνεσθίον, ὑπερὸν δὲ καὶ κατα-
 φίλων ὄν προῦδιδου· ἐξ ὧν πλοῦτον συνάγων, ἡτέ-
 ρησε, Θεὸν σταυρώσας. Ἔχει δὲ καὶ ἕκαστος ἡμῶν
 ζυγὸν καὶ στάθμια, δι' ὧν ὠρίστη τῆ τε ἀρετῆ, καὶ
 τῆ κακίᾳ, ἐκάστη τὰ οἰκεία ἀπονέμειν. Εἰ οὖν ἀνο-
 μήση, καὶ μὴ τὸ οἰκεῖον ἐκάστη ἀποδῶ, οὐ δικαιο-
 θῆσεται. Τοιαῦτα δολερὰ στάθμια καὶ οἱ Ἕλληνες
 ἔχοντες, τὸν πλοῦτον τῆς σοφίας αὐτῶν ἀσεβείας
 ἐνέπλησαν, λατρεύσαντες τῆ κτίσει παρὰ τὸν Κτί-
 σαντα, καὶ ἀλλαξάμενοι τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ ἐν
 ὁμοιωματι φθαρτοῦ ἀνθρώπου, καὶ τετραπέδων,
 καὶ ἑρπετῶν. Ὅρθς ἀδίκους ἀλλάκτας καὶ ζυγο-
 στάτας;

res creatas, quas colebant, Creatori pretulerunt, commutaruntque Dei gloriam cum effigie corrupti-
 bilis hominis, tum quadrupedum, tum reptilium animalium. Videsne libripendes iniquos, et injus-
 tos commutatores?

Καὶ οἱ ἐνοικοῦντες αὐτὴν ἐλάλησαν ἀδίκως. C
 Ἡ σύνταξις οὕτως· Οὐ κοσμήσει οἶκος ἀνῆρου τὴν
 πόλιν, ἐν ἣ τὰ προσηρημένα κακὰ εἰσι, καὶ οἱ ἐνοι-
 κοῦντες αὐτὴν πᾶσαν συκοφαντίαν καὶ πᾶν ψεῦδος
 ἐπιτηδεύουσι.

*Καὶ ἡ γλῶσσα αὐτῶν ὑψώθη ἐν στόματι αὐ-
 τῶν.* Τουτέστι, μεγάλην ἐξουσίαν ἔλαβεν ἡ γλῶσσα
 αὐτῶν, ὥστε λέγειν ὅσα ἂν βούλοιντο, καὶ τὸ μικρὸν
 μέγα ποιεῖν, καὶ ὄγκον (90) περιτιθέναι τοῖς ψευδῶς
 λεγομένοις. Οἱ ἐνοικοῦντες τὴν πόλιν Ἰερουσαλήμ
 ἐλάλησαν ψευδῆ κατὰ τοῦ Κυρίου· Εἰ μὴ ἦν οὗτος
 κακοποιὸς, οὐκ ἂν σοι παρεδώκαμεν αὐτόν· καὶ ἡ
 γλῶσσα αὐτῶν ὑψώθη, ὅτε ἔκραζον· Ἄρον, ἄρον,
 σταύρωσον αὐτόν.

Καὶ ἐγὼ ἄρξομαι τοῦ πατάξαι σε, καὶ ἀφανίσω σε
ἐπὶ ταῖς ἀμαρτίαις σου. Ἐπειδὴ, φησὶν, ἀφ' ἑαυτῆς
 οὐ δύναται τὸ θεῖον συνιδεῖν, ἀρχὴν ποιῆσομαι τοῦ
 κολάσαι σε, καὶ εἰ; τοσοῦτον, ὥστε ἀφανισμῷ πα-
 ραδοῦναι σε, οὐκ ὀργιζόμενος, ἀλλὰ διὰ τὰς πολλὰς
 σου ἀμαρτίας τὴν πικρὰν ταύτην δίκην ἐπιτιθεῖς σοι·
 ταῖς γὰρ τοσαύταις σου ἀμαρτίαις οὐ μετρία πληγὴ,
 ἀλλὰ τέλειος ἀφανισμὸς προσήκει. Μήποτε δὲ τοῦτο
 δηλοῖ, ὅτι ὁ Θεὸς τὸν ἀφανισμὸν ἐπὶ ταῖς ἀμαρ-
 τίας ποιεῖται, ταύτας ἀφανίζων, οὐχὶ τοὺς τιμω-

⁹⁰ Joan. xviii, 30. ⁹¹ Joan. xix, 15.

A opibus atque divitiis. Ob id enim potius homines
 condemnabuntur, quod per fraudulenta pondera
 divitias iniquitatis impietatisque plenas acquisie-
 rint. Impietatem hic, opinor, vocat injustitiam, ut
 acriter injustos homines perstringat, quasi per ea,
 quibus fratres lædunt, impii in Deum habeantur,
 qui sibimetipsi fieri putat, quæcunque fratribus
 faciamus. Fortasse etiam divitias impietate reple-
 visse dicit, propterea quia Israelitæ, cum divitiis
 affluerent, seque per luxuriam scortis dederent, in
 idololatriam **307** delapsi sunt, adoraruntque Græ-
 corum numina, pravis affectibus obnoxia, quo im-
 pune et ipsi delinquere possent. Propterea divitiis
 impietate eos replevisse dicit. Neque profecto ini-
 quus Judas, de quo superius, justus habebitur, cum
 ejus facinora ponderabit Deus; neque hujus ipsius
 dolosa pondera æqua tum reperientur. Siquidem
 homo istæ fraude plenus ac dolo, pecuniam sibi
 creditam a loculo surripuit, comeditque una cum
 illo, quem vendidit, osculatusque demum est, quem
 prodidit. Quibus ex rebus sibi divitias comparavit,
 evasitque impius, Deum ipsum crucifigendo. Habet
 et unusquisque nostrum stateram ac pondera, qui-
 bus virtuti ac vitio jus cuique suum tribuere ju-
 beamur. Si itaque inique se gerat, neque jus iis
 suum tribuat, justus profecto non habebitur. Talia
 fraudulenta pondera habebant et Græci, qui sapient-
 iæ suæ divitias impietate repleverunt; quippe qui

VERS. 12. *Et qui habitant in ea, locuti sunt men-
 dacia.* Constructio sic se habet: Improbi domus
 non ornavit eam civitatem, in qua prædicta scelera
 patrantur, et cujus habitores omne calumniæ et
 mendacii genus consecrantur.

Et lingua ipsorum elata est in ore eorum. Am-
 pliam scilicet potestatem eorum lingua accepit, ut
 quæcunque velint, dicere, et parva magnificare, et
 falsa cum elatione quadam animi objicere queant.
 Falsa profecto locuti sunt contra Dominum habita-
 tores Jerusalem, cum dixerunt, Nisi enim malefa-
 ctor esset, tibi non tradidissemus eum⁹⁰: eorum-
 que lingua tum maxime elata est, cum clamaverunt,
 Tolle, tolle, crucifige eum⁹¹.

VERS. 13. *Et ego incipiam percutere te, delebo te*
in peccatis tuis. Quoniam, ait, urbs ipsa per se
 perspicere nequit, quod decet, supplicio te afficere
 incipiam, tam atroci, ut funditus evertaris. Idque
 tam acre de te supplicium sumam, non ira mea
 ductus, sed innumeris tuis iniquitatibus compul-
 sus; tot enim tantisque sceleribus non mediocri
 plaga convenit, sed omnium maxima clades. Per
 hæc fortasse propheta significat, Deum funditus
 evertere penitusque delere peccata, non peccatores

Varie lectiones et notæ.

(90) Ὅρκον, Cod. Bav.

ipsos, qui puniantur. Quomodo enim penitus deleri homo vere dici potest, cujus anima gaudet immortalitate, atque corpus in manu Dei servatur, eidem ipsi rursus reddendum?

Vers. 14. *Tu comedes, et non saturaberis.* Frequentes alias post alias in te calamitates inducam, ut, cum punita jam fueris, minime punita videaris. Quemadmodum qui nondum saturatus est, et adhuc comedit, **308** nondum comedisse videtur. Quidam famem ipsimet urbi Deum per hæc munitari contendunt, ut comedens, præ annona caritate, satiari nequeat. Comedunt etiamnum Hebræi legalia præcepta caeremoniasque, sed minime saturantur. Non enim agere quidquam valent, ut lex præcipit. Prodigus item, qui patrias rationis opes devoravit, rationis quasi expertus factus, dulces acerbosque simul peccati fructus, cujusmodi sunt siliquæ, comedit; minime tamen saturatur.

Et contenebrescet in te, et declinabis, et non salvaberis. Tenebræ atque calamitatum atra quædam veluti nox te circumfundent, quas quidem declinare, hoc est effugere, conaberis; incolumis tamen evadere non poteris. Tenebris item obruti fuerunt et ii, qui Solem justitiæ crucifixerunt, suos claudentes oculos, ut ne viderent; qui quidem se in tenebris ambulare minime norant, neque senserant, proptereaque a vera via, Christo nimirum, declinant, qui profecto salutem in hac vita non adipiscuntur, multo vero minus in futuro illo ævo sempiterno. Tenebræ quoque factæ sunt super universam terram ⁸², cum Dominus crucifigeretur, ut Hebræi tandem resipiscerent; verumtamen ii a recta via declinarunt. Quisquis denique peccat, cum obscuretur in ipso rationis lux, tam ab æquo et honesto declinat.

Et ejiciam te in te. Intestina videlicet bella suscitabo, ut ipsa in te ipsa exagiteris. Et enim cum tribus Israel bellum movissent tribus Judæ, et hæc vicissim illis, se invicem ex urbibus expulerunt. Hæc autem Deus facere dicitur suo permissu. Il quoque, qui Dominum sustulerunt, orta inter eos seditione, se invicem e turribus, porticibusque, ac templo, eiecerunt, ut refert Josephus (94). Demum et peccator ab superna urbe dejicitur in semetipso, cum ejusmodi dejectionis occasiones ipse præbeat.

Et comprehenderit, et non salvaberis: et quicumque salvati fuerint, frumæ tradentur. Bellum, inquit, vobis invicem gerentes, capies fortasse tu, Israel, urbes Judæ; sed Judas capiet vicissim tuas, penitusque te delebit. Et si qui intestini belli calamitates effugere visi fuerint, ii frumæ tradentur, aliis videlicet bellis implicabuntur, Assyrio-

⁸² Marc. xv, 55.

ρουμένους. Πῶς γὰρ ἂν λεχθεῖη κυρίως ἀνθρώπος (91) ἀφανίζεσθαι, ὃ ἡ ψυχὴ ἀθάνατος, καὶ τὸ σῶμα τηρεῖται ἐν χειρὶ Θεοῦ, μέλλοντος τοῦτο ἀποδώσειν πάλιν;

Ὁ δὲ φάγεσθαι, καὶ οὐ μὴ ἐμπλήσθῃς. Συχνά σε καὶ ἐπάλληλα ἐπάξω κακὰ, ὥστε κολαζομένην σε φαίνεσθαι, ὅτι οὐκ ἐκολάσθης· ὡσπερ ὁ μὴ κορενόμενος, καὶ διὰ τοῦτο ἐσθίων, φαίνεται ὅτι οὐδέπω ἐφαγε. Τινὲς δὲ φασί, λιμὸν αὐτῇ ἀπειλεῖν τὸν Θεὸν διὰ τούτων, ὥστε ἐσθίουσαν μὴ κορένυσθαι διὰ τὴν σπάνιν τῶν ἀναγκαίων. Ἐσθίουσι καὶ νῦν Ἑβραῖοι τὰ τοῦ νόμου, ἀλλ' οὐκ ἐμπιπτανται· οὐ γὰρ ἔχουσιν ἐργάσασθαι τι, καθὰ ὁ νόμος διακελεύεται. Ἀλλὰ καὶ ὁ ἄσωτος, ὁ καταφαγὼν τὸν πατρῶον πλοῦτον τοῦ λόγου, καὶ τῇ ἀλογίᾳ ἐκδοῦς ἐσυτὸν, ἐσθίων τοὺς τῆς ἀμαρτίας γλυκεῖς καὶ τραχεῖς καρπούς, οὐκ εἶσι τὰ κεράτια, οὐκ ἐμπιπτανται.

Καὶ σκοτάσει ἐν σοί, καὶ ἐκνεύσεις, καὶ οὐ μὴ διασωθῇς. Σκότος καὶ νύξ καταλήφεται σε συμφορῶν· καὶ σπουδάσεις μὲν ἐκνεύσαι, τουτέστιν ἐκφυγεῖν ταῦτα, οὐ μὴν ἰσχύσεις διασωθῆναι. Ἐσκότασε καὶ ἐν τοῖς τὸν Ἥλιον τῆς δικαιοσύνης σταυρώσασιν. Ἐκάμμουσαν γὰρ τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ οὐκ ἔγνωσαν, οὐδὲ συνήκαν (92) ἐν σκότει διαπορεύονται· καὶ διὰ τοῦτο ἐξένευσαν τῆς ὁδοῦ τῆς ἀληθινῆς Χριστοῦ, καὶ οὐ μὴ διασωθῶσιν, ὅτε κατὰ τὸνδε τὸν βίον, ὅτε πολλοῦ δεῖ κατὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα. Ἀλλὰ καὶ σκότος ἐγένετο ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν σταυρουμένου τοῦ Κυρίου, εἰπως συνήσουσιν· ἀλλ' αὐτοὶ ἐξένευσαν. Ἀλλὰ καὶ πᾶς ἀμαρτάνων, ὅτε τὸ φῶς τοῦ λόγου (93) ἐν αὐτῷ σκοτάσει, τότε ἐκνεύει ἀπὸ τοῦ καλοῦ.

Καὶ ἐξώσω σε ἐν σοί. Τουτέστιν, Ἐμφυλίους κινήσω πολέμους, ὥστε ἐξωθῆναι σεαυτὴν ἐν σεαυτῇ· ἐπιστρατεύοντες γὰρ εἰ τοῦ Ἰσραὴλ ἐπὶ Ἰούδα, καὶ αὐ οὕτοι ἐκείνοις, ἀλλήλους ἐξώθουν ἐκ τῶν πόλεων. Ταῦτα δὲ ποιεῖν λέγεται ὁ Θεὸς τῇ παραχωρήσει. Καὶ οἱ Κυριοκτόνοι στασιάζοντες, ἀλλήλους ἐξώθουν ἐκ τῶν πόρων, καὶ τῶν στοῦν, καὶ τοῦ ἱεροῦ, ὡς Ἰωσήπος ἱστορεῖ. Καὶ ὁ ἀμαρτωλὸς ἐξωθεῖται ἐκ τῆς ἀνω πόλεως, ἐν ἐαυτῷ, τουτέστιν, αὐτὸς κερήμενος τὰς ἀφορμάς.

Καὶ καταλήψῃ, καὶ οὐ μὴ διασωθῇς, καὶ ἔτσι ἂν διασωθῶσιν, εἰς ῥομφαίαν παραδοθήσονται. Ἀλλήλοις, φησὶ, πολεμοῦντες, καταλήψῃ μὲν σὺ, ὦ Ἰσραὴλ, τυχὸν τὰς Ἰούδα πόλεις, ἀλλὰ πάλιν ὁ Ἰούδας καταλήφεται τὰς σὰς πόλεις, καὶ δεσφραεῖ σε. Κἂν δόξωσι δὲ τινες διαφυγεῖν τὰς ἐκ τοῦ ἐμφυλίου πολέμου κακώσεις, εἰς ῥομφαίαν παραδο-

Variæ lectiones et notæ.

(91) Κύριος λεχθεῖη ἀνθρώπος, Cod. Ven.

(92) Desiderati videtur particula ὅτι.

(93) Κόσμου, mundi, Cod. Bav.

(94) In libris de Bello Judaico.

θήσονται ἐεῖροι· πολέμιοις, Σύροις, τυχόν, ἢ Αἴγυ-
πτιοῖς, ἢ Βαβυλωνίοις.

Σὺ σπερεῖς, καὶ οὐ μὴ ἀμύσης· σὺ πιέσεις
ἐλαιον, καὶ οὐ μὴ ἀλείψῃ ἐλαιον, καὶ ποιήσεις
οἶνον, καὶ οὐ μὴ πίης οἶνον. Καὶ ὅτε μὲν θέρισαι-
τις, οὐκ ἀξιόλογον δρέπεται τὸν καρπὸν, ὀργή Θεοῦ
ἐστίν· ὅταν δὲ οὐδὲ δρέπανον ἐπιβάλλῃ ταῖς ἀρούραις,
ὑπερβολὴ θεομηνίας· καὶ ὅταν πιέξῃ ἐλαίαν, καὶ
οὐδὲ τοσοῦτον ἐλαιον ἐκ τοῦ πιεσμοῦ ἀπολαμβάνει,
ὥστε ἀλείψῃσθε [f. — ψασθαι] γούν, ἀλλὰ κἄν οἶνον
ποιήσῃ, ὄξοῖνον τοῦτον καὶ ἀχρηστον πρὸς πᾶσιν
ποιεῖ· ἢ εὐχρηστον μὲν ἴσως τοῦτον γεωργεῖ,
ἀθρόον δὲ ἀναρπάσσεται ἢ φυσικῶ θανάτῳ, ἢ πολε-
μίων ξίφει, ὥστε μηδὲ καιρὸν σχεῖν ἀπολαῦσαι
τούτου. Ἐσπεῖραν οἱ τῶν Ἰουδαίων Γραμματεῖς τὴν
κατὰ τῆς Χριστοῦ ἀναστάσεως συκοφαντίαν, ἀλλ'
οὐκ ἐθέρισαν πίστιν· τούναντίον γὰρ ἐν ὅλῳ τῷ κῶ-
σμφ ἡ ἀνάστασις αὐτοῦ πιστεύεται. Ἐλαία ἦν ὁ
νόμος, τὸ πνεῦμα γεννῶν· ἀλλ' αὐτοὶ πιέζοντες
τὸν νόμον κακῶς, καὶ κατὰ τὸ γράμμα, καὶ εἰς τὸν
πνευματικὸν μὴ διαβαίνοντες, οὐκ ἀλείφονται τῷ
ὀλίῳ τῆς ἀγαλλιάσεως, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἔχοντες τὸ
χρῖσμα ἐκ τοῦ ἁγίου Πνεύματος Χριστοῦ γένωνται.
Ἐποίησαν οἶνον (ἢ γὰρ σωτηρία ἐκ τῶν Ἰουδαίων
ἐγένετο, ἐξ ὧν ὁ Χριστὸς τὸ κατὰ σάρκα, ὁ οἶνος ὁ
νοητὸς, ὁ τὴν τοῦ κατὰ ἀλήθειαν ἀνθρώπου καρδίαν
εὐφραίνων), ἀλλ' οὐ δέχονται τοῦτον τὸν οἶνον. Καὶ
ἄλλως δὲ ἐποίησαν οἶνον, σφάζαντες τὸν Κύριον, οὗ
τὸ αἷμα, οἶνος, ἀλλ' οὐ πίνουσι τὸν οἶνον τοῦτον τὸν
μουσικόν. Καὶ ὁ σπειρῶν δὲ εἰς τὴν σάρκα, καὶ ἐκ
τῆς σαρκὸς θερίζων φθορὰν, οὐδὲν θερίζει· ἐπειδὴ
τὰ φθειρόμενα θερίζει. Πιέζει δὲ ὁ λυτῶν τὸ Πνεῦμα
τὸ ἅγιον, διὰ τῶν αἰσχυρῶν πράξεων παρὰ τοὺς νό-
μους, τοῦ Ἀποστόλου λέγοντος· Καὶ μὴ λυσεῖτε
τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· διὸ οὐδὲ τῆς ἰλαρότητος τοῦ
Πναύματος ἐπιτεύξεσθαι. Ποιεῖ οἶνον, καὶ οὐ πίνει
οἶνον ὁ διδάσκων ἑτέρους, ἑαυτὸν δὲ μὴ διδάσκων.

Καὶ ἀφανισθῆσθαι νόμιμα λαοῦ. Ἄ εἶχε, φησ',
παράνομα νόμιμα ἐπὶ τε τοῖς ἄλλοις, καὶ ἐπὶ τῷ
προσάγειν τοῖς εἰδώλοις τοὺς παρ' ἐμοῦ διδομένους
καρπούς, ἀφανισθῆσονται. Πῶς γὰρ ἀπαρχὰς προσ-
άξεις τοῖς θεοῖς σου, τοσαύτης ἀφορίας κατασχού-
σης σε; Καλῶς δὲ εἶπεν νόμιμα λαοῦ (95), ἵνα μά-
θης, ὅτι οὐ περιῶν αὐτὸς ἐνομοθέτησε λέγει, ἀλλὰ περι-
ῶν αὐτοὶ ἑαυτοῖς ἐπέθηκαν, ἄλλος ἄλλο ἐξευρότες.
non de iis quæ iose sanxit, sed de iis quæ ipsi
sibi metipsis, alli aliud excogitantes, præscripserunt.

Καὶ ἐρύλαξας τὰ δικαίωματα Ζαμβρῆ, καὶ
πάντα τὰ ἔργα οἴκου Ἀχαάβ. Ἰδοὺ καὶ ἐντεῦθεν
δτηλοῦται περὶ πολλῶν νομίμων ἀνωτέρω εἰρηκεν.
Ἐρύλαξας γὰρ, φησ', τὰ δικαίωματα Ζαμβρῆ.
Οὗτος δὲ τοῦ Ἀχαάβ ἦν πατήρ, ζηλώσας ἐπὶ τῇ
ἀσεβείᾳ τὸν Ἰεροβοάμ, υἱὸν Ναβάτ (96). Οἶκον δὲ

A rum fortasse, vel Ægyptiorum, vel Babytonio-
rum

VERS. 15. Tu seminabis, et non metes : tu pre-
mes olivam, et non ungeris oleo : facies vinum, et
non bibes vinum. Ira Dei quidem est, cum aliquis
metit, nec fructus, labore suo dignos, decerpit :
sed ira tum profecto maxima est, cum ne falcem
quidem arvis admovet. et cum olivas premit, ne-
que tantum hinc olei exprimit, ut ungi queat, et
cum denique vinum facere volens, acetum facit,
ad potandum prorsus inutile, 309 vel vinum bo-
num etiam, sed ipse plerumque aut naturali
morte præripitur, aut hostili gladio interimitur, ut
vino isto frui commode nequeat. Severunt et Ju-
dæorum Scribæ contra Christi resurrectionem cal-
umnias; sed nullam inde fidem colligere potue-
runt. Ra quippe contra in universo mundo creditur.
Oliva lex erat, quæ spiritum gignebat : quam iidem
Scribæ male premunt, exprimuntque litteralem tan-
tummodo sensum, non intimum legis ipsius spiri-
tum; proptereaque non unguuntur oleo lætitiæ,
quo et ipsi, unctionem a Spiritu sancto accipientes,
uncti fiant. Iidem fecerunt et vinum (salus enim
ab Judæis venit, ex quibus carnem assumpsit
Christus, vinum mysticum, quo vimo cor ejus, qui
vere homo sit, lætitia perfunditur), sed vinum hoc
ipsi non amplectuntur. Alia quoque ratione iidem
Judæi vinum fecerunt, Dominum scilicet mactando,
cujus sanguis vinum est : sed ii vinum hoc mysti-
cum non bibunt. Qui seminat item in carne, cum
corruptionem ex ipsamet carne metat, nihil me-
tere videtur; quippe res corruptioni obnoxias
metit. Premit autem olivam, qui per nefaria faci-
nora, legi contraria, Spiritum sanctum lædit, qua
de re Apostolus ait : Nolite contristare Spiritum
sanctum⁹⁵; proptereaque neque Spiritus hilarita-
tem obtinebit. Vinum denique facit, et non bibit,
qui docet alios, non semetipsum.

Et dissipabuntur jura populi mei. Quæ habebas,
ait, jura, sane iniqua, cum alias ob causas, tum
ob eam maxime, quod idolis fructus, quos ego
largior, offerri jubent, hæc omnia e medio tol-
lentur, penitusque delebuntur. Quomodo enim in
tanta, qua premeris, annonæ charitate primitias
diis tuis offerre poteris? Recte vero dixit Jura po-
puli, ut planum tibi faceret, sibi sermonem esse
sibi metipsis, alli aliud excogitantes, præscripserunt.

VERS. 16. Et custodisti jura Zambri, et omnia
opera domus Achab. En ex his quoque perspicuum
fit, quibus de legibus institutisque superioribus vales
verba fecerit; ait enim, Custodisti jura Zambri.
Erat hic Achabi pater, qui cum Jeroboamo, Nabat
filio, de impietate certavit. Domum Achabi cum

95 Ephes. iv, 30

Varis lectiones et notæ.

(95) Λαοῦ μου, populi mei. Cod. Ven.

(96) Ἀδάτ, Abat. Cod. Ven.

dicit, Jezabelem significat, cujus opera fuere divina legis violatio, prophetarum cades, injuriæ et oppressiones. Hæc autem Deus dicit, ut ostendat eos suæ quæque perditionis auctores fuisse, quod prædicatorum hominum impietatem æmulati fuerint. Subjicit ergo :

Et ambulastis in consiliis eorum, ut traderem te in perditionem, et habitatores ejus in sibilum, et opprobria populorum accipietis. Non ob eum sane finem ii Zambri jura servarunt, ut ipsos perderet atque deleret; sed particula, ὅπως et ἵνα, ut, adhiberi **310** solet sacra in Scriptura, ut sæpe multisque in locis diximus, quo aliquid ex antecedentibus consequi significetur. Quemadmodum et hoc loco ex eo, quod in consiliis Zambri et Jezabelis ambularent, evenit, ut ab Deo penitus delerentur. Vel etiam hoc modo: *Æmulati estis, ait, præcessores vestros, homines impios, quodammodo cupientes, optantesque, ut vos perderem atque delerem. Adeo vestram ipsorum perditionem consecramini.* Sibilum autem dicit vel derisionem, (subjicit enim, *Et hominum opprobria accipietis*, hoc est, non uni duobusve, sed multis populis ludibrio eritis), vel admirationem, quæ fieri solet, cum domum aliquam, aut urbem, a summa claritate sua dignitateque decidentem quis videt. Opera domus Achab sectati sunt, qui Christi tempore vixerunt; qui, quemadmodum Jezabel justum Naboth, ita et ipsi justum Jesum interfecerunt, ut vinea potirentur ⁹⁷. U⁹⁸ enim populi, qui vinea est, ii magistri appellarentur, vocarenturque ab hominibus Rabbi, rabbi; hæredem idcirco sustulerunt, atque propterea deleti sunt, et ludibrio sunt iis populis omnibus, apud quos dispersi sunt, omnium maxime vinea facti et abjecti.

CAPUT VII.

Vitis. 1. Væ mihi, quia factus sum, sicut qui congregat stipulam in messe, et sicut racemulum in vindemia, cum non sit botrus. Comedere primogenita concupivit anima mea. Cum prænuñtiasset vites, quæ passuri erant mala, nunc multis se verbis aerem verberasse conqueritur. Similia enim iis fecero videor, ait, qui spicas, quæ suam ob tenuitatem falcem effugerunt, a metentibus relictas, colligunt; vel iis qui racemulos ultimos, qui foliis adnascuntur, decerpunt. Hi nimirum sunt parvi racemi, qui paucos, exilesque, et succo destitutos acinos habent. Qui επιφυλλίδες ideo vocantur, vel quod a foliis suam ob tenuitatem tegantur, quam ob tenuitatem ne a vindemiatoribus quidem conspiciuntur. Et idcirco duobus ἄλ a plerisque vocabulum hoc scribitur. Vel, quod verosimilius est, ita vocantur, propterea quia vitis primogeniti non sunt: primum enim in vite gignuntur racemi, deinde επιφύονται, adnascuntur hi

⁹⁷ III Reg. xxi, 10-13.

A Ἀχαιῶ εἰπὼν, τὴν Ἰεζάβελ θηλοῖ, ἥς ἔργα, νόμος θεοῦ ἀθέτησις, καὶ προφητῶν σφαγαί, καὶ ἀδικίαι, καὶ πλεονεξίαι. Ταῦτα δὲ φησὶν ὁ θεός, ἵνα δείξῃ, ὅτι αὐτοὶ ἑαυτοῖς αἴτιοι τῆς ἀπωλείας γέγονασι ταύτης, ζηλώσαντες τὴν τῶν βηθόντων ἀσέβειαν. Ἐπάγει οὖν.

B Καὶ ἐπορεύθητε ἐν ταῖς βουλαῖς αὐτῶν, ἕως παραδῶ σε εἰς ἀφανισμόν, καὶ τοὺς κατοικοῦντας αὐτὴν εἰς συρριγμόν, καὶ ὄνειδῆ λαῶν λήψεσθε. Οὐ διὰ τοῦτο ἐκείνοι ἐφύλαξαν τὰ νόμιμα τοῦ Ζαμβρη, ὅπως παραδῶ αὐτοὺς εἰς ἀφανισμόν, ἀλλὰ τὸ, ὅπως, καὶ τὸ, ἵνα, σύνθηες τῇ Γραφῇ τιθέναι, ὡς πολλάκις καὶ πολλαχοῦ εἴκομεν, ὅταν ἐκ τῆς τῶν προηγουμένων ἀκολουθίας ἀποβῇ τι. Ὡς περ οὖν καὶ ἐνταῦθα ἐκ τοῦ πορευθῆναι αὐτοὺς ἐν ταῖς βουλαῖς τοῦ Ζαμβρη καὶ τῆς Ἰεζάβελ, ἀπέβη τὸ παραδοθῆναι ὑπὸ θεοῦ εἰς ἀφανισμόν. Ἡ καὶ οὕτως Ἐξηλώσατε, φησὶ, τοὺς πρὸ ὑμῶν ἀσβεῖς, ὥστε ἐπιθυμοῦντες καὶ ζηλοῦντες, ἵνα ἀπολέσω ὑμᾶς οὕτως ἐπιτρέχετε τῇ σφετέρᾳ ὑμῶν ἀπωλείᾳ. Συρριγμόν δὲ ἡ τὸν καταγλιωτᾶ φησὶν (ἐπάγει γάρ· Καὶ ὄνειδῆ λαῶν λήψεσθε, τουτέστιν, οὐ παρ' ἑνός, ἢ δύοιν, ἀλλὰ παρὰ πολλῶν λαῶν ὀνειδισθησέσθε), ἡ τὸν εἰωθότα γίνεσθαι θαυμασμόν, ὅταν τις ὄρᾳ ἡ οἰκίαν, ἡ πόλιν, ἀπὸ πολλῆς λαμπρότητος καταπεσοῦσαν. Τὰ ἔργα οἴκου Ἀχαιῶ ἐφύλαξαν οἱ ἐπὶ Χριστοῦ νομοδιάσκαλοι, οἱ, ὡς περ Ἰεζάβελ τὴν δίκαιον Ναβουθαί, οὕτως αὐτοὶ τὸν δίκαιον Ἰησοῦν ἀπέκτειναν, διὰ τὸ τὸν ἀμπελῶνα κερῆσαι. Ἴνα γὰρ τοῦ λαοῦ, ὃς ἦν ἀμπελῶν, αὐτοὶ διδάσκαλοι ὀνομάζονται, καλούμενοι ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, Ῥαββί, ραββί, διὰ τοῦτο τὸν κληρονόμον ἀπέκτειναν, διὸ (97) ἐτέθησαν εἰς ἀφανισμόν, καὶ παρὰ πάντων λαῶν ὀνειδίζονται, ἐν οἷς διεσκήρτησαν, ἀτιμότεροι πάντων ὄντες.

ΚΕΦΑΛ. Ζ'

C Οἶμοι! ὅτι ἐγενήθη ὡς συνάγων καλῆμην ἐν ἀμητῷ, καὶ ὡς ἐπιφυλλίδα ἐν τρυγητῷ, οὐχ ὑπάρχοντος βότρου. Τοῦ φαγεῖν τὰ πρωτότοκα (98) ἐπεκόθησεν ἡ ψυχὴ μου. Προσηκῶς ὁ προφήτης ἂ πείσονται θεινά, ὀλοφύεται νῦν ὡς πολλοῖς μὲν χρησάμενος λόγοις, ἀνόνησα δὲ πονήσας (99). Ἐοικα γὰρ, φησὶ, τοῖς συνάγουσι τοὺς ἀστάχους τοὺς ὑπὸ τῶν θεριζόντων καταλειπομένους, διὰ σμικρότητα ἴσως διαδιδάσκοντας τὴν δρεπάνην· ἢ τοῖς ἀναλεγόμενοις τὰς ἐπιφυλλίδας. Αὗται δὲ εἰσι βότρουες, ὀλίγας βάγας (1) ἔχοντες, καὶ μικρὰς καὶ ἀτρόφους. Ἐπιφυλλίδες δὲ λέγονται, ἢ διὰ τὸ κενεῶσθαι ὑπὸ τῶν φύλλων διὰ σμικρότητα, δι' ἣν οὐδὲ ὑπὸ τῶν τρυγητῶν θεωροῦνται, διὸ καὶ διὰ τῶν δύο ἄλ γράφεται πολλοῖς ἢ λέξις· ἢ καὶ, ὃ ἀληθέστερον, διὰ τὸ μὴ εἶναι πρωτόγονον τῆς ἀμπελῶς (τοῦτο γὰρ βότρος ἐστίν), ἀλλ' ὑστερον ἐπιφύεσθαι, καὶ διὰ τοῦτο καὶ ἀσθενὲς εἶναι καὶ ὀλιγόβραχον,

Variæ lectiones et notæ.

(97) Διότι. Cod. Ven.

(98) Πρωτότοκα. Cod. Ven.

(99) Ποιήσας. Cod. Bav.

(1) Ῥῶνας. Cod. Bav.

καὶ μικρῶραγον· διὸ καὶ δι' ἐνὸς λ τὴν λέξιν ἄ
 γράφεσθαι δεῖ (2). Ἔοικα οὖν, φησί, τοῖς συνάγουσι
 τοιοῦτους καρπούς. Εὐπειθείας γὰρ καρπὸν ἀληθι-
 νὸν οὐκ εὗρον ἐν τοῖς ἀκούουσι, τωτέστι βότρυν.
 Εἴπομεν γάρ, ἔτι τὰ πρωτόγονα, τῆς ἀμπελοῦ βό-
 τρυῆς εἰσι. Διὸ ποθεῖ ἡ ψυχὴ μου πρωτόγονον καρ-
 πὸν εἶδειν, καὶ φαγεῖν αὐτὸν, τωτέστιν, εὐπειθεῖ
 ἀνθρώπων ἐντυχεῖν, καὶ ἀπολαῦσαι αὐτοῦ. Τινὲς δὲ
 τὸν προφήτην ἐν τούτοις ἀποιμῶζειν εἶπον τὴν μετὰ
 ταῦτα ἐσομένην διαφθορὰν ἐν τῷ λαῷ, τσαύτην
 γενησομένην, ὥστε ὀλίγους περιλειφθῆναι, ἐοικῶτας
 καλάμη καὶ ἐπιφυλλίσι. Δύνασαι δὲ νοῆσαι, ὅτι καὶ
 τὴν τῶν ἁγίων σπάνιν ἑρῶν, ἢ τότε ἦν, οἰμῶζει ὁ
 ἄγιος. Εἰ γὰρ ἦσαν δίκαιοι πολλοί, οὐκ ἂν τασού-
 τοις (3) κακοῖς προσεπάλαυνεν ὁ λαός. Ἀνίησι γάρ
 τὰ ἐγκλήματα ὁ θεός, πέντε που ἁγίων εὐρεθέντων.
 Καλάμη καὶ ἐπιφυλλίς τὸ τοῦ νόμου γράμμα, ὡσπερ
 σίτος καὶ βότρυς τὸ πνεῦμα, ὃ οἱ παῖδες τῶν Ἰου-
 δαίων γεωργεῖν οὐκ ἠθέλησαν. Πενθεῖ οὖν ὁ Κύριος
 τοὺτους, καὶ ἐπιποθεῖ φαγεῖν πρωτόγονα, οἷα φα-
 γεν ἐν Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ, καὶ τοῖς
 λοιποῖς πατριάρχαις. Συνάγει καλάμην καὶ ὁ τὰ
 ἐλλείμματα καὶ ἐλαττώματα τῶν πρὸ αὐτοῦ συνά-
 γων, καὶ ταῦτα ζητῶν, οὐχὶ τὰς ἐκείνων ὁρετάς, ὅς
 οἰμῶζει ἐν τῷ ἀμήτωρ (5), ὅτε θερίζει ἕκαστος ἐν
 καιρῷ ἰδίῳ τὰ διὰ τοῦ σώματος. Ἐπεὶ δὲ φύλλα
 εἰσὶ τοῦ ἀνθρωπίνου δένδρου ἢ ἐξω ἐπίδειξις, ὅταν
 τις ἔργα ἔχη, ὑπὸ τοῦ πρὸς ἀνθρώπους φανητα-
 σμοῦ περιεχόμενα, καὶ ἄτροφα διὰ τοῦτο γινόμενα,
 ἐπιφυλλίδα συνάγει ἐν τῷ τελευταίῳ ἐκείνῳ τρυ-
 γήτῳ (6), ὅτε ἐπιθυμηθεὶς φαγεῖν τὰ πρωτόγονα,
 τωτέστι, τῆς καθαρότητος ἐκείνης | καὶ ἀφέσεως
 τῶν ἀμαρτιῶν ἀπολαῦσαι, ἦν ἔσχεν, ἔτε πρῶτον
 ἐγεννήθη ἐν τῇ τοῦ βαπτίσματος κολυμβήθρῳ. Ἀλλὰ
 καὶ πρωτόγονος μὲν ἡ ἀρετὴ· ὁ θεός γὰρ ἐποίησε
 τὸν ἄνθρωπον εὐθῆ, καὶ ἐκτίσεν αὐτὸν ἐπ' ἔργοις
 ἀγαθοῖς (7)· ἐπιφυλλίς δὲ ἡ κακία, ὅστερον ἐπει-
 αχθεῖσα διὰ τῆς παρακοῆς τῶν ἀνθρώπων (8) τὰς
 οὖν, ὅτε συνάγονται πάντα τὰ τῆς κακίας εἶδη πρὸ
 ὀφθαλμῶν τοῦ ἀνθρώπου, αἰσθάνεται οἰμωγῆς
 ἁξία πράξας. Ἀλλὰ σὺ μὴ περιμείνης τὴν ἐκείσε
 γενησομένην συναίσθησιν· ἀλλ' ἐντεῦθεν ἤδη αἰσ-
 θόμενος, τί μέλλεις τότε συνάγειν, οἰμωζε, ὡς
 ἐνεστώτος τοῦ τότε καιροῦ, καὶ λέγε· *Ὁμοί!*
ὅτι ἐγενήθηρ συνάγων καλάμην, καὶ τὰ ἐξῆς.

racemuli, et idcirco debiles sunt, et paucis ac parvis
 acinis pradii. Propterea cum (2) uno duntaxat λ
 scribenda vox illa est. Similis ergo sum, ait, his,
 qui tales fructus colligunt; verum enim obedien-
 tiæ fructum, racemum videlicet (vitis namque pri-
 mogenitos racemos esse diximus) in auditoribus nou
 inveni. Propterea meus avet animus primogenitum
 fructum invenire et comedere; obedientem scilicet
 311 hominem nancisci, eoque perfrui cupit. Quid-
 dam vero prophetam conquiri putant de ingenti
 populi clade, quæ quidem talis ac tanta futura est,
 ut pauci superstites mansuri sint, stipulæ, race-
 mulisque plane similes. Ita præterea locum hunc
 intelligere potes, ut propheta sanctorum penuriam,
 quæ tum temporis erat, lugere dicatur. Si enim
 multi justi fuissent, in tales profecto tantasque ca-
 lamitates populus non incidisset. Deus enim peccata
 condonat⁸⁸, ubi (4) quinque viri sancti reperian-
 tur. Stipula quidem atque racemulus est legis lit-
 tera; frumentum autem et racemus, legis ipsius
 spiritus, quem Judæi colere noluerunt. Hos itaque
 Dominus luget, avetque talia comedere primogeni-
 ta, qualia comedit olim in Abraham, Isaac, Jacob,
 cæterisque patriarchis. Stipulam quoque colligit,
 qui suorum præcessorum vitia atque flagitia collig-
 git, quique vitia hæc, non eorum virtutes æmula-
 tus, consecratur. Qui profecto luget in messe, cum
 scilicet suo tempore metit, quæ per corpus semina-
 vit. Quoniam autem humanæ arboris folia sunt
 exteriores ostentationes (cum scilicet opera quis
 edit, ut ab hominibus videantur, quæ propterea
 nullum afferunt nutrimentum), ultimos hic racemu-
 los colligit in novissimo illo vindemiæ tempore, quo
 vel maxime primogenitos fructus comedere, puri-
 tate scilicet illa et peccatorum venia perfrui cup-
 piet, quia venia et puritate donatus est, cum in
 sacro fontis lavacro progenitus primum fuit. Primo-
 genita (7) quoque virtus est (Deus enim homi-
 nem rectum fecit⁸⁹, eumque condidit ad bona opera
 pronum), vitium contra, postremus quasi racemu-
 lus, homini per inobedientiam insitus. Tum ergo,
 cum ob hominis oculos omnia vitiorum genera
 congregantur, facinora is luctu maxime digna se
 perpetrasse comperit. Verum tu ne futuram tum
 D temporis pœnitentiam exspectes; sed hinc jam
 doctus, quid tum sis collecturus, iuge, quasi præsens tibi sit futurum tempus illud, atque dic, *Væ*
mihī, quia factus sum sicut qui stipulam colligit, et quæ sequuntur.

⁸⁸ Gen. xviii, 32. ⁸⁹ Eccle. vii.

Varie lectiones et notæ.

(2) Ἐπιφυλλίς enim ex istorum sententia ἀπὸ τοῦ
 ἐπιφύεσθαι derivatur, quasi ἐπιφυῆς, et inserto λ,
 versoque η in ι, ἐπιφυλλίς.

(3) Τοιούτοις. Cod. Bav.

(4) Respicit Interpres ad postremam Abrahami in-
 terrogationem, Gen. xviii, 32: *Quid si inventi fuerint*
tibi decem? (videlicet justi) *Et dixit, non delebo*
propter decem. Memoria autem lapsus Theophylac-
 tus, vel per incuriam librarius aliquis pro decem,
 quinque posuit.

(5) Ἀμητῶς. Cod. Bav.

(6) Τρυγητῷ, vindemiæ tempore. Cod. Bav.

(7) Id Platonicæ philosophiæ adversatur; Plato
 enim in Menone docet virtutem hand hominibus
 innasci, sed acquiri per exercitationem. Et recte
 ille quidem. Verum et Interpres non humana, sed
 divina imbutus theologia, recte docet virtutem
 hominibus ingentiam, hominemque a Deo condi-
 tum ad bona opera pronum; siquidem ante proge-
 nitoris nostri lapsum, homo Dei gratia superna-
 que virtute præditus, in lucem prodire debuisset.

(8) Τῷ ἀνθρώπῳ, ut a verbo ἐπεισχυθεῖσα rega-
 tur. Cod. Bav.

VERS. 2. *Væ mihi, anima. Quia perit pius de terra, et qui corrigat, in hominibus non est.* Cum superius, quamdam per verborum immutationem translationemque, vates dixisset, se non habere, qui sibi morem gereret, cumque paucitatem Deum timentium hominum per stipulam, atque racemulos innuisset: clarius nunc ostendit se ob id vel maxime lugere, quod nullum hominem, Deum timentem, in Judæorum regione, sanctis olim referta, reperiret, et neminem, qui inter illos homines recte ageret: qua de re conqueritur et Isaias: **312** *Quomodo facta est meretrix civitas fidelis Sion* ⁹⁷? Animadvertas autem velim, quamdiu quis in terris degens, terrena cogitat, eum minime Deum timere, neque recte agere, quamdiu in hominibus versatur, qui quidem homines dii facti sunt, et filii Altissimi, sed moriuntur, propterea quia neque divina cogitant nec quæ Altissimum decet, sed quæ carnis sunt, atque corporis infirmi. Luget ergo propheta, vixerunt, peccata recenset.

Omnes in sanguines judicantur. Hac scilicet de re inter se iudicio disceptant, et sibi iudices captare quisque studet, ut ejus adversarius capitali supplicio plectatur. Non enim parvis de rebus controversia eis est, sed de capite.

Unusquisque proximum suum tribulat tribulatione. Unusquisque scilicet proximi sui bona sibi usurpat, cumque in angustias redigit. Vel factis etiam potentiores exagitant tenuiores, eosque opprimunt.

VERS. 3. *In malum manus suas præparant.* Non solum, ait, nil boni agunt, sed necesse putant, in unum toto pectore incumbere, ut manus ad male agendum, affligendosque homines, paratas habeant et expeditas.

Princeps postulat, et iudex verba pacifica locutus est. Hæc, quæ hactenus dicta sunt, ait, facinorosa patrant non ii modo, qui in demisso et obscuro loco aetatem agunt, sed etiam ii, qui imperio præditi, vitam in excelso degunt, qui cum aliorum peccata corrigere debeant, in eadem et ipsi prolabantur. Princeps enim ne exspectat quidem, qui munera afferant, sed ipse petit, atque iudex pacifica verba loquitur, delinquentem scilicet non reprehendit, sed, acceptis ab eo muneribus, adversarium pacem inire cum ipso compellit, et pacifica, hoc est blanda et pacata, verba facit.

Placitum animæ suæ est. Ei videlicet placebit juris æquitatisque omnis eversio. Vel: placet ei, quod ab iniquo homine patratum fuerit, utpote et ipsi iniquo et injusto. Quidam autem ita locum hunc interpretantur: Iudex dona capiens, verba pacifica, blanda scilicet et grata facit ei qui munera

⁹⁷ Isa. i, 21.

Οἱμοι, ψυχῆ! ὅτι ἀπώλωσεν εὐλαβῆς ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ ὁ κατορθῶν ἐν ἀνθρώποις οὐχ ὑπάρχει. Εἰπὼν τροπικῶς, ὅτι οὐκ ἔχει τὸν πεποιθόμενον, καὶ τὴν σπᾶνιν τῶν τὸν Θεὸν φοβουμένων αἰνιζάμενος: διὰ τε τῆς καλᾶμης καὶ τῆς ἐπιουλίδος, νῦν ἀριθροτέρων δηλοῖ, ὅτι διὰ τοῦτο οἰμώζων ἦν, ὅτι μὴ ἑώρα εὐλαβῆ ἐν τῇ τῶν Ἰουδαίων γῆ, τῇ πάλαι πολλοὺς ἀγίους ἔχουσα, μηδὲ κατορθοῦντα ἐν τοῖς τότε ἀνθρώποις· ὁ καὶ Ἡσαίας δόδύεται· *Πῶς ἐγένετο πόρνη πόλις πιστὴ Sion*; Ὅρα δὲ, ἐν ὅσῳ τίς ἐστιν ἐπὶ τῆς γῆς τὰ γῆνα φρονῶν, εὐλαβῆς οὐκ ἐστιν, οὐδὲ κατορθῶν (9) ἐν ὅσῳ ἐστιν ἐν ἀνθρώποις, τοῖς γενομένοις μὲν θεοῖς: καὶ υἱὸς Ὑψίστου, ἀποθνήσκουσι δὲ, εἰὰ τὸ μὴ τὰ θεῖα, μηδὲ τὰ τοῦ Ὑψίστου φρονεῖν, ἀλλὰ τὰ τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ τῆς ταπεινώσεως σώματος. Οἰμώζας τοίνυν ὁ προφήτης, εἶτα καὶ τὰς ἀμαρτίας τῶν τότε καταλέγει

atque deinceps eorum hominum, qui tum temporis

Πάντες εἰς αἵματα δικάζονται. Τουτέστιν, ἐπὶ τοῦτο δικάζονται, καὶ ἕκαστος αὐτῶν ὑποποιεῖται τοὺς δικαστὰς, ὡς ἀν τῷ ἀντιδίκῳ τὴν θανατοῦσαν ψῆφον ἐπαγάγη· οὐ γὰρ περὶ μικρῶν αὐτοῖς ἡ διαφορὰ, ἀλλὰ περὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς.

Ἐκαστος τὸν πλησίον αὐτοῦ ἐκθλίβουσιν ἐκθλίβῃ. Τὰ τοῦ πλησίον, φησὶν, ἕκαστος σφετερίζονται, καὶ εἰς στένωσιν αὐτὸν συνωθοῦσιν. Ἡ καὶ τοῖς ἔργοις κατατρώχουσι οἱ δυνατώτεροι τοὺς ὑποδεεστέρους.

Ἐπὶ τὸ κακὸν τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐτοιμάζουσιν. Οὐ μόνον, φησὶ, τὰ ἀγαθὰ οὐ ποιοῦσι, ἀλλὰ καὶ ἀναγκαῖον ποιοῦνται σπουδάσμα, τὸ τὰς χεῖρας ἐτοιμοὺς ἔχειν ἐπὶ μόνον τὸ κακοῦν (10) καὶ θλίβειν ἀνθρώπους.

Ὁ ἄρχων αἰτεῖ, καὶ λόγους ὁ κριτῆς εἰρηνικοὺς ἐλάλησεν (11). Οὐχ οἱ κάτω καὶ ἀγελαῖοι, φησὶ, μόνον τὰ βηθέντα ἀμαρτάνουσιν, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄρχοντες, οἱ τὰ τῶν ἄλλων ὀφειλόντες πταισμάτα διασθεῦσθαι, καὶ οὗτοι νοσοῦσιν. Ὁ γὰρ ἄρχων οὐδὲ ἀναμένει τοὺς προσάξοντας, ἀλλ' αὐτὸς αἰτεῖ δῶρα, καὶ ὁ κριτῆς λόγους εἰρηνικοὺς ἐλάλησεν. Οὐκ ἐλέγχει, φησὶ, τὸν ἀδικοῦντα ὁ κριτῆς, ἀλλὰ δῶρα λαμβάνων ἐξ αὐτοῦ, τὸν ἀντιδικοῦντα αὐτῷ πείθει πρὸς αὐτὸν εἰρηνεῦσαι, καὶ συμβατηρίου λόγους ποιεῖται καὶ εἰρηνικοὺς, ἦτοι εἰρηνοποιούς.

Καταθύμιον ψυχῆς αὐτοῦ ἐστι. Τουτέστιν, ἀρέσει αὐτῷ ἢ τοῦ δικαίου διασφορά. Ἡ ὅτι ἀρέσει αὐτῷ τὸ παρὰ τοῦ ἀδικήσαντος (12) γεγὼνός, ἅτε καὶ αὐτῷ ὄντι ἀδίκῳ (13). Τινὲς δὲ οὕτως· Ὁ κριτῆς λαμβάνων δῶρα, λόγους εἰρηνικοὺς, τουτέστιν ἡδέϊ καὶ καταθυμίως, λέγει τῷ τὰ δῶρα δόντι, τὴν νίκην

Variae lectiones et notæ.

(9) Κατορθῶν. Cod. Bav.

(10) Κακοποιεῖν. Cod. Bav.

(11) Verba hæc καὶ λόγους ὁ κριτῆς εἰρηνικοὺς

ἐλάλησε desiderantur in Cod. Ven.

(12) Ἀντιδικήσαντος. Cod. Ven.

(13) Ἀντιδίκῳ. Cod. Ven.

αὐτῷ χαριζόμενος, ὃ καταθύμιόν ἐστι τῆς ψυχῆς Α αὐτοῦ, τοῦ ἀντιδικούντος δηλαδὴ.

Καὶ ἐξελοῦμαι τὰ ἀγαθὰ αὐτοῦ, ὡς σῆς ἐκ-
τρώγων καὶ βαδίζων ἐπὶ κανόνας ἐν ἡμέραις
σκοπιᾶς. Ἐπειδὴ, φησί, τὰ τοιαῦτα ἀμαρτάνει ὁ
λόγος μου, οἱ τε ὑπῆκοοι καὶ οἱ ἄρχοντες, ἐξελοῦμαι
τὰ ἀγαθὰ τοῦ τοιοῦτου λαοῦ, τουτέστι, δαπανήσω
αὐτὰ, ὡσπερ σῆς ἔνδοθεν ξύλου, βαδίζων ἐπὶ τοῦ
κανόνας, τουτέστι τοῦ μήκους τοῦ ξύλου, καὶ κατα-
δαπανῶν αὐτό. Τοῦτο δὲ ἔσται ἐν ἡμέραις, ὅτε ἐπι-
σκέψομαι σε. Σκοπιᾶν γὰρ τὴν τοῦ Θεοῦ ἐπιβλεψιν
καὶ ἐπιφάνειάν φησι, κατὰ τὸ ἐν Δαβὶδ λεγόμενον·
Πρόσωπον Κυρίου ἐπὶ ποιοῦντας κακά. Τινὲς δὲ
οὕτως· Τὰ ἀγαθὰ σου, φησί, καταφερῶ (14), δι-
κην σητὸς, δαπανῶν ταῦτα καὶ βαδίζων ἐπὶ τοῦ κα-
νόνας, τουτέστι τοῦ δικαίου, καὶ μήτε εἰς δεξιὰ Β
ἐκκλίνων, μήτε εἰς ἀριστερὰ, ὡσπερ ἐν ταῖς ἡμέ-
ραις τῆς σκοπιᾶς, τουτέστι τοῦ βουνοῦ, ἦτοι τῆς
Γαθαᾶ, ἐν ἣ ἐγένετο τὸ μῖσος [f. μῦσ.] τῆς τοῦ Λε-
βίτου παλλακίδος, δι' ἣν πολέμου γεγονότος ἐμφυ-
λίου, πολλὰ καταφθάρησαν μυριάδες.

Οὐαὶ, ἐκδικήσεις σου ἦκασι· νῦν ἔσονται
κλαυθμοὶ αὐτῶν. Ὡς πατὴρ φιλόστοργος ἀνακλαί-
εται, δεικνύς, ὅτι οὐχ ἐκὼν κολάζει, ἀλλ' ἀναγκαζό-
μενος. Τοσαῦτα, φησὶν, ἤμαρτες, ὥστε ἐκδίασασθαί
με τὰς ἐκδικήσεις, καὶ κολάσει; ἐπαγαγεῖν σοι ἦδη.
Νῦν γὰρ, φησὶν, οὐ μετὰ πολλῶν χρόνων, ἔσονται
κλαυθμοὶ αὐτῶν, λιμωττότων, ὅπ' ἀλλήλων δαπα-
νωμένων ἀπλῶς, ὅπὸ τῶν ἐχθρῶν πάντα, ὅσα ἀνω-
τέρω εἴρηται, πασχόντων.

Μὴ καταπιστεύετε ἐν φίλοις, μηδὲ ἐλπίζετε
ἐπὶ ἡγουμένοις. Ἀπὸ τῆς συγκοίτου σου φύλα-
ξαι, τοῦ ἀναθέσθαι τι αὐτῇ, διότι υἱὸς ἀτιμάζει
πάτέρα· θυγάτηρ ἐπαναστήσεται ἐπὶ τὴν μη-
τέρα αὐτῆς, νόμῳ ἐπὶ τὴν πενθερὰν αὐτῆς,
ἐχθροὶ ἀνδρός (15) πάντες οἱ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ.
Ἐπειδὴ οἱ Ἰσραηλίται ἀμαρτάνοντες πρὸς Θεὸν,
εἶτα τῶν προφητῶν ἀκούοντες ἀπειλούντων αὐτοῖς
φοβερὰ τινα, ἐπήλιζον ταῖς τῶν οἰκείων βασιλέων
δυνάμει καὶ ἄλλαις ἀνθρωπίναις ἐπικουρῖαις,
φίλους ποιούμενοι, τοῦτο μὲν τοὺς γείτονας βασι-
λεῖς, τοῦτο δὲ τοὺς Αἰγυπτίους, καὶ αὐτοὺς δὲ τοὺς
Ἀσσυρίους, ὡς ἐν τῷ Ὡσῆ εἴρηται· παραινεὶ αὐ-
τοὺς μὴ τοιαύταις ἐλπίσιν ἐξαπατᾶσθαι. Ἐν γὰρ τῷ
κα:ρῷ τῶν δεινῶν οὔτε φίλος φίλου προστήσεται, οὔτε
ἄρχων ἀρχομένου, οὔθ' οἱ καθ' αἷμα (16) οἰ-
κεῖοι ἀλλήλων· ἀλλ' ἕκαστος τὸ συμφέρον πραγμα-
τεύσεται ἑαυτῷ, εἴ γε μέλλοι βλάψαι (17) τὸν οἰκει-
ότατον. Ἀλλὰ καὶ ἐπαναστήσεται, καὶ τὰ τῶν ἐχ-
θρῶν πρὸς αὐτὸν ἐπιδειξεται. Ὅτε γὰρ ὁ τῆς φύ-
σεως Πλάστης ὀργίζεται τινι, τότε τῆς φύσεως νό-

¹⁵ Psal. xliii, 17. ¹⁶ Jud. xi, 24.

Varie lectio s et notæ.

(14) Καταφερῶ. Cod. Bav.

(15) Ἄνδρες, viri. Cod. Ven.

(16) Προστήσεται διωκομένου, οὔθ' οἱ καθ' αἷμα. Cod. Bav.

(17) Προμηθοῦμενος; ἑαυτῷ, οὐ φροντίζει, εἴγε μέλλει λαμβάνειν. Cod. Ven. Sed scribendum puto

præbet, id ei largiens, ut victor in causa discedat, quod est ipsimet litigatori optatissimum.

VERS. 4. *Et auferam bona eorum, quasi tineæ comedens, et ambulans super regulam in die speculæ.* Quoniam, ait, talia facinora patrat populus meus, principes simul et subditi, auferam talis populi bona, disperdam scilicet, ut intra lignum tineæ quæ graditur per regulam, ligni videlicet ipsius longitudinem, ipsumque consumit. Idque fiet tum temporis, cum ego te inspiciam. Speculam enim vocat Dei inspectionem atque visitationem, ut est apud Davidem, **313** *Facies Domini super facientes mala*¹⁵. Quidam autem hoc modo: Bona tua, inquit, disperdam, tineæ scilicet [instar consumam; incedamque per regulam,] justitiam nimirum, neutram in partem, nec ad dexteram nec ad sinistram vergens, ut in diebus speculæ, collis videlicet Gabazæ, ubi flagitium in Levitæ concubinam patratum est¹⁶, propter quam, orto intestino bello, multa hominum millia cæsa sunt atque sublata.

Væ, ultiones tuæ venerunt: nunc erit fletus eorum. Luget uti pater amatissimus, ostenditque se non sponte sua homines punire, sed invitum. Talia, inquit, ac tanta scelera patraſti, ut de te vindictam atque supplicium sumere plane cogar. Nunc enim, ait, non post multum temporis, audientur eorum fletus, qui fame laborantes, se invicem perditum ibunt, patienturque ab inimicis, quæcumque supra C diximus.

VERS. 5, 6. *Nolite credere in amicis, neque speretis in ducibus. Ab ea quæ cubat tecum, cave concredere quidquam ei. Quia filius contumeliam facit patri: insurgit adversus matrem suam, nurus contra socrum suam, inimici viri omnes domestici ejus.* Quoniam Israelitæ in Deum inique se gerebant, iidemque, cum horrenda quædam eis supplicia prophetæ miniterentur, in regum suorum potentia, aliorumque hominum auxiliis confidebant, cædus percutientes cum finitimis regibus modo, modo cum Ægyptiis, et ipsis Assyriis, ut apud Oseam dicitur: monet eos, ne se istiusmodi spe decipi patiantur. Ubi enim adveniet suppliciorum tempus, nec amicus oppressum amicum proteget, neque consanguineus consanguineum; sed suum quisque commodum captabit, vel si familiarissimum quemque sit læsurus. Propterea in hunc ipsum insurget, et hostilem in eum animum præferet. Cum enim naturæ conditor Deus alicui succenset, tum; si libitum ei fuerit, ipsius ira naturæ leges (18) invertit. Verumtamen ne ii quidem ipsi, qui suos

βλάττειν pro λαμβάνειν.

(18) Permittit nimirum, ut homines vel ipsas naturæ leges pervertant eisque contraria agant. Cæterum quod naturalis ratio dictat, idem semper est, nec ullam subire potest mutationem.

in parentes, supplicio a Deo plectendos, insurgunt, divinam iram effugere poterunt. Si enim et ii, qui nullo consanguinitatis jure nobis conjuncti sunt, a Deo puniuntur, cum nos affligunt, licet eorum potestati tradamur; multo profecto magis supplicio plectentur ii, qui naturali aliquo vinculo nobis conjunguntur. Non enim id agunt Deo parentes obsequentesque, sed sua quisque improbitate atque nequitia ductus; quæ quidem improbitas ad aliquod usque tempus occultatur, sed tandem, Deo ita permittente, sese prodit. Testatur id Absalon, qui cum **314** insurrexisset in patrem, qui Deum ad iram provocarat, non multo post poenas dedit. Placandus igitur est naturæ Dominus, nec in consanguineorum amore nimium est confidendum. Sciendum tamen est, cum pietatis causa tale inter consanguineos dissidium oritur, laudabile esse, atque Christo pergratum; qui se ob id ipsum venisse dicit, ut talem divisionem inter homines mitteret. Filius enimvero contumeliis affecit patrem, cum Joannes et Jacobus, relicto patre, secuti sunt Jesum¹⁹. Filia insurrexit in matrem, Nova scilicet Scriptura in Veterem, Spiritum inducens abrogansque litteram: Sponsa, Filio nupta Ecclesia adversus socrum, Hebræorum scilicet, qui etiamnum mordicus jura sua tenent, Synagogam, quæ Patri jam antea nupserat. Hunc tantummodo Deum illa norat; nunc odit et hunc ipsum. *Qui enim non honorat Filium, neque Patrem honorat*²⁰. Inimici erant Domini Jesu [qui vir, scilicet homo factus est, viriliterque se gessit adversus eum (21), qui in nobis fortis est] quotquot in ejus domo ac templo versabantur sacerdotes atque pontifices: *In propria enim venit, et sui eum non receperunt*²¹; quinimo nec ipsius fratres in eum crediderunt. Domus ipsius, uti Domini, est et mundus, qui eum odit. Is item, qui jampridem iniqui patris diaboli filius erat, patrem hunc suum contumeliis afficit, cum Evangelii gladium arripit, quo istiusmodi conjunctiones rescinduntur. Caro quoque, voluptatis peccati filia (in iniquitatibus enim concepti sumus, et in peccatis nascimur²²), insurgit adversus istiusmodi suam matrem, cum ejus nulla nos cura tangit, neque cupiditas caput; sed eam una cum pravis affectibus cupiditatibusque crucifigimus. Si vero et mundus materiæ filius est, huic autem copulata jampridem est cupiditas: insurgit et hæc adversus socrum suam materiam, cum laudabilem sub-
i ab ea separationem.

VERS. 7. *Ego autem in Dominum respiciam; exspectabo Deum Salvatorem meum: exaudiet me Deus meus.* Hæc de semetipso propheta dicit, eos exem-

¹⁹ Joan. 1, 37. ²⁰ Joan. v, 23. ²¹ Joan. 1, 11. ²² Psal. l, 7.

Varia lectiones et notæ.

(19) Τότε καὶ τοὺς λογισμοὺς ἡ ὄργη αὐτοῦ ἀλλοιοῖ, *tum et cogitationes ira ejus immutat* Cod. Baz.

(20) Νομοφυλακούντων. Cod. Ven.

(21) Appetitum scilicet, vel dæmonem, ἢ τὸν

αὐτῷ. Οὐ μέντοι οἱ τοῖς ὑπὸ Θεοῦ κολαζόμενοι πατράσιν ἐπαναστάμενοι παῖδες, οὐδὲ αὐτοὶ τὴν θεῖαν ὄργην ἐκφεύδονται· εἰ γὰρ οἱ μηδεμίαν οικειότητα φυσικὴν ἔχοντες πρὸς ἡμᾶς κολάζονται πρὸς Θεοῦ, διότι ἡμᾶς κολάζουσι, καίτοι παραδοθέντας αὐτοῖς· πολλῶν μᾶλλον οἱ κατὰ φύσιν συντημένοι. Οὐ γὰρ ὡς ὑπηρετοῦντες τῷ Θεῷ τοῦτο ποιῶσιν, ἀλλ' οἰκίαν κακίαν ἀποπιμπλάντες, ἤτις τέως μὲν ἐκρύπτετο, τοῦ Θεοῦ δὲ ἐνδόντες, ἐξεφάνη. Καὶ μαρτυρεῖ Ἀδελφὸς ἐπαναστάς τῷ πατρὶ, παρρησιάζαντι τὸν Θεόν, δοῦς δὲ δίκην τὴν προσήκουσαν, οὐ διὰ μακροῦ. Τὸν οὖν τῆς φύσεως Δεσπότην ἐξίλωτον, καὶ μὴ φυσικαῖς στοργαῖς ἐπιθαρρήσιον. Πλὴν ἰστέον, ὅτι ὅταν διὰ τὸν τῆς εὐσεβείας λόγον ὁ διχασμὸς οὗτος τῆς φύσεως γένηται, ἐπαινετός, καὶ τῷ Χριστῷ φίλος, τῷ εἰπόντι, ὅτι ἦλθεν εἰς αὐτὸ τοῦτο, ἵνα τὸν τοιοῦτον διχασμὸν ἐν τοῖς ἀνθρώποις ἐργάσθῃται. Υἱὸς γὰρ ἠτίμασε πατέρα, ὅτε Ἰωάννης καὶ Ἰάκωβος, ἀφέντες τὸν πατέρα, ἠκολούθησαν τῷ Ἰησοῦ· θυγάτηρ ἐπανέστη ἐπὶ τὴν μητέρα, ἡ Νέα ἐπὶ τὴν Παλαιάν, τὸ Πνεῦμα εἰσάγουσα, καὶ τὸ γράμμα καταργούσα· νόμφη, ἡ τῷ Υἱῷ ἀρμοσθεῖσα Ἐκκλησία, ἐπὶ τὴν πενθερὰν Συναγωγὴν τῶν ἐπινομοφυλάκων (20) Ἑβραίων· ἡ τῷ Πατρὶ ἡρμοστο πρότερον, ἐκείνην ἐπιγινώσκουσα μόνον Θεόν· νῦν δὲ καὶ ἐκείνην ἀπέστερξεν. Ὁ γὰρ μὴ τιμῶν τὸν Υἱὸν οὐ τιμᾷ τὸν Πατέρα. Ἐχθροὶ ἦσαν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, τοῦ γενομένου ἀνδρός, τουτέστιν ἀνθρώπου, καὶ ἀνδρῖσμένου πρὸς τὸν ἐν ἡμῖν ἰσχυρὸν, πάντες οἱ ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ τῷ ἱερῷ, ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς. *Εἰς τὰ ἴδια γὰρ ἦλθε, καὶ οἱ ἴδιοι αὐτὸν οὐ παρέλαβον· ἀλλ' οὐδὲ εἰ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἐπίστευον εἰς αὐτόν.* Οἶκος αὐτοῦ καὶ ὁ κόσμος ὡς Δεσπότην, δὲ μείσηκεν αὐτόν. Καὶ ἔμπρὶν δὲ υἱὸς ὦν τοῦ κακοῦ πατρὸς τοῦ διαβόλου ἀτιμάζει αὐτόν, ὁπηγίκα τὴν τοῦ Εὐαγγελίου μάχαρὰν λάβη, τὴν διχάζουσαν τὰς τοιαύτας συγγενείας. Καὶ ἡ σάρξ, ἡ θυγάτηρ τῆς ἐξ ἀμαρτιῶν ἡδονῆς (ἐν ἀνομίαις γὰρ συνελήφθημεν, καὶ ἐν ἀμαρτίαις ἐκισήθημεν), ἐπανίσταται τῇ τοιαύτῃ αὐτῆς μητρὶ, ὅτε μὴ ποιούμεν αὐτῆς πρόνοιαν εἰς ἐπιθυμίαν, ἀλλὰ σταυροῦμεν αὐτὴν σὺν τοῖς παθήμασι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις. Εἰ δὲ καὶ ὁ κόσμος υἱὸς τῆς ὕλης, τούτῃ δὲ συνεζύγη πρῶτον ἡ ἀλήθεια· ἐπανίσταται καὶ αὐτὴ τῇ πενθερᾷ (22) αὐτῆς ὕλης, ὁπηγίκα τὸν ἐκαινετὸν ὑψίσταται διχασμὸν.

Ἐγὼ δὲ ἐν τῷ Κυρίῳ ἀποσκοπήσω (23), ὑπομεινῶ ἐπὶ τῷ Σωτῆρὶ μου· εἰσακουσεται μου ὁ Θεός μου. Ὁ προφήτης ταῦτα περὶ ἑαυτοῦ λέγει,

Per unum enim hominem peccatum intravit in universum mundum, et per peccatum mors.

(22) Τῆς πενθερᾶς. Cod. Ven.

(23) Ἀποσκοπήσω Cod. Ven.

τύπον εκείνοι; διδοὺς, ὅπως δεῖ πιστεῦναι εἰς τὸν Θεόν. Οἱ μὲν οὖν φίλοι, φησί, καὶ οἰκεῖοι, οὕτως ἔσονται ἄπειστοι, καὶ διὰ τοῦτο μάταιοι, οἱ ἐπ' αὐτοὺς ἐλπίζοντες· ἐγὼ δὲ πρὸς τὸν Κύριον ἀποβλέψω, καὶ τὴν ἐξ ἐκείνου ἀναμενῶ βοήθειαν, οὐχ ἡγουμένους θαρρόων, οὐ φίλους πεποιθώς, οὐ τινι τῶν κατὰ σάρκα οἰκειῶν ἐλπίζων. Καὶ πάντως οὕτως ἀδιστακτως ἐλπίζοντες· ἐπ' αὐτὸν, εἰσακούσεται μου.

Μὴ ἐπίχαιρέ μοι, ἡ ἐχθρά μου, ὅτι πέπτωκα καὶ ἀναστήσομαι. Διδάξας τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος τὸ πέρασ, τὸ ἐπακουσθῆναι, ζημι, παρ' αὐτοῦ, ἀναλαμβάνει τῆς Σιών τὸ πρόσωπον, καὶ πρὸς τὴν Ἰδουμαίαν ποιεῖται τοὺς λόγους, ἐχθρὸν οὔσαν ἀεὶ καὶ πολεμίαν. Μὴ ἐπίχαιρε γὰρ, φησὶν· εἰ γὰρ καὶ πέπτωκα, συμφοραῖς περιπεσούσα, ἀλλ' ἀναστήσομαι αὐθις. Τινὲς δὲ πρὸς τὴν Βαβυλῶνα ταῦτα λέγεσθαι φασί· Μὴ ἐπαγάλλου, ὡς νικήσασά με· οὐ γὰρ διὰ τὴν σὴν δύναμιν (24) νενίκηκάς με· ἀλλὰ εἰδίτι πέπτωκα ἀπὸ τῆς ἐν Θεῷ στάσεως, μὴ ἐπιγινώσκουσα τὸν Θεόν (25)· ὁμως ἀναστήσομαι ἀπὸ τούτου τοῦ πτώματος. Πλὴν δοκεῖ μοι πρὸς τὴν Ἰδουμαίαν μᾶλλον λέγεσθαι ταῦτα, ὡς ἐκ τῶν κατωτέρω δῆλον. Ἐῖποι δ' ἂν καὶ ἡ ἐξ ἐθνῶν Ἐκκλησία πρὸς τὴν συναγωγὴν· Μὴ ἐπίχαιρέ μοι, ἡ ἐχθρά μου, ἡ βδελυσομένη τὰ ἔθνη· πέπτωκα μὲν γὰρ τῇ ἀμαρτίᾳ καὶ τῇ ἀσεβείᾳ, ἀλλ' ἐπιστρέψασα πρὸς Χριστὸν, ὃς ἔστιν ἀνάστασις, ἀναστήσομαι.

Δίδει ἐὰν πορευθῶ ἐν τῷ σκότει, Κύριος φῶς μου. Ἡ ἐὰν τῷ σκότει τὴν συμφορῶν καὶ κακώσεων γένωμαι, φῶς μου ἔσται ὁ Κύριος καὶ παρασκευάσει με μὴ αἰσθάνεσθαι τοῦ τοιοῦτου σκότους· ἡ, ὅτι· Εἰ καὶ ἐσκοτίσθην τὸν νοῦν, τῷ ξύλῳ λέγουσα· Θεός μου εἶ σύ· καὶ τῷ λίθῳ· Σύ με ἐγέννησας· ἀλλ' οὖν φωτισθήσομαι τῇ ἐπιγνώσει τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ Πατρός. Καὶ ἡ Ἐκκλησία ἔρει· Κἂν ὑπὸ τοῦ σκότους τῆς ἀμαρτίας κατεχομένη, πορεύομαι ἐν αὐτῇ, καὶ προκόπτω· ἀλλ' ὁ Κύριος ὁ εἰπὼν· Ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου, αὐτὸς ἔσται μοι φῶς.

Ὅργην Κυρίου ὑπόλω, ὅτι ἤμαρτον αὐτῷ. Εἰς τὸ μέγεθος, φησὶ, τῶν ἀμαρτιῶν μου ἀποβλέπουσα, οἶδα τῆς τιμωρίας τὸ δίκαιον, καὶ ὑπομενῶ τὴν ὀργὴν τοῦ διὰ τὰς ἀμαρτίας· κολάζοντός με, τούτῃ ἐστι, τὴν ἐκ τῆς ὀργῆς παιδείαν. Οὐ μὴν ἄχρι τέλους ἡ ὀργὴ ἐπιμένει· ὥστε μὴ ἐπίχαιρε.

Ἔως οὐ δικαιώσει τὴν δίκην μου, καὶ ποιήσει τὸ κρίμα μου, καὶ ἐξάξει με εἰς τὸ φῶς, καὶ ὄψομαι τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ. Ἀναμενῶ, φησὶ, καὶ ὑπομενῶ, κολαζομένη διὰ τὰς ἀμαρτίας, ἕως οὐ τὴν δίκην, ἣν ἔχω πρὸς τοὺς θλιβόντάς (26) με, δικαιώσει. Εἰ γὰρ καὶ αὐτῷ προσκέκρουσα, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἐκείνους ἔχω δίκαια πολλά, ὅτι μὴδὲν δεινὸν ὑπ'

pro suo docens, quemadmodum sit in Deo fiducia omnis locanda. Amici itaque et familiares adeo, inquit, infideles erunt; et idcirco stulti, quotquot spem in hisce locatam habent. Ego vero Dominum aspiciam, ejusque opem expectabo, nullis neque profectis confisus, nec amicis, nec aliis consanguinitatis vinculo mihi conjunctis. Atque ita firma in eum spe defixum me Dominus exaudiet.

Vers. 8. *Ne insultes mihi, inimica mea, quia cecidi et resurgam.* Cum id per suam in Deo fiduciam se consecutum vates ostendisset, ut ab eo exaudiretur; rursus urbis Sion personam induit, et Idumæam, implacabilem ipsiusmet Sion inimicam hostemque 315, sic affatur. Ne insultes, ait; etsi enim cecidi, in calamitates delapsa, rursus tamen resurgam. Quidam hæc ad Babylonem dici autumant: Ne glorieris, quod me viceris; non enim me vicisti tuam per potentiam; sed quia ego a Deo descivi, Deum ipsam amplius non cognoscens; ab hoc tamen lapsu resurgam. Verum hæc ad Idumæam potius pertinere mihi videntur, ut ex illis quæ inferius sequuntur, aperte liquet. Hæc et e gentibus conflata Ecclesia dicere commode posset ad synagogam, Ne insultes, inimica mea, quæ gentes odio habes; cecidi enim peccatis et impietate; sed ad Christum, qui resurrectio est, me convertam, atque resurgam 26.

Quia si ambulavero in tenebris, Dominus lux mea. Si nimirum in calamitatum afflictionumque tenebris versabor, Deus mihi lux erit, efficietque ut ejusmodi tenebrarum incommoda minime sentiam. Vel sensus est: Si tenebris obducta mea mens est, ligno dicens: *Deus meus es tu*, et lapidi, *Tu me creasti* 27; veri tamen Dei ac Patris cognitione perfusa illuminabor. Ecclesia quoque dicet: *Etsi peccati tenebris obvoluta, in peccato ipso ambularem, et iniquitate proficiam; attamen Dominus qui dixit, Ego sum lux mundi* 28, lux mihi erit.

Vers. 9. *Iram Domini sustinebo, quia peccavi ei.* Meorum, inquit, scelerum magnitudinem mecum ipse considerans, novi suppliciorum justitiam æquitatemque; propterea iram ejus (correctionem scilicet ab ira profectam) sustinebo, qui propter peccata me plectit. Hæc tamen ira haud in perpetuum manebit. Quare ne insultes.

Donec ipse justificet causam, et faciet judicium meum et educet me in lucem, et videbo justitiam ejus. Perferam, inquit, et sustinebo supplicium, mea ob flagitia mihi inflictum, quoad ipse causam, quæ mihi cum affligentibus me inimicis est, justam et æquam esse judicio suo confirmet. Etsi enim eum injuriis lacessivi, mihi tamen cum illis admo-

24 Juan xi, 25. 25 Jerem. ii, 27. 26 Joan. viii, 12.

Varie lectiones et notæ.

(24) Οὐ γὰρ τῇ σῆ δυνάμει. Cod. Ven.

(25) Αὐτὸν, ἰρισην. Cod. Ven.

(26) Θηρηθόντας. Cod. Bav.

dum justa est expostulatio. Quippe cum nihil mali passi a me sint, adeo crudeliter me vexarunt. Ipse propterea me a servitutis tenebris, in libertatis lucem educet; *Et videbo justitiam ejus*, cum adeo me persequentes acerbo supplicio affecerit. Ecclesia quoque dicit: *Etsi mihi succenseat Dominus, meque utpote idola resque creatas colentem, in reprobum sensum tradiderit*²⁷; attamen æquo animo patiar, donec me per penitentiam, atque sacri fontis lavacrum, justam efficiat, profertatque judicium meum, hujusmodi mundi principem condemnans, et ad spirituale **316** me lumen Pater luminosum educat, videamque justitiam ejus, Christum, qui nobis a Deo factus est justitia.

VERS. 10. *Et videbit inimica mea, et operietur confusione, quæ dicit: Ubi est Dominus Deus tuus?* *Idumæa*, inquit, meam felicitatem videbit, Deique erga me benignitatem cernens, pudore suffundetur, quæ nunc eum uti debilem incusat, et ita viribus destitutum, ut ab inimicis eruere me nequeat.

Oculi mei videbunt eam. Non ipsa modo meam felicitatem videbit, sed et ego ipsius miserias intuebor. Non enim omnino suppliciorum immunis evadet.

VERS. 10, 11. *Nunc erit in conculcationem, sicut lutum in viis. Dies lituræ lateris, deletio tua dies illa.* Quemadmodum, ait, jacens in viis lutum, præsertim quod liniendis lateribus præparatur, proteritur atque conculcatur ut mollius effectum, designato operi accommodetur, ita et tu ab omnibus conculcaberis, eritque dies illa tui oblitteratio. Ecclesia quoque dicere queat: Pudore suffundetur inimica mea, cum gloriam videbit, qua per sacri fontis lavacrum donata sum; et oculi mei vicissim eam, in futuro ævo in ignem conjectam, videbunt. *Filii enim regni ejicientur foras*²⁸, atque ego in eorum locum suffecta, cum Abraham, Isaac et Jacob versabor. Interim ipsa despectui omnibus erit, non secus ac lutum, quod proteritur in viis et assidue conculcatur; idque vel maxime si liniendis lateribus præparari debeat. Dixit item Dominus: Jerusalem, ab gentibus conculcaberis; eritque dies illa, qua conculcaberis tui deletio. Talis dies est et Christus; quippe qui ab Judæis crucifixus, factus est eorum excidium. Hæc omnia et communis omnium nostrum natura apte dicere potest ad inimicam suam, dæmonum turbam, necnon uniuscujusque anima, quam suorum penitere incipiat peccatorum.

²⁷ Rom. I, 28. ²⁸ Matth. VIII, 12.

Varie lectiones et notæ.

(27) Νοσρὸν. Cod. Bav
(27*) Ὁ ἐχθρὸς. inimicus. Cod. Ven.
(28) Περὶ θαλεῖ τὴν ἀργύνην. Cod. Ven.
(29) Τῆς αὐτῆς. Cod. Ven.
(30) Scribendum puto ἔξη· vel si retineri placeat, ἔπτει, legendum, quod sequitur, πατηθῆ-

Α ἰμοῦ παθόντες, οὕτως ἀπανθρώπως ἐχρήσαντό μοι. Καὶ ἐξάξει με εἰς τὸ φῶς τῆς ἐλευθερίας ἀπὸ τοῦ σκοτοῦ τῆς δουλείας· Καὶ ὄνομαι τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, ὅτι τοὺς οὕτως ἀδίκως ἐπιτιθέοντας μοι ἐτιμωρήσατο. Ἐρεῖ δὲ καὶ ἡ Ἐκκλησία· Εἰ καὶ ὠργίσθη μοι Κύριος, καὶ ἀπώσάμενος ὡς τοὺς εἰδώλοις λατρεύσασαν, καὶ τῇ κτίσει, εἰς ἀδόκιμον νοῦν παρέδωκέ με· ἀλλ' ὑπομενῶ, ἕως οὗ δικαιοῦσαι με μετανοίας καὶ βαπτίσματος, καὶ ποιήσει τὸ κρίμά μου, κατακρίνων τὸν ἄρχοντα τοῦ κόσμου τούτου, τὸν πλανήσαντά με, καὶ ἐξάξει με εἰς τὸ φῶς τὸ νοητὸν (27) ὁ Πατὴρ τῶν φώτων. Καὶ ὄνομαι τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ τὸν Χριστὸν, ὃς ἐγεννήθη ἡμῖν δικαιοσύνη ἀπὸ Θεοῦ.

Β Καὶ ὄψεται ἡ ἐχθρὰ (27*) μου, καὶ περιβαλεῖται ἀισχύνην (28), ἡ λέγουσα πρὸς με· Ποῦ Κύριος ὁ Θεός σου; Ἡ Ἰουδαία, φησὶν, ὄψεται τὴν ἐμὴν εὐμερίαν, καὶ καταισχυθήσεται, βλέπουσα τὴν τοῦ Θεοῦ περὶ ἐμὲ χρηστότητα, ἡ νῦν ἐνειδίζουσα τοῦτον, ὡς ἀσθενῆ, καὶ μὴ δυνάμενόν με ῥύσασθαι τῶν ἐχθρῶν.

Οἱ ὀφθαλμοὶ μου ἐπόψονται αὐτήν. Οὐ μόνον, φησὶν, αὕτη τὴν ἐμὴν εὐμερίαν ὄψεται, ἀλλὰ καὶ γὼ τὴν αὐτῆς (29) δυσπραγίαν ὄνομαι· οὐ γὰρ ἀτιμώρητος ἔσται.

Γ Νῦν ἔσται ὡς καταπάτημα, ὡς πηλὸς ἐν ταῖς ὁδοῖς, ἐν ἡμέρᾳ ἀλοιφῆς πλίνθων ἐξ ἀλειψίς σου ἡ ἡμέρα ἐκεῖνη. Ὀππερ, φησὶν, ὁ ἐν ταῖς ὁδοῖς πηλὸς καὶ μάλιστα ὁ εἰς ἀλοιφὴν πλίνθων παρασκευαζόμενος, καὶ χρησιμεύσῃ εἰς τὸ ἔργον· οὕτως καὶ σὺ ὑπὸ πάντων καταπατηθήσῃ, καὶ ἐξ ἀλειψίς σου ἔσται ἡ ἡμέρα ἐκεῖνη. Φῆσει δὲ καὶ ἡ Ἐκκλησία, ὅτι· Καταισχυθήσεται ἡ ἐχθρὰ μου, ὁρῶσα τὴν δόξαν, ἣν ἀπὸ τοῦ βαπτίσματος ἐνδέδουμαι· καὶ οἱ ὀφθαλμοὶ μου ἐπόψονται μεν αὐτήν, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι εἰς τὸ πῦρ ἀποπεμπομένην. Οἱ γὰρ υἱοὶ τῆς βασιλείας ἐκτριφίσονται· ἐξω, ἐμοῦ ἀντεισαγομένης, καὶ ταττομένης μετὰ Ἀβραάμ, καὶ Ἰσαάκ, καὶ Ἰακώβ. Καὶ νῦν δὲ ἔσται ὑπὸ πάντων καταφροσυμένη, ὡς καταπάτημα, ὡς πηλὸς ἐν ταῖς ὁδοῖς, ὃς πατεῖται συνεχέστερον, καὶ μᾶλλον ἔππερ εἰς πλίνθων ἀλοιφὴν παρασκευάζεται. Εἶπε δὲ καὶ ὁ Κύριος· Ἔσται (30) Ἰερουσαλὴμ πατουμένη ὑπὸ τῶν ἐθνῶν· καὶ ἡ ἡμέρα ἐκεῖνη, καθ' ἣν πατηθήσῃ, ἡ τελευτία, ἔσται ἐξ ἀλειψίς σου. Ἡμέρα καὶ ὁ Χριστός (31), ὃς ἐγένετο αὐτῶν (32) ἐξ ἀλειψίς, σταυρωθείς (33) ὑπ' αὐτῶν. Ταῦτα δὲ πάντα καὶ ἡ κοινὴ τῶν ἀνθρώπων φύσις ἔχει καιρὸν λέγειν πρὸς τὴν ἐχθρὰν αὐτῇ τῶν δαιμόνων πληθύν, καὶ ἡ ἐκάπτου ψυχῆ, ἀρξαμένη (34) μετανοεῖν.

σεται.

(31) Καὶ ὁ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, et Dominus Jesus Christus. Cod. Bav.

(32) Ἐξ αὐτῶν. ex ipsis. Cod. Bav.

(33) Deest σταυρωθείς, crucifixus, in Cod. Ven.

(34) Ἀρξαμένη. Cod. Ven.

Καὶ ἀπόσεται νόμιμα σου ἡ ἡμέρα ἐκεῖνη. Α καὶ παρὰ νόμοι σου νόμοι καταλυθήσονται. Ποῦ γὰρ λατρεῦσαις ἢ πῶς τοῖς εἰδώλοις καὶ τὰ ἐπὶ τῇ λατρείᾳ αὐτῶν νόμιμα ἐκτελέσεις, εἰς ἀφανισμόν οὕτω παραδεδομένη; Ἄλλὰ καὶ ὁ Χριστὸς τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν δόγμασι καταργήσας, ἀπίστατο τὰ νόμιμα τῶν Γραμματέων.

Καὶ αἱ πόλεις σου ἤξουσιν εἰς συγκλεισμόν. Τοῦτέστιν, εἰς πολιορκίαν καταντήσουσιν, ὃ ἐπὶ τῶν Ἰουδαίων γέγονεν.

Καὶ αἱ πόλεις σου ὄχυρα εἰς διαμερισμόν Ἀσσυρίων. Ἐντεῦθεν δηλοῦται, ὅτι οὐ τῇ Βαβυλῶνι, ἀλλὰ τῇ Ἰδουμαίᾳ ἀρμόζει πάντα τὰ περὶ τῆς ἐχθροῦς ῥηθέντα. Οὐ γὰρ δήπου αἱ πόλεις τῆς Βαβυλώνος ἐδόθησαν εἰς διαμερισμόν Ἀσσυρίων. (35) ἀλλ' αἱ τῆς Ἰδουμαίας διεμερίσθησαν, τοῦτέστι, διεργήσαν (36) ὑπὸ Βαβυλωνίων, ἢ κατεκληρονομήθησαν ἄλλη ὑπὸ ἄλλου, εἰ μὴ τις Ἀσσυρίους ἐρεῖ Μήδους τε καὶ Πέρσας. Ἐἶχον πόλεις ὄχυράς· οἱ Ἑβραῖοι, τὰς νομικὰς ἐντολάς καὶ παρατηρήσεις, ἀλλὰ παρεδόθησαν εἰς διαμερισμὸν τοῖς Ἀσσυρίοις, ἥτοι τοῖς ἔθνεσι. Μεριζόμεν γὰρ ἡμεῖς νῦν καὶ διχοτομούμεν τὸ γράμμα ἀπὸ τοῦ πνεύματος. Ἐἶχε καὶ πόλεις ὄχυράς ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, τὰ φιλόσοφα δόγματα καὶ τὰ μαγικά· ἀλλὰ τοῦ Παύλου ἐν Ἀθήναις γενομένου καὶ ἐν Κορίνθῳ, καὶ καταγγελλαντος τὸν ἀγνωστον ἐκείνοισι Θεὸν Ἰησοῦν (37) Χριστόν, καὶ τοῦτον ἐσταυρωμένον· ὁ Ἀρεοπαγίτης Διονύσιος, καὶ οἱ ἐν Κορίνθῳ σοφοί, οἱ πρότερον ἐπ' αὐτοῖς μεγαλοφρονούντες, διεμερίσαντο ταῦτα· τὸ μὲν ἐξεταστικὸν αὐτῶν καὶ θεωρητικὸν δεξάμενοι, ὅσον δὲ εἰς δαίμονας φέροι, καὶ πλάνην, καὶ ἀπωλείας βυθὸν, ἀπωσάμενοι. Ἄλλὰ καὶ ἐν Ἐφέσῳ οἱ τὰ περίεργα πράξαντες, τὰς μαγικὰς αὐτῶν βίβλους κατέκαυσαν. Ἐχει δὲ καὶ ἐκάστη ψυχὴ γαῦρον φρόνημα καὶ ὑψηλὸν, ὃ τοῖς Ἀσσυρίοις παραβάλλεται· ἔχει δὲ καὶ πόλεις, τὰ συστήματα τῶν ἐν αὐτῇ διαφόρων τῆς κακίας εἰδῶν. Ὅταν οὖν τὸ ὑψηλὸν ἐκεῖνο φρόνημα καὶ Ἀσσύριον μεταγάγη πρὸς τὴν ἐπίγνωσιν τῆς οἰκείας ἀξίας, καὶ τὰ ἀνω φρονήσῃ, καὶ ἀξία τοῦ κατ' εἰκόνα· τηνικαῦτα παρὰ δίδονται τῷ τοιοῦτῳ φρονήματι αἱ τῆς κακίας πόλεις εἰς διαμερισμόν. Μεριζῶν γὰρ τὴν κακίαν εἰς ὑπερβολὰς καὶ ἁλλεῖψεις ὃ τὰ ἀνω φρονῶν νοῦς, εὐρίσκει τὴν τῶν ἀρετῶν μεσότητά.

Ἄπὸ Τύρου, ἕως ποταμοῦ Συρίας. Ἐπειδὴ καὶ ἄλλαι περὶ οἰκίας πόλεις ταῖς τῶν Ἰουδαίων ἐπέχαιρον συμφοραῖς, μέμνηται καὶ Τύρου, καὶ Συρίας, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοῖς Βαβυλωνίοις ἐκπορθηθεισῶν. Λέγει δὲ καὶ τίνες αὐταί, δηλοποιῶν αὐτάς ἀπὸ τῶν ἑρίων. Ποταμὸν μέντοι Συρίας τὸν Εὐφράτην λέγει.

Act. xvii, 27. Act. xix, 19.

— Variæ lectiones et notæ

(35) Cod. Bav. addit: οἱ γὰρ Βαβυλώνιοι ἦσαν Ἀσσυριοί, *Babylonii enim erant Assyrii.*

(36) Διηργήσαν, τοῦτέστι διεμερίσθησαν. Cod. Ven.

Et atteret legitima tua dies illa. Iniquæ videlicet tuæ leges dissolventur; quomodo enim idola tua colere, lataque de eorum cultu jura servare poteris, ita male multata, penitusque deleta? Christus item sua per dogmata legalia præcepta sustulit, explositque Scribarum jura.

VERS. 12. Et urbes tuæ munitæ venient in conclusionem. Hoc est, in obsidionem incident, quod sub Judæorum imperio contigit.

Et civitates tuæ munitæ in divisionem Assyriorum. Hinc aperte liquet, omnia quæ de inimica superius dicuntur, 317 non ipsimet Babylonii, sed Idumææ convenire; non enim Babylonis urbes Assyriis dispartitæ traditæ sunt, sed Idumææ civitates divisæ sunt a Babyloniiis atque direptæ vel hereditate aliæ ab aliis acquisitæ, nisi forte quis Assyrios Medos atque Persas esse dicat. Urbes munitas habebant et Hebræi, legis videlicet cæremonias et observantias, sed Assyriis, hoc est gentibus, dispartitæ traditæ sunt. Nunc enim nos litteram a spiritu dividimus atque secernimus. Habebat urbes fortes atque munitas et humana natura, philosophica nimirum et magica dogmata; verum ubi Paulus Athenas attingit atque Corinthum et ignotum hominibus illis Deum, Jesum Christum, eundemque crucifixum prædicavit: Dionysius Arcopagita, Corinthique sapientes qui antea de se magnifice sentiebant, dogmata hæc diviserunt amplectentes, quidquid ad contemplandam exquirendamque veritatem confert, et rejicientes quod ad dæmones, et in errorem perditionisque barathrum ducit. Quotquot item Ephesi vana prodigia patrabant, magicos suos libros combusserunt. Habet et unaquæque anima sublimes elatasque cogitationes, quæ Assyriis assimilantur: habet item urbes varias, scilicet vitiorum compages ac species. Cum ergo sublimis illa mens, Assyrio similis, ad suæ dignitatis cognitionem perducitur, cogitatque superna et homine, ad imaginem Dei condito, plane digna: tum istiusmodi cogitationi ac menti dispartitæ traduntur improbitatis atque nequitie urbes. Mens enim, quæ superna cogitat (38), vitia dividit in extrema quadam, quorum in medio mediocritatem virtutemque sitam comperit.

A Tyro usque ad flumen Assyriæ. Quoniam et aliæ finitimæ civitates Judæorum de calamitatibus lætabantur, mentionem idcirco propleta facit et Tyri, et Assyriæ, et aliarum quæ a Babyloniiis eversæ sunt, penitusque deletæ. Quæ quales fuerint, ex earum finibus clare demonstrat. Assyriæ quidem flumen Euphratem vocat.

(37) Θεὸν καὶ Ἰησοῦν. Col. Ven.

(38) Virtus enim quælibet inter nimium et parum sita est, ut præclare docet Aristoteles in *Ethic. ad Nicomach.*

Et a mari usque ad mare. A mari scilicet orientali usque ad occidentale

Et a monte usque ad montem. Ab Judæorum monte Carmelo usque ad Libanum. Omnes itaque interjectæ urbes a Babyloniis diripiuntur, quæ Judæorum calamitatibus antea lætabantur.

Dies aquæ et tumultus. Quemadmodum scilicet aqua vehementi cum impetu fluens, strepitum edit, affertque trepidationem; ita et hostium exercitus, impetu facto, omnia irruct, cuncta rumore ac formidine complens, urbesque prædictas devastabit.

318 VERS. 13. *Et erit terra in dissipationem cum habitatoribus suis.* Terra scilicet harum urbium et ipsa devastabitur, ferro ignique consumptis arboribus frugibusque; et simul ejus habitatores hostibus jugulandi tradentur.

Propter fructus adinventionum eorum. Causam addicit, cur hæc illis accident. Tales enim calamitates, ait, fructus eorum facinorum sunt. Terra facta est humana natura, suam ob inobedientiam, quippe quæ sibi dictum illud audivit, *Terra es et in terram revertieris*³, cogitatque terrena: quam quicquam terram incolebant tenebrarum principatus atque potestates. At, uli advenit dies aquæ et tumultus, spiritus videlicet ac sonitus, quo repleta domus est, ubi congregati erant apostoli, protinus evanuit naturæ labes, atque terrena cogitatio, simulque dispersi sunt qui talem cogitationem præferebant. Non amplius enim uti mortales cogitantes, qui Spiritus gratiam accepimus atque servamus. Disperdit et unuscujusque animam, terram factam dies aquæ, sacri nimirum lavacri, et lacrymarum, necnon dies tumultus, quem ipsimet animæ injicit Verbum (41) eam præteritorum jam peccatorum pœnitentem exagitans atque conturbans. Disperdit autem non ipsius naturam, sed fructus adinventivorum ejus et institutorum. Hæc enim sola evanescent, non ipsiusmet animæ natura atque substantia.

VERS. 14. *Pasce populum tuum in virga tua, oves hereditatis tuæ.* Cum finitimis gentibus prænu-tiasset, quæ futura erant; populo deinceps prædicat futuram post reditum pacem tranquillitatemque, ad Israeliticam generationem omnem talia quodammodo fatus: Hæc illi quidem; tu vero pasce tuum populum et hereditatis oves in virga tribus tuæ, sceptro nimirum unius tribus tuæ, Judæ. Ex ea quippe prognatus Zorobabel, populum post reditum rexit.

Habitantes seorsum. Pacatam videlicet atque tranquillam vitam degentes, habentesque neminem,

³ Gen. iii, 19.

Variæ lectiones et notæ.

(39) Desunt verba καὶ θορύβου, et tumultus, in Cod. Ven.

Καὶ ἀπὸ θαλάσσης ἕως θαλάσσης. Ἀπὸ τῆς πρὸς ἕω κειμένης, ἄχρι τῆς πρὸς ἐσπέραν.

Καὶ ἀπὸ ὄρους ἕως τοῦ ὄρους. Ἀπὸ τοῦ τῶν Ἰουδαίων ὄρους τοῦ Καρμήλου μέχρι τοῦ Λιβάνου. Ἄπασι οὖν αἱ ἐν τῷ μέσῳ πόλεις ἀλώσονται τοῖς Βαβυλωνίοις, ἀπρότερον ἐπιχαίρουσαι τοῖς Ἰουδαίων κακοῖς.

Ἡμέρα ὕδατος καὶ θορύβου. Τουτέστιν, ὥσπερ ὕδωρ μετὰ βοῆς φερόμενον, καὶ θόρυβον ποιοῦν· οὕτως ἡ στρατιὰ τῶν ἐχθρῶν ἐπελεύσεται, πάντα συνταράττουσα, καὶ τὰς ῥηθείας πόλεις πορθοῦσα.

Καὶ ἔσται ἡ γῆ εἰς ἀφανισμόν μετὰ τῶν κατοικούντων αὐτήν. Ἡ γῆ τῶν πόλεων τούτων καὶ αὕτη καταφθαρήσεται, τῶν τε δένδρων δηουμένων, καὶ τῶν καρπῶν φθειρομένων καὶ πυρπολουμένων· ἀλλὰ καὶ οἱ κατοικοῦντες αὐτὴν σφαγῆ παραδοθήσονται.

Ἀπὸ καρπῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτῶν. Τὴν αἰτίαν δείκνουσιν, ἀφ' ἧς ταῦτα αὐτοῖς συμβήσεται. Αἱ γὰρ τοιαῦται, ψῆσι, κακώσεως καρποὶ εἰσι τῶν ἔργων αὐτῶν. Ἐπὶ γέγονεν ἡ ἀνθρωπίνη φύσις, δὲ τὴν παρακοήν, ἀκούσασα τὸ, Ἐπὶ εἶ, καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσῃ, καὶ τὰ τῆς γῆς φρονήσασα· κατ' ἴκον δὲ ταύτην τὴν γῆν αἱ τοῦ σκότους ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι. Ἄλλ' ὅτε ἡμέρα γέγονεν ὕδατος καὶ θορύβου (39), τοῦ πνεύματος, φημι, καὶ τοῦ ἤχου, δὲ (40) ἐπλήρωσε τὴν οἰκίαν, ἐν ἧ ὁ ἀπόστολος ἦσαν, ἡφανίσθη καὶ ἡ φθορὰ τῆς φύσεως, καὶ τὸ γέγονεν φρονήμα μετὰ τῶν κατοικούντων αὐτὸ πρῶτον· οὐκέτι γὰρ ὡς θνητοὶ φρονούμεν οἱ γε τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν δεξάμενοι καὶ τηροῦντες. Ἀφανίζει καὶ τὴν ἐκάστου ψυχὴν, γενομένην γῆν, ἡ ἡμέρα τοῦ ὕδατος, καὶ τοῦ βαπτίσματος, καὶ τῶν δακρύων, καὶ τοῦ θορύβου, ὃν ἐμποιεῖ αὕτῃ ὁ λόγος, κατασειῶν αὐτήν, καὶ ταραττων μεταμελουμένην ἐπὶ τοῖς προτέροις. Ἀφανίζει δὲ οὐκ ἀπὸ τῆς οὐσίας αὐτῆς, ἀλλὰ ἀπὸ τῶν καρπῶν τῶν ἐπιτηδευμάτων· οὗτοι γὰρ ἀφανίζονται, ἀλλ' οὐκ ἡ φύσις τῆς ψυχῆς.

Ποίμαινε λαόν σου ἐν ῥάβδῳ φυλῆς σου, πρόβατα κληρονομίας σου. Τὰ ἐσόμενα τοῖς δούλοις ἔθνεσι προθεσπίσας, προγγέλλει λοιπὸν τὴν μετὰ ἐπίνοδον εἰρήνην τῷ λαῷ, μονονουχὶ ταῦτα λέγων πρὸς πᾶσαν τὴν Ἰσραηλίτην [σ. -λίτιν] γενεάν, ὅτι Ἐκεῖνοι μὲν ταῦτα πείσονται· σὺ δὲ ποιίμαινε τὸν λαόν σου, καὶ τὰ πρόβατα τῆς κληρονομίας σου, ἐν ῥάβδῳ φυλῆς σου, τουτέστι, τῷ σκήπτρῳ μιᾶς φυλῆς σου, τῆς τοῦ Ἰούδα. Ἐξ αὐτῆς γὰρ ὦν Ζοροβάβελ, μετὰ τὴν ἐπίνοδον ἐποίμαινε τὸν λαόν.

Κατασκηνοῦντας καταμόρας. Τουτέστιν, ἐν εἰρήνῃ καὶ ἡσυχίᾳ ὄντας καὶ μηδένα ἔχοντας τὸν

(40) Ὁ, qui (Spiritus). Cod. Bav.

(41) Seu ratio.

προπολεμοῦντα (42) ἢ ὅτι μὴ ἐπιμιγνυμένους τοῖς ἄλλοις, καὶ μανθάνοντας τὰ ἔργα αὐτῶν, ἀλλ' ἀμιγεί; ὄντας ἐθνικῶν ἐπιτηδεύματων. Ἄγχοι δ' αὖ καὶ πρὸς τὸν Υἱὸν ὁ Πατήρ· Ποιμαίνει τὸν λαόν σου, τοὺς ἐκ περιτομῆς πιστεύσαντας, καὶ τὰ λοιπὰ πρόβατα τῆς κληρονομίας σου, τὰ ἔθνη δηλαδή, ἃ ἔδωκά σοι κληρονομίαν, ἐν τῇ ῥάβδῳ σου, οὐ τῇ κολαστικῇ, ἢ ὡς σκευὴ κεραμῶος συντρίβει τοὺς ἀπειθεῖς, ἀλλὰ τῇ παιδευτικῇ, ἢ ἐπισκεψέως ἐστὶ ῥάβδος. Ἐπισκέψομαι γὰρ, φησὶν, ἐν ῥάβδῳ τὰς ἀνομίας (43) αὐτῶν· τὸ δὲ ἔλεός μου, οὐ μὴ διασκεδάσω ἀπ' αὐτῶν. Ποιμαίνονται τῇ ῥάβδῳ τοῦ σταυροῦ καὶ οἱ κατὰ Παῦλον ἐυνάμενοι λέγειν· Ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ Κυρίου μου Ἰησοῦ Χριστοῦ; δι' οὗ ἔμοι κόσμος ἐσταύρωται, κἀγὼ ἐν τῷ κόσμῳ. Οἱ δὲ τοιοῦτοι καὶ καταμόνα; κατασκηνοῦσι, πάσης ἀπηλλαγμένοι τῆς πρὸς τοὺς πολλοὺς ἀνθρώπους καὶ τὴν τῶν πολλῶν πραγμάτων σύγχυσιν προσπαθείας, καὶ μόνῃ προσαλλοῦντες Θεῷ τῷ Κυρίῳ ἐν, καὶ ὑπὲρ τῆ ἐν, καὶ ἐνοθεῖς καὶ αὐτοὶ γινόμενοι. Οὕτω καὶ Δαβὶδ, Καταμόνας εἰμι ἐγὼ, ἔλεγε· καὶ Ἰερεμίας· Οὐκ ἐκάθισα, φησὶν, ἐν συνεδρίῳ παιζόντων· καταμόνας ἐκαθήμην.

Ἀρυμὸν ἐν μέσῳ τοῦ Καρμηλοῦ νεμίσονται, τὴν Βασανίτιν καὶ τὴν Γαλααδίτιν. Ἐπειδὴ τροπικῶ; τοὺς ἀνθρώπους ἐκάλεσε πρόβατα, ἐπιμένων τῇ τροπῇ, ἀρυμὸν ὀνομάζει καὶ νομῆν· σημαίνει δὲ δι' ὧν λέγει, ὅτι ἐν πάσῃ εὐετηρίᾳ ἔσονται. Ἡ τε γὰρ ὑπὸ τοῦ Καρμηλοῦ περιχομένη χώρα, καὶ ἡ Βασανίτις, καὶ ἡ Γαλααδίτις, τὰ πλῆνα τῆς Παλαιστίνης ἦσαν μέρη. Ἴνα τοίνυν δηλώσῃ, ὅτι ἐν ἀφθόνοις ἀγαθοῖς ζήσοις, τοῦ δρυμοῦ ἐμνήσθη. Φασὶ γὰρ τὰ πρόβατα ἐν τῷ δρυμῷ νεμόμενα, καὶ ὑπὸ τῶν βαλάνων τρεφόμενα, πιαίνεσθαι· ἐπεὶ καὶ ταῖς βαλάνοις ἐπιτρέχει, ἐνηδόμενα (45) τῷ καρπῷ. Ἐπεὶ δὲ Κάρμηλος ἐπιγνώως περιτομῆς ἐρμηνεύεται· Βασανίτις δὲ, αἰσχύνῃ· Γαλααδίτις δὲ, διαθήκης μεταθέσις· νεμηθήσονται ταῦτα οἱ ὑπὸ Χριστοῦ (46) ποιμαινόμενοι· τὸν μὲν Κάρμηλον, ὡς ἐπιγνόντες τὴν ἀληθῆ περιτομὴν τίς ἐστι, καὶ ὅτι οὐχ ἢ τῆς σαρκὸς, ἀλλ' ἢ τῆς σκληροκαρδίας ἀπόθεσις, ἢ πνευματικῆ ἐστὶ (47) περιτομή, ἣν ὁ Θεὸς ἐπιζητεῖ, καθὼ εἶρηται· Περιτμήθητε (48) Θεῷ· καὶ, Περιτεμείσθε τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν· καὶ οὕτως μετὰ τὸ ἐπιγνῶναι περιτεμόμενοι καὶ αὐτοὶ τὸ σαρκικὸν τῆς καρδίας φρόνημα, καὶ τὸ ἀπὸ γενέσεως κάλυμμα· τὴν δὲ Βασανίτιν νεμηθῶνται, αἰσχυνόμενοι ἐπὶ τοῖς προσημαρτημένοις, καὶ τὴν κατὰ Θεὸν λύπην ἔχοντες, ἥτις χαρὰν ἰώνιον κατεργάζεται· τὴν δὲ Γαλααδίτιν, ὡς τὴν

qui oppugnaret: vel gentibus non permisti, nec eorum opera discentes, sed ab gentilibus disciplinis institutisque prorsus alicui. Hæc item cœlestis Pater ad Filium apte diceret: Pisce populum tuum. eos nimirum qui ex circumcisione Christo nomen dederunt; et reliquas hæreditatis tuæ oves, gentes videlicet, quas tibi dedi hæreditatem, in virga tua, virga scilicet non afflictionis, quæ ut vasa anguli, contumaces conterit, sed correctionis, quæ virga visitationis est: Visitabo, ait, in virga iniquitates eorum: misericordiam autem meam ab eis non auertam. Pascuntur virga crucis 319 et ii, qui cum Paulo dicere possunt, Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est et ego mundo. Tales homines solitarium etiam vitam degunt, procul ab hominum frequentia negotiorumque sollicitudinibus remoti; qui quidem uno cum Deo atque Domino colloquentes, plures uno, simul et unius instar et (44) ipsi sunt. Ita et David: In solitudine, inquit, sum, et Jeremias, Non sedi, ait, in concilio cum ludentibus, sed solitarius sedebam.

Silvam in medio Carmeli, pascentur Basanitim et Galaaditim. Quoniam per verborum quamdam immutationem homines vocavit oves, eidem loquendi modo insistens, silvam memorat et pascua. Per hæc autem, quæ propheta dicit, eos in rerum omnium affluentibus copiis fore denotat. Nam regio, quæ sub Carmelo continetur, et Basanitis et Galaaditis, feraciores Palæstinæ partes erant. Ut ergo perspicuum fieret, eos immensa honorum copia iri circumfusum, silvæ mentio facta est. Nam quæ pascentur in silvis oves, quæque vescuntur glandibus, quibus maxime oblectantur, eas pingues fieri tradunt. Quoniam autem Carmelus idem sonat, ac cognitio circumcisionis; et Basanitis, turpitudine; et Galaaditis, testamenti translatio: pascent hæc omnia, qui a Christo ducuntur, Carmelum in primis, probe intelligentes, quæ sit vera circumcisio, nec ignorantes non in carnis abrasione, sed in cordis duritiei remotione sitam esse circumcisionem illam omnino spiritalem quæm Deus querit, quemadmodum dicitur, Circumcidimini Deo, et, Circumcidite duritiam cordis vestri, quod cum probe norint, amputabunt et ipsi carnalem cordis cogitationem, sibi que inditum a nativitate velum: pascent deinde Basanitidem, dum eos turpium facinorum pudebit, cruciabitque dolor, ex intimo in Deum amore profectus, qui gaudium operatur sem-

* Psal. LXXXVIII, 33. † Galat. vi, 14. ‡ Psal. LIV, 8. § Jerem. xv, 17. ¶ Jerem. xiv, 4.

Varie lectiones et notæ.

(42) Scribendum fortasse προσπολεμοῦντα.
(43) Ἀσθενείας, infirmitates. Cod. Ven.
(44) Quemadmodum Deus, qui persona multiplex, natura unus est: ita et ipsi ὑπὲρ τὸ ἐν, supra unum, hoc est plures cum sint, spiritu tamen

atque charitate unius præ se speciem ferunt.
(45) Ἠδόμενα. Cod. Ven.
(46) Χριστῷ. Cod. Ven.
(47) Ἔσται, erit. Cod. Bay.
(48) Περιτμήθητε, circumcidere.

piturnum : Galaaditidem postremo, quippe qui testamenti translationem nacti, non amplius ipsismet legis verbis inhaerent, neque rationis expertes victimas mactant, sed legis spiritum consecrantes, vitam in spiritu ducunt, offeruntque semetipsos Deo hostiam viventem atque sanctam *.

VERS. 15. *Juxta dies sæculi, et juxta dies egressionis tuæ de Ægypto, ostendam ipsis mirabilia.* Dies sæculi vocans dies antiquos. Juxta veteres, ait, illos dies quibus opitulatus vobis sum, mirabilia ostendam hominibus, qui a captivitate domum redierunt. Et quemadmodum vobis, ex Ægypto exeuntibus, Palæstinæ terram hæreditate possidendam tradidi; 320 ita et nunc regionis hujus imperio potiemini, terramque illam adeo fecacem et amplam possidebitis. Christus item regit eos, qui ab ipso pascuntur, cum in hac vita, tum in futuro ævo sempiterno. Cum enim ii superna cogitent, eorumque talis sit vitæ ratio, qualis cœlicolis; cum ipsi mortui mundo sint, atque vicissimi ipsis mundus, et in carne cum sint, minime secundum carnem militent : nonne talis vitæ ratio imago est illius, quæ in futuro ævo transigetur? Præterea quemadmodum veteres Hebræi a Pharaonis, in mare submersi, dura servitute liberati sunt, Rubrum ipsi mare transeunt, et post maris Rubri transitum cœlitus descendentem mannam comederunt, bibuntque aquam e petra manantem : ita et nos, cum sub mystico Pharaone essemus, tenebrosi peccati principe, liberati ab hoc sumus, in sacri fontis lavacrum jam submerso, et post lavacrum hoc panem comedimus, qui de cœlo descendit, carnem videlicet Verbi cœlestis ac Dei, bibimusque potum qui e petra manavit, Christi nimirum sanguinem. *Petra enim, ait, erat Christus* *. Quæ itaque apud eos contigerunt prodigia, tanquam figuræ quædam esse propheta declarat. Mirabilia ostendit Deus et per apostolos, quemadmodum priscis illis temporibus per Moysen et Aaronem.

VERS. 16. *Videbunt gentiles et confundentur ex omni fortitudine sua.* Pristina scilicet sua de potestate detrudentur, quod summo eis dedecori erit : qui quidem, ait, vestrum aggredi non audebunt imperium, meam ergo vos providentiam considerantes, vel si aggrediantur, victi fractique, non amplius vobiscum dimicabunt. Id ipsum passi sunt et dæmones, gentes implacabili contra nos odio flagrantes. Omnia enim illusionum genera, quibus antea ii vel maxime pollebant, per Christi adventum evanescunt.

Imponent manus super os suum. Nihil amplius contra te loqui ausi, neque illudere, neque irridere, ut antea consueverant. Quinimo ne-

* Rom. xii, 4. * I Cor. x, 4.

τῆς διαθήκης μετάθειν κατακληρονομοῦντες· καὶ ἀντὶ τοῦ κατὰ τὸ γράμμα ζῆν, καὶ θυσιὰς ἀλόγους προσάγειν, κατὰ πνεῦμα ζῶντες, καὶ ἑαυτοὺς θυσίαν ζῶσαν ἁγίαν προσάγοντες τῷ Θεῷ.

Κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ αἰῶνος, καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας ἐξορίας σου ἐκ γῆς Αἰγύπτου, δεῖξω αὐτοῖς θαυμάσια. Ἡμέρας αἰῶνος τὰς ἀρχαίας ὀνομάζω, φησὶν, ὅτι Κατὰ τὰς ἀρχαίας ἡμέρας ἐκείναι, ἐν αἷς ἀντελαβανόμεν ὑμῶν, δεῖξω θαυμάσια τοῖς ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας ἐπανελευθεῖσιν. Καὶ ὡς περ ἐξελευθούσιν ἐξ Αἰγύπτου τὴν ἐν Παλαιστίνῃ γῆν κατακληροδοτήσα ὑμῖν· οὕτω καὶ νῦν ταύτης ἐγκρατεῖς ἐσεσθε, καὶ τὴν αὐτὴν γῆν κατακτήσεσθε. Προτίθεται καὶ Χριστὸς τῶν ὑπ' αὐτῷ ποιματινομένων, καὶ κατὰ τὸν παρόντα βίον, ὡς περ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι. Ὅταν γὰρ φρονῶσι τὰ ἄνω, καὶ τὸ πολίτευμα αὐτῶν τοιοῦτον ᾖ, ὡς ἐν οὐρανοῖς ὄντων, καὶ νεκροὶ ὡς τῷ κόσμῳ, καὶ αὐτοῖς ὁ κόσμος, καὶ ἐν σαρκὶ ὄντες, οὐ κατὰ σάρκα στρατεύονται, οὐχὶ τῆς τοῦ μέλλοντος αἰῶνος καταστάσεως εἰκὼν ἐστὶν ἡ τοιαύτη διαγωγή; Ἀλλὰ καὶ ὡς περ οἱ πάλαι Ἑβραῖοι τῆς τοῦ Φαραὼ δουλείας ἠλευθερώθησαν καταποντισθέντος, αὐτοὶ τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν διελθόντες, καὶ μετὰ τὸ διελθεῖν, ἐφαγόν τε τὸ ἐξ οὐρανοῦ μάννα, καὶ τὸ ἐκ πέτρας ἐπιον ὕδωρ· οὕτω καὶ ἡμεῖς ὑπὸ τὸν νοητὸν ὄντες Φαραὼ, τὸν τῆς σκοτεινῆς ἀμαρτίας ἀρχοντα, ἀπηλλάγημεν τούτου, ἀποπνιγέντες ἐν τῷ βαπτίσματι· καὶ μετὰ τὸ βάπτισμα, τὸν τε ἄρτον ἐσθίμεν, τὸν ἐξ οὐρανοῦ καταβάντα, τὴν σάρκα φημι τοῦ οὐρανοῦ Λόγου καὶ Θεοῦ, καὶ τὸ ἐκ πέτρας πίνομεν πόμα, τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ. Ἡ γὰρ πέτρα, φησὶν, ἦν ὁ Χριστός. Οὕτως οὖν τὰ τυπικῶς αὐτοῖς συμβάντα θαυμάσια, δεῖκνυε ἐφ' ἡμῖν ἀληθῶς. Ἐδειξε θαυμάσια καὶ διὰ χειρῶν τῶν ἀποστόλων, ὡς περ ἐν ταῖς ἀρχαίαις ἡμέραις διὰ Μωσέως καὶ Ἀαρῶν.

Ὁφρονταί ἐθνη, καὶ καταισχυνθήσονται ἐκ καύσεως τῆς ἰσχύος αὐτῶν. Τοῦτέστιν, ἐκπεσοῦνται τῆς προτέρας ἰσχύος αὐτῶν, ὃ μέγιστη αὐταῖς αἰσχὺνη· καὶ ἢ οὐδὲ τὴν ἀρχὴν προσθαλοῦσιν ὑμῖν, θεωροῦντα (49) τὴν ἐμὴν περὶ ὑμᾶς πρόνοιαν· ἢ προσθαλόντα, καὶ ἠττηθέντα, οὐκέτι οὐ πολεμήσουσιν, ὡς ἀνίσχυρα γεγονότα. Τοῦτο καὶ οἱ δαίμονες ἐπαθον, τὰ ἀσπονδα πρὸς ἡμᾶς ἔθνη. Πάντα γὰρ τὰ εἶδη τῆς πλάνης αὐτοῖς (50), ἐν οἷς ἰσχυρον πρῶτον, κατήρηται τῇ ἐπιδημίᾳ Χριστοῦ.

Ἐπιθήσουσι χεῖρας ἐπὶ στόμα αὐτῶν. Μὴ τολμῶντες εἰπεῖν τι κατὰ σοῦ, ἢ χλευάσαι, ἢ ἐπιγελάσαι, ὡς πρότερον. Ἀλλ' οὐδὲ οἱ δαίμονες δι' ἐγ-

γαστριμύθων (51), ἢ ὄρυς, ἢ ἑτέρων τοιουτοτρό-
πων λαλοῦσι.

Τὰ ὅσα αὐτῶν ἀποκωφώθησονται. Οὐτε ἑτέρων
λεγόντων καθ' ἑμῶν ἀνέξονται, ἀλλ' ὡς κωφοί
ἔσονται. Καὶ οἱ δαίμονες δὲ ἐκωφώθησαν, μὴ ἔχον-
τες, ὡς πρότερον, τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτούς.

Ἀσιζουσι χοῦν (53), ὡς ὄρυς, σύροντες γῆν.
Ἀπὸ τοῦ, συρμένοι ἐπὶ γῆς. Πεσοῦνται γάρ, φησί,
κάτω, δίχην ὄρυον συρομένων ἐπὶ γῆς, οὐδὲ τὴν
κεφαλὴν ἄραι δυνάμενοι, διὰ τὸ κατεπηχέναι. Ἡ
τοῦτο λέγει, ὅτι οἱ ὄρυς μὴ εὐρίσκοντας ἑτέραν
τροφήν, τὸν χοῦν διαλείουσι, καὶ σύρουσι τὴν γῆν,
τουτέστιν, εἰς τὸ στόμα διὰ τῆς γλώττης ἀναλαμ-
βάνουσι. Ἀλλὰ καὶ οἱ δαίμονες πρῶτην μὲν ἐν πᾶ-
σιν ἀνθρώποις τροφήν εὐρίσκον (πάντες γάρ ἡμαρ-
τον, καὶ ὑστεροῦντο τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ· καὶ ἐδασί-
λευσαν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδάμ μέχρι Μωσέως, ἐπὶ
τοὺς ἁμαρτήσαντας)· νῦν δὲ ἐν πᾶσι μὲν τροφήν
οὐκ εὐρίσκουσι. Δικαιοῦμεθα γὰρ τῇ τοῦ Χριστοῦ
χάριτι, οὐ εἰς τὸν θάνατον βαπτίζομεθα· καθήγγη-
ται δὲ καὶ ὁ θάνατος. Τὸν μόνον χοῦν λαίχουσι, καὶ
τὴν γῆν σύρουσι, τοὺς ἀπίστους δηλαδὴ, καὶ τοὺς
κάτω καίμενους.

Ταραχθῆσονται ἐν συγκλεισμῷ αὐτῶν. Συγ-
κλεισμὸν αὐτῶν τὴν πανταχόθεν ὥσπερ ἐν πολιορκίᾳ
στένωσιν λέγει. Εἰς ἀμχανίαν οὖν, φησί, περιστή-
σονται, πανταχόθεν συγκλεισθέντες καὶ στενω-
θέντες. Καὶ ἐπὶ τῷ Χριστῷ οἱ δαίμονες ἐταράσ-
σοντο, λέγοντες· *Τί ἡμῖν καὶ σοί*; καὶ παρεκάλουν,
ἵνα μὴ ἀποστελεῖ αὐτούς εἰς ἄβυσσον, ἥτις ἦν συγ-
κλεισμὸς αὐτοῖς.

Ἐπὶ τῷ Κυρίῳ Θεῷ ἡμῶν ἐκοιτησονται. Τού-
τός ἐστιν, ἐπὶ τῇ ἀφάτῃ σου περὶ ἡμᾶς χρηστότητι
ἐκπλαγῆσονται, ὅπως ἠλέησας τοὺς οὕτω σε παρ-
οργισάντας.

Καὶ φοβηθήσονται ἀπὸ σοῦ. Οὐκ ἀπὸ τῆς
ὕμετέρας δυνάμεως ἔσται ὁ φόβος αὐτοῖς, ἀλλ' ἀπὸ
σοῦ. Ἡ, ὅτι Σὺ φοβηθήσονται, καὶ ἐπιγνώσονται σε
Θεὸν εἶναι φοβερὸν οἱ πρότερον τὰ εἰδῶλα φοβούμε-
νοι, καὶ σέβοντες αὐτὰ, καὶ θεοὺς ἰσχυροῦς; εἶναι
οἰόμενοι. Ἐξέστησαν καὶ αἱ ἀντικείμεναι (54) δυ-
νάμεις ἐπὶ τῷ Κυρίῳ Θεῷ τῷ μονογενεῖ, σάρκα λα-
βόντι, καὶ θεανθρώπῳ κληθέντι τὸ καινότατον, καὶ
ἐφοβήθησαν ἀπὸ σοῦ τοῦ Πατρὸς· τοῦτο δὲ καὶ ἀπ'
ἐκείνου φοβηθῆναι ἔστιν· ὁ γὰρ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ,
καὶ ὁ Πατὴρ ἐν τῷ Υἱῷ. Καὶ δηλοῦσι μέχρι τοῦ νῦν,
ἀπὸ τοῦ δυνάματος τοῦ Χριστοῦ φεύγουσαι.

¹⁰ Matth. viii, 31.

Variæ lectiones et notæ.

(51) En γαστριμύθους; hic appellat Interpretes,
quos alibi p. 9 ἀπὸ γαστρὸς φωνοῦντας dicit.

(52) Dodonæam scilicet, apud veteres celebra-
tissimam.

(53) Χείλοζ, manum. Cod. Bav.

que per magos ariolosque, neque per que-
cum (52), aliave similia. mali spiritus loquun-
tur.

Aures eorum surdæ erunt. Nec alios contra vos
loquentes sustinebunt, sed erunt uti surdi.
Dæmones quoque surdi quodammodo evaserunt,
cum non haberent amplius, qui eos, ut antea, invo-
carent.

VERS. 17. *Lingunt humum, sicut serpentes, qui
trahunt terram.* Pro, qui humi volutantur; decident
enim, ait, serpentum iustar, humi sese contor-
quentium; qui præ timore, ne caput quidem
extollere audent. Vel hoc ideo dicit, quia serpentes,
321 ubi cibum alium non inveniunt, humum
lingunt, trahuntque terram, hoc est in os per
linguam attrahunt. Dæmones quoque jampridem in
omnibus hominibus cibum inveniebant (peccabant
enim omnes, atque divina gloria destituebantur,
regnavitque propterea mors ab Adam usque ad
Moysen, et in peccatores irruit), sed si nunc non
amplius in omnibus talem cibum inveniunt; justi
enim evadimus per Christi gratiam, cujus
per mortem sacri fontis unda lavamur, contraque
mors est atque sublata. Humum propterea lingunt,
trahuntque terram, infideles scilicet homines, qui
humi volutantur.

Turbabuntur in conclusionibus suis. Conclusionem
vocat angustias, quæ undique eos, tanquam in
obsidione, premerent. Undique ergo conclusi, ait,
et obsidione cincti, summam ad inopiam redigen-
tur. Dæmones quoque in Christi conspectu turba-
bantur, dicentes, *Quid nobis, et tibi* ¹⁰? eundemque
rogabant, ut eos mittere nollet in abyssum, quæ
carcer eis erat.

Super Domino Deo nostro stupebunt. Ad ineffa-
bilem scilicet tuam erga nos humanitatem beni-
gnitatemque stupebunt, eo quod misertus eorum
fueris, qui adeo te ad iram provocarunt.

Et perterritæ a te. Non ab nostra, inquit, po-
testate, sed a te metus eis incutietur. Vel ita: Te
timebunt, atque formidabilem te Deum esse intel-
ligent, qui antea idola reformidabant, eaque deos
fortes esse arbitrabantur. Obstupuerunt et ad-
versæ potestates ad prodigium hoc maximum, cum
Dominus Deus unigenitus carnem assumpsit, et
homo Deus vocatus (55) est; magnusque eis timor
incussus a te, Pater, est, proindeque et ab Uni-
genito ipso; siquidem Filius in Patre est, et Pater
in Filio. Quas quidem potestates ad hæc usque
tempora Christi nomen aversari, idque audientes
aufugere manifeste liquet.

(54) Ἐναντία, contrariæ. Cod. Ven.

(55) Vocatus nomine, quod erat et re. Cum enim
una Verbi persona duabus naturis distinctis præ-
dita esset, idem et Deus et homo vere erat.

VERS. 18. *Quis Deus, sicut tu, auferens iniquitates, et transcendens impietates his, qui reliqui sunt de hereditate tua? Cum immensam Dei erga nos humanitatem propheta considerasset, vidissetque ipsorum tanta ipsorum misericordia dignatum, qui nefaria scelera, venia prorsus indigna, patrarant; ingenti cum admiratione, tanquam ex populi persona, clamat, Quis Deus, sicut tu? Rationes enim non exigit patrorum scelerum, sed iniquitates auferens, hoc est, Oblitteras atque deles, et impietates transcendis, hoc est, omnino negligis atque nihili facis. Hæc autem nobis præstas, qui superstities ex populo tuo mansimus, quos, ut hereditatis tuæ reliquias, Babylone reducendos putasti. Per sacri item fontis lavacrum 322 aufert Deus iniquitates Hebraici populi reliquiarum, quæ ad salutem servantur, quibus de reliquiis dictum est illud, Et reliquiae salvabuntur¹¹; idemque per poenitentiam transcendit eorum omnium impietates, qui sese desperationi non dederunt, sed bonæ spæ reliquias aliquas in semetipsis custodierunt.*

Et non tenui in testimonium iram suam: quia cupidus misericordiæ est. Hæc similia sunt Davidicis illis dictis, Non irascetur in perpetuum, nec in sæculum excandescet: non secundum iniquitates nostras fecit nobis, neque secundum peccata nostra retribuit nobis¹². Ita et in præsentia propheta elamat, non retinere Deum iram, neque diu eam asseruare in argumentum atque testimonium populi iniquitatum, propterea quia Deus miserum mavult et parcere, quam arguere et punire.

VERS. 19. *Revertatur ab ira, et miserebitur nostri: demerget peccata nostra, et projicientur in profunda maris. Quod per Isaiam Deus clamat, Ego sum, qui iniquitates deleo, nec amplius iniustitiæ tuæ recordabor¹³, id ipsum et hoc loco Michæas dicit, non modo condonaturum eum nobis peccata nostra, sed penitus oblitteraturum etiam a memoria sua, atque effecturum, ut ea perpetuæ oblivioni, quasi profundo mari tradantur. Id enim ostendit per ea: Et projiciet in profunda maris. Quemadmodum enim quod in profundum maris conjicitur, nostros omnino fugit oculos; ita et iniquitates perpetuæ Deus oblivioni tradet.*

VERS. 19, 20. *Omnia peccata nostra dabit in veritatem Jacob, misericordiam Abraham, sicut jurasti patribus nostris juxta dies priores. Omnia, inquit, peccata nostra in profundum maris conjiciet; ad antecedentia enim id referre oportet. Idque facies, quo vera esse demonstrat, quæ patriarchæ Jacob Deus promisit, et simul ostendat, misereri se cum Abrahami, tum ipsius seminis. Quemadmodum jurasti, inquit, Domine, talibus patribus nostris priscis temporibus. Ita et David: Memor fuit in sæculum testamenti sui, verbi, quod mandavit in mille*

Τίς Θεός, ὡσπερ σὺ, ἐξυίρων ἀνομίας, καὶ ὑπερβαίων ἀδικίας τοῖς καταλοιποῖς τῆς κληρονομίας αὐτοῦ; Ἀποκλήσας εἰς τὸ ἄφατον πλῆθος τῆς χρηστότητος τοῦ Θεοῦ, καὶ ἰδὼν ὅπως τοῦ ἀσύγγνωστα πεισαντας, ἐλέους τοσοῦτου τρέψων, ἀναφωνεῖ μετ' ἐκπλήξεως, ὡς ἐκ προσώπου τοῦ λαοῦ. Τίς Θεός ὡσπερ σὺ; Οὐκ ἀπαιτεῖς γὰρ τῶν πλημμελημάτων εὐθύνας, ἀλλ' ἐξαιρεῖς τὰς ἀνομίας, τουτέστιν, ἀφανίζεις, ἀφανίζεις καὶ ὑπερβαίνεις ἀδικίας· τουτέστι παρορᾷς, ἐν οὐδενὶ λόγῳ ποιῆ. Ταῦτα δὲ ἐργάζῃ ἡμῖν τοῖς καταλειφθεῖσιν ἐκ τοῦ λαοῦ, οὗς ὡς λείψανα τῆς κληρονομίας σου εὐδόκησας ἐκ Βαβυλῶνος ἐπαναγαγεῖν. Ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ βαπτίσματος ἐξαιρεῖ τὰς ἀνομίας τοῦ καταλείμματος τῶν Ἑβραίων, τοῦ εἰς σιτηρίαν τηρουμένου· περὶ οὗ γέγραπται· Τὸ καταλείμμα σωθήσεται. Καὶ διὰ τῆς μετανοίας ὑπερβαίνει τὰς ἀδικίας τῶν ὄσων μὴ ὑπὸ τῆς ἀπογνώσεως ἠχμαλωτίσθησαν· ἀλλὰ χρηστοτέρως ἐλπίδος τινὰ λείψανα ἔσχον ἐν ταυτοῖς.

Οὐκ ἐκράτησεν εἰς μαρτύριον ὄργην αὐτοῦ, δεῖ θελήτης ἐλέους εἶναι. Ταῦτα ἔοικε τοῖς ὑπὸ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ λεχθεῖσιν· Οὐκ εἰς τέλος ἐργισθήσεται, οὐδὲ εἰς τὸν αἰῶνα μνηστὶ· οὐ κατὰ τὰς ἀνομίας ἡμῶν ἐποίησεν ἡμῖν, οὐδὲ κατὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἀνταπέδωκεν ἡμῖν. Καὶ νῦν ὁ προφήτης βοᾷ, δεῖ τὴν ὄργην οὐ κατέσχε καὶ ἐφύλαξεν ὑπεκλιεστον, εἰς ἐλεγχον καὶ μαρτύριον τῆς παρανομίας τοῦ λαοῦ, διότι θέλει μᾶλλον τὸ ἐλεεῖν, ἢ τὸ ἐλέγχειν καὶ κολάζειν.

Ἐπιστρέψει ἀπὸ τῆς ὄργης, καὶ οὐκ ἐπιρῆσει ἡμᾶς· καταδώσει τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, καὶ ἀποβρίθῃσονται εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης. Ὅτι περὶ τοῦ Ἠσαίου βοᾷ ὁ Θεὸς λέγων, Ἐγὼ εἰμι ὁ ἐξαλείφων τὰς ἀνομίας (56) σου, καὶ οὐ μὴ μνηστῶ τῶν ἀδικιῶν σου, τοῦτο καὶ νῦν φησὶ περὶ αὐτοῦ ὁ Μιχαίας, ὡς οὐ μόνον ἀφήσει τὰς ἀμαρτίας ἡμῖν, ἀλλὰ καὶ τῆς μνήμης παντελῶς ἐκβαλεῖ, καὶ οἷόν τινα ἰβυθῷ παραδώσει τῇ λήθῃ. Τοῦτο γὰρ παραδηλοῖ διὰ τοῦ εἰπεῖν· Καταδώσει εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης. Ὅτι περὶ γὰρ τὸ εἰς τὸν βυθὸν τῆς θαλάσσης ἀφιέμενον ἀφανές ἐστὶ παντελῶς· οὕτω καὶ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν λήθῃ παντελεῖ παραδώσει.

Πάσας τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν δώσει εἰς ἀληθειαν τῷ Ἰακώβ, ἔλεον τῷ Ἀβραάμ, καθὼς ὁμοσας τοῖς πατράσιν ἡμῶν κατὰ τὰς ἡμέρας τὰς ἔμπροσθεν. Πάσας, φησὶ, τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν· δώσει εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης· κατὰ κοινού γὰρ δεῖ τοῦτο λαθεῖν. Ταῦτα δὲ ποιήσει εἰς τὸ φανῆσαι ἀληθῆ, ἃ ἐπηγγεῖλατο τῷ Ἰακώβ, καὶ ἵνα δείξῃ, ὅτι ἔλεε τὸν Ἀβραάμ καὶ σπέρμα αὐτοῦ. Ὅτι περὶ ὁμοσας, φησὶ, ὦ Κύριε, τοῖς τοιοῦτοις πατράσιν ἡμῶν ἐν τοῖς πάλαι χρόνοις. Οὕτω καὶ Δαβὶδ λέγει· Ἐμνήσθη εἰς τὸν αἰῶνα διαθήκης αὐτοῦ, λέγει

¹¹ Rom. ix, 17. ¹² Psal. cii, 9. ¹³ Isa. xliii, 25.

Variæ lectiones et notæ.

(36) Ἀμαρτίας, peccata. CoJ. Ver

οὐ ἐπέτειλετο εἰς χιλίας γενεάς, ὧν διέθετο τῷ Ἀβραάμ, καὶ τοῦ ὄρκου αὐτοῦ τῷ Ἰσαάκ. Ἔστι δὲ καὶ ἑτέρα Γραφή· Καταδύσει τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, καὶ ἀποβρίψονται εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης, πάσας τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν· καὶ ἄλλοι τοῦτου ἰστέ· ὥστε νοεῖσθαι, ἔτι λέγει ὁ προφήτης, ὡς ἄρα ὁ Θεὸς καταδύσει τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν· καὶ ἐπαναλαβῶν διὰ πλείω σαφήνειάν φησιν· Οὐ τάσδε ἦ τάσδε, ἀλλὰ πάσας. Ἄπ' ἄλλης δὲ πάλιν ἀρχῆς· Δώσεις ἀληθειάν σου τῷ Ἰακώβ, καὶ τὰ ἐξῆς· τουτέστιν, Ὅταν τοῦτο ποιήσης,ώσεις ἀναμφίλογως τὴν ἀληθειάν σου τῷ Ἰακώβ. Εἰ δὲ ὁ νόμος ὄργην κατεργάζεται παραδαινόμενος (οὐ γὰρ οὐκ ἔστιν ὁ νόμος, οὐδὲ παράδειξις) μαρτύριον δὲ λέγεται ὁ αὐτός, ὡς διαμαρτυρόμενός τε τῷ λαῷ, ἃ δει πράττειν, καὶ μὴ· καὶ ὅτι εἰ μὴ τὸν Θεὸν θεραπεύουσι, τάδε καὶ τάδε κείσονται· ὅρα, τί φησιν, ὅτι οἰκτιρῶν καὶ ἐλεήμων ὢν, οὐκ ἐκράτησε τὴν ὄργην αὐτοῦ, ἣν ὁ νόμος κατεργάσατο παραδαινόμενος ὑφ' ἡμῶν, ἀλλ' ἐπιστρέφει πρὸς ἡμᾶς οὐκ ἀπεστράφη, καὶ σάρκα λαβῶν, ἐπὶ τῆς γῆς ὀφθίσεται, καὶ καταδύσει τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ἐν τῇ τοῦ βαπτίσματος κολυμβήθρα, καὶ ἀποβρίψονται εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης, ἐνθα ὁ τῆς ἀμαρτίας ἀρχηγός. Αὐτῷ γὰρ προσαναμάχθησαν (57) αἱ ἀμαρτίαι ἡμῶν, καὶ αὐτός ἐστιν ἄξιος ὑπὲρ αὐτῶν δοῦναι λόγους, ἀνθ' ὧν τὸ τοῦ Θεοῦ πλάσμα ταῦται· κατεμύλυνεν· Ἀλλ' ἔτι γὰρ χάρις τῷ καὶ τοῦς πάλαι ἐλεήσαντι, καὶ ἡμᾶς ἐλεοῦντι, καὶ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν εἰς τὰ βάθη τῆς θαλάσσης τῶν αὐτοῦ οἰκτιρῶν ἀποβρίπτουσι καὶ ἀφανίζουσι· ὅς καὶ διῆν ἡμῖν τοῦ τε Ἰακώβ τὴν ἀρετὴν μιμουμένοις πτερνίσαι τὰ πάθη διὰ τῆς πρακτικῆς, τοῦ τε Ἀβραάμ ζηλωταῖς γενομένοις· μὴ συναπαχθῆναι τοῖς φθοραῖς τούτοις, καὶ ταῦτα θεοποιῆσαι διὰ τῆς πρὸς αὐτὰ σχέσεως· ἀλλὰ μᾶλλον ἐκ τῆς τούτων ἀνωμαλίας πρὸς αὐτὸν ἀναδραμεῖν, καὶ τὴν αὐτοῦ ἀσάλευτον βασιλείαν, ὥστε καὶ πατέρας κληθῆναι πολλῶν ἔθνων, γεννηθέντων ἡμῖν, καὶ διὰ τοῦ διδάσκεισθαι παρ' ἡμῶν τὸ καλόν, καὶ διὰ τοῦ ζηλοῦν ἡμᾶς ἐπὶ τῷ ἀγαθῷ βίῳ, ἐν ᾧ καὶ στηριχθεῖμεν διὰ τῆς χάριτος αὐτοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα σὺν τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Μιχαῖας ἐρμηνεύεται ταπεινῶσις, ἢ ταπεινότης. Οὗτος ἦν ἀπὸ Μοραθί, ἐκ φυλῆς Ἐφραΐμ, καὶ πολλὰ ποιήσας τῷ Ἀχαάβ, ὑπὸ Ἰωάβ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ ἀνῆρέθη κρημνῷ, ὅτι ἤλεγχεν αὐτὸν ἐπὶ ταῖς ἀσεβείαις τῶν πατέρων αὐτοῦ· καὶ ἐτάφη ἐν τῇ γῆ αὐτοῦ μόνος, σύνεγγος πολυάνδρου Ἐνααίμ.

Τέλος τοῦ εἰς τὸν προφήτην Μιχαῆαν συντάγματος, ἀπὸ φωτῆς τοῦ μακαριωτάτου ἀρχιεπισκοπῆ Βουλγαρίας κυροῦ Θεοφυλάκτου.

¹⁵ Psal. civ, 8, 9.

Variae lectiones et notæ

(57) Προσηνέχθησαν. Col. Ven.

generaciones, quod disposuit ad Abraham, et iuramenti sui ad Isaac¹⁵. Est et alia Scriptura: Demergent peccata nostra, et abjicientur in profundum maris, omnia peccata nostra. Atque hic sistenda oratio est, ut prophetæ sensus sit, demersurum Deum peccata nostra; quod ut clarius dicat, repetens, Non hæc, ait, aut hæc, sed omnia. Alio autem orationis initio facto, subjicit, *Dabis veritatem tuam Jacob*, et quæ sequuntur. Scilicet cum hoc facies, silem profecto Jacob datam liberabis. Si vero legis violatio parit iram, ubi enim non est lex, neque violatio legis esse potest; **323** si lex eadem testimonium dicitur, propterea quia populo testatur, quid agendum sit, undive fugiendum, demeritialeque, ni Deum colant, hæc et hæc eos mala passuros: animadvertite quid per hæc Deus dicere velit. Innuit nimirum se, cum patiens sit atque misericors, baud retinere iram, quam ei legis violatio movit, sed conversurum se ad nos, quos jam deseruerat, assumptaque carne, in terris versaturum, demersurumque peccata nostra in sacri fontis lavacrum, et in profundum maris coniectum iri peccata nostra, quo in mari demersus jacet peccati princeps et auctor. Ejus quippe ductu patrata sunt peccata nostra; proptereaque dignus est, qui pœnas horum peccatorum luat, quibus Dei opus contaminavit. Sed grates agantur ei, qui priscorum hominum nostrumque simul misertus est, quique peccata nostra in profundum maris, suæ videlicet misericordiæ, coniecit, penitusque delevit. Faxit idem Deus, ut Jacob virtutem æmulantes, pravos animi affectus per virtutis exercitationem supplantemus, et Abraham imitatores facti, non inhiemus viciis atque caducis hujusce mundi bonis, neve ea quasi numina, præ nimio in ipsa studio colamus, sed potius ab horum inconstantia ad eum ejusque immobile regnum convolemus. Quo fiat, ut et patres multarum gentium appellemur, a nobis progenitarum, eo quod a nobis doceantur, quid æquum sit et honestum, æmulenturque nos, honestamque vitam nostram, in qua utinam confirmemur per gratiam ipsius Christi, cui una cum Patre et Spiritu sancto sit gloria nunc, et per omne ævum. Amen.

D Michæas idem sonat, ac *humiliatio*, seu, *qui humiliatur*. Hic erat ex regione Morathi, de tribu Juda, qui cum multa fecisset Achabo, demum ab hujusce filio præceps actus est, et interfectus, propterea quod eum, utpote patrum suorum impietatem consecrantem, reprehendit; sepultusque est in terra sua solus, propter viris abundantem Enacim.

Finis syntagmatis in Michæam prophetam, ex voce beatissimi archiepiscopi Bulgariae domini Theophylacti.

APPENDIX AD THEOPHYLACTUM

MONITUM.

Operibus Theophylacti haud spernendam mantissam subijcimus, Vitam scilicet S. Clementis Bulgarorum archiepiscopi, anno 916 defuncti. Hujus Vitae fragmentum ex codice Vaticano eiderat Leo Allatius *In Robertum Creyghtonum*, integra prodiit Moschopoli anno 1741, 4°, recusa deinde Vindobonae 1802, et Vindobonae iterum anno 1847, cum erudita Praefatione, per Franciscum Miklosich, philologum clarissimum. Huc usque tamen Graece tantum prodierat, nos interpretationem Latinam adjecimus. Operis inscriptioni, in qua Theophylacto nostro ascribitur, fidem omnem negat novissimus Editor Vindobonensis, et Theophylacti nomen majoris auctoritatis gratia operi conciliandae additum fuisse putat. « Sanctum Theophylactum, inquit, Justinianae primae totiusque Bulgariae archiepiscopum, hanc Vitam sancti Clementis scripsisse concedere non poterit hic qui in ipso opere c. 18 legerit, auctorem ejus S. Clementi, mortuo 916, convixisse, cum notum sit, Theophylactum anno 1107 diem obiisse supremum. Adde e c. 22 colligi, auctorem fuisse natione Bulgarum, quippe qui narret : « Omnia ad Ecclesiam pertinentia Clemens nobis Bulgaris tradidit, » cum Theophylactus, ut ipsius verbis utar (a), « hospitio tantum Bulgarus, revera Constantinopolitanus fuerit. » Scriptam esse hanc Vitam tempore quo Bulgaria a Scythis vexaretur, patet e c. 29 : « Sancte pastor, serves a barbaricis incursionibus intactos nos alumnos tuos, maxime nunc, cum afflictio in propinquo, nec est, qui adjuvet, cum scythicus gladius Bulgarico sanguine inebriatus est. » Auctor hic loqui videtur de Hungaris, qui annis 934, 943, 959, 962 Byzantium petentes, Bulgariam devastabant : illos enim etiam Scythas appellari a scriptoribus historiae Byzantinae notum est. » Sed judicium penes Lectorem sit. Conferendus Bernardus de Rubeis in Dissertatione de Theophylacti aetate et patria, num. 1 seqq., tomo I hujusce editionis praemissa.

(a) In epistola prima ad Mariam imperatricem, suora col. 505 C.

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ, ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΕ ΚΑΙ ΜΕΡΙΚΗ ΘΑΥΜΑΤΩΝ ΔΙΗΓΗΣΙΣ

www.libtool.com/en TOY EN AGIOIS PATROS HMΩN

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΗΣ

Παρά τοῦ ἀγιωτάτου καὶ ἀοιδίμου ἀρχιεπισκόπου τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης
Βουλγαρίας, κυρίου ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ, καὶ μαθητορῶς
τῶν ῥητόρων χρηματίσαντος ἐν Κωνσταντινῶν πόλει.

PATRIS NOSTRI INTER SANCTOS

CLEMENTIS BULGARORUM ARCHIEPISCOPI

VITA, CONVERSATIO, CERTAMEN

RERUMQUE MIRABILITER AB EO GESTARUM COMPENDIOSA NARRATIO,

Quam scripsit

Sanctissimus illustrissimusque archiepiscopus primæ Justinianæ ac totius Bulgarie
Dominus THEOPHYLACTUS,
qui Constantinopoli magister rhetorum fuit.

Α'. Δεῦτε, τέκνα, ἀκούσατέ μου, δεῦτε, καὶ διηγή- A
σομαι ὑμῖν, πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Θεόν, ὅπως ἂν
γνῶ γενεὰ ἑτέρα, υἱοὶ τεχνησόμενοι, καὶ λαὸς ὁ κτι-
ζόμενος αἰνέσῃ τὸν Κύριον. Ταῦτα μὲν Δαβὶδ εἶρη-
κεν, ἡμεῖς δὲ μετ' αὐτοῦ σήμερον. Δεῖ γὰρ τὴν θείαν
μεγαλοσύνην ἐκδιηγέσθαι πάντοτε καὶ πρὸς ἅπαν-
τας, οὐ ταύτη μόνον (ὅσα γὰρ ἂν ἀπαγγελώμεν καὶ
λαλήσωμεν, ὑπὲρ ἀριθμῶν ἐπληθύνθησαν τὰ λειπό-
μενα) · ἀλλ' ὅτι καὶ τοῖς ῥαθυμότεροις καὶ πρὸς τὴν
τοῦ καλοῦ ἐργασίαν ἀπουστέξασι διυπνισμῶς τις γί-
νεται ἡ τῶν τοῦ Θεοῦ θαυμασίων κηρυττομένη
μεγαλοπρέπεια. Οἴονται γὰρ οἱ πολλοὶ τοὺς καθ'
ἡμᾶς καιροὺς οὐκ ἂν τι τῶν ἀρχαίων χωρῆσαι, ἀλλὰ
τοὺς μὲν προτέρους χρόνους καὶ θαύμασι λαμπρυν-
θῆναι καὶ βίοις ἀνδρῶν κοσμηθῆναι, ἀσωμάτως σχε-
δὸν ζησάντων ἐν σώματι, τῇ δὲ ἡμετέρα γενεᾷ οὐδὲν B
τοιούτου δωρηθῆναι παρὰ Θεοῦ, ὅθεν καὶ πρὸς τὸν
οποδαῖον βίον, ὡς τῆς νῦν φύσεως μὴ δεχομένης
τ. ὕτον, ἐλεεινῶς γε ἀπενάρκησαν, κακῶς γε εἰδότες
ἐκείνοι καὶ λίαν ἐπισφαλῶς. Ὁ τε γὰρ τῆς φύσεως
λόγος ὁ αὐτός· ἔστι καὶ οὐκ ἠλλόλωται, καὶ κατέλειπεν
ἑαυτῷ Κύριος κἂν τοῖς ἡμετέροις χρόνοις ἄνδρας
μάλα πολλοὺς, οἱ γόνου τῶν κάτω συρομένων οὐδὲν
κάμψαντες εἰς δόξαν τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς· τῷ τοῦ
βίου φωτὶ διέλαμψαν, φωστῆρες ἐν κόσμῳ γεγονότες,
λόγον ζωῆς ἐπέχοντες. Ὡσπερ οὖν καὶ τὴν τῶν
Βουλγάρων χώραν ἐφώτισαν ἐν τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς·
Πατέρες μακάριοι καὶ διδάσκαλοι, λάμψαντες δι-
δάγμασι τε καὶ θαύμασι καὶ βίῳ καὶ λόγῳ κατα-

I. Venite, filii, audite me, adeste et narraho vobis
omnibus qui timetis Deum, ut cognoscat generatio
altera, filii nascituri et populus creatus laudet Do-
minum. Hæc quidem dixit David, nos autem cum
ipso hodie dicimus. Oportet enim Dei magnitudi-
nem ubique et apud omnes, non hic tantum enar-
rari (quidquid enim dixerimus, plura dicenda re-
manebunt); verum etiam languidis et in operatione
boni ignavis quædam exhortatio est mirabilium Dei
celebrata magnificentia. Plerique enim existimant,
nostra tempora non posse cum antiquis compa-
rari, quippe quæ illustrata ornataque rerum et vi-
rorum miraculis cum corpore viventium, nihilque
tale nostræ generationi a Deo concedi: hinc quo-
que ad studiosam vitam, quasi nunc illam non fer-
ret natura, ægre accedunt homines scioli. Etenim
naturæ ratio eadem est et non mutatur, sibi que
reservavit Dominus pro nostris etiam temporibus
homines valde multos, qui rebus terrestribus genu non
flectentes, ad gloriam cælestis Patris vitæ splendore
luxerunt lumina mundi, normam vitæ servarunt;
sicut quoque Bulgarorum regionem ultimis hæc
temporibus illustrarunt beati Patres et magistri,
doctrinis miraculisque celebres ac vita sermoneque
clari apud Deum, quorum integram vitam memoriæ
tradere mihi esset in voto, nisi hoc sermonis mei
vim superaret: quædam vero pauca proponens,
benevolentiam gratiamque Dei significabo, qui
nobiscum est et erit omnibus diebus usque in finem,

APPENDIX AD THEOPHYLACTUM

MONITUM.

Operibus Theophylacti haud spernendam mantissam subijcimus, Vitam scilicet S. Clementis Bulgarorum archiepiscopi, anno 916 defuncti. Hujus Vitæ fragmentum ex codice Vaticano eiderat Leo Allatius *In Robertum Creyghtonum*, integra prodiit Moschopoli anno 1741, 4°, recusa deinde Vindobonæ 1802, et Vindobonæ iterum anno 1847, cum erudita Præfatione, per Franciscum Miklosich, philologum clarissimum. Huc usque tamen Græce tantum prodierat, nos interpretationem Latinam adjecimus. Operis inscriptioni, in qua Theophylacto nostro ascribitur, fidem omnem negat novissimus Editor Vindobonensis, et Theophylacti nomen majoris auctoritatis gratia operi conciliandæ additam fuisse putat. « Sanctum Theophylactum, inquit, Justinianæ primæ totiusque Bulgaricæ archiepiscopum, hanc Vitam sancti Clementis scripsisse concedere non poterit hic qui in ipso opere c. 18 legerit, auctorem ejus S. Clementi, mortuo 916, convixisse, cum notum sit, Theophylactum anno 1107 diem obiisse supremum. Adde e c. 22 colligi, auctorem fuisse natione Bulgarum, quippe qui narret : « Omnia ad Ecclesiam pertinentia Clemens nobis Bulgaris tradidit, » cum Theophylactus, ut ipsius verbis utar (a), « hospitio tantum Bulgarus, revera Constantinopolitanus fuerit. » Scriptam esse hanc Vitam tempore quo Bulgaria a Scythis vexaretur, patet e c. 29 : « Sancte pastor, serves a barbaricis incursionibus intactos nos alumnos tuos, maxime nunc, cum afflictio in propinquo, nec est, qui adjuvet, cum scythicus gladius Bulgarico sanguine inebriatus est. » Auctor hic loqui videtur de Hungaris, qui annis 934, 943, 959, 962 Byzantium petentes, Bulgariam devastabant : illos enim etiam Scythas appellari a scriptoribus historiæ Byzantinæ notum est. » Sed judicium penes Lectorem sit. Conferendus Bernardus de Rubeis in Dissertatione de Theophylacti ætate et patria, num. 1 seqq., tomo I hujusce editionis præmissa.

(a) In epistola prima ad Mariam imperatricem, suora col. 503 C.

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ, ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΕ ΚΑΙ ΜΕΡΙΚΗ ΘΑΥΜΑΤΩΝ ΔΙΗΓΗΣΙΣ

www.libtool.ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΗ

Παρά τοῦ ἀγιοτάτου καὶ ἀοιδίμου ἀρχιεπισκόπου τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης
Βουλγαρίας, κυρίου ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ, καὶ μαθητοῦ
τῶν ῥητόρων χρηματίσαντος ἐν Κωνσταντίνου πόλει.

PATRIS NOSTRI INTER SANCTOS

CLEMENTIS BULGARORUM ARCHIEPISCOPI

VITA, CONVERSATIO, CERTAMEN

RERUMQUE MIRABILITER AB EO GESTARUM COMPENDIOSA NARRATIO,

Quam scripsit

Sanctissimus illustrissimusque archiepiscopus primæ Justinianæ ac totius Bulgaricæ
Dominus THEOPHYLACTUS,
qui Constantinopoli magister rhetorum fuit.

Α'. Δεῦτε, τέκνα, ἀκούσατέ μου, δεῦτε, καὶ διηγῆ- Α
σομαι ὑμῖν, πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Θεόν, ὅπως ἂν
γνῶ γενεὰ ἐτέρα, υἱοὶ τεχνησόμενοι, καὶ λαὸς ὁ κτι-
ζόμενος αἰνέσῃ τὸν Κύριον. Ταῦτα μὲν Δαβὶδ εἶρη-
κεν, ἡμεῖς δὲ μετ' αὐτοῦ σήμερον. Δεῖ γὰρ τὴν θείαν
μεγαλοσύνην ἐκδιηγεῖσθαι πάντοτε καὶ πρὸς ἀπαν-
τας, οὐ ταύτη μόνον (ὅσα γὰρ ἂν ἀπαγγελώμεν καὶ
λαλήσωμεν, ὑπὲρ ἀριθμὸν ἐπληθύνθησαν τὰ λειπό-
μενα) · ἀλλ' ὅτι καὶ τοῖς ῥαθυμοτέροις καὶ πρὸς τὴν
τοῦ καλοῦ ἐργασίαν ἀπονουστάξαι διυπνισμός τις γί-
νεται ἢ τῶν τοῦ Θεοῦ θαυμασίων κηρυττομένη
μεγαλοπρέπεια. Οἴονται γὰρ οἱ πολλοὶ τοὺς καθ'
ἡμᾶς καιροὺς οὐκ ἂν τι τῶν ἀρχαίων χωρῆσαι, ἀλλὰ
τοὺς μὲν προτέρους χρόνους καὶ θαύμασι λαμπρυν-
θῆναι καὶ βίους ἀνδρῶν κοσμηθῆναι, ἀσωμάτως σχε-
δὸν ζησάντων ἐν σώματι, τῇ δὲ ἡμετέρᾳ γενεᾷ οὐδὲν Β
τοιούτου διαρηθῆναι παρὰ Θεοῦ, ὅθεν καὶ πρὸς τὸν
οποῦδαίον βίον, ὡς τῆς νῦν φύσεως μὴ δεχομένης
τ. ὕτον, ἔλασινῶς γε ἀπενάρκησαν, κακῶς γε εἰδότες
ἐκείνοι καὶ λίαν ἐπισφαλῶς. Ὁ τε γὰρ τῆς φύσεως
λόγος ὁ αὐτός· ἴσθι καὶ οὐκ ἠλλοίωται, καὶ κατέλιπεν
ἐαυτῷ Κύριος· κἀν τοῖς ἡμετέροις χρόνοις ἀνδρας
μάλα πολλοὺς, οἱ γόνου τῶν κάτω συρομένων οὐδὲν
κάμψαντες εἰς δόξαν τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς· τῷ τοῦ
βίου φωτὶ διέλαμψαν, φωστῆρες ἐν κόσμῳ γεγονότες,
λόγον ζωῆς ἐπέχοντες. Ὅσπερ οὖν καὶ τὴν τῶν
Βουλγάρων χώραν ἐφώτισαν ἐν τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς·
Πατέρες μακάριοι καὶ διδάσκαλοι, λάμψαντες δι-
δάγμασι τε καὶ θαύμασι καὶ βίῳ καὶ λόγῳ κατα-

I. Venite, filii, audite me, adeste et narraho vobis
omnibus qui timetis Deum, ut cognoscat generatio
altera, filii nascituri et populus creatus laudet Do-
minum. Hæc quidem dixit David, nos autem cum
ipso hodie dicimus. Oportet enim Dei magnitudi-
nem ubique et apud omnes, non hic tantum enar-
rari (quidquid enim dixerimus, plura dicenda re-
manebunt); verum etiam languidis et in operatione
boni ignavis quædam exhortatio est mirabilium Dei
celebrata magnificentia. Plerique enim existimant,
nostra tempora non posse cum antiquis compa-
rari, quippe quæ illustrata ornataque rerum et vi-
rorum miraculis cum corpore viventium, nihilque
tale nostræ generationi a Deo concedi: hinc quo-
que ad studiosam vitam, quasi nunc illam non fer-
ret natura, ægre accedunt homines scioli. Etenim
naturæ ratio eadem est et non mutatur, sibi que
reservavit Dominus pro nostris etiam temporibus
homines valde multos, qui rebus terrestribus genu non
flectentes, ad gloriam cælestis Patris vitæ splendore
luxerunt lumina mundi, normam vitæ servarunt;
sicut quoque Bulgarorum regionem ultimis hisce
temporibus illustrarunt beati Patres et magistri,
doctrinis miraculisque celebres ac vita sermoneque
clari apud Deum, quorum integram vitam memoriæ
tradere mihi esset in voto, nisi hoc sermonis mei
vim superaret: quædam vero pauca proponens,
benevolentiam gratiamque Dei significabo, qui
nobiscum est et erit omnibus diebus usque in ænem,

APPENDIX AD THEOPHYLACTUM

MONITUM.

Operibus Theophylacti haud spernendam mantissam subijcimus, Vitam scilicet S. Clementis Bulgarorum archiepiscopi, anno 916 defuncti. Hujus Vitæ fragmentum ex codice Vaticano eiderat Leo Allatius *In Robertum Creyghtonum*, integra prodiiit Moschopoli anno 1741, 4°, recusa deinde Vindobonæ 1802, et Vindobonæ iterum anno 1847, cum erudita Præfatione, per Franciscum Miklosich, philologum clarissimum. Huc usque tamen Græce tantum prodierat, nos interpretationem Latinam adjecimus. Operis inscriptioni, in qua Theophylacto nostro ascribitur, fidem omnem negat novissimus Editor Vindobonensis, et Theophylacti nomen majoris auctoritatis gratia operi conciliandæ additum fuisse putat. « Sanctum Theophylactum, inquit, Justinianæ primæ totiusque Bulgariæ archiepiscopum, hanc Vitam sancti Clementis scripsisse concedere non poterit hic qui in ipso opere c. 18 legerit, auctorem ejus S. Clementi, mortuo 916, convixisse, cum notum sit, Theophylactum anno 1107 diem obiisse supremum. Adde e c. 22 colligi, auctorem fuisse natione Bulgarum, quippe qui narret : « Omnia ad Ecclesiam pertinentia Clemens nobis Bulgaris tradidit, » cum Theophylactus, ut ipsius verbis utar (a), « hospitio tantum Bulgarus, revera Constantinopolitanus fuerit. » Scriptam esse hanc Vitam tempore quo Bulgaria a Scythis vexaretur, patet e c. 29 : « Sancte pastor, serves a barbaricis incursionibus intactos nos alumnos tuos, maxime nunc, cum afflictio in propinquo, nec est, qui adjuvet, cum scythicus gladius Bulgarico sanguine inebriatus est. » Auctor hic loqui videtur de Hungaris, qui annis 934, 943, 959, 962 Byzantium petentes, Bulgariam devastabant : illos enim etiam Scythas appellari a scriptoribus historiæ Byzantinæ notum est. » Sed judicium penes Lectorem sit. Conferendus Bernardus de Rubéis in Dissertatione de Theophylacti ætate et patria, num. 1 seqq., tomo I hujusce editionis præmissa.

(a) In epistola prima ad Mariam imperatricem, suora col. 503 C.

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ, ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΕ ΚΑΙ ΜΕΡΙΚΗ ΘΑΥΜΑΤΩΝ ΔΙΗΓΗΣΙΣ

www.libtool.com.gr TOY ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΗΣ

Παρά τοῦ ἁγιωτάτου καὶ ἀοιδίμου ἀρχιεπισκόπου τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης Βουλγαρίας, κυρίου ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ, καὶ μαθητορῶν τῶν ῥητόρων χρηματίσαντος ἐν Κωνσταντίνου πόλει.

PATRIS NOSTRI INTER SANCTOS

CLEMENTIS BULGARORUM ARCHIEPISCOPI

VITA, CONVERSATIO, CERTAMEN

RERUMQUE MIRABILITER AB EO GESTARUM COMPENDIOSA NARRATIO,

Quam scripsit

Sanctissimus illustrissimusque archiepiscopus primæ Justinianæ ac totius Bulgariae Dominus THEOPHYLACTUS, qui Constantinopoli magister rhetorum fuit.

Α'. Δεῦτε, τέκνα, ἀκούσατέ μου, δεῦτε, καὶ διηγῆσομαι ὑμῖν, πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Θεόν, ὅπως ἂν γνῶ γενεὰ ἕτέρα, υἱοὶ τεχνησόμενοι, καὶ λαὸς ὁ κτιζόμενος αἰνέσῃ τὸν Κύριον. Ταῦτα μὲν Δαβὶδ εἶρηκεν, ἡμεῖς δὲ μετ' αὐτοῦ σήμερον. Δεῖ γὰρ τὴν θείαν μεγαλοσύνην ἐκδηγεῖσθαι πάντοτε καὶ πρὸς ἄπαντας, οὐ ταύτῃ μόνον (ὅσα γὰρ ἂν ἀπαγγελλωμεν καὶ λαλήσωμεν, ὑπὲρ ἀριθμῶν ἐπληθύνθησαν τὰ λειπόμενα) · ἀλλ' ὅτι καὶ τοῖς ῥαθυμοτέροις καὶ πρὸς τὴν τοῦ καλοῦ ἐργασίαν ἀπουστάξαι διυπνισμὸς τις γίνεται ἢ τῶν τοῦ Θεοῦ θαυμασίων κηρυττομένη μεγαλοπρέπεια. Οἴονται γὰρ οἱ πολλοὶ τοὺς καθ' ἡμᾶς καιροὺς οὐκ ἂν τι τῶν ἀρχαίων χωρῆσαι, ἀλλὰ τοὺς μὲν προτέρους χρόνους καὶ θαύμασι λαμπρυνθῆναι καὶ βίοις ἀνδρῶν κοσμηθῆναι, ἀσωμάτως σχεδὸν ζησάντων ἐν σώματι, τῇ δὲ ἡμετέρᾳ γενεᾷ οὐδὲν τοιοῦτον δωρηθῆναι παρὰ Θεοῦ, ὅθεν καὶ πρὸς τὸν οπισθοδαίον βίον, ὡς τῆς νῦν φύσεως μὴ δεχομένης τ. ὕτον, ἐλασινῶς γε ἀπενάριχθαι, κακῶς γε εἰδότες ἐκείνοι καὶ λίαν ἐπισφαλῶς. Ὁ τε γὰρ τῆς φύσεως λόγος ὁ αὐτός· ἐστὶ καὶ οὐκ ἠλλοίωται, καὶ κατέλειπεν ἑαυτῶν Κύριος καὶ ἡμετέροις χρόνοις ἀνδρας μέγα τ...

I. Venite, filii, audite me, adeste et narraho vobis omnibus qui timetis Deum, ut cognoscat generatio altera, filii nascituri et populus creatus laudet Dominum. Hæc quidem dixit David, nos autem cum ipso hodie dicimus. Oportet enim Dei magnitudinem ubique et apud omnes, non hic tantum enarrari (quidquid enim dixerimus, plura dicenda remanebunt); verum etiam languidis et in operatione boni ignavis quædam exhortatio est mirabilium Dei celebrata magnificentia. Plerique enim existimant, nostra tempora non posse cum antiquis comparari, quippe quæ illustrata ornataque rerum et virorum miraculis cum corpore viventium, nihilque tale nostræ generationi a Deo concedi : hinc queque ad studiosam vitam, quasi nunc illam non serret natura, ægre accedunt homines sciolii. Etenim natura mutabilis est et non mutatur, sibique reservata. Nos pro nostris etiam temporibus floremus, qui rebus terrestribus perierimus, sed non illam cælestis Patris virtutem. Illi mundi, normam vitam servaverunt. Bulgariae regionem ubique decorant deum. Quare et nos, sicut illique ceteros, ubique decorant deum. Illi, quos nos, sicut illi, nos servamus. Illi, quos nos, sicut illi, nos significamus, qui...

·nibus deservierat, cum hymnis a divino Papa et ab omni clero honorifice sepultum est in templo S. Clementis, Clementis illius qui apostolorum coryphæo Petro convixit et Christi sapientiæ hellenicam sapientiam, uti dominæ servam, subjecit. Tum philosophum philosophus recipit, magnus magister vocem verbi sibi adjungit, præceptor gentiliū hunc qui reliquas gentes lumine cognitionis illuminavit, hospitatur. Significat vero quæque Deus in Cyrilli gratiam et testificatur gloriam in cælis adeptam; invisibilium visibilia præcones facit. Nam dæmonio vexati ad feretrum accedentes sanationem inveniebant, et multis aliis morbis sancti Spiritus gratia depellens flagellum fuit. Simul enim atque feretro quis appropinquaret aut nomen divini Patris invocaret, doloris flnis finem sequeretur: unde multus in ore Romanorum Cyrillus erat, magisque in eorum mentibus; ita ut prodigia ipsi gloriæ materia essent, gloria autem superioris honoris vehiculum, hæc vero sancti veneratio Dei gloriæ fulcimentum.

ἡ τοῦνομα ἐπικαλοῖτο τοῦ Θεοφύρου τούτου Πατρὸς, καὶ τῆς τοῦ λυπούνητος ἀπαλλαγῆς μέτρον τὴν πίστιν εὐρυσκεν, ὅθεν πολὺς ἐν τοῖς Ῥωμαίων στόμασιν ὁ Κύριλλος ἔκειτο, καὶ πλείων ἐν ταῖς ψυχαῖς· ὡς εἶναι τὰς μὲν θαυματουργίας τῆς περὶ αὐτοῦ δόξης ὑπόθεσιν, ταύτην δὲ τῆς περισσοτέρας τιμῆς ἐπίδοσιν, τὴν δὲ τοῦ Ἁγίου τὴν τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης βεβαίωσιν.

IV. Atque Cyrillo quidem sic finis et honor et a divinissimo Papa et a Deo contigit. Methodius vero, laborum itinerumque socio amisso, qui per omnia in carne et in Domino verus ipsi frater erat, morori cor tradebat, humanum hunc affectum sentiens, et necessitudine captus erat. Aliunde dein non minus, si non potius, consolabatur sperans habere Cyrillum in munere docendi auxiliatorem, et quo Deo propinquior erat extra carnem, eo efficaciorē habere libertatem. Cum autem tempus esset Methodio regionis illius episcopatum invisendi, fratris monumentum amplexus, sæpe charo nomine Cyrilli invocato, deflensaque corporali solitudine, manu vero presbyterorum in auxilium advocata, viam cum discipulis ingressus est. Cum Moravum attigisset, tunc vere fuit episcopus, omnes colores, quibus a Paulo episcopi imago depicta fuit, in se majorem in modum demonstrans; nedum enim talentum in terra condidisset vendidissetque gratiam, spiritualis domi principium delictarum principium faciebat; sed et omnibus bonum communicabat, equaliter verbi solam oriri faciens, et in dispensando non cum mensura tradens Evangelium. Nam ante episcopatum ita verbo prædicationis studebat et hoc periculo rei semoto, quomodo, postquam officium concreditum fuisset, acceperissetque depositum, et væ apostolo non evangelizanti sciret attributum, non debuit prædicationi operam dare et inhærere, et tota die exercere divina eloquia, quorum dulcedo sæper mel et favum ipsi inveniebatur? Certe non solum tunc temporis ducem Moravi Rasilavum quotidie hortabatur ejusque mentem divinis præceptis efformabat, sed et universæ Pannoniæ imperantem, cui nomen Kotzeles, instilue

Α φῶς προσλαβὼν εἰς οὐρανοῦς μετέστη, οὗ ὁ Χριστὸς, τὴν τοῦ κλαυθμῶνος κοιλάδα, τὰ τοῦ σκοτασμοῦ σκηνώματα, τὸν πληθὸν τῆς ἰλῦος, τὴν ἐνταῦθα παροικίαν λιπέων· καὶ τὸ πνεῦμα μὲν τῷ Θεῷ τῶν πνευμάτων παρέθηκε, σῶμα δὲ ἔκεινο τὸ πρὸ τῆς φυσικῆς νεκρώσεως τῆς προαιρετικῆς ἀπολαύσαν ὕμνοις ὑπὸ τοῦ θεοῦ Πάπα καὶ τοῦ κλήρου παντὸς φιλοτιμηθὲν ἐγκατετέθη τῷ ναῷ Κλήμεντος, Κλήμεντος ἑκείνου τοῦ τῷ κορυφαίῳ τῶν ἀποστόλων Πέτρῳ πέφοιτηχότος καὶ τῆ τοῦ Χριστοῦ σοφίᾳ τὴν Ἑλληνικὴν, ὅλον δεσποίνῃ δούλην, καθυποτάξαντο. Καὶ δέχεται τὴν φιλόσοφον ὁ φιλόσοφος, ὁ μέγας διδάσκαλος τὴν τοῦ λόγου φωνὴν προσλαμβάνεται, ὁ τῶν ἔθνῶν καθηγητὴς τὸν τὰ λοιπὰ ἔθνη φωστὶ τῆς γνώσεως φωτίσαντα εἰσοικίζεται.

Β Θεὸς προσμαρτυρῶν τῷ Κυρίλλῳ τὴν ἐκδοχομένην δόξαν ἐν οὐρανοῖς, καὶ τὰ φαινόμενα τῶν μὴ φαινομένων ποιεῖται κήρυκας. Δαιμονῶντες τε γὰρ τῆ σοφῷ προσελθόντες ἴασαι; εὐροντο, καὶ πολλαῖς ἄλλαις νόσοις ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάρις μάλιστα ἐλάττειρα γέγονεν. Ἄμα τε γὰρ τις ἢ τῆ σοφῷ προσοίκατο Θεὸς προσμαρτυρῶν τῷ Κυρίλλῳ τὴν ἐκδοχομένην δόξαν ἐν οὐρανοῖς, καὶ τὰ φαινόμενα τῶν μὴ φαινομένων ποιεῖται κήρυκας. Δαιμονῶντες τε γὰρ τῆ σοφῷ προσελθόντες ἴασαι; εὐροντο, καὶ πολλαῖς ἄλλαις νόσοις ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάρις μάλιστα ἐλάττειρα γέγονεν. Ἄμα τε γὰρ τις ἢ τῆ σοφῷ προσοίκατο Θεὸς προσμαρτυρῶν τῷ Κυρίλλῳ τὴν ἐκδοχομένην δόξαν ἐν οὐρανοῖς, καὶ τὰ φαινόμενα τῶν μὴ φαινομένων ποιεῖται κήρυκας. Δαιμονῶντες τε γὰρ τῆ σοφῷ προσελθόντες ἴασαι; εὐροντο, καὶ πολλαῖς ἄλλαις νόσοις ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάρις μάλιστα ἐλάττειρα γέγονεν.

Δ'. Ἄλλὰ Κυρίλλῳ μὲν οὕτως ἢ τελευτῇ καὶ τ.μὴ καὶ παρὰ τοῦ θειοτάτου Πάπα καὶ παρὰ Θεοῦ τετύχηκε. Μεθόδιος δὲ τὸν σύμπονον ἀποβαλὼν καὶ συνέμπορον, τὸν τὰ πάντα καὶ ἐν σαρκὶ καὶ ἐν Κυρίῳ γήσιον ἀδελφόν, λύπη μὲν τὴν καρδίαν ἐπεδάλλετο, πάσχων τοῦτο δὴ τὸ ἀνθρώπινον, καὶ συνηθείας ἀλώσιμος ἦν. Παρακαλεῖτο δ' ἑτέρωθεν οὐδὲν ἤττον, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον, ἐπιζῶν ἔχειν τὸν Κύριλλον τοῦ τῆς διδασκαλίας ἔργου συλλήπτορα, ὅσῳ καὶ Θεῷ πλησιάζοντα ἐκτὸς τῆς σαρκὸς, ἀνυσιμωτέραν ἔχειν τὴν παρρησίαν. Ἐπεὶ δὲ καιρὸς ἦν Μεθόδιῳ ἐπὶ τὴν τῆς χώρας ταύτης ἐπισκοπὴν ἀπελθεῖν, περιχυθεὶς τὸ μνημα τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ θαμινὰ τὸ φιλὸν ἔνομα, τὸν Κύριλλον, ἀνακαλεσάμενος, καὶ τὴν σωματικὴν μὲν ἐρημίαν ἀνακλαυσάμενος, τὴν δὲ τῶν πρεσβυτέρων χεῖρα εἰς βοήθειαν ἐπικαλεσάμενος ὅδῳ σὺν τοῖς μαθηταῖς εἴχετο. Ὡς δὲ τὸν Μόραβον καταλάθοι, αὐτὸ τοῦτο ἐπίσκοπος ἦν, ὅσα παρὰ Παύλου χρώματα τῆ τοῦ ἐπισκόπου εἰκόνι ἐπεδλήθησαν, αὐτῷ ἐνεπειδεικνύμενος, καὶ πάντων προλάμπων τὸ διδασκτικόν. Οὐ γὰρ κατορύξας τὸ τάλαντον, οὐδὲ τὴν χάριν ἀπεμπολήσας τοῦ πνευματικοῦ δώρου τὴν ἀρχὴν τρυφῆς ἀρχὴν ἐποίησας, ἀλλὰ πᾶσιν ἔκοινοῦτο τὸ ἀγαθόν, ἀνατέλλων ἐπίσης τοῦ λόγου τὸν ἥλιον, καὶ περὶ τὸ δίδόναι μὴ ἐνδοθεὺς τὸ Εὐαγγελίου σιτομέτριον. Ὅς γὰρ καὶ πρὸ τῆς ἐπισκοπῆς οὕτω τῷ λόγῳ τῆς διδασκαλίας προσέκειτο, καὶ ταῦτα μὴ ἐγκρινδυεύων τῷ πράγματι πῶς, ὅταν ἐπιστεύθῃ τὸ ἔργον καὶ τὴν παρακαταθήκην ἔλαβε καὶ τὸ οὐαί ἦδη τῷ ἀποστόλῳ μὴ εὐαγγελιζομένῳ ἀποκληροῦμενον, οὐκ ἔμελλε τῆς διδασκαλίας ἀνθέξεσθαι τε καὶ περιέξεσθαι, καὶ ὄλην τὴν ἡμέραν μελέτην ἔχειν τὰ θεῖα λόγια, ὅτερ μελέει καὶ κηρὸν αὐτῷ τασσόμενα τὴν γλυκύτητα; Ἄμελλει καὶ τῷ τότε ἀρχόντι Μοράβου Ρασισθλάβῳ καθ'

ἐκάστην οὐ διέλιπε παραινῶν καὶ ταῖς θείαις ἐντο-
λαῖς βυθμίζων αὐτῷ τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ τὸν τῆς
Πανονίας συμπάσης κρατοῦντα, Κοτζέλης ὄνομα
τούτου, παιδεύων ἦν καὶ νοθετῶν τῷ φόβῳ Κυρίου
καθηλωσθαι, καὶ τούτου ἐκκλίειν ἀπὸ παντὸς κακοῦ,
οἷόν τι χαλινῷ ἀνακρουόμενον καὶ ἀνασελλόμενον.
Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν τῶν Βουλγάρων ἀρχοντα Βορί-
σην, ὃς ἐπὶ τοῦ τῶν Ῥωμαίων βασιλέως Μιχαὴλ ἦν,
καὶ τούτον ὁ μέγας Μεθόδιος καὶ πάλοι μὲν τέκνον
ἐποίησατο, καὶ τῆς οἰκείας γλώσσης τῆς πάντα κα-
λῆς ἐξέφρησατο, καὶ τότε δὲ ταῖς τῶν λόγων εὐεργε-
σίαις ἀδιαιλίπτως εἶχε δωρούμενος. Ἦν γὰρ ὁ Βορί-
σης οὗτος καὶ ἄλλως γνώμης δεξιᾶς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ
δεκτικῆς, ἐφ' οὗ καὶ τὸ τῶν Βουλγάρων ἔθνος τοῦ
θεοῦ τε καταξιούσθαι βαπτίσματος καὶ χριστιανί-
ζειν ἤρξατο. Ὅτε δὲ καὶ οἱ ἅγιοι οὗτοι, Κύριλλος,
φημί, καὶ Μεθόδιος, τὸ πλῆθος τῶν πιστευόντων
ιδόντες, καὶ ὡς πολλὰ μὲν τέκνα γεννῶνται δι' ὕδατος
τε καὶ Πνεύματος, καὶ τροφῆς δὲ πάντως πνευματι-
κῆς δέονται, γράμματα ἐξεύροντο καὶ ὁ προειρη-
καμεν, καὶ τὴν τῶν Γραφῶν ἐπὶ τὸ Βουλγαρικὸν
μετάθεσιν ἐποίησαντο, ἵνα τὰ γεννηθέντα τέκνα τοῦ
Θεοῦ καὶ θείας τροφῆς ἱκανῶς ἔχοιεν, καὶ εἰς ἀβύ-
σσιν πνευματικὴν καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ Χρι-
στοῦ ἀνιτρέχοιεν. Καὶ οὕτω τῆς Σκυθικῆς πλάνης
τῆ τῶν Βουλγάρων ἔθνος ἀπαλλαγὴν, τὴν ἀληθινὴν καὶ ἀπλανεστάτην ὁδὸν, τὸν Χριστὸν, ἐπέγνωσαν, ὅψα
μὲν καὶ περὶ τὴν ἐνδεκάτην ἢ δωδεκάτην τὸν θεῖον δ' οὖν ἀμπελώνα εἰσετηλυθὸς τῆ τοῦ καλέσαντος χάριτι.
Ἐν εἰτε γὰρ ἐξακισχιλιοστῷ τριακισιοστῷ ἐβδόμῳ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως ἢ τούτου τοῦ γένους κλήσις
γεγένηται.

Ε'. Οὐκ εἶπεν οὖν ὁ μέγας Μεθόδιος πᾶσαν νο-
θεσίαν τοῖς ἀρχουσι προτάγων ἐκάστοτε, καὶ τοῦτο
μὲν πρὸς βίον σεμνὸν ὁδηγῶν, τοῦτο δὲ τὸ τῆς Ἐκ-
κλησίας ἀπαρποίητον δόγμα παρατιθείς οἷόν τι νό-
μισμα βρασιλικὸν καὶ ἀκίβδηλον, καὶ ταῖς ψυχαῖς
αὐτῶν ἐσφραγίζων ἀνεπιβούλευτόν τε καὶ ἄσυλον.
Ἦσαν γὰρ οἱ τοῦτο καὶ τότε παραχαράσσοντες καὶ
μετακινούντες ὄρια, ἃ οἱ πατέρες ἡμῶν τῇ Ἐκκλη-
σίᾳ τοῦ Θεοῦ ἔθεντο, καὶ τῇ ὑπὸ τῶν Φεράγων εἰς-
αγομένη παραθορᾷ πολλοὶ τὰς ψυχὰς ἐδλάπτοντο,
οἱ τὸν μὲν Υἱὸν γεννηθῆναι ἐκ τοῦ Πατρὸς, τὸ δὲ
Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι διετείνοντο, οἷς ὁ
Ἅγιος ἀνθιστάμενος τοῦτο μὲν ἐκ τῶν τοῦ Κυρίου
λόγων, τοῦτο δὲ ἐκ φωνῶν Πατρικῶν λογισμοῦς καθ-
ήρει καὶ πᾶν ὕψωμα τούτων κατὰ τῆς θείας γνώ-
σεως ἐπαιρόμενον πολλοῦς δὲ καὶ ἠχημαλώτιζεν εἰς
τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ, μετατιθεὶς ἀπὸ τῆς πλά-
νου δόξης ἐπὶ τὴν ἀληθῆ καὶ ἀμώμητον καὶ τιμίους
ἐξάγων ἐξ ἀναξίων καὶ διὰ τοῦτο στόμα Θεοῦ καὶ
γενόμενος καὶ λεγόμενος. Ὅθεν τοῖς πιστοῖς καθ'
ἐκάστην πλατυσμὸς ἐπεγίνετο, καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ
ἠΐξανεν, ὁ περὶ τῆς τῶν ἀποστόλων διδαχῆς Λουκᾶ
λέγοντος ἀκηκόαμεν. Εἰ βούλει δὲ μοι ἐκεῖνο τὸ
παλαιὸν, ὁ μὲν οἶκος Δαβὶδ ἐπορεύετο, ὁ δὲ οἶκος
Σαούλ ὑπεπόδιζε καθ' ἐκάστην ἑλασσονούμενος. Τὸ
δὲ τῶν ἀπ' ἁρ' τικῶν σύστημα τῇ τοῦ λόγου δυνάμει
καὶ τῇ ἀληθείᾳ νικώμενον, ὃ μόνον ἐδύνατο, μάλ-
λον δὲ παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτῶν ὑπεβάλλοντο, τοῦ ἐξ
ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνου καὶ τῷ κακοποιεῖν ἐγκαυχω-
μένου, τοῦτο δὴ καὶ εἰργάζοντο, μωρίαῖς κακώσεσι

A hat, et monebat, ut timori Domini adhereret, et
isto, tanquam freno quodam contentus et repres-
sus, ab omni malo declinaret. Quin etiam Bulgaro-
rum ducem Borisen, tempore Romanorum impe-
ratoris Michael regnantem, quem jam ante magnus
Methodius suum effecerat filium et suæ lingue
omnino pulchrae affixerat, tunc sermonis beneficiis
indesinenter captabat. Erat enim hic Borises;
aliunde ingenii dexteri bonique capacis, sub quo
gens Bulgarorum divino baptismate consecrari ac
christianizari cœperat. Tunc sancti isti, Cyrillus,
inquam, ac Methodius, videntes factam multitu-
dinem credentium, ac multos filios renatos ex aqua
et spiritu, cibum prorsus spiritalem expetere,
litteras, ut diximus, invenerunt, et versionem
Scripturarum in linguam bulgaricam fecerunt, ut
verentes filii Dei divinum cibum quantum satis habe-
rent, et ad incrementum spiritale sicut ad Christi
plenitudinem citius ascenderent. Sic gens Bulga-
rorum scythico errore liberata, veram rectissimam-
que viam, Christum, cognovit, sero quidem, circa
undecimam vel duodecimam horam, sed tamen di-
vinam vineam ingressa vocantis gratia. Anno enim
sexties millesimo trecentesimo septuagesimo septimo
a mundi creatione, hujus gentis vocatio facta est.

B
C
D
V. Non igitur cessabat magnus Methodius omnem
admonitionem quotidie ducibus administrare, vitam
ad honestam eos dirigens, et Ecclesiæ dogma non
adulteratum, velut quoddam numisma regium pu-
rissimumque eis tradens, et in eorum animis sicut
in loco tuto et fideli illud imprimens. Erant enim
tunc qui adulterarent et sede moverent terminos
quos patres nostri Ecclesiæ Dei posuerunt; et ex
corruptela a Francis invecta animas multas lude-
bant, Filium ex Patre generari, et Spiritum e-
Filio procedere contendentes. Quibus insurgens
sanctus, partim ex Domini sermonibus, partim ex
sententiis Patrum, eorum ratiocinationes et arro-
gantiam contra divinam doctrinam insultantem,
evertit. Multos ita captivabat in obedientiam Chri-
sti transferens ex erronea doctrina ad doctrinam
veram et irreprehensibilem, educensque sanctos ex
indignis, et ideo os Dei factus et dictus. Unde quo-
tidie credentium multitudo crescebat et verbum
Dei multiplicabatur, sicut, teste Luca, de aposto-
lorum prædicatione novimus. Sed si mavis juxta
istud antiquum: Domus quidem David proficiebat,
domus autem Saul immunita quotidie retrogradie-
batur. Hæreticorum autem turba sermonis potentia
ac veritate devicta, id quod solum valebat ut po-
tius fallaciter docebatur a patre suo qui homicida
est ab initio, et de sceleribus gloriatur, faciebat,
mille vexationibus tentamentisque sanctum affli-
gens; siquidem et Sphendoplicum, qui post Ra-
sistavum imperabat Moiano, circumvenientes dolc-

ἐκάστην οὐ διέλιπε παραιῶν καὶ ταῖς θείαις ἐντο-
 λαῖς βυθιζῶν αὐτῷ τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ τὸν τῆς
 Πανονίας συμπάσης κρατοῦντα, Κοτζέλης ὄνομα
 τούτῳ, παιδεύων ἦν καὶ νοουθετῶν τῷ φόβῳ Κυρίου
 καθελῶσθαι, καὶ τοῦτῳ ἐκκλίπειν ἀπὸ παντὸς κακοῦ,
 οἶδόν τινα χαλινῷ ἀνακραυόμενον καὶ ἀναστελλόμενον.
 Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν τῶν Βουλγάρων ἄρχοντα Βορί-
 σην, ὃς ἐπὶ τοῦ τῶν Ῥωμαίων βασιλέως Μιχαὴλ ἦν,
 καὶ τοῦτον ὁ μέγας Μεθόδιος καὶ πάλοι μὲν τέκνον
 ἐποίησατο, καὶ τῆς οἰκείας γλώσσης τῆς πάντα κα-
 λῆς ἐξηγήσατο, καὶ τότε δὲ ταῖς τῶν λόγων εὐεργε-
 σιαῖς ἀδιαιρέτως εἶχε δωρούμενος. Ἦν γὰρ ὁ Βορί-
 σης οὗτος καὶ ἄλλως γνώμης δεξιᾶς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ
 δεκτικῆς, ἐφ' οὗ καὶ τὸ τῶν Βουλγάρων ἔθνος τοῦ
 θεοῦ τε καταξιόσθαι βαπτίσματος καὶ χριστιανί-
 ζειν ἤρξατο. Ὅτε δὲ καὶ οἱ ἄγιοι οὗτοι, Κύριλλος,
 Φημι, καὶ Μεθόδιος, τὸ πλῆθος τῶν πιστευόντων
 ἰδόντες, καὶ ὡς πολλὰ μὲν τέκνα γενῶνται δι' ὕδατος
 τε καὶ Πνεύματος, καὶ τροφῆς δὲ πάντως πνευματι-
 κῆς δέονται, γράμματα ἐξεύροντο καθ' ὃ προειρη-
 κάμεν, καὶ τὴν τῶν Γραφῶν ἐπὶ τὸ Βουλγαρικὸν
 μετάθεσιν ἐποίησαντο, ἵνα τὰ γεννηθέντα τέκνα τοῦ
 Θεοῦ καὶ θείας τροφῆς ἱκανῶς ἔχοιεν, καὶ εἰς αὐξή-
 σιν πνευματικὴν καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ Χρι-
 στοῦ ἀνιτρέχοιεν. Καὶ οὕτω τῆς Σκυθικῆς πλάνης
 τῆ τῶν Βουλγάρων ἔθνος ἀπαλλαγὴν, τὴν ἀληθινὴν καὶ ἀπλανεστάτην ὁδὸν, τὸν Χριστὸν, ἐπέγνωσαν, ὅφρα
 μὲν καὶ περὶ τὴν ἐνδεκάτην ἢ δωδεκάτην τὸν θεῖον δ' οὖν ἀμπέλωνα εἰσεληλυθὸς τῆ τοῦ καλέσαντος χάριτι.
 Ἐνταῦτα γὰρ ἑξακισχιλιοστῷ τριακονοιστῷ ἑβδόμῳ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως ἢ τούτου τοῦ γένους κλήσις
 γεγένηται.

Ε'. Οὐκ ἔλεγεν οὖν ὁ μέγας Μεθόδιος πᾶσαν νο-
 θεσίαν τοῖς ἄρχουσι προτάγων ἐκάστοτε, καὶ τοῦτο
 μὲν πρὸς βίον σεμνὸν ὀδηγῶν, τοῦτο δὲ τὸ τῆς Ἐκ-
 κλησίας ἀπαραιοῖτον δόγμα παρατιθεὶς οἷόν τι νό-
 μισμα βασιλικὸν καὶ ἀκίβδηλον, καὶ ταῖς ψυχαῖς
 αὐτῶν ἐνσφραγιζῶν ἀνεπιδοῦλετόν τε καὶ ἄστυλον.
 Ἦσαν γὰρ οἱ τοῦτο καὶ τότε παραχαράσσοντες καὶ
 μετακινούντες ὄρια, ἃ οἱ πατέρες ἡμῶν τῆ Ἐκκλη-
 σίᾳ τοῦ Θεοῦ ἔθεντο, καὶ τῆ ὑπὸ τῶν Φεράγγων εἰς-
 αγομένη παραφθορᾷ πολλοὶ τὰς ψυχὰς ἐδλάπτοντο,
 οἳ τὸν μὲν Υἱὸν γεννηθῆναι ἐκ τοῦ Πατρὸς, τὸ δὲ
 Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι διετείνοντο, οἷς ὁ
 Ἄγιος ἀντιστάμενος τοῦτο μὲν ἐκ τῶν τοῦ Κυρίου
 λόγων, τοῦτο δὲ ἐκ φωνῶν Πατρικῶν λογισμοὺς καθ-
 ῆραι καὶ πᾶν ὕψωμα τούτων κατὰ τῆς θείας γνώ-
 σεως ἀπαιρούμενον πολλοὺς δὲ καὶ ἠχμαλώτιζεν εἰς
 τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ, μετατιθεὶς ἀπὸ τῆς πλά-
 νου δόξης ἐπὶ τὴν ἀληθῆ καὶ ἀμώμητον καὶ τιμίους
 ἀξάγων ἐξ ἀναξίων καὶ διὰ τοῦτο στόμα Θεοῦ καὶ
 γενόμενος καὶ λεγόμενος. Ὅθεν τοῖς πιστοῖς καθ'
 ἐκάστην πλατυσμὸς ἀπεγίνετο, καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ
 τῆξάνεον, ὃ περὶ τῆς τῶν ἀποστόλων διδασχῆς Λουκᾶ
 λέγοντος ἀτηνάμεν. Εἰ βούλει δὲ μοι ἐκείνο τὸ
 κῆν, ὃ μὲν οἶκος Δαβὶδ ἐπορεύετο, ὃ δὲ οἶκος
 ὁπερῆδεις καθ' ἐκάστην ἐλασσονούμενος. Τὸ
 αἰρητικῶν σύστημα ἢ δυνάμει
 ἀληθεῖα νικώμενε -ο, μάλ-
 παρα τοῦ πατρὸς -οῦ ἐξ
 θρωποκτόνου κα -υχω-
 τοῦ δὲ καὶ εἰρη -σεσι

A bat, et monebat, ut timori Domini adhereret, et
 isto, tanquam freno quodam contentus et repres-
 sus, ab omni malo declinaret. Quin etiam Bulgaro-
 rum ducem Borisen, tempore Romanorum impe-
 ratoris Michael regnantem, quem jam ante magnus
 Methodius suum effecerat filium et suæ lingue
 omnino pulchræ affixerat, tunc sermonis beneficiis
 indesinenter captabat. Erat enim hic Borises;
 aliunde ingenii dexteri bonique capacis, sub quo
 gens Bulgarorum divino baptismate consecrari ac
 christianizari cœperat. Tunc sancti isti, Cyrillus,
 inquam, ac Methodius, videntes factam multitu-
 dinem credentium, ac multos filios renatos ex aqua
 et spiritu, cibum prorsus spiritalem expetere,
 litteras, ut diximus, invenerunt, et versionem
 Scripturarum in linguam bulgaricam fecerunt, ut
 reres filii Dei divinum cibum quantum satis habe-
 rent, et ad incrementum spiritale sicut ad Christi
 plenitudinem citius ascenderent. Sic gens Bulga-
 rorum scythico errore liberata, veram rectissimam-
 que viam, Christum, cognovit, sero quidem, circa
 undecimam vel duodecimam horam, sed tamen divi-
 nam vineam ingressa vocantis gratia. Anno enim
 sexties millesimo trecentesimo septuagesimo septimo
 a mundi creatione, hujus gentis vocatio facta est.

V. Non igitur cessabat magnus Methodius omnem
 admonitionem quotidie ducibus administrare, vitam
 ad honestam eos dirigens, et Ecclesie dogma non
 adulteratum, velut quoddam numisma regium pu-
 rissimumque eis tradens, et in eorum animis sicut
 in loco tuto et fideli illud imprimens. Erant enim
 tunc qui adulterarent et sede moverent terminos.
 quos patres nostri Ecclesie Dei posuerunt; et ex
 corruptela a Francis invecta animas multi lade-
 bant, Filium ex Patre generari, et Spiritum e
 Filio procedere contententes. Quibus insurgens
 sanctus, partim ex Domini sermonibus, partim ex
 sententiis Patrum, eorum ratiocinationes et arro-
 gantiam contra divinam doctrinam insultantem,
 evertit. Multos ita captivabat in obedientiam Chri-
 sti transferens ex erronea doctrina ad doctrinam
 veram et irreprehensibilem, educensque sanctos ex
 insignis, et ideo os Dei factus et dictus. Unde quoti-
 die credentium multitudo crescebat et verbum
 Dei multiplicabatur, sicut, teste Luca, de aposto-
 lorum prædicatione novimus. Sed si mavis juxta
 istud antiquum: Domus quidem David proficiebat,
 domus autem Saul imminuta quotidie retrogradi-
 batur. Hæreticorum autem turba sermonis potentia
 ac veritate devicta, id quod solum valebat aut po-
 tius fallaciter docebatur a patre suo qui homicida
 est ab initio, et de sceleribus gloriatur, faciebat,
 mille vexationibus tentamentisque sanctum affli-
 gens; siquidem et Splendoplicium, qui post Ra-
 sislavum imperabat Moiauo, circumvenientes dolc

Porro si solum in gradibus sanctuarii tot erant, A quanta fuerit laicorum multitudo conjiciamus. Tenebat autem horum primas Gorasus, quem jam supra præcipuis Methodii discipulis adnemeravimus, quique ab ipso sancto, suis sui conscio, archiepiscopus Moravi renuntiatus est. ὁμιλητῶν ἀπηρτίμην, ὃς καὶ ἀρχιεπίσκοπος Μοράβου παρ' αὐτοῦ τοῦ Ἁγίου τὰ τελευτάτα γνόντος ἀνακεκλήρυκτο.

VII. Non tulit autem audacissima hæreticorum multitudo Methodium habere etiam post mortem vivum propugnatorem : sed venite, inquit, Gorasdo insidiamur, eumque opprimamus; abhorret enim a nobis hujus vita, dissimilesque sunt viæ ejus, et exprobrat nobis delicta, et si vivere iste permitteretur, nobis revivisceret Methodius. Hunc ergo ab episcopali dignitate remonent, et Vichnicum quemdam, hærescos mero inebriatum aliosque B inebriare valentem, quem propterea Methodius unaque chorum cum ipso insanientium, anathematis Satanæ tradiderat, istum, o labores agonesque Methodii, et Trinitas speciales infundens qualitates! in sedem episcopalem evehunt, aut potius sedem per hunc devehunt, et quantum per Methodium illustris erat et plerisque fulgentior, tantum per Vichnicum dedecoris profundo subjicitur.

VIII. Ille tamen episcopatum ipsi minime competentem sic illegitime occupavit, assumens sibi honorem, rapto exercito, et a Deo vocatum violentia criminosi brachii propulsans. Caput vere tollit hæresis et adversus orthodoxam discipulorum Methodii multitudinem superbit. Et tumultuantes C fidelibusque insurgentes, Quare, inquit, adhuc Methodii verbis factidis et mortuis libentius adhæretis quam viventī archiepiscopo, et non confitemini ex Patre Filium genitum et ex Filio Spiritum procedentem? Hi vero per Gorasum et Clementem dixerunt: Quod Methodius quidem adhuc vivat, hoc a Domino certe didicimus, tum in ipsum credentem, etsi mortuus sit, victurum asserente, tum Deum Abraham, Isaac et Jacob ut viventibus et non mortuis dicendum esse docente. Unde igitur erramus, si magistrum in Deo viventem habemus, spiritualiter nobis conviventem et colloquentem, nosque contra vos confirmantem? Hanc autem novam vestram fidem, nec Scripturæ D testimonio qualitercunque comprobata, nec a sanctis Patribus stabilitam invenientes, ne nos anathemati subjiciamus vedemur, Paulo non ambigue clamante: Si quis vobis evangelizat præter id quod accepistis, anathema sit*. Nos enim Filii Spiritum, utpote Spiritum vitæ et veritatis, quæ est Filius, mentemque Christi Spiritum credimus; hunc autem ex Filio procedentem nec didicimus nec discemus, nec fidem negabimus, peiores infidelibus facti, non certe, per Spiritus sancti gratiæ sanctificationem; imo ex Patre procedere Spiritum genitoremque Filii esse istius principium ac pro-

πρῶτον καὶ διακόνων καὶ ὑποδιακόνων, ὃς τελευτῶν διακόνους τῇ ἑνορίᾳ τῆς οἰκίας ἐκκλησίας ἐγκατέλιπεν. Εἰ γὰρ οἱ τοῦ βήματος μόνοι τοσοῦτοι, πόσον εἶναι τῶν λαϊκῶν τὸ πλῆθος εἰκάσωμεν. Ἐφέρετο δὲ ἄρα τούτων τὴν πρώτην Γοράσδος, ὃν καὶ προφθάσας ὁ λόγος ἐν τοῖς μάλιστα τῶν Μεθοδίου

Z'. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἤνεγκεν ἡ πάντολμος πληθὺς τῶν αἱρετικῶν τὸν Μεθοδίου ἔχειν καὶ μετὰ θάνατον ζῶντα ἀντίμαχον· ἀλλὰ, δεῦτε, εἰπόντες, Γοράσδον καταδυναστεύσωμέν τε καὶ ἐνεδρεύσωμεν· ἀνόμοιος γὰρ ἐστὶν ἡμῖν ὁ βίος αὐτοῦ, καὶ παρηλλαγμένοι αἱ τρίβοι αὐτοῦ, καὶ οὐκ εἰδίζομεν ἡμῖν ἀμνηστῆματα, καὶ εἰ ζῆν οὕτος ἐαθεῖν, ἀναβῆναι ἂν ἡμῖν ὁ Μεθόδιος· τοῦτον μὲν τῆς ἐπισκοπικῆς ἀρχῆς παραλύουσι, Βιχνίκον δὲ τινα τοῦ τῆς αἰρέσεως ἀκρίτου μεθυσθέντα καὶ τοὺς ἄλλους μεθύσκειν δυνάμενον, καὶ μέντοι διὰ τοῦτο παρὰ τοῦ Μεθοδίου τῷ τοῦ ἀναθέματος Σατανᾶ παραδοθέντος μετὰ τοῦ θιάσου τῶν σὺν αὐτῷ μαινομένων, τοῦτον, ὡς πόνοι καὶ ἀγῶνες τοῦ Μεθοδίου καὶ Τριάς συγχομένῃ τὰς ιδιότητας, ἐπὶ τὸν θρόνον ἀνάγουσι, μᾶλλον δὲ τὸν θρόνον διὰ τοῦτον κατὰγουσι, καὶ ὅταν διὰ Μεθοδίου ἐνδοξος ᾖ καὶ τῶν πολλῶν προφαινόμενος, τοσοῦτον διὰ Βιχνίκον τῇ τῆς ἀδοξίας κοιλίᾳ ἐπικλινομένους.

H'. Ἄλλ' ὁ μὲν οὕτω τῆς ἐπισκοπῆς παρανόμως καὶ μηδὲν αὐτῷ προσήκον ἐδράξατο, ἑαυτῷ λαβὼν τὴν τιμὴν καὶ ἀρπαγμὸν ἱγησάμενος, τὸν δὲ ὑπὸ Θεοῦ κληθέντα τυραννίδι βραχίονος ἀμαρτωλοῦ παραγκωνισάμενος. Κεφαλὴν δὲ ἡ αἵρεσις αἰρεῖ, καὶ C κατὰ τῆς ὀρθοδοξίας πληθὺς τῶν Μεθοδίου μαθητῶν γαυριᾶ· καὶ δὴ θορυβήσαντες καὶ τοῖς πιστοῖς ἐπαναστάντες, Διὰ τί, φασίν, ἐτι τοῖς Μεθοδίου λόγους τοῖς ὁδοῦσι καὶ νεκροῖς εὐνοῦστερον προσδιάκεισθε, ἀλλὰ μὴ τῷ ζῶντι ἀρχιεπισκόπῳ συνίστασθε, καὶ ὁμολογεῖτε ἐκ Πατρὸς Υἱὸν γεννηθέντα καὶ ἐξ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα ἐκπορευόμενον; Οἱ δὲ διὰ Γοράσδου καὶ Κλήμεντος ἔφασαν· Ὅτι μὲν Μεθόδιος ἐτι ζῆν, ἐκ τοῦ Κυρίου πάντως ἐμάθομεν, ποτὲ μὲν τὸν εἰς αὐτὸν πιστεύσαντα κἄν ἀποθάνῃ ζῆσθαι φάσκοντος, ποτὲ δὲ διδάσκοντος τὸν Θεὸν τῷ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαάκ καὶ Ἰακώβ ὡς ζῶντι, ἀλλ' οὐ νεκροῖς ἐπιλέγεσθαι. Τί γοῦν ἀμαρτάνομεν, εἰ τὸν ἐν Θεῷ ζῶντα διδάσκαλον ἔχομεν, πνευματικῶς ἡμῖν συνόντα καὶ D συλλαλοῦντα καὶ καθ' ὁμῶν συνεπιβρώνοντα; Τὴν δὲ καινὴν ταύτην πίστιν ἡμῶν οὕτε ὑπὸ Γραφῆς μαρτυρουμένην οἰασοῦν εὐρόντες οὐθ' ὑπὸ Πατέρων ἁγίων συνταθειμένην, ὀκνοῦμεν ὑποβαλεῖν ἑαυτοὺς ἀναθέματι, τοῦ Παύλου διαρρήδην βωώντος· Εἰ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἐστω. Ἡμεῖς γὰρ Πνεῦμα μὲν Υἱοῦ, ἐπεὶ καὶ Πνεῦμα ζωῆς καὶ ἀληθείας, ἃ ὁ Υἱὸς, καὶ νοῦν Χριστοῦ τὸ Πνεῦμα πιστεύομεν, ἐξ Υἱοῦ δὲ τοῦτο προερχόμενον οὕτε μαθηθήκαμεν, οὕτε μαθησόμεθα, οὕτε τὴν πίστιν ἀρνησόμεθα, καὶ χεῖρονες ἀπίστων ἐσόμεθα, οὐ μὰ τὸν ἁγιασμὸν τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτος, ἀλλ' ἐκ Πατρὸς μὲν προΐεναί τὸ Πνεῦμα

* Galat. 1, 8.

καὶ εἶναι τοῦτου αἴτιον καὶ προβολὰ τὸν τοῦ Υἱοῦ Ἀ
γεννήτορα πεπιστεύκαμεν· εἶναι δὲ καὶ τοῦ Υἱοῦ
οἰκεῖον καὶ δι' αὐτοῦ χορηγεῖσθαι τοῖς ἀξίοις ἐκά-
στοτε· ἕτερον δὲ τὸν ἐκπορεύεσθαι, καὶ ἕτερον τὸ
χορηγεῖσθαι· τὸ μὲν γὰρ τοῦ πῶς εἶναι τὸ Πνεῦμα
ἐκφαντορικόν, ὡς γὰρ ὁ Υἱός· ἐστὶν ἐκ τοῦ Πατρὸς
γεννητός, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκπορευτόν· τὸ δὲ
χορηγεῖσθαι οὐ τὸ πῶς εἶναι δηλοῖ, ἀλλὰ πλουτισμὸν
ἐνδείκνυται καὶ διάδοσιν. Καὶ ἴνα παραδείγματι τινι
τὸν λόγον, ὡς ἐγγωρεῖ, φωτίσωμεν, ἐννόησόν μοι
βασιλεῖα τινὰ πλοῦτον μάλα πολλὴν ἐκ τῶν οἰκειῶν
θησαυρῶν προβαλλόμενον, τοῦτον δὲ τὸν υἱὸν παρα-
λαβόντα οἰκεῖόν τε αὐτοῦ ἔχειν καὶ διανέμειν τοῖς
εὐαρεστοῦσιν αὐτῷ· βασιλεὺς ὁ Πατήρ· πλοῦτος, ὡς
ἐν εἰκόνι φάναι, τὸ Πνεῦμα ἐκ τῶν τοῦ Πατρὸς ἀρρή-
των θησαυρῶν προβληθέν· υἱὸς βασιλέως ὁ τοῦ Πα-
τρὸς Υἱός, οὗ τὸ Πνεῦμα, καὶ δι' οὗ χορηγεῖται.
Ὅρατε τὸ Πνεῦμα, πῶς ἡμεῖς οἴδαμεν, οὐ προερ-
χόμενον, δι' Υἱοῦ δὲ χορηγούμενον. Εἰ δὲ τὸ ἐμφυ-
σῆσαι τὸν Υἱὸν τοῖς ἀποστόλοις καὶ εἰπεῖν, Λάβετε
Πνεῦμα ἅγιον, τοῦτό σε τράπτει, παχέως τοῖς Εὐ-
αγγελίοις ὠμίλησας. Χάρισμα γὰρ τοῖς ἀποστόλοις
ἐν τῶν τοῦ Πνεύματος δέδωκε, τὸ τῆς ἀφέσεως τῶν
ἀμαρτιῶν, ὡς δηλοῖ τοῖς ἐξῆς· πνεύματα δὲ τὰς
ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος καὶ τῷ Ἰσαΐα φιλὸν κα-
λεῖν· ἀλλ' οὐκ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τριπλαῖα τοῖς
μαθηταῖς ἐχαρίσατο. Δῆλον δέ· καὶ γὰρ, εἰ τότε τὸ
Πνεῦμα δέδωκεν, ἢ περισσῆλοιπὸν ἢ ἐν τῇ πεντη-
κοστῇ τούτου κάθοδος, ἢ ἄλλου πνεύματος, εἰ μὴ περ-
ισσῆ. Ποῖον οὖν τοῦτο; Ὡς εἶχεν ἡ Ἐκκλησία, ἐν ἁγίον
πρεσβεύουσα φαίνεται. Εἰ δὲ δύο εἶεν, ὁπότερον οὖν
τούτων οὐκ ἅγιον; Εἰ τοίνυν τὸ ἅγιον διὰ τοῦ ἐμφυσι-
ματος, καὶ ὁ Κύριος δέδωκεν αὐτὸ ἐκεῖνον, ἀλλ' οὐκ ἐν
πνευματικῶν χάρισμα, τὸ κατελθὸν ἐν τῇ πεντηκο-
στῇ, δῆλον ὡς οὐκ ἅγιον· ἀλλ' εἰς κεφαλὰς ὁμῶν
τὸ βλάσφημον τράποιτο. Δύο δὲ ποιούντες ὁμείζ ἀρ-
χάς, τοῦ μὲν Υἱοῦ τὸν Πατέρα, τοῦ δὲ Πνεύματος τὸν
Υἱόν, ἄλλην τινὰ μανίαν μανιχαϊκὴν μαίνεσθε. Ἡμῖν
δὲ εἰς μὲν Θεός, μίξ δὲ τῶν ἐξ αὐτοῦ ἀρχή, ὁ Πα-
τήρ· τοῦ μὲν Υἱοῦ Πατήρ, τοῦ δὲ Πνεύματος προ-
βολεὺς· ὡσπερ οὖν καὶ εἰς ἥλιος ἀρχὴ τῆς τε ἀκτί-
νος καὶ τῆς λάμψεως εἶτε θάλψεως. Τῇ τοίνυν ἀκτίνι
καὶ ἡ λάμψις σύνεστι εἶτε θάλψις, ὡσπερ καὶ τῷ
Υἱῷ τὸ Πνεῦμα, καὶ τῆς ἀκτίνος ἢ λάμψις ἐστίν,
ὡσπερ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ· ἄμφω μέντοι ἐκ μιᾶς
ἀρχῆς. Καὶ ὡσπερ ἐν τῷ ὑποδείγματι διὰ τῆς ἀκτί-
νος ἢ λάμψις ἦτοι θάλψις τῷ σωματικῷ κόσμῳ δι-
δοται, οὕτω διὰ τοῦ Υἱοῦ χορηγεῖται τῇ νοητῇ κτί-
σει· τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ πᾶσιν. Εἰ μὲν ὡς Μανι-
χαῖοι τὸ κατὰ Θωμᾶν Εὐαγγέλιον, οὕτως ὁμείζ ἄλλο
ἀροενεγεῖν ἔχετε τὴν τοιαύτην περὶ τοῦ Πνεύματος
διδασκαλίαν εἰσηγησάμενον, δεῖξατε τοῦτο κεκανονι-
σμένον, καὶ σιωπήσομεν, μᾶλλον δὲ καὶ ὡς εὐεργέτας
τιμῆσομεν. Εἰδὲ τέσσαρσι μὲν ἀρχαῖς ὁ τῆς Ἐκκλη-
σίας παράδεισος ἐκ μιᾶς πηγῆς γεομέναις ποτί-
ζεται, Ματθαίῳ, Μάρκῳ, Λουκᾷ καὶ Ἰωάννῃ, οἶμαι,
συνήκατε. Ὁ δε πέμπτον εἰσάγων εὐαγγέλιον τρι-
κατάρτος· Ἰωάννης δὲ ἡμῖν τὸν Υἱὸν παρεια-
σθεῖ λέγοντα τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ

ductorem credidimus; illum etiam esse Filii pro-
prium et semper ab ipso ad dignos mitti; aliud
autem esse procedere atque aliud mitti; illud qui-
dem ad expositionem mysterii, quomodo sit pertine-
re Spiritus, siquidem, quemadmodum Filius est
ex Patre genitus, ita et Spiritus procedens; mis-
sionem vero, quomodo sit natura, non demon-
strare, sed ditatoris dispensatorisque actionem
ostendere. Uique rem, sicut licet, illustremus
exemplo; puta quemdam regem ex suis thesauris
divitias multas expandentem, ejus autem filium
sic eas accipientem, ut ipsius sit proprium eas
habere distribuereque placentibus ipsi: Rex est
Pater; divitiæ, ut figurate loquar, est Spiritus
ineffabilibus ex thesauris Patris depromptus;
Filius regis est Patris Filius, cujus est Spiritus
et per quem mittitur. Videtis Spiritum, sicut nos
cognoscimus, non ex Filio procedere, sed ab ipso
mitti. Si vero quod Filius insufflaverit super apo-
stolos et dixerit: Accipite Spiritum sanctum, hoc
te conturbat, evangelii crasse assuevisti. Unum
quippe ex Spiritus sancti muneribus dedit aposto-
lis, donum remittendi peccata, ut ex sequentibus
patet: Spiritus autem vocare virtutes Spiritus
sancti Isaia quoque solemne est: sed non ipsum
Spiritum tunc discipulis gratificatus est. Hoc est
evidens; namque, si tunc Spiritum dedit, vel
posthac supervacua fuit in die Pentecostes ejus
descensio, vel si non supervacua, alius fuit
Spiritus. Quisnam igitur iste? Sicut tenuit Ec-
clesia, scitur unum sanctum esse venerata. Si
vero duo essent, uter igitur eorum non esset sanc-
ctus? Si sanctus fuit ille per insufflationem, et
illum ipsum; non autem unum spirituale charisma.
Dominus dedit, istum qui venit in die Pentecostes
non esse sanctum patet. Ast in capita vestra blas-
phemia convertatur. Vos autem duo facientes prin-
cipia; Filii quidem Patrem, Spiritus vero Filium,
aliam insaniam quæ est Manichæorum insanitis.
Nobis unus Deus, et eorum qui de ipso sunt unum
principium, Pater; pater quidem Filii, productor
autem spiritus, quemadmodum et unus sol est
principium radii et luminis aut caloris. Una porro
cum radio lux sive calor constat, sicut cum Filio
D Spiritus; radiique lux est, sicut Spiritus Filii.
Verumtamen ambo sunt ex uno principio. Et sicut
in exemplo per radium lux aut calor corporali
mundo datur, sic per Filium intellectuall creaturæ
Spiritus super omnia sanctus tribuitur. Quod si
velut Manichæi secundum Thomam Evangelium,
ita vos aliud proferre habetis hanc de Spiritu
sancto doctrinam introducens, illud ostendite can-
onicum et silebimus, imo tanquam benefactores
vos æstimabimus. Si vero quatuor fluminibus ex
uno fonte scaturientibus Ecclesiæ paradus irri-
gatur, Matthæo, dico, Marco, Luca et Joanne, hoc,
puto, novistis: ille autem qui quintum introducit
evangelium, execrabilis est. Joannes nobis Filium
exhibet loquentem de Spiritu veritatis, qui a Patre

APPENDIX AD THEOPHYLACTUM

MONITUM.

Operibus Theophylacti haud spernendam mantissam subijcimus, Vitam scilicet S. Clementis Bulzarorum archiepiscopi, anno 916 defuncti. Hujus Vitæ fragmentum ex codice Vaticano eiderat Leo Allatius *In Robertum Creyghtonum*, integra prodiit Moschopoli anno 1741, 4°, recusa deinde Vindobonæ 1802, et Vindobonæ iterum anno 1847, cum erudita Præfatione, per Franciscum Miklosich, philologum clarissimum. Huc usque tamen Græce tantum prodierat, nos interpretationem Latinam adjecimus. Operis inscriptioni, in qua Theophylacto nostro ascribitur, fidem omnem negat novissimus Editor Vindobonensis, et Theophylacti nomen majoris auctoritatis gratia operi conciliandæ additum fuisse putat. « Sanctum Theophylactum, inquit, Justinianæ primæ totiusque Bulgariæ archiepiscopum, hanc Vitam sancti Clementis scripsisse concedere non poterit hic qui in ipso opere c. 18 legerit, auctorem ejus S. Clementi, mortuo 916, convixisse, cum notum sit, Theophylactum anno 1107 diem obiisse supremum. Adde e c. 23 colligi, auctorem fuisse natione Bulgarum, quippe qui narret : « Omnia ad Ecclesiam pertinentia Clemens nobis Bulgaris tradidit, » cum Theophylactus, ut ipsius verbis utar (α), « hospitio tantum Bulgarus, revera Constantinopolitanus fuerit. » Scriptam esse hanc Vitam tempore quo Bulgaria a Scythis vexaretur, patet e c. 29 : « Sancte pastor, serves a barbaricis incursionibus intactos nos alumnos tuos, maxime nunc, cum afflictio in propinquo, nec est, qui adjuvet, cum scythicus gladius Bulgarico sanguine inebriatus est. » Auctor hic loqui videtur de Hungaris, qui annis 934, 943, 959, 962 Byzantium petentes, Bulgariam devastabant : illos enim etiam Scythas appellari a scriptoribus historiæ Byzantinæ notum est. » Sed judicium penes Lectorem sit. Conferendus Bernardus de Rubeis in Dissertatione de Theophylacti ætate et patria, num. 1 seqq., tomo I hujusce editionis præmissa.

(α) In epistola prima ad Mariam imperatricem, suora col. 503 C.

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ, ΟΜΟΛΟΓΙΑ ΤΕ ΚΑΙ ΜΕΡΙΚΗ ΘΑΥΜΑΤΩΝ ΔΙΗΓΗΣΙΣ

www.libtool.com TOY EN AGIOIS PATROΣ HMΩN

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΗ

Παρά τοῦ ἀγιωτάτου καὶ ἀοιδίμου ἀρχιεπισκόπου τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης
Βουλγαρίας, κυρίου ΘΕΟΦΥΛΑΚΤΟΥ, καὶ μαθητορὸς
τῶν ῥητόρων χρηματίσαντος ἐν Κωνσταντίνου πόλει.

PATRIS NOSTRI INTER SANCTOS

CLEMENTIS BULGARORUM ARCHIEPISCOPI

VITA, CONVERSATIO, CERTAMEN

RERUMQUE MIRABILITER AB EO GESTARUM COMPENDIOSA NARRATIO,

Quam scripsit

Sanctissimus illustrissimusque archiepiscopus primæ Justinianæ ac totius Bulgarie
Dominus THEOPHYLACTUS,
qui Constantinopoli magister rhetorum fuit.

Α'. Δεῦτε, τέκνα, ἀκούσατέ μου, δεῦτε, καὶ διηγή-
σομαι ὑμῖν, πάντες οἱ φοβούμενοι τὸν Θεὸν, ὅπως ἂν
γνῶ γενεὰ ἑτέρα, υἱοὶ τεχνησόμενοι, καὶ λαὸς ὁ κτι-
ζόμενος αἰνέσῃ τὸν Κύριον. Ταῦτα μὲν Δαβὶδ εἶρη-
καν, ἡμεῖς δὲ μετ' αὐτοῦ σήμερον. Δεῖ γὰρ τὴν θέλαν
μεγαλοσύνην ἐκδιηγεῖσθαι πάντοτε καὶ πρὸς ἀπαν-
τας, οὐ ταύτη μόνον (ὅσα γὰρ ἂν ἀπαγγελῶμεν καὶ
λαλήσωμεν, ὑπὲρ ἀριθμὸν ἐπληθύνθησαν τὰ λειπό-
μενα) · ἀλλ' ὅτι καὶ τοῖς ῥαθυμοτέροις καὶ πρὸς τὴν
τοῦ καλοῦ ἐργασίαν ἀπονοστήζουσι διυπνισμός τις γί-
νεται ἢ τῶν τοῦ Θεοῦ θαυμασίων κηρυττομένη
μεγαλοπρέπεια. Οἴονται γὰρ οἱ πολλοὶ τοὺς καθ'
ἡμᾶς καιροὺς οὐκ ἂν τι τῶν ἀρχαίων χωρῆσαι, ἀλλὰ
τοὺς μὲν προτέρους χρόνους καὶ θαύμασι λαμπρυν-
θῆναι καὶ βίοις ἀνδρῶν κοσμηθῆναι, ἀσωμάτως σχε-
δὸν ζησάντων ἐν σώματι, τῇ δὲ ἡμετέρᾳ γενεᾷ οὐδὲν
τοιούτου δωρηθῆναι παρὰ Θεοῦ, ὅθεν καὶ πρὸς τὸν
οποδαῖον βίον, ὡς τῆς νῦν φύσεως μὴ δεχομένης
τ. ὕτον, ἐλασινῶς γε ἀπενάρκησαν, κακῶς γε εἰδότες
ἀπεινοὶ καὶ λίαν ἐπισφαλῶς. "Ο τε γὰρ τῆς φύσεως
λόγος ὁ αὐτός· ἴσθι καὶ οὐκ ἠλλοίωται, καὶ κατέλιπεν
ἑαυτῷ Κύριος· κἀν τοῖς ἡμετέροις χρόνοις ἀνδρας
μᾶλα πολλούς, οἱ γόνου τῶν κάτω συρομένων οὐδὲν
κάμψαντες εἰς δόξαν τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς· τῷ τοῦ
βίου φωτὶ διέλαμψαν, φωστήρες ἐν κόσμῳ γυνοῦντες,
λόγον ζωῆς ἐπέχοντες. Ὡσπερ οὖν καὶ τὴν τῶν
Βουλγάρων χώραν ἐφώτισαν ἐν τοῖς ἑσχατοῖς καιροῖς·
Πατέρες μακάριοι καὶ διδάσκαλοι, λάμψαντες δι-
δάγμασι τε καὶ θαύμασι καὶ βίῳ καὶ λόγῳ κατα-

I. Venite, filii, audite me, adeste et narraho vobis
omnibus qui timetis Deum, ut cognoscat generatio
altera, filii nascituri et populus creatus laudet Do-
minum. Hæc quidem dixit David, nos autem cum
ipso hodie dicimus. Oportet enim Dei magnitudi-
nem ubique et apud omnes, non hic tantum enar-
rari (quidquid enim dixerimus, plura dicenda re-
manebunt); verum etiam languidis et in operatione
boni ignavis quædam exhortatio est mirabilium Dei
celebrata magnificentia. Plerique enim existimant,
nostra tempora non posse cum antiquis compa-
rari, quippe quæ illustrata ornataque rerum et vi-
rorum miraculis cum corpore viventium, nihilque
tale nostræ generationi a Deo concedi: hinc quo-
que ad studiosam vitam, quasi nunc illam non fer-
ret natura, ægre accedunt homines scioli. Etenim
naturæ ratio eadem est et non mutatur, sibi que
reservavit Dominus pro nostris etiam temporibus
homines valde multos, qui rebus terrestribus genu non
flectentes, ad gloriam celestis Patris vitæ splendore
luxerunt lumina mundi, normam vitæ servarunt;
sicut quoque Bulgarorum regionem ultimis hisce
temporibus illustrarunt beati Patres et magistri,
doctrinis miraculisque celebres ac vita sermoneque
clari apud Deum, quorum integram vitam memoriæ
tradere mihi esset in voto, nisi hoc sermonis mei
vim superaret: quædam vero pauca proponens,
benevolentiam gratiamque Dei significabo, qui
nobiscum est et erit omnibus diebus usque in finem,

ut promisit atque omnibus ostendam hominibus non naturam nobis immutari, sed depravari voluntatem.

τινα παραθέμενος τοῦ τε Θεοῦ τὴν φιλανθρωπίαν καὶ τὴν χάριν τεκμηριώσωμαι, μεθ' ἡμῶν ὄντος καὶ ἐπομένου πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας, ὡς ἡ ὑπόσχεσις, καὶ δείξω πᾶσιν ἀνθρώποις, ὡς οὐχ ἡ φύσις ἡμῖν ἠλλοίωται, ἀλλὰ διέστραπται ἢ προαίρεισι.

II. Quinam igitur sint isti Patres, fortasse quaeritis : Methodius, qui Panonum eparchiam ornavit, archiepiscopus Moraviae creatus, et Cyrillus, nullus quidem in exteriori philosophia, sed major in interiori, rerum creatarum scrutator naturam, magis vero unius Entis, a quo cuncta ex invisibilibus esse induerunt. Hi namque per vitae innocentiam, Deum in semetipsis reponentes, et timoris pleni spiritum salutarem in corde generare studentes, satis quidem pollebant doctrina, quae graeca lingua traditur; et multos traxit hujusmodi sapientiae catena. Cum vero Slovenorum sive Bulgarorum gens librorum graece conscriptorum intelligentiam non haberet, istud pro gravi damno reputabant sancti, faciemque Scripturarum caliginosae Bulgarorum regioni non accendi immensi mœroris faciebant materiam. Turbabantur, aegre ferebant, oneri vitam habebant. Quid igitur faciant? Ad Paraclitum respiciunt, cujus primum donum linguae, et sermonis auxilium; et ab illo petunt gratiam inveniendi litteras asperitati linguae Bulgarorum analogas; ut valeant divinas Scripturas in linguam hujus gentis transferre. Insuper jejunio diuturno et orationi constanti, corporis mortificationi, mentisque humiliationi ac contritioni cum se dedissent, quod cupiant consequuntur. « Prope enim Dominus, inquit Scriptura, omnibus qui invocant eum in veritate »; et tibi adhuc loquenti dicit : Ecce adsum, Propugnans enim Deus ego sum et non a longe¹. Recipiunt igitur et isti Spiritus gratiam, tanquam auroram benignam, oriturque justis lux cognitionis, simulque ipsorum lœtitia priorem mœstitiam depellit. Nacti igitur hanc desideratam gratiam, excogitant slovenicas litteras et divinitus inspiratas Scripturas e graeca lingua in bulgaricam vertunt, diligenterque student acutioribus discipulis sacras doctrinas tradere. Non pauci enim eorum doctrina fonte biberunt, quorum praecipui

chorique coryphaei, Gorasus et Clemens, et Nahum, et Angelarius et Sabbas.

III. Cum autem scirent Paulum cum apostolis Evangelium communicasse, currunt et ipsi ad Romae apostolum, beato Papae opus interpretationis Scripturarum ostensuri : sors favit illis nec incassum eucurrerunt : nam qui tunc in apostolica sede fulgebat Adrianus, audito eorum adventu, exultavit gaudio magno. E longinquo enim tonitru sanctorum percussus, fulgur gratiae in eis lucentis videre cupiebat, non aliter affectus erga divinos homines ac Moysae erga Deum, cujus faciem sibi

στάντες παρὰ Θεῷ ἀμφιδέξιοι, ὡν τὸν πάντα μὲν βίον παραδιδόναι γραφῇ εὐχῆς ἔργον ἔμοι, πλὴν ἀλλὰ κρεῖττον τῆς τοῦ λόγου δυνάμεως. Ὅλιγα δέ

www.libtool.com

B'. Τίνες οὖν οἱ Πατέρες οὗτοι, τάχα ζητεῖτε μαθεῖν· Μεθόδιος, ὃς τὴν Πανωννῶν ἐπαρχίαν ἐκόσμησεν ἀρχιεπίσκοπος Μοράβου γενόμενος, καὶ Κύριλλος, ὁ πολὺς μὲν τὴν ἔξω φιλοσοφίαν, πλείων δὲ τὴν ἔσω, καὶ τῆς τῶν ὄντων φύσεως ἐπιγνώμων, μᾶλλον δὲ τοῦ ἐνδὸς ὄντος, παρ' οὗ τὰ πάντα ἐκ μὴ φαινομένων τὸ εἶναι ἔλαβον. Οὗτοι γὰρ δὴ διὰ τὴν τοῦ βίου καθαρότητα, Θεὸν βαλόντες ἐν ἐξουσίᾳ, καὶ διὰ τοῦ τὸν φόβον λαβεῖν ἐν γαστρὶ τὸ σωτηριώδες Πνεῦμα ἀποτεκεῖν σπύδοντες εἰχοντο μὲν ἰκανῶς λόγου διδασκαλικοῦ, Ἑλλάδι γλώσση προφερομένου, καὶ πολλοὺς εἴλκων ἢ τῆς τοιαύτης σοφίας ἄλλοις.

Ἐπεὶ δὲ τὸ τῶν Σθλοβενῶν γένος εἶτ' οὖν Βουλγάρων ἀσυνέτως εἶχον τῶν Ἑλλάδι γλώσση συντεθειμένων γραφῶν, ζημίαν ἤγγοντο τοῦτο μέγιστην οἱ ἄγιοι, καὶ τὸ μὴ τὸν λύχων τῶν Γραφῶν ἐπανάπτεισθαι τῶ τῶν Βουλγάρων αὐχημῶν τόπῳ ἀπαρακλήτου λύπης· ἐποιούντο ὑπόθεσιν· ἤλυον, ἐδυσφόρουν, ἀπελέγοντο τὴν ζωὴν. Τί γοῦν ποιούσι; Πρὸς τὸν Παράκλητον ἀποβλέπουσιν, οὗ πρῶτον δῶρον αἱ γλώσσαι καὶ τοῦ λόγου βοήθεια· καὶ παρὰ τούτου τὴν χάριν ταύτην αἰτοῦνται, γράμματά τε ἐξευρέσθαι, δασύτητι Βουλγάρου γλώσσης κατάλληλα, καὶ δυναθῆναι τὰς θείας Γραφὰς πρὸς τὴν φωνὴν τοῦ ἔθνους τῆ ἐρμηνείᾳ μεταγαγεῖν. Ἀμίλει καὶ νηστείᾳ ἐτόνῳ καὶ προσευχῇ ἐπιμόνῳ κακῶσει τε σώματος καὶ ψυχῆς συντριβῇ καὶ ταπεινώσει ἐκδόντες ἑαυτοὺς τοῦ ποθομένου τυγχάνουσιν. Ἐγγὺς γάρ, φησὶ, Κύριος πᾶσι τοῖς ἐπιχαλομένοις αὐτὸν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἐτι λαλοῦντός σου εἶπαι· Ἴδοὺ πάριμι. Θεὸς γὰρ ἐγγίζων ἐγὼ εἰμι, καὶ οὐ Θεὸς πόρρωθεν. Ἀνακούουσιν οὖν καὶ οὗτοι τὴν τοῦ Πνεύματος χάριν, ὡς ὄρθρον ἔτοιμον, καὶ φῶς ἀνέτειλε τοῖς δικαίοις γνώσεως, καὶ ἡ εὐχῆς αὐτῶν εὐφροσύνη τὴν προτέραν λύπην αὐτῶν ἀπήλασε. Τυχόντες οὖν τοῦ εὐκαταίου τούτου χαρίσματος ἐξευρίσκουσι μὲν τὰ Σθλοβενικὰ γράμματα, ἐρμηνεύουσι δὲ τὰς θεοπνευστούς Γραφὰς ἐκ τῆς Ἑλλάδος γλώσσης εἰς τὴν Βουλγαρικὴν, ποιούνται δὲ σπουδὴν τοῖς δευτέροις τῶν μαθητῶν παραδόναι τὰ θεῖα μαθήματα. Οὐκ ὀλίγοι γὰρ τῆς διδα-

C

D

F'. Ἐπεὶ δὲ καὶ Παῦλον ἐγίνωσκον τοῖς ἀποστόλοις τὸ Εὐαγγέλιον κοινωσάμενον, τρέχουσι καὶ αὐτοὶ πρὸς τὸν Ῥώμης, τῷ μακαρίῳ Πάπᾳ τὸ ἔργον τῆς ἐρμηνείας τῶν Γραφῶν ἐμφανίσοντες· ἕκαστη θύνηθ' ἐπ' αὐτοὺς, καὶ μὴ εἰς κενὸν ἔβραμον. Ὁ δὲ τῆνικαῦτα τοῖς ἀποστολικῶς ἐμπρέπων θρόνους Ἀδριανὸς, τὴν τούτων ἀκούσας ἔλαυσεν, ἐχάρη μὲν χαρὰν μεγάλην σφόδρα. Ἐκ μακροῦ γὰρ τῆ βροντῆ τῆ· περὶ τῶν ἀγίων φήμης καταπληττόμενος ἐπόθει καὶ τὴν ἀστραπὴν ἰδεῖν τῆς ἐν αὐτοῖς χάριτος, ἐκεῖνη

¹ Psal. cxxlvi, 18. ² Jer. xliiii, 23.

πέσχων πρὸς τοὺς θεοὺς ἀνδρας, ὁ Μωϋσῆς πρὸς A
 θεόν, καὶ ὅψιν αὐτῷ ἐμφανισθῆναι καὶ γνωστῶς
 ἴδεν ἐπιέμενος. Οὐκ ἔτι δὲ κατέχειν οἶός τε ἦν ἑαυ-
 τόν, ἀλλὰ τὸ ἱερατικὸν ἔπαν σὺν τῷ παρευρεθέντι
 ἀρχιερατικῷ προσλαβόμενος ἐξῆλθεν εἰς τὴν τῶν
 ἀγίων συνάντησιν, τὸ τοῦ σταυροῦ τε σημεῖον προ-
 πορευόμενον αὐτοῦ κατὰ τὸ εἰωθὸς ἔχων, καὶ τῷ τῶν
 λαμπάδων φωτὶ τὴν τῆς χαρᾶς ἐπισημαίνων φαιδρό-
 τητα, ἔστι δ' εἰπεῖν, ὅτι καὶ τὴν τῶν ἐπιξενουμέ-
 νων λαμπρότητα, οὐς δοξάζων ὁ τοῖς ἀγίοις ἐνδοξα-
 ζόμενος Κύριος θυσίατα πολλαὰ τελεσθῆναι παρ'
 αὐτῶν κατὰ τὸν τῆς εἰσόδου καιρὸν εὐδόκησεν. Ὡς
 δὲ καὶ τὸ ἔργον ἐμφανισθεῖν τῷ Πάπῃ, καὶ τὴν τῶν
 Γραφῶν ἐν γλώσσῃ μετᾶθεσιν κατασκέψαιτο, ἀπο-
 στολικὸν οὖσαν γέννημα· οὐκ ἔχεν δὲ χρῆσαιτο τῇ
 χαρᾷ· ἐμακάριζε τοὺς ἀνδρας, παντοίοις ὀνόμασιν
 ἀνεκάλει, πατέρας, ἐπιτόβητα τέκνα, χαρὰν οἰκίαν,
 στέφανον πίστεως, δόξης καὶ κάλλους Ἐκκλησία;
 διάδημα. Ἐπὶ τούτοις τί ποιεῖ; Τὰς ἐρηνηυθείσας
 βιβλούς λαβὼν, τῷ θεῷ θυσιαστηρίῳ προσήγαγεν,
 οἶόν τι ἀνάδημα ταῦτα; καθιερωὺν τῷ θεῷ καὶ δει-
 κνύς, ὡς τοιαύταις θυσίαις καρπῶν χειλέων εὐαρε-
 στεῖται θεός, καὶ εἰς ὁσμὴν εὐωδίας τὰς τοιοῦτο-
 τρόπους καρπώσεις δέχεται. Τί γὰρ τῷ λόγῳ λόγου
 τοὺς λογικοὺς ἀλογίας λυτρούμενου τερπνότερον,
 εἴπερ τῷ ὁμοίῳ τὸ δμοιον ἤδεται; Ἀποστολι-
 κούς τε τοὺς ἀνδρας ἐπ' ἐκκλησίας ἐκήρυξε, τῷ
 Παύλῳ τὸν ἴσον ὑποδύνας ἀγῶνα, καὶ τὴν τῶν ἐθ-
 νῶν προσφορὰν τελεῖαν καὶ ἅγιαν τῷ θεῷ προσ-
 νεγκεῖν σπεύσαντας; εἶτα τῶν ἐπομένων τοῖς ἀγίοις,
 ὅσοι καὶ Σθλοβενικῶν γραμμάτων ἱκανὴν πείραν
 ἔχειν καὶ βίῳ σεμνῷ κοσμηθῆναι παρὰ τῶν διδασκά-
 λων ἐμπεφυροῦντο, τοὺς μὲν τοῦ τῶν πρεσβυτέρων,
 τοὺς δὲ τοῦ τῶν διακόνων, ἔστι δ' οὐς καὶ ὑποδιακόν-
 ων βαθμοῦ ἤξιωσεν, αὐτὸν δὲ τὸν μέγαν Μεθόδιον,
 καίτοι πολλὰ δραπετεύοντα καὶ ἀναδύμενον, ἐπί-
 σκοπον Μορᾶβου τῆς Πανονίας χειροτονεῖ, οὐχ ὅσον
 εἶναι κρῖνας ἀμοιρεῖν τοῦ ὀνόματος τὸν ἀξιωθέντα
 τοῦ πράγματος· ἴσον γὰρ πλημμελεῖσθαι, ὅταν τε
 τοῦ ὀνόματος τις τύχη πάμπλου διψικισμένος τοῦ
 πράγματος, καὶ ὅταν ἐπίσκοπός τις ὦν τοῖς ἔργοις
 καὶ τῷ ἀξιώματι παρορᾶται τάξει τῶν ἰδιωτῶν ὑπο-
 κρύπτεσθαι, καὶ λύχνος ὦν ὑπὸ τὴν κλίνην τῆς ἀφα-
 νείας τιθῆται. Ἀλλὰ Μεθόδιον μὲν οὕτως ὁ Ῥώμης
 ἀρχιερεὺς τῷ ἐπισκοπικῷ τιμᾷ ἀξιώματι, μᾶλλον δὲ
 τὴν ἐπισκοπὴν δι' αὐτοῦ· Κύριλλον δὲ τὸν ὄντως φι-
 λόσοφον ὁ μέγας ἀρχιερεὺς εἰς τὰ τῶν ἀγίων προ-
 καλεῖται ἅγια, ἐκεῖ λειτουργήσοντα ἔνδον τῆς σκη-
 νῆς τῆς ἀληθινῆς, καὶ τῶν μυστηρίων μεταληψόμε-
 νον πνευματικώτερον καὶ θεϊότερον καὶ ποτηρίου τοῦ
 καινοῦ κοινωνήσοντα. Ὡσπερ γὰρ ἐπὶ τούτῳ παρα-
 μέναι ἐαθεῖς τῇ σαρκί, ἵνα τὴν τε τῶν γραμμάτων
 εὔρεσιν καὶ τὴν τῶν Γραφῶν μετᾶθεσιν πραγματεύ-
 σθαι, μετὰ τὰ ταῦτα διακονῆσαι τῷ θεῷ βουλήματι
 παρὰ τοῦ διδάξαντος αὐτὸν τὴν γνώσιν Θεοῦ προσ-
 λαμβάνεται. Προγνοὺς δὲ τὴν ἑαυτοῦ τελευτὴν τὸ
 τῶν μοναχῶν σχῆμα ἐπαμφιένονσαι, καὶ πάσαι μὲν
 τοῦτο ποθῶν, διὰ δὲ μετριοφροσύνην ὡς μέγα τι καὶ
 τῆν αὐτοῦ ἰσχὺν ὑπερβαῖον ἀναδύμενος, καὶ φωτὶ

A revelari clariusque ostendi exoptabat. Non se con-
 tinere valens, omne sacerdotium cum antistite tunc
 præsenti accersivit, exiitque in sanctorum occur-
 sum, crucis signum, ut mos est, prelatum habens,
 faciumque nitore significans gaudii serenitatem,
 atque etiam, ut verum dicam, hospitem splendorē
 adventantium, quos glorificans in sanctis
 mirabilis Dominus miracula multa ab ipsis in
 tempore adventus, patrari dignatus est. Cum autem
 opus ostensum esset Papæ, hincque Scripturæ sa-
 cræ versionem, fructum vere apostolicum, inspe-
 xisset, non sensit se præ gaudio: Beatos prædi-
 cabat viros, omnimodis interpellabat nominibus,
 Patres, desideratissimos filios, gaudium suum,
 coronam fidei, gloriæ et decoris Ecclesiæ diadema.
 Quid insuper agit? Interpretatus libros divino
 altari imposuit, tanquam anathema Deo consecrans
 et offerens, ut talibus hostiis labiorum fructibus
 complacere sibi Deus, et in odorem suavitatis
 huiusmodi fruges accipiat. Quid enim verbo ju-
 cundius quam verbum homines rationabiles ab
 irrationabilitate liberans, siquidem simile simili
 gaudet? Apostolicos proclamavit in Ecclesia viros,
 non secus ac Paulum bonum certamen aggressos
 ac ethnicorum donum sacrum perfectumque Deo
 offerre conitentes. Deinde comitantium sanctis,
 quicumque Slovenicarum litterarum sufficientem
 habere peritiam ac honesta vita commendari
 testimonio magistrorum asserbantur, allos quide-
 m presbyterorum, alios vero diaconorum, quos-
 dam autem subdiaconorum gradu dignatus est;
 ipsum vero magnum Methodium, etsi multum de-
 precantem ac renitentem, episcopum Moraviæ et
 Panoniæ, consecrat, non æquum iudicans carere
 nomine qui re dignus fuerit inventus. Jus enim
 æqualiter lædi dicebat, cum nomen aliquis obtinet
 rei prorsus alienus, et cum aliquis operibus meri-
 toque episcopus, in ordine privatorum despectus
 relinquitur, et candelabrum tenebrosæ sub modio
 reponitur. Sic igitur Methodium Romæ pontifex
 episcopali dignitate, vel potius episcopatum per
 illum honorat. Cyrillum autem revera philosophum
 magnum pontifex in Sancta sanctorum advocat,
 in interiore veri tabernaculi litaturum, et mysteria
 magis spiritualiter ac divine participaturum,
 necnon novo calici communicaturum. Quasi enim
 ad hoc in carne permanere permissus, ut littera-
 rum inventionem Scripturarumque versionem ope-
 raretur, postquam in hoc divinæ voluntati satis
 fecisset ab illo qui docuerat ipsum, etiam cogni-
 tionem Dei suscipit. Præsciens vero fluxum suum,
 monachorum habitum induit, hoc jamdudum
 desiderans, sed propter modestiam, ut quid ma-
 gnum et suas excedens vires declinans; et lumini
 lumine adjecto migravit in cælum, ubi Christus
 est, vallem lacrymarum, tenebrarum habitacula,
 limi cœnum, præsens exsiliū derelinquens. Spi-
 ritum quidem Deo spirituum reddidit; corpus
 autem illud, quod voluntariis naturæ mortificatio-

nibus deservierat, cum hymnis a divino Papa et ab omni clero honorifice sepultum est in templo S. Clementis, Clementis illius qui apostolorum coryphæo Petro convixit et Christi sapientiæ hellenicam sapientiam, uti dominæ servam, subjecit. Tum philosophum philosophus recipit, magnus magister vocem verbi sibi adjungit, præceptor gentilium hunc qui reliquas gentes lumine cognitionis illuminavit, hospitatur. Significat vero quoque Deus in Cyrilli gratiam et testificatur gloriam in cælis adeptam; invisibilium visibilia præcones facit. Nam dæmonio vexati ad feretrum accedentes sanationem inveniebant, et multis aliis morbis sancti Spiritus gratia depellens flagellum fuit. Simul enim atque feretro quis appropinquaret aut nomen divini Patris invocaret, doloris finis finem sequeretur: unde moltus in ore Romanorum Cyrillus erat, magisque in eorum mentibus; Ita ut prodigia ipsi gloriæ materia essent, gloria autem superioris honoris vehiculum, hæc vero sancti veneratio Dei gloriæ fulcimentum.

ἡ τοῦνομα ἐπικαλοῖτο τοῦ Θεοφύρου τούτου Πατρὸς, εὐρισκεν, ὅθεν πολὺς ἐν τοῖς Ῥωμαίων στόμασιν ὁ Κύριλλος ἔκειτο, καὶ πλείων ἐν ταῖς ψυχαῖς· ὡς εἶναι τὰς μὲν θαυματουργίας τῆς περὶ αὐτοῦ δόξης ὑπόθεσιν, ταύτην δὲ τῆς περισσοτέρας τιμῆς ἐπίθεσιν, τὴν δὲ τοῦ Ἁγίου τιμὴν τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης βεβαίωσιν.

IV. Atque Cyrillo quidem sic finis et honor et a divinissimo Papa et a Deo contigit. Methodius vero, laborum itinerumque socio amisso, qui per omnia in carne et in Domino verus ipsi frater erat, morori cor tradebat, humanum hunc affectum sentiens, et necessitudine captus erat. Aliunde dein non minus, si non potius, consolabatur sperans habere Cyrillum in munere descendendi auxiliatorem, et quo Deo propinquior erat extra carnem, eo efficaciorum habere libertatem. Cum autem tempus esset Methodio regionis illius episcopatum invisendi, fratris monumentum amplexus, sæpe charo nomine Cyrilli invocato, defletaque corporali solitudine, manu vero presbyterorum in auxilium advocata, viam cum discipulis ingressus est. Cum Moravum attingisset, tunc vere fuit episcopus, omnes colores, quibus a Paulo episcopi imago depicta fuit, in se majorem in modum demonstrans; nedum enim talentum in terra condidisset vendidissetque gratiam, spiritualis doni principium deticularum principium faciebat; sed et omnibus bonum communicabat, æqualiter verbi solum oriri faciens, et in dispensando non cum mensura tradens Evangelium. Nam ante episcopatum ita verbo prædicationis studebat et hoc periculo rei semoto, quemodo, postquam officium concreditum fuisset, accepissetque depositum, et væ apostolo non evangelizanti sciret attributum, non debuit prædicationi operam dare et inhærerere, et tota die exercere divina eloquia, quorum dulcedo super mel et favum ipsi inveniebatur? Certe non solum tunc temporis duces Moravi Rasilavum quotidie hortabatur ejusque mentem divinis præceptis efformabat, sed et universæ Pannoniæ imperantem, cui nomen Kotzeles, institue

Ἄ φῶς προσλαβὼν εἰς οὐρανοὺς μετέστη, οὗ δὲ Χριστοῦ, τὴν τοῦ κλαυθμῶνος κοιλάδα, τὰ τοῦ σκοτασμοῦ σκηνώματα, τὸν πηλὸν τῆς γλῶσσης, τὴν ἐνταῦθα παροικίαν λιπὼν· καὶ τὸ πνεῦμα μὲν τῷ Θεῷ τῶν πνευματίων παρέθηκε, σῶμα δὲ ἔκεινο τὸ πρὸ τῆς φυσικῆς νεκρώσεως τῆς προαιρετικῆς ἀπολαύσαν ὕμνοις ὑπὸ τοῦ θεοῦ Πάπα καὶ τοῦ κλήρου παντὸς φιλοτιμηθὲν ἐγκατετέθη τῷ ναφὶ Κλήμεντος, Κλήμεντος ἔκεινου τοῦ τῷ κορυφαίῳ τῶν ἀποστόλων Πέτρῳ πέφοιτηκότος καὶ τῆ τοῦ Χριστοῦ σοφίαν τὴν Ἑλληνικὴν, ὅσον δεσποίνην δούλην, καθυποτάξαντο. Καὶ δέχεται τὸν φιλόσοφον ὁ φιλόσοφος, ὁ μέγας διδάσκαλος τὴν τοῦ λόγου φωνὴν προσλαμβάνεται, ὁ τῶν ἐθνῶν καθηγητὴς τὸν τὰ λοιπὰ ἔθνη φωτὶ τῆς γνώσεως φωτίζαντα εἰσοικίζεται. Ἐπισημαίνει δὲ καὶ Θεὸς προσμαρτυρῶν τῷ Κυρίλλῳ τὴν ἐκδεχόμενὴν δόξαν ἐν οὐρανοῖς, καὶ τὰ φαινόμενα τῶν μὴ φαινομένων ποιεῖται κήρυκος. Δαιμονιώντες τε γὰρ τῆ σοφῷ προσελθόντες ἰάσει· εὐροντο, καὶ πολλὰς ἄλλαι νόσοις ἢ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάρις μάστιγι ἐλάττειρα γέγονεν. Ἄμα τε γὰρ τις ἢ τῆ σοφῷ προσίοι· καὶ τῆς τοῦ λυποῦντος ἀπαλλαγῆς μέτρον τὴν πίστιν

Δ'. Ἄλλὰ Κυρίλλῳ μὲν οὕτως ἢ τελευτῆ καὶ τιμῆ καὶ παρὰ τοῦ θειοτάτου Πάπα καὶ παρὰ Θεοῦ τετύχηκε. Μεθόδιος δὲ τὸν σύμπονον ἀποβαλὼν καὶ συνέμπορον, τὸν τὰ πάντα καὶ ἐν σαρκὶ καὶ ἐν Κυρίῳ γνήσιον ἀδελφόν, λύπη μὲν τὴν καρδίαν ἐπεβάλλετο, πάσχων τοῦτο δὴ τὸ ἀνθρώπινον, καὶ συνηθείας ἀλώσιμος ἦν. Παρεκαλεῖτο δ' ἐτέρωθεν οὐδὲν ἤττον, εἰ μὴ καὶ μάλλον, ἐπιζῶν ἔχειν τὸν Κύριλλον τοῦ τῆς διδασκαλίας ἔργου συλλήπτορα, ὅσω καὶ Θεῷ πλησιάζοντα ἐκτὸς τῆς σαρκὸς, ἀνυσιμωτέραν ἔχειν τὴν παρρησίαν. Ἐπεὶ δὲ καιρὸς ἦν Μεθοδίῳ ἐπὶ τὴν τῆς χώρας ταύτης ἐπισκοπὴν ἀπιεῖν, περιχυθεὶς τὸ μνημα τοῦ ἀδελφοῦ, καὶ θαμινὰ τὸ φίλον ὄνομα, τὸν Κύριλλον, ἀνακαλεσάμενος, καὶ τὴν σωματικὴν μὲν ἔρημian ἀνακαλουσάμενος, τὴν δὲ τῶν πρεσβειῶν χεῖρα εἰς βοήθειαν ἐπικαλεσάμενος ὁδοῦ σὺν τοῖς μαθηταῖς εἴχετο. Ὡς δὲ τὸν Μόραβον καταλάβοι, αὐτὸ τοῦτο ἐπίσκοπος ἦν, ὅσα παρὰ Παύλου χρώματα τῆ τοῦ ἐπισκόπου εἰκόνι ἐπεβλήθησαν, ἐαυτῷ ἐνεπιεικνύμενος, καὶ πάντων προλάμπων τὸν διδασκτικόν. Οὐ γὰρ κατορούσας τὸ τάλαντον, οὐδὲ τὴν χάριν ἀπεμπωλῆσας τοῦ πνευματικοῦ ὄρωρου τὴν ἀρχὴν ερυφῆς ἀρχὴν ἐποίησατο, ἀλλὰ πᾶσιν ἐκοινοῦτο τὸ ἀγαθόν, ἀνατέλλων ἐπίσης τοῦ λόγου τὸν ἥλιον, καὶ περὶ τὸ διδόναι μὴ ἐνδιδούς τὸ εὐαγγελίου σιτομέτριον. Ὡς γὰρ καὶ πρὸ τῆς ἐπισκοπῆς οὕτω τῷ λόγῳ τῆς διδασκαλίας προσέκειτο, καὶ ταῦτα μὴ ἐγκινθονεύων τῷ πράγματι πῶς, ὅταν ἐπιστεύθη τὸ ἔργον καὶ τὴν παρακαταθήκην ἔλαβε καὶ τὸ οὐαί ἤδη τῷ ἀποστόλῳ μὴ εὐαγγελιζομένῳ ἀποκληρούμενον, οὐκ ἐμελλε τῆς διδασκαλίας ἀνθέξομαι τε καὶ περιέξομαι, καὶ ὅλην τὴν ἡμέραν μελέτην ἔχειν τὰ θεῖα λόγια, ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον αὐτῷ τασσόμενα τὴν γλυκύτητα; Ἄμελει καὶ τῷ τότε ἄρχοντι Μόραβου Τασισλάβῳ καθ'

ἐκάστην οὐ διέλιπε παραινῶν καὶ ταῖς θείαις ἐντο-
λαῖς βυθμίζων αὐτῷ τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ τὸν τῆς
Πανονίας συμπάσης κρατοῦντα, Κοτζέλης ὄνομα
τούτου, παιδεύων ἦν καὶ νοθετῶν τῷ φρένι Κυρίου
καθηλώσθαι, καὶ τούτω ἐκκλίνειν ἀπὸ παντὸς κακοῦ,
οἷόν τινι χαλινῷ ἀνακρούμενον καὶ ἀναστελλόμενον.
Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ τὸν τῶν Βουλγάρων ἄρχοντα Βορί-
σην, ὃς ἐπὶ τοῦ τῶν Ῥωμαίων βασιλέως Μιχαὴλ ἦν,
καὶ τοῦτον ὁ μέγας Μεθόδιος καὶ πάσαι μὲν τέκνον
ἐποίησατο, καὶ τῆς οἰκείας γλώσσης τῆς πάντα κα-
λῆς ἐξεπρήσατο, καὶ τότε δὲ ταῖς τῶν λόγων εὐεργε-
σίαις διζαλείπτως εἶχε δωρούμενος. Ἐν γὰρ ὁ Βορί-
σης οὗτος καὶ ἄλλως γνώμης δεξιᾶς καὶ τοῦ ἀγαθοῦ
δεκτικῆς, ἐφ' οὗ καὶ τὸ τῶν Βουλγάρων ἔθνος τοῦ
θεοῦ τε καταξιούσθαι βαπτίσματος καὶ χριστιανί-
ζειν ἤρξατο. Ὅτε δὲ καὶ οἱ ἅγιοι οὗτοι, Κύριλλος,
φημι, καὶ Μεθόδιος, τὸ πλῆθος τῶν πιστευόντων
ιδόντες, καὶ ὡς πολλὰ μὲν τέκνα γεννῶνται δι' ὕδατος
τε καὶ Πνεύματος, καὶ τροφῆς δὲ πάντως πνευματι-
κῆς δέονται, γράμματα ἐξεύροντο καθ' ὃ προειρη-
καμεν, καὶ τὴν τῶν Γραφῶν ἐπὶ τὸ Βουλγαρικὸν
μετάθεσιν ἐποίησαντο, ἵνα τὰ γεννηθέντα τέκνα τοῦ
θεοῦ καὶ θείας τροφῆς ἱκανῶς ἔχοιεν, καὶ εἰς αὐξή-
σιν πνευματικὴν καὶ εἰς μέτρον ἡλικίας τοῦ Χρι-
στοῦ ἀντιτρέχοιεν. Καὶ οὕτω τῆς Σκυθικῆς πλάνης
τῆ τῶν Βουλγάρων ἔθνος ἀπαλλαγέν, τὴν ἀληθινὴν καὶ ἀπλανεστάτην ὁδὸν, τὸν Χριστὸν, ἐπέγνωσαν, ὅψα
μὲν καὶ περὶ τὴν ἐνδεκάτην ἢ δωδεκάτην τὸν θεὸν ὁ οὖν ἀμπελώνα εἰσεληλυθὸς τῆ τοῦ καλέσαντος χάριτι.
Ἐν ἔτει γὰρ ἑξακισχιλιοστῷ τριακονοιστῷ ἐβδόμῳ τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως ἢ τούτου τοῦ γένους κλήσις
γενένηται.

Ε'. Οὐκ ἔλεγεν οὖν ὁ μέγας Μεθόδιος πᾶσαν νο-
θεσίαν τοῖς ἄρχουσι προσάγων ἐκάστοτε, καὶ τοῦτο
μὲν πρὸς βίον σεμνὸν ὀδηγῶν, τοῦτο δὲ τὸ τῆς Ἐκ-
κλησίας ἀπαραιοῦτον δόγμα παρατιθεὶς οἷόν τι νό-
μισμα βασιλικὸν καὶ ἀκίβδηλον, καὶ ταῖς ψυχαῖς
αὐτῶν ἐνσφραγίζων ἀνεπιβούλευτόν τε καὶ ἄσυλον.
Ἦσαν γὰρ οἱ τοῦτο καὶ τότε παραχαράσσοντες καὶ
μετακινούντες ὄρια, ἃ οἱ πατέρες ἡμῶν τῇ Ἐκκλη-
σίᾳ τοῦ θεοῦ ἔθεντο, καὶ τῇ ὑπὸ τῶν Φράγγων εἰς-
αγομένη παραπορρᾶ πολλοὶ τὰς ψυχὰς ἐβλάπτοντο,
οἳ τὸν μὲν Υἱὸν γεννηθῆναι ἐκ τοῦ Πατρὸς, τὸ δὲ
Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι διετείνοντο, οἷς ὁ
Ἅγιος ἀνθιστάμενος τοῦτο μὲν ἐκ τῶν τοῦ Κυρίου
λόγων, τοῦτο δὲ ἐκ φωνῶν Πατρικῶν λογισμοῦς καθ-
ήρει καὶ πᾶν ὕψωμα τούτων κατὰ τῆς θείας γνώ-
σεως ἐπαίρομενον πολλοὺς δὲ καὶ ἠμαλῶτιζεν εἰς
τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ, μετατιθεὶς ἀπὸ τῆς πλά-
νου δόξης ἐπὶ τὴν ἀληθῆ καὶ ἀμώμητον καὶ τιμίους
ἐξάγων ἐξ ἀναξίων καὶ διὰ τοῦτο στόμα θεοῦ καὶ
γενόμενος καὶ λεγόμενος. Ὅθεν τοῖς πιστοῖς καθ'
ἐκάστην πλατυσμὸς ἐπεγίνετο, καὶ ὁ λόγος τοῦ θεοῦ
ἠξέανε, ὃ περὶ τῆς τῶν ἀποστόλων διδασχῆς Λουκᾶ
λέγοντος ἀκτῶκαμεν. Εἰ βούλει δέ μοι ἐκεῖνο τὸ
παλαιὸν, ὃ μὲν οἶκος Δαβὶδ ἐπορεύετο, ὃ δὲ οἶκος
Σαουλ ὑπεπόδιζε καθ' ἐκάστην ἔλασσονόμενος. Τὸ
δὲ τῶν αἰρτικῶν σύστημα τῆ τοῦ λόγου δυνάμει
καὶ τῇ ἀληθείᾳ νικώμενον, ὃ μόνον ἐδύνατο, μάλ-
λον δὲ παρὰ τοῦ πατρὸς αὐτῶν ὑπεβάλλοντο, τοῦ ἐξ
ἀρχῆς ἀνθρωποκτόνου καὶ τῷ κακοποιεῖν ἐγκαυχω-
μένου, τοῦτο δὴ καὶ εἰργάζοντο, μυρίαὶ κακώσεσι

A bat, et monebat, ut timori Domini adhereret, et
isto, tanquam freno quodam contentus et repres-
sus, ab omni malo declinaret. Quin etiam Bulgaro-
rum ducem Borisen, tempore Romanorum impe-
ratoris Michael regnantem, quem jam ante magnus
Methodius suum effecerat filium et sæe lingue
omnino pulchræ affixerat, tunc sermonis beneficiis
indesinenter captabat. Erat enim hic Borises;
aliunde ingenii dexteri bonique capaxis, sub quo
gens Bulgarorum divino baptismate consecrari ac
christianizari cœperat. Tunc sancti isti, Cyrillus,
inquam, ac Methodius, videntes factam multita-
dinem credentium, ac multos filios renatos ex aqua
et spiritu, cibum prorsus spiritalem expetere,
litteras, ut diximus, invenerunt, et versionem
Scripturarum in linguam bulgaricam fecerunt, ut
verentes filii Dei divinum cibum quantum satis habe-
rent, et ad incrementum spiritale sicut ad Christum
plenitudinem citius ascenderent. Sic gens Bulga-
rorum scythico errore liberata, veram rectissimam-
que viam, Christum, cognovit, sero quidem, circa
undecimam vel duodecimam horam, sed tamen di-
vinam vineam ingressa vocantis gratia. Anno enim
sexties millesimo trecentesimo septuagesimo septimo
a mundi creatione, hujus gentis vocatio facta est.

C V. Non igitur cessabat magnus Methodius omnem
admonitionem quotidie ducibus administrare, vitam
ad honestam eos dirigens, et Ecclesie dogma non
adulteratum, velut quoddam numisma regium pu-
rissimumque eis tradens, et in eorum animis sicut
in loco tuto et fideli illud imprimens. Erant enim
tunc qui adulterarent et sede moverent terminos.
quos patres nostri Ecclesie Dei posuerunt; et ex
corruptela a Francis invecia animas multi lade-
bant, Filium ex Patre generari, et Spiritum ex
Filio procedere contententes. Quibus insurgens
sanctus, partim ex Domini sermonibus, partim ex
sententiis Patrum, eorum ratiocinationes et arro-
gantiam contra divinam doctrinam insultantem,
evertit. Multos ita captivabat in obedientiam Chri-
sti transferens ex erronea. Doctrina ad doctrinam
veram et irreprehensibilem, educensque sanctos ex
indignis, et ideo os Dei factus et dictus. Unde quo-
tidie credentium multitudo crescebat et verbum
Dei multiplicabatur, sicut, teste Luca, de aposto-
lorum prædicatione novimus. Sed si mavis juxta
istud antiquum: Domus quidem David proficiebat,
domus autem Saul imminuta quotidie retrogradie-
batur. Hæreticorum autem turba sermonis potentia
ac veritate devicta, id quod solum valebat aut po-
tius fallaciter docebatur a patre suo qui homicida
est ab initio, et de sceleribus gloriatur, faciebat,
mille vexationibus tentamentisque sanctum affi-
gens; siquidem et Sphendoplicum, qui post Ra-
sislavum Imperabat Moravo, circumvenientes dolc

barbarum hominem et pulchri ignarum totum suæ partium fecerunt. Quomodo enim ille voluptatum venerarum mancipium et turpium actionum cœno volutus, non potius illis, qui omnium passionum januam ipsi reserabant, mentem suam traderet quam Methodio qui omnem voluptatem ut animarum perniciem sigmate notabat. Quod enim Eunomius ille, Anomœorum cœpit hæresim, invenit, ut plures attraheret discipulos, illud et gens Francorum amens excogitavit, peccantibus, inquam, omnia indulgere, ut facilliter et absque opera sic suis dogmatibus insererentur, vitamque concedere sordidam, ut letrum dogma proficeret, quasi quidam mutuo sibi traderent hic quidem animi, ille vero lutum, et isti viderentur digni talibus thesauris in qua merx est sordida mercesque fœda. Ab his igitur Sphendoplicus corruptus, omnia ei permittentibus, Methodji verbis minime animam applicabat, imo vere ut erga inimicum se gerebat. Horrida namque, inquit, res est peccatori, in Deum pietas. Quid tamen non dicebat hilare, quid non volubatur terribile magnus duci? A divinis Scripturis dogmatis rectitudinem inducebat et illis inhærendum tanquam vitæ ac salutis fontibus staturæbat, juxta quod Dominus docuit, in scrutatione Scripturarum jacere vitam, et Isaias nobis præcepit haurire aquam non ex hæreseon cœno, sed de fontibus Salvatoris. Timebat enim quod, si hæreticis adjungeretur et seipsum et omnes sub ipso corrumpere, et sic inimicis domitu victuque facilis foret. Impietas enim etsi paulisper floreat, in se tamen eum tempore prolabitur, ne malitiam viri pii discant; et ista, inquit, post mortem ipsius imperanti superventura erant: quæ etiam juxta sancti prædicta evenerunt. Dum enim Methodius inter vivos connumeratus est, neque dux cordis partum prorupit, sed basiliscum ovis aspidum absconditum nutritumque habuit, neque justitia suum impulit flagellum, sed tensum tenuit arcum et ensem acuit, nondum tamen telum in cor inimici proiecit, nec manum in plaga solidavit. Ubi vero sanctus absfuit adfuitque tota malitia, non sub velis et persona deformitatem suam abscondens, sed impudentem meretricis faciem ostentans, persecutionemque adversus orthodoxos suscitans, tum Deus principem tradere furiis non hesitavit. Sed hæc quidem posterius.

βίλος ἀπέστειλεν ἐν καρδίᾳ τοῦ ἐχθροῦ, οὐδὲ τὴν χεῖρα τῆ πληγῆ ἐπεστήριξεν. Ἐπει δὲ ὁ τε Ἄγιος ἀπῆν καὶ ἡ κακία πάντα παρήν, οὐκ ὑπὸ παραπετάσματι καὶ προσωπεῖω τὴν ἀσχημοσύνην καλύπτουσα, ἀλλὰ κατὰ τὴν τῆς πόρνης ἔψιν ἀναισχυντήσασα καὶ διωγμὸν κατὰ τῶν ὀρθοδόξων ἐγείρασα, τότε δὲ καὶ θεὸς τὸν ἄρχοντα ποινηλατῶν οὐκ ἐνέλειψεν. Ἄλλὰ ταῦτα μὲν ὕστερον.

VI. Tunc vero Methodius principi sinem suum post tres dies futurum prædixit, frequentium adhortationum prædictionem hanc fulcimentum, uti ego judico, faciens. Si enim prædictio impleta eum prophetam faciebat, cui futurorum prævisio a spiritu data sit, manifestum erat dogma ab ipso prædicatum spirituale et a Deo inspiratum esse.

Α καὶ πειρασμοὺς τῶν Ἄγιον Ὀλιβόντες· ἐπει καὶ τὸν Σφεντόπλικον, ὃς μετὰ Ῥασίσθλαθον ἤρξε Μοράθου, περιελθόντες ἀπάτη, βάρβαρον ἄνδρα καὶ τοῦ καλοῦ ἀνόητον, ἔλον τῆς δόξης· ἐαυτῶν ἐποίησαντο. Τί γὰρ οὐκ ἐμελλεν ἐκεῖνος, ἀνδράποδον ἡδονῶν γυναικείων ὢν καὶ τῷ βορβόρῳ τῶν μυσαρῶν ἐγκυλιόμενος πράξεων, ἐκεῖνοις μᾶλλον δίδόναι τὴν οἰκείαν γνώμην τοῖς θύραν αὐτῷ πρὸς τὰ πάθη πάσαν ἀνοίγουσιν, ἢ Μεθοδίῳ τῷ πάσης ἡδονῆς πικρίαν ψυχάλεθρον στηλιτεύοντι; Ὅπερ γὰρ Κύνόμιος ἐκεῖνος, ὁ τῆς τῶν Ἀνομιῶν ἀρξίας αἰρέσεως, ἐξέυρε πρὸς τὸ μαθητῆς ἐπισπᾶσθαι κλειόνας, τοῦτο δὲ καὶ τὸ Φράγγων ἔθνος ἀνόητον ἐπενόησε, τὸ τοῖς ἀμαρτάνουσι, φημί, πάντα συγχωρεῖν, ἀπόνως οὕτω καὶ ἀταλαιπύρως ὑπὲρ ἐνὸς τοῦ τοῖς ἐαυτῶν συντίθεσθαι δόγμασι, καὶ βίον ῥυπαρὸν ἐνιδιδόναι ὑπὲρ τοῦ δόγμα στερεθλὸν κερθῆσαι, ὥσπερ ἂν εἴ τινες ἀλλήλους ἀντιδιδόειν, ὁ μὲν κοπρίαν, ὁ δὲ βόρβορον, ὅτιοι τε τῶν τοιοῦτων ἐκαίνοι θησαυρισμάτων τῆς πραγματείας, ἐν ἧ καὶ τὸ ἐμπόρευμα ῥυπαρὸν καὶ τὸ ἀντάλλαγμα βδελυρῶν. Ὑπὸ τούτων οὖν ὁ Σφεντόπλικος διαφθερεῖς τῶν πάντα χαρίζομένων αὐτῷ, τοῖς Μεθοδίου λόγοις ἐλάχιστα προσείχε τὸν νοῦν, τοῦναντίον μὲν οὖν καὶ ὡς ἐχθρῷ προσεφέρετο. Βδελύγμα γὰρ, φησὶν, ἀμαρτωλῷ θεοσέβεια· καίτοι τί μὲν οὐκ ἔλεγεν ἰαρὸν, τί δὲ οὐκ ἠκεῖλει φοβερόν ὁ μέγας τῷ ἄρχοντι; Τοῦτο μὲν ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν τὴν τοῦ δόγματος εἰσάγων ὀρθότητα, καὶ ταῦταις προσείχεν ὡς τὴν ζωὴν προξενούσας καὶ πηγάς οὐσίας τοῦ σωτηρίου διατασσόμενος. Ὅ τε γὰρ Κύριος ἐν τῇ ἐρεῦνῃ τῶν Γραφῶν τὴν ζωὴν καίθεαι εἰδίδαξεν, Ἐσαῖας τε ἀντλεῖν ἡμῖν ὕδωρ οὐκ ἐκ τοῦ τῶν αἰρέσεων βορβόρου, ἀλλ' ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου ἐντέλλεται, τοῦτο δὲ καὶ ἐκφοβῶν, ὡς, εἰ τοῖς αἰρετικοῖς προσθῆται, καὶ ἐαυτὸν διαφθερεῖ καὶ πάντας τοὺς ὑπ' αὐτῶν, τοῖς ἐχθροῖς γινόμενος εὐπειχίρητος καὶ εὐχεῖρωτος. Δυσσέβεια γὰρ κἂν πρὸς ὄλιγον ἀνθῆ, ἀλλὰ τῷ χρόνῳ περὶ αὐτὴν καταρρεῖ, ἵνα μὴ κακίαν εὐσεβείας μάθωσι, καὶ ταῦτα, ἔλεγε, μετὰ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν τῷ ἄρχοντι προσγενήσεται, ἄπερ οὖν καὶ κατὰ τὰς τοῦ Ἄγιου προρρήσεις γέγονε. Καὶ γὰρ ἔως μὲν Μεθόδιος ἐν τοῖς ζωσιν ἐξεταζόμενος ἦν, οὕτε ὁ ἄρχων τὴν ὠδὴν τῆς καρδίας ἐξέβρῃξεν, ἀλλ' εἶχε τὸν βασιλικὸν τοῖς ὠλοῖς τῶν ἀσπίδων ἐγκρυπτόμενόν τε καὶ ἐντερόμενον, οὕτε ἡ δίκη τὴν οἰκείαν ἐπήγαγε μάστιγα, ἀλλ' εἶχε μὲν ἐντεταμένον τὸ τόξον καὶ τὴν ῥομφαίαν ἐστρωθού, οὕτω δὲ

Δ ὅτιοι τε τῶν τοιοῦτων ἐκαίνοι θησαυρισμάτων τῆς πραγματείας, ἐν ἧ καὶ τὸ ἐμπόρευμα ῥυπαρὸν καὶ τὸ ἀντάλλαγμα βδελυρῶν. Ὑπὸ τούτων οὖν ὁ Σφεντόπλικος διαφθερεῖς τῶν πάντα χαρίζομένων αὐτῷ, τοῖς Μεθοδίου λόγοις ἐλάχιστα προσείχε τὸν νοῦν, τοῦναντίον μὲν οὖν καὶ ὡς ἐχθρῷ προσεφέρετο. Βδελύγμα γὰρ, φησὶν, ἀμαρτωλῷ θεοσέβεια· καίτοι τί μὲν οὐκ ἔλεγεν ἰαρὸν, τί δὲ οὐκ ἠκεῖλει φοβερόν ὁ μέγας τῷ ἄρχοντι; Τοῦτο μὲν ἀπὸ τῶν θείων Γραφῶν τὴν τοῦ δόγματος εἰσάγων ὀρθότητα, καὶ ταῦταις προσείχεν ὡς τὴν ζωὴν προξενούσας καὶ πηγάς οὐσίας τοῦ σωτηρίου διατασσόμενος. Ὅ τε γὰρ Κύριος ἐν τῇ ἐρεῦνῃ τῶν Γραφῶν τὴν ζωὴν καίθεαι εἰδίδαξεν, Ἐσαῖας τε ἀντλεῖν ἡμῖν ὕδωρ οὐκ ἐκ τοῦ τῶν αἰρέσεων βορβόρου, ἀλλ' ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτηρίου ἐντέλλεται, τοῦτο δὲ καὶ ἐκφοβῶν, ὡς, εἰ τοῖς αἰρετικοῖς προσθῆται, καὶ ἐαυτὸν διαφθερεῖ καὶ πάντας τοὺς ὑπ' αὐτῶν, τοῖς ἐχθροῖς γινόμενος εὐπειχίρητος καὶ εὐχεῖρωτος. Δυσσέβεια γὰρ κἂν πρὸς ὄλιγον ἀνθῆ, ἀλλὰ τῷ χρόνῳ περὶ αὐτὴν καταρρεῖ, ἵνα μὴ κακίαν εὐσεβείας μάθωσι, καὶ ταῦτα, ἔλεγε, μετὰ τὴν αὐτοῦ τελευτὴν τῷ ἄρχοντι προσγενήσεται, ἄπερ οὖν καὶ κατὰ τὰς τοῦ Ἄγιου προρρήσεις γέγονε. Καὶ γὰρ ἔως μὲν Μεθόδιος ἐν τοῖς ζωσιν ἐξεταζόμενος ἦν, οὕτε ὁ ἄρχων τὴν ὠδὴν τῆς καρδίας ἐξέβρῃξεν, ἀλλ' εἶχε τὸν βασιλικὸν τοῖς ὠλοῖς τῶν ἀσπίδων ἐγκρυπτόμενόν τε καὶ ἐντερόμενον, οὕτε ἡ δίκη τὴν οἰκείαν ἐπήγαγε μάστιγα, ἀλλ' εἶχε μὲν ἐντεταμένον τὸ τόξον καὶ τὴν ῥομφαίαν ἐστρωθού, οὕτω δὲ

Γ'. Τότε δὲ Μεθόδιος τῷ ἄρχοντι προείπε τὴν οἰκείαν τελευτὴν μετὰ τρεῖς ἰσομένην ἡμέρας, τῶν συχῶν παραινέσεων τὴν πρόρρησιν ταύτην βεβαίωσιν, ὡς ἐγὼ κρίνω, ποιούμενος. Εἰ γὰρ ἡ πρόρρησις προφήτην αὐτὸν ἐποίησε εἰς ἔργον ἐκδόσα, καὶ τῶν μαλλόντων τὴν προσφίαν λαχόντα τῷ Πνεύματι, πρόδηλον, ὡς καὶ τὸ παρὰ τούτου συνεργοῦμενον δό-

γμα πνευματικόν και θεόπνευστον. Και τούς όμιλητάς αὐτοῦ συγκαλέσας μιμείται Παῦλον, μάλλον δὲ τὸν ἔμὸν Ἰησοῦν, και τοῖς ἐξιτηριοῖς αὐτοῦ παρακαλεῖ και στηρίζει ῥήματα, καλόν γε κλήρον τοῖς παισὶν ἐκεῖνος διατυπούμενος και τῶν καμάτων ἐπάξιον ὧν ἠνέσχετο, ἵνα τὴν τοιαύτην περιουσίαν ἑαυτῷ κτήσεται. Τίς ὁ κλήρος, τάχα ποθεῖται μαθεῖν· τὰ τοῦ Θεοῦ λόγια τὰ ἐπιθυμητὰ ὑπὲρ χρυσοῦν και λίθον τίμιον πλὴν, και ἡ σοφία, ἣν κρείττον ἐμπεπορεύσθαι ἢ χρυσοῦ και ἀργυροῦ θησαυροῦς. Ὅψατε γάρ, φησιν, ὧ σπλάγγχα ἐμὰ, τὴν τῶν αἵρετικῶν ἐν κακίᾳ δύναμιν, και ὅπως δολοῦντες τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ πάντα τρόπον, τοὺς πλησίον ἀνατροπὴν βολερὰν ποτιζέειν σπουδάζουσι, δύο ταῦτα προσλαμβανόμενοι και προσάγοντες, πιθανότητά τε και αὐστηρότητα, τὴν μὲν τοῖς ἀπλουτέροις, τὴν δὲ τοῖς δειλοτέροις. Ἄλλ' ὁμὲν ἀμφοτέρωθεν καλῶς ἔχειν τὰς ψυχὰς ἐλπίζω και εὐχομαι. Ὅτε γάρ πιθανότητι λόγων παρασυρῆσθε και διὰ τῆς κενῆς ἀπάτης συλαγωγηθήσθε· τεθεμελίωσθε γάρ ἐπὶ τὴν τῆς ἀποστολικῆς ὁμολογίας και διδασκαλίας πέτραν, ἐφ' ἣν τῆς Ἐκκλησίας ψυχοδομημένης πύλα ἔβου οὐ κατισχύσουσι. Πιστὸς γάρ ἐστιν ὁ ἐπαγγειλάμενος, ὅτε φοβερωῖν τι τοὺς τῶν καρδιῶν πύργους διασεισθήσθε· ἐμάθετε γάρ, Μὴ φοβεῖσθε ἀπὸ ὕψους ἡμέρας μηδὲ ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων κακῶσαι. Μᾶλλον μὲν οὖν τοὺς ἄλλους ἐπιστηρίζετε φυλάττειν τὴν παρακαταθήκην, ἣν παρὰ τῶν ἀποστόλων και τῶν κατὰ καιροῦ Πατέρων ἐλάβομεν, ἣν ἀπαιτήσουσιν ἡμᾶς ἐν ἡμέρα ἀναποδόσεως. Ἰδοῦ, προεῖπον ὁμὲν και ἁμαρτίας ἐνόγους διὰ τοῦ προεῖπεν ἐποίησα. Εἰ μὴ γάρ ἦλθον, φησὶ, και ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον. Ἄθῦός εἰμι ἐκ τοῦ αἵματος ὁμῶν· οὐ γάρ ὕπεστειλάμην τοῦ λαλήσαι ὁμῖν, ἀλλὰ τῷ τοῦ σκοποῦ ἔργῳ κατὰ τὸν Ἰεζεκιήλ ἐπηγγρύπησα. Βλέπετε πῶς ἀκριβῶς περιπατεῖτε μὴ ὡς ἄσοφοι, ἀλλ' ὡς σοφοί, και πάση φυλακῇ τὰς ὁμῶν τε αὐτῶν και τὰς τῶν ἀδελφῶν καρδίαι· τηρήσατε· ἐν μέσῳ γάρ παγίδων διαθήσθε και ἐπὶ ἐπάλξεων πόλεων περιπατήσατε. Καὶ γάρ μετὰ τὴν ἐμὴν τελευτὴν εἰσελεύσονται κατ' ὁμῶν λύκοι βαρεῖς μὴ φειδόμενοι τοῦ ποιμνίου, τοῦ ἀποστῆν τὸν λαὸν ὀπίσω αὐτῶν· οἷς ἀντίστητε στερεοὶ τῇ πίστει, ὁ Παῦλος ὁμὲν ταῦτα δι' ἐμοῦ διατίθεται. Ὁ δὲ ἐπὶ πάντα Θεὸς και Πατὴρ και ὁ ἐξ αὐτοῦ πρὸ αἰώνων γεννηθεὶς ἀπαθῶς Υἱὸς και τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον ὀδηγήσει ὁμᾶς εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, και ἀμέμπτους παραστήσει εἰς καύχημα ἐμὸν εἰς ἡμέραν Χριστοῦ. Ταῦτα και πλείω τούτων εἰπὼν τὸ πνεῦμα τοῖς δορυφορήσασιν αὐτὸν ἀγγέλοις και ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς φυλάξασιν ἄγειν δέιδωκε, τέταρτον μὲν πρὸς τῷ εἰκοστῷ ἔτος τῇ ἀρχιερωσύνῃ ἐμπρέψας, πολλῶν δὲ μόχθῳ και κόπῳ οὐ τὴν ἑαυτοῦ μόνον, ἀλλὰ και τὴν τῶν ἄλλων σωτηρίαν κατεργασάμενος. Οὐ γὰρ ἐσχόπει τὸ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσι, και νυκτὸς και ἡμέρας τοῦτο ζῶν μόνον, ὁ τοὺς ἄλλους ὠφέλει· ὁλοῖ δὲ και τὸ πλῆθος τῶν τε

A Convocatosque discipulos, Pauli vel potius mei Jesus ad instar, ultimis verbis consolatur et confirmat, hæreditatem suis filiis satagens relinquere bonam dignamque laboribus quos pertulerat ad acquirendam sibi talem substantiam. Quæ hæreditas fortasse discere vultis? eloquia Dei, desiderabilia super aurum et lapidem pretiosum multum, et sapientia, cuius acquisitio auri et argenti thesauris præstat. Videte, enim inquit, o viscera mea, quanta sit hæreticorum in malitia potestas, et quomodo verbum Dei omni modo adulterantes, ad hauriendam aquam turbidam ac cenosam propinquos adducere conentur, duo hæc scientes et adhibentes, seductionem et violentiam, illam quidem simplicibus, hanc vero timidioribus reservantes. B Vobis autem ut utrinque bene preparatas teneatis animas spero ac precor. Neque enim verborum seductione deviabitis nec vana fallacia deprædationem patiemini. Fundati enim estis super apostolicæ confessionis et prædicationis petra, in qua ædificatam adversus Ecclesiam portæ inferi non prævalebunt*; fidelis namque est qui repromissit. Neque timore aliquo cordium arcus concuti sineis; didicistis enim: Nolite timere neque ab altitudine diei, neque ab iis qui occidunt corpus, animam vero non possunt lædere. Potius igitur alios confirmate ad custodiendum depositum, quod ab apostolis et a Patribus juxta tempora accepimus, quodque a nobis in die redditionis repositum. Ecce prædixi vobis et hac prædictione vos peccato obnoxios feci: Si enim non venissem, inquit, nec locutus fuisssem eis, peccatum non haberet. Purus sum a sanguine vestro; non enim abstinui quin loquerer vobis, et juxta Ezechielem ad speculæ operam evigilavi. Videte quomodo recte ambuletis non sicut imprudentes, sed sicut prudentes, et omni custodia corda vestra fratrumque animos servetis. In medio enim insidiarum pertransietis et super mœnium pinnas ambulabit. Nam post meam mortem irruent in vos lupi rapaces, gregi non parcentes, conantesque populum post se attrahere; quibus resistite fortes in fide; per me Paulus vobis ista præscribit. Sed super omnia Deus et Pater, et ex ipso ante sæcula impassibiliter genitus Filius, et Spiritus sanctus ex Patre procedens, diriget vos in omnem veritatem irreprehensibilesque perferet in gloriam meam in diem Christi. Hæc et his plura dicens spiritum angelis ipsum stipantibus et in omnibus viis custodientibus ducendum tradidit, postquam quatuor et viginti annos in episcopatu refulsit, multo labore et ærumnia non solum suam, sed et aliorum salutem operatus. Non enim sua spectabat, sed multorum, ut salvarentur, et nocte ac die ad hoc tantum vivebat ut aliis utilis esset. Hoc etiam ostendit multitudo presbyterorum, diaconorum et subdiaconorum, quos moriens numerum ducentes in sinibus suis Ecclesiæ reliquit.

* Matth. xvi, 18. * Matth. x, 28.

Porro si solum in gradibus sanctuaril tot erant, A quanta fuerit laicorum multitudo conficiamus. Tenebat autem horum primas Gorasus, quem jam supra præcipuis Methodii discipulis adnemeravimus, qui que ab ipso sancto, finis sui conscio, archiepiscopus Moravi renuntiatus est.

ὁμιλητῶν ἀπηριθμησεν, ὃς καὶ ἀρχιεπίσκοπος Μοράβου παρ' αὐτοῦ τοῦ Ἁγίου τὰ τελευταία γινόντος ἀνακεκρύχτο.

VII. Non tulit autem audacissima hæreticorum multitudo Methodium habere etiam post mortem vivum propugnatorem : sed venite, inquit, Gorasdo insidiamur, eumque opprimamus; abhorret enim a nobis hujus vita, dissimilesque sunt viæ ejus, et exprobrat nobis delicta, et si vivere iste permitteretur, nobis revivisceret Methodius. Hunc ergo ab episcopali dignitate remonent, et Vichnicam quemdam, hærescos mero inebriatum aliosque B inebriare valentem, quem propterea Methodius unaque chorum cum ipso insanientium, anathematis Satanæ tradiderat, istum, o labores agonesque Methodii, et Trinitas speciales infundens qualitates! in sedem episcopalem evehunt, aut potius sedem per hunc devehunt, et quantum per Methodium illustris erat et plerisque fulgentior, tantum per Vichnicum dedecoris profundo subjicitur.

VIII. Ille tamen episcopatum ipsi minime competentem sic illegitime occupavit, assumens sibi honorem, raptò exercito, et a Deo vocatum violentia criminosi brachii propulsans. Caput vere tollit hæresis et adversus orthodoxam discipulorum Methodii multitudinem superbit. Et tumultuantes fidelibusque Insurgentes, Quare, inquit, adhuc Methodii verbis foetidis et mortuis libentius adhæretis quam viventis archiepiscopo, et non confitemini ex Patre Filium genitum et ex Filio Spiritum procedentem? Hi vero per Gorasum et Clementem dixerunt: Quod Methodius quidem adhuc vivat, hoc a Domino certe didicimus, tum in ipsum credentem, etsi mortuus sit, victurum asserente, tum Deum Abraham, Isaac et Jacob ut viventibus et non mortuis dicendum esse docente. Unde igitur erramus, si magistrum in Deo viventem habemus, spiritualiter nobis conviventem et colloquentem, nosque contra vos confirmantem? Hanc autem novam vestram fidem, nec Scripturæ testimonio qualitercunque comprobata, nec a sanctis Patribus stabilitam invenientes, ne nos anathemati subjiciamus vedemur, Paulo non ambigue clamante: Si quis vobis evangelizat præter id quod accepistis, anathema sit⁸. Nos enim Filium Spiritum, utpote Spiritum vitæ et veritatis, quæ est Filius, mentemque Christi Spiritum credimus; hunc autem ex Filio procedentem nec didicimus nec discemus, nec fidem negabimus, pejores infidelibus facti, non certe, per Spiritus sancti gratiæ sanctificationem; imo ex Patre procedere Spiritum genitoremque Filii esse istius principium ac pro-

πρᾶσδυτέρων καὶ διακόνων καὶ ὑποδιακόνων, οὗς τελευτῶν διακοσίους τῇ ἐνορίᾳ τῆς οἰκείας ἐκκλησίας ἐγκατέλειπεν. Εἰ γὰρ οἱ τοῦ βήματος μόνοι τοσοῦτοι, πόσον εἶναι τῶν λαϊκῶν τὸ πλῆθος εἰκάσωμεν. Ἐφέρετο δὲ ἄρα τούτων τὴν πρώτην Γοράσδος, ὃν καὶ προφθάσας ὁ λόγος ἐν τοῖς μέλλιστα τῶν Μεθοδίου

Z'. Ἀλλὰ γὰρ οὐκ ἤνεγκεν ἡ πάντολμος πληθὺς τῶν αἰρετικῶν τὸν Μεθόδιον ἔχειν καὶ μετὰ θάνατον ζῶντα ἀντίμαχον· ἀλλὰ, δεύτε, εἰπόντες, Γοράσδον καταδυναστεύσωμέν τε καὶ ἐνεδρεύσωμεν ἀνόμοιος γὰρ ἐστὶν ἡμῖν ὁ βίος αὐτοῦ, καὶ παραλλαγμένοι αἱ τρίβοι αὐτοῦ, καὶ ὄνειδίζει ἡμῖν ἁμαρτήματα, καὶ εἰ ζῆν οὕτως ἐπιθεῖη, ἀναδιψῆ ἂν ἡμῖν ὁ Μεθόδιος· τοῦτον μὲν τῆς ἐπισκοπικῆς ἀρχῆς παρὰ λούσι, Βιχνίκον δὲ τινὰ τοῦ τῆς αἰρέσεως ἀκρίτου μεθυσθέντα καὶ τοὺς ἄλλους μεθύσκειν δυνάμενον, καὶ μέντοι διὰ τοῦτο παρὰ τοῦ Μεθοδίου τῷ τοῦ ἀναθέματος Σατανᾶ παραδοθέντος μετὰ τοῦ θιάσου τῶν σὺν αὐτῷ μαινομένων, τοῦτον, ὡ πόνοι καὶ ἀγῶνες τοῦ Μεθοδίου καὶ Τριάς συγχομένη τὰς ιδιότητας, ἐπὶ τὸν θρόνον ἀνάγουσι, μᾶλλον δὲ τὸν θρόνον διὰ τοῦτον κατάγουσι, καὶ ὅσον διὰ Μεθόδιον ἐνδοξος ἦν καὶ τῶν πολλῶν προφαινόμενος, τοσοῦτον διὰ Βιχνίκον τῇ τῆς ἀδοξίας κοιλᾷ ἐπικλινομένους.

H'. Ἀλλ' ὁ μὲν οὕτω τῆς ἐπισκοπῆς παρανόμως καὶ μηδὲν αὐτῷ προσήκον ἐδράξατο, ἑαυτῷ λαβὼν τὴν τιμὴν καὶ ἀρπαγμὴν ἡγησάμενος, τὸν δὲ ὑπὸ Θεοῦ κληθέντα τυραννίδι βραχίονος ἁμαρτωλοῦ παραγκωνισάμενος. Κεφαλὴν δὲ ἡ αἵρεσις αἰρεῖ, καὶ κατὰ τῆς ὀρθοδοξίας πληθῆος τῶν Μεθοδίου μαθητῶν γαυριᾶ· καὶ δὲ θορυβήσαντες καὶ τοῖς πιστοῖς ἐπαναστάντες, Διὰ τί, φασίν, ἐπὶ τοῖς Μεθοδίου λόγοις τοῖς ὀδοῦσι καὶ νεκροῖς εὐνοῦντερον προσδίακεισθε, ἀλλὰ μὴ τῷ ζῶντι ἀρχιεπισκόπῳ συνίστασθε, καὶ ὁμολογεῖτε ἐκ Πατρὸς Υἱὸν γεννηθέντα καὶ ἐξ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα ἐκπορευόμενον; Οἱ δὲ διὰ Γοράσδου καὶ Κλήμεντος ἔφασαν· Ὅτι μὲν Μεθόδιος ἐπιζῆ, ἐκ τοῦ Κυρίου πάντως ἐμάθομεν, ποτὲ μὲν τὸν εἰς αὐτὸν πιστεύσαντα κῆν ἀποθάνη ζῆσεσθαι φάσκοντος, ποτὲ δὲ διδάσκοντος τὸν Θεὸν τῷ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ ὡς ζῶσιν, ἀλλ' οὐ νεκροῖς ἐπιλέγεσθαι. Τί γοῦν ἁμαρτάνομεν, εἰ τὸν ἐν Θεῷ ζῶντα διδάσκαλον ἔχομεν, πνευματικῶς ἡμῖν συνόντα καὶ συλλαλοῦντα καὶ καθ' ὁμῶν συνεπιβρῶννύοντα; Τὴν δὲ καινὴν ταύτην πίστιν ἡμῶν οὕτε ὑπὸ Γραφῆς μαρτυρουμένην οἰασοῦν εὐρόντες οὐθ' ὑπὸ Πατέρων ἁγίων συνθεθειμένην, ὀκνοῦμεν ὑποβαλεῖν ἑαυτοὺς ἀναθέματι, τοῦ Παύλου διαβρῆδην βοῶντος· Εἰ τις ὡμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἀνάθεμα ἐστω. Ἡμεῖς γὰρ Πνεῦμα μὲν Υἱοῦ, ἐπὶ καὶ Πνεῦμα ζωῆς καὶ ἀληθείας, ἃ ὁ Υἱὸς, καὶ νοῦν Χριστοῦ τὸ Πνεῦμα πιστεύομεν, ἐξ Υἱοῦ δὲ τοῦτο προερχόμενον οὕτε μαθηθήκαμεν, οὕτε μαθησόμεθα, οὕτε τὴν πίστιν ἀρνησόμεθα, καὶ χεῖρονες ἀπίστων ἐσόμεθα, οὐ μὰ τὸν ἁγιασμὸν τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάριτος, ἀλλ' ἐκ Πατρὸς μὲν προίεναί τὸ Πνεῦμα

⁸ Galat. 1, 8.

καὶ εἶναι τοῦτου αἰτίον καὶ προβολέα τὸν τοῦ Υἱοῦ Α
γεννητόρα πεπιστεύκαμεν· εἶναι δὲ καὶ τοῦ Υἱοῦ
οικεῖον καὶ δι' αὐτοῦ χορηγεῖσθαι τοῖς ἀγίοις ἐκά-
στατε· ἕτερον δὲ τὸ ἐκπορεύεσθαι, καὶ ἕτερον τὸ
χορηγεῖσθαι· τὸ μὲν γὰρ τοῦ πῶς εἶναι τὸ Πνεῦμα
ἐκφαντορικόν, ὡς γὰρ ὁ Υἱός· ἐστὶν ἐκ τοῦ Πατρὸς
γεννητός, οὕτω καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκπορευτόν· τὸ δὲ
χορηγεῖσθαι οὐ τὸ πῶς εἶναι δηλοῖ, ἀλλὰ πλουτισμὸν
ἐνδείκνυται καὶ διὰδοσιν. Καὶ ἵνα παραδείγματι τι-
τὸν λόγον, ὡς ἐγγωρεῖ, φωτίσωμεν, ἐννόησόν μοι
βασιλέα τινὰ πλοῦτον μάλα πολὺν ἐκ τῶν οικείων
θησαυρῶν προβαλλόμενον, τοῦτον δὲ τὸν υἱὸν παρα-
λαβόντα οικεῖον τε αὐτοῦ ἔχειν καὶ διανέμειν τοῖς
εὐαρεστοῦσιν αὐτῷ· βασιλεὺς ὁ Πατήρ· πλοῦτος, ὡς
ἐν εἰκόνι φάναι, τὸ Πνεῦμα ἐκ τῶν τοῦ Πατρὸς ἀρρή-
των θησαυρῶν προβληθέν· υἱὸς βασιλέως ὁ τοῦ Πα- Β
τρὸς Υἱός, οὗ τὸ Πνεῦμα, καὶ δι' οὗ χορηγεῖται.
Ὅρατε τὸ Πνεῦμα, πῶς ἡμεῖς οὐδαμην, οὐ προερ-
χόμενον, δι' Υἱοῦ δὲ χορηγοῦμενον. Εἰ δὲ τὸ ἐμφυ-
σῆσαι τὸν Υἱὸν τοῖς ἀποστόλοις καὶ εἰπεῖν, Λάβετε
Πνεῦμα ἄγιον, τοῦτό σε ταράττει, παχέως τοῖς Εὐ-
αγγελίοις ὠμίλησας. Χάρισμα γὰρ τοῖς ἀποστόλοις
ἐν τῶν τοῦ Πνεύματος δέδωκε, τὸ τῆς ἀφέσεως τῶν
ἀμαρτιῶν, ὡς δηλοῖ τοῖς ἐξῆς· πνεύματα δὲ τὰς
ἐνεργείας τοῦ Πνεύματος· καὶ τῷ Ἡσαΐα φίλον κα-
λεῖν· ἀλλ' οὐκ αὐτὸ τὸ Πνεῦμα τηνικαῦτα τοῖς
μαθηταῖς ἐχαρίσατο. Αἴθλον δέ· καὶ γὰρ, εἰ τότε τὸ
Πνεῦμα δέδωκεν, ἢ περισσὴ λοιπὸν ἢ ἐν τῇ πεντη-
χοστῇ τοῦτου καθόδος, ἢ ἄλλου πνεύματος, εἰ μὴ περ-
ισσῇ. Ποῖον οὖν τοῦτο; Ὡς εἶχεν ἡ Ἐκκλησία, ἐν ἄγιον
πρεσβεύουσα φαίνεται. Εἰ δὲ δύο εἶεν, ὁπότερον οὖν C
τοῦτων οὐχ ἄγιον; Εἰ τοῖνον τὸ ἄγιον διὰ τοῦ ἐμφυσή-
ματος, καὶ ὁ Κύριος δέδωκεν αὐτὸ ἔχειν, ἀλλ' οὐχ ἐν
πνευματικῶν χάρισμα, τὸ κατελθὸν ἐν τῇ πεντηχο-
στῇ, δῆλον ὡς οὐχ ἄγιον· ἀλλ' εἰς κεφαλὰς ὑμῶν
τὸ βλάσφημον τράποιτο. Δύο δὲ ποιοῦντες ὁμεις ἀρ-
χάς, τοῦ μὲν Υἱοῦ τὸν Πατέρα, τοῦ δὲ Πνεύματος τὸν
Υἱόν, ἄλλην τινὰ μανίαν μανικαῖκην μαίνεσθε. Ἡμῖν
δὲ εἰς μὲν Θεός, μὴ δὲ τῶν ἐξ αὐτοῦ ἀρχή, ὁ Πα-
τήρ· τοῦ μὲν Υἱοῦ Πατὴρ, τοῦ δὲ Πνεύματος προ-
βολεύς· ὡς περ οὖν καὶ εἰς ἡλιος ἀρχὴ τῆς τε ἀκτι-
νος καὶ τῆς λάμπews εἶτε θάλψews. Τῇ τοῖνον ἀκτῖνι
καὶ ἡ λάμψις σύνεστι εἶτε θάλψις, ὡς περ καὶ τῷ
Υἱῷ τὸ Πνεῦμα, καὶ τῆς ἀκτῖνος ἢ λάμψις ἐστίν,
ὡς περ τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ· ἄμφω μέντοι ἐκ μιᾶς D
ἀρχῆς. Καὶ ὡς περ ἐν τῷ ὑποδείγματι διὰ τῆς ἀκτι-
νος ἢ λάμψις ἦτοι θάλψις τῷ σωματικῷ κόσμῳ δι-
δοται, οὕτω διὰ τοῦ Υἱοῦ χορηγεῖται τῇ νοητῇ κτί-
σει τὸ Πνεῦμα τὸ ἄγιον ἐπὶ πᾶσιν. Εἰ μὲν ὡς Μανι-
χαῖοι τὸ κατὰ Θωμᾶν Εὐαγγέλιον, οὕτως ὁμεις ἄλλο
προενεγκεῖν ἔχετε τὴν τοιαύτην περὶ τοῦ Πνεύματος
διδασκαλίαν εισηγησάμενον, δεῖξατε τοῦτο κεκανονι-
σμένον, καὶ σιωπήσομεν, μᾶλλον δὲ καὶ ὡς εὐεργέτας
τιμήσομεν. Εἰ δὲ τέσσαρσι μὲν ἀρχαῖς ὁ τῆς Ἐκκλη-
σίας παράδεισος ἐκ μιᾶς πηγῆς χρομένης ποτί-
ζεται, Ματθαῖω, Μάρκω, Λουκᾷ καὶ Ἰωάννῃ, οἶμαι,
συνήκατα. Ὁ δὲ πέμπτον εἰσάγων εὐαγγέλιον τρις-
κατάρτος· Ἰωάννης δὲ ἡμῖν τὸν Υἱὸν παραιο-
σχεῖ λέγοντα τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ

ductorem credidimus; illum etiam esse Filii pro-
prium et semper ab ipso ad dignos mitti; aliud
autem esse procedere atque aliud mitti; illud qui-
dem ad expositionem mysterii, quomodo sit perti-
nere Spiritus, siquidem, quemadmodum Filius est
ex Patre genitus, ita et Spiritus procedens; mis-
sionem vero, quomodo sit natura, non demon-
strare, sed ditatoris dispensatorisque actionem
ostendere. Utque rem, sicut licet, illustremus
exemplo; puta quemdam regem ex suis thesauris
divitias multas expandentem, ejus autem filium
sic eas accipientem, ut ipsius sit proprium eas
habere distribuereque placentibus ipsi: Rex est
Pater; divitiæ, ut figurate loquar, est Spiritus
ineffabilibus ex thesauris Patris depromptus;
filius regis est Patris Filius, cujus est Spiritus
et per quem mittitur. Videtis Spiritum, sicut nos
cognoscimus, non ex Filio procedere, sed ab ipso
mitti. Si vero quod Filius insufflaverit super apo-
stolos et dixerit: Accipite Spiritum sanctum, hoc
te conturbat, evangelii crasse assuevisti. Unum
quippe ex Spiritus sancti muneribus dedit apo-
stolis, donum remittendi peccata, ut ex sequentibus
patet: Spiritus autem vocare virtutes Spiritus
sancti Isaia: quoque solemne est: sed non ipsum
Spiritum tunc discipulis gratificatus est. Hoc est
evidens; namque, si tunc Spiritum dedit, vel
posthac supervacua fuit in die Pentecostes ejus
descensio, vel si non supervacua, alius fuit
Spiritus. Quisnam igitur iste? Sicut tenuit Ec-
clesia, scitur unum sanctum esse venerata. Si
vero duo essent, uter igitur eorum non esset sanc-
tus? Si sanctus fuit ille per insufflationem, et
illum ipsum; non autem unum spirituale charisma.
Dominus dedit, istum qui venit in die Pentecostes
non esse sanctum patet. Ast in capita vestra blas-
phemia convertatur. Vos autem duo facientes prin-
cipia; Filii quidem Patrem, Spiritus vero Filium,
aliam insaniam quæ est Manichæorum insanitis.
Nobis unus Deus, et eorum qui de ipso sunt unum
principium, Pater; pater quidem Filii, productor
autem spiritus, quemadmodum et unus sol est
principium radii et luminis aut caloris. Una porro
cum radio lux sive calor constat, sicut cum Filio
Spiritus; radiique lux est, sicut Spiritus Filii.
Verumtamen ambo sunt ex uno principio. Et sicut
in exemplo per radium lux aut calor corporali
mundo datur, sic per Filium intellectuali creaturæ
Spiritus super omnia sanctus tribuitur. Quod si
velut Manichæi secundum Thomam Evangelium,
ita vos aliud proferre habetis banc de Spiritu
sancto doctrinam introducens, illud ostendite can-
onicum et silebimus, imo tanquam benefactores
vos æstimabimus. Si vero quatuor fluminibus ex
uno fonte scaturientibus Ecclesiæ paradisus irri-
gatur, Matthæo, dico, Marco, Luca et Joanne, hoc,
puto, novistis: ille autem qui quintum introducit
evangelium, execrabilis est. Joannes nobis Filium
exhibet loquentem de Spiritu veritatis, qui a Patre

procedit. Cessate gladium desigere contra vos magis penitentem; cessate contra Filium Dei, magnum evangelistam, ex quo et per quem et in quem totum Evangelium, pugnare, et absque Spiritu ea quæ sunt Spiritus dogmatizare, vel potius contraria Spiritui susurrare.

IX. Hæc cum ferre nequirent qui Vichnici partes tenebant, aures continentes, velut qui Stephanum, nobilem Verbi martyrem, olim lapidabant, et hoc solum bene agentes, utpote qui talia audire non erant digni, tumultuari omniaque miscere cœperunt, et parum absuit, quin manus consererent cum orthodoxis linguæ defessæ vim adjungentes manum sociam. Tandem præcipites ad ultimum venere refugium suum; ad sordidum Sphendolicum; et, calumniantur orthodoxos, ut rebus novis studentes, et contra potestatem ipsius insurrecturos, nisi de dogmate principi consentiant: quod enim sensu, etiam actu pugnat. Ille, convocatis Methodii discipulis, Quid, inquit, hoc schisma apud vos agitur, et quotidie alii aliis hostiliter congregimini? Nonne omnes fratres estis, nonne omnes ex christianorum parte? Cur igitur non estis unanimes in fide, nec in unitate servanda studiosi? Hi vero, quasi ore usi Gorasdo et Clemente, qui in oratione tenenda duces erant, Oporteret quidem de istis, inquit, o princeps, longos habere sermones: non enim de minimis nec circa minima nobis periculum imminet, sed de dogmate Ecclesiæ ad beatam Trinitatem attinente, et circa animam, quod omnium nobis est maxime proprium. Cum autem litterarum imperitia longiores aut graviore audire sermones tibi non permittit, simplex erit interrogationi tuæ nostra responsio: Separamur quidem, quia Dominus venit mittere gladium et melius a pejore discernere, et David audimus odientem eos qui Dominum oderint, valde autem amicos Christi honorantem. Christianos vero reputare non possimus eos qui non recipiunt Evangelium: ibi enim uno de Trinitate, Filio Dei, dicente, Spiritum veritatis, qui a Patre procedit, isti dicunt ex Filio processisse Spiritum. Si tamen hoc verum esset, quid prohibuit Dominum, quominus diceret, Spiritum veritatis, qui a me procedit? Unum est hoc; secundum autem pontificum ex universo orbe coadunatorum Constantinopoli secunda synodus de sancto Spiritu declaravit, utpote quæ ideo congregaretur, ut hæresim Macedonii, numen Spiritus facessentis, condemnaret: exposuit fidei symbolum quod ad evertendum in Nicæna synodo præscriptum non vergebat; sed quod ista reliquerat, qualiter quæstiones de Spiritu nondum agitate, hæc complevit; et alia quod matri defuerat, resarsit. Videamus igitur ex hoc symbolo, quod et tu, princeps, in Ecclesia, ex græcis libris versum, quotidie recitas, quid potius de Spiritu credendum, num ex Filio, an ex Patre procedentem? Quomodo ergo concineremus eis qui præter Evangelium

Πατρός ἐκπορεύεται. Παύσαθε καθ' ταύτων πηγύντες τὸ ξίφος ἐνοστατικώτερον, παύσαθε τῷ Υἱῷ τοῦ Θεοῦ, τῷ μεγάλῳ εὐαγγελιστῇ, καὶ ἐξ οὗ καὶ δι' οὗ καὶ εἰς ὃν Εὐαγγέλιον πᾶν, μαχόμενοι καὶ χωρὶς τοῦ Πνεύματος τὰ περὶ τοῦ Πνεύματος δογματίζοντες, μᾶλλον δὲ τῷ ἐναντίῳ ὑποφθαγγόμενοι πνεύματι.

Θ'. Ἐπὶ τούτοις οὐκ ἐνεργήσαντες, οἱ τοῦ Βιχνίκου στασιώται, τὰ ὅσα συσχόντες, καθάπερ οἱ Στέφανον πάλαι λιθοβολοῦντες τὸν τοῦ Λόγου γενναῖον μάρτυρα, καὶ τοῦτο μόνον καλῶς ποιοῦντες ὡς οὐκ ἔξιοι τούτων ἀκούειν, θορυβεῖν καὶ πάντα συγγεῖν ἐπεβάλλοντο, καὶ μικροῦ μὲν καὶ εἰς χεῖρας ἤλθον τοῖς ὀρθοδόξοις, τῇ γλώττῃ καταπονηθείσῃ τὴν χεῖρα δίδόντες σύμμαχον. Τέλος δ' οὖν ἀποκηδήσαντες ἐπὶ τὴν τελευταίαν ἤλθον καταφυγὴν αὐτῶν τὸν κοινοῦ τὸν Σπεντόπλικον, καὶ διαβάλλουσι μὲν τοὺς ὀρθοδόξους ὡς νεώτερα φρονούντας, καὶ κατὰ τῆς ἀρχῆς αὐτοῦ κινήθησόμενους ἂν, εἰ μὴ περὶ τὸ δόγμα τῷ ἄρχοντι συμφωνήσαιεν. Τὸ γὰρ ἀντίδοξον καὶ ἀντίμαχον. Ὁ δὲ τοὺς τοῦ Μεθοδίου προσκαλεσάμενος, Τί, φησὶ, τοῦτο τὸ σχίσμα ἐν ὑμῖν πολιτεύεται, καὶ καθ' ἑκάστην ἀλλήλοις πολεμικῶς συμπλέκεσθε; Οὐκ ἀδελφοὶ πάντες ἐστέ, οὐ τῆς χριστιανῶν μερίδος; Διὰ τί οὖν μὴ συμφρονεῖτε ἀλλήλοις, μηδὲ τὴν ἑνωσιν ἐπισπεύετε; Οἱ δὲ, ὅσα στόματι Γοράσδου καὶ Κλήμεντι χρώμενοι (οὗτοι γὰρ ἦσαν οἱ τοῦ λόγου ἡγούμενοι), Ἔδει μὲν περὶ τούτων, ἔφασαν, ὦ ἄρχον, μακροὺς ἡμᾶς ποιεῖσθαι τοὺς λόγους. Οὐ γὰρ περὶ ἐλαχίστων, οὐδὲ περὶ τὰ ἐλάχιστα ἡμῖν ὁ κίνδυνος ἴσταται, ἀλλὰ περὶ δόγματος μὲν ἐκκλησιαστικοῦ τοῦ περὶ τῆς μακαρίας Τριάδος, περὶ δὲ ψυχῆν, τὸ πάντων ἡμῖν οικειότατον. Ἐπεὶ δὲ σοὶ τὸ τῶν γραφῶν ἀνομιλητὸν μακροτέρων λόγων ἢ βαυτερίων ἀκούειν οὐ διέωσιν, ἀπλοῦς ἡμῖν ὁ πρὸς τὴν σὴν ἐρώτησιν λόγος, ὅτι σχιζόμεθα μὲν, ἐπειδὴ καὶ ὁ Κύριος μάχαιραν ἤλθε βαλεῖν καὶ διχάζαι τὸ κρεῖττον ἀπὸ τοῦ χειρόνος, καὶ τοῦ Δαβὶδ ἀκούομεν μισούντος τοὺς μισούντας τὸν Κύριον, λίαν δὲ τιμῶντος τοὺς φίλους Χριστοῦ· χριστιανούς δὲ οὐκ ἂν ποτε φιλῆς θεήμεν τοὺς μὴ παραδεχομένους τὸ Εὐαγγέλιον. Ἐκεῖ γὰρ τοῦ ἐνδὸς τῆς Τριάδος, Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, εἰπόντος, Τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται, οὗτοι φασὶν ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπεπορεύσθαι τὸ Πνεῦμα. Καίτοι πάντως εἰ τοῦτ' ἦν, τί τὸ κωλύον τὸν Κύριον εἰπεῖν· Τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρ' ἐμοῦ ἐκπορεύεται; Ἐν μὲν οὖν τούτῳ· τὸ δεύτερον δὲ ἢ ἐν Κωνσταντινῶν πόλει δευτέρα τῶν ἐκ πάσης τῆς οἰκουμένης ἀθροισθέντων ἀρχιερέων σύνοδος περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀπεφάνητο, ἐπεὶ καὶ τούτου χάριν συνήθροιστο ἐπὶ καθαιρέσει τοῦ πνευματομάχου Μακεδονίου· ἐξέθετό τε πίστεως σύμβολον οὐκ ἐπ' ἀνατροπῇ τοῦ ὑπὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ συνόδου ταθεσπισμένου, ἀλλ' ὅπερ ἐκείνη ἐνέλιπεν, οἷα δὲ μὴ κινήθέντων τότε τῶν περὶ τοῦ Πνεύματος ζητημάτων, τοῦτο αὐτῇ ἀναπληρούσα καὶ ὠζύουσα τὸ τῆς μητρὸς ἢ θυγάτηρ ὕστερημα. Ἴδωμεν οὖν ἐν τούτῳ τῷ συμβόλῳ, ὃ καθ' ἑκάστην ἐπ' Ἐκκλησίᾳ, ἐκφωνεῖς, ὦ ἄρχον, καὶ σὺ, ἐκ τῶν γραικικῶν βιβλίων μεταληφθὲν, πότερον πιστεύειν εἰς Πνεῦμα τὸ ἐκ

τοῦ Υἱοῦ ἐκπορευόμενον, ἢ τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὁμολο-
γούμενον; Πῶς τοίνυν συμφωνήσομεν τοῖς παρὰ τὸ
Εὐαγγέλιον φρονούσι καὶ τὴν μετὰ τοῦ Πνεύματος
τῶν Πατέρων ἔχουσιν, τοῖς ἀπὸ τῆς φωνῆς κατὰ
τὰς ἑγγαστριμύθους; τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκό-
τος; φησὶν ὁ θεὸς Ἀπόστολος. Εἰ μὲν οὖν μεταβα-
λοῦνται τὰς γνώμας καὶ μετὰ τοῦ Εὐαγγελίου καὶ
τῶν Πατέρων στήσονται, ὡς ἀδελφοί, προσδραμού-
μεν καὶ περιπλακησόμεθα καὶ περιπτυσόμεθα. Εἰ δὲ
τὸν ἕνα καθηγητὴν ἡμῶν τὸν Χριστὸν ἀποποιούμενοι
ὀπίσω τῆς διανοίας αὐτῶν πορεύονται καὶ ἐν τοῖς
διαλογισμοῖς αὐτῶν ματαιοῦνται, σχολῆ γ' ἂν ἡμεῖς
ὕπ' αὐτοῖς καθηγηταὶ τὸ περὶ τῆς Τριάδος δόγμα
μαθεῖν δεξαίμεθα. Ταῦτα ἢ περὶ τοὺς ὀρθοδόξους πληθῆς, προηγῶροι Γοράδωφ καὶ Κλήμεντι χρώμενοι.

Γ'. Ὁ δὲ ἄρχων μολίς μὲν συνῆκεν ὀλίγα τινὰ τῶν
λεχθέντων ἦν γὰρ παντάπασι γνώαι τι τῶν θαίων
ἠλιθιώτατος, ἅμα μὲν ὡς ἀνηγγέμενος βαρβαρικώτερον
καὶ συνόλωσ εἰπεῖν ἀλογώτερον, ἅμα δὲ καὶ τὸν
νοῦν ὑπὸ τῆς μισαρῆς ἡδονῆς παρασευλημένος, ὡς
εἴρηται. Πῶς γὰρ καὶ ἐμελλε τοῖς περὶ Τριάδος
λόγους ἐμβῆναι ἀνθρώπου, ἀμύχαλου τοῦ τῆς σωρρο-
σύνης ἀπέχων ἁγιασμοῦ, οὐ χωρὶς οἰδελὸν Κύριον
ὄψεται; Ὑπὸ δὲ τῶν αἰρετικῶν προδιδασθεὶς; (ἦν γὰρ
ὄλωσ αὐτοῖς προσκαίμενος) τοιάνθε τοῖς ὀρθοδόξοις
ἀπόφασιν δέδωκεν. Ἐγὼ μὲν ἐμαυτῷ πολὺν τὸν
ιδιωτισμὸν σύνουδα, καὶ ἀπλοῦς εἶμι τὰ δογματικά·
καὶ τί γὰρ ἢ ἀγράμματος; Τοῦ μέντοι Χριστιανι-
σμοῦ μεταποιούμαι τε καὶ μεταποιήσομαι ἄμφι-
βολίας δὲ τοιαύτης, οἷας ἀνεγείρατε, λύειν οὐχ ἱκανὸς
ἐγὼ διὰ λόγων, οὐδὲ διακρίνειν ὀρθοδόξου ψευδοδι-
δάσκαλον. Ὡς οὖν χριστιανὸς δικάσω ὁμῖν ἁμέλει
καὶ περὶ τοῦτου τοῦ δόγματος ἀποφαίνομαι ὡς καὶ
περὶ τῶν ἄλλων ἀποφαίνασθαι εἴθισμαι ὅς ἂν παριῶν
πρῶτος ὁμῶσειεν, ὡς καλῶς καὶ ὀρθοδόξως πιστεύει,
τοῦτον εἶναι τὸν κατὰ τὴν ἐμὴν κρίσιν μηδὲν τι τοῦ
ἀκριθοῦς περὶ τὴν πίστιν σφαλόμενον, τούτω καὶ
τὴν Ἐκκλησίαν παραδώσω καὶ τὸ τῆς Ἐκκλησίας
ἐπιδώσω κατὰ τὸ εἶκος πρεσβυτέρων.

ΙΑ'. Οἱ τοίνυν Φράγγοι, προθυμώτατα περὶ τὸν
ἄρχων διατεθέντες, οὐδὲ τὸ τέλος τῆς τοῦ ἄρχοντος
ἀναμείναντες ἀποφάσεως, ὥμοσαν καὶ ἔστησαν τὴν
κακοδοξίαν αὐτῶν, ἀνοήτω κρίσει πέρας ἐπιθέντες
κατάλληλον. Παρὰ τοιούτοις κριταὶς ἢ αἰρεσις κατὰ
τῆς ὀρθοδοξίας ἔσφαρνώσατο, καὶ πᾶσαν ἔσχεν ἐξ-
ουσίαν ἄγειν καὶ φέρειν τοὺς Χριστοῦ γνησίους δού-
λους καὶ τῆς πίστεως φύλακας. Εἰ γὰρ τις, φησὶ,
φωραθεῖη μὴ πιστεύων κατὰ τὴν τῶν Φράγγων ἔκ-
θεσιν, αὐτοῖς ἐκείνοις παραδοθήσεται χρησιμοποιεῖσθαι
τι καὶ βούλονται. Τὰ ἐπὶ τούτοις τίς ἂν ἐκδιηγῆσαιτο
λόγος, ὅσα κακία, λαβομένη θυναστείας, εἰργάσατο;
Πῦρ ἀτεχνῶς ἐν ὕλῃ πνεύματι ῥιπιζόμενον· οἱ μὲν
ἠνάγκασον συνθέσθαι τῷ πονηρῷ δόγματι, οἱ δὲ τὴν
τῶν Πατέρων πίστιν ὀμολογίζοντο· οἱ μὲν πάντα
πράττειν, οἱ δὲ πάντα πάσχειν παρεσκευάζοντο·
τοὺς μὲν ἀκάνθωπως ἠλίζοντο, τῶν δὲ τὰς οἰκίας
διήρπασον μινύντες ἀσθελεῖα κλωνεξίαν, ἄλλους
γυμνοὺς ἐπ' ἀκάνθων ἔστυρον, καὶ ταῦτα γέροντας
ἀνδρας καὶ τοὺς δαδιτικὸς ὄρους τῆς ἡλικίας
ὑπερπηθήσαντας. Ὅσοι δὲ τῶν πρεσβυτέρων καὶ

A sentiunt, eis qui de Spiritu Patrum expositionem
contradicunt, eis qui de terra contra divinitus
inspiratos loquuntur? Quæ communio luci ad
tenebras? inquit divinus Apostolus. Si igitur opi-
niones mutant, et cum Evangelio Patribusque stare
velint, ad eos ut fratres curemus, eosque stricto
amplexabimur. Si vero unum præceptorem no-
strum Christum abnegantes, post cogitatum suum
abeunt, et in ratiocinationibus suis frustra per-
maneant, nos ab istis præceptoribus dogma de
Trinitate discere ægre consentiremus. Hæc ortho-
dorum multitudo, Gorasdo et Clemente advo-
catis usa.

X. Princeps autem pauca intellexit dictorum:
erat enim ad intelligendas res divinas stolidissimus,
et quia educatus barbarorum, utque uno
verbo dicam, brutorum more; et quia, ut dictum
est, mens ejus a spurca voluptate abrepta erat.
Quomodo enim de Trinitate sermones ingrederen-
ter in animum hominis, castimonie sancto muneri
prorsus alieni, sine quo nemo Christum videbit?
Impulsus ab hæreticis quibus erat ex toto deditus,
hujusmodi responsionem orthodoxis dedit: Ego
quidem magnæ imperitiæ mihi conscius sum, et
simplex quoad dogmatica. Quid enim nisi illit-
eratus? Christianismum tamen vindico et vindicabo.
Ambiguitates autem illas, quales excitatis, ego
verbis solvere non valeo, neque ab orthodoxo
falsum magistrum discernere. Ut igitur christianus
jus vobis dicam; et certe de hac dogmatis que-
stione pronuntiabo sicut de aliis pronuntiare con-
suevi; qui palam primus juraverit se recte atque
orthodoxe credere, hunc judicabo de recitudine
fidei minime errare, ipsisque Ecclesiam dabo, cui
adjiciam, ut convenit, Ecclesiam presbyterium.

XI. Frauci igitur ad jusjurandum promptissimi,
nec finem sententiæ principis expectantes jurave-
runt, statueruntque suam malam fidem insipido
judicio analogum finem imponentes. Talibus judi-
cibus hæresis adversus orthodoxiam palmam obti-
nuit, habitusque ducendi ac tollendi Christi veros
servos et fidei custodes omnem facultatem. Si
quis enim, inquit princeps, inventus fuerit juxta
Francorum doctrinam non credens, ipsis traditur
ut illum tractent sicut libuerit. Rebus ita se ha-
bentibus, quæ oratio enarret, quidquid malitia po-
testate polita operata sit? Ignis aperte in rogo spi-
ritu animatur: illi cogebant pravo dogmati sub-
scribere, hi fidem patrum prætendebant; illi omnia
facere, hi omnia pati parati erant. Alios inhumane
lædebant aliorum domus spoliabant, impietati ava-
ritiam addentes; alios nudos in carduis portabebant,
eosque senes ultra Davidicos longævitas
sines provecios. Quotquot autem ex presbyteris et
diaconis juniores erant, hos Judæis vendebant.
Judæe earte suspendioque dignissimi. Sicut enim

Ille Christum, sic hi Christi servos, aut, ut cum ipso Christo loquar, amicos; atque etiam ausim dicere christos, semper furentibus tradiderunt. Pauci vero minime erant, sed, ut antea diximus, qui de altari erant, ad ducentos numerabantur.

τοὺς αἰεὶ παραπικραίνουσι ἀπεδίδοσαν. Οὐκ ὀλίγοι καθ' ἃ δὴ προειρήκαμεν, οἱ τοῦ βήματος;

XII. Quoiquot vero magistrorum tenebant ordinem, ut iste Gorasus, cujus saepe fecimus mentionem, quem ex Moravo oriundum et in utraque lingua slovenica græcaque versatissimum, auctoritas Methodii ad sedem episcopalem evexit, cujus dein degradatione hæreticorum malitia sedem decoravit; quales etiam Clemens presbyter, vir sacundissimus, et Laurentius et Nahum, et Angelarius; hos pluresque clari nominis alios, catenis ferreis vinctos, in carceribus condiderunt. Ibi omne solatium demebatur, propinquis et cognatis quocumque modo eos adire non audentibus. Altamen qui consolatur humiles et contritos corde sublevat, Dominus, solatilis animam recreans multitudini dolorum proportionatis, consolator est sanctus, ipsis emittens auxilium de sancto. Licet enim catenarum ferro gravati, non tamen orationem prætermittentibus, sed, canticis tertiæ horæ decantatis, psalmodum prosequerentibus carmen, quo sanctissimum Spiritum, apostolis tertia hora immissum, nobis renovari deprecamur, cum Deus, aspiciens in terram, eam tremefecit, tunc motus factus est magnus, qualis olim fuit Paulo in catenis precante, et quasi de cælo sonus, et catenæ ceciderunt, et qui fuerant vincti jam liberi, solo insolubili Christi desiderio captivabantur. Tremefecit igitur Deus et conturbavit terram: Sed simul hanc urbem inhabitantes, tremefacti sunt, et eo, quod factum erat, conturbati, ita ut mirarentur et cum tremore requirerent quid sibi vellet ista Dei manifestatio: Cum autem appropinquassent carceri, et vidissent quod circa sanctos evenisset, qui catenis solutis, in omni libertate agerent, exaudita, sicut ait David, divina exultatione, cursim ad principem venientes: Quid est hoc? Inquirent; usquequo contra Dei potentiam pugnabimus? Usquequo ad lumen veritatis non aspiciemus? Oculos habemus, et non videmus? D aures, et non audimus, sicut idola, de quibus loquitur David, aut si velis, illo, de quo Isaias, a nobis spiritu soporis accepto. Nonne miraculum quod factum est intelligimus? Nonne divina manifestatione obstupescemus? Annon potius honoris erga eos qui ex vinculis erepti sunt, captivi nos erimus? Sed hæreticorum lingua miraculum calumniari, tentat, velut lingua Phariseorum, ea quæ tunc a Domino erant facta: fraudes artesque magorum evidentes sunt ista: altera modo Beelzebub in operis novitate imitati sunt homines ejus virtute repleti. Denuo posthac, decebat enim non intelligere principem intelligentia carentem, catenæ prioribus graviore circumnda-

Α διακόνων ἦσαν νεώτεροι, τούτους δὴ τοὺς Ἰουδαίους ἐπέωλον οἱ τῆς Ἰουδαίας μοίρας καὶ τῆς ἀγχόνης ἐπάξιοι. Ὡς γὰρ ἐκεῖνος Χριστὸν, οὕτως οὗτοι τοὺς Χριστοῦ δούλους, μᾶλλον δὲ φίλους, κατ' αὐτὴν ἐκείνον εἰπεῖν, θαρβήσας δὲ φήσαιμι καὶ χριστοῦς, δὲ πάντως ἦσαν, ἀλλ' εἰς διακοσίους ἀπαριθμούμενοι,

IB'. Ὅσοι δὲ διδασκάλων ἐπέχον τάξιν, οἷος δὴ Γόρασδος ἐκεῖνος, οὐ πολλάκις ἐμνήσθημεν, ὃν ἐκ Μοράβου γενόμενον καὶ ἀμφω τὰ γλώττα τὴν τε Σλοβενικὴν ὄντα καὶ τὴν γραικικὴν ἰκανώτατον ἢ μὲν ἀρετῇ Μεθοδίου τῷ θρόνῳ δέδωκεν, ἢ δὲ τῶν αἰρετικῶν κακία τὸν θρόνον τῇ στερήσει τοῦ ἀνδρὸς ἀπεκδόμησεν· καὶ μέντοι καὶ Κλήμης πρεσβύτερος, ἀνήρ λογιώτατος, καὶ Αλευρέντιος καὶ Ναοῦμ καὶ Β Ἀγγελάριος, τούτους δὴ καὶ ἄλλους πλείους ὀνομαστοὺς σιδηροδέτους φυλακαὶς εἶχον ἐγκλείσαντες, ἐν αἷς πᾶσα παράκλησις ἀπηγόρευτο, οὐ συγγενῶν, οὐ συγγνωστῶν θαρβούντων οὐδ' ὀπωσοῦν τὴν προσέλευσιν. Ἄλλ' ὁ παρακαλῶν τοὺς ταπεινοὺς Κύριος, ὁ τοὺς συντετριμμένους τὴν καρδίαν ἰώμενος, ὁ διὰ τῶν παρακλήσεων εὐφραίνων ψυχὴν ἀντιμετρομένων τῷ πλήθει τῶν ὀδυνῶν παρεκάλει τοὺς ἁγίους, ἐξαποστείλας αὐτοῖς τὴν ἐξ ἁγίου βοήθειαν. Οἱ μὲν γὰρ καὶ τῷ σιδήρῳ τῆς ἀλύσεως βιβρυνόμενοι οὐδ' οὕτως ἠμέλουν τῆς προσευχῆς, ἀλλὰ τὰς τῆς τρίτης ὥρας ψάλας ὑπέζαντες, εἶτα καὶ τὸ τῶν ψαλμῶν ἐψύμνιον προσεπῆδον, δι' οὗ τὸ πανάγιον Πνεῦμα τὸ ἐν τῇ τρίτῃ ὥρᾳ τοῖς ἀποστόλοις ἐπιπεμφθὲν ἐγκαινισθῆναι ἡμῖν εὐχόμεθα· Θεὸς δὲ ἐπιβλέψας ἐπὶ τὴν γῆν ἐποίησεν αὐτὴν τρέμειν, καὶ σεισμός μέγας ἐγένετο, ὡς περ ἐν τοῖς δεσμοῖς τοῦ Παύλου προσευχομένου, καὶ ὡς ἐξ οὐρανοῦ ἦχος, καὶ αἱ ἀλύσεις ἐξέπιπτον, καὶ οἱ τῶν δεσμοῦ ἀνέτοι, μόνῳ τῷ τοῦ Χριστοῦ πόθῳ ἀλύτῳ δεσμούμενοι. Συνέσεισε μὲν οὖν τὴν γῆν ὁ Θεὸς καὶ συνετάραξεν· ἐσεισθήσαν δ' ἄρα καὶ οἱ περὶ τὴν πόλιν ἐκείνην, καὶ τῷ γεγονότι διαταράχθησαν, ὥστε θαυμάζειν καὶ διαπορεῖσθαι, τί ποτ' ἄρ' ἡ θεοσημεία βούλοιο. Ὡς δὲ πλησιάζαιεν μὲν τῇ φυλακῇ, ἔβαιον δὲ τὸ περὶ τοὺς ἁγίους γενόμενον, καὶ ὡς τῶν ἀλύσεων ἐκπεσοῦσάν ἐν ἀνέσει πάση διήγον τὴν θεῖαν ἀκουτισθέντας, ὡς ὁ Δαβὶδ φησιν, ἀγαλλίασιν, δρομαῖοι προσελθόντες, τῷ ἄρχοντι, τί τοῦτο; φάναί, μέχρι τίνος πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ μαχόμεθα δύναμιν; Μέχρι τίνος πρὸς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας οὐκ ἀναβλέπομεν; Ἄλλ' ὀφθαλμοὺς ἔχομεν, καὶ οὐ βλέπομεν, ὧτα, καὶ οὐκ ἀκούομεν, οἶα τὰ παρὰ τῷ Δαβὶδ εἰδῶλα, εἰ βούλει δέ μοι, οἱ παρὰ τῷ Ἠσαΐα τὸ πνεῦμα λαβόντες τῆς κατανοήσεως. Οὐ συνήσομεν τὸ γενόμενον θαῦμα; Οὐ τὴν θεοσημείαν δυσωπησόμεθα; Οὐ δεσμώνται μᾶλλον ἡμεῖς τῆς πρὸς τοὺς ἐκ τῶν δεσμῶν λυθέντας τιμῆς ἐσόμεθα; Ἄλλ' ἡ τῶν αἰρετικῶν γλώσσα τὸ θαῦμα διαβάλλειν πειράται πάλιν, ὡς περ ἡ τῶν Φαρισαίων τὰ τότε παρὰ τοῦ Κυρίου τελούμενα, καί, Γοητεῖται, φασί, καὶ μάγων τέχνην προφανεῖς ταῦτα, τρόπον ἕτερον τὴν Βεελζεβοῦλ τῇ καινότητι τοῦ ἔργου ἐπιγραφόμενοι οἱ τῆς ἐκείνου ἐνεργείας κατὰ πλεῖον. Εἶτα πάλιν (ἔδει γὰρ μὴ συν-

ίναί τὸν ἀσύνητον ἄρχοντα) ἀλύσεις τοὺς ἁγίους εἶχον τῶν πρῶτων βαρύτεραι, καὶ κακώσεις ἐν τῇ φύλακῃ μᾶλλον ἢ πρότερον ἀπαράκλητοι. Τρεῖς παρῆλθον ἡμέραι, καὶ πάλιν τὴν τρίτης ὥρας τελούστων προσευχῆν ταῦτα συμβαίνει τοῖς ἐμπροσθεν· σεισμός τε γὰρ μετ' ἤχου ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀλύσεις ἐκπίπτουσαι, καὶ πάλιν οἱ θεομάχοι, μηδὲν τῶν πραχθέντων τῷ ἄρχοντι ἐμφανίσαντες, ταῖς αὐταῖς κακώσεις τοὺς ἁγίους ὑπέβαλον, ὧν αὐτοὶ πάντως ἦσαν, ἀληθείας ψηφοφορούσης, ἄξιοι. Ἄλλ' ἀντιφλοιοιμεῖται θεὸς ἐτέρωθεν ἐντεῦθεν τὸ πρᾶγμα τῆς κακουχίας, ἐκείθεν τὸ δόγμα τῆς εὐθυμίας. Ἡμερῶν γὰρ δέκα διαγενομένων πάλιν ἐκ τρίτου ἀνατολῇ ἐξ ὑψους οἱ ἀθληταὶ ἐπεσκέφθησαν, καὶ οἱ ἀπληγχοῦς αἰρετικοὶ τῆς αὐτῆς αὐθις ἦσαν παρούσως, καὶ τὸ διεστραμμένον οὐ κατευθύνετο, καὶ οὐκ ἐπισκομεῖτο τὸ τῆς γνώμης αὐτῶν περὶ τὴν τοῦ καλοῦ γνώσιν ὑστέρημα. Μᾶλλον μὲν οὖν ἐπὶ τὸ ἄλγος τῶν τραυμάτων τοῖς ἁγίοις προσέθησαν. Ὡς γὰρ πρὸς τὸ πράττειν τὰ κατὰ γνώμην αὐτῶν παρὰ τοῦ ἄρχοντος ἐδέξαντο τὸ ἐνδοσίμον, ἐξάγουσι μὲν τῆς φυλακῆς, αἰκίζονται δὲ ταῖς ἐξ ἀνθρώπων πληγαῖς, ὃ δὴ λέγεται, μήτε τῆς πολιᾶς, μήτε τῆς ἀσθενείας, ἣν ἢ πολλὴ κακώσεις ἐπῆγαγε τοῖς τῶν ἁγίων αἰώμασι, φειδῶ θέμενοι.

II'. Οὐκ ἦδει δὲ ἄρα τούτων οὐδὲν ὁ τοῖς αἰρετικοῖς ἐκείνος δουλεύων ἄρχων. Ἐτυχε γὰρ ἀπῶν, ὡς εἰ γε παρῆν, οὐκ ἂν τοιαῦτα τοῖς ὁμολογηταῖς τῆς ἀληθείας ἐναπαδείξαντο. Κἂν γὰρ μυριάκις τοῖς Φράγγοις προσετίθετο, τὴν γε τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν ἄρετὴν ἰδουσαίτη, καὶ μάλιστα τοῦ θεοῦ τὸ θαῦμα τρισυέσαντος, καίτοι ἡμιθηριώδης ἦν καὶ ἀμειλικτοῦ. Μετὰ δὲ τὰς ἀπανθρώπους ἐκείνας πληγὰς μηδὲ τροφῆς μεταλαβεῖν τοὺς ἁγίους παραχωρήσαντες· οὐδὲ γὰρ εἰων οὐδένα τοῖς τοῦ Χριστοῦ δούλοις, μᾶλλον δὲ χριστοῖς, προσρίπτειν οὐδὲ ἄρτου κλασματίον, ἀλλὰ στρατιώταις ἀπάγειν ἄλλον ἀλαχοῦ τῶν παρὰ τοῦ Ἰστρου μερῶν παρέδωκαν, τὴν ἐκ τῆς πόλεως· ἀειφυγίαν τῶν οὐρανοπολιτῶν καταψηφισάμενοι. Παραλαβόντες οὖν τοὺς ἁγίους οἱ στρατιῶται ἀνθρώποι βάρβαροι, Νεμιτσοὶ γὰρ, καὶ φύσει μὲν τὸ ἀνήμερον ἔχοντες, προσλαβόντες δὲ τοῦτο καὶ ἐπιτάγματι, ἐξάγουσι μὲν τῆς πόλεως, ἀπαδύσαντες δὲ γυμνοὺς ἔστυρον. Καὶ δύο ταῦτα δι' ἐνὸς καταιργάζοντο· τὸ τε ἀσχημον καὶ τὴν ἐκ τοῦ ἔρος ἀπὸ τοῖς Παριστρίοις μέρεσι παγετώδους ἐπικειμένου κάκωσιν. Ἄλλὰ δὴ καὶ τὰ ξίφη τοῖς τραχήλοις ἐκείνων ἐπικατήγον ὡς πληθύνοντες, καὶ τὰ θόρακα τοῖς πλευροῖς· ἐπέφερον ὡς βαπτίζοντες, ἵνα μὴ μόνον ἕνα θάνατον θάνοιν, ἀλλὰ τοσαυτάκις, ὡσαύκις ἐλπίζουσι, καὶ τοῦτο τοῖς στρατιώταις παρὰ τῶν ἐχθρῶν ἐνταίθεν. Ἐπει δὲ τῆς πόλεως ἀπέχον πολὺ, ἀφέντες αὐτοὺς οἱ ἀπάγοντες τῆς ἐπὶ τὴν πόλιν αὐθις ὁδοῦ εἶχοντο.

IA'. Οἱ δὲ τοῦ Χριστοῦ ὁμολογηταὶ, μαθόντες τοῦ Κυρίου τοῖς διωκομένοις ἐκ ταύτης τῆς πόλεως εἰς τὴν ἑτέραν φύγειν κελυθόντες, Βουλγαρίαν ἐπέβθον, Βουλγαρίαν περιενδον· Βουλγαρία τοῦτοισ δούναί ἀνεσιν ἐπληκίετο. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ταύτην, εἰ μὴ τὴν ὃ δὴ διακλέπτοιεν, ἀπεγίνωσκον, ὅθεν καὶ πάντας ὀφθαλμοῦς λανθάνειν ἐσπούδαζον, βρωμά-

abant. Sanctos cum vexationibus in custodia magis quam prima vice duris. Tribus interjectis diebus iterum tertiae horae perficientibus orationem, eadem ac antea accidunt. Terrae motus, et de caelisonus, et catenae decedentes; et rursum Dei inimici, nihil eorum quae acciderant principi revelantes, iisdem sanctos afflictionibus subijciunt, quas ipsi veritate testante plane merebant. Sed et ipse Deus aemulatur hinc opus malitiae, illinc dogma fortitudinis. Elapsis enim diebus decem, tertium ab oriente ex alto athleteae visi sunt; et iterum indurati haeretici in sua caecitate permanserunt; perversitas correctae non fuit, et defectus eorum intelligentiae ad pulchrum intelligendum non est suppletus? Quinimo super dolorem vulnere sanctis addiderunt. Quasi enim ad agendum iuxta suum beneplacitum a principe monitum accepissent, educunt eos e custodia, et lacerant plagis, ex hominibus, ut dicitur, siquidem, abjecta omni modestia, nec senectutem nec debilitatem multa malitia quiescere sinit, quin prorumpant in sanctorum corpora.

XIII. Haec omnia ignorabat princeps haereticis serviens; forte enim aberat; nam si adfuisset, talia in confessores veritatis non fuissent patrata. Quaquam enim Francis favebat, semiferus et saevus, tamen sanctorum virorum virtutem reverebatur, maxime miraculo Dei iterato. Post istas autem inhumanas plagas, neque cibum sinentes capere sanctos, siquidem nemini permittebant ad Christi servos aut potius christos, ullum panis fragmentum projicere, militibus eos abducendos tradiderunt alium alio partium Istro adjacentium, caeli civium e civitate perpetuum exilium decernentes. Accipientes ergo sanctos hi milites, homines barbari (nempe Nemitzi), jam natura sua, nunc etiam mandato immites, educunt e civitate exuentesque eos, nudos violenter extrahunt. Et duo haec una faciebant; quod probrum nuditatis paterentur frigusque venti semper glacialis in his lateri partibus, persentirent. Insuper gladios collis applicant ut casuri, hostiliaque lateribus admovent ut immersuri, ut non tantum una morte moriantur, sed toties, quoties expectant, et haec militibus inimicis imperatam fuerat. Postquam autem a civitate multum distarent, ipsis derelictis, hi qui deducebant eos, in urbem, unde exierant, reversi sunt.

XIV. Christi vero confessores, scientes Dominum jussisse eos qui persecutionem patiuntur ex una civitate fugere in aliam, Bulgariam desiderabant, Bulgariam in mente habebant, Bulgariam ipsis requiem daturam sperabant. Sed eam attingere desperabant, nisi viam celarent, ideoque omnium oculos effugere conabantur, cibis et ve-

atibus destituti. Itaque meta evacti sunt ab invicem separari, et alius alio sunt dispersi, Deo ita disponente, ut plures regiones Evangelii beneficio dotarent.

XV. Clemens porro, Nabum Angelarioque sibi adjunctis, via quæ ducit ad Istrum pergebat. Vico cuidam occurrunt petituri velut rem justissimam solatium pro passis cibos in penuria indumenta que pro corporibus. Quærentes autem quisnam in vico sit Deum timens, hospitalis, honestate vitæ commendabilis, et eo ipso Christi pacis filius, talem inveniunt, et apud eum hospitantur. Huic erat puer unigenitus, puleber et ætate florens. Ubi vero domum ingressi sunt hospites, statim egreditur e vita filius ille perpulcher, anicus patris oculus, generis floridissimum germen. Quid pati putatis patrem? Quid non dicere tantum luctum, quem hospitem domum intrantium infelici præsentia misere passus est? En pulchra hospitii merces! Ad hoc vobis januam aperui, ut mihi domus intercluderetur, hærede amisso? Ad hoc vobis dexteram obtuli, ut mihi unica auferretur dextera? Oh! diem amaram, cum ad hunc vicum devenistis! Oh! tenebrosum lumen, quod vos ad miram domum adduxit! Incantatores procul dubio estis et unico Deo odiosi et hanc ab ipso pœnam luo, quod inimicos ejus turgio meo dignatus sum. Plures quidem et alios peregrinos in domum meam excepi Deo sacrificans et pro viribus tractans; sed Dominus bona domus multiplicabat; non decrementum sed incrementum prodigamque auctionem inveniebam; fiebatque semen in benedictionibus sparsum measis benedicta, plena seges. Nunc autem.. sed o dilectissime puer, ex omnibus thesauris mihi pulcherrimus et jucundissimus, aut potius meis visceribus carior et ipsa vita desiderabilior, impurorum istorum introitu jugulatus es! Telchines plane sunt isti, dæmones homicidæ, funeribus puerorum lætantes. Sed pœnam, et si cunctas magorum artes sciat, non aufugietis, manibusque patris, propter vos filium lugentis, filium pulchrum et unigenitum, tradidi pœnam omnibus quæ egistis dignam, modo luetis. Statimque vincula et cruciatus instrumenta postulat. Illi vero ipsi non minus patre patiebantur: quomodo enim animæ compassibiles et humanæ aliter afficerentur? Sed insuper pudore confundebantur. Fide vero confisi, cui omnia possibilia sunt, juxta verbum Domini, etiam impossibilia, ad orationem converti statuerunt; sed patris stomachum blande lenientes et iræ justæ duritiam molientes, Nos, inquirunt, o homo Dei, non præstigiatores sumus, e contratibus omnia pessima imprecamur; servimus autem Deo vero, quem esse custodibus inferni terrificum audivimus ac credidimus, qui vel manus tactu mortem devincit, et sola voce quatruiduano fetideque mortuo vitam reddit. Igitur si putas nos mortis causam puero tuo fuisse, confide nobis; persuasum enim habemus Dominum

των, ἐνδύματων ἀποροῦντες. Οὐκοῦν ἠναγκάσθησαν διὰ τὸ δόος ἀπ' ἀλλήλων διαιρεθῆναι, καὶ δὴ ἄλλο; ἀλλοχοῦ διεσπάρησαν, θεῶ τούτου δόξαν, ἵνα καὶ πλείω μέρη τῆ κύκλου τοῦ εὐαγγελίου ἐμπεριλάβωσι.

IE. Κλήμης μέντοι Ναοῦμ συμπαραλαβὼν καὶ Ἀγγελλάριον τὴν πρὸς τὸν Ἰστρον φέρουσαν ὤδευσεν, καὶ κώμη τινὶ ἀπαντῶσι παρακλήσεως ἀξιώσαντες τὰ πεπονηκότα καὶ τροφῶν ἀπορία καὶ σκεπασμάτων σώματα. Ζητήσαντες δὲ, τίς ἐν τῇ κώμῃ φιλόθεος καὶ φιλόθενος, κάποι βίου σεμνότητι μαρτυρούμενος καὶ αὐτὸ δὴ τοῦτο τοῦ Χριστοῦ εἰρήνης υἱός; ἐπεκλή τούτου εἶρον, τούτῳ ἐπεξενώθησαν. Τῷ δὲ ἦν παῖς; καὶ μοι μονογενῆς καὶ καλὸς καὶ ἡλικίας ἔχων ἀνθρώπος. Ἄμα τα εὖν εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκίαν οἱ ἔξνοι, καὶ ἔ υἱός; ἐξῆλθε τοῦ βίου, ἐκαίνας ὁ περικαλλῆς; ὁ μόνος ὀφθαλμὸς τῷ πατρὶ. τὸ τοῦ γένους ἔκρος τὸ ἐμβαλέστατον. Τί καθεὶν οἴεσθε τὸν πατέρα; τί δὲ οὐκ εἰπεῖν τοσοῦτον πένθος ἐπὶ τῷ ποδὶ τῶν ξένων ἐλευνῶς δυστυχῆσαντα; Καλὰ γε ταῦτα τῆς φιλοξενίας μισθώματα· ἐπὶ τούτῳ τὴν θύραν ὑμῖν ἀνέφρα, ἵνα μοι ὁ οἶκος ἀποκλεισθεῖ, τὸν κληρονόμον ἀποβαλῶν; Ἐπὶ τούτῳ δεξιὰν ὑμῖν ἐπέβαλον, ἵνα τὴν μόνην ἐμοὶ δεξιὰν ἀποβάλωμαι; Ἡ πικρὰς ταύτης ἡμέρας, ὅτε τῇ κώμῃ προσέληθε! Ἡ σκοτεινοῦ τούτου φωτός; ὁ πρὸς τὴν ἐμὴν οἰκίαν ὑμᾶς ὠδήγησε. Τάχα γόητες ὑμεῖς; καὶ τῷ μόνῳ θεῷ ἔχθροί, καὶ ταύτην ἔχου παρ' ἐκαίνοῦ τὴν δίκην, ὅτι τοὺς ἀπληχθημένους αὐτῷ τῆς ἐμῆς στέγῃ; ἤξισα. Πολλοὺς μὲν καὶ ἄλλους ἐδεξάμην εἰς τὴν οἰκίαν ἐκ τῶν παρόντων καρποφορῶν θεῶ καὶ εἰσάγων τὸ κατὰ δύναμιν, ἀλλ' ἐπέληθον ἐμοὶ τὰ ἐνδοῦ ὁ Κύριος, οὐχ ὑπέβρεον ἀλλ' ἐπέβρεον, καὶ τὴν δαπάνην προσθήκην εὐρισκον, καὶ τὸ ἐπ' εὐλογίας σπέρμα θέρος; εὐλογημένον, παπληθυσμένον, γεωργιον. Νῦν δὲ . . . ἀλλ', ὧ μοι φρίσσετε παῖ, τὸ πάντων κτημάτων ἐμοὶ κάλλιστόν τε καὶ χαριέστατον, μᾶλλον δὲ καὶ σπιάγγων τῶν ἐμῶν φίτερον καὶ ζωῆς αὐτῆς ποθεινότερον, τῇ τῶν καταράτων τούτων ἐσφαγιάσεως εἰσόδῳ. Τελχίνες ἀτεχνῶς οὗτοι, θαίμονες φρόνοι, θανάτοι; παίδων ἐπιτεροῦμενοι. Ἄλλ' οὐ γὰρ ἐκπερέξεσθε τὴν δίκην κἄν τὰ πάντα μαγύσητε, χειροὶ δὲ πατρὸς ἐμπεσόντες υἱὸν πεπονητός; δι' ὑμᾶς, υἱὸν καλὸν καὶ μονογενῆ, πάντων ὧν εἰργάσαθε τὴν ἀξίαν νῦν ἀποτίετε. Καὶ δὴ δεσμὰ ἐπὶ τούτοις ἐκάλεί καὶ κολαστήρια. Οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ μὲν οὐχ ἤτεον τοῦ πατρὸς ἐπασχον, καὶ τί γὰρ αἱ συμπαθεῖς ψυχαὶ καὶ φιλόθεοι; πλέον δὲ εἶχον καὶ τὸ ἀσχευεσθαι. Τῇ δὲ πίστει θαρρήσαντες, ἢ πάντα δυνατὰ, κατὰ τὸν τοῦ Κυρίου λόγον, καὶ τὰ ἀδύνατα, εἰς εὐχὴν μὲν τραπεῖσθαι διέγνωσαν, τοῦ δὲ πατρὸς τὸ φλεγμαῖνον τῆς ὀργῆς καταψῶντες ἠπίως καὶ τὸ σκληρὸν τοῦ δικαίου θυμοῦ μαλάττοντες, Ἡμεῖς, ἐφασαν, ὧ τοῦ Θεοῦ ἀνθρώπω, οὕτε γόητες ἐσμεν, ἀλλὰ καὶ τοῖς εὐ- τως ἔχουσι πάντα τὸ χεῖριστὰ ἐπαρώμεθα, θεῶ δὲ λατρεύομεν τῷ ἀληθινῷ, ὃν εἶναι καὶ πωλοῦσας ἔδου φρικτὸν ἀκηκάμεν τε καὶ πεπιστεύκαμεν, ὧ καὶ χειρὸς ἐπαφῆ καταπαλαίει τὸν θάνατον, καὶ φωνῆ μόνῃ τετραήμερῳ καὶ ὀδωδῶτι νεκρῷ τὴν ζωὴν ἐπέδωκεν. Εἰ τοίνυν ἡμᾶς οἴει αἰτίους εἶναι θανά-

του τῷ σὺ παιδί, θάρρει τὸ ἐφ' ἡμῖν παροίθαμεν γὰρ, ὅτι δὲ ἡμᾶς αὐτῷ τῆν ζωὴν χαρίζεται Κύριος. Καὶ δὴ τῷ παιδί ἐπευξάμενοι, ὡ καινοῦ θαύματος, ὃ τῆς δεῖ λαμπούσης σου χάριτος, ὡς τερ Χριστὲ, τῷ ποθεῦντι πατρῶν τὸν υἱὸν ζῶντα παρέστησαν. Τί τοῖνον ὁ Πατήρ; Οἱ ἄγιοι, οἱ τοῦ Θεοῦ δούλοι, οἱ σωτήρες τῆς ἐμῆς οικίας, ἐκραύγασεν, οὐδ' ἐβ' τῷ καθασκηκῶτι ὢν ὑπὸ τῆς χαρᾶς, ἀλλὰ παράδοκχόν τι καὶ ἐξεστηκὸς κεκραγῶς, σύγγνωτέ μοι, πατέρες ὄσιοι, σύγγνωτε, ἀγνόημα ἠγνόησα ἐφ' ὑμῖν, πάσης εὐθύνης ὑπέρτερον. Ἄλλ' ἰδοὺ πάρεστιν ὑμῖν τὰ ἐμὰ, πάραιμι καὶ αὐτὸς ὑμῶν οἰκέτης ἐσόμενος, ἀπολαύσατε τῶν ἐμῶν, χρήσοσθέ μοι ὅ τι καὶ βούλασθε, μόνον ὀρώτην τὸν παῖδα, ὃν ὑμεῖς μοι νῦν ἐγεννήσατε.

17. Οἱ δὲ τὴν μὲν πίστιν τοῦ ἀνδρὸς προσηκάμενοι, πρὸς δὲ τὴν προκειμένην ὁδὸν κατασπεύδοντες μόνους ἐφοδοῖς τὴν δεξιῶσιν αὐτοῦ περιγράφαντες, τὴν πρὸς τὸν Ἰστρον ἀγούσαν ὤδεον, σὺν πολλῇ παραπειμφθέντες τιμῇ ὑπὸ τοῦ καταξιωθέντος ἐκείνου τοῦ θαύματος. Ἐπεὶ δὲ κατὰ τὰς ὁχθας τοῦ Ἰστρον γενόμενοι ἐώρων τὸ βρέμα πολὺ καὶ ἄπορον, ξύλα τρία συνδήσαντες φιλόρας φλοῶν τῇ ἀνωθεν δυνάμει φρουρούμενοι τὸν ποταμὸν διεπέρασαν, καὶ κατακλυσμὸν αἰρέσεων φεύγοντες ξύλοις κατὰ θείαν ἐπαφροσύνην ἐσώθησαν, καὶ τῇ Βελαγράδων (πόλις αὕτη τῶν περὶ Ἰστρον ἐπισημοτάτη) προσελθόντες Βοριτακάνῳ τῷ τότε φυλάσσοντι ταύτην ἠνεφανίσθησαν, καὶ πάντα τὰ περὶ αὐτοὺς ἀπήγγειλαν μαθεῖν θέλοντι. Ὡς δὲ ταῦτα μαθὼν ἐκείνος ἔνοιαν ἔλαβε τοῦ μεγάλους εἶναι τοὺς ἀνδρας καὶ Θεῷ πλησιάζοντας, δεῖν ἔγνω πρὸς τὸν ἄρχοντα Βουλγαρίας Βορίσην (οὐπρὸς αὐτὸς ὑποστράτηγος ἦν) ὑποστείλαι τοὺς ξένους· ἦδει γὰρ τὸν Βορίσην ὑψῶντα τοιοῦτων ἀνδρῶν. Ἐκ μακροῦ ἀναπαύσας οὖν αὐτοῦς, εἶτα τῷ ἄρχοντι δῶρον πολύτιμον ἐπεμψε, δηλώσας αὐτῷ τοιοῦτους εἶναι τούτους, οἷους αὐτὸς ἐπόθει πόσῳ σφοδρῶ. Ἐπεὶ δὲ τῷ Βορίση προσῆλθον, ὑποδεχθέντες ἐντίμως, καὶ ὡς ἴδει τοὺς τὰ πάντα σεμνοὺς τε καὶ σεβασμίους, ἐτηρώτα τὸ κατ' αὐτοῦς. Οἱ δὲ πάντα κατέλεγον ἀπ' ἀρχῆς ἀχρι τέλους μηδὲν ἑλλείποντες. Ἀκούσας δὲ ταῦτα ὁ ἄρχων μεγάλως ἠχαρίστησε τῷ Θεῷ, τοιοῦτους αὐτοῦ θεράποντας· τῇ Βουλγαρίᾳ εὐεργέτας ἐπαποστείλαντι, διδασκάλους τε καὶ καταρτιστάς ὠρησαμένῳ τῆς πίστεως, οὐ τοὺς τυχόντας ἀνδρας, ἀλλ' ὁμολογητάς τε καὶ μάρτυρας. Σκολάς τε οικείας ἱερεῦσι δοῦς καὶ πάσῃ τιμῇ δεξιωσάμενος οἰκήσεις αὐτοῖς ἀπονεμηθῆναι προσέταξε τὰς τοῖς πρώτοις τῶν αὐτοῦ φίλων ἀφωρισμένας, καὶ πᾶσαν αὐτοῖς τῶν χρειωδῶν δαψίλειαν περιποιήσατο, εὖ ἐκείνος εἰδὼς, ὅτι τὸ περὶ μικρὸν τι τῶν ἀναγκαίων τῷ σώματι τοῖς τῆς φροντίδος λογισμοῖς ἐπιστρέφασθαι τῆς πρὸς Θεὸν σχολῆς ἀφαιρεῖται πάμπολυ. Εἶχε δὲ αὐτὸν ἔρωσ δριμύς τοῦ καθ' ἐκάστην τούτοις προσδιαλέγεσθαι καὶ παρ' αὐτῶν ἱστορίας ἀρχαίας· καὶ βίους ἀγίων ἐναδιδάσκεισθαι καὶ τὰ τῶν Γραφῶν διὰ στόματος αὐτῶν ἐπιλέγεσθαι. Ἀλλὰ καὶ ὄσοι ἤσαν περὶ αὐτὸν γένους τε ἡγεῖν καὶ κλοῦτου βάρει τῶν ἄλλων προέχοντες, καὶ οὗτοι δὴ τοῖς ἀγίοις προσφοιτῶντες

A per nos ipsi vitam largituro. Et pro puero deprecari, o novum miraculum, o potentia gratiae tuae semper fulgentis, Salvator Christe! Iugenti patri filium vivum praestiterunt. Quid igitur pater? Sancti, Dei servi, domus meae servatores, exclamabat; non se continebat praeter gaudio; sed effrenis immoderatisque clamoribus editis, ignoscite mihi, sancti Patres, ignoscite, errore erravi non excusando in vos; sed ecce mea vobis adsunt; adsum et ego vester futurus servus; meis frumini; utamini me sicut placet, modo videam puerum, quem vos mihi nunc genuistis.

XVI. Hi fide viri probata, sed zelo obvium iter B prosequendi moti, largitate ejus ad viatica circumscripta, itinere ad Istrum deducente pergebant, multo cum honore dimissi ab eo qui dignus hoc miraculo fuerat habitus. Postquam autem ad ripas Istris pervenerunt, videntes fluentum magnum et impervium, tribus lignis tiliae corticula colligatis, amnem, divina custodiende potentia, transierunt. Sic haereseon inundationem fugientes, lignis per divinam benevolentiam salvi facti sunt, Cum autem ad Belgradum urbem advenerunt (est haec urbium ad Istrum nobilissima), Boritacano, tunc istam custodienti, apparuerunt, et omnia quae sibi acciderant, sciscitanti, narrarunt. Ubi, vero, his cognitlis, intellexit hos viros magnos esse Deoque propinquos, seum esse putavit ad ducem Bulgariae Borisen, cujus ipse legatus erat, hospites mittere. Noverat enim Borisen, tallum virorum esse amicum. E longo itinere re-creatos ad ducem velut honestissimum donum misit illi denuntians tales esse viros, quales ipse multo desiderio quarebat. Cum ad Borisen venissent, honorifice et ut decet homines omnino venerabiles divinosque, receptos, de rebus ad ipsos spectantibus interrogavit. Qui omnia a principio ad finem, nihil omittentes, narraverunt. His auditis, dux magnas Deo gratias egit, quod tales ipsius adoratores Bulgariae benefactores misisset, atque magistros et instauratores fidei non qualescumque homines, sed confessores et martyres. dedisset. Datis sacerdotibus vestibus aptis, bisque multo cum honore salutatis, aedes ipsis attribui jussit quae primis amicorum suorum erant destinatae, omnemque necessariorum abundantiam ipsis suppeditabat: bene namque sciebat, quod de minimo necessariorum corpori supputationibus et curis distrahi, facultatem Deo vacandi persaepe tollit. Ardens desiderium habebat quotidie cum eis colloquendi, atque ab ipsis historias antiquas vitasque sanctorum vicissim discendi, et Scripturarum documenta ex ore ipsorum colligendi. Quin etiam quotquot generis nobilitate divitiarumque pondere caeteros antecellebant, frequentantes et ipsi sanctos, ut pueri magistrorum domos, omnia quae ad salutem spectant interrogabant

atque ex his perennibus fontibus haurientes ipsi A
bibebant et suis domibus fluentia comunicabant. Multi sanctos urgebant, prout quisque suaderet illis, ut in ipsius domum venirent, benedictionem esse reputantes magistrorum presentiam, et ubicunque essent tres isti, quoad omnia, mentes et corpora coadunati, ibi quoque Christum adesse credentes. At tamen sanctis turbam fugientibus et simul placita ducis exsequi conantibus non expedire videbatur prestare se multorum demibus, nisi pius ille princeps ipsis concessisset. Unde unus Bulgarorum Echazes nomine, sanpse dignitate, principi obvius rogavit ut sibi liceret in domum suam cum venerabili Nahum sanctissimum Clementem recipere: qui statim annuit: erat enim ei gratosus ille qui petitionem faciebat: Cum omni honore, inquit, magistros recipe, usquedum ipsa quod ædificandum est ad finem adduxerimus. Sanctificatur etiam Tzaslavi domus ingressu Angelarii: rogaverat enim et ipse ut hunc assumeret magistrum, et princeps illi gratiam dederat. Sed non erat hujus presentia viventis diu fruiturus Tzaslavus: postquam enim apud eum per aliquod tempus vixit Angelarius, in manus sanctorum angelorum non ægre efflavit animam. Clemens autem et Nahum apud Echazen degabant. Omni quidem honore affecti, sed ipsi dignitates majoribus ac pretiosioribus donis, quantum spiritualia seminantes hominis carnalia metebant. τιμῆς ἀξιούμενοι, μειζόνων δ' ἀξιούντες αὐτοὶ καὶ σπεύροντες τὰ σαρκικὰ τοῦ ἀνδρὸς ἐθέριζον.

XVII. Deinde, cum non cessaret omnia necessaria curare verus Dei legatus Michael, quem supra Borisen nominavimus, ut omnem facultatem Dei operibus vacandi sanctis viris pararet, Deo ipsi hanc mentem suggerente, eximit Cutmizivitzam ex Cotocio, præflicque illi Dovetam, solvens illum gubernatione, et tradit Dovetæ beatum Clementem, vel potius Dovetam Clementi, aut etiam, ut accuratius loquar, utrique utrumque, unam quidem in omnibus obedientem, alterum vero, tanquam adjutore, illo juxta placita utentem. Præceptor enim Cutmizivitzæ Clemens mittebatur, præceptaque passim ferebantur ad omnes hanc regionem inhabitantes ut honorate sanctum acciperent, omnemque rerum bonarum copiam ei præberent ac donis exciperent, atque charitatis thesauris, qui viderentur in cordibus depositi, apud omnes eum manifestarent; quodque magis stupendum, ipse Borises tres domos ex magnificentissimis, genere comitibus destinatas, beatissimo Clementi in Diabole assignavit. Imo ad Achridam et Glavenitzam, recreationis locos ipsi donavit. τοῦ γένους τῶν κομήτων ὄντας. Ἄλλὰ δὴ καὶ κατ' ἐχρίσατο.

XVIII. Tot et talia erant quæ princeps faciebat. Hæc admirabilis anima suum in Christo amorem erga Christi servum, juxta quod erat, infundens aliis, hujus sacri studii præbebat exemplum. Quinam autem erant Clementis actus? Numquid inflatus

ὦ; παῖδες ἐς διδασκάλων ἡρώτων πάντα τὰ σωτηρίας ἐχόμενα, καὶ πηγῶν ἀνελούντα; ἐκείτων τῶν ἀνέναντων αὐτοὶ τε ἔπεινον καὶ τοῖς οἴκοις τοῦ νόματος μεταδίδουσαν, καὶ σφοδροὶ τοῖς ἀγίοις ἐνέκειντο, εἰ πως αὐτοὺς πείσαιεν ἕκαστος, τῆς οἰκίας αὐτοῦ ἐπιθῆναι, ἀγιασμὸν τὴν παρουσίαν τῶν διδασκάλων ἡγούμενοι, καὶ θποῦ ἂν ὦσιν εἰ τρεῖς οὗτοι οἱ τὰ πάντα καὶ ψυχὰ; συνημμένοι καὶ σώματα, ἐκεῖ παρῆναι πιστεύοντες καὶ τὸν Κύριον. Τοῖ; ἀγίοις μέντοι τὸν ὄχλον φεύγουσιν, ἅμα δὲ καὶ τὸ θυμῆρες τῷ ἄρχοντι τελεῖν σπουδουσιν οὐκ ἐδόκει ταῖς οἰκίαι; παρέχειν ἑαυτοῦς τῶν πολλῶν, εἰ μὴ ὁ θεοφιλῆς ἐκαῖνος ἄρχων αὐτοῖς ἐπιτρέψειεν. Ὅθεν καὶ τις Βουλγάρων Ἐχάτζης τὴν κλήσιν, σαμψῆς τὸ ἀξίωμα τῷ ἄρχοντι προσελθὼν ἤξιωσεν εἰς τὴν αὐτοῦ οἰκίαν συμπαραλαβεῖν τῷ ὀσίῳ Ναοῦμ τὸν ἱερώτατον Κλήμεντα· καὶ ὃς (ἦν γὰρ κεχαρισμένος αὐτῷ ὁ τὴν αἰτησίαν ποιούμενος) ἐτοίμως κατένευσε, καὶ, Μετὰ πάσης, ἔφη, τιμῆς τοὺς διδασκάλους ὑπέδειξε, ἕχρισ ἂν ἐπ' αὐτοῖς τελείω; τὸ πρακτέον οἰκονομήσωμεν. Ἀγιάζεται καὶ Τζασθλάβω τὸ οἰκῆμα τῆ ἐπιφοιτήσε; Ἀγγελαρίου, καὶ τοῦτω γὰρ αἰτησάμενω τούτον λαθεῖν τὸν διδάσκαλον ὁ ἄρχων τὴν χάριν δέδωκεν. Ἄλλ' οὐκ ἐμελλεν ἄρα τῆς ἐν τῷ βίῳ τούτου παρουσίας ἀπολαύσαι Τζασθλάβος ἐπὶ μακρόν· ζήσας γὰρ Ἀγγελάριος παρ' αὐτῷ χρόνον τινὰ χερσὶν ἀγίων ἀγγέλων οὐκ ἀηδῶς ἐναπέψυξε. Κλήμης δὲ καὶ Ναοῦμ παρὰ τῷ Ἐχάτζῃ διηγῶν πάσης μὲν φιλοτιμοτέρων τῶν δωρεῶν, ὅση τὰ πνευματικὰ

C IZ'. Εἶτα, οὐ γὰρ ἀνία πάντας κινῶν λογισμοῦς ὁ τοῦ Θεοῦ ὄντως ὑποστράτηγος Μιχαήλ, ὃν καὶ Βορίσην ὁ λόγος φθάσας ὠνόμασεν, ὅπως ἄπασαν ἀσχολίαν πρὸς τὸ τοῦ Θεοῦ ἔργον τοῖς ἱεροῖς ἀνδράσι παρασκευάσειε, Θεοῦ τὴν λογισμὸν τούτου ὑποβαλόντος αὐτῷ, διαίρει μὲν τὴν Κουτμιτζιβίτζαν ἐκ τοῦ Κοτοκίου, προίστα δὲ αὐτῆς Δοβετᾶν παραλύσας αὐτὸν τῆς διοικήσεως, παραδίδοσι δὲ τῷ Δοβετᾶ τὸν μακάριον Κλήμεντα, μᾶλλον δὲ τὸν Δοβετᾶν Κλήμεντι, ἢ τὸ γε ἀκριβέστερον εἶπειν, ἐκάτερον ἐκατέρῳ, τὸν μὲν ὡς τὰ πάντα ὑπήκοον, τὸν δ' ὡς ὑπουργῷ τούτῳ πρὸς τὰ θελητέα χρησόμενον. Διδάσκαλος γὰρ ὁ Κλήμης τῆς Κουτμιτζιβίτζας ἐπέλλετο, προστάγματά τε κατὰ πάντων ἐφοῖτα τῶν ταύτην οἰκούντων τὴν χώρην φιλοτίμως τὸν D Ἄγιον δεχέσθαι, καὶ πᾶσαν τὴν ἀφθονίαν αὐτῷ καὶ τῶν περισσῶν παρέχεσθαι δώροις τε δεξιούσθαι καὶ διὰ τῶν ὀρωμένων τῶν ταῖς ψυχὰς ἐναποτεθειμένων τῆς ἀγάπης θησαυρῶν δημοσιεύειν πρὸς ἅπαντας, καὶ τὸ θυσιαιτικώτερον, αὐτὸς ὁ Βορίσης τρεῖς οἴκους τῷ τρισμάκαρι Κλήμεντι τῶν τὴν πολυτέλειαν περισσῶν ἐν Διαβόλει προσαναθέμενος Ἀχρίδα καὶ Γλαβενίτζαν ἀναπαύσεως τόπους αὐτῷ

III'. Τὰ μὲν οὖν τοῦ ἄρχοντος τοιαῦτά τε καὶ τοιαῦτα· καὶ οὕτως ἡ θαυμασία ψυχὴ τὸν ἐπὶ Χριστῷ πόθον εἰς τὸν τοῦ Χριστοῦ θεράποντα, καθ' ὅσον ἐνῆν, ἐκχέουσα καὶ τοῖς ἄλλοις τῆς τιμίας ταύτης φιλοτιμίας ἀρχέτυπον προτίθετο· τὰ δὲ τοῦ

Κλήμεντος οἶα; ἔρα τῆς τιμαῖς χαυνωθεὶς καὶ ἄ
 ὑπὲρ ὃ ἦν ἑαυτὸν λογιζάμενος εἶτα καὶ τρυφερώτε-
 ρον ἐζησας, πάντα ἤδη καταρωθῆναι οἰόμενος;
 Ἄπαγε· ἀλλ' ὡσπερ μήπω μηδὲν μηδὲ μικρὸν θε-
 ραπέυσας Χριστὸν ἀρχὴν τοῦ (περὶ τὴν) λόγον ἀγῶ-
 νος καὶ τῆς περὶ τὸ κήρυγμα σπουδῆς ταύτας δὴ
 τὰς τιμὰς καταβάλλετο, καὶ ὅπως μὴ ψεύσῃ τὸν ἀρ-
 χοντα τῶν ἐπ' αὐτῷ ἐλπιδῶν, οὐδέποτε φροντίζων
 ἐνέλειπεν· ἀμέλει καὶ τὰς χώρας ταύτας, περὶ ὧν
 ἐμνήσθημεν, τοῖς ἔθνεσι τὸ τοῦ Θεοῦ σωτήριον με-
 γαλοφώνως κατήγγελλε, καὶ πᾶσι μὲν κοινῶς περὶ
 τε τῶν σωτηριῶδῶν τοῦ Χριστοῦ ἐντολῶν καὶ τῶν
 θεῶν δογμάτων διαλεγόμενος, καὶ πείθων ὡς καὶ
 βίος σεμνὸς χωρὶς δογμάτων ὕγιων νεκρὸς τῷ ὄντι
 καὶ ὁδωδῶς, καὶ δόγματα χωρὶς βίου πρὸς ζωὴν οὐκ
 εἰσάγουσιν. Ὁ μὲν γὰρ εἰκέναι ποιεῖ τυφλῶ πόδας
 καὶ χεῖρας ἔχοντι, τὰ δὲ βλέποντι μὲν, χεῖρας δὲ
 καὶ πόδας ἠκρωτηριασμένῳ. Ἐχων δὲ τινας ἐκλε-
 λεγμένους τῶν ἄλλων καθ' ἑκάστην ἐνορίαν οὐμεν-
 οὐ ὄλετους (εἰς τρισχίλους γὰρ καὶ πεντακοσίους
 ἤριθμοῦντο), τοῦτοις τὰ πλείω συνῆν, καὶ τὰς βαθυ-
 τέρας τῶν Γραφῶν ἀνεκάλυπτεν, ἡμᾶς δὲ τοὺς τα-
 πεινοῦς καὶ ἀναξίους οἰκειοτέρους τῶν ἄλλων διὰ
 σπλάγγνα τῆς χρηστότητος ἐποιήσατο, καὶ πάντοτε
 συνῆμεν αὐτῷ πᾶσι παρακολουθεῦντες οἷς ἔπραττεν,
 οἷς ἔλεγεν, οἷς δι' ἀμφοτέρων ἐδίδασκεν. Οὐκ εἶδο-
 μεν οὐδ' αὐτὸν ἠσυχολοκῶτα ποτὲ, ἀλλ' ἢ παιδείας ἐδί-
 दाσκε καὶ τοῦτους ποικίλως, τοῖς μὲν τὸν τῶν
 γραμμάτων χαρακτῆρα ἴγνωρίζων, τοῖς δὲ τὸν τῶν
 γεγραμμένων νοῦν σαφηνίζων, ἄλλοις πρὸς τὸ γρά-
 φειν τὰς χεῖρας τυπῶν· καὶ οὐκ ἡμέρας μόνον, ἀλλὰ
 δὴ καὶ νυκτὸς ἢ προσευχῇ ἑαυτὸν ἐδίδου, ἢ τῇ ἀνα-
 γνῶσει προσεΐχεν, ἢ βιβλίους ἔγραφεν, ἔστι δ' ὅτε καὶ
 θυσιῶν ἔργοις κατὰ ταῦτ' ἐμερίζετο, γράφων καὶ τοῖς
 πασι τῶν μαθημάτων τι ὑφηγοῦμενος· τὴν γὰρ
 ἀργίαν ἤδει πᾶν κακὸν διδάξασαν, ὡς ἢ πᾶν καλὸν
 διδάξασα Σοφία διὰ τινος τῶν αὐτῆς ὑπηρετῶν ἀ-
 εφθέγγετο. Οὐκοῦν ἀριστοὶ πάντων οἱ τοῦτου μαθηταὶ
 καὶ βίῳ καὶ λόγῳ γεγόνασιν· ἔδει γὰρ τοὺς οὕτω μὲν κα-
 λῶς φυτευθέντας, οὕτω δὲ καὶ ἐπιμελῶς ποτισθέντας;
 καὶ ὑπὸ Θεοῦ αὐξηθῆναι· ἐκ τούτων ἀναγνώστας καὶ ὑπο-
 διακόνους καὶ διακόνους καὶ πρεσβυτέρους τελεῖ· καθ'
 ἑκάστην δὲ ἐνορίαν τριακοσίους μαθηταῖς εὐθυνεῖτο,
 γὰρ τῶν μισθίων αὐτῶν μηδὲν τῷ ἀρχοντι συντε-
 λούσιν, ἀλλὰ Θεῷ σερατευσόμενοι καὶ τούτῳ τελείῳ τεταγμένοι,
 μᾶλλον δὲ ἀποδιδόναι. Καὶ ταῦτα Κλή-
 μης δι' ὧν ἐπὶ ἐνιαυτῶν κατειργάσατο.

10'. Ἦδη δὲ ὄγδοον τε ἦν αὐτῷ τῆς διδασκαλίας
 ἔτος, καὶ ὕστερον τῆς ζωῆς τῷ τοῦ Θεοῦ δούλῳ
 Μιχαὴλ τῷ Βορίσῃ τῷ ἡγιασμένῳ Βουλγαρίας ἀρ-
 χοντι. Διαδέχεται δὲ τὴν ἀρχὴν ὁ τοῦτου υἱὸς Βλαδί-
 μηρος, τέταρτον δὲ ἔτος ἐπιθίους τῇ ἀρχῇ εἰς ἀνθρώ-
 πων ἐγένετο καὶ κληρονομία πάντων ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ
 Συμεὼν, ὃς καὶ βασιλεὺς πρώτος ἀνεκηρύχθη Βουλγάρων.
 Τοῦτον ἐγέννησεν ὁ Μιχαὴλ κατὰ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ
 καὶ κατὰ τὴν ὁμοίωσιν αὐτοῦ, χαρακτῆρας ἀπαρποι-
 ζτοῦς ἀποσώζοντα τῆς χρηστότητος, καὶ πᾶσι μὲν ἀπ-
 λουῶς καὶ ἀγαθὸς ἦν, μάλιστα δὲ πρὸς τοὺς σεμνότητα
 τρόπων ἐπαγγελλομένους, καὶ βίου χριστιανικατῆτην
 ἐμφάνειαν, πῶστιν θερμῆν ἐπεδείκνυτο, καὶ τῷ ζήλω

PATROL. GR. CXXVI.

honoribus et super quod erat se existimans exinde
 cepit delicatius vivere, cuncta jam bene compo-
 sitareputans? Absit! sed quasi nondum ullo
 modo Christo servivisset, principium strenue
 docendi studioseque prædicandi tales ponebat ho-
 nores: ne falleret principis spem in ipso reposi-
 tam, nunquam curare destitit. In his regionibus,
 quas memoravimus, gentibus Salutare Dei magna
 voce nuntiabat, omnibus communiter de salutari-
 bus Christi præceptis et divinis dogmatibus disæ-
 rens, suadensque quod etiam honesta vita sine
 sanis dogmatibus revera mortua est, et dogmata
 sine vita ad veram vitam non conducunt: hæc
 enim inducit similitudinem cum cæco pedes et
 nuanus habente, illa vero cum homine vidente, sed
 manibus pedibusque mutilo. Habens quosdam ex
 aliis defectos in unaquaque diocesi non paucos, ad
 tria enim millia et quingentos numerabantur, ple-
 rumque cum illis erat aktioresque Scripturas ex-
 plicabat. Nos autem humiles et indignos per vis-
 cæra misericordiæ familiariores aliis fecerat, et
 semper eramus cum ipso, omnibus assistentes
 quæ faciebat, quæ dicebat et quæ factis et dictis
 docebat. Porro nunquam illum vidimus otiosum;
 sed aut pueros docebat, et quidem diverse, aliis
 litterarum characterem monstrans, aliis scriptura-
 rum sensum illustrans, aliis ad scribendum manus
 efformans, et hoc non solum die, sed etiam nocte;
 aut orationi se dabat, aut lectioni attendebat, aut
 libros scribebat: aliquando duobus operibus eodem
 tempore dividebatur, scribens et pueris aliquid
 scibile insinuans. Noverat enim pigritiam omne
 malum docuisse, ut Sapientia, quæ docuit omne
 bonum, per unum ex famulis suis proclamavit.
 Ideoque omnium optimi vita et verbo facti sunt
 ejus discipuli: decebat enim tam bene plantatos
 et tam studiose rigatos, etiam incrementum a Deo
 suscipere. Ex illis lectores, subdiaconos, diaconos,
 et presbyteros ordinat. In unaquaque diocesi tre-
 centis jussa dabat discipulis, qui, senotus merce-
 dibus, nihil ex principe pendeabant, sed militabant
 Deo et ad serviendum aut potius ad dandum se
 illi ordinati erant. Hæc Clemeus per integros se-
 ptem annos operatus est.

XIX. Jam octavus erat annus prædicationis ejus,
 et hic fuit ultimus vitæ servi Dei Michaelis Borises
 sanctificati Bulgariæ principis. Principatum ejus
 accepit filius ejus Vladimirus, qui post quartum
 regni annum e vivis excessit. Hæres omnium fuit
 frater ejus Simeon, qui primus rex Bulgarorum est
 appellatus. Hunc genuerat Michael ad imaginem et
 similitudinem suam; servatis integre sinceris boni-
 tatis characteribus, ad omnes, maxime vero ad
 eos qui morum honestate commendabantur, sim-
 plex et bonus erat; Christianissimum vitæ speci-
 men, vivam fidem ostendebat, et zelo domus Dei
 comedebatur. Quod igitur propter imperfectum reli-

39

querat supplevit, adaugens divinam prædicationem, A ecclesiisque ubique ædificatis inconcussam orthodoxiam consolidans, et legi Dei parans viam facilem atque apertam.

www.libtool.com.cn

XX. Cum magnum fama faceret Clementem, majoremque opinione quæ de ipso erat, utpote qui certe ascensiones in corde disposuerat, ostenderet, ipso rege Simeone omnino potita est eumque virtutis magistri admiratorem fecit. Ad se igitur rex vocat Sanctum, sermones cum eo serit, sumptaque sanctificatione ex ipsa ejus facie (siquidem Beatus ipsis adversariis aspectu venerabilis erat), multum Bulgarorum regionem laudavit totumque regnum ejus beatum dixit, cui tale bonum a Deo concessum fuerit. Postea, consultis consiliariorum se prudentioribus, qui omnes pro patre Clementem habebant, hoc solum placere Deo, quod honorarent eum, credentes, eum Dremitzæ sive Veltitzæ designat episcopum, et sic Bulgaricæ linguæ Clemens primus constituitur episcopus. Ubi vero episcopatus muneri manum admovisset, dignitatis altitudinem scabellum elevationis ad Deum statuit et priora opera multiplicavit.

XXI. Salomon ait quod qui addit scientiam, addit dolorem: Simeon autem Clementi addens honorem, addidit dolorem: cum enim reperisset hujus dioceseos populum omnino divini verbi Scripturarumque expertem, minimeque doctum ea quæ Ecclesiam exornant et populum disciplinæ ac honestatis spiritui admovent, non dedit somnum oculis nec palpebris dormitationem, sed cibum et delicias populi sibi curæ esse voluit. Semper docebat et semper disponebat, ignorantiam corrigens, res turbatas ordinans, omnibus omnia juxta cujusque conditionem factus, clero quæcumque decus ecclesiasticum necnon psalmodiam et preces spectant, præscribens, ac promovens episcopatus sui clericos ita ut primas ubique partes tenerent et virtutum cum optimis corona ornarentur; populo autem firmam doctrinam exhibens, et super petram rectæ Christianorum religionis fidei fundamentum eis statuens. Omnimodo enim erant ignarissimi atque, ut totum dicam, brutissimi. Quid vero? Verbo quidem enutriebat, pane vero qui cor revera confirmat; nec tamen corporaliter nutrire omittebat quotquot hujusmodi cibi egenos inveniebat. Sic ex parte suum invitabatur Jesum, quem sciebat una cum doctrina panibus quoque ignaros nutrivisse; ideoque pater erat orphanorum ac viduarum, omnimodo curans eos; janua autem cuivis pauperi pandebatur et extraneus non foris pernoctabat.

XXII. Exemplar autem vitæ sibi proponebat magnum Methodium, quem amulari studens ne

του οίκου του Θεού κατησβέτο· και τοίνυν τὸ τοῦ πατρὸς ὑστέρημα ἀνεπλήρωσεν, ἐπαυξήσας τὸ θεῖον κήρυγμα και ταῖς ἀπανταχοῦ δομηθείσαις ἐκκλησίαις ἐγκαταστήσας τὴν ὀρθοδοξίαν ἀσάλευτον, και τῷ τοῦ Θεοῦ νόμῳ πλατεῖαν δεδωκώς ὄδον και ἀστενοχώρητον.

K'. Ἐπεὶ δὲ πολὺν ἠ φήμη τὸν Κλήμεντα ποιούσα και τῆς περι αὐτοῦ δόξης ἀεὶ καθιστώσα μείζονα, και εὐχότως τὸν ἀναθάσεις ἐν τῇ καρδίᾳ διατιθέμενον, εἶλε και τὸν βασιλέα κατάκρας Συμεών, και τῆς ἀρετῆς τοῦ διδασκάλου ἐραστήν πεποίηκε. Μετακαλεῖται μὲν ὁ βασιλεὺς τὸν ἄγιον, εἰς λόγου; δὲ αὐτῷ ἐρχεται, και τρυγήσας; ἀγιασμὸν ἀπ' αὐτοῦ τοῦ προσχηματος, (ἦν γὰρ τὸ εἶδος και τ.τ. ἐχθροῖς αἰδεσιμώτατος ὁ μακάριος), πολλὰ τὴν Βουλγάρων χώραν ἐπαινεῖν εἶχε και τὴν οἰκείαν βασιλείαν μακαρίαν τιθέναι, ὅτι τοιοῦτο ἀγαθὸν παρὰ Θεοῦ ἐδέετο. Μετὰ ταῦτα τοὺς συνετέλους τῶν περι αὐτὸν σκόπησας, ὅλ πάντες ὡς πατρὶ προσείχον τῷ Κλήμεντι τοῦτο μόνον ἀρέσκειν Θεῷ, ὃ τιμῶσι τοῦτον, πιστεύοντες, ἐπίσκοπος Ἀρεμβίτζα, ἦτοι Βελίτζας προβάλλεται, και οὕτω δὴ Βουλγάρῳ γλώσση πρῶτος ἐπίσκοπος ὁ Κλήμης καθίσταται. Ἐπεὶ δὲ τὸ ἔργον τῆς ἐπισκοπῆς ἐγκειρίστο, τὸ τῆς ἀξίας ὕψος ὑπέβαθρον τῆς πρὸς Θεὸν ὑψώσεως ἔθετο, και τοὺς προτέροις κόποις κολαπλασιῶς προσέθηκε.

KI'. Σολομών μὲν οὖν φησιν, ὡς ὁ προσθεὶς γνώσει προσθήτην ἀλγῆμα· Συμεών δὲ τῷ Κλήμεντι προσθεὶς τιμὴν προσέθηκεν ἀλγῆμα. Εὐρῶν γὰρ τὸν τῆς ἐνορίας ταύτης λαὸν παντάπασι θεῖου λόγου και Γραφῶν ἀνομιλήτων, και μηδὲν πεπειθευμένον τῶν Ἐκκλησίαν κοσμοῦντων και λαὸν τασσόντων τῷ τῆς εὐταξίας και κοσμιότητος πνεύματι, οὐκ εἶδον ὕπνον τοῖς; ὀφθαλμοῖς οὐδὲ νυσταγμὸν τ.τ. βλεφάροις, ἀλλὰ τροφὴν και τρυφὴν τὴν περι τοῦ λαοῦ ἐποιεῖτο μέριμνα. Και ἀεὶ ἐδίδασκε και ἀεὶ διέτασσε, τὴν ἀγνοίαν διορθούμενος; τὴν ἀκοσίαν κοσμῶν, πᾶσι τὰ πάντα κατὰ τὴν ἐκάστου χρείαν γινόμενος, τῷ κλ.ρῳ τὰ περι τὴν ἐκκλησιαστικὴν εὐκοσίαν και ὅσα τῶν ψαλμοῦντων τε και εὐχῶν ὑψηγόμενος; ὥστε τελῆσαι τοὺς τῆς ἐπισκοπῆς αὐτοῦ κληρικῶς ἐν μηδενὶ μηδενὸς τῶν περιδοήτων ἀποφερομένους τὰ δευτέρα, μᾶλλον μὲν οὖν κατὰ πάντων ἐπὶ πᾶσι τοῖς ἐπαινετοῖς; στεφομένους· τῷ λαῷ δὲ τὰς γνώμας στηρίζων, κάπλι τὴν πέτραν τῆς ὁρθῆς τῶν Χριστιανῶν ἰερῆς και τὸ τῆς πίστεως αὐτοῖς κατασκευάζων στερέωμα· παντάπασι γὰρ ἦσαν ἀμαθέστατοι και τὸ ὄλον εἰπεῖν κτηνωδέστατοι. Τί δὲ; Ἀλόγῳ μὲν οὕτως ἔτρεφε τῷ ἀληθινῷ ἄρτῳ, και καρδίας ὄντως στηρίζοντι· οὐκ ἡμέλει δὲ τοῦ και σωματικῶς τρέφειν ὅσους τοιαύτης τροφῆς ἐπιδειξ; εὐρίσκειν. Ἄλλ' οὕτως ἂν ἐξ ἡμισείας ἐμιμείτο τὸν ἑαυτοῦ Ἰησοῦν, ὃν ἤδει μετὰ τῆς διδασκαλίας και ἄρτοις τοὺς ἀγνώμονας; τρέφοντα· διὰ και πατὴρ μὲν ἦν ὀρφανῶν και χηρῶν βοήθς, πάντα τρέπον αὐτῶν κηδόμενος, ἡ δὲ θύρα παντὶ ἀπλῶς ἀνεῳκτο πάντη, και ξένος ἐκτὸς οὐκ ἠύλιζετο.

KB'. Σκοπὸν δὲ τοῦ βίου τὸν μέγαν ἐποιεῖτο Μεθόδιον, και πρὸς ἐκείνον ἀπευθυνόμενος μὴ ἀποτυχεῖν

ἠκαιοτέρω τε καὶ ἤχετο, καὶ οἶόν τινα πίνακα σοφοῦ ἄνθρωπου τὴν τέχνην ζωγράφου τὸν ἐκείνου βίον καὶ τὰς πράξεις τῆς οἰκείας ἀγωγῆς προσησάμενος ἑαυτὸν ἐζωγράφει πρὸς τοῦτον ἑπιμελώμενος. Τὸν γὰρ τοῦτου βίον ὡς οὐδεὶς ἄλλος ἐγίνωσκεν, οἷα ἐκ νέου ἔτι καὶ ἀπαλοῦ ἐκείνῳ περὶ κηλοῦθηκώς, καὶ ὀφθαλμοῖς πάντα τὰ τοῦ διδασκάλου παρειληφώς. Συνιδὼν δὲ τὸ τοῦ λαοῦ παχὺ καὶ περὶ τὸ νοῆσαι Γραφὰς ἀτεχνῶς δερμάτινον, καὶ ἱερεῖς δὲ πολλοὺς Βουλγάρους δυσξενῶς ἔχοντας τῶν γραιικῶν ὧν περὶ τὴν ἀνάγνωσιν μόνην ἐνετρίβησαν γράμμασι, κἀντεῦθεν κτηνώδεις ὄντας, ὡς μὴ ἔντος Βουλγάρων γλώσση πανηγυρικοῦ λόγου. Ταῦτα τοῖνον συνεγνωκῶς μηχανάται καὶ πρὸς τοῦτο, καὶ καθαρῶς τὸ τῆς ἀγνοίας τεῖχος τῆ μηχανήματι. Λόγους γὰρ συντεθεικῶς εἰς πάσας τὰς ἑορτάς ἀπλοῦς, καὶ σαφεῖς καὶ μηδὲν βαθὺ μηδὲ περινενοημένον ἔχοντας, ἀλλ' ὄσιους μὴ διαφεύγειν μηδὲ τὸν ἡλιθιώτατον ἐν Βουλγάρους, διὰ τούτων τὰς τῶν ἀπλουστέρων ψυχὰς ἐθρέψατο, γάλακτι ποτίσας τοὺς μὴ δυναμένους στερεωτέρων τροφῆν προσήκασθαι, καὶ Παῦλο; ἄλλοις τοῖς Βουλγάρους Κορινθίους ἄλλοις γενόμενος. Δ' αὐτῶν γὰρ τῶν τε Χριστοῦ καὶ ἐπὶ Χριστῷ τελουμένων ἑορτῶν ἕξεται μαθεῖν τὰ μυστήρια, καὶ τῆς πανάγνου Θεοτόκου ταῖς μνήμας πολλάκις, ὡς ἴστε, γινομέναις τοῦ ἔτους ἐγχώμια καὶ διηγῆσεις τῶν περὶ αὐτὴν θαυμασιῶν διὰ τῶν λόγων ἐκείνων ὁ Κλήμης πεφιλοτίμηται· οὐδὲ τὴν Βαπτιστὴν εὐρήσεις ἀνεγκωμιάστον, ἀλλὰ καὶ τὰς τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ θαυμαστάς εὐρέσεις μαθήση, καὶ προφητῶν καὶ ἀποστόλων ἐντεῦξ βίοις καὶ περιόδοις, καὶ μαρτύρων ἀθλοῖς περὶωθήση πρὸς τὸν ἐκείνους διὰ τοῦ αἵματος αὐτοῦ προσλαβόμενον. Ποθεῖς καὶ Πατέρων ὁσίων ἀγωγὴν, καὶ ζηλωτῆς εἰ πολιτείας ἀσάρκου μικροῦ καὶ ἀνάμικτος; Εὐρήσεις ταύτην Βουλγάρῳ γλώσση πονηθεῖσαν τῷ σοφῷ Κλήμεντι. Φέρονται γὰρ ταῦτα πάντα παρὰ τοῦ φιλοπόνοιο σωζόμενα, τοῦτο μὲν εἰς πολλοὺς τῶν ἁγίων συντεθειμένα, τοῦτο δ' εἰς τὴν πανάμωμον τοῦ Θεοῦ Μητέρα ἱκετηρίοις, εὐχαριστηρίοις, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, πάντα τὰ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ οἷς μνήμας Θεοῦ καὶ ἁγίων φαιδρύνονται, καὶ ψυχὰι καταύσσονται, Κλήμης τοῖς Βουλγάρους ἡμῖν παρέδωκε.

ΚΓ'. Ταῦτα δὲ κἀν τῷ μοναστηρίῳ αὐτοῦ ἀπέθετο, ὃ ἐν Ἀχρίδι εἰδόμενον, ἔτι περιόντος τῷ βίῳ τοῦ μακαριστοῦ Βορίσου, πρὶν ἢ πάντως τὴν τῆς Βελτζας ἐπισκοπὴν ἀναδέξασθαι. Ἐπει γὰρ εἶδε ταῦτον ἀρχόντα πᾶσαν τὴν ὑπ' αὐτῷ Βουλγαρίαν ἐπὶ καθολικῶν ναοῖς περιζώσαντα καὶ οἶόν τινα λυχνίαν ἐπτάφωτον ἀναλάμψαντα, ἠθέλησε καὶ αὐτὸς ἐν Ἀχρίδι εἰκεῖον δεῖμασθαι μοναστήριον. Τοῦτω δὲ καὶ ἑτέραν ἐκκλησίαν προσέθηκεν, ἣν ἕστερον ἀρχιεπισκοπῆς θρόνον εἶθοντο· καὶ οὕτως ἦσαν ἐν Ἀχρίδι τρεῖς ἐκκλησίαι, μία μὲν ἡ καθολικὴ, δύο δὲ τοῦ ἱεροῦ Κλήμεντος, μεγέθει πολλῇ τῆς καθολικῆς βραχυτέρας, σχήματι δὲ περιγυμένῳ καὶ κυκλωτερεῖ ταύτης ἐπιτεπέστερας. Ἐσπευδε γὰρ διὰ πάντων τὴν τῶν Βουλγάρων περὶ τὰ θεῖα ῥήθυμια ἐκκρούεσθαι, καὶ τῷ κάλλει τῶν οἰκοδομημάτων ἐφέλοιο, ἑνοῦς συνάγεσθαι, καὶ ὄλω; ἐξημεροῦν τὸ τῆς

scopum non attingeret sat agebat et orabat, et velut quemdam sapientis tyrum, illius vitam cum suæ vitæ genere conferendo, seipsum ex illo studio formabat. Illius enim vitam ut nemo alius cognoscebat; utpote qui e teneris annis illum comitatus erat, et omnes præceptoris actus oculis prosecutus. Sciens enim hujus populi pingue ingenium et ad intelligendas Scripturas plane coriaceum, multosque sacerdotes Bulgaros difficile intelligere Græca, quorum litteris ad lectionem tantum exercebantur, ideoque rudes esse, non exstante Bulgarorum lingua oratione panegyrica; his itaque compertis, ad id quoque moliebatur et industria sua murum ignorantiae evertit: sermones enim in omnes festivitates composuit simplices, perspicuos, nihil profundi nec intellectu difficilis habentes, sed qui non laterent, vel Bulgarorum stupidissimum; hisque sermonibus simpliciorum animas enutrivit, lacte recreans eos qui solidiorem escam sufferre non valerent, Bulgaris, novis Corinthiis, alter Paulus factus. Ex his enim festorum Christi et de Christo celebratorum mysteria discere licet; sanctissimæque Deiparæ, ejus commemorationes frequenter, ut scitis, per annum aguntur, encomia, et narrationes miraculorum ipsam spectantium in his sermonibus exponere Clemens noster studet; nec Baptistam illaudatum invenies, sed etiam capitis ejus mirabiles inventiones discas, necnon prophetarum et apostolorum occures vitis ac itineribus; et martyrum certaminibus alæ tibi addentur ad eum qui istos per suum sanguinem recepit. Cupisne cognoscere sanctorum Patrum disciplinam atque eorum vitam fere incorpoream et sanguini extraneam? Invenies eam a sapientī Clemente lingua Bulgarica descriptam. Feruntur enim hæc omnia a studiosis servata, partim in plures sanctos composita, partim ad immaculatam Dei Matrem supplicationibus gratibusque referta; et, ut brevi dicam, omnia ad Ecclesiam pertinentia, quibus Dei sanctorumque memoriæ illustrantur et animæ compunguntur, hæc Clemens nobis Bulgaris tradidit.

XXIII. Deposuerat hæc omnia in monasterio, quod in Achride construxerat, adhuc superstite beatissimo Borise, priusquam Velitzæ episcopatum suscepisset. Ubi enim vidit hunc principem totam sibi subditam Bulgariam septem catholicis templis dotasse velutque candelabrum septem luminibus ornatam illuminasse, voluit et ipse Achride proprium ædificare monasterium, cui etiam alteram adjecit ecclesiam, quæ postea archiepiscopatus sedes constituta est. Et Achride quidem tres erant ecclesiæ, una catholica, et duæ divi Clementis, magnitudine multo catholica minores, sed forma et circuitu illa multo præstantes. Per omnia nequie tentabat Bulgarorum circa res divinas incuriam expellere, pulchritudineque ædificiorum animos demulcere, et naturam cordis eorum agrestem, rudem atque ad divina cognoscenda rebellem prur-

sus lenire; et nihil mirum, si voluntates hominum ad mansuetudinem humanitatemque traducere satagebat: cum enim tota Bulgarorum regio silvestribus esset arboribus consita mitibusque careret fructibus, hoc etiam commode illam donavit, ut ex Græcia milium arborum omne genus transferret et insertione silvestres mitigaret, sic, puto, hominum animas promovens ad participandum bonitatis succos et fructificandum Deo divinæ voluntatis operatione, quam solam ille pro cibo habere voluit. Sic itaque animarum salutem curabat, et quomodo Christi Ecclesiam omnimodo augeter, semper meditabatur, ea quæ sunt corporis non curans, nec suam animam honorans juxta divinum Apostolum, sed multorum salutem quæsiuit.

σώματος, μηδὲ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τιμίαν ἔχων ἑαυτῷ κατὰ τὸν θεὸν Ἀπόστολον, ἀλλὰ τῶν πολλῶν ἵνα σωθῶσι κηδόμενος.

XXIV. Hanc igitur charitatem erga Deum habenti Patremque cælestem filii instar diligenti, numquid parva, quod vicissim amaretur ab illo, testimonia erant? Minime, sed hunc quoque Deus mirabili gratia glorificavit. Quomodo, dicam ego. Revertebatur ex Glavenitza ad Achridem Clemens, tum ut homines loci, an bene quoad animas valerent, timoreque Dei velut quodam baculo firmarentur, inquireret, tum ut libere in monasterio Deo vacaret, cujus majestatem amans ægre ferebat alio distrahi. Iter facienti obvii duo paralytici, quorum alter, præter debilitatem, etiam charo lumine oculorum orbabatur, ad misericordiam ejus clementem animum commoverunt; sed quantum ad misericordiam pronus, tantum erat ad humilitatem proclivis; aut potius miracula patrantem non videri majori curæ ipsi erat, quam paralyticis desiderium erat sanitatem obtinendi. Cum autem circumspexisset neminemque vidisset, oculos in cælum direxit sustulitque venerabiles manus ad orandum et divinum auxilium imploravit; deinde manibus illis, quibus orationem suffulserat, argrorum corpora tetigit, et tactus ejus membrorum constrictio conglutinatioque fuit. Et juxta Isaie verbum, uterque eorum salit sicut cervus, licet prius non tantum claudus unoque membro corporis mutilus, sed totus immobilis et nihil a terra differens, in qua jacebat. Sed et cæco statim sanitas illuxit, et lumen aspiciens, magna voce Dominum magnificabat. Non tamen omnino potuit oculos latere miraculosum opus. Visum est enim cui-dam Sancti famulorum, quem cum postea vidisset ille, sciens esse spectatorem inspectatum statim se in cella occultavit, indignatus ei tanquam malefactori, interdixit quo minus diceret quod factum erat, dum in vivis Clemens esset.

XXV. Jam vero senectute curvatus laboribusque confectus, judicavit esse deprecandum episcopatum, non tanquam perfuga, aut stationis desertor, in qua Spiritus sanctus posuerat eum pascere

Α καρδίας αὐτῶν ἀγρίων καὶ ἀτίθασον καὶ περὶ θεογνωσίαν ἀπόκροτον· καὶ κινὸν οὐδὲν, εἰ γνώμας ἀνθρώπων μεταβλεῖν ἠπεύγετο πρὸς τὸ ἡμέρον καὶ ἀνθρώπινον· ὅπου γε πάση τῇ τῶν Βουλγάρων, χωρὶς δένδρεσιν ἀγρίοις κομώσῃ καὶ καρπῶν ἡμέρων ἀπορούσῃ καὶ τοῦτο τὸ καλὸν ἰδωρῆσατο, ἀπὸ τῆς τῶν Γραικῶν χώρας πᾶν εἶδος ἡμέρων δένδρων μεταγαγὼν καὶ τοῖς ἐγκεντριμοῖς καθημερώσας τὰ ἀγρία, ἴν', οἶμαι, καὶ διὰ τούτου παιδεύσῃ τὰς τῶν ἀνθρώπων ψυχὰς, μεταποιεῖσθαι τοὺς χυμοὺς τῆς χρηστότητος καὶ καρποφορεῖν θεῷ τῇ ἐργασίᾳ τοῦ θείου βελήματος, ἣν ἐκεῖνος μόνον βρώμα πεποιήται. Οὕτως ἄρα τῆς τῶν ψυχῶν ὠφελείας ἐγένετο, καὶ ὅπως τὴν Ἐκκλησίαν Κυρίου παντοιοτρόπως πλατύνη, φροντίδα πεποιήτο, μηδενὸς ἐπιστρεφόμενος τῶν τοῦ

Β ΚΑ'. Οὕτω δὲ τὴν πρὸς θεὸν ἀγάπην ἔχοντι τούτῳ καὶ ἐν οὐρανοῖς Πατέρα ὡς υἱὸν ἀγαπῶντι, ἄρα μικρὰ τοῦ ἀνταγαπᾶσθαι παρ' ἐκείνου μαρτύρια; Οὐ μνοῦν· ἀλλὰ δοξάζει καὶ τοῦτον θεὸς θαυματοργῶ χάριτι. Καὶ πῶς, ἐντεῦθεν ἀκούοιτε ἄν. Ἐπάνευσι μὲν ἐκ Γλαβενίτζας εἰς Ἀχρίδα Κλήμης ἅμα μὲν τοὺς τῆς χώρας ἐπισκεψόμενος, εἰ τὰς ψυχὰς εἶεν εὐρωστοί, εἰ τῷ τοῦ θεοῦ φόβῳ ὁλίγη βακτηρία στήριζοιτο, ἅμα δὲ καὶ κατὰ σχολὴν ἐν τῷ μοναστηρίῳ τῷ θεῷ συνεσόμενος, οὐ τοῦ κάλλους ἐρῶν δυσφόρως εἶχεν ἄλλοσὲ ποι περιεχόμενος. Παράλυτοι δὲ τινες δύο ὑπ' ὄψιν αὐτῷ πεσότες ὄδονοντι, ὧν ἅτερος πρὸς τῇ παρέσει καὶ τοῦ πᾶσιν ἡδίστου φωτὸς ἐστέρητο, εἰς οἶκτον τὴν συμπαθεστάτην ψυχὴν ἐκίνησαν.

ΚΑ'. Ὅσον πρὸς οἶκτον ἐτοιμος, τοσοῦτον καὶ πρὸς ταπεινοφροσύνην ἐπικλήνης· μάλλον δὲ πλείων ἐκείνῳ τοῦ λαθεῖν θαυματοργοῦντα φροντίς, ἢ τοῖς παραλύτοις ἐπιθυμία τοῦ τυχεῖν τῆς ἰάσεως. Ταύτη τοι καὶ περὶ ἐψάμενος κύκλῳ καὶ μηδένα ἑωρακῶς ἀνατείνει μὲν τὸ δῆμα εἰς οὐρανοὺς, ἀφρεὶ δὲ χεῖρας ὄσια; εἰς προσευχὴν καὶ καθέλκει τὴν θείαν βοήθειαν, ἄπτεται χερσὶν ἐκείναις, αἷς τὴν εὐχὴν ἐπλήρου, τῶν παρελευμένων σωμάτων, καὶ ἡ ἀγὴ σύσφιγξις αὐτοῦ ἐγένετο καὶ συνάρθρωσις. Καὶ τοῦτο δὲ τὸ τοῦ Ἠσαίου, ἐξάτερος αὐτῶν ἀλλόμενος ἦν ὡς ἑλαφος πᾶν ὅσον οὐ χωλὸς πρὶν μόνον καὶ μέλος ἐν πεπηρωμένῳ τοῦ σώματος, ἀλλ' ὅλος ἀκίνητος καὶ μηδὲν τῆς γῆς διαφέρων τι, ἐφ' ἧς κατέκειτο. Τῷ δὲ γε καὶ ευφρῶν ταχὺ ἀνέτειλεν ἱαμα, καὶ φῶς ἰδῶν φωνῇ μεγάλῃ τὸν Κύριον ἐμεγαλύνεν.

ΚΑ'. Ὅσον πρὸς οἶκτον ἐτοιμος, τοσοῦτον καὶ πρὸς ταπεινοφροσύνην ἐπικλήνης· μάλλον δὲ πλείων ἐκείνῳ τοῦ λαθεῖν θαυματοργῶντα φροντίς, ἢ τοῖς παραλύτοις ἐπιθυμία τοῦ τυχεῖν τῆς ἰάσεως. Ταύτη τοι καὶ περὶ ἐψάμενος κύκλῳ καὶ μηδένα ἑωρακῶς ἀνατείνει μὲν τὸ δῆμα εἰς οὐρανοὺς, ἀφρεὶ δὲ χεῖρας ὄσια; εἰς προσευχὴν καὶ καθέλκει τὴν θείαν βοήθειαν, ἄπτεται χερσὶν ἐκείναις, αἷς τὴν εὐχὴν ἐπλήρου, τῶν παρελευμένων σωμάτων, καὶ ἡ ἀγὴ σύσφιγξις αὐτοῦ ἐγένετο καὶ συνάρθρωσις. Καὶ τοῦτο δὲ τὸ τοῦ Ἠσαίου, ἐξάτερος αὐτῶν ἀλλόμενος ἦν ὡς ἑλαφος πᾶν ὅσον οὐ χωλὸς πρὶν μόνον καὶ μέλος ἐν πεπηρωμένῳ τοῦ σώματος, ἀλλ' ὅλος ἀκίνητος καὶ μηδὲν τῆς γῆς διαφέρων τι, ἐφ' ἧς κατέκειτο. Τῷ δὲ γε καὶ ευφρῶν ταχὺ ἀνέτειλεν ἱαμα, καὶ φῶς ἰδῶν φωνῇ μεγάλῃ τὸν Κύριον ἐμεγαλύνεν.

ΚΒ'. Ἦδὲ καὶ γῆρα καμφοῖς καὶ πόνοις ἐκδαπανηθεὶς ἔκρινε τὴν ἐπισκοπὴν παραιτήσασθαι, οὐχ ὡς λειποτακτῶν, οὐδὲ τῆς τάξεως ἐξιστάμενος, ἐν ᾗ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον αὐτὸν ἔθετο ποιμαίνειν

τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ δι' εὐλάβειαν μακα-
ριστῶν τε καὶ ἑθνεῶν · ἐδεδίει γὰρ, μὴ τῇ αὐτοῦ
ἀσθενείᾳ τὸ ἔργον τοῦ Θεοῦ καταλύοιτο. Καὶ δὴ τῷ
βασιλεῖ προσελθὼν, ἄρχὸν μὲν εἶπε, θεοσεβέστατε
βασιλεῶν, ἀντιθέ μοι τὸ σῶμα πρὸς πόνους καὶ
φροντίδας ἐκκλησιαστικὰς, βαρυτέρας ὄσας τῶν πο-
λιτικῶν, ὡς ἔγωγε πέλομαι, τὸ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ
Θεοῦ καταλιπεῖν, ἦν αὐτὸς ἐνεχερσίσε μοι τῷ σῶ-
κράτει χειρὶ χρησάμενος, πάσαις ψήφοις ἐδόκει κα-
τάκρῖτον, καὶ οὐδὲ μισθωτοῦ τὸ ἔργον · ἐκείνῳ γὰρ
τοῦ λύκου ἐπιόντος φεύγειν καὶ ἀφίεναί τὰ πρόβατα
σύνθηθε; ἔμοι δὲ τίς ἀπολογία, μηδένα λύκον ὁρῶντι
τὴν ποίμνην καταλιπεῖν τοῦ Θεοῦ; Οὐκοῦν οὐδὲ
κατέλιπον ἄχρι καὶ ἐς τὸδε καιροῦ. Ἐπεὶ δέ μοι καὶ
τὸ γῆρας ὄρα; ὅπως ἐπίκειται, καὶ τὸ τῶν πολλῶν
κόπων πλήθος τὸ πᾶν παρελλετο τῆς δυνάμεως, ὑπὲρ
τῆς Ἐκκλησίας μερίμνησον, καὶ τὸν δυνάμει εἰς
σωματικῆς πρὸς τῇ πνευματικῇ ἔχοντα καὶ νεαρώ-
τερον τὰς ἐκκλησιαστικὰς φροντίδας ἀναδεξόμενον
τῷ τοῦ Κυρίου ὄκῳ ἐπίστησον. Ταύτην μοι τὴν τε-
λευταίαν ἐξέλιπον πλήρωσον · δὲ μοι τὰς ὀλίγας ταύ-
τας ἡμέρας ἐμαυτῷ προσλαλήσαι καὶ τῷ Θεῷ· καλὸν
μοι πρὸς τοῦτο τὸ μοναστήριον οἰκητήριον, τὸν ἐν
τούτῳ χάριται θάνατον. Τί γὰρ ἐμοὶ καὶ ταῖς φρον-
τίσιν ἐτι κοινόν, σιθαρσώτερον δεομένης μελῶν;
Εἰ δὲ πρὸς τὰς τῆς Ἐκκλησίας φροντίδας ὀδυνατῶ,
τίνος ἄλλου χάριν τῆς ἀξίας ταύτης μεταποιήσομαι;
Ἔργον γὰρ τὴν ἐπισκοπὴν Παῦλος ἐκάλεσεν, ἥ;
ἀπέχειν προσῆκε τὸν τῷ ἔργῳ μὴ οἰκειόσασθαι. Μὴ δὴ
θελήσῃς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐπὶ τῷ ἐμῷ ὄνοματι ἀνθί-
σασθαι ὑπὲρ τὰς πολλὰς, εἶτα ἐπ' αὐτῷ τούτῳ μαραι-
νομένην ἰδεῖν, ἀλλ', ὅπερ εἶπον, τὸ κάλλος αὐτῇ δι'
ἐτέρων ἀκμαϊότερων συντήρησον · κίνδυνος γὰρ οὐ
μικρὸς διὰ τὴν ἐμὴν ἀσθένειαν τὰ πράγματα φθει-
ρεσθαι. Ὁ γοῦν βασιλεὺς τῷ καινῷ καταπλαγείς
τοῦ ἀκούσματος (πλήττει γὰρ ἀπροσδοκῆτως τὸ
ἀθέλητον ἀκούμενον), τί ταῦτα, φάναι, Πάτερ, λέ-
γεις; Πῶς ἀνασχομένη ἐγὼ θρόνοις ἐκείνοις ἰδεῖν,
σοῦ ζῶντος, ἄλλον ἐπικαθήμενον; πῶς τὴν ἐμὴν βα-
σιλείαν τῶν ὁσίων ἀρχιερατικῶν εὐλογιῶν ἐρημώ-
σαιμι; Ἀπαίσιος οἰωνισμὸς μοι τῆς ἐκ τοῦ θρό-
νου τοῦ βασιλικοῦ καθαιρέσεως ἢ σὴ τοῦ θρόνου
τῆς ἐπισκοπῆς ἐγκατάλειψις. Εἰ μὲν οὖν παραλεύ-
πηκά τι τὴν σὴν ἐσιότητα, ἐν ἀγνοίᾳ κλημμελήσας,
ὡς ἔγωγε οὐδὲν ἐμαυτῷ πεπλημμελήκοι συνοῖδα,
καὶ δὴ φειδόμενος ἡμῶν ὡς πατὴρ οὐκ ἐκπομπεύειν
ἐθέλεις τὴν ἐμὴν πρὸς σὲ παροινίαν, ἀλλὰ συσκιάζεις
τὴν ἀληθινὴν αἰτίαν τῷ τῆς ἀδυναμίας προσχήματι,
εἰπέ, δέομαι, ἔτοιμος ὑπέχειν εὐθύνας· ἐγὼ, καὶ
ἰᾶσθαι τὸ τοῦ πατρὸς ὁ παῖς ἀλγημα. Εἰ δὲ μηδὲν
ἔχει; ἡμῖν ἐγκαλεῖν, τί λυπεῖν ἐθέλεις αὐτὸς τοὺς
μηδὲν λυπήσαντας; Οὐ τὸν κληρὸν ἔχεις αἰτιᾶσθαι
ὡς ἀπειθῆ καὶ σκληραύχενα; πάντας γὰρ διὰ τοῦ
Εὐαγγελίου γεννήσας αὐτῷ καὶ τῷ Θεῷ ὑποτάθει-
κας, οὐχ ἡμᾶς αὐτοὺς ὡς τάχα τῶν ὁσίων ἐνταλμάτων
ἀφηνιάζοντας, οὐκ ἄλλο τι τῶν ὁσίων ἐπίφογον. Τί τοῖσιν παῖδας ἐξᾶς τὴν σὴν ὀδυρομένους ἀνεύλογον
ἀναχάρησιν; Ἡ πείθου, Πάτερ, εἰ δὲ μὴ, τολμηρὸς ὁ λόγος, κἂν πάντα λέγῃς, οὐ πείσομαι, κἂν
πάντα ποιῆς, οὐ καμφθήσομαι. Παραίτησις γὰρ, οἶμαι, μόνοις τοῖς ἀναξίοις ἀρμόδιος· οὐ δὲ πάτηξ
ἀξίας ἐπέκεινα.

A Ecclesiam Dei, sed per laudabilem divinitusque
inspiratam cautionem. Accedens igitur ad regem,
Quamdiu, inquit, religiosissime Rex, sufficit mihi
corpus ad labores et curas ecclesiasticas, politicis,
ut ego existimo, graviores, deserere Ecclesiam
Dei, quam ipse mihi, imperio tuo quasi manu usus,
tradiderat, omnibus suffragiis damnandum et mi-
nus quam mercenarium opus videbatur: iste enim,
lupo veniente, fugere ovesque dimittere solet;
quænam autem mihi excusatio fuisset, si nullum
lupum videns, et gregem Dei dereliquissem? Ideo
non dereliqui usque ad id temporis. Cum autem
vides senectutem mihi incumbentem, et laborum
multitudinem abstulisse omne robur; tu cura Ec-
clesiam, et aliquem virum vires corporales poten-
tiæ spirituali pares habentem et juniorem, curis
ecclesiasticis, ac domui Domini præfice. Hanc mihi
ultimam gratiam adimple: da mihi paucos hos dies
ut mecum colloquar et cum Deo; optima mihi ad
hoc domus monasterium; ibi mori concede. Quid
enim mihi jam commune est cum curis, robustiora
membra requirentibus? Si autem ad curas Eccle-
siae impotens sum, quomodo hanc dignitatem arro-
gabo? Onus enim Paulus episcopatum vocat, ideo-
que ab eo arcendus qui operi non est satis aptus.
Noli Ecclesiam, quæ sub meo nomine floruit præ-
multis, postea sub hoc ipso nomine marcescentem
videre; sed, ut dixi, per alios juniores pulchritu-
dinem illi serva: periculum enim est ne mea debili-
tate res labantur. Rex igitur rei auditæ novitate
perculsus (nam percussit inopmanter auditum quod
non placet), Quid hæc, Pater, inquit, dicis? Quo-
modo feram ego in hoc throno, te vivente, alium
videre sedentem? Qui meum regnum pontificalibus
tuis benedictionibus orbem? Throni episcopalis tua
derelictio mihi sinistrum est e throno regio ever-
sionis præsigium. Si igitur sanctitatem tuam con-
tristavi, ignoranter quidem, cum mihi aliquid
peccasse non sim conscius; si nobis parcens, ut
pater, injuriam meam in te non vis divulgare, ver-
ram autem causam sub impotentiae specie velas,
dic, precor; paratus sum subire correctionem, et
ut filius, patris sanare dolorem: si vero nihil habes
nobis exprobrare, utquid contristare vis eos
qui te non contristaverunt? Non potes clerum in-
cusare tanquam inobedientem ac recalcitrantem;
nam omnes per evangelium a te genitos tibi Deoque
subdidisti; non nos ipsos tanquam ad rebellandum
contra mandata tua promptos, non aliud quid ex
parte tuorum reprehensibile. Cur igitur filios tuam
tergiversationem absque ratione flentes deseris?
Flectere, Pater, alioquin, audax est oratio, quid-
quid dixeris non obediam, quidquid agas, non cedam.
Nam excusatio, opinor, solis indignis com-
petit; tu vero omni dignitate præcellis.

XXVI. His flectitur senex, et nihil ultra sermo A nibus ad regem circa deprecationem habitis adji- cibus, revertitur ad monasterium: Regem autem caelestem ad scopum suum invenit concurrentem. Simul enim ac rediit, in morbum delapsus est, et praesentens mortem ultimum donum Bulgarorum ecclesiis donavit et quod deerat Triudio adjecit: quod enim a nova Dominica usque ad Pentecosten canitur tunc complevit. Et tamen exiit eruditioribus conjiciendum est qualis fuerit dum corpore valeret qui etiam in morbo laboribus exercebatur. At vero in ipso interior homo eo magis renovabatur, quanto exterior mortificabatur, et cum Paulo dicere poterat: Cum infirmor, tunc potens sum. Et quid adhuc? Disposuit (hoc enim erat quoque canonicum), et de libris quos fecerat, et de substantia B quam habebat, aut potius Deus, cui cuncta possidebat et quem solum, bonam margaritam, thesaurizabat sapiens empiror, conchas parviducens. Cunctis itaque in duas partes distributis, dimidiam episcopatu, dimidiamque monasterio reliquit; hoc plane demonstrans quomodo juxta Dei nutum utrumque possidendum sit. Ille enim possessiones ex fidelibus ducibus-regibusque tenebat, quos praesertim barbarice natos dedignatione alienare non expediebat: hoc etiam significavit Dominus, quibus ostendit se non illam aromata ferentem dedignari; imo benigne excepit et in Evangelio statuit: acquisitione quoque evangelice canonicæque et quam maxime laudabiliter facta.

XXVII. Sic igitur cum vixisset et thronum a Deo sibi datum exornasset, sine qui principio et fundamento dignus esset, ad Dominum migravit. Ipsius autem divinum corpus, honoris animæ particeps, sancte religioseque hymnis laudatum et honoratum, infra quidem meritum, sed potentiae laudantium non inferius, in monasterii monumento, quod ipse propriis manibus paraverat ad laus dextrum vestibuli, repositum est, Julii mensis vigesimo septimo die, regnante Symeone in Bulgaria, anno sexies millesimo quadringentesimo vigesimo quarto a creatione mundi.

XXVIII. Latuit autem me non parvum sanctorum unanimi argumentum: nam antequam e vita discessisset, quidam ex discipulis ejus in somnis viderunt Cyrillum et Methodium ad Sanctum accedentes et ipsi vitae finem praedicentes. Sed ille quidem procul a nobis ita fieri visus est ac vitam relinquere, favor autem non avolvit, sed pulvis ejus etiamnum beneficia praestat omnem languorem omnemque morbum sanans: quod testimonio confirmat ille manus pedesque aridus, qui, divino sacrificio peracto, ad templum accedens, sanitatem invenit. Ignorabant quidem plerique quisnam aut unde esset: sed cum sanationi gratias adjiceret, multusque in gratiarum actione sanatus

KΓ'. Κάμπτεται τούτοις ὁ γέρων, καὶ οὐδὲν περαιτέρω περὶ παραίτησως τοῖς πρὸς τὸν βασιλέα λόγοις προσθεῖς ὑποστρέφει μὲν εἰς τὸ μοναστήριον, τὸν δὲ ἄνω Βασιλέα τῷ αὐτοῦ σκοπῷ εὐρίσκει συντρέχοντα. Ἄμα γὰρ τῇ ὑποστροφῇ νόσῳ μὲν καταβάλλεται, προεγνωκῶς δὲ τὸν θάνατον ἐξιτήριον δῶρον ταῖς Βουλγάρων ἐκκλησίαις χαρίζεται, καὶ τὸ λείπον τῷ τρυφίῳ προστίθεται· τὸ γὰρ ἀπὸ τῆς καινῆς Κυριακῆς ἄχρι τῆς Πεντηκοστῆς ψαλλόμενον τότε δὴ συνετέλεσε. Καὶ τοὶ τεκμαίρεσθαι τοῖς δευτέροις ἐντεῦθεν ἔστι, τίς ἂν εἴη ἑβραϊσμένος τὸ σῶμα, ὅς κἀν τῇ νόσῳ τοῖς κόποις ἑαυτὸν κατέτρυχεν. Ἄλλὰ γὰρ ἦν ὄντως ὁ ἕσω αὐτοῦ ἀνθρώπος τοσοῦτῳ μέτρῳ ἀνακαινούμενος, ὅσπερ ὁ ἕσω ἐφθείρετο, καὶ κατὰ Παῦλον εἶχε λέγειν· Ὅταν ἀσθενῶ, τότε δυνατός εἰμι. Τί ἐτι; Διὰ τίθεται (καὶ τοῦτο γὰρ κανονικόν), περὶ τῶν βιβλίων αὐτοῦ ὧν ἐποίησε, καὶ τῆς ἄλλης αὐτοῦ περιουσίας, μάλλον δὲ τοῦ Θεοῦ, ᾧ πάντα εἶχε, καὶ ὃν ἐπλοῦται μόνον τὸν καλὸν μαργαρίτην ὁ σοφὸς ἔμπορος, δαίτια τῶν ὀστρέων φροντίζων. Καὶ τοίνυν πάντα διχῆ μερίσας τὴν μὲν ἡμίσειαν τῇ ἐπισκοπῇ, θατέραν δὲ μοῖραν τῇ μονῇ κατατέλει, δείξας πάντως κἀντεῦθεν, ὅπως δεῖ καὶ κτεῖσθαι καὶ ὡς ἀμφοτέρω τῷ πρὸς Θεὸν νεύματι. Ἐκεῖνος γὰρ τὴν τε κτήσιν ἐκ πιστῶν ἀρχόντων καὶ βασιλέων ἔσχεν, οὗς οὐκ ἔδει πάντως ἀποψυχραίνειν τῇ παροράσει καὶ μάλιστα πεφυκτότα βερβαρικώτερον. Ἐδειξε δὲ καὶ ὁ Κύριος, οὗς τὴν μυροφόρον ἐκείνην οὐ μόνον οὐ παρτίθεν, ἀλλὰ καὶ προσπαδέεξα ο καὶ τῷ Εὐαγγελίῳ ἐνέταξε, τὴν τε ἀπόκτησιν εὐαγγελικῶς καὶ κανονικῶς, καὶ ὡς οὐκ ἦν ἄλλως ἐπαινετώτερον ἔθετο.

KZ'. Οὕτως οὖν βιώσας καὶ οὕτω κοσμήσας τὸν παρά Θεοῦ δοθέντα θρόνον αὐτῷ καὶ τέλος ἐπιθεῖς τῇ ἀρχῇ κατέλλη) καὶ τὸν ἥρωον τῷ θεμελίῳ εὐφυῶς κέροντα πρὸς Κύριον ἐξεδήμησε. Τὸ δὲ θεῖον αὐτοῦ σῶμα, καὶ τῇ ψυχῇ τὴν τιμὴν ἰσοστάσιον, ὅσον ὁσῶς ὁμολογηθέν τε καὶ τιμηθὲν τῆς μὲν ἀξίας καταδεέστερον, τῆς δυνάμει; δ' οὖν ὁμοῦ τῶν τιμώντων οὐκ ἐλλιπέστερον τῷ ἐν τῇ μονῇ μνημεῖῳ ἐνετέθη, ὅπερ αὐτὸς οἰκειῶς χερεὶ κατεσκευάσας κατὰ τὸ δεξιὸν τοῦ προνάου μέρος, εἰκοστῇν ἐβδόμην τότε τοῦ Ἰουλίου μηνὸς ἄγοντος, ἐν ἡμέραις Συμεῶν βασιλέως Βουλγρίας, ἔπει ἑξακισχιλιοστῷ τετρακοσιοστῷ εἰκοστῷ τετάρτῳ.

D KH'. Ἄλλ' ὁ με διέλαθεν, οὐ μικρὸν τῆς τῶν ἀγίων συμφυχίας τεκμήριον· πρὸ γὰρ τῆς αὐτοῦ τελευτῆς εἶδον ἐν ὑπνοῖς τινὲς τῶν αὐτοῦ μαθητῶν Κύριλλον τε καὶ Μεθόδιον προσελθόντας τῷ μακαρίῳ καὶ τὴν τοῦ βίου ἔξοδον αὐτῷ προσημαίνοντας· ἀλλ' ὁ μὲν οὕτως ἀφ' ἡμῶν ἔδοξε γενέσθαι, καὶ τὸν βίον τοῦτων λιπεῖν, ἡ χάρις δὲ οὐκ ἀπέπη, ἀλλὰ καὶ ὁ χόος τοῦ διδασκάλου ἐτι καὶ νῦν εὐεργεσίας τελεῖ, πᾶν πάθος καὶ πᾶσαν νόσον ἰώμενος. Μερτυρεῖ τῶς λεγομένοι; ὁ ἐπὶ ἐκείνου χεῖρας καὶ πόδας, ὅς τῆς θείας τελουμένης ἱερουργίας τῷ κατὰ προσελθῶν τῆν ἴασιν εὐρατο. Ἦγνοῦτο μὲν γὰρ τοῖς πολλοῖς, ὅστις εἶη καὶ ὄθεν. Ὡς δὲ τῇ θεραπείᾳ τὴν εὐχαριστίαν προσετίθει, καὶ πολλὸς ἦν τὴν ἐξομολόγησιν καὶ

χειρας ἦρε τὰς λαθείσας, καὶ τὰς βοαῖς ὀχληρὸς ἤδη τοῖς τῷ νεφ̄ παρευρεθείσῃ καθίστατο, ἐρωτᾷται τὴν τῆς εὐχαριστίας αἰτίαν, καὶ πάντα καταλέγει· εἶναι μὲν τῆς Ἀχρίδος καὶ αὐτὸς, πολυετῆ δὲ τὴν ἐν τῇ νόσῳ ταύτῃ δυστυχεῖν κάκωσιν· ἀμηχανία γοῦν οὐδὲν ἤττον ἢ τῇ νόσῳ κρατούμενος ἐπὶ νοῦν βαλέσθαι τὴν τοῦ ἀγίου τάφου προσκύνησιν, εἰ πως ὁ πάντα ἰσχύων ἐν Χριστῷ Κλήμης παράκλησις αὐτῷ γένοιτο. Συρόμενος οὖν χερσὶ τε καὶ ποσὶ τῷ τοῦ ὁσίου προσελθεῖν μνηματι, εἶτα ἐν ἑκστάσει γενέσθαι καὶ τινα γηραιὸν ἰδεῖν τῶν τριῶν αὐτοῦ ἀψάμενον καὶ ἀναστῆναι διακαλεῦντα, καὶ ἄμα τῷ λόγῳ κρῖτον τῷ σώματι ἐπιγίνεσθαι, ὅσον συγκρουομένων ὄστων. Ἐψέσασαν δὲ ἄρα συναρθροῦσθαι τὰ μέλη καὶ ἀπλοῦσθαι τὰ νεῦρα πρὸς κίνησιν· εἶτα ἐν ἑαυτῷ γενόμενος ὑγιής εἶναι, οὐκ ἔτι χειρας ξηρὸς, οὐκ ἔτι πόδας ξηρὸς, οὐκ ἔτι πῆρωμα φύσεως, καὶ νῦν αἶρω χειρας πρὸς τὸν ταύτας ἐφέιναντα καὶ ἐπὶ τοὺς πόδας μου ἴσταμαι. Ταῦτα εἶπεν ὁ πρῶν ἐξηραμένος, πηγάζων ἐκ βαθέων καρδίας ἐξομολογήσεως ῥήματα, καὶ συμφωνοῦντας εἶχε τοὺς παρεστῶτας καὶ λόγους εὐχαριστηρίους τὸν ὄσιον μεγαλύνοντας. Καὶ τί με δεῖ τὰδε καὶ τὰδε καταριθμεῖσθαι; Τίς ἀγνοεῖ, πόσοις μὲν δαιμονῶσι, πόσοις δὲ ἄλλως κακουμένοις ἀπαλλαγὴν τῶν ἐνοχλοῦντων κακῶν δεδώρηται, ἢ τῷ τάφῳ προσελθεῦσιν ἢ ἐπικαλεσαμένοις τὸ ὄνομα μόνον, καὶ τὴν πίστιν ἔχουσι μεθ' ἑαυτῶν, τὴν δραστήριον ἔντως διάκονον; Διὰ τοῦτο καὶ πᾶσα Βουλγάρων ἡλικία τῆς τοῦ ἀγίου χάριτος ἀπολαύουτες, οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, ὅσην τὴν ἐπὶ τῇ τιμῇ σπουδὴν ἐπιδείκνυνται, ἕκαστος τὸ κατὰ δύναμιν συνάγοντας.

ΚΘ'. Ἄλλ', ὦ θεία καὶ ἱερὰ κεφαλὴ, ἐφ' ἣ τὸ Πνεῦμα καθέδραν ἐπέηξато! Ὡ φωστὴρ οὐχ ἡμέρας μόνης ἄρχον, οὐδὲ μόνης νυκτός, ἀλλὰ καὶ νυκτός καὶ ἡμέρας; καταφωτίζων ἡμᾶς τὰς χάρισιν, εἴτε πειρασμοῖς προσπαλαίοντες ὅσον τινα νύκτα τὸν τῶν πειρασμῶν ζόφον ἔχομεν, εἴτε ἀνέσεως ἀπολαύοντες, ὥσπερ τινὶ φωτὶ φαειδρονόμεθα· ἐν ἀμφοτέροις γὰρ τοῖς καιροῖς τῶν σῶν ἀγαθῶν καταξιούμεθα. Ὡ σάλπιγξ, δι' ἣς ἡμῖν ἑσάλπισεν ὁ Παράκλητος, ὦ ποιμὴν ὁ καλὸς ὁ θεὸς ὑπὲρ ἡμῶν τῶν σῶν προβάτων τὴν ἁγίαν ψυχὴν, καὶ διὰ πολλῶν ἰδρώτων καταρτίσας Θεῷ τὸ ποίμνιον, εἰς τόπον γλῶσσης ἐρμηνευθείσας ἡμᾶς, τὰς διὰ τῆς σῆς γλώσσης ἐρμηνευθείσας; Γραφὰς καὶ ἐφ' ὕδατος ἀναπαύσεως ἐκθρέψας τοῦ θεοῦ βαπτίσματος, καὶ ἐπὶ τρίβους ὁδηγήσας δικαιοσύνης, τὴν ἐργασίαν τῆς ἀρετῆς. Διὰ σοῦ γὰρ πᾶσα τῆς Βουλγαρίας χώρα Θεὸν ἐπέγνωσαν, τὰς ἐκκλησίας αὐτὸς τοῖς ὕμνοις καὶ ταῖς ψαλμοῦσιν ἐπύκνωσας, τὰς ἑορτὰς τοῖς ἀναγνώσμασι κατεφάρδρυνας, μονασταὶ διὰ σοῦ βίους Πατέρων ὁδηγοῦνται πρὸς ἄσκησιν, ἱερεῖς διὰ σοῦ τὸ κανονικῶς ζῆν παιδεύονται. Ὡ ἐπίγειε ἄγγελε καὶ οὐράνιε ἀνθρώπε! Ὡ ἄλλα τῆς τῷ προσφῆτι προορισθείσης μὴ λειπομένη μηδὲ μικρὴν, ὅτι καὶ μᾶλλον ὡς πλείονας υἱοὺς πίστιτος προενέγκασα! Ὡ τυφλῶν ὁδηγέ, ὅποτερὰν τις λογιᾶται τυφλότητά τε καὶ ὁδηγίαν! Ὡ Κυρίῳ κατασκευάσας λαὸν περιούσιον, ζηλωτὴν κα-

A manus teneret erectas, et clainoribus jam iis qui in templo erant importunus staret, gratiarum causam interrogatur et omnia narrat: ab Achride quidem se esse, a multis autem annis hujus morbi afflictionem pati, remediorum igitur impotentia non minus quam morbo victus, in mentem sibi venisse ad Sancti tumulum se prosternere, si forte qui omnia potest in Christo Clemens solatio sibi foret; se igitur manibus pedibusque ad Sancti monumentum accessisse; postea in exstasi fuisse, ac vidisse quemdam senem ipsius crines tangentem et surgere jubentem; una cum verbo fragorem corpori supervenisse, qualis ossium collisorum; visa proinde fuisse membra conjungi nervosque ad motum explicari; deinde ad seipsam reversum, sanum fuisse nec jam manus pedesque aridum, nec corpus mutilum; Ideoque, (ait), nunc attollo manus meas ad eum qui eas explicavit, et sto super pedes meos. Hæc dixit qui previus erat paralyticus, eructans ex imo corde confessionis verba, adstantesque collaudantes et verbis eucharisticis Sanctum magnificantes habuit. Sed ut quid talia me oportet dinumerare? Quis ignorat, quot dæmoniis. quotque alio malo affectis liberationem malorum largitus sit, sive ad tumulum accedentibus, sive tantum ejus nomen invocantibus, habentibusque in semetipsis fidem, efficacem ministrant? Quare omnibus Bulgarorum ætas Sancti favore fruens quantum in illo honorando studium ostendat, unoquoque juxta vires agente, difficile dictu.

XXIX. O sacrum divinumque caput super quo Spiritus sedem fixit! O jubar, quod non soli diei, nec soli nocti præes, sed nocte dieque gratis nos illuminas, sive tentationibus colluctantes veluti quamdam noctem tentationum tenebras habeamus, sive requie fruentes uti quodam lumine recreemur: In utroque enim tempore gratis tuis dignamur. O tuba, per quam nobis Paracletus persouit! O bone pastor, qui sanctam animam pro nobis ovibus tuis posuisti multisque sudoribus gregem Deo congregasti, in loco pascuæ nos collocasti, ad aquas refectionis divini baptismatis, sacris Scripturis per tuam linguam interpretatis nos educasti, et in semitas justitiæ, virtutis operationem, nos deduxisti! Per te enim omnis Bulgariæ regio Deum cognovit; ecclesias hymnis et psalmodiis ipse firmasti, festa lectionibus recreasti; per te monachi vitis Patrum ad vitam asceticam dueuntur; per te sacerdotes canonicè vivere docentur! O terrestri angele homoque cælestis! O oliva a propheta præsignata, quæ non desinit plurimos uberes filios producere! O dux cæcorum, quæcunque cæcitate aut ducatum quis reputet! O tu, qui Domino parasti plebem perfectam, zelantem honorum operum, quæ in te viderunt! Nunc etiam respice hæreditatem tuam, cum plura majoraque potes quam olim in corpore; malam abige hæresim, quæ tuo

gregi morbus pestifer irrepsit postquam in Domino obdormisti; ne dispergantur dispereantque oves pascuæ, quam constituas, precor, sancte et optime pastor; nos inexpertos nutritos tuos ab incursionibus barbaricis custodias, jugiter invigilans, sed nunc præsertim, cum afflictio proxima est, cum non est auxiliator, cum Scythicus gladius Bulgarico sanguine inebriatus est, cum manus impiorum morticina juniorum filiorum volatilibus cæli posuerunt escas; contere eas sub potenti manu Dei, cui fideliter servisti, pacem populo tuo largire, ut tibi etiam festa constituamus, cum jubilatione, per te glorificantes Patrem, et Filium et Spiritum, unum Deum, cui competit omnis gloria, honor et adoratio, nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

πάση ἀγαλλιάσαι, Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ Πνεῦμα διὰ τὴν ἐκείνου ἐκείνου, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ἁλῶν ἐργῶν, ὧν ἐν σοὶ ἐδίεπον. Ἄλλ' ἔτι καὶ ἐπιπτεύουσιν τὴν σὴν κληρονομίαν, πάντως πλείω καὶ μείζω νῦν ἰσχύεις ἢ πάσαι ὧν ἐν τῷ σώματι, καὶ τὴν πονηρὰν ἀπελαύνεις αἵρεσιν, ἢ τῷ σὺ ποιμνίῳ νόσος λοιμώδης παρεισεφθάρη, μετὰ τὴν σὴν πάντως ἐν Χριστῷ κοίμησιν, μὴ διασπείρη καὶ διαφθείρη τὰ τῆς νομῆς πρόβατα, ἣν στήσαις, ἕγχε ποιμὴν καὶ χρηστότατε· τηροῦς δὲ καὶ βαρβαρικῶν ἐπιδρομῶν ἀπειράτους τοὺς σοὺς τροφίμους ἡμᾶς, καὶ πάντοτε μὲν ἐφορῶν, μάλιστα δὲ νῦν, ὅτε θλίψις ἐγγύς, ὅτε οὐκ ἔστιν ὁ βοηθῶν, ὅτε σκυθικὴ μάχαιρα Βουλγαρικῶν αἱμάτων ἐμέθυσεν, ὅτε χεῖρες ἀθέων τὰ θησιμαλα τῶν νέων τέκνων τοῖς πετεινοῖς τοῦ οὐρανοῦ ἐξέθεντο βρώματα, ἅς θραύσαις τῇ δεξιᾷ χειρὶ τοῦ ὑπὸ σοῦ θεραπευθέντος Θεοῦ, εἰρήνην τῷ σὺ λαῷ

Β χαρίζομενος, ἵνα σοι καὶ τὰς ἐορτὰς ἱστώμεν ἐν σοὶ δοξάζοντες τὸν ἕνα Θεόν, ᾧ πρέπει πάντα δόξα-

VARIÆ LECTIONES SELECTÆ

EX CODICE PATAVINO S. JUSTINÆ.

AD COMMENTARIA THEOPHYLACTI IN QUATUOR EVANGELIA

(Operum ejus nostræ editionis tom. I per totum et tom II, usque ad col. 317. — Numeri paginas editionis Venetæ representant quas typis crassioribus in textu expressimus. Litteræ majusculæ A, B, C, D, E, quæ paginam in partes quinque partiuntur, sunt divisiones editionis Venetæ, non nostræ; eas autem nunc retinemus, quia earum ope Lector quæsitâ facilius inveniet.)

IN MATTHÆUM.

Pag. 2 C 11 λαμβάνομεν, cod. ἐλάδομεν. E 2 καὶ C μετέφρασε, cod. μετέφρασε δέ.

Pag. 4 D 7 εὐλογηθήσεται. cod. εὐλογηθήσονται.

Pag. 5 A 11 ὁ πρῶτος, cod. ὡς πρῶτος. B 1 πρότερον, cod. πρότερος.

Pag. 6 E 4 φυλῆς, καὶ πατριᾶς, cod. πατριᾶς, καὶ συγγενείας.

Pag. 8 A 4 φησὶν, cod. φησὶν ὅτι.

Pag. 9 A 5 αὐτῶν, cod. αὐτοῦ. E 6 ἔτεκεν, cod. ἔτεκε τὸν Υἱὸν αὐτῆς πρωτότοκον. C 9 τοῦτον, cod. αὐτόν.

Pag. 13 D 5 εὐλόγηται, cod. εὐλογημένοι.

Pag. 17 C 4 οὕτω καὶ, cod. ὁμοίως καί.

Pag. 18 D 1 ἐπ' αὐ, cod. ὅτι ἐάν.

Pag. 20 B 1 ὑποκλέψαι, cod. ὑποκλέπειν.

Pag. 21 A 7 ταῦτα, cod. ταῦτα πάντα.

Pag. 22 C 8 αὐτῶν, cod. αὐτῶν, καὶ ἐκάλεσεν αὐτούς.

Pag. 25 C 2 ὅτι οὐκ ἤλθον καταλύσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ μᾶλλον πληρῶσαι, πῶς, cod. ὅτι οὐ καταλύω τὸν νόμον, ἀλλὰ μᾶλλον πληρῶ, πῶς.

Pag. 28 C 10 οἵα· ἔστι τις, cod. οἷον ἔστι τις.

Pag. 30 E 4 κατορθώμασιν, cod. κατορθούσιν.

Pag. 31 D 3 αἰτεῖντι, cod. αὐτεῖν τι.

Pag. 32 D 9 οὐδὲν, cod. οὐδὲν γάρ.

Pag. 33 B 9 ὅπου γὰρ ὁ, cod. ὅπου γὰρ ἔστιν ὁ, C 2 ἐν τοῖς, cod. ἐν σοὶ.

Pag. 35 C 2 γὰρ κρίνετε, cod. γὰρ κρίματι κρίνετε. B 1 ἀναισχύντερον, cod. ἀναισχύντοτερον.

Pag. 37 C 9 καὶ δέ, cod. καὶ τὸ δέ.

Pag. 40 E 7 διὰ τοῦτο σημεῖον, cod. διὰ τοῦ σημεῖου.

Pag. 41 B 9 ἦν τούτων, cod. ἦν ἐκ τούτων.

Pag. 42 D 2 ἀφένταί σου, cod. ἀφένταί σοι.

Pag. 43 C 10 ἔστι δίκαιος, cod. ἦν δίκαιος. C. 10 καλέσαι ἁμαρτωλοὺς . . . ἀλλὰ ἵνα μετανοήσωσιν, cod. καλέσαι, ἀλλὰ ἁμαρτωλοὺς . . . ἀλλ' εἰς μετανοήσαν (a).

Pag. 44 B 1 τις προσεκύνη, cod. τις ἐλθὼν προσεκύνη.

Pag. 50 C 11 ἀεὶ, cod. ἀεὶ γεννᾶσθαι.

Pag. 54 D 9 γὰρ Ἰωάννης, cod. γὰρ φησι Ἰωάννης.

Pag. 57 A 2 βαρεῖας, cod. βαρεῖαι. B 5 τοῦ Σαδδάτου, cod. τὸν Σαδδάτου νόμον. D 8 ὅτι ἐκεῖνοι ἱερεῖς ἦσαν, οἱ δὲ μᾶθηται οὐ, cod. ὅτι καλῶς οἱ ἱερεῖς, οἱ μαθηταὶ οὐκ ἦσαν ἱερεῖς.

Pag. 61 E 8 ὅταν ἴδεις, cod. ὅταν γὰρ ἴδεις.

Pag. 62 C 4 ὡς ἐπιρραστὰς καὶ, cod. ὡς περιρραστὰς οὐ καὶ.

Pag. 64 E 6 κατακρινεῖς, cod. κατακρινεῖ.

(a) Hæc lectio congruit cum versione ed. Paris. ad calcem rejecta.

- Pag. 65 B 12 ἐνεργοῦντας, cod. γεωργοῦντας.
 C 2 παρὰ τῶν τῶ πνευματικῶν ὡς κεκτημένων,
 cod. παρὰ ἐχόντων τῶ τῆς ψυχῆς πνευματικῶν ὡς.
 D 11 δίδονται, cod. δέδοται.
 Pag. 68 A 1 ὁ Θεός, cod. ὁ θεός.
 Pag. 69 C 6 οἶρα, cod. ὄσον οἶρα.
 Pag. 70 A 7 πάντα, cod. καὶ πάντα.
 Pag. 72 B 8 δ' ἄν, cod. δέ.
 Pag. 73 B 7 ὀρχεῖται, cod. ὀρχήσατο.
 Pag. 74 D 3 ὡς, cod. ὅτι.
 Pag. 75 A 4 δερμάτινος τῶν, cod. δερμάτινος νοῦς
 τῶν. A 12 τρέφει, cod. θρέφει. E 8 εὐθέως, cod.
 οὐκ εὐθέως.
 Pag. 76 B 1 ἐπιθυμαί, cod. ἐπιθυμαί γάρ. E 8 τε-
 τάρτη δέ, cod. τετάρτη γοῦν.
 Pag. 77 A 5 πῶς, cod. ὅτι.
 Pag. 78 D 7 δέ, cod. δὲ διαλέγεται.
 Pag. 79 D 6 ἐξέρχονται, cod. ἐξέρχεται.
 Pag. 81 A 6 σημαίνει δέ, cod. σημαίνει γάρ. E
 10 Χριστῷ χάριν, cod. Θεοῦ χάριν.
 Pag. 82 A 4 τὰ ἐκ γῆς, cod. τὰ ἐν γῆ.
 Pag. 83 A 10 οὐ δύνασθε, cod. οὐ συνίετε.
 Pag. 85 E 10 Θεός ἐστιν, cod. Θεός ἦν.
 Pag. 87 C 1 ἐκέρδανας, cod. κερδαίνεις. E 6 ἴδωσι,
 cod. ἴδωσι μ.
 Pag. 88 D 8 τὴν ἐξοδον, cod. τὴν δόξαν. E 9 οὐ
 γάρ δέ, cod. οὐ γάρ δὲ.
 Pag. 99 C 6 ἀκολουθοῦσι, cod. ἀκολουθεῖ. D 8
 φῶτο, cod. φῶντο. D 12 μόνον, cod. μόνην.
 Pag. 100 D 1 προτέρας, cod. πρώτας.
 Pag. 102 A 4 τούτοις, cod. ταῦτα.
 Pag. 103 D 2 ὑπερβίβειν, cod. ἀφῆκεν.
 Pag. 104 C 9 ἔνα, cod. ἴνα. E 1 ἀγορᾶ, cod. ἀγο-
 ρᾶ ἀργούς.
 Pag. 105 D 1 τοί, cod. σοί. D 6 ὄψια ἢ, cod.
 ὄψια ἐστὶν ἢ.
 Pag. 108 D 7 ἰάθη, cod. ἰάτας.
 Pag. 108 D 11 ἐνδειξις, cod. ἐνδειξις.

- Pag. 109 E 9 ψυχῆς καὶ σώμα, cod. ψυχῆς τὸ σώμα.
 Pag. 112 C 10 ἀνόητον, cod. ἀνόητον πίστιν.
 Pag. 113 B 5 οὐκ ἐστὶ Θεός αὐτός, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ
 Θεοῦ τῶν οὐσίᾳ, cod. οὐκ ἐστὶν αὐτὸς ὁ Ἰησοῦς
 Θεός, ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ ἔξουσίᾳ. C 10 ἀνθρωπος,
 cod. ἀνθρωπῶς τις.
 Pag. 114 D 5 ἔν δέ, ἐλιθοβόλησαν, cod. ἔν δέ ἀπ-
 ἐκτειναν, ὅτι δέ ἐλιθοβόλησαν.
 Pag. 117 E 9 ὄσους ἐν, cod. ὄσους ἄν.
 Pag. 119 A 3 ὀλίγοι καί, cod. ὀλίγοι γάρ.
 Pag. 120 C 10 ἀποκριθεὶς καί, cod. ἀποκρι-
 θεὶς δέ.
 Pag. 123 B 12 ἀπλῶς κύριον, cod. ἀπλῶς αὐτὸν
 ὀνομάζει κύριον.
 Pag. 123 C 8 ἐφάπατε, cod. ἐφάπατε αὐτά. E 9
 ἐκεῖ αὐτὸν ἐκείνον, cod. ἐκεῖσε αὐτοὶ ἐκείνοι.
 Pag. 125 C 5 τῷ ναφ, cod. ἐν τῷ ναφ.
 Pag. 127 D 5 καὶ προφήτας, καὶ σοφίας πάσης,
 cod. καὶ προφητείας, καὶ σοφία πάση.
 Pag. 128 E 6 βλέπετε, cod. οὐ βλέπετε.
 Pag. 130 A 11 ὡς μηδέ, cod. ὡστε μηδέ.
 Pag. 133 D 8 ἐκώλυσεν, cod. κωλύει.
 Pag. 136 A 11 μάνθανε, cod. μανθάνοι.
 Pag. 137 A 10 ἀνομοίως, cod. ἀνομοίως.
 Pag. 138 E 6 αὐτῶν, cod. αὐτῶν εὐφραίνόμενοι.
 Pag. 139 D 1 ἐπεργασάμενος, cod. ἐπεεργαζό-
 μενος.
 Pag. 141 C 10 αὐτὸν καί, cod. αὐτὸν τό.
 Pag. 144 E 6 καγῶ, cod. καγῶ ὑμῖν.
 Pag. 146 C 9 εἰδίδου, cod. ἴδωκα.
 Pag. 149 C 1 ἢ τὸ, cod. καὶ τό.
 Pag. 152 A 3 οἱ ἀρχιερεῖς, cod. οἱ δὲ ἀρχιερεῖς.
 Pag. 153 B 6 ταύτων, cod. αὐτῶν.
 Pag. 159 C 6 ἡλίου, ἐν δὲ τῇ καί, cod. ἡλίου·
 ἀλλ' ὅταν.
 Pag. 166 B 6 ἐβδομήκοντα, cod. ἐβδομήκοντα
 δυτες.
 Pag. 167 B 1 εἰ μὲν, cod. εἰ μὲν οὖν.

IN MARCUM.

- Pag. 173 B 2 πολιτεῖαν, cod. πραγματεῖαν.
 Pag. 174 A 6 ἀνθρωπόμορφον, cod. ἀνθρωποπρό-
 σῳπον. B 1 μόνον, cod. μόνον ἐκ τῶν.
 Pag. 176 D 6 ἰδοὺ, cod. ἰδοὺ ἐγώ.
 Pag. 177 A 2 ταῦτα ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον κεῖται
 πλατύτερον, cod. ὡς ἐν τῷ κατὰ Ματθαῖον μαθήσει
 πλατύτερον.
 Pag. 178 C 11 ἐξῆλθε καί, cod. ἐξῆλθε δέ.
 Pag. 180 D 3 παραγγέλλει, cod. παραγγέλλει ἡμᾶς.
 Pag. 181 B 6 ἐπίστευσεν ὡς, cod. ἐπίστευσεν ὅτι.
 Pag. 183 E 10 ἐλεύσονται καί, cod. ἐλεύρονται δέ.
 Pag. 184 D 6 νοήσαις, cod. νοήσεις.
 Pag. 187 B 11 δχλοι, αἱ, cod. δχλοι, καὶ αἱ.
 Pag. 189 B 5 ἴδα, cod. ἰδοὺ.
 Pag. 190 B 10 ἀπροσέπτους, cod. ἀπροσέκτους.
 Pag. 191 A 10 ἄλλως, cod. ἄλλως τε.
 Pag. 193 D 9 ἦσαν, cod. ἦν.
 Pag. 194 B 4 ἐπλάτυνα, cod. εἶπε πλατύτερον.
 Pag. 197 B 11 τί μου, cod. τίς μου. C 12 ὡσπερ
 τῶ, cod. ὡσπερ καὶ τῶ.
 Pag. 198 C 11 ἀπέθανε, κρατεῖ, cod. ἀπέθανε τὴ
 κοράσιον, ἀλλὰ καθεύδει.
 Pag. 199 C 5 οὐκ ἐνεδέχτο, cod. οὐκ ἐνεδέχτο ἐκεῖ.
 Pag. 200 E 9 οὕτως οὖν, cod. οὕτως ἦν.
 Pag. 201 B 4 δὲ οὐσίας, cod. δὲ ἐκείνῃ οὐσίας.
 Pag. 203 D 12 μετὰ τὴν, cod. κατὰ τὴν.
 Pag. 205 D 2 γέγραπται, cod. ἐγγράπτο.
 Pag. 207 B 3 ἑλληνίς, cod. συροφοινικίσσα. B 7
 καὶ λαβεῖν, cod. καὶ βαλεῖν.

- Pag. 209 D 6 σφοδρότερον, cod. σφοδρότέρως
 D 11 αὐτοῦ, cod. αὐτῷ.
 Pag. 210 A 1 κόφινον, τῶ, cod. κόφινον, καὶ πολλὰ
 τῶ. B 1 ἄχρι τῆς, cod. ἄχρι τῶν τῆς.
 Pag. 211 A 1 ὁπωσὺν συνίετε, cod. οὐ συνίετε.
 C 1 Βηθαθαῖδα, cod. Βηθαθαῖδαν. C 5 αὐτοῦ, cod. αὐ-
 τῷ. D 6 πάλαι ἄν, cod. πάλαι ἄν ἐν σάκιον, καὶ
 σποδῷ. E 7 αἱ θεραπεῖαι γίνονται, cod. ἡ θεραπεῖαι
 δίδονται. E 11 τὴν ψυχὴν, cod. περὶ τὴν ψυχὴν.
 Pag. 213 A 1 σωτηρίᾳ τὸ, cod. σωτηρίᾳ αὐτῶν τό.
 Pag. 219 A 2 δεῖ καὶ μὴ, cod. δεῖ δὲ μὴ.
 Pag. 225 E 6 τῷ Θεῷ. Λέγομεν, cod. τῷ Θεῷ. Ἄρα
 γὰρ καὶ τὸ ἀμαρτάνειν δυνατὸν ἐστὶ παρὰ τῷ Θεῷ;
 λέγομεν.
 Pag. 227 B 1 (a). E 4 ἂ ἐμελλε παθεῖν, cod. ἂ ἐφ-
 ησε παθεῖν.
 Pag. 228 B 9 καθέδρας, cod. καθέδρων.
 Pag. 229 B 6 μόνην, cod. μόνον. D 7 ὁ Κύριος,
 cod. ὁ Ἰησοῦς. D 10 τὸν Κύριον, cod. τὸν Ἰησοῦν.
 Pag. 230 D 9 ἐκπεριῶν, cod. ἐκπεριῶν παρῆ.
 Pag. 231 D 1 ὁ ὑστερον, cod. ὁ ὑστερος. D 2 Θεοῦ,
 cod. Θεοῦ ἀποτελούμενος.
 Pag. 234 A 6 πόδας κρατῶν, cod. πόδας δοκῶν κρα-
 τεῖν. A 7 ὁ αἰτεῖς, cod. ἂ αἰτεῖς. C 6 σὺ ποιεῖς, cod.
 σὺ τοιαῦτα ποιεῖς.
 Pag. 235 D 8 δὲ αὐτὸς, cod. δὲ καὶ αὐτός. D 10
 τὸν λαὸν, cod. τὸν ἀμπελώνα.
 Pag. 236 D 4 ὅλον δὲ τοῦτο, cod. ὅλον γὰρ τοῦτο.
 Pag. 237 E 7 διζήμενοι, cod. διαμνησῶσι.

(a) Haec verba habentur in marg. istius Cod. Sed in Cod. Marciano XXXII habentur in textu.

Pag. 238 E 11 συγκρατοῦνται, cod. συγκροτοῦνται.
 Pag. 239 A 5 ἀφορμὴν, cod. ἀφορμάς.
 Pag. 242 A 10 τοῦ Θεοῦ, cod. τοῦ Χριστοῦ.
 Pag. 243 B 5 ἡμέρας, cod. ἡμέρας ἰκεΐνας.
 Pag. 244 B 9 ἐν σώματι, cod. ἐν σώματι. D 5 ὡσπερ καὶ τῆς, cod. ὡσπερ γὰρ τῆς.
 Pag. 246 A 6 τὰ χεῖριστα, cod. τὰ μέγιστα.

Pag. 247 D 10 ἐπεδείξατο, cod. ἐπεδείκνυτο.
 Pag. 250 B 9 τὸν Θεόν, cod. τὸν Κύριον. D 10 ὑπισχνούνο, cod. ὑπισχνούνται.
 Pag. 252 C 2 χεῖρας, cod. χεῖρας αὐτῶν.
 Pag. 258 E 8 ἔσωσε, cod. ἔσωσε.
 Pag. 263 E 4 ὀνόμασεν, cod. ὀνομάζει.

IN LUCAM.

Pag. 270 D 5 παρὰ τῶν Ἰουδαίων, cod. παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις.

Pag. 271 B 6 μνημὴ Κυρίου, cod. μνημὴ Θεοῦ.

Pag. 275 A 12 οἴκου Δαβὶδ, cod. οἴκου Δαβὶδ ὄντι.

Pag. 277 A 11 ἄλλο, cod. ἄλλος. D 1 θυγατέρων, cod. θυγατέρων ἦν.

Pag. 278 E 9 ἐκουφόρησεν, cod. ἐκαρποφόρησεν.

Pag. 282 D 9 Βηθλεὲμ, cod. Βηθλεὲμ γῆ Ἰούδα. E 7 ἐλπίδας, cod. ἐλπίδα αὐτῶν.

Pag. 287 D 4 καὶ μετὰ τὴν, cod. καὶ κατὰ τὴν.

Pag. 289 D 4 τὴν ἀληθῶς, cod. τὴν ἀληθῆ.

Pag. 296 E 4 τὴν γενεαλογίαν, cod. τὸν γενεαλο- B γούνα.

Pag. 299 C 6 τοῦτον, cod. τοιοῦτον.

Pag. 320 A 5 καὶ ἄλλος οὖν, cod. καὶ ἄλλος, ἀλλ' οὖν.

Pag. 322 C 7 ὦ γύναι, cod. ἀπελθε, ὦ γύναι.

Pag. 325 D 3 ὑπομονῆ, cod. ἐν ὑπομονῆ. D 5 μὴ ὑπομένοντων πειρασμοῦ ἔφοδον, cod. μὴ τελεσφορούντων.

Pag. 327 B 1 εἰκόθαμεν, cod. εἰώθασι.

Pag. 331 E 4 ἔχειν, cod. ἔχητε.

Pag. 333 D 8 παρέχονται, cod. παρέχωμεν.

Pag. 335 C 12 διελθεῖν, τὰς μεταξὺ μόνας ἡμέρας λέγει, cod. διελθεῖν, ἕκαστος μὲν γὰρ τὰς μεταξὺ ἡμέρας μόνας λέγει. D 7 κρύψαν, cod. κρύψαι.

Pag. 341 C 3 ἀποτάξασθαι, cod. ἀποτάξασθαι τοῖς οἰκίτοις.

Pag. 344 C 3 ἐγγίξειν, cod. ἐγγίξουν, φησί.

Pag. 346 E 10 εὐγνώμων, cod. εὐγνώμων γενόμενος.

Pag. 347 A 4 ὑπηρέτας, cod. ὑπηρέτας αὐτοῦ. E 8 λοιπὸν οὐδὲ τὸν, cod. διὸ οὐδὲ τὸν.

Pag. 356 A 10 μανθάνομεν, cod. μανθάνομεν λαλεῖν.

Pag. 357 D 11 διαδίδωμι, cod. διαδίδωμι ταῦτα.

Pag. 360 C 1 σῶμα ποιεῖ, cod. σῶμα ἔχειν ποιεῖ.

Pag. 361 B 3 ἐλευμένου, οὐ φθονήσει, cod. οὐ φθονήσει, πῶς γὰρ; οὐ φθονήσει.

Pag. 363 A 10 ὡς βεβαιοῦνται, cod. ὡς βεβαιοῦνται. C 7 διανοίγη, καὶ, cod. διανοίγη δῆλον, καὶ.

Pag. 368 D 1 τῷ μὲν εἰς, cod. τῷ μὲν γὰρ εἰς.

Pag. 372 E 1 εἰς μέσον ἀγει, cod. εἰς μέσον ἀγων.

Pag. 375 A 4 εἰ ἐν τῇ γῆ αὐτῇ, cod. εἰ ἐν τῇ γῆ ἑκεῖνος, ἐν τῇ γῆ καὶ αὐτῇ.

Pag. 376 A 11 παρθένους ἀγνὰς, cod. παρθένους ἀγνῆν.

Pag. 377 E 7 ταῦτα ἔχων, cod. τὰ δύο ταῦτα ἔχων. D

Pag. 382 D 10 τὸν καιρὸν, cod. τὸν καιρὸν τοῦτον.

Pag. 387 A 8 δεῖ τὴν τοῦ λόγου δύναμιν, cod. δεῖ τὸν Θεοῦ λόγον, δύναμιν τε.

388 B 2 εἰς κῆπον αὐτοῦ, ἦγουν τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ, cod. εἰ κῆπον τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς.

Pag. 389 D 6 πνευματικῆν, cod. πνευματικῶς.

Pag. 392 D 3 τῆς ληστείας, cod. ληστεία.

Pag. 393 C 7 εἰ καὶ ἐγίνωσκα τὸ, cod. καὶ γινώσκων τὸ.

Pag. 394 C 6 τῆς τοῦ Θεοῦ, cod. τῆς τοῦ Θεοῦ λόγου.

Pag. 398 D 7 νοηθεῖεν, cod. νοηθεῖεν ἄν. D 11 τοῦ Χριστοῦ, cod. τοῦ Θεοῦ.

Pag. 400 E 8 θεμέλιον μὲν, cod. θεμέλιον μόνον.

Pag. 402 B 8 διαφυλάττει, cod. διαφυλάττον.

Pag. 405 B 10 οὖν ταῦτα, cod. οὖν ταῦτα πάντα.

Pag. 408 A 4 βούλεσθαι, cod. βουλεύεσθαι. D 1 περιστολῆν, cod. περιβολῆν.

Pag. 411 E 4 εἰ ἕνα σὺ, cod. εἰ ἄν σὺ.

Pag. 412 E 2 τὸν λόγον, cod. τὸν λόγον, καὶ φορτικόν.

Pag. 413. D 6 τῇ ἐξηγήσει, cod. ἐν τῇ ἐξηγήσει.

Pag. 414 D 11 γῆν, cod. γῆν πλοῦτον.

Pag. 417 D 3 καὶ μὴ περὶ ἀκτημοσύνης διαλέγομαι, μὴδὲν οὕτω σαφῶς τοῦ νόμου διδάσκοντος. Ἰδοῦ, cod. καὶ περὶ ἀκτημοσύνης οὐδὲν οὕτω σαφῶς τοῦ νόμου διδάσκοντος, αὐτὸς περὶ ἀκτημοσύνης διαλέγομαι. Ἰδοῦ.

Pag. 423 C 8 καθοπλίσετε, cod. καθοπλίστετε.

Pag. 425 B 4 τὸ πληροῦν, cod. τὸ ποιεῖν.

Pag. 428 B 3 ὁ δὲ Κύριος δεικνύς, cod. ὁ δὲ ἀντιστρέφει αὐτοῖς, τὸν κατάγειλον δεικνύς.

Pag. 438 D 4 βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, cod. βασιλείαν τῶν οὐρανῶν.

Pag. 442 D 12 μόνην δίδωσι, cod. μόνην προθυμῶν δίδωσι.

Pag. 443 C 11 σοὶ σωτηρία, cod. σοὶ καὶ ἡ σωτηρία.

Pag. 444 A 3 οὐ δύναται ὄραϊν, cod. οὐχ ὄραϊ.

Pag. 451 A 2 Μελχισεδέκ. Μελχισεδέκ δὲ εἰρηται, cod. Μελχισεδέκ. Εἰ τοίνυν κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ εἰρηται.

Pag. 456 B 1 εἰπὼν πλανᾶσθε, cod. πλανᾶσθε, γὰρ φησί.

Pag. 458 C 7 ἦτοι βίον ἀδιάστροφον φαίνεσθαι, cod. ἦτοι βίον ἔχειν, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν περὶ τε τὰ δόγματα, καὶ περὶ τὸν βίον ἀδιάστροφον φαίνεσθαι.

Pag. 458 C 10 ἑλληνικαῖς, cod. ἑλληνικαῖς ἀρεταῖς.

Pag. 461 E 6 οἰκουμένη, cod. οἰκουμένη, φησί.

Pag. 465 C 4 στρατιωτικὰ ἔχοντες, cod. στρατιωτικὰ ἐγχειριζόμενοι οἱ.

Pag. 489 A 6 διαβόλου ἔχοντος, cod. διαβόλου ἔξουσίαν ἔχοντος.

Pag. 492 D 1 ἐκ τῶν κατοίκων τῆς, cod. τῶν κατοικούντων.

Pag. 493 D 1 οἱ λόγοι ἀνθρώπων, cod. οἱ λόγοι τῶν ἀνθρώπων ἀνθρώπων.

Pag. 497 E 9 οὐδεμία οὕτω, cod. οὐδεμία τοῦτοις οὕτω.

IN JOANNEM.

Pag. 503 B 2 πατὴρς ἦν, cod. πατὴρς υἱὸς ἦν. C 4 βροντῆσαι, cod. βροντῆσαι ἰθαρήσεν. D 6 καταλείψας, cod. καταλείπει.

Pag. 505 C 3 καὶ περὶ τοῦ, cod. ἐν οἷς περὶ τοῦ. E 6 τὸ ἀδίκως εἶναι, cod. τὸ ἀδίκον εἶναι. E 7 μὴ ὑστερον, cod. μὴ ὑστερον κτισθῆναι.

Pag. 506 C 2 μεθ' ἡμῶν ἀναστρέφονται, cod. μεθ' ἡμῶν εἰσι, καὶ σὺν ἡμῖν ἀναστρέφονται. C 10 εστίν, υἱόν, cod. φησὶ δυνατὸν, υἱόν. E 6 πρὸς τὸν Θεόν, cod. πρὸς τὸν Θεόν. ἦτοι τὸν πατέρα.

Pag. 507 D 6 ἔχει τὸν λόγον, cod. ἔχει τὴν τοῦ λέγειν ἐν αὐτῷ δύναμιν, καὶ τὸν λόγον. D 7 τὴν δύναμιν οὐκ, cod. τὴν δύναμιν αὐτοῦ οὐκ.

Pag. 508 C 3 τεχνίτην τὸν κινουῦντα τὸ ὄργανον, cod. τεχνίτην εἶναι τὸν κινουῦντα τὸ ὄργανον τοῦτο.

Pag. 509 A 6 τηλικαύτην ἐκτελεῖν ἐπίτασιν, καὶ τοῦτο, cod. τηλικαῦτα ἐκτελεῖν. Ἐπειτα καὶ τοῦτο. B 9 τοῦ στεναγμοῦ, cod. τοῦ στεναγμοῦ τῶν πεπεδημένων. C 12 τοῦ πετρὸς διδάσκων, cod. τοῦ πατρὸς ἐν Ἱερουσαλὴμ διδάσκων.

Pag. 510 B 1 λέγων, τουτέστι, cod. λέγων, ὅτι γέγονεν ἐν αὐτῷ, τουτέστι. C 1 ζωὴ ἦν, οἶδα δὲ, cod. ζωὴ ἦν. Μὴ γάρ, φησὶ, ὑπονοήσης, ὅτι ἀμοιρὸς ἐστὶ ζωῆς ὁ λόγος οὗτος, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ζωὴ ἦν, οἶδα δὲ. D 4 μαρτυρίας ὁ μονογενῆς, cod. μαρτυρίας πρὸς δόξαν ὁ μονογενῆς.

Pag. 511 E 11 μαρτυρῶν Χριστοῦ, cod. μαρτυρῶν περὶ τοῦ Χριστοῦ.

Pag. 512 B 3 διάνοιαν ἐπὶ τὴν, cod. διάνοιαν ἡμῶν ἐπὶ τὴν. E 1 καὶ συνειτικὸν λεχθεῖν, cod. καὶ συνειχρὸν λεχθεῖν.

Pag. 514 C 3 τῆς ἀνθρωπίνης, cod. τῆς Ἀννης. D 4 θελήματος τοῦ ἀνδρός, cod. θελήματος τῆς σαρκός, τὴν τῆς γυναικὸς, διὰ δὲ τοῦ θελήματος τοῦ ἀνδρός.

Pag. 515 A 8 υἱοθεσίαν ἔχειν, cod. υἱοθεσίαν κατ' ἀλήθειαν ἔχειν. E 4 τὸν ἄνθρωπον, cod. τὸν ὄλον ἄνθρωπον.

Pag. 516 D 6 λόγος, συνήφθη, cod. λόγος ἐνάριστον, συνήφθη.

Pag. 517 A 2 φύσιν πρεσβεύοντες, cod. φύσιν πρεσβύοντες, καὶ πρεσβύοντες.

Pag. 518 C 11 ἐκ τοῦ τόκου, ἐκ τῆς ἀνατροφῆς, ἐκ τῆς σοφίας, cod. ἐν τῷ τόκῳ, ἐν τῇ ἀνατροφῇ, ἐν τῇ σοφίᾳ. D 1 τὴν πρὸ αἰῶνων ἐκ Πατρὸς γέννησιν, cod. τὴν ἐκ Πατρὸς θέλει γέννησιν.

Pag. 525 C 8 ἐδαπτίσατο, ταύτην τὴν ὑπόνοιαν διορθώσασθαι βουλόμενος ὁ βαπτιστής, φησὶ, Ἴδε, cod. ἔδαπτίσατο, διὰ τοῦτο πάλιν ἐργεταί, διδούς τῷ Ἰωάννῃ ταύτην τὴν ὑπόνοιαν διορθώσασθαι· διὰ καὶ φησὶν ὁ βαπτιστής, Ἴδε. D 3 ἐπιθυμοῦντας ἰδεῖν, cod. ἐπιθυμοῦντας καὶ ζητοῦντας ἰδεῖν.

Pag. 524 C 5 ἡ τοῦ Σαμοσατεύως, cod. ἡ τοῦ Παύλου τοῦ Σαμοσατεύως.

Pag. 526 B 9 μαθητὰς προσήγαγε, cod. μαθητὰς εὐθὺς προσήγαγε. D 2 ἀναποδίση, cod. ἀποπηδήση. E 3 ἐπεὶ οὐδὲ εἶχον, cod. ἐπεὶ οὐκ εἶχον.

Pag. 530. B 7 τοῦ Ναθαναήλ, ἴνα, cod. τοῦ Ναθαναήλ τὸ ἴδε Ἰσραηλῆτις, ἴνα.

Pag. 533 A 11 ἄμα δὲ ἡ μήτηρ καὶ τῶν μαρτυρῶν Ἰωάννου ἐμέμνητο, ἄς περὶ, cod. ἄμα δὲ ἤκουσεν ἡ μήτηρ καὶ τῶν μαρτυριῶν Ἰωάννου, ἄς περὶ. R 6 Μαρίας γεννηθέντα, cod. Μαρίας Παρθένου γεννηθέντα.

Pag. 537 E 1 σπουδῆς ἠδυνήθησαν, cod. σπουδῆς μόλις ἠδυνήθησαν.

Pag. 540 C 9 λαμπρότερον, καὶ φαιδρότερον, cod. λαμπρότερος, καὶ φαιδρότερος.

Pag. 541 B 1 ὅτι ἀνεμῶσθου, cod. ὅτι τὸ πνεῦμα θου. B 2 μᾶλλον τὸ Πνεῦμα, cod. μᾶλλον τὸ ἅγιον Πνεῦμα.

Pag. 545 D 5 ὑπερηύχεται λέγων, cod. ὑπερηύχεται αὐτῶν λέγων.

Pag. 544 A 7 μετὰ τοῦ Μονογενοῦς καὶ τῷ, cod. μετὰ τοῦ Μονογενῆς καὶ τῷ. B 9 ἔπασχεν ἐν τῇ οἰκειᾷ σαρκί, cod. ἔπασχεν οὐ τῇ οἰκειᾷ φύσει, ἀλλὰ τῇ οἰκειᾷ σαρκί.

Pag. 545 C 10 ὅτι παραβολαὶ εἰσι, cod. ὅτι αὐτὸ τοῦτο παραβολαὶ εἰσι.

Pag. 550 D 2 πίστεως σὺ, cod. πίστεως τοίνυν σὺ. Pag. 553 E 1 φιλομαθῶς διακειμένην, καὶ, cod. φιλομαθῶς διαλεγόμενήν, καὶ.

Pag. 556 C 3 δογματῶν ἐνθέων αὐτῶν, cod. δογματῶν εὐθελῶς αὐτῶν (α).

Pag. 557 A 12 παρ' ἡμῖν, cod. παρ' ὁμῖν.

Pag. 560 A 2 πέντε βιβλία, ἃ ἡ Σαμαρείτις μόνη, cod. πέντε τοῦ Μωσέως βιβλία, ἃ ἡ Σαμαρείτις μόνη. B 5 ὁσίων μου; καὶ ὅτι, cod. ὁσίων μου, καὶ σὰρξ ἐκ τῆς σαρκὸς μου, καὶ ὅτι.

Pag. 562 D 6 καὶ τοῖς μαθηταῖς τοῦτο, cod. καὶ τοῖς διδασκάλοις τοῦτο.

Pag. 563 D 8 διὰ τοῦ ἀλοῦσθαι παρὰ τῶν, cod. διὰ τὸ καταπατεῖσθαι ὑπὸ τῶν.

Pag. 566 C 11 νόσου εὐν ἐπιθυμῶν, cod. νόσου τῶν ἡδονῶν.

Pag. 567 E 8 θεία πρόνοια, cod. θεία σοφία.

Pag. 569 C 1 οὐδὲν τοιοῦτον, ἀλλὰ, cod. οὐδὲν τοιοῦτον ἐνενοήσεν, ἀλλὰ.

Pag. 571 A 8 Σαββάτου παράλυσιν, cod. Σαββάτου παράδοσιν.

Pag. 574 A 2 ἐπεὶ δὲ οὐκ, cod. ἐπεὶ ἔκ εὐεργετῶν οὐκ.

Pag. 576 D 8 εἰμι· λέγει δὲ, cod. εἰμι, καὶ Θεὸς γὰρ εἰμι. Λέγει δὲ.

Pag. 577 A 1 δὲ παρὰ, cod. δὲ οὐ παρὰ. E 6 γῆς εἶς τὴν, cod. γῆς ἔχει τὴν.

Pag. 579 C 9 τὸ διὰ τὸ διώκειν με, cod. τὸ διὰ τὸν Θεὸν διώκειν με.

Pag. 580 A 10 παρὰ ἀλλήλων θέλοντες, cod. παρὰ ἀλλήλων λαμβάνοντες.

Pag. 583 A 7 Ματθαίῳ; τὸ αὐτὸ ἐστὶ, cod. Ματθαίῳ; λέγομεν οὖν ὅτι ναὶ τὸ αὐτὸ. E 10 περισσεύει τοὺς ἄρτους, cod. περισσεύει τὰ σάματα.

Pag. 584 B 11 τοῦ γεγονότος μὴ, cod. τοῦ γεγονότος θαύματος μὴ.

Pag. 585 D 6 τῆς θαλάσσης, cod. τῆς θαλάττης πραΰνας τὴν παρεχίην.

Pag. 591 C 5 μνημείων, ἐκ δὲ τῆς, cod. μνημείων εἰς τὴν γῆν, ἐκ δὲ τῆς.

Pag. 597 B 11 φαινόμενον υἱόν, cod. φαινόμενον ὁμῖν υἱόν.

Pag. 598 E 6 γὰρ ἀπωθουμένου ἦν, cod. γὰρ ἀπωθούντος ἐστίν. E 10 εἰδέναι ὑπὲρ, cod. εἰδέναι αὐτῷ ὑπὲρ.

Pag. 600 C 11 διὰ τοὺς μαιφώνους Ἰουδαίου ἀναχωρεῖ, οὐχ ὡς, cod. οὐκ ἤθελεν ὁ Ἰησοῦς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ περιπατεῖν διὰ τοὺς μαιφώνους Ἰουδαίους, οὐχ ὡς.

Pag. 601 E 10 εἶτα ἀγνωμονοῦντας, cod. εἶτα ὀνειδίζοντας.

Pag. 606 C 10 ὢν κύριος, cod. ἦν κύριος.

Pag. 607 C 9 διεφθαρμένοι εἰσι τῇ κρίσει, cod. διεφθαρμένοι εἶχον τὴν κρίσιν. E 2 πόθεν ἐστίν, εἰδὲ μαινομένων, cod. πόθεν ἐστίν, ἐναυθὰ δὲ φησὶν ὅτι τοῦτον εἶδαμεν πόθεν ἐστίν, εἶδες μαινομένων.

Pag. 611 C 9 ἀρχῆς ἀναγκωστῶν τὸ, ποταμοί, cod. ἀρχῆς ἀρχτέον, ποταμοί.

Pag. 614 C 12 κατακριτέοι οἱ μὴ πιστεύσαντες, cod. καταρατέοι οἱ μὴ πιστεύσαντες.

Pag. 615 K 6 παράνομα διατατομένους, cod. παράνομα διαπρατομένους.

Pag. 620 E 1 οὐχ ὡς ἀδύνατος, cod. οὐκ ὡς ἀδυνατῶν.

Pag. 622 C 10 τὸν ἀληθῆ δντα, cod. τὸν ἀλήθειαν δντα.

Pag. 627 B 9 τὰς εἰς αὐτὸν ὑβρεῖς, cod. τὰς αὐτῶν ὑβρεῖς.

Pag. 630 A 3 γὰρ ἐκεῖνος τὰ ξύλα, cod. γὰρ ἐκεί Ἰσακ τὰ ξύλα. D 4 κτήσεως ὠνητῶν παρεχούρων, cod. κτήσεων ὠνητῶν ἀνεχώρων.

Pag. 632 E 8 ὁ τυφλός, cod. ὁ τυφλὸς γεννηθείς.

(a) Oecolampadius videtur legisse: ἐνθέων εὐθελῶς.

Pag. 635 D 7 περί αὐτοῦ ἐγίνωσκεν, cod. περί αὐτοῦ μέγα ἐγίνωσκεν.

Pag. 636 D 11 καὶ ἄρχουσι φύεται, cod. καὶ ἐν τοῖς ἀρχουσι φύεται.

Pag. 640 A 6 καὶ μὴ εὐχομένων, cod. καὶ μὴ εὐχομένων αὐτῶν.

Pag. 643 C 3 εἰδίδοτο ἂν τις, cod. εἰδίδοτο ἂν τις ὑμῖν.

Pag. 646 D 7 ἵνα ζήσωσι, cod. ἵνα ζῶν ἔγωγοι.

Pag. 658 D 3 ἤκουσεν ὅτι, cod. ἤκουσε τοῦ Χριστοῦ λέγοντος, ὅτι.

Pag. 660 B 9 μὴ ἀποθάνῃ τὸν ψυχικόν, cod. μὴ ἀποθάνῃ τὸν θάνατον τὸν ψυχικόν.

Pag. 679 B 9 λεγόντων, οὐδὲ οἴδαμεν, cod. λεγόντων, μὴ νομίση; ὅτι περὶ σοῦ λέγομεν, καὶ εἴπης ὅτι δι' ἀπέχθειαν ἐναντιούμεθα, ἰδοὺ γὰρ οὐδὲ οἴδαμεν.

Pag. 680 B 2 ἐφθόνου, ἠνίξαστο, cod. ἐφθόνου καὶ ἐθελοκαχοῦντες, ἠνίξαστο.

Pag. 682 B 6 ἀθετοῦντες, cod. οὐ ζητοῦντες.

Pag. 693 E 8 ἐνειδίζοντες αὐτῷ, cod. ἐνειδίζοντες καὶ ἐνειδόντες (α) αὐτῷ.

Pag. 696 A 8 καὶ ἀλλήλους, cod. καὶ ὑμεῖς ἀλλήλους.

Pag. 701 C 6 ὅτι ἐγώ, cod. εἶπε δὲ, ὅτι ἐγώ.

Pag. 702 C 6 με σκυθρωπάζειν, cod. με τὸ σκυθρωπάζειν.

Pag. 705 A 2 σαρκωθέντες, cod. σωματωθέντες.

Pag. 706 A 12 οὐ καθ' ὕπνου, cod. ὥστε οὐ καθ' ὕπνου. D 3 ἐπιφανείας, cod. ἐπιφανείας αὐτοῦ.

D 7 γενήσονται, cod. φανήσονται.

Pag. 708 B 10 καὶ ἐξελεύσομαι, cod. καὶ πάλιν ἐξελεύσομαι. C 12 μοῦ δοκεῖτε, cod. μοῦ εἶναι δοκεῖτε.

Pag. 709 B 9 χυδαίου λαοῦ, καὶ, cod. χυδαίου πλήθους, καὶ.

Pag. 725 D 3 ἀλλ' ἀπὸ τῆς, cod. ἀλλ' ὡς ἀπὸ τῆς.

Pag. 729 A 3 τετηρήκασιν. Νῦν ἐγνωναν, cod. τετηρήκασιν τετὴν τὴν ἐντολήν· ἐμειναν γὰρ, ὥστε τὴν λόγον τοῦ Πατρὸς τετηρήκασιν· νῦν ἐγνωναν. A 5 ἐγνοικα ἐγώ, ἀλλ' οὐκ, cod. ἐγνοικα, καὶ φασιν, ὁ Κύριος λέγει, νῦν ἐγνοικα ἐγώ, ἀλλ'.

Pag. 731 A 2.

Pag. 753 E 6 ἦν τοῦ Ἰωσήφ, cod. οὐκ ἦν τοῦ Ἰωακείμ. E 7 Ἰωσήφ ἠγάγετο, cod. Ἰωακείμ ἠγάγετο.

Pag. 754 A 5 τοῖς Εὐαγγελίοις, cod. ἐν τοῖς Εὐαγγελίοις.

Pag. 771 D 7 καὶ μαρτυρίας, cod. καὶ μαρτυρίου.

SYLLABUS FIDISSIMA

VOCUM GRÆCARUM

Quæ in Theophylacti volumine in quatuor Evangelia continentur.

(Vide quæ jam supra col. 1239-1240 monuimus.)

A

- Ἀγάπης ἱκμάδα σώζειν, 130 A 11.
Ἄγγελοι ἔφοροι ἡμῶν, 98 D 8.
Ἀγιστρῆσαι, 93 C 2.
Ἀγροκόμητοι πολλάκις καταλιμπάνονται γονεῖς, 78 B 4.
Ἀκρότατον τῆς κακίας, 127 C 1.
Ἄδης τί ἐστι, 419 E 9.
Ἄετός ἐξυδερκέστατος, 171 A 12.
Ἀίγλη ἀβήτος, 431 B 10.
Αἱματαχυσίαι, 110 D 6.
Ἀκίνητος εἰς ἀφροδίαια ὁ εὐνοῦχος, 101 C 10.
Ἀκτημοσύνη, 33, A 12.
Ἀλείφειν τὴν κεφαλὴν τῆς, 32 E 6.
Ἀλώπιμος οὐκ ἐστὶν ὀδοῦσιν καὶ ὀφθαλμοῖς Θεός, 595 D 10.
Ἀμπέλου κλάδευμα, *vitis putatio*, 710 E 10.
Ἀναβολὴν δούνην τῷ ὀφειλέτῃ, 98 C 9.
Ἀνασπᾶν ῥίζαν κακῶν, 47 C 3.
Ἄνθεα πρόσκαιρα, 34 C 9.
Ἀνθρωπάρεσκος, 190 D 4.
Ἄνθρωποι τοῦ διαβόλου ψυχὰ ἀβάπτιστοι, 63 C 2.
Ἀνάρτας καταδικάζουσι σταυροῦ τοῦ Ῥωμαίου, 42 B 4.
Ἀνάρτης, 113 A 12.
Ἀντίτυπον, 146 E 7.
Ἀπροφάσιτον ποιεῖν, 47 A 11.
Ἄρτος ἐπιούσιος, 32 B 4.
Ἄρτος ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ ἀγιαζόμενος· οὐκ ἐστὶν ἀντίτυπον τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ σῶμα αὐτοῦ, 146 E 6.

- Ἀφανισμὸς προσώπου, 52 E 9.
Ἀφιλόκομος, 180 D 2.
Αὐτεξούσιον ἢ ἡμετέρα οὐσία, 405 A 9.
Αὐτεξούσιον ἀνθρώπου, 405 A 6 C 1.
Αὐτεξούσιον καὶ οὐκ ἀναγκαστὸν ἢ ἀρετῇ, 86 D 12.
Αὐτεξούσιοι ἐσμεν πρὸς κακὸν ἢ ἀγαθόν, 193 A 4.

B

- Βαλαντιστόμοι, 431 A 10.
Βατταρισμὸς, ἀναρθρος φωνῆς, 31 D 4.
Βαττολογεῖν εἰ βαττολογία, 31 D 2.
Βίος· ῥύπαρις ἀνάμεστος, 102 E 2.

Γ

- Γαζοφυλάκιον τοῦ ἱεροῦ, 78 A 7.
Γαστρίμαργοι, 588 E 9.
Γαστρίμαργος, τῇ γαστρὶ ταλεῖ τοῦ· φόρου;, 308 B 8.
Γλωσσόκομον quid, 363 B 3.
Γυναῖκες· φιλόδαχρον γένος, 488 E 8.

Δ

- Δελεάζειν εἰς τὸ κακόν, 124 D 5.
Δειπνοκλήτορα πέπτειν, 390 C 3.
Δημοσιεύειν τινά, 80 B 10.
Διαπερόντως ἀσεβῆς *insigniter impius*, 724 E 5.
Δοκὴ ἐν ὀφθαλμῷ quid, 35 C 6.
Δυσπαρακολούθητον καὶ ξενίζον, 413 D 9.

Ε

- Ἐγκεντρίζεσθαι, 37 A 9.

(a) Legendum, ἐνειδίζοντος, καὶ ἐνειδόντος, ut ex sensu patet: et ita legisse OEcolampadium, versio Lat. satis indicat.

Ἐγκλήματα φόνου περιπίπτειν, 58 D 10.
 Ἐθελοκακεῖν, 60 E 5.
 Ἐζώγησε τὸν Ματθαῖον ὁ Κύριος, 185 C 6.
 Ἐκπομπεύειν τὸν αὐτοῦ βίον, 45 A 7.
 Ἐκτραχλίζεται εἰς κακίαν, *in malitia pertinax ultra modum*, 127 B 9.
 Ἐλαῖον *in Evangelio quid*, 35 A 1.
 Ἐμβριμάσθαι τι, 45 C 2.
 Ἐμποροὶ φιλοκερδέστατον γένος, 117 B 6.
 Ἐμφυλοῦς μάχας ἀνάπτειν, 384 C 2.
 Ἐνδεδεχισμὸς, τί, 421 C 2.
 Ἐνσκήπτει ἡ ἀστραπὴ τῷ μαργαρίτῃ ἀνοίγοντι τὰς τοῦ ὀστρέου πύλας, 70 C 5.
 Ἐπίσκατος δύναμις, 702 A 4.
 Ἐπιτεύχεται τῆς οὐρανοῦ βασιλείας, 118 D 10.
 Ἐρωτος λύσσα, 204 B 11.
 Εὐδία ψυχῆς καὶ ἀταραξία, 131 B 4.
 Εὐκολότερόν ἐστι τῇ ἡμετέρᾳ φύσει ταπεινοῦσθαι ἢ ἐπαίρεσθαι, 56 E 10.
 Εὐρίπιστος ἄνθρωπος, 53 B 8.
 Εὐτελὲς ἐποχεῖσθαι, *Gallice, être mal monté*, 109 A 10.

Z

Ζάλη · ἐκ ζάλης εἰς λιμένα κατανατῆν, 420 A 7.

H

Ἡδυσπάθειαν καὶ φιλοσαρκίαν ὑπεριδεῖν, 103 D 2.
 Ἡλίου ὀρθρινὰ αὐγαί, 163 D 5.
 Ἡμέρα ἀναπαύσιμος τὸ σάββατον, 434 D 7.
 Ἡμερονύκτιον, 62 D 4.

Θ

Θαυματουργεῖν δίδωσι δύναμιν ἀνθρώποις ἢ πιστις ἔκμονος, 233 C 7 E 5.
 Θεατρίζειν ἀρετὴν, 68 D 4.
 Θεὸς αὐτοαγαθότης, 437 C 2.

I

Ἰεσοῦ κολλητικώτερα τὰ χρήματα, 438 D 8.

K

Κακία κορυφωθείσα, 397 A 8.
 Καταγύγιον ἁμαρτίας, 429 D 1.
 Κατειρωνεύεσθαι τινος, 427 C 11.
 Καῖσθαι ταπεινῶς περὶ τι, 555 D 11.
 Κύνες εἰσι οἱ ἄπιστοι, χεῖροι δὲ, οἱ βορβορώδη βίον ἔχοντες, 35 C 11.
 Κόλλυθος, εἶδος λεπτοῦ νομίσματος χαλκοῦ, 232 D 11.
 Κοσμοκράτωρ ὁ διάβολος, 62 B 8.
 Κόσμος κατακυλιστής, 533 D 2.
 Κριτὴς ἀδωροδόκητος, 87 C 8.
 Κῶμη καλάμου, 754 D 3.
 Κῶνωπα διῦλλίζειν καὶ κάμηλον καταπίνειν, 126 B 11.

Λ

Λέπρα ἰατρῶν χερσὶν ἀνεπιχειρήτος, 308 C 11.
 Λιμενοειδὲς καὶ ἀναπαυτήριον τόποι, 420 A 9.
 Λόγος ἡμῖν τῇ φύσει ἐνδοθεὶς φυσικὸς νόμος, 512 D 1.
 Λόγος προφορικὸς ἢ ἐνδιάθετος, 507 E 10, 508 A 3.
 Λυπηρὰ χαρμωσύνους ἀκολουθεῖ, 86 B 2.

M

Μαργαρίτα ἔμπροσθεν τῶν χοίρων, 35 C 9.
 Μεγαληγορία, *grandiloquentia*, 435 D 5.
 Μαργαρώδεις λόγοι, 35 D 2.
 Μεριμνᾶν περὶ τῆς αἰθρίας ἡμέρας, τί, 34 D E 3.
 Μοιχεύειν πῦρ φυσικὸν καὶ ἐνδοθεν ἡμῖν, 457 C 11.
 Μυριάνδρος πόλις, ἀντὶ τοῦ, πολυάνδρος, 424 A 7.

N

Νάρδος πιστικὴ, τί, 246 E 5.
 Νόμος φυτεία ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, 79 A 12.
 Νόσος ὑδερικὴ, 154 C 12.
 Νέσοι, θάνατον στρατιώται τοῦ Θεοῦ, 39 B 10.

O

Ὁδὸς δυσανόθευτος, 673 C 10.
 Οἶνος νέος καὶ παλαιὸς ἀσκός, 44 A 1.
 Ὀλιγόπιστοι πάντες οἱ μεριμνῶντες, 34 C 12.
 Οὐδαμινδὸς ἄνθρωπος, 95 C 5.
 Ὄφεις πανουργία, 48 C 4.
 Ὄφεις στενὴ ὅπῃ περισφιγμένος ἀποδύεται δέρμα παλαιόν, 48 C 6.

Π

Πάθη ἀρχόμενα νικῶνται βραδίως, αὐξηθέντα δὲ δυσανόθητα γίνονται, 358 C 6.
 Πανούργιοι καὶ ἐπιθέται οἰαίρετικοί, 36 D 6.
 Παρακρατεῖν, τί 102 D 10.
 Πάττειν σποδὸν καὶ κόνιν κατὰ τῆς κεφαλῆς, 55 C 3.

Περίεργος παρὰ τοῦ μετρίου, *plus aequo curiosus*, 764 E 3.

Περισφιγγεται ὄφεις στενὴ ὅπῃ, 48 C 9.
 Περιουσιασμός, 513 B 7.
 Περιχώρησις τῶν ὑποστάσεων ἐν Τριάδι, 653 E 2.
 Πηγῆς ὀρήματα, 555 D 10.

Πίστις ἐπίμονος, 80 A 9.
 Πίστις ἀνόητος, 112 C 11.
 Πόλις τευχῆρης, *ciuitas murata*, 461 C 5.

Πολύσαρκος ἄνθρωπος, 36 C 1.
 Πολύτροποι καὶ πανούργοι, 16 E 8.
 Πορνοσκόποι, ἀρχιλησταί, 406 C 7.

Πόρνος τὴν ῥυπαρὰν μίξιν τῆ σαρκὶ τελεῖ, 308, B 9.
 Προσπῆξτε τὴν χεῖρα, 179 A 9.
 Προσευχὴ σχολῆς καὶ ἀταραξίας δεῖται, 204 C 2.

Προσευχῇ, καρτερία ἐν προσευχαίς μαλάσσει, 432 A 4.
 Προσηλοῦν τὸν νοῦν τῇ τῶν χρημάτων φροντίδι, 33 C 5.

Προσηλοῦσθαι τῇ τοῦ πλοῦτου μερίμνῃ, 33 B 7.
 Προσκαλίζειν τὰ μέλλοντα δευρά, 130 A 4.
 Προσπετικῶς τοῖς τοῦ κόσμου πράγμασιν, 513 A 3.
 Πτωχοὶ τὴν πνεύματι, 25 D 8.

P

Ῥάκος ἄγνωτον, 44 A 10.
 Ῥιφολίνδυνος οὐ θεάρεστος, 58 D 11.

Σ

Σάτον, τί, 68 E 3.
 Σελήνη ὀλόκυκλος, ἢ ὀλοκυκλωσέληνον, 23 A 1.
 Σελήνιαζόμενοι τίνες, 22 E 5.
 Σκυθρωπὸς, 32 E 1.
 Σ-άνιο; καὶ δυσσώρευτος θεράπων πιστός, 155 A 5.
 Σχέσιν πρὸς τὰ χρήματα ἔχειν, 440 A 2.
 Στάχυς γόνασι διαζώνονται, 195 A 12.
 Σύσσωμοι καὶ μέλη τοῦ Χριστοῦ ἔσμεν, 100 D 11.
 Στρατιώται τοῦ Θεοῦ τίνες, 39 B 10.
 Σταυροῦ σφραγὶς ἀδελφεῖς; πολλοὺς διετήρησε πίνοντας φάρμακα, 264, C 5.

T

Ταυτοβουλία καὶ ταυτοθελὲς, 653 E 5.
 Τορευτά. *Veneror ut scribendum sit tornevta, vel saltem vertendum caelata, vice tornaia*, 458 E 9.
 Τρίγα; ἀριθμείσθαι τῆς ἡμετέρας κεφαλῆς; τί, 50 D 2.

Τρυφήν οὐ δύναται σώζεσθαι, 36 C 3.
 Τρυφήν τρυφῶν ἄπασαν, 417 E 10.

Υ

Ἰπερηφανία ἀντιτάσσεται ὁ Θεὸς, ὡς ἐχθρὸς ἐχθρῶ, 453 D 11.
 Ἰποβολιμαῖος, οὐ νομικὸς, ἀνὴρ, 120 C 11.
 Ἰποσκελίζειν τινά, 439 B 5.
 Ἰποστάσεων ἀσύγχυτος περιχώρησις, 655 E 1.

Φ

Φανητιῶν καὶ ἐπιδεικτικῶς, 218 C 3.
 Φάρμακον δραστηκώτατον, 302 B 5.
 Φερέπνος καρδία, 428 D 9.
 Φιλζῶως ἐστὶν ὁ φιλοχρήματος, 437 A 2.

Φιλόκοπος είναι, 75 C 12.
 Φιλορηματία βίβα πασῶν κακιῶν, 671 C 2.
 Φεύγειν ἀνεπιστρέφως, 130 D 5.
 Φονεύς καὶ αἰμοχαρής, 416 E 5.
 Φρενοβλάβεια, 628 B 1.
 Χαρμόσυνα λυπηροῦς ἀκολουθεῖ, 86 B 2.
 Χθαμαλὸν καὶ ἀτελὲς τοῦ νόμου, 416 B 8.

Χοίριξ καὶ δικάλιτρα μέτρον παρ' Ἑβραίους, 08 E 4.
 Χοιρώδης βίος, 42 A 5.
 Χριστὸς αὐτοσοφία, 113 B 6.
 Ψέγεσθαι, 43 B 6.
 Ψυχὴ πολύφροντις, 190 E 9.
 Ψυχολαβὴ τὰ κοσμικὰ, 402 B 3.

INDICES

IN OPERA THEOPHYLACTI

Numeri paginas editionis Venetæ repræsentant quarum seriem typis crassioribus in textu expressimus.

IN TOMUM PRIMUM

Apud nos tom. I eum parte tomi II usque ad col. 318.

A

Abiathar qui Marco dicitur, Abimelech in libris Regum vocatur, 185.
 Abnegare seipsum, 215.
 Adnegatio Petri quomodo se habuerit, 235.
 Abominatio desolationis, quid, 150.
 Abraham pater gentium, et quare ab eo genealogiam exorditur Mattheus, 750. Abrahæ filios suscitare ex lapidibus, quid, 17. Abraham justus, misericors et hospitalis fuit, et cur a divite sit invocatus, non Lazarus, 420.
 Abrahæ sinus, 420. Abraham primum gentilis fuit et idolorum cultor, 421. Abraham Hebræorum pater, 4.
 Abraham Isaac offerens, quem prædignaverit, 650.
 Adam ubi sepultus, 257, 485, 750.
 Admonitionis sunt quæ hic sunt: quæ autem sibi, suppliciorum, 570.
 Adolescentulus qui nudus profugit, quis, 255.
 Adorare Deum quomodo oportet, 537.
 Adoratio seî Deo impendenda, 611.
 Adventus Christi duo, et duo præcursores, 216.
 Adventus Christi duo, salvantis et judicantis, 544.
 Adversarii si non essent, non essent coronæ, 328.
 Adulantur Pharisei, Christus arguit, 178.
 Adulantes, qui, 256.
 Ælius Adrianus templum et civitatem Hierosolymorum funditus suffodit, 441.
 Ætates hominis tres, 19.
 Æternum cur sit supplicium, cum peccata sæpe parum durent, 570.
 Afflictio, 67.
 Agnus Dei cur Christus dicatur, 525.
 Agricola Christus est, 714.
 Aliena et insolita semper plus familiaribus placeant, 564.
 Alius et alius de persona; aliud et aliud de natura dicantur, 507.
 Altaria apud nos a douis sacrantur: sed non in veteri lege ita fiebat, 125.
 Ambire dignitates gentium est, 229.
 Ambitio quam mala et tyrânica, 107.
 Amen affirmativa vox, 26.
 Amicus de via veniens, quis, 354.
 Angeli ministri et præstites nominantur, 95. Angeli inhumanis et in misericordibus indignantur, 98. Angeli et sacerdotes cooperarii Christi, 606. Angeli virtus quæ et quare dicatur angelus, 511.
 Angulus, 236.
 Angusta porta, 56.

Angustia in angustiis possitanimes ne simus, 581.
 Animal Christus non dicatur, 596.
 Animarum apparitiones falsæ, 41. 755. Animam suam amare et invenire, perdere et odisse, quid 51. Animæ mortuorum, ubi, 41. Animæ cibus omne opus, 71. Animæ vestis et uxor, caro, pueri, opera, 97. Animæ vocabulo sæpe totus homo venit, 510. Animæ virtutes tres, quibus diligere Deum oportet, 239. Animæ curatio difficilior quam corporis, 182, 507. Animam Christus assumpsit, virtutem quoque inلودit, 182. Anima concupiscit quid sit, 190. Animæ virtutes omnes charitati offerendæ, 259. Animæ et spiritus discrimen, 279. Animæ rationalis bona, quænam, 371. Anima quid, 557.
 Animalis homo, 595, 595.
 Antichristus, desolationis abominatio dicitur, 130.
 Antichristi tempore multi erunt pseudoprophetae, a quibus multi justi sæcuentur, 150. Antichristi tempora quomodo erunt, et ejus impostura iniquitates multiplicabit et charitatem turbabit, 150. Antichristus quis et quis notatur, 644.
 Antiqui ante legem datam unde vivere didicerint, et quare sit data lex et Scriptura, 5.
 Apollinarius Christum accepisse animam negans confutatur, et unde erroris sui occasionem sumpsit, 15, 619.
 Apollinarius Laodicenensis confutatur, asserens Dominum et Deum nostrum non suscepisse perfectam hominis naturam, videlicet corpus cum anima rationali, sed carnem solam, 515. Apollinarius inanimatam carnem Christi afferens, quomodo refellitur, 515. Apollinarius docens, Christum corpus e caelo sumpsisse, quod per Virginem, seu canalē transierit, confutatur, 512. Et iterum corpus Christi ex hoc mundo esse, negans, 619. Apostolorum mutus amor et reverentia, 674. Apostolorum imitatores simus, 109. Apostoli an montes transulerint, 91. Apostola Samaritana fuit mulier, 539. Apostoli Christo magis quam sibi ipsis credunt, 145. Apostolorum secunda vocatio, 177. Apostoli cur jubeantur in una domo manere, 200. Apostolorum prudentia, 273. Apostolos susipientibus et non susipientibus quomodo appropinquet regnum Dei, 544. Apostoli et prophetae qua virtute miracula fecerint ante glorificatum Christum, 612. Apostolorum fructus, gentes ad fidem conversæ, 712. Apostolorum fides in verba Christi, 691.
 Apud ut accipiatur, 506.
 Aqua viva, gratia Spiritus sancti est, 554. Aqua et sanguis de latere Christi manantes, quid significent, 755. Aqua pervenimus ad Christianismum, 755.

Aquila comparatus Marcus evangelista in pref. Evangelii secundum Marcum.
 Arbori homo confertur, 37.
 Archelaus rex, 15.
 Area Ecclesiae est, 18.
 Aro's, 203.
 Arius, asserens in nominibus non in nomine baptizandum esse, refellitur, 167. Arius confutatur, creaturam Dei Filium et facturam iugens, 507, 653. Arius confutatur asserens per Filium neri omnia, non quod factor ille sit, sed instrumentum, 508. Item volens demonstrare, quod Filius non sit genitus a Patre, sed fuerit sicut una aliarum creaturarum, 518, 572. Arii error, Christum et horis et temporibus subjectum asserentis, 532. Arii error, asserentis Christum Dei unigenitum, eo quod solus ipse factus sit et conditus a Deo; omnia autem alia ab illo, 544. Eiusdem error potestatem Filii negantis, 701. Item negantis, Filium eiusdem cum Patre esse substantiae et potentiae, 572. Arius confutatur, Patrem iniquius per ipsum in discipulis fieri, 733.
 Arma diaboli, peccata, 537.
 Armeni, duas in Christo naturas negantes, confutantur, 517. Armeni negantes, aquam e latere Christi fluxisse confutantur, 735.
 Arrogans, non est Domini discipulus, 603.
 Asina quid significet, 250. Asini symbolum in lege, 675.
 Aspectus invidiosi, 569.
 Avaritiae morbus quantus, 136. Avaris paupertas exosa, 415. Avaritia omnium malorum radix, 571.
 Audire non sufficit, sed audisse oportet et discere, 595.
 Audiens, et non faciens, ruinam magnam patitur, 590.
 Auditorum ad captum sese Christus temperans, saepe contraria loqui videtur, 730. Auditorum gratia humilia saepe de se Christus loquitur, 643.
 Auricula servi pontificis excisa quid significet, 151.
 Auricula obedientiam significat, 737.
 Aurum, thus, myrrha quid significet, 13.

B

Babylon et Aegyptus omnis nequitiae officinae, 14.
 Baptismus Christi quid, 18. Baptismus diabolum eiecit 63. Baptismus an in solo Christi nomine fieri debeat, 497. Baptismi secundi nulla spes, nisi per penitentiam, 63. Baptisma Joannis penitentiam tantum, non remissionis, 175. Baptismus praestat primum honestatis vestitum, 408. Baptismatis Joannis vis, 293. Baptizari ad custodiam puritatis non sufficit, 513. Baptisma non Joannis, sed Christi erat articulum, 521. Baptismus, quomodo Dominus terrenam nativitatem vocavit, 541. Baptisma fons Jacob, 560. Baptisma per probaticam piscinam designatur, 567. Baptismatis aqua qualis, et ejus vis, 568. Baptismatis symbolum, 540. Baptismatis donum et virtus quanta, 547. Baptizari solum, non sat esse, sed postea bene operandum, 167. Baptizatur cur Dominus, 176. Baptizatus Spiritus sanctus datur, caelum aperitur, 176. Baptizari incredulum et infidum impossibile, 620.
 Barabbas quid, 156.
 Battologia, 31.
 Battarismus, 51.
 Bella, fames, pestis, nunquam aliunde quam a Deo proveniunt, 211.
 Beati qui, 25.
 Benefacere alicui Sabbato, lex non prohibet, 569.
 Bethania, III, 231, 448.
 Bethabara, 525.
 Bethlehem, quid, 10. Bethlehem, patria David, 282.
 Bethlehem ad austrum sita, 562.
 Bethphage domus maxillarum interpretatur, 448.
 Bethsaida civitas, 525.
 Blasphemia, 206.
 Boanerges, 187.
 Bona nostra occultanda et non ostentanda, 180. Bona nostra ab invidis occultanda, 350. Bona nostra Deo offerenda et attribuenda, 179, 196. Bona nostra duplicia, corporis et animi, 441. Boni initia et semina accipimus per gratiam, quae nos inserimus et crescere facimus, 554. Bonus, solus Deus, 102.
 Bonitatis fons et radix Deus est, 231.

C

Cadaver quid, 201.
 Cadere nos propter nimiam confidentiam, permittit Deus, 250. Cadunt omnes qui adversarii sunt Verbi, 756.
 Caecus et mutus, quis, 59. Caecus interrogatus a Jesu, quid sibi velit, 229. Caecum ad Siloam cur mittit Christus, 634.

Caesar quid, 256.
 Caiphas sanguinarius, 066.
 Calceamenta Christi quid significant.
 Calix passionis, 149. Calicem cur deprecatur Christus, 149. Calix aquae frigidae quid, 220.
 Calvariae locus, 158.
 Camelus, medium animal inter munda et immunda, 16.
 Camelus quid, 103.
 In Cana Galilaeae signum an absolute primum fuerit, 555.
 Canes, et porci qui, 35.
 Capernaum, 21. Capernaum Christi civitas, 42. Capernaum exaltata, quare, et quid sit, 55.
 Caro, animae uxor; opera, pueri, 97.
 Christus quare Pascha perfecit, 142. Christus quomodo tres dies in terra fuisse dicitur, 62. Christus vera margarita, 70. Christi fratres et sorores, 71. Christus extra vineam occisus, 255. Christi: s. quomodo viventium et non mortuorum Deus; et aibi vivorum et mortuorum Deus appellatur, 121. Christus quomodo triduanus, 165. Christo quomodo omnia tradita, 166. Christus cur baptizatur, 176. Christus arguit, Pharisei adulantur, 178. Christus cur in navi sedeat, 187. Christi cognati, qui, 189. Christi nomen multi mentientur, 211. Christi adventus secundus, quando erit, 244. Christus verum Pascha, 142, 246. Christus propheta, 247. Christi cura praeferenda curae pauperum, 247. Christum et discipulos proprias aedes non habuisse, 246. Christus non sine corpore venit. Christi praedicationis auspiciis, 547. Christi corpus vere est in altari, 247. Christi humilia auditorum imbecillitati tribuenda, 725. Christus super sedem David sedere quomodo dicitur, 276. Christus cur nos liberaverit, 285. Christus quomodo sapientia crescebat, 291. Christo lectura oblati liber laetiae, 590. Christus in Capernaum cur signa faciat, in Nazareth vero non, 501. Christi caro vivifica, 517. Christi quos pudeat et sermonum ejus, 534. Christi nominis virtus etiam per indignos operatur, 539.

Christo potius quam angelo, seu archangelo, tradita sunt omnia, 517. Christi discipulum quem esse oportet, 599. Christi discipulus sol esse debet, 402. Christi caro cur non videtur in altari, 249. Christi gloria est caro et crux, 427. Christi caro in altari vivifica, sicut caro Dei, 595. Christus rex et sacerdos, 4. Christus filius David, 4. Christi duae natiuitates, 12. Christus primogenitus et unigenitus, 10. Christus pastor quomodo, 12. Christus cur triginta annorum baptizari voluit, 19. Christus ut medicus, non ut iudex venit, 43. Christus quare Elias, Jeremias, Joannes Baptista a quibusdam creditus eat, 84, 200. Christus quare adumbrari voluerit gloriam suam, 212. Christus lapis angularis, et cur admirabilis dicitur, 256. Christi frater est omnis pauper, 140. Christus se discipulis tradendo immolavit se, 164. Christus cur sponsus, 117, 184. Christi faciem videre, quid, 88. Christus cur Agnus Dei dicitur, 525. Christi pueritiae miracula confecta, 525. Christus quomodo horis et temporibus non sit subjectus, 532. Christus non semel ementes et vendentes eiecit, 536. Christus cur non ipse baptizavit, 546. Christus crescere quomodo dicitur, 547. Christus solus sponsus; docentes, pronubi, 526. Christi una hypostasis cum duabus naturis docetur, 542.

Christi adventus praedicator in libris Moysi, 558.
 Christus neque vivus domum propriam habuit, neque mortuus sepulcrum, 757. Christus variis modis vitam nostram lucrari quaerit, 560. Christus cum nullo indigeret, cur saepe multa accepit, 562. Christus in nomine Patris quomodo venire intelligatur, 579. Christus attentus et compositus, neque oculis hinc et inde vagari solitus, 582. Christus quod oratione non habeat opus, exemplis ostenditur, 663. Christus est penis vitae omnia vivificans, 595. Christus mentiri non potest, nec etiam falli, 698. Christi fratres Joseph filii, 601. Christus se verum hominem probavit, 605. Christus quo tempore anni passus, 650. Christi vox Lazarum suscitantis, et cur ploravit, 665. Christus via ad Patrem, 66. Christi in nomine petendum, 724. Christus dextera Dei, 714. Christus agricola, 714. Christus praeletus, et Spiritus sanctus, dicitur Paulo, 707. Christus mortuus et nudus in pauperibus, 757. Christus post resurrectionem cur pe tangi permisit, 765. Christus quomodo post resurrectionem comederit, 765. Christi nomen salutare, 724. Christi mors erat quamquam peregrinatio, 249. Christum cur mox vocati discipuli sequebantur, 177.
 Christianum molitia gestare non decet, 55. Christiani etiam improbi sunt, et gentiles boni, 546.
 Christianismi capita duo, 167. Christianismus quid exigit, 546.
 Chrysostomus os aureum, 773.

Cibus a diabolo petentes, 205. Cibus Christi voluntas Dei, 252. Cibus qui pereat, quis, 597.
Circumcisio quid, 281.
Claves num soli Petro sint datæ, et quid significant, 85.
Coactione et vi meliores nos Deus facere non consuevit, 598.
Cæli per Christum aperti, 19. Cælorum regnum, quid, 47. Cæli virtutes, 83.
Cogere nos Deus noluit: alioquin non rationales, nec liberi fecisset arbitrii, 405.
Cognatorum invidia propria, 601. Cognati qui sint Christi, 189. Cognatos Scriptura fratres vocat, 753.
Cognitio appellatur charitas, 27. Cognitio futurorum solius Dei, 550.
Cognoscere Deum non possumus, nisi prius nos cognoscat, 647.
Colius carnalis unde, 514.
Colaphizare quid, 153.
Collybiæ qui, 110.
Columba secunda, 288. Columba simplicitas, 19, 48.
Communionem nemo pascat, nisi anima sanata, 75.
Communio sacramentum quomodo dictum, 595.
Comparatio pulchra seminantis et metentis, 565.
Compassionis expertus in Deo non manet, 98. Compassione carere, bestiale est, 662.
Compele intrare, cur dixerit Dominus, 598.
Concordia vera que dicitur, 96. Concordia non semper bona, 51.
Condemnatio incredulitas est, 545.
Confidens in sapientiam suam non invocat Deum, 55.
Confiteri in Christum quid, 59.
Conjugii separatio quam difficilis, 100. Conjugii quis amor et cura esse debeat, 417. Conjugii divortium cur Moses tam cito admisit, 416. Conjugii bonum maxima cura fuit Deo, 100.
Conscientia unumquemque pro iudicio iudicabit in secundo adventu, 545.
Contendendum non esse cum fratribus propter temporalia, 27.
Contentionem discipulorum de primatu duobus exemplis conspexit Christus, 469.
Continere datur iis qui petunt, 101.
Contentiæ commendatio, 24.
Convenire pro congressu vel coire, 7.
Conversionis spes nulla post mortem, 157.
Cor hominis cognoscere solius Dei est, 597, 725.
Corban quid, 78, 206.
Corbana quid, 154.
Cornu, 284.
Corpus domus animæ, 150. Corpus quod decedit, cadaver dicitur, 201. Corpus Christi Judas non comedit, sed abscondit: et ibidem de Christi corpore plura, 147. Corpus ipsum Domini panis est, qui sanctificatur in altari, 146. Corpus Christi, anima, et corpore panis suscipiendus, 281. Corpus Christi indivisibile, 752. Corpori necessaria reddenda, 556.
Credens, 235. Credentes, vitam bonam non habentes condemnabuntur, 70. Credens per Evangelium abolevit legem, 177. Credentes, signa subsequuntur, 264. Credeus omnis duo lucratur, ut non pereat, et vitam habeat æternam, 544. Credentes tantum inducentur in iudicium rationem redditori, 545. Credere cupiam, et credere in quempiam differunt, 682. Credere non potest malus, 682. In credentibus videntur opera Spiritus, 726. Credere omnem carnem gloria Dei est, 726. Credentes in Christum non moriuntur, 660. Creditur nulli minus quam et qui multum jurat, 29.
Crucifigere rebelles Romanorum erat mos, 742.
Crux prisca quid, 87, 289. Crucem tollere, 87. Crux pessimorum supplicium, 51, 156. Crucem Christi quis ferat, 157. Crux poculum et baptismus, 228. Crucis tormentum veteribus ignominiosum, 749. Crux, mortificatio affectionum, etc., 484. Crucifixionis Christi hora quæ fuerit, 748. Crux Christi Domini, et regis principatus, 484. Crux et mors auctores gratiæ nobis, 542. Crucis Christi et serpentis exaltati comparatio, 542. Crux et caro gloria Christi, 489, 545.
Calicem excolare, et camelum deglutire quid, 126.
Cultores Dei, qui veri, 640.
Cum occidisset sol, cur Marcus addidit, 179.
Curis huius vitæ ne simus addicti, 588.
Custodia, 163. Custodia apostolorum, 750.

D

Dæmonium in homine sævitia, 41. Dæmones usque ad mundi consummationem nobiscum certare sinentur, et cur id, 195. Dæmones famelici et eorum cibus, 187. Dæmoniorum genus cur jejuniu potissimum ejiciatur, 92.

Dæmonibus non credendum etiam vera dicentibus, 178. Dæmones nullam habere potestatem, ne in porcos quidem, 193. Dæmonum tormentum est pelli ab homine, 195. Dæmonium quomodo ejiciatur, 219. Dæmonum catervæ serpentes et scorpium, 545. Dæmones possunt etiam miracula facere, 532, 550.

Dæmoniacus etiam suis propinquis existimabatur Christus, 188.

Damnatione majore dignus, qui prætextu boni mala committit, 124.

David vetus typus Christi, 4. David sedes quæ, 276.

Davidis psalmi pro torcularibus, qui, 601.

Decimarum datio, 454.

Deipara, 517.

Defunctorum spectris non credendum, 421.

Descendere e caelo, cujus sit, 590. Descendit de caelo Deus sicut Deus, et ascendit in caelum ut homo, 597.

Deus an ab aliquo videatur, 699. Deus solus per seipsum jurat, 29. Deus facit virtutes in nobis, 57. Deum quis diligat, 712. Deum plura dare quam petamus, 95.

Deo omnia possibilis, 225. Deo omnia opera bona attribuenda, 179, 196. Deus excitat nocte ac die, 192. Deo potius ubique obtemperandum quam nostræ voluntati, 149. Deus vere bonus et bonitatis fons, 224. Dei in nobis regnantis modi duo, 546. Deo opus habemus, et nobis Deus habet opus, 357, 368. Dei vindicantis et miserentis appellationes, 596. Deus solus cogitationes et corda cognoscit, 40, 725. Deus quomodo adorandus, 557. Deus quomodo etiam nunc operari dicitur, 572. Deus specie et figura caret, 178. Deus omnibus dat, sed utentes et custodientes ostendunt Dei donum, 598. Deus alius aliis post mortem apparet, 116. Deus quomodo nos excaecat, 681. Deus quomodo iustificatur in peccatoribus, 635.

Deus peccatores non audit, quid sit, 640. Deus quos exaudiat, quos non, 640. Deum cognoscere non possumus, nisi prius cogniti ab illo, 647. Dei derelictio excaecatio dicitur, 681.

Deificatio, 652.

Dii dicuntur homines, 704.

Dextera Dei christus, 714. Dextera et sinistra quid, 28.

Diaboli requies quæ, 65. Diabolus apud Job Myrmiceleon dicitur, 372. Diaboli potentia demonstratur ex Judæ prævaricatione, 599. Diaboli mala quæ, 626. Diabolus princeps mundi cur dicitur, 709.

Didymus, 764.

Didrachma solvendi consuetudo, 92.

Diei malitia quid, 51. Dies magnus festi, 611. Dies festi quomodo colendi, 569.

Digitus Dei quis, et per quem modum, 556.

Dilectionis species duæ, 562. Dilectio pro fide maxima, 522. Dilectio Dei propter afflictiones non diminuitur, 708.

Dilectio omnium mandatorum caput, 715. Dilectio Dei mira erga mundum, 544.

Diligere omnes, perfecti est, 50. Diligens Deum et proximum diligit, 259. Diligere proximum, et invicem, quomodo mandatum novum, 696. Diligere Deum quid sit, 702. Diligentis Christum quantum præmium, 702. Diligere nos non cessavit Christus, 756.

Diluvium et Sodomiticum iudicium quid insinuant, 429.

Dionysius Areopagita, 381.

Discipuli Christi sunt, qui se ex justis laboribus nutriunt, 177. Discipulis, dura non injungenda, 44. Discipuli a Christo vocati, unde erat, ut ipsum mox sequerentur, 529.

Discordia doctorum offendit discipulos, 752.

Dispensatori duo necessaria, fides et prudentia, 153.

Dispensator quis, 459.

Dissentientes nihil persuadent, 753.

Dissensio laudabilis, 656.

Dives Abrahamum cur in auxilium invocet, et non Lazarum, 419.

Diutius proximo nemo est, qui proximum ut se diligit, 102.

Divitiarum amor, mors, 20. Divitiarum avidi, maxime vitæ cupidi, 439. Divitias quo pacto Pharisei venarentur, 206. Divitiæ hominem non damnant, sed eam cura, 525. Divitiarum nostrarum horrea pauperum sunt ventres, 370. Divitiarum nostrarum domini nos non sumus, 370. Divitiarum multarum, quam paucarum vehementius est vinculum, 102. Divitias non comitatur vitæ longævitas, nec aliqua quies, 569. Divitiæ, iniustitiæ, 415. Divitias terrenas Christus minimum vocat, 414.

Docendi dignitas solius Dei est, 124.

Doctores orbis nihil tam docet quam humilitas et divitiarum contemptus, 47. Doctorem deiciari non oportet, 47. Doctores infirmis sint indulgentes, nec dura injungant, 41. Doctores etiam vitæ corruptæ non contemnendi,

junimodo vere et bene doceant, 122. Doctor et princeps malus, non sicut suos in bono proficere, quid lucratur, 124. Doctores mali quam perniciosi, 125. Doctor, quæ docet, facere debet, 202, 362. Doctoris sermo nullus firmus, nisi prius factorem se declareat, 481. Doctor constitui quis debeat, 526.

Doctrina mala et corrupta vita hominem perdunt, 121. Doctrinæ aptum omne tempus, 527. Doctrinam Domini quis teneat, 627.

Dogmatum rectorum servatio est sanctificatio, 752.

Dominica dies, 490.

Domus quandoque pro generatione ponitur in Scriptura, 392. Domum Christum non habuit, 757.

Dona Dei quando removeantur a nobis, 99. Dona presentia futuris non conferenda, 158.

Donec, quid significet in Scripturis, 9. Donec veniam, quomodo exponendum, 772. Donec perpetuitatis vox, 10, 96.

Dositheus, 129.

Duo meliores sunt quam unus, 199.

Duodecim discipuli quare, 46.

Dura discipulis non injungenda, 44.

E

Ebrictas sancta, qua Paulus, David et Deus ipse ex hoc mundo excesserunt, 409.

Ecclesiæ gentilis typus est mulier Chananea, 80. Ecclesiæ quomodo super Petrum edificata, 85. Ecclesiæ domus Paracleti, 182. Ecclesiastica dispensantes, multas mensas numerorum habent, 252. Ecclesiæ mirabilis, 256. Ecclesiæ presides mali arguuntur, 378. Ecclesiæ omnes sumus, singuli membra, Christus vero caput, 667.

Eclipsis in morte Christi innaturalis, 159.

Electio Dei voluntatem nostram non cogit, 599. Electio fit a Deo, quia adhortatur ad bonum, et bonitatem impartitur; in mente autem nostra et voluntate situm est salvari, et e diverso, 599.

Electos fieri in qua potestate sit, 117.

Eleemosyna janua primæ charitatis deficiantis, 361.

Elias posterioris adventus præcursor, ut Joannes prioris, 54. Eliæ adventus, 216. Elias et Moses cur cum Christo apparent, 215.

Elegit Deus quos postea propter eorum malitiam deserit, 690.

Elizabet, 271. Elizabet, una filiarum Aaron, 277.

Embryo, 514.

Enchiridia quæ et quo die celebrata, 651.

Episcopi munus quale, 286. Episcopos non in uno loco et signis esse oportere, sed circumire et multis prodesse, 179.

Et pro enim, 278, 529.

Et Petro, cur additum apud Marcum, 262.

Evangelia cur conscripta. In præfatione Matth. Evangelium quid... Ibidem. Evangelia cur quatuor... *ibid.* Evangelium lux, 21. Evangelium Marci ubi et quando scriptum. In præfatione Evang. Marci. Evangelica vita regnum Dei, 277. Evangelium Ægyptiorum, et duodecim... In præfatione Evang. Lucæ. Evangelicus sermo vino comparatur, lex aquis, 554. Evangelicæ legis excellentia, 551. Evangelicæ legis et veteris promissionum diversitas, 544.

Evangelistarum concordia... In præfatione Evang. Matth. Super evangelistas quorundam sententia, 165. Evangelistæ in præcipuis nequaquam discordant, 255. Evangelistæ pauca ex multis scriperunt 602. Evangelistas omnes unus spiritus movit... In præfatione Evang. Joan. Evangelistarum concordia de hora crucifixionis Christi, 748.

Eunomius confutatur, unam eandemque Patris et Filii potentiam et operationem negans, 573. Item Spiritum servum effutens, 541.

Eunuchorum differentia, 101.

Eutychie deliramentum, Christum juxta apparentiam hominem apparuisse asserentis, 516.

Excæcatus est Dei relictio, 681.

Excæcatis miserius nihil, 469.

Excutere pulverem, quid, 48.

F

Faciem Christi quis dicatur videre, 90. Faciem obscure quid, 52.

Fatum virgines, 136.

Feris quartæ jejunium, 246.

Fermentum Phariseorum quid, 565.

Festa Judæorum tria, 600. Festis diebus colere, quid sit, 369. Festi magnus dies, 611.

Ficus quid, et cur a Domino execrata, 252. Ficus arefacta typus Synagoga Judæicæ, 112, 25. Ficus Judæorum generatio, 385.

Fidelis et prudens est rarus, 135. Fidelis vero non est, qui immundus est vita, 545. Fidelis in Christo esse videtur, quatenus credit, 710.

Fides sola sine operibus non justificat, 57, 576. Fides omnia perficit, 54, 45. Fidei Christus miracula sua ascribit, 218. Fides infirma facile labitur, 76. Fides et prudentia ab omni dispensatore exiguntur, 135. Fidem Chananeæ Dominus ut manifestet, non statim exaudit, 307. Fides nudata operibus in tormentorum majorem occasionem cedit, 119. Fides indubitata in sumptione sacramenti corporis retinenda, 595. Fidei et credulitatis virtus quanta, 710. Fides orationis basis, 435. Fides sola non efficit filium Dei, neque salvat, 710. Fides frigida et imperfecta non est fides, 566. Fides sine operibus mortua est, et e diverso, 588. Fides diligens dux ad omnem operationem, *ibid.* Fides in Christum est opus perfectum, sanctum, et se habentem sanctificans, 588. Fides Dei domum maximum et præclarissimum, 590. Fides illorum qui, visis signis, subito crediderunt, 609. Fides recta ex Scripturis, 611. Fide in Christum sumus liberi, et non ultra servi, 625. Fides in futuro sæculo non erit, 654: Fidei est recipere invisæ, 763.

Filius ejusdem cum Patre substantiæ, 716. Filius etiam esset Spiritum sanctum, 716. Filius quomodo sit in Patre, et rursus Pater in Filio, 698. Filius verax et non mendax Deus Christus est, 727. Filius Christus quomodo a Patre audiri dicitur, 714. Filii et Patris eadem potestas, et operatio, et scientia, 576, 698. Filium Dei videre, homini requies maxima, 735.

Filiis ob parentum vitia non erubescendum, 6. Filii regni Judæi, 39. Filii thalami qui, 184. Filii et filia appellatio in Scripturis, 41. Filii hominis, 510. Filii Dei quare dicamur, 515. Filii Dei sunt audientes verbum Dei, 626. Filii paternorum peccatorum sectatores plerumque ferunt penas, 652.

Fimbriam vestimenti Christi tangere, 77.

Finem habitura sunt omnia prospera et acerba, 168. Finem in memoria habere oportet, 245.

Fortis quis, et quæ vasa ejus, 188.

Fratris defuncti absque liberis uxorem ducere licitum, 75.

Fructum ferre semper oportet, 17. Fructum afferens quis dicitur, 711.

Fur est, Scripturis non recte utens, 644.

Furiosus etiam a suis existimabatur Christus, 168.

Futurorum cogitationem solus Deus habet, 859, 271.

G

Gabriel quid, 277. Galilee gentium terra, 15. Galilee seditiosi, 440.

Gastrimargia modius occultans lucem, 192.

Gaza et gazophylacium, 78, 340.

Gaudium bonis contumelias et aspera pro Christo pati, 722.

Geheuna quid et unde, 50.

Generationis divinus et carnalis comparatio, 514. Generationes quatuordecim quomodo, ubi tantum tredecim personæ, 7. Generationem quomodo Scriptura nominare solet, 244.

Generis hominum despectus, 199. Generis utriusque nulla, nisi adint boni mores, 189.

Gentiles etiam inter se discidebant et tumultuabantur, 118.

Genealogia Christi quare exordiat ab Abraham, 4. Genealogia Joseph, et non Maria quare ponitur, 6.

Gladius est sermo fidei, 51. Gladiis omnibus non utendum, 151.

Gloria Dei quæ sit, 498, 712. Gloria inanis morbus apostolos invasit, 96. Gloria vano seccator servus est et ignominiosus, 682. Gloriam si sequeris, non invenies; si fugeris, sequetur, 185. Gloria a Christo data apostolis, multiplex, et quæ maxima, 755. Gloria justorum maxima, Filium Dei videre, 755. Gloria Christi crux et caro, 612. Glorificari Christum quid, 757.

Græci etiam Hierosolymam adibat Deum adorant, 674.

Gratia et meritum differentia. In præfatione Evang. Matth. Gratia etiam per indignos efficax, 37. Gratia Dei omnes vocati tam boni, quam mali, 116. Gratia Deo agenda ante cibum et post semper, 147, 250. Gratiosus est gratia plenè distare quam plurimum, 275. Gratia Spiritus sancti aqua viva, 554.

Gratitudinis exemplar Christus, 85.

Gregorius Theologus, 52.

H

Hæretici vafri et blandiloqui, 56. Hæreticos non statim Deus exuri et bello consumi vult, 68.

Hebraica Christus in honore usque ad mortem habuit, 259.

Hebraei Scripturam sua malitia depravarunt, 9.
Herodes quis et unde, 10. Herodis amara mors, 15.
Herodes cur Christus creditus a quibusdam, 186. Herodes
Joannis occisor, 200. Herodes quare Jesum videre gavi-
sus sit, 481.

Herodiani qui, 186, 211.
Herodias an Philippo vivente ab Herode ducta, 201.
Hiatus quid, 419.
Hierosolymorum bellum et desolatio, quando, 212.
Hierosolyma terra malitiae, 222. Hierosolymilana sedes
Jacobo minori tradita, 253.
Hoc est corpus meum quomodo intelligendum, 249.
Hodie et cras, quid, 591.
Homocidum et mendacium maxime propria mala diaboli,
626.

Homo omnis omnium naturae particeps, 518. Hominum
inimicitia duplex, 588. Homo tricesimo anno probus vel
improbus cognoscitur, quia haec aetas perfecta est, 19.

Hominum tres sunt ordines, 595. Hominis propositum
nihil absque Dei subsidio, 472. Homo est animal suapte
natura veribile, 600. Hominis requies maxima quae, 733.
Honore pauci apud suos afficiuntur, 564. Honores ambi-
re et dignitates gentium est, 229.
Hosanna quid, 110, 231, 672.
Hospitalitates esse debemus, etiam si pauca possidentes, 74.
Hospitalitatis commendatio, 154. Hospitalitas quatenus
veneranda, 532.

Humano generi duo dominantur, 545. Humanae naturae
quae sunt in Christo, divinae tribuuntur, 544.

Humiles injuria afficientes maximis suppliciis obnoxii,
94.

Humiliari discipulorum est, 107. Humiliari, opus Dei,
686. Humiliari quid sit, 595. Humiliari et superbire quom-
odo sit, 636.

Humilitatis lex quo loco praecipitur, 685. Humilitas
Christi, 684.

Hydris lapideae, 535.
Hypocritae qui sint et quibus comparentur, 51. Hypo-
critae magni coram hominibus, 275. Hypocritis malum
quale, 565.

Hypostasis una in Christo cum duabus naturis, 542. Hy-
postasibus differunt Pater et Filius, 653.

J

Idololatria per sextum virum mulieris Samaritanae in-
telligitur, 661.

Ignem Deus non hominibus, sed demonibus paravit,
nos autem in illum nos coniecimus, 140. Ignis inextin-
guibilis gehennae, 18, 221.

Ignobilitas et obscuritas hominum Deo non displicet,
nec etiam nobilitas placet, 262.

Immisericors raptor est, 141.

Immundi spiritus, 178. Immundus non vere fidelis, 545.

Impi in iudicium non resurgent, 545.

Impi cur hic in prosperitate plerumque vivant, 570.

Impudens quis maxime dicitur, 452.

Incarnationis Christi unigeniti opus sanctificare naturam
nostram, 727.

Incredulitas locum cat diabolo hominis invadendi, 91. In-
credulitatis poena, 274. Incredulitas condemnatio est, 545.

Incredulos Spiritus arguit, 19, 719. Incredulis myste-
ria non profanda, et quare, 35. Increduli omnes male-
dicti, 545. Incredulorum verba, *Quomodo*, et *Quare hoc*,
541. Incredulos in iudicium non resurrecturos, quomodo
intelligendum, 545.

Indociles erga non austeriores esse non decet, 209.

Infernus quid, 419.

Infidelitatis origo, sed non sola, 580.

Infidum baptizare impossibile, 620.

Inimicos quomodo ulciscamur, 627. Inimicorum dilectio,
virtutum vertex, 50.

Injuria affecti etiam non sacerdotes, ligant injuriosos,
96. Injuria afficiens, publicanus et ingratus, 96.

Injustorum poena indescens, 141.

Intelligens quid, 326.

Intercessio sanctorum quatenus, 80.

Inter natos mulierum, quomodo a quibusdam intelli-
gitur, 519.

Interitus nostri duae sunt causae, 121.

Interpres verus Scripturae Christi faciem videt, 90.

Interrogantibus maligne non esse respondendum, 115.

Invidia quaeque obscurat bona, 199. Invidiae Judaeorum
comparatio, 604.

Invidis bona nostra occultanda, 550.

Iota, et apex, quid, 26.

Ira quae justa, 27.

Ira, mala bestia, 457.

Irreprehensibiles qui, 271.

Issac natiuitas, 514.

Isaac typus Christi, 750.

Isaiae testimonium de Virginis partu contra Judaeos, 9.

Iscariotes ab Iscara pago, 145.

Israelitae qui sint, 550.

J

Jacob prophetia falso ab Herodanis interpretata, 186.

Jacobus, Hierosolymorum episcopus, una veste per
omnem vitam usus, 255. Jacobum Herodes occidit, 107.

Jejunium, contra tentationes armorum, 19. Jejunii
tempus, 43. Jejunii virtus in demoniacis curandis, 219.

Jejunamus quartis feriis, 246. Jejunandum quibus, 219.

Jeremias puer in prophetam assumptus, 84.

Jesus Salvator et Deus, 8. Jesus omnibus condescendit,
ut omnes lucrifaciat, 54, 59. Jesus quomodo videre pos-
sumus, 90. Jesus unde Nazarenus, 550.

Joannes cur missus, 16. Joannes in diator veteris et
novi testamenti, 16. Joannes, quia purus homo, affectio-
ne sine corporis castigatione vincere non potuit, 43.

Joannes cur miserit interrogatum, *Tu quis es?* 52, 518.

Joannes cur angelus dicitur, et non arando, 55, 174. Joannes
in Sebaste sepellitur, 75. Joannis vita fuit irreprehens-
ibilis, 115. Joannes ultimus prophetarum, initium novi
testamenti, 174. Joannes cur puer in desertum abiit, 284.

Joannis mors cur accelerata, et de ea Theophylacti opi-
nio, 547. Joannes quare lucerna ardens, 577. Joannes
evangelista quando et ubi Evangelium scripsit. In praefatione
Evangelii Joan. Joannes Matthaei Evangelii Hebraici
in Graecum interpres, in praefatione Evangelii Math. Joannis
leonina facies, cur. In praefatione Evangelii Marci. Joannes
contemplativus, 177. Joannes quid, 281. Joannes il-
litteratus totus quae nullus evangelistarum intonare au-
sus fuit, nos docuit. In praefatione Evangelii Joannis.

Joannes cur dixerit: *In principio erat Verbum*, et non po-
tius, in principio erat Filius, 505. Joannes a Christo dale-
ctus, 88. Joannes cur in sinu Domini recubuerit, 692.

Joannes ab omni fastu alienus, 772. Joannem evangeli-
stam Trajanus condemnavit, 107. Joannes a Christo ad
scribendum motus, 775.

Job ad opprobria pessime se habuit, 26.

Jonae signum quodnam, 359.

Joseph an justus volens dimittere Mariam, 7. Joseph
ex Cleophae fratris uxore sex liberos habuit, 71, 161.

Joseph liberi matris Jesu privigni sunt, 161, 260. Joseph
quomodo Matthaei filius Jacob, Lucae vero filius Eli, 297.

Joseph Arimatheus, 261. Joseph historicus, 151.

Judas *confessio* dicitur, 587, 665. Judae duo, 145. Judas
Iscariotes, 46, 143. Judam Christum omni studio revocare
nisi, 150. Judae Iscariotae mors, 154. Judas quare in
apostolum assumptus sit, quid significet, 187. Judas non
semper malus fuit, sed aliquando sanctae voluntatis, 600.

Judas cur loculorum concredita dispensatio, 671. Judas
avarus, fur et sacrilegus, 670. Judam primum abluisse
videtur Christum, 686.

Judaea confessio et Judaeus confitens, 158. Judaei
quare Christum non in die festo occidendum putant,
142. Judaicum quidquid est post Christum, malum est.

20. Judaeorum morositas, 51. Judaeorum inhumanitas erga
uxores, 222. Judaeorum mos in dilacerandis tunicis, 254.

Judaeorum perditiones duae, 453. Judaei corporalem, Sa-
maritani localem cultum offerunt Deo, 556. Judaeorum
frequens ablutio, 553. Judaeorum negligentia plurimi
desiderantur libri ex sacris, 15. Judaei unum victum
quomodo dimittere consueverint, 744. Judaei quomodo
Romanis traditi 750. Judaei multa absque legis praeccepto
faciebant, 745.

Jubilaeus annus, 650.

Judex non dona, sed opera excipiat, et iudicabit, 87.

Judicio non contendendum, 29. Judicium sequitur mi-
sericordia, hanc fides, 126. Judicii diem Filius novit, 155.

Judicium in secundo adventu, aut uniuscujusque con-
scientia, 545. Judicium Filio dedit Pater, non quod filius
hominis, sed quod Deus sit, 685.

Jugum Christi quid, 56.

Julianus Apostata, 226.

Jurare in lege evangelica omnino malum esse, 29. Ju-
ranti frequenter minus credendum, 29.

Juramentum non semper servandum, 75.

Justi quomodo possideant terram, 25. Justorum animae
in manu Dei, 41.

Justitia est omnis virtus, 26. Justitia cum superbia ho-
minem facit infimum, 453.

Justificationes quae, 271.

Justificatur quomodo Deus in peccatoribus, 655.

L

Laborantes qui sunt, 56.

Laboribus justis se nutriendos veri discipuli Christi
erunt, 177. Laboribus non semper intendendum, 202.

Lacrymae fons Jacob dicitur, 561.

Iamech, 127, 562.
 Lampas animæ datur, 156.
 Lapis angularis quis, 256.
 Latrones figura duorum populorum, 159, 258. Latronis iudicia, 614.
 Lavari debemus, ut digne corpori Christi communicemus, 687.
 Lazari et divitis avari enarratio, non historia, sed parabola, 417. Lazarum suscitantis Christi vox, 665.
 Lectioni vacandum in Sabbato, 183.
 Legio quid, 181.
 Leones in Samariam immissi, 556.
 Lex Dei plantatio est, adeoque non est eradicata, 79.
 Legem quomodo Christus implevisse dicatur, 18. Lex juxta spiritum intelligenda, 79. Lex Christi Eliæ præstat vitæ, 540. Legem Dei docentes, etsi non faciant, audire oportet, 122. Leges tres nobis dedit Deus et varias, 586, 554. Lex naturæ in cordibus hominum scripta, 512. A lege nihil excidit quin fiat, 416. Lex imperfectis imperfecte locuta, *ibid.* Legi's cessatio quando, 562. Legi per Christum nihil derogatum, 417. Lex Mosi peccata reprehendit, penamque nulli parcens infert, 544. Legem servantibus longitudo dierum promittitur; Evangelium autem custodientibus vita æterna, 544. Legi finis quomodo Christus, 562. Lex et prophetæ voluntatem Dei, id est salutem perficere non poterunt, 562. Lex omnis Scripturæ, 652. Lex non soli libri Mosi dicitur, 716.
 Leprosus, morbus immedicabilis, 505.
 Leprosus cur Christus tangit, 180. Leprosi mundatis cur injunctum a Domino ut se sacerdotibus ostenderent, 426. Leprosi decem quos designat, 426.
 Levi tribus consecratio, 92.
 Leviathan, 91.
 Libertas spiritus, 285.
 Liberum arbitrium ostendit Christus, dicens, *Si quis vult*, 86, 690. Liberum arbitrium, 405, 452. Liberum arbitrium extenuatur, 592.
 Ligatio et solutio quatenus, 88.
 Ligatis manibus et pedibus projicere, quomodo intelligendum, 118.
 Locustæ quæ, 16. Locustarum natura, 175.
 Longanimitas a Christo docetur, 114.
 Lotio pedum quid significet, 690.
 Lucas vitulus datur, in præfatione Evangelii, Marc.
 Lugere quædam juveni species est, 94.
 Lunatici dæmoniaci sunt, 22.
 Lux mundi apostoli, 25.

M

Macedoniani Spiritum sanctum creaturam esse ostendere conantes, et his quæ facta sunt annumerantes, confutantur, 510. Macedoniani, Spiritus gloriam extenuantes, et Filii servum asserentes, refutantur, 541.
 Macedonius confutatur, alterius substantiæ esse Spiritum et minorem Filio asserens, 702.
 Magdalensæ tres, 145, 246.
 Magi qui et quare veniant, 10. Babylonii fuere, 14.
 Magister an quis vocari possit, 124.
 Magnetis comparatio cum Patre nos trahente ad se, 592.
 Malum effugere, non sufficere, sed fractus virtutis faciendus, 17. Mali a sacramentis abarcendi, 146. Malorum consuetudo dimittenda, 28. Mali non sunt a natura, nec a Deo, 65. Malum prætextu boni faciens, majori damnatione dignus, 124. Mala omnia Satan infert humanæ naturæ Deo permittente, 586. Mala et nascuntur et crescant, 600.
 Malitia sibi non constat, 746.
 Mandare Patrem Filio, quomodo intelligendum, 684.
 Mandata Dei de mutuo amore tractant, 259. Mandata Christi, jugum leve, 56. Mandatorum caput dilectio, 715.
 Manere in Christo, quid, 711. Manere in una domo, cur jubeantur apostoli, 200.
 Manichæi, Christum corpus in Jordane deposuisse asserentes, confutantur, 19. Manichæi liberum arbitrium negantes, confutantur, 579. Manichæus refellitur, 79. Manichæorum mira improbas, panem omnemque creaturam a Deo malo factam asserentium, 582. Manichæi confutantur, malos nos esse a natura negantes, 579. Manichæi confutantur, impossibile esse vitæ mutationem asserentes, 470. Manichæi confutantur, Christum secundum apparentiam tantum incarnatum asserentes, 516. Manichæorum error, veterem legem a malo opifice conditam, 542. Manichæorum error, Vetus Testamentum a Deo non esse, nec prophetas a Deo missos, refellitur, 615.
 Manifeste licet peccans, non condemnandus, nisi rearguatur peccans, 118.
 Manna Hebræorum, 20. Manna quid interpretetur, 579. Mannam figuram est unigenitus Filius Dei homo factus, 589.

Mansuetudo non ubique bona, 84.
 Manus, operativa virtus, 186. Manus Christi, potestas, 651.
 Marcelli error, Christum e cælo cum corpore descendisse, 597.
 Marcionis error, Vetus Testamentum a Novo tanquam malum alienantis, 542.
 Marcus, Petri discipulus, alias Joannes dictus, quando Evangelium scripsit. In præfatione Evang. Marci. Marcus cor Petri nomen amputantis auriculam, subiacet, 252.
 Margarita, ut nascatur, 70.
 Maria quomodo desponsatur, 7. Maria ante et post partum virgo, et nunquam a Joseph cognita, 9. Maria, mater Jesu, noveca dicitur filiorum Joseph, 290, 754.
 Maria e qua tribu et quid, 277. Maria domum revertitur, parturiente Elizabeth, 280. Maria Jacobi Delpara dicitur, 491.
 Mariæ ungentes Jesum tres, 321.
 Maria Magdalene, soror Lazari, meretrix non fuit, 246. Maria Magdalene quare conversa retrorsum, 761.
 Martha virtutem practicam, Maria contemplativam significant, 552. Martha non quam oportuit in Christum fidem habebat, 650.
 Massaliani heretici otto dediti confutantur, 537.
 Matthæi conversio quando, 43. Matthæus cur faciem hominis gerit. In præfatione Evang. Marci. Matthæus binominis, 183.
 Matrimonii difficultas, 101.
 Media nocte Domini adventus futurus, 156.
 Mediator Christo an et quomodo opus habeamus, 725.
 Mel agreste quod, 16.
 Mendacium libertatis carentia, et humillatus sermo sequitur, 640. Mendacii pater diabolus, 626.
 Mendacem Deum facti, qui non credit Verbo, 549.
 Mens lampas est virtutibusque accenditur, 156.
 Mensarii in sacris Litteris qui intelligantur, 252.
 Meretrices et publicani quomodo et quantum sacerdotibus et monachis meliores, 115.
 Merstonis trinæ symbolum, 540.
 Messis et operarii, 48. Messis quid, 195.
 Migratio in Babylonem quid, 6.
 Militare genus tumultibus et conviciis gaudet, 157.
 Militaris ordo, auri mancipium, 755.
 Minima mandata quæ, 26. Minimus in regno cælorum, *ibid.*
 Miracula dæmones facere possunt, et fecerunt, 532.
 Miracula cur, Christo adhuc vivo, apostoli permisi sunt facere, 47. Miracula sua Christus fidei tribuit, 218. Miracula pueritiam Christi confecta, 525. Miracula quæ sunt, majora sunt quam quæ per naturam, 535. Miraculo prosternantur Judæi, ut excusationem non habeant, 736.
 Misericordia in quibus est, 24. Misericordia Christi in arefatione arboris sci ostenditur, 111. Misericordia facienda sensibilibus et spiritualiter, 142. Misericordia Deo gratior quam decimæ, 125. Misericordia prevenit, 264. Misericordia Christi ad eos qui sunt mortui etiam perfluxit, 282.
 Mystera quibus nosse datum, 191. Mystera occultanda inter impios et inobedientes, 55.
 Mystica traditurus Dominus, solitaria petere solebat, 581, 735.
 Mites qui, 25.
 Modius occultans lucem quid, 192.
 Mæchia et scortatio differunt, 28.
 Mollia geitare non decet Christianum, 53.
 Monasticem professis vix qui ad mundana regrediuntur, 40.
 Mons superba mens, 255.
 Morbi, milites et ultores Dei, 59. Morbos difficiliore plerumque a peccatis oriri, 40. Morbi initium facile curatur, 538.
 Mori (non) fideles dicuntur propter resurrectionis spem, 657. Mori pro veritate gloria Dei, 676.
 Mors nostra, Christo somnus, 657. Mors præter naturam ingressa, 149. Mortem cur homines timeant, 148. Mors Christi sanctificatio nostra, 160. Mors Christi quasi quædam peregrinatio, 249. Mors Christi non quasi communis, 610. Mortem prædicere non est humanum, 610. Mortis nostræ tempus cur ignotum nobis esse Deus voluit, 154. Mortem erga omnes insnaviter affecti sumus, 251. Mors Christi non corruptio, sed translatio, 695.
 Mortem quomodo et an Christus timeat, 149.
 Mos loquentium non intelligentibus, 475.
 Moses et Elias in transfiguratione Christi cur visi, 215.
 Muliebris constantia ac fides, 754.
 Mulieres ungentes Dominum quot fuerint, 145. Mulieres sanctæ improbos pepererunt, 278. Mulieres infirmitas a Christi comitatu non prohibet 260. Mulieres, genus

damnatum et maledictum, 161.

Mundo corde qui, 24.

Mundi nomine Judæi nonnunquam ventunt, 754. Mundi quando apostoli fuerunt, 688. Mundi consummatio, fur, 154. Mundus quid, 688. Ex mundo esse et non esse quid sit, 619. Mundi princeps quis intelligendus, et cujus mundi, 709. www.libtool.com.cn

Mutuum quid, 30.

N

Nardus pistica quid, 246.

Natura legem perficere non potuit, 18. Naturas ferarum sequentibus Deus erit pauper, ursus, leo, 117. Naturam humanam transcendentia querere non debemus, 251. Naturæ lex in cordibus hominum scripta, 512. Natura humana vertibilis, 600. Naturam qui observat, non recipit quæ sunt super naturam, 597. Natura et ratio lex dicitur naturalis, 512. Naturam juxta vivere animalis hominis est, 597.

Naturæ duæ in Christo, 609. Naturæ humanæ quæ sunt, vicissim tribuuntur diviæ in Christo, et contra, 544.

Navis. In navem Christum suscipere quid, 586.

Nazareus quid interpretur, 16. Nazareorum insipientia, 71.

Nazareth quid, 277.

Necessaria contenti debemus esse, 10.

Necessitas corporis inevitabilis per Cæsarem significatur, 256. Necessitatem nulli infert Deus, 513.

Negotiatio latrocinium est, 392.

Negotiatorum genus avaram et lucri cupidissimum, 417.

Neophytus ad summa observanda non cogendus, 143. Nephthim, 21.

Nestorii error, alium esse Filium Dei, et Mariæ, 586.

Nestorii error, quod in puro homine habitet Filius Dei, 516. Nestorii error, Christum crescere secundum profectum virtutis, 548. Nestorii error, negantis Christum esse naturam substantiaque Filium Dei, et Deum, et creaturam asserentis, 655. Nestorii error, asserentis, Christum post resurrectionem tandem Deificationem contigisse, et non e caelo, 590.

Nicodemus non perfecte credidit, 539.

Nobilitatis auctoritas, 92.

Nocte vacandum orationi ob majorem quietem animi, 75.

Non visus in arcæ preparatione, 151.

Nomine Christi petendum, 721.

Non posse, pro non velle, 625, 680.

Nos nostræ potestatis non sumus, 29.

Novationorum heresis, post baptismum et communionem peccantem non suscipiendum, 215.

Nuptiæ virtutibus non obsunt, 40. Nuptiæ auxilium vitæ mortalis, 456. Nuptiarum mos, 526.

O

Obedientes pueri qui sint, 114.

Obediendum Deo in internis, in externali potestate, 119.

Obedientia duplex, 166.

Obscurus cur Christus sæpe locutus sit, 562.

Obumbrare, 276.

Occidere seipsum diabolicam est, 619. Occisus Christus, quando pati voluit, 149.

Oculus malus, 206.

Offendicula quæ, 91.

Offendere insipientem quando liceat, 91.

Offensæ ex corde remittendæ, 99.

Oleum, eleemosyna, 55. Oleum sacrum unde, 200.

Omnis pro multis, 49.

Opus Christi leve, 50.

Operariis multis opus, 512.

Opera nostra nos maxime benedicunt, 47. Opera bona non habentes excluduntur a regno, 141. Opus perfectum fides in Christum, 588. Operum malorum judicium erit etiam in credente, 545. Opera sine fide mortua sunt, et æ diverso, 588. Opera bona cum fide exiguntur, 218. Operari post mortem non licet, 118. Operari unicuique quod vult, permittit Deus, 690. Operari oportet eum qui Christum sequitur, 587.

Operatio primum, deinde contemplatio, 575. Operationes tres una cum tribus Ecclesie ordinibus primam a Dionysio assignatas, 448. Operatio eadem Patris et Filii eadem potentiam arguit, 576. Operatio bona conservat fidem, 588. Operatio alio, aliud sollicitudo, 688. Operationes Spiritus in quibus apparent, 790.

Oportet non necessitatis semper, sed et eventus significativum est, 84.

Opprobria ferre maximum et gratissimum esse, 24.

Opus Dei quid, 588.

Orandum quare et unde, 51. Orandum in ecclesia, 51. Orandum sine intermissione, 231. Non orat Deum, qui noxia petit, 721.

Orationi nocte potissimum vacandum, 75. Oraciones quietem requirunt, 201. Orationis fundamentum, fides 455. Oratione quod Christus opus non habeat, exemplis ostenditur, 665.

Ordines tres suscipiendum et servantium verbum Dei, 191. Ordines tres ad Joannem accedentes, 294. Ordines hominum tres, 595. Ordo et modestia inter discipulos, qualis, 674.

Ordinatus propter aurum, a Deo depositus est, 255.

Ordinaturis orandum, 187.

Origenes suppliciorum finem asserens, refutatur, 141.

214. Ejus de Thoma somnium, 658.

Ornatus Christiano homini negligendus, 54.

Otiostas omnem malitiam docuit, 587.

P

Pacifici qui, 24. Pacificum esse oportet Christianam, 21.

Palastina inaquosa, 535.

Palea quis, 296.

Pallium quid, 29.

Palme, 542. Palma victoribus tributa, 675.

Panes in Dominicum corpus vertuntur, 125. Panis in altari non fixus est, sed Iesus corpus et caro Christi, 125. Panes propositionis, 57, 509. Panis, piscis, ovum a Deo roganda, 585.

Parabola non per omnia servatur, 725. Parabola et ejus partes quatenus inquirendæ et assumendæ, itaque credendum, 412.

Parabolice cur Christus loqui soleat, 65, 524.

Parentes. Propter parentes non erubescendum, 6.

Parentes et uxor quomodo, et quando relinquendi, 177, 226. Parentum cura usque ad extremum spiritum habenda, 755. Parentibus obediendum, modo non obstant pietati, 755.

Partus comparatio quam apta, 722.

Parvarum rerum magnas nonnunquam esse affectiones, 105.

Pascha cur et quando Christus perfecit, 145. Pascha Christus legitime edebat, Judæi non, 152. Pasche festum quid, 600.

Pasci ab aliis, grave non putandum, 534.

Passionem suam Christus ob duas causas prædicit, 410. Passio Christi an ploanda, 706.

Pastoris indicia, 644.

Patris et Filii voluntas una, potestas, iudicium, operatio, scientia, substantia, 576, 686. Pater Christi et Pater noster quomodo Deus dicatur, 762. Pater absque mediatore amat nos, 724. Pater quod solus verus Deus dicatur, Filio quoque convenire, 727. Pater carnalis nativitatibus auctor non est, sed cooperativus et minister Dei, 124.

Patientiam per tentationes in nobis probat Deus, 204.

Patria (in) contemptus prophetarum, 199.

Pauci licet possidens, misericordiam tamen exerceat, 74.

Pauli Samosatani error, Christum tunc primum substituisse nugantis, quando ex Maria natus esset, 521.

Pauperes spiritu qui, 25. Pauper omnis frater Christi, 140. Pauperes non omnes salvandi, 457.

Paupertas non est erubescenda, 562. Paupertas Christi propter nos, 540.

Pax apud solos dignos manet, 47. Pax non omnis bona, 581. Pax mundi stulta, 707.

Peccantes privatim arguendi, 95.

Peccatores Deus non audit, quomodo intelligendum, 640.

Peccatum in Spiritum sanctum quomodo irremissibile, 61.

Peccata remittere solius Dei est, 234. Peccata proximorum ut nostra lugenda, 25. Peccatum umbra mortis, 284. Peccatum quid, 225. Peccata secunda graviores poenam patientur, 65.

Pecuniæ visco tenaciores, 458. Pecunias habens, an salvetur, 458. Pecuniæ amor ubique taxatur, 458.

Pejorare plerumque melius quam ob juramentum quid impium facere, 75, 201.

Pentecoste quid, 601.

Peregre proficiscens, Christus, 114, 157.

Periculis temere se injicere, diabolicum esse, 49.

Perjurium quando fieri licet, quando non, 75, 201.

Persecutionem non solum martyres patiuntur, 24.

Perseverandum in orationibus, ut votorum compotes fiamus, 207.

Pestilentia, fames, bellum non aliunde quam a Deo, 129.

Petendum in nomine Christi, 724.

Petri charitas in Christum, 76. Petrum bene loquentem, beatum, male autem, Sathanam Christus dicit, 86.

Petri negatio quomodo se habet, et quare scripta, 255, 737. Petro non soli claves datae, 85. Petrus cur in monte manendum sudet, 556. Petrus penitentiam exemplar, 471. Petrus labi permissus ob temeritatem, 255, 478.

Petrum insipientem quidam excusant, 478. Super Pe-

trum quomodo fiat edificatio Ecclesie, 86. Petrus Christum hospitio excipit, 59. Petrus cur gladio percussit, 757. Petrus typum gerit episcopi, 772. Petrus præest orbis, 772. Petrus practicus, 760.
 Phares et Zares mysterium, 5. om.cn
 Pharisæus quid interpretatur, 17. Pharisæi tam inimici Christi quam diabolus, 59. Pharisæi cæci et escorum duces, 125. Pharisæorum lepra quo unguento sananda, 145. Pharisæorum doctrina cur fermentum, 85. Pharisæorum questio de libello repudi, 223. Pharisæi et legisperiti differunt, 562. Pharisæica disciplina quomodo damnatur, 239. Pharisæi omnis malitiae receptacula sunt, 286. Pharisæus quis, 508. Cur cum Pharisæis et malis manducat Dominus, 560. Pharisæi scandalorum auctores, 422. Pharisæorum vulpini mores, 391. Pharisæorum improbitas erga simplices, 457.
 Phylacteria super manum et sibrinæ quid significant, 125. Philippus in lege Mosi doctus, 529.
 Philosophia nostra verbo et opere constat, 533.
 Photini error, Christum tunc primum substituisse dicentis, quando nasceretur ex Maria, 512.
 Pietatem (promittens, et non faciens, hypocrita est, 126. Pietas præferenda impiis parentibus, 541.
 Pilatus unde Pontius dicitur, 154. Pilatus mollis et ambitiosus, 749. Christum dimittere cupit, 258.
 Pinnaculum templi, 20.
 Pluvia et sol quid, 50.
 Pœnitentia secundum baptismum, 65. Post pœnitentiam remissio peccatorum per Christum, 55. Pœnitentia valde laboriosa, 65. Pœnitendi tempus post vitam nullum esse, et operandi, 137. Pœnitentiæ fructus, 294.
 Pompe Romæ quibus sudi, 605.
 Pontificum peccatum, 559. Pontificum quorundam sanctitas, 135. Pontificem solum unum Judæis lex admittebat, 142, 253. Pontificum arma qualia, 150. Pontifices spiritualia vendentes tanguntur, 235. Pontifices invidiæ et philutiæ mancipia, 123. Pontificatus a Romanis ornabatur, 255. Pontifices collybiæ, 556.
 Porcina vita quæ, 42.
 Porci sursum nunquam spectantes, 406. Porci grunitus ut compescatur, 406.
 Porphyrii Evangelium Dei subvertere conantis sophisma, 507.
 Portæ inferi quæ, 85.
 Potestas omnis quomodo Christo tradita, 166. Potestatis nostræ nos non sumus, 29.
 Præcedenter non voluit Christus crucifigi, 151.
 Prædicare omni creaturæ quomodo intelligendum, 264.
 Prædicantium sermo quando feliciter currit, 545. Prædicans et docens etiam bene operari debet, 180.
 Prædicatio apostolorum per granum sinapis et fermentum intelligitur, 68. Prædicatio verbi per lotionem pedum significatur, 689. Prædicationis Christi auspiciu, 547.
 Præfectura omnium Petro tributa, 772.
 Prælatiois cupiditas non prohibetur, 219.
 Præveniendus nobis Jesus, 202. Prævenit nos ubique Deus, 202, 442.
 Preces breves et crebræ, 51. Preces veræ quomodo sant, 219.
 Prima Azymorum quæ, 145.
 Primatum amare gentiliu est, 107.
 Primi et postremi qui dicantur, 226.
 Primogenitus et unigenitus Christus, 10. Primogenitus quis dicitur, 285.
 Principatum habens et spes quid facere debeat, 135. Principes etiam quidam Judæorum crediderunt in Christum, 614. Principibus malis populos plerumque similis evadit, 124. Princeps malus quid lucretur non sineus suos in bono proficere, 124. Principes semper veritati reluctabuntur, et quare, 614.
 Probatica piscina unde dicta et quid significet, 567.
 Procedere Spiritum sanctum quomodo intelligendum, 716.
 Prodigii et signi differentia, 506.
 Proditorem primum abiit Christus, 686. Proditorem suum Christus manifestat, 145.
 Promittere faciles ne simus, 698.
 Prophetarum dicere : *Hæc dicit Dominus*, et quare, 26, 390. Prophetæ multa mala passi, 114.
 Prophetiæ vis, 528.
 Propositionis panes, 57.
 Proseliti, 125, 674.
 Prostrationis Judæorum causa, 756.
 Proximus est omnis homo, 102, 549.
 Prudentia serpentis, 48.
 Publicanus quis, 508. Publicani unde victum habeant, 447.
 Pueri cur multi moriantur, 652. Puerorum occisio cur permissa, 14. Pueri nos esse humiliatæ et innocentiæ debemus, 93. Puerilis simplicitas, 219. Pueri in lecto

quiescentes quinam sint, 354. Pueri conditio simplex innocua, 546. Pueri contumaces, 54.
 Pulverem exere, 48.
 Punire nemo debet indiscussa causa, 140.
 Purgatorium utri, 59.
 Pusillus grex quis et quare, 374.

Q

Quæstiones curiosæ vitandæ, 287
 Quietem requirunt orationes, 204.
 Quis pro nullus, 681.
 Quomodo, incredulitatis verbum, 541.

R

Raab figura Ecclesie, 5.
 Raas quid, 76.
 Rachel sepultura, 15.
 Rama quid, *ibid.*
 Raptor est qui non miseretur proximo, 141.
 Ratio lux nostra, 510. Ratio et natura, lex dicitur naturalis, 512.
 Rebelles Romani crucifigebant, 742.
 Reddere Cæsari, quid, 454.
 Regibus in templo aliquid agere non licet, 115. Regibus similes ambulare debemus, qui Christi, id est ucti vocamur, 257.
 Regnantis in nobis Dei modi duo, 546.
 Regina Austri quid significet, 359.
 Regnum Dei quod, et quando Deus regnare dicitur, 568. Regnum cælorum quid, 22, 177. Regnum Dei resurrectio, 147. Regnum mortis quando duraverit, 468.
 Reinquenda omnia quomodo et quæ, 405.
 Reliquis ciborum ab aliis nobis appositorum auferre non debemus, 210.
 Remittere peccata cuius sit, 625.
 Reprehensionis exemplar, 587. Reprehensio utilis, si rite fiat, 25.
 Resipiscite, aliter intelligendum dictum a Joanne, aliter a Christo, 177.
 Resurrexisset in morte Christi multos iterum mortuorum, 161. Resurgere in iudicium quid sit, 545.
 Resurrectio, 148, 258. Resurrectio duplex, 591. Resurrectio ex mortuis, et corporum corruptio humanæ nature data per Christum, 589. Resurrectionis cur sæpe Dominus meminerit, 591. Resurrectionis propter spem fideles mori non dicuntur, 705. Resurrectionis sacramentum magnum et difficile, 705. Resurrectionis Christi hora incerta, 759.
 Rete trabentes qui sint, et qui illorum socii, 504.
 Romanorum principatus virilis, 752.
 Romanis quomodo Judæi traditi, 750.
 Ruth figura Ecclesie, 5.

S

Sabbatum profanabant Pharisæi, 57.
 Sabbato nese loco moveant Judæis præcipitur, 162. Sabbatum quid interpretetur, 151, 181. Sabbatum Judæi omne festum nominabant, 509. Sabbatum et Sabet, 434. Sabbatum colere est malorum abstinencia, 569. Sabbatum tota manu solventes Judæi, reprehendunt Christum, 637. Sabbata Judæi dies hebdomadæ appellabant, 758.
 Sabellii error, tres personas unam esse docentis, eademque tria nomina habere nugantis, 167, 506.
 Sacrus, pœnitentiæ et hietus symbolum, 55.
 Sæculus et per quid insinuet, 472.
 Sacerdoti se ostendere, quomodo intelligendum, 305.
 Sacerdotes et monachi si sua promissa negligunt, meretrices et publicani iis meliores, 114. Sacerdotes negotiatores, 458. Sacerdotes, etsi mali, honorandi, 666. Sacerdotes et angeli cooperatores Christi, 666. Sacerdotes Judæorum remittendi peccata potestatem non habent, 623. Sacerdotum dignitas quanta, 761.
 Sacrificia vetera figurata, 752.
 Sadducæi qui et nude dicti, 5.
 Sadech, *justitia*, 17.
 Sal qui sunt, 221.
 Salome Joseph filia, 161.
 Salomonis sapientia quæ fuerit, 539. Salomonis tempus quot annis sit exstructum, 557.
 Salus ex Judæis quomodo intelligatur, 557. Salus hominum, ut est voluntas Domini, majoris faciendæ est a conjunctionatoribus, quam cibis corporalis, 562. Salus non humana virtute metiendæ, sed divina, 105.
 Salutare quempiam per viam, cur discipuli prohiberentur, 545.
 Salvati in mente et voluntate nostra solum est, habitæ electione Dei ad bonum, 672. Salvare solus Dei est, 645.
 Samaritani qui et unde dicti, 47, 426. Samaritanus cur in exemplum proximi inducitur, 349. Samaritani quo-

modo Christum colant, et quod Judæis probiores, 565. Samaritana Nicodemo prudentior, 533. Samosatani error, Patrem hominem asserentis, 575. Samuelis generatio, 514. Sanctificatio corporis et sanguinis, 214. Sanctificatio duplex, animæ et corporis, 214. Sanctificatio, rectorum dogmatum servatio, 732. Sanctitas et justitia differunt, 285. Sanctum quoddam dicitur, 632. Sanctas vestes contingere nihil prodesse sine fide, 44. Sancti pro vinculo corpus habent, 289. Sancti licet pro nobis orent, nos tamen pro nobis petentes magis exaudimur, 80. Sancti oves, peccatores vero hædi, 139. Sanctorum delicta quare scripta, 225. Sanctorum felicitas nondum consummata, 488. Sanctus quilibet lux dici potest, non lux illa, 512. Sanctorum intercessio quatenus, 80. Sanctorum animæ in manus Patris nunc ascendunt, 259. Sanguinaria herba ad statuam Christi nascens, 44. Sanguis veteris et novi testamenti, 249. Sanguinem flere aut sudare, 475. Sapientes mundi, 57. Sapiens quid, 546. Satietas justorum, 24. Scandala fieri necesse est, sed non ut nos perdant, 94. Scandalum insipientium utilitati proximi posthabendum, 395. Scientiam Christi habens, omnia habet, 70. Scientiæ Scripturarum utilitas, 892. Sæmopegia quæ, 11. Scribi in caelis quid, 546. Scripturæ diligens perscrutatio curanda, non defunctorum spectra, 421. Scripturæ in Spiritu sancto intelliguntur, 644. Scripturæ ostium sunt intraturis ad Deum, 644. Scriptura regula fidei, 611. Scripturis non ulens quis est, 644. Scripturam non esse mendacem probatur, 579. Sedere super duodecim sedes, quid, 107. Sedere et item stare cujus sit, 470. Seipsum occidere diabolicum est, 619. Semen genitale quomodo transformetur in embryone, 314. Senatoribus et divitibus Joseph exemplo est, 261. Septem malitiæ spiritus, et septem dona Spiritus, 69. Septenarius numerus Spiritus sancti symbolum, 209. Septies pro sæpius, 421. Sepultura Christi unguenti effusione quomodo præsignata, 144. Sermo sine operibus vanus, 180. Sermones Scripturam janua et ostium, 645. Serpentis prudentia, 48. Serpentis exaltati et crucis Christi comparatio pulchra, 542. Servi ultra non simus, sed liberi et filii per fidem, 625. Sycina prædium Jacob, 555. Sicut, de Patre Filioque cum dicitur, æqualitatem indicat, 727. Sidon quid, 81. Signum primum quod fecit Christus, 535. Signorum operatio dilectionem Dei non arguit, 37. Siloa figura Christi est, 655. Simeon sacerdos non erat, 288. Simones tres, 46. Simon obedientia, 157. Sinus Abrahamæ, 420. Si vis, tantum Christo convenire, 38. Sol tentationem significat, 64. Solitarii maxime tentantur, 298. Solitudinis commoditas ad mystica, 733. Sollicitudine excæcari mentem, 55. Sollicitudo infidelitatem arguit, 55. Sollicitudo aliud, aliud operatio, 588. Solutio et ligatio quatenus, 96. Somor mous, 352. Spinæ et tribuli qui, 56. Spiritualia quærenti dantur etiam corporalia, 54. Spiritualis quis, 557. Spiritus sanctus cur columbæ specie representatur, 19. In Spiritum sanctum peccare, 368. Spiritus immundi, 178. Spiritus sanctus sapientiæ fons, 216. Spiritus unus omnes evangelistas movit, 595. Spiritum sanctum a Filio procedere negat Theophylactus, 550. Spiritus Filii quomodo esse dicitur, 550. Spiritus ante Pentecostem et mortem Christi quomodo non datus intelligatur, 612. Spiritus sancti donum ante Christum glorificatum non erat largum, et quare, 612. Spiritus sancti quomodo procedere proprium sit, 716. Spiritus ministratorii innumeri, 716. Spiritus sanctus per Filium hominibus datur, 716. Spiritum sanctum et Filium misit, 716. Spiritus sancti adventus triplicis utilitatis causa, 719. Spiritus operationes in quibus apparent, 720. Spiritus sanctus nihil aliud docet quam quod Christus, 720. Spiritus sanctus non est minor Filio, 721. Spiritus sanctus quidquid suggerit, a Patre et

Filio habet, 720. Spiritus sanctus cur posterius venerit, 721. Sponsus est solus Christus, docentes pronubi, 526. Stater, 93. Statuam erexit mulier profluvio sanguinis liberata, 44. Status post hanc vitam qualis, 487. Stella quam Magi viderunt angelica fuit virtus, 10. Stridor dentium quid, 118. Studiosis datur nosse mysterium regni, aliis non, 63. Sublime. In sublime tolli quid sit, 375. Substantia Patris et Filii una, quomodo intelligenda, 698. Summa haud exigenda ab his qui nuper ad fidem ad ducti sunt, 145. Superbia quam sit perniciosa, 435. Suppliciorum tempus, 41. Supplicium maximum esse extra lucem, 545. Superbia malorum radix, 315. Synagoga. In Synagoga cur Christus potissimum docuit, 596.

T

Talithacumi, 198. Talentum quis duplicat, 157. Tangere vestem Christi, 197. Tempa propter nos inhabitat Deus, 128. Templum cor latronum spelunca factum, 232. Templo Dei qui ejicitur, 232. Templum Hierosolymorum funditus eversam, 241. Tenebræ exteriores, 141. Tenebrarum princeps diabolus, 709. Tentationes nos coronant, 149. Tentationibus nos non temere injicere debemus, 176. Tentatio declarat qualis quisque sit, 65. Tentationes continuis precibus superari, 149. Tentationum capita tria, 298. Tentationum genera duo, 635. Non intrare in tentationem, quid, 353. Tentari cur nos sinit Deus, 586. Ternarii numeri vis, 130. Terrena sapientes tribus terræ dicuntur, 152. Terrenis non adhærendum, *ibid.* Terræ motum Scriptura in rerum alteratione ponit, 161. Testimonia Christi tria, Joannes, opera, Pater, 377. Testimonium Joannis Baptistæ quare tam crebro assumat evangelista de Christo, 526. Testimonium Christus de se dare, et non dare quomodo intelligendus, 577. Testamentum novum gratia item et veritas appellatur, 519, 702. Thamar scortum, et cur ejus potissimum meminerit evangelista, 4. Theologia turris vineæ, 115. Theophylacti precatio, 182, 240. Theudas et Judas quare occisi, 119, 241. Thomas vere incredulus, 765. Thus, aurum, myrrha quid significant, 13. Thymiamatis altare, 272. Tibiæ nuptiales quæ, 44. Timor pietatis et reverentiæ est argumentum, 358. Timor periculorum causa, 41. Titulus trilinguis quid significet, 752. Tonitruum filii, 187. Torcular. Pro torcularibus psalmi Davidis, 601. Totum Deo tribuendum, 740. Trabs et festuca in oculo, 55. Tradita Christo omnia a Patre quomodo, 56. Tradendo se Christus discipulis, immolavit se, 164. Transfigurari Christum qui videant, 87. Transfiguratio quid, 88. Transformatio quomodo, 214. Tricesimus annus perfecta ætas, 19, 296. Triduanus Christus quomodo, 165. Trinitas sancta credentibus benefacit, non solus Pater, 592. In Triade divina unus et non tres Dii, 653. Tu dicis, quomodo intelligendum, 483. Tunica dilacerandi mos, 254. Tunica quid, 29. Tunicam dare, quid, 50. Tunica inconsutilis, 752. Turpiloquos taxat, 61. Turturum natura, 288. Tyrus quid, 81.

U

Ulcisci quomodo nos debeamus de inimicis, 627. Una Sabbatorum, 454. Unctio post lotionem, 52. Unctionis Mariæ Magdalene mysterium, 144. Unctionis institutum, 200. Unigenitus et primogenitus Christus, 10. Usque perpetuitatis vox, 168. Usura, 380.

Ut, non semper causæ, sed et eventus significativum est. 69, 636.

Uxor, et parentes quomodo relinquendi, 226. Uxoris utilitas, 222.

www.libtool.com.cn

V

Vado, quid significet, 610.

Vasa fortis, 188.

Valentini hæresis, Christum juxta apparentiam tantum existitisse, 516.

Vaporibus pascuntur dæmones, 178.

Velociter prædare quid, 9.

Velum templi quid, 160, 260.

Venter pro corde, 611.

Ventilabrum quid, 18.

Verbum quid sit, 507. Verbum, *sum*, cui conveniat, 630. Verbum Dei quomodo audiendum, 64. Verbum Dei audientes in filios Dei adoptantur, 515. Verbi divini aggravationes, 689. *Verba mea in vobis manere*, quid significet, 711. Verba, id est, facta, 267. Verbi Dei prædicatio multis parabolis ostenditur, 65. Verbo et doctrina laborantes quandoque quiescunt a laboribus, 202. Verbi divini impedimenta quæ, 689. Verbi Dei prædicatio per lotionem pedum significatur, 689.

Veritatem sequitur simplex turba, et fuci nescis, le-gisperitorum autem nemo, 116.

Veritas fidei basis, 549.

Veritatis excellentia ostenditur, 744.

Vermis conscientiam non moriens, 221.

Vespera Sabbatorum, et profundum crepusculi, et valde mane, idem, 163.

Vestis exuenda, 689. Vestis animæ, caro, 231. Vestem Christi tangere, 197. Veste una per omnem vitam usus est Jacobus frater Domini, 255.

Vestimenta rumpere, quid, 152, 160.

Via Evangelium dicitur, 16. Viæ Domini, 285.

Vices sive hebdomadæ Salomonis, 271.

Videre Filium Dei requies maxima, 753.

Vigilare quid, 151. Vigilandum et orandum, 251.

Vigiliæ noctis juxta militarem disciplinam distributæ, 76.

Vinctum unum cur Judæi dimittere solebant, 744.

Vindictæ cupiditas quantum malum, 96. Vindicta non sumenda, 512.

Vinea quæ et ejus cultores, 452. Vineæ tarris theologia, 115.

Viperarum progenies quare Judæi dicti, 17, 61.

Vires animæ nostræ tres sunt, 68.

Virginitatis virtus paucorum est, et a solo Deo datur, 101. Virginitas nuptiis præfertur, 101.

Virginum locus in templo, 128. Virgines fatuæ quæ,

156. Virgines immisericordes cum scortis efficiuntur, 156.

Viri cur soli in Scriptura numerantur, 585.

Virtus nominis Christi etiam per indignos operatur,

539. Virtus quomodo a Christo egreditur, 197, 550. Vir-

tutum vertex inimicorum dilectio, 50. Virtus æterna et

difficilis, 295. Virtus proximi nihil mihi proderit in judi-

cio, 136. Virtute ob vanam gloriam mercedem ubi

accipiant, 30. Virtute etsi quis præditus, indiget tamen

ut a Deo curetur, 710.

Visio prophetarum, 5.

Visiones quando divinæ, et quando diabolicæ, 272.

Vita præsens quare nox et dies dicatur, 655. Vita

nostra debet esse regalit et libera, 257. Vitam eamque

æternam, dare Dei est, 647.

Vivere, ut dicatur Christus, 595.

Vocatio apostolorum secunda, 177.

Voluntatem nostram Deus vel punit vel coronat, 55.

Voluntas Dei salus hominis, 562. Voluntas nostra nos

perdit, et salvat facta electione a Deo, 599. Voluntatem

Dei quis faciat, 605.

Votum quid, 51.

Vox, spiritus inarticulatus, 521. Vox Christi Lazarum

suscitantis, 665.

Vulpes qui, 40.

Z

Zabulon, 21.

Zacharias quis et quare inter templum, et altare oc-

cisus, 128, 562. Zacharias, 271. Zachariæ silentium quid,

274.

Zizania quæ, 69.

Zona pellicea quid, 175.

Zorobabel non in Bethleem natus, ut Judæi inter-

pretantur, sed Christus, 11.

INDEX IN TOMUM SECUNDUM.

Apud nos a col. 319 tomi II usque ad col. 403 tomi III.

A

Aaronis vocatio, 676.

Abel cur a fratre suo sit interemptus, et quomodo loqui dicitur, 732. Abellis victima, 731.

Abraham ex fide, non ex lege justificatus, 50. Abraham omnium pater, 51. Abraham præputii et circumcisionis pater, 52. Quomodo promissionem sit consecutus, 688.

Abraham si justificatus, cur circumcisus, 52. Abrahæ promissio qualis facta fuerit, 55. Abrahamus cur omnibus in fide major, 756. Abrahami hospitalitas, 92. Abrahami tentatio, 756. Ex Abraham non omnes qui sunt, ejus semen sunt, 55.

Abstinere aliquando oportet etiam a permissis ne infirmorum conscientia offendantur, 168.

Adam forma Christi, quo sensu, 58. Adam primus et postremus, 228. Adam typus Christi, 58. Adæ inobedientia, 40.

Adjurationis vis, 598.

Adoptare. Nos adoptati alteram adoptionem expectamus, 60.

Ægyptii idololatræ, 15.

Æmulatio aliquando bona, 350.

Afflictiones Christi salutis causa, 661. Afflictiones hujus sæculi breves, 59. Afflictiones et tribulationes cur ab Apostolo certitudo dicantur, 505.

Afflictorum consolatio, 64.

Ex Agar prognatus filius qua ratione secundum carnem natus dicatur, 532.

Altercatio cur fugienda, 160.

Anathema juxta Apostolum est separatio a gloria Christi, non vero ab ipsius dilectione, 67.

Animæ et carnis opera, 578. Anima citharedi læstæ, membra vero citharæ, 46.

Apollinari error refutatus, 228.

Apollo qui, 254.

Apostolica viscera qualia, 7.

Apostolorum manus declaratur, 8. Apostoli Dei cooperarii et agricolæ, adeoque a Domino, et non ab agricolis ad messem vocandi, 157.

Arbitrii nostri libertas, 135.

Arti impta de Filio Dei sententia fugulatur, 650. Contra Arianam perfidiam invictum argumentum, 67.

Aretes, Herodis socer, 308.

Armorum indifferentia, 45.

Avari. In avaros et avaritiam sapienter invehitur Theophylactus, 406.

B

Baptismus non iterandus, 682.

Baptismi mira vis, 196.

Baptismatis cum Christi sepultura elegans comparatio, 41. Baptismatis mysterium, 68. Quomodo, caro sacrificatur baptismate, aptissima similitudine explicatur, 55.

Marcionitarum baptisma pro mortuis egregie refellit Theophylactus, 225. Ex Christi morte baptismatis non repetenda unitas deducitur, 726.

Baptizari. Moysen quid, 177.

Beatus quis cessendus, 52.

Bella unde exsuscitentur, 98. Tria bellorum genera in hac vita sustinenda, 560.

Benedictionis plenitudo, 112.

Beneficia Dei sunt veluti debiti retributio, 85. Beneficium quomodo sit metiendum, 285.

Benignitatis et bonitatis discrimen, 360.
Bona hujus mundi qualia, 19.
Bona multa Deo ingrata, 87.
Boves ac pecudes ac Deus maculari præceperit, 571.
Brabium. Ad brabii consecutionem quid requiritur, 176.
Bulgaria qua orbis parte sita, 110. **OM. CH**

C

Cælibatus donum Dei, 185.
Cæni mœror qualis, 751.
Caleb et Jesus cur Palestinam sunt ingressi, 969.
Calix benedictionis qui, 180.
Carere Domino quid significat, 493.
Capitis apertura quid indicet, 183.
Carnalis vita explicatur, 57.
Caro animæ ærva, 50. Carnis affectus, 35. Carnis concupiscentiæ, 379. Carni et animæ opera, 578. Carnem cur (Christus induerit, 662. Carnem non esse malam, 50. Caro si bene valet, satis est, 93.
Castigationis utilitas, 275.
Castitas iustitiam fructus, 45.
Cepus honoris causa postremo nominatur, 124.
Charismata quibus deatur, 653. Charismata æmulanda non majora, sed meliora, 201.
Charitas Christiana qualis, 516. Charitas noxia, 90. Charitas proximo perpetuo exhibenda, 96. Charitatis commendatio, 201. Charitatem erga fratres infirmos exercendam urget Paulus validissimo argumento, 168. Cum sine charitate, quomodo quis se tradi possit ad comburendum, 202.

Christianismi negotium totum in resurrectione consistere, 218.

Christianus cultus qualis, 7. Christiani hominis dignitas, 249. Christianum quem non deceat, 406. Christiani a solo Christo dicti, 123. Christiani cur dicti Christi, et quare affligi debeant, 514. Christianorum afflictio, 543. Christianorum gloriatio et patientia, 56. Christianorum olim omnia communia, 186. Christianorum persecutiones, 610. Christianorum sacrificium, 719. Christianorum splendor, 261. Christianorum Ecclesia corpori naturali apte ab Apostolo assimilata, egregie ab auctore exponitur, 127. Christiani quomodo Isaac et promissionis filii; elegans explicatio, 68. Christianus propheta, sacerdos, et rex, 249.

Christus quomodo dimicaverit adversus principatus et potestates, 483. Christus ante omnia genitus, 472. Christus caput angelorum et Ecclesiæ, 483. Christus, Christi Ecclesia, 96. Christus creationis auctor, 653. Christus qui Deus est quomodo pro nobis interpellat, 61. Christus cur in fine sæculorum passus, 716. Christus figura substantiæ Dei, 631. Christus finis legis, 75. Christus frater noster, 662. Christus gloriationis nostræ auctor, 57. Christus veri nominis legislator, 343. Christus verus Deus versusque homo, 4. Christus cur palam mortuus, resurrexerit clam, 483. Christus pontifex a Deo electus, 679. Christus præcursor noster, 690. Christus quomodo dicitur factus parum inferior angelis, 639. Qua de causa Christus genealogiæ expers, 92. Christus quomodo nos purgavit, 652. Christus quomodo Patrem conciliavit, 715. Christus quomodo sit Sacerdos secundum ordinem Melchisedech, 697.

Christus cur omnes infideles hactenus non deleverit, 723. Christus Israelitis ubique præsens in deserto, 178. Christus quomodo pro nobis peccatum fecisse dicatur, 272. Christus cur factus ex muliere dicatur, 54. Christus juxta proportionem charismata membris suis suppedital, 398. Christus quomodo post visum Petrum duodecim apostolis se conspiciendum præbuerit, nondum Mathis in apostolorum numero assumpto, 217. Quomodo Christus per omnia sua membra operatur: præclara auctoris expositio, 377. Quo sensu dicuntur aliqui in Christum peccare, 190. Christus qui pro omnibus mortuus est quomodo multorum peccata, et non omnium abstulerit, 717. Christus resurrectionis principium, 472. Christi afflictiones nos pati, 242. Christi caro qualis, 53. Christi incarnatio vera, 662. Christi pontificis sacrificium, 699. Christi sacerdotium Levitarum sacerdotio excellentius, 693. Christi triumphus, 483.

Christo cum reliquis pontificibus quæ communia, 676. In Christo omnes resurgere, 22. Christum non omnia nostra habuisse, 438. Cur Paulus et propheta aliquando non meminerit Christi divinitatis ac generationis, egregie declarat auctor, 167. Adeoque ex illis verbis nihil præsidii restat Ario atque Socino. Paulus de Christi et Spiritus sancti deitate perspicue non disserit ob auditorum infirmitatem, 178. Idem Apostolus de Christo sermonem inimitabilem non loquitur tanquam de Deo sed tanquam de homine. Cur, *ibid.* Christi verum corpus ab altari parti-

cipamus, 181. Christi corporis communicatio longe differt ab ipsius participatione, 180. Humana natura nominis per Christum sanari poterat, 50. Qui Christi corpus indigne sumit, quanta mala sibi accessit, 192. In Christo quomodo ab angelis adoratur, 580. Christi caro pro nobis Patrem exorat, 700.

Ciborum delectus infirmitatis est, 99.
Cinctura quid sit, 419.
Circumcisio duplex, 23. Duplex circumcisiōis duplicisque præputii explicatio, 23.
Cælorum descriptio moralis, 340. Cælum juxta Joannem Chrysostomum immobile, 702.
Clamor iræ vehiculum, 404.
Corna Dominica convictus, 198.
Comam virum dedecere, 185.
Comessatio, dissensionum ac jurgiorum mater, 309.
Conatus noster facit ut eligamur, 79. Hæc auctoris verba, licet durissimula videantur, ex iis tamen quæ sequuntur planiora fiunt.
Concertatio, inflatio, sanatio quæ, 516.
Concludere in incredulitate quid, 84.
Concupiscentiam Dei timor coercet, 278. Concupiscentia quomodo ante legem ignorata fuisse dicatur, 47.
Confessionis et patientiæ necessitas, 586.
Conjugis fidelis cum infideli quo sensu munda, et quo impura, 159.

Consanguineorum cura habenda, 377.
Conscientiæ puræ fiducia, 245. Conscientiam peccatum arguere, 104.

Consilia et præcepta longe differunt inter se, in Scripturis tamen commendantur, 57.
Consummationem fieri per afflictionem, 679.
Contemptibilis. Qui sunt qui a Paulo vocantur in Ecclesia contemptibiles, 181.
Contemptum sui Deas ulciscitur, 518.
Contenitio definitio, 18.
Contritio peccati medela, 280.
Contumelia acerbior tormentis corporis, 275. Tota est in anima, 275.

Conventus non humano affectu, sed in Christi nomine faciendi, 148.

Cordis circumcisio, 24.
Corinthii pseudo apostolis serviliter subditi, 303.
Corinthii opibus et humana sapientia superbiētes Paulum spernabantur, 119. In varias divisi classes de resurrectione dubitabant innumeraque alia facinorosa committentes a Paulo corripiuntur, *ibid.* Corinthiorum superbiam Paulus reprimi, 141.

Corpora hominum cur Deus fererit proportionabilia, 197. Corporum resurrectio ex germinantis seminis natura ac virtute explicatur, 235. Corpora eadem splendidiora tamen resurrectura, *ibid.* Corporis incorruptio e caelo, 267. Corpus quo sensu animalis dicitur, 227. Corpus animam juvare, 538. Corpus naturæ non obest, sed peccatum, 42. Corpus natura malum non esse, *ibid.* Corpus quomodo spirituale resurget, 227. Corpus non occidendum, sed opera corporis, 57. Corpus nostrum cur ante Christi adventum facile expugnari poterit, 45. Corpus afflictionibus ærumnisque subigendum ut salvetur spiritus, 118. Pars corporis ut quis dicatur, non laesus facit, sed unio, 197.

Corruptionis et mortalitatis differentia, 251.
Crapula mala, 185.
Credens cur multa virtute habeat opus, 85.
Criminosi nomen, honoris et charitatis ergo Pantus non manifestat, 147.

Cruce fidelium gloriatio, 361. Crucis hostes probe descripti, 432.

Cultu rationali Christiana sit sacerdos et victima, 86.

D

Deliciarum et crapulae effectus, scortatio, 154.
Depositum Pauli quid, 597.

Deus Verbum assumptam carnem nunquam deseruit, 480. Deus in articulo etiam de Patre prædicatur, 326. Dei cognitio unguentum est pretiosum, 234. Dei in nobis inhabitatio, 377. Dei judicia imperscrutabilia, 83. A Deo rationem exigere non debemus, 667. Quomodo de Deo dicatur, *Dei* dona hominibus, 595. Deus in invitis non operatur, 428. Qua de causa in Deum solum confidere debeamus, 662. Consuetum erat sanctis nomen Deo dare ex beneficiis quæ ab illo accipiebant, 242. Deum quomodo facie ad faciem cœles cognoscant, exemplo illustratur, 205.

Dexteram dare, consensionem societatemque significat, 53. Absque Deo nihil recte a nobis fieri posse, 438. Diabolus quare princeps aeris et spiritus appellatur, 378. Diaconi præces, 62.

Dies hominis quo sensu a Paulo sumitur, 141. Dies malus non ea mala quae eo in die committuntur, 449. Diei novissimae ignorantia utilis, 522. Dierum observatio, idololatria, 518.

Dignitatem a Sede non abarcere, 118. Dijudicatio. Ex dijudicationis dono prophetae designantur, 312.

Dilectio cur legis plenitudo, 96. Dilectionis Christi excessus, 57.

Diligere longe discrepat a pacem habere, 450.

Discipuli virtus praeceptorem ornat, 256.

Dispensatoris evangelici onera et officia, 141.

Divina scrutanda non sunt, 17.

Divina qui humanis rationibus scrutatur blasphematur, 566.

Divites inopes in multis, 286.

Divittis quomodo sit utendum, 292.

Doctor fide dignus esse debet, 218. Doctoris officium, 256. Doctores populi paucis contenti sint, 171. Doctores et non factores legis durius increpantur, 21, 22. Doctoris letitia est mœror peccantium, 150. Doctores evangelici thuribullu regales, 215. Quomodo quibusdam sint salus, quibusdam vero interitus, *ibid.* Doctoris evangelici est miscere encomia cum objurgationibus, 279.

Dominica dies una Sabbathorum, 252.

Dominorum erga servos munus, 496.

Donec particulæ vis, 22.

Donum et victimæ quomodo differant, 705.

Dormientes et mortui differentia, 408. De neutro tamen desperandum, *ibid.*

Duplex quandoque multum significat, 479.

E

Ebrietatis mala recensentur, 98.

Ebriosos ac maledicos quare cum idololatriis conjunxit Apostolus, *ibid.*

Ecclesia templum Dei, 555. Ecclesiae caput Christus, 196. Ecclesiae precum efficacia, 245.

Electionis Dei incomprehensibilis ratio, variis exemplis egregie exposita, 69.

Electorum sigillum, 604.

Eleemosyna virtutum summa, ex praecepto facienda, 252. Eleemosynam quare Paulus communicationem vocat, 111. Eleemosynarum fructus, 290. Eleemosyna invita avaritia, *ibid.*

Elegans similitudo in eo qui in lege et doctrina gloriatur, 22.

Ephroditum ad Paulum cur Philippenses miserint, 445.

Epenetus Achaiae primitivus, 114.

Ephesus Asiae metropolis, 567, in arg. Epistolæ.

Episcopus sit tanquam stella lucens. Crelebs. Vel si uxoratus, uxoris cupiditatibus nullatenus obnoxius, 575.

Episcoporum nomen apostolorum ævo commune erat etiam presbyteris, et presbyteri nomen episcopis, 427.

Episcopi diaconi aliquando fuere appellati, *ibid.*

Epistolæ. In conscribendis epistolis quæ ratio tenenda, 497.

Errorum auctores dupliciter puniendi, 585. Ab errore revocare magis est quam a mortuis excitare, 578.

Esau cur penitentiam non invenit, 751. Esau lacrymæ, *ibid.*

Eucharistiam indigne sumentibus quod et quale supplicium, 727.

Eva cur dicatur decepta, et non Adam, 573. Ejusdem levitas omnes mulieres pervasit, *ibid.*

Evangelii annuntiationis difficultas, 125. Evangelii gratuita annuntiatio laudabilis, 16. Evangelii præco mercedem accipiat, modo otio non torpescat, 175. Evangelium quomodo Paulus annuntiaverit, 150. Evangelium quibus de rebus dicatur, 4. Evangelicum ministerium ut uberem fructum afferat tria sunt necessaria, 568.

Excæcare Dei quid, 226.

Excellentes per comparisonem quando quispiam ostendatur, 675.

Exploratio sui ipsius, 89.

F

Fidelis cum infideli matrimonium non inest, 159.

Fidelis omnis cur sanctus, 686.

Fideles omnes simul, Ecclesia, 114.

Fides legem non destruit, sed statuit, 22. De fide et sacramentis tantum, nemo audeat sibi impunitatem promittere, 177. Fides libera est, 250. Fidei doctrina plurimum differt ab Instituto disciplinæ, 100. Fides non est ad humanas ratiocinationes exigenda, 55. Fides Dei donum, 88. Fides fiducia nobis parit, 589. Fides quomodo nobis prosit, 51. Fides firmamentum recte dicitur, 479. Non fidem duntaxat, sed vitæ rationem mirifice commendat Apostolus, 55. Fidei opus cum laboris charitate conjunctum, 504. Fidei utilitas, 108. Fides a Deo est, 10.

Fidem cur legem Apostolus vocet, 29. Fides sola non sanctificat, 109. Fides est testamentum antiquum lege, 541. Ad fidem accipiendam aliquid etiam a nobis contribuitur, quæ quidem auctoris verba viginti mente expendat lector, 88. Fide promulgata, prophetiæ evacuantur, 205.

Filius in fine sæculorum cur sit incarnatus et passus, 716. Filii et Spiritus communio, 5. Filii exaltato Patris gloria, 444. Filii Dei qui sunt, 58.

Fornicationis immunditia, 155. Quomodo qui fornicetur in proprium corpus peccat, varia et concinna auctoris interpretatio, *ibid.* Fornicatio omnis est impuritas, 23. Fornicatio quo sensu infidelitate deterior, 158.

Fraterna charitas quæ, 91.

Fraternitatem peccatum non dirimere, 125.

Frates Domini qui sunt, 170.

Functionem suam quisque strenue obeat, 89.

G

Gastrimagia sive libidinis mater, 179.

Gaudium perpetuum quomodo parandum, 526. Gaudium cum tribulatione aptissima comparatione exponitur, 506. Gedeonis fides, 741. Genealogia Judæorum scriptæ et vana, 655.

Generatio aliquando fit per institutionem, 531. Genitalium necessitas atque bonos, 199.

Gentes cur electæ, Israel autem repulsus, 71. Gentes quatenus Judæis meliores, 20. Gentiles quomodo dicantur injusti, 82. Gentes cur salvatæ dicantur, 81.

Gloria futura quomodo quaerenda, 17.

Gloriari in Deo quis dicatur, 29. Gloriari quando nobis liceat, 246.

Gloriatio nostra qualis, 56. Gloriationis nostræ auctor Christus, 57.

Græci ad impunitatem modo traditi, 13. Græci mendaces, 26. Græci quomodo Dei cognitionem habuerint, 11. Græcorum stoliditas apud, 12. Græcorum stultitia, 78. Græcorum vesania refellitur, 26. Græcos et Judæos quos Apostolus vocet, 25.

Gratia Dei quando nobiscum maneat, 765. Gratia Christi fortior et efficacior ea quam habuit Adam innocens, 42. Gratia ex baptismo confertur, 55. Gratiam peccatum abstulisse, 59. Gratiae necessitas et legis inefficacia, 20. Ex gratiæ abundantia Græci inferebant esse petenda multa flagitia, 26, 40. Gratia Deo agenda pro nostro et alieno bono, 8.

Gregorii Nysseni doctrina de Filii cum Patre aequalitate, 651.

H

Hæreses a diabolo excitatae, 485. Hæreses schismata parere, 478. Quare oportet esse hæreses, 189. Hæreses unde dicantur, 489. Hæreses non sunt cuilibet explicandæ, 571. Hæresum ortus, 116.

Hæretici amicitia fugienda, 450. Hæreticorum doctrina perversa, 453. Hæreticorum variæ de Christo opiniones, 457.

Homo dives a Deo factus, 589. Homo seipsum exploret, ne se sibi extollat, 562. Homo ex omni animarum specie componitur, 527. Secundum hominem dicere, est aliquid asseverare juxta humanam ratiocinationem, 26. Hominis veteris concinna descriptio, 490. Homines servare quid significat, 161.

Humanum aliquando significat, quid indecens, et exiguum, 44.

Hospitalitatis encomium, 456. Hospitalitas quomodo exercenda, 92.

Hostibus etiam bene precandum, 92.

Humiliatio apud Paulum quid, 516. Punitionem patientis, humilitatem vocat Paulus, 516.

Humilitas vera in quibus consistat, 53.

I

Idolothytis qua ratione abstinendum, 163. Idolothytarum eam jure optime Paulus reprehendit, *ibid.* Appositam rationem reddit idem apostolus, cur ista vetantur, 181.

Imago Dei. Ex imagine Dei invisibilis invicta probat auctor noster Christi divinitatem, 489. Cur angelus non dicatur ad Dei imaginem conditus, *ibid.*

Imitator Domini quomodo quis fiat, 505.

Immaturæ mortes propter indigne sumptum Christi corpus, 192.

Immunditia. Quomodo ab omni immunditia creaturæ purgentur, 572.

Imperio Romano dissoluta, Antichristus apparebit, 557.

Impietas derelictionis Dei, 15. Impietatis et injustitiam differentia, 11. Impietatis multæ formæ, *ibid.*

Improbi e medio tollendi, 150.
 Impuritas fructus, iugominia, 48.
 Impurus nemo sanctus, 241.
 Incorrigibiles punire ad Ecclesie edificationem pertinere, 520.
 Incredulitas quomodo coerenda, 668.
 Inceptionem importunam nihil edificare, 106. Inceptionum modus, 252.
 Indurare. Quomodo Deus Indurare dicatur, 70.
 Infirmitas pro tentatione etiam sumitur, 144.
 Infirmitas scandala vitanda, 169.
 Inimicitia omnis a nobis cepit, 473. Inimicitia suscipienda pietatis causa, 93.
 Injuriam pati melius quam ferre, 152.
 Inobediens cur non vivere dicatur, 743.
 Interpellare Christi quid sit, 64.
 Inutilis redditur qui a bono divertit, 26.
 Invidere quibus solemus, 197.
 Invidia passio, non actio, 165.
 Ira Dei adversus Judæos, 511. Ira Dei in hoc sæculo, quomodo differat ab ea quæ erit in futuro, 10. Ira indignationis filia, 404. Ira a clamore inflammatur, *ibid.* Ira sine peccato, 402.
 Isaac Christi typus, 757. Isaac quomodo urigenitus, *ibid.* Isaac verbo Dei formatus, 68. Isaacum quanto odio Philistæi sint persecuti, 733.
 Israhel supplicium quale, 745.
 Israhelites ab hereditate exclusio non a persecutione, sed a Dei voluntate initium cepit, 354.
 Israhelites ex Abraham per naturam, non per fidem, 54.

J

Jasonis constantia, 117.
 Jephthæ, Sampsonis et Barac fides ab apostolo commendatur. Hic tamen Theophylacti verba sedula mente sunt expendenda, 742.
 Judæus quomodo in lege peccavit, 22. Judæus quid dicatur, 25. Judæus verus quis, 24. Judæi a Deo primum electi, postea ingrati et ob id juste damnati, 26. Judæi cur canes, 446. Judæi plurimum a Deo honorati, 24. Quomodo a lege liberati, 46. Cur Antichristum recipient, 159. Judæorum baptismi varii, 710. Judæorum compunctio, 80. Judæorum gentiumque odium, 108. Judæorum nobilitas, 97. Judæorum rabies, 511. Judæi obsecrati, et sic mente hebetes, ut ne Scripturas ipsas intelligere valeant, 260. Judæorum gentiumque servatio, 107. Judæorum servitus, 80. Judæorum spes, 689.
 Judaica gentis claritudo, 664.
 Judicium Dei præ fortibus, quid, 179. Judicii futuri severitas, 141. Judicii memoria Corinthiis terrorem incutit, 148. Ex corrupti judicii crimine multæ sequuntur prolapsiones, 14. Græci iudices injusti nuncupantur, 151.
 Juramentum omnis controversiæ finis, 689.
 Jurgia divortii causa sunt, 120.
 Jus nostrum non sumus, quo sumus, 156.
 Justificatio non ex operibus legis, 50. De justificatione Theophylacti sententia caute accipienda, 29.
 Justitia Dei ex fide est, 74. Justitia Dei nos servari, 10. Justitia est omnis virtus, 105. Justitia, quæ ex Deo est, cur in fide sit. Justitia arma sinistra et dextera, 274. Justitiæ munus, 742. Justitiæ perduratio, 292.
 Justi. Quomodo justos dignos Deus facit in partem sanctorum, 468. Justorum inter se differentia, 226.

L

Legalium inter se connexio, 554.
 Legati nihil mali patientur, 422.
 Lex an voluntas Dei fuerit, 87. Lex quomodo concupiscentiam operatur, 47. Lex liber Genesis dicitur, 215. Lex cur maledictionis causa, 542. Lex peccati ostensio, 52. Lex quid Paulus significat, 50. Lex quomodo peccatum auxerit, 40. Lex universum vetus testamentum, 351. Lex testamento novo quatenus inferior, *ibid.* Lex et circumcisio cur Judæis majoris supplicii causa, 19. Lex Moysis quomodo spiritualis, 257. Legis decemque sancta, 49. Legis veteris mira mutatio, 171. Quomodo legis novæ mysteria imagines appellat Apostolus, 718. Legis impletio, proximi dilectio, 96. Legis ferendæ causa, 544. Legis littera spiritus servitutis, 58. Legis severitas, 257. Legem animam non sanctificasse. 537. Lege non existente, non imputari peccatum, 48. Legum ingentiosa paritio, supra hominem, in homine, et circa hominem, 52.
 Liberalitas quæ, 90.
 Liberam esse hominis operationem sub gratia, 142.
 Liberorum manus, 494.
 Libertas in Paulo quæ sit, 185. Quomodo servus in Domino. Libertas sit Domini, 61.
 Liberum arbitrium homini inesse, 71.
 Litteræ vetustas, 46.

Longanimitatis et patientiæ differentia, 467. Longanimitas Dei nequiores nos facit, 70. Longanimitas Dei occasio majoris supplicii, 17. Longanimitas unde sit, 577. Longanimitas quomodo a mansuetudine differat, 560.
 Loti et Abrahami mira hospitalitas, 92.
 Lucas evangelista Paulo dilectus, 499. Cur dicatur locutum nobis esse Deum et non Christum, 649.

M

Maculæ quomodo a rugis discrepant, 412.
 Magis intelligentes, magis punientur, 18.
 Magistratu civis esse obtemperandum, 760.
 Maledictio quomodo a nobis ablata, 545.
 Malitia in quo discrepat a versutia, 149. Quis malitia infans, 210.
 Manducare in gloriam Dei quid, 185.
 Manna mysterium, 286.
 Manuum puritas qualis a Paulo in oratione exigatur, 562.
 Maranatha Syriaca vox : qua causa ea utitur Paulus ad Corinthios scribens, 236.
 Marcelli hæresis, 650.
 Matrimonium fidem cæterasque virtutes nihil impedire, 114. Matrimonium, pretiosa res, sed non sancta, 750. Ne pulet lector ex nis verbis Theophylactum de matrimonio præsertim sensisse ; legat, quæso, summi ac sapientissimi viri, quæ habentur verba, 156. Matrimonii curam Deum in primis habuisse, 410. Qua de causa illud dilataverit., *ibid.* Matrimonii et virginitalis præstantia venusta exponitur similitudine, 571. Matrimonii nexus celibatus libertas, 160. Matrimonii voluntas brevis, *ibid.* Matrimonii utilitas, 156.
 Matthias quomodo apparuerit Christus, 217.
 Melchisedec Abraham præstantior, 693. Christi typus, *ibid.* Quare ratione figura Christi, idem. Qua ratione patre et matre carere dicatur, 693. Quomodo factus sacerdos, 695. Sacerdotibus legis major, *ibid.* Melchisedecum semper vivere, quomodo intelligendum, *ibid.*
 Melote, quod vestimenti genus, 745.
 Membra lucem opus habent, 198. Membrorum bona et mala communicabilia, 199. Membrorum inferiorum ordines tres, 198.
 Mentis innovatio quomodo formetur in homine, 86.
 Mente perfectus quis, 210.
 Metus duplex, 96.
 Miracula. Deus operatur miracula etiam hominibus non profutura, 210.
 Ministeria præstantiora in Ecclesia non consequi, gratia Dei est, 596. Pauli ingeniosa assimilatio ad reprimendos eos qui invidenti illis qui majora exercent in Ecclesia ministeria, 197.
 Misericordiam impertiri, summa Dei gloria, 72.
 Mærorem immodicum etiam hominem perdere, 253.
 Montani hæreses quæ prophetis intelligentiam detrahebat, refutatur, 209.
 Morbi ex voluptatibus, 562.
 Mors in baptismo quomodo, 602. Mors Adami propter nos, mors item Christi propter nos, 140. Mortis imperium quomodo diabolus habuerit, 662. Mortis metus maxima servitus, 663. Mortem cur Christus gustaverit, 660. Mortes immaturæ propter indigne sumptum Christi corpus, 192. Pulchra comparatio qua explicatur, quomodo per legem homo mortuus dicatur, 48.
 Mortalitas unde sit, 39.
 Mortificatio duplex, 488.
 Mosis splendor qualis quantaque fuit, 299.
 Mulieri cur docendi facultas non competat, 563. Mulier semel docuit, et omnia subvertit, 563. Mulier ex viro, vir per mulierem, 187. Mulieri privatim docere permitit Paulus, 154.
 Mundus quid Scripturæ significat, 745. Mundi significatio altera, 655. Mundus sunt prava opera, 418. Mundi mutatio, 655. Mundus et angelii quomodo a sanctis judicabuntur, 151.
 Murmurare quorum sit munus, 441.
 Muros Jericho fide corruisse, 741.
 Mysterium Christi prædicatio, 151. Mysterium maximum a sæculis absconditum, 476. Mysteria Dei non temere spargenda, 141. Mysteria presentia quatenus a perfectioribus futuri sæculi rebus distent, 718. Aliud est scire mysterium, aliud vero scire occultam mysterii rationem, 569. Mysteriorum esse participem maximi honoris argumentum, 104.

N

Nabuchodonosoris humiliatio, 211.
 Nabuch lapidatio, 745.
 Necessitatibus proximi opem esse ferendam, 91.
 Natura humana non nisi per Christum sanari potuit,

50. Natura nihil deforme, 199. Secundum naturam, præter naturam, quid Paulo, 85.
Nemini se comparantium fastus, 297.
Nero Antichristi figura, 537.
Nicomolis Traciæ urbs, 647.
Nomine Jesu quomodo quis agere dicatur, 495. In nomine Christi obsecrat aliquando Paulus, omisso Patre 112.
Non particula quandoque sensum diminuit, sed non negat, 125.
Novatiani non audiendi, 351. Novatianorum hæresis explicata, 516.
Novum Testamentum Veteri præstantius, 258.
Novi ac Veteris Testamenti idem Spiritus, 263.
Nuptiæ donum Dei, 158.

O

Oculorum necessitas, 197.
Operationes carnales cælum non hereditare, 229.
Operis boni necessitas, 17. Operum honorum alia majora, alia minora, 157. Operum necessitas, 580.
Opprobrium Christi, 759.
Oratio vera quæ dicenda, 380, 496. Oratio ea quæ ignorat aliquando petit, 61. In oratione quomodo manus puræ sint levandæ, 562. Orationis donum exponitur, 62. Orationis perseverantia, 91. Orationis virtus, 645. Oratio utilis, 455.
Orizænis error, 227.
Osculum sanctum, 115, 527.
Otiū omnis mali auctor, 479.
Oziæ sacrificium Deo cur ingratum, 537.

P

Parentum munus, 494.
Parentibus cur secundum Deum plus debeamus, 415.
Pastor nihil præter ea quæ ad usum et necessitatem pertinent, quærat, 171. Aptissima similitudine explicatur tristitia pastoris suum gregem corrigentis, 251.
Pater pro nobis advocatus, 271.
Pater resurrectionis auctor, 154.
Patientia virtus optima, 273. Patientia Christianorum, 56. Patientia fidei opus, 573. Patientiæ et consolationis Deus, 106. Patientiæ finis, 745. Ad patientiam quid plurimum conferat, 740. Per patientiam quomodo sit curandum, 745.
Patriarchæ. Qua de causa Deus patriarchis terram quam eis promiserat, non illis, sed eorum posteris dederit, 736.
Pauli ad Hebræos Epistola ab ipso Paulo est conscripta, 652. Paulus multis de causis Epistolam ad Hebræos scribit, 647, in argument. Epistolæ. Paulus quomodo ad Judæos loquatur, 22. Paulus ante Nerone ductus, 428. Paulus cur electus, non item Judas, 554. Auctoris verba hic sobria mente ponderanda. Paulus cur se ipsum laudaverit, 298. Pauli mirifica œconomia in docenda Christi divinitate, 652. Paulus cur Timotheum circumciderit, 556. Paulus manibus operatur, 136. Paulus cur etiam egenus nihil acceperit, 503. Paulus etiam maioribus apostolis par, 315. Paulus Evangelii præco, 473. Paulus nemini onerosus, 502. Altos punire Paulus humiliatorem vocat, 516. Paulus non peccantes, sed impenitentes punit, 517. Paulus qui mortuos excitavit, cur Timothei infirmitates non curavit, 582. Paulus semper mori paratus, 224. Paulus ad magis confirmandam evangelicam veritatem seipsum commendat, 551. Paulus qua de causa Petrum oburgat, 358. Paulus orat se ab infidelibus liberari, 112. Quomodo Paulus peccare se dicit in eo quod non intelligit, 150. Paulus Petrum ceu majorem honorat, 551.
Pauli apud Athenienses disputatio, 176.
Paulus de captivitate gloriatur, 498. Pauli verba, quæ pugnautia videntur, conciliantur, 249. Pauli Epistola ad Ephesios cur magna diligentia scripta, ac optimis referta sententiis, 567, in argumen. Epistolæ. Pauli monitum non discrepat a Christi doctrina, 561. Pauli in Romanos benevolentia, 110. Pauli mos est, ut quando funditus quid jam tollere velit, magna utatur redundantia, 223. Pauli infirmitates, 512. Pauli insaniam sancta, 270. Pauli dicta sunt divinitus revelata, 158. Pauli in scribendo prudentia, 8. Pauli Epistolæ in vinculis sanctissimæ, 461, in argumen. Epistolæ ad Colossenses. Paulum non omnia literis tradidisse, 185. Paulus Dei Spiritu agit, dum ea promittit quæ ignorat futura non esse, 185. Qua de causa Paulus de episcopis disserens, omisso presbytero transit ad diaconos, 567.
Paulinarum Epistolarum symbolum, 546.
Paupertas divitiarum effretrix, 283.
Peccatores consolandi, 252. Cur Deus peccatores suis charismatibus non privet, 88. Peccatores resipiscentes

confortandi, 252. Modus puniendi peccantes, ibid. Peccatorum etiam publice delinquentium misereri oportet, 491. Peccatorum immutationes, 55.
Peccatum cur lex dicatur, 52. Peccatum mortis robur, 622. Peccatum ignorantiam legali sacrificio expiatur, 709. Peccatum nostri non dominatur, nisi nos illi nimirum subdiderimus, 43. Peccatum quando regnare dicatur, 42. Peccatum dicitur corrupta voluntas, vel ipse diabolus, 47. Concupiscentiam peccatum appellat Paulus, quæ juxta Chrysostomum est prava voluntas, et peccandi avida, 51. Peccatum non est in penitentis memoriam revocandum, ne plus æquo confundatur, 252. Peccatum quid dicatur, 49. Peccati amaritudo, 750. Peccati lex in membris regnare dicitur, 52. Peccati fallacia est desperatio, 668. Peccati mors, virtus est resurrectio, 41. Peccati potestas tanquam imperatoris, miles mors, 40. Peccati opera laboriosa, 97. Peccati stipendium cur mors dicatur, 43. Peccati tyrannis per Christum extincta, 53. Aliqua sunt peccata, quæ etiam post peccantium obitum adhuc supersunt, 583. Peccata omnium cur Christus non sustulerit, 717. Peccata non qui baptizati remittit, sed in cujus nomine is baptizatur, 125.
Pecuniarum communio, 111.
Pericula fidem confirmare, 504. Periculis non cedendum, 455. In periculis quomodo nos gerere debeamus, Peripetia quid, 145.
Personam Deus non recipit, 534.
Petra scandali cur Christus appellatus, 75.
Petri auctoritas cæteris præstantior, 216. Petrus etiam inter apostolos principem locum obtinet, ibid.
Pharaonis induratio explicata, 72.
Pharmaca valida quæ sint, 718.
Philosophica comparatio, 635.
Philosophorum fallacia, 466.
Pœna Israelitarum typica, adeoque multo levior pœna Christianis indicta, 178.
Pœnitentia necessitas docetur, 541. Pœnitentiam baptismus excipiebat, 682.
Pontificis munus, 664. Pontificibus quomodo Christus excellenter, 676.
Potestatem principum ac magistratum non esse nisi a Deo. Vera ac germana hujus sententiæ explicatio, 94.
Prandium cœnæ nomen cur accipiat, 190.
Præceptor discipulum peccantem non oburgans, damnatum illi offert, 280. Præceptoris fidelis officium, 118.
Præceptoris gaudium discipulorum alacritas, 226.
Præceptoris discipuli perfectio optabilis, 145.
Præter opera præcepta, sunt etiam et alia opera laude digna, et hoc aptissima similitudine ab auctore explicatur, 517. Quæ præcipiuntur longe differunt ab iis quæ docentur, 574.
Præces nostras non exaudiri patienter ferendum, 10.
Prædestinatio Dei ex prævisione, 65.
Prædestinatio et Dei opera non sunt ad humanum calculum exigenda, 62. Prædestinat ex præscientia Deus 63, 29.
Præesse quid sit, 89.
Præmia Christianorum celestia, 58.
Præpositio Per Patri apposita contra Arianos, 421.
Præputium caruale quid, 23. Præputium adducere quomodo quis dicatur, 160.
Primitis nostræ Christus, 170.
Primogeniti qui dicuntur, 755.
Prodigium ad quæ pertineat, 109. Prodigii et signi differentia, ibid.
Promissa quare Deus differat, 687. Promissorum Dei firmitas, 248. Promissio quomodo per legem aboleatur, 55.
Propheta etiam post Christi adventum exstiterunt, 200. Propheta et fanatici discrimen, 194. Prophetis adest potestas tacendi, secus vero vatibus fanaticis, 213.
Prophetia aptissima ad infidelium conversionem, 211. Prophetiæ donum cur cæteris charismatibus præstantius, 206.
Propitiatorum quid, 29. Propitiatorii typus Christus, ibid.
Propter. Hujus præpositionis significatio, 660.
Prosopopœia prophetarum, 60.
Proximi utilitas quaerenda, 182. Proximum suum qui stultum vocat, non semper peccat, 540.
Pseudopostoli, 256.
Pudor peccati fructus, 45.
Puritas justitiæ fructus, ibid.
Pusillanimitas promissionem abscondit, 683.

Q

Quæstus omnis turpis episcopo, 627,
Quietes tres quæ, 667.
Qua de causa Paulus posuerit Petrum se posterio-rem, 124.

R

Raab meretricis fides, 74f.
 Reconciliationis nostræ auctor Christus, 57.
 Redimere tempus quid, 409.
 Regnare Christi quid sit, 221. *qm.cn*
 Regnum (in) Dei quid introducat, 105, Regna duo, 221.
 Regum unctio, 249.
 Reliquiæ Israelis, 72.
 Requies cœlestis quatenus Sabbatismus, 671.
 Resurrectio fidei nostra caput, 216. Resurrectio vnde quibusdam non credita, 224. Resurrectio omnis hominis momentanea. ex mira Dei dispensatione ordinata, 230.
 Resurrectionem Abraham credidit, 52. Resurrectionem nostram ex Christi resurrectione manare, 219. Ex Christi resurrectione spiritualis peccatorum resurrectio apposite describitur, 4. Bonorum inter et malorum resurrectionem magnum discrimen, 56. Quomodo non omnes resurgendi moriuntur, 229.
 Revelatio major quam visio, 509. Revelatio prophetiæ species, 207.
 Rhetores populi ductores, 151.
 Romanorum dignitas et potentia, 108.
 Rudium institutio difficilis, 110.

S

Sabbatum regni cœlorum imago, 672.
 Sacerdos intelligibiliter Deo sacra canat, 209. Sacerdos angeli vocatur, 228. Sacerdotum creatio, 557. Sacerdotum in sacrificiis portio, 172. Sacerdotum munus prædicare Evangelium, 118. Sacerdotii dignitas et excellentia, 691. Sacerdotii translatio, 969.
 Sacrarum litterarum Lectio necessaria, 612.
 Sacrificare sibi cur Deus voluerit, 721.
 Sacrificium Christianorum unicum, 719. Sacrificium fidelium Deo gratum, 86. Sacrificium Judaicum cur Deo ingratum, ibid. Sacrificii Christi et legis oblationum discrimen, 709. Sacrificia veteris legis cur rejecta, 722. Sacrificiorum varia nomina, 721.
 Sacrilegium appellat Paulus usus eorum quæ idolis sunt consecrata, 22.
 Sæculum pravum, 326.
 Samaritani dimidia parte pii, 150.
 Samsonis fides, 742. Samsonis illusio. ibid.
 Sancti fideles, 151. Sancti pauperes cur duplici miseratione digni, 111. Sancti qui sint, 578.
 Sancti in conspectu hominum qui, 572. Sanctorum necessitatibus quomodo communicandum, 91.
 Sara senio et sterilitate affecta, 54. Saræ fides, 754.
 Satana vis, 512.
 Sapiens quomodo se stultum fieri satagat, 159.
 Scandalum nunquam præbendum, 289. Scandalum fratribus ponere Paulus veretur, 288. Scandala non irrepunt, quando corpus unum est, 116. Scandala vitanda etiam in licitis, 104. Mala quæ scandalis sequuntur multa sunt, eaque Basilio teste gravissima, 582.
 Sciens qui delinquit acrius punitur, 28.
 Scortatio, delictarum et crapulae effectus, 154.
 Scorpio. Ex scorpionis aculeo pulchre explicatur mortis robar, 251.
 Scripturæ veteris libri a fabulis longe distant, 629. In Scripturis animæ sensoria exercitata habeat, qui de veris ac falsis dogmatibus iudicare velit, 681. Scripturas legere Christiani cuiuslibet interesse, 415.
 Scribere. Quod scriptum non est scriptam esse dicitur ex rerum eventu, 612.
 Sectarum mala plurima, 125.
 Semel cur mortuus Christus, 717.
 Semen Abrahami qui sint, 68.
 Sermo sine cognitione, et contra, 122. Sermo apostolicus humana sapientia et elegantia conditus crucem Christi evocat, 125. Sermo sit sale conditus, 497. Sermo sine Dei efficacia, 672. Sermo prædicationis, que Paulus utitur, cultello assimilatur, 109.
 Servilis conditio, licet a Deo non constituta, tamen necessaria, 417.
 Servitutis varii modi varisque species, 5.
 Servi et heri communem habent Dominum, 496. Servorum fides, 416. Servorum genus morosum, 632. Servorum munus, 495.
 Seth Adami imago, 460.
 Signum a prodigio in quo differt, 109. Signum terret, prophetia prodeat, 220. Signa cur etiam per indignos exhibeantur, 135. Signis fideles opus non habere, 220.
 Simonianorum error, 59.
 Sobrietas, juvenum ornatus, 631. Sobrietas vera quæ, 521.
 Sors fortunæ opus 572. Sors in Scripturis quæ dicitur, 468.

Spes quorum dicatur, 61. Spei virtus, 91. Spei utilitas, 108.
 Spiritus austeritatis, 147. Spiritus Christi, 654. Spiritus futuræ immortalitatis pignus, 263. Spiritus idem Veteris ac Novi Testamenti, 265. Spiritus mansuetudinis, 147. Spiritus quatenus sigillum, 56. Spiritus affectus, 57. Spiritus Dei auctoritas, 109. Spiritus sancti contumelia, 728. Spiritus sancti demonstratio, 19. Spiritus sancti divinitatem Paulus testatur, 195. Spiritus gratia quando extinguatur, 109. Spiritus novitas, 46.
 Spiritualia ministrantibus vicissim debentur temporalia, atque hæc ex iustitia, 111. Spiritualia quomodo fuerint Mosaica, 177.
 Stephani lapidatio, 745.
 Stultum. Dei cruz, 128.
 Subjectio pietatem non subvertit, 91.
 Superbia vitiorum arx, 15.
 Ex Symmacho, Christi hoste, Christi divinitas vindicatur, 655.
 Sinceritatis ratio exponitur, 149.
 Syllogismi Græcorum, 295. Syllogismis divina non comprobantur, 125. Quomodo semel videatur præceptus diurnus.

T

Tabernaculum ingredi dicatur cum in Veteri Testamento ingressus, 709.
 Tabernaculi partes egregie descriptæ, 707.
 Tanquam et ut particule cum dubitationem, tum confirmationem significant, 459.
 Theophylactus magni Chrysostomi sectator peccatum originale egregie probat ex Pauli oraculis, 57. Ejusdem de Christi passionum acerbitate durissimam sententiam, 242. Expendenda insuper cum grano salis, quæ commentatur in Epistola ad Galatas, 350. Quomodo idem auctor ignorantiam Pauli in lege ac Scripturis versatissimi excuset, 554.
 Traditiones sine scriptis, 183.
 Templi Salomonis præstantia, 715.
 Tempus acceptabile, 275. Tempus ab Apostolo opportunitatis nomine appellatur, 62. Tempora difficilia et mala quomodo dicantur, 607.
 Temulentia mala, 98.
 Tentatio intolerabilis, porta inferi, 214.
 Terræ fertilitas Deo accepta referenda, 685.
 Terræ machina incorruptibilitate donanda, 60.
 Terræ motus in Scriptura quot, 734.
 Testamenti Novi præstantia, 704. Testamenti Veteris abrogatio, ibid. Testamenti Novi ac Veteris idem spiritus, 263.
 Testem Deum cur advocet Paulus, 120.
 Thronus gratiæ, 675. Thronus iudicii, ibid. Thronus, regni iudicium, 650.
 Timoris et charitatis conjunctio, 282. Timoris spiritus, 182. Timoris veri argumentum, 192.
 Timothei virtus, 256.
 Tradere Dei quid sit, 15. Traditionis egregium monumentum, 708. Tradi Satanae quid sit, 558.
 Translationis ingeniosa interpretatio, 469.
 Trinitatis mysterium, 261. Trinitatis mysterium explorandum non est ex ordine, quo personarum nomina ponuntur, 295.
 Tristitia secundum Deum melior est peccati, 280.

U

Ulciscendi ratio optima, 95. Deus malis non ulciscitur, si homo ulcisci conatur, ibid.
 Una sabbatorum Dominica dies, 232.
 Unigenitum Dei Filium non esse creaturam probatur contra Arianizantes, 169, 170.
 Unctio absque oleo in Scripturis frequens, 5.
 Uxor diligenda viro, 411. Uxor mariti serva et domina, quo sensu, 157. Uxoris defectus perferendi, 414. Uxoris rei molestia, 162. Uxorum dilectio quam Paulus commendat mirifice ab auctore exponitur, 411. Uxorum virorumque munus, 493, 494.

V

Velle Dei varium, 87.
 Venter quibus Deus sit, 452. Ventrem et escas Deus quomodo destruet, 153. Ventris studium ab Apostolo damnari, 116.
 Verbum Dei adulteratur, si pro temporum et personarum opportunitate docetur, 141. Verba tacenda, et arcana, quæ Paulus audierit, 510. Verborum pugna vitanda, 605.
 Veritas rationis lumen, 599.
 Versutus qui dicendus, 149.
 Vetus Adam qui, 38. Vetus homo, malitia, 41.

Via ad Patrem quæ, 479.
Victimarum usus, 719.
A vilibus et abjectis pati durissimum, 616.
Vindicta Deo relinquenda, 93.
Vino multo cur non utendum, 568.
Virginitatis commendatio, 164.
Virtus majorum quomodo nos celebret, 394. Virtutis forma ac decor, 86. Virtutis operationes, lucis arma sunt, 97.
Vita non mala est, sed ejus abusus, 454. Vita præsens nox, 97. Vita res bona, 444. Vita sensibilis in quo consistat, 393. Vita spiritualis, in quo consistat, *ibid.* Vita liber qui dicatur, 454. Vita puritas unde noscatur, 457. Ex im-

peris via præsens est duplex.
Virtutis operatio est præsens operatio
Vocatum differentia
Vivere secundum caritatem
Vobis est mandatum
Voluntas vestra mundum non potest
Voluntate vestra mundum non potest
cantes juxta Apostolum sunt
piscicula permanens: admodum
quitur, 746.

Z

Zeus bonus, 339.

INDEX IN TOMUM TERTIUM.

Apud nos a col. 403, tomi III usque ad col. 558 tomi IV.

A

Abraham imago et justitiæ ex sola fide, et justitiæ ex operibus, 534.
Achrideusium agrestes mores, 559.
Actuum apostolorum liber qua de re potissimum agat, 3.
Additio particulae *filioque* in Symbolo summas Latino-rum error juxta Theophylactum, 514.
Advocatus ad Patrem quomodo Christus dicatur, 408.
Egyptii interfectio a Moysæ facta quid significaverit, 223.
Afflictiones pro fide inter mala non computandæ, 569.
Afflictiones augent charitatem et compunctionem, 531.
Agrippa qua ratione rex dictus sit, 172.
Alexii Comneni laudes, 349. Insignis fortitudo, 550.
Facultas dicendi, 552. Præcellens clementia, 554. Prudentia peculiaris, 556. Temperantia et modestia, 557.
Matris et fratris ipsius dotes eximias, *ibid.*
Ambitio et praelationis amor Pharisæos effecit, 526.
Ambulare quid in Scriptura, 457.
Ananiam esse principem sacerdotum an Paulus ignore-averit, 229, 290.
Anathematizare et anathema quid, 304.
Angelum apud se habet unusquisque, 103.
Angularis lapis cur dictus Christus, 569.
Antichristus quomodo jam sit in mundo, 423. Anti-christi multi, 414. Quare exierunt e discipulis Domini, 413.
Antiochia cur facta sedes principalis, 98.
Apollo quis, 142.
Apostoli majores Joanne Baptista, 142. Apostoli et evangelistæ multa sola voce tradiderunt, 2. Cur multa de Christo locuti, pauca de divinitate ejus dixerunt, *ibid.*
Arati dictum de Jove, 137.
Artemitæ hæretici, 28.
Athenienses cur exstruxerint aram ignoto Deo, 135.
Azymorum et jejuniorum causa dure habendi non sunt Latini, 523.

B

* Baptisma corporeum non negligendum, 237. Baptisma, crux et resurrectio divinæ Jesu filietati attestantur, 450.
Baptismatis per aquam mystica significatio, 93, 349. Baptisma a quo tribuatur, 573.
Baptizari quid significet, 40. Baptizari in nomine Christi quid, 33.
Beatus in hac vita nemo perfectus, 571
Bonus quomodo solus Deus, 351.
Borboritarum summa impositas juxta Epiphanium, 449.
Borises primus Bulgarorum rex Christianus, 501.
Bulgarorum Theophylacti vitales mores, 503.

C

Calceamentum solvere cur jussum sit Moysæ, 227.
Calceamenta et duas tunicas habere quomodo apostolis licitum, 253.
Cara altera quid, 148. Caro Christi cur non viderit corruptionem, 201.
Charitas erga Deum unde præcipue dignoscitur, 469.
Charitas perfecta quomodo foras mittat timorem, 427.
Charitate sublata reliquorum mandatorum observantia nihil ad salutem prodest, 351. Charitatis et compunctionis

augmentum sunt afflictiones, 52. Charitatis erga proximum lex etiam gentilibus præscripta, 410.

Christus semetipsum suscitavit a mortuis, 29. Car post resurrectionem comederit, 7. An aliquando maledixerit, 365. Duplex est non persona, sed natura, 571. Quomodo dicatur judex vivorum et mortuorum, 574. Juxta Theophylactum celebravit Pascha tempore a lege præscripto, et mysterium eucharisticum instituit in pane azymo, 519.
Cinamon fervidus (Christianus) captivus Crubi, principis Bulgarorum, 497. Cinamon responso ad Omb itagum, filium Crubi, 498. Cinamon detruditur in carcerem ferreum propter fidem, 498. Enrobotam filium Ombritagi perduci ad fidem, 499.

Circumcisio Abrahamo cur mandata, 62, 223. Circumcisio alia carnalis, alia spiritualis, 266.

Claudus a sanctis martyribus sanatus, 509.

Cælum novum et terram novam quomodo Deus creavit, 400.

Commentariensis edictum contra Christianos, 487.

Confessio peccatorum fidelibus necessaria, 143. Confessionis peccatorum effectus, 407.

Constantii Chlorigi ars ad dignoscendos probos Christianos 478.

Constantii ejusdem filii qui, 479.

Constantini Porphyrogeniti dotes eximias, 531. — Matris ipsius nobilitas et pietas summa, 533.

Constantinus imperator quomodo ad fidem Christianam adductus, 480. — Triumphat primum de gentilitate, deinde de Arrianismo, 431.

Consuetudines meræ sunt, juxta Theophylactum, ea que a Phœtians putantur Latinorum erronea, 523.

Contentendi amor cuiusmodi sit, 521

Corneii opera ante fidem qualia, 214

Creatio duplex, 471.

Crubus princeps Bulgarorum, 497

Cruce Christi laudibus celebranda et adoranda, 460. Cur in medio Jejunorum tempore publica adoratio (in Ecclesia Græca) proponatur, 460. Mediatricis officium pro nobis obivit ad Patrem, 461. Victoriæ nobis et salutem attulit, 462. Est paradisi, 463. Ejus altitudo, latitudo et profunditas, quid, *ibid.* Est armatura bonæ voluntatis, 464. Signatio est timenibus Deum, *ibid.* Ab ejus contemplatione et adoratione nemo excluditur, *ibid.*

D

Deus cur charitas esse dicatur, 421.

Diabolus cur adeo solertis nequitias, 581.

Diaconatus ordo quomodo ab initio datus fuerit, 220.
Diaconi (septem) an haberent facultatem dandi Spiritum sanctum, 275.

Dianæ Simulacrum cur *Diopetes* diceretur, 269.

Dissensio inter Paulum et Barabam innocua, 271.

Dissidii Latinos inter et Græcos causa, juxta Theophylactum, est tantummodo additamentum Symbolo factum particulae *Filioque*, 523.

Divinæ consortes naturæ quomodo effici possimas, 336.

Duplex animo quis, 525.

E

Ecclesia quid, 100.

Ecclesiæ curatores quomodo se gerere debeant, 523.

Eleemosyna unde faciendā, 29.
 Erabotas, filius Ombritagī, principis Bulgarorum, baptismum recipit, 499. A fratre Malomiro capite propter fidem damnatur, 500.
 Epicurei quid de mundi ortu senserint, 278. Epicuri sententia de divina natura, 523.
 Errores **Latinorum alii quidem nullius**, alii mediocri emendationis egent, juxta Theophylactum, 514.
 Euchitarum delirium circa adventum Domini, 597.
 Eunuchi Candacis, reginæ Æthiopum, pietas, 76.
 Evangelistæ cur pauca de Christi divinitate scripserint, 2.
 Exstasis quid significet, 245.

F

Festus Judææ procurator, 55.
 Fatum respectu mortis an detur, 512.
 Felix præses Cæsariæ an nosset fidem, 504.
 Feras cur nos timeamus, 516.
 Fides mortua secundum Jacobum et Paulum quæ, 535.
 Fides seu fiducia in oratione plane necessaria, 522.
 Finis omnium quis, 376.

G

Genus Domini quidnam, 261
 Georgius Alexandrinus episcopus a ministris Juliani occiditur, 486.
 Gnostici quid de adventu Domini dixerint, 598. Gnosticorum Borboritarum summa impuritas, 449.
 Gradus quibus proficiendum nobis est, 585.
 Gregem Christi quomodo oporteat pascere, 579.

H

Hæretici quidam quomodo dividant Deitatem, 47.
 Hæsitans in oratione quis sit, 522.
 Hellenistæ qui, 231.
 Herodes qui Petrum misit in carcerem, quis, 255.
 Homeri de fato dictum falsum, 512.
 Homo nequaquam est natura malus, 74.
 Humilitas Domini imitanda, 526. Humilitate vera gloria comparatur, 580.
 Hydropticus tumor Photianorum, 525

I

Idololatria unde orta, 115.
 Igni cur divina natura assimiletur, 226.
 Ignorantia et peccatum tenebræ a Scriptura appellantur, 406.
 Ignoto Deo cur ara inscripta Athenis, 279.
 Impiorum interitus duplex, per aquam et per ignem 597.
 Ira cur contraria justitiæ, 526.

J

Jacobus apostolus quomodo frater Domini, 265.
 — Jejunium quadragesimale cur institutum, 458. Quo die illud incipiant ac terminent Græci, *ibid.* Ejus mueri quadragesimæ quænam ratio, 459. Jejunium in Sabbato an Patrum et apostolorum doctrinæ consentaneum, 521.
 Joannes cognominatus Marcus, quis, 102.
 Joannes apostolus cur eadem frequenter diceret, 408.
 Joannes evangelista an vere mortuus, 586. An sit auctor Epistolæ secundæ ipsi inscriptæ, 455.
 Judæ proditoris poena in hoc sæculo, 15.
 Judæ Galilæi dogma, 52.
 Judæorum ratio servandæ legis cujusmodi, 100. Judæorum sectæ generales, 159. Judæorum arrogantia ob leges observantias, 528.
 Judicium cur incipiat a domo Dei, 578.
 Julianus Apostata quos habuerit parentes, 482. Cum fratre Gallo aggreditur ædificare templum SS. martyribus, *ibid.* Scholam frequentat Libanii, 483. Creatur Cæsar a Constantio, et deinde imperator a militibus salutatur, Ejus dolositas, *ibid.*
 Justificatio non fit absque aliquo labore, 117.
 Justini martyris sententia de causa nequitie diaboli, 581.
 Justitia quid, 226.

L

Lampades in deductione Mariæ Virginis ad templum quid significant, 414.
 Lampellanorum delirium circa adventum Domini, 597.
 Latinorum errores juxta Photianos, 514. Latinorum errores juxta Theophylactum neque multisunt, neque ad diacendendas Ecclesias idonei, 515.
 Libethriorum inscltia, 568.
 Libri Actuum apostolorum utilitas, 1.
 Lingna non est indomabilis, 556, 558.

Litteræ charitatis ascensus sunt ad Deum, 561.
 Leprosus a sanctis martyribus mundatur, 510.
 Loci natura non facit homines meliores vel peiores, 66.
 Lucæ evangelistæ virtus unde præsertim manifesta reddatur, 2. Ejus modestia in scribendo, 4.

M

Malomirus, princeps Bulgarorum, 496.
 Manus Petri, unius ex XV martyribus, miraculum, 591.
 Mandata Dei cur minime gravia, 429.
 Marcus quomodo filius Petri, 582.
 Marcus Arethusius plurima tormenta propter fidem sustinet, 484.
 Maria Virgo concepit sine voluptate et peperit sine dolore, 401. Cur præsentata in templo, 472. Quomodo e domoeducta, *ibid.* Ingressa est Sancta sanctorum, cur, 473. Cur triennis oblata, 414. Presentationis ejus festivitas quomodo colenda, 475.
 Mariæ Augustæ nobilitas et pietas, 555. Misericordia et liberalitas, 554. Studium et eruditio, 556.
 Martyres XV sub imper. Juliano Apostata, 477. Eorum nomina et dignitates, 449. Prolixa eorum responsio ad Thessalonicæ iudices 491. Dies martyrii, 495. Locus sepulture, 496. Translatio eorumdem corporum Bragalinitum, 505. Miracula extimia, 706.
 Misericordiæ in pauperes utilitas, 332.
 Moloch idolum, quid, 227.
 Monasteria et ecclesias alias absque antistitum suorum licentia relinquentes non sine periculo possunt suscipi, 656.
 Mortuis quomodo evangelizatum, 575.
 Moyses interficiens Ægyptium an reus homicidii, 225.
 Mundi amicitia inimica Deo, 511. Mundum cur ab initio firmum stabilemque Deus non fecerit, 598.
 Mutus a SS. martyribus sanatur, 510.

N

Naturas duas in Christo esse demonstratur, 584.
 Neocoros quis, 28.
 Nestorii delirium de Christo, 40
 Nicolaitæ hæretici quam perversi, 590. Nicolaitarum et Valentinianorum impuritas, 447.
 Nihil absque Dei vultu nobis contingit, 571.
 Nomen Filii Dei quid significet, 452. Nomen Domini quomodo invocandum, 199.
 Novissima hora quomodo nunc sit, 415.
 Nubes quare suscepti Dominum euntem in cælum, 12.
 Nullus ex præteritis Latinorum erroribus juxta Theophylactum ad ipsum caput fidei spectat, 515.

O

Ombritagus princeps Bulgarorum, 497.
 Orans cur non semper impetret quæ petit, 340.
 Oratio absque fide seu fiducia inutilis, 522. Oratio justi pro alio quando efficit, 148. Orientales Christiani tempore paschali genua non flectunt, 19.

P

Parentes Mariæ quomodo se gesserint in sterilitate, 451. Quam grati post acceptam prolem, *ibid.*
 Patientia proprie non dicitur de Deo, sed longanimitas, 745.
 Pauli et Barnabæ dissensio qualis, 271.
 Paulus cur Athenis Christum solummodo hominem appellavit, 5. Cur nomen suum commutavit, 106. Cur Timotheum circumcidit, 125. Doctrinæ ipsius character quis, 290.
 Peccatum angelum custodem abalienat, 107. Peccatum ad mortem quid, 452.
 Perditionis hominum causa nullo modo est Deus, 560.
 Personæ in Deo plures, 27.
 Petrus apostolorum coryphæus, 15. Cur Ananise ac ejus uxori tempus poenitendi non dedit, 215. Petri moderatio, 15.
 Pharissæorum secta quomodo accuratissima, 175.
 Philippus qui baptizavit eunuchum, an apostolus, 253.
 Philosophia beatiales homines humanos facit, 565.
 Photiani ex proprio amore Christi corpus dilacerant, 522. Photiani plus quam Pharisei superbi, 526.
 Phryges quid senserint de adventu Spiritus sancti, 12.
 Potestas principum a Deo est, 566.
 Præceptum charitatis quomodo novum simul et vetus, 410.
 Præputium cur mandatum est Judæis circumcidi, 62.
 Prima Azymorum quænam dies, 519.
 Principis qui acceptis a Deo bonis mæte utitur, miseria, 537. Principibus sæcularibus justa præcipientibus obtemperandum, 562.
 Profana eruditio non omnino contemnenda, 291. Pro-

fanis disciplinis tantummodo ad tempus vacare decet, *ibid.*

Prophetæ an omnia sciverint, 151. An essent sui compotes quando vaticinabantur, 389. Cur dirta sua ipsi non explanaverint, *ibid.*

Puellæ comites Mariæ templum aduentis quid significet, 474.

Python et Pythia quid, 127.

R

Reædificatio tabernaculi David quid significet, 268.

Regale sacerdotium quomodo fideles, 361.

Regi regias virtutes non habenti regia dignitas dederit est, 537. Regi voluptas vincenda, *ibid.* Regi quam necessaria et utilis excellens religio, 541. Regi amici fide es necessari, 542. Regi adulatorum pernicies cavenda, 543. Regi quam noxia sit sceleratorum apud ipsum gratia, 544. Regi exercitationes militares in pace frequentandæ honorandique veterani, 545. Regi exercitatio corporalis perutilis, 546. Regi mimis et scurris operam dare turpe, *ibid.* Regi clementia summe necessaria, 547. Regi quatenus gladio et suppliciis utendum, *ibid.* Regis iusti ingressus pacatus et lætus subditis, 541. Rex virtutibus, non vestitu commendabilis, 571. Virtute et sapientia subditis præeminere debet, 547.

Regiminis formæ quod bonæ quotve malæ, 538.

Religio quid, 329.

Religiosus apud Judæos quis censeretur, 328.

Rempham quid, 68.

Resurrectio Christi quam dissimilis aliis, 202.

Roma cur a S. Petro Babylon vocata fuerit, 581.

Romanum cur se Paulus appellarit, 275.

S

Sabbati iter quid, 14.

Sadducæi quid non crederent, 500.

Salutandi qui, 440.

Samosatenses heretici, 28.

Sancti an post mortem rerum memoriam retineant, 587.

Satanica nonnollorum calumnia contra Latinos, 525.

Sancti martyres sanant quemdam ex lectoribus voce plane privatum, 505. Hominem qui summe distortos pedes habebat, 505. Alium ab impuro spiritu affictum, 107. Surdum et mutum, 108. Claudum, 109. Leprosum, 110. Mulierem quæ diri humoris descensu videndi usu privata erat, 110. Hominem qui nunquam satiri poterat, 112.

Scytharum absurditas, 551. Scytharum stratagema, 552.

Semen Dei quid, 418.

Sicarii qui essent, 298.

Simeon rex Bulgarorum, 508.

Simon Magus quid de Christo diceret, 415.

Solutio dolorum inferni quid, 201.

Spiritus sanctus cur non advenit præsentem Christo,

aut statim ut ille discessit, 8, 9. Cur advenit die Pentecostes, 19. Cur in specie ignis, 2. Cur non in ore, sed supra caput resedit, *ibid.* Spiritus sancti donatio multiplex, 9. Revelatio varia, 56.

Stephanus cur vidit Jesum stantem, 231. Cur ante ordinationem prodigia non faciebat, 221. Superbia quid et quomodo a vana existimatione differat, 342.

T

Thabita cur ita vocata, 222.

Tenebrarum nomine in Scriptura ignorantia vel peccatum intelligitur, 406.

Tentari malis non potest, 525.

Tentationes duplicis generis, 341. Tentationum secundum Deum utilitas, *ibid.*

Theodulus et Talianus confringunt idola eorum tormenta hac de causa, 485.

Theophilus, ad quem scripsit Lucas, quis fuerit, 5.

Theophylactus quid senserit de jactatis erroribus Latinorum, 514. Theophylacti sophismata contra processionem Spiritus sancti a Filio, 517. Contra usum azymi in Eucharistia, 520. Contra Latinorum jejunium Sabbato, 521. Ejus consanguinei in Euripo, 561.

Theudæ impostoris nex, 55.

Tiberiopolis urbis situs, 489. Ejus devastatio ab Ombis et Bulgaris, 496.

Timor multipliciter dicitur, 561. Timor Dei duplex secundum Scripturas, 365.

Timotheus, unus ex quinderim martyribus, primus Tiberiopolis episcopus, 489. Timotheum cur Paulus circumciderit, 125.

Triaditæ episcopus sacro ministerio interdicitur a Theophylacto nomine synodi, 581.

Tunicas duas habere an liceret apostolis, 255.

Tyranni timores anxii et perpetui, 24. Tyrannidis characteres, 339.

U

Universum hoc non in nihilum redigendum, sed renovandum in fine mundi, 398.

V

Valens et Philippus juoces Thessalonicæ, 490.

Vetusti Patres plurimas consuetudines tolerabant ob salutem animarum, 525.

Vipera cur non nocuit Paulo, 515.

Viri quomodo gerere se debeant erga uxores, 367.

Visio quid, 508. Visiones non omnes manifestandæ, 239.

Vladimir rex Bulgarorum, 508.

Z

Zell nomen ambiguum, 559. Zelus verus quid, *ibid.* Zelus quorundam immoderatus contra oblationem szymora, 518. Zelus Photianorum cujusmodi sit, 522.

INDEX IN TOMUM QUARTUM.

Apud nos a col. 559 tomii IV usque ad finem.

A

Aaron Christi typus, 178. Aarouis noxa, 178

Abacuci significatio, 154.

Achaabi genus a Deo delatum, 60.

Achor, quid sonet, 28. Achor vallis, 28.

Adhortationis duplex ratio, 95.

Ægypti subjugatio, 245.

Ægypti dracones appellantur, 106.

Affectibus quomodo resistendum, 227.

Ἀγαλλίῳ idem quod οὐκίτῳ, 172.

Alexandriæ depopulatio, 242. Alexandria deo Ammoni dicata, 241.

Anima quando a sua natura desciscat, 56. Quando metretrix fiat, 259. Animæ aîæ, 48. Animæ peccatum, 153. Animæ cuilibet quando matutinus imber obtingat, item serotinus, 58. In malitia crescenti, verbum etiam pantherem fieri, 56. Quando dejectio prosit, 50. Animæ nostræ Domini plaustrum, 229.

Animus quando irascendo non peccet, 232.

Antellabus, 247.

Apidis idola, 45.

Apostoli Dei pedes, 221. Et quatenus equi, 170.

Aquarum allegoria, 221. Aquæ itineris, evangelica verbi gratiæ, 166.

Aquilæ velocitas, 140.

Arbores quibus diis dicatæ, 45.

Aspis cur aures obstruit, 25.

Assyriorum magia, 259.

B

Babylonis quatenus smilaci similis, 220.

Balsam cur a Balac accersitus, 259.

Baptismatis unitas, 221.

Baptizati in Christum facultates, 27.

Barnabæ significatio, 215.

Basamites, regio Palestinæ fertilissima, 216.

Beelphegor idolum, 44.

Benjamin cur doloris filius appelletur, 55.

Bethel, injustitiæ domus, 45. Quid sonat, *ibid.*

Boom nomine qui intelligendi, 172.
Brachium fortitudinis in operante vitæ symbolum, 110.

C

Calamitatis proprium, 218.
Calcanes pro deceptione postus, 179
Calix in sacris quid, 157.
Canthari qui veteribus, 154.
Caro. Secundum carnem vivens, hostis Dei, 214.
Chaldæorum celeritas, 138. Peccata, 181.
Christus cur Israel dicatur, 99. Christus Dei cognitio, 37. Facies, 217. Sapientia, 216. Christus impeccabilis, 151. Christus lapis angularis, 30. Christus locusta, 247. Christus panis noster, 80. Christus pascha nostrum, 81. Christus Patris misericordia, 59. Christus Pontifex, 178. Christus propitiatorum nostrum, 161. Christus quatenus ignis, 228. Christus verus David, 35. Christi arma, 168. Christi visionis liber, 212. Christi et Jonæ res gestæ quomodo conveniant 195.
Clerici, 243.
Confessio. In confessione, cordis trepidatio cur perpendatur, 254.
Conscientia peccati iudex, 197. Conscientiæ veritas, 206.
Cor præcipua animantis pars, 191.
Cor in Scripturis vario modo accipitur, 194.
Corda qualia Deus requirat, 147.
Cornu cur potentia dicatur, 165.
Corpus nostrum lutum, 246.
Custodia quid prophetis, 170.

D

Dæmonum viripotentia, 259. Visio qualis, 250.
Davidis significatio, 35.
Deipara virgo mons asper, 162.
Dei adversarii, 215. Dei agnitionem in fide esse, 31. Dei anima verbum, 149. Dei benignitas, 145. Dei facies, Dei lex, 144. Longanimitas, 214. Omnipotentia nemini sufferenda, 164. Dei proprium, 94. Dei zelus, 213. Dei in carne manifestatio, magnum pietatis mysterium, 158. Dei nomen in Scripturis quatuor assumitur modis 184.
Destruere pro dejicere ponitur, 59.
Deus, cur magnam curam Israëlitarum habuerit, 175.
Deus quando in nobis ambulet, 215. Quem diligit, 99. Quibus adsit, item absit, 56. Quibus sit benignus, 218.
Diabolus totum hominem quomodo sit venatus, 145.
Diaboli epulæ, 142. Ignominia, 153. Nidus, 153.
Dies quid in sacris Litteris, 157.
Dinæ stupratio, 62.
Domus Dei mens nostra, 85.

E

Ebriis et *temeti* plenis quid peculiare, 34.
Ecclesia credentium mater, 245.
Ecclesiæ membra, 142.
Ephraim cur Dominus supprimat, 95. Cur sobole sua viduabitur, 86. Quid sonet.
Ezechiae justitia, 95.

F

Feræ in lege tres maximæ, 225.
Ficus. Per ficum quid intelligendum, 24.
Fideles, Christi corpus, 152.
Fides mentis sepultura, 224.

G

Gaba civitas Benjamin, 84. Quid sonat, *ibid.*
Galgal quid significet, 88. Galgala civitas idolis dedita, 45. Quid sonet, *ibid.*
Gedeon cur Hieroboal vocatus, 98.
Gentes, mare, 167. Gentium populus brucho similis, 247.

H

Habacuc Dantell prandium exhibet, 174. Unde oriundus, *ibid.* Habacuci fuga, *ibid.* Obitus, *ibid.* Sepultura, *ibid.*
Hæretici finis, a Deo separatio, 153.
Hebræorum rejectio, 98. Hebræos deliciarum nomine ubique male audire, 246.
Ἡεροῦσα et *καινήροῦσα* quomodo differant.
Hierosolymorum incensio, 81. Hierusalem leonum habitaculum, 356. Hierusalem quando facta scortum, 358. Hierusalem sanguinis civitas, 257.
Homines quatenus diaboli proximi, 156. Hominum interitus, Satanae cibus, 147.

I

Idola cur insania dicantur, 85. Idolorum imbecillitas, 52. Idolorum vanitas, 159.

Imbecillitate nihil imbecillius, 153.
Indignatio, 158.
Infideles, diaboli corpus, 152.
Inimicos Dei quales tenebræ persequuntur, 219.
Inobedientia nexus, 222. Inobedientiæ vincula a Christo dirupta, *ibid.*
Intellectus tumultatio, 224.
Israëlis fornicatio, 164.
Israëlitæ cur jure Babylonis traditi, 214.
Itabyrium Galilææ mons, 48.
Iter Domini quando in nobis locum inveniat, 215.

J

Jacob Christi typus, 93. Jacob cur a Deo dilectus, 99.
Joannis pedes veloces, 225.
Jonas a balæna devoratus, 189. Jonas Amathi filius, 177. Jonas Christi typus, 190. Jonas cur ante urbis portas sederit, 196. Cur functionem suam subterfugiat, 182. Cur navigationis mercedem dederit, 185. Cur prophetæ functionem fugerit, 200. Quæ cum Christo communia habuerit, 179. Jonæ fuga, 178, 185. Jonæ oratio, 190. Preces cur non exaudiat, 185. Ex Jonæ prophetia quæ descendat, 205. Jonæ sepultura, 207. Significatio, 190, 207. Vita, *ibid.* Tristitia, 200.
Joppe quid significet, 203.
Josias idolorum exstirpator, 224.
Judæi, Domini vines, 61. Judæi, erronei, 88. Judæorum ebrietas, 244. Ejectio, 87. Judæorum in Christum impietas, 141. Judæos cur bellam occupaverit, 94.
Justitia, 96.

L

Lascivorum corpora debilia, 238.
Laurus Apollini sacra, 43.
Legalia sacra, lutum, 246.
Legi finis Christus, 91. Ex legis operibus cur nemo justificetur, 149. Legis servitus temporaria, 50. Lex et prophetæ quo pacto vitis et vinea, 21.
Lemma, 212.
Libanus idololatriæ officina, 216. Libanus Phœnicis mons, 216, 158.
Littera, palea, 246.
Lumborum significatio, 234.

M

Malus quando Deo obiectus sit, 137.
Manus Domini, 25. Manus significatio, 198.
Marcionis hæresis, 177.
Mens rationalis hominis, Dei locus, 57. Mentis tumultatio, 224.
Mesopotania, 166.
Miser vere quis sit, 152.
Mors hominis requies, 170.
Mortalium cogitatio, res misera, 100.
Mosea Christi typus, 178.
Motuum species, 254.

N

Nabuchodonosor Ægypto molestus, 141.
Nabuchodonosori vaticinium, 45. Vesania, 150.
Naum quid significet, 212, 150. Naum unde oriendus, 50.
Nautarum mansuetudo, 187.
Ninive Assyriorum civitas, 209. A quo extracta, 180. Ninive cur Ammonis pars, 241. Cur leonum habitaculum, 235. Ninive, urbs sanguinis unde facta, 237. Ninivi devastationis causa, 230. Ninivi interitus 209, 250. Ninivi magnitudo, 105. Munitio, 242. Ninivi regis jejuniu, 197. Ninivitarum jejuniu, 196. Ninivitarum, peccata, 181.

O

Oestrum, 46.
Olea imago justî, 171.
Osee Beerî filius, 9.

P

Panther fera celerrima, 56.
Paulus qua ratione Romanus, 225.
Pauperes divitum pascua, 256.
Peccare in se ipso quid sit, 490.
Peccator doloris filius, 55. A peccatoribus cur Deus longe absit, 36.
Peccatum, 95. Peccatum stimulus, 223. Peccatum nullum esse tam grande quin lacrymis deleatur, 203. Unus præter naturam, 45. Peccatum quatenus sepes, 248. Peccatum quatenus vallis, 28. Peccatum sine lege mortuum, 204. Peccati cuiuslibet prima occisio, 87. Peccati perversio, 28. Premeditati supplicium, 41. Peccati

vulnera quomodo curanda, 63. Peccatorum materiam haud raro Deum in nobis auferre, 56. Peccatorum præmeditatorum supplicium, 64. Peccata quæ ignoranter committuntur sola oratione delentur, 463. Peccata inter et iniquitates differentia, 492. Peccatum cur spina appellatur, 493.

Persæ Assyriorum *surculi*, 248. ol.com.cn

Pharisæi, Synagogæ munimenta, 244.

Pirata, 61.

Poculum in sacris quid, 157.

Pœnæ interminatio, ad pœnitentiam adhortatio, 183.

Pœnitentia vera, 198.

Potentia Dei qualis, 219.

Præteritis cur pro futuris Scriptura utatur, 33.

Primitias qui dæmonibus impertiat, 80.

Principes quando Dei speculator sit, 85. Principes quomodo subditos punire debeant, 49.

Prophetia cur lemma dicatur, 134. Prophetiæ vanæ insania, 82.

Providentia Dei omnia fieri, 183.

Q

Quercus nymphis sacra, 43.

R

Ratio, Divinitatis pars, 231.

Regnum Verbi, Ecclesiæ ornatus, 233.

Rhapsodis blasphemia, 220.

Rosa Yeneri sacra, 43.

S

Sæcum conscindere quid in Scripturis significat, 185.

Sacerdotum λογισμὸν, 33.

Sacrisantibus quibus Dominus non appareat, 51.

Sacrificium ex inique partis facultatibus, mœroris panis, 80.

Sævitia quantum malum, 210.

Salamæ principis Medianitarum crudelitas, 98.

Salomonis idololatria, 93.

Sancti quatenus flumina dicantur, 166. Sanctorum luctus, 154. Sanctorum quilibet cur cedro similis, 158. Sanguis. In sanguinibus et injuriis edificare, quid, 154. Satanas, amara gens, 138. Satanas quatenus virtutis ultor constituitur, 140.

Saulus cur rejectus, 210.

Scelere nihil laboriosius, 153.

Scorti allegoria, 25.

Sela, 162.

Sennacherim quomodo interierit, 210.

Sensus, animarum portæ, 231.

Sicima, 61.

Simonis hæresis, 218.

Smilax, 220. Smilaci qui æquiparantur, ibid.

Sortis usus, 183.

Spiritus sancti in prophetis operatio varia, 216.

Superbus quibus injustitiis injuste agat, 94.

T

Tarsus Ciliciæ metropolis, 182.

Templum Domini, 160.

Θυμὸς, 217.

Tribuum Israelitarum divisio, 33.

Tyrus a Nabuchodonosore capta, 141.

U

Uxorem ex alienigenis ducere, cur lex vetuerit, 51.

V

Vaticinandi ritus varius, 83.

Vaticinia unde sacerdotes sumpserint, 43.

Veneris imago, 44.

Verbi Dei efficacia, 88.

Verba Dei ignita, 181.

Vinea. Per vineam quid intelligendum, 24.

Vitiorum nequaquam Deus operator, 199.

Z

Zorobabel, Israelitarum dux, 33.

ORDO RERUM

QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR:

THEOPHYLACTUS BULGARICÆ ARCHIEPISCOPUS

EXPOSITIO in Epistolam I S. Joannis.	9
— In Epistolam II S. Joannis.	67
— In Epistolam III ejusdem S. Joannis.	79
— In Epistolam S. Judæ apostoli.	86
ORATIO in Adorationem venerandæ Crucis.	106
— In Præsentationem B. Mariæ.	130
HOMILIA in undecimum evangelium matutinum.	146
HISTORIA martyrii xv Martyrum.	151
LIBER de iis quorum Latini incusantur.	222
INSTITUTIO REGIA.	254
<i>Pars prior. — Panegyrica.</i>	254
Caput primum. — Dignitas et pretium operis.	254
Cap. II. — De officio magistri principis.	254
Cap. III. — Constantinus a patria felix.	255
Cap. IV. — Dotes extimæ corporis in Constantino.	255
Cap. V. — Ingenium ejusdem et memoria.	258
Cap. VI. — De avo ac patre Constantini.	258
Cap. VII. — Nobilitas et religio matris Constantini.	259
Cap. VIII. — Matris Constantini misericordia.	262
Cap. IX. — Ejusdem liberalitas non ambitiosa.	262
Cap. X. — Digressio in quosdam ambitiose munificos.	262
Cap. XI. — Largitiones Mariæ Augustæ.	263
Cap. XII. — Ejusdem studium et eruditio.	266
Cap. XIII. — Cura ejus laudabilis instituendi filii.	266
<i>Pars altera. — Parænetica.</i>	266
Caput primum. — Princeps qui acceptis a Deo bonis non ad bonum utitur, miser est.	266
Cap. II. — Regia dignitas regias virtutes non habenti, dedecori est.	267
Cap. III. — Virtutibus, non vestitu commendari regem.	267
Cap. IV. — Voluptas regi vincenda.	267

Cap. V. — Labores regi honesti et utiles.	267
Cap. VI. — De tribus bonis totidemque malis regiminis formis.	270
Cap. VII. — Primus tyrannidis character violenta invasio.	270
Cap. VIII. — Secundus tyrannidis character crudelis et contumeliosa grassatio in subditorum bona et corpora.	270
Cap. IX. — Miseria populi tyrannide oppressi.	271
Cap. X. — Tyranni timores anxii et perpetuum tormentum.	271
Cap. XI. Justi regis ingressus pacatus et lætus subditis.	274
Cap. XII. — Quam necessaria quamque utilis sit principi religio excellens.	274
Cap. XIII. — Instrumentum necessarium regni bene gerendi amici fideles.	273
Cap. XIV. — Amici maximum honorum principum bonum quo illi carent.	273
Cap. XV. — Veri amici erga principem officia.	278
Cap. XVI. — Adulatorum pernicietas principi cavenda.	278
Cap. XVII. — Amicorum monitis docilem et patientem esse oportere principem.	278
Cap. XVIII. — Quomodo probandi principi amici.	278
Cap. XIX. — Favoris regum perspecti mira vis est ad studia subditorum provocanda.	279
Cap. XX. — Quam indignum et noxium sit sceleratos apud principem gratiosos esse.	279
Cap. XXI. — Reipublicæ, uti navis, gubernatorem assidue laborare oportere.	282
Cap. XXII. — Ut curare atque administrare rem bellicam princeps debeat.	282
Cap. XXIII. — Exercitationes militares in pace frequentandæ, honorandique veterani.	282
Cap. XXIV. — Exercitatio corporis salubris principis.	283
Cap. XXV. — Mimis et scurris dare operam regem non decere; sed doctos et prudentes viros secum habere.	283

Cap. XXVI. — De clemente principi necessaria.	283	Epist. XLVI. — Joanni Periblepteno.	463
Cap. XXVII. — Quatenus regi gladio et supplicis utendum.	286	Epist. XLVII. — Ejus discipulo Pantechnæ, domno Michaeli medico.	463
Cap. XXVIII. — Præeminere subjectis virtute ac sapientia regem debere.	286	Epist. XLVIII. — Bulgaris quos ille instruxit.	466
Cap. XXIX. — Hujus operis clausula et promissio alterius.	286	Epist. XLIX. — Joanni Attalatae, ministro ducis Attaliae.	466
Cap. XXX. — Promittitur Constantino divinus favor, si et huic parænesi et matris præceptis obtemperet.	286	Epist. I. — Bryennio duci Dyrhachii.	467
<i>Testimonium Annæ Comnenæ de Constantino Porphyrogenito.</i>	287	Epist. II.	467
ORATIO in Alexium Comnenum.	287	Epist. LII. — Dominae quæ ipsi ægrotanti prospexit.	470
EPISTOLÆ XX ex Codice Vaticano.	307	Epist. LIII. — Macrembolitæ Prespæ principi.	470
Epistola. I. — Sine nomine.	307	Epist. LIV. — Magistro libellorum supplicum.	470
Epist. II. — Joanni Sebasto Augustæ fratri.	310	Epist. LV. — Niceatæ imperatoris medico.	471
Epist. III. — Machtetari.	311	Epist. LVI. — Nicolao Callicli.	471
Epist. IV. — Patriarchæ.	314	Epist. LVII. — Eidem.	475
Epist. V. — Romano.	318	Epist. LVIII. — Curi episcopo.	475
Epist. VI. — Mermentopulo.	319	Epist. LIX. — Præsidi, et Proximo Pantechnæ.	478
Epist. VII. — Domno Michaeli Pantechnæ.	322	Epist. LX.	479
Epist. VIII. — Serbiæ domno Joanni.	322	Epist. LXI. — Eidem.	479
Epist. IX. — Pantechnæ.	323	Epist. LXII. — Eidem.	479
Epist. X. — Domno Nicephoro chartophylaci.	323	Epist. LXIII. — Inelyto domno Constantino Duca, et Epist. LXIV. — Eidem.	482
Epist. XI. — Episcopo Ciri.	325	Epist. LXV. — Magistro Joanni Pantechnæ.	483
Epist. XII. — Domno Gregorio camatero.	326	Epist. LXVI. — Episcopo Ciri.	486
Epist. XIII. — Patriarchæ.	330	Epist. LXVII. — Episcopo Debræ.	487
Epist. XIV. — Pacuriano.	334	Epist. LXVIII. — Constantino Berhœæ duci, Sebastocratoris filio.	487
Epist. XV. — Episcopo Semnorum.	335	Epist. LXIX. — Nicephoro Chartophylaci.	490
Epist. XVI. — Episcopo Vidini.	335	Epist. LXX. — Palseologo.	490
Epist. XVII. — Episcopo Triaditzæ.	338	Epist. LXXI. — Gregorio Camatero logothetæ.	490
Epist. XVIII. — Eidem ad synodum accedere renuenti, nomine ipsius synodi.	343	Epist. LXXII. — Assessori Pantechnæ.	498
Epist. XIX. — Eidem archiepiscopi nomine.	350	Epist. LXXIII. — Michaeli Pantechnæ, imp. medico.	499
Epist. XX. — Ex epistola ad Tibanium Armentum.	354	Epist. LXXIV. — Eidem.	499
EPISTOLÆ LXXV, ex Joan. Meurstio.	358	Epist. LXXV. — Eidem.	499
Epistola prima.	358	EPISTOLÆ XXXV a J. Lamio editæ.	502
Epist. II. — Domno magistro Joanni.	359	Epistola I. — Augustæ domnæ Mariæ	502
Epist. III. — Domno Nicolao patriarchæ.	362	Epist. II. — Magno domestico.	506
Epist. IV. — Domno Gregorio Taronitæ præsidi.	363	Epist. III. — Nicetæ Magusæ Ecclesiæ magistro. Serrorum episcopo.	510
Epist. V. — Nicephoro chartophylaci.	366	Epist. IV. — Sebasto Joanni Aug. conjugis fratri.	510
Epist. VI. — Gregorio camatero.	367	Epist. V. — Cæsari.	511
Epist. VII. — Gregorio Pacuriano magni Drungarii genero.	370	Epist. VI. — Sebastocratoris filio.	514
Epist. VIII. — Ophiomacho.	371	Epist. VII. — Sebasto Joanni imperatoris filio.	514
Epist. IX. — Magistro domno Nicetæ Serrarum episcopo.	374	Epist. VIII. — Eidem.	515
Epist. X. — Joanni Ophiomacho.	374	Epist. IX. — Cæsari Melisseno.	518
Epist. XI. — Theodulo metrop. Thessalonicensi.	375	Epist. X. — Diabologvræ.	519
Epist. XII. — Cæsari.	378	Epist. XI. — Tarchanito.	519
Epist. XIII. — Semnarum episcopo.	382	Epist. XII. — Domno Joanni Augustæ fratri.	522
Epist. XIV. — Ciri episcopo.	382	Epist. XIII. — Tornosopulo Dociesopiorum episc.	525
Epist. XV. — Camateropulo.	385	Epist. XIV. — Tarchanito.	526
Epist. XVI. — Anecyræ episcopo.	386	Epist. XV. — Episcopo Pelagoniæ.	527
Epist. XVII. — Cercyræ episcopo.	387	Epist. XVI. — Sebastocratoris filio.	530
Epist. XVIII. — Mermentiarum episcopo.	390	Epist. XVII. — Eidem.	531
Epist. XIX. — Anemo.	391	Epist. XVIII. — Eidem.	531
Epist. XX. — Mermentiarum episcopo.	394	Epist. XIX. — Mermentopulo.	534
Epist. XXI. — Anemo.	395	Epist. XX. — Sebasto imperatoris filio.	534
Epist. XXII. — Cercyræ episcopo.	395	Epist. XXI. — Smyræo.	535
Epist. XXIII. — Eidem.	402	Epist. XXII. — Domno Nicephoro chartulario.	535
Epist. XXIV. — Domno Adriano magno domestico.	403	Epist. XXIII. — Camatero.	538
Epist. XXV. — Sebasto Pacuriano.	410	Epist. XXIV. — Anemo.	539
Epist. XXVI. — Domno Gregorio Taronitæ.	410	Epist. XXV. — Mermentulo.	542
Epist. XXVII. — Michaeli Chalcedonis episcopo.	415	Epist. XXVI. — Anemo.	542
Epist. XXVIII. — Domno Nicetæ chartophylaci.	418	Epist. XXVII. — Chrysobergæ Naupacti metrop.	545
Epist. XXIX. — Nicetæ discipulo Chalcedonis episcopi diacono.	419	Epist. XXVIII. — Episcopo Pelagoniæ.	546
Epist. XXX. — Adriano magno domestico imperatoris fratri.	422	Epist. XXIX. — Simeoni monast. Anapiensis abbati.	547
Epist. XXXI. — Bryennio consocero imperatoris.	427	Epist. XXX. — Domno Gregorio camatero.	550
Epist. XXXII. — Triaditzæ episcopo.	430	Epist. XXXI. — Domno Michaeli peritissimo.	551
Epist. XXXIII. — Joanni grammatico Palseologi.	431	Epist. XXXII. — Nicetæ Politæ.	554
Epist. XXXIV. — Adriano fratri imperatoris.	434	Epist. XXXIII. — Anemo.	555
Epist. XXXV. — Chartophylaci.	435	Epist. XXXIV. — Romano Theophylacto.	555
Epist. XXXVI. — Doctori magnæ Ecclesiæ.	435	Epist. XXXV. — Eidem.	558
Epist. XXXVII. — Domno Gregorio, Taronitæ.	438	<i>Præfatio Bongiovanni ad Commentaria in V prophetas minores.</i>	559
Epist. XXXVIII. — Nicolao Callicli, archiatro.	439	Proœmium expositionis sanctorum prophetarum.	566
Epist. XXXIX. — Eidem.	442	Expositio in Oseam prophetam.	575
Epist. XL. — Amyræo summo philosopho.	442	— In prophetam Habacuc.	819
Epist. XLI. — Panhypersebasto Bryennio imperatoris genero.	442	— In prophetam Jonam.	906
Epist. XLII. — Domno Joanni Periblepteno.	451	— In Nahum prophetam.	970
Epist. XLIII. — Adriano fratri imperatoris.	454	— In prophetam Michæam.	1050
Epist. XLIV. — Pantechnæ imperatoris medico.	459	APPENDIX AD THEOPHYLACTI OPERA.	1191
Epist. XLV. — Domno Joanni philosopho.	462	Vita S. Clementis Bulgariæ archiepiscopi.	1194
		Varie Lectiones ad Comment. in 4 Evangelia.	1259
		Syllabus fidiissima vocum Græcarum quæ continentur in quatuor Evangeliorum volumine.	1247
		Indices in Opera Theophylacti.	1251

FINIS TOMI CENTESIMI VICESIMI SEXTI.

Parisii. — Ex Typis L. MIGNE.

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

3 2044 009 530 692

www.libufo.com.cn

www.lbttool.com.cn